36
17 D
10

CICERONIS DE OFFICIIS LIBRI III.

Cato maior, vel de ſenectute:
Lælius, vel de amicitia:
Paradoxa Stoicorum ſex:

36. 1. D. 10

CVM PETRI MARSI, FRANCISCI MATVRANTII, OMNIBONI, Martini Philetici, & Aſcenſij, in hæc omnia præſtantisſimis commentarijs: & aliorum doctisſimorum virorum annotationibus ſparſim appoſitis, quibus difficillima quæque Cic. loca explicantur.

MARII NIZOLII BRIXELLENSIS DEFENSIONES LOCORVM ALIquot Ciceronis contra diſquiſitiones Calcagnini.

CVM DVPLICI INDICE, TAM OMNIVM CAPITVM, quàm rerum adnotatione dignarum.

QVAE OMNIA PRIVS ERRORIBVS INFINITIS CORRVPTA, NVNC SVMMA cura, atque diligentia quàm accuratisſime emendata eduntur.

OMNIA

VIRTVTI PARENT.

Domus Romanæ Mris Dei

Probationis Pauperum Scholar. Piar.

VENETIIS,
APVD IOANNEM MARIAM BONELLVM.

M. D. LXIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

36.17.D.10.

36.17 D.10.

INDEX OMNIVM RERVM NOTATV DIGNARVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETICVM.

Abhorret c. 170
Academia, fuit triplex 89
Academici nihil affirmabant, q̃ eſſet prob. 128
Acerbi 56
Actus quid 17
Acuti 56
Adagium 217
Ad amicitiam corroborandam in hoc loco declaratur 171
Ad eos 157
Adminiculum 172
Adnecto quo à cõiungo differat 13
Adoleſcentia 72
Adoleſcens 157
Ad ſummam 81
Adulterinus 145
Aduocatus à patrono, in quo differat 26
Aeacus 61
Aedilis 182
Aegritudo 47
Aemilius probus 183
Aequalitas 157
Aequitas 36
Aequitas æqualis eſſe debet 92
Aeſopus 69
Aetas naturæ 86
Agitatio 183
Agnomen 178
Agricultura 83
Agrum picenum 182
Aiax 69
Alcibiades 54
Aliam cauſam affert Scipio qua homines ab amicitia diſſolui videmus 161
Altera eſt cõicatio ſermonis, altera rerũ &c. 36
Amare diuitias parui animi eſt 48
Amari 56
Ambitionem miſerrimã eſſe 55
Amens 215
Amicitia in dandis, accipiendis beneficijs nõ eſt mediocris 39
Amicitiæ ordo ib.
Amicabile 38
Amicitia ib.
Amicitia triplex 19.78
Amicitia patriæ, & parentum aliorumq́. 39
Amicus pro amico nihil debet facere contra honeſtum 132
Amœnus qoid ſit ſecundũm Feſtum 178
Amplitatio rei familiaris nemini nocens non eſt vituperanda 24
Angina 83
Angor ib.
Animus excellens in duobus cognoſcitur 48
Animæ diuiſio 63
Animans Lactãtius 172
Anni 30. ab eo tpe quo ſcripſit Cic. 97
Annorũ 24. Pompeius ex Africa triumphum duxit 51
Anſa 170
Anteuerto 157
Antiopæ 69
Antiquari lex dr̃ cum in priſtinum reducitur 114
Antiquior amor 158
Antipatri Diogenes occurrit 185
Apophthegma breuis eſt ſententia 65
Appetitus multiplex 64
A primo ad vltimum ab euentu 90
Apte dicere quid ſit 3
Aqua Martia prius à Q. rege, deinde à M. Agrippa 92
Aqua virginea ib.
Arbitrium à iudicio in quo differat, & in quo iudex ab arbitro 6
Archita 172
Architectura 85
Arginuſſæ 51
Argm̃ à minori ad maius 35
Argm̃ eſt optimum contra tyrannum 142
Aries quid 29
Aries bellicum inſtrumẽtum 30
Ariopagitæ 51
Ariſtippus 81
Ariſtoteles 7.21.34.72.73.77.96.99.108
Ariſtoteles diuiſit iuſtitiã in duas partes 19
Ariſtoteles, ſi quis iuſtitia vacat non eſt for. 44
Ariſt. in omni remedium ſeruandum 56
Ariſt. eos qui eximia vident putat eſſe ſapientes 124
Ariſt. Peripateticorũ princeps 131
Ariſt. dictum 101
Ariſto qui fuerit 6
Arma 50
Arpinum vbi locorũ 20
Arrogans quis 3
Arrogantia 57
Arrogantia fugienda 58
Ars 93
Aſconius Ped. 27.108.134
Aſſentio, & aſſentior dici poteſt 18
Aſſentior, & aſſentio inuenimus auctor. 157
Aſſentatores 78
Aſſentari 172
Athenienſium dux 42
Athleta 81
Auctorare 73
Auctoratus 85
Auctoramentum ib.
Augur 182
Augurari 114
Augures 185
Aulus Gel. 193
Auſpicium 182
Auus 183
Beatus Auguſt. 157
Bella ciuilia, qũo cœpta 30
Bellum 182
Beneficentia 13
Beneficium in rep. eſt priuatum 118
Biantis ſententia 14
Biantis dictum 113.170
Bona corporis 7
Bona externa ib.
Bona animi ſunt bonis corporis anteponenda 119
Bona corporis, & externa non propria bona dicenda 119
Bona animi 7
Bonis aliqua de cauſa nocendum 31
Bonitas, & modeſtia, & temperantia dr̃ 36
Bonus ſapiens 44
Bonus idem iuſtus 114
Bonum pro malum reddendum eſt 21
Bias pħs 170
Caius Cæſ. igenio fuit excellentiſſimo 24
Caius Pompilius Gallus obſeſſus 30
Caius Flam. cum Annibale temere pugnauit 47
Caius quid ſit licitatio 140
Caius Aqli⁹ collega fuit Cic. in prætura, M. Lepido, & L. Volcatio coſ. 140
Caius Cæſ. 176
Caius Pont. 30.127
Caius Flac. 141
Caius Grac. Tyberij frater 117
Caius Cæſ. Iunior 68
Caius Cæſ. cõplexus eſt Cicer. ne occideretur à ſuis militibus, qm̃ cum tutatus fuerat in coniuratione Catilinæ 118
Calabria 181
Calamitas 169
Calculus 170
Caliſthenes 7
Callidus ille cauendum eſt 172
Calliditatem ab officia vitandam oſtendit, & q. bus ſit temporibus indulgendum 28
Callicratides 53
Calypſo 66
Campus Martius 65
Capere quid 3
Captus locus qui 12
Capua 181
Carere ib.
Caritas 158
Carmen 182
Catilina 44
Cato 69.176
Cato ſenior repuliusgaudeat tanquam hon. 47
Cato maior 171.176
Cato minor ib.
Cato ſenior 47.55
Catonis rñſa 83
Cato Cenſorinus cognomento Sabinus 140
Catullus 81
Catulli duo 77
Cauea 157
Cauſa 15
Cauſa quare aliqñ iuſtitiæ obliuiſcimur 24
Cedo 183
Cedere 216
Cenſura 161
Cenſor 185
Cerei 148
Certe ſcio dixit non puto 162
Cęſar 33.44.50
Cęſar iunior 77
Cęſaris dictum ad Pompeium 134
Cetarij 85
Cetariæ ib.
Cetæ ib.
Cethegus ante Cethegũ Catilinæ coniuratione 216
Chirurgua 92
Ciceronis error 9.11.12.25
Cicero in Parad. damnat Craſſum 23
Cic. in Læl. 23.34
Cic. ſectam ſecutus eſt Academicorum 89
Cic. cum ædilis eſſet habuit orationes contra Verrem 108
Cic. fere in omnibus ſua ſubijcit exempla 119
Cic. honeſtam mortẽ laudat præcipue 42
Cic. ſcripſit, cum Octauius, & M. Antonius pugnaret contra Brutum, & Craſſum 121
Cic. in lib. de Leg. 124
Cic. in epiſt. 157
Circe 69
Ciuilis lex eſt alicuius ciuitatis 56
Ciuitas regi non poſſe ſine ſeueritate 56
Ciuitas 215
Clarus 157
Claudianus 19.28
Claudianus ad Honorium 102
Clementia 59
Cleombrotus 53
Clytemneſtra 69
Clodius 44
Clodio, vt reſiſteret Milo gladiatores emit pp Ciceronem 108
Cognomen 178
Collatinus 131
Coli 181
Columella 83
Columbus ſuos pullos educat cum tanto amore, q̃ multas patitur incommoditates 158
Comites 56
Comitialis die 55
Comis 64
Comitas 104
Cominus 183
Comœdia 65
Comparatio inter ſtatuã & hominem 34
Commiſſio 61
Comum 162
Commodiſſimum 169
Communitas, & ſoc. 33
Communis ratio omnes homines ſocietati coniungit 148
Concupiſcentia duplex 62
Concilio 162
Concio 172
Concordia paruæ res creſcũt, maximæ diſcordia dilabuntur 98
Conductio, & locatio qd ſint 148
Confuſio 61
Conglutino verbum 158
Congreſſus 172
Conon 70
Conſequentia quid ſit 14.15
Conſobrini 38
Conſentaneus ſibi quis dicatur 5
Conſilium 185
Conſolatio doloris diminutio 178
Conſcientia 181.216
Conſpiratio in quo differt à coniuratione 92
Conſtantia 64.157.172
Conſtans 156
Contra Platonis dictum de philoſophis 26
Contumelia 78
Continentia 59
Contendo 104
Contra luxuriam 73
Contra Philoſophiæ vituperatores ſcripſit Cicero in libro de Fin. 88
Contra deos fieret, ſi nõ haberetur ratio rerum externarum 128
Contra eos qui dicunt Regulum potuiſſe manere Romæ non ſeruato iuramento 148
Contus 170
Conucho 92

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Conuentio ad quid attineat 26
Copia quid 5
Copiæ 181
Corinthus vbi locorum 29
Cornelius Celſus 73. 176
Cornelius nepos 176
Cothon .i. portus nauſractus 92
Cotta, & Curio, & P. Sulpicius 108
Craſſus 77
Cratippus 6.121
Crepitus digitorum venit in prouerbium, quãdo aliquid fit ſine labore 141
Cui ſint pernicioſi aſſentatores 33
Cui, quando, & quantum nota 107
Cuniculus eſt ſubterraneum foramen 149
Cuncta 175
Cunctor 17
Cupiditas quid ſit, & qd auaritia 81
Cupiditas liberalitati inſidiatur per ſimulationem 33
Cupiditas 47
Curriculum 165
Cymbri Germaniæ populi 31
Cynici 75
Cyrenaici voluptas dolor 7
Damon, & Pythias diſcipuli Pythagoræ 138
De amicitia ſiant auditores attenti, ac do. 156
Decere quid 14
Declinare quid 13
Decij duo 42
Decorum in virtute maxime proſpicitur 99
Decorum 59.61
Deformitas 64
Defendo iniuriam ꝑ ab iniuria 141
Degendæ ratio 175
De iuſtitia diſtributiua, Cratidiano pretore 148
Delectus vnde 6
Delectatio 62
Delirare 61
Demerſæ dicuntur leges, qñ ad nutum vnius omnia fiunt 97
Demetrij mors 4
Demens 213
Demoſthenes quid interpretetur 4
Demoſthenes 7
Democritus 183
De origine Pyrrhi regis Epirotarum 31
De obiurgationibus neceſſarijs 78
Deprecatum 162
Deſpicientia eſt in rebus quæ ſunt extra animũ, & corpus 46
Deſcriptio 61
Dialectica quid ſit, & vnde dicatur 18
Dictum Platonis 44
Dictum Catonis 172
Diffinitio conſtat ex genere, ſpecie, & differentia 9
Diffinitio 61
Diffinitio prudentiæ ſm Ariſt. 141
Dignitas 68
Dilemma 135
Dilemmaton 157
Diogenes 7.131.213
Dionyſius tyrannus 85
Dionyſius Alic. 103
Diœceſis 99
Diogenes Babylonius phs 135
Diogenes Antipater phi 135
Diogenes Cynicus à Xenade Corinthio mercatus emptus 75
Diſco, addiſco, ediſco, in quo differant 13
Diſcepto, & certo, in quo differant 28
Diſtincte dicere qd 3
Diſtrahi quid 11
Diuitiæ non tam pſunt, ꝙ nocent 46
Diuitiæ 157.181
Dolus malus 90
Donandũ eſſe dignis quãtum oportet, & quando oportet 33
Donum 185
Druſus ſenatus 117
Duellum 31
Duæ partes ſunt liberalis 114
Duo genera decertandi 31
Dura verba quę dicuntur 18
EA quæ auctoritate fiũt perpetua ſunt 107
Egioa ciuitas Epidauri 134
Elegans loquẽdi modus; doctrina 8
Eleuare 172
Eloqui quid 3
Eloquentia ſine ſapientia 85
Eminus 183
Ennij auctoritas 110
Enthymema 118
Epaminondas 55
Epigoni tragœdia 69
Equidem 183
Errare 61
Errant qui iudicant pleroſque ſine virtute eſſe amicos 171
Error quid, & quid erratio 10
Erudierunt 157
Eſſentiale, & proprium 59
Eſt velut hydropicus ille qui punctum ponit, ꝗ cenſet non eſſe ſeruandum 145
Euomere 178
Euphrates phs 19
Euripides 183
Excuſatio amicitiæ 163
Excuſatum 170
Exemplum de igne 59
Exercitatio corporis 79
Expendere 69
Explodere quid ſignificet 6
Exporto 92
Exprobat prædictas opiniones 173
Expugno 182
Ex theologia diuina produntur 76
FAbricij iuſtitia in medicum Pyrrhi 124
Facies, & vultus ad quæ referantur 14
Facetum 65
Facilitas 68
Facundus 69
Falli 61
Fecialis haſta ferrata, & ſanguinea 30
Fecialis vnde dicatur 19
Fœdus 181
Fœnerati 83
Ferculum 76
Feriæ 38
Fidem 165
Fides vnde dicta 22
Fides 21.157.178
Fides ſacrata 148
Fidicula 81
Filium genuit valetudinarium 72
Finis medio nobilior eſt 10
Flagitium 65
Flexile 178
Flores, & roſa in templis ſpargi ſolere 116
Forenſe genus dicendi, cuius difficultas ſit 4
Fortem vinci cupiditate non decet 48
Fortitudo 17.41.63
Fortitudinis deſcriptio ſm Stoicos 44
Fortis animus 51
Fortunati adoleſcentes q dicantur 4
Fortuna 85
Forum iudiciale, vel rerũ Venalium quæ via 38
Fotus 182
Franciſci Petrarchæ dictum 121
Frater dicitur, ꝗ ſit fere alter 39
Fraus eſt in bellis 31
Frons 57
Fructus 171
Furor quid ſit 26
GAllia Ciſalpina 182
Gellius 81
Geſtio 64
Gignere eſt ex alio producere ex ſemine ꝓprie dicitur 11
Gorgias Leontinus 182
Gradus officiorũ eſſe diſtinctos 23
Gracchus Tiberius frater 114
Grauitas, & comitas 104
Gratiam magnam parit defenſio 115
Gregarij milites 117
Guloſitas immenſa 62
Guſtus 66
Gymnaſium 204
Gytheus Spartanus 134
HAbilitas quid ſit 83
Haſteous 157
Hemicyclus 119
Hercules 78
Hercle 181
Heſiodos 35
Hieronymus 170. 176
Hilaritas 68
Hypocritæ 31
Hiſtrio ib.
Hiſtoria 172
Homerus poeta princ. 183
Homo à Græcis quomodo dicatur 66
Hominem fragilitas varie dignoſcitur 173
Hominis excellentia 69
Homo ſolus rationis particeps 85
Honeſtum per ſe expetẽdum eſſe 8
Honeſtum contra turpe 18
Honeſtum quid ſit 114. 17.59
Honores qui 83
Honeſtus 178
Horatius de ira 83
Horatius 97.178.182
Horatius quid ſit modus 15
Horatius, virtus eſt vitiũ fugere 19
Horatius Cocles 55
Horatius in poetica 61. 69
Hoſpes 165
Hoſpitium ib.
Hoſpitor ib.
Hoſtis 31
Humanitas 145
IBi reprehendit homines qui in emendis equis magnam adhibent diligentiam, in amicis comparandis ſunt negligentes 170
Ignauia 178
Illud carmen 183
Imperantibus à ſubiectis non timeri vtile 1
Imperium cooſeruatur artibus quibus acquiritur 102
Impius 105
Importunitas 170. 181
Imprudens dicitur qò potuit ſcire, & fuit negligens 111
Incoſtantia 64
Incola, & accola ib.
Incuria 171
Indoles ſpecimen eſt futuræ probitatis 124
Ingenioſi qui dicantur 3
Ingenium 171.183
Ingens 171
Iniuria quid requirat 88
Iniuriarum remedium eſt ſe dixit Seneca 55
In licitatione, & venditione homines ſolere vti fraudibus 140
Inops, & probus ſemper eſt & gratus 112
Inops 182
Inquiſitio quid 18
In quo cognitio, & ſcientia differant 19
In quo differat electio à voluntate 26
In quibus veræ amicitiæ raro reperiuntur 174
Inſanus 213
Inſcitia 141
In ſeruis ſeueritas in tocis lepos ſeruandus 78
Inſipientia quid 18
Inſtitutum à præcepto in quo differat 10
Intelligentia 66
Interpres quis dicatur 6
Inter perfectum officium & medium 11
Inter opes & copiam 12
Intermitto 156
Integritas 157
Inter tutorem legitimũ & fiduciarium 140
Intractatio 171
Inueſtigare quid 18
Inuidi, & quid ſit inuidia 56
Inuidioſus ib.
Iocus 64
Ira duplex 57
Iracundia 42
Iracundia habet exceſſum 55
Irrationalis 66
Iſocrates 7.12
Iucundus 178
Iudicia 38
Iuriſconſulti 70
Ius naturæ præcipit filijos debere alere parentes 15
Iuſtinianus in lib. 6. C. titul. de leg. 21
Iuſtam in omni genere belli cauſam eſſe quærendam 32
Iuſtitia erga ſeruum exhibenda 32
Iuſtitia 36.85.171
Iuſti 139
Iuſtitia officijs ceteris prę ferenda 85
Iuſtitia ſine prudentia ita bet vires ſatis 99
Iuſtitia in primis inter virtutes eſt colenda 101
Iuſtitiam in ciuitatibus maxime ualere 108
Ius 14.38
Iuſta 128
Iuſtus 162
Iuſtitia quid ſit 20
Iuſtus quis ſit ibid.
Iuſtum eſt 171
Iuſtus oil timere poteſt 108
Iuuenalis contra heredipetas 141
Iuuenalis de laudibus Ciceronis 51
Iuxta Iouis ſimulacrũ fidei

dei, & iuſiurandi ſtatuæ erant poſitæ 148
LAbeones q dicant 27
Labefactari 161
Labi 61
Labor quid ſit 24
Lacedæmon 183
Lactaotius 107. 112
Laniena 83
Lexitas 79
Legis virtus 13
Leges iuſti & æqui 102
Leges latroonum ibi.
Leges ſtabiles sūt ſine diſcrimioe perſonarū 102
Leges qoærunt non ſolū quid liceat 141
Legū ꝯtra ius ſcriptū libertatis ꝯtra pietatē 142
Legatus 183
Lælius prætor vrbis 102
Lenitas 68
Leonidas 118
Leuctra 42
Lex fecialis 31
Lex triplex 36
Lex de nexis 117
Lex 36. 92
Lex agraria, & frumentaria 113
Lex eſt recta ratio 128
Lex à Cornelio lata de falſis teſtamentis 131
Lex ante trigeſimū diem ꝓnunciandi ſniam 182
Lex popularis 178
Lex ne qs incederet templa 213
Liberalitas 33.157
Liberalitas in hoiem bonū eſt conferendum 34
Liberalitas magis eſt ī dādo quā in accipiēdo 35
Liberales 39. 158
Liberalitas & beneficētia in quo differant 99
Libertatis proprium 48
Libertas 216
Libere dare 169
Libertas qoid eſt 217
Libido quid ſit 15
Libido 64. 157
Litigioſus 80
Liuius 30. 157
Liuius de Romulo 76
Locus ab auctorita. 107
Lucius Florus de bello Corinthio 30
Lucius Fuſius 104
Lucius Craſſus & Scæuola 134
Lucullus 79
Lucanica 83
Lucr. de nat. dei. 92
Lucius Sylla & Corneli⁹ ſcriba 97
Lucius Cato 176
Lucius Mūmius qui Corinthum deleuit 216
Lucius Craſſus orator contra Apulei Saturnioi legem 104
Lucanus de infidelitate regni 24
Lucanus de ambitu 155
Lucanus de fortu. 56.
Lucanus 69. 83. 128
Ludus talarius 64
Ludi pueros & mulierculas delectant potius ait Ariſtoteles 108
Luſus 64
Luſtria 182
Lycomedes 171
Lycurg⁹ leges dedit Spartiatis 117
Lyſander 69
Lyſias 85
MAcrobius 157. 182
Magnanimi ꝓpriū 13
Magnanimitas 44
Magnanimum 58
Magnanimus deſpicit ea quæ ceteri appetunt 47
Magnanimi dotes 54
Magnanimus circa honores qoalis 55
Magna aſt vis oronia 77
Magoa facere quid 22
Magnificentia 33
Magnus 172
Maior vtilitas eſt ſcire quis ſit finis malorum quam bonorum 135
Mala propter ſauorem ſubſecuta 54
Malus 182
Mancipium 216
Manuienere ſm le. 141
Marcus Marcellus 42
Marcus Æmil. Scau. 51
Marcus Cato 176
Marcus Craſſus 69
Marcus Albutius 104
Marcus Brutus ibi.
Marcus Seius in tpe penuriæ modium frumenti, pop. R. vendidit 108
Marcus Curius 117
Marcus Marius Cratidi, de vēditione dom⁹ 140
Marcus Satrius 141
Marcus Ant. libertatem Rom. ſuſtulit 88
Marcus Attilius vitæ fidē præpoſuit 101
Marcus Verilius 103
Marcus Pomponius Atticus 176
Marius 50
Marcialis 54
Maſſilieſes tpe Tarqnij regis iunxerut amicitiā cum Rom. quam ſemp ſeroauerunt 97
Materia ſermonis 78
Matellio corinthius 237
Maxima iuſtitia 32
Medea 148
Mediocritas 56
Memini 182
Meminiſſe in quo à ſcire differat 6
Memoria 183
Menalippa 69
Mēdaciū qñ licitū ſit 14
Mendicitas 182
Mercatura 83
Mercatoris Rhodij exēplum 135
Mereo 158
Mœſtitia & mœror 81
Metus 47.
Metellus, & Rutili. 117
Micare ē digit luder. 142
Mileiades 54
Minerua 69. 157
Minos 61
Modeſtia 59. 80
Moderatio 178
Modo 182
Modos in natura 17. 66
Moroſus quis ſit 56. 181
Motus aī multiplex 171
Muliercola 169
Mullus 216
Multi iſignia virtutis ſine virtute cōſecuti ſunt 94
Multos, diſertos, eloquētem vero oeminem 112
Multa eſſe quę io viro bono requiruntur 142
Mundus quid ſit 13
Mundus infinitus 85
Munus 182
Muræna 216
Mutius Sceuola, & Scipio Naſica 3
Mutuum in vſum cōuerſum maiora mēſura eſt reſtituendum 35
NAturam rebus minimis eſſe cōtentā 23
Naturale duplex 59
Naturale cuiuſcunq; animantium datum 62
Natura occultauit quæ obſcura ſunt 75
Natura 76
Natura homines in vnū conueniunt 114
Natura ducit nos, vt velimus cōem vtilitatē 128
Naturale eſſe, vt homo homioi proſit 128
Natura vult hominē ſocietati conſuli 218
Nauale 108
Neceſſitas 17
Neceſſe eſt eum qui in rep. verſatur honores habere 47
Neceſſitudo 171
Neſarius 105
Neſacia vox 162
Negligētiores ſunt liberales pp ingratos 110
Neutra, quæ oaque proſunt neque obſunt 134
Naxus 216
Nihil eſt iniuſtius homine imperito 44
Nihil eſt obſcœnum, aut turpe dictum ſecūdum Stoicos 75
Nihil eſt vtile quod non ſit honeſtum 140
Nihil magis ſm naturā q̄ vtilitas 131
Nomen 178
Nonius Marcellus 216
Nonius 69. 178. 181
Nō ſolum ægrotis liberales eſſe debemus ſed ēt benemerentibus 110
Non ſolum pſti, ſed ſim bria ſenſit nullū bonū virum inueniri 142
Nō ſolū bonitas ad duos ſed ad paucos 170
Nō temere beneficiū eſt conſeruandum 110
Nota 64
Notationes 149
Nota de Oreſte & Pylade ꝗbis iter ſe amicis 157
Nota ibi 170
Nota ibidē aſſentato. 172
Noua quæſtio 162
Nulla maior aſt ſocietas, q̄ eſt cum bonis viris 38
Nulla eſt virtus atq; cootrario 44
Nollam legem inueniri quam permittat ſororē fratri habere poſſe 140
Nullum imperium multu durare poſſe ex commentarijs Cæſaris 97
Numantino℞ feritas 19
Nummus quare inuētus fuerit 20
Nummus 142
Nūc ſolus eſſe icipio 111
Nunq̄ vtile eſt anteponēdum honeſto 124
OBſcœnum 65
Obſoletis, antiquatis, ſublatis 150
Obſurdeſcimus 172
Obtutus 81
Occidere tyrannū eſt honeſtum 124
Octaoius 79
Occupare quid ſit 20
Occurrere 178
Oeconomica, rhetorica, & aliæ ſcientiæ 11
Oedipus 183
Officia omnia ad quæ dirigenda ſint 6
Officium quid ſit 10
Officium 157. 216
Officium quaſi efficium dicitur 11
Officium pro tēporis circunſtantia aliquādo relinquitur 27
Officioa 83
Officia iuſtitiæ 86
Offm cuius principiū eſt intellectus differt ab officio medio 124
Officium dirigi 145
Olympia 182
Ominari 114
Omitto 156
Omne bonū cum Scipione babui 172
Omnia ludus. 64
Ois virtus à ſapiētia 85
Omnis lex aut iubet, aut vetat 128
Omnia elementa neceſſaria ſunt hominis 157
Oneratus 178
Opera in quo ab opere differat 18
Opes 181
Opifices 83
Opportunitas 157. 181
Orare 183
Ordines Romano℞ 15
Ordo quid ſit 15. 16. 17
Ordo i beneficijs dan. 39
Ordo publicano℞ 142
Oſce 66
Olfētator qd ſit & ver. 36
Ouidi⁹, ꝙ nō minor ē virtus tueri quā q̄rere 17
Ouidius de Salmace & Hermaphrodito ſabulā ſcribit 42
Ouidius 15. 69. 76. 78. 90. 128. 172. 181
PActio quid 20
Palæſtra 76
Panætij excuſatio di. 118
Parare quid ſit 16
Paraſiti 172
Parco 90
Pareus 59
Parentes magis amant filios 39
Parentum diſciplina 72
Par eſt 172
Paria amicorum 157
Parſimooia 59
Parum iuſtus 171
Paſtum & latibula 15
Pater eſt efficiens cauſa filij nō aōt oeceſſaria 92
Pater Annibalis 148
Patientia 27
Patrueles 38
Paulus Aemilius 156
Pauli Aemilij adoptiuus fuit Scipio minor 47
Paupertas 182
Pax 182
Peccare nemini licet 210
Peccata eſſe paria 210
Peçus 92
Peculium 216
Pecudum ritu Ouid. 158
Pædagogus 178
Pœna eorum, q erranti nō mōſtrant viam 135
Pœna 142
Pœnas dsmus propter negligentiam 172
Pœnitere vnde 8
Percipere & aſſentire in quo differaot 25
Pereunctor 172
Perduellis 32
Peregrinus 31
Per fas, & p nefas qūo 142
Perfectum officium in ſolum cadit ſapien. 124
Perhumaniter 182
Peripatetici vnde 3
Peripatus 7
Periculum 170
Perſius 81. 178. 183
Perſpicere 157
Petrei & Affranij extractus 93
Pertinacia 44
Perturbatiōes quatuor 47
Peruenire ad calcem 172
Petulans 65. 210
Phalaris tyrannus 128
Phalereus demetri⁹ 108
Phidiæ pallas 204
Philoſophia docet bene noſſe 8
Philoſophi ſententia 10
Philoſophorū laudes 24
Philoſophia 178
Philoſenus 61
Philippus & Alex. in quo differāt, nota apud Iuſtinum 58
Phyſice & Ethic. 32. 15

Phyſicæ res,& Mathematicæ ſunt occultæ 85
Pietas 80
Pigritia 78
Placabilitas,& clementia laudabilis 56
Plateæ vrbs 42
Plato 7.44.54.79.85.92.157.171.182.
Platonis ſenſus 25
Plato in lib. de rep. 21
Plat. epiſt. ad Arch. 81
Plat. lib.2.Politicæ 131
Plautus 65.182
Plena 131
Plenus quid ſit 178
Plinios 156
Plinius de Apelle 123
Plutarchus 65.78.104.157.169.176.
Plutarchi dictũ ꝯtra eius ſeruũ cũ eſſet iratus 59
Polycletus 90
Pompeius 44.50
Pompei dictum 118
Pontifex 183
Popularis 172
Poſidonius 123
Poſthac,antehac,quid ſignificent 4
Potiores 157
Ponior 83
Practica 92
Preceptor,ſeu magr 171
Præſens animus 151
Præfabo verbum 157
Prætor iudicat de bona ſi de fine vlla lege,vt in actione dotis 140
Prætexta 161
Prætor Varro 182
Prima ſocietas 39
Prima opinio errantium in amicitia 173
Primus Pythagoras philoſophiã appellauit 88
Principium vrbis 39
Probabilia ſecuti ſunt Academici nõ certa 89
Probo, Deiecto, Flecto, quid ſignificent 3
Probo viro inopi potius, q̃ diuiti eſt benefaciendum 128
Probus eſt qui à vitijs ſe prohibet 99
Procul 182
Prodicus 72
Prodeſſe, & nocere ſunt oppoſita 142
Proh deum fidem, atque hominum 17
Promus quis dicatur, & quis condus 5
Propriũ eſt hominis homini prodeſſe 92
Proprium tyranni 170
Propagare quid 38
Proſcribere 135
Prouidẽtia eſt de fut. 99
Prouerbium 172
Prudentia, & iuſtitia ex quibus conſtent 10
Prudentia 15.17.18.66.85.88.90.93
Prudentia quid 17
Prudentiæ origo 68
Prudẽtia ſiue iuſtitia hominẽ mortuũ oñdit 85
Prudens 90
Ptolemæus ait Aſtrologiam prodeſſe in malis futuris 19
Publij Naſicæ laus 51
Publius Cornelius Naſica Scipio ibi.
Pugno 182
Pulchritudo 76
Pulchra ſimilitudo 118
Punctus ſiue punctũ 204
Pyrrho negabat quidq̃ inueniri, qđ eſſet honeſtũ,ideo fuit exploſus 8
Pyrrhus Epirota rex 58
Pythagoras 68.69.170
Pythagoras antiquitate, & virtute 183
QVa cauſa impellimur ad colendum aliquẽ & obſeruandum 94
Quanquam 8
Quãuis,& quantũuis 157
Quando vtilitas 123
Quanta ſit vis decori ex hoc patet 62
Quare Panætius reprehẽditur hic 82
Quare iuſtitia eſt excellẽtiſſima oium virtutũ 34
Quare diuitibus potius q̃ pauperibus bonis largimur 113
Quare malitioſus vult videri prudentia fa. 141
Quarta ſocietas 39
Quæ ad felicitatem requirantur 5
Quæ publica 28
Quæ priuata ibid.
Quæ ſacra ibi.
Quæ ſit prima hominum ſocietas 135
Quæſtio 178
Quæſtor 181
Qui amicitia digni 174
Quib° parcẽdũ victis 31
Quidqd ab honeſto diſcedit,nequaq̃ eſt vtile 141
Quid ſit liberale dicẽdũ 83
Quid deceat potiſſimũ 74
Quid domin° nauis 145
Quod eſt vtile, eſt honeſtum 149
Quid ſit veſtis 170
Quid animantibus à natura datum 174
Qui fortes dicendi 44
Qui i dialectica clari fuere 18
Qui magiſtratu digni 48
Qui non habent virtutẽ in fauore & pecunia,ſpẽ habent 94
Quin.L.Man.Tuſc. 30
Quintus Aurelius 33
Quinta ſocietas 39
Quintus Catullus 51
Quinti Catulli laus ibi.
Quin.Fab.Max. 28.110
Quintus Metellus Macedonicus 55
Quintus Mutius 70
Quintus Tubero. 140
Quintil. 77.78.104.183
Quinq; ſunt pcepta quæ geometræ pponũt 128
Quis amicum familiarẽ habere poteſt 102
Quis poſſet amare tyrannum 170
Qui valent ingenio à natura etiam ſunt bona valitudine corporis 47
Quomodo bella ſuſcipiẽda ſunt 31
Quomodo,& quando pecunia vtendum 94
Quomodo bellum indicebatur p feciales ſacerdotes apud Liuium 148
Quos in experientia alicuius rei alienos eſſe reperiunt 171
RAtio,& conſiliũ 64
Rationes ſunt philoſophi inſtrumenta 2
Ratio diuinum quoddã in homine 13
Rationalis 66
Rationalis duplex 85
Ratio,& oratio 36
Reconcilio 162
Recordor 181
Redamari 170
Reges Epirotarum 31
Reprobo 157
Res bellicæ 50
Reſpublica cum fide ſeruatur,aliter non 118
Res vrbanæ 50
Res vrbanæ præcedũt bellicas 51
Robus olim quid 17
Roſcius 69
Rudis 64
Rutilius Rufus Panætij fuit auditor 123
SAbini, & Sãnites ſunt idẽ ſm Strab. 31
Sagaces qui ſint 17
Salamis 42
Salmacis ſons ibid.
Saluſtius de Sylla 97
Saluſtius 66.182
Sanctitas 92
Sapientia 17.66.85.88.90.92.
Sapiens vnde dicatur 44
Sapiens 156
Sapiẽtia à Stoico dr̃ quæ oium rerũ diuinarumq́. cognitionem tenet 157
Scaurus 79
Scientia 66.91
Scipiones duo 41
Scipio Naſica de ficu, i ſenatu allata p Catonẽ 51
Scipio Naſica 55
Scipio Æmilianus P.Aemilij filius 55
Scipio 182
Scitus 122
Scurræ 64
Secta 7
Sæculum 157
Secunda ſocietas 39
Secundũ religionem,quę à natura ducta eſt ius eſt ſeruandum 27
Securitas 47.169
Secunda opinio errantiũ in amicitia 173
Seius frater Menij 140
Semp aliqd eſt ad cõem vtilitatẽ afferendum 36
Seneca de beneficijs dando 35
Senes donantur pane, caſeo, &c. 216
Seneca 93.178
Senſitiua 66
Sententia philoſophi 25
Sentientes 171
Septem ſapientes 156
Septẽ Græciæ ſapiẽtes habiti,licet nõ fuerint 124
Seriphius 181
Seruius Tullus ſerua natus 102
Seruilia mater Bruti fuit ſoror Catonis 124
Seruandũ iuſiurandũ 148
Seruius 178
Seruitus 216
Seueritas 78
Sexta ſocietas 39
Si aliquis belluaꝝ mores tenuerit,eſto belua 142
Similis ſeni 158
Similitudo 81
Simplices 171
Simulare, & diſſimulare in quo differant 140
Sobrini 38
Socer 181
Societas quid ſit 141
Socrates 57.68.69
Socrates primũ virtutẽ dixit eẽ ſummũ bonũ 127
Socrates primus inuẽtor philoſophiæ mor. 104
Solatiũ,& cõſolatio 156
Solon leges cõparabat retibus aranearum 131
Solonianus 176
Solon 50.85
Somnus 64
Sontes a victore puniẽdi inſontes humaniter tractandi 53
σοφὸς dicitur ſapiẽs omni virtute præditus 110
Sophoclis ſtudium 182
Sophocles 183
Specialis animæ humanę quis ſit appetitus 16
Stabiles 170
Statuarius 90
Statio 158
Statuæ vita functis ob virtutem erigebantur 2
Stipulatio fit in verbis tãtum 21
Stoici vnde dicti 3
Stoicorum de virtute opinio 16
Stoi.opinio de mũdo 20
Stoicorum ſententia 25
Stoicorum dogmata fuerunt ſeueriſſima 105
Stoicus ſolũ iudicat bonũ quod ſit honeſtũ 184
Stoici bonũ aiunt nõ meliorẽ,nec optimum 210
Stolidus 213
Strabo 31.42.134
Stratum vbi locorum 42
Studia liberalia vñ dicta 4
Studium 183.201
Stultus 183
Stupidi 15
Subligaculum 75
Suetonius 33
Sulpicius 178
Sumus alias legitur Simus 162
Suppeto quod verbum ſit 13.14
Superbia 57
Supercilia 81
Supremus 182
Suum 69
Sylla,& Marius 39
Sylla 33.44.50.69.
Syllanus habuit Seruiliã Catonis Vticẽſis ſororem 108
Syllogiſmus 113
TAberna 83
Tabulæ nouæ 118
Tactus 66
Tales ſum°, quales ſũt illi cũ qbus verſamur 104
Tardus 183
Tarentum 181
Taurus Peripateticus 56
Taxat dialecticos,præcipueq́. ſophiſtas 20
Temeritas eſt contraria ſapientiæ 89
Temperantia 8.27.150
Tpis opportunitas 80
Ter.Dũ in dubio eſt anim° paulo momẽto huc vel illuc impellitur 12
Terẽtius in Eunocho 53
Terẽtius, oil facilius dictu 112
Terentius 75.76.78.156.157.172.178.182.185.
Tertia Pauli Æmilij filia nupſit filio Catonis 32
Tertia ſocietas 39
Teſtimoniũ laudum 172
Tetrum 245
Theatrũ tẽporariũ qđ 24
Themiſtocles 42.50.134
Theorica 92
Theophraſtus vñ nomen ſortitus fuerit 4
Theophraſtus 15.108
Thermopilæ 42
Theſaurus 183
Thucydides de Epaminõda 53.108
Thymocares medicus dixit ſe habere filium, qui Pyrrho pocula propinabat 142
Titillationes ſũt blãdiẽdi 110
Timotheus 70
Tithonus 178
Titus Flaminius 182
Toga 50.161
Torquatus iuſſit filiũ occidi,qa pugnauerat contra eius mandatum 149
Tranquillitas animi 47.64.171.
Thraſymachus apud Pla. 101
Tres gratias datas Theſeo à Neptuno 87
Tria bonorũ genera 70

Tria

Tria ibi interrogat 157
Tryphonius in contractibus 141
Triſtitia 62
Triſtis 63
Triumphus maior 182
Triumphus minor ib.
Turpiſſimum in amicitia 174
Tiberius Gracchus 102
Typus Græce quid 17

VAdmonium 183
Valer. Max. 85.81 108.113.182.183.
Valer. Max. lib. 5. de teſtamentis 141
Vanaglorioſi 78
Varius 172
Varro 181.183
Vegetius de re mil. 30
Vegetatiua 66
Veh victis 21
Velle eſt proprie cupere cum ratione 216
Venatio 92
Venditor etiam non quæ tenti emptori tenetur vitia indicare 140
Venditor debet emptorē præſtare indemnē 140
Venuſtas quid, & quid dignitas 12.14
Venuſtas 64.68
Vera bona quæ 5
Verecundia 171
Vereri 78
Verecundia 59.66
Verecundia amicitiæ ornamentum 175
Veritas prudentiæ ſubiecta 16
Verſus Ennij in effœminatos 42
Verſutus 69
Viciſſim 172
Viciſſitudine 170
Victruuius 42.83
Villa 216
Vir bonus nunquã vellet rapere rem alienã, ſimulator vero è contra 142
Virg. in Georg. 64
Virgil. 64.72.83.104 108.150.162.181.188
Viritim 182
Virtutis habitus à Stoicis, quo appelletur 3
Virtus ſecundùm naturã eſt 5
Virtus 56.98
Virtutes omnes inter ſe eſſe connexas certum eſt 99
Virtutes cõnexę ſũt 113
Virtus ſine amicitia difficiliter manet 162
Virtus gignit amicitiam, ac eam conſeruat 172
Vis 148
Vis apta eſt fortis, fraus eſt imbecillis 31
Vis dicitur leonis 31
Vita ſolitaria tua 48
Vitiũ à venditore eſſe indicandum 148
Viuunt mortui 157
Vlpianus 21.30.141
Vlyſſes 69
Vno ore 173
Voconia lex apud Pedianum 182
Voluptas 47.181
Voluptates aliæ ſunt ex rebus honeſtis, aliæ ex turpibus 101
Voluptas animæ uires à virtute detorquet 102
Volſce 65
Vrbanitas 68
Vrbanum 65
Vrbs 183
Vſurpo 156
Vtile non poteſt ab honeſto ſeparari 90
Vt ſeruetur decorum 79
Vtrum vtilitatis officiũ ſit perfectum 18
Vlp. de iuſtitia, & iure 141
Vultus temporis accommodatur 75
Vxori ſubditus non eſt liber 217
Vxorij 216

XEnocrates 69
Xenophõ 56.118.169
Xenophõ in Her. vita 118
Xerſes 42

ZEnonis opinio de officijs 6
Zeno Eleates 101
Zeno Stoi. princeps 124
Zeno 63.184

F I N I S.

INDEX EORVM QVAE IN OFFICIIS POTISSIMVM TRACTANTVR.

QVAE IN LIBRO PRIMO.

QVID officium. fol. 4
Officij diuiſio. 10
Honeſti à natura inueſtigatio. 12
Diuiſio honeſti, ex quatuor virtutibus 61
De prudentia. 18
De iuſtitia. 61
Fides vnde dicta. 22
Iniuſtitiæ duo genera. ibid.
Iniuriarum differentia. 24
De cauſis quibus prætermittitur officium. ibid.
De officijs à circunſtantia. 26
Iniuriæ à malitia, & vaframento 27
De iure publico bellorum. 28
Duo decertandi genera. ibid.
De officio ſeruando quando de imperio certatur. ibid.
Fides etiam hoſtibus ſeruanda. ibid.
Iuſtitia etiam erga infimos ſeruanda. ibid.
De beneficentia, & liberalitate. 32
Quomodo conſiderandi ſunt mores hominum. 33
Quo ordine collocanda beneficia. 34
Beneficia cum fœnore remetienda. ibid.
Fontes, & ratio, & oratio ſocietatis humanæ. 35
Gradus humanæ ſocietatis. 37
Fortitudo, & magnanimitas. 40
De animi elatione, quod vitium ſit. 42
De his circa quæ fortis animus, & magnus verſatur. 44
De remouentibus ſe à Republica. ibid.
Res vrbanas maiores eſſe bellicis. 48
Non ſæuiendum in victos, & multitudini parcendum, & pericula quatenus viro forti ſuſcipienda. 52
Quæ res periclitandæ potius. ibid.
Officia illorum qui Rempublicam gubernant. 54
De ambitione. ibid.
Iræ moderandum. 55
De pœnæ modo. 59
De temperantia. 59
De decoro. 60
Via officij. 92
Motus animi. 63
De ſcurrilitate, & facetia. 64
Quomodo ludendum. 65
Quatenus voluptati concedendum. ibid.
Varietas animorum, & diuerſæ qualitates. 66
Conſtituendum genus vitæ, & inſtitutum. 71
Adoleſcentis officia. 73
Senum officia. ibid.
Magiſtratus perſonam quæ deceant. ibid.
Decorum à cultu motuq. corporis. 74
Decorum à verecundia. 74
De duobus pulchritudinis generibus. 75
Duplex orationis genus. 76
Qualis ſermo & quomodo vtendum eo ſit. 77
Qualis debet eſſe domus honorati ciuis & principis. 78
Tria in omni vita obſeruanda. 79
Decorum à loco ac tempore. ibid.
Ordo actionum à decoro. ibid.
De quæſtibus artibusq. honeſtis & inhoneſtis. 82
E duobus honeſtis vtrum honeſtius. 83
Iuſtitia ne an temperantia potior. 87

IN SECVNDO.

De his quæ ad vtilitatem pertinent vitamq. degendam. 89
Diuidit ea, quæ ad vitam tuendam pertinent. 90.
Quibus rationibus homines mouentur ad aliquem honeſtandum. 93
Nihil vtilius quam amari. 94
Quibus rebus adducatur multitudo, vt dignum aliquem honore habeat. 98
Quæ res homini multitudinis beneuolentiã conciliet. ibi.
Quibus rebus fides acquiratur. 99
Quibus rebus conſequimur vt multitudo nos admirentur. ibid.
Studia adoleſcentium ad emerendũ fauorem populi. 103
Quomodo debemus vti liberalitate, ad conciliandam multitudinem. 105
Priuata liberalitas in quos & quatenus exercenda. 109
De liberalitate quæ opere conſtat. 110
In officio præſtando cur bonus locupleti præferẽdus. 112
Beneficia, quæ ad vniuerſos pertinent. 113
Auaritia aberit ab illis, qui publicis muneribus funguntur. 114
Valetudinis curatio. 119
Comparatio duorum vtilium inter ſe. ibid.

IN TERTIO.

De comparatione vtilis ac honeſti. 122
Formula qua officium cognoſcitur. 125
Ne quid dicamus vtile quod cũ honeſtate coniunctum nõ ſit. 129
Proprijs commodis quatenus inſeruiendum. 132
In publicis conſultationibus quantum vtilitati tribuendum 132
In contractibus præferenda vtilitati honeſtas. 134
Exponit ſuam ſententiam de formulis contractuum. 135
Multæ formulæ caſuum atque exempla in quibus videtur pugnare vtilitas cum honeſtate. 144
De fortitudine. 146
De temperantia. 149 Peroratio operis 151

F I N I S.

M. TVLLII CICERONIS OFFICIORVM

AD MARCVM FILIVM LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

Ciceronem filium ſuo hortatur exemplo, ne ſimplici cuipiam ſtudio ſeſe addicat, ſed Græca cum Latinis, & orationũ virtutes cum Philoſophiæ ſcientia coniungat. Deinde quo eum reddat attentiorem, hanc quæ de officijs eſt, Philoſophiæ partem, duobus potiſſimum nominibus cõmendat, vel quod vſus eius ad omnem vitæ rationem latiſſime patet, vel quod hæc vna ſit Philoſophis omnibus inter ſe communis. Poſtremo teſtatur ſe in hac diſputatione Stoicos potiſſimum ſequi, quod hi vel optime boni finem, ad quem officia omnia referuntur, conſtituerint, cum Epicurus voluptate metiens ſummum bonum, atque Ariſto, Pyrrho, & Herillus tollentes rerum delectum, officij quoque naturam ſubuerterint.

QVANQVAM te, Marce fili, annũ iam audientem Cratippum, idq́. Athenis, abũdare oportet præceptis, inſtitutisq́. Philoſophiæ, ꝓpter ſummam & doctoris auctoritatem, & vrbis; quorum alter te ſciẽtia augere poteſt, altera exemplis: tñ, vt ipſe ad meam vtilitatem ſemper cum Græcis Latina cõiunxi, neque id in Philoſophia ſolũ, ſed etiam in dicẽdi exercitatione feci; idem tibi cenſeo faciẽdum; vt par ſis vtriuſq; orationis facultate. quam quidẽ ad rem nos, vt videmur, magnum attulimus adiumentum hoĩbus noſtris; vt non modo Græcarum litterarũ rudes, ſed etiam docti aliquantum ſe arbitrẽtur adeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. quamobrem diſces tu quidẽ à principe huius ætatis philoſophorum, & diſces, quãdiu voles (tãdiu autem velle debebis, quoad te quantum ꝓficias, non pœnitebit) ſed tñ noſtra legens, non multum à Peripateticis diſſidentia. (qm̃ vtrique, & Socratici, & Platonici eſſe volumus) de rebus ipſis vtere tuo iudicio: nihil enim impedio: orationem aũt latinam profecto legendis noſtris efficies pleniorẽ. nec vero hoc arroganter dictum exiſtimari velim. nam philoſophandi ſcientiã concedens multis, quod eſt oratoris ꝓprium, apte, diſtincte, ornateq́. dicere, qm̃ in eo ſtudio ętatem cõſumpſi, ſi id mihi aſſumo, videor id meo iure quodam modo vendicare. quãobrem magnopere te hortor, mi Cicero, vt nõ ſolum orationes meas, ſed hos ẽt de philoſophia libros, q iam ſe illis ferè æquarũt, ſtudioſe legas. vis enim dicẽdi maior eſt in illis: ſed hoc quoq; colẽdum eſt, æquabile, & temperatũ orationis genus. & id eò, quod nemini video Gręcorũ adhuc cõtigiſſe, vt idem vtroq; in gñe laboraret, ſequereturq́ & illud forenſe dicẽdi & hoc quietum diſputãdi genus. niſi forte Demetrius Phalereus in hoc numero hři poteſt, diſputator ſubtilis, orator parũ vehemens, dulcis tñ, vt Theophraſti diſcipulũ poſsis cognoſcere. nos aũt q̃tum in vtroq; profecerimus, aliorũ ſit iudicium: vtrunq; certe ſecuti ſumus. eqdem & Platonem exiſtimo, ſi genus id forẽſe dicendi tractare voluiſſet, grauiſſime, & copioſiſſime potuiſſe dicere; & Demoſthenẽ, ſi illa, quę à Platone didicerat, tenuiſſet, & ꝓnunciare voluiſſet, ornate, ſplendideq́. facere potuiſſe. eodemq́. modo de Ariſtotele, & Iſocrate iudico: quorũ vterq; ſuo ſtudio delectatus, contemplit alterũ. ſed, cum ſtatuiſſem aliqd hoc tpe ad te ſcribere & multa poſthac, ab eo exordiri volui maxime, quod & ætati tuę eſſet aptiſſimum, & auctoritati meę grauiſſimũ. nã, cum multa ſint in philoſophia & grauia, & vtilia, accurate, copioſeq́. à philoſophis diſputata, latiſſime patere vñr ea, quæ de officijs tradita ab illis, & ꝓcepta ſunt. nulla enim vitæ pars, neque publicis, neq; priuatis, neq; forenſibus, neq; domeſticis in rebus, neq; ſi tecũ agas qd, neque ſi cũ altero contrahas, vacare officio põt: in eoq́. ex colẽdo ſita vitę eſt honeſtas oĩs, & in negligendo, turpitudo. atq; hæc quidem quæſtio cõis eſt omnium philoſophorũ. qs eſt enim, q nullis officij ꝓceptis tradendis, philoſophũ ſe audeat dicere? ſed ſunt nõnullæ diſciplinę, quæ ꝓpoſitis bonorũ, & malorum finibus, officium omne peruertunt: nam q ſummum bonum ſic inſtituit, vt nihil habeat cum virtute cõiunctũ; idq́. ſuis cõmodis, nõ honeſtate metitur; hic ſi ſibi ipſe cõſentiat, & non interdũ naturę bonitate vincatř; fit, vt neq; amicitiã colere poſſit, nec iuſtitiam, nec liberalitatẽ. fortis vero, dolorẽ ſummum malũ iudicãs; aut temperãs, voluptatem ſummũ bonum ſtatuẽs, eſſe certe nullo modo poteſt. quæ q̃q̃ ita ſunt in promptu, vt res diſputatione nõ egeat; tñ ſunt à nobis alio loco diſputata. hæ diſciplinæ igitur, ſi ſibi cõſentaneæ eſſe velint, de officio nihil queant dicere: neque vlla officij ꝓcepta firma, ſtabilia, cõiuncta naturæ tradi pñt, niſi aut ab ijs, q ſolam, aut ab ijs, q maxime honeſtatem ꝓpter ſe dicant expetẽdã. itaque propria eſt ea ꝓceptio Stoicorum, & Academicorũ, & Peripateticorum: qm̃ Ariſtonis, Pyrrhonis, & Herilli iampridem exploſa ſententia eſt: qui tñ haberẽt ius ſuum diſputãdi de officio, ſi rerum aliquẽ delectum reliquiſſent, vt ad officij inuentionẽ aditus eſſet. ſequemur igitur hoc qdem tpe, & in hac quęſtione potiſſimũ Stoicos, nõ vt interpretes; ſed, vt ſolemus, è fontib. eorũ iudicio, arbitrioq́. nr̃o, quantum, quoq́; modo videbiř, hauriemus.

QVANQVAM te, Marce fili. In omni re ſeptẽ circunſtantiæ requiruntur. Perſona, res, cauſa, locus, tẽpus, modus, & materia: quæ maximam hñt vim, vt ſi qs eas neglexerit, decorũ ſuum ſeruare nõ poſſit, aut aliqd laude dignũ efficere. Vnde dicit Seneca, refert, qd, cur, qñ, quare, vbi, & cetera, ſine qbus facti ratio nõ conſtabit. Cũ Cic. M.T.Ciceronis filius philoſophiæ operã daret, ipſe locus gymnaſium fere totius orbis, & oium bonarũ artium & diſciplinarum emporium eũ hortabatur, ne ipſas Athenas ſcientiarũ inuentrices, eum tricesq́. dedecoraret. Inde debebat excitari ſplẽdore paterni nominis, qui oibus palmã eripuit in omni diſciplina eminentiſſimus. Pręterea philoſophia ipſa,

PETRVS MARS. *Quæ in omni re ar cunſtantia, requirantur.*

ſa, quæ eſt ars vitæ: & perturbationũ medicina, vt q eam aſpernẽtur & vituperẽt vitæ parricidæ appellandi ſunt. Ipſa ẽt ætas id ſuadebat: quæ pceptis, & inſtitutis philoſophiæ gaudere debet. Nã qs eſt ingenua & honeſta in familia educatus, qui turpitudine ipſa nõ offendatur? Decet bonę indolis adoleſcentem parere phię præceptis, & rõni, ſed maxime oportebat Cicer. oẽs bonas artes amplecti, ne à tãta patris excellentia degenerare videretur, quod poſtea accidit. Ingenij vis, inqt Seneca, pceptis alitur, & creſcit, nouasq. pſuaſiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. Et alibi, Facile eſt teneros adhuc aíos componere, difficulter reciduntur uitia, quæ nobiſcũ creuerunt. Diuiditur hoc opus in prooemium, & tractatũ. In prooemio ea facit, quæ à ſcriptoribus (vt veterũ inſtituto ſancitũ eſt) diligẽter cuſtodiri, ſeruariq. debẽt, captare. i. beneuolẽtiam, docilitatem, & attentionẽ. Docilem facit auditorẽ ſummã totius rei de qua diſputaturus eſt, pſtringẽs. Dicit. n. ſe de officijs ſcripturũ. Beneuolentiam captat a pſona Cratippi, quem principẽ illius memoriæ philoſophorũ appellat, à pſona filium, cũ filium appellat, & iudicio illius permittit vti opinionibus philoſophantiũ. A re ipſa laudans pcepta de officijs dicens ea latiſſime patere, cũ nulla ſit vitæ pars, quæ officio vacare debeat. A perſoua ſua laudans offm ſuum ſine arrogãtia. A perſona aliorũ, quorũ opiniones confutat, Ariſtonis, Pyrrhonis, Herili, & Epicureorũ. Inde cum futura ſit ois diſputatio de officijs cum rõne, & officium æquiuocũ ſit, & propoſitio æquiuoca, & ambigua diſtinguẽda ſint, vt cõueniat inter differentes qd ſit, de quo diſputatur, diuidit prius officiũ, inde diffinit. Et cum prooemium debeat cõtinere capita rerũ, de quibus dicendum eſt, pponit ſe diſputaturũ de honeſto, vtili, & repugnantia quæ vr̃ eſſe inter vtile, & honeſtũ. Et cum huc facit reddit auditorem attentum. Id aũt ſit, cum pollicemur nos de rebus magnis, & vtilibus dicturos, & ſi numero exponũtur res, de quibus diſputandum eſt, vt Cicero facit in primo volumine diſputaturus de honeſto, dicit homines hr̃e ſemina quædã, & virtutis igniculos à natura datos, ex quibus cõſtatur honeſtũ, quod eſt ſecundũ naturam. Et diuiditur in quatuor partes, prudẽtiam, iuſtitiam, fortitudinẽ, & temperantiam, q̃ ſunt magnæ, & verę virtutes, ppea q̃ ea rõne oriuntur, qua nihil eſt in hoie diuinius. De his ergo diſputat, quas appellat fontes oium officiorũ. Sed prius de officijs. i. actionibus ſtudioſis, quæ ab ipſa prudẽtia oriuntur, inde à iuſtitia, & fortitudine. Poſtremo à temperantia, vbi declarat quid ſit illud decorũ, quod vbiq; ſeruandũ eſt. Demũ propoſitis duobus honeſtis, vtrũ ſit honeſtius. In ſecundo volumine diſputat de vtili, diſtinguens ea q̃ ad tuendam vitã pertinẽt, probans per inductionẽ nihil humanę vitæ prodeſſe ſine opera hois, dicitq. imperãtibus nihil eſſe vtilius q̃ nõ timeri a ſubiectis, ſed amari, cũ odio habeantur, qui alijs formidoloſi ſunt, & affert tyrannorũ exẽpla, qui ferè oẽs interficiũtur. Inde gloriam ex tribus pſtare dicit, ſi diligit multitudo, ſi fidẽ habet, ſi cũ admiratione quadã honore quẽpiam dignum putat q gloriam quęrit, qua rõne iſta parantur, docet. Inde ponit primã adoleſcentis cõmẽdationem afferens nõnullorũ exempla q in prima ętate laudẽ ſibi, & gloriam cõpararunt. Inde agit de beneficẽtia, & libertate, & largitionibus, ædilitijs muneribus, & qua opera vti debeamus emerẽdi fauoris, & beneuolentiæ grã. Quis potius defendendus ſit, diues an pauper. Inde de tribus exigendis, tandẽ duobus ppoſitis vtilibus, vtrũ ſit vtilius. In tertio & vltimo diſputat de repugnãtia non quæ eſt, ſed quæ vr̃ eſſe inter vtile, & honeſtũ, conſtituitq. formulã qua offm cognoſcatur. Et diſcurrens p quatuor virtutes oſtẽdit, nihil eſſe vtile, qd nõ ſit honeſtũ. Et ſimul agit de prudẽtia, & iuſtitia, docẽs nihil eſſe vtile, qđ ſit malitiæ coniunctũ & iniuſtitiæ, ponẽs exẽpla de his, q dolo malo alios circũueniunt & diſputat dr̃ pdijs vendũdis, & mancipijs, & an vitia debeat vẽditor aperire emptori, & qd pſtari debeat. Quia ſit vir bonus Nec eſſe vtile alicui occupare patriã, vbi Cęſarẽ taxat. Inde ponit nõnullas quæſtiones Hecatonis Stoici, quẽ Panetius erudiuit, & cõtrouerſias, q̃ ſunt in iure Stoicorum, & quo i pe promiſſa ſeruãda non ſint. Quæ omnis diſputatio ad iuſtitiã, & prudentiam pertinet, quarũ altera ſemper eſt vtilis, alterã malitia imitatur. Inde agit de fortitudine, oſtendens nihil eſſe vtile, quod fortẽ virum, & magnũ dedeceat, & ponit exemplum Vlyſſis, Reguli: & aliorũ. qui magno animo mortẽ potius oppetere voluerunt, quã amittere laudẽ fortitudinis & animi inuicti. Poſtremo diſputat de tẽperantia docẽs nihil eſſe vtile, quod tẽperantię contrariũ ſit, & ſic damnat illos, q in voluptate ſummum bonũ poſuerunt, contra quos, q amagni nominis erãt dicit ſe velle vti velis & equis. i. totis viribus vt perſuadeat, nihil eſſe vtile, quod nõ ſit honeſtum. Inde imponens operi quaſi faſtigium & extremam manum, filium loquitur. Quanq̃ te Marce fili, ſenſus eſt: Quamuis te oporteat, & pene neceſſarium ſit, qm̃ ſine reprehenſione aliter facere nõ poſſes, abundare iã præceptis philoſophiæ pp oium de te expectationẽ, cum audias Cratippũ eminentiſſimum philoſophũ, & ſis apud Athenas oium bonarum artium, & diſciplinarũ inuentrices, & vbi exẽpla tot clarorũ virorũ te appellant, hortantur, prouocant: tñ puto vtile tibi eſſe iũgere gręca cũ latinis, & mea ſcripta legere: quæ ad tuã eruditionem inſtituta ſunt, puto inqt cum iam annis audiueris Cratippum, tẽ gręcia literis eruditũ eſſe, & imbutũ philoſophicis præceptis vt alia deſiderare quaſi nõ ſit opus, cũ bibas ad vberrimũ philoſophiæ fontem, tñ hæc mea præcepta conducere tibi arbitror, cum pp philoſophiam ipſam, tum pp latini eloquij nitorẽ. Lege igitur latina vti quæ doctus ſis in vtraq; lingua & ſic his circũſtantijs imponit filio, quaſi neceſſitatẽ percipiendi optime philoſophiã, cum eo ſit pfectus, vt ſi aliter fecerit, intelligat, ſe pter opinionẽ patris iam conceptam, & aliorũ expectationẽ facere quod turpiſſimũ eſt, Ideo filium exemplo hortatur ſuo Tullius, q latini eloquij maximus auctor habetur, & q non ſolũ græcorũ, ſed ẽt latinorum ad ſuam vtilitatẽ monimẽta euoluerat; vt eius ingenio nihil deeſſet oium capaci, quæ cœlo continẽtur. Quanq̃, tametſi, iungitur cum indicatiuo vt q̃q̃ oportet, non aũt q̃q̃ oportet, ſed dicimus cum oporteat, & quãuis oporteat. (Idq; Athe.) Addit circunſtantiã loci. i. audias Cratippum & preſertim Athenis, vbi oẽs diſciplinæ florẽt. (Oportet) Quaſi, neceſſe eſt, & debes, ſi ab officio diſcedere nõ vis, & ſi cupis iſta reprehẽſione carere. In oratore ſic ſcribit, oportere perfectionẽ declarare officij, quo ſemper vtendũ eſt, & in oibus. (Præceptis) Preceptũ & preceptio idẽ ſunt, & dr̃ præceptum quaſi regula quædam bene viuẽdi, & documẽtum traditum ad aliq̃ artem percipiendam. Hæc philoſophia quæ eſt de moribus, duas habet partes, dogmata & pcepta: qbus ad id, quod eſt dogmate cõſtitutũ eſt, dirigimur. i. ad ipſum finẽ; quem non vno modo philoſophantes cõſtituerunt. Ideo varia erãt dogmata, quæ (vt Seneca interpretatur lib. 15. epiſtolarũ) nos decreta dicimus, vel ſcita, vel placita, & opus eſt tenere dogma, inde ad illud tanq̃ ad ſignũ officia dirigere, quę cadũt ſup. pceptis. Hæc dogmata Cic. inſtituta appellat. de qbus agit in lib. de finib. in qbus varia affert dogmata, & opiniones de ſummo bono. In hoc ope de dogmate agitur & pceptis. Nam cõfutatis opinionibus nõnullarum diſciplinarũ conſtituit finem in virtute ex dogmate Stoicorũ, Academicorũ, Peripateticorũ. Et alibi, vbi dicit, honeſtũ eſſe ſolũ aut ſummum bonũ, hęc. n. pars ad dogma ptinet, quod in ſe cõſtituit finem, pcepta vero ad finẽ tendunt. Itaq; Ariſtot. de moribus pcepta traditurus in 1. lib. Ethicẽs de dogmate agit cõſtituens ſummum bonũ in operatione aię per virtutem in vita pfecta. Vtranque igitur partẽ Cic. tetigit quæ neceſſariæ ſunt illi, q vult in philoſophia inſtitui, & ad imaginẽ perfectam effingi. Nã ſi finem ignorabit, quo ſe dirigat, nõ habebit. In Lucullo dialogo ſic ſcribit: Duo hæc maxima ſunt in philoſophia iudiciũ veri, & finis bonorũ nec ſapiẽs eſſe poteſt q aut cognoſcẽdi initiũ ignorat, aut extremũ expetendi, aut vnde proficiſcatur, aut quo pueniendum ſit, neſciat, & alibi: Ratio vitæ diffinitione ſummi boni cõtinetur. Inſtituta ẽt ſunt boni mores & domeſticæ diſciplinæ, quæ literis nõ mandantur ſed obſeruantur cõi opinione bonorũ virorũ per quandam cõſuetudinem. Vnde dr̃ philoſophia moralis, quæ poſita eſt in cõſuetudine. Nam aſſuetaciẽdo nos ſtudioſis actionibus, & inſtitutis cõſequimur habitũ virtutis, quẽ dum excolimus, felicitatem humanã conſequimur, quę a nobis nõ poſſidetur, ſed eſt in actione ſtudioſa. Omne inſtitutũ eſt præceptũ, ſed non continuo oẽ præceptum inſtitutum, nam pñt aliqua pcepta eſſe, quæ non ſeruantur cõi opinione, & conſenſu bonorũ, & pñt etiam præcipi ea, quæ agenda nõ ſunt. Sed ipſa vera philoſophia nihil pcipit quod agendum non ſit. Sed quidã philoſophantes, & vt verius loquar philoſophaſtri, q peccant in conſtituendo fine bonorũ ea præcipiunt, quæ nõ ſunt inſtituta. Inſtitutiones vero ſunt principia, & diſpoſitiones ad aliq̃ ſcientiam, vt inſtitutiones Iuſtiniani, & Quintiliani, q oratorẽ à puero inſtituit, format, & ad imaginẽ perfecti oratoris effingit. Vnde inſtituere eſt erudire ẽt in alijs rebus, vt apud Iuuen. Inſtituitq. rudes melior Locuſta ppinquas. i. docet eas beneficia. Inſtituta (vt dicebã) ſunt mores, & ea quæ ad virtutem ducunt reip. diſciplina. Vnde apud iureconſultos eſt titulus de inſtitutis antiquis. i. moribus, & conſuetudine priſcorũ, qui optime, ſancteq. viuebãt & apud Valer. plura exẽpla ſunt de inſtitutis antiquis. (Iam aud.) circunſtantia tpis. (Auctoritatem) Auctoritas ſententia imitatione digna, & æſtimatio, quæ reprehenſioni obnoxia nõ eſt quæ rebus geſtis & ſcientia cõparatur. Inde auctoritatẽ dicimus eſſe in aliquo, qui dignus eſt, vt oẽs eum ſpectent, & imitentur ob virtutũ præſtantiã. (Alter) Cratippus. (Poteſt) Te augere, ornare, celebriorem

In vno quoq. puero q ſit o-ri debeat.

Imperãtibus a ſubiectis non timeri vtile.

Vtile tẽperantiæ cõtrariũ eſſe nequit.

Quanquã tametſi cũ quibus iũgantur.

Inſtitutũ à pcepto in quo differat.

Auctoritas quid.

brioſem reddere,& perfectiorē,nā ab ipſa natura inchoati bonis
artibus nos ipſi perficimus. Vnde inuentę ſunt artes,& diſciplinę
vt ipſam naturā adiuuarent,quæ virtutum ſemina nobis tribuit.
& hic filiū ad ſuam perfectionē hortatur. In 4.de finibus dicit:Nō
.n.ſapientia genuit hominem:ſed accepit à natura inchoatū,hāc
ergo intuens debet inſtitutū illud,quaſi ſignū abſoluere. [Altera
exēplis).i.ipſa vrbs Athenaꝝ: in qua maxima exempla erāt: ſue
sātq. ad bene beateq. viuendum. Vnde lib. V. de finibus ait,Hoc
aūt tpe: & ſi multa in omni parte Athenaꝝ ſunt in ipſis locis in
dicia ſummoꝝ virorum,tñ ego illa moueor exedra,modo.n.fuit
Carneades:quē videre videor. Eſt enim nota imago.à ſedeq. ipſa
tanta ingenij magnitudine orbata deſiderari illam vocē puto. Er
go ipſa vrbs Athenaꝝ exemplis, quibus vel maxime abundabat
eū augere poterat,& hoc dicit Cicero,vt filius ad illoꝝ, qui illic
claruerūt,celebranturq. imitationē ſeſe compararet:nam optimū
quēq; eligere debemus,quē imitemur,& ſtatuæ erigūtur vita fun

Statuæ vita functis ob virtutē erigūtur.

ctis:vt ceteri ad imitationē excitētur. Vnde Plinius gaudebat de
cretā fuiſſe ſtatuam Spurinnæ: & filio erectam. Non modo,inqt,
defuncti memoriæ prouiſum eſt,ſed exēplo: acuent enim ad bo-
nas artes iuuentutē adoleſcentibus vt digni ſint, modo tanta p̄-
mia cōſtituta ſunt.[Ad meam vtilitatē) Exemplo ſuo mouet filiū
vt iungat greca cū latinis: cum id maxime cōducat:vt in ipſo Ci
cerone intueri licet:& locus eſt ab vtili:nam in gñe deliberatiuo
vtilitatē proponere debemus,& ſine greca eruditione,quę de phi
loſophia ſcripta ſunt intelligi perfecte non pñt: ut aūt intellige
rēt noſtri opera Ciceronis, effectū eſt, & plura feciſſet: ſi per ne
fandiſſimū M.Antonium,& tpa illa ingrata,licuiſſet vt ipſe polli
cetur lib.2.de Diuinat.dicēs: Adhuc hæc erant,ad reliqua acri ee
dibamus animo ſic parati: vt niſi quæ cauſa grauior obſtitiſſet,
nullū philoſophiæ locum eſſe putaremus,qui non latinis literis
illuſtratus pateret. Magnificū illud,inqt,Romanisq. hominibus
glorioſum:vt gręcis de philoſophia literis nō egeant, qđ proſe-
quar pfecto,ſi inſtituta perfecero. O grauē iacturā,ò ne quā ho-
minē Antonium,qui ciuibus tm̄ munus inuidiſti tuis.[Ad meam
vtilitatē,qm̄ Cicero,vt Romani eloquij vbertatē ſibi cōpararet,
& doctrinā ex gręcoꝝ fontibus hauriret, græca ſcripta euoluit:
ideo ſubiūgit,neque id in philoſophia ſolū,ſed ēt in exercitatio
ne dicēdi. Cic.vt eius monimēta declarant,& ipſe teſtatur in ſecū
do de Diuinat.multa in actuoſa philoſophia ſcripſit. Cohortati,
inqt,ſumus oēs,vt maxime potuim⁹ ad philoſophiæ ſtudiū in eo
libro,q eſt inſcriptus Hortēſius,& qđ genus philoſophandi mini
me arrogās:maximeq.,& cōſtās & elegās arbitraremus,quatuor
Academicis libris oſtēdimus. Cumq. fundamētū philoſophię eſ
ſet poſitū in finibus bonoꝝ & maloꝝ, perpurgatus eſt is locus à
nobis quinq; libris,vt qd a quoque,& qd cōtra quēque philoſo
phū diceretur itelligi poſſet. Totidē ſubſecuti libri. Tuſculanaꝝ
diſputationes res ad bene viuēdū maxime neceſſarias aperuere.
Primus.n.eſt de cōtēnenda morte. Scd's de tolerādo dolore. De
ęgritudine leniēda tertius. Quartus de reliqs animi perturbatio
nib. Quintus eū locū cōplexus eſt:q totam philoſophiā maxime
illuſtrat. Docet.n.ad beate viuēdū,virtutem ſe ipſe eſſe contentā.
Quibus rebus editi tres libri pfecti ſunt de natura deoꝝ,in qui-
bus ois eius loci q̄ſtio cōtinetur, quæ vt plene eſſet cumulateq.
pfecta de Diuinat. ingreſſi ſumus his libris ſcribere, qbus,ut eſt
in animo de fato ſi adiūxerimus erit abunde ſatiſfactū toti huic
q̄ſtioni,atq; his libris ad numerādi ſunt ſex de Rep.quos tūc ſcri
pſimus,cū gubernacula reip teneremus. Magnus locus philoſo-
phię quę p prius a Platone,Ariſtotele,Theophraſto, Peripateti-
coruq. familia tractatus vberrime. Nā qd ego de cōſolatione di
cā,quę mihi quidē ipſi ſane aliquantū medetur,ceteris itē multū
profuturā puto:ſed ēt in dicēdi exercitatione.i.declamationibus
tā gręce q̄ latine. In bruto ſic ſcribit,Cōmentabar declamitās ſæ
pe cū M.Piſone,aut Q.Pōpeio,aut cū aliquo quotidie:idq. facie
bā multum ēt latine,ſed gręce ſæpius. Ita,inqt,erā Diodoro Stoi
co,& eius artibus uarijs,atq; multis deditus.ut ab exercitationi-
bus oratoris nullus dies vacuus eſſet: nā cū ſcriberet in philoſo-
phia,libros oratorios iterpoſuit,ipſo teſte,ſic.n.ait, Cūq. Ariſto
teles,itē Theophraſtus excellētes viri; tū ſubtilitate, tū copia cū
philoſophia dicēdi ēt precepta communicarint,noſtri quoq; orato
rij in eundem libroꝝ numeꝝ referendi vīt. Ita tres erūt de Ora-
tore,quartus Brutus,quintus Orator. Hęc omnia eo ſpectāt,vt fi
liū hortetur,& ad ſententias graues philoſophiæ,& vbertatē ora

An græca & latina lingua neceſſaria ſint

tionis,quæ duo cumulatiſſime & potiſſimū dicendi artem Cice
ro erat aſſecutus. [Vt ſis par,) æque doctus gręce & latine ac in
facultate illius orationis q̄ oratorum propria eſt,& illius q̄ phi-
loſophoꝝ tantundē poſſis. vtraq;.n.viro ad perfectionē ſuſpiran
ti neceſſaria eſt,vt vtraq; ēt lingua latina.ſ.& græca. [Quā qdem
ad rem,ſine arrogātia. laudat id quod Romanis opera ſua pſtite
rit,& a re ipſa perſonaq. ſua beneuolētiā capiat. [Ad quā rē,vt)
.ſ. latini poſſint eſſe pares in facultate vtriuſq; orationis, & arte
dicēdi atq; philoſophia. Nā ante Ciceronē,& Varronem philoſo
phia Romę peregrinabatur,& dicēdi artē Cicero ad ſummū pdu
xit. Nos attulimus,inquit,auxilium,q ſcripſimus in philoſophia
& oēs loco graues latinos fecimus & in Rhetoricos nihil pręter
miſſum eſt,quod ad conſummatū oratorē ptineret. Ergo nō mo
do illi,q ſunt omnino rudes græcaꝝ literaꝝ. ſine qbus philoſophia
græcis literis celebrata ſciri nō poterat a latinis,habent iā cogni
tionē philoſophiæ latinis,monimētis illuſtratæ à nobis, ut Ro-
mani græcis literis in philoſophia non egeāt,ſed & illis,q græce
ſciūt,tñ non perfecte pñt intelligere locos graues à philoſophis
gręcis tractatos,& iudicare de opinionibus, & hr̄e delectum qđ
prudētis eſt. Opera noſtra,inqt Cicero,non parū adiuti ſunt, cū
omnia latinis literis illuſtrata ſint,& potiſſimū de finibus bono
rū,& malorum in qbus varias affert philoſophantiū opiniones:
& nō probabile refellit. [Rudes) Ignari. Rude lignū dr̄ non expo

Rude qđ dicatur.

litū,inde ad animum transfertur,rudesq. illi dr̄r,qui adhuc ani-
mū nō expoliuere diſciplinis,& doctrina rerumq. vſu. Aliquan-
tū,non dixit multum,vt vitaret arrogantiā,& ideo vtitur medio
critate. [Ad dicendū) Quantū ad artē oratoriā,in qua nihil fere
iā à Romanis deſideratur,relinqt.n.nobis Rhetoricos ad Q. fra
trē iuuenili quodā ardore,ſcribēdiq. licētia & impunitate cōpo-
ſitos,qbus diuinos illos oratorios oēm & Iſocraticā, & Ariſtote
licā dicendi rationē cōplexos,vir ad cōem natus vtilitatē ſubſti-
tuit. Etenim Rhetorici ad Herenniū q ſub Cic.nomine circūfe-

Rhetorica ad Herenniū an Ciceronis ſit

rūtur,& legūtur, Ciceronis nō ſunt, quod ſtylus ipſe ieiunus &
ſiccus quidā,ac remiſſus ordo preceptionis plane oſtendunt. Ri
uulus eſt ex illo fonte vberrimo deductus. Lāguida prœmia diui
nā Cic.eruditionē,& copiā nō ſapiunt Iccirco nō eloquētię prin
cipi opus pene mutū adſcribatur,ſed alicui,qui Ciceronē imita-
ri p viribus conatus ſit. Cui certe ſucceſſit ad votū, ſed an ille vt
p Ciceroniano opere legeretur optauerit neſcio,hoc vnū ſcio Ci
ceronis nō eſſe,ſed imitatoris,qđ q acri iudicio vtroſq; Rhetori
cos cōferre voluerit: facile diſpiciet,ſed de his alias. Attulit igit̄
Cicero auxiliū Romanis in arte dicēdi,cum dederit optima pce
pta & cognitionē,vt iā non egeāt p̄ceptis gręcoꝝ,q dicēdi artifi-
ces,& ſcriptores fuerūt. [Et ad iudicādū) Quantū ad philoſophiā,
Topica,rerūq. ſcientiam,quā Cicero cōplexus erat, & eloquij ni
tore illuſtrauerat. Propriū oratoris eſt dicere. Philoſophi aūt iu
dicare,q rōne quadā & formulis diſputat. Opera igit Ciceronis
ſnias græcorū in philoſophia cognoſcimus,& ſentētias ipſius,a-
liorumq. appoſitas interdū: vt qd ſit melius & eligibilius in ipſis
p̄ceptis,hiſ ibusq. bonoꝝ & docti,& rudes græcaꝝ literaꝝ iudica
re poſſunt. Quod q a magnificū, & glorioſum Ciceroni videbat,

Rationes ſunt philoſophi inſtrumēta.

& erat,nō immerito filium ad paternæ gloriæ imitationē horta
tur & excitat,à ſe.n.ad hæc omnia iter erat, vel maxime pateſa-
ctū. Habenda eſt igitur gratia Ciceroni, cū referri non poſſit,q
omnia latinis ingenij ſui pþe diuini vbertate,& in arte dicēdi,&
in philoſophia ſuppeditauit,vt ad vtriuſque facultatis perfectam
cognitionē,alioꝝ opera quaſi nō egeamus, ad iudicandū igitur
.i.ad philoſophiam cuius proprium eſt recta,veraq. cum rōne &
formulis de oi re iudicare. Plato in nono de rep. ſic ait, Rationi-
bus iudicandum eſt,qm̄ rationes ſunt inſtrumenta philoſophi.

Petri Marſi compendioſa reformatio & enarratio quorundam locorum, & ambiguitatum in officialibus libris M. T. Ciceronis.

QVanquā te,M. Fili. Hoc quaſi veſtibulo Auguſti huius (vt ita

ADDE.

dixerim) ſacrarij,quo formulæ officioꝝ digeruntur,& cōpē
diū tectū,vndiq; munitum,ac fidū ita ſternitur,ad humanę doci-
litatis,ac rōnis cōſummationē,q̄ virtus appellatur, ea pars actuo
ſæ philoſophiæ,q̄ dogmatica dr̄ à græcis, decretoria vero à nr̄is,
qm̄ dogma. decretum,ſcitum,& placitū,& ſummatim tractatur,
& fundamētū,cui moles omnis morum,& vitæ cū decoro agen-
dę deſcriptio innititur,è cuius rōne ac vi pendet omnis indicatu
ra officioꝝ,qualitas: quapp acre iudicium requirit, & natura-
lis inſtitutionis,ac ſtudij notitiam expoſcit in primis. finem ſum
mi boni dico ad quem cōis parens natura.i. Deus glorioſus, atq;
ſublimis,homines produxit,ſubornauit, inſtruxit: ad hanc metā
currendum eſt,ad illam omnis cura reſpicere debet,atq; conniti.
Trimembris eſt hæc proſphoniſis.i.allocutio Ciceronis,& præ-
fatio ad filiū. Tria ſiquidem ab eo contendit,vt.ſ.eloquentiam la
tinam,& græcā pariter ſibi comparet,& non minus philoſophi-
cā quam ſenatoriā,& forenſem. Deinde vt officijs gaudeat qbus
recta itur ad virtutē,& perfectus animi. ſtatus cōformetur,& illa

ſecuritas,quã eſthimian appellauit Democritus,ac extremũ eſſe
bonũ decreuit. Demũ vt eos in ſcitis philoſophiæ (quo lex vitæ
habetur)& admonitionibus eos ad imitãdum ſibi proponat,qui
virtuté,aut ſolã,aut maxime per ſe expetendã ſanxerunt.Qualis
fuit fons,& parẽs philoſophiæ Socrates.Qualis Platonica,lami
lia & Ariſtotelica:Nec nõ porticales philoſophi,quos Zenonioa
Oportere quid portendat. ab eoꝝ Duce,à ſectatio appellamus. [Oportet) Neceſſum eſt,ſi
iuſta delidiæ nota volueris vacare. Oportere ſiquidẽ neceſſitatẽ
importat officij,quo vtendũ eſt oĩbus. Et ſemper audis inqt Cra
tippũ emioentiſſimum philoſophũ mitylenæum, & audis Athe-
nis io celeberrimo.ſ.omnium bonaꝝ artium,& diſciplinaꝝ em-
porio, quapp magna tibi neceſſitas profectus in philoſophia,
& proceſſus imponitur.Quę aũt ad te ſcribo documenta,non tã
eo ſpectant,vt quaſi rude informent in rõne vitæ,atque inſtituãt
ꝙ vt tibi eloquij latini afferant nirorẽ,patiantq. dicẽdi,&eloquẽ
di copioſam ſuppellectilẽ,& inſtrm,cum multa vel plurima po-
tius in philoſophia ſint,quæ nõ facile vñt poſſe dici latine, à me
igitur inſtructus,atq; excultus,æque latine, ac græce philoſopha
beris.[Præceptis) Documẽtis,admonitionib.exhortationibus.i.
ea parte philoſophiæ,quæ pceptiua dr̃,quam is optime tractat,q
cumulum totius vitæ cõplexus eſt, atq; ſummã, ad quam veluti
ad ſcopum.i.ſignũ officia.i.naturæ congruentes actiones tanꝙ ia
cula,&ſagittæ dirigãtur.[Et inſtitutis) Ordinationibus,decretis,
& ſcitis, ad ꝙ referutur officia,vt ad extremũ oaturæ bonũ,quod
prudentiæ rõne venatur,&tandẽ ſtatuit,atq; confirmat,ut moue
Statuere quid ſit. ri non poſſit,aliter.n.ſtatutũ oon eſſet,atq; ſubnixũ: Statuere eſt
decernere,ac iudicare,vnde cõponitur inſtituo, qđ ſignificat in-
ſtruo,ordino,ſancio, vnde inſtituta, ordinationes, & ſcita dicet
Cic.poſt paulo: Qui ſummũ bonũ ſic inſtituit.i.ordinat, & po-
nit,& de meo inſtituto dicã aliqd.i.mentis ꝓpoſito, & decreto.
Decretum quid. Quid inter eſt inqt Seneca in Epiſt.inter decreta philoſophiæ,atq;
pcepta? niſi quod illa gñalia pcepta ſunt hæc ſpecialia,vtraq; res
pcipit,ſed altera in totũ,particulatim altera,honeſtar actione,de
creta pariũt & pcepta,hoc intereſt inter decreta philoſophiæ,atq;
pcepta,quod inter elementa,& mẽbra,hæc ex illis pendẽt,illa hu
eũ cauſæ.Neceſſaria ſunt decreta,ꝙ dant animis inflexibile iudi-
ciũ. infixi debet perſuaſio ad totam pertinens vitam, hoc eſt qđ
decretũ voco.Qualis,hęc perſuaſio fuerit,talia erunt,ꝙ agentur,
& cogitabũtur,qualia vero hæc fuerint,talis &vita erit.[Auctori
tatẽ) Æſtimationem Cratippi, & Athenaꝝ,vbi exẽpli clariſſimo
rum viroꝝ in omni gñe virtutis,& laudis claruerunt. [Augere)
Ornare,honeſtare.[Exẽplis) Varijs imaginibus,&quaſi exẽplari
bus ipſaꝝ diſciplinaꝝ.Inſtruenda eſt vita exẽplis illuſtrorib.inqt
Seneca,æque pcepta bona,ſi ſæpe tecum ſint profutura ſcias qua
ſi bona exẽpla, longum iter eſt per præcepta,breue & efficax per
exempla venientia tpa notis inſtruit exemplis ait Flacus.[Ad vti
litatem).i.ad cõmodum,atque cõpendium, & non ad oſtentatio
nẽ gloriamq. inanem,vnde monuit Horatius,Vos exẽplaria grę
ca.Nocturna verſate manu,verſate diurna. [In dicẽdi exercita-
tione) Meditationibus,cõmentationibus,declamationibus.[Vt
par ſis) Similis,paremq. habẽs vim,&efficaciam in latina oratio-
ne,græcaq. [Facultate,) Poteſtate,quod ego vim appello, dicit
Quintilianus,plerique poteſtatem nõnulli facultatẽ vocãt. [Vt vi-
demur) Vt nos opinamur,ſicq. eſſe nobis pſuademus.[Adiumẽ-
tũ) Opẽ,inſtrm,ſuppellectilẽ parauimus latinis,vt noſtro benefi-
cio eloquẽtiã exercere poſſint,& philoſophiam,ꝙ hactenus pere
grinari videbatur,ſed nos eam Romanam effecimus,ac latij iure
donauimus.[Rudes) Oĩno expertes.[Aliquãtulũ) Aliquod auxi
liũ.[Dicẽdũ) Apte orandũ,atque agendũ in oĩ gñe cauſarum, in
qbus diu multumq. verſati ſumus,& dicendi pcepta tradidimus
& formulas, vt ſine græcis dictatis muoere cõſummati oratoris
fungi poſſint Romani Ciues,& lecta pubes.[Ad iudicandũ) via,
& rõne philoſophandi cum elegãtia,& copia per formulas topi
cas,& dialecticas exploſis Amalinijs,& ſimpliciſſimis Epicureis,
q citra artem ac nitorẽ diſtinctæ orationis,atq; cõcinnæ philoſo
phiã deſidem illam,atq; humilẽ nec non probroſam,vtpote in ve
nereis hortis natã,&ocio marceſcentẽ,&ſe plaſtariã tractauerũt.
& mores graues,atq; ſeueros fregerũt,cõtaminarũtq. propoſita
voluptate,quã eſcã vitiorum,vel maximã veri philoſophi appel
Ratio lauerũt.Rationes(vt ait Plato)ſunt philoſophi veritatẽ indagã-
Platonis diffinitio. tis inſtrumẽta,qbus ad rectũ contendit iudiciũ,& ob id ars illa,ꝙ
rõnes continet logice dicta eſt à græcis,rõnalis vero à noſtris,&
dialectica.i.diligẽs ratio,via & modus differẽdi, à qua (vt inquit
Boethius) nõ pot abeſſe iudicium,neq;.n.põt quiſꝙ diligẽter diſ
ſerere,niſi iudicauerit quale ſit id qđ in diſputationẽ ſumitur.
Qđ ſi ad differẽdi ordinẽ diligẽtia rõnis adhibetur,non eſt dubiũ
quin hoc iudiciũ ad inuentionũ varietatem ſit accommodatum.

Quamobrem) Igitur inqt Cic.cum iam planum ſit magnã eſſe
vtilitatẽ græce,& latine ſcire, diſces philoſophiam græcis literis
mãdatam,& vtere opinionibus & decreto philoſophoꝝ iudicio
tuo,dũmodo legas ſcripta nr̃a, & græca cum latinis coniungas.
[Et diſces quandiu voles,beneuolũ facit filium,cum ait,da operã
græcis literis quandiu voles,ſed cũ impendere nimium ſtudiũ in
aliqua re vltra ꝙ oporteat contra offm ſit,corrigit Cic. pmiſſio-
nẽ dicens,diu debes velle græcis literis,& philoſophiæ incũbere,
quouſq; videbitur tibi non parum pfeciſſe,ſed id eſſe adeptũ qđ
tẽpus & ratio expoſuit,& ſic filiũ hortatur,vt celerrime oĩa,quo
rũ indiget e fontibus græcoꝝ hauriat,& ad paternã eloquẽtiam,
reip.munera,& adminiſtrationẽ contendat, nec diutius illic im-
moretur & deſideat,ſed in oculis patriæ, & celebritate viuat,ve-
ſtigijſq. paternis inſiſtat,quod minime fecit. [Nõ pœnitebit) .i. *Pœnitere*
non parũ videbitur,pœnitere a penuria dẽ auctore Gellio in hac *vnde.*
ſignatione,ſic ante Cic.vſus fuerat Terent.dicẽs: Me quantũ hic
opis fiat,pœnitet.i.parum vẽ quod a ſeruis ſit. Tãdiu diſcendũ eſt
inqt Seneca,quãdiu neſcias,ſi pũerbio credimus, quãdiu viuas,
& interrogãti Philedono quoad diſcipulus eſſe vellet, eñdit Pla
to,quoad meliorẽ,atq; peritiorẽ eſſe nõ pœnitebit,ſed pœnitere
in his verbis Platonis in aliã ſignationem, ꝙ nota eſt oĩbus acci-
pit.[Quoad) quouſq; pficias,creſcas in ipſis phiię pceptis.In ora
tore ſic ait,Quę qualiacũq; in me ſunt me.n.ipm nõ pęnitet ꝙta.
ſint,ſed appareat in orõnibus nr̃is, & Liu.lib.1.cũ iam virſũ haud
pœniteret & in 8.quippe minime pœniteret ſe virium ſuarum.
Proficias,procedas in philoſophica rõne,quæ eſt de vita,&mo
ribus,atq; lex vitæ merito dici põt. [Non pœnitebit) Non parũ
videbitur,te ipm explorabis inquit,& nemini de te magis ꝙ tibi
credideris,acie te iudicem tui pfectus exhibe, vt locum priæ nõ
relinquas,& nomina pſpicias in primis. Turpe ſiqdem eſſet ſpẽ
de te iam cõceptam fallere, pdigere vero tẽpus,quo nil eſt pcio-
ſius, turpiſſimũ, effice igitur vt vitæ ratio ſub doctore celeberri-
mo, & Athenis tibi cõſtet. Turpiſſima eſt iactura dicit Seneca, ꝙ
p negligẽtiam ſit,& ſi volueris attendere, maxima pars vitæ ela-
bitur male agẽtibus,magna nihil agẽtibus,tota vita aliud agenti
bus. Quẽ mihi dabis,q aliquod precium tpi ponat, q diem æſti-
met,oĩa aliena ſunt,tempus tm̃ noſtrum eſt.Quemadmodum ſtu
dere oĩbus annis honeſtum eſt,ita non oĩbus inſtitui turpis,& ri
dicula res eſt elemẽtarius ſenex.iuueni parandũ eſt,ſeni vtendũ.
Noſtra) Quę nos in philoſophia ſcribimus. [Non multũ diſſ.
à Peripateticis) Nõ multum diſſimilia a pceptis Peripateticoꝝ,
qbus nunc das operã ſub Cratippo, & h.d.vt oſtendas te voluiſſe
in philoſophia imitari Stoicos,Peripateticos, & Academicos ea
libertate,quam hñt noui Academici,quoꝝ decretũ Cic. ſectatus
eſt,vt in omni ope Academicũ ſeruat decoꝝ, variosq. mutat ꝙſi
colores,cũ liber eſſet Academicus,& in nullius magiſtri verba iu
raſſet.Carneade quo more latius vagaret & decurreret feliciſſi-
me. Nã libris de finib.bonoꝝ & maloꝝ more Academicoꝝ pba
bilia defendẽs totus eſt.Peripateticus,immo Peripateticoꝝ diſci
plinã ita laudat,vt alias reijcere videat,ſic.n.introducit Piſonẽ di
centẽ.Relinqtur hæc ſola diſciplina digna ſtudioſis ingenuarum
artiũ,digna eruditis, digna claris viris, digna principibus, digna
regib.In Tuſculanis diſputationibus,& Paradoxis eſt totus Stoi
cus,remouetq. ab hoĩe affectus,quos,vt dictat ipſa recta rõ, pro
bat Ariſt.& Academici,& dicit beatã vitam deſcenſuram in taurũ
Phalaridis & tenẽs poſitiones Stoicoꝝ,& admirabiles opiniões,
quæ paradoxa appellantur, interdũ nihil affirmat,ſed diſputat in
vtrãque partẽ,vt Socrates,q ita diſputabat, vt nihil affirmaret,ip
ſe refelleret alios,& nihil ſe ſcire diceret,niſi idipſum qđ ſciret ſe
nihil ſcire, ob eamq. cauſam ab Apolline ſapiẽtiſſimus iudicatus
eſt,ꝙ hæc eſſet vna ſapiẽtia non arbitrari ſe ſcire ꝙ neſciat. Et
poſt Socratẽ Plato,à quo Academici eundẽ diſputandi modũ te-
nuerũt,quẽ Cic.probauit & tenuit, cũ videatur eſſe ſine arrogan
tia id diſputãdi genus ſecutus eſt,quapp in 2.de Diu.dicit,cũ aũt
pprium ſit Academiæ iudiciũ ſuum nullum interponere,ea pba
re,quæ ſimillimas veri videãtur conferre cauſas, & qd in q̃q̃ ſen-
tẽtiam dici poſſit expromere,nulla adhibita ſua auctoritate iudi
cium audiẽtium relinquere,integrũ & liberum tenebimus,hanc
cõſuetudinem a Socrate traditã,eaq. inter nos ſi tibi Q.frater vi
debitur,ꝙ ſæpiſſime vtemur. [Qm̃ vtrique) Affert rõnem,quare
hæc,quæ nunc ſcribit imitatoꝝ Stoicos, & non multũ diſſident à
dogmate Peripateticoꝝ Ciceroni filio legẽda ſint,qm̃ vtrique,in
quit volumus pbabilia ſequi,& nos Academici,& nos Peripate
tici,qbus nunc das operã,vtiq; inqt,eoſdem doctores ſectamur,
& Socratis,atq; Platonis opiniones amplectimur,inter Stoicos,
Peripateticos,& Academicos potius in vocabulis ꝙ in re differẽ
tia erat.Vnde dicit Piſo apud Cic.lib.5.de finib.Stoici reſtant,hi

quidē non vnam,aut alterā à nobis, ſed totā ad ſe noſtrā philoſo
phiā tranſtulerūt,atq; vt reliq fures earꝫ rerꝫ, quas ceperunt ſigna
cōmutant,ſic illi vt nr̄is ſententijs pro ſuis vterentur,noīa tanq̄
rerū notas mutauerunt,ergo inqt. [Qm̄ vtriq;).i.nos Academici
q probabilia ſeqmur,& Peripatetici,q ēt Socratem ſectantur,&
Platonē,Ariſtotelis Peripateticorꝫ principis doctorē. [Volumus
eſſe Socratici).i.volumus tenere opiniones ipſius Socratis, q in
ſola virtute ſummū bonū poſuit,& oēs bonos beatos eſſe,& im-
probos miſeros dicebat.Has opiniones Stoici,à Stoa porticu de
nominati,accipiēter fecere ſuā diſciplinā,& dogma. quorꝫ prin-
ceps fuit Zeno Polemonis Academici auditor,ſubtiliſſim⁹ diſpu
tator,q Academicā diſciplinā corrigere auſus eſt. Nā oīa quæ ad
beatā vitā ptinerent in vna virtute poſuit.nec qcq̄ aliud numera
uit in bonis,idq́. appellauit honeſtū,quod eſſet ſimplex quoddā,
& ſolū,& vnū bonū,cetera vero,& ſi nec bona, nec mala eſſent :
tn̄ alia ſecūdum naturā dicebat,alia naturæ contraria,& his ipſis
interiecta quædā & media numerabat.Vnde dicit volum⁹ eſſe So
cratici, & ſic intelligit Cic. voluiſſe opiniones Stoicorꝫ tenere,
qm̄ erant ꝓbabiles,& eas ipſe in nōnullis locis tueri,& veras eſſe
oſtēdit.in Paradoxis ait: Eoq́. ſcripſi libētius,ꝙ mihi iſta parado
xa,q̄ appellant,maxime vr̄r eſſe Socratica,lōgeq́. veriſſima.& ali
bi dicit,Socrates iſto modo diſputabat bene hercule narras,nam
iſtū doctū,& ſapiētem virū fuiſſe memoriæ traditū eſt, nam à re-
bus occultis,& ipſa natura inuolutis in qbus ante eū philoſophi
occupati fuerūt,conſtat auocauiſſe philoſophiā. & ad vitā cōem
adduxiſſe,vt de virtutibus,& vitijs,oīnoq́. de bonis rebus & ma-
lis quæreret. cœleſtia aūt vel ꝓcul eſſe à naturæ cognitione cēſe
ret,vel ſi maxime cognita eſſent,nihil tn̄ ad bene viuendū ꝯferre.
Ex diſputationib. Socratis oēs ſectæ manarūt.Socrates nihil ſcri
ptū reliqt.Sed oīa,de qbus diſputauit,ab eius auditoribus Plato
ne,& Xenophōte eloquētiſſimis,celebrata ſunt,& mandata lite-
ris.Et ſubiūgit. [Volumus eſſe Platonici).i.tenere volumus veri
que opiniones Platonis. Nā Plato Socratis diſcipulus ꝑfectiſſi-
mā diſciplinā reliqt Academicorꝫ,& Peripateticorꝫ, a qbus Stoi
ci magis verbis,q̄ ſentētijs diſſenſerūt. Nam à Platone vna & cō
ſentiēs (vt idē primo Academico, ad M.Varronē) duobus voca-
bulis philoſophiæ forma inſtituta eſt,Academicorꝫ & Peripateti
corꝫ,q rebus congruētes,nominibus differebant, qppe cū Speu-
ſippū ſororis filium Plato philoſophię quaſi hæredē reliqſſet,du-
os vero ꝑſtantiſſimos ſtudio, ac doctrina Xenocratē Chalcedo-
niū,& Ariſt.Stagiritem, q erant cū Ariſt. Peripatetici dicti ſunt,
q a diſputabant inambulātes in lyceo gymnaſio. Speuſippus aūt
& Xenocrates,q primi Platonis rōnem, auctoritatemq́. ſuſcepe
rāt,& poſt eos Palemo, & Crates,vnaq́. Crator in Academia cō
gregati alio Gymnaſio ab Academo quondā heroe denominato
(vt ſcribit Laertius) Academici appellati ſunt,ſed cōis erat ratio
bonorꝫ & malorꝫ inter vtroſq;. Nā oīs illa antiqua philoſophia
ſenſit in vna virtute poſitā eſſe beatā vitam non tn̄ beatiſſimā,ni
ſi adiungerētur bona corporis, & fortunæ ad virtutis vſum ido-
nea Stoici bona corporis ꝑ ſe aſſumēda eſſe dicebant, ſed nō ad-
iungebāt ad finem bonorꝫ. Vnde cū nulla eſſet inter veteres Aca-
demicos,quos Cic.in officialibus libris imitabat̄, & peripateti-
cos qbus Cicero filius operā dabat dr̄ia,dicit volumus eſſe Socra
tici,& platonici.Et ſic rūdet tacitæ obiectioni,potuiſſet.n.dicere
filius,nō ſunt mihi legēda pater quæ ſcribis in philoſophia,vt A-
cademicus,& ꝓbabilia defendēs in diem viuis, itaq; nūc ſtoicos
tenes,nūc platonicos,nūc ariſtotelicos. Nos aūt certum dogma
habemus,& diſciplinam,& doctore vtor Cratippo peripatetico,
ideo dicit non multū diſſidētia. Adde ēt,ꝙ peripateticorꝫ,& ſtoi-
corꝫ,quos in his officijs Cic. potiſſimū ſeqtur, via ꝑceptionis,&
doctrinæ fere eadē eſt. Stoici dant ꝑcepta de officijs, qbus hoīem
ad virtutē inſtruunt,& felicitatē,officiumq́. perfectū,quod per-
tinet ad finē bonorꝫ.In officio.n.perfecto, quod oīs numeros ha
bet,& in ſolū ſapientem cadit,finis bonorꝫ cōſiſtit, & humana fe
licitas. Iſtud perfectum offm̄ appellatur à Stoicis honeſtū,officia
vero,quæ cadunt ſub præceptis media,& cōia,quaſi ſecunda quæ
dam honeſta nominant,de qbus poteſt reddi certa ratio, vt ſunt
hæc,quæ Cic.tractat.hoc idem faciunt peripatetici, quāuis vtan-
tur alijs noībus : Ariſtoteles.n.peripateticorꝫ princeps,dicit ſum
mum bonum humanū conſiſtere in actione virtutis in vita perfe
cta,actiones aūt officia ſunt. offm̄.n.nil aliud q̄ conueniēs actio.
& cum dicit in vita perfecta,oſtendit nō in quacunque actione li
cet ſtudioſa,ſed in illa,quæ ab habitu virtutis proficiſcitur, ſum-
mū bonum conſiſtere. Vna.n.hirundo,inqt,non facit ver,ſic vna
actio cum virtute non facit hoīem felicem hunc virtutis habitū,
& perfectam actionem Stoici appellant honeſtum, ergo potius
nominibus differunt,q̄ ordine,& via ꝑceptionis. Volunt enim

Stoici medijs officijs ꝑuenire ad illud honeſtū,quod ipſi appellāt
& Peripatetici dn̄t ſtudioſis actionib⁹ ꝑueniri ad virtutē cui Stoi
ci nomē impoſuerūt,honeſtum,actiones vero ſtudioſas appellāt
officia.Dicit igr̄ Cicero: Poteris vti dogmate,& ꝑceptis horꝫ phi
loſophorꝫ,vt tibi videbitur, q in virtute ſummum bonū cōſtitue
rūt,cuicunq; ſectę adheſeris mihi placebit,& quodcunq; decretū
ſectaberis gratū erit,qm̄ vtriq; voluimus tenere opiniones, So-
cratis,& Platonis,q de ſummo bono optime ſenſerūt. Cauendū
eſt tibi,inqt,ab alijs,q in fine conſtituendo errauerūt. ergo cū in
ter has tres philoſophorꝫ diſciplinas nulla fere differentia ſit, de
ipſis opinionibus vtere iudicio tuo.i. poteris ſequi id qđ tibi vi-
debitur,modo nō diſcedas ab Academicis, Peripateticis, & Stoi
cis.In 3.lib.ita filiū alloquitur.Sic ego a te poſtulo, vt mihi cōce
das ſi potes,nihil ꝑter id,ꝙ honeſtū ſit,eſſe ꝑ ſe expetendū.ſi hoc
nō licet ꝑꝑ Cratippū,at illud certe dabis,ꝙ honeſtum ſit, id eſſe
ꝑ ſe maxime expetendū,mihi verū vis ſatis eſt,& tū hoc, tū illud
probabilius vr̄,nec præterea quidq̄ probabile.Clarum igitur eſt
Ciceronem voluiſſe eſſe vniuerſalē in philoſophia,nec alicui ſe-
ctæ addictum.ſed vtrūque dogma ꝓbaſſe,nec laboraſſe filium ad
aliq̄ diſciplinā ita traducere,vt alias reijceret. permiſit.n.illius iu
dicio vti opinionibus philoſophātiū, cum nulla fere inter ipſos
differētia eſſet. [De rebus ipſis) opinionibus,& decretis philoſo
phorꝫ.non inqt,te addicam alicui ſectæ, poteris vti iudicio tuo,
& integrū,liberumq́. tibi eſt,quod inſtitutū ſequi velis. [Vtere)
vteris,& ſic beneuolum reddit filiū.In vltima Tuſculana ſic dicit
Cicero:Tu qdē tabellis obſignatis agis mecum,& teſtificaris,qđ
dixerim aliqn̄,aut ſcripſerim cum alijs iſto modo, q legibus im-
poſitis diſputāt. Nos in diē viuimus,quodcunq; noſtros aīos pro
babilitate percuſſit id dicimus,itaque ſoli ſumus liberi. [Orōnē
āt latinā,nunc filium hortatur,vt ſua ſcripta legat, qbus oratio-
nem latinā poterit vberrimam facere.locus eſt ab vtili. [Legēdis
noſtris.legendo noſtra.Sic apud Liuium,his audiēdis,credēdisq́;
.i.audiendo & credēdo. [Pleniorem) copioſiorē vberioremq́;, ca
ptat beneuolentiā à re ipſa,& perſona ſua. [Nec vero) vult Cice
ro oñdere quare legēdo ſua filius efficiet orōnē latinā pleniorē,
qm̄ inqt in arte dicendi ętatē cōſumpſi meā vt iure poſſim mihi
aſſumere,qđ proprium eſt oratoris, philoſophiā, concedo multis,
me aūt oratorē profiteor.Cicero.n.(auctore Fabio) cū ſe ad imi
tationē græcorꝫ cōtuliſſet, vim Demoſthenis,copiam Platonis,
& ſuauitē Iſocratis affinxit.Nec vero inqt,quod in vno quoque
optimū fuit cōſecutus eſt tn̄, ſed plurimas vel potius ea ſeipſo
virtutes extulit immortalis ingenij feliciſſima ubertas. Non .n.
(vt ait Pindarus) aquas collegit,ſed viuo gurgite exūdat dono
quodā prouidētiæ genitus,in quo totas uires ſuas eloquētiā ex-
periretur.Platonem in primis admiratus eſt Cicero & acumine
ſniarꝫ,ſumma,multipliciq́. doctrina,& grāditate verborꝫ, oratio
nisq́. ſublimitate,q̄ media eſt inter carmen & ſolutā orationem.

Noſtra hæc ꝑcepta,& officiales formulae,Stoico decreto in pri
mis cōſentaneas,lr̄is à nobis mādatas, ea libertate, quā recētior
nobis ꝑbet Academia,cuius rationē differendi profitemur,& ꝓ-
babilia oī diſciplina citra pertinaciam,defendimus. [Non multū
diſſidentia) parꝫ uel nihil potius diſcrepantia ab inſtitutis Peri-
pateticis,atque ammonitionibus,uerbis potius q̄ re.i.ſnia,& de
creto uñr diſſentire,ut in libris de finibus ꝓbatum eſt. [Vtriq;)
nos,q in hac qōne ſequimur Stoicos, & uos Peripatetici, quo-
rū ſcita habent Socratem primum auctorē,& quaſi fontē, è quo
riuuli ueterum Academicorū.i.Platonicæ familiæ, atque Ariſto
telicæ,nec nō Stoicæ defluxerunt,Stoica ſi qdem Paradoxa ſunt
Socratica,& ſolam uirtutem ſatis eſſe ad bene beateq́. uiuendū
Socrates decreuit,quod Stoici ſeligentes proprium dogma con
ſtituerunt. [De rebus ipſis) ſentētijs,opinionibus,& placitis inte
grum inquit,tibi ſit eligere,quod libuerit è claſſicis philoſophis
caue modo,ne ad Ariſtippum dilabaris,& Epicurum,quorum de
cretum in ganeis,luſtris,atq; ſinu meretricis natū eſt. [Legēdis
noſtris) Dum legentur noſtra,ſiue legendo noſtra eleganter, &
diſtincte deſcripta. [Pleniorem) Vndique copioſam, & floridā.

Arroganter) arrogās is eſt,qui ſibi aliqua attribuit ꝑter verita
tē & laudē,quā non meretur. Arrogās(inqt philoſophus in Ethi
cis.) ꝑclara,& ea quæ nō inſunt,& maiora,q̄ inſint,ubi fingit, diſ
ſimulator aūt,aut ineſſe ſibi negat,aut imminuit,ambo inqt ui-
tuperādi ſunt,ſed arrogās magis. [Velim) ꝓ nolo.i.nolo putent
me eſſe arrogantē,cum mihi aſſumā id, quod pertinet ad bonū
oratorē. [Cocedēs).i.cū ingenue fatear,multos eſſe in philoſo-
phia me doctiores,ſed in arte dicēdi primū locū mihi uendico.
[Philoſophādi ſciētiā).i.ipſam philoſophiā,& ſciētiā rerum, nā
ſcientia eſt ꝑ quā cognoſcimus res per cauſas ſuas, & principia,
eſtq́. habitus demonſtratiuus. [Multis) dixit non omnibus. Nam

Stoici unde dicti.

Peripatetici unde.

Virtutis habitus a Stoicis quo appelletur.

Arrogans quis et quis diſſimulator.

& Cic. egregie philoſophatus eſt, & oĩs fere locos graues tractauit, ſed h.d. ut deuitet arrogantiã. fuit.n. apud latinos, tam in arte dicendi, q̃ in philoſophia eminẽtiſſimus. Nec potuit aliqs in ſingulis rebus, nõ ſolũ in oĩbus illius magnitudinẽ aſſeq. [Qđ eſt) Qđ ptinet ad bonum oratorẽ. Apte dicere eſt ex arte, & polite, loq datur à natura, eloq ab arte, inde eloquentia dr̃, q̃ ab eloquẽtia differt. Apte dicit is, q res ipſas, verba, & actionem accõmodat tpi, & perſonis ſcitq. ſeruare id qđ decet in quacunque materia, & quocunque tpe, & apud quos orandum ſit. Hic locus à philoſophis tractatur vberrime, q de decoro præcipiunt. Apte dicere potat Cic. eſſe quartã virtutẽ elocutionis lib. 3 de Orat. tractans hunc locũ, dicit, nõ omni cauſſæ, neque auditori, neq; pſonæ neque tpi cõgruere orationis vnũ genus. Apte igitur dicere eſt decẽter, & vt circũſtantiæ poſtulãt dicere. Nam (vt inqt Fab.) nec iocis lacrymas, vbi opus erit miſeratione, ſiccabimus. Vnde vidẽdum eſt qđ dicas, & qđ quoque loco dicendũ ſit, & apte dicere nõ tm̃ debet ad elocutionẽ referri, ſed ẽt ad inuentionem. Nã ſi verba apte diſpoſita magnum hñt momẽtum, multo magis res ipſæ inueniẽdæ, de qbus dicturi ſumus. Illud, inqt Fabius, diligẽtius dicendũ eſt eum demũ apte dicere, q nõ ſolum quod expediat, ſed etiã quod deceat inſpexerit. Aliud genus dicẽdi grauitas ſenatoria expoſcit, aliud aura popularis. Tẽpus quoque ac locus egent obſeruatione ppria, nã & tempus tũ triſte, tum liberũ, tum anguſtũ eſt. [Diſtincte) Vt oĩa in oratione loco collocẽtur ſuo, & diſtincta ſint traſlationibus, & figuris, quæ orationẽ exornant: ſin apte collocẽtur ſic diſtincte dicere ad diſpoſitionẽ refertur. [Ornate) Ad elocutionẽ. Quinque ſunt partes Rhetorices, inuẽtio, diſpoſitio, elocutio, pnunciatio, & memoria. Tres dũtaxat Cic. poſuit, q maxime cõſiſtunt in arte, pnunciatio aũt, & memoria, in natura, ſic Plato memoriã, & celeritatẽ ad diſcendũ naturæ tribuit, & idẽ Cic. lib. 5. de fin. dicit. Virtutũ quaſdam natura ingenerari, vt eſt docilitas, & memoria, quæ fere oĩa appellant vno ingenij nomine, eatq; virtutes, q hñt ingenioſi vocãtur. Et Fab. lib. 8. ſcribit: Oẽm orationem cõſtare rebus, & verbis. In rebus intuẽdã eſſe inuentionem, in verbis elocutionẽ, in vtraq; collocationẽ, quæ memoria cõplecteretur, actio cõmendaret. Ergo apte dicit, is q ſcit res adinuenire ſecũdum dr̃iam cauſarum, perſonarũ, & locoꝝ. Diſtincte dicit, q oĩa bene locat in oratione, & exornationibus variat, atq; diſtinguit, nã diſpoſitio docet qđ quoquo loco collocandum ſit. non ſemp eodẽ modo ſit ſed, vt materia quæ tractat, poſtulat. Ornate dicit, q verbis puris, & latinis vtitur, & ab omni vitio remotis, & niſi accedat ornatus, perijt inuẽtio, & diſpoſitio. Nã delectatio pprias habet partes in elocutione q̃ oĩa & in alijs ſit. Vnde Cic. inuẽtionem, ac diſpoſitionẽ prudẽtis huius eſſe putat, eloquẽtiam vero oratoria. Eloqui.n. inqt Fab. eſt oĩa quæ mẽte concepertã pmere atque ad audiendũ proferre: ſine quo ſemp vacua ſunt ppria, & ſimilia gladio cõdito, atque intra vaginã ſuam hærenti. Hoc itaque maxime docetur, hoc nullus niſi arte aſſequi poteſt. Vnde M. Antonius, à quo mediocris orator apud Cic. in oratorijs libris inſtituitur, ait à ſe diſertos viſos eſſe multos, eloquẽtem vero neminẽ. Diſertos putat dicere quę oporteat, ornate aũt dicere ppriũ eſſe eloquẽtiſſimi, quæ virtus in Cic. cumulatiſſima fuit, vt nil addi poſſet. [In eo ſtudio) Exercitatione dicẽdi, & labore. Studiũ eſt vehemẽs applicatio animi ad id, quod qs diſcere, aut inuenire cupit. & ſtudiũ dr̃ ẽt voluntas, & cura. Illa ingenij Ciceronis feliciſſima vbertas ab ineũte ætate in dicẽdi exercitatione verſata eſt, nec laboribus pepcit, aut vigilijs & oratores, q in Aſia clari nominis erãt adijt. vt ſe ad illoꝝ imaginẽ effingeret, quo ẽt nemo ſæpius atque diutius declamauit, & dũ viueret in iudicijs regnare dictus eſt. Vnde queritur in procœmio de oratore, Se prima ætate in perturbationem, & turbulẽtiſſimas tẽpeſtates reip. incidiſſe, vt à ſtudijs quaſi abduceret. Nec vero inqt, nobis cupiẽtibus, atq; exoptãtibus fructus otij datus eſt ad eas artes, qbus à pueris dediti ſuimus celebrãdas, inter noſq; recolẽdas. [Si mihi aſſumo) Cape ſignãt ſponte, vel non ſpõte accipe. Sumere eſt vltro quaſi alijs nõ pmittentibus capere, & ſic aſſumere eſt multũ, ac pene nimiũ ſibi tribuere. Ideo dixit ſi mihi aſſumo, qm̃ nõ ab oibus forte cõcedebatur, q in arte oratoria id ætatis clari erãt. [Meo iure) Signat id fere q̃ mea auctoritate, licẽtia, ac cõceſſa mihi ab oĩbus libertate. [Quodãmodo) Vtitur mediocritate, vt deuitet arrogantiã. [Vẽdicare) Aſſumere, & aſcribere mihi. Sic apud Ouid. in Faſt. Vendicãt auſonias Iunonis cura Calẽdas. i. ſuas eſſe dicit, & ſub eius tutela. Hæc oĩa, q̃ Cic. dicit eo ſpectãt, vt ad eloquentiã latinã filiũ hortetur, ad ſummũ culmẽ à patre pductam, & in qua poterit multũ pficere, cum oĩa, quæ ad ipſam pndam pertinent, a ſe latinis ſuppeditata eſſent. ideo cognita eloq; vtilitate dicit. [Arroganter) Superbe, atq; procaciter.

[Scientiã) Exactũ iudiciũ de rebus ad oẽm philoſophiã ſpectantibus. [Apte) Opportune vt requirunt circunſtantiæ, hoc ptinet ad inuentionẽ, atq; prudẽtiã. [Diſtincte) Ordinate, citra cõfuſionẽ, cũ. ſ. ſuum hñt oĩa locũ in orõnibus. [Ornate) Polite, latine, elegãter, pprie. [Aſſumo) ppria volũtate, ac mea ſpõte capio. [Meo iure) Poteſtate, ac libertate mihi concedẽda, immo cõceſſa. [Vendicare) Attribuere, arrogare, meumq. quaſi mãcipiũ pfiteri, propriamq. poſſeſſionẽ lõgo vſu cõparatã, & in meas rõnes deſcriptã. [Quãobrẽ ma. te. hor.) Hortari eſt dare cõſiliũ ad erigẽdum aĩum. hortatur Cic. filiũ, quẽ ſciebat ad ſtudia pigrũ, & ideo calcaribus egebat, & exhortatione, vt ipſe ad Atticũ ſcribit in quadam epiſtola loquens de filio, & nepote, q erat ẽt nepos Põponij Attici ex filia, q̃ nupſerat Q. fratri. dicit illic, filium ſuũ egere calcaribus, nepotẽ vero frẹnis, vt de Ephoro, & Theopompo diſcipulis ſuis iudicauit Iſocrates. [Orationes meas) Quæ hñt genus dicẽdi forẽſe, & vim ad mouẽdos affectus, qua philoſophoꝝ eloquentia vocatur. [Fere æqua). i. totidẽ fere ſint numero, quot orões, & ſic oñdit Cic. ſe nõ pauciora ſtylo philoſophico ſcripſiſſe, q̃ oratorio. Vt in vtroq; orationis gñe, facultatẽ cõmẽdat ſuã, & voluntatẽ cũ decoro, licet hæc quodãmodo ad illã magnitudinẽ, & parẽ fere ornatum aſſurgant, tñ aliqua differentia eſt, & rñdet tacitæ obiectioni, potuiſſet.n. dicere filius ad conſequẽdã eloquẽtiã, & vim dicendi ſatis mihi erunt orationes tuæ, libri aũt q de philoſophia ſunt, non pñt hr̃e illum orationis nitorem, pcepta aũt ad bene viuendũ dat mihi Cratippus. ideo oñdit hoc genus dicẽdi quietum colendum eſſe latino homini, vt in quacũque re, de qua ſit dicendum, apte, & ſine reprehẽſione dicere poſſit. Illis orationibus, quæ hñt vim dicẽdi. [Vis n.). i. certe & profecto. oſtẽdit inter vtrunq; genus dicendi, & ſcribendi aliq̃ eſſe differentiã, Quippe nõ oportet tãtã vim, & cõtẽtionẽ adhibere ĩ libris de philoſophia, quanta eſt in orationibus, in qbus affectus varij mouẽdi ſunt, & quadã vi quędam extorquenda, & ſumma contẽtione vtendũ, maxime cum ventũ eſt ad certamẽ confutationis, & cõfirmationis, vt id qđ intenditur pſuaderi poſſit. [Vis) Vehemẽtia & efficacia, vt moueat auditor ad effectũ, qđ Cic. habuit. de quo Fabius: Nã qs docere diligẽtius, mouere vehemẽtius põt, cui tanta vnq̃ iucunditas affuit, vt ipſa illa, q̃ extorquet, impetrare eum credas, & cum tranſuerſum vi ſua iudicẽ ferat, tñ ille non rapi videat ſed q & c. Sũma igitur vis eſſe debet in orõnibus, in qua re Cic. Demoſthenẽ imitatus eſt, q quaſi neruis quibuſdã adeo ſua ſcripta intendit, vt nil elimatius, vel verboꝝ grauitate, vel ſniaꝝ pondere reperiatur. In bruto ſic ſcribit: Actẽ oratorem, incenſum & canoꝝ concurſus hoium foriq. ſtrepitus deſiderat. & in Oratore ſic ait: Erit igr̃ eloquẽs, q in foro, cauſiſq. ciuilibus ita dicet, vt pbet delectat, & flectat. Probare neceſſitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere victoriæ. Nã id vnũ ex oibus ad obtinendas cauſas põt plurimũ. Hoc quoque quemadmodũ & illud genus forenſe, quod orationes hñt, libri philoſophorum quietũ habẽt dicẽdi genus, quod ẽt perfectus orator, ut de omni re quæcũque pponatur, apte dicere poſſit, hr̃e debet. [Æquabile:) Quaſi æquale, vt eſt mare quietũ, quod non æſtuat. Sic genus dicendi philoſophorum æquabile eſt, nec fluctuat velut inter æſtus iracũdiæ, cęterorumq. affectuum. Philoſophi.n. ita loquuntur, vt nunq̃ extollant orationẽ, nec concitent animoꝝ motus, vt faciũt oratores in cauſis forenſibus. Orationes.n. vim hñt ad mouẽdos quoſcũque affectus. Ideo dicit Cic. alibi, Oẽs aioꝝ motus, quos homini natura rerũ tribuit penitus pernoſcẽdos. Et Ariſt. in Rhetoricis docet, quõ, & qbus locis quiſq; ad effectus moueatur. [Tẽperatũ) nõ ita cõcitatũ & mouẽs affectus, vt eſt genꝰ dicẽdi forẽſe. de orõne philoſophoꝝ ita ſcribit idẽ Cic. in Orato. Mollis eſt orõ philoſophoꝝ, & vmbratilis, nec ſententijs, nec verbis inſtructa popularibus, nec iũcta numeris, ſed ſoluta liberius, nihil iratũ hẽt, nihil inuidũ, nihil atrox, nihil mirabile, nihil aſtutũ, caſta, verecunda, virgo incorrupta quodammodo, itaq; ſermo potius, quã orõ dr̃. Idẽ de eadẽ orõne ſic ait: Tñ horũ oratio, neq; neruos, neque aculeos oratorios, ac forẽſes habet, loquitur cũ doctis, quoꝝ ſedare aios malũt, q̃ incitare, ſic de rebus minime turbulentis docẽdi cauſa loquũtur, vt in eo ipſo, q delectationẽ aliq̃ dicẽdo aucupẽt, plus nonnullis q̃ neceſſe ſit facere videãtur. [Et id quidẽ) cõparatione grecoꝝ laudat Cic. profeſſionẽ ſuã ſine arrogantiã; qppe non fraudat illos proprijs ſtudijs, & inuẽtis, & ſe id aſſecutũ dicit, q nemini adhuc græcoꝝ, qui principes doctrinæ habebantur, cõtigerat, vt. ſ. idẽ, & philoſophandi, & orandi munus cũ laude exercuerit. [Laboraret) Summũ ſtudium, & laborẽ poneret; quẽadmodũ ego feci, inqt Cic. Nam q̃uis aliqui in arte dicendi ſcripſerũt, vt Ariſto, tñ labores in orandis cauſis non ſuſceperũt at Cic. q in iudicijs, & foro regnauit. [Illud forẽſe) quod magnã

eſt,

eſt,& arduū,hōs genus iudiciale quod difficillimū eſt. In quo tā Cic.ita excelluit,vt nil aliud i tota viſa egiſſe videret.Quot reos ſecūdo euētu defendit? in cuius verbis & actione magna vis inerat.tāto,deniq; artificio vtebať,vt q á iudicib⁹ extorqueret,impetrare videret,illos ēt liberauit,de quoꝝ morte,& pditione iam cōſtitutum erat,vt Q.Ligarium,M.Marcellū, Sed Cic.artificioſa orōne e ſnia deiectus eſt Cæſar. Forēſe igitur genus dicēdi ſummæ difficultatis eſt,& oēm magnitudinē recipit.[Quietū genus) Diſputationes philoſophicas , in qbus nō eſt opus aſſurgere,aut mouere iudices,auditoreſq. ad effectū.Sēſus eſt.Hactenus nemo ex græcis inuētus eſt,q ſe in cauſis forēſibus exercuerit,& ēt ſcripſerit in qeto gñe dicendi,quo phi vtūtur.[Fere)Quaſi [Æquarūt) Parem hūt numeꝝ.i q prope aſcendūt ad numeꝝ ipſaꝝ orationū.Libri aūt in philoſophia hi fuerūt,Hortenſius,Academici, De natura Deoꝝ,De diuinatione,De fato, De finibus,Tuſculanæ ſcholæ,Cato iunior,Lælius,Cato maior,Paraduxa,De republica,De legibus, Cōſolatio : poſtremū aūt opus hoc pene diuinū de officijs. [Studioſe,diligēter,& accurate) Vt formā dicendi poſſis imitari,& quaſi colorē ducere.[Vis)Robur,efficacia,impetus & vehemētia in mouēdis affectibus,& victoria nō impetrāda modo,ſed extorquēda,vnde Silius de Cic.Ille ſup gangē,ſup exauditus & indos Implebit terras voce,& furialia bella , Fulmine cōpeſcet linguæ, nec deinde relinquet Par decus eloqo cuiq̄ ſperare nepotū. [Enim) Certe. [Colēdum) Tractandū,exercendū, frequētandū.[Aequabile)Planū,qetum,tranqllū.[Tempatū)Sedatū,moderatū,caſtū,quaſi virgineū,& pacatū, qm̄ ad ſedādos affectus tēditur,nō ad cōmouēdos, aut inflāmandos, vt forēſes nitūtur orōnes,quæ cū vſus exigit,corruſcāt,tonāt,fulgurāt,& frena moderātur iudicū,& coronæ,nec nō tenebras cū libuit obfundunt , p̄iudiciaq. iā facta ſubuertūt, vt aliqñ effeciſſe gloriať Cic. [Vtroq; in gñe)Duplici natura forēſis orōnis atq; philoſophicę. [Laboraret)Labores poneret,atq; induſtriā.[Sequereť) Tractaret,excoleret,atq; vſurparet.[Quietū)Pacatū,lene,ſedatū.[Niſi foe.)Occurrit obiectioni,& dicit forte,nō oino qppe orator fuit parū vehemēs,vt nō plane videretur id adeptus,qđ orator in cauſis forēſibus p̄ſtare debet. In hoc numero eoꝝ,q ſecuti ſunt illud genus forēſe,& hoc qetū genus dicēdi. [Demetrius Ph.)Cognominatus eſt á Phalero portu,ſiue á Phalerea tribu, Phanoſtrati filius fuit,& Theophraſti Peripatetici auditor,á Caſſādro Macedonū principe,quā ergo Athenięſes benignā exercuit mētē Athenis p̄fectus impoſitus eſt,cū eſſet ciuis,q auctore Stra.non modo popularē nō deſtruxit potētiā,ſed ēt melius,rectiuſq. reſtituit:verū tm̄ inuidia valuit,& in paucos odiū,& inimicitia,vt poſt Caſſandri obitū in Ægyptū fugere coactus ſit,& eius inimici ſtatuas plures trecētis deiectas ꝯflauere, quodq. indignius eſt quaſdā in loca ſordida,& cloacas cōiecere.In hoc fuit ſtylus philoſophicus oratorio p̄mixtus robore,dicebatq. tm̄ in rep. valere eloquētiā, quātū in bellū ferrū,huius tpe,& auctore Fab lib.1. fictas cauſas ad imitationē fori apud Græcos dicere inſtitutū eſt,cū eſſet Demetrius apud Ptolemæū , multa in illo calamitoſo ocio ſcripſie, nō ad vſum aliquē ſuū,quo erat orbatus,ſed ille animi cult⁹ erat illi q̄ſi humanitatis cibus,tādē morſu aſpidis perijt. In Bruto dicit,Demetrius Phalereus ſucceſſit adoleſcēs eruditiſſim⁹ ille qdē huiꝰ oium,ſed nō tā armis inſtitutus,q̄ palæſtra, itaq; delectabat magis Athenięſes, quā inflāmabat , pceſſerat.n.in ſolē, & in puluerē,nō,vt e militari tabernaculo,ſed è Theophraſti doctiſſimi hois vmbraculis . hic primus inflexit orōnem, & ſuauis, ſicut fuit videri maluit,q̄ grauis,ideo dicit in hoc loco ipm̄ fuiſſe oratorē parū vehemētem,qppe nō erat vehemēs, vt auditores inflāmaret,& moueret ad effectus.[Subtilis) Acutus i p̄ſia,& dialectica.[Oratoe).ſ.in forēſi gñe deliberatiuo,& demōſtratiuo.[Parū ve.)q nō inflāmabat auditores,ſed poti⁹ dulci orōne delectabat. Vnde nō p̄fecte genus dicēdi forēſe tractabat, in quo vehemētia opus eſt,& ſumma ꝯtētione,vt auditor moueať.[Dulcis) Suauis in orōne,vt appareret illū eſſe formatū vocib. Theophraſti,q ſuauiſſimus in dicēdo fuit.Theophraſtus,cū Plato audiuiſſet ad Ariſto.ſe cōtulit,vir ſūmę prudētiæ (vt ait Laertius) ſtudijq. ſingularis,atq; eloquētiſſimus,et cū prius vocareť Tirtamus, ob diuinā eloquētiā eū denominauerit Theophraſtū. De quo idē Cic.ſcribit alibi,Quanq̄.n.& philoſophi quidā ornate locuti ſunt,ſi qdē & Theophraſtus a diuinitate loquēdi nomē inuenit . Et Strab.dicit,Ariſt.ois diſcipulos ſuos feciſſe eloquētes, Theophraſtū vero eloquētiſſimū.[Nos aūt)vt Cic.vitaret arrogātiā,ait ſe eſſe ſecutū vtrūq; genus dicēdi forēſe.ſ.& qetum, ſed quantū p̄fecerit in vtroq;,alioꝝ iudicio relinqt. Sciebat.n.ſe vtrūq; tractaſſe vberrime.[Phalereus) Athenięſis á tribu, in qua cēſebatur denoiātus : Phalerum,inqt,Stephanus nauale Atticū,& tribus,á qua tribulis Phalereus,& Phaleris fœminei gñis.[Diſputator) Venator ipſi⁹ veritatis,& expurgator,philoſophico inſtrumento.i.rationibus, & dialecticis formulis.[Subtilis) acutus,pſpicax,& oia differēs . [Parū vehe.) Nō cōcitati ſpiritus,ſed remiſſioris,& lāguidioris, vt delectare poſſet qdē iudices,ſed non permouere,atq; inflāmare,q ad robuſtū neruoſum,atq; ardentē pertinet oratorem.[Dulcis) Iucūdus,ſuauis,lepidus,expreſſit qppe doctorē ſuum Theophraſtū.[Proſecerimus) Proceſſerimus. [Secuti ſumus)Studioſe tractauimus,& pfeſſi ſumus.[Equidē & Pla.)Occurrit obiectioni,potuiſſet.n.obijci,nōne alij id p̄ſtare valuiſſent vt.ſ.vtrunq; genus dicēdi apte tractarēt,potuiſſe qdem affirmat Cic. ſed noluiſſe,& accipis varia exēpla eoꝝ.ſ.qui philoſophiā tm̄ excoluerunt, & eoꝝ,qui dicendi artem amplexi ſunt,cū vtrūque potuiſſent cū decoro p̄ſtare.Nā Plato varius,multiplex,copioſus,& tantæ eloquētiæ fuit : vt Iouē,ſi græce voluiſſet,Platonice locutuꝝ philoſophi dicerent.De quo ita Fabi.Quis dubitet & Plato.eſſe præcipuū ſiue acumine differēdi, ſiue eloquendi facultate diuina quadā,& homerica,multum .n. ſupra proſam orationē,quā pedeſtrē græci vocāt,ſurgit,vt mihi nō hois ingenio,ſed quodā Delphico videatur oraculo dei inſtinctus.[Grauiſſime) Quātū ad ſnias,& pōdera reꝝ,quas callebat in oi diſciplina ſummus . [Copioſiſſime)q̄tū ad vbertatē orōnis,& ſublimitatē illā dicendi,qua Plato alijs antecelluit.[Et Demoſt.)Demoſthenes interpretatur robur populi,ois græciæ oratores ſuperauit.In philoſophia Plat.audiuit.Hiſeū vero rhetorē in arte dicēdi.[Tenuiſſet)Voluiſſet tenere,atq; defendere ſua eloquentia,ſed philoſophiā nō curauit eloquētię ſtudioſus.[Ornate)Et ſplēdide,oē ſplēdidū eſt ornatū,ſed nō econtra,ornatus in oratione á multis hri pōt,ſplendoe vero á paucis . Vnde vt exprimeret Demoſthenis ſummā eloquētiā,qui Cic. quātus eſt,efficit,illū dicit nō modo ornate ſed ēt ſplēdide, q paucis datū eſt,dicere potuiſſe.[Eodē modo) Similiter, vt dixi de Plato.& Demoſt. & Ariſt.totū ſe ad philoſophiam cōtulit,q̄uis libros rhetoricos ad Alexandrū, & ad Theodectē ſcripſerit. De quo Fab.Qui Ariſt. quē dubito an ſciētia reꝝ,an ſcriptoꝝ copia,an eloquēdi ſuauitate,an inuentionū acumine , an varietate opeꝝ clariorē putē.[Iſocrate) Iſocrates cōdiſcipulus Ariſt.audiuit.n.& ipſe Plat.& ſuauiſſimus orator fuit, & in diuerſo gñe dicēdi nitidus,& cōptus,& palæſtræ,quā pugnæ (vt inqt Fab.) magis accōmodatus,ois dicēdi veneres ſectatus eſt,inuētione facilis honeſti ſtudioſus,in cōpoſitione diligēs,& curioſus vſq; ad reprehenſionē,cuius domus cunctæ grecię quaſi ludus qdā patuit atq; officina dicēdi,nā auditorijs q̄ iudicijs aptior gloriā intra parietes alebat.Cui inuidēs Ariſt. adoleſcētes,& ipſe docere cœpit,vt ſapiētiā cū eloquētia iungeret: dicens,turpe eſt tacere,cū Iſocrates loquatur Iſocrates primus Panegyticos ſcripſit,& 4.& 90.ætatis anno eū librū cōpoſuit,q Panathenaicus inſcribitur. [Suo ſtu. pprio.)& q qſq; magis amabat.[Cōtēpſit alteꝝ) Ariſtoteles cōtēpſit laudē ex arte dicēdi,& Iſocrates,quāuis philoſophiā didiciſſet,oratoriā facultatē cū ſumma laude,& æſtimatione amplexus eſt,& excoluit.[Tractare)Exercere,excolere. [Grauiſſime) prudētiſſime,ac magno ſniaꝝ pondere.[Copioſiſſime)Vbertate orōnis maxima cū eſſet loquētiſſimus, & eloquij felicitate,quaſi ſupra hoiem aſſurrexerit.[Tenuiſſet)pſiteri voluiſſet,ac frequētare. [Pronūciare) Afferre in mediū,& literis mādare decretum Plato atq; p̄cepta potuiſſet,inqt,ſi collibuiſſet elegāter diſputare in philoſophia,& ſcribere : cū ſummus eſſet orator.[Splēdide) cōcinne,diſtincte,floride.[Iſocrate)Clariſſimo ſophiſta,& numeroſa orōne inclyto,cuius imaginē deſcribēs Philoſtratus dicit,ſi eē habitu canētis appoſita ori Iſocratis arguit illius ſuadelā & leporē,quē poſuit in rhetoricis formulis,& morib.Deceſſit mœrore cōfectus nō ſuſtinēs audire caſum Athenięſiū ad Cheroneam. [Sed cū ſtatuiſſem)Facit auditorē attentū dicēs,ſe id nunc ſcribere voluiſſe,q eſſet cōueniēs adoleſcētię filii,& ſuę auctoritati,q iā peruenerat ad ſenectutē lōga exꝝ experiētia edoctus,quę decebat inſtituere adoleſcētes officijs,q̇ patent latius,cum nulla ætas proprijs officijs vacare debeat,& affert rōnem, quare id fecerit , qm̄ hæc p̄cepta de officijs apriſſima erāt ętati Cic.adoleſcētis,q ad felicitatē humanā & ſuā p̄fectionē á patre debebat inſtitui clariſſimo viro,& in oi diſciplinaꝝ gñe perito,vt vtriuſq; decoꝝ ſeruareť. Nā ab adoleſcētia(vt inqt Plato)iſtitui hoiem oportet,vt officioſus adoleſcat,& his gaudeat,qbus gaudēdū eſt,& doleat,qb⁹ dolēdū Formať.n.diſciplinis tenera ętas,vt cera manu artificis, & multū referta teneris cōſueſcere,ideo ſcribit Hora.Quo ſemel eſt imbuta recēs ſeruabit odorē Teſta diu.Vū tenera ętas á libidinib⁹ arcenda eſt,alijſq. ſceleribus,qm̄ cū ętate adoleſcūt, & ingenij aciem pdūt,q a iactura nulla pōt eſſe maior. Difficile.n.eſtultia recedere,q̇ nobiſcū creuerūt. [Statuiſſem) Cōſtituiſſem aio

Foréſe genus dicendi cur tam difficultatis ſit.

Quietū genus

Demetrij mors.

Theophraſtus vnde nomē ſortitus fuerit.

Demoſthenes quid interpretetur.

Poſt hac ante hac qd ſignificent.

& decreuiſſem. [Et multa poſthac) Poſt hoc tp̄s ſcribere. ſ. Poſthac ſignāt poſt hoc tempus, ante hac ante hoc tp̄s. Scribēs igitur Cic multa ad filiū, voluit à medijs officijs incipere, qbus tenera ętas debebat inſtitui. [Volui exordiri) Incipere, & auſpicari, inde exordia Exordiri eſt incipe tes maiores. Vnde Silius poema ſuū ita auſpicatur, Ordior arma. [Aetati tuæ) Adoleſcentiæ, q̄ medijs officijs formari debet. Iſta.n. media officia, quæ dn̄r, oībus cōia ſunt & cōia appellantur, & cuiq; ętati ſua tribuūtur. [Aptiſſimū) Decēs, & conueniens, nā adoleſcens his officijs ad habitū virtutis inſtituēdus eſt, cum in ipſo nō poſſit eſſe virtus, q a vacat prudentia, q̄ magna rerū experientia cōparatur, ſed eſt indoles, & quoddā virtutis ſignū, & ſic in pueris non pōt eſſe vitium, q a non agūt cū conſultatione, & delibcratione, ſed eſt in ipſis quædam ꝓbitas aut improbitas. Vnde ſcribit Ariſt. 1. Eth. Iuuenē nō eſſe idoneū auditorē philoſophiæ, iuuenē, ſ. ætate, & moribus, qppe ſenes ſibi dinoſi, & praui iuuenes ſunt, & nō plus in ſe penſi hn̄t, q̄ iuuenes ætate, q feruore quodā ſanguinis incitati, & affectu, quo illa ętas vel maxime ducitur, appetūt voluptates, & non cōtinentur rōne, quæ affectibus vincitur, debemus audire p̄cepta ad bene viuendū & ita viuere, vt p̄cipitur, ꝙ iuuenis ſpernit, cum ꝑ ætatem q d philoſophia velit, & polliceatur, expēdere non poſſit, atque diſpicere. Præcepta igitur de officijs Cic. adoleſcēti aptiſſima erāt, vt. ſ. bonus fieret.

Fortunati adoleſcentes qui dicantur.

Vnde fortunati dn̄t adoleſcentes apti ad cerū cognitionē, qua ſeipſi ꝑficiunt. Habet hoc optimū in ſe generoſus aīus (inqt Seneca) ꝙ concitatur ad honeſta. Auctoritati meæ grauiſſimū, ſigniſſimum, & cōueniens grauitati meæ. Nam decebat Cic. grauē, & ſummæ æſtimationis in rep. vicū de officijs ad filiū ſcribere, qui rōni paternæ parere debet, ꝙ Cic. ſufficienter p̄ſtare poterat, vſu rerū edoctus. Auctoritati, dignitati maxime cu ſcribat ad filium, q eſt tanq̄ appetitus obtemperans rōni. Vnde pueris dātur pædagogi, vt illis pareant, tanq̄ rectæ rōni, quam pueri nondum hr̄e p̄it. [Sed cum ſtatuiſſem) Hoc eſt ſecundum huius præfationis mēbrum quo Cic. hortatur ad eā philoſophię partē, quæ mortē purgat, & bonum efficiens vitū ad naturæ perfectionē ſternit iter, & ad extremū humani ingenij bonū, affectat viā.

Studia liberalia unde dicta.

Ceteræ qppe diſciplinę, q̄ q̄ liberales dn̄t a homine libero dignę, acutū reddere pn̄t adoleſcentem, ſed non bene moratum, qm̄ de tali eruditione nō loquuntur liberalia ſtudia dicit Seneca hactenus vtilia ſunt, ſi ꝑparent ingenium non detineant, tam diu.n. in illis immorandū eſt, quandiu nihil aīos agere maius poteſt, rudimēta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint uidet, quia hoīe libero digna ſunt. Ceterū vnum ſtudium vere liberale eſt, ꝙ liberū facit, huc eſt ſapientiæ ſublime, forte, magnanimū, cetera puſilla, & puerilia ſunt. [Statuiſſem) Iudicaſſem, cēſuiſſem, decreuiſſem. [Poſthac) Deinceps. [Exordiri) Incipere, auſpiciū facere. [Maxime potiſſimū) Et in primis. [Aetati tuæ) Iuuenilibus annis, quos p̄cepta inſtruunt, & exēpla, his etenim humani affectus, veluti quodā ciuili edicto coercētur, & obligantur, atq; p̄cepta ipſa hortantur ad officia, qbus paratur virtutum maximū humanæ docilitatis bonū. Natura inqt Seneca non dat virtutē. Ars eſt bonum fieri; Virtus nō contingit aīo, niſi inſtituto, & edocto, & ad ſummū aſſidua exercitatione pducto, ad hoc quidē, ſed ſine hoc naſcimur & in optimis quoq; anteq̄ erudias, virtutis materia, nō virtus eſt. [Aptiſſimum) Cōuenientiſſimum, qm̄ talibus præceptis, & inſtitutis inſtruēda eſt. Adoleſcentia, & iuuenilia ingenia formāda ſunt ad decoros mores. Ingenij vis, ait Seneca, p̄ceptis alitur, & creſcit, nouasq. pſuaſiones adijcit innatis, & deprauata corrigit [Auctoritati) Paternæ dignitati, & ſenatoriæ, cōſularīq. æſtimationi, in epiſt. ad Att. dicit: De officio magnifice explicamus alloqmur Cic. Quid.n. melius pater filio? [Grauiſſimō) Decentiſſimum, p̄cepta ſiqdem profecto à cōſummato ſene maximum hn̄t pondus atque momentū, & oracula quædā exiſtimari debēt. [Nam cū multa ſint) Probatio eſt ꝓpoſitionis. [Grauia) Quantū ad ſnias, & pondera rerū, circa quas philoſophia verſatur. [Vtilia) Cognitione. ſ. & vitæ humanæ ad beate viuendū. [Diſputata) Subtiliter inueſtigata, & mādata literis. [Latiſſime patere) Extendere ſeſe ad oēs & ad oia, & hoc probat, qm̄ nulla eſt vitæ pars, quæ officio vacare debeat cetera quę in philoſophia ſcribuntur, non ſe ad oēs ætates extendunt aut conueniunt, vt de rebus naturalibus & diuinis, de aīa eiusq. immortalitate, officia aūt vnicuique ætati accōmodata ſunt, & ſic latius patent. late intelligimus ad multos, latiſſime ad oēs. [De officijs) Studioſis actionibus, media officia intelligit ſiue cōia, quæ a Stoicis neq; in bonis, neque in malis ponebantur, ſed eſſe talia dicebant, ut de illis certa ratio reddi poſſet, quare facta ſint, quod aūt rōne actum eſſet, id offm̄ appellabant. [Tradita) Mandata literis, ut poſteris ꝓdeſſent. [Præcepta) Ad regulam p̄ceptionis redacta. i. præcipiendo tradita & docendo. [Nulla) .n. vitæ pars, ꝯfirmatio ſuperioris probationis. [Nulla pars) Nulla actio vitę humanę. [Neq; publicis, cū verſamur in negocijs reip. & ſic innuit gubernationem ciuilē. Nulla inquit eſt pars vitæ quæ debeat vacare officio, aut cū verſamur in negocijs reipublicæ, aut priuatis, aut cauſas forēſib' .i. extra domū, aut in rebus domeſticis. i. in cura rei familiaris tuēdæ. Et ſic tetigit tres partes moralis philoſophiæ, in qbus homines verſari debent cū officio: Politicā quę eſt circa gubernationē ciuilem, Oeconomicā quę eſt ad rem familiarem tuendā & gubernationē familiæ, ac Ethicen quę verſatur circa guberoationē cuiuſque hoīs ſingulatim, nam prius debet quis Ethicen noſcere .i. ſeipſum moribus excolere, & virtutes moꝝ adipiſci, & ſe perficere. Inde gubernare familiā, poſtea remp. gerere. [Priuatis) Cū nō ſumus in magiſtratu, ſed priuati, & qcquid agimus, ab officio ſeiungi nō debet, de his oībus p̄cepta tradit Cic. [Si tecum agas) quid nam qſque bene inſtitutus ipſa turpitudine oſtēditur & nactus latebras eam a pernatur, cum pp ſe fugienda ſit ergo ſi ſoli ſumus, & aliqd agimus, non debemus officio vacare. Ideo dicit Cato apud Ciceronē in libris de finibus: Quis aio æquo videt eum, quē impure & flagitioſe putet viuere? qs nō odit ſordidos, vanus, leues, futiles? quid aūt dici poterat ſi turpitudinē non ipſam ꝑ ſe fugiendam ſtatueremus, quo minus hoīes tenebras, & ſolitudinē nacti, nullo dedecore ſe abſtineant, niſi eos per ſe turpitudo ipſo deterreat? [Si cū altero cōtrahas) Si facias cū alijs cōtractus vendēdo, emendo, & ſi vtaris alioꝝ cōmercio de his contractibus loco ſuo dicetur. [Vacare officio) .i. non pōt eſſe ſine officio. Vaco interdū ſignificat vacuū eſſe, vnde dicimus vaco officio. i. ſum ſine officio, & ſic iūgitur cum ablatiuo, accipitur ēt in aliam ſignificationē cum iūgitur cum datiuo vt vaco literis. i. do operam & incumbo. [In eoq. excolendo) Dū excolitur nā in operatione ſtudio ſa. i. officio conſiſtit honeſtas. i. ipſa virtus. [Sita) poſita, nā cū officiū dimittimus, honeſtatē retinere nō poſſumus, ſed labimur ad vitia, qbus nihil pōt eſſe inhoneſtius & turpius. [In negligēdo) Dū negligit, nam in parua actione, q̄ eſt ꝯtra officiū, conſiſtit ipſa turpitudo .i. vitiū, quo nihil pōt eſſe turpius, & hæc neceſſario ſubſequuntur, nā ſi in officio cōſiſtit honeſtas, neceſſe eſt vt neglecto officio, negligatur honeſtas. i. virtus, & curratur in vitiū, quod virtuti cōtrarium eſt. Vnde vult Ariſtoteles hominē eſſe felicem, dum virtutē exercet, cum aūt dormit q̄uis habeat virtutis habitū, nō vult eſſe felicem, dicitq. paꝝ tunc ab alijs differre. Ideo dicet poſtea Cicero cū de prudētia loquetur, oēm laudē virtutis ꝯſiſtere in actione. Igitur officiū nunq̄ eſt negligēdū. In vltimo de finibus ſic ſcribit, Somnū deniq; nobis niſi re q etē corporibus, & medicinā quādā laboris afferret, ꝯtra naturā putaremus datū, aufert.n. ſenſus, actionēq. tollit oēm. [Grauia) p̄claris ſentētijs ſubnixa. [Volia) Humanę pfectioni apta, & mētis cultui. [Accurate) Pēriculate, diligēter. [Copioſe) Diffuſe. [Diſputata) Tractata, expurgata, declarata. [Latiſſime patere) ad oēm ætatē, ſtatū, ſortē, atq; fortunā ſe extēdere, late patere id dr̄ qđ multos cōplectit, latiſſime vero qđ oēs. [Tradita) Efficaciter data, inculcata, repetita, vt altius imprimerent, & quaſi infixa mētib' inhererēt. Tradere hoīes diſcipulis p̄cepta dn̄r ait Seneca, nō tradit qđ fugit. [Præcepta) Mōſtrata iure quodā p̄ceptionis, ammonitionis, & exhortationis p̄cipere eſt iubere, docere, formulasq. ꝯſtituere, inde p̄ceptū, & p̄ceptio. Pars hæc actuoſæ philoſophiæ p̄ceptiua dr̄, & cū decretoria ꝯſpirat, vtiliter, & rōuenit. [Forēſib') ciuilibus, extra domū tractatis, vnde domi foriſq.. [Tecū agas) qđ ſolus cōmēteris, & te ipſo utaris ad aliqđ honeſtū opus. [Cōtrahas) Negocieris emēdo, uēdēdo, nominaq. faciendo, cōtrahere eſt ꝯtractus. i. mutuas obligationes exercere. [Vacare) carere, uacua eſſe. [Officio, actione ꝯgruēti naturæ uſibus, unde cathicō .i. conueniens, & decēs dr̄ à græcis. [Excolēdo) Dum excolitur. i. exercet, & frequētatur. [Sita) Poſita, locata. [Honeſtas) Cōmendatio, nitor, & decor. [Turpitudo) uituperatio, ꝓbrū, dedecus, infamia. [Atque hæc qō) Inquiſitio. i. inqrere officia, & de his dare p̄cepta in qbus conſiſtit honeſtas, eſt cōe oībus philoſophis, nam q nulla officioꝝ p̄cepta tradiderunt, non ſunt appellandi philoſophi. Alibi dicit: Quærēdi initiū ratio attulit, q̄ perfecit uirtutē cum eſſet ipſa ratio cōfirmata quærendo, qō aūt eſt appetitio cognitionis, quæſtionisq. finis inuentio. [Nullis) Tradēdis præceptis, nulla tradendo p̄cepta de officijs. i. de actionibus quæ ad uirtutem ducunt, dixit Cic. quæſtionem de officijs ad omnes philoſophos pertinere, ſed q a ſunt nonnullæ philoſophorum ſectæ, q̄ cum malum finē proponant de officio, quod ſemper ad bonum finē tendit, p̄cipere non poſſunt, oia .n. media quibus ad malum finē ꝓpoſitum itur, mala ſunt. Ideo dicit. [Sed ſunt nōnullę diſciplinæ) cōfutat opiniones quorundā philoſophātium de ſummo

bono

bono, vt cõſtituat illud extremũ, ad quod oĩa referantur, de quo in principio dictũ eſt, & imitatur Ariſtot. q in 1. Eth. ſummũ bonũ conſtituit, ꝯfutatis quorundã opinionibus & hęc pars ad dogma ꝑtinet vt dictum eſt. Refellit eos Cicero, q ſummum bonũ in aliqua re ponebãt, quæ honeſtate vacaret, & nihil hr̃et cũ virtute cõiunctũ. Ariſtippus Cyrenaicus, q Cyrenaicã philoſophiã inſtituit, & Areta eius filia, quæ illi in ſchola ſucceſſit in voluptate, q̃ maxime ſenſum moueret, ſummũ bonum poſuit. poſt eũ Epicurus. Quanq̃ de ipſo alij aliter ſentiũt, & plurea habet aſſertores. Iudicabat. n. Epicurus illũ eſſe beatum, q hr̃et virtutẽ, ſed ipſam virtutẽ non ſatis eſſe ad beatã vitam, q̃a beatũ efficiat voluptas, ponebat Epicurus ſummũ bonũ in oĩum doloꝝ priuatione, quã ſtabilẽ voluptatẽ appellabat, aliã vero qua ſenſus blande mouentẽ. In 2. de fin. ſic ait: Cũ Epicuro aũt hoc plus negocij eſt, ꝙ è duplici gn̄e voluptatis coniũctus eſt. & alibi, Qui igitur ꝯuenit ab alia voluptate dicere naturã proficiſci, in alia ſummũ bonũ ponere. Callippo & Dinamachus honeſtati voluptatẽ adiunxerunt. Diodorus carere omni moleſtia, cũ honeſtate, ſummũ bonũ putauit, Hieronymus indolẽtiam poſuit, ambo hi Peripatetici fuerunt. Carneade Cyrenaicus Academicoꝝ optimus vt Stoicis ſeſe opponeret, in quos poſitiones obnixe defendẽtes ingenium ipſius exarſerat, in primis naturæ vltimũ finẽ locauit, quẽ virtuti adiunctũ magnã auctoritatẽ habituꝝ dicebat. Stoici ſummũ bonũ putauere cõſentire naturę, quod eſſe volebãt è virtute. i. honeſtate viuere, quod ſic interpretabãtur viuere cũ intelligentia eaꝝ reꝝ, q̃ natura euenirẽt eligente ea quæ eſſent ſecundum naturã reijciẽteq̃. cõtraria. Honeſtũ qd ducatur à ꝯciliatione naturę Zeno Citicus ſtatuit finẽ eſſe bonoꝝ, q princeps Stoicoꝝ fuit, nã correxit (vt dictũ eſt) diſciplinã veteꝝ Academicoꝝ, & peripateticoꝝ. Zeno primus in libro de natura hoĩs dixit, Finem eſſe ſecundũ naturã viuere, id aũt eſt ſecundũ virtutem, ad eã qppe natura nos ducit. Similiter & Cleãtes in libro de voluptate, & Poſſidonius, & Hecato in libris de finib. Pyrrho Elieſis Pliſtarchi filius pter virtutẽ nihil appetendũ reliqt, negabat. n. quidq̃, aut turpe eſſe, aut honeſtũ, iuſtũmue, vel iniuſtũ, eademq. rõne in oĩbus quicq̃ veꝝ eſſe, ſed lege atq; cõſuetudine cuncta hoĩes facere, nec vnum eſſe agendũ potius q̃ aliud, ꝯñs ad hæc illi vita fuit, nihil. n. declinans oĩa ſuſtinebat. Ariſtochius Zenonis auditor idẽ fere tenuit: oĩa qppe apud illos in dr̃ia erãt vt inter optime valere, & grauiſſime ægrotare, nihil intereſſet, q reiecti fuerũt, naturã oĩno relinquentes. Nã Pyrrho nihil appetendum reliqt, Ariſt. aũt quodcunq; occurreret, qđ cum tenerent virtutẽ è medio tollebant. Dum. n. in vna virtute ſic oĩa eſſe voluerũt, vt eam reꝝ ſe lectione ſpoliarẽt, cũ ꝓprium prudẽtiæ ſit hr̃e delectũ bonoꝝ & maloꝝ, virtutẽ ipſam cuius nomẽ vſurpabãt, ſuſtulerunt, nã prudentia nõ habebat quod ageret, aut vbi pedẽ poneret. Ablatis oĩbus officijs: officia vero tollebantur oĩ delectu, & diſcrimine remoto, q̃. n. poterãt eſſe apud illos officia, oĩbus rebus exæquatis, vt inter ipſas nulla eſſet dr̃ia, nec dicerent vnũ eſſe agendum potius q̃ aliud. In 2. de Fin. loquens de varijs philoſophoꝝ opinionibus & primis naturæ ſic ait: Quæ cum Ariſtoni & Pyrrhoni viſa ſint pro nihilo, ut inter optime valere & grauiſſime ægrotare nihil penitus dicerẽt intereſſe, recte iampridẽ contra eos deſitũ eſt diſputari. Herillus Chalced. diſcipulus Zenonis in ſcia ſummum bonũ poſuit, cũ audiuiſſet ab Ariſt. & Theoph. vehementer eſſe laudatũ, hic ꝑfecto quoddã bonum vidit, ſed nec optimum, nec quo vita gubernari poſſet, naturã & corpus oĩno reliquit, aĩum duntaxat amplexus, qđ cũ ſentiret & teneret oẽm conſilij capiendi cauſam inuẽtionemq. officij ſuſtulit. Ergo hi tres de offõ diſputare non põt, qđ apud ipſos nullum eſt. cũ nullã faciant dr̃iam in rebus, quaꝝ aliq ſunt ſcḋm naturã, aliæ contra, & oĩa officia proficiſcantur à natura, & illi coniuncta ſint, cum homines, duce natura, ſummum bonum appetant, qđ officijs cõparatur. officia coniuncta naturæ firma, & ſtabilia tradi non põt niſi ab his q optimum finem propoſuerunt, cum ab ipſa natura quoſdã igniculos, & virtutum ſimulacra habeamus ſunt. n. prima elementa naturę, quibus aucta virtutis quaſi carmen efficitur. Ergo cum ita nati, factiq. ſimus ad extremũ naturæ ꝑperandũ eſt. Id aũt conſequemur ſi optimo fine ꝓpoſito delectabimur officij, q bus bonoꝝ oĩum extremũ paratur, ad qđ natura ipſa nos creauit, aliter poſito fine, q vacet honeſtate, oĩa officia ꝑuertentur. Nam q in diuitijs ſummũ bonum ponit, tollit amicitia, liberalitatẽ & ipſam denique iuſtitiam, quę cõi vtilitati cõſulit. Qui in voluptate, tollit tẽperantiã. Qui in indolẽtia, tollit fortitudinẽ quarũ virtutũ ab ipſa natura (vt dcm̃ ẽ) principia & quaſdã ſcintillas habemus. Ariſt. dicit, Sũmum bonũ ꝓprium qd, taleq. eſſe diuinamus: vt auferri facile nequeat; ea vero q̃ pecunijs incũbit, violenta q̃dam eſt vita ipſæq. diuitię nõ

ſunt id, qđ q̃rimus bonum, vtiles. n. ſunt & ob aliud q̃ri ſolẽt. Diuitiæ igitur inſtrũm virtutis eſſe debent, quo vtitur ad honeſtas actiones, in q̃bus actuoſus conſiſtit. finis ergo. q talem vtilitatem ab honeſto ſegregat, honeſtatẽ retinere nõ põt, & deprauat offm̃ qđ eſt actio ſcḋm uirtutẽ. Nõnullæ diſciplinæ, ſectæ philoſophoꝝ, & rõnes hñtes ꝓpriam artẽ, & dogma, diſciplina eſt ẽt bonus viuendi modus in rep. vnde q̃ritur alibi Cic. ſe incidiſſe in perturbationẽ ueteris diſciplinæ, inde diſcipuli dñr imitatores. Sic apud Iuuen. in tabulam Syllæ ſi dicant diſcipuli tres. i. q ſequebantur Syllam in ꝓſcribendis ciuibus. [Peruertunt] Deprauant, & non ſeruant offõꝝ ordinẽ, cum finẽ male conſtituerint. Nã qui ꝓbat, quare oẽ offm̃ peruertitur, & confutat primum illoꝝ opiniones, q in diuitijs ſummum bonum ſtatuunt, qm̃ diuitiæ appetuntur non ꝑꝑ ſe, ſed ob aliud, vt. ſ. familiam tueamur, amicos, propinquos, affines, at ſummum bonũ ꝑꝑ ſeipſum expetitur, & diuitiæ quidem ſunt, q̃dam bona, ſed non ſemꝑ, & qui diuitijs incubat, ipſisq. implicatur, non põt eſſe liberalis, aut iuſtus, aut amicus. [Sic] Hoc pacto cõſtituit finem bonoꝝ. [Cum virtute] Nulla eſt coniunctio virtutis cũ diuitijs, & voluptate, immo eas ſpernit. [Idq.] Summũ bonũ. [Metitur] Menſurat, adæquat. ſtatuitq. eſſe in diuitijs. [Cõmodis] Vtilitatib. voluptate, excluſa oĩno virtute. [Nõnullæ] Aliquæ. Hoc eſt tertium membrũ quo Cic. oſtendit claſſicos doctores, quos in actuoſa philoſophia imitari debeat, & colere. [Diſciplinæ] Philoſophicæ inſtitutiones, vitæ, ac modi ꝑceptionis, & artis uitæ degendæ. diſciplina dr̃ ars, eruditio, & regula, vnde actus diſciplina reip. modus, & ratio piſcæ ciuilitatis, diſciplina militaris. Diſciplina dicitur reſpectu diſcentium. Doctrina vero docentium, eſt tñ eadem res. Interdum, inquit Sen. ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, ut plurima ꝑ Senatum tranſigantur. & alibi, Pars virtutis, diſciplina cõſtat, pars exercitatione, & diſcas oportet, & qđ didiciſti agendo confirmes. [Propoſitis] Conſtitutis, & terminatis, vt ſignis q buſdam, ad q̃ actiones dirigantur. [Finibus] Terminis. i. ſummis bonis, ad q̃ natura (vt ipſi dñt) reſpiciat, & à quibus fugiant. [Offm̃ peruertant] Obliquent in cõtrarium, atque detorqueant, vt id. ſ. fit contra verũ ordinem naturę, quod talia philoſophi opinantur eſſe decoꝝ, & ad naturam, vt ſunt ariſtippei, & epicurei ſummum bonum voluptate, ac ꝓprijs cõmodis diligentes, & æſtimantes. [Inſtituit] Ordinat, ponit, decernit. [Suis cõmodis] Proprijs delectationibus, & compendijs. [Non honeſtate virtute: & eius actione. [Metitur] Menſurat, & æſtimat, expendit, atque dirigit. i. qui decernit ſummum bonum eſſe diuitias, & iucundum ipſius ſenſus motum, & titillationem. [Si ſibi conſentiat]. i. velit eſſe ſibi conſentaneus, nec diſcrepare à ſe ipſo, & vitæ ꝓpoſito, non colet illas virtutes, q̃ in cõitate cõſiſtunt, & alijs ꝓſunt, vt eſt iuſtitia, & liberalitas, q diuitias ſummum bonũ ſtatuit, vt ſibi ſit cõſentaneus, nihil dabit cuiq̃. [Naturę bonitate] Quę dedit nobis virtutũ ſemina, & inchoauit vt ſiq. nos recta ꝑgere ad ipſam virtutẽ. i. ad finẽ humanũ ꝯſidum. [Neque amicitiã] Quia oĩa amicoꝝ debent eſſe cõia, & q ſtatuit finẽ in diuitijs, non erit amicus, q̃a vult oĩa pro ſe, & putat ſe eſſe infelicẽ, ſi de ſuo aliqd minuatur. [Neque iuſtitiã] Qm̃ iuſtitia tueri debet ſocietatẽ coniunctionis humanæ, cui ſunt adnexæ, pietas, liberalitas, benignitas, comitas. [Neque liberalitatem] Quæ verſatur circa erogandas pecunias, & nunq̃ poteſt eſſe diues, cum pauca ſibi relinquat. [Fortis vero] Refellit illos q ponebãt ſummũ bonũ in indolentiã, nã tolleretur fortitudo, q ꝓ decoro ſeruãdo patitur dolores, & mortẽ. [Iudicãs]. i. is, q iudicat dolorem eſſe ſummũ malũ, & nõ dolere ſummũ bonũ. [Aut tẽperãs] Refellit illos, q voluptatẽ ſtatuebant finẽ eſſe bonoꝝ, qppe tolleret tẽperantia, q̃ ſpernit uoluptates. Ille igitur nõ põt eſſe fortis, qui putat ſummũ malũ eẽ dolorẽ, nec tẽperans eſſe põt, q putat voluptatẽ eſſe extremũ bonũ. [Quæ] Supradicta nõ poſſe illũ eſſe tẽperantẽ, q ita arbitratur. [In promptu] Manifeſta, & nota oĩbus, ut nõ ſit opus de hac re ſubtiliter loquere, & diſputare, eñ, inquit, ſunt diſputata a nobis, & literis mãdata. In Lucullo Dial. ait: A me, ea q̃ in promptu erant, dicta ſunt à Lucullo aũt recõditiora deſidero. [Alio loco] i. q̃nq; librit de fin. bon. & mal. In 1. Torquatus ſectator Epicuri partes illius tuetur, q (vt dcm̃ eſt) in voluptate ſummũ bonũ poſuit. In 2. refellitur Epicuri rõ. In 3. introducit Catonẽ ſedentẽ in bibliotheca Luculli, q̃ erat in Tuſculano circundatũ libris Stoicoꝝ, & ſecũ diſputantẽ de fin. bon. & mal. ſcḋm ſnias, & opiniones Stoicoꝝ, quos Cato ꝑfectus Stoicus imitabatur, & illaꝝ opiniones tenebat. In 4. refellit Cic. rõnes Cat. appellatq. illos argm̃, plumbeũ pugionẽ. In 5. & vltimo introducit Piſonẽ Peripateticũ cũ Põponio Attico. L. Cic. q erat Cic. patruelis cũ Q. fratre diſputãtẽ in academia, q̃ erat ꝑpe Athenas de ſummo bono cõſtituto, a veteribus academicis, & peripateticis.

[Si

[Si ſibi conſentiat) Decreto ſuo congruat, ſeruetq́. conſtantiam,
neque vacillet, ſed uiuat ad dogma, vt. ſ. vita opinioni rñdeat, ſci-
toq́. conſentanea ſit, dictum eſt de tali conſtantia, & inconſtãtia
in libris de Fin. [Naturæ bonitate) Genuina probitate, q̃ naturã
ſequitur humanæ ſocietatis conciliatricem, hoiem hoi applican
tem, & cõmendantem. [Vincatur) .i. ſuperetur praua opinio de
bonis, & malis, & potius naturę obediat quã decreto. [Amicitiã)
Virtutem, oia cum amico cõia hñtem & amici cõmodis conſulẽ
tem, & laborantem. [Iuſtitiam) Virtutem tribuẽtem cuique, qđ
illi debetur. [Liberalitatem) Virtutem lætam, dare aliqd, & non
accipere. hoc. n. ut eſt, ſic ducit honeſtius. [Iudicans) Decernens,
ſtatuens maximum eſſe malum, dolorem, & optimum indolen-
tiam, q̃ analgiſia dĩ à græcis, hoc Hieron. Rhodij placitum fuit.
[Statuens) Decernens, iudicans. [Ita) Sic, taliter. [In promptu) In
aperto, ac manifeſto, & quaſi ad manus. Promus dĩ q ex penaria
celle penus educit. Condus q reponit. Foris eſt promus ait Hor.

Promus quis dicatur. & quis condus.

Et Plaut. in Aſin. Ego ſum ꝓmus, Condus procurator peni. [Diſ
putatione) ꝑſſa ꝑſcrutatione, ꝓbationeq́.. [Alio loco) .ſ. libri de
Finib. q dogmatici. i. decretorij dicũ pñt de decretis etenim varijs
philoſophorũ agitur, hi aũt q ſunt in manibus, q̃uis mixti ſint, tñ
à maiori parte, præceptiui ſunt, & appellantur, & ideirco poſt il-
los ponendi, & legendi, qm̃ hæc præceptio ad illa tendit capita.
[Hę diſciplinæ igitur) Inquit Cic. cum planum iam ſit, non poſſe
diſputari de officijs ab his, q malum finem ꝓponunt, qđ ptinet
ad malitiam, & ſtultitiam, tales inq̃ non pñt de officijs diſputare,
qm̃ officia ſemper ad honeſtum ſtatum tendunt, ſequitur illos nõ
poſſe dicere aliqd de officio, q ſtatuunt, finem bonoꝝ aut in volu
ptate, aut indolentia, aut diuitijs, aut in aliqua alia re, q̃ vacet ho
neſtate. [Diſciplinæ) Philoſophoꝝ rõnes & viæ, ſiue doctrinæ, ac
regulæ. [Cõſentaneæ) .i. ſi velint ea dicere, q̃ proprio decreto nõ

Conſentaneus ſibi quis dicatur.

repugnent. Is dĩ eſſe ſibi conſentaneus, in quo nihil eſt repugnãs,
q finem bonoꝝ voluptatem ſtatuit, tẽperantiam laudare nõ põt,
ſi ſibi vult eſſe conſentaneus, cũ illa voluptati ſit inimica. Itaque
videndũ eſt non ſolum qd q́ſque dicat, ſed eſſe qd illi dicere con
ſentaneum ſit. i. conueniens rõne finis, cui conſentire debet qd a
qd agimus, ne inepti videamur, & imprudenter, ſubeamusq́. incõ
ſtantiæ crimen ac notam. [Neque vlla ꝓbat) Quare non pñt de
officio dicere. [Firma) Quantũ ad aium, q debet eſſe in ꝓpoſito
firmus, & vera opinione de ſummo bono perſeuerare. [Stabilia)
Quantũ ad exercitationem, optimũ qppe finem prudenter cõſti
tuere debemus, inde conſtãter agere, & exercere officia, oiaq́. me
dia, quibus ad conſtitutum finẽ recte itur, hoc non poterat pſtare
Epicurus inconſtans in opinionibus, & factis. Nam q̃uis bñ viue
ret, laudabat tñ voluptatem. Vñ cum eſſet inſtabilis, non poterat
dare p̃cepta de officijs ſtabilia, nec illi, q nullam in rebus faciunt
dñam, nec vnum agendum dñt potius quam aliud, nec ille q po-
nit ſummum bonum in ſola ſcia, qm̃ actiones corporis nõ curat,
& naturam. Relinquitur ergo confutatis, & reiectis falſis opinio
nibus academicos, peripateticos, & ſtoicos, q ſummum bonum
in uirtute ponebant, & firmi, ſtabilesq́. erant in eorum opinioni
bus, & ſententijs, tenentes obnixe ſuum dogma, cui addicti erãt;
poſſe dare p̃cepta de officijs firma & ſtabilia. In j. de Finib. ſic ait:
Nec ſatis eſt iudicare qd faciendũ, non faciendúmue ſit, ſed ſtare
ẽt oportet in eo, qđ ſit iudicatum. vnde Ariſt. in eth. pfectæ actio
nis has ponit conditiones, ſi agens ex habitu agat, ſi eligat ſic a-
gere, & firmo, ac immutabili ꝓpoſito agat. [Coniuncta naturę)

natura quid uelit

Quæ dedit nobis principia virtutis, vt nos ipſi poſtea bonis arti-
bus pficeremus, vñ officia debẽt ſeq naturam, q vult nos recta ad
virtutem pgere, in qua illud extremum conſiſtit. Aliter nulla eſ-
ſet dña inter naturam hois, & ceteroꝝ aialium, quod q̃ ſit abſur-
dum, quiſque a natura bñ inſtitutus iudicare põt. Nam ea rõne,
qua gerimus nobis ſimile in ſpecie, habemus naturam cõem cũ
reliqs aialibus, & ẽt plantis, ea rõne, qua ſenſus exteriores habe-
mus, cõis eſt natura nobis cũ ceteris beluis, q̃ ſenſus hñt, tactum,
guſtum, viſum, odoratũ, & auditum. Sed ea rõne, qua hoies ſumus
rõnem hñtes a natura datam, qua nihil eſt in nobis diuinius, diſ-
tamus à beſtijs ergo cũ natura dederit rõnem, dedit nobis princi
pium ad oẽs uirtutes ꝑñdas. Vñ oia officia debent eſſe coniũcta
naturæ, ut illa duce properemus cũ rõne, & recta quidem rõne
ad finem noſtrum, ne aſpernari illius munus, & benignitatem vi
deamur, qđ illi faciunt, q bruta uiuunt aialia, quo in hoie hñti
rõnem. i. intellectum nil põt eſſe turpius. Actiones illoꝝ, q malũ
finem conſtituunt, non pñt naturæ coniungi, q̃ ab oi turpitudi-
ne abhorret, & p ſe nil niſi honeſtum, & hois pręſtantia dignum,
amat, ſed corrupti mores deprauant naturam, nec curant hone-
ſtatem, vt natura iubet. Vñ ſit, ut p̃cepta de officijs, q̃ naturæ cõt
parenti conueniant, & coniuncta ſint, tradere non pñt, cum ipſi
ad id nitantur, & oibus medijs contendant, à quo natura uel mã
xime abhorret. Nihil. n. eſt magis naturæ coniunctum, quam uir
tus, nihilq́. ab ipſa alienius quam uitium. Vnde ſeqtur ab his ſo-
lum dari p̃cepta de officijs poſſe, q in uirtute ſummum bonũ po-
nunt, & ad illum ꝓperant officijs, q̃ à natura non diſcrepant. Vir
tus, inquit Sen. ſm̃ naturam eſt. Vitia inimica & infeſta ſunt. Vir-

Virtus ſecundũ naturã eſt.

tus certe oritur in nobis ex electione earũ reꝝ, q̃ ſunt ſm̃ natu-
ram, & ad conſeruationem illius tendunt, ois ars naturam ipſam
adiuuat, philoſophia vero eſt ars uitæ, & naturæ opitulatur, quæ
hoiem inchoauit. [Niſi ab his) Qui ſolam. i. à Stoicis, q in bonis
nihil ponebant, præter uirtutem, nam bona corporis & fortunæ
(vt dictum eſt) non adiungebant ad finem bonoꝝ, ſed aliqua æſti
matione digna cenſebant, & uirtutem ſatis eſſe ad bene, beateq́.
viuendum. [Solam) Qm̃ ſtoici nihil expetendum dicebant, præ-
ter ſolam uirtutem, & dicebant honeſtum eſſe ſolum bonum, ut
ait Hecat. in j. de Fin. & Chryſippus in libris de Honeſto. [Aut
ab his q maxime) .i. peripateticis, & academicis, q dicebant uir-
tutem maxime expetendã eſſe, & ante alia oia, ſed poſt uirtutẽ,
cui datur primus locus, bona corporis, vt hõ non ſit deformis, ac
bona fortunæ, vt ſit diues, ſi vult eſſe plane felix, diuitias. n. dñt eſ
ſe inſtrumẽta quædam ad actiones honeſtas, non. n. põt exercere libe
ralitatem ille, q eſt pauper & inops. Ariſt. ſnia: Is, qui eſt oino de

Quæ ad felicitatẽ requirantur.

formis, non eſt aptus ad felicitatem, & ille qui eſt in maximis ca
lamitatibus, q̃uis habeat oẽs virtutes, non põt eſſe felix, ſed bo-
nus, quod ſtoici negabant, dicentes beatam uitam deſcenſurã in
oia tormenta, itaque ſummum robur uirtuti dabant, quam uide
bantur euertere peripatetici, cum alia q̃dam iungerent ad finem
bonoꝝ, quem ſtoici in ſola uirtute conſtituebat. Rigida eſt ſtoi-
coꝝ opinio, peripateticoꝝ aũt humanæ naturæ accõmodatior, q̃
& aium pfectum hr̃e cupit, & ẽt corpus, quibus duobus hõ con-
ſtat, vt in princ. diſputatum eſt. [Maxime) .i. ante oia dicebant pe
ripatetici uirtutẽ expetendam, & p̃ponendam oibus alijs reb. ſed
non poſſe uitam beatam eſſe, & beatiſſimam in ſola uirtute, ut
ſtoicis placebat, & cum dicerent peripatetici uirtutem expeten-
dam maxime, relinquebatur q̃dam. i. expetenda poſt virtutem ad
decorandã humanam felicitatẽ. Hæc fuit opinio veterꝝ academi
coꝝ, & peripateticoꝝ, q rebus congruentes, nobilibus tñ differe
bant. [Itaque) Concludit Cic. dicens, hãc p̃ceptionem de officijs
ptinere ſolũ ad ſtoicos, peripateticos, & academicos, q in conſti
tuendo finem naturam ducẽ imitantur, à qua origo ſummi boni
petenda eſt. [Eſt ꝓpria) Non ptinet ad alias, niſi ad has tres diſci
plinas. [Ea p̃ceptio) Præcipere de officijs. i. actionibus ſtudioſis i
vita humana tendentibus ad honeſtũ finẽ. [Conſentaneæ) Con-
gruentes, & à ſuis ſcitis nõ diſcrepãtes, atque iudicijs. [De offõ)
Decenti actione, cõſonaq́. parẽti naturæ, q̃ uirtutes in hoie in-
choauit, & ad illas inſtruxit, & ſubornauit. Gñoſus, ait Sen. eſt ad
virtutẽ bñ à natura cõpoſitus. Nulli nos uitio natura cõciliat: il
la liberos integros genuit. [Præcepta) Documenta, & formulas
actionũ. [Firma) Nõ vacillantia, vel metabũda .i. bñ fundata in
primis naturæ cõmendationibus, & inuitamẽtis. [Stabilia) Bene
radicata in iure naturali, atque decreto, qđ latiſſime patet, & cui
nihil põt derogari, aut totũ abrogari. Quapp Ariſt. appellatius
naturale primũ, cui cõgruere debent ciuilia iura, & inſtituta. Ad
hoc in primũ: Sũmi phi reſpexerunt, & optimi principes, quoꝝ
æqua moderatio, & popularitas offm̃ fuit, non regnũ, ſed tale ſe
mẽ penitus euanuit, & argentũ nr̃m, atque aurũ in ſcoriam dege
nerauerũt, hõq́. hoi factus eſt ex deo lupus. [Coniuncta) Affixa,
adhærẽtia, illiq́. ſemp cõgruentia, à natura ſiqdem petitur agẽdi
principiũ. i. officij formula, & ꝓbabilis ratio uitæ, modusq́., nã q
magiſtra utitur natura, ad illius certe leges, & ſummã cõponitur
officijs, & deſtinetur. [Qui ſolã) .i. à ſtoicis, q nihil extra virtutẽ
bonũ eſſe decreuerũt, quapp apud illos ſola virtus in appetitio-
nẽ cadebat. id. n. dĩ appetendum, qđ eſt bonũ. [Propter ſe) Ob ꝓ
priam naturam, & dotes, q̃ ſunt ſatis ad bene, beateq́. uiuendũ,
explicatum eſt hoc decretum, & aliqua ex parte vellicatum in 3.
& 4. de Finib. Vera bona, inquit ſtoicus Seneca, illa ſunt, quæ ra

Quæ ſint vera bõa

tio dat ſolida, ac ſempiterna, q̃ cadere nõ poſſunt, nec decreſcere
qdẽ, aut minui. Cetera opinione bona ſunt, & nomen qdem hñt
cõe cũ veris, proprietas aũt boni in illis non eſt. Itaq. cõmoda vo
cẽtur, & vt nra lingua loquar, producta. [Ab ijs qui max.) Veteri
bus Academicis. i. Platonicis, & Ariſtotelicis, qui tria gña poſue

tria gña bonorũ

rũt, principatũq́. virtuti adſcripſerunt gradusq́ ſtatuere bonoꝝ,
vt. ſ. minima dicerẽt externa, maiora corporis, maxima vero ani-
mi i. virtutes, q̃ humanę rõnis abſolutiones, & cõſummationes
diffiniunt. [Ea p̃ceptio) Traditio p̃ceptoꝝ, admonitionũ, & ordi
nis vitę cũ decoro, & è natura degẽdę. [Academicoꝝ) Platonicę
familię, cui appellationẽ dedit Academia Platonis gymnaſium.

[Peri

[Peripateticoꝝ)Sectatoꝝ Ariſt.q in Lyceo docens,& inambulās Peripateticom ſe appellauit. Hæ duæ ſectæ noībus tm̄ differētes, re ipſa congruebant.i.de bonis maliſq̄. idem ſenſerunt,vt in vlt. de Fin.oſtendit Cic. [Qm̄ Ariſtonis) Rn̄det tacitæ obiectioni,& refellit Pyrrhonem,Ariſtonem,& Herillum,poterat n.obijci, Etiam Pyrrho,Ariſto,& Herillus pn̄t præcipere de officijs, qm̄ in virtute ſummum bonum conſtituerunt, quemadmodum Stoici, Academici,& Peripatetici.Rn̄det Cic.dicens ipſos potuiſſe quidem de officio diſputare , ſi reliquiſſent alīquē delectū in rebus, & actionibus,vt eſſet ingreſſus ad offm̄,ſed cum apud illos oia ꝓmiſcua ſint,& nihil agendum tanq̄ bonum dicant,aut reijciendū tanq̄ turpe,malumq̄., cū nullam in actionibus humanis drīam ponant,& uirtutem ipſam ſelectione ſpolient qua eliguntur ea , *Ariſtonis opinio de officijs.* quæ ad finem naturæ coniunctum perducunt,non pn̄t diſputare de officijs,quæ debent eſſe coniuncta naturæ, quam illi omnino relinquebant,cum dicerent, nihil eſſe magis ſm̄ naturam quam aliud . Vnde electionem & intelligentiam eaꝝ reꝝ quæ naturæ congruerent,& eaꝝ quæ illi contrariæ eſſent relinquebant, & ꝓ ꝯn̄s ipſam uirtutem,quæ electio eſt,aut non ſine electione, ut dictum iam eſt. Cum.n.ea,quæ naturæ conueniunt eligimus.i.oia honeſta,& ea ſugimus,quæ naturæ contraria ſunt, & infeſta.i.turpes actiones & vitia , virtutem hr̄e dicimur : Qui vero virtutem ſelectione ſpoliant ipſam uirtutem,& prudentiam,ſine qua non modo non pōt eſſe,ſed ne intelligi quidem uirtus,è medio tollunt,q̄uis vſurpant nomen virtutis, quæ nulla eſſe pōt . vbi nihil relinquitur expetendum,quod naturæ magis coniunctū ſit, q̄ aliud,ſequeretur.n.magna vitæ confuſio, vt tam turpia q̄ honeſta agere,uirtus eſſet,hi ergo non pn̄t tractare offm̄ , quod ſemꝑ ad honeſtatem reſpicit,q̄ illi à turpitudine non ſeligebant , dicētes agendū eſſe q̄dq̄d in mentem inciderit, & hoc modo dicebāt hominem carere anxietatibus,cupiditatibus,timore,& alijs affectibus, & illam eſſe beatā uitā in qua nihil eſt magis expetendū q̄ aliud. Viues,inq̄t Ariſt.apud eundem in lib.de Fin.magnifice,atq; ꝑclare,ſi quodcūque viſum erit ages,nunq̄ angeris,nunq̄ cupies, nunq̄ timebis.Cū igitur talia ſentiret,locū offō non relinq̄bat, qđ ſequitur honeſtatem,& turpitudinem fugit,quippe ſi ſtudioſi eſſe uolumus , neceſſe eſt vt turpia ab honeſtis diſcernamus , qđ Pyrrho & Ariſto minime fecerunt. in vlt.de Finib.ſic ait, Multa ſunt dicta ab antiqs de contēnendis, ac deſpiciendis rebus humanis,hoc vnū Ariſto tenuit ꝑter uitia, atque virtutes negauit eſſe rem vllā,aut fugiendā,aut expetendam. Herillus cū ſolā ſciam, & animi pfectionem amplecteretur,de officijs ptinentibus ad vitam degendā diſputare non poterat,qm̄ nil aliud agendū in vita cenſebat,quā contēplari,& philoſophari,& ſic cauſam conſilij capiendi in ipſis actionibus relinquebat,& naturam q̄ vult,vt corpus curetur,& aīus.Aliter corpus, & corporis partes fruſtra dediſſet ipſa natura,ſi aīum tm̄ curari vellet, & ſic vita humana ſoſtentari non poſſet,quapꝑ illoꝝ ſnīa merito exploſa fuit. Et ſic *Officia oīa ad q̄ dirigēda ſint.* Cic.ꝑ hanc conſutationē conſtituit ſummum bonum humanū in oꝑatione ſtudioſa,& intelligentia eaꝝ reꝝ,q̄ ſunt ſm̄ naturā, & eaꝝ,q̄ contra. Ad hunc ergo finem.i.ad ipſam virtutem,tanq̄ ad ſignum quoddā oia officia dirigenda ſunt.Ideo dicit Sen.non diſponet ſingula,niſi is,cui vitæ ſuæ ꝓpoſita eſt ſumma.Scire debet qd petat ille,q ſagittā vult mittere,& tunc dirigere,ac moderari manu telum,errant conſilia nr̄a,cum nō hn̄t,quo dirigātur, ignoranti quē portum petat,nullus ſe ſuus ventus eſt.Et alibi dicit: Propōnamus oportet finē ſummi boni,ad quem nitamur,ad quem oē factū nr̄m,demq̄. reſpiciat, veluti nauigantibus ad aliqđ ſignum dirigendus eſt curſus,vita ſine ꝓpoſito uaga eſt.[Qm̄ Ariſt.) Occurrit tacitæ obiectioni Cic.paucisq̄. oſidit,hos philoſophos praue de principijs naturæ, ac ꝓgreſſu iudicantes, & ſtatuentes nō poſſe ꝑceptiuam hanc partē tractare & explicare officia,quoꝝ initia peti à primis naturæ donis , & cōmendationib⁹, q̄ primigenia noīauit M . Varro ab iſtis philoſophis nullo loco numerata,& ꝓ nihilo habita . Ariſto. fuit Chius,Stoici dogmatis,ferrea quadā,& ꝑfracta opinione æmulator. Nā & ꝑter uirtutē nihil appetendū dixit,vt ceteri Stoici,& primus nullā eſſe in rebus humanis,& vſibus naturæ neceſſarijs drīam aſſeuerauit. Hoc idē fecit Pyrrho Eleus ſcepticoꝝ.i. cōmentātium & de oi re dubitantiū auctor , atq; ſectatus Herillus Chalced. in ſnīa ſummū decreuit bonū.Cato,vt Stoicus apud eundē in 3.de Fin.dicit : Explicatur deinceps drīa reꝝ,quā ſi nullā eſſe diceremus,cōfunderetur ois uita,ut ab Ariſtone,cū inter eas res,q̄ ad uitā degendā ptinerēt,nihil oino intereſſet,neq; vllū delectū adhiberi oporteret. Et alibi,Prima illa naturæ,ſiue cōtraria ſub iudiciū ſapiētis, & delectū cadūt,eſtq̄. illa quaſi ſubiecta materiæ ſapiā. Abſurdi ſunt & hi,q cū ſciā vitere vltimū bonoꝝ, q nullam reꝝ drīam eſſe dixerunt , atque ita ſapientē btm̄ fore nihil aliud alij momēto vllo ante ponentē, vt qdam Academici cōſtituiſſe dn̄r extremū bonorū,& ſummū munus eſſe ſapientis,obſiſtere viſis, aſſenſuſq̄. ſuos firme ſuſtinere. Piſo peripateticus apud eundē in vlt.de Fin.dicit: Sæpe ab Ariſ.& Theoph.mirabiliter eſt laudata p ſeipſa reꝝ ſcia. hoc vno captus Herillus ſciētiam ſummū bonū eſſe defendit,nec rē vllam aliā per ſe expetendā. Multa dicta ſunt ab antiqs de cōtemnendis,& deſpiciēdis rebus humanis,hoc vnū Ariſto tenuit, *Ariſt. opinio.* ꝑter vitia,atque virtutes negauit rem eſſe vllā,aut fugiendā , aut expetendā. Iampridē,longo iam tpe.[Exploſa) reiecta & excluſa.Eſplodo nō tm̄ ſignificant eijcio.ſed eijcio,manibus,& qdem *Explodere quid ſignificet.* cū ſono pulſantibus,& æqualiter quempiam è domo,è theatro, ex aliquo ac cōcilio intertectione manuum,atq; pulſatione eijcimus. Vnde ſnīa dr̄ exploſa,quaſi pulſatione manuū eiecta,tanq̄ ipſi illi,q huius ſnīæ auctores ab ipſo cœtu iniectis in eos manibus reiecti ſunt. Anaxarchū (auctore Euſebio) Pyrrho audiuit , q nec ſenſu nec rōne quicq̄ poſſe cōprehendi docens, magno riſu oium exploſus eſt. Huius opinionis auctor fuit Xenophanes, quē Pythagoras & Neſſas audiuerūt,Neſſam Metrodorus,Metrodorū Diogenes,Diogenē Anaxarchus,Anaxarchum Pyrrho. Tn̄,q̄uis exploſa & reiecta ſit. [Haberēt ius ſuū) .i. poſſent iure ſuo diſputare.[Si aliquē delectū)Si potuiſſent aliq̄ differentiā in rebus agēdis,vt aliquid agendū eſſet,potius q̄ aliud.Habere.n.delectum rerum eſt inter res ipſas,circa quas humana vita verſatur ponere aliq̄ differentiā,vt aliqd agendum ſit tanq̄ honeſtū,aliqd vero fugiendō tanq̄ turpe. Delectus dr̄ à deligo deligis quod idē *Delectus unde.* eſt qđ ſeligo,& eligo,& facio differētiam,vnde ſelectio dr̄ à Cicero. Virtutē,inq̄t,in libris de finib⁹ Pyrrho,& Ariſto,ſelectione ſpoliabāt. Iſti igitur non ponebāt aliq̄ differētiā in rebus appetēdis,aut fugiēdis,ſed res ipſas promiſcuas dicebāt,cū propriū prudentiæ ſit bonorū,malorumq̄. hr̄e delectum. Aequatis aūt omnibus rebus,vt inter has nihil intereſſit,prudētia nō habet locū,& ſic perit virtus,cuius nomē illi vſurpabant,in ea ſummū bonum ponētes,quę apud ipſos nulla eſſe poterat,cum nulla eſſet rerū ſelectio. Pyrrho,& Ariſto,prima naturæ.i.bonam valetudinem, mēbroꝝ integritatem ac ſenſum & ſimilia nō curant virtutis ſplendore capti,quapꝑ exploſi ſunt,qm̄ virtus inuenta fuit,nō vt naturam deſereret, ſed ut illā adiuuaret ad conuerſationē eoꝝ , q̄ hoi tribuit. temperantia.n.valetudinē tuetur. fortitudo & ſe & ſuos.

ADDI.

EXploſa) Ignominioſe reiecta,& excluſa tanq̄ è Theatro qcūque ſpectatoribus nō arriſiſſent. Explodere eſt colliſione manuū ac ſono,nec non ſibilo effugare,cōtumelijſq̄. afficere.[Qui tn̄)q̄uis exploſi ſint,inquit Cic. attn̄ qa uirtutem ac ſciam bonū ſummum decreuerunt poſſent ꝑcepta tradere offōꝝ,ſi poſuiſſent conuenientē drīam in primis ſm̄ naturā,ſiue primigenijs, a quibus oritur offm̄.i.actio naturæ vſibus neceſſaria,conſentaneaq̄. Cato apud eundem Cic.in 3.de Fin.dicit, Initijs ita conſtitutis primum eſt offm̄. Id.n.appello cathecon,vt ſe conſeruet in naturæ ſtatu,deinceps,ut ea teneat,q̄ ſm̄ naturam ſint,pellatq̄. cōtraria. Stoici ergo,niſi reliquiſſent hoc reꝝ humanaꝝ diſcrimē,atque delectū in eadē cauſa eſſent,qua Pyrrho,& Ariſto,apud quos nulla officij origo inueniri pōt. cum oia æquata ſint. & prudentia officij magiſtra nullū habeat locū. Vnde dicit Cic.alibi, Quę adhuc Cato à te dicta ſunt,eadē dicere poſſes,ſi ſequerere Pyrrhonem, aut Ariſtonē,nec .n. ignoras ſi ijs iſtud honeſtū non modo ſummum,ſed ēt(vt tu vis)ſolū bonum videretur. Quæro igitur nōne tibi faciendū idem ſit nihil decenti bonū,qđ non rectum, honeſtumq; ſit ? reliquaꝝ reꝝ diſcrimē oē tollenti ? rn̄det Cato : Certe ſi tollerē,ſed relinquo. Nam explicatur à uobis drīa reꝝ quā ſi nōnullam eſſe diceremus , confunderetur ois uita, ut ab Ariſtone,neque vllū ſapiẽ munus inueniretur , cum inter eas res, q̄ ad uitam degendā pertinerent,nihil oino intereſſet , neque ullū delectum adhiberi oporteret. [Suū ius) Propriam ptātem,& libertatem. [Diſputandi) Quærendi,& uia,modoq̄. differendi, ac præcipiendi,cū in uirtute ſummum bonū ponant, quam tn̄ peruertunt,è medioq̄. tollunt prudentiā ois honeſtatis formam , & ducē,cum oia exęquent,pariaq̄. faciant,nullū denique relinquāt diſcrimē. Nam virtus aut ſelectio eſt,aut non ſine ſelectione,quę offm̄ dirigit,& comitatur. Reꝝ .i. eoꝝ oium,q̄ nec uirtuti adnumerantur,nec vitio,vt ſint cōmoda corporis, & fortunæ, nec nō his contraria,& fugienda, ſed tales philoſophi inter optime ualere grauiſſimeq̄. ægrotare nullā dicebāt eſſe drīam. In 3.de Fin. dicit,Quid aut aptius,q̄ ſi ſelectio nulla ſit ab his rebus,q̄ contra naturā ſint eaꝝ reꝝ,q̄ ſint ſm̄ naturā,tollat demū ois ea,q, q̄ritur, laudaturq̄. prudētia.[Delectū) Selectionē, atq; diſcrimē reꝝ aſſumendaꝝ ꝓ vſu vitæ,ac reijciendaꝝ.[Ad officij inuentionē) Offm̄ nō poteſt inueniri & cōſtitui , niſi honeſta diſcernantur a turpibus,

bus,illi nullū relinquebant ingreſſum ad officia, cum oīs res ita exæquarēt,vt inter ipſas dicerēt nihil intereſſe.eſt.n. officiū agere honeſta,turpia vero contra officiū. Sed cum dr̄ nullam eſſe diſferentiā inter honeſtū & turpe,non relinquitur adītus ad inuētionem officij,habito aūt re℞ delectu ſtatim officium inuenitur agere.ſ.ꝙ honeſtū eſt,& turpitudinem fugere. Plato. in dialogo de voto ſic ait:Prudētes ſunt q̄ tunq; agēda,dicendaq́. cognoſcūt q vtraq; ignorāt,ſed non cognoſcūt,vt agentes,& loquētes q̄ nō oportet.Igitur cū iſto℞ ꝓpria ſit p̄ceptio de officijs . [Hoc tpe) ſcripturis de officijs inqt.Volo potiſſimū imitari Stoicos,& maxime Panetiū,q de officijs accuratiſſime ſcripſit, quē fere totum his libris Cic.hauſit.[Hoc tpe)quo.ſ.ad te ſcribimus,quē medijs officijs,cū in ea ætate ſis,in qua nō potes habere perfectā prudētiā ad perfectū officium,qđ in ſapientem ſolum cadit,p̄parare,ac ducere cupio.Segregabo,inqt,media officia,ſiue cōia de ipſis ad tuā inſtitutionē,ceterumq́. ſcribam,ut tandē ad perfectā, ſiue rectum peruenias.i.ad tuā perfectionem & felicitatem,quā Stoici in ſola virtute ponebāt,cui nomē indidere honeſtum,& cū dicit hoc tpe,oſtendit Cic.nolle diſciplinā Stoico℞ ita tenere,vt alias eeijciat,cum ſe Academicū profiteretur. Volo,inqt,in præſentia potiſſimū imitari Stoicos,nec volo ipſo℞ ſingula verba interpretari tanq̄ illo℞ ſectę addictus,& diſciplinæ,ſed id accipiam,quod mihi videbitur ꝓbabile,vt decet Academicum. Et vtitur pulchra tranſlatione.Locos.n.graues & ſtoico℞ opiniones appellat fontes,ex qbus vult haurire.i.accipere id,qđ probabile videbitur. [Potiſſimū)Maxime,qa non relinquit diſciplinā Peripatetico℞,& Academico℞,ſed id accipit vbique,quod cōuenit materiæ, de qua ſcribit.In hac qōne,inquiſitione officij. [Sequimur Stoicos)Scribā,inqt,de medijs officijs,q̄ à Stoicis,neq; in bonis,neq; in malis ponebātur,ſed eſſe dicebāt actiones,de qbus reddi poſſet certa ratio,vt ſunt hæc officia,q̄ literis à Cicerone mādantur.

Zenonis opinio de officijs. Nā Zeno recta facta ſola in bonis ponebat,peccata in malis, officia aūt media putauit. Vnde cū Cic. intēdat rudes inſtituere,& hoies ea rōne qua verſantur in ſocietate ciuili, & nō ſunt prudētes,dat p̄cepta officio℞ .i. actionum,de qbus poſſit reddi ratio. [Nō vt interpretes)Nō ꝙ velim,inquit,tanq̄ illo℞ diſciplinę addictus interpretari ad verbū ſnias eo℞ .i. latine exprimere quicquid illi græce ſcripſerunt,ſed hauriam è fontibus eorū q̄ ꝓbabilia uidebuntur , vt facere in alijs operibus ſcribendis conſueui. Cic.n. (vt ſupra dictū eſt) noluit ſibi aliq̄ certam p̄ſcribere diſciplinam philoſopho℞,ſed ex oībus id qđ melius, & ꝓbabilius videbatur,elegit,oratorioq́. ornatu cōplexus excoluit.In j.de Fin. ſic ait. Qđ ſi nos non interpretū fungimur munere,ſed tuemur ea,q̄ dicta ſunt ab his,quos ꝓbamus,eisq́. noſtrū iudiciū, & oīm ſcribendi ordinem adiungimus, qd hn̄t cur græca anteponat hia q̄ & ſplendide dicta ſunt,neque ſint conuerſa de græcis?[Iudicio noſtro)Iudicabo,inquit Cic.tanq̄ arbiter,nō interpres qd ex opinionibus Stoico℞ tenendū ſit, & ſic laudat ſe dicens futurū ſo iudicem,& arbitrum Stoico℞.Interpres ad uerbum exprimit id, qđ interpretatur,nec aliqd addit.aut minuit,hoc eſt offm̄ fidi interpretis.Iudex ante habet delectū,& ea tenet, q̄ probabilia vr̄,

Interpres quis dicatur reijcitq́. improbabilia,in quo delectu hn̄do opus eſt iudicio, qđ Cic. ſe iam habere latēter gloriatur dicens ſe nolle fungi in hoc interpretis officio,ſed iudicis,atque arbitri,qđ maius eſt. Arbitrium qppe iudicium eſt,non oē iudicium eſt arbitrium. Iudiciū

Arbitriū à iudicio in quo differat et in quo iudex ab arbitro. .n.rōne nititur,arbitrium ēt voluntate pro qua ponitur aliqñ.Iudex n.de iure ſolū iudicare debet,& nō tranſgredi limites rōnis, & præſcripta legum,arbiter aūt pro voluntate ſua.Arbiter n.proprie eſt iudex electus ex conſenſu partium,ut ꝓ ſua voluntate diiudicare, & comprimere poſſit controuerſias , ut poſtea dicet de Labeone.Qui datus fuit arbiter Nolanis, & Neapolitanis diſceptantibus de finibus agro℞.Cic.igitur non ue interpres,ſed vt arbiter accipiet ea opinionibus Stoicorū qdqd placuerit ei melius & ꝓbabilius iudicio,arbitrioq́. ſuo videbitur . Arbiter, inqt Non.dr̄ iudex,q totius rei habeat facultatem, & arbitrarium dr̄ ſnia q̄ ab arbitrio ſtatuitur. Intentionē officij,actionis naturæ cōgruētis.[Additus)Ingreſſus,acceſſus p intelligentiam.ſ.ea℞ re℞, quas appetit natura,& ſeqtur,& illa℞, quas auerſatur , & quoad pōt,declinat.Apud illas diſciplinas nullū hn̄t officia locū,q̄ nullā p ſe ferūt prudentiā,ſed cōfuſionē vitæ ꝓſiteotur vel maximā. [Seqmur)Imitamur ea libertate,quā nobis dat Academia,nō .n. in verba certi magri iurauimus,ſed ſeqmur quodcunque ꝓbabile viſum fuerit,viuimusq́. in diē.[Qōne)Inqſitione,ac perſcrutatione officiorū,q̄ cathec onta uocant græci,conuenientia, & decentia noſtri.[Potiſſimum)Maxime,ac in primis.[Nō ut) Interpretes tanq̄ latine exprimentes Stoico℞ decreta, & p̄cepta, nolo,inqt, appellari interpres operis alieni,ſed auctor officio℞,& magiſter

uoloq́. meus eſſe,non alienus.[E fontibus).i.locis,atque ſententijs rigabo , inqt meū hunc hortulū Stoicis aqs,& officio℞ p̄cepta concinnabo porticalibus inſtris,& ſeueri ſupcili calamiſtris. [Quoquemodo)Quacūque via & rōne.[Arbitrio)Volūtate,ac libertate,q̄ habeo,vt Academicus. [Hauriemus) Delibabimus, aſſumemus , noſtrumq́. vſum faciemus,hn̄dicta q̄cūq; cōia ſunt, & aliqua cōmutatione verbo℞ occupātis ſiūt honeſtiſſime . Turpe eſt ſeni, dicit Sen. aut ꝓſpicienti ſenectutē ex cōmentario ſapere,aliqd de tuo ꝓfer, oēs iſtos nunq̄ auctores, ſed interpretes ſub aliena vmbra latētes nihil exiſtimo hr̄e gn̄oſi,nunq̄ auſos facere aliqd q̄dio didicerūt,memoria in alienis exercuerūt , aliud eſt.n.meminiſſe,aliud ſcire.Meminiſſe eſt rē cōmiſſam memoriæ cuſtodire. At cōtra ſcire eſt & ſua facere q̄q; , nec ab exēplari pēdere. Ego vtor via vetere,ſed ſi priorē planioremq́. inuenero,hanc muniā,& q an nos iſta mouerūt, nō dn̄i nr̄i,ſed duces ſunt patet oībus veritas,nōdū eſt occupata,multū ex illa futuris relictū eſt. *Meminiſſe. in quo ad ſcire differat.*

Franciſci Maturantij Peruſini interpretatis librorum de Officijs M. Tullij Ciceronis.

SAtis cōſtat poſt occiſum Juliū Cæſ. hoc à Cic.opus editum fuiſſe,& quo tpe. M.Brutus timore cōpulſus Athenas nauigauit,vbi a plebe auide ſuſceptus,& decretis ornatus Theomneſtum Academicū,& Cratippum Peripateticū audiuit , multos Romano℞ principum filios,qui philoſophiæ operā dabant Athenis fuiſſe,interq́. eos Cic. filium,quem p̄cipue laudabat Brutus, ſe illum admirari , inquiens ſeu vigilia ſeu ſomno ductū ꝙ ita generoſus eſſet ac ita tyrānos exoſus. Cratippus ipſe Mitylenæus, fuit,auct. Plut. Sed Cic.filius ſub Bruti auſpicijs exercitū ductauit,& circa Billidē in Epiro, C.Antoniū ſupauit,& plurima ſtrenue geſſit.Fuit poſtea uir cōſularis , & Aſiam ꝓcōſul cū imperio tenuit,licet parēti moribus & ingenio haud mediocriter diſſimilis,adhuc ſcribi . Omnes aūt exordij proprietates huic p̄fationi ferme adeſſe vr̄. Nam à perſona ſua beneuolentiam colligit , *Cratipp.* cum officium ſuum ſine arrogantia extollit, magnum dicens attuliſſe latinis hominibus adiumentum, & nemini adhuc græco℞ contigiſſe,vt idē forenſe dicendi, & quietū diſputandi genus ſequeretur,docilē reddit,& attentū ab vtilitate rei,ꝙ latiſſime pateant,q̄ de officijs p̄cepta traduntur. Eos demum in odium rapit, q aut in voluptate & vacuitate doloris ſummum bonum ponūt , aut nullum rerum delectū relinquunt. Sed ante oīa minus honeſtam ſuſpicionē diluit,qđ fieri debere in exordijs ipſe,& Quint. p̄cipiunt quoties incidit. Occurrere.n.poterat filius,quod mihi philoſophicæ precepta das pater.Nō ne ego Athenis a greco doctore inſtituor,eſto rn̄det pater,placet tn̄ ut idem qđ nos efficias & cum græcis latina coniungas,vt parē habeas in utraque lingua dicendi facultatē. Ordo eſt. i n̄ idem tibi cenſeo faciendū, vt par ſis in vtriuſque orationis facultate,vt ego &c.Quanq̄ &c.Annū, vt ꝓfeciſſe iam aliqd credibile ſit. [Idq́. Athenis) Nō in quauis ciuitate,ſed Athenis,quas oium bonarū artium inuentrices ipſe uocat Cic.vbi(quod idē ait)oīs doctrina & nata,& alta eſt . [Oportet)Neceſſe eſt,& rōnē ſtatim ſubiungit.Præceptis : ad Cratippum referas.[Inſtitutis)Ad Athenas . ſunt.n.præcepta ſeu p̄ceptiones ipſa diſciplina,qua inſtruimur . Inſtitura vero bonis mores conſilio, & rōne ſumpti . Apud Valerium Max.titulus eſt de inſtitutis antiqs,quaſi de moribus antiqs.Inſtitutiones ſunt p̄ceptiones qbus inſtituuntur & docentur homines, vt Quintiliani de oratoria inſtitutione libri.[Doctoris)Cratippi.Quē Peripateticorum principē ætate noſtra eſſe oēs p̄dicant.[Vrbs)In qua oīs ars liberalis ſemꝑ maxime floruit.[Alter)Doctor.[Altera)Vrbs [Tn̄)Hic aperte ſuppoſitionē diluit.[Ad meam)Et hinc attentū reddit,eandem.n.ad filium peruenturam vtilitatē innuit , ſi & ipſe idem facere voluerit.[In philoſophia) Cum triplex philoſophia ſit hic moralē accipe . [In philoſophia) Vt eā græce ſolū diſcerē, aut traderē,qm̄ volui ēt latine id facere. [Dicēdi exercitatione) Apud ſophiſtā & rhetorē in declamationibus , aut in foro in veris cauſis. Idem : vt cum græcis latina coniungas. [Vtriuſq; orationis)Græcæ & latinæ.[Quā quidē ad rem)Hic offm̄ ſuum ſine arrogantia laudat . Cum latinis hoībus magnā attuliſſe utilitatē ſibi videri dicit,ꝙ philoſophiā latinis literis tradidit , q̄ vſque ad eā ætatē latuerat,ut in Tuſc. quæſt. ipſe ait , [Noſtris) Latinis. Virg.Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris. [Vt non modo)In hoc inqt latinis hoibus profuit latinis literis philoſophiam tradēs , ut græcarū literarū ignari diſcere eā iam poſſent , qđ antea facere non poterant,cū græce tm̄ traderetur. Qui aūt græca cognoſcerent noſtra cum græcis conferentes de ſcriptis iudicarēt.[Diſcendū)Ad ignaros.[Iudicādū)Ad doctos referas .

[Quam

{Quamobrem)Euacuat nunc ſuſpicionem penitus.Et diſcito,in
quit,à Cratippo q̃diu voles,ego minime impedio, mea tñ ut le-
gas moneo,non vt rem ſed vt verba tīa imiteris, vt copioſius la-
tine dicas,aut ſcribas.In quo attentum reddit,cū vtilitatē quam
conſecuturus eſt,oñdit.{A principe)Cratippo.{Quam diu vol.)
Et q̃diu velle debeat,ſubiungit quoad.ſ. tm profeceris,quantum
ſufficere arbitratur.{Pœnitebit)Parū videbitur.Lau.cū iam virtū
haud pœniteret,hoc eſt cum non paruæ vires viderentur. Terēt.
Hic quantū operis fiat pœnitet.{Noſtra) Quæ de morali philo-
ſophia latine ſcripſimus.{Non multum à peri.diſſ.)Et hic occur
rit obiectioni,potuiſſet.n.filius dicere, Academicus es pater,ego
vero à Peripatetico inſtituor,rñdet parum Peripateticis Acade-
micos diſſentire, & ſe Stoicū atque Academicū in hoc opere eſſe
velle,hoc ē Stoicoꝝ, & Academicoꝝ decreta ſectari, Peripatetici
gña bonoꝝ tria eſſe dicebant, maxima animi, ſecunda corporis,
Tria genera bonorum. tertia externa. Nec multo veteres Academici ſecus. Socrates E-
thicē primus inuexit,cui Plato ſucceſſit,q. veterē Academiā inſti
tuit. fuit & media quā Archeſilaus induxit,& noua quam Lacy-
Ariſtot. des inuenit.Ariſt.Platonis diſcipulus fuit,à quo dum adhuc ſup-
ſtiti recedit,receſſit.Vñ dixiſſe illum tradunt,Ariſt. in nos recalcitra
uit,non ſecus atque in matrem pulli geniti.Mortuo Platone cui
Peripatus. ſucceſſit,abſiſtente Ariſt.Zenocrates. Non legatus Athenienſiū
Ad Philippū profectus erat: Peripatū in lycio elegit, illicq. vſq;
ad vnctionē deambulans cū diſcipulis philoſophari ſolebat, atq;
ideo Peripateticus uocatus eſt,Peripatin.n.deambulare eſt. Alij
ppea ſic appellatum aſſerunt,q ex ægritudine conualeſcentia ac
deambulanti,Alexandro aſſiſtens q̃dam diſſereret. Vbi vero plu
res eſſe cœperant,ſedens docebat.Peripateticæ igitur ſectæ prin
ceps fuit,a quo Peripatetici fluxerunt. Qui(vt dictum eſt) cum
Academicis idem ferme ſentiebant. Socrates nihil bonū dicebat
eſſe niſi honeſtate,quē ſecuti poſtea ſunt Stoici. Quoꝝ ſectæ Ze-
no Citicus auct.fuit.Sic vero dicti ſunt à porticu,q pīſianacta no
mine & pœcile vocata eſt, vbi docere Athenis eſt ſolitus , græce
aūt porticus Stoa noiatur. ijdē prius poētæ , deinde Xenonij ap-
pellati ſunt.{Socratici)Vt ſolam honeſtatē bonum eſſe dicamus.
{Platonici)Vt eſſe aī bona aſſeremus.Sed non ſola.Sectā Socra-
tis(vt diximus)& opiniones ſecuti Stoici,Platonici, Peripateti-
ci,parū ab illis quantū ad mores & virtutes attinet diſſidētes pri
mus Plato non omnino id ſecutus qđ Socr.volebat. Qui ſolam
virtutem bonū eſſe p̄dicabat,tripartitā bonorū diuiſione excogi
Bona aī. tauit,ut eſſent bona aī,bona corporis,bona externa , & ſic ſectæ
Bona corporis. Peripateticæ uiā dedit.Ariſt.n.& q eum ſecuti ſunt Platonis opi
nionē amplexi . Sic contra Stoicos argumētari ſolebant, hoiem
Bona externa. nō ex aio tīi,ſed ex aio ſimul & corpore conſtare , idcirco bonis
corporis,& externis indigere. Immo Ariſt.bonum eſſe,inqt,phi
loſophari,ſed non egentibus. idem ait impoſſibile eſſe,aut certe
non facile p̄clara ab eo agi,cui deſunt facultates. Et ut aptius rē
intelligas,nihil bonū niſi virtutē Stoici dixerūt.Peripatetici ve-
ro ſummum bonū eam eſſe.Sed non ſolū voluerunt.non.n. cor-
poris vt robur,bonā valetudinē velocitatem & externa,ut diui-
tias,nobilitatē excludebant.{De rebus ipſis) Hoc eſt de finibus .
Qui diuerſi fuerunt,ut docet Cic.lib. de Fin. & Tuſc.lib. 5.Tui,
inqt,iudicij ſit eligere quā velis ſectā amplecti , & q̃ dogmata ſe-
ctari malis.Siue Stoicos,ſiue Academicos,ſiue Peripateticos p̄ſe
ras.Vnū à te peto,vt noſtra legas qđ tibi ad eloquentiā p̄derit .
Nā copioſior in dicendo euades.{Legendis noſtris)Gerundium
eſt,non participiū.Liu.lib.2.de ſecundo bello Pun.His audiēdis,
credendiſq. opportune maior in dies multitudo Siracuſas cōflu
xerat.{Nec vero)Se laudare nimiū viſus erat,q dixerat orationē
aūt latinā efficias legendis noſtris pleniorē,& idcirco ne arrogās
habeatur,hoc veluti ad excuſationē ſubiungit.{Arroganter)In-
ſolenter,ſupbe,arrogamus nobis ea aſſumētes,q̃ noſtra nō ſunt,
tribuimus alijs q̃ merētur.Cic. Nō tm mihi arrogo, quantū tibi
tribuo.Cū oēm,inqt,ætatē meam in dicendo conſumpſerim, nō
debeo,ſi dicēdi gloriā mihi aſſumo,arrogās haberi.{Philoſophā
di)Confiteor.n.multos in philoſophiæ doctrina me eſſe p̄ſtātio
res.{Apte),p materiæ qualitate,vt grauia, graui, mediocria me-
diocri,humilia humili efferātur oratione . {Diſtincte)Ad figuras
refertur verboꝝ,& ſniaꝝ,q̃ ſi raræ(vt ait Cic.)diſponētur,diſtin-
ctā ſicuti coloribus ſi crebro collocabuntur obliq̃ reddent ora-
tionē.{Ornate)Hoc,ad elegātiam, compoſitionem atque digni
tatē ptinet.{Aetatē conſumpſimus)Nam a 24.vel 27.anno inci-
piens Cic.ſemp uſque ad ea tpa quibus occupata à Cæſare reſp.
eſt,in foro,iudicijſq. eſt verſatus.Et ipſe ad Q. ſcribens : Nullus
inqt,dies eſt quo non dicam pro eo. In priore ætate ſemp apud
ſopitiſtā declamauerat . Vēdicare,aſſumere, & quaſi appropriare
ac mecum eſſe dicere.{Quamobrē)Cōcludit & hortatur,ut non

ſolum orationes ſuas legat,ſed hos de philoſophia libros, q elo-
quentia & ornatu non carent,& ſi in ipſis orationibus vis maior
eſt vbi in aduerſariū acriter dicitur , & oia in contentione ferme
poſita ſunt . Aequarunt : quantū ad ornatū attinet, non quātum
ad figuras dicendi & vehementiā.{Aequabile)Qđ vno tenore &
eadē figura cōtextū apparet,quā in oratione variare neceſſe eſt .
Nā cum noſtra argumenta confirmamus,& aduerſarioꝝ refelli-
mus,intentiore vtimur oratione , cū crimen (cuius accuſamur)
minuimus,aut ad miſericordiā concitamus leuiore,ac remiſſio-
re.{Temperatū)Mediocre,inter ſublime & humile.{Et id qdē)
Continuo declarat.{Forenſe)Quo in orationibus vtimur,quas
in foro iudiciali recitamus,qđ uehemens,& concitatū pleruque
ſolet eſſe.{Hoc)Quietū,quo de philoſophia ſcribens uti ſoleo .
Quietū dicit qm raro contingit orationē intendere, cū diſpute-
tur admonēdi gratia, non victoria de aduerſario apud iudices cō
parandi.Aliud aūt eſt in vmbra(vt ſi dicā) exerceri,aliud in vero
certamine uerſari.{Niſi forte)Noiat complures,quos oōnegat
vtrunque cōſeq potuiſſe,ſi uoluiſſet in utroque laborare.Sed ál-
tero relicto,in vno tm claruiſſe. dicit ſe aūt utrūq; eſſe cōſecutū .
{Forte)Hoc cū dicat cōcedere ſe, Demetriū utrunque adeptū
eſſe ſignat.fuit is Phanoſtrati filius,Phalereus à tribu noiatus, q̃
Athenis phalerias dicebatur. Erat aūt poſt Piræū portū in litore
ppinquo . Nam multitudinē Cecrops puetuſtus Athenienſiū rex
in 12.populos diuiſit quos & tribus,& ciuitates uocāt . Theſeus
poſtea ex oībus voā ciuitatē effecit.Singuli aūt populi in vna mœ
nia coacti ſua noia retinuerunt.Auct.Str.Sed Demetrius auditor
fuit Theophraſti,atque illi admodū familiaris . Et à Caſſandro
viro cui ciuitas Athenienſis parebat, p̄fectus vrbi impoſitus , an-
no 10.præfuit,aēreis ſtatuis 360.honoratus quarum plures eque-
ſtres erant,& in curribus,ſeu bigis ſtabant. Summo ſtudio intra
300. dies famæ conſummatæ, poſt Caſſandri obitum paucorum
odio & inimicitijs fugere in Aegyptū coactus eſt , vbi ab Aſpide
Diogenes mœnium morſus è uita migrauit.Auct.Str. & Laert. Diogenes
reliquit hiſtorias,orationes,libros de Rhetorica,ſed in orationi
bus quidem parū vehemēs fuit,& cōcitatus primuſq.(vt Quint.
ait)inclinaſſe eloquentiam dicitur.Sed in medio dicendi gñe oī
bus a Cic.præfertur,in diſputationib.de philoſophia peracutus .
In utroque uero gñe dulcis & ſuauis,qualem dicebat eſſe Theo
phraſti diſcipulum,cui Tyrtamo prius nomen erat.Sed Theoph.
Ariſto.ob diuinam elocutionē appellauit . Hunc præterea dice-
bat fræno indigere,qđ excellenti acumine ingenij cuncta facilli
Caliſth. me aſſequeretur.Caliſthenē vero calcaribus,qm tardus ingenio
eſſet.Ariſt.diſcipulos oēs ingenio , & doctrina ſuperauit . {Nos
aūt)Seipſum laudare arrogantis eſt,ideoq. ait utrunque me ge-
nus ſecutū eſſe affirmo.Quātū vero in vtroq; p̄fecerim alijs iudi
candū relinquo.{Eqdē & Pl.&c.)Nō negat fuiſſe apud græcos q
Plato. Demoſth. cōſeq vtrūq; potuiſſent,ut Plat.& Demoſt.ſed hūc dicit contēpto
forenſi dicēdi gñe,quieto,diſputādi de philoſophia delectatū.Il-
lū cōtra forenſe dūtaxat amplexū Plato Ariſtonis filius Athenie
ſis , à Solone genus duxit,p egregio corporis habitu cum apud
Ariſtonem argiuū palæſtritē exerceretur , Plato cognominatus
eſt,cū prius ea aui noie Ariſtocles vocat' eſſet q̃uis ob orationis
vbertatē,& miſtā latitudinē,quidam ſic appellatū putent , ſiue q
ampla fuerit frōte,fertur Socrates olocis pullū vidiſſe per ſom-
niū in gremio ſibi plumeſcere.Qui cōtinuo exertis pennis,& ex
pāſis alis in altū euolās ſuauiſſimos cantus ederet,poſtero die cū
a patre ſibi cōmēdatus eſſet,hic ait cygnus eſt quem vidi, auditus
Socr. & illo mortuo Cratillū Heraclyti diſcipulū,& Hermoge
nē,eius paruuli in cunis dormiētis apes labellis mel inſeruerūe.
Singularē eloquij ſuauitatē eius ore emanaturā ſignificātes . Nā
tāta fuit eius loquētia,vt vulgo diceretur Iouē ſi humano ſermo
ne vti vellet,nō alia quā Platonis lingua locuturum . de quo ait
Quintil.Quis dubitet Plato.eſſe p̄cipuū,ſiue acumine diſſerēdi ,
ſiue eloquēdi facultate,diuina q̃dā & homerica,multū.n.ſupra p
ſam oratiorē & q̃ græci pedeſtrē vocāt,ſurgit,vt mihi nō hoīs in
genio,ſed quodā delphico videatur dei oraculo inſtructus.{Si ge.
fo.trac. vo.) Hoc eſt foro operā dare,& cauſas agere . {Grauiſſi-
me)ad ſnias.{Copioſiſſime)ad ornatū refertur.{Et Demo.)huic
Demoſthenis pater fuit Macheropius ob officina gladioꝝ , q̃ e-
gregiā Athenis habebat,cognominat',cū Oropi cām egiſſet Cal
liſtratus,magni tūc nois orator,& ſigēti fuiſſet admirationi, eius
gloriā.Adoleſcēs adhuc Demoſthenes adamauit,& omiſſis cęte-
ris diſciplinis ad id vnū ſe exercuit,vt dicēdi facultatē nāciſceret
p̄ceptore Iſeo maxime in orādo efficaci vſus eſt,fuit & Plat.audi
tor,magnamq. ab eo vtilitatē ad dicendū ſuſcepit.auctor Plutar.
Decem vno tpe fuerunt Athenis oratores, quorum longe prin-
ceps ac pene lex orandi Demoſth.fuit,vt Quintil. tradit. {Illa)
philoſo

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

philoſophica præcepta de moribus & rebus naturalibus, de cœlo & ſimilibus.(Splendide,eleganter,luculenter.)(De Ariſt.) *Ariſt.* Qui Nicomachi filius Stagirites fuit, & plurimũ eloquentia valuit, priusq. iudicialẽ ſcripſit urationẽ, & de arte Rhet. lib. cõpoſuit. Sed magis philoſophię q̃ foco operã dare voluit. Dubitat Quin. ſcientia rerũ, an ſcriptorũ copia, ac eluquendi ſuauitate, ac inuentorũ acumine, ac varietate uperũ hunc clariurẽ putet. *Iſocrat.* (Iſocrate) Hic Athen. fuit, Theoduri filius ex dictu, Gorgiæ Leõtini diſcipulus eloquẽtiæ pater a Cic. appellatur, ex cuius ludo (vt idẽ ait) meri uratores, vt ex equo Troiano meri principes, exierunt. habuit.n. p̃ſtantiſſimos diſcipulos, inter quos Theopõpus & Ephorus maxime clarueruut. Quocũ habenis alter, calcarinus alter indigere ab eo dicebatur, hunc nitidũ ac cõptum, & palæſtræ magis q̃ pugnæ accõmodatum, oẽsq. dicendi veneres ſectatũ dicit Qu. nec immeritu, q̃m auditorijs ſe, nun iudicijs cõparauit, in inuentione facilis fuit, honeſti ſtudioſus, in cõpoſi. adeo diligens, vt cura eius reprehẽdatur.(Sed cũ ſta.) hic docilẽ facit br̃, quibus de rebus dicturus ſit oſtendẽs, ſimul & attentũ reddit. Latiſſime patere dicens, q̃ de officijs p̃cepta ſunt tradita.(Hoc tpe) Quo otioſus ſum, & a forenſibus laboribus, ſenatorijsq̃ muneribus liberatus. (Multa poſthac) Quod feciſſet niſi è mediu ſublatus fuiſſet.(Exordiri) Incipere à textore ſumpta eſt tranſlatio. Horat. de Hom. Nec gemino bellũ Troianũ orditur ab ouo.(Aptiſſimum ætati tuæ) Adoleſcens erat M. Cicero. Quæ ætas, cum lubrica ſit & facile labefactari ſoleat maxime indiget moralis philoſophiæ præceptis. Quibus in via virtutis detinetur, à qua voluptatibus plerique deliniri, q̃ dulces ſint, cũ amaritudo virtuti p̃mixta ſit, facile diſcedunt, & p̃cipites in vitium ferũtur. Optima itaque à principiu tradẽda pueris ſunt. Qđ Quintil. placet. Quia tenacius hærent, q̃ nudis animis p̃cipiũtur, ut ſapor, quo noua imbuas durat. Et Virg. ait. Vſque adeo in teneris cõſueſcere multũ eſt. Sed occurrit quod ait Ariſt. Iuuenem idoneũ auditorẽ ciuilis diſciplinę nequaq̃ eſſe, cum & rudis ſit earũ rerum q̃ in vita verſantur, de q̃bus tractet ciuilis diſciplina, & affectus ſequatur, vt inaniter auditurus ſit, cũ non cognitiu ſed actio finis ſit. Soluit qđ aliq̃ partẽ philoſophiæ. Si non oẽs, iuuenis ætati accõmodatã eſſe & in hoc libru de cuiuſque ætatis decuro tractatur. Quid adoleſcentem, quid virũ, quid ſenẽ deceat, põt & aliter ſolui, philoſophiæ, ut medicinæ duo eſſe officia, curandi, & p̃ſeruandi. Curat medicus p̃ntẽ ægritudinem, dat & pharmacum contra futuram ne accidat, multi antidota ſumunt ne honeſta poſtea venena noceant. Eodẽ modu philoſophus à p̃ntibus vendicat vitijs, & à futuris cõſeruatur. Sicq̃. aptiſſima eſt iuueni moralis philoſophia, vt vel p̃ntia abigat vitia, ſi qua ſunt, vel cautos reddat, ne in illa labantur. Sed ſi moralis philoſophiæ idoneus auditor iuuenis non eſt, q̃n diſcet? certe nunq̃. Et Plato ait: Ab ipſa adoleſcentia inſtitutos eſſe cõuenire vt p̃ quibus oportet gaudeamus & doleamus. Sed tenera illũ intelligit Ariſ. q vitijs deditus ſit, & cupiditatibus obtẽperet. Nã (vt idẽ ait) nihil refert ætate quis iuuenis ſit an moribus, nõ .n. in tpe eſt defectus, ſed in diuidẽdu, & p̃ſequendo ſingola, ſcđm animi p̃turbationem. Nã talibus quidẽ, inq̃t, inutilis erit iſta cognitio, quẽadmodum ijs q incontinẽtes ſunt. Qui vero cupiditates ſuas rõni ſubijciunt, ijs iſta ſcire admodũ p̃derit. Idẽ, bñ inſtitutũ moribus eſſe oportet eũ, q de honeſtate, & iuſtitia, & omni ciuili rõne auditurus ſit. Satis arbitror p̃babiliter his q̃ diximus ſolutã q̃õnem. Grauiſſimũ, q d.n. magis decet ſenẽ q̃ ea tradere q̃ mores inſtruant, & hoies meliores reddãt.(Auctoritati) Æſtimationi, & receptæ de mea virtute, & integritate opinioni.(Nã cũ multa &c.) Nihil latius patere in philoſophia dicit his q̃ de officijs tradũtur. Quæ cũ virtutis actionẽ ſignificent, agi q̃cq̃ qđ ipſis vacet in vita nõ põt, oẽm ergo actionem honeſtã complectuntur. Mira aũt eſt operis laus, p̃ quam maxima vñditur vtilitas. (Multa) Vt q̃ domum & familiã inſtituunt, & œconomice ſubijciuntur. Quæ ciuitatẽ gubernare docent, & ad Politicã ſpectant. Vt de morte, de p̃turbationib' & cupiditatibus, de amicitia, de ſenectute, de pace, de bello, de omni deniq; honeſto, de finibus, & reliquis, q̃ ad moralem philoſophiam p̃tinent.(Grauia) Quanti ad põdus ſniarum.(Vtilia) Q̃m vitæ humanæ & moribus p̃ſunt.(Accurate) Diligenter.(Copioſe) Ornate.(A Philoſophis) Morales intellige, Pythagoras Samius primus philoſophiam, & ſe philoſophũ appellauit. Cũ Sycione alloqueretur Leontẽ Sycionio℞ tyrãnum, ſiue Filiaſio℞. Nullũ.n. hoiem, ſed ſolũ deum eſſe ſapientẽ dixit. Antea ergo ſophia.i. ſapientia dicta eſt, q̃ nunc philoſophia dicitur, & qui hanc p̃fitebantur, ſophi .i. ſapientes ſunt appellati. auct. Laert.(Latiſſime patere) Ad plurima extendi, & oia complecti.(Tradita) Literis & monimẽtis ac libetis.(Præcepta) Verbis.(Nulla.n. vitæ pars &c.) Confirmat qđ dixit. eſt aũt ſufficiens argumentatio. Conſtat.n. p̃poſitione, rõne, rõnis confirmatione, & cõplexione.(Publicis) Politicã hic.(Priuatis) Hic œconomicam tangit.(Forenſibus) Expreſſius id exeq̃tur qđ publicis dixit. Nã & forenſia negotia ad Politicã, & domeſtica ad œconomicam referuntur. *Moralis philoſophiæ partes.* Moralis philoſophiæ partes tres ſunt, politica, œconomica, ethica, ſed hanc q̃ vnum duntaxat inſtituit multi nõ admittunt. Nullum.n. hr̃ bonum qđ non ſit alijs cõe. Nam (vt ait Ariſt.) amabile quidẽ bonum vni ſoli pulchrius, tñ & dignius genti, ciuitatibusq̃..(Si tecũ agas quid) Cum honeſtate intelligas, & ad monoſticã referimus.(Si cum altero contrahas) Hoc ad iuſtitiam ſpectat cõmutatiuam q̃ in vendendo, emendo, locando, conducendo, p̃mutando poſita eſt.(Colẽdo) Si quiſque facit qđ eum facere decet.(Negligendo) Si ſit p̃ter offm̃.(Atque hæc quidem &c.) Oẽs inquit de officio q̃runt philoſophi, hoc eſt qd agere debeant ſinguli ſm̃ honeſtatẽ.(Quæſtio) Inquiſitio, de qua oẽs q̃runt philoſophi. Et qui de actione virtutis nihil diſputant ſe philoſophos eſſe dicere non p̃nt, quaſi hic moralis philoſophiæ pars ſit potiſſima, alias qõ p̃ dubitabili p̃põne alias pro commentis, hic pro inq̃ſitione, ſeu materia accipitur. Vt eũ ciuilis qõ materia oratoris dicitur eſſe.(Cõmunis) In qua oẽs ſe exercent.(Quis eſt.n.) Confirmat a contrario ſenſu, & p̃bat ſi nullus philoſophus eſt q de officijs nõ diſputat, qui de illis diſputat, certe philoſophus eſt. Cuius ſi eſt de moribus p̃cepta tradere, & illi officia exprimuntur, nõ põt non de officijs tractare.(Sed ſunt nõ nullæ) Nõnullas dicit ſectas eſſe, q̃ de officio nihil præcipere p̃nt, qđ finibus poſuerunt, quod eiuſmodi volũt eſſe, vt honeſtati nullus relinquatur locus. Ab aduerſariorũ p̃ſona beneuolum facit lectorem, cũ eos in odium rapit, Ariſtippum aũt & Cyrenaicos, q ab eo fluxerunt. Nec non Epicureos & Dionyſium Heracleõtem itelligit. Ariſtippus primus voluptatis aſſertor Cyrenaicus fuit. *Cyrenaici.* Cyrenaici, q Ariſtippi inſtituta ſeruauere duas p̃turbationes poſuerunt, dolorem, & voluptatẽ, hanc leuem motũ, dolorem vero *Voluptas Dolor.* aſperum appellantes, voluptatẽ aũt corporis intelligebant, quã & finem dicebant. Exiſtimabant idem finem à beata uita differre, eſſeq̃. eũ particularẽ voluptatẽ. Beatam aũt uitã, ſiue felicitatẽ voluptatẽ particularium conſtare cõuentu, q̃bus & p̃teritæ cõnumerantur & futuræ, particularem quoque uoluptatẽ p̃p ſe eligẽdam, felicitatẽ vero non p̃p ſeipſam, ſed p̃p particulares uoluptates expetendã. Teſtimonio nobis eſſe finẽ hñdam voluptatem, q̃ à pueris hanc nobis natura cõciliauit, ẽt abſque iudicio rõnis, & cum illa fruimur, nihil amplius q̃rimus, quodq̃. nihil æque ac dolorẽ naturaliter fugimus. Voluptatẽ pręterea bonum eſſe, ẽt ſi a turpibus proueniat rebus, & ſi.n. fœda ſit actio, voluptatem tñ per ſeipſam eligendam eſſe, bonumq̃. exiſtimandam. In qua voluptate finem poſuerit Epicurus ipſe in Epiſt. ad Menœcem declarauit inquiens. Cum dicamus finẽ voluptatẽ eſſe, non luxurioſo℞ voluptates, easq̃. q̃ in guſtu ſunt poſitæ, vt quidã ignorantes aut à noſtra ſnia diſſentientes, aut male accipientes arbitrantur, ſed non dolere corpore, aĩuq̃. tranquillũ eſſe & p̃turbationa vacare dicimus. Idem Epicurus iocundam vitam non poſſe à uirtutibus ſeparari aſſerebat. Finis ergo Epicurei erat, in priuatione doloris, & tranq̃lla, quietaq̃. uita. Dionyſius ẽt ipſe finem dixit voluptatẽ, ſed corporis, ut Cyrenaici, ad quos à Zenone diſcedẽs ſeſe cõtulit. hic palã luſtra ingrediebatur, ceteraq̃. ſub omnium gerebat oculis, q̃ ad voluptatẽ p̃tinent. Sed Cic. pracipue Epicureos tangit.(Diſciplinæ) Pro ſectis hic accipe. *Secta.* eſt aũt ſecta quæ rõnem aliq̃ iuxta id qđ apparet, & in p̃omptu eſt, ſequitur, aut ſequi videtur. auct. Laert.(Bonorum, ac malorũ.) Vt Epicuri, q bonum dicit eſſe voluptatem, malum dolorem.(Officium omne peruertunt) Et q̃uo peruertunt mox oſtendetur.(Nam q ſummum bonum &c.) Probat quod dixit. *Summum bonum.* Eſt aũt ſummum bonum extremum illud, ac perfectum bonum ad quod cũ tandem p̃uentum fuerit, omnes appetitus conquieſcit .i. quod ſemper p̃p ſe expetitur, & nunq̃ p̃p aliud, cuius gratia cetera fiunt omnia, & ad illud referuntur, ipſum aũt nuſq̃ refertur. Media per quæ ad hoc aſcenditur, bona quidem ſunt, non tñ ſumma, q̃m p̃p aliud expetuntur, hoc ſummum bonum extremum, & ultimum dicitur, quia vltra id non eſt progreſſio. Primum nominatur, quia eius gratia omnes omnia faciunt. De quo Cic. lib. de Fin. Quęrimus, inquit, quid ſit extremum, quid vltimum bonorum. qđ omnium philoſophorũ ſnia tale eſſe debet, vt ad id omnia referri oporteat, id aũt ad aliud nuſq̃.(Inſtituit) Ordinant, ſuſcipiunt.(Vt nihil habeat cum virtute coniunctum) Cõtra Cyrenaicos, & Dionyſium dicere videtur, qui corporis voluptatẽ aſſerebant, q̃ nihil habet cũ virtute, & honeſtate copulatũ, & belluarum eſt, nõ oium, atque ex virtutũ numero, vt exprobato mulierũ cœtu meretrix eijcitur, qđ lib. de Finib. Cic. ait.(Idq̃. ſuis cõmodis)

Hoc

Hoc magis cōtra Epicuros dictum, qui oīa ad ſummum cōmodū referebant, dū omni dolore, labore, ac pturbatione vacui eſſe volebāt. (Metitur) Eaſtimat, reputat. (Nō honeſtare) Quę poſtulat, vt ꝓ parentū, & patrię ſalute pericula adeamus, vt ꝓpinquis, atq; amicis adſimus, & tantiſper dū illi opera noſtra indigent, à noſtris cōmodis, & quiete, diſcedamus, non.n. nobis tm̄ naſcitur, vt Plato dicebat. Sed ortus noſtri partē patria vēdicat, partē amici. (Hic ſi ſibi ipſi cōſentiat) Hoc eſt ſi cōmodis ſuis omnia metiatur, & ſibi ipſi velit ſemper ſatiſfacere, vt Epicurus, qui tñ aliter vixit, q̄ præceperit. (Naturę bonitate) Quam veluti optimā ducem q ſequitur, errare nunq̄ poteſt. Non .n. quicq̄ turpe docet, cuius vis eſt quod nō opinio genuit, ſed quędā innata vis inſtruit vt deos colamus, patriā, & parentes tueamur, quod obſutum eſt, defendēdo, aut vleiſcēdo propulſemus, ætate, & dignitate antecedētes cultu quodam, & honore dignemur, idq. alijs faciamus, qđ fieri nobis vellemus. (Amicitiā) Omnia amicoꝶ cauſa (ſi modo honeſta ſunt) facere debemus. Sed q cōmodis ſuis metitur, ſingula, nunq̄ ſe ꝓ amici periculo offeret, nunq̄ illius cauſam defendēdam ſuſcipiet, dū animi trāquillitate ſuis volet, oibusq. animi pturbationibus vacuos eſſet. (Colere,) ſeruare, cuſtodiri. (Nec iuſtitiā) *Iuſtitia.* Quę pars virtutis, immo excellentiſſima virtutū, & tota, ac integra virtus, vt ait Ariſto. & ſuū cuiq; tribuit, quod nūq̄ faciet q omnia ſuis cōmodis metietur. (Nec lib.) *Liberalitas.* Quę pars eſt iuſtitię, & in cōferendis beneficijs verſatur, liberalis.n. eſt, dare quibus oportet, quod is nunq̄ faciet, qui ſuis duntaxat cōmodis ſtudet. (Fortis vero &c.) Pergit oſtendere neq; fortē eſſe poſſe, neq; tēperantē eum, q dolorem ſummum malum, & voluptatē ſummū bonū iudicat, vt Hieronymus, & Epicurei, q cum dicerent voluptatē eſſe ſummū bonum, dolorē volebant eſſe ſummū malū, ſed q id agit corporis valetudinē quietemq. tueatur, & neq; doleat vnq̄, neq; pturbetur, is certe nunq̄ fortis habebitur, nulla.n. pericula ſuſcipiet, nullos labores perperietur. cuiuſq. veluti dormientis vita erit. Tēperans idē non dicetur. Nam qui pōt temperans eſſe, q̄a libidinibus nō abſtinet, & affectus ſequit rationi repugnātes? cum tēperātia rōnis in libidinem, atq; in alios nō rectos impetus animi firma ſit, & moleſtia denominatio. Quę ita ſint in promptu facilia, alio loco libro de finibus bonoꝶ & maloꝶ, vbi eos tīmodo recte dicit ſentire, qui aut ſolā virtutē bonū dñt, vt Stoici, aut maximū in eā bonū collocāt, ſed nō ſolū vt Peripatetici à q. bꝰ parū veteres Academici diſſentiūt. (Hę diſciplinę &c.) *Temperantia.* hoc eſt ſi cōſentire ſibi velint Epicurei, & quemadmodū diſputāt ita viuere, voluptatiſq. cauſa oia facere, quod pecudis eſt, nō hominis: Nec minus temeraria eſſet rñſio Epicuri dicētis, oia ſe voluptatis cauſa facere. q̄ Xerxis Perſaꝶ regis ſe interrogāte cur tā ingētes copias in græciā traijceret, ſic reſpōderet, vt mella ex Hymetto mōte rapiam. Qđ lib. de fini. Cic. ait. Propterea aūt ſi ſibi cōſentaneæ velint eſſe, dixit. qm̄ & ſi voluptatē ſummum bonū eſſe dicebat Epicurus, q cū eo rationalia, & irrationalia illā appetere cernebat, & dolorē ſummū malum, quem oia animalia naturaliter effugiūt, Tñ idem dicebat non conuiuia, & cōmeſſationes, non piſcium vſum, & ceterorum quæ affert ꝓcioſior menſa ſuauē uitam gignere, uerum rōnem ſobriam, cauſaſq. perſcrutātem, cur quæque vel eligenda, uel fugienda ſint opinioneſq. expellentē, p quas aium vt plurimum occupat tumultus, & horum oium initium maximumq. bonū prudentiā eſſe. Eudoxus quoq; (vt ait Ariſt.) idē qđ Epicurus aſſerebat, ſummū bonum voluptatē dicens eſſe, dolorē ſummum malum, q illa cuncta aīalia appeterent, ab hoc declinarent. In cunctis uero eſſe id qđ expetitur ꝓbum, ac maxime optimum, & id optimum intelligit, in qđ ferātur cuncta, eiuſmodi vero uoluptatē eſſe, fidem aūt habuere eius ſermones, pp uitæ ꝓbitatē, magis q̄ per ſeipſos, qm̄ egregie modeſtus uidebatur, & non ut amicus uoluptatis hoc dicere credebat, ſed q re uera ita eſſet: Si ergo ſibi conſentaneæ uelint eſſe dixit, hoc eſt ſibi conſentire. (De officio) Qđ ut tueamur à noſtris cōmodis diſcedamus oportet. (Neq; ulla officij pcepta &c.) Defenſas retētaſq. de officio ſnias Stoicoꝶ, Academicoꝶ, Peripateticorumq. eſſe dicit, Nā ſtoici nihil bonū dicebāt eſſe niſi honeſtū. *Honeſtū per ſe eſſe expetēdū.* Academici tria bona eſſe uoluerūt. animi, corporis, externa, quā diuiſionē à Platone (ut diximus) excogitatā Peripatetici ſuſceperūt, & defenderunt. (Firma) Ad aium referas, q in eodem ſemp ꝓpoſito pſeueret, & abduci ab eo nunq̄ ualeat. (Stabilia) Idē eſt, & ſi pōt ad exercitationē ipſam & actionē referri. (Coniuncta na.) Hoc eſt q̄ naturā optimū ducem ſequātur, eiq. obtēperent, & ut intelligas, quō firma, & ſtabilia eius præcepta eſſe poſſunt, ſicut Epicuri, qui cum patientiā laudet, laborem et ſuper fugiat. Cū fortitudinē probet tranquillitatem appetat. Cū erogandū egeno ꝓcipiat eſſe, tñ ne ſibi ipſi deſit, timeat, & ppea erogare non audeat. (Qui ſolam) Vt Stoici. (Qui maxime) Vt Peripatetici. (Propter ſe.) Vt ſit ſummum bonum, quod omnia appetant, cuius gratia omnia fiant, vt a me dictum eſt. (Itaque) Singula ſingulis reddit. Nam Stoici ſolam honeſtatem, Peripatetici nō ſolam, ſed maxime per ſe dicebant expetendam, à quibus Academici veteres, vt ducuimus, ferme nihil diſſentiebant. Dicti autē ſunt Academici à loco, in quo regreſſus Athenis Plato à longa pegrinatiune cōmorabatur. Erat aūt is ſuburbano nemoroſus, à quodam heroë Academo nomine ſic appellatus, aëre minus ſalubri. (Qm̄ Ariſt.) Multæ fuerunt ſectæ, ſed Pyrrhonia Ariſtonis, & Herilli penitus repudiatæ ſunt, qm̄ nullum rerum delectum reliquerunt. *Pyrrhonia ſin. et Herilli dele.* Ariſto Chius finem eſſe dixit ad aliquid inter uirtutes ac vitia indifferenter viuere, nullam q̄libet modicam varietatē relinquendo, ſed æque ſe in oibus hñdo, eſſe aūt ſapientem ꝓclaro hiſtrioni ſimilem, q ſiue Therſitæ, ſiue Agamemnonis perſonam fingat, vtrunque decentiſſimo geſto imitatur. Naturalem item, ac rōnalem locū ſubſtulit, dicens: Alium quidem eſſe ſupra nos, alium nihil ad nos, & ſolam q̄ mores inſtituat partē ad nos pertinere. Nullū itaque delectū, nullam rerū differentiā relinquebat: cū nullam qualibet modicā varietatē faceret, & indifferenter viuendum diceret, inter vitia virtutes, quaſi æqualia atque idē oia eſſent. Pyrrho Helienſis negabat quicq̄ aut turpe eſſe, aut honeſtū, iuſtū ue, vel iniuſtum. *Pyrrho negabat quicquā inueniri qđ eſſet honeſtū, ideo fuit exploſus.* Eadem rōne & in oibus quicq̄ verum eſſe. Ceterum lege atque conſuetudine cuncta hoies facere. Neque.n. eſſe quicq̄ potius q̄ aliud ꝯñs ad hæc illi uita erat, nihil ꝙppe declinabat, nihilq. deuitabat, ſed oia ſuſtinebat, & occurrētes ēt currus immotus excipiebat Herillus Chalcedonienſis finem ſcientiam dixit, cuncta referens ad viuendum eū ſcientia, ne ignorantia deijciamur. Eſſe aūt ſcientiam habitum in phantaſiarū acceptione nō explicabilem verbis. Aliqñ nullum eſſe finem dicebat, ſed ſm caſus varios, & res, mutari ipſum, vt ſi idem æs & Alexandri fiat ſtatua, & Socratis. Differre aūt finem, & cauſam quam hipotelisa uocabat. i. ſini ſubiectū, hancq. & q ſapientes nō ſunt, ſuſpicari illum neminem niſi ſolum ſapientem. Quæ aūt inter virtutem & vitium ſint indifferentia eſſe. hæc q̄ ſuperius dixit Laërtius Cic. lib. de Fin. 2. Quæ cum Ariſtoni, & Pyrrhoni omnino viſa ſint pro nihilo, vt inter optime valere, & grauiſſime ægrotare nihil prorſus dicerent interreſſe, recte iampridem contra eos deſitum eſt diſputari. Dū.n. in vna virtute ſic oia eſſe uoluerunt, vt eā rerum electione ſpoliarent, nec ei quicq̄ aut vnde oriretur darent, aut vbi niteretur, quā amplexabantur ſuſtulerūt. Herillus aūt ad ſciam oia reuocans, vnum quoddā bonum vidit, ſed nec optimū, nec quo uita gubernari poſſit, itaque hic ipſe iam pridē eſt reiectus. (Exploſa) Repudiata, cū deriſu eiecta. Eſt aūt explodere manibus quēdā cū ſono eijcere, qualiter è domo, è theatro ex aliquo cōcilio eijcimus. (De officio) De actione virtutis. (Aliquē delectum) Vt non ducerēt. Sicut Ariſto æque in oibus uiuendum, aut quicq̄, turpe, aut honeſtum, iuſtū vel iniuſtū negarēt. Et q̄ inter vitium & virtutem ſunt indifferentia eſſe, ut Pyrrho, & Herillus. (Ad officij inuentionē) Hoc eſt, ut differētias rerū cognoſcentes quō vtendum officio eſſet p eos intelligeremus. (Sequemur igitur) Concluſio eſt, hoc tpe ſcribēter de officijs. Potiſſimum ideo hoc ait, q̄a & Academicos & Peripateticos quoque ſequitur aliqđ à Stoicis diſſentientes. (Qōne) Diſputatione, inquiſitione, materia. (Nō ut interpreter) Vt q̄ illi dñt tm̄ transferamus, & nihil ex nobis adijciamus. (Vt ſolemus) In lib. nr̄is, quos de phia græcos imitātes ſcribimus. (E fontib.) Eoꝶ trāſlatio eſt. (Iudicio) Vt eligamus quæ eligenda vñr. (Arbitrio) Voluntate.

QVanquam te, Marce fili,) In huius proœmij principio & beneuolum & attentum reddit filium ſuum Cic. beneuolum quidem, quia filium appellat, attentum vero, quia docet neceſſarium eſſe, ſi negligentiæ notā uitare velit, philoſophiæ, incūbere, cum oia habeat quæ ad eam auxiliari poſſint. Præceptorem videlicet optimū, quia Cratippum, locō laudatiſſimum, q̄a Gymnaſium Athenienſe Tēpus opportunum, q̄a iam annū audierit. Fortunam ſatis vberem, cū tam beneficium habeat partem. Rem præterea quā dicat decentiſſimam q̄a ſapientiam moralem eloquentiæ adiunctam. Monet aūt vt græcis latina coniungat. Ordo eſt, O Marce fili quanq̄ oportet te audiētē Cratippū philoſophū illum optimū, annum. i. per anni ſpacium, & id Athenis .i. in ciuitate Athenieñ vbi bona docentur, & bene viuitur, abundare .i. abundantem eſſe præceptis .i. regulis & documentis philoſophiæ pp ſummam auctoritatem doctoris tui videlicet Cratippi, que pro &, inſtitutis. i. bonis moribus, & conſuetudinibus viuēdi pp auctoritatē vrbis. i. Athenarum. quoꝶ. ſ. doctoris, & vrbis alter videlicet doctor Cratippus poteſt augere te. i. auctiorē & copioſiorē efficere, ſcientia. i. in ipſa philoſophia. & altera videlicet *ASCEN.*

vrbs

vrbs Athenienſis in qua glorioſe multi vixerũt, poteſt augere te exemplis p exempla bonorum, tum virorum. Tñ ut .i. quemadmodum ipſe.i.ego contunai ſemp latina ſup. eloqa & dogmata cũ græcis ad meam vtilitatem. Neque.i.& non feci id, nõ coniunxi latina cũ græcis ſolum.i.ſolũmodo. In philoſophia in ſtudio ſapientiæ, & in libris de ſapia diſquirentibus, ſed ẽt in exercitatione dicendi, in facultate oratoria. Ita ſup. ego cenſeo idem faciendũ ſup. eſſe tibi.i.à te, vt ſis par .i. pariformis & indifferens, atque æqualiter abundans in facultate vtriuſque orationis græcæ videlicet & latinæ. Ad quã quidem.i.ad quam vtriuſque orationis facultatẽ, nos attulim⁹.i.ego Cic. attuli (ſed vrbane, & modeſte pluraliter loquitur) vt videmur.i.ego videor, vel mihi & alijs hoibus noſtris.i.latinis, magnũ adiumentum ut non modo.i. ut nõ ſolũ rudes.i.ruditer & vulgariter periti græcaꝝ literaꝝ, ſed ẽt docti arbitrentur ſe adeptos, aliquantũ.i.aliqualiter multum qđ modeſte dicit, &.i.ad dicendum dũ ipſi eloqui ualent, & ad iudicandum de alioꝝ videlicet locutione & ſcientia, huc eſt ad philoſophiam, ſine qua nemo recte iudicare põt. Quia oportet bonũ iudicẽ bñ noſſe qđ philoſophia docet. Quanq̃ & etſi, vt docet Valla lib. 2. ſeq. orationis dignitatem quandã præ ſe ferunt, volũtq. quoties in princ. orationis ponuntur verbum iudicatiui modi, qñ vero ſecundo loco ẽt ſubiunctiui, hoc ergo loco magna aggreſſus bñ dicit, q̃ q̃ oportet. Annus ab an, qđ eſt circũ deductus videtur. Eſt.n. ſolis circũuolutio à quouis puncto in idipm, vnde à primis mortalibus ante inuentas literas dracone caudam ſuam mordente ſignabatur, hinc Maro in Georg. In ſe ſua p veſtigia voluitur annus. Quod aũt accuſatiuo ſm Seru. ad venuſtiorem locutionẽ ptinet, ſm Non. Marcellum ad continuationem tpis, nã quoties, inquit, per actm annos vel dies loquimur, iuges.i. continuos annos vel dies vocamus, quoties per ablm interiectionem aliqbus annis vel diebus. Sed Valla vtrunque irridet docens per actm more græco, potius q̃ latino ſine cõtinuatione tpis loqui poſſe. Idẽ Neſtor aſſerit. Tñ ſi peritiſſimorũ exempla intueri voluerimus, tam Seru. q̃ Marcellum recte locutum dicemus. Ratio.n. vbi cõtinuum eſt tps, q̃ diu ſeu quam dum quid ſit aut factũ, aut futurũ eſt non aliter q̃ in accuſatiuo locuti ſunt; licet notam continuationis aliqñ adiecerint, ſicut totos dies, & integros annos. Vnde in 6. Æn. pp continuationem tpis dicitur, Noctes atque dies patet atri ianua Ditis. Quod ſi intertapedo eſſet, diceret noctibus atque diebus. Poſſumus tñ tps continuatum, ſicut quolibet in quo aliqd ſit, in ablatiuo ponere, vt vigilaut tribus horis, & tres horas. Nos vt videmur. Nota quoque regulam puer quotiens quo prima perſona loquitur, poſſumus modeſtiæ gratia ẽt de vno nunc ſingulariter, nunc pluraliter, nunc miſtim loqui, in ſecunda de vno non niſi ſingulariter quantuſcunque ille ſit, ad uitandum tñ ſtomachum, & indignationem magnatum, à pronominibus ad epitheta dignitatum confugiemus. Non ergo dices, tu dixiſti rex, aut epiſcope, ſed maieſtas tua, dixit rex, ita iuſſit paternitas tua, vt præſtantia tua præſes excellentiſſime ita præcipit &c. Dicai modeſtiæ, & vrbanitatis gratia, quia (vt docet Sipont.) modeſtius, hoc eſt (vt vulgo dñt) humelius loquimur de nobis in plurali, ſignificantes nos aliorum auxilio fretos, atque adiutos, quã in ſingulari ſignificantes noſtra ſolũ auctoritate quidpiam feciſſe, aut vt fiat mandaſſe. Hinc publica mandata pluraliter ſiunt. Attẽde præterea non recte dici: Videtur mihi q ego magnum adiumentum attuli, videtur mihi q tu magnum adiomẽtum attuliſti &c. ſed ſic videor vel videris magnum &c. Bene ergo Cic. (vt omnia) dixit Quam quidem ad rẽ nos vt uidemur &c. Longinquiſſimot aũt fierem, ſi ſingula ad elegantiam ſpectãria perſequi vellẽ, cuiuſmodi ſunt, Pulchre dictum eſt in vtriuſque orationis facultate. Quia dicto recta regenti venuſte præponitur & quia inter præpoſitionem, & caſuale venuſte aliquid ponitur, ſicut quam ad rem. Quidam aũt vim exceptiuam ſæpe habet, ut ſit, ſi non ad omnia certe ad hanc rẽ, & pulchre ponitur cum ne & id qđ excludere volumus. vt, Ne deus quidẽ, facta infecta facere poſſet. Quãobrem dices tu quidem a principe huius ætatis &c. Cũ captione beneuolentiæ a pſona filij, & Cratippi cohortatur Cic. ipm filiũ ſuum, vt illum quidem audiendo diligenter diſcat, & rem philoſophicam q̃uis ſtrictã exhauriat, ſic tñ, vt orationẽ latinam ẽ paternis ſcriptis pleniorem efficiat, cũ ipſe ſolus ſapientiæ rerum eloquentiam verboꝝ adiunxiſſe videatur. Capit aũt beneuolentiã à perſona filij, quia eius iudicio cõmittit quẽ philoſophoꝝ ſectari velit. A perſona vero Cratippi, qa ipſum philoſophorũ eius ætatis principẽ affirmat. Ordo eſt. Quãobrem.i pp quam rem, quia videlicet turpe eſſet, & doctoris, & vrbis auctoritatẽ dedecorare, & qa nos magnũ adiumentum attulimus ijs, qui in vtriuſque orationis facultate partes eſſe uolunt. O Marce fili tu quidem.i. certe diſces à principe philoſophorũ, huius.i. noſtræ ætatis. Et diſces quandiu voles, debebis aũt velle diſcere ſup. quoad.i. quandiu, nõ pœnitebit.i. num parũ eſſe contemptibile tibi videbitur, tñ ſup. quantum proficias, diſces dico quidẽ à Cratippo. Sed tñ legens noſtra ſup. documenta, non diſſidẽtia.i. differentia multum a Peripateticis.i.à doctrina Ariſtotelica, qm̃ hoc p parẽthesim dicit, Qm̃ nos volumus eſſe vtrique & Socratici & Platonici, hoc eſt imitari vtroſque, & Socraticos.i. eos qui Socr. potiſſimum imitati ſunt, videlicet Stoicos p Zenonẽ, & Platonicos.i. Academicos q Platonẽ auctorẽ hñt, hoc eſt in ijs ſententijs, in quibus bñ ſentiunt Peripatetici eos ſeq uolumus, & in quibus Academici Academicos quia vtrique Socr. auct. hñt. Vñ Horat. in 1. Ep. Nullius addictus iurare in verba magiſtri &c. Tu ergo legens noſtra vtere de ipſis rebus tuo iudicio.i. ſm iudicium tuũ, nil.n. impedio, at pro ſed, tu efficies legendis noſtris (qđ vulgarius diceretur legẽdo noſtra) hoc eſt p lectionem noſtrorũ ſcriptorum, pfecto.i. reuera orationẽ latinã pleniorem .i. aliquantulũ plenam, & hoc ſi cõparatiuum p poſitiuo poſuit, vel pleniorem q̃ alioꝝ & potiſſimum græcoꝝ ſcripta legendo qa de ſe dicit in princ. Tuſc. quæſt. Meũ iudicium ſemp fuit noſtros aut inueniſſe p ſe ſapientius, q̃ græcos, aut accepta ab illis feciſſe meliora, q̃ quidẽ digna ſtatuiſſent, in qbus laborarent. Vero p ſed non velim hoc ſup. dictum meũ .ſ. qđ legendis noſtris efficies orationẽ latinam plenioré .i. magis conſummatã & pfectam, exiſtimari.i. iudicari dictum ſup. eſſe, arrogantet.i. cũ attributione laudis mihi indebitæ. Nam ſi ego cõcedens.i. attribuens & pmittens multis ſcientiam philoſophandi, aſſumo.i. attribuo, vel (vt vulgare dñt) approprio mihi id qđ eſt pprium oratoris, videlicet dicere.i. eloq apte, diſtincte, & ornate. Qm̃ nos cõſumpſimus ætatem ſup. noſtrã in eo ſtudio .i. exercitio, ego videor vendicare.i. (ut dñt) appropriare, & ut meũ aſſerere mihi quodãmodo meo iure, qa iuſtum uidetur, vt quod qſque didicerit, & in quo ſe exercuit id ſe ſcire fateatur. Cetera Marſus explicabit. Quãobrem Mar. &c. quia ergo Cic. ſibi oratoris pprium munus iuſte vendicare põt, hortatur filium ad ſuorũ librorũ lectionẽ tam eorũ in qbus ſublime genus dicẽdi tenuit: videlicet orationũ, q̃ pñtium in qbus æquabile atque tẽperatum habet, cũ neminem græcorũ in vtroque gñe ſatis exercitatũ uideat. Ordo eſt. Quamobrẽ.i. pp quam rem, qa videlicet oratoris offm̃ mihi iuſte attribuere poſſum. O mi Cic. ego hortor te magnopere.i. magno conatu, ut legas ſtudioſe .i. multũ diligẽter, nõ ſolũ orationes meas, ſed ẽt hos libros de philoſophia. uidelicet morali, qui .ſ. libri æquarunt.i. æquauerunt, hoc eſt æquales, ſeu æque magnos fere ſe fecerũt illis uidelicet orationibus. Enim p qa uis.i. uirtus, uel potius copia & vehemẽtia dicendi.i. eloquẽtia, ſiue oratorie loquẽdi, eſt maior in illis .ſ. orationibus, ſed hoc .i. pñs genus orationis æquabile & tẽperatum.i. æqualiter ſe hñs inter ſublime & tenue, eſt quoque.i. ẽt colendum .i. debet ẽt coli .i. exercitari. Et quidẽ.i. certe, nemini.i. non alicui. Ego non uideo id alicui græcorum contigiſſe.i. etiam cum difficultate datũ eſſe. Adhuc .i. vſque in hodiernũ diem, vt idem laboraret in vtroque gñe. ſequeretur &.i. pariter, illud genus dicẽdi forenſe.i. iudiciale & acre. & hoc genus diſputãdi quietum.i. temperatum & ſedatũ. Niſi for. Da Pha. põt haberi in hoc gñe exiſtens diſputator ſubtilis, & orator parum vehemens in gñe forenſi, deliberatiuo, & demonſtratiuo: tñ dulcis fuit ſup. vt poſſis agnoſcere diſcipulum Theophraſti illius ſuauiſſimi & diuini oratoris. Aũt pro ſed iudicium aliorum ſit quãtum nos profecerimus in vtroque.ſ. gñe dicendi, & forẽſi & philoſophico, q.d. Ego de me iudicare nõ poſſum nec debeo. Nõ poſſum qdem, quia qſq. captus amore ſuit emere de ſe iudicat. Vnde eſt Æſopi fabula de mãtica propriũ erroꝝ in tergo poſita, & aliorũ in pectore. Nec debeo, qa (vt dici ſolet) Laus pprio ſordeſcit in ore. & in libello puerorũ: Nec te collaudes, nec te culpaueris ipſe. Egoidẽ.i. ego quidem, vel certe. ego exiſtimo, iudico. &.i. ſimiliter Plato. philoſophorũ (vt quidã nolũt) principẽ, ſi voluiſſet tractare id genus dicẽdi forẽſe.i. quo in foro iudiciali illo tpe vtebantur, quod eſt acre & vehemẽs, potuiſſe dicere grauiſſime quantũ ad ſententias, & copioſiſſime q̃tũ ad verba, &.i. pariter exiſtimamus ſup. Demoſt. oratorẽ inter græcos præſtantiſſimum, ſi tenuiſſet ea quæ didicerat à Plato. & voluiſſet pnũciare, potuiſſet facere illud.i. dicere ornate, ſplẽdideq;. Et ego iudico eodẽ mõ de Ariſt. & Iſocrate, quorũ vterque delectatus ſtudio contẽpſit alterũ. Ariſto.n. licet Rhethoricos libros ſcripſerit, & eloquẽdi ſuauitate valuerit, ꝑpetuum tñ ſtudiũ ad rerũ indagationem applicuit. Iſocrates ẽ cõtrario (q̃uis philoſophiam didiciſſet) ad facultatem tñ dicendi animum appulit. potiſſimũ vterque ergo contẽpſit .i. paruipendit, alterum.i. alterius ſtudiũ. Sed cum iſta, hic appetit ſubiectũ huius operis.i. materiã

Philoſophia docet beneuoſſe

Elegãs loquẽdi modus & ordo ẽleme.

circa

circa quam tota inteotio uerſabitur,hoc eſt declarat de quo ſcripturus eſt,quia de offõ,quo nulla pars vitæ ſiquidem recta eſt vacare põt.Ordo eſt.Sed ò fili cum id ſup. ita ſit ꝙ ſtatuiſſem aliqd ſcribere ad te,hoc eſt in pñti tpe.Et multa poſthac.i.poſt hoc tps ſup.ſtatuiſſem ſcribere ad te,tñ ſup.ego volui eaordiri.i.incipere, maxime.i. potiſſimum ab eo ſup.opere quod eſſet,& .i. ſimul,aptiſſimum.i.conuenientiſſimum tuæ ætati,quia iuuenis es, & ita officij imperitior. Et.i.ſimul,grauiſſimum.i.grauitatem maximã conferens meæ auctoritati,q & pater tuus ſuũ, & dignitate multa ꝓditus.Nam cum multa & grauia,qua ad ſniam, & pondus,& vtilia quo ad cognitionem,& executionem eoꝶ ſint diſputata.i. diſcuſſa & diſquiſita à philoſophis in philoſophia,accurate.i.diligenter,cum ſumma cura,& copioſe .i. abundanter,& prolixe,tñ ſup.ea quæ tradita,&præcepta ſunt ab illis de officijs,de proprijs & debitis operationibus,ob quas quiſque factus videtur,vñr patere latiſſime.i.plurimi vñr de eis ſcripſiſſe. Enim,pro quia,nulla pars vitæ,ſup.dicentis poteſt vacare.i.vacua eſſe,& carere offõ .i. debito munere ſuo neque in publicis rebus (quas qui gerũt vulgo officiarij dñr)neque in priuatis rebus (quas quiſque ꝓ ſe gerit)neque in rebus forenſibus(quæ aguntur in foro)neque in rebus domeſticis(quas quiſque domi ſuæ perficit)neque (quicunque es)agas tecum.i.vitam ſolitariam teneas,uel tecum nullo arbitrio quid agendũ ſit diſquiras,neque ſi cõtrahas.i.contractum & cõmercium facias cũ altero.que,pro &,ois honeſtas vitæ eſt ſita.i.conſtituta & locata in eo.ſ.offõ eacolendo.i.dum excolitur, hoc eſt in eo culte & ornate exercendo,& ois turpitudo vitæ eſt ſita in eo.ſ.offõ negligendo. Atque pro &,qdem.i.certe,hec qõ.i. inqſitio de offõ eſt cõis oium philoſophoꝶ.i.oẽs philoſophi diſq runt de ſuo cuiuſque officio.Enim,pro quia,quis eſt q audeat dicere ſe philoſophum nullis ꝑceptis officij tradendis .i.non tradẽdo,nulla ꝑcepta de officio ? q. d. nullus . Aduerte Grammatice ꝙ Tullius libenter ꝓ gerũdio cum ꝑpõne aut abſolute poſito quatum ad regimẽ paſſiuo,vtitur gerundijs noibus ẽt abſolute poſitis,vt vbi vulgates dicerent, Tu efficies legendo noſtram orationẽ latinam pleniorem,dixit ſupra Cic.legendis noſtris. & vbi dicerent, Quis eſt q audeat ſe dicere philoſophum nulla præcepta officij tradendo? dicit hic nullis officij ꝑceptis tradendis.Sed ſunt nunnullæ diſciplinæ,q̃ ꝓpoſitis maloꝶ,& bonoꝝ &c. In hac parte refutat opiniones eoꝶ, q licet de officio locuti ſint, non recte cũ ſenſerunt,ponentes .ſ. ſummum bonũ ad quod offm̃ ducit io re aliqua,q̃ honeſtate careret,in eis aũt refellendis,conciliat opi ſuo gratiam,& ita ea alioꝶ pſonis captat beneuolentiam. Ordo eſt : Sed nõnullæ.i.q̃dam diſciplinæ.i.ꝑceptiones diſciplinis traditæ ſunt,q̃ propoſitis .i. conſtitutis finibus bonoꝶ & maloꝶ, hoc eſt,quæ ꝓponentes,& conſtituentes fines .i. ſummam bonoꝝ & maloꝶ,qa .ſ. id non recte faciunt,peruertunt oẽ offm̃. Nam qui inſtituit ſic ſummum bonum,vt oibil habeat coniunctum cũ virtute.i.vt poſſit exiſtimari ſine virtute, vt qui ponit in voluptate, aut indolentia.i.priuatione omnis doloris, q̃ ſine virtute eſſe poteſt,& qui metitur .i. cõmenſurat, id uidelicet ſummum bonum ſuis cõmodis.i.cõmoditatibus . Hoc eſt qui iudicat illud ſummũ boaum,quod ſibi vr̃ vtiliſſimum, & non metitur id honeſtate .i. iuxta menſuram honeſtatis.i.hmõi.Si ipſe conſentiat ſibi.i. ſi velit,ſuam ſniam io ea re ſequi, vt ſolum cõmodum ſuum ſectetur, & ſi oan vincatur interdũ bonitate naturæ,q̃ uidelicet dedit nobis virtutum ſemina,& q̃ nos ad humanitatem cõpellit docetq. interdũ amicitiæ , nec ſpe utilitatis propriæ concedendum eſſe . Fit.i.contingit tunc,vt ipſe oeque poſſit colere.i.eaercere decenter amicitiam,nec iuſtitiam,nec liberalitatem.Aduerte aũt Grãmatice,quoties per metaphoram.i.tranſlationem loqueris,pſeuerabis in eo ſicut Cic. quia inuenta & excogitata Stoicorum fontes vocat, ſubiungit hauriemus , quod ad aquas ſpectat , oon excerpemus,quod ad fructus ſpectaret. Scies item quoque duas eſſe dictiones : non .n. eſt compoſitio hic, ſed appoſitio, quia idẽ eſt quod & quo,leges quoquo vt plerique .

Voces aliquot annotatæ ex officijs M . T. Ciceronis .

COmmunis eſt oium philoſophorum) Cũ dicamus,hoc mihi cum illo cõe eſt , Cõe tñ omnium dicit,potius q̃ omnibus . Etiam ſi in eodem hoc libro ſcripſit . Multa.n.ciuibus inter ſe cõmunia,nec reciproci ſeruata ꝓprietate,ſi modo locus mendo vacat. (Hic ſi ſibi ipſe cõſentiat.) Cõſentit ſibi,q cõſtat ſibi,ſuiq. ſimilis eſt. Vtrũq; recte dicimus, Cõſentit illi,& Cõſentit cũ illo.

DOCT. interp. QVanq̃) Propoſitio.Latine de philoſophia ſcribo,Eſtq. figura occupatio,tametſi Græcis abundes . [Sed ẽt in dicendi) Circunſtantia,Sæpe alias Latine ſcripſi de philoſophia.[Quamobrem) Reiectio. [Non pœn.).i.non parum videbitur,ſicut Terent.in Heaut. [Sed tñ no.) Res alij forte tradent nõ infeliciter, at mea proderunt ad Latine dicendum.[Nec veru arrog.) Ariologia cur ſua putet conducere ad locupletandam facundiam . [Vis.n.dicendi maior eſt in illis)Duplex eſt dicendi genus,tragicum & violentũ in forenſibus orationibus, comicum & ſummiſſum in philoſophicis diſputatioo ibus.[Et id quidem nem.)Amplificat collatione Græcoꝶ , ꝙ nemo elaborarit in vtroque gñe dicendi.[Sed cũ ſtatuiſſem) Secũda pars pfationis,cur de officijs ſcribat. [Nulla.n.uitæ pars,)Cõmendat ab vtilitate . [Cõis eſt.) Ab exemplis alioꝶ. [Sed ſunt,&c.) Taxat eos qui paꝶ ciuiliter præceperunt de officijs. [Nam qui ſum.bon.) Hoc ad epicureos pertinet,q̃ q̃.n.ſummum bonum in voluptate ponat epicurus,tñ non poteſt perpetuo voluptatem inter optima ducere. Sæpe .n. honeſtatem coget natura præferre,neque .n. promiſcuas libidines probare poterit,itaque à natura vincitur. [Qm̃ Ariſto.) Ariſto,& Pyrrho , nullum delectum mediarum rerum reliquerunt , vt inter optime & peſſime valere,inter inopiam & diuitias nihil dicerent intereſſe. Id vero alienum eſt à communi vita,& ciuili coníuetudine . Herillus ſolam ſcientiam dicebat eſſe bonum.

PLACET igitur,quoniam omnis diſputatio de officio futura eſt, ante definire , quid ſit officium : quod à Panætio prætermiſſum eſſe miror . omnis enim, quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re, inſtitutio, debet à definitione proficiſci ; vt intelligatur, quid ſit id, de quo diſputetur.

PETR. MARS. PLACET igitur.) Priuſq̃ de re diſputare incipiat,ut uitetur omnis ambiguitas, offm̃ ptius diuidit, inde diffinit , nam propoſitio ambigua diſtinguenda eſt,& cum ſumus in æquiuocatione,debemus diuidere uocem æquiuocã in ſua ſignificata. Diuiſio ſit tripliciter,gñis in ſpẽs,ut aialium,alia ſunt rõnalia alia irrõnalia. Totius in partes,vt domus,aliud eſt tectum,aliud pauimentũ,aliud paries.Vocis io ſignationes ꝓprias,ut canis ſignificat aial latrabile,ſidus cœleſte,canẽ marinũ . Et cũ ſit diuiſio nois p ſignationes proprias, æquiuocationis partitio nuncupatur. Cum oratio ambigua in ſignationes proprias diſtribuitur, diſcretio ambiguitatis appellatur quã Græci amphibologiã dñt. vt eſt illud, Aio te Æacida Romanos uincere poſſe. Ergo cũ nomen plura ſignant æquiuocũ ſit, ut inter eos,q ambigunt conueniat,qd ſit id,de quo agitur diſtinguendũ eſt , & offm̃ eſt nomen æquiuocũ,niſi aliqd addatur.Nam eſt offm̃ medium,& pfectum, medium poſitũ eſt in ꝑceptis,pfectum ſiue rectũ ptinet ad finem bonoꝶ. Sed in hoc loco utitur Cic. diuiſione gñis in ſpẽs,offm̃ .n.eſt tanq̃ genus,& duas habet ſpẽs coniunctas , offm̃ perfectũ , & offm̃ mediũ. Diſputaturus,inqt,ſum de medio offõ,ſiue cõi. qđ tendit ad finem & cadit ſub ꝑceptis,qbus uſus uitæ in ois partes conformatur.[Diſputatio)Subtilis inqſitio.[Anteq̃)Incipiamus diſputare,ut ois tollatur ambiguitas. [Diffinire) Patefacere qd ſit offm̃ . Nam cũ q̃rimus offm̃,nõ poſſumus ſcire quale ſit, niſi prius qd ſit cognouerimus. Vñ in 2.lib.de Fin. confutaturus opinionẽ Epicuri de ſummo bono,diffinit uoluptatẽ , atque neceſſariã eſſe diuiſionẽ,& finitionẽ rei ois in q̃rendo, dicit aũt que via quadã & rõne hr̃ oro præſcribere primũ debet,uti qbuſdã in formulis ea res agatur,ut inter quos diſſeritur cõueniat,qd ſit id de quo diſſeratur,& in Oratore hoc ꝑcipit dicens . Nouerit primũ vim,naturã,gña uerborũ,& ſimpliciũ,& copulatoꝶ. Deinde quot modis qdq; dicatur , qua rõne ueꝶ falſum ue ſit iudicetur, qd efficiatur à quoque,qd cuiq; ↄñs ſit, quodq; contrariũ , cũq; ambigue multa dicãtur,quo qdque eoꝝ diuidi,explanariq. oporteat. Explicãda igr̃ eſt uerbis mẽs nr̃a,atque inuolutæ rei notitia diffiniendo aperienda eſt . Siqdem diffinitio eſt oro, q̃ qd ſit,de quo agitur oñdit,q̃ breuiſſime.Explicato gñe cuiuſque rei,uidẽdũ eſt,q̃ ſint eius gñis, ſiue formæ, ſiue partes, ut in ea tribuatur ois oro. Finitio (vt inqt Fab.) eſt rei ꝓpoſitæ ꝓpria, & dilucida, & bř cõprehenſa uerbis enũciatio. [Diſputatio) Proprie dialecticoꝶ eſt,q ſubtiliter cũ rõne,formuliſq. oĩa inquirunt , & tractant.Cic.ait in Orat.Quanq̃ aliud vr̃ oro eſſe,aliud diſputatio, nec idem loqui eſſe,quod dicere attñ vtrunque in diſſerendo eſt. Diſputandi ratio,& loquendi dialecticorum eſt , Oratorum aũt dicendi,& ornandi . Plato ſic ſcribit in Phædro : In omnibus ò puer vnicum principium his qui bene conſulere volunt eſt in-

Diuiſio quotuplex ſit.

telligere, quid illud ſit, de quo conſultatur, vel omnino aberrare neceſſe eſt, plerunque vero latet ꝙ neſciant rei ſubſtãtiam, ergo inquit, ne nobis accidat qđ in alijs damnamus, qd amor ipſe ſit, & quam vim habeat diffõne ex conſenſu poſita cognoſcamus, & poſt paullo dicit: Eos q bene diuidere res nouerunt, ac diffinire dialecticos appello. Ariſt. in a. hiſt. aial. ſic ſcr. Cauſa vero q̃obrẽ antiquiores illi auctores non ad hunc venerint modum, qa quid res eſſet, atque ſubſtantiæ diffõnem ipſam explicare nõ ſolebant. ſed Democr. hanc tetigit primus. Socratis vero tpibus vſus qdẽ diffiniendi increuit, ſed indagatio reꝝ naturalium deſijt. Nã oẽ philoſophandi ſtudium ad vtilem virtutem, ciuilemq. vſum trãſlatum eſt. (Quod). ſ. diffinire qd ſit offm̃, miratur Cic. Panætium Stoicum diſputaturũ de officijs prætermiſiſſe officij diffõnem. Sed (pace Cic. dixerim) Panætius cũ eſſet Stoicus ne à dogmate diſcederet iure ſuo, & diuiſionem officij, & finitionem omiſit, cum apud Stoicos nulla eſſet ambiguitas, de quibus officijs diſputandum eſſet, qm̃ (vt ſupra dictum eſt) ex correctione Zenonis, officia media erant inter honeſtum & vitium. Vnde cum dicerent ſe diſputaturos de officijs, intelligebatur de officijs medijs, & actionibus, de quibus poſſet reddi certa ratio, & Zeno non virtutis vſum, vt Academici & Peripatetici, ſed ipm̃ habitum virtutis ꝑ ſe præclaꝝ eſſe dicebat, oibusq. affectibus ſapientem vacare voluit, qđ negant Peripatetici. non igitur opus erat tanq̃ vocem ambiguã diffinire offm̃, cum apud ſtoicos planum eſſet officia, de quibus dantur præcepta, eſſe media, & neque in bonis, neque in malis locari. & medium offm̃ vocabant καθῆκον .i. conueniens. perfectam vero actionem & rectam κατόρθωμα, & κατόρθωσιν. Cato tenens ſtoicorum dogma lib. 3. de Fin. ex ſtoicoꝝ ſnia ita loquⁱtur: Sed cum quod honeſtum ſit, id ſolum bonũ eſſe dicamus, cõſentaneum tñ eſt fungi offõ, cum id offm̃, nec in bonis, nec in malis ponamus. Eſt. n. aliquid in his rebus probabile & ita quidem, vt eius ratio reddi poſſit, ex quo intelligitur offm̃ medium quoddam eſſe, quod neque in bonis ponatur, neque in contrarijs, qđ rõne actum erat, id offm̃ appellabant Stoici. igitur non oportebat diuidere, finireq. cathicon. i. offm̃, qđ ꝑ ſe claꝝ erat ex Stoicorum diſciplina. Ergo cum dicebant ſe daturos ꝓcepta de officijs, de medijs, ſiue cõibus ſine ambiguitate aliqua intelligebatur, & ideo rem per ſe clarã non erat opus diffõne patefacere. (Ois. n.) Probat Cic. quare Panætius debuerit offm̃ diffinire, vt. ſ. tolleret ois ambiguitas, & intelligeretur, de quo diſputandũ eſſet, & quid eſſet iſtud offm̃, & q̃ uis huic verbo ſubijceretur. (Ois inſtitutio) Præceptio, & ꝓpoſitum de aliqua re agenda. In oratore ſic ait, Quicqd eſt igitur, de quo rõne, & via diſputetur .i. ad vltimũ ſui gñis formam, ſpẽmq. reuocandum. (A rõne) Nã ſcia (vt dicebat Plato) non põt eſſe, niſi in rõnibus. qua de cauſa diffões rerum ꝓbabat, & has ad oia, de quibus diſputabatur, adhibebatur. Ideo dicit a rõne, qua dialectici vtuntur. nam nihil dñt ſine rõne, quorum ꝓpria eſt diſputatio, nã dialectici argumentis, & quaſi rerũ notis ducibus vtuntur ad ꝓbandum, & ad cõcludendũ id, qđ explanari volunt. Omnis igitur rõ .q̃ via quadam & rõne hr̃, debet hr̃e initium diſputationis a diffõne, vt vitetur ois ambiguitas.

Diffinitio ex quibus conſtet. Diffõ eſt patefactio reꝝ opertaꝝ, cum quid, quidq. ſit, aperitur. Et ois bona diffinitio conſtat ea gñe & differentijs, vt homo eſt animal rõnale, & nihil carens gñe, vt differentijs, diffinitur proprie, ſed ita verbis circũſcribitur, vt cum alijs cõe non ſit, & intelligatur quid ſit id, qđ eo modo deſcribitur. Res ſuperiores nulla diffinitio complectitur, iccirco eaꝝ ſuperiora gña inueniri non poſſunt. Inferiores, vt ſunt indiuidua, ipſe quoque ſpecificis differentijs carent, quocirca ſecluduntur ẽt ipſæ a diffinitione. Mediæ res quæ, & hñt gña, & de alijs, vel de ſpeciebus, vel generibus, vel indiuiduis prædicantur, ſub diffinitione cadunt. Deſcriptione vtuntur oratores, cum patefaciunt vim, & proprietatem alicuius rei, de qua dñt. Latius. n. vagantur & pluribus verbis circunſcribunt, id quod uolũt intelligi. Partitio eſt gñis in proprios locos diſputatio: vt bonorum, alia ſunt in animo, alia in corpore, alia extra corpus. Genus in diffõne poſitum cum ceteris vnit id, quod diffinitur, differentia vero ſeparat, & propriam facit formam.

ADDI. ANte diffinire) Patefacere, determinare quæ vis huic verbo ſubiaceat. (Prætermiſſum) Præteritum, relictum. Ne mireris Cic. qm̃ Stoicus pħs non floſculos quoſdam, aut ſuperflua ſectatus ſuo iure prætermiſit eius rei diffinitionem, quæ in Stoico decreto notiſſima erat, & nullam habebat ambiguitatem, cum æquiuoca non eſſet, ſed vniuoca. καθῆκον ſiquidem naturæ congruentem ſigñat actionẽ de qua inſtituébat præcepta Panætius, ꝑfectã vero actionem κατόρθωμα Stoici appellabant, & κατόρθωσιν rectã affectionem. Adſtipulatur meæ opinioni Boëthius, q differens de vtilitate, ac neceſſitate diffõnis dicit: Si verba aut nota omnibus extitiſſent, aut ſigñationem ſui ſemper tenerent, & nõ ambiguo, vel obſcuro dicto audiẽtes fallerẽt, & loquẽtes ſub diuerſa interpretatione deciperent, oino diffõ neceſſaria minime crederetur. (A rõne) A formula rõnalis diſciplinæ. i. logices, q̃ viam & modũ differẽdi ꝑſcribit, diuidereq. docet res, ac ſingulas diffinire, vt ois ambiguitas diſputationis tollatur, & concordes inuicem ſint differentes de re ꝓpoſita & tractanda. (Inſtitutio) Inceptio, qõ; principium. (Proficiſci;) Originari à declaratione rei diſceptandæ. Platonẽ imitatur Cic. in Phædro ſic ſcribẽtẽ: In oibus ò puer vnicũ principiũ his, q bene conſulere volunt, eſt intelligere, qd illud ſit, de quo deliberatur, vel oino aberrare neceſſum, pleroſq; vero latet, qđ neſciãt rei ſubſtantiã, tanq̃ igitur ſciẽtes in diſceptationis principio nõ declarãt, ꝓcedẽtes vero nec ſibi, nec alijs cõſentanea loquũtur. Tibi igitur & mihi ne accidat, qđ in alijs dãnamus poſtq̃ nobis diſputatio eſt, verũ amanti potius, uel non amãti in amicitiã ſit eũdũ. Quid amor ipſe ſit, & quã vim habeat diffõne ex cõſenſu poſita cognoſcamus. hæc Plato. Ariſ lib. a. hiſt. aial. & partiũ ſic ſcr. Cauſa vero quãobrẽ antiqores illi auctores non ad hũc venerunt modũ. Quòd qd res eſſet, atq; ſubſtãtiæ diffinitionẽ explicare haudquaq̃ ſolebãt. Sed Democ. hãc tetigit primus, non tñ ꝙ ad reꝝ naturaliũ ſtudiũ putauerit neceſſariam, ſed quoad ab ipſa retraheretur. Socratis vero tpibꝰ vſus qdẽ diffiniẽdi increuit, ſed indagatio reꝝ naturaliũ deſijt. nã oẽ philoſophãdi ſtudium ad utilem virtutem, ciuilemq. vſum tranſlatum eſt.

FRAN. MAT. PLacet igitur,) Iam finito exordio opus ipſum aggreditur, ꝓrius aũt offm̃ diffinit, qđ fieri debere dicit quoties aliqua de re aſſumitur diſputatio, vt itelligatur qd illud ſit, de quo diſceptatio eſt. Diffõ. n. diffinitũ exponit, ſi ergo offm̃ diffiniatur ꝑ aliqđ diffiniens, qd ipſum ſit clarius ꝑcipietur. Sed vt qualis ſit hæc Cic. qua hoc loco utitur, diffõ, facilius cõprehẽdatur, ſciẽdũ multa à topicis diffõnum ſpẽs tradi, quas oẽs nos cũ in Rhetoricos Cic. ſcriberemus ſubiectis exẽplis explicauimus. Vna tñ ꝓpria eſt philoſophoꝝ, q̃ ſyntatichi & ſyſiolis à græcis vocatur. & ſic diffinitur. Diffõ eſt rei ꝓpoſitæ ꝓpria dilucida, & br̃ cõprehẽſa enũciatio. *Diffinitio cõſtat ex genere ſpecie, & differẽtia* Conſtat aũt gñe, ſpecie, dña, vel differẽtijs ꝓprijs, qd ſit res aperit, qualis ſit, & quẽadmodũ ſuis mẽbris cõſtare debeat. Philoſophus quoque j. Top. orõnem eſſe diffiniuit qd eſt eſſe rei ſigñationẽ, & nos orõnem cõpoſitã accipimus ea gñe & dña, vel ea eo qđ ꝑ modum gñis, & eo qđ per modũ dñæ ſe habeat. ꝙ ſi plures fuerint partes, prima genus erit, reliquæ oẽs dñæ loco. Et genus diffinitio cõius debet eſſe. dña vero æqualis ſi vna tñ fuerit. *Aliud eſt quando plures cũ diffinito ſimul conuertũtur.* Sin vero plures oẽs eũ diffinito ſimul cõuertũtur, ut ſi equũ finias. Equus eſt animal mortale, irrõnale, hinniens. Animal genus eſt, equus ſpẽs, mortale & irrõnale dñæ. hinniens proprium. hæc diffõ cum diffinito congruit, cetera omnia excludit. rei. n. eſſentia ꝑ ſubſtantialia ſigñat. Eſt alia diffõ q̃ deſcriptio proprie nominatur, non ꝑ ſubſtantialia, ſed ꝑ accñtalia rei eſſentiam aperiens, vt homo eſt aial ſociabile bipes. Hæc ſit multis modis. Cũ aũt accñtia ſeu proprietas colliguntur, vt animal eſt quod uolũtate ſua moueri poteſt. Animalis. n. accñtia motus ſunt poſſibilitas, voluntas, aut membra explicantur rei & enumeratio ſit partium, vt domus eſt, q̃ conſtat tecto pariete, & fundamẽtis. ex hac membroꝝ partitione qd ſit domus intelligitur. Nam ſi vna ex his partibus, q̃ integralea uocantur, defuerit, domus non erit aut non membra enumerantur, ſed ſpẽs diuiduntur, vt animal eſt qđ vel ſenſu tñ vel ſenſu & rõne utitur, duas. n. ſpẽs hic complectimur. Animalis irrõnalis vt leonis, bouis per ſolum ſenſum, & rationẽ hoies. Et ſm hanc partem offm̃ Cic. diffinit. (Quod a Panætio prætermiſſum eſſe miror) Hic Rhodius fuit, circa res ciuiles & philoſophiam ac liberales artes maxime inſignis. De officijs ſcripſit, quem Cic. æmulatur. Sed hoc loco rephendere vr̃ ꝙ officij diffinitionem prætermiſerit, fuit aũt Academiæ ſectæ eius quæ vetus vocatur. (Omnis) Ratio cur diffinire officiũ debeat, aut cur prætermiſſum a Panætio miretur. (Inſtitutio) Inceptio, initium. Inſtituere incipere eſt. (A ratione) A cauſa aliqua rationabili. omnis. n. diſputatio à ratione cur aliquid ſit, qui ſumi debet, & propterea diffinitione opus eſt quæ rationem noſtram quam ſuſcipimus diſputandum clariorem efficit.

ASCEN. PLacet igitur,) Hic oſtendit à quo exordiendum ſit, quia de diffinitione eius, de quo agendum eſt, prætermiſſa tñ (ſi multiplex ſit) eius diſtinctione ac diuiſione. Ordo eſt. Igitur qm̃ ois diſputatio futura eſt de officio, placet diffinire ante. i. in principio. quid ſit officium, quod ego miror eſſe prætermiſſum à Panætio Stoico philoſopho, qui de officijs plurima ſcripſit, ſed Marſus oſtendit non eſſe mirandum, oſtendit tñ cur miretur dicens: Omnis. n. inſtitutio. i. in aliquam ſniam introductio, quæ ſuſcipitur de aliqua ratione, id eſt rationabiliter, vel ex deliberatione,

aut

aut debito modo debet ꝓficiſci.i.oriri,& incipere, ꝑgredi à diffinitione,vt intelligatur q̃d ſit de quo diſputetur.i.diſquirendũ ſit.

DOCT. interpr. PLacet igitur,)Principio definitio eſt concipienda ex dialecticorum doctrina.

ARGVMENTVM.

QVoniam non eſt ſimplex officij vocabulum,neque poterat in genere definiri commodum,diuiſione explicat,duplici quidem verbo ſed re eadem. Facit autem & Stoicorum ſententia duo genera officiorum. Alterum,quod perfectum vocant,eſtq́; cum fine boni coniunctum neque in quenquam præterquam in ſapientem competit. Alterum medium,ſiue inchoatum,quod per ſe, neque bonum ſit, neque malum, ſed ad vſum aliquem vitæ ſumitur: vt recte depoſitum reddere,perfecti ſit officij: depoſitum reddere imperfecti: cum recte niſi ſapiens nemo reddat, reddant autem ſimul & ſtulti. Diuus autem Ambroſius prioris generis eſſe putat, quæ ſecundum conſilia fiunt: poſterioris, quæ ſecundum præcepta: vt bene adminiſtrare rem,ad inchoatum officium pertineat: erogare in pauperes, ad perfectum.

OMNIS de officio duplex eſt quęſtio. Vnum genus eſt, quod pertinet ad finẽ bonorum: alterum, quod poſitum eſt in præceptis, quibus in omnes partes vſus vitæ confirmari poſſit. ſuperioris generis huiuſmodi exempla ſunt: omnia ne officia perfecta ſint; nunquid officium aliud alio maius ſit; & quæ ſunt generis eiuſdem. quorum autem officiorum præcepta traduntur, ea, quanquam pertinent ad finem bonorum, tamen id minus apparet, quia magis ad inſtitutionem vitæ communis ſpectare videntur. de quibus eſt nobis his libris explicãdum. Atque etiam alia diuiſio eſt officij. nam & medium quoddam officium dicitur, & perfectum. perfectum autem officium, rectum (opinor) vocemus,quod Græci κατόρθωμα; hoc autem, commune,ꝙ ij καθῆκον vocant. atque ea ſic definiunt,vt rectum quod ſit, id perfectum officium eſſe definiant; medium autem officium,id eſſe dicant, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſſit.

PETR. MARS. offin. OMNIS de officio duplex eſt quæſtio.) Hæc eſt diuiſio officij,quam facit ante diffinitionem.[Duplex eſt)Inquiſitio de officio. (Vnum) Quippe officium eſt primum,& perfectum, in quo conſiſtit ſummũ bonum. & hoc officium a habitu iam parto ipſius virtutis proficiſcitur,& non cadit niſi in ſapientem.i.virtute præditũ, & virum perfectum. De hoc officio non dantur præcepta,quoniam ſapiens ipſum exercet.i.vir conſummatæ virtutis exercet. Sed diſputauit ſolum,an omnia officia,quæ à tali habitu virtutis proficiſcuntur,ſint perfecta,& an vna actio ſit maior alia, & præſtabilior, & in qua magis ſummum bonum conſiſtat. Et fortitudo & iuſtitia: quæritur,in cuius iſtarum duarum vſu magis conſiſtat ſummum bonum,& dicetur conſiſtere in ipſa iuſtitia quoniam eſt ad cõſeruationem humanæ ſocietatis,& patet latius: Iſta igitur quærere prudentis eſt,cuius munus eſt hr̃e delectum bonorum,& malorum, & officium prudentis eſt proponere finẽ humanum,& inuenire ea,q̃ ſunt ad finem,& conſiderare perfectionem officiorũ inter ſe conſtituere,diiudicareq́. in quo officio illud extremum magis conſiſtat. Nam quemadmodum quædam actiones quibuſdam alijs a-

Finis medio nobilior eſt. ctionibus præſtabiliores ſunt,ſic finis vnus alio fine præſtabilior eſt. Et finis eſt præſtabilior eo, ꝙ eſt ad finem. & cum plures ſint artes,neceſſe eſt plures eſſe fines,& ut ſeſe hñt illa, quorum ſunt fines,ita ſeſe hñt ipſi fines. & illud pp quod eſt aliud,p̃ſtabilius eſt eo,q̃d eſt illius gratia. Prudentis igitur(vt dicebam)eſt hr̃e hunc delectũ,q̃d facit Cic.in libris de Fin. in quibus diſputat, in quo nam conſiſtat finis bonorum.In 3.de Fin.ex Stoicorum ſnia,ſic ait: Bonorum,alia ſunt ad illud vltimum pertinentia,alia efficientia alia vtrunque de pertinentibus,nihil eſt bonum præter actiones honeſtas,de efficientibus nihil præter amicum, ſed & pertinentem,& efficientem ſapientiam volunt eſſe. Nam quia ſapiẽtia eſt conueniens actio eſt cõ illo pertinenti gñe,quod diximus,ꝙ aũt honeſtas actiones affert,& efficit,id efficiẽs dici põt.[Alterum poſi. in præ.) Hoc eſt illud officium, de quo põt reddi certa ratio cur actũ ſit. Nam ex ſnia Stoicorum (vt dixi) quod cũ rõne agitur officium eſt,de hoc p̃cepta traduntur,quoniam non proficiſcitur ab habitu virtutis,vt illud perfectum, ſed hoc præcipere eſt ẽr prudentis,cuius.n.officium eſt finem vltimum conſtituere.i. ſummum bonum,q̃a bonũ & finis conuertuntur,& ſi ſummũ bonum,& finis vltimus,& q̃d agendũ ſit imperare eiuſdẽ eſt inuenire media, q̃bus ad finem perueniatur,vt ſunt hęc media officia,q̃bus homo inſtituitur ad ſocietatem ciuilẽ,quæ cõmunia ſunt oibus. de quibus Cic. diſputatus eſt, quoniam non ſapientes,quod eſſet abſurdum, ſed rudes inſtituere cupit,& ad ſapientiam formare. Sed hæc officia q̃q̃ videntur comparata & tradita ad inſtitutionẽ vitæ cõis,tñ pertinent ad illum finem bonorum,& humanam felicitatem. Nam his tandẽ officijs conſequimur habitum virtutis, in cuius vſu (vt volunt Peripatetici) ſiue habitu(vt Stoici) finis bonorum .i. felicitas conſiſtit. Ideo dicit q̃q̃ pertinet ad finem bonorum,tum id minus apparet,q̃a vñr ſpectare magis ad inſtitutionem vitæ cõis, q̃ ad ſummũ,illud & extremum bonorum. Prudentia & iuſtitia officijs conſtant inq̃r,Seneca,officia p̃ceptis diſponuntur. Præterea ipſum de bonis,maliſq́. iudicium cõfirmatur officiorum executione,ad quam p̃cepta producunt.[Vſus vitæ) Exercitatio,& modus viuendi.[In ois partes) Nam (vt ſupra patuit.)nulla eſt vitę pars quæ debeat vacare officio. & hæc p̃cepta vnicuiq; ætati conueniũt, q̃bus inſtituitur, paraturq́. vita hois ad perfectũ officium. quod p̃tinet ad finem bonorum.[Conformari) .i. ad veram formam honeſtatis effingi.[Superioris gene.)Illius officij, quod pertinet ad finẽ bonorum. Nam quærit prudens,an oia officia perfecta ſint, vt ſi q̃ratur,vter magis meretur laudẽ fortitudinis,ille.ſ.q forti aio articularis morbi dolores,& febrium æſtus, ceteroſq́. corporis cruciatus,an ille,q patitur dolores ꝓ ſalute patriæ, profecto hic magis q̃ ille,& hoc eſt maius officiũ fortitudinis, q̃ primũ. & ſic de ſimilibus. Sed iſta iudicare prudẽtis eſt.[Et quæ ſunt ge. eiuſ.) .i.& q̃ ſint ſimilia inter ſe,& talia,cognoſcere aũt perfectionẽ officiorum prudẽtis eſt. Vnde dicit Ariſt. primo Ethices: Singula bene per propriã virtutẽ efficiuntur,quæ cum ita ſint,ſit vt bonũ humanum ſit operatio aiæ per virtutem,& ſi plures ſint virtutes, per optimam,& perfectiſſimam, Iudicare aũt quæ nam ſit perfectiſſima illius eſt,q vſum habet virtutis. [Quorum aũt of.) q̃bus.ſ. inſtituitur vita cõis,& ſocietas inter ſe. ordo eſt: Ea.ſ.officia,quorũ traduntur præcepta q̃q̃ pertinent. [Id) ꝙ pertineant,quoniam hæc officia tandem ducunt ad illum finem.[Minus app.).i.non vr̃ quoniam vñr comparata magis ad eruditionem vitæ cõis, q̃ ad finem bonorum conſequendum,ſed reuera id pertinent, & tandem efficiũt. [Vitæ cõis) Quoniam medium officium cõe eſt oibus, in q̃bus poteſt verſari. ideo & cõe officium dr̃ in eo aũt in quo conſiſtit finis ſolum ſapiens. Quanq̃ pertinẽt ad finem,q̃uis in his medijs ẽt cõſiſtat finis ille,ſi reſpicere volumus ad habitũ virtutis, q talibus paratur officijs,& per cõſequens finis bonorum. ſed ꝙ in ſe habeãt hæc officia non apparet imprudentibus, q̃bus officia non ad id tradita võr,ſed ad eruditionem cõem humanæ vitæ, itaq; his habitum virtutis conſequimur. Vnde in Ethicis dicit philoſophus: Oẽs habitus ex operationibus ſimilibus fiunt, quapp tales, quaſdam operationes reddere oportet, ipſarum nanque differentias habitus ipſi ſequuntur. recte igitur dr̃ iuſtum fieri agentem iuſta, & temperantẽ temperata. Qui vero hæc non aget,nunq̃ erit bonus. Idem dicit Plato in 4.de Rep.his verbis: Iuſta agere iuſtitiam gignit in animo,Iniuſta vero iniuſtitiam vt ſalubria ſanitatẽ inducũt,inſalubria morbum. Signũ habitum eſt inq̃r Ariſtoteles,ipſa voluptas,atque dolor.[De q̃bus) Officijs medijs & cõibus,de q̃bus p̃cepta traduntur. [Alia diuiſio eſt officij) Facit aliã diuiſionem officij Cicero,ſed idem dicit quod in ſuperiori, licet alijs nominibus officium ipſum appellet. idẽ.n.quod pertinet ad finem bonorum eſt perfectũ officium, & quod ponitur in p̃ceptis eſt medium.[Quoddã eſt officium) Quod recte factum appellatur,& dr̃ a Græcis κατόρθωμα.i.rectum officiũ, perfectum officiũ dr̃ rectum,& rectum,perfectum καθῆκον.[Hoc).i.officium mediõ appellant. Officiũ debent Stoici id,quod cũ rõne ſit. de quo primus Zeno Stoicorum princeps ſcripſit,quod dicebat eſſe actionẽ naturalibus apparatibus propriam. Officia,inq̃t Diogenes, dñr ea,quę ratio facienda ſuaſerit,vt parentes honorare,patriam tueri,amicos parare,illiſq́. adeſſe. Officium,inq̃t Dona.dr̃ quaſi efficiũ,ab efficiẽdo,quod vnicuiq; pſonæ cõuenit,Græce dr̃ καθῆκον. ita.n.Zeno primus actionem ſtudioſam appellauit.[Atq; ea) Officia media,& pfecta.[Ratio ꝓbabilis) Quoniam quicquid cũ rõne fit, officiũ vocatur à Stoicis.& cõtra officiũ quicq̃d rõni repugnat.

Prudẽtia & iuſtitia ex q̃b9 cõſtet.

Iuſtus et tẽperans qui dicatur.

Officium quid ſit.

ADDI. OMnis quæſtio) Inueſtigatio, perſcrutatio humanæ actionis habet duas partes .i. conſiderationem perfecti officij, & inchoati

choati.i.imperfecti diſtõnem. & ſic Cic. præmittit eam diuiſionẽ, quæ à Dialecticis partitio æquiuocationis appellatur. Offm̃ ſiquidem eſt æquiuocum, cum ſimpliciter ſumitur apud latinos, & plura ſignat. ergo præmittitur diſtõ, vt liquidior ſit ipſa diſſõ, breuis tñ, vt mos eſt Stoicis. Hæc diuiſio verbis quidem .i. notis, & appellationibus duplex eſt, re autem vna. offm̃ ſiquidem, aut eſt finale (ita dixerim) aut præceptis ordinatum & admonitionibus. Illud perfectum aliter appellatur rectum, habetq́. omnia numeros .i. omnem perfectionem, qm̃ à natura iam conſtituta oritur, & qui tali officio fungitur, ſcit, eligit, & perſeuerat. hæ nanque conditiones ad perfectum offm̃, ſiue bonum requiruntur, hoc vero .i. præceptiuum, & admonitiuum medium etiam dicitur, & cõe, hoc diſcrimen offm̃ non faciunt res ipſæ, actionésue, ſed ipſi agentes diuerſo modo affectu, atque diſpoſiti. [Vnum genus) Vna qualitas, natura, & proprietas officij. [Quod pertinet ad finem bonorum) .i. quod in ſe continet vltimum bonum, qđ telicon à Stoicis dicebatur, finale poterat latine dici. Sed Cic. nouam, & duram Romanis auribus notam reformidans, verbum verbo non reddidit, ſed pertinens ad finem interpretatus eſt. Cato Stoicus apud eundem in 3 de Fin. dicit: Sequitur illa diuiſio, vt bonorum alia ſint ad illud vltimum pertinentia. ſic .n. appello, quæ telica dñr, iam hoc ipſum inſtituamus, vt placuit pluribus verbis dicere, quod non poterimus vno vt res intelligatur, alia efficientia, alia vtrunque. De pertinentibus nihil eſt bonum præter actiones honeſtas. De efficientibus nihil præter amicum, ſed & pertinentem, & efficientem ſapientiam volunt eſſe. Nam qa ſapientia eſt conueniens actio, eſt cum illo pertinenti genere, qđ diximus. Quod autem honeſtas actiones affert, & efficit, id efficiens dici poteſt. [Alterum quod poſitum eſt in pręceptis) .i. documentis, & admonitionibus quõ ſit viuendum, vt naturæ congruamus. & in nulla parte vitæ claudicemus. [Quibus) Præcepta ad ſingulos actus vitæ pertinentibus, & magnam vim habentibus ad rectam educationem, & tale momentum, quale ſemen in bene cultam, & fermentatam terram proiectum. Non multis pceptis opus eſt, ait Sen. ſed efficacibus, ſeminis modo ſpargenda ſunt. qđ quamuis exiguum ſit, cum occupauerit idoneum locũ, vires ſuas explicat, & è minimo in maximos fructus diffunditur, eadem eſt præceptorũ conditio, quæ ſeminum, multum efficiunt, & anguſta ſunt, tñ (vt dixi) idonea mẽs rapiat illa ſibi, & in ſe trahat. [Vſus vitæ) Actus viuendi naturæ conſentaneus, q̃ pro ſuo fulcro multa requirit, circa quæ verſatur cõe offm̃, vt in ſuo ſtatu conſeruetur vita. [Conformari) Effingi ad veram imaginem rõnalis uitæ, atque proportionẽ Sen. dicit: Sub tua cura potuit ad meliora formari, & quidam hoc, vel illo modo ſe componũt, ſtatum vitæ ſuæ formando. Et Perſ. Acri fingendos ſine fine rota. [Superioris generis) .i. officij, ſiue boni telici .i. ad finem bonorum pertinẽtis. [Huiuſmodi) .i. talia, cum .ſ. quærimus quid ſit vltimum bonũ, q̃ perfectum officium, & quæ conditiones ad illam perfectionem requirantur. Ariſt. diſceptans quæſtionem hanc in 2. moralium dicit: Ea quæ à virtutibus prodeunt non iuſte, aut temperate aguntur, ſi ſint iuſta, aut temperata, ſed ſi agens ſic ſe habẽs agat. Primo quidem ſi ſciens, Deinde ſi eligens pp ipſa, Tertio ſi firmo animo, & immutabili agat. res igitur iuſtæ, temperatæq́. dñe cum ſunt tales, quales vir iuſtus ageret, aut temperans. hic autẽ non eſt is, qui hæc agit, ſed qui ſic ẽt agit, vt iuſti agunt, & temperantes, qui hæc non agit nunquam euaſurus eſt bonus. Recte igitur dicitur, iuſtum fieri agentem iuſta, & temperatum ẽt temperata. [Sit maius) Cum habeat plures numeros, & pateat latius, vt de iuſtitia dicet in collatione honeſtorum. [Et quæ ſint generis eiuſdem) Paris naturæ, ac qualitatis, cum ſic librata ſint, vt inter ſe non differant, qm̃ eoſdem hñt nutus & momenta, & maxime apud Stoicos, qui honeſta paria eſſe dñt, & ipſa ẽt turpia. vnde paradoxum: Parua eſt, vt magna culpa. [Ea) Officia, quæ poſita ſunt in præceptis. & ipſa bona telica .i. ad finem pertinentia. habentur quippe actiones honeſtæ a virtutibus profectæ, & qui perfecte illas exercet, perfecto officio fungitur. Si aũt iuuenis ætate, ac moribus, & tm̃ inchoatus in medio officio verſari dicet, qm̃ (vt dixi) agentes diſcrimen faciunt officiorum .i. actionum & nõ ipſæ actiones, quæ eædem ſunt, & ante habitum conſtitutum & poſt. vnde dicit Sen. Per virtutem ad virtutẽ iri. Sed .n. ait Ariſt. non ſolum ortum & incrementa, corruptione ſua ex eiſdem, & ab eiſdem efficiuntur, ſed & actus in eiuſdem etiam erunt. Nam abſtinendo a uoluptatibus efficimur temperati, & facti iam temperati maxime ab ipſis poſſumus abſtinere. Idem & in fortitudine fit: etenim aſſueſcendo, formidoloſas res paruipendere, ſubireq́. ipſas, atque pferre fortes euadimus, factiq́. fortes maxime res formidoloſas poterimus ferre. Signũ habituũ ſit oportet ea voluptas, q̃ ipſis actionibus aduenit, & ſimiliter dolor. Qui nãq; à corporis abſtinet voluptatibus, ſi hoc ipſo gaudet, temperans eſt, ſin aũt moleſte fert, intemperans. Rurſus qui pericula ſubit, & gaudet, aut ſaltem, non dolet fortis, qui vero dolet, timidus. [Id) .ſ. quod pertineant, & telica ſint .i. finalia (ita dixerim) & perfecta, cum perfecte .i. ex habitu, & non qualicunque actione tractabuntur. [Minus) Non ita videtur, qm̃ adoleſcentes talem naturam officiorum, & eorum, qui ipſis funguntur, non vident, nõ diſpiciunt. Cum ob rationis, & iudicij imbecillitatem talem non habeant iudicaturam. Ad ceteros habitus habendos, ait Ariſt. eligere, & perſeuerare non requiruntur, ſed ſcientia tm̃. Ad uirtutes aũt ſcire parum uel nihil eſt, cetera vero non parum, ſed totũ poſſunt. [Ad inſtitutionem) Eruditionem, inſtructionem, conformationem. [Spectare) Tendere, reſpicere, dirigi. [Vitæ cõis) Ciuilis, & cõi iure ac vinculo naturæ ipſius congregatæ, beneficijs etenim, & mutuis officijs humana vita conſtat, & externus progreditur ciuilis amicitia, & concordia, quatenus iuſtitia, gratitudo, & remuneratio. [De quibus) Officijs præceptione diſpoſitis, & ad ciuilem cultum paratis, & deſtinatis, vt homo ciuiliter ſciat, viuere, ac felicitatem tandem aſſequatur, quæ in ipſis conſiſtit, & honeſtis vſibus. [Alia diuiſio) .i. aliter poſſumus officia diſtinguere, & alias notas .i. ſigna, & appellationes imponere. nam pertinens ad finẽ dicetur perfectum, & poſitum in præceptis. mediũ, ſiue cõe denominabitur, & ſic rebus manentibus .i. ui. & ſignificationibus, notæ tm̃ mutabuntur. [Medium) Inchoatum, qđ nec virtuti adnumeratur, nec vitio, cum in his verſetur, quæ media Stoici appellant, & adiaphora .i. indẽ̃a, ut ſunt diuitiæ, bona valetudo, integritas ſenſuum, denique omnia ad victum ptinentia, quorum eſt aliquis vſus, circa hæc verſari eſt medijs, ſiue cõibus officijs fungi, qm̃ tam perfecti viri quam inchoati .i. imperfecti eligunt ea, quorum indiget vſus vitæ, & domi, foriſq́. neceſſaria tractant, reijciuntq́. contraria. Ciceronianus Cato in 3. de Fin. dicit: Qm̃ non dubium eſt, quin in his, quæ media dicimus, ſit aliquod ſumendum, aliud reijciendum, quicquid ita ſit aut dicitur, cõi officio continetur, ex quo intelligitur, qm̃ ſeipſos oẽs natura diligant, tam inſipientem q̃ ſapientem ſumpturum, quæ ſm̃ naturã ſint, reiecturumq́. contraria, ita eſt quoddam cõe officium ſapiẽtis, & inſipientis, ex quo efficitur verſari in his, quæ media dicimus. [Perfectum) .i. hñs omnis numeros, & conditiones ambiẽtes honeſtum actum à conſummato viro tractatum. [Opinor) Vt mea fert opinio ſic poſſe dici latine catorthoma, & ſic affert vtriuſque officij diffinitionem ſpinoſo, & contracto Stoicorum decreto, & breuiloquio conſentaneam. Aduerbia ſunt quæ differentiam faciunt, merenturq́. coronam, vt iuſtum in moribus pręconium. Iuſtus .n. is dicitur, qui agit iuſta & iuſte, (vt dictum eſt) *Iuſtus*
& rectus homo, qui recta agit, & recte, nec non rectum officium, *quid ſit.*
quod recte factum eſt, per habitum .ſ. rectitudinis. At uero dicit philoſophus, opus hominis, & ſtudioſi hominis idem eſſe gñe dicimus. vt Citharœdi, ſtudioſiq́. Citharœdi. & hoc in omnibus abſolute operi adiuncta perfectione, quæ eſt à propria virtute. Citharœdi nanque opus eſt pulſare Citharam, ſtudioſi vero bene pulſare, eodemq́. modo, cum hominis opum uitam quondam eſſe ponamus, & hanc ipſam operationem animæ, atque actus cũ ratione ſtudioſi pfecto viri hæc ipſa ſunt, cum bene, recteq́. fiũt. Singula aũt bene propriam virtutem efficiunt. hæc Ariſt. Cato Stoicus in 3. de Fin. dicit: Qm̃ videmus eſſe quoddam, quod recte factum appellamus. Id aũt eſt perfectum officium, erit ẽt inchoatum, vt ſi iuſte depoſitũ reddere in recte factis ſit, in officijs ponatur depoſitum reddere, illo .n. addito recte fecit, rectum factum per ſe, aut hoc ipſum reddere in officio ponitur. [Hoc aũt) Quod .ſ. medium, & cõe nos dicimus, ipſi Græci & Stoici philoſophi, de quorum decreto, & uerborum nouatione agitur, vocant. (καθῆκον) .i. expediens atque conueniens. In officijs capiendis ait Gell. cenſendis, iudicandiſq́. catheconta .i. expedientia, & conuenientia philoſophi appellant. [Quod ſit rectum) Habeat omnem rectitudinem .i. ſcientiam, electionem .i. rectam volũtatem ipſius agentis, & conſtantiam, ſiue firmitatẽ. Virtus, inquit Sen. & aliorum ſcientia eſt, & ſui, diſcendum de ipſa eſt, vt in ipſa diſcatur. Actio recta non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit, ab hoc .n. eſt voluntas. [Ratio probabilis) Cauſa veriſimilis, q̃ ad talem actionem impulerit. In 3. de Fin. dicit: Sed cum quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe dicamus, conſentaneum eſt tñ fungi officio, cum id offm̃, nec in bonis ponamus, nec in malis eſt .n. aliqd in his rebus probabile, & quidem ita, vt eius ratio reddi poſſit, ergo vt ẽt probabiliter acti ratio reddi poſſit, eſt aũt officium quod ita factum eſt, ut eius facti ratio reddi poſſit. Qm̃ in his rebus, quæ neque in virtutibus ſunt, neque in vitijs, eſt tamen quiddã,

quod

Philoſophi ſcia.

quod vſui poſſit eſſe, tollendū id non eſt, eſt ſūe eius gn̄is actio quoque quędam, & qdem talis, vt ratio poſtulet aliquid agere, & facere eorum. quod aūt rōne factum ſit, id officium appellamus. Eſt igitur officium eius gn̄is, quod neque in bonis ponatur, neq; in contrarijs, hæc Cic. Seneca Stoicæ diſciplinę addictus, nihil bonum aſſerens præter virtutem, dicit: Non ſtatim bonum eſt, ſi qd neceſſarium eſt, ac proijcimus, ſi hoc nomen pani, & polentæ damus, & ceteris ſine qbus vita non ducitur. Quod bonum eſt, vtique neceſſarium eſt, quod aūt neceſſarium eſt, non vtique bonū. Quoniam quędam neceſſaria ſunt, & eadem viliſſima, nemo eouſq; dignitatē boni ignorat, vt illud ad hęc in diē vtilia dimittet.

FRAN. MAT.

OMnis de officio &c.) Nūc officium diffinit, per diuiſionē eius generum. Genera aūt Cic. pro qualitatibus more ſuo accipit, dicit itaq; duas eius ſpecies eſſe, alteram quæ finem reſpicit, alterā quæ in pceptis poſita eſt. (Finem bono.) Eum quærimus qs ſit bonorum finis, pp quem aliqd agimus, & ad quem aliqua noſtra operatio refertur. Multi qdem fines ſunt vt multi ſunt actus, & artes & ſcientiæ. Nam (vt ait Ariſt.) omnis ars, oīsq; doctrina, ſimiliter autem actus & electio bonum quoddam expetere vīr. Medicinæ finis eſt ſanitas: Nauiculariæ nauigium: Rei militaris victoria: Oeconomicæ diuitię: Sed multi fines ſub vno aliquo ſupremo conſiſtunt, ſicut ars frænorum faciendorum, & ceteræ quæ ad ſtructuram equorum pertinent ſub equeſtri conſiſtunt, ipſa vero & omnia bellica actio ſub re militari, res militaris finem habet victoriam, & eodē modo aliæ artes ſub a[illegible] ſunt. fines vero qui magis principes, ſunt omnibus in rebus finibus anteponuntur inferioribus. Sicuti victoria ceteris operationum finibus, q̄ eam pcedunt, ſcientiæ item ciuiles, quæ quas diſciplinas in ciuitatibus eſſe, quales quęque addiſcere, & quouſque oportet, diſponit. Subſunt res militares, œconomica, rhetorica, atque aliæ ſcientiæ. Eadē lex fere quid agere qſque, à quoque abſtinere debeat, cōſtituit, itaque eius finis aliarum fines continet. Eſt aūt ſummum humanum bonum, ipſa tn̄ bonum affectat, quod eſt oīum agibilium ſupremum. & hoc felicitas eſt. Sed Cic. non de oīum rerum ſupremis finibus loquitur, ſed de particularibus honeſti, & eoꝝ operationibus dūtaxat, cum dicit duas de officio eſſe qōnes, alteram quæ ad finem bonorum ſpectat, alteram quæ poſita eſt in præceptis, qbus cōis vita inſtituitur, vt cum quęritur qd ſit prudentia, qd iuſtitia, qd fortitudo, qd temperantia, qd vtilitas, qd honeſtas, ad bonorum finem qō ſpectat. Cum vero quæritur qua ratione hæc, vel illa pars iuſtitiæ tractari debeat, qd in hac, qd in illa re fieri, qd ab hoc, qd ab illo ſecundùm quamuis honeſti partem agi, aliud .n. iuuenem, aliud ſenem, aliud virum, aliud fœminam decet, aliud magiſtratum, aliud priuatum. Quęſtio in præceptis poſita eſt, quæ ad operationes & vitæ actiones pertinent. In nulla aūt humana re tanta certitudo eſt, quanta in operationibus ſecundū virtutem, quæ ſtabiliores quam ſcientiæ videntur eſſe, vt ait Ariſtoteles. Nam quid agendum in quaque re ſit ſecundum honeſtatem oſtendunt. [Vſus vitæ) Quod hominū exigit & poſtulat vita. [Cōformari) Stabilis in bona actione ꝯſtanſq. reddi. [Omnia ne officia &c.) Vt prudētiæ officiū eſt cautione quadam delectum hr̄e bonoꝝ & malorum. Iuſtitiæ, ſuum cuiq; pro dignitate tribuere. Fortitudinis, res magnas appetere, humiles contēnere, & labores cum vtilitatis rōne perpeti. Temperātię, libidinē, atque alios non rectos impetus animi rōne moderari, & ſeruari in rebus oībus modum, quęritur num ij fines pfecti ſint, & nū finis iuſtitiæ maior ſit fine prudentiæ, & tēperantiæ, ſicut eſt re vera. Nā plus eſt ſuū cuiq; tribuere, q̄ bona à malis diſcernere, & tēperantem in oī vitæ actione eſſe, quod vnum tn̄, aut certe paucis prodeſt, cum illud plurimis. Bonus aūt tanto maius eſt, quāto latius patet, oēs qdem perfecti ſunt, ſed alius alio maior eſt & dignior. Quæritur item, num officium vtilitatis pfectum ſit, & dr̄ perfectum eſſe, ſi modo vtilitas, quam ſequi ſtudeamus, ſeiuncta ab honeſtate non fuerit. Num pudicitia Lucretiæ quæ metu famæ Sexto Tarquinio ſuccubuit, perfecta fuerit. Et perfecta qdem fuit, nihil .n. mens peccauit, & coacta violari paſſa eſt. Eadem tn̄ cum ſe occidit nullo modo ſeruauit officium non .n. probabili cauſa fecit. qd .n. ad eam infamiam pertinebat? cum ſibi conſcia pudicitiæ ſeruatæ eſſet, quantum in ipſa fuit.

Oeconomica rhetorica et aliæ ſcitiæ.

Vtrū vtilitatis officiū ſit pfectum.

Nunqd vt cum virtus cum virtute confertur, & vere dignior, & vtilior ſit quęritur. [Quorum aūt of.) quæ, inqt, officia vitam & mores inſtruunt, & in præceptis poſita ſunt, ſpectant qdem ad finem bonoꝝ. Sed cum ea traduntur finis ille minus eſt euidens. exempli gratia, docetur quiſpiam, qūo alium in contrahendo vel emendo, vel vendendo decipere poſſit, & ne id faciat, admonet. hoc officiū finem habet honeſtatem, q̄ iubet ne turpe aliqd faciamus. Sed dū præcipimus, vltimus finis, quem dixi minus apparet, qm̄ de eo non loquimur, nec .n. omnino conſideramus, ſed viam potius & rationem recte agendi reſpicimus. Cum vero, dicitur non eſſe cuipiam iniuriam faciendam, non eſſe quenquam decipiendum, qm̄ contra honeſtatem ſit hic finis tangitur, qa illud cum noīemus, ſtatim conſideremus oportet. Sed non idē accidit cum pcepta aliqua tradimus recte agēdi, qūo aliquid fieri, vel non fieri debeat, nihil .n. de fine loquimur. Ideoq. ille minus euidens eſt. [Inſtitutionem ui. c.) Qm̄ vitam hominum inſtituunt. Cōem aūt vitam quotidianam oīum ſm̄ rectitudinem & decoꝝ viuendi conſuetudinem intelligit. [De quibus) De officijs .n. ſolū modo tractat, quæ in præceptis poſita ſunt, & vitam inſtruunt qd faciendum. & non faciendum ſit in omni negocio præſcribentia. [His libris) De officijs, qui ſunt tres. [Atque etiam &c.) Hic apte oſtendit Cic. qualis hæc officij deſcriptio ſit cum aliam eius dicit eſſe diuiſionem. Sed qūo exoritur, quæ facile tn̄ ſoluitur, qūo vnius rei plures ſunt diffinitiones, ſiue deſcriptiones per diuiſionem, vīdetur res multas eſſe, quaꝝ vna eſt ſubſtantia, & plura ſunt accn̄a, ſi ſm̄ ſubſtantiam res diffinitur illa propria & vera diffinitio eſt, vt homo eſt animal rōnale mortale. Si homini accidit qualitas, ut ſi albus, pn̄t & aliæ accidere multæ, vt ſit bonus, malus, robuſtus, imbecillis. Non eſt igitur vitium, ſi alia atque alia diuerſarum qualitatum fiat diuiſio, quod circa ſubſtantiam fieri non poteſt, ſm̄ quam (vt diximus) vna eſt duntaxat diffinitio. Fit igitur duplex officij diuiſio, quaꝝ vtraque duplicē eius complectitur qualitatem. [Perfectum aūt &c.) Id perfectū offm̄ inquit eſſe quod cum honeſto conuertitur. Si perfectum, ergo rectum & contra, vt ſtoici diſputabant. Quidqnid honeſtum id perfectum, & nihil perfectum, quod non honeſtum, dicentes catorthoma opus virtutis .i. rectum ſign̄at. eſt .n. catortheo egregie, & cum virtute aliqnid facio, & catorthōſis correctio. Hoc autem cōe officium cathecon vocant. primus omnium ſic appellauit Zeno Atticus, auct. Laërt. Erat aūt depauatus locus hic, græca dictione quæ eſt cathecon, ſubducta, quæ in probatæ fidei codice à me eſt reperta. [Sic diffiniunt) Sic inquit, Stoici cathecon diffiniunt vt nihil rectum velint intelligi quod idem perfectū non ſit. Exempli gratia. Clam apud te quiſpiā pecuniam depoſuit, repeſenti reſtituis, officio fungeris recto, quod ſi rectum eſt, pfectum eſt. Infertur patriæ bellum, obijcis te pro eius ſalute periculis, hoſtes repellis, patriam à perturbatione liberas, fungeris item officio perfecto. Potes circūuenire, quempiam emendo, conducēdo, locando, & aliquid huiuſmodi contrahendo, non facis, rectum & perfectum tuum habetur officium, quod ſi tuæ vtilitatis gratia faceres, vehementiſſime peccares. [Medium officium) Hoc offciū non penitus honeſtum & perfectum ſr̄ eſſe, cur tn̄ factū ſit, ratio probabilis reddi poteſt. Exempli gratia: Deponit aliqs apud amicum pecunias, efficitur idē poſtea patriæ hoſtis, repetit pecunias, denegat amicus, cognoſcit .n. obfuturum patriæ plurimum, ſi eas reddiderit, accuſatur quod depoſitum non reſtituat, ſe excuſat & rōnali vtitur cauſa, hoc ideo facio, qa inutile & damnoſum fore patriæ ſi reddatur, intelligo. Timoleon Corinthius Timophanē fratrem ducē à Corinthis delectū, cū p milites mercēnarios tyrānidem occupaſſet, cuius particeps eſſe poterat, interficiendū curauit, huius offm̄ mediū fuit: nā cur id feciſſe rōnabilē cām attulit, q legibus patriæ paruerit, & ſuoꝝ ciuium libertati cōſuluerit.

Inter pfectū officiū & medium.

ASCEN.

OMnis de officio) Ponit diuiſionem officij duplicem, quarum prior eſt officiorum, alterum pertinet ad finem bonorū .i. ad ſpeculationem, qua inquiritur quid ſummum ſit, alterum ad præcepta, quibus præcipitur qūo officium exercebitur, & de hoc hic principaliter agetur. ſecunda diuiſio eſt: Officiorum alterū perfectum & animo rectum, de quo dubitari nō contingit, alterum medium .i. in probabili conſiſtens. Ordo eſt: Omnis quæſtio .i. inquiſitio de officijs eſt duplex, vnum genus officiorum ſupp. eſt, quod pertinet ad finem bonorum .i. ad inquiſitionem de ſummo bono. Alterum ſupple eſt quod poſitum eſt in præceptis. Quibus ſup. præceptis: Vſus vitæ .i. vſualis vita poſſit confirmari .i. ſtabiliri & approbari in omnes partes .i. ad quamlibet partem vitæ amplexandam, aut refutandam. Exempla generis ſuperioris .i. prioris, videlicet eius, quo inquiritur quid ſummum bonum, ſunt huiuſmodi. Ne pro an, omnia officia ſunt perfecta, & nunquid aliud officium ſit maius alio, & ſup. omnia ea quę ſunt eiuſdem generi .i. modi & naturæ. Autem pro ſed, q̄q̄ ea officia, quorum officiorum præcepta traduntur, pertinent ad finem bonoꝝ .i. ad ſummum bonum (præcepta .n. præſupponunt inquiſitionem de ſummo bono) nihil .n. rite præcipitur, quod non in ſummum bonum ordinetur, nec poteſt tale præcipere qui neſcit quid ſummum bonum ſit, tamen id, videlicet q ad finem bonorum pertineant, minus .i. non apparet, vel minus q̄ de alijs, quia videntur

magis ſpectare ad inſtitutionem cōis uitæ,de quibus ſup. officijs ad præcepta pertinentibus explicandum eſt nobis.i.mihi .ſ. Cic. in his.i.meis libris. Atque pro &,eſt ēt alia diuiſio officij . nam dē &.i.ēt,quoddam offm medium i.in probabili conſiſtens . &,ſup. quoddam perfectum,de quo.ſ.dubitari non contingit. Ego autē opinor ꝙ ſuperuocemus.i.appellemus,offm perfectum,officium ſup.rectum,quod officium perfectum & rectum græci diffiniunt .i.deſcribunt,diffinitione iudicante quid nominis catorthoma.i. recta affectio,ſiue rectum officium . nam officium dicitur , quaſi efficium.i.affectio. autem pro ſed,ipſi vocant hoc.ſ.officium medium cōe.i.quaſi omnibus conueniens. Atque ipſi ſup.Græci diffiniunt ea ſup.officia iam dicta .ſ. rectum & medium, vt diffiniant id officium eſſe perfectum quod ſit rectum. Autem pro ſed,ipſi dicunt,id officium eſſe medium,quod.i.de quo, cur ſit factum poteſt ratio probabilis reddi.

Officium quaſi efficium dicatur.

DOCT. *interpr.* IN præcepit &c.) Sicut medicina dupliciter tractatur,nā aut methodicos cauſæ verborum excutiuntur & remediorum, aut tm̄ præcepta ſanitatis, aut remedia traduntur, quod ſæpe ſolent aniculæ imperitæ cauſarum , ita de Officijs bifariam ſcribitur . Nam aut natura hominis,& finis bonorum methodicos inquiritur,aut parænēſes tm̄ traduntur, ſiue diſputatione accuratiore de natura hominis,& de bonis, vt ſunt præcepta Phocylidis,aut Theognidis,aut quæ dr̄ Catonis. Hoc modo Cic.profitetur hic ſe præcepta congeſſiſſe. [Quod Græci κατόρθωμα;) Catorthoma perfectum officium eſt,& negabant vllum factum eſſe cuiuſquam tale. Medium vero officium tribuebant mediocribus & ciuilibus viris, quare hic περὶ κατόρθωματος nihil diſputat,quæ tantum diſputando imaginamur , ſicut perfectum oratorem,aut alias ſpecies in artibus.

ARGVMENTVM.

Quæ in deligendis rebus deliberandi ratio.

TRIPLEX igitur eſt,vt Panætio uidetur,conſilij capiendi deliberatio. Nam, honeſtū ne factu ſit,an turpe,dubitant ; id quod in deliberationē cadit . in quo conſiderando,ſæpe animi in contrarias ſententias diſtrahuntur. Tum autem inquirunt,aut conſultant ad vitæ cōmoditatem,iucunditatemq́ , ad facultates rerum,atque copias,ad opes,ad potētiam,quibus & ſe poſſint iuuare,& ſuos,conducat id, necne,de quo deliberant : quæ deliberatio omnis in rationē vtilitatis cadit. Tertium dubitandi genus eſt,cum pugnare videtur cum honeſto id, quod videtur eſſe vtile . cum enim vtilitas ad ſe rapere,honeſtas contra reuocare ad ſe videtur ; fit,vt diſtrahatur deliberando animus,afferatq́. ancipitem curam cogitandi. Hac diuiſione,cum præterire aliquid maximum vitium in diuidendo ſit , duo prætermiſſa ſunt . nec .n. ſolum,vtrum honeſtū, an turpe ſit, deliberari ſolet ; ſed etiam , duobus propoſitis honeſtis , vtrum honeſtius ; itemq́., duobus propoſitis vtilibus , vtrum vtilius. ita,quam ille triplicem putauit eſſe rationem,in quinque partes diſtribui debere reperitur. primū igitur eſt de honeſto,ſed dupliciter ; tum pari ratione de vtili,poſt de comparatione eorum differendum .

PETR. MARS. TRIPLEX eſt igitur,) Panætius quem Cic.imitatur,triplicem putauit eſſe conſilij capiendi deliberationem . Nam prius conſultamus,an ſit honeſtū id,de quo futura eſt deliberatio . Inde,an ſit vtile. Demum,an aliqua repugnantia ſit inter utile,& honeſtum.[Deliberatio) Prius inquirimus,inde cōſultamus,poſtea eligimus. Cōſultamus de rebus indeterminatis,& quę pōt aliter ſe hr̄e,conſultamus de his rebus agendis, q̄ in noſtra ſunt ptāte . Nam conſultatio verſatur in his,quę plerunque fieri pn̄t,conſultamus non de finibus,ſed de his,q̄ ad fines ipſos perducunt . omnis conſultatio eſt inquiſitio,ſed non oīs inquiſitio eſt conſultatio,qppe multa inqrimus,de qbus non conſultamus , electio cū rōne eſt,atque mente,qa præſupponit habitum, aut bonum, aut malum,bonum.n.aut malū eligere poſſumus,eligibile illud eſt , quod in cōſultatione præferimus.oīs electio eſt conſultatio, ſed non oīs conſultatio electio eſt. Poſſumus.n.aliqn̄ conſultare, & nō eligere,aut deliberare. [Factu.) Dū fit,& vt hat. [Cadit in deliberationē).i.de quo hoies ſolent cōſultare,& deliberare. [Cōſiderando) diligenter inſpiciendo qd ſit honeſtum,aut turpe.[Diſtrahuntur) In diuerſas ſnīas trahuntur.nam diſtrahi eſt in varias ſnīas & occupationes trahi.& maxime refertur ad aīum.[Contrarias) Inuicem oppoſitas.[Tum aūt inqrunt) Hæc eſt ſecunda pars,qua quæritur,an ſit vtile id, quod eſt agendum . [Inqrunt) ſubtiliter inueſtigant,& conſultant. [Cōmoditatem) Vtilitatē, lucra. [Iucunditatem) Oblectationē animi,vt erigere theatra,celebrare ludos,porticus ad tēpus extruere,nemora excolere,& cetera id genus. [Ad facultates reꝝ) Abundantiam,& reꝝ poſſibilitatē. Facultas eſt ea vis & potētia,qua facere, & agere poſſumus. [Copias) Reꝝ affluentiam. Copia interdum ſignificat multitudinē minorē in exercitu. Sic apud Virg. Quæ ſit me circū copia luſtro. Copiæ,totū exercitum . Vnde in aciē copias eduxit, Liuius inqt.& copia,ſiue copiæ ſigñat reꝝ abundantiam.[Ad potentiā) vt ſint potentes,& factioſi,ac principes in ciuitate, & vt habeant magnā clientelam,& ea oīa,qbus ſe,& ſuos defendant,vt vult natura,illos.n.tueri debent. [Conducat) Vtile ſit. [In rationem vtilitatis) Nam hæc oīa ad vtilitatem ſpectant,& tendunt. [Cadit) Venit,& continet vtilitatem,de qua conſultatur . [In rōnē) ſupputationem,& numerum . [Tertium) Hæc eſt tertia pars, & rō dubitandi in ipſis deliberationibus.[Id,quod vr̄ eſſe utile) Vr̄ dixit,cum re uera nihil ſit utile,quod non honeſtum.& ſic oē honeſtum eſt utile,conuertuntur iſta, maxima Stoicorum ſnīa,qui nil cenſebant vtile , niſi quod eſſet honeſtati coniunctum : cum aliquid prima facie apparet vtile , videtur anteponendum honeſto. Vnde oritur dubitatio in cōſiderando,deliberandoq;. [Rapere) Per vim, & quodam appetitu . Nam rapere eſt aliena per vim auferre,inde raptores . rapit ergo vtilitas,reuocat honeſtas. [Reuocare) Ad ſe retrahere,nam reuocamus rem tanq̄ noſtram. [Diſtrahatur) In diuerſas ſententias,& opiniones trahatur. [In deliberando) Poſt.ſ.inquiſitionem,& conſultationem. [Ancipitem) lubricam, dubiam, & variam . Vtilitatis enim ipſe inſpecta rapimur appetitu,reuocamur autem tūc ad ipſam honeſtatem,& ſic ambigimus quid ſequamur. Appetitus.n. rectæ rationi non parēs appetit vtile . Ratio autem honeſtum, quod eſt maxime ē natura,quæ honeſtum amat,& vtile quod vacat honeſto , ſi vtilitas ſine honeſtate dici pōt,auerſatur,& odit. [Hac diuiſione,) Reprehendit Cic. Panætium in diuiſione, quam ille fecerat in triplici deliberatione conſilij capiendi,in qua duo (vt ipſe ait) p̄termiſſa ſunt,cum maximum vitium ſit in diuiſione,aliqd præterire,qppe non ſolum deliberamus,an aliquid honeſtum ſit,ſed duobus propoſitis honeſtis,vtrum ſit honeſtius & ſic de vtili,ne aliquid in diuiſione p̄termittatur . At certe (pace Cic. dixerim) non decebat Panætium Stoicum dare gradus in ipſo honeſto,aut vtili,cū ſententia Stoicorum, honeſtum quod eſt ſolum bonum nō creſcat. Vnde dicit Cato apud eundem in lib. de finibus : Hoc autem ipſum bonum non acceſſione,neque creſcendo,aut cum ceteris cōparando,ſed propriā vi ſua,& ſentimus & appellamus bonum . & paulo poſt : Tuenda eſt hæc ſententia maxime Stoicis qui nihil aliud in bonoꝝ numero , niſi honeſtum eſſe voluerunt . & dicebant id ſolum eſſe bonum,quod eſſet honeſtum, nec (vt dixi) dabant gradus,ſed dicebant,parua eſt,vt magna culpa,& oīa peccata ſunt paria . Ideo non oportebat, neque decebat virum Stoicæ pſeſſionis dare gradus in honeſto. ſed iure, an iniuria Cic.reprehenderit Panætius,ipſe viderit,& ego doctioribus deſpiciēdum , cōſiderandumq́. relinquo.[Cum præterire aliquid) Nam in diuiſione à gn̄e generaliſſimo ad ſpecies ſpecialiſſimas deſcendendū eſt,& nihil relinquēdum . Vnde à generaliſſimis ad ſpecialiſſima deſcendentem iubet Plato quieſcere. ſic .n. ſcribit in eo dialogo, qui ciuilis de regno inſcribitur. Præſtat autem per media progredi patiendo . ſic.o.facilius,meliusq́. Ideas inueniemus, hoc autē ad illa,quæ inquiruntur totum referre . & in Phædro ſic ait : Meminiſſe rurſus oportet non prius poſſe aliquem dicendi artem ad ſummum callere,ad perſuadendum,atque docendum,vt ratio ſuperior nobis oſtendit, q̄ veritatem earum rerum, quas dicit, vt ſcribit,cognouerit,vniuerſamq́. rem diffinire,& diffinitione poſita rurſum ſm̄ ſpecies vſque ad indiuidua diuidere nouerit. Si Panætius non fuiſſet Stoicus,vitiū profecto in hac diuiſione cōmiſiſſet,nō deſcendendo uſque ad indiuidua,quod feciſſet Plato, &

Conſultatio de quibus ſit.

Diſtrahi quid.

Copia quid.

Cic.error

A generaliſſimis ad ſpecialiſſima ſ diuiſionibus deſcēdēdū eſt.

Ariſt.eorumq́. familiæ,nam dabant in his rebus gradus.Plato.n. quod in philoſophia incohoatum erat,neque perfectum,progreſſionem quandam ad virtutem appellabat,quod nõ dixiſſent Stoici,quod aũt erat abſolutum,id virtutem Plato dicebat.Stoici vero dicentes omnia peccata eſſe paria,eos,qui natura, doctrinaq́. ad uirtutem longe ꝓceſſiſſent,niſi eam plane adepti eſſent, ſumme miſeros eſſe dicebant,neque inter ipſorum vitam, & improbiſſimorum quicquam omnino intereſſe,vt Plato tantus ille vir primus philoſophus,ſi perfecte ſapiens non fuerit,nihilo melius ꝙ quiuis improbiſſimus nec beatus vixeris. Sed hoc bona venia Cic.dictum ſit,qui forte aliqua alia ratione mouebatur, quę me fugit,& ideo in hoc nec audaculus eſſe volo,nec pertinax.[Vtrũ honeſtius).i.alterum de duobus honeſtius ſit, cum duo proponantur honeſta,iudicandum eſt vtrum illoꝝ ſit honeſtius.[Rõnem) Modum conſilij capiendi. [Triplicem) Tripliciter diuidendam, nam in tres partes diuiſit conſilij capiendi deliberationem.[Primum igitur) Facit auditorem attentum, & docilem proponens cum enumeratione,expoſitione, diuiſioneq́. , quo ordine ſingula tractare intendat . ſic poetæ faciunt in ſuis ꝓpoſitionibus maximis.Docilem,inquit Fabius ſine dubio, & hæc ipſa præſtat attentio . ſed & illud ſi breuiter & dilucide ſummam rei , de qua cognoſcere debet auditor,indicauerimus,qḋ Hom.atq; Virg.opeꝶ ſuoꝶ principijs faciunt,nã illius rei modus eſt, vt ꝓpoſitioni ſimilior ſit ꝙ expoſitioni,nec quo quidq́. ſit actu,ſed de quibus dicturus ſit,orator oſtendat.[De honeſto,)Qḋ facit in hoc j.lib.in, cuius calce dicit de duobus honeſtis,vtrũ honeſtius. & parì rõne de vtili agit in ſecundo vol. [De comparatione) Hoc facit in vlt.

ADDE.
Captus locus qui.

CONſilij) Rõnis,& iudicij de aliqua re agenda.[Capiendi) Eligendi,captus locus dicebatur ad ſacrificandum legitime conſtitutus.[Deliberatio) Conſultatio,& rõcinatio. [Honeſtũ) Laudabile ſua ſponte,ac decoꝶ.[Factum) Fiat.[Turpe) Indecoꝶ,vituperabile.[Cadit)Venit in conſultationẽ, diſquiſitionemq́. conſilij.[Diſtrahuntur) Eunt in diuerſum,atque oppoſitum.[Cõmoditatem)Neceſſariam vtilitatẽ,& vſum.[Iucunditatem) Oblectationẽ.Tria ſiqdem ſunt amabilia, honeſtũ, vtile, iucundũ. [Facultates) Poſſibilitates,domeſticasq́. rõnes,& fortes,vnde difficultas domeſtica dr̃ paupertas,& inopia .[Copias) Copioſas,& numeroſas diuitias.[Opes) Auxilia fortunæ,factiones,& clientelas.[Potentiam) Magna efficiendi inſtrm,& vires. [Conducat) In rem ſit,& rõnibus proſit,& calculis. [In rõnem)

Venire in rationem Libitinæ quid ſit.

Numeꝝ,conſiderationem,& ſupputationẽ,vnde rationarij libri dicti,& venire in rõnem Libitinæ,eſt numero defunctoꝶ aſcribi, & diario, ſiue calendario apponi', & hr̃e aliq̃ rõnem cuiuſpiam eſt illum in aliquo numero, & æſtimatione, aut indicatura hr̃e . Quæ miniſteria,inquit Sen q̃uis incruenta ſint in numeꝶ ſtipendioꝶ veniunt. [Pugnare)Contrariam vim hr̃e. [Vr̃ vtile) Præ ſe fert apparentem vtilitatem.cũ re vera nihil ſit vtile,qḋ vacet honeſtate,& hoc ex decreto Stoicoꝶ in primis. [Rapere) Violẽter appetitum trahere,qm̃ duce natura,tendit ad honeſtum.Quapp vim iſert iucũda,& pſtigiatrix (ita dixerim)vtilitas.[Reuocare) Reducere tanq̃ ad proprium decus , ad qḋ eum natura ſubornauit,& inſtruxit.[Diſtrahatur)Diuellatur,reddaturq́. anceps,atq; ambiguus.[Ancipitẽ)Dubiam,& controuerſiam cogitationẽ, & electionem.[Triplicem rõnem)Viam,& modũ deliberandi. Pa-

Cic.error

ce tua dixerim Cic.Stoicus Panętius recte diuiſit,& iure ſuo gradus non poſuit,vt Stoicum pſcripſerat decretum,qḋ tu Cato. pſonam mutuatus explicuiſti,& Paradoxa cõibus locis pbaſti,honeſtum quippe non creſcit apud Stoicos,ſic nec turpe, & beato nõ eſt beatior,nec ſapiente ſapientior , virtutes pares ſunt & uitia . ſuffragatur mihi(vt alios præteream breuitatis cauſa)tui ſtudioſiſſimus,& doctrinæ non minus ꝙ facundiæ admirator, & laudator. Sen.9. Epiſt. dicens : Non eſt ullum bonũ maius altero,quia non eſt quicq̃ apto aptius,quia plano nihil eſt planius,nec honeſto honeſtius quicq̃ eſt,ꝙ ſi par omnium virtutũ natura, tria gñ̃a bonoꝶ in æquo ſunt , oẽs uiri boni pares ſunt , q̃a boni ſunt . & alibi : incrementum maximo nõ eſt,nihil inuenies rectis recto , non magis ꝙ verius vero , honeſtum quoque nullam acceſſionẽ recipit. [Diſtribui) Diſtingui,ſeparari,diuidi. [Primũ eſt igitur) Ponit ordinem futuræ diſputationis , & docilitatem venatur, & attentionem.[De honeſto)De omni gñe virtutis, & officioꝶ in j. vol. in quo extremo aperit vtrum honeſtius. In ſecundo de oĩ ratione vtilitatis,& vtrum vtilius. In 3. de repugnantia,quæ vr̃ eſſe inter honeſtum,& vtile,nec non de formula , iudicio, atque electione diſputat copioſe. [De comparatione) .i.adæquatione, & collatione ipſaꝶ qualitatũ,quas præ ſe ferunt honeſta, & utilia. nam re vera nullam recipiunt comparationẽ,vtilitas etenim nulla eſt,vbi non eſt honeſtas,hanc cõparationem hi faciunt,qui voluptate,ac vtilitate omnia metiuntur,dirigũt,expediunt, Qui vero primas dant honeſtati,non conferunt, multo minus Stoici qui nullum præter honeſtum nouerunt bonum,omnia ſiquidem ex altera parte collocata vix minimi momenti inſtar habebunt . Non indignor,inquit Sen.ꝙ poſt voluptatem ponitur uirtus,ſed ꝙ omnino cum voluptate conferatur contemptrix eius, & honeſtis,& longiſſime ab illa reſiliens .

FRAN. MAT.

TRiplex eſt (vt Panætio &c.) Facta officij diuiſione, & eius oſtenſa parte,de qua tractandum ab eo ſit, totius operis diuiſionem facit quinque partitam . Cum.n.offm̃ ſit virtutis actio,merito cum qd agendũ eſt,q̃ri,aut deliberari a nobis ſolet, honeſtum ne ſit illud,an turpe,vtile,an inutile . Et quia utilitas cum honeſtate ſæpe pugnat,quoties aliquid vtile eſt, quod idem honeſtum non eſt,naſcitur hinc alia, & ea perdifficilis conſultatio,honeſtum ne ſit quod utile vr̃. Quærimus item duobus ꝓpoſitis honeſtis,vtrum honeſtum, & duobus propoſitis vtilibus,vtrũ vtilius,q̃ duo prætermiſſa à Panætio miratur Cic. & reprehẽdit.

Honeſtũ contra turpe.

Ariſt.tria tm̃ ad capiendum conſilium pertinere dixit,honeſtum, vtile,iucundum, & tria ad repudiandum,turpe,vtile,moleſtũ. Vt Panætio videtur.Aliter.n.Cic.ſentit & diuidit.[Conſilij capiendi)Cũ facere aliqd volueris . [Honeſtum) Quod reprehendi nõ poſſit,vt occidere tyrannũ , & patriam in libertatem vendicare . [Turpe) Vt tyrãnidem occupare.[Tum aũt &c.)Secũda diuiſionis Panætij pars,utile aliqd ſit,an inutile. Subijcit aũt vtilitati ẽt iucunditatem Cic. [Inquirunt) Per ſeipſos conſultant cũ alijs . [Cõmoditatem)Eſt .n. aliquid cõmodum,idem tñ minus vtile. Cõmodum eſt multos hr̃e ſeruos,idẽ tñ inutile ſi pauciores ſufficiant . [Iucunditatem) Non ſolum cõmodi, ſed delectationis ẽt ratio habenda eſt,quod niſi cum honeſtate cõiuncta vtilitas fuerit,repudianda erit.Iucundum eſt totos dies ludis,theatris, & lupanaribus impartiri,idem tñ nullo modo vtile aut honeſtũ. Rhetori non ſatis eſt aliqd honeſtum eſſe perſuadere , niſi idem vtile eſſe facile iucundum oſtendat . Et ꝑꝑea ſeorſum de his præcepta dat.Non.n.ſi prodeſt tm̃,ſed ẽt ſi delectat negocium ſuſcipiendũ, vulgus extimat,ſed ſapiens nihil iucundum eſſe differit, ſi honeſtum non idem ſit.[Ad facultates) Quid ſint facultates ipſe exponit ſubiungens copias rerum opes,& potentiam.Nam ad hęc genus eſt facultas,quæ poſſibilitatẽ ſignat in re qualibet. [Copias rerum)Omnium affluentiam.[Opes) Seruitia,clientelas,hoſpitia,ſodalitates.[Potentiam) Imperia,magiſtratus.[Suos)Cognatos,propinquos,affines,amicos . [Conducat id nec ne &c. vtile ſit an contra. Exempli gratia : Vtile videtur tenere primum locũ in ciuitate,cum tñ ꝑꝑea ſæpe in nos concitetur inuidia, & pdamus vtile . item vr̃ multos clientes, multos ſodales habere , cum tñ ſic in ſuſpicionem affectandæ tyrãnidis venire poſſumus,ergo inutile.[In rationem vtilitatis) Vtſi vtile ſit,& minime nociuũ

Inter opes & copiam, differentia.

ſuſpicamus,ſi contra relinquamus . [Tertium dub. &c.) Tertia eſt conſilij capiendi deliberatio cum id quod vtile eſt pugnare cũ honeſto vr̃,pugnare quidem re uera vtile cum honeſto nullo modo poteſt,cum vtile nihil ſit,quod idem honeſtum non ſit,& cõtra . non poteſt ergo pugnare,ſed vr̃. Neque hoc ad ſapientem, qui errare non poteſt , aut decipi ſed ad multitudinem referas . Verum hæc infra patebunt, ſed ut tantiſper intelligas, exemplũ ſubijcere placuit. incolumitatem ſeruare vtile vr̃ pro patriæ,parentum,ac fratrum ſalute ſe periculis offerre honeſtum eſt . q ergo incolumitatis ſuæ ſeruandæ cauſa,patriam,cum poſſit nõ defendit,aut parentes,aut fratres, ab honeſto diſcedit. idq́. utilitatis cauſa facit,cuius maiorem à ſe rõnem habendam credit , quã publicæ ſalutis trahitur . itaque ab utilitate propria . qḋ ſi idem ſua utilitate contempta defenſionem aggreditur , vincit honeſti ratio utilitatis rõnem. cum item q ſi patriam perdat,non ſolum incolumitati ſuæ conſulere põt,ſed præmia ingentia, & diuitias conſequi,utile hoc uidetur,ſed diſſuadet honeſtas facere, quę omnia quamuis difficillima prius perpetienda iubet , quam hmõi aliquid tentandum. hæc & alia huius generis ſunt,in quibus utilitas ad ſe noſtros animos rapit , & ab eadem honeſtas reuocat . [Videtur natura) Re uera non eſt,cum nihil utile ſit,quod non honeſtum . [Diſtrahitur) Vtilitas .n. ſuadet,honeſtas diſſuadet . [Ancipitem)Dubiam,uel duplicem,ſed ſi dubias res omnino (ut Cic. præcipiet)omittenda. [Hac diuiſione &c.)Panætium nunc reprehendit ꝙ duo prætermiſeris . non tñ dignus omnino ꝑꝑea reprehenſione Panætius vr̃, aut.n.exprimitur aliqd in diuiſione, aut neceſſario ſubintelligitur. nõ exprimitur in diuiſione Panętij comparatio duorum honeſtorum & duorum utilium,cum tñ de honeſto & utili tractatur,nemo eſt qui non intelligat eſſe utili aliqd magis utile,& honeſto magis honeſtum. [Præterire aliquid)Oẽs.n.tres qualitates ſiue ſpecies & proprietates,de quibus

Quare Panætius reprehenditur hic.

dicendum eſt, diuidendæ ſunt. Duobus propoſitis honeſtis, vt ſi ꝓponatur, patria ne, an parentes potius ſeruandi ſint, cum vtrunq; liceat, erit patria potius ſeruanda, quia id honeſtius eſt. Cum ea omniom charitates complectatur. Item duobus propoſitis vtilibus, vt ſi deliberetur danda ne ſit opera rei militari, an mercaturę iure ciuili an medicinæ. (Ita, quam) Concludit nunc Cic. Primum .n. quem ordinem ſeruaturus ſit declarat, in quo docilem facit. Primo, inquit, libro, de honeſto tractabo, & duobus propoſitis honeſtis, vtrum honeſtius. In ſecundo de vtili, & vtilium ad inuicem comparatione. In tertio de vtilis & honeſti pugna.

ASCEN. Triplex igitur eſt. Diſtinguit ſecundū membrum, quod ꝓſequi vult, videlicet officium medium, quod in præceptis probabilibus conſiſtit, oſtendens ſm Panætium triplicem eſſe conſilij capiendi deliberationem, ſecundū ſe autem quincuplicem, quarum prima eſt, an honeſtum ſit factum, an turpe. Secūda, ſi hoc & illud honeſtum, vtrum ſit honeſtius. Tertia, an vtile ſit, an inutile. Quarta, ſi duo vtilia, vtrum eorum vtilius. Quinta, ſi alterum honeſtum, alterum vtile, vtrum acceptabilius. Ordo eſt: Deliberatio capiendi conſilij .i. de capiendo conſilio circa officium eſt, vt videtur Panætio triplex. Nam ſup. qui deliberāt, dubitant. an id quod in deliberationem cadit ſit honeſtum factu .i. vt fiat, aut turpe. In quo conſiderando .i. in cuius conſideratione animi ſup. conſiderantium, uel deliberantium diſtrahuntur .i. diuiſi trahuntur ſępe in contrarias ſnias. Autem pro ſed, diſq̄runt cum .i. deinde aut conſultant, deinde ad cōmoditatem, q; pro &, iucunditatem vitæ, hoc eſt an ſit cōmodum & voluptuoſum. Iterē ad facultates rerum, atque copias, ad opes .i. diuitias, & ad potentiam, quibus ipſi poſſent iuuare, & ſe, & ſuos ſup. amicos & neceſſarios. An .ſ. id de quo deliberāt, cōducat .i. vtile ſit nec ne .i. an nō, q̄ oīs deliberatio, vel q̄ deliberatio cadit omnis .i. tota, in rōnem vtilitatis, hoc eſt an ſit vtile, an inutile, ſicut ꝓcedēs in rōnem honeſtatis, an .ſ. ſit honeſtū, an inhoneſtum. Tertium genus dubitandi, & ꝑ ꝯñs deliberandi, eſt, cum .i. qñ, id quod vř vtile, vř pugnare .i. contendere de ꝑſtantia & eligibilitate cum honeſto. Enim, ꝓ quia, cum .i. qñ, vtilitas vř rapere ad ſe, ita .ſ. ꝙ ſit vtile & non honeſtum, & cum .i. qñ, honeſtas econtra .i. econtrario, vř reuocare .i. quod inique raptum eſt ꝑ reuocationem appropriare ad ſe, ita ꝙ ſit honeſtum, ſed non vtile, ſit .i. contingit ſup. tunc vt animus diſtrahatur .i. in diuerſas ſnias trahatur deliberando, & afferat ancipitem .i. dubiam & periculoſam curā cogitandi. Hæc ex Panætio, q̄ vt imperfecta reprehendit auct. dicēs. Hac diuiſione &c. ſed Marſus aliter ſentiet, vt videbis. Ordo eſt. Cum .i. tametſi, ꝑmittere aliquid in diuidendo .i. dum diuiſio ſit, maximum vitium, tñ ſup. duo ſunt prætermiſſa ſup. in hac diuiſione. Nec, pro & non, etenim non ſolet deliberari .i. deliberatio fieri ſolum, vtrum ſup. aliqd ſit honeſtum, aut turpe, ſed ēt propoſitis doobus honeſtis .i. poſtq̄ duo honeſta ꝓpoſita ſunt, & ſup. ſolet deliberari vtrū ſup. illorꝝ (gallice, Lequel des deulx) ſit honeſtius .i. le plus honeſte eu honorabile, ꝙ pro & item .i. conſimiliter, duobus vtilibus ꝓpoſitis ſup. deliberari ſolet vtrū ſup. ſit, vtilius ita .i. hoc modo, reperit (gallice, on troue) Eſt .n. impſonale verbum, rōne ro quam il le Panætius putauit eſſe triplicem, debere diſtribui in quinque partes. Primū igitur differendū eſt de honeſto, ſed dupliciter, qa diſq̄ritur primum an ſit honeſtum, an inhoneſtū. deinde ſi duo ſint honeſta, vtrū honeſtius, tum .i. deinde, differendum eſt pari .i. cōſimili rōne de vtili, an .ſ. ſit vtile an inutile, & vtrum vtilius ſi duo ſint, & poſt .i. vltimo loco, differendū .i. diſq̄rendum eſt, i. oportet diſq̄rere de cōparatione eorꝝ .ſ. honeſti & vtilis, hoc eſt ſi vnum ſit tm honeſtum, & alterum ſit tantum vtile, vtrum ſit acceptabilius.

DOCT. interpr. Triplex igitur. Gñarerꝝ ad q̄ tanq̄ ad ſcopos diriguntur oia conſilia, & facta, ſunt honeſtum, & vtile, quæ ſibi pueri proponant, vt diſcrimina & rerum, & factorum humanorꝝ perſpiciant.

Teritius, Dñs in duobus eſt animus pa ullo momēto huc vel illuc i pellitur.

ARGVMENTVM.

Ex veteris Academia, & Stoicorum ſententia, qui ſummum bonum à natura proficiſci putant, & hoc ipſum eſſe beate viuere, ſecundum naturā viuere, commemorant, quæ ſemina nobis natura inſeuerit, quæque adminicula addiderit, quibus accedente induſtria, ac vſu, ad felicitatem, quo referuntur omnia, proficiamur. Nam primo loco omni animanti ſtudium tuendi ſui indidit, id quod tunc natura eſt hominum cum pecudibus cōmune, vocaturq; πρῶτον κατὰ φύσιν: id eſt ſecundum naturam primum, conſequens eſt appetitus eorum, quæ incolumitati ſunt amica, fuga eorum, quæ noxia. Verum homini, quoniam non ſolum è corpore conſtabat, ſed etiam ex animo vt totus eſſe poſſit incolumis, ratiocinandi vim addidit, vnde diſciplinæ omnes, et virtutes illæ morales proficiſcuntur.

PRINCIPIO generi animantium omni eſt à natura tributum, vt ſe, vitā, corpusq́. tueatur, declinetq́. ea, quæ nocitura videantur; omniaque, quæ ſint ad viuendum neceſſaria, inquirat, & paret, vt paſtum, vt latibula, vt alia eiuſdē generis. commune item animantium omnium eſt coniunctionis appetitus procreandi cauſſa, & cura quædam eorum, quæ procreata ſunt. ſed inter hominem, & beluam hoc maxime intereſt, ꝙ hęc tantum, quantum ſenſu mouetur, ad id ſolum, quod adeſt, quodq́. præſens eſt, ſe accommodat, paullulum admodum ſentiens pręteritum, aut futurum: homo autem, qui rationis eſt particeps, cōſequentia cernit, principia, & cauſſas rerū videt, earumq́. progreſſus, & quaſi anteceſſiones non ignorat, ſimilitudines comparat, rebusq́. præſentibus adiungit, atque annectit futuras; facile totius vitæ curſum videt, ad eamq́. degendam præparat res neceſſarias. eademq́. natura vi rationis hominem conciliat homini & ad orationis, & ad vitæ ſocietatem; ingeneratq́. in primis præcipuū quendam amorem in eos, qui procreati ſunt; impellitq́., vt hominum cœtus & celebrari inter ſe, & ſibi obedire velit; ob easq́. cauſſas ſtudeat parare ea, quę ſuppeditent & ad cultum, & ad victum, nec ſibi ſoli, ſed coniugi, liberis, ceterisq́., quos caròs habeat, tueriq́. debeat. quæ cura ex ſuſcitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. in primisq́. hominis eſt propria, veri inquiſitio, atque inueſtigatio. itaque, cum ſumus neceſſarijs negocijs, curisq́. vacui, tum auemus aliquid videre, audire, ac diſcere; cognitionemq́. rerum aut occultarum, aut admirabilium ad bene, beateq́. viuendum neceſſaria ducimus. ex quo intelligitur, quod verum, ſimplex, ſincerumq́. ſit, id eſſe naturæ hominis aptiſſimum. huic veri videndi cupiditati adiuncta eſt appetitio quædam principatus, vt nemini parere animus à natura bene informatus uelit, niſi præcipienti, & docenti, aut vtilitatis cauſſa iuſte, & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo exiſtit, humanarumq́. rerum contemptio. Nec vero illa parua vis naturæ eſt, rationisq́., ꝙ vnum hoc animal ſentit quid ſit ordo, quid ſit quod deceat in factis dictisq́., qui modus. itaq; eorum ipſorum, quæ aſpectu ſentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, venuſtatem, cōuenientiam partium ſentit. quam ſimilitudinem natura, ratioq́. ab oculis ad animum transferēs, multo etiam magis pulchritudinem, conſtantiam, ordinem in conſilijs, factisq́. cōſeruandum putat; cauetq́., ne quid indecore, effeminate ue faciat, tū, in oībus & opinionibus, & factis, ne quid libidinoſe aut faciat, aut cogitet. quibus ex rebus conflatur, & efficitur id, quod quærimus, honeſtum; quod ēt ſi nobilitatū non ſit, tñ honeſtum ſit; quodq́. vere dicimus, etiamſi à nullo laudetur, laudabile eſſe natura. Formā quidē ipſam Marce fili, & tanq̄ faciem honeſti vides. quæ ſi oculis cernerentur, mirabiles amores (vt ait Plato) excitaret ſapientiæ.

PETRVS MARS. PRINCIPIO) Incipit tractatus in quo, vt oſtēdat honeſtum eſſe ſm naturam, & nos habere ſemina virtutis, & quoſdam igniculos à naturā datos, eundem ordinem ſequitur, quem in libris de Finibus: licet illic de dogmate tantum agatur, hic autem de dogmate, & præceptis: illic dicit petendam eſſe originem ſummi boni ab ipſa natura, & vt facilius, & dilucidius inueniat quid naturæ hominis aptiſ-

ſimum

ſimû ſit, ponit principia naturæ, & ea, quæ oĩbus animalibus cõi lege cõpetunt. Inde ponit drĩam inter beluam, quæ tñ ſenſu mouetur, & hoiem, qui habet rõnem .i. intellectum, quæ tandem efficitur in ipſis ſtudioſis recta ratio .i. prudẽtia, qua homo differt ab hoie. Vnde cum pulchrum ſit hoiem differre à beſtijs rõne, quanto pulchrius eſt recta rõne .i. prudentia hoiem homini antecellere? & ſic ſcrutando paulatim naturam humanam, inueſtigat principia virtutum, ea quibus conflatur illud honeſtũ, de quo erit diſputandum, & oſtendit innata oobis eſſe ſemina honeſti, officiorumq;. Seneca ẽt dicit: Inſita ſuot oobis oĩum artium ſemina, magiſterq. ea occulto Deus producit ingenia, & alibi dicit: Dociles natura oos edidit, & rõnem dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſit. In vltimo de Finibus ſic ait: Totius qõnis eius, quę hr̃ de finibus bonoꝝ & maloꝝ, cum quæritur in his quid ſit extremum, & vltimum, fons reperiendus eſt, in quo ſint prima inuitamenta naturæ, quo iouento oĩs ab eo quaſi capite, de ſummo bono, & malo diſputatio dr̃. (Principio) Primum oĩum natura hoc tribuit oĩbus animantibus. (Omni generi animantium) Tam rationalium, q̃ irrationalium. (Tributum) Conceſſum liberalitate quadam naturæ cõis parentis. Tribuimus liberalius, quam damus. Vnde natura optima parẽs hoc tribuit oĩbus animantibus. (Tueatur) Defendat, qm̃ omne animal ſeipſum diligit, & ſe in optimo ſui gñis ſtatu conſeruare cupit, ita tribuente natura. Se accipit tanq̃ genus, & poſtea diſtinguit in vitam, & corpus, vitã ne mors interatur, quam omne animal fugit, tanq̃ vltimum quoddã omnium terribilium. Quod experientia patet, nam vnũquodq; animal duce natura, vitat mortem, & ſe defendit. Euolant è nidis auiculæ, & latebras quærunt rapi timentes, nant & mergũt ſeſe, emergunt anaticulæ. Vituli, & boues, & cetera id genus cornib' vtuntur, & calcibus. Apes, veſpæ, ceteraq. inſecta, aculeis. Aquatilia ẽt id fugiunt. Omne denique animatum. (Corpusq.) Ne aliquo detrimento afficiatur, vt frigore, & alijs, quæ corpori moleſtias afferuot & ſingulas ẽt partibus ipſius corporis, quæ ꝑ ſe charæ ſunt, qꝛ oĩs ſuas partes integras hr̃e cupit. In vltimo de finibus ait; Iure igitur grauiſſimi philoſophi initiũ ſummi boni à natura petiuerunt, & illũ appetitum rerum à natura cõmodataꝝ ingeneratum putauerunt oĩbus, q continentur ea cõmendatione

Declinare quid. naturæ, qua ſe ipſi diligunt. (Declinet) Vitet & fugiat. Declinare ꝓprie eſt motu corporis, & geſtu aliqd vitare. (Paret) Acquirat. (Vt paſtum) Cibũ dixit, non potum, qm̃ ſatis eſt fluuius, & aqua, quę paſſim fluit ad potũ. (Latibula) Latebras io qbus lateat declinans cõtrarium, & aliquod detrimentũ. (Alia eiuſdem gñis) Quę ſunt his ſimilia, & neceſſaria ad tuẽdam vitam, quod vnũquodque animal facit duce natura. (Cõe item) Dicit nunc cõe eſſe omnibus animalibus creare ſibi ſimile in ſpecie. (Coniunctionis) Copulationis. Nam ius naturale eſt, quod natura docuit oĩa animalia. Nam illud ius inqt Iuſtinianus, non ſolum humani gñis proprium eſt, ſed oĩum animalium quæ in cœlo, quæ in mari, quæ in terra naſcuntur, ãquo deſcendunt matrimonia, liberoꝝ procreatiooes, educationes. (Et cura quædam eoꝝ,) Neque enim (vt inquit Cato) hæc inter ſe cõgruere poſſent, vt natura, & procreari vellet, & diligi procreatos nõ curaret, atque ẽt in beſtijs vis naturæ perſpici poteſt, quarũ in fœtu, & in educatione laborem cum cernimus, naturæ ipſius vocem audimus. (Sed inter hoiem, & beluam) Poſuit hactenus ea, quæ oĩbus animalibus competunt iure naturali. Nunc ponit drĩam, quæ eſt inter hominem participem rõnis, & beluam rõnis expertem. Homo quippe vtrumque habet agentem, & contemplatricem, eſtq. animal præſtabiliſſimum omnium animaliũ. (Senſu) Viſu, guſtatu, auditu, odoratu, & tactu. Nam belua ſi rem videt, mouetur, & ad illã properat, & ſequitur odorẽ non per ſe, ſed per accidens. Nam canis veſtigat leporẽ odore, cum primum aſſeqtur feram, dimittit odorem & noo habet rõnem, niſi quod ſenſibus exterioribus mouetur. (Adeſt) Quod non longe abeſt, illud dr̃ adeſſe, quod paulo poſt futurum eſt, aut quod adueniat, ſed pręſens eſt id, quod iam venit. Dicimus adeſt Scipio, cum vr̃ ad nos pergens. (Paulum ſentiens) Præteritum, aut futurum, qa non habet perfectam memoriam, & reminiſcentiam, vt homo, nec habet prudentiam, qua futura ex ꝓteritis prouidemus, quæ tria faciunt hoiem antecellere beluis infinito interuallo. (Homo aũt) Deſcripta beluarũ natura tranſit ad naturã hominis, vt inueniat igniculos virtutis à natura datos & qd naturæ humanæ conſentaneum ſit, eſſet qdem abſurdiſſimum, ſi homo diuinũ animal noo haberet naturam, quæ à ceteris differret.

Rõ, diuinũ quoddã i hoie. (Rationis) Intellectus, homo differt à beſtijs rõne, quę eſt in ipſo quoddam diuinũ. (Per quam) Rationem & rectam rõnem .i. prudentiã, & virtutem, quæ nil aliud eſt, niſi perfecta ratio. Ratio perfecta, inqt Seneca, proprium hominis bonum eſt, cetera illi cum animalibus cõia ſunt. (Cernit ꝯñtia) Hoc prudentiæ proprium eſt futura ex ꝓteritis prouidere, nam prouidentia eſt, qua futuꝝ aliqd vr̃. Vnde idem Cic. ſcribit in dialogo de legibus: Sic ingenij aciẽ ad bona deligenda, & reijcienda contraria, quæ virtus ex prouidẽdo eſt appellata prudentia, qd eo dici, aut cogitari poterit beatus: Vnde per prudentiã .i. rectam rõnem poſſumus ꝯñtia cernere. (Cõſequentia) Ea quæ ꝯſequuntur. (Cauſas reꝝ) .i. cognoſcit cauſas reꝝ, & effectus cauſaꝝ, atque res per cauſas ſuas. (Progreſſus) Futuros exitus, qũo res progrediatur, & quo tẽdat. (Quaſi anteceſſiones) Tanq̃ ea, quæ anteceſſerunt. homo prudẽs cognoſcit futura ꝑ cauſas effectrices, & ſigna tanq̃ ea, q̃ fuerũt & hoc facit intellectus, & obſeruatio reꝝ quæ ſunt & accidũt in vita humana. (Similitudines cõparat,) Nam prudẽs cum videt aliqua ſigna, cognoſcit qd futuꝝ ſit ꝑꝑ longam reꝝ experientiam, & obſeruationem, cõparando cum alijs ſignis, q̃ præceſſerũt, poſt quæ accidit aliqd magni. Ideo canit Lucanus aliquos cognouiſſe, & ꝓuidiſſe bellũ ciuile futuꝝ ex ſignis, quæ fuerant ẽt tp̃e Marij, quo tãti motus in remp. fuerunt, & idem ſubiungit. (Rebusq. ꝓſentibus adnectit futuras) .i. futura ex ꝓteritis prouidet, qđ proprũ eſt hoĩs habentis rectam rõnem. (Adiungit) Cogitatione. ſ. & quadã directione rõnis ad veritatem iudicio, & ingenito acumine. plus eſt adnectere quã adiungere, adiungimus rẽ ſeparatã,

Adnecto quo ab adiungo differat. adnectimus coniunctã, quemadmodum pannũ filo adnectimus. (Curſum vitæ) .i. animo & prudentia, complectitur oẽm vitæ cõſequentis ſtatũ. (Videt,) Oculo. ſ. mẽtis .i. habilitate naturali, quã habet & ſolertia. Habilitas eſt diſpoſitio. qua hõ operatur, & anima, ſecundum corporis inſtrumentũ, & eſt quædam habilitas na-

Habilitas qd ſit. turæ oõ induſtria noſtra cõparata, ſed innata nobis, hæc habilitas nõ reſpicit vllã aliam virtutem, ꝓter prudentiã, & appellatur oculus, anima naturalis, cui ipſa prudẽtia imprimitur, vt virtus ipſius oculi, idẽ prudẽtia opponitur ſtultitiæ, qa ſtultus non habet illã habilitatem, vt ſit prudens, & hæc habilitas habet habitus booos, & malos, bonus habitus prudẽtia eſt, malus vero malitia dr̃, quæ eſt pars vitij, & aſtutia, vafritas, calliditas, & malitia in ordine conuenit cũ prudentia, ſed peccat in booo fine conſtituendo. Malitioſus. n. ꝓponit malum finem, & inuenit omnia media mala, q̃ ſunt tendentia ad illum finem. Prudens vero bonum finẽ conſtituit, & per media coniuncta honeſtati ad illum pergit. Eſt igitur habilitas prudentia naturalis, cuius cõtrarium dr̃ malitia. (Degendam) Suſtentandam cum rõne, vnde vitam degere eſt prudenter, & e natura viuere. (Eademq, na. ui rõnis) potentia intellectus. Sic apparet à natura ipſa inqt Cato apud eundem io libris de finibus nos impelli, vt eos quos genuerimus, amemus, & ex hoc naſcitur, vt ẽt cõis hoium inter homines naturalis ſit cõmendatio, vt oporteat hominem ab homine ob id ipſum quod homo ſit non alienum videri, homo eſt animal ſociabile per naturam, quæ hoies coniunxit. Vnde congregatio hoium ciuitas appellata eſt, quæ natura conſtat, non neceſſitate, vt vult Ariſt. in lib. de rep. qm̃ natura ipſa vult, & iubet, vt hoies ita congregentur, nam cum cetera animalia coniunctionem inter ſe habeant naturaliter, multo magis hoies hr̃e debent, cum ſint natura apti ad cœtus, concilia, ciuitates, & mundus ſit tanquam cõis ciuitas,

Mundus quid ſit. cuius ſinguli homines partes ſunt, & ciues. Vnde illud natura cõſequi debet, vt cõem vtilitatem noſtræ anteponamus. Igitur illa vox inhumana (vt inqt Cic.) & ſcelerata dr̃ eorum, qui negãt ſe recuſare, quominus ipſis mortuis, terrarum oĩum deflagratio conſequatur. (Orationis) Colloquij. Hæc ſunt ſemina iuſtitię, quæ dat cuiq;, quod illi debetur, eſtq. è natura maxime, qm̃ homo ab homine non eſt alienus. (Ingeneratq.) In ipſa generatione inſerit. (In pri.) Maxime, & ante omnia. (Præcipuum) Maximum, & ſingularem. Præcipuus ſignificat præter cetera, natura vult, vt filios ꝓcipue amemus .i. ſupra ceteros. (In eos) erga eos, q ex nobis nati ſunt. (Celebrari) Frequentari & coli. (Cœtus) ꝯgregationes hoium, quas ciuitates appellauerunt. (Obedire) vt alter alteri obediat pro cõi vtilitate ſine aliqua diſcordia. (Ob eas cauſas) .ſ. ſupradictas, qua vita degenda eſt, & filij procreandi alendiq., & cœtus frequentandi. (Suppeditent) Abunde ſufficiãt.

Suppeto quod verbum. Suppeto eſt verbum neutrũ, & ſic ſuppedito eius frequentatiuũ. (Ad cur.) Ornatum corporis, & ea q ad victum neceſſaria ſunt. (Ne ſibi ſoli) qm̃ impellimur à natura. vt alibi ſcribit Cic. vt prodeſſe velimus q̃plurimis, in primiſq. docendo, rõnibuſq. prudentiæ tradendis. Atq; vt tauris natura datum eſt, vt pro vitulis contra leones ſumma vi, impetuq. cõtendant, ſic hi, q valent opibus atq; id facere pñt, vt de Hercule ac Libero accepimus, ad ſeruandũ genus humanum natura incitantur. Minime aũt conuenit, vt eũ ipſi inter nos neglecti, abiectiq. ſimus poſtulare, vt Deo immortali ſimus chari, & ab eo diligamur. Inter nos, inqt, natura cõiun

ctı,

ſti, conſociatiq́. ſumus ad ciuilem cõitatem, quod ni ita ſe hrẽt, nec iuſtitiæ vllus eſſet, nec bonitatis locus. Vnde inuehitur Plin. in mortales, q naturæ benignitate abutuntur. Cetera animãtia, inq́t, in ſuo gñe probe degunt, congregari videmus, & ſtare contra diſſimilia, leonũ ferias inter ſe nõ dimicat. Serpentium morſo nõ perit ſerpens, nec maris qdem belluæ, ac piſces niſi in diuerſa gña ſæuiunt, at Hercule homini plurima ex hoie ſunt mala. Seneca dicit: Tura eſt inter feras ſimilitudo moꝝ. (Quæ cu.) Vẽdiſe & ſuos vt vult iuſtitia. (Exſuſcitat) Erigit, excitat pene ſopitos, cum principia tñ à natura ſint, qbus vtitur homo tanq̃ dormiẽs, & nõdum plane vim naturæ cognoſcẽs, atque intelligens, ſed ratio eũ excitat, & maiorem facit ad rem agẽdam, hæc ſunt ſemina iuſtitiæ tributa hoibus à natura. Omnium honeſtarum rerum ſemina, inqt Seneca, animi gerũt quæ admonitione excitantur nõ aliter q̃ ſcintilla flatu leui adiuta ignẽ ſuũ explicat. (In primiſq. hois eſt) Nunc de prudẽtiæ ſeminibus atq; igniculis agit. (In primiſq́.) Potiſſimũ & præter cetera animãtia hoc homini a natura tributũ eſt in ipſo ortu. (Veri inqſitio,) Cic. cõfuſe loqtur de prudẽtia, & ſapientia, quæ eſt habitus pſtabiliſſimus circa res cõtẽplandas, prudentia vero agendas, eſt.n. quædam in ipſis rectitudo. Hęc oia ſapiens proſpicit, ſed prudens nõ ſtatim cognoſcit ea; quæ ſapiẽtiæ obijciuntur, & multi fuerũt ſapientes, qm̃ rerum naturalium & diuinarũ cognitionem habebant, ſed non prudẽtes: qm̃ in rebus agendis nec ſuis cõmodis, nec alienis cõſulere ſciebant. Vnde dicit Cic. alibi: Anaxagoram dicimus ſapientem, qm̃ rerũ præſtantiſſimarum cognitionem habuit, prudentẽ minime,

Inquiſitio quid.

qm̃ nec ſuis cõmodis, nec alienis conſuluit. (Inqſitio) Propriæ animi eſt, & veri inqſitio eſt peculiaris ipſius hois, cetera quippe animalia hoc non hñt, vt quid verum ſit in rebus humanis, & ẽt naturalibus & diuinis ſcire aut inqrere poſſint. (Inquiſitio) ſ. p ſe nemine extrinſecus cogente, qm̃ natura impellimur ad veritatem inqrendam.

Inueſtigare quid.

(Inueſtigatio) Diligens indagatio, qm̃ inueſtigare eſt diligenter quaſi per veſtigia inquirere. Innatum eſt hoc hoibus, vt veritatem inquirant, & ſi per ſe non pñt illam inuenire, cõſulant prudentes, & ſapientes, quoꝝ veſtigijs inſiſtentes verum indagant. (Propria) Non cõis cum reliq̃ animalibus. (Itaque) Igitur cum nobis à natura inſitũ ſit, vt veritatem inqramus, concludens Cic. probat quod dixit, nam hoies, cum vacui ſunt alijs negocijs, diſcere cupiunt ea, quę ignorãt, niſi ſit in ipſis natura deprauata, & ratio victa penitus ab ipſo appetitu, q eſt ſine cognitione. In 4. de Fin. ſic ait: Ineſt in eadem explicatione naturę inſatiabilis quædam in cognoſcendis rebus voluptas, in qua vna confectis rebus neceſſarijs, vacui negocijs iucunde ac liberaliter poſſumus viuere principijs, inqt, à natura datis, amplitudines q̇dam bonoꝝ excitabantur, quædam profectæ à contemplatione rerũ occultarum, q erat inſitus menti cognitionis amor, ex quo etiam rõnis explicandæ, differendiq́. cupiditas conſequabatur. (Auemus) Cupimus lib. 2. de Fin. ait: Et qm̃ eadem natura cupiditatem ingenuit homini veri inueniendi, quod facillime apparet, cum vacui curis ẽt quid in cœlo ſit, ſcire auemus. (Diſcere) Diſcimus rẽ prius incognitam, addiſcimus, cum aliqd addimus, ediſcimus, cũ memoriæ mandamus.

Diſco, addiſco, ediſco in quo differant.

(Videre) Vt poſtea cognoſcamus, & ſciamus; qm̃ nihil poteſt eſſe in intellectu, qn prius fuerit in ſenſu. (Diſcere) Eſt ipſius animi, q vtitur ſenſu, vt diſcere poſſit, nõ n. poteſt aius id diſcere, quod nõ percepit ſenſu. (Neceſſarijs) Pertinẽbus ad res neceſſarias humanæ vitæ degendæ. (Rerũ aut occultarũ,) Naturalium, quæ ſunt immerſæ penitus in materia, de qbus tractant Phyſici. aliquæ res ſunt partim ſeparatæ, partim nõ ſeparatę à materia, de qbus tractat ipſe Mathematicus. aliquę ſeparatæ penitus à materia, vt eſt ipſe deus glorioſus, & eſſentiæ, ſiue intelligẽtiæ cœleſtes, de qbus eſt ipſa ſapiẽtia. i. prima philoſophia, quã græci Metaphyſicẽ, nos theologiã appellamus græco tñ vocabulo. (Cognitionemq́.) Sciẽtiam rerum humanaꝝ, & diuinaꝝ cũ explicatione cauſaꝝ earundem, & qd ſit deus, quid oe aia, quæ rerum principia, qs ordo, qui fines, qs rector, nã ſcire eſt cognoſcere res p cauſas ſuas, & cognitio antecedit ſcientiam, cognitio eſt prior p ſenſum, poſtea eſt cognitio principioꝝ, & ois ſcientia eſt cognitio, ſed non ois cognitio eſt ſcientia, qm̃ ad plura ſeſe extẽdit cognitio, & principiũ ad plura ſeſe extendit quam cauſa, & cauſa ad plura q̃ elementum, & ois cauſa eſt elemẽtum, ſed nõ econtra. (Aut admirabiliũ) Hoc eſt quantũ ad opiniones admirabiles philoſophantiũ, & ea denique oia, quæ magna ſunt, & admiranda, ac per hoc cognitione digniſſima, vt ſunt rõnes rerum oium, quæ cœli ambitu continentur, & quoꝝ humani vigor ingenij capax habetur, & talis cognitio perficit mentis aciẽ, eſtq́. illius bonum, & iccirco ad perfectionẽ eſt neceſſaria, & ad beate viuendum, vt. ſ. nihil deſit. (Ad bene beateq́. viuendum) Stoici volebant oẽs bonos, beatos eſſe, bonos aũt intelligebant omnibus virtutibus inſtructos, & ornatos, beatos aũt illos q eſſent in bonis nullo adiũcto malo. Vnde beatitudinem dicebant cumulatã reꝝ complexionem ſeparatis omnibus malis. dicebãtq́. beatam vitam deſcenſuram in omnia tormenta, quod negabãt Peripatetici: vt dictũ eſt. Vnde dicit Ariſt. eũ nõ eſſe beatum quãuis ſit bonus, q incidit in calamitates. & Theophraſtus negabat in ſola virtute poſitũ eſſe beate viuere. Socrates lib. iiij. de Republica dicit: Vir bonus ſibi ipſi ad bene beateq́. viuendũ ſufficit, & nõ putabis durũ filio orbati, aut fratre, aut pecunia, aut rebus ſimilibus. (Neceſſariam) qm̃ moralis philoſophia medetur animis, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Cognitio philoſophiæ neceſſaria eſt ad bene beateq́. viuendũ, quod aſſequi nõ poſſumus, niſi ęgritudine, & morbo mẽtis vacui erimus, & inſania. Philoſophi appellãt morbos, omneis animi perturbationes, negãtq́. ſtultum quenq̃ his morbis vacare, & niſi ſanatos ſit animus, qđ ſine philoſophia eſſe nõ põt, nullus erit finis miſeriaꝝ. (Ducimus) Exiſtimamus. (Ex quo) p hoc clarum eſt, inqt, hoies his inductos oia vera diligere. (Verum) Fidere. (Simplex,) purũ. (Sincerũq.) Conſtãs, & ſine vitio & ſic odimus vana, falſa, fallentia, vt fraudẽ, periuria, malitiã, iniuriam. Virtus .n. vt inqt Plato lib. 4. de rep. eſt ſanitas q̇dam, & bona valetudo ipſius aiæ, malitia vero, moribus, turpitudo, & infirmitas. Et lib. 2. dicit, verum mendaciũ, ſi modo veꝝ dici põt, ois hoies pariter oderũt, atque dij. Et lib. 9. ait, Veritatis inſpectio, quam pbeat voluptatẽ, impoſſibile eſt aliquẽ pter philoſophum guſtare poſſe. Adde ẽt quod ueritas eſt obiectũ ipſius intellectus, q tunc perfectus eſt, cũ habet ſcientiã, quæ eſt rerum verarum. Verum qppe eſt id, quod ſcitur. Itaq; bonum mẽtis eſt ipſa veritatis recta cognitio. (Aptiſſimũ) Accõmodatiſſimum, & cõuenientiſſimũ. In tertio Tuſcol. dicit. Quod ſi tales nos natura genuiſſet, ut eam ipſam intueri, & pſpicere eadẽ, quæ optima duce curſum uitæ pficere poſſemus, haud erat ſane ad quod quiſq̃ rõne ac doctrina conquireret. Nam paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusq́. deprauatis ſic reſtinguimus, ut nuſq̃ naturæ lumen appareat, ſunt. n. ingenijs nr̃is ſemina innata uirtutũ, q ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatã uitã natura pduceret. Nũc aũt, ſimulatq́. ęditi in lucẽ, & ſuſcepti ſumus, in oi cõtinuo prauitate, & ſumma opinionũ peruerſitate uerſamur, ut pene cũ lacte nutricis errorẽ ſuxiſſe uideamus. (Huic ueri uidẽdi cupiditati). ſ. vidẽdi ueritatẽ, & cognoſcẽdi oia, & ſingula quod hoi inſitum eſt, & ſic agit nũc de ſeminibus fortitudinis. (Appetitio principatus,) Vt primus in ciuitate ſit. lib. 2. de Fin. in hãc ſniam dicit: Eadem natura habet in ſe qddam amplũ, atque magnificũ, ad imperandũ magis, quam ad parendum accõmodatum oia humana nõ tolerabilia ſolum, ſed ẽt leuia dicens. Altum quiddã excelſum nihil timens, nemini cedens ſemper inuictum. (Bene infor.) Inſtitutus. i. q principia naturæ hbet, & ipſis utitur. (Niſi præcip.) Aut docẽtur, parere debemus bono præceptori tanq̃ rectæ rõni cum in nobis uiget appetitus. Vnde pueris inqt Ariſt. dantur pædagogi, ut efferueſcente ſanguine, & appetitu eos impellente ad oĕtita, in officio contineantur, ut ab inſeſſore equos præceps, & indomitus. pcepta referuntur ad mores, doctrina ad ſciẽtiam. Plato in. x. de Legibus ſic ait: Hic volunt originem habuiſſe leges, & cõſtitutiones, & nominata eſſe pcepta legum legitima, atque iuſta, & Ariſt. lib. v. ſic ait: Lex iubet vniuſcuiuſq; virtutis viuere rõne, & vetat vitij cuiuſq; viuere ritu.

Legis virtus.

(Vtilitatis) ſ. noſtrę qm̃ imperium eſt ad conſeruationem aliorum & cõmodum. (Et im.) Debet ſufficere honor: ſi aũt oia refert ad ſuam vtilitatem tyrannus eſt. Vnde conſules dicebãtur apud Ro. eo quod oium ſaluti, & vtilitati conſulerent. i. prouiderent. (Legitime) Iure, & vt volunt leges, quemadmodũ ſunt naturales reges, ceteriq́. principes, q hæreditarium principatum habent. Conſules Ro. legitime imperabant, qm̃ reip. Pop. R. illis cõmittebat. Cæſar aũt non legitime. qm̃ patriam vi oppreſſam tenebat. vnde Cato ſeuerus, & perfectus Stoicus potius voluit ſibi afferre vim, quã parere illi, q non legitime imperabat. Viri pbatiſſimi eligendi ſunt q alijs imperent. (Iuſte) Nõ tyrãnice, ſed vt volunt leges, & iura gentiũ. Pla. lib. 4. de Rep. dicit: Temperantiæ pcipuam eſſe laudem obſequi principibus. (Ex quo) Ob hoc quod dictũ eſt, emergit ipſa fortitudo. (Animi ma.) Fortitudo, & magnanimitas. (Exiſtit) Emergit apparet. (Reꝝ) Humanarũ omnium, quæ hoibus accidere poſſunt in vtranque partem, contemnit. n. magnanimus res humanas, & volubilitatẽ fortunæ, putatq́. ipſas inferiores eſſe ſua pſtantia, & excellentia, quod cũ ita ſit omnia ſpernit, & q̃cunque accidere pñt, non ſolum tolerabilia ſed

Magnanimi proprium.

etiam leuia, & nullius momenti ducit. Magnanimi hois eſt inquit Seneca, conſtare ſibi, & finem uitæ intrepidus expectare, nil

aliud

aliud magnum in rebus humanis eſt, niſi aius magna deſpiciena. [Nec vero illa parua vis naturæ rōniſq.).i.rōnis naturalis. Nūc agit de ſeminibus temperātiæ. [Rationis) Intellectus, q pulchritudinē ordinis, decori, & modeſtię metitur, & ſentit, cetera.n. animalia hoc non hn̄t. [Hoc animal) Homo q eſt diuinum animal, & cui principatus inter oīa animalia tribuitur. [Vnum) Solum. [Sētit) Cognoſcit, ſentire eſt ſenſibus cognoſcere. [Quid ſit or.) Vt oīa quodam ordine agantur, & ordo opponitur temeritati, q̄ nullum ſeruat ordinē in rebus agendis. Vnde Plin. Nepos laudat Spurinam, q eo vitæ gn̄e quo nihil eſt diſtinctius, vteretur. Me aūt, inqt, vt certus ſiderum curſus, ita vita hoium diſpoſita delectat, & ſenibus, inqt, placida oia, & ordinata conueniunt, & nullū animal eſt præter hominem, quod in rebus agendis ordinē cognoſcat, aut ſeruet. de ordine rerū, & tpum opportunitate dicet ſuo loco diffuſius. [Quid ſit quod de.) Quid ſit decoꝝ, cuius ignoratione, vt inqt in Oratore nō modo in vita, ſed ſæpiſſime in poematis, & in oratione peccatur. Non.n. omnis fortuna, & non omnis honos, nō omnis auctoritas, nō omnis ætas. Nec vero locus, aut tempus, aut auditor oīs eodem, aut verboꝝ gn̄e tractandus eſt, aut ſententiarum, qd deceat, ergo conſiderandū eſt, quod in re de qua agitur poſitū eſt, & in perſonis, & eoꝝ q dn̄t, & eoꝝ q audiunt. Itaque hunc locū longe, lateq. patentem philoſophi ſolent in officijs tractare, Decere eſt quaſi aptū eſſe, & conſentaneum tpt & perſonæ, quod cū in factis ſępiſſime, tum in dictis valet, in vultu denique & geſtu, & inceſſu, cōtraq. dedecere. Nā bene inſtitutus à natura temeritatē reformidat, & non audet cuiq̄ aut dicto proteruo, aut facto nocere, vereturq. quicq̄ aut facere, aut eloqui, quod parū virile videatur. [Quid ſi mo.) Menſura in omni re atque modeſtia. Nā modus eſt quędam mēſura, ſiue mediocritas in omni re. Vnde dicit Horat. eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, Quos vltra citraq. neqt conſiſtere verū. [Itaque eoꝝ ipſoꝝ) Nunc tangit aliud, quod eſt proprium hoīs, iudicare ſ. de pulchritudine, & venuſtate, & eoꝝ, quæ oculis indicantur. Igitur pp hoc, quia ſentit qd ſit ordo, & quid deceat. [Aſpectu) Viſu. [Sentiunt) Cognoſcūtur, & percipiuntur ſenſibus exterioribus, & iudicātur. [Pulchritudinem) Pulchritudo ꝓprie non dr̄ niſi in magno corpore. [Venuſtatem) Venuſtas mulierum eſt, dignitas aūt viroꝝ. venuſtas eſt ipſas gratia, quā affert pulchritudo. Vnde venuſtus dr̄ is, cuius forma multum habet gratiæ, inuenuſtus, q omni caret gratia. [Cōuenientiam par.) Cognoſcit homo, ſi partes corporis bene inter ſe conueniunt, & quadrant, habentq. ꝓportionem ſuam aliter eſſet mōſtrum. [Quā ſimili) Intellectus cognoſcēs in ipſis corporibus hanc pulchritudinem, & venuſtatē ipſam tranſtulit ad animum, & putauit hanc cōuenientiam, & hoc decoꝝ ſeruandū eſſe in dictis & factis, vt nil diceret, nilq. fieret, quod eſſet turpe, & indecoꝝ. Ergo huius pulchritudinis ſimilitudine cōſpecta in ipſis formis, & corporibus, tranſitum eſt ad honeſtatē dictoꝝ, atque factoꝝ, & ſic ponit analogiam.i. ꝓportionem ſiue rōnum collationem, quæ boni honeſtiq. notitiā effecit, vt idē auctor eſt in 3. de Fin. & extremo quarto Tuſculanarum qōnum, nec non Sen. a x. Epiſt. qui reſerat viam quam humana vis ad boni cognitionem peruenit aliqn̄, collatione ſiquidem rōnis boni notitia facta eſt & honeſtatis, vt alibi latius explanabitur. [Ratio) Intellectus humanus. [Ad animum) Ad mentē & mentis oculum.i. ad potētiam naturalem animi. [Multo) Magis quam in ipſis formis, & corporibus. [Pulchritudinē) Et hæc pulchritudo ad magnanimum pertinet, q magni dignus eſt. Magnanimitas.n. in magnitudine, ſicut pulchritudo in magno corpore conſiſtit. [Conſtantiā) Conſtans, eſt homo ſedatus, grauis, humana oia premens, quem magnanimū, & fortem virum dicimus. Talis aūt eſſe non poteſt q mœret, timet, cupit atque geſtit. [Ordinem) Qui eſt ſeruandus in rebus agendis, & cōſilijs. [Indecore) Præter decoꝝ ordinem quæ duo ſi cōfundantur, pulchritudo ēt, quæ ex his emergit, confundetur. Plato in Timæo ſic ait. Nobis vero aſſerendū eſt ob hanc potiſſimum cōnem, deum oculos genuiſſe, vt mēti circuitus q in cœlo peraguntur, intuiti, in vſum redigamus nr̄æ mentis, cogitationiſq nr̄æ diſcurſus illi cognatos, ſed perturbatos quodāmodo ad illoꝝ temperantiam, & modum reuocemus, & cum illos agnouerimus, & recta rōne ſecundum naturam præditi ſinguloꝝ ordinem perceperimus, & conuerſiones dei, q̄ ſine vllo errore aguntur imitemur, adq. eaꝝ exemplū diſcurſuros nr̄æ cogitationis vagos, & errantes componamus. Cognitio diei, ac noctis ab oculis orta effecit, vt dinumeratione quadā menſiū, annorumq. ambitus metiremur, tp̄a cognoſceremus, ac vniuerſæ naturæ ordinē ſcrutaremur, qbus ex rebus philoſophiā adepti ſumus, quo beneficio nihil vnq̄ maius mortaliū generi datum eſt, deorum munere dabitur. [Effœminate) Quod ſit parum virile. vitat igitur is, q plane vir ne id faciat, quod potius fœminarum eſt, quam viroꝝ. [Libidinoſe) Intemperāter, & quod nō deceat hois grauitatem, & temperantiam. [Aut cogi.) qppe non modo non debemus turpia agere, ſed ne cogitare qdem. & modeſtia eſt adhibēda in cogitationibus, & factis. [Quibus ea rebus).i. principijs naturalibus, & quatuor quaſi ſeminarijs ipſaꝝ virtutum, ex qbus emergit honeſtum, quod eſt qdqd à virtute ꝓficiſcitur. Honeſtum quod ſit perfectū dicebant Stoici bonū, quod ois a natura quæſitos habeat numeros, ſitq; perfecte moderatū. Eius quatuor ſpecies tradunt, prudentiam, iuſtitiam, fortitudinē, & temperantiam, qbus honeſtæ actiones perficiūtur. Ratio recta, & cōſummata (inqt Seneca) felicitatē hois implet, hæc ratio vocatur virtus, eadēq. honeſtū eſt. [Cōflatur) Emergit, & efficitur, loqtur per tranlationē fabrorum, q flatu & ſpiritu follium, atq; ignis, ferrū mulcent, & redigunt ad aliq̄ formam, ſic ex his quatuor principijs efficitur forma ipſius honeſti. [Si no.) Nō ſit. lib. ij. de finibus in hāc ſententiā ait: Honeſtum igitur id intelligimus, quod tale eſt, vt detracta oī vtilitate ſine vllis præmijs, fructibus ue, per ſe ipſum poſſit iure laudari. [Natūra) Naturaliter, & ſuapte natura eſſet, ſi nemo ipſum laudet. [Formā qui. ip.) facit auditorē attentū, forma honeſtatis quatuor virtutibus cōtinetur, hæc ideo dicit, vt ab vtili, & honeſto ſuadeat hoc honeſtū pp ſe totis viribus eſſe amplectendū. [Et tanq̄ fa.) cum non plane honeſti habeat faciē. Nā facies refertur ad corpus. Vultus ad aium, atq; voluntatē, vnde deducitur. Vnde dicimus irato, & mœſto vultu, & lata, aut lōga facie, q̄ eſt cuiuſq; rei apparētia [Vides) aio cōcipis, nam virtus oculis cerni nō pōt, ſed aio videri. [Vt ait Pla.) Oculoꝝ inqt Pla. eſt in nobis ſenſus acerrimus, qbus ſapiētiā nū videmus. q̄ illa ardentes amores excitaret ſui ſi videretur? Verba Platonis hæc ſunt in eo dialogo, q Phædrus de amore, & pulchro inſcribitur, viſus nobis acutiſſimus eſt ſenſuū oium, qd p corpus fiunt, quo ſapientia, nō cernitur ardentes .n. excitaret amores, ſi qđ tale ipſius ſimulacrū oculis appareret, eadē eſt de ceteris amabilibus rō. Aut vero pulchritudo ſola hāc habuit ſortē, vt maxima oium, & perſpicua ſit, & amabilis. Qui ergo nō eſt myſterijs nup initiatus, aut potius deprauatus eſt, nō celeriter hinc illuc ad ipſam pulchritudinē excitatur. Similitudinem hic quandā, quæ ab illa denominatur aſpiciēs quapp non veneratur dum aſpicit, ſed quadrupedis ritu voluptati deditus aggredi, & ferere filios nititur, petulāterq congrediēs, nec timet, nec erubeſcit voluptatē præter naturā ſectari. [Sapientiæ) philoſophiæ, nam iſtoꝝ verboꝝ amore, ſapientiæ, iuſtitiæ, fortitudinis & tēperantiæ, præſtantiſſimis ingenijs hoies ſe ad philoſophię ſtudiū contulerunt.

Decere quid.

Venuſtas quid, & quid dignitas.

Honeſtū quid ſit.

Facies et vult⁹ ad quæ referantur.

ADDI.

PRincipio) Primum ab ipſa origine dona cōis parentis naturæ ſunt hæc oibus animantibus, vt ſe in ſuo ſtatu conſeruent, ſeq. ament, & ſpeciem generando, & educando ꝓpagent, & amore proſequātur. Hæc ſunt quę prima ſecundū naturā appellant græci, prima naturæ munera, vel primigenia noſtri. [Vt ſe tueatur).i. defendat ſe totum .i. aiam, & corpus.i. vt viuat, & oē corporis nocumentum declinet. Taurus philoſophus apud Gellium dicit: Natura oium rerum, quæ nos genuit, induit nobis, inoleuitq. in ipſis ſtatim principijs, qbus nati ſumus amorē noſtri, & caritatē, ita prorſus vt nihil quidq̄ eſſet charius, penſiuſq. nobis, quā noſmetipſi, atq; hoc eſſe fundamentum rata eſt cōſeruandę hoium ꝑpetuitatis, ſi vnuſquiſq; noſtrum ſimulatq. editus in lucē foret, haꝝ prius reꝝ ſenſum, affectionemq. caperet, quæ à veteribus philoſophis prima ſecūdum naturā appellata ſunt, vt oibus. ſ. corporis ſui cōmodis gauderet, & ab incōmodis oibus abhorreret. [Declinet) Fugiat. [Inquirat) Diligēter q̄rat, venetur, capret. inde inqrere vndique veſtigare, ac rimari oē animal, dicit Epictetus philoſophus, ad hoc natum eſt, vt quæ noxia ſūt, eorum cauſas fugiat, atque ab his auertatur, vtilia vero, & eorum cauſas quęrat, atque admiretur. [Paret) Parata habeat, & neceſſarijs vſibus prompta. [Latibula) Cauernas, luſtra, cauas, & cetera id genus loca, in qbus lateant, tutaq. ſint ab inſidijs, & tpum iniurijs. [Eiuſdem gn̄is) Naturæ, qualitatiſq;. [Et cura) ſtudiū, ꝓcuratio, & cuſtodia. [Sed inter ho.) Ponit peculiares naturæ dotes nobiliſſimo aiali tributas, in quaꝝ cōſummatione ſummum bonū actuoſi hois, & inſpectiui conſiſtit.i. abſolutione rōnis, quæ virtus dr̄, & honeſtum, ad quod veluti ad ſignum natus eſt homo duce natura, cui congruere nil eſt aliud q̄ ſecundum rōnem, & honeſtatem agere vitam, vitioſe aūt traducere vitam cōtra naturale propoſitū, atque ordinem, eſt illā perdere, & diuinam legē præuaricari, quę ad officiū iubendo adhortatur, vetatq. delinquere, ad hanc magiſtri noſtroꝝ reſpicientes, præcepta officioꝝ effingunt, & admonitiones, vt hominem rōne inſtructum ad apicē naturæ deducant. [Senſu) Iudicio ſenſuū, & maxime guſtatus.

ſtatus.[Monetur)appetit,vt ſibi bonũ,atq; expediens, appetitus
etenim cauſa eſt motus in ipſis aĩalibus,idcirco hor:oe dr̃ à græ-
cis [Adrſt) Aduentat,& ꝓpe eſt.[Accommodat)Aptat,applicat.
[Paululũ admodũ).i.ferme nihil ſutuꝶ ipſ ad muta nõ pertinet.
ait Seneca,Præteriri rara memoria eſt,oce vnq̃ reuocatur niſi re
rũ preſertim occurſu.[Rationis)Mẽtis,intellectus,conſilij. [Par
Cõſequẽ- ticeps)Sortitus particulã cœleſtis auræ.i diuini ſpiritus. [Cõſe-
tia quæ. quẽtia) .i. futuros effectus cauſaꝶ; & coſecutiones reꝶ è ſuia
rõnibus pendentium,inde locus & argm̃ à conſequentibus & re
pugnantibus. in Topicis dicit Cic.Ea voco ꝯñtia, quæ rem ne-
ceſſario conſequũtur. [Cauſas)Rationes,& auctores oĩa mouẽ-
tes,& producentes.[Earum)Reꝶ [Progreſſus)Curſus,&exitus.
[Quaſi anteceſſiones)Tanq̃ res præcedentes.i.iã factas,& p̃teri
tas.Senſus eſt,Ratio humana nõ aliter in futura proſpectũ inten
dit,q̃ ad p̃terita recordationem,& è ratione p̃teritorum euenta
reꝶ prouidrt,prouidentia ſiqdem ſpecies quædam diuinationis,
& habetur, & eſt. Si prudens eſt aius tuus (inqt Seneca) tribus
tẽpibos diſpenſetur,præſentia ordina,futura prouide,preterita re
cordare. [Comparat) Adæqoat beneficio rõnis,& expendit col-
lata,& iudicata à ſimilibus,de quibus idem debet eſſe iudicium.
[Adiũgit)Applicat rõnis diſcuſſa.[Adnectũr)Sic copulat,vt pene
ſint inſeparabilia ac per hoc certa,& immutabilia,ob certas cau-
ſas,quas rõ diſpicit.[Facile) Citra difficultatẽ,& prõpte,expedi-
te,plane,euidẽter,& ſine ꝯtrouerſia.[Curſum)Progreſſum,ordi
nẽ,ſtatũ vitæ non ſequẽtis,atq; naturam.& idcirco ꝑparat res ne
ceſſarias,ne incautos ruat in incõmodũ. Quæ põt cõtingere aio
tuo ꝓpone (dicit Seneca,Nihil tibi ſubitum ſit, ſed totũ ante cõ
ſpiciens.Qui nihil de futoro p̃meditatur,in oĩa incautus icidit.
[Degendã) Fouendam,& ſoſtentandam. [Eademq. natura) Lex
naturalis,atque diuinũ inſtitutum atque imperium,& ſic poni ſe
mina ipſius iuſtitiæ,ad quam homo in primis naſcitur.[Vi) Potẽ
tia,& efficacia cognitionis & intelligẽtiæ ipſius ciuilitaris,& cõi
cationis vitæ officiorumq́., q bus cenſetur vel maxime hois ad
hoiem nati facilitas,atque propenſio. Sermonẽ,inqt Ariſt.in Po
liticis,habet homo ſolus q ob id nobis tributus eſt,vt oſtẽdamus
vtilitatẽ,& damnum atque ita iuſtum,& iniuſtum,hoc .n. præter
cetera aĩalia hoibus proprium eſt,vt boni,& mali,iuſti,& iniuſti,
aliorumq́. huioſmodi ſenſum habeãt ſoli. Homo eſt natura ciui
le animal,& q abſque ciuitate eſt per naturã,&non per fortunã,
aut nequam eſt,aut hoie præſtãtior,ex quo patet,ſociale animal
eſſe hoiem magis q̃ ois apes,& oẽ gregarium. Natura.n.nihil fa
cit fruſtra,vox moleſti,atq; iucũdi ſignificatio ẽ,quapp alijs quo
que ineſt aĩalibus,hucusq; ſiqdem natura in his proceſſit,vt ſen-
ſum habeãt iucũdi,atq; moleſti,&hoc inter ſe ſignificare poſſint.
[Conciliat)Amicũ facit,& ad cõitatem vitæ impellit,& inſtruit.
[Societatem) Cõicationem. [Vitæ) Conuerſationis, atque cõ
uictus.[In generat)Inſeminat,inſerit,caritatem filiorum. [Præ
cipuum,ſingularem,ac maximum.[Cœtus)Cõuentus.[Celebra
ri)Coli,frequẽtari.[Obedire) viciſſim parere,& imperare ꝓ cõi
vſu,atque compendio.Societas etenim hoiem alioqui imbecil-
lum,&viribus ferarum inferiorem,armat,munit,dominumq́. fa
Suppeto cit & fortunæ. [Suppeditẽt) Abũde ſufficiant. Suppeto neutrum
quod ver verbũ eſt,& frequẽtatiuum ſuppedito.[Ad cul.)Ornatum,& ve-
bum ſit. ſtitũ.[Ad vi.)Cibum,& potum,victus verbo,inqt iuriſcon. cõti-
nentur q̃ eſui,& potui,cultui quoq; corporis,quæq; ad viuendũ
hoi neceſſaria ſunt,veſtem quoq; victus hr̃e vicem Labeo ait, ce
tera quoque,q bus viuendi, curandiq́. gratia corporis noſtri vti
mur ea appellatione ſignificãtur. [Tueri) Nutrire ac fouere re-
neatur iure naturali,atq; decreto ſupremi numinis.[Cura) Stu-
diũ,cogitatio,& naturalis neceſſitas.[Exoſcitat)Expergefacit ad
obediẽtia naturæ.[Aios)Humanas volũtates.[Maiores) fortio-
res,animoſiores,ardẽtiores,vt debitis nõ deſint officijs,& ne cor
poris,ignauię,atq; inhumanitatis contrahãt notã,neue obſurde
ſcere videãtur ad naturæ imperiũ,& quaſi voces.[Ad tẽ ge. nego
cium prompte obeundum.Nulla laboꝶ aut periculorum habita
rõne,vnde dicit Hora. Impiger extremos currit mercator ad in-
dos,Per mare pauperiẽ fugiens,per ſaxa,per ignes.[In primisq.
prudentię,ac ſapientię ſemina hęc ſunt, Humanę ſiqdem rationẽ
quã & mentem, & conſilium appellamos veritas quaſi tractãda
proponitur,vt appetitioni,ac voluntati bonũ ſubijcitur.[In pri-
mis)maxime ac inter prima.[Propria) Peculiaris bñficio mẽtis
vigentẽ vim,atq; (vt ita dixerim)ſagacitatem habentis.[Inquiſi
tio)pſcrutatio.[Inueſtigatio)Venatio q̃dam,&indagatio per ve
ſtigia ipſius naturę, q̃ ſcientiam rerum omnium in acie humanĩ
ingenij inchoauit,& quaſi docere inſtituit,cuius viã rõ ſequitur,
& ductũ.[Neceſſarijs)vſibus vitæ degendæ opportunis,& quoꝶ
abſentiã vita ipſa non tolerat.[Auemus) Cupimus obiecta ſenſi
bus adæquata percipere,& illa p̃ſertim,quæ ſenſus diſciplinarum
.i.viſus,& auditus metiuntur,atq; expendunt.Oẽs hoies, (vt Ari
ſtot.ait) natura ſcire deſiderant. ſignum aũt eſt ſenſuum dilectio
& illius in primis,q maxime parit ſciẽtiam. [Occultarũ) Multi-
plici naturę velo inductarũ,quas phyſici.i.venatores,iterpretesq́.
naturalis poteſtatis,&decreti tractãt.[Admirabilium)Cœleſtiũ,
& diuinarũ, ad quarum cognitionẽ priſca illa philoſophia ſe exe
xit,& pro viribus adſpirauit,cui admiratio initiũ dedit. Plato in
eo Dialogo,q Theætetus de ſciẽtia inſcribitur,dicit: Philoſophi
maxime affectio hæc eſt,quæ admiratio dr̃,neque.n.aliud præter
hoc eſt philoſophiæ principium. Et q irim Thaumãtis.i.admira-
tionis filiã eſſe dixit,nõ abſurde originẽ eius explicauit.Qui na-
turã rerum contemplat,(inqt Seneca) hoc deo p̃ſtat,ne tãta eius
opera ſine teſte ſint. ſolemus dicere ſummũ bonum eſſe ſecundũ
naturã viuere.Natura ad vtrũque nos genuit,& contemplationi
rerũ,& actioni,curioſum nobis natura ingeniũ dedit, & artis ſi-
bi,ac pulchritudinis ſuæ cõſcientia ſpectatores nos tantis rerum
ſpectaculis genuit,perditura fructũ ſui,ſi tam magna, tã clara, tã
ſubtiliter ducta,tã nitida, & non vno gñe formoſa ſolitudini o-
ſtẽderet,vt ſcias illam ſpectari voluiſſe,non tm̃ aſpici, vide quẽ lo
cũ nobis dederit.In media nos ſui parte cõſtituit & conſpectũ o-
mniũ nobis dedit,nec erexit tantũmodo hominem,ſed etiam ad
cõtemplationem factum,vt ab ortu ſidera in occaſum labẽtia ꝓ-
ſequi poſſet,& vultũ ſuum circũferre,cum totum ſublime fecit il
li caput,& collo flexibili impoſuit. [Ad bene)Recte,honeſte,de-
core, qm̃ è tali contemplatione plurima exiſtũt quæ formẽt mo
res,& inſtruãt vitam,& in primis rarus ordo, & æquabilis rerum
cœleſtiũ,& totius naturæ ſolertia,æquitas, & benignitas. [Bea-
teq́.)Secure,tranqlle, feliciter, cum aio nihil deſit oium capaci,
quæ cœlo cõtinentur.Beatus is dr̃,cui omne adeſt bonũ. [Duci-
mus)Exiſtimamus,iudicamus. [Quod verũ) Conſtans,euidens,
pſpicuum,& decoꝶ.Poſt deum (ait Seneca) veritas colenda eſt,
quæ ſola hoies deo proximos facit, de fide, & religione ſcias agi
vbicũque de veritate tractatur. [Simplex) Fidũ,apertum,citra du
plicitatem,& iniquitatem,quæ ad malitiam pertinet,& ſimulatio-
nẽ,quæ aliud corde egit,& aliud lingua enũciat.[Syncerum)Pu
rũ,incorruptum,& nõ vanum,fallax,& malignũ. [Naturę hois)
Excellentiæ ipſius rõnis qua homo cẽſetur in primis probus vir
mẽtiri non debet,prudens vero mendacium non dicere, niſi pro
cõi vtilitate, quapp Diuus Plato publicis tm̃ medicis concedit
mendacium, ſic enim in 2.de rep. ſcribit: An neſcis,quod ipſum
mendacium oẽs hoies,dijq́. oderunt.& in tertio: Deis inutile eſt *Mẽdaciũ*
mẽdacium,hominibus aũt prò medicamento eſt vtile. Quare pu *quãdo li*
blicis medicis eſt cõcedendum, priuatis aũt hominibus minime *citum ſit.*
attingendũ. Igitur remp.adminiſtrantibus p̃cipoe ſi quibus alijs
mẽtiri licet vel hoſtium, vel ciuium cauſa,ad cõem ciuitatis vtili
tatem,reliquis aũt mendacio abſtinendũ eſt,ſi quem deprehende
ris aliũ in ciuitate mentientem ex coꝶ gñe,qui artifices ſunt,ha
riolũ videlicet,vel morboꝶ medicum, vel lignatium fabrũ, eum
punito tanq̃ rem quandã inferentem. è qua ipſius ciuitas veluti
nauis ſubmerſio,& pnicies ſequitur.[Aptiſſimũ)Conuenientiſſi
mũ,& in primis decoꝶ,qm̃ prudentiam atq; iuſtitiam redolet, q̃
ſorores fidæ ſunt,& apte iungũtur, atque cõſpirant. [Huic veri)
Sequũtur fortitudinis ſemina.[Principatus)Imperia & excellen
tiæ nulli nec homini obnoxiæ,nec fortuitæ temeritati,ac uiolen
tiæ,ſed ſemp erectæ,ac liberæ,& imperio magis natæ q̃ ſeruitio.
[Bene inf.)Generoſus,recteq́. delineatus,inſtructus,ſubornatus
& vere magnus.[Præcipiẽti) Admonenti,moresq́. monſtranti: &
exhortãti ad decus vitæ.[Docẽti)Formulas, & p̃cepta diſciplina
rũ aperienti ad ingenij cultũ,& veram humanæ rõnis imaginem.
[Vtilitatis cauſa pro cõi bono) quapp ait philoſophus quinto mo
ralium,ſentẽtia Biantis bene ſe hr̃e videtur, Magiſtratus virũ o- *Biantis*
ſtendit: Ad alium ſiqdem eſt,& in ſocietate iam ipſe Magiſtratus *ſentẽtia.*
cõſiſtit.[Iuſte)Rite,per electionem, & nõ violentam occupatio-
nem,quæ Tyrannoꝶ eſt,& non legitimoꝶ Magiſtratuum.Qui-
bus reſp.ſe tuendam cõmittit,Quibus pro cõi compendio, cõſer
uandaq́. diſciplina domi,foriſq́. parendum eſt. Vnde Silius cele-
brat Fabium maximũ dictatorem rigide ſancientem bellicos ri-
tus,& obediẽtiam,Quo tollis ad aſtra Imperij Romane caput pa
rere docebat.[Imperãti)Imperium exercenti ciuile,ſiue togatũ,
& armatũ vt prætoribus,cõſulibus,magiſtris eqtum,& populoꝶ
q dictatores appellabantur.In officijs capiẽdis,ait Gel. cẽtendis,
iudicandisq́. ſolet quæri,an negocio tibi dato, & quicqd oino fa
ceres diffinito,contra quid facere debeas ſi eo facto videri poſſit
res euẽtura proſperius,æq́; vtilitate eius,q id tibi negocium mã
dauit,tãdem ait exẽplo. P.Craſſi quæſtiuncula hæc & ſpeculat[illegible]
inducatur, q architectum aliter q̃ imperatum fuerat obtempe[illegible]
ten[illegible]

tem virgis multis cecidit,corrumpi,atq; diſſolui officium oẽ imperãtis ratus,ſiqs ad id, quod facere iuſſus eſt, non obſeqo debito,ſed conſilio non deſiderato rẽdeat.[Legitime)Secundum formã legum ciuilium,in qbus conſiſtit publica libertas,vnde boni ciues legibus ſeruiũt,vt libertate fruantur. [Nec vero illa parua vis naturæ)Efficacia humani ingenij,ac mẽtis, cui ſcientia inſunt tẽperantiæ,modeſtiæ,pudoriſq́.[Vnũ) Solum.[Sentit) Percipit cognoſcit,iudicat,quã vim habeat ordo rerum,& in omni re modus.[Ordo)Cõcinna rerum collocatio,& diſtributio,vt confuſio declinet,& leuis temeritas.[Deceat)Aptũ ſit,& cõcinnat pſone, loco,tpi,ceteriſq́. circũſtantis. [Qui ſit modus)Menſura rerum oium,& ratio. vnde Horat. Eſt modus in rebus,ſunt certi deniq; fines,Quos vltra citraq́. neq̃t conſiſtere rectũ.Et metiri ſe quẽq. ſuo modulo, ac pede verum eſt à modq.i.decoro,& rõne ſit modeſtia,modice,moderatio,& modificatio ait Põpeius.[Eorũ ip.) .i.corpoꝝ,imaginũ,ſignoꝝ.[Aſpectu)Vſu percipiuntur,& expendũtur.[Pulchritudinẽ)Formoſitatem [Venuſtatẽ)Gratiam,& leporẽ,vnde inuenuſtus dr̃,cui nulla ineſt gratia. [Conueniẽtiam) Cõmenſurationem,& proportionem,quæ analogia dr̃ à græcis. [Ad animum)Ad animi cõformationem,& lineamenta ſiue fila ipſius virtutis,quibus aĩus concinnatur,& decoratur.[Pulchritudinẽ)Dignitatem,formoſitatẽ,& decus in ipſis moribus,& ordine vitæ rõni conſentaneo.[Conſtantiam)Grauitatiſ congruentiam & parẽ totius progreſſus tenorem, vt inconſtantiæ crimen effugiat,& moꝝ diſcrepantiam,verborumq;.[Ordinem) Rectum & cõcinnum vitæ modum. [Caueat) Deuitat. [Indecore) Inepte,
Libido quod vocabulum ſit. abſurde,ac temerarie. [Effœminate)Molliter,fracte,parumq́. viriliter.[Opinionibus) Cogitationibus,atq; iudicijs. [Libidinoſe) obſcœne,turpiter,cupide,intẽperanter,effrenate,libido ſiqdẽ gñale vocabulum eſt,& oẽm complectitur cupiditatẽ,& voluptatem.[Quibus re.)Quatuor virtutũ quaſi ſeminarijs,& igniculis.

FRAN. MAT. PRincipio &c.) Habita officij diligẽti diuiſione, facta itẽ totius rei tractãdæ partitione quandã quaſi formam honeſtatis ante oculos ponit eius, Initia pfecta natura oſtendẽs eſſe. quæ cũ multa homini cũ alijs animantibus cõia conceſſerit, hoc vno penitus differre voluit,quod eius menti rõnem dedit acrẽ,ingeniosam,celerrime multa ſimul agitantẽ,ſagacemq́. p hanc rõnem ad omnis honeſti actionem deducti ſumus, & prudenter facere, iuſte, fortiter, moderate didicimus, ſicuti & hoc loco, & lib.2.de finib.doctiſſime colligit Cic.Merito igitur vt honeſti originẽ patefaceret,ſigillatim de eo ſecundũ officia tractaturus altius repetit & quandã quaſi faciem quod ipſe ais prius efficit, vt quale id ſit intelligatur,de quo futura diſputatio eſt [Principio) A principio cũ primum ceperunt eſſe.[Omni) Tam rõnali,q̃ rõne caẽti,dicit quid ſit cõe oĩbus animantibus prius,deinde quid interſit inter rõnale & irrationale. [Vt ſe &c.)Ipſe declarat ſubdẽs vitam,corpuſq́. tueatur,hoc eſt ab omni re noxia defendat. [Decliner)Euitet,effugiat. [Acqrat) Ad præſentem neceſſitatẽ. [Parer)Etiã ad futura,quod quædã animalia faciunt,vt formicæ.
Paſtũ & latibula. [Vt pa.)Cibus potius belluarum eſt,q̃ hoium paſtus.Et Virg.ait: Cũ ſeſe paſtu referunt,de cygnis. ſed hic loqtur de coibus vtriq; gñi.[Latibula)Quibus ab imbre,frigore,vẽto niuibus ſe defendãt,& hæc proprie ferarum dñr,cum latebrę ſint hominũ. Liuius tñ dicit: In vepres in latebris ferarum noctem vnam delituit. Vt alia gñis eiuſdem,quæcunque ad vſum vitę neceſſarium ptinent. [Cõmune aũt) Vt cõe eſt ſe vitam, corpuſq́. tueri omnibus animantibus,ita coniunctionis & procreandi ſimilem ſibi ſpeciẽ appetitus cõis eſt. Cum enim naturali inſtinctu mortale ſe eſſe animal omne cõprehendat per ſucceſſionem viuere cupit.hic aũt appetitus præcipue in homine eſt,q ſerit arbores,quæ alteri ſęculo proſint, vt Ennius dicebat. cognoſcit enim filijs & poſteris ſuis profuturas, hanc naturæ vim omnibus animãlibus tributam ius naturale appellant Iureconſulti. Idq́. ſic diffiniuit: ius naturale eſt,quod natura oĩa animalia docuit.Nam ius illud non humani gñis proprium eſt,ſed omnium naturalium, quæ in terra,quæ in cœlo,mariq́. naſcuntur,auium quoq; cõe eſt.Hinc deſcendit maris atque fœminæ coniugatio, quam nos matrimonium appellamus,hinc liberoꝝ procreatio,hinc educatio. Videmus.n.cetera quoq; animalia,feras ẽt beſtias iſtius iuris perita cẽſeri.[Coniunctionis,vt coeant cum eiuſdem gñis animalibus, quod in brutis ferme promiſcue ſit. Et in hoibus ſactitatum eſt à principio cum in agris paſſim vagabantur beſtiaꝝ more, quod in pœmio Rhetorices Cic.ait: Primus aũt coeundi appetitus hoĩes à ferino victu,ad cultiorem vitam traduxit,quod tñ alij multi ex poetis, tũ Ouid.tradit in Faſt.his verſibus de Venere loquens: Illa rudis animos hoium contraxit in vnum: Et docuit iungi cũ pare quẽq́. ſua. Prima feros habitus homini detraxit ab illa: Venerunt cultus multaq́. cura ſolo. Stoicos tũ Cic. eſt ſecutus, q primam aĩantis appetitionẽ fuiſſe dĩc ſeipſum tuendi atque ſeruandi ita docẽte natura,neque.n.fas erat animal ipſum vel alienũ a ſe fieri vel oino id fieri, vel nõ ſibi maxime ppinquum fieri, cum igitur naturam ſibi ipſi maxima cõcordia & charitate deuinxiſſet vt & noaia ppelleret,& quæ ad ſui conſtantiã eſſent vtilia ſuſciperet, voluptatem vero primã appetitionem animãtibus fuiſſe falſum eſſe,& eam,ſiqd eſt,acceſſionem eſſe.[Cura quædam &c.)Vt nutriant,quod aues quadrupedes faciunt,hoies vero ẽt veſtiunt, inſtituũt moribus,artes edocent,non enim (vt alibi ait Cic.) conueniẽs eſſet, vt natura procreare vellet,procreatos vere negligeret.[Sed inter hoiem &c.) Nunc qd interſit inter hoiem & belluã oſtendit,bellua n.tm̃ ſenſu,homo ẽt ratione mouetur,illa ad id quod adeſt ſe accõmodat,homo non pſentia ſolum intelligit, ſed & pterita meminit,& futura coniecturis mentis, ac rõne colligit. [Senſu) q rõnabilis eſt & nobis cũ brutis cõis,ſentiunt .n. bruta perinde ac nos & ſenſu mouentur,vt gaudij, timoris. Sed inter bona & mala ſic vt nos diſcernerẽ non pñt, qa rõne carẽt, qua & meminimus pterita,& colligimus futura, & pſentia intel- *Plato &*
ligimus ac diſponimus.Plato atque Ariſt.quatuor eſſe aĩas dixe- *Ariſtot.*
rũt.Vitalẽ,vt in vermibus,& ceteris ferme inſectis quæ mouẽtur *quatuor*
dũtaxat.Senſitiualem,vt in brutis animalibus, in qbus gaudij & *eſſe aĩas*
timoris ſenſus eſt.Intellectiuam,vt in hoie q & cogitare & iudi- *dixerunt.*
care põt.Naturalem ſiue vegetatiuam,q̃ eſt in herbis & arborib. nã enaſcũtur & creſcunt.has oẽs vitas in hoie eſſe multi ſcribũt, ſed quod homo aliquo ſenſuũ percipit id rõne dijudicat, quale
ſit,qđ bruta non faciunt.Sunt pterea tria in aio quæ rei agendæ, *Senſus.*
veritatiq́. dominãtur.Senſus,intellectus,appetitus. Senſus nul- *Intellect⁹*
lius rei agẽdæ principium eſt,ſed tm̃ apprehendit. Intellectus eli- *Appetitus*
git ſequi vel nõ ſequi. Appetitus vero ſequitur vt viuat. [Quod adeſt)qđ ppe eſt,& iamiam futuꝝ eſt,vel iãiam pterit. [Præſens eſt)qđ cernitur,quod iam euenit.[Paulum admodũ &c.)Sentiũt qdã pteritum & futuꝝ multa ex brutis,vt eq,boues, leones, vrſi, canes,ſed paꝝ admodum Quanq̃ mira de canibus,& eq s ſcribũt
hiſtorici. Cani qdem tanta memoria eſt vt nulli præterq̃ homi- *Canes.*
ni maior ſit. Eq vero pręſagiunt pugnam, amiſſos lugent domi- *Equi.*
nos lacrymaſq́. interdum deſiderio fundũt auctor Plin. [Homo vero &c.)Non idem in hoie contingit,q cum ſit rõnis particeps, non præſentia ſolum intelligit,ſed futura etiam multo ante prævidet,paulatim autem ad ſingularum virtutum initia quę à natura manent,aperienda deſcendit, ſimul, & eaꝝ vim proprietatẽq́. oſtendit.[Rationis) cuius (vt alio loco ait Cic.) pꝛima hoi cum
Deo coniũctio eſt. [Conſequentia cernit) inter cõſequentia & *Conſequẽ*
cauſas hoc intereſt.q pſequentia antecedentibus piuncta ſunt, vt *tia quid*
ſol cauſa eſt diei,non.n.ſol eſſe poterit. qn dies ſins ſit,&dies qn *ſit.*
ſol.cauſæ vero non ſemper,eas Ariſt.quatuor poſuit: Efficientẽ, *Cauſa.*
quæ eſt mouendi principio.Materialem ex qua aliqd ſit.Formalem & ſpecificam ex qua vnũquodq; formatur Et finalem cuius gr̃a quodlibet efficitur.Sed efficiẽs duplex eſt extrinſeca & itrinſeca.Intrinſeca virtus actiua,extrinſeca virt⁹ cœli, materialis eſt cui aliqd inſit quod materia ſit,vt ęs ſtatuæ,& ſecundũ hãc pſideratur ex qua,in qua,circa quam.Formalis eſt eius, q qd debet eſſe ratio diffinitiua, ſicut anima eſt formas hois igneitas forma ignis,huiuſmodi aũt formalis cauſas ideas appellauit Plato. Finalis eſt,vt ſanitas ambulandi,hæc aliaꝝ omnium cauſa eſt,nam ipſa efficientem mouet materiam, qua mota forma inducitur.
Ex his comprehendimus cauſas quaſdam eſſe,quæ ſtatutum habent effectũ,vt cauſam efficientẽ.Et aliquas quæ non,vt finalem poteſt.n.ambulare quiſpiam,& id nõ ſanitatis gratia facere. Sed hic Cicero ſimpliciter loqtur,cauſamq́. itelligit, quæ aliquẽ euẽtum præcedit,& præpoſtero ordine vtitur. Prius.n. cauſæ ſunt, deinde pſequentia,quæ cauſas antecedentes ſequuntur,vt ea iugi pluuia,vel continua ſiccitate futurã cognoſcimus annonæ ca-
ritatem.[Earum rerum)Non cauſarum,quõ incedere, quomo- *Signa bo*
do progredi res debeant,hoc aũt totum ad prudentiam ſpectat. *ni & ma*
Exẽpli cauſa: Si Romanos quiſpiam nimium ambitioſos,& diui- *li ipſis eti*
tiaꝝ cupidos quondam vidiſſet,& futuros,& diuitiarum cupidos *plu colli-*
quondam vidiſſet,& futurum ppea dixiſſet vt bella ciuilia gere- *guntur.*
rent,qbus prouincias prius populo Roma.ſubiectas, mox Romam ipſam deuaſtarent,is cauſas rerũ,& earum progreſſus multo anteq̃ acciderent.duce animi ratione percepiſſet.[Anteceſſiones) Non ſolũ ipſas rerum cauſas videt,quæ plerunque aptæ, & manifeſtæ ſunt,vt nimia ſiccitas cauſa penurię,nimia aeris intẽperies peſtilentiæ.Sed ſi quis eſt quod ipſas cauſas antecedat, vt cũ ex ſignis qbuſdam & prognoſticis futurã percipit aeris intemperiem,quæ peſtilentiæ cauſa ſit.Item nimias pluuias,aut ſiccitatẽ, quæ caritatis annonæ cauſa ſint. [Similitudines cõparat) ſtatim

decla

declarat quô ſimilitudines comparat,q a rebus preſentibus anne
ctit,atq; adiûgit futuras,memini ſiccitatem nimiá fuiſſe,& ſteri-
litaté ſecutá,videt accidere ſimilẽ ſiccitatem,ſimilem ẽt ſterilita-
tem iudicat futurá. Legit p̃p violatos legatos ſæpe geſtum bellũ
idẽ cum accidit haud dubie bellũ paſſuros violatores opinatur.
[Totius vitæ) Nõ ſolum p̃ſentia verum ẽt futura quæ vſui ſint,
cõparat,curſum vitæ totius rõne cõprehendẽs. [Eadem oa.&c.)
Hūc iuſtitiá innuit,quæ ꝓxima prudẽtiæ origo vr̃ eſſe cur ſtatim
rõne duce homo hoi cõciliatus eſt. [Cõciliat) Cõiungit,efficit
.n.vt ſuos primũ,mox ciues diligat, oium poſtremo mortaliũ ſo
cietate gaudeat. (Orationis) Vt colloquat cũ alijs, & cõmercio
delectetur eiuſdẽ ſermonis.[Vitæ) Vt habeat cum hoie conſuetu
dinẽ,& eum eo viuat,unde à Plat. homo,zoon politicõ, hoc eſt
ciuile animal uocatur.[Ingenerit) Inſerit aias hoium,ſi alios a-
mat,multo magis ſuos,quos ad ſe nouit ꝑtinere, quos ea ſe na-

Ius natura ꝑcipit filios debere alere parentes.

tos ſcit.Quoꝝ charitas maxima eſt, & eiſdem parietibus conti-
netur.Impelliatq́.&c.natura inqt,hoiem impellit ut cœtu alioꝝ
gaudeat.Nam cũ ſit aial ciuile ſolitudinem fugit, ciuitates liben
ter colit.[Et ſi obe.&c.)Vt ſibi inuicẽ obſequatur,uelut q minor
eſt doctrina & dignitate,is ſuperiori obediat,& eum veneretur.
[Ob eaſ.cau.) Quas enumerauit.(Amorẽ).ſ. in procreatos, & in
eos,q una uiuũ.(Suppeditẽt) Subminiſtrent,abundanter p̃beãt.
(Ad cul.) Ad ueſtitũ & ornatũ corporis.[Ad uictũ)Cibum,& po
tũ. (Ceteriſq́.)Vt parẽtibus,fratribus,amicis.[Tueriq́.)De iure
naturali non ſolũ uenerari parentes teneamur,ſed ẽt in ſenectu-
te alere,& leges erãt apud maiores noſtros quæ filios punirent,
q parentum curã omitterent.[In primiſq́. &c.) Initiũ iuſtitiæ in
nuit à natura profectũ nunc ad prudentiã redit,quæ in ueri inue
ſtigatione uerſatur,& proprium hois dicit eſſe aliqd inqrere,at-
que inueſtigare,ſed tunc tm̃,cum neceſſarijs negocijs, curiſq́. va
cuus fuerit; & ſic aperte actiuã vitam contẽplatiuæ anteponit,il

Prudẽtia

li iuſtitia,fortitudo,& tẽperantia ſubijciũt, huic ſola prudentia.
Quãuis ita inter ſe connexæ ſint virtutes,vt vna eſſe abſq; reliq̃a
nõ poſſit, prudentiam qdam non niſi per applicationẽ ad ſingu-
las virtutes,eſſe virtutẽ volũt. Excitat: erigit,icitat.[Maiores)
q̃ ſua ſpõte eſſent.[Auemus) Cupimus. Idẽ lib.de finib. Et qm̃ ea
dẽ natura cupiditatẽ homini ingenuit veri inueniẽdi, quod facil
lime apparet,cum vacui curis ẽt qđ in cœlo fiat ſcire auemus,his
initijs inducti oia vera diligimus.i.fidelia ſimplicia,conſtantia tũ
vana,falſa,fallentia odimus, vt fraudem periurium malitiam in-
iuriam.[Videre) Animo & cõtemplatione.[Audire) Ab alio.[Di
ſcere) Ab eo q nouerit & veluti præceptor tradere poſſit,vel po-
tius,vt quæ contemplamur,vel ab alijs audimus,ea nos p̃cepta &
intellecta memoriæ cõmendemus. (Rerum) Aut occultarũ aut
admirabilium. Res oẽs in quibus Rhetoricoꝝ verſatur inqſitio
triplex,omo ſunt. Aut.n.& à materia & ab eius cõditionibus ab-
ſtractæ ſunt. Situ,motu,loco,vt Metaphyſicæ, aut nec à materia
nec ab eius cõditionibus,vt phyſicæ,aut à materia tm̃,non etiam
à cõditionibus, vt mathematicæ,occultæ qdem ſunt phyſicæ rea

Phyſica res et mathematica ſunt culta.

& mathematicæ. Quarũ ſcientiam etiam lib.de Orat. Cic abditã
& reconditam vocat. Res vero metaphyſicæ incredibiles ſunt &
admirabiles,animo.n. duntaxat cõcipiuntur,cum & materia & à
materiæ cõditionibus abſtractæ ſint,ut dictum eſt,vel occulta po
tius ad phyſicam & metaphyſicã referas,admirabile ad mathema
ticas,quæ in demonſtratione poſitæ ſunt,& oculis ſubijciuntur:
oee carent admiratione maxima,vt aſtronomia. Quãuis eadem
ſcientia & occulta, & admirabilis metaphyſica iure dici poſſit.
Nam ſi occulta admirabilis,non tñ ſemper recte cõuertia, multa
enim admirabilia ſunt,& eadem nõ occulta.[Ad bene,beateq́. vi
uendũ neceſſariam) Quid eiuſmodi res occultas & admirabiles
ſcite cõferat ad beate viuendũ his verbis ipſe docuit Cicero: Nã
cum in oibus rebus temeritas in aſſentiendo erroq́. turpia ſit t
tũ in eo loco maxime, eum iudicandum eſt quantũ auſpicijs re-
busq́. diuinis & religioni tribuamus.Eſt.n.periculum ne aut ne-
glectis his impia fraude, aut his ſuſceptis ciuili ſupſtitione obli-
gemur.Quod ne accidat certe veri inqſitio facit, & ſicut Cic. ait
neceſſaria eſt, ad beate viuendũ. (Ex quo) Qm̃ hæc veri inqſitio
naturalis eſt,& neceſſaria,ſequitur ẽt id præcipue homini conue
nire,quod verũ eſt,hoc eſt non falſum & euidẽs. [Simplex) Non
ſimulatũ nec ambiguum, ſed apertũ & vnum ſincerum,purũ, vel
integrũ & incorruptum.[Huic veri videndi cupiditati) Ex prudẽ
tia,quodãmodo fortitudinem natã innuit cum illi adiunctam di
cit.Quãto.n.quiſq; prudentior eſt & doctior,tãto magis princi-
patũ affectat. Vnde Syllam Cæſar dicebat dictaturam depoſuiſſe,
qm̃ literas ignoraſſet. Eſt aũt fortitudo rerum magnarum appeti
tio,humiliũ contemptio,& laboꝝ cum vtilitatis rõne perpeſſio.
[Appetitio) Principatus,vt in quauis actione & re principes veli

mus eſſe,oẽs aũt hoies ceteris præſtare vellent & vincere q̃ vinci
optarẽt.Quod ſi bonis artibus id agere ſtudent laudandi ſunt, Si
cõtra improbandi.[Parere) Vt obedire,& ſubeſſe. Multos legim⁹
philoſophos tyrãnis ſubeſſe nõ potuiſſe. Vt Zenonem,Cleantẽ,
& Anaxarchũ Abderitem quoꝝ neuter tyrannũ pati potuit, Au-

Valerius Max.

ctor Valer.Max. [Bene informatus) Inſtitutus,atq; inſtructus na
turali lege quæ cõem vtilitatem oibus rebus eſſe anteponendam
docet,ẽt priuatę vtilitati,& incolumitati. Innuit aũt appetitionẽ
principatus naturaliter in hoiem cadere. Præcipiẽti,vt medico vt
patri.[Docẽti) Vt magiſtro.[Imperãti) Vt magiſtratui.[Iuſte) Vt
nemini fiat iniuria, ne illi ipſi qdem cui imperatur. [Legitime)
Secundũ leges.[Ex quo) Ex qua principatus appetitione. [Nec
vero illa parua vis) Nũc modeſtiam tangit,quã vt ipſam manare
à natura dicit,poſita aũt in ordine eſt & modo. [Naturæ eſt rõ-
niſq́.).i.naturalis rõnis.[Quid ſit) Ordo,q diffinitur ſic: Ordo eſt

Ordo qd ſit.

digeſtio, & cuiuſq; rei in ſuo loco collocatio vt q maiores natu
ſunt aut nobiliores,digniores q́. in p̃cedant,ſequantur reliqui ſe
cundũ dignitatem,vt in re militari ordo ſeruatur, vt in cõuiuijs,
vt in funebri põpa,in ſenatu. Et Romæ tres fuerũt ordines, patri
cius,equeſtris,plebeius. Patricius dignitate ante ibat. Equeſtris
ſequebatur.poſt quẽ plebeius erat. Ergo qd ſit ordo,qd prius,qd
poſterius,qd cui p̃poni debeat.[Quid ſit quod deceat) Hoc ad de
coꝝ ſpectat,quod græci τὸ πρέπον vocant,aliud.n.ſenem, aliud iu-
uenẽ,aliud adoleſcentẽ decet. Et Horat.ait in arte Poetica: Æta

Ordines Romanorum.

tis cuiuſq; notãdi ſunt tibi mores, Mobilibusq́. decor naturis dã
dus & annis. Ludus pilæ puerũ decet,q dedecet ſenem,idemq́. in
multis accidit. Decoꝝ nõ ſeruat q apud Catonem de voluptate,
apud lenonẽ de continẽtia loqtur In factis dictiſq;. Cõuenit.n.
tũ factis tum dictis modũ adhibere quem q trãſgreditur in vitiũ
cadit. Virtus.n.in mediocritate,vt oſtẽdit Ariſt.cõſiſtit. Et Horat.

Horat.

ait: Eſt modus in rebus ſunt certi deniq; fines,quos vltra citraq́.
nequit cõſiſtere rectum. Decet oẽs,rebus accõmodare orationem,
quæ ſi lõgior fuerit quã neceſſitas poſtulet, inepti habemur. Itẽ

Quid ſit modus.

cauẽdum eſt ne aut dictũ proteruum ſit atque inſolẽs aut factum
noceat. Itaque eoꝝ &c. Concludit,& proprium hois eſſe dicit ut
tẽperantia & modo vocatur. Qm̃ qualia ſint quæcunque cernun
tur,ſola intelligit,& aſpectu ipſo p̃cipit. [Sentiuntur) Percipiũ
tur. Senſus ad oẽs quinque p̃tinet & non minus oculoꝝ & gu-
ſtus tactusq́. q̃ auditus dr̃. [Aſpectu) Oculis oium inqt rerum à
natura p̃ductarum ordinẽ pulchritudinem & cõgruentiam cer-
nit transfertq́. ad aium ſuum ſimilitudinẽ, videt terram accepta
ſemina multiplicata reddere idẽ ipſe facere in referendo grã ſtu
det,formicas intuetur ęſtate laborare grana cõdere vt ſit hyeme,
quo veſcantur cõtinuo imitatur. Et ſic ad aium ſimilitudinẽ tranſ
fert,nec ſolũ,quæ in terra ſunt,ſed ẽt quæ in cœlo inueſtigat: Re
cteq́. ait Cic.nõ incolas in terra eſſe hoies & habitatores, ſed vt
ſuperarũ rerum contemplatores,vnde & ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ ἀναθρεῖν. Et Ouid.ait. Pronaq́. cũ ſpectent animalia cetera terram Os

Ouid.

homini ſublime dedit cœlumq́. videre iuſſit, Et erectos ad ſidera
tollere vultus. [Pulchritudinem) Rerũ externarum magnitudi-
nẽ atque excellentiam,nihil.n pulchrũ intelligimus, quod idem
nõ ſit excellens ac magnum,& cõtra Ariſt.placuit,vt q magnus eſ
ſet is ẽt pulcher intelligeretur, verum aũt pulchritudo reꝝ quas
cernimus in terris,primam illam & auitam,vt ait Theophr. phi-

Theophraſtus.

loſophiam cognitionis cupiditate incẽſam excitauit. Pulchritu-
dinẽ vero cœli,maria terræ intelligimus venuſtatem ſingularum
partium ornatũ & varietatem in ſuo cuiuſq; gñe conueniẽtiam
cõgruentiam & elementoꝝ fidem inter ſe & concordiã quamuia
diuerſaꝝ ſint qualitatũ. [Quam ſimil.) Effecit inqt naturalis rõ,
vt quod in rebus externis ꝯſpicimus ſicut in ipſibus, quæ ſibi in-
uicẽ ordine ſuccedunt, & elementis quæ eadẽ ſemper fidẽ ſeruãt
& cõſtantiã. Ideo & nos in factis & dictis cuſtodire ſtudeamus vt
nihil inordinate,nihil incõſtãter aut dicamus.aut faciamus.[Cõ
ſtãtiã) Vt in bonitate p̃ſeueremus,& in his,q̃ ſemel probauimus
ſi modo honeſta ſunt.[Indecore) Turpiter cõtra modeſtiam.[Ef
feminat) Molliter cõtra fortitudinẽ.[Libidinoſe) Incõtinenter
libido eſt inordinatus appetitus rationi & honeſtati repugnans.
[Aut cog.) Quia ne cogitare qdẽ fas eſt quod turpe eſt. Quaſi &
ipſa cogitatio ſcelus ſit abſq; opere.[Quibus ex reb.) concludit
nunc,poſt ſingulas honeſti partes attingit,& has eſſe inqt ex qb⁹
honeſtũ ꝯſtat.[Quod q̃rimus) Ad qđ ois nr̃a actio dirigit. Cõfla-
tur) Cõficiuntur. Tranſlatio à fabris ſumpta eſt. Quod & ſi nobi
litatũ non ſit &c. hoc eſt ꝙ ſi a nullo nobilitatur & laudatur tñ
per ſeipſum nobile & laudabile eſt.[In quo magna) Vis oſtendi-
tur honeſti.[Formam qdẽ &c.) Atteoutum reddit filium, pulchri-
tudinẽ atque excellentiã honeſti extollẽs cum dicit mirabiles ex
citaturũ ſapientiæ amore,ſi oculis cerneretur, ſicuti animo vide
tur

tat, ſed honeſti partes quas minus aperte ſuperius attigit, explicat nũc manifeſtius ſingula℞ vim proprietatemq́. patefaciens. [Formam) Recte dixit eſt .n. forma, quæ dat eſſe rei, & illæ quatuor virtutes quas innuit honeſtũ efficiunt, ad quod officia diriguntur & ſpectãt. [Oculis cer.) Sicut corporis alicuius cernitur pulchritudo. Ariſt. primo Politico℞ non perinde eſſe ait animi pulchritudinẽ vt corporis cernere, quod ſi tã facile animi q̃ corporis pulchritudo cerneretur, dici nõ poſſet quãto amore virtutis aius accenderetur, & recte qdẽ, nam cum animus corpori præſtet, quãto dignior eo eſt, tãto magis eluceret. Cur aũt in amore virtutis tardior animus ſit ea cauſa eſt, quod vbi parum eſt notitiæ, quæ per ſenſum ſit, illic tardior notitia eſt intellectus. Senſibiles aũt res per exteriorem intelliguntur. Cum intelligibiles tantũmodo animo comprehẽdãtur. Vt ait Plato in libris de rep.

ASCEN. PRincipio generi. Hæc eſt pars executiua totius operis, q̃ diuiditur in tres libros. In quo℞ primo docet quo officia ducãtur ab honeſtate, & ab oi virtutis gñe. In ſecundo quo ducantur, ab vtili, quæ ad res, & honorẽ, & gloriam ſpectat acquirẽdam. In tertio ponit differẽtias inter honeſtum & vtile, & docet vtrũ ſit eligibilius. In hac aũt parte inueſtigat honeſtum à natura oſtendẽs honeſtatis ſemina hoibus ingenita eſſe, & qd hoies beluis pſtent. Ordo eſt: Attributum eſt à natura principio.i.in principio oi gñi animantium.i.animam ſenſitiuam habentiũ, vt tueatur.i.protegat ſe, & animam, & corpus ſuũ & vt declinet .i. euitet.ea quæ videãtur ei nocitura. q pro & vt ſup.inquirat. & paret .i.cõparet, & acquirat ea ſup. quæ ſunt neceſſaria ad viuendum, vt paſtum quo nutriatur, vt latibula in qbus lateat & occultetur, vt alia eiuſdem gñis. Cõe aũt oium animantium.i. quod in oibus animãtibus reperitur, eſt appetitus coniunctionis .i. coitionis ſeu coitus, cauſa procreandi.i.progignendi ſibi ſimile. Et cura quedã.i. cuſtodia, & ſolicitudo eo℞, quæ procreata ſunt. Sed hoc intereſt maxime.i.pcipue, inter hoiem & beluam.i.pecus, ſeu beſtiã, & quodlibet animal irrationale. Quod hæc.ſ.bellua ſentiẽs admodum.i. valde.paulũ.i.modicum, præteritum aut futu℞. accõmodat.i.applicat ſe ſolũ ad id, quod adeſt.i.quod præſens eſt, hoc tm̃.i.in tm̃, quantum.i.in quantum mouetur.i.afficitur.ſenſu.i.ſenſualitate. Homo aũt q eſt particeps rõnis.per quam rõnem cernit.i.prouidet.cõſequentia.i.ea q aut neceſſario, aut veriſimiliter conſequẽtia.i.futura ſunt, & per quã videt.i.cõſiderat cauſas re℞, & pgreſſus.i.productiones, & proceſſus, ſeu exitus à cauſis dependentes, ea℞.ſ.re℞, & per quã non ignorat, immo cognoſcit quaſi anteceſſiones.i.principia antecedẽtia & ex qbus ſequatur, & per quã cõparat ſimilitudines.i.de ſimilibus ſimiliter iudicat & adiungit, atque annectit rebus pſentibus ſup.res futuras & videt.i.oculo mẽtis inſpicit facile curſum totius vitæ: & pparat res neceſſarias ad eã.ſ.vitam degendam.i.vſq; ad defunctionem agendam. Et ea.na. eã.i.amicabiliter conſociat homini hoiem & hoc vi.i.vehemẽtia ẽt virtute rationis conciliat dico &.i.pariter ad ſocietatem rationis.i.colloquii vt ſimul loquantur & conſultent, & ad ſocietatem vitæ vt conuiuant. Et ipſa na. inge. quendã amorem in primis pcipuũ in eos q procreati ſunt.i.geniturum ſuam. Et impellit.i.inueſtigat, & cogit cœtus.i.conuenticula & congregationes hominũ ad huc ſup.vt velint celebrari.i.celebres & frequẽtes eſſe inter ſe, & vt velint obedire ſibi.ſ.mutuo, & vt ſup.hõ ſtudeat.i.conetur.pare.i.acquirere.ob eas cauſas.i.pp libero℞ educationem & cũ ceteris hoibus coniunctũ & ſocietatẽ, ea quæ ſuppeditent .i. abũde efficiant ad cultum.i.ornatum, ſeu amictum & ad victum nec ſoli ſibi, ſed ſup.ẽt coniugi, libertis, ceteriſq́. quos habeat .i. hẽe debet charos & quos debeãt tueri.i.protegere & defendere. Quæ.i.cuiuſmodi cura.exuſcitat.i.erigit & excitat, quaſi dormiẽtes aios.ſup.hominum & facit eos maiores.i.ampliores, & vehemẽtiores ad rem. Propter coniugem.n.liberos, & amicos protegendos multi in bello animoſiores reperti ſunt, q̃ qui illis caruerãt. In primiſq́. &c. docet quæ ſint ea ad quæ animi hoium ſpecialiter exigũtur, dicens q in primis ad inquiſitionẽ, atq; inueſtigationẽ veri. &c. Ordo eſt: In primis.i.ante oia inquiſitio & inueſtigatio veri eſt propria hois, q̃a ſoli homini competit. Itaque .i.& ita cum.i.qñ nos ſumus vacui neceſſarijs negocijs, & curis .i.ſolicitudinibus quaſi cor vrẽtibus. Nos auemus.i.cupimus, tũ .i.tunc videre, audire & dicere aliqd, & nos dicimus.i.iudicamus & exiſtimamus. Cognitionem re℞ aut occulta℞, aut admirabiliũ eſſe neceſſariam ad viuendum bene & beate. Ex quo.i.ex qua re, q̃a.ſ.ex natura inueſtigamur ad inquiſitionẽ veri, intelligitur .i.intelligibile & manifeſtum eſt, id quod ſit verũ ſimplex & ſyncerum, eſſe aptiſſimũ.i.conuenientiſſimum naturæ hominis. Appetitio quedã principatus.i.potentatus & dominij, eſt adiũcta cupiditati vidẽdi veri.i.quæ eſt de vero videndo.i.cognoſcendo. Ita

Specialis animæ quæ ſit appetitus

vt animus bene informatus à natura, nemini velit parere.i.obedire niſi pcipientia vt docenti, aut imperanti iuſte & legitime cauſa vtilitas. Ex quo.i.ex qua re exiſtit.i.apparet, & emergit magnitudo animi, cõtemptio.i.vilipenſio rerum humana℞.i.quæ ab hoie geri vulgariter pñt. Alij legunt contentio.i.cõcertatio rerum humanarũ, quod meo iudicio nõ male quadrat. Ex eo.n.quod aius hois parere tetractat, naſcitur magnitudo ipſius & contentio.i. cõcertatio rerum humanarum.i.de rebus humanis. Nec vero illa vis.i.virtus & vehemẽtia naturæ & rõnis, q hoc vnum.i.ſolũ animal.ſ.homo ſentit.i.percipit, qd ſit ordo.i.quis ordo ſit in rebus ſeruandus, qd ſit quid deceat, & quis modus ſit in factis & dictis, Itaq;.i.& ita nullũ aliud animal ſentit.i.percipit & intelligit pulchritudinẽ, venuſtatem, & cõuenientiam partium eo℞ ipſo℞.i.ex tum ipſarũ rerum quæ ſentiuntur.i.percipiũtur aſpectu. Quam ſimilitudinem natura & ratio transferẽs ab oculis ad aium putat multo magis pulchritudinẽ conſtantiam, ordinẽ conſeruandum, ſup.eſſe in cõſilijs & factis, & cauet ne faciat qd.i.aliquid indecore, ve pro vel effœminate.i.molliter & nõ viriliter. Tum.i.deinde vel inſuper ſup.cauet in oibus opinionibus, & factis, ne faciat aut cogitet, q.d.i.aliquid libidinoſe. Ex qbus rebus.ſ.ex fuga indecori effœminati, & libidinoſi facti, aut cogitati, cõflatur, & efficitur id quod quærimus.ſ.honeſtum, quod quidem honeſtum, ẽt ſi non ſit nobilitatum per venerationem hoium, tñ ſi honeſtum de ſe.ſ. & quod nos dicimus vere eſſe laudabile natura.i.ex natura ſua ẽt ſi à nullo laudetur. O Marce fili tu quidem.i.certe vides ipſam formam & tanq̃ faciem honeſti. Quæ facies.i.imago & ſpecies honeſti ſi cerneretur oculis, citaret.i.excitaret (vt Plato ait) mirabiles amores ſapientiæ, pro quam.ſ.honeſtũ eſt quod inuenimus.

AVemus aliquid audire) Auere pro cupere, vides & oratoribus vſurpatum. DOCT. *interpr.*

PRincipio) Vtilis in primis diſputatio, quo ſint innata ſemina virtutũ humanis animis. Illa ſemina dñr alio nomina leges naturæ, ſuntq́. ypolipſis quædã hoc eſt opiniones quas ex natura ſine doctore tenemus de moribus: Nemini iniuriã facere, Tueri ſobolem, & cõmiſſos oię fidei, Non nimio labore aut luxu naturã corrumpere, ſed modum in dictis, factis, vitaq́. omni cõſeruare. [Eademq́. oã) Iuſtitiæ ſemina. Itaq; cum ſumus. Prudẽtiæ ſemina. [Huic veri Fortitudinis ſemina) Nec vero. [Modeſtiæ ſe.) Vt ait Plato. Ex Phædro Platonis. *Δεινοὺς γὰρ ἂν παρεῖχε ἔρωτας εἴ τι τοιοῦτον ἑαυτῆς ἐναργὲς εἴδωλον παρείχετο εἰς ὄψιν ἰόν.* DOCT. *interpr.*

ARGVMENTVM.

DE quatuor virtutibus, vnde omnia vitæ cõmunis officia manant, prudentia, iuſtitia, fortitudine, & temperantia de materia ſingulorum.

SEd omne, quod honeſtum eſt, id quatuor partiũ oritur ex aliqua aut enim in perſpiciẽtia veri, ſolertiaq́. verſatur; aut in hominum ſocietate tuenda, tribuẽdo ſuũ cuique, & rerum cõtractarum fide; aut in animi excelſi, atq; inuicti magnitudine, ac robore; aut in oĩum, quæ fiunt, quæq́. dñr, ordine, & modo, in quo ineſt modeſtia, & temperantia. quæ quatuor q̃q̃ inter ſe colligata, atque implicata ſunt: tñ ex ſingulis certa officiorum gña naſcuntur: velut ex ea parte, quæ primo deſcripta eſt, in qua ſapientiam, & prudentiã ponimus, ineſt indagatio, atque inuẽtio veri: eiuſq́. virtutis hoc munus eſt propriũ. vt enim quiſq; maxime perſpicit, qd in re quaque veriſſimũ, & quiq́. ſit, acutiſſime, & celerrime põt & videre, & explicare rõnem, is prudentiſſimus, & ſapientiſſimus rite hři ſolet. quocirca huic quaſi materia, quã tractet, & in qua verſetur, ſubiecta eſt veritas. reliquis aũt tribus virtutibus neceſſitates propoſitæ ſunt ad eas res parandas, tuendaſq́., quibus actio vitæ continetur; vt ſocietas hoium, coniunctioq́. ſeruetur; & animi excellentia, magnitudoq́. cũ in augendis opibus, vtilitatibuſq́. & ſibi, & ſuis cõparandis, tum multo magis in his ipſis deſpiciendis eluceat. Ordo aũt, & conſtantia, & moderatio,

deratio,et ea,q̃ ſunt his ſimilia,verſantur in eo gñe,ad qđ adhibêda eſt actio quædam,non ſolũ mentis agitatio.His enim rebus,quæ tractantur in vita,modum quendã adhibentes,& ordinem,honeſtatem, & decus conſeruabimus.

PETRVS MARS. *Honeſti diuiſio.*

SEd omne quod honeſtũ eſt.) Dixit generaliter de honeſto,qđ conflatur ex his quatuor principijs naturalibus, nunc diuidit ipſum honeſtũ in quatuor partes,prudentiã,iuſtitiam, fortitudinem & têperantiã,quaꝶ munus,& quaſi materiam quam tractẽt,& circa quã verſentur,deſcribit.(Partiũ)Quatuor uirtutũ,quę ſunt fontes oium officiorum,ex his.n.oẽ honeſtum oritur.& incipit dicere de honeſto,quod manat à prudẽtia.(Perſpiciẽtia veri)Vera,& integra cognitione.(Solertia) Eſt ingenitũ acumen,& naturalis prudẽtia. Vnde dicit Fabius ingenitã eſſe pueris agitationẽ mentis,& ſolertiam.(Aut in ho.ſo.tuen.) Hoc eſt munus iuſtitiæ,quæ eſt ad conſeruationẽ humanæ ſocietatis.(Tuenda)Defendenda,ſuſtentãda opibus,& opera.(Quod ſuũ eſt cuiq;) qm̃ iuſtitia tribuit unicuiq; quod ſuũ eſt.(Et re cõ.ſi)Venditionũ,emptionum,promiſſionũ, ceterorumq́. contractuum,& fides eſt fundamentũ iuſtitiæ qm̃ remota fide remouetur iuſtitia,hæc oia ſunt de iure gentiũ,ut loco ſuo dicetur.(Aut in animi ex.)Hoc eſt munus fortitudinis.(Excelſi) Elati,& oia tanq̃ inferiora ſpernentis,quod eſt propriũ magnanimi.(Ac ro.) fortitudine,q̃ dolore, aut aliqua alia calamitate non frangitur.(Aut in oium)Quæ fiunt,hoc eſt munus têperantiæ.(Fiunt) Nã in factis & dictis ſeruãdus eſt modus, nam in oibus negocijs debet eſſe ordo reꝶ,opportunitas tpum,& menſura verboꝶ.(Quæ quat.)Nunc cuiuſque uirtutis quaſi materiã & ſubiectum ponit oſtẽdens ex ſingulis uirtutibus certa officioꝶ gña oriri.lib. 5. de fini. ait, Atque hæc coniunctio confuſioq́. virtutũ à philoſophis rõne quadam diſtinguitur.Nã cum ita copulatæ conuexæq́. ſint, vt oẽs oium participes ſint,nec alia ab alia poſſint ſeparari,tñ ꝓpriũ ſuum cuiuſq́ munus eſt,vt fortitudo in laboribus,piculiſq́. cernatur.Têperantia in repellendis voluptatibus,prudẽtia in delectu bonoꝶ & maloꝶ,iuſtitia in ſuo cuiq; tribuẽdo.(Quatuor) prudẽtia,iuſtitia,fortitudo,& têperãtia.(Colligata) Cõnexa,quippe emergũt ab vno honeſto.(Implicita) coniũcta,Stoici dicebãt

Stoicorũ de uirtute opinio.

virtutes,ſibi inuicẽ ita eſſe connexas, vt q vnam habuerit omnes habeat.(Certa gña)Propria cuiuſque virtutis, qm̃ dõt pertinere ad vnam potiusq̃ ad aliam.(Velut ex ea parte)Ponit officium ipſius prudentiæ,quam ſequuntur conſilioꝶ maturitas,& intelligentia.(Indagatio) Inquiſitio,qm̃ prudens verſatur circa veri indagationẽ.Atque inuentionem prius inquirimus poſtea inuenimus.Itaque inqt Ambro.in veri inueſtigatione tenendũ eſt illud decoꝶ,vt ſummo ſtudio requiratur qđ verum ſit non falſa pro ueris dicere,nõ obſcuris vera inuoluere; non ſuperfluis, vel implexis,atque ambiguis occupare aium.(Hoc mu.)Officium,vt inquirat verum,nã prudentię,vt dictũ eſt,veritas obijcitur,& ẽt ſapientiæ,ſed diuerſo modo.(Proprium) Peculiare,vt veꝶ inquirat,aliter non erit prudentia,vt.n. probat Cic. ab effectu munus ipſius prudẽtiæ.(Perſpicit)Recte videt.(Acutiſſime quantum ad ingenij acumen,& ſolertiam,oẽmq́. inuentionem.(Celerrime) Quãtũ ad conſiliũ,& bonam ilico cõſultationẽ, & rectã deliberationẽ.(Videre)Aio,& mentis oculo,cui imprimitur prudẽtia.(Explicare) Afferre in mediũ & exponere, atq; cognoſcere, veꝶ per ſuas cauſas. Vnde Plin.in quadã Epiſtola laudat T.Ariſtonẽ dicẽs Nã quanta ſermonibus eius fides? quanta auctoritas,q̃ preſſa,& decora cũctatio? Quid.eſt quod non ſtatim ſciat? & tñ plerunq; hæſitat.dubitat diuerſitate rõnum,quas acri,magnoq́. iudicio ab origine,cauſiſq́. primis repetit.(Diſcernit)Expẽdit.(Rite)recte.

Veritas prudẽtia ſubiecta.

(Quocirca)Cõcluſio huius partis,qua oſtẽdit veritatẽ eſſe materiã ipſius prudẽtiæ,& ſapientia. Veritas ſubijcitur prudẽtiæ in rebus agẽdis,& circa humana bona,ſapientiæ aũt in rebus contemplãdis,prudentis.n.eſt agere recta,veraq́. cum rõne,ſapientis aũt veritatem contẽplationibus,& rõnibus inuenire.(Tractet)Exerceat & colat,tractare eſt manibus verſare. (Reliquis aũt tribus) Iuſtitiæ fortitudini,& têperantiæ,oſtendit Cic.circa quod verſentur hę tres virtutes,& qđ ſit munus ipſaꝶ,& dicit verſari circa res parandas,qbus vita ſuſtentatur hoc pertinet ad iuſtitiam, & ẽt tela fortunæ contemnenda,& opes, quod eſt viri fortis,& magni. (Propoſitæ ſunt) Tanq̃ munus ipſarum, vt debeant ea parare,quibus vita ſuſtentatur,& alitur.(Parandas) Acquirendas cũ labore,& diligenti opera, parare enim eſt cum difficultate & labore aliqđ acquirere.(Tuendas)Conſeruandas, quoniam non minor eſt virtus parta tueri,q̃ ea inquirere, parareq́., & hoc eſt munus

Parare quid.

temperantiæ,& parſimonię.(Actio vitæ)Exercitatio,& oïs actus humanæ vitæ degendę,quod pertinet ad iuſtitiam.(Et animi ex.) Vt appareat ipſa fortitudo, cuius munus eſt nõ ſolum parare opes,& augere,vt poſſit exercere iuſtitiã,& liberalitatem,ſed ẽt ipſas contẽnere,& oia humana inferiora ſuo aio ducere.Flagitioſi hoies inqt Cyrus apud Xenophontem lib. 5.cupiditatibus oibus ſe præſtat inferiores.(In au.op.)Quod pertinet ad magnificum.(Sibi & ſuis) Qm̃ non ſolum nobis nati ſumus & contra offm̃ eſt illos relinquere,q curæ nobis eſſe debent,maxime parẽtes,ceteroſq́. domeſticos.(Multo magis) q̃ in ipſis opibus comparãdis, qm̃ nihil eſt tam anguſti animi q̃ amare terrena,& à fortuna pendere,& illius bona amplecti,quæ auferri pñt,& ille q eſt vere fortis & magnanimus,nihil vr̃ magnum,& admiratione dignum,ꝑter virtutem.(Magis)Ergo elucet magnitudo animi in deſpiciẽdis opibus,q̃ comparandis.Vnde laudatur Bias Prieneus q direpta ab hoſtibus patria, & a nõnullis bona aſportantibus interrogatus,quare idem ipſe non faceret,rñdit,omnia mea bona mecũ porto.Et Zeno,nũciato naufragio,cum oia ſua ſubmerſa accepiſſet,dixit,Iubet me fortuna expeditius philoſophari. Et Stilbon philoſophus Demetrio dixit, oia mea bona mecum ſunt.(Eluceat)Appareat,& magis laudetur in opibus ſpernendis,q̃ comparandis,qua tñ rõne parari debeãt,poſtea dicetur.(Ordo aũt) Nũc ponit quaſi materiam ipſius temperantiæ,nam in oibus,quę agũtur in vita,vt honeſtas,& decoꝶ retineatur, adhibenda eſt quędã decens actio,modus,& ordo, & hæc pars ad oẽs virtutes ptinet, vt latius loco ſuo patebit.Ordo.n.eſt cõpoſitio rerum aptis,& accõmodatis locis. Temperantia conſtat ordine,& moderatione. **Ordo qđ ſit.** (Cõſtantia)Vacuitas perturbationum, & pſeuerantia in honeſtis actionibus,tranq̃llitas.n.nil aliud eſt q̃ placida,& quieta conſtantia,cum vultus mutatur,os diſtorquetur,& anhelat,tunc apparet nõ adeſſe conſtantiam, cũ celerius q̃ deceat, qs mouetur, ideo ait hæc tria verſari in eo gñe, ad quod adhibenda eſt quædã actio,nõ ſolum agitatio mẽtis. Nam cum aliqd agendum cogitauerimus,decora actio adhibenda eſt.Et probat hoc dicens, his.n. rebus.Nam cũ adhibemus modum,& ordinem actionibus nr̃is, ſeruamus decoꝶ quod omne genus officioꝶ attingit.(Et his ſimilia)Quæ ſunt eiuſdẽ gñis & ad ipſam modeſtiam pertinent,ac têperantiam.(Verſantur)Cõſtituunt.(In eo ge.)In ea parte vitæ humanę,& gñe,modoq́. viuendi,q requirit ẽt decentem actionem.(Ad quod)Genus & modũ viuendi,& agẽdi cum decoro.(Actio) vt.ſ.honeſte aliqd cogitemus,& opera atq; exercitatione honeſta agamus,& q ipſa actio decora ſit, & cõueniens,de qua ſuo loco præcepta tradentur. (Agitatio) Cogitatio,contemplatio,cõſideratioq́. hñs modum & moderationem quandã & rõnem,ſiue mẽſuram. (Quæ tra.in vita).i.in oibus actionibus vitæ humanæ, & ſus quæ dñr,& ſunt in vita cõis. (Honeſtatem)Quantum ad oẽs virtutes & officia.i.cõſeruabimus id,quod eſt ſecundũ virtutem. nã ſi adhibeatur modus, ſeruabitur honeſtas.i.ipſa virtus quæ eſt quædã mediocritas,plus,& minus, & ſi adhibeatur ordo cõſeruabitur ipſum decoꝶ.(Et decus)Ipſum decoꝶ,quod ab honeſto nõ poteſt ſeparari,tunc enim decorum eſt, cum præceſſit honeſtas.

ASCEN.

COnflatur) Quaſi colatur, & informatur ipm̃ honeſtum, cõflare proprie eſt flatu folliũ,& ignea vi metalla liquare, ac effingere in ipſis formis,quarũ diminutiuum eſt formula. Trãſfertur poſt modũ ad multa hoc verbum,vt conflare odiũ: pecunias,& cetera id genus.(Nobilitatũ) Celebratum,laudatũ. Nobilitas,inqt alibi Cic.nil aliud eſt q̃ cognita virtus.(Tamẽ) quãuis non laudetur vulgo.(Sit honeſtum) Suã retineat dignitatẽ,hoc eſt cõtra Epicurum,q decreuit id eſſe honeſtum,quod populari fama eſſet celebratum.Ita.n.dicebat, vt conſuetudo loquitur, id ſolum dr̃ honeſtum, quod eſt populari fama glorioſum, quam profanam opinionem confutans Cic.in 2.de Finib.ironice dicit,Philoſophus nobilis honeſtum qđ ſit. ſi id non eſt in voluptate,negat ſe intelligere, niſi forte illud qđ multitudinis rumore laudetur.Ego aũt hoc turpe eſſe ſæpe iudico, & ſi qñ turpe non ſit,tamẽ non eſſe non turpe, cum id à multitudine laudetur ſed honeſtum dr̃,atq; laudabile, q̃a tale eſt vt vel ſi ignorarent id hoies vel ſi obmutuiſſent pulchritudine ſua tamẽ eſſet, ſpecieſq́. laudabile.Honeſtũ igitur id intelligimus, qđ tale eſt,ut detracta omni vtilitate,ſine vllis præmijs fructibuſue, ꝑ ſe ipſum poſſit iure laudari.(Vere)Firmiter ac ſine dubio. (Laudabile) Dignũ laude,ac celebritate.(Natura)ꝑ ſe,ſua ſpõte,ꝓpriaq́. vi, dote ac poteſtate.(Formã) Cõcinnam,& venuſtam figuram virtutis è quatuor naturæ principijs conflatam.(Tanq̃ fa.)quaſi aſpectum,qm̃ virtus non habet corpus,ſed animo percipitur,& vr̃.(Mirabiles) Ardentes.(Excitaret) Cõmoueret,accenderet,inflammaret ut ait Plato in eo.ſ.dialogo,qui Phædrus uel de pulchro inſcribitur

his

his uerbis:Oculoꝝ eſt in nobis ſenſus acerrimus qbus ſapientiā ooo uidemus,quam illa ardentes amores excitaret ſui ſi uidereſor. [Oritur ex aliqua quatuor partium) Q𝑚 honeſtum eſt ipſa uirtus,& qdqd ab ea ꝓficiſcitur,& quatuor ſunt quaſi fontes omnium officioꝝ,quæ ſunt ueluti ſecūda quædam honeſta oībus hoībus cōia.[Perſpiciētia) Perfecta cognitione ueritatis,q̇ humanæ docilitati,& rōni proponitur,ueluti ſignō,quod indagādo,atque inueſtigando attingat,ad hoc .n. mens data eſt, & naturalis igniculus,q doctrioꝛ adiutus,& longo uſo ut ſuā explicet flammā,conſletq; rectum de rebus iudicium. [Solertia) Acumine,ſagacitate,diligentia, prōptitudine . ſagaces,inqt Pom. dōr hoīes ſolertis ingeoij. innata eſt,ut ait Fabius Quiotil.humanis ingenijs agitatio,& ſolertia. [Toenda) Fouēda,& conſeruāda,quod iuſtitiæ munus eſt. [Qood ſuum) propriū,& illi debitū oaturali decreto.ſocietas noſtra,dicit Seneca , lapidū formationi ſimillima eſt,quæ caſura,oiſi inoicem obſtaret,hoc ipſo cōtinetur.[Excelſi)Sublimis,elati,oīa humana infra ſe ducentis,ac per hoc minora,atque ioualida.[Inuicti)Inſuperabilis,cum ſit fortis,& magoanimitate ſubnixus aius.[Robore)Vigore,vode hoies valentes,ioqt Pomp.& boni coloris robuſti dn̄r à robore arbore,quę plures venas rubri coloris habet,nam ruber color & ruſſus Robus olim dicebatur.[Ordine)Opportuoa,& decora eeꝝ oium diſpoſitione,cōgruentia,conſtantiaq. citra confuſionē, & fluctuationē.[Modo) Mēſura,rōne,ꝑſcripto, norma, formula,vt neqd nimis.Agendū inqt Seneca,virtus antecedat tutum erit oē veſtigium,& voluptas oocet nimia,in virtute nō eſt verendum, neqd nimium ſit,qa in ipſa eſt modus,noo eſt bonū,quod magnitudine laborat ſua,ois in modo eſt virtus , modus aūt certa menſuea eſt.[Modeſtia)Modificatio,moderatio cupiditatum oīum,vt vegam recipiant formam.[Tēperantia) Cōſeruatio recti iudicij de bonis,& fine bonoꝝ,iccirco σωφροσύνη.dicta eſt à græcis quaſi cōſeruatrix mētis,& prudentię.(Implicita)Qoaſi catenis reuiocta, q𝑚 re ipſa ooo ſeparantur,data ſiqdem prudeotia . quæ cerecaꝝ diſpoſitionum,& affectionū forma eſt,dantoe oēs, in cogitatione ſeparantur,vt apertior,& ſacilioe via ſit inſtitutionis , & ꝑceptionis. Qoid hr̄es inqt Seoeca quod in philoſophia ſuſpiceres, niſi bn̄ficiaria res eſſet,huius opus vnū eſt de diuiois , humaniſq. veꝝ inuenire ab hac nunq̄ recedit iuſtiria , pietas, religio, & oix alius comitatus virtutum conſertaꝝ,& inter ſe cohærentiū, hæc docuit colere diuina,humana diligere,& peoes deos impiū eſſe, & intee hoies conſortium quod aliqō inuiolatum manſit, anteq̄ ſocietatē auaritia diſtraxiſſet,& alibi.Sciēdū eſt qd ſit virtus, vna ſit,an plures,ſeparatę,an adnexę,an q vnā hēt, & ceteras babeat, & qūo inter ſe differāt.Ariſt.6.moraliū dicit:Ea ratio,qua qſpiā diſſeruerit ſeparari virtutes,hunc ſoloi pōt.Noo.n.idē ad ois ſuſcipiēdas aptiſſimus eſt ingenio,quare aliā iam accepit,aliā vero nondum.Hoc.n.in naturalibus qdem virtutibus fieri pōt. At in his,qbus abſolute dē homo,boous fieri neqt,etenim cum prudētia,quæ eſt vna ſimul inerūt vniuerſæ. [Certa) Qoædā diffinita, & peculiaria cuiuſq; virtutis.[Deſcripta)Deſignata,& delineata ea ſcilicet diffinitione,q̇ τύπος dr̄ à gręcis,& ὑποτύπωσις.Sapiētiā .i.exactam ſcientiam reꝝ occultaꝝ, & ſublimiū cuius munus eſt aſſirmare aliqd,vt veꝝ,& negare,vt falſum.[Prudentiā) Notitiā reꝝ humanarum,& rectam rōnem eoꝝ,quæ tractantue in vita, quoꝝ habet delectum,cuius officiū eſt,bonū à malo,& honeſtū à turpi diſcernere,atque aliqd eſſe agendū affirmare .[Indagatio) Venatio,inueſtigatio,cuius finis eſt ipſa iouētio. [Propriū mu.) peculiare officiū,& opus,cum ſit perfectio rōnis, euius adæquatum obiectum eſt veritas .[Proſpicit) exacte intelligit, & comprehendit . [Acutiſſime) Ingenioſiſſime ſolertiſſime , ſagaciſſimeq .[Celerrime)Prōptiſſime.Videre,diſpicere.[Explicare)Patefacere,euoluere,declarare,vnde diffinitio dr̄ explicatio q̄dā rerū inuolutarum,& ambiguaꝝ . Prudēs,ait Seneca, accelerat tarda,ꝑplexa expedit,dura mollit,ardua,exæquat.[Neceſſitates)vegētes cauſæ cōparandaꝝ reꝝ ad victum,& coltum neceſſariarū . [Propoſitæ)obiectæ,& deſtinatæ,vt eaꝝ fines,atque ſigna,ad quę ſuos dirigant actus.[Tuēdas)Cooſeruādas modo quodā,frugalitate,ac parſimonia,q̇ magnum vectigal & habetur,& eſt.[Actio vitæ)vſus viuendi,& naturalis oeceſſitas.[Cōtinet)Cōſeruatur, & ſuſtētatur. Coniunctio,cōicatio beneficiorum, qbus humana vita cōſtant,& concordia,quæ ciuilis quędā amicitia eſt.[Excellentia)Vigoe inuictus,& aioſitas,ſolertiaq. ois paruifaciens labores,vt hoiem forte decet,atque magnanimū quem,vt ſecunda nō extollunt,ſic aduerſa nō deprimūt.[Opibus) Fortunæ ſubſidijs.[Deſpiciendis) contēnendis , par ſiqoidem infirmitas animi eſt pati oon poſſe dioitias,& illis oō poſſe carere.[Eluceat)appareat,cernatur,reſplēdeat.[Ordo)cōcinna diſpoſitio reꝝ,& actio

Sagaces qui ſint.

Robur olim quid.

τύπος græce qd

oū.[Conſtantia)Grauis tenor,cōgruentia,conoeniētia citra leuitatē,& fluctuationē.[Modeeatio) Mēſuratio factoꝝ,atq; dictoꝝ. [His ſi.)Modeſtia,tēperantia,verecundia, decoꝝ iu omni re .[Io eo ge.)Natura,& qualitate rerū.[Actio) Decēs motus,& geſtus. Actus ioqt Pōpeius ioterdum ſignificat morū corporis,vt hiſtrio oum,& ſaltatoꝝ, q etiam ex hoc ipſo actuoſi dn̄r . [Tractantur) Exercētur in toga,& armis.In 2.de Fin.ait idē Cic. Atque his tribus gn̄ibus honeſtoꝝ ootatis quartū ſeqtur,& io eadem pulchritudine,& aptū ex illis tribus,io quo ioeſt ordo & moderatio.Nā & temeritatem reformidat,& non audet cuiq̄ aut dicto ꝓteruo, aut facto nocere,vereturq. quicq̄ aut facere,aut loqui, quod parū virile viueatur.[Modum) Menſuram,& rōnem.[Ordinē) Diſtinctionē,& opportunam proportionem.[Hooeſtatem) Virtutis ꝑſcriptum,& veram laudem . [Decus) Ornatum vitæ decoꝝ, & temperatam actionem, quæ κοσμιότης dicitur à Græcis .

Actus quid.

SEd omne &c.) Nunc p honeſtum,oſſm intelligit & oēm actiooē,atque operationem hooeſtā,dicens omne honeſtū, hoc eſt ois honeſta actio ex aliqua quatuoe partiū quæ honeſtum ipm̄ actionum & operatiooū finem conficiunt,orit.ſ.prudentia,iuſtitia,fortitudine, temperantia, honeſtū quidem ipſum cū ſeorſum & per ſe conſideratur oō poteſt oiſi ex omnibus partibus cōſtare,honeſtum veeo com actio ſecundū honeſtatem accipitur ēt ex ſingulis partibus ſeparatim elicitur . Quatū diuerſi ſunt fines,vt iamiam patebit. [Aut enim &c.) Ecce qūo ſingulas enumerat partes, ꝓprietatibus adiūctis,& vi expreſſa ex ſingulis honeſtū hoc eſt oſſm ipſum & virtutis actiooem manare dicens . [Io ꝑſpicieotia veri &c.) Prudentiam tāgit , quæ eſt habitus verus cum rōne,qui in agendis verſatur.Quæ ſunt homini bona & mala,vt diffinit Ariſt.Perſpicuitate veri,vt bene iudicemus & recte conſulamus,prius enim & quærimus & rōne diſcurrimus qd ſit aliqd.Deinde ad capiendum conſilium tp̄is ſpatium addimus. Nam vt aiuot celeriter agendū eſt,moroſe conſolendum, & hoc ſolertia efficit,quæ booa coniectatio ab Ariſt.diffinitur. [Aut in hoiom ſocietate &c.)Hoc ad iuſtitiā ſpectat.Quæ duplex eſt,vniuerſalis & particularix, vniuerſalis oēs complectitur virtutes & quicqd lege cōſtitutum eſt. Iubet aūt lex quæ ſuot viri fortis : ut nō deſerere locum in acie,nō arma abijeere,& ea quæ ſuot tēpeātis vt noo cōmittere adulteriom,noo flagitiū facere, & ea quæ ſunt māſueti,vt oō pulſare,nō iurgia exereere. eodem nō ſecundū alias virtutes, vt prudētiam, nō plus ſapere q̄ oportet ſapere : ne ſtultitiæ ſubeamus nomē,& hæc iuſtitia virtux eſt perfecta,nō per ſe ſed per alium.Et ꝑpea ſæpe excellentiſſima virtutum vē,& neqoe heſperus,neq; lucifer ita mirabilis,vt in ꝓuerbio quoque dici ſolet,oēs ſimul virtutes iuſtitiæ ioeſſe,& eam ꝑfecta maxime virtutem , q𝑚 perſectæ virtutis eſt vſus, & q eam habet ad alium quoque vti pōt,multi .n. in ſe ipſis virtute vti poſſunt,ſed in alijs non poſſunt,& Bias dicebat magiſtratus viꝝ oſtendit,q𝑚 ad aliū, & in cōi geritur particularis iuſtitia in parte virtutis eſt,& aut in diſtributione conſiſtit honoris penuniarum,uel alioꝝ, quæ talia ſunt, vt diuidi poſſint inter eos , q io ciuili ſocietate verſantur , aut in cōmertijs corrigendis,vt emendo vendēdo, conducēdo,locādo,& hæc cōmutatiua ſolet vocari,illa vero q̇ præceſſit diſtributiua , hæc oia paucis verbis complectitur Cic. nam cum dicit in hoium ſocietate tuenda,vniuerſalem innuit iuſtitiam,com addit tribuendo ſuum cuique diſtribotiuam , cum demum ſubdit rerū contractarum fide,cōmotatiuam ſignificat . [Rerum conteactaꝝ fide)Vt ſtemus promiſſis,& quę cū aliquo cōtraximus ea impleamus.[Aut in animi excelſi &c.) Fortitudinē intelligit,quæ eſt cōſiderata periculoꝝ ſuſceptio : & laboꝝ perpeſſio eius partes ſūt, Magnificentia,fidentia,perſeuerantia,patientia, quas oēs hie innuit . Cum dicit animi excelſi,magnificentiam intelligit.quæ eſt rerum magnarum , & excellarum , cum animi ampla quadam & ſplēdida propoſitione cogitatio,atque adminiſtratio.Cum addit atq; inuicti,patientiam ſignificat & ꝑſeuerantiam.Quarū altera eſt honeſtatis aut vtilitatis cauſa rerū arduaꝝ ac difficilium volūtaria ac diuturna ꝑpeſſio.Alteea io oratiooe bene cōſiderata ſtabilis & ꝑpetua permanſio . Cū ſubdit robore fidentiā accipimus perq̄ magois,& honeſtis in rebus multū ipſe aīus in ſe fiducię cū ſpe certa collocauit.[Aut io oium,quæ ſiunt &c.) Quarta hic io nuitur hooeſtū forma,quæ eſt tēperaotia, & circa voluptates corpoeis exiſtit. vt ait Ariſt.ſ.viſum,auditum,guſtū,tactum . Quibos q delectantur quantū debeot nihil peccant, & eirca hm̄oi temperātia, atq; iotemperantia exiſtit ; ſicut illius guloſi q precatus eſt longius ſibi guttur q̄ ciconiæ fieri,q𝑚 tactu gaudebat,quod ſcri. Ariſt.[Ordine & mo.)Ordo eſt partiū diſpoſitio recta,vt totū ꝑficiāt corpos . Modus, vt oeqt fiat nimis & mediocritas ſeruet & ab extremis diſcedat,quę vitioſa ſunt,ordo ergo in cōpoſitis eſt .

FRAN. MAT.

Honeſtū

Prudētia

Fortitudo.

Patiētia.

Ordo.

Modus.

& digeſtis rebus.modus vero in diſiũctis & ſimplicibus,ille ſingula digerit & collocat ſuis locis pro rerũ & perſonarũ ac tẽpum qualitate,hic vnum quoq; agit vt rectum & honeſtum pollulat,& inter vitium.virtutesq. diſcernit,proairma.n.ſunt ea quo efficitur, vt fallat ſæpe uitium ſpem uirtutis,quod ait Hor.exempli gratia largiri qbus non oportet & plusq̃ oportet,liberalitatem eſſe, q̃ virtus eſt ſi qſpiam credit,fallitur. Nã prodigalitas eſt,quæ uitiũ eſt; & liberalitas exceſſus. Sicut auaritia defectus. (Modeſtia) p quam,ut Cic.ait alio loco,pudor honeſtis claram & ſtabilem cõparat auctoritatem.(Temperantia.) Quã idem diffinit rõnis in libidinẽ atque alios non rectos impetus animi firmã & moderatã dominationẽ.(Quę quatuor.)nũc Cic ſingulas uirtutes,quas cõmemorauit,propria habere officia oſtẽdit. Quamuis ita cõnexæ,colligatæq. inter ſe ſint ut eſſe una ſine reliq̃s nõ poſſint,qd' Stoici uolebãt.Socrates nullã uirtutem abſq; prudẽtia eſſe dicebat,& recte ut lib 6. ethicorum colligit Ariſt.ois.n.uirtus p habitum cum rõne diffinitur,ratio aũt prudentiæ eſt. Sequitur ergo, cum ois virtus ſit habitus cum rõne,nullam abſque prudentia eſſe. Cũ vero dicimus virtutes ab inuicẽ ſeparari naturales vt idẽ ait,intelligimus. Nõ.n.apti ad oẽs naſcuntur & aliam habemus, aliã non habemus,hoc in virtutibus , p quas ſimpliciter vir bonus dr non recipitur.Et cum prudentia,quę vna eſt,oẽs ſimul eaſtunt,ſine ea eſſe non pñt.Quis.n.fortis eſſe poſſit aut iuſtus aut tẽperans,q per prudentiam qd ſit fortitudo,qd iuſtitia , qd temperantia non intelligat? (Colligata)Coniuncta origine.(Implicita)Officijs,& actione.(Officiorũ genera.) diuerſæ actiones qd' ipſe mox declarat,oſtendẽs diuerſas eſſe operationes virtutũ ſingularũ.Quamuis natura colligatæ & implicitæ oẽs ſint . (Veluti ex ea parte)probat ſua cuiq; parti honeſtatis officia eſſe, ſed prudentiæ primũ Cuius propria actio eſt indagare & inuenire verũ. (Sapientiã & pru.p.)Hæc maxime differunt.Nã prudentia eſt habitus verus cum rõne.Qui in his agendis verſatur, q̃ ſunt hoi bona & mala prudentes ſunt , q publicis priuatiſq. rebus adminiſtrãdi ſunt apti,qualem Periclem fuiſſe tradũt.Sapiẽtiam,ſi de artibus loquimur,virtutem artes intelligimus, illiſq. tribuimus q excellẽtiſſimi ſunt,vt Phidiam ſtatuarium ſapientem vocamus . Eſt alia ſapiẽtia quæ proprias cõmoditates ſpernit,& hæc eſt ſciẽtia & intellectus precioſiſſimarũ rerum , cui q ſtudent ſapientes non prudentes vocantur,vt Anaxagoras,Tales, alijq. permulti; q propria cõmoda ignorantes,totos ſe eorum inueſtigationi dederunt,q̃ ſunt eximia,adminiſtrãda,difficilia,diuina,ex quo intelligitis non idẽ eſſe prudentiam,& ſapientiã auctor Ariſto. (Hoc munus propriũ)Prudentię.n.ſubiectũ eſt veritas,actio eã indagare.(In re quaq;)Quamcunq; intellectus noſter percipit.(Acutiſſime)Ad ſolertiã refertur & ſagacitatẽ,quarũ illa bene cõijcit hęc bene dijudicat celerrime & hoc ad bonam cõiectationẽ referas , q̃ licet abſq; rõne cũ celeritate magna ſit.(Rite)Iure recte.(Quo circa)Cõcludit quod dixit de prudẽtiæ actione verũ eſſe.(Reliqs aũt &c.)Oſtẽdit in quo reliquæ tres virtutes a prudẽtia differãt. Nã cum illa in contẽplatione & agitatione animi dũ verum inueſtigat poſita ſit illæ neceſſarias hñt operationes & totæ in actione verſantur.Declarat deinde quo ſingularũ diuerſæ ſint actiones iuſtitię fortitudinis,tẽperantiæ.(Neceſſitates)Neceſſe.n.eſt vt ad actionẽ dirigantur: Nec qdq̃ oino pdeſſet fortem eſſe aut iuſtũ vel p prudentiam fortitudinis & iuſtitię vim intellexiſſe,atque dignitatẽ,niſi illis ad cõem vtilitatem vteremus . Neceſſitas duplex eſt,abſoluta,vt deus eſt. & trigonus . alter.n.eſſe non põe altera violẽta,& hęc duplex altera q̃ finem reſpicit ſine qua recte eſſe aliqd non poteſt,cum aliqua cauſa efficiẽs pcedit & effectus ſeqtur.vt exercitationem ſequit ſanitas ?põt.n. ſine exercitatione ſanitas eſſe,ſed non recta & integra. Altera eſt ſine qua oino aliqd eſſe non põt,vt ſine nutrimento animantis vita. hmõi eſt neceſſitas . trium virtutum , quæ ſine actione eſſe non poſſunt . Nequaq ſimile eſt in artibus & virtutibus,vt ait Ariſt.lib.ij. Eth. Nam quæ ab arte procedunt laudem in ſe habẽt . quare ſufficit illa ita exiſtere. ſed quæ a virtute proficiſcũtur,non ſat eſt ſi ipſa iuſte quodãmodo ſe habent,& modeſte agãtur. ſed ſi agẽs ita egerit,primo ſi ſciens. ſecundo eligens,& eligens pp ipſa . tertio ſi certo & immobili iudicio agat.Ad ceteras vero artes habẽdas nihil horũ requiritur præterq̃ ſcientia.At in virtutibus ſcire ipſum parũ eſt,aut nihil vel vero atq; exercere plurimum immo totum vales vtpote q̃ ex frequenti actione iuſtorum modeſtorumq. pueniat.Res.n.tunc iuſta & modeſta dr qñ talis eſt,qualem iuſtus & modeſtus ageret . Iuſtus aũt modeſtus non qui hæc agit ſed qui ſic agunt vt iuſti & modeſti agunt.bene ergo dicitur q̧ quis iuſta agendo iuſtus ſit & modeſtus,non agendo aũt nullus ut bonus ſit curare ur.(Parandas tuendaſq.)Bene hoc addit. Plus eſt enim tueri & difficilius q̃ parare.Nam & Ouid.ait,Nũ minor eſt virtus q̃ quærere parta tueri. Caſus ineſt illic,hic erit artis opus. (Cõtinetur) Poteſt.n.vita eſſe,ſed non recta niſi hæ ad eam degẽdã adhibeantur virtutes.(Vt ſo.&c.) Hoc ad iuſtitiam ſpectat quę hoium ſocietatem ſeruat,quæ durare non poſſet,ſi æqtas tolleretur & leges quæ iuſtitiæ ſunt.(Et animi excellẽtia &c.)Fortitudinẽ tangit.(Tum in agẽdis) Iuſte.ſ.& honeſte (Tum multo magis &c.)Pulchrũ eſt magna appetere,ſed multo pulchrius quæ alij cõcupiſcunt aſpicere. Et Euander apud Virg. ad hoſpitem Æneã domi accipiẽs,ſic ait. Aude hoſpes cõtemnere opes,& te quoque dignũ Finge Deo,rebusq. veni nõ aſper egenis.Idem paruo potẽtem dicis Fabriciũ. Seneca vero ait . Magni animi eſſe ſic vti fictilibus vt argẽto. (Ordo aũt) Hoc totum ad temperantiam refertur. (Cõſtantia) Firmam & moderatã dominationem animi intelligit in libidinẽ atque alios nõ rectos impetus,ve quinq; ſenſus ſi modum tñ excedant.(Actio quædam &c.) Hoc ppea dicit, qm opus eſt & ad aliarũ virtutum actiones mentis agitatione,cũ nulla (vt dictum eſt) ſine prudẽtia eſſe poſſit, immo ſic virtus ois in actione conſiſtit: & ſic boni & honeſti hñr: qui bona & honeſta agunt,vt non qui ſpectant olympia,ſed qui certant coronantur, non poteſt prudens virtute præditus hri niſi alicui ex tribus virtutibus prudentiam applicet,vt non male ſenſerint,q dixerint p applicationem tñ virtutem eſſe prudentiam , per quam quidquid agendũ eſt prius diligenter cõſideramus.ſi agere recte & laudabiliter volumus,ſed cũ tribus virtutibus actione opus ſit,maxima ea indiget temperantia,quæ in dictis,factis,inceſſu, ordine & modo poſita eſt. (Modum) In partium ſingularum perfectione. (Ordinẽ) In partium apta & congrua diſpoſitione . (Honeſtatẽ & decus,) Hoc eſt ſinẽ honeſti implebimus.quod etiam ſi nõ laudetur per ſe laudabile eſt natura & laudabimur . Nulla.n.virtus eſt,quæ magis in cõi vita appareat.In omni.n.negocio temperãtes & modeſti vel cõtra quotidie eſſe cognoſcimur. Ideoq. adhibenda diligentia & cauendum maxime ne quid inepte faciamus.

Tẽperantia.

Prudẽtia quid. Sapiẽtia.

Neceſſitates

Ouid. q? nõ minor eſt uirtus tueri quã quærere.

ASCEN.

SEd oẽ quod honeſtũ eſt. In hac parte diuidit auctor honeſtũ in quatuor virtutes,quæ vulgo cardinales appellantur, ſingulisq. earũ propriũ munus aſſignat , vt ex ordine parebit,q talis eſt Sed oẽ id quod eſt honeſtum oritur ex aliqua quatuor partiũ n.pro qa,aut verſatur in perſpiciẽtia & ſolertia veri, hoc eſt prudẽtia. Aut in ſocie.ho.tuen.tribuẽdoq. cuiq; quod ſuũ eſt,& in fide rerũ cõtractarũ.hoc eſt in iuſtitia aut in magnitudine: ac robore animi excelſi atq; inuicti.i.difficulter vincibilis hoc eſt in fortitudine aut in ordine & modo oium quæ fiũt,& quæ dnr, in quo.i.in qua re.i.modeſtia & tẽperãtia.Quæ quatuor,q̃q̃ ſunt colligata.i.condecentia.Et implicita inter ſe, tñ certa.i.ſpecialia gña officiorũ naſcũtur ex ſingulis velut ex ea parte,quæ eſt deſcripta primũ,in qua nos ponimus ſapiẽtiam,& prudentiã ineſt indagatio.i.inqſitio atq; inuẽtio veri,& hoc munus.ſ.inqrere & inuenire verũ,eſt proprium eius virtutis.ſ.prudẽtiæ & ſapiẽtiæ Enim pro qa vt.i.quemadmodũ,quiſq; perſpicit.i.pfecte inſpicit quaſi p medium rei . quid ſit veriſſimũ in quaque.i.in qualibet re. que pro &,q poteſt videre & explicare. &.i.ſimul. acutiſſime. &.i ſimul celerrime.i.velociſſime rõnem,medium probãdæ veritatis , ſolet his hri.i.reputari,rite.i.ſecundũ ritum, & cõſuetudinem debitã prudentiſſimus,& ſapiẽtiſſimus. Quo circa.i.quapp,veritas eſt ſubiecta huic.i.hmõi quaſi materia,quã tractet, & in qua hoc eſt circa quã verſetur. Autem pro ſed neceſſitates ſunt propoſitæ .i.ſubiectæ. Reliqs aũt tribus ſub virtutibus.ſ.iuſtitiæ fortitudini & tẽperantiæ. Ac parãdas & tuendas.i.defendẽdas eas res qbus.i. p quas actio vitæ cõtinetur,vt ſocietas & coniunctio hoium ſeruetur.ſ p iuſtitiam.Et vt magnitudo, & excellentia animi ſeruetur .ſ.per fortitudinẽ.tum.i.inſuper vt ſup.virtus valet,modeſtia & tẽperãtia eluceat in augẽdis operibus,& vtilitatibus cõparandis,ſibi & ſuis. Tũ.i.inſuper vel pterea eluceant multo magis in his .ſ. opibus & vtilitatibus deſpiciẽdis.i.contẽnendis . Autem pro ſed & ordo & cõſtantia,& moderatio,& ea q̃ ſunt his ſimilia verſantur in eo gñe,ad quod quædã actio.i.corporis exercitatio & nõ ſolũ .i.nedũ agitatio &.i.cogitatio,exercitatio mentis eſt adhibenda. Enim pro qa,nos adhibẽtes rebus q̃ tractantur in vita ſup.noſtra quẽadmodum.i.quãdam modeſtiã cõſeruabimus,& ordinẽ,& honeſtatẽ, & decus.i.ipſum decorem quod græci τὸ πρέπον vocant .

PErſpicientia veri.) Hoc annotauit,q̧ rarius eſt Perſpiciẽtia ſicut intelligentia.

DOCT. interpr.

SEd omne) Diuidit honeſtum,& ſingulis virtutibus propriũ munus aſſignat . Species honeſti quatuor ſunt virtutes. Iuſtitia ſuum cuique reddit. Prudentia deliberat de omnibus rebus . Fortitudo commiſſos nobis tuetur . Modeſtia naturam conſeruat,ne nimis vel labor,vel luxus corrumpat.

DOCT. interpr.

ARG.

ARGVMENTVM.

De prudentia virtutum omnium principe, & quod in ea fugiendum, quid ſequendum.

EX quatuor aũt locis,in quos honeſti naturã,vimq́. diuiſimus,primus ille,qui in veri cognitione cõſiſtit,maxime naturã attingit humanam. oẽs.n.trahimur, & ducimur ad cognitionis & ſciẽtiæ cupiditatẽ, in qua excellere pulchrum putamus: labi aũt,errare,neſcire,& decipi,& malũ,& turpe ducimus. In hoc gñe & naturali,& honeſto duo vitia vitanda ſunt: vnũ,ne incognita pro cognitis habeamus, hisq́. temere aſſentiamus: quod vitiũ effugere q̃ volet, (oẽs autẽ velle debent) adhibebit ad cõſiderandas res & tẽpus,& diligẽtiam. alterũ eſt vitium,quod quidã nimis magnum ſtudiũ,multamq́. operam in res obſcuras,atq; difficiles cõferunt,eaſdemq́. non neceſſarias. quibus vitijs declinatis, quod in rebus honeſtis,& cognitione dignis opæ,curæq́. ponetur,id iure laudabitur,vt in Aſtrologia C. Sulpiciũ audiuimus; in geometria Sextũ Pompeium,ipſi cognouimus; multos in dialectica,plures in iure ciuili. quæ oẽs artes in veri inueſtigatione verſant: cuius ſtudio à rebus agẽdis abduci contra officiũ eſt. virtutis.n.laus oĩs in actione cõſiſtit: à qua tñ ſæpe fit intermiſſio,multiq́. dãtur ad ſtudia reditus: tum agitatio mentis, quæ nunq̃ acqeſcit, poteſt nos in ſtudijs cogitationis & ſine opera noſtra cõtinere. omnis autem cogitatio,motusq́. animi aut in cõſilijs capiendis de rebus honeſtis,& pertinentibus ad bene, beateq́. viuendum, aut in ſtudijs ſcientiæ, cognitionisq́. verſabitur. Ac de primo quidem officij fonte diximus.

PETRVS MARS. EX quatuor aũt locis,) Poſuit Cic.quatuor fontes officiorum ex q̃bus manat illud honeſtum,quod quærimus, nũc accipit primũ ſontem.i.ipſam prudentiã,& de officijs,quæ ab ipſa oriũtur,diſputat,oſtẽdẽs hanc partem in primis attingere naturã humanam,qm̃ ex ſnia Ariſt.oẽs homines natura ſcire deſiderant,& res occultas cognoſcere. ſignum aũt eſt,dicit, ſenſuũ dilectio pp ſe,nanque illos diligimus,& maxime oculorum,non.n. ſolũ vt agamus,ſed & nihil agere debentes vim videndi, præ alijs eligimus,cauſa aũt eſt,q̃ hic manifeſte ſenſus, nos cognoſcere facit,& multas dr̃ias demonſtrat rerũ.lib.5 de Fin.ait, Tãtus eſt innatus in nobis cognitionis amor & ſciẽtiæ,vt nemo dubitare poſſit,quin ad eas res hoiũ natura nullo emolumẽto inuitata rapiatur.Quid veru q̃ ingenuis ſtudijs,artibusq́. delectãtur, non oẽ videmus eos,nec valetudinis,nec rei ſamiliaris hr̃e rõnem, omnia pperi ipſa cognitione,& ſciẽtia captos.& cũ maximis curis,& laboribus cõpenſare eam,quã ex diſcendo capiãt voluptatẽ virtutibus,a q̃bus manãt officia? (Naturã) Proprietatẽ. (Vim) Potentiã. (Primus ille) Prudẽtia,& ſapientia.(Attingit humana na.).i. in primis conuenit naturæ hois,q̃ natura ſcire deſiderat,ergo nihil eſt tam pprium hois,q̃ ſcire velle, & verũ videre in omni re. (Oẽs enim) Ratio quare attingit maxime naturam hois.(Trahimur) Vi,& imperio ipſius naturæ,qm̃ hoc eſt nobis innatum velle.(Ducimur) Spõte,certa rõne,& via allecti.(Cupiditatẽ) Vehemẽs deſiderium cognoſcendi aliqd,& ſciendi.(Excellere) Excellentiorẽ eſſe,ac præſtantiorẽ alijs.(Pulchrũ) Laudabile,& glorioſum.& ſic cõtra.(Labi) Longius in errorẽ progredi.(Errare) Falſum pro vero ſibi ppoſere,quod imprudẽtis eſt.(Neſcire) Non didiciſſe,& cauſas rerum ignorare. Plat.in Theæteto ſic ait.Vera certe opinari pulchrũ eſt,mentiri turpe.(Decipi) Ab aliquo verſuto,& callido.(Malũ) Quantum in ſe,qm̃ inſipientia magnũ eſt malum,& neſcio an poſſit eſſe maius, & ſtultitia nihil eſt peius. Ideo optimus quiſque,& à natura bene inſtitutus ad rerũ cognitionem tota mẽte ſeſe erigit,cum oẽs ſtulti ſine dubio miſerrimi ſint. Plut.ſcribit in vita Lyſandri,Antimachũ carmen quod cõpoſuerat in laudẽ Lyſandri aboleuiſſe,qđ Lyſander de carminibus coronã Nicerato dediſſet,tuncq́. Plat.iuuenis ingenium admiratũ,eum mitigaſſe pſatum,ignaris ignorantiam id malum eſſe,qđ eſt cæcitas nõ videntibus. (Ducimus) Arbitramur,exiſtimamus. Si prudens eſſe cupis inqt Sen. in futura pſpectum intende, & q̃ poſſunt contingere aĩo tuo propone, nihil tibi ſubitum ſit, ſed totũ ante cõſpicies,ſi prudens eſt aĩus tuus,tribus tpibus diſpenſetur. Præſentia ordina,futura prouide,præterita recordare. Nam qui nihil de præterito cogitat,perdet vitã. Qui nihil de futuro præmeditatur,in oĩa incautus incidit. Prudentiæ proprium eſt, inqt, examinare cõſilia, & non cito facili credulitate ad falſa prolabi. (In hoc ge.) Poſito munere ipſius prudẽtiæ, & vtilitate cognitionis,& ſciẽtiæ ponit vitia,quæ vitãda ſunt, vt medium ipſum cum decoro teneatur,à quo non põt ſine vitio diſcedi.(Naturali) qm̃ impellimur natura ipſa ad honeſtũ, & rerum cognitionem. (Et ho.) Cũ laude virtutis honeſtum qppe eſt ſcire, turpe vero ignorare.(Vnũ) Hoc eſt primum vitiũ, quo multi laborant. Nõ enim debemus pſuadere nobis cognitionẽ rerum, quas penitus ignoramus, nec debem⁹ temere.i.nullo adhibito iudicio aſſentiri his quæ nobis dñr,& incognita ſunt. Lact.dicit,opinari te ſcire,q̃ neſcias nõ eſt ſapientis,ſed temerarij potius,ac ſtulti. Vnde monendi ſunt pceptores, ne auditorum teneras aures falſis opinionibus imbuãt lucro intenti,& ipſi auditores,ne præceptorum verbis temere credant,q̃ ne ignorantiam profiteantur, quidqd occurrerit effundũt. Intendant igitur adoleſcentes ingeniũ ne ſtulti videant, & imprudentes. Vnde ſcribit alibi Cic. Nam ceteri primum ante tenẽtur aſtricti,quam qd eſſet,optimum iudicare potuerũt,deinde infirmiſſimo tpe ætatis,aut obſecuti aĩo cuidam, aut vna alicuius,quem primũ audiuerunt,oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quãcunque ſunt diſciplinam tanq̃ tempeſtate delati,ad eam,tanq̃ ad ſaxum adhæreſcant. Nam quod dñt omnia ſe credere ei,quem iudicent fuiſſe ſapientem,probarem, ſi idipm rudes,& indocti iudicare potuiſſent. Statuere aũt qui ſit ſapiẽs, vel maxime videtur eſſe ſapiens. & in oratione pro Cluẽtio,ait, Minus ſtultus eſt,cui nihil in mentem venit, quam ille qui q̃ ſtulte alteri venit in mentem,comprobat.(His,) Scilicet incognitis. (Temere) Inconſulte ſine iudicio.(Aſſentiamur) Dicimus aſſentior,& aſſentio,prius dicebatur tm̃ aſſentior.ſed Siſenna primus in ſenatu dixit aſſento,quem alij ſecuti ſunt.(Quod vi.) Docet Cic.quo modo declinãdũ ſit hoc vitiũ. (Oẽs au.) Correctio eſt, oẽs inqt debent velle,qm̃ leuitas eſt, & temeritas aſſentiri in cognitis,& illa pro cognitis hr̃e: Cyrus dicit apud Xenophontẽ, ea non debet quis dicere,quæ minus certo norit. Et Sen. dicit, De dubijs nõ diffinias,ſed ſuſpenſam tene ſniam, nihil in expertũm affirmes.(Tẽpus) Quod ipſa res iudicanda poſtulat, non .n. poſſumus illico iudicare,niſi fuerimus plane ſapiẽtes. ſed ſpacio tpis adhibito,& diligentia,quæ rerum inueniẽdarum magiſtra eſt, ſine qua fruſtra tps teritur. diligentia igitur & tpe opus eſt,vt qd in quaque re verum ſit,iudicari poſſit.(Alterum eſt vi.) Quemadmodum vituperantur ſtulta aſſentio,& ignorantia, ſic carpit oĩũ ſtudium in re non neceſſaria. Vnde vituperandi ſunt illi, qui oẽm ætatem in nudis ſabulis,& poetarum cõmentis terunt, fucos quoſdam,& ſcientiæ vmbrã ſectantes,non expreſſam imaginem, qm̃ in poetis requieſcendũ eſt,cum philoſophiæ præceptis,& rebus grauibus ſatisfecerimus,& ſic de ſimilibus,quæ multũ obſcuritatis,parum vero fructus in ſe habent. Vnde dicit Seneca, Liberalia ſtudia dñr,quia hoie libero digna ſunt,in quibus tandiu immorandum eſt,quandiu nihil animus agere maius poteſt.(Operam) excuſationẽ & laborem,opera dicitur,quæ ſtudijs, & mente,& aĩo exercetur.opus eſt,quod ſit manibus.& opera eſt labor, ſtudiũ,& diligentia in aliquo opere faciundo.(De honeſtis) Habentibus in ſe honeſtatẽ,& laude dignis. nam dare operã rei, q̃ vacet honeſtate,contra officium eſt.(Quod opere).i.laboris, & ſtudij.(Vt in Aſtrologia) Affert exempla eorum,q̃ in rebus honeſtis,& cognitione dignis id opere poſuerunt, quod iure laudatũ eſt. Caius Sulpicius primus Romanorum,defectus ſolis,& lunæ rõnem in vulgus efferre auſus eſt,q̃ in bello macedonio Tribonus militũ exercitum Romanorum magna animi moleſtia,& ſolicitudine liberauit, pridie quam cum Perſe Rege pugnaretur Productus fuit à Paulo Aemilio conſule in concionem ad præcinendam eclypſim,naturalemq́. eſſe oſtendit.& volumine poſtea edito huius effectus rõnem explicuit. Apud græcos Tales Mileſius lunæ,ſoliſque defectum inueſtigauit,poſt eũ Hypparcus, qui & ſtellis nomina impoſuit. Anaxagoras primus, auctore Plutarch. in vita Niciæ, rõnem huius defectus literis mandare auſus eſt, ſed primus Plato in lucem extulit,quod alij non fecerant, veriti iudicia imperitæ multitudinis. Plato aũt pp ſanctitatem morum id auſus eſt & effecit. In geometria, quæ naturam magnitudinum vniuerſam,figurarumq́. explicat. Mathematica ſcientia 4. habes

Prudentia quid.

Aſſentio, & aſſentior dici poteſt.

Opera in quo ab opere differat.

Inſipientia quid.

habet partes. Arithmeticam, Geomerriam, Muſicam, & Aſtrologiam. Arithmetica eſt quæ rõnes, affectus, affinitatesq. iter ſe numero℞ docet, ſub qua collocatur Muſica. Nam vbi arithmeticus numeros abſulute cõſiderar, atq; ſeiunctoa ab omni materia ſenſibili, muſicus vt ſono℞ ſibi ſubijcit, affectusq. eius cõſiderat, ſub quo ēt & is, q cantu demulcet aures, collocatur. Geometriæ fundamēta Pythagoras iecit, & Arithmeticā in artem diſciplinamq́. redegit. Sub geometria collocatur Perſpectiua, quæ cõſiderat lineas nõ abſolute, ſed viſu. Nam arithmeticus & geometra puri mathematici formas ſenſiles à materia penitus ſeparãt. geometria n. cõſiderat lineas, puncta, ſuperficies, ſeu plana corpora ſeparata oīno à materia. Aſtrologia verſatur circa numeros, & magnitudines non oīno abſtractas, ſed vt accõmodatas ad corpora cœleſtia, quæ vñr. Ex qbus paret arithmeticam, & geometriā puras eſſe mathematicas, reliquas vero duas nõ puras, ſed partim mathematicas, partim naturales, vt Ariſt. in phyſicis aſſerit. Clari in geometria ſuerũt Pythagoras, Archimedes Siracuſius, Anaximāder Mileſius, Euclides Megarenſis, cuius ſcripta extãt. Plato in 7. de rep. Mathematicas diſciplinas ad ueri cognitionē, & demonſtrationē in ptimis dixit eſſe neceſſarias, ſunt. n. in primo gradu certitudinis Plato has eſſe tanq̄ gradus dixit ad ſuperiora cognoſcēda. his diſciplinis, inqt, in omnibus animæ inſtrm, perditum, vt ſic dixerim, alijsq́. excęcatū exercitijs expurgatur, & in melius erigitur. Animaduertiſti inqt Socrates apud eundem, eos q a natura arithmetici ſunt, ad oēs ſere diſciplinas acutiores apparere, q aūt ingenio hebetiores fuerint, ſi in hac erudientur, ēt ſi nihil amplius vtilitatis aſſequantur, ſeipſis tñ ingenioſiores effici ſolere. quæ. n. difficiliorē addiſcendi, cogitandiq. laborē, ac curam inferat, nõ facile ex oibus vllam, præter hãc, potes inuenire. ob hęc oia profecto hęc diſciplina omittenda non erit. Verũ optimis pditis naturis, in ea quãprimum erudiendi videbũtur. In dialecticis primũ Plato dialecticam appellauit. Ariſt. vero ad formã, diſciplinamq́. redegit. Multi in ea claruerũt. Leõtinus Gorgias, Chryſippus, vnde dicebãt Athenienſes, aut nullã, aut Chryſippeam dialecticē apud eos inueniri Carneades, Diogenes, Tota Stoico℞ familia, Epicurus ipſam neglexit vnde i varios errores lapſus eſt. hæc. n. diſciplina adfueri, falſiq. cognitionē vehementer accõmodatur, & via eſt ad oēm ſcientiam. Vnde dicebãt Stoici, neminem ignarũ dialectices futurum ſapientē, facit. n. ſyllogiſmum & demõſtrationem, ponitq́. verũ ante oculos. Vnde Ariſt. dicit priſcos illos philoſophos Meliſſum, Parmenidē, Anaxagoram, & alios lapſos eſſe, & erraſſe ſola dialectices ignoratione. & Plato in 7. de rep. dicit, neceſſariũ eſſe dialectices cognitionē, & pērutilem, quã alijs diſciplinis pponit monens erudiēdos in dialecticis eſſe pueros, vt interrogare, ac rñdere, quã doctiſſime cognoſcant, & ſciãt. (In dialecticis) In dialectices diſciplina, quæ diſputãdo, refellendo, probãdo ad veritatem inueniendam valet plurimũ, & ſine ipſã ad veri cognitionē peruenıri non poteſt. Dialectica eſt ſcientia recte differēdi circa orationem quę interrogatione, atq; rñſione, cõſtat. (In dialecticis) Ita iclinatur dialectica dialectico℞, vt phyſica phyſico℞, & dr̄ dialectica ipſa ſcientia diſputandi. (Plures) quã in ſupra dictis diſciplinis. (Iure ciuili) Ius ciuile dr̄ quod qſque populus ſibi cõſtituit, & id proprium eſt ciuitatis ipſius, ciuilem in quã dictum quaſi proprium ipſius ciuitatis, & ea vna quaque ciuitate appellatur, vt Romano℞, Athenienſium, Lacedæmonio℞. Sed ius ciuile dictũ abſolute intelligitur Romano℞ inqt Inſt. vt poeta Ver. apud latinos, apud græcos Homerus. Romano iuri Romulus cõditor vrbis, auſpicium dedit, q populum in xxx. partes diuiſit, quas curias appellauit, ppea quod tunc reip. curã per ſnias partium ea℞ expediebat, & ali leges quaſdã, & ipſe curiatas ad populũ tulit, auctore Pomp. lib. 1. dig. Tulerunt ēt & ſequētes reges, quas Sex. Papyrius, q fuit regnante Priſco Tarquinio, collegit, redegitq́. in ordinē. Inde dictum eſt ius Papyrianũ, poſt ex actos reges, cum p decē annos regiæ leges ceſſaſſent. Decēuiri creati ſunt, q à græcis leges peterent, quas in tabulas eboreas ſcriptas poſuerunt pro roſtris. i. in foro, vt oibus legere volētibus expoſitæ eſſent, quæ decē erant, ſequenti anno duæ adiectę ſunt, & ita leges 1 x. tab. appellatæ. Inde fuit prudentiũ auctoritas & diſpoſitio in foro, quæ & ēt ius, quod ſine ſcripto venit, cõi nomine ius ciuile appellatum eſt. Inde factę ſunt legitimę actiones, qbus inter ſeſe hoies diſceptarent, quas collegium pontificũ interpretabatur, has actiones App Claudius ad formam redegit, & volumē quod Gn. Flauius eius ſcriba libertini filius ſubreptũ populo tradidit, cui id minus adeo gratum fuit, vt Flauius Tribunus plebis fieret, & ſenator, & ædilis curulis, & ſic appellatum eſt ius ciuile Flauianum. Poſt Sextum Helius actiones compoſuit, & populo dedit vñde appellatũ eſt ius helianũ, inde cũ plebs à patribus in montem ſacrum, q ſupra anienē tribus millibus paſſuum ab vrbe diſtat, ſeceſſiſſet. Tribunos ad ſuã protectionē creauit & Plebiſcita conſtituta ſunt, quæ poſtea, vt oīs diſcordia ſedaretur lata lege hortenſia pro legibus fuerunt. Inde cum neceſſitas eorū à reip. ſenatoribus dediſſet, ſenatuſcõſulta conſtituta ſunt. Inde ptores iura reddere cœperunt, & pto℞ edicta nata ſunt, quæ dñt ius honorarium, eo quod ab honore ptoris venerit. Tandem cõſtituto principe quidqd ipſe ſtatuiſſet, ius fuit. Vnde dicit Iuſt. quod principi placuit, legis habet vigorem. Quodcũque imperator p epiſtolam conſtituebat, vel cognoſcens decernebat, vel pcipiebat edicto, lex erat & hæ cõſtitutiones appellabãtur, ſed vt dicebamus ciuile dictũ abſolute, Romano℞ intelligebatur. habet duas ſpecias Ius ſcriptũ, & non ſcriptum, Ius ſcriptũ eſt lex, Plebiſcita, ſenatuſconſulta, principũ placita, magiſtratuum edicta, rñſa prudētum. Iuris ciuilis ſcientiam plurimi, & ſummi viri profeſſi ſunt. P. Papyrius, q regnante Tarquinio, vt dictũ eſt, regias leges in vnũ contulit, Ap. Claudius decēuir. Ap. Claudius, eiuſdē generis, q centimanus appellatus eſt, & viam appiã ſtrauit, & claudiam aq̄ induxit. Sempronius, C. Scipio Naſica, cui domus in ſacra via publice data eſt quo facilius conſuli ab oibus poſſet. Q. Motius, q Carthaginē legatus adijt, Ty. Cortũcanus, Sex. Cæcilius, & eius frater, P. Helius & Attilius, q prim⁹ a populo ſapiēs appellatus eſt, M. Cato, P. Mutius, Brutus, Rutilius Ruffus, Pa. Virgitimus, Q. Tubero Stoicus Panſę auditor, S. Põpeius Gn. Põpei filius, Cæ. Antipater, q & hiſtoriã ſcripſit. L. Craſſus frater Publij Mutij. q Mutianus dictus eſt. Hũc Cicero dicit iurecõſulto℞ diſertiſſimum, Q. Mutius publij filius pontifex Max. Aqui. Gallus auditor, Bal. Lucilius, S. Papyrius. Ci. Viuentius: S. Sulpicius, q in cauſis orandis ſecundum locum poſt Cic. obtinuit, Alphenus Varus. C. Aulut. Offilius, Titus Ceſius, Aufidius, Tucca Labeo, P. Cœlius, Treb. Ceſellius, Q. Tuberō, q Quintum Ligariũ accuſauit defenſum à Cic. orone, qua extat, fuerunt ēr clari poſt Cic. Atteius capito, Antiſtius Labeo, Maſſurius Sabinus, qui fuit tpe Tyberij, C. Caſſius lõginus natus ex filia Tuberonis. Sabinus imperãte Veſpaſiano, Pegaſus q tpe Domitiani præfectus vrbis fuit, cuius meminit Iuue. Rapta pperabat ab olla pegaſus Attonicæ poſitus modo villicus vrbi. An ne aliud tũc pfecti Priſcus Neratius, q conſul fuit. (Quæ artes) Mathematicæ diſciplinæ, dialectica, & ius ciuile verſantur in inqſitione veritatis. (Cuius). ſ. veri inueſtigãdi cupiditate, & ſtudio. (Abduci) Auocari ab actionibus, & rebus agēdis vituperatur, & eſt ɔtra officiũ qm̃ laus virtutis cõſiſtit in actione. Tunc. n. homo laudatur, cum ſtudioſe aliqd agit, aut cogitat. & ſnia Ariſt. 1. Ethices, vt dictum eſt in operatione aīæ per virtutem in vita pfecta cõſiſtit humana felicitas. Nã conſociatio hoīs vincit cognitionis ſtudiũ, genus officio℞ excellit, quod hoium ſocietate tenetur & agere conſiderare plus eſt, q̄ cogitare prudēter. Igitur ſtudio cognitionis nõ debemus eas actiones deſerere, q ad tuendã humanam ſocietatē ptinent, & eo℞ conſeruationē, qbus officium, & pietatē debemus. (A rebus agēdis) actionibus, & officijs pſtandis non debemus relinquere penitus actiones, & tm̃ cognitioni re℞, & contēplationi vacare, qm̃ uita humana, & cõſociatio deſtrueretur, & ipſa cognitio māca eſſet, & ſoliuaga. Vnde Sopho. Auctor Tragœdia℞, cum pp ſtudium rē familiarē negligere vr̄, à filijs in iudicium vocatus eſt. Virtutes. n. ratio quare. i. contra officium, qm̃ laus uirtutis cõſiſtit in actione, & ea maxime actione, quæ eſt ad ſocietatem tuendã. Vnde dicebat Ariſt. hoiem tunc eſſe felicē, cum aliquid agit cum uirtute, & in ſomno nõ eſſe magis felicem q̄ ſit is q virtutē nõ habet, tñ eſt aliqua differentia, uel potius maxima, ille. n. q habet habitum virtutis, cum primum expergiſcitur, pōt feliciter operari, Vitioſus aũt minime, ſed ſemp miſer. (Laus virtutis conſiſtit in actione) Qm̃ actio eſt præſtabilior habitu, quippe finis eſt pſtabilior eo, quod eſt ad finem, & habitus cõparatur pp actionem, quam non debemus omittere pp contemplationē, qm̃ ad utrunque nati ſumus. Dicere ſolemus inqt Sene. ſummũ bonũ eſſe ſecundũ naturam viuere, natura ad vtrũque genuit & contēplationē rerum & actionem. Stoici dicebant in ſolo virtutis habitu ɔſiſtere humanã felicitatē, dicentes nemine hr̄e talem habitum, q non operetur, ſed tñ ſi nihil ageret, nihilominus eſſe felicem tm̃ robur virtuti dabant ad bene, beateq́. viuendũ. Cato apud eundē in tertio de finib. ſic ait, ſic ea quæ proficiſcuntur à uirtute ſuſceptione prima, nõ pfectione, recta ſunt iudicãda. (Tamen) quis in ipſa actione conſiſtat, laus tñ ſæpe poteſt intermitti, & homo ſtudioſus ad cõtēplationē reuerti pōt. Vnde dicit Seneca, Nõ ſemper in actis ſis, ſed interdum aio tuo requiem dato, & requies ipſa plena ſit ſapiētiæ, ſtudijs, & cogitationibus bonis, nam prudens nunq̄ ocio marcet, habet autem aliquando remiſ-

ſum

Qui in dialectica clari fuere.

Dialectica quid ſit & vnde dicatur.

Qui in iure ciuili clari fuere.

Sophocli ſtudium.

ſum aīum,nunq̃ ſolutam.[A qua) Actione,in qua nō ſemper eſſe poſſumus,& officijs pſtandis. [Intermiſſio) Aliqua tpis vacatio: nō debemus abduci a rebus agēdis pp aſſiduam cōtemplationē: multa.n.agēda ſunt pro ſalute patriæ.parētum,fratrū,& alioꝝ,qbus iure ſocietatis humanæ officia debemus,vnde vituperātur il li,q patria laborāte,& ſuis,à contemplatione nō diſcedunt,&ſic cōtra pp res agendas,& vilia,ſordidaq. interdū negocia. & indigna libero hoie,à ſtudio bonaꝝ artium abduci cōtra offitiū eſt. Igitur habēda eſt ratio tpis,& id quod tēpus, ratio & decoꝝ ipſum poſtulat agendū. Ideo dicit ab ipſa actione,in qua conſiſtit laus virtutis, fieri aliqñ intermiſſionē, & dari reditū ad ſtudia,& cōtemplationem,qm̄ ad vtrūque nati ſumus. [Multi reditus) p ꝯñs probat añs,poſſumus intermiſſa ſtudia ob res agēdas, & officia pſtanda repetere.& ſi dantur reditus, dātur & diſceſſus, & cū à ſtudio auocamur negocijs,& officijs impediti,agitatio mentis, quę nobis ingenita eſt,pōt nos in ſtudijs cōtemplationis tenere. [Agitatio) Motus,& cōtemplatio.[Quæ) Nunq̃ acquieſcit,quæ ſemp eſt in motu,& aliqd meditatur.[Sine opera no.)Sine labore.ſola.n.mentis agitatio pōt nos in cogitationibus honeſtis, & contemplatione rerum continere,ēt ſi opera nr̄a ceſſat à ſtudio. [Omnis aūt) Dat nunc præceptū Cic. docetq. circa quæ debeat verſari mētis agitatio,in rebus ſ.honeſtis. Nā turpia meditari cōtra offm̄ eſt,& ait,debemus cogitare ea, quæ pertinēt ad mores, & ad bonā beatamq. vitā, &ea,quæ ad ſcientiā rerum naturaliū, & diuitiaꝝ, quæ cognitu digna ſunt, aliter diſceditur ab officio, & ſic primo fonte.i.prudētia,& ſapientia,& eo loco,q in veri cognitione,atq; inueſtigatione cōſiſtit,dictū eſt. [Cōſilijs capiēdis) Et hoc ptinet ad prudentiā,cuius munus eſt bene cōſulere,& qd ſit agendū imperare,& rōnem officioꝝ reddere. [Et pertinētib.) .i.ipſis officijs,& rebus quæ virtuti annexa ſunt & ptinent ad beatā vitam. Nō debemus igitur turpia cogitare, ſed ea in qbus, & bona,beataq. vita cōſiſtit. Aut in ſtudijs ſcientiæ,& hoc eſt munus ſapiētiæ,quæ ſcientiā,& intellectum cōplectitur, & qua contēplamur cœleſtia, & eſſentias à materia ſeparatas. ſed hæc oīa Cic.large accipit. [Fōte) Prudētia,à qua tanq̃ à fonte manāt officia. Trāſlatio eſt à fonte,& riuulis,q ex ipſo fonte deriuantur.

ADDI. LOcis) capitibus,& fontibus officioꝝ i.virtutibus,& rōnibus agendi cū decoro. [Naturā) Qualitatem [Vim) Proprietatē,ſignificationem, poteſtatē. [Maxime) In primis ptinet ad hoiem ſubnixum rōne,quā veritatis cognitio pficit,& prudētia nominatur,atq; ſapiētia. [Trahimur) Impellimur iuſſu naturæ,ac inſtinctu. [Ducimur) Noſtra ſpōte mouemur,& tendimus. [Cognitione) Intelligētiæ,ſimpliciter,& large acceptæ,cōprehenſionis valet ſimpliciū, vnde ius humani ingenij ſumit initiū. [Scientiæ) pfectæ notitiæ,quæ hñi p collectionē, diſcurſum rōcinationem, pceptionemq. cauſarū. In vltimo de finib.dicit, Tātus eſt innatus nobis cognitionis amor,& ſciētiæ. [Excellere) Præſtare ceteris,& eminere. [Pulchrū) Honeſtum,decoꝝ glorioſum. [Labi) Cadere vero,mutare,incertumq. eſſe,ac ruere. vnde in libris de finibus, errata Epicuri, & oſcitationes appellat ruinas. [Errare) Hallucinari,deſipere,ignorare.errat.n.q vagatur,& à via exorbitat,falſumq. pro vero ſibi ꝓponit.error ꝓprie animi eſt,erratio beſtiaꝝ. [Neſcire) Veras rōnes ignorare. [Decipi) circūſcribi,illudi impoſturā planoꝝ,& verſutoꝝ pati. [Malū) Noxium,dānoſum. [Turpe) Ignominioſum,probroſum,qm̄ mentis arguit tarditatē,& hebetudines,vitiū eſt oīa credere inqt Sen. vitiū eſt nihil credere. Non te moueat dicentis auctoritas, nec qs, ſed qd dicat intēdito,quicunq; in illa medioeri lance pſiſtit; nec obtuſum in ſe aliqd habeat,nec verſutū. [Temere) Imprudēter, incaute,ſine iudicio ſed ſuſtineamus aſſentionē, ne citra credulitatē ad falſum dilabamur. [Conſiderādas) Penſitādas,iudicādas, examinādas. De dubijs nō diffinias,ait Seneca,ſed ſuſpēſam tene ſniam. [Tēpus) Opportunū,& neceſſarium tpis ſpaciū. [Diligētiā) Curā,ſtudium,ſolertiā. [Studium) Curā. [Operam) Laborē. [Cōferunt) Collocāt,inſumūt. [Declinatis) Caute vitatis. [Honeſtis) Decoris,laudabilibus. [Cognitione) Scitu,qm̄ bonæ frugis ſunt. [Operæ) Laboris,induſtriæ,vigilātiæ. [Curæ) Studij,cogitationis,inueſtigationis. [Iure) Merito,qm̄ talis opera decora eſt in primis,& ratio cōſtat,formulāq. habet officij, qđ ab re nihil facit,ſed in rē laborat,& ꝓbabilis cauſæ innitit̄ vbiq;,& ſemp, nihilq. ſine rōne molit̄,hoc prudētia ipſa pſcribit. de C.Sulpicio Gallo ſic loqtur apud eundē Cato ſenior in lib. de Senect. Mori videbamus in ſtudio dimetiēdi pene cœli,atq; terræ Gallū familiarē patris tui,Scipio,quoties illū lux noctu aliqd deſcribere ingreſſum,quoties nox oppreſſit cū cœpiſſet mane. Quā delectabatur cū defectiones ſolis,& lunæ multo nobis ante pdiceret. [Audiuimus) Auditu pcepimus.fuit.n.tpe ſecūdi belli Pun. Hic Sex. Pompeius floruit ętate Marij,ac Syllæ, de quo ſcribit in Bruto. Sextus pſtantiſſimū ingeniū ꝯtulerat ad ius ciuile, geometriā,& teꝝ Stoicaꝝ ſcientiā. [Artes,diſciplinæ) Ac rōnes. [Inueſtigatione) Indagatione,venationeq. veritatis,q̃ in re ciuili ſignat bonū agendū,vt honeſtum,cōducens,&decoꝝ,in ipſius vero inſpectionibus,quaꝝ finis eſt ipſa cognitio affirmationē, & negationem. [Cuius) veri. [Studio) cura,volūtate,cupiditati. [Abduci) remoueri. [Cōtra of.) Actionē naturæ congruētē,& humanis vſibus debitā naturali decreto,cui rō degendæ vitæ cōcinnere debet. [Virtutis) Abſolutæ rōnis,& prudentiæ,q̃ lex vitæ habetur, & cuius finis eſt decēs actio. illius etenim mētis pfectio eſt,q̃ reꝝ agendarum principiū dr̄ à philoſophis. [In actione) Officio,ciuili ſocietati,iuſtitiæq. ſeruandæ neceſſario,cognitionis etenim nulla eſt vtilitas,ſi actio nulla ſequeretur. qppe nō vt ſciamus,ait philoſophus,qd ſit virtus,ſed vt boni efficiamur talia conſideramus. [A qua) Actione. [Reditus) Opportuni regreſſus,cū neceſſarijs reb⁹ factū fuerit ſatis. Seneca ſic pcipit,Nō ſemper in actu ſis,ſed interdū aīo tuo requiem dato,& requies ipſa plena ſit ſapiētię ſtudijs, & cogitationibus bonis. Nā prudens nunq̃ ocio marcet, habet tñ aliqñ remiſſum aīum,nunq̃ ſolutū facere docet philoſophia non dicere,& exigit,vt ad legem ſuā qſque viuat. Maximū hoc eſt & officiū ſapientiæ,& iudicium,vt verbis opera concordent. [Agitatio) Cōmētatio,diſcurſus,q iugem habet impetum,q maxime in ſopito corpore demonſtratur. [Studijs) Curis inſpectionis,& cōtēplationis. [Sine ope.) Labore corporis.& induſtria in euoluēdis priſcoꝝ monimentis,& variaꝝ diſciplinaꝝ formulis, & decretis. [Cōſilijs) Sentētijs,iudicijs,electionibus. [Ad bene) Recte,honeſte. [Beate) Feliciter,& ſufficienter,hoc prudētiæ munus eſt,qđ ſeqtur ad ſcientiam,& ſapiētiā pertinet. [Fōte) Gñali capite,loco,& virtute. Quę circa veritatis indagationē verſatur.

FRAN. MAT. EX qua aūt lo.) Quatuor honeſti fontes à naturali rōne manare oſtendit, nunc q̃ breuiſſime attigit diffuſe atq; aperte exeqtur. Quid in ſingulis virtutibus vitandum,q due ſequendū ſit nos admonens,non.n.ſatis eſt quæ facienda ſint docere,niſi ēt quæ vitanda ſint præcipias, recte aūt quadam quaſi deguſtatione propoſita honeſtatis eius animis noſtris acquirendæ. ingeſſit cupiditatē, vt ſic accenſi iter quod ad eam capeſſendā patefacit prōptiores,arriperemus, ſi de prudentiæ vero officijs præcipiens,q̃ vitanda in ea ſunt, primum deinde circa quid verſetur oſtēdit,ſed ſi qs forte quærat cura prudentia incepit & non à quauis alia potius virtute,ſic reſpōdetur.hāc maxime qđ Cic. ait humanā naturā attingere.in primis .n. hoīs propria veri inquiſitio atq; inueſtigatio. Iure igitur ab ea initium factum eſt,quæ prima hoi ingenita eſt à natura, à qua virtus oīs ſluit, quod tam breuiter de ea tractat minime miꝝ videri debet,nā ad pfectū honeſtū & naturale magis ptinet,cū ad mediū aliæ referātur,de quo i his libris Cic. pcipit,pōt & illa rō eſſe,quod in ſingulis virtutib⁹ prudētia eſt,eaſq; dirigit,vt nō poſſit de illis qd q̃ dici q̄n de hac quoque dicat̄,vt plura ſeorſum verba facere neceſſe nō fuerit. [Naturā) originē. [Vim) poteſtatē vel enchiadyo ſit,hoc eſt naturalis via [Maxime naturā &c.) Hoc eſt maxime boium naturę ꝯuenit qđ ait ſupra. [Oēs .n. &c.) Rō eſt,cognitio aūt & ſcia differunt, illa .n.principioꝝ eſt.hęc ꝯcluſionū q̃ a pricipijs manāt [illegible] hoc eſt cognitio & mēs idē ſunt vt Ariſt.placet. nam vt cognitio principioꝝ eſt,ita demōſtrabiliū dūtaxat mēs.i.eoꝝ qbus demrātio fieri pōt,eiuſmodi aūt principia ſunt. mens itaq; & cognitio ꝯuertūtur, ſed ſcientia eſt de notis & de his quæ ſe aliter hr̄e nō pñt.eſt.n ſcire rem p cām cognoſcere. [Trahimur) Naturali inſtinctu,ac ēt inuiti. [Ducimur) Spōte,qm̄ ut ſequitur excellere in cognitiōe & ſcia reꝝ pulchrū putamus &c. [Labi) Ad cognitionē referas,errare āt ſciam neſcire ad vtrūq;. [Decipi) ab alio. Nā labimur & erramus p noſipſos. decipimus extrinſecus ēt veriſimilitudine cū quod falſum eſt verū apparet. Leuius eſt labi q̃ errare. Nā is errat q vera pro falſis oīno amplectitur, cum labi ſit aliquātulū à recto declinare. [Malum) Per ſe. [Turpe) Hominū iudicio. [In hoc gñe &c.) Duplex ſolet eſſe præcipiendi modus, alter cū ſequenda,alter cū fugienda oſtēdimus, vtroq; vtit̄ Cic. Sed more diligētis agricolę q agrum prius colit & purgat,deinde ſemen ſpargit,vitia prius remouet,virtutem deinde inducit. Duo dicit officijs prudētiæ vitia oppoſita eſſe. [Naturali) Qđ à natura profectum eſt. [Honeſto) Qm̄ ad honeſtam viuendi rationem ducit. [Ne inco.pro.co.h.&c.) Dixerat ſuperius oēs .n. trahimur & ducimur ad cognitionis & ſcientiæ cupiditatem ad utrūque nunc reſpicit,& cum ait incognita ꝓ cognitis cognitionē tangit,quæ eſt principiorum,cum vero ſubdit hiſq. temere aſſentiamur,ſcientiā innuit,quæ eſt cōcluſionū. Nam recte cognitis principijs ēt concluſionibus aſſentimus iiſdem male cognitis

Error quid & quid erratio.

In quo cognitio et ſcientia differant.

nõ poſſumus recte cõcluſionibus aſſentiri, multiq́. ſibi pſuadent id intelligere quod ignorant q a initia res & cauſas perceperũt, hocq́ quotidie in ſciẽtijs cognoſcitur ad quas q nõ cognitis prin cipijs & fundamẽtis temere accedũt, id ſe credũt ſcire qđ nequa quam ſciũt. (Oẽs aũt u.d.) Qm̃ uirtus vt ait Hora. eſt vitium fuge re, & ſapiẽtia prima ſtultitia caruiſſe, oẽs merito ait uitia prudẽ tię contraria, effugere debere, & in hac ſnia eſſe, ut errare nolint, (Tempus & di.) recte hæc iũxit, neq;.n. lõgitudo tpis conſulẽdo ſatis eſt, niſi ẽt diligentia affuerit neq; ſine tpis longitudine dili gentia multũ ualet. Sapienterq́. in Ethicis inqt Ariſt. nõ eſſe pru dentiã bonam coniectionem ꝙ abſque rõne & cũ celeritate qua dã ſit coniectura, ſed ad conſilium tpis ſpacium adhibendũ. & ut aũt celeriter agendũ eſſe ꝯſulendũ moroſe. (Alterũ ꝙ qui. &c.) Prudentiæ officium partim alias dirigit virtutes & in gñe uitæ practico poſita eſt, partim in contẽplatione ceteꝝ verſatur, & theo ricam reſpicit cũ id agit ut ueritatẽ inqrat. hanc partẽ ounc tan git. (In res ob.) Non intelligibiles quæ non vĩ & ſola mente cõ cipiuntur, cũ ſint inuiſiblia & incorporea vt Necromãtia, Geo mantia, Ars Chymia quæ multos ſemper fefellit, & inopes fecit. (Difficiles) q̃ vñr quidem ſed difficultate ſui vix percipi pñt, vt ſi quis in auguriorum rõne perdiſcenda & diuinationis per exta, aut ſortes nimis magnũ ſtudiũ conſumeret. (Eaſdemq́. non ne.) recte hoc ſubiunxit. Nam quantũuis difficiles ſint res modo vti les & neceſſariæ ſint, perdiſcendæ ſunt, omneq́. ſtudiũ ad eas cõ prehendendas adhibendũ. Sed de his intelligit hic q̃ neceſſariæ nõ ſunt & inutiles habentur vt ſophiſmatum & amphibologiaꝝ Greci ματαιοτεχνίαν nominãt hoc eſt ſuperuacuã artis imitationẽ quæ nihil neq; boni neque mali habeat, ſed vanũ laborem. Quas illius fuit q grana ciceris ex ſpacio diſtãte miſſa in acus foramẽ continue & ſine fruſtratione inſerebat, q̃ eum ſpectaſſet Alexan der, donaſſe eum dr̃ eiuſdem leguminis modio. Quod qdem præ mium fuit illo opere digniſſimũ. auctor Quintilianus. (Quibus vitijs decli.) Qui nouit vitium is & virtutẽ nouit. Nam cõtrario rum eadẽ eſt doctrina. Prudentiæ duo ſunt officia, alteꝝ quod co gnitione veritatis alterũ quod in cõſultatione verſatur quoties agendũ aliqd eſt vt honeſte agatur & recte duo ijs vitia oppoſita ſunt, alteꝝ cum incognita ꝓ cognitia habemus, alteꝝ cũ nimis magnũ ſtudiũ rebus impedimus nõ neceſſarijs, recte igitur Cic. ex vitijs virtutes innuit. (In rebus honeſtis) Partes officioꝝ pru dentiæ tãgit quæ in cõſultando de rebus honeſtis verſantur. (Co gnitione dignis) Alteꝝ reſpicit officiũ quod in veri inueſtigatio ne ꝯſiſtit. (Opere) ad res honeſtas referas, opera.n. in Actione eſt, qua ꝑ prudentiã aliæ virtutes dirigũtur. Curre ad res cognitione dignas. (Vt in aſtro.) Hæc ſciẽtia & pulcherrima eſt, & vtiliſſima, q̃uis difficilis nimiũ ſit. Sæpe.n. ea ꝓdicit Aſtro. q̃ nõ neglecta hoĩ vitã tuẽtur, & à magnis periculis ciuitates vendicãt. Ptolemæus quoq; inqt ſapientẽ Aſtronomũ multa mala q̃ futura ſunt inhi bere, euitare q̃ poſſe. (Gallũ Sulpi.) Hoc cõſul cum M. Marcello fuit. Tribunus vero militũ ſub L. Paulo Aemilio q miſſus eſt cõ tra perſam Macedoniæ regẽ lunæ defectione perturbatos & ſolli citos militũ aios cũ poſtridie prœliũ cũ Perſa inituri in cõcionẽ ab imperatore productus oĩ metu liberauit eſſent, idq́; naturali ter contingere oñdit, ex quo erecti illi & incenſi victoriã adepti ſunt, primus Romani gñis rõnẽ ſolis & lunę defectus in vulgũ ex tulit, ea de re volumine cõpoſito auctor Pli. (Audiuimus) ab alijs nõ.n. Ciceronis fuit ætate. (In Geo.) Hæc oĩa q̃ in cœlo ſunt, in mari, in terra metitur, q̃uis illa à metienda terra tm̃ nomen ſit. Mercurius inchoauit, Pythagoras ꝑfecit, quantæ ſit vtilitatis o ſtẽdit. Quint. cũ ait nec ſine cauſa ſummi viri ẽt impenſam huic ſciẽtiæ operam dederunt. Nam cũ ſit Geometria diuiſa in nume ros atq; formas. numeroꝝ quidem noticia nõ oratori modo, ſed cuicũq; in primis ſaltẽ literis erudito neceſſaria eſt. Archimedes aũt huius peritiſſimus vous Syracuſarum obſidionem in lõgiua traxit. (Sextũ Sul.) hic ętate fuit Ciceronis, & de Geometria vo lumina compoſuit. (In dia. mul.) Zeno Eleates dialectice vt ait Ariſt. inuẽtor fuit. Plato oĩum primus dialecticẽ hoc eſt diſſerti uã noiauit: Stoici abſq; dialecticæ ſpeculatione ſapiẽtem in oĩo ne ſine lapſu nõ futuꝝ dixerunt, per eã n. veꝝ atq; falſum proba bileq́. & qđ ambigue dicatur intelligi multæ eius ſunt partes, & uaria officia circa orationẽ in interrogatione & reſpõſione con ſiſtit, ijdẽ Stoici ſcientiam diffinierũt ueri falſiq́. & neutrius. (In iure ci.) hoc ut digeſtis ſcimus de iure & iuſtitia eſt, qđ neq; totũ à naturali iure uel gentiũ recedit neq; per oĩa ſeruit, itaque cum aliquid addimus vel detrahimus iure cõi ius proprium .i. ciuile efficim⁹, cõſtat aut ex ſcripto aut ex nõ ſcripto. Quod ex ſcripto cõſtat ex legibus, plebiſcitis, ſenatuſcõſultis, decretis principiũ; auctoritate prudẽtiũ uenit. Oẽs autem populi qui legibus aut moribus regũtur partim ſuo proprio, partim cõi hoĩum oĩum iu re vtũtur, nam quo quiſq; populus ipſe ſibi ius cõſtituit, id ipſius propriũ ciuitatis eſt, vocaturq́. ius ciuile quaſi ius propriũ ciuita tis, quod vero naturalis ratio inter oẽs hoĩes conſtituit: id apud oẽs gentes peræq́. cuſtodit. vocaturq́ ius gẽtium quaſi quo iure vtitur gẽs hoc à naturali recedit, q a illud oĩbus animalibus, hoc ſolis hoĩbus inter ſe cõe eſt. Veluti erga deũ religio vt parẽtibus & patriæ pareamus, vt vim atq; iniuriam ꝓpulſemus, nã iure hoc euenit, vt quod quiſq; ob tutelã corporis fecerit, iure feciſſe ex timetur, & cũ inter oẽs cognationẽ quãdã natura conſtituerit, ꝯñs eſt hoĩem homini inſidiari nefas eſſe: Manu miſſiones iuris gẽtium ſunt, & tria gña hominum ꝑ hoc cœperũt eſſe liberi: & his cõtrarium ſerui & liberti, q deſiſterũt eſſe ſerui. Ex eodẽ du cta ſunt bella, diſcretæ gẽtes, regna ꝯdita, diſtincta dominia, agris termini poſiti, & ædificia collata, cõmertium, emptiones, vẽditio nes, locationes, cõductiones, obligationes inſtitutæ exceptis q buſdã quæ à iure ciuili introductæ ſunt. (Quæ oẽs artes &c.) ſic ꝓpterea neceſſariæ ſunt, qm̃ in veri verſantur inueſtigatione. (Cu ius veri inueſtigãdi) Hic quæri põt ſic ne practicæ vitæ theorica anteponẽda, vel huic illa. Et ſi qs dignitatem ſequatur Theorica: ſi vtilitatẽ attendit practica pferenda eſt. (Contra officiũ) Quod eſt virtutis actio, peccaret & qdem vehementiſſime q patria ab hoſtibus obſeſſa, cui ꝓdeſſe opera ſua poſſet, contẽplationi, & ve ri inueſtigationi vacaret. (Virtutis.n. laus &c.) Ratio eius quod dixit & ſapiẽter ait Claudianus, Vile latens virtus q.d. n. ſubmer ſa tenebris, proderit occluſo veluti ſub remige puppis, vel lyra q̃ reticet, vel q non tenditur arcus. Ariſt. quoque finẽ ciuile diſcipli næ dicit eſſe nõ cognitionem ſed actionẽ. Plin. in Epiſt. ad Att. dementẽ affirmat inqt Euphrates philoſophus hãc eſſe philoſo phiæ pulcherrimã partem agere negociũ publicum, cognoſcere: iudicare, ꝓmere & exercere iuſtitiã quæq́. ipſi doceãt philoſophi in vſu hr̃e. (A qua.) ſ. actione. (Fit intermiſſio ſæpe) Nõ.n. ſemꝑ patria, parẽtes, amici & ceteri quos caros habemus noſtra indi gẽt opera, licetq́. aliqñ nobis eſſe vacuis, quod tempus ad verita tẽ inqrendam conferre debemus, cuius cognitione nullus ſua uior eſt aĩo cibus vt Lactantius ait, debemus itaq; tunc Scipionẽ ẽmitari q non minus ocioſum ſe eſſe dicebat q cum etiam ocio ſus ad ſtudia veri inueſtigãdi. (Tum agitatio mẽtis) Oſtendit ẽt in medijs occupationibus poſſe nos in veri inueſtigatione verſa ri ſola mẽtis agitatione q̃ fatigari non põt, quæ nunq̃ acqeſcit. Quod ẽt verum eſt. id quis intelligit: Quis.n. eſt q non ẽt valde occupatus aĩo: tñ ſemper aliqd voluat. idẽ paruo momento tpis diuerſis in locis & rebus eſt, nec vlla eſt tãta celeritas vt Cic. ait quæ cũ animi celeritate contendere poſſit. Vnde Ariſt. ἐντελέχειαν ipſum vocauit nouo nomine, qua quandã continuatam motio nẽ & perennem vt Cic. in quæſt. Tuſc. interpretatus eſt. (Sine o pera noſtra) Sine labore nr̃o etiam ſi libros non legamus. (Oĩa agitatio &c.) Concludit br̃ oſtendens quod ſit prudentiæ mu nus. (Cogitatio) Hoc ad rei apprehenſionẽ referas, motũ ad di ſcurſum ipſius animi poſtq̃ per ſenſum rem aliq̃ apprehẽdit. (In conſilijs capiendis) Quę ſunt in aſſentiendo vel diſſentiẽdo. eſtq́. hoc officium prudentiæ potiſſimũ. Quo aliarum virtutum diri gunt actiones. (Studijs ſcientiæ, & cognitionis) Hoc in veri inue ſtigatione & contẽplatione cõſiſtit, vt & principia rerũ percipia mus & cõcluſiones. (De tribus &c.) De iuſtitia dicere incipit: & in duas diuidit partes Ariſt. & ipſe bifariã diuiſit in diſtributiuã, & cõmutatiuam, illa ſuũ cuiq; pro dignitate tribuit, hæc in com mercijs & cõtrahendo poſita eſt. Cic. ita diffiniuit, Iuſtitia eſt ha bitus animi cõi vtilitate ſeruata, ſuũ cuiq́. tribuẽs, eidẽ religio nẽ, pietatem, gratiã, vindicationẽ, obſeruantiã, veritatemq́. ſubie cit. Opera iuſtitiæ, ſiue iuſtã vocare malis ſunt oẽs leges. Re cteq́. Solõ duabus rebus cõſtare ciuitatem dicebat pmio & pœ na, quæ duo leges imperant, & niſi iuſtitia ſit, nulla erit res publi.

Hor. virtus eſt vitium fugere.

Ptolemæus ait, aſtrologiã ꝓdeſſe in malis futuris.

Gall⁹ Sul primus fuit cõſul cum M. Marcello.

Digeſtis de iuſtitia & iure.

Claudianus.

Euphrates philoſophus.

Ariſt. diuiſit iuſtitiã I duas partes.

EX quatuor aũt &c.) In hac parte determinat de prudẽtia o ſtẽdens quõ ad eã allicimur, & quõ duo vitia ei oppoſita vitã da ſunt, videlicet ignorãtia praua, qua incognitum pro cognito amplectimur, & friuola reꝝ inqſitio, qua nos à bonis operationi bus remouemur. Ordo eſt, aũt, ꝓ ſed ille prim⁹ ex quatuor locis to quos diuiſimus naturã. i. ꝓprietatẽ & uim. i. potẽtiã honeſti, q̃ cõſiſtit in cognitione ueri, attingit maxime naturã humanã. Enĩ ꝓ q a nos trahimur & ducimur oẽs ad cupiditatẽ i. deſideriũ co gnitionis, & ſciæ, i qua. ſ. cognitiõe & ſcia excellere nos putamus pulchrũ. Aũt ꝓ ſed, nos ducim⁹. i. eſtimam⁹ labi, & errare, neſci re, & decipi malũ. i. dãnoſum, & turpe. i. inhoneſtũ. Duo uitia uitã da ſunt in hoc gñe naturali ĩ honeſto. i. in prudẽtia & ſapiẽtia ho neſta, quã naturaliter apetimus. unũ ſup. uitium uitandũ eſt, ne habeamus. i. reputamus, incognita ꝓ cognitis, & aſſentiamur. i. aſſenſum

ASCEN.

aſſenſum debemus temere.i.temerarie & incõſiderate & his.i.in cognitis. Quod vitiũ is q voler effugere, (Oẽs aũt debent velle ſup.effugere,& hoc p boneſtam parẽteſim dicit) adhibebit & tẽpus & diligẽtiam ad res cõſiderandas.i.non arbitrabitur ſe poſſe repẽte & ſine diligẽtia rem obſcurã cognoſcere. Alteꝝ vitiũ eſt, ꝙ quædam cõferunt.i.impartiũtur,vel impendunt nimis magnũ ſtudiũ, & nimis multã operam.i.operationẽ & diligentiã in res obſcuras & difficiles,q, pro &,eaſdẽ nõ neceſſarias,hoc eſt,quidã peccant p defectũ arbitrãtes ſe poſſe cognoſcere res ſine diligentia,& tpe debito, qdam p abundãtiam nimis tpis & laboris impartiẽtes rebus nõ neceſſarijs. Quibus vitijs de.i.euitatis id opæ & curæ qd' ponetur in rebus honeſtis,& dignis cognitione,laudabit iure. Vt.i.quẽadmodum nos audiuimus C. Sulp. (profert aũt Caius quãuis ſcribatur Gaius) in aſtrologia & vt audiuimus Sex.Põpeium in geometria,q.d. id tẽperate & decẽter fecimus. Et ipſi.i.nos cognouimus multos in dialecticia ſup.verſantes.i. cõſiſtunt in inueſtigatione veri. Cuius.ſ.veri ſtudio abduci à rebus agendis.i.dimittere pp eiuſmodi inqſitionea res, quas agere debeas,eſt cõtra offm. Oĩs.n.laus virtutis conſiſtit in actione. A qua tñ actione fit ſæpe intermiſſio, & multi reditus.i multæ reuerſiones dantur ad ſtudia,tñ.i.inſup,agitatio.i.aſſidua diſcuſſio mẽtis,quæ nunq̃ quieſcit poteſt cõtinere nos in ſtudijs cogitationis ẽt ſine nr̃a opera. Autem pro ſed,oĩs cogitatio & motus animi verſabit,aut in conſilijs capiẽdis de rebus honeſtis,& ptinentibus ad viuendũ bene & beate,aut in ſtudijs ſciẽtiæ, & cognitionis. Ac pro & nos eqdem.i.certe, dicimus.i.ſermonem nr̃m finimus de primo fonte officijs,videlicet de ſapientia, & prudentia.

Taxat dialecticos praeci pueq; ſophiſtas.

DOCT. *interpr.* HIsq. temere aſſentiamur) Aſſentimur homini,cui credimus & aſſentimur rebus,quas credimus, vt liquet ex hoc loco.

DOCT. *interp.* PRimus ille) Prudẽtia eſt veri cognitio.[Tempos & diligen.) Tempus.n.eſt artium auctor. Et ſane pniciosũ eſt pronunciare de ijs,in qbus non ſis diu verſatus.[Omnis autem cogita.) Prudentiæ munera,de moribus deliberare,& naturam inqrere.

IVSTITIA.

DE tribus aũt reliqs,latiſſime patet ea ratio,qua ſocietas hoĩum inter ipſos,& vitæ quaſi cõitas continetur. cuius partes duæ quæ ſunt; iuſtitia, in qua virtutis ſplendor eſt maximus,ex qua boni viri nominãtur; & huic cõiuncta beneficentia quã eandem vel benignitatẽ, vel liberalitatẽ appellari licet. Sed iuſtitiæ primũ munus eſt,vt ne cui qs noceat,niſi laceſſitus iniuria; deinde,vt cõibus pro cõibus vtatur, priuatis aũt ſuis. ſunt aũt priuata nulla,natura,ſed aut veteri occupatione,vt q quondam in vacua venerũt,aut victoria,vt q bello potiti ſunt; aut lege,aut pactione, cõditione,ſorte. ex quo fit,vt Ager Arpinas,Arpinatũ dicat̃, Tuſculanus Tuſculanorũ. ſimiliſq. eſt priuatarũ poſſeſſionũ deſcriptio.ex quo,qa ſuum cuiuſq; fit,eorũ,quæ natura fuerant cõia; quod cuiq; obtigit,id quiſque teneat. eo ſi qs ſibi plus appetet,violabit ius humanæ ſocietatis. ſed qm̃ (vt præclare ſcriptũ eſt à Platone) Non nobis ſolum nati ſumus,ſed ortus noſtri partem patria, partẽ parentes vendicant,partem amici; atque (vt placet Stoicis) quę in terris gignuntur,ad vſum hominum oĩa creari,homines aũt hominum cauſa eſſe generatos, vt ipſi inter ſe alij alijs prodeſſe poſſent: in hoc naturã debemus ducẽ ſequi,& cões vtilitates in medium afferre,mutatione officiorum,dando accipiendo;tum artibus,tum opera,tũ facultatibus deuincire hominum inter homines ſocietatẽ.

PETR. MARS. DE tribus aũt reliqs,) Poſtq̃ de prudentia primo fõte officiorũ Cic. diſſeruit,trãſit ad iuſtitiã,quæ latiſſime patet,& oĩs virtutes cõplectitur,& vitæ humanæ ꝯſulit. & fulget iter virtutes,vt lucifer iter ſtellas,& ſine iuſtitia nõ intelligitur vlla virtus,& ab ipſa boni viri denominãtur. Nam bonus & iuſtus conuertũtur. Ergo cũ iuſtitia pluralibus proſit, q a eſt ad cõſeruationẽ humanæ ſocietatis,pſtabilior eſt ceteris.i. fortitudine,& tẽperantia. Tres inqt virtutes ſuperſunt,quarũ iuſtitia latiſſime patet.i.ad oĩs pertinet,& pluribus pdeſt,cũ ſit ad conſeruationẽ humani gñis,& ſocietatẽ cõem tuendam,q̃ late patet. [Ea rõ) .i. ipſa iuſtitia,q̃ eſt quædam rõ, moduſq; viuendi ad vtilitatẽ cõem,qm̃ iuſtitia,cui adiungitur liberalitas, eſt uinculũ ſocietatis humanæ,de qua iã diſputabitur. [Qua) .ſ. rõne modo & uia tuẽdæ ſocietatis humanæ.i.ipſa iuſtitia.[Societas) Amoris coniunctio,& hoium congregatio, inter ipſos viciſſim mutuis officijs,vt alter alteri opituletur,& adſit.[Et vitæ quaſi cõitas) qm̃ iuſtitia oibus conſulit,ac ſi inter ipſos nulla eſſet differentia,nã homo hoiem tueri debet,& fouere ob id ipm, quod homo eſt, qm̃ mũdus eſt cõis patria, & qdqd agimus non ad priuatum ſed ad cõe bonum referendum eſt. Vnde vituperandi ſunt illi q ſibi oĩa vendicant,nullam humanæ ſocietatis habentes rõnem,& iure tyranni ab oi humanitate alieni appellantur.[Iuſtitia) Eſt virtus ad aliũ & duplex legitima.ſ.& particularis,prima ſic finitur à philoſopho. Iuſtitia eſt habitus electiuus circa ea oĩa in qbus verſatur vir ſtudioſus ad ſeruandas leges,cõis cõmodi cauſa. Altera vero ſic. Iuſtitia eſt habitus electiuus circa diffinitam materiã, vt puta honores,cõtractus,& c.id genus tribuẽs cuique quod ſuũ eſt. Comites iuſtitiæ ſunt liberalitas,magnificẽtia,religio,pietas,gratitudo,ſanctitas,obedientia,fides,& legũ,mandatorumq. obſeruatio,æquitas,bonitas,& veritas. Iniuſtitia vero legitima eſt habitus tranſgrediẽdi leges,detrimenti cõis,& ſui cõmodi gratia. Iniuſtitia particularis eſt habitus electiuus circa determinatã materiã ſumens,quod ſuũ non eſt. [Continẽtur.) Cõſeruatur mutuis officijs. Iuſtitia hæc,de qua nunc,agitur in diſtributiuam, & cõmutatiuã diuiditur,& hæc rurſus circa illa cõmercia,quæ ſponte faciũt hoies,& illa,q̃ ipſis inuitis efficiũtur.[Cuius) ſ. rõnis,vię, modi, & facultatis cõſeruandæ humanæ ſocietatis.i.ipſius iuſtitiæ,ad quã referuntur hæ virtutes, quæ ſunt ad cõem ſocietatem tuendã. [Duæ partes) Hæc rõ habet duas partes iuſtitiã,& liberalitatem,qm̃ iuſtitia diſtributiua non põt exerceri niſi ab eo, q liberalis fuerit,qppe ſi eſt auarus,pl' æquo ſibi aſſumit, & iniuſtus eſt. Iuſtitia eſt ad alios. Et ideo dicit Ariſt.lib.5.Eth. Iccirco nõ ſinimus hoiem dominari,ſed rõnem,qa ſibi ipſi id facit,& eſt tyrãnus. Ideo vir iuſtus q eſt in magiſtratu ais,non ſibi ipſi laborat, atq; ob id ipm alienum bonũ dñt iuſtitiam eſſe. qm̃ non in nos, ſed in alios ſeruãda iuſtitia eſt, quã vt volũt Stoici ſequũtur æquitas,& gratitudo.[In qua virtutis ſplẽdore eſt maximus) In qua plurimũ retinet virtus,nã pclariſſima eſt oium virtutũ,& neq; heſperus,neq; lucifer inqt Ariſt. in moribus,ita admirabile eſt,vt puerbio dicere cõſueuimus. Iuſtitia in ſeſe virtutes ꝯtinet ois,ſed loqtur illic philoſophus de iuſtitia legitima,q̃ eſt quoddã aggregatũ eſt oibus virtutibus,vt dictũ eſt. Et Euripides dicit. Iuſtitia os aureũ hẽt neque heſperus neq; lucifer adeo mirabile eſt. Iuſtitia certe virtus eſt pfectiſſima,q a perficit ceteros hoies, & q a eſt vſus pfectæ virtutis,& q a eã habet,& ad ſe, & ad alios vti põt pclariſſima eſt oium virtutum,q a eſt perfectiſſimũ qd, & oẽ perfectiſſimũ eſt admirabile. Vñ ſñia Biãtis bene ſe hẽt vr̃,inqt Ariſt. Magiſtratus virũ oñdit ad alium.n.eſt,& in ſocietate iã ipſe magiſtratus cõſiſtit,& difficile eſt ea pſtare,quæ magiſtratus reqrit. In quo iuſtitia ſeruãda eſt,& officiũ iuſti,& boni viri eſt bonos efficere,ꝗ difficile eſt.& pclarum qm̃ multiplicatur bonum,& peſſimus ia eſt q & ad ipſum,& ad alios vtitur vitio,& is optimus eſt, nõ q ad ſeipſum,ſed ad alios vtitur virtute. Iuſtitia eſt habitus, quo fit aliqs idoneus ad iuſtũ per electionem,& iuſtitia collocat inter plus & minus,iuſtũ vero inter damnũ,& lucrũ. Magiſtratus eſt cuſtos iuſti. Iuſtitiã eſt vſus vitij ad aliũ. Lex eſt rõ ſumma inſita in natura,q̃ iubet ea,quæ faciẽda ſunt phibetq. cõtraria, eadẽ rõ cum eſt in hois mente confirmata,& cõfecta,eſt lex & dr̃ à legẽdo,cuius ea vis eſt,vt recte facere iubeat,vetet delinquere,quę non tũ denique inqt Cic. in legibus incipit eſſe lex,cũ ſcripta eſt, ſed tũ cum orta eſt,orta eſt aũt ſimul cũ mẽte diuina, quamobrẽ lex vera atq; princeps,apta ad iubendũ,& ad vetandum, rõ eſt recta ſummi Iouis. Iureconſulti ſic finiunt. Iuſtitia eſt conſtans,& perpetua voluntas ius ſuũ cuique tribuens. Iuris prudẽtia eſt diuinarum humanarumq. rerum notitia iuſti atque iniuſti ſcientia. Præcepta iuris ſunt hæc,honeſte viuere,alterum non lædere, ius ſuum vnicuique tribuere. Sen. ex opinione, & ſñia Stoicorũ ita finit: Iuſtitia eſt naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inuenta. Et alter: Iuſtitia eſt diuina lex,& vinculum ſocietatis humanæ. Si vis inqt eſſe iuſtus deum time,& ama,amabis ãt ſi in hoc illũ imitaberis,vt velis oibus prodeſſe, & nulli nocere. [Ex qua boni viri nominãtur;) Nam bonus & iuſtus cõuertun-

Iuſtitia quid ſit.

tur,& p̄ iuſtum bonum intelligimus,& per bonum iuſtũ.[Huic) Iuſtitiæ,dixi quare liberalitas cõiunctá eſt iuſtitiæ, & poteſt iuſtitia diſtributiua dici.[Sed iuſtitiæ) Proſeqtur primam partem,iuſtitiam.ſ.& munus ipſius deſcribit,& viri iuſti, vt ante oia ne cui q̄s noceat, niſi laceſſitus aliqua iniuria,& prouocatus, qm̄ iure naturali oibus conceditur defenſio,& niſi nocentes,& iniutiam inferentes opprimerentur,cõfunderetur humana ſocietas,& cõiunctio.Ideo pp̄ malos mores inuentæ ſunt leges, vt quiſque in officio contineatur,q̄bus melius ad cõſeruationem humanę ſocietatis excogitati potuit.Acerbiſſimis cladibus oia redundarẽt, niſi nefaria maloꝝ rabies & in optimos quoſque coniuratio ſanctiſſimis legibus vindicaretur,quę vt dixi,á malis moribus originem habuerunt. nam ſi ė natura hoies viuerent, non eſſet opus tot legibus, ſui igitur defenſio conceſſa eſt oibus iure naturali, quod vetuſtius eſt iure ciuili. Iura.n.ciuilia tunc eſſe cœperunt, cũ & ciuitates condi,& magiſtratus creari, & leges ſcribi cœperunt.[Cõibus) Quædam naturali iure,vt inquit Mart.l.j.ff.& repetit Iuſt.l.ij.inſtitutionum: cõia ſunt oium quædam vniuerſitatis,quædam nullius,pleraque vero ſinguloꝝ, quæ varijs ex cauſis cuique acq̄runtur,& modis,quos Cic.ponit. Naturali iure cõia ſunt iſta Aer,aqua ꝓfluens,& mare,& per hoc littora maris. Nemo inqt Mar. ad littus maris accedere prohibetur piſcandi gr̃a. Flumina pene oia & portus publica ſunt. Riparũ quoq; vſus eſt publicus,inqt Caius iure gẽtium,ſicut ipſius fluminis. Vniuerſitatis nõ ſinguloꝝ ſunt theatria,ſtadia,fora,&c.id genus quę ſunt in ciuitatibus cõia.Et Stoici dicebant oia eſſe cõia iure naturali, ſumma rerum diuiſio inqt Paulus in duo gn̄a diducitur.Nã alię ſunt diuini iuris,alia humani.Diuini iuris ſunt veluti res ſacræ, & religioſæ,ſanctæ quoq; res veluti muri,& portæ ciuitatũ, quodãmodo diuini iuris ſunt.Quæ ſunt humani iuris publicæ,ſunt, aut priuatæ.(priuatis) his quæ ſunt ſinguloꝝ & propria cuiuſq;. Nã pleraque iam ſinguloꝝ ſunt ex iure gentium quod nomina poſſeſſiua inuenit: vt.ſ.diceret,hoc eſt meum,hoc vero tuũ,cum oia eſſent prius de iu.na.cõia. Ius gentium omni humano gn̄i cõe eſt quod à iure naturali receſſit,q̄a illud oibus animalibus, hæc ſolis hominibus inter ſe cõe eſt.Nam vſu exigente,& humanis exigẽtibus neceſſitatibus gentes humanæ quædam iura ſibi cõſtituerunt,bella etenim orta ſunt,&captiuitates ſunt ſecutę & ſeruitutes, quæ ſunt iure naturali cõtrariæ. Iure.n.naturali oẽs hoies liberi naſcebantur.philoſophus lib.5.Eth.Iuſtum ciuile diuidit in duas partes naturale.ſ.atque legitimatum,& naturale inquit eſt quod vbique vim habet eandem: hoc appellatur à iurecõſulto ius naturale ſecundarium ſiue ius gentium,eſt.n conſentaneum naturæ hois ciuilis.In 3.de Fin.ſic ait Cic.Sed quẽadmodum theatrum cum cõe ſit, recte tñ dici poteſt eius eſſe eum locum, quẽ quiſque occupauerit ſic in vrbe,mundo ue cõi non aduerſatur ius,quo minus ſuum cuiuſque ſit.[Sunt aũt) Ab ipſa natura. nihil eſt factum priuatum,ſed oia cõia, & cum eſſent in mũdo vacua,primi illi occupare cœperunt.&ſic quiſq; populus ſuos habuit terminos,ciueſq. ſinguli in proprij fundis &domibus,ea. aũt,quę cõia ſunt,ſiunt ſinguloꝝ his modis qui à Cic.ponuntur. [Natura)Iure naturali.[Sed aut veteri,occupatione,)Vt fuerũt illi priſci,quos caſcos appellat Ennius,qui loca cõia occupantes propria fecerunt.[In vacua) Prædia non poſſeſſa ab alijs. vacua

Occupare quid ſit. dr̄ loca,quæ carent colonis. Occupare eſt aliquam rem retinere tanq̄ priuatam,& propriam,quæ quondam fuerit publica.Vnde dr̄ Cæſar occupaſſe remp.[Aut victoria,) Q̄ñ vt inqt Iuſtinianus,ea quæ ex hoſtibus capimus,iure gentium ſtatim noſtra ſiũt. vt etiam liberi homines in noſtram ſeruitutem deducantur. Nã bella ſunt de iure gentium, Iure q̄ppe naturali homo homini cõiunctus eſt,nec pugnare debet homo cum homine,ſed gẽtes hoc inuenerunt humanæ [Potiti ſunt) Qui habuerunt victoriam,& alienam patriam occupantes nouas colonias deduxerũt. Romani etenim clariſſimi victorijs tot gentes,& nationes ſuo iure vtẽtes,& viuentes ad ſeruitutem redegerunt.[Aut lege,) Cum lata

Pactio quid. lege nouis colonis agri conceduntur publici. [Pactione) Pactio vt inqt Vlp.lib.2.ff.eſt duoꝝ plurium ue in idem placitum, & cõſenſus. [Cõditione) Hęc dictio ſi conditionalis eſt,vt ſi veneris ad me,dabo tibi librũ,& ſi mihi quotannis 4. partem reditus ipſius fundi dederis, ager tuus eſto.datur igitur aliqd alicui cõe habendum cum aliqua conditione quam ſi non ſeruauerit, agrum amittet. pactum à pactione dr̄. Inde etiam pacis nomen appellatum eſt inqt iuriſconſul. [Sorte) Cum prædia ſorte iacta diuiduntur,& illius ſunt in quem ſors ceciderit,& noui coloni agros interdum ſorte diuidebant, ſi in diſceptationem res veniſſet, & controuerſiam,vt nemo poſſet conqueri.[Ex quo ſit) pp̄ hoc,q̄a ea quæ quondam cõia erant: ſiunt priuata modis ſupradictis, factum eſt,ut agris noia poſſeſſiua imponerẽtur.[Arpinatum)ar

Arpinum ubi locorum. pinates Cic.potiſſimũ nominauit in laudem patriæ ſuæ,qm̄ ipſe Arpinas erat.Arpinum eſt inter Soram,& Aquinum porrectũ in montem clarum Cic.& Mario alumnis.Municipium fuit Romano.Cic.natus eſt in uilla prope Arpinum,nunc dr̄ uillæ ſancti dominici.[Similis &c.)Cuius eſt prima quæ pertinet ad res publicas in gn̄e,ita ẽt eſt de rebus ſingulorum.[Deſcriptio) Diffinitio & diuiſio.[Ex quo,) Quia pp̄ hoc concludit dicens,quod cũ ita ſit,quiſque contentus ſit rebus ſuis,& eo quod ſibi obtigit,aliter iuſtitia ſeruari non poteſt. [Suum) Proprium.[Obtigit) aliquo ſupradictoꝝ modoꝝ contigit, & ſuum factum eſt aliqd aut emptione.[Teneat)Poſſideat tanq̄ ſuum. [Plus eo).i.ea re quæ cõtigit.[Appetet) Tanq̄ non conceſſum legibus.[Violabit ius)corrumpet uim, & modũ,quo hoies inter ſe uiuere debent, & inter hoies quoddam naturale ius intercedit. [Sed qm̄)Præcepit Cic. unumquenq; debere ſuum poſſidere,ſed q̄a non ſolum nobis nati ſumus,monet oia referenda eſſe ad cõem utilitatem,& oi officio aliorum aios demereri oportere,oibusque adeſſe,ut ipſa iuſtitia magis eluceat. [Præclare) Egregie. Et ſapienter Plato ſcripſit ad Archytam Tarentinum,ut nõ ſibi ſoli natum meminerit, ſed patriæ,ſed ſuis,ut perexigua pars ipſi relinquatur. uerba Platonis hæc ſunt, Qui literas reddidere tuas, narrauerũt nobis, te moleſte ferre q̄ a publicis tuæ ciuitatis occupationibus te liberare non valeas,quod igitur dulciſſimũ vitæ genus ſit agere ſua, præſertim ſi q̄s talia elegerit facienda,qualia tu oibus ferme manifeſtum eſt.Sed illud quoque te conſiderare oportet,nullũ noſtrum ſibi ſoli natum eſſe,ſed ortus noſtri partẽ ſibi patriam vendicare,partem parentes,partẽ amicos: Multa inſuper pro tẽpum diuerſitate nobis accidere,q̄bus noſtra vita occupata eſt, vocante igitur te patria ipſa ad rẽpublicam gubernandam, abſurdum fortitan eſſet non parere, preſertim cum ſimul accidat, vt aditus prauis hoibus relinquatur,q nul.a ipſius, quod optimum eſt rõne proficiſcuntur ad publica. [Non nobis).i.non ad noſtram tñ utilitatem. [Vendicat)Sibi attribuit,& ſuam eſſe dicit,qm̄ patrię ẽt vitam debemus pro qua ſapiens nunq̄ dubitant occumbere.

Stoicorũ op. de mũdo. [Amici)q̄bus debemus officium.[Atque vt places Stoicis) Mundũ cenſebant Stoici numine deorum regi,eũque eſſe quaſi cõem vrbem,& ciuitatem hoium & deorum,& vnumquenque noſtrũ huius mundi eſſe partem,& ciuem ex quo illud natura conſequi dicebant,vt cõem vtilitatem noſtræ anteponamus; nec magis vituperandum eſſe patriæ proditorem,quam cõis vtilitatis,& ſalutis deſertorem pp̄ ſuam utilitatem aut ſalutem. Chryſippus Stoicus dicebat,cetera nata eſſe hoium cauſa,& deorum, eos aũt ſocietatis,& cõitatis ſuæ,vt beſtijs hoies vti ad vtilitatem ſuam poſſint ſine iniuria. [Hominum cauſa) Ad hominum vtilitatem, & vſum. [Inter ſe) Viciſſim mutuis officijs. [Naturam ducem) Quę vult,vt communiter,& coniuncte viuamus, & qua impellimur, ut prodeſſe uelimus quã plurimis. [Cões utilitates) Cato apud eundem lib. 3. de Finibus ait. Vt enim leges oium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt,ſic uir bonus & ſapiens, & legibus parẽns,& ciuilis officij non ignarus,utilitati hominum,plusquã unius alicuius,aut ſuæ conſulit,mutatione igitur officiorum dãdo,accipiendoque ſocietas inter homines continetur. [In medium) In uſum communem: Sic Virg. In medium quærebant. [Tum artibus) Sic fiebat permutatio apud antiquos,cum nondũ eſſet excogitatus nummus,vt artifices eorum opera cõmutarẽt,

Nummus quare inuentus fuerit. comparatione rationum,vt magis iuſtitia ſeruaretur. Nummus aũt inuentus fuit,ut ſubiret uicem indigentiæ & oia metiretur. Vnde ſi faber non indiget medico,fit permutatio inter eos non per artes ſed per nummos. Vnde dicit Plat.lib.2 de Rep. Nũmus factus eſt cauſa permutationis.opus eſt igitur, ne inhumani uideantur,artibus opera noſtra i.fauore,induſtria,labore, ac diuitijs demereri hoies,& illos nobis deuincire,quo nil põt eſſe laudabilius. Vnde vituperantur illi,qui tanq̄ immanes beluæ cõem ſocietatem aſpernantur,arbitrantes tm̄ ſibi natos, & ſic naturã ignorant,quæ nos ſociabiles genuit,& laudabilius eſt,atque pręſtabilius beneficia conferre, quam accipere. qm̄ ille qui accipit eſt inferior. quiſque igitur ad bene de alijs merendum promptiſſimus eſſe debet,& omni auxilio alios iuuare,ut omnibus præſtantior ſit. Iuſtitia certe non ſeruatur, ſi aliquis ſemper accipit, paratus ipſe nihil alijs conferre. [Opera) Fauore,ac labore. [Facultatibus) Diuitijs. Plato in 5. de Legib. ſic ait,qui alijs bonis abundat,quæ in alios quoque transfundi poſſunt,ſi ceteros participes efficit,tanquam uir ſummus eſt honorandus, qui autem id facere uellet quidem,ſed non poteſt,ſecundo loco habendus eſt. Inuidum uero qui ſponte nihil boni ceteris conferat, uituperare debemus. [Deuincire) Obligare,& coniungere.

ADDI. LAceſſitus) Stimulatus, irritatus, prouocatus, & iniuria affectus. Iuriſc. 48. ff. dicit vim ui repellere licet, idq. ius natura comparauit. Apparet aũt & Arma armis repellere licere. idem Cic. agens cauſam Milonis dicit, ſilent leges inter arma, nec ſe expectari iubent, cum ei, qui expectare velit, ante iniuſta pœna luenda ſit, q̃ iuſta repetenda. (Priuatis) Proprijs, priuata quondam ſingula dicebantur, vñ res priuatæ in poſſeſſionem ſingulorum deſcriptæ, cõibus, ac publicis opponũtur, vt ſacra ꝓfanis. (Natura) Naturali iure, ſed poſitiuo, & gentium decreto, qđ poſſeſſiua noĩa excogitauit. (Veteri occupatione,) Priſca inuaſione vacantium terræ. i. regionum, & agrorum, vacua ſunt, q̃ non occupantur ab aliquo, nec poſſidentur. (Victoria) Bellico iure, vnde Sil. agens de Sicilia dicit. Vomere verterunt primũ noua rura Sicani. Pyrene miſit populos, qui nomẽ ab amne, Adſcitũ patrimonio terræ impoſuere vacant. Mox ligurũ pubes ſiculo ductore nouauit, Poſſeſſis bellum mutata vocabula regnis. (Potiti ſunt) Poſſeſſionem, & dñm adepti, qm̃ ius eſt in armis, & victoria. vñ vulgaris circumfertur ſnĩa, Veu victis. Intolerabile quondam Romanis in Gallica victoria, & auri appenſione, ut apud Sil. dictum eſt.

Veh victis.

(Aut lege,) Quatuor modos ponit, ſed ad vnum facillime redigũtur. i. ad quondam pſcriptum ius ſeruandum, qui pacifice curat id poſſidere, qđ ſub certa ꝯdõne priuatum poſſident, qđ publice tenebatur. Sen. lib. 7. de benef. dicit. Quædam quorũdam ſub certa ꝯdõne ſunt, habeo in equeſtribus locum, non vt vendam, non vt locẽ, non ut habitẽ, ſed in hoc tm̃, ut ſpectẽ. Aliquid non ꝓp hoc non eſt tuum, q a vendere non potes, q a conſumere, quia mutare in deterius, aut melius non potes. tuum. n. eſt ẽt, quod ſub lege tuum eſt. (Pactione,) Pacto, conuento. (Cõditione,) Certa quadam conuentione, vt. ſ. quotannis ad aliquod munus teneatur, poſſideat. (Sorte) Fortuito, quodã euentu, qđ tunc eſt, cũ bona publica ſorte diſtribuuntur viritim. Cæſ. inquit Tranquillus agrum Campanum diuiſit extra ſortẽ. (Priuatarum poſſeſſionum) Quæ a ſingulis ciuibus poſſidẽtur. (Deſcriptio.) Deſignatio, nominatio, & ꝓprij, ſiue priuati dñij acq̃ſitio p aliquẽ illorum modorũ. Ad reges, ait Sen. ptãs oium ptinet, ad ſingulos ꝓprietas. Fines Athenienſium, aut campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini priuata terminatione diſtinguũt, ideoq. donare agros noſtros reip poſſumus, quis illius eſſe dicantur. (Suum) Proprium. (Natura) Naturali lege, ac munere. (Obtigit,) Euenit. qđ ꝓprie de bono dr̃. oĩa q̃ mala ſunt accidere dñr. (Violabit) Ius vinculũ continens ciuilitatẽ, & legẽ q buſlibet poſſeſſoribus datã. (Præclare) Prudẽter, benigne, & ẽt in primis. (Nobis) Noſtris vſibus, & cõmodis. (Vendicant,) Adſcribit, ſuamq. eſſe dicit. (Ad vſum) Fructum, compendium, iucunditatem. (In medium) Cõem vtilitatem, in medio poſita dñr illa, quæ quiſque põt accipere. (Mutatione) Viciſſitudine, ac reciprocatione actionũ humanis vſibus conducentium. (Dando) Sen. lib. 4. de beneficijs enarrans poeticũ figmentũ de gratijs dicit. Quid iſta nos iuuat ſcientia? qđ ille cõſertis manibus in ſe redeuntium chorus? ob hoc quia ordo beneficij p manũ tranſeũtis nihilominus ad dantẽ reuertitur, & totius ſpẽm perdit, ſi vnq̃ interruptus eſt pulcherrimus, ſi cohæſerit, & vices ſeruauerit. Iuuenes ſunt gratię, quia non debet beneficiorum memoria ſeneſcere, virgines, q a incorrupta, & ſincera debet eſſe beneficia, & oĩbus ſancta. In quibus nihil eſſe alligati decet, ſolutis itaque tunicis vtuntur, pellucidis aũt, quia beneficia conſpici volunt. (Artibus,) Alternationibus artiũ, & ſciarum. (Opa,) Labore, offõ, induſtria. (Facultatibus) Subſidijs fortunæ, diuitijs, copijs. (Deuincire) Obligare, cõnectere, qm̃ beneficijs cõſtat ciuilis vita & cõſpiratione, atq; cõcordia, quã benignitas ꝯſeruat, & ęq̃litas.

FRAN. MAT. DE tribus reliquis,) Iuſtitiæ, Fortitudine, Tẽperantia. (Latiſſime patet,) Oĩa attingit, qđ fortitudo & tẽperantia nõ faciunt, eſt. n. eius non ſolum legibus conſtituta. & dicta oĩa facta, conuentaq. cuſtodire, ſed eadem pietate & ſanctitate in deos veneratione in parẽtes, vti iubet, & ne mortuos quidẽ ſperni a nobis patitur. Quibus ſacrificia fieri & iuſtitia imperat pſulum fortitudo patriã potiſſimũ defendere admonet, tẽperãtia hoiem tm̃ ornat in quo eſt. (Societas hoium) Quos iuſtitia ſociat. Nã hoiem hoi conciliat. (Vitæ cõitas) efficit. n. vt oĩa pene cõmunia ſint, cum conferendis in medium vtilitatibus, iuuandisq. hoibus, cũ pmutando, contrahendo, conducendo, locando, emendo, vendendo. (In qua virtutis &c.) Tangit diſtributiuam, q̃ ſuũ cuique ꝓ dignitate tribuit, iureq. Ariſt. hãc virtutẽ habitũ honeſtũ dixit eſſe ad aliũ, tanto aũt melior eſt quãto latius patet nã idem, inq̃t, tãto pulchrius & diuinius bonũ eſſe, quãto cõmuniſ fit. (Ex qua boni viri noiantur;) Bõ dixit noiantur, nã q in ſeipſo bonus eſt, nõ recte bonus dr̃, ſed is q. alijs bonus eſt, qm̃ ut dictũ eſt ad alium virtus eſt iuſtitia, Traſimachus apud Plat. in lib. de rep. iccirco amplectẽdam iuſtitiam dicit q alijs magis prodeſt q̃ hĩtibus. Recte ẽt Bias, inquit, magiſtratus virum oſtendit. Cũ ad alium & in cõi magiſtratus geratur. (Noiantur) Laudantur aut qm̃ qui boni ſunt idem iuſti ſunt, & hõt, & Ariſtides dictus eſt iuſtus ab Athenienſibus, & Naſica optimus a Senatu R. eſt appellatus. (Beneficentia) Iuſtitia q̃ in diſtribuendo conſiſtit ſm̃ dignitatem faciat neceſſe eſt. ea vero q̃ in contrahendo poſita eſt ab oĩ fraude abſtinere debet, ſed eſt alia iuſtitiæ ſpẽs cum nullo rigore legis nulla neceſſitate coacti, & naturali tm̃ bonitate incitati, benefacimus cuipiã egenti hæc in erogando verſatur. Rectiſſimeq. beneficentia noiatur, quod p eã humano gñi benefacimus. (Sed iuſtitiæ primũ munus.) Primũ dicit iuſtitiæ offm̃ eſſe, nemini iniuriam facere. Nã iuris præcepta ſunt hæc, honeſte viuere, alterũ non lædere, ſuum cuique tribuere, niſi laceſſitus vero ait. Qm̃ iniuriam vim, atque iniuriam propulſare licet, & quod quiſq; ob tutelam corporis facit, iure facere vr̃. Et Ariſt. ait, qui ab alio læſus, idem facit aduerſus illum, non vr̃ iniuriam facere, ſapiẽter quidem maiores noſtri hoc ſtatuerũt ne hoim augeretur ad male faciendum improbitas, ſibi iniuriam faciẽtes impuniti abirẽt, qđ ſi leges expectemus q̃ puniat offendentẽ multi quotidie perirent q iniuriã nõ repellent, eſt ergo vis ui repellenda, ſed tũc demum cũ neceſſitas maxima cõpellit & ſaluti aliter conſuli non põt hæc ꝓpea dixit, quia hunc locũ notat Lact. cũ dicit non mõ malũ pro malo non reddendum, ſed ẽt bonum ꝓ malo retribuẽdum.

Bonū pro malo red dēdū eſſe.

(Deinde, ut cõibus) Vt q̃ cõia ſunt, ſibi non vendicet, & quę ſua ſunt ſibi retineat, & conſeruet auferriq. non ſinat, eroget aũt illis in quos liberalis eſſe voluerit, ſed naturali iure q̃dam cõia ſunt oium, q̃dam publica, q̃dam vniuerſitatis, q̃ſdam nullius, pleraque ſingulorum, q̃ varijs ex cauſis cuique acquiruntur, cõia naturali iure ſunt hæc, aer, aqua profluẽs, mare, & per hoc litora maris, nemo igitur ad litora maris procedere ꝓhibetur. Dum tñ à villis & monumentis & ædificijs ſe abſtineat, quia non ſunt iuriſgentium ſicut & mare. Flumina aũt & portus publica ſunt, itaq; ius piſcandi omnibus eſt in portibus & fluminibus, eſt aũt litus maris quãtũ hybernus fluctus maximus excurrit, riparum quoque vſus publicus eſt, ſicut ipſm̃ fluminis, itaque naues ad eas applicare, funes arboribus ibi natis religare, onus aliqđ in his reponere cuilibet liberum eſt ſicut p ipm̃ flumẽ nauigare. Sed proprietas illorum eſt, quorum prædijs adherẽt, qua de cauſa arbores quoq; in iiſdẽ natæ eorundẽ ſunt. Litorum quoq; vſus publicꝰ eſt iuriſgẽtiũ, ſicut ipſius maris, & ob id cuilibet eã m ibi ponere liberum eſt, in qua ſe recipiat ſicut retia deſiccare, & ea mari deducere, ꝓprietas aũt eorum põt intelligi nullius eſſe, ſed eiuſdẽ iuris eſſe, cuius & mare, & ẽt quę ſubiacẽt mari vt terra vel arena, vniuerſitatis ſunt non ſingulorum, veluti q̃ in ciuitatib. ſunt vt theatra, ſtadia, & his ſimilia. quæ ſunt cõia ciuitatũ. Nullius ſunt res ſacræ, & religioſæ & ſanctæ, qđ. n. diuini iuris eſt, id nullius hois eſt, ſingulorum aũt hoim multis modis res ſunt. Quarundã. n. rerum dñium nanciſcimur iure naturali, qđ appellatur iuſgentium. Quarũdã iure ciuili, occupatione res nobis acquiruntur ut feræ, beſtiæ, & volucres, & piſces, & oĩa aĩalia, q̃ in cælo, q̃ in terra naſcuntur, ſimul atque ab aliquo capta fuerint, iuregẽtiũ ſtatim illius eſſe incipiũt. qđ. n. ante nullius eſt id occupãtis eſſe cõceditur. Ex his pcipitur q d ſint cõia, q d publica, q d priuata, q d itẽ ſit qđ occupatione nr̃m fiat.

Quæ publica. Quæ priuata. Quæ ſacra.

(Sunt aũt priuata &c.) Iure naturali oĩa oĩbus cõia ſunt, nihil eſt ſingulorum. priuatum id ſignificat, quod ad ſingulorum vtilitatem ptinet. (Veteri occupatione,) A principio qñ homines quæ cõia erãt oĩbus ſibi vendicare cœperunt, hoc autem fieri cœptũ eſſe ætate ænea ſcribunt poetæ de qua loquẽs Ouid. ſic ait: Cõmũq. prius ceu lumina ſolis & auræ, cautus humũ lõgo ſignauit limite mẽſor. (In uacua uenerũt,) In loca à nullo poſſeſſa. Vacuũ eſt in quo nihil eſt locatũ proprie philoſophi nihil uacuũ eſſe probant, oĩa. n. aer occupat. (Victoria) Iuregẽtiũ quæ bello legitime indicto acq̃rũtur propria uictoris efficiũtur. Cuius uictus ẽt leges accipit. Sicut ager latinus & veiẽtanus uictoria Romanorum factus eſt. (Leges) q̃ aliqđ nobis uẽdicat p uſucapionẽ & pſcriptionẽ, Quoties bona fide rẽ emimus ab eo, q dominus nõ erat credentes dominũ eſſe, uel donatione, alia ue qualibet cauſa accepimus & mobilis qdã res ueteri iure uno anno, ubiq; imobilis biẽnio i Italico tm̃ ſolo uſu capiebatur, hoc aũt cõſtitutũ eſt, ne rerum dominia mutarẽtur poſtea nouo iure cautum eſt, ut res qdẽ mobiles per triẽnium. Immobiles iter pſentes perſonas decẽnio, inter abſentes, 20. annis uſucaperentur. Præſcriptio eſt cum alienã rẽ 30. annos q's poſſederit, eius. n. ꝓpria efficitur. Itẽ alienus filꝰ effici aliusꝰ põt per adoptionem uel arrogationẽ. Quæ lege ſunt inuectæ, eſt ãt inter eas differentia. Nam adoptio à prætore fiebat arrogatio a populo, adoptabãtur ãt cum à parẽte in cuius poteſtate erant, qui

Plato in li. de rep.

qui tertia mancipatione in iure cedebant,atque ab eo,q adoptabat apud eum apud quem legis actio erat vindicabantur arrogabantur ij,qui cum ſui iuris eſſent in alienam ſe tradebãt pãtem eiuſq. rei ipſi fiebant anctores,poſtea ſublata R. P. libertate,qoi ſui iuris ſunt pĩcipali reſcripto hoc imperatoris auctoritate arrogari cœperunt.[Pactione)Prætor aut pacta ſeruabo. Cuius edicti,vt Vlp.ait,æquitas naturalis eſt.Quid.n.tam congruum eſt fidei humanæ q̃ ea quæ placuerunt ſeruare inter eos ? pactum ipſum à pactione dr̃.Inde ẽt pacis nomen appellatum eſt. Et eſt pactio duoꝝ plurium ne in idẽ placitũ & conſenſus conuentionis verbum gñale eſt ad ois pertinens de q̃bus negocij contrahendi tranſigendiq. cauſa cõſentiunt.Qui inter ſe agunt. Pedius dixit nullum eſſe contractum,nullam obligationẽ,q non habeat in ſe cõuentionẽ ſiue re,ſiue verbis fiat.Et ſtipulationem, q̃ verbis fit, nullam eſſe niſi conſenſum habeat. De pactis & cõuentionibus multa apud iuriſconſultos legimus ff.lib.2.tit.de pac.[Cõditione) Verbis obligatio contrahitur, ex interrogatione & rñſione cum quid dari fieri ue nobis ſtipulamur ex qua. duæ ꝓficiſcũtur actiones tam conditio ſi certa ſit ſtipulatio quam ſtipulatio ſi incerta.In hac olim talibus verbis utebantur,ſpondes ſpondeo, ꝓmittis promitto fideiubes fideiubeo, dabis dabo, facies faciam: ois ſtipulatio aut pure,aut in diem,aut ſua conditione fit. pure, veluti 5.aureos dare ſpondes,idq. cõfeſtim peti põt,& x. aureos ſpondes quoad viuã.In diem eſt adictio diei, quo pecunia ſoluatur,veluti x.aureos cal.Martijs dare ſpondes,& id,quod in diem ſtipulamur,ſtatim debetur. Sub conditione ſtipulatio fit,cum in aliquẽ caſum differtur obligatio, vt ſi aliqd factum fuerit vel nõ fuerit ſtipulatio cõmittatur,veluti ſi Titius conſul factus fuerit. 5.aureos dare ſpondes,ſiquis ita ſtipuletur, ſi in capitolium non aſcendero dare ſpondes,perinde erit,ac ſi ſtipulatus eſſet cũ moreretur dari ſibi,qa ex conditionali tñ ſpes eſt debitũ iri, eamq. ipſam ſpem i heredẽ trãſmittimus, ſi prius q̃ cõditio exeat mora nobis contigerit loca ẽt inferuntur ſtipulationi: Veluti Carthagine dare ſpondes.Tpa itẽ ptm vel pñs q̃ ſtatim aut infirmãt obligationes aut oi non dñt.Quibus de rebus aperte lib.inſt.3.tractatur.[Sorte)Quoties aliqd ſorte diuiſum alicui adijcitur,& acquiritur ut publicus & captus ab hoſtibus ager ſorte ciuibus uel militibus oĩ diuidebatur. Itẽ cõ cautiones hereditariæ inter heredes diuiduntur,ut Caius inqt lib.x. ff.tit. familiæ herciſ. ſi nẽs eiſdem ex partibus heredes ſint, nec inter eos cõueniat apud quẽ

Vlp. Stipulatio ſit in verbis tantũ

Inſt. 3 li. 6. co tit. de leg.

potius eſſe debeant ſortiri eos oportere.Iuſt.lib.6. C.tit.cõia de Leg.ſic ait. ſi duobus vel tribus hoibus vel pluribus ſorte optio ſerui vel alterius rei relicta fuerit, vel ſi vni qdẽ legatario optio ſerui vel alterius rei relicta eſt,ipſe aũt moriens plures ſibi reliquerit heredes,dubitabatur inter veteres, ſi inter legatarios vel heredes legatarij fuerit certamen & alter ſeruũ vel aliam rẽ eligere velit,qd ſit ſtatuendũ ſancimus,itaque in oĩbus hmõi caſib⁹ rei iudicẽ ſormã eſſe & ſortẽ inter altercantẽs adhibendã,ut quẽ ſors ꝓtulerit,is quidẽ habeat eligendi pãtem,ceteris aũt extimatione ꝑiter contingentiũ eis partium,lib.item x.C.l.ij.qmbus & quarta pars diuiſionem ꝑ ſortem ſaciendã ſcribitur quoties accidit,ut circa illã quidẽ non conueniant,ex his oibus facile cognoſcitur.Qũo ꝑ ſortẽ aliqd noſtrũ fiat. [Ager Arpinas,)Qui antea cõis erat Arpinatũ,& Tuſculanus Tuſculanoꝝ, aut occupatione,aut pactione,aut ↄdõne,aut ſorte priuatus ſactus eſt, noiauit loca Cie.ſibi clariſſima,ex altero .n. originem traxit,in alterius agro ꝑdia habuit.[Similis eſt &c.) Non ſolũ aliqd alicuius vniuerſitatis proprium eſt,ſed ẽt ſingulaꝝ ꝑſonaꝝ.[Deſcriptio) Diffinitio,determinatio.[Ex quo,)Ob quam cãm.[Suũ cuiuſq; fit,) Aliqua ex rõnibus ſupra memoratis.[Obtigerit)Obuenerit,ad id redit qđ ait, vtatur priuatis vt ſuis poſtea q̃ cõia erant eius priuata ſunt facta.[Ex quo,) Et ꝑpea,inquit,ſiqs q̃ ſua non fuerint occupare tentabit ius humanæ ſocietatis violabit, neque.n. ſublata iuſtitia q̃ tribuit cuique qđ ſuum eſt, q non vult iniuriã fieri ꝓximo ſtare humana ſocietas diu poterit qđ accidere videamus quotidie. cũ quiſpiã tyrãnidem occupat inſurgens.n.multitudo eũ cũ pati non poſſit trucidat. Qm̃ quæ multis ſua ipſoꝝ ſunt iniuſte eripit.Nec eſſe oĩno põt humana ſocietas,vbi ꝓ libidine oia geruntur,& fraus atque ꝑfidia dñatur.[Sed qm̃ &c.) Vr̃ q̃oni non occurrere quæ ſic intendi poſſet,dicis cõibus. vt cõib⁹ priuatis vero vt proprijs ſemp vtendum.Quamuis,inquit,ſic dixerim nolo ita te accipere, vt quæ tua ſunt in vſum duntaxat tuum conuertas nemini præterea beneſacias,cuſtodiendũ.n.eſt, qđ eſt a Plat.ſcriptũ.Ordo aũt eſt.Sed,in hoc debemus naturam ducẽ ſequi,qm̃ &c.[A Plat.)Hoc in epiſt.ad Archytã Tarentinũ ſcripſit Plat.Quod & Cic.ait lib.2.de Fin. Sic aũt ſe natũ eſſe hominem non ſibi ſoli,ſed patriæ,ſed ſuis,meminiſſe uolebat Plat.

Plat. ep. ad Arch.

vt ei ꝑ exiguas partes relinqueretur, q vt ꝑciperet rõne duplici motus eſt.Prima à principijs naturæ pendet. Secũda ab honeſta, humana natura ꝑfecta nõ eſt, & ſibi ipſa oĩbus in rebus ſufficere non põt, ideoq. neceſſe eſt,vt motuis hoies inuentor officijs, & qđ vnus efficere neqt,id alius efficiat.Sic qđ ad alioꝝ vtilitatem videamur ꝓcreati vt cõis ſeruetur ſocietas,q̃ mutua caritate ſublata ꝑeat neceſſe eſt,honeſtatis rõ in ſpecie firmata eſt. Cum.n. eiuſdem formæ de ſpecies hoies ſint viciſſitudine offoꝝ uti eos conuenit.Sic.n.natura comparatum eſt,vt ſimile ſibi ſimile appetat & diligat, & Hom. ait, ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον. [Nõ nobis ſolũ)Hi gradus iuſtitiæ ſunt vt deũ veneremur, vt patriã tueamur,vt parẽtes,liberos,coniugẽ amemus, illiſq. beneſaciamus,vt amicos & alios quauis neceſſitudine coniunctos iuuemus. [Atque (vt placet Stoicis) Stoicoꝝ dicit eſſe ſniam cetera gñata hois cauſa ipm vero hoiem hois cauſa gñatum, nam oia qcunque ꝓducũtur ad vſum nřm producuntur,hõ vt hoiem iuuet gñatur, & in ſacris literis legitur, oia ſubiecit pedibus eius. Ouid.quoque cum ceteraꝝ reꝝ gñationem deſcripſiſſet, ſubiũxit.Sanctius his aial mentiſq. capacius altæ deerat adhuc,& qui dñari in cetera poſſet. Natus hõ eſt. Gignere & ꝓcreare q̃uis ꝑ eodẽ ponantur differũt tñ, nã gignere eſt ex alio ꝓducere, vt ex ſemine.Creare vero ex nihilo & hæc dei eſt. (Vt placet Stoicis) Repente ſcriptũ eſt.[In hoc naturã ducẽ debemus ſeq,)Zeno Atticus lib.de natura hois finẽ eſſe ait cõſentaneæ ſm naturã viuere,id aũt eſſe ſm virtutẽ viuere ad eã qppe natura nos duci. Rurſus ſm virtutẽ viuere,idem eſſe qđ ſm peritiam eoꝝ q̃ ſm naturam accidunt viuere.Chryſippus,inquit,& partes naturę vniuerſi naturæ noſtræ partes eſſe. Ac iccirco effici conſentaneæ ſm naturam viuere ſm propriam oiumq. naturam. Nihil eoꝝ ſaciẽdo quæ a cõi lege ꝓhibẽtur, quæ eſt recte ratio in omnes permeãs, eademq. in Ioue hæc eſt in principe gubernationis oium q̃ ſunt exiſtente. [Cões vtilitates)Qm̃ naturaliter omnia ſunt cõia,cõmunes ergo vtilitates hoc eſt quas natura omnibus uoluit eſſe cões. [In medium) In cõe. Ouid. in medium quærebant. [Mutatione) Quo in medium afferri poſſint docet mutandis dicens officijs fieri. [Dando)Ea quibus alius indigeat. [Accipiendo)Ea quibus tibi opus ſit. [Artibus) Et liberalibus & his quibus vitæ vſus neceſſarius continetur, vt ſunt mercatorum & opificum. [Opera) Labore corporis. [Facultatibus)Omnia complectitur facultas artis opera bona tam animi,quam corporis & externa. [Deuincire) Firmiter alligare.

Gignere eſt ex alio producere ex ſemine procreare duci

ET ex qua viri noiantur boni;) Et beneficẽtia quam eandẽ licet appellari vel benignitatẽ,vel liberalitatẽ,eſt cõiũcta, huic.ſ.iuſtitiæ. Sed primũ munus.i.primæ partes ſeu primum officiũ iuſtitiæ eſt,vt ne cui.i. nemini,q s.i. aliquis noceat, niſi laceſſitus.i. ꝓuocatus iniuria,licet.n. ſm iura vim ui repellere,ſed Saluatoris nři cõſiliũ eſt,orare ꝑ ꝑſequentibus nos,& beneſacere ẽt inimicis nřis,dum id ad noſtram,aut illoꝝ fiat ſalutẽ Deinde officium & munus iuſtitiæ eſt, vt quis vtatur cõibus ſup. rebus pro cõibus & non proprijs. autem pro ſed,vt vtatur priuatis ſup.rebus vt ſuis.i.proprijs. Autẽ,pro ſed,nulla ſup.bona ſunt priuata.i.ꝓpria alicuius natura.i. per naturã,q a naturaliter oia ſunt cõia,ſed ſup.priuata ſunt,aut occupatione veteri.i.priusquã alius venerit,vt.i.quemadmodum ſup. occupauerunt illi, q venerunt quondam in ſuperioribus ſæculis,in vacua.i.in loca a nullo poſſeſſa,aut priuata facta ſunt victoria,vt.i. quemadmodũ illi q potiti ſunt bello aut lege aut pactione,hoc eſt cõtractib⁹ & mutuis cõſenſibus aut cõditione.i.euẽtu cõditionis aut ſorte.i. reꝝ diuiſione ꝑ ſortes.Ex quo.i.ex qua re fiat,vt ager arpinas dicatur arpinatũ,& non alioꝝ,& vt ager tuſculanus dicatur tuſculanorũ.Et deſcriptio poſſeſſionũ priuatoꝝ eſt ſimilis,ex eodẽ.n. fit, vt ager Ciceronianus dicatur Ciceronis.Ex quo,ex qua re q a eorum quæ fuerant natura cõia fit ſuum.i. proprium cuiuſq; ſupp. poſſeſſoris,fit vt qſq; teneat id quod cuiq; obtigit.i.ſorte euenit. Et ſiqs appetet plus eo.i.qnã id quod ſibi iuſte obuenerit ipſe violabit ius humanæ ſocietatis.Sed qm̃ &c.hic aggreditur beneficẽtiã ſeu liberalitatẽ.Ordo eſt.Sed qm̃ vt.i.quemadmodum ſcriptũ eſt præclare à Plat. nos nõ ſumus nati ſolum nobis.i.ad vtilitatẽ noſtram,& qñ patria vendicat.i.appropriat & iure vſurpat & attribuit ſibi partem nři ortus i.in mundum aduentus, & amici vẽdicant ſup.ſibi partem noſtri ortus. Atque pro & qm̃ ſup. ut Stoicis oĩs ea quæ in terris gignuntur creari ad vſum hoium at pro ſed homines eſſe generatos cauſa.i.ad vtilitatem hominum,vt ipſi homines poſſent inter ſe prodeſſe alij alijs ideo ſup. nos debemus ſequi in hoc.i.in hac re,naturam ducem. Et afferre cões vtilitates in medium mutatione.i.cõmutatione,uel mutatione officioꝝ dando.ſ.recipiendo, & nos debemus deuincire.i.obligare

ASCEN.

& con

& coniungere ſocietatem hominum inter homines. tum.i.ſimul artibus,tum.i.ſimul opera.i.operatione & diligentia,tum.i.ſimul facultatibus.i.opibus noſtris.

DOCT. interpr. QVa ſocietas hominum inter ipſos) Ipſe pronomen proximum eſt naturę reciprocorum,ideoq. hoc loco ponitur, vbi vera reciprocatio nõ eſt,ſed quiddam illi ſimillimũ. [Vel benignitatem) Hic palam docet M.Tullius benignitatem nõ ſignificare mãſuetudinem, quemadmodum vulgus putat, ſed beneficẽtiam,ac liberalitatem. [Iuſtum dicit) Non tantũ q ſuum cuiq; reddit,verũetiam probum,omniq. virtute prædicum,more Hebreorum. [Occupatio) Qua rem vacuam vſurpamus primi. [Cõditione) Pro conuentione. [Ad vſum hominum omnia creari) Creari dixit,pro parari, Græcis κτίσθαι. [Ipſi inter ſe alij aliis prodeſſe poſſent) Quod Græci dĩt ἀλλήλοις,hic vertit,alij alijs.

DOCT. interpr. SEd iuſtitiæ primum) Iuſtitiæ munus eſt,nec corpus alterius, nec res occupare.

ARGVMENTVM.

Fides Iuſtitia fundamentum ab etymologia.

FVNDAMENTVM aũt iuſtitiæ eſt fides,id eſt dictorũ, conuentorumq. conſtantia,& veritas. ex quo q̃q̃ hoc videbitur fortaſſe cuipiam durius,tamen audeamus imitari Stoicos,qui ſtudioſe exquirunt, vnde verba ſint ducta,credamusq., quia fiat,quod dictum eſt, appellatam fidem.

PETR. MARS. FVNDAMENTVM) In quo fundatur,& cõſiſtit .i.ad cõſeruationem iuſtitiæ potiſſimũ requiritur fides,quæ ſi nõ ſeruatur,nõ redditur vnicuiq; quod ſuũ eſt,iuſtitia.n.ſine fide eſſe non põt,vnde Silius Italicus appellat fidẽ conſortẽ iuſtitiæ.dr̃ ẽt & ſoror eius,quĩ vt ait Plat.ſi iuſtitia erga deos colit, pietas vocat,ſi in hoĩes viuos,aut mortuos,vel in ſepulcris erigẽdis,fides dr̃. Lact.lib.3 dicit, iuſtitia q̃d eſt, niſi pietas? pietas aũt nil aliud eſt q̃ dei parẽtis agnitio.fides,inq̃t Sen. ſanctiſſimũ humani pectoris bonũ eſt,nulla neceſſitate ad fallendũ cogit,nullo corrũpitur pmio. Hercules apud Sil.lib.2 his verbis fidẽ alloquitur. Ante Iouẽ generata decus,diuumq. hoĩumq;. Qua ſine non tellus pacẽ,nõ æquora norũt,iuſtitiæ cõſors,tacitumq. in pectore numẽ. [Conuentorum) Pactorum,cõuentionis,verbũ,auct.Vlp.eſt gñale ad oia pertinẽs,de q̃bus negocij cõtrahendi,tranſigendiq. cauſa cõſentiunt,q inter ſe agũt. [Conſtantia) Firma ſtabilitas. [Ex quo,) pp hoc,q̃a fides eſt cõſtantia cõuentorum,atque dictorum. [Audeamus) Quaſi rẽ magnã,& inſolitam,& pter opinionẽ multorum. [Imitari Stoicos) q verborum architecti habebant.tales hoĩes λογοδαιδάλους appellabat Socrates, ſtudioſe.n.exq̃rebãt verborum originẽ,& noia rebus imponebãt, reſpiciẽtes ad illarum naturã, & vim lib.3.de Fin.ait,Ars eſt .n. vitæ philoſophia, de qua diſſerens arripere verba de foro non põt, q̃q̃ ex oĩbus philoſophis Stoici plurima noiauerunt. Zeno quoque eorum princeps non tam rerũ fuit inuentor q̃ nouorum verborum, & Chryſippus Stoicæ pfeſſionis dicebat,auct. Gell. ſingula verba diligenter eſſe cõſideranda: quĩ oẽ verbũ eſſet natura ambiguũ,& ex eodẽ duo plura ve accipi poſſe. Diod.cõtra nullũ eſſe verbũ ambiguũ dicebat,nec q̃ſq̃ ambiguũ dicit,aut ſentit. Ambigui verbi natura inq̃t illa eſſe debuit,vt q dicere duo,vel plura diceret. Nemo aũt duo vel plura dicit,q ſe ſentit vnũ dicere. [Quanq̃ hoc) .i.hæc interpretatio vr̃ duriuſcula,& violẽta. [Cuipiã) Alicui,q forte hãc meã interpretationẽ nõ pbabit,ſed dicet eſſe nimis ductã,violentã, & q̃ vix cõſuetudine molliri poſſit,durũ vocabulum dicitur quod nõ eſt in vſu,& mollitum conſuetudine. [Studioſe) Diligenter,magna cura. [Vñ ſunt ducta,) Vnde habeant originem,& quare ita dicãtur. [Appellatam) Eſſe à latinis,vt fides dicatur,quia fit qđ dictũ eſt.

Fides vnde dicta.

ADDI. FVndamentũ) Principium & quaſi ſolidũ, ſtabileq. caput,& fulcrũ. [Fides,) Firma voluntas immanẽs pmiſſionibus,atque fœderibus. [Conuentorum) Pactionum,& contractuum. [Cõſtantia,) Stabilitas nunq̃ vacillans, ſed ſemp ſibi cõgruẽs, & cõſentiens. [Veritas.) Certitudo,& obſeruatio citra vanitatẽ,pſidiã,vir q̃ppe bonus ſtat promiſſis,nunq̃ mentitur,& veritatẽ ipſam,atque decorum rebus oĩbus anteponit. [Fides) Ait Seneca,ſanctiſſimũ humani pectoris bonũ eſt,nulla neceſſitate ad fallẽdum cogitur,nullo corrũpitur pmio. [Studioſe) Diligenter veſtigant originem verborum. [Ducta) Originata. [Durius).i.violentum, & ſua nouitate aſperum. Dura verba dĩr noua, & vſu nõ emollita, atque ob id auribus iniucũda. Albi dicit idẽ Cic.beatitas & beatitudo dura noia ſunt,ſed cõſuetudine molliẽda. Etymologia grę ce,ſi verbũ verbo reddatur veriloquiũ dicetur latine, necnõ originatio,& nota vt Cic.placet in Top.& Fab. q originationẽ interpretatur. [Audeamus) pſumamus quaſi rẽ nouã ad imitationẽ Stoicorum q nouitate verborum dicti ſunt architecti,& λογοδαίδαλοι.

Dura verba quæ dicantur.

FRAN. MAT. FVndamentũ &c.) Viciſſitudine offõrum hoĩum inter ſe ſocietas deuincitur, ſed eiuſdẽ ſocietatis ſermo iuſtitiæ ipſius p quã humana ſocietas. [Fundamentũ) Fides eſt,vt q̃cq̃d pmiſerimus id pſtemus. Vñ & fides dicta eſt,qđ fiat,& impleatur p eã qđ dcm̃ conuẽtumq. inter aliquos eſt, à quo ſi diſceſſerimus, iuſtitia penitus deſtruetur,iure ergo hãc firmatã in fide dicit [Dictorum) Vt pſtes q̃ dixeris & pmiſeris ſiue iudex,ſiue princeps, ſiue imperator fueris, vt quẽadmodũ dixiſti & pmiſiſti, ita vel pmiũ cõferas bñ merenti,vel de innocente pœnã ſumas. Et hoc ad diſtributiuã iuſtitiam ptinet. [Cõuentorum) Hoc ad cõmutatiuã referas,vt in emptione,vẽditione,locatione, cõductione, & oĩa alia cõuentione fidẽ pſtes,pſiſtendũ ergo eſt in his q̃ dixerimus,& in his q̃ cũ aliquo cõtraxerimus. [Vñ verba ſint ducta) id aũt per etymologiã Stoici faciebant,q̃ pprietatis ratio eſt ex verbi ſono elicita. Sicut in hoc vocabulo, quod à fio deducitur & dico.

ASCEN. FVndamentum autem iuſtitiæ eſt fides,) In hac parte deſcribit fidem .i. fidelitatem dicens eam eſſe fundamentum iuſtitiæ,& nomẽ accepiſſe,eo quod per eum fiat dictum. Ordo eſt. Autem pro ſed,fundamentũ iuſtitiæ eſt fides.i. conſtantia & veritas dictorum & factorum. Ex quo.i.ex qua re q̃q̃ hoc videbitur fortaſſe cuipiam.i.alicui durius .i. aliquantulum durum,vel durius .i.ineptius quam deceat dictum, tñ audeamus imitari Stoicos, q ſtudioſe exquirunt,vnde verba i.rerum vocabula ſint ducta i.deriuata, & credamus fidem appellatam q̃a fiat qđ dictum eſt, vẽ .n. fides dum fit dictum, & promiſſum, non accipitur ergo hæc pro credulitate,ſed pro fidelitate,quæ tamen ex fide naſcitur.

DOCT. interpr. Fundamentum aũt iuſtitiæ) Fides vinculum eſt contractuum.

ARGVMENTVM.

Duo iniuſtitiæ genera,vt iuſtitia, & vnde oriantur.

SED iniuſtitiæ duo genera ſunt; vnũ eorum,qui inferunt; alterum eorum,qui ab iis,quibus infertur,ſi poſſint,non propulſant iniuriam. Nam qui iniuſte impetum in quẽpiam facit,aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus; is quaſi manus violenter videtur afferre ſocio: qui aũt non defendit,nec obſiſtit,ſi poteſt,iniuriæ;tam eſt in vitio, q̃ ſi parentes,aut amicos,aut patriam deſerat. Atque illæ quidẽ iniuriæ,quæ nocendi cauſa de induſtria inferuntur, ſæpe à metu proficiſcuntur,cum is,qui alteri nocere cogitat,timet,ne,niſi id alteri fecerit,ipſe aliquo afficiatur incõmodo. maximam autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur nonnulli, vt adipiſcantur ea,quæ concupierunt. in quo vitio latiſſime patet auaritia. expetuntur aũt diuitiæ tum ad vſus vitæ neceſſarios,tum ad perfruẽdas voluptates. in quibus aũt maior eſt animus,in iis pecuniæ cupiditas ſpectat ad opes, & ad gratificandi facultatem: vt nuper M. Craſſus negabat vllam ſatis magnã pecuniam eſſe ei, qui in rep. princeps vellet eſſe, qui ſuis fructibus exercitum alere non poſſet. Delectant ẽt magnifici apparatus, vitæq. cultus cum elegantia, & copia, quibus rebus effectum eſt, vt infinita pecuniæ cupiditas eſſet. Nec vero rei familiaris amplificatio, nemini nocẽs, vituperãda: ſed fugiẽda ſemp iniuria. Maxime aũt addu cũtur plerique,vt eos iuſtitiæ capiat obliuio,cũ in imperiorũ,honorũ,gloriæ ne cupiditatem inciderint. qđ.n.eſt apud Ennium,nulla ſancta ſocietas,nec fides regni eſt,id latius patet. Nã quicquid eiuſmodi eſt,in quo nõ poſſint

plures excellere, in eo plerunque fit tanta contentio, vt difficilimum ſit, ſanctam ſeruare ſocietatem. declarauit id modo tempeſtas C. Cæſaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit propter eum, quem ſibi ipſe opinionis errore finxerat, principatum. Eſt autem in hoc genere moleſtum, quod in maximis animis, ſplendidiſſimis ingenijs plerunque exiſtunt honoris, imperij, potentiæ, gloriæ cupiditates. quò magis cauendum eſt, ne quid in eo genere peccetur.

PETRVS MARS.

SED iniuſtitiæ duo gña ſunt) Poſtq̃ iuſtitiæ munus deſcripſit, docuitq. hoiem iuſtum dñe oia referre ad cõem vtilitatem, duo gña iniuſtitię ponit, q̃ à bono uiro declinanda ſunt, & propulſanda eſt ab alio ſi infertur. Vñ hi q vident pauperem opprimi alioꝝ potentia, & ui, & non adſunt illi, carpẽdi ſunt. Et iudex oia ad æqualitatẽ redigere debet, nõ reſpiciẽdo ad opes, & potentiã quorundã, quare inqt Ariſt. Iuſtũ mediũ eſt inter dãnum, & lucrũ, quapp & cũ hoies cõtrouerſiã hñt, ad iudicẽ tñ cõfugiunt. Ire aũt ad iudicẽ, eſt ire ad ipm iuſtũ. Iudex.n.eſt iuſtũ aiatum.i.hõ hñs iuſtitiã, q̃ oia ad mediũ redigũtur, & q petũt iudicẽ, petũt mediũ.i.ipm iuſtũ. (Inferũt) Alijs iniuriam, & ſic ſunt iniuſti. (Alteꝝ) Genus iniuſtitię & hoium, q iniuſtitiã exercent. (Nã q) Affert rõnẽ, quare vtrinque ſint appellandi iniuſti. (Quẽpiã) Aliquẽ.ſ. impetit. (Aut ira) Quæ eſt libido puniẽdi eũ, q videatur læſiſſe iniuria. (Perturbatione) Quæ eſt cõtra naturã, cõmotio ai, & appetitus vehemẽtior. (Quaſi ſo.) Qm̃ hoies naturali ſocietate coniuncti ſunt, ergo q aliquẽ lædit, ſociũ lædit, qđ eſt cõtra iuſtitiã, & humanitate. (Qui aũt) Nunc de altero gñe iniuſtoꝝ hoium q non obſiſtũt iniuriæ ſi põt. (Iniuriæ) Quæ alicui infertur, quã ꝓhibere debet vir bonus, qm̃ is, q opprimitur, nõ eſt à ſe alienus lege, nã iniuria reqrit principatũ ſpõte agẽtis, vt vult Ariſt. & nemo volẽs patitur iniuriam. Vñ põt qs facere rẽ iniuſtã alicui, ſed nõ iniuriã, ſi nõ ſpõte.ſ. id admiſit. Vn Cyrus apud Xenophontẽ, dicit, q̃cunqꝫ p imprudentiã hoibus delicta cõmittuntur, hæc oia eſſe arbitror inuita. (Tã eſt in vitio,) Tm̃ peccat, hoc eſt ex decreto Stoicoꝝ, q dicebant oia peccata eſſe paria, & paruã eſſe, vt magnã culpã. (Deſerat patriã,) Nõ adeſt parentibus, cu illis ſit iniuria (Aut patriã.) Qđ ẽ maximũ ſcelus, multũ qppe debemus patriæ, q̃ oia cõplectitur, & q patriæ laborantĩ nõ adſunt, nõ ſunt hñdi hoies, ſed immanes beſtiæ. Cyrus apud Xenophontẽ lib.1. dicit, Nihil eſt iuſtius, q̃ propulſare iniuriam, aut pulchrius q̃ amicis ſuccurrere. Iuſtus vẽis, inquit Sen. non ſolũ nõ nocebis, ſed ẽt nocentes ꝓhibebis. Nã nihil nocere non eſt iuſtitia, ſed abſtinentia alieni. Plato in 5. de Leg. ſic ait: Qui nõ eſt iniurius, honorari debet, q vero nec alios id facere patitur, duplici honore dignus eſt. Ille.n. vnĩ, hic vero multis hoibꝰ cõparatur, cum principibus cæteroꝝ iniuriã nunciat, q aut vna ẽt cũ magiſtratibus iniuriã quoad poteſt, vlciſcitur, is magnus, pfectusq. in ciuitate vir, p̃conio ampliſſimo celebretur. (Atque illę qdem) Ponit cauſam, & originẽ ipſoꝝ generꝫ iniuſtitiæ, primum proficiſcitur à metu, ſecũdum ab auaritia. (De induſtria) Dedita opera, & certo cõſilio, & hæc ꝓprie dr̃ iniuria, vt vult Ariſt. qm̃ agens certo cõſilio facit. (Proficiſcũtur à metu,) Hñt originem à timore, & ab aliquo inferuntur, q timet, & ſic vult inimicũ præuenire, vt impẽdẽs periculũ vitet. (Niſi id) Niſi prius ipſe nocuerit illi, à quo videt ſibi malũ impendere. (Ad maximã aũt partẽ) .i. maxima ex parte. in 4. de Fin. dicit, ad meliorẽ partẽ diſſerunt, quaſi ꝓ maiori parte, & ponit aliã cauſam, ex qua oritur iniuria, auaritia.ſ. & ſpecie vtilitatis. (Cõcupiuerunt) Cupiditas eſt effrenata libido, q̃ incitata eſt vehemẽtius. (Latiſſime patet) Ad oia ſe extẽdit, & multis modis exercetur, quẽadmodũ multa ſunt, q̃ cõcupiſcuntur ſic manifeſtũ eſt auaritiã, & cupiditatem reꝝ eſſe cauſam huius vitij, & iniuſtitiæ. Auaritia eſt opinatio vehemens de pecunia, quaſi valde expetẽda ſit inhærens, & penitus inſita. (Expetuntur aũt) Ponit cauſas, pp quas diuitiæ expetũtur, & opes cũ ſunt ad vſus vitæ neceſſarios laudantur, ad voluptates aũt factiones, actiones & ad cetera, q̃ ab ipſo medio diſcedũt, improbãtur. (Ad vſus vitæ) Ad vitã degendã. Ad pfruendas voluptates, vt aliqs poſſit voluptatibus pfrui, q̃ ꝓfecto nõ ſunt hoīs, ſed beſtiarũ. Voluptas dr̃ in aio res vitioſa, quã Stoici dicebãt eſſe ſublationẽ ai ſine rõne opinantis ſe magno bono frui. gaudiũ & lætitia ſunt in aio. Voluptas ꝓprie dr̃ ea iucunditas q̃ ſenſum aliquem mouet. Vñ patet voluptatem indignã eſſe hois præſtantia: eſt.n. nobis cõis cum beſtijs, q̃ ſenſibus non rõne mouentur, ergo repellenda eſt, cũ ſit iucundus quidã motus in ſenſu, & abijcienda penitus tanq̃ infamis meretricula è cœtu matronaꝝ. nã pp ipſam negligimus res honeſtas. fluit voluptas corporis, inqt Ariſt. deridens Sardanapalũ gloriantẽ ſe oẽs libidinũ voluptates ſecũ abſtuliſſe, & prima quæque auolat, ſępiusq. relinquit cauſas pœnitẽdi quã recordandi. (In qbus aut maior eſt aius) .i. illi q appetunt maiora quã ſit ipſa voluptas, & q ſunt magnanimi, appetũt opes, vt pluribus gratificentur, colantur, & principes ſint, magnificiq. habeantur, hæc oia ſi fiunt cũ iniuria alterius, & p̃ter pietatẽ quã patrię debemus, contra offm̃ ſunt. (Spectat) Tẽdit, aſpirat, ptinet ad opes, q̃ ſunt ad ſupfluitatẽ cultus, & magnificentiæ oſtẽtationẽ. (Gratificandi) Vt gratos, obnoxios, & deuinctos ſibi reddere poſſint. (Facultatẽ) Poſſibilitatẽ, potentiam, & affert exemplũ M. Craſſi, qui oium Romanoꝝ poſt Syllam ditiſſimus fuit, à quo ciuiũ damnatoꝝ bona emerat, & ſic opibus creuerat, & ciuibus gratificabatur, & illis magnificentiã oſtẽtabat, quã ideo Cic. notat, qm̃ malũ habuerat initiũ, & nõ erat ſine alioꝝ iniuria emptis.i. bonis ꝓſcriptoꝝ, alijs emere nolentibus præ pudore. Hic eſt Craſſus ille diues, q perijt apud Parthos, quoꝝ ſitiebat aurũ, nã niſi eguiſſet nunq̃ cupiditate auri, nulla iuſta belli cauſa trãſiuiſſet Euphratẽ, q erat terminus Romani, Parthiciq. imperij. Vñ vituperantur nimiæ cupiditates, q̃ nõ ſinũt hoiem eſſe diuitem, qm̃ creſcit amor nũmi, vt inqt Satyricus, pnt ipſa, quantũ ipſa pecunia creſcit, & oẽs auari pauperes ſunt. cũ nunq̃ expleantur, ignorantes aium hoīs dñe diuitẽ eſſe, non arcã, & parſimoniã eſſe magnũ vectigal. (Pecuniã) Pro patrimonio ponitur. Sen dicit, nõ q paꝝ habet, ſed q plus cupit paup eſt. In Paradoxis hunc Craſſũ, quis vtatur loco cõi, his verbis alloquitur: Multi ex te audiuerũt, cũ diceres, neminẽ eſſe diuitẽ, niſi q exercitũ alere poſſet ſuis fructibus, qđ P.R. ex tãtis vectigalibus iampridem vix põt. igitur hoc propoſito nunq̃ eris diues, anteq̃ tibi ex tuis poſſeſſionibus tm̃ reficiatur, vt eo tueri ſex legiones, & magna eqtum, ac peditum auxilia poſſis. Ita fateris igitur, te non eſſe diuitẽ, cum tm̃ deſit, vt expleas, id quod exoptas. Itaque iſtam paupertatem, vel potius egeſtatẽ, ac mendicitatem tuam nunq̃ obſcure tuliſti. Craſſus in agris ſuis, auct. Plut. ſeſtertium decẽmillia poſſedit: Si naturã viues, inqt Sen. nunq̃ eris pauper, ſi ad opiniones, nunq̃ eris dives, exiguum natura deſiderat, opinio immenſum. Alibi dicit: Breuiſſima ad diuitias p contemptũ diuitiaꝝ uia eſt. (Princeps) Primus & magnificentiæ oſtentator (Delectãt ẽt magnifici ap.) De magnificentia, & officio ipſius magnifici dicetur alibi. nam magnifici eſt facere magnos ſumptus, opera admiranda, & apparatus hr̃e præclaros, aliter decoꝝ non ſeruaret ſuũ. (Magnifici) Ampli, & ſumptuoſi, quales viꝝ magnificũ, & principẽ ciuitatis hr̃e decet. (Cultus) Ornatus. (Cũ eleg.) Elegans, auct. Gel. apud antiquos is dicebatur, q nimis lęto, amęnoq. cultu, victuq. eſſet. Poſtea elegãs rephendi q dẽ deſijt, ſed laude nulla dignabatur, niſi cuius elegãtia eſſet moderatiſſima. Sic M. T. Locto. C. inqt & Scæuolæ nõ merã elegantiam, ſed multa parſimonia mixtã laudi dedit. Craſſus, inqt, erat parciſſimus elegantiũ. Scæuola parcoꝝ elegantiſſimus. (Elegãtia) Nitore, ſed hæc elegantia in uitio eſt, niſi parſimoniæ adiungatur, qđ tales viri nõ faciunt, q magnifici, atque oſtẽtatores, & eſſe, & videri volunt, & ideo nõ laudantur, qm̃ talis elegantia, cũ vult hr̃e copiam.ſ. abũdantiam oium reꝝ, & affluentiã, modo põt eſſe ſine iniuria alterius. (Copia) Affluẽtia reꝝ, & eleganti apparatu. (Infinita) Innumerabilis, & inſatiabilis, ergo hæc infinita cupiditas vituperanda eſt, qm̃ ſi ſe vult explere, faciat alijs iniuriã. Vñ modus adhibẽdus eſt cupiditatibus, & ita viuendũ, ne aut ſordidi videamur, aut nimium elegantes. Plato in 5. de Leg. ſic ait, Diuites aũt valde, ſimulq. ꝓbos eſſe impoſſibile eſt, fieri non põt vt diuitijs aliqs ſimul p̃ſtet, & ꝓbitate, q honeſte pecunijs vtitur, & iuſte acqrit, neque facile diuitijs excellet vnq̃, neque p̃mitur inopia, recte itaqꝫ ſermo nr̃ aſſerit valde diuites bonos viros nõ eſſe, q ſi boni non ſunt, felices quoqꝫ nõ erũt. (Nec vero) Rñdet tacitæ obiectioni, potuiſſet n. dici, Videris Cic. carpe magnificos apparatus, cũ inde oriatur cupiditas pecuniæ, ergo res domeſtica nõ eſt ampliãda, ne videamur eſſe nimis cupidi, & ſic nemo p te liberalis eſſe poterit, aut magnificus, cũ ad opa magnifica erigẽda opes nõ ſuppetãt. Ideo dicit amplificationẽ rei domeſticæ nõ eſſe vituperãdã ſi ſit ſine iniuria alioꝝ. Nã uirtus eſt illius, q rẽ familiarẽ tuetur, & gubernat parare pecunias, partas cõſeruare, & ipſis vti ad cultũ uitæ, & ẽt frui. Amplificatio, augmentũ rei domeſticæ, & comparatio pecuniaꝝ ad rem domeſticam augẽdã, amplificandamq.. (Nemini noc.) Quę nõ eſt cum alicuius iniuria, nõ debet vituperari, qm̃ boni patris familias hoc eſt officiũ. (Sed ſug iniur.) Qm̃ non debemus comparare

Iniuria quid requirat.

Cupiditas quid ſit, & quid auaritia.

Magnifacere quid. Elegans qui

parare nobis diuitias cum aliorum iniuria, q̃ & iuris actio tunc ſunt, cũ ſiunt a ſponte agente, ergo q rem dumtaxat cum aliorum iniuriam amplificat, iniuſtus eſt. [Maxime aũt] Ponit vnam cauſam qua vel maxime hoies impelluntur ad iniuſtitiam, cupiditate .ſ. bonoꝝ, & gloriæ, ad quã aliq ſummo ſtudio, & contentione anhelantes, contendenteſq. iuſtitiæ obliuiſcuntur, ut id adipiſcantur, quod toto aio concupiuere. [Obliuio) Vt iuſtitiæ obliuiſcantur & afferant alijs iniuriam. [Imperioꝝ) Vt ſint imperatores, & alijs imperare poſſint. [Honoꝝ) Magiſtratuum, uã ꝓpterea honores ſunt magiſtratus. [Quod.n. eſt apud Ennium.) Ennius tragœdias ſcripſit, q̃ non extant in quibus erat hic verſus: Nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt. Hæc ſnia põt ad plura trãſferri. nam non ſolum in regno, ſed ẽt in alijs magiſtratibus, in quibus non põt eſſe primus, niſi vnus, ſit ab omnibus ſumma contentio, vt illum locum ſupremũ aſſequantur, ut fecit Cæſar. [Id la. pa.) Ad plura ſeſe extendit q̃ ad regnum. [In quo) Eſt vnus Rex, qui ſocium hr̃e non vult, & probat hoc dicens. Nam oẽ qđ eſt tale, vt in eo poſſint plures excellere, ſed opus eſt vnũ id tenere, illud inq̃ eſt cauſa contentionis, & diſcordia, vt eſt regnum, imperium, & cetera id genus, ergo id quod dixit Ennius de regno, ad plura transferri põt, & patet latius. [Eiuſmodi) Huius gnis .i. q̃cunque eſt dignitatis, inq̃ non pñt plures excellere. [Contentio) Conatus, & diſſenſio. [Sanctã) Inuiolatam .i. difficilimũ eſt ſeruare humanam ſocietatem iuſte, & ſancte. [Declarauit id) Modo probat exẽplo Cæſ. q rẽp. occupauerat, & ad illum gradũ aſcẽdit, in quo ſolus eſſe voluit dictator .ſ. ꝑpetuus. [Id) .ſ. difficillimum eſſe ſanctã ſeruare ſocietatem. [Modo) Paullo ante, qm̃ paucis ante annis Cæſ. rẽp. occupauerat, poſt cuius interitum Cic. hoc opus elucubrauit. [Temeritas) Violentia, & furor. [Iura diuina, & humana peruertit) Turbauit oẽ ius, & oẽ fas, qa violauit ſocietatem, & fidem, violauit numina, & hoies occupando remp. hoies uiolati fuerunt, qm̃ à Cæſ. q erat ciuis, ad ſeruitutem redacti ſunt, & patriam occupare humana, & diuina iura uetant, nõ n. iuſtũ eſt ciuem exercere in ſuos tyrannidem, ſed æquo, & pari iure viuere. Plut. ſcr. in vita Demetrij: Et ꝓculdubio nihil itã egregiũ, tamq̃. propriũ legis quã iuſtitiæ opus. Mars.n. ut Timotheus inqt tyrãnus eſt, lex aũt eſt oium Rex, vt vult Pindarus. Atque reges, vt inquit Hom. non expugnatrices urbium machinas æratasq. naues, ſed iuſtitiã à Ioue ſumptam exercere cuſtodireq. decet, & diſcipulum optimum Iouis, non ferociſſimum, aut immanẽ, ſed iuſtiſſimũ regẽ uocauit. ergo ſi regẽ nõ decet niſi iuſtitiam exercere in ſuos multo minus decebit ciuem ſuis ciuibus inſultare, & illos iniuriã afficere. [Propter eũ principatũ,) pp primũ in rep. locũ. Sæpe dicebat Cæſ. Si violandũ eſt ius, gratia regnãdi violandum eſt, & ſe difficilius dictitabat à primo loco ad ſecundũ, quã à ſecũdo ad tertiũ poſſet detrudi. Itaque ſemꝑ primũ locum optauit. [Opinionis errore) Qm̃ opinabatur, ſe eo principatu dignũ, cũ non eſſet. [Finxerat,) In mente ſua formauerat, ergo ſi non fuiſſet imperij cupiditas, non fuiſſet iniuſtus & impius, & ſic fuit iniuſtus in iniuſtitia legitima q̃ oẽ vitiũ cõplectitur, violauit.n. leges, & q̃ legibus continetur libertatẽ. [Eſt aũt in hoc gñe) Dolendũ, eſt, inqt Cic. qđ vt magno aio & excellẽti doctrina ꝓditus habeat appetitũ principatus. Raro.n. eminentiſſima ingenia acqeſcunt, niſi ſupremũ locum aſcenderint, & ſic uiolant iuſtitiã, & humanã ſocietatẽ, vt fecit Cæſ. cui non fuit utile tandem id qđ cõcupiuerat, & ꝑfecerat. Vnde dicebat Sophocles plurimos velle mala ob inexperientiã bonoꝝ, atque inſcitiã. & philoſophus in 5. Eth. dicit, ea q̃ ſunt ſimpliciter bona, & ſibi ipſis eſſe bona optare oportet. In hoc gñe, in eiuſmodi cupiditatibus, & opinione principatus. [Splendidiſſimis) Perſpicaciſſimis, & excelſis. [Exiſtunt) Apparẽt, inſunt. [Cupiditates) Vehemẽtia deſideria qđ cũ ita ſit, inqt Cic. cauendũ eſt, ne iniuria ob id alij officiatur, qđ illis vř difficile, q claris ingenijs ꝓditi, ea ſibi ꝓpoſuerũt, in q̃bus ratio, & offm̃ caligine quadã nimiæ cupiditatis obducitur, talis natura, & acies ingenij corrupta eſt malis diſciplinis, & ꝑſuaſionib. Vñ dolendũ eſt eminẽtiſſima ingenia educatione mala, & ꝑſuaſione corrũpi. Plato ait in 6. de rep. ingẽtia facinora, ſummaq. nequitia, nõ ea vili natura, ſed potẽti, & corrupta gñantur, debilis qppe natura ingẽtiũ bonoꝝ, aut maloꝝ nunq̃ erit cauſa, hoc repetijt Plut. in vita Demetrij. [Quo magis) Tãto magis, qm̃ virtus verſat circa difficile. [In eo gñe) Cupiditate honoris glřiæ impij.

ADDI. DVo gña) Formæ, ſpẽs naturę qualitates. [Nõ propulſant) Nõ repellũt, atq; defendũt. [Perturbatione) Cõmotione ai, ac impetu. [Quaſi ſocio:) Cõſorti, & ad aliqđ negocium tractandũ ciuile lege pacto, conditioneq. coniuncto. Vnde ſocietates mercatoꝝ, & publicanoꝝ. Deſcribitur talis ſocietas 17. li. ff. ſenſus, ergo Cic. eſt, Vt iniquũ habeatur ſocium circũuenire, atq; fraudare, peccatq. in ciuiles leges fraudator, meritaſq. luit pœnas. Sic, q̃cunque hoiem violat, in decretũ peccat naturę, quæ hoiem hoiem ſociauit, vniuſquiſq; ciuitatis .i. mundi ciues eſſe fecit. Seneca diſſerẽs de beata vita dicit. Duas Reſp. aio cõplectamur. Alteram magnam & vere publicam, qua dij, atque hoies cõtinentur, in quam non ad hunc angulum reſpicimus, aut illũ, ſed terminũ ciuitatis noſtrę cũ ſole metimur. Alteram cui nos ad ſcripſit cõditio naſcendi, quę non ad ois pertinet hoies, ſed ad certos. Quidam eodem tꝑe vtriq; Reip. dant operã, maiori minori ve, quidam tm̃ minori, quidam tm̃ maiori, huic maiori Reip. & in ocio deſeruire poſſumus, immo vero neſcio, an in ocio melius, vt q̃ramus qđ ſit virtus. Nã an ars bonos viros efficiat Idem alibi dicit. Nõ.n. mihi ſic cum amico cõia oia ſunt, qũo cũ ſocio, vt pars mea nõ ſit pars illius, ſed quo modo patri, matriq. cões ſunt liberi, qbus cum duo ſint, nõ ſinguli ſingulos habent, ſed ſinguli binos, q̃ſquis me in ſocietatẽ uocat, ſciat ſe nihil hr̃e cõe, quia conſortiũ hoc ſolũ inter ſapientes eſt, inter quos & amicitia. Ceteri nõ magis amici ſunt quã ſocij. [Ad maximã aũt partem) .i. vt plurimũ ſiue maxima ex parte. [Adgrediũtur) .i. accedũt. In oꝛone ꝓ Cluẽtio dicit, Adgredior ad crimẽ, & pro Cor. Balbo Priuſq̃ adgrediar ad ius, cauſamq̃. Cornelij, & ꝓ Sextio. Adgrediar ad dicẽdũ, & nõ adgrediar ad illa maxima. [Ad perfruendas voluptates) Ad explendũ corporis libidinẽ ꝑ omneis ſenſus, in quaꝝ voluptatũ ſumma extremũ bonum Epicurei ponebãt & oẽs abdomini, gulæq. ſtudẽtes. [Maior aius) Ambitioſior & clarior. [Spectat) Reſpici, tẽdit ad ciuiles honores, & principatus. [Opes) pręſidia, ſubſidiaq. fortunæ, amplitudinẽ, potẽtias, fauores, cliẽtelas, factiões. [Gratificãdi) Donãdi, beneficia conferendi, largiẽdi. [Facultatẽ) Poteſtatẽ & vim. [Pecuniam) Sortẽ, patrimoniũ, tam è rebus ſtabilibus, quã mobilibus vnde peculiũ dictum eſt, quaſi puſilla pecunia, vel puſillũ patrimonium.) pecunia ſacrificiũ fieri dicebat, inqt Pompeius, cum fruges, fructuſq. offerrebantur, qa ex his rebus conſtat, quã nunc pecuniam dicimus. Idẽ Cic. in oꝛone pro Sex. Roſcio dicit: Qm̃ in alienam pecuniam tam plenam, atque ꝑclaram nullo iure inuaſerit. [Princeps) pſtans alijs & opibus eminẽs. [Cuius) Pecuniæ redditibus, & prouẽtibus. [Magnifici apparatus) Sumptuoſa ſupellex, & ſplendidũ inſtrm̃ opulentę domus, atq; concinnæ. [Cultus) ornatus. [Vitæ) Ipſius victus, vita ponit pro modo viuendi, cõditione, atque ſorte. [Elegantia) Cõcinnitate, nitore mũditiæ. [Rei familiaris) domeſticæ fortunæ, patrimonijq̃. [Imperioꝝ militarium moderationũ. [Honoꝝ) Magiſtratuum qbus vř conſiſtere ciuile uitæ extremũ. [Gloriæ) Famæ, tituloꝝ & triumphorum. [Apud Ennium) Thyeſte tragœdia, è qua teſtimoniũ citat dominus Marcel. [Nulla ſancta) Carmẽ eſt ex tragœdia Ennij, quo demonſtrauit regnum non capere duos, oẽmq. poteſtatem, vt ait Lucan. impatientem eſſe conſortis. [Sanctam) Inuiolata, & firma. [Fides) Veritas, conſtantia, integritas, ſtabilitas, æquitas. [Latius patet.) Ad ea oia transfertur, in qbus non põt eſſe, niſi vnus Antiſtes, & caput. [Sanctam) Incorruptam inuiolatam. [Temeritas) Impudentia, furor, & impius conatus. [Iura) Decreta, & ordinationes ciuiles, atque ſacras. [Peruertit) Turbauit, violauit. [Opinionis errore) Praua ꝑſuaſione, corrupto iudicio. [Finxerat,) Animo conceperat, & formauerat ſua opinione, non conſilio eoꝝ, q honorandam primã decreuerũt, & illi ſuccẽſere, aut inſultare nefas eſſe aſſeuerarunt. [Principatũ) Sũmum dignitatis locũ, atque imperiũ. [In hoc gñe) Talis natura reꝝ, & cupiditatũ. [Maximis) Elatis, & fortibus. [Splẽdidiſſimis) Eminentiſſimis, & clariſſimis naturis, & dotibus. [Honoris) Magiſtratus, & dignitatis. [Imperij) Moderationis exercituũ. [Potẽtiæ) Factionis, opulẽtiæ. [Gloriæ) Famæ titulorum, triumphoꝝ.

SEd iniuſtitiæ ſunt gña;) Laudauit iuſtitiam, & qđ eius primum eſſet munus expoſuit, vt ſic ad eius amorẽ accenderet, nũc cõtraria ei uitia nobis aperit, ſingula aũt ſingulis opponit, & ſicuti primũ dixit munus iuſtitiæ eſſe, ut ne cui qs noceat niſi laceſſitus, ita iniuriã facere primũ eſſe iniuſtitiæ vitiũ dicit. [Qui inferũt;) Sua ſpõte non laceſſit. [Qui ab ijs, qbus &c.) Nõ ſans eſt aliũ non lædere. niſi ẽt ab alio cui infertur ꝓpulſes iniuriam, & cũ iuſtus ꝓprie ſit, q innocens ẽſt non põt nõ eſſe nocẽs, q inferenti, cuipiam iniuriam, ſi põt non reſiſtit. [Si põt,) Hoc recte addidit veluti ꝓcepti aſperioris temperamentum. Nam ſi ꝓhibere ab alio iniuriam ſit ꝓpriæ ſalutis, detrimento aut pari periculo non potes, iuſta cauſa vř eſſe cur inferenti nõ reſiſtas. Hoc aũt cõiter dictum accipimus. Quod ſi à patria à parentibus & liberis propulſanda iniuria fuerit ẽt cũ capitis noſtri periculo aggredi rem debemus. Sed ſi quis fuerit qui cum non poſſit, non ẽt cupiat reſiſtere, is iniuſtus omnino erit, aut .n. facultate reſiſtendum eſt, aut ſi ea abfuerit condolendum læſi dãno, & quod defendendi

Honores qui

Adgredior pro accedo.

FRAN. MAT.

dendi facultas non adſit conquirendũ. Solet.n.pro facto volũtas reputari.[Nam q iniu.)Vtrunq; probat iniuſtum eſſe eum q infert,& eũ q rum poſſit non prohibet ne inferatur. [Iniuſte) Nõ laceſſitus. Nã laceſſitus nemo ſe defendere ꝓhibeẽ,& ſic alij nocere,iure.n.naturali vim vi iniuriã propulſare licet. Ideoq. ſi iuſte quiſpiã impetũ in alium fecerit ſe defendẽdi gratia ab iuſtitia nõ diſcedit.[Ira)Quæ,vt Stoici dicebãt eſt libido puniẽdi eius q læſiſſe vĩ iniuria,cauſatur aũt accenſo (vt ijdem nolebãt) circa cor ſanguine:eandem ẽt cotem fortitudinis dicebãt eſſe. Ira igĩ moueri temere intellige quĩpiã cum ſe affectũ exiſtimat iniuria, ſed re vera non eſt,& tñ impetum in aliũ facit. [Aliqua pertur.) perturbationẽ Græci πάθ☉ dñi hanc. Zeno irrationalẽ ac pter naturã animi motum diffiniuit. Siue appetitionẽ abundantem. Eius quatuor ſunt gña; Dolor,Metus,concupiſcẽtia,Voluptas. Singulo℞ generum multæ ſunt ſpecies. De qbus oibus multa in Tuſculanis Cic. Ariſt. lib.3. Ethico℞ iram & concupiſcentiã inuoluntaria dicere abſurdũ eſſe ait,& ſic ꝓbat ſi inuoluntaria eſſent nullũ animal nec pueri volũtarie agerẽt, ſi qs vero dicat honeſta voluntate turpia inuolũtarie agi ridiculũ erit, cũ vtriuſq. vna ſit cauſa,pterea neceſſe eſt qbuſdam iraſci, & quædã concupiſcere vt ſanitatẽ & doctrinam. Itẽ inuoluntaria dolorem aſſerũt, & q̃ concupiſcimus delectant,nec refert quicq̃, ſint ne inuolũtaria q̃ per cogitationem vel per irã delinquuntur, cum vtraq; fugienda ſint. Sed irrationales affectus nõ minus humani vĩr eſſe, & oẽs hoium actus ab vna ſunt concupiſcẽtia, ex quo patet quæ ꝑ iram fiunt ſecũdum Ariſt. non eſſe uolũtaria ſicut dicebãt Stoici,ſed qa difficile eſt perturbationibus reſiſtere tribuntq. eadẽ plerunq; hoiem ulterius ẽr q̃ uelit ad iniuriã, ideo inuoluntaria eſſe uĩr. cum ergo Cic. ira incitatũ aut aliqua pturbatione manũ quaſi afferre ſocio dicit aſſentiri Peripateticis vĩ.[Is quaſi manus &c.)qcunque ille ſit cui ira aut aliqua pturbatione incitatis nobis ſit iniuria, ẽr ſi nulla nobis neceſſitudine cõiunctus fuerit manus afferri vĩ ſocio. Qm̃ ſecundũm iuſtitiam gñalem atq; vniuerſalẽ homo hoi ſocius eſt,cum eiuſdem ſit ſpeciei. Et hic eſt primus humanę ſocietatis gradus. Qui ergo aliquẽ vt ſupradictũ eſt lædit qcunq; ſit,in generalẽ peccat iuſtitiam, & quaſi ſocio manus affert. Cum oẽs hoies ſocij inter ſe ſint.[Qui aũt non defendit &c. ſecundum eſt iniuſtitiæ genus de quo nunc loqtur, eorũ q non propulſant iniuriã cum poſſunt. [Tã eſt in vi.) Dicet quiſpiã maius vitiũ videri ex verbis Cic. non ꝓpulſare iniuriã q̃ inferre. Cũ inferens manum ſocio videatur afferre nõ propulſans tã ſit in vitio q̃ ſi parentes,aut amicos aut patriã deſerat,ſed non ita eſt re vera. Nã cum ita ſit libido vlciſcẽdi,& ei facile occurrere rõne nõ poſſimus ſæpe aliqd ea impulſi facimus,quod infectũ

vellemus. Vnde ait Horat. q nõ moderabitur iræ infectũ volet eſſe dolor qd ſuaſerit & mẽs. Dũ pœnas odio per vim feſtinat multo. Ira furor breuis eſt animum rege,q niſi paret imperat, hũc te cõpeſce catenis. At vero q cum poſſit, nõ repellit iniuriã id de induſtria facere vĩ & ꝑpea grauiſſime peccat & nõ aliter in culpa eſt q̃ qui patriam deſerit aut parẽtes aut amicos quos deſerere nullo pacto debemus etiã ſi pro eorum ſalute mori nos oporteat. Sunt.n.in arctiſſimo ſocietatis gradu,ſurſus oritur quæſtio hic, eum inqt,Qui non defendit nec obſiſtit ſi põt iniuriæ &c. Nam

cum diſtincti ſint officio℞ gradus vt Ariſt. & ipſe Cic. voluerunt ẽr merita conuenit eſſe diſtincta primũ dijs, deinde patriæ, poſtea parẽtibus, & reliqs deinceps debemus, q ſeruat iuſtitiam in deos plus meretur q̃ q in patriam,pluſq̃ q in parentes, & ſimiliter vt ſequitur. Eodẽ aũt modo q iniuſtus eſt in deos magis ab officio diſcedit q̃ qui in patriam & idem de ſingulis. Ex quo ſibi ipſi non conſentire vĩ Cic. cum velit maius eſſe officium quod in parentes aut amicos aut patriam confertur q̃ in reliquos,& hæc dicat tam peccare q non propulſant,cũ poſſint iniuriam, q̃ ſi parẽtes amicos patriam deſerant. Quod totũ ſic diſſoluitur,duplex eſt officium iuſtitiæ. Alterum quo generalis hoium ſocietas continetur. Alterum qd his debemus,q aut ſanguine aut neceſſitudine,aut patrię caritate deuincti ſunt. primũ officiũ ęquale eſt,quo homo hoi ob eam cauſam, qua homo eſt naturali lege coniunctus eſt ſocius,vt alias alium ꝑpea amare illiq. ſuccurrere debeat ex quo cões eſſe vtilitates neceſſe eſt. Eadem lege naturæ neminem licet afficere iniuria. Vbi aũt eadem lex eſt & natura, idem quoq; officiũ illic ſit neceſſe eſt. Nec officiorum gradus põt aũt dñr eſſe diſtincti. Sed vbi idẽ officium eſt idem meritum eſſe conſequitur. Ergo qũ cõis oium ſocietas eadem lege tenetur,& nulli illic officio℞ gradus diſtincti ſunt,idem meritum eſt benefacere externo,lege naturali & parenti & contra id peccatũ malefacere & ſic ſoluta quæſtio eſt,totum.n.ad generalem iuſtitiam nõ particularẽ refertur.[Tã eſt in vi.) nihil minus peccat. [Atq; il.)

oſtenſis duobus iniuſtitiæ generibus,nunc de cauſa dicere adgreditur. Nihil.n.eſt cuius origo non habeat cauſam,quæ quãto maior fuerit tanto vitium qd' cõmittetur minus erit,& contra tãto maius vitium quanto minor cauſa. [De ind.) Duplex cauſa eſt, qua ad maleficiũ impellimur rõnatiua & impulſiua,de vtraq; poſt dicetur. Cum conſulto & volentes peccamus aut cõmodi aſſequendi aut fugiendi incõmodi ſpe, grauius multo q̃ aliqua incitati perturbatione vt amure ira delinquimus. Nam animi voluntatẽ cũ cauſa coniungimus pene vllã mereri veniam videmur. [De ind.) Dedita opera nulla animi pturbatione.[A me.) Vnum pturbationis genus metus eſt,ut diximus,ſed non eſt einſmodi, vt ſine cogitatione & rõcinatione aius ſemp ad maleficium impellere poſſit. Nam q timet ne aduerſarius ſibi noceat ſæpe ꝑuenit,& illi nocere ſtudet metu ductus, ſicq. non impulſiuus duntaxat eſt ſed rõcinatiuus. Surgentibus & creſcere incipientibus R. Antiates & latini metu intulerunt bellum veriti ne idem ipſi paterentur,ſi expectarent,vt opes illo℞ magis,magiſq. augerẽtur ꝑ eadem cauſa & Carthaginẽſes ſunt moti.[Maximã par.)Secundam inferendæ iniuriæ cauſam ab auaritia potiſſimum ꝓficiſci dicit,ꝙ nihil eſt qd' humanam ſocietatẽ magis diſiungat,ſicut liberalitas illi contraria maxime copulat. Polymneſtor cupiditate auri accenſus iura hoſpiti volauit, & Pygmalion ſororis maritũ occidit,vt ait Virg. pleni ſunt poetæ,& alij ſcriptores hmõi exẽplis.[Expetũtur aũt &c.)qm̃ dixit ad iniuriam faciendã maxime auaritiæ hoies impellit,ideo ſubiungit cur expeti diuitiæ ſoleãt, & vñ tantus pecuniæ amor fluxerit. Stoici dicebant eo℞ q̃ ſunt alia bona,alia mala,alia neutra bona quidẽ virtutes eſſe prudentiã,iuſtitiã,fortitudinẽ,tẽperantiã Mala his oppoſita uitia. Neutra q̃ neq; ꝓſunt neq; obſunt,ut eſt vita,ſanitas, pulchritudo,voluptas,robuſtitas,opes,gloria,nobilitas. Nõ.n.eſſe iſti bona ſed in dña ꝑ ſpẽm ꝓducta. ſicut .n. caloris ꝓprium eſt calefacere & non refrigerare,ita & boni proprium eſt ꝓdeſſe & nõ nocere,nõ aũt magis ꝓſunt q̃ noceant opes,quo aũt bene vti & male poſſumus,id bonũ non eſt, diuitijs aũt bñ & male vti poſſumus, non ſunt igitur bonũ. Qd' ſi illis bñ vtimur,& ad vſus q̃ vitæ neceſſarios paramus laudamur. Si ad ꝑfruendas voluptates vituperamur.

[In qui.au.ma.eſt aius &c.)Duplex eſt cupiditas,altera q̃ à naturali rõne proficiſcitur,& hæc paucis minimiſq. contenta eſt,nec qdq̃ niſi maxime neceſſariũ appetit,altera q̃ naſcitur ab eſſrenato & pa℞ ordinato appetitu & hæc voluptates q̃rit & ſuꝑflua ſectatur. Eſt & alia quã ai altitudo,& laudis deſideriũ gignit & hæc opes appetit vt bñfacere multis poſſit, & multos ſibi amicos atq; clientes cõparet. [In qbus aũt ma.) Eſt aius,q̃ ijs q diuitias expetũt aut ad vſus vitæ neceſſarios aut ad ꝑfruẽdas voluptates Neq; tñ ij carẽt rephenſione. Nã cũ magnitudo ai duplex ſit,& q̃ virtus eſt ab extremis q̃ ſunt exceſſus & defectus. Ad mediũ tralitur,& à medio diſcedit,hæc magnitudo de qua loqtur exceſſus eſt,& vocatur ſuꝑbia,oppoſitũ vero illi vitiũ ꝑ defectum abiectio.[In ijs) Pecuniæ cupiditas, pecunias appellat Ariſt. oia quo℞ extimatio mẽſuratur nũmo.[Ad opes) Potentiã. [Gratificandi) Gratiam rẽ faciendi,benficiumq. cõferendi.[Vt nu.) M.Cic. is eſt q vna cũ filio perit in parthis. Multæ in eo infuerũt virtutes quas vnius auaritiæ ſordibus obſcuratas cõſtat fuiſſe. Maximas breuiſſimo tpe cõparauit diuitias,trecenta dũtaxat talẽta ex paterna hereditate accepit,& priuſq̃ aduerſus Parthos exercitũ duceret, ſeptẽ mill, & centũ talento℞ ſummã coẽgerat. Idẽ tñ decimã facultatũ partẽ Herculi cõſecrauerat,& publicũ epulũ populo dederat,ac treis minas in ſingula ciuiũ capita cõtulerat. Quod vĩ non rephẽdere

hic Cic. dãnat in paradoxis ubi non eſſe diuitẽ Craſſum oſtẽdit. Cum aius hois diues nõ arca appellari ſoleat,& Claudianus ait, ſemꝑ inops qcunque cupit. Sen. quoque maximam egeſtatẽ dicit auaritiã eſſe.[Cuius fr.ex.non p.) Magnũ oportet eſſe pecunia℞ fructũ quo exercitus alatur. Cũ bellicu℞ ſumptuum nullus ſit modus,nullaq. menſura bellũ nutriatur, ut Archidamus dicebat vt diuitia℞ infinitã magnitudinẽ eſſe oporteat,q̃ ſuis fructibus illud efficere queant.[Delectant ma.ap.) Oſtendit vñ pecuniæ cupiditas manauerit, & ꝑpea expeti dicit,ut ꝑ eam magnifico vtamur apparatu,vitæq. cultu ampliori & elegãtiori. Infinita eſſet. Nã quãto plura habemus: tanto plura hre optamus. Et Iuu. ait, Creſcit amor nũmi quantũ ipſa pecunia creſcit. Et Ouid. Creuerũt & opes & opũ furioſa libido. Et cũ poſſideãt plurima plura petũt, Et q̃rere vt ſumãt,abſumpta req̃rere certãt,Atq; ipſæ vitijs ſunt alimẽta vices. Sic qbus intumuit ſuffuſa vẽter abunda: Quo plus ſunt potæ,plus ſitiũtur aquæ. Cic. i Parad. Nunq̃ expleri pt cupiditatis ſitis.[Apparatus) Vt lecto℞ Tridino℞ tabula℞.[Vitæ c.) Vt victus,veſtitus.[Elegãtia) Ad utrũq; referi: eſt.n. elegãs res electa,maxime excellẽs.[Copia) Affluẽtia. [Nec uero &c.) Occurrit

Cauſa quare ali quãdo iu ſtitiæ obli uiſcimur. currit obiectioni. Dicis neceſſarijs vnumquenque contentũ dẽe eſſe, ergo quicunque amplam habet rem fam. vituperari debet, imo inquit, vituperari non debet, ſi modo is qui poſſidet ab iniuria abſtineat, & non perperam vtatur diuitijs, quæ vt illis vtimur bonæ ſunt, vel malæ. [Maximæ aũt &c.) Dixit aliquas cauſas, q̃ ad iniuriam nos impellunt. Nunc alias enumerat quibus adduci ſolemus, ut iuſtitiæ obliuiſcamur. Hæ aũt ex cupiditate naſcũtur imperiorum, honoris, gloriæ. [Iuſtitiæ) Qua humana continetur ſocietas. [imperiorum) Vt ipſi imperent, & exercitibus præſint, qđ vt aſſequantur, oi rõne ſtudent. Et neque largitioni, neq; ſceleri parcunt. [Honorum) Magiſtratuũ, nullus erat annus apud R. quo certaminibus cõpetitorum non feriaret Martius campus. [Gloriæ) q̃ eſt frequẽs ſama cũ laude p qua oibus periculis ſe obijciebãt R. pro qua ẽt mori non dubitabant. [Inciderint) Concupiſcentia ducti non rõne, q̃ hæc non appetit, & recuſari à ſapientibus non optari vult. [Quod .n. eſt apud Ennium,) Qđ inqt de regno Ennius ait, latius patet, & in oi re contingit, inq̃ plures non pñt excellere, nã ſancta ſocietas ſoluit, pcipue tñ in regno accidit. Vñ

Luc. de re gni inſi delitate. ait Luc. Nulla fides regni ſocijs, oisq. ptãs Impatiens conſortis erit. Pap. in Theb. Et ſummo dulcius vnũ ſtare loco ſocijsq. comes diſcordia regnis. Idẽ paullo plus, Perijt ius ſasq., bonumq., & vitæ, mortisq. pudor. Sicut oppreſſa a Cæſ. rep. oia diuina, & humana iura violata ſunt. Q. Enn. poëta Tarenti natus eſt, & a Latone quæſtore R. tranſlatus habitauit in mõte Auentino paruo admodũ ſumptu contentus, & vnus ancillæ miniſterio, auct. Euſ. [In quo non p.) Vt in rep. in qua plures excellere non pñt, vt q excellet maxime is amore capiatur principatus dñandi. [Temeritas) Hæc a C. Conſi. opponitur, nõ recta .n. rõne, ſed ſtulta libidine dñandi ductus eſt Cæſ. non .n. facere contra libertatẽ fas erat. [Diuina) Sanctitatem, pietatẽ. [Humana) Leges, æquum, bonum. [Opinionis errore) Nõ .n. verũ principatũ appetebat, ſed falſum, hoc eſt tyrãnidem, verus .n. principatus eſſe abſque virtute nõ poteſt. Tyrãnis cõtra humanũ, & diuinũ ius fertur, opinio erga Cæ. ſ. rtellet, nã qđ malũ erat, qa utile fore putabat affectauit, ab ineũte ætate, qđ Tranq. ſcribit tyrãnidem concupiuit, vel (opinionis errore) q̃ de ſeipſo aſſumpſerat, opinabatur .n. ſe ceteris oibus pſtare. & dignũ eſſe, q ceteris pſſet. [Eſt aũt in hoc gñe) Illud, inquit, moleſte ſerẽdu eſſe, qđ hic cupiditas principatus in magnanimis & ingenio pſtantiſſimis plerũque eſſe ſolent, ut in Cæſ. extitit q & aio & ingenio fuit excellentiſſimus, & ppea operã dandam dicit ab ijs q eiuſmodi ſunt ne talibus inuoluantur cupiditatibus, q̃ humanam ſocietatem maxime lædunt. [Ne qd peccetur) Vt putantes nos dignos principatu, qm̃ & aio & ingenio excellamus iniuriam faciamus, cum ipſi omnia penes nõ eſſe velimus.

C. Cæſ. in genio fu it excellẽ tiſſimo.

ASCEN. SEd iniuſ.) Ponit duo iniuſtitiæ gña, alterum inferentiũ iniuriã alterum non repellentium iniuriam ab his, quos protegere decẽter poſſit, quos deſerere nõ minus vitioſum dixit, quã deſerere parẽtes, amicos & patriam, & id ſecundum Stoicos q dicũt oia uitia eſſe paria. Ordo eſt, ſed duo gña iniuſtitia unum ſupp. eſt eorum q inferunt iniuriam, alterum eſt eorum q ſi poſſint non propulſant iniuriam ab his q bus infertur. Nam is q ſa. imp. in quẽpiam, exiſtens incitatus aut ira, aut aliqua alia perturbatione, ut quaſi afferre uiolenter ſocio manus. Aũt pro ſed ſupp. qui non defendit, nec obſiſtit .i. obſtat iniuriæ ſi põt eſſe, tam .i. tantũ in vitio, quã .i. quãtũ ſup. eſſet ſi deſereret parẽtes aut amicos aut patriã. Atq; pro & qdem .i. certe illæ iniuriæ quæ feruntur .i. inferuntur cauſa nocendi de induſtria .i. ex cõpoſito proficiſcũtur .i. oriuntur ſæpe a metu .i. timore. cum .i. qñ is, qui cogitat noceat alteri timet niſi .i. ſi nõ fecerit ſup. iniuriã ne ipſe afficiat aliquo incõmodo .i. dãno in corpore aut rebus. Aũt pro ſed. non .i. quidã aggrediuntur maximã partem ad iniuriã faciendam, ut adipiſcãtur .i. obtineant ea q̃ concupierunt .i. cõcupiuerunt, in quo vitio auaritia patet latiſſime. Aũt pro ſed di. ex .i. ea acte petuntur, tũ .i. pariter ad vſus neceſſarios uitæ, tũ .i. pariter ad perfruendas uoluptates. Aũt pro ſed cu. p. ſpe. ad. o. ad potẽtiam & ad facultatem gratificãdi .i. beneficia conferendi, & rẽ apprime gratam, faciẽdi in his q bus eſt maior aĩus, hoc eſt magnanimi appetunt pecuniã non ad uoluptatem, ſed ad potentiã & gloriam ſuã augendam: Vt .i. quẽadmodum M. C. uir ille Roma. negabat nup. t. a pluſculis tpibus ullam pecuniã eſſe ſatis magnã ei qui uellet eſſe princeps in rep. cuius .ſ. pecuniæ fructibus .i. fœnore & uſura nõ poſſit alere exercitũ. Apparatus ma. i. ſumptuoſi, & cultus .i. ornatus, & nitor uitæ. Cũ cle .i. exqſita exornatione ueſtiũ. Et cũ co .i. abũdantia oium rerum delectant .i. delectatione afficiunt ẽt quibus rebus .i. p quas res .ſ. per cupiditatẽ dominãdi, & gloriãdi de ſumptuoſo apparatu effectũ eſt, ut iñnita cupiditas pecuniæ eſſet. Vero .i. ſed & nec .i. nõ amplificatio .i. augmẽtatio rei fami .i. domeſti

Amplia tio rei fa mi. nemi nẽ nocẽs, nõ eſt vi tuperãda

cæ nemini nocens .i. q̃ fit ſine iniuria alterius nõ eſt uituperanda, ſed iniuria eſt fugienda ſemper .i. qualibet re, & in omni tpe. Aũt pro ſed, plerique .i. ſane multi adducuntur .i. impellũtur maxime ad hæc, vt obliuio iuſtitiæ capiat .i. inuadat eos, cum .i. poſtq̃ inciderint in cupiditatem imperiorum, honorum, ve, pro vel gloriæ, em̃, pro quia id ſup. dictum eſt q apud Enn. ueterem poetam in tragœdijs .ſ. nulla ſocietas, nec fides regni, eſt ſancta .i. inuiolabilis (quia vt dicit in trag. Sen. Nec regna pacem, nec ferre venus poteſt: vt Luc. Oisq. ptãs impatiens conſortis erit) patet latius .i. multum late. Nam quicqd eiuſmodi .i. tale in quo non pñt plurales excellere, in eo fit plerunque .i. vt plurimũ, tanta contentio .i. cõcertatio & lis, vt difficillimũ fit ſeruare ſocietatẽ ſanctã .i. inuiolatam. Temeritas .i. temerarius conatus, C. Cæſ. ſ. peruertit oia iura diuina, & humana, pp eum principatum .ſ. ppetuam dictaturã atq; imperium, qđ ſibi vſurpauit, quẽ principatum ipſe finxerat .i. mẽte ſua formauerat ſibi errore opinionis, qa opinabatur ſe eo dignum cum non eſſet, vel quia opinabatur glorioſum eſt remp inuaſiſſe, cum eo nihil turpius eſſet, eius ergo temeritas declarauit .ſ. clare monſtrauit, modo .i. paullo ante hos dies, id quod .i. dictũ eſt. Autem pro ſed, moleſtum eſt in hoc gñe iniuſtitiæ .ſ. quod cupiditates honoris, imperij, potentiæ, gloriæ exiſtunt plerunq; in maximis animis, & in ſplendidiſſimis ingenijs. Vnde vt dicit Tacitus, Cupido gloriæ ſapientibus exuitur nouiſſima. Quo .i. pro quo magis cauendum eſt, vel quo ſup. periculoſius eſt, eo magis cauendum eſt, ne peccetur .i. ne fiat peccatum in eo genere.

TAm eſt in vitio, quam ſi parentes.) Vulgatum eſt, In culpa in crimine, in cauſa, in mora eſſe. Inuſitatius aũt in uitio eſſe, p eo quod eſt peccare. [Expetuntur autem diuitiæ) Expetimus res egregias, aut ut egregias: Appetimus ad quæ ferimur affectu magis, quam iudicio. DOCT. *interpr.*

SEd iniuſtitiæ &c) Antitheſis. Vis & fraus duo uitia pugnantia cum iuſtitia. [Nulla ſancta ſo.) Lucan. Nulla fides regni ſocijs, omnisq. poteſtas. DOCT. *interp.*

ARGVMENTVM.

Iniuria alia, alia leuior.

SED in omni iniuſtitia permultum intereſt; vtrum perturbatione aliqua animi, quæ plerunque breuis eſt, & ad tempus, an conſulto, & cogitato fiat iniuria. leuiora .n. ſunt ea, quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea, quæ meditata, & præparata inferuntur. Ac de inferenda quidem iniuria ſatis dictum eſt.

SED in omni iniuſtitia) Poſuit Cic duo gña iniuſtitiæ. Sed potuiſſet oriri dubitatio, an quælibet iniuria ſit eadem, & eiuſdem gñis, ne aliquid relinquatur intactũ. declarat hoc dicens leuiorẽ eſſe iniuriã, q̃ nõ infertur de induſtria. [Intereſt;) Magna eſt dria in ipſis iniurijs, q̃uis ſimiles uideãtur. [Perturbatione ai,) Ira, q̃ eſt ebullitio ſanguinis circa pcordia, & p irã agimus ſpõte, nõ tñ cũ deliberatione, & electione, ex q bus oritũ iniuria. [Et ad tps,) Per aliqd ſpatium tpis, non ſemp. Vñ tẽporariũ theatrũ dr, extructũ ad vſum cuiuſdam ſpatij tpis, qm̃ ſpectaculo abſoluto deſtruitur. Vñ legitur apud Tranq. Cæſ. extruxiſſe porticus ad tps. [An conſulto) Electione, & qđ quis ſciens, certoq; cõſilio iniuriam faciat. [Et cogitato) Præmiſſa cogitatione .i. ſi pmeditata fiat iniuria, eſt grauior, & pprie iniuria dr ea ſñia Ariſt. vt dcm̃ eſt, & probat hoc dicẽs, leuiora ſunt & veniã facile merentur, q̃ accidunt, aliquo motu repẽtino, nõ pcedentibus cõſultatione, & electione. [Repẽtino) Subito cũ motu, & ira, qm̃ in ſubitis aĩ motibus non habet locũ deliberatio, & electio, ergo q̃ tunc fiunt, leuiora ſunt, & non tã iniquo aio ferenda. [Præparata) Certo conſilio, & deliberatione. Ea, inqt philoſophus in 5. Ethic. quæ proficiſcuntur ab ira, non iudicantur prouidentia fieri, non .n. incipit qui facit iratus, ſed is, qui prouocauit ad iram. PETR. MARS. *Theatrũ tparium quod.*

PErturbatione) Commotione citra electionẽ. [Ad tps,) Ad aliqood tpis ſpaciũ, vñ tparia theatra dicta. [Conſulto) .i. dedita opa, & ai ſñia, electioneq.. Cõſulto, & cogitato aduerbia ſunt, & conſultationẽ, cogitationẽ, & iudicium facti ſignãt, à q bus principijs oritur iniuria. (Leuiora) Minora, tolerabiliora. ADDA

SEd in omni iniuſtitia &c.) Cauſa maleficij & peccati duplex ſolet eſſe, impulſiua, & ratiocinatiua. Impulſiua eſt quæ ſine cogita- FRAN. MAT.

gitatione per quandã affectionẽ animi facere aliqd hortatur, vt amor, iracundia, ægritudo, violentia, & oino oia, quibus aius ita vi affectus fuiſſe, vt rem pſpicere conſilio, & cura non potuerit, & id qđ fecit, impetu quodam animi potius q̃ cogitatione fecerit. Ratiocinatiua eſt diligens, & conſiderata faciendi aliqd, & nõ faciendi excogitatio. Cum aliqd certa ex cauſa, aut vitamus, aut ſequimur. vt ſi amicitiæ cauſa aliqd faciamus. Si inimici vlciſcendi, ſi metus, ſi gloriæ, ſi pecuniæ, ſi denique alicuius retinendi, augendi, adipiſcendi ue cõmodi, aut contra reijciendi, diminuendi, deuitandi ue incõmodi cauſa. Ariſt. cum electione ſine electione dicit, & cum electione eſſe, qñ anteceſſit deliberatio, ſine electione vero qñ non anteceſſit deliberatio. Grauiſſima eſt, q̃ per ratiocinationem iniuria fit, hæc.n. conſulto agit, cũ per impulſionem, q̃ peccantur, aliqua accidant perturbatione, cui reſiſti non potuit, quã pnia ſtatim ſequitur, & quemadmodũ id, qđ recte fit, laudabile eſt, ſi cum voluntate fit, ita ꝙ non recte fit non reprehenſibile eſt, ſi abſque voluntate noſtra fit. Vnde ait Ariſt. q̃ per iram fiunt non perinde hñr quaſi ex prouidentia ſint facta, non.n. incipit qui p iram facit, ſed q prouocauit, & non de facto diſceptatur, vt factum ſit, ſed de iure. Vbi aũt plus voluntatis, vel ad bonũ vel malum, illi plus meriti eſt. [Breuius eſt) Vt ira, violentia. [Ad tpſ) Diſcedente pturbatione, & ſtatim (vt dixit) pnia ſeqtur. [Cõſulto) Cũ cogitatione, & deliberatione. [Fiat iniuria) Magis facit iniuriã, q ex electiõe peccat, q̃ q pter ppoſitũ, ſed hic p accñs, ille nõ. pterea hic iniuſtus nõ eſt, aut malus, qa nõ pp improbitatẽ peccat. Cõtra ille improbus & malus, qa eligẽs, & volẽs, facit. hoc iõ dixit, qa leuiora eſſe ait, q̃ p aliq̃ pturbationẽ peccãtur, q̃ q̃ cõſulto cogitatione, & meditatione fiũt. [Motu) pturbatione.

ASCEN. Sed in oi &c.) Ponit drĩã inter iniurias, ut patet in hoc ordine. Sed pmultũ intereſt.i. drĩa eſt in oĩ iuſtitia, vtrũ iniuria fiat aliqua pturbatione ai, q̃ eſt plerũque.i. vt plurimũ breuis & ad tps ſup. duratis, an fiat cõſulto & cogitato.i. ex deliberatione. Eſt ꝑ qa, ea q̃ accidũt aliquo repẽtino motu ſunt leuiora.i. minus dãnabilia, q̃ ea q̃ inferuntur meditata, & q̃ inferuntur præparata. Ac ſatis dictũ eſt de iniuria inferenda.i. q̃ infertur vel inferibilis eſt.

A R G V M E N T V M.

Cauſas recenſet, vnde ſecundùm iniuſtitiæ genus oriatur.

PRAETERMITTENDAE autẽ defenſionis, deſerendiq́. officij plures ſolent eſſe cauſæ. nam aut inimicitias, aut laborẽ, aut ſumptus ſuſcipere nolunt; aut ẽt negligentia, pigritia, inertia, aut ſuis ſtudijs, quibuſdam, aut occupationibus ſic impediũtur, vt eos, quos tutari debeãt, deſertos eſſe patiantur. itaque videndum eſt, ne non ſatis ſit id, qđ apud Platonem eſt in philoſophos dictum; quod in veri inueſtigatione verſentur, quodq́. ea, q̃ plerique vehemẽter expetunt, de quibus inter ſe digladiari ſolent, contẽnant, & pro nihilo dicant, ppterea iuſtos eſſe. nam dũ alterum iuſtitiæ genus aſſequuntur, inferenda ne cui noceant iniuria; in alterum incidunt. diſcendi.n. ſtudio impediti, quos tueri debent, deſerunt. itaque eos ne ad remp. quidem acceſſuros putat, niſi coactos. æquius aũt erat id voluntate fieri. Nam hoc ipſum ita iuſtũ eſt, quod recte fit, ſi eſt voluntarium. Sunt ẽt, qui, aut ſtudio rei familiaris tuendę, aut odio quodam hominum, ſuum ſe negocium agere dicant; ne facere cuiquam videantur iniuriam. qui, dum altero iniuſtitiæ genere vacant, in alterum incurrũt: deſerunt.n. vitę ſocietatem, quia nihil conferunt in eã ſtudij, nihil operæ, nihil facultatum. Qm̃ igitur, duobus generibus iniuſtitiæ propoſitis, adiunximus cauſſas vtriuſque generis, eaſq́. res ante conſtituimus, quibus iuſtitia cõtinetur; facile quod cuiuſque tpis officiũ ſit, poterimus, niſi noſmetipſos valde amabimus, iudicare. eſt.n. difficilis cura rerum alienarum, q̃q̃ Terentianus ille Chremes humani nihil à ſe alienum putat. ſed tñ quia magis ea percipimus, atque ſentimus, quæ nobis ipſis, aut proſpera, aut aduerſa eueniunt, q̃ illa, quæ ceteris, quæ quaſi longo interuallo interiecto videmus; aliter de illis ac de nobis iudicamus. quocirca bene præcipiunt, qui vetant quidquã agere, quod dubites æquum ſit, an iniquũ. æquitas.n. lucet ipſa per ſe, dubitatio cogitationem ſignificat iniuriæ.

PETR. MARS. PRÆTERMITTENDÆ autem defenſionis,) Abſoluit Cic. primum genus iniuſtitiæ eoꝝ, qui inferunt iniuriam. Nunc tranſit ad alteram partem diuiſionis, & genus iniuriæ eorum, qui cõpñt, non propulſant iniuriam, & ponit cauſas, quibus plerique adducti defenſionem prætermittunt, diſcedentes ab officio, quæ oẽs improbantur, non.n. cum opus eſt, inimicitiæ fugiendæ ſunt, labores, ſumptus pro amico, & officio ſeruando, ne videamur ſequi fortunam, non hominem, aut officium. [Prętermittendæ) Omittendæ pluribus cauſis, inquit mouentur, aliqui, vt alios non defendant, & deſerant offm̃. [Officij) Actionis cum virtute, quam alicui præſtare debemus volente natura. [Nã aut inimicitias) Ponit cauſas Cic. qm̃, inquit, nolunt ſubire inimicitias eoꝝ, q inferunt iniuriam, & nolunt ſuſcipere labores, & nolunt aliquid impendere, & pecunias abſumere pro defenſione alterius. [Laborem) Labor eſt functio qdam, vel animi vel corporis grauioris operis, uel muneris. [Pigritia) Ad corpus. [Inertia) Ad animum. [Studijs) Curis varijs, aut literis, aut in alijs rebus, qm̃ varia ſunt hoium ſtudia. [Occupationibus reꝝ) .ſ. domeſticarum, in qbus obeundis occupantur. [Deſertos) Derelictos & ope deſtitutos. [Itaque vid. eſt) Latenter tangit Platonem Cic. q in libris de rep. ſcripſit, philoſophos ppterea eſſe iuſtos, qa verſantur in inueſtigatione veri, & qđ honores, imperia, magiſtratus contemnunt, eoꝝ ſtudijs, & contẽplationibus intenti. dicit Cic. hoc non eſſe ſatis ad pfectam laudem iuſtitiæ, nam dum vnũ genus iuſtitię aſſequuntur, nemini.ſ. faciendo iniuriam, incidũt in alteꝝ genus iniuſtitiæ, q a deſerunt, quos ex officio tutari dñt. Oſtendit igitur Cic. hanc eſſe meliorem vitam, & naturæ accõmodatiorem, verſari.ſ. pro tpis conditione, & in negocijs, & in contemplationibus, ita.n. melius vita humana ſuſtentatur, & alitur. [Ne nõ ſit ſatis) .i. ne ſit paꝝ ad cumulatã laudem ipſius iuſtitiæ, quam Plato philoſophis tribuit. Plato lib. 7. de rep. ſic ait, hñs aliquos qui ciuiles honores ſpernãt, præter veros philoſophos. Io 5. & 6. his verbis celebrat philoſophos: Hoiem ad q̃libet doctrinam degullandã propenſiorẽ, ad diſcendũ promptiſſimũ, & inexplebiliter inhabitantẽ, merito philoſophũ nuncupabimus. & poſt paullo: Quicũque ad diſciplinã & cetera talia, omni deſiderio flagrant, purã ipſius animæ uoluptatem expetunt, corporis aũt oblectamenta deſpiciunt. Tẽperans itaque vir talis erit, neque pecuniæ cupidus, neque in cõmercijs difficilis, aut iniuſtus. & poſt paullo: An nõ decenter hunc in modũ cauſam philoſophi defendemus dicẽtes, hoiem ſcientiæ cupidũ ita natura inſtitutũ eſſe, vt ad id, qđ vere eſt, ſemper contendat, neque moras trahit in his ſingulis, circa q̃ verſatur opinio. veritatem, inqt, amat philoſophus & per ꝯñs iuſtus eſt, & temperans, qm̃ veritatẽ ducem vitæ non ſequuntur. [In philoſophos) Pro philoſophis & in philoſophoꝝ laudem, ppterea: idcirco, & pp id, quia verſentur in ſtudijs doctrinæ, & veritatis indagatione. [Plerique) Maior pars hominũ. [Digladiari) Certare more gladiatoꝝ. [Pro nihilo dicant) Exiſtiment nullius eſſe precij, & momenti, philoſophi.n. bona fortunæ pro nihilo putãt, & ſe ipſis inferiora eſſe arbitrãtur, nec digna ad q̃ deſcendatur à tãta ipſoꝝ præſtantia, ſed erigunt animum ad virtutem, qua nihil præclarius eſt, & q̃ homines deo ſimiles, quoad fieri poteſt reddit. Vtinam mortales hoc bonum cognoſcerẽt, nullam profecto, vel ſaltem minimam hñent cum corporibus humanis, & terrenis bonis atque caducis contagionem, ſed voluptate corrupti pro illa judicamus, ſummum bonum caligine quadam obducti ignorantes, & illecebris fortunæ capti, quibus nihil eſt fallacius, nihilq́. quod ab hoie, qui vere homo eſt, & prudens debeat eſſe alienius, qm̃ is eſt beatus, cui nullum bonũ, malumq́. ſit, niſi bonus maluſq́. aius, honeſti cultor, virtute contentus, quẽ non extollunt fortuita, nec frangunt, qui nullum maius bonũ eo, quod ſibi ipſe dare põt, nouerit, cui natura voluptas erit, voluptatum contemptio. [In alterum) Qm̃ eos non defendunt, quos debent ex officio, ſtudio.ſ. cognitionis, & doctrinæ. [Quos tueri debent) Non eſt inhumana virtus, inqt Cic. alibi, neque immunis, neque ſuperba, quæ ẽt populos vniuerſos tueri, eiſq́. optime cõſulere ſoleat, qđ non faceret pfecto, ſi à caritate vulgi abhorreret. [Ad rẽp.) Ad munera reip. obeunda. propterea inquit Socr. apud Platonem

Labor quid ſit.

Philoſophorum laudes.

nem ſi.i.de rep.ò Traſimache,ut modo dicebam,turpiſſimum vi detur ſponte quempiam ad regimen accedere, ſed neceſſitatem expectare debet, detrimentum aũt nullum maius pôt accidere reip.quam à peſſimo regi viro. cum ipſe bonus regere illam, & gubernare recuſet. Vbi dicit ẽt Socrates, quod parua anima male imperabit,bona vero omnia recte facit,& quod iniuſtitia præbet inuicem odia,pugnas,& ſeditiones, conſenſum vero, amicitiamq́. iuſtum. Dicit Plato: Ciues ſi boni ſunt,non debent ſpõte ad remp.accedere,ne uideantur,aut precio illecti,aut pp auaritiæ crimen, aut cupiditate honoris adducti, quod eſt hominis ambitioſi, ea quo, inquit turpiſſimum vr̃, ſponte ſua quempiam ad regimen accedere, hac igitur de cauſa inquit,neque pecunia, neque honore ducti boni homines imperare volunt,oportet igitur neceſſitatem illis imponi,& multam,ſi impellendi ſunt,vt velint magiſtratum accipere, maxima vero multa eſt adminiſtrationi malorum ſubijci, niſi ipſi acceperint reip. gubernaculum ad quod accedunt tanquam ad rem neceſſariam,cum neque melioribus,neque ſimilibus ſe committere audeant. [Æquius autẽ erat) Natura ius aliquis agit, ſi ſua ſponte agit. dupliciter aliqs agit iuſtum,inuitus,& ſponte,ſi inuitus facit iuſtum, attñ non facit ius,cum agit electione,& certo conſilio iuſtus eſt,& agit iuſtum. Aequius autẽ fuiſſet ipſos philoſophos ſponte ſua ad munera reip.obeunda accedere, quæ tunc optime adminiſtratur cũ Philoſophi eam gubernant, & regunt,aut cum ipſi Reges philoſophantur,vt vult idem Plato lib.5.de rep. Cato apud Cic.lib.3. de Fin. in hanc ſententiam dicit: Cum aũt ad tuendos, conſeruandosq́. homines hominem natum eſſe uideamus, conſentaneum eſt huic naturæ, vt ſapiens velit gerere, & adminiſtrare remp. vnde hi,qui ingenio valent,& fugiunt reip. munera,ab officio diſcedant, & eam ſinunt perire, pro qua vſque ad mortem certandum eſt. In præceps tendit reſp. cum iuuenum conſilijs,& ſententia regitur. [Ita) Ea conditione & pacto laudatur,vt iuſtũ ſi eſt uoluntarium.i.ſi à uoluntate proficiſcitur,& non animo coacto. Nam ius agunt illi,qui agunt ſponte,vt vult Ariſt.in 5.Eth. his verbis. Iuſtus quis eſt cum ius agit electione. Ius autem agit ſi ſolum ſua ſponte agit,& is dicitur iniuriam facere,qui electione nocet. [Sunt etiam) Ponit nunc alios, qui rebus ſuis intenti alios deſerunt. (Rei familiaris) Domeſticæ augendæ,conſeruandæq́. Aut odio quodam hominum, ut de Timone Athenienſi legitur. In Lælio ait: quin etiam ſi quis aſperitate ea eſt, & immanitate naturæ congeſſus,ut ſocietates hominum fugiat, atq; oderit,qualem fuiſſe Athenis Timonem neſcio quẽ accepimus: tñ is pati non poſſet,vt non acquirat aliquem, apud quem euomat virus acerbitatis ſuæ. Qui odio hominum fugiunt humanam ſocietatem,non modo inhumani,ſed teterrimæ beluę hñr, & ſunt. Natura.n.nihil ſolitarium amat, & homines natura ipſa congregati ſunt. [Dum vacant) .i.dum vitant alterum genus iniuſtitiæ qm̃ nemini faciunt iniuriam. [In alt.incur.) Qm̃ nihil faciunt ꝓ humana ſocietate tuẽda. [Nihil ſtudij) Voluntatis,& hoc eſt quantũ ad aium. [Nihil operæ) Laboris,& diligentiæ. [Facultatum) Diuitiaꝝ,& auxilij,cum id poſſint ſine ipſoꝝ detrimento pſtare,ad qđ tenentur ex offõ,ẽt ſi maxima iactura fieret,qm̃ humana ſocietate nihil debet eſſe nobis antiquius. (Qm̃ igitur) Facit anacephalæoſin.i.concluſionẽ per repetitionẽ,ſeu verbum de verbo recapitulationem, & ſummã colli, q̃ de iuſtitia dicta ſunt. poſuit.n.ipſius duo gñа,cauſasq́. adiunxit, quibus hoies adducti offm̃ deſerunt. Cum igitur inq: talia a nobis dicta ſint facile poterimus iudicare quid quoque tpe agendum ſit, niſi voluerimus nobis nimium indulgere. (Vtriuſque gñis) Et illius,quo iniuria infertur,& illius,quo non propulſatur. (Cõſtituimus).i.ante poſuimus ea.q̃bus iuſtitia continetur,& quaſi materiam circa quã verſatur,& iuſti viri munus. [Cuiuſque tpis) Quacunque tpis cõdõne quid agendũ ſit ea offõ iudicare poterimus. [Quod offm̃ ſit) Quid quoque tpe ſit agendum vt iuſtitia ſeruetur. (Offm̃) Quæ actio ſit propria cuiuſque tpis. [Niſi nos) Valde amabimus .i.niſi uoluerimus fugere labores, & nobis ipſis ſolũ indulgere, & aliena nõ curare,qđ eſt contra offm̃, & probat quare nos interdum valde amamus, & fingimus labores pro negocijs alioꝝ. [Eſt difficilis cura reꝝ alienaꝝ) .i. non libenter curamus aliena, & ideo decipimur interdum,ab officioq́. diſcedimus timentes laborem,& curam reꝝ alienaꝝ. Sed inqt Cic. Chr.a Terent.inductus in comœdia,humani a ſe nihil alienum putat, nam cõis humanum inter homines naturalis eſt cõmendatio,ut oporteat hominẽ ab hoie ob idipm̃,qđ hõ ſit,non alienum videri,ut volebãt Stoici,apud Terent. Menedemus ait ad Chremetẽ monentẽ ne ſe tãtopere maceraret, Tm̃ ne ab re tua eſt ocij,aliena vt cures, ea q̃ nihil ad te pertinent. Rñdit Chr.homo ſum,humani nihil à me alienum puto. Sed inquit Cic.quamuis ita ſit, & Terentius ſic ſtatuat,& iudicet ea ſententia Stoicorum,tñ aliena difficilius curamus quam noſtra. Vnde difficile eſt exercere iuſtitiam, quæ eſt ad alios. Propenſiores.n.ſumus ad res noſtras,& in alienis hallucinãtur,& ideo non eſt pronum iuſtitiam, & curam adhibere in rebus alienis,q̃ a nobis lege naturæ deſeri nõ põt ſine iniuſtitia,q̃uis in rebus noſtris ſimus iuſti,& neminẽ offendamus. Oẽ hoc,quod vides inqt Seneca, quo diuina,atq; humana concluſa ſunt vnum eſt,mẽbra ſumus corporis magni, natura nos cognatos edidit,hæc nobis amorẽ indidit mutuum,& ſociabiles fecit.illa æquũ,iuſtumq́. cõpoſuit,ea illius inſtitutione miſerius eſt nocere quã lædi,ea illius imperio paratæ ſunt iuuantis manus. Iſti verſus,& in pectore,& in ore ſint. Homo ſum,nihil humani à me alienũ puto,habeamus in cõe,quod nati ſumus. [Sed tñ) inquit Cic.q̃q̃ oia humana ab hoie aliena non ſunt,volente natura,tñ magis ea ſentimus,quæ nobis accidunt,quam quæ alijs,quę quodam quaſi interuallo a nobis diſtare vñr. (Percipimus men.) ſentimus ſenſibus exterioribus. [Interuallo) Longo ſpacio. [Ac) .i. quam de noſtris .i. de rebus quæ nobis accidunt,aliter iudicium facimus. Ariſt.in primo de re familiari tuenda dicit. Nemo aliena,vt ꝓpria ſimiliter curat. [Quo cit.) Affert Cic.ſñiam,quæ oritur ex his quæ dicta ſunt. Neminẽ.ſ.debere id agere,quod dubitet æquum ſit an iniquum,qm̃ ipſa dubitatio affert ſignificationem iniuriæ. ipſa quippe æquitas lucet per ſe, & oibus manifeſta eſt,nec aliquã in ſe dubitationem habet. [Æquitas) Ipſa iuſtitia.

Stoicorũ ſententia

Percipere & ſentire in quo differant

ADDI.

PRætermittendæ) Relinquendæ,ac diſſimulandæ. Alterã ponit iniuſtitiã,quæ iniuria affectis negat opem. Iuſtus vt ſis, ait Seneca,non ſolum non nocebis,ſed etiam nocentes ꝓhibebis,nam nil nocere non eſt iuſtitia, ſed alieni abſtinentia. [Officij) Actionis debitæ his q̃ iniuria laborant,& vi premuntur. [Sumptus) Impenſas,& rei domeſticæ iacturam, atque diſpẽdia. [Negligentia) Ocioſitate ocio digna,& ſomnolentia. [Pigritia) Torpore corporis. [Inertia) Animi deſidia,& ignauia [Suis ſtudijs) Proprijs curis. [Occupationibus) Negocijs. [Impediuntur) Implicantur,inuoluuntur,occupantur. [Tutari) Protegere,more tutorum. [Deſertos) Omni opere deſtitutos,& ob id alienis iniurijs obnoxios. [Ne non ſit ſatis) Ne ſit manca iuſtitia philoſophorum,quam tribuit eis Plato in.lib.de rep. Quod Plato dicit in laudem philoſophorum pace Cic.dixerim uerum eſt,& ad cumulatam iuſtitiæ laudem,vel maxime ſufficit. Qm̃ ſuum ociũ ueri philoſophi ad humanam inſtitutionem conferunt, & nõ minus exemplo quam præceptis proſunt, & ſe ad veram hois imaginem effingentes in medium laborant,& publicum tractant negocium,atque compendium. Hanc ſñiam expendens, & diſceptans Seneca in lib.de tranquillitate vitæ dicit: Sed quia in hac tam inſana hominũ ambitione tot,calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta ſimplicitas eſt,& plus futurũ ſemper eſt,quod obſtet,quam quod ſuccedat,a foro quidem,& publico recedendum eſt ſed habet vbi ſe etiam in priuato Late exerceat magnus aius,nec ut leonum impetus caueis coercetur, ſic hoium quorum maxime in ſe ducta actiones ſunt, ita tñ delituerit,vt vbicunq; ocium ſuum abſconderit,prodeſſe velit ſingulis, & vniuerſis ingenio,uoce,conſilio. Nec enim in ſolũ Reip prodeſt,q tuetur reos,de pace,belloq́. cenſet,ſed etiam qui iuuẽtutẽ exhortatur,q in tanta bonorum pręceptorum inopia virtute inſtruit aios,qui ad pecuniam,luxuriamq. curſu ruentes prenſat, & retrahit,& in priuato publicum negocium agit. Idem in libello de beata vita ſic ſcribit, Maiori rep.i ocio deſeruire poſſumus, immo uero neſcio, an in ocio melius, vt q̃ramus quid ſit virtus, vna plures ue ſint. Natura,an ars,bonos viros faciat. Quid ergo eſt quare tale ocium non conueniat bono viro, per qđ futura ſecula ordinet,nec apud paucos concionetur,ſed apud omnes omnium gentium homines quicunque erunt, quod ſi nõ inuenitur illa reſp. quã nobis fingimus incipit omnibus eſſe ocium neceſſarium, quia quod vnum præferri poterat ocio,nuſquam eſt. [In philoſophos) Pro philoſophoꝝ cõmendatione.i.erga illos, qui reꝝ veſtigationi dant operã, & uiribus ingenij venantur in ocio veritatẽ,cuius ardor philoſophiã accẽdit. [Ea) Ciuiles honores,imperia,principatus. [Digladiari) Gladijs,ac cruoris effuſione certare,more gladiatoꝝ. [Aſſequuntur) Attingunt, & ſibi parant. [Ad remp.) Ad curam cõis boni.ſ.ad magiſtratus. [Coactos) Neceſſitate compulſos. Verba Platonis hæc ſunt in 1.de rep. Neque pecunia,neque honore ducti quęrunt boni uiri imperium. Siquidem neque aperte pecuniam,magiſtratus præmium accipientes, mercenarij uocari volũt,neque clanculũ fures, neque rurſus honoris cauſa,non.n.ambitioſi ſunt,oportet igitur neceſſitatem illis imponi, & pœnã, ſi impellendi ſunt, ut uelut accipere magi-

Snĩa philoſophi.

Cic.error

ſtratus, quamobrem videtur turpe haberi, ut quis ſpōte ad imperandum accedat, neque expectet neceſſitatem. Maxima vero pœna eſt adminiſtrationi maloꝝ ſubijci, niſi ipſe acceperit reip. gubernaculum, hanc vtique pœnam timentes magiſtratus capere probi viri vñr, ſiqñ capiunt, & tunc ad eos accedunt non tanq̄ ad proprium aliquid bonum, atque voluptatem, ſed veluti ad rem neceſſariam, cum neque melioribus, neque ſimilibus cōmittere ſe audeant. Quippe ſi bonoꝝ viroꝝ extaret ciuitas in ea, vt arbitror, non aliter declinandi imperij gratia certaretur, quam nunc magiſtratus comparandi cauſa contenditur, ibiq́. pateret re vera legitimum principem non ad ſua, ſed ſubiectoꝝ cōmoda reſpicere. [Aequius) Iuſtius, & cōmendabilius. actio ſiquidem eatenus iuſta eſt, & officioſa, quatenus ſpontanea, & ab electione profecta. Actio recta non erat, Sen. dicit, niſi recta fuerit voluntas, ab hac.n. eſt actio. Rurſus uoluntas nō erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit, ſed violenter interpretatur Cic. Platonis ſniam. nō .n. ſenſit, ille quaſi fidiculis, cæteriſq́. tormentis cogi ad rēp. agendam philoſophos, ſed uocandos, eligendos, & rogādos, vt in medium conſulant, & hac rōne ſuſcipientes oblatos magiſtratus voluntate ducuntur & rem iuſtiſſimā agunt, auaritiæ, atque ambitionis notam euitantes. [Studio) Cura reꝝ priuataꝝ. [Odio hominum) Solitaria quadā diſpoſitione, ac declinatione ciuilis congreſſus, & viciſſitudinis offoꝝ, nec non abdicatione quadā ipſius humanitatis. Agens de tranquillitate vitæ Sen. dicit. Nam ſi uēm conſeruationē tollimus, & gñi humani renūciamus, viuimusq́. in nos tm̄ conuerſi, ſequitur hanc ſolicitudinē omni ſtudio carētem inopia reꝝ agendaꝝ. [Studij) Curæ. [Operæ) Laboris, & induſtriæ. [Facultatū) Opum, poſſibilitatū, fortunaꝝ. [Qm̄ igitur) Anacephalæoſi.i. repetitione quadam partium, & recapitulatione hanc de iuſtitia ſimpliciter dicta & pari rōne iniuſtitia præceptionē concludit. [Propoſitis) Cōſtitutis, atque deſcriptis. [Cauſas) Rōnes ad iuſtitiam impellentes, vt metum, auaritiam & reliqua, q̄ auctor receuſuit. [Ante conſtituimus) Primo loco poſuimus & ordinauimus de primis iuſtitiæ muneribus. [Cōtinetur) Cōprehenditur. [Cuiuſque tpis) Conditionis, & ſortis reꝝ, quę tpibus tractantur, & diſtōnem hñt non paruam, atque diſcrimē rōne tpis. Quidam, ait Sen. parce vtuntur tpe. [Quod offm̄) quæ decens actio. [Nos amabimus) .i. nobis tm̄ nos eſſe natos opinabimur, & deſidiam, atque proprias delitias ſectabimur, vt Ariſtippei, & Epicurei. Ariſt 9 Moral. dicit, increpant hoies eos, qui ſe maxime amant, & in dedecus amatores ſui appellant, q ſibi plus tribuunt in pecunijs, honoribus, & corporis voluptatibus, hęc.n. ipſa vulgus affectat, & ipſis vt optimis ui ſtudio incumbit, proq́. his certant, ergo iuſte vituperantur, qui ſic ſe amant, non eſt aut obſcuꝝ vulgus eos, qui ſibi ipſis talia tribuunt, ſui amatores dicere conſueuiſſe hæc philoſophis. Ita viuā, inquit Sen. quaſi ſciēs alij me natū. Meū negocium agere non potuit melius, nam q̄ me vnū donauit oībus, & vni mihi uēs. Idem differens de beneficijs ꝓpriæ voluptati, ac ſaginæ procliues Epicureos his verbis taxat. Vobis voluptas eſt inertis ocij facere corpuſculum, & ſecuritatē ſopitis ſimillimā appetere, & ſub depreſſa vmbra latitare, tenerrimiſq́. cogitationibus, quas tranqllitatem vocatis animi marcentis oblectare torporē, & cibis, potionibuſq́. intra hortoꝝ latebras corpora ignauia pallētia ſaginare. Nobis voluptas eſt dare beneficia, vel laborioſa, dum alioꝝ labores leuent, vel periculoſa, dum alios periculis extrahant, vel rōnes noſtras aggrauatura, dum alioꝝ neceſſitates, & anguſtias laxent. [Cura) Studiū, diligentia, & ꝓcuratio, ſed circa difficile verſatur & ars, & virtus, ipſaq. iuſtitia tecirco tm̄ laudatˀ, qm̄ aliena curat negocia, tueturq́. ciuilē ſocietatē. [Terentianos) A Terēt. inductus in exēplum humanitatis, cōisq́. virtutis, q̄ iuſtitia noiatur. Hanc formulā humani officij ait Sen. in Epiſt. bꝛ tradam. Oē hoc qđ vides, quo diuina, atque humana concluſa ſunt, vnum eſt. Mēbra ſumus corporis magni: Natura nos cognatos edidit, hæc nobis amorē indidit mutuū, & ſociabiles fecit, illa æquū, iuſtumq. compoſuit, ex illius cōſtitutione miſerius eſt nocere quam lædi, ex illius imperio paratæ ſunt iuuantis manus, iſte verſus & in pectore, & in ore ſit, Homo ſum, humani nihil à me alienū puto, habeamus in cōe quod nati ſumus. Societas noſtra & lapidum formationi ſimillima eſt, q̄ caſura, niſi inuicem obſtaret, hoc ipſo continetur. [Humani) Ad hoiem pertinentis ea rōne, qua hō eſt, quicunque ille ſit, & vndecunque. [Percipimus) Animo cōprehendimus. [Sentimus) Senſibus cognoſcimus, qm̄ nos magis magiſq́. tangūt. [Interuallo) Spacio intercapedioe. [Ac) Quā de rebus noſtris, atque cūctis. [Aequitas res iuſta) Et ęqua. [Per ſe ſua ſp. pp. ui.) Et natura. cū ꝓ ſe ferat euidētē vtilitatē, & honeſtatē. [Dubitatio) Ambiguitas. De dubijs nō diffinias, ait Sen. ſed ſuſpēſam tene ſniam.

Plat. ſen-ſus.

PRætermittendæ defenſionibus &c.) Dixit de cauſis inſerēdæ iniuriæ, nunc de cauſis deſerēdæ cuiuſpiam defenſionis à quo ꝓpulſare iniuriam poſſumus dicere incipit. [Deſerēdi off.) Hoc ex eo ſeqtur neceſſario, qđ ꝓcedit, q.n. non defendit quē pōt, is offm̄ deſerit, hoc eſt à recto, & debito offō diſcedit. Nā hō homini, quia hō eſt naturaliter adeſſe debet, illiuſq́. cōmodo conſulere. [Nam a. ihi.) Cauſas nunc affert quibos adducti nonnulli iniurias non propulſent. Cum aūt dupliciter ſit quiſpiā iniuſtus voluntarie, & per ſe, & inuoluntarie, ac per accñs, & qui ꝑ ſe iniuſtus eſt, uolens, ſciens, & non ignorans, is veniā nō mereatur vllam, aut excuſationē. Nam qui cum electione peccat iniuſtus eſt, & improbus, ut ait Ariſt. Dubitari de eo pōt, qui ꝑ accñs iniuſtus eſt. an excuſandus ſemper ſit ut q non reſiſtit iniurię. Et ſi id facit non q̄a non vult, ſed quia non pōt pctō caret. Nam & Cic. ait qui aūt non defendit, nec reſiſtit ſi pōt iniuriæ. Quod ſi quis eſt q velit quidē, ſed metu inimicitiaꝝ, aut laboris, aut ſumptus, aut pigritia, aut ſuis ſtudijs delectatus non ſuſcipit defenſionem, is oino in culpa eſt. Et Ariſt. ait. Nā quæcunque non ignorantes ſolum, veꝝ & ꝑ ignorantiā delinqmus, ignoſcenda ſunt, q̄cunque vero non ꝑ ignorantiam, ſed ignorantes quidē veꝝ ꝑꝑ perturbationem animi, nō naturalem, neque humanā, non ſunt ignoſcenda, ſi velit abeſſe ab iniuria quiſpiam, eū, q læditur, magis tñ ſeipſm abeſſe ab incōmodo vult, dumq́. ſuæ quieti, & cōmoditati nimium ſtudet, offm̄ deſerit, & ius humanæ ſocietatis lædit, qđ iubet, vt ēt cū incōmodo noſtro pro homine laboremus, & neque inimicitias ſubire, neque ſumptū facere vereamur, nec prodeſt qcq̄ velle niſi faciat cum poſſit. Non.n. dum vult qſpiam iuſtus eſt, vel iniuſtus, ſed dum facit iuſte vel iniuſte, qui vero negligentia iniuriæ omittit propulſationē, is tam eſt in uitio, q̄ ſi parentes, aut amicus, aut patriam deſerat, qđ Cic. ait. [Inimicitias) Potentioꝝ. [Laborē) Corporis. [Sumptus) Impenſam pecuniarum [Negligentia) Quæ animi eſt cū nō curas, & ſi intelligiē qd ad ſe ptineat. [Pigritiam) Hęc corporis eſt cum ferre labores recuſat. [Inertia) Hæc eſt hois inepti, qui artis peritiā nō habet. [Suis ſtu.) Vt philoſophiæ, aſtronomiæ & aliaꝝ reꝝ. [Quibuſdā oc.) Vt rei familiaris, agriculturæ. [Itaque ui. eſt &c.) Et q̄a, inqt, multos ſtudijs ſuis, aut qbuſdā occupationibus delectatus deſerere humanā ſocietatē, ideo non ſatis eſſe diem ad philoſophoꝝ defenſionē, q ſtudijs ſuis tm̄ vacant qđ à Plat. de illis dř, q̄a nō penitus ab iniuſtitia vacant. Nam dū alteꝝ genus iuſtitiæ aſſequuntur, ne cui noceāt, in alteꝝ iniuſtitiæ genus incidunt, qđ non tueantur, quos tueri dñt. Modeſte aūt de Plat. loqtur, quem ſemꝑ maxime facit & oībus philoſophꝰ antepoſuit. [In philoſophos) Pro philoſophis, erga philoſophos, vt mea in te. i. pro te volūtas. [In veri inueſtigatione &c.) Quod eſt prudentiæ offm̄. Inueſtigatio aūt veri ſit cauſa uirtutis, ſine qua nihil boꝝ fieri pōt, q̄ ad humanam ſocietatē conſeruandam ptinent. [Vehemēter exp. &c.) Duæ ſunt iniuſtitiæ ſpecies, inferre iniuriam, & non ꝓpulſare, ad hoc declinant philoſophi. Dum in veri inueſtigatione verſantur, alterā aſſequuntur quia nemini nocent, ſed ijdē, ſi intueri veꝝ velimus, maxime ꝓſunt. Nā cū duplex iuſtitia ſit, mediata, & immediata, philoſophi veꝝ inueſtigātes, & de virtute, atque officijs ſcribentes, q̄ nō pñtibus tm̄, ſed poſteris ēt proſint, iuſti quidē ſunt: ſed non ſtatim, ſicuti illi, q in Politicis negocijs, hoc eſt in gubernāda ciuitate, ferendis legibus, tribuendoq. ſuum cuique, verſantur, ij.n. immediate iuſti ſunt. Illud aūt manifeſtū eſt, quantū ad humanā ſocietatē attinet cōſeruādā, practicā vtiliorē eſſe theoricā. Nā, ꝙ ſæpe diximus, bonū tanto eſt melius, quanto latius patet. [Digladiari) certare gladijs, vt ꝓ diuitijs, pro magiſtratibus. [Pro nihilo putāt) In modū cogitationi inhærent preciōſiſſimorum ēt propria cōmoda obliuiſcuntur. Quod ait Ariſt. [Quos tueri debent) Vt patriam amicos, parentes, fratres. [Niſi coa.) vi à rege, populo, ab optimatibus, vel aliqua maxima neceſſitate. hoc ipſe fecit Plato, q hanc cauſam ſibi ait nō attingēdæ reip fuiſſe, qđ populū Athenienſium ꝓpe iam deſipientē ſenectute offendiſſet, eumq́. nec perſuadēdo, nec cogēdo regi poſſe vř, cum perſuaderi poſſe diffideret cogi fas eſſe nō arbitrarer. Laertiꝰ quoq; ſcribit hāc in primis cauſam Platoni fuiſſe non attingendæ reip. qđ plebs alijs ſenioribus ſe aſſuefecerat. [Nam hoc ip.) q dqd facimus, aut voluntarium dř, aut inuoluntarium, aut electio. Et voluntarium qdem eſt, cuius in agente principium eſt ſciēter regula, q̄ agit, Inuoluntarium aūt quod per vim, vel ignorantiam perpetratur. Violentū eſt, cuius principium extra tale exiſtit, in quo agēs, vel patiens nihil cōfert. Veluti ſi ventus tulerit aliquo, aut hoies ꝑpotentes, qđ per ignorantiā ſit, non oīno inuolūtarium eſt, ſed partim voluntariū, partim inuoluntariū. Et illud qdē volūtariū, cuius poſtea dolorē, pœnitudinemq́. ſuſcipimus. Nam qui per

FRAN. MAT.

FLU NAT

per ignorantiam quid facit,nec poſtea feciſſe dolet,is non nolẽs fecit quod neſciuit. Nec rurſus inuitus quod nõ doles feciſſe,& is non per ignorantiam,ex quo non ſponte fecerit, & uoluntarius,ſed ignorans feciſſe dr̃. Aliud.n.eſt per ignorantiam facere, aliud ignorantem eſſe,ut ebrius,& iratus non p ignorantiã peccant,ſed ignorantes. omnis.n.vitio correptus ignorat, q̃ facere, à quibus ue abſtinere oportet. Et tali errore iniuſti,ac mali fiũt. Electio differt a voluntario. Illud n.pueris,& alijs animantibus cõe eſt.Electio eſt cum rõne & conſultatione, & omnis quidem electio voluntarium eſt,ſed non conuertuntur.Non.n voluntarium conſultatio antecedit,ſicuti electionem.Ex quibus intelligitur quod ſicut non eſt pc̃tm̃,quod inuoluntarie,& per ignorantiam fit,ita non eſt rectum,& iuſtum quodcũque a nobis recte, & honeſte fit,niſi ẽt ſponte fiat. Nam ſi depoſitum quis inuitus, & p metũ reddit,neque facit neque operatur iuſta, niſi p accñs, & contra ſi inuitus,& coactus nõ reddit p accñs dicendus eſt iniuſta facere,denique iuſta facit qui volens facit,qđ ſcr. Ariſt. lib. 5.Eth.& ppea recte ais Cic.contra Plat dictum de Philoſophis, eos ad rem non acceſſuros niſi coactos.Æquius fuiſſet ſi volũtate fieret,cum illud ſit iuſtum,qđ rõne, hoe eſt cum electione fit: ſi voluntarium hoc eſt ſi ſponte,& a volentibus, non aũt inuitis fit.(Sunt ẽt)Quidam,inquit,defenſionem iniuriæ, ſtudio rei familiaris intenti,deſerunt.(Tuendæ) Conſeruandæ ne habeãtur negligentes,hac.n.viuntur cauſa.(Odio ho.) Quorũ corruptos adeo mores dñt eſſe,vt ſuſtinere illos nõ poſſint,ppea ſua ſe negocia agere omiſſa rex̃ reliquaꝝ cura, vel quia natura hoc hñt, vt hoies oderint, vt Timon ille μισάνθρωπος a græcis cognominatus,de quo Plut.meminit in vita M.Antonij (Vacant) Vt de philoſophis eſt dictum.(Studij)Omnia cõpleaus eſt,quibus opitulari cuipiam poſſumus.(Studij) Ad conſilia referas & ai bona. (Operæ)Ad corporis bona.(Facultatũ)Ad extrema.(Qm̃ igitur) De gñali dixit iuſtitia,atque iniuſtitia,cuius gña,& cauſas oſtendit.Dicturus aũt de ſpecialis iuſtitiæ officij,facile dicis eſſe, cuius cognitis fundamentis reliqua intelligere,& qđ ſequi,quid ue eſt fugere debeamus percipere. (Duobus gen.) Inferendæ iniuriæ, & non propulſandæ,& inferendæ quidẽ ſponte,vel contra,nõ vero repellendæ aliqua cauſa deterreamur.(Cuiuſque tp̃is officij) Cuiuſque occaſionis, & opportunitatis rei ſm̃ virtutẽ gerendi. Exempli gratia q̃ belli tpe,quo patria inuoluitur, vacare ſtudijs non debemus,aut in cura rei familiaris occupari, ſed illi potius opitulari.Item cũ noſtra opera, aut parentes aut amici vti volunt,noſtra ſtudia intermittamus,illisq́. adſimus.(Niſi noſmet.) Valde amabimus,niſi noſtræ quieti & cõmoditati nimium ſtudebimus,ut nullam pati difficultatẽ,& oĩa cũ noſtra vtilitate facere velimus.Qui nimium ſeipm̃ amat φίλαυτος a græcis dr̃ vitium vero φιλαυτία.(Eſt.n.diff.&c.) Qm̃ quidem plerique ſeipſos nimium amant,difficile aliena amant. Quãuis hñ homini alienus naturaliter non ſit ſupra oſtenſum. (Quanq̃) Difficilis,inqt,eſt aliena ꝑ rerũ cura. Quãuis introductus a Ter.Chr.Heautõtimorumeno,hoc eſt in fabula,q̃ inſcribitur ſeipm̃ crucians, ſi q̃s nomen eius in latinũ transferat,& Chremes Menedemũ ſenẽ, q filium abire in militiam aſpere ſe in illũ gerens, coegerat, & pnia ductus ſeipm̃ in agello aliquid quotidie operis agens excruciabat,ſæpe conſpicatus miſeratione motus hortarĩ cœpit, ne ſic ſe cruciaret. Cui Menedemus,Chreme inqt tñ ne ab re tua ocij eſt tibi,aliena ut cures ea,quæ nihil ad te attinent.Cui Chremes rñdit,Homo ſum,nihil humani à me alienum puto. (Nihil humani)Qđ ad hoiem pertinet.(Sed tñ quia magis &c.)Quamuis Chremes nihil humani alienum a ſe putet,tñ aliter de rebus noſtris,q̃ de alienis iudicamus.Quia q̃ nobis eueniũt bona vel mala ſubito ſentimus,aliena vero longa mora præcipimus.Recteq́. ille ait,Proximus ſum egomet mihi. Et vetꝰ illud verbum,eſt vulgo qđ dicit ſolet: Oẽs ſibi malle melius,q̃ alteri. (Percipimus) Cogitatione. (Sentimus) Aliquo ſenſu,ut oculis. (Proſpera) Quantũ ad beneficia.(Aduerſa)Quantũ ad iniuriã.(Longo interuallo)Longo ſpacio,q̃ nobis eueniunt immediate ſentimus. Quę uero alijs mediate,prius.n.illi ipſi ſentiunt,qbus eueniunt, qđ ſi tã cito ſentiremꝰ aliena quã nr̃a,prõptiores eſſemus, vel ad bñficiendũ,vel ad repellendam iniuriã.(Quocirca &c.)Cũ,inqt aliter de nobis,aliter ad alijs iudicemus, quoties eiuſmodi res accedit,de q̃ dubitemꝰ iuſta ne ſit an iniuſta, facere eã mĩme debemꝰ.

ASCEN. P Rætermittendæ) Proſeqtur ſm̃ genus iniuſtitiæ. valet Prętermittendæ defenſionis oſtendens vnde oriatur. Eſt aũs ordo. Plures.i.valde multæ cauſæ ſolent eſſe,defenſionis prætermittendæ.i.cur defenſio prætermittatur,& officij deſerẽdi.i.cur officium deſeratur. Nam ipſi qui prætermittunt defenſionem oppreſſiꝝ aut deſerunt offm̃,aut volunt ſuſcipere inimicitias iniuriarum.ſ.aut laborem.Aut ſumptus.i.expẽſas,aut impediuntur negligentia,pigritia,inertia.i.ignauia quaſi ſine arte,aut ſuis.i.in proprijs ſtudijs.i.exercitijs,ue pro vel quibuſdam.i. certis occupationibus, ſicut patiãtur eos eſſe deſertos quos debeãt tutari.Itaque ut.eſt.i.oportet videre & proſpicere, ne id quod dictum eſt apud Plat.in.i.circa philoſophos, ſit non ſatis .i. inſufficiens.ſ.eos eſſe iuſtos,quod.i. quia verſentur inueſtigatione veri .i.veritatis,q; , pro &,quod ipſi contemnant.ſ. aſpernatur,& ducant.i.reputent. Pro nihilo: ea quæ plerique expetent,& de quibus plerique ſoleant digladiari i.gladijs contendere inter ſe,hoc eſt diuitias & potentiam. Nam dum philoſophi aſſequuntur alterum genus iuſtitiæ,ne.ſ.noceant cui.i.alicui,inferenda iniuria, hoc eſt inferendo iniuriam,ipſi incidunt in alteꝝ ſupp. vitium.ſ. prætermittendæ defenſionis. Enim,pro quia ipſi impediti ſtudio diſcendi deſerunt ſup.eos quos debent tueri.i.defendere.Itaque Plat.ſup.pro & non,non putat eos acceſſuros,quidem.i.certe ad remp.niſi coactus.Autem pro ſed,æquius .i. iuſtius, & decentius erat id.ſ.accedere ad remp fieri volũtate .i. voluntarie & ſponte quam coacte.Nam hoc ipſum quod fit recte,iuſtum eſt, ſi eſt uoluntarium.Sunt etiam ſup.aliqui,qui dicant ſe agere ſuum negocium non immiſcendo.ſ.de rebus alterius, aut ſtudio rei familiaris.i.domeſticæ tuendæ.i.protegendæ,atque augmentandæ. Aut odio quodam hominum, quia ſocietatem humanam faſtidiunt, aut fugiunt ne uideantur facere cuiquam iniuriam, qui dum vacant.i.vacui ſunt & puri altero genere iniuſtitiæ, quod eſt iniuriam inferre,incurrunt in alterum ſup.iniuſtitiæ genus,quod eſt non defendere quos debeant. Enim pro quia deſerunt ſocietatem vitæ, quia nihil ſtudij conferunt in eam,& nil operum.i.operationis & laboris,& nihil facultatum.i.opum ac diuitiarum. (Quoniam igitur.)Concludit quemlibet ea iam dictis poſſe iudicare,quod cuiuſque tp̃is officium ſit.i.quod iuſte, quid ue iniuſte fiat.Mones nihil agendum eſſe de quo dubites, iuſtum ne, an iniuſtum ſit,q̃ ea dubitatio cognitionem ſignificat iniuriæ. Ordo eſt,igitur qm̃ propoſitis duobus generibus iniuſtitiæ .i. poſtq̃ propoſuimus duo genera iniuſtitiæ, nos adiunximus cauſas viriuſque generis,& nos conſtituimus ante.i.prius eas res qmbus iuſtitia continetur. Nos poterimus facile iudicare,quod ſit officiũ, cuiuſque tp̃is.Niſi amab. valde noſmetipſos,ſie.ſ.quod pp vtilitatem aut uoluptatem noſtram diſſimulemus quod iuſtum eſt. Poſſumus autem diſſimulare. Enim,pro quia,cura .i. ſolicitudo rerum alienarum,quas iuſtus tenetur defendere eſt difficilis, q̃ q̃ ille notiſſimus Chremes Terent.i.qui in 3.Com.Ter. loquitur. Putat nihil hu.i. ad hominem pertinentis eſſe alienum à ſe, ſed tamen quia nos percipimus atque ſentimus magis ea, quæ eueniunt nobis ipſis aut proſpera,aut aduerſa, quam illis quæ ceteris ſup eueniunt quæ.ſ.ceteris euenientia, nos uidemus quaſi lõgo interuallo.i.ſpatio, interiecto .i. inter nos & illa poſito,ideo ſup.nos iudicamus aliter de illis ac.i quam de nobis. Quocirca .i.quapropter,quia.ſ. non recte proſpicimus res alienas,& amore noſtri capti faciliter in eas peccare poſſumus, illi qui uetãt .i. prohibent agere quicquam quod dubites .i. quis dubitet in ſup. ſit æquum,an iniquum præcipiunt bene.i.recte. Enim,pro quia ipſa æquitas lucet per ſe,autem pro ſed,dubitatio .ſ. de æquitate ſignificat.i.denotat cognitionem.i.præſumptionem iniuriæ.

D Eſertos eſſe) Epicuri dogma eſt λάθε βιώσας, quo uetuit attingi reſp.Id reprehendit hic M.Cicero. Eſt autem & apud Horatium. Nec vixit male,qui natus moriensq́. fefellit. (Aut odio quodam hominum.) τίμωνες οἱ μισάνθρωποι vocantur. DOCT. *interpr.*

In quo differat electio à voluntario. Contra Pl. dictũ de philoſophis.

ARGVMENTVM.

Docet officia pro circumſtantijs variari, & quod officioſum erat id cõtra officium fieri, duobus maxime modis, ſi aut ab vtilitate recedatur, aut minus vtile præferatur vtiliori, quin interdum præter officium eſſe, nimiũ inhærere verbis apicibus.

SED incidunt ſæpe tempora,cum ea,q̃ maxime videntur digna eſſe iuſto homine,eoq́., quem virum bonum dicimus,cõmutantur,fiuntq́. contraria; vt, reddere depoſitum,etiam ne furioſo ꝓmiſſum facere, quæq́. pertinent ad veritatem,& ad fidem,ea negare interdum,& non ſeruare, ſit

iuſtum. referri.n. decet ad ea, quæ poſui in principio fundamenta iuſtitiæ, primum, vt ne cui noceatur; deinde, vt cõmuni vtilitati ſeruiatur. ea cum tempore commutantur, cõmutatur officium, vt non ſemper ſit idẽ. Poteſt .n. accidere promiſſum aliquod, & conuentum, vt id effici ſit inutile vel ei, cui promiſſum ſit; vel ei, qui promiſerit, nam ſi, vt in fabulis eſt, Neptunus, quod Theſeo promiſerat, non feciſſet, Theſeus filio Hippolyto non eſſet orbatus. ex tribus .n. optatis, vt ſcribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optauit. quo impetrato, in maximos luctus incidit. nec promiſſa igitur ſeruãda ſunt ea, quæ ſint iis, quibus promiſeris in vtilia: nec ſi plus tibi noceant, quàm illi proſint, cui quidem promiſeris, cõtra officium eſt, maius damnum anteponi minori; vt, ſi conſtitueris te cuipiam aduocatum in rem præſentẽ eſſe venturum, atque interim grauiter ægrotare filius cœperit, non ſit contra officium, non facere, quod dixeris; magisq. ille, cui promiſſum ſit, ab officio diſcedat, ſi ſe deſtitutum queratur. Iam, illis promiſſis non ſtandum eſſe, quis non videt, quæ coactus quis metu, aut deceptus dolo promiſerit? quæ quidem pleraque iure prætorio liberantur, nonnulla legibus.

PETR. MARS.

SED incidunt ſæpe tpa,) Poſteaq̃ oñdit, quæ fieri debent ab hoĩe iuſto ſine aliqua cunctatione, & à qbus fugiendũ ſit, nunc ea ponit, q̃ agẽda ſunt ſm tpis ꝯdõnem. Nã ſæpe incidunt tpa, in qbus facere ea, q̃ vĩr eſſe contra iuſtitiam, iuſtũ eſt, ſed in his rebus diiudicandis, prudentia opus eſt, ut tpi ſeruiatur, & offũ, atque oĩbus circũſtantijs, de quibus in principio dictum eſt, & ſic appellantur hæc officia à circunſtantijs, q̃ ſunt ſeptem, & in oĩ re requiruntur. Nam multa rõne tpis, loci, perſonæ, modi, rei, cauſæ, & materiæ, ſunt contra offm̃, ſi fiant, q̃ prius officia erant, ut apertius p exempla patebit. (Tpa,) Tpis ꝯdõnes. (Cõmutantur) Aliter ſe hñt, & ita fiunt contra offm̃ pp aliq̃ circunſtantiam. Fab. lib. 5. loquens de tpe ſic ait, Latinoꝝ q̃dam ſatis ſignari putauerunt, ſi illud gñale tps, hoc ſpeciale tpa vocarent, habet.n. conſtituta diſcrimina, ut in bello, & peſtilẽtia. (Vt non reddere depoſitum,) Ponit exemplũ, quo oſtendit, quare rõne tpis officia mutãtur. Simpliciter, & abſolute reddere depoſitum, naturale iuſtum eſt, ſed ob aliq̃ forte cauſam non reddere, offm̃ eſt, vt enſem furioſo. In oĩbus igitur oportet cõſiderare principia agendi, & circunſtantias, & ſic ab officio non diſcedetur. (Depoſitũ reddere,) Inquit Sen. per ſe res expetenda eſt, non tñ ſemper reddã, nec quolibet loco, nec tpe. Intuebor vtilitatem eius, cui ſum redditurus, & nociturũ illi depoſitũ negabo, idẽ in beneficio faciam (Depoſitum) Pecuniam depoſitã apud amicũ. (Furioſo) Illi q̃ incipit furere. Furor aũt eſt cæcitas mentis ad omnia. (Facere promiſſum,) Facere id qđ promiſeris, & ſeruare fidem alicui datã de aliqua re, ſi ille interim incipiet furere. Plato in j. de Rep. ſic ait, Vnuſquiſque diceret, ſi quis ab amico ſanæ mentis arma acceperit, idemq. inſanus repetat, non oportere ea reddi, neque iuſtum eſſe, eũ qui reddat, vel rurſus hoĩ ſic affecto vera oĩa dicat. Non ergo hæc eſt vera iuſtitiæ diffinitio, vera dicere, ac depoſita reddere. Nã hæc facere aliqñ iuſtũ, aliqñ vero iniuſtum eſt. (Referri.n. decet) Affert rõnem. quare iuſtũ eſt ea negare, q̃ ad fidem pertinent, & veritatem, qm̃, inquit, omnia referri debent ad ea, quæ de iuſtitia dicta ſunt, vt nec ui noceatur, ſi aũt reddere depoſitum furioſo, aut enſem nocet illi cui redditur iuſtum eſt non reddere, & eſt offm̃ à circunſtantia. conſulere.n. alterius utilitati debemus, & hr̃e rõnem tpis, perſonæ, & aliaꝝ circunſtantiaꝝ. (Referri) Quod referantur ad ea, quæ dicta ſunt, & ita agantur, vt ne cui noceatur. omnia .n. quæ aguntur ad illud iuſtitiæ fundamentum referenda ſunt. (In principio) .ſ. diſputationis de iuſtitia. (Vt cõi utilitati ſeruiatur.) Vt omnia fiant cõis vtilitatis cauſa. (Ea). ſ. fundamenta iuſtitiæ. (Cõmutantur tpe). i. aliqua tpis ꝯdõne, & circunſtantia, quæ efficit, vt id, quod prius offm̃ erat, ſit contra offm̃. (Offm̃) Honeſta illa actio, quæ eſt ſm virtutem, mutatur dico, ut non ſemper ſit idem, & ut nõ ſemper idem agere debeamus pp circunſtantias. & probat hoc dicens. poteſt.n. accidere. (Conuentum) Pro pacto nudo hic accipitur, ſed alibi poteſt referri ad vtrunque. Nam conuentionis verbũ, auct. Vlp. eſt gñale ad oĩa pertinens, de quibus negocij contrahẽdi, tranſigendiq. cauſa conſentiunt, q inter ſe agunt, & affert exẽplum Neptuni, & Theſei, cui Neptunus pmiſit ſe tria conceſſurum, q̃cunque optaſſet. Primũ, optatum fuit, vt labyrinthi reſoluris ambagibus Minotauꝝ ſuperaret. Secundũ, vt deſcenſus daretur ad inferos. Tertium, vt Hippolytus filius ex Amazone accuſatus a nouerca Phædra, qđ ſe de ſtupro ꝯtempellaſſet, diſcerperet, in quẽ curru p litus vectũ Neptunus belluas marinas immiſit, q̃bus eq̃ territi Hippolytũ diſtraxerũt, & ſic Theſeus pr̃ incidit i luctus. Si igr̃ Neptunus pmiſſum nõ feciſſet, ab offõ minime diſceſſiſſet, imò ſaluti vtriuſq; cõſuluiſſet, fuiſſetq. offm̃ a circũſtantia. (Optatis) q̃ optauerat, & elegerat. (Hoc erat tertiũ) Poſtremũ, & vltimũ. (Luctus) pp interitũ filij, qm̃ luct⁹ eſt ægritudo ex eius q charus fuerit, interitu acerbo. Plato in 3. de Leg. monet, nõ eſſe pcandũ, conandumq., vt voluntatẽ noſtrã cuncta ſequantur, ſed vt prudentiã noſtrã voluntas. Itaque tã ciuitati quã ſingulis p̃candum, ſtudendumq., vt mentẽ habeant, pr̃ aliqñ ſiue ſenex, ſiue admodũ iuuenis, cum nec honeſtoꝝ, nec iuſtoꝝ quidq̃ cognoſcat ſic effectus, ut Theſeus ad infelicem Hippolytum id impenſius imprecatur. (Nec pmiſſa igr̃) Concludit hanc partem datq. gñale præceptum. (Nec ſi plus) Hæc eſt alia circũſtancia qua p̃cipitur fidem aliq̃ñ non ſeruandam. (Cõtra officium eſt) Aliud p̃ceptũ ſeruandum, cum q̃s aliq̃d promiſerit, quod plus noceat promittẽti, quam illi, cui pmiſſum eſt. Vnde dicit Sen. deferentẽ vis tnaint excuſat. (Anteponi) Quod anteponatur. (Vt ſi cõſtitueris) Promiſeris, & cõuentionem feceris. (Aduocatũ) Aduocatus gñale nomẽ eſt, & non tm̃ ſignificat eum, q alterius cauſam agit, ſed quicũque adeſt alteri in cauſa, officij gratia aduocatus appellatur, et ſi nihil dicat, aut agat, q tñ paratus ſit defendere. patronus proprie eſt, q agit cauſam accuſati. (Aduocatũ) Fautorem, & defenſorẽ. (In rem præſentem). i. terminos agroꝝ inſpiciendos, ſic intelligitur in rem p̃ſentem, & ex iure ſumitur. Nam iudex, ſiue arbiter di ire in rem pręſentem, cũ accedit ad locum, de quo eſt cõtrouerſia. In oratione pro A. Cecinna Volaterrano ait, Placuit Cecinnæ de amicoꝝ ſententia conſtituere, quo die in rem p̃ſentem veniretur: Liu. lib. 33 dicit, Rũderi legatis vtriuſq; partis placuit miſſuros ſe in Afri. q inter populum Carthagineñſem, & regem Maſſiniſſam in re præſenti diſceptarent. Et lib 48. eodem anno inter populum Carthaginenſem, & Regem Maſſiniſſam in re præſenti diſceptatores Romani de agro fuerunt. Et Valer. lib. 7. Cum Labeo in rem præſentem veniſſet. In rem præſentem, inquit Sen. venturus fuit, ſed iter æger filius, & puerpera vxor tenet, omnia eſſe debent, quæ fuerũt cum promitterem, vt promittentis fidem teneam. Et alibi, in rem pręſentem venias oportet, primum qa homines plus oculis, quam auribus credunt. (Interim) Anteq̃ eas in rem præſentem, & locum, de quo eſt cõtrouerſia. (Iam illis promiſſis) Nunc ponit ea promiſſa quæ nullo modo ſeruanda ſunt. promiſſum eſt per ſtipulationem, quæ pficitur p præcedentem interrogationẽ, & ſubſecutam rñſionem. (Non eſſe ſtandum). i. illa promiſſa non eſſe ſeruanda. ille ſtat promiſſis, q promiſſa facit. (Metu) Timore aliquo. (Iure prætorio) Boni prætoris, ſemper fuit hoĩes pluribus modis circumuentos reſtituere, ſiue metu, ſiue alterius calliditate inciderint in deceptionem. Ius prætorium dr̃, quod prætores quaſi miniſtri iuris ciuilis (erant.n. iudices, vel adiuuandi, vel ſupplendi, vel corrigẽdi iuris ciuilis gratia) introduxerunt pp vtilitatem publicam, quod & honorariũ appellatur ab honore i. magiſtratu. Ait prætor, inq̃t Vlp. lib. 4. digeſtoꝝ, quod metus cauſa geſtum erit, ratũ non habebo. olim ita dicebatur, quod vi metus ue cauſa. Vis.n. fiebat mentio, pp neceſſitatem impoſitã contrariæ volũtati. Metus eſt inſtãtis periculi vel futuri cauſa mentis trepidatio, ſed detracta eſt vis mẽtio, q̃a quodcunque vi atroci fit, id metu quoque fieri vr̃. Paulus ait, Vis eſt maioris rei impetus, q repelli non poteſt. Vlp. ait, Si q̃s vi compulſus aliq̃d fecit, per hoc edictum reſtituitur. Sed vim accipimus atrocem & eã quæ aduerſus bonos mores fiat, non eam, quã magiſtratus recte intulit. iure. ſ. licito, & iure honoris, quem ſuſtinet. Põponius ſcribit hoc edictum locum hr̃e, ſi forte mortis aut verberũ terrore pecuniam alicui extorſerit aliq̃s. Caius ait: Metũ non vani hoĩs, ſed qui in hoĩe conſtantiſſimo cadat, ad hoc edictũ ptinere dicemus. Verba alterius edicti, Quæ dolo malo facta eſſe dicẽtur, ſi de his rebus alia actio nõ erit, & ſi iuſta cauſa eſſe videbitur iudiciũ dabo, inq̃t prætor. Hoc edicto dicit Vlp. p̃tor aduerſus varios & doloſos, q alijs obfuerũt, calliditate quadã ſubuenit, ne vel illis malitia ſua lucroſa ſit, vel iſtis ſimplicitas dãnoſa. prætores reſcindebant quæ erãt geſta metu, quæ aũt dolo promiſſa, & acta tam à prætore, quam a legibus

Furor qđ ſit.

Cõuentio ad quæ attineat.

Aduocat⁹ à patrono in quo diſferat.

bus ſoluebantur. [Pleraque) Maior pars. [Liberantur) Reſcindũtur, reſtituuntur. Prætorum edicta, inquit Iuſtin. non modicam iuris obtinẽt auctoritatem, hoc ius honorarium ſolemus appellare, quia qui honores gerunt .i. magiſtratus, auctoritatem huic iuri dederunt. erat prætor Vrbanus, eo q̃ in vrbe ius diceret, & Peregrinus eo q̃ plerunque inter peregrinos ius diceret.

ADDI. SEd incidunt ſæpe tpa) Interueniunt variæ tpum qualitates, ꝯdõnes & naturę. T pibus igitur officia mutari oñdit, nec eſſe leuitatis, & ſtoliditatis, ſed conſtantiæ, actisq. iudicij mutare tpibus conſilium, easq. actiones ponit Cic. q̃ ſimpliciter, & abſolute. i. ſm ꝓpriam vim, atque naturã æſtimatæ officioſæ non ſunt, ſed fiunt a ꝯdõnibus ipſas ambientibus & circunſtantibus. quapp officia dñr à circunſtantijs, q̃ ad imitationem Plat. in j. de rep. & Poſſidonij, conſtituit, nã ſcribens ad Att. de lib. Poſſidonij dicit. Velim cohortare Athenodorũ, vt Poſſidonij librũ q̃ primũ mittat, in eo. n. eſt de offõ ſm circunſtantiã. [Bonum) Fidũ, integrum. [Depoſitum) Fidei cõmiſſum, & cõmendatum ad tps. [Furioſo) Inſanienti, mente capto. [Veritatem) Conſtantem affirmationem. [Fidem) Stabilitatem ꝓmiſſionis, & conuentionis. [Negare) Quod refertur ad veritatẽ. [Non ſeruare,) Ad conſtantiam fidei. [Sit iuſtum.) Honeſtũ, vtile, decorũ, rõne circunſtantiarum. Sen. ſic pſcribit, Quicqd mutatur, libertatẽ facit de integro cõſulendi, & mea fides liberat, non eſt turpe cũ te mutare conſilium. [Referri) Reuocari, tanq̃ ad finẽ reduci, atque dirigi ad vtilitatẽ alterius, & noſtrã. [Fundamẽta) Principia, & capita. [Cõi) Gñali, & ad vtrũq; ptinẽti. i. ad repetentẽ depoſitũ, atq; negantẽ. [Ea) Fundamẽta. [Mutatur) .i. ſi nocet alicui, aut cõi vtilitati nõ conſulitur. [Tpe) Conditione, qualitate, ſorte, ac natura tpis. [Officium) Actio, quæ fit tpe indecens, quæ prius erat decens.

FRAN. MAT. N. SEd incidunt ſæpe tpa,) Si lucet æquitas ipſa p ſe, dubitatio vero cogitationẽ ſignat iniutiæ, ergo ſeruanda ſemp ſunt, q̃ iuſta vñr. Non ita inqt Cic. qm̃ ſæpe incidunt tpa qbus q̃ per ſe iuſta ſunt, ad aliũ relata efficiuntur iniuſta, & ſtatim exẽpla ſubiungit. Tpa aũt, hic tpm caſus accipimus, & rõnes, qualitates quoque ſeu occaſiones quas græci uocant καιροὺς. [Eoque) Quem vere bonum dicimus, bonus & iuſtus conuertuntur vt ſupra diximus, & bonus dr̃, qui iuſtus ht̃. [Contraria) Nam p ſe, & naturaliter iuſta, caſu fiunt iniuſta. [Vt non reddere depoſitum) Æquum eſt reddere depoſitum ſimpliciter, & per ſe, ſi vero, qui apud te pecunias depoſuerat, ſorte hoſtis patriæ factus, depoſitũ repetat, non reddere ęquum eſt. Tps. n. accidit, quo receptis pecunijs, patrię nocere poſſit, cõparato illis exercitu. Recte Cic. depoſiti elegit exẽplum, in cuius fraude maximum eſt pctm̃, vt ſi in maioribus rebus ꝑmutare officia cõtingit, nullum ſit dubium ẽt in minoribus ꝑmutari. [Furioſo) Furioſus eſt qui inſanus eſt, & animi morbo uexatur. Enſem apud te amicus reliquit dum compos mentis eſſet, ad certam diem redditurũ te illi promiſiſti, furore corripitur, enſem repetit, quo fratrem, aut parentem vult occidere, aut ẽt ſeipſum, non reddis, recte facis. mutatum. n. eſt tps, imò peccares ſi redderes. [Ad veritatẽ) In rebus, ſicuti in depoſito. [Fidẽ) In verbis, ſicuti in ꝓmiſſo. [Ne cui noceatur,) Vt noceretur ſi furioſo gladius redderetur, & cõi utilitati non ſeruiretur, ſi ei, q patriæ hoſtis factus eſt, pecunia redderetur. Negare uel mitigare tranſire à iuſto ad id quod iniuſtum eſt. [Poteſt n. accidere &c.) Quoties promittimus quippiam, aut præuidere, & pſcire futurũ ex promiſſo damnum licet, aut non, ſi licet, poſtq̃ promiſſum qppiam eſt, aut ſm honeſtatem irrita ſit promiſſio, aut contra, ſi irrita ſit, non implere iuſtum eſt, ſi irrita non ſit, implere neceſſe eſt. Rurſus ſi præſcire potuimus, ſm religionem, quæ iuris naturalis pars eſt, ſeruare non cõpellimur, ſm vero ius ciuile cõpellimur. id. n. conuentionem, aut nunq̃, aut perrarò diſſolui patitur, & vt lites tollantur, & vt in gerendo negocio cautior quiſque ſit ſm æquum, & bonum, ſi neque pſciri, neque prẹuideri futurũ damnũ potuit, & ꝓmiſſis nõ ſtari iniuſte non ſit, & iccirco nõ eſſe implẽdum ꝓmiſſum Cic. inqt, quoties, aut ei, cui ꝓmiſſum eſt, aut ei, qui promiſit, nociturũ cognoſcitur. [Conuentum) Pacto, latius conuentionem patere dicimus, & gñalem eſſe. [Nam ſi, vt in fabulis) Exemplum eſt ꝓmiſſi cuius euentus præſciri non potuit, vt ſeruandum ppea non fuerit, nocuit enim. i. illi, cui promiſſum fuerat. Quod ſi ſeruatum non fuiſſet, minime nocuiſſet. Fabula nota eſt, quam Sen. in Hippol. ſcr. Quõ Phædra Theſei vxor marito ab inferis redeunt, falſo Hippolytũ accuſauit, q̃ vim ſibi voluiſſet inferre, cum ſceleratæ illius uoluntati caſtiſſimus adoleſcens morẽ gerere recuſaſſet, quare iratus Theſeus cum tria ſibi Neptunus qcunque peteret p Stygiam iurans paludẽ impleturũ ſe ꝓmiſiſſet, & duo iam pſoluta eſſent. Tertiũ poſtulauit, ut Hippolytũ pderet. Ille dũ curru adoleſcens iuxta mare veheret, Phocas, marina monſtra equis obiecit, quibus territi diſtrahi cœperunt, & Hippolytum lacerauerunt. [Ea tribus. n. optatis) Quæ duo priora fuerint non ſatis conſtat. Quidam dñt primum fuiſſe optatũ victoriam de Minotaurõ: ſecundũ, victoriam de Amazonibus, alij dñt aliter, & vnum ex optatis uolũt fuiſſe ut latrones opprimeret q itinera Athenas ducentia obſidebant. alij reditum ab inferis malũt. Fuit Aegei filius, Neptuni nepos Theſeus, cuius vitã Plutar. ſcripſit. [In maximus luctus incidit.) Cũ cognouit, falſo accuſatum filiũ, id faſſa eſt Phędra, q̃ dolore compulſa laqueo ſe ſuſpẽdit. [Nec promiſſa) Concludit, & non ſeruanda dicit ꝓmiſſa quę his inutilia ſint, q bus promiſſa ſint. [Nec ſi plus tibi &c.) Aliud tps quo ſeruari promiſſa nõ debent, ſi inqt plus tibi nociturũ eſt ſi promiſſa impleas, quã illi profuturum, cui promiſiſti, ſeruare non debes, qm̃ maior vtilitas minori anteponẽda eſt. [Vt, ſi conſtitueris te cuiptam aduocatum) Exẽplum eſt, qđ p ſe ſatis patet. [Aduocatum) q defendit alterum in iudicio, aut patronus dr̃ ſi orator eſt aut aduocatus, ſi aut ius ſuggerit, aut præſentiam ſuam commodat amico, aut procurator ſi præſentis cauſam nouit, & ſi tuetur vt ſuam. Auctor Aſconius Pædianus. [In rẽ pręſentem) pręſentem ait aduocatũ, q nun ius ſuggerat, ſed pſentiam ſuam cõmodet, & melius ſic diſtinguis q̃ ſi præſentem ad rem referas grauiter, ſi leniter, ægrotaret contra officium eſſet.

ASCEN. SEd incidũt ſæpe tpa, &c.) Docet officium mutari poſſe mutata conditione tpis, aut noſtra aut eorum qbus impendẽdum eſt. Nihil. n. vtile faciendum, qđ plus noceat facienti quã profit ei cui fiat. Ordo igitur talis eſt: Sed tpa ſæpe incidunt .i. pręter opinionem eueniunt, cum. i. qñ ea quę vñt maxime digna eſſe hoie iuſto, eo. ſ. quem dicimus virum bonum, cõmutantantur, & fiunt contraria, ita ſup. vt iuſtum ſit interdũ nõ reddere depoſitum, ne ꝓ & non facere furioſo promiſſum; q; pro &, negare, & non ſeruare interdum ea, quæ ptinẽt ad veritatẽ & fidẽ. Enim pro qa, decet. i. decus eſt referri. i. vt Galli dñt reportari ad ea fundamẽta iuſtitiæ, quæ ego ꝓpoſui in principio. Primũ, vt ne cui. i. vt nõ alicui noceat. Deinde vt ſeruiatur. i. vt ſeruitiũ fiat cõi vtilitati. Cõmuni, qñ ea ſup. fundamenta commutantur tpe .i. per aliquem euentum. tpe officium commutatur ita ſup. vt non ſemper ſit idem.. Poteſt. n. accidere .i. ſic euenire aliquid promiſſum. Conuentum. i. pactum inter hoies ut id effici. i. quod illud efficiatur, ſit inutile, vel ei cui ꝓmiſſum ſit, vel ei q ꝓmiſerit. Nã ſi, vt eſt in fabulis, Neptunus deus maris nõ feciſſet Theſeo qđ ꝓmiſerat, ipſe Theſeus nõ eſſet orbatus Hippolyto filio ſuo. Enĩ, ꝓ qa, vt. i. quẽadmodũ ſcribitur ſup. in fabulis hoc qđ Theſeus iratus optauit de interitu Hippolyti erat tertiũ ea tribus optatis, q̇ ille Neptunus facere ꝓmiſerat, quo. ſ. optato, impetrato .i. obtẽto ipſe incidit in maximos luctus, igr̃ nec ꝓmiſſa ſunt ſeruanda his, q bus ꝓmiſeris, ſi ſint inutilia, nec ſi noceant plus tibi quã ꝓſint illi cui ꝓmiſeris. Cuius ratio eſt, qa cõtra offm̃ eſt, maius dãnũ anteponi. i. pferri minori, ſup. dãno, vt ſi cõſtitueris te eſſe venturũ in rẽ. i. in litẽ pñtẽ alicui aduocatũ, atq; filius tuus ſup. cœperit interim grauiter ægrotare, nõ facere qđ dixeris. i. nõ pſtare patrociniũ nõ ſit contra offm̃ qđ ꝑ & ille cui ꝓmiſſum ſit diſcedat magis ab offõ. Si qratur. i. cõqueratur & plãgat ſe deſtitutũ ſup. eſſe a te. Quis nõ videt tam nõ ſtandũ eſſe. i. qđ non debeat ſtare & ſimiliter inhæreri illis ꝓmiſſis, q̇ qs ꝓmiſerit exñs coactus, metu aut deceptus dolo? q. d. nemo. Quæ qdẽ ꝓmiſſa liberãtur, pleraque. i. valde multa, iure ꝑtorio. i. q̃ ꝑtor æqtate motus cõſtituit in caſib9 emergẽtibus, & nõnulla, legib. ſup. ſcriptis.

DOCT. interpr. SEd incidunt) Iuſtum ex circunſtantijs, id vero ẽt ad ſummam iuſtitiæ legem referendum eſt, ne qs lædatur. Nam inferiores leges oẽs ita demũ ſequendæ ſunt, ſi cum ſumma illa cõſentiant. At depoſitum gladium ſi reddas furioſo, ſummã legẽ violaueris. [Ex tribus. n. optatis) Optauerat Theſeus à Neptuno, vt Minotaurũ cõficeret, ut adiret inferos, vt Hippolytus diſcerperet. [In rẽ pñtem) In iudiciũ, nam in ipſis finibus primũ diſceptabatur.

Tres gratia data ſunt Theſeo à Neptuno.

ARGVMENTVM.

In iudicialibus officijs æquitas ſpectanda, non verbis inhærendum.

EXISTVNT etiam iniuriæ ſæpe calũnia quadam, & nimis callida, & malitioſa iuris interpretatione. ex quo illud, Summum ius, ſumma iniuria, factũ eſt iam tritum ſermone prouerbium. quo in genere etiam in republica multa peccãtur, vt ille, qui,

cum triginta dierum eſſent cum hoſte pactæ induciæ, noctu populabatur agros, quòd dierum eſſent pactæ, non noctium induciæ. nec noſter quidem probandus eſt, ſi uerū eſt, Q. Fabium Labeonem, ſeu quem alium, (nihil enim præter auditum habeo) arbitrum Nolanis, & Neapolitanis de finibus agri à Senatu datum, cum ad locum veniſſet, cum vtriſque ſeparatim locutum, ne cupide quid agerent, nec appeterēt, atque vt regredi, quàm progredi mallent: id cum vtrique feciſſent, aliquantum agri in medio relictum eſt. itaque illorum fines, ſicut ipſi dixerant, terminauit: in medio relictum quod erat populo R. adiudicauit. decipere hoc quidem, non iudicare eſt. quocirca in omni re fugienda eſt talis ſolertia. Sunt autem quædam officia etiam aduerſus eos ſeruanda, à quibus iniuriā acceperis. eſt enim vlciſcendi, & puniendi modus: atque haud ſcio, an ſatis ſit eum, qui laceſſierit, iniuriæ ſuæ pœnitere, vt ipſe ne quid tale poſt hac committat, & ceteri ſint ad iniuriam tardiores.

PETR. MARS.

EXISTVNT) Emergunt, apparēt. (Calumnia) Dr̄ falſa accuſatio, hic accipitur pro quadā iuris ſubtilitate fraudulēta, & iniqua interpretatione, cū.ſ. exponitur eius in eā partem ad quā non pōt recte accōmodari. (Nimis callida) Aſtuta callidi dñr illi, quoꝝ vt manus opere, ſic aius vſu cōcalluit. Multi nimia rigide interpretantur iura, & magna interdū malitia vtū tur quæ eſt contraria prudentiæ, iuſtitiæ, & æquitati. (Malitioſa) ſubdola, & fraudulenta, quæ ad malū, & iniuriam, non ad æquitatem tendit. (Ex quo) pp hoc, qa aliqui nimis callide, & malitioſe interpretātur iura, ſequentes tm̄ verba legis, & non conſiderātes æquitatē legis emendatricem, & ēt mentem ipſius legumlatoris. (Summū ius) Cum oīa ſecundum literam interpretari volumus, cū magna rigiditate, vt æquitas locum non habeat. Vnde inqt Ariſt. in Ethicis, cū lex ſit vniuerſalis. opus eſt interdum adhibere bonum virum, & æquum, q legem emendet, inde ſunt decreta. Lex vetat neminē peregrinum debere mœnia aſcendere tpe belli, hoſtis muros aſcendit clam, peregrinus qdam id videns muros aſcendit, hoſtē deiecit, vrbem liberat, acceſſitus capitis, lex iubet, vt ſecuri feriatur. Vir bonus, & æquus legē corrigit, & facit decretū vt ille tunc non moriatur, q peperit ſalutē ciuitati. Si igitur non ſummū ius vim ſuam habuiſſet, ſumma iniuria peregrinus fuiſſet affectus, & ſic de ſimilibus. (Iam triginta) Vſitatum. Terent. ait. Summum ius, ſumma malitia. Col. dicit lib. j. Nec ſane vindicandum eſt nobis qdqd licet. Nam ſummum ius antiqui ſummam putabant crucem. (Quo in gñe) Malitioſa.ſ. iuris interpretatione, & calliditate. (In remp.) In his, quæ pertinent ad remp. non ſolum in priuatis, & ponit exemplum. (Induciæ) Inducias appellamus pacem ad tps factam. Lycaon inducias inuenit, Ser. ait lib. 9. memoriæ prodidit Ephorus Thraces factis erga Bœotios inducijs, noctu incurſationes egiſſe, cum ſecurius, & negligentius expeditionem agerent, perinde ac pace iam facta, eos vero Bœotij cū propulſaſſent, quererenturq́. quòd inducias violaſſent, illi non uiolaſſe rñderunt, dies .n. pepigiſſe, noctu aūt incurſaſſe dicentes. Vñ vulgatū eſt ꝓuerb. Thracium cōmentum. Ab Ephoro igitur potuit Cic. hanc hiſtoriam accipere. Induciæ, auct. Aurelio Opilio, dñr cum hoſtes inter ſe vtrinque vltro, citroq́. alteri ad alteros impune, & ſine pugna ineunt, ideo inquit ab eo factum eſſe nomē vr̄ quaſi initus, atque introitus. (Ille) Thrax miles pugnās cum Bœotijs. (Populabatur) Deuaſtabat incurſando. (Agros) Bœotioꝝ.ſ. (Nec noſter quidem) .i. Rom. & Italus. Q. Fabius Labeo, de quo Val. Max. loquens de vafre factis ait, Q. Fabius Labeo arbiter à Senatu finium conſtituendorum inter Nolanos, & Neapolitanos datus, cum in rem pn̄tem veniſſet, vtroſque ſeparatim monuit. (Nihil habeo præter auditum) .i. de hoc nihil legi, & nihil ſcio, niſi qđ audiui fuiſſe Labeonē, Labeones dīr à Labioꝝ magnitudine. (Arbitrū) Qui deberet diiudicare, de finibus agroꝝ. (Ad locū) Ad fines agroꝝ, & in rē pn̄tē. (Vtriſque) Nolanis, & Neapolitanis. (Ne cupide) Auide, atque auare. (Nec appeterent,) Quod ad ipſoꝝ fines non pertineret. (Regredi) Intra ſuos fines redire, quā progredi in alienos. (Id) Regredi intra ſuos fines. (Terminauit) Terminos conſtituit. (Ipſi) Neapolitani, & Nolani q regredientes potius, q̄ ꝓgrediētes,

Labeones qui dicantur.

ne qd cupide viderentur agere, dixerunt ita dr̄e fines cōſtitui, expectantes arbitriū, & æqtatem de agro, q in medio relictus erat, quem Labeo malitioſus neutris adiudicauit, ſed P.R. Ceteꝝ, inquit Valer. ſic circūuenti Nolani, & Neapolitani q̄ri nihil potuerunt ſm ipſoꝝ demonſtrationem dicta ſn̄ia, improbo tñ præſtigioꝝ gn̄e nouū ciuitati noſtræ vectigal acceſſit. (Decipere) Nā fraus, & deceptio fuit illa, non iudicium. Vnde Labeo plecti merebatur, qm̄ vtroſque ſeparatim callide monuerat, ut quid cupide agerent, & vt potius regrederentur, q̄ ꝓgrederentur, q̄ verba ad id ſpectabant, vt illi plus agri in medio relinquerent quē ipſe nouo vaframento Romanis adiudicaret. (Talis ſolertia) Tale acumē, iudiciū, & malitia. (Sunt aūt quędā officia) Præcipit nūc qd agendum ſit aduerſus illos, qui nobis iniuriam intulerunt, & vult quod hoies puniantur pro rōne delicti, aliter fiet iniuria, ſi maius ſupplicium irrogabitur, q̄ lex iubet. (Vlciſcendi) Quantū ad priuatum hoiem. (Puniendi) Ad publicas leges. (Modus) Mēſura qdam, & ratio. nō debemus excedere modum in puniendo. Vñ ſi qs meretur cædi pugno, non debet cōfodi enſe, & aliud eſt, violare hoiem priuatum, & aliud publicū, & ꝓ modo peccati debet eſſe menſura pœnæ. (Atque haud ſcio) Potuiſſet aliquis dicere, ſatis eſt eū pœnitere, q intulit iniuriam, ut clementia locū habeat, q̄ maxime principē decet, & qua Cæſar apprime claruit, inquit Cic. neſcio an ſit ſatis, ſed melius eſt, ut auctores iniuriarum puniantur, quo ceteri ad delinquendū fiant tardiores, & ad iniuriā inferendā & ſontes puniendi ſunt, ut iuſtitia locum habeat, & ceteri metu pœnæ ab iniuria deterreantur, quantū ad iniuriā ſufficit auctorē iniuriæ pœnitere, ſed quantū ad exēplū alioꝝ, nō vr̄ eſſe ſatis, tñ nō audet Cic. prohibere clementiā. Plato lib. 9. de Leg. agēs de pœnis & ſupplicijs dicit, Puniri ceteris ꝓſunt, qppe hoꝝ exēplo alij a ſceleribus deterrētur, & improbis viris ciuitas ipſa mūdatur. hæc Plat. Eadē ſcr. Sen. differēs de clemētia ad Ner. Cato dicebat oibus, q ab offō diſceſſiſſent, ſe duntaxat excepto facile ignoſcendū eſſe. dicebat ēt, ſe grā quā ex bn̄ factis expectaret priuari malle, quā pœnā nō dare q ex malefactis ſibi deberet.

FRAN. MAT.

IAm illis &c.) Dixit officia mutari tpibus, nūc dicit de his ꝓmiſſis, q̄ metu, vel dolo malo facta ſeruare nequaq̄ tenemur. (Quę coactus qs metu) Quicūque metu aliqđ ꝓmittere coactus fuerit, implere ꝓmiſſum nō tenetur. Nā prætor ait, Quod metus cauſa geſtū erit ratum nō habebo, olim ita dicebatur, Qđ ui metus ue cauſa. Vis .n. fiebat mentio pp impoſitam neceſſitatē contrariā voluntati. Metus eſt inſtantis periculi, vel futuri cauſa mentis trepidatio. Vis aūt eſt maioris rei impetus, q repelli non pōt, & vim ſi qs ea cōpulſus aliquid fecit atrocē accipimus, & eā q aduerſus bonos mores fiat, non eā, quam magiſtratus recte intulit iure licito, & iure honoris quē ſuſtinet, ſed poſtea detracta eſt uis mentio. Metū vero non quēlibet timorem accipiendū Labeo ait, ſed maioris mali: Caius metū accepit non vani hoīs, ſed q merito in hoie conſtātiſſimo cadat. Iulianus metū pn̄tem vult intelligi, non ſuſpicionē inferendi eius, idem & Pomp. ſenſit, ait .n. metum illatum accipiendum .i. ſi illatus eſt timor, ſed de hac re multa legimus libro digeſtorum quarto, vbi ad edictum ſcribunt iureconſulti de eo quod metus cauſa geſtū eſt. (Dolo) Malo, ait prætor q̄ dolo malo facta eſſe dicentur, ſi de his rebus alia actio fuerit, & iuſta cauſa eſſe videbitur, iudicium dabo: Dolus malus fit ex calliditate, & fallacia & vt Pedius ait dolo malo pactum fit quoties circunſcribēdi alterius cauſa aliud agitur, aliud agi ſimulatur. Seru. ita diffinit, Machinationē quādā alterius decipiēdi cauſa cū aliud ſimulatur, & aliud agitur. Labeo aūt poſſe, & ſine diſſimulatione id agi, [illegible] circūueniatur, & ſine dolo malo aliud agi, & aliud ſimulari, ſicut faciunt, q p hmōi diſſimulationē deſeruiunt, & tuētur vel ſua, vel aliena. Itaque ſic ipſe Labeo diffinit dolū malū eſſe oēm calliditatem, fallaciam machinationē ad circūueniendum, fallendum, decipiendum, alteꝝ adhibitā. Labeonis diffōnem veram eſſe, inqt Vlp. non fuit aūt contentus prætor dolum dicere, ſed adiecit malū, qm̄ veteres ēt bonum dolum dicebant & ꝓ ſolertia hoc nomen accipiebant, maxime ſi aduerſus hoſtem latronem ue quis machinetur. Vlyſſes apud Hom. nomen, & patriam ab Alcinoo rogatus ſic reſpōdit: [illegible] gloriatus eſt quod dolis inter homines præſtaret. (Iure prætorio) Edictis, exceptionibus, & formulis prætoꝝ, ut ſupra de dolo malo penes vrbanū prætorem, q creatus primum eſt cū conſules auocarētur belli, neque eſſet q in ciuitate ius diceret poſſet, ois publici priuatiq́. iuris prās fuit ſoli ius cōdere, vetera abrogare facultas conceſſa eſt, qdqd aūt edixiſſet ob ipſius honorem ius honorarium vocabatur. (Nonnulla legit) Iure ciuili Caius lib. 2. digeſtoꝝ, cōtra iuris inquit regulas pacta cōuenta rata

non

non hñt, veluti ſi pupillus ſine tutoris auctoritate pactus ſit, ne à debitore ſuo peteret, tñ nec ſolui ei ſine tutoris auctoritate pōt (Exiſtunt aūt &c.) Dicit calūnia, hoc eſt malitioſa & falſa iuris interpretatione ſæpe iniuriā fieri, id quō accidat, exēplis probat, ſignat calumnia ēt falſam & fraudis plenā accuſationē quoties criminis eius quiſpiā inſimulatur à quo lōge abeſt, græci eā διαβολὴν vocāt, & nimis callida interpretatio eſt calūniæ. (Ex quo illud ſummū ius &c.) Terentij eſt, q verum inq t eſt illud Chreme quod dici ſolet, Sūmum ius maxima eſt malitia. Terēt. ab Heſiodo acceperat. Nō. n. legis verbis & aſperitati ob temperandū ſemper eſt, ſed æqtate interdū, quæ mitigatio legis eſt, vtendū, accidit. n. ſæpe, vt q ſeruare p oīa legem velit, & ab eius rigore nihil declinare is nō ius faciat, ſed iniuriā. (Qui cū triginta &c.) Thraces cū Bœotijs pugnabāt, factis aūt inducijs noctu incurſationes egerūt. Cumq. ſecurius, & negligētius expeditiones agitarent: perinde ac pace iā facta, eos vero Bœotij ꝓpulſaſſent, quererenturq. quod inducias violaſſent; illi nō violaſſe rñderunt. dies. n. pepigiſſe, noctu aūt incurſaſſe. Vnde vulgatū eſt prouerb. Thracium cōmentum. auctor Ser. Inducias M. Varro duobus modis diffiniuit, dixit enim, Induciæ ſunt pax caſtrēſis paucoꝝ dierū, & induciæ ſunt belli feriæ: Neutra diffinitio plena, aut ꝓbata Gellio vī eſſe, & dictas idē arbitrabatur inducias, & eaꝝ pactū eiuſmodi eſſe: vt in diē certum nō pugnetur, nihilq. incōmodi detur: ſed ex eo die poſtea vti iam oīa belli iure gerūtur. Græci ſignificātius ceſſationem iſtā pugnæ pactitiā ἐκεχειρίαν dixerūt exēpta vna litera ſonitus vaſtioris, & ſubiūcta lenioris, quod eo tpe non pugnetur, & manus cohibeātur. Nec vī quidem huius rei Cic. ſolus auctor, patet aūt ſatis per ſe. (Si verū eſt) Nullus ꝓbatus auctor tradiderat, ſed tñ vulgo ferebatur, ideo ait ſi verū eſt, & affirmare nō audet. (Nolanis, & Neapolitanis) Finitimæ ſunt vrbes, Nola & Neapolis, & Nola quidē non ꝓcul eſt à Veſeuo mōte, in Cāpania vtraq; eſt, arbiter is eſt in cuius fide litigantes ſe ponūt, à cuius ſnīa non eſt prouocatio ſi ex cōpromiſſo ad eū deuētū eſt. & ille, vt Pedius ait, recepiſſe arbitrium vī, q iudicis partes ſuſcepit, finemq. litibus ſnīa ſua ſe impoſiturū pollicetur. (Decipere) Hoc eſt litē alienam intercipiēdo, quod eſt non iudicis, ſed quadruplatoris, & deceptoris, vt de Rom. populo ait Liu. lib. 3. cū iudex ſumptus agrū ſibi adiudicauit de quo Ardeates, & Aricini ambigebāt, ſuadēte id fieri Scaptio Trib. pl. cōſulibus, & patribus inuitis, quare poſtea reſtitutus eſt. (Sunt aūt quædā officia) Dixit qbus adductis cauſis ad iniuriā faciendam hoīes traherent. nūc docet, quæ officia in eos ſeruanda ſint, à qbus læſi fuerimus. (Eſt. n. vlciſcendi, & puniēdi modus) Vere ſunt quædā officia aduerſus eos, à qbus iniuriam acceperis, ſeruanda, qm̄ modus eſt vlciſcendi, & puniendi, vbicunque aūt modus eſt, illic qſm̄ ſit, neceſſe eſt. Modus aūt ipſa eſt menſura, & mediocritas, in qua virtus conſiſtit. Quidqd modo ſubijcitur, & virtuti ſubijcitur. Cōuenit non excedere modum, ne maior ſit pœna delicto. (Vlciſcēdi) Vt ſatisfiat læſo (Puniēdi) Ne improbitas hoīum augeatur, ſi impuniti euaſerint. (Atque haud ſcio) Obiectioni occurrit. Dicere. n. quiſpiam poſſet, nunqd non remittenda iniuria eſt, ſi. n. q intulerit pœnitebit? dubitare ſe rñdet ſatis ne hoc ſit, & ſic non ſufficere innuit, ſiqs perſonā ſpectet læſi, ſatis illi eſt, ſi eū, q læſit, pœniteat læſiſſe. Nam neque Socrates, neque Stoici lędentē puniri volunt, & clementē oportet eſſe hoīem, qua uirtute dijs ęquatur, vt ait Claud. Sis pius in primis, nā cū vincamur in oī Munere ſola deoꝝ æquat clemētia nobis. Si vero pſonā lædentis qſpiā reſpiciat, nō ſatis eſt, ſi illū pœniteat, ne impunitus, iteꝝ ad iniuriā redeat, & ceteris exēplo ſit ad malefaciendū. Nā, vt ait Cic. Quod exēplo ſit, id ēt iure fieri putāt, & aliqd, atque adeo multa ſemp addunt de ſuo. Exigit itaque iuſtitia, vt puniantur q læſerunt ad ciuilis ſocietatis vtilitatē, & cōſeruationē, Solō aūt duabus reb' ciuitatē cōſtare dixit, pmio, & pœna, ſm perfectum officium ſatis eſt, ſi nocentem pœniteat. Secundū vero medium nō ſatis eſt.

ASCEN. EXiſtunt ēt &c.) Monet fugiendam eſſe iniuriam q̄ ex vaframento. i. calliditate quadam malitioſa vī hēre ſpēm æquitatis. Ordo eſt. Iniurię exiſtunt ēt ſępe, quadam calūnia & nimis callida. i. vafra, ſed malitioſa interpretatione iuris. Ex quo .i. ex qua re, illud prouerbium iam tritum .i. vulgatum ſermone, Summum ius, ſumma iniuria eſt, factum .i. ortum & natum, in quo gñe multa peccantur ēt in rep. i. deceptiones ſiunt ēt in publicis, non ſolum priuatis contractibus, ut ille .ſ. populus Thraciæ qui cum induciæ (quas Galli barbare treugas uocant) centū triginta dieꝝ eſſent pactæ cum hoſte ſ. cum Bœotijs, populabatur. i. depredabatur agros, quod. i. quia induciæ dieꝝ non noctiū eſſent pactæ. i. per pactum conſtitutæ. Nec noſter quidem. i. Romanus. ſ. Q. Fabius Labeo eſt probandus. i. approbandus & laudandus, ſi verum eſt, Q. Fabium Labeonem, ſeu. i. ſiue, quem. i. aliquem alium, (oſtendit quare dubitet, dicēs, enim, pro quia, ego nihil habeo ſup. teſtimonij aut certi de ea re præter auditum. i. duntaxat audiui factum eſſe) datum à Senatu R. ſcilicet. i. collegio Senatorum Nolanis, & Neapolitanis, populis illis Italiæ, arbitrum. i. iudicem arbitrarium de finibus agri de quibus contendebant, & ſi verum eſt, cum ad locum veniſſet ſeparatim cū vtriſque ſup. populis. ſ. Nolanis, & Neapolitanis locutum, cū. i. poſtq̄ veniſſet ad locum, ne agerent quid. i. aliquid cupide, & ne appeterent. i. vltra ſuum peterent quid. i. aliquid. Atque vt mallēt regredi. i. à iure ſuo recedere, & minus hēre quam iuſtum ſit, quam progredi. i. vltra ſuum exigere. Cum feciſſent vtrinque. i. ab vtraque parte. i. cum regreſſi eſſent, & à ſuo iure conceſſiſſent, aliquantulum agri relictum eſt in medio terminoꝝ .ſ. quos ſibi petierant, & ita terminauit ipſe fines illoꝝ ſicut ipſi dixerant, & adiudicauit P. R. illud quod erat relictum in medio. Sed hoc. ſ. facere, eſt quidem. i. certe decipere, non iudicare. Quocirca talis ſolertia. ſ. iniurioſa & malitioſa eſt fugienda in omni re. Sunt aūt quædam officia ſeruanda, & aduerſus .i. erga eos à quibus acceperis iniuriam. Eſt. n. modus. i. moderatio & certa menſura vlciſcendi, & puniendi. Atque haud. i. non ſcio ſatis. i. dubito an ſit ſatis eum qui laceſſierit. i. aliquem iniuria affecerit, pœnitere ſuæ iniuriæ, an ſup. melius ſit acrius puniri, ne. i. etiam ipſe ne cōmittat poſthac. i. poſt illud facinus quid. i. aliquid aliud tale, ut & ceteri ſint tardiores ad iniuriam, & ita erit conceptio numerorum, vel ſic, ut & ipſe ſup. ſit tardior &c.

Calliditatē ab officioſo vitā dā oſtēdit & quibus ſit ipſius indulgendū.

CVm hoſte pactæ induciæ) Vt homo pactus dicitur, cui promiſſum eſt aliquid, ita res pacta dicitur, quæ pacto promiſſa eſt. DOCT. interp.

INiuriæ ſuæ pœnitere) Quem pœnitet facti, is prope non peccauit. DOCT. interpr.

ARGVMENTVM.

HActenus de ciuili iuſtitia, nunc de bellicis officijs. Facit autem duo belli genera, quorum vtrique communia ſunt hæc, vt non niſi iuſtis de cauſis ſuſcipiantur, ne inferantur niſi rebus repetitis, niſi ſolenniter denunciata, vt rite gerantur, ne ſæuiatur ſupra modum in victos: humaniter etiam qui ſe dedant, recipiantur: fides hoſti etiam priuatim præſtetur, non modo in conuentu ſolennibus. Propria vero ſunt illa, vt cū hoc hoſtium genere, qui de imperio certant, humanius agamus, cum his qui vitam noſtram petant, ſeuerius.

1

ATQVE in rep. maxime conſeruanda ſunt iura belli. nam cum ſint duo genera decertandi, vnum per diſceptationē, alterum per vim; cumq. illud propriū ſit hominis, hoc belluarum: confugiendum eſt ad poſterius, ſi vti non licet ſuperiore. quare ſuſcipienda quidem bella ſunt ob eā cauſſam, vt ſine iniuria in pace viuatur: parta autem victoria, conſeruandi ſunt ij, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt: vt maiores noſtri Tuſculanos, Aequos, Volſcos, Sabinos, Hernicos in ciuitatem etiam acceperunt: at Carthaginem, & Numantiam funditus ſuſtulerunt: nollem, Corinthum: ſed credo illos ſecutos opportunitatem loci maxime, ne poſſet aliquando ad bellum faciendum locus ipſe adhortari. mea quidem ſententia, paci, quæ nihil habitura ſit inſidiarum, ſemper eſt conſulendum. In quo ſi mihi obtemperatum eſſet, ſi non optimā, at aliquam remp. quæ nunc nulla eſt, haberemus. & cum ijs, quos ui deuiceris, conſulendum eſt: tum ij, qui armis poſitis, ad imperatorum fidem confugient, quamuis murum aries percuſſerit, recipiendi ſunt. in quo tantopere apud noſtros iuſtitia culta eſt, vt ij, qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem recepiſſent, earum patroni eſſent more maiorum. ac belli quidem æquitas ſanctiſſime fœciali populi R. iure perſcripta eſt: ex quo intelligi poteſt, nullum bellum eſſe iuſtum, niſi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante ſit, & indictum. Pompilius imperator tenebat prouinciam, in cuius exer-

citu Catonis filius tiro militabat. Cum autem Pompilio videretur vnam dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimiſit: ſed cum amore pugnandi in exercitu remanſiſſet, Cato ad Pompilium ſcripſit, vt, ſi eum pateretur in exercitu remanere, ſecundo eum obligaret militiæ ſacramento; quia, priore amiſſo, iure pugnare cũ hoſtibus non poterat. adeo ſumma erat obſeruatio in bello mouendo. Marci quidem Catonis ſenis eſt epiſtola ad M. filium, in qua ſcripſit ſe audiſſe eum miſſum factum eſſe à conſule, cum in Macedonia bello Perſico miles eſſet. monet igitur, vt caueat, ne prœlium ineat: negat .n. ius eſſe, qui miles non ſit, pugnare cum hoſte. Equidem illud etiam animaduerto, q̃, qui proprio nomine perduellis eſſet, is hoſtis vocaretur, lenitate verbi triſtitiam rei mitigante. Hoſtis enim apud maiores noſtros is dicebatur, quem nunc peregrinũ dicimus: indicant duodecim tabulæ, Aut ſtatus dies cũ hoſte: itemq́., aduerſus hoſtem æterna auctoritas. quid ad hanc manſuetudinem addi poteſt, eum, qui cum bella geras, tam molli nomine appellari? quanquam id nomen durius effecit iam vetuſtas; à peregrino enim receſſit, & proprie in eo, qui contra ferret arma, remanſit. Cum vero de imperio decertatur, belloq́. quæritur gloria, cauſſas omnino ſubeſſe tamen oportet eaſdem, quas dixi paullo ante iuſtas cauſſas eſſe bellorum. ſed ea bella, quibus imperij gloria propoſita eſt, minus acerbe gerenda ſunt. Vt enim cum ciuiliter contendimus, aliter, ſi eſt inimicus, aliter, ſi competitor; cum altero certamen honoris, & dignitatis eſt: cum altero capitis, & famæ: ſic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum vt cum inimicis, gerebatur, vter eſſet, non vter imperaret; cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Pyrrho, de imperio dimicabatur. Pœni fœdifragi, crudelis Annibal, reliqui iuſtiores. Pyrrhi quidẽ de captiuis reddendis illa præclara ſententia eſt.

Nec mi aurum poſco, nec mi precium dederitis:
Nec cauponantes bellum, ſed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus vtrique.
Vos ne velit, an me regnare hera, quid ue ferat ſors,
Virtute experiamur. & hoc ſimul accipe dictum:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum eſt
Dono, ducite, doq́. volentibus cum magnis dijs.

Regalis ſane, & digna Aeacidarum genere ſententia. Atque etiam ſi quid ſinguli, temporibus adducti, hoſti promiſerint, eſt in eo ipſo fides ſeruanda: vt primo Punico bello Regulus captus à Pœnis, cum de captiuis commutandis Romam miſſus eſſet, iuraſſetq́. ſe rediturum, primum, vt venit, captiuos reddendos in Senatu non cẽſuit: deinde, cum retineretur à propinquis, & ab amicis, ad ſupplicium redire maluit, quam fidem hoſti datam fallere. † Secundo autem Punico bello, poſt Cannenſem pugnã, quos decem Annibal Romam adſtrictos miſit iureiurando ſe redituros eſſe, niſi de redimendis iјs, qui capti erãt, impetraſſent: eos omnes, Cenſores, quoad quiſque eorũ vixit, qui peieraſſent, in ærarijs reliquerunt: nec minus illum, qui iuriſiurandi fraude culpam inuenerat: cum .n. Annibalis permiſſu exiſſet è caſtris, rediјt paulo poſt, q̃ ſe oblitum neſcio quid diceret. Deinde egreſſus è caſtris, iureiurando ſe ſolutum putabat: & erat verbis, re non erat. Semper autem in fide quid ſenſeris, non quid dixeris, cogitandum. Maximum autem exemplum eſt iuſtitiæ in hoſtem à maioribus noſtris conſtitutum. Cum à Pyrrho perfuga Senatui eſt pollicitus ſe venenũ regi daturum, & eum necaturum: Senatus, & C. Fabricius perfugam Pyrrho dedit. Ita ne hoſtis quidem, & potentis, & bellum vltro inferentis, cũ ſcelere interitũ approbauit. † Ac de bellicis quidem officijs ſatis dictum eſt. Meminerimus autem, & aduerſus infimos iuſtitiam eſſe ſeruandã: eſt autem infima conditio, & fortuna ſeruorum: quibus, non male præcipiunt, qui ita iubẽt vti, vt mercenarijs ad operam exigendam, & iuſta præbenda. Cum autem duobus modis, id eſt, aut vi, aut fraude, fiat iniuria: fraus quaſi vulpeculæ, vis leonis videtur: vtrunque alieniſſimum ab homine, ſed fraus odio digna maiore. Totius autem iniuſtitiæ nulla capitalior eſt, quàm eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id tamen agunt, vt viri boni eſſe videantur. De iuſtitia ſatis dictum eſt.

† In nonnullis exẽplaribus manuſcriptis & ĩpreſſis, hæc nõ leguntur.

PETR. MARS.

ATQVE in rep.) Præcipit nunc conſeruanda eſſe iura belli, & officia, quæ in bello præſtari debent, ponens duo genera decertandi, docens etiã quare bella ſuſcipienda ſint, & quid ſit agendum parta victoria maxime. in primis, & ante omnia illi, qui ſunt in magiſtratu, & remp. gubernant, belli iura ſeruare debent. Veteres Romani nunquam ad bellum prodiere, niſi prius omnia rite peregiſſent. Vnde ſummo iure ſeruato, bellum gerentes victorioſiſſimi fuerunt. Nunq̃ placuit illis fraus, neque victoria, quamuis maxima, per fraudem, q̃ non hominum eſt, ſed vulpecularum. [Iura belli) .i. honeſtæ ſanctiones, & iuſta, præclaraq́. maiorũ inſtituta in gerendis bellis. [Per diſceptationem) Contentionem uerborum. [Per vim) Armis, cũ verba non ſufficiunt. Illud per diſceptationem verbo℞. [Hoc) .ſ. per violentiam. Diſceptare eſt verbis contendere. Certare autẽ armis. [Ad poſterius) Vt ui prohibeamus iniuriam, cũ verba non ſufficiant. [Superiore) .i. ſi diſceptatione uti non poſſumus cum hoſte, opus eſt certare armis, & ui hoſtes reprimere .i. ſi non poſſumus diſceptando id, quod nobis debetur obtinere, debemus agere ui. Vnde miles glorioſus apud Terent. dicit, Omnia prius experiri conſilio quam armis ſapiẽtem decet. [Ob eam cauſam) Ad illum finem, qui ſemper ſpectandus eſt in omnibus actionibus, ne locus pœnitentiæ relinquatur, non eſt aliquid temere agendum, ne euentus arguat nos imprudentiæ, & ne aliquando dicendum ſit, hoc non putaram. Plato in 5. de Leg. ſic ait, Iniurias, quæ vel difficulter, vel nullo modo ſanari poſſunt, nõ poſſumus aliter effugere, q̃ pugna, defenſione, victoria, & nullius peccati remiſſione, quod abſque animoſitate nemo poteſt facere. philoſophus in vlt. Eth. ſic ait: Negocia ſuſcipimus, vt ociũ habeamus, & bellum gerimus, vt in pace degamus. Nemo bellum gratia belli parat, eſſet .n. crudelis, & ſanguinolẽtus, ſi pugnas, cædesq́. optaret. [Si Parta victoria) Ponit officia ſeruãda poſt victoriam erga illos, quos vicimus. [Ne immanes) Immanes dñr illi, in quibus nulla eſt bonitas, ſed natura, & ingenium ferinum ab omni humanitate alienum, crudeles dicuntur à cruore, & hi ſunt, qui ſanguine delectantur. [Vt maiores noſtri) Priſci illi Romani. affert exemplum priſcorum Romanorum, qui hos populos Vrbi finitimos bello victos conſeruarunt, cum non fuiſſent in bello nimiũ crudeles, aut immanes. Omnes hi populi ſunt vicini Romæ, vnde bellum cum ipſis geſtum, cum finitimis geri dicebatur. [In ciuitatem etiam acceperunt) .i. non modo ipſis veniam dederunt, ſed etiam ciuitatem Rom. & ius quod appellatum eſt ius Latij, vt .ſ. poſſent petere magiſtratus Romæ, & inire ſuffragia in comitijs. Vnde dicit Liu. Tantum fere verborum à Toſculanis factum, pacem in præſentia, nec ita multo poſt ciuitatem etiam impetrarunt. [At Carthaginem) Affert exemplum contrarium. Nam Romani ſuſtulerunt funditus Carthaginem, & Numantiam pp crudelitatem, & immanitatem. Carthago erat in Africa condita à Didone æmula Romani imperij, quam in tertio bello Punico Aemilianus Scipio deleuit, & cineres in Capitolium retulit. Idem & Scipio Numantiam vrbẽ Celtiberorum in Hiſpania ſuſtulit 14. annis obſeſſam pp deſidiam militum, qui ad luxuriam conuerſi erant, quos Scipio ad diſciplinam militarem redegit,

Diſcepto, & certo in quo differant

Immanis quis dicat

redegit. Cũ Celtiberis geſtum eſt bellũ à Rom. per 20. annos, qd' Cantabricũ appellatur à Cantabris populis. in quo bello Numãtia vires oſtentauit ſuas. nã duces quoſdam ſuperauit, & 30. millia Romanoꝝ illic cæſa ſunt à quatuor millibus hoſtiũ. [Nollem, Corinthũ) Aegre fert Cic. euerſam fuiſſe Corinthũ pp bonas artes, quæ illic vigebãt, & cum nõ videretur eſſe iuſta cauſa euerſionis, qm̃ apud illos legati Romanoꝝ fuerãt ſuperbi appellati à Critolao, & violati apud Corinthũ, quam icirco Romani iuſſerunt euerti. Ergo vñr Romani ab officio diſceſſiſſe ob hanc cauſam delere Corinthũ, quæ erat caput Achaiæ, & prius Ephyre dicebatur, vt latius dixi in cõmentarijs Thebaidos, poſita eſt in Iſthmo Pelopõneſi inter duo maria Ionium, & Aegeũ. Achaiam ſubegit L. Mũmius, & Corinthũ diripuit, ac ſolo æquauit, & Chalcidẽ, ac Thebas, qm̃ Corinthijs opem attulerãt. [Sed credo illos) Excuſat Romanos, affertq. cauſam Cic. qua ducti Romani cẽſuerunt delendam Corinthum, qm̃ inqt, ipſe locus natura munitus, & ad bellũ inſtaurandum opportunus pp duo propinqua maria, potuiſſet excitare aliquos ad bellicos tumultus. in oratione pro lege Agr. contra Rull. dicit, Corinthi veſtigium vix relictum eſt. erat. n. poſita in anguſtijs, atque faucibus Græciæ, ſic vt terra clauſtra locoꝝ teneret, & duo maria maxime nauigationi diuerſa pene coniungeret, cũ pertenui diſcrimine ſeparẽtur. [Aliquos). ſ. Senatores, q id cenſuerunt, & Mũmium, cuius auſpicijs Corinthus euerſa eſt. [Opportunitatem) Cõmoditatem ad bellũ inſtaurandum. [Locus ipſe) q erat natura munitus [Ad bellũ) Ad mouẽda arma Romanis. [Mea quidem ſnia) Docet nũc quanto ſtudio pacem debeamus amplecti, quæ eſt ſine fraude, & inſidijs. [Mea ſnia) Vt ego ſentio, & vt mea fert opinio. [Conſulendũ) Prouidendum. Et inqt Cic. ſi Romani meis monitis paruiſſent, Cæſar nõ occupaſſet remp. Semper. n. ſuaſit Cęſaris audaciã reprimẽdam, & ab armis reuocandã, alta mente vir ſapiẽtiſſimus ꝓuidens, quid ille moliretur. In 2. Phil. dicit, Duo tpa inciderũt, qbus aliquid contra Cæſarem Põpeio ſuaſerim. Vnum, ne quinquẽne imperium Cæſari prorogaretur, alterũ ne pateretur fieri, vt abſentis eius ratio hñetur, quoꝝ ſi vtrumuis perſuaſiſſem, in has miſerias nunq̃ incidiſſemus. Queritur igitur Cic. Pompeiũ nõ paruiſſe ſuo conſilio & ẽt ciues, qm̃ ſatius fuiſſet iniq̃ conditionem pacis accipere, quam reip. ſtatum penitus amittere. [In quo) In qua re, & pace cõciliãda, tollendaq. diſcordia. [Obtẽperarum) Si meis cõſilijs Romani paruiſſent de cõditione pacis. [Aliq̃ remp.) Aliquem ſtatũ reip. quæ nunc penitus corruit. [Aliquã) Alicuius dignitatis, quamuis ẽt iniqua pacis conditione aliquid de dignitate reip. & forma eſſet diminutum. tñ id melius erat, quam nullam penitus reip. dignitatẽ, & formam retinere. Cic. rediẽs ex Cilicia, vbi fuerat Procõſul belli ciuilis incendia reperit, vnde vtriuſq; cõcordiam ſuadebat, & eius ſnia ſemp vna fuit, pacem, quamuis iniq̃ ciuili bello ſibi videri præferendam, & cõſilium Pompeij de relinquenda Italia vehementer improbauit. Cogitauerat Cic. libellũ de concordia componere, ſed cũ de pace deſperandum eſſet, deſtitit. itaque in 7. lib. Epiſt. ad Att. ſcribit: Iam Demetrij lib. de cõcordia tibi remiſi. [Si non optima,) Si nõ integræ dignitatis, libertatiſq.. [Quæ nulla eſt) Amiſſa. ſ. dignitate, & libertate. Appian. lib. 2. belloꝝ ciuiliũ ſic ſcribit, Cic. aũt de cõcordia agendum cẽſebat contradicẽtibus ad oia conſulibus. [Et cũ ijs, quos vi) Aliud ꝓceptum, vt ẽs in bello hi defendantur, q depoſitis armis ad Imperatorem cõfugiunt, ergo non modo poſt cõfecta bella, ſed ẽt in ipſo ſtrepitu armoꝝ, & clangore tubarum officium ſeruãdum eſt. [Poſitis) Depoſitis armis, dãtes ſe Imperatori, vt illi, q in vrbibus obſidentur, & oppugnãtur admotis iam machinis, & tormẽtis bellicis ad muros deijciendos. [Aries) Erat inſtrũm bellicum, quo ianuæ quatiẽtur & muri, de quo dixi apud Papinium, & Siliũ. [Murum) Murus eſt vrbium, paries domoꝝ. i. quãuis imperator cœperit oppugnare muros hoſtiles, tñ debet ſuſcipere hoſtes, q ad illius fidem cõfugiunt, & illorum ſaluti conſulere, ne aliqua crudelitas appareat. Plato lib. 5. de legibus ſic ait, Sed oium tam in peregrinos quã in ciues peccatoꝝ maximum eſt, quod in ſupplices eſt cõmiſſum. Deus. n. cuſtos eſt quare nullus in ſupplices ſceleratus impune abibit. [In quo) In qua re, & officio, quod Romani exercebãt ergo illos, q ad ipſoꝝ fidẽ confugiebant, & affert exemplum Romanoꝝ in hac re. q erga victos omne genus humanitatis, & officij exercuerunt, & illorũ patrocinium ſuſcepere. [Iuſtitia culta eſt) Tã iuſte ſe geſſerũt: [Vt ij) Cõſules, Imperatores, & duces exercitus. [Patroni) Defenſores. [More maioꝝ) Veterũ Romanorũ inſtituto, vt. ſ. Patrociniũ eorũ ſuſciperẽt, quos viciſſent. Vnde Paulus Aemilius auct. Plut. nõ ſolum in victoria mite, & humanum ſe erga Macedones ꝓbuit, ſed in omni reliqua vita eos tutatus eſt, & veluti pro domeſticis, ac neceſſarijs habuit. in 2. de legib. dicit: Erant fere in more maioꝝ q tum vt lex valebat. [Ac belli q dẽ æqtas) Affert ſummã æqtatem Romanoꝝ, qua vtebantur in bello indicendo, armiſq. mouendis cõtra hoſtes, vt oſtendat Cic. bella niſi iure ſuſcipi nõ debere, & oibus rite peractis quæ iuſtum bellum ꝓcedere debẽt. vt. ſ. res repetantur per Feciales, qbus negatis Romano ritu bellum indicebatur. [Belli æquitas) Iuſta cauſa, & ritus belli indicẽdi. [Perſcripta) Diligẽter, & accurate ſcripta. Ancus Martius nepos Numæ Põpilij ẽ filia, bellicas cęremonias inſtituit, vt nõ ſolũ gererẽtur bella, ſed ẽt indicerẽtur aliquo ritu. Ius ab Aeqcolis antiqua gente acceptũ deſcripſit, quod poſtea Feciales habuerũt quo res repetebãtur, & pater patratus ex ordine Fecialiũ erat dictus à patrando fœdere, & cũ Feciali legato res repetitũ ibat, officiumq. ipſius erat in ſanciẽdis fœderibus. Feciales ad illatores iniuriaꝝ ibant, & bellum indicebant. Vnus Fecialium ſacris veſtibus ornatus repetitũ ibat, & vbi ad fines veniebat, vnde res repetebãtur, capite velato velamine laneo, audi Iupiter, dicebat, audite fines cuiuſcunq; gentis ſunt. Numina audiãt fas, verbiſq. meis fides ſit. Inde poſtulata peragebat Iouẽ teſtem inuocãdo. peractoq. ritu, q eſt apud Liuium lib. 1. bellũ indicebat. Inde haſtam ferratã, ſanguineam præuſtã in agrum hoſtilẽ iaciebat, dicẽs; bellũ indico, facioq.. Vnde Fecialis denominatur. Var. tñ dicit Feciales dictos à fide publica, cui præerant, & ſedãdis cõtrouerſijs, nec ante licebat gerere bellũ, quã Feciales iiſſent res repetitũ, vt experirentur, an verbis poſſet diſcordia dirimi, & tolli, hoc modo à Priſcis Romanis repetebantur, & bellũ indicebatur, quẽ poſteri ſeruauerũt. Vetantibus Fecialibus nulli fas erat arma capere. Ab is initiũ belli iure, atq; religione ſtatuebatur, poſtea aucto. imperio cũ nimiũ hoſtes ab vrbe diſtarẽt, vt nõ facile ad illoꝝ fines iri, à Feciali iaciebatur haſta ſupra columnellã, quæ erat ante tẽplũ Bellonæ, & ita nõ neglecto penitus priſco ritu, bellũ indicebat, ad quẽ Papinius alludẽs in Thebaide fingit, Bellonã interfiſſe haſtã ex Lariſſa arce argiua in fines Bœotioꝝ, qbus Argiui parabãt bellum. Ita. n. canit: Prima manu rutilade vertice Lariſſæo, Oſtẽdit Bellona facẽ, dextraq. trabalẽ Haſtam intorſit agẽs, liquido q ſtridula cœlo Fugit, & aduerſæ celſo ſtetit aggere Dirces. [Sãctiſſime). i. religioſiſſime. [Iure feciali) Quo Feciales Pop. R. quõdã vtebantur in faciẽdis, indicẽdiſq. bellis. [Ex quo) Ob hoc qa ꝑſcripta erat æqtas belli. [Denunciatũ) Intelligitur ſimpliciter ſine aliqua ſolẽnitate. [Indictum) Solẽnitate quadã & ritu Fecialiũ in bello indicẽdo, & affert exẽplum Catonis Cẽſoris, cuius filius militabat ſub Põpilio in Macedonia, vt cognoſcatur quãta obſeruatio erat apud antiquos & cura circa ius belli, & aduerſus hoſtes. [Pompilius imperatore.) hæc hiſtoria implicita vñ Plut. n. dicit filiũ Cato. militaſſe in Macedonia ſub Paulo Æmilio, & fortitudinis laudẽ meruiſſe, cũ enſem quẽ amiſerat, è medijs hoſtibus recuperauit, mirãtibus cũctis animi magnitudinẽ, atque cõſtantiã, Cic. dicit meruiſſe ſub Põp. [Tiro) nouus miles. [Militiæ ſacro) Formulã ſacramẽti militari Aulus Gellius repetit ꝑſcriptã à Cinico in lib. de re mil. q talis eſt, In magiſtratu C. Lęlij, C. filij cõſ. L. Cornelij. P. filij ꝯſulis, in exercitu decẽq. millibus paſſuũ ꝓpe furtũ nõ facias dolo malo, ſolus, neq; cũ pluribus, pluris nũmo argẽteo in dies ſingulos, extraq. haſtã, haſtile, ligna, pabulũ, vtẽ, facułam ſiqd vbi inueneris, ſuſtuleris ne, qd tuũ nõ erit, qd pluris nũmo argenteo eris vti tu ad C. Lęliũ, C. filiũ cõſulẽ. L. ue Cornelium P. filiũ conſulem, ſiue ad quem vter eoꝝ iuſſerit proferes. Aut ꝓfitebere in triduo proximo qdqd inueneris, ſuſtuleris ue dolo malo. Aut domino ſuo cuiũ id cẽſebis eſſe, reddes, vti quod rectum factum eſſe voles. [Secundo ſacro) Vt iterum iuramẽto ipſum aſtringeret, qm̃ erat à militia dimiſſus, & ſic nõ poterat iure pugnare cum hoſte, cum non eſſet miles, qm̃ dimiſſus fuerat cũ ea legione, quam Põpilius dimiſit, cum eã ꝓleſtare non poſſet. [Adeo) Tantũ obſeruabantur cæremoniæ, & ritus bellãdi. [Obſeruatio). ſ. legum conſuetudinum & diſciplinæ veteris in bello. [Catonis ſenis) Ad differentiam Catonis iunioris q Vticẽſis cognominatus eſt. [A conſule) Põpilio. [Bello Perſico) Qd gerebatur cõtra Perſen regẽ Macedoniæ. [Ius eſſe) Iure licere. [Miles) ſcriptus in militia, & q non dedit nomẽ, & militiæ ſacro ſe non obligauit. [Equidem illud eſt) Probat ẽt Cic. Romanorum æqtatem, & lenitatem erga hoſtes. [Animaduerto) video & conſidero. [Proprio nomine). i. is proprie dicebatur perduellis, q apud antiquos is erat, q nunc dr̃ hoſtis, & perduellis ẽt is dicebatur, q per ſeditionem interfeciſſet ciuem Romanum, aut arma mouiſſet, & etiam is q commiſiſſet crimen læſæ maieſtatis. Vnde Cæſar auctore Tranquil. ſubornauit vnum qui. C. Rabirio ꝑduellionis diem diceret, quo adiutore Senatus coercuerat Seditiũ Saturninum Tribunatu, quo violato crimẽ læſæ maie-

Numantinorum feritas.

Corinthus vbi locorum.

Aries qd

Feciales vnde dicantur.

maieſtatis cōmittitur. Varro ait: Multa alia, aliud nunc oſtendūt, aliud aote ſignificabāt, vt hoſtis. nam tū eo verbo dicebant peregrinum, q ſuis legibus vteretur, nunc inqt eum dñt, quem tūc dicebāt perduellem. Pōpeius ait, Hoſtis apud antiquos peregrinus dicebatur, modo dr̄ hoſtis pro perduellione: Hoſtis eſt generalia & publicus, inimicus vero priuatus. Vnde dicit iuriſcōſul. Hoſtea ſunt qbos publice bellum decernitur, Ceteri latrones ſunt aut p̄dones. [Lenitate verbi) miti ſignātiooe. nā dicebatur mitiore nomine hoſtis ille, q eſſet pduellis, vnde nois lenitate aſperitatem rei mitigabāt. [Triſtitiam) aſperitatē. [Quem nunc pere.) q iure populi R. nō vteretur, & peregrinus vocatur q in ciuitate ſua nō eſt, vel q noo oriūdus ex noſtra ciuitate. apud antiquos is appellabatur, q alienus eſſet à P. Romano. Ambroſius ait: Aduerſarioa molli appellatione nominabāt, vt peregrinos vocarēt. hoſtes. n. antiquo ritu peregrini dicebātur. Hebręi appellabāt aduerſarioa allophylos. i. alienigenas. Paulos iurecōſul. ait, Quos nos hoſtes appellamus, eos veteres perduellea appellabant, p eā adiectionē indicātes cum qbus bellum eſſet. Plu. ait, Perduelles penetrāt ſe in fugā. [Indicant) Teſtantur & declarāt hoc 12. tabulæ, verba q̇ ſcripta erāt io legib. 12. tabula℞, in qbus cum de aduerſario alicuius io cauſa & peregrino, q ſuis legiboa vteretur, fieret mētio, hoſtis appellabatur. [Aut ſta.) Iudicij cauſa ꝯſtitutus. hoc. n. ſignāt dies ſtatus. [Cū ho.). i. peregrino & aduerſario i cauſa ſtatua dies dicebatur, in quo litigātes cōparare debebāt. Plau. ait, Oportet ire, dies eſt ſtatus, cū hoſte. i. peregrino & aduerſario in cauſa. Cin eius lib. 5. de re mili. militibus ſcriptis diē quo adeſſe deberēt pręfiniens, has addidit exceptiooes, Niſi hac aliqua caoſa erit, ſun familiare, feriæ vindemiales, Calēdæq., morbus ſooticus, auſpiciū oe, qđ ſine piaculo pterite noo liceat, ſacrificiúmue anniuerſariū, qđ recte fieri nō poſſet, niſi ipſius eo die ibi ſit ius, hoſtis ue, ſtatus cōdictus ue dies cum hoſte. Et p hoc oſtenditur hoſtē ſignificare aduerſariū io cauſa, ſiue lite. Itēq. hæc erāt verba in alio loco 12. tab. [Aduerſus ho.). i. peregrinū & aduerſariū. [Aeterna au.). i. ſemp peregrinus poſſit coerceri, hoc pmittebāt leges 12. tab. [Quid ad hāc) Laudat Cic. manſuetudinē Romano℞ in tali appellatione. nā rei aſperitatē, & triſtitiam molli noīe mitigabāt. [Tā molli) Miti. [Quanq̄) Id nomen. ſ. hoſtia iam accipitur in alium ſignificationem, & non dr̄ peregrinus, ſed ille q nobis arma parat, & bellum infert. [Durius). i. q̄q̄ hæc nois ſignificatio pp vetuſtatem facta eſt dura. & quaſi violenta & obſoleta, & ideo hoſtis tranſiuit in aliā ſignificationē, & noo ſignificat peregrioū, vt quondam, ſed illum q bellum molitur & infert. multa ſunt noia qoæ pp antiquitatem venerunt in deſuetudinem ſupra dixit, Quanq̄ hoc videbitur cuipiam durius. i. nimis durum & inuſitatum. Phauorinus philoſophus vt eſt apud Gellium adoleſcēti verbo℞ vete℞ cupidiſſimo dixit, Viue moribus præteritis, loquere verbis pręſentibus, & tanq̄ ſcopulum fugias inſolitum verbum. Idem Phauorinus dixit ciuibus Romanis latine loquentibus, rem non ſuo vocabulo demonſtrare nō minus turpe eſt, quā hoīem non ſuo noīe appellare, & Cęſar monoit ſugiendū eſſe inſolitum verbum, vt ſcopulum in mari. conſuetudo dicit Apollinaris eum domina omnium rerum, tum maxime verborum eſt. ergo antiquitas efficit, vt illud nomen eſſet durius, nam nomina mutantur ipſo tempore, & conſuetudine. Qualia apod Cic. inquit Fab. lib. 8. beatitas & beatitudo, quæ dura quidem ſentit eſſe, uerum tñ vſu putat poſſe molliri: Verba ſunt Cic. in lib. de natura deorū, Aut iſta ſiue beatitas, ſiue beatitudo dicenda ſit, verunque oino durum, ſed vſu mollienda oobis verba ſunt. [Durius) durioris ſignificationis, qm̄ noo eſt amplios molle nomē ſed durum, & illum ſignificans, qui arma mouet, non aduerſarium in cauſa, vt prius. [Cum uero de Imperio.) Propoſuit duo gña decertandi, vnum per diſceptationem, alterum per vim. Poſtq̄ de primo diſſeruit, & iuſtis cauſis bellorum atque officijs, tranſit ad alter℞, quod fit armis & vi, ipſumq. diuidit in duas partes. Nam & pro gloria cōparanda, & imperio propagando certatur interdu aliqñ pro vita, cum hoſtem non modo eijcere, ſed et trucidare conamur. Et hic pars præceptorum non ſolum ad ſingulos hoies, ſed ēt publicam diſciplinam pertinet. Et docet Cic. monetq. ēt in hoc gñe belli debere ineſſe iuſtas belli cauſas, & diſtinguendas eſſe hoſtium gña, & ita pugnandum vt res & ratio poſtulat, qm̄ noo cum omni gñe hoſtium eodem modo, & animo dimicandum eſt. [De imperio). i. quando bellum infertur pro imperio ampliando, & gloria comparanda, quæ eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene indicantium de excellenti virtute. [Oportet ſubeſſe) neceſſe eſt vt ſubſint & inſint eædem cauſę, quas dixi. i. rōne quibus inducti id facimus, ut. ſ. ſine iniuria in pace viuatur, & quod bellum in dicatur per Feciales, & ante denūcietur, & q res prius repetantur, ſi poſſet verbo℞ diſceptatiooe res ſedari, qoæ propria eſt hois. belluę. n. vim amant, & oos nō ad bella, ſed ad pacē & concordiam nati ſumus. [Sed ea bella) Præcipit nunc quo aio gerenda ſint ea bella, qbus gloria quæritur, noo aūt euerſio alio℞ funditus. [Minus acer) Minori ſęuitia & acerbitate, q̄ ea bella quibus pro capite dimicatur. [Vt enim) Similitudinē accipit à ſingulo℞ hoium cootentionibua ciuilib⁹, in qbus noo tractantur arma, & mooet idē fere ſeruandum eſſe in publicis certaminibus cum hoſte, vt poſcit illo℞ atrocitas, aut lenitas, quēadmodum certatur iter ciues in priuatis rebus vt res de qua cōtenditur, requirit & perſona. [Ciuiliter) In priuatis negocijs ciuium. i. in ciuitate inter ipſos ciues. [Aliter) Alio aio. [Inimicus) Si eſt nobis aio non amico, ſed odio habet. [Cōpetitor) In aliquo magiſtratu. i. ſi petit eundē magiſtratum, quē noa petimus [Cū altero) Competitore. [Honoris) Qoantū ad magiſtratum q petitur. [Et di.) Gloriæ quæ ex ipſo magiſtratu ſequit. [Cū al.) inimico. [Capitis) Vitæ, q a inimicus cupit alterijs mortē, & famā inimico ſuo eripere, cuius amiſſio magna iactura eſt. melius. n. eſt nomē boonum q̄ diuitiæ multæ: & q nititur eripere nomē, & dignitatem, acerrimus eſt inimicus. quapp fama oegligi oō debet, qm̄ ipſam negligere crudelitas eſt. Et affert Cic. exēplū illo℞, quibus cum de capite dimicatum eſt à Romanis. Plat. io 5. de rep. loquēs de diſciplina militari dicit, Sordidū eſt ſpoliare cadauer, hoſtemq. putare mortui corpus quoties Græci contra Barbaros, vel Barbari cōtra Græcos pugnabunt, bellū gerere aſſeremus, & hoſtes eſſe natura, & has inimicitias bellū vocabimus. qñ vero Græci cū Græcis pugnabūt, dicemus eos oatura qdē amicos eſſe, morbo aūt laborare, in hoc Græciā, & ſeditionibus agitari, & ſeditionem has inimicitias appellabimus. Noſtrā exercitus neminē Græcū facere ſeruū dñt, ſed & Græcis alijs cōſulere potius, vt ipſi ab hoc caueāt. nā ita facilius ac fortius ꝯtra Barbaros inſurgēt, & à ſe inuicē abſtinebūt. [Sic) Eodē modo, pari ſimilitudine, & gñe contētionis diuerſo. [Celtiberis) Numātinis q in Celtiberia ſunt, & hñt mores efferatos & per 20. an. cum Ro. pugnarūt de capite & vita. quos tandē Scipio attriuit. Celtiberi ſunt populi Hiſpaniæ accolētes Iberum fluuiū, q ex Celtis pp̄ria Gallię origioē habuerunt, vñ Luc. Profugiq. a ſede vetuſta Gallorum Celtæ miſcētes nomē Iberis. [Cū Cim.) Populis Germanię, q magna hoium manu collecta in Italiam inimico aio ſe ſe effundebant, qbus alpes magno impetu & veſano furore trāſcēdentibus Marios Arpinas occurrit, & eos fugauit, ceciditq., nā Cimbrorū cxl. m. deſiderata ſunt, & capta xl. m. de Cimbris Marius clariſſimū reportauit triumphū. Et iura beli poterant videri cum qbus certamen eſt, vt cum inimicis, cum aūt Imperium quęrerent, videbantur cōpetitores, ideo noo cōſtituit Cic. ipſos fuiſſe habendos oino ioimicos, aut cōpetitores; qm̄ non ſeruarone iura belli, quæ ſeruanda ſunt, cum de imperio, non aūt de vita dimicatur. Sed planum eſt Carthagineoſes de imperio certaſſe cū Rom. quamuis Federa violauerint, & Anni. crudelior fuerit, q̄ ius belli quo imperiū quæritur, & gloria reqrebat. Sex fuerunt Fœdera, vt auctor eſt Polybius, inter R. & Carthagioēſes ſcripta in æneis tabulis, & ſeruata in tēplo Iouis Capitolini. Primū fuit poſt exactos reges, Bruto & Publicola conſſ. Item duo alia ante primum bellum Pun. Quarto peracto primo bello Pun. quod Amilcar pater Aonibalis legatus Carthagioenſium cum Luctatio conſule percuſſit. Quintum fuit poſt illud Luctatij. Sextum cum Aſdrubale genero Amilcaris rem in Hiſpania gerēte, vt terminus imperij eſſet amnis Iberus. Saguntiois medijs inter imperia duo℞ populo℞ libertas ſeruaretur. hoc fœdus Annibal rupit & ſolo æquata Sagūto, Italiam inuaſit, quam per tot annos ſumma crudelitate laceraut. Hæc fueruot fœdera ante ſecundū bel. Pun. [Crudelis Annibal,) Nā in eo erat pfidia plusq̄ Punica, inhumana crudelitas, nollus dei metus, & ingens ſitis humani ſanguinis. De Annibalis felicitate dixi in cōment. Silij. [Reliq) Latini, Sabini, Samnites, Pyrrhos. [Iuſtiores) q̄ fuerint Pœni & Annibal. qm̄ ſeruauerunt melius iura belli quo imperium quæritur: noo. n. geri dñt tanta ſæuitia & perfidia, quanta id quo de capite dimicatur, vñ cum Pœni eſſent pfidi, & crudeles, videbantur inimici, non cōpetitores, & de uita certare, non imperio. [Pyrrhi qdem) Nūc Pyrrhi humanitatem, & pclaram ſniam refert. Miſſi fuerunt legati ad Pyrrhū pro captiuis redimendis, inter quos Fabricius fuit auctore Trogo, & Fabius auct. Plut. Pyrr. dooo remiſit captiuos Rom. dicens hæc uerba, quæ Enn. poſtea verſibus pſecutus eſt. ex ea præda, inqt Trogus, ducentos captiuos militea gratis Romā remiſit, vt cognita uirtute eius Rom. cognoſcerēt ēt liberalitatem, pugnauerat. n. felici euentu cum Valerio Leuino conſule. [Præclara) Digna memoratu & ſummis laudibus.

[Nec

(Nec mi aurū poſco,) Hæc fuerūt verba Pyrrhi ad legatos agentes cū Pyrrho de captiuis redimēdis. [Mi) Mihi. (Dederitis) Sic Ouid. Vitā dederitis in vndis. & alibi, trāſieritis aquas. [Nec au.) Quærētes pecuniam ex bello vt faciūt caupones. q vendunt vinū, & more inſtitorū qđ turpe eſt. [Belligerātes) Bellū gerentes, belligero antiquū verbū eſt, quod iā obſoleuit. [Ferro) Armis. (Nō auro) Nō pecunia more inſtitorū. [Cernamus) Decernamꝰ .i. certemus pro vita armis nō pecunijs. Virg. Et cernere ferro, cernere inqt Nonius, ſignāt dimicare. Ennius in medea exule, nā te ſub armis malim vitā cernere. [Vtriq;) Vos Rom. & ego. [An regnare) Qm̄ de Impio dimicabatur nō de vita. [Hera) Fortuna rerū dn̄a. [Ferat) Afferat & capiat .i. experiamur viribus qđ velit fortuna nō pecunijs. [Sors) Caſus belli & euētus .i. ipſa fortuna hera .i. q̄ in omni re dn̄atur. [Virtute) Fortitudine & nō pecunijs more cauponū. Virtus ꝓprie fortitudo dr̄ a viro. Vnde in 2. Tuſc. ſcr. Cic. atq; vide ne cū oēs animi affectiones virtutes appellētur, nō ſit hæc propriū oium nomē ſed ab ea quæ ceteris antecellebat, oēs nominatæ ſint. appellata eſt. n. ex viro virtus, viri aūt propria eſt fortitudo. [Et hæc) ſ. quod dicā. [Accipe) O Romane, q ad me veniſti. [Belli fortuna) .i. q in bello nō ceciderunt, volo vt liberi ſint. [Fortuna) Caſus & euētus belli. [Eorundē) Duæ primę vocales in vnā coaleſcūt ſyllabam & cōnectuntur p eam figurā quam græci συναίρεσιν vel συνεκφώνησιν vocāt. vt illud Virg. vno eodemq. igni. Et Proper. Eoſdē habuit ſecū qbus eſt elata capillos, Eoſdē oculos lateri veſtis adolta fuit. [Certū eſt) Cōſtitui liberare illos qbus in bello fortuna pepcit. [Dono, ducite,) Vertit ſermonē ad legatos Pyrrhus. [Cū dono,) Bonis auſpicijs, q. d. dij voluerūt, vt hi in bello nō caderent & ſic vī velle eſſe liberos. Ergo volētibus dijs illos accipiatis ſine pretio, & bonis auibus. Var. putauit deos magnos eſſe cœlū & terrā, aliqui dixerūt eſſe penates, quos Dardanus ex Samothracia in Phrygiā aduexerat. Caſſius. Hemina auctore Macr. dicit Samothraces deos, eoſdemq. Romanorū penates, ꝓprie dici deos magnos. Sciēs inqt hęc noſter Virg. ait: Cū ſocijs natoq;, penatibus, & magnis dijs. hos vocabāt Troiani deos patrios auct. Higino. cuius opinionis Virg. fuit dicēs, Dij patrij ſeruate domū. magni dij apud Rom erāt Iupiter, Iuno, & Pallas, quos in Capitolio colebāt, p quos iurat Scipio apud Sil. lib. 10. Tarpea parer q tēpla ſecundū Incolis à cœlo ſedē & Saturnia nōdū Iliacis mutata malis, tuq. aſpera pectus Ægide gorgoneos virgo ſuccincta furores. [Regalis ſane) laudat Cic. ſniam Pyrrhi dignā eo rege, q ab Achille Æaci nepote magnanimo, & fortiſſimo heroe originē habebat. [Regale) Digna Pyrrho rege fortiſſimo. Regiū dr̄ id quod eſt, aut fuit regis. Regale, dignū rege. [Æacidarū gn̄e) Fortiſſimis viris & magnanimis. Aeacus fuit pater Pelei, Peleus Achillis, Achilles Pyrrhi, q in Epiro regnauit, ad quē hic Pyrrhus genus ſuū referebat. [Sentētia) Dictū laude dignum. [Atq; ēt ſi qd) Nunc p̄cipit ſeruādam eſſe fidem ēt hoſtibus & ea quæ tpibus adducti promiſimus. Et affert exēplum M Attilij Reguli, q captus à Xantippo Lacedæmonio, & Romā miſſus, cum prius iuraſſet ſe rediturū, aut cum eo captiui permutarētur. Regulus in Senatu grauiſſima oratione id diſſuaſit, dicens ſe nullo vſui futurū Romanis, qm̄ venenum ſibi à Pœnis datum eſſet quo paulo poſt tabefaceret, & ſic Carthaginē ad paratum ſuppliciū reuerſus eſt, ne fides hoſti data violaretur, fidē inquit Plat. in 1. de legib. perfectā iuſtitiam nominare poſſumus. De Regulo, eiusq. ſupplicio plura dixi apud Sil. lib. 6. & aliqua dicētur in 3. vol. [Singuli) Soli ciues, non ſolū tota ciuitas. [Tēporibus) Aliqua tpum cōditione, & aliqua difficultate coacti. [In eo ipſo) Quod ꝓmiſſum eſt tali tpum conditione. [Pœnis) Carthaginenſibus duce Xantippo Lacedæmonio, q inſidias parauit, vt canit Silius. [Captiuis) Quos Regulus in Africa felici euentu pugnās cœperat. [Cōmitandis) Vt cōmutarentur cum Regulo. dixit ſniam non eſſe reddēdos captiuos. [A propin.) Et maxime ab vxore Martia, quæ vnice ipm amabat. [Bellicis officijs) Quæ ad bellū pertinēt. [Meminerimus aūt) Poſtq̄ bellica officia abſoluit, tam politica quam ſingulorū hoium, præcipit ſeruandam eſſe iuſtitiam ēe aduerſus infimos & ſeruos, à qbus operā exigere debemus, & iuſta præbere. Et hæc p̄cepta ad gubernationē rei familiaris pertinent de qua libellos œconomicos. i. de re familiari tuenda ſcripſit Xenophō, quod opuſculū Cic. adoleſcēs interpretatus eſt, & Ariſto. q diuidit rem familiarem in duas partes, domū. ſ. & poſſeſſiones, inter quas ſeruū dicit obtinere principatum. ſeruorū duo genera facit, vt alij ſint curatores liberalius inſtituti ſciētes literas, q negocijs p̄ponuntur, alij opifices ad aliquod opus deputati, in quos hæc officia ſeruāda mouet, vt curatori plus honoris, opifici plus cibi tribuatur, & vtriſque parum vini, qm̄ potus ēt liberi ingenij homines ad inſolentiam impellit. Et tria dixit eſſe quæ ad ſeruos pertinēt, opus, cibum, caſtigationē, & cibū ſine opere inſolētē ſeruum facere, opus aūt & caſtigationem ſine cibo rem eſſe violentā. Cibum ergo dandum cenſet pro rōne operis, cū cibus ſit merces ſerui, vtile tn̄ & iuſtum putant dominos proponere ſeruis ſpeciē libertatis certo qdem tpe, qm̄ eo pacto libentius ſuſcipiūt labores. Solum habitatū, inqt Cyrus apud Xenophontem, p̄cioſa admodum poſſeſſio eſt, quod aūt caret hoibus, caret ēt bonis, qbus ſeruo Plato in 6. de legibus loquens de ſeruis ſic ait. eſt aūt recta ſeruorū educatio, vt nulla ipſis contumelia inferatur, iniuriaq., multo minus, ſi fieri poſſit, quam æqualibus inferenda, liqdo. n. cognoſciturq. natura non ficte iuſtitiā colit, oditq. reuera iniquitatē, cum cauet ne illis iniuria faciat, qbus facile pōt. Allocutio ois ad ſeruos quodāmodo imperium ſit, neque iocus vllus cū ipſis, ſeu fœminis, ſeu maſculis habeatur. [Non male) Immo bene q dīt nos debere ita ſeruis vti, vt vtimur mercenarijs. i. mercede cōductis, & ab illis exigendam eſſe operā .i. laborem in aliquo opere faciēdo, & iuſta eſſe præbenda. i. ea q̄ iure ſeruis debētur, vt cibū in primis, ſpeciē libertatis & pecunias, vt ſolemus tractare mercenarios, q mercedi conducti opus faciūt, Chryſippus ſeruū eſſe perpetuum mercenariū, ſerui vt iuriſconſultis placuit, in poteſtate dominorū ſunt, quæ poteſtas iuris gentiū eſt, nā apud oēs gente dominis in ſeruos vitæ, necisq. poteſtas eſt, & qd quid p ſeruum acqritur domini eſt, ſed tpe Iuſtiniani nō licebat alicui incognita cauſa ſupra modū in ſuos ſeruos ſæuire. Antonius Pius conſtitutionē fecit, vt q ſine cauſa ſeruum occidiſſet, nō minus puniretur, quā ſi ſeruū occidiſſet alienum. Ariſt. lib. 8. ethices ſic ait, Seruus eſt animatū domini inſtrm, ad ſeruum igitur hoc ipſo quo ſeruus eſt, nō eſt amicitia, quo eſt homo. nam oi homini iuſtum eſt ad oēm hoiem, qui cōicare ſecum legem pactionemq. pōt. quare & amicitiā rōne qua homo eſt. Plut. in Catone ſeniore ſic ait, Quod ſi nulla alia rōne ſaltem exercende humanitatis cauſa nos ipſos aſſueſcamus oportet, vt in hoc gn̄e māſueti, faciles, iucūdiq. ſimus. [Cū aūt hoc) Cic. ſolum ponit, vt faciat cōparationē, nam ſupra ſatis de iniuria dixit, quæ aut fraude ſit aut vi. Vtraque igitur monet abſtinendū. [Vulpeculę) Qm̄ vulpes malitioſæ ſunt, & inſidiantur. [Vtrūque) Fraus & violentia pertinēt ad feras, nō ad hoies, ſed fraus eſt magis vituperāda. Seneca dicit fraudes & dolos imbecillū decet hr̄e, palam aggredere, nō geres conflictū niſi indixeris. [Totius aūt) Concludit hanc partē de iuſtitia & iniuſtitia afferens ſniam cōtra virtutis ſimulatores. [Totius iniuſtitiæ) .i. ex oi iniuſtitia. [Capitalior) Pernicioſior & magis digna vt vindicetur. Glaucus apud Plato. lib. 2. de rep. dicit, poſtremo iniuſtitia eſt hoiem malum bonū apparare, quē Cic. imitatur. Cauendum igitur eſt ab his, q ſimulant curios, & bacchanalia viuunt, quamuis interdum difficile ſit cauere. Magnas n. hēt latebras vita hois, & virtutis ſimulatione vitium obuoluitur, ideo exclamat Iuuenalis in tale genus hoium, Frontis nulla fides, & talia hominum monſtra foſſas notiſſimas appellauit. i. κατεπύγονας, vel ἀρρενοβάτας, vt græci exprobare conſueuerunt muliebria paſſis. Torquentur tn̄ huiuſmodi hoies conſcientia ſcelerū, quo ſupplicio maius inueniri non pōt. Simpliciter igitur viuendum eſt & iuſte, idq. agendum, vt conſcientiæ ſtimulis non agamur, & vt liberi ſimus ab oi neſaria contagione, & fraude alieni, atq, vt tandē reditus ad ea loca pateat, vnde mēs nr̄a accepta eſt. Id aūt aſſequemur, ſi iuſtitiā ſeruauerimus, quæ oīs virtutes continet. In oratione ꝓ Milone dicit, Magna eſt vis cōſciētię, & magna in vtranque partem, vt neque timeant q nihil cōmiſerint, & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, q peccarint. Et in 2. actione in Verrē, Nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quam hæ q̄ latent in ſimulatione officij, aut in aliquo neceſſitudinis noie. Nā cū q palā eſt aduerſarius, facile cauēdo vitare potes, hoc vero occultum inteſtinum ac domeſticum malum, non modo extat, verū etiam opprimit, antequam perſpicere atque explorare potueris.

ATque in rep.) Nunc de officijs præcipit, q̄ ſeruanda in bellis ſunt. Nā & bello lædere ſolemus, & læſi iniuriam vlciſci noſtrā, atque ab alijs propulſare. Iura aūt belli maxime conſeruanda eſſe dicit. Qm̄ & libidine dominandi, & auaritia inducti plerique bella gerere conſueuerunt. Cum non niſi repellendæ iniuriæ cauſa geri debeant. [In rep.) Quæ duobus tpibus conſtat pacis & belli, & pace qdem opes oium augentur, bello conſeruantur ſi qs vim intulerit. [Nam cum duo &c.) Si inqt iure certamē ſedari non pōt, ad bellum confugiendum eſt, ſed iccirco dūtaxat ſuſcipiendū eſt, vt in pace viuatur. [Per diſceptationem) p contētionem, diſceptatio aūt eſt certamen verborum, & opinionū, vt cum in ſenatu. aut in foro contenditur, & diſceptari ſignāt diuerſa captare, & ſeq quod faciūt litigātes: Iudex quoq; cognoſcere dr̄ inter diſceptantes. [Illud per diſceptationem) Sit propriū hominis,

FRAN. MAT.

Diſceptatio eſt in verbis tātū vt inter litigātes.

minis, Qui rõnis eſt particeps, cum belluę tñ ſenſu ferantur à quibus bellum dici quidã ſcribunt. [Ad poſt.) Ad rim priorem, quod in verbis & rõnibus poſitum eſt. [Quare ſuſcipiẽda &c.) Cum rõnibus diſceptare non licet: bella ſunt gerenda, ita tñ vt ſublatis iniurijs p bellũ in pace viuatur, & vlterius, quã neceſſe eſt bella nõ protrahantur. [Parta aũt victoria &c.) De officio loqtur, quod ſeruari in victos à victoribus debet, ſunt.n.cõſeruandi, q in gerẽdo bello crudeles nõ fuerũt, ſed humanitate in captiuos vſi ſunt, vel q ſatis eſſe duxerũt, ſi vicerunt à cedibus aũt quantũ fieri potuit abſtinuerũt. [Immanes) Plus eſt imanitas q̃ crudelitas excedit.n.hoium conſuetudinem, & brutoꝝ potius eſt. Immanis aũt dr̃, qui oium caret breuitate, & inter hoies raro exiſtit, niſi inter barbaros. [Tuſculanos) Ponit exẽpla veteꝝ Romanoꝝ, q hoſtibus pepercerunt, qm̃ in gerendo bello crudeles, aut immanes nõ fuerunt: Tuſculũ oppidum fuit latij in Romanæ vrbis cõſpectu, ſup albanum aũt collem ſitũ: auctor Strab. Dictatore Quintio. L. Manlio Tuſculano approbãtibus cunctis ciuitas data eſt, ſcribit hoc Liu. lib. ab vrb. con. 3. Aequi Volſci Hernici populi ſunt, fuerũt in latio Romæ appoſiti Sabini trans Tyberim incolebant anguſtũ agrum. Strab. eoſdem cũ Samnitibus vult eſſe cõtra hos populos multa bella varijs tpibus geſſere Romani: auctor Liuius apud quem in libris ab vrbe cõdita licet cognoſcere quãta in victos vſi ſint humanitate, quos, vt Sabinos, & latinos in ciuitatẽ receperunt. [At Carthagine & Numan. &c.) Vterq. populus crudeliſſimus in Romanos fuit, ideoq. delere vtrũque voluerũt. Scipio eius nepos, q Carthaginẽ tributariam fecerat, eandẽ penitus euertit. Idẽ quartodecimo poſt hoc facin⁹ anno ſummũ (vt Florus ait) Hiſpaniæ decus Numantiã ſuſtulit, & cũ ſe, & ſua in ignes Numãtini conieciſſent de ſolo noie ciuitatis triumphauit. [Nollẽ co.) Achaiæ caput Corinthus fuit, & Græciæ decus inter duo maria Ionium, & Ægeũ quaſi ſpectaculo poſita, vt Florus inqt. hac ante oppreſſerũt Romani quã in hoſtiũ numeꝝ referrẽt. Critolaus cauſa belli q libertate Romanis data contra eos vſus eſt. Legatoſq. Romanos dubiũ an & manu, certe orõne violauit: Mũmius deleuit: Nollẽ inqt Corinthum ſubſtuliſſẽt, q a, vt Carthaginenſes, & Numãtini crudeles Corinthij non fuerũt, & ante ſunt oppreſſi, quã hoſtes iudicati. [Sed cre) Excuſat populũ R. & opportunitate loci adductũ dicit vt Corinthũ deleret, q̃ ciuitas ſi ſtaret opportuna nimiũ videbatur, & fore ad innouãdum bellum, quã vero ſitu, & natura loci munita fuerit, & q̃uia abũdans diuitijs oẽs declarẽt hiſtorici, q de ea loquuntur, ſed in primis Strabo. [Mea qdem ſentẽtia &c.) Siqs inquit qd ego ſentiã, quærat, pax bello ꝑponenda ſemp eſt, modo ſuſpecta nõ ſit, vt Carthaginẽſium habebatur, putabãtur.n.inſidiæ ſubeſſe. Multi aũt ad eam inclinabãt, ſed ſenioria Catonis vicit ſnia, vt bellũ ſuſciperetur, & Carthago deleretur. [In quo ſi mihi eſſet obtem.) Sui ipſius exẽplo vtitur. Et ſi mihi obtẽperatum inqt fuiſſet: qñ diſſentire aperte Cæſar & Põpeius cœperunt reſp. nõ fuiſſet deleta. Paulo aũt ante Cic. è Cilicia redierat, & cum oia concuſſa, & ꝑturbata offendiſſet, de cõciliatione agebat, vt Cæſar Gallia decedẽs reliquo dimiſſo exercitu, cũ duabus legionibus apud Illyriens alterũ expectaret cõſulatum, qbus indignante Põpeio ꝑſuaſi ſunt beneuoli Ceſaris, alterã legionem ẽt dimitti, ſed aduerſante Lẽtulo, iterumq. acclamãte Catone falli eos Pompeiũ decepi, cõcordiæ finis nollus datus eſt, auctor Plut. [Quæ nunc nulla eſt) Cum oia ꝑturbata ſint, & in diuerſas factiones ciuitas diuiſa. Iã.n. Iulius fuerat occiſus, bella ciuilia inſurgebã, omniaq. ad interitũ ſpectabãt, amiſſa ergo eſt reſp. [Et cũ ijs etc.) Dandũ dicit veniã ijs eſſe, q arma depoſuerũt, & ſe victoris fidei dediderũt ẽt ſi penę euerſis ipſorũ mœnibus, vel inuiti iamiã inditionẽ hoſtiũ venturi eſſent. [Ijs quos vi deuiceris) Si modo crudeles ipſi, & imanes in gerẽdo bello non fuerũt. [Armis po.) q obſidentẽ, & cũ videãt ſe diutius tolerare obſidionẽ non poſſe, aut hoſtibus reſiſtere ſeſe hoſtiũ imꝑatoris fidei dedũt. [Quãuis murum aries per.) Quãuis iamiã mœnia euertẽda ſint. Bellicũ inſtrm̃ aries eſt. Trabes duæ, cõuexis capitibus & ære munitis, qbus impactis muros demoliebãtur. Es qm̃ capite feriebat, aries vocabatur. Nã id animal capite ferit vnde arietare verbũ. Virg. Arietat in portas. Lucanus his aries actus diſperget ſaxa lacertis. Eauũ bellicũ vocabãt prius. Epeus apud Troiã inuenit, & Troia ꝑ arietẽ capta eſt inſictũ quo ligneo deceptis Troianis. [In quo tãto) Adeo inqt in hac re humanos extitiſſe veteres Rom. vt non ſolũ in fide receperint deuictas nationes, ac ciuitates, q̃ ſe illis dediderunt, ſed ẽt patroni earũ Romæ poſtea ſemper fuerint, ut Curius, & Fabricius Sãnitum, patronus dr̃, qui defendit alterũ in iudicio, & q imbecillorum curam gerit, eiſq. ꝑſidio eſt. [Ciuitates & nationes) nõ ſunt idem. Nam poſſunt multæ eſſe eiuſdem nationis, hoc eſt gentis, & linguæ ciuitates. Põpeius in clientelam Tigranẽ Armenię, & Deiotaꝝ Cappadocię reges accepit, & oẽs orientales, populos, quos ſubegerat. [Ac belli qdem &c.) Nullũ iuſtum bellũ eſſe dicit, niſi quod, aut ꝑ rebus repetitis geritur, ac non redditis, aut denunciatũ, indictumq. fuerit. Primus Ancus Martius res bellicas ceremonias ꝑdidit, & vt nõ gererentur ſolũ, ſed ẽt indicerẽtur aliquo ritu bella inſtituit, Ius vero qđ feciales habuerunt ab antiqua gẽte æquicolis deſcripſit, quo res repetebatur. Legatus ad fines eoꝝ veniebat, vnde res repetebantur, q̃ ſi non dabantur diebus tribus, & triginta, tot.n. ſolẽnes erant bellum indicebat. Quibus aũt verbis vteretur cũ repetens tum bellum indicẽs ſcribit Liuius lib. 1. ab vrbe condita, idem ait fecialẽ haſtam ferratã, aut ſanguineã ꝑuſtam ad eoꝝ fines ferre, qbus bellum indicebat, & nõ minus tribus ꝑſentibus puberibus dicto ſolẽni carmine in fines emittere ſolitũ, & qm̃ clara voce iubebat, tũ in repetẽdo ablata tũ in bello indicẽdo clarigato ea ſolẽnitas appellabat, hanc Romanoꝝ conſuetudinẽ, Virg. tetigit dicẽs: Sic ait, & torquens iaculum dimitti in auras, principiũ pugnæ ſocij clamore ſequuntur, fecialis ergo partes erant vt publicæ fidei inter populos præeſſet, neque iuſtũ fore bellũ credebatur, niſi per fecialẽ fuiſſet inductũ. Cum vero pugnare deſitũ erat fœderibus fides pacis cõſtituebatur, q̃ fœdera aliqñ fidera appellata ſunt ab Ennio, quod fidei faciũdæ cauſam introducta ſunt. M. Varro teſtis eſt, q fecialẽ ipſum a fide, & faciẽdo dictũ exiſtimat, pater patratus a. M. Valerio feciali primũ proditus eſt Sp. Fuſius bello, quod Tullius rex cũ priſcis Latinis geſſit eo fecialis vtebatur miniſtro & ſocio in ferẽdis fœderibus & à patrãdo hoc eſt ſanciendo fœdera nomen accepit, auctor Liu. lib. 1. ab vrbe cõdita. [Denũciatum) ꝑ feciales qñ ablata repetebant. [Indictum) Qñ tribus & 30. diebus res repetitæ non reddebãtur, & haſtam in fines eoꝝ, à qbus repetierat fecialis iecerat. [Põpilius) Exẽplum ex quo oſtenditur quanta diligentia veteres Romani belli iura ſeruauerunt, q ne militare q dẽ illum poſſe voluerunt, & cũ hoſte pugnare q militiæ ſacramẽto obligatus non eſſet. Milites iurati dicebantur, quos interrogabat, examinabatq. imperator, ij per Geniũ ipſius, & per Iouẽ iurabãt, quod mortẽ reip cauſa nõ euitarẽt, auctor Vegetius lib. de re mili. & qm̃ ſinguli iurabãt oia ſe pro rep. eſſe facturos, neq; diſceſſuros, niſi cõpletis ſtipẽdijs hoc eſt. 25. annis. hæc militia legitima, & ſacramẽtũ appellabatur, de qua Virg. aut moris Romani haud ignarus fas mihi graioꝝ ſacrata reſoluere iura ſacramento quatuor modis ſoluebãtur milites, vt digeſtis, diſcimus lib. 3. titu. de his, q notantur infamia. Aut.n. erat honeſta miſſio, q̃ emeritis ſtipẽdijs, vel ante ab Imperatore indulgebatur, aut cauſaria, quæ ꝑꝑ valetudinẽ à militiæ laboribus ſoluebat, aut ignominioſa, & hæc qdẽ miſſio erat toties, quoties is, q mittebat, adijciebat nominatim ignominiæ cauſa ſe mittere, ſemper aũt adijciendũ erat cur miles mitteretur, ſed, & ſi eũ exauctoraſſet. i. inſignia militaria detraxiſſet inter infames erat, licet nõ addidiſſet ignominiæ cauſa, ſe eum exauctoraſſe. quartũ genus miſſionis erat, ſiqs euitandoꝝ numeꝝ cauſa militiam ſubijſſet, & hæc miſſio exiſtimationẽ non lædebat. Non ſolum aũt vnus miles dimittebatur aliqua ſuperius dicta cauſa, ſed ẽt, q exercitui præeſſet, exercitu. aũt præeſſe dr̃, q non vnam cohortem, nec vnam alam, ſed multos militũ numeros, & legionẽ, vel legiones cum ſuis auxilijs ſibi ab Imperatore cõmiſſas regit, auctor Vlpia. Sæpe legiones dimittebantur, vt ſumptus reip. remitteretur, cũ neceſſaria illa non videretur. Qua cauſa Põpilius legionẽ dimiſiſſe credit̃, dicta legio eſt quod milites, q in erant delecti eſſent. Cõtinebat à principio ſex milia peditũ, & q ngentos eqites, poſtea variatus eſt numerus. Contigit aũt hoc quod Cic. ſcri. bello quod geſtũ eſt cõtra Gallos inſubres, & ligures, pauloante bellũ macedonicum. Quo. C. Põpilius à Gallis obſeſſus cõfugere nullo modo poſſet, in collocutionẽ cum ducibus hoſtiũ venit, & ita diſceſſit, vt impedimẽta relinqueret, & exercitũ duceret. hic eſt Põpilius, q miſſus legatus Antiochum Syriæ regẽ à quo Ptolomæus & Cleopatra Aegypti reges vexabantur, cum monuiſſet, vt à ſocij regis abſtineret iniuria, & auditis mãdatis conſideraturum ſe ille qd faciendum eſſet, virga regem circunſcripſit, iuſſitq. anteq̃ circulo excederet reſponſum dare, qua aſperitate effecit, vt Antiochus bellũ omitteret. Idẽ iuriatũ virum calliditatis acerrimæ, q ex venatore latro, ex latrone dux, atq; Imperator factus eſt ꝑ fraudẽ in Hiſpania oppreſſit. [Imperator) in iſubria ꝯtra ligures, & gallos inſubres. [Tiro) nouus miles. [In exercitu) Põpili, fuit hic Catonis ſenioris filius corpore, natura molliore, & minus laborib⁹ ſufficiẽte. Qui tñ id ſtudio, & induſtria ꝯſecutus eſt, vt nõ mediocriter in re militari ſtrenuus eſſet, auctor Plut. in Catonis ſenioris vita. [Secũdo ſacramẽto) erat.n. à primo ſolut⁹, dimiſſa legione i qua militabat,

Q. L. Mãlius Tuſculanus.

L. Florus de bello Corinthiaco.

Bella ciuilia quo cœpta ſũt

Aries bellicum inſtrumẽtũ.

Vege. de re mili.

Vlpianus

C. Põpili⁹ à gallis obſeſſus.

litabat, nec militare iure poterat, niſi iterũ ſacramẽto obligaretur. [Marci quidem Catonis & c.] Aliud exemplum eiuſdẽ Catonis. Cũ miſſus fuiſſet filius iterũ bello Macedonico, quod geſtum eſt contra Perſen Philippi filiũ, de quo victo, & in Samothracia iſula cõprehenſo L. Paulus Aemilius triumphauit, bello aũt Perſico id egregie factũ Catonis filij celebratur. Quod cũ pugio ictu reiectus ex ſudore manu excidiſſet mœrore affectus cũ familiaribus, & contubernalibus, in ꝯferriſſimos hoſtes ſe cõiecit, & magna dimicatione, magnaq. vi, nudato loco inter armorũ, & cadauerũ, quę vtrinq; ceciderant aceruũ, pugionem inuenit. Quod cũ Paulus animaduertiſſet, magnopere delectatus eſt. Cato aũt epiſtola laudauit.

Tertia filia Pauli Aemilij nupſit filio Catonis.

Nupſit huic adoleſcẽti tertia Pauli Æmilij filia Scipionis poſterioris ſoror (auctor Plutarc.) Senẽ dixit Catonẽ ꝓ iuniorem, q vticenſis cognominatus eſt. [A cõſule] Paulo Æmilio, cuius nondũ gener erat Marcus. [Qui miles nõ ſit] Non.n. miles eſſe intelligitur, q miſſus factus eſt. [Eq dem & illud & c.] Quãta in gerẽdis bellis lenitate maiores vterentur, ipſis oſtendit appellationibus.

Perduellis. Hoſtis. Duellum.

[Nã perduellem] Quod aſperũ nomen videbatur, hoſtẽ quod mite erat nomẽ vocari voluerũt. Hoc idẽ Varro ſcribit dicẽs multa verba aliud nunc oſtendũt, aliud ante ſignificabãt, vt hoſtis. Nã tum eo verbo dicebant peregrinũ, q ſuis legibus vteretur. Nunc dũt eum, quem tunc dicebãt perduellem. Duellũ .n. ſignificabat bellũ, qđ a duabus partib⁹ de victoria contẽdentib⁹ dimicatur, & inde ꝑduellis, vel perduellio, q pertinaciter retinet bellũ.

Peregrinus.

[Durius effecit vetuſtas] .i. longi tpis vſus. [A peregrino] a peregrini ſignificatione, nõ.n. amplius peregrinũ ſignat. [Cũ vero de imp.] Dicit de bello gerẽdo qñ iuſta mouemur cauſa. Nũc de ſuſcipiẽdo bello pręcipit, qñ nulla pceſſit iniuria, ſed poſſit ne ſuſcipi nulla pcedente cauſa quęritur. Ariſt.t. poli. pug. & iniuſtum inqt eſſe hoies, quos natura liberos genuit, armis ſubigere, & vt imperio veſtro pareãt cogere. Nihil.n. magis indignũ, & iniuſtũ eſſe, quã ea aliorũ iactura velle locupletari. Qđ, & iurecõſul. vſurpare ſolẽt, ex quo non vi ſuſcipiendũ bellum, niſi cauſa iuſta pręceſſerit.

Iuſtã in omni genere belli cauſam eſſe quærendam.

Idem tñ Ariſto. poſſe bellum ſuſcipi quibuſdam probat rõnibus, aſſerens multos eſſe ſeruiles hoies, ſic natura genitos, vt a dignioribus ſubeſſe debeant. Quod ſi aliqñ recuſauerint, non indignũ videri eos armis cõpelli, & iuſtum eſſe, vt parere cogantur. Alia rõ eſt, q debet dignitatem ſuam augere q q ſibi virtutis cõſcius principatum affectat, & ad imperandum natus eſſe eũ, vt principatũ affectat, & ad imperandum natus eſſe vim, vt cogere poſſit inferiores ſibi parere, ita eñ, vt ipſe bene imperando humanę ꝯſulat ſocietati, licet ergo de iperio decertare cũ ijs, quos minus dignos exiſtimes, et ſi nulla iniuria facta ſit. ſed hoc ſuperius reprehendit Cic. cum dixit illud moleſtum vł maximis aiis ſplendidiſſimisq. ingenijs plerunque exiſtunt, honoris, imperij potentię, glorię, cupiditates. Et ꝑpea pauendum nequid in eo gñe peccetur. Illud itaq; intelligẽdum Cic. voluiſſe, vt q pro gloria, & imperio bellũ gerere deſiderant, iuſtam cauſam habeãt, vel ſaltem denunciẽt anteq̃ inferant, & a fraude abſtineãt. [De imperio] cũ nulla facta iniuria eſt, & id agitur, vter iciperet, & ſuperior ſit. Cuiuſmodi eum Romani finitimi populi bella geſſerũt, vt latini, & tuſci. [Gloria] Vt tñ laudentur q vicerint. [Cauſas eaſdẽ, nullum bellum ſuperius dixit, iuſtum eſſe, niſi quod aut rebus repetitis geritur, aut denunciatũ antea ſit, & indictũ. [Sed ea bella] Minus dicit aſpere gerẽda bella q̃ pro gloria geruntur, nõ ſit, & viuat, ſed vt imperet. [Vt n. & c.] Id in bellis ſeruari debere, quod & in ciuitatibus cuſtoditur, vt aliter pugnetur cum ijs qui de imperio certãt, aliter cum ijs q de vita, ſicut ciuis aliter certat cũ inimico, aliter cũ cõpetitore, q eundem petit magiſtratum, cũ hoc.n. de honore, cũ priore de capite certamẽ eſt. Quotannis aũt cum candidati in Martium campum die comitiorum deſcendebãt certare inter ſe competitores ſolebãt (vt apud Liuiũ, & alios Romanę hiſtorię ſcriptores legimus.) Capitis, vitę. Simul.n. & vita priuãtur victi, & fama. Credũtur.n. fuiſſe minus in re gerẽda prudẽtes, aut cauſa pugnaſſe iniuſtiore, hoies.n. ea euẽtu res plerunq; iudicant. [Cũ Cel.] Exemplis probat quo aliter cum certãtibus de gloria, & imperio, aliter cũ certãtibus de vita, bella gerãtur, Regio hiſpanię eſt celtiberia magna parte iculta, & aſpera ac fluuialibus inũdationibus vaſta. Cũque celtiberi ipſi quadrifariã partiti ſint: Fortiſſimi ad ortũ, ac meridiem ſunt Vraci, quorũ ciuitas Numantia (auctor Stra.) Cato cẽſorius celtiberos robur hiſpanię, & impatiẽtes iugi (vt Florus ait) aliquot ꝓlijs fregit: Gracchus ille pater Gracchorũ centum & L. vrbiũ euerſione mulctauit. Varia pręterea, & diuerſis tpibus ad Cęſ. vſque Auguſtum cũ celtiberis, & alijs hiſpanię populis geſta ſunt bella.

Cimbri Germania populi.

[Cũ Cim.] Ij Germanię ſunt populi ad Oceanũ ſeptentrionalẽ habitãtes iũcti Teutonis, atque Tigurinis in Italiam cũ vxoribus & liberis venerũt aliq d ſibi terrę dari à Senatu miſſis legatis petierunt. Quod cum non impetraſſent vi petere conſtituerũt, multis Romanos affecerũt cladibus. Sed a Mario, qui ſepties cõſul fuit aliquot ꝓlijs penitus deleti ſunt. Bellum Cimbricum. ſcri. App. Cauſæ eorũ à patrijs ſedibus profectionis varię tradũtur à Stra. & alijs nõnullis. Vter eſſet, vter viueret. [Cum la.] Oẽ latiũ. Manlio tuſcu. duce in vltionem regum Tarquiniorũ bellũ Romanis intulit. Victi ſunt latini a poſthumo dictatore ad Regillũ lacũ, nec multo poſt cũ eiſdẽ de finibus certatum eſt. Cum vero incenſam à Gallis vrbẽ ſemper antea æmulatione imperij infeſti cõtinerẽt, & ius ciuitatis partẽ imperij, ac magiſtratuum poſcerẽt, pari imperio, T. Manlio Torqua. & Decio Murena cõſulibus, ac ducibus ſuperati ſunt. Quo bello alter conſulũ ſe deuouit. Iterũ ad arma oẽ latium cõcurrit cum promiſſum à Liuio Druſo ius ciuitatis, illo mortuo à Senatu negarẽt, victiq. ſunt diuerſis ꝓlijs. De imperio itaq; ferme cũ illis eſt certatũ. [Cum Sa.] ſi factæ ſo. T. Tatio affinitatis immemores ſe latinis adiũxerũt. Sed Curius dẽtatus ꝯſul oẽm illum tractũ, quẽ Nar fluuius ambit, fonteſq. Velini, ad mare vſq; Adriaticũ igne ferroq. vaſtauit. [Sãnitibus] Str. Sabinos, & Sãnites idem vult eſſe, ſed fallitur. Nã Samnites vicini Cãpanię ſunt in Apulia.

Sabini & Samnites ſunt idem ſecundũ Strab.

Capuæ precibus Sãnitibus genti opulẽtæ Rom. P. bellũ intulit, & ita p Fabios, ac Papyrios patres, corũq. liberos ſubegit, & domuit, vt Sãnitium quõdã in ipſo Sãnio requiretur, quod Florus ſcri. [Pœnis] Cum qbus geſta ſunt tria bella primo apud Egatas: Luctatio, & Catullo conſu. finis impoſitus eſt victa Carthaginenſiũ claſſe, petẽtibus Carthaginenſibus, pax data eſt. Secũdo, acie ſuperato Hanni. à ſuperiore Scipione. iterũ pax petẽtibus carthaginẽſibus. Sed graui impoſito tributo, cõceſſa eſt. Tertio à poſteriore Sci. & Carthago deleta eſt ſed anteq̃ fœdus frangerẽt pœni de imperio non de vita cũ illis dimicabatur.

De tribus bellis punicis.

[Pyrrho] Hic Epirotarũ rex in Italiam à Tarentinis accerſitus cõtra Ro. vario euentu bellũ geſſit. Erat tũc Tarentũ Lacedæmoniorũ opus, Calabria, & Apulię totiuſq Lucanię caput. Tũ magnitudine & muris, portuq. nobile, tũ admirabili ſitu Curius dẽtatus Pyrrhũ vicit, & Italia expulit. [Pœni fœdi.] Qui iter .n. renouatũ cũ ro. fœdus fregerũt. Vnde & Virg ait, Quippe domũ timet ambiguã Tyrioſq. bilingues. & Sal. aliud in ore, aliud in corde clauſum gerunt. [Crudelis Han.] q cõtra fœdus ſuperato hibero. Saguntũ ſociã P. Rom. ciuitatẽ 8. menſe cœpit, de hoc Liuius. Inhumana crudelitas, pfidia pluſq̃ punica, nihil veri, nihil ſacti, nullũ iuſiurãdũ, nulla religio. [Reliqui in.] vt Latini, Sabini, Sãnites. [Pyrrhi qui.] Laudat Pyrri de captiuis reddẽdis ſententiã. Cũ Valerius Leuinus cõſul parũ proſpere aduerſum Pyrrhũ pugnaſſet Elephantorũ inuſitata facie territis militibus. Caius Fabricius miſſus eſt ad Pyrrhũ vt de captiuis redimendis ageret, captiui ſine precio a Pyrrho redditi ſunt. Miſſo Cynea legato ad Senatum Appij Claudi ſnia, pax petẽti regi negata eſt. Sed Pyrrhi de captiuis reſpõſum, Ennius q bellum ſcripſit Tarẽtinũ verſibus cõplexus eſt qbus ſic loquẽtem regẽ facit. [Nec mi aurũ poſco] Q. P. R. offerũt pro captiuis. [Cauponantes bellũ] Hoc eſt lucrũ ea bello quærẽtes, vt caupones ſolent q vilioris emere ſtudent, q maioris vendãt: Caupo, vt Paulus ait iurecõſultus lib 4. d. q mercedẽ accipit, vt viatores manere in caupona patiaẽ. [Hera] ſors domina fortuna, q̃ in ſua poteſtate oia hẽt, vt vulgi fert opinio.

Appij Claudij ſnia quare non eſſet habenda pax cum Pyrrho.

[Accipe] O Fabrici. Quorũ vir. & c. illis inqt ego parco, quibus fortuna belli pepercit, hoc eſt, q in bello nõ periere. [Dono] captiuos, vel dono hoc eſt gratis ducite. [Regalis ſane & c.] Laudat Pyrrhi ſniam, & dignã gñe Æacidarũ dicit: Iuppiter Aeacũ genuit, ex ægina Aeſopi filia, Aeacus Peleũ, Pelus Achillẽ, Achilles, Neoptolemũ, qui, & Pyrrhus cognominatus eſt, & poſt Troianũ bellum Macedoniã tenuit, ac ſucceſſores reliqt reges Pyrrhidas ab eo cognominatos ſucceſſit illi Piales, Qui vero medij Tharritã vſq; reges fuerũt, nõ ſatis cõſtat. Tharritæ filius fuit Alcetes: Alcetæ Arisba, vel Arinobes, huic Neoptolemus: Neoptolemo Aeacides: Aeacidæ Pyrrhus hæc de quo loqtur Cic. filius fuit epirotici regni ſucceſſor aucto. Plu. & Trogus.

De origine Pyrrhi Regis Epirotarum.

[Atq; ẽt & c.] Seruandã dicit fidẽ certo tpe hoſti datã, & exẽplo virtute M. Attilij Reguli, q primo punico bello Xantippi Lacedæmonij ducis Carthaginẽſiũ mercede cõducti inſidijs captus eſt, & legatus poſtea Romã miſſus, diuerſa quã hoſtes mãdauerant cẽſuit, ne pax fieret, ne cõmutatione captiuorũ ipſe vnus, & ſenex reciperet. Ad hoſtes ne datã fidẽ falleret volũtarie redijt. Nec i vltimo, ſeu carceris ſeu crucis ſupplicio, vt Florus ait, deformata maieſtas. Immo his oĩb⁹ admirabilior facta: De hoc plurimi auctores multa ſcribũt, vt Polybius, Appianus, Val. Max. Aurelius, Auguſtinus. [Singulis tpib⁹] neceſſitatibus tpum. [Adſtrictos] De quo varie ſcribitur, vt apud Gelli. eſt. [Meminerimus ẽt & c.] Dicit iuſtitiã

virtutem

uirtutem eſſe, quæ hoīum ſocietatem & quā iam quaſi cōitatem, inter ipſos cōtineat. Quare ne partem aliq̄ hoīum relinquat in tactam, de officijs iuſtitię nūc agit, quę in ſeruos cuſtodiēda ſunt. (Eſt aūt infima) Declarat quod dixit, q̄ ſit infima ſeruo℞ cōditio Ariſtophanes oſtendit dicens [illegible]. (Quibus nō male &c.) Vt operā exhibeamus, hoc eſt vt laborē proponamus, & pro eo iuſta repē damus, vt victū, & veſtitum, ſaciamusq̄. quod Simon Terētianus ait, vt iuſta, & clemens ſeruitus ſit. Quales in ſeruos eſſe debeamus, admonet Macrob. & ita cū illis agendum, vt colāt nos potius, quā timeant, nec aliunde arrogantiſſimū illud manaſſe prouerbiū, Tondem nobis hoſtes eſſe, quot ſeruos, quā ea nr̄a culpa. Qui dū in illos ſuperbiſſimi cōtumelioſiſſimi, & crudeliſſimi ſumus, hoſtes facimus. (Cum aūt etc.) Non eſſe faciendā iniuriā ſuperius p̄cepit, nunc quibus modis fiat oſtendit. (Vi aut fraude fieri) Et multo eſſe turpiorē quæ fraude fit. Quod rōne nō caret. Nam vis aperta eſt, fraus occulta, hæc vitari, aut vt adhita repelli pōt, illam neque vitare neque repellere licet. Nā inſidias effugere difficile eſt. Et vt in bello plus laudis conſeqtur, qui aperta ui hoſtē ſuperat, quam q fraude circūuenit. Ita in inferēda quauis iniuria, minus turpiter agere vr̄, q aperta vi, quam q fraude vtit. Aperta p̄terea vis fortis eſt, fraus imbellis, & ſui viribus non fidē tis. (Fraus vulpeculæ) Hoc animal ſolertia dirū eſt, vt ait Plin. cui fraus tribuitur. Horat. cautā appellauit vulpē. Æſopus Phrygius fabulator ſemp fraudibus vtentē inducit, huic hoies comparant viles, & ſubdoli. (Vis leonis) Dolis carent leones, & ſuſpicione. Nec nimis intuētur oculis, aſpiciq. ſiſt modo nolūt. Nullum animal adeo generoſum, & validū, de quo multa Plin. Ouid. Corpora magnanimo ſatis eſt p̄ſtraſſe leoni, pugna ſuū finem, cū iacet hoſtis habet. (Vtrūque) Vis & fraus, vtraq; n. iniuria affertur ocio cōtra humanæ ſocietatis ius. (Totius aūt iu) A Platone hoc accepit, q in libris de rep. maximā dicit eſſe iniuſtitiam, bonū videri velle, & nō eſſe. Iure hoc ſubiūxit, de fraude. n. locutus erat, quā maxime hmōi hoies vtuntur, q peſſimi cum ſint, boni videri volūt, ij ſunt quos hypocritas græco vocabulo nominamus, [Greek] enim ſimulo eſt, & p̄prie illi ſignificātur apud gręcos, quos, nr̄i hiſtriones vocant, q alienam pſonam aſſumunt. In hos inuehitur Iuuen. cū ait, Vltra Sauromatas fugere, hinc libet, & glacialē Oceanū quoties aliqd de moribus audēt, Qui curios ſimulāt, & bacchanalia viuūt. Dñs ēt noſter, cauendum ab ijs monuit, q veniunt in veſtimentis ouium, interius autem ſunt lupi rapaces.

Vis aperta eſt cortior.

Fraus eſt imbellis.

Vis dicitur Leonis quia caret fraude.

Hypocritæ.

Hiſtrio.

ASCEN.

Duo genera decertandi.

Atque in rep.) Quia oſtēdit fraudē ſolere fieri in publicis negocijs, ideo monet ne in bello fiat. oſtēdēs ad hoc duo decertādi gñ̄a. Ordo eſt, atq; pro & iura belli ſunt maxime cōſeruanda, eo q p̄nicioſiſſima ſint, ſi non ſeruent. Nā cū duo gñ̄a certandi. i. contēdendi ſint, alte℞ p diſceptationem. i. contētionem verbo℞, vt in foro iudiciali, alterum per vim. i. violentiam armo℞. ſ. q; pro &, cum illud. ſ. prius quod verbo℞ eſt ſit proprium hominis. ſoli. n. homini datus eſt ſermo, vt eius medio concordes viuant, & quæ cauſa controuerſiæ eſſe poſſit, dirimatur. Hoc. ſ. poſterius per vim ſit ſup. belluarum. i. brutorum, & ferarum. Confugiendum eſt. i. neceſſe eſt tamen confugere ad poſterius. i. ad illud quod belluarum proprium eſt. ſ. ad vim ſi non licet vti priori. i. ſi per verborum contentionem ius noſtrum impetrare non poſſumus, quod ſit quoties is cum quo agitur non poteſt compelli ad eundem iudicem. Quare. i. qua de cauſa bella ſunt ſuſcipienda ob eandem cauſam, vt viuatur in pace ſine iniuria. Autem pro ſed victoria parta. i. poſtquam victoria eſt acquiſita, hi ſunt conſeruandi. i. non occidendi, qui non fuerunt crudeles nec immanes. i. feroces in bello, vt quemadmodum noſtri maiores. i. priſci Romani acceperunt etiam in ciuitatem. i. in cōmunionem & ſocietatem iuris. ſ. Latij: quo dignitates & honores cum Romanis Romæ petere poſſent: Tuſculanos, Aequos, Volſcos, Sabinos, Hernicos, omnes illos populos Italiæ. At pro ſed ſup. Romani ſuſtulerunt. i. euerterūt funditus. i. à fundo Carthaginem in Africa, & Numantiam in Hiſpania eo quod crudeliſſimę in pop. Rom fuerūt. ſ. Nollem Corinthum ſup. euerſam aut ſublatam a pop. Rom. i. vellem quod nō eſſet ſublata vel potius ſic: Si ego princeps belli fuiſſem, nollem Corinthū ſup ſuſtuliſſe. eſt. n. mollis populus nō efferus, nec immanis, & plus literis quā armis deditus. quare Cic. quidem non deleuiſſet Sed credo inqt aliquos ex Romanis ſecutos. i. perſecutos eſſe opportunitatē loci. i. pp opportunitatem loci deleuiſſe, ne ipſe locus maxime ad bellum Romanis inferendum congruus poſſet adhortari aliqñ ſup. Corinthios, ad faciēdum bellum. Conſulendum. i. p̄uidendū & vt dicunt fauendum eſt ſemper quidem. i. certe mea ſententia, id eſt vt ego ſentio paci, quæ nihil. i. non aliud, quæ nō ſit habitura aliqd inſidiarum. In quo. i. in qua re ſi obtemperatum. i. obeditū. vt ſic dicā & morigeratū eſſet mihi, nos ſup. Romani haberemus aliq̄ ſup. temp. quæ nūc nulla eſt, ea quo. n. beneuolis parcitū non eſt, oēs vbi poterant rebellabant, poterat aūt per bella inteſtina quæ Cæſar cum Gallis geſſit. Et cū ſup. ita ſit, quod cōſulendū eſt. i. oportet p̄uidere & fauere his quos tu deuiceris. i. ſubiuceris, vi. i. violentia armo℞ tum. i. multo euidentius hi q cō fugiunt ad fidem imperato℞, & hoc armis ſuis poſitis. i. depoſitis, & reiectis recipiēdi ſunt ſup. in gratiā, q̄uis aries. i. machina bellica ad modum arieti facta percuſſerit murū ſup. oppidi eo℞, hoc eſt licet vero ſimile ſit quod metu ſe dederint. In quo. i. in qua re iuſtitia eſt culta tpe. i. tanta diligentia apud noſtros. i. apud Romanos priſcos, vt q cepiſſent. i. accepiſſent in fidē ciuitates, aut nationes deuictas bello, eſſent more maio℞. i. vt maiores eo℞ cenſuerunt, patroni. i. defenſores ea℞ ſup. ciuitatum, aut nationum.

Quo bella ſuſcipienda

Quibus parcendū victis.

Bonis alia qua de cauſa nocendum.

Ac pro & qdem. i. certe æquitas belli. i. q̄ debeat ſeruari in bello, perſcripta eſt ſanctiſſime in iure feciali populi R. qd' ius per feciales. i. fœderis & belli paratores ſeruabat. Ex quo. ſ. iure feciali pōt intelligi nullū bellū eſſe iniuſtū, niſi quod geratur aut rebus petitis (feciales. n. res iniuſte ablatas prius repetebant) quas ſi bona venia impetrare nō poterant, bellū indicebant, & ideo dicit, aut qđ ſit denunciatum & indictu ante ſup. quā geratur. Pōpilius Imperator. i. princeps exercitus R. tenebat. p̄uinciam. i. regionē prius à R. deuictā, haud porro. i. longe a R. victam. ſ. Macedoniā, in cuius Pōpilij exercitu filius Catonis Cenſorij. ſ. militabat. i. militiā exercebat exiſtēs Tiro. i. nouus miles. Aūt p̄ ſed, cū videretur ſup. vtile eſſe Pōpilio dimittere vnā legionem. i. tantā partē exercitus, dimiſit quoq; . i. ēt filium Catonis, q militabat eadē legione ſ. dimiſſa. Sed cum filius. ſ. Catonis manſiſſet in exercitu amore pugnādi. Cato ſcripſit ad Pōpilium, vt ſi pateretur eū manere in exercitu, obligaret. i. aſtringeret eū ſecundo ſacramēto. i. iuramēto militiæ, quo. ſ. p dimiſſionem erat abſolutus, q a nō poterat pugnare iure. i. iuſte, & legitime cū hoſte, & hoc priore ſacramento amiſſo. Adeo. i. tantū erat ſumma obſeruatio in bello mouēdo, vt. ſ. nullus moueret, niſi iuratus. Epiſtola Marci Catonis qdē. i. certe ſenis. i. prioris. ſ. Cenſorij nō Vticēſis eſt. i. extat ad filiū, in qua ſcripſit ſe audiſſe eū. ſ. filium ſuū eſſe factū miſſum. i. dimiſſum eſſe à Cōſule cum eſſet miles. i. cum militaret in Macedonia, bello pſico. i. tpe belli perſici. Igitur q a audiuerat eum miſſum factū, monet vt caueat ne ineat p̄lium. Negat. n. ius eſſe, eū ſup pugnare cū hoſte, q non ſit miles. i. ſacramēto militiæ aſtrictus. Equidē. i. ego qdē. hoc eſt certe animaduerto. i. conſidero ēt illud. ſ. quod is, q eſſet proprio noīe perduellis. ſ. qcunque duellū faceret. i. publicus inimicus vocaretur hoſtis. i. externus & peregrinus, q a tūc hoc dicebatur, alienigena aut externus. Vnde ſubdit auctor, & hoc dico lenitate. i. mitiitate, & mollicie verbi. i. uocabuli mitigante triſticiā. i. immanitatem rei. ſ. hoſtilitatis, & inimicitiarum capitalium. Enim pro quia, is dicebatur apud maiores noſtros hoſtis, quem nos dicimus nūc peregrinū. Duodecim tab. i. leges. ai. tabu. indicant. i. demonſtrant ſup. quod dictum eſt, quia in illis inuenitur aut dies ſtatus. i. conſtitutus cum hoſte q ſup. non poſſet conſtitui cum publico inimico. ſ. perduelli, quem nunc hoſtem dicimus. Itemq. inuenitur ſup. in illis æterna auctoritas aduerſus. i. erga hoſtem. i. peregrinum non perduellem. q poteſt ad hanc manſuetudinem. i. appellare eum cum quo geſas bellum tam molli. i. leui noīe. i. nominando. ſ. eum hoſtem. i. peregrinum, q. d. nihil q̄q̄ vetuſtas. i. inueterata conſuetudo efficit id nomen. ſ. hoſtis, durius, receſſit. n. à peregrino. i. non amplius tribuitur peregrino, & remanſit proprie in eo qui contra ferret arma. Cum vero &c. Docet aliter pugnandum eſſe vbi certatur, vtet viuat, quod vbi contenditur vter regnet. interdum n. hoſtes non vitam, ſed imperium capetunt, vt probat exēplo Pyrrhi regis Epirotarum, cuius liberalem ſententiam ea verſibus Ennianis affert Cic. pro qbus ſciet lector antiquitatem q̄ in his eſt, non Ciceroni aſcribēdam eſſe, q eos fideliter citat, ſed Ennio auctori, multum. n. refert an noſtra an aliorum uerba ponamus. Ponitur autem hic mi pro mihi, & dederitis pe. longa & velit ultima longa, & uolentibus ultima breui, licet ſequatur conſonās, quia liqueſcit more antiquo. Ordo eſt, Vero pro ſed, cum. i. qñ decernatur de imperio. i. verū imperet, & gloria q̄ritur bello, tūc ſuper oportet tū ſubeſſe omnino eaſdem cauſas. quas dixi paulo ante eſſe iuſtas cauſas bellorum, ut. ſ. fiant bellū eo animo, ut in pace ſine iniuria viuatur, vt prius indicētur, & denuncientur p feciales, hoc eſt, qđ aliter ſine iniuria vinci non poſſit. Sed ea bella qbus gloria imperij eſt propoſita. i. quaſi merces, & finis cōſtituta, ſunt gerenda minus acerbe, quā ſup. ea in qbus de uita contēditur. Eñ pro q a, vt. i. quemadmodum, cum. i. quando nos contendimus

Lex fecialis.

tendimus ciuiliter.i.in ſoro iudiciali cum ciuibus cootendimus ſup.alter ſi ſup.collirigator noſter eſt inimicus.i.accuſator crimi nis,& aliter ſi ſup.eſt competitor.i.einſdem dignitatis, aut magi ſtratus petitor,quia ſup.certamen hoooris & dignitatis,de hono re & dignitate eſt cũ altero.ſ.cum competitore, & ſup.certamen capitis.i.vitæ & famæ eſt eum altero.i.cũ inimieo. Bellum ge.ſie cum eel.i.Numãtinis populis hiſpaniæ,& cum cymbris populis Alemaniæ,vt cum inimicis.ſ.vter ſup.populis eſſet.i.viueret,non vter imperaret, ſed ſup.dimicabatur.i.digladiabatur cũ latinis.i. populis in antiquo latio,cũ Samnitibus, & eum Sabinis populis Italiæ,& cum Pœnis.i.punicis populis.i.carthaginenſibus, & cũ Pyrrho rege epirotarũ, de imperio potius ſup. quam de vita, ſed pœni.i.carthaginẽſes erant ſup. ſœdifragi. fœderis fractores. Et Han.erat cru.reliqui ſup. erant iuſtiores.i.humaniores cũ huma nis, quod ad iuſtitiam pertinet.Illa præclara.ſ.notiſſima ſnia ex verſibus Ennianis,eſt quidem.i.certe Pyrrhi de reddendis capti- uis.Dixit.n.Pyrrhus Romanis captiuos ſuos auro redimere vo- lentibus, Nec poſco.i.requiro mi.i.mihi aurum. nec dederitis mi.i.mihi precium. Ne pro & nõ & nos non cauponantes.i.per modum cauponũ lucra quærentes,ſed belligerantes.i.vera bella gerentes,cernamus.i.decernamus vterque vitam.i.vtri viuãt,fer- ro.i.armis,non auro.i.aureis nũmis. Ne.i.an te: domina belli.ſ. fortuna, vellet viuere, vos.ſ.Rom.an me ne pro vel experiamur virtute.i.fortitudine,qd ſors.i.euentus belli ferat.i.afferat,& ac- cipe ſimul.i.pariter hoc dictum. Certum eſt.i.decretũ eſt,me par- cere libertati horundem.i.eorundem quorũ virtuti ſortuna bel- li pepercit.i.quos ſortuna voluit in bello ſeruari,volens gr͞a libe rari. Ducite ergo eos ſup.dono.i.ex liberali donatione ſine pre- cio,q͞a ego do eis cũ magnis dijs volentibus ſup.eos viuere. Ad- dit Cic. Sentẽtia ſup.i.hæc eſt ſane.i.valde regalis.i.ad regalẽ ma ieſtatem ſpectans, & digna g͞ne.i.progenie vel Pyrrho q erat de g͞ne Aeacidarũ.i.eorũ qui deſcenderũt ab Aeaco auo paterno A- chillis,cuius filius Pyrrhus appellabatur, à quo hic nomẽ origi- nẽ traxerat. Atque ẽt &c. Probat exemplo Reguli fidem etiã ho- ſtibus ſeruandam. Ordo eſt. Atque pro & ſinguli.i.priuati addu- cti t͞pis.i.neceſſitate t͞pis promiſerunt qd.i.aliquid hoſti,fides eſt ſeruãda quoque.i.etiam in eo ipſo quod.ſ.promiſerint,vt.i.quẽ- admodum M. Regulus captus à pœnis.i.Carthaginenſibus pri- mo bellico punico,eſſet miſſus Romam de captiuis cõmutandis .i.vt captiuos pœnorũ cõmutaret cum captiuis Romanorũ inter quos ipſe erat. Que,pro &,eum ſup.iuraſſet ſe rediturum ad pœ nos.ſ.Carthaginem: vt.i.poſtq̃ venit Romam cenſuit primum in Senatu.i.in conſilio ſenatorum captiuos ſup.pœnorum non eſſe reddendo: dixit enim ſe eſſe vetulum & parum poſſe prodeſſe reip.Rom.illorum captiuos eſſe iuuenes,& multum poſſe noce- ſe. Deinde.i.poſt tale conſilium à ſenato probatum, cum retine- retur.i.conaretur retineri à propinquis,& amicis, maluit redire ad ſupplicium,quod grauiſſimum tulit, quam fallere.i.frangere fidem.i.ſanctam promiſſionem datam hoſti. Ac ſcilicet,id eſt quĩ dem.i.certe de bellicis officijs. Meminerimus autem. Docet inſi mis.i.ſeruis etiam ſeruandam iuſticiam,eoſq́. humane tractãdos inferens incidentaliter turpitudinem fraudis, & vt dñe hypocri- ſis. Ordo eſt. Meminerimus.i.memores ſimus vel memores eſſe debeamus iuſticiam eſſe ſeruãdam,&.i.etiam aduerſus.i.erga in- fimos.i.infimæ conditionis homines. Autem pro ſed infima con ditio & fortuna eſt ſeruorum quibus ſup.ſeruis qui iubent ita vti vt mercenarijs ad exigendam.i.expetendam ab eis operam.i.ob- ſequium & ſeruitium,& ſup.ad præbenda.i.exhibẽda iuſta.i.quæ iuſtum eſt eos præbere: non percipiunt male, immo bene & iu- ſte. Autem pro ſed cum iniuria fiat duobus modis, aut fraude, fraus eſt quaſi vulpeculæ.i.paruæ vulpis. Vis eſt quaſi leonis: & vtrũque, tam fraus quam vis.i.violentia eſt alieniſſimum ab ho- mine,ſed fraus eſt digna maiore odio, p quod innuit quod peior eſt iniuſtitia,quæ fit in proximũ per fraudem, quã quæ in ſeruo p violentiam. Aũt pro ſed,nulla,ſup.pars,aut nulla iniuſtitia, to- tius iuſtitiæ eſt capitalior.i.pernicioſior & dignior vt capite ple- ctatur aut vt capitali odio afficiatur,quam eorum q cum fallunt maxime agunt,tũ.i. tunc id vt videantur eſſe boni viri.i. qui per hypocriſim & ſimulationẽ fraudulentã decipiunt.de q͞bus Salua tor, Attendite à falſis prophetis, q veniunt ad vos in veſtimentis ouiũ,intrinſecus aũt ſunt lupi rapaces. Satis dictũ eſt de iuſtitia.

Iuſtitia erga ſeruos exhibenda.

Maxima iniuſtitia.

DOCT. *interpr.* N Ationes bello deuictas in fidẽ cepiſſem) Dedo me tuę fidei, Do me in fidẽ tuam,& Capio te in fidem. [Cum de captiuis cõmutandis Romã miſſus eſſet) Noue dixit. Miſſus eſt de hac re, pro eo quod erat,miſſus eſt, vt ageret de captiuis cõmutandis.

DOCT. *interpr.* C Vm vero) Cauſarum aliæ moderationem,aliæ ſeuitiam re- quirunt.

ARGVMENTVM.

De liberalitate ſecunda iuſtitiæ parte, quam tamen Ariſtoteles modeſtiæ videtur annectere. in qua tria potiſſimum ſpectanda docet Cicero: ne quid demus quod accipienti ſit nociturum, ne ne quod alijs largiamur, ab alijs per iniuriam auferamus. Secundum, vt pro facultatum modo liberalitatem exerceamus. Tertium, ne demus quibus non oportet. Dandum autem aut virtute cõmendatis: aut ijs, qui nos honeſta beneuolentia proſequũtur, aut quibuſcum nobis aliquod ſocietatis vinculum intercedit: aut denique qui bene de nobis meriti, quibus & cum fœnore beneficium remetiendũ. Poſtremo ſocietatis humanæ gradus à ſummo fonte repetens inter ſe componit, vt quantum cuique debetur, tantum præſtetur. Sed de hac parte Seneca pluribus libris diligentiſſime ſcripſit.

D EINCEPS (vt erat propoſitum) de Beneficentia,ac liberalitate dicatur. qua quidem nihil eſt naturæ hoĩs accõmodatius: ſed habet multas cautiones. videndum eſt enim, primum, ne obſit Benignitas,& ijs ipſis, quibus benigne videbitur fieri, & ceteris; deinde, ne maior benignitas ſit, quàm facultas: tum, vt pro dignitate cuique tribuatur: id enim eſt iuſtitiæ fundamentum; ad quam hæc referẽda ſunt oĩa. nam & qui gratificantur cuipiam,quod obſit illi,cui prodeſſe velle videantur,non benefici, neque liberales,ſed pernicioſi aſſentatores iudicandi ſunt; & qui alijs nocent,vt in alios liberales ſint, in eadem ſunt iniuſtitia,vt ſi in ſuam rem aliena conuertant. Sunt autem multi,& quidem cupidi ſplendoris,& gloriæ,qui eripiunt ab alijs,quod alij largiantur: hiq́. arbitrantur ſe beneficos in ſuos amicos viſum iri,ſi locupletent eos quacunque ratione. id aũt tantum abeſt ab officio, vt nihil magis officio poſſit eſſe contrarium. Videndum eſt igitur, vt ea liberalitate vtamur, quæ proſit amicis, noceat nemini. Quare L.Syllæ,& C.Cæſaris pecuniarum tranſlatio à iuſtis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. Nihil enim eſt liberale, quod non ſit idem iuſtum. Alter locus erat cautionis, ne benignitas maior eſſet, quã facultates: quod, qui benigniores volunt eſſe,quam res patitur,primum in eo peccant, quod iniurioſi ſunt in proximos: quas enim copias his & ſuppeditari æquius eſt,& relinqui,eas transferunt ad alienos. ineſt autem in tali liberalitate cupiditas rapiendi plerunque,& auferẽdi per iniuriam,vt ad largiendum ſuppetant copiæ. videre etiam licet, pleroſque, non tam natura liberales,quam quadam gloria ductos,vt benefici videantur,facere multa,quæ ab oſtentatione proficiſci magis,q̃ à voluntate,videantur. talis autem ſimulatio vanitati eſt coniunctior,quam aut liberalitati, aut honeſtati. Tertium eſt propoſitum,vt in beneficentia delectus eſſet dignitatis. in quo & mores eius erunt ſpectandi,in quem beneficium conferetur,& aĩus erga nos, & cõmunitas,ac ſocietas vitę,& ad noſtras vtilitates officia ante collata. Quæ vt concurrant omnia,optabile eſt: ſi minus,plures cauſæ, maioreſq́. ponderis plus habebunt.

PETR. MARS. D EINCEPS (vt erat propoſitũ) Propoſuit Cic. eam rationem, qua ſocietas humana continetur, cuius partes duas eſſe dixit,iuſtitiam, & liberalitatem. Poſtq̃ de iuſtitia diſſeruit, tranſit ad liberalitatem, vt propoſuit. Liberalitas eſt mediocritas circa dandas capiendaſq́ pecunias,& res quæ pecunia æſtimantur. Et liberalis ille eſt,qui ſcit pecunias diſponere,quibus & bene & male vtimur,bene vno modo,male dupliciter,aut exuperando,aut deficiendo, vnde oportet virum liberalem ſcire pecunijs vti. Nam in omni facultate eſt aliqua ars,quę illam diſponit. is optime,inquit philoſophus, re quauis vtitur,

qui eam virtutem habet, quæ ad rem illam accõmodatur & diui
tijs igitur optime is vtetur,q virtutem eam habet, quæ ad pecu-
nias attinet,hic aũt eſt ipſe vir liberalis. Liberalis igitur dabit q-
bus oportet,quod oportet,tã in paruis quam in magnis,& acci-
piet vnde oportet,ſed magis verſatur circa dandas, quã accipien
das pecunias. Virtutis.n.propriũ eſt magis conferre beneficium,
quã accipere,& q a difficilius eſt erogare pecunias quã accipere,
& virtus eſt circa difficile,& non dr̃ liberalis,q acceperit, ſed qui
dat qbus oportet, & oẽs actiones liberalitatis debẽt eſſe hone-
ſtatis cauſa,quæ eſt finis cuiuſcunque virtutis, & ipſa liberalitas
virtus eſt,& vere liberalis nõ capiet,vnde non oportet, qm̃ non
magni æſtimat pecunias,dare tñ debet pro ſacultate & rõne diui
tiarũ,& liberalis non põt eſſe diues,qm̃ ſibipſi pauciora relinqt.
& libẽter patitur iniuriã in rebus pecuniarijs,& vir liberalis an-
gitur cũ non dat qñ oportet,vt ipſa lex liberalitatis dictat,& hoc
magis offendit ipſam virtutẽ,quam dare cui non oportet,q a hic
datur,illic minime,quod eſt oĩno contra liberalitatem. Simoni-
disq. ſnia improbatur auct. Ariſto q oppoſitum tenebat. Exupe-
rat ꝓdigus.deficit auarus accipiendo,& non dando,ille aũt dan-
do,& nõ accipiendo. Eſt igitur liberalitas virtus, & mediocritas
quædã inter auaritiam & ꝓdigalitatem,& ſic põt diffiniri, Libe-
ralitas eſt habitus electiuus cõſiſtens in mediocritate circa dan-
das,capiẽdasq. pecunias. [Accõmodatius) Naturæ hoĩs,qm̃ ho-
mines q opibus valent, ad tuendã ſocietatem humanam natura
incitãtur,& nihil eſt accõmodatius homini,quã prodeſſe quibus
oportet,& opibus,& officio alios demereri. Vnde auari pecunio
ſi vituperãdi ſunt,cum oĩno naturam relinquant & humanitatẽ,
& vñr ſerui atrienſes cũ pecunijs ceu cuſtodiæ ſeruiant, qua ter
uitute nihil põt eſſe aut excogitari miſerius,& illi ſummis laudi
bus celebrãdi ſunt,& quodã quaſi pleno ore laudandi,q opibus
ad cõſeruationem humani gñis vtuntur,nec incubãt Theſauris,
& infoſſis loculis,ſed diuitijs ſciũt addere lucem, & vt virtute ſi
nẽ conſequantur,opibus quaſi inſtr̃o vtuntur, tunc geſtiẽtes aĩo
cũ aliquem erigere,& fouere pñt,ſed in tanta confuſione tpum,
& ꝑuerſis moribus ac auaritiæ æſtu,& rabie,pauci admodũ inue
niuntur. Cyrus apud Xenophontẽ lib. 3 dicit pecunijs vtimini,nã
in terrã ſacis ſic corpora defodere,cum quiſq; diẽ obierit. Gene-
roſi animi & magnifici eſt inqt Sen. iuuare, & prodeſſe,qui dant
beneficia deos imitantur,qui repetunt fœneratores. [Sed habet
mul. cau.) Qm̃ vt dictũ eſt oportet liberalem eſſe prudentẽ, vt de
qbus oportet,& quod oportet,& qũo,& vnde,ſeruatis oĩbus cir
cumſtantijs,quas præſcribit ipſa recta ratio, aliter à medio ipſo de
ſcenditur,quod nõ ſit ſine vitio quocũque te verteris. Sen. dixit,
Videbo qñ dem,cui dem,quemadmodum,quare, nihil.n.ſine rõ-
ne faciundum eſt,nõ eſt aũt beneficium niſi quod rõne datur,qm̃
ratio oĩs honeſti comes eſt Ponit igitur Cic. cautiones,qbus vti
debemus,vt veræ liberalitatis gloriam cõſequamur. Cautio dr̃,
cautela non dr̃. Cautus is eſt,qui oĩa prudenter agit, & timet ea
quę timenda ſunt,& pœnitentię locũ non relinqt,dare argentũ,
inqt,philoſophus,ſumptus ue facere cuiuſlibet eſt, & facile, ſed
cui & quantum,& qñ,& grãtia cuius oportet,nõn cuiuſlibet eſt,
neque facile,quod quidem eſt ipm̃ rectum. [Videndũ eſt enim)
Affert tres cautiones,& ſic tres erũt partes. [Ne obſit) D. Ambr.
ait: Pulchrũ eſt bene velle,& largiri,vt proſis,nõ vt noceas,nam
ſi luxurioſo ad luxurię effuſionẽ,adultero ad mercedem adulterij
largiẽdum putes,non eſt beneficentia iſta, vbi nulla eſt beneuolẽ
tia,officere.n.eſt illud,nõ prodeſſe,alteri ſi largiaris, q conſpiret
aduerſus patriã. [Benignitas) Pecuniarũ collatio. [Videbitur)
cũ reuera non ſit,qm̃ illud nocet,non prodeſt. [Eſt cer.) Qui ma
lũ forte expectant ab illis, qbus benigne factum eſt, vt à Cæſare
paſſi ſunt Romani.cui de imperio cogitãti Craſſus diues & qui-
dã alij pecuniam ſuppeditabant,illa igitur benignitas nocuit Cę
ſari,qm̃ poſtea fuit interfectus,& ẽt Romanis.quos ille in ſerui-
tutẽ redegerat. [Deinde) Hæc eſt ſecunda cautio,qm̃ vt dixi pro
facultate dandũ eſt,& modo diuitiarum, aliter liberalis cogetur
accipere,vnde nõ oportet,& ſic ab officio diſceder. Nam liberali
tas iudicatur ipſis facultatibus. At.n.inqt Ariſt. pro modo fortu-
naꝝ ipſa liberalitas dr̃,liberalis.n.actio non in multitudine rerũ
quæ dantur,ſed in habitu dantis conſiſtis. Hic aũt pro facultati-
bus erogat. [Quã facul.) Quam modus diuitiarũ & patrimonij.
[Tũ vt pro dignitate) Tertia cautio & proprietas liberalis,q da
re debet qbus oportet,&.ſ.demus vnicuique id quod meret. [Id
enim) Dare.ſ.vnicuique pro facultatum rõne,& dignitate acci-
pientum,& meritis,eſt fundamentũ iuſtitiæ,aliter ſit iniuſtitia,cũ
mali accipiãt quod non merent, & boni viri mẽdicent tpum cul
pa,qbus oĩa corrupta ſunt, vt nulla penitus habeatur ratio virtu
tis. [Iuſtitiæ) Propriũ eſt tribuere vnicuiq; quod ſuũ eſt. Vnde di
cit Sen. Turpiſſimũ genus dandi eſt incõſulta donatio. Iuſtitia di
ſtributiua eſt ſecũdum ꝓportionem geometricã, & in qua conſi
derãtur perſonæ qbus fit diſtributio de bonis cõibus, vnde dicit
philoſophus 5. Eth. q non ſunt pares non hñt paria, ſed hinc pu-
gnę naſcũtur & incuſationes,atq; querelę,cũ impares hñt paria,
id ita eſſe ex eo quod pro dignitate ſit,cõſtat,iuſtum.n.qd' in di-
ſtributionibus eſt,oẽs vno ore pro dignitate quadã oportere eſ-
ſe dñt. [Ad quam) Iuſtitiã. [Hæc oĩa) Quæ de liberalitate præci-
piuntur,q̃ eſt pars iuſtitię,& põt dici iuſtitia diſtributiua,vt dictũ
eſt. [Nã & qui) Probatio eſt. [Gratificãtur).ſ.rem gratam faciũt
alicui. Quæ accipiẽti noceat, nõ dicetur liberalitas qm̃ finis non
eſt honeſtus,quẽ reſpicit ipſa virtus,gratificari aliqd alicui eſt ali
cui eſt aliqd in gratiam illius facere,& in aliquẽ beneficum eſſe,
atque donare. [Quod obſit) Noceat illi in cuius gratiam aliqd
ſit. [Videãtur velle) Inqt,cum in aĩo habeant nocere, igitur a fi-
ne talia officia iudicãda ſunt. [Aſſentatores) q a cum videant pro
deſſe rũ maxime nocent,& vnum dñt,& aliud corde ſentiunt, &
alienoꝝ volũtati obtemperãt, vt id quod praue cupiũt aſſequant i
vnde ab ipſis cauendũ eſt. De aſſentatoribus & adulatoribus di-
cet̃ loco ſuo latius. [Et q alijs noceat) Nõ ꝓbatur largitas,ſi qd'
q s vni largitur,alteri extorqueat,ſi iniuſte quæratur,& iuſte pu-
tet dari poſſe. Ariſt. ait ꝓdigi ad capiendũ proni ſiunt,q a cupiunt
dare,hoc aũt facere interdũ nequeũt, cũ cito facultates deficiãt.
itaq; ex alienis dare coguntur,& ſimul q a nulla eſt eis honeſtatis
cura,ſine vllo diſcrimine,& vndiq; rapiũt,dare nanq; cupiũt,quo
pacto aũt aut vnde,nihil curant, quapꝑ nec dationes ipſoꝝ ſunt
liberales,non.n.ſunt honeſtæ,aut honeſtatis cauſa, nec vt opor-
ter efficiuntur, ſed interdũ quos deceret eſſe pauperes eos ditãt,
& his quidẽ q moderati ſunt,nihil darẽt. Adulatoribus aũt mul-
ta,aut aliq̃ aliam afferentibus voluptatem. [Cupidi ſplendoris)
ſplendor dr̃ per trãſlationẽ,& accipitur hic ꝓ ipſa gloria,& noĩs
celebritate & claritate,qm̃ tales volunt videri liberales & ſplẽdi
di,& ideo largiũtur ea,quæ alijs eripuerunt,quod eſt cõtra iuſtis
tiã,ſic faciebat Cæſar,q ſine aliqua ſupputatione pecuniaꝝ, qd-
qd poterat alicunde corradere,& rapere dilargiebatur populo,
vt eos largitionibus corrumperet,& poſtq̃ reꝝ ſumma potitus
eſt multa multis eripuit,vt alijs largiretur,hoc idẽ fecerat Sylla,
q bona proſcriptoꝝ ad libidinẽ dilargitus eſt. [In ſuos) erga ſuos
[Si locupletent) Diuites faciãt,locupletes proprie dñr, q multa
loca hñt & poſſeſſiones. Quacunq; rõne per fas & nefas,quocũq;
potuerint. [Id aũt).ſ.modo largiri,& alios locupletare quocũq;
modo. [Tm̃ abeſt) tm̃ ab officio diſtat,qm̃ eſt contra iuſtitiã. [Of
ficio) Actioni quæ eſt cũ virtute. [Videndum igr̃) Concludit Cic.
docens qua liberalitate vtendũ ſit [Quare) Icirco cũ debeamus
vti ea liberalitate, q̃ nemini noceat,largitio pecuniaꝝ Syllæ &
Cæſaris nõ fuit liberalis,qm̃ nocebat iuſtis dominis quod eſt cõ
tra præſcriptum iuſtitiæ. De bonis ciuiũ publicatis à Sylla & Cę
ſare dicet̃ in.ij.vol. [Iuſtis dominis) poſſeſſoribus legitimis. [Ad
alios) Amicos ad quos tñ nihil boꝝ iure pertinebat. Nihil eſt.n.
ꝓbatio eſt.philoſophus in 4 Ethices ſic ait, Seqtur.n.dationẽ bo
nam talis acceptio,ea vero q̃ non talis contraria eſt. Alter locus
.i.ſecũdus ſupra dixit ne maior benignitas ſit quã facultas & hoc
ptinet ad prodigum,de cuius natura dictum eſt. [Facultate.) Pa-
trimoniũ,cenſus,opes. [Proximos affines & ꝓpinquos. [Quas
enim) ꝓbat,quare faciunt iniuriã proximo. [Copias) Diuitias.
[Suppeditari) Dari,relinq. [Ad alienos) Nulla ꝯſanguinitate aut
affinitate ſibi cõiunctos,& ſic iniuſti ſunt,qm̃ dant alienis id qd'
ꝓximis ſuppeditatũ eſſet. [Rapiẽdi) Per vim. [Auferendi) Quod
cũque modo & fraude. [Suppetant) Abunde ſufficiãt. [Videre ẽt
licet) Ponit aliud genus largitionis,quod ẽt illiberale eſt, largiũ
tur.n.qdam ad oſtentationem,quæ ſit gloriæ cauſa. Nec illa per-
fecta eſt liberalitas, inqt Ambroſius,ſi iactãtiæ cauſa,magis quã
miſericordia largiaris,affectus .n. imponit nomen operi, qũo à
nobis ꝓficiſcitur,ſic æſtimatur. Vnde ſcribit Plin. in Epiſt. Memi-
nimus quanto maiori aĩo fructus honeſtatis in conſcientia, quã
in fama reponatur,ſeq .n.gloria,non appeti debet,& laudãs T. A
riſtonẽ dicit, Ornat hæc magnitudo aĩ,quæ nihil ad oſtentatio-
nem,oĩa ad conſcientiam refert,recteq. facti præmium non ex
populi ſermone,ſed ex facto petit,perfecta igitur eſt liberalitas,
vbi ſilẽtio quis tegit opus ſuũ,& neceſſitati ſingulorum occulte
ſubuenit. Honeſte facti præmium eſt feciſſe,inqt Sene. Et Scipio
apud Syllam dicit, Ipſa qdẽ virtus ſibimet pulcherrima merces.
[A voluntate) certo aĩ iudicio,& quod ita eligant ſigendũ. [Si-
mulatio) Oſtentatio & ficta liberalitas. [Vanitati) Mẽdacio,qm̃
nõ proficiſcitur à voluntate Vanus dr̃ Simulator,& mendax at-
que oſtẽtator,cui opponitur grauis,q nihil ſimulat nihilq. diſſi-
mulat,ſed ita viuit,vt dicit. Vanũ igitur eſt largiri ad oſtẽtationẽ,

non

non ex officio aut volũtate.[Honeſtati)Virtuti,cuius finis hone
ſtas eſt.[Tertiũ aũt)Propoſuit tria,duobus abſolutis,ſupeſt ter-
tiũ vt.ſ.pro dignitate cuiq; tribuatur.Nunc exeq̃tur hanc partē,
& dicit ſpectãdos eſſe mores eorũ in quos benefici eſſe volum⁹,
vt q̃ſq; pro meritis habeat.Vnde opus eſt liberalē prudentē eſſe,
vt habeat delectũ,& iudicet q̃d cuiq; tribuendum ſit,& q̃d quiſq;
mereatur,aliter diſcedet à Iuſto. Cõſiderandum ēt eſt qualis fue
rit aius erga nos,quæ cõitas,aut vitæ ſocietas,ſi beneficia ab illis
fuerint in nos ante collata,ſi oia hæc inerunt,bene habebit,& o-
ptãdum eſt,ſin aũt plures cauſæ & maiores,præualebũt.[Spectã-
di) Diligenter conſiderãdi.[Et aius) Quo aio fuerit erga nos.
[Cõmunita.)An fuerit amicus,an ſit ciuis,an domeſticus.cõitas
vitæ dr̃ conſuetudo quæ eſt in ciuitate omnium ciuium,ſocietas
eſt paulo reſtrictior.[Ad noſtras vtilitates)An fuerint in nos be
nefici.[Quæ om.)Vt.i.ſit præditus virtute amicus,& in nos ante
beneficus ille,in quē volumus vti liberalitate.[Optabile) Deſi-
derabile,vt oia inſint,& concurrant in vnum,q̃m officium eſt er
ga talem hoiem liberalitate vti.[Si minus) Si non oia iu erunt,
maior pars vincere debet,vnde opus eſt iudicio.[Plus ponderis)
Magis debēt nos monere,vt benefici ſimus & liberales in aliquē.

FRAN. MAT.

DEinceps vt erat propoſitũ &c.) Iuſtitiæ beneficentia,quã
eandē,& benignitatē,& liberalitatem appellari licet,cõ-
iunctã dixit eſſe.De officijs iuſtitię iam p̃cepit,nunc de li
beralitate p̃cipere incipit.Subijciũtur,aũt Iuſtitia,& beneficeotia
Iuris naturalis parti,quæ grã appellatur. In ea.n.vt Cic.ait,ami-
citiaꝝ,& officioꝝ alterius memoria, & remunerãdi voluntas cõ
Liberalitas. tinetur.Ariſt.liberalitatē dicit eſſe mediocritatē circa pecunias:
& laudari liberalē,noo in rebus bellicis,neq; in his in q̃bus tem
perãs,nec rurſus in iudicijs,ſed in dãdis capiendisq́. pecunijs,pe-
Magnificentia. cunias vero appellat oia, quoꝝ æſtimatio mẽſuratur nũmo. Idē
magnificētiam quandam virtutē eſſe ait circa pecunias exiſten-
tē,ſed noo ita vt liberalitatem ad oẽs res pecuniarias pertinere:
ſed ad ſumptuoſas dũtaxat,& in his liberalitatē magnitudine ex
cedere,& ad aliq̃d eſſe.Nec magnificũ dici,q̃ in paruis,aut medio
cribus pro dignitate ſumptus facit,ſed illum,q̃ in magnis.Et ois
magnificus liberalis eſt. Liberalis aũt oihilo magis magnificus.
Recte aũt iuſtitiæ coniũcta eſt liberalitas, quod ſicut illa virtus
eſt ad aliũ,vt ait Ariſt.ita & hæc ad alium eſt,cui cõfertur, vtriſq;
tñ diuerſa ſunt officia. Iuſtitia tribuit ſuũ cuique pro dignitate,
Beneficentia. liberalitas vnicuiq; pro Indulgētia benefacit.[Beneficētia)Quã-
uis idē ſint beneficentia,& liberalitas,vt Cic.ait,põt tñ hæc ad a-
Liberalitas. nimũ dantis,illa ad actũ,& operatiooem ipſam referri.[Quæ q̃-
dē &c.) Nam hõ animal ſociabile eſt,& ciuile,hoium cauſa gñą-
tus,vt ſuperius ait ex Stoicoꝝ ſnia,vt alijs hoibus benefaciat, &
dãdo accipiendoq́. alioꝝ ſibi conciliet beneuolētiam, & ſocieta
tē.[Sed habet cautiones multas &c.) Quas cautiones vocat Ci
cer.circũſtantias alij appellãt. In omni vero actione ſeptē ſpectã
tur,vel ex is potiſſime.Quis,q̃d,circa quos,vbi,q̃n,qũo,cur.Pri-
ma agētem reſpicit: Secunda actum: Tertia obiectum: Quarta
locũ: Quinta tempus: Sexta modũ: Septima finem: Quæ oia
in liberalitate ſpectari p̃nt: Quis, largitus ſit, diues an pauper;
priuatus an magiſtratus; ruſticus an vrbanus.Quid,vtila,vel in-
utile,opportunũ,vel contra.Circa quos,egēti,vel contra,bono,
vel malo,benemerēti,vel non.Vbi,quo loco debuit,vel quo non
debuit,clam,aut palam. Q̃n,t̃pe neceſſitatis illius,cui erogauit,
an q̃n liberalitate vti in illũ opus non erat, vel q̃n ille petit, aut
q̃n non petijt. Gratiora.n.ſunt quæ vltro afferuntur his quæ pe
timus. Quo,læto vultu,vel contra,aut magna menſura,vel con-
tra,& pro modo facultatũ,vel contra. Cur,ſpe plura recipiendi,
vel citra remunerationis ſpem.Spe laudis adipiſcendæ, vel non.
[Vidēdum eſt primum &c.) Prima cautio eſt, ne obſit benigni-
tas,& illis q̃bus ſit & ceteris. Vtilia.n.& opportuna elargiri nos
cõuenit. Noceret adoleſcēti,ſi q̃s ei pecunias largiretur,vt aleis
operã daret,& meretricibus indulgeret,& hęc re vera liberalitas
non eſſet,q̃m ſine rõne fieret.Liberalitas aũt virtus eſt in dando
& accipiẽdo cum rõne.[Et ceteris)Si alijs auferamus, & alijs lar
giamur,quod infra dicet.[Deinde ne maior, &c.) Liberalis,ait
Ariſt.eſt vehemēter in dando excedere,ita vt ſibipſi pauciora re-
linquãtur,Nam ad ſe q̃dem ip̃m non reſpicere,liberalis eſt.Verũ
iuxta facultates liberalis dr̃,& nõ in multitudine datorũ, ſed in
dãtis habitu conſiſtit liberalitas,hic aũt dat ſecũdum facultates.
Nec quidq̃ prohibet liberaliorũ eſſe, q̃ pauciora dat, ſi modo ei
minores ſint facultates.[Tũ vt pro dignitate,&c.)Multi dãt qui
bus nõ oportet,& vt ait Ariſt.quos pau pes eſſe cõuenit,eos diui
tes faciũt,& honeſtis q̃dem hoibus nihil dãt,aſſentatoribus,aũt,
aut aliam quãpiam voluptatē afferētibus multa.ex quo fit,vt plu
rimi eorũ diſſoluti ſint,ſumptus in flagitijs p̃ne facientes. Et q̃a
honeſtatē non ſequũtur,in vita declinãt ad voluptates. Tribuen
dũ eſt itaq; dignis,& cuiq;.vt meretur erogandũ. [Id eſt.n.&c.)
Superius dictũ eſt,iuſtitiã eſſe animi habitũ, quæ cõi vtilitate ſer
uata ſuũ cuiq; ſecondum dignitatē tribuit.[Hæc ref.ſunt) Et re-
cte,q̃m par iuſtitiæ eſt liberalitas. Iuſtitia.n.non ſolũ præcipit,ut
ſuũ cuique pro dignitate tribuamus,& neminē in cõmercijs con
trahendo,cõmutando,conducēdo,locaodo,emēdo,vendēdo,de-
cipiamus,ſed ēt,vt nr̃a ſpoote ad benefaciēdum p̃penſi ſimus,ho
minesq́. quos ſocios nobis oatura genuit,iuuemus. [Nam qui
gra.&c.)Ratio cur ſupiores circũſtantiæ ſpectãdæ ſint,q̃,inq̃t,be
neficiũ conferunt cuipiã, quod nociturũ ſit, non liberales ſunt,
ſed p̃nicioſi aſſentatores,nocēt.n.maxime dũ liberales videri uo
lũt, vt ſiq̃s equum ferociſſimũ parum eq̃tando perito adoleſcēti
largiatur,quo p̃cipitari facile põt, aut petitum gladiũ cædem fa-
cturo. Talis locuples fuit Horatianus cognomento Eutrapelus, *Eutrapelus apud*
q̃m non liberaliter,& vrbane in pſonas iocabatur,hic cuicunque *Hor. lib.*
nocere volebat,Veſtimēta dabat precioſa,beatus.n.iam.Cũ pul- *1.Epiſt.*
chris tunicis ſumet noua cõſilia, & ſpes, Dormiet in lucē,ſcorto *19.*
poſtponet honeſtũ Officiũ,nũmos alienos poſcet,ad imũ Thrax
erit,aut olitoris ſget mercede caballũ.Sunt aũt aſſentatores,qui
oia loquuntur ad audiētis voluntatem, nõ ad veritatem, auctoe
Cic.in Lælio.[Et q̃ alijs no.&c.)Tã peccat inquit q̃ alijs aufert,
aut alijs largitur,quã peccaret ſi q̃ eriperet,& in rē ſuam cõuerte
ret.Supius aũt præcepit,vt cõibus vteremur,tanq̃ cõibus, priua-
tis,vt nr̃is,& quod ſiq̃s plus ſibi appeteret ius humanæ ſocietatis
violaret.Ariſt.& ipſe multos,dicit eſſe q̃ accipiunt vnde nõ opor
tet,p̃p erogãdi cupiditatē,quod deficiētibus cõfeſtim rebus face
re neceſſitas cõpellit,& hos de honeſtate nihil curare,ac ſine vl-
lo reſpectu vndiq; cape,qũo aũt,vel vnde, nullã apud eos dr̃iam
eſſe,& p̃pea dationes eorũ liberales non videri,q̃m honeſtę non
ſunt.[Quacunque rõne) Etiam per iniuriam alijs factam.[Ab
officio)Ab actione virtutis,& Seneca inq̃t magnanimus nõ eſt,q̃
ex alieno liberalis eſt. [Videodũ &c.) Concludit. [Quare &c.)
Exēplis p̃bat ætatis ſuæ principiũ,Syllam.n.nouit adoleſcēs,Cæ
ſari pene fuit æqualis.Vterq; bonis proſcriptorũ,& eorum,q̃ p̃-
bi erant,à q̃bus auferre iuſte non putetãt,amicos ſuos,& ſatelli
tes ditauit. Sed neuter liberalitate vſus eſt,cũ liberalitas iuſtitiæ
cõiuncta ſit. Iuſtitiã aũt ab iniuria abſtineamus,& alijs quæ nr̃a
nõ ſunt relinquamus iubet.Sylla tabulã illam ingentē propoſuit
& ex ipſo equeſtris ordiois flore,ac ſenatu duo millia elegit qui
mori iuberētur,bona proſcriptorum ſub haſta vendidit, & q̃bus
uoluit largitus eſt. Qui p̃ſcriptos tunc interficiebant,hũc dice-
bãt,domus interemit ampliſſima,illũ hortus,illũ thermę.Quin.
Aurelius,q̃ nullis prorſus negocijs ſe immiſcuerat, foꝝ ingreſ-
ſus,& proſcriptoꝝ noia legens,cum ſeipſum quoque cõperiſſet,
Ve mihi miſero,inq̃t: Albana me villa perſequitur,paulumq́. p̃
cedens iugulatus eſt. Cæſar multa largitus eſt amicis ex contra
riæ factionis bonis,q̃uis admirabili moderatione, poſt belli ciui
lis victoriã,vſum illum tradat Suet. [Alter locus erat &c.) docet
nunc cur maior benignitas eſſe non debeat quã facultates patiã
tur.Q̃m q̃ plura quam poſſint largiuntur,iniuriam faciũt proxi-
mo cui adimunt,vt alicois tribuant. Exigit aũt humanæ ſocieta-
tis rõ,vt ſecundum gradus erogemus,& proximioribus benefa-
ciamus.[His)Proximus.[Ineſt aũt &c.)Idē vt ſupra retulimus di
cit Ariſt.Qui multa largiunẽ ſine diſcrimine,ij multa rapiãt ne-
ceſſe eſt,vt ſuppetat largiēdi facultas. [Videre ēt &c.) Dicit ple-
roſq; nõ natura liberales eſſe,ſed gloriæ cupiditate ductos largi-
ri.Et hmõi hoium liberalitatem vanã quandam oſtentationē eſ-
ſe Ariſt.excęſſum,vulgarē ventoſitatē, & inexplebilitatem appel
lat,& quot ſunt hmõi quæ non in q̃bus oportet excedunt,ſed in
q̃bus non oportet,& vt nõ opportet ſplendorem congrunt,& vt
idem ait,magnificus non habet,ſed vacuus oſtentator, q̃ modũ
in ſumptu nõ opportune faciēdo excedit,& in prauis ſumptibus
multa conſumit,ac contra decentiam ſplendorē captat,vt ſi in hi
ſtrionibus nuptiali apparatu epulas paret,& comędoꝝ exhibeat
choꝝ,gradiens purpuratus,vt olim Megarēſes ſolebãt,& hęc oia
faciat nõ gratia honeſti,ſed ad oſtentationem diuitiaꝝ, putãs ea
de cauſa hoies in ſui adminiſtrationem conuertere. Et vbi opus
eſt magnis,ſumptus paruos facit,vbi vero paruis magnos.[Quã-
dã gloria)Inani.ſ.quam κενοδοξίαν vocant Gręci.[Oſtentatione)
iactãtia,& inanitate.veritati,vt ait Ariſt.opponit oſtētatio, & de
terior eſt ironia.[Magis q̃ à volũtate)recte ſic ait. Na hoc ip̃m
iuſtũ eſt,q̃d rõne ſit,ſi eſt volũtariũ.Qui vero gloria ducti largiũ
tur,nõ vt p̃ſint hoc faciũt,ſed vt ipſi laudētur. [Honeſtati) cõtra
quã faciũt,cũ q̃bus nõ oportet largiunẽ. Nec vt oportet,aut ubi
oportet q̃d eſt contra honeſtatē,ſicut oſtenſum eſt. [Tertiũ eſt
propoſitũ &c.)liberalis(vt dictum eſt) is eſt,q̃ ſecũdum patrimo

nij modũ erogat,& in q̃bus oportet,q̃ vero excedit,prodigus eſt. vt aũt iuſtitia,cõi vtilitate ſeruata,ſuum cuique tribuit pro dignitate,ita liberalitas cuiq;, ut meretur,largitur ſecundũ facultatẽ. Dandũ eſt itaq; dignis,& quãtum oportet,& q̃n oportet; ita tñ, vt nõ deſit nobis ipſis.

Donandũ eſſe dignis quãtum oportet.

[Mores erũt ſpectãdi) Dandũ eſt.n.bonis,& honeſtis,ac uirtutis ſtudioſis,non malis,& improbis.Reſpicit hoc eã iuris naturalis partẽ,quæ obſeruantia noiatur, per quam hoies aliqua dignitate antecedentes,cultu,& honore dignamur. [Et aius erga nos) Grata inuictor iuris naturalis pars,in qua amicitiaꝝ,& officioꝝ alterius memoria,& remunerandi uolũtas cõtinetur,tangitur & pietas,per quam ſanguine cõionctis,& patriæ beneuolis,officiũ,& diligẽs tribuitur cultus, cum dr̃ cõitas, ac ſocietatis oitæ.

Cõitas et ſocietas.

[Ad nr̃as utilitates &c.) ad grãm hoc ſpectat. decet.n.nos memores eſſe beneficioꝝ alterius in nos,& in gratitudine nullum uitiũ deteſtabilius, & beneficium ſi in bonos confertur honeſtum eſt, ſi in amicos laudabile, ſi in benemeritos de nobis neceſſariũ.[Quæ ſic oia concurrant) Si hæc oia in uno aliquo,cui benefacere uelimus,forte nõ fuerint,difficile.n.eſt ſimul oia inueniri,ei benefaciendum eſt,ĩ quo maior, aut potior borũ pars extiterit.[Maiores)Maior cauſa eſt,ut ſanguine coniunctis benefacias,quam ut alienis,& patriæ beneuolis,quam externis.

ASCEN. Circũſtãtia circa liberalitatẽ habẽda.

DEincep*s*) Determinat de liberalitate ac beneficentia uiriſq; cõtrarijs. Ordo eſt,Dicatur.i.determinetur,hoc eſt determinatio fiat deinceps de beneficẽtia ac liberalitate, ut.i.quemadmodum erat propoſitum.i.inſtitutum fieri.i. qua quidem beneficentia nihil eſt accõmodatius.i.conuenientius naturæ hois. Sed ſup.ipſa beneficentia ac liberalitas habet multa cauſas.i.conſiderationes,& ut dñt prouiſiones ut recte fiat. Enim ꝓ quia, uidendum.i.prouidendum & cauendum eſt ne benignitas obſit.i.noceat,&.i.ſimul his quibus videbitur fieri.i.aliquid effici benigne,& ceteris.Deinde.i.ſecundo loco ſup.videndũ & cauendum eſt,ne benignitas.i.liberalitas ſit maior quam facultas. Tũ .i.tertio vt tribuatur.i.conferatur cuique.i.vnicuique pro dignitate.i.ſecundũ dignitatem & meritum ipſius.Enim pro quia id.ſ. ſecundũ dignitatem tribuere eſt fundamentum iuſtitiæ, ad quã .ſ.iuſtitiam hæc oia, quæ hic.ſ.præcipiuntur ſunt referenda.i redigenda. Nam &.i.etiam illi ſup. q̃ gratificantur.i rem gratam cũ pompoſa beneficentia faciunt cuipiam.i.alicui: ita ſup.quod obſit illi cui vñr velle prodeſſe,non ſunt iudicandi benefici, neque liberales, ſed aſſentatores.i.adulatores pernicioſi.i.valde nociui ad necẽ vſque, vt ſunt q̃ liberalitatem populi munuſculis emũt. Et ſup.illi q̃ nocẽt alijs,vt ſint liberales,in.i.erga alios ſunt in eadem iniuſtitia,vt.i.quemadmodum ſup.ſunt,ſi conuertant alienã rem in ſuam. Autem pro ſed,multi ſunt equidem.i.certe, cupidi ſplendoris,& gloriæ,q̃ eripiunt ab alijs.i.ab vnis,quod largiãtur alijs, hi.i.hmõi ſup. ſunt qui arbitrantur ſe viſum iri.i.videndos eſſe beneficos,in.i.erga amicos ſuos, qui locuplent.i.locupletea & diuites faciant eos,quacunque rõne ſiue iuſta ſiue iniuſta Autem pro ſed,id.i.eiuſmodi factum abeſt tantum.i.in tãtum ab officio.i.eo quod facere debeant, vt nihil poſſit eſſe magis contrarium officio. Igitur videndum eſt.i.obſeruandum eſt, vt vtamur ea liberalitate,qua proſit amicis,& nemini.i.non alicui noceat. Quare.i.quamobrem tranſlatio pecuniarum Lucij Syllæ,& Caij Cæſaris.i.quam fecerunt Sylla & Cæſar,a iuſtis dñis ad alienos non debet videri liberalis. Enim pro quia nihil ſup.eſt liberale, quod non idem.i.etiam ſit iuſtum. Alter locus cautionis.i.altera res cauenda erat. ne benignitas eſſet maior quam facultas.i.potentia conferentis: quod.i.quia ſup.hi,qui volunt eſſe benigniores.i.beneficentiores quam res.i.facultas eoꝝ patitur, peccant primum in eo, quod ſunt iniurioſi in proximos.i.neceſſarios & conſanguineos. Enim pro quia transferunt ad alienos eas copias,quas æquius.i.iuſtius eſt ſuppeditari.i.ſubminiſtrari in vita, & relinquere poſt mortem his.ſ.proximis. Autẽ pro ſed,cupiditas rapiẽdi & auferendi ꝑ iniuriam eſt plerũque.i.vt plurimũ in tali liberalitate q̃ ſit ſupra facultatem, vt copiæ.i.abundantes opes ſuppetant.i.ſatis ſint ad largiendũ. Licet ẽt videre pleroſq;.i. valde multos eſſe nõ tam natura.i.ex naturali inclinatione eſſe liberales, quã inductos.i.quam ex eo quod inducti ſunt quadam gloria.i.affectione gloriæ,vti benefici videãtur,facere multa,quæ ſup.facta talium vñr proficiſci.i.oriri magis ab oſtentatione.i.vana pompoſitate,q̃ à voluntate.i.beneuolentia.Aũt pro ſed,talis ſimulatio.i.ſimulata liberalitas,eſt cõiunctior.i.vicinior voluptati,quã aut liberalitati,aut honeſtati. Tertium ꝓpoſitum.i.quod tertio loco cauendũ dictum eſt,vt delectus diſcretio & cõſideratio dignitatis eſſet in beneficẽtia, fiat ſecundũ dignitatẽ eius cui fieret.in quo.i.in qua re,& i.ẽt mores eius in quẽ beneficium cõfertur,erũt ſpectandi.i.frequẽter inſpiciẽdi.& aius eius erga nos erit ſup.ſpectãdus & cõitas,& ſocietas vitæ erit ſup.ſpectãda,& officia collata ab eo ante.i.prius ad nr̃as vtilitates erũt ſup.ſpectanda.quæ oia ſi concurrãt.i.in vno hoie reperiant optabile eſt ſup. in illũ conferre beneficiũ.ſin.i.ſed ſi minus.i.non ſup. concurrãt plures cauſæ & maiores, habebunt plus.i.hi in quibus plures & maiores cauſæ quare illis bñfaciamus reperiunẽ,habebunt plus.

DOCT. interpr.

DEinde vt erat) In beneficentia ſpectandum principio ne violetur iuſticia. Itaque tria præcepta colligit. Primum ne beneficijs noſtris lædantur vel ipſi qui accipiunt, uel alij. Alter locus,vt pro modo facultatum noſtrarum largiamur. Tertium eſt, vt pro dignitate demus, ne quod in prouerbio eſt, Suem Veneri. Item Beneficium dando accepit,qui digno dedit.

ARGVMENTVM.

MOres non ad exactam illam ſapientis Stoici rationem ſpectandos, ſed ciuilem virtutis imaginem.

QVONIAM autem viuitur non cũ perfectis hominibus, pleneq́. ſapientibus, ſed cum iis,in quibus,præclare agitur,ſi ſint ſimulacra virtutis: etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino eſſe neglegẽdum, in quo aliqua ſignificatio virtutis appareat; colendum aũt eſſe ita quẽque maxime, vt quiſq; maxime virtutibus his lenioribus erit ornatus, modeſtia,tẽperantia,ac ipſa,de qua iã multa dicta ſunt,iuſtitia.nã fortis aĩus,& magnus in hoĩe non ꝑfecto,nec ſapiẽte feruẽtior plerunq; eſt: illæ vero virtutes bonũ virũ vñr potius attingere. Atq; hæc in moribus conſiderent.

PETR. MARS.

QVONIAM aũt viuitur)Poſuit Cic.tres cautiones. Tertia erat,vt ꝑ dignitate cuiq; tribueret,& bñretur delectus dignitatis in hac parte,& vt officiũ ſeruaretur,dixit eſſe ſpectãdos mores eoꝝ, in quos bñficia ꝯferre volumus. Reſumẽs igr̃ hanc primã partẽ ꝓpoſitionis,docet q̃ ſint magis colẽdi,& ponit illas virtutes,q̃ bonũ virũ attingũt & determinãs de ipſis moribus,rñdet tacitæ inquiſitioni,potuiſſet aliqs q̃rere, debemus oẽ eos aſpernari; q̃ nondũ perfectæ virtutis vſum hñt?Dicit Cic. non eſſe negligendos, qm̃ viuitur non cũ perfectis hoibus, q̃ppe non oẽs pñt eſſe ſapientes,& hr̃e oẽm perfectionem.Ordo eſt,ẽt hoc intelligendum puto,neminẽ eſſe negligendũ, in quo aliqua ſignificatio virtutis appareat, qm̃ in vita cõi viuitur non cum perfectis hoibus,ſed cum his q̃ aliquem progreſſum fecerũt ad habitũ virtutis. [Plane) .i. oĩno & penitus perfectis.i.ſummã virtutis adeptis.[Non ꝑclare agitur).i.q̃ nondum adepti ſunt cumulatã virtutem,cũ aliquo bene agitur,cũ ei nihil deeſt, non ꝑclare agitur cum hoibus, q̃ non hñt ſuam perfectionem. Vnde Lælius,q̃a Scipioni res in tota vita bene ſucceſſerat & fuerat ꝑfectus,morsq́. nihil mali attuliſſe videbat,dicit apud eũdẽ Ciceronẽ,Cũ illo vero q̃s neget actũ eſſe ꝑclare?niſi.n.q̃ ille minime putabat,immortalitatẽ vellet,q̃d nõ eſt adeptus quod hoi fas eſſet optare?[Sed ſunt ſimulacra)effigies & ſigna q̃dã .i. q̃ non hñt expreſſam ſolidã & perfectã virtutẽ,ſed q̃dã ſigna uirtutis,& media officia.Colẽdum aũt eſſe dixit in gñe,neminẽ eſſe negligẽdũ in quo eſt aliq̃d ſignũ virtutis,nunc in ſpecie dicit, maxime colẽdũ eſſe viꝝ modeſtum,tẽperatum,& iuſtum,& affert rõnẽ quare, nã fortis aius & elatus ſine alijs virtutibus plerunq; quodã impetu fert. Modeſtia vero,tẽperãtia, atq; iuſtitia nõ ſunt niſi i bono viro.igitur colẽdus ille eſt maxime.q̃ illis uirtutib.ꝑditus fuerit, qm̃ eſt uir bonus.[Colendũ)amandum,ornãdum.[Lenioribus) mitioribus,& quæ uiꝝ bonũ attingũt.nã fortis & magnanimus ſine iuſtitia potius nocet humanæ ſocietati,quã proſit,fertur .n. quodã impetu ad ea,quæ ſibi agenda ꝓpoſuit.[Nã for.ani.) ꝓbatio eſt. [Nõ perfecto) q̃ non habet alias uirtutes. ſed ſi exacte loq uolumus nõ datur una uirtus ſine alijs,& nõ põt q̃s dici fortis,niſi habeat alias uirtutes,ſed large accipiẽda ſunt uerba Cic. q̃ fortitudinẽ ſeparat,oſtẽdit q́. bonũ oiꝝ dici poſſe illum,q̃ fortis nõ oſtentat fortitudinẽ,ſed domi colit alias uirtutes,& eſt ocioſus.uiuitur inq̃t cũ hoibus non perfectis,qm̃ in ſocietate bo-

mana

mana verſamur, in qua perpauci hñt perfectionem, ſi aũt hoc eſſet, non oportere dare pcepta de medijs officijs. Nã uirtute pditi & plane ſapiẽtes ab officio nunq̃ diſcederent, & in illos liberales eſſe poſſemus ſine aliqua dubitatione. perfecta.n. virtus oia meret, & illã ornare officiũ eſt, ſed qa in uita cõi talis perfectio non inuenitur, neceſſe igitur eſt cõſiderare ſingula, & illi plus tribuere ex officio, q eas habet virtutes, q̇ bonum viꝝ attingunt, q̃uis, vt dixi, virtutes ita cõnexę ſint, vt vna ſine alijs non detur, ſed popularibus verbis vtendum eſt, cum loqmur cum illis cum qbus nõ pclare agitur. [Illæ virtutes) Iuſtitia, modeſtia, & tẽperantia. [Bonũ viꝝ) Iuſtũ & bonũ eſſe, q in toga & vita ocioſa has virtutes leniores colit, fortitudinẽ nõ oſtẽtas, q̇ hẽt effigiẽ iræ, & ocio aduerſaẽ. [In moribus) Eoꝝ. ſ. in quos volumus ꝯferre beneficia.

FRAN. MAT. QVoniam aũt &c.) Spectãdos dixit mores eſſe, quare vt intelligatur, q ſint mores, q ſpectari debeant, dicit nos cũ perfectis, & plane ſapiẽtibus nõ viuere, & ſatis eſſe, ſi illi, cũ qbus viuimus, ſigna aliqua virtutis habeant. Cũ itaq; pfecti, & plene ſapientes nõ inueniuntur, nõ eſſe negligẽdos eos in qbus aliqua ſigñ atio virtutis eſt. [Cũ perfectis) qbus nihil deſit. [Plene ſapiẽtibus) q habeant oium reꝝ, & diuinaꝝ, & humanaꝝ cognitionẽ, q nulla perturbatione moueantur, q eodem uultu, atque aio tum in proſperis, tum aduerſis ſint. [Præclare agitur) hoc eſt q ſatis hẽre putantur. [Simulacra) Veluti quoddam virtutis figuũ, non plena, & perfecta virtus, vt tñ à perfecta virtute diſferat, quantum ſtatua hoies, & effigies à vero hoie. [Etiam hoc intelligendũ &c.) ẽt ſi nullus admoneat, & neq; credat pfectis dũtaxat erogandũ. [Aliqua ſignificatio) Adeo difficile eſt quenq̃ inuenire, in quo pfecta ſit virtus, vt cõtenti eſſe debeamus, ſi aliqua virtutis in quopiã imago, & ſigñatio fuerit. Colendum aũt eſſe) oẽs dicit colendos, in qbus aliqua virtutis ſignificatio eſt, ſed illos pcipue, in qbus ſunt modeſtia, & tẽperantia, qm in bonis viris ſunt, vt non ſit qſq̃ modeſtus, & temperans q n idem bonus ſit, ex quo non põt conferri liberalitas in quempiam modeſtũ & tẽperantem, q nẽt in bonum conferatur, non idem accidit in forti, cuius aius trahitur pleranque ad exceſſum vt audeat q non debet. pterea quemadmodum dicit inferius, ceterę virtutes in hoie non ſic apparent, modeſtia, & tẽperantia ſemper apparent. Nam in dictis, in factis, in inceſſu, & deniq; in oi actione, ſi ſunt in homine, eluceſcunt. [Colendum) Amandum, & ſic iuuandũ. [Virtutibus his lenioribus) ſunt qdẽ maxime, & pulcherrime virtutes, ſed ſi alijs cõferas, hoc eſt prudentiæ, iuſtitiæ, fortitudini, leues. Illæ.n. iuſtitia preſertim, & fortitudo, latiſſime patẽt, & maxime humanã attingunt ſocietatem, hæc ſingulis proſunt in qbus ſunt; licet, & ad alios ſpectat. Nã & iuſtus vtitur modo, & tẽperantia, in iuſtitia, adminiſtrãda, & fortis in aggrediendis cũ rõne periculis, ijſdemq. tolerãdis, ſed in his accedit modeſtia, principale munus iuſtitiæ, & fortitudinis. [Ac ipſa) de qua nõ intelligas virtuẽ leniorẽ iuſtitiam. Nam particula, ac, diſtinguit. Eſt.n. maxima, & excellentiſſima virtutum, ex qua boni viri nominantur. & vt diximus ſuperius, q iuſtus, idẽ bonus eſt, & cõtra Colendi ergo ſunt iuſti, qm boni ſunt, & ſtudioſi virtutis, honeſtiſq., & egregijs moribus pditi. [Nã fortis &c.) Poſſet q ſpiam dicere cur & fortis bñfaciendũ adeo non eſt, cũ fortitudo honeſti pars ſit? Raro inquit contingere ſolet, vt q fortis ſit, idem ẽt ſapiens ſit, fortitudo aũt ſine ſapiẽtia temeritas eſt, & ſæpius nocet q̃ proſit. Homerus Achillẽ fortem inducit, Vlyſſem vero ſapiẽtem. Virg. fortitudinem ſimul, & ſapientiã Aeneæ tribuit, vt plena laus eſſet. [Nõ perfecto nec ſapiente) hinc aperte cognoſcitur nõ poſſe eſſe uerã fortitudinẽ niſi in perfecto, & ſapiente, hmõi.n. qcunque eſt, neq; timet quæ timẽda non ſunt, neque audet quæ audenda non ſunt. Eũ aũt, vt diffinit Ariſt. fortitudo in audendo, & metuẽdo mediocritas. Sed vt ait Cic. magnus aius, & fortis in hoie non perfecto, & ſapiente. [Feruentiorẽ) qm aut ira, aut cupiditate glorię cõpulſos audet, q̇ audere nõ debet, & ꝯtra decorũ facit. Nam cũ actionis cuiuſq; finis ſit ſecũdũ habitũ, & fortitudo forti viro decoꝝ videatur. Decoris gratia vir fortis ſubit, atq; agit opa fortitudinis, prudẽter Martialis amicũ ſuũ Marcellinũ quænã vera eſſet fortitudo hoc epigrammate admonuit: Marcelline boni ſoboles ſincera parẽtis, Horrida parrhaſio, quẽ tegit vrſa iugo. Ille vet⁹ pro te patriuſq. qd optet amic⁹ Accipe, & hęc memori pectore vota tene. Cauta ſit vt virt⁹, nec te temerari⁹ ardor In medios hoſtes, ſęuaq. tęla ferat. Bella velit, matręq. ſeꝝ rõnis agẽtes, Tu potes, & prĩc miles, & eẽ dec⁹. [Illę virt.) modeſtia, tẽperãtia, & iuſtitia.

ASCEN. QVoniam &c. Doce quomodo conſiderandi ſint mores, & quibus plus contribuendum. Ordo eſt, Autem pro ſed, quoniã uiuitur ſupple ab omnibus, non cum hominibus perfectis: q; pro &, plene.i. perfecte ſapientibus, ſed cum his.i. hmõi in qbus, nõ agitur præclare.i. valde & præ ceteris clare, ſed ſunt ſimulacra.i. effigies & ſimilitudines quædã virtutis, ego puto ẽt hoc intelligendũ eſſe neminem eſſe negligẽdum, in quo aliqua ſignificatio virtutis appareat, hoc eſt non ſolũ perfectis benefaciendũ eſt, q a tales vix reperiuntur, ſed oibus his q ſpeciem bonitatis hẽre vñr, & non oĩno mali & pernicioſi ſunt. Autẽ pro ſed, intelligo ſupp. quẽque vel quenq̃ eſſe ita maxime colendũ, vt.i. ſecundum quod quiſq; erit ſup. maxime ornatus his lenioribus.i. mitioribus virtutibus, videlicet modeſtia, tẽperantia, ac ipſa iuſtitia, de qua iã multa dicta ſunt. Nã aius fortis.i. acer & vehemẽs & magnus eſt plerũque.i. vt plurimũ in hoie non pfecto, nec ſapiẽte feruẽtioe.i. valde feruẽs, vel feruentior quã in hoie perfecto, vero pro ſed, illæ virtutes. ſ. modeſtia, tẽperantia, & iuſtitia vñr attingere.i. efficere virũ bonũ, atq; hęc quæ dicta ſunt conſiderẽtur in moribus.

DOCT. interp. SEd cum ijs, in quibus non præclare agitur, ſed ſunt ſimulacra virtutis.) Conijcio ſic legendum. Sed cum his, quibus cum præclare agitur, ſi inſunt ſimulacra virtutis.

DOCT. interpr. QVoniam autem viuitur.) Hinc illud eſt, Mores amici noueris non oderis, quia quædam amicorum vitia ferenda ſunt. [Virtutibus lenioribus erit ornatus.) Qualis eſt apud Terent. in Adelph. Mitio.

ARGVMENTVM.

Quomodo conſideranda ſit beneuolentia aliorum erga nos.

DE beneuolentia autem, quam quiſque habeat erga nos, primum illud eſt in officio, vt ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligimur. Sed beneuolentiam non adoleſcentulorum more, ardore quodam amoris, ſed ſtabilitate potius, & conſtantia iudicemus.

PETR. MARS. DE beneuolentia autem,) Tranſit ad ſecundã partem, propoſuit.n. ſpectandum eſſe animũ erga nos & beneuolentiam eoꝝ, in quos benefici eſſe volumus. Ponit igitur beneuolentiæ conſiderãdæ partes, poſtq̃ dr moribus abſoluit. [Eſt in officio) ſm virtutem. [Sed bene) Monet Cic. quo pacto debeamus alioꝝ in nos beneuolẽtiam iudicare non.n. temere expendẽdus eſt amor alioꝝ in nos vt faciunt adoleſcentes, in qbus nõ viget prudẽtia, & ſic delectum rerum hẽre non pñt, & recte fungi officio. [Ardore quo ſe.) Deinde ſine aliqua conſtantia ſtatim ſe retrahũt, opus eſt igitur iudicio, cũ plures amare videantur, qui ſunt pnicioſi aſſentatores. Si amor verus eſt plurimum illi debemus, à quo maxime amamur. Iudicare aũt qualis nã ſit hic amor prudentis eſt, q vt oportet, amat & iucũdus amicus dr̃ atque affabilis, & mediocritas amicitia, atq; affabilitas. Is aũt q exuperat, ſi nullius vtilitatis emolumẽti ſui gratia iucundus eſt, & oia laudat, aſſentator dr̃, ſi lucri cauſa adulator appellatur. At is q deficit, & in oibus eſt iniucundus, vocatur cõtentioſus atq; difficilis. In Lælio ait: In amicitijs eligẽdis negligentes eſſe abſurdũ eſt, & carpendũ, nec hẽre quaſi ſigna quædã & notas, qbus eos qui ad amicitiã eſſent idonei iudicarẽt. ſunt igitur firmi & ſtabiles eligẽdi, cuius gñis magna penuria eſt, & iudicare difficile eſt ſane, niſi exptum. experiũdum aũt eſt in ipſa amicitia. Seneca dicit poſt amicitiã credendũ eſt, ante amicitiã iudicandũ. [Adoleſcentuloꝝ mo.) Ariſt. in moribus de tali amicitia ſic loqtur, Adoleſcentũ vero amicitiæ cõſtitutæ ſunt cauſa voluptatis, nã viuunt ſecũdum affectus, & maxime id ſequũtur, quod voluptatẽ in pñtia afferat. Verũ id ſimul cũ ætate mutaẽ, ex quo ſit vt cito ſiãt amici, citoq. deſiſtãt. nam ſimul cũ voluptate amicitia mutatur, & voluptatis hmõi velox mutatio eſt. ad amores ꝓni ſunt, q ex affectu maxime oriũtur. Itaq; amãt, & cito deſiſtũt, eodẽ die ſępe conſiliũ mutãtes, delectantur aũt cõſuetudine & vſu, nã hoc modo amicitia fruũtur. Beneuolus eſt q alicui ẽt ignoto, quẽ audit eſſe bonũ virũ bene vult & optat, q̃uis ab alio nõ ametur. amicus aũt eſt q amat & amator. Vnde pħs dicit Amicitiã eſſe beneuolẽtiam mutuã non latẽtem. [Ardore amoris) Quẽ aliqui præ ſe ferũt vñr erga nos. [Stabilitate) ꝑpetuitate amoris, & ſiue aliqua intermiſſione, & qd⁹ tales in amore pſeuerẽt, firmiq. ſint & ſtabiles, nõ debemus igr iudicare beneuolẽtiam ex quodã ardore eoꝝ, qui nos amare vñr: qm talis amor qui affectu procedit, parum durat, ſed ex ſtabilitate atque cõſtantia. Vnde opus eſt tpe, & experientia.

FRAN. MAT. DE beneuolẽtiã &c.) Tria dixit intuẽda in eo,cui benefa ciendũ eſt,mores,aium in nos,& merita,de moribus iam dictũ eſt,nunc de aio in nos dicit,paulo poſt de meritis. plurimum aũt illi tribuendũ eſt,q plurimũ nos diligit,aliter ſi fie ret,cõtra decoꝝ eſſet,& iuſtitiã naturalẽ,cuius pars eſt gratia,in qua amicitiæ, vt ſupra diximus cõſiderantur certus ne ſit amicus nobis,an ſimulatus,plus ne hic amet,an ille,hoc aũt cognoſcere difficile nõ erit,& vt diſtributiua iuſtitia plus laborãti,& merẽti plus tribuit,ita bonus vir,& prudẽs magis amãti, magis erogat. (Sed ben.) Qualẽ intelligere beneuolẽtiã debemus ꝑſcribit,& de ea iudicãdũ dicit ꝙ ſtabilis fuerit,& quã ſimilitudo moꝝ,& ſtudio rũ ꝯiugauerit,vt.ſ.in virtute radices agat nõ aũt de ea, quæ inter adoleſcẽtes quotidie oriẽ quadã aioꝝ incitatione nõ electione, & iudicio,ac cito deficit,de hac amicitia loqtur Cic.in Lælio. Ariſt. quoq; adoleſcentũ inqt amicitiæ voluptatis cauſa inſtitutæ vñt. Nam amãt ſm affectus,& maxime id ſequunẽ,quod volupta tẽ in pñtia afferat; veꝝ id ſimul cũ ætate mutatur. Ex quo fit,vt ci to fiant amici,citoq. deſueſcant. Nã ſimul cũ voluptate amicitia mutaẽ,voluptatis aũt celeris eſt mutatio. ꝓni ſunt ad amorẽ iuuenes,amãt,& cito deſiſtũt; ſæpe eadẽ die propoſitum mutãtes.

ASCEN. DE beneuolentia aut) Docet quõ conſiderãda ſit beneuolentia alioꝝ erga nos. Ordo eſt. Aũt,pro ſed illud eſt ꝓprium in officio de beneuolentia,quã quiſque habet erga nos,vt nos tribuamus ei plurimũ,à quo nos diligimur plurimum. Sed iudicemus beneuolentiam nõ quodam ardore amoris,more adoleſcentuloꝝ, ſed potius ſtabilitate & conſtantia.

DOCT. interpr. DE beneuolẽtia) Quo ordine collocanda ſint beneficia. Ac primũ quidem benemeritis grã eſt referenda. Eſt aũt totus locus de gratitudine,nõnihil rhetoricis amplificatus argumẽtis.

ARGVMENTVM.

Benemeritis de nobis quomodo referenda gratia.

SI N erũt merita,vt nõ ineunda,ſed referẽda ſit gratia: maior quædã cura adhibenda eſt nullum.n.offm̃ referenda grã magis neceſſariũ eſt. Quod ſi ea,quę acceperis vtẽda,maiore menſura,ſi modo poſſis,iubet reddere Heſiodus: quidnã bñficio ꝓuocati facere debemus? An nõ imitari agros fertiles,q multo plus afferunt,quam acceperunt? Etenim ſi in eos,quos ſperamus nobis profuturos,nõ dubitamus officia conferre: quales in eos eſſe debemus, q iam profuerunt? nam cum duo gña liberalitatis ſint, vnum dãdi beneficij,alterũ reddẽdi: demus,nec ne,in nr̃a poteſtate eſt; nõ reddere,viro bono nõ licet,ſi modo id facere poſſit ſine iniuria. Acceptorũ aũt beneficiorũ ſunt delectus hãdi. nec dubium,qn maximo cuiq; plurimum debeat. in quo tñ in primis,quo quiſque aio,ſtudio,beneuolentia fecerit, põderandum eſt. multi.n.multa faciunt temeritate quadam,ſine iudicio,vel modo,in oẽs, vel repentino quodã, quaſi vento, impetu animi incitati. quæ beneficia æque magna nõ ſunt habenda,atq; ea,quæ iudicio,conſiderate, cõſtanterq. delata ſunt. Sed in collocãdo beneficio, & in referenda grã,ſi cetera paria ſunt, hoc maxime officij eſt, vt quiſq; maxime opis indigeat, ita ei potiſſimum opitulari. quod contra fit à pleriſque. à quo.n.plurimum ſperant,etiam ſi ille his non eget,tñ ei potiſſimum inſeruiũt.

PETR. MARS. SIN. erunt merita,) Coniungit Cic.hanc partem, quæ erat vltima propoſitionis,cum ſuperiore, qm̃ vt propoſuerat prius de communitate vitæ,atque ſocietate dicendum erat,ſed res ipſa effecit, et ordine præpoſtero videretur. Reſumit igitur aliam partem,quam vltimo loco propoſuit,& ad noſtras vtilitates officia ante collata. Debemus inquit plurimum illis, à quibus plurimum firme & conſtanter diligimur,ſed ſi aliquibus ob beneficia in nos ante collata tenemur, tunc magnam curam adhibere debemus, quoniam nullum officium magis neceſſarium eſt,q̃ referre grãm,ne ingrati videamur, & turpe ſit officio vinci & beneficio,qm̃ illi q conferunt ſuperiores ſunt. vnde dicit Seneca, Quid tam laudabile,qd tam æqualiter in omnium aios recep tum,quã referre benemeritis gratiã? (Ineunda) Cõciliãda no bis & paranda alicuius gratia & beneuolẽtia,liberalitate aliqua. Inire gratiam idẽ eſt quod conciliare ſibi amorẽ alicuius,& beneuolentiã. (Sed referenda) Vt.ſ.cogamur referre gratiã, & nõ põt fieri ſine ingratitudinis nota, ſi nõ referatur grã ob beneficia in nos ante collata. Agere grãs eſt verbis: Referre aũt re ipſa. (Nullũ.n.) Probatio eſt,qm̃ inqt nulla virtutis actio magis eſt neceſſaria ad cõſeruationẽ humanæ ſocietatis & vitæ cõis,q̃ referre gratiã.i.cõferre beneficia,vt accepiſti. Tecmeſſa apud Sophoclem in Aiace maſtigophoro: Decet inqt,viꝝ illius meminiſſe,cuius dulce ſenſit. gratia.n.gratiã ſemper parit,qui ingratus nunq̃ erit generoſus. philoſophus in. 5. Ethicoꝝ ſic ait, Ciuitas cõſeruatur cũ retributio fit,vt cõparatio flagitat tõnum, quamobrẽ & gratiaꝝ tẽplũ in ciuitate media ꝯdunt,vt retributio fiat,hoc.n.grę ꝓpriũ eſt. nã is q. ſuſcepit,ſubminiſtret viciſſim ei,q munus contulit,& ipſe rurſus incipiat cõferre oportet. (Quod ſi ea) Argumẽtatur à minori ad maius,& nititur auctoritate Heſiodi, qua oñdit neceſſe eſſe gratiam referre. Heſiodus poeta ſcripſit de agricultura ad Perſen fratrẽ, quem monuit vt ſi a vicino aliqd ad vſum domeſticũ acceperit,reſtituat maiore mẽſura ſi põt. quanto magis ei gratiam referre debemus q non aliqd vtendum conceſſit ad tps,ſed ſpõte ſua in nos beneficus fuit,vt ingratis eſſe nobis nõ liceat, nã ſi cũ ingratitudinis nota? verba Heſiodi hæc ſunt: Iubeo metiri a vicino & bene reddere eadẽ mẽſura,& melius ſi poſſis vt indigens poſtea promptũ inuenias. Heſiodus Aſcræus fuit. Aſcra erat ad Heliconẽ montẽ Bœotiæ in excelſo loco ac duro ſita. Loquẽs Heſiodus de patre in. 2 lib. Georg. dicit, Aſcrã ius miſeꝛ penes hic Helicona colebat, Hyberno dirꝫ, triſte æſtu optabile nunq̃. (Vtẽda) ad vſum domeſticũ. (Acceperis) à vicino aliq̃ tẽ ad vſum tuũ. (Prouocati) Inuitati. Laceſſere eſt cũ iniuria; Prouocare eſt artitate ſine iniuria. (An nõ) Nunc argumẽtatur ab exẽplo terrę & agroꝝ,q plura reddunt colonis,quam in ſemente acceperũt, q.d. debemus imitari agros,q reddunt ea quæ acceperũt ab agricolis multiplicata. (Etenim ſi in eos) ꝓbatio eſt,& argumẽtatio ab incerto ad certũ. (Quales) Quã liberales & benefici. (Nã cũ) ꝓbatio eſt. (Dandi) Spõte noſtra.ſ. (Reddendi) cum gratiã referimus beneficio ꝓuocati. (Demus necne).i.an velimus eſſe liberales,eſt nobis integrũ liberumq., qm̃ non cogimur. (vt large loquar) qm̃ ſi vim naturæ inſpicimus,cogimur ſi natura viuere volumus. (Non reddere) Non referre gratiam,qm̃ ad id cogitur,aliter erit ingratus. Vnde dicit Seneca: Non referre beneficium, nec beneficijs gratiam,& eſt turpe,& apud oẽs habetur. philoſophus ſic ait in. 9. Ethicoꝝ bñficia reddẽda ſunt potius,quã amicis dãdũ ſit. ſicut & mutuũ reddendum eſt potius cui debeas,quam ſodali dãdũ. (Sine iniu.) Si poſſumus de noſtro reddere,non aũt rapiendo auferendoq. ab alijs,quod eſt contra officiũ. Heſiodus monẽs fratrẽ in.1.lib.dicit: Res male parta,mala eſt,dãnoſaq. ſemper,ab illa Ergo caue,ne te vincãt in amore ſodales, Illum adeas, q te,fac mutua munera reddas, Spõte datũ capias,ſcelus eſt letale rapina. Monens ẽt ipſum vt colat iuſtitiã dicit: Ius quoque frater ama,ſine quo genus oẽ ferarum, Credimus alterno certatim corpore paſci. (Acceptoꝝ aũt beneficioꝝ) Dixit adhibẽdam eſſe magnam curam ſi beneficia recepta ſint. Sed qa benefic a ſimilia nõ ſunt,habentq. differentiam inter ſe,& gradus,determinat de his dicens,habendum eſſe delectum ipſoꝝ beneficioꝝ, & prudenter ſingula cõſideranda,vt certo ſciri poſſit,qd cuiq; debeatur,cõſiderandũq. monet aium illius,q dat,non ipſum munus, quod interdum ab inuito in aliquẽ confertur. Homini aũt ita diſpoſito parum uel potius nihil debetur, illis aũt maxime, q certo conſilio veroq; amore nos ꝓſequuntur & ornant. Beneficium (inqt Seneca) eſt beneuola actio tribuens gaudiũ,capienſq. tribuẽdo,in id, quod facit prona & ſpõte ſua parata. Itaque nõ quod fiat,aut qd' detur,refert,ſed qua mente, qa beneficium non in eo qd' fit, aut datur cõſiſtit,ſed in ipſo dantis,aut facientis aio. (Delectus) differentiæ an alia beneficia qbuſdam alijs anteponenda ſint,dum ſtudemus referre grãm pluribus,à qbus bñficio fuerimus ꝓuocati, docet igr̃ quos anteponere debeamus. (Maximo cuiq;) bñficio, & ſic oſtẽdit in gñe maiora beneficia anteponẽda eſſe, ſed ꝯſiderandũ eſt,ꝙ ſint maiora,qm̃ liberalitas nõ ſolum re ipſa, ꝙ datur, ſed ẽt aio æſtimatur. Vnde pauper q dat pro ratione facultatis ſuæ, di ẽt liberalis. (In quo) In qua gratiaꝝ relatione, & cum volumus acceptis beneficijs prouocati eſſe liberales, & ut cognoſcamꝰ ꝙ ſint maxima beneficia. (Quo aio) ſpõte.ſ. an inuitus dederit qa & gaudens. (Studio) Volũtate. (Beneuolentia) cõſtanti.ſ.& ſtabi

li,an vana & quodã ardore & affectu mota. [Ponderandũ) Prudẽter ↄſiderandũ.[Multi.n.)ꝓbat quare ſit ↄſiderandũ,qm̃ multi beneficia cõferunt,q̃bus tñ ob id nihil debet,qm̃ non certo cõſilio & electione,ſed quodã impetu & temeritate id faciunt.vnde cõſiderandus eſt aĩus dantis,non ſolum id quod datur. [Quadã temeritate)ſine conſilio & delectu pſonaꝝ.[Sine iudicio)nõ cõſiderãtes ſi bono viro pſint,an malo,& in tali re potiſſimũ reqritur iudiciũ,vt dictũ eſt. Liberalis.n.deberet eſſe prudẽs,& iudicare qd cuiq; tribuendũ ſit,ſublato aũt iudicio non erit vera liberalitas, q̃ a dabit q̃bus non oportet,& quod non oportet, quod eſt contra officiũ.[Vel modo)Menſura,rõne,ac ſine aliquo diſcrimine confert in oẽs. q̃bus ita largientibus non multũ debetur, qm̃ idem oĩbus faciunt,nec hñt delectum, q̃ maxime attingit ipſum prudentes.oẽs aũt ſine aliquo diſcrimine eodẽ modo tractare imprudẽtis eſt,necnõ adulatoris, & aſſentatoris. quo circa cauẽdũ ab illis eſt,q oẽs pari modo obſeruãt,& venerãtur. blandiũtur.n. nõ iudicant ita eſſe agendũ,ſi aũt iudicarent,delectum hẽrent,quo ſublato auſertur prudentia,ſine qua non põt intelligi vlla virtus. Et ideo dicit Sen. Beneficium quod q̃buſlibet datur, nulli gratũ eſt,& eodẽ aĩo beneficium debetur,quo datur,&nemo libẽter debet reddere quod nõ accepit,ſed expreſſit. [Repentino impetu) quadam leuitate ſine conſilio & delectu pſonæ.[Quaſi vento,)q̃ nauim impellit modo huc,modo illuc.[Quæ beneficia) collata. .ſ.modis ſupradictis,nullo adhibito iudicio. [Non ſunt habẽda) æque.i.tam magna.[Atque)Quam ſunt habenda ea,quæ fiunt iudicio.[Cõſiderate)ad illud refertur & opponitur,quod dixit temeritate quadam,& ſine modo in oẽs.[Conſtanter)Ad illud repẽtino impetu animi vt faciũt hoĩes leues. [Sed in collocãdo beneficio)dat generale pceptũ quod in officio collocando ſeruãdũ eſt,& gratia ẽt referenda vt.ſ.his potiſſimũ referatur gratia, q̃ ope indigeant. quis alij ſimilia,aut plura contulerint,& beneficio digni ſint.[Hoc eſt)ptinet maxime ad officium.i.virtutis actionẽ [Si cetera paria)ſint.i.ſi aĩus erga nos fuerit gratus,& ſocietas vitæ interceſſerit,& ab eo officia in nos collata fuerint,& ſi nõ indiget ſua culpa & deſidia,& ſi meretur opem.nõnulli.n.maxime indigẽt,q̃bus opitulari contra officium eſt,q̃ppe male viuẽdo ad inopiam rediguntur,q profecto puniendi ſunt, ne alios cõtagione maculent & corrũpant & contra officium eſt illis potiſſimũ inſeruire,q non indigent,ſed à q̃bus plurimum ſperatur,hoc nõ eſt officiũ liberalis,q nõ ideo dat vt plura accipiat, qm̃ beneficiũ non debet fœnerari.debemus afferre opem indigẽtibus, nulla alia re inducti,niſi lege humanitatis & liberalitatis.[Opis) auxilij.i.q beneficio maxime indigeat.[Vt ſi quemadmodũ.[Ita) Sic tam.[Opitulari)Opem afferre.[Inſeruiunt)beneficia conferũt, aut gratiam referunt. Seruire proprie ſeruorum eſt, Inſeruire ptinet etiam ad homines liberos, nam inſeruire eſt morem gerere. [Plurimum) Magnam vtilitatem. Non eſt beneficium inq̃t Seneca, ſed fœnus circunſpicere non vbi optime ponas, ſed vbi q̃ſtuoſiſſime habeas,vnde facillime tollas. Et alibi: Nõ eſt beneficium quod in q̃ſtum mittitur.[Hoc dabo)hoc recipiã auctio eſt.

FRAN. MAT. SIn aũt erunt merita) Honeſtũ eſt,& laudabile amicis benefacere,ſed benemerẽtibus neceſſariũ.Conuenit.n.vt à q̃bus accepimus liberaliter aliq̃d,liberaliter reddamus,& liberalius ẽt q̃ accepérimus,ratio nãt illa eſt potiſſima,q relata gr̃a auget liberalitatẽ,ingratitudo remiſſiorẽ facit. Recteq́. ait Sen.Ingratus vnus miſeris oĩbus nocet.[Merita) Beneficia ante in nos collata.[Ineũda)Contrahenda,cõparanda.Significat.n.inire gratiam,cõparare,cõtrahere,capeſſere,ingredi.[Referẽda)Quia prouocati ſumus.[Nullum.n.offm̃)Ratio eſt,ideo aũt nihil referenda gr̃a magis neceſſarium,qm̃ ad gratiã ſpectat, quæ eſt iuris naturalis pars,vt acceptoꝝ beneficioꝝ memores ſimus, & idẽ nos alteri faciamus,qđ nobis ipſe fecit.Idcirco ait.Seneca,Beneficiũ accipe,libertatem vẽdere eſt.Idem inq̃t,Beneficia plura recepit, q ſcit reddere.[Quo ſi ea quæ mutuo) Argumẽto probat referẽdã gratiam.Eſt aũt a minori ad maius. Si Heſiodus inq̃t quæ mutuo ad vſum tuũ acceperis maiore mẽſura,ſi modo poſſis,reddere iubet, qd par eſt, te facere in eos à q̃bus liberaliter accepiſti? certe duplicãda eſt gr̃a,vt longe maius ſit beneficiũ quod reddis, q̃ quod prius tibi erogatũ eſt:ſcribit aũt hoc Heſiodus in eo ope qđ vocatur ἔργα, καὶ ἡμέραι,in quo fratrẽ admonet,vt ſiq̃d vtendũ à vicino accepit,maiore,ſi poſſit mẽſura reddat,his verbis, εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι, αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώιον αἴ κε δύνηαι. [Vtẽda) Mutuo,vt reddas,mutuũ appellatũ eſt,q̃a ita à me tibi datur,vt ex meo tuũ fiat, & eſt in rebus quæ cõſtant numero,põdere,mẽſura,nec vt cõmodatum redditur. Mutuo dam⁹ Triticũ oleũ,vinum: Cõmodamus annulũ,veſtem: redditur idẽ gñe non ſpecie ſicut cõmodatum.[Vtenda)Iurecõſulti ſępe hoc vſurpãt participium,vt cum dñt is cui res aliqua vtẽda datur.[Ami.&c.) Certe inq̃t imitari agros fertiles debemus, q (vt poetæ aiũt)magno fœnore ſemina accepta reddũt.Plin.de terrę loquẽs natura: At hæc,inq̃t,benigna,mitis,indulgẽs,vſusq́. mortalium ſemper ancilla quę coacta gñat,quę ſponte fundit,quos odores, quos ſapores,quos ſuccos,quos tactus, quos colores, q̃ bona fide creditũ reddit fœnus.[Etenim ſi in eos &c.)Aliud argm̃ rurſus à minori ad maius,ſi benefacimus ijs,ait,à q̃bus ſperamus beneficium accipere,qd facere in eos debemus à q̃bus iam accepim⁹? certe gratiam referre oĩno debemus Multi tamen dãt,vt recipiãt: Sed manifeſtã faciunt mercaturam. Nam pauca tradunt ditioribus,vt plura recipiant. Eſt aũt,vt ait Ariſt.liberalis magis dare,q̃ accipere, ſicuti virtutis eſt honeſta potius agere quam turpibus abſtinere.[Nam cũ &c.)Ratio eſt quia q dat alium ſibi obligare vĩ: & Seneca ait: Beneficiũ dare docere eſt reddere.Et q à nullo accepit beneficium liberũ eſt conferre alteri, vel non conferre. *Liberalitas magis eſt in dando q̃ in accipiendo.* Quãuis,vt dictum eſt ſupra,benefacere proximo nulla neceſſitate coacti,ſponte nr̃a iure naturali cõpellimur.Quod ſi beneficiũ non dederimus,petere ipſi ab alijs nõ poterimus. Nam Sen.ait: Beneficium q dare neſcit,iniuſte petit.[Sine iniuria)Læditur.n. ius naturale, cuius pars gr̃a eſt in qua beneficia accepta conſiderãtur. Quod ſi reddere quidẽ volumus,ſed nõ poſſumus iniuria nõ facimus.Sufficit.n.remunerandi volũtas,ſi facultas abeſt. *Seneca de beneficio dando.* [Acceptoꝝ aũt beneficioꝝ) Cum nullũ officium referenda gr̃a magis neceſſariũ ſit, iure optimo maximã dicit diligentiam in repetẽdis beneficijs adhibendã eſſe,& delectum beneficioꝝ habendũ. [Delectus)Vt diſtinguamus beneficia,quæ accepimus,& pro maioribus maiora, pro minoribus minora repẽdamus. [In primis quo quiſq; aĩo &c.)Non iniuria aĩum dicit conſiderandum eſſe dantis,plus.n largiri vr̃ qui læto aĩo,ac lubenti pauca largitur,q̃ qui multa triſti,& inuito. Semper enim ad illud reſpiciendũ eſt. Nam hoc ipſum iuſtum eſt quod cum rõne ſit,ſi eſt voluntariũ. [Quo animo)Bono an malo.[Studio) Ad diligentiam refertur. [Beneuolẽtia)Conſtanti,& ſtabili,an quodã leui ardore animi.

SIn erunt) Oſtendit quõ gratia referenda ſit pp beneficia in nos collata.Ordo eſt.Sin.i.ſed ſi merita erũt ſup.talia vt gratia non ſit ineunda.i.cõcilianda cum aliquo, hoc eſt de nouo incipienda,ſed referenda.i.factis & reipſa perſoluenda,tũc ſup.quædã maior cura eſt adhibenda.Nullum.n.officium eſt magis neceſſarium,gr̃a referenda.i.quam vt gratia referatur pro beneficijs acceptis. Quod ſi Heſiodus iubet reddere maiore menſura.ſ.abundantius, ea quæ tu acceperis vtenda.i.ad vſum tuum, ſi modo.i.dũmodo poſſis ſup.reddere. quid nã nos prouocati beneficio.i.quid dono,non cõmodato accepimus, & non ſolum ad vſum,ſed abuſum.i.conſumptionem rei,q.d.lõge plus. Et vtitur argumento à minore, q̃a minus videmur debere pro vſu rei quã pro ipſa re,& tñ Heſiodus de agricultura ad fratrem ſcribens, iubet pro vſu rei copioſius eſſe reſtituendum quam acceperis. Probat idem exemplo naturali ſumpto ab agris feracibus, ac dicit: An nõ ſup.debemus imitari agros fertiles,q afferunt multo plus quã acceperunt? q.d.maxime.Etenim.i.& certe,ſi nos nõ dubitamus cõferre officia .i. beneficia & obſeq̃a in eos quos ſperamus pfuturos nobis,quales debemus eſſe in eos,q profuerunt iã?q.d. multo beneficẽtiores.Nam cũ duo ſunt gñа liberalitatis, vnum dãdi beneficium,alteꝝ reddendi,demus nec ne.i.an demus,an nõ demus,eſt in noſtra poteſtate,ſed ſup.nõ licet.i.nõ eſt licitum bono viro nõ reddere ſup.quod acceperit,ſi modo.i.dũmodo poſſis id facere ſine iniuria.Aũt pro ſed,delectus ſunt habendi.i.diſcretiones ſunt habendæ beneficioꝝ acceptorum.i.de beneficijs acceptis. Nec dubium ſup. eſt quin plurimum debeatur cuiq; maximo.i.cuilibet valde magno,in quo.i.in qua re, tñ ponderandũ .i.æſtimandum eſt in primis.i.præcipue, & ante omnia quo animo,quo ſtudio & ſup.qua beneuolentia quiſque fecerit. Enim pro quia multi faciunt multa,quadam temeritate ſine iudicio.i. diſquiſitione rõnis,vel modo in omnes.i.erga omnes indifferenter,vel incitati repentino impetu animi, quaſi quodam vento. Quæ beneficia non ſunt habenda.i.reputanda,æque magna, atque ea quæ ſunt delata.i.collata & attributa,ſeu impenſa iudicio .i.deliberatione animi cõſiderate,& conſtanter.Sed in collocando.i.conferendo beneficio ei.ſ.à quo nihil accepiſti,& in gr̃a referenda ei &.ſ.cui debes ſi cetera ſint paria,hoc eſt maxime.i.pręcipue officij.i.ſpectat maxime ad officium, vt.i.ſecundum quod quiſque indigeat maxime opis.i.auxilij,ita opitulari.i.opem ferre ei potiſſimum. Quod ſit à pleriſque contra.i.econtrario: inſeruiũt enim potiſſimum ei à quo plurimum ſperant,etiam ſi ille non eget his.i.huiuſmodi quæ illi conferunt. ASCEN.

QVO quiſque animo.) Modus in remeriendis beneficijs. DOCT. interpr.

ARGVMENTVM.

IN coniunctione vitæ quis ordo, ac primum de ſocietate vniuerſali omnium mortalium.

OPTIME aũt ſocietas hominum, coniunctioq́. ſeruabitur, ſi vt quiſque erit coniũctiſſimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur. Sed, quæ naturæ principia ſint cõitatis, & ſocietatis humanæ, repetẽdum altius vr̃. eſt enim primum, quod cernitur in vniuerſi gñis humani ſocietate. eius aũt vinculum eſt ratio, & oratio, quæ docendo, dicendo, cõicando, diſceptando, iudicando conciliat inter ſe hoies, coniungitq́. naturali quadam ſocietate, neq; vlla re lõgius abſumus à natura ferarum; in qbus ineſſe fortitudinẽ ſæpe dicimus, vt in eqs, in leonibus, iuſtitiam, ęquitatẽ, bonitatem non dicimus. Sunt.n. rõnis, & orationis expertes. ac latiſſime quidẽ patens hominibus inter ipſos, oibus inter oẽs ſocietas hæc eſt, in qua oĩum rerum, quas ad cõem vſum hoĩum natura genuit, eſt ſeruanda cõitas, vt, quæ deſcripta ſunt legibus, & iure ciuili, hæc ita teneãtur, vt ſit conſtitutũ; è quibus ipſis cetera ſic obſeruetur, vt in Gręcorum prouerbio eſt: Amicorum eſſe oĩa cõia. Omnia aũt cõia hominum vñr ea, quæ ſunt gñis eius, qđ ab Ennio poſitũ in vna re, transferri per multas poteſt:

Vt homo, qui erranti comiter monſtrat viam,
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat, facit,
Vt nihilo minus ipſi luceat, cum illi accenderit.

Vna enim ex re ſatis præcipitur, vt quidquid ſine detrimento poſſit cõmodari, id tribuatur vel ignoto. ex quo ſunt illa cõmunia, non prohibere aquam profluentem; pati, ab igne ignem capere, ſiquis velit; conſilium fidele deliberanti dare. quæ ſunt iſ vtilia, qui accipiunt, danti nõ moleſta. quare & his vtendum eſt, & ſemper aliquid ad cõem vtilitatem afferendum. Sed qm̃ copiæ paruæ ſingulorum ſunt; eorum autem qui his egeant, infinita eſt multitudo: vulgaris liberalitas referenda eſt ad illũ Ennij finem; Nihilo minus ipſi lucet, vt facultas ſit, qua in noſtros ſimus liberales.

PETR. MARS. OPTIME aũt ſocietas) Tribus partibus abſolutis; .ſ. de moribus, beneuolentia, & acceptis beneficijs, & de ipſa cõitate & ſocietate humana determinat, docetq́., quæ officia & auxilia cuique debeantur, & ponit principium humanæ ſocietatis, quæ ſe ad oẽs homines extendit, inde deſcendens ab illa infinitate ponit gradus ipſius ſocietatis, dicitq́. nullam eſſe præſtabiliorem ſocietatem, quam cum boni viri copulati ſunt. Poſtea ponit officia, quæ tpibus magis vni debentur, q̃ alteri. Præcipitq́. poſtremo habendam eſſe in tali re exercitationem, vt prudenter agere poſſimus. [Optime) Perfecte, & dat gñale præceptum, vt in alijs partibus fecit, in eum .ſ. deberi plurimum benignitatis cõferri, qui eſt nobis cõiunctiſſimus. quo pacto aũt hæc coniunctio intelligatur, ipſe declarat per oẽs partes ſuas. [Sed quæ naturæ principia) vr̃ inquit ab initio repetendum quæ ſit origo humanæ ſocietatis, vt cognoſcatur qđ cuique concedendum ſit ex officio. [Naturæ) .i. naturalia principia ad conſeruandam humani gñis ſocietatem. [Repetendũ eſt altius) Quibus principijs naturæ coniuncti ſimus, vt cõiter viuamus. [Humanæ) Quæ eſt inter hoies. [Altius) Remotius .i. a naturalis quodam inſtituto, & non à principio propinqoo patriæ, sel natalium. [Eſt enim primi) Hoc .ſ. quod quiſque alteri coniunctos ſit, qm̃ homo eſt animal ſociabile per naturam, quæ nihil ſolitarium amat. In 1. lib. ciuili ſic dicit philoſophus: Homo natura ciuile animal eſt, & q eſt inciuilis pp naturam, & non pp fortunam, aut paruus eſt, aut melior quam homo. Natura impellimur ad vitæ cõitatem. qui aũt primus inſtituit maximoꝶ bonoꝶ cauſa fuit, ſicut .n. perfectum & optimum oium, animal eſt homo, ſic & ſeparatum à lege, & a iuſtitia peſſimum oium. [Quod cernitur) Qm̃ cernimus coniunctionem naturalem hoium inter ſe. [Primũ) Principale & quod ante oĩa cernitur. [Eius aũt) Humanæ .ſ. ſocietatis, quæ ad oẽs ſe extendit volente natura. [Vinculum) Colligatio, & ſtabilitas, qm̃ niſi eſſet oro, humana ſocietas non eſſet ſic colligata & cõnexa. [Ratio) Intellectus, quo bonũ malum ue intelligimus. [Quæ oratio) .i. ſermo, q hoi a natura tribuitur. [Docendo) Ignaros. Vnde vituperantur illi, q cum poſſint, alios non erudiunt. [Diſcẽdo) Ab alijs. [Cõicando) Conferendo. [Diſceptando) Contendẽdo verbis. [Iudicando) Quod ſeqtur ex diſceptatione. [Conciliat) Coniungit, & ad beneuolentiam trahit. [Naturali ſocietate) Qm̃ natura ita vult, vt hoies inter ſe coniungantur. lib. 3. de finibus ait: Itemq́. formicæ, apes, ciconiæ, aliorum ẽt cauſa quædam faciunt, multo magis hęc coniunctio hois. Itaque natura ſumus apti ad cœtus, cõcilia, ciuitates. Et paulopoſt dicit, Itaque vt facile eſt inuenire, q quod ſciat ipſe tradat alteri, ita non ſolũ ad diſcendum propenſi ſomus, verum ẽt ad docendũ. [Neque vlla re lõgius) Nulla alia res facit nos diſtare à beſtijs longo quaſi interuallo, quã ratio, & oratio .i. itellectua & ſermo, q brutis aialibus natura denegantur, a qbus humana ſocietas ꝓficiſcitur. De qua Ariſt. lib. 1. de rep. ſic loqtur: Sermonem vero homo habet ſolus, vox q dem moleſti atque iucundi ſignificatio data eſt oibus animantibus, his .n. tm̃ tribuit natura, vt ſenſum habeant moleſtiæ, ac voluptatis, & hoc inter ſe ſignificare poſſint, ac ſermo idcirco datus eſt nobis, vt oſtendamus vtilitatem & damnum, atque ita iuſtum & iniuſtum. hoc .n. præter cetera animantia homini proprium eſt, vt boni & mali, iuſti ac iniuſti ſenſum habeat. [A natura ferarum) Ab ipſis feris. in lib. de natura deorum ait: Iam vero domina rerum, vt vos ſoletis dicere eloquendi vis, q̃ eſt pręclara, quamq́. diuina, quæ primum efficit, vt ea quæ ignoramus diſcere, & ea quæ ſcimus, alios docere poſſimus. Deinde hac hortamur, hac pſuademus, hac conſolamur afflictos, hac deducimus ꝑterritos a timore, hac geſtientes cõprimimus, hac cupiditates, iracundiaſque reſtinguimus, hęc nos iuris legum, vrbium ſocietate deuinxit, hæc à vita immani, ac fera ſegregauit. Socrates dicebat, Aialia vincunt nos viribus, veꝝ nos ea ſuperamus eloquentia, & rõne. [Fortitudinem) Robur, vires corporis, qm̃ non eſt proprie fortitudo ferarum. [Aequitatem) Iuſtitiam, æqtas proprie eſt mitigatio iuris & legis, & virtutes ex rõne oriuntur, quæ in hoĩe diuinum quoddam donum eſt. in hoc à belluis diſtamus, quod exprimere ſenſa poſſimus. Horat. ait: Poſt effert ai motus interprete lingua. [Bonitatem) Quæ à iuſtitia procedit, & æquitate. [Sunt .n.) Probat quare bruta non dñr hr̃e iuſtitiam & bonitatẽ, qm̃ non habent rõnem, ex qua illæ oriuntur. Nam ſine rõne, & perfecta quidem rõne .i. prudentia, non eſt aliqua virtus. lib. 5. de finibus ait: Sunt autem beſtiæ quædam, in quibus ineſt aliquod ſimile virtutis, vt in leonibus, in canibus, in equis, in quibus non corpoꝶ ſolũ vt in ſuibus, ſed etiam animoꝶ aliqua ex parte motus quoſdam videmus. in homine aũt ſumma omnis animi eſt, & in animo rationis, ex qua virtus eſt, quę rationis abſolutio diffinitur. Concludit igitur Cicero, nil aliud belluis deeſſe ad conſeruandũ inter ſe vinculum ſocietatis, q̃ rationem & orationem, quæ hmõi diuino animal merito attributæ ſunt, vt ſancta, vitę ſocietas, atque cõitas conſeruetur. Vnde hi qui & intellectu, & ſermone alijs nocere ſtudent, tanquam lues ac fœda cõtagio ex humana ſocietate tollendi ſunt, qm̃ donis naturæ cõis parentis in alioꝶ perniciem abutuntur, quo genere hominum nihil poteſt fœdius & deteſtabilius excogitari. vt feræ vtriuſquam homines dici pñt, cum humanæ ſocietati aduerſentur, & noceant. Vnde Plat. in 9 de leg. ſic ait: Quos inſanabiles legiſlator eſſe ſenſerit, vltimo ſupplicio eos afficiet, non ignorans ſatius fore his qui inſanabiles ſunt mori, quam uiuere, ac ſi vita priuantur dupliciter prodeſſe ceteris. nam horum exemplo ceteri à peccato deterrẽtur, & improbis hominibus ciuitas ipſa mundatur. [Ac latiſſime quidem patens) Hæc eſt inqt ſumma ſocietas, quæ latiſſime patet ad oẽs. Nam lege naturæ ab homine quicunque ille ſit, ea rõne qua habet intellectum & orationem alieni non ſomus, & mũdus eſt tanq̃ cõis ciuitas, ſed nos naturam deprauauimus, qm̃ homini ab homine omnia fere mala eueniunt. [Hæc eſt) Quam deſcripſimus, oẽs inquit ſumus ſocij volente natura, & amici eſſe debemus, ergo omnia cõia. Sic volebãt Stoici, quorum princeps Zeno, ẽt vxores cões eſſe debere dixit. Hoc idem dicebant Cynici, quorum princeps fuit Diogenes & Plato in lib. de rep. quod Peripatetici negabant, qm̃ ita negocia publica negligerentur, & caritates, atque officium in parentes. Placet Stoicis inquit Laertius,

tius, vxores quoque cões eſſe oportere apud ſapiẽtes, vt quilibet illi cõgrediatur, quę ſibi prior occurrit, vt ait Zeno in ſua repub. Diogene itidem Cynico & Platone huius cõitatis auctoribus. oẽs enim patrum inſtar æqua caritate diligemus, tolleturq́. adulterij ſuſpicio & zelotypia, eam vero temp. eſſe optimam, quæ ſit mixta ex regno & populari dñatione, optimatumq́. potẽtia, atque optimos decretis. [Societas) Quę tõne & oratione continetur. [Latiſſime patens) Ad oẽs hoies ſe extendens. [Oibus bo.) Quicũ qua illi ſint, ſiue noti ſiue incogniti, qm̃ ob idipſum quod hoies ſunt, volente natura illis coniungimur. [In qua ſocietate) Cõi. [Omnium rerum) Nullis exceptis rebus quæ creatæ ſunt ad vſum humanum cõiter, vt aqua, ignis, & ſimilia, quæ natura produxit ad cõem vſum, quæ põt cum alijs cõicari ſine aliquo detrimento. [Ad cõem vſum) Vt homines cõiter his vterentur iure naturali, vt inquit Iuſtin. lib. 2. inſtit. de rerum diuiſione, & habetur etiam lib. 1. digeſt. Cõia ſunt omnia hæc, aër, & aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris. Litus maris eſt quatenus hybernus fluctus maximus excurrit. Id quod diuini iuris eſt, nullius hominis eſt. Debemus etiam inqt hoc humanæ ſocietati, vt permittamus ea poſſideri, quæ cuique conceduntur à legibus, & iure ciuili. [Quæ ſunt deſcripta legibus) Quæ leges permittunt aliquem poſſidere vt ſua. Lex eſt ius ſcriptum. Nam ius ciuile duas habet partes, ſcriptum, & non ſcriptũ, de quibus dictum eſt. Vt igitur Cic. ius ſcriptum, & nõ ſcriptum exprimeret, dixit legibus & iure ciuili, qm̃ ſingulorũ hoium multis modis res ſiunt, quarundam.n. dñm naciſcimur iure gentium, quarundam iure ciuili. [Deſcripta) Diffinita & aſſignata alijs. [Ita teneãtur) Poſſideantur, vt leges conſtituerunt. [Certa) .i. quædam accipiẽtibus vtilia, & dantibus non moleſta, vel oneroſa. [Obſeruentur) Fiãt, & ita habeantur. [Oia cõia) Pythagoras Samius primus dixit amicorũ debere eſſe oia cõia, quod Cic. ſic interpretatur, oia .ſ. quę ſine detrimento alijs concedi põt, & ſic oſtenditur nos ea rebus quas poſſidemus, aut iure gentium, aut ciuili non debere hoibus ignotis aliqđ, niſi id quod põt ipſis permitti & concedi ſine nr̃o detrimẽto, ea quæ ad cõem vſum natura produxit, nemini prohibẽda ſunt, qm̃ ſunt cõia oibus hoibus, vt aqua, ignis, & cetera id genus. [Omnia aũt cõia) Interpretatur Cic. quæ ſunt cõia hominum, nam alia ratio eſt amicorũ, alia ceterorũ hoium, quippe ueri amici oia cõia hñt, tam priuata, quam publica. Vnde Pythagoras volebat, vt eius diſcipuli oibus ſuis rebus vterentur cõiter. Itaq; inter eos nihil erat niſi cõe. omnium aũt hominum non omnia cõia ſunt, ſed quædam de iure naturali, vt dictum eſt, & vniuerſitatis, quædam ſunt cõia, de quibus poſtea dicetur. Habent.n. homines pdia, hereditates proprias, & nonnulla alia quæ à legibus conceduntur ſingulis, & à iure ciuili. Ea igitur quę nr̃a ſunt, non debent eſſe cõia incognitis hominibus, tenemur tñ ex bonis priuatis ex officio liberalitatis benefacere his, q egent, ita uolente natura. oia igitur cõia ſunt hominum, quæ alijs proſunt, & concedenti nõ nocent. Vnde lex eſt in Digeſtis, Quod tibi nõ nocet, & alteri pdeſt, dare debes. Talia, dicit Seneca, nõ homini damus, ſed humanitati. Plat. in 5. de leg. ſic ait, Prima ciuitas eſt & reſp. leges, quæ optime vbi quam maxime per vniuerſam ciuitatem. Priſcum illud prouerbium locum habet, quo fertur amicorũ omnia eſſe cõia Ariſt. in 9. Eth. ſic ait, Eodem accedunt & prouerbia, uniuerſa vt anima vna, & amicorum omnia ſunt cõia, & amicitia eſt æqualitas. [Quæ ſunt eiuſdem generis) Conditionis & naturæ. [Ab Ennio) Poeta de quo ſupra. nam hi uerſus iambici ſunt ex Tragœdia Ennij, hoc aũt quod Ennius in Tragœdia poſuit de una re, põt ad alia multa transferri. Omnia igitur quæ ſunt eiuſdẽ naturæ cuius eſt lumen, de quo dixit Ennius, debent eſſe cõia oibus hominibus. Ad multa igitur transfertur hoc, quod Ennius de una re dixit .i. de lumine. [Transferri) Cõmutari in exemplũ Per multa res. [Homo q erranti) Hic eſt uerſus Ennij. [Erranti) Dubie uaganti, & ignoranti uiam. [Comiter) .i. benigne & non grauate, ſed prõpte. [De ſuo lumine) Lucerna ſiue candela. [Vt nihilominus) Vt eque bene nulla ex parte minus. Ambroſius ait aquã de aqua profluenti dare, lumen de lumine accendere, beneuolẽtia in his eſt oibus, tanq̃ fons aquæ reficiens ſitientem, tanq̃ lumen quod ẽt alijs luceat, nec illis deſit, qui de ſuo lumine alijs lumen accenderunt. Eſt aũt beneuolentia inqt, coniuncta liberalitati à qua ipſa liberalitas proficiſcitur. [Qua ea re) Igitur ob ea quæ dixit Ennius. [Satis pcipit) Ipſe Ennius, aut ſatis pcipitur, ut aliqui codices hñt. [Cuique uel) .i. ẽt ignoto. [Sine detrimento) Diminutione rerum noſtrarum. [Illa cõia) Volente .ſ. natura. [Aquam profluẽtem) Quæ fluit .i. ipſa flumina, quæ publica ſunt iure gentium, & etiam portus & riparum uſus. Iuriſconſulti dicunt aquam profluentem, quaſi procul fluentem, quoniam ſi eſſet in fundo alicuius puteũs, aut piſcina, quæ nõ proflueret, aliter dicendũ eſſet, ſed qua profluẽs de iure naturali cõis eſt. [Fidele) ſine fraude. [Deliberanti) Cõſultãti, & dubitanti qđ agat. Vnde capiẽdi ſunt illi, q alios in fraudem pelliciunt, & ambigẽtes præcipitant, & q alios docere dedignantur, inhumane faciunt, qm̃ ab ipſis auferri, doctrina, quã hñt non põt, & tali opera tradẽdis prudentiæ pceptis aliorũ aios demereri põt. Natura.n. in primis incitamur, vt propeſſe velimus quamplurimis & maxime doctrina, q̃ non debet alijs inuidere bonũ, immo lætari, cum qs ad perfectionem ſuã inſtitui põt, vnde bonos pceptores, & eruditorũ diſcipulorum frequentia gaudentes nemo non felices dixerit, & illi vituperandi ſunt, q puerorũ aius prauis motibus imbuunt, & per deuia illos ducẽtes ingenij aciem oino depravãt. vnde non pceptores, ſed parricidæ appellãdi ſunt, qm̃ necant aiam quæ ipſo corpore longe pſtantior eſt. Nemo igitur decipiendus eſt, ſed bona fide agendum, vt hoiem bene à natura inſtitutum decet. hæc oia ſunt de iure naturali, ſiue gentium, quo homo cum ceteris hoibus cõicat. ideo à Iureconſultis appellatur ius naturale ſecundarium, qm̃ non competit oibus aialibus, ſed hoibus tñ quos natura cõgregauit inuicem, & cõmendauit. [Quæ) Hæc quę dicta ſunt, qm̃ lex ita vult vt id demus, quod alijs prodeſt, & nobis non nocet. [Quare) Igitur cõcludit Cicero hanc partem. [His) Supradictis, vt .ſ. cuiq; vel ignoto demus ea, quæ illis proſunt, nobis aũt moleſta non ſint. [Et ſemper aliqđ) q. d. non ſolum permittere debemus, vt alij his vtantur, quæ cõia ſunt, & nobis nullum afferunt detrimentum, ſed tenemur aliqđ ex bonis priuatis, quæ nobis deſcripta ſunt legibus, & noſtra dñr, in cõem vtilitatem afferre, hæc nomia poſſeſſiua, ut dicebam ius gentium introduxit. [Sed qm̃) Circunſcribit Cicero id, quod dixit, ſemper .ſ. eſſe aliquid afferendum ad cõem vtilitatem, dicitq́. dandum eſſe pro facultatibus, vt nobis remaneat quo poſſimus eſſe liberales in noſtros, q nobis coniunctiores ſunt. qm̃ vt dictum eſt, ea quæ noſtra ſunt, non debemus oibus hominibus, ſed quibuſdam, quos ipſe ponet & gradus etiam ſocietatis, oibus aũt debentur ea quæ cõmunia ſunt. [Vulgaris) Cõis oua utimur ad oẽs. Vnde dicit Terent. quod uulgo dici ſolet .i. cõmuniter & paſſim. [Ad illum Ennij finem) Debemus inquit, vti liberalitate erga oẽs, q ſunt nobis coniuncti lege naturæ, ſed adhibendus eſt modus, vt liberales in noſtros, q arctiori vinculo nobis coniuncti ſunt, eſſe poſſimus, aliter eſſet contra officium oia alienis erogare, & pati vt ſui eſuriant, qbus magis debetur, quã illis. [Nihilominus vt ipſi luceat) Hic erat finis Ennij vt .ſ. æque bene luceat, & non fiat detrimentum danti. Ergo cõis liberalitas eatenus debet progredi, quatenus non noceat nimium rebus noſtris, ex qbus tenemur eſſe liberales in noſtros. [Vt facultas ſit & remaneat in nobis poſſibilitas, qua ſimus erga nr̃os benefici. Seneca ſic præcipit, ſumma amicitiæ eſt amicũ ſibi æquare. Vtique conſulendum eſt, dabo egẽti, ſed vt ipſe nõ egeam. Succurrã perituro, ſed vt ipſe non peream.

HOmo qui erranti comiter monſtrat viam) Idem Cic. in oratione pro Cornelio Balbo dicit: Comes, benigni, faciles homines eſſe dicuntur, vt qui erranti comiter munſtrant viam .i. benigne, non grauate. ADDI.

OPtime aũt &c.) Dixit in beneficentia delectum habendũ eſſe dignitatis, & in eo quatuor ſpectandas, mores eius in quem beneficium confertur, aium erga nos, cõitatẽ, ac ſocietatem vitæ, & ad nr̃am vtilitatem officia ante collata, de tribus iam dixit, vnum de cõitate ac ſocietate vitæ, quod tertio loco propoſuit, vltimum exequitur, & maxime coniunctiſſimis cõitate, ac ſocietate vitę, maxime benefaciendũ dicit eſſe: Qui vero ſint magis, q minus coniuncti mox declarabit. [Seruabitur) aliter ſi fieret, ſtare humana ſocietas coniunctioq́. vix poſſet. [Altius) Sumpto remotiore principio. [Eſt primum) Eſt prima res quam cernimus coniunctionem .ſ. vniuerſalem, & cõicationem. [Eius) Primi. [Ratio & oratio) Vt facilius hæc intelligantur, quæ Cic. præcipit, repetendum vr̃ altius. Amicitia, vt ait Ariſt. ciuitates continere vr̃, & iccirco legum latores circa illam magis ſtudent, q̃ circa iuſtitiam. Concordia .n. ſimile qddam amicitiæ vr̃ eſſe cui maxime legum latores intendunt, vt diſcordiam rem inimicam expellunt. Quod ſi amici oẽs ſint, nihil opus iuſtitia eſt, ſi vero iuſti ſint amicitia tñ illis opus eſt, & iuſtorum amicabilitas maxime eſſe uidetur. Nec ſolum res neceſſaria eſt amicitia, ſed etiam honeſta. Nã q amicis afficiuntur, eos laudamus, & copiam amicorum unam aliquam honeſtarum rẽ eſſe ducimus. Ex quo intelligitur ubicunque iuſtitia ſit, illic & amicitia eſſe. Eſt aũt iuſtitia in oĩ honeſta cõicatione, illic itaque, & amicitia eſt. Cõicatio uero duplex eſt, altera ſermonis, altera rerum. De cõicatione rerũ abunde ſuperius dictũ eſt. Triplex aũt eſt, Prima re-

FRAN. MAT.

Altera eſt cõicatio ſermonis, altera rerum &c.

rerū,quæ cum oībus hominibus cōes ſunt,vel ſaltem eiuſdē gentis.Secūda vniuerſitatis alicuius: Tertia ſuaꝝ cuiuſq; rerū.prima inter oēs,ſecūda inter ciues,tertia inter cōiunctos ſanguine,affines,amicos,ſed cōicatio ſermonis,vt reprehendi non poſſit,nimiā ſcurrilitatē,aut aſperam ruſticitatē effugere debet. Nā ſcurræ magis,q̄ oportet riſum mouēt,& oneroſi ſunt.Magis.n.cogitāt quēadmodū mouere riſum poſſint,q̄ quemadmodū honeſte loquantur,vt neminē offendant,q vero nec dīt ipſi aliqd iucundū, nec dicere alios patiūtur,rudes,& agreſtes vōt, hoꝝ vitioꝝ comitas media eſt. Nam q cū moderatione iocatur comis dr̄. Rurſus aſſentatio,& inhumanitas vitādæ ſunt, quarum illa placēdi ſtudio oia laudat,& nihil aduerſatur,hęc neminē offendere volens nihil oino laudat,de nulla re loqtur,harū media ſine nomine eſt amicitiæ ſimilis,ſed ab ea differēs,caret.n.affectu. Laudat quæ oportet laudare,& vt oportet,cōtraria vero repellit ſine amore vel odio. Itē ſugere oportet oſtentationē,atq; Ironiā. Nam oſtētator ſpecioſa ſibi adeſſe fingit, quæ nō adſunt: Ironicus cōtra quæ ſibi adſunt,negat, vel ēt minora facit & oſtētationi opponitur veritas,q̄ inter vtranq; oſtentationē.ſ.ac Ironiā media eſt. Nā verax fatetur q̄ ſunt circa ſe.nec maiora,aut minora facit,hæc ſunt quę in ſermonis cōcione maxime ſeruāda ſunt,qbus & honeſtas continet & ſocietas vitæ copulatur.[Ratio & oratio) Vno verbo λόγος a græcis dr̄.[Docendo,diſcēdo) Sunt hęc verba ad aliqd. Nec enim docet quiſpiā cui diſcipulus nō ſit, nec item diſcit ſine doctore. Vtrūque aūt rōnem poſtulat,& orationē.[Cōicando) hoc ad res agēdas,& conſilia ptinet.[Diſceptādo) De ambiguis,vt cū aliqd in ſenatu ꝓponitur,de quo diuerſi diuerſa ſentiut.[Iudicādo) Quæ diſputata cognita & ꝓbata fuerint. [Naturali) Ad quā ſocietatem natura ipſa ſua ſpōte nos trahit, neq; vlla re nihil eſt qd' magis hoīes à brutis diſiūgat,q̄ ratio,& oratio. Multa.n.prę ter hæc cōia illis nobiſcū ſunt,vt ſenſus,appetitus,procreādi voluptas,in multis ēt nos ſuperāt vt robore,celeritate,iuſtitia vero æqtate bonitate carēt quæ ꝓpria ſunt hoium,qui rōne vtuntur. [Vt in eqs &c.) Robuſtiſſimū animal equus, & laboris patiētiſſimū. Leo fortitudine oia vincit animalia,cuius vis ſumma in pectore eſt,vt tradit Plin. [Iuſtitiā) Quæ ſuū cuiq; tribuit.[Æqtatē) Aeqtas oīs iuſtitia eſt,ſed non conuertit. Nā iuſtitia eſt ſ'm legē à cuius rigore nō diſcedit. Aequitas vero eſt ſecundum legis emendationē,quæ qa vniuerſalis ſemper eſt, aliqd omittit, & id cōplectitur, quod plurimū eſt. Nec ignorat defectū nec pctm̄ in ea eſt,nec in eius latore ſed in rei ipſius natura. Qū igitur lex vniuerſaliter loqtur,& accidit quod pter vniuerſale,rectū eſt,vt quę omiſit legiſlator, & deficit in ſimpliciter loquēdo emendetur omiſſum,qd' & legiſlator ipſe ſi adeſſet vtiq; diceret,quāuis iam legē tulerit tunc æquū & bonum dr̄,& q legem emēdat ęquus, & bonus vir appellatur. auctor Ariſt. [Bonitatem) Hæc ad modeſtiam,& temperantiam pōt referri,quæ ſunt circa voluptates, & dolores.[Societas hæc eſt) Sermonis & rōnis.[In qua oium reꝝ) Nūc de reꝝ dicturus eſt cōicatione, quō eas inter ſe cōicare homines debeāt. Vt q̄ deſcripta ſunt legibus,vt iure ciuili. Lex ois aut naturalis eſt,aut gentium,aut ciuilis,& naturalis qdē eſt qua aialia oia & rōnalia & irrationalia ſecundum naturā vtuntur vt q creare & ex ſe procreata diligere. Lex gentiū eſt qua gens aliqua aut gētes aliquæ vtuntur vt matribus nō miſceri. Quod Scythæ,Latini, & Græci ſeruarūt ſemper. aut cōtra illos coniunctī, quod Perſæ fecerūt. Ciuilis lex eſt,qua aliqua vtitur ciuitas ſola, qm̄ vtilis ei eſt,alia ciuitas ſi vtī vellet dānoſum ei eſſet, vt ſiqs legē ferat in ea ciuitate quę agriculturā exercere non poteſt,vt qcūque triticum emere & vendere voluerint,libere id faciant.neque vectigal reip.aliquod perſoluant, qm̄ hoc illi ciuitati conducat,cū ſe ea ipſa triticum nō habeat. reliqs vero ciuitatibus quæ fertiles ſunt,hæc lex inutilis penitus eſſet. Recte ergo Cic.coniūxit,& ſpeciei genus propoſuit. Quæ aūt cōia ſunt, quæ priuata, quæ vniuerſitatis ſuperius oſtendimus, auctoritate vſi lib.2.Inſt. vbi de rerum diuiſione agitur. [Ex quibus ipſis) Dicit quædam quæ legibus & iure ciuili priuata ſunt in cōem vtilitatē debere afferri.[Ex qbus ipſis legibus).ſ.& iure ciuili. [Cetera).ſ.priuata. Nam de cōibus ſupra dixit.[In Gręcorū prouerb.) Primas Pythagoras Samius amicorum oia dixit eſſe cōia,auctor Laërt. Alij Euripidem malunt. græci dīt, τὰ τῶν φίλων πάντα κοινά,ſed ne forte credamus omnia cōia hoc prouerbio debere eſſe etiam vxores vt Stoici volebant,docet quę recte omnibus cōia eſſe deceat. [Transferri) In multas poteſt,quæ ſint eiuſdem gn̄is, ipſe ſtatim exēplum ſubiungit. Comiti non ſe per viam ſequenti, quā ipſe ignorat. Sed comitis hoc eſt cuius etiam ignoto homini, oēs autē comites ſumus illa cōitate de qua dictum eſt,rōnis & orationis. Qui autem viam cupiam monſtrat,idem facit, quod q lumen accendit,nā & ipſi lumen remanſit,nec ꝓpterea minuitur,facemq. ex qua alteri accēdit ſibi retinet,idem eſt & de puteo, qui domi tuæ eſt,& aqs abundat haurire alios aq̄ ſinas,nam oino tibi ipſi aqua remanet.[Qua ea re ſatis præcipitur) Concludit dicens oia quæ ſine detrimento,hoc eſt graui damno noſtro dari pn̄t, danda eſſe,non ſolū amicis,& notis,ſed ēt ignotis. [Ex quo cum danda ſint,ēt ignotis,quæ ſine detrimento dari pn̄t. [Aquam profluentem) per agrum tuū: Nam quantumuis aquæ alius hauſerit,tibi remanet. Vnde ait Latona apud Ouidiū: Quid ꝓhiberis aquas? vſus cōis aquarum eſt: Nam Solem proprium natura,nec aera fecit,Nec tenues vndas,ad publica munera veni. Quæ tn̄ vt detis ſupplex peto.[Si qs conſilium quoq; petenti fidele dandū eſt gratis,quod cum datur nihil illius,q dat,prudentia minuitur,immo magis magiſq. augetur.[Deliberāti) cōſultanti,eſt aliqd agere: Quærēti de re dubia deliberatio eſt,nam cū certum eſt qd agas opus deliberatione non eſt. [His) q̄ diximus. [Et ſemper &c.) Illud repetit,quod dixit ſuperius,debere nos naturā ducem ſequi, cōes vtilitates in medium afferre mutatione officiorum, dando accipiendo deuincire hoium inter hoies ſocietatem. [Sed qm̄ &c.) Dixit ſemper aliqd ad cōem vtilitatem afferendum id quatenus intelligi debeat,oſtendit,& cum inqt dandum ſit oibus hominibus,qa coniuncti inter ſe ſunt oēs rōnis,& orōnis vinculo. Videndum tn̄ eſt ſuppetant ne largitioni copiæ,q̄ paruæ ſunt, ſiquis eas cum multitudine egenorum,conferat,quæ infinita eſt, ergo cū impoſſibile ſit oibus benefacere;ita benefaciendum eſt, vt tibi ipſi non deſit. Nam,q ſibi ipſi non relinqt,quod ad vitam ſufficiat,is a liberalitate diſcedit,& prodigus vocatur.[Vulgatis) ipſius vulgi.[Nihilominus) q̄ alijs benefeceris. [In noſtro.) Ita tn̄ alienos liberales eſſe debemus,vt noſtris non deſit qbus potiſſimum largiri nos cōuenit,quia ſunt in arctiori ſocietatis gradu.

Oſtētator quid ſit,& verax.

Lex triplex.

Semp aliquid eſt ad cōem vtilitatē afferēdū

ASCEN.

O Ptime aūt ſocietas) Docet quæ officia ſocietatis impēdēda ſunt. Ordo eſt: Aūt pro ſed ſocietas hominum & coniunctio ſeruabitur.optime,ſi vt.i.ſecundum quod quiſq; erit cōiūctiſſimus.i.familiariſſimus,& aſſociatiſſim⁹, ita plurimum benignitatis conſeretur in eum. Sed vr̄ ſup. mihi repetendum ſup.eſſe altius.i.ab origine & a principio quæ ſint principia cōitatis,& ſocietatis humanæ. Enim pro quia,primum.i.principiū & principale,eſt ſupp. dabile quod cernitur.i.vr̄ in ſocietate humani generis. Autem pro ſed,vinculum.i. glutinum & colligatio eius.ſ.ſocietatis humanæ eſt ratio,& oratio.i.collocutio quę conciliat,& coniungit hoīes inter ſe quadam naturali ſocietate & hoc docendo,diſcendo,cōicando.ſ. conſilia. Diſceptando .i. diſquirendo,& diſputando de re dubia .i. iudicando de re nota. Neque & pro non,& nos non abſumus .i. differimus, aut diſtamus vlla re lōgius à natura ferarum,quam ſup. tali iuſta ſocietate. In quibus.i.feris nos dicimus ſæpe fortitudinem ineſſe, vt in eqs,& leonibus,ſed ſup.non dicimus iuſtitiam æqtatem,& bonitatem ineſſe eqs leonibus & ceteris brutis. Sunt .n. expertes .i. non capaces rationis,& orationis. Ac quidem.i.certe hæc ſocietas eſt patens latiſſime hominibus inter ipſos.ſ.homines,& omnibus ſupp.hominibus inter omnes.i.homines in qua ſocietate cōitas omnium rerum,quas natura genuit ad cōem uſum hominum eſt ſeruanda. Vt hæc quæ deſcripta ſunt legibus & iure ciuili teneantur ita,vt.i.quemadmodum conſtitutum ſit ſup.ea ſeruare & vnicuiqne priuatim cōpetere. E qbus ipſis .i. extra quæ ipſa vel præterq̄ à legibus,conſtituta cetera.i.alia oia obſeruentur ſic.i.vt ſint cōia.i.quemadmodum eſt in prouerbio græcoꝝ, Omnia amicorum eſſe cōia,hoc eſt ſicut apud græcos dicuntur omnia amicorum communia,ita ubique dicantur, omnia communia,quæ non ſunt legibus, aut à ciuili iure alicui ſpecialiter conceſſa. Græcorum prouerb.eſt, τὰ τῶν φίλων πάντα κοινά, profertur autem πάντα κοινά, quia omnis diphthongus profertur ut i apud græcos nos autem diceremus cœna,ita eſt articulus ſignificans gallice les ton,eſt ēt articulus ſignificans gallice des φίλων .i.amicorum ſeu carorum, πάντα.i.omnia, κοινά .i. cōia ſunt ſupp. Monſtrat autem quæ ſunt omnibus non ſolum amicis cōmunia, dicens, Omnia autem ea videntur eſſe communia hominum q̄ ſunt eiuſdem gn̄is,eiuſdemq. naturæ,vt ignis,aer, lumen,aqua, terra,non hæc vel illa,ſed elementū ipſum. vt tranſitus præbeat ſalutis expenſis eoꝝ,q vias ſtrauerint,aut pontes fecerint. Illud enim quod poſitum eſt ab Ennio poeta in Tragœdijs.ſ.in vna re pōt transferri per multas ſup.res.i.applicari ad multas. Verba.n. ſunt,homo q monſtrat comiter erranti viam facit, quaſi accenderit lumen de ſuo.lumine, vt nihilominus luceat ipſi.ſ. accendenti,cum.i.q̄uis accenderit illi.ſ.lumen petenti. Et qua re ipſa .ſ.Ennius ſatis præcipit,vt quidquid poſſet cōmodari.i.ad cōmodum alicui dari ſine detrimento.i.damno & incommodo ſup.dantis,id

tis,id tribuatur cuiq; , vel.i.ignoto. Ex quo.i.ex qua re,ſi qs vult dare conſilium fidele deliberanti. Quæ ſunt vtilia his q accipiut & non moleſta .i. nociua danti,illa ſunt cõia & vtilia accipienti nec nocita danti,non prohibere aquam profluentem.i.non impedire fluxum aquæ , dũmodo nobis non noceat , & pati capere ignem ab igne. Quare.i.quamobrem vtendum eſt,&.i.ēt his ſup. officijs & præceptis de eis,& afferendum ſup.eſt.i.oportet afferre ſemper aliqd ad cõem vtilitatem . Sed qm̃ copiæ .i. facultates ſingulorum ſunt paruæ,aũt pro ſed,multitudo eorum q egeant his.ſ.facultatibus eſt infinita.i.non comprehenſa certo numero, ideo ſupple liberalitas vulgaris.i.quæ debet eſſe vulgo , eſt referenda ad illum finem Ennij,vt.ſ.luceat nihilominus ipſi.ſ. accendenti,vt ſatulitas ſit,qua ſimus liberales in noſtros , hoc eſt vt nõ conferamus ſi noceat,vel vltra vires noſtras .

DOCT. Optime autem.) Q̃uo conſideranda ſit vitæ cõitas . Aperit aũt fontes ſocietatis humanæ, & q̃uo natura finxerit ad communicanda officia,addidit enim orationem,vt ſignificaret nos ad ſocietatem factos.[In qua)Quomodo ſint res communicandæ . Sunt.n.primum omnia cõmunicanda, quæ citra incõmodum aut iniuriam præſtari poſſunt,iuxta prouerbiũ , κοινὰ τὰ τῶν φίλων. Sunt autem humaniſſimi verſiculi Ennij, qui docent quæ res ſine iniuria communicari poſſint .

Gradus autem plures ſunt ſocietatis hominum. Vt enim ab illa diſcedatur infinitate, propior eſt eiuſdem gentis,nationis,linguæ, qua maxime homines coniunguntur : interius etiam eſt, eiuſdem eſſe ciuitatis . multa ſunt enim ciuibus inter ſe cõmunia,forum,fana,porticus,viæ,leges, iura,iudicia,ſuffragia,conſuetudines præterea,& familiaritates,multæq́. cum multis res,rationesq́.contractæ. Arctior vero colligatio eſt,ſocietatis propinquorum : ab illa .n. immenſa ſocietate humani generis,in exiguum,anguſtumq́. concluditur . nam cum ſit hoc natura cõe omnium animantium,vt habeant libidinem procreandi; prima ſocietas in ipſo eſt coniugio,proxima in liberis,deinde vna domus , communia omnia . id aũt eſt principium vrbis,& quaſi ſeminarium reip. Sequuntur fratrum coniunctiones, poſt conſobrinorum , ſobrinorumq́. : qui cũ vna domo iam capi non poſſint,in alias domos,tanquam in colonias,exeunt. Sequuntur cõnubia, & affinitates : ex quibus ēt plures propinqui . quæ propagatio,& ſoboles, origo eſt rerumpublicarum . ſanguinis autẽ coniunctio, & beneuolentia,deuincit caritate homines . magnum eſt enim,eadem habere monumenta maiorum,eiſdem vti ſacris, ſepulcra habere cõmunia . Sed omnium ſocietatum nulla præſtantior eſt, nulla firmior, quàm cum viri boni moribus ſimiles ſunt familiaritate coniuncti. illud enim honeſtum,quod ſæpe diximus,etiam ſi in alio cernimus, tamen nos mouet,atque illi,in quo id ineſſe videtur, amicos facit. Et q̃q̃ omnis virtus nos ad ſe allicit , facitq́. , vt eos diligamus,in quibus ipſa ineſſe uideatur : tñ iuſtitia , & liberalitas id maxime efficit . nihil autem eſt amabilius , nec copulatius , q̃ morum ſimilitudo bonorum . in quibus .n. eadem ſtudia ſunt , eædemq́. voluntates, in his fit, vt æque quiſq; altero delectetur , ac ſeipſo : efficiturq́. id,quod Pythagoras vult in amicitia, vt vnus fiat ex pluribus. Magna ēt illa cõitas eſt, quæ cõficitur ex beneficijs vltro citroq́. datis,acceptiſq́. . quæ mutua , & grata dum ſunt,inter quos ea ſunt,firma deuinciũtur ſocietate . Sed, cum omnia ratione,animoq́. luſtraueris,omnium ſocietatum nulla eſt gratior,nulla carior,quàm ea,quæ cum rep. eſt vnicuique noſtrũ. cari ſunt parẽtes , cari liberi, ꝓpinqui,familiares : ſed omnes omnium caritates , patria vna cõplexa eſt : pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, ſi ei ſit profuturus ? quo eſt deteſtabilior iſtorũ immanitas, q lacerarunt omni ſcelere patriã , & in ea funditus delẽda occupati & ſunt,& fuerunt. Sed ſi cõtentio quędã, & cõparatio fiat,q̃bus plurimum tribuendum ſit officij : principes ſint patria,& parẽtes ; quorum beneficijs maxime obligati ſumus : ꝓximi Liberi,totaq́. domus,quę ſpectat in nos ſolos,neq; aliud vllum põt hr̃e profugiũ : deinceps bene cõuenientes propinqui,quibus cõis ēt plerunque fortuna eſt. quãobrem neceſſaria vitæ ꝓſidia debentur ijs maxime,quos ante dixi: vita aũt,victuſq́. cõis,conſilia,ſermones,cohortationes,conſolationes, interdum ēt obiurgationes in amicis vigent maxime ; eſtq́. ea iucundiſſima amicitia,quam ſimilitudo morum coniugauit .

PETR. MARS. Gradus autem) Poſita cõi hominum ſocietate,ponit gradus ipſius,quibus declarat ipſam ſocietatem in aliquibus arctiorem eſſe,vt ēt oſtendatur quid cuique debeamus, & qui quibus in liberalitate exercenda præponendi ſint. [Gradus) Per quos ipſa ſocietas aſcendit deſcẽditq́. . Vnde fit vt alij ſint nobis coniunctiores alijs. [Ab illa infinitate).i.omiſſa illa cõi ſocietate,qua hoies coniunguntur vinculo rationis,& orationis . Hæc.n.eſt ſocietas cũtis hominibus. Duas reſp.inquit Sen. animo complectamur : Alteram magnam & vere publicã , qua Dij atque hoies continentur , in qua non ad hunc angulum reſpicimus,aut illũ,ſed terminos ciuitatis noſtræ cum ſole metimur. Alterã cui nos adſcripſit conditio naſcendi. [Infinitate) Nã illa ſocietas ſe in infinitum extendit,ſunt.n.oẽs hoies ſocij rõne intellectus & ſermonis. Infinitas eſt quantitas q̃ caret extremis. Naturalis igitur ſocietas hęc eſt,ſed poſtea iure gentiũ facti ſunt gradus. ex ipſo.n.bella introducta ſunt,diſcretæ gentes,regna cõdita,dñia diſtincta,agris termini poſiti, ædificia collata, cõnubia ēt,q̃ partim ſunt de iure diuino, quantũ ad inuctionẽ, partim de iure naturali,quantum ad copulam,partim de iure gentiũ & ciuili,quantũ ad verba & formulam,quibus matrimonia contrahũtur. [Propior) Hic eſt primus gradus ꝓpior, cõiunctior ſocietas eoꝶ,q ſunt eiuſdem gentis,aut exteræ,aut noſtratis . Gẽs poteſt hr̃e plures nationes. nam gẽs Itala Hetruſcos,Vmbros,Picenos, Marſos,& reliquos,q ſunt natione Italæ gentes, & ſic de ſimilibus,ideo dixit gentis & nationis . Gens eſt tanq̃ genus, & natio ſpecies. [Linguę) Plus.n.debemus illi qui eadem lingua vtitur.i. eodem gñe ſermonis,vt Græci inter ſe coniunctiores ſint, Itali, Afri,& ſic de alijs. [Qua lingua) Nam niſi ſermo inuicem intelligeretur,nunq̃ poſſet eſſe ſocietas. Ideo dixit ſupra ſocietatis vinculum eſſe orationem. Nullũ cõmercium põt cum hoibus,q diſpari lingua vtuntur,niſi habeant interpretẽ. [Interius) Magis intrinſecũ,& coniunctior ſocietas. Hic eſt alius gradus. [Multa.n.) Probat quare eſt inter ciues coniunctior ſocietas. Qm̃ ut hr̃ lib. j. Digeſt. Et repetit Iuſtin. lib. 2. Inſtit. Vniuerſitatis ſunt non ſingulorũ, q̃ in ciuitate ſunt, vt theatra, ſtadia,& ſimilia,ſi qua ſunt alia cõia ciuitatum. [Forũ) Dr̃ à ferendo. Varro ait,quo cõferunt ſuas controuerſias,& q̃ vendere vellent,quoque ferrent,forũ appellarũt. Inde dr̃ forum iudiciale,& venale. Fora igitur cõia ſunt ipſis ciuibus. Hoies ciues,inquit Cyrus,apud Xenophontẽ, alienigenæ ꝓferendi ſunt. Et qui vnà ſunt alti,hia qui cõtubernales uno ſunt. Ariſt. ſic ait, Inter ciues plurimum eſt amicitiæ,cõplura .n.his ſunt cõia cũ ſint pares. [Fana) Tẽpla dicta à Fano rege aboriginũ,qm̃ ipſe primus ea inſtituit. Sacrũ eſt,vt ait Trebat. lib. j. de religionib. quidqd eſt,qd' deoꝶ hr̃. Profanum dr̃ quaſi procul à Fano,& à religione ſecretũ. Profanum,inqt Trebatius dr̃,qd' ex religioſo vel ſacro in hoium vſum ꝓprietatemq́ conuerſum eſt. Sanctus dr̃ incorruptus,inde ſanctæ leges. Delubrum eſt,inqt Varro, in quo ꝓter ædem ſit area aſſumpta deũ cauſa, & ēt locus in quo dei ſimulacrum dedicatum eſt. Sicut locum in quo figerẽt candelã,candelabrũ appellarunt,ita in quo deum ponerẽt,nominatunt delubrum,ſacræ res dñr,ut hr̃ lib. j. digeſtorum,quæ publico conſenſu conſecratæ ſunt,& nullius hois hñr,qm̃ id quod diuini iuris eſt, nullius hominis eſt, inquit Iuſtin. & ſi quis auctoritate ſua ſacrum ſibi conſtituerit,ſacrum non eſt, ſed profanum. Res religioſæ ſunt ēt alicuius hois , ſacræ uero minime . [Porticus) Quę quondã erigebantur ad inambulationes & vmbram,ſed q.bus vehebantur nobiles. Porticus celebriores Romæ fuerũt Corinthia

rinthia ad circum Flaminium erecta à Cn. Octauio, dicta Corinthia pp̄ æs Corinthium, qđ erat in columnis. dicebatur ēt porticus Perſei, qm̄ Cn. Octauius ex bello nauali cōtra Perſeum triū phum retulit. in qua porticu erat tabula picta habens Lacedæmonem & Eurotam fluuium, vnde ignaui illic deſidētes dicebantur ſedere ad Eurotā. Vnde poſtea receptum eſt, vt ſedere ad Eurotā eſſet nihil agere. Baſilica Porcia, porticus Claudia, porticus Catuli, quam Catulus erexit de Manubijs Cimbricis, vbi fuerat domus Flacci Graccho fuerat, & aliæ permultæ ad ciuium delicias & de ambulationes. [Viæ publicæ) ſ. iter, vt volūt Iuriſconſulti, eſt ius eūdi, ambulandi ve, hoies, non aūt iumentum agendi, vel vehiculū. Actus eſt ius eūdi ambulandi, iumentum ēt vel uehiculū agēdi. Itaq; q iter habet, actum non habet, q actū habet, & iter hēt, eoq. vti pōt ēt ſine iumēto. Via eſt ius eūdi, & agēdi, & ambulādi. nam & iter & actum in ſe via cōtinet. [Leges) ſunt aut principis aut liberi populi, q̄ à rege condūtur, alterius cōſenſum nō requirunt. [Iura) ſunt magis generalia. Eſt. n. & ius gentium, & ius ciuile. [Suffragia) qm̄ ciues cōueniunt ad danda ſuffragia, vt creētur magiſtratus. Suffragia ſunt voces q̄ dantur in comitijs in tabella ue ſcribūtur. inde lex tabellaria nata eſt, qbus vocibus & ſuffragijs qſq; ſuum aīum aperit de aliquo eligēdo in magiſtratū, vt nunc ēt fit in liberis ciuitatibus. peregrini aūt inire ſuffragia nō poſſunt, niſi ciuitate donētur, vt apud Romanos quondā fiebat. (Cōſuetudines) cōuerſationes vt ita dicam, qm̄ conſuetudo melius dr̄ quam cōuerſatio. Seneca tn̄ hoc vocabulo vtitur dicēs, Sūmūtur a conuerſationibus mores, & in alijs locis. [Familiaritates) Amicitiæ, familiaris eſt, q aſſidue nobiſcum viuit, quaſi ſit de eadē familia, & dr̄ amicus is cum quo eſt nobis cōſuetudo. [Res, rōnesq. cōtractæ) Rōnes contrahuntur ſi qn̄ in creditum vel in debitū itur, vt in mutuo. Mutui obligatio cōſiſtit in his rebus, q̄ pōdere, menſura ve cōſtant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro, quæ oia ideo damus, vt accipiētiū fiant, & qn̄que non eadē, ſed alia eiuſdē naturæ & qualitatis reddātur. Vnde & mutuū appellatur, q a me ita tibi datur, vt ex meo tuū fiat. Contrahuntur ēt cōmodato, cōmodata res tunc proprie intelligitur ſi nulla mercede accepta vel cōſtituta vtenda res tibi data eſt. Nā cōmodatum debet eſſe gratuitū. Contrahūtur cōducto, locato, empto, vendito, permutato, ſociato, collocato, donato, & ſimilibus contractibus ſecundū iuris regulas conſtitutis. Vnde rationariū antiqui appellabant librū redditus & impēſaꝝ, ꝑpoſitiq. rōnibus ſerui cōtrahēdis negocijs, ꝑfecti dicebātur. Differt res a rōne cōtracta, quo genus a ſpecie. Rem contractā dicimus, vt matrimonium, vt eſt ſocietas. Ratio contracta eſt pactū, quod ſuper matrimonio vel hmōi cōtractibus fit, & ideo minor, licet appellatione ees contractę, & pactum, & cetera quæ inſunt rōnibus contineantur. de hoc habetur in dig. de creditis lege. i. Cōtrahere eſt vltro citroq. ſe obligare. Vnde res contractæ dnr̄, ſtipulationibus, & a ſtipulationibus obligatæ & contractus ſunt de iure gētiū, & obligationes exceptis qbuſdam, quę à iure ciuili introductæ ſunt. Inter ipſos ciues multi ſunt cōtractus & obligationes, & debita q̄ apud antiquos noia dicebantur. Vnde is multa noia hr̄e dicebatur, q multis debebat, & erat obæratus. de hoc dicetur in tertio libro. [Arctior vero) aſtrictior hic eſt alius gradus, q eſt de neceſſitudine. [Propinquorum) Eoꝝ q ſunt nobis propinqui. [Ab illa. n.) Probat quare eſt arctior colligatio. Nam ſocietas illa quę eſt cōis inter oēs hoies deſcendendo per gradus conſtringitur in locum anguſtum, nam concluditur in ipſos propinquos & affines. [Immenſa) infinita de qua dictum eſt. [Cōcluditur) Conſtringitur. [Nam cum) Ratio quare in anguſtū cōcluditur. [Libidinem p.) Nam oē animal appetit duce natura creare ſibi ſimile in ſpecie. Ariſt. ſic ait, hō natura coniugabilis eſt magis quā ciuilis, quanto prius & neceſſariū magis eſt domus quā ciuitas, & procreatio cōior aialibus, atque ceteroꝝ quidem animalium hic qdem eſt terminus hoies aūt coniunguntur non ſolum ꝓcreationis gratia, ſed eoꝝ ēt quæ ad ipſam conferunt vitā, officia nanque ſunt diuiſa. [Coniugio) Matrimonio, qm̄ ducitur vxor vt filij procreentur, aliter ciuitas durare non poſſet. Coniugium dr̄ coniunctio viri & vxoris. [Proxima) Sequens coniunctio. [Omnia cōia) Vt oia inter ipſos indiuiſa ſint. [Id aūt) Vir, vxor, filij, domus, omnia cōia ſunt, fundamentum ciuitatis & reipub. qm̄ ciuitas ut finit Ariſt. eſt multitudo domoꝝ, agro, & pecunijs, pro dignitate abundans ad bene viuendum. Vnde domus cū ſit pars ciuitatis, eſt quaſi ſeminarium reip. & conſtitui debet ab vno quoque, vt fiat vrbs. Cic. in oratione pro Sextio Trib. pl. vulnerato a Clodianis ait, Qui igitur primi virtute, conſilio præſtanti extiterunt, hi perſpecto gn̄e humanæ docilitatis, atque ingenii diſſipatos vnum in locū congregauerunt, eosq. ex feritate illa ad iuſtitiam atque māſuetudinem tráſtulerunt, tum res cōem vtilitatem, quas publicas appellamus, tum conuenticula hoium, quæ poſtea ciuitates noiauerunt, tum domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus, inuento & diuino & humano iure mœnibus ſepſerunt. Ciuitas igitur congregatio ciuiū eſt, & vrbs domoꝝ multiplicatio. [Et quaſi ſe.) Dr̄ ex quo omnia naſcuntur maiore numero, & quaſi ſeminarium dixit, qm̄ non proprie dr̄ in hac re ſeminarium. de quo conſtituendo Col. & Plin. 17. dicit, Ex ſeminario transferuntur plantæ in aliam terram, nam ſemen effoditur in ſeminario, & plantulæ illic enatæ transferuntur, & multiplicantur ad vſum humanū, ſic ex ſobole multiplicata cōſtituitur ciuitas, & reſp. q̄ vt finit Scipio apud Cic. lib. 3. de rep. eſt res populi, populum aūt non oēm cœtum multitudinis, ſed cœtū iuris conſenſu & vtilitatis cōione ſociatum eſſe determinat. Coniugium igitur & propagatio ſobolis eſt quaſi ſeminarium reip. qa hoc modo ſit. Vn̄ hō vere politicus vxorē ducere debet, & filios procreare, vt ſint auxilio reip. & poſt mortē relinquat q ſuo loco patriam tueatur. Vn̄ illi q conſciſcūt ſibi mortē, iniuria reip. faciunt, & vituperandi ſunt, forte. n. ꝑ ipſos poſſet aliqn̄ patria recuperare libertatē ſi eſſet amiſſa, vt de Catone dici poteſt, q ſe Vticæ interemit cum detrimento patriæ ſuæ, quā ruentē cernebat. lib. 3. de Fin. ait: Cum aūt ad tuendos cōſeruandosq. hoies, hoiem natum eſſe uideamus, conſentaneum eſt huic naturæ, ut ſapiens velit gerere & adminiſtrare remp. atque ut ē natura viuat vxorem adiungere velleq. ex ea liberos ꝓcreare, nec amores qdē ſanctos à ſapiente alienos eſſe arbitrantur. Nam ſi oēs cœlibē vitam agerent, reſp. deficeret. qđ timens, Romulus vrbis conditor vir certe prūdentiſſimus rapuit virgines, cum á finitimis cōiugia denegarentur, ne primordia tantæ urbis auſpicato conditæ deficerent, hoium quos tunc habebat ætate cōſumpta. Vir igitur bonus & patriæ ſtudioſus filios procreare & bonis moribus inſtituere debet, vt digni patria adoleſcant, & illi poſſint adeſſe, ſi aliqn̄ aliqua calamitate laborauerit. [Sequuntur) Ex vna domo. ſ. ita conſtituta, & ſic declarat quo modo coniugium eſt quaſi ſeminarium. [Fratrū) Frater, inqt Nigid. eſt quaſi fere alter. Soror, inquit Labeo, dicta eſt, qđ quaſi ſeorſum naſcitˀ, ſeparaturq. ab ea domo in qua nata eſt, & in aliā familiā tranſgreditur. Ariſt. in 8. Eth. ſic ait, Grauius eſt ſodali q̄ ciui pecuniā auferre, & fratri q̄ alienigenæ opē nō ferre, & patrē quā quēuis aliū pulſare, creſcit aūt & iuſtū cū amicitia ſimul, qppe cū ſint in eiſdē æque ſeſe extēdunt. Cōſanguinea amicitia multiplex eſt, pēdet aūt oīs ex paterna, parētes. n. diligūt natos, vt aliqd ſui, nati vero parentes, ut aliqd ex illis. Conſobrini dn̄r nati ex duabus ſororibus. Sobrini dn̄r filij conſobrinoꝝ. Conſobrini dicti ſunt, quaſi conſororini. Patrueles dn̄r nati ex duobus fratribus. Qui ex fratre & ſorore ꝓgn̄antur, Amitini dn̄r. [Capi) Contineri. [Quaſi in col.) Qm̄ cum vrbs multitudinem capere nō poſſet, noua deducebatur colonia. [Affinitates pr.) Vxoris & affinitates conciliantur coniugio. Ideo dicit, ex quibus affinitatibus plures ꝓpinq. [Quæ ꝓpagatio) Dilatatio filioꝝ filiarumq. Loqtur ꝑ tranſlationem: nā ꝓpago dr̄ in arboribus, cū. ſ. & fiunt propagines, ex vna duę, tres, quatuor ue vites, & arbuſculæ ſoboleſcunt & pullulāt. [Et ſoboles) Filij filiæ ue, vt ſunt arbuſculæ, q̄ ꝓpagatione oriuntur. [Origo) Principium & ſeminarium. [Sanguinis coniunctio) Ipſi conſanguinei ſunt inter ſe deuincti. [Beneuolentia & caritate) Caritas eſt intimus amor. Caritas ēt dr̄ penuria annonæ. Vnde dicit Plin. in epiſt. Acceſſit agro meus caritas. Caꝝ dr̄ amabile, ac ꝑcioſum. Amor eſt amicitiæ nothus, ut ait Chryſippus in lib. de Amore. [Magnum eſt. n.) Ratio quare ſanguinis coniunctio deuincit caritate hoies. [Monimenta) Statuas, titulos, & cetera ſtēmata, vt familiæ illæ nobiliſſimæ priſcoꝝ Rom. quæ maioꝝ ſuoꝝ titulis gaudebant. Monimēta dn̄r ſtatuæ, libri, tituli, ſepulcra, ceteraq. q nos alicuius rei præteritæ moneant. cum apud Romanos aliquis de familia efferebatur in pompa funeris, oēs maioꝝ imagines præferebantur, quas in armarijs aſſeruabāt, & ſtatuæ in atria locatæ erant, ut iuuenes maioꝝ ſuoꝝ virtutem ante oculos ſemper hērent, à qua degn̄are turpiſſimum eſt. [Iiſdem ſacris) Nam ciues habebant quædam ſacra peculiaria, vt Fabioꝝ familia, Claudioꝝ, Aemilioꝝ, Cornelioꝝ, & ſic de ſimilibus, ad quæ non ibāt niſi gentiles. Vnde Fabius Max. cum eſſet Dictator, & pugnaret contra Annibalem dimiſſo exercitu Minutio magiſtro equitū, Romam redijt ſacroꝝ cauſa, quæ Fabioꝝ peculiaria erant, & cū Capitolium obſideretur á Gallis, vnus ex Fabijs egreſſus eſt ſacrorū cauſa. [Sepulcra cōia) Dn̄t in quæ plures pn̄t inferre mortuos ſuos. In cōe aūt ſepulcrum, inquit Martian. lib. j. digeſtorū, etiam inuitis ceteris licet mortuum inferre, ſed in alienum concedente domino licet inferre. ex lib. xj. Caius ait: Monimentū

eſt

eſt quod memoriæ ſeruandæ gratia exiſtat. familiaria ſepulcra
dñr, quæ quis ſibi, familiæq. ſuæ conſtituit. Hereditaria aũt, quæ
quis ſibi, heredibusq. ſuis conſtituit, vel quæ paterfamilias iure
hereditario acquiſiuit. Sepulcrum eſt inquit Vlp vbi corpus mor
tui oſſa ac hominis condita ſunt. [Sed omnium ſocietatum) Hic
eſt alius gradus ſocietatis, quam dicit eſſe ceteris præſtantiorẽ.
[Nulla) Ex omnibus ſocietatibus. [Præſtantior) Excellentior.
qm̃ ſuper honeſto ſundatur & virtute, & non ſuper turpi aut vti
li, & ideo ceteris. [Firmior) i. ſtabilior, qm̃ amicitia, quæ eſt pp
aliq̃ voluptatem aut vtilitatem, non eſt firma, ſed remota cauſa
remouetur effectus illa ſolum durat, quam virtus conciliat. Phi-
loſophus ſic ait, Bonoꝝ amicitia ſimiliumq. virtute perfecta eſt,
amicitia ideo rara, & qm̃ pauci tales ſunt, permanet horum ami
citia, quandiu ſunt boni, at virtus res permanens eſt. [Familiari-
tate) Amicitiæ conſuetudine. [Illud.n.) Probatio eſt. [Honeſtũ)
Ipſa virtus & quidq̃d ab ipſa ꝓficiſcitur, honeſtum dñt eſſe Stoi-
ci id, qd᷑ poſſeſſores ſui nobiles facit. [In alio) Alieno hoie, nec
nobis familiaritate coniuncto. [Tñ) Quãuis in alio cernamus,
nos mouet, allicitq., vt eum diligamus, in quo id honeſtum eſſe
vĩ. In Lęl. ait, Nihil eſt.n. amabilius virtute, nihil qd᷑ magis alli-
ciat ad diligendum, quippe cum pp virtutem & probitatem, eos
ẽt quos nunq̃ videmus quodãmodo diligamus. Plut. ſcr. in vita
Periclis, Virtus eiuſmodi eſt, vt ſtatim rebus geſtis ita afficiat ho-
mines, vt non modo admirentur opera, verum in auctores quoq;
ſummo ſtudio ac deſiderio incendantur. honeſtas.n. ad ſe allicit,
atque ad agendum ſtatim impellit, nec imitatione ipſa ſpectato-
rem probũ, ſed ipſo ope conſpectę efficiat, vt anteponenda cete-
ris iudicetur. [Et q̃ q̃ ois uirtus) Ponit eas virtutes, q̃ maxime al-
liciunt hoies, qm̃ iuſtitia & liberalitas ſunt ad alios. ergo is q iu
ſtitiam diſtributiuam exercet, & liberalitatẽ, amatur, quia dat vni
cuique qd᷑ ſuũ eſt, & ſibi pauciora relinquit, vt lex liberalitatis di
ctat, qua nihil eſt naturæ humanæ accõmodatius. [Nihil aũt eſt
amabilius) Redit ad id quod dixit de moribus, cum .ſ. boni viri
coniunguntur familiaritate [Nihil amabilius,) Nihil qd᷑ magis
amorem contineat. Philoſophus dicit non oẽ quod vis, eſt ama-
bile, ſed bonũ. [Eadẽ ſtudia) Qñ vna & eadem re delectamur, &
idẽ eſt velle nolleq., ſtudiũ eſt vehemẽs voluntas. [Vt æque) Tã
& ita. [Ac) Quã & ſicut, ut tã delectetur altero quã ſeipſo. [Id, qd
Pythagoras) Appellatus eſt Pythagoras qd᷑ vera non minus Py-
thio loqueretur, q conciliandæ amicitię in primis ſtudioſus fuit,
& vt dictum eſt volebat diſcipulos ſuos oia hr̃e cõia, dicebatq.
non debere quenq̃ tranſgredi modum aut in cibis, aut in labori-
bus. Venerem omni tpe grauem dicebat, & ad bonam valetudi-
nem minime idoneum, Interrogatus qñ eſſet concumbendum,
rñdit, cum te ipſo infirmior fieri volueris. [In amicitia) Quæ ab
honeſtate proficiſcitur. [Vt vnus fiat ex pluribus) Interrogatus
Ariſt. q̃d eſſet amicus, rñdit, Vna animã in duobus corporibus ha
bitans. Amicitiã dixit eſſe æquitatẽ mutuæ beneuolentia. Theo-
dorus aũt philoſophus amicitiã e medio tollebat, quod ea neq;
inſipientibus adſit, neq; ſapiẽtibus. in illis.n. ſublato vſu amicitiã
quoq; dicebat euaneſcere, ſapiẽtes vero eũ ſibi ipſis ſufficiãt, ami-
cis nõ Indigere. [Magna ẽt) Hic eſt alius gradus. [Vltro citroq.
datis) vltro & citro dr̃ in dictis & in factis, cum aliquem alloqui-
mur, tũc verba vltro, quaſi vltra eunt, eũ loquentes audimus, tũc
verba citro, quaſi citra veniunt. Et ſic in dãdis accipiẽdisq. mune
ribus, nã cum damus tunc vltro eunt dona, cũ accipimus tunc ve
niũt citro. [Quæ) Beneficia dum viciſſim dantur, qm̃ qui ſemper
accipere vult, non eſt amicus, multum ergo debemus illis q be-
neficio nos demerentur, & aio amico accipiunt, quæ dantur, vt
nobis & ipſi debere poſſint, & de ipſis benemeriti ſimus. & cũ qſ-
que conatur, vt ei cui debemus plurimũ, ſemper debeamus, opti-
me cõitas vitæ & vera amicitia ꝯſeruabitur. Vnde dicit Seneca,
Peſſime bñficia dãt qcunq; ingratos eligũt, in quos peritura cõ-
ferãt. Et alibi dicit, Qui noua accipere non vult, acceptis offendi
tur, & q feſtinat vtiq; reddere, non habet aĩum grati hois, ſed de-
bitoris. [Et grata) Dixit, qm̃ ſi damus alicui, q non grato aio acci
pit, operam perdimus, & q tali aio accipit, quod cum uirtute &
honeſtate datur, ingratus eſt. Magis eſſet animi ingenui aperte
recuſare, quod nonnulli fecerunt aliqñ, faciuntq., ſi q boni pñt
inueniri, vt de Phocione Athenienſi legitur. Nam Antipater di-
cebat auctore Plutarcho in vita Phocionis duos Athenis ſibi eſ
ſe amicos, Phocionem, Demademq., quoꝝ alteri. i. Phocioni nũ
quam potuiſſet perſuadere, vt caperet. Alteꝝ. i. Demadem nunq̃
potuiſſet dando explere Sen. dicit, Maledictũ incipit eſſe non mu
nus, in quo virtus accipiẽtis cognoſcitur. Et alibi: Nõ ingratum
ſed iniuſtũ eſt ſuperbe datũ. Et alibi: Beneficijs humana vita ꝯſtat
& cõcordia, nec terrore ſed mutuo amore in fructum, auxiliũq.

cõe conſtringitur. [Deuinciuntur) Tandem colligantur ſtabili
amicitia. [Sed cum oia) Hic eſt alius gradus ceteris carior grati-
orq., qm̃ ſanctiſſimum nomẽ patriæ oia ſupradicta cõplectitur.
[Luſtraueris) Circunſpexeris, & cõtẽplatus fueris. [Rõne) In-
tellectu. rõ eſt pars animi, & principatum hñs. [Animo) Contẽ-
platione, & tota mente. [Cari ſunt) Probat quare nulla eſt cari-
or, & ſic p gradus amplificat hanc cũ patria coniunctionẽ. magna
caritas debetur parentibus, proxima filijs, & ſic de reliquis ſucceſ
ſiue, cum vero patriam amamus, oia cõplectimur, ergo maxima
caritas patriæ debetur. [Omnium) .ſ. quos amamus, nam q amat
patriam, ẽt alios amat, ſed non econtra. [Pro qua qs bonus) Lib.
3. de Fin. ait: Ex quo fit, vt laudandus ſit is, qui mortẽ appetat ꝓ
rep. q docet cariorem eſſe patriam nobis quã noſmetipſos. [Op
petere) Frequentius ſignat mori, nõ fatali, ſed illata morte, & po
nitur cum actõ, vt in hoc loco, & abſolute ut apud Virg. contigit
oppetere. [Si ei ſit ꝓfuturus) Vtilitatem allaturus, aliter diſcedet
ab offõ. vñ oportet vti prudentia, & cum patriæ conducit, mors
fugienda non eſt, ſed appetenda ꝓ ſalute patriæ, vt de Decijs legi
tur, q ſe ꝓ Romanis legionibus deuouerunt, de Codro, & filiab᷒
Erechthei. Et Curtij mors laudatur, ceterorũq. qui ꝓ patria for-
ti aio ceciderunt. [Quo) pp qd᷑ inqt, hi q & lacerarunt, & lace-
rant patriam ſceleratiſſimi hñdi ſunt, & ſic Cic. patriæ ſtudioſus
inuehitur in Syllam, Catilinã, & Cæſarẽ, atque Octauium, q iam
ad tyrãnidẽ aſpirabat, cũ hæc Cic. ſcriberet. [Deteſtabilior) Exe-
crabilior & magis vituperanda, & digna odio maiore. [Immani-
tas) Feritas & impietas erga patriã. [Funditus) Ab imo. [Occupa
ti ſunt) i. id vnũ agũt & moliũtur. [Et ſunt) Nũc tpe Octauij, An
tonij, & Lepidi, q tres oia ad libidinẽ faciebãt, & triũuiri dicebã
tur, poſtea Octauius ſublato M. Antonio, & Lepido Circeis rele
gato reꝝ potitus eſt, vt prius fecerat Cęſar ſublato Pompeio. [Et
fuerũt) Tpe. ſ. Syllæ, Marij, Catilinæ, & Cæſaris. [Sed ſi contẽtio
q̃dam) Poſuit Cic. hactenus oẽm gradũ coniunctionis & neceſſi
tudinis, vt liq̃do cognoſceretur q̃bus coniunctiores ſint. Nũc, in
quit, ſi volumus facere cõparationẽ & cognoſcere, q̃bus plurimũ
debeatur, & ſi cõtentio erit, q ſit primus & ceteris ꝓponendus hu
manæ ſocietatis gradus, debemus locũ dare patriæ, deinde alijs,
quos ipſe p ordinẽ ponit. [Si contẽtio) Si in contentionẽ p cõpa
rationẽ deueniatur, q̃bus potiſſimũ inſeruiendũ ſit. [Plurimũ of
ficij) Maius offm̃ & primũ locũ. [Princeps) Primi, qm̃ nõ amare
parẽtes, vt inqt Sen. impietas eſt, nõ agnoſcere, inſania. [Quoꝝ
bñficijs) Qm̃ parentes dederũt nobis eſſe, patria aũt conſeruauit,
philoſophus agẽs de amicitia & iuſto parentũ ad filios, & cõtra,
ſic ait, Eſt eſſendi cauſa pr̃ qd᷑ maximũ eſt & enutritionis ac edu
cationis. Amicitia talis in excellẽtia cõſiſtit, quapp & honorãtur
ipſi parentes, & iuſtũ in his eſt qd᷑ efflagitat dignitas. [Maxime)
Debent inqt filij parentibus adeſſe, & illis potius quã ſibiipſis ho
neſtius eſt opitulari, honorẽ ẽt vt dijs tribuere oportet. [Proxi-
mi) In ſecũdo loco. [Totaq. domus) Ois familia cũ qua i vna do
mo viuimus. [Quæ ſpectat i nos ſolos) Spem hẽt, nec habet aliud
ꝓfugium. i. locũ quo ſe cõferat ad opẽ implorandã. [Bñ cõuenie̊
tes) Nõ diſcrepãtes à nobis in aliqua re, & maxime cõcordes in
moribus. cũ aũt ſunt bñ cõuenientes, ꝓponendi ſunt ceteris ami
cis. [Quibus cõia eſt plerũque fortuna) .i. ſtatus & cõditio. Vñ vi
demus interdũ, qd᷑ pp vnũ ex ciuitate, pellitur ois familia. Illi igi
tur ꝓpinq, q parati ſunt nobiſcũ oẽm pati fortunã, cari nobis eſ
ſe debẽt. Vñ Cic. in quadam epiſt. ad Att. ſic ſcribit: Quiotã fra-
tris dumus primo fracta coniectu lapidum ex mea, deinde inflã-
mata iuſſu Clodij inſpectante vrbe, coniectis ignibus. Et ad frẽm
ſic ſcribit: Sed certe à te mihi uia ſemp honeſta & iucunda ceci-
derunt, à me tibi luctus meæ calamitatis, deſideriũ, mœror, ſolitu
do. Fortuna igitur Cic. cõis fuerat cũ fratre. [Quamobrem) Cõ-
cludit hanc partẽ, oſtendens ſupradictis nos debere præſidia vitę.
Quamobrem igitur cum hi ſint neceſſitudinis gradus. [Neceſſa
ria p̃ſidia) Alimenta, & defenſio. Præſidium eſt qd᷑ in alicuius au-
xilium cõparatur. Põpeius ait: Præſidium dr̃ quod pro vtilitate
& ſalute alicuius auxilij gratia prępo nitur. Subſidium qd᷑ poſitũ
eſt ad ſubueniendũ laborantibus. Vlp. ait: Præſidium eſt auxiliũ
principale. Nam ſubſidium dr̃ id, qd᷑ in auxilium ſuccedit. hic
Cic. accipit p̃ſidia ſimpliciter ꝓ q̃buſcunque auxilijs. [His maxi-
me) Potiſſimum ante oĩs alios, quibus ẽt poſt illos debemus.
[His) Parentibus, liberis, familiæ, ꝓpinqs. [Neceſſaria) Sine q̃-
bus viuere non põt, & ea oia quæ pertinent ad uitã degendã his
præbenda ſunt. [Vita aũt) Poſtq̃ determinauit & docuit quibus
potiſſimum debeantur præſidia uitæ, ponit ea quæ inter amicos
eſſe debent. [Vita) Conſuetudo viuendi. [Victus cõis) Ratio ui-
uendi. i. viuere ſimul ut decet amicos. [Conſilia) Conſiliũ eſt ſcia
inſpiciendę quæ nam, & quo pacto agentes utiliter operemur, & in
com-

cõmuni vita mutuis conſilijs indigemus & ſermonibus.[Cohor
tationes)Ad bonas artes & ad aliquid agendum.Philoſophus ſic
ait,Loca non diſſoluunt amicitiam,ſed operationẽ, quod ſi diu-
turna abſentia fuerit,amicitię quoque obliuionem efficient.Vñ
dictum eſt,Taciturnitas complures amicitias diſſoluit. Aſpicere
amicos iucundum eſt,pſertim eum qui calamitatibus præmitur;
fertq́. præſidium aliquod contra dolores,conſolationem.n. ipſe
amicus & verbis & aſpectu afferre poteſt, modo ſit dexter, ſcit
oanqne mores quibus gaudet,atque dolet. His qui emẽdari pñt
magis ferendum eſt in moribus auxilium,quam in pecunijs,quã
to præſtantiores ſunt,& magis amicitiæ proprij.[Cõſolationes)
In doloribus & aduerſa fortuna. Conſolatio eſt doloris diminu
tio.Solatium eſt re,conſolatio verbis.Quint.ait. Cæcitaris miſe
ræ ſolatium eſt bře rem videntium. & alibi, obuiam conſolatio
nibus tris Solameu eſt magis poëticum,vt Virg.Solamenq́. mali
de collo fiſtula pendet. [Obiurgationes) Cuius aures,inquit,in
Lælio,veritati clauſæ ſunt,huius ſalus deſperanda eſt. Obiurga-
riones io amicitia gratæ ſunt, q̃ aculeos hñt, dolores uero non
hñt,cõpungimur.n.cenſorijs ſermonibus,ſed beneuolentiæ dele
ctamur ſedulitate,inqt Ambr.debemus igitur amicũ obiurgare,
ſiqñ ab offõ diſceſſerit. Iurgiũ ꝓprie eſt inter ꝓpinquos & ami-
cos.Vñ Simõ Terentianus dicit ſibi oõ eſſe ſatis cauſæ ad obiur
gandũ.(Vigẽt)Exercentur in primis.[Coniugauit) Coniuuxit
booos viros quadam neceſſitudiue,qm̃ vtitur honeſto & durat.

FRAN. MAT.

G Radus) De generali locutus eſt cõione, præcepit ẽt vt in
noſtros liberales eſſemus. Nunc oſtendit qui ſint nobis
coniunctiores. Quanto.n.quiſpiam coniunctior nobis
eſt,tanto magis benefacere illi debemus.[Ab illa infinitate) Qď
.ſ. hominet coniuncti iuter ſe ſunt rõne & oratione, q̃ coniun-
ctio infinita pene eſt,qm̃ omnibus eſt iuter oẽs. [Eiuſdẽ gentis.)
Ab vno principio manat gens,vt Gallica,Italica, Græca. oatio-
nes iu eadem gente plures ſunt,ut io Italica Lucanoꝝ,Calabro
rũ,Latinoꝝ,Tuſcoꝝ.Cõfundit hæc auctoꝝ vſus.[Linguæ) Plus
.n.benefacere nos cõuenit Italo quam barbaro.[Qua) Lingua,
ſine linguæ.n.cõicatione coniunctio nulla eſſe poteſt. [Interius)
Strictius,& arctius,recte aũt ſic loquitur qm̃ iofinitatem dixerat.
[Multæ.n.)Ratio eſt qm̃ quæ vniuerſitatis ſunt,ea omnibus ciui
bus cõia inter ſe ſunt.[Eorum)Vel iudiciale,vel rerum venaliũ.
[Fana)Templa.[Porticus)Sub quibus deambulamus. Sunt aũt
cões porticus,vt Romæ fuerunt Liuiæ,Pompeij,Philippi. [Viæ)
Quæ plurimæ ſunt in ciuitatibus.Vlp.digeſt.lib.8.tit.de ſeruitu-
tibus prædioꝝ ruſticoꝝ: Via (inquit) ius eſt eundi,& agendi, &
ambulandi: nam iter & actum in ſe via continet. Viæ latitudo
ex lege 12.tabulaꝝ in porrectum octo pedes habet,in anfractum
.ſ.vbi flectitur,ſexdecim.[Leges) Quæ variæ ſunt & cões omni-
bus inter ſe ciuibus. [Iura) Quæ ſunt,aut gentium, aut naturæ,
aut publica,aut priuata,& omnis lex ius eſt,ſed non conuertitur,
ſub iure ſcripto lex eſt, plebiſcita, ſenatuſconſulta, principum
placita,magiſtratuũ edicta,rñſa prudentum.[Iudicia) Quæ legi-
bus conſtituuntur,& aut de rebus priuatoꝝ ſunt, aut de his q̃ ad
remp.ſpectant. Qui iudices conſtitui inter priuatos,& à quibus
dari debeant,Digeſtoꝝ lib.5.diſcimus,tit. de iudicijs,ſed publica
ceteris iudicijs nihil ſimile hñt,publica aũt dicta ſunt, quod cui-
tuis ex populo executio eoꝝ plerunque dabatur. Eoꝝ aũt q̇dam
capitalia erant,q̃dam non capitalia. Capitalia vltimo ſupplicio
afficiebant, vel aquæ & ignis interdictione vel deportatione, vel
metallo. Cetera ſi quã infamiam irrogabant cũ damno pecunia
rio hæc publica qdem erant,non tñ capitalia.Et erant publica iu
dicia,Lex Iulia maieſtatis,Lex Iulia de adulterijs coercẽdis,Lex
Cornelia de ſicarijs, & veneficis, Lex Põpeia de ſalſis, Lex Iulia
de ui publica,Lex Iulia peculatus de ambitu, repetũdaꝝ, de an-
nona,de reſiduis quaꝝ aliæ uitæ amiſſionẽ,aliæ alias irrogabant
pœnas,ſed grauiſſimas. Fuerunt Romæ iudicia vniuerſo populo
cõia,q̃ centu viralia à centũ viris ſunt dicta, nã cũ eſſent Romæ
30.& 5.trib.q̃ curię ſunt dictæ,terni ex ſingulis tribubus ſuut ele
cti ad iudicandũ, q centũ viri appellati ſunt. Et licet qnque am-
plius quã centũ viri eſſent,tñ quo facilius noiarentur centũ viri
ſunt dicti,auct.Põp.[Suffragia)Sunt lapilli vel voces,vt ſic dicã,q̃
ad comitia magiſtratuũ Romæ dicebantur, vel in tabella ſcribe-
bantur,aut pũctis exprimebãtur,ſm Caſſij Longini legẽ, & q̃ ta
bellaria eſt vocata,is.n.tulit vt P.R.p tabellas ſuffragiũ ferret,C.
Mario & L.Flacco coss. Suffragijs qſque ſuã de aliquo declara-
bat voluntatẽ,q in magſatum eligendus ꝓponeretur.Sed comi-
tioꝝ non vnũ genus eſt,& alia curiata vocantur, & alia centuria
ta.Curiata ſunt,cũ ex gñibus oium ſuffragia feruntur.Cum vero
ex cenſu & ætate,centuriata.[Conſuetudines) Ipſe declarat ſub-
dens,& familiaritates.[Multæq́. cũ multis,&c.)Vt in emptione,
venditione,permutatione,locatione,condictione,qbus in rebus
contrahendis,& conferendis ſolennitate quadam opus eſt,con-
trahitur item affinitas cum aliquo, ex quibus rebus efficitur, vt
amicitia inter ciues exoriatur. Eſt autem contractus mutua con
uentio aliquoꝝ,vt ſi tu contentus es dare centũ ei qui vendit ti-
bi agrum. [Arctior vero colligatio &c.) De duobus locutus eſt
gradibus eiuſdem gentis,nationis,linguæ, & ciuitatis. de tertio
nunc loquitur, q eſt ꝓpinquoꝝ, inter quos cõiunctio ſanguinis
caritatẽ gignit,ptinetq́. ad pietatẽ iuris naturalis partem,p quã
ſanguine coniunctis,patriæq́. beneuolis,officium,& diligens tri
buitur cultus,cum aũt ſanguinis cõiunctio caritate homines de-
uincat,nec iuſtitia ſine amicitia eſſe poſſit,bene faciamus propin
quis ſm eoꝝ merita, atque indigentia oeceſſe eſt, qď ſi ciuibus
bñfacere debemus,cũ qbus multa ſunt cõia, quanto magis pro-
pinqs,quos ſocietas ſaoguine nobis coniungit, benefacere par
eſt? Ab illa immenſa) Qua p voiuerſalẽ iuſtitiam coniuncti inter
ſe hoĩes ſunt.[In ang.)Pleruque.n.inter paucos eſt,vt inter duas
familias,vel tres,aut in vna duntaxat. Cũ ab initio qñ hoĩes cœ
perunt eſſe ꝓpinqui oẽs fuerint. [Nam cũ ſit hoc &c.)Oſtendit
primam coniunctionẽ inter duos vxorẽ,& virum.[Proxima) Se
cunda.[In lib.)Inter parentes,& liberos.[Vna do.)Vna familia.
[Omnia)Cõia ſunt parentibus cũ filijs. [Id ſũt &c.) Qm̃ ex vna
familia aliæ manant,& ex multis familijs vniuerſitas conſtituit.
[Sequũtur fr.coniun.) Probat ſeminarium eſſe reip. Qm̃ fratres
ſobrini,& conſobrini cũ vna domo capi non poſſint, in alias do
mos exeunt,& ſic ciuitatis vniuerſitas efficitur. [Fratrũ) Qui na
ti ſunt iiſdẽ parentibus.[Conſobrinoꝝ)Qui ex fratribus ſiue ſo
roribus ꝓgñantur conſobrini vocantur.Quidam eos ꝓprie pu-
tant dici q ex duabus ſororibus ꝓgõantur, quaſi conſororinos.
Eos vero q ex duobus fratribus naſcuntur proprie patrueles fra
tres vocari.Qui vero ex fratre,& ſorore,amitinos ꝓprie appella
ri.Sobrini vero ſunt,q ex fratribus,vel ſororibus, patruelib⁹, vel
conſobrinis,vel amitinis progñantur.[Quaſi in eo) Vt q ex ciui
tate Rom. ad alias ciuitates incolendas mittebantur. Sic & q ex
vna domo q̇ eos capere oon põt, ꝓpinq in alias migrant. [Se-
quũtur cõnubia &c.)Propinquitati,q̃ ab vna manat familia,alia
p affinitatẽ cõiungitur.Et ſic hoĩes inter ſe ꝓpinqtate atque affi
nitate cõnexi multiplicãtur,ut ciuitas efficiatur.[Plures ꝓpinq)
Vltra cõſobrinos,& ſobrinos.[Quæ ꝓpagatio,& ſoboles)Et idẽ
eſt,extẽſionẽ.n.ut ſic dicã, & amplificationẽ ſignat,ꝓpagare por
rigere ẽt atque extendere a uitibus tranſlatũ,q cum vetulæ ſunt
ſupprimuntur terra,vt ex vna plures naſcãtur.Sed ꝓpago,ꝓ ſtir-
pe,tradunt primã pro uite corripi.Soboles,à ſoboleſcẽdo eſt ap
pellata,hoc eſt creſcendo.[Sãguinis aũt coniunctio)Bñfaciendũ
pcipue ꝓpinqs eſt,cum tã arcta caritate deuincti ſint.Nã queãd-
modũ dcm̃ eſt,pietas,q̃ naturalis iuris pars eſt: ſanguine coniun
ctis,patriæq́. beneuolis, offm̃, & diligentẽ cultũ tribuere iubet.
Qď vero coniuncti ſanguine ẽt beneuoleotia ſint colligati ma-
xima,oſtendit apertiſſime,multa ipſis enumerans cõia. In oĩ aũt
cõione amicitia eſt,vt dcm̃ eſt. Qď ſi eſt,inter ꝓpinquos ſit iuſti-
tia,neceſſe eſt. Nã ſine beneuolentia eſſe iuſtitia non põt. ergo
coniunctis ſanguine pcipue benefaciendũ eſt. [Eadẽ monimẽta)
Hæc priuatis inter ſe cõia ſunt,ſed propinquis p monimenta,ſe-
pulcra,imagines,intelligimus hiſtorias &c.hmõi. [Iiſdem vti ſa-
cris)Sacra apud maiores nños,aut publicæ erant,aut priuatæ,pu
blicaꝝ gña fuerunt quatuor,de qbus multa Macr.lib.Saturn.pri
uatæ erant proprie familiaꝝ,vt Claudiæ,Aemiliæ,Iuliæ,quas q̃-
que familia ex vſu domeſticæ celebritatis obſeruabat. Herculis
ſacrum Fabiæ genti ꝓprium fuit,auct.Liuius,& Valerius. [Sed
omnium ſocietatum) Amicabile, vt ait Ariſt.triplex eſt bonum,
honeſtũ,iucundum,vtile. Triplex item amicitia eſt,prima hone-
ſtatem ſeqtur,Secunda vtilitatẽ. Tertia voluptatẽ. Quæ honeſta
tem ſeqtur firma eſt,& prima ac pcipua amicitiæ ſpẽs, immo ſo-
lida pfecta,de qua ſic loqtur Ariſt. Perfecta uero eſt amicitia bo-
noꝝ viroꝝ,& inter ſe virtute ſimilium. Ii nanque ſibi bona ſimi
liter mutuo volunt,q a ſunt boni,& p ſeipſos boni. Qui vero a-
mant amicos ipſoꝝ cauſa,ij ſunt maxime amici,p ſeipſos.n.ſe ha
bent & non p accñs,permanet igitur talis amicitia quandiu ſunt
boni,virtus aũt pmanens eſt. Illæ vero amicitiæ q̇ aut vtilitatem
aut iucunditatẽ ſequuntur,veræ & firmæ amicitię non ſunt,nam
ſui cauſa mouentur non eoꝝ quos amant, itaque facile diſſoluũ
tur nõ pmanentibus utilitate & uoluptate,eas aũt ceſſare aliqñ
neceſſe eſt. Cic.cũ multas enumerauerit ſocietates hoĩum,nullã
dicit ea pſtãtiorẽ,quam q̃ uiros bonos moribus ſimiles copulat.
[Nulla)Omnium ſocietatũ ſic ordinatio. [Præſtãtior) Excellen-
tior. [Illud honeſtũ)Iu quo virtus oĩs conſiſtit,vt prudẽtia,iuſti-
tia,fortitudo,temperantia, p honeſtũ q̃libet virtutẽ accipit Cic.
quod

Nullã maior eſt ſocietas quã cũ bonis viris.

quod ſequentia indicant. Dicit n. cũ alijs virtutibus nos ad amandos hoies allici. Tũ vel maxime iuſtitia & liberalitate. (Ois virtus) Quæcũque ſit, multæ aũt ſingulorũ quatuor gñum ſpẽs ſunt. (Ad ſe alliciat) Magna virtutis uis eſt, quæ eos amare cogit, quos nunq̃ vidimus, qm̃ eos bonos, & vtiles eſſe audimus. Ariſt. & Cic. ſcribunt. (Tũ iuſtitia &c.) q͏ vero q iuſti ſunt & liberales maxime amẽtur, ratio eſt, qa iuſtitiam hñs ad alium quoq; vti põt virtute, nõ ſolum ad ſeipſum, multi. n. in proprijs virtute vti põt: vt rebus ſuis recte cõſulere, ſed in his quæ ad aliũ ſunt, non põt. Et ppterea præclarum videri dicit Ariſt. illud Biantis, Magiſtratus virũ oſtendit, ad alium enim, & in cõi magiſtratus geritur, pp hoc ipſum alienum bonum vr̃ eſſe iuſtitia Sola ex oibus uirtutibus: qa ad alium eſt, & illa agit quæ alijs conferunt. Prudentia animum inſtituit noſtrũ: Temperantia a cupiditatibus vendicat: Fortitudo diuerſa moderate ferre docet. Sola (vt dictum eſt) iuſtitia ad alium eſt, nõ igitur mirum ſi maxime allicit, efficitq. vt eos in qbus eſt pcipue diligamus. Liberalitas iuſtitiæ pars idem agit, alijs enim prodeſt. Et Ariſt. ait liberales maxime oium q virtute prediti ſunt amantur, qm̃ dando proſunt. (Nihil aũt &c.) Pergit id oſtendere quod inſtituit nullũ eſſe firmiorem amicitiam illa, quæ eſt inter bonos. (Copulatius) Coniunctius. (In qbus &c.) Hoc idẽ, ſed prolixius Cic. in Lælio. (Eædem volũtates) Nam idẽ uelle & idem nolle ea demũ firma amicitia eſt, vt ait Saluſt. Dum tñ lex illa Ciceronis cuſtodiatur, ut ab amicis honeſta petam⁹, amicorũ gratia honeſta faciamus rogati. (Vnus fiat ex pluribus) Vt ſi forte duo, vel tres fuerint, q ſe mutuo diligãt, vna regi aia videatur. ſed ex pluribus, hoc eſt ex duobus tñ, vt intelligas quod ipſa Pythagoræ verba perſuadent. Sic. n. dicebat, [Greek] Ariſt. quoque inqt pluribus amicum eſſe ſecundum perfectam amicitiam nõ dari, & multos vni vehementer placere nõ facile eſſe. (Magna ẽt illa &c.) Magnam dicit eſſe amicitiam quæ dãdis accipiendisq. beneficijs cõſtatur. Triplex eſt amicitia vt dictum eſt. In alia ſunt amici pares, in alia ſecundũ excellentiam. Nam & ſic boni amici ſunt, & melior deteriori. Eodẽ modo iucundi, & vtiles, æquales cõmoditatibus, aut differentes. Æquales ſm æqualitatem, & in amore, & in ceteris æquare oportet, impares vero ſm rationem excellentiæ decet antecedere, ſed in hac amicitia quæ vtilitatis cauſa tñ, vel præcipue contrahitur, ſunt incuſationes, & querelæ, ſemper. n. plus quærũt, vel minus ſe hr̃e exiſtimant quam deceat, conqueruntur q. q͏ non tot reportent quot pro ſua dignitate deberent. Idem non accidit in amicitia, q̃ virtute, & morum ſimilitudine coniungat, quod oſtendit Ariſt. Nam q per virtutem amici ſunt, benefacere mutuo feſtinant, qđ eſt virtutis proprium, & amicitiæ. Cum aũt certatim ad hoc tendunt, nullæ exiſtunt querelæ, & rixæ. & ſatis hñeſi aſſequantur qđ cupiunt, vt ſ. amico benefaciant, bonum. n. tñ appetunt. Qđ ſi ex dandis accipiendisq. beneficijs amicitia naſcitur, & grati ſiue amici, beneficijsq. ſm facultatem rñdeant amicitiæ huius vſus aut mediocris eſt, quod ait Cic. (Vltro citroq.) ipſe declarat datis, & acceptis. Vltro ſit aliquid à nobis, citro ab alio, cum rñdet ei, qđ nos facimus. In factis uſũ, & in dictis ſunt. Quint. in cæco. In limine iuuenis ſicut ſolet vltro, citroq. cõmeare. Ci. multisq. verbis vltro citroq. habitis ille nobis conſumptus eſt dies. (Quæ mutua &c.) h. d. qm̃ querelæ accidunt, & incuſationes, dum aut non ſunt mutua, hoc eſt non redduntur, aut non ſunt grata, hoc eſt minora quam putant dicere, redduntur. (Sed cum omnis ratio &c.) Euidenter nullam amicitiam grauiorem, & cariorem illa eſſe oſtendit, & colligit, quæ nobis cum rep. eſt Si cari, inquit, ſunt nr̃m cuique patres, liberi, propinqui, amici, quanto carior patria eſſe debet, quæ hos oẽs complectitur, & quaſi ſinu ſuo fouet? Plus eſt ſeruare, q̃ ſeruari, & cõtinere, q̃ contineri. Eſt ergo gradus arctiſſimus ſocietatis, q nobis cum rep. eſt, ex quã (vt ait Cic.) deteſtabiles fuerant Sylla, Marius, Cæſar, qui eã delere voluerunt, cum per tyrannidem occuparunt. (Quis bonus) Improbus & ſceleratus ciuis mori p patria nollet, ſed bonus cuperet, & vltro morti ſeſe offerret, ut apud Rom duo Decij, qui diuerſis tpibus ſe deuouerunt, & Curtius, qui in patentem illam voraginem ſe coniecit, apud Athenienſes Codrus, de quo Horat. Quãtum diſtat ab Inacho Codrus, quo pro patria non timidus mori narras. Moriendum pro patria eſt ſi modo ei profuturi ſimus. Nam q pro rep. ceciderit in perpetuũ p gloriam viuere intelliguntur, vt lib. j. inſtit. legitur, tit. de excuſatione tutorũ vel curatorũ. (Immanitas) Non potuit aptius inuenire vocabulũ, immanes. n. vocantur, q alios hoies malignitate excedũt, raroq. inter hoies niſi forte inter barbaros exiſtunt. (Omni ſcelere) Omnia. n. diuina & humana iura violarunt. (Sunt) Vt Antonius, Lepidus, Octauius, q eo tpe triumuiri erant, & libertatẽ penitus delere conabantur. (Sed ſi contẽtio) Amicitiæ & beneuolẽtiæ gradus altius repetit, de officijs dicturus liberalitatis, q̃ in coniunctos nobis aliqua cõione ſeruanda ſunt. Merito igitur nunc quid cuique ſocietatis gradui tribuendũ ſit, docet. Cumq. in oi cõione iuſtitia ſit amicitiæ coniuncta, neceſſe eſt ſi ſeruare iuſtitiam volumus ea ſm dignitatem tribuamus. Comparandæq. igitur ſunt inter ſe beneuolentiæ, & ai eorũ facultateſq., qbus bñfaciendũ eſt, quanto aũt qſpiam nobis coniunctior fuerit, quantoq. magis egebit, tanto plus accipiet, ſed vt hæc facilius pcipiantur, aduertẽdũ eſt, ois ſocietatis, & amicitiæ veluti matrem concordiam eſſe. Ea q̃ eſt inter parentes, & filios [Greek], hoc eſt ſubſtãtialis vocatur, q̃ inter fratres [Greek], hoc eſt identitatis, q̃ inter ppinquos [Greek], hoc eſt cõſanguinitas, quæ inter amicos [Greek], hoc eſt ſimilitudo, conſanguinea quidem ſocietas varia eſt, ſed tota à parentibus pendet, parentes amant filios quaſi ſuum quiddam ſint, filij parentes, ut aliquid ab illis exiſtẽtes. Fratres mutuo ſe amãt, qm̃ ab ijſdem parentibus ſunt nati, & identitas ad illos idem inuicem facit. Itaque aiunt ſanguinẽ eũdem, eandem ſtirpem ſe eſſe, & licet diuiſi ſint, idem tñ quodãmodo ſunt, vnde frater dici putatur, q͏ ſit fere alter. Multum præterea ad fratrum amicitiam educatio, & ætas conferunt, æquales. n. æqualem amant, & familiaris ſodalem, quare fraterna amicitia ſodalitiæ ſimilis vr̃, nepotes, & alij propinqui coniungũtur, qm̃ ex eodem ſunt gñe, inter virum, & vxorem amicitia ſm naturam exiſtit, hõ. n. natura coniugalis magis eſt q̃ ciuilis, & non ſolum pcreationis gratia coit, ſed omnium eorũ q̃ pertinent ad vitam, amicos ſtudia copulant honeſta, & morũ ſimilitudo bonorũ. Sunt aliæ conuentiones magis quam amicitiæ inter cõtribules, inter cõmilitones, collegas, hoſpites, & cõnautas, ſed ut diuerſæ ſunt amicitiæ; ita in his variantur liberalitatis officia, & alij magis ſunt coniuncti, vel minus, vt proximi, vel remoti ſunt à ſtirpe. Et ſic magis, vel minus merentur liberalitatis. Idem cõtingit in amicis ſemp aũt obſeruãdũ eſt, vt q dignior eſt, aut magis pfuit, aut magis indiget, pl⁹ accipiat, maxima parẽtes bñficia cõtulerũt, cũ genuerint, educauerint, erudirinq. curauerint. idẽ ẽt plus amãt, ex quo filios magis q̃ alijs ppinqs, bñfacere parẽtibus cõuenit, & pmia nutricationis retribuere, ac maxime poſt deũ venerari, frẽs, ppinq, & veri amici, cũ mutuo ſe amãt, quãto coniũctiores ſibi ſunt ſanguine, & amore, tãto magis iuuare ſe debẽt. Viro & vxori cõis eſt vita, ex quo maxime ſibijnuicẽ bñfacere debẽt, inter pares facile eſt, cui maiora vel minora debeãtur liberalitatis officia cognoſcere, ſi illud mõ cuſtodimus, vt cuiq; p dignitate meriti, & pximitate ſanguinis vel amicitiæ tribuamus, vt ex duobus propinqs plus ei debemus q ppinqor eſt, & ex duob⁹ amicis ei, a quo diligimur magis, inter impares, & differẽtes idẽ intelligere difficile eſt, vt ſi forte cõſulremus ſapiẽtis ne an ppinquo plus tribuẽdũ ſit. Itẽ plus ne illi debeat, q bñfacit, an ſapiẽti, q͏ ſi is q benefecit, iudicio bñfecit, ut pdeſſet, nõ vt maiora reciperet, magis nos ei bñfacere cõuenit quã ſapiẽti, ſed ſi temere bñficiũ cõtulit, aut ſpe maioris accipiẽdi, ſapiẽti magis quã ipſi bñfaciẽdũ eſt, idẽ accidet i ſimilib⁹, ſed cautiſſimos in delectu eorũ, qbus bñfaciẽdũ, eſſe nos oportet. (Cõtentio) Diſceptatio cũ deliberamus, cui magis bñfaciendũ eſt. (Cõparatio) Cum perſonã pſonæ conferimus. (Patria) Qm̃ oẽs omnium caritates cõplexa eſt, vt ſupra inqt (Parentes) Prima eſt & potiſſima parentũ amicitiæ, à qua oẽs aliæ ppinquorũ deriuantur, vt fratrum, nepotũ, deinde gẽtilium, maxime aũt parentibus debemus, qm̃ maxime illis obligati ſumus, ut eſt ſupra dictum, parentes aũt ipſos præcipue filijs benefacere conuenit qm̃ qddã ab ipſis ſunt, ſed cũ magis bñfaciat, q magis diligit, manifeſtum eſt magis benefacere parẽtes filijs, q̃ filios parentibus, qm̃ magis amant quã amẽt, quod probatur ab Ariſt lib. Eth. 8. his rõnibus Magis ſciunt parẽtes quos genuerunt, quã ipſi q geniti ſunt. Cauſa amoris parẽtũ in filios eſt, q͏ qddã ſuũ ſunt, cauſa amoris filiorũ in parentes eſt, q͏ ab illis ſunt. Sed hãc cauſam amoris magis nõrunt parẽtes, q̃ filij, ſequitur igitur, vt magis ament, q̃ amentur. Alia ratio q͏ in oi amicitię ratio eſt ppinquitatis vnius ad alterum, maior aũt propinquitas eſt generantis ad generatũ quã contra, ergo maior parentum amor eſt, q̃ filiorum. Gñatum ad generantem ſic ſe hẽt, vt pars ad totum, filij, veluti pars parẽtẽ ſunt, pars ſeparabilis eſt a ſuo toto, & licet ad totũ proportionabilis ſit, non tñ idem eſt illi quod illud ſibi totum continet partẽ & non continetur ab ea, ſic ſe hẽt generans ad generatũ, ex quo magis amat, q̃ amatur. Amicitia item, quæ ſit longiore tpe maior eſt ea, quæ ſit breuiore. amor parentũ in filios diuturnior eſt. quos ſimulatq; editi ſunt, amare incipiunt, idem aũt ẽo filijs non contigit, Cum itãq; magis ament parentes, quam filij, magis etiã illis, quam illi ſibi, benefaciũt. (Tota domum) Ois familia. (Deinceps)

Amicitia triplex.

Frater dicitur qđ ſit fere alter

Ordo ĩ beneficijs dandis.

Parentes magis amãt filios

ceps)Poſt parentes,liberos,& fratres. [Beoe cõuenientes)Ioter ſe conſeotientes, & concordes: nam plerunque ioter ſe diſſentiuot,vbi aũt concordia noo eſt,illic nec iuſtitia eſt,& per ꝯñs liberalitatis ratio hñ noo põt. [Cõis fortuna) Tam proſpera,q̃ aduerſa,vel cõem fortunam intellexit,anteq̃ ab vna domo diſcedentes io alias tranſeunt,tunc.n. quæ cõis erat fortuna deſinit eſſe cõis,pleruoque addit,qm̃ propinquoꝝ,qui boni ſuot, & inter ſe coouenientes,ferme ſemper eadem ſolet eſſe fortuoa, & oulli illoꝝ quidq̃ eſſe accidit ſeparatim à reliquis.[Ia maxime) Parentibus,fratribus,propinquis.[Vita)Vt vna viuant.[Victus)Ve vna conueniant. Vnde conuiuium vocatur à cõione vitæ,& rectius noſtri,q̃ Græci,qui συμβίωσιν appellant. [Conſilia) Vt inuicem iuueot conſilijs.[Sermones)Quotidianæ locutiones & cõfabulationes. [Cohortationes) Cũ aut laugueſcunt,aut ſuot animo abiectiore.[Cooſolationes)Io rebus aduerſis.[Obiurgationes) Cum familiariter,& modeſte reprehendimus, accidunt.n.tpa,vt reprehendere amicoa conueniat.[Vigent maxime)Accidit.n.pene quotidie vt propinqui,& amici inter quos reꝶ omnium cõio eſt tam proſperarum,q̃ aduerſarum,ſi beoe coouenniunt,hæc omnia faciant quæ cõmemorat Cic. [Eſtq̃. ea &c.) Quam ſuperius omnibus amicitijs firmiorem,& præſtantiorem dixit, ounc iucũdiſſimam eſſe aſſerit, & re vera vt ipſe ait in Lælio, nihil dulcius eſt,q̃ habere amicum,cum quo ſic omnia loquaris,vt tecum. Et Ariſt. inquit, Sine amicis oullus eligeret viuere,licet alia omnia boos poſſideret. Sed hæc illam de qua ſupra dictum eſt bonorũ intelligimus amicitiam,quæ ex ſola naſcitur honeſtate.

ASCEN. GRadus autem. Quia pp exiguitatem noſtram noo omnibus beneſacere poſſumus, oſtendit varios eſſe gradus in ſocietate humana, vt pro eoꝝ varietate diuerſimode impendamus.Ordo eſt: Autem pro ſed,plures ſunt gradua ſocietatis hoiom.Enim,pro quia,vt diſcedatur.i.vt nos ponamus diſcedendum eſſe ab illa infinitate,qua dictum eſt,omnibus debere prodeſſe,qd' tibi non obeſt,propior.i.valde coniuncta, vel cõiunctior q̃ illa voiuerſitate ſup.ſocietas eſt eiuſdem gentis,nationis, & linguæ,qua homines maxime coniunguotur. Autem,pro ſed, interius .i. magis intrinſecum adhuc eſt,eſſe eiuſdem ciuitatis. Multa.n.ſunt ciuibus cõia ioter ſe,forum tam iudiciale, q̃ venalium reꝶ,fana.i.ædes ſacræ vt templa, porticus.i.deambulacra .i. loca in qbus cum eſſeot cooperta ambulabant tuti à pluuia, & æſtu ſolis: Viæ,leges,iora,iudicia,ſuffragia.i.vota,vel voces ad magiſtratus eligendos. Præterea.i.ioſuper conſuetudines, & familiaritates,& multæ res .i. multa negocia,& multæ rõnes.i.multa commercia cootracta cum multis.Vero,pro ſed,colligatio ſocietatis propinquoꝶ.i.quæ eſt ioter propinquos.i.affines & conſanguioeos eſt arctior.i.adhuc ſtrictior & connexior. Enim,pro qa concluditur.i.concluſio & coarctio ſit ab illa immenſa ſocietate humani gñis,quæ eſt cum toto gñe humano io exiguum & anguſtum.i.deuenitur ad arctam collationem exiguoꝶ.i.valde paucorum.Nam cum hoc ſit cõe natura animantium .i. animalium, vt habeant libidinem.i.appetitum lubricum procreandi.i. producendi ſui ſimile. Prima.i. principalis & arctiſſima ſocietas eſt in ipſo coniugio.i.cum coniuge. Proxima eſt in liberis.i.prole legitima.Deinde ſup.conſtituit vna domus,& omnia ſunt ſup. cõia, alij tex.non hñt, Deinde vna,ſed ſolũmodo domus, vt ſit,omnia domus.i.quæ ſunt in vna domo ſunt cõia.Autem pro ſed,id.i.hñe cõitatem in vna familia eſt principiom vrbis .i. ciuitatis,& ſeminarium reip.i.ſemina, quibus creſcit reſp. Coniunctiones fratrũ .i.quæ debent eſſe inter fratres,ſequuntur ſup.coniunctiones cõiugum ioter ſe,& cum liberis,poſt.i.deinde,hoc eſt poſt cooiunctiones fratrum ſup.ſunt coniunctiones conſobrinoꝶ .i. natoꝶ ex duabus ſororibus,& ſobrinorum.i. ex ſobrinia natarum, quæ cum nõ poſſint iam capi.i.recipi pp multitudinem,vna .i.ab vna domo exeunt.i.migrant in alias domos,quaſi in colonias .i. qũo Romani quondam loca deuicta,& vaſtata, vt colantur, & Rom. imperio obediant,mittebant colonos natos & fidos à quibus coloniæ dicebantur.Cõnubia quæ cootrahuotur cum extraneis & affinitates ſequuntur ex quibus ẽt ſup.naſcuntur plures propinqui. q; ,pro &,q̃ ſoboles eſt origo rerumpublicarum. Autem, p ſed,coniunctio ſanguinis,& beneuoleotia ſanguinis.i.quæ eſt inter conſanguineos,deuincit .i. colligat & connectit charitate .i. quodam caſto & ſancto amore,homines.Enim,pro quia,magnũ eſt hñe eadem monimenta.i.ſepulcra maiorum, quod apud antiquos ſeruabatur oboixe, & vti iiſdem ſacris.i. ſacris hñe ſepulcra cõia. Sed nulla omnium ſocietatum eſt præſtabilior,hoc eſt melior vel præſtantior,nulla eſt & firmior,q̃ ſup.cum.i.qñ viri boni & ſimiles moribus .i. io moribus ſunt cooiuncti familiaritate. Enim,pro qa,illud honeſtum .i. virtus decora, qd' ſæpe diximus .i.oſtenſum eſt, ex eo omne officium proficiſci etiam cernimus in alio tñ mouet.i.afficit nos,atque facit ſup. noa amicos illi, in quo id.ſ.honeſtum vr̃ ineſſe.Et q̃ q̃ omnis uirtus,allicit noa ad ſe & facit,vt nos diligamus eos,in quiboa ipſa.ſ.virtus videretur ineſſe tñ iuſtitia,qua lædimus neminem,& ſuum cuique damus,& liberalitas qua ẽt noſtra decenter damus,efficit id maxime, ut .ſ. diligamus eoa in quo ſit.Aũe pro ſed,nihil ſup.eſt amabilius, nec copulatius .i. magis aſtrictum & coniunctum & p hoc difficilius ad diſſoluendum,q̃ ſimilitudo bonoꝝ moꝶ.Enim pro quia ſit.i. efficitur & contingit,vt in iis in qbus ſuot eadem ſtudia.i.exercitia ſtudioſa,& eædem voluntates,qſque delectetur æque ac .i. æqualiter altero.i.ſicut ſeipſo, q; pro &, id quod Pythagoras vult in amicitia,efficitur,vt.ſ.vnus fiat ex pluribus.i.ſaltem ex duob', quia in qbus eſt vnũ velle & vnum nolle vr̃ vnus aius, & ſi vnus aius vnus hõ.Illa ẽt cõitas,q̃ conficitur ex beneficijs datis vltro.i. ab eo q primũ confert,& acceptis citro .i. ab eo q refert,eſt magna.Quæ ſup.beneficia,dum ſunt mutua.i.mutuo collata, & grata.i.placita & utilia,tunc ſup.ij,inter quoa deuinciuntur .i. conglutinantur ſocietate firma,ſed cum .i. poſtq̃ tu luſtraueris .i. rimatus fueris & inſpexeris omnia rõne, & animo .i. affectione, nulla oĩum ſocietas eſt gratior,nulla carior,quam ea quæ eſt vnicuiq; ooſtrum cũ rep. Parentes ſunt cari,liberi ſunt cari,ꝓpinq ſup.ſuot cari,familiares ſup.ſunt cari,ſed vna.i.ſola patria eſt cõplexa.i.cootinet in ſe oẽs caritates oium.Pro qua ſup. patria qs bonus dubitet oppetere.i.obire vel ſubire mortem,ſi ſit profuturus ei.ſ.patriæ?q.d.nullus.Oppetere mortẽ eſt petẽdo terrã mordicus,hoc eſt ipſis dẽtibus mori.Nã milites animoſi ne cadentes turpẽ ſonum emitterent terrã mordebant. Vnde Virg.Et humũ ſemel ore momordit.hinc idẽ dixit 1.Æneidos,O terq. quaterq. beati,Queis ante ora patrũ Troiæ ſub mœnibus altis Contigit oppetere.Quo.i.ꝑ quo,immanitas.i.ſæua impietas,illoꝶ.ſ.viroꝶ hoium eſt deteſtabilior .i. magis deteſtabilis,q lacerarunt patriã oi ſcelere,& ſunt & fuerunt occupati in ea delẽda.i.in eius deletione funditus.i.à fundo euertendo.Sicut aũt à fundamẽto faciebent ſulcũ aratro,ita poſt euerſioοem immittebant aratrũ,loquitur aũt vr̃ de Octauio, Aotonio,& Lælio triumuiris,Sed ſi fiat contẽtio & comparatio ſup.meritorum & digoitatum,qbus ſit plurimũ officij tribuendum,principes ſint patria & parentes,quorum beneficijs nos ſumus obligati maxime.i.quibus proxime obligati ſumus,ſunt liberi. Et Tota domus,quæ ſpectat in uos ſolos, neque poteſt hñe ullum aliud profugiũ quã ad nos. Deinceps .i. poſt liberos & domum noſtrã ſunt ꝓpinqui .i. conſanguinei & affines,qbus fortuna eſt plerunque.i.vt plurimũ cõis.Quãobrẽ, qua de cauſa pſidia.i.ſuſtentamẽta oeceſſaria vitæ debentur,maxime his quos dixi ante.ſ parentibus,liberis,familiæ, ꝓpinqs.aũt, pro ſed,vita cõis & victus cõis,& conſilia & ſermones.i. collocutiones,cohortationes,conſolationes,& obiurgatiooes.i. caſtigationes,ioterdum.ſ.qñ aliquid inciderit caſtigatione dignum, vigent maxime io amicis: q; , pro &,ea amicitia eſt iucundiſſima, qoam ſimilitudo morum coniugauit.i.cõciliauit & cõſolidauit.

GRadus)Quo ordine gratificandũ ſit. Ordine aũt,quẽ natura parit,ſunt cõiux,liberi,parẽtes, cognati,ꝓpinq ciues, amici, virtute adiũcti.[Qui cũ vna domus,)Plat.eſt 6.de leg. οἷον τινὰ ἀποικίαν ἀποικισομένους αὐτούς.Ad hunc modũ ſæpe alias elegantiſſimæ figuræ ex Platooe verſæ ſunt. [Vnus fiat ex plur.)σώματα μὲν δύο, ψυχὴ δὲ μία.[Quo eſt deteſtabilior) πάθος Rhetoricum ornamẽtum obiter acceſſitũ. Inuehitur autem io eos,q lacerarunt rẽp. DOCT. interpr.

A R G V M E N T V M.

Liberalitatis officia non ſolum ab his gradibus ſocietatis, ſed etiam ab alijs circumſtantijs ſpectari oportere.

SED in his omnibus officijs tribuẽdis, videndum erit,quid cuique maxime neceſſe ſit,& quid quiſque nobiſcum, vel ſine nobis aut poſſit conſequi, aut non poſſit. itaque non ijdem erunt neceſſitudinum gradus,qui & temporũ. ſintq́. officia,quæ alijs magis,quàm alijs, debeatur: vt, vicinum citius adiuueris infrugibus percipiendis,quàm aut fratrẽ, aut familiarem. at, ſi lis in iudicio ſit, propinquũ potius, & amicum,quàm vicinum defenderis. Hæc igitur, & talia circunſpicienda ſunt in omni officio: & conſuetudo, exer-

exercitatioq́. capienda, vt boni ratiocinatores officiorũ eſſe poſſimus, & addendo, deducendoq́. videre, quæ reliqui ſumma fiat, ex quò, quantum cuique debeatur, intelligas. Sed, vt nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamuis artis præcepta perceperint, quidquam magna laude dignum ſine vſu, & exercitatione conſequi poſſunt: ſic officij conſeruandi præcepta traduntur illa quidem, vt faciamus ipſi; ſed rei magnitudo vſum quoque, exercitationemq́. deſiderat. Atque ab ijs rebus, quæ ſunt in iure ſocietatis humanæ, quemadmodũ ducatur honeſtum, ex quo ortum eſt officium, ſatis fere diximus.

PETR. MARS. SED in his omnibus officijs) Oſtendit ẽt in ipſa liberalitate vt fecit ſupra, cum de iuſtitia diſſereret, officia eſſe à circunſtantia, nam mutatur tpe, pſona, re, alijsq́. circunſtantijs, & dicit conſiderandum eſſe quid cuique neceſſe ſit, & qđ quiſque ſine nr̃a opera conſeq poſſit, & ei magis debemus adeſſe, q plus operæ & ſtudij noſtri indigebit. [Tribuendis) Cum tribuere voluerimus hæc liberalitatis officia. [Videndũ) Prudenter conſiderandũ. [Maxime) Potiſſimũ. [Ita) Hoc modo ſi conſideretur, vt dixi. [Non erunt ijdẽ gradus) Non ſemper hñda erit ratio neceſſitudinis & propinquitatis, ſed & tpis. Nam incidũt ſæpe tpa ut alicui magis debeamus in aliqua re, q̃ fratri, & ſic erit offm̃ à circunſtantia tpis. Nec pſonarũ ſemper, inq̃t Ambr. ſed plerũque cauſarũ & tempoꝝ plationes ſunt, vt ſi frater qui nobis coniunctiſſimus eſt non indiget beneficij, in alium potius cõferendum eſt. & ſic tpe mutantur ea, q̃ vñr fieri debere pp neceſſitudinem .i. coniunctionem ſanguinis, affinitatem, & amicitiam. Neceſſitudo, vt inq̃t Gell. lib. 12. dr̃ ius quoddam & vinculum religioſæ cõiunctionis. In libris veteꝝ reperitur neceſſitudinẽ dici pro eo qđ neceſſum eſt, ſed neceſſitas p iure offõq. obſeruantiæ, affinitatis ue infrequens, q̃q̃ qui ob hoc ipm ius affinitatis familiaritatis ue coniuncti ſunt, neceſſarij dñr. Cæſar quidem neceſſitatem poſuit pro neceſſitudine .i. iure affinitatis. Equidem (inquit) mihi videor pro noſtra neceſſitate non labore, non opera, non induſtria defuiſſe. [Gradus) Qui deſcripti ſunt .i. nõ debemus ſemper hos gradus ſeruare, vt dictum eſt, qm̃ aliqñ rõne tpis aliqui pponendi erunt, qui ſimpliciter nulla circunſtantia vrgẽte poſtponẽdi eſſent. Ariſt. in 8. Eth. ſic ait, Oportet ipſos agentes ea ſemp cõſiderare q̃ ad tp̃s accõmodantur, quemadmodũ in medicina fit, & gubernandi ẽt arte. [Suntq́. officia) Ponit infima officia, q̃ magis vni quam alteri debentur rõne tpis. [Vt vicinũ) Solomon dicit: Melior eſt vicinus in pximo, quã frater pcul habitans. Ideo inquit Ambr. plerunque amicitiæ & beneuolentiæ plus q́ſque cõmittit, quã fratris neceſſitudini. Et vicinitas (vt ait Ter.) pro affinitate quadam eſt. [Familiarẽ) Amicũ. [At ſi lis) .i. ſi ppinquus litigat, & uocatur in ius, illiq́. negociũ exhibetur, ei potius debemus patrocinũ, quã amico aut vicino. [Propinquũ potius) Et ſic multo magis fratrem. [Hæc igitur & talia) Concluſio eſt q̃ pcepit capiendam eſſe exercitationem, & oĩa q̃ de liberalitate dicta ſunt circũſpicienda, ut qd cuique debeatur, ſcire diſpicereq́. poſſimus, & habitũ uirtutis habeamus, q̃ aſſuetudine fit in nobis nõ natura, vt in principio diſputatũ eſt. [Hæc) Quæ dicta ſunt cautiones & circunſtantiæ. [Et talia) Similia quæ eſſe pñt. [In oi officio) Cũ uolumus eſſe officioſi, & aliqđ offm̃ alicui pſtare in beneficio collocando. [Conſuetudo) Vſus & aſſuetudo, qua fit in nobis actuoſa virtus. [Exercitatio) In ipſis officijs pſtandis vt iudicare ſciamus. [Vt boni) Iuſti. [Rõcinatores) Calculatores uc ita dicã, mercatores, & q pſunt rõnibus, faciunt ſuos computos, ideo ſunt rõcinatores, qm̃ faciunt rõnem impenſaꝝ & reditus, & ſciunt cõputare, ſupputareq́. quantũ rõnibus addatur, quantũ debeatur cuique, & q́ſque quantum debeat. Vñ ut ſupradictum eſt, rõcinarium dr̃ liber, q continet has rõnes, vt ſunt nũc libri mercatoꝝ. ſic faciendũ eſt in officijs, & loq̃tur p tranſlationẽ Arithmeticæ Cic. q̃ conſiſtit in rõnibus & calculis, ut cognoſcatur qd reliquũ ſit, & qd alijs q in nos beneficia contulerunt debeamus. eſt.n. ſpectandus aĩus dantis, non munus, & oĩa ea diligenter cõſideranda, q̃ Cic. poſuit, ut ſciamus conſtituere qd agẽdum ſit in officio pſtando, beneficijsq́. collocandis. Sapiens (inq̃t Sen.) examinabit ſecũ quantum acceperit, à quo, qñ, vbi, quemadmodũ. Itaque negamus quenq̃ ſcire gratiã referre, niſi ſapientẽ, nõ magis quã beneficium dare qſq̃ ſcit, niſi ſapiens, hic. ſ. q magis gaudet dato, q̃ alius accepto. Metrodorus ait, ſolum ſapientem ſcire gratiam referre. [Deducendoq́.) Numeꝝ. ſ. ut faciunt Arithmeti ci & calculatores, nam debemus conſiderare circunſtantias, mores, beneficia collata, prius in nos animum dantia, & poſtea rõcinari, & iudicare qd præſtandũ ſit cuique. [Quæ reliq. ſumma fiat) Quid relinquatur, qđ alijs debeamus. Mercatores faciunt rõnẽ oĩum, q̃ dant & accipiunt, & faciunt ſummã, ut qd debeant alijs ſciant, & qđ ipſis debeatur. [Reliq) De reliquo qd relinquatur in ſumma, qđ alijs debeamus. [Summa) .i. cumulus & quantitas rei q̃ ſupereſt, ad ſummam vero ſignat denique, & tandem. [Ex quo) .i. ex qua ſupputatione & rõcinatione. [Intelligas) Cognoſcas. [Quantum cuique debeatur) Quod offm̃ cuique pſtandũ ſit, & q ſint præponendi in beneficio collocando, qđ iudicari recte nõ põt, niſi affuerit exercitatio in ipſis actionibus. Vnde opus eſt lõga experientia. [Sed vt nec) Quamuis, inq̃t Cic. officia cognouerimus, tñ niſi ea exercuerimus, nihil ampla laude dignũ fiet, qm̃ vt ſciamus quantum parentibus, fratri, amico, alienis hoĩbus, atque vicino debeamus, exercitatione opus eſt & vſu, qm̃ virtutis laus in actione conſiſtit. Et probat hoc comparatione medicoꝝ Imperatoꝝ, & oratoꝝ, q q̃uis in eoꝝ profeſſionibus & ſciẽtijs clariſſimi ſint, tñ niſi habeant exercitationẽ, paꝝ vel nihil faciũt quod ampla laude dignũ ſit. Sic hi q præcepta officioꝝ callẽt, niſi ipſi eadem quæ pcipiunt faciant, laudẽ non merentur. Vnde debemus alios & opera & verbis ad officia dirigere, ne virtutis ſimulatores videamur. Ideo auctor noſtræ ſalutis cœpit facere & docere, & carpuntur illi q cum alijs virtutem pdicauerint, eosq́. ad tẽperantiã hortati fuerint, ipſi voluptatibus & luxuria diffluunt. Aptiſſima eſt hæc cõparatio cum oĩbus. ſ. reip. opportunis. Nam medici corpora curãt, oratores agẽda perſuadent, deducũtq́. mẽtes audientiũ quo volunt, & ad quoſcunq; affectus. Imperatores aũt exercitus extra rẽ gerunt, q niſi fuerint vſu edocti, q̃uis militaria pcepta didicerint, maximas calamitates interdũ & plerũq; afferunt patriæ. Sic orator q̃uis teneat artis pcepta, tñ ſine exercitatione parũ faciet. Hoc idem in medio eſt, q potiſſimum exercitatione indiget. Et ſic dijudicare qd cuique debeatur eſt q̃dã ars, q̃ indiget exercitatione & vſu, vt aliæ artes & pcepta, quę pfectionẽ non conſtituunt ſine exercitatione. [Vſu) aſſuetudine. In Rhetoricis ſic ait, Oratori minimũ eſt de arte loqui, ſed multo maximũ ex arte dicere. Scire (inq̃t philoſophus i v. Eth.) quonã modo ad ſanitatem efficiendã, & cui, & qñ ſint tribuenda ea quæ ſaluberrima ſunt, tanta eſt difficultas ſcire, quãta eſt medicũ eſſe. Idẽ in 2. ſic ſcribit, Cũ aũt pręſens tractatio nõ cõtemplationis ſit, vt ceteræ gratia, non. n. vt ſciamus qd nã ſit virtus, ſed vt efficiamur boni cõſideramus, nam nulla ipſius eſſet vtilitas de actibus quonam modo ſint agendi conſiderandũ eſt, hi nanq; ſunt auctores, vt tales ipſi habitus fiant. [Sic) Pari modo adaptat comparationem. [Officij conſeruandi) Vt offm̃ recte conſeruetur & pſtetur. [Traduntur) Scribuntur & dantur alijs, non vt ſolum ſciamus qd ſit offm̃, ſed vt faciamus, cognoſcere. n. officia, & illa nõ pſtare, nulla eſt utilitas illa cognoſcere, ergo offm̃ recte præſtandum eſt, ſi boni eſſe voluerimus. [Vt faciamus) Vt nos exerceamus ipſa officia, quæ non pñt recte pſtari ſine exercitatione, & ita faciamus ut pcipitur, non. n. laudantur hi, q verbis ſolũ philoſophantur, uita aũt luxu diffluit. [Sed rei magnitudo) Iſtoꝝ offõꝝ dijudicatio, & difficultas in officijs pſtandis. Odi hoĩem, dixit Pacuu. ignaua opera, & philoſophica ſnĩa. Nihil poſſe fieri indignius, ait Macedo philoſoph⁹, auct. Gel. neque intolerabilius q̃ quod homines ignaui ac deſides operti barba & pallio mores & emolumenta philoſophiæ in linguæ verborumq́. artes conuerterent, & uitia facundiſſime accuſarẽt, intercutibus ipſis uitijs madẽtes. [Vſum) Aſſuetudinem ut poſſit recte eſſe pfecta. [Atque ab ijs rebus,) Concludit Cic. hanc diſputationem de iuſtitia, & liberalitate dicens ſatis dictũ eſſe de iuſtitia, & his quæ ad humanam ſocietatẽ tuendam ptinent, & quõ ab ipſis ducatur honeſtum, à quo oritur offm̃, qđ ſemper ad bonũ tendit, & non dr̃ offm̃ niſi honeſta ſit actio, & ſic his abſolutis utitur trãſitione ad danda pcepta fortitudinis, q̃ eſt tertia virtus i ordine. [In iure ſocietatis humanę,) Iuſtitia & liberalitate, qbus humana ſocietas cõſeruat̃. [Ducat̃) Fiat, formetur, habeatq́. originẽ. [Ex quo) Honeſto originẽ hẽt offm̃. [Nã eſt) qdqd honeſte agitur. [Satis fere) Vitat arrogantiã, noluit. n. dicere ut iure ſuo potuiſſet ſufficiẽter. [Diximus) Hoc aũt ſeruandũ eſt in oĩbus actionibus & rebus, ne arrogãtes videamur & nimiũ inſolẽtes, & q nobis ipſis nimiũ placeamus. [Fere) Quaſi ſufficiẽter, vt pauca, in his q̃ ad iuſtitiã ptinẽt deſiderentur.

FRAN. MAT. SED in officijs &c.) Enumerauit ſocietatum gradus, & qbus plus officijs tribuendum eſſet, admonuit, nunc tpibus mutari officij rationem dicit, & non idẽ neceſſitudinũ gradus ac tempora, quæ accidunt poſtulare. Accidit. n. tempus ut his qui

minus

ducias. Fortis proprie dr̃ qui circa honeſtam mortem & ea oĩa, quæ repente eueniunt, atque afferunt mortẽ, intentus eſt, vt ſunt ea quæ in bello contingunt. Et patitur omnia fortis honeſtatis cauſa, quæ eſt finis virtutis, & pro dignitate, & ut ratio iubet patitur & agit, aliqua tñ timenda ſunt inquit Ariſt. & nõ violatur fortitudo, immo honeſtum eſt ea timere, negligere aũt turpe, vt eſt infamia, quam qui timet probus dr̃ & verecundus, qui vero non timet, dr̃ impudens. debemus timere pudicitiæ mulieꝝ noſtraꝝ. Timenda eſt inuidia &c. id genus, q̃ cum negliguntur, dedecus afferunt, & ea q̃ tranſcendunt naturam humanam, vt fulmina, inũdationes, & ſimilia, quæ homo ſpernere non poteſt, qm̃ plus pñt quam hois natura, vt terræ motus, tempeſtas. Vir fortis circa terribilia, & ea quidem maxima verſatur. Nam nihil eſt tolerantius maloꝝ viro forti, & mors eſt vltimum omnium terribilium: nã aufert oẽ bonum quod eſt in vita, & illi magis fortes ſunt, qui in ſubitis caſibus nulla conſultatione præmiſſa agunt præclara, q a vñr hr̃e habitum fortitudinis, & eſſe naturaliter fortes, & fortitudo quidem dolores aufert, & ideo laudatur. difficilius.n. eſt inquit Ariſt. dolores perpeti, q̃ voluptatibus abſtinere. Mors atque vulnera forti viro moleſta ſunt, fert tñ ꝓp honeſtatem, dolet aũt, & maxime qui omni virtute præditus eſt, q a maxime dignus eſt vita, maximisq. bonis priuatur, fortis eſt tñ & multo magis, qm̃ honeſtatem ceteris rebus anteponit. Vnde illi ſunt præſtantiſſimi milites, qui hñt aliquod veſtigiũ ipſius fortitudinis ſine alijs bonis, quam ſi hr̃ent non ruerent in pericula. Qui timendo exuperat, & confidendo deficit, timidus dr̃. Qui non timendo exuperat, dr̃ inſanus vel ſtupidus, ſi nihil omnino timet, vt motus terræ, aquarum inũdationes, fulgura & illa omnia q̃ timenda ſunt, cum ſuperent naturam humanam, vt neceſſe ſit ipſa timere. Ille qui confidendo exuperat, audax eſt, & imitatur in principio fortem, ſed cum ad pericula ventum eſt, dat terga, & fit timidus. Fortis.n. omnia humana tolerat, & confidit, qm̃ confidere eſt hominis bene ſperantis. Timemus iure vt dixit ea quæ terribilia ſunt, & cum morte quæ eſt in bello nihil ſit terribilius, & virtus verſetur circa terribile ac difficile, fit ut fortitudo ꝓprie in morte ſit, quæ in prœlio eſt, ſitq. cum maximo periculo. Fortitudo, inquit Plato, efficit ne inter pericula, & terrores à iuſtitię tenore deuiemus, & fortitudinem vt volunt Stoici, ſequuntur conſtantia, atque valetudo. fortitudo, inquit Sen. contemptrix timendoꝝ eſt. Terribilia & ſub iugum libertatem noſtra mittentia deſpicit, ꝓuocat, frangit. Fortitudo, ut idem finit in Rhetoricis, eſt conſiderata periculoꝝ ſuſceptio, & laboꝝ perpeſſio, eius comites ſunt magnanimitas, fidentia, patientia, & perſeuerantia. fidentia eſt ꝑ quã magnis & honeſtis in rebus multũ ipſe animus in ſe fiduciæ cum certa ſpe collocauit. Patientia eſt honeſtatis aut vtilitatis cauſa reꝝ arduaꝝ ac difficilium voluntaria, & diuturna ꝑpeſſio, perſeuerantia eſt in rõne bene conſiderata ſtabilis & perpetua ꝑmanſio. [Elato) Forti & tanq̃ e loco edito ſpernenti ea, q̃ alij timent. [Humanas res) Omnia quæ accidere homini pñt, quæ tñ non tranſcendunt vires humanas, fortis deſpicit. & omnis res humanas infimas & caducas & omnia tela fortunæ paruifacit, ad oẽs euentus tolerandus erecto animo paratus. Nam magnanimitas, de qua poſt dicetur, eſt ſcientia & virtus, q̃ habitum facit celſiorem omnibus, q̃ contingere pñt æqualiter bonoꝝ, & maloꝝ. [Gñа quatuor) Virtus & fontes officiorum. [E quibus) Virtutibus. ſ. [Honeſtas) Actio honeſta, & officium. [Manaret) Oriretur tanq̃ è fontibus. [Itaque) Igitur cum ſplendidiſſimum ſit quod magno animo fit, vituperandi ſunt illi, qui gerunt animus muliebres. [In probris) Contumelijs, & cum volumus aliquem vituperare, dicimus illum hr̃e. nimum muliebrem & timidum, qm̃ vt dictum eſt fortitudo proprie viroꝝ eſt, & qui eam non habet, viri non ſunt, ſed fœminæ, quod cum alicui poteſt dici, maximũ eſt dedecus, probrum eſt dedecus & contumelia. [Maxime) In primis. [In promptu) Quod cito uenit in mentem, & pro maximo probro alicui obijcitur, ſi quid eiuſmodi dici poteſt. [Tale) Quale eſt hoc, quod Ennius cecinit in dedecus iuuenum R. qui magnitudine animi ſuperabantur à virgine. [Vos etenim iuuenes) Carmen eſt Ennij, quo iuuenes Rom. ignauiæ accuſabat, q à Clelia virgine, q̃ obſes fuerat apud Purſenam ſuperabãtur. Illa .n. Tyberim ad ſuos tranauit, vnde Romani ob id ſtatuã illi erexerunt equeſtrẽ in edito loco viæ ſacræ. [Muliebres) Timidus & ignauos. i. meticuloſi eſtis, vt ſolent eſſe mulieres, qď à uiro alienum uino eſſe debet. & apud Perſas, auct. Herod. maxime ꝓbro dabatur audire ſe eſſe muliere ignauiorẽ. Sen. dicit, Clelia equeſtri inſidens ſtatuæ in ſacra uia celeberrimo loco exprobrat iuuenibus noſtris puluinũ aſcendentibus, in ea illos vrbe ſic ingredi, in qua ẽt fœminas equo donauimus. [Illaq. virgo) .i. Clelia quæ contempto Purſena & aq̃ ad ſuos natauit. [Viri) .i. illa virgo eſt animo forti, vt debent eſſe viri, habet inq̃t animus dignos viro. [Et ſi qd eſt eiuſmodi) Cuiuſmodi eſt hoc qď ſequitur, in vetuſtiſſimo lib. Sex. Pompei ſic legitur, Salmacis noie nympha cœli & terræ filia fertur cauſa fontis Alicarnaſſi aquę appellandæ fuiſſe Salmacidis, quam qui bibiſſet, vitio impudicitiæ molleſceret, ob eam rem qď is eius aditus anguſtatus parietibus, occaſionem largitur iuuenibus petulantibus, pueroꝝ puellarũq. violandoꝝ, quia non patet effugium. Inde Ennius, Salmaci da ſpolia ſine ſudore, & ſanguine. Hæc ſunt verba Pompei. Carmen eſt igitur Ennij, quo illoꝝ molliciem taxat & ignauiam, qui ſpolijs ademptæ alicui pudicitiæ gaudent, & id exercent quod ipſis notam luxus, infamiæ atque ignauiæ inurit. de hoc fonte græcũ eſt epigrãma.

εἰ μὲν ἀνὴρ ὅτις ἄρσενα ζῶ τῆς δ' ἀπὸ πηγῆς,
ἢ δὲ φύσει μαλακὸς μόνος ἦλθε πρέφουσιν.
ἀλλ' ἐγὼ ποτὸν εἰμί, καὶ ἀνδράσι, κοῦ τε γένοιτο,
τοῖς δὲ φύσει μαλακοῖς ἡ φύσις ἐστὶν ὕδωρ.

Salmacis fons eſt Cariæ regionis, de quo Strab. ait lib. 14. Salmacis fons neſcio quamobrem calumniatus, tanq̃ emolliens eos, q inde bibant. hominum.n. mollities videtur ab aere, vel ab aqua cauſam trahere, cum ea minime ſint cauſa mollitiei ſed diuitiæ & victus incontinentia. Salmacis nympha dicitur rapuiſſe Hermaphroditum & feciſſe mollem, eius aquam epotam molles effeciſſe. cũ talia pñt alicui merito dici, maximum eſt probrũ. Cũ aũt laudatur aliquis ob fortitudinẽ, ꝑclariſſimũ eſt, & pleno ore ſonandũ. & affert exempla eoꝝ, qui pugnando fortiter & ꝓ patria occumbentes Rhetoꝝ ꝑconijs celebrati ſunt, poſſumus ẽa ſpolia parta ſine labore Salmacia appellare, & Salmacias ſtatas dixit Mart. ex formulis grãmatices. Sed forſitã antiqui denoĩabant Salmacida à patrio caſu Salmacidis, vt Salmacia à ſalmacis in eodẽ caſu. Igitur Salmacida ſpolia dñr mollia, & effœminata cũ ſine ſudore, ac labore parta ſint in quibus virtus ipſa eniteſcit. [Contra) Ex alia parte, cum aliquẽ laudamus ob fortitudinem. [In l.) Cum aliquem laudamus. [Elato) Humana ſpernente, qď eſt proprium magnanimi. [Fortiter) Cõtra illud, qď dixit in probris, gerito aĩum muliebrem. [Excellenter) Contra illud ſine ſudore & ſanguine. [Ea) Quæ, tali animo geſta ſunt. nã geſta ꝓprie dñr in rebus grauioribus. [Neſcio quo modo) .i. modo quodã mirabili & cũ quadã admiratione. [Pleno ore) Maximis laudibus & amplo ꝑconio. Idem in 2. de Orat. ſic ait, Grauiſſima laus eoꝝ factoꝝ hr̃, quæ ſuſcepta vñr à viribus fortibus cum labore ac periculo ipſoꝝ, hæc hñt vbertimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatiſſime pñt, & audiri faciliime. [Hinc) Ex hoc, qm̃ ſumma eſt laus fortitudinis, quæ in bello ſe pro patria & honeſtate oſtendat. Ex hac igitur fortitudinis laude. [Campus) Materia ingens ꝓpoſita ad dicendũ ipſis oratoribus eſt in laudem fortium viroꝝ. Plato in epitaphio ſic ait, Vr̃ apud plurimas gentes ꝑclaꝝ eſſe in bello mori, etenim q ſic è uita migrat funere honeſtatur & ſepulcro, & ſiue pauper quis ita decedat, laudatione nõ caret. ex hoc intueri licet quanta illoꝝ virtus fuerit q in Marathone barbaroꝝ impetum ſuſtinuerũt, eorumq. ſuperbiam domuerũt, primi ſane de barbaris triumpharunt, & exẽplo reliquis oſtenderunt ꝑſonaꝝ vim haud inexpugnabilẽ eſſe. Secundã palmam his tribuimus q ad Salaminã pugnauerunt. Tertium bellum aſſero quod in Platæis geſtum eſt, ſalutis Græciæ cauſam extitiſſe, cõe vero id iam Athenienſibus & Lacedæmonijs facinus. [De Marathone) De laudibus eoꝝ qui fortiter pugnauerunt in cãpis Marathonijs. Nam q in illa pugna occubuerunt, quotãnis laudabantur. Et extat oratio Lyſiæ in laudem eoꝝ q ceciderunt ad Marathonẽ. Orator eſt q cauſas orat, vel in iudicijs vel in cõcionibus. Rhetor eſt q artẽ docet orãdi. Cic. hic more Gręcoꝝ locutus eſt, q rhetorẽ pro utroque accipiunt. declamator eſt qui ſtudẽs apud rhetorẽ in conuentu ſcholaſticoꝝ fictam cauſam orat, ut poſtea in veris cauſis orare poſſit, & ea vmbra in ſolẽ pulueremq. ꝓdire. Marathõ cãpus in Attica regione denoĩatus à Marathone heroe, vbi Milciades dux Athenienſium Perſas vicit, Artapherne & Dati ducibus Darij, cæſis hoſtiũ ducentis millibus peditũ, & decẽ millibus eqtũ, vt quidã volunt. Herod. aũt lib. 6. dicit apud Marathonẽ occubuiſſe Perſaꝝ circiter 6. millia ꝫoo. Athenienſiũ vero centũ & 92. Darius rex Perſaꝝ intulit bellũ Athenienſibus ægre ferens ab illis contra ſe Ionas adiutus eſſe, quos nauali ꝑlio ſuperauerat. Itaque Athenienſes non expectato auxilio Lacedæmonioꝝ, qui ſocij erant & ſe plenilunij religione impediri dicebãt, qm̃ plena luna 4. dieb. putabant nefas eſſe emittere exercitũ inſtructis 2. millibus ciuium & mille ex his q ex Platæis venerant, aduerſus tot millia hoſtium in campis Marathonijs duce Miltiade pugnauerunt, quem tanta fiducia ceperat, auct. Trogo, vt plus

eſſe præſidij in celeritate, quam in ſocijs Lacedæmonijs duceret. pugnatum eſt tanta virtute, vt hinc viros, inde pecudes putares. Victi Perſæ in naues cõfugerũt, ex quibus multæ ſubmerſæ, multæ captæ ſunt. In eo ꝓlio tanta virtus ſingulorũ enituit, vt cuius laus prima eſſet, difficile iudiciũ videretur, & maxime Callimachi, & Cynegiri militis, & Themiſtoclis adoleſcẽtis. In quo iam indoles futuræ imperatoriæ dignitatis apparuit. Cynegirus Euphorionis filius dũ ſummã puppim apprehendit, abſciſſa manu bipẽni cecidit. (Salamine) Apud Salaminem inſulam q̃ eſt cõtra Atticam. Xerxes Darij filius victus fuit ab Athenienſibus pugna nauali duce Themiſtocle. (Platæis) Platææ oppidũ Bœotiæ, vbi Pauſanias & Ariſtides ꝓfligauerunt Mardonium Xerxis ducẽ, q veluti ex naufragio cum paucis effugit. caſtra referta regalis opulentiæ capta ſunt. Inde primũ græcos diuiſo inter ſe auro Perſico diuitiarũ luxuria cœpit, prius.n.negligebant. Ideo Demaratus Xerxi dicit, Græcia ſemꝑ fuit alũna paupertatis, hoſpes virtutis, quã a ſapia aſciuit, & à ſeuera diſciplina, hanc vſurpãs Græcia & paupertatẽ tuetur & dñatum. hanc victoriã ad Platæas ſibi vẽdicabat Pauſanias tripode aureo inſcripto & Apollini dicato. Mardonius erat Xerxis conſobrinus Gobris ſororis Darij filius, ab Arimneſto Spartiata occiſus eſt ſaxo adacto in caput, vt Plut. ſcr. in vita Ariſtidis. Pauſanias Lacedæmonius fuit Cleombroti filius, Ariſtides Athenieñſis. (Thermopylis,) Thermopylæ ſunt locus anguſtus & fauces ad Oetam montẽ Theſſaliæ, a qbus anguſtijs & faucibus pylaꝝ.i.portaꝝ nomẽ aſſumpſit. Iuxta quas ſunt aquæ calidæ, vñ Thermopylæ dĩr.i.thermaꝝ portæ, aquæ illæ dicatæ erant Herculi. Liu.lib.5.Dec.belli Maced. ſic ſcr. Id iugũ ſicut Apẽnini dorſo Italia diuiditur, ita mediam Græciã diuidit à Leucade, & mari ad Occidentẽ ad alteꝝ mare Orienti obiectũ tendit, extremos ad Orientẽ montes Oetã uocant. In cuius valle iter eſt non latius quã 40 paſſus, hæc vna vis militaris eſt, qua traduci exercitus, ſi nõ ꝓhibeantur, poſſint. Ideo pylæ & ab alijs q a calidæ aquæ in ipſis faucibus ſunt Thermopylę locus appellatur. Nobilis Lacedæmonioꝝ aduerſus Perſas morte magis memorabili, quã pugna: ſunt ibi, inqt Herod. calida lauacra, ollas vocant indigenæ, ad hos ingreſſus ædificatus eſt à Phocenſibus murus metu Theſſaloꝝ, ſuꝑ quẽ olim pylæ.i.portæ erãt, Vbi Leonidas dux Lacedæmonioꝝ Anaxandridæ filius cum 300. Lacedæmonijs caſtra qngentoꝝ milliũ Perſaꝝ noctu inuaſit, pugnatũ eſt ardenter à principio noctis vſque ad magnã partẽ diei, ad poſtremũ nõ victi, ſed vincẽdo fatigati, inter ingentes occiſorũ caterua s, (nã 20. millia barbarorũ illic ceciderũt) fortiſſime mortẽ oppetiere, qbus poſtea erecta fuerunt ſepulcra cum t.t. In 1. Tuſ. dicit: Sed qd duces & principes noiem, cũ legiones ſcribat Cato ſæpe alacres in eũ locum ꝓfectas, vñ redituras ſe non arbitrarentur? pari aio Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt, de qbus hæc Simonides ſcr. Dic hoſpes Spartæ nos te hic vidiſſe iacentes, Dũ ſanctis patriæ legibus obſeqmur. Quid ille dux Leonidas dixit? Pergite aio forti Lacedæmonij, hodie apud inferos forte cœnabimus. Sen. dicit: Leonidas cõmilitones ſic allocutus eſt, prandete tanq̃ apud inferos cœnaturi. Cum Lacedæmonij illas cuſtodirent anguſtias, qdam hoſtis in colloqo dixit: Solẽ pręmultitudine iaculorũ & ſagittarũ non videbitis, rñdit Dieneces Lacedæmonius, ergo ſub vmbra pugnabim⁹. (Leuctris) Leuctra oppidũ Bœotiæ, vbi Epaminondas Thebanus Lacedæmonios uicit, adeoq̃. attriuit, vt poſtea imperiũ recupare nõ potuerint. De quo ſic ſcr. Trogus lib.5. Fuit aũt incertũ, vir melior, an dux eſſet. Nã & imperiũ nõ ſibi, ſed patriæ ſemꝑ q̃ſiuit, & pecuniæ adeo contẽptor fuit, vt ſumptus funeri defuerit, glorię quoque nõ cupidior quam pecuniæ, qppe recuſanti oia imperia ingeſta ſunt, honoreſq̃. ita geſſit, vt nõ accipere ornamentum, ſed dare ipſi dignitati videretur. Iam literarũ ſtudia, iam philoſophiæ doctrina tanta fuit, ut admirabile videretur, vnde tã inſignis militiæ ſcia hoi inceſſet inter literas nato. neque ab hoc vitę ꝓpoſito rõ mortis diſſenſit. Nam vt relatus in caſtra ſemianimis vocẽ ſpũq̃. collegit, id vnũ a circunſtantibus reqſiuit, nũ cadenti ſibi ſcutũ ademiſſet hoſtis, qd̕ ut ſeruatũ audiuit, allatumq̃. velut laborẽ gloriæq̃. ſocium deoſculatus eſt. iterũ q̃ſiuit, veri viciſſent, vt audiuit Thebanos viciſſe, bene ſe habere tem dixit, atque ita ueluti gratulabundus patriæ, expirauit. In 2. Tuſcul. ſcr. Cic. Num ingemuiſſe Epaminondã putas, cũ vna cũ ſanguine uitã effluere ſentiret? Imperantẽ.n. patriã Lacedæmonijs relinquebat, quã acceperat ſeruientẽ, ſed hoc fuit in alia pugna apud Mãtineã nõ in hac pugna Leuctrica. Stratocles Athenienſiũ dux, auct. Aeſchine, pugnauit ad Chæroneã vrbẽ Bœotiæ cum Philippo rege ꝓ libertate Græciæ. Str. lib 9 loquẽs de Chæronea dicit, vbi Philippus magno ꝓlio uictis Athenienſibus & Bœotijs & Corinthijs Græciã ſuo ſubiugauit imperio. Illic eorum q in pugna cecidere publicũ ſepulcru oſtendit. hoꝝ fortitudinem his verbis celebrat Trogus lib. 10. Non tñ ſuæ immemores priſtinæ gloriæ ceciderũt, Athenienſes qppe aduerſis vulneribus oẽs, loca quæ tuenda à ducibus acceperant, morientes corporibus texerunt. Verba Aeſchinis hæc ſunt: Terreſtris vero rei, ſi vera fateri volumus, oẽm principatũ Thebanis cõceſſit, vt nec facultatẽ Stratocles dux noſter habuerit de ſalute militũ ex ſua ſnia prouidendi. Plato in epitaphio ſic ait, Eos laudare par eſt, q pro ſalute viuẽtium offerre ſe morti nõ dubitarũt. (Hinc Decij) Hactenus de græcis, nunc de nr̃is exẽpla ponit. Decij ſe pro patria magno aio deuouerunt, lib. 1. de Diu. loquens de Decio patre ait, Poſt triennium aũt cum cõſul eſſet deuouit ſe, & in aciẽ Latinorum irrupit armatus, quo eius facto ſuperati ſunt & deleti Latini, cuius mors ita glorioſa fuit, vt eãdem cõcupiſceret filius. Nam in bello Hetruſco ipſe ẽt ſe deuouit in 4. conſulatu collega Fabij Maximi. Nota eſt hiſtoria apud Liuiũ. (Cn. & P. Scipiones) Fratres fuerũt, & in 2. bello Pun. Annibale Italiam lacerãte in Hiſpania ociderunt. Publius in acie haſta transfixus, q fuit pater Africani maioris. Cneus in quadam turri obſeſſus 28. die poſt mortẽ fratris interfectus, ex quorum morte & Romæ & in Hiſpania luctus fuit. Duo fulmina belli appellãtur ab Ennio. In parad. ait, Quæ vis patrẽ Decium, quæ filiũ deuouit, ac immiſit in armatas hoſtium copias, quid duo propugnacula belli Pun. Cn. & P. Scipiones, qui Carthaginenſium aduentum corporibus ſuis intercludendum cenſuerunt? (Hinc) Ex hac fortitudinis laude excelluerunt, & celebrati ſunt illi qui ceciderunt ad Marathonem, Salamina, Platæas, Thermopylas, & in pugna Leuctrica, excelluerunt ẽt magnitudine animi celebratiq̃. ſunt. (Decij,) Q̃m magno animo & elato ſe morti obiecerunt, & duo fulmina belli Scipiones. (M. Marcellus) Qui occiſo Viridomaro duce Inſubrum apud Claſtidium, tertia opima ſpolia Ioui Feretrio retulit, vt Romulus inſtituerat cæſo Acrone duce Ceninenſiũ, ſecunda retulit Cornelius Coſſus cæſo Larte Volumnio. Collegã habebat Marcellus Scipionẽ, & cũ imprudẽs in manus Galloꝝ incidiſſet, oiaq̃. infeſta vidiſſet, nec euadẽdi ſpes daretur, in medios hoſtes erecto aio irrupit, qbus inopinata audacia pculſis ducẽ eoꝝ occidit, atque inde vbi ſpes ſalutis nõ fuerat, opima ſpolia retulit, & Mediolanũ cum collega expugnauit. Marcellus primus Romani nois Annibalẽ pluribus victorijs elatum & Italiam deuaſtantẽ apud Nolã fugere coegit, Syracuſas vrbem Siciliæ clariſſimã expugnauit. Inde in Apulia prope Canuſium in quodã colle inſidijs circũuentus cecidit, cuius mors Annibali maximo gaudio fuit. De morte Marcelli & vulnere Criſpini collegæ qui euaſit, & filio Marcello dixi abunde in cõment. Silij. Marcellus à Marte cognominatus eſt, quaſi martellus. (Innumerabiles alij) Romani .ſ. duces & clariſſimi imperatores, ac fortitudinis pconio digni, quoꝝ tanta copia apud Rom. fuit, ut numerari uix poſſent. (Maxime) Ante oẽs alios populos & nationes. Romani.n. fortitudine & magnitudine animi oẽs gẽtes ſuperarunt, qd̕ exitus docuit, fortiter qppe pugnando maximã orbis partem legibus ſuis parere coegerunt, & Militia dicebatur ars Romana, & agere ac pati fortia, Romanoꝝ erat. in rebus aduerſis animos nunq̃ demittebant, immo ipſi erigebantur, & ad decoꝝ præſtandũ prõptiſſimi erant. Vñ Annibal cum vidiſſet Romanos cæſos apud Thraſymenũ ſeruantes adhuc in morte ferociam, & haſtas tenẽtes & enſes, Quas mortes, inqt, ꝑmit ois dextera ferrum, Armatuſq̃. iacet ſeruãs certamina miles? Hos en, hos obitus noſtræ ſpectate cohortes: Fronte minæ durãt, & ſtãt in vultibus iræ. Et vereor ne q̃ tanta creat indole tellus Magnanimos fœcunda viros, huic fata dicarint Imperium, atque ipſis deuincant cædibus orbẽ. Et Pyrrhus Leuino cõſule ſuperato cũ ſtragẽ recenſeret, videns Romanos aduerſo vulnere & truci vultu ẽt mortuos iacere, ſublatis ad cœlũ manibus dixit, ſe totius orbis dñm eſſe potuiſſe ſi tales ſibi milites contigiſſent. & Silius alloquens Romã poſt pugnã ad Cãnas mœſtam, & quaſi deſperantẽ dicit: Tuq̃. anxia fati Pone pcor lacrymas, & adora vulnera laudes Perpetuas paritura tibi, nã tpe Roma Nullo maior eris, mox ſic labere ſecundis, Vt ſola cladũ tuearis noia fama. (Excellit) Illuſtrior eſt ceteris gentibus. (Animi magnitudine) Animo elato, humanaſq̃. res & oia terribilia deſpiciente. (Declaratur aũt ſtudium) Hoc argõ inquit, oſtenditur Romanos bellica laude claruiſſe, q̃m oẽs fere ſtatuæ quæ fuerant erectæ in præmium virtutis, ſunt i habitu militari. Vñ apparet maxima laude dignos eſſe, q forti animo & magno res agunt præclaras, quia ſtatuæ nõ eriguntur fere niſi illis q bellicam laudẽ meruerint. (Studiũ) Immenſa volũtas bellicæ gloriæ, quã Romani appetebãt tanq̃ ſumma laude veraq̃. digniſſimam, q̃m virorum eſt fortitudo. (Orna-

tu militari) Habitu, q.d. vide quã fuerit in precio gloria bellica, q̃ ex hac fortitudine & magnanimitate ꝓcedit, quod ſtatuæ viri in habitu militari fere oẽs, vt pauci videãt meruiſſe ſtatuas ob aliã virtutẽ præter fortitudinẽ. Eodem accedũt honores inq̃t Ariſt. in Eth. q cum a regibus tũ à ciuitatibꝰ ſunt inſtituti. Togata effigie inq̃t Plin. lib. 34. antiquitus ſtatuæ erigebant. placuere & nudæ, tenẽtes haſtã ab epheboꝝ gymnicis exẽplarib. q̃s achilleas vocant: Græca res eſt nihil velare, at econtra Rom. ac militaris thoracas addere. Cęſ. qdẽ dictator loricatã ſibi dicari ĩ foro ſuo paſſus eſt.

ADDL. THermopolis, Leuctris, Stratoq́.) Stratũ fuit magna vrbs Acarnaniæ: cuius populus multa barbarorum millia fudit, fugauitq́., necnon victoriæ ſignum erexit, de quo agens lib. x. Thucydides dicit, Stratij trophæum ſtatuerunt prœlij cum barbaris geſti. Dicitur auct. Steph. Stratos: & ciuis Stratius. Necnon Stratum, & ciuis Stratio vel Stratius.

FRAN. MAT. INtelligendum eſt aũt, &c.) Ad tertium fontẽ tranſit honeſtatis, q eſt fortitudo, & quẽadmodum officia ab ea deducant oſtẽdit, pulcherrimum aũt videri dicit quod aio magno & q humanas res deſpiciat factũ ſit. fortitudo circa timorẽ & audaciam mediocritas eſt. Fortis nõ timet quæ timẽda non ſunt, cũ vero q̃dã eiuſmodi ſint, vt ea metuere honeſtũ ſit & turpe non metuere veluti infamiã, quam q timet verecundus hr̃, q non timet impudẽs, non circa oẽs timores p defectũ peccatur, ſed circa eos dũtaxat, q excuſari non pñt, eodẽ modo non oia audenda ſunt forti, neq; ſemp. & qualibet cauſa obijcere ſe morti debet. Et proprie fortis eſt, q ea, quę terribilia vñr, & ſunt, ſubit, q a decoꝝ ſit ita facere, & turpe nõ facere, quiq́. nõ ad oẽm mortem, ſed ad honeſtã tñ, vt pro ſalute patriæ, & ad oĩa quæ afferunt, interitus eſt, vt in bello, in quo pulchrũ eſt mori, quod teſtãtur honores à ciuitatibus, & regibus ijs q in bello mortui ſunt, cõſtituti. Cum ſingula quæ agimus ad finẽ terminẽtur. Decori gr̃a fortis ſubit, atq; agit fortitudinis opa, & ſic quæ oportet, & qñ, & vt conuenit, & vbi cõuenit, ſuſtinet, metuit atq; audet. Laudabile eſt igitur res magnas appetere, humiles vero contemnere, in periculis nõ frangi, dolorẽ æquo aio ferre, & gr̃a honeſtæ laudis adipiſcẽdæ, nulla cuiuſuis laboris magnitudine deterreri, hoc q facit, & mirabilẽ in ſe amorẽ excitat multitudinis, & opa eius maxima, ſplendidiſſimaq́. hñr, recte itaq; Cic. ait ſplendidiſſimũ videri, quod aio magno elatoq́; humanaſq́. res deſpiciẽte, factũ ſit. [Splẽdidiſſimũ) Clariſſimũ, & valde honorificũ. [Animo magno) q periculis & ſubitis & improuiſis nõ turbatur, q mortem honeſtã ſubire non veretur, q laboribus nõ frangitur. [Elato) Laudis honeſtæ cupiditate inflãmato, cũ & laboris magnitudinẽ & laudis amplitudinẽ ſibi ꝓponit, & magis ad laudẽ accenditur quã à labore deterret. [Humanaſq́. res deſpiciẽte) vt dolorẽ, inimicitias, paupertatẽ, ægritudines, mortẽ. oẽs n. humanas res vir fortis virtute inferiores ducit. Et quidqd eſt quod neq; ab improbitate neq; ab eo ꝓuenit. [Itaq; in probris &c.) Ex ignauiæ vituperatione ſplẽdidiſſima eſſe quæ magno aio, & elato fiant, oſtendit. Qm̃ q imbelles ſunt, & timidi, ij reprehendi ſolent, poetarum n. in hoies ignauos dicta iactari in illo ſolẽt. [In ꝓbris) In iurgijs vel vituperationibus. Vnde exprobrare verbũ, quod eſt beneficia quæ ingrato cõtuleris, illi cõmemorare. [In promptu) Ac ſi dixiſſet in promptitudine ſiqd tale dici põt, quale eſt quod Ennius cecinit, in iuuenũ Rom. dedecus, q a virgine Clelia vincerẽtur. [Vos etem̃ iuuenes &c.) Ennij verſus eſſe minime ambigendũ. Nam Sex. Põpeius: Salmacis, inq̃t, Nympha cœli, & terræ filia, fertur cauſa fontis Halicarnaſſi aquæ appellãdæ fuiſſe Salmacidi, quã q bibiſſet, vitio impudicitiæ molleſceret ob eã rem, qđ eius aditus anguſtatus parietibus, occaſionẽ largit iuuenibus petulantibus, pueroꝝ puellarũq́. violãdaꝝ, q a nõ pateret effugiũ. Inde Ennius Salmacida ſpolia ſine ſanguine, hæc Põpeius. Ergo Ennij carmẽ eſt quo iuuenes arguit ignauiæ. Qui veluti ſpolijs hoſti detractis, erepta alicui virgini gaudẽt pudicitia, & id agũt qđ maxime ipſis infamiæ, maximoq́. dedecori eſt. Sic itaq; inq̃t fontẽ alloquẽs ò Salmaci tu das ſpolia ſine labore, q fortes, & bene inſtitutos ſolet nutrire aios, & ſanguine, quẽ fortes viri libẽter effundunt. Salmacida ſpolia, vt nõ legamus ſõ nos admonet, q̃ ſic dici minime patiẽ, erit igr̃ Salmaci uocãdi caſus ò Salmaci tu das ſpolia ſine labore & ſanguine. [Vos etem̃ iu.) Sic Ennius accuſat ignauiæ iuuenes Rom. q a Clelia virgine ſuperarentur, q̃ obſes apud Porſenã, q vrbẽ obſidebat, Tyberim ad ſuos fugiẽs tranauit, q̃re ſtatua equeſtris ei poſita eſt in loco viæ ſacræ celeberrimo, põt & ſic fortaſſe legi Salmacidi ſpolia .ſ. da &c. hoc eſt qñ imbellis es ſinito penitꝰ te effœminari, & a Salmacide vinci, atq; ĩ fontẽ deduci, cuius aqs ꝓfuſus, nõ virili tñ ſexu ſed & muliebri ſit. Salmacidis, & Hermaphroditi fabulã lib. 4. ſer. Oui. ſed fõs eſt Halicarnaſſi, q̃ ciuitas erat Cariæ, à Mauſolo rege ꝯdita, apud ædẽ Veneris, & Mercurij, falſa aũt opinione venereo morbo implicare eos, q ex eo biberint putatur, & hæc opinio cur diuulgata ſit ratio hæc eſt. Non. n. qđ molles, & impudici ex ea aqua fiant id põt eſſe, ſed eſt vis fontis, & ptãs ꝑlucida, ſaporq́. egregius. Cũ vero ab Argiuis, & Trœzene deducta colonia, occupato loco, Caras, & Lelegas eieciſſet, de colonis vnus ad eũ fontem, ꝑp bonitatẽ aquæ, q̃ illus cauſa tabernam omnibus copijs inſtruxit, eamq́. exercendo barbaros allectabat, q fugati, & inter ſe congregati latrocinia facientes omnia vaſtabant, ita barbari pellecti in græcoꝝ conſuetudinem, & ſuauitatem, ſua voluntate reducti ſunt, ergo aqua non impudico morbi uitio, ſed humanitatis dulcedine mollitis aĩs barbaroꝝ, eam famam eſt adepta, auct. Victr. de Archit. Str. lib. 14. Salmacis fons neſcio quamobrẽ calũniatus, tanq̃ emolliens eos q inde bibant, hoium .n. mollities vẽ ab aere, vel aqua cauſam trahere, cum ea minime ſint cauſa mollities, ſed diuitiæ, & victus incontinẽtia. [Sine ſudore) Sine certamine. [Contraq́. in laudibus;) Sicut ignauos reprehendimus, ſic ſtrenuos, & fortes pleno ore laudamus, enumerat aũt multa, tũ a græcis, tũ à noſtris fortiter geſta, q clari oratores copioſiore orone extulerũt. [Hinc rhetoꝝ cãpus &c.) Qm̃ oẽs Athenienſiũ oratores, q dicendo aliqd potuerit, pugnã Marathoniã, Salaminã, Platæaꝝ, Thermopylaꝝ, Leuctraꝝ, Stratocliſq́. copioſa, & ſonanti orone deſcripſerit res magno, & elato aio geſtas admirati. [De Marathone,) Darij rex Perſaꝝ claſſem 500. nauium comparauit, eiq́. Datim & Arthaphernẽ ꝓfecit. Quibus peditum 200. mil. equum 10. mil. dedit, ij ad Atticam acceſſerunt, & copias ad Marath. campũ deduxerunt, is abeſt ab oppido mill. paſſ. circiter xo peditum a Lacedæmonijs ſociatum ciuitate auxilium. Domi aũt 10. ꝑtores creauit, q exercitui ꝑeſſent, quoꝝ vnus fuit Milciades dux belli, & auctor, egreſſi cum 10. mil. ciuium, & auxiliarijs Platæenſibus mille, magna alacritate, ac fiducia, pugnã inferunt, & ſubito 100 mil. hoſtiũ ꝓfligarunt, adeoq́. perterruerunt, vt Perſę non caſtra peterent, ſed victi in naues confugerent, auct. Probus Æmil. & Trogus de pugna Marath. loquitur Her. in Erato. [Salamine,) Apud hanc inſulam Xerſis Perſaꝝ regis claſſis mil. & 200 nauiũ longaꝝ, quam 2. mil. onerariaꝝ ſequebantur, à Themiſt. Athenienſium duce ſuperata eſt, & vnius viri prudentia Græcia liberata, Europæq́. ſuccubuit Aſia. Victoria aũt illa Marath. conferri potuit. qm̃ vt apud Marath. parua manu militũ ingẽtes Darij copiæ ꝓfligatæ ſunt, ſic apud Sal. paruo nauiũ numero maxima poſt hoium memoriã, claſſis deuicta, eſt ꝓxima Atticæ inſula eſt Salamis ſta. 70. vel 80. in longum porrecta, & ad auſtrũ obuerſa. [Platæis) Bœotiæ vrbs fuit Platæ, apud quã Mardonius Satrapes Xerxis regis, & gener, natione Medus, & manu fortis, & conſilijs plenus, a Pauſania, & Ariſtide Lacedæmoniorũ ducib. cum 200. millib. peditũ, & 20 millib. equitum, ſuperatus cum paucis aufugit. [Thermopylis,) Ad exitũ Oetæ montis Thermopylæ ſunt, & ad erũpentem Peneũ, de qbus cũ alij, tũ Herodotus multa, illic Oetæ cacumẽ attollitur, & in rupes acutas, ꝑruptas, præcipiteſq́. finitur, paruumq́. & anguſtũ viatoribus, à litore Locyon petẽtibus, & ex Theſſalia venientibus derelinqt tranſitũ, pylas. i. portas & anguſtias uocatõ, atq; Thermopylas, qm̃ ꝓpe ſunt thermæ hoc eſt aquæ calidæ, Herculi cõſecratæ, has anguſtias Leonidas Spartanorũ rex, cũ 4. millib. armatorũ occupauit, ut Xerxi, q decies centena milia militũ ducebat tranſitũ negaret. Quatuor dieb. contra tot hoſtium copias pugnatum à paucis eſt, cumq́. à 20. millib. hoſtium ſummũ montis cacumẽ teneri Leonidæ nũciatũ eſſet, ſocios dimiſit. Soli Lacedæmonij remãſere, fuere aũt oino ſexcenti, ij caſtra 500. millium cũ rege ſuo irrupetunt, ꝑliũ à principio noctis in maiorẽ diei partẽ ꝓtraxerunt, & oẽs tandẽ, cũ multas cædes edidiſſent, non victi, ſed vincendo fatigati inter ingentes ſtratorũ hoſtium cateruas occiderunt. [Leuctris) Leuctra in Bœotia ſunt vicina Platæis, & Theſpijs, hoc in loco ingẽti prœlio ſupata ſunt ab Epaminõda Thebanorũ duce Lacedæmonij, & nõ ſolũ Thebæ ab interitu retractæ, ſed vniuerſa Græcia in libertatẽ vẽdicata eſt, ipſi aũt Lacedæmonij Græciæ principatũ quẽ adepti fuerãt, amiſerũt, & recupare poſtea nunq̃ potuerũt. [Stratocle:) Amiſſa claſſe & exercitu Athenienſes, atq; à Lacedæmonij obſeſſi, cũ longã famẽ tolerare nõ poſſent, pacẽ petierũt, q̃ ſub certis ꝯdõnibus data eſt, ijdẽ 30. rectores reip. ſuæ cõſtituerunt, q tyranni facti ſunt, cũ ijs cõmiſſum eſt ꝑlium, & deſerti, ſuis fugientibus, oẽs à Stratocle ſunt capti, ſed nõ multo poſt ſuis redeuntibus oẽs liberati. [Hinc Decij.) Pr, & filius, q ꝓ victoria & ſalute exercitus ſe deuouerũt. pr̃ conſul cũ T. Manlio Torquato bello Latino. Filius Q. Fabij collega bello Gallico, auct. Liu. lib. 8. & 10. ab V. C. illic deuotionis ritũ, & verba inuenies. [Hinc Cn. & P. Scipiones,) Secũdo bello Pun. Cn. & P. Scipiones

fratres in Hiſpaniā miſſi Aſdrubalē vicerūt, & Hiſpaniam ſuā fecerūt,multa & pclara cōtra Carthaginēſes facinora geſſerūt.Sed triſtē tandē exitū tulerunt à Magone Carthaginenſiū duce,cum totis ꝓpe exercitibus cæſi,anno 8. poſtq̃ in Hiſpaniā venerant. (Hinc M.Marcellus)Hic durē galloꝝ Brīomatū ſingulari certamine ſupauit, & Syracuſas, expugnauit,q nque cōſulatus geſſit, ꝑtor Annibalis exercitū ad Nolā, vbi obſidebatur facta eruptione ꝑlio fuit,primusq. oium,tot cladibus feſſis Romanis,meliorē ſpem belli dedit. inſidijs tandem Annibalis circūuentus interijt. (ipſe P. R.) Quo nullus vnq̃ bellicoſior,& tolerantior laboris, gloriæq. cupidior fuit. Declaratur aūt &c. Quantum Romanis rei bellicæ ſtudiū fuerit. in quo præcipue animi magnitudo oſtēditur, ſtatuis dicit declarari, q̃ apud eos ferme oēs habitu fuerūt militari: id etiam nunc ſtudioſis antiquitatis licet cognoſcere.

ASCEN. INtelligendū eſt aūt &c. Poſtq̃ de duobus prioribus fontib' offōꝝ determinauit .ſ. de prudentia & iuſtitia, incipit auctor determinare de tertio fonte.ſ. fortitudine & magnanimitate.Eſt aūt ordo. Aūt,pro ſed,intelligēdū eſt.i.ſcire & intelligere oportet,cum.ſ.ita ſit,qđ ſint quatuor gūa cauſaꝝ,ex qbus honeſtas & offm̄ manaret .i. effluerēt & orirētur, ſint ꝓpoſita in diuiſione.ſ.honeſti ſupra poſita,illud ſup.videri ſplēdidiſſimū,qđ ſcm̄ ſit aio magno & elato,q; , pro &,deſpiciēte.i. vilipendēte res humanas.Itaque.i.ēt ideo in prōptu eſt.i.parabile eſt, & facile inuētu maxime ſi in ꝓbris .i. vituperijs & exprobrationibus pōt dici tale qd,quale.ſ.ſeqtur qđ ex Ennio ſumptū eſt. Vos iuuenes geritis aios muliebres.i.effœminatos,& molles. illaq. virgo .i. fœmella iuuenis gerit ſup.aium viri,& ita vtrique puertūt offm̄. Et ſi qd ſup.eſt eiuſmodi quale.ſ.eſt hoc Salmaci &c. Ordo eſt: Tu das ſpolia Salmaci .i. illi fonti eminenti in Caria ſine ſanguine. & ſudore,hoc eſt tu ſinis te ab illo fonte q viros in ſemiuiros verrit,vinci ſine luctamine,& ita eſſet datiui caſus ſine cremēto,nec obſtat quātitas ſyllabæ vltimæ,q̃a ſępe corripitur ēt in datiuo,vt apud Stat.in Ach.,Palladi littoreæ celebrabat ſcyros honorē Forte die. Fœcundior tñ & approbatior eſt ſnīa,vt ſit vocatiui caſus hoc ordine, O Salmaci.i.ō tu mollis vt Salmacis nympha,tu das ſpolia.i.ſinis te ſpoliari ſine ſanguine,& ſudore.i.ſine reluctamine.Cōtra.i.&cōtra.i.ecōtrario ſicut molles & muliebres reꝑhēdimus ita nos laudam' quaſi pleno ore.i. ſine fortitudine de reprehēſione formare verba neſcio quō.i.qualiter ſup.id contingat ex q̃. ſunt geſta magno,& elato aio fortiter & excellēter,hinc.i.ex hac re,& cāpus.i.ampla & capax materia rheroꝝ .i. eoꝝ q declamationes ꝓponūt. De Marathone cāpo.ſ.in quo Athenīēſes contra Xeraē fortiter pugnarūt,de Salamina inſula .ſ. in qua ijdē eundē vicerūt. De Platæis oppido Bœotiæ vbi Pauſanias & Ariſtides vicerūt eundē Xerxē regē Perſaꝝ. De Thermupylis loco in anguſtijs Theſſaliæ,vbi Lacedæmonij à Perſis occiſi ſunt. De Leuctris oppido Bœotiæ,vbi Epaminōdas Thebanus Lacedæmonios vicit.De Stratocle illo Athenīēſ duce fortiter pugnare ſolito.Hic, ex hac re,q̃a magnanimi laudari cōſueuerūt,Decij ſup. excellūt magnitudine ai, q̃a duo Decij pr̄ & filius diuerſis ꝑlijs, & tpibus ꝓ ſalute exercitus & p ꝯñs totius reip. Romanoꝝ ſe deuouerūt .i.cū voto addixerūt morti.Hinc Cn. & P.Scipiones quoꝝ alter Carthaginē tributariā fecit,alter deleuit ſup.excellūt &c. Hinc M.Marcellus,q tertia opima ſpolia Ioui Feretrio retulit. Hinc ſup.inumerabiles alij & maxime ipſe P. R. Aūt,pro ſed,ſtudium bellicæ gloriæ.i.vehemēs ai applicatio declaratur i Romanis qđ .i.q̃a nos uidemus quā i.ēt ſtatuas io publico.ſ.egregijs uiris erectas,fere.i.q̃ſi ornatu militari.i.quo milites ornari ſolēt & debēt.

DOCT. interpr. SAlmacida ſpolia) Metaphora à Salmaci fonte,de quo Oui. Met. 4 Reliquas hiſtorias require ex Iuſtino. (Leuctris,) Sabellicus legit, Leuctris, Stratuq.. Nam Stratos vrbs eſt, de cuius geſtis rebus Thucydides lib.2.ſcr. Stratocles vero dux Athenienſis ad Chæroneam, de quo Aeſchines κατὰ κτησιφῶντος. Cetera nomina ſunt locorum inſignium,non ducum.

ARGVMENTVM.

Fortitudinem ſi ab honeſtate recedat, nomen ſuum amittere.

SED ea animi elatio,quæ cernitur in periculis,& laboribus,ſi iuſtitia vacat,pugnatq. non pro ſalute communi, ſed ꝓ ſuis commodis, in vitio eſt. non enim modo id virtutis non eſt,ſed potius immanitatis,omnem humanitatem repellentis. itaque probe definitur à Stoicis fortitudo,cum eam virtutē eſſe dicunt propugnantem pro æquitate. quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam cōſecutus eſt,inſidijs, & malitia laudem eſt adeptus. nihil .n. honeſtum eſſe poteſt,quod iuſtitia vacat. præclarum igitur Platonis illud: Non ſolū; inquit,ſcientia,quę eſt remota à iuſtitia,calliditas potius, quàm ſapientia,eſt appellanda; verum etiam animus paratus ad periculum,ſi ſua cupiditate, non vtilitate cōi impellitur,audaciæ potius nomen habeat, quam fortitudinis. Itaque viros fortes, & magnanimos, eoſdem bonos, & ſimplices,veritatis amicos, minimeq. fallaces eſſe volumus. q̃ ſunt ex media laude iuſtitiæ. Sed illud odioſum eſt,ꝙ in hac elatione,& magnitudine animi facillime pertinacia,& nimia cupiditas principatus innaſcitur. vt .n. apud Platonem eſt, oēm morem Lacedæmoniorum inflāmatum eſt cupiditate vincendi: ſic, vt quiſque animi magnitudine maxime excellit,ita maxime vult princeps omnium eſſe, vel potius ſolus eſſe. difficile aūt eſt, cum ꝑſtare omnibus concupieris,ſeruare ęquitatem,q̃ eſt iuſtitiæ maxime ꝓpria. ex quo fit,vt neque diſceptatione vinci ſe,nec vllo publico,ac legitimo iure patiātur. exiſtūtq; in rep. plerūque largitores,& factioſi, vt opes q̄ maximas conſequātur,& ſint ui potius ſuperiores,q̄ iuſtitia pares. ſed quo difficilius,hoc pclarius. nullum .n. eſt tps, quod iuſtitia vacare debeat fortes igitur,& magnanimi ſunt habendi,non qui faciunt,ſed qui propulſant iniuriam. vera aūt,& ſapiens animi magnitudo honeſtum illud, qđ maxime natura ſequitur,in factis poſitum, non in gloria iudicat,principemq. ſe eſſe mauult,q̄ videri. etenim qui ex errore imperitæ multitudinis pendet,hic in magnis viris nō eſt hñdus. Facillime aūt ad res iniuſtas īpellit,vt qſq; eſt altiſſimo aīo, & gloriæ cupido. q locus eſt ſane lubricus,qđ vix inuenitur,qui laboribus ſuſceptis, periculiſq. additis,nō quaſi mercedē rerū geſtarū deſideret gloriam.

SED ea animi elatio,)Poſita fortitudinis cōmendatione, ponit eam animi elationem,quæ in vitio eſt, nec pōt dici vera fortitudo, ſed q̃ēa audacia & immanitas. Vñ opus eſt fortem hr̄e alias virtutes. (Animi elatio,) Magnanimitas in periculis ſubeūdis & laboribus. [Si vacat,)Si eſt ſine iuſtitia. (Nō ꝓ cōi ſalute,)Ad vtilitatē reip. ſed ꝓ priuatis vtilitatibus,vt fecit Cæſ. cui adimit fortitudinis laudē, qm̄ nō ad cōem utilitatē, ſed ad ſuā fuit fortis & magnanimus.(In vitio eſt.)Nō meretur laudē veræ fortitudinis,ſed vitio aſcribitur nō virtuti,qm̄ eſt contra iuſtitiā. Fortitudo,inqt Amb.eſt velut excelſior ceteris,ſed nunq̃ incōmitata virtus.(Non.n.)Probat id,qđ dixit.[Id) Pugnare ꝓ ſuis cōmodis,vt fecerat Cæſ. [Non eſt virtutis) Nō pertinet ad virtutē.(Immanitatis,)Feritatis & ſæuitię.Nā ruit in vetitū aius elatus,ſi nō habet alias virtutes,& maxime iuſtitiā, & ut oſtēdat veꝝ id eſſe qđ dixit, affert diffōnem Stoicorum de ipſa fortitudine. ipſa .n. diffō declarat quę uis verbo ſubijciatur. Ideo Ariſt.vt dictum eſt 1. Moral. dicit enitendum eſt aūt ſingula ꝑtractare, vt ſuapte natura percipi poſſint, & adhibenda eſt diligētia vt bene diffiniantur: nam magnam ad ea q̃ ſequuntur afferunt opem. principium.n.pluſq̃ dimidium totius eſſe vr̄,& eorum quæ quęruntur per ipſum fieri manifeſta (Repellentis.)Reijcientis & ab omni humanitate alienę.(Itaque) Igitur cum ita ſit ut animi elatio, quæ pro ſuis cōmodis pugnat, ſit potius immanitas quā virtus.(Probe)Recte & bene. (Definitur) Præſcribitur & declaratur,qd ſit proprie fortitudo,ſic ēt ab alijs philoſophis diffinitur. [Fortitudo,)Eſt conſeruatio ſtabilis iudicij in his rebus,q̃ formidoloſæ vīr ſubeundis & repellēdis, & fortitudo eſt reꝝ ꝑferendaꝝ ſcientia,vel affectio animi in patiendo, ſummæ legi parens ſine timore.Stoici dicebāt fortitudinē eſſe uirtutē pugnantē ꝓ æquitate. Vñ nemo dicendus eſt fortis,q malitia & inſidijs gloriā adeptus vr̄, Nec pōt dici fortis qui iniuſte vincit,cum ipſa

forti

fortitudo pugnet ꝓ iuſtitia, ſine qua nihil poteſt eſſe honeſtũ, & probat Cic. ſententiam ſuam auctoritate Plato. q ſcripſit in epitaphio aium paratum ad pericola potius pro ſua vtilitate, quam cõi, audacẽ eſſe appellandũ & non fortem. & ſic innuitur ipſa exuperatio, de qua dictũ eſt. Qm̃ nulla eſt virtus quæ non habeat æmulam & falſam ſui imaginẽ, vt auctor eſt Plato in dialogo, q inſcribitur Gorgias. Audatia .n. eſt falſa imago fortitudinis, nã audax vr̃ fortis, ſed non eſt, & adulatores vñr oratores, cũ conãtur ꝑſuadere. & ſic in oĩbus artibus & virtutibus, q̃ ſunt mediocritates inter plus & minus. vnde dicit Seneca, Eris magnanimus, ſi pericula nõ appetas vt temerarius, nec formides vt timidus. Nã nihil timidũ facit aium, niſi reprehenſibilis vitæ cõſcientia. Mẽſura ergo magnanimitas eſt, nec timidũ eſſe nec audacẽ. Ariſt. in tertio Moraliũ, ponit quinq; gñа hoĩum, qui vñr eſſe fortes, cũ non ſint, ſed hñt quandã falſam fortitudinis imaginẽ. Vere .n. fortis ſpõte ſubit pericola, & certo cõſilio ꝑꝑ ipſam .ſ. honeſtatẽ pugnat pro ſalute cõi. Hi, q aut metu reprehenſioois, aut verberibus, aut voce incitati, aut ira, aut ignoratione periculorum ducti pugnant, fortes non ſunt. Lege Ariſt. q de his rebus agit diffuſius. (Igitur) Cum talis debeat eſſe fortis, & talis ſit fortitudinis diffinitio. (Præclarũ illud) Sentẽtia illa, illuſtris & laude digna. (Calliditas) Verſutia. (Animus) Fortis & elatus q pericula nõ curat, omniaq. ſpernit. (Paratus ad periculum) q facile contẽnit pericula & mortẽ. (Audaciæ) Qm̃ audax eſt ſimulator. (Fortitudinis) Non fortis, vt dictum eſt. Fortitudo ſine iuſtitia, iniquitatis materia eſt, inqt Ambroſius, quo .n. validior eſt, eo erit promptior vt inferiorem opprimat. (Sua cupiditate) Sui cõmodi cauſa. Verba Platonis in epitaphio hæc ſunt, oportet vos verborum noſtroꝝ memores ſiquid aliud exercetis cum virtute exercere, ſcientes abſq; virtute actus oẽs poſſeſſionesq. turpes eſſe ac malas, diuitiæ nanq; ſplendorẽ afferunt nullũ, eas cũ ignauia poſſidenti, neque .n. ſibi hic ſed alteri parat, poſſidetq. diuitias, neq. forma corporis atque robur timido ac paruo, cum inſunt, decorem ꝓſtant, præterea ſcientia quęuis remota iuſtitia, aliaq. virtute, non ſapiẽtia ſed calliditas eſſe vr̃, quapꝑ omni ſtudio, diligentiaq contendit, vt nos & maiores noſtros virtutis gloria ſuperetis. Itaqoe cõcludit viros fortes & magnanimos debere eſſe bonos & ſimplicis veritatis amicos, quod eſſe non poteſt, niſi quis ſit iuſtus, qm̃ à iuſtitia vt dictum eſt boni viri nominantur. (Simplicis) Puræ non fallacis, ſed ſine aliqua ſimulatione. (Quæ) Vt aliquis ſimplex minime fallax & bonus, ob hæc aliqui iuſtitiæ laudẽ merentũ quia boni ſunt & veri. Iuſtus .n. nunq̃ mentitur, nunq̃ decipit, q̃ ſi vir fortis non habet, fortitudinis nomen & laudem non meretur. quæ vt diffinitur à Stoicis pugnat pro æquitate. (Sed illud odioſum) Queritur Cic. quod in forti animo, & magno facillime innaſcatur q̃dã ꝑtinatia & cupiditas, vt velit eſſe primus, vt de Cęſare dici poterat. cuius eminens aius nunq̃ quieuit, donec ad ſummum gradum cum alioꝝ iniuria aſcendit. Vnde fortis appellandus non eſt, qm̃ iuſtitia vacabat. (Odioſum) Moleſtum & ægre ferendũ. (Pertinacia) Eſt conatus animi ad rem, quã iure aſſequi nõ debemus. Varro ait, In quo nõ debet pertendi, & pertẽdit, pertinacia eſt. Fortis igitur aius & magnus ſine iuſtitia pertẽdit ad ea q̃ non debet, cupitq. illicita. Plat. vt repetit Plut. in vita Coriolani, ſociã fortitudinis ꝑtinaciã appellabat. (Principatus) Vt primũ locũ in ciuitate obtineat, & ꝓbat hoc auctoritate Platonis. qui ſcripſit oẽ inſtitutum Lacedæmoniorum eſſe vt ipſi vincerent, ſic illi qui magnitudine animi excellunt, volunt eſſe principes, niſi à iuſtitia contineantur. Plato io eo dialogo qui Laches de fortitudine inſcribitur ſic ait, Lacedęmonijs nil aliud curę eſt in oĩ vita quam ita ſe in omnibus præparare, vt bello ceteros oẽs ſuperent. Nã Lacedæmonij fortiſſimi fuerũt, dum Lycurgi leges viguere, de quibus Cic. ait in ſecunda diſputatione Tuſculana. Leges Lycurgi laboribus erudiunt iuuentutẽ venando, currẽdo, eſuriendo, ſitiendo, algendo, æſtuando. Spartæ vero pueri ad arã (& intellige tu lector ad aram Dianæ, ut auct. eſt Plut.) ſic verberibus accipiuntur, vt multis è viſceribus ſanguis exeat, nõnunq̃ ẽt aia, vt cum ibi eſſem audiebam, ad vocem quoꝝ non modo oemo non exclamauit vnq̃, ſed ne ingemuit quidẽ. & paullo poſt dixit, Itaque illi qm Græciæ formam rerumpub. dederunt, corpora iuuenũ formari labore voluerunt, qđ Spartiatæ ẽt io fœminas tranſtulerunt, q̃ ceteris in vrbibus molliſſimo cultu parietũ vmbris occultantur, illi aũt voluerunt nihil horum ſimile eſſe apud Lacænas virgines, qbus magis palæſtra, ſol, puluis, labor, militia i ſtudio eſt quã fertilitas barbara. Lacedęmonij ſuos infantes frigida fouebãt aqua, vt eſſent robuſtiores, & Lacenæ mulieres cum tibus filijs ad bellũ, porrigebant clypeũ dicentes, aut cũ hoc aut ſuꝑ hunc .i. aut redi uictor cũ hoc clypeo, aut ſuꝑ hunc mortuus referaris & quædam mulier cum audiuiſſet filium in pugna cecidiſſe, dixit, Idcirco eũ genueram, vt eſſet is qui pro patria non dubitaret occũbere. Lacedæmonij, inquit, & Sen. Liberoꝝ experiũtur indolẽ verberibus admotis, ipſi illos patres adhortantur, ut ictus flagelloꝝ fortiter ꝑferant, & laceros ac ſemianimes rogant ꝑſeuerãter vulnera ꝓbere vulneribus, huius diaſtagellationis, ſic .n. appellat Plut. in Apophtheg. meminit Papin. in Theb. dicens, Laudataq. verbera matri. (Orũ morem) Diſciplinam, educationis conſuetudinem. & inſtitutũ in exercendis iuuenibus. (Inflãmatum) Accenſum ad cupiditatẽ victoriæ, qm̃ illa educatio in laboribus, docebat ipſos vincere, & pati fortiter oĩa q̃ accidere pñt. (Difficile aũt eſt) Oſtendit ꝙ malum oriatur ex nimio appetitu principatus, deſeritur .n. iuſtitia, ſine qua boni viri eſſe non pñt. (Æquitatem) Æquo, pari iure uiuere cum alijs, & nemini inferre iniuriam, vt vult ipſa iuſtitia. (Concupiueris) Optaueris contra rõnem. Vnde concupiſcentia, quæ eſt de his q̃ ſunt contra æqtatem & rõnem. (Præſtare alijs) Antecellere & velle primum locum hr̃e, & primas partes in ciuitate, non ſeruatur æquitas, q̃ ꝓpria eſt ipſius iuſtitiæ. (Ex quo) ꝑꝑ hoc quia volunt alijs ꝓſtare, & principes eſſe inter ſuos ciues, nec verentur facere cuipiã iniuriam, & ẽt patriæ. (Vinci ſe) Ab illis .ſ. interecedentibus & contra ſentientibus. (Diſceptatione) Verbis & rõnibus. (Publico) Publice inſtituto per ciues, & ſic intelligitur ius non ſcriptum, qđ vſus comprobauit. Nam diuturni mores, vt inquit Iuſtitia conſenſu gentium comprobati legem imitantur, hoc ius manauit à Lacedæmonijs, qm̃ Lacedæmonij atque Cretẽſes, ut auct. eſt Ioſ. lib. s. de antiquitate Iud. non verbis, ſed re atque conſuetudine ſuos inſtituebant, Athenienſes aũt & ceteri pene Græci oẽs, quæ facienda eſſent, vel non, legibus iubebant, re aũt atque opera ad conſuetudioẽ bene viuendi rem ducere hoies neglexerunt. (Legitimo) Quod eſt ſcriptũ & mandatum legibus. Nam ius ſcriptũ vt dixi eſt lex, plebiſcita, ſenatuſconſulta, principum placita, magiſtratuum edicta, & rñſa prudentũ. Et hoc ius manauit ab Athenienſibus. Illi, inqt Cic. q talia concupiſcunt, nõ vincuntur publicis moribus ciuitatis aut legibus, ſed oĩa ad libidinẽ faciũt, vt alijs ꝓſſent quemadmodũ fecit Cæſ q oĩa iura diuina & humana violauit, vt ſolus eſſet q alijs imperaret. Vñ ab ęquitate diſceſſit, quo nil ab optimo ciue debet eſſe alienius. Cæſar ẽt anteq̃ reꝝ potitus eſſet, leges violabat, & publicos mores & inſtituta Rom. erat .n. lex & rõe inſtitutum, vt triumphum petiturus eſſet extra mœnia, & ꝙ quia conſulatum petere non poſſet niſi pñs comitijs intereſſet, Cæſar triumpho acto de Gallis qm̃ dies comitioꝝ inſtabat vt vtrunque aſſequeretur petijt ut ſibi abſenti petere cõſulatum liceret, & quod ſui abſentis ratio in comitijs hrẽtur, qđ erat contra publicum ius & legitimum, ſed cum negaretur, triũphum omiſit, ne conſulatu excluderetur. In ipſo ẽt cõſulatu multa populo gratificatus eſt, q̃ erant cõtra publicos mores vrbis & leges. (Exiſtunt) Præter ea quæ dicta ſunt emergunt in ipſa rep. factioſi & largitores, quoꝝ oẽ ſtudium eſt, ut fauore populi ſuperiores ſint, vt fecit Cæſ. qui ẽt campum Stellatem vectigalem & maioribus conſecratum diuiſit, qbus uoluit, & multis varijsq. largitionibus vſus eſt, vt ad id quod cupiebat, aliqñ ꝑueniret. (Largitores) Largitio eſt in malam partem ad captãdos fauores, corrumpendaq. ſuffragia, qua Cæſ. ſine aliqua ſupputatione pecuniaꝝ uſus eſt. (Factioſi) Factio eſt diuiſio ciuiũ in diuerſa ſtudia. cum aliqui in ciuitate principes fieri conantur, inter quos æmulatio eſt, qui & factioſi dñr, cum quiſque per fas & nefas ad ſuam voluntatem alios allicit, & clientelas ſibi comparat. Hæc omnia à magno aio procedunt, ſed à iuſtitia alieno. Vnde cauendum eſt ne ab illa diſcedatur, quod ferinũ eſt atque immane. Scipio apud Cic. in 3. de rep. conſenſum iniuſtorum ciuiũ appellat factionẽ. Factio, ait Non. eſt malorum hominum cõſenſus. (Vt opes quã maximas) Summam potentiam & principatum. (Vi) Violentia & cum iniuria aliorum potius, quam æquo & bono iure viuere cum ciuibus. (Sed quo difficilius) Occurrit tacitæ obiectioni. potuiſſet .n. dici, difficile eſt cohibere imperũ aĩ elati & magna appetentis, qui paratus eſt magis ad opes ꝓfidas & principatum, quam ad æquitatem atque iuſtitiam. Ideo dicit ꝑꝑ hoc eſſe præclarum viro forti ſeruare æquitatem, qm̃ eſt difficile, circa quod ipſa virtus verſatur. Socr. apud Plat. in dialogo qui inſcribitur Gorgias dicit, Quare feliciores certe ſunt priuati pricipibus, nec tñ prohibet aliquid, bonum virum principem eſſe, ſed cũ arduũ atque difficile ſit in magna peccandi licentia ſeipſm cõtinere, magna laude dignum eſt, pauci tñ inueniũtur. & in 1. de Leg. ſic ait, Primam & optimam diro eſſe victoriam, vt ſeipſum quis vincat Turpiſſimũ vero qddam & peſſimum, vt à ſeipſo vincatur. (Sed quo) Quãto eſt difficilius ſeruare æqtatem & eſſe fortẽ, ipſamq.

fortitudinem adeptum eſſe. [Hoc) .i. tanto eſt præclarius ipſam virtutem attigiſſe, tandem el. aio ad iniuſtitiam impellente, qm̃ virtus verſatur circa diffi. .i. cuius radices amaræ ſunt, fructus aũt ſuauiſſimi, & habere habitum virtutis difficillimum eſt, & potiſſimum veræ fortitudinis, qm̃ elatus aius vix pōt iniuria abſtinere. Et Ouid. dicit virtutem tendere in ardua, & circa difficilia verſari. Vñ domus virtutis fingitur in loco arduo & acceſſu difficili, ſed quo fortunæ aſpirare non liceat, cum .n. eo ventũ foreis, ſecuri erimus, & fortunæ gladios temeritatemq́. ridere poterimus, ad oia quæcunque acciderint parati. Heſiod. dicit: Quam facile innumeras vitioꝝ amplectimur artes, Haud ꝓcul illa habitant, breuis eſt via, qua ſit eundum. Eſt via virtutis contraria, ſudor anhelus, Hanc ſequitur, q ſe ſcopuloſis ardua cliuis In longum prorũpet iter, riget aſpera primo Ingreſſu, leuis eſt poſtq̃ alta cacumina tanges. Enitendum eſt igitur, vt virtutem aſſequamur, qua nil ꝑſtantius nilq́. optabilius hoi eſſe pōt, illa .n. ſimiles deo nos reddit, & ad illam cœleſtẽ patriam reducit, q̃ hoim finis vltimus eſt. Inter bonos viros, inqt Sen. ad deũ amicitia eſt conciliante virtute. Vt igitur finem nr̃m conſequamur, virtutes colendæ ſunt. & ſic viuendum, vt de ꝓterita vita gloriari poſſimus, & tãdẽ in deo quieſcere, qđ optimo cuique contingit. Et ait Cic. Nullum eſſe tps qđ iuſtitia vacare debeat. i. nullam eſſe tpis conditionem & nullam partem officij, qua qs debeat à iuſtitia diſcedere, eiuſq́. præſcripto ẽt ſi oia optata conſequi poſſet, quę tñ ab æquitate ſeiuncta ſint, qm̃ nihil eſt vtile, quod non eſt iuſtũ. [Fortes igitur) Concludit docens, q ſint ꝓprie appellãdi fortes & magnanimi. [Sed ꝓpulſant) Neque in ferẽda ſed ꝓpulſanda iniuria lex virtutis eſt, q .n. nõ repellit à ſocio iniuriam ſi pōt, tam eſt in vitio, quam ille qui infert. Non igitur in viribus corporis, inqt Ambr. & lacertis tm̃modo fortitudinis gloria eſt, ſed magis in virtute animi. Cauere magis debes, inqt Plat. ne lædas quam ne lædaris, oẽs .n. ſtudere debent non vt boni videantur, ſed vt palã & in occulto boni ſint. [Vera aũt) Nunc dicit qđ ſit proprium ipſius magnanimi prudentis. [Et ſapiens) Prudens q cognoſcit qđ optimum ſit, & eſt cum virtute, qm̃ aliter diceretur q̃dam ſupbia & immanitas. [Illud honeſtum) Virtutis laudẽ. [Sequitur natura) Qm̃ vt ſupradictum eſt, natura abhorret à turpitudine, & honeſtũ ſequitur & appetit, deditq́. ſemina & igniculos, quibus ad illud ꝑuenire poſſet. Maiore igitur aio fructus honeſtatis reponitur in factis quã in gloria, aut fama populari debemus honeſta facere, non pp hoc vt laudemur, ſed q a honeſtum eſt ita facere. Laus & gloria ſequuntur ẽt ſi non appetantur. Nunc de magnanimitate dicendum eſt. locus .n. expoſcit, vt hæc oia melius intelligãtur, & plana ſint oibus. Magnanimitas verſatur circa magnos honores, ut ipſum nomen declarat. Magnanimus eſt is qui ſe putat dignum magnis honoribus cum ſit ſtudioſus, q a hoc conuenit ei rõne virtutis, cui non pñt ſatis digna ꝑmia dari, q̃ maxima meretur, qui ꝓ dignitate id non facit, ſtolidus eſt, & data vna virtute moꝝ, datur prudentia, q̃ exterminat oẽm ſtoliditatem. Qui paruam habet ꝑfectionem paruaq́. meretur, & his dignum ſe putat, modeſtus eſt, at non magnanimus. Ille aũt q eſt indignus, & magnis honoribus ſe dignum putat, exuperat, & eſt in vitio. exuperat aut ſeipſum, at nõ magnanimum, diciturq́. græce χαῦνος, inhians & vaſtus latine. Puſillanimus aũt deficit, qm̃ cum habeat virtutes, non exiſtimat ſe magnis honoribus dignum, & eſt deterior illo qui exuperat, quãuis in ipſo ſit virtus, & magnanimus, eſt vir optimus q a eſt optimis dignus, vt ſunt honores, q deo tribuuntur. Melior maiora ſemꝑ meretur, & optimus maxima. Ergo vir magnanimus ex ꝑmio bonus cognoſcitur, quia oia paruipendit. Nam & nihil magnum vr̃, & habet ſupremum cuiuſq; virtutis. Ideo difficile eſt eſſe magnanimum, quia difficile eſt aſſeq virtutes pp iniſtam voluptatem, & nullo modo fugit aliquo timore ductus, nec facit iniuriam, nec timet infamiam iniuria ẽ ſtam conſcius ſuæ bonitatis, & non dolet cum nõ honoratur, nec multa aggreditur, cui nihil magnum vr̃. honor eſt præmium virtutis, & bonis oibus tribuitur, vt ſunt magnanimi, & ipſa magnitudo animi eſt tanq̃ ornamentum oium virtutum: nam ipſas efficit maiores. Magnanimus .n. ornat virtutes, puſillanimus autẽ imminuit, qui putat ſe indignum, cum habeat virtutes. Et magnanimus honoribus, qui magni ſunt, & à ſtudioſis hominibus offeruntur modeſte lætatur, tanquam adeptus honores virtuti ſuæ accõmodatos vel minores, nam cumulatæ virtuti nullus honor ſatis dignus hr̃i pōt, ſed honores ab imperita multitudine oblatos ſpernit, cũ illis dignus non ſit, ſed maioribus. imperiti .n. non iudicant, nec id faciunt rõne virtutis, & cũ magnanimus in periculo verſatur, vitæ non parcit ſuæ, & putat non eſſe viuendũ, niſi cum gloria & decoro. Magnanimitati puſillanimitas opponitur magis quã inhiatio ad oẽs honores, quia plures ſunt puſillanimi, & illud eſt maius malum, quod eſt magis cõe. eſt ẽt talis ipſe magnanimus, inquit Ariſt. vt magis res pulchras & ſine fructu, quã vtiles poſſideat. Nam res ſine fructu oſtendit poſſeſſorẽ eſſe opulentũ, & indicat quandã ſufficientiam. magnanimi ẽt eſt inter magnos magnum ſe oſtendere, inter humiles aũt & infimæ fortunæ hoies mediocrem & affabilẽ. Tales .n. ſuperare, magnanimo, q circa magna verſari debet, indecoꝝ eſt, vñ vituperantur illi, q cum ſint inter imperitã multitudinẽ, philoſophantur, & docti volunt videri, inter doctos aũt obmuteſcunt. Et magnanimi eſt aut amare, aut odiſſe palã, & veritatẽ dicere, & loqui palã, & agere. Ipſe .n. magnanimus contẽptor eſſe vr̃, & vera loquitur pp virtutem quam habet, quæ veritas eſt, & ipſe nunq̃ faceret cõtra ſuam naturam. Nec nõ ipſius magnanimi inceſſus debet eſſe tardus, & vox grauis, & compoſite loq, non .n. properat is quis nihil exiſtimat magnum, talis eſt ipſe magnanimus. [Nõ in gloria) .i. non putat eſſe honeſtũ q a laudetur ab imperita multitudine, & q a glorioſum videatur laudari ab alijs, ſed q a naturaliter eſt honeſtum dum ſit. plures ſunt, qui potius volunt videri boni & nõ eſſe, quam eſſe & non videri. Vir aũt magnanimus & factis honeſtatem cupit, non ex opinione hoim & laudatione populari. [In factis) In rebus q̃ fiunt cũ virtute, quã amamus & expetimus pp ſe, non pp gloriam & hoium exiſtimationem. [Principẽ) Primũ .i. vult potius laudanda facere, & non laudari, quam factoꝝ (quãuis mereatur) laudationes accipere. nã in factis nõ in gloria putat eſſe illud honeſtum, ad qđ natura impellimur. Plato in 2. de rep. dicit, Non ut uideatur iuſtus, generoſus vir iuſtitiam colit, ſi .n. quia iuſtus uideatur honores quiſpiam adipiſcitur, incertum ſit verum pp virtutem, iuſtitiam ſequatur, an pp honores. Vnde dicit Plin. Gloria ſequi, non appeti debet, & probat hoc Cic. dicens, Nã qui laudari vult ab imperita multitudine, nõ eſt hñdus magnanimus, & ſapientem ex inſipientium laude pendere turpiſſimum eſt. & magnanimus oia facit honeſtatis cauſa, non famæ, aut gloriæ, quã q appetunt ad res iniuſtas aliqñ impelluntur, & pauci ſunt q gloriam tanq̃ mercedẽ reꝝ geſtaꝝ non quærant, & ideo pauci ſunt vere magnanimi. [Principem) Primum virtute & omni laude dignum, quam ita haberi æſtimatione vulgi, qđ probat a contrario dicens, Etenim qui curat opinionem hominum, non ipſam virtutem, non eſt magnus. quod illud eſt naturæ magni viri contrarium, qui nihil curat præter veritatem & virtutem. [Pendet) Arbitratur verã gloriã virtutis conſiſtere in opinione imperitorum hoium, q iudicare non poſſunt, & errore ducuntur. Vnde magnanimus ſpernit laudationem imperitæ multitudinis, & totus ex ſeipſo pendet .i. in ſeipſo ponit omnia & uirtute, quam hẽt. [In magnis viris) In numero magnoꝝ virorum. [Vt qſq;) Quãto qſque. [Altiſſimo aio) Forti & cupido gloriæ, quod ad magnanimum pertinet, q circa magnos honores verſatur. [Qui locus eſt lubricus) Cum qs eſt altiſſimo aio & gloriæ cupido, hic inq̃ locus eſt lubricus, qm̃ in ipſo pauci conſiſtunt ut oportet, ſed labuntur, nec ſeruant id quod magnanimum decet, q gloriam ſpernit & famam vulgi, & æſtimationem contentus benefeciſſe. Lubricus locus eſt in quo non poſſumus conſiſtere aut ingredi, vt ſunt herbæ ſanguine perfuſæ, marmora læuia, & lapides humore aliquo conſperſi. Adoleſcentia etiam dr̃ lubrica, qm̃ q in ipſa ſunt facile labuntur. & ſunt deteriores ipſo magnanimo. oia, inqt Plato. lib. 6. de rep. magna lubrica ſunt, & bona re ipſa difficilia. Cũ tibi alludit vitæ ꝓſperitatis, inqt Sen. tunc te velut in lubrico retinebis, ac ſiſtes, nec tibi dabis impetꝰ liberos, ſed circũſpicies quo eundum ſit, vel quouſque. [Aditis) q. pericula adiuit, vt decet magnanimum, & q paſſus labores eſt, & oia ille, quæ vir fortis & magnus præſtare patiq́. debet. [Mercedem) Qm̃ honor vt dicebam præmium eſt ipſius magnanimi. [Gloria) Laudem ex opinione populi. pauci ſunt q hanc gloriã ſpernãt, qm̃ vr̃ eſſe merces rerum geſtarum, unde dicit idem Cicero oratione pro A. Licinio, Trahimur omnes laudis ſtudio, & optimus qſq; maxime gloria ducitur. ipſi illi philoſophi etiam in illis libellis quos de contẽnenda gloria ſcribunt, nomen ſuũ inſcribunt, in eo ipſo in quo ꝑdicationem nobilitatemq́. deſpiciũt prædicari de ſe ac nominari volunt. Nulla .n. inqt virtus aliã mercedem laborum periculorumq́. deſiderat, præter hanc laudis & gloriæ, qua q dem detracta iudices, q d eſt quod in tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui tantis nos in laboribus exerceamus?

SEd ea ai &c.) Laudari q̃ magno aio geſta ſunt inqt ſolere. Et multa eiuſmodi tum Græcorum, tum Latinorum commemorauit. Sed ne qs fortaſſe decipiatur, non oia quæ fortiter geruntur laudẽ mereri dicit. Et q abſque rõne pericula, & res arduas aggrediuntur, & contra iuſtitiam, non pro cõmuni vtilitate, FRAN. MAT.

litate,ſed pro cõmodis proprijs pugnant,fortitudinis nomẽ mereri non poſſe. Multi aũt ſunt qui cum reuera nõ ſint, fortes vñr, vt qui per iram ceu hoſtiæ in percuſſores feruntur,vt qui per dolorem pericula adeunt. Qui n. per hæc agunt pugnaces ſunt non fortes,non.n.pro decoro,neque cum rõne, ſed perturbatione ai agunt aliquid,tñ hñr ſimiles fortibus. Nec ẽt qui pp fiduciam ſui audent,fortes ſunt. Nam conſuetudine vincendi fiduciam in pericula ſuſceperũt. In quo tñ fortibus ſimiles ſunt,quod vtrique pericula contemnunt. Sed in hoc differunt quod fortes qñ oportet,vt oportet,& in quibus,quantumq́. oportet, illi vero ꝙ ſuperiores ſe fore ſperant,nec ſibi reſiſti poſſe. Sed ebrij quoque tale aliquid faciunt,cũ vero adſunt pericula fugiunt. Viri aũt fortis eſt(vt ante diximus) quæ hoĩbus terribilia vñr,& ſunt,ea ſubire, q a decoꝝ ſit ita facere,& turpe non facere.[Si iuſtitia vacat)Nõ eſt fortis(vt ait Ariſt.)qui pro ſuis cõmodis,ſed qui cõis vtilitatis cauſa pericula aggreditur,& qui auri,aut domandi cupiditate rapitur,furenti ſimilior eſt,quam forti,hic.n. & fere vulneribus acceptis,aut impellente fama in paſtores,caneſq́. feruntur. Hinc illud eſt Poetæ: Sic animis iuuenum furor additus, inde lupi,ceu raptores atra in nebula, quos improba ventris Exegit cæcos rabies,catuliq́. relicti,Faucibus expectãt ſiccis.[Immanitatis)Hoc eſt maxime turpitudinis,q̃ oĩno naturam excedit. Quid vero ſit immanitas,ſuperius declaratum eſt. [Propugnantẽ ꝓ æquitate) Stoicoꝝ diffõne oñdit non eſſe fortem, qui pro ſuis cõmodis nõ pro cõi vtilitate pericula,& res magnas, ac difficiles aggreditur. Nam ſi fortitudo virtus eſt pro æquitate pugnans,& æquitas iuſtitiæ coniuncta eſt,non põt,qui iuſtitia caret fortis eſſe.[Inſidijs,& malitia &c.)Cõtra naturalẽ iuſtitiã eſt inſidiari, aut malitia quenq̃ circũuenire,cũ aũt fortitudo eſſe non poſſit,ſi iuſtitia caret,non eſſe fortem,qui inſidijs,& malitia vtitur,manifeſte apparet.[Præclaꝝ &c.) Platonis vtitur auctoritate ad id comprobandum qđ dixit. Plato.n.ſimilitudine vtitur,vt quæ vera fortitudo ſit,patefaciat: in lib. de rep. in quibus introducit diſputantem Socratem, inquit: Callida legum interpretatio non eſt iuſtitia, ſed malitia potius,ſic q pericula ꝓ ſua vtilitate nõ pro cõi ſubit, non eſt fortis ſed audax,q eſt i vitio,qm̃ diſcedit à medio,vbi ſita eſt virtus. Idem in Dial. q inſcribitur Gorgias: Nulla,inqt, eſt virtus, q̃ æmulam,& falſam non habeat ſui imaginem. Nã audax fortis vr̃, & non eſt,& adulator vr̃ orator,à quo plurimum abeſt. Sed dicet quiſpiam ergo pro cõmodis proprijs pugnare non licet, vt ꝓ ſalute,ꝓ re familiari contra fures,aut p̃dones defendenda,licet quidem,& recte fit. Sed hoc intelligitur ſi nulla honeſta ſubſit cauſa, & contra iuſtitiam non fiat, nam cũ vis ui repellitur contra iuſtitiam non fit. Item ad res bellicas refertur, q̃ nõ pro cõmodis ꝓprijs,ſed ꝓ cõi vtilitate ſuſcipi debent. [Itaque)Concludit Cic. & qui vere fortes intelligendi ſint,oſtendit. [Ea media laude iuſtitia)Quia iuſtitiæ eſt non vti fraude q̃ vulpeculæ eſt,ſed ui, quæ eſt leonis. [Sed illud odioſum eſt) Vitium oſtendit qđ in aĩoꝝ elatione ac magnitudine plerunque exiſtere ſolet, ut in appetitione principatus pertinaces ſint,& ſuperiores oĩbus eſſe velint, q uero hmõi ſunt, ij (quemadmodũ ſuperius dictum eſt) ſeruare non pñt ſanctam ſocietatẽ.[Pertinacia)Vitioſa immoratio. Nã cum in eo pertendimus,in quo pertendendũ non eſt,ptinacia vocatur,auct. Var. qui aũt pertinax,is audax: q audax, arrogans: q arrogans,ſupbus eſt.[Vt.n. apud Platonẽ eſt,&c.)Plato in Dial. de Leg. oẽs, inqt, Lycurgi leges oẽm Lacedæmonioꝝ morẽ eo ſpectare,vt vincerent. Cic. lib. 2. Tuſc. quæſt. Leges Lycurgi laboribus erudiunt iuuentutem,venando,currendo,eſuriendo,ſitiendo,algẽdo,æſtuando, & apud Lacedæmonios quo qſque fortior erat,eo dignior principatu iudicabatur,efficiebatur itaque ut cupiditate vincẽdi oẽs inflãmarentur,ſicut inqt Lacedæmonij, qđ Plat. ſer. oẽm mortem hñt inflãmatum cupiditate vincendi,ſic vt qſque &c. [Difficile aũt eſt,) Hoc ita eſſe,vt tradit, facile eſt cognoſcere. magnanimitas ꝓxima eſt fortitudini,non tñ idẽ. Nã fortitudo mediocritas eſt in metuẽdo,& audendo, magnanimitas vero circa magna verſatur,qđ ex ipſo noie apparet, eſt ergo magnanimus,q magnis ſe dignũ putat,cũ ſit dignus,nam ſi indignus eſſet,& ſe magis dignũ putaret,inſipiens eſſet, nullus autẽ virtute p̃ditus eſt inſipiẽs,magnanimus talis eſt,nõ eſt igitur inſipiens,q vero paruus eſt,& ſe paruifacit modeſtus eſt,ſed nequaq̃ magnanimus. cũ in magnitudine magnanimitas cõſiſtat,q ſe magnifacit cũ indignus ſit tumẽs,q minoris quẽ mereatur, ſe exiſtimat,puſillanimus vocatur, & eſt magnanimus magnitudine qdẽ ſummus,eo aũt qđ oportet inter puſillanimũ, & tumentẽ medius. oĩa aũt agit magnanimus rõne finis,ad quẽ,veluti ad maximũ oĩum æternoꝝ bonũ operationes ſuas dirigit, maximũ vero bonũ illud intelligitur, vñ dijs tribuitur,&.i. honor oĩum reꝝ ꝓclariſſimaꝝ,& virtutis p̃cium. cũ itaque honoris gr̃a oĩa agat magnanimus,difficile ei eſt æquitatẽ ſeruare. Nã dũ nimium honorẽ affectat,oĩbus anteire ſtudet,& ſic ea ſæpe agit, q̃ agẽda nõ ſunt. Quare magnanimũ bonũ oportet eſſe, & in vnaquaque uirtute magnũ,& queadmodũ non cõuenit magnanimo cedere laceſſenti,ita turpe illi eſt iniuriã facere. Denique niſi bonus ſit magnanimus,& hoc iuſtus,(nam q bonus,idẽ iuſtus) oĩno ridiculus videbitur,qm̃ honorẽ non meretur,q prauus eſt,cũ & bonis tribuatur,& ſit uirtutis p̃mium. Ariſt. quoque difficile dixit eſſe vere magnanimũ eſſe,cũ abſque accumulata ꝓbitate non poſſit.[Aequitatẽ ſeruare)Vt nihil ſine rõne faciat, ut ſuæ vtilitatis,aut honoris gr̃a nemini noceat,& in oẽs,vt oportet, & decens eſt, æquus ſit. [Quæ eſt iuſtitiæ maxime propria.)Hoc veꝝ eſſe ſupius eſt oſtẽſum [Ex quo ſit)Cũ ſic ſe res habeat,vt difficile ſit ſeruare æquitatẽ.[Diſceptatione)Litigio. Diſceptare.n. litigare eſt,quaſi diuerſa capere. [Nec vllo publico) Aut naturæ,aut gentiũ. [Legitimo) Qđ ſcriptũ eſt,& ciuile appellatur, vinci patiantur. Magnanimi eſt (ut ait Ariſ.) neminẽ p̃cari,aut certe raro,obſeq vero prõpte,& erga hoĩes in dignitate ac diuitijs ↄſtitutos magnũ ſe gerere, erga mediocres vero conuenientẽ. Nã illis qdem ſuperiorem eſſe arduũ eſt,ac glorioſum,ijs vero facile,& inter illos ſe amplũ gerere non ingeneroſum eſt, inter humiles vero graue &c. [Exiſtunt &c.) Oĩs vere magnanimus bonus eſt,& tm̃ appetit honoris,quantũ meretur,neq; vulgi opinionẽ ſeqtur,ſed ad honeſtatẽ ſemp reſpicit. Sed q magnanimi vere nõ ſunt,eã excedũt, & plus appetũt,quã oportet. Qui virtute non nitũtur,malis artibus ad principatũ aſpirãt. Largiũtur.n. & ſtudia in ſe excitãt multitudinis,vt ui non iuſtitia aſſequãtur qđ volũt. Tales fuerũt Cæſ. Põp. & an̄ illos Marius,Sylla,Catilina,Clodius,cõpluresq́. alij. [Largitores,)q ſine delectu dignis & indignis largiũtur. Cũ ciuitas in diuerſa ſtudia ciuiũ diuiſa eſt,aliq ſe principes,& primarios efficere volũt. Inter quos æmulatio eſt, Factio vocatur,& Factioſi, qui q̃maximã pñt ciuiũ multitudinẽ ad ſe trahere conãtur, q cliẽtes vocãtur,ſibiq́. p fas, & nefas cõciliare. [Sed quo difficilius &c.) Virtus ſemp circa difficiliora exiſtit,vt ait Ariſt. quãto aũt difficilius eſt qđ cũ honeſtate ſit,tãto p̃clarius iudicatur. [Fortes igitur,&c.) Qm̃, inqt,nullũ tp̃s vacare iuſtitia debet, nõ ſunt fortes qui inferunt iniuriam,ſed qui propulſant,& recte. Nam primũ iuſtitiæ munus eſt,ut ne cui quis noceat,niſi laceſſitus, hic uero, q nõ laceſſitus, ſed propriæ utilitatis cauſa nocet, contra iuſtitiã facit,ſine qua eſſe fortitudo nõ poteſt.[Propulſant)Vel alios defendendos,quos defendere debent,uel ẽt ſeipſos,ſi forte laceſſiti fuerũt. [Vera &c.) q vere fortis eſt,bonus ſit, vt diximus neceſſe eſt,q vero bonus,is ſapiens,& nemo ſapiẽs niſi bonus. Sapientes aũt acutos circa res agẽdas eſſe oportet,nõ aũt doloſos,q bonus eſt res veras videt,improbi iudiciũ pinde,atq; ægrotantiũ guſtus corrũpitur,ut.n. ægrotus, q̃ ſaluti cõtraria ſunt pleriq; optat, ſic improbus,q̃ mala ſunt,bona eſſe exiſtimat, & cupiditatibus inſeruit, fraudes, rapinaſq́. meditatur, bonus pterea ↄſcia bñfactoꝝ contẽtus, gloriã nõ admodũ q̃rit. At vero improbus oia laudis, & gloriæ ↄñdæ gr̃a facit. [Ex errore imperitæ multitudinis) Ex opinione vulgi,q̃ corrupta eſt,& q̃ mala ſunt, bona eſſe iudicat: atq; maxime rep̃hendẽdos maxime laudat.[Imperitæ)q̃ dijudicare neqt,hoie aũt imperito nihil vtiq; iniuſtius eſt,de eo q ex ore pẽdet imperitæ multitudinis. Sic ait Sen. Illũ populi fauor attonitũ, Fluctuq́. magis mobile vulgus aura tumidum tollit inani. [Qui locus eſt ſane lub.)Hoc eſt i quo multi facile labunt & peccãt. Nã lubricus locus eſt i quo nequeas iſiſtere,aut ingredi,q̃les ſunt herbę pfuſę ſanguine,marmora, lapideſq́. humore cõſperſi terra glaciata,&c. hmõi.[Quod via inuenitur,&c.) Ratio eſt cur ſit lubricus,qa difficile eſt quenq̃ inuenire q ſola conſcientia virtutis,& recte factoꝝ contentus ſit. Nam ferme oẽs reꝝ à ſe geſtarum mercedem gloriam deſiderant. Et in Tuſculanis ipſe ait Cicero: Honos alit artes,omneſq́. incendũtur ad ſtudia,gloria.

Nulla eſt virtus abſque cõtrario.

Nihil eſt iniuſtius hoie imperito.

ASCEN.

SEd ea animi elatio,&c.)Docet moderamen eſſe ſeruandũ in elatione.i.extollẽtia animi. Ordo eſt:Sed ea elatio.i.extollẽtia & erectio atq; exaltatio animi,q̃ cernitur in periculis & laboribus ſi vacat.i.vacua eſt,& caret iuſtitia,q; ꝓ &,ſi ſup. pugnat nõ ꝓ cõi ſalute,ſed pro ſuis cõmodis.i. ſingulari vtilitate aut cupiditate gloriæ,eſt in vitio.i. vituperãda eſt. Enim,pro qa,id.i. talẽ elationẽ animi hr̃e,non eſt nõ modo.i. non ſolum virtutis.i. non ſolũ ſit ſine virtute,ſed potius ſup. eſt immanitatis repellẽtis.i. abijciẽtis & amouẽtis à ſe oẽm humanitatẽ. itaq; .i. & ideo fortitudo diffinitur,ꝓbe.i. approbate vel approbabiliter à Stoicis,cũ .i. qñ dñt eam eſſe virtutẽ pugnantẽ pro æquitate. Quocirca.i. quapp nemo q cõſecutus eſt gloriã fortitudinis,eſt adeptus laudẽ.i. verã laudationẽ inſidijs,& malitia.i. p inſidias & malitiã. Enim,pro

quia,nihil quod vacat iuſtitia,pōt eſſe honeſtum. Igitur il.ſ.dcm Platonis quod ſequitur eſt præcla℞.i.præcipue clarum qui ſupp. inquit, quod non ſolum ſcientia q̄ eſt remota a iuſtitia eſt appellanda potius calliditas quā ſapientia,verūetiam aius ad periculū ſi impellitur ſua cupiditate non cōi vtilitate,habeat.i.hre debeat potius nomen audaciæ.i.temeritatis eius,q aſſidue audet, quam fortitudinis.Itaque nos volumus viros fortes eſſe ſup.magnanimos eoſdem.i.& eos ēt eſſe bonos.i.iuſtos amicos ſimplicis veritatis.& minime fallaces,q̄.i.cuiuſmodi virtutes ſunt ex media laude iuſtitiæ.Sed illud eſt odioſum.i.moleſtum,qđ pertinacia & nimia cupiditas principatus innaſcitur facillime in hac elatione & magnitudine animi.Enim,pro quia,vt.i.quemadmodum eſt.i.reperitur ſcriptum apud Plat. oēm morē Lacedæmonio℞ eſſe inflāmatom cupiditate vincēdi, ſic ut quiſque excellit maxime magnitudine animi,ita vult maxime eſſe princeps oium, vel potius eſſe ſolus.ſ.in dñio.Aūt,pro ſed,difficile eſt eum concupiueris,pſtare oībus,ſeruare æquitatem,q̄ eſt maxime propria iuſtitiæ.Ex quo.i.ex qua cupiditate pſtandi fit,vt neque patiantur.ſ.cupidi ſe vinci diſceptatione.i.contentione verbo℞, nec vllo iure publico ac legitimo.Et ſup.tales exiſtunt plerunque.i.vt plurimum largitores.i.largitiones captioſas facientes,& factioſi.i.factiones plurimas concitantes,vt cōſequantur q̄ maximas opes,& vt ſint potius ſuperiores,ui.i.p violentiam quā pares.i.æquales iuſtitia.i.p iuſtitiam.Sed quo.i.quāto difficilius eſt ſup.hre verā magnanimitatē,hoc.i.tāto pclarius eſt.Nullū.n.tps eſt, qđ debeat uacare iuſtitia. Igr illi ſunt hndi.i.reputandi fortes & magnanimi , non q faciunt.i.inferunt iniuriā,ſed q propulſant Aūt,pro ſed,vera & ſapiens magnitudo ai iudicat illud honeſtū , qđ natura maxime ſeqtur eſſe poſitū.i.conſtitutū in factis,non in gloria, & mauult .i.magis vult eſſe principē p uirtutem.ſ. quam uideri p ſimulationem.Etenim quia certe hic q pendet.i.dependet errore multitudinis imperitæ,nō eſt hndus.i.reputandus in magnis viris.i.inter viros magnanimos. Aūt pro ſed.i.ſm quod quiſque eſt animo altiſſimo.i.elatiſſimo,& ſup.maxime cupido gloriæ,ita ſup.impellitur facillime ad res iniuſtas . Qui locus.i. ſtatus eſt ſane.i.valde lubricus, ita ſupp. quod vix inuenitur qui ſuſceptis laboribus & periculis aditis.i.poſtquam ſuſcepit labores & adijt pericula,nō deſideret gloriam quaſi mercedem rerum geſtarum.

Qui fortes dicendi ſūt non qui faciūt iniuriā ſed qui propulſant. [margin note; partly illegible: "Qui fortes dicendi, recte pulchrum."]

DOCT. interp. QVocirca nemo,) Quocirca pro quāobrem,ſiue iccirco. Id annotaui,quod multi vitent hoc verbū ceu parū Latinum.Vtitur hac voce & inferius aliquanto.[In hac elatione,& magnitudine animi) Elatio dicitur etiam in bonā partem.[Exiſtuntq. in rep.)Exiſtunt pro oriuntur, iam & añ dixit , [Largitores,& factioſi,)Vt largitio in malum ſonat,ita largitor, hoc ſane loco. Et tñ largitor inuſitata uox eſt. [Quod maxime natura ſequitur)Sequi dr̄,qui expetit,aſſequi,qui obtinet.[Qui ex errore imperitæ multitudinis pendet,)Hinc,& pendet ex hac re.Horat.dixit,De te pendentis,et ſi nonnulli leḃ. hnt de errore. [Hic in magnis viris non eſt habendus.) Pro,in numero magnorum,Græco more,nequis hoc reprehendat alibi lectum.

DOCT. interpr. SEd ea) Fortitudo iuſtitiæ propugnatrix eſt, ergo vbi à iuſtitia remoueris,furor eſt non virtus. [Sed illud odioſum)Cognatum fortitudini uitium ambitio. [Difficile autem &c.) Prouer. χαλεπὰ τὰ καλά.

A R G V M E N T V M.

Vera magnanimitas duabus in rebus potiſſimum ſita , in contemnendis tum proſperis,tum aduerſis , & in arduis rebus gerendis .

OMNINO fortis aīus, & magnus duabus rebus maxime cernitur: quarum in vna rerū externarum deſpiciētia ponit, cū perſuaſum ſit nihil hoīem,niſi quod honeſtum,decorumq́. ſit,aut admirari, aut optare, aut expetere oportere, nulliq́. neq; hoī,neq; pturbationi animi, nec fortunæ ſuccūbere.altera eſt res,vt cū ita ſis affectus aīo , vt ſupra dixi , res geras magnas illas quidē,& maxime vtiles,ſed,vt vehemētet arduas,plenaſq́. laborū,& periculorū,tum cauſa vitæ,tū multarum rerū,quæ ad vitā pertinēt. harum rerum duarū ſplendor oīs,& amplitudo eſt,addo ēt vtilitatē, in poſteriore : cauſa aūt,& ratio efficiēs magnos viros eſt in priore. In eo.n.eſt illud,qđ excellentes aīos,& humana cōtemnentes facit. Id aūt ipm cernitur in duobus,ſi & ſolū id,quod honeſtū ſit,bonū iudices; & ab oī aī perturbatione liber ſis.nam & ea,q̄ eximia plerique,& pclara vn̄t, parua ducere,eaq́. rōne ſtabili,firmaq́. contemnere, fortis aī, magniq́. dicendum eſt : & ea,q̄ vn̄r acerba, quæ multa,& varia in hoīum uita,fortunaq́. verſantur,ita ferre,vt nihil à ſtatu naturæ,diſcedas,nihil à dignitate ſapientis , robuſti animi eſt,magnæq́. conſtantiæ : non eſt aūt conſentaneum , qui metu non frangatur , eum frangi cupiditate ; nec,qui inuictum ſe à labore præſtiterit, vinci à voluptate. quamobrē & hæc vitanda ſunt,& pecuniæ fugiēda cupiditas.nihil.n.eſt tam anguſti aī,tamq́. parui,q̄ amare diuitias: nihil honeſtius,magnificentiusq́. , q̄ pecuniam cōtemnere,ſi non habeas ; ſi habeas,ad beneficentiā, liberalitatemq́. conferre. Cauenda eſt ēt gloriæ cupiditas,ut ſupra dixi. eripit.n.libertatē, pro qua magnanimis viris oīs debet eſſe contentio. Nec vero Imperia expetenda,ac potius non accipienda interdum , aut deponenda nōnunq̄ . Vacandū aūt eſt oī aī perturbatione , tum cupiditate, & metu,tum ēt ægritudine,& uoluptate aī,& iracundia, ut tranquillitas aī adſit,& ſecuritas,quæ afferat tum conſtātiam,tum ēt dignitatem . multi aūt & ſunt, & fuerunt, q eam,quam dico,tranquillitatem expetētes, à negocijs publicis ſe remouerunt , ad ociumq́. perfugerunt . in his & nobiliſſimi philoſophi,longeq́. principes, & quidā hoīes ſeueri,& graues,nec populi, nec principū mores ferre potuerunt. vixeruntq́. nōnulli in agris,delectati re ſua familiari. his idē propoſitū fuit,qđ in regibus,vt ne quare egerent,ne cui parerēt,libertate uterentur, cuius pprium eſt ſic viuere,vt velis Quare cum hoc cōe ſit potentiæ cupidorū cū ijs,quos dixi,ocioſis : alteri ſe adipiſci id poſſe arbitrantur,ſi opes magnas habeāt ; alteri, ſi cōtenti ſint & ſuo,& paruo.in quo quidem neutrorum oīno contēnenda eſt ſnia : ſed & facilior,& tutior, & minus alijs grauis, aut moleſta vita eſt ocioſorum : fructuoſior aūt hominū gn̄i,& ad claritatem,amplitudinemq́. aptior eorū , qui ſe ad remp.& ad magnas res gerendas accōmodauerūt. quā pp & ijs forſitan concedendum ſit remp.non capeſſentibus,qui excellenti ingenio,doctrinæ ſeſe dediderunt ; & ijs, qui aut valetudinis imbecillitate , aut aliqua grauiore cauſſa impediti,à rep. receſſerunt,cū eius adminiſtrandæ ptātem alijs,laudemq́. concederent . Quibus aūt talis nulla eſt cauſa,ſi deſpicere ſe dicāt ea, q̄ plerique admirētur, imperia,& magiſtratus,his non modo nō laudi, verūetiā vitio dandum puto. quorū iudicium in eo,q̄ gloriam cōtemnant,& p nihilo putent, difficile factu eſt non pbare : ſed vn̄r labores,& moleſtias tum offenſionum, tū repulſarum,quaſi quādam ignominiam,timere,& infamiā . ſunt .n. qui in rebus contrarijs parum ſibi conſtent ; voluptatem ſeueriſſime contemnant,in dolore ſint molliores ; gloriam negligant, frangantur infamia : atq; ea qdē non ſatis conſtanter . Sed ijs,qui hn̄t à natura adiumenta rerū gerendarū, abiecta oī cunctatione,adipiſcendi magiſtratus ſunt,& gerenda reſp eſt , Nec.n.aliter aut regi ciuitas,aut declarari animi magnitudo poteſt. Capeſſentibus autem remp. nihil minus , q̄ philoſophis , haud ſcio an magis ēt, & magnificentia, et deſpicientia adhibenda eſt rerum humanarum , quam ſæpe dico, et tranquillitas animi,atque ſecuritas : ſi quidem nec anxij futuri ſunt, et cum grauitate , conſtantiaque victuri . quæ eo faciliora ſunt philoſophis , quo minus patent multa in eorum

vita,quæ fortuna feriat ; & quo min' multis rebus egẽt;&
q̃a,ſi quid aduerſi eueniat, tam grauiter cadere non pñt.
Quocirca nõ ſine cauſa maiores motus aĩorum cõcitant:
maioraq̃. efficienda remp. gerentibus,quam quietis. quo
magis his & magnitudo animi eſt adhibenda,& vacuitas
ab angoribus. Ad rem gerendam aũt qui accedit,caueat
ne id modo cõſideret,q̃ illa res honeſta ſit ; ſed etiam,vt
habeat efficiendi facultatem. in quo ipſo conſiderãdum
eſt,ne aut temere deſperet ꝓꝑ ignauiam,aut nimis confi-
dat propter cupiditatem. in omnibus aũt negocijs prius,
q̃ aggrediare,adhibenda eſt præparatio diligens.

PETR. MARS. OMNINO fortis aius & magnus) Ponit nunc ea,
circa q̃ ipſa fortitudo verſatur & magnanimitas,&
munera vtriuſq;.ſed Cic. de his virtutibus confuſe
loqtur,quę aũt fortis viri & magnanimi officia ꝓ-
pne ſint,iam dictũ eſt. [Oĩno) Certe. [Cernitur)
Cognoſcitur,pſpicitur.[Quarũ vna) Hæc eſt pri-
ma pars,& quaſi materia circa quã verſatur fortis aius & magn',
deſpicere.ſ.oĩa bona fortunæ,nihil admirari niſi virtutẽ, & victũ
ſe pbere oibus fortunæ caſibus, Feliſq., & omni affectu atq; per
turbatione vacare.[Rerũ externaꝝ)Res externæ ſunt,quę extra
corpus animumq. hñr,vt diuitiæ,impia,magiſtratus, & oĩa deni
que quæ ſunt in manu fortunæ,à qua fortis aius & magnus non
debet pẽdere.[Deſpicientia) Cõtemptu rerũ,ſunt extra aium &
corpus.[Cũ ſit perſua.) Inductũ in opinione.[Niſi quod hone-
ſtũ)Virtuti conueniẽs & honeſte factũ,aut vt decet.ideo ait.[De
corumq. ſit).ſ.decẽter actum. tunc.n.decorũ eſt, cum pceſſit ho-
neſtas. Magnanimus nõ eſt pronus ad admirãdum,qm apud ipm
nihil fere magnũ eſt nec meminit iniuriæ,& mali illati. Non eſt
magnanimi (inqt Ariſt.) meminiſſet pſetum mala,ſed potius de-
ſpicere,qm magnanimus abhorreret ab eo , quod naturã immi-
nuit ſuã , & memoria mali eſt cõtra ſuam naturam,qa debet eſſe
cõtemptor omnium rerum,& oĩa putare ſe longe inferiora eſſe.
& non põt timeri aliqd quod nõ eſt ſuperius. Si magnanimus ti
meret,maliq. memor eſſet,inferior videretur. Nec de hominib'
loqtur ipſe magnanimus,etenim neq; de alio dicit,nec cupit lau
dari,vt alij reprehẽdantur. Ideo dixit ſupra,vera animi magnitu
do putat honeſtũ ſitum eſſe in factis,non in gloria . [Admirari)
Tanq̃ magnũ . Magnanimo.n nil magnũ & admiratione dignũ
vĩ præter virtutẽ.[Optare) Animo.[Expetere)Cõſilio.inde pri'
optamus, poſtea cõſilio expetimus . [Nulli homini).ſ.deſpicere
oẽs hoies,& illis non cedere ẽt ſi eſſet moriẽdum.nec debet adu
lari magnanimus,qm oẽs adulatores ſeruiles ſunt. Vnde laudaĩ,
Cyreneus Theodorus philoſophus nõ ignobilis,cui cũ Lyſima-
chus crucẽ minaretur, iſtis quæſo, inqt, iſta horribilia minitare
purpuratis tuis : Theodo.quidẽ nihil refert humi,an ſublime pu
treſcat. In 2. Tuſc.diſputatione ait,Zeno proponatur Eleates, q
perpeſſus oĩa eſt potius q̃ conſcios delendæ tyrãnidis indicaret.
De Anaxarcho Democritio cogitetur , q cum in manus Timo-
creõtis regis incidiſſet,nullũ genus ſupplicij deprecatus eſt, ne-
que recuſauit. Calanus Indus uir indoctus ac barbarus in radici
bus Caucaſi natus,ſua uolũtate viuus cõbuſtus eſt. Vir igitur for
tis & magnanimus ſpernit,minas tyrannorũ, eſtq. ad mortẽ ex
cto aio paratus pro honeſtate decoroq. ſeruãdo.[Neq; pturba-
tioni) Perturbatio,ut dixi,eſt animi motus , quod lõgius diſceſ-
ſit à naturæ cõſtantia. Partes perturbationũ ex duobus opinatis
bonis naſcũtur,& duobus opinatis malis. Ex bonis libido & læ-
titia,quæ eſt pſentium bonorũ,libido aũt futurorũ. Ex malis me
tus & ægritudo. Metus eſt de futuris malis,ægritudo de præſenti
bus.prauarũ opinionum cõturbatio & ipſarũ inter ſe repugnan
tia ſpoliat aium,morbiſq. cõtaminat. Stoici uolebãt aium ipſius
ſapiẽtis uacare nõ modo pturbationibus,ſed ẽt affectibus , quos
Academici & Peripatetici in ſapientẽ cadere dñt,ut dictat ipſa re
cta ratio. Affectus,inqt Sen.ſunt motus animi impꝛobabiles, ſu-
biti & cõcitati,q frequẽtes neglectiq. fecere morbũ. Cato apud
Cic.lib.3.de Fin.ſic loqtur, Perturbationes aũt nulla naturæ ui
cõmouẽtur,oiaq. ea ſunt opiniones ac iudicia leuitatis,itaq; his
ſapiẽs ſemp uacabit.[Neq; for.) Caſibus & relix fortunæ . Nam
magnanimus oia quæ accidere pñt ſua pſtantia inferiora putaĩ ,
& ſic nõ ſuccũbit aduerſus. Nemo põt inqt in Parad.nõ beatiſſi
mus eſſe,q eſt totus aptus ex ſe,quiq. in ſe uno ſua ponit oia.cui
autẽ ſpes omnis & ratio pendet a fortuna,huic nihil põt eſſe cer
ti. Altum quiddã eſt uirtus,inqt Sen.excelſum & regale, inuictũ,
infatigabile.[Altera res) Hæc eſt altera res circa quã verſari de-
bet ipſe magnanimus,q vt ipm nomẽ declarat, circa res magnas
& arduas verſatur,plenaſq. difficultatis & laboris debet ẽt para-
re ea q̃ pertinent ad vſum vitæ.vt liberalitatẽ & magnificentiã cũ
opus eſt,exercere poſſit.[Ita aio affectus) Ita diſpoſitus vt dictũ
eſt. Nã dicit fortitudinẽ eſſe virtutẽ pugnantẽ pro ęqtate & verã
animi magnitudinẽ debere arbitrari in factis , non in gloria ſitã
eſſe,& fortes eſſe habendos & magnanimos non q faciunt,ſed q
propulſant iniuriã. & nõnullas alias ꝓprietates vtriuſq; poſuit,
q̃ oia cũ aliqui adepti ſunt appetũt ea,q̃ hic Cic. ponit ꝓ decoro
ſeruãdo. [Maxime vt) Reip.ſ.& patriæ.atq; cõi hoium vtilitati,
qm ſi ſui cõmodi cauſa magna & ardua gerit, nõ eſt appellandus
magnanimus,q oia ad cõem vtilitatẽ referre debet,nihil vel pa-
rum de priuato curãs,immo vitã paratus effundere ꝓ ſalute cõi.
[Vehemẽter arduas)plenas difficultatis. Nã arduũ dr̃ acceſſu dif
ficile. Non aũt,inqt Ariſt. parua pericula ſubit magnanimus,nec
periculorũ eſt cupidus, ꝓpea q̃ res paucas multi facit , ſed ſubit
magna,ardua,difficilia q̃ in ipſis poteſt decorũ ſuũ ſeruare: Ma-
gnanimi.n.eſt magna obire. Ideo magnanimus magna & ardua
appetit,ad q̃ nõ oĩa accedere poteſt. Alexãder dicebat nihil forti
bus indomitũ nihilq. ipſa natura munitũ timidis tutũ eſſe, ſeruile
eſt amare diuitias,& valde regiũ inſudare laboribus. Arduũ,in
quit Gel.ſignãt cũ difficile,tum moleſtũ quoque,& incõmodum
& intractabile. Sen.dicit,Humilis eſt,& inertis ruta ſecare p alta
virt' eſt,& anguſtus aius eſt,quẽ terrena delectãt.[Pro uitæ &c.)
ſuſtẽtatione vitæ & vt habeat ea oĩa,quæ ad vitam degendam p-
tinent . Vñr aũt,inqt Ariſt.& proſperitates fortunæ magnanimi
tati conducere . Nobiles.n.& q in magna potẽtia ſunt,vel diui-
tes digni cẽſentur honore. In excellentia nanque conſiſtũt,atq;
oẽ bonum quod excellit magis dignum eſt honore, & bona ex-
terna laudantur ſi virtuti cõiuncta ſunt,cauſaq. ſunt vt magnani
mus honoretur , ergo ipſe magnanimus honeſte q̃ret , ea q̃ ſunt
ad vſum vitę,vt nihil ei deſit,& indigẽtibus opitulari poſſit.[Cau
ſa mul.) qbus cũ honore viuitur.ſ.debet magnanimus oĩa para-
re,q̃ pertinẽt ad vitam degendã cum decoro . In hac vltima par-
te,eſt vtilitas,ſed ea q̃ ſunt in priore,vt.ſ.bona externa deſpician
tur,& alia quæ dicta ſunt faciũt ipſum magnanimum . Ideo ait .
[Haꝝ reꝝ duaꝝ)appetere res arduas,nihil admirari, nõ ſuccũbe
re fortunæ, nõ pturbari, & parare ea quæ ptinent ad vſum vitæ .
[Splẽdor) Laus & illa amplitudo quam debet hr̃e magnanimus,
habẽs ſummã oium virtutum.[Amplitudo) Res cũ ſua laude.[In
poſte.) In ſecũda parte & re, circa quã verſatur vir fortis & ma-
gnus,vt.ſ.res arduę gerantur multaꝝ cauſa reꝝ,quæ ad vitã perti
nẽt.[Cauſa aũt & rõ) cauſa huius magnanimitas,& rõ quare ita
dicaĩ,eſt in priore parte vt.ſ.nihil admiretur,niſi honeſtũ,& neq;
fortunæ ſuccũbat,neque pturbationi.[Efficiens) Qua hoies ma
gnanimi dñr & fiũt. [In per.) In contẽnendis rebus fortuitis &
pellẽdis pturbationibus.[In eo.n.) qd̃ poſitũ eſt in priore parti-
cula.[Excellẽtes) Superãtes oẽs affectus & tela fortunæ & oĩa hu
mana . Nã magnanimus circa pſperitatẽ aduerſitatẽ q; fortunæ
moderate ſeſe habebit,neq; in rebus aduerſis aium demittet, &
neq; in pſperis vehemẽter lætabitur,parui facietq. oĩa q̃ hoibus
accidere pñt,viuẽs ſine aliqua pturbatione , nullius rei niſi vt o-
porteat,cupidus,gaudẽs virtute qua nihil eſt melius.[Nã & ea) p
bet id qd' dixit [Eximia) pclara,& plena ſplẽdoris & laudis.[Par
ua ducere) Exiſtimare eſſe parua,ad q̃ nõnulli inflãmati.rapiunĩ,
vt magiſtratus,honores, laudationes populi,diuitiæ, & ea oia, q̃
imperitis eximia vñr. Opus magnanimi eſt nõ ire illuc,inqt Ari.
vbi alij primas occupãt partes & ocioſum eſſe,atq; cũctatorẽ,ni-
ſi vbi eſt magnus honor vel arduũ opus.[Acerba) Quæ offendũt,
vt dolores & labores nimij,trãſlatio à pomis acerbis, q̃ nocẽt cũ
comedũtur,qm ſunt immatura eſui . dolor & fœtor maxime ꝓ-
ſternunt naturã. [Multa & varia) Qm varij ſunt caſus humani ,
ad quos perferẽdos fortis aius & magnus paratus eſt, certa rõne
& cõſilio ſine aliqua formidine.[Fortuna) Varietate vitæ,qm for
tuna varia eſt,& amica temeritati.vita cõſtãs eſt. Fortuna aũt vi-
tæ varietas.[A ſtatu naturæ) A mẽtis tranquillitate & grauitate,
quã natura ipſa nobis dedit, & virtutũ igniculos , vnde viuere è
natura,eſt viuere cũ virtute.debet igĩ magnanimus oia tolerare
ſine aliqua pturbatione & moleſtia,vt ſapiẽtẽ decet.[Robuſti ani
mi) robuſtũ corpus dr̃,& fortis aius,ſed aliqñ confundũtur. [Ma
gnæ cõſtãtiæ) Perſeuerantiæ,in id quod eſt è natura. ille dr̃ con-
ſtans,q in ſuo propoſito pſeuerat,nec aliqua pturbatione à ſtatu
mentis trãquillæ naturæq. deducitur,ad oia toleranda paratus
cũ decoro.[Non eſt conſentaneum) Non eſt conueniens homi
nẽ ſeruire affectui,q ad oia periculi paratus eſt.[Cupiditate) Re
rum humanarum,non conuenit,inqt,ut fortis ſuperet omnes la

borrs

bores & dolores, nihilq́. timeat, & idē uincatur cupiditate & affe ctu, qđ eſt oino contra naturā uiri fortis. Ideo dicit Sen. lib. 11. Epiſt. Munimentū imbecillitatis humanæ inexpugnabilē fortitu dinē eſſe. Nō eſt ꝙ putes, inqt Poſidonius, te fortunæ armis tutū eſſe tuis, pugna cōtra fortunā, & cōtra affectus. (Nec q in.) Et ēt hoc nō conuenit, ut is q oēs labores ſuſtinet & ſubit pericula, & ipſam mortē pro honeſtate, uincatur à uoluptate, quā uir fortis tanq̄ meretriculā ſpernere debet. Plat. in 1. de leg. ſic ait, Verū igr̄ eum, q dolore frāgitur, an eum q uoluptate ſupatur deteriorem uocare oportet, eū arbitror q à uoluptate ſupatur, & hoiem uo luptate irretitū ſeipſo inferiorē putant oēs, quare Iouis, & Apol linis legūlatores claudā fortitudinem nō poſuere, quę ad ſiniſtrā quidē aduerſus reſiſtere poſſit, ad dextrā uero rebus ſecundis & lætis blādientibus ſuccūbat, immo ad utrāque ſufficientē. (Quā-obrem) Cōcluſio huius partis. Hæc, q̇ dicta ſunt, uoluptas. ſ. quæ beſtijs relinquēda eſt, cupiditas rerū externarū, quæ in ſapiētem nō cadit, niſi ut oportet, eſt. n. uilis animi & abiecti amare pecu-nias, delectariq́. terrenis. & nihil eſt tā contrariū forti aio & ma gno q̄ lucro vinci. Talis eſt magnanimus, inqt Ariſt. vt beneficia cōferat, & pudeat ipm ſi ſuſcipiat, illud. n. ſuperioris, & in referē-da grā maiora cōfert beneficia. eſt aūt magnanimi pecunias ſpernere, eas alijs, operamq́. ſuā ſubminiſtrare. quo peccato. n. admi-raret, amaretq́. pecunias ille, cui nihil magnū, nihil deniq; aman dum vr̄ aut quod arbitraret eſſe bonū, niſi virtutē? q namq; amat pecuniā viliſſimam rē amat, aio vili eſt ac ſordido & auaro, quæ oia ab eo quem magnanimū, eſſe volumus aliena ſunt. (Angu-ſti) Demiſſi & viles, qm̄ rem vilem amaret. (Magnificentiamq.) Quod magis deceat magnificū, q magnos facit ſumptus ſine ali qua auaritia, & qm̄ in magnificētiæ mentionem incidimus, de ip ſa dicendū, ne aliqua mediocritas intacta relinquatur, quāuis de magnifico aliqua dicenda ſint prope finē huius voluminis, cū de principis & honorati viri domo dicetur, qualis. ſ. eſſe debeat, & quātæ laxitatis. Magnificentia eſt diſpoſitio & mediocritas circa ſumptus pecuniarios ædificādo ædes, & alia opera magnifica, & publica magnificus eſt is q magna facit & decētet. differt à libe-rali, qa magnificus circa magna, vt ipſum nomē declarat. libera-lis circa minora verſatur, & magnificus eſt ſimilis ſcienti, qm̄ ſcit iudicare & cōtemplari qd deceat, & magnificētia nihil aliud eſt, niſi poſſe facere magna cū decoro. & ideo nominatur a græcis μεγαλοπρέπεια. i. magnificētia, vt verbū verbo reddatur, quod cum ita ſit, q exuperat dr̄ ignarus decori, qm̄ non facit opus vt decet. Nam vr̄ velle ſuperare magnificū faciēdo ſumptus vltra q̄ opor teat, qa parvas res auſpicat, & facit ſumptus pter decoꝝ, & cupit ſplēdorem pter dignitatē, & oia facit oſtētationis cauſa, & vbi o-portet eſſe magnos ſumptus exiguos facit & ecōtra, & in parua re vult imitari magnificū, & ſic apparet ipm ignorare qd deceat. Ille aūt q in impēſis faciundis modicā affert pecuniā, & ſemp cō queritur, deficit, & ſic dr̄ puſillanimus circa decoꝝ, qa ſi aliqđ o-pus inchoat, parū impendit, & in paruo perdit decoꝝ, & in ma-gno ope faciūdo parū vult impēdere, & in parua re facit magnos ſumptus, vt tegat auaritiā. Ideo conuiuiū auari ſolet eſſe lautiſſi mū, ſed hi duo habitus circa magnificentiā non admodū vitupe-rātur, qm̄ non nocēt alijs, vt auaritia, ꝓdigalitas, & ſic de ſimili-bus magnificētia reqrit magnū opus, & magnitudo eſt ad aliqd, & reſpicit opus, & ſumptus, & dicimus aliqđ eſſe magnū cōpara tiue cū reſpicimus ad aliud oppoſitū & minus, magnificentia ma gna eſt cōparatione liberalitatis, qa maiores facit ſumptus ipſe magnificus q̄ faciat liberalis, q verſat circa pecunias erogandas hoibus, & ſi facit aliqđ opus paruū eſt, & vt ſeſe habet magnani mitas ad fortitudinē, ita magnificētia ad liberalitatē, & magnifi-cus quidē liberalis eſt, at non ecōtra liberalis eſt magnificus, & ſic magnificētia ꝓprie ad magnanimū ptinet. Ariſt. ait, Sūptus ma gnifici magni ſunt, & decētes, talia aūt & opa ſunt. Sic. n. magnus erit ſumptus & decens ad opus, vt ſumptu quidē opus, ope uero dignus ſit ſumptus, vel ēt exoper, & magnificus honeſtatis cauſa talia facit, & cū gaudio ſine auaritia, potiusq́. quō pulcherrimū opus faciat & decēs ꝯſiderabit, q̄ quāti cōſtet. Vnde apparet ma gnificētiā eſſe magnitudinē ipſius liberalitatis, cui tribuunt mi-nores ſumptus, magnifico aūt maiores, & liberalis nō inchoabit opus publicū, ſed faciet opus priuatū pulcherrimū, vt paterā cete raq́. vaſa argētea, aureaq́. ἀνάθημα, lapides pcioſos, & cetera id genus, & hęc dr̄ liberalis poſſeſſio. Si eadē pecunia dabit magnifi co eriget ſtatuā aut aliud opus, qđ ab ipſo nō poſſidet, vt ſunt Py ramides, tēpla, porticus, ſtrata viaꝝ, aquæductus & ſiſta, q̇ ad ma-gnificū ptinent, & oia quæ hn̄t honorabilia, epulum ēt magnifi-ci eſt, & opera debent eſſe accōmodata ad impenſas, & impenſæ ad opus. & pauper quāuis non poſſit facere opera magnifica, tn̄

poteſt eſſe magnificus qm̄ data vna virtute dantur oēs. ideo du-plex eſſe magnificus & q habet ſolum habitum magnificētiæ, & q hēt opes, operaq́. facit magnifica. ſi pauper inchoat opera ma-gnifica, ſtultus eſt, & magnificus non dr̄ ad ſua, ſed cōia, & ſic libe ralis non ad ſe, qa ſibi minorem partem relinqt. talis eſt ipſe ma gnificus. (Eripit li.) nā gloriæ cupidus nō eſt ſui iuris, ſed ſeruit af fectui, & ſemper anhelat, omniq́. ſtudio & cōtentione ad illā tē-dit, qđ à magnanimo alienū eſt, q talem cupiditatem reijcit, vt li ber viuat, & ſine angoribus, & oia quæ magnanimus facit, eo ſpe ctant, vt ſit liber. qd aūt ſit libertas paulopoſt dicetur. Et proſe-quitur Cic. dicēs Imperia non eſſe expetēda, & Interdum cū offe runtur non accipiēda, & accepta deponenda, vt ipſa magnitudo animi eluceat, cui nihil admirandum vr̄. Si aūt gloria duceretur, & magiſtratus optaret atq; expeteret, contra ſuā faceret naturā, talia. n. ſunt bona externa, & magnanimus nil niſi bonū internū . i. virtutem magnifacit. (Omnis contētio) Conatus & ſtudium, qm̄ magnanimus debet hr̄e elatum aium, & nō ſeruientē cupidi tatibus & affectibus, cū is ſit, q oia ſpernere debeat, tanq̄ ſeipſo in feriora. (Pro qua) Libertate; qm̄ nil aliud debet q̄rere magnani-mus, niſi vt liber ſit. (Imperia) Magiſtratus, & corā exercitus. (Ac depo.) Hoc eſt ꝯtra Cæſarem, q confecto bello Gallico noluit di mittere exercitū poſcente ēt ſenatu, qm̄ de patria occupāda cogi tabat. (Vacandum aūt eſt) Itēꝝ dicit magnanimū debere vacuū eſſe pturbatione cupiditatis, metus ægritudinis, voluptatis, iracū diæ, vt aius ſit tranqllus & ſecurus cū cōſtantia & dignitate, nam cū talia inſunt, aius non eſt liber. ideo Stoici voluerunt oibus his vacare ſapiētem, vt plane liber eſſet, tū cupiditate, quæ eſt immo-dica appetitio opinati magni boni, rōne non obtēperans, tum ēt ęgritudine, q̇ eſt opinio recēs mali, in quo demitti cōtrahiq́. aium rectū eſſe videatur. Vnde ſcri. Boet. Gaudia pelle, Pelle timorem, Spemq́. fugato, Nec dolor adſit. Nubila mēs eſt, Vinctaq́. frenis, Hæc vbi regnant. In ea parte animi q̇ eſt particeps rōnis, ponitur tranqllitas. i. placida qetaq́. cōſtātia. In altera quæ expers rōnis, ponitur motus turbidi, tū iræ tū cupiditatis cōtrarijs, rōni inimi ci. (Voluptate) Mala. ſ. & indigna libero hoie & magno. (Tranqlitas) Aius cōpoſitus ſine æſtu affectuū. tractū eſt à mari tranqllo, qđ æſtu nō agitatur, ſic aius dr̄ tranqllus, q non habet æſtus ptur bationū. Sola virtus eſt cōſentiens cum rōne & pfecta conſtātia, in. 3. Toſc. diſputationū dicit, Hęc tu igitur ſapiēti renſes poſſe ac cidere, vt ægritudine opprimatur. i. miſeria, nam cum oēs pturba tio miſera eſt, tū carnificina eſt ægritudo, habet ardorē libido, le-uitatē lætitia geſtiēs, humilitatem metus, ſed ægritudo q̇dā ma-iora, tabē, cruciatum, afflictationē, fœditatem lacerat, exeſt aium planeq́. cōficit, hāc niſi exuimus ſic, vt abijciamus, miſeria carere non poſſumus, atq; hoc perſpicuum eſt tum ægritudinē exiſtere, cum qd ita viſum ſit, vt magnū malum adeſſe & vrgere videatur. Vnde cū ſapiens nil putat eſſe malum pter turpitudinem, ægritu dine vacabit & alijs perturbationibus, quæ libertatē eripiunt, & in oibus ſtultis inueniuntur. oēs. n. motus animi contra rōnem vitio dantur. Conſtantem inqt Cic. quendā volumus, ſedatū, gra uem, humana oia prementē, illū eſſe, quem magnanimū, & for-tē viꝝ dicimus. Talis aūt neq; mœrens, neq; timens, neq; cupiēs, neq; geſtiens eſſe quiſq̄ pōt, eorum. n. hæc ſunt, q euentus huma nos ſuperiores q̄ ſuos aios eſſe dnt. (Securitas) Quæ non angi-tur, non timet, oia ſpernit quæ accidere poſſunt. Eſt is q vacat af fectibus & cupiditatibus plane ſecurus, & q caſus humanos aio ſuo elato inferiores putat. ſecurus dr̄ ſeorſum a curis & ſine ꝑ-turbatione animi. (Conſtantiam) Perſeuerantiā in officio nullo affectu impediente. (Dignitatem) auctoritatē, & decoꝝ, & affert exemplum eoꝝ, q vt tranqllitatem mentis haberent, & ſecurita tem dimiſſis negocijs publicis ad ocium confugere, contenti re ſua familiari nihil appetētes, & in primis philoſophi, q bona for tunæ contēnentes & ducem naturam ſecuti libere in ſuis horto-lis gymnaſijsq́. viuebant, humana diuinaq́. contēplātes, vt quaſi dij in terris viderētur, ſed caligine infidelitatis obducti, verā ſalutis quæ nondū reſerata erat, inuenire non potuerūt. Vnde vicem il-loꝝ dolore debemus. qd. n. illi non effeciſſent, illuſtraſſentq́. tam ꝓfunda doctrina hoc nubilo infidelitatis diſcuſſo? (Ad ociū) Ceſ ſationē negocioꝝ & curę publicę. (Publicis) Gubernatione reip. (Perfugerunt) Tanq̄ in locum tutum, & non obnoxium tot flu ctibus, quot ſurgunt in rep. vnde dicit in orōne pro L. Muræna, Quod. n. fretum, quem Euripum tot motus, tot varias hr̄e puta-tis agitationes, quot fluctus, quantas perturbationes. & quantos æſtus habet ratio comitioꝝ; dies intermiſſus, aut nox interpoſita ſæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquā mutat aura, ſæpe ēt ſine vlla aperta cauſa ſit aliud, atq; exiſtima-bamus. (In his) In numero hoꝝ, q ad ocium perfugerunt. (Nobiliſſimi)

bilissimi) Notiſſimi, clari & multi nois. [Longe principes) valde primi inter ipſos philoſophos. [Seueri) Iuſti, & inimici malis moribus. Seueritas eſt magiſtra pudoris & modeſtiæ. [Et graues) virtute pleni in qua pſeuerant. [Principū) Qui adminiſtrant remp. Nā principes dñt primi in rep. vnde dicit in 1. de orat. ad Q. Fr. Cū igitur inuheretur in cauſam principū conſul Philippus, i. optimatium, qbus aduerſabatur. [Re fam.) Domeſtica non quęrētes magiſtratus, ſed cōtenti eo quod habebant. [His) Hoībus, q ad ociū perſugerunt. [Propoſitū) Eundem finem ſibi aio propoſuerūt, & idem cōſilium quod reges, q volūt ideo regnare, vt nullius rei egeāt, nec cui pareāt, & libertate vtant, hoc idem ipſi ſapiētes aſſequūtur & rectius. vnde Cato apud Cic. lib. 3. de Fin. ait, Sapiēs rectius appellatur rex quā Tarquinius, q nec ſe, nec ſuos regere potuit. Rectius magiſter populi quā Sylla, q trium peſtiferoꝝ vitioꝝ luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis magiſter fuit. Rectius diues quā Craſſus, q niſi eguiſſet, nunq̄ Euphratē nulla belli cauſa trāſire voluiſſet. Recte ſolus liber, nec dñationi cuiuſq̄ parēs, nec obediēs cupiditati. Recte inuictus, cuius ēt ſi corpus cōſtringatur, aio eñ vincula inijci nulla pñt. [Libertate) Vt eſſent liberi in ocio, quod ſequebātur. [Cuius) Libertatis. [Proprium eſt) Vt qs viuat, vt vult. Libertas vt uolūt Stoici, eſt poteſtas operandi, qua ſtulti & mali oino carent. [Libertas) Inqt in Paradoxis, eſt poteſtas uiuēdi vt uelis, & ille uiuit ut volt, q recta ſeqtur, q gaudet officio, cui uiuēdi uia cōſiderata atque pūſa eſt, q legibus nō pp metū paret, ſed eas ſeqtur atq; colit, quod ſalutaria maxime eſſe iudicat, q nihil dicit, nihil facit nihil cogitat denique niſi libēter ac libere. Nec eſt ulla res quæ apud eū plus polleat, quā ipſius uolūtas atque iudiciū. Solus ſapiens oia ſponte facit, & nihil inuitus, nihil coactus, at oēs leues, cupidi, improbi, laſciui, ſunt ſerui. ſeruiūt. n. affectibus, qua ſeruitute, nihil pōt eſſe miſerius. Iureccōſulti ſic finiūt, Libertas eſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, niſi qd aut vi, aut iure prohibet. [Quare cū hoc ſit) Igitur inqt Cic. cū hoc cōe ſit philoſophis & regibus vt. ſ. libertate vtātur, viuantq́. vt velint. Reges arbitrant. ſe id quod ſibi ppoſuerunt aſſeqi, ſi habeāt magnas opes. ocioſi aūt ſi contēti ſint re ſua domeſtica & parua ergo finē hunc quē ſibi vtriq; proponūt, diuerſo modo aſſequūtur. [Alteri) reges. [Opes magnas) Regnū opulentū, magnaſq́. potētias. [Alteri) Ocioſi & phi ſi imponāt finē cupiditatibus, & re parua cōtenti ſint, qm paruis & minimis natura cōtenta eſt. Vnde dicit Sen. Non q parū habet, ſed q plus cupit pauper eſt. Et ille beatiſſimus eſt, & ſecurus ſui poſſeſſor, q craſtinū ſine ſolicitudine expectat, & breuiſſima ad diuitias p contemptū diuitiaꝝ via eſt. [In quo) In qua re, & tali ppoſito neuter improbādus eſt, ſed eſt facilior ad id pñdum & aptior vita ocioſoꝝ. [Sed) Vita eorū q ad remp. accedunt, & illam regūt atq; gubernāt, eſt vtilior humanæ ſocietati & clarior, nā eſſent q remp gererēt, & in medium labores ſuſciperēt, maximis iacturis hoies afficerētur & ciuitates. Vnde ſapiētis eſt adminiſtrare rēp. & oia pati pro vtilitate cōi. quapp cum hæc vita fructuoſior ſit, anteponēda eſt ocio. hoc aūt dicit pp ſe Cic. q in negocijs publicis curriculo honorū, oculiſq́. ciuium vixerat, omittens ocium, à quo vſq; ad ea tpa, in qbus turbulētiſſimæ tempeſtates in rep. exortæ ſunt, & hęc in ocio ſcribebat abhorruit, & ambitionibus capiebatur, & in iudicijs foroq́. regnare geſtiebat, cū hæc ſcriberet poſt necē Cæſaris, & Octauio viā ad tyrannidē affectante ad ociū confugerat, in quo philoſophabatur vt aliquod monimentū ocij ſui extaret. [Neutrorū) Nec ocioſorū ſiue philoſophorū nec regū. [Facilior) Qm facilius poſſumus philoſophari q̄ regnare, & philoſophi nō exponūt ſe tot fluctibus quos reges. [Et tutior) Securior. qm philoſophi non timent gladios fortunæ, quibus reges obnoxij ſunt. Vnde dicebat Xerxes illaturus bellō græciæ, traiecturus Helleſpontū, auctore Herodoto, Magna negocia magnis cum periculis ſunt. [Minus grauis) Qm non offenduntur hoies ocio philoſophorū, nec inuident illis, ſed regibus, qm maioribus inuidetur. [Fructuoſior) Afferens maiorem vtilitatem cōi hominum ſocietati. [Ad claritatem) Splendorem hominis. [Amplitudinem) Gloriam. Quapp ponit illos quibus forſitan cōceditur non capeſſere remp. q. ſ. cum ſint excellenti ingenio pditi, doctrinæ contemplationiq́. ſe tradunt, aut q valetudinarij ſunt vt munera reip. obire non poſſint, quæ aūt talium hominū officia eſſe debeant dicetur. [Imbecillitate) Infirma valetudine. [Quibus aūt) ſ. illi q non tradiderūt ſe doctrinæ aut nō impediūtur mala ualetudine aut aliqua cauſa grauiore, & omittūt curam reip. ab officio diſcedunt bois, qui eſt natura ciuilis. Vnde vituperādi ſunt, & maxime ſi ob id patria dānum patiatur. & ait Cic. cum dñt ſe non remp. aut eius onera fugere. [Sed impia) honores, in hoc laudādi vñr, & difficile eſt illorū propoſitū non laudare & conſiliū, ſed apparet ipſos fugere moleſtā repulſam in petendis magiſtratibus & cetera, quæ accidere pñt, & infamiā afferre vñr. [Deſpicere) Contemnere. [Plerique) Maior pars hoium. [Admirētur) Magni æſtiment. [Dandum vitio) Vituperandū. comici dñt verto vitio, & idē eſt quod vitupero. [Iudicium) Sniam & opinionem. [Labores) q ſubeundi ſunt, dum pro magiſtratu qs ambit, & alios prenſat emerendoꝝ ſuffragioꝝ cauſa. [Et moleſtias) q ſubeūdæ ſunt in ipſa petitione magiſtratus, imperij, honoꝝ. [Offenſionum) i. læſionum qm offenduntur ambitione, & prenſatione cōpetitoꝝ. offendere in hac ſignificatione eſt in aliquid incurrere atq; incidere. [Repulſaꝝ) Qm non adipiſcuntur magiſtratū, quem petebāt affectātes alius p ſuffragijs. Ille fert repulſam, q non adipiſcitur magiſtratū, quem petit. [Sunt. n.) pbat id qd dixit, & hoc in philoſophos dī, quos oñdit ideo ad rēp. nō accedere, qm ſunt animi abiecti & demiſſi, & ſe nō adepturos qd petūt, arbitrantur, nō quod contēnat honores, ſed q timent repulſam tanq̄ ignominiā, ſunt. n philoſophi. ſ & alij. [Paꝝ ſibi cōſtēt) Paꝝ ſint conſtāres à ſe, & quaſi ipſi diſſipenti, quod eſt cōtra fortitudinē, conſtantiam, & magnanimitatē. [Seueriſſime) Grauiſſime, & cōſtanter in dolore q eſt contrarius voluptati. [Molliores) Fracto aio & molli, vt ſunt fœminæ, & in hoc apparet ipſos nō eſſe fortes, q ſeueriſſime voluptatibus, & fortiter doloribus reſiſtūt, illoꝝ. aio ſuo putāt inferiores. [Frāgantur) Nō poſſint ferre infamiā. certe timēda eſt infamia, vt dixi, & de noīe ſoliciti eſſe debemus, ſed vir fortis & magnus nō timet infamiā iniuria illatā. Vnde adminiſtrantibus rēp. ſubeundæ ſunt offenſiones p æqtate ac iuſtitia ſeruāda, & veritas potior & antiqor eſſe debet quocunq; hoie, & infamia ignominiaq́. ſubeundæ ſunt, cū iniuria inſerūtur. Nullū. n. eſt maius theatrū ipſa cōſciētia, qua fretū oia deſpicere poſſumus & debemus. Vt de Fabio maximo legitur, q nō ponebat rumores ante ſalutē, dicebatq́. nefas eſſe ſuccēſere patriæ, ēt ſi nos offenderit. Pla. in ſecūdo de leg. ſic ait, Iudices prudētiæ ac fortitudinis oportet eſſe participes. [Sed his quibus) Poſitis his qbus forte datur venia, ſi remp. non capeſſunt, illos nūc affert q ſine aliqua cunctatione remp. gerere debent, duplici rōne ducti, qm ſ. aliter ciuitas regi non poſſet, & reſp. ſi nemo magiſtratū peteret, & ſi qſq; munera publica & curam recuſaret. Addit ēt quod magnitudo animi nō poteſt declarari, niſi in negocijs. nam cum qs res magnas & arduas magno aio & elato gerit, tūc magnanimus dr, ergo eſt opus talia obire, ſi magnaoimi hñt volunt & eſſe. [Adiumenta à natura) q valent ingenio, prudentia, viribus corporis. [Abiecta cunctatione) Sine aliqua mora. [Gerēda) adminiſtrāda. [Neq; alter) niſi laboribus & induſtria eoꝝ, q cum habeant adiumenta naturæ, hoc præſtare poſſunt. Et Plato in libris de rep. vult philoſophos ſuos accedere ad rēpubli. ne praui imperēt, & vt ipſi in laude verſentur. Bene inqt lib 4. erit reip. ſi ciuilis potētia cum philoſophia congruerit. Idē ait lib. 5. Ineruditi veritatiſq́. incaperti nequaq̄ ciuitatis curam ſufficiēter habituri ſunt. Sapientes igitur rēp. capeſſere debent p vtilitate cōi, qm laudabilior eſt eorum vita, q in negocijs publicis verſantur quam ocioſorum. Aut declarari magnitudo animi, qm magiſtratus virum oſtendit & declarat, vt Bias dixit, & tunc cognoſcitur magnanimus, quē philoſophi in ſuis vmbraculis inſtituunt de magnanimitate præcepta tradentes, cū circa magna verſatur vt decet, & non flectitur aliqua cupiditate aut ambitione, ſed ois ſua officia ad iuſtitiam dirigit. Vnde dicebat Cyrus, vt eſt apud Xenophontē, Opus eſt maximum pulchre imperare, & principē decere ſubditis anteire non dolo & ocio, ſed prouidētia & induſtria, & principem decere non ſe bonum pſtare duntaxat, veꝝ ēt pro ſubditis diligentiam agere, vt quā optimi futuri ſint. Et in 7. dicit, Bonus princeps eſt hoibus lex videns, qm ſatis eſt, q & moderetur & videat, puniatq́; delinquentem. & Diocletianus imperator, vt auctor eſt Vopiſcus dixit, Nihil eſſe difficilius quā bene imperare. Philoſophus in 5. Eth. ſic ait. Optimus eſt nō q ad ſeipſum, ſed q ad alium vtitur ipſa virtute. hoc. n. eſt opus difficile. [Nō poteſt declarari) Oſtendi & poni in exercitationem, qm laus virtutis in actione conſiſtit. Vnde debemus præcipere de virtute, & ipſam exercere, vt melius declaretur. [Capeſſentibus aūt remp. Nunc præcipit qd facere debeant hi q capeſſunt rēp. oia. ſ. humana deſpicere non minus quam ipſi philoſophi, q bona externa nihil curant, licet difficile ſit hoiem vacare affectibus, q in honorum petitione verſatur, ſed quo difficilius, hoc erit pręclarius, qm uirtus ut dictum eſt circa difficile verſatur, & oia bona difficilia ſunt, vt inqt Pla. igitur q in re difficili virtutem amplectitur, laudabilior eſt eo q in facili, vt eſt philoſophus, q in ocio degens vacat affectibus, cum nullis inimicitijs ſolicitetur nec lædatur iniuria. Ergo q remp. gerit, ſi etiam his vacat, laudabilior

lior eſt ipſo philoſopho, qm̃ expoſitus eſt inimicitijs, & iniurijs ꝑ ipſa iuſtitia, quam tuetur & miniſtrat. Magiſtratus.n.cuſtos iuſti eſſe debet, & rem cõem pro digoitate diſtribuere, ac ea q̃ ſunt in hoium cõmercijs ad æqualitatem redigere, ne diſcordiæ oriaotur, & ſeditiones, habeat ẽt oportet æqtatem & bonitatẽ, q̃ aliqñ legem emẽdat peccantem ob hoc, q a eſt gñalis, ſummũ qppe iusſumma eſt iniuria. [Capeſſentibus) Accẽdẽtibus ad curá reip. [Nihil minus) Nulla re minus, qm̃ magis indigent magnitudine animi, q remp. gerunt, qúam phi q in ocio verſantur. [Re℞ humanaꝝ, quæ accidere pñt in vita. Vnde dicit Plato lib. vltimo de rep. Munet lua id optimũ fore qoá maxime in aduerſis, q etẽ agere, & neqoaq̃ excãdeſcere, cũ nihil hmõi bonum aut malũ clare cẽſeri queat. Et Sen dicit, Calamitas eſt virtutis occaſio. [Quam) deſpicientiã. [Sæpe dico) Repeto & inculco, qm̃ de ipſa dictũ eſt ſupra Non.n.põt q s eſſe magnanimus, niſi res humanas cõtẽnat .i.oia quæ hoi accidere pñt in vtranq; partem. [Tranquillitas) ſedatio ꝑturbationum. [Si qdẽ) Affert rõoem quare capeſſentibus rẽp. humanæ res deſpiciendæ ſunt. [Nec auaitij) Angor eſt ęgritudo premens, & dr̃ anxius plenus anguſtia. [Cũ grauitate) Quę decet vi℞ qui nunq̃ meotitur, & in virtute perſeuerat. eſt grauitas comes conſtãtiæ, & q anxius eſt & ſolicitus, non põt eſſe grauis & conſtans. [Quæ) Tranquillitas animi, & ſecuritas, & vita ſine augoribus, deſpicientia rerum, & grauitas atq; cõſtantia. [Ego) tãto facilius eſt philoſophus ſeruare grauitatẽ, & vacare affectibꝰ quãto minus eſt in ipſis quo ſit in manu fortunæ. [Qo minus multis) .i. pauciora quam in vita eorum, q remp. adminiſtrant. Patent, ſunt obnoxia & expoſita telis fortunæ. qm̃ nõ verſantur in his quæ ſunt in manu fortunæ, vt ſunt magiſtratus, imperia. philoſophi.n. colunt aium, quem fortuna ferire non põt aut vincere. modo ſit bene inſtitutus & vere magnus. Vnde vir bonus & ſapiẽs fortunæ minaci & temerariæ medium vnguem oſtẽdit, & illam elato aio ſpernit, a qoa q pendet, in magnis viris habendus non eſt. Vnde dicit Sen. Neminem aduerſa fortuna cõminuit, niſi quem ſecunda decepit, & fortuna illis eſt grauis, qbus eſt repẽtina, facile eam ſuſtinere põt, q ſemper expectat, & nulla re maior inuidia fortunæ fit quam æquo aio. [Tã grauiter cadere nõ poſſunt, qm̃ ipſis philoſophis oia ſunt præmeditata, q ppe multũ prodeſt prouiſio animorum & præparatio ad minuendum dolorem. hæc eſt illa præſtans & diuioa ſapientia, inqt in Tuſculanis diſpotationibos, & perceptas penitus & pertractatas res hr̃e humanas, nihil admirari cũ acciderit, nihil anteq̃ euenerit, non eoenire poſſe arbitrari. Vnde Xantippe vxor Socratis ſemp ſe vidiſſe illũ dicebat eodem vultu exeuntẽ domo & reoertente, aius erat ſedatus & tranqllus, q a voloutate ſingitur. Adde ẽt q ipſi philoſophi non curant bona fortunæ, quæ illa cum vult eripere põt. Illi aũt q remp. gerunt, poſſont deijci notariq. infamia, & grauiter cadere, cum in edito loco poſiti ſint, & obnoxij fortunæ, quæ mutabilis eſt & temeraria. Sen. dicit, Quæ multo ante prouiſa ſunt, languidius incurrũt. Auſert vim præſentibus malis q futura ꝓſpexit. Vnde poſt ſuũ caſum Ouid. dixit, Tu quoq; formida nimiũ ſublimia ſemper, Propoſitiq. precor contrahe vela tui. Viue ſine inuida, molleſq. inglorius annos Exige, amicitias & tibi iunge pares. [Qoocirca.) Cõcludit per ea quæ iam dicta ſunt, maiores motus aoimo℞ concitari in illis, q gerunt remp. Propterea quod ſingulis diebus accidũt, q bos aius mouetur, & maiora ſemper efficere tentat, vnde opus eſt adhibere animi magnitudinẽ, vt maiora ſemper cum decoro efficiantur, & uacuitate ab angoribus q bus debet vacare magnanimus. [Quocirca) Igitur cũ in rebus difficilioribus verſentor hi, q gerũt remp. magis agũtor quã philoſophi, q vitã ocioſam degoot. [Non ſine cauſa) Iure ac merito qm̃ timent caſum tela fortunæ, qox illa in ſumma quæque torquere gaudet, vt infima ſommis, ſomma infimis mutẽtur. [Maiores motus) Maiores ꝑturbationes, cũ eo loci ſint vnde fortuna volẽte grauiter cadere poſſint. Vnde reges ceteriq. principes ferme ſemp ſolliciti ſunt, & tyrannorum vita nihil eſt miſerius. oia .n. timet, cum ipſi ab oĩbus timeantur. [Et motus maiora efficiẽdi) Qm̃ gubernantibus remp io cõe laboeandum eſt, & curãdum vt magna quędam efficiantur, quod nõ cogitant ocioſi, qui in magnis negocijs nõ verſantur. maiores.n. curas habent, qui negocijs publicis & muneribus funguntur q̃ ocioſi, illi .n. tendunt ad maiora & ardua, ocioſi aũt talia non curant, & ideo ooo anguntur. [Quietis) Ocioſis & his qui ad remp. non accedũt. [Quo magis) Tanto magis inqoit magnitudo animi adhibenda eſt in his animorum motibus & curis remp. adminiſtrantium, vt grauitas retineatur & conſtãtia, ne anxij videamur & inconſtantes, vnde magis debet eſſe magnanimus & grauis ille, qui rẽp. gerit, quam philoſophus ocioſus, qm̃ in maioribus difficultatibus verſatur & maiorib. ſtimulis perturbationum agitur, & ideo difficile eſt ipm̃ non perturbari aio, cum telis fortunæ ſit expoſitus, vt mens vix poſſit eſſe ſine timore, & maiora ẽt molitur in dies, vnde opus eſt aium eſſe conſtantem. [Ab angoribus) Animi perturbationibus. [Ad rem gerendam q accedit) Præcipit nunc qd illi agendũ ſit, q ad remp. accedere vult, vt.ſ. cõſideret ſi idoneus eſt ad munera publica obeunda. In oĩbus.o. quæ animus, non ſolum qd honeſtum ſit, ſed ẽt quid ipſi præſtare poſſumus quærendũ eſt & conſiderandum, ne forte aliqd aggrediamur quod efficere nequeamus. quiſq; igitur vires metiri debet ſuas & naturã, idq. auſpicari quod obire poſſe videbitur cũ decoro, aliter nihil laude digoũ faciet, quãuis in re honeſta verſetur. honeſtũ eſt capeſſere remp. ſed ſi q s ad illam gerendam ineptus eſt, abſtinere debet. Ideo Solõ dicebat, Tunc rege, cũ prius didiceris regi. illi.n.q regere neſciũt, ſeipſos, & alios detrahunt in cladẽ, & decorum non ſeruãt, ad quod pauci accedunt, inqt Plat. lib. 5. de rep. & illud q cognoſcãt rari ſunt. Idem in 6. de legib. ſic ait: Exiſtimare de oĩbus hominibus id quiſque debet, quod q nunq̃ ſeruiuit is laude dignus eſſe prioceps nunq̃ poterit. Ideo gloriari quemq. oportet magis, quod bene ſeruierit quã quod bene fuerit dominatus. primũ quidem legibus, q bus q ſeruit, deo ſeruit, deinde ſeoioribus q honeſte vixerũt. [Illa res) Quam agere vult. [Honeſta cõiuncta virtuti) .i. non ſolũ conſideret honeſtũ eſſe gerere remp. ſed ẽt ſi ipſe ad tale munus obeundõ aptus eſt. [Facultatem) Potentiã & poſſibilitatẽ efficiẽdi rem ipſam honeſtã, & ideo id quiſq; agere debet, ad quod aptus eſt, & põt cum decoro tractare. eſt.n. magnæ molis opos, alios regere & gubernare vt decet. [In quo ipſo) In hac ipſa cõſideratione & acceſſu ad remp. [Conſiderandũ) Prudenter iudicãdum. Qm̃ prudentia eſt, quæ ſtatuit oẽs mediocritates. [Aut temere) Nullo adhibito iudicio deſperet ſe poſſe perficere id, quod incepit ꝑꝑ ignauiam, quæ fortitudini opponitur, ꝑꝑ quam cedere q s non debet, aut deſerere fidem metu periculi. vnde præparandus eſt aius, exercenda mens, & formãda ad cõſtantiam, vt nullis moleſtiis frangatur. gloriæ quoque inquit Ambr. caueas appetẽtiam, quæ frequẽter nocuit immoderate expetita, ſemper aut vſurpata. [Propter ignauiã) Quia ſit ignauus. Nauus dr̃ ſtrenuus. inde operã nauare eſt ſtrenue facere. ide ignauum dicimus deſidẽ & ſine igne animi. [Aut nimis cõfidat) Ne nimis audeat, & ſic mediũ tenendũ eſt in rebus agendis, vt fortes eſſe poſſimus. in medio.n. cõſiſtit virtus, & iam dictũ eſt fortitudinẽ mediocritatem eſſe inter ignauiã ſiue metum & audaciam. [Cupiditatẽ) Alicuius rei, quã ſibi agendã propoſuit, aut aliq̃ aliã rem ꝓñdam. [In oĩbus negocijs) Obeũdis.ſ. & in oĩbus rebus agẽdis in bello, quæ ꝑtinent ad virum fortẽ atq; magnanimũ & in gubernatione reip. in qua multa negocia cũ decoro obeunda ſunt. [Aggrediare) Incipias. [Diligẽs præparatio) Diligenter oia neceſſaria ꝑparanda ſunt, vt id quod aggredimur perficere poſſimus. [Præparatio) Eſt apparatus rerũ neceſſariarũ. apparatus ꝑtinet ad ſumptũ & magnificentiã, ideo dixit ſupra, Delectãt ẽt magnifici apparatus, vnde vituperant illi q res magnas & arduas ſine aliqua ꝑparatione aggrediunt & turpiter poſtea deſiſtũt relinquẽtes locum pniæ, quo gñe hominum nihil eſt imprudentius.

O Mnino &c.) Circa qd verſari fortitudo, & q s eſſe illius hois debeat, oſtẽdit, verſatur aũt in diſcutiẽdo & operando, deſpicit res externas, & quæ alij plurimũ deſiderãt operatur ardua & honeſta. Cõ.n. in metuendo & audendo mediocritas ſit fortitudo. Difficilia & agit & patitur vir fortis ne timidus ſit, ita vero operatur ne temerarius habeat, ſemp.n. id caueat ne aut deficiat aut excedat ꝑ extrema, vtrũque aũt vera dicta ratio. [Quarũ vna &c.) Non ſolũ patitur & operatur difficilia uir fortis ſed bona externa contẽnit, vt diuitias, magiſtratus, non.n. cupit ã animi ꝑturbationi ſe eſſe obnoxiũ, & cupiditati ipſe dõatur, nõ illius imperiũ patitur, quæ eſt vera fortitudo. Nã & Sen. inqt, Fortior eſt q cupiditatẽ vincit, quam q hoſtẽ. eſt.n. difficile ſeipm̃ uincere. [Niſi qđ honeſtũ, decorumq. ſit) Alterũ ex altero pẽdet, nã quod decorũ idem honeſtũ, & quod honeſtũ decorum, aũt.i. quod eſt ꝑfectum bonum & oẽs a natura q̃ſitos numeros habet, eſtq. ꝑfecte moderatũ ut dicebant Stoici. [Externę res) neutræ diuitiæ, neutra ſunt, qđ neq; proſunt, neq; obſunt. Sicut.n. caloris ꝓprium eſt calefacere, nõ refrigerare, ita & boni propriũ eſt ꝓdeſſe nõ nocere. Diuitiæ aũt non magis proſunt, quã nocent. Quo uero bene uti & male poſſumus id bonũ non eſt. Diuitijs aũt bene & male uti poſſumus, nõ ſunt igitur bonũ diuitiæ, eas ergo uir fortis deſpicere debet. Quidqd aũt de diuitijs dicimus, illud & de alijs externis bonis intelligi uolumus. [Admirari, aut optare, aut expetere op.) Magna & honeſta admiramus, optamꝰ iucunda, expetimus quæ utilia ſunt. [Nulli homini &c.) Vt tyranno

FRAN. MAT.

no ẽt ſi mortem minetur, nulli in re turpi parendum eſſe intelligas. Nã in re honeſta nõ parere vitium eſſet. [Perturbatione animi) Multæ ſunt animi perturbationes. Nã ſingula quatuor generũ, q̃ ſunt dolor, metus, concupiſcẽtia, voluptas, multas hñt ſpecies. [Fortunæ) Q̃uãtũuis aduerſa fuerit hoc eſt nullo incõmodo, nulla aduerſitate frangi, nõ incendiis, nõ ſterilitate agrorũ, nõ filiorũ morte, & ceteris hmõi perturbari. [Altera res eſt &c.) Dixit qd deſpiciẽdũ, nunc dicit qd operandũ ſit. [Ita affectus &c.) Ita diſpoſitus vt oẽs externas res deſpiciat, nulli neq; hoi, neq; perturbationi animi, aut fortunæ ſuccũbere velit. [Res geras magnas qdem &c.) primũ inqt oportet res humanas deſpicere, quod q faciũt in territi ſunt ad res magnas & arduas aggrediendas, q diuitias nimiũ amat & c.hmõi, q aut pecunias aut vitã timet amittere, is nũquã pro parentũ aut patriæ ſalute ſeſe periculis obijciet, recte ergo dicit res humanas primũ deſpiciẽdas, deinde nihil niſi magnũ & arduũ faciendũ. ij .n. vere fortes dñr, q ad honeſtam mortẽ & ea oĩa, q̃ illam afferunt, interriti ſunt, nec eſt fortitudo, niſi circa terribilia & valde periculoſa, cumq. cuiuſlibet operis cũ rõne ſuſcepti honeſtas finis ſit, ſeqtur forte decori & honeſti grã agere debere. agit & vtilitatis cõis cauſa, ſi modo ea cũ honeſtate cõiũcta fuerit. q cõmodis proprijs agendo cõſulit, fortis nullo modo eſt [Vehemẽter arduas,) Hęc eſt maxime difficilis χαλεπὸν Græci arduũ dñt, ſignificat aũt incõmodũ, difficile, intractabile, Sal. .n primis vt arduũ res geſtas ſcribere. [Plenasq. laborũ,) Vera fortitudo nõ circa q̃libet rẽ, ſed tñ circa terribilea & periculoſas nimiũ verſatur, vt dictũ eſt. [Tũ vitæ) Vt ad ipſam vitã conducant, ſicut bella ſuſcipimus vt i pace viuamus. Aliarũ re vt liberalitatis. [Quę ad vitã pertinẽt) Cum honeſtate degendã. [Harũ rerũ duarũ) Siue deſpiciamꝰ res externas, ſiue arduas vehemẽter, & vtile geramus. [Splẽdor eſt addo) Pariũt .n. quãdã amplitudinẽ, & nos inter alios pſtãtiores, clarioresq. efficiũt. Maxima aũt illius amplitudo eſt, q ea deſpicit quæ ceteri appetũt, & pro qbus inter ſe certare ſolẽt, qd paulopoſt dicturus eſt. In aggrediẽdis vero & agẽdis rebꝰ arduis, nõ amplitudo ſolũ, verũ ẽt vtilitas eſt, ſi cõis utilitatis gratia agimus, vt facere nos oportet. [In poſteriore,) In deſpiciẽdo res externas, quas q deſpiciũt ij vere fortes ſunt. Interriti .n. ad humanos caſus ſunt, cumq̃ vitã ſine honeſtate ducendã non eſſe exiſtimẽt, nõ ẽt pro honeſtate ſeruãda admittere dubitãt. [Id aũt ipſum) Excellẽtes animi & res humanas deſpiciẽtes. [Si ſolũ, qd honeſtũ ſit) Nullus ſapiẽs iucũdi aut vtilis rõnem hẽt, ſi ſeorſum ab honeſtate fuerint, & nihil honeſtũ eſt, quod idẽ vtile & iucundũ nõ ſit. multa aũt vñr bona & honeſta eſſe, q̃ re vera bona & honeſta nõ ſunt per ſe, vt de diuitijs dictũ eſt. Fortis ergo honeſtatis finẽ ſibi ppõnet & honeſti gratia aget, aliter vere fortis dici non poterit. [Ab oĩ animi perturbatione) Vt rõne oĩa faciat, nõ irrationali motu, vt dolore, timore, ira, libidine, & ceteris eiuſmodi, qbus q vincitur, liber eſſe nõ põt. [Nã ea quæ &c.) Ratio eſt, ea cõtẽnere quæ eximia vulgus & pclara exiſtimat, vt diuitias, impia, magiſtratus. [Fortis animi eſt) qm̃ cupiditate nõ frangitur, q̃ motus eſt irrationalis. Stabilis. Virtus vt ait Ariſt. eſt habitus electiuus in mediocritate cõſiſtẽs, quoad nos rõne terminata, & vt ſapiẽs terminaret rõne terminata ad naturalẽ inſtinctũ refertur, nõ .n. oẽs natura ita inſtituti ſunt, vt quæ recta ſunt, intelligãt, ſed ſi rõ naturalis affuerit. nihil vitioſum, nihil flagitioſum cõmittet. Si cõtra abfuerit in oẽ turpitudinis genꝰ labimur. Ideoq̃. ſtabili, inqt, ad rõnem referẽs, q̃ eſt quo ad nos, firma ad id reſpiciẽs qd eſt, & vt faciẽs terminare. Nã ſapiens q̃ à natura ſunt ea pceptis determinata diſcedere nos cõuenit minime. [Acerba) Vt mortes filiorũ, exilia, carceres. Cic. in Paradoxis, C. Mariũ inqt ſecũdis in rebus vnũ ex ſummis viris viſum eſſe, quo beatius eſſe mortali nihil põt. [A ſtatu naturæ,) Qui eſt in rõne firmatus. [A dignitate ſapiẽtis) Quæ eſt poſita in pceptis, vt non diſcedamus ab eo, qd ſapiẽs terminauerit [Robuſti animi) Ad naturalẽ rõnem referas. [Magnæ cõſtãtiæ) Ad ſapientis determinationẽ. [Non eſt aũt cõſentaneum) Non eſſe conueniens inqt, vt q terribilium timore nõ frangitur, idem cupiditatibus frangatur, & q à laboribus nõ vincitur, idem voluptati ſuccumbat, qm̃ veriſimile eſt vt quẽ metus non frangit, eundem ẽt cupiditates non frangãt, & quem labor non vincit, eundem voluptas non vincat. Nam q agit quod difficilius eſt, is quod & facilius eſt operatur. Difficilius aũt eſt mortẽ non timere, q̃ cupiditatibus repugnare, & graues labores patiẽter ferre, q̃ à voluptatibus abſtinere. [Qui metu non frangant) Rerũ terribilium, nam fortis eſt, vt diximus quæ hoibus terribilia vñr, & ſunt, ea ſubire, & oẽs quamuis graues labores tolerare. [Cupiditate) Rerum externarum, vt pecuniæ, imperiorũ, magiſtratuum. [Hæc vitanda, &c.) Ne cupiditatibus frangamur. [Et pecunię &c.) Pecunias intelligimus omnia, quorum æſtimatio mẽſuratur nũmo. [Nil tam &c.) Et ppea Sen. inqt, Pecuniæ imperare oportet nõ ſeruire. & pecunia ſi vti ſcias, ancilla eſt, ſi neſcis dña. Qui amat pecunias neceſſe eſt vt timeat amittere quod lõgo tpe congeſſit, q timet fortis nullo pacto eſt. [Pecuniam cõtemnere) Maxime ſunt diuitię vt Sen. inqt nõ deſiderare diuitias, & ille eſt paup q non ſibi vĩ diues. [Ad beneficentiã &c.) Vt benefaciatis hoibus dignis qbus vt ait Sen. beneficiũ vbi des, oẽs obliges. [Cauẽda &c.) Poteſt qſpiam mereri gloriam, non tñ cupere, & hic vere fortis eſt, ac magnanimus. Eſt .n. honor virtutis præmiũ non iõ appetenda gloria eſt, vt cupiditate eius cõtra officiũ fiat. Multi philoſophi de cõtemnenda gloria ſcripſerũt. Eripit .n. lib. hoc eſt obnoxiũ & ſeruum ſibi hoiem reddit: non .n. ex ſeipſo, ſed ex vulgi opinione ſemp pẽdet, & ad illius arbitriũ oĩa facit. Duplex aũt ſeruitus eſt iure gentiũ inuenta, & moribus inducta, cũ quiſpiã ita vitijs & turpitudini ſe ſubijcit, vt veluti ſeruus illis pareat, de qua ſeruitute loqtur Cic. in Parad. ex Stoicorũ opinione, q dicebant ſolũ ſapientem liberũ eſſe, malos aũt ſeruos. Eſſe aũt libertatem poteſtatẽ operandi, qua ſtulti & mali omnino careãt. [Nec vero &c.) Argũ eſt à maiori ad minus, ſi nõ ſunt expetenda imperia, multo minus cetera imperia expetenda nõ ſunt, cum ſint bona media, nihil aũt expetibile niſi qd honeſtũ eſt, & quod honeſtum bonũ. Quo aũt bene vti, & male poſſumus, id bonũ non eſt, vt ſuperius eſt oſtẽſum. [Non accipienda) Quod multi fecerũt. [Deponenda) Quod Lycurgus fecit, q regnum, qd obtinere poterat, cũ regnaret, anteq̃ manifeſtum eſſet fratris vxorẽ prægnantem eſſe pueri eſſe declarauit, ſi mas foret. Quo nato nõ vt regem, ſed vt pueri tutorẽ ſe geſſit, & adulto regnũ tradidit, q Charilaus eſt vocatus. [Vacãdum aũt omni &c.) Docuit qd viro forti & magnanimo faciẽdum eſſet, nunc qũo faciendũ ſit oſtendit, & pleno fungitur pcipientis officio. Dicit aũt omni animi perturbatione carendũ, vt impleri ea poſſint quæ tradidit: Nã vbi aliqua adeſt perturbatio, liber aĩus eſſe non põt. Si liber non eſt, neq; tranqllus eſſe põt, neq; conſtantiã aut dignitatẽ in agẽdis rebus ſeruare. [Tũ cupiditate) Quatuor gña ſunt perturbationis, vt ſupra diximus, quorũ multæ ſunt ſpẽs hæc quidã recte appellant rerũ humanarũ carnifices. Nam hoies ferme oẽs vexãt, quod ſi qs eſt, q nec ſperat nec metuit, is humana oĩa contemnit, q nec lætis efferetur, nec triſtibus deprimitur is oĩa quãuis grauia patitur, ex quo liber eſt, & ſecurus, oĩaq̃. conſtanter & cũ dignitate opatur. Cupiditatis oĩs perturbatio eſt animi motus, vel rõnis expers, vel rõnem ſpernans vel rõni non obediens, isq̃. motus aut boni aut mali opinione incitatur, fiuntq̃ ex eo quatuor perturbationes. Duę ex opinione boni voluptas & cupiditas. Eſt aũt voluptas geſtiens. i. pter modũ elata lætitia opinione præſentis magni alicuius boni, rõni non obtemperãs. Cupiditas vero quæ & libido vocatur, eſt appetitio opinati magni boni rõni nõ obtemperans. Duæ reliquæ perturbationes metus ægritudo ſunt ex opinione mali. Nã metus eſt opinio magni mali impendẽtis, ægritudo vero magni mali pñtis. his perturbationibus, ut ait Cic. in quæſt. Tuſc. quas in vita hoium ſtultitia quaſi quaſdã furias inijcit, atq; incitat oĩbus viribus, atque opibus, repugnandũ eſt, ſi volumus hoc quod datũ eſt vitæ tranqllæ placidæq. traducere. [Iracũdia) Quæ eſt vt Stoici diffiniunt ira inueterata, & plena odij vlciſcẽdi tempus obſeruãs, eſt aũt ſpecies cupiditatis. [Tranqllitas) Sũma qes nihil oĩno hñs perturbationis, & ad lętitiã voluptatemq̃. reſpicit. [Securitas hæc efficit) Vt nihil timeamus, & ad metũ refertur & ægritudinẽ. [Conſtãtiam) Ne frangamur dolore vel metu. [Dignitatẽ) Ne ſpe vel lętitia nimiũ afferamur. [Multi aũt &c.) Hic cõparatio fieri vĩ eorũ, qui qeti, & tranquille in agris ſuis vixerũt, re familiari contẽti, & omni perturbatione vacui, & eorũ q parandis opibus fuerunt intẽti, nam ſicut q in agris viuũt re familiari contẽti. hoc ppea faciũt ut liberi ſint, ita q opibus parãdis ſtudet id facit, ut liber ſit. nullius rei idiget, q in ſolitudine viuit. ſuis contẽtus nulli perturbationi, aut hoi ſeruit, q hmõi eſt, liber eſt, eodem modo q opibus abundat potens eſt, q potens eſt nullius indiget, q nullius indiget, is nemini paret, & ſic idẽ præſtare vñt opulentia, & ſolitudo, vtraque .n. libertatẽ, tranqllitatemq̃. parit, ocioſorũ aũt vitæ eorũ uitam præfert, q in rep. uerſantur. [Multi ſunt) Aetate mea. [Et fuerunt) Vt Q. Cicinnatus, q obſeſſi cõſulis, & exercitus liberator ab aratro uocatus ad dictaturã uenit, ac rurſus faſcibus depoſitis quos feſtinãtius uictor reddiderat q̃ ſumpſerat Imperator ad eoſdẽ iuuẽcos & quatuor iugerũ prædiolũ redijt, ut Columella ait. idẽ inſtitutum C. Fab. & Cur. Dẽtatus ſecuti ſũt. [Nobiliſſimi phi) Vt Socr. Pla. [Populi) Vt Plat. de quo ſupra dictũ eſt. [Principũ) Vt Pythagoras, q Polycratis Samij mitcẽtem tyrãnidẽ ſugiẽs poſt lõgas diſcẽdi cauſa ſuſceptas peregrinationes, in Italiã uenit, & in ea plurię

regione

regione quæ magna græcia appellata eſt.(Homines ſe.& gra.)Sicuti Scipio maior, q cum Romanoꝝ principum mores ferre nõ poſſet Linternũ ſe contulit,vbi q̃eti ſe dedit.(Vix erũt in agris) vt Q.Cincinnatus.(Quod regibus)q vt nemini pareãt,aut cuiuſpiã egeant auxilio,ſuperiores ſtudent eſſe,res quidem eadem eſt ſed ratio diuerſa.philoſophi & viri graues deſpiciẽtia reꝝ, reges vero opibus & potentia libertatẽ aſſequuntur.(Sic viuere)vt uelis,modo recta & honeſta ſequaris nihil.n.velle debemus, quod non rectum honeſtumq́. ſit . (Quare cum hoc cõe ſit.) Nam & ocioſi & reges eundem finẽ ſibi proponunt.(Alteri)Reges.(Suo & paruo)vt Curius & Fabricius,de quo Virg.paruoq́.potẽtẽ Fabricium.(Omnino contemnenda)Non tñ oĩno probanda . Nã q ſuæ q̃eti conſulunt vnum iuſtitiæ genus aſſequuntur ꝙ neminem iniuria afficiunt,altero vacant, qm̃ non repellunt a quibus poſſent & deberent iniuriam,q vero nemini parere,& nulli ſubeſſe volũt,plerunq; inſolentes efficiũtur,& æq̃tatem non ſeruãt. (Sed facilior)Nũc in quo vtraq; differat vita,& eius q ocio ſe dedit,& eius q̃ parandis opibus ſtudet,manifeſte declarat,alterã.n. tutiorẽ, minusq́. alijs grauem, alteram fructuoſiorẽ hoĩum gñi, & ad gloriam comparandam aptiorem dicit eſſe , ex quo aperte theoricam practicæ præponit. (Quæ pp &c.) Qm̃ minus grauẽ & moleſtam eſſe volunt ocioſorum vitam , ideo de philoſophis ſubiungit,& illis concedendum fortaſſe dicit cum excellenti ingenio ſint,vt doctrinæ totos ſe dedant , & remp. non capeſſant , quod multi fecerunt,vt Plat.Ratio vero eſt,qa prodeſſe plurimũ pñt aliq̃d excogitando & ſcribendo,quod & præſentibus & poſteris vtilitati futuꝝ ſit.Forſitan vero addidit etus qđ ſuperius cõtra Pla.& philoſophos dixit minime immemor.(Et iis)addit alios, q̃bus concedendum eſt remp.non capeſſere.(Valetudinis imbecillitate) vt Scipio ſuperioris Africani filius,quẽ valetudinariũ ſed doctiſſimũ legimus fuiſſe.is eſt q Pauli Aemi.filium adoptauit,à quo Carthago & Numãtia deletæ ſunt.(Aliqua gra.)Cauſa,pp ſeipſum certe hoc dicit Cic.q cum occupatam à Cæſare videret remp.ſatius duxit eam relinquere,& totum ocio ſe dedere, q̃ in illa verſari.quod ſi feciſſet,& ſibi nocuiſſet,& ꝓdeſſe illi minime potuiſſet,hoc ipſe Ci. ſcr.in Epiſtolis.(Quibus aũt)ſi q inq̃t ſunt, q̃bus nulla cauſa eſt,q̃n remp.capeſſant,ſi eã non attingunt, non modo non laudandi ſunt ſed ẽt reprehẽdendi.(Talis cauſa)ingenij imbecillitatis,valetudinis . (Quoꝝ ſi.&c.) ꝙ inq̃t,gloriã cõtẽnant,& imperio atque cetera oĩa quæ magna & pręclara à pleriſque exiſtimantur,improbare non facile eſt . Qui.n.hoc faciũt laude digni ſunt . Cum magnanimi ſit ea pro nihilo hr̃e quæ ceteri appetunt . Sed vñi res hmõi ꝓpterea non appetere ꝙ labores & moleſtias metuunt.In quo magnanimi non ſunt habendi.Magnanimus .n. nihil timet,quod neque ab improbitate neque ab ipſo prouenit.Quod ſi magiſtratum populo petat non recte iudicante ſed teme.& repulſam patiatur. Qm̃ id non ſua improbitate,ſed populi accidere intelligit,pati æquo aĩo debet, qđ ſi aſſequit,nõ debet lætitia efferri.Cato ſenior repulſis tanq̃ honorib. gaudebat,vt legimus,ergo accuſandi ſunt multi q timore laboris & moleſtiaꝝ ocioſe degunt & rẽp.non attingunt.(Offenſionũ)Erroꝝ vt ſi delecti exercitus duces victores nõ reuertãtur,offendere.n.peccare eſt tranſlatione ab eo ſumpta,q inter ambulãdum ad lapidẽ pedem offendit.(Repulſarum) Si magiſtratum petans cum digni ſint,& tñ vulgi ſuffragijs repellantur . (Ignominiam)Graue notam & ſugillationem,quæ nomẽ lædat, ignominiã dixerunt veteres,& iure conſulti de ignominioſa ſcribũt miſſione. (Sunt.n.&c.) Paꝝ ſibi conſentiant,vt cũ res humanas deſpiciãt; vt gloriam,imperia,magiſtratus, labores tñ,& moleſtias pro cõi vtilitate pati non poſſint.(Voluptatem ſeue.) Contemnant,quod tẽperantis eſt.(Indo.) Sint molliores, quod eſt cõtra fortitudinẽ,quæ circa difficilia conſiſtit,difficilius aũt eſt dolorẽ ęquo aĩo pati,q̃ a voluptate abſtinere,& minus fortes habẽtur , q voluptatem reſpuunt,q̃ qui dolorem perferunt . (Sed ab his q &c.)Non conſonare ſibi ipſi Cic.vr. Superius.n.non expetenda ac potius aut non accipienda interdum,aut nonnunq̃ deponenda imperia dixit,nũc vero adipiſcẽdo magiſtratus dicit. Sed minime diſſentit,aliud eſt magiſtratus adipiſci,aliud imperia expetere.Nam q adipiſcitur,ideo adipiſcitur qa meretur, nõ aũt cupit, Qui vero expetit,ſæpe malis artibus nititur.Non ſunt.n.expetẽdi honores,ſed ſi deferuntur nõ ſunt contẽnendi, præſertim ſi in illis cõſtituti humanæ ſocietati vtile eſſe poſſumus . Non minus aũt peccat q operam ſuã reip negat cum prodeſſe poſſit q̃ q imperia & magiſtratus nimiũ affectat.(A natura) q ingenio valent & bona valetudine corporis ſunt.(Nec aliter.n.&c.)niſi boni viri magiſtratus ſuſcipiãt,regi ciuitas nõ põt,neq; fortitudo & magnanimitas declarari,q̃ in magiſtratibus , & imperijs ꝑcipue elucet,ex quo ſm̃ Ariſt.ciuili ſciẽtię honoratiſſimę facultates ſubijciuntur , vt res militaris, œconomica, Rhetorica , & ipſius finis aliaꝝ fines cõtinet,eſtq́. ſummũ humanũ bonũ. (Capeſſentibus aũt remp.) Quid cuſtodire debeant,q remp. capeſſunt,nunc præcipit,& non minus q̃ philoſophos ipſos res humanas deſpicere debere oñdit. Carendum aũt oĩ anxietate,& cũ grauitate cõſtantiaq́. . Qui .n. alicui ſubiacens perturbationi,agere aliq̃d grauiter & conſtanter non pñt, vt ſupra dictum eſt . Monaſticam aũt vitam cum politica comparare vr̃ facilius eſſe dicens monaſticis res humanas contemnere q̃ politicis. Quominus.n.multa poſſident eo minus reꝝ humanaꝝ varietatem monaſtici timẽt.Quominus egent eo minus ſunt ſoliciti: Contra q in rep.verſatur neceſſe eſt,vt honores adipiſcatur,& multa poſſideat,ẽt ſi magnopere nõ appetat,cui hęc adſunt, is timeat fortunæ inſtabilitatẽ neceſſe eſt,multa adeat pericula,multosq́. labores ſuſtineat.Quoꝝ nihil philoſophis & in ſolitudine viuẽtibus ꝯtingere põt.(Haud ſcio an magis) q.d.multo magis adhibenda eſt.Magnificentia in contemnendo non aũt concupiſcendo . (Deſpicientia) Vt diuitias & opes amittere nõ timeat, & ita metu careat , magiſtratus nõ cõcupiſcat,delatos nõ recuſet,mereatur,ſed magno aĩo & integre gerat,nec gaudeat ꝙ adeptus,nec ſi paſſus repulſam fuerit, cõmoueatur.(Anxij)Spe,metu,dolore,gaudio ſoliciti.(Cũ grauitate)Si oĩs perturbatio abfuerit.(Quę oĩa &c.)cõtemnere res humanas,nõ ſperare,nõ metuere.(Quæ fortuna ferias)cui in bona animi nullum arbitrium eſt.Et Bias ille,vnus ex ſeptem , Oĩa inq̃ mea mecum porto.Et Stilbon Megarenſis,Bellum nulla ex virtute ſpolia trahas . Sed vt Seneca inq̃ : Feriũt celſos fulmina mõtes.Idẽ ait,Excelſis multo facilius caſus nocet.& Lucanus, Ad alta leuatis eſt ruere infeſtius.(Multis rebus egẽt) Paucis.n.ſunt cõtenti.modico veſtitu,modica & plerũq; vili ſuppellectile nullos.n.hoſpites nullos cliẽtes habẽt.Vnius ſeruuli aut ancillæ miniſterio ſunt cõtenti.(Quocirca)Cũ minus multa q̃etis habeãt q̃ q in rep.verſantur,& minus multis egeant,efficitur vt animi illorum minus moueatur,minusq́ . multa efficiant.Qui.n.oĩa contẽnunt,nihil ſperant aut metuunt,nihil ẽt moliũtur.Raro igitur accidit vt ꝑturbentur,q vero remp. gerũt,multis quotidie cauſis aliqua ꝑturbatione concitãtur,ex quo operã dare illos oportet, vt & magnanimi ſint in reꝝ humanaꝝ deſpicientia,& perturbationibus repugnent,q̃bus q ſubiacent,gerere aliq̃d cũ dignitate non poſſunt. (Ad rem gerendam &c.) Quo pacto fortis & magnanimus in rep.adminiſtranda gerere ſe debeat nunc oſtendit, & nõ ſolum rem gerendam priusq̃ ad illam accedat,ſed ẽt qd ipſe efficere poſſit conſiderare admonet. In quo qd proprium magnanimi ſit præſcribit,vt res magnas ſuſcipiat,non tñ maiores q̃ efficere poſſit,qm̃ temerarius eſſet,& cũ efficere quidem poſſit , & vires ſufficiant,non tñ ignauia efficere poſſe deſperet , nec timeat quod timendum non eſt,ne puſillanimus habeatur. Tm̃ itaque ſentire de ſe magnanimus debet circa res gerendas, quantũ pſtare poſſit,ne aut deficiendo,aut excedendo peccet . (Quoniã illa res honeſta ſit)Qm̃ non ſufficit hoc ſolum conſiderare,vt honeſta ſit , vt ad cõem vtilitatem ſpectet . Siue res urbana ſiue ſit bellica,in his.n.magnanimi præcipue verſantur, vel vt bene rẽp. gubernent,vel vt bello iniurias propulſent.& cõmoda patriæ augeant. (Habeat efficiẽdi &c.) Ne audeat plusq̃ poſſit aut minus q̃ poſſit.(Propter ignauiam) Vt timeat quæ timenda non ſunt . (Propter cu.) Et audeat quæ audere non debeat.Põpeius victus in Pharſalia temere deſperauit.poterat.n.bellum mari reparare, cũ eius claſſis intacta eſſet,& Cæſaris claſſe inſtructior & numeroſior.C.Flaminius inconſulte & temere cum Annibale ad lacũ Thraſymenũ conflixit. M. quoque Varronis cupiditate pugnãdi apud Cannas ingẽs illa clades accepta eſt.(In omni.&c.)Conſilio prius reſpectandum dicit ne temere aggrediamur. Sal.quoque ait antequam facias conſulito & vbi conſulueris mature facto opus eſt. Aeſopus,Phrygius fabulator ſic ait, [illegible]

ASCEN.

Omnino fortis aius) Docet circa quæ aĩus fortis verſatur,& eſt ordo, Aĩus oĩno fortis & magnus cernitur .i. decernitur,& rõ probatur maxime.i.ꝑcipue ex duabus rebus,quaꝝ vna ponitur in deſpicientia .i. contemptu reꝝ externaꝝ.i.extra nos poſitaꝝ vt ſunt diuitiæ, Cũ ſit perſuaſum ſup.animo forti & magno,hoĩem nihil .i. non aliquid, non oportere .i. decere aliquid,aut admirari tanq̃ magnum , ex hoc primo aſpectu,aut optare tanq̃ vtile,aut expetere tanq̃ ſibi debitũ,& neceſſarium . Niſi illud quod ſit honeſtum & decorum , & nulli pro non,& vlli nõ ſuccũbere.i.ſuperari vlli, neque perturbationi animi,neque fortunæ. Alterius res eſt,vt cum.i.poſtq̃ tu qui ſup. ſoetem animum hr̃e ſis,ſis affectus animo,ita vt dixit ſupra geras .i.

publice

publice facias res magnas,& geras quidem.i.certe illas.ſ.res magnas,& .i.ēt maxime vtiles.ſ.vt .i. veluti . Arduas vehe. & plenas laborum & periculoꝝ. Tum.i.pariter cauſa vitæ,tū.i.pariter cauſa ſup.multaꝝ rerum,quæ pertinent ad vitam. Oīs ſplen.& am.i. magnificentia quæ eſt in aīo forti & magno eſt haꝝ duaꝝ reꝝ .i. pertinet ad has duas res.ſ.nihil admirari,optare,& expetere,niſi quod honeſtum & decorum,& nihil quod magnum maxime vtile arduum laborum,ac periculorum plenū,& ego addo, & in poſteriore.ſ.re . vltra ſplendorē & amplitudinem, ēt vtilitatem, q a dixit illas qdem & maxime vtiles . Aūt pro ſed cauſa & ratio efficiens.i.q̄ efficit magnos viros,eſt in priore.i.in priori re,hoc eſt in deſpicientia reꝝ externaꝝ,& in expetitione ſolius honeſti,& decori.Enim pro qa illud quod facit aīos excellentes,& contemnētes humana.i.res humanas,eſt in eo.ſ.priore. Aūt pro ſed idipſum.ſ.ꝙ excellentes aīos & humana contēnentes facit , cernitur .i.decernitur & comprobatur in duos,& .i.pariter,hæc eſt primo loco,ſi tu iudices id ſolum bonum quod honeſtū ſit,& .i. pariter hic eſt ſecundo,ſi tu ſis liber à perturbatione animi. Nam &.i.ēt dicendū eſt fortis & magni animi ſup.eſſe.i.pertinere ad fortem & magnum aīum,ducere.i.æſtimare ea quæ vīr pleriſque.ſ.male affectantibus eximia,& præclara,cuiuſmodi amplę dignitates,& magiſtratus,at fortunæ ſtrepitus , q; pro & contemnere ea rōne ſtabili & firma . Et ferre.i.tolerare ea quæ vīr acerba , quorum multa,& varia verſantur in vita & fortuna hoium, ita .i. eo modo,vt nihil diſcedas a ſtatu naturæ.i.à mentis tranquillitate, quæ cum ſit naturalis extrema exturbare non debet,& nihil diſcedas à dignitate ſapientis.i.ab eo quod ſapienti viro dignum eſt,& robuſti animi & magnæ cōſtantiæ.i.pertinet ad robuſtum i.fortem aīum,& ad magnam conſtantiam. Aūt pro ſed,non conſentaneū .i.non eſt veriſimile,& ita non eſt ſentiendum eum aīum .ſ. qui non frangitur.i.non poſſit frangi metu,frangi.i.ꝙ frāgatur cupiditate . Nec conſentaneum eſt eum q præſtiterit.i. præſtantet exhibuerit ſe inuictum a labore,vinci voluptate . Quamobrem, & .i.ēt hæc quæ dicta ſunt cupiditas & voluptas ſunt fugienda ſup. viro forti . Enim pro qa nihil eſt tam.i.tm̄ anguſti,& parui.i. puſillanimi,q̄.i.quantum amare diuitias, & ſup. nihil eſt honeſtius & magnificentius,q̄ contemnere pecuniam, ſi non habeas ſupp. eam, & conferre ſup. pecuniam ſi habeas eam ad beneficentiā & liberalitatem. Non.n.ſunt prodigendæ pecuniæ,ſed honeſte expetendæ. Cupiditas gloriæ eſt ēt cauenda,vt dixi ſupra . Enim ꝓ qa ipſa cupiditas gloriæ,& ambitio eripit.i.aufert & ſubtrahit libertatem ſup.animi pro qua ſup.libertate retinenda, oīs contentio, ideſt cōcertatio,& pugna debet eſſe viris magnanimis. Vero ꝓ ſed,nec imperia ſup.ſunt expetenda viro forti,at.i.imo ſup. imperia ſunt interdū non accipienda ſi offerantur,ac ꝓſunt ſup.deponenda viro forti nonnunq̄ .i. aliqñ ; qñ .ſ. aut minus honeſta decoraq́. illi ſint . Accipitur aūt hic imperium pro ea poteſtate , quam pro tpe vir ſtrenuus in milites, quibus imperabat exercebat,non pro rerum monarchia . Autem pro ſed vacandum eſt .i. vacuum eſſe oportet omni perturbatione animi , tum .i. pariter cupiditate,& metu,tum.i.pariter ēt ægritudine,tædio, aut amaritudine,qua qd ægre fertur ; & voluptate .i. illicita delectatione animi,& ita,vt tranquillitas,& ſecuritas.i.ſeparatio à curis adſit, quæ.ſ.ſecuritas afferat non temeritatem,ſed tum.i.pariter etiam dignitatem.i.condignam maieſtatem. Autem pro ſed multi ſunt & fuerunt,q expetentes eam,quam dico tranquillitatem remouerunt ſe a negocijs publicis,& perfugerunt.i.tanq̄ in locum tutiorem ſe receperunt ad ocium.i.ad vacationem rerum pręcipue publicarum. In his.i.inter hos q ſic perfugerunt.i.etiam nobiliſſimi philoſophi & longe principes.i.longe ante alios in philoſophia principatum obtinentes,& qdam hoies ſeueri .i. frigide ſequentes verum,& graues.i. multum conſtantes . nec potuerunt ferre.i.perpeti mores populi, nec principum : & vixerunt nonnulli in agris delectari ſua re familiari. Idem propoſitum fuit his .i.huiuſmodi viris quod regibus,vt .ſ. ne qua.i.non aliqua re egerent,& ne.i.vt non parerent,cui .i. alicui & vt ſup. vterentur libertate,cuius .ſ. libertatis proprium eſt viuere ſicut velis . Quare.i.quamobrem,cum.i.quandoquidem hoc .ſ. quod dictū appetunt,ſit commune potentiæ cupidorum,q liberi eſſe, & nulla re egere volunt,cum his quos ocioſos dixi, alteri.ſ.priores iam dictorum hoc cupidi arbitrantur ſe poſſe adipiſci.i.obtinere id , vt .ſ.libere & ſine egeſtate uiuant,ſi habeant magnas opes, alteri .ſ. philoſophi,& eorum ſimiles arbitrantur ſe poſſe adipiſci id,ſi ſint contenti,& ſuo.i.ſua re,& paruo.i.ea modica, in quo.i.in qua re, ſententia.i.iudicium,& opinio neutrorum.i.neque cupidorum , neque contemnentium,eſt contemnenda .i. aſpernanda , omnino.i.naturaliter,ſed vita ocioſorum.i.in ocio,non autem ceſſatione,ſed priuatione duntaxat magiſtratuum & rerumpu. diligentium eſt,& .i. pariter facilior & tutior,& minus grauis , aut moleſta alijs . Autem pro ſed,uita ſup. eorum qui ſe accommodauerunt,id eſt commodos & idoneos fecerunt ad remp. & ad magnas res gerendas eſt fructuoſior generi hominum, & aptior ad claritatem & amplitudinem . Quapropter concedendum .i. ignoſcendum,aut permittendum ſit forſitan & .i. pariter his nō capeſſentibus.i.non acceptantibus remp.i.adminiſtrationem reipub.i.qui exiſtentes excellenti ingenio dederunt ſeſe doctrinæ , .i.applicuerunt ſe ad docendum,&.i.pariter his qui impediti aut imbecillitate valetudinis .i. quia valetudinarij ſunt aut aliqua cauſa grauiore .i. maioris penſi, ac momenti receſſerunt à rep.i. ab eius adminiſtratione,cum concederent.i. vltro permitterent alijs poteſtatem & laudem eius.ſ.reip.adminiſtrandæ . Autem ꝓ ſed,ego puto his quibus nulla talis cauſa ſit,ſi ipſi ſupp. dicant ſe deſpicere ea quæ plerique admirentur .ſ. imperia & magiſtratus non modo non dandum ſup. eſſe laudi,verumetiam vitio, quorum iudicium non approbare in eo ꝙ contemnant,& putant,id eſt reputent pro nihilo,gloriam.& difficile factu.i.vt fiat,ſed ſup. tales vīr timere labores vt moleſtias,tum .i.pariter offenſionum dum gererent,tum.i.pariter repulſarum dum peterent,quaſi quādam ignominiam & infamiam . Enim pro quia ſunt ſup. homines qui conſtent.i.conſtantes,& vniformes ſibi ſint parum in cōtrarijs .i. aduerſis ferendis,& qui contemnant ſeueriſſime voluptatem,ut ſint meliores.i.impatientiores, & vincibiliores quam deceat in dolore,& qui negligant gloriam,& ſup. frangantur infamia.i.qui fortiter contemnunt delitias carnis,& ſtrepitum fortunæ,ſed poſſunt pati modicum dolorem , aut modicam contumeliam æquanimiter , quales hodie conſpiciuntur plures totos dies orationibus in templis impatientca,& cum reddiderit pro modica offenſione in familiares debacchantes , & ferè inſanientes . Atque q.i.certe fuerunt ſup. ea quæ dicta ſunt non ſatis conſtanter . Sed magiſtratus ſunt adipiſcendi , & reſp. eſt gerenda omnī cunctatione.i.mora & dubitatione abiecta his.i.ab hìs qui habēt à natura adiumenta rerum gerendarum.ſ.virtutes quas Cardinales vocant . Enim pro quia nec ciuitas poteſt aliter regi,q̄.ſ.ſi petāt magiſtratus qui idonei ſunt, nec magnitudo animi poteſt aliter declarari . Autem pro ſed,& magnificentia,& deſpicientia rerum humanarum , & tranquillitas animi,atque ſecuritas, quam ſæpe dico ſit adhibenda capeſſentibus.i.adire cupientibus rem , nihil.i.in nullo minus, q̄ adhibenda ſit philoſophis.i.philoſophari volentibus,& haud.i.non ſcio,an etiam magis ſit ſup.adhibenda remp.capeſſentibus q̄ philoſophis. Siquidem.i.quia certe,qui ſup.remp.gerant futuri ſunt nec anxij, ſi quid offenſionis occurrat,victuri ſunt . Cum grauitate & conſtantia , quæ.i.cuiuſmodi ornamenta ſunt eo.i.tanto faciliora philoſophis , quo.i.quanto minus multa.i.pauciora negocia patent in vita eorum,quæ fortuna feriat.i.ferire,hoc eſt percutere poſſit. Et quo.i.ea quo egēt minus multis rebus,& quia non pñt tam grauiter cadere ſi quid aduerſi eueniat. Quocirca.i.quapropter maiores motus animorum concitantur non ſine cauſa gerentibus remp.& maiora ſunt efficienda gerentibus remp.q̄ quietis.i.in ocio degētibus, quo.i. pro quo,vel pro quanto magnitudo animi & vacuitas.i.euacuatio ab angoribus.i.anxietatibus eſt magis adhibenda his.ſ.remp. gerentibus,quam quietis . Autem pro ſed,is ſupp. qui accedit ad remp. gerendam caueat ne conſideret modo.i.ſolummodo id.ſ. quam.i.quantum honeſta ſit illa res.ſ.adminiſtratio reip.ſed etiā conſideret ſup. vt habeat facultatem faciendi.i.recte gerendi . In quo.i.in qua re conſiderandum eſt ipſi ſup.gerere volenti,ne aut deſperet temere.i.ſine legitima ratione .ſ. propter ignauiam.i. inertiam ſuam, aut ne confidat nimis propter cupiditatem ſupp. gubernandi,qua excæcatus non videat quam ineptus ſit. Autem, pro ſed,diligens præparatio eſt adhibenda ſupp. tibi in omnibus negocijs.i.rebus adminiſtrandis,priuſquam aggrediare.i. aggrediaris ſup. earum adminiſtrationem .

NOn autem conſentaneum.) Pro eo quod eſt,non eſt probabile,ſiue pugnans,neque cohæret,&c. DOCT. *interpr.*

OMnino) Partitur fortitudinem in domeſticam,& politicam . Domeſtica priuatum animum armat aduerſus fortunam,de qua dicit Horat. DOCT. *interp.*

Aequam memento rebus in arduis
Seruare mentem,non ſecus in bonis
Ab inſolenti temperatam Lætitia

Politica tuetur ſocietatem ciuile hominum .

[Cauenda eſt, &c.) Inuictum animum aduerſus gloriam gerere oportet.[Multi autem & ſunt) De ijs,qui ſe à Rep.remouerunt, [illegible]

ARGVMENTVM.

LOnge fortius eſſe ciuilibus in rebus quam bellicis antecellere, multis argumentis docet, nonnihilq; de ſe.

SED cum plerique arbitrentur res bellicas maiores eſſe, quam vrbanas; minuẽda eſt hæc opinio. multi enim bella ſæpe quæſiuerũt pp gloriæ cupiditatem: atq; in magnis animis, ingenijsq́. id plerunque contingit, eoq́. magis, ſi ſunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorũ. vere aũt ſi volumus iudicare, multæ res extiterunt, vrbanę maiores, clarioresq́., q̃ bellicę. quamuis enim Themiſtocles iure laudetur, & ſit eius nomen, q̃ Solonis illuſtrius, citeturq́. Salamis clariſſimæ teſtis victoriæ, quę anteponatur conſilio Solonis, ei, quo primum conſtituit Ariopagitas: nõ minus præclarum hoc, q̃ illud iudicandum eſt. illud enim ſemel profuit, hoc ſemper ꝓderit ciuitati. hoc cõſilio leges Athenienſiũ, hoc maiorum inſtituta ſeruantur. & Themiſtocles quidẽ nihil dixerit, in quo ipſe Areopagũ adiuuerit: at ille adiuuit Themiſtoclem. eſt.n. bellum geſtum cõſilio ſenatus eius, qui à Solone erat cõſtitutus. licet eadem de Pauſania, Lyſandroq́. dicere. quorũ rebus geſtis q̃q̃ imperium Lacedæmoniorum dilatatum putatur: tñ ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus, & diſciplinæ conferendi ſunt. quinetiã ob has ipſas cauſſas & paratiores habuerũt exercitus, & fortiores. Mihi q̃dem neque, pueris nobis, M. Scaurus, C. Mario, neque, cũ verſaremur in rep. Q. Catulus Cn. Pompeio cedere videbatur. Parua.n. ſunt foris arma, niſi eſt conſilium domi. nec plus Africanus, ſingularis & vir, & imperator, in excidẽda Numantia reip. profuit, q̃ eodem tꝑe P. Naſica priuatus, cum Tyberium Gracchũ interemit, q̃q̃ hæc quidem res non ſolũ ex domeſtica eſt rõne: attingit etiam & bellicam, q̃m vi, manuq́. confecta eſt. ſed tamen idipſum geſtũ eſt cõſilio vrbano, ſine exercitu. illud aũt optimum eſt, in quo me inuadi ſolere ab inuidis, & improbis audio:

Cedant arma togæ: concedat laurea linguæ.

vt enim alios omittã, nobis remp. gubernantibus non ne togæ arma ceſſere? neque.n. in rep. periculũ fuit grauius vnq̃, nec maius odium. ita cõſilijs, diligentiaq́. nr̃a celeriter de manibus audaciſſimorũ ciuium delapſa arma ipſa ceciderũt. quæ res igitur geſta eſt vnq̃ in bello tanta? qs triũphus conferendus? licet enim, Marce fili, apud te gloriari, ad quẽ & hereditas huius gloriæ, & factorum imitatio pertinet. mihi quidẽ certe, vir abundans bellicis laudibus, Cn. Põpeius, multis audientibus, hoc tribuit, vt diceret, fruſtra ſe tertium triũphum deportaturum fuiſſe, niſi meo in remp. beneficio, vbi triumpharet, eſſet habiturus. Sũt ergo domeſticę fortitudines nõ inferiores militarib⁹: in quibus plus ẽt, q̃ in his, operæ, ſtudijq́. ponendum eſt. Oĩno.n. illud honeſtũ, quod ex aĩo excelſo, magnificoq́. quærimus, animi efficitur, nõ corporis viribus. Exercendum tñ eſt corpus, & ita afficiendũ, vt obedire conſilio, rõniq́. poſſit in exequẽdis negocijs, & in labore tolerãdo. honeſtũ aũt id, quod exq̃rimus, totum eſt poſitũ in animi cura, & cogitatione. in quo nõ minorem vtilitatẽ afferũt, q̃ togati reip. præſunt, q̃ qui bella gerunt. itaq; eorum cõſilio ſæpe aut nõ ſuſcepta, aut confecta bella ſunt, nõnunquam ẽt illata: vt M. Catonis cõſilio bellum tertiũ Punicum: in quo ẽt mortui valuit auctoritas. quare expetẽda quidẽ magis eſt decernẽdi ratio, q̃ decertandi fortitudo: ſed cauẽdum, ne id bellandi magis fuga, q̃ vtilitatis rõne, faciamus. Bellum aũt ita ſuſcipiatur, vt nihil aliud, niſi pax quæſita videatur. Fortis vero animi, & cõſtantis eſt, nõ perturbari in rebus aſperis, nec tumultuantem de gradu deijci, vt dr̃; ſed pręſentis animi vti conſilio, nec à rõne diſcedere. q̃q̃ hoc animi, illud ẽt ingenij magni eſt, ꝓcipere cogitatione futura, & aliquãto ante conſtituere, q̃d accidere poſſit in vtrãque partem; & quid agendum ſit, cum q̃d euenerit; nec cõmittere aliquid, vt aliq̃n dicendum ſit, nõ putaram. hęc ſunt opera magni animi, & excelſi, & prudentia, conſilioq́ fidentis. temere aũt in acie verſari, & manu cũ hoſte cõfligere, immane q̃ddã, & belluarũ ſimile eſt. ſed, cũ tꝑs eſt, neceſſitasq́. poſtulat, decertãdũ manu eſt, & mors ſeruituti, turpitudiniq́. anteponẽda.

SED cum plerique) Digreditur Cic. à præceptis tradendis de ipſa fortitudine & magnanimitate, & res vrbanas & conſilia eorum, qui remp. togati gubernant, bellicæ laodi & gloriæ contra multorum opinionem præponit. hæ quippe facultates, gubernatio ciuilis, & rei militaris præſtantia de principatu inter ſe certant, & adhuc ſub iudice lis eſt. C. tñ nonnullis rationibus & exemplis conatur oſtendere domeſticam diſciplinam, & conſilia vrbana bellicis laudibus pręferenda eſſe, & in hoc. Cic. cauſam agit ſuam, q̃m ipſe togatus remp. ſceleratorum manibus eripuit aſſeruitq;. Ideo Q. Catulus princeps Senatorij ordinis & auctor publici conſilij, frequẽtiſſimo Senatu Ciceronem patrem patriæ appellauit, cui ẽt togato primum ſopplicatio contigit, poſt vrbem cõditam, vt ipſe gloriatur in tertia actione in Verrem. hæc oratio dr̃ poſitio, qua conſideramus de aliqua re ꝓpoſita. conſtat locis ad laudẽ pertinentibus & vituperationẽ, reſpicitq́. hos fines, honeſtum, vtile, iuſtum, ac legitimũ. talis eſt eiuſdẽ Cic. poſitio in Rhet. Boni ne plus, an mali attulerit hominibus & ciuitatibus eloquentia. Theſes, inq̃t Fabius, quę ſumuntur ex rerum cõparatione, vt ruſticana vita, an urbana potior, Iuriſperiti an militaris uiri laus maior, miræ ſunt ad exercitationẽ dicẽdi ſpecioſæ, atq; vberes, quæ uel ad ſuadendi officium, uel ẽt ad iudiciorũ diſceptationem iuuant plurimum. hæc theſis in cauſa Murænæ à Tullio tractatur uberrime. [Plerinq;) Maior pars hoĩum. hæc oĩa eo ſpectant, ut Cic. glorietur ſibi togato arma ceſſiſſe, & remp. cõſilijs ſuis à nefarij coniuratione liberatã eſſe, quę hoc carmĩe teſtatus eſt, O fortunatã natam me conſule Romam. [Res bellicas) Ea quæ fiunt in bello magis eſſe laudanda, quã geſta urbana & Senatoria. [Minuẽda) Confutanda. approbãdum inq̃t eſſe aliter eſſe ac pleriq; putant. [Multi enim) Ratio quare hæc opinio minuẽda eſt, q̃m inq̃t molti bella quærunt nõ pp rem ipſam & honeſtatem, ſed pp gloriam. vnde ſi talibus nõ eſſet gloria propoſita nullo modo pugnarent, oſtendendum eſt igitur ipſos poſſe in toga maiorẽ laudem conſequi, q̃ in caſtris. [Gloriæ) Bellicæ, quam ducũt eſſe maximam, & maxime quærũt hãc gloriam fortes & magoanimi, & ſi opportunitatem nacti patriæ iniuriam inferunt, ut Cæſar fecit. unde Cic. uult hanc gloriã diminuere, ut alij quęrant potius gloriam orbaoã quam bellicã, ne patria detrimẽto afficiatur à cupidis bellicæ gloriæ, quod ſub Cęſare paſſa eſt, q in arma furens patriã occupauit omiſſis cauſis forẽſibus Senatorijsq́. muneribus, quæ ornate ac ſplẽdide potuiſſet obire. Erat.n. literatiſſimus, & poſt Cic. facile fecũdus, aut forte Cic. par, ſi tubarũ clangor, ſtrepitusq́. armorũ à cauſis agẽdis eũ non auertiſſet. [Id) Quærere bella pp gloriæ cupiditatẽ. (Plerunque cootigit) Accidit ſæpius & euenit in animis magni ꝓclariſq́. ingenij. Vnde in bello ſunt ferociores. [Eoq́. magis) Tãto magis id euenit illis, q magno aĩo præditi ſunt & ingenio. [Apti) Præſtãtes robore corporis & mẽbrorũ optima oaletudine. [Cupidi) Suap. na. [Bellorũ) i. ſi eorum natura ad id inclinatur. [Vere aũt) Facit propoſitionem diſputationis, & cõfutat id quod ab eo q alteram partẽ tueretur, dici poſſet. [Multæ res vrbanæ) Geſta cõſilio ſenatorum vrbanorũ. [Maiores) Maioris laudis & gloriæ quã geſta bellica. [Iudicare vere) Sine fraude & vt veritas ipſa reqrit. [Quãuis enim) Hæc eſt confutatio quã dixi, & facit cõparationẽ inter Themiſtoclẽ & Solonem, ꝑponitq́. facta & conſilia Solonis, quamuis nomen Themiſtoclis illuſtrius ſit pp uictoriam Salaminiam de Xerxe. [Iure) Merito. [Laudetur) Ab oratoribus

PETR. MARS.

ribus & hiſtoricis.ſupradixit,Hinc rhetoꝝ campus de Salamine.[Eius.) Themiſtoclis.[Nomen) Fama reꝝ geſtarum & victoriæ bellicę.[Illuſtrius) Maioris ſplendoris & gloriæ.[Citetur) Vocetur io teſtimoniū. Trāſlatio eſt ab his q citātur vt teſtes ſint. Salamis inſula, vbi Themiſtocles vicit Xerxē nauali pugna .i. quāuis teſtis ſit huius gloriæ victoria ad Salaminē. [Quæ) Victoria.[Anteponatur) Ab oratorib.,[Cōſilio Solonis,& laudibus,quas meruit cōſilijs vrbanis,& prudētia in cōſtituēdo Senatu ac legibus. [Anteponat).ſ.ab oratoribus,q quotānis laudes Themiſtoclis, & alioꝝ q io bello operā patriæ nauauerant,celebrabant. Solon vnus fuit ex ſeptē ſapiētibus Execeſtide filius auctore Laertio,ſiue Euphorionis,vt Didymus grammaticus ſcribit, patria Salaminius: Athenis claruit regnāte Tarquinio priſco Romę,a Codro paternū genus ducebat,maternū vero a Piſiſtrato tyrāno,Atheniēſibus leges heroico carmine ſcripſit,& Areopagū cōſtituit.i.ſenatū, & quadringētos legit ſenatores.[Areopagitas) Quadringētos ſenatores. Areopagus erat vicus Martis,in quo cōſtitutus fuit ſenatus à Solone.collis auctore Herod. lib.8.e regione ad arcē Atbenaꝝ Areopagus vocabatur.[Hoc) Cōſtituere Areopagitas & ipſum ſenatū.[Quā illud) Victoria ipſius Them.ad Salaminē. [Illud.n.) rō quare nō erat minus pclarum illud.i.victoria de barbaris ad Salaminē.[Hoc) Cōſtitutio Areopagitaꝝ & ſenatus pderit ſemp,illud vero ſemel.[Ciuitati) Athenis.[Hoc cōſilio) Solonis.[Leges) Quas ipſe tulit.[Maioꝝ inſtituta) Mores optimi Atheniēſiu.[Et Themi.q.dē) Hæc eſt altera rō,qua ſuā propoſitionē probat,res.ſ.vrbanas eſſe maiores bellicis.[Areopagō) Senatum conſtituendum [At il.) Solon.[Adiuuit) Themi pp ſenatores,qoos inſtituerat,quoꝝ cōſilio id bellum geſtum eſt, ergo Solon adiuuit Themi. Themiſtocles aūt noo adiuuit Solonē, poſt pugnā Marathoniam de qua dictū eſt. Themi. monuit Athenienſes illā victoriam non finem,ſed cauſam eſſe maioris belli. Vnde ducētæ naues factæ ſunt,cū nunciaretur Xerxem ingenti comparata claſſe ad Græciā occupandā,& in primis Athenas ad nauigare.conſuluerunt oraculum Delphicum,qbus Pythia reſpōdit, vt muris ligneis ſe munirent.oraculum tale fuit,vt auctor eſt Euſebius,lib.5 de pparatione Euangelica: Effugite extremas mūdi,& penetrate ſub oras: Ne miſeri tardate,feret fuga ſola ſalutē. Nō ſaluū caput vllū,nō pes ue manus ue Vlla,nec in reliquo pars demiq; corpore ſalua. Curribus ecce furit vectus,quē Syria mittit, Mitis erit nulli,rapiet ſerus oia Maurus.Non tēplis diuū parcet, nō mœnibus vrbis: Cū cūcta igni cōſumet.an ipſa exterrita magno Sudore aſpicitis ſupeꝝ ſimulacra madere: Lignea męnia dat Pallas,quā cōdidit vrbi.Inde optata ſalus felix,& palma ſequetur, Sī tm̄ pugnā non expectarit equeſtrē. Tu vero Salamis vel cū ſucceſſerit æſtas,Vel cū triſtis hyems,proprijs priuabere natis. Oraculū datum Lacedæmonij tale fuit: Qui Spartam antiq̄ colitis, vel mœnia vetira,A Perſis deuicta cadet,vel regis adepti Herculidæ mortē grauiter plāgetis amaꝝ. qm̄ in eo bello vt dictum eſt, Leonidas Rex Lacedæmonioꝝ, q erat de gn̄e Herculis cecidit ad Thermopylas,cū illas anguſtias cuſtodiret,& ideo dicit Trogus,Initio huius belli ſciſcitātibus oracula Delphis rn̄ſum fuerat,aut regi Spartanoꝝ,aut vrbi cadendū,& icirco cū Leonidas ad bellū pficiſceretē,ita ſuos firmauerat,vt regē ſe parato ad moriēdū aio ſcirent. Anguſtias pterea occupauerat, vt cū paucis aut maiore gloria vinceret,aut minore dāno reip. caderet. oraculū datū Atheniēſibus,cū nemo intelligeret, Them.nauiū pſidiū demōſtrari interpretatus,pſuadet oibus patriam municipes eſſe nō mœnia,ciuitatēq. nō in edificijs,ſed in ciuibus poſitā,melius itaque ſalutē nauib⁹ quā vrbi cōmiſſuros huius ſnīæ ēt auctorē deū eſſe dicēs. Probato itaq; conſilio cōiuges liberoſq. cū precioſiſſimis rebus in inſulas relicta vrbe emādat,ipſi armati naues cōſcēdūt,arcem relinquētes ſacerdotibus paucisq. maioribus natu,& ſacra ēt pcuranda,& Themi.eligit anguſtias Salaminij freti, timēs ne a multitudine hoſtiliū nauium circumueniretur. Vnde io freto Salaminio pugnatū eſt,& paruo numero nauium maxima poſt hominum memoriā claſſis Perſaꝝ deuicta eſt. Perſæ in fugā verſi ſunt,in qua trepidatione multæ ſubmerſæ naues, multæ captæ ſunt,plures tn̄ non minus ſæuitiam regis quam hoſtē timētes domū conceſſere. Hac victoria Themi. Imperator nobilitatus eſt,q ante hanc pugnam noctu ſurgebat per vrbem tanq̄ lymphatus diſcurrens,nec capiens qetē dicebat ſe excitari trophæis & victoriam Miltiadis,q apud Marathonem Perſas vicerat,nec erat aliqua victoria,quæ cū Marathonio trophæo poſſet cōparari. Themi. Neoclis filius fuit,cui ob res geſtas, auctore Æmilio Probo nemo pfertur,& pauci pares putātur.[Licet eadē de Pauſania Lyſandroq̄ dicere) Pauſanias Lacedæmonius clarus Imperator,ſed varius in oi gn̄e uitæ fuit. Nam vt virtutibus multis enituit, ſic

uitijs obrutus eſt,& denigratus.hic vt dictū eſt, vna cum Ariſtide Athenienſi vicit Mardonium apud Platæas cū ducentis millibus peditū viritim electis, & 20. equium,& ea præda tripodem aureū Delphis poſuit epigrāmate inſcripto in hanc ſententiam: Suo ductu barbaros apud Platæas eſſe deletos,eiuſq. victoriæ cauſa Apollini donū dediſſe. Poſt hoc pſium miſſus eſt cum claſſe Cyprū & Helleſpontū,vt inde barbaroꝝ præſidia depelleret,quæ oia ſelici euētu peregit,& Byzantiū expugnauit, ſed hanc belli gloriā io gloria morte deturpauit. Ariſtocles pater Lyſandri ex pſapia minime regia,ceterū ex Heraclidarum gn̄e natus eſſe dr̄, inquit Plutar. Lyſander Lacedæmonius magis felicitate,quā virtute ſibi gloriam cōparauit,in rei familiaris educatus anguſtia, ſeſe patriæ,legibus obtēperantem,ſi qs alter,præbuit, cui honoris cupiditas & cōtentionis ſtudium a Laconica diſciplina permāſit innatū,Clarus imperator fuit, q cum Athenas p deditionem cepiſſet,30.viros vrbi pppoſuit,& Chalybriū arci gubernatorē, inde ſtatuā ſibi præfectisq. ſuis erexit, quo tpe maxima animi elatione vti viſus eſt,qm̄ ipſi Gręcoꝝ primo perinde ac deo p ciuitates aræ erectæ ſunt,& ſacrificia inſtituta,eiq. ante oēs pæanes decantati, quoꝝ vnus tale habebat initiū: Almæ græciæ imperatorē ab altiſſima Sparta diuinis celebremus laudibus. Iopæan Chœrilum poetā ſemper ſecū habuit, vt res a ſe geſtas verſibus celebraret, tādem cū Thebanos iouaderet,apud Haliartū oppidum Bœotię à Neochoro iterfectus eſt Facit igitur cōparationem inter Pauſaniā Lyſandrumq̄ clariſſimos impatores exercitus & reges, q rebus geſtis imperiū Lacedæmonioꝝ dilatarūt, & Lycurgum q Lacedæmonijs leges dedit, & ſic oſtēdit plura Lycurgū quam illos feciſſe,quāuis duce Lyſandro Athenienſes a Lacedæmonija victi fuerint in bello Peloponneſiaco, quod Thucydides literis mādauit. Lyſander.n bellū confecit, quod per 26.annos durauerat inter Atheniēſes & Pelopōneſios. vnde bellū Pelopōneſiacū dictum eſt,& Lacedæmonij ſunt in Pelopōneſo, Meſſenij, Achæi Dores, Argiui,Elei, Arcades.hi.n populi illā incolunt peninſulā, in cuius iſthmo eſt Corinthus caput Achaiæ. hi populi cū Lacedęmonijs faciebāt, Athenienſes ēt ſuos habebāt ſocios [Licet dicere) Poſſumus afferre idē quod de Themiſtocle & Solone. [Rebus geſtis) Præſtātia bellica & victorijs.[Lacedæmonis) Lacedæmō eſt vrbs Pelopōnenſi,quæ & Sparta dr̄, clariſſima quondā & inſtitutis & armis.[Dilatatū) Ampliatum & propagatū. Nam Lyſander Athenas cepit. Pauſanias Perſas vicit, expugnauit Byzantiū & Ex Cypro atq; Helleſpōto deduxit barbaroꝝ pſidia.[Tamen) Quāuis imperiū fuerit p illos dilatatū.[Tamēne minima qdem) Nō modo nō magna,ſed nulla ex parte comparandi ſunt gloriæ Lycurgi,quā ille meruit ob leges ſanctiſſimas,quas Lacedæmonijs tulit.[Cōferendi) Cōparandi. Lycurgus auctore Trogo,cū fratri ſuo Polybitæ Spartanoꝝ regi ſucceſſiſſet,regnumq. ſibi vēdicare potuiſſet, Charilao fratris filio,q poſthumus fuerat cū adoleuiſſet, regnū reſtituit, ut intelligerent oēs quanto plus apud bonos pietatis iura,quā oēs opes valerent. Medio igit̄ tpe dū infans adoleſcit,& ipſe tanq̄ tutor regis regnum adminiſtrat, leges nō habentibus Lacedæmonijs inſtituit, nō inuētione earū magis quā exemplo clarus,ſiqdem nihil lege in alios ſanxit, cuius nō ipſe primus documenta daret,populum in obſeq a principum,principes ad iuſtitiā iuſimoꝝ formauit,parſimoniam oibus pſuaſit,exiſtimās laborem militiæ aſſidua frugalitatis cōſuetudine faciliorē fore emi ſingula nō pecunia, ſed cōpenſatione mercium iuſſit,auri argētiq. vſum veluti materiam oium ſcelerū ſuſtulit. Adminiſtrationē reip. p ordines diuiſit,regibusq. poteſtatē belloꝝ,ſucceſſiones,ſenatui cuſtodiam legum, populo ſublegēdi ſenatum vel creādi quos uellet poteſtatem permiſit,fundos oium æqualiter in oēs diuiſit,ut æquata patrimonia nemiīē potētiorem alijs redderent,cōuiuari oēs publice iuſſit, ne alicui diuitiæ vel luxuriæ in occulto eſſent. Iuuenibus non amplius vna veſte vti toto anno pmiſit, nec quenq̄ cultius quā alterum progredi,nec epulari opulentius,ne imitatio in luxuriā uerteretur. pueros impuberes nō in forum ſed in agrū duci præcepit,ut primos annos nō in luxuria,ſed in ope laboribus agerēt. Nihil eos ſomni cauſa ſubſternere,& uitā ſine pulmēto degere, neq; prius in vrbē redire,quā viri facti eſſent. ſtatuit virgines ſine dote nubere,iuſſit vt uxores eligerētur nō pecunia ſeuerius, quo matrimonia ſua viri coercerēt,cum nullis frænis tenerent ipſius dotis maximū honorē nō diuitū,& potentū, ſed pro gradu ſenum eſſe voluit, nec ſane vſq̄ terrarū honoratiorē locū ſenectus habuit. Hæc qm̄ principio ſolutis antea morib.dura videbant eſſe,auctorē eorū Apollinē Delphicū finxit,ea ſe ex pcepto numinis attuliſſe,ut cōſueſcēdi tædiū,metus religionis euinceret. deniq; ut æternitatē legibus ſuis daret,iureiurando aſtrinxit ciues,nihil eos de

ſuis legibus mutaturos, priuſq̄ reuerteret, & ſe ad oraculum ꝓficiſci ſimulauit, cōſulturum q̄d addēdum mutandū ne in legibus videret, ſed in Cretā profectus eſt, ibiq́. ꝑpetuum exiliū egit, abiiciq́. in mare oſſa ſua moriēs iuſſit, ne relatis aliq̄n Lacedæmonē Spartiatæ iuriſiurādi religione ſolutos in diſſoluēdis legibus ſe arbitrarent. (Q. etiā) Immo. (Ob has ipſas cauſas) ꝑ diſciplinā leges, & educationē iuuenū, vt ꝓcepit Lycurgus. (Habuerūt) Pauſanias. ſ. & Lyſander Imperatores exercitus, nā reges Lacedæmonij habebāt poteſtatem bellorū, vt dictū eſt. (Paratiores) Inſtructiores ad pugnā, & inflāmatos cupiditate uincēdi, nec mortem curabāt, vt ſanctis legibus patriæ obſequerent. in Tuſc. diſp. loquēs de Lacedæmonijs ait, Fuit hæc gēs fortis, dū Lycurgi leges vigebāt &, rſtote forte Spartiatæ, magnā vim habet reip. diſciplina (Fortiores) Prōptiores ad oīa pericula & labores ꝑ bonā educationē, & leges Lycurgi q̄ talia iubebant, ſemp. n. ſe exercebāt varijs gymnaſijs, & pueri flagellis ad arā Dianæ cædebant, & nunq̄ exclamabāt. (Mihi qui) Hactenus de Græcis, nūc de R. ponit exēpla, & cōparat M. Scaurum principē ſenatus tpe ſuo, & ſæpenumero auctorē pub. cōſilij Mario Arpinati, q bellica laude claruit & ſepties conſul fuit, de quo Liuius: Marius vir, cuius ſi examinarētur cum virtutibus vitia, haud facile ſit dictu, vtrū bello melior, an pace perniciosior fuerit, adeo quā remp. armatus ſeruauit eam primo togatus omni ſcelere fraudis, poſtremo armis euertit. editis multis ſceleribus in vlt. cōſulatu idib. Ian. deceſſit, expertus oīa quę optima fortuna & peſſima dare homini pōt. (Nobis pueris) cū ego eſſem puer. Ideo ait in ꝓœmio de orat. Prima ætate incidimus in ipſam diſciplinæ veteris perturbationem. intelligēs de bello q̄d fuit inter Marium & Syllā. (M. Scaurus) quis patriciæ gētis patrem carbonariū habuerit. i. q carbones in argētaria officina tractabat. Vnde in parua ætate ambiguus fuit, an ipſe patrē imitaret, an ad honores aſpiraret, ſed cū gloriam ſibi eloquentia cōparaſſet, ad maiorem fortunā & munera reip. obeūda animum applicauit. Vnde poſtea ꝯſul factus legē tulit de ſumptibus & ſuffragijs libertinoꝝ. P. Decio prætori veſtē ſcidit, quod ſibi conſuli trāſeunti non aſſurrexit, ſellam fregit, dixitq́. neqs in ius ad eū veniret, qm̄ prætores iura debeant. poſtea cenſor factus viam Aemiliā ſtrauit, & pontem Miluium ſtruxit. Hic eſt ille Scaurus pater alterius Scauri, de quo dicet loco ſuo. de hoc Scauro Silius lib. 8. ſic loqtur: His Scaurus monitor, tenero tū Scaurus in æuo, Sed iā ſigna dabat naſcēs in ſæcula virtus. M. Scaurus igr̄ gloria domeſtica floruit, de Liguribus. n. triūphauit. (Cum verſaremur) In rep. in muneribus reip. & ſenatorijs muneribus fungeremur. (Q. Catulus) Fuit optimus ſenator, q templū Iouis Capitolini dedicauit, q̄d incendio ꝯſumptū Sylla reſtituerat, & ipſe Catul. inaurauit tegulas, vt ait Plin. lib. 33. cum ſua ætas varia de Catulo exiſtimauerit, q̄d tegulas æreas capitolij inauraſſes primus Catul. auctore Plut. in Pōp. magnę auctoritatis erat integritatis & æquitatis, tū ciuium oīum primus. Videbat aūt hic vir ciuilibus negocijs, quā rei militari aptior. (Cn. Pōpeio) Qui bellica gloria claruit, & magnus à deuicta Africa cognominat⁹ eſt. (Parua ſunt arma) Parū ꝓſunt arma extra vrbē, ſi nō reguntur optimo ſenatoꝝ cōſilio. (Domi) In vrbe, niſi ciuitas regat̄ optimis conſilijs. (Nec plus Africanus) Nūc de Scipione Aemiliano clariſſimo Imp. q Numātiam & Carthaginē vrbes ferociſſimas ſuſtulit, & P. Scip. Naſica loqtur, q optimus vir à ſenatu iudicatus eſt, cū ſimulacrū matris Idææ Romā adueheret̄ de quo Iuuen. Da teſtē Romæ tā ſanctum, quā fuit hoſpes Numinis Idæi. (Singularis vir,) Cui in priuata laude & moribus nemo poterat cōparari. Nā oībus bonis artibus & virtute ꝑditus fuit, & in priuata uita ſingularis, ēt ab omni luxu abhorrēs. Vnde P. Sulpicio Gallo homini delicato inter alia quæ obiectabat, hoc quoq; ꝓbro dedit, q̄d tunicis vteret̄ manus totas operiētibus. Nā vti manicatis tunicis apud antiquos indecoꝝ erat. Et ideo Virg. has quoq; veſtes quaſi fœmineas criminat, inqt Gel. Et tunicæ manicas, & hñt redimicula mitræ. (Et imp.) Bellica laude clariſſimus & ꝯſilijs militaribus, quēadmodū in vita priuata. Nā apud Numātiā militarē diſciplinā correxit alioꝝ imperatoꝝ incuria luxuriātē, & ſic illā vrbē expugnauit. Filius fuit Pauli Aemilij Macedonici adoptat⁹ à filio maioris Africani valetudinario. Vñ trāſlatus in familiā Scipionū, Aemilianus cognominat⁹ eſt. Relictus fuit heres à patre Paulo vna cū fratre, cui à Scipione natu minore integra hereditas ꝯceſſa eſt, cum ipſe in familiā Africani locupletiorē trāſiſſet. (Excidēda) Euertēda funditus. (Priuatus) Sine magr̄atu. qm̄ ꝯſul erat tūc Mut. Scæuola, q cū in tāto vrbis diſcrimine ac ſenat⁹ ceſſare videret̄ cauſa fuit vt Scipio Naſica hoc agēdū ſuſciperet Tib. Grac. Trib. pl. cū legem agrariā ferret cōtra interceſſionē ſenatus atq; equeſtris ordinis, vt neqs ex publico agro pluſq̄ cētum iugera poſſideret in eū ſurorē exarſit, vt M. Octauio collegæ aduerſarij partes defendēti poteſtatē lege abrogaret, ſeq́. & Gracchū fratrem, & Appiū Claudium ſocrū triumuiros ad diuidēdos agros crearet. Vñ optimates exagitati, auctore Scipione Naſica, ipſum occiderūt fragmētis ſubſellioꝝ, q inter alios illic occiſos inſepultus iacuit, & poſtea in profluentē tractus eſt. irruens in eū Naſica dixit, Qui leges ſaluas eſſe cupiūt, me ſequātur. De nece Gracchoꝝ dicetur in ij. volu. latius. (Interemit) Auctor fuit vt interimeretur, cū in vrbe ſeditionē moueret. (Hæc res) cædes Gracchi. (Ratione domeſticā) Cōſilio & in toga. (Attingit bellicum) partē bellicæ virtutis qm̄ opus fuit manu & pedibus ſubſelliorū cōficere Gracchū, ſed hoc fecerunt optimates in toga ſine exercitu. (Cōfecta) Perfecta & abſoluta. (Vi) Potētia, nō ſolum cōſilio ſed ēt manu, qm̄ manibus ſenatoꝝ interfectus eſt Gracchus, ita ſuadēte Naſica. Primus Saturninus pede ſubſellij caput Tyberij ꝑcuſſit, ſecūdus fuit L. Rufus. (Sed tñ) quis vi manuq́. cōfecta fuerit. (Vrbano) Senatu domeſtico. (Sine exer.) Et ſic non vr̄ fuiſſe res bellica. (Illud aūt optimū eſt) Dicit Cic. optimū eſſe & veriſſimū arma. i. ꝓſtantiam bellicam & laudem cedere togæ. i. cōſilio ſenatoꝝ, & triumphos bellicos cedere eloquentiæ. hunc verſum Cic. cōpoſuit, cum Catilinæ furores repreſſiſſet, volens oſtēdere ſe togatū plura geſſiſſe, q̄ imperatores cū exercitu. in Hanc Cic. ſoiam & iactantiam plures inuecti ſunt. & maxime L. Beſtia, & L. Piſo eū reprehenderunt, quod ſuam in toga laudem imperatoriæ laudi præponeret. Sal. Etiā hunc verſiculum, quaſi plenū arrogātiæ & ventoſum criminatus eſt. & M. Ant. cui in. 2. Phil. reſpondit. (Optimū) Egregium & ſummū. (Inuadi) Reprehendi, & illud. (Arma) i. res militaris, & gloria imperatoria. (Cedāt) Conſilio rebuſq́. vrbanis. (Togæ). i. gloriæ togatoꝝ & vrbanorū. (Laurea). i. triūphus bellicus, & laus imperatoria. Triumphātes lauro coronabantur, vnde lauream pro triūpho ponit & laude bellica. Plinius agēs de lauro dicit, Laurus triūphis proprie dicātur, hac victores Delphis coronabātur, & triumphantes Romæ. vnius ac boꝝ latina lingua nomen imponitur vitis, vnius folia diſtinguūtur appellatione. Laureā. n. vocamus. (Linguæ). i. oratori & eloquētiæ. maior inqt laus eſt eloquētiæ, quā imperatoris, q gloriā ob res egregie geſtas meret̄. Pli. in 7. ſic Cic. alloquitur: Salue prime oīum parens patriæ appellate, prime in toga triūphum linguæq́. laureā merite, & facundiæ, literarumq́. latinaꝝ parens, atque vt dictator Cæſar hoſtis quōdā tuus de te ſcripſit, oīum triūphoꝝ lauream adepte maiorem, quāto plus eſt ingenij Romani terminos ꝓmouiſſe, quā imperij (Vt enim) ꝓbat quare optimū eſt illud, Cedāt arma togæ, exēplo ſuo, cui togato arma cōiuratorū ceſſere. L. Catilina bis repulſam paſſus i petitione ꝯſulatus, & ꝓlatū ſibi Cic. nouū hoiem ægre ferēs cum Lentulo prætore, Cethego pluribuſq́. alijs cōiurauit de cæde cōſulis & ſenatus, incēdio vrbis & opprimēda rep. exercitu quoq; in Etruria cōparato, ea ꝯiuratio Cic. induſtria & ꝯſilio extincta eſt, Catilina vrbe pulſo, & tādē in acie occiſo auſpicijs Antonij cōſulis Cic. collegæ, de reliqs cōiuratis ſuppliciū ſumptū eſt. (Gubernātibus) Rēp. in nr̄o conſulatu inqt Cic. Arma cōiuratoꝝ. ſ. (Togę) Mihi togato, qm̄ in toga oppreſſi cōſilio ipſos armatos. (Grauius) Maius periculū quam tunc, cū nefandiſſimi ciues in rēp. coniurarūt. (Maius odiū) Coniuratoꝝ. ſ. in patriā, oderant. n. rēp. & ideo ipſam opprimere conabātur. (Celeriter) Intra paucos dies. (Audaciſſimoꝝ) cōiuratoꝝ, q audebant vltra quam liceret. (Quę res igit) Laudat ſe Cic. extollitq́. geſta ſua in cōſulatu. (Tāta) Tā magna, quāta fuit mea, cū cōiuratos oppreſſi. (Quis triūphus) q̄ bellica laus alicuius imperatoris pōt cū mea laude cōferri, de aſſerta patria oppreſſaq́. cōiuratione? (Licet. n.) Poſſum inqt gloriari apud te ō fili citra reprehēſionē iactātiæ, qm̄ tibi geſta mea narrare poſſum & debeo, vt veſtigijs inſiſtas meis, & laudes meas imiteris, cū turpe ſit a maioribus ſuis degenerare, & glorioſum ſit nouū hoiem & obſcuris parētibus ortū dare poſteris ſuis initiū nobilitatis & glorię. vñ gloriatur Cic. maledictis Saluſtij rñdēs, Ego meis maioribus virtute mea ꝓluxi, vt ſi prius noti nō fuerint, a me accipiāt initiū memoriæ ſuæ. Tu tuis, vita quā turpiter egiſti, magnas effudiſti tenebras, vt ēt ſi fuerint egregij ciues, certe venerint in obliuione. Sātius eſt. n. me meis reb⁹ florere, quā maioꝝ opinione niti, & ita viuere vt ego ſim poſteris meis nobilitatis initiū, & virtutis exēplū. Nobilitas, inqt Sen. facilius creſcit quā incipiat. Plato in epitaphio parētū ſimulacra inducit, vt ſic filios ſuperſtites alloquātur. gloria parētū natis, eſt ꝓclarus magnificuſq́; theſaurus, vt verò pecunia bonorūq́. theſauro & hūc ad poſteros nō trāſmittere ꝓprie poſſeſſionis gloriæq́. inopia turpe eſt à viri gñoſitate penitus alienū. (Co. Pōp.) ſūm⁹ imperator, quē Piſo dicebat offenſū verſiculo Ci. ęgre ferre Ci. gloriā ſuę ꝓponi. Ideo hoc dicit vt oōdat

dat iudicium Põpeij de laude ſua vrbana, quã meruit aſſerta patria. in 2. Philippica rñdens M. Antonio dicit, Maxime vero conſulatũ meum Cn. Pomp. probaui. q vt me primum decedens ex Syria vidit, cõplexus & gratulãs meo beneficio patriam ſe viſurũ eſſe dixit. [Tertium tri.) Primus triumphus de Africa fuit, redijt .n. in vrbem triumphans natus quatuor & xx. annos adhuc eques Ro. qđ nulli ante contigerat, occiſis Cn. Domitio proſcripto, & Hierica rege Numidiæ bellũ molientibus. Secũdus fuit de Hiſpania victo Sertorio ſtatim inqt Pli. ad ſolis occaſum transgreſſus excitatis in Pyrenęo tropheis oppida octingẽta ſeptuaginta ſex ab alpibus ad fines Hiſpaniæ vlterioris in ditionẽ teda cta victorię ſuę adſcripſit, & maiore aio Sertoriũ domuit, belloq. ciuili, quod oia concutiebat externa, extincto, iterum triumphales currus eques Ro. induxit. Tertius poſt conſulatũ Cic. de Mithridate rege Ponti, quẽ multis cladibus attritum ad mortem cõpulit, & Tigrane Rege Armenioꝝ, quem ad deditionem allexit, & de Piratis quos xl. die in mari fugauit, in cuius laudẽ Plu. hæc ſcrt. Maximũ ac ſplendidiſſimum fuit, & quod Romanoꝝ nemini hactenus obtigit, qđ trinum e trina orbis parte triumphũ duxit. primũ ex Africa: Secundũ ea Europa, Tertium hunc vltimũ ex Aſia, quodam modo viſus eſt ea vniuerſo ambitu orbis triumphaſſe. Pli. ait: Cũ oram maritimam prędonibus liberaſſet & imperium maris populo R. reſtituiſſet, de Aſia, Põto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythia, Iudæis, Albanis, Iberia, Inſula Creta, Baſtarnis, & ſup hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triũphauit. [Meo be) mea opera & vigilãtia erga remp. niſi patriam aſſeruiſſes meam, inqt Pompeius, nõ habuiſſem vbi tertiũ triumphum agerem. hoc ẽt dicit Plut. in vita Cic. [Sunt ergo) cõcludit per ea q̃ dicta ſunt fortitudines domeſticas & vrbanas nõ eſſe inferiores militaribus. [Domeſticę for.) res geſtæ in toga, non in caſtris. [In qbus) Ecce argm̃, quo res domeſticas bellicis ꝑpouit, qm̃ inqt ſenatores & q remp. regũt, gubernãtq. conſilio, ſumma prudentia, & oi actione oia agunt, q̃ actio corporis actioni ꝑponitur, ſed duces exercitus q̃uis & conſilio vtantur, tñ plerunq; corporis viribus rẽ agunt, in qbus fortitudinibus domeſticis & factis vrbanis. [Plus q̃ in his) Fortitudinibus militaribus. i. geſtis beſtis bellicis. [Plus operæ, maior animi cura & ſtudiũ) qm̃ magna res eſt rẽp. conſilio regere vt docet. [Operæ) Laboris & curæ animi & volũtatis. [Oino. n.) Rõ quare in factis vrbanis plus operæ ponendũ ſit & ſtudij, qm̃ laua virtutis efficitur & cõparatur aio, magis q̃ corporis viribus. [Omnino) Prorſus certe. [Illud h.) Illa fortitudinis & magnanimitatis. qppe fortitudo eſt animi virtus nõ corporis. Cyrus apud Xenophontẽ lib 3. dicit, Pręlia ais, magis quã viribus corporis iudicãtur. [Magnifico) magnanimo. magnificũ pro magnanimo ponit. [Viribus animi) Cõſilijs & prudẽtia, ſumma animi tolerantia, & deſpiciẽtia reꝝ humanaꝝ. Laus igitur ſenatoria cũ tota ſere cõſter viribus animi ꝑferenda eſt laudi bellicæ, q̃ ſæpius viribus cõparatur. ſed hoc Cic. non concedã, qppe imperatoris eſt conſilio regere, & milites ita diſponere, vt victoria ſequatur, & ſi Imperator valet corporis viribus, & nõ conſilio, cũ oi exercitu corruet. Vnde magis cõſiliũ & prudentia quã vires corporis eſſe debes in imperatore, ſi vtrũq; habebit, victorioſiſſimus erit, ſed viribus corporis magis carere põt Vnde dicit Herod. Reꝛ cõſilio geſtæ, lætus plerunq; eſt exitus. Iccirco ꝯſiderandũ eſt altius, priuſq̃ aliqd aggrediamur, ne pęnitẽtię locus relinquatur. & Fabius Maximus nõ viribus corporis, ſed cõſilio Annibalẽ iuueniliter exultantẽ infregit, clauſitq ꝑpe Linternũ. Sed Cic. ſuã cãm agit, vt dicebã, & res ſuas in toga extollit iactabundus aliqñ vſque ad reprehẽſionẽ, ſi tãtus vir iure reprehendi põt. Magnum ꝑfecto fuit immo maximũ remp. Romanam tunc nutantẽ confirmaſſe, & aſſeruiſſe, vt non videatur huic laudi aliquis triumphus q̃uis de toto orbe cõparari poſſe. Roma. n. ã ꝑdonibꝰ occupata, viciſſe alias nationes paꝝ vel potius nihil ꝓderat. Ergo plus fuit ipſam ẽ manibus perditiſſimoꝝ hoium eripere, quã cæteras gẽtes & nationes Rom. imperio ſubijcere, & laureã de innumeris gentibus reportaſſe minus fuit. Patiatur igĩ Põpeius, patiatur Cæſar & alij victorioſiſſimi Romani principes Cic. togatum & conſilio rẽp. prope ad ſeruitutem reductam aſſerentẽ ipſis armatis præponi, obtrectatores & maleuoli verſiculũ illũ Cic. criminari deſinant, qm̃ niſi togati conſilium fuiſſet, nihil arma reip. prope caluræ cõducebant. Immo armis ciuium, ſi ciues appellandi ſunt ciuitatis hoſtes, opprimebatur. Veꝝ conſulem ſe Cic. ꝓſtitit. aio. n. cõſulẽ eſſe oportet, cõſilio, fide, grauitate, vigilãtia, cura, toto denique munere conſulatus, oi officio, deſinat igitur Piſo verſiculũ illum ore fœtido inceſſere, qđ nil aliud quam teterrimam popinã olebat, altero ad frõtem ſublato, altero ad mẽtũ depreſſo ſupercilio putrida caro pecuſq;, & cõſul ex tenebricoſa popina extractus, gurges & helluo, abdomini ſuo nõ laudi atq; glorię natus, & q generũ nitore delectabatur, ac fumo. & Cic. ſapiẽtiſſimo cõſuli, cuius gloriæ vir turpiſſimus inuidebat, aliqñ popinam inhalauit. [Tamen) Quãuis animi virtutibus efficiaĩ illud honeſtũ, & prima virtutis laus ſit in animi cura & ſtudio, tñ debemus exercere corpus, vt cũ ratio iuſſerit & neceſſitas pugnare pro patria, corpus robuſtũ ſit, & labores tolerare poſſit. exercitatio vires corporis cõfirmat. cõſuetudo. n. laboꝝ, inqt Cic. alibi, perpeſſionẽ doloꝝ efficit faciliorẽ & ipſe labor quaſi callũ obducit dolori, ſed ferre laborẽ, contẽnere vulnus ꝯſuetudo docet, debemus igĩ exercere corpus, & nõ libidinibus indulgere, quę corpus eneruãt. Vnde Silius canit in laudẽ Romanorũ: Pubeſcit caſtris miles, galeaq. teritur. Nondũ ſignatæ flaua lanugine malæ. [Afficiendũ) Diſponẽdum, ꝑparandum cõſilio, vt poſſit obire ea q̃ ratio faciẽda ſuaſerit. bona valetudo corporis eſt inſtrm̃ animi, quo vtiĩ ad ſua munera obeũda, ſi corpus mala valetudine laborat, non põt obedire cõſilio. Adde ẽt q fulcturis corporis ſuſtentaĩ aius. [Exequẽdis) Peragẽdis. [Labore) Circa quẽ fortitudo verſaĩ. igitur curandũ eſt, vt aio prius, poſtea corpore valeamus, nihil naturæ deſit. & cũ opus erit, vt aius & ratio vti poſſint corpore idoneo inſtrõ ad negocia cũ virtute exequẽda. [Honeſtum aũt id) Illa actio ſtudioſa, quæ ã forti viro & magnanimo reqritur & virtutis laus tota tribuitur aio, nõ corpori, & ſic bonũ ꝯſilio viribus corporis ꝑponitur. [In quo) In qua animi cura, cogitatione, atq; honeſto, qđ in ipſis poſitũ eſt. [Togati) Sine armis in vrbe remp. cõſilio gubernãt. [Gerũt bella) Viribus corporis. ſ. qm̃ ois laus ꝯſilio tribuiĩ, nõ corporis viribus. bellũ gerenti laus tribuenda eſt maxime ꝑꝑ cõſilium, ſine quo nihil amplũ fieri põt. [Eorum) Togatorum q reip ꝑſunt. [Aut nõ ſuſcepta) Aduerſus aliquos, q̃uis prouocauerint. [Aut cõfecta) Abſoluta q̃ prius initiũ habuerãt, vt bellũ Punicũ, Aſiaticum, & aliæ, qbus tandem finis impoſitus eſt ꝯſilio ſenatorũ. [Suſcepta) Cum offeruntur & aliq prouocant. [Aut illa.) Spõte, nullo prouocãte. [Vt M Catonis) exẽplum ponit, quo oſtẽditur bellum illatũ Carthaginẽſibus ex auctoritate ſenatoris togati. M. Cato ã ſenatu in Africã miſſus eſt, vt diſcordias inter Maſiniſſam regem Numidiæ & Carthaginẽſes ſedaret, q videns Carthaginem quãuis ad tributum ab Africano redactã, nec inopẽ nec aliqua calamitate affectã, & armis inſtructã, omniq. bellico apperatu, cauſam ob quam eõ miſſus fuerat, omiſit & triduo Romã reuerſus in ſenatu expoſuit Carthaginem obſecundũ bellũ Punicum & tributum quod quotãnis pendebat, nõ eſſe factã imbecilliorẽ, ſed prudentiorem ad rem bellicã, & ficum ꝑcocem quã inde aſportauerat, vniuerſo ſenatui oſtẽdit, quærens qñ putaret id pomũ ex arbore lectũ, oibus aũt affirmantibus recẽs eſſe, fundus inqt, ex quo lectũ eſt trium dierũ nauigatione ab vrbe diſtat, tã prope hoſtem habemus. qua voce cõmotus ſenatus bellum ſuſcepit, quo tãdem ã Scipione Aemiliano deleta Carthago eſt. Cato inqt Plin. lib. 15.) perniciali odio Carthaginis flagrãs, nepotumq. ſecuritatis anxius cũ clamaret in omni ſenatu Carthaginẽ delendã, attulit quodam die ꝑcocem ex ea prouincia ficũ oſtendenſq patribus, interrogo uos inqt, qñ hoc pomũ demptum putatis ex arbore. cum inter oẽs recens eſſe cõſtaret, atqui tertiũ inqt ante diem ſcitote decerptũ, Carthaginem tã prope ã muris habemus hoſtẽ, ſtatimq. ſumptum eſt tertiũ Punicum bellũ, quo Carthago deleta eſt, q̃q̃ Catone anno ſequenti rapto, ſuper oia quo nihil eqdem duco mirabilius tantã illam vrbem & de terrarum orbe ꝑ centum viginti annos vrbis æmulam vnius pomi argumẽto euerſam. Quod nõ Trebia, non Thraſimenus, nõ Cannæ buſto inſignes Romanoꝝ nominis ꝑferere potuerunt, nõ caſtra Punica ad tertiũ lapidem vallata, portæq. collinæ adequitans ipſe Annibal, tãto propius Carthaginem pomo adiri Cato monuit. [In quo) Bello cõficiendo. [Etiam mortui) Qm̃ anno ſequẽti q̃ captum eſt tertium bellum Punicũ, diem ſuũ Cato obijt, tñ Romani nõ deſtiterunt ab eo quod Cato perſuaſerat. Ideo auctoritas Catonis in hoc ẽt mortuus valuit. Scipio tñ Naſica in ſenatu ſuaſerat nõ delendam Carthaginem. Expugnata fuit ã Scipione cui extra ſortẽ Africa ꝓuincia decreta eſt. [Quare) Cõcludit ꝑ ea quæ dicta ſunt magis eſſe expetẽdum optimum conſiliũ quam pugnãdi fortitudinem. & ſic abſoluta digreſſione quã fecit, ad ꝑcepta fortitudinis & magnanimitatis redit. [Decernẽdi) Iudicãdi, ꝯſulẽdi, vt fecit Cato. [Quàm decertãdi) Pugnãdi viribus corporis. [Sed cauẽdũ) corrigit Cic hãc partẽ, & ait optãdũ eſſe potius viuere in ſenatu, & cõſilio prudẽtiaq. reip. ꝓſpicere, quã ꝓdire i aciẽ & pugnare, & magis appetẽdã eſſe gloriã vrbanã quã bellicam, tanq̃ maiorem. Sed cauendũ eſt ne id fiat ꝑꝑ ignauiã, q̃ eſt inimica fortitudini. [Ne id) expetere magis decernen-

di rñuem.[Fuga)Quo bellum vt timidi ſugiamus. [Quam rōne vtilitatis)Quā quod magis id vtile videatur futurū reip. Multi.n. remp.capeſſunt,& in toga viuunt,non qđ vtile id ſit magis reip. ſed qa fugiunt bellicos labores pp ignauiam.ergo quidqd ratio & vtilitas ſuaſerint domi,militiæq. agendum eſt,& oia ad cōmodū reip.referenda ſunt. [Bellum aūt) Duo poſuit decernēdi rōnem,& decertādi fortitudinem. Aliqui vtilitate publica poſcēte bellū ſuſcipere dñt,& ſic Cic. præcipit,quo aio bellum ſuſcipiendū ſit,vt.ſ.nil aliud videatur quæri niſi pax. Appian.lib.4.bellorū ciuiliū ſic Antonium cōcionautem inducit: A prudentibus celeriter bella cōficienda ſunt,vt diutius in pace viuatur.[Ita)Eo aio vt non videamur diſſenſionem quærere, & aliorū incōmoda,ſed cōem pacem. quod noſtris tpibus minime ſit,quibus pax ſi qua eſt violatur,& nil aliud quā odium, incendia,vrbiū direptiones, ingenuarū ingenuorumq. ſtupra,cædes,loca ſacra profanare,pditionibus vincere,victis inſultare, veneno perdere, aliorū bona diſtrahere,obeſum aqualiculū protendere, honeſtatis nullā hre rōnem.Nihil eſt iam ſanctum,nihil fidum in rebus humanis,nulla vitæ cōitas,lex naturæ abrogata, & depreſſa iacet. Ruitur in omne nefas,& voluptati,vt cito in præceps rapiat,habenas remiſimus,oia libidinum gña Spinthriç oēs effecti experiri volumus. Nihil aliud mortale genus iam olet niſi ſœdæ libidinis teterrimū nidorem. hæc thura,has libationes,hæc holocauſta,hos odores immortali deo offerimus,& bonū eſſe iam vitio datur. Vnde deus tāta contagione & ſœdiſſima labe offenſus,nos auerſatur, & iram in filios diffidētiæ iam diffundit ſuam, quæ ad vindictam lēto gradu procedit, ſed grauitate ſupplicij tarditatem vltionis cōpenſat.[Fortis vero)Ponit nūc proprietatem ipſius fortis. Ambroſius ait: Fortis viri eſt nō diſſimulare, cum aliqd immineat, ſed prætendere & tanq̃ explorare de ſpecula quadā mentis & cogitatione prouida,rebus futuris obuiam ire, ne forte dicat poſtea,ideo in hæc incidi, qa non arbitrabar poſſe euenire. [Rebus aſperis)Aduerſis,qm̄ fortitudo circa res aſperas & afferētes dolores verſatur.[Nec tumultuantē)Inconſtantem,minime permanentē in primo gradu rōnis,& mentis cōſtantia,prouerbium eſt eū deijci de gradu,q eſt inconſtans, & in rōne non perſtat. [De gradu)Loqtur per tranſlationē eorū,qui loco cedunt timore ducti,& gradu ſcalarum in quo cōſiſtunt,alijs cedendū relinquūt,& ipſi deijciūtur. Vir ego fortis de ſummo gradu mētis.i.ſumma cōſtātia & tolerantia oium laborū deijci non debet,qm̄ nihil fortibus indomitū eſt. Vnde Alexāder,vt auctor eſt Curtius lib.6.adhortās iuuenes ad Petiliæ expugnationē dixit. Nihil tā alte natura cōſtituit,quo virtute nō poſſit eniti, experiendo quæ ceteri deſperauerint.& alibi dixit Curtius nihil eſſe tā firmum,cui periculum non ſit ēt ab inualido. [Tumultuantē) Trementem in ipſis affectibus & mētis trepidatione.[Deijci) Deturbari de gradu rōnis & via honeſtatis.[Vt dr) Vt eſt in prouerbio. Sed animi pſentis fortis & q adeſt,& nō deijcitur,alienaturq. timore aliquo & ſic debemus iudicium ſtabili rōne firmare, & quæ iudicauerimus leuia tanq̃ nihil profutura cōtemnere. [Præſentis) Conſtātis & nō tumultuantis inter affectus & pturbationes animi. [A rōne)A prudentia & ſtatu ſanæ mētis, quæ vult vt fortis oia patiatur pro decoro ſeruādo.[Quanq̃ hoc)Quod dictū eſt vti conſilio animi pñtis, nec à rōne diſcedere. [Animi),ſ.eſt.i.pertinet ad aium magnum & fortem eſſe cōſtantem,& non perturbari rebus aſperis. [Illud ēt) Hoc quod ſequitur pertinet ad ingenium & prudētiam.prouidere.ſ.ea quæ futura ſunt,ne in ea incidamus quæ accidere nō arbitramur. [Ingenij)Prudentiæ naturalis. Naturales virtutes ſunt ingeniū,docilitas, & memoria, quas q habet ingenioſi dñr.[Præcipere)Ante cape,& animo præoccupare. [Futurā)Ea quæ futura ſunt. [Cogitatione) Ingenio,& mentis agitatione.vnde videre quod ptinet ad prudētiam, cuius munus eſt futura ea pientis puidere.[Ante cōſtituere)Firmo iudicio affirmare id qđ futurū eſt.& ideo Syrus Terētianus dixit: Iſtuc eſt ſapere,nō quod ante pedes modo eſt videre,ſed ēt illa quæ futura ſunt. [In vtranque partē)Siue hoc ſiue illud agatur,& quidqd euenit,ſiue bonū ſiue malum, prudentis eſt puidere qd accidere poſſit in vtrāq; partē. [Et qd agendū) Sic in hanc vel in illā partē.[Cū qd euenerit)Cū aliqd acciderit,magni ingenij eſt ſtatim rōne firma cōſtituere qd agendum ſit,hæc oia ptinent ad prudētiā.[Nec cōmittere aliqd).i.in aliqua re imprudenter incidere, vt dicere oporteat,Non putarā.hoc vſurpabat Africanus,& loco pʋerbij vtebatur.dicebat.n.non ante ad pugnā deſcendendū eſſe,quā cogitauerimus,qdnam euenire poſſet,qm̄ turpe eſſet alicui dicere,Non putarā.vnde ſignificatur adhibendā eſſe prudentiā in omnibus rebus agēdis, quæ oia diſponit & qd agendū ſit, & quouſque progrediendū dictat. & qd omittendum, ne locus pœnitentia relinquatur.vnde Artabanus apud Herod.lib.7.dicit, Bene cōſulere maximū eſt lucrum.Sen.dicit:Nam q prudēs eſt, nō dicit,nō putaui qdem hoc fieri,qa nō dubitat,ſed ſpectat,nec ſuſpicatur,ſed cauet. & alibi, Turpiſſima excuſatio eſt imperatori dicere,nō putaui.[Hæc ſunt opera)Officia ipſius fortis, & magnanimi,q prudētia ſeptus eſt,& conſilio agit qdqd aggreditur. [Temere aūt)Poſitis officijs ipſius magnanimi & prudētis,ponit ea q̇ pertinent ad hoies imprudētes,& temere in pericula ruētes more ferarū.[Temere)Incōſulte,imprudēter.nā vir fortis & prudēs nō debet ſe exponere periculis,niſi cū opus,& vſus expoſcit. [Cōfligere) Pugnare manu tm̄,non cōſilio.[Immane qddā) Non ſcio qd ferinū & ab humanitate alienū,& ſimile operibus ferarū, q̇ ruunt in arma ſine aliqua electione.ſic hoies q ira ducunt ſunt ſimiles belluis,& laudē fortitudinis nō merentur,qm̄ nō eligunt id eſſe agendū ex officio,ſed affectu trahūtur.[Sed cum tpſ) dicit quo tpe fortis debet verſari in acie.[Tēpus)Conditio tpis & neceſſitas,& vt circunſtātiæ præſcribunt,qm̄ cum tpis ratio poſcit, nō modo manu pugnandū eſt,ſed ēt moriendum,ne aut incurramus ſeruitutē,aut notemur infamia,q̇ duo ab hoie magno debēt eſſe aliena ac libero.[Et mors anteponenda)Nam fortis viri eſt & magnanimi potius in acie mori,q̃ turpiter cedere,aut pati ſeruitutem præter decorū,& ſubire notam turpitudinis & ignauiæ. vnde laudatur Paulus Aemilius,q in pugna Cānēſi vidēs collegā Varronē turpiter fugientē,pugnando cadere voluit, ne dedecus ſubiret. Appianus ſic loquentē inducit Luciliū: Brutus à nullo captus eſt,nec vnq̃ à militia capiet virt⁹. Habes,(inqt Ambr.) fortitudinem bellicam, in qua non mediocris honeſti & decori forma eſt,quod mortem ſeruituti præferat ac turpitudini.

Sed cū pleriq. &c.)qm̄ in oibus negocijs diligentem dixerat adhibendā pparationē,& res vrbanæ conſilio pcipue gubernātur, merito nūc res bellicas vrbanis nō eſſe anteponēdas dicit,ſed potius poſtponendas. quod rōnibus probat eorū q contra ſentiūt argumenta confutans,vtitur aūt loco à cōparatione, quo vti ſolemus quoties dubitat de duobus vtrū potius, aut de pluribus vtrū potiſſimū.Eſt aūt cōparatio maiorū,minorū,pariū, in qbus hęc ſpectantur,numerus,ſpecies,vis,q̇dam ēt ad res alias affectio. Et numero qdē,plura bona paucioribus anteponūtur, pauciora mala malis pluribus.Diuturniora bona breuioribus lōge & late puagata anguſtijs,ea qbus plura bona ppagant quęq. plures imitentur & faciāt.Specie,quæ pp ſe expetuntur his anteponūtur q̇ expetuntur pp aliud,& innata, atq; inſita, aſſumptis atq; aduenitijs,integra cōtaminatis,iucūda minus iucūdis, honeſta vtilibus,pclitua laborioſis,neceſſaria nō neceſſarijs, ppria alienis,rara vulgaribus,deſiderabilia his qbus facile carere poſſis,plecta inchoatis,tota partibus,rōne vtentia rōnis expertibus voluntaria neceſſarijs,animata,inanimatis, naturalia nō naturalibus,artificioſa nō artificioſis. Vis in cōparatione ſic cōſideratur, Cauſa efficiēs grauior q̃ non efficiens, q̇ ſeipſi contēta ſunt meliora,quanq̃ alijs egēt,q in nra q̃ quæ in aliorū poteſtate ſunt,ſtabilia incertis, quæ eripi nō pñt,his quæ eripi pñt. Affectione ad res aliquas cōparatio ſic fit:Principū cōmoda maiora ſunt q̃ reliquorū.Itē iucundiora quæq; à pluribus pbata,& ab optimo quoque laudata paria q̇ ſunt neq; elationē habeant neq; ſummiſſionē,vt ſi cōſilio iuuare ciues & auxilio ęqua in laude ponendū eſt, pari in gloria eſſe debēt & ij q conſulunt & ij q defendunt, hæc Cic.ipſe in Rhetoricis.Ex qbus facile erit intelligere,vnde argumēta ſumantur & eorū q bellicas res anteponunt & Cic.q contra diſputat.[Primū in.)Maior pars hoium ad militiam inclinat q̃ ad reip.adminiſtrationē,id aūt contigit ꝙ res bellicas maiores eſſe vrbanis arbitrantur,iure optimo itaq; hanc minuit opinionē,ne reſp.deſeratur,dum pleriq; cupiditate gloriæ incenſi bella quærunt. [Propter gloriæ cupiditatem) In quo ab officio diſcedunt,nā pro cōi tm̄ vtilitate,& recta cauſa ſuſcipiēda ſunt bella. [Cupidi bellorū)Sicut multi fuere vt Marius,Sylla,Cæſar, Pōpeius.[Vere aūt ſi volumus &c.)Propoſitio Cic. eſt quæ negari poterat argumento a pari,vterq; remp.iuuit Themi. & Solon, ille auxilio,qm̄ Xerxis claſſem apud Salaminē ſuperauit,hic cōſilio, qm̄ leges tulit,plus aūt meretur q auxilio iuuat patriam, quam q conſilio,maior ergo eius q̃ Solonis gloria. Et ppea bellicæ res vrbanis anteponendæ ſunt. Sed confutat hoc Cic.per locum cōparationis à numero qm̄ Solonis factum ſemper eſt profuturū: Themiſt. vero ſemel profuit. Diuturniora aūt bona breuioribus anteponenda ſunt. [Citetur)In iudicium ad probandū Themiſt.quam Solonis factum illuſtrius,vocetur. Marcellus,citetur expoſuit p laudetur. [Ei, quo primum conſtituit Areopagitas) Solon Salaminius fuit vnus ex ſeptem ſapientibus, leges Athenienſibus dedit tanto temperamento ſicut in politicis ſcripſit Ariſto.

FRAN. MAT.

Ariſt.vt parē apud ſenatum & plebē gratiam inierit, q ſi illis uti
ppetuo Athenienſes voluiſſent imperiū ſcr. Q.maximus nunq̄
amiſiſſent.Idē Areopagitarum cōſilium ɔſtituit.Fuit aūt Areopa
gus Athenis ſaxū ſuper quod Martis tēplum fundatū erat. in il-
lud ſenatores de reb.pub. Athenienſiū deliberaturi cōueniebāt:
q Areopagitæ vocabant. hos rer͡ oium ſpeculatores ac legū cu
ſtodes Solō voluit eſſe: Auctor Plut.[Illud)Quod Themiſtocles
fecit.[Hoc)Cōſtituiſſe Areopagitas. [Hoc cōſilio)Legū.n.cuſto
des erāt Areopagitæ & rer͡ oium ſpeculatores, vt dictū eſt. [Et
Themiſtocles qdem)Vi argm̄ eſt p quam q̄ ſeipſis contenta ſunt
anteponēda ſunt his q̄ alijs indiget.Conſiliū Areopagitar͡ nō in
diget Themiſtoclis victoria. Sed Themiſtocles victoriā adeptus
nō fuiſſet, niſi cōſilio Areopagitar͡ rei gerēdæ illi poteſtas cōceſ
ſa fuiſſet.[Licet eadē) Lacedæmonij ambo fuerūt,Pauſaniæ illu
ſtres,memoratur plium ad Platæas,de quo ſupra diximus.Lyſan
dri victoria celebris eſt de Athenienſibus in Pelopōneſo,& de eo-
rū claſſe apud Egos flumē. Neuter tn̄ Lycurgo legūlatori eſt an
teponēdus,ſicut nec Themiſtocles Soloni.[Ob has ipſas cauſas
& paratiores habuerūt exercitus & fortiores)Quas cōmemora
uı.ſ.leges & diſciplinas.[Mihi q neq; pueris nobis, M.Scaurus,
C.Mario,neq; &c.)Domeſticis vtit exēplis ad id quod ꝓpoſuit
cōprobandum.ſ.res bellicas nō eſſe vrbanis anteponēdas. Argu-
mētatur aūt à pari.Si auxilio iuuare patriā,& eidē conſilio ꝓdeſ
ſe,pari in laude ponendū eſt, & ij q conſulunt,& ij q adiuuāt in
gloria æqua eſſe debēt.M.Scau.conſilio iuuit,C.Mari.opa: non
minus tn̄ hic q̄ ille glorioſus M.Aemil.Scau.cōſul legē de ſum-
ptibus libertinor͡ tulit: Cēſor Aemiliam viā ſtrauit: Pontē Mil
uiū fecit. Fuit aūt Senatus princeps puero Cic.prudētia & ɔſilio
pſtans,hic eſt M.Scau q cum Q.Varius Trib.Pl.legem tuliſſet,vt
quæreret de ijs,quorū ope,cōſilio ue,ſocij P.R.arma ſumpſiſſēt,
& Q. Cepio vetus eius inimicus egiſſet,vt Q. Varius eum belli
cōcitati crimine adeſſe apud ſe dixiſſet,7x.ætatis annū natus in-
nixus nobiliſſimus iuuenibus ꝓceſſit in forū, & accepto rñden-
di loco dixit, Q. Varius Hiſpanus M.Scau.principē Senatus ſo-
cios in arma ait cōuocaſſe. M Scaurus princeps Sen.negat,teſtis
eſt nemo.Vtri vos Quirites cōuenit credere.Qua voce ita oium
cōmutauit aios,ut ab ipſo ēt Tribuno dimitteretur. C. Marius
ſepties cōſul fuit,de Iugurta,Cimbris,ac Teutonis, triūphauit:
ciuilia bella cū Sylla geſſit,fuit aūt magis militiæ q̄ urbanorum
rerū ſtudioſus.[Cum uerſa.in remp.) Prouectiores ætate facti.
[Q. Cat.Cn.Pomp.) Cedere videbātur. Vir vtiliſſimus reip.cō
ſilio & prudētia pſtans,hic in multis Cic.libris diſputās introdu-
citur. Erat Pōpeio ætate par.Eius Catuli filius,q clade Mariana
ignis hauſtu ſe hoſtiū ludibrio exemit ab hoc M. Lepidus pulſus
in Sardiniā fugit,ubi perijt, cū acta Syllæ reſcindere conaretur.
[Parua.n.ſunt foris arma) Niſi eſt conſiliū &c. ratio eſt eius qd'
dixit.Quia niſi conſiliū domi eſſet,quo ſuſciperētur & gererent
bella,arma foris nihil prodeſſent.Cōſilia ſeipſis contēta ſunt, ac
ma ſine cōſilijs eſſe non pñt,ergo ɔſilia pferenda ſunt.[Nec plus
Africanus ſingularis & vir, & imperator in excidēda Numantia
reip.profuit quā eodem tpe)Aliud exemplū quo ſuam ꝓbat pro
poſitionē.Non magis dicens Africanum poſteriorem pfuiſſe, q
Numātiam euertit quā eodem tpe Scipio Naſica profuerit.Qui
ſeditioſum ciuem,& remp.labefactantem ſuſtulit.Cū Tib.Grac
chus pernicioſas leges ferret,& Trib.pl.creari vellet auctore. P.
Corn.Naſica in Capitolio à priuatibus occiſus eſt.Ictus primū
fragmētis ſubſelliorum,& inter alios q in eadem ſeditione occi
ſi erāt inſepultus in flumē proiectus eſt,hoc Naſica vir optimus à
ſenatu iudicatus eſt,& domi ſuæ Cybeles ſimulacrū ſuſcepit,do
nec tēplum illi extrueretur.Fuit idem eloquētiſſimus,ſapientiſ-
ſimus,& iuris cōſultiſſimus. [Priuatus eū Tib.Grac.interemit)

Iuuenalis de laudibus Ciceronis.

Nullū gerens magiſtratum.[Quanq̄) Hæc quidē res non ſolum
ex domeſtica eſt rone,attingit.n.& bellicam qm̄ manuq. cōfe
cta eſt,ſed tn̄ idipſum geſtum eſt cōſilio vrbano ſine exercitu. oc-
currit obiectioni,& ꝓbat magis ɔſilio rem geſtam à Scipione q̄
ui,licet vi viſus ſit.Illud aūt optimum eſt in quo inuadi ſolere ab
inuidis & improbis me audio.[Cedāt arma togæ,ɔcedat) Aliud
exēplum quo oſtendit arma,hoc eſt res bellicas, togæ.i.reip. ad-
miniſtrationi cedere. Hūc verſum edidit cum Catilinā remp. p-
dere tentātem,urbe eiecit. Solebant aūt inuidi & obtrectatores
Cic.vt Sal.eū verſum inceſſere.Idem de ſeipſo inqt,O fortunatā
natā me conſule Romā.[Laurea)Imperatores q lauro coronan
tur. [Audaciſſimorū) Catilinæ & ceterorum,q coniurauerant.
[Licet enim &c.)Quia ad filiū ſcribit,licere ſibi dicit,nec eſſe ui
tio tribuendū,cum ita faciat,ut ad imitādum filiū accendat.[Mi-
hi qdem &c.) Arguit ab auctoritate magni Pōpeij,& ſpectat hic
locus affectionem ad aliq̄ rem quod fecimus, probatur à Mag.
Pomp.qd' vero ab optimo quoq; probatur,id præferēdū eſt.Cic.
Philippica ſecūda:Maxime vero cōſulatum meum Cn.Pōp.pro-
bauit,q vt me primum decedens de Syria vidit,complexus & gra
tulatus meo beneficio patriā ſe viſurum eſſe dixit. [Tertiū triū-
phū)Primum de Africa triūphauit,annum agens.24. adhuc Ro.
eques occiſis Cn.Domitio pſcripto,& Hierica Rege Numidiæ,
ſecundū de Hiſpanis ſuperato Sertorio:Tertiū de Mithridate re
ge Pōti & Tigrane ac piratis.Plut.cōtigiſſe ei ſcri.quod nulli pri
us,vt trinū de trina parte orbis triūphum ageret. Primū qdē ex
Africa,ſecūdū ex Europa:Tertiū ex Aſia.[Sūt igitur &c.) Cōple
xio eſt ſuperioris argumentationis. [Oino illud &c.) Argm̄ eſt
per locū cōparationis à ſpecie ſumptū.Quæ rōne vtūtur,rōne ca
rētibus,potiora ſunt. Vrbanę res animi,bellicæ corporis viribus
gerūtur.Vires animi rōne gubernantur.Corporis vero nobis cū
belluis ſunt cōes.Illę igit maiores & digniores,hę ſine animi viri
bus nihil pſunt,obſunt plerūq; illę ſine his ſemp vtiliſſimę ſunt.
Ex quo ſeqtur bellicas res vrbanis nequaq̄ eſſe anteponēdas.Sal
lu.in pfatione hiſtoriæ Catilinariæ: Virtute animi,magiſq̄ cor-
poris viribus rē militarem exiſtere diſputat, & ꝓbat Agamēnon
apud Home⁊ non Diomedi & Aiaci,q viribus pollebāt, ſed Ne
ſtori,q cōſilio pſtabat,licet deſtitutus viribus ſenectute eſſet,mul
tos ſibi dari ſimiles optabat, ſperabatq. fore,vt breui Troia cape
retur qd' ēt Cic.in Catone maiore dicit.[Exercēdū &c.) Ad hoc
.n.corpus vtile eſt. vt que rō elegerit faciēda,ea corpus exequat,
& rōni ſemper pareat.Vnde & Sall.ait: Sed qa oia noſtra vis in a-
nimo & corpore eſt ſita,animi imperio, corporis ſeruitio magis
vtimur.[In exequēdis &c.)Vt vires eius ſeruæ, & velut pediſſe-
quę rōnis ſint.[In laboris tolerādo)q rōne ſuſceptus fuerit.[Ho
neſtū aūt &c.)Si honeſtū inqt qd quærimus in aio humanas res
deſpiciente poſitū eſt,& hoc honeſtū facere oia & ampla perſua
det,ver͡ eſt vrbanas res bellicis maiores eſſe, hoc exēplis probat
plus pfuiſſe togatos reip.q̄ armatos.[Vt M.Catonis) Hic inex-
piabilis odio delēdā eſſe Carthaginē ſuadebat,& cū de alio ɔſule
rēt pnūciabat.Scipio Naſica ſeruandā ne metu ablato æmulę vr
bis luxuriari felicitas vrbis iciperet.Sed Cato nepotū ſecuritatis
anxius,attulit quadā die in curiā præcocē ex ea prouincia ficū,o-
ſtēdēſq. patribus,interrogo vos (inqt)qn̄ hoc pomū demptū puta
tis ex arbore.Cū inter oēs recens eſſe cōſtaret,atqui tertiū ante
diē ſcitoto decerptū Carthagini,tam ꝓpe à muris,habemus ho-
ſtem Statimq. ſumptū eſſe 3.Pun.bel. Quo Carthago deleta eſt,
quanq̄ Catone anno ſequēti rapto,auctor.Plin.[Etiam mortui
valuit auctoritas)Vt Carthago deleretur,nō vt bellū ſuſciperet.
Nā ipſo viuo ſuſceptum eſt. [Quare &c.) Qn̄ togator͡ conſilio
bella,aut nō ſuſcipiuntur,aut nō conficiūtur.[Decernendi) Ho-
neſtū ne ſit aliqd,an contra vtile,an inutile, qd' decertādi genus
fortitudo ſeqtur.[Sed cauendum,&c.)h.d.qm̄ multi ſunt,q timo
re adducti,magis rebus vrbanis q̄ bellicis ſtudēt, ij aūt nō fortes
ſunt,ſed puſillanimi.[Bellū &c.)belli finē pacem vult,eſſe,& bel-
la geri vt in pace viuatur.[Fortis vero animi &c.) De officijs nūc
pcipere incipit,q̄ in rebus bellicis,& armis vir fortis ſeruare de-
bet,& quaſi poſt digreſſionē ad illud redit qd' omiſerat.In oibus
aūt negocijs prius q̄ aggrediare,adhibēda eſt pparatio diligens,
vult itaq; primū vir͡ fortē ita inſtitui,vt rebus aſperis ab incepto
nō deterreatur,vt in his q̄ conſilio, & rōne ſuſceperit faciēda ad
finē vſq; perſeueret; & cōtra timorē virtute, cōtra temeritatem
prudētia innitatur.[Fortis)In aggrediēdo.[Conſtātis)In perſe-
uerādo,& vt dixi ad id redit qd' pcipiabatur anteq̄ digrederetur.
[Vt dr)Vt in prouerbio eſt. C.Marius vt ait Cic.vnus in ſecūdis
rebus ex fortunatis hoibus,in aduerſis vnus ex ſūmis viris vide-
batur,tumultuātē aūt dicit pauentē,& timore agitatū.[Sed pſen
tis animi vti cōſilio &c.)Vt aio nō cadas,& ſic pturbatione occu
peris,vt vim rōnis amittas.Vnde pſentē aium conſtātē intelligi-
mus & Pla.ait pſenti fac ſcias,multi.n.ſunt q bene & ſapiēter de
liberāt qd agēdū ſit,cū vero ad rē pficiendā accedūt,ais cadūt.Et
ppea nō minus in gerēdo negocio ɔſilio animi vtēdū dicit, q̄ in
deliberādo.[Nec diſcedere à rōne)Quā ante negocij ſuſceptio-
nē inieris,vt de Vlyſſe ait Virg.Oblitus ne ſui eſt Ithacus diſcri-
mine tāto.[Quā qd hoc ai) Animi inqt fortis eſt q̄ cōſilio & rō-
ne faciēda ſuſcepit,in his nō pturbari, ſed conſtanter pſiſtere,ma
gnę vero ſolertię & acuminis ingenij qd q̄. accidere poſſit an cō
ſtituere vt cū euenerit,q̄ ois ēt gratiſſimū ſit nō cōmoueat. Quæ
aūt puidemus ea minus pmūt,& Aeneas apud Virg.rex ſibi diffi-
cultate à Sibylla ppoſita,oia inqt pcepi atq; aio mecū ante pe-
regi.Prudētię,quā iſtructū ɔuenit eſſe forte vir͡,tres ſunt partes,
memoria,intelligētia,puidētia,ſi ergo q̄ futura ſunt videt, & p
prudētiam quæ eſt temeritati oppoſita,deliberat,quo aio in deli
barādo vſus eſt,eodē ēt rem gerere debet.[Conſtituere) Aio pro

Annorū 24. Pōpeius ex Africa triūphum duxit.

Scipio Naſica de ficu in ſenatū allata per Catonē.

Præſens animus.

Fortis animus.

ponere. [In vtrãque partẽ) Siuẽ ꝓſpera ſiue aduerſa acciderint. [Vt aliqñ dicendũ ſit nõ putarã) Scipio Africanus ſuperior dicere crebro ſolebat, Turpe eſſe in re militari dicere, nõ putarã. & vnũ eſt ſtultitiæ genus. Quatuor aũt ſunt, aut cũ in mentẽ nõ venit, cogitãdũ etenim diu atq; multũ eſt aut nõ, quod oportet ſuccurrit, aut ſuccurrit, & nõ accipiũtur, aut malũ conſiliũ aſſumit, cum ere datur bonum eſſe. [Temere aũt in acie verſari, & manu cum hoſte confligere, immane quiddam, & belluarũ ſimile eſt.) Scipio, non eſſe vnq̃ temere in aciem deſcendendũ dicere ſolebat. Qui hoc facit nõ fortis dicendũ eſt, ſed inſanus vel furioſus. Nam cũ virtus in mediocritate cõſiſtat, fortis nõ audet niſi q̃ audere oportet, & ratio audere pſuadeat, ne ſi vel terreatur his quibus terreri non debet, puſillanimis, vel ſi magis audeat q̃ debeat & excedat, inſanus nominetur. [Sed cũ tp̃s) Tunc oĩno conferenda manus cũ hoſtibus eſt, qñ aut bene gerendæ rei datur occaſio aut neceſſitas maxima ꝓpoſita eſt, vt, aut moriendũ ſit, aut in ſeruitutẽ deueniendũ, quod ne accidat potius moriẽdum eſt. Recte ait Aeneas apud Virg. Vna ſalus victis nullã ſperare ſalutẽ. Captiuis qdẽ illud eueniebat, quod in 2. bello Pun. ſcri. Liu. reſpondẽte ſenatu ijs q capti à Carthaginenſibus in bello fuerunt: Sero nunc patriam deſideratis, diminuti capite abalienati iure, ciuiũ ſerui Carthagienſium facti, precio redituri eſtis eo vnde ignauia atque nequitia abijſtis. [Tempus) Occaſio rei bene gerendæ. [Neceſſitas) Cum euadere non potes clauſus ab hoſtibus.

ASCEN. *Res vrbanæ præcellunt bellicas.*

SEd cũ pleriq; &c.) Oſtendit res vrbanas.i.q̃ in vrbe pro ſalute reip. geruntur, in toto eſſe maiores q̃ quæ ab imperatoribus in bello ac armis. Ordo eſt: Sed cum.i.qñquidẽ, plerique.i.valde multi arbitrãtur res bellicas eſſe maiores.i. digniores quã vrbanas.i.q̃ in vrbibus geritur, ideo ſup. hæc opinio eſt minuẽda.i.reſtringẽda. Multi.n.quæſierunt bella pp cupiditatem gloriæ atq;, ꝓ & id ꝯtingit, plerunq;.i.vt plurimũ in magnis aĩs & ingenijs & eo.i.tanto vel iccirco magis ſi ſunt apti.i.idonei ad rem militarem, & cupidi bellorum gerendorũ.i.vt gerantur bella. Autem pro ſed, ſi nos uolumus iudicare uere, multæ res vrbanæ extiterũt maiores & clariores q̃ bellicæ. Enim pro quia quãuis Themi. imperator Athenienſium qui Xerxem deuicit laudetur iure.i.merito eius, & quamuis nomen eius.ſ. Themi. ſit illuſtrius.i.nobilius & clarius, quam ſup. nomen Solonis, qui vnus ex ſapientibus remp. clariſſime inſtituit, q; pro &, quãuis ſup. Salamis illa inſula apud quam nauali ꝑlio Xerxem ſuperauit, citeẽ, .i. aduocetur teſtis clariſſimæ victoriæ ipſius Themiſtoclis in Xerxem, q̃ victoria anteponatur.i. plus laudetur cõſilio Solonis, eius .ſ.q conſtituit primum Areopagitas.i. quadringẽtos Senatores, q in Areopago.i.vico martis res arduas, vt ſententias criminales tractarent, tñ ſup. hoc.ſ. factum Solonis eſt iudicandum non minus ꝑclarum quam illud ſ. The. Enim pro q illud.ſ. facin⁹ The. .ſ. victoria de Xerxe ꝓfuit ſemel ciuitati Athenienſiũ, ſed hoc.ſ. cõſilium Solonis proderit ſemper, q leges Athenienſium, & inſtituta.i.mores & traditiones maioꝝ eoꝝ ſeruantur, hoc conſilio Solonis. Et qdẽ.i.certe The. nihil dixit in quo ipſe adiuuerit .i. adiuuare potuerit, Areopa.i. ſenatores in Areopago ꝯſtitutos, at.i. ſed ille.ſ. Solon adiuuit The. Enim pro q, bellum qd The. geſſit, eſt geſtum conſilio ſenatus, eius dico ſenatus, q erat conditus a Solone. Licet.i. licitũ eſt dicere, eadem quæ dicta ſunt de The. de Pauſania, & Lyſandro Lacedæmonijs viris & optimis imperatoribus. Quorum.ſ. imperatorum rebus geſtis, q̃ q̃ imperiũ putatur dilatatum.i.extenſum ipſis Lacedæmonijs, tñ ipſi ne ex minima quidem parte i.non ẽt ex minima parte ſunt conferendi.i. digni cõparari legibus & diſciplinæ Lycurgi optimi legiſlatoris. Quinetiã.i.inſuper ipſi imperatores habuerunt pp has ipſas cauſas.i.pp leges & diſciplinã Lycurgi exercitus & .i. ſimul paratiores ad ſubeũda pericula, & fortiores ad conſtanter pugnãdum qdẽ.i. certe. Neq; M. Scau. optimus reip. toga gubernator, ſup. videbatur mihi nobis pueris.i. cũ nos eſſemus, adhuc pueri, cedere.i. victoriã dare in vtilitate. L. Mario optimo imperatori, neque cũ nos verſaremur in rep. Q. Catul. optimus ſenator videbatur cedere Cn. Põp. (qui Pomp. magnus agnominatus eſt) optimo imperatori adnota puer ſcribi Lygurgũ, Gaiũ, Cneũ, amurgam, & proferri Lygurgũ, Gaium Gneum, amurgam. Itẽ in teſtu, hñi videbantur, q duo ſingularia æquipollent uni plurali dũ ſimul ponuntur, non aũt diuiſim, bis videbatur diximus. Addit cauſam quare ſic viſum ſit, Etenim ꝓ q arma ſunt parua.i. paruæ vtilitatis foris, niſi ꝯſiliũ eſt domi. nec Africanus.ſ. Scipio ſingularis, vt vir.i. priuatus & imperator cũ præeſſet rebus bellicis ꝓfuit plus reip. in excidẽda.i. deſtruẽda Numantia ciuitate Hiſpanoꝝ, quã, P. Scipio ſ Naſica profuit ſup. reip. eodem tp̃e, cum interemit Ti. Grac. dum legem agrariam factioſe reuocare uellet. Quanquam

Quinti Catuli laus.

P. Naſicæ laus.

qdem.i.certe hæc res.ſ. occiſio Tiberij Gracchi eſt non ſolũ ex ratione domeſtica.i. rerum domi gerendarum.n. pro quia ipſa attingit, &.i. etiam bellicam ſup. rem, qm̃ ipſa eſt confecta vi.i. violentia, & manu.i. facto, ſed tñ idipſum eſt geſtũ conſilio urbano. .i. Rom. habito ſine exercitu. Aũt pro ſed, illud in quo ego audio me ſolere inuadi.i. carpi & rephendi ab inuidis & improbis, vt ab Lucio Beſtia, & Lucio Piſone, & Criſpo Saluſtio.ſ. arma.i. bellicæ res cedãt.i. victoriã dent togæ.i. rebus pacis, quæ in toga domi geruntur, & laurea.i. corona imperatoꝝ laureatoꝝ, cõcedat linguæ.i. gloriæ, quã bene dicendo & cõſultando adipiſcimur, eſt optimũ .i. ꝑſtantiſſimum. Enim pro q omittam actos, nõne arma.i. bellicæ res Catilinæ ceſſere?.i. ceſſerunt togæ?.i. rebus quas in toga geſſimus, & hoc nobis gubernãtibus.i. dũ nos in cõſulatu gubernaremus remp? q.d. maxime. Enim pro q, neq; periculũ fuit vnq̃ grauius.i. pnicioſius in remp. neq; odiũ maius. Itaque ipſa arma delapſa de manibus audaciſſimoꝝ.i. maxime temerarioꝝ ciuiũ ceciderũt.i. annihilata ſunt celeriter cõſilijs & diligentia noſtra. Quæ igr̃ res geſta eſt vnq̃ tanta in bello? q.d. nulla & qs triumphus eſt cõferendus.i. comparãdus, cum hac.ſ. re à nobis in toga geſta? q.d. nullus. Licet enim (ne arrogãter de ſe dixiſſe putet) ò Marce fili gloriari apud te ad quẽ & hereditas huius.i. meæ gloriæ & imitatio factoꝝ ꝑtinet. Certe Cn. Pomp. vir abũdans bellicis laudibus, Tribuit.i. attribuit mihi quidem multis audiẽtibus hoc, vt diceret ſe deportaturũ fuiſſe fruſtra tertiũ triumphũ, niſi eſſet habiturus in rep. meo beneficio vt triũpharet, q ſi p Catilinã & cõiuratos reſp. fuiſſet euerſa, nullus remãſiſſet triumphãdi locus, ergo.i. vt ex ꝑdictis patet, fortitudines domeſticæ.i. quibus vtũtur in rebus domeſticis gerẽdis, ſunt nõ inferiores.i. nõ minoris vtilitatis & dignitatis, militaribus ſup. fortitudinibus. in quibus.ſ. fortitudinibus domeſticis ponẽdũ eſt.i. ponere oportet ẽt plus operæ.i. exercitationis & laboris & ſtudij.i. conatus & applicationis animi, quã in his.ſ. militaribus. Enim pro q, illud honeſtũ quod nos quærimus.i. reqrimus ex aio excelſo, & magnifico efficitur oĩno viribus animi nõ corporis, tñ corpus eſt exercendũ.i. in exercitio, & labore tenẽdum, & afficiendũ.i. affectionibus tractãdum & ſubiugandũ, ita vt poſſit obedire in cõſilio, & rõni in negocijs exequẽdis, & in labore tolerãdo. Aũt pro ſed, id honeſtũ, quod ex quirimus.i. illa honeſta actio, quã ab aio forti expetimus, eſt poſitũ in cura & cogitatione animi. In quo.ſ. honeſto, hi q exiſtẽtes togati præſunt reip. afferũt non minorem vtilitatem quã ſup hi q gerunt bella. Itaq; & ideo bella ſunt ſæpe aut nõ ſuſcepta vbi.i. qñ aut periculoſa viſa ſunt, aut cõfecta.i. abſoluta & ad finẽ deducta: aũt pro ſed, illa nonnunq̃ i. qñque: qñ.ſ. iuſtum & vtile viſum eſt cõſilio eoꝝ, qui.ſ. in togis remp gubernant. Vt bellum 3. Pun.i. Carthaginenſe ſup. illatum eſt Carthaginẽſibus cõſilio M. Catonis, i quo ſ 3 bel. Pun. auctoritas ipſius Catonis, ẽt mortui.i. poſtq̃ mortuus erat (mortuus aũt anno poſt ſuſceptum bellum) valuit, q non dimittebatur eius auctoritate ſuſceptum, donec Carthago deleta eſſet. Quare.i. qua de cauſa ratio decernendi.i. deliberandi eſt quidẽ.i. certe magis expetenda, quã fortitudo decertandi.i. belligerandi. Sed cauendũ ſup. eſt ne nos faciamus.i. decernamus de bello, magis fuga.i. cauſa fugæ, quam rõne vtilitatis, hoc eſt ne decerneretur de bello dehortaremur à bello, potius timore bellandi, quam rõne vtilitatis publicæ. Autem pro ſed, vt bellũ ſuſcipiatur, ita vt nihil aliud videatur quæſitũ niſi pax. In textu habetur quæſita per ζεῦγμα, ſeu p regulã venuſtatis, quæ eſt quod verbũ vel adiectiuum pulchre reſpiciat ad vicinius ſuppoſitum, vel ſubſtantiuũ, quia ergo ly pax immediate præponitur, dicit pax quæſita &c. vero pro ſed, eſt fortis & cõſtantis animi.i. pertinet ad fortẽ & conſtantem aium non perturbari rebus aſperis.i. duris & aduerſis, nec.i. & non, & ut dr̃.i. ſicut in prouerbio eſt hominem ſup. non deijci tumultuantem.i. vacillantem & inconſtantem, de gradu.i. de ſede tranquillitatis ſuæ, ſed vti conſilio animi præſentis.i. ſemper parati & fortis nec diſcedere à rõne, q̃q̃ hæc.ſ. non deijci nec deturbari de tranquillitate ſua eſt magni animi, & illud.ſ. quod ſequitur, eſt etiam.i. nõ ſolum magni animi, ſed etiam magni ingenij.ſ. percipere cogitatione.i. prouidentia ex conſideratione futura.i. res futuras, & cõſtituere aliqñ in utrãque partem quid poſſit accidere, & quid ſit agendum, cum.i. poſtq̃ quid.i. aliquid euenerit, nec cõmittere aliquid ſup. tale, ut dicendum ſit aliqñ.ſ. in futuro, ego nõ putaram .i. putaueram ſup. ſic euenturum, hæc.i. huiuſmodi ſunt opera animi magni & excelſi & fidentis.i. freti prudentia & conſilio. Autẽ ſed, verſari temere.i. cum temeritate in acie.i. in exercitu ad prœliandum inſtructo, & confligere.i. contendere cum hoſte manu.i. opere manuali eſt. quiddã immane.i. efferum & crudele & ſimile belluarum, ſed decertandum eſt manu, qñ tempus & neceſſitas poſtulat.

poſtulat,& mors eſt anteponenda.i.præferenda ſeruituti & turpitudini .ſ. quæ eſt in fuga,aut quã captus pateretur in corpore. hinc Iuuen. Summũ crede nefas animam præferre pudori,Et pp vitam viuendi perdere cauſas,quæ ſunt libere & honeſte viuere.

DOCT. interpr. PArum enim ſunt foris arma) Paŗ dixit pro nõ ſatis ſunt, ſiue non ſufficiunt, In nonnullis,pro parum,ſcriptum erat parua.Vide num recte legatur,Parui. (Et hereditas huius gloriæ) Hereditas hominis dicitur,qui ſuccedit,& rei dicitur hereditas,in cuius poſſeſſionem ſucceditur:Vt hereditas regni Dei (Hæc ſunt opera magni animi.) Quod Græcis ἔργα, hic vertit opera. Non frequentius dicimus facta,quam opera.

DOCT. interp. SEd cum plerique) Diſputatio eſt,qua oſtẽdit res vrbanas maiores eſſe bellicis, & togatorum conſilia imperatoris laudi præponit. Locus cõis: Artes pacis,& virtutes togatæ,qbus domi reſp.tenentur,ac reguntur,non ſunt inferiores artibus belli,ſeu caſtrenſibus virtutibus. Nam & vrbana negocia prudentiam,magnitudinem animi, & præſentiam animi non minorem requirunt,quàm bella. (Bellum autem ita ſuſcipiatur) Notetur,bella pacis cauſa ſuſcipienda.

ARGVMENTVM.

Alienum eſſe ab officio magnanimi crudelitatem,& item temeritatem.

DE euertendis autem, diripiendiſq. vrbibus valde illud conſiderandum eſt, ne quid temere,ne quid crudeliter fiat.idq. eſt viri magnanimi,rebus agitatis punire ſontes, multitudinem conſeruare,in omni fortuna recta, atque honeſta retinere.

PETR. MARS. DE euertendis autem,) Præcipit nunc Cic.qd agendum ſit viro magnanimo,cũ vrbes expugnãtur,diripiũturq.. & monet ne qd temere .i. nõ cognita cauſa & veritate fiat in queq;, & ne qd crudeliter agatur, quod eſt contra naturã viri magnanimi. (De euertẽdis) Solo æquãdis.& opes dñr euerti,cũ deſtruuntur. & euertere ſignat ſemper ruinam rei alicuius magnæ.vt apud Virg.Priamiq. euertere gentem Viſum eſt ſuperis, &,Inclemẽtia diuũ Has euertit opes.(Diripiẽdis) p̃dandis & ſpoliãdis.nã diripere vrbẽ eſt bona militibus dare in p̃dam. (Valde) diligẽter aduertendũ.(Ne qd temere,) Inconſulte & incognita cauſa.(Idq. eſt) Hoc ptinet ad illum q magnanimus hri vult.(Rebus agitatis) Examinatis & iudicio diſcuſſis, debemus igitur res iudicare,& poſtea nocẽtes punire,& ideo nihil eſt temere agendũ,ſed cauſa cognita in ſontes animaduertendũ eſt.(Sõtes,) Nocentes. Nã ille q punit nocentes re agitata,& diligẽter cognita nõ temere agit.(Multitudinẽ) Populum impotentẽ. & ſic ſeruat ius humanæ ſocietatis,& iuſtitia,cuius propriũ eſt oẽs quoad fieri pñt conſeruare. Plato in 5.de rep.ſic pcipit: Non ergo Græciã cũ Græci ſint,deſtruẽt,neq; domos incendent,neq; putabũt in ſingulis ciuitatibus oẽs ſibi aduerſos eſſe, & viros, & mulieres, & pueros,ſed paucos admodũ inimicos,eos duntaxat q fuerint diſcordiæ cauſa,qnãobrem neq; domos ſubruẽt, ſed eatenus decertabũt, quatenus q diſcordiæ cauſam dederũt in ſontibus pœnas ſoluẽt.ponamus itaq; legẽ hãc cuſtodibus,vt neq; diſſipẽt agros, neq; igni ædes abſumãt.(In oi fortuna) Tam ſecunda quã aduerſa.& hoc decet magnanimũ modeſtæ ferre fortunã,& nec p̃ſpera efferri,nec deprimi aduerſa.Vnde interrogatus Bias,qdnã eſſet i vita difficile,Ferre,inqt,fortiter mutationẽ reŗ in deterius. Et Periãder Corinthius dicebat,Inter ſecũdas res eſto moderatus,inter aduerſas prudẽs.Seneca dicit:Eſto firmus in aduerſis,in p̃ſpetis caut⁹ & humilis,occultator virtutũ,ſicut alij vitioŗ.(Recta,atq; hone.) qm nec p̃ſperitas nec aduerſitas nos ad iniuſtitiã & turpitudinẽ cogere dñt,ſed i oi fortuna id qd rectũ & honeſtũ eſt ſeq debemus,& poti⁹ mori quã à recto atq; honeſto diſcedere,

FRAN. MAT. DE euertendis aũt,&c.) Dixit magnanimum præparare ſe, & eo aio atque conſilio bellũ gerere quo ſuſceperit,ſemper aũt pacem veluti optimum finem ſpectare. Nunc de eiuſdem officijs loquitur poſt victoriam,& qualia eſſe conueniãt p̃ſcribit,dicens,eũ,cum hoſtilem ciuitatem ceperit,ſontes quorum cauſa bellũ ſuſcitatum eſt punire debere, reliq̃ vero multitudinẽ quæ inſons eſt conſeruare.Sed magnanimi propriũ eſt obliuiſci iniuriaŗ,& in victos clementia vti,qđ magnitudini eius tm̃ abeſt,vt deroget, vt et ſplendorem afferat & gloriam. Nã de Cæſ.inqt Cic.aium vincere,iracundiam cohibere,victoriã temperare,aduerſariũ nobilitate ingenio,virtute p̃ſtantem, non modo extollere iacentẽ, ſed et amplificare eius priſtinã dignitatem, hoc q facit,nõ ego eum cum ſummis viris cõparo, ſed ſimillimũ deo iudico: punire quos oportet iuſtitiæ eſt,cõſeruare innocentes & iuſtitiæ & magnanimitatis.Vtrũque ergo p̃ſtabit magnanimus,vt vere magnanimus hri poſſit.Sed magis erit clemens quã crudelis in illos q ſupplicio digni ſunt penitus parcere nullo pacto debet, ne eoŗ audacia impunitate creſcat & alijs ad male faciẽdum exẽplo ſint.(De euertẽdis) Solo æquãdis,ſicut Carthaginẽ Rom.3.Pun.bel.euerterũt,Numantiam,Corinthũ. (Diripiẽdis) Vt nõ euertantur qdem, ſed tm̃ militum direptioni ſubijciãtur,qđ Syracuſæ,Alba,multæq. aliæ à Rom.paſſæ ſunt. (Temere) Ne forte euertant,quæ euerti nõ merent. Sicuti Corinthus mereri nõ videbat,vnius Critolai culpa fuit, vt legati Rom.violarẽtur,prius p̃terea oppreſſi ſunt Corinthij quã hoſtes deſignarent. Crudeliter,vt cũ in paucos debeat animaduerti in oẽs aiaduertat.(Reb⁹ agitatis) Examinatis & diligẽter inſpectis,cognitis .ſ.erroribus aliquoŗ & multorũ innocentia.(In oi fortuna) Tã ſecũda quã aduerſa,& vt in illã temperamẽto vtatur,neq; nimiũ efferatur,& in hac demiſſiore aio non ſit,penitusq. ſuccumbat.

ASCEN. DE euertendis) Deſcribit officium imperatoris in vrbibus euertẽdis ac diripiendis. Ordo eſt. Aũt,pro ſed,illud conſiderandũ eſt valde, de vrbibus euertendis.i.funditus excidendis & diripiendis.i.depopulandis,ne qd fiat temere.i.ſine rõne,& ne quid fiat crudeliter.i.impie & immaniter,q; pro &.i. viri magnanimi.i.pertinet ad virum magnanimum,rebus agitatis.i.poſtq̃ ſunt agitatæ & diſcuſſæ, punire ſontes.i.nocentes & culpabiles, & cõſeruare.i.non interficere multitudinem,i.turbã, imbellem & innocuam,& retinere in omni fortuna,tam proſpera,quam aduerſa,recta.i.æqtatem, atque honeſta.i.honeſtatem.

DOCT. interpr. DE euertendis) Deſcribitur officium imperatoris in bello, vrbeq. euertenda,diripiendaq.

ARGVMENTVM.

Pericula quatenus viro forti ſuſcipienda.

VT enim ſunt, quemadmodũ ſupra dixi,q vrbanis rebus bellicas anteponũt; ſic reperias multos,qbus periculoſa, & callida cõſilia q̃tis cogitationibus ſplẽdidiora,& maiora videantur. Nunq̃ omnino piculi fuga cõmittendum eſt, vt imbelles,timidiq. videamur: ſed fugiendum et illud, ne offeramus nos periculis, ſine cauſſa. quo nihil põt eſſe ſtultius. qua p p in adeundis periculis conſuetudo imitanda medicorum eſt,q leuiter ægrotantes leuiter curant; grauioribus aũt morbis periculoſas curationes, & ancipites adhibere cogũtur. quare in tranq̃llo tempeſtatem aduerſam optare,dementis eſt; ſubuenire aũt tempeſtati quauis rõne,ſapientis,eoq. magis,ſi plus adipiſcare re explicata boni,q̃ addubitata mali. Periculoſæ aũt rerũ actiones partim ijs ſunt,q eas ſuſcipiunt; partim reip. itemq. alij de vita,alij de gloria,& beneuolẽtia ciuium in diſcrimen vocãtur. Promptiores igitur debemus eſſe ad noſtra pericula,q̃ ad cõia, dimicareq. paratius de honore, & gloria, q̃ de ceteris cõmodis. inuenti aũt multi ſunt, qui nõ modo pecuniam, ſed vitam et profundere pro patria parati eſſent; ijdẽ gloriæ iacturam ne minimam quidem facere vellẽt,ne rep. quidem poſtulãte: vt Callicratidas,q cum Lacedæmoniorũ dux fuiſſet Peloponẽnſiaco bello, multa,q. feciſſet egregie,vertit ad extremũ oĩa cum cõſilio nõ paruit eorũ,q claſſem ab Arginuſis remouendam, nec cũ Athenieñſibus dimicandum putabãt.quibus ille rñdit;Lacedæmonios claſſe illa amiſſa, aliã parare poſſe, ſe fugere ſine ſuo dedecore non poſſe.atq; hęc qdẽ Lacedæmonijs plaga mediocris fuit,illa peſtifera,qua,cũ Cleõbrotus, in

dium

uidiam timens, temere cum Epaminonda conflixiſſet, Lacedæmoniorum opes corruerunt. quanto Q. Maximus melius: de quo Ennius:

Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumores ante ſalutem.
Ergo magisq́. magisq́. viri nunc gloria claret.

quod genus peccandi vitandum eſt etiam in rebus vrbanis. ſunt enim, qui quod ſentiunt, etiam ſi optimum ſit, tamen inuidiæ metu non audent dicere.

PETR. MARS. VT enim) Ideo inqt Cic. hæc ꝑcepta conſtituũtur, ſ me de his quæ agēda ſunt in euertendis diripiēdisq. vrbibus, qm̃ aliqui aliter ſentiũt, & putant licere vt in hoſtes oē genus crudelitatis exerceatur & hi ſunt maxime q res bellicas vrbanis anteponũt, dicentes, verſari in periculis, & callide cõſulere, & ea ſemꝑ appetere, quę in ſe plurimũ negocij hñt & laboris, eſſe maioris glorię & amplitudinis, quã optare qeta & tranqlla. Vnde Cic. de his rebus determinat affertq. opinionem ſuam & ſniam, docens quo verſandũ ſit in periculis, vt decorũ ſeruet. [Reperies) Inuenies. Reperire eſt in aliqd non quæſitũ incidere. [Periculoſa) Quæ in ſe multũ periculi hñt. & ſupra monuit nõ eſſe verſandũ in acie temere, nec periculoſa appetēda ſunt, niſi ratio ſpes poſtulabit. [Callida con.) Plurimũ aſtutiæ in ſe hñda. [Conſilia) Sententias. [Splēdidiora) Maioris ſplēdoris & famæ. [Maiora) Ampliora. [Nunq̃ oino) Determinat de tali hoium opinione, & dicit hoc eſſe ꝓprium magnanimi, nõ cedere ꝑꝑ periculũ aut timorẽ, immo cũ in periculo verſatur vitæ ſuæ non parcere. [Periculi fuga) Vt periculũ fugiamus & laborẽ. Cõmittendum. incidendũ in hoc, quod eſt cõtra fortitudinem & magnanimitatẽ. [Imbelles) Nõ bellicoſi, & fortes, ſed ignaui & timidi. at non debemus temere nos exponere periculis, verũ cum ratio poſcit, & neceſſitas. [Quo) Offerre ſe periculis ſine cauſa. [(Quapꝑ) Cõcludendo ꝑcipit exemplo medicorũ qđ agendum ſit in periculis adeũdis. nã pericula lenia lēte adiri debent, qm̃ magnanimus nil niſi magnũ, arduum & plenũ laboris aggreditur. cum aũt grauiſſima ſunt, omni conatu & totis viribus enitendũ eſt, vt aut pericula ſuperētur, aut vita cũ decoro amittat. ſic faciũt medici, illos q leui ægrotatione tenẽtur, leuibus curant medelis, grauiſſimos aũt morbos & ancipites, medelis ẽt grauiſſimis, vt aut conualeſcãt, aut moriant deſperata quodãmodo ſalute. Vnde hi q extrema neceſſitate laborãt, oia audent vltima deſperatione adducti. Ideo dicit Sen. Acerrima virtus eſt, quã vltima neceſſitas extũdit. [Cõſuetudo) Mos medēdi. [In adeun.) cũ volumus adire ꝑicula & fortẽ aium magnumq. oſtēdere. [Leuiter) .i. q leuibus ægrotationibus tenent, leuibus remedijs curãt. [Periculoſas) Quæ aut curẽt, aut ꝑdant grauiter & ad mortẽ ægrotantẽ. [Ancipites) Dubias an ſanẽt, an interimãt. [Coguntur) Periculo .ſ. vrgẽte. [Quaſe) igitur. dat optimum ꝑceptum trãſlatione nautarum, q tranqllo mari ſi tẽpeſtatem appeterent dementes eſſent, ſic forti viro & magno pericula nõ ſunt optanda. ſi aũt acciderint, ſubeũda ſunt, & tolerãda, & ipſis nullo modo cedẽdum, ẽt ſi vita amittēda ſit. [Quauis rõne) Quocũque modo põt. qm̃ nautæ tempeſtate laborãtes, ne amittant vitã, ſeſe explicant. .i. abijciũt merces & oia, ne dubitãdo an eſſet faciũda iactura, vna cũ rebus uitæ diſcrimẽ ſubirent. re aũt explicata, & in vndis deiecta, plus adipiſcit dñs nauis q̃ amittat, qm̃ adipiſcitur vitã cunctis mercibus cariorẽ. ſi aũt dubitat, nec ſe vult explicare ꝑꝑ auaritiam, eſt in periculo uitæ. vnde Iuuen. laudat Catulum amicũ ſuum, q preſſus tẽpeſtate ſe explicuit, & euaſit. ſic vir fortis ſi cũ eſt in periculo ſugit, & dubitat amittere uitã, perdit fortitudinis laudẽ & decorũ. vnde potius moriendũ eſt quam ſubire dedecus, & nõ tanti debet eſſe uita, ut gloria honeſtatis & fama ueræ virtutis amittaṫ. Ideo Hector, vt eſt apud Hom. & reperit. Ariſt. in moribus, minabaṫ ſuis turpiter ex acie volētibus ſugere, dicẽs, Qoẽ procul à pugna trepidantẽ forte videbo, Is canibus fiet fiet quoq; vulturis eſca. [Re explicata) .i. deuoluta in mare, factaq. iactura, qm̃ exonerata naui eſt aliqua ſpes vitæ. [Quã addubitata) .i. cum dubitatione retẽta ꝑꝑ auaritiam, qm̃ re non explicata nulla eſt ſpes vitæ, & plus mali ſeqtur qm̃ bona fortunæ contemnenda ſunt pro vita conſeruãda & honeſtate, q̃ ceteris rebus debet eſſe antiquor. vita ſpernenda eſt, ne laus & bonum nomen amittatur. [Periculoſæ ſũt) Poſtq̃ de periculis adeundis fecit mentionem, dicit per diuiſionem qbus afferant periculum actiones, & oſtendit, monetq́. nos debere promptiores eſſe ad noſtra pericula. i. vt potius oẽ diſcrimen patiamur & mortem, q̃ permittere patriam aliquo periculo laborare. Nec debemus timere infamiã calumnia illatam ꝑ ſalute patriæ, cui oia debentur. vnde reprehendit illos, q ne gloriam propriã amitterent, in ſummum diſcrimen patriã adduxerunt, laudatq́. Fabium Maximum, q nunq̃ rumores de ſe & infamiam poſuit ante patriæ ſalutẽ, cum .ſ. cũctator pro dictatore appellaretur, tñ nunq̃ voluit manus cum hoſte, q fortunæ incumbebat conſerere, qm̃ patrię laboranti non cõducebat, ſed opus erat cunctando Annibalẽ ſtatu ſecundo fortunæ vectum reprimere. [Reꝝ actiones) Res ipſæ gerendæ afferunt periculũ, & diſcrimen vitæ & noĩs. [Partim ſunt) Diſtinguit pericula, quæ ſunt in rebus agendis, & ad quos maxime pertineãt. [Qui eas ſuſcipiunt) agũt geruntq́. vt ſunt imperatores & duces exercitus, q in periculo interdum verſantur. [Itemq́. alij) Facit aliam diſtinctionẽ, qua oſtẽdit pluribus de cauſis vocari aliquos in diſcrimen. Inde docet ꝑ qua re potius dimicandũ ſit. [De uita) .i. pro conſeruatione vitę. [Promptiores igitur) Poſt diſtinctionem actionum, quæ ſunt periculoſæ his, q eas gerunt & partim reip. reſumẽs priorem diſtinctionem pręcipit, ad quę pericula debeamus eſſe promptiores, vt .ſ. potius ſubeamus noſtra pericula, q̃ ſinamus remp. aliquo detrimento affici, qm̃ cõis ſalus & gloria propriæ ſaluti & gloriæ præferenda eſt, & vir fortis nõ debet timere pericula pro rep. immo vitam profundere, ſi reip. ſalus expoſcit. [Quàm ad cõia) Quam pati vt cõis patria laboret. vnde laudatur Curtius, qui ſe in foueam illam armatum & equitem præcipitem egit, quæ totam vrbem peſtifera exhalatione inficiebat, & ſic periculo ſuo oia pericula ſuſtulit. Sic ẽt Menœceus Thebanus Creontis filius poſcente cõi ſalute e turri ſe præcipitauit. Infinita ſunt exempla in hiſtorijs & exteris & noſtris, eorum, q propriæ ſaluti non pepercerunt pro cõi vtilitate. [Dimicateq́.) Reſumit nunc alteram diſtinctionem, & docet pro honore & gloria potius dimicandum, q̃ pro alijs fortunæ bonis. [Dimicare) Manu pugnare. [Paratius) Promptiore animo & magis parato ad dimicandum pro honore & gloria, quam pro alijs rebus & vtilitatibus, qm̃ auaritiæ indicium eſt pro bonis fortunæ dimicare, pro gloria aũt pugnandum eſt, vt oportet, & ſine iniuria aliorum, qm̃ honor eſt præmiũ virtutis, & deo tribuitur, & victores in certaminibus Græciæ nõ auro aut argento donabantur, ſed corona intexta ex folijs arborum, vt certamen eſſet pro gloria non pro auro. Vnde Tritãchines, vt eſt apud Herod. lib. 8. Artabani filius, dixit. Papæ Mardoni, in quos viros induxiſti nos ad pugnandum, qui non pecuniarum certamẽ agitent, ſed virtutis? & Alexander auctore Curtio lib. 2. Parmenoni dixit: Pecuniam q̃ gloriam mallem, ſi Parmenio eſſem, nunc Alexander de paupertate ſecurus ſum, & me non mercatorem memini eſſe, ſed Regem. Nihil qdem habeo venale, ſed fortunam meam vtique nunc vendo. captiuos ſi placet reddi, honeſtius dono dabimus, q̃ pcio remittemus. Victores in Olympico certamine coronabant oleaſtro, in Pythijs ludis, lauro; in Iſthmiacis pinu, in Nemeis apio. [Cõmodis) vtilitatibus & bonis externis. qm̃ ipſe magnanimus, q circa magna verſatur, non curat bona fortunæ, ſed nomen & gloriam, citra tñ ignominiam aliorum, qm̃ ad gloriam, honorem, & honeſtatem nati ſumus, cum ſint virtutum præmia. [Inuenti autem ſunt) Nunc affert illos qui pro patria quidquid habuerunt, & etiam uitam, effundere voluiſſent, ſed minimam partem propriæ gloriæ amittere noluiſſent, & nominis, etiã patria poſtulante, quod eſt contra officium. nam ratio tpis habenda eſt, & illi aliqñ ſeruiendum, & pati, vt fama noſtra diminuatur, ſi patriæ conducit, quæ nobis omnibus alijs rebus carior eſſe debet. non .n. tanti gloriam noſtram facere debemus, vt patria iacturã ob id patiatur. & vera gloria eſt patriæ conſulere. [Sed vitam) Quod eſt viri fortis non temere mortem pro patria. [Sed ijdem) q ita ad mortem parati erant. [Iacturam) Damnum. ſed iactura proprie dr̃ in mari cum vrgente tempeſtate res è naui iaciuntur, vnde iactura dicta, & large accipitur pro quocunque damno. [Repub.) Vtilitate reip. ita exigente. [Vt Callicratides) Ponit exemplum Callicratidæ, qui ne ſuũ honorem amitteret, patriæ detrimento fuit ſuæ, & ſic nõ fuit uere magnanimus, qm̃ affectabat honorem & gloriam cum calamitate patriæ, quod eſt contra officium. Pelopõneſus à Pelope filio Tantali dicta, q illic regnauit folio platani ſimilis ꝑꝑ angulosos receſſus, quos habet, ſita eſt inter duo maria Ionium & Aegeum, circuitu quingentorum 63. millium paſſuum, locus anguſtus vnde procedit iſthmus appellatur, duo maria terrã hinc inde vocant. Sparta ſeu Lacedæmõ eſt in Peloponneſo, & Lacedæmonij poſt bellum confectum contra Perſas cum Athenienſibus per multos annos bellũ geſſerunt, vnde hoc Peloponneſiacũ dictum eſt, huic bello Lyſander de quo dixi & dicã loco ſuo, finem im-

poſuit

poſuit,qm ſumma felicitate Athenas cepit. Callicratides dux Lacedæmonio℞ & claſſis poſt Lyſandrum præfectus apud Arginuſas inſulas pugnaturus cum Athenienſibus, & Hermone gubernatore dicente,vt ſcr.Plut.qd' bene eſt retro nauigare,cum triremes Athenienſium multo plures eſſent,rñdit,Ecquid hoc,cete℞ fugere turpe eſt & detrimentoſum Spartæ, ſed ſi mãſero aut moriar,aut vincam,quod optimum eſt. Cic. aliter ponit verba quæ Callicratides dixit eãdem illis,qui fugam ſuadebant. Nauali pugna ſuperatus,inquit Plut. in Arginuſis deletus eſt. Callicratides,Mitylenẽ obſidebat,Athenienſes ſubſidium parantes 120.nauibus Samon inſulam adnauigarunt,& illic alijs coactis 150. nauibus ad hoſtem contenderunt.Callicratides cognito ipſo℞ aduentu Eteonico legato ad obſidionem relicto,cum 150.nauibus obuiam profectus eſt ad Arginuſas,& pugnans deletus eſt, ac ſupra naues 70. Lacedæmonij amiſerunt.[Egregie) Strenue & fortiter & multa cum laude,qm pro Spartana dignitate animos gerebat ſumma æquitate, fortitudine & magnanimitate excellentiſſimus,auct. Plut. [Vertit omnia) .i. in fine turbauit, & amiſit partam gloriam,& nomen,qm fecerat multa egregie,& tandem nimis affectans propriam gloriam in diſcrimen patriam adduxit ſuam,quippe cum illius detrimento pugnauit,ne uideretur ignauus,cum melius eſſet cedere,& patriæ & tpis hẽt rõnem.[Conſilio eo℞) Plut. dicit fuiſſe Hermonem gubernatorem nauium. [Conſilio)Snîæ. nam cenſebant tpi cedendum eſſe,nec expectãdam claſſem Athenienſium.[Putabant)Arbitrabantur melius eſſe.Arginuſæ ſunt tres inſulæ paruæ ante Aſiam prope Mitylenẽ, & Lesbon continenti proximæ,vt auct.eſt Str.lib.13. [Hæc plaga) Calamitas & vulnus quod acceperunt Lacedæmonij amiſſa claſſe,& deleto Callicratide in Arginuſis. [Mediocria) Non multum detrimenti attulit. qm non amiſerunt ob id imperium, immo ſuperarunt tandem ipſos Athenienſes poſt mortẽ Callicratidæ.Lyſander dux creatus eſt,q Athenas ſubegit. [Illa peſtifera) .ſ.fuit plaga & calamitas,quæ Lacedæmonijs imperiũ eripuit,& affert aliud exemplum Cleombroti Pauſaniæ filij,qui timens inuidiam & infamiam ne.ſ.videretur cum hoſte Epaminonda ſentire differendo pugnam,temere manus conſeruit, & ſe, & patriã in præceps dedit.nam in hac pugna,quæ ad Leuctra oppidũ Bœotiæ fuit,cum Epaminonda Thebano℞ duce, Cleõbrotus rex Lacedæmonio℞ vulneratus occubuit,& exercit⁹ deletus eſt,& ſic Lacedæmonio℞ imperium corruit.ergo Cleombrotus ne gloriam ſuam amitteret,& ne detrimentũ nominis pateretur,cauſa fuit, vt patria quæ prius imperabat,ſeruiret. Nam paullo poſt ſecũdo prœlio apud Mantineam idem Epaminondas ita Lacedæmonios atriuit vt imperium amiſerint,in quo prœlio Epaminondas cecidit gaudens,qm relinquebat patriam ſuam imperantẽ, q̃ prius ſeruiuerat. [Temere) Malo conſilio & nulla ſpe victoriæ,ſed vt infamiam declinaret & odium, qm prœlium differebat. vnde timuit inuidiam & temere pugnans victus eſt.[Opes)Potentiæ & imperium,qm principatum Græciæ amiſerunt.[Quanto melius Q. Maximus)Affert exemplum Q. Fabij Maximi,qui cum bello Pun.2.dictator eſſet, Annibalem ſumma patientia & cũctatione fregit Q. Fabium in inuidiam Romano℞ adducere tentauit. Nam cum agros Campanos incenderet,agris Fabij pepercit. Fabius hanc inuidiam non timuit,nec temere pugnam iniuit,vt infamiam expurgaret,ſed cunctando rem Romanam prope collapſam reſtituit,quamuis à multis damnaretur,& male audiret, qd' bellum opera ſua & cunctatione in Italia duceretur. Cui ob id imperium æquatum fuit cũ Minutio,qui erat magr̃ equitũ, hoc ẽt magno animo æquoq. tulit ſalutis patriæ ſtudioſiſſimus, cui nunq̃ ſuccenſendum putauit,immo cum Minutius, à quo læſus in honore fuerat,cũ Annibale pugnaret,& iamiam venturus eſſet in hoſtiles manus,Fabius e ſuis caſtris magno impetu erumpens,eũ liberauit.Si igitur Fabius vere magnanimus inuidiã timuiſſet atque infamiam, qñ pro dictatore cũctator ac legnis ab obtrectatoribus vocabatur,manusq. conſeruiſſet cum hoſte tam fauſti Martis,actũ fuiſſet de Rom.impio. Sic Camillus cũ Ardeæ exularet,patriam captã à Gallis aſſeruit, & oẽm ignominiã qua actus in exilium fuerat notatus magno aio pioq. patriæ condonauit ſuæ.[Quanto melius)Fecit Fabius quã Callicr.& Cleõbr. duces Lacedæm.[Vnus hõ nobis)Hi ſunt verſus Ennij,q in hoc 2.bello Pun.militauit centurio in Sardinia ſub Torquato,& ſuis annalib.bella Itala cecinit. Rudiæ vrbs Calabriæ pr̃ia Ennij fuit, de quo Sil. Miſerunt Calabri,Rudiæ genuere vetuſtæ,Nunc Rudiæ ſolo memorabile nomen alũno. Ennius primũ græcis literis operam dedit,& Africanũ maiorẽ mirifice dilexit,obſeruauitq., à quo multis muneribus donatus eſt,& nois æternitate,eiuſque domum aliqñ frequentauit. Cum Scipione Aſiatico in Aſiã profectus eſt,& cum Fuluio nobiliore in Ætoliam,qui poetas amauit.Primus Ennius apud latinos exametrum carmen fecit,quod longum appellare ſolebat. deceſſit poſt 70.annos, ſcripſit in oĩ poematũ gñe.Sed annales magis probati fuere, quos p compita urbis Q.Varguntetus pronunciare ſolebat,cuius meminit Lucr. lib.j. Ennius vt noſter cecinit, qui primus amœnam Detulit ex Helicone perenni flore coronam. Et Apollo apud Sil. lib.12. ſic Enn. laudat: Sacer hic & magna ſoro℞ Aonidum cura & dignus Apolline vates. Hic canet illuſtri primus bella Itala verſu, Attolletq. duces, cœlo reſonare docebit: Hic latia Helicona modis, nec cedet honori Aſcræo fama ue ſeni. Fuit & paullo poſt alius Ennius Tarentinus,qui primus de literis,ſyllabis,& metris libellum edidit.Ouid.ita cecinit, Ennius emeruit Calabris in montibus ortus,Vicinus noṽi Scipio magne tibi.[Vnus hõ) Solus Fabius. [Cunctando) Differendo pugnam,quam Annibal fortuna tunc aſpirante optabat.[Reſtituit rem) Imperium Rom. prope collapſum recuperauit. Nam attritæ erant opes Romano℞ iam cladibus acceptis ad Ticinum,Threbiam,& Traſimenum, Lacũ Peruſinũ,vbi Annibal Romanũ exercitũ pfligauit, ceciditq. temeritate Flaminij conſulis,qui ẽt illic occubuit.Sed Fabius a populo,quod nunq̃ ante eum diem factum fuerat, dictator creatus Annibalem tot victorijs elatum,& iuuenilier exultantem,cunctando fregit,& rem.i.imperium Romano℞ reſtituit.[Non.n.) Ratio quare Fabius rem Romanam reſtituit.[Rumores) Obtrectationes eo℞ qui Fabium appellabant ſegnẽ,& cunctatorem p dictatore,& quod cũ Annibale ſentiret. non ponebat Fabius hõt rumores ſaluti reip. immo talem infamiam non curabat p cõi ſalute,ſciebat.n.ſolam cunctationem reip. tunc nutanti conducere. poterant.n. cõmodius & tutius Romani bellum producere,quã Annibal,q in hoſtili ſolo pperabat vt vinceret,& cũctatio Fabij ſatis ſuis currentibus obſtitit,& Fabius rediens ad vrbẽ ſacro℞ cauſa monuit Minutiũ ne manus cum hoſte confereret dicens vt eſt apud Sil.Interea crede experto,nõ fallimur,ægris Nil motiſſe ſalus rebus. Videbat.n.vnã eſſe ſalutẽ tunc cũ hoſte tam fauſti Martis,non pugnare.Et Paulus Æmilius pficiſcens in caſtra monenti Fabio dixit: Nec me vnica fallit Cunctandi rõ,qua te graſſante ſeneſcens Annibal oppreſſum vidit cõſidere bellũ. [An ſalutẽ) Reip.Rom. ĩmo ſalus cõis erat illi carior & antiquor ſua fama,& rumores falſos de ſe non curabat. Rumor eſt ſermo diſperſus in populo incerto auctore de aliqua recenti re,ſiue bona,ſiue mala,cui,vt inquit Fab.malignitas dedit initium, credulitas aũt incrementum.Fama eſt conſenſus ciuitatis velut publicũ teſtimonium.[Ergo) Icirco,inquit,cum non poſuerit rumores añ ſalutem patriæ,& illos non curauerit,& talẽ infamiam neglexerit,vt vere magnanimum decebat, q infamiam iniuria illatam non curat.Ergo poſt res ipſas à Fabio geſtas.[Gloria viri) Fabij. [Magis claret) Splendidior eſt quã ſi pugnaſſet, & rumores poſuiſſet añ ſalutẽ,qm cunctãdo rẽ Rom.reſtituit. Sil.in 7.ſic canit de Fabio: Ac ni ſacra ſeni vis impſſumq. fuiſſet Siſtere cũctando fortunã aduerſa fouentem, Vltima Dardanij trãſiſſet nois ætas. [Qd̃ genus peccãdi)Qd'.ſ.ſupra tetigimus,eo℞ q ſibi ſeruiẽtes & timẽtes inuidiã,ea cõmittunt,q̃ patriæ detrimentũ afferunt, qd' ẽt in rebus vrbanis.[Vitandũ eſt) Nõ.n.bono viro & ciui patriæ ſtudioſo timenda ſunt odia, & inimicitiæ alio℞ pro ſalute pr̃iæ, immo libere conſulendũ eſt,& id qd' optimũ eſt iudicãdũ,aliter magnanimitas non ſeruatur,q̃ nihil timet præter turpitudinem. Vnde boni ciuis & magni eſt nihil tacere aut diſſimulare ob timorem,qd' patriæ conducit. Ideo laudatur Cic.qui in M. Antonium ſummæ tunc potentiæ virum in Senatu acerrime inuectus eſt,& ẽt in Catilinã,nullũ odium timens, modo reip. cõſuleret. [In rebus vrbanis) In his q̃ in vrbe aguntur, vt in ſenatu dãdiſq. ſuffragijs.[Optimum) Ipſi reip.& cõi utilitati. [Metu inui.) Odij,ne aliquem lædant,ſi id dixerint quod patriæ optimum eſt & magnanimus talem inuidiam non timet, nec curat, ſi ob id qd' dixerit,perdit partẽ gratiæ, qm ſalutem patriæ omnibus alijs rebus præponit,& dũmodo cõe cõmodum augeatur,iacturam gratiæ ſuæ apud alios,quos verum dicendo lædit,non curat.

PEriculoſa & callida conſilia &c.) Videndũ dicit ẽt ne rem inconſulte faciamus,cum multi ſint,q ſic periculoſa & ſubito mentis impulſu oblata conſilia quietis pferantur, vt res bellicas vrbanis anteponãt,cũ ꝯſulendũ tarde ſit, vt ait Ariſt. agẽdũ vero celeriter,nihil.n.mature ſit,niſi qd̃ diu multumq. añ faciendũ cõſtitueris. Calida aũt intellige incõſulta à caleo non calleo,vt Marc. exponit. Terent.in Eun.vide ne hoc ſit nimis calidũ. [Nunq̃ oĩno &c.) Docet quo pacto circa pericula tum adeunda tum tolerãda ſe vir fortis hr̃e debeat.Et neque facile ac temere offerre ſe illis neq, effug:e ſdebet. Timere picula,q̃ time- FRAN. MAT.

te

ce non oportet, puſillanimi eſt, offerre ſe vltro periculis oībus, ſtulti. [Sed ſugiendū &c.) Qđ non facile ſe periculis vere fortis exponat, rō eſt, ꝗ nunꝗ̃ periculum adit niſi magnifica & terribilia iudicet, vt ſalus patriæ, religionis defenſio, iuſtitiæ conſeruatio, ſed cum hæc accidunt & periculo ſe vir fortis expoſuerit, pſeuerare eum conuenit, & ne proprię quidē ſaluti parcere, malitq. mori ꝙ̃ a propoſito diſcedere. [Quapp tn adeundis &c.) Similitudinibus oſtendit, qđ circa pericula adeūda ſeruandū ſit, & imitandos medicos dicit, qui leuibus morbis leues, grauibus periculoſas curationes adhibent. Idē & vir fortis facere debet, vt ꝙ̃ terribilia videātur & ſint, ea magno & pāti aīo aggrediatur, ꝙ̃ leuia & nō neceſſaria ea nō attingat & contēnat, ne ſe ꝓ modica vtilitate maximis periculis obijciat, qđ qui faciunt nō fortes & magnanimi, ſed ſtulti hn̄t. [Periculoſa) Quæ periculū uitæ afferant. [Ancipites) Quæ ita occidere poſſint naturali virtute nimiū ꝓturbata, & debilitata, vt cōſeruare. [Grauioribus) In qbus modica ſalutis ſpes ſit, ſæpe accidit, vt quē meditus ſecundis curare nō poſſit, eum contrarijs curet, qđ Celſus ſcr. eodē modo maxime

Hor. Cocles. Mut. Scæuola.

periculoſo tpe periculis obijcere nos debemus ꝓ vtilitate cōīs vt Horat. Cocles fecit, vt eodem tpe Mutius Scęuola, vt Curtius iuuenis, q ſe in illam patentē voraginē coniecit, vt Decij q ſe deuouerunt. [Quare in tranqllo &c.) Alia ſimilitudo, vt tranqllo mari optare tēpeſtatem, ita cū ingens neceſſitas non cōpellit periculo ſe exponere dementis eſt, rurſus vt reſiſtere tempeſtati cū incubuerit ſapientis eſt, ſic occurrere periculo cū neceſſe eſt, pro parente aut patria, viri magnanimi iudicatur. [Periculoſæ aūt rerū actiones) Dixit nō eſſe magnanimo adeūda pericula ſine cauſa: hanc aūt, vt Ethici ſcribūt, magnā eſſe oportet, minimeq. vulgarē, vt digne eā ſuſcepiſſe laudemur, ſed aut ad ipſum magnanimū, aut ad rēp. periculū ex actione aliqua deuentu℞ eſt. ſi ad ipm, nihil ꝓ gloria recuſandū eſt illi, q vult vitā ꝓ laude paciſci. & vita bñ credat emi quo tēdat honorē, magiſq. dignitatis ſine vtilitate, ꝙ̃ vtilitatis ſine dignitate, rō eſt hn̄da, honor .n. vt ait Ariſt. maximū eſt externo℞ bono℞, & circa honores, ac infamiā magnanimus verſatur, vt oportet, qđ ſi reip periculū immineat cautior circa illud eſſe debet, nā minus dānū vnius eſt ꝙ̃ totius reip. ſi qđ aduerſi accidat, quoſdā rephendit Cic. q magis propriā laudem ꝙ̃ remp. conſeruare voluerunt. [De vita) Propria. [Ad cōia) Ex quibus plus damni ꝙ̃ ex proprijs euenire pōt, minor iactura eſt vnius ꝙ̃ multo℞, aut reip. [Quā de ceteris cōmodis) Vt de diuitijs: immo potius dignitatis ſine vtilitate quā vtilitatis ſine dignitate rō hn̄da eſt, vt diximus, oīa denique cōmoda quæcūque ſint, dignitati ſunt poſtponenda. [Inuēti aūt multi &c.) Eos nūc reprehendit, qui gloriam & honorem proprium ſaluti & vtilitati patriæ anteferre voluerunt, cum tñ pro eadem non ſolū pecuniam, ſed ēt vitam profundere parati eſſent. Patriæ caritati nō vita ſolū, ſed quæ vita cariora ſunt, honor & gloria poſthabenda ſunt. [Rep.) Poſtulante, ſponte eos facere cōueniebat, ſed ne poſtulante qdem rep. Fecerunt, ex quo maiore rephenſione digni

Callicratides.

ſunt. [Vt Callicratidas,) Hic Lacedæmonio℞ dux bello Pelopōneſiaco cōtra Athenienſes multa, & pclara geſſit, tandem cū ad Arginuſas inſulas ſe recepiſſet, & Alcibiades Athenienſium dux ad eū obſidendū claſſe ſua tenderet, immineretq. amittendæ claſſis periculū, vt ppere inde diſcedere, Lacedæmonij ſcripſerūt, ſed perire maluit vna cū claſſe quā effugere, cū poſſet, dicens Lacedæmonios amiſſa claſſe reparare aliā poſſe, ſe vero amiſſam famā recupare nō poſſe. Plutarc. aliter ac Cic. rē tradit qppe q ait Hermone gubernatore ſuadente bonū eſſe retro nauigare, ꝙ multo plures Athenienſium triremes eſſent, Callicratidē dixiſſe, ꝙ hoc fugere turpe eſt, & dānoſum Spartę, ſed ſi māſero aut moriar aut vincā, qđ pulcherrimū eſt. [Non paruit eo℞) Hermonē gubernatorē claſſis fuiſſe tradit Plut. [Egiegie) Laudatur ab eodem auct. ꝙ aius pro Spartana dignitate gereret, & eſſet ſumma æquitate, fortitudine, & magnanimitate. [Vertit) Cōmutauit, cum multa prius ſtrenue, fortiter, & cū ſumma laude egiſſet. De hoc Callicratide multa Plut. multis in locis, & Thucydides. [Bello Pelo-

Arginuſæ.

pōneſiaco) Cuius initia & cauſas Thucydides ſcribit. [Ab Arginuſis remouendā,) Ab Arginuſa℞ portu. Arginuſæ inſulæ ſunt tres, non ſane magnæ, continēti proximæ & Canis Phrygiæ promontorio adiacentes, à Mitylene diſtant 120. ſtadijs, auct. Strab. [Mediocris fuit) Claſſem .n. repararūt neque oīno ſuccubuerūt. [Plaga) Vulnus, dānum. [Illa peſtifera,) Aliud exēplum Cleombroti, q & ipſe pluris propriā fecit gloriam quā patriæ utilitatē, eam aūt lōge grauiore dāno ꝙ̃ Callicratides effecit. [Cleōbro-

Cleōbrotus. Epaminūdas.

tus, inuidiā timens,) Pauſaniæ filius, hic cū Epaminundas Thebanus dux auxiliātibus Athenienſibus Lacedæmonijs bellū intuliſſet, & iam Lyſandrū ſuperaſſet, multiſq. cladibus illos affeciſſet, tametſi viribus inferiorem ſe videbat, tñ quia fore intelligebat, vt ciuiū in ſe odia exercitarant, & ignominia notaretur, ſi pugnā cū Epaminōda detractaret, temeritate & infeliciter pugnauit, fugiētē vſq, ad vrbis mœnia pſecutus eſt Epaminondas, parūq. abfuit qn eā caperet. Cleōbrotus rea vulneratus occidit, & exercitus deletus eſt. Ad Leuctra Bœotiæ oppidū res ꝯtigit. Plut. Actū aūt de re Lacedęmonio℞ fuiſſet, niſi ab Ægypto Ageſilaus q magnas rea illic gerebat, reuocatus fuiſſet. auctor Thucydides. [Te-

Thucydides de Epaminunda.

mere cū Epaminōda conflixiſſet) Paruis copijs aduerſus ingentē exercitū, & loco inferiore ac mala male inſtructa acie. Sed neceſſitate cōpulſus eſt, aut .n. fugere illū oportebat, aut ſic manū cōſerere. [Corruerūt) Vix .n. poſt illud tps reſurgere potuerūt. [Quā-

Q. Fab. Maxim.

to Q. Maximus) Hic qa bonus & vere magnanimus erat, ideo cōmoda reip. pprię gloriæ antepoſuit, nō .n. popularis auræ & vulgi opinionis captator erat. De hoc multa Liu de 2. bello Pun. Nouā Fabius de Annibale victoriam cōmentus eſt nō pugnare, hinc ei cognomē bono & reip. ſalutare cunctator, primo ab ęmulis in dedecus impoſitū, deinde in gloriā verſum. Per Samnium totū, p Falernos, Gauranoſq. ſaltus ſic macerauit Annibalem, vt qui frangi virtute nō poterat, mora cōminueretur. [Rumores) famā & vulgi opinionē ipſe Paulo Æmilio apud Liuiū contēnendo iniquit potius ꝙ̃ appetēdo gloriæ ſe modū exceſſiſſe. [Quod genus peccādi) Idē dicit in rebus qđ in re militari vitādū ne inuidię metu minus libere loquamur. [Inuidiæ metu) odij, id qđ pcedit pro eo ponitur, quod ſeqtur, inuidiā odium ſeqtur. [Sunt .n. &c.) Cōqueritur ſępe Cic. in epiſtolis ſuis nullū eſſe ciuem q rectum ſenſum in rep. deponere audeat. Et Iuuen. ait, Nec ciuis erat q libera poſſet verba animi proferre & vitā impendere vero. Cato ſenex, & itē Cato iunior, magna ſemper libertate vſi tradūtur. Nec cuiuſꝙ̃ veriti inimicitias, modo reip. vtilitatem tuerentur. De iuniore inqt, Iuſtitiæ cultor rigidi ſeruator honeſti, In cōe bonus.

ASCENSIUS. Sētes ex eſſent pminenda, in fontes humaniter tractanda ſunt.

ENim, pro quia, ut .i. veluti ſunt, quemadmodū dixi ſupra, qui anteponunt rebus vrbanis .i. in vrbibus gerēdis bellicas ſup. res. ſ. tu reperies multos, qbus periculoſa conſilia & callida .i. in pernicie alio℞ data videātur & ſplendidiora & maiora .i. maioris vtilitatis & pſtantia cogitationibus .i. inuentionibus & procurationibus quietis .i. pacis & tranqllitatis, & hoc ſi ſit grūs a ntō quies, vel potius quietis .i. pacificis & tranqllis. Nūquam aūt cōmittendum .i. ſuſtinendum eſt fuga .i. pp fugam periculi, ut nos videamur imbelles & timidi, ne. ſ. improbis & inimicis noſtris, in nos animos auxerimus, ſed illud ēt fugiendum eſt, ne offeramus .i. vltro & non prouocati obijciamus nos periculis ſine cauſa, quo ſup facto nihil poteſt eſſe ſtultius. Qapp cōſuetudo medico℞ eſt imitanda in periculis adeundis .i. aggrediēdis, qui. ſ. medici curant leuiter .i. facili medicamine, ægrotantes leuiter .i. facili modo, ſed coguntur adhibere morbis grauioribus .i. difficilius curabilibus curationes periculoſas, & ancipites .i. dubias an profuturæ ſint, an nocituræ. Quare .i. quamobrem eſt dementis .i. pertinet ad dementem optare tempeſtatem aduerſam .i. contrariam in tranquillo ſup. mari. Autem, pro ſed, eſt ſapientis .i. pertinet ad ſapientem ſubuenire quauis .i. quacunque rōne tempeſtati obortæ ſcilicet, ꝗ, pro &, eo .i. pro tanto eſt magis ſup. ſapientis ſubuenire tempeſtati, ſi tu adipiſcare .i. adipiſcaris & cōſequaris plus boni .i. cōmodi, re .i. mercede tua explicata .i. erecta pro certa ſalute, ꝙ̃ adipiſcaris mali .i. incōmodi re addubitata .i. manere dubia in naui, hoc eſt ſi veriſimile eſt, quod ex iactura p quam certa ſit ſalus conſequaris plus cōmodi, ꝙ̃ ex retentione cum dubio, tunc potius emenda eſt merces tua. Eodem modo: qm̄ ex pace certa plus cōmodi eſt ꝙ̃ in bello ancipiti. Tunc potius ſeruanda eſt pax, ſed ſi longe plus boni conſequaris ex bello licet dubio, quam habeas in pace certa, amore illius poſſet bellū iuſtum moueri, ſicut negociator quia ſpectat longe plus lucri ex nauigatione periculoſa, quam ex quieta, tute nauigat. Textus quidam hn̄t in fine mali, ſed non cadit in animum quo ſnia ſiet, non .n. quis uelit adipiſci malum ex re dubia, nec ſenſus eſt tunc occurrendum eſt periculo per iacturam qn̄ plus boni conſequaris per iacturam, quam mali per conſeruationem tuorum, ſed quam boni per conſeruationem ſup. tuorum .i. rerum tua℞ &c. non tñ depoſui. Periculoſæ &c. Docet quæ actiones ſint periculoſæ, & quid in illis agendum. Ordo eſt: Autem pro ſed, actiones periculoſæ quæ cum periculo fiunt, ſunt partim .i. pro parte his qui ſuſcipiunt .i. operantur eas & partim .i. pro parte reip. Item eorum qui ſubeunt pericula, alij vocantur in diſcrimen .i. in periculum de vita, alij de gloria & beneuolentia ciuium. Igitur cum pericula .ſ. ſunt ſubeunda, nos debemus eſſe promptiores .i. paratiores, & expeditiores ad noſtra .i. propria pericula, ꝙ̃ ad cōmunia, & dimicare paratius .i. citius & expeditius de honore, & glo-

ria

tia,ꝙ de ceteris cõmodis. Autem, pro ſed, multi ſunt inuenti qui parati eſſent profundere.i.prodige exponere, non modo.i. nõ ſolum pecuniam, ſed ẽt vitam pro patria.i.pro incolumitate & ſalute patriæ, & iidem qui vellent vitam pro patria exponere, ne, pro ẽt non, non vellent facere ẽt minimam quidem iacturam.i. amiſſionem gloriæ, ne quidem hoc eſt non ẽt rep. poſtulante. Vt Callicratides qui cum fuiſſet dux Lacedæmoniorum in bello Peloponnesiaco, & feciſſet multa egregie, vertit.i. peruertit, & deſtruxit, ac amiſit omnia vſque ad extremum, cum non paruit conſilio eorum, qui putabant claſſem remouendã eſſe ab Arginuſis illis tribus paruis inſulis, nec putabant dimicandum cum Athenienſibus, quibus ſic putãtibus, ille.ſ. Callicr. rñdit Lacedæmonios poſſe illa claſſe amiſſa parare aliã, & ſe non poſſe fugere ſine ſuo dedecore.i. vituperio. Atque hæc quidẽ fuit mediocris plaga Lacedæmoniis, ꝙ ſuſceperãt.ſ. ex ſuperbia illius. Illa quæ ſequitur fuit peſtifera, qua cum Cleõb. dux Laced. timens inuidiam conflixiſſet temere.i. inconſulte cum Epamin. imperatore Theb. opes.i. facultates, & diuitiæ Lacedæmoniorum corruerũt. quanto melius ſup. fecit Q. Maximus, de quo Enn. ſup. ait: Vnus hõ reſtituit nobis rem.i. publicam ſaluam, cunctando.i. moram trahendo. Enim pro quia, non ponebat rumores.i. ſuſurros populi ante ſalutem, ergo gloria viri.ſ. Q. Maximi claret nunc & poſt magis. Quod genus peccandi iam.ſ. dictum eſt, vitandum ẽt in rebus vrbanis.i. in vrbibus gerendis. Sunt.n. qui non audent dicere metu.i. ꝑꝑ metum inuidiæ.i. ne inuidiam incurrant, id quod ſentiunt, etiam ſi ſit optimum.i. præſtantiſſimum.

DOCT. *interpr.* Periculoſa, & callida conſilia) Vt & Græci, facinus audax *θερμὸν ἔργον* vocant. [Nunquam omnino periculi fuga cõmittendum) Cõmittere pro facere, ſed in malam partem. [In diſcrimen vocantur) Qui veniunt in periculum. [De gloria vocatur in diſcrimen) Qui gloriæ cauſa periclitantur, quod ve noue dictum annotare viſum eſt.

DOCT. *interpr.* Periculoſa & callida conſilia) *θερμά*, ſicut apud Ariſtoph. *θερμὸν ἔργον*, audax facinus. [Periculoſas curationes) Vt in mimo, Nunquam periculum ſine periculo vincitur. [Plus adipiſcare boni.) Extat in eam ſniam Auguſti dictum, Aureo hamo piſcari. [Promptiores igitur.) Quia publica ſalus priuatæ præponenda eſt. [Vt Callicratides.) De Callicratide Xenophon in Paralipom. lib. j. *καλλικρατίδας δὲ εἶπεν, ὅτι ἡ σπάρτη οὐδὲν μὴ κάκιον οἰκεῖται αὐτοῦ ἀποθανόντος, φεύγειν δὲ αἰσχρὸν ἔστιν, ἔφη.* [Cleombrotus inuidiam timens) Cur dixerit de Cleombroto, quod eſſet inuidiam timens, intelligi non poteſt, niſi ex hiſtoria, quæ extat in libro ſexto, *ἔνθα δὴ τῷ κλεομβρότῳ οἱ μὲν φίλοι προσιόντες ἔλεγον, ὦ κλεόμβροτε, εἰ ἀφήσεις τοὺς θηβαίους ἄνευ μάχης, κινδυνεύσεις ὑπὸ τῆς πόλεως τὰ ἔσχατα παθεῖν. ἀναμνησθήσονται γάρ σοι, καὶ ὅτε εἰς κυνὸς κεφαλὰς ἀφικόμενος, οὐδὲν τῆς χώρας τῶν θηβαίων ἐδῄωσας. καὶ ὅτε ὕστερον στρατεύων, ἀπεκρούσθης τῆς ἐμβολῆς, ἀγησιλάου ἀεὶ ἐμβάλλοντος διὰ τοῦ κιθαιρῶνος. εἴπερ οὖν ἢ σαυτοῦ κήδει, ἢ τῆς πατρίδος ἐπιθυμεῖς, ἰτέον ἐπὶ τοὺς ἄνδρας. οἱ μὲν φίλοι τοιαῦτα ἔλεγον. οἱ δ' ἐναντίοι, νῦν δή, ἔφασαν, δηλώσει ὁ ἀνήρ, εἰ τῷ ὄντι κήδεται τῶν θηβαίων, ὥσπερ λέγεται.* i. vbi Cleõbrotũ amici accedẽtes dicebãt: Si dimiſeris Cleombrote Thebanos ſine pugna, periculum eſt, ne à ciuibus extrema patiaris. Obiicient.n. quod neque hoſtium agrum vaſtaueris, cum in Cynos Cephalas ventum eſt, neq; poſtea data pugnandi copia, cum hoſte conflixeris, cum Ageſilaus iniquiore loco per Cithæronem toties adortus ſit hoſtes. proinde ſi quam tui rõnem habes, aut patriam retinere cupis, dimicandũ eſt. Atque hæc amici dicebant. Aemuli vero, Nunc, dicebant, palam erit, an verum ſit, eum cũ Thebanis colludere, ſicut dicitur.

OMNINO, qui reip. præfuturi ſunt, duo Platonis præcepta teneant; vnum, vt vtilitatem ciuium ſic tueantur, vt, quidquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum ſuorũ: alterum, vt totum corpus reip. curent; ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerant. vt.n. tutela, ſic procuratio reip. ad vtilitatem eorum, qui cõmiſſi ſunt, non ad eorum quibus commiſſa, gerenda eſt. qui autem parti ciuium conſulunt, partem negligunt, rem pernicioſiſſimam in ciuitatem inducunt, ſeditionem, atque diſcordiã. Ex quo euenit, vt alii populares, alii ſtudioſi optimi cuiuſque videãtur, pauci vniuerſorũ. hinc apud Athenienſes magnæ diſcordiæ ortæ, in noſtra rep. nõ ſolũ ſeditiones, ſed peſtifera ẽt bella ciuilia: quę grauis & fortis ciuis, in rep. dignus principatu, fugiet, atque oderit, tradetq́ ſe totum Reip. neque opes, aut potentiam conſectabitur totamq́. eam ſic tuebitur, vt omnibus conſulat. nec vero criminibus falſis in odium aut inuidiam quenquam vocabit: omninoq́. ita iuſtitia, honeſtatiq́. adhæreſcet, vt, dũ eam conſeruet, quamuis grauiter offendat, mortem, appetat potius, quàm deſerat illa, quæ dixi.

OMNINO q reip.) Affert duo Platonis pręcepta poſita ab eo in lib. de rep. q tenere debẽt in primis & obſeruare hi, q reip. ꝓfuturi ſunt, vt oia.ſ. referãtur ad cõem vtilitatẽ, & oẽs ita tractentur, vt pauperes & ignobiles nõ deſerãtur, aliter.n. ſeditio in rep. oritur, & bellum ciuile. & ꝑ hoc notat quorũdam Romanorum mores, q aut defenſores optimatũ, vt Syllæ & Pompeius, aut populares eſſe voluerũt, vt Gracchi, Marius, Cęſar, & ſic de aliis. Vnde ea prudẽtia caruerunt, quã debet hr̃e bonus ciuis, & vere politicus, vt ciuitati cõſulere poſſit, & id qđ magis ẽ rep. eſt diſpicere & iudicare, cũ factiones in rep. oriũtur, ſtare non põt. oriuntur aũt ſi vna pars curatur, altera negligit. Vnde in rep. Rom. exorta ſunt bella ciuilia, ſeditiones inteſtinæ, & imperii tandẽ euerſio. unde cauendũ eſt ipſis politicis, nec cõmittendum vt ſeditio poſſit oriri, ſed oẽs ita tractandi ſunt, vt ciuilis prudẽtia dictat, & vult. qm̃ prudẽtia, (vt inqt Ariſt. in 3. de rep.) eſt ꝓpria principis, & illius q reip gubernacula tenet. [Teneãt) Obſeruent, ſciant. [Vnum) Hoc eſt primum ꝓceptum. [Sic) Eo pacto, & aio. [Tueantur) Cõſeruẽt ad vtilitatem totius reip. [Ad eã referant) Illius cõtaria cauſa oia faciant. ad vnum oia dñr referri, cum oia illius gratia fiunt, qm̃ ob id officioſi eſſe volumus, ut felicitatẽ conſequamur. [Obliti) Nõ curantes ꝓprias utilitates, & nullam habentes rõnem priuati cõmodi, qm̃ magiſtratus eſt ad alium, non ad ſe, & ſatis debet eſſe honor, is aũt cui hic non ſufficit, tyrannus dr̃. Plato præcipit hoc quod Cic. dicit in 5. de rep. dicens: Nullus princeps ea rõne qua eſt princeps imperat, quod ſibi utile ſit, ſed qđ ei q pares, conducat, & quæcũque egerit aut dixerit, illius vtilitatem & honorẽ reſpiciet, cui imperat, & ad illius cõmodum non ad ſuum oia refert. quemadmodum nullus medicus ea rõne qua medicus eſt, quærit quod utile ſit medico, ſed quod ipſi ægrotãti expediat. Hoc aũt non ſit à nr̃is principibus, qui oia ad ſuas utilitates, nihil ad cõe cõmodum referunt, rapiendo, extorquendo ꝑ fas & nefas, iuſtitiæ obliti & ꝓceptorum, quæ diuini illi hoies & boni uiri poſteris tenenda reliquerunt. unde tyranni iure appellantur, qui oia ad ſuum cõmodum referunt. [Alterum) hoc eſt alterum Plat. ꝓceptum. [Totum corpus) Oẽs qui in rep. ſunt cuiuſcũque ordinis & conditionis. loquitur ꝑ tranſlationem medicorum, q debent eo modo curare corpus, ut nullũ membrum deſeratur, ſic princeps oium cuiuſcũque conditionis ſit, rõnem hr̃e debet, vt nemo queri poſſit cõmittendum nõ eſt, vt imporẽtes à potentioribus opprimãtur. [Curent) Vt faciunt medici, quorũ propria eſt curatio. [Aliquam partem) Aut optimates, aut plebẽ. [Vt .n. tutela) Probat id, quod dixit comparatione tutelæ, ꝙ non eſt ad vtilitatem tutoris, ſed pupillorum ſic adminiſtratio reip. non eſt ad ſuũ cõmodum, ſed cõe. Tutela, vt inquit Iuſtin. eſt ius ac poteſtas in capite libero ad tuendum eum, qui ꝑꝑ ætatem ſe defendere nequit, iure ciuili data ac permiſſa. Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habent. Quibus teſtamento tutor non eſt datus, his ex lege 12. tabularum agnati ſunt tutores, qui vocantur legitimi, agnati ſunt per virilis ſexu coniunctionẽ coniuncti. [Procuratio) Adminiſtratio. [Eorum) Pupillorum, qui cõmiſſi ſunt tutelæ alicuius. [Qui autem) Nunc à cõtrario ſenſu præcepti ſuperioris, oſtendit qđ malum oriatur, ſi pars ciuium fouerit, pars negligitur. [Conſulunt) Fauent quibuſdam, & eorum commodis inſeruiunt. [Pernicioſiſſimum) Afferentem maximã perniciem. nam pernicies eſt maximum malum. [Seditionem) Seditio dr̃ à ſeorſum eundo, & tunc eſt cum populo ſecũ diſcordante res ad manũ vocatur. Diſcordia dicitur quaſi cordium diſſenſio & diſſimilitudo. Plato lib. 5 de rep. dicit ſeditionẽ eſſe cõtentionẽ inter finitimos, bellũ vero inter externos. [Ex quo) ꝑꝑ hoc quia parti ciuium conſulitur, parti aũt non, ob id oritur ſeditio atq; diſcordia. [Populares) Populi amatores, vt fuerũt Gracchi, Marius, Cæſar. [Optimi cuiuſq;) Optimatũ non ſtudẽtes populo. [Studioſi) Amatores, & optimi cuiuſq; cõmodis ſeruiẽtes. [Vniuerſorum) Vt curent optimates & plebem, vt fieret in optima rep. plebs & populus differũt, quo genus à ſpecie. Nã populi appella-

PETR. MARS.

teneo.

tueor.

tutela

Duo platonis precepta.

pellatione vniuerſi ciues ſignificantur,connumeratis ẽt patricijs & ſenatoribus,plebis aũt appellatione ſine patricijs & ſenatoribus ceteri ciues ſignificant.[Hinc)Ex hoc q̃a erant aliq populares,aliq optimatũ ſtudioſi,& pauci vniuerſoꝝ apud Athenięſes. Nã Pericles popularis fuit,vt ſibi potentiã cõtra Cymonẽ Miltiadis filium,q optimatibus ſtudebat,cõpararet. vnde cum plebi habenas relaxaſſet, illius fauore remp.ad votum adminiſtrabat, quotidie aliqđ celebre ſpectaculũ exhibens & epulũ,& ſic diſcordiæ erãt inter optimates,& plebẽ,ipſoſq̃. populares.& ſic alij nõ nulli fecerũt. [In nr̃a) Romana rep.ẽt non modo ſeditiones,diſcordiæ,ſed ẽt ad arma ventũ eſt à ciuibus. Nam bellũ ciuile dr̄, cũ ciues inter ſe diſcordes arma ſumũt, quo nihil põt eſſe demẽtius.Ideo Luc.dãnans bella ciuilia,& plus quã ciuilia exclamat: Quis furor,ò ciues,quæ tãta licentia ferri, Gẽtibus inuiſis latiũ ꝑbere cruorem? [Peſtifera) Pernicioſa reip. qm̃ tandem libertatẽ amiſit.[Bella ciuilia) quæ fuerũt inter Syllã & Marium, Cæſarem & Põpeium.Cæſar fuit Marianus ꝑꝑ affinitatem. Nã Iulia Cæſaris amita,vxor fuerat Marij, vnde cũ Sylla Cæſarẽ adoleſcẽtem ꝑdere decreuiſſet,ab amicis tandẽ exoratus ꝓclamauit,Habeatis vobis Cæſ.& ſciatis eum futurum aliqñ exitium optimatibus,quos mecum defendiſtis cõtra Marianos, & Cæſari multos Marios ineſſe dixit. [Quæ bella ciuilia)Ille fugiet? q grauis & fortis hñ vult.[Grauis)In virtute ꝑſeuerans. [Principatu)Vt ſit princeps in ciuitate,vitabit,& odio habebit tanq̃ rem cõi vtilitati & rep.peſtiferã.[Tradet ſe totũ)Nihil aliud cogitabit, niſi cõmunẽ vtilitatem.[Neq; conſectabitur)nõ ſequetur aut optimatea aut multitudinẽ,vt habeat ſummã in ciuitate potentiam, ſed vniuerſam rẽp.curabit,vt bonum viꝝ decet & principatu dignũ. qm̃ nullum detrimẽtum,vt inqt Socrates apud Plat.lib.1. de rep. maius ciuitati accedere põt,quã à peſſimo regi viro, cũ ipſe principatũ recuſet bonus,q neceſſitatẽ reip. expectare nõ debet, ſed ad illã gerendam prõpto aio accedere,ne ruat,& ne virtus depreſſe iaceat.qm̃ vt inqt idem Plato lib. 8. de rep. Honoratis in vrbe diuitijs atq; diuitibus,boni atq; uirtus in primis negligunt,exercetur q̃. qđ in honore eſt,iacent ea,quæ apud quoſque improbantur.[Totam remp.)Eo modo ſic defendit,ut oĩum ratio habeatur,nec trahet aliquẽ calumnijs in odiũ,aut optimatũ, aut multitudinis.[Nec uocabit)Nõ adducet in odiũ alicuius partis.[Inuidiã) Non debemus,inqt,aliquem calũnijs inceſſere,& illi odiũ & inuidiam facere,qm̃ eſt contra iuſtitiam. Iniuſtitia.n.cauſa eſt ſeditionis,odij,pugnæ. Socrates apud Platonem in 1.de rep. ſic ait: Seditiones nãque ò Thraſimache iniuſtitia,inimicitias contentionemq̃. parit: iuſtitia vero concordiam atq; amicitiã. [Omnino)Certe,inquit,in ipſis actionibus iuſtitiæ adhærẽdũ eſt. [Eã iuſtitiã) Quæ iubet dari cuique qđ ſuũ eſt. [Quamuis grauiter offendat)Quamuis patiatur iacturã,aut in amicis lædendis ꝓ iuſtitia aut mouẽda gr̃a,aut in rebus domeſticis, nõ debemus talẽ iacturã curare ꝓ iuſtitia,& potius mortẽ oppetere debemus,quã à iuſtitia honeſtateq̃. diſcedere. Offendere in hac ſignificatione eſt incurrere i aliqd,atq; incidere. [Illa q̃ dixi)Vt totũ corpus reip. curet,vt oĩbus cõſulat,ne oriantur ſeditiones,& diſcordiæ,& ne quenq̃ in odiũ falſis criminibus adducat,& illa oĩa q̃ dicta ſunt.

FRAN. MAT. OMnino &c.) Quid in bello ſeruari à magnanimo conueniat admonuit,nunc qd in rep. ab eodẽ fieri debeat, oſtendit.[Duo Platonis &c.)In libris de rep.Ariſt.quoque hoc idẽ ꝑcipere vr̄.Vult.n.magnanimum promptiorem eſſe ad benefaciendum quam recipiendũ. Nã ut magni animi eſt dare,ita non magni recipere. oĩbus itaque benefacere ſtudet, q magnanimus eſt.[Ciuium)Singuloꝝ. [Obliti ꝓprioꝝ cõmodoꝝ) Quod eſt proprium magnanimi a proprijs auocari cõmodis: ut alijs profit.[Sic tueantur)Defendant nihil oĩno veriti,qđ Cato faciebat.[Totum corpus) Ne nobilitate ſtudioſi cõmoda plebis negligant,aut contra ut Gracchi fecerunt.Qui vtiles plebi pernicioſas nobilitate leges tulerunt,vt Sylla q nobiliũ, Marius q plebeioꝝ vtilitati fauebat.[Vt.n.tutela) Similitudine oſtendit quẽadmodũ ſe magnanimus hr̃e debeat.Sicut.n.tutor pupilloꝝ vtilitatis cauſa dari ſolet non ſua,ſic magiſtratus reip.præfici, vt nõ ſibi,ſed reip.proſit. Omniũ ergo ſibi commiſſoꝝ gerere magnanimus parem curam debet. Tutela aũt,ut Seru. iuriſconſ. diffinit,ius eſt ac ꝑtãs in capite libero ad tuendum eum,qui ꝑꝑ ętatẽ ſe defendere nequit iure ciuili data ac permiſſa. Tutores autem ſunt qui eam vim ac ꝑtãtem hñt,ex qua re ipſi nomen acceperũt. Itaque appellantur tutores quaſi tuitores ac defenſores. Sicuti æditui dñr qui ædes tuentur.[Qui aũt)Mala oſtendit quæ ſequi tur cum quiſpiam,qui curam habet reip. huic parti fauet, illam vero negligit. Nam neglecta pleruoque factionem excitat, ex quo efficitur ut alij ſint popular ,ſicut Mariani fuerũt, alij optimatum ſtudioſi,ſicuti Syllani. [Optimi cuiuſque) Optimatum & ſenatoꝝ.[Pauci vniuerſoꝝ)Vt Cato fuit,ambo Scipiones,Fabius Max.alijq̃. permulti.[Apud Athenienſes)Cum alij populares eſſent,alij optimatum partibus fauerent,vt Alcibiades, q popularis erat,vt Cymõ & Milciades odio aduerſarioꝝ.Quinquaginta talentis multatus.Cum ſoluere non poſſet, in vincula cõiectus eſt.Et Themiſt.teſtatur ſuffragijs è ciuitate eiectus Argos habitatum venit.Ariſtides quoque cognomento iuſtus,à Themiſtocle collabefactus,exilio decẽ annoꝝ dãnatus eſt.[In nr̃a rep.) Romæ ob hmõi cauſa bella ciuilia primo inter Mariũ & Syllã: deinde inter Cæſ.& Põpeium orta ſunt.[Quæ grauis &c.) Hortenſius gloriari ſolebat,qđ bello ciuili nunq̃ interfuiſſet. [Nec vero criminibus &c.)Duo ꝑcepit non eſſe quenq̃ in odium multitudinis & inuidiã à forti viro vocãdũ,& ita iuſtitię honeſtatiq̃. inſeruiendũ,vt ꝓ his cõſeruandis neminẽ offendere vereatur,potiuſq̃. mori velit,q̃ eaꝝ defenſionẽ deſerere. [Falſis criminibus) Vt Q. Cepionẽ veterẽ M.Scauri inimicũ. Cũ Q. Variõ trib.pl. egiſſe diximus,vt Italici belli concitati crimine M.Scaurũ adeſſe ſibi iuberet,vt Furius Camill⁹ à L.Apuleio trib.pl. accuſatus eſt, ꝙ ꝑdã Veientanã male diuiſiſſet,vt P. Scipioni Afr. ſuperiori,dies dicta eſt a Petilio Acteio trib.pl.vel vt alij malũt,Neuio,ꝙ prędã de Antiocho capta ærariũ fraudaſſet.[Criminib⁹) Accuſationib. [Odiũ)Latẽtes inimicitias.[Inuidiã)Aptã.[Ea)Iuſtitiã,& honeſtatẽ.[Offendat) Quicũque ille ſit q offendit nõ vereat eius inimicitias ſubire,modo iuſta & honeſta ac reip. vtilia operetur.

ASCEN. OMnino qui remp.&c.)Docet officium eoꝝ qui remp.gerunt.Ordo eſt. Hi ſup.qui præfuturi ſunt.i.præeſſe uolũt reip.teneant oĩno duo præcepta oportet, vnũ ut tueãtur .i. ꝓtegant & defendant ſic vtilitatem ciuium,vt referãt.i.dirigãt & ordinent quidqd agunt ad eam.ſ.vtilitatem reip.exñtes obliti ſuoꝝ.i.ꝓprioꝝ cõmodoꝝ. Alteꝝ vt curent totũ corpus reip.i. totam cĩtatem,ne.i.ut nõ,ut dum.i.qñ tuentur.i. defendũt aliq̃ partẽ non deſerant reliquas ſup.partes. Enim,pro quia, ut.i.quẽadmodum tutela.ſ.orphanoꝝ & pupilloꝝ eſt gerenda.i.debet geri ad vtilitatem eoꝝ,qui ſunt cõmiſſi.ſ.pupilloꝝ,& non ad utilitatem eoꝝ q̃bus .ſ. tutela cõmiſſa eſt,hoc eſt tutoꝝ, ſic ꝓcuratio reip.gerẽda eſt ad utilitatem eorum,q cõmiſſi ſunt videlicet oĩm ciuiũ & totius populi, & oĩa ad utilitatem eorum q̃bus ſup. ꝓcuratio cõmiſſa eſt,hoc eſt ꝓcuratoꝝ,& gubernatoꝝ reip. Autẽ, pro ſed,qui conſulunt.i.proſunt ꝓuidendo,conſulendo,& fauendo parti ciuium,& ſup.negligunt partẽ, inducunt in ciuitatẽ pnicioſiſſimã rẽ,videlicet ſeditionem atque diſcordiam.Ex quo.i.ex qua re euenit ut alij.i.aliq ex gubernatoribus reip. videantur populares.i.populo & vulgo fauentes,& eius partes tuentes, alij videantur ſtudioſi.i.fautores. Optimi cuiuſque ſup.viri.i.omnium bonoꝝ & ꝑſtantium viroꝝ & pauci ſup. videãtur ſtudioſi vniuerſoꝝ. Hinc.i.ex hac re partialitate,magnæ diſcordiæ ſunt ortę apud Athenienſes,& in nr̃a.ſ.Romana rep.non ſolum ſeditiones ſup.ortæ ſunt,ſed ẽt peſtifera bella ciuilia. Quæ.ſ.bella ciuilia ciuis grauis,& fortis,& dignus principatu in rep.fugiet .i. vitabit, atque oderit,& tradet reip.totum ſe,neq; cõſectabitur.i. ex principatu ſuo impetrare conabitur opes,aut potentiã,& tuebitur.i. proteget eam ſ.rẽp ſic ut cõſulat.i.ꝓſit,& vtilis ſit oĩbus.Vero, ꝓ ſed,nec ꝓ & nõ vocabit.i.ꝓuocabit quenq̃ in odium, aut in inuidiã criminis.i.criminationibus falſis.i.iniq̃s,& falſo illatis, itaq; ipſe adhæreſcet.i.adhærebit oĩno iuſtitiæ & honeſtati,vt dũ.i.dũmodo cõſeruet eã.ſ.rẽp.q̃uis offendat grauiter.i. offenſos & iratos ſibi multos ꝯſtituat,tñ ſup.oppetat.i.obeat,& ſuſtineat potiꝰ mortẽ,quam deſerat illa quæ dixi .ſ. iuſtitiam & honeſtatem.

Margin notes: Magnanimus docet. — Duo præcepta publico adminiſtratori tenenda. — Mala ex fauore ſubſecuta.

DOCT. interpr. VNum vt vtilitatem) Græco more dixit, neque tamen non Latine,quanquam vſitatius eſt,alterum & alterum.

DOCT. interpr. OMnino)Vtiliſſimum præceptum,ne ſolam remp. complectãtur ij,qui præfuturi ſunt rebuſpub. Nam & noſtris tẽporibus dum ſoli plebi conſulunt concionatores, euertunt reſpub.

ARGVMENTVM.

De honoribus vehementer contendere, contra officium eſſe magnanimi.

MISERRIMA eſt oĩno ambitio,honorũq̃. cõtentio: de qua ꝑclare apud eũdẽ eſt Platonẽ: ſimiliter facere eos,q inter ſe contẽderent, vter potius rẽp. adminiſtraret,vt,ſi nautę certarẽt, q̃s eorũ potiſſimũ gubernaret.idẽq̃ ꝑcipit, vt eos aduerſarios exiſti

memus, qui arma contra ferant; non eos, qui ſuo iudicio tueri remp. velint: qualis fuit inter P. Africanum, & Q. Metellum ſine acerbitate diſſenſio.

PETR. MARS.

MISERRIMA eſt omnino) Hactenus ſatis monuit, docuitq. quid agendum ſit remp. capeſſentibus, & magnanimi eſſe illam adminiſtrare, & quęrere honores dignitati ſuæ conuenientes, & ut oportet. Nunc ponit ambitionem, quæ eſt in vitio, & qui eam habet miſer eſt, qm̃ ſeruit affectibus. honores .n. bonis viris ſponte offeruntur, illos aũt ambitu aucupari & conſectari turpiſſimum eſt, & qui id facit, non eſt ſui iuris. Duæ mediocritates ſunt, q̃ verſantur circa pecunias, liberalitas, & magnificentia, ſic duę ſunt circa honores, magnanimitas, & mediocris appetitio honoris, & ut ſe habet liberalitas ad magnificentiam, ſic mediocris appetitio honoris ad magnanimitatem. is q in honoꝝ appetitione exuperat ambitioſus vocatur: nã appetit plusq̃ oporteat, ille aũt deficit q iuſtos honores ſpernit, & dr̃ vacans honoris appetitione, vituperatur aũt, qm̃ honor præmium virtutis appetendus eſt, vt illi ſimus intenti, q eſt res p̃clariſſima & ſolum bonũ. ideo monet Plato in 5. de rep. bonos viros honoribus afficiendos, ut ex honore ad virtutem excitentur, vituperatur, vt dixi, vir talis, nõ cum refertur ad vulgus, ſe ad ipſam rectam rõnem, cui parendum eſt. Ambitio eſt nimia honoris cupiditas, ambitus eſt ipſe actus ambiendi. (Omnino) Certe & penitus. [Miſerrima) Quæ affert miſerias & ſeruitutẽ, qm̃ ſeruitur affectui, & ambitioſus eſt miſer, & patriæ affert calamitates, dũ nimios honores ambiendo aucupatur. Phil. in lib. de prouidẽtia Dei ſcr. Qui mentẽ ſuam plurimoꝝ dñatui ac peſſimoꝝ ſubiecit, cupidinis, timoris, doloris, ſtultitiæ, iniuſtitiæ, ambitionis, felix, atque beatus eſſe nullo modo poterit, ẽt ſi vulgo btũs appellatur. [Contentio) Contẽdere de honore aſſequendo. hæc contẽtio miſera eſt, & a viro magnanimo penitus aliena, qm̃ honores non ambitu q̃rit, & oblatos interdũ ſpernit pro decoro ſeruando, & ambitioſus eſt in cõtinuis laboribus, & ſub pſona Siſyphi detrudentis ſaxum ad montis cacumẽ, qđ ſtatim ad ima reuoluitur. Lucr. vult ambitioſos intelligi, q petunt honores & repulſi ad ima relabuntur, & iteꝝ ad cacumẽ nituntur. i. ad honoria ambitionẽ contentionemq̃. aſſiduis laboribus torquentur, & miſeria. Ideo miſera eſt honoris ambitio. Hoc eſt (inq̃t Lucr.) aduerſo nixantẽ trudere monte Saxũ, qđ tñ è ſummo iam vertice rurſum Voluitur, & plani raptum petit æquora cãpi. Qui gloriæ adeo cupidus eſt (inquit Phil.) vt vel à malis laudari cupiat, hunc improbum eſſe neceſſe eſt, q̃ppe vnũquodque ſuo ſimili gaudet. [De qua) Ambitione & contentione honoris. [Præclare) Egregie & bene. [Apud eundẽ eſt Platonẽ:) In 6. de rep. dicit hæc Plato. [Similiter facere) Eodẽ modo. [Vter potius) Quis enĩ in primis, potius dr̃ de duobus, potiſſimũ de pluribus, & ſic vter de duobus, & qs de pluribus, vide elegantiam a Cic. ſeruatã. [Vt ſi) Veluti ſi nautæ certarent de gubernãda naui. Idẽ Plato p̃cipit & monuit, q ſint hñdi hoſtes. Ea ſnĩa igitur Plat. docet, q nã hoſtes æſtimandi ſint, p̃cipitq̃. ẽt inimicis nõ eſſe grauiter iraſcendũ. Dicit p̃terea nihil eſſe laudabilius placabilitate atque clemẽtia & exercendã eſſe facilitatẽ. Alex. Macedo affirmabat regiũ eſſe, vt à quibus male audias, in eos magis eſſe munificũ. [Æſtimemus) Iudicemus. in Cat. ait, callidi reꝝ æſtimatores, & in Legib. Siſenna oẽs adhuc ſcriptores, niſi q forte nondũ ediderunt, de q̃bus æſtimare nõ poſſumus, facile ſupauit. [Suo iudicio) Vt ipſis vĩ, & putant eſſe melius quã ſit noſtrũ iudicium in aliqua re agenda in rep. nõ debemus arbitrari eos eſſe nobis inimicos, q aliter ſentiunt, qm̃ eſſe põt illoꝝ ſnĩa melior. [Qualis diſſenſio.) Qm̃ diuerſa ſentiebant in rep. Scipio & Metellus in ſenatu varias ſnĩas dicẽtes, citra tñ odium Q. Metellus à deuicta Macedonia Macedonicus cognominatus eſt, de cuius felicitate Plin. ſic ſcr. Quatuor filijs in rogũ eſt illatus, vno p̃tore, & tribus cõſularibus, & ex his duobus triũphalibus & vno cẽſorio, & quis viuus cũ Africano diſſenſerit, tñ mortuũ ita laudauit, vt maior illi laus tribui minime potuerit, dixit .n. filijs ſuis vt irẽt, & funus Africani ornarẽt, dicẽs, nunq̃ videbitis funus maioris ciuis. vñ Val. in exẽplis loquẽs de moderatione ai, & de duobus Metellis Macedonico, & Numidico ſic ſcr. Acerrime cũ Scipione Afr. Macedonicus diſſenſerat, eorumq. ab æmulatione virtutis p̃fecta cõtentio, ad graues teſtataſq. inimicitias p̃greſſa fuerat. Sed tñ cũ interẽptum Scipionẽ cõclamari audiuiſſet, in publicũ ſe p̃ripuit, mœſtoq. vultu & voce cõfuſa, cõcurrite inq̃t ciues, mœnia nr̃æ vrbis euerſa ſunt. Scipionis .n. Africano intra ſua mœnia quieſcenti nefaria vis illata eſt. ò remp. pariter Africani morte miſeram, & Macedonici tã humana tamq̃. ciuili moderatione felicem. eodẽ .n. tpe & quantum amiſiſſe principem, & qualem hr̃et recognouit. idem filios ſuos monuit, vt funebri eius lecto humeros ſubijcerẽt, atq; huic exequiaꝝ illum honorẽ vocis addiderit, non fore vt poſtea id officium ab illis maiori viro p̃ſtari poſſet, vbi illa tot in curia iurgia? vbi maximoꝝ ciuium & ducum togata p̃lia? oia nimiꝝ illa p̃cipua veneratione proſequenda deleuit moderatio. Plin. inter infelicitates Metelli ẽt hanc recenſet, qđ amicũ Africano nõ fuerit. Equidem, inquit, & Africani Æmilij inimicum fuiſſe Q. Metellum inter calamitate eius diaerim. Lælius apud eundẽ Cic. dicit, ab amicitia Q. Põpeij meo nomine ſe emouerat Scipio, pp diſſenſionem aũt q̃ erat in rep. alienatus eſt à collega noſtro Metello, vtrunque tamen egit grauiter auctoritate & offenſione animi non acerba. [Acerbitate) Aſperitate & ita.

FRAN. MAT.

Magnanimus circa honores qualis

MIſerrima eſt oĩno &c.) Hic p̃cipit qualẽ circa honores ĩ rep. ſe magnanimus hr̃e debeat, & neque ambiẽdos, & neque p̃ illis cõtendendũ, & certandũ dicit. Et reuera magnanimi eſt honores delatos ſi mereatur accipere, ſi non mereatur reſpuere, nõ tñ humiliter ambiendo petere. Cũ eiuſdem ſit ẽt vt ait Ariſt. neminẽ p̃cari, aut certe rara, obſeq vero prõpte. Decet ergo magnanimũ talẽ ſe gerere, vt honores mereatur, ẽt meliores quã p̃ſtari poſſint. Qđ ſi peſſimo multitudinis iudicio ſæpe auferantur & indignioribus tribuãtur, certare p̃pea nõ debet, ſed p̃ſcia virtutis ſuæ cõtentus eſſe debet. Quidq̃d aũt eſt qđ aio beneuolo retribuitur, ẽt ſi lõge minus ſit, quam debeatur, eo cõtentus eſſe debet ſicut Thraſibulus Athenienſis, expulſis 30. tyrãnis, & recupata libertate, corona honoris, facta duabus virgulis oleaginis data à populo contẽtus fuit. Eam .n. amor ciuiũ nõ vis expreſſit nullamq̃. habuit inuidiã, & magnæ fuit gloriæ. Miſerrimã itaque Cic. vocat ambitionem. Nam q honores nimiũ affectat, non põt niſi miſer eſſe. Quippe q grauĩ ſubiacet perturbationi, cum tranq̃llo, atque ſecuro aio eſſe magnanimũ cõueniat, vt cũ grauitate & conſtãtia viuat, qđ ſupius præcepit. Concupiſcentiæ ſubeſt ambitio, qua peccat, qui præter modum cupit, aut honores, aut laudẽ. Eſt aũt in animo ſicut in actu ambitus. Cum quiſpiam ſuam dilargitur pecuniam, aut populo muneribus ludiſq̃. blanditur, aut ceteris artibus, q̃ legitimæ nõ ſunt, ad publicos honores tendit. De quo Lucan. Lætaliſq. ambitus vrbi Annua venali referẽs certamina cãpo. Mediocritas circa honores, vt ait Ariſ. ſine noĩe eſt extrema. i. exceſſus & defectus ſunt ambitio & remiſſio. Vitupamus .n. ambitioſum qđ pluſq̃ oportet, aut vñ nõ oportet honorẽ appetit, vitupamus & remiſſum, q ne honeſte q̃dẽ honores quærit, & interdũ ambitioſum ac quaſi gloriæ cupidũ, cum, ſ. honores q̃rit quos meretur, & remiſſum quaſi humanũ & modeſtũ laudamus, cũ reſpuit, qm̃ maiores ſunt, quã ipſe mereatur, laudamus. Affectãdi ergo ſunt honores vt oportet, & magiſq̃ vulgus affectet, & nõ magis quã oporteat. Cumq̃. mediũ ipſum careat noĩe, extrema magis. ſ. & minus affectare inter ſe certãt, ex quo facile intelligitur qualis circa honores magnanimus eſſe debeat. [Cõtentio) vt pro adipiſcẽdis honoribus inter ſe cõcẽdant, quod Romæ quotãnis pene accidebat die comitiali. [Similiter facere) Non differre dicebat Plato in libris de rep. eos q de adminiſtrãda rep. contẽdunt, & eos q de naui gubernanda, cũ tẽpeſtas eſt, aut imminet, hac contẽtione ſæpe efficiũtur, vt reſp. in periculũ adducatur, ſicuti nautaꝝ diſcordia nauis aliq̃ñ periclitatur. Nihil .n. illic recte geri põt vbi præeſſe oẽs volũt, & nullus alteri cedere dignatur. Idemq̃. præcepit) In libris de rep. hæc p̃cepit Plato, & qm̃ diſſentire inter ſe ciues ſolẽt de rep.; Cum tñ ſinguli eius ſtudioſi ſint, & ad honeſtũ ſinẽ rectumq̃. conſilia ſua dirigãt, prodeſſeq. oino velint. Qui hmõi ſunt aduerſarij hñdi nõ ſunt. Nã duplex eſt diſſenſio aioꝝ & opinionum. Qui aĩs diſſentiũt hoſtes ſunt, & plerunq; arma cõtra arma ferũt. Qui vero opinionibus, certãt aduerſarij minime iudicãdi ſunt. Cic. in epi. ad Cœl. nõ animi cõtẽtione, ſed opinionũ diſſenſione ab Appio Pul. diſcrepare ſe dicit, illiq̃. amicum eſſe. Cato ſenior, & Scipio Naſica opinionibus diſſentiebant, cũ alter delendã Carthinẽ, alter non delendã ſuaderet, vterq; cõſilij ſui rõnes afferebat, & rẽp. iudicio ſuo tueri volebat. [Qualis fuit &c.) Exemplo duoꝝ potẽtiſſimorum, & præſtantiſſimorum ciuium Plato ſniam comprobat Scipionis Aemiliani, & Q. Metelli Maced. qui ſemper in ſenatu opinionibus diſſentiebant reip. cauſa. Quã vterque melius tueri conabantur. Nõ erant itaq; inimici, cum ſine acerbitate, & armis diſceptarẽt. Hoc, ipſo teſte Macedonico declaratũ eſt, qui mortuo Scipione, ite (inq̃t) filij celebrate exeq̃as, funebri lectulo humeros ſubijcit, nunq̃ ciuis maioris funus videbitis, Is eſt Metellus, q inter rara felicitatis hu[...] exẽpla numeratur. Nã p̃ter

Ambitioſi miſerrimi eſſe

Comitiales dies.

ter honores ampliſſimos,cognomenq. Macedoniæ à quatuor fi lijs illatus eſt rogo,vno prętore,tribus conſularibus,duobus triu phalibus,vno cenſorio . Quæ ſingula quoque paucis contigere. Auct.Val.Max. & Plin.

ASCEN. Miſerrima &c.)Reprehendit ſummopere ambitionem.i. aditionem magiſtratuum per largitiones, aut p̃ces ab his,qui cupidi honorum non reip.ſed ſibi prodeſſe quæ runt,dicitur aũt ambitio ab ambio,qđ eſt circũeo,ſtabant.n.po puli in comitijs dũ magiſtratus innouabantur fere in circuitu ad quos qui magiſtratum petebant in veſte alba,vt candorē, & puri tatem animi ſui ſignarent , accedebant ſupplicantes ut ſuffragia ſibi darentur.Circunferebantur aũt tabulæ , in quibus ſingulo℞ qui petebant noĩa erant inſcripta,ad quæ qui vota ſua dabant pũ ctum faciebant,vñ in Arte Poet.Flacc.punctum,pro ſuffragio po nit.Ordo eſt : ambitio.i.iniqua cupiditas & petitio dignitatũ & magiſtratuum : q; pro &,contentio.i.cõcertatio hono℞.i.de im petrãdis honoribus,eſt oĩno miſerrima.i.viliſſima.De qua.ſ.am- bitione eſt p̃clare ſup.ſcriptum apud eundem Platonem.Scriptũ aũt eo.Similiter facere q contenderent inter ſe vter.i.quis ipſo℞ duo℞ adminiſtraret potius remp.vt ſi nautæ certarẽt qs eo℞ gu- bernaret potiſſimũ,que ꝓ &,idē ſup.Plato p̃cepit vt æſtimemus .i.iudicemus,vel eſtimemus.i.appreciemur,reputemus eos aduer ſarios .ſ. reip. q ferens arma contra ſup. eam non eos qui rellint tueri tẽp.ſuo iudicio.i.iuxta ſñiam & opinionẽ ſuam,qualis diſ- ſenſio.i.cõtẽtio fuit ſine acerbitate inter P. Africanũ & Q. Met.

DOCT. interp. Honorumq. contentionẽ)Noue dixit,cõtentionẽ hono- rũ,contẽtionem ſuſceptã hono℞ gratia . Nam honores vocat magĩratus. [Similiter eos facere) Noue ſiĩr aduer- bio ſubdidit,vt ſi nautæ inter ſe certarẽt,pinde atq; vſitatius eſt.

DOCT. interpr. Miſerrima eſt omnino ambitio) Vt.n. iuſtitia,ita cũ vera fortitudine,ambitio pugnat.[P.Africanum,& Q. Me- tellum)Vide Valer. Max de moderatione animi.[Quæ placet Peripat.)Citat Ariſt.ſñiam de mediocritate. Nam Ariſt. omnes virtutes ita definit,eſſe mediocritatem inter extrema vi- tioſa,vt inter timiditatem, & audaciam fortitudo .

ARGVMENTVM.

Ira moderari , proprium fortitudinis .

NEC vero audiendi ſunt , qui grauiter iraſcendũ inimicis putant, idq. magna nimi,& fortis viri eſſe cenſent. nihil n. laudabilius,nihil magno,& preclaro vi ro dignius placabilitate,atque clemen- tia. In liberis uero populis,& iuris ęqua bilitate,exercenda etiam eſt facilitas, & altitudo animi q̃ dicitur : ne , ſi iraſcamur aut intempeſtiue accedentibus , aut impudenter rogantibus,in moroſitatem inutilem, & odioſam incidamus . & tamen ita probanda eſt manſue- tudo,atque clementia,vt adhibeatur reip. cauſſa, ſeueri- tas,ſine qua adminiſtrari ciuitas non poteſt .

PETR. MARS. NEC vero)Vituperat illos,q dñt grauiter iraſcẽdũ eſſe inimicis.[Non ſunt audiẽdi,)Nõ eſt tenendũ id qđ ipſi dñt.[id eſſe)Pertinere ad fortẽ vi℞.[Ni hil.n.) ꝓbat à natura ipſius magnanimi illos non eſſe audiẽdos,q ſic eẽſent, qm̃ hæc à natura magna nimi oĩno aliena ſunt,q iniuriæ nõ meminit,& ꝓnus eſt ad igno ſcendum.Sunt tñ aliq.q irã ad fortitudinẽ referunt,vt Hom.q di cit,Vires iniecit ira,& aium ira cõcitauit. & Plato in 2.de rep. di cit,iracundiã inexpugnabilẽ oĩno eſſe & inuictã , qua pñte aĩos ad oĩa inuictus , atque intrepidus moueri ſolet, ſed fortis ob irã nõ laudatur,qm̃ affectu ducitur,de his paullo poſt dicetur. [Præ claro)Ampliſſimo & ſumma laude digno. [Placabilitate) Vacui tate iræ,& ꝙ fit placidus & clemẽs . [Clemẽtia) Eſt tẽperantia aĩ in ptãte vlciſcendi,vel lenitas ſupiori aduerſus inferiorẽ in cõ- ſtituendis pœnis,& crudelitas eſt atrocitas aĩ in exigenda pœna, vel inclinatio aĩ ad aſperiora. [Iuris æqualitate)Vbi æquo iure viuitur,& non eſt aliqs tyrãnus,q iuris æquabilitatẽ violet,vt ſo lus dñetur.[Facilitas)Comitas & lenitas.Etiam vltra placabili- tatẽ,& clementiã debemus ẽt exercere facilitatẽ, & aĩ magnitu- dinem , q̃ non perturbatur, qm̃ magnus aĩus non curat iniurias, & libenter ignoſcit. Ignoſcere .eſt,quæ vides punienda nõ pu- nire.Vnde Cæſare magnanimo,quãuis magnanimitatis laudem Cic.illi adimat,nihil erat clemẽtius.[Altitudo animi) Magnani mitas,q̃ aduerſitate nõ frãgitur,nec iraſcatur niſi vt oportet. [In tẽpeſtiue)Tpe non apto & incõſiderate. [In mo.) .i. difficultatẽ mo℞ & aſperitatem. moroſitas eſt difficultas in moribus. Moro ſus dr̃ à more,& ſignat eum, q nimis exacte omniſq. ad vnguem fieri oĩa poſtulat,vt aliqñ ob id indignetur,& leuiſſima re offen- datur. Vnde tranqllus dicit Cæſarẽ fuiſſe moroſum circa curam corporis.[Et odioſam)Qm̃ moroſitas odio habetur,& ideo talis difficultas in moribus vitãda eſt,ne odio habeamur . [Inutilẽ) q̃ nullã affert vtilitatẽ,ſed potius odiũ,& inuidiã ; odioſa eſt moro ſitas,qm̃ ſtomachũ alijs facit.[Et tñ ira pro.).i.ita laudãda ſi cõiũ cta fuerit ſeueritati,ſine qua ciuitas nõ põt regi. Tenendũ igitur eſt mediũ,& vt tp̃s ac rõ poſcit mites & ſeueri eſſe debemus cum decoro. [Ira) Eo pacto & lege atq; cõditione,vt ẽt retineatur ſeueritas ꝓ dignitate reip. Nam ſeueritas eſt iuſtitia & caſtigatio vitio℞,& magiſtra ordinis atque conſtantiæ . [Manſuetudo) Eſt mediocritas circa iram. Defectio eſt vacuitas iræ, & q nunq̃ ira- ſcitur reprehendendus eſt.Exuperatio dr̃ iracundia,& ſic iracun- dus reprehenditur,qm̃ nimium iraſcitur . Is q pro qbus oportet, & cum oportet,& quãdiu oportet iraſcitur, laudatur , diciturq. manſuetus q debet perturbatione vacare, nec affectu duci, ſed ꝓ his & tanto in tpe iraſci,vt ratio iubet,& non eſt vindex,ſed po- tius clemens,& ad veniam quã ad iram propenſior , iraſcitur tñ cum mediocritate , & nõ ducitur ira, quæ eſt affectus violentus, ſed ſpectat rõnẽ,& vt ratio p̃ſcribit iraſcitur . Is aũt q nunq̃ ira- ſcitur,in vitio eſt,q2 nõ mouetur ad affectum,cũ oportet, vt ſi pa ter verberaretur,& ipſe nõ curaret , & ſic hr̃etur ſtolidus & inla- nus . Nãneque ſentire aliqd, nec dolore tangi vr̃. Perferre aũt contumelias,& ſuos negligere inqt Ariſt.ſeruile eſt.Et q nõ ira- ſcitur,non vẽ aptus ad propulſandam iniuriam & vlciſcendum. Iracundus vero intolerabilis eſt , & fit per oĩa ipſa exuperatio , multa qppe ſunt,quæ ipſam efficiunt. Et non facile inuenitur ira- cundus,q oĩa hæc mala in ſe habeat,& iracundi ſunt illi , q illico ad iram proſiliunt,& magis , q̃ oportet, tñ non perſeuerant qđ eſt in illis optimum. Aliter hrẽnt in ſe maximum malum,ſi iram retinerẽt,& tales hoĩes habent ſummam bilem , deſiſtunt ẽt ſine vltione . Amari aũt cum difficultate placantur, & colunt vlciſci, à qbus valde cauendum eſt. Infenſi dñr illi q nullo modo dimit- tunt iram, ẽt in morte, niſi vlti fuerint illos, a qbus ſe læſos pu- tant,aut ſciunt.[Non po.con.)Quouſque & quo qs debeat ira- ſci,ſed prudentiæ oĩa ſubijcienda ſunt , vt ponat modum affecti- bus. Prudentia.n.ſubit rõnem architecturæ . debemus igitur ira- ſci,vt oportet,& vt ipſa prudentia præſcribit , quæ oĩum virtutũ regina eſt ac moderatrix . Hæc ſunt ex ſnĩa Peripateticorũ. Stoi ci aut quos Cic.in his officijs imitatur,volunt manſuetum vaca- re ira,& ab ipſo ſapiente affectus remouent. vult.n. Ariſt. vt dixi manſuetum eſſe illum,q iraſcitur vt oportet,& quandiu oportet.

FRAN. MAT. NEc vero aud.&c.)Merito hoc admonet Cic.decet.n.magna nimum non valde iniuriarum recordari,paruiq. eas facere, non vero ea eſt ꝙ exiſtimat dignitatem ſuam non poſſe cuiuſq improbitate imminui . Nouit præterea nihil magno & præcla- ro hoĩe dignius q̃ clementem eſſe & in remittẽda iniuria leuiſſi mum.Et Sen.inqt Iniuriarum remedium obliuionem eſſe . Idẽ magna℞ virtũ dixit eſſe lædentem negligere. Sed q̃ritur an oĩno iraſcendũ ſit forti viro. Et vulgus vt Ariſt.quidẽ ait,irã in fortitu dinẽ refert,tũ fortes videãtur q per irã ceu beſtiæ in percuſſores fe runtur.Qm̃ & fortes iracũdi ſunt,& ad pericula expetenda ai cõ citatio impetuoſiſſima res eſt . Sed videtur ꝙ fortes honoris tñ grã operantur,& qđ ira eos adiuuat.Sed ꝙ nõ eſt tunc vera for- titudo,cõ dolore,aut ira cõcitati in periculũ feruntur,nihil p̃ui- dentes eo℞,q̃ aggrediuntur . Sicut nec mœchi fortes hñdi ſunt, q̃uis multa audeant pp libidinem. Non ergo ſunt illi fortes dicẽ di qui p dolorẽ aut irã pericula adeunt, neque q quocũque mo do per irã faciunt. Sed eũ p electionẽ,rõnemq.an ſubrepecant ꝑ anime ad eã q maxime ſm naturam eum accedere rẽ fortitudo, q̃ p irã fit,& hoĩes ſane iraſcendo dolent,vlciſcendo lætantur. Sed qui p hæc agunt pugnatores qdem ſunt,non fortes. Non.n.cum decore,neque rõne,ſed perturbatione animi id agunt. Et in hoc aliqd hñt ſimile fortibus.Eſt aũt circa iram mediocritas, manſue tudo,exceſſus vero iracundia . Quæ iram faciunt multa ſunt,ac varia,Qui igitur ꝓ quibus oportet, & contra quos oportet ira- ſcitur,& vt oportet,& qñ,& quanto tpe oportet,laudatur.Et hic vtique mãſuetus eſt,q & qetus debet eſſe,& a pturbatione non deferri,ſed rõni inſeruire,magiſq. in defectu peccare, q̃ in exceſ ſu,& nõ vindex eſſe,ſed magis clemẽs,defectus,ſegnities põt vo- cari,& rep̃hẽditur. Qui vero nõ iraſcũtur i qbus oportet,ſtupidi ſunt,

Iniuriarũ remediũ eſſe obliuionem

ſunt,cum neque ſentire dolere,neque reſiſtere videantur. Et cũ perferre contumelias & ſuos negligere ſeruile ſit: & magis ad defectum quam ad exceſſum declinandũ,quia,vt ait Cic. nihil magno & p̃claro hoie dignius placabilitate & clemẽtia. Et Sen ait: Flumẽ eſt vbi cũ p̃tãre habitat, iracundia, & iracundiã q vincit, hoſtẽ ſupat maximũ. [In liberis vero populis,) In quacunque dignitate & ſtatu cõſtituto,hoie magno & p̃claro, pacabilitas,clemẽtia,& facilitas laudãtur. Sed in ijs p̃cipue exercẽdæ ſunt,q in liberis populis viũt, in qbus nõ eſt inter ciues principatus cũ oẽs æqualiter viuant, iiſdẽ legibus ſubiecti: Sig̃nat aũt Democratiã .i.populi dñatum,vbi cõia oĩbus libertas eſt. Cum in Monarchia vnius,in Oligarchia paucoꝝ: In Ariſtocratia optimatũ tm̃ nutu, & volũtate oia gerantur. [Iuris æquabilitate,) Qm̃ eodẽ iure oẽs viuũt. Nec plus diuiti q̃ pauperi p̃mittitur. [Facilitas) Materia & q̃dam moꝝ dexteritas. [Altitudo animi) Magnitudo.n.animi maxime in remittendis iniurijs,& lenienda pœna,& ẽt exaggerẽda cognoſcitur, & q placabiles ſunt, eos alto aĩo eſſe vulgus dicit. Altus.n.aius ſemp humilia contẽnit,ſcitq̃. nihil minus crudelitate ſe dignum eſſe,ideoq̃. dum timet ne crudelis habeatur,plerũque ad effectũ declinat,clemẽſq̃. & plusq̃ oportet,efficitur. [Sed in liberis populis,) Præcipue facilẽ cũ in admittendo tũ in audiẽdo & decernẽdo eſſe conuenit. [Ne,ſi iraſcamur &c.) Rõ cur in liberis populis facilitate vtẽdũ ſit. [Intẽpeſtiue accedentibus,) In hoc maxime moroſitas cognoſcitur,q̃ facilitati opponitur,cũ aut iraſcimur p̃ter tp̃s accedentibus,aut ſtulte rogãtibus. Moroſus is dr̃ q nimis exacte,nimiſq̃. ad vnguẽ fieri oia poſtulat,vt aliq̃n ob id indignetur,atque iraſcatur. Cic.de Sen. At ſunt moroſi, anxij,& iracundi,& difficiles ſenes,cui vocabulo Cic.impatientiã atque iracundiã adiungit. [Inutilẽ) Nobis.ſ.qm̃ in odiũ p illã incidimus. [Et tñ &c.) Dicimus laudari,qui & qñ, & vbi,& in qbus oportet,iraſcitur. Idẽ nunc dicit Cic.ita vtendũ clementia eſſe,vt in rebus pub. ſeueritas aliqñ adhibeatur, q̃ opponitur lenitati,ne ſi nimiũ clemẽtes in eos q peccãt fuerimus, impunitate audaciores,& improbiores reddantur,imminuenda ergo pœna eſt p̃cantibus,ſed nõ penitus remittenda,& ita leniter agendũ ne noceat lenitas. duabus .n. rebus ciuitas conſtat,p̃mio,& pœna,quibus ſublatis,eſſe ciuitas nullo modo poterit, & certe ſine ſeueritate regi ciuitas nõ potuit,aut.n.amore virtutis à p̃ctõ abſtinẽt hoĩes,& ij probi ſunt,aut timore pœnæ Vñ ait Horat. Oderunt peccare boni virtutis amore. Et vnius pœna documentũ eſt alterius. Impunitas aũt,vt Sen.inq̃t,parit auſum,auſus exceſſum.

Placabilitas & clementia laudabilis.

Moroſus quis ſit.

Ciuitas regi nõ poteſt ſine ſeueritate.

ASCEN. NEc vero ſunt audiendi .i. approbandi,ſup.ij q putabunt iraſcendũ eſſe grauiter inimicis,& cẽſebũt .i. iudicabũt id.ſ.grauiter iraſci eſſe magnanimi,& fortis viri. tñ, p̃ qa nihil ſup.eſt laudabilius,& nihil eſt dignius magno & p̃claro viro.i.qđ magis deceat p̃claꝝ viꝝ placabilitate.i. facilitate placãdi,hoc eſt q̃ cito irã deponi,& clementia.i.manſuetudine animi vel. Quod ex verbis Saluatoris nr̃i cõprobare poſſum,q ad ſingularẽ imitationẽ ſui,nos inuitãs dixit, Diſcite à me,qa mitis ſum & humilis corde. Vero,p̃ ſed,facilitas.ſ.exorabilitas & lenitas,ac mititas eſt ẽt exercenda in populis liberis,& æqualitate iuris.ſ.q æquali iure æqualiter gaudẽt,& altitudo.i.p̃funda tranqllitas ai, q̃ dr̃.i.vulgo ſic appellatur,eſt exercenda &c.ne ſi iraſcamur.ſ.ſuc cenſeamus accedentibus .i. ijs q accedant intempeſtiue.i. nõ ſuo tp̃e, aut rogantibus imprudenter, nos incidamus in moroſitatẽ .i.difficultatẽ morum,inutilem & odioſam.i.moleſtam omnibus. Et tamen manſuetudo & clementia eſt probanda.i. approbanda, ita ut ſeueritas pro cauſa .i. legitima adhibenda reip. ſine qua.ſ. ſeueritate,ciuitas non poteſt adminiſtrari .i. gubernari.

A R G V M E N T V M.

In animaduertendo maxime ab ira temperandum.

OMNIS aũt & aĩaduerſio,& caſtigatio cõtumelia vacare debet, neque ad eius, qui punit aliquẽ,aut verbis caſtigat,ſed ad reip. vtilitatẽ referri. Cauendũ eſt ẽt, ne maior pœna,q̃ culpa ſit; &, ne iiſdẽ de cauſſis alij plectantur,alij ne appellẽtur quidem. Prohibenda aũt maxime eſt ira in puniẽdo, nunq̃ .n. iratus q accedet ad pœnã, mediocritatẽ illã tenebit,q̃ eſt inter nimiũ,& parũ: q̃ placet Peripateticis: & recte placet,modo ne laudarẽt iracundiã,& dicerẽt,vtiliter à natura datã. illa vero oĩbus in rebus repudiãda eſt: optandumq̃. , vt ij, qui p̃ſunt reip. legum ſimiles ſint: q̃ ad puniendum non iracundia, ſed æquitate ducuntur.

PETR. MARS. OMNIS aũt aĩaduerſio,) Præcipit nũc qd agendũ ſit,cũ qs punitur. nõ.n.debemus in aliquẽ aĩaduertere eo ſtudio & aĩo,vt illũ contumelia afficiamus, ſed vt vult iuſtitia,& p̃ vtilitate reip. nõ ad noſtram voluptatẽ,& cũ aliquẽ obiurgamus caſtigamuſue, non id agendũ eſt cauſa cõtumeliæ,ſed ſtudio corrigendi,& reducendi ad bonos mores, & oſtñ,ſi ab eo diſceſſerit. aĩaduerſio eſt punitio vt lex p̃ſcribit,& eſt cũ qs punitur in pecunia,vel in p̃ſona,ſed plerũque in p̃ſona,& dicimus aĩaduerto in te.i.punio,iure & legibus ita volentibus. [Caſtigatio) Fit verbis tm̃ Obiurgatio eſt inter amicos & p̃pinquos,& plus eſt caſtigare q̃ obiurgare. [Cõtumelia) Iniuria,vt hr̃ lib 9.ff.ea eo dicta eſt,qđ non iure fiat. oẽ .n. qđ non iure fit,iniuria fieri dr̃,ſpecialiter aũt iniuria dr̃ contumelia dicta a contẽnendo,vt eſt ẽt apud Sen. Eſt igitur cõtumelia ſpecies iniuriæ. q̃ fit cũ quis punitur quodã iudicis affectu,& magis ſtudio nocẽdi infamiã,quã iuris exequendi. qm̃ iuris executio nõ habet iniuriam. Si qs de honoribus decernendis alicui paſſus non ſit decerni, vtputa imaginẽ vel qd tale an iniuriaꝝ teneatur,q̃rit Vlp & ait Labeo nõ teneri, q̃uis hoc cõtumeliæ cauſa faciat. Et ſic patet contumeliã eſſe ad notã infamiæ. Ergo puniẽdus eſt aliqs nõ ad contumeliã,ſed vt iura volũt citra aĩ affectũ,& hoc ad iudices p̃tinet,& illos q in alios aĩaduertẽdi ius hñt. Si.n.qs truncari meretur,non debet ſuſpendi ad cõtumeliã. [Caſtigatio) Quæ fit verbis,nõ debet eſſe cõtumelioſa. [Qui punitur) Pro punit. Non. Marc.agẽs de cõtrarijs gñibus verboꝝ dicit: Punitur aliqñ p̃ punit,vt Tullius j.Off hæc ille. Punitio igi p̃tinet ad aĩaduerſionẽ,& ſic optime docet monetq̃. qualiter nos gerere debemus in caſtigãdis erroribus, qm̃ nõ debemus aliquẽ punire,aut verbis caſtigare ad explendã ai nr̃i libidinẽ,ſed p̃ vtilitate cõi. Plat.in 8.de Leg agẽs de iudicijs ſic ait: Quos inſanabiles legis lator eſſe ſenſerit,vltimo ſupplicio afficiet, nõ ignorãs melius fore his q ſunt inſanabiles mori,quã viuere. [Cauendum eſt ẽt) Aliud p̃ceptũ quo monet puniri dre nocentẽ, vt meretur, & ſi pœna mediocri dignus eſt,non debet magna,& econtra. Et cũ ſunt plures conſcij. oẽs debent pari modo puniri,ne miſeri & inopes plectãtur,potẽtes aũt & pecunioſi euadãt impune,qđ vtinã nõ vbique fieret. Latrũculi.n.ſuſpenduntur. raptores publici, latrones potẽtes,& quadruplatores cenſentur & gaudent. [Plectantur) Puniantur. [Ne appellẽtur) Citentur.i.nõ modo nõ puniantur,ſed ne vocentur qdẽ in ius. Appellare ſig̃nat debitũ repoſcere,vñ dicimus appello te de tali noie .i. repeto tale,vel tale debitũ. [Prohibẽda aũt) Aliud p̃ceptũ. Neminẽ.ſ.iratum dre ad pœnã mulctamq̃. irrogandã accedere, qm̃ mediocritatẽ retinere non poterit. Ira.n.eſt affectus vehementiſſimus, & breuis qdã furor. vñ ſermo irati nõ põt continuare vnum ſenſum in loquẽdo,& ideo ipſius or̃o debet breuibus ſentẽtijs,& crebris figuraꝝ mutationibus velut inter æſtus iracundiæ fluctuare, & ſic ſtylus Satyricus. Satyrus.n.motus ad affectũ diſcurrit,& mores notat. Vñ op⁹ eſt,vt eius or̃o fluctuet,q a eſt iratus, & mordet allatratq̃. vitia. [Nunq̃ n.) Rõ eſt Ex quo inq̃t in 4.diſp. Tuſc. Illud laudãt Architæ,q cũ villico factus eſſet iratior,quo te modo inq̃t accepiſſem,niſi iratus eſſem. Sen.ẽt dicit: Nihil minus quã iraſci punientẽ decet. [Ad pœnã,) Ad aliquẽ puniendũ. [Inter nimiũ,& paꝝ:) Inter duo extrema de qbus dcm̃ eſt. Mediocritas autẽ eſt. mãſuetudo,& mãſuetus debet iraſci,vt oportet,aliter aut exuperabit,aut deficiet,qđ nõ fit ſine vitio, ſed potius debet ſe flectere ad paꝝ,q̃ ad nimiũ. [Peripateticis) Ariſt.& alijs quoꝝ ille princeps fuit,& voluit irã cadere in ſapientẽ,vt dictat ipſa prudentia, & oẽs virtutes eſſe mediocritates inter nimium & paꝝ, qđ in 2. Moral. p̃bat Ariſt. p inductionẽ,& inde finit uirtutem eſſe habitũ electiuum in mediocritate cõſiſtentẽ. [Modo ne laudarẽt iracundiã,) Pace Cic.dixerim Ariſt. Peripateticoꝝ princeps nõ laudat iracundiã,ſed p̃bat irã cũ mediocritate,vt non nimium recedat à naturæ conſtãtia. Immo uitupetat iracundiã,q̃ fit p oẽs circunſtantias,& dicit eſſe in exuperatione, & per paucos iracũdos inueniri,qm̃ eſt quaſi impoſſibile aliquem eſſe,qui tot mala habeat. Multis.n.modis fit iracundia & latiſſime patet. Vnde id qđ eſt maius malum,magis opponitur mediocritati. Vñ cõcluditur Ariſt. nunquam laudaſſe iracundiam. In 3. tñ Moral. diſputans de fortitudine dicit: Atqui iram etiam ad fortitudinem referũt. Fortes .n. & hi videntur,qui ira feruntur,perinde ac feræ in eos, qui ipſas vulnerarunt, quia & [illegible]tes concitantur ira, eſt .n. ira

tex

tes impetuoſiſſima ad aggredienda pericula, quapp & Hom. dixit: Vires iniecit ira, & aium ira concitauit, & acuta p nares vis, & efferbuit ſanguis. Hæc.n. vniuerſa iræ concitationē impetum ue, ſignare vñr. Ariſt. illic loquitur ſm opin. vulgarium, & imperitoꝝ. ipſe.n. ſentit, & tenet non dr̃e aliquem dici fortem qui ductus ira magnum aliquid aggreditur, qm̃, inquit, fortes agunt ob honeſtatem, ſed irati minime, qm̃ ſi ob iram aliqui eſſent fortes, bruta ēt fortitudinem hr̃e dicerentur, quod eſt abſurdiſſimum. illa .n. aliquem impetunt vulnere, aut dolore perculſa & irritata, fortes aũt honeſtate ducti, non affectu. Ipſa ira ſubminiſtrat bilē fortitudini. Qui aũt pp hæc agunt, inquit Ariſt. pugnaces quidē ſont, at non fortes: non.n. ob honeſtatem agunt, aut vt ratio pſcribit, ſed ob ipm affectum .i. iram, aliqua tñ ex parte ſunt ſimiles fortibus. Non igitur feræ ſunt fortes, ppea q dolore commotæ, ac ira ruunt in pericula, nihil prouidentes maloꝝ. nã & hoc modo ipſi aſini cum eſuriunt, fortes eſſent. non.n. a pabulo verberibus amouentur. Et ſic liquido apparet Ariſt. non modo non laudare iracũdiam, ſed ne iram quidem, niſi vt ipſa recta ratio pſcribit. ita .n. dicit in 3. Eth. Maxime aũt ea fortitudo naturalis eſſe vr̃, quæ eſt ob iram electione ſumpta, ſine qua & ipſi ēt hoies cum iraſcuntur dolent, cum vleiſcuntur capiunt voluptatē. Quo diſtet ira ab iracũdia, inquit Sen. apparet, quo ebrius ab ebrioſo. Iratus pōt non eſſe iracundus. Iracundus non poteſt aliqñ iratus non eſſe. In 4. Tuſc. vbi eſt totus Stoicus Cic. Peripateticos vehementer reprehendit dicens: An ne vero vir fortis niſi ſtomachari cœperit, non pōt vir fortis eſſe gladiatoꝝ id quidem, q̃q̃ in eis ipſis videmus ſæpe conſtantiam, colloquuntur, congrediuntur, q̃runtur, aliquid poſtulant, vt magis placati quam irati eſſe videantur. & paullo poſt dicit, Vbi ſunt ergo illi, qui dñt iracundiã eſſe vtilem, pōt vtilis eſſe inſania, aut naturale quidq̃ eſſe, aut ſm naturam, quod ſit repugnante rōne. Sed hoc non eſt mirum in Cic. qui vni diſciplinæ addictus non erat, nec vnum dogma ſectabatur, ſed more Academicoꝝ aut pbabat opiniones, aut improbabat ſuffragante ad oia vbertate ingenij & eloquētia. Et in hoc opere Stoicos potiſſimum ſequitur, qui voluerũt ſapientē ira vacare, ſed mihi vr̃ truncũ quendam, aut ſtatuam marmoream nō hoiem aiatum & varios affectus hñtem conſtituere. Sen. ēt Stoicæ profeſſionis dãnat Peripateticoꝝ ſniam dicens, Ira non acuit aium ad res bellicas, nunq̃.n. virtus vitio adiuuanda eſt ſe contenta. Ariſt. dicit, Ira neceſſaria eſt, nec quidq̃ ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat aium, & ſpm accendat. Vtendum aũt eſt illa nō vt duce, ſed vt milite. & ira inq̃t eſt cupiditas doloris reponēdi. Ariſt. in 2. Eth. probans oēm virtutem moꝝ circa voluptates doloresq. verſari dicit, Quapp & ſunt qui diffinientes virtutes affectuum inquiunt ipſas eſſe mediocritates tranquillitates ue quaſdam, ſed non recte, quia ſimpliciter dñt & non addunt, vt oportet & cetera q̃ adduntur. [Illa) Iracundia. [Repudianda) Reijcienda tanq̃ res noxia & minime placens, tractum ab vxore q̃ à viro repudiatur, qñ ſit diuortium. Sed eſt drĩa, nam diuortium eſt inter viꝝ & vxorem poſtq̃ coniuncti ſunt, ab eo dcm̃, qđ in diuerſas partes eunt, qui diſcedunt. Repudium vero ſpōſæ remittitur, anteq̃ cõiungatur viro. inde dicimus repudiare, ſpernere, & reijcere. [Sint ſimiles legibus) Qm̃ leges p æquitate puniunt, non p iracundia. punit .n. lex ſine pturbatione, & vir bonus & æquus interdum legē emendat, & iudex eſt viua vox legis, & ſic ptor q reddit iura, dr̃ viua vox iuris ciuilis. Is igitur qui iuſtitiam adminiſtrat, debet imitari leges, nec affectu duci, ſed legibus niti, & oia in æquiorē partē interpretari, vt bonũ ptorē decet, Vñ arbiter honorarius dicitur is, qui omnia in æquiorem partem interptatur.

ADDI. AD eius) Qui punitur aliquem. Non. Marcellus agens de cõtrarijs generibus verborum dicit, Punitur aliquando pro punit, ut Tullius 1. Off.

FRAN. MAT. OMnis aũt &c.) Docet qualis ſeueritas eſſe debeat, & admonet vt cõtumelia careat. Signat aũt contumelia aſperitatem ſermonis, quæ ex animi inſolentiã naſcitur. Et contumelioſum hoiem dicimus, q acerbe nimium, & ſuperbe reſpondet. Terent. Quid eſt, ſi hæc contumelia non eſt? [Animaduerſio) Punitio hæc pecuniariam & perſonalem pœnam ſpectat. [Caſtigatio) In verbis eſt. Virg. Caſtigatq., auditq. dolos. [Contumelia) Nimia aſperitate & acerbitate. [Neque ad eius &c.) Recte hoc ait. Nam ſi propriam reſpiceret vtilitatē is qui punit, minus ſeuerus eſſet, q̃ oporteret, timeret .n. ne quenq̃ offenderet: & aut inimicitias, aut laborem vitaret. Eſt aũt (vt ait Cic. in epiſt. ad Q. fr.) non modo eius, q ſocijs & ciuibus, ſed ēt eius, q ſeruis, qui mutis pecudibus pſit, eoꝝ quibus præſit cõmodis vtilitatiq. ſeruire. [Cauendũ eſt ēt &c.) Alia cautio q̃ ſeruanda eſt in magiſtratu, q in libera ciuitate gerit ne maior pctō pœna ſit, ne ſi meꝛeatur quiſpiam repetundaꝝ pœna damnari, peculatus dãnetur, aut ſi pecuniaria pœna, dãnetur perſonali. In rebus.n. ſeruãda mediocritas eſt, neque ad extrema (vt ſuperius ſæpe dcm̃ eſt) declinãdum, & neque minus, neque plus quã oportet, puniendus quiſq̃ aut caſtigandus eſt. [Et, ne iiſdem de cauſſis &c.) Vt ſi multi dephendantur in furtu, aut alio quouis ſcelere. Ex quibus q potētiores ſunt, aut ditiores ne citentur quidē in iudicium, minus potentes & pauperiores puniantur. Et illud ppea Lucani vſurpari merito à quopiam poſſit. Et tñ miſeris iraſci nomina pñt. Aequa omnibus q ſimiliter peccarunt pœna inferri debet. Contra tñ vt videmus plerunque ſit corruptis boium moribus, nec puniuntur niſi q minus pñt, nec pecunijs abundant, qbus magr̃atus & iudices corrumpant. Quod q faciunt tm̃ abeſt vt puniantur, vt ne citentur quidē, & ad dicendam cauſam venire iubeantur, de eoꝝ.n. pctō tacetur. Sæpe.n. iubet ſicut ira & odio excedit in puniendo, ita gratia mouetur in remittendo, hinc ait Cic. ad Q. F. Sit ſumma in iure dicendo ſeueritas, dũ modo ea ne varietur gratia, ſed conſeruetur æquabilis. [Plectantur) Puniantur. [Prohibēda aũt maxime eſt ira in puniendo.) Ira ita aium ſæpe obcæcat. ut nihil rectum ſinat intueri. Quare cum in oi quidem re & negocio abeſſe ab ira conueniat, vt recte geratur, id pcipue in puniendo cauendũ eſt, ne opprimi nos ea ſinamus. fertur Atenodorus Octauij Aug pceptor monuiſſe illũ, vt quoties ad irã cuiuſpiã improbitate prouocaretur, priuſq̃ qcq̃ faceret, aut diceret, alphabetũ recenſeret. Iræ impetũ cito euaneſcere ſignans. Ergo eum ab ira ante occupetur aius, q̃ pũdere rō poſſit, ne occupetur añ cõparare nos debemus quotidie meditari reliſtendũ eſſe iracũdiæ, cũq. ea maxime aium moueat, tũ diligentiſſime linguam cõtinendã. Quæ virtus Cic. nō minor vĩ̃q̃ oiōo nō iraſci. Nã illud nō eſt ſolũ grauitatis, ſed nōnunq̃ ēt latitudinis. Moderari uero aio eum ſis iratus, aut ēt tacere, & tenere in tua ptãte motum ai & dolorē, & ſi non eſt pfectæ ſapiē, tñ eſt non mediocris ingenij, ut ait Cic. in epiſt. ad Q. fr. [Mediocritatem) Virtutem. Etenim virtus vt diffinit Ariſt. habitus electiuus in mediocritate conſiſtēs, quo ad nos rōne terminata, & ut ſapiens terminaret. Mediocritas autē duoꝝ vitioꝝ alterius ſm exceſſum, alterius ſm defectum, nimiũ & paꝝ vocat Cic. Circa iram mediocritas eſt (vt ſupra diximus) manſuetudo, defectus ad quem declinat ſine noĩe eſt. Exceſſus iracundia dici poteſt. [Quæ) Mediocritas. [Placet Peripateticis) Vt Ariſt. qui in libris Eth. laudandam in omnibus dicit eſſe mediocritatem, & medium habitum amplectēdum, & quo pacto in ſingulis affectibus & actibus inueniri mediocritas poſſit, oſtendit Horat. eandē aut eã appellat & iure laudat. [Recte) Cũ in ea virtus conſiſtat. Et Terent. ait id eſſe in uita apprime vtile, vt ne qd nimis. Modo ne laudarent iracundiam. Quæ exceſſus eũ ſit iræ, laudari non pōt, vitium.n. eſt, nemo aũt laudat uitium. Ariſt. lib. 4. Eth diſputans de iræ diſpoſitionibus, Qui paꝝ, inquit, in iracũda tranſgreditur, non vituperatur ſiue in magis ſiue in minus. Interdum n. deficientes laudamus & manſuetos uocamus, & iraſcētes viriles quaſi ad dñandum aptos. Sed quantũ & qualiter, excedens vituperãdus ſit, idē ait nō facile eſſe verbis oſtendere, & in ſingulis atq; i ſenſu huius rei iudiciũ eſſe. Sed illud manifeſtũ mediũ habitũ laudabilē eſſe p quē iraſcimur, qbus oportet, & pro qbus oportet, & vt oportet. Cum aũt dicat Ariſt. Manſuetudinis exceſſum eſſe iracundiam, vult tñ etiam in ipſo exceſſu mediocritatē eſſe circa, quã magis, & minus iraſcimur quã oportet, exceſſum qdem eſſe acuitatem, atq; acutos, in qbus ſumma ineſt bilis, & qui ſunt ad oia, & in omni re iracundi. Amaros vero diffi eile placari, & longum iraſci tps qa iram occultant, eoſdem eſſe plurimum moleſtos & ſibi & amiciſſimis. Eos aũt acerbos dici, q pro qbus non oportet, & magis quam oportet, & longius tps infenſi ſunt, nec placant ſine ſupplicio, vel pœna. Taurus quoq; Peripateticus philoſophus vt refert A. Gel. huius motus animi q vleiſcēdi cauſa ſæuior ira dr̃, non priuationē eſſe vtilem cenſuit, quã στέρησιν græci dñr, ſed mediocritatem quam græci μετριότητα appellant. [Vtiliter à natura datam) Tanq̃ rem vtilem & pene neceſſariam vt iraſcamur qñ, & vbi, & quantum oportet, immo iracundiã dicebant eſſe ingenitam homini ac perſiſtere, & iracundum hoiem vocari, q ſemper iram ſecum gerit, iratum, q pro parte excandeſcit. Vnde iracundia à græcis παρμονία a permanendo appellatur. Stoici iram cotem fortitudinis dicebãt eſſe, nō tñ iracundiam laudabant. Cicero in oibus repudiãdam dicit eſſe tã quã irrationalem ac præter naturam, animi motũ. Idē in epiſtola ad Q. fratrem: Oēs.n. q illinc veniunt, ita de tua virtute, integritate cõmemorantur, vt in tuis ſummis laudibus excipiãt vnã iracundiã; quod vitium eũ in hac priuata quotidianaq. vita leuis eſſe animi, atq; infirmi videatur; tũ vero nihil eſt tam deforme, q̃

ad

Lucan. de fortuna.

Virtus. Mediocritas. Mediũ in oĩ re ſeruandum.

Acuti. Amari. Acerbi. Taurus Peripateticus.

Iracũdia pmanens παρμονία dicitur à Græcis.

ad ſummum imperium ẽt acerbitatem naturæ adiungere. [Legũ ſimiles) Quæ non ab iratis latæ ſunt, ſed à bonis & prudentibus viris, honeſtatis, & cõis vtilitatis gr̃a, & totæ in æq̃tate fundatæ ſunt, neq; errãt vnq̃, nec pperã aut maligne aliq̃d ſtatuũt, & eadẽ in oĩs, ſemp ſunt, quas imitatur vir bonus & ſapiẽs. Quidq̃d .n. facit ſemp ab oĩ pturbatione pcul eſſe ſtudet. Cũq́. duplex ira ſit, altera q̃ eſt repẽtinus, & irrõnalis aĩ motus vleiſcendi cã, in ſapiẽtem nõ cadit, alterã q̃ eſt p accñs, cũ peccãti iraſcimur, q̃ in pœnã inciderit, & p ipſius vtilitate, vt ſiat melior, ipm̃ punimus, atque vt alijs exẽplũ ſtatuamus, ne peccẽt, bona eſt, quã ẽt in deũ cadere Lact. oñdit, io lib. quẽ edidit de ira Dei. Plut. ſeruo ſuo neq̃ boĩ & cõtumaci, ſed libris, diſputationibusq́. philoſophiæ res imbutas hñti, tunicã detrahi ob delictũ, cædiq́. loco iuſſit. Cumq́. ille inter vapulandũ cõquereretur, diceretq́. turpe eſſe philoſopho iraſci, neque pcepta ſua ſeruare, q̃ librũ περὶ ἀοργησίας ſcripſiſſet. Tũ Plut. lẽte, & leuiter: Quid aũt inq̃t verbero? nunc tibi iraſci videor, ex vultu ne meo, an ex voce, an ex colore, an ẽt ex verbis ira correptũ intelligis? Mihi q̃dẽ neq; oculi opinor truces ſunt, nec os turbidũ, neq; imaniter clamo, neq; in ſpumã roborẽ ue eſ ferueſco, neq; pudẽda dico aut pœnitẽda, neq; oĩo trepido ira, & geſtio, hæc .n. oĩa ſi ignoras, ſigna eẽ iraꝝ ſolẽt, & ſiĩ ad eũ q̃ cædebat cõuerſus: Interim, inq̃t, dũ ego atq; hic diſputamus, hoc age tu. Ex q̃bus verbis quales in puniẽdo vir ſapiẽs eſſe debeat, ſcelſr.

Ira duplex.

Plutarchi dictũ cõtra ſeruũ cũ eſſet iratus.

ASCEN.

OMnis aũt &c.) Docet offm̃ coꝝ q̃ hñt aĩaduerſiõeẽ .i. ma puniendi in corpus alterius. Ordo eſt. Aũt, p ſed, omnia aĩaduerſio .i. punitio in corpore, & caſtigatio .i. verboꝝ debent vacare cõtumelia .ſ. fieri ſine contumelia .i. cõtẽptu opprobrioſo. Neque ſup. debet referri ad vtilitatẽ eius, q̃ punit aliquẽ, aut q̃ caſtigat verbis, ſed ad vtilitatẽ reip. Cauendũ eſt, & ne pœna ſit maior quã culpa, & ne de iiſdẽ cauſis, alij plectantur .i. luant io corpore, & alij ne q̃dem .i. non ẽt appellentur .i. citentur ab officio iudicis, ſed derelinquantur oĩno impuniti, cũ alij grauiter puniantur. Aũt, pro ſed, ira eſt maxime prohibenda .i. pcul hñda in puniendo. Enim, pro quia, is q̃ exiſtens iratus accedit ad pœnam .i. ad punitionem, nunq̃ non vnq̃ non tenebit vnq̃ illam mediocritatem, quæ eſt inter nimium & paꝝ q̃. ſ. mediocritas placet Peripateticis, & placet recte .i. debite, modo .i. dũmodo ne laudarent .i. ſi ita eſſet q̃d non laudarent iracundiam, dicerent ſup. eam datã eſſe, vtiliter .i. cum vtilitate noſtra à natura. vero, p ſed, illa .ſ. iracundia eſt repudianda in oĩbus rebus, q; , pro &, optandum eſt, vt ij qui præſunt reip. ſint ſimiles legum quæ leges ducuntur .i. inducuntur ad puniendum non iracundia, ſed æquitate.

ARGVMENTVM.

Magnanimi eſt neque ſecundis rebus inſoleſcere, neque deijci aduerſis.

ATQVE etiam in rebus proſperis, & ad voluntatem noſtram fluentibus, ſuperbiam magnopere, faſtidium, arrogantiamq́ fugiamus. nam vt aduerſas res, ſic ſecundas immoderate ferre, leuitatis eſt: præclaraq́ eſt æquabilitas in omni vita, & idem ſemper vultus, eademq́ frons: vt de Socrate, item de Caio quoque Lælio accepimus. Philippum quidem, Macedonum regem, rebus geſtis, & gloria ſuperatum à filio, facilitate vero, & humanitate video ſuperiorem fuiſſe. itaque alter ſemper magnus, alter ſæpe turpiſſimus fuit. vt recte præcipere videantur, qui monent, vt, quanto ſuperiores ſimus, tanto nos ſummiſſius geramus. Panætius quidem auditorem Africanum, & familiarem ſuum ſolitum ait dicere: vt equos, propter crebras contentiones prœliorum ferocitate exultantes, domitoribus tradere ſoleant, vt his facilioribus poſſint vti; ſic homines, ſecundis rebus effrænatos, ſibiq́ præfidentes, tanquã in gyrum rationis, & doctrinæ duci oportere, vt perſpicerent rerum humanarum imbecillitatem, varietatemq́ fortunæ. Atque etiam in ſecũdiſſimis rebus maxime eſt vtendum conſilio amicorum: hisq́ etiam maior, quam ante, tribuenda eſt auctoritas, iiſdemq́ tẽpibus cauendum eſt, ne aſſentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos ſinamus. in quo falli facile eſt. tales .n. nos eſſe putamus, vt iure laudemur: ex quo naſcuntur innumerabilia peccata; cum homines, inflati opinionibus, turpiter irridentur, & in maximis verſantur erroribus. Sed hæc quidem hactenus.

PETR. MARS.

ATQVE etiam) Aliud præceptum. Neminem .ſ. debere efferri, & ſuperbire ſecunda fortuna quod leuitatem quandam ſigñat à natura magnanimi penitus alienam, qui oẽm fortunam fert moderate. [Ad noſtram voluptatẽ) Vt nos optamus [Faſtidium) .i. nauſeam, ſubſannationem, & odium alioꝝ bonum, ac moroſitatem. [Arrogantiam) Nimiam inſolentiam. [Nam vt) Ratio qua re ſupradicta ipſi magnanimo fugienda ſunt, qm̃ ſunt contra ſuam naturã, q̃ debet eſſet grauis, ſedata efferri aũt aura fortunæ, & cum reſtiterit deprimi; leuitatis eſt & inconſtantiæ, atque hoĩs ignari, q̃d fortuna poſſit. Vñ idem Cic. in orõne pro Sex. in laudẽ Cat. dicit. Atque ẽt eo negocio M. Catonis ſplendorem maculare voluerunt, ignari q̃d grauitas, q̃d integritas, q̃d magnitudo animi, q̃d denique virtus valeret, q̃ in tempeſtate ſua quieta eſt, & lucet i tenebris, & pulſa loco manet tñ, atque hæret in patria, ſplendetq́. p ſeſe ſemp, neque alienis vnq̃ ſordibus obſoleſcit. [Leuitatis) Inconſtantiæ, q̃ grauitati inimica eſt. & Magnanimus debet eſſe grauis, & moderate ferre fortunam, & totus ex ſe pendere, nec fluctuare inter æſtus affectuũ, vt leues faciunt. [Præclara) Sũma laude digna. [Æquabilitas) .i. cõſtans & ppetuus vitæ tenor vtrique fortunæ idoneus & decorus, vt q̃s nec efferatur, nec deprimatur, ſed teneat æquabilitatẽ ĩ oĩ vita. [Idem vultus) Qm̃ mutatio vultus indicat aĩum non eſſe ſedatũ, & volũtatẽ ad diuerſa rapi, à qua vultus fingitur, q̃ eſt animi indiciũ. [Eadẽ frõs) Eadẽ hilaritas faciei, non vt nũc obducatã pp irã, nũ ſit læta hæc oĩa ſigñant aĩ affectus. [De Socrate) Dictũ eſt. [Caio quoque Lælio) Qui habitus eſt ſapiens. [Philippũ q̃dẽ) Affert exẽplũ Philippi regis Macedonũ, & Alexandri filij, dicitq́. Alexãdrũ ſupaſſe patrẽ ptĩa bellica, & magnitudine reꝝ geſtaꝝ, ſed ſuperatũ fuiſſe à p̃re facilitate atque humanitate. de quoꝝ vita & moribus ſic ſcr. Trogus lib. 9 Alexãder filius Philippo ſucceſſit & virtute & vitijs p̃re ſupior. Itaq; vincẽdi rõ vtriq; diuerſa. Hic apte bella tractabat, deceptis ille gaudere hoſtib. hic palã fuſis, prudẽtior ille cõſilio, hic aĩo magnificẽtior. Irã p̃r diſſimulare plerunque & uincere, hic vt exarſiſſet, nec dilatio vitionis, nec modus erat. vini vterq; nimis auidus, ſed ebrietatis diuerſa vitia, patri mos erat de cõuiuio in hoſtes pcurrere, piculis temere ſe offerre: Alexãder nõ in hoſtẽ, ſed io ſuos ſæuiebat, q̃obrẽ ſæpe Philippũ vulneratũ p̃lia remiſere, hic de amicoꝝ interfectoꝝ cõuiuio frequẽter exceſſit. Regnare ille cũ amicis volebat, hic in amicos regna exercebat, amari p̃r malebat, hic metui. Literaꝝ cultus vtriq́. ſimilis, ſolertiæ pater maioris. patri parcẽdis victis pnicioſior aĩus, filio prõptior & honeſtior. frugalitati pater, luxuriæ filius magis deditus erat, q̃bus artibus orbis imperij fundamẽta pater iecit, opis totius gloriã filius cõſummauit. [Facilitate) Mãſuetudine. qm̃ facilis erat amicis ſine aliqua moroſitate. Humanitate, benignitate ſine aliqua arrogãtia. Humanitas .n. vetat ſupbũ eſſe aduerſus ſocios, Humanitas auct. Plat. triplex eſt. Vna ſit p ſalutationẽ, vt cũ nobis obuios ſalutamus, & manũ porrigimus. Altera, cũ q̃s opẽ affert calamitate laborãti. Tertia, cum hoĩes inter ſe ɔuiuia celebrãt, & cõſuetudine gaudẽt. [Itaq; aliter) Philippus. [Semp magnus) Magna laude dignus pp felicitatẽ & humanitatẽ. [Magnus) Glõſus, humanus, laudabilis, & inclyti ſpiritus. [Alter ſæpe turpiſſimos) Alexãder ſæpe infamia ſũma notatus pp inſolẽtiã & crudelitatẽ in ſuos, cũ mero incaluiſſet. Interea, inq̃t Trogus, Alexãder non regio more, ſed hoſtili odio io ſuos cœpit ſæuire, maxime indignabatᷣ carpi ſe ſuoꝝ ſermonibus, ſeq́. mores Philippi patris patriæ ſubuertiſſe, pp quæ crimina Parmenio quoq; dignitate regi pximus, cũ Philota filio de vtroq; prius habitis q̃õnibus interficiẽ. Et in cõuiuio poſt Alexãdriã cõditã & radicem Caucaſi mõtis. ſ. q̃ perpetuo iugo Aſiã diuidit, orta inter ebrios reꝝ geſtaꝝ à Philippo mẽtio eſſet, & nõnulli eũ laudibus ferrẽt, ipſe cœpit ſe patri pferre & magnitudinẽ reꝝ ſuaꝝ extollere. Itaq; cum vnus è conuiuis Clytus noĩe iã ſenex fiducia regię amicitiæ memoriã Philippi defenderet, laudaretq́. eius res geſta, adeo Alexãdrũ offendit, vt telo a quodã ſatellite rapto Clytũ in conuiuio trucidauerit, qua cæde exultãs mortuo patrociniũ Philippi laude[illegible]q́. paternę militię obiectabat. In

de pnīa ductus, mortem ſibi afferre voluit: Nā quatriduo inediā ſuſtinuit, donec à toto exercitu exoratus eſt, ne ita vnius morte doleret, vt vniuerſos perderet, quos in mediam barbariem adduxerat. Itaque Alex. ſæpe fuit crudeliſſimus ēt in ſuos pp potum aliqñ, quo nihil pōt eſſe turpius, & maxime in eo qui alios regit. Vñ dicit Plat. in 3. de rep. vrbis cuſtodibus ebrietas, mollities, atque ignauia q̃ maxime hñt indecora. illis, inquit, qui rēp. gubernant, ab ebrietate tēperandum erit, nulli quippe minus conuenit quam cuſtodi ebrio, neſcire quo terrarũ degat. Ridiculū pfecto eſt cuſtodē eſt cuſtode indigere. Carthaginenſem, inqt, legē magisq̃ Lacedæmoniorũ laudo, vt nunq̃ in caſtris quisq̃ vinum guſtare audeat, ſed toto militiæ tpe aquæ vſum comprobari. In ciuitate aūt ſeruis nunq̃ vini vſus cōcedendus eſt. Nec magiſtratus tpe quo remp. gubernant, uino vtantur, nec gubernatores, nec iudices, nec q deliberaturus in cōcilium vocatus eſt, nec ullo modo in die niſi valetudinis gratia, facilius igitur debet eſſe is, q remp. gerit pro rōne tpis & perſonarũ. Vñ bñ illi præcipiunt, qui dñt hoies tanto dr̄e eſſe ſubmiſſiores, quanto ſunt ſuperiores. Tunc .n. magnitudo aī oſtenditur. Plut. ſcribit Alexandrum adſcripſiſſe hæc ſcelera furori Bacchio. pœnitebat .n. ipſum quod talia cōmiſiſſet aliqñ, eū quoque, inquit, Thebanorũ ſæpenumero calamitatis afflixiſſe dr̄. Clyti vero cædem inter vina factā, itemq́. repudiatos in India Macedones, vt qui impfectam adhuc militiā detractarent, ipſiusq́. gloriam abijcerent, ad liberi patris iras oīno referre ſolebat. Polydamas, vt auct. eſt Curtius lib. 5. miſſus eſt ad occidendum Parmenionē ,pditionis inſimulatum, cuius latus primus Cleander hauſit, inde iugulum, ceteri quoque exanimum confoderunt. Androcydes auct. Plin. lib. 14. ſapiā clarus ad Alex. Magnum ſcripſit intemperantiam illius cohibens, Vinum potaturus Rex memento te bibere ſanguinem terræ. Sicuti venenum eſt hoi cicuta, ita cicutæ vinum. Quibus præceptis ſi ille obtemperaſſet, profecto amicos in tumulentia non interemiſſet. Aſclepiades ſuper menſam dixit. prima cratera ad ſitim ptinet, ſecunda ad hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad inſaniā. [Sæpe turpiſſimus) Infamis. nā turpitudo in moribus dr̄. [Recte) Bene, vt ſunt ipſi Stoici qui nihil admirantur pter virtutem. [Submiſſius) Humanius, humilius. [Superiores) In meliori fortuna, qm̄ vir magnanimus æquabiliter fert fortunam in vtrāque partē. [Panætius quidē) Panætius pceptor fuit Africani minoris, Rhodius gñe qui ſcripſit de officijs, in qbus hæc de auditore ſuo Africano Aemiliano diſſeruit. [Familiarē) Amicū & auditorem. dicebat Africanus, hoies pſpera fortuna exultantes dr̄e regi cōſilio prudentum, vt eq effrænati ab inſeſſore. [Contētiones) Decertationes, & plia ſtrepitusq́. tubarũ quibus affecti ſunt ferociores. [Faciliotibus) Magis obtemperatotibus inſeſſori. [Effrænatos) Superbientes & elatos ſecunda fortuna. [Præfidentes) Nimium fidentes ſibi ipſis. [Tanq̃ in gyrũ) Perſtat in tranſlatione equorũ, q fræno voluuntur in gyrū, ut ſint faciliores. Et ideo dicit tanq̃ in gyrum, vt. ſ. intelligant fortunam eſſe mutabilē, & illius temeritati non eſſe fidendū, ſed parendū rōni, & conſilijs prudentū, q lōga expientia edocti optime conſulere pñt. [Rōnis) Intellectus Vt. ſ. pareant rōni, & ab illa non diſcedant ducti appetitu, ut faciunt eq, q voluuntur ab inſeſſore in gyrum, ne nimiū ſint feroces. [imbecillitatē) Debilitatem, & mutationē. Vñ oportet in ſecundis rebus vti prudentia. In oī vita ſic viuendum eſt, vt conſtantiam & magnanimitatē retineamus, & mediocritatē, qd̓ vt facilius aſſequamur, debemus amicorũ conſilio uti & prudentum, cū ſumus in pſperitate rerũ, vt illorũ conſilio ad id, qd̓ rectum eſt dirigamur, aliter appetitus voluptate corruptus & factus inſolentior, minime parens rōni in vetitū ruet. Hecuba apud Euripidem iam ſerua ex regina deplorans fortunæ mutationē dicit. hæc oia q̃ in mundo hñt bona nihil ſunt, fruſtraq́. rōnum humanarũ cōſilia, & linguæ iactantia, ille eſt feliciſſimus cui p ipſ ætatis nihil mali contingit. [Secunda) Proſperis. qm̄ hoies in pſpera fortuna non ſunt cōpotes ſui, ſed in manu fortunæ. Et ideo in ſecūdis rebus debemus eſſe moderati, dicebat Periander, & vti conſilio amicorũ. Iſocrates Demonicū ſic admonet. Fortuna indigni ſunt q illa abutuntur. & Nicoclē ſic inſtituit: Da libertatē bñ ſentiētibus, vt habeas auctores & cōprobatores eorũ, de quibus ambiges, cōſidera illos q arte aſſentātur & adulantur, necnō illos qui bona mēte obſequūtur, ne mali plus habeāt, quā boni. Idem ſic hortatur Demonicū. odio tibi ſint adulatores tanq̃ deceptores. Ambo .n. iniuria illos afficiūt, q faciles aures patefaciūt. [Auctoritas) Dignitas, libertas monendi, & illorũ auctoritati credendū & monitis. [Iiſdem tpibus) Cum ſumus in pſpera fortuna. [Ne aſſentatoribus) Pellenda eſt adulatio & aſſentatio, q̃ eſt vitiū adiutrix, & non modo amico, ſed libero quidē digna eſt. oēs. n. adulatores ſunt ſeruiles. Solō dicebat, Caute ſingulos obſerua, ne forte odiū in corde tegāt, dū blanda & arridenti facie te alloquūtur, dupla q́. illis lingua atra ex mēte ſonat. Et Cæſ. Auguſtus pellendas eſſe indecoras adulationes dicebat. Aſſentatio, inquit Cic. alibi nemini nocere pōt, niſi ei q eā recipit, atque ea delectatur. Itaq; fit, ut is aſſentatoribus patefaciat aures ſuas maxime, q ipſe ſibi aſſentetur & ſe maxime ipſe delectet. Multi gnathonum ſimiles ſunt, cū ſint loco, fortuna, famaq́. ſupiores. horũ eſt aſſentatio moleſta, cū ad vanitatē acceſſit auctoritas. Cato docebat multa melius de qbuſdā acerbos inimicos mereri, quā eos amicos q dulces uideātur. illos verũ ſæpe dicere, hos nunq̃. Adulator eſt is, q affert ea q̃ nō fecit is, cui adulatur. Aſſentator eſt is, q extollit & auget ea, q̃ facta ſunt. Et adulator ſemp loqtur emolumēti ſui cā, & ideo deterior eſt. Aſſentator .n. placere ſtudet, adulator aūt lucrari, ut ſcr. Ariſt. lib. 4. Moral. Et q gerit morē ut decet, amicus eſt. Qui in oibus rebus aduerſatur, dr̄ cōtētioſus. Qui magis quā debet gerit morē, adulator eſt. Amico igitur credēdū eſt, q recte monet, ab alijs aūt cauendū. Vñ dicit Sen. Nihil iā æque delectauerit aium, quam amicitia fidelis. [Adulari) Paſſiue dixit more antiquo. nā adulo, as, quōdā dicebantur, nunc adulor eſt verbū deponens. Valerius Max. lib. 2. exemplorũ: Etiam tribunus militū adulandus erat. & Lucr. Gannitu vocis adulant, in 2. Tuſc. Pinnata cauda noſtrū adulat ſanguinē. Plat. in 5. de leg. ſic ait. Veritas pfecto tum dijs, tum hoibus dux oium eſt bonorũ, cuius q felix beatusq́. futurus eſt, ſtatim ab initio particeps eſſe debet, vt in veritate plurimū tpis vitam agat, fidus hic certe eſt, infidus aūt q ſponte mentitur. [Adulatori) Quod adulemur ab alijs. [In quo) In qua re. i. adulationibus facile decipimur. qm̄ inqt nobis nimiū placemus, & arbitramur eſſe tales quales dicimur ab adulatoribus, vt de Domit. ſcr. Iuu. Quid apertius? & tñ illi Surgebāt criſtæ. nihil eſt quod credere de ſe Non poſſit, cum laudatur dijs æqua poteſtas. Si cōtinēs es, inqt Sen. adulationes euita, ſitq́. tibi tā triſte laudari à turpibus, quā ſi lauderis ob turpia. lætior eſto quoties diſplices malis, & malorũ de te æſtimationes malas, verā laudationem tui ſcribe. [Ex quo) Ob hoc qa putamus nos eſſe tales, vt iure laudemur, euenit vt hoies irrideantur, cū ſe iactant, & nimiū ſibi placent pp talem de ſe perſuaſionē. [Inflati) elati tali pſuaſione. [Erroribus) i. vanis de ſe opinionibus. qm̄ ea non hñt quæ hr̄e ſe credunt. [Illud aūt) Poſtq̃ Cic. de fortis viri & magnanimi officio & eorũ q remp. gerunt diſſeruit afferens quaſi per concluſionem ſuperioris diſputationis repetit ea quæ dixit, & pperās ad alia pcepta diuidit officia, quæ hoies in vita exercēt, docetq́. q ſint hi, à qbus res maximæ geruntur. Inde ponit ſecūdos, poſtea tertios. Et tandem præcipit, qūo res domeſtica forti viro augēda ſit. Dixit .n. ſupra fortem verſari circa res ardua, & ea q̃ pertinēt ad vitam degendā Hanc ergo partem ppoſitionis nunc tractabit, cōcludens ſi hęc pcepta ſeruauerimus magnifice, grauiter, & admirabiliter vitæ humanæ nos poſſe uiuere.

A Tque ēt in rebus proſperis,) Dictum eſt, qūo circa honores gerere ſe debeat magnanimus. Sed qa non ſemp magiſtratus idē gerit, ſuntq́. alia bona qbus virtus frui ſolet, qūo in his hr̄e ſe debeat oſtendit. Et admonet ne ſecundis nimium extollatur. Sed faciat qd̓ ait Horat. Sperat infeſtis metuit ſecundis. Alterā fortē bñ præparatū pectus. Quia ſic leuitati aſcribitur ei, q ſecundis rebus nimium inflatur, ut ei q aduerſis frangitur. Neutrū magnanimus facere debet, ut offm̄ ſuum tueatur: Et nulla oino perturbatione ſe occupari ſinat, conſtansq́. in oī negocio ſit, & grauis. Supbia & arrogantia modeſtiæ opponūtur, & ſupbia qdem alios contēnimus ſuperioresq́. alijs eſſe nolumus, ēt cū mereamur. Arrogātia nimiū nobis tribuimus, & id arrogamus qd̓ minime adeſt. Supbia aūt & arrogātia nihil intolerabilius. Quis .n. illū ferat, q nihil ſe ſatis dignū putat, q oibus anteire vult, q in nullū bonus eſt, & vrbanus? [In oī) Siue in magiſtratu ſiue priuati ſimus, ſiue aduerſæ res fluāt, ſiue pſperæ. [Faſtidiū) Qm̄ oes faſtidiūt, & contēnunt. [Et idē vultus) Tā in pſperis q̃ in aduerſis rebus, vt neq́. doleamus aduerſis, neq; lætis geſtiamus. Vultus eſt aī habitus & à volēdo dr̄, quo vocabulo carēt Græci, ſi Cic. credimus lib. de Leg. [Frons) Quæ, ut Cic. ait, eſt aī ianua. Vultus aūt & frons ſignāt qualiter ſumus affecti. Sapiens aūt nec vultū mutat vnq̃, neque modo exporrigit frontē, modo corrugat, ſed i eodē habitu ſemp eſt. [Vt de Socrate, itē de Caio quoq; Lælio) Socr. duriſſimus, ut Cic. ait, fuit pedibus, & ſæpe imotus ab ortu Solis, vſque ad occaſum in eodē veſtigio pmanebat. quē vxor Xātippe eodē quo egreſſus erat vultu redeūtē domū ſemp vidiſſe dicebat. C. Lælius amiciſſimus fuit Scip. ſupioris, is eſt, q apud Cic. in lib. de Amic. introducitur. Multum in Senatu potuit, fuitq́. illa tēpeſtate conſtantiſſimus, & ſapientiſ-

[Phi-

FRAN. MAT.

Superbia

Arrogantia

Vultus

Frons

Philip. et Alexander I quo differant

[Philippum)qd inter patrem & filiũ intercſuerit ex his Iuſtini in epitomate Trogi cognoſcitur verbis.huic Alex.ſucceſſit,& virtute & vitijs patre maior. Itaq; viuẽdi cõ vtrique diuerſa,his aperta vi,ille artibus bella tractabat.deceptis ille gaudere hoſtibus , hic palã fuſis,prudẽtior ille conſilio,hic aio magnificẽtior : Irã pater diſſimulare plerũq; & vincere,hic vbi exarſiſſet, nec dilatio vltionis nec modus erat,vini nimis vterq; auidus,ſed ebrietatis diuerſa vitia,patris mos erat de cõuiuio in hoſtẽ procurrere, manũ cõſerere, periculis ſe temere offerre . Alexander non in hoſtẽ,ſed in ſuos ſæuiebat . ex qbus rebus verum eſſe cognoſcitur,quod Cic. ſcri.facilitate & humanitate patrẽ ſuperiorem, & alterũ ſemper magnũ.ſ.Philippum.(Alterum).ſ.Alexandrum ſæpe turpiſſimũ, in conuiuio Parmenionẽ philotam:Amyntã cõlobrinum,nouercã fratreſq.interfici iuſſit,alioſq. pmultos.[Vt recte)laudat philoſophos,q ſic nos admonet.Sunt q in Socratem referant.[Submiſſius)Humanius,& remiſſius.[Panætius &c.)Rhodius hic fuit quẽ in hoc opere Cic. imitatur eo pceptore Scipio Afr. ſuperior vſus eſt. [Vt equos) Equi victoriam ſentiunt,& eam ſæpe adepti inſolentes fiunt.neceſſeq. eſt,vt domitoribus iterũ tradãtur,quo illis vti poſſimus . Idem in hoĩbus contingit. Qm,vt Sen.ait.Fortuna nimiũ quem fouet facit ſtultũ . Et ppea recte monebat Scipio in gyrum rõnis deducendos illos , q fortuna nimiũ ſecunda vterẽtur . Quo rerũ humanarũ proſpicerent imbecillitatem . [In gyrum rõnis)Vocabulum eſt cõparationis.Nam in gyrum equi flectũtur,hic pro exercitatione accipiat.[Rationis & do.) Ratione & doctrina quæ eſt in exẽplis & dictis ſapientũ poſita, vt liqs admoneat quempiã non eſſe fidendum ſecũdis rebus, quæ mutari facile a fortuna poſſint,& Sen.ad hoc illa vtatur auctoritate: Nemo confidat nimiũ ſecundis . Nemo deſperet meliora lapſis . Miſcet hæc illis,phibetq. Clotho,ſtare fortunam rotat oẽ fatũ . Nemo tã diuos habuit fauentes Craſtinũ vt poſſit ſibi polliceri. Res deus noſtras celeri citatas Turbine verſat.[Atque et in ſecũdiſſimis &c.) Magnanimũ dixit in oi fortuna modum ſeruare debere.Nunc id qua rõne fieri cõueniat,oſtẽdit,hoc eſt ſi amicos bene ſuadẽtes audit non ſecundis tm̃ rebus ſed ſecundiſſimis, & aſſentatores nõ admittit.Qui placẽdi ſtudio laudent oia,& nihil aduerſantur exiſtimãtes minime ſe moleſtos quidq̃ eſſe , vt ait Ariſt.& ppea vitij cauſa ſunt.Qui.n.ab eis laudantur cũ reprebẽſione digni ſunt recte laudati ſe putãt perſeuerantq. in vitio,qđ qa in eo laudantur virtutem eſſe opinatur.[Maxime eſt vtendu) Tunc.n.eo pcipue indiget hoies ne inſolentes fiant & accidente nimiũ fortuna ſic cõfidant,vt illius mutabilitatis immemores penitus inſolẽtes ſint,& nihil exiſtimẽt eſſe quod nocere ipſis poſſit. [Maior q̃ ante)Omni tpe tribuẽda eſt amicis auctoritas,ſed illo pſertim in quo res pſperæ ſunt & ad noſtrã voluntatẽ fluunt, inſumeſcimus.n.ſic plerunque vt nihilo oino cum rõne faciamus. Quare credendũ eſt amicis & illis tribuẽda auctoritas. Nã ſi boni ſunt & veri errare nos nõ ſinũt & in gyrũ rõnis deducere ſtudẽt.[Adulari)Paſſiue dixit.Quæ nũc deponentia ſunt verba oia apud vetuſtiores cõta fuerũe. Adulari compoſitũ eſt ex accedẽdo & alludẽdo vt Põpeio placet.Max. Tribunus inqt adulãdus erit.

ASCEN. Arrogantia fugienda.

ATque,pro & ,fugiamus in rebus,etiã proſperis,& fluẽtibus.i. peruenientibus per ſe ad noſtram voluptatem, fugiamus dico ſummopere .i.toto conatu,ſuperbiam, faſtidiũ.i.contẽptum ex faſtu,& ſupbia, & arrogantiã .i. attributionem indebiti honoris. Nam vt.i. ſicut leuitatis eſt.i.ad leuitatem,& inconſtantiam,ac infirmitatẽ animi ptinet ferre.i. vt dñt portare immoderate.i.ſine moderatione res aduerſas , ſic ſup. eſt leuitatis ferre immoderate res ſup.ſecundas .i. pſperas,& æquabilitas.i.moderatio æqua ai eſt pclara in oi uita.i.gñe vitæ.Et idẽ ſemp vultus ſup. eſt præclarus & eadem frons.i. iudicium ai, ſeu hilaris,ſeu triſtis,qđ frons indicat ſup. eſt pclara, vt nos accepimus.i.intelleximus de Socrate philoſopho Athenienſi, & quoq; .i.et de Caio quoque Lælio optimo & prudentiſſ. viro R. qdem .i.certe ego video Philippum regem Macedonum ſuperatum .i. victum a filio.ſ.Alex.Magno rebus geſtis,& gloria ſupp.eũ fuiſſe ſuperiorem ſup.filio ſuo facilitate & humanitate.Itaque alter.ſ. Philip.pater ſemp fuit,ſup.magnus pp humanitatem,alter.ſ. Alexander eius filius fuit,ſup.ſæpe turpiſſimus cum .ſ. p ebrietatẽ ſæuitiam ſuam ẽt in amicos exerceret. Ita ſup.vt ij videãtur recte pcipere,qui monent , vt quanto nos ſumus ſuperiores,tãto ſubmiſſius.i.modeſtius,& vt dñt, humilius geramus nos . Panætius philoſophus ille quẽ Cic.potiſſimum imitatur, quidem .i. certe ait Africanum ſ. Scip. ſuum auditorem & familiarem ſolitũ dicere,ut.i.quemadmodum equites ſup. Rom. ſoleant tradere domitoribus equos exultantes ferocitate pp crebras.i.frequentes cõtentiones prœliorũ,vt poſſint vti his.i.equis iam domitis faciliribus.i.minus ferocibus & rebellibus,ſic oportere hoies effrænatos.i.indomitos & quaſi ſine fræno ferocientes & præfidentes .i. omnino fidentes ſibi.i.in ſe rebus ſecundis.i proſperis,& hoc eſt pp res proſperas duci tanq̃ in gyrum.i.circuitum bruti equi,qui domantur,rõnis & doctrinæ,vt perſpicerent .i. perfecte inſpicerent imbecillitatem.i. fragilitatem rerũ humanarũ & varietatem fortunæ.At utendum eſt ẽt maxime in rebus ſecundiſſimis.i.proſperrimis,conſilio amicorũ,& maior auctoritas eſt tribuenda his .ſ.amicis conſultantibus in rebus lætis quam ante. Et cauendum eſt iiſdem temporibus.ſ.proſperis,ne patefaciamus .i. aperiamus aures aſſentatoribus .i. adulatoribus,nec ſinamus nos adulari .i. adulationibus circũueniri.In quo.i.in qua re eſt facile falli. Nos .n.putamus nos eſſe tales,vt laudemur iure.i.merito ex quo.i.ex qua credulitate innumerabilia peccata naſcuntur,cum hoies inflari opinionibus.i.falſis æſtimationibus de ſe irridẽtur turpiter, à quibus ſe laudari putãt,& verſantur in maximis erroribus.Sed hæc quidem ſup. dicta ſunt hactenus .i. huc uſque.

DOCT. interpr.

AD voluntatem noſtram fluentibus) ἀῤῥεόντων. Et hoc à Græcis ſumpſit,ſumpta metaphora ab æſtu maris , aut fluminis ventisq. In nonnullis reperi ſcriptum ad uoluptatem,ſed mendoſe,ni fallor,etiam ſi Græci dñt πρὸς ἡδονήν.[Nec adulari nos ſinamus) Videtur paſſiue dixiſſe adulari,pro adulatione deleniri.

DOCT. interpr.

IN rebus proſperis) Virg. Neſcia mens hominum fati,ſortiſq. futuræ,Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis. Item Saluſt. Secundæ res etiam ſapientum animos fatigant. [Quanto ſuperiores) μίμη.Bis vincit,q ſeſe uincit in victoria.[Vt equos,&c.) Parabola inſignis .

ARGVMENTVM.

Officia magnanimi in ocio honeſto .

ILLVD .n. ſic eſt iudicãdum,maximas geri res,& maximi animi ab ijs,qui rẽp. regant; quod eorũ adminiſtratio latiſſime pateat,ad plurimoſq. pertineat: eſſe aũt magni animi, & fuiſſe multos, ẽt in vita ocioſa,qui aut inueſtigarent,aut conarentur magna quædam , ſeſeq. ſuarum rerum finibus continerent ; aut interiecti inter philoſophos,& eos,qui rẽp.adminiſtrarent,delectarentur re ſua familiari,non eã quidem oĩ rõne exaggerantes,neque excludentes ab eius vſu ſuos,potiuſq. & amicis impartiẽtes,& reip. ſi qñ uſus eſſet. q̃ primum bene parta ſit,nulloq. turpi q̃ſtu, neque odioſo: tum q̃ plurimis, modo dignis , ſe utilem pbeat : deinde,augeatur rõne,diligentia,parſimonia:nec libidini potius,luxuriæq. , q̃ liberalitati,& beneficentiæ, pateat . hæc pſcripta ſeruantẽ licet magnifice,grauiter,aĩoſeq. uiuere,atque ẽt ſimpliciter,fideliter,vitæq. hoĩum amice.

PETR. MARS.

ILLVD) De quo ſupra diſputatũ eſt. Nam dixit de tribus hoium gñibus,de his qui remp.gerunt, quorũ vitam dixit eſſe fructuoſiorem hoium gñi, de his qui in ocio delectantur re ſua familiari, & de philoſophia qui in rerũ contẽplatione verſantur & an res vrbanæ ſint maiores bellicis . Aſſert igitur Cic.ſuam ſniam & concluſionẽ ſupioris diſputationis , & dicit illos eſſe locandos in primo gradu magnanimitatis, q rẽp. gerunt,& illorũ res maximas eſſe, qm̃ latiſſime patent officia qppe eorũ q reip.cõſulunt,nõ ad pprium cõmodum,ſed ađ cõe ſpectant,ideo maximã laudẽ merentur.[Latiſſime pateat)Ad cõem vtilitatẽ ſe extendat,qm̃ oibus prodeſt bona reip. adminiſtratio. [Eſſe aũt)Hi ſunt ſecundi,q ſe ad philoſophandũ contulerũt , & doctrina contẽti finibus rerũ ſuarũ,ſed quia hoc non oibus pdeſt, ſed ſibi & paucis,ideo in ſecundo loco ponuntur,magnanimi tñ ſunt,qm̃ ſpernũt ea q̃ ceteri admirantur,& res contẽnunt humanas, & circa magna, cognitioneq. digniſſima verſantur, ut ſunt res naturales,& diuinæ . Eſſe aũt magni ai,ẽt iudicandũ eſt fuiſſe multos magni ai & eſſe in uita ocioſa, pter eos q uerſati ſunt in rep.[Inueſtigarẽt)Inqrerẽt ingenio & inuenirent.[Magna q̃dã) Notitiã magnarũ rerũ,& cauſas earũ.[Finibus rerũ ſuarũ) Vt nil q̃rerent,nilq. appeterẽt pter res ſuas,philoſophi.n.imponẽtes modũ cupiditatibus,& aium diuitẽ nõ arcã hñ'a cupiẽtes , intra fines

reꝝ ſuaꝝ ſe ꝯtinebãt, bona fortunę minima ducentes. [Aut int.) hi ſunt tertij, q delectãtur re ſua familiari nõ capeſſentes rẽp. nec phĩantes ſed viuentes in agris, cũ nõ poſſent ferre principiũ mores. [Interiecti) Medij inter phos & rẽp. gerẽtes. [Exaggerãtes) non accumolantes rẽ domeſticam per ſas & nefas. [Oĩ ratione) Quocũq; modo, ſed vnde oportet .i. è ſuis prædijs pecuniarijs & villatica paſtione. Nam liberale eſt hr̃e diuitias, vnde oportet, vt liberalitate vti poſſit & magnificentia. nec debemus excludere noſtros ab vſu reꝝ noſtraꝝ qm̃ amicoꝝ oia debent eſſe cõia, & ſi amicoꝝ, multo magis propinquoꝝ & gentiliũ, & pro rep. ſi opus eſt debemus effundere pecunias ſine aliqua parſimonia, hæc pcepta pertinent ad domeſticam diſciplinã. Quærendæ ſunt diuitiæ rõne honeſta, vt ex agris, noſtris animalibus, citra tñ iniuriã alioꝝ, & ex effuſionibus metallorum .i. oium quæ ſub terra inueniuntur. [Neque excludẽtes) Non remouẽtes ab vſu rei noſtræ domeſticæ. Vnde laudatur à Plut. Nicias Athenẽſis clariſſimus Imperator, q cum argenti fodinam in agro ſuo hr̃et, & multos circa ſe petitores, neminẽ vacuum dimiſit. Non minus .n. inquit Plut. his à qbus mala qſpiam timeret, quã his q benemeriti ſunt tribuere conuenit. Itaque pluribus hoibus Nicię facultatea vtilitatem afferebãt. [Si qñ vſus) .i. ſi neceſſitas exigeret. [Primom) ante oia ſit comparata, vnde oportet, nõ rapina furto ve aut vſuris ceteriſq. modis illicitis. Plato monet nõ eſſe cumulandas pecunias illi, q cupit eſſe diues, ſed minuẽdas cẽſet cupiditates, qua re inqt ab inopia nunq̃ liber erit is, q nullum conſtituens cupiditati modũ, ſemper diuitiaꝝ exagitetur ardore. Et Cato Cenſorius dicebat. Nobis natura datã eſſe, vt erga hoies iuſtitia vtamur, in eos aũt qbus aut gratia, aut beneficio deuincti ſumus ẽt ſi rõois vſu priuati ſint, mãſuetudo velut ex abundanti quodam fonte plerunq; defluat, pp quod ſatis monet ab vſu diuitiaꝝ noſtros minime excludendos. [Nullo) Neque turpi quæſtu. Quidã vndiq; & quouis capiẽtes exuperãt, vt ſunt hi q actiones illiberales exercent. Lenones, fœneratores, & q magno precio parua vendũt, quorum quæſtus odioſus eſt. Oibus his eſt turpis comparatio lucri, cuius gratia & qdem exigui interdũ probra ſoſtinẽt. Aleatores, fures, latrones, illiberales ſunt. turpi .n. verſantur in q̃ſtu. Aleatores aũt interdum etiam cum amicis lucrantur, qbus iure humanæ ſocietatis dare deberẽt. Quæſtus ſignificat lucrum numariũ ad differentiã, lucri, nã lucrũ vocamus ẽt in alijs rebus. [Turpi) Cũ turpitudine, à qua eſt abhorrendũ. [Odioſo) Vt eſt vſura ſiue fœnus, dictũ a fœtura quadã pecuniæ parientis atq; increſcẽtis, & ideo vſura eſt odioſa, qm̃ eſt cõtra naturam. pecunia .n. nõ debet parere pecuniam, natura .n. non patitur, vt res talis pariat, & pecunia vr̃ parere cum locratur, & facit fœnus, à quo fœnerator dictus eſt. Vnde dicit Seneca: Quid .n. eſt fœnus & vſura, niſi humanæ cupiditatis extra naturam quæſita nõia? Tpibus noſtris (pro nefas) oẽs pecuniæ pariunt, & a Chriſtianis iam Iudæi ſuperantur, & adeo iam fœcundus eſt numos, vt innumeras arcas & loculos amplos fœneratoꝝ expleat. Naturæ parenti in omnia portenta ruentes violentiam facimus, ex re qualibet lucrum placet, nulla honeſtatis hr̃ ratio. Olida & marcida ſcorta cenſentur pp nũmos. Agricolæ & ſancta ruſticitas irridentur, boni viri paupertas Sardanapalũ viuentibus ludibrio eſt, q̃ non debet eſſe indecora, niſi qbus inuitis accedit. Iuſti viri ab iniqs & optimi à peſſimis calcantur, & mali ptæter leges faſq. dñantur. legant igitur pditiſſimi hoies præcepta gentilium, poſtq̃ Xpi leges non curant, & illis legendis ſe iam ab oĩ humanitate alienos cognoſcent audientq., modo cupiditatis & auaritiæ ſordibus aures non obducant, diuinæ iuſtitiæ & humanæ uocem contra ipſoꝝ rabiem & æſtus cupiditatũ inclamantis. [Modo dignis) Aliter eſſet contra iuſtitiam & liberalitatẽ, quæ dare debet quibus oportet. Nunc aũt cuique perditiſſimo & immeritiſſimo tribuitur. boni aũt viri, vt viuant indigni iudicantur, meretrices auro gẽmiſq. fulgent. [Rõne) .i. recto conſilio, & arte honeſta, vt excogitetur cum rõne, quo pacto augenda ſit. Inde adhibeatur diligentia, vt qđ ratio ſuaſerit ſiat. [Parſimonia) Frugalitate q̃ eſt maximum vectigal. Parſimonia dr̃ ab eo quod eſt parꝝ, inde parcus hõ. Parſimonia, vt auct. eſt Gell. apud veteres R. & victus cœnarum tenuitas, non domeſtica ſolũ obſeruatione ac diſciplina, ſed publica quoque aĩaduerſione legumq. complurium ſanctionibus cuſtodita eſt. [Nec pateat) Non potius ſeruiat libidini & intemperantiæ. [Et luxuriæ) .i. ſuperfluitati, ſed potius liberalitati, ꝓ qua exercenda diuitiæ cõparari debent, vt beneſici eſſe poſſimus in optimos quoſque. [Hæc pſcripta & ſeruantẽ) Cõcludit Cic. de fortitudine & magnanimitate & alijs, q̃ dicta ſunt, pertinentia ad humanam vitã degendã. [Licet) Inqt hoiem ſeruãtem hæc præcepta viuere, vt decet magnificum, grauem, animoſum, fortem, & ſine fraude. [Simpliciter) Sine fraude. [Fideliter) Sine timore inſidiarum, cum pp iuſtitiam oẽs habeat amicos. [Et amice) Amicabiliter vitæ humanæ, & gratioſe pp bonitatem & liberalitatem. aliter .n. ab omni humanitate alieni videbimur, nam, vt ſæpe inculcaui, homo ab homine non debet eſſe alienus.

Illud aũt) Poſtq̃ Cic. de fortis viri & magnanimi officijs & eoꝝ qui remp. gerunt diſſeruit, aſſerens, quaſi concluſionem ſuperioris diſputationis, repetit ea quæ dixit, & properans ad alia præcepta diuidit officia, q hoies in vita exercent, docetq. qui ſint hi à quibus res maxime geruntur. Inde ponit ſecundos, poſtea tertios. Et tandem præcipit quo res domeſtica forti viro augenda ſit. Dixit .n. ſupra, fortem verſari circa res arduas, & ea q̃ pertinent ad vitam degendam. Hanc ergo partem propoſitionis nunc tractabit, concludens ſi hæc præcepta ſeruauerimus magnifice grauiter & amicabiliter vitæ humanæ nos poſſe viuere. [Illud) De quo ſupra diſputatum eſt. Nam dixit de tribus hominũ gñibus, de his qui remp. gerunt, quoꝝ vitam dixit eſſe fructuoſiorem hoium gñi, de his qui in ocio delectantur re ſua familiari, & de philoſophis q in reꝝ cõtemplatione verſantur & an res vrbanæ ſint maiores bellicis. Affert igitur Cic. ſuam ſniam & cõcluſionem ſuperioris diſputationis, & dicit illos eſſe locandos in primo gradu magnanimitatis, qui remp. gerunt, & illoꝝ res maximas eſſe, qm̃ latiſſime patent officia, quippe eoꝝ q reip. conſulunt, non ad ꝓprium cõmodum, ſed ad cõe ſpectant, ideo maximam laudem merentur. [Latiſſime pateat) Ad cõem vtilitatem ſe extẽdat qm̃ oibus prodeſt bona reip. adminiſtratio. [Eſſe aũt) hi ſunt ſecundi, q ſe ad philoſophandũ contulerunt & doctrinã, contenti finibus reꝝ ſuaꝝ, ſed quia hoc non omnibus ꝓdeſt, ſed ſibi & paucis, ideo in ſecũdo loco ponũtur, magnanimi tñ ſunt, qm̃ ſpernunt ea quæ ceteri admirantur, & res contẽnunt humanas, & circa magna cognitioneq. digniſſima verſantur. vt ſunt res naturales & diuinæ. [Eſſe aũt magnanimi) Etiam iudicandũ eſt fuiſſe multos magni aĩ & eſſe in uita ocioſa, pter eos qui verſati ſunt in rep. [Inueſtigarent) Inqrerent ingenio & inuenirẽt. [Magna q̃dam) Notitiam magnaꝝ reꝝ & cauſas eaꝝ. [Finibus reꝝ ſuaꝝ) Vt nil quærerent, nilq. appeterent præter res ſuas philoſophi .n. imponentes modum cupiditatibus, & animum diuitẽ non arcam hr̃e cupientes intra ſines reꝝ ſuaꝝ ſe continebãt, bona fortunæ, minima ducentes. [Aut interiecti) Hi ſunt tertij, qui delectantur re ſua familiari non capeſſentes remp. Nec philoſophantes ſed viuentes in agris, cum non poſſent ferre principum mores. [Interiecti) Medij inter philoſophos & remp. gerentes. [Exaggerantes) Non accumulantes rẽ domeſticã p fas & nefas. [Omni rõne) Quocũque modo ſed vnde oportet .i. e ſuis pdijs pecuniarijs & villatica paſtione. Nã liberalis eſt hr̃e diuitias, vñ oportet, vt liberalitate vti poſſit & magnificentia, nec debemus excludere noſtros ab vſu reꝝ noſtraꝝ, qm̃ amicoꝝ oĩa debent eſſe cõia, & ſi amicoꝝ multo magis propinquoꝝ & gẽtilium, & ꝓ rep. ſi opus eſt debemus effundere pecunias ſine aliqua parſimonia, hæc pcepta ptinent ad modeſtã diſciplinam Quærendæ ſunt diuitiæ rõne honeſta, vt ex agris noſtris aĩalibus citra tñ iniuriã alioꝝ & ex effuſionibus metalloꝝ .i. oium quæ ſub terra inueniũtur. [Neque exclud.) Non remouentes ab vſu rei noſtræ domeſticæ. Vñ laudatur a Plut. Nicias Athenienſis clariſſimus Imperator, q cum argenti fodinam in agro ſuo hr̃et, & multos circa ſe petitores, neminẽ vacuũ dimiſit. Non minus .n. inquit Plut. his à quibus mala qſpiam timeret, q̃ his qui benemeriti ſunt tribuere conuenit. Itaque plurimis hoibus Niciæ facultates vtilitatem afferebant. [In quo falſi ſui eſt) Cum vera eſſe credimus, q̃ de nobis ſimulate loqtur aſſentator. [Ex quo naſ. &c.) Accidit .n. quod Ter. ait, Ex ſtultis ſiunt inſani. [Turpiter irr.) Fiuntq. in eos quę ſcr. Perſ. O Iane à tergo quem nulla Ciconia pinſit. Nec manus auriculas imitata eſt mobilis albas. Nec linguæ tm̃ ſitit canis Apula quantum. [In max. er.) Nam etiam irrideri ſe videntes, inuidia id fieri exiſtimant. Et ſic plerunque pertinacius vitio hærent. [Illud quidem &c.) Quæ in rep. magnanimi officia ſint hactenus locutus eſt. Nunc de officijs pcipit œconomice & monaſtice, quales & in re familiari & in ſolitudine eſſe debeamus. Vtraque aũs vita à magnanimo aliena penitus non eſt, dũmodo non ſoli ſibi, ſed cõi ẽt vtilitati ſeruiat. [Illud qdẽ) Cõcluſio eſt ſupius dictoꝝ de fortitudine. illos aũt fortiſſimos appellandos dicit qui remp. gubernant, bonum .n. tanto melius quanto latius patet. [Eſſe autem &c.) Oſtendit ẽt illos magnanimos eſſe & fuiſſe q in ſolitudine poſiti, ea ſcribũt & faciunt q̃ ad cõem oium vtilitatẽ ſpectãt, vt philoſophi & q interiecti ſunt inter philoſophos, & rẽp. gubernãtes. Multos philoſophos q ſolitudine delectãtur. [Inueſtigarẽt) Inqrerẽt. [Aut conarent) Hoc eſt ea tẽtarẽt q̃ ẽt ſupra ui

res

FRAN. MAT.

ret eſſeot. Horat. Neque grandia conamur tenues. [Suarum reꝝ finibus) Contenti ſuis rebus quas haberent, in vera inueſtigatione verſarentur, neque omnino perturbarentur, neque aliena appeterent. [Aut interiecti inter) Philoſophos hos patresfamilias eſſe intelligimus qui re familiari ſua delectantur, in qua amplificanda fortem animum habeant neceſſe eſt, ſi modo in magnanimorum numero eſſe volunt, & non quauis ratione, ſed honeſte ſm̃ & recte ſubſtantiã augeant. Bene aũt dixit inter philoſophos interiectos & remp. adminiſtrantes. qm̃ propria cõmoda non penitus vt philoſophi negligunt, neque rem omnino deſerunt, licet .n. vt ceteri qui in ea verſantur non attingant. Nam ei ſi qñ vſus eſt, operam ſuam impartiuntur. [Omni ratione) Etiam per ſcelus & nefas. [Suos ꝓpinquos) Amicos. [Si qñ vſus) Si qñ opus eſt reip. eoꝝ re familiari. [Nullo turpi quæſtu) Vt ſordida aliqua mercatura, non .n. honeſta eſt mercatura, ſi ſordida eſt: vt, fœneratione, furto delationibus falſo: vnde lex de falſis quæ ẽt teſtamentaria vocatur, hæc pœnam irrogat ei qui teſtm̃, vel aliud inſtrm̃ falſum ſcripſerit, ſignauerit, recitauerit, ſubiecerit, qui ue ſignum adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit, ſciens dolo malo. [Odioſo) Vt delationibus aut falſo. [Tum quam plurimis &c.) Vt dignis largiatur non aũt indignis. [Ratione) Citra alterius damnum & honeſte, neque ſupra modum vult & honeſte acqri, & honeſte augeri. Multis aũt modis honeſte res familiaris augetur, & qui eam honeſte augent laudari ſolent, ad quod conſilio opus eſt. [Diligentia) Cura, diligentia aũt, vt in prouerbio eſt: comparat diuitias. [Parſimonia) Vt quæſitis parce vtamur, vt nõ effundamus, parce viuere laudis eſt. Vnde parſimonia frugalitas & modeſtia in victu. Parco autem cõſeruo eſt, parcus vero ab eo dictus eſt, quod ei qui parcus eſt parum quid ſatis eſt, non ab eo quod parſit arcæ, vt Baſſus inquit, aut potius quod pecunia conſumi atque impẽdi arceat, vt quod paꝝ arceat ſibi .i. includat. Sed parſimonia dr̃ ẽt tpis cũ eo non abutimur nec effluere incaſſum ſinimus. Plin. iunior in epiſt. magnam auunculo ſuo tpis parſimoniã fuiſſe ſcribit. [Nec libidini &c.) Vt voluptati ſatisfacias: & vbi opus non eſt effundas: nam libido hæc pro Venereo appetitu, luxuria pro oĩ accipitur immoderato apparatu. [Hæc præcepta) Omnes hac clauſula fortitudinis partes cõplectitur & magnanimitatis. [Magnifice) Magnanimi eſt magnas res aggredi. [Grauiter) Fortis eſt patiẽter ferre labores & in illis pſeuerare. [Animoſe) Fidendo, nam fidentia fortitudinis pars eſt, per quam magnis & honeſtis in rebus multũ ipſe animus in ſe fiduciæ cũ certa ſpe collocauit. [Simpliciter) Ne qd ſimulati habeat, & q̃ ꝓmiſit ea pſtet. & hꝰ i verbis. [Fideliter) In factis. [Amice) ne cui noceat.

Parſimonia. Parco Parcus

ASCEN. A. Vtem, pro ſed, illud quod ſequitur eſt iudicandum ſic .I. res maximas & maximi animi .i. pertinentes ad maximum animum geri .i. publice fieri ab his qui regũt rẽp. quod .i. qñquidem, vel ad quod adminiſtratio eoꝝ pateat latiſſime & pertineat ad plurimos. Autem, pro ſed ſup. iudicandum eſt multos eſſe & fuiſſe magni animi, ẽt in vita ocioſa, qui aut inueſtigarent .i. inquirerent, aut conarentur .i. molirentur quædã magna, & qui continerent ſe finibus .i. intra limites ſuaꝝ reꝝ, aut q exiſtentes interiecti inter philoſophos, & eos qui adminiſtrarẽt remp. delectarentur ſua re familiari, nõ exaggerantes .i. accumulantes, quidem .i. certe, eam .ſ. rem ſuam omni rõne .i. omni via & modo, neque excludẽtes ſuos .ſ. familiares propinquos, & neceſſarios ac amicos, ab vſu ſup. reꝝ ſuaꝝ, impertientes .i. partẽ dantes potius .ſ. quam ſoli habeant & amicis & reip. ſi qñ .i. aliqñ eſſet vſus .i. vtilitas & opportunitas, quæ .ſ. res ſit bene parta .i. acqſita primum, & nullo quæſtu neque odioſo, tum .i. inſuper ipſa res ſic acquiſita præbeat ſe vtilem q̃plurimis .i. valde multis, modo .i. dummodo dignis. deinde ipſa res augeatur rõne, diligentia, parſimonia, nec pareat .i. obtemperet & inſeruiat potius libidini & luxuriæ, q̃ liberalitati & beneficentiæ, licet .i. licitum eſt ſeruentem .i. eum qui ſeruet hæc præſcripta .i. has regulas viuendi, viuere magnifice, grauiter & animoſe, atque etiam ſimpliciter, fideliter, & amice .i. conuenienter & fauorabiliter uitæ hominum.

ARGVMENTVM.

Quartus officiorum fons, temperantia, quam Ariſtoteles moderationem eſſe putat cupiditatum, earum duntaxat, quæ circa gulæ, & inguinis voluptates verſantur. Temperans, inquit, ea cupit, quæ oportet, & vt oportet, & quando portet. Huius eſt caput, vt cupiditas rationi pareat, ſicut puer pædagogo. Indidem oritur illud decorum, quod quemadmodum à natura, ac ceteris circumſtantijs ducatur, omneq; vitæ officium cohoneſtet, diuinitus tradit Cicero.

6

TEMPERANTIA.

SEQVITVR, vt de illa reliqua parte honeſtatis dicendum ſit, in qua verecũdia, &, quaſi quidam ornatus vitæ, temperantia, & modeſtia, omnisq́. ſedatio perturbationum animi, & rerũ modus cernitur. hoc loco continetur, id, quod dici Latinẽ decorum poteſt: Græce enim πρέπον dicitur. huius vis eſt ea, vt ab honeſto non queat ſeparari. nã &, quod decet. honeſtum eſt: &, quod honeſtum eſt, decet. Qualis autem differentia ſit honeſti, & decori, facilius intelligi, quam explanari poteſt. Quidquid enim eſt, quod deceat, id tum apparet, cum antegreſſa eſt honeſtas.

PETR. MARS. SEQVITVR, vt de illa reliqua parte honeſtatis) Abſolutis tribus partibus, tranſit ad quartam & ultimam, de qua diſputabit vſque ad calcem voluminis. Et adiungit temperantiæ verecundiam, modeſtiam, ordinem, conſtantiam, & ornatum. Intemperantiam dicebãt Stoici eſſe matrẽ oium ꝑturbationũ, tẽperantiã vero oium offõꝝ. in ſine faciet cõparationem de duobus honeſtis, vt ꝓpoſuit. verecundia eſt timor dedecoris, & ad illos ꝑtinet q cũ ꝑturbatione viuunt, vt ſunt adoleſcentes. nõ eſt aũt virtus, ſed quoddã bonũ ex ſuppoſitione vt ita dicã, qa ob verecundiã adoleſcẽtes nõ errant. nã q verecundiam habet à ſcelere reprimitur. qppe adoleſcẽs cupiditates habet infinitas, à qbus ꝑꝑ pudorẽ abſtinet, & ꝓbatur pudor in ipſo adoleſcẽte, qm̃ eſt iudiciũ bonitatis, & tũc apparet bona indoles. Ideo dicit Ter. Erubuit, ſalua res eſt. Plato in Charmide de tẽperãtia ſic ſcr. Tũc genæ Charmidis rubore ſuffuſæ gratiorẽ formã oſtenderunt, nã pudor eã ætatẽ decet. Ariſt. ſic ait: Non ad q̃uis ætatẽ ſed ad iuuenilẽ ꝑtinet verecundia. cenſemus .n. eos qui eius ætatis ſunt verecundos eſſe oportere, eosq́. laudamus adoleſcentes, q verecundi ſunt. Pudentes, inqt Cyrus apud Xenophontem, q̃ turpia ſunt in propatulo fugiunt: Tẽperantes vero ac pudici, ẽt in obſcuro. Verecundia, inqt Sen. bonũ in adoleſcente ſignũ. Ad ſenex aũt non ꝑtinet verecũdia, qa illos nõ decet peccare, ſed eſſe expertes oĩs ꝑturbationis, cũ nõ ſit in ipſis feruor caloris naturalis, & ſenẽ nõ laudamus ob pudorẽ, qa nõ decet ipm̃ id ꝑꝑ qđ pudore afficiat, & non cadit in viꝝ ꝓbum, qa ꝓ re turpi oritur pudor, & ipſe vir ꝓbus ab oĩ turpitudine alienus eſt, vñ verecundia ad illũ ꝑtinet, q eſt ꝓnus ad delinquendũ & uerſatur inter æſtus ꝑturbationũ, ergo verecũdia eſt ꝓbitas ex ſuppoſitione, nõ ꝑ ſe. neceſſe eſt .n. vt vitium pſupponatur, vt ita dicã, poſtea inducatur pudor, qui illud reprimat. Virtus aũt eſt quoddã bonũ ſimpliciter & abſolute & oĩ ætati conuenit. Erit igitur pudor qdã affectus, & ſit in facie rubor, q naſcitur ex aĩ pudore. qm̃ natura, vt volũt phyſici, cũ qd ei occurrit honeſto pudore dignũ, imũ petẽdo penetrat ſanguinẽ, quo cõmoto atque diffuſo cutis tingitur, & inde naſcitur rubor. & natura pudore tacta ita ſanguinẽ ꝓ velamento tẽdit, vt ui demus quẽque erubeſcentẽ manũ ſibi an̄ faciẽ frequẽter opponere, & rubor in facie nil aliud eſt niſi color ſanguinis, & pudor nil aliud q̃ timor iuſtæ reprehenſionis, expauatio dr̃ expaueſcẽtia, & q eã habet, in oibus pudore afficitur, ẽt in qbus nõ oportet. Defectio aũt dr̃ impudẽtia, & q eã habet nullo pudore afficitur, & dr̃ impudẽs, quo nihil eſt turpius. (Tẽperantia) Eſt mediocritas circa voluptates atque dolores, & ꝓprie circa eas voluptates, q̃ guſtu ꝑcipiuntur & tactu, vt in cibo potuq́. & rebus Venereis, circa q verſatur intẽperãtia, q̃ eſt exuperatio. Vñ Philoxenꝰ auct. Ariſt. collũ gruis optabat, vt maiorẽ voluptatẽ in epulis ſentiret, q̃ maxime ſeorſum tactus & guſtus mouerẽt, vñ magis vituperãda eſt, cũ ſit nobis cõis cũ belluis, q̃ tactu delectãtur & guſtatu, odore ẽt nõ ꝑ ſe, ſed ꝑ accñs. vñ id qđ eſt cauſa odoris aſſequũtur, nõ curãt illũ amplius, vt canes q feras odore inueſtigãt & aues. Senſus tactus & guſtatus ſunt magis materiales quã ceteri, & tactus eſt cõis & primus oium ſenſuum, qa oĩa aĩalia hñt tactũ, & circa voluptates aĩ nõ verſatur tẽperãtia, aut intẽperãtia, & his q̃ viſu ꝑcipiuntur, nõ dicimur tẽperãtẽs aut intẽperãtes, nec his q auditu. nã eos q cantu delectãtur, nõ dicimus intẽperãtes, nec his q̃ ꝑcipiuntur olfactu. Interdũ ẽt capiuntur voluptates ex odore floꝝ. non tñ dr̃ intẽperantia. Relinqtur ergo temperantiã & intẽperantiã verſari circa ea, q̃ guſtatu tactuq́. ꝑcipiuntur. Defectio no

mine caret,pōt tñ dici inſenſibilitas,& q eam hēt,inſenſatus, cū nō moueat ſenſu alicuius voluptatis , ſed hoc in pauciſſimos radit,& ideo talis diſpoſitio nō habet nomen.pauci n.ſunt,q deficiāt in capiendis voluptatibus,quæ nobis ingenitæ ſunt, & qbus nō facile obſiſti pōt. Eſt.n.appetitus voluptatibus inſatiabilis,cui bellū indicendū eſt.Hierocles Stoicus vir grauis diait, Voluptatis finis meretricis decretum eſt. Et Plato voluptatē eſcam malo cū appellauit,quā direbat primā calamitatem aīo noſtro accedeſe,cū corpori coniungitur,deprauationē aūt & diſſolutionē aſſequi,cū cogitationes eum à corporis cupiditatibus ſeparāt.Idem in Charmide ſic ait : Tēperantē eſſe illū dico, q ſingula vt decet, agit,& qete per viā incedit,loqturq́. , atq; vt in ſumma dicā trāquille facit oia,& vt breui cōplectar qđ quæris,quies quędā eſſe vř & ſedatio.hæc ille. Tēperātia eſt tēperatrix oium cōmotionū, & à libidine auocat,ingēiiq́. alacritate geſtire nō ſinit,& vt hone ſte viuamus,& à nulla voluptate ſubigamur, ſua nobis lege pſcribit.Eſt ēt prudētiæ cōſeruatrix,& à prudētia deriuať.nā φρόνησις Græce,Latine dř prudētia. σωφροσύνη dř temperantia,quaſi conſeruatrix mētis & prudentiæ.Intēperātia vero corrūpit prudentiam & bonā æſtimationē atque iudicium.vnde pōt recte dici omnē virtutem eſſe tēperantiā atque modeſtiā,a cuius fine .i. honeſtate ipſum decoꝝ ſeparari nō pōt,niſi libera cogitatione. Tēperātia dupliciter accipiť,vno modo cōiter circā voluptates pcipiēdas ſenſu,alio modo ꝓprie eū.ſ.eſt mediocritas circa voluptates guſtatus,& tactus,& tēperātię plures ſunt ſpecies,cū plura ei⁹ obiecta ſint,vt potus,cibus,ven⁹. Tēperātia cibi dř abſtinētia, potus ſobrietas,Veneris caſtitas,oſculi pudicitia. Cōtinētia eſt affectio inuiolabilis rectæ rōnis ſiue habitus voluptatibus inſuperabiles.Modeſtia interdū conuertiť cū tēperantia,interdū ponitur ꝓ tota virtute. qm̄ in oi virtute modus reqritur,ſed maxime i ipſa tēperantia,q̄ aduerſatur voluptati , qua corrupti res honeſtas negligimus.Moderatio eſt quaſi actus ipſius modeſtiæ & decoꝝ, accōmodatur ad oēs virtutes,Græce dř πρέπον.i.decēs.[Quaſi quidam ornatus vitæ) Nā vt dictum eſt , temperantia atq; modeſtia ſunt qdam ornatus actuoſæ vitæ,idcirco talem virtutē κοσμιότητα vocant Græci,& q temperantia eſt conſeruatrix prudentiæ,ſine qua non pōt eſſe aliqua virtus,ideo dicit ipſam vna cū modeſtia eſſe quendā ornatum vitæ.Plat.in 4 de rep.ſic ait. ornatus qdam eſt tēperantia,& à voluptatibus cupiditatibuſq́ qbuſdam,vt perhibent,abſtinentia.[Sedatio perturbationum) Qm̄ temperantia & modus mitigant animi perturbationes,& mentem ſanant. Tēperans .n.dř ille,qui eſt integræ mentis . Integra aūt mens non perturbatur,nec æſtu fluctuat affectuum,ſed in oibus ſe rōni ſubijcit,quæ vult vt in oi re modus ſeruetur.Stoici quos Cic. imitať uolebant oium officioꝝ cauſam eſſe temperantiā,ſcelerum uero intēperantiam,& profecto ſic eſt.Nam uir tēperans ab officio nūquam diſcedit,& intēperantia in oibus nos delinquere cogit. Apud Grecos intēperās ἀκόλαστος dř.i.incaſtigatus. Vnde pueri dn̄e intēperantes.i.incaſtigatio.Ideo datur ipſis pædagogus,ut ſit tanquā recta ratio,qua pueri uacāt ob ætatē,& cupiditates dn̄r ſubijci rectæ rōni,qm̄ per operationes cupiditatis aſſeqmur intemperantiam,quo uitio nullum pōt eſſe maius. qm̄ ratio ab appetitu uicta eſt penitus , & ruit intēperans ad uoluptates ſine aliqua repugnantia intellectus . Vnde magis uituperatur,quam incontinens, qm̄ in ipſa incōtinentia ſit aliqua pugna inter rōnem & appetitū,uincit tandem appetitus,ſuccumbitq́. ratio. Tēperās vero magis laudatur quam continens,qm̄ nullam habet perturbationem,& appetitus paret rōni ſine aliqua repugnantia. In ipſo aūt continente non eſt ſedata perturbatio,ſed ſit pugna inter appetitum & rōnem. Vincitur tandem appetitus à rōne. Ergo temperantia maior eſt,quā ſit continentia,& intemperantia eſt maius malū quam ſit incontinentia.[Et ceꝛ modos) Menſura quædam,& moderatio in oibus rebus.Igitur tēperantia ſanat aīos,& moderatio imponit modum & decoꝝ rebus agēdis. [Cernitur) Spectatur & laudatur . [Hoc loco) Hac parte honeſtatis, in qua oia ſiunt,omniaq́. dn̄r ordine & modo . [Decorum) Dicitur id quod conuenit & decet,de quo plura dicentur loco ſuo.[Huius) Decori eſt ea potentia & natura,vt non poſſit ab honeſto ſeparari.[Facilius intelligi).i.poſſumus libera cogitatione intelligere differentiam,quæ inter decorum,& honeſtum , explanari aūt nō poteſt,nam tunc dicitur decorum,cum eſt honeſtum, & honeſtū decorum.[Explanari) Demonſtrari re ipſa & acto . [Quidquid enim) Ratio eſt.[Id tum apparet) Eſſe decorum .ſ. cum præceſſit honeſtas & virtus dicitur.n.aliquid decens cum eſt cum virtute.

FRAN. MAT. SEquitur) Triū honeſti partiū quæ officia ſint oſtēdit.de tertiæ partis officijs nunc pcipere incipit . hoc eſt de tēperātia . Quę vt ait Ariſt.circa voluptates corporis & dolores mediocritas eſt,non tñ circa oēs voluptates.Nam qui viſu,auditu,olfactu,guſtu delectantur,neque tēperantes,neque intēperantes eſſe pōt.Quenq̄ fieri pōt,vt & ij quantū dn̄t & plus & minus delectētur. Circa voluptates animæ, vt in auiditate honoris & in auiditate diſciplinæ,non exiſtit tēperantia,aut intēperantia . Cū vero cupiditatū aliæ cōes ſint,aliæ propriæ,atque appoſitæ. In naturalibus cupiditatibus,q̄ cōes ſunt omnibus, pauci delinquunt,vt in potu & cibo.In ꝓprijs multipliciter delinquitur,cum aūt gaudemus qbus non debemus,aut magis quā debemus,aut non debemus.Sed de his explicamus inferius. Dicit aūt Cic.quandā verecundiā,& quaſi oium huic pacti ineſſe. Sed verecūdia vt ait Ariſt. magis affectui quā habitui, hoc eſt virtuti , ſimilis eſt q̄ diffinitur timor quidā eſſe dedecoris,& ꝓpe ſit perinde ac timor ille,q accidit in rebus grauibus.Erubeſcunt.n.verecūdantes, mortē vero timētes palleſcunt. Vtrūque circa corpus accidit. Et hoc magis affectus eſt quā habitus . Non aūt oi ætati conuenit verecūdia,ſed iuuenili. Verecundos.n.iuuenes putant eſſe oportere,ꝓpea qđ cupiditatibus obnoxij,verecōdia ꝓhibentur in multis delinquere,& ex iuuenibus verecundos laudamus . Seniorem nemo laudat quod verecundus ſit. Non.n. ꝓbi eſt verecundia. Si quidē ꝓuenit ex improbis rebus,q̄ agendæ non ſunt. Eadē verecundia licet habitus nō ſit,ut dictū eſt mediocritas tñ eſt. Cuius extrema pars & nimis,ſine noie ſunt.Plaut.in Epidico ea circūlocutus eſt dicēs. Plerique hoies ſunt,quos vbi nihil vſu eſt pudet . Vbi vero pudendū eſt eos deſerit pudor.Cū ergo verecūdia timor ſit dedecoris,& reprehēſionis,recte eā tēperantiæ ineſſe dicit Cic. Quæ vt dcm̄ eſt,circa corporis immoderatas & inhoneſtas voluptates exiſtit.[Verecūdia) Quæ cū ſit timor dedecoris efficit,vt a turpitudine abſtineamus, & nihil inepte,nihil ſcurriliter,aut diſſolute dicamus,aut faciamus,& modū in actione nr̄a ſeruemus.[Quaſi quidā &c.) Ornatus ex ordine ꝓficiſcitur,oibus rebus adhibitis. Verecūdus vero in primis ordinē ſeruat,timore.n.iuſtæ rephenſionis,nequid inepte agat,ſemper videt.[Tēperantia) Quę vt Cic. diffinit eſt rōnis in libidinē atq; in alios non rectos impetus aī firma & moderata dn̄atio.Eius partes ſunt cōtinentia ꝑ quā cupiditas cōſilij rōne regitur . Clemētia ꝑ quā temere aī in odiū aliꝯ cuius inſectionis concitati comitate retinētur. Modeſtia ꝑ quam pudor honeſtus clarā,& ſtabilē cōparat auctoritatē . Tēperantia circa voluptates corporis,& dolores, vt neque gaudeamus qbus non debemus, neque doleamus magis, q̄ oportet niſi voluptate potiamur.Nā cū dolore cupiditas,vt ait Ariſt.cōiuncta eſt.[Perturbationū aī) Vt gaudij doloris qđ tēperantia facit reꝝ modus, qđ modeſtia efficit.[Hoc loco &c.) πρέπον Græce ſignat decet. τὸ πρέπον) decoꝝ hoc ita cū honeſto natura cōiunctū eſt,vt ſeparari ab eo nō poſſit niſi cogitatione.ſicuti à frigiditate niuis albedo, a flauo colore mellis dulcedo diuidi non poteſt ſeparatim,tñ de vtraq; qualitate diſputatur . Et ut melius aptiusq́. intelligatur, Decoꝝ cū honeſto,vt naturalis illi res cōiunctū eſt. Quidquid aūt naturale eſt ſeparari ab eo nō pōt cui naturale eſt. Sicuti riſibilitas ita naturalis eſt hoi,vt ſeiungi ab eo nequeat . Duplex vero naturale eſt,& hoc ineſt hoi a natura,vt auiditas diſcendi , illud ſm naturæ rurſum,vt vis hominem ꝓcreādi, vtrūque abeſſe ab hoie nō pōt.Et ſi de vtroque ſeorſum ab hoie diſſeritur,tale decoꝝ eſt honeſto natura ipſa copulatū ex quo efficitur , vt melius cogitatione vtriuſque pcipi poſſit drīa,quā verbis explicari,vt Cic. ait. [Huius vis &c.) Itaque, inqt, inhæret honeſto ut ab eo ſeparari nequeat.Exēpli cauſa ignis vrit & lucet, vſtio ac lux ab igne ſeparari nō pōt.Qualiter aūt vtrunque inſit igni cōcipi aīo pōt.Et ſic de vtroque ſeorſum dici.Itē niui frigiditas ineſt & albedo.Frigiditas tactu cognoſcitur.Albedo oculis cernitur.Separari hæc nō pñt inuicē,nec nix eſt qn ſit frigida & alba,nec ignis qn luceat & vrat. eodē modo nihil honeſtū eſt qn deceat,& vbi honeſtū eſt illic decoꝝ ſit neceſſe eſt.Semꝑ aūt honeſtas antecedit decoꝝ. Cū .n.honeſte factū aliqd videmus ſtatim idē pulchrū eſſe iudicam⁹. Et tale vř eſſe vt careat oi turpitudine . Hinc eſt quod pulchrū ꝓ honeſto,& honeſtū ꝓ pulchro accipitur , & apud Græcos τὸ καλὸν vtrunque ſignat. [Nam &,quod decet.) Exempli cauſa uenienti in curiam ſeni iunior aſſurgit,hoc decoꝝ vř,idem & honeſtū eſt.Conuenit.n.nos venerari ſenectutē.[Et,qđ honeſtū &c.) Quidā iniuriam ab eo cui infertur repellit,aut ſe ꝓ patrię ſalute periculo obijcit. hoc honeſtū eſt idē & decoꝝ vř,qm̄ oēs laudāt. cōuertūtur aūt hæc recte inter ſe honeſtū.ſ. & decoꝝ ſic ꝓbatur, ꝙ à cōuertibili ad ſuū cōuertibile valet argm̄. Conuertibile duplex eſt eſſentiale & ꝓprium. Eſſentiale eſt diffōnis diffō, & deſcriptionis deſcriptio,& de hoc cōuertibili hic ſermo nō eſt. Sed de eo qđ eſt cōuertibile cum ſuo ſubiecto ſm quod ꝓprietas & ſubiectū ſequūtur ſe mutuo in bono argō. Decoꝝ ꝓprietas eſt

Verecundia

Continentia

Clemētia

Modeſtia

Honeſtū.

Decorum

Naturale duplex.

Exēplum de igne.

Eſſētiale, & ꝓpriū.

honeſtum, hoc vero illi ſubiectum qm̃ honeſtum ad oẽs virtutes genus eſt,& in oĩ virtutis parte incluſum, quod proprietas ſequitur,q́ eſt cõuertibilis cum eo,& ſicut genus cuique parti ineſt,ita & ꝓprietas.(Qualis dĩa) Poteſt de vtroque ſm̃ duplicem qualitatem honeſtatis,& pulchritudinis ſeparatim dici,diuidi tñ ioui oẽ niſi ſola cogitatione,vt dcm̃ eſt,non põt.(Ante greſſa) Nõ tpe ſed cogitatione. Nam ſimul atque cogitate animus honeſtũ aliquid eſſe,ſtatim illud idem decorũ eſſe intelligimus, qm̃ ſcimus non poſſe honeſtum quin idem decorum ſit.Sicut nõ poſſumus cogitare ignem quin eum eo lucem & vrendi vim cogitemus.

ASCEN. SEquitur &c.) Incipit determinare de quarta virtute principali,ſed de temperantia. Eſt aũt ordo. Sequitur .i. ꝯñs eſt vt dicendum ſit de vna reliqua parte honeſtatis, in qua eſt verecundia & quaſi quidam ornatus vitæ.i.temperantia & modeſtia. Et oĩs ſedatio perturbationum animi & modus rerum cernitur .i.decernitur & deſpicitur hoc loco continetur.i.ad hunc locum ſpectat id,quod põt Latine dici decorum,dicitur.n.Græce πρέπον. Vis.i.virtus & potentia huius.ſ.virtutis,hoc eſt decori eſt ea i.talis vt non queat ſeparari ab honeſto . Nam illud ſup.quod decet eſt honeſtum & quod honeſtum eſt decet . Poteſt autem facilius intelligi.i.animo concipi quam explanari.i. verbis exprimi qualis differentia ſit honeſti & decori.i.inter honeſtum & decorum. Quidquid.n.eſt quod deceat id apparet,tum .i. tunc ſup. decere, cum .i. quando honeſtas eſt ante greſſa.i.præceſſit in eo .

DOCT. interp. CVm antegreſſa eſt honeſtas).i.cum præceſſit.Noue dixit Cic. quod fortaſſe Græcus diceret προάγεται,ſiue προηγεῖται.

DOCT. interpr. TEmperantia,& modeſtia,)Sunt obſcuri loci duo hi.Prior, quid inter honeſtum,& decorum interſit . Id fortaſſe põt ex hac ſimilitudine intelligi. Bonus habitus corporis,ſeu valetudo bonum colorem gignit,malus habitus,malum colorẽ. Ita honeſtas parit decorum . Eſtq́. decorum,virtutis color quidã ſeu ſpecies.Poſterior locus,gñale decorum nihil cõtra naturam facere.Nam facere cædem,prædari ex alieno, vt ſunt contra naturam ita deformia & monſtroſa ſunt.Contra,dignitas quædam eſt,& pulchritudo in iuſtitia,in prudentia,& fortitudine,quia nihil faciunt hæc contra naturam.Speciale decorum eſt non modo contra naturam facere,ſed illa ipſa,quæ fert natura, delectu quodam,& ordine facere,ut vacare nihil habet vitij,at ſi more Diogenis caces in publico,vitioſum erit. Hoc ſm̃ decori genus requiritur in hac quarta virtute , quam modeſtiam vocauimus , vt non pugnat contra naturam veſtiri peregrino more , at indecorum eſt &c. Porro quod dicit philoſophos aliter de decoro loq , atq; poetas,id ita accipias,philoſophi negant decorum eſſe, ſi quid a natura diſſentiat,vt in crudelitate neque dignitas,neque decorũ eſt. At poetæ ſuum quoddam decorum ſingulis perſonis tribuũt, ſicut pictores monſtris etiam decorum quoddam tribuunt,tametſi,ſi naturam ſpectes , in monſtro nihil eſt decori.

A R G V M E N T V M.

Duplex decorum generale,quod in omni officio ſitũ eſt,& ſpeciale, quod temperantiam proprie conſequitur. Diuus Ambroſius generale decorum accepit,quod ex harmonia,& conſenſu omnium inter ſe virtutum exiſtit, quale relucet in concordia vniuerſitatis. ſpeciale , quod in vna quapiam parte reluceat , potiſſimum tamen in temperantia .

ITAQVE non ſolum in hac parte honeſtatis,de qua hoc loco diſſerendũ eſt, ſed etiam in tribus ſuperioribus , quid deceat,apparet . nam & ratione vti, atque oratione prudenter; & agere,quod agas,conſiderate ; omniq́. in re,quid ſit veri,videre,& tueri decet : contraq́. falli,errare,labi, decipi,tam dedecet,quam delirare,& mente captum eſſe . Et iuſta omnia decora ſunt ; iniuſta contra, vt turpia, ſic indecora . Similis eſt ratio fortitudinis . quod .n. viriliter , animoq́. magno fit,id dignum viro,& decorum videtur: quod contra, id vt turpe, ſic indecorum . qua re pertinet quidem ad omnem honeſtatem, hoc quod dicit,decorũ, & ita pertinet, vt non recondita quadam ratione cernatur,ſed ſit in promptu . Eſt enim quiddam,idq́. intelligitur in omni virtute,quod deceat : quod cogitatione magis à virtute poteſt, quam re ſeparari . vt enim venuſtas, & pulchritudo corporis ſecerni non poteſt à valetudine: ſic hoc,de quo loquimur,decorum,totum quidẽ illud eſt cum virtute confuſum,ſed mente, & cogitatione diſtinguitur. Eſt autem eius deſcriptio duplex,nam & generale quoddam decorum intelligimus,quod in omni honeſtate verſatur ; & aliud huic ſubiectum,quod pertinet ad ſingulas partes honeſtatis . Atque illud ſuperius ſic ferè definiri ſolet : decorum id eſſe,quod cõſentaneum ſit hominis excellentiæ,in eo in quo natura eius à reliquis animantibus differat . Quæ autem pars ſubiecta generi eſt , eam ſic definiunt,vt id decorum eſſe velint, quod ita naturæ conſentaneum ſit,vt in eo moderatio,& temperantia appareat cum ſpecie quadam liberali . hæc ita intelligi à philoſophis exiſtimare ex eo decoro,quod Poetæ ſequuntur : de quo alio loco plura dici ſolent. ſed tum ſeruare illud poetas dicimus,quod deceat,cum id,quod quaque perſona dignum eſt,& fit, & dicitur : vt ſi Aeacus,aut Minos diceret,

ODERINT, dum metuant ; aut ,

NATIS ſepulcrum ipſe eſt parens ;

indecorum videretur , quod eos fuiſſe iuſtos accepimus . At,Atreo dicente,plauſus excitantur: eſt enim digna perſona oratio . ſed Poetæ,quid quenque deceat,ex perſona iudicabunt : nobis autem perſonam impoſuit ipſa natura,magna cum excellentia, præſtantiaq́. animantium reliquorum . quocirca poetæ in magna varietate perſonarũ , etiam vitioſis quid conueniat, & quid deceat,videbunt . nobis autem cum à natura conſtantiæ,moderationis,temperantiæ,verecundiæ partes datæ ſint ; cumq́ eadem natura doceat non negligere,quemadmodum nos aduerſus homines geramus ; efficitur,vt & illud, quod ad omnem honeſtatem pertinet,decorum,quam late fuſum ſit,appareat,& hoc, quod ſpectatur in vnoquoque genere virtutis . Vt enim pulchritudo corporis apta compoſitione membrorum mouet oculos,& delectat hoc ipſo,quod inter ſe omnes partes cum quodam lepore conſentiunt: ſic hoc decorum,quod elucet in vita,mouet approbationem eorum,quibus cum viuitur,ordine,& conſtantia,moderatione dictorum omnium,atque factorum . adhibenda eſt igitur quædam reuerentia aduerſus homines , & optimi cuiuſque,& reliquorum . nam negligere,quid de ſe quiſque ſentiat, non ſolum arrogantis eſt , ſed etiam omnino diſſoluti. Eſt autem quod differat in omni ratione habẽda inter iuſtitiam, & verecundiam . iuſtitiæ partes ſunt , non violare homines : verecũdiæ, non offendere : in quo maxime perſpicitur vis decori . His igitur expoſitis, quale ſit id,quod decere dicimus,intellectum puto.

PETR. MARS. ITAQVE) Cum hoc ita ſit, inquit,vt decorum tunc appareat, cũ præceſſit honeſtas, & honeſtas cuiuſque virtutis finis ſit, ſequitur omnibus uirtutibus ineſſe hoc decorum,non ſolum in ipſa tẽperantia. (Hoc loco) In hac quarta parte honeſti . (In tribus) Prudentia,iuſtitia,fortitudine,& probat hoc incipiens ab ipſa prudentia. (Nam & rõne vti) Intellectu & prudentia , quæ eſt in homine recta ratio , & vti rõne in omnibus rebus,prudentis eſt.& hominem decet,aliter uideretur natura fruſtra ipſam dediſſe . (Oratione)Sermone cum prudentia.(Conſiderate;)Non temere.(Quid ſit veri videre)Qm̃ vt dictum eſt, prudentiæ obijcitur veritas & rectitudo in rebus agendis,& prudentẽ decet verũ videre nec decipi.(Et tueri) Defendere,qm̃ veritas defendenda eſt,& ſi prudens mendacium tueretur, faceret contra ſuam naturam,& ſic efficeretur imprudẽs . Decet .n.prudentem verum inuenire,dicere,tueri, & contra facere dedecet. (Cõtra) Ex alia parte ponit ea in quibus decorũ prudẽtis non ſeruatur.Falli,decipi falſis opinionibus & rebus & nõ videre uerum.(Labi)Errare q[illegible]am negligentia,nam illi dñt labi,q

 ſine

ſine diligentia incedunt, & ſic labuntur illi qui noo inueſtigata veritate imprudẽter errãt. [Errare) Falſum ꝓ vero ſeq. [Decipi) Verbis. [Tã dedecet) Tã eſt indecoꝝ quã iosanire. [Mẽte capti) Dñr inſani, quẽadmodũ capti oculis, cæci. [Delirare) Eſt exorbitare à ꝓpoſito, viaq. rõnis diſcedere, & ea dicere q̃ nullũ hñt pondus, & ab oĩbus irridẽtur. Inde dñr deliri ſenes, q ridicula dñt, & deducitur a verbo liro, & lira eſt eminẽtior pars ſulci obliq. Et q in obliquũ ſulcus dicit, vt ſata melius ꝓueniant & aqua corriuetur lirare dr̃. Et ſic delirus dr̃ is q à rõne aberrat, & fertur obliquus. Plin. lib. 18. dicit: A rõne ꝑ tranſuerſum iterata occatio ſequitur, vbi res poſcit crate vel raſtro, & iacto ſemine iteratio hoc quoque vbi ꝯſuetudo patitur, crate dẽtata vel tabula aratro adnexa, qđ lirare vocãt, vñ primũ appellata deliratio eſt. Ideo dicit Non. delirare eſt de recto recedere. Lira aũt eſt foſſa, q̃ ad agros tuẽdos ducitur, in quã vligo terræ decurrat. Cũ arãt, inqt Varro, iacto ſemine boues, lirare dñr. Liras, inqt Col. ruſtici vocãt porcas, cũ ſic aratũ eſt, vt inter duos latius diſtãtes ſulcos, medius cumulus ſiccã ſedẽ frumẽtis ꝓbet. [Et oĩa iuſta) Nũc oſtẽdit decoꝝ ipm ineſſe iuſtitiæ, nã oĩa iuſta decoꝝ hñt, iniuſta aũt quẽadmodũ turpia ſunt, ſic ꝓter decoꝝ. [Turpia) Remota à virtute. [Similis rõ) Nũc de decoro qđ eſt i ipſa fortitudine. [Animo magno) Contẽnenti res humanas & ꝑicula, qm̃ vt volũt Stoici, magnanimitas eſt ſcia q̃ habitũ facit celſiorẽ oĩbus, q̃ cõtingere põt, æquabiliter bonoꝝ & maloꝝ. [Qđ contra) Qđ non ſit vtiliter & magno aĩo turpe eſt & indecoꝝ. [Quare) Concludit ꝑ ea q̃ iam dicta ſunt, ad oẽs virtutes ꝑtinere decoꝝ, & ita ꝑtinere, ut ab ipſis ſeparari non poſſit. [Hoc) Decoꝝ de quo tractant philoſophi in officijs de decoro poſito in ꝑſonis dicet poſtea. Recõdita occulta & ſubtili indagatione inueſtigetur, qm̃ apparet oĩbus & ſpõte ſeſe offert. [Eſt.n. qddam) Vnum neſcio qd qđ mente intelligitur, qđ deceat in oĩ virtute. [Quam re) Actu. & probat hoc ꝑ ſimilitudinẽ pulchritudinis, q̃ non põt actu ſeparari ab ipſa valetudine corporis, poſſumus tñ libera cogitatione intelligere aliud eſſe pulchritudinẽ, aliud valetudinẽ, ſed actu ſeparari nequeunt, qm̃ remota honeſtate, remouetur ẽt decoꝝ, & remoto decoro, remouetur honeſtas. poſſumus tñ cogitare aliud eſſe honeſtatẽ, aliud decoꝝ, qđ eſt quaſi ornamentũ ipſius honeſtatis, vt pulchritudo bonę valetudinis. De venuſtate & pulchritudine paullopoſt dicetur. Nã venuſtas ꝓprie mulieꝝ eſt, & illa grã quã præ ſe ferunt in vultu, & dr̃ a Venere. Inde hoĩes dñr inuenuſti, q gratia carẽt. Vñ apud Terentiũ q̃ritur Pãphilus ſe eſſe inuenuſtũ & infelicẽ, & quorũdã ſcripta dñt hr̃e venuſtatem .i. gratiam, vt oĩbus placeant. Et Iſocr. apud Græcos ſectatus eſt oẽs dicendi veneres .i. oĩa lenocinia quæ ſcriptis gratiã cõparare pñt. Inde dr̃ attica venus, qm̃ atticoꝝ ſcripta habebant gratiam. ſunt nonnulli eruditi tñ qui non hñt venerem, quod ẽt in ipſis formis accidit. [Secerni) Separari actu & re. [Sic) Eodem modo. [Confuſum) Miſtum ex oĩ parte, ſed miſtum dr̃ ex parte ex parte, confuſum ita immiſtum, vt nullo modo re ipſa poſſit ſeparari. [Diſtinguitur) Separatur libera cogitatione. [Eſt aũt) Diuidit ipſum decoꝝ, poſtea diffinit. [Deſcriptio) Diuiſio, deſignatio, delineatio, qm̃ duplex eſt ipm decoꝝ gñale, & particulare, qđ priori ſubijcitur, vt cum dicimus, decet honeſta facere, virtutemq. exercere. inde dicimus, decet iuſtum eſſe, fortẽ, magnanimum, & ſic de ſingulis partibus honeſtatis. [Atque illud ſuperius) .i. gñale illud decoꝝ, & affert diffõnem eius, qđ in toto quaſi corpore virtutis apparet. [Conſentaneum) Conueniens. vnde hi hoĩes q aliquid contra naturam cõmittunt, decoꝝ humanum non ſeruant, & ſic ſunt bellue. [Excellentiæ) Præſtãtiæ, qua differt à ceteris aĩantibus. Igitur nihil agendũ eſt, qđ hoĩs præſtantiam dedeceat. [In eo) Rõne .ſ. & oratione, qbus hõ differt à ceteris aĩalibus, ergo in ſua pſtantia hõ debet ſeruare decoꝝ, & nihil agere qđ homini conueniens non ſit, & eſt hoc decoꝝ tanquam locus cõis. Nam in oratione locus cõis dr̃ ea pars, quæ non de aliquo nominatim diſputat, aut agit, ſed de vniuerſa re, habet acrẽ incuſationem vitioꝝ cum amplificatione. Nõnunq̃ locus cõis continet ancipitea diſputationes, in quibus de vniuerſo gñe diſputamus, vt de virtute. Ideo dicit in Paradoxis, ludens conijci in cões locus, qm̃ probans illas opinones admirabiles eſſe veras, incuſat vitia gñaliter, & nõ nominat aliquem, ſed vtitur loco cõi. [Quæ aũt pars) Illud decorum particulare, qđ eſt ſpecies illius primi decori. [Cõi) Illi decoro qđ eſt gñale. [Conſentaneum) Ita conueniat naturæ humanæ. [Moderatio) Modus quidã in oĩbus dictis factisq., nam debet adhiberi ſemꝑ moderatio actionum, & ſic erit decoꝝ ꝑ ſingulas partes honeſtatis. [Cũ ſpem) Apparentia liberi hoĩs nõ ſeruilis & ſcurrilis. Serui oẽs dñt qui affectibus ſeruiunt, hõ igitur ingenuus in oĩ re, vt ſeruet decoꝝ, nihil ſeruile facere debet, ſed oĩa debent ſapere quandã ingenuitatẽ. [Liberali) Digna libero hoĩe & ingenuo. philoſophi accipiunt ꝑſonam humanã, ea rõne qua pſona humana eſt & non ficta more poetico, & dñt decoꝝ ab ea ſeruari, ſi ab eius excellentia non degenerat, & id agat qđ virtuti conueniat & honeſtati, ad quam nati ſumus, poetæ aũt ꝑſonas ad libidinem ſibi fingunt, qbus accõmodant decoꝝ. Et ſic oſtendit hoc eſſe proprie decoꝝ, quod virtuti congruit. Inde ſumitur à poetis largo modo, vt nunc decoꝝ dicatur ſeruari, cum oratio qualitati perſonæ introductæ accõmodatur. vnde dicit Fabius poetas hr̃e decoꝝ in ꝑſonis, & ſic ponitur a Cic. drĩa inter decoꝝ philoſophicum, & poeticum, qm̃ philoſophi bonis viris tm̃ tribuunt decoꝝ, poetæ aũt tam bonis quam malis, vt tyrãnus ſi tyrãnice & crudeliter loqtur, dicatur ſeruare decoꝝ, qm̃ talis oratio perſonæ conuenit. Philoſophus aũt dicit nihil eſſe decẽs, niſi quod honeſtati coniungitur, eſt .n. decoꝝ confuſum cũ tota virtute, & ſic differt inter vtrunque decorũ. [Hæc ita) Vt finitum eſt ex ſnĩa philoſophoꝝ, q dñt id eſſe decorũ, qđ naturæ cõgruit, & habet tẽperantiã & modũ cum ſpecie liberali. [Ex eo decoro) .i. argõ poetico decori. Senſus eſt. Decoꝝ poeticum in ꝑſonis poſitum demonſtrat hæc intelligi a philoſophis. de decoro poetæ fingunt perſonam, philoſophus aũt vitę magiſter perſonam hoĩs diuini animalis conſiderat, cui conuenientem accõmodat actionem. [Ex) Signãt cauſam, vnde dicimus ex hoc illud intelligitur. Alibi dicit, Magna intelligemus ſæpe ex paruis. [De quo) Decoro ſeruãdo apud poetas in perſonis. [Alio loco) In rhetoricis & ꝓceptis dicendi. Cic. primus apud Latinos dixit decoꝝ, ita .n. ait in oratore, Vt in uita ſic in oratione nihil eſt difficilius, quã qd deceat videre. πρέπον appellant hoc Græci, nos dicamus ſane decorum, de quo præclara & multa præcipiuntur, & res eſt cognitione digniſſima, huius ignorantia, non modo in uita, ſed ſæpiſſime in poematis, & in oratione peccatur, ſemperq. in oĩ parte orationis, ut vitæ, qd deceat conſiderandũ eſt, quid in re de qua agitur poſitũ eſt, & in ꝑſonis & eoꝝ q dñt, & eoꝝ q audiunt. itaq; hunc locum longe lateq. patentem philoſophi ſolent in officijs tractare, decere eſt quaſi aptum eſſe & conſentaneum tpi & perſonæ, qđ cum in factis ſæpiſſime, tũ in dictis ualet, in vultu denique & geſtu, cõtraq. dedecere. [Sed tum ſeruare illud poetas dicimus) Nunc ponit decoꝝ qđ poetæ ſeruant. Nam apud ipſos in ꝑſonis decoꝝ petitur, illud genus narrationis, qđ in ꝑſonis poſitum eſt hr̃e debet feſtiuitatem cõfectã ex reꝝ varietate, animoꝝ diſſimilitudine, grauitate, lenitate, ſpe, metu, ſuſpicione, deſiderio diſſimulatione, minima reꝝ varietate, fortunę cõmutatione, inſperato incõmodo, ſubita lætitia, iucundo exitu reꝝ. tunc poetæ ſeruare decoꝝ in ꝑſonis dñt, cum quæque ꝑſona introducta ab ipſis id loqtur, & facit, qđ ſuæ ꝑſonę conuenit. ſi pius pie loqtur, ſeruat decoꝝ, ſi impius impie, ſi tyrãnus crudeliter, ſi matrona pudice, ſi ſcortũ impudice loqtur decet. Et ſic intelligitur decoꝝ in poetis, cum id dr̃, qđ ꝑſonæ loquẽti conſentaneũ eſt, ſed philoſophi aliter ꝯſiderãt decuꝝ, cõiunctũ .ſ. cũ virtute. [Quaq;) Quacũq; ꝑſona introducta. [Fit) Qm̃ vir grauis nõ debet introduci, vt faciat ea q̃ leuiſſimi hoĩs ſunt, & econtra. [Et dr̃) Et ſic in verbis qſq; ſm̃ ſuã dignitatẽ & habitũ quẽ habet, ſiue bonũ, ſiue malũ, debet induci ad loquendũ à poetis, vt ſeruetur decoꝝ, qđ in verbis & rebus conſiſtit atque ꝑſonis, & affert exemplũ. Cic. ex Tragœdia Accij, q̃ inſcribitur Thyeſtes, in qua ꝑſonæ loquuntur vt conuenit cuique. Iuppiter ex Ægina filia Æſopi rapta ex Phliunte vrbe Peloponẽſi ad Nemeã ſiluã genuit Aeacũ, ex Europa filia Agenoris, Minoẽ, & Rhadamanthũ, q adeo iuſte vixerũt, vt apud inferos iudices fingãtur à poetis. Minos tulit leges Cretẽſibus, q cũ fuerint iuſti & pij, ſi inducerẽtur a Tragicis poetis, vt dicerẽt ea q̃ Atreus, nõ ſeruaretur decoꝝ ꝑſonæ. [Oderint dũ metuãt) Hæc erãt verba Atrei apud Acciũ in Tragœdia, q̃ tyrãnidẽ ſapiunt. tyrãni .n. volũt timeri, & nõ curãt ſi odio hñr. Atreus volẽs vlciſci iniuriã illatã à fratre Thyeſte, cognoſcebat ſe ſturũ in odiũ, vñ dicebãt oderint dũ metuãt. ſic ẽt introducũtur alij tyrãni, nã hæc verba ad oẽs ꝑtinent. idẽ Cic. in j. Phil. dicit. Carũ eſſe ciuem de rep. mereri, laudari, coli, diligi, glorioſum eſt, metui vero & in odio eſſe inuidioſum, deteſtabile, imbecillũ, caducũ, qđ videmus ẽt in fabulis ipſis illis q oderint, dũ metuãt, dixerũt, ꝑnicioſum fuiſſe. Qualis, inqt Sen. illa dira vox & abominata, oderint dũ metuãt, Syllã ſcias ſeculo ſcriptam, & C. Cæſar hãc vocẽ vſurpabat. [Aut, natis ſepulcro ipſe eſt parẽs) Hæc erant verba Atrei q Thyeſti fratri filios comedẽdos appoſuit. Atre⁹, & Thyeſtes filij Pelopis & Hippodamiæ fuerũt, Tãtaliq. nepotes, regnauerũt Mycenis i Peloponeſo. Thyeſtes cũ vxore fr̃is Æerope ꝯcubuit, & filios ꝓcreauit, quos ei Atre⁹ poſtea decoctos appoſuit. Vñ venter pr̃is erat ſepulcrũ ipſis filijs. Ita igr̃ inſultãs fr̃i inducitur

citur Atreus in Tragœdijs,ſi aliter diceret nõ ſeruaretur. decorũ perſonæ,nec ẽt ſi uir bonus,& pius ita loqueretur. Aerope fuit Cretẽſis,vt ſcribit in Oreſte Euripides his verbis. Atrei filij Agamẽnon,& Menelaus è creſſa matre Aerope.[Parẽs) Thyeſtes pater.[Eſt ſepulcro natis) ipſe pater eſt ſepulchrũ filiorũ, quos comedit.[Excitãtur plauſus)In ipſo theatro à ſpectatoribus plauditur in laudẽ poetæ,q ſic loquẽtem Atreum inducit,qm̃ illa verba conueniunt Atreo crudeli & impio.[Eſt.n.ratio) quare plauſus excitantur, qm̃ verba ſunt accõmodata pſonæ. [Perſona) Ipſo Atreo,q loqtur,qa fuit crudeliſſimus,& poëtæ crudelẽ crudeliter loquẽtẽ fingunt,& contra aliter nõ daretur plauſus in theatro,cũ tragœdiæ recitantur,nec ſeruaretur poëticũ decorũ. [Sed poëtæ)Inqt Cic.ipſi poetæ iudicabũt,qd quẽque deceat,e s qualitate perſonarũ quas fingũt,& illis verba attribuũt, vt decet ſiue bonis ſiue malis,cõcedatur poetis,vt in tãta varietate perſonarũ, ẽt qd malis viris cõueniat,decorumq́. ſit,videãt, ſed nobis philoſophis q virtutem amplectimur,& in ea ſummũ bonũ ponimus, natura impoſuit perſonã cum maxima excellẽtia,vt in ipſa decorũ cum honeſtate cõiunctum ſeruandũ ſit.[Qgid deceat)qd conueniat cuique. [Ex perſona) Qualitate pſonæ inductæ. [Nobis aũt)q non fingimus,ſed ea rõne qua ſumus hoies,& habemus pſonã impoſitã a natura non fictã more poetico. [Impoſuit pſonã dedit rõnem,& ſemina virtutum, pſonamq́. cõem oibus hoibus.[Magna excellẽtia,)Qm̃ hoies rõne ceteris aialibus antecellunt & pſtant.[Quocirca) Ideo poetæ iudicẽt,q conueniat perſonis,quas fingũt.[Varietate)Qm̃ variæ ſunt qualitates perſonarũ, [Etiam vitioſis)qa inducunt ẽt bonos loquentes,non modo uitioſos.at nobis,inqt natura dedit ignicolos oium virtutum,præſcripſit tribuẽs ipſam rõnem,nos debere modum ſeruare in omni vita,quod cum ita ſit,apparet illud generale decorũ eſſe confuſum cum oibus virtutibus,& particulare cognoſci in ſingulis officijs. [Cõſtantiæ).i.roboris & firmitatis cõtra voluptates,& dolores,harũ virtutũ principia dedit nobis nã, vt ſimus cõſtantes,tẽperati,verecũdi,modeſti.[Non negligere)Sed conſiderare quẽadmodum viuamus,& quales nos geramus in vita humana ne à virtute degeneremus,& principijs naturalibus,vt nihil i vita diſcrepet à rõne & humana præſtantia,& ſi apparebit vtrũque decorũ, cum officijs delectabimur,quæ à natura principium habent,quæ uirtutum ſemina dedit,à qbus officia manant,& conflatur honeſtum.[Vt illud)Generale decorum.[Quã late fuſum) Sparſum p oẽs uirtutes.[E. hoc)Decorũ particulare,quod in ſingulis partibus honeſtatis cernitur.[Vt enim)Pulchritudo,cõparatione pulchritudinis in aliquo corpore oſtendit,qũo ipſum decorũ mouet homines,vt laudent ea,quæ in omni vita fiunt cum ordine, conſtantia,& moderatione dictorũ factorumq́., ſic pulchritudo corporis delectat,quia oẽs partes inter ſe bene quadrant,& proportionem hñt. [Hoc ipſo) pp hoc mouet oculos eorum qui vidẽt corpus ita bene compoſitum, vt nihil diſcrepet. [Lepore) Quadam gratia,lepos eſt dictorum & factorum gratia,& eſt quædam lenitas,& venuſtas in aliquo corpore & ẽt in oratione,partes igitur corporis cõſentiunt cum lepore,cum hñt gratiam, qua aſpicientes mouentur. [Cõſentiunt) Conueniunt,quadrant,qm̃ bene cõpoſitæ ſunt,& hñt gratiam,& vim mouendi. [Sic hoc decorũ)Adaptat nunc ſimilitudinem. Ambr.ait.Si qs igitur æquabilitatem vniuerſæ vitæ & ſingularum actionum modos ſeruat ordinemq́. & cõſtantiam dictorũ atq; operum,moderationemq́. cuſtodiat,in eius vita decorũ illud excellit, & quaſi in quodã ſpeculo elucet.[In vita)Rebus quas agimus. [Approbationẽ) Laudationem & cõmodationem eorũ,cum qbus viuitur prius debem' cõſulere inde deliberare, poſtea cũ electione electa perficere, & in oibus actionibus ordinem ſeruare atque conſtantiam, vt hõ nõ perturbetur, ſed ſemp in optimo mentis propoſito maneat, & moderationẽ adhibere in oibus dictis & factis decet,cum talẽ hoiem cernimus, mouemur vt eũ laudemus, decorũ ſeruantem ſuũ & ſic ecõtra. [Igitur) Cũ ita viuendum ſit,vt nihil diſpliceat in nobis,his q nobiſcum verſantur. [Reuerẽtia).i.ingenuus timor.cauere debemus ne aliqd turpiter & cõtumelioſe dicamus, vel cũ aliqua ignominia,quod q negligũt,non ſeruãt decorũ, & famã perdunt,quo nihil põt eſſe turpius, eſt.n.vt inqt in Lælio, fama nõ mediocriter telum ad res gerendas.[Reuerentia)Quidã pudor,vt cum quadam reuerentia cum alijs verſemur,vt nihil agamus,quod dedeceat corã alijs cuiuſcũq; conditionis ſint, ita ſemper eſt agendum,vt oẽs videamur revereri, & nihil cõmittere qđ notari poſſit. [Aduerſus) Erga hoies cuiuſq; ordinis. [Optimi & cuiuſque & reliquorũ).i.debemus adhibere pudorẽ officij,& religionẽ erga optimos,& alios.[Et reliquorũ) q nõ ſunt optimi ſed vulgares.Ideo dicit Iuu. Maxima debet puero reuerẽtia,& peccaturo obſiſtat tibi filius ĩfans.debemus inqt Cic. cauere ab oi re,quæ poſſis reprehendi, ẽt cum ſumus cũ inalis. Nam negligere aliorũ æſtimationem de ſe hois eſt profecto diſſoluti, ſed ita viuendũ eſt,vt oẽs vereamur,& ſic à turpitudine abhorrebimus. Nec deſpiciat,inqt Ambr.qd de ſe vnuſq́ſq; & maxime vir optimus ſentiat,hoc.n.modo ſcit bonis deferre reuerentiã, nam negligere bonorũ iudicia vel arrogãtię vel diſſolutionis eſt,quorũ alterum ſuperbiæ aſcribitur,alterum negligentiæ.[Quid ſentiat) Quã opinionem quiſq; habeat ſi negligit officiũ, & aliorũ reprehenſionẽ non timet.[Arrogãtis) Superbi & q falſa quadam opinione elatus aliorũ de ſe opinionẽ negligit. Iſocrates Philippum ſic monuit: Multitudinẽ ſpernere non oportet,nec paruiſacere ab oibus approbari. [Diſſoluti) q hoium opinionẽ de ſe nõ curat,nec aliquo vinculo officij ac pudoris tenetur,& licẽtia vtitur ad oia quæ agere vult tanq̃ ille q frontem perfricuit, & ſolutis rugis tanq̃ impudẽs aliorũ de ſe iudicium negligit. Pla.in 12. de legib. ſic ait, Non oportet vnq̃ paruiſacere vtrum probus an improbus alijs videaris, multi.n.quãuis virtutis expertes ſint, q tñ probi ſint, qui ue improbi, iudicant, nam prauis quoque hominibus diuina quædam coniectandi vis eſt, p quam multi uel peſſimi recte cum opinione, tum verbis à melioribus deteriores diſtinguant, quo circa vtiliter ciuitatibus præcipitur, vt bonam apud multos eaiſtimationem non paruipendant. [Eſt aũt quod differat) Ponit dr̃iam quæ eſt inter verecundiam & iuſtitiam, ut aliud ſit officium iuſti,aliud verecundi, & ſic diſcurrẽdo per alias virtutes. Vnde illud decorum gñale diuiditur in partes, & quẽadmodum in toto corpore virtutis decorum eſt, ſic & in ſingulis. [In omni rõne habenda) In omni reſpectu, & cõſideratione officiorũ vtriuſque,nã alia eſt ratio iuſtitiæ alia verecundię,& ſic perſpicitur melius vis decori cum p partes inueſtigatur. [Non violare)Eſt p uim alicui afferre iniuriã, quod eſt contra iuſtitiã, & iuſti hois decorum,qui nec vi nec fraude iniurius eſſe debet. [Nõ offendere) Offendere in hoc loco eſt facto aut dicto turpi oculos aut aures eorũ,qbus cum verſaris, lædere atque diſplicere,à qua offenſione nos reprimit verecũdia,quę vt dixi eſt timor dedecoris & iuſtæ reprehẽſionis. Vnde dicit Sen. verecũdia malis conatibus obſtat.nõ eſt igitur aliqd cõmittendum quod alios offendat,ſed adhibẽdus pudor ne turpitudine aliqua & errore aliorũ oculos offendamus, offenduntur aũt boni viri turpitudine ac impudẽtia quorũdam,q verecundiæ nullam hñt rõnem. In quo nõ uiolare, nec aliquẽ turpi aliquo errato offendere. [Maxime ſuper oia alia.i.tũc maxime ſeruatur decorum,cũ neminem violamus,neminẽ offendimus.[Vis) Natura,& potentia Plat.in dialogo de voto ſic ait,Perſpicuũ eſt & apud deũ & apud hoies ſanę mẽtis iuſtitiam & prudentiã præcipue honorari, prudentes autẽ iuſtiq́. ſunt, q ſciunt quæ erga deũ & hoies agere atq; dicere deceat. prudẽtia dr̃ ſciẽtia eius quod optimũ hr̃ & eſt, ſine qua innumerabiles in vita cõmittunt errores. [His igr̃ exp.) Cõcludit de ipſo decoro, puto inqt ob ea quæ iam dicta ſunt, intellectũ eſſe ab oibus quid ſit id quod dr̃ decorum,& conſentaneum cuique.

Haec ita intelligi à philoſophis) Senſus eſt decorum poeticum in perſonis poſitum arguit,& probat hæc,ut a me diuiſa, & finita ſunt intelligi a philoſophus, verum hoc eſt diſcrimen quoniam poetę perſonas fingunt ad libidinem,philoſophus autem vitæ magiſter perſonam hominis excellentiſſimi animalis conſiderat, cui conuenientem accommodat actionem.[Ea) Significat cauſam. vnde dicimus e s hoc illud intelligitur. Alibi dicit Cic. Magna intelligemus ſæpe ex paruis. ADDI.

Itaque non ſolum) Qm̃ dixit decorum apparere cũ antegreſſa honeſta ſint,ideo hoc inſert non in temperantia ſolum ſed in alijs tribus honeſti partibus, de quibus pcepit decorũ eſſe. Nam quidqd ſapiẽter,iuſte,fortiter,liberaliter,magnifice ſit, idẽ cum decoro ſit. Nihil enim honeſtum quod non etiam decorũ. Dupliciter.n.cõſideratur, & vt generale atque oibus honeſti partibus infuſum,& vt particulare temperantiæ adiunctũ in qua pręcipue lucet. [Nam & rõne vti) Prudentiam tangit,nam q rõne, & oratione prudenter utitur ſapiens eſt,cum oia & agit, & dicit prudenter: ratio ad agendum,oratio ad dicendũ ſpectat. [Quod agas) Hoc ad conſilium pertinet.[Quid ſit) Verum propriũ prudentiæ eſt ueri inueſtigatio.[Contra)Ecõtrario tangit imprudẽtiã.[Falli) Ab alio.[Errare)Parte.[Labi)Ignorãtia. [Decipi) Veriſimilitudine.[Delirare)A recto deerrare & inſanire. qđ declarat ſubdẽs mẽte eſſe captũ. Nã is eſt mẽte captus,cuius mentem furor occupat & inſania,ſicuti pedibus captũ dicimus, q morbo pedũ laborat,& oculis captum cæcum uocamus. [Et iuſta oia)dixit prudentiæ ineſſe decorum,nũc iuſtitiæ, quæ eſt ſecunda pars honeſti ineſſe dicit.Nam ſi iuſtum decorũ, ſi iniuſtum indecorũ FRAN. MAT. Errare. Falli. Labi. Delirare,

mutuo

mutuo enim, vt dixi, ſequũtur honeſtũ & virtuti vniuerſaliter & ſingulis eius partibus, eſt inſuſum, & qđ toti eſt honeſtum, idẽ & parti, illud ſua proprietas ſequitur, tum in toto, tũ in eis ſingulis partibus. [Similis ratio fortitudinis &c.) Nam qdqd fortiter fit, id cum decoro fieri dr̃. Et vt ait Ariſtoteles, fortis decoꝝ eſt finis. Nã eius gratia agi fortitudinis opera, honeſtum eſt, pro patriæ ſalute contra hoſtẽ pugnare, ẽt ſi moriendum ſit, id cum agit fortis honeſte agit, ſimul & laudatur, ex quo apparet qdqd fortiter agitur, idẽ decore agi dignum viro. non dr̃ vir tuſiq vere fortis eſt, à virtute. n. uiri trahimur. [Quare &c.) Nunc cõcludit poſtq̃ oſtendit in ſingulis honeſti partibus decoꝝ eſſe. [Vt non recõdita &c.) Vt facile ita eſſe ꝑcipi poſſit, in prõptu. n. eſt quod per ſimilitudinẽ oſtendit, vt inqt venuſtas & pulchritudo, ita valetudini corporis coniũctæ ſunt vt ſecerni ab eo nõ poſſint. non. n. põt venuſtus & pulcher eſſe q ægrotus eſt. Nã ægritudo pallidos & deformes facit. ſic decoꝝ honeſto eſt adiunctum, ut ſeiũgi ab illo nõ valeat, nec põt eſſe honeſtum quippiam, q n idem decoꝝ quoque ſit. Cogitatione qdem ſeparari põt. ut exẽplis ſuperius ignis & niuis demõſtrauimus, re nõ põt, ubi. n. ſubiectum eſt proprietatis, illic ipſa ꝓprietas ſit neceſſe eſt. [Confuſum) ꝓprio oſus eſt

Confuſio. uocabulo. Cõfuſio. n. & cõmiſtio differũt, ut iurecõſultis placet, eſt. n. cõfuſio cũ ex iiſdẽ rebus uel diuerſis una ſola fit ſpecies, ueluti cũ uina cõfunduntur aut maſſæ argẽti & auri conflãtur, ſi forte ex uino & melle mulſum, aut ex auro & argẽto electrum fiat.

Cõmiſtio. Cõmiſtio eſt, uti ſi frumẽtũ Titij frumẽto Caij admiſceatur, q a nõ una ſit ſpecies ſed ſingula corpora, hoc eſt grana in ſua ſubſtãtia durãt. [Eſt aũt eius deſcriptio &c.) Decoꝝ ita cũ honeſto cõiunctũ eſſe oſtẽdit, vt aliud qdẽ eſſe cogitatione ꝑcipi poſſit, ſeparari vero nõ poſſit. Nũc dupliciter decoꝝ diffinit, gñaliter, ut toti honeſto infuſum eſt, & particulariter, ut ſingulis ineſt partib⁹. Generale decoꝝ eſt ut ipſa uniuerſi mundi pulchritudo oĩa in ſe cõtinens ut ſolẽ lunam reliquos planetas ſtellas oĩa elemẽta. Speciale uero ut ſolis, ut lunę, eodẽ modo in hoĩe gñale decoꝝ ſunt oẽs ſimul partes corporis aptæ copulatæ & coniuncta, particulare uero ſinguloꝝ partium, & capitis, thoracis, uentris pedũ. Ex his aũt Ciceronis uerbis de decoro cum bimembris diuiſio fiat, trimembrem tñ intelligimus. Eſt. n. decorum quoddam quaſi genus ad ſubiectas partes, & hoc eſt quod cõitate ſua ab ipſis ſecluditur ſubiectis, ad quæ ſic ſe habet, vt ſenſibilitas ad oẽs operationes ſenſibilium.

Decorum. Decorum aũt, vt pars ſubiecta eſt, veluti ſub alterum genus. Et ita ſe habet ad omne decorum, quod ſub genere continetur, vt ſenſibilitas ipſoꝝ ſenſibilium ꝑfectorum ad ſenſibile. Decoꝝ vero quod partis gñis eſt, & ineſſe hic temperantiæ à Cic. dr̃, ad ſuperiora ſe habet vt ſpecies ſpecialiſſima, quemadmodum ſenſibilitas ad ſenſibile rationale irr̃. Eſt ergo decorum diffinitione carens, quo nihil in gñe ſuo cõis, & quod dici põt

Diffinitio ſubalterorum. Quoniam & diffinitionem recipit & ipſum alijs includit ad diffinire põt. Tertia ſpecies veluti ſpecialiſſima ipſam rẽ ſine medio manifeſtare hẽt, vt hois ratio ad hoiem comparatur, ita vt nihil præterq̃ ſoli ei congruat. [Deſcriptio) Recte ſit ait, potius. n. deſcriptio quam diffinitio eſt. Nam diffinitio ſubſtantialis eſt, & rẽ breuiter qđ ſit diffinit per genus & differentiã

Deſcriptio. vt homo eſt animal rõnale mortale. Deſcriptio vero eſt q̇ adhibita circuitione dictoꝝ factorumq́., qđ res quæq́. ſit deſcriptione declarat, vt ſi luxurioſi natura ſic deſcribatur. Luxurioſus eſt victus nõ neceſſarij, ſed ſumptuoſi & oneroſi appetẽs, in delicijs affluẽs, in libidinem promptus. [In oi honeſtate.) In toto honeſto quod oẽm virtutem complectitur. [Huic ſubiectum.) Nam ita ſe habet ad illud decoꝝ quod eſt in omni honeſto, vt ſpecies ad genus. [Singulas partes) Qđ eſt in ſingulis virtutibus. vt in prudẽtia, iuſtitia, fortitudine, tẽperãtia, vt oſtẽſum ſupra eſt. [Hominis ex.) Hominis excellentia eſt ratio, & oratio, in hoc. n. naturaliter differt homo à brutis. [In eo) In ratione & oratione. [Quæ aũt &c.) Decoꝝ particulare quod eſt, vt diximus veluti ſpecies ſpecialiſſima. Nã ipſam rẽ ſine medio manifeſtat, & ei ſoli congruit, vt decoꝝ quod hæc diffinitur ſoli prudentiæ ſed ſi ex hac deſcriptione partem detrahas, quæ temperantiæ conuenit, & dicas. i. decorum qđ ita conſentaneum eſt naturæ hois, vt in eo ſit fortitudo & magnanimitas, cũ appetitione periculoꝝ & rerum humilium deſpiciẽtia iã decori qđ in fortitudine eſt vera erit deſcriptio, idẽ iniuſtitia & prudẽtia fiet. [Cum ſpecie quadã liberali) Hoc eſt libero & ingenio homine digna, vt neque Cynicis ſimiles oĩa palam etiam quæ cernere hoies & audire abhorreant dicamus & faciamus. Neque nihil oino cõmoueamur, vt Stoici, neque voluptate geſtiamus, & dolore confundamur vt Epicurei, ſed in oi re mediocritatem ſeruemus, quod liberi hoies & ingenui facere ſolent & debẽt. [Nec ita intelligi &) Vtrunque inqt decorũ generale & ſpeciale quale ſit ex eo decoro dicit intelligi poſſe qđ eſt poetaꝝ. Tũ in re, tum in ꝑſonis poſitũ. Cum aliq s ſic loqui, & facere introducit, vt eius cõuenit moribus & ꝑſonæ. De quo loquitur. Horat. in Arte Poet. Aetatis cuiuſq; notãdi ſunt tibi mores, Mobilibuſq. decor naturis dãdus & annis. Reddere q voces iã ſcit puer, & pede certo, Signat humũ, geſtit paribus colludere, & irã colligit, ac ponit temere, & mutat in horas. Imberbis iuuenis tandẽ cuſtode remoto. Gaudet eqs, canibuſq;, & aprici gramine cãpi. Cereus in vitiũ flecti monitoribus aſper. Vtilium tardus ꝓuiſor, ꝓdigus æris Sublimis, cupiduſq;, & amata relinquere ꝑnix. Cõuerſis ſtudijs, ętas aiuſq́. virilis, Quęrit opes, & amicitias inſeruit honori. Cõmiſiſſe cauet quæ mox mutare laboret. Multa ſenem circũ ueniunt incõmoda, vel ꝙ Quærit, & inuitis miſer abſtinet, ac timet vti, Vel ꝙ res oẽs timidæ gelidęq́. miniſtrat, Dilator ſpe lõgus iners auiduſq́. futuri, Difficilis, querulus laudator tpis acti, Se puero caſtigator, cẽſorq́. maloꝝ. Is quoque q de gñibus ſcribit narrationũ in Rhet. ad Heren. duplex tãgit decorũ quod poetarum eſt. Et alterũ in negocijs alterũ in ꝑſonis poſitũ eſſe dicit. illud quod in negociorũ expoſitione poſitũ eſt tres partes habet, fabulã, hiſtoriam, argm̃. Quod vero in ꝑſonis, ſermonis feſtiuitatem aiorum diſſimilitudinẽ, grauitatem, leuitatẽ, ſpẽ, metum, ſuſpicionẽ, deſiderium, diſſimulationẽ, miſericordiã, rerũ varietates, fortunæ cõmutationem, inſperatum incõmodũ, ſubitã lætitiam, iucundũ exitum rerum. [Alio loco) Vt in Rhetoricis libris vbi agitur de poeticis narrationibus, ſicut apud Aphtoniũ. Cuius præ exercitamẽta trãſtulit Priſc. [Illud quod quaq; ꝑſona dignum eſt). i. quod cuiuſq; ꝑſonæ moribus cõueniat ſiue boni ſiue mali. [Et ſit & dr̃) In re, & in verbis vt de Achille Horat. impiger, iracũdus, inexorabilis, atrox, Iura neget ſibi nata nihil nõ arroget armis. Idẽ de alijs, Medea feroa inuictaq;, flebilis Ino. Perfidus Iaion, Io vaga, triſtis Oreſtes. [Vt ſi Aeacus &c.).

Aeacus. Minos. Aeacus & Minos Iouis filij. Ille ea Aegina, hic ex Europa, ambo iuſtiſſimi fuiſſe dñt. Et ꝓpea ẽt apud inferos iudices conſtituti, qđ poetæ ſcribũt, ij ſi hæc verba vſurpare inducerentur (dũ metuãt oderint) contra decorum fieret. amari. n. volebant potiusq̃ odio hri. Indecorum ꝑterea eſſet ſiqs de illis diceret. Natis ſepulcrũ ipſe eſt parens ſuis. [Oderint dõ metuant) Tyrãni ſæuiſſimi verba ſunt, & Luc. de Cæſare inqt: Gaudet tñ eſſe timori tã magno populis, ꝙ ſe nõ mallet amari. Sunt aũt hæc verba ea Accij poetę veteris tragœdia in qua ſuadet Atreo, vt amari uelit a ſubditis potius q̃ odio hri. Suadenti ille ſic rñdet, oderint dum metuãt. [Aut natis &c.) Atreus Thyeſti fratri filiũ epulandum appoſuit, & ipſe pater factus eſt ſepulcrũ filij, de qua re ẽt Sen. Tragœdiã cõpoſuit. [At Atreo &c.) Si verba hæc Atreus ipſe ꝓnũciaret decorũ ſeruaretur. Et q in Theatro ſpectarent, oẽs plauderent. Plauſus aũt ſignũ erat approbationis, oẽs inqt approbaſſent, qm̃ ꝑſona digna eſſet oratio, perſona aũt eſt quam hiſtrio aſſumit, q perſonã agit alienam, vt regis, ſerui, Matronę. Non oẽs perſonas idẽ decet. Nã Horat. in Arte Poet. ait. Intererit multũ Dauus ne loquatur an Heros, Maturus, ne ſenex, an adhuc florente iuuẽta Feruidus, an matrona potens, an ſedula nutrix Mercator ne uagus, cultor ne virẽtis agelli, Colchus an Aſſyrios, Thebis nutritus an Argis, Aut famã ſequere, aut ſibi cõueniẽtia finge Scriptor honoratũ ſi qñ reponis Achillẽ, impiger, iracũdus, inexorabilis, atrox. Iura neget ſibi nata, nihil nõ arroget armis. Sit Medea ferox inuictaq;, flebilis Ino. Perfidus Ixiõ, Io uaga, triſtis Oreſtes. [Sed poetæ &c.) Poetæ qđ queq; deceat ꝑſonam illud ſequũtur & decorũ vocãt ſiue rectũ & honeſtũ, ſiue cõtra ſit. Sed nos inqt perſonã ſuſtinemus. nõ hiſtrionis aut mimi, ſed à natura nobis tributũ quæ cetera aialia ſupamus, vt nihil in nobis ſit niſi uenuſtũ atq; honeſtũ. [Nobis aũt &c.) Probat ab ipſa natura decorũ hoibus tributũ eſſe, oſtẽdimus aũt ſuperius ita toti honeſto, & ſeorſum partibus infuſum eſſe decorũ, vt ſeparari ab eo nõ poſſit & eſſe honeſtũ decori ſubiectũ, nec poſſe vnq̃ ſubiectũ eſſe, q n illud ꝓprietas eius ſeqoatur. Sicuti nõ põt eſſe animal ſine ſenſibilitate, neq; homo ſine rõne. Si aũt virtus ois à natura eſt, vt ſupra oſtenſum eſt. Nam à natura eſt ratio, & rõne virtus ois manat & decorũ, quod uirtutibus eſt cõnexum, à natura ſit neceſſe eſt, qđ ita eſſe Cic. argumẽtatur. Cum itaque à natura ſit, vt & ipm̃ honeſtum gñale eſt, & latiſſime patet, in oibus eſſe debet, qui participes rõnis ſunt. Sed aliter in hoc, aliter in illo apparet. Aliter enim priuato uiuendũ eſt, aliter magiſtratui & principi, aliter iuueni, aliter ſeni. Quantũ aũt attinet ad oẽs hoies, q a ſunt rõnis participes, cũ honeſte viuitur, decoꝝ ſeruatur generale. Quantũ vero ad vnumquenq; cũ ex dignitate ſua honeſte viuit, ſpeciale decoꝝ cernitur. [Cõſtantiæ) q̇ virtus pars eſt fortitudinis, & leuitati opponitur. [Moderationis) In oi re. [Temperantiæ) Præcipue

cipue cōtra libidines.[Verecūdiæ)Hæc affectus eſt,non eſt habitus,nā circa corpus contingit vt timor quod demonſtratū ſupra eſt. Cuius ſedes malæ ſunt. In qbus maxime cognoſcitur pudor, vt Plin.ait. Natura.n.inſtituti ſumus vt timore dedecoris erubeſcamus. [Cumq́. natura doceat) Vt ita inqt natura inſtituti ſumus, vt quēadmodum aduerſus alios nos gn̄amus negligere nō debeamus,hoc eſt vt rōnem habeamus moꝝ,qbus vtamur, & geſtus,& operā demus, vt placeamus,ſeqtur & gn̄ale decoꝝ, quod omni honeſto infuſum eſt, & ſpeciale quod ſingulis partibus ineſt,latiſſime patere hoc eſt ad oēs pertinere,vt ſtudeant illud diligētiſſime ſeruare. [In vno quoq; gn̄e virtutis) Et prudētia,iuſtitia,fortitudine,temperātia,& earum partibus quę plurimę ſunt. [Vt.n.pulchritudo &c.) Similitudine quāta ſit honeſti vis oſtendit & quātopere illud delectet,& vt inqt pulchritudine corporis delectamur qn̄ apte compoſitum cernitur,& oēs partes venuſtate quadam inter ſe congruunt, illumq́. qui hmōi eſt laudamus: ſi decoro delectamur,cū quiſpiam illud tū in dictis tum in factis ſeruat & eū in quo eſt approbamus. [Cōpoſitione)Vt oīa membra pulchra ſint & apte cōnexa.[Mouet oculos)Ad intuendū ſemel atque iteꝝ.[Lepore)Cōtinuitate cōuenientia. [Elucet)Apparet & veluti lux quædā refulget.[Approbationē)Vt approbemus & laudemus.[Ordine)Vt nihil hat temere,& ꝑferantur poſterioribus,vt nō prius agamus q̄ cōſulamus. Nam anteq̄ facias cōſulto & vbi cōſulueris mature facto opus eſt,inqt Sal. [Conſtantia) Vt nobis ipſis ſemꝑ conſentiamus,& in eodem ꝓpoſito rei honeſtæ ꝑſeueremus,multi.n.ſunt q ſibi non conſiſtant,& leues ac vani merito vocātur. [Et moderatione) Vt tū in dictis tū in factis oībus mediocritatem ſeruemus, quæ virtutis ſedes eſt. [Adhibēda eſt igitur reuerētia) Cū illos laudare ſoleamus in qbus decoꝝ eſt,dare operā debemus,vt nos quoq; tales ſimus qui ꝓbari mereamur,quod facile aſſequemur, ſi eos cū qbus viuim⁹ reuerebimur,tū in dictis,tum in factis,& cauebimus ne quē oīno offendamus.Nec optimū quenq; tm̄,ſed quemlibet cōuenit,tanto aūt magis hunc quā illum, quanto plus bonitatis & auctoritatis habet.[Quid quiſq; ſentiat) Oēs hoīes dare operā debent,vt de ipſis q̄ optime hoīes ſentiant. [Arrogantis)Qui nimiū ſibi aſſumit & alioꝝ cōtemnit iudicia quod plerūque ſtultitiæ eſt.[Omnino diſſoluti) Intemperāter & immoderate viuētis.Qui.n.hmōi eſt,quid de ſe hoīes ſentiant,haud magnoꝑe curat. & Iuuen.ait,famam cōtempſerat olim cuius apud moles minima eſt iactura cathedras,nihil cōtra virtutem & decoꝝ faciendū eſt ne fama amittatur. Quæ vt Cic.ait alio loco, eſt telū non mediocre ad res gerēdas.[Eſt aūt &c.) Occurrit obiectioni,diceret.n.quiſpiam reuerētiam aduerſus vnūquenque hoīem adhibēdā cenſes,& non negligendum qd quiſque de nobis ſentiat: ergo iuſtitiæ decoꝝ eſt,quæ nemini docet faciendum iniuriā. Differt inqt inter iuſtitiam & verecundiā. Qm̄ illius eſt nemini nocere,huius nemini diſplicere.Illa iniuriam facere cauet,hæc ſtudet ne deformitate offendat.[In omni rōne habenda &c.) In omni re quæ cum rōne ſuſcipiēda à nobis eſt.[Non violare) Manus afferēdo,aut rapiendo.[Nō offendere)Scurrilitate turpi geſtu.hmōi.n.rebus ꝓprie dicimur offendi,vt vitio orōnis,vitio ꝓnūciationis,obſcœnitate & turpitudine cuiuſpiā,quā ſub nr̄is oculis edere audeat,ex quo nō iuſtitiæ ſed verecūdiæ,q̄ modeſtiæ ſubijci,decoꝝ eſſe intelligitur,in quo ne quenq̄ offendamus.

Quanta ſit vis decori ex hoc patet.

ASCEN. ITaque).i.& ita quid deceat,appareat non ſolū in hac parte honeſtatis de qua diſſerendū.i.diſputandū,& diſquirendum eſt hoc loco,ſed ēt in tribus ſup.partibus honeſtatis ſuꝑioribus.i.de qbus ſupra determinatū eſt.Nam &.i.ſimul vti prudenter rōne atque oratione, &.i.ſimul agere quod agas cōſiderare, & uidere & tueri in omni re qd ſit ueri.i.veritatis, decet.i.decēs & decorum,q; pro &,contra.i.contrario falli,errare,labi & decipi: dedecet,id eſt dedecens & indecorum eſt,tam.i.tantum, quā, id eſt quantum delirare,id eſt inſanire & eſſe captum mente.i.furere & ratione priuari. Et omnia iuſta ſunt decora, & contra.i. contrario omnia iniuſta,ut.i.quemadmodum ſup.ſunt turpia. ſi ſup.ſunt indecora. ratio fortitudinis.i.quæ eſt de fortitudine ad decoꝝ eſt ſimilis.Enim pro quia, id ſup.quod ſit uiriliter & magno animo,id vr̄ dignum uiro,& decorum ſup.eſſe, id quod contra.i.contrario ſup.ſit ut.i.quemadmodum ſup.uidetur turpe ſic indecorum,quare,id eſt quapropter,hoc quod dico decorum,ꝑtinet quidem,id eſt certe ad omnem honeſtatem,& pertinet ita, id eſt taliter vt non cernatur quadam ratione re cōdita.i.abſtruſa,& occulta,ſed ſit in promptu.i.manifeſtum Eſt enim quiddam .i.quædam res. & id intelligitur ſupple eſſe in omni re quod deceat,quod.i.quę res poteſt ſeparari a virtute,magis ratione,id eſt quodam reſpectu,quam re,id eſt reali differētia. Enim pro q a,vt id eſt quemadmodum,venuſtas.i.formoſitas & pulchritudo.i.pulchra membroꝝ cōmenſuratio non pōt ſecerni à valetudine, q a non eſt ſine bona valetudine,ſic hoc illud totum de quo loqmur confuſum ſup. eſt qdem.i.certe cum virtute, q a eſt in oī virtute, ſed diſtinguitur à virtute mente & cogitatione .i. reſpectiue, & ſub quadā conſideratione diuerſa.Eſt aūt &c.Deſcribit ac diuidit ipſum decoꝝ. Ordo eſt: Aūt pro ſed eius.ſ.decori deſcriptio eſt duplex. Nam nos intelligimus,&.i.ēt quoddam gn̄ale decorum quod verſatur.i.conſiſtit in oī honeſtate,& aliud ſupp. decorum ſubiectū tanq̄ inferius,& minus cōe huic.ſ. decoro generaliter dicto,quod decorum ſpeciale.ſ. pertinet ad ſingulas partes honeſtatis,atq; pro & illud ſup.decorum ſuperius.i.generale ſolet ſerve.i.quaſi ſemper & ab oībus diffiniri ſic.ſ. decorum eſſe id quod ſit conſentaneum.i.conforme excellentiæ hoīs. In eo quod .i. ꝓ quod vel in quo eius.ſ.hominis natura differat à reliquis animātibus. Autem pro ſed ſup.philoſophi diffiniunt eam ſup. partem, quæ pars eſt ſubiecta generi.i.generalitati,ſic vt velint id eſſe decorum quod ſit naturæ ſup.hominis conſentaneum.i.concors & congruum ſic, vt moderatio & temperantia appareat in eo cum quadam ſpeciei liberali.Nec poſſumus exiſtimare.i.iudicare ita intelligi à philoſophis ex eo decoro quod poetæ ſequuntur, de quo ſolent dici plura alio loco,ſed nos dicimus poetas ſeruare, tum.i.tunc illud quod deceat,cum.i.qn̄ id,quod dignum eſt quaque.i.qualibet perſona.Et.i.ſimul ſit & dr̄ apud poetas.ſ. vt ſi Aeacus,aut Minos quorum vterque dr̄ nunc iudex apud inferos,ꝓꝑ iuſtitiā quā exercuit apud Cretēſes diceret ſicut Accius in Thyeſte,oderint.i.concedo vel permitto,vt ſubditi me oderint, dū .i. dummodo metuant. Aut parens ipſe.i.pater.ſ.Thyeſtes eſt natis .i.filius ex ſe genitis ſepulchro.i.in ſepulchrum quia comederat eos. venuſtius autem dicitur ſum tibi voluptati quam voluptas, domus eſt tibi hoſpitio quam hoſpitium, terra,cōſecrata eſt mihi ſepulchro quam ſepulchrum videretur indecorum.i.cōtra decorum perſonarum,eo quod accepimus .i. audiuimus eos fuiſſe iuſtos,tyrannorum aūt eſt metui velle cum odio, aut natus epulandos dare. At.i.ſed plauſus.i.acclamationes laudis plenæ excitantur. Atreo dicente .i. dum Atreus ea in Thyeſtem fratrem dicit,q inter ſe ſæuiſſimi fuiſſe noſcuntur,eſt .n. oratio digna perſona.ſ.Atrei.Sed poetæ iudicabunt ex perſona.i.ex qualitate perſonæ introductæ qd deceat quenque .i. vnumquenque, hoc eſt tunc bona dr̄ ſententia,qn̄ perſonam loquentem decet, licet nō ſimpliciter ſaltem ſecundum quod eſt affecta. Autē pro ſed ipſa natura q.d.non poetæ,aut fictio aliqua,ſed ipſa natura ieꝝ parēs impoſuit nobis perſonam.i.effigiem naturalem, & veram nō fictitiā cum magna excellentia,& ꝑſtantia reliquorum animantiū q. d. natura dedit oībus hominibus unam effigiem, quæ præ ſe fert excellentiam,& præſtantiam inter omnia animantia,ita qd ex ſola facie iudicemur mites manſueti,iuſti,tēperati moderati, fortes,prudentesq́. eſſe debere,ea aūt perſona non variatur ad libitum poetaꝝ,in actibus.n.ſcenicis vni variæ perſonæ imponuntur,ſecūdum quod varias partes obtinet, eſt aūt perſona effigies ficta,gallice vng faulx viſaige,repræſentās,& ſimilitudinem,& vocem eius,quem agit.à perſonando.n.dicta volunt,quod per medium eius ſonet vox varia.Non licet ergo dicere.Non nobis autem,quia contrarius eſſet ſenſus,vult.n.dicere auctor, quod vnā effigiem virtutis ſignificatiuā dedit nobis hoībus natura,& ita ſi decoꝝ humanum præcipere volumus iuxta perſonam à natura datā ſolum quod decens & honeſtum eſt ꝑcipiemus,ſed poetæ varias perſonas imponunt. Vnde ſubdit: Quocirca.i.quapp poetæ videbūt in magna varietate perſonarum, q a ſingulis tam bonis quam malis perſonas attribuunt, qd conueniat etiam uitioſis, & quid deceat,vr̄ hoc loco deceat cum datiuo conſtrui ſicut etiā apud Terent.Nec purgaueris ſi dixeris, quod datiuus regitur à conueniat,q a raro copulatur, quæ diuerſos caſus regūt, niſi exprimātur caſus ipſi.Aut pro ſed,cum partes.i.officia & munera, cōſtantiæ,moderationis,tēperantiæ,& verecundiæ ſint data.i.cōceſſa & aſſignata à natura cuiq; .i. cum ſupp.ita ſit,ꝙ natura doceat nos negligere, quemadmodum geramus .i. poterimus nos aduerſus.i.erga homines efficitur.i.ſit vt appareat,quam.i. quancum facere .i. pariter,illud decorum, quod pertinet ad omnem honeſtatem.i.decorum generale,& id eſt pariter hoc ſupp.decorum ſpeciale,quod ſpectatur in vnoquoque genere virtutis,ſit fuſum.i.diffuſum & ſparſum. Enim pro quia ut, id eſt quemadmodum pulchritudo corporis mouet.i.afficit & delectat oculos,apta compoſitione membrorum, hoc ipſo .i. per hoc ipſum quod oēs partes conſentiunt.i.quadrant inter ſe cum quodam lepore, .i.cum quadam venuſtate,ſic hoc decorum quod elucet,id eſt reſplēdet in vita,mouet,id eſt excitat approbationē (actiuam,ſcili

cec

cet quā approbant) Eorū quibuſcūque.i.cum quibus viuitur ordine, cōſtantia, & moderatione oium dictorū atq; factorū. Igitur quædā reuerentia eſt adhibēda aduerſus.i.erga hoies, reuerentiā dico, &.i.ſimul optimi cuiuſq;, &.i.ſimul reliquorū. Nam negligere.i.nō animaduertere, nec curare qd de ſe quiſq; ſentiat nō eſt ſolū arrogantis.i.glorioſi putātis de ſe non poſſe aliud quā bonum dici, ſed ēt omnino diſſoluti.i.ad oēm voluptatem expoſiti, & nihil de honeſtate curantis. Aūt pro ſed, eſt.i.reperitur aliqd quod differat in omni rōne, conſideratione officiorū habenda inter iuſtitiam, & verecūdiam. Nam, ſup.partes iuſtitiæ.i.officia iniuſtitiæ ſunt, nō violare.i.violēter inuadere hoies, verecundiæ ſup.partes ſunt, nō offendere ſup.hoies.i.ne leuiter quidem lędere, & offenſos nobis conſtituere. Igitur his ex poſitis.i.poſtq̄ hæc expoſita ſunt, ego puto intellectum ſup eſſe quale id quod decet, ſit.

DOCT. interp. ETiam vitioſi quid conueniat) Vitioſos dicit improbos ſecus quam mancipium, equum, aut donum vitioſum dicimus. Ne hoc quidem admodum frequens.

ARGVMENTVM.

Decorum ſecundum naturam eſſe, & cum in omnibus partibus, tum in temperantia plurimum valere.

OFFICIVM aūt, quod ab eo ducitur, hanc primū habet viam, quæ deducit ad conueniētiam conſeruationemq. naturæ: quā ſi ſequemur ducē, nunq̄ oberrabimus; ſequemurq. & id, quod acutum & perſpicax natura eſt, & id, quod ad hoīum ſocietatem accōmodatum; & id, qđ vehemens, atque forte. ſed maxima vis decori in hac ineſt parte, de qua diſputamus. neque.n ſolum corporis, q ad naturam apti ſunt, ſed multo etiam magis animi motus probandi, qui item ad naturam accommodati ſunt.

PETR. MARS. OFFICIVM aūt,) Oſtēdit Cic. quam viā habeat officium qđ oritur a decoro, & ad qd nos deducat, ad cōſeruationem.ſ.humanæ naturæ, quæ vult nos oia facere vt decet, & eā ducem ſequi debemus, quæ ſi nō deprauaretur, varijs erroribus a teneris vnguiculis, ad pfectionem nos duceret, dedit.n.virtutum oium principia. Facere igitur id quod dedecet, contra naturā eſt, ergo ſeruare decorū eſt cōſeruare naturā, vtile igitur tali officio fungi. [Officiū) Actió quæ manat a decoro vniuerſali & poſtea particulari, nam gñale decorū eſt illud quod decet. [Ad conueniētiam) Vt oia faciamus quæ naturæ humanæ cōueniant, ea uero relinquamus quæ ſunt cōtra naturam. Ideo dixit ſupra gñale decorū id eſſe, quod cōſentaneum ſit hois excellentiæ. [Quam) Naturam ſi ſequemur, nunq̄ à via rōnis & formula decori aberrabimus, natura.n.per ſe ab omni turpitudine abhorret, ergo conueniēter naturæ viuendū eſt, & ſic ab officio nō diſcedetur & via decori. [Sequemur).i.ſi ducē naturam ſequi voluerimus, ſequemur etiam prudentiam, iuſtitiam, & fortitudinē, & ſic apparet ab ipſa natura nos inſtitui ad virtutes. [Id quod acutū).i.prudentiā, quæ pſpicit veritatem in rebus agēdis, & eſt acuta & perſpicax. hoc eſt decorū prudentis, vt acutus ſit & pſpicax, & verum in omni re uideat. [Natura) Naturaliter. [Et id quod ad hoium conſociationē).i.iuſtitiam ipſam, quę eſt ad ſocietatē hominum tuendā, vt dictū eſt, & in hoc iuſti viri decorū elucet, ſi cuiq; tribuit quod ſuū eſt, & humanā conſociationem tuetur, & colit. Et ſic erit hoc decorū particulare. [Et id, quod vehemēs).i.ſequemur magnanimitatē & fortitudinem. [Vehemēs) Arduum & plenū difficultatis, quod ptinet ad magnanimū. offm igitur quod à decoro manat, viā habet ad oēs virtutes duce natura. [Sed in hac parte) Temperātia & modo. [Maxima ſumma) qa in hoc magis reqritur modus & decorū cū ſit in factis & dictis, actio neq; decēti. [Diſputamus) Agimus & ſubtiliter inqrimus. [Neq;.n.) Ratio quare maxima vis decori eſt i hac parte, qm inqt nō ſolū geſtus honeſti & decētes eſſe debēt, ſed ēt motus animi, q ad naturā accōmodent, qđ efficit ipſa tēperantia, q̇ ſedat oēs perturbationes, & cōſeruat prudentiā. [Corporis motus) q debēt eſſe cū decoro, ne naturā odiſſe videamur, ſi alr corpus moueret, quā debeat moueri ex naturę pſcripto. lib. 5. de Fin. ait, Quēadmodum qs ambulet, ſedeat, q ductus oris, q vultus in quoq; ſit, nihil ne eſt his rebus, qđ dignū eſſe dicamus, nō ne odio dignos multos putamus, q quodā motu aut ſtatu vīr naturę modū & legem cōtēpſiſſe. [Sed multo magis) Quā motus corporis naturæ cōgruētes, qm aius pſtātior corpore. [Animi motus) vt amor, pietas, miſericordia, dolor, ira, & ſimilia. lib. 2. de Finib. ait, Atq; vt mēbra nobis ita data ſunt vt ad quādā rōnē viuēdi data eſſe appareāt, ſic appetitio animi, quæ ὁρμὴ Græce vocat, nō ad quoduis genus vitæ, ſed quādā formā viuēdi vē data. [Motus aiorū) Appetitiones q̇ debent parere rōni ne fiat intēperantia. [Item) Similiter apti ad naturam, qm motus animi vehementiores ſunt contra naturam & rectam rationem.

FRAN. MAT. OFficium autem &c.) Oſtendit qd ſit decorū. Nunc docet quo pacto educi ab eo officiū poſſit. Et primā eſſe decori viam dicit, quæ ad conuenientiā naturæ dicit, & cōuerſationē, quod vt intelligatur animaduertēdum eſt, Tēperantiā vt ſupra diximus mediū quoddam inter voluptatem atque dolorē eſſe, vt nec nimium delectemur, nec minimum triſtemur, oīs aūt delectatio & triſtitia, aut rerū præſentium ſunt, aut futurarū, præſentiū vero quædā corporeæ, quædā animi & animi qdē honor, ſciētia, his.n.delectamur cū adepti ſumus, & cōtra non adepti triſtamur. ſed circa hæc, vt Ariſt. ait, Temperantia aut intēperantia nō apparet, non.n.intemperans eſt q parto honore modice lætatur, & q eo carēs modice triſtatur. At vero corporis delectatio & triſtitia in ſenſibus ſunt, vt viſu, auditu, olfactu, guſtu, tactu, in quibus tēperātes, aut intemperantes dicimur, ſi quantū debemus his delectamur & modū non excedimus guſtu preſertim, & tactu, vt Philoxenus qdam belluo, q ciconiæ guttur ſibi dari optabat, vt cum epularū & potus guſtu delectaretur, hoc.n. eſt belluarum nō hoium. Nec circa prudentiam peccat q odoribus delectatur niſi quædam appetat, vt ſint irritamēta libidinis, vt precioſa & exotica vnguenta, quod noſtro tpe multi faciunt. diximus de præſentibus rebus q̇ delectationis (ſi adſunt) triſtitiæ (ſi abſunt) cauſa eſſe ſolēt. Circa futura cōcupiſcentia eſt quā appetitū vocat Cic. Hæc duplex eſt cōis & propria. Cōis rōnem ſeqtur gñis vel ſpeciei, propria vero eſt quæ ſeqtur naturam indiuidui ad inuentionem eius. Et cōis qdem eſt cibi, & potus, hæc.n.oia animalia cupiunt quanto indigentia adeſt ad ſpeciei ſuſtentationem. Et ppterea dixit Cic. officium decori hanc primum hēre viam, quę deducit ad cōuenientiā conſeruationemq. naturæ, vt qn ſumimus qūo, & quantum oportet, hoc eſt quantum naturali conuenit indigentiæ, naturamq. conſeruat, quæ ſine nutrimento durare nō poſſet. In hac cōi concupiſcentia raro peccatur, quæ gñis ſui naturam ſeqtur, edere & bibere naturale eſt cuique quantum natura exigit, peccatur aūt edendo & bibendo pluſq̄ natura reqrit, & ſupra modum, γαστριμαργία à Græcis hoc vitium dr̄. Quamuis non de particulari decoro quod in temperantia, ſed de generali quod in oibus virtutibus, ſeruatur, loqtur Cic. nam naturam ducem ſequamur, qdqd acturi aut dicturi ſumus. Nam quod ſupra diximus Stoici hois finem eſſe voluerunt conſentanea ſecundū naturam viuere. Id aūt eſt ſecūdum virtutem viuere, qđ ad eā natura nos ducit, rurſus ſecundū virtutē viuere idem eſt, qđ ſecundū peritiam eorū, quæ ſecundum naturam accidunt viuere. Partes.n. vniuerſæ naturæ noſtræ ſunt, ergo ſecundū naturam viuere eſt, ſecundū ſuam omniumq. naturam, nihil eorū faciendo quæ à cōi lege prohibetur, quæ eſt recta ratio oēs permeans, quod vt exemplo pateat, decorum ſeruat vir fortis, cum pericula aggreditur cū rōne. Item liberalis cum dat pro facultatibus & reſpicit, vt ſibi ipſi non deſit, quod ſi & fortis temere ſe morti obijciat, & liberalis ſibijpſi non relinquat neuter naturam ſeqtur, neuter eam cōſeruat, a natura aūt tributum eſt oibus animantibus, vt ſe vitam corpusq. tueantur, homini ratio data eſt a qua oīs virtus manat, ex quo intelligitur naturam ſequendā in omni actione virtutis, quod ſi ſit decorū ſeruatur. ſed intemperantia ad conuenientiam naturæ nos decorū ducit, cū in edēdo & bibēdo non excedimus, ſed tm̄ ſumimus quantū natura poſtulat, vt pſeruetur. Idemq. in reliqs ſenſibus intelligendū eſt. Et vt ad id reuertamur quod dicere de cōcupiſcentia inſtitueramus, ppria concupiſcentia, q ſequitur naturā indiuidui, vel ad inuētionem noſtram, multis modis peccat, qa alius alia re delectatur, & multæ ſunt artes à cōditoribus ciborū inuētę, & vt varij ſunt ſapores ita gulę vitia ſunt diuerſa, & idcirco multipliciter in hoc peccat à multis. his breuiter diuerſis facilius intelligentur quę de temperantia à Cicerone pcipiunt. [Cōuenientiā) Vt tm̄ appetamus quantum naturæ cōueniat, qđ facientes naturam conſeruabimus, bibere & edere quantū ſatis eſt cōuenit naturæ, & id cum ſit natura ipſa ſeruatur, quā veluti ducē honeſtum decorumq. ſequūtur in omni virtute & in oi honeſta actione. [Sequemurq. & id.) Hoc eſt prudentes erimus. Nā prudentiam intelligunt cum dixit, id quod acutum & pſpicax naturæ eſt. Nam natura rōne vtitur, & conſilio, ex quo nihil

temere

Delectatio. Triſtitia.

Philoxenus.

Concupiſcentia duplex.

Guloſitas immenſa.

Naturale concupiſcentiæ quæ animantium datum.

temere facit. [Et id quod ad ſolum iuſtitiam tangit) Nã ſi naturæ parebimus, nemini iniuriã faciemus. Natura n. docet vt alijs non faciamus qđ nobis fieri nolumus. [Et id quod vehemẽs) Fortitudinẽ ſignificat, quę ſi eſt cõſiderata periculorum aggreſſio, & conſideratio rõnis eſt. Ratio aũt à natura manat, non põt vir ſoetis aliqd conſiderate aggredi q̃n naturam ducem ſequatur. [Sed maxime vis &c.) Oſtendit in oĩbus honeſti partibus decorum eſſe, nunc præcipue intemperantia dicit eſſe, & recte. Nam tẽperantia mediocritas eſt, vt oſtendimus circa voluptates & dolores. Ea corporis ſimul & animi motus oẽs regit, latiſſime aũt cum pateat temperantia, latiſſime pateat decorum quod ei eſt annexũ neceſſe eſt in dictis, in factis, in edẽdo, bibendo, ſtãdo, ſedẽdo, ambulando. Quanto aũt magis officia temperantia cernũtur quã aliaꝶ virtutum, tanto magis in ea quã in ceteris decoꝶ apparet. Iuſtitiæ, prudentiæ, fortitudinis, non tã crebro officia cernũtur. [Neq;. n. &c.) cauſam reddit quare maxima decori vis in tẽperantia conſiſtat, q̃m non corporis tantum, ſed etiam animi motus cõponat quos cum naturæ obedientes cernimus præcipue laudamus. [Ad naturã apti ſunt) Hoc eſt naturã ſequuntur, vt moderatus inceſſus, ſermo rebus, & tpi, ac perſonis accõmodatus. geſtus nõ ineptus, & oĩs corporis motus, q̃ in ſenſibus eſt, ut uiſu, auditu, guſtu, olfactu, tactu. [Animi motus &c.) ne nimiũ ſperemus aut metuamus, nimium lætamur, aut doleamus ne importune iraſcamur, ſed rõ ſenſibus ſemper imperet, & concupiſcẽtiæ.

ASCEN. Officium aũt) Oſtendit quæ ſit via officij, quod de decoro manat, & quæ vtilitas. Ordo eſt: Aũt pro ſed, officiũ qđ ducitur ab eo .ſ. decoro, habeat primũ hanc uiã, quæ deducit ad conuenientiã & conſeruationẽ naturæ. i. ad faciendũ oĩa quæ conueniũt naturæ, & conſeruant eã, quã ſup. naturã ſi ſequemur. i. imitabimur ducẽ. i. ducentem nos nunq̃ aberrabimus, & nos ſequemur imitando .ſ. naturam. Et. i. ſimul, id qđ acutũ, & perſpicax eſt natura. i. naturaliter, vel per naturã. i. prudentiã, & . i. ſimul, id qđ accõmodatum eſt ad conſociationem hoium. i. iuſtitiam, & . i. ſimul id quod ſupp. eſt vehemens & forte. i. fortitudinem. Sed maxima vis . i. poteſtas & copia decori ineſt in hac parte de qua diſputamus .ſ. in tẽperantia & moderatione. Neq; enim. i. q̃ nõ ſolũ motus corporis, q̃ ſunt apti ad naturam, ſunt probandi, ſed ẽt & multo magis motus animi. Qui item. i. conſimiliter ſunt accommodati ad naturam ſunt probandi ne .ſ. fiat intemperantia.

DOCT. interpr. Officium autem) Senſus cõmunis iudicat, quid deceat in ijs actionibus, quæ non ſunt contra naturam. Eſt autem modeſtiæ maxima uis in frænandis libidinibus.

ARGVMENTVM.

Fontem omnis eſſe modeſtiæ, vt appetitus pareat rationi: At hunc ipſum putat Ambroſius omnium officiorum primarium eſſe fontem.

DVPLEX eſt enim vis animorum, atq; naturę. Vna pars in appetitu poſita eſt; quæ eſt ὁρμὴ Græce; quæ hoiem huc, & illuc rapit: altera in rõne; quæ docet, & explanat, q̃d faciendum, fugiendumq́. ſit. ita fit, vt ratio præſit, appetitus vero obtemperet. Omnis aũt actio vacare debet temeritate, & negligẽtia; nec vero agere quidq̃, cuius non poſſit cauſſam probabilẽ reddere. hæc eſt. n. fere deſcriptio officij. Efficiendum aũt eſt, vt appetitus rõni obediant, eamq́, neque præcurrãt, nec pp pigritiam, aut ignauiam deſerant; ſintq́. tranq̃lli, atque omni perturbatione animi careãt. ex quo elucebit oĩs conſtantia, omniſq́. moderatio. nam q̃ appetitus longius euagantur, & tanq̃ exultantes ſiue cupiẽdo, ſiue fugiendo non ſatis à rõne retinẽtur, hi ſine dubio finem, & modũ tranſeunt. relinquunt enim, & abijciunt obedientiam, nec rõni parent, cui ſunt ſubiecti lege naturæ. à q̃bus non modo animi perturbãtur, ſed ẽt corpora. Licet ora ipſa cernere iratorũ, aut eorum q̃ aut libidine aliqua, aut metu cõmoti ſunt, aut voluptate nimia geſtiunt: quorũ oĩum vultus, voces, motus, ſtatusq́. mutantur. Ex quibus illud intelligitur, (vt ad officij formã reuertamur) appetitus oẽs contrahendos, ſedãdosq́., excitandamq́. eſſe animaduerſionem & diligentiã, vt ne quid temere, ac fortuito, incõſiderate, negligenterq́. agamus. neque. n. ita gñati à natura ſumus, vt ad ludũ, & iocum facti eſſe videamur, ſed ad ſeueritatẽ potius, & ad quædã ſtudia grauiora, atq; maiora. Ludo aũt, & ioco vti illis quidẽ licet, ſed, ſicut ſomno, & q̃etibus ceteris, tũ cum grauibus, ſeriſq́. rebus ſatis fecerimus. ipſumq́. genus iocãdi non profuſum, nec immodeſtum, ſed ingenuũ, & facetum eſſe debet. vt. n. pueris non oẽm licentiam ludẽdi damus, ſed eã, quæ ab honeſtatis actionibus nõ ſit aliena: ſic in ipſo ioco aliquod ꝓbi ingenij lumẽ eluceat.

PETR. MARS. DVPLEX eſt enim) Probat diuidendo motus animoꝶ & vim, quare probandi ſunt hi motus, q̃ ad naturam accõmodantur, duæ ſunt partes animæ, vna eſt expers rõnis, & dr̃ appetitus, paret tñ rationi. i. intellectui, nam ratio in homine eſt ipſe intellectus. Hæc duo ſunt in brutis, q̃m non hñt rationem, nec parent rõni, quippe appetitus in homine debet obtemperare rõni, vt patri paret filius. prima ergo ratio eſt intellectus, & mens, altera appetitus q̃ non eſt in ipſa rõne, ſed eſt non ſine rõne per obedientiam. vnde dicit Ariſt. lib. 4. Moral. cupiditates nõ debere eſſe magnas, q̃a rõnem eijciunt. quamobrem, inquit, mediocres ſint ipſæ, perpaucæ & rõni non aduerſentur, oportet, atque id tale quod eſt obediẽs, temperatum caſtigatumq́. vocamus. Et vt viuere puerũ ſub pædagogi p̃ceptis oportet, ſic & cupiẽdi vis cupere debet, vt ratio iubet. Vnde tẽperantiam cupiendi, cõcordem eſſe cum rõne oportet, q̃m vtriuſque propoſitũ eſt honeſtas, atq; vir temperans oĩa cupit, vt oportet, & q̃n oportet hoc modo & ipſa ratio dictat, hæc oĩa Cic. erudite proſequitur, ὁρμὴ Græce. Latine dr̃ appetitio animi ſiue appetitus ſenſitiuus, & impetus ad aliq̃d agendum. [Rapit) Vi trahit, appetitus n. ad diuerſa nos rapit, ſed debet rõne comprimi, vnde vult Ariſt. vt in principio dictũ eſt, actuoſas virtutẽs cõſiſtere in appetitu, & maxime fortitudinẽ & temperantiam. nam cũ appetitus fertur ad res venereas, & ratio eũ diſponit, fit continẽtia, & ſi fugimus labores aut dolores pp ignauiam, ratio comprimit appetitum, & ipſum dirigit ad ea quæ præſtare debet cum decoro, fit fortitudo. Sunt motus inquit Ambr. in q̃bus eſt appetitus ille, q̃ quaſi quodam prorumpit impetu. [Huc & illuc) Ad varia quæ appetuntur. [In ratione) Quam Pla. poſuit in cerebro tanq̃ in arce, & appetitum ſubter præcordia, q̃m ratio moderatur appetitui, aliter tãperetur p̃ceps. [Omnis aũt ratio) Præſcribit qualis debeat eſſe ratio, quæ appetitũ regere debet, nam ſi ratio eſt temeraria & negligẽs, nec ſe, nec appetitum regere poterit, nunc philoſophus dicit in 6. Eth. prudentiam eſſe habitum agẽdi circa humana bona vera cum rõne. [Temeritate). i. cæco impetu ne temere aliquid faciat, ſed conſiderate & diligenter. [Hæc enim) Fere deſcriptio eſt officij, nam in principio ea Stoicoꝶ ſnĩa ita finiuit, officiũ medium id eſſe, quod cur factum ſit ratio probabilis reddi poſſit, ut ſunt hæc officia, de quibus in hoc opere diſputatur. [Fere) Quaſi dixit, q̃m hæc rõni adduntur, vt temeritate vacet, & negligentia, ſed ſi recte volumus cõſiderare officium ipſum, temeritate ac negligentia vacare debet, aliter, nõ dicetur officium. addit ẽt fere, q̃m non omne officium ita deſcribitur, ſed medium officium tm̃ ſiue cõe, de quo nunc agitur; perfectum aũt officium dr̃ rectum, & oẽs numeros habet, vt neceſſe non ſit de ipſo, cur factum ſit, rationem reddere. Ergo non oĩs officij eadem eſt deſcriptio, ſunt enim q̃dã officia, quæ à circunſtantia ducũtur. [Neque p̃currant) Et ſic fit exuperatio. [Neq; deſerãt) Et ſic eſt defectio & paucũ, illud aũt nimium. Igitur medium tenẽdum eſt, vt neq̃d nimis aut parũ fiat. aliqui appetitus præcurrunt rõnem, & immoderata appetunt, aliqui deſerunt, q̃m ea fugiunt, quæ pro decoro ſeruando appetere deberent, vt ſunt timidi. Ideo dicit pp pigritiã & ignauiam, & pigritia refertur ad corpus, ignauia uero ad animum. audaces rõnem p̃currunt, & ſic de alijs quæ nimia ſunt, & modum rõnis excedunt. Plato in 7. de rep. ſic ait. Seditionẽ quãdoq́. horum trium appellare decet curioſamq́., & variam alieni operis vſurpationẽ & inſolentẽ partis cuiuſdam prętiaricationẽ, aduerſus totam aiam rebellantis inſurgentiſq́. ad imperandũ rationi, cui ſeruire eã natura iubet. [Tranq̃lli) Sedati & moderati, vt rõ iubet. [Omni perturbatione) Perturbatio tollit conſtãtiã, inq̃t Ambr. Deſtitutio prodit ignauiam, accuſat pigritiam, per-

t turbata

turbata.n.mēte latius ſe ac lōgius fundit appetitus,& tanq̃ effrænato impetu frænos rōnis non ſuſcipit,nec vlla ſentit aurigę moderamina,qbus poſſit reflecti. Vnde plerūq; non ſolum aius exagitatur, & amittitur ratio ſed ēt inflāmatur vultus. [Ex quo).i. ex qua tranqllitate & vacuitate perturbationis.[Elucebit)Apparebit. qm̄ in perturbatione animi nō poſſumus retinere conſtantiam & modū,ideo cohibēdus eſt appetitus,& ita afficiendus, ut rōni pareat,& ſit tranqllus.[Nam qui)Probat à cōtrario.[Euagant)Longius efferuntur, & nullo moderationis retinaculo cōtinētur,qm̄ illi non parēt.[Siue cupiēdo,) Et ſic erit nimiū. [Siue fugiēdo) Et ſic erit parū, & non poterit appetitus à rōne dirigi ad mediocritatē, vt fiat moralis virtus, quæ in ipſa mediocritate cōſiſtit. [Reliqūt.n.) Ratio quare trāſeunt modū in omni re, atq; terminū quem ponit ipſa recta ratio. [Lege naturæ) Qm̄ natura vult,vt appetitus rōni pareat.quam in cerebro quaſi in arce poſuit vt pellet.Cupiditates aūt ſiue appetitiones ſubter præcordia,vt rōni parerent,irā in pectore collocauit. hæc fuit Platonis opinio,quē Virg.in principio ſuę Aeneidos imitās finxit Aeolū,q eſt ipſa ratio,ſedere in celſa arce tenentē ſceptrum & cōprimētē ventos,q ſubſunt.i.cupiditates quæ latius vagantur. Et vēti ſi latius vagarentur,oia confunderent,ideo Aeolus eos cōprimit. philoſophus in 3.Eth.agens de Temperantia ſic ait. caſtigādum eſt,& temperandum id oē,quod turpia concupiſcit, & incrementū ſuſcipit magnum,atq; luxuriat. tale aūt eſt ipſa cupiditas maxime,atque puer,nā & pueri cupiditates hñt earum rerum, quæ voluptatē efficiunt.[A quibus) Appetitionibus quæ latius vagantur,nec parent rōni,ſed ēt corpora.qm̄ cum aius perturbatus eſt, in vultu oſtēditur,ideo videmus iratoꝝ vultus inflāmatos, timidoꝝ pallidos,& alacres,cū voluptate aliqua geſtit aius,hęc oia ſignificant non adeſſe conſtantiam,ſed aium eſſe cōmotum. Vnde Socrates vdictum eſt,Vir grauis & conſtās ſemper eodem vultu viſus eſt. Ita ſe profert,inqt Seneca,& in faciem exit, quantuq. maior hæc eſt,efferueſcit manifeſtius. Nullum eſt animal tā horrendū tamq. pernicioſum natura,vt nō appareat in illo,ſi ira in[...] nouæ feritatis acceſſio. [Ora)Vultus eoꝝ qui ita concitantur. qm̄ apparet illa perturbatio. [Libidine) Vehementi appetitu alicuius rei. [Aut metu) Qm̄ pallēt. Natura cum qd de extrinſecus cōtingentibus metuit, in altū tota demergitur, & deſcendens trahit ſecum ſanguinē,quo velut curru ſemper vehitur,hoc demerſo,humor dilutior cuti remanet,& ipſe palleſcit. Ideo timētes tremunt, qa virtus animæ introrſum fugiēs neruos relinquit,qbus fortitudo membrorū tenebatur. [Geſtiunt) Exultant & pter decorum de aliqua voluptate lætitiam oſtēdunt. [Quorum) Hominum ita perturbatorum mutantur vultus,voces,ſtatus,& motus,in qbus decorum ſeruādum eſt,ne in motu aut ſtatu corporis pp iram aliasq. perturbationes modum excedamus. [Ex qbus) Ex his quæ dicta ſunt & hoīum perturbatorum deformitate apparet cōprimendos eſſe appetitus,ne talis in vultu,voce,motu,ſtatuq. corporis deformitas aio perturbato ſequat.[Vt ad officij formā reuertamur) Parēthesis eſt. Dixit ſupra,nec agere quidq̃,cuius nō poſſit cauſam probabilem reddere,hęc.n.fere deſcriptio eſt officij, poſtea fecit digreſſionē, nunc reuertitur ad formā.i.proprietatem,regulā,atque conuenientiam.[Contrahēdos)Reprimendos,à rōne ſedandos, ad cōpoſitionem tranqllitatemq. reducēdos.[Excitandū) Quaſi dormientem,nam cū ratio vī ſopita excitanda eſt,vt appetitui imperet, & diſponat mediocritates affectuū.[Animaduerſionē)Iudicium,& vt animaduertamus,ne qd temere,aut fortuito agat.[Temere)Inconſulte & ſine rōnis præſcripto.[Fortuito)Forte fortuna nullo adhibito iudicio,hæc oia ſunt cōtra animaduerſionem.i.iudiciū ipſius rōnis & diligentiā Cum.n.diligēter animaduertimus, nihil fit temere aut fortuito.[Neque.n.)Ratio quare nihil eſt agendum temere & neglīgēter,qm̄ inqt ad maiora nati ſumus quam imperitū vulgus arbitretur.non.n.produxit nos parēs natura ad ludū, ſed ad ſeueritatem atq; prudentiam. Vnde hi q voluptatibus tm̄ indulgēt,& ludis iocisq;,finem humanū non conſequuntur,& ſic fruſtra nati ſunt,quo ab hoie rōne prædito & ad ſummum bonū nato,oēmq. perfectionē,nihil debet eſſe alienius.[Ad ludū) Ludus eſt in factis,iocus in verbis. Fabius ait iocū accipimus ſerio cōtrariū.[Grauiora)Maioris pōderis & digniora graui hoie, q in uirtute pſeuerat.[Maiora)Q nā ſit ipſe ludus,q potius ad leues homines ptinet quam ad graues.[Ludo aūt,& ioco)Monet qñ ludendū iocandumq. ſit. [Vti illis quidē licet) Poſſumus uti citra reprehenſionē & notā leuitatis animi relaxatione in uerbis & factis,tunc cū rebus grauibus ſatiſfecerimus,qm̄ id quod caret alterna reqe,durabile non eſt,vt canit Ouid.[Sicut ſomno)Eo modo debemus uti ludis,& iocis,quo vtimur ſomno. Nā tunc debemus ſomnū capere,cū natura defeſſa eſt,& alijs rebus ſatis fecerimus. Vnde bonus paterſamilias,vt pcipit Ariſt. in eo libello, qui de re familiari tuēda inſcribitur,vltimus debet inire qetē, & mane primus ſurgere,& ſeruos ad illoꝝ munus excitare. Et ipſe Ariſto.cū ſe ad qetē cōponeret, pilam Aeneam in manu habebat, cui ſuberat vas Æneū, vt ſi pila è manu excidiſſet, ſonitu ad ſua ſtudia & cōtemplationes excitaretur. non.n. dormiens poterat exercere operationes ſtudioſas, in qbus ipſe ſummum bonū ponebat. Hoies vero dediti voluptatibus & ventri ſomnoq., cum dormire non pōt, varijs illecebris ſomnos eliciunt,ignorātes ſe tūc eſſe mortuos,& nihil agere poſſe quod hoie dignum ſit. Vnde paꝝ vel nihil in vita viuūt.qm̄ ſomnus eſt imago mortis,ideo viuētes pro mortuis habentur. Alexāder Magnus dicebat ſe duabus potiſſimū rebus mortalitatem & imbecillitatem humanā intelligere,ſomno.ſ.& coitu, quas ſola naturæ infirmitas pateret. Hoies igitur ſomno dediti & gulæ expergiſcantur aliqn vt ſe p tot annos ſaltē per aliquot horas vixiſſe teſtari poſſint,nec illam rē tanto ſtudio conſectentur & amēt,qua vel maxime mortalitatis & fragilitatis humanæ admonemur.Excitētur inq̃,ſi è natura viuere volūt,ſplendore hōis & gloriæ,ad quam bene a natura inſtitutus aſpirare tota mēte,oī officio & contentione debet.[Grauibus)Grauitate & virtute dignis.[Serijs)Carētibus ioco. nam ſeriū eſt ioco contrariū.[Non profu.)Non diſſolutū.[Ingenuū) ingenuo hoie dignū,vt nō habeat apertā obſcœnitatē. [Facetū) gratia mouēdi riſum cū decoro,vel elegans dicēdi genus.Nam facetia eſt elegās eruditio. Inde facetus q habet excultā quandam elegantiā.Fab.ait lib.6.facetū quoque non tā circa ridicula opinor cōſiſtere,hanc magis excultæ cuiuſdam elegantiæ appellationē puto.totū id accipimus,quod eſt contrariū ſerio. & effugere,& terrere,& pmittere iocus eſt. Dicacitas ſine dubio a dicēdo quod eſt oī gñe cōe ducta.proprie tñ ſignificat ſermonē cum riſu aliquot inceſſentē,ideo Demoſthenē vrbanum fuiſſe dūt, dicacē negāt. Venuſtum eſt quod cum gratia quadā & Venere dicatur. Salſum in cōſuetudine pro ridiculo tm̄ accipimus.natura nō tñque hoc eſt,q̃q̃ & ridicula eſſe oportet ſalſa. Nā & Cic. oē quod ſalem ſumpſit,ait eſſe Atticoꝝ. qa ſunt maxime ad riſum cōpoſiti. Et Catullus cū dicit,Nulla eſt in corpore mica ſalis,hoc dicit,nihil in corpore eius eſſe ridiculū.Salſum igitur erit,qđ non erit inſulſum,velut quoddā ſimplex orōnis condimentū, qđ latēte iudicio velut palato excitat,& à tædio defendit orōnem. Vrbanitas dr ſermo præ ſe ferens in verbis,& arte,& vſu, propriū quendam geſtum vrbis,& ſumptam connerſatione doctoꝝ tacitā eruditionem,deniq; cui contraria ſit ruſticitas,& vrbanitas eſt virtus quędā in breue dictum,coacta & apta ad delectandos mouēdosq. hoies in oēm affectum, maxime idonea ad reſiſtendum, vel ad laceſſendū,prout quęq; res aut perſona deſiderat,cui ſi breuitatis exceptionem detraxeris, oēs virtutes orōnis complexa, eſt. Vrbanus homo erit,cuius multa benedicta reſpōſaq. erūt, & qđ in ſermonibus,circulis,cōuiuijſq., itē in concionibus,oī deniq; loco ridicule cōmodeq. dicet,riſus erunt. Meo q dem iudicio inqt,illa eſt vrbanitas,in qua nihil abſonū,nihil agreſte,nihil incōditum,nihil peregrinū,neq; ſenſu,neq; verbis,neq; ore, geſtuq. poſſit reprehendi,vt non tam ſit in ſingulis dictis,quā in toto colore dicēdi. Ridiculum oē eſt,quod aperte fingitur. Cic.facetus fuit & vrbanus,de cuius faceto Tiro eius libertus ſiue Furius Bibaculus tres libros compoſuit,quos priſcoꝝ incuria deſideramus.[Vt.n.pueris)pbat a ſimili,qa iocus nō debet eſſe niſi ingenuus.[Licētiā)Libertas in loquendo eſt cū qs non timide quod ſeruile eſt,ſed ingenue ac libere,hoc eſt vt liberū hoiem & ingenuum decet,loqtur. Licentia eſt in malum,qm̄ hac libertate abutitur vſq; ad temeritatē & procacitatem, ſignificat aūt licentia quādam impunitatē agendi qdqd velis. Ideo dicit Terent. Oēs deteriores ſumus licentia.[Lumen)Quoddā & ſignū & ſpecimē pbi boniq. ingenij.Ludēt igitur quandam ingenuitatem præ ſe ferre debet,& modeſtiā libero hoie dignam.[Eluceat)Appareat.

D Vplex eſt.n.&c.)Et qa dixerat pbari motus aiorum ad naturam accōmodatus, iccirco duplicem eſſe vim aioꝝ dicit,& alteram in rōne,alteram in appetitu poſitā eſſe. Stoici aiam diuidebant in partes octo,quinque ſenſus,vocalem, particulam,& cogitabilem,quæ eſt ipſa mens,& uim generādi, ex ſalſis vero aſſerebāt mentis accedere peruerſionē. Et ex ea cō plures pululare perturbationes,atq; conſtantiæ cauſas. Eſt aūt ſecundū Zenonem ipſa perturbatio irrationabilis, ac pter naturā animi motus,ſiue appetitio abundans,quam ὁρμὴν græci uocāt. ὁρμῶ.n.eſt impetum facio. [Huc atque illuc) Temperantia ea tantūmodo appetit,quæ indigentiæ ſufficiunt, appetitus impetu quodā ad aliqd rapitur & vltra modū cupit, hominēq. ſtatu ſuo dimouet.

FRAN. MAT.

Animæ diuiſio.

Zeno.

dimouet,& modo huc modo illuc impellit vt ira,aut effrænata libido.[Quid faciendũ &c.)Hoc eſt ipſam oſtẽdit virtutem,quę facienda & non facienda pſcribit,& honeſta quidem facienda, turpia vero fugiẽda. [Vt ratio pſit) Quæ nobis ab ipſa natura inſita eſt.Cũ appetitus vt dictum eſt,accedat ex ſalſis.[Ita ſit) p animi motum rõnalem.[Omnis aũt actio.) Cum ratio peſſe debeat dãda opera eſt,vt oĩs noſtra actio,in quacũque virtute à rõne proficiſcatur,& cõſul te ſuſcipiatur . prudentia omni virtuti ineſt , ut ſupra diximus , ſed pcipue modeſtiæ,quæ appetitum rõne coercet . Nam ratio & cõſilium prudentiæ ſunt.[Temeritate)Ne temere aliqd ſuſcipiamus. [Negligentia) Vt curã ſtudiumq. adhibeamus ne tardi in deliberãdo ſimus,aut deforme aliqd, & inueniuſtũ faciamus.[Nec vero &c.)Proprium ſapientis hoc eſt nihil agere quod cur agat rõnem reddere,ſi non veram ſaltem pbabilem poſſit.[Hæc.n.eſt &c.) Medium offm Stoici id eſſe dicebant quod cur factum ſit ratio probabilis reddi põt.(Efficiendum aũt eſt &c.)Cupiditatũ vt ſuperius dictũ eſt,ſiue concupiſcentias,appellare malis , alia cõis eſt quæ naturam ſeqtur gñis vel ſpeciei , vt animalis & hoĩs , alia propria quæ naturã ſeqtur indiuidui ẽt ad inuẽtionem noſtram.Siue igitur cõis ſit cupiditas, & modum excedat,ſiue ppria & turpis,rõni ſubijcienda eſt neqd ſtulte, & deformiter facere nos cõpellat.[Appetitus)qui multiplices ſunt & cões qdem cibi,& potus.Item principatus. Nam hoĩs excellẽtiæ tributum eſt,vt nemini parere velit nius bene informatus nĩſi vtilitatis cauſa imperãti.[Præcurrãt)Nimium concupiſcendo præueniãt,vt non prius faciamus aliqd quam deliberemus. Cauere n.debemus,ne appetitus ad ſe nos rapiat.[Nec p p &c.)Nimis metuẽdo & diffidendo,ſenſus rõnis miniſtri debent eſſe, quĩ cũ ab ea regũt peccare non pñt, hoc præcipit ne pigritia q corporis eſt,aut ignauia quę eſt animi,aliqd ad quod ratio faciendũ impellit timore,vel negligẽtia amittamus , exẽpli grã poteſt vir fortis adipiſci magiſtratũ bonis artibus, dat operã ut adipiſcat , recte facit & laudãdus eſt quod ſiqs malis artibus , vt largitione aſſequi tentaret perperã faceret, & vituperatione dignus eſſet .

Ratio & cõſilium.

Appetitus multiplex.

Qui vero virtute pditus eſt,& bonis artibus magiſtratum nãciſci poſſet,petere tñ non auderet, aut delatum nõ ſuſciperet, hic pigritia,aut ignauia rõnem deſereret,ſicut illam pcurreret q indignus cũ eſſet,petere tñ auderet . [Tranqlli) Non ſublati nimio gaudio aut ſpe vel metu ſolliciti . Tranqllitas animi æqualitas quædã eſt i omni fortuna moderati,cũ nihil ſperat nihil metuit, aut ſi ſperat aliqd,& id pro deſiderio non accidat non tñ magnopere doleat.[Ex quo elucebit &c.) Si tranqlli erunt animi & nẽ carebũt perturbatione, conſtãtes erunt, & moderati,p conſtantiam aũt nec metuent nec ſperabunt pluſq̃ oportet , p moderationẽ uero neq; lætabunt ſupra modum neque dolebũt. [Euagẽtur)Reſpicit ad id quod dixit pcurrunt. [Cupiendo) Hoc ad ſpẽ refert.[Fugiendo)Ad metũ.Quæ.n.metuimus ea fugimus. [Nõ ſatia.&c.)Ratio.n.dñari appetitibus non põt,cum eã,aut præcurrũt nimis,aut deſerunt,ideoq. tranqlli debent eſſe animi, ut parere rõni poſſint.[Finem & modũ &c.) Finem dixit præcedẽdo q a præcurrunt,modũ dixit recedendo q a deſerunt metu rõnem.

Trãquillitas animi.

Virg. in Georg.

[Abijciunt) Obedientiam faciũt . quod Virg.ait de eqs quos à feruẽti curſu retinere auriga non poteſt.Vt cũ carceribus ſeſe effudere quadrigæ,Addũt ſe in ſpacia , & fruſtra retinacula tendẽs Fertur eqs auriga nec audit currus habenas .[Cui ſunt ſubiecta lege naturæ) Quæ eſt recta ratio imperãdi in oẽs permeans , eademq. in Ioue principe gñationis oium.Stoici dicebant lex naturæ vult,ut appetitus rõni pareat,& tñ appetatur quantũ natura poſtulat.Ea aũt paucis minimiſq. cõtenta eſt.[A qbus non ſolũ animi perturbantur) Hic qſtio exoritur, hæc oĩa lætari nimiũ aut triſtari,metuere,aut ſperare , à uiro forti & magnanimo fugiẽda ſint ut in officijs fortitudinis dictũ eſt. Cur nunc in officijs modeſtiæ ponantur rñdetur. Ad oẽm honeſtam modeſtiam extẽdit in qua pcipue decor ſpectatur,quod cum oibus honeſti partibus inſitũ ſit,in nulla põt reperiri in qua & modeſtia non ſit, ex quo ſeqtur eadem uitia uitãda in modeſtia,quæ in fortitudine , quæ in iuſtitia.Omnis.n.uirtus eſt habitus animi in mediocritate conſiſtens,oĩs appetitus qui non paret rõni eſt contrarius uirtuti,ſiue deficiat,ſiue excedat.Quidã non contentus ſuis appetit aliena.Quidã propter vtilitatis grã pericula aggreditur,uterque eadem perturbatione peccat,quæ eſt concupiſcentia, nñ tñ utriuſq; uitiũ unius uirtutis officijs euitari docet. Sed illud prius iuſtitiæ,hoc poſterius fortitudinis.Poteſt & aliter rñderi ſperari metuere,lætari,dolere diuerſa rõne conſiderari ſolere . Conſtantiæ uel incõſtantiæ & uenuſtatis uel deformitatis.Si ſecundũ conſtãtiã animi uel incõſtantiã ꝯſideramus,ad officia ptinebit fortitudinis,quã voluũt,vt & in adeũdis & in tolerãdis piculis cõſtantes ſimus, ſi ſecundũ venuſtatem vel deformitatem ne vel geſtiamus lætitia vel iraſcamur, vt corpus ꝯtremiſcãt,oculi facieſq. intumeſcant,ad officia ſpectabit modeſtiæ,in qua pcipue ratio decori habetur,& geſtus motuſq. non ſolum animi, ſed ẽt corporis ſpectatur.Recte ergo in officijs modeſtię de perturbationibus pcipitur [Licet.n.corpora ipſa &c.)Quæ intumeſcũt,& deformia reddũtur. Vnde Ouid.lib.de arte amãdi puellas ſic admonet : Pertinet ad faciem rabidos compeſcere mores . Candida pax hoĩes, trux decet ira feras.Ora tumẽt ira,nigreſcũt ſanguine venæ. Lumina gorgoneo ſæuius igne micãt.I pcul hinc dixit,non eſt mihi tibia tãti.Vt vidit vultus pallas in amne ſuos.Vos quoq; ſi media ſpeculũ ſpectetis in ira Cognoſcet faciã vix ſatis vlla ſuam. [Libidine aliqua,oĩs immoderatus,& inhoneſtus appetitus libido vocatur,vt dominãdi & venerea exercẽdi,de quo inqt Horat. Nã ſimul ac veras inſtarit tetra libido . [Aut metu) Qui palleſcũt, & tremũt hoĩes,vt de Caco ait Virg.Tum primũ noſtri Cacũ videre tremẽtẽ,Turbatumq. oculis.Et Ouid.de philomena . Atque pallentẽ trepidamq. & cũcta timentẽ.[Voluptate nimia geſtiũt) vt de Thereo ſcri.Ouid.Vicinus exclamat mecũ mea vota feruntur.Exultatq. & vix aio ſua gaudia differt Barbarus,& nunq̃ lumen,detorquet ab illa.Geſtiunt aũt qui aut conſecuti aliqd iam ſunt,aut paulo poſt conſecuturi ſunt.[Vultus)Modo.n.læti ſunt, modo triſtes,modo pallidi,modo rorui.[Voces) Iratoꝶ ſunt,inteſiores,timẽtiũ remiſſiores.[Motus)Iratoꝶ citiores,timẽtium tardiores,ẽt cum fugiunt,& pedibus timor addidit alas : vt Virg. ait. Dolentiũ & languentium ſunt,cum eiulatu plerũq;.[Status) vt ſtare nõ poſſint,ſicut irati,ꝯtra dolẽtes moueri loco nequeũt. [Ex qbus &c.)Concludit dicens cum ex perturbationibus non animi ſolũ vitia,ſed corporis,quoq; naſcatur deformitas,q̃ in iratis,& libidine aliqua exagitatis timentibuſq. apparet. Vultus.n. vox motus,ſtatuſq. corpori mutantur,oẽs appetitus ſedandi nobis ſunt,vt decoꝶ ſeruemus,cui oĩs deformitas cõtraria eſt. [Cõtrahẽdos)Ne ſinamus eos euagari & præcurrere,ſed rõne ſedemus,& conſilio,qđ eſt propriũ prudentiæ,quæ virtus oẽs dirigit virtutes.Sed tẽperantiam pcipue,quę eſt circa ſenſus,q rõne indigent ne peccẽt.[Ad officij formã) Ad conuenientiã & proprietatẽ officij,quod oia agit recte,& citra reprehenſionẽ,& vt moderate haut oia poſtulat.Cõtrahendo,per prudentiam,quæ oẽs virtutes dirigit,vt dignum eſt,& pcipue temperantiã,q circa ſenſibilia verſatur.Senſus aũt rõne gubernantur,cõtrahũtur,ſi euagari voluerint,& ſedãtur concitati aliqua perturbatione cũ ſint . [Animaduerſionẽ)Conſiderationẽ & conſultationẽ vt cõſilio & rõne pſpiciamus,qdqd ſit quod facturi ſumus.[Diligentiã) Vt ſtudiũ & induſtriã adhibeamus.[Temere)Sine aiaduerſione.[Fortuitu) abſq; diligẽtia.[Incõſiderate)Negligẽterq. vtrũq; refertur.[Neque.n.&c.)Apte ad ioci & ludi pcepta tranſit Cic.Dixerat oia cũ rõne,& diligentia agẽda eſſe,rõnem ſubiecit, qm natura non ad iocũ,& ludum nos genuit,ſed ad ſeueritatẽ,& ſtudia grauiora,& tñ licet ioco,& ludo vti . Sed ita vt modum decorumq. cuſtodiamus.Iocus & ludus differũt,ille eſt in verbis,hic in facto,& iocũ qdẽ pro eo accipit dicit Quin. quod eſt cõtrariũ,ſerio . Ludus à luſu ſiue luſione ſic diſtinguitur qđ ludus cum periculo tum ſpẽ ſibi propoſitam habet vt ludus arboꝶ.At vero luſus nihil præter merã voluptatem,q pila,q trocho,q teſſeris ludũt,luſum potius quã ludũ exercent.Cõſtat ãt auct. Ariſt.circa iocũ exceſſum eſſe, & defectũ medij,q.n.magis quã oportet riſum mouent Scurrę videtur,& moleſti ſunt,nam riſum ſecuti,magis cogitãt quo illum mouere poſſint,quã vt honeſte loquantur,ne quenq̃ offendant. Qui nec debet ipſi aliqd iucundum,nec dicere alios patiũtur,rudes & aſtreges dñt.Qui vero cũ moderatione iocatur comis appellatur . Et inter ſcurrilitatem,atq; ruſticitatẽ vrbanitas media eſt. Cõuenit itaq; vrbano talia dicere,atque audire,qualia modeſto,& ingenuo congruũt.Sunt.n.quædã quæ dicere,& audire huiuſmodi decet hoĩes,& ingenui iocus differt ab eo q eſt ſeruilis, & docti ab eo q eſt indocti , & q a non ſemp recte iocatur q dicet quæ decet ingenuum,qm attendere põt audientem cũ alius alium oderit amicq. . Vrbanus ita ſe habebit,quaſi ipſa lex in ſe ipſo ſit,& abſtinebit à qbus oportebit . & qñ,& quantũ,& apud quos oportebit.[Ludo aũt & ioco)Oſtendit ludo,& ioco qũ,& quatenus vtendum ſit.Somno vtimur modico & ppea tñ vt naturæ ſatisfiat,nam q ſomno nimium indulget,ſic ab Ouid.reprehenditur.Infelix tota quicunque quieſcere nocte Suſtinet, & ſõnos præmia magna vocat. Stulte qd eſt ſomnus gelidæ niſi mortis imago?Longa quieſcẽdi tpa fata dabunt. Eodẽ modo ioco & ludo ad neceſſitatẽ non voluptatẽ vtendum eſt,vt rebus ſeriis fatigati corpus aiumq. recreare poſſimus,et hilares integriq. ad laborem reuerti. Ideoq. ait Ouidius : Arcus & arma tuæ tibi ſine imitanda

Cõſtãtia Incõſtantia venuſtas. Deformitas.

Libido

Geſtio.

Iocus

Ludus

Luſus

Scurra

Rudis, Agreſtis, Comis

Sõnus, Ludus, Iocus.

imitanda Dianæ. Si nuõq̃ ceſſas flectere mollis erit. Ariſt.quoq; inqt ceſſatio & iocus neceſſarij vñr in vita. Idem lib.Eth.vlt.ſtudere & laborare ioci cauſa, ſtultum nimis, puerileq. vr̃. Iocari (vero vt ſtudeas ſecundũ Anacharſis ſniam recte ſe habet. Nam ceſſatio quædam iocus vr̃, cumq. fieri nequeat, vt quis continuo laboret, ceſſatione opus eſt. [Non profuſum) Ne ſit ſcurrilitas. [Nec modeſtum) Vt deficiamus per nimiam ruſticitatem. [Ingenuum) Qualis ingenuo cõuenit. [Vt enim pueris) Vt inqt non cõcedimus pueris vt omni ludo vtantur ſic iocum volumus eſſe honeſtum, in quo non ſcurilitas aliqua, ſed probi ingenij via cognoſcatur. [Oẽm licentiam) Non.n.omnis ludus liberalis eſt & ingenuus ſicut aliaꝝ, teſſeraꝝ, à quibus abſtinere pueros volumus. [Sed eam quæ &c.) Vt pilæ. [Probi) Boni ingenij ſignũ eſt, cum quiſq̃ facete reſpõdet, qua in re plurimum ipſa valuit Cic.

Omnis ludus.

ASCEN. DVplex &c.) Oſtendit quare hmõi motus ſunt probandi docẽs appetitum debere rõni parere. Ordo eſt dependẽs à ſuperiore, ac ſi dicat dicit qd' motus tam animi quam corporis ſunt ꝓbandi. Enim pro q̃a, duplex eſt vis aioꝝ atq; naturæ, vna pars poſita eſt in appetitu quæ ὁρμὴ ſup.dr̃ græce, ꝓfertur aũt græce ὁρμὴ, quæ.ſ.vis appetitus, capit.i.violẽter trahit hominẽ huc & illuc.i.in varias partes. Altera ſup.pars poſita eſt in rõne, quæ docet & explanat qd ſaciendum, vt pro vel fugiendũ ſit, ita vt ratio pſit.i.dominet. Vero pro ſed, appetitus obtẽperet.i.obediat, & annihiletur. Aũt pro ſed, ois ratio debet vacare.i.vacua eſſe temeritate in contẽnendis periculis & ꝓuiſis, negligencia in nõ prouidendis. Nec vero debet ſup.agere quidq̃ cuius nõ poſſit reddere.i.aſſignare cauſam ꝓbabilem. Hæc.i.hmõi.n.eſt ſere deſcriptio officij. Aũt pro ſed, efficiẽdũ.i.oportet facere, vt appetitus obediant rõni, neq;.i.vt non ꝓcurrant eam.ſ.rõnem, nec deſerãt.i.derelinquãt eam p p pigritiã, aut ignauiam.i.inertiã, & carẽtiam induſtria, & vt ipſi appetitus ſint tranq̃lli & careant oi ꝑturbatione aoimi. Ex quo ois conſtantia, & ois moderatio.i.tẽperãtia elucebit.i.apparebit, nã hi appetitus q euagant longius, & tanq̃ exultantes.i.extra ſolũ proprie tranq̃llitatis euntes, ſiue cupiẽdo plus.ſ.quã deceat, & ita peccent p abundantiam, ſiue fugiẽdo quod fugiendũ non eſt, & ita p defectum peccent, non retinẽtur ſatis rõne, tranſeunt.i.tranſgrediuntur, ſine dubio ſinẽ & modũ, de qbus Horat.i ſerm. Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq; fines, Quos vltra citraq. neqt conſiſtere rectũ. Enim pro q̃a ipſi ſup.relinquũt & abijciunt obediẽciam, nec parent.i.nõ obediunt rõni cui ſup.ipſi appetitus ſunt ſubiecti lege naturæ. A quibus.ſ.obediẽtibus appetitibus, non ſolũ animi perturbant, ſed ẽt corpora. Licet.i.datur & ꝑmittit̃ cernere.i.aſpicere ipſa ora iratoꝝ, aut eoꝝ, q cõmoti ſunt, aut aliqua libidine, aut metu aut q geſtiũt.i.geſtum pecudis oſtendãt, nimia voluptate.i.p p nimiam voluptatẽ, quoꝝ oium ſic affectorum vultus, voces, motus, & ſtatus.i.diſpoſitiones mutãtur. Ex qbus, vt reuertamur ad formã.i. ad narrationẽ de forma officij illud quod ſeqtur intelligitur, uidelicet oẽs appetitus eſſe contrahẽdos & ſedãdos. Et animaduerſionẽ.i.accurationẽ, & diligentiam eſſe excitandã, ne agamus qd.i.aliqd temere ac fortuitu, cõſiderate, & negligenter. Neq;.n ſumus generati ita à natura, vt videamur eſſe facti ad ludũ & ad iocũ, ſed potius ad ſeueritatẽ, & ad quædam ſtudia.i.exercitia grauiora atq; maiora. Aũt pro ſed, licet quidẽ uti illis.ſ.ludo & ioco. ſed ſicut ſomno, & ceteris qetibus, tum.i.tũc: cum.i.qñ nos ſatis fecerimus rebus grauibus & ſerijs, ipſumq. genus iucũdi non debet eſſe ꝓfuſum.i.diſſolutũ & immodicum, nec immodeſtũ, ſed ingenuum i.ingenuo hoie, hoc eſt nõ ſeruili dignum & facetũ.i. vrbanum & iucundum. Enim pro q̃a vt.i.quemadmodum non damus.i.concedimus & facimus pueris omnem licentiam ludendi, ſed eam quæ non ſit aliena ab actionibus honeſtatis ſic aliquod lumen probi ingenij eluceat.i.appareat in ipſo ioco.ſ.noſtro.

DOCT. *interpr.* DVplex eſt enim vis) Duæ homini partes, ὁρμὴ appetitio, & λόγος iudicium de rebus.

ARGVMENTVM.

De ſcurrilitate & facetia.

DVPLEX omnino eſt iocandi genus: Vnũ illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnũ. alterum elegans, vrbanum, ingenioſum, facetum. quo genere non modo Plautus noſter, & Atticorum antiqua comœdia, ſed etiam philoſophorum Socraticorum libri referti ſunt: multaque multorum facete dicta; vt ea, quæ à ſene Catone ſunt collecta, quæ vocantur ἀποφθέγματα. Facilis igitur eſt diſtinctio ingenui, & illiberalis ioci. alter eſt, ſi tempore fit, ac remiſſo animo, libero dignus: alter ne libero quidem, ſi rerum turpitudini adhibetur verborum obſcœnitas.

PETR. MARS. DVPLEX omnino eſt.) Diuidit genus iocandi in duas partes, vt appareat à quo debeat ingenuus cauere. philoſophus in 4. Eth. ſic ait. Cum aũt ſit & reqes in vita, atq; in hac ipſa ioco ſeſe recreent hoies, vr̃ & hic eſſe quædam æquabilia congreſſio, & dicẽdo & audiendo ea quę oportet, & vt oportet, differt aũt dicendo inter tales, aut audiendo ſales, atq; patet & in his nimiũ & paꝝ. [Illiberale) Non libero hoie dignum, ſed ſeruili, & ſcurrili. [Petulãs) Laſciuũ & ſcurrile & quod ab honeſtate diſcedit. [Flagitioſum) Sceleratũ, & ſine aliqua conſideratione & ingenio. [Obſcœnũ) Turpe, obſcœnũ eſt in verbis. [Alteꝝ) genus iocãdi, quod probatur ſi fiat moderate & cũ decoro. [Elegans) Ornatũ quadam elegãtia & modo dignũ hoię libero & eleganti, & elegãs opponitur illiberali. [Vrbanũ) Vrbanitas auctore Ariſtotele eſt quædã mediocritas in iocis & facetijs, cum.ſ.homines mutuis ſalibus ſe recreant & facetijs, in qbus nõ oportet, neq; decet quęcunq; audire & dicere, ſed tenere mediũ, vt decoꝝ ſeruetur. Qui tenet medium, dr̃ Vrbanus. Excedunt ſcurræ, importuni, inepti, q oino negligunt decoꝝ, magis parati ad riſum mouendũ, quam quod honeſte loquãtur. Qui vero neq; dicerẽ qdq̃ ridiculi, nec alios dicere patercntur, ruſtici duriq. appellantur, & in ipſis cõgreſſionibus deficiunt. Ruſticus inqt Ariſtoteles ad tales cõuerſationes inutilis eſt, q ppe cum ipſe ne quidq̃ afferat ſalis, & cum afferũt alij, ęgre moleſteq. fert. Requies aũt & iocus in vita neceſſarij eſſe vñt. Licet hoc inqt videre tam in antiquis, quã in nouis comœdijs. Quibuſdã.n.verboꝝ obſcęnitas, quibuſdam ẽt ſubintellectio ridiculum erat. Et cũ oẽs facetię ſint de numero cõuicioꝝ, latores legum apud antiquos plura ꝯuicia vetuere & facetias, Vnde ipſe vrbanus ſeſe hr̃e debet in ipſis iocis, vt regula quædã & lex ſibi ipſi, vt eſt ipſa prudentia quæ ſtatuit omnem mediocritatẽ & formula, & ſic nõ dicet ea quæ dicẽda nõ ſunt, & reſpiciet ad ꝑſonas, quaꝝ habenda ratio eſt, quod ſcurræ negligũt, & multũ intereſt, inter illum q audit facetias, & q dicit & magna honeſtas reqritur in dicendo, & hæc oia ſuſcipiunt gradus ſecundũ qualitatem perſonaꝝ & dignitatẽ. Cato.o.aut Catoni ſimilis audiret aliqñ aliquod ridiculum, at nũq̃ ipſe diceret. Cyrus apud Xenophontẽ dicit, Qui riſum ꝯuiuis moliunt̃, neq; p p ipſorum lucrum, neq; p p audientium detrimentũ, neque ut noceant cuiq̃ prorſus vrbani & faceti iure noſantur. [Ingenioſum) nobili & preſtanti ingenio dignũ, quod opponitur flagitioſo. [Facetũ) habens excultã quandã elegantiam nulli diſplicẽs, amęnũ & plenũ vrbanitatis qd' opponitur obſceno. [Quo gñe) Honeſto iocãdi & facetiaꝝ. [Plautus noſter) Italus poeta comicus cuius comœdiæ iocoſæ ſunt & facetæ. Vnde ab alijs diſcernebantur ob id, ſi qñ ambigeret̃ an aliqua comœdia Plautina eſſet. [Antiqua co.) Liberi hois iocus differt à ioco ſeruili, vt apparet in ipſis comœdijs, in qbus inueniunt̃ aliq ioci ſine deformitate, aliq cũ turpitudine. & ꝑfecto dicẽda ſunt ridicula, q̃ aliena ſint, non modo à turpitudine, ſed ẽt à ſuſpicione turpitudinis. [Antiqua co.) Atticoꝝ plena erat iocis & facetijs. Vnde ẽt Attici Sales dñt, & attica Venus, & qdqd ſalem recipiebat Atticoꝝ erat. Pręcipui poetę comici apud græcos fuerũt Eupolis, Cratinus, & Ariſtophanes. [Socraticoꝝ) Eoꝝ q Socratẽ imitati ſunt, vt fuerũt Plato & Xenophõ Socratis diſcipuli & eloquij ſuauitate & elegãtia ꝓpe ſimiles. [A Catone ſene) q dictus eſt Cẽſorinus & dicta nõnulloꝝ collegit, & literis mãdauit. Hoc idẽ fecit poſtea Plut. cuius apophthegmata adhuc extant, quę dñt dicta acutiorẽ ſeorſum aliquẽ facetioremq. ꝯtinentia. [Ingenui) Digni hoie ingenuo. [Illiberalis) Seruilis, q eſt cõtra ingenuũ. [Alter) ingenuus iocus [Si tpe) Cum ipſũ expoſcit. [Remiſſo) Relaxato à curis & læto.i. in relaxationi animi poſtq̃ rebus grauibus ſatisfactum eſt. [Homine) q habet humanitatem. Nam humanitas ſignificat dexteritatem quandam beneuolentiamq. apud oẽs homines. Ergo q non vult in humanus videri, aliqñ ad animi relaxationem iocari debet. Humanitas ẽt dr̃ eruditio inſtitutioq. i bonas artes, quas q ſincere cupiunt, appetuntq. (inquit Gellius) hi ſunt vel maxime humaniſſimi. huius enim cura & diſciplina & vniuerſis animanti

mantibus vni homini data eſt, & iccirco humanitas appellara.
[Alter) Illiberalis iocus non eſt dignus libero homine, ſi rei tur
pi, de qua ſermo habetur, obſcœnitas etiam verbo⁊ adiungitur.

FRAN. MAT. Duplex eſt iocandi &c.) Oſtendit quẽ iocum ſequi, quem
vitare debemus. [Illiberale ſeruile) Qu[n] q vtuntur Scur
Petulans ræ vñr, de qbus ſuperius eſt dictum. [Petulãs) Is eſt petu-
lans q nimium laſciuus eſt, libidinoſus, & ad faſtidium audientiũ
indignationemq́. loquax, q nec mordacibus verbis, nec turpib⁹
parcit. Cic. in Saluſt. deſine bonos petulãtiſſima inſectari lingua.
Flagitiũ. [Flagitioſum) Pœna dignũ & animaduerſione. Nã (quod Don.
placet) Flagitium more militari dr̃ res flagitione hoc eſt increpa
Obſcœnũ. tione digna. Terent. in Eun. ab flagitium facinus. [Obſcœnũ) Im
pudẽs in verbis ab oſcis dictum. Quibus frequẽtiſſimus vſus fuit
ſpurca⁊ libidinum. Vnde & impudẽtia verba appellantur obſcœ
Oſce. na. Titinnius Oſce & Volſce fabulantur. Nã latine neſciunt, au
Volſce. ctor Põpeius Feſtus. [Alterum elegans) Flagitioſo opponitur,
Vrbanũ. eſt. n. elegans quod reprehẽſione, & vitio caret. [Vrbanum) Op
ponitur obſcœno. Nam nihil habet turpitudinis & ab vrbe dr̃.
Ciuiũ enim liberales ſunt loci, & ingenui magis q̃ ruſtico⁊. Vn-
de Iuuen. ait. Salibus intra pomeria natis. [Ingenioſum) Con-
Facetum. trariũ eſt illiberabili. [Facetũ) Petulanti. Nam facetus cauet ſem
per ne ſit ineptus, & tpis & loci perſonarum rõnem habet, & fa-
cetus quidem dici putatur qm̃ facit verbis quod vult. Terent. in
Eun. Facere, laute, lepide, & dicta, & prouerbia adagionesq́. qd⁹
ad rem agãt vocatæ facetis hominibus aſcribuntur. [Quo in ge
nere vrbano) Eleganti faceto. Ideo aũt Plautum & veteres co-
micos ac Socraticos cõmemorat philoſophus, vt exempla colli-
gere poſſimus eiuſmodi probatæ vrbanitatis. [Plautus noſter) la
tinus poeta. De quo Macr. ẽt primo animaduerto duos quos elo
quẽtiſſimos antiqua ætas tulit. Comicum Plautũ & oratorem
Tullium, eos ambos ẽt ad ioco⁊ venuſtatem ceteris præſtitiſſe.
Plautus quidem ea re clarus ſmr vt poſt mortem eius comœdiæ
quæ incertæ ferebantur: Plautinæ tñ de ioco⁊ copia naſcerent.
Horat. At nr̃i proaui plautinos, & numeros, & laudauere ſales.
[Attico⁊ antiqua comœdia) Qua pro Satyra vſi ſunt græci: Nã
choros introducẽtes malos mores reprehendebant bonos extolle
bant, eã ſcripſerũt, Eupolis, Cratinus, Ariſtophanes, & alij nõnul
li. De qbus Horat. in ſer. Eupolis atq; Cratinus Ariſtophanesq́.
Comœdia poetæ. Atq; alij quo⁊ comœdia priſca viro⁊ eſt, ſiq s erat dignus
deſcribi, & malus, & fur qd mœchus foret, aut ſicarius aut alioq
famoſus multa cũ libertate notabãt. Sed antiqua dr̃ comœdia ad
drĩam nouæ, quã ſublata mordacitate, & eiectis choris, Apollo-
dorus, Menãder, Epicharmus alijq́. permulti ſcriptitauerũt. [Sed
etiã philoſophorum) Qui à Socrate fluxerũt Xenophon Grilli
filius, Aeſchines, Ariſtippus, Plat. Socr. ipſe nihil oĩno ſcripſiſſe
tradit. In Platonis & Xenophõtis libris multa inueniunr̃ urbane
& facete dicta. [A ſene Catone) Hic ex facete dictis, q̃ colligit li
Apophthegma bꝛũ cõpoſuit & ἀποφθέγματα græco nomine appellauit, eſt aũt ἀ-
breuis eſt ποφθεγμα ſnĩa breuis. ἀποφθέγματα vero paucis multa cõplector.
ſententia. Proprie aũt rñſiones ſignificantia potiore, & acutiore iocandi
parte. Nã & quod Cic. ait in lib de orat. lõge melius dixiſſe credi
tur, q rñdet, q̃ is qui prior incepit. potuit. n. pmeditate veniee ad
dicẽdum, rñdenti vero nullum fuit cogitandi ſpatium, & vt Cic.
ait in epiſt. ad Cornelium, oĩa qui facete acriter & breuiter locu
ti eſſent, ea ꝓprio nomine dicta appellari voluerunt. Næuius aũt
& cõplures alij dicteria vocauerunt. Plut. apud græcos librũ edi-
dit ἀποφθεγμάτων qui eſt in manibus latinus iam factus. [Diſtin-
ctio) Diſcretio drĩa. [Ingenui) Qui ingenuos decet, & cũ mode
ratione eſt. [Illiberalis) In quo ſcurrilitas eſt. [Alter) Qui nemi
nẽ offendit, & ſeruilis nõ eſt. [Tempore) Opportune nam cum
opera reip. dãda eſt, eiq́. conſulendum, aut cũ bellum gerendum
eſt, tunc iocandũ nullo pacto eſt, exigit item nuptiarum tempus
iocos, qbus ſi incuriis vtamur qñ de rebus publicis diſceptatur,
merito inepti habeamur. [Remiſſo aio) Quieto & perturbatio
nibus vacuo. [Alter). ſ. ſcurrilis. Ne libero quidẽ. ſ. hoie dignus
eſt nã ſeruilis eſt, ſi & res turpis eſt, & obſcœnis, ac turpibus affer
tur verbis, põt. n. rex maxime turpis ſic verbis inuolui, vt turpis
adeo nõ appareat. Turpe eſſet meretricẽ dicere hoc q te gerere
vellet fœminam nominaret, quæ quotidianis nuptijs delectatur.

ASCEN. Duplex oĩno &c.) Ponit duplex iocãdi genus declaratq́.
vtrũq;. Ordo eſt. Oĩno eſt duplex genus iocandi, vnũ illi-
berale. i. nõ decẽs liberos, & petulãs. i. laſciuũ, flagitioſum
& obſcœnũ. Alterum ſup. genus eſt elegãs. i. venuſtum & exqſitũ
vrbanũ ingenioſum, & facetũ. Quo gñe non modo. i. non ſolum
Plautus noſter. i. latinus ſup. refertus eſt, & antiqua comœdia At
tico⁊ ſup. referta eſt, ſed ẽt libri philoſopho⁊ Socratico⁊. i. So-
cratis doctrinã ſectantiũ referti. i. repleti ſunt. Et multa ſunt mul
to⁊ dicta facete, vt ea quæ ſunt collecta à Catone ſene. i. priore
ex liberis alio⁊ quæ dicta vocaĩ ſup. græce. Apophthegmata. i. di-
cteria ſalſa. Igit facilius eſt diſtinctio ioci ingenui. i. ingenuos de
cẽtis & illiberalis quo illiberales vtunĩ. Alter, ſup. iocus. ſ. prior
hoc eſt ingenuus ſi ſit tpe. i. tẽpeſtiue ac aio remiſſo. i. relaxato à
curis, vel nõ nimis circa ipm attento eſt dignus hoies. i. congruit
dignitati hois. Aliter. ſ. illiberalis ſi obſcœnitas verbo⁊ adhibeẽ
turpitudini rerum, ne libero quidem ſup. homine dignus eſt.
DOCT. interpr. APOPHTHEGMA) Breue dictum, Latini ſcitum dixere.

ARGVMENTVM.

Et honeſti luſus modum eſſe quendam.

LVDENDI etiam eſt quidam modus reti
nẽdus, vt ne nimis omnia profundamus, ela
tiq́. voluptate in aliq̃ turpitudinem dilaba
mur. ſuppeditant aũt & campus noſter, &
ſtudia venandi honeſta exempla ludendi.

PETR. MARS. LVDENDI etiam) Poſtq̃ dixit de ioco q eſt in
verbis, docet quõ ludendũ ſit, qm̃ ludus in factis
eſt, cũ. ſ. aliqd facimus exercitationis grã & relaxa
tionis aĩo⁊. Plat. in 4. de rep. ſic ait, pueri ſtatim à
primis annis in honeſtis ludis aſſuefaciendi ſunt.
Nã ſi minus decentibus aſſueſcant, nunq̃ probi vi
ri euadere poterunt. [Modus) Menſura quædam & mediocritas,
nõ ſolum in iocis ſed etiam in ludis. [Profundamus) Impruden
te emittamus, & excedamus modũ adhibita nimia ludendi pro-
fuſione. [Elati) Geſtiẽtes & exultantes nimia ludendi alacritate.
[Dilabamur) pp imprudẽtiam & negligentiam incidamus non
cõſiderantes deco⁊. [Suppeditãt aũt) Dicit Cic. campũ Martium
pbuiſſe iuuenibus Rom. honeſta ludẽdi exempla, & ipſa ſtudia ve
nandi hoc idem præſtitiſſe, qm̃ in campo Martio celebrantur eq
tia. i. ludi ex curſibus equorũ in honorem Martis, & exercitatio
nes bellicæ ab ipſis pueris & adoleſcentibus. Vnde Marius in ſe-
nectute auct. Plut. vt adhuc bello Parthico idoneus videret, cum
ipſis iuuenibus in armis cãpeſtribus ſe exercebat pter decorũ &
irridebaĩ, arma aũt campeſtria dicebãtur hi ludi, q fiebant in cã-
po Martio, in qbus equi agebantur in gyrũ & ſibi inuicẽ occur-
rẽdo ludentes ibant, & in his ludis pueri armorũ preludia facien
tes, ad verũ certamen ſe præparabant. Plin. ait. Nõ vt in pauimen
tis puerorũ ue ludicris cãpeſtribus videmus breui lacinia millia
paſſuũ plura ambulationis cõtinentem, ſed crebris forib⁹ inditis
ad fallẽdos occurſus redeundũq́. in errores eoſdẽ. Exercitationũ
cãpeſtrium meminit ẽt Suet. atq; Horat. dicens. Ludere q neſcit
cãpeſtribus, abſtinet armis. Maximã partem ornamentorũ vrbis
inqt Strab. habet cãpus Martius pret locorũ natiuã amœnitatẽ ar
tis & ſolertiæ exornationes admittẽs, cãpi. n. admirabilis magni
tudo & curriles pariter curſus, & alia equeſtria certamina expe
dita ſuppeditat, nec minus tã multis, pilã circulũ, palæſtrã exerci
tatione tractãtibus. Dicit igitur Cicero eſſe honeſtũ pueros ſeſe
exercere in his ludis campeſtribus, & iuuenes ẽt in venatione,
qm̃ turpitudine vacãt p ſe, ſi modus adhibeatur, vt ne qd nimis.
[Suppeditãt) Subminiſtrãt, pbent. [Studia venãdi) Ipſæ venatio-
nes, qbus aliqũ Plin. iunior delectabatur, afferẽs ſemper ſtyllum
& pugillares, & vt ſi manus vacuas, ſaltẽ plenas ceras reportaret,
ſemper. n. alıd meditabatur, & adnotabat experiebaturq́., vt ipſe
ſcripſit, nõ minus Mineruã quam Dianã errare in mõtibus. Plat.
in 7. de Leg. agẽs de ludis puero⁊ ſic pcipit: Pueri poſt ſextũ æta- *pueros discere tempus.*
tis annũ ad ſcientiã ſe conuertãt, & ad magiſtros equo⁊, arcuũ,
telo⁊, & fundæ deducantur. Gymnaſio⁊, doctrinarumq́., publica
ædificia ĩ media vrbe ponãtur, loca inſuper ampla, vbi iuuẽtus ad
arcũ & telo⁊ iactum inſtruatur exerceaturq́.. & poſt paulo agẽs
de venatione ſic ait, Sola ergo quadrupedũ uenatio illa reſtat o-
mnium optima, q́ eqs, canibus, corporisq́. viribus agitur, tã qui-
buſcunq; diuina curæ eſt fortitudo, hi quadrupedes oẽs curſu, vul
neribus, telisq́. manu ꝓpria venãdo vincere debẽt. Venatio q́ me
liores aĩos iuuenũ facit laudatur, quæ aũt cõtra, vituperatur in
primis, hæc Plat. Achilles apud Papiniũ pludia armo⁊ & venatus
recẽſens ſic ait, Quid nũc tibi plia dicam Sylua⁊, & ſæuo uacuos
iam murmure ſaltus? Nunq̃ ille imbelles Oſſæa per auia lynces
ſectari. aut timidos paſſus me cuſpide damas ſternere, ſed triſtes
turbare cubilibus urſas, Fulmineosq́, ſues, & ſicubi maxima ti-
gris, Aut ſeducta iugis fœtæ ſp[...]uca leænæ. & de gymnaſis ſic ait.
Iam procul Oebalios in nub[...] condere diſcos. Et liqdam nuda

re palen,& ſpargere ceſtus Ludus erat requieſq. mihi, nec maior in iſtis ſudor Apollineo quam fila ſonantia plectro Cū quaterem, priſcoſq. virum mirarer honores.

FRAN. MAT. LVdendi ēt &c.) Qm̄ vt dictum eſt, iocari in verbis eſt, ludere in factis, de iocandi gn̄e, & modo dictū eſt, nunc de ludo p̄cipitur in quo hoc ſeruandum eſt non modo ſeruiles, & gladiatorios ludos vitemus, ſed et liberales, & honeſtos comprimamus, ne ſi in illis nimiū detineamur, ad irā fortaſſe quod ſolet ſrequēter accidere, & aliquod turpe certamē deſcendamus. [Suppeditāt &c.) ludos oſtēdit liberales in qbus verſari honeſte poterant. [Cāpus noſter) Martius in quo diuerſo certādi gn̄e tironea exercebant & milites. Auctores Liuius, Tranqllus. Horat. Imberbis iuuenis, & adhuc cuſtode remoto Gaudet eqs canibus & aprici gramine cāpi. [Studia uenādi) qbus mirifice delectati ſunt veteres. Honeſta.n.ſunt & veluti quoddā ad verā pugnā & hoſtilem p̄ludium Perſarum filij. vt ſcr. Xenophon in Cyri pœdia ad uenationem educebantur, & hoc erat illoꝝ primum & p̄cipuum ſtudiū. Apud Græcos de venationib. ab Ariſtide ſcripti ſunt libri.

Campus Martius.

ASCEN. LVdēdi &c.) Oſtendit quō ludendum eſt, & eſt ordo. Eſt ēt quidam modis ludendi retinendus.i.quædam moderatio in ludēdo ſeruanda, vt.i.ver.gra.ne profundamus.i.dilapi demus & ꝑdigamus oīa, & ne nos elati voluptate dilabamur in aliq̄ turpitudinem. Aūt pro ſed, & campus noſter .i. Martius & ſtudia venandi ſuppeditant.i.abunde ſubminiſtrant honeſta exempla ludendi.

ARGVMENTVM.

Animi delectatio ab honeſtis ſtudijs petenda corporis voluptas quia peccorina ſit, aut plane reycienda, aut quam parciſſime adhibenda.

SED pertinet ad oēm officij qōnem, ſemper in prōptu hr̄e, quantum natura hoīs pecudibus, reliqſq. beſtijs antecedat. illæ.n.nihil ſentiūt, niſi voluptatē, ad eamq. ferunt omni impetu: hoīs aūt mens diſcēdo alitur, & cogitando ſemꝑ aliqd aut inquirit, aut agit, vidēdiq;, & audiendi delectatione ducitur. quinetiā, ſi qs eſt paulo ad voluptates ꝓpēſior, modo ne ſit ex pecudum gn̄e, (ſunt.n.quidā hoīes non re, ſed nomine) ſed ſi qs eſt paulo erectior, quamuis voluptate capiat, occultat, & diſſimulat appetitū voluptatis, ꝑp verecūdiam. ex quo intelligitur, corporis voluptatem nō ſatis eſſe dignam hoīs præſtantia, eamq. contēni, & reijci oportere, ſin ſit quiſpiam, q aliquid tribuat voluptati, diligenter ei tenendū eſſe modum eius fruendæ. itaque victus, cultuſq. corporis ad valetudinē referantur, & ad vires, nō ad voluptatem. Atque ēr, ſi conſiderare volemus, q̄ ſit in natura excellentia, & dignitas; intelligemus, q̄ ſit turpe diffluere luxuria, & delicate, ac molliter viuere; quamq. honeſtum, parce, cōtinenter, ſeuere, ſobrieq;.

PETR. MARS. SED pertinet ad oēm officij qōnem) Poſtq̄ de ludis Cic. diſſeruit, dat præceptū quod ſeruandū eſt, ſi in his rebus quæ ad decoꝝ pertinet officium inuenire volumus. [Semper) .ſ. ante oculos hr̄e quantum natura hoīs beſtijs antecellat, & ſic vt ipſa p̄ſtantia reqrit ſeruare decoꝝ, & cauere a voluptate, ne beluis efficiamur ſimiles, quæ rōnem non habent, ſed voluptate ducuntur, & ſic dat cautiones, quas obſeruare debemus circa voluptates, ne ipſis capiamur. [Ad oēm qōnem) Cum quoquo modo quærimus, officiū. [In prōptu) In mente & ante oculos. [Quantū antecelat) Præſtātior ſit. [Voluptatem) Iucunditatem quandā in cibo & coitu, ad quā trahuntur ab appetitu, qm̄ non hn̄t rōnem quæ appetitum comprimat. [Toto impetu) Omni conatu, nulla rōne obſtante, quam non habent, ſed hoīes rōne prædita non debent ferri ad voluptatem toto impetu, ſed parere rōni, & in tanta humanæ naturæ præſtantia excellentiaq. ſeruare decoꝝ. Alibi dicit in paradoxis, Illud arcte tenent, accurateq. defendūt, voluptatem eſſe ſummum bonum, quæ quidem vox pecudum vī eſſe non hominum. [Hominis aūt na) Poſita belluaꝝ natura, affert naturam hoīs, & ea qbus hu ana mens paſcitur. [Diſcendo) qm̄ quanto magis diſcit, tanto magis ſe perficit, & nunq̄ ſatiatur; niſi oium rerum quæ ab intellectu humano ſciri poſſunt habeat notitiā, nā cupiditas ſciendi oībus innata eſt, alit lectio ingeniū, inqt Sen̄. & ſtudio ſatigatum non ſine ſtudio reficit. in mentibus noſtris, inqt in j. Tuſc. diſputatione, in ea inſatiabilis cupiditas veri inueniēdi. Hæc.n. pulchritudo in terris patriam illam, vt ait Theophraſtus, & auitā philoſophiam cognitionis cupiditate incēſam excitauit. Magnus Alexander quāuis bellica gloria teneretur, & bellicæ laudis & imperij per totū orbem ardore flagraret, tn̄ legendi cupidus erat, & Iliada Homeri quā rei familiaris viaticū appellabat, Ariſt. interprete perdidicit, & eam ſemper cū pugione ſub puluino, vt ſcripſit Mneſirrates tenere ſolitus erat, & ad Ariſt. ex Aſia inter ipſos armoꝝ ſtrepitus in hæc verba ſcripſit. Alexander Ariſtoteli felicitatē. Haud alos te recte ſactū eſt, q ſpeculatiuas diſciplinas edidiſti, qua.n. in te iam nos ipſi ceteris p̄cellemus, ſi ea qbus eruditi ſumus ſtudio cœperint eſſe oībus cōia? mallem.n. ſingulari diſciplina q̄ potentia p̄ſtare. [Alitur) Nutritur ipſa ſciētia. [Inquirit) Inueſtigat, contēplatur, & aliqd agit. [Ducitur) Tenetur cupiditate audiendi aliqd, & vidēdi, vt ſciat. [Quinetiam) Inqt Cic. tm̄ abeſt vt voluptas digna ſit hoīs præſtātia, vt ēt illi q ſunt ad voluptatem ꝓpenſi, modo ne in ipſis ratio proſtrata penitus ſit erubeſcāt dicere ſe voluptate teneri. ob qđ intelligitur voluptatē non conuenire hoī ingenuo, ſed repudiandam eſſe, cum rōni, humanæq. naturæ inimica ſit, qm̄ de ipſa non pōt aliqs gloriari, immo ꝑp turpitudinem ſe eſſe voluptati addictum diſſimulat, nec det voluptatē profiteri ob dedecus. Quidquam ne bonum eſt, inqt in paradoxis, quod non eum q poſſidet meliorem facit? Vt.n. eſt quiſquis maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime. Neque eſt vllum bonum de quo non is q id habeat non poſſit gloriari. quid aūt eſt horum in voluptate? meliorem ne efficit aut laudabiliorem virum? an quiſq̄ in potiundis voluptatibus gloriando ſe & prædicatione effert? [Paulo ꝓpenſior) Magis inclinatus quam velit natura hominis non penitus corrupta. [Modo ne ſit ex pecudum gn̄e,) Solum ne oīno ſit re ipſa brutum animal, abiecta omnino rōne, & nomine tm̄ homo, vt ſunt illi qui ad voluptates ruunt more pecudum, quibus nihil poteſt eſſe turpius. Vnde Epictetus philoſophus dicere ſolebat, duo eſſe vitia multo oium grauiſſima ac teterrima, intolerantiam, & incontinentiam, cum aut iniurias quæ ſunt ferendæ non toleramus neque ferimus, aut a quibus voluptatibus nos tenere debemus, non tenemus. Nomine pecoris venit omne animal, pecudes aūt ſunt animalia minutiora, vt capræ, oues, porci, & cetera id genus, ſed hæc vocabula cōfunduntur apud ſcriptores. [Sunt.n.) Probat id quod dixit de gn̄e pecudum. [Non re,) Non factis & rōne, ſed nomine tm̄, qm̄ in omnibus actionibus pecudes viuunt. [Sed ſi quis eſt paulo erectior,) Non ita propēſus demerſuſq. in voluptatem, quemadmodum ſunt pecudes, quas pronas in ventrem natura finxit ad corporis voluptatem. ſed ſi quis eſt paulo erectior.i.habens aliquem pudorem & non eſt omnino corruptus a voluptate, ſed vtitur aliquantulum rōne, hic inquam, non audebit ꝑp pudorem profiteri ſe voluptatē amare, & illa capi, duciq;. [Quamuis capiatur,) Delectet. [Diſſimulat) Celat & negat ſe hr̄e voluptatis appetitum ꝑp dedecus qm̄ timet reprehendi, ſi laudaret voluptatem beſtijs concedendam. Plato in eo dialogo, qui Philebus de bono hominis inſcribitur, ſic ait. Si quem voluptates maximas perſequentem aduertimus, vel q ridiculæ, vel quod obſcœnæ ſunt ipſi quidem erubeſcimus atq; celamus noctis tenebris, talia concedentes quaſi ſint diuini luminis in digna conſpectu, primum locum voluptati boues darent, & equi, bruta denique vniuerſa ex eo quod eius illecebris irretita ſunt, quibus complurim fidem adhibentes nō aliter q̄ augures auibus voluptates ad bene viuendum aptiſſimas arbitrantur, ferarumq. amores locupletiores teſtes afferunt, q̄ amores eorum qui in philoſophica muſa ratione vaticinantur. [Ex quo) Cum ita ſit, & propter hoc quia nemo habens aliquē pudorem audet palam voluptatis partes tueri. [Corporis) Dicit quoniam animi voluptates in percipiendis diſciplinis laudantur, & contemplatio maximas habet animi voluptates. [Sin ſit quiſpiam) Si eſt inquit aliquis qui velit aliqua ex parte probare voluptatem, & nō penitus reijcere quod melius eſſet, teneat modum.i.menſuram eius voluptatis fruendæ, ne ad vetitum dilabatur. [Qui aliquid tribuat) Dicat aliqua ex parte voluptatē amandam, & in aliquo numero habendam. [Modum) Adhibendā eſſe moderationem, cum ipſa voluptate frui voluerit. [Fruēdæ) Vti eſt gratia alteri⁹ rei frui nullius. Vnde vtimur aliqua re ob aliud, non per ſe, fruimur autem propter ſe, nō ob aliud, qui vtitur aliqua re, ad id tendit, vt fruatur.i. vt voluptatem inde capiat. Vnde

vtimur

vtimur domo, libris, ſtudio, induſtria, vt poſtea ſequatur aliquod emolumētum, quo tanq̄ fine fruamur. fruimur aūt bonis, gloria, & ſic frui eſt q̄ſcere, & non tendere vlterius, ac ſi perueniſſet ad metā. Et ideo Maharbal, vt eſt apud Liuium, reprehendit Annibalem, quod ſciat vincere, ſed victoria vti neſciat, q̄a nō vlterius ire perrexit poſt pugnā Cannenſem, ſed ea victoria frui voluit, ac ſi iam perueniſſet ad finem, cuius gr̄a ipſas alpes tranſcenderat. ſungor eſt offm̄ munus ue ago, vt ſungor p̄tura. inde dicimus ſungor vita, & defunctus morte. (Itaque) Præcipit qd circa voluptatem agendū ſit. (Victus) Cibus & potus. (Cultus) Ornatus & veſtitus. (Referātur ad valetudioē) Gratia bonæ valetudinis adhibeātur nō voluptatis, & ornamēta ideo debēt adhiberi, vt valeamus, non vt voluptate afficiamur. Vnde Plato improbat hoiem bis in die ſaturū fieri, & nunq̄ noctu ſolum iacere. Et cū in Siciliam oā nigaſſet, mēſas Syracuſas voluptari cōparatas dānauit, & ſuis ſcripſit ſe vidiſſe portētum in Sicilia, hoies bis in die comedētes. tāta erat tēperantiæ cura apud antiquos. In 3. de rep. dicit: Syracuſanā menſam multiplicemq́. ferculorū apparatum nō laudabis, neque Corinthiā puellam amicā eſſe viris, q corpore egregie valituri ſint. Et Diogenes Cynicus clamat ſæpius, hoium vitam facile à deo dari, verū occultari illam quærētibus mulſum, vnguenta & his ſimilia. Et Anacharſis Scytha dicebat, vitē tres vuas ferre, primā voluptatis, ſecūdam ebrietatis, tertiā mœroris. Apud Priſcos Rom. mulieres vinū non bibebant. Et Romulus, vt ſcripſit Piſo in Annalib. vocatus ad cœnam nō multum bibit, q̄a poſtridie negocium h̄ret. Dixerunt alij, Si iſtuc Romule oēs hoies faciant, vinū vilius erit. Reſpōdit, immo carum, ſi quantum quiſq; volet, bibat. nanque ego bibi quantum volui. Panē & aquam, inq̄t Sen. natura deſiderat, nemo ad hæc pauper eſt. Intra quæ q̄ſque deſiderium ſuū claudit, cum ipſo Ioue de felicitate contendit, & magnæ diuitiæ ſunt lege naturæ cōpoſita paupertas, & parabile eſt, quod natura deſiderat, & nihil eſt tā mortiferum ingenijs quā luxuria. Plat. in 3. de rep. ſic ait, malæ ac turpis diſciplinæ ciuitatis nullam maiorē potes coniecturam capere, quā iudicib⁹ ac medicis indigere, nō modo abiectos hoies, verum & eos q liberali diſciplina educatos ſe eſſe gloriantur hoies medicis plurimū indigent ad diſtillationes, & ſpiritus interioris intumeſcētia impetū ob mollitiem atq; deſidiam, & quē in victu ſupra dānauimus luxum. & in 7. de legib. ſic p̄cipit. Omni rōne conandū eſt, ne pueritia in cantibus & ſaltationibus, noua vnq̄ audeat imitari ne ue vllus ad nouitatē pueros voluptatum blandimentis alliciat. Deliciæ difficiles moroſos, iracūdos a leui ex cauſa excitabiles iuuenū mores efficiunt, cōtra vero nimia ſeruitus abiectos, illiberales, & humana peroſos reddit. & in epiſt. ad Dion. ſic ſcribit: Sæpius detrimeotū & dolorem affert voluptas, hebetudinē in aīo & obliuionem, inſipientiam, & petulantiam pariēs. (Atq; etiam) inq̄t Cic. ſi volumus cōſiderare quanta ſit hois excellētia, intelligemus quam ſit turpe & à ſuæ naturæ præſtātia alienum luxuria diffluere, & ad voluptatem incūbere citra decor̄. (Excellentia) Præſtantia. q̄m homo p̄p rationem & orationem longo quaſi interuallo beſtijs antecellit. (Dignitas) Quam natura hominibus tribuit, vt omnibus animantibus præſtet, quæ ſenſu tm̄ mouentur, & ad voluptatem ferūtur toto impetu. (Turpe) Deforme & incōueniens. (Diffluere) Labi & ſe non continere fræno rōnis. diffluere eſt in diuerſas partes fluere. (Luxuria) Nimia ſuperfluitate in omni re, & potiſſimū venerea. (Delicate) nimio apparatu & delicioſo. Ideo dicebat Horat. Perſicos odi puer apparatus. Plato vt dicebā, menſas nimis delicatas improbauit, & ad Dionis ꝓpinquos in hanc ſniam ſcripſit. Quo cum veniſſem illa beata vita, quæ ferebat plenam Italicarū Syracuſiarumq́. mēſarū nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturū fieri & cetera q̄ comitātur hanc vitā, in qua ſapiēs nemo efficietur vnq̄, moderatus vero multo minus. Quæ. n. natura tā mutabiliter temperari pōt? q̄uo igitur iucunda vita poteſt eſſe, à qua abſit prudētia, abſit moderatio. (Molliter) Effœminate. (Parce) Frugaliter & cum parſimonia, & hoc cōtra luxuriā. (Continent) Adhibita ꝯtinētia & moderatione, & eſt ꝯtra delicias. (Seuere) grauiter & ſeueritate adhibita, qd eſt ꝯtra vitā mollē. (Sobrie) ſine luxu & ebrietate.

FRAN. MAT. SEd p̄tinet) Hactenus Cic. p̄cepta dedit ad appetitus, corporis & animi coercēdos, idq́. ꝓmiſcue fecit. Nunc de officijs diſputat, quæ ad corporeā duntaxat voluptatem coercendā ptinent, ſed eā potiſſimum, q̄ in tactu & guſtu eſt. Qui ſenſus cū brutis animalibus nobis maxime cōes ſunt, nam ſi nimis illis indulgemus ſimiles belluis ſumus, quæ nihil ſentiūt niſi voluptatē. Ariſt. Seruiles beſtialesq́. tactū guſtūq́. appellat, caueamus, itaq; ne Philoxeno ſimiles habeamur, q cum guſtu gauderet lōgius ſibi quā ciconiæ guttur fieri optauit qđ philoſophus ſcr. Cūq́. homines à belluarum natura rōne ſegregētur, cuius vt alibi ait Cic. prima eſt hoi cum deo ſocietas in oi officio ſpectare debemus qd nos deceat, qd hominis qd belluarum proprium. (Quæſtionem, diſputationem.) Antecedat, ſuperior ſit excellat. (Illæ, nihil ſentiūt &c.) Beſtia rōne carent q̄bus ſenſus dominantur ideoq́. p̄cipites ad voluptatem feruntur quā coercere non poſſunt. Nā virtus ois animi propria eſt. Cuius partes duæ ſunt rōnalis & irrationalis; hæc in vegetatiuā & ſenſitiuam diuiditur. Vegetatiua oino expers rōnis eſt. Senſitiua oium quidem affectuum appetens eſt, ſed tn̄ rōni paret. Nam & errans regitur & iacens erigitur. At vero rōnalis pars in prudentiam ſcinditur, Scientiam, Intelligētiam, Sapientiam. Prudentia, eſt de his rebus quæ aliter eſſe pnt, in q̄bus conſilium & electio locum h̄nt, electio in hoibus tm̄ eſt, non in deo, q̄m oia ſcit & nulla ambiguitate impeditur. In belluis q̄a rōne carent. Eſt aūt electio cū multis propoſitis cōmodis maximū eligitur, & ex malis multis minus malum. In omni actione dominatur prudētia, & ad actiuam vitā ſpectat. Quidq̄d enim vel priuata vel publica in re agimus excellēter & cū omni laude ad oē à prudentia, & alijs virtutibus quę illi copulatæ ſunt deſcēdit, differt à ſcientia, intelligētia & ſapiētia quæ de his ſunt quæ aliter eſſe nō poſſunt. Sciētia de principijs nō tractat. Sed his cogitatis diſcurrit, vt ſi cognitio iā eſſe ſummum bonū. Quid ſit aut vbi ſit inq̄ratur. Intelligentia principior̄ eſt circa quæ verſantur vt ſi quæratur an ſit ſummū bonum. Sapiētia vtrunque cōplectitur & de principijs, ac de his quæ à principijs manāt iudicat ac diſcurrit, & hæc tres ad cōpletiuam pertinent vitā. Hæc oia Cic. paucis attingit hoc loco. Hominis aūt &c. Tangit ſcientiā qua mens hois perficitur. (Cogitando) Innuitur intelligentia, q̄ circa principia verſatur. (Agit) Per prudentiā vt cum quærit q̄ſpiā an ſit aliq̄d, primum cogitat an ſit; poſtq̄ cognouit eſſe inq̄rit q̄d ſit; poſtq̄ & eſſe, & qd ſit cognouit, aliqd ſecundum illud addit qđ cogitatur. (Vidēdi) Per ſe. (Audiēdi) Ab alio. (Quinetiā &c.) Non ſolū inq̄t probi & bene à natura inſtituti, in omni actione quantum natura hois à belluis diſtat ſpectare debent, ſed eos ēt q voluptati dediti ſunt, cauere conuenit, ne ita illis ſint dediti vt ex gn̄e cenſeantur brutor̄. quæ natura prona ac veluti obedientia finxit, vt Salluſtius ait. Ex quo præſcribere vē voluptoſis hominibus, ne in voluptatem penitus ſint effuſi, vt nihil aliud agant & cogitēt. Nam vt inq̄t Iuuenalis, Voluptatis cōmendat rarior vſus. (Paulo) Supra modū & ſupra quam homo eſſe ſoleat. (Modo) tantūmodo. (Sunt. n. &c.) Dixerat caueat modo ne ſit in gn̄e pecudum hoc eſt brutor̄. Et q̄a occurrere potuiſſet quiſpiam. Si homo eſt, q̄uo in gn̄e pecudum poteſt eſſe? ideo ſubiungit eſſe quoſdam hoies non moribus ſed nomine, habent. n. hois nomen & figuram. Vita aūt, & operationibus parum diſtant à belluis, quales legimus fuiſſe multos gulæ, deſidiæ, & rebus venereis penitus deditos, vt Sardanapalū de quo Trogus ait, vir muliere corruptior. (Sed ſi q̄s) Vehemens probatio eſt hoiem à pecudibus diſtare. Nam quāuis homo aliq̄s ſobrius non ſit, ſobrietatem tn̄ diligit. Quamuis impudicus continentiam tn̄ laudat. Quiſq; denique vitio cuipiā eſt deditus illi vitio contrariam virtutē ꝓbat. In quo vim ſuā natura patefacit, cum cogat ea homini laudare, q̄ ipſe non ſeq̄tur. (Paulo erectior) Vt non oino ſit voluptatibus deditus, ad id aūt reſpicit quod dixerat ex pecudum gn̄e quæ pronæ ſunt, & in terram aſpiciunt. Cum homo ſublimi ſit ore vt cœleſtia nō terrena cogitet atq; intueat̄, vnde & ἄνθρωπος à Græcis dr̄ ἀνὰ τῶ ἀθρεῖν. Et Ouid. ait: Sanctius his animal mētiſq́. capacius alte, Natus homo eſt. Idem: Pronaq́. cū ſpectent animalia cetera terrā: Os homini ſublime dedit cœlumq́. videre Iuſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus. (Occultat &c.) Quāuis continēs non ſit, dat tn̄ operam vt continēs credatur eſſe, idq́. facit timore ignominiæ. (Propter verecundiā) Quā αἰδήμονα Græci vocāt. & φοβούμενα diffiniūt δικαίας ἐπιπλήξεως. (Ex quo itelligit &c.) ꝯcludit oſtendens voluptatem corporis dignam libero hoie nō eſſe, quam tn̄ vehementiſſime libro de finibus, & in Catone maiore inſectatur. (Sin ſit q̄ſpiam &c.) Quia dixerat ſi q̄s eſt q ſit ad voluptatem propenſior, caueat modo ne ſit ex pecudum gn̄e, ideo præcepti illius aſperitatem nunc lenit, & ſi q̄s, inq̄t, aliq̄d tribuit voluptati quam non oino reijciendam cenſet, is tn̄ in ea modū teneat, & qui tenendus modus ſit ſtatim ſubijcit. Temperans ut etiam philoſophi concedunt uoluptate frui poteſt. Sed triplici conditione ſeruata; primum ne valetudini obſit, quod accidit p πολυφαγίαν. Deinde contra honeſtatem voluptas ſit, & cōem vtilitatem, tertio ne facultatem excedit, ut cum luxurioſe nimium viuimus. Caueat ergo qui uoluptatē penitus non reſpuit, primū ne ſit guloſus: Secūdo ne impudicus, tertio ne delicatus nimiū & mollis. (Tenendum). f. ſciat. (M dum) Menſuram ne ſupra mo-

Tactus. Guſtus.

Irrationalis. Vegetatiua. Senſitiua Rōnalis. Prudētia.

Scientia.

Intelligētia.

Sapiētia.

Homo à Græcis quomodo dicatur.

Verecundia.

dum voluptatis,ſit.(Victus) Quantũ ad potum & cibum oe ſit πɑ σμιαέγθ. (Cultus) Ne nimis elegaoter,& ſumptuoſe veſtiat,ne ſeito nimis vtatur ornatu.(Ad valetudinẽ) Ad victũ reſpicit. Qui niſi moderatus fuerit varios morbos generat. Et vt Cornelius ſcribit,prodeſt ſano homini nullum cibi genus fugere, quo populus vtatur. Semperq. cauendũ eſt ne in ſecunda valetudine aduerſe pſidia conſumantur. (Ad vires) Hoc ad cultũ refertur ne ſit ſupra facultatẽ. (Atque ẽt ſi conſiderare volumus &c.) Nihil in natura eſt turpitudinis,nihil quod non maxime dignũ ſit, hoc q ſpectat,turpe eſſe intelligit, & pter virtutẽ ad quam natura nos ducit,defluere,hoc eſt diſſolui eneruariq. luxuria (Parce) ſingula ſingulis opponunt,Parce ad delicate referi.(Cõtinere) ad molliter.(Seuere)ne excedam° in voluptate.(Sobrie) ne deficiamus.

Modus in natura.

ASCEN. SEd pertinet &c.) Oſtendit quõ officium,quod a decoro manat inueniatur. Ordo aũt eſt. Sed pertinet ad oẽm q̃onem.i. inquiſitionem officij hre ſemper in promptu, quãtum natura hois antecedat pecudibus & reliqs beſtijs. Enim pro q. illæ.ſ. pecudes & reliquæ beſtiæ nihil ſentiunt niſi voluptatem, & feruntur .i.impelluntur ad eam.ſ.voluptatem toto impetu. Autem pro ſed,mens hois aliter diſcendo. Aut inquirit ſemper,aut aliquid cogitando,& ducitur delectatione videndi & audiendi. Quinetiam.i.inſuper ſi quis eſt propenſior.i.procliuior, & pronior ſiue inclinatior paulo.i.modico ſup. quam decet ad voluptates ea ueat modo,ne ſit ex gñe pecudum.i.ne ſiat ſimilis pecudis,ſe totum voluptatibus dedendo. Quidam enim ſunt homines nõ re, qa non viuunt rõne, ſed nomine. Sed ſi quis eſt erectior.i.elatior & magnificentior paulo.i.modico quam alij,quãuis talis capiatur.i.irrideatur & illaqueatur,voluptate tñ ſupp. occultat,& diſſimulat appetitum voluptatis pp verecundiam. Ex quo.i.ex qua naturali verecundia intelligitur voluptatẽ corporis non eſſe ſatis dignam pſtantia hois, & eam oportere contemni & reijci. Sin.i.ſed ſi ſit aliquis q tribuat voluptati aliqd, talis ſup. ſciat, modum.i.moderationem & menſuram eius.ſ.voluptatis ſroendae eſſe tuendum ei diligenter. Itaque.i.& ita victus & cultus.i. veſtitus corporis referantur.i.ordinentur ad ualetudinem ſupp. bonam.i.ſanitatem,& ad vires non ad uoluptatem. Atque etiã ſi nos uolumus conſiderare,quæ excellentia & dignitas ſit in natura hois,nos intelligemus quam turpe ſit diffluere luxuria, & uiuere delicate ac molliter,q; pro &. ſup.intelligemus quã.i.quantum honeſtum ſup.ſit uiuere parce,continenter,ſeuere & ſobrie.

ARGVMENTVM.

Animaduerte lector ordinem: primum oſtendit quid decorum: ſecundũ naturam cum pecoribus communem: deinde quid ſecundum hominum præſtãtiam: deinceps quid deceat vnuſcuiuſque perſonam, vel à natura tributã, vel caſu impoſitam, vel iudicio aſſumptam.

INTELLIGENDVM eſt ẽt,duabus quaſi nos à natura indutos eſſe perſonis: quarum vna eſt cõis, ex eo quod oẽs participes ſumus rõnis, pſtantiæq. eius, qua antecellimus beſtijs, à qua oẽ honeſtum, decorumq. trahitur, & ex qua ratio inueniendi officij exquiritur: Altera aũt, quæ proprie ſingulis eſt attributa. vt enim in corporibus magnæ diſſimilitudines ſunt: (alios enim videmus velocitate ad curſum, alios viribus ad luctandũ valere; itemq. in formis,alijs dignitatẽ ineſſe, in alijs venuſtatem) ſic & in animis exiſtunt ẽt maiores varietates.erat in L. Craſſo,& in L.Philippo multus lepos,maior etiã,magiſq. de induſtria in C.Cæſare L.filio. at iiſdem tpibus in M.Scauro, & in Marco Druſo adoleſcente ſingularis ſeueritas,in C. Lælio multa hilaritas, in eius familiari Scipione ambitio maior,vita triſtior. De Græcis aũt,dulcem,& facetũ,feſtiuiq. ſermonis,atque in omni oratione ſimulatorẽ, quem εἴρωνα Græci nominauerũt,Socratem accepimus, contra, Pythagorã,& Periclem ſummam auctoritatẽ conſecutos ſine vlla hilaritate.callidum Annibalem ex Pœnorum,ex noſtris ducibus Q.Maximũ accepimus facile celare, tacere,diſſimulare,inſidiari,præripere hoſtiũ conſilia. In quo gñe Græci Themiſtoclem Athenienſem,& Pheræũ Iaſonem ceteris anteponunt. In primiſq. verſutum, & callidũ factum Solonis: q quo & tutior vita eius eſſet,& plus aliquãto reip. prodeſſet,furere ſe ſimulauit. Sunt his alij multũ diſpares,ſimplices,& aperti,q nihil ex occulto, nihil ex inſidijs agendum putant,veritatis cultores, fraudiſque inimici: itemq. alij,q quiduis perpetiantur, cuiuis deſeruiant,dũ quod velint,conſequantur: vt Syllã,& M.Craſſum videbamus.quo in gñe verſutiſſimum,& patientiſſimũ Lacedæmonium Lyſandrum accepimus; contraq. Callicratidam, q præfectus claſſis proximus poſt Lyſandrũ fuit. Itemq. in ſermonibus alium quidẽ videmus, q̃uis p̃ potens ſit, efficere vt vnus de multis eſſe videatur. quod in Catulo,& in patre,& in filio,itemq. & in Q.Mutio Mãcino vidimus.audiui &ex maioribus natu,hoc idẽ fuiſſe in P.Scipione Naſica; cõtraq. patrem eius illum,q Tib.Gracchi conatus pditos vindicauit, nullam comitatẽ habuiſſe ſermonis; nec Xenocratem quidẽ ſeueriſſimũ philoſophorum, ob eamq. rẽ ipſam magnum, clarumq. fuiſſe. Innumerabiles aliæ diſſimilitudines ſunt naturæ, morumq;, minime tñ vituperandorum. Admodum aũt tuẽda ſunt ſua cuique nõ vitioſa,ſed tñ propria, quo facilius decorũ illud,quod quærimus, retineatur. ſic.n.eſt faciendum,vt contra naturã vniuerſam nihil cõtendamus; ea tñ conſeruata,propriam naturã ſequamur; vt,ẽt ſi ſint alia grauiora,atq; meliora,tñ nos ſtudia nr̃a naturæ regula metiamur.neq; n.attinet naturæ repugnare,nec quidq̃ ſequi,quod aſſequi nequeas.ex quo magis emergit, quale ſit decorũ illud: ideo,qa nihil decet inuita (vt aiũt) Minerua.i.aduerſante,& repugnante natura. oĩno,ſi quidq̃ eſt decorum,nihil eſt pfecto magis,quã æquabilitas vniuerſæ vitæ,tũ ſingularum actionum.quam cõſeruare nõ poſſis,ſi aliorum naturam imiteris,omittas tuã. vt enim ſermone eo debemus vti,q notus eſt nobis,ne,vt quidam, græca verba inculcãtes iure optimo irrideamur: ſic in actiones,oẽmq. vitam nullam diſcrepantiam cõferre debemus. atq; hæc dr̃ia naturarum tantam habet vim,vt nõnunq̃ mortem ſibi ipſi conſciſcere debeat,alius in eadem cauſſa non debeat. num.n.alia in cauſſa M.Cato fuit,alia ceteri,qui ſe in Africa Cæſari tradiderunt? Atqui ceteris fortaſſe vitio datum eſſet,ſi ſe interemiſſent, ppea q eorum vita lenior,& mores fuerant faciliores: Catoni aũt, cum incredibilem tribuiſſet natura grauitatem; eamq. ipſe perpetua conſtantia roboraſſet; ſemperq. in propoſito,ſuſceptoq. conſilio permanſiſſet; moriendum potius, q̃ tyranni vultus aſpiciẽdus fuit. q̃ multa paſſus eſt Vlyſſes in illo errore diuturno, cum & mulieribus (ſi Circe, & Calypſo mulieres appellandæ ſunt) inſeruiret, & in omni ſermone omnibus affabilem ſe eſſe vellet: domi vero,& iam contumelia ſeruorum,ancillarumq. pertulit,ut ad id aliquando quod cupiebat,perueniret. at Aiax, quo animo traditur,millies oppetere mortem, q̃ illa perpeti, maluiſſet. quæ contemplantes expendere oportebit, qd quiſque habeat ſui; eaq. moderari, nec velle experiri, q̃ ſe aliena deceant. id enim maxime quenque decet, quod eſt cuiuſque ſuum maxime. ſuum igitur quiſque noſcat ingenium, acremq. ſe & vitiorum, & bonorum ſuorum iudicem præbeat: ne ſcenici plus, q̃ nos, videantur hr̃e prudentiæ. illi enim non optimas,ſed ſibi accõmodatiſſimas

mas fabulas eligunt. qui voce freti ſunt, Epigonos, Medeamq́., q geſtu, Menalippam, Clytæmneſtram: ſemp Rutilius, quē ego memini, Antiopam, non ſępe Aeſopus Aiacem, ergo hiſtrio hoc videbit in ſcena, quod non videbit ſapiēs in vita? Ad quas igitur res aptiſſimi erimus, in ijs potiſſimū elaborabimus. ſin aliqñ neceſſitas noſ ad ea detruſerit, q̄ noſtri ingenij nō erunt: oīs adhibēda erit cura, meditatio, diligētia, vt ea ſi non decore, at quàm minimū indecore facere poſſimus: nec tā eſt enitendum, vt bona, quæ nobis data ſunt, ſequamur, q̄ vt vitia fugiamus.

PETR. MARS.

INTELLIGENDVM eſt) Vt magis cernatur & eluceat uis decori, ponit duas qualitates & cōditiones ſiue diſpoſitiones, qbus à natura pditi ſumus, vt oſtēdat in vtraq; ſeruandū eſſe decoꝝ, prima pſona cōis eſt oībus hoībus. qua. ſ. oēs ſumus hoīes rōne & orone ornati. In hac perſona illud generale decoꝝ ſeruari debet, nihilq́. agendum, quod huic pſonæ non conueniat. i. hois præſtantiæ & excellentiæ. Altera eſt particularis, qm̄ qſque ſuas habet diſpoſitiones, & proprias qualitates in qbus particulare decoꝝ ſeruandū eſt, nihilq́. à ſtatu ſuę naturæ & qualitate, cōditione ue diſcedendū. (Etiam) Præterea q̄ dicta ſunt, ſcire ēt debemus nos hr̄e quaſi duas pſonas. (Quaſi) dixit qm̄ non dr̄ in hoc proprie perſona, ſed qualitas & diſpoſitio. (Perſonis) Qualitatibus & diſpoſitionibus. Perſona eſt qualitas, quæ hoiem ab hoie diſtinguit, dr̄ perſona à perſonādo à qua perſonati denominatur, q talı indumento tegunt faciem. Natura igitur induit nos quaſi qbuſdam perſonis. i. diſſimilitudinibus & diuerſis qualitatibus, qm̄ in ipſis hoībus magna eſt diſſimilitudo qualitatū & morum. (Indutos) Adopertos. capitis ēt velamē indumentum dr̄. Vnde Baſſus ait. Illud indumentū oris. i. perſona qua caput & os tegitur & induitur. Et qa hoc eſt per tranſlationem, ideo dicit quaſi indutos. natura. n. qbuſdam quaſi perſonis nos induit, cum diuerſas qualitates imponit. (Quaꝝ) Perſonarum & conditionum. (Cōmunius eſt) Omnibus. i. hominibus (Ex eo) pp id, quia oēs habemus rōnem, & illa oēs participamus. (Qua præſtantia belluis antecellimus) Ratione. ſ. & oratione. (A qua) Præſtantia. (Trahitur decorum) Ducitur id quod decet qm̄ nihil agendum, quod hois præſtantiam dedeceat, & à qua exquiritur ratio officij. qm̄ oīa officia huic præſtantiæ accōmodari debent, vt generale illud decorum ſeruetur. (Ratio) Via & modus qm̄ inquirimus qd hois excellentiam deceat, & id facimus quod illi conuenit, & hoc eſt officium atque decoꝝ. (Altera) pſona particularis & ſingulis attributa. qm̄ diuerſæ ſunt hoīum qualitates. (Vt enim) Probat à diſſimilitudine corpoꝝ, & formarū, animorum varietates. (Dignitatem) Pulchritudinem virilem. (Venuſtatem) Pulchritudinem muliebrem, & habentem gratiā. (Maiores) Quàm ſint ipſoꝝ corporum. (Erat in L. Craſſo) Affert exempla ipſaꝝ varietatum, in qbus ſi quiſque decoꝝ ſuum ſeruat, laudem meretur. ſeruabit aūt, ſi id faciet, ad quod natura aptus eſt, contra cuius inſtitutionem non debemus niti. qm̄ decorum ſeruari non poteſt. erat ſumma grauitas, inqt in Bruto, in L. Craſſo erat cum grauitate iunctus facetiarum & vrbanitatis oratorius non ſcurrilis lepos, Latine loquendi accurata, & ſine moleſtia diligēs elegantia in L. Philippo ſumma libertas, in orone multæ facetiæ, ſatis creber in reperiēdis, ſolutus in explicandis ſentētijs. (Lepos) Iucunditas & ſuauitas in orone cū gratia. (Magis de induſtria) Dedita opera affectatus. (In C. Cæſare,) hic eſt Cæſar orator, de quo alibi. C. Cæſar Lucij filius & ſuperioribus & æqualibus ſuis oībus pſtitit, oratorq́. fuit minime qdē vehemēs, ſed nemo voq̄ vrbanitate, nemo lepore, nemo ſuauitate cōditior. (At) Sed. (Iiſdem tpibus) qbus ſupradicti claruerūt. (In M. Scauro) Ecce diſſimilitudines aīoꝝ, & morum, erat inqt alibi, in Scauri orone ſapientis hois & recti grauitas ſumma, & naturalis quædam inerat auctoritas, non vt cauſas, ſed vt teſtimonium dicere putares. De ſeueritate Scauri ſic ſcribit Valerius M. Scaurus lumen ac decus patriæ, cū apud Athefim fluuiū impetu Cimbroꝝ Romani equites pulſi, deſerto conſule Catulo pauidi vrbem repeterent filio ſuo illius cōſternationis & fugæ participi miſit, q diceret, ſe libentius in acie eius interfecti oſſibus occurſuꝝ, quam ipſum tā deformis fugæ reum viſuꝝ. itaq; monebat, vt ſiquid verecundiæ hr̄et, conſpectum patris à quo degenerauerat, vitaret, quo nūcio accepto iuuenis dolore pcitus mortē ſibi cōſciuit. (Singularis) pcipua grauitas & ſeueritas. M. Druſus, inquit alibi, C. filius, q in Tribunatu, C. Gracchum collegam iteꝝ tribunū interfecit, vir & orone grauis & auctoritate, eiq́. pxime adiūctus, C. Druſus frater fuit. (In C. Lælio) Alia moꝝ diſſimilitudo, hilaritas eſt quędā ſignificatio lætitiæ, contraria ſeueritati atq; triſtitiæ. (Scipione) Aemiliano, q fuit Lælij amicus. (Ambitio) honoris cupiditas. (Triſtior) Sine hilaritate, vt videt̃ ſeuerus & plenus auctoritatis in honoribus petēdis & vitijs coercendis, fuit. n. optimus ſenator. (De græcia aūt) Poſtq̄ de Romanis exēpla poſuit, trāſit ad græcos, & affert Socr. q fuit dulcis & facetus & in oī orone ſimulator. (Dulcem) Suauē in orone. (Facetum) habentē facetias & excultam quandā vrbanitatem & elegantiā in loquēdo. (Feſtiue) Iucūdi & vrbani, quem εἴρωνα. i. diſſimulatorē appellabāt. Fictio eſt veri genus, & diuiditur in duas ſpecies, ſimulationē, & diſſimulationē. Veritas eſt quædā mediocritas pertinēs ad eum, q de ſe vera loqtur, & q eam habet, dr̄ verus hō, ſeu veridicus, ſeu grauis, q ea ſibi ineſſe dicit, quæ inſunt, & neq; maiora neq; minora, & potius ſe flectere debet ad diſſimulationē, ſi eſt à veritate diſcedendū, quam ad oſtētationem, qm̄ exuperationes moleſtiſſimæ ſunt, & maxime apud multitudinē. Arrogans ſiue oſtētator ea quæ nō inſunt ſibi fingit, aut maiora quā inſint, & ſic ſtatim eſt mēdax, & mendaciū eſt res pnicioſiſſima. Et Cic. dicit nihil eſſe turpius vanitate. Oſtētator, inqt Cyrus apud Xenophontē, nomen mihi vr̄ eſſe pp eos poſitum, q ſimulant ſe eſſe ditiores quā ſint, & fortiores, & q pollicentur ea ſe facturos, quę nequeūt preſertim cum manifeſtū ſit ab his fieri accipiēdi aliqd ac lucrādi gratia. Mētitur ille q ſcit ſe dicere mendaciū, & dicit, vt noceat, Mendaciū dicimus, cū decipimus, & alios & nos ipſos, putātes dicere veꝝ, vt ſi diceremus mare deſiccatū eſſe, credentes forte ea relatu alicuius ita eſſe. & ideo prudētis eſt nō dicere mēdaciū, boni aūt viri eſt non mentiri, & mendacium dicimus aliqñ ad vtilitatem alterius, vt faciunt medici curantes ægrotos, adhibentes. n. potiones inſuaues ſed ſalubres, vt ægrotus hauriat, ſuaues eſſe dn̄t & hauſtu faciles. Vnde dicit Plato in 3. de Rep. Mendaciū concedendū eſſe medicis, alijs vero minime. Vanus ille eſt, q mendacium dicit, ſiue mentitur delectationis gratia, nō vt noceat, inqt Ariſt. Gel. dicit, Vani dn̄r mendaces inuidi, & leuia inaniaq́. pro grauibus & veris aſtutiſſime cōponētes. Diſſimulator eſt arrogāti ſiue oſtētatori contrarius, qa aut negat quæ ſibi inſunt, aut minora facit. Arrogans ſi gloriæ cauſa aliqd ſibi arrogat, nō multum vituperandus eſt, ſed gratia lucri, qa rem vilē appetit, & diſſimulator rei manifeſtæ ac paruæ, vilis eſt malitioſus. Diſſimulator rei pclaræ ipſo malitioſo laudabilior eſt. Ad diſſimulatores inqt Ariſt. diſſimulātes ſua, elegātiores eſſe vr̄r. nō. n. lucri cauſa id agunt, ſed vt fugiant timiditatē & iactantiam, maxime aūt hi negant ea quæ ſunt præclara, vt Socr. faciebat. Socrates. n. ſectabatur opinionē de ideis, ut opinatus fuerat Pythagoras, quā opinionē Plato poſtea dilatauit, & Ariſt. labefactare conatus eſt, & ipſe Socr. erat fons philoſophiæ, quā primus inter homines collocauit de bonis malisq́. diſputans, tn̄ dicebat ſe vnū duntaxat ſcire, q nihil ſciret, & ſeſe oppoſuit ſophiſtis, q omnia ſe ſcire pfitebant, & ſua diſſimulatione alios eludebat, & εἰρωνεία qua utebatur nil aliud erat, niſi illuſio. Fab. ait lib. 9. Socr. dictus eſt εἴρων. i. agens imperitum, & admirator aliorum tanq̄ ſapientem. Socr. apud Plat. in Theæt. ſic ait. Nullam ex iſtis beatis & pulchris diſciplinis profiteor. velim tn̄ mihi alias adeſſe, veꝝ ſemper nihil ſcire me dico, præter exiguam quandam amandi diſciplinam. Traſymachus apud eundem in 1. de Rep. ſic rn̄det Socrati. Hæc illa ſolita eſt Socratis εἰρωνεία, verum hæc ego cognoui atque prædixi, quod tu rn̄dere qdem nolles, ſed εἰρωνεία potius vteris, & denique oīa faceres potius, quam interroganti cuiq̄ reſponderes. cui Socrates, qūo rn̄dere is poſſit q neque ſciat, neq; ſcire ſe prædicet? (Contra) Ex alia. (Periclem) Pericles Xantippi filius inqt Cic. alibi, primus adhibuit doctrinam, quæ q̄q̄ tunc nulla erat, tn̄ ab Anaxagora phyſico eruditus exercitationem mentis à reconditis abſtruſisq́. rebus ad cauſas foreſes, popularesq́. facile traduxerat, huius ſuauitate in primis exhilaratæ ſunt Athenæ, huius vbertatem & copiam admiratæ eiuſdem vim dicēdi terroremq́. timuerunt, de quo Eupolis ſcripſit, cum delectatione aculeos ēt relinquebat in animis eorum, a quibus eſſet auditus, de quo alter comicus ait. Tonabat fulgurabat, perturbabat oīa denique. Comici, inqt Plut. dixerunt Periclem cum concionaretur, coruſcationes effundere, ciere tonitrua, horrendū in lingua fulmen gerere. Agariſta mater Periclis Piſiſtrati filios & tyrannidem generoſo aīo expulit, leges ēt tulit, optimeq́. remp. tēperauit. viſa eſt per quietem parere leonem, & paucis poſt diebus Periclem peperit, ſpecie qdem corporis haud indecora, capite vero oblōgo, nec cæteris p bus reſpondēti, ex quo oēs fere

eius ſtatuæ velabunt caſſide. [Callidum Annibalē) Tunc de imperatoribus exercituū varia ponit exempla. Annibal callidiſſimus fuit & ſolertiſſimus in re militari, crudelis & pſidus. [Ex noſtris) Romanis. [Q. Fabiū Max.) hic eſt Q. Fabius Max. de quo ſupra. q Annibalē cunctando fregit, & eius dolos magna prudētia diſſoluit. Vnde vidēs Annibal aſtus ſuos a Fabio dephēdi, dixit, & Romani ſuū Annibalem hñt. [Facile celare) Hę ſunt partes calliditatis. callidi dñr aſtuti, & quorū mens vſu cōcalluit. Cyrus dicit apud Xenophontē, exercitus imperatorē oportet eſſe inſidiatorē, diſſimulatorē, doloſum, deceptorē, furem, raptorē, & omni in re hoſtibus pualere. [Diſſimulare) Nō oſtendere qd agere uelit. [Præripere cōſilia) Prouidere qd hoſtes conſultent, facturiq́. ſint, & ſic eorū conſilijs obuiā ire, & nō permittere ut id exequātur, qđ cogitāt. Fabius cū eſſet dictator, præripiebat cōſilia Annibalis, & ipm impediebat. [In quo gñe) Calliditatis. ſ. Themiſtocles Atheniēſis q Neocli filius fuit, callide Perſas vicit ad Salaminē, vt dictum eſt, celeriter, inqt Probus Aemilius, quæ opus erāt, reperiebat. [Themiſtocles) Neq; minus in rebus gerēdis promptus, quā excogitādis erat, & de inſtātibus, ut ait Thucydides, veriſſime iudicabat, & da futuris clariſſime cōijciebat, quo factum eſt, vt breui tpe illuſtraretur. Et Xerſes inter anguſtias Salaminij freti victus eſt, magis cōſilio Themiſtoclis, quā armis græciæ qm̄ naues barbarorū pp multitudinem nō poterāt explicari. Pheræ oppidū Theſſaliæ poſſeſſum a tyrānis, quorū è numero fuit hic Iaſon vir calliditiſſimus, cuius filia fuit Thebe vxor Alexādri Pherei, vt auctor eſt Plut. in Pelopida. Strabo agēs de Theſſalia dicit, Pheras in ſublimi q̄q̄ faſtigio collocatas tyranni funditus extinxerūt. [Verſutum) Callidū & aſtutum, nam verſuti dñr illi, quorū mens celeriter vertitur. [Factū Solonis) Laertius in vita Solonis ita ſcribit. Eſt ipſius Solonis factū celeberrimum, cū de Salamine inter Athenienſes & Megarenſes capitaliter dimicaretur, multiſq́. cladibus acceptis capitale apud Atheniēſes eſſe cœpiſſet ſiqs legem de vindicandi inſula ferre auderet, ſolicitus Solon ne vel tacēdo parum reip. cōſuleret, vel conſulēdo ſibi noceret, ſubitā dementiam ſimulat, cuius venia nō dicturus modo prohibita; ſed facturus erat deformis habitu, more vecordi in publicū euolat, factoq́. cōcurſu hoium, quo magis conſiliū diſſimularet, inſolitis ſibi verſibus p præconem ſuadere populo cœpit, quod verebatur, oiumq́. ita aĩos cepit, vt aduerſus Megarenſes bellum extēplo decernerent, inſulaq́. Atheniēſium deuictis hoſtibus fieret. [Quo) Vt. [Tutior) Securior. qm̄ capitale erat de eo bello gerendo verbū facere cum Megarēſibus pro inſula Salamine. [Prodeſſet reip.) Athenienſium, quā ipſe legibus formauerat, & pſpiciebat Atheniēſes fore huius belli victores. [Furere) Inſanire, vt ſuadere poſſet bellū Atheniēſibus ſine capitis diſcrimine, qđ callido vſus cōſilio effecit. Ἐπιγράμμα Solonis tale fuit, Mors mea ne careat lacrymis, linquamus amicis Mœrorē, vt celebrēt funera cū gemitu. [Sūt his) Supradictis q celabant cōſilia, diſſimulabāt, inſidiabant & affert diſſimilitudines eoꝝ, q ſimplices, & apti fuerūt ſine aliqua diſſimulatiōe. [Diſpares) Diſſimiles. [Simplices) ſine fraude, & ſimulatione. [Cultores) Amatores. [Itēq. alij) Alias affert diſſimilitudines eorū, q oia patiebantur, oibus inſeruiebant, oēs prenſabāt, & affectabant pter decorum, ut id qđ cupiebant aſſequerent, vt fuerūt Sylla, & Craſſus ex nr̃is, & Lyſander Lacedæmonius ex græcis. Plut. de natura & moribus Syllæ ſic ſcribit. Syllā in exercendis ſalibus natura ſtudioſum fuiſſe dñt, vt ab ineūte ætate plurima cū ignominia ſodalitia cum mimis atq; ridiculis petulanter habuerit, poſtea vero q̄ in reꝝ oium dominatu cōſtitutus eſt, è ſcena ſpectaculiſq́. impudētiſſimos cogens inter potandū quotidianis dicacitatibus certabat. [Et M Craſſum) Accuſatus fuit Craſſus, auctore Plut. qđ cum Licinia Veſtali inceſtū cōmiſiſſet, quæ facile iudicio liberata eſt. Erat huic mulieri ſuburbanū egregie ornatum, qđ cum exiguo pcio ad ſe trahere Craſſus optaret, humilius colere mulierē, eiq́. quoad poterat, gratificari cœpit, q nō antea ceptum erga Liciniam cultum omiſit, quā re ꝯcopita potitus eſſet. [Lyſandrum) Lyſander, Callicratidi cōparatus, inqt Plut. verſutus iudicabat & callidus, q res bellicas varijs tractans modis ipſam quoq; iuſtitiam utilitate amplificabat, alioqui cōmodis, vt honeſtate vtens, & vera mendacis nō natura pſtantiora exiſtimans, vtriuſq; precium atq; honorē neceſſitate definiebat, quiq; Herculis progeniē ſine fallacijs bellum gerere iudicabāt, irrideri iubebat, quo.n. leonis pellis nō attingeret, inſuēdam eſſe vulpinā dicebat. [Cōtraq. Callicratidē) Callicratides pfectus claſſis Lacedęmonioꝝ poſt Lyſandrum, cum pecuniam non hr̄et, ut fecerat prius Lyſander, ire ad Cyrum Perſarum regem coactus eſt, ad qđ ipſe ineptiſſimus erat, q generoſo animo prædictus oēm ex græcis in græcos cladem honeſtiorem exiſtimabat, quam barbaris adulari, & eoꝝ fores adire, q præter magnā vim auri nullum bonum habebāt. Lyſander prius in conuiuio apud Cyrū adulationibus pecuniā impetrauerat, quam ad bellū nauale optabat, ſed Callicra. pro Spartana dignitate aĩos gerebat. Vnde auditus à rege ſemel, cū iteꝝ rogaſſet admitti & repulſam habuiſſet, diſceſſit malēs ſeruata dignitate Spartana carere pecunijs, quā pter decoꝝ animi ſui inuicti & excelſi barbaro regi adulari. [Itemq́. in ſermonibus) Affert nūc diſſimilitudines, q́ ſunt in hoium ſermonibus, qbus quotidie vtimur. [Præpotēs) Valde potēs & princeps ciuitatis. [Vnus de multis) Ex plebe, ut fuerūt Catuli pater & filius, qui ſic in cōgreſſionibus & ſermonibus verſabātur, vt plebeij viderētur, q̄uis potuiſſent vti faſtu, uti vt fuit Q. Mutius Numātinus, & Scipio Naſica, cuius pater adeo ſeuerus fuerat, vt nullā comitatē ſermonis habuerit, & ſic apparet diſſimilitudo maxima iter patrē & filiū Catulus pater, vt ſcribit in oratore, ſumma quadā vitæ comitate, & facili natura, & incorrepta quadā integritate pditus latini ſermonis fuit, filius ēt comitatē ſermonis habuit, ſed inter oratores minime adnumeratus. Catul. inqt enucleate & polite dixit. [Hoc idē) Hāc ſermonis comitatē. [Cōtra patrē eius) Scipio. Naſicā. ſ. quo auctore Tyberius gracchus interfectus eſt, cū cōſul Mutius Scæuola ceſſare videretur, cēſebāt.n. patres cōſcripti conuocati in ædem Fidei, vt ꝯſul rēp. armis tueret, ppe oppreſſam à Graccho trib. pl tā pfuſis largitionibus & ſpe ꝓpoſita populo corrupto, vt palā dictaret, interēpto ſenatu oia per plebem agi oportere. Scæuola ꝯſul negauit ſe qdq̄ vi acturū. Tunc Scipio Naſica, qm̄, inqt, conſul dū iuris ordinē ſeqtur, id agit, vt cum oibus legibus Rom. imperiū corruat, egomet priuatus volūtati veſtræ me offero ducem, & ſic oppreſſus eſt Gracchus, ob qđ Naſica magna populi inuidiā in ſe cōcitauit & odiū, quod vt declinaret, in Aſiā a ſenatu oblegatus eſt, & ibi vita functus. huius ſeueri hoīs & rigidi filius comis fuit in ſermonibus & vita facili. [Vindicauit) Victus eſt. [Conatus perditos) Audaciā deteſtabilē & perditione dignā, qm̄ auta populi euectus rēp. cogitabat opprimere. Nullā eo affabilitatē adeo ſeuerus erat & grauis. [Necnō Xenocratem) Xenocrates Agathonis filius, & Plato. auditor fuit, cui in Siciliā nauigāti comitem ſe præbuit, craſſioris fuit ingenij & hebetioris, quē cū Plato Ariſt. conferret, calcaribus egere dicebat, Ariſt. frēno, pp ingenij celeritatē grauitate ſumma fuit Xenocrat. ab ipſa natura pditus. ſemp.n. vultu ſeuero & habitu ſerio pdurabat. Xenocratē adoleſcentē Chalcedonium, inqt Plu. adhuc ſup. Plato. philoſophiæ inſtituta capeſſentē, cū reliqua vita nimis auſteꝝ tum triſtē ſemper in vultu grauitatē præ ſe ferentē ſæpe Plato monere ſolebat vt gratijs ſacrificaret, illud ſignificās, vt quantū naturæ defectus & acerbitas demeret, tm̄ induſtria, diligētia, & gratia, comitatis elegātia cōciliaret. Cū Xenocrates rigidus & ſeuerus qddā amœnum ꝓtuliſſet, ridētibus cōdiſcipulis, & mirātibus Plato dixit, qd miramini: ignorne inter carduus & vrticas lilia plerūq; & roſas naſci cernitis? cū Dionyſius tyrānus diceret Platoni, caput tibi aliqs auferet, Xenocrat. ſuū oſtēdēs, nullus, inqt id prius quā illud abſcindere poterit. paratus.n. erat ad mortē pro ſuo pceptore. gloriæ & faſtus cōtēptor fuit. [Ob eā rem) Grauitatem & ſeueritatē. [Magnū) magnæ auctoritatis ſemel cum Laide meretrice dormiuit, a qua nullis illecebris potuit corrūpi. vnde illa dixit, ſe nō cū hoie, ſed marmorea ſtatua iacuiſſe. [Claꝝ) Alti nois & famę. [Minime vituperādoꝝ) Qm̄ ita eſt ipſoꝝ natura, quā ſeq debemus. [Admodū aūt) inqt Cic. vt magis decoꝝ ſeruetur, q ſq; debet amplecti ſuam naturā, modo ne vitioſa ſit, tūc.n emēdanda eſſet. [Admodū) Valde. [Tuēda) Defendēda. [Sua) ꝓpria. i. ꝓprij mores, & id ad qđ natura ꝓpēſa, modo vacet vitio. Nā ſi à natura inclinationē habemus ad furta, rapinas, homicidia, nō debemus in hoc ſeq naturā, ſed prauitatē rōne corrigere. [Sed tm̄) ſolū ꝓpria & nō imitari naturā alioꝝ ſine decoro. [Quo) Vt. [Naturā vniuerſam) Cōem omnibus, qua. ſ. habemus rōnem & orōnem, & hæc eſt cōis natura, eſt ēt & propria, vt de perſonis dictum eſt. [Nihil contendamus) Nil conemur efficere, quod ab hois præſtantia ſit alienum. [Ea natura) Vniuerſa & cōi. [Propria) Vt. ſ. id agamus idq́. profiteamur, ad quod ꝓpria natura nos inclinat, quamuis alia maiora ſint & pſtantiora, ad quæ forte non ſumus apti repugnante natura, vt ſiqs vellet philoſophari, & à tali pfeſſione natura eius eſſet aliena, debet ſe in his potius ad quæ aptus eſt exercere, quā in philoſophia, in qua decoꝝ ſeruare non poterit ſuum repugnāte natura. [Grauiora) Maioris dignitatis & pōderis. [Meliora) Melioris fructus & virtutis. [Metiamur) cōſideremus, & prudēter iudicemus, ad qd propria natura nos impellat, & ſic contineamus nos intra fines, quos ꝓpria natura pſcribit. [Studia) Inclinationes, voluntates, ac diſpoſitiones. [Neq;.n.) naturæ in j. Tuſculana. diſpu-

na.diſputationũ dicit.Bene.n.illo Græcoꝝ prouerbio pcipitur,
Quã qſq; norit artem,in hac ſe exerceat.Et alibi dicit: Nil aliud
eſt more gigantũ pugnare cum dijs,niſi repugnare naturæ.Vnde
Hora.pcipit: Tu nihil inuita dices facies ue Minerua.& Seo.dicit
Male reſpõdent coacta ingenia,reluctãte natura irritus eſt labor.
Plat.in 4.de rep.ſic ait: Quenque ciuẽ ad vnũ id opus duntaxat
ad qđ natura eſt aptus ducere decet.& io 7. Nulla vero animæ
violenta ſtabilis eſt diſciplina,pueros non tanq̃ coactos ſeq,ſed
quaſi ludẽtes in diſciplinis enutrias,vt magis ad qđ quiſq; natu-
ra ſit aptus poſſis agnoſcere.[Neque atti.)Neq; cõuenit.[Neq;
qdq̃).i.aliqd ſequi quod non potes conſequi repugnãte natura.
[Ex quo) Ob hoc quod dictũ eſt,vt nihil ſiat reluctante natura.
[Emergit)Apparet quod ſit illud decoꝝ,de quo loqmur.[Nihil
de.)Nihil põt fieri cum decoro & laude.[Et aiunt)Vt eſt in pro-
uerbio,vt nihil tentetur cõtra naturam.Adagium eſt de acri iudi
cio Mineruæ ſuffragium,& illi oppoſitum ſuccẽſuit & decreuit.
[Omnino ſi quidq̃ eſt deco.)Certe inqt ſi aliqd hoiem decet,ni
hil eſt quod eũ magis deceat quã vacuitas perturbationum,qđ
pſtat ipſa temperãtia,de qua nunc agitur; cõſeruat.n.prudẽtiã &
mẽtem,vt dictũ eſt.[Aequabilitas)Cõſentientes & minime inter
ſe diſcrepãtes actiones.æquabilitas eſt idẽ quod æqualitas,& ſic
æqualis & æquabilis.Æquabilitas vitæ dr̃,in qua nulla eſt ptur-
bationum uarietas & diſcrepãtia in tota vita,ſed ẽt in ſingulis a-
ctionibus ſeruãda eſt,vt nihil in ipſis diſcrepet,ſed oia ſiant docẽ
te rõne.ſi volumus alienã imitari naturam,nõ poterimus æqua-
bilitatem tenere,qm̃ actiones inter ſe nõ bene cõuenient.[Quam
æquabilitatẽ non poteris ſeruare,inqt,ſi volueris a tuo ingenio,
& natura diſcedere,& imitari naturã alioꝝ & mores,& probat
hoc a ſimili.[Vt qdam).ſ.faciunt in ſermone quotidiano,q vo-
lunt Græca verba inculcare,& male pronunciant,dimittentes
proprium ſermonẽ,quo poſſumus vti oẽs cum decoro,& ita lo-
qui vt nõ irrideamur.hoc idẽ notauit poſtea Iuue.dicẽs, Cum ſit
turpe magis noſtris neſcire Latine,& oia Græce,& cõcumbunt
Græce,& hoc ſermone pauẽt,hoc irã effundunt,hoc gaudia.[In
actiones)Singulas.ſ.[Oẽmq.vitam)Vniuerſam vitam,nihil de-
bemus facere qđ diſcrepet.Et inqt Cic.hanc diſſimilitudinẽ na-
turaꝝ tantam hr̃e vim,vt aliqñ quis mortem ſibi afferre debeat,
ne aliqd alienũ a natura ſua patiatur,& affert exemplũ M.Cato.
q ſe apud Vticã interemit,ne tyrannidẽ Cæſaris pateretur,& il-
lius nullus aſpiceret. Cic.ſecutus dogma Stoicoꝝ laudat mor-
tem Catonis ſeueri,grauis,atq; pſecti Stoici.Nã Stoici rigida di
ſciplina formati mortẽ paratam habebãt,& ea tanq̃ telo expedi-
tiſſimo aduerſus hoſtes vtebãtur.Sed ex ſnia Peripateticoꝝ vitu
perãdus eſt,timidusq.potius appellandus quã fortis,cũ ſibi mor
tẽ conſciuerit,vt aliqd incõmodum vitaret.attulit.n.damnũ pa-
triæ interficiendo ciuẽ optimum,q patriæ auxilio eſſe potuiſſet,
& illã tyranno ſeruientẽ aſſerere.Ariſt.ait mortẽ ſibi afferre ob
fugiendã paupertatem,aut amorem,aut aliqd moleſti,nõ fortis
eſt hois ſed potius timidi.eſt.n.hois mollis & ignaui laborioſa fu
gere,atq; non qa res eſt honeſta appetit morte,ſed qa malum fu-
git.Vnde Martia.ẽt dicit amico ſuo:Quod magni Thraſeæ con-
ſummatiq.Catonis Dogmata ſic ſequeris,ſaluus vt eſſe velis,Pe
ctore nec nudo ſtrictos incurris in enſes,Quod feciſſe velim te
Deciane,facis.Nolo viꝝ facili redimit q ſanguine ſamã,Hũc vo
lo laudari q ſine morte põt.Et diuus Auguſtinus hãc mortẽ vitu
perat,& Lucretiã [Tantã haber vim)Tm̃ põt ad decoꝝ pſtan
dum.[Nõnunq̃)Aliqñ,vrgente aliquo caſu,ſed hoc,vt dixit,non
laudatur.Cato.n.fecit iniuriã patriæ,& fuit iniuſtus.qa viꝝ opti
mũ interemit.[Nõ enim)Alia in cauſa,non plus peccauerat M.
Cato pmanens in Africa,quã ceteri Romani,ſed oẽs erant in ea
dẽ cauſa & Cæſaris hoſtes.Cato poſt victoriã Cæſaris in Theſſa
lia & fugã Põpeij,in Africam cum Scipione Põpeij ſocero naui-
gauit,vt vires iteritas repararet,ſed cũ poſt mortem Põpeij,Cæſa
rẽ in Africa victorẽ cognouit,ne in illius poteſtatẽ veniret.aut
ne illius vultũ aſpiceret,apud Vticam 48.ſuæ ætatis anno conſtã
ti pectore,vt perfectũ Stoicum decebat,mortẽ ſibi conſciuit.qua
audita Cæſar vicem ſuam,& illius doluit,quod tm̃ virum amiſiſ
ſet.voluiſſet.n.Cæſar pro ſua clemẽtia Romæ ſeruare Catonem.
Vnde dixit,Inuidio morti Catonis,qm̃ ipſe gloriæ inuidit meæ.
[Atqui)Certe fuiſſent iure reprehenſi alij Romani,q illic erant,
ſi ſe interfeciſſent,qm̃ non ſeruaſſent decoꝝ,cum vita eoꝝ eſſet
facilior ſeueritate Catonis & grauitate.[Ceteris) Qui nõ habe
bant tantã grauitatem.Vnde poterant cũ decoro tradere ſe Cæ-
ſari.M.Cato nõ poterat,vt concedamus hoc Cic.ppenſo in lau
dẽ Catonis magni,in primis & pclari ciuis,& in Stoicoꝝ diſcipli
na perfectiſſimi.Seneca ẽt Stoicæ profeſſionis & ipſe laudat mor
tẽ Catonis dicens.Catoni ſuam felicitatem cõtigiſſe conſenſus
hoium ſatebitur.Et alibi,Ille vir magnus eſt q mortem ſibi non
tm̃ imperauit,ſed inuenit.[Lenior) Non ita grauis,vt erat uita
Catonis,& mores nõ erant ita ſeueri,ſed faciliores,& cõtra de-
coꝝ feciſſent,ſi ſe interemiſſent.Lenis.n.natura & facilis id non
patitur,nec cũ decoro pſtare poteſt.Catoni,q dictus eſt poſtea
Vticẽſis,& hic eſt Cato iunior ad drãm Catonis ſenioris,q ſcri
pſit origenes,& vtriuſque vitã literis mandauit Plutarchus.Ca-
to ſenior Tuſculanus fuit.Romani auctore Plutarcho eum in
quo multarũ rerum vſus ac experientia eſſet,Catonem nomina
bant.Cato ſenior moriens hoc diſticho notatus eſt.Porcius hic
mordax,glaucis ſubruſus ocellis,Interiẽa herebo ſedes nõ cõpe-
rit vllas.Ab hoc Catone iunior Cato,de quo hic agit,originẽ ha
bebat,cuius ſeriẽ literis mãdauit Gellius in noctib.Atticis.Cato
eñ ſenior,auct.Plut.Salutiũ reliqt nepotem ſuũ,ex filio Cato-
ne defuncto.Salonus cũ eſſet impator mortẽ obiuit,cius filius
Marcus cõſularem dignitatẽ adminiſtrauit,& Catonis Vticẽſis
auus fuit.[Cõſtantia) Perſeuerãtia in ipſa virtute.In oratione pro
L.Muræna ſic Catonẽ alloqtur.Finxit ẽt te ipſa natura ad hone
ſtatẽ,grauitatem,tẽperantiam,magnitudinẽ animi,iuſtitiam,ad
omnnia deniq; virtutes magnũ hoiem,& excelſum.[Quãm mul
ta paſſus eſt Vlyſſes)Affert exẽplũ de externis,in qbus fuit ſum-
ma morũ diſſimilitudo.Nã Vlyſſes diſſimulãdo multa paſſus eſt,
vt id qđ cogitabat,perficeret,quod nõ feciſſet Aiax Telamonius
vir animi cõcitati & magni ſine aliqua ſimulatione,aut diſſimu-
latione.[Quãm multa) Plurimas calamitates ptulit forti aio.
[Diuturno errore)Qm̃ errauit p 10.an.poſt euerſum Iliũ,& mu
lieribus aliqñ ſeruiuit.[Si Circe & Calypſo) q.d.ſunt potius ap
pellandæ deæ quam mulieres,qm̃ filiæ numinis dicebãtur.Circe
fuit filia Solis,Calypſo Atlantis,q̃ inſulam Ogygiam tenuit,ad
quam diuertit Vlyſſes.Sed has pſonas Homerus finxit in laudẽ
Vlyſſis,quẽ pro ſapienti viro accepit,q q̃uis incidat in voluptatẽ
tñ ſapiẽtia ſæpius euadit,vt de Aenea & Didone finxit Virg. Vo
luit Homerus oſtẽdere qđ pſtare poſſet vir ſapiẽtiſſimus,qualẽ
ipſe appellat Vlyſſem,quẽ naufragũ in alga maris demerſum fo-
uet Nauſicaa filia Alcinoi regis Phæacũ.qm̃ ſapientia in ipſis ca
lamitatibus tutum eſt pſidium,& non patitur ſapientiã perire.Vñ
Ariſt.dicebat,Eruditionẽ inter pſpera eſſe ornamentũ,inter ad-
uerſa refugiũ.Et Bias filio in Ægyptũ pficiſcẽti,rogãtiq.patrẽ,
qdnã agendo maxime ſibi gratũ faceret,ſi viaticũ,inqt,ad ſene-
ctutẽ cõpares;virtutẽ nimirum intelligẽs.[Domi vero)Poſtq̃ re
uerſus eſt domũ diſſimulato habitu,nõ.n.agnoſcebatur,cũ eſſet
in habitu mẽdici.Vnde paſſus eſt cõtumelias ab ancillis & ſeruis,
eũ nõ agnoſcẽtibus,qđ nõ feciſſet Aiax.[Vt ad id qđ cupiebat)
interficere pcos Penelopes vxoris ſuæ pudiciſſimæ Venerũt (vt
canit Homerus in Odyſſea)Ithacã Samij,Zacynthij,Dulichij no
biles viri petentes vxorẽ Penelopen;dicentes mortuum eſſe iã
Vlyſſem,inter quos erant nonnulli Ithacenſes.procoꝝ noia fue
rũt,Demoptolemus,Antinous,Amphinomus,Agelaus,Elatus,
Eutiades Piſandrus,Dexippus,Polybus,Damaſtutides,Theno-
rides,Eurymachus filius Polybi,Amphimedus,Eurydamas,Vlyſ
ſes domũ reuerſus oẽs pcos perdidit,auxilio Telemachi & Eu-
mæi ſubulci,& alios ſagittis,alios enſe ↄfecit.[Quo aio) Quam
forti & excelſo ſine aliqua diſſimulatione,ita.n.illius ferebat na
tura.[Millies oppetere)Millies voluiſſet mori,quã illa pati quæ
paſſus eſt Vlyſſes.[Quæ) Diuerſas naturas & diſſimilia ingenia
ↄſiderãtes [Expẽdere)Aio põderare,& intueri diligẽtius.Iuue-
nalis:Expẽde Annibalem.[Quid haber ſui)q̃ ſit ſua natura,& ad
qd aptus ſit,vt in eo ſeruet decoꝝ.[Eaq; moderari) Cum modo
menſuraq.tractare,ne modũ excedentes pdamus decoꝝ.Vnde
nõ modo illa quæ naturæ noſtræ apta nõ ſunt,moderatione adhi
bita tractare debemus,ſed ẽt quæ noſtra ſunt,vt ne qd nimis.Vt
ſiqs eſſet optimus muſicus & ad id natura aptiſſimus,tñ eſſet ni-
mius & pfuſus in cantu,modumq.excederet,profecto decoꝝ
non ſeruaret.[Aliena) accõmodata naturis alioꝝ.[Id.n.decet)
id põt cum decoro præſtare,quod naturæ ſuæ conuenit.[Quod
eſt ſuũ)Propriũ.i.tunc quiſq; ſeruat decoꝝ cum ea facit,ad quæ
natura eſt aptus.[Suũ igitur)Cũ hoc ita ſit,vt id maxime deceat
qđ eſt cuiuſq; ſuum proprium,quiſq; ingenium cognoſcat ſuum
& naturã,qua duce poſtea operetur,ſi vult ſeruare decoꝝ.Vnde
delphicũ illud epigramma monebat,vt ſe qſq; cognoſceret.So-
crates apud Plato.in eo dialogo,q primus Alcibiades de vita ho
minis inſcribit,ſic ait,ſeipſum cognoſcere prudẽtiã eſſe concedi
mus,ſi aũt nec nos ipſi cognoſceremus,nec prudẽtes eſſemus,poſ
ſumus ne noſtra ſiue bona,ſiue mala cognoſcere?& ſi noſtra igno-
rauimus,nec ea quæ noſtroꝝ ſunt intelligemus.[Acrẽ) Subtilẽ,
acutũ,atq; diligẽtẽ.[Bonor m)Quæ natura ſibi tributa ſunt,&
cognoſcat ẽt ſua vitia,& bon quæ inſunt vitator,rẽijciatq.cõtra

ria.[Ne ſcenici)Hiſtriones & mimi,q verſantur in ſcena,&agũt fabulas ſubeuntes aliorum perſonas in decoro, q tñ ſunt viliſſimi hoies. Plato in 7. de Leg. loquens de hiſtrionibus ſic pcipit: Huius gratia cognoſcenda ſunt,ne pp ignorantiã ridiculum aliquod agatur,aut dicatur,cũ minime oporteat. Serui igitur & peregrini precio cõdocti talia imitentur,ſtudiũ vero nullum adhibeatur,nec adeo liber ſit ciuis, ſeu vir, ſeu mulier, q diſcere ipſa cernat,ſed noua ſemp de his appareat imitatio,atq; ad riſum ſpectantes ludi,q comœdiæ vocabulo appellantur, rõne ac lege diſpoſiti ſint.& de tragœdis ſic ait. Nolite credere facile,a nobis admitti vt ſcenas in foro cõſtituatis,& clamoſos cõducatis hiſtriones,q altius quã nos exclamẽt,atq; ita ad liberos noſtros,ad vxores,ad turbã oẽm,de eiſdẽ rebus,eademq. nos, ſed cõtraria ſæpe cõcione mimi. inſaniremus.n.& nos oino & ciuitas ois, ſi anteq̃ magiſtratus viderint,quæ compoſuiſtis, & dicenda ad populum iudicauerint admitteremini. Nunc igitur ò viri molliũ muſarũ alũni,iſtos cãtus veſtros,cũ noſtris apud principes cõparabimus, ſi quæ dñr,eadem aut meliora noſtris videbũtur, chorum vobis dabimus.[Illi.n.)Ratio quare ſcenici ſunt prudẽtes vt ſeruent decorum.qm eligũt fabulas non optimas,ſed accõmodatas ad ipſorum naturam.[Epigonos)Tragœdiã Epigoni.n.tragœdia eſt Euripidis de Thebarũ expugnatione,direptioneq.,& expulſione ciuiũ,in qua re ſolet eſſe tumultus & clamor, ita inſcripta pp epigonos populus,q vt Strabo teſtatur,eiecerũt Thebanos in Tilphoſſam,q eſt in ora Bœotiæ coegerũt ſugere,& Thebæ captæ ac direptæ ſunt. Talis igitur tragœdia bona latera & magnã vocem reqrebat,vt clamores hoſtium Thebanorumq.,& trepidatio in ipſa vrbis capriuitare & direptione repræſentarẽtur. Tragœdiã ẽt de Medea ſcripſit Euripides.[Qui geſtu)Freti ſunt.qm in Menalippa & Clytẽneſtra tragœdijs reqrebantur geſtus, vt vtraque mulier bene referri poſſet. Menalippa.n.pgnans ad Metabũ deportata eſt,& in vinculis peperit Bœotũ filium. Vnde opus erat hoc geſto effingere. Accius poeta Menalippã tragœdiam ſcripſit, cuius eſt hic verſiculus. Bœotũ ſpecioſa Menalippa in Dij regia peperit. Nã aliqui putãt delatam fuiſſe ad Diũ. Euripides ſcripſit de Clytæmneſtra tragœdiã vxore Agamẽnonis, quam interfecit Oreſtes filius in vltionẽ patris,& ipſa Clytemneſtra arrepta ſecuri, Agamẽnonem inter epulas interfecit,qđ geſtu decoro effingẽdũ erat,& id pſtat,is ſolum q geſtu valet.[Rutilius)Scenicus fuit ætate Cic.& Æſopus.[Antiopã)Tragœdiã de Antiopa filia Nyctei & vxore Lyci regis Thebanorũ,a quo repudiata in maximis fuit calamitatibus. Vnde Perſius,Sunt quos vertucoſa moret Antiopa,ærũnis cor luctificabile fulcta. Inde cũ erraret p ſyluas, à Ioue in ſatyrũ verſo,cõpreſſa eſt,& peperit Zethũ & Amphionẽ, q cũ adoleuiſſent,Lycũ in matris vltionẽ interfecerũt,& Dircen tauro indomito diſtrahendã alligarũt. Vnde demutata eſt in fontẽ ſui nois. Dirce.n.fons eſt in agro Thebano. Papinius in Thebaide:Cũ fluxit in ſubitos regina lacus.[Aiacẽ)Tragœdiã de Aiace ſurẽte.nã ſuperatus in iudicio & petitione armorũ ab Vlyſſe, in furorẽ verſus eſt,& acceptis loris,diſcurrebat p ſyluas, minabaturq. iudicibus,q arma Achillis,Vlyſſi adiudicaſſent, & verberãs arbores,& aialia iudices verberare arbitrabatur,& ſemp horrẽda voce clamabat. Sed cũ reſciſſet ea quæ p inſaniã fecerat,pudore affectus gladio incubuit,opus erat igitur magno clamore, vt ſurẽtis Aiacis clamores referri poſſent, qđ cũ Æſopus tragicus hiſtrio,cuius luxurioſam patinã,& filij epotas Margaritas vorataſq dãnauit antiquitas,nõ multũ voce lateribuſq. valẽs pſtare nõ poterat,& ideo nõ ſæpe Aiacẽ egit.[Hoc) Eligere id ad qđ eſt aptus.[Hiſtrio)q eſt homo viliſſimus, nititur tñ ſeruare decorũ, quãto magis debet niti ſapiẽs in tota vita cũ Romani ludos ſcenicos primũ celebrare vellẽt,auctore Liuio.ludiones ex Etruria euocauerũt,& q a hiſter tuſco verbo ludio vocabatur, nomen hiſtrionibus inditũ eſt. Põpeius ait hiſtriones dictos, qm primũ ex hiſtria venerint.[Nõ videbit) q.d.multo magis videre debet, vt id eligat,ad qđ eſt aptus & nil agat,qđ nõ deceat.[Potiſſimũ) maxime,qm poſſumus ẽt elaborare in alijs.[Elaborabimus) diligẽter labores noſtros cõferemus in his rebus exercẽdis, ad quas erimus aptiſſimi,ſed ſi aliqñ neceſſitas nos ad ea impulerit, q nõ ſunt nobis apta,curãdũ erit,quoad eius fieri poterit, vt q̃ minime indecore fiãt.[Detruſerit,)Vi cõpulerit ad ea,ad quæ nõ erimus apti.[Bona)q inſunt nobis natura.i.bonas diſpoſitiones & aptitudines ad res aliquas agẽdas.[Vitia)q̃ ẽt inerũt naturaliter, male.ſ.inclinationes,quas vitare debem⁹.& cõtra ipſas niti duce rõne,q̃ oia emẽdat cũ ſana eſt. Philoſophus in 2.Eth.ſic ait,Cõſiderare oporter & ad q̃ nos ſumus pcliuiores. Nã alij ad alia ſum⁹ nã faciles & pclines,atq; nosipſos ad cõtraria oporter retrahere. lõge nãq; delinquẽdo ſecedẽtes,ad ...ſum tãdẽ mediũ accedemus.

INtelligendum &c.) De officijs pcepit hucuſq; prudẽtiæ,quę cõia oibus ſunt,in quibus gñale ineſt decorũ,nunc de officijs pcipit, quæ ſua ſunt cuiuſq; pſonæ propria, in qbus ſpeciale decorũ ſitũ eſſe intelligimus, ad quod pertinet in omni actione, & ſermone deligere,quod ſuæ cuiuſq; naturæ cõueniat,vt tñ hois, & pprietate ſeruata,hoc eſt ne à rõne diſcedat,nõ debet.n.à ſua ſpecie indiuiduũ diſſentire. Et pprium hoit eſt cum rõne agere, & hoc gñaliter oẽs decet. Sed agere rurſus cum rõne ſm cuiuſq; naturã particulariter ſingulos decet. Cũ ergo conſideramus qd homini cõueniat,gñale eſt,cum qd huic homini,ſpeciale eſt. Ideoq. ait duabus nos pſonis induros eſſe, qm conſiderari in hoie debet perſona ſpeciei, hoc eſt qd oẽs hoies generaliter deceat, & pſona indiuidui,hoc eſt qd ſingulis ſecũdum eorũ naturam cõueniat. Nec quicq̃ obſtat quod ſuperius cum decorũ diffiniret ſic ait: Eius deſcriptio duplex eſt. Nam & gñale quoddã intelligimus quod in omni honeſtate verſaĩ, & alterũ huic gñi ſubiectũ, tũc.n.locutus eſt de decoro vt ineſt honeſto vniuerſali,& partib⁹ eius ſingulis, nũc de eodem loquitur, vt ineſt gñaliter homini, & particulariter ſingulis hoibus.[Duabus pſonis)Duabus conditionibus,& pprietatibus,altera oibus conueniẽt hoibus,vt ratio, oẽs.n.ſunt participes rõnis, & hac re excellũt beſtijs, quæ ſunt rõnis expertes. Altera propria eſt ſingulorũ,vt facilitas morũ,aut aſperitas,vrbanitas,vel ruſticitas,ſeueritas,vel lenitas.[Præſtantiæ)Qua pſtamus belluis. Virtutem aũt ſignificat,quę ois à rõne manat.[Ex qua ratio inueniẽdi &c.)Ex rõne hois naturaliter ingenita ratio naſcitur. Qua exqrimus qd honeſtũ ſit in vnaquaq; re,aut qd deceat. Primũ per intelligẽtiam, quæ principia ingrit rerũ,quid ſit honeſtum,& qd ſit offm,quod vbi intellectum eſt eſſe qd ſit,& vbi ſit,p ſcientiam intelligitur,& ſapiẽtiam,quæ ſciẽtia eſt oium diuinarũ,humanarumq. rerũ. Prudentia quoq; à naturali rõne manat,cui inſunt electio, & cõſilium, & hoc totũ ad gñalem perſonam ſpectat,quæ in oibus conſideratur hoibus habita rõne gñalis honeſti & decori.[Vt enim &c.) Oſtendit p ſimilitudinẽ quæ nam ſit perſona ſpecialis. Et quẽadmodum inqt, variæ ſunt corporũ dñæ, pauci.n.per oia reperiũtur imagine ſimiles,ita variæ ſunt aiorũ diſſimilitudines. Vnde ait Ouid. Pectoribus mores tot ſunt quot in orbe figuræ. Et Terent. Quot capita tot ſnĩæ. Ex quo apparet cõem illam naturam quaſi genus eſſe, particularẽ vero cuiuſque naturã,quaſi ſpeciem.[Velocitate)ad curſum, vt Ladam q ita ſup canum puluerẽ curſitauit, vt in arenis pẽdentibus nulla indicia relinqueret veſtigiorũ.[Ad luctandũ)Vt Milonem Crotoniatẽ.[Dignitatẽ)Quę eſt virilis pulchritudo magiſq. ad grauitatẽ inclinat q̃ ab ea declinet. quales Romanorũ multos legimus fuiſſe.[Venuſtatẽ) Quæ eſt pulchritudo,& elegãtia oris,& corporis magis fœminis, quã viris conueniẽs.[Erat in L.Craſſo) Hic eſt q vna cũ filio Mariana clade trucidatus eſt,orator inſignis,q in libris de oratore introducit.[L.Philippo)Hic cauſam ſenatus ſuſcepit cõtra M.Liuiũ Druſum. Cũ is pernicioſa ſpe largitionis plebẽ cõcitaſſet,& pmiſſa ciuitate ſocios in vrbẽ conuocaſſet,vt illis adiuuãtibus agrarias frumẽtariaſq. leges ferret,die vero pmulgandi,Philippũ conſulem,q auſus eſt cõtraire, apprehẽdit faucibus Liuius, nec dimiſit prius q̃ ſanguis in ora,& oculos redũdaret.[C.Cæſ.)Hic eſt C.Cęſ.iunior ad quẽ directæ fuerũt Cic.epiſtolæ nũc.n non extãt, fuit filius L.Cæſaris q bello ſociali feliciter contra Sãnites pugnauit, ob cuius victoriã Romæ ſaga poſita ſunt. Perijt clade Mariana, in penetralibus domus ſuæ trucidatus.[M.Scauro & M.Druſo) De vtroq; ſupius vt dictũ eſt. M.Druſus auunculus fuit Catonis cuius domi educatus eſt.[C.Lælio)Is amicus fuit Scipionis ſuperioris,& libro de amicitia introducit.[Hilaritas) Hanc libro de optimo gñe dicẽdi Cic.triſtitiæ opponit his verbis: Nã vt imago eſt animi vultus,ſic indices oculi,quorũ hilaritatis,& viciſſim triſtitiæ modũ res ipſæ de qbus agetur temperabũt.[Ambitio)Honoris cupiditas,& appetitio.[Vita triſtior) Seuerior,& grauior, & ad laudẽ hic ſumet triſtis,nõ ad amaritudinẽ. Cic.alibi index triſtis integerq;. Terẽt.in And. Triſtis ſeueritas in vultu,atq; in verbis fides eſt,& triſtis q dolet. Scipionẽ aũt ſuperiorẽ Africanũ intelligit.[De Græcis Socr.) Nihil ſcripſit,ſed in oibus Platonis dialogis ferme introducitur faceti ſſimus. Et qm q iocãtur ad aliud alludũt quam dicere videãtur,quod eſt ironiæ propriũ,ideo εἰρώνα eũ Græci vocauerũt.εἰρωνεία.n.diſſimilitudo eſt, & cauillatoria deceptio.[Cõtra &c.)Pythagoras Sami⁹ fuit philoſophus, floruit Olympiade 60.admodũ ſeuerus: Pericles Anaxagoræ auditor fuit,philoſophia,& eloquẽtia inſignis, dux itẽ Athenienſiũ, quorũ remp.annos 40.adminiſtrauit.[Callidum Annibalẽ) Cuius virtutes ingẽtia vitia æquaſſe dicit Liuius. Nam in eo pfidia pluſq̃ Punica,nullũ ſuſtinẽdũ,nulla religio,nullus Dei met⁹ erat.

[Q.Maxi-

FRAN. MAT.

Facilitas
Vrbanitas.
Lenitas.
Prudētia origo.
Dignitas
Venuſtas
Hilaritas.
Triſtis.

(Q. Maximum) De quo ſupra dictum eſt. (Themiſtoclem) Hic Athenienſis, & Neocli filius fuit, Iaſonem Pheræum. Pheræ ciuitas Theſſaliæ emporium habuerunt Pagaſas, eas in ſublimi quodam faſtigio collocatas tyranni funditus extinxerunt, quorum hic fuit Iaſon, quẽ optimũ ſubitarum rerum cognitorem, & rerum futurarum coniectorẽ fuiſſe ſcribit Thucyd. (In primisq. verſutum & callidum &c.) Cum de proprietate Salaminæ Solonis patriæ, inter Athenienſes, & Megarenſes ferme vſque ad interitu carnis eimicatũ eſſet, multisq. cladibus acceptis, capitale apud Athenienſes eſſe cœpiſſet, ſi q̃s legẽ de vindicanda inſula ferre auderet, dementiã ſimulauit, & deformis habitu vecordium more in publicum euolauit, & inſolitis ſibi verſibus ſuadere populo cœpit qđ vetabatur, oĩumq. aĩos, ita cepit, vt bellum aduerſus Megarẽſes extẽplo decerneretur, inſulaq. deuictis hoſtibus Athenienſiũ fieret. (Quo tutior vita eius eſſet,) Furioſi.n. pœnę ſubiecti nõ ſũt. Qm̃ vt iurecõſulti dñt, ſatis ſuo furore vexãtur. (Sũt alij) Dixit quoſdã eſſe verſutos, & callidos, nũc de ijs loq̃tur, q cõtrarijs ſunt moribus. Qm̃ ſunt ſimplices & apti. (Simplices,) Verſuto opponitur ſimplex, aptus callido. (Nihil ex occulto,) Vt faciũt verſuti. (Nihil ex inſidijs) Vt callidi. (Veritatis cultores,) Qui ſimplices ſunt & apti, ijdẽ veri. (Fraudis) q̃ eſt cõtraria veritati. (Itẽ alij) Aliquos eſſe inq̃t, q oĩa æquo aĩo pati pñt, & cuius ẽt indigno ſe ſubijcere nõ laciãt qđ volũt, ut Sylla, q cũ eſſet nobiliſſimus, & Romæ q̃ſtor tñ Marij Arpinatis, & noui hoĩs fieri ſuſtinuit. Idẽ cũ p̃turã petiſſet & repulſam paſſus eſſet, nõ dubitauit populo ſe ſubijcere & largitione vti, donec ſequenti die habitis rurſus comitijs conſecutus eſt, qđ optabat. Idẽ occiſo Põp. filio atque ipſius gñro i eo tumultu quẽ P. Sulp. cõcitauerat, ſupplex ſe ſubiecit exercitui, vt cõmiſeratione cõmotũ contra Mariũ cõcitaret. Fuit aũt inæqualis, & ſibijpſi diſſentiẽs, vt Plut. ſcr. M. quoq; Craſſus oĩa p̃petiebatur, oĩbus inſeruiebat, vt faceret qđ vellet. Cæſ. ſe ſubiecit, vt Cic. vlciſceretur inimicũ, à quo ſe noiatũ iter cõiuratores credebat. (Quo i gñe) Eiuſmodi Lyſander fuit, hic magnas agebat cũ Ageſilao inimicitias, quas diu ita diſſimulauit, vt odiſſe q̃dẽ illũ videretur, poſt vero id egit, vt cõcitatis i Ageſilaũ Lacedæmonijs in exiliũ ille mitteretur. (Cõtra) Qm̃ ſimplex erat, & minime callidus. (Itemq. in ſermonibus) Nõ ſolũ ceteris in rebus, vt Sylla, ſed inuẽti ſunt multi, q q̃uis in dicẽdo nimiũ poſſent, ad humilẽ tñ, & nimis remiſſum ſermonẽ deſcenderẽt, & veluti in ordinẽ ſe cogerẽt, vt Catuli ambo, pr̃ filius. (Pr̃e) Qui collega Marij bello Cimbrico fuit, & clade Mariana ignis hauſtu ludibrio hoſtiũ ſe exemit. (Filio) Qui Lepido occurrit exercitũ ad vrbẽ ducẽti Sylla defuncto, & fugere in Sardiniã cõpulit. (Vnus de multis) Vnus ex plebe de vtroq; multa Cic. lib. de Cl. Orat. (Q. Mutio Mãcino) De hoc Cic. lib. de Cl. Or. Sed Q. Mutius enucleate ille q̃dẽ, & polite, ut ſolebat, nequaq̃ aũt ea vi, atq; copia quã genus illud iudicij, & magnitudo cauſæ poſtulabat. Numãtinus a rebus feliciter apud Numãtiã geſtis cognominatus eſt. (Hoc idẽ) Vt q̃uis in dicẽdo p̃potẽs eſſet, tñ efficeret, vt vnus ex multis eſſe videret. (P. Scipione) Illius filio q Serapiõ eſt cognominatus, & optimus a ſenatu iudicatus. de quo ſuperius dcm̃ eſt. (Comitatẽ) Suauitatẽ & leuitatẽ (Xenocratẽ) Fuit Agathenoris filius Chalcedonius Plat. auditor. adeo ſeuero ac ſerio habitu, & ore ſemp erat ut ſæpe illi diceret Plat. Xenoc. gratijs ſacra fac. Tantã illius uerbis fides habebatur, vt cũ iniuriati nullius admitteretur teſtimoniũ, huic ſoli Athenienſes remiſerint iuſiurandũ. hic à Phirne nobili ſcorto flecti cũ illa iacẽs nõ potuit, & percunctãtibus dixiſſe mulierẽ ferũt, ſe nõ a viro, ſed à ſtatua exire. (Admodũ &c.) In oĩ actione, & ſermone diligẽdũ eſt qđ ſuæ cuiuſque naturæ cõueniat ut hoĩs, & p̃prietate orationis ſeruata, p̃priũ aũt hoĩs eſt cũ rõne agere, & viuere. hoc eſt vt à rõne nõ diſcedat, p quã à ceteris animalib⁹ ſeparatur. eſt.n. hoĩs excellẽtia ſm quã gñaliter oẽs hoĩes viuere decet. Sed decet ẽt ſingulos ſm naturã p̃priã cũ rõne viuere, ſiue ſeuerus, ſiue vrbanus, ſiue hilaris, ſiue triſtis ſit. cũ rõne dixi, qm̃ nõ põt nec debet indiuiduũ à ſua ſpecie diſſentire. Nõ.n. ſi ſeuerus agere aliq̃d vrbane vellet, decorum ſeruaret. Nã cõtra naturã p̃priã faceret, à qua q diſcedit ineptus eſt, & hoc eſt qđ hic p̃cipit tenẽda eſſe q̃ p̃pria ſunt cuique, vt decorum ſeruetur, ita tñ ne cõtra vniuerſam naturã fiat, hoc eſt illata in cõem pſonã de qua ſupra dixit, q̃ eſt ratio, & p̃ſtãtia humanæ naturæ, vt cum rõne oĩs humana actio ſit. (Grauiora,) Seueritas grauior eſt q̃ vrbanitas, & tñ ſi vrbana eſſet natura nr̃a, non debemus ſeq oĩbus in rebus ſeueritatem, & ſeuera ſtudia, vt philoſophiæ, ſed magis poetarum, aut oratorẽ. (Meliora ſtudia) Siquis natura eſt hilaris, & poeticis ſtudijs deditus, nõ debet philoſophorum, aut iuris ciuilis ſtudijs hærere, quæ tetrica ſunt & aſpera. (Regula metiamur &c.) Sumpta eſt a Fabro tranſlatio. Nã fabri regula vtuntur in faciendo ope, quæ & amuſſis uocatur. (Naturæ repugnare &c.) Metiri naturã noſtrã debemus, & q̃uis vtiliora ſint ſtudia multa ea tñ amplecti q̃bus idonei ſumus. Vñ ait Horat. in Arte Poet. Sumite materiã vellris, q ſcribitis æquã Viribus, & verſate diu, q̃d ferre recuſent, Quid valeant humeri. (Inuita (vt aiunt) Minerua. i. aduerſante, & repugnãte natura.) Pro natura Minerua accipitur. Horat. Tu nihil inuita dices facies ue Minerua. Qui natura grauis erit æquabilitatẽ, hoc eſt cõſtantiã ſeruabit, ſi ita p̃get viuere, vt cœpit, & à grauitate nõ diſcedet. Qđ ſi idẽ victus cupiditate, res ſequatur amatorias ſibijpſi inæqualis erit ac diſſentiẽs. (Oĩno, ſic q̃dq̃ eſt decorum, &c.) Conſtantiam quandam in oĩ vita ſeruandã p̃cipit, vt quemadmodũ ſemel ſm naturam noſtrã viuere cęperimus, ita viuamus. Ille aũt æqualitatẽ ſeruat, qui inſtitutã ſemel cũ rõne vitã ſeruat. Verbi cauſa, Qui vrbanus, & comis fuerit vrbanitatẽ, atque comitatem ſemp ſeruet, q ſeuerus ſeueritatẽ. (Æquabilitas &c.) Tenor vitæ, & cõſtantia in oĩ vita, atque actione, vt inſtituerimus. Qui grauis eſſe cœperit, & multis in rebus grauẽ ſe p̃ſtiterit, non debet eſſe in aliqua re p̃agenda leuis. (Aliorum naturã imiteris, &c.) Vt ſi ſeuerus natura ſis, morẽ imiteris vrbani. (Vt em̃ ſermone eo debemus vti q notus eſt nobis, ne, ut &c.) Per ſimilitudinẽ oſtẽdit ſeruandã in oĩ vita æquabilitatẽ & p̃prijs moribus vtendũ, ita, inq̃t, natura p̃pria & moribus, vt ſermone nobis noto uti debemus nõ peregrino, qđ multi faciũt q græca verba, q̃ nõ recte tenẽt, inculcãt. (Inculcantes iure optimo &c.) Male p̃nũciantes. Iuuen. Oĩa græce, cũ ſit turpe magis noſtris neſcire latine. (In actiones) Tria ſunt actionũ gñra, ciuile, domeſticũ, priuatũ. (In oĩ vita) Siue actiua, ſiue cõtẽplatiua, operã dare debemus, ne ab añ acta vita diſcrepemus, in qua ſi graues fuimus, ad extremũ vſque vitæ grauitatẽ ſeruare debemus. (Atque hæc dr̃ia &c.) Quantã vim habeat morum dr̃ia, illic comprehendi poſſe dicit, q̃ nõnulli mortẽ ſibi potius conſciſcere debent, q̃ à natura ſua diſſentiant, idq. exẽplo probat Catonis, q cũ in oĩ vita acerrimus fuiſſet libertatis defenſor, & tyrãnos maxime exoſus eſſet, leuis habitus fuiſſet, ſi amiſſa libertate, & occupata à Cæſare rep. ſupereſſe voluiſſet, vt rectiſſime feciſſe iudicetur, q̃ ſe occiderit, ne ab inſtituto ſuo diſcederet, & qm̃ occurri poterat, Nõ ne, & alij fuere. qui libertatẽ cõtra Cæſ. defendere voluerũt? & pari cauſa arma ſumpſerunt? fuerũt inq̃t, ſed longe moribus faciliores Catone, q̃bus, ſi ſe interemiſſent, vitio datũ fuiſſet. Catoni laudi tributũ eſt, p̃p maximã ab ineunte ætate ſeruatã ſeueritatem. (Ceteri, q ſe in Africa &c.) Reliquię Põpeianæ ducibus Catone, & Scip. ad Iubã cõfugerũt. Victæ deinde ſeſe Cæſari dederũt. Cato bello nõ interfuit, pſuaſit filio, & oĩbus, q ſecũ erant Vticæ, vt ſe Cæſari dederent, ipſe ſeipm̃ interfecit. (Incredibilẽ grauitatẽ) Quã ſemp in oĩ vita ad exitũ vſque ſeruauit. Vñ ait Lucan. de eo: Nulloſq. Catonis in actũs irrepſit, partemq. tulit ſibi nata voluptas. (Tyrãni) Cæſ. (Quã multa paſſus eſt Vlyſſes &c.) Cato potius mori voluit, & debuit, quã tyrãni vultus aſpicere, vt à moribus ſuis nõ diſſentiret. Cõtra Vlyſſes cum dolis p̃ſtaret, & nulla ſeueritate vteretur, & dũ erraret & poſtq̃ ſub mẽdici habitu domũ redijt, oĩa pati ſuſtinuit vt qđ optabat aſſeq̃reretur, hoc eſt vt iniurias procorum vlciſceretur. q bona eius oĩa diſſipauerãt, pudicitiam vxori auferre tẽtauerãt, & filiũ Telemachũ occidere uoluerãt. Domi cũ eſſet, & à nullo cognoſceretur, varias procorum, & ancillarum cõtumelias ptulit donec vltus eſt oẽs, qđ ſcr. Hom. in Od. (Diuturno) Decẽ annorum tot.n. errauit. (Si Circe, & Calypſo mulieres appellandæ) Qm̃ deæ fuerũt. Altera Solis filia & Perſidis, altera Atlãtis, & vnius ex Nereidibus, vel qm̃ potius mõſtra erãt q̃ mulieres, cũ eſſent veneficæ & incãtatrices, vt nõ ad laudẽ hoc addiderit, ſed ad vituperationẽ. (Affabilem) Vnde, & facundus dẽ à poetis. Ouid. Non formoſus erat, ſed erat facundus Vlyſſes. (Seruorum, ancillarumq.) Qui cum procis ſentiebant, & vna cũ illis Vlyſſem irridebant. (Id aliq̃n qđ cupiebat,) Vt p̃cos vlciſceret. (Aiax) Hic Telamonis fuit fili⁹ lõge diſſimili natura, q mortẽ poti⁹ millies ſubire voluiſſet, q̃ ea p̃peti q̃ Vlyſſes eſt p̃peſſus. (Quæ contẽplantes &c.) Hãc naturarum varietatẽ cõtẽplari oportere dicit. & ita vnũ quenq; qđ habeat à natura, p̃priũ cõſiderare, vt ad illud ſe accomodet, & ſic decorum ſeruet, qđ minime ſeruaretur ſiq̃s aliena ſeq vellet, & ſua relinquere. (Expẽdere) Examinare. (Quid q̃ſq; habeat ſui). i. q̃d cuiq; naturale ſit. (Ea) q̃ ſecundũ cuiuſq. naturã fuerint. (Nec velle experiri) Qđ q facit ineptus apparet. (Suũ) Hoc eſt naturæ ſuæ p̃priũ. (Bonorum & malorũ) Bonorum vt ea ſequatur, malorum vt ea fugiat. (Cũ.n. naturæ ſuæ bona, & vitia cognoſcet, illa ſectabit hæc fugiet. (Ne ſcenici pluſ quã nos) Argm̃ eſt à minori ad maius. Si iuq̃s mimi, & hiſtriões eas ſuſcipiũt comœdias, & tragœdias recitãdas q̃bus ipſi idonei ſunt, q̃to magis nos in rõne u[...]ẽdi ea ſumere debemus ſtudia, & eas

Numãtinus.

Hoĩs excellentia.

Circe.

Calypſo.

Facũdus.

Expẽdere

eas res quas ſuſtinere poſſimus? quod faciemus ſi noſtra ingenia diligenter expendemus, & iures noſtras examinabimus, ut mimi faciũt. [Qui voce freti ſunt &c.) Qui magna ſunt voce ex bonis lateribus. [Epigonos) Tragœdia Euripidis. in Epigoni, in qua Thebarum expugnatio & direptio continetur, & q̃m expulſio deſcribitur ciuium, & occiſio, in qua re clamor, & tumultus eſſe ſolet, iccirco ait eam fabulam ab iis eligi qui uoce freti ſunt. Epigoni vero, ut Strabo auct. eſt populi fuere. qui victos Thebanos in Tilphoſſam, q̃ eſt in ora Bœotiæ, coëgerũt fugere, Thebis captis, & direptis. recitanda ergo erat magna voce, & bonis lateribus, vt hoſtilis clamor, & victorum Thebanorum lamentatio repñtaretur. [Medeam) Et hæc Euripidis fabula fuit quæ extat. [Menalippam) In hac & Clytemneſtra opus erat geſtu, vt vtraque mulier apte poſſet repñtari. Menalippa Antiopes Amazonũ reginæ ſoror grauida ad Metabum deportata eſt, & Beotum in vinculis peperit. Accius poeta, Menalippam tragœdiam ſcripſit. eius fuit hic uerſus, Menalippa in Dij regia peperit, ad hunc Dium fuiſſe delatum alij tradidere. [Clytemneſtram) Rutilius Hiſtrio tpib' Cic. Clytemneſtram agebat, quæ virum Agamẽnonem occidit, quare ipſa poſtea à filio occiſa eſt. de Clytemneſtra tragœdiam ſcripſit Euripides, Aeſopus. Duos legimus inſignes Hiſtriones, quibus Cic. (vt ſcr. Macr.) tã familiariter eſt viſus, vt res, rõneſq. eorum ſolertia ſua tueretur, Roſcium & Æſopum. Roſcius quidem L. Syllæ dictatori adeo carus fuit, ut ab illo annulo aureo donaretur. Idem tanta gratia extitit, vt mercedem diuinam ex publico mille denarios furaretur. Æſopos vero ex pari arte ducenties ſeſtertium filio reliquit. [Antiopam) Quam in taurum conuerſus Iupiter cõpreſſit. Quocirca vir Lycus eam repudiauit, & Dircẽ ſuperinduxit, nota fabula eſt. [Aiacẽ) Qui furens ob Achillis arma Vlyſſi conceſſa ſeipſm occidit, qua de re, Soph. Tragœdiam ſcripſit quam appellauit αἴαντα μαστιγοφόρον. Nam furens armẽtum cædebat, exiſtimans ſe exercitũ & milites Agamẽnonis cædere. Suẽ quoque ingentẽ ſuſpendit, Vlyſſem eſſe credens. Cum deinde intellexiſſet, q̃ per furorem egerat, gladio incubuit. [Sin aliq̃n neceſſitas) Si caſus inq̃t tulerit, vt ea interdũ ſuſcipiamus, q̃ ingenij noſtri non ſunt diligentiã adhibere debemus vt ſi non decore faciamus ſaltem non penitus indecore feciſſe videamur. [Noſtri ingenij) Verbi gratia eſt ineptus ad ſaltandum quiſpiã cogit neceſſitas eũ, vt ſaltet die celebri, vt in cõuiuio, operã dare debet, vt ſi minus decore id faciat, nõ tñ oino indecore feciſſe videatur. Et ſi apparere artificium non poſſit, nõ magna tñ ineptitudo appareat. [Nec tñ &c.) Non tñ, inquit, conandum eſt, vt bona ſequamur, q̃bus caremus. [Quã vt vitia fugiamus) Quæ in nobis ſunt.

ASCEN. INtelligendũ &c. Declarat varietatem aiorum & qualitates eorum. Ordo eſt, Intelligendum eſt ẽt. i. oportet intelligere nos indutos eſſe a natura quaſi duabus pſonis, quarum .ſ. perſonarum vna eſt cõis ex eo .i. ppea q̃ᵈ nos oẽs ſumus participes rõnis, & eius pſtantiæ, qua nos antecellimus beſtijs. A qua .ſ. rõ oẽ oẽ honeſtum & decorum trahitur, & ex qua rõ officij inueniendi exq̃ritur. Altera aũt perſona .ſ. eſt quæ eſt tributa pprie. i. peculiariter ſingulis ſup. hoĩbus. Enim. i. quia, ut. i. quemadmodũ magnæ diſſimilitudines ſunt i corporibus. Videmus .n. alios. i. aliquos valere ad curſum, velocitate. i. p velocitatẽ & agilitatẽ ſuam alios ualere ad luctãdum viribus. i. p vires ſuas. Item. i. conſimiliter in formis uidemus dignitatẽ. i. pulchritudinem virilem ineſſe alijs. i. aliq̃bus, & venuſtatem. i. formoſitatẽ muliebrem ineſſe alijs, & ſic varietates exiſtunt in aĩs ẽt maiores. Lepos multus. i. venuſtas & ſuauitas dicendi erat in L. Craſſo, & in L. Philippo maior ſup. lepos, & ẽt magis de induſtria erat ſup. i C. Cæſare oratore Lucij filio. At. i. ſed ſingularis ſeueritas erat ſup. ijſdem tpibus quibus ſuperiores vixerunt in M. Scauro, & in M. Druſo adoleſcente. Multa hilaritas erat in C. Lælio, & ambitio .i. cupiditas honorum, & uita triſtior. i. ſeuerior erat in Scipione familiari eius. Hñt .n. inter paria amicorum, apud R. Aũt, pro ſed, nos accepimus de græcis Socratẽ fuiſſe ſup. dulcẽ & facetũ, q; pro &, feſtiui .i. culti & lepidi ſermonis & ſimulatorẽ quem græci noiarunt εἴρωνα (ſcribitur aũt εἴρωνα). i. ſimulatorẽ in oi orõne. Cõtra. i. ecõtrario accepim' ſup. Pythagorã & Periclẽ philoſophos illos conſecutos. i. obtinuiſſe ſummã auctoritatẽ ſine vlla hilaritate. Nos accepimus Annibalẽ callidũ. i. vafrũ & aſtutũ ex gente pœnorum i. Carthaginenſium. Et Q. M. ex noſtris .i. Ro. ducibus facile celare, tacere, diſſimulare, inſidiari, pripere conſilia hoſtium, in quo gñe calliditatis .ſ. græci anteponunt ceteris Themiſtoclẽ Athenienſem & Iaſonẽ Pheræũ. i. Theſſalũ & principẽ Argonautarum, q; p &, factũ Solonis eſt ſup. in primis verſutũ & callidũ, q. ſ. Solõ quo. i. ideo, vt vita eius eſſet tutior & pdeſſet aliquanto plus reip. ſimulauit ſe furere. alij ſunt multum diſpares. i. diſſimiles ...us. ſ. callidis iam dictis exiſtentes

ſimplices & apti. i. nõ palliati nec recti, & inimici. i. aduerſarij & pſecutores fraudis. Itemq̃. ſup. ſunt alij qui ſeruant, cuius. i. cuicunque, q̃dq̃d ppetiantur .i. ad extremum vſque patiantur, dũ .i. dũmodo conſequantur. i. obtineant id, q̃d velint, ut. i. quales videbamus Syllã & M. Craſ. Romanos, q ciuilia bella geſſerunt. In quo gñe nos accepimus. i. intelleximus, Lyſan. Lacedæmonium, fuiſſe ſup. verſutiſſimũ. i. aſtutiſſimum & patientiſſimũ. q; pro &, nos accepimus Callicratidẽ imperatorẽ illum exercitus Lacedæmoniorum, q fuit pfectus claſſis pximus poſt Lyſandrũ fuiſſe ſup. contra. i. contrariũ in moribus. Itemq̃. &c. ponit diuerſitatem in ſermonibus. Ordo eſt: q; pro &, nos ſup. videmus alium. i. quẽuis vnũ efficere quidẽ in ſermonibus q̃uis ſit ppotens, ut videatur eſſe vnus de multis. i. plebeius q a ut plebeius loq̃tur. Quod. i. quã cõitatẽ & affabilitatẽ ſermonis nos vidimus, in Cat. & .i. pariter in pr̃e & filio, q; pro &, idẽ ſup. uidimus, & .i. ẽt in Q. M. Nu. Audiui & .i. ẽt ex maioribus natu. i. ſenioribus hoc idẽ fuiſſe in P. Sc. Naſ. q; pro &, contra .i. econtrario patrem eius videlicet nobilẽ & pſtantem virum, q vindicauit. i. vltus eſt pdicto conatus T. Grac. nullam. i. non vllã non habuiſſe vllam comitatẽ .i. affabilitatẽ & ſuauitatẽ ſermonis. Necnõ. i. ẽt audiui ſup. Xenocratẽ, quidem .i. certe ſeueriſſimũ philoſophorum nullam ſup. habuiſſe comitatem ſermonis, & ob eã ipſam rem, fuiſſe magnũ & clarum. Innumerabiles aliæ diſſimilitudines naturæ ſunt & morum minime tñ vituperãdorum. Aũt, pro ſed, cuique ſunt ſua. i. ppria inſtituta, ſeu ingenia, ſeu gña morum tuenda. i. protegenda admodũ. i. valde ſi ſint nõ vitioſa, ſed tñ propria, quo. i. ideo ut illud decorum q̃ᵈ q̃rimus retineatur facilius. Faciendũ .n. eſt ſic ut non contendamus cõtra uaturã vniuerſam, & tñ conſequamur. i. obtineamus ppriam naturam, ea. ſ. natura vniuerſali ſeruata, ita ſup. vt ẽt ſi .i. q̃uis ſint alia ſtudia grauiora, atque meliora, tñ nos metiamur .i. cõſideremus ſtudia noſtræ naturæ, neque .n. attinet ſup. ad decorum, repugnare naturæ, nec ſeq̃ quidq̃ .i. aliq̃d q̃ᵈ nequeas aſſeq̃, ex quo .i. ex qua emergit. i. apparet magis quale illud decorum ſit. Ideo quia vt aiunt, nihil decet. i. decẽs eſt inuita Minerua, q̃ Dea naturalis prudentiæ eſt, obſtante. i natura aduerſante, & repugnante Omnino ſi q̃dq̃ eſt decorum, pfecto nihil eſt magis ſup. decorum, quam æquabilitas. i. vniformitas vniuerſæ vitæ, tum .i. pariter ſingularũ actionũ quã ſup. æquabilitatẽ tu nõ poſſis ſeruare, ſi imiteris naturã aliorũ & omittas tuã. Eñ, p q a, vt. i. quẽadmodũ nos debemus vti eo ſermone, q eſt notus nobis, ne nos inculcantes. i. inepte inſerẽtes vt q̃dã ſup. faciunt verba græca irrideamur optime iure, ſic. i. cõſimiliter nullam. i. nõ debemus cõferre vllã diſcrepãtiam in actiones & oẽm uitam noſtrã. Atque. pro &, hæc diſſ̃ia naturarũ habet tantã uim, vt aliq̃d debeat, (p. ſ. naturæ ſuæ conformitate ſeruanda ſm Cic. q̃dem, ſed fides catholica nos melius docuit) ipſe. i. ppria manu, cõſciſcat. i. pcuraret ſibi nõnunq̃ mortẽ, eñ, pro q̃a M. Cato Vticẽſis. ſ. nõ fuit in alia cauſa & ceteri q tradiderunt ſe in Africa Cæſari fuerũt ſup. in alia cauſa, ſed in eadẽ, atque. i. ſed certe eſſet forſitã datũ vitio ceteris. ſ. Rom. ſi interemiſſent ſe, ppea q̃ᵈ vita eorũ fuerat ſup. leuior q̃ Catonis, & mores eorũ fuerãt faciliores. Aũt, pro ſed, cũ natura tribuiſſet Catoni grauitatẽ incredibilẽ, & ipſe Cato roboraſſet. i. ſtabiliuiſſet & cõfirmaſſet eã .ſ. grauitatẽ ppetuã. i. non interrupta cõſtantia, & pmanſiſſet ſemper in pposito & cõſilio ſuſcepto moriendũ fuit ſup. ei potius q̃ vultus tyranni. ſ. Cæſ. aſpiciendus, q̃. i. quantũ multa, q. d. plurima paſſus eſt Vlyſſes in illo diuturno, quia decẽnali errore quo per maria, ac terras deſtructionẽ Troiæ errabat, cũ inſeruiret. i. morẽ gereret, & .i. ẽt mulieribus (ſi Circe & Calypſo, q̃ deſingũtur, ſunt appellandæ mulieres) & vellet ſe eſſe affabilẽ oibus in omni ſermone. Vero, pro ſed, ptulit. i. ad finẽ uſque ſuſtinuit domi, & .i. ẽt contumelias ſeruorum & ancillarum, ut perueniret aliq̃n ad id, quod cupiebat. ſ. interficere pcos Penelopes coniugis ſuæ. i. eius matrimonij eſt ſtupri petitores, at. i. ſed quo. i. quali, q. d. fortiſſimo aio traditur Aiax maluiſſe .i. magis voluiſſe millies oppetere mortẽ q̃ ppeti illa q̃ Vlyſſes paſſus eſt ab alio, ſiue. i. quas res contẽplantes oportebit expendere. i. aio ponderare q̃d q̃ſque habeat ſui. i. ſuæ naturæ inclinationis propriæ, & moderari .i. cũ moderatione cõſeruare ea. i. ppria & naturalia, nec velle experiri q̃ .i. quantũ aliena dedeceãt ſe. Enim, p q a id decet quẽque maxime quod eſt cuiuſque ſuũ. i. proprium maxime. Igitur q̃ſq; noſcat ſuũ ingeniũ, & pbeat ſe acrẽ. i. ſolertẽ iudicem, & .i. ſimul vitiorum & bonorum ſuorum. ſ. uirtutum ſuarum, ne ſcenici .i. q in ſcenis agunt comœdias, aut tragœdias, videantur hr̃e plus prudentiæ quã nos. Enim, pro quia. ſ. ſcenici eligunt ſibi non optimas fabulas, ſed cõmodiſſimas ſibi. i. geſtibus ſuis, aut facundiæ naturali. Eñ, p q a, ij ſup. q freti. i. præditi ſunt voce. i. ſuauitate vocis & uolubilitate linguæ eligũt ſup. ſibi epigonos tragœdiã illã Euripidis ab Epi-

gonis

gonis populis dictum. & Medeam eiuſdem poetæ ſabulam clamationibus plenam. Qui ſup. prædicti aut freti ſunt geſtu, eligũt ſup. Menalippam Tragœdiam ab Accio cõpoſitam & Clytemneſtram Euripidis Tragœdiã. Rutilius actor ille ſabular͡u, quẽ ego memini, ſemp ſup. egit aut elegit ſibi Antiopã .i. fabulã de Antiopa, & Æſopus alius fabular͡u actor ſeu vt dñt luſor, non ſæpe ſup. egit Aiacem .i. fabulam de Aiace. Ergo hiſtrio .i. actor & luſor, & geſticulator videbit hoc, quod .ſ. ſibi conuenit in ſcena quod .i. quam rem ſapiens non videbit in uita, q.d. hoc indignum eſt. Igitur nos ela.po. in his ſup. rebus ad quas res erimus aptiſſimi. Sin .i. ſed ſi neceſſitas detruſerit .i. impulerit nos aliqñ ad ea quæ non erunt noſtri ingenij, omnis cura, meditatio, & diligentia erit adhibẽda, vt poſſimus ea facere ſi nõ decore, at .i. ſaltẽ minime .i. nullatenus indecore. Neque eſt enitendum .i. conandum tam .i. tm̃ vt ſequamur bona, quæ data ſunt nobis, quam ut fugiamus uitia.

DOCT. interpr. ASCEN.

Aiax quo animo traditur) Hanc ſermonis formam ſatis anno tauit Valla.

Sic & in animis exiſtunt) In decoro dijudicando primum natura hominis, deinde ſuum cuiuſque ingenium ſpectandum eſt. Itaque hic varietatem ingeniorũ tractat, iuxta illud, Tu nihil inuita dices, facies ue Minerua. [In C. Lælio multa hilaritas) Vide apud Silium Ital. lib. 5. Lælij deſcriptionem, Cum dulcia ſolueret ora, Aequabat Pyliæ Nellia verba ſenectæ. [Et periclem) De Pericle apud Thucyd. lib. 2. Pollebat ille cũ dignitate, tum conſilio, minime omnium pecunia expugnabilis. Plebem in officio liberaliter retinebat, neque vero ea eius voluntate pẽdebat, ſed eam ſibi parere cogebat. Nam cum bonis artibus potentiã adeptus eſſet, nihil erat cur aſſentaretur multitudini. Eamq. ſæpe offendebat, ẽt cũ pro auctoritate refragaretur. Proinde ſiqñ temere audere eam animaduertit, metu incuſſo dicendo repſſit. Contra ſtulte formidantibus animum reſtitue. Videbaturq. in ſpecie ſumma rerum penes populum eſſe, verũ re ipſa penes vnũ Periclem erat. [De Themiſtocle) Ex Thucyd. lib. 1. Nã inde Cic. & hæc, & alia eſt mutuatus. Et quia perſonar͡u deſcriptiones apud hiſtoricos in primis obſeruandæ ſunt, & vel ad mores, vel ad eloquentiam multum conducunt, excerpſimus. ita .n. ait: Erat Themiſtocle firmiſſimo naturæ robore præditus, pp quod apud oẽs eximia admiratione merito fuit. Suopte .n. ingenio, quod doctrina neque exercuerat, neque auxerat, pñtium, & improuiſarum rerum breuiſſima deliberatione egregius erat æſtimator. Futura autem nemo vnquam vel longius, vel certius proſpexit. Quæ tenebat, inq. manibus habebat, explicare potis erat. Incerta vero, & obſcura, donec deprehendiſſet, non acqeſcebat. [In rerum delectu, quo facto, quo ue pterito opus eſſet, nullis indicijs erat oculatiſſimus. De quacunq; re incidiſſet, dicebat naturæ bonitate negligentiſſime meditatus. Neque quiſq̃ hunc ex temporali in rebus neceſſarijs vſu vnq̃ uicit. [Et Pheræum Iaſonem.) Iaſon Pheræus non eſt Argonauta ille, de quo eſt in fabulis, vt quidam ſuſpicati ſunt, ſed fuit Theſſalorum princeps proxime ante Philippum Macedonem, dictus Pheræus ab oppido Theſſalorum φερῶν, vbi imperauit. Extat aũt eius elegans προσωπογραφία apud Xenophontẽ libro ſexto ad quam hic alluſit Cicero, ſcribẽs fuiſſe vaſrum ingenium uiri. Xenophontis aũt verba, Latine vtcunque ſunt eiuſmodi. Catus adeo dux eſt, vt eũ fallere hoſtẽ, aut anteuertere, aut vi adoriri inſtituit, haud fere fruſtretur. Noctu ac die iuxta paratus, ne tum qdem, cum conuiuium agitat, ocioſus. Nec antea acquieſcit, quã eo, quo tendit, peruenerit, quamq. ef fecerit, quę ea vſu ſunt. Ad eundem modum & milites adſueſecit, quibus & prolixe indulget, vbi facinus aliquod egregiũ fecerũt, eſtq. perſuaſum omnibus, q apud eum ſtipendia merere, voluptatem atque ocium labore parari. Ipſe vero omnium, quos noui, parciſſime uoluptatibus fruitur, quare nec hæ morantur quo minus recte res gerat. [Lacedæmoniorum Lyſandrum) Vide Plutarchi Lyſandrum. [Xenocratẽ qdem ſeueriſſ.) Tanta is fuit ſeueritate, vt Plato ſæpe diceret ei, θῦε ταῖς χάρισι. [Epigonos,) ἐπίγονοι nomen fabulæ, dñr aũt Epigoni a Græcis poſteri eor͡u, q Polynice duce ad Thebas occubuerant. Hi duce Alcmęone poſtea renouarunt bellum, cuius belli meminere Diod. Siculus in 5. & Pauſanias in Bœotijs. [Menalippam,) Menalippa vterum ferens, in carcerem coniecta eſt. Diod. lib. 5. [Quã vt uitia fugiamus.) Horat. Virtus eſt vitium fugere, & ſapientia prima &c.

ARGVMENTVM.

Decorum ab ijs, quæ fortuna attribuit, quæ ue nobis iudicio ipſi adſciuimus.

Ac duabus ijs pſonis, quas ſupra dixi, tertia adiungitur; quã caſus aliquis vel tempus imponit: quarta ẽt, quã nobiſmetipſis iudicio noſtro accõmodamus. nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, opes, eaq., quæ ſunt his contraria, in caſu ſita, t pibus gubernantur: ipſi aũt quam pſonam gerere uelimus, à noſtra voluntate proficiſcitur. itaque ſe alij ad philoſophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiam applicant: ipſarumq. virtutum in alia alius ma uult excellere. quorũ vero patres, aut maiores aliqua gloria pſtiterunt, eorum plerique in hoc gñe laudis ſtudent excellere; vt Q. Mutius P. filius in iure ciuili, Paulli filius Africanus in re militari. quidã aũt ad eas laudes, quas à patribus acceperunt, addunt aliq̃ ſuam: vt hic idẽ Africanus eloquentia, cumulauit bellicam gloriam: qđ idem fecit Timotheus, Cononis filius; qui, cum belli laude nõ inferior fuiſſet, q̃ pater, ad eam laudem doctrinæ, & ingenij gloriam adiecit. Fit aũt interdum, vt nõ nulli, omiſſa imitatione maiorum, ſuum quoddam inſtitutum conſequãtur. maximeq. in eo plerũque elaborãt ij, q magna ſibi pponũt, obſcuris orti parẽtibus. Hæc igitur oia, cũ q̃rimus q deceat, complecti animo, & cogitatione debemus.

PETR. MARS

Ac duabus ijs pſonis,) Enarratis duabus pſonis, cõi .ſ. & ſingulis attributa, adiungit tertiam, quã nobis aliqñ caſus imponit, & quartam, q̃ iudicio noſtro ſumitur ad id .ſ. agendũ & tractandum ad qđ natura inclinamur, & quot erunt ſciẽtiæ, tot erunt perſonæ. [Caſus aliqs) Vt illi qui adipiſcũtur magiſtratus, imperia, honores, diuitias, opes, & ea oia q̃ ſunt in manu fortunæ, quæ debent gubernari ſm tpis ꝯdõnem. aliter .n. viuendum eſt in magiſtratu quam in vita priuata. Vñ dr̃ in pu. Honores mutant mores. Cic. accipit hic caſum & fortunã indifferenter, ſed ſi pprie loqui volumus, caſus & fortuna maxime differunt. Fortuna .n. vt inquit Ariſt. 2. Phyſ. eſt cauſa p accñs in his, q̃ p electionem alicuius gratia fiunt. caſus eſt ex oppoſito diſtinctus ab ipſa fortuna, & eſt vti genus, & diuiditur in caſum & fortunã. Caſus eſt cauſa p accñs in his cõſiſtens, q̃ fiunt ſine electione, & caſus eſt in natura, fortuna vero in arte. Natura ſubit rõnẽ caſus, & mens rõnem fortunæ, qñ agit aliquid pter ſuam mentẽ & ppoſitũ. Vñ fortuna comitatur mentẽ, q̃ eſt ars & principium rer͡u efficiendar͡u, & caſus comitatur naturã, & quanto magis ars in aliquo deficit, tanto magis fortuna eã comitatur, nam eũ ars eſt pfectiſſima, vt nihil ei deſit, non habet comitẽ fortunam. Vñ dicit Sen. nõ eſt ars, q̃ ad effectum caſu venit, ſed Cic. large accipit caſum. Lact. dicit, fortuna eſt accidium rer͡u ſubitus atque inopinatus euentus. [Tp̃s) Tpis conditio. [Noſtro iudicio) Aliqui .n. volunt inuigilare legibus, aliq philoſophiæ, & ſic de alijs diſciplinis & artibus, quas qſque ſeqtur & amat. [Nã regna) Hoc refertur ad illã tertiam pſonam, quã nobis caſus imponit aut tp̃s, & declarat ſe Cic. oſtendens qđ intelligat p perſonã, quã nobis caſus imponit aut tp̃s. [Imperia) In exercitu. [Nobilitas) In gñe & natalibus. Nobilitas, vt vult Plato, habet quatuor ſpecies. Qui claris iuſtiſq. maioribus orti ſunt, hi pfecto nobiles hñr. Quor͡u item parentes fuerunt principes ac potẽtes, hi nobiles ſunt. Tertio loco dñr nobiles, quor͡u maiores fama celebres ſunt & opinione, quã ex rebus geſtis & victorijs reportarunt. Quartũ eſt nobilitatis genus idq. pſtantiſſimũ, eũ qs p ſe animi integritate & magnitudine excellit. hic pfecto, inqt Plato, vere appellatur nobilis, cui nõ aliena, ſed ſua virtus ad nobilitatẽ opitulatur. Verũ noſtra hac tẽpeſtate quintũ, qđ multo potius hr̃, genus acceſſit, cũ qs vel ſordidiſſimus magnas ſibi peſſimis artibus diuitias cõparauit. Is .n. breui Codro nobilior cẽlebitur, maximeq. erit (ph corrupti ſeculi huius pudor) apud oẽs exiſtimationis, aliosq. nobiliſſimos nõ adeo locupletes p ſe contẽnet atq; deſpiciet. Felicitas ẽt, vt vult Plato, hẽt qnq; partes. Prima eſt bñ conſulere, Sc̃da frui bona valetudine. 3. rebus geredis fortunatũ eſſe. 4. apud homines gloria clarere. 5. ad oĩs vſus humanitatis affluere. Primũ ex eruditione multarũq. rer͡u peritia, & ex pimẽto cõtingit: Secũdũ ex mẽbris corporis bñ [illegible] lętibus atq; ſenſibus: Tertiũ ſi ita

gerit

gerit quod intendit, vt decet ſapientem & ſtrenuum virũ, Quartũ ea opinione bonitatis, Quintũ ea affluentia rerũ vt liberales eſſe poſſimus. Cui hæc adſunt felix beatusq́. hr̃. [Honores) Magiſtratus in ipſa rep. [Diuitiæ) Ad neceſſitatẽ. [Opes) Ad potentiam, & cliẽtelam. nomine opum ſubſidia fortunæ intelligunt, & facultates. [Et ea quæ ſunt his cõtraria) Vt amiſſio regni, imperij honoris, diuitiarũ, opum, aliter .n. decet viuere regem cum regno potitur, quã illud amiſit, & aliter cum q̃s fungitur publicis muneribus, quã cum viuit priuatus, & aliter cũ eſt diues & opulẽtus, quã cum temeritate fortunæ deiectus eſt. qm̃ ſi ea aggrederetur, quæ prius faciebat, nõ ſeruaret decoꝝ. Ergo talia debẽt gobernari tpibus .i. ſm tpis conditiones. [Sita in caſu) Poſita in manu fortunæ, qm̃ põt amitti, & bona fortunæ ſunt, vt dictũ eſt, oĩa quæ hñt extra animum & corpus. Vnde decoꝝ ſeruandum eſt quocunq; ſeſe fortuna habuerit. [Ipſi aũt) Hoc refertur ad quartam pſonam, quam nobis iudicio nr̃o imponimus. [Quamq́. pſonam) Quã qualitatem, & cuius profeſſionis eſſe velimus. [Itaque ſe alij) Ponit nũc exempla. [Mauult) Magis vult, ad id quiſque fertur quod maxime adamauit, & id cũ decoro exercet. vnde dicit Plat. lib. 3. de rep. Curat id quiſq; diligẽtius quod maxime adamauit. Et pleriq; ſtudẽt maiores imitari ſuos, vt fuit in familia Mutioꝝ, quæ ius ciuile quaſi hereditariũ habebat. [Maiores) Vt auos, abauus, tritauus. (Præſtiterint) Excelluerint in aliquo gñe laudis & gloriæ. [Pleriq;) Maior pars qm̃ non oẽs id agũt. [Student) Dant operã, curant, nituntur alijs pſtare in eo gñe laudis, quo maiores claruerũt. [Q. Mutius) De iuriſcõſultis, & Q. Mut. dictũ eſt ſupra. [Paulli filius Africanus) Scipio Aemilianus Africanus minor clariſſimus vir & Impator, atq; filius Paulli Aemilij bellica laude abũdantis. Vicit .n. Perſen Macedonũ regẽ, filiusq́. fuit illius Paulli Aemilij incliti Imperatoris & magnanimi, q pro patria ſuæ aiæ prodigus in pugna Cannẽſi fortiſſime pugnãs occubuit hunc Scipionẽ Paulli filium maioris Africani filius & valetudinarius adoptauit, & in bellica gloria patrẽ Paullũ imitatus eſt, & auos. [Quidam aũt) Aliqui inq̃r nõ contẽti laude maioꝝ ſuoꝝ, alias adijciũt. [Vt hic idẽ Africanus) qui bellicã gloriã à patre ſuſceptam eloquẽtia decorauit, & fere ſemp in manibus habuit Cyri pædiã. [Idem qđ fecit Timotheus) Nã Timotheus, vt ſcribit Aemilius Probus, Cononis filius Athenienſis, à patre acceptã gloriam multis auxit virtutibus, fuit .n. diſertus, impiger, laborioſus, rei militaris peritus, nec minus ciuitatis regendæ. multa huius ſunt pclare geſta, ſed hæc maxime illuſtria. Olynthios, & Byzãtios bello ſubegit, Samũ cepit, in cuius oppugnatione ſupiori bello Athenieẽſes 1200. talẽta ꝯſumpſerãt, ille ſine publica impẽſa populo reſtituit. aduerſus Cotum bella geſſit, ab eoq́. 1200. talẽta pdæ nomine in publicũ retulit. Cyzicũ obſidione liberauit, Corcyrã ſub Athenieẽſium ditionẽ redegit, ſociosq́. adiũxit Epirotas, Chaones, oẽsq́. Epirotici maris accolas. quo facto Lacedæmonij diutinã ꝯtentionẽ omiſerũt, & mari Imperiũ ſpõte ꝯceſſerũt Athenieẽſibus. qua victoria tm̃ fuit Atticis populis lætitiæ, vt tũ primũ aræ paci ſint publice erectæ, eiq́. deę puluinar inſtitutũ. cuius laudis memoria Timotheo publice ſtatua in foro poſita eſt, quã pater ẽt ante eũ habuerat, ſic iuxta eã poſita recẽs filij veterẽ patris memoriã renouauit. Conõ Imperator clariſſimus fuit, & patriæ ſtudioſus, quo duce Athenieẽſes Lacedæmõios vicerũt, & libertatẽ amiſſam recuperarũt, & initiũ reſumendę potẽtiæ accepere. Lacedæmonij aũt finẽ potentię impoſuerũt. bello em̃ Peloponeſiaco ad tẽp. acceſſit, & pꝛor pedeſtribus militibus pfuit, & præfectus claſſis mari res magnas geſſit, ſed poſtea occupatis Athenis a Lyſandro Lacedæmonio in Aſiã profectus eſt. & claſſe ingẽti ſtudio cõparata rediens, vt patriæ ſeruiẽti adeſſet, illamq́. aſſereret nauali pſio apud Cnidium Lacedæmonios vicit, qua victoria non ſolũ Athenæ, ſed ẽt cũcta Græcia quæ ſub Lacedęmonioꝝ Imperio fuerat, liberata eſt. Conon cũ parte nauiũ in patriã venit, muros dirutos á Lyſandro vtroſq; & Piræi & Athenaꝝ reficiẽdos curauit, & 50. talẽta q̃ á Pharnebazo acceperat, ciuibus ſuis donauit. qdã alius Timotheus muſicus fuit q in cõuiuio Alexandrũ ad arma excitauit Phrygio cãtu, & itez mutata modulatione ad epulas reduxit. & Sen. dicit Alexandrũ mouiſſe manũ ad arma Xenophãto canente. [Doctrinæ) Qõ doctus atq; diſertus. In 3. de orat. ſic ſcribit: Iſocrates inſtituit bonis artibus clariſſimũ viꝝ Timotheũ Cononis pſtantiſſimi Imperatoris filium ſummũ ipſum Imperatorẽ hoiemq́. doctiſſimum. [Fit aũt interdũ) Affert illos, q ſunt maiores non imitatur. Inſtitutũ, propoſitũ, & modum viuẽdi omiſſa imitatione maioꝝ. [In eo) nouo eius inſtituto. [Obſcuris carẽtibus) Ignobilibus .i. illi q non hñt claros natales, & humili loco nati ſunt, nec hñt domeſtica exempla, quæ imitentur. [Magna) Aliq̃ [illegible] magnam, & vitę inſtitutũ graue, vt locum aliquem honeſtum conſequantur. [Hæc igitur omnia) Concludit Cic. dicens, omnia ſupradicta conſiderare & complecti animo debemus, vt iudicare poſſimus, quid deceat.

FRAN. MAT.

AC duabus &c.) Duas in homine perſonas dixit eſſe, vnã cõem, alteram propriam, & cõem quidem vt hominis eſt cum rõne viuere. Propriam vero, vt vnuſquiſque cum ratione viuit. Sed ſm propriam, & ſuam naturam. Nunc his duabus perſonis duas alias addit, & alteram quidem caſu imponi, alterã à nobis induſtria noſtra aſſumi dicit. Tria ſunt bonoꝝ gña, naturæ, induſtriæ, fortunæ, quæ circa hoiem conſiderantur. Si igitur decoꝝ in vita ſeruare volumus danda opera eſt, et cum rõne viuamus. & in his bonis adminiſtrandis, & dirigendis rõne vtamur. duo ſuperiores pſonæ ad bona animi ſpectant, hæ duæ poſteriores ad bona induſtriæ, & fortunæ referuntur. [Duabus ijs perſonis,) Cõi & propriæ. [Caſus aliq̃s) Hoc eſt q̃ ad caſum tpia ſe accõmodat, & vt ipſ eſt, ita à nobis excitatur. [Iudicio noſtro) Prout agendum iudicauerimus. [Nam regna &c.) Hæc omnia externa bona dñr, q̃ in fortuna poſita ſunt, qm̃ nihil certum, ac ſtabile hñt, ſed pro arbitrio fortunæ variantur. Eadem natura vocantur á Stoicis, qm̃ neque pſunt neque obſunt. [Contraria) Vt priuata vita, obſcuri natales, paupertas. [Ipſi aũt) Bona externa fortuna gubernantur. Sed in his bonis, quæ animi ſunt alij ſe aliter habent. Nam diuerſi ſtudia ſequuntur. Sed tripliciter. quidã .n. maioꝝ imitatione contenti ſunt. Quidam maioꝝ imitationi aliquid de ſuo addunt. Nõ nulli maioꝝ imitatione omiſſa nouã quandam viuendi rõnem ineunt. Singuli aũt ad propriam naturam officia ſua referre debent. [Quam perſonam) Quæ ſeq ſtudia velimus. [Ipſaꝝ virtutum) Quæ ſunt quatuor, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia. Alius .n. prudẽs, alius iuſtus, alius temperans, apparere nititur. [Q. Mutius) De hoc in præfatione digeſtoꝝ fit mentio vbi agitur de origine iuris. Fuit Publij filius Pont. Max. Et ius ciuile primus conſtituit gñatim in lib. 18. redigendo, cuius auditores fuerunt complures, ſed præcipue auctoritatis. A quibus Gallus, Balbus, Lucius, Sextus, Papirius. C. Vibẽnius hic eſt de quo ait Cic. Q. Mut. Augur Scæuola in Lælio, qm̃ pr̃ eius iuriſconſultiſſimus fuerat, & ipſe iuri ciuili operã dare voluit. [Timotheus,) Conõ Athen. Peloponẽſiaco bello pꝛor pedeſtrib. exercitibus pfuit, & præfectus claſſis res magnas mari geſſit, inſulis oĩbus pfuit, in qua ptãte Pheras cepit coloniã Lacedæmonioꝝ. Multa pterea pclara geſſit, q̃ Thucydides ſcr. Timotheus eius filius, & ipſe hr̃ illuſtris. Sed, vt Probus ſcr. à patre acceptã gloriã multis auxit virtutibus. Fuit .n. diſertus, impiger, laborioſus, rei militaris peritus, neque minus ciuitatis regendæ, Olynthios, & Byzantios bello ſubegit, & itẽ alia multa glorioſe geſſit. [Fit aũt &c.) Tertiũ genus eoꝝ q omiſſa maioꝝ imitatione ſuũ quoddã inſtitutũ ſecuti ſunt. Quoꝝ exẽplis ſiq̃s velit, abũdare poterit. [Fit) Cõtingit nõnulli vt Demoſthenes, cui⁹ pr̃ fuit Machæropius, Cic. & alij multi. [Obſcuris orti maioribꝰ) Vt Cato Porcius gñe Tuſculanus, vt Horat. q libertino pr̃e natus monet librũ ſuum exiturũ, vt loquatur ſe maiores pẽnas nido extuliſſe, ut Euripides cuius mater olera vẽdebat. [Hæc igr̃ oĩa &c.) Cum inſtituere noſtrã vitã velimus, prius inq̃rere diligenter debemus, cui ſtudio apti ſimus, philoſophiæ, vel legum, vel alterius cuiuſuis rei, deinde an maioꝝ imitatione cõtenti ſimus. an eoꝝ omiſſa imitatione nouam viuendi rõnem diligere velimus. Sed ſemp iſtud cuſtodire debemus et q̃ naturæ nrę cõuenit, ſuſcipiamus. [Aĩo, & cogitatiõe) Hoc eſt ai cogitatione, & eſt endyadis.

Tria bonorum genera.

ASGEN.

AC duabus ijs &c.) Oſtendit qualiter geramus alias pſonas, quas aut caſus, aut iudiciũ oĩm imponit nobis. Ordo eſt. Ac .i. ſed, tertia ſup. pſona adiungitur his duabus perſonis quas ſupra dixi, quã ſup. perſonã caſus aliq̃s aũ ipſ .i. conditio tpis imponit. Quarta ſup. perſona adiungitur ſupp. ẽe quam nos accõmodabimus nobiſmetipſis noſtro iudicio. Nam, pro q̃a, regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, opes .i. facultates & potentiæ, q; pro &, ea quæ ſunt contraria his exñtia ſita .i. poſita & cõſtituta in caſu .i. fortuna, gubernantur tpibus .i. ſm tpa. Aut, pro ſed, proficiſcitur .i. oritur a noſtra voluntate, quam perſonã, ipſi .i. nos velimus gerere, publicam, ſeu priuatã, & ita de alijs. Itaque .i. & ita, alij applicant ſe ad philoſophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquẽtiã, & alius mauult .i. magis vult excellere in alia .i. aliqua vna ipſaꝝ virtutum q̃ in alia. Vero pro ſed, plerique quoꝝ patres, aut maiores pſtiterunt .i. præſtantes fuerunt in gloria ſtudent excellere .i. hoc gñe laudis eoꝝ, vt Q. Mutius filius Publij in iure ciuili. Africanus .ſ. Scipio filius Paulli .ſ. Aemilij iure militari .ſ. ſtuduit excellere. Aũt, pro ſed, quidam addunt ad laudes quas acceperunt à patribus aliq̃ ſuam .i. propriam ſupp. laudem, vt idem Africanus cumulauit .i. auxit bellicam gloriam eloquentia.

quentia. Qđ idē .i. quā eandē rē fecit Timotheus filius Cononis, q cū ſniſſec in laude belli nō inferior q̃ pr̄, adiecit ad eam .ſ. gloriā bellicā, laudē doctrinæ, & gloriā ingenij. Aūt, p̄ ſed, ut .i. cōtingit interdū, ut nōnulli .i. aliq cōſequantur quoddā ſuū .i. pprium inſtitutū .i. pprios mores, & hoc imitatione maioꝝ omiſſa, qđ hi q exſtites orti obſcuris parentibus pponūt .i. cōſtituūt ſibi magna .i. magnas res ut laudē, honorē, & gloriā, & laborāt plerūque .i. ut plurimū maxime .i. ſtudioſiſſime in eo .i. in ea re, ut non cōſequātur inſtitutū. Igitur cum .i. qm̄ nos q̄rimus qd deceat, nos debemus complecti animo .i. conſiderare omnia q̄ iam dicta ſunt.

ARGVMENTVM.

Conſtituendum genus vitæ, & inſtitutum.

IN primis autem conſtituendum eſt, quos nos, & quales eſſe velim⁹, & in quo genere vitæ. quæ deliberatio eſt oīum difficillima. ineunte .n. adoleſcentia, cū ineſt maxima imbecillitas conſilij, tunc id ſibi quiſque genus ætatis degendæ conſtituit, quod maxime adamauit: itaque ante implicatur aliquo certo gñe, curſuq. viuēdi, q̃ potuit, quod optimum eſſet, iudicare. Nam, ꝙ Herculem Prodicus dicit, (ut eſt apud Xenophontē) cū primum pubeſceret, quod tp̄s a natura ad deligendum, quā quiſque viam viuēdi ſit ingreſſurus, datum eſt, exiſſe in ſolitudinem, atque ibi ſedentem diu ſecum, multumq. dubitaſſe, cum duas cerneret vias, vnam voluptatis, alteram virtutis, vtram ingredi melius eſſet: hoc Herculi, Iouis ſatu edito, potuit fortaſſe contingere: nobis non item, qui imitamur, quos cuiq; viſum eſt, atque ad eorum ſtudia, inſtitutaq. impellimur. plerunque aūt, parentum præceptis imbuti, ad eorum cōſuetudinem, moremq. deducimur. alij multitudinis iudicio feruntur, quæq. maiori parti pulcherrima vīr, ea maxime exoptant. nō nulli tñ, ſiue felicitate quadā, ſiue bonitate naturę, ſiue parētū diſciplina, rectā vitæ ſecuti ſunt viam. Illud aūt maxime rarum genus, eorum, qui aut excellente ingenij magnitudine, aut præclara eruditione, atque doctrina, aut vtraque re ornati, ſpatium deliberandi habuerunt, quē potiſſimum vitæ curſum ſequi vellent. in qua deliberatione, ad ſuam cuiuſque naturam conſilium eſt oē reuocandū. nam cum in oibus, quæ aguntur, ex eo modo, quo quiſque natus eſt, ut ſupra dictum eſt, quid deceat exquirimus: tū in tota vita conſtituenda multo eſt eius rei cura maior adhibenda; ut conſtare in uitæ perpetuitate poſſimus nobiſmet ipſis, nec in vllo officio claudicare. Ad hanc aūt rōnem qm̄ maximam vim natura hēt, fortuna proximam; vtriuſque oino ratio hñda eſt in deligendo gñe vitæ, ſed naturæ magis. multo .n. & firmior eſt, & conſtantior: ut fortuna nō nunquam ipſa mortalis cū immortali natura pugnare uideatur. qui igitur ad naturæ ſuæ non uitioſæ genus, conſilium vitæ oē contulerit, is conſtantiam teneat: id .n. maxime decet. niſi forte ſe erraſſe intellexerit in deligendo gñe vitæ. quod ſi acciderit; poteſt aūt accidere, facienda morum, inſtitutorumq. mutatio eſt. eam mutationem, ſi tpa adiuuabunt facilius, cōmodiusq. faciemus: ſin minus, ſenſim erit, pedetentimq. facienda: ut amicitias. quæ minus delectent, & minus probentur, magis decere, cenſent ſapientes, ſenſim diſſuere, q̃ repente præcidere. cōmutato aūt gñe vitæ, omni rōne curandū eſt, ut id bono conſilio feciſſe videamur. Sed qm̄ paulo ante dictum eſt, imitandos eſſe maiores: primū illud exceptum ſit, ne vitia ſint imitāda: deinde, ſi natura nō feret, ut quędā imitari poſſint; ut ſuperioris Africani filius, q hunc Paullo natum adoptauit, pp infirmitatem valetudinis, non tam potuit patri ſimilis eſſe, q̃ ille fuerat ſui: ſi igitur non poterit ſiue cauſſas defenſitare, ſiue populū concionibus tenere, ſiue bella gerere; illa tñ præſtare debebit, quæ erunt in ipſius poteſtate, iuſtitiam, fidē, liberalitatem, modeſtiam, temperantiā, quo minus ab eo id, quod deſit, requiratur. optima aūt hereditas à patribus traditur liberis, omniq. patrimonio pſtantior, gloria virtutis, rerumq. geſtarum: cui dedecori eſſe, nefas, & vitium iudicandum eſt. Et qm̄ officia non eadē diſparibus ætatibus tribuūtur, aliaq. ſunt iuuenum, alia ſeniorum: aliquid ēt de hac diſtinctione dicendū eſt.

IN primis aūt) Ante omnia conſtituere & certo conſilio deliberare oportet cuius pfeſſionis eſſe velimus, & ponere nobis aliquē finem, ut ad illū oēs actiones noſtrę dirigantur. Alibi dicit, q vero eſſe populares volūt. Sed difficillimū eſt adoleſcētibus optimū genus vitæ & finē ſibi ponere, qm̄ illa ætas prudentia vacat, q̄ finem bonum conſtituit, & non pñc de rebus iudicare & conſtituere, qd potiſſimū agendum ſit, vnde oportet ipſos pueros & adoleſcentes ſubijci rōni .i. parere illis, q prudentiam hñt, & ab illis ad honeſtū vitæ inſtitutum, dirigi, q reꝝ hñt experientiam. [Et in quo gñe vitæ.) Actiua an contēplatiua, priuata, an publica, aut qd potiſſimū exercere velimus duce natura. (Quæ deliberatio &c.) .i. deliberare & eligere, quos & quales velimus eſſe, & in quo gñe uitæ difficillimum eſt. [Ineunte .n.) Ratio quare hæc deliberatio plurimū hēt difficultatis, dicimus proprie ineo rōnem, fœdus, ſocietatē, bellum, viam, & ſimilia, & initia dīr principia rei maioris. Vñ dicimus ineunte vere, ineunte ætate, in rebus minoribus dicimus incipiente, ut incipiēte die, cōuiuio, nocte, hora, inimus gratiam, cōciliamus aū c amorē, laudē, famam, honorē. [Ineunte) In primis annis adoleſcentię q̄ incipit 14. anno & tunc pueri nobiles apud R. deponentes prætextam ſumebant uirilē togā, & in forū dedocebantur. Ideo dicit Tranq. in Aug. ut ſuo quęque tirocinio deduceret in foꝝ. Et Sen. dicit, Tenes memoria quod gaudiū ſenſeris, cum prætexta poſita ſumpſiſti virilem togā, & in foꝝ deductus es. [Maxima imbecillitas conſilij.) Qm̄ non habet prudentiam, nec pōt ſibiipſi conſulere qđ optimū ſit, & tunc implicatur in aliquo gñe uitæ qđ placet, & poſtea vigente io ipſo rōne damnatur, opus eſt cōſilio prudentū, voluptas .n. quæ pp calorē in iuuenibus viget maxime, nō ſinit eos qđ optimū eſt iudicare, ſed affectu trahuntur. vnde difficile eſt modū ſeruare. Conſilium, ut inqt Fab. eſt ratio q̄dam alte petita, & plerunque plura perpendens & ponderans, hñs in ſe & inuentionem & iudicationem. Ingenium eſt habitus celer inuētor officij. [Imbecillitas) Debilitas, qm̄ ratio non eſt perfecta, & adoleſcentium ætas prona eſt ad peccandū ac niſi maioꝝ exēplis auctoritateq. contineatur, facile ſemper in deteriora plabitur, nam adoleſcentia libidinibus æſtuat, ætas media iactatur ambitione, ſenectus cupiditate auaritiaq. conſumitur. [Degendæ) Viuendæ & tenendæ. (Maxime) Ante oia. (Itaque) Hoc ſeqtur ex ſupradictis. (Nā, ꝙ Herculē Prodicus dicit,) Occurrit tacitæ obiectioni, potuiſſet .n. obijci dcm̄ eſt a te Cic. ſuperiorem deliberationem oium eſſe difficillimam pp imbecillitatem cōſilij at Hercules cum primum pubeſceret, exiuit in ſolitudinē & cū uiā virtutis & uoluptatis cerneret, q̄uis in illa ętate eſſet imbecillitas conſilij, tñ elegit viā virtutis, ſic pñt & alij facere. Dicit Cic. hoc potuiſſe Herculi ꝯtingere nato ex Ioue, nobis aūt nō ſic accidit. Vñ dicit Verg. Pauci quos æquus amauit Iuppiter, aut ardēs euexit ad æthera virtus, Dijs geniti potuere. Nā certe Prodicus, inquit, Suid. fuit ex Cea inſula & vrbe Iulide phyſicus philoſoph⁹, & ſophiſta coætaneus Democriti Abderitæ, Protagoræq. diſcipulus, Athenis, ut iuuenū corruptor, cicutæ ſucco vitā finiuit. Fabius ait lib. 8. Sed formas quoque fingimus ſæpe, ut famā Virg. ut voluptatem, & virtutē, quēadmodū a Xenophonte traditur, Prodicus, ut mortē ac vitā, quas contendentes in Satyra tradit Enn. Baſilius ait, hæc eadē ferè à Prodico ſophiſta quodā in loco ſuorum libroꝝ de virtute ac vitio ſapiētiſſime ſcripta ſunt. ſic .n. ait, ut narrat Socrates apud Xenophontem in cōment. lib. 2. diſputans cum Ariſtippo, Herc[...] adoleſcentē diu ſecum multumq. dubi-

PETR. MARS.

dubitaſſe, verã viam caperet,tũ duas cerneret, vnã voluptatis,al-
terã virtutis.Inter ambigendũ duas acceſſiſſe matronas, virtutẽ,
& voluptatẽ,quaꝝ altera .i. voluptas,accuratiſſime ornata erat,
& oẽs delicias poſt ſe trahebat,reſpectans aliqñ cũ faſtu,q̃ oia o-
ſtentãs,& multo ẽt plura pollicẽs ſecũ trahere Herculẽ tẽtauit.
Altera aſpera & dura,ſeuereq̃. intuẽs ecõtra hæc verba dixit.Nõ
polliceor aliq̃ voluptatẽ,nec qetẽ,ſed laborẽ pericula,ſudores in
finitos terra mariq̃. tolerãdus,hoꝝ pmium erit te deũ fieri, hanc
demũ Hercules eſt ſecutus.Heſiod.dixit illũ eſſe optimũ,qui p ſe
ipm̃ q̃ agẽda ſunt,certa rõne videt & cõſtituit.Secũdo aũt gradu,
q̃ alioꝝ cõſilia ſequeretur. Qui vero ad neutrũ hoꝝ aptus eſſet,
eũ penitus inutile eſſe.Idẽ dixit,aſperã primo & pene inuia,& ſu
doris cõtinui & laboꝝ plenã eſſe viã, q̃ ad virtutẽ ducit idemq̃ue
monuit,ne laboribus victi ante finẽ deſiſteremus. Quãobrẽ nec
cuiuſuis eſt illã pp difficultatẽ capeſſere , nec capeſſenti facile ad
cacumẽ euadere,ſed vbi id ſupaueris,ex eius faſtigio videre licet,
vt via illa amœna ſit & pulchra, vtq̃. expedita & facilis & lõge iu
cũdior q̃ altera,q̃ ad vitia ducit . altũ quiddã eſt virtus, inqt Sen.
excelſum & regale,inuictũ,infatigabile. Voluptas humile,ſerui-
le,imbecillũ,caducũ,cuius ſtatio & domiciliũ fornices & popinæ
ſunt . Virtutẽ in tẽplo inuenies,in foro,in curia p muris ſtãtem,
puluerulentã,calloſas hñtem manus. Voluptatẽ latẽtẽ ſæpius,ac
tenebras captantẽ circa balnea ac ſudatoria,ac loca, ædilẽ metuẽ
tia,mollẽ & eneruẽ p extremas pfecto difficultates, inqt Plato,
gñoſa ſolet in altũ emergere,& magis pfuſa reꝝ copia,qua ſum
ma inopia bonis ingenijs nocere cõſueuit.Felix qppe eſt neceſſi
tas,q̃ cogit ad bonũ.Pittacus dicebat,arduũ eſſe bonũ exiſtere.&
Ariſt.ſtudioꝝ liberaliũ amaras eẽ radices,fructus aũt dulces. [Vt
eſt apud Xenophõtẽ) Xenophõ Socratis diſcipulus fuit adeo elo
quẽs,vt muſa Attica diceretur,finxit Prodicus voluptatẽ & virtu
tẽ apparuiſſe Herculi,q ſpreta voluptate virtutẽ ſecutus eſt , q̃ in
ardua tẽdit,& hoiem laboribus atq; anguſtijs exponit,magna p-
poſita mercede,gloria.ſ.& humana felicitate,huius fictionis me-
minit Xenophõ in eo ope,qd̃ latine cõmentaria poſſumus appel
lare , ſiue de dictis & factis Socr. memoratu dignis inducit Socr.
narrantẽ hæc de Hercule,qd̃ legerat apud Prodicũ,q hæc ſapien
ter finxerat in eo lib.quẽ de Hercule cõpoſuit . Ordo eſt. Prodi-
cus dicit Herculẽ exiſſe inſolitudinẽ , vt eſt apud Xenophõtẽ nõ
legerat Cic.opus Prodici,ſed apud Xenophõtẽ ea q̃ ille finxerat.
Verba Socr.apud Xenophõtẽ hæc ſunt.Nõ ne ſapiẽs Prodicus in
illo qd̃ de Hercule cõpoſuit opere, ſimiliter diſputat de virtute,
quã dicit fuiſſe ornatã,corpus mũdicia,oculos verecũdia, effigiẽ
aũt totã caſtitate,alba veſte indutã.Prodici ſophiſtę meminit Pla
to in Hipp.& in Proth. [Cũ primũ pubeſceret)Cũ peruiſſet ad
pubertatẽ.i.cũ cœpiſſet emittere primã lanuginẽ faciei.pubertas
in maſculis poſt 14.annũ cõpletũ,ilico initiũ accipit,ex Iuſtinia-
ni inſtitutione,fœminæ poſt 12. annũ cõpletũ viri potẽtes ſunt .
Mares incipiũt pubeſcere,inqt Philoſophus in hiſt.aialiũ pacto
anno biſſeptimo,fœminis ẽt p id tps exurgũt vbera, & q̃ mẽſtrua
vocãtur erũpunt,& ad vſum rei venereæ maxime incitãtur.[Qd̃
tps)In prima pubertate. [Datũ) Cõceſſum eſt vt q̃ſq; viã eligat,
q̃ ingrediatur.i.vitæ inſtitutũ.[Diu) Quantũ ad tps.[Multũ) Ad
cõſiderationẽ,hoc idẽ de Scipione fingit Sil.ad quẽ ſrdentẽ domi
ſub lauro,& aio bella meditantẽ dicit acceſſiſſe virtutẽ, & volu-
ptatẽ,& tandẽ virtutẽ pſuaſiſſe Scipioni,voluptatẽ eſſe ſpernẽdã.
[Hoc)Diu & multũ cogitare verã viam melius eſſet ingredi, po-
tuit cõtingere Herculi Iouis filio,nobis aũt minime.[Potuit for
taſſe,)Qm̃ hoc eſt fabuloſum,& ideo dicit fortaſſe . Sed eſto qd̃
fuerit,tñ alijs hoc nõ eſt facile in illa ætate,q̃ non tm̃ roboris, in
genij,& cõſilij habet,vt deliberet,& eligat certa rõne.Illa.n.ætas
libidinibus & affectibus obnoxia eſt.Herculi vero potuit cõcedi
à numine,cuius filius habebatur. potuit ẽt cõtingere illi cũ eſſet
rõne ſubnixus,& ad magna q̃dã & ardua natus, qd̃ alijs aſſequi
nõ eſt facile,voluptate .n. q̃ eſt maloꝝ eſca facile corrumpimur.
[Iouis ſatu edito) Nato ex ſemine Iouis, qm̃ filius fuit Iouis &
Alcmenæ.Vñ inqt, Diuina q̃dã cauſa fuit,vt Hercules id vitæ in-
ſtitutũ eligerẽt,nõ beneficiũ naturæ. [Quos cuiq; viſum eſt,) Si-
ne diſcuſſu rõnis,vt eligatur qs potiſſimũ imitãdus ſit, qm̃ in ea
ætate id qd̃ maxime placet,ſeqmur, ac ille debebat imitari Iouẽ
ſupremũ. [Impellimur) Deducimur appetitu . [Ad eoꝝ ſtudia,)
Volũtates & exercitationes.[Inſtituta)Mores & vitã,quã ſibi in
ſtituetũt.[Plerũq; aũt)Ponit varia ſtudia & imitationes.[Plerũ-
que)Sæpius.[Imbuti)Inſtructi . imbuere pprie eſt dare primũ ſa
porẽ.Horat. Quo ſemel eſt imbuta recẽs ſeruabit odorẽ Teſta
diu. filij imbuũtur à parẽtibus & bonis, & malis moribus diſcãt,
inqt Plat.in 3.de rep.imitari,q̃ cõuenientia illis fuerint . Viriles
.ſ.tẽperatos,pios,liberos,& hmõi,reliquos q̃ natura liberis indi-
gna ſunt, omittãt, nec qdq̃ indecoꝝ aſſueſcãt imitari, ne ex hac
imitatione pſimiles illis aliqñ fiãt. Nã hmõi imitatiões,ſi a pue
ritia ſerperẽt,lõgius ad mores naturãq̃. trãsferrẽtur. Nõ igr̃ cõ
cedemus,inqt,eos q nobis curæ ſunt,& viros bonos eſſe cupim⁹,
mulierẽ imitari ſiue iuuenẽ,ſiue ſenẽ, aut cõuitia in virũ ingeren
tẽ,aut deũ criminantẽ,iactabundũ plurimũ, ac ſe felicẽ pdicantẽ,
aut infelicitatibus,gemitibus, eiulatibus depſſam multoq̃. min⁹
ægrotantẽ,parturientẽ,amãtem ue. [Multitudinis) Populi, & id
ſequũtur,qd̃ imperita multitudo iudicat.[Maiori parti)Qm̃ pau
ci ſunt q virtutis ſplẽdorẽ agnoſcãt, & ea pleriq; iudicãt pulcher
rima,q̃ nõ ſunt.Vñ philoſophia paucis iudicibus cõtẽta eſt. [Nõ
nulli tñ,)Quãuis,inqt,difficile ſit in ea ætate honeſtũ vitæ inſti-
tutũ eligere,& nõnulli ferantur iudicio impitæ multitudinis,tñ
nõnulli ſecuti ſunt rectã viã viuẽdi,aut bonitate naturæ,aut diſci
plina tradita à parẽtibus.Ad hoc agẽdũ multũ valet natura, pſue
tudo ẽt,& doctrina. Optima.n.diſpoſitio naturæ multũ confert,
& vere fortunatus ille eſt, q à natura ad oẽs bonas artes inſtitui
tur praua.n.diſpoſitio nõ facile amittit doctrinã,qua aĩus excoli
tur.Vñ dicebat Ariſt.aſpectũ à cõtinẽti aẽre lumẽ accipe,aium ve
ro à diſciplinis liberalibus . Cõſuetudo reqrit bonã educationẽ,
qm̃ multu intereſt ſic,vel nõ ſic,a teneris cõſueſcere,& virtus mo
rũ poſita eſt in cõſuetudine. Certe nõ paꝝ habet utilitatis cõſue
tudo q̃dã & familiaritas uirtutũ mẽtibus iuuenũ aĩsq̃. infuſa,cũ
maxime ſoleãt inhærere & pene indelebilia eſſe, q̃ in tenera ęta
te diſcũtur.pp aĩoꝝ mollitiẽ pfunde inſita.vñ Leonidas pædago
gus q̃buſdã vitijs ĩbuit Alexãdrũ, q̃ ſemel affixa ſemp inhæſetũt .
Opus eſt igr̃ bona diſpõne naturæ,optima educatione & doctri-
na,q̃ ſine moribus nihil valet,imo eſt gladius in manu furioſi.[Il
lud aũt)Dicit Cic.Raꝝ eſſe genus eoꝝ hominum, q præditi ma-
gnitudine animi & ingenio atque eruditione habuerunt ſpatiũ
deliberandi. [Illud eſt rarum)Pauci admodum poſſunt reperiri.
[Præclara)Optima & laudabilia.[Aut utraque re)Ingenio &do
ctrina. [Spatium deliberandi)Qui potuerunt deliberare & elige
re genus vitæ,qd̃ ſequerẽtur .[Potiſſimũ) Maxime & in primis.
[Quẽ curſum vitæ) Qd̃ genus vitæ degẽdæ, & cõſtituere finẽ ad
quẽ tẽdentes qeſcerẽt,ſed raro hoc accidit,vt idem pditus ſit ma-
gnitudine ingenij,aut ornatus doctrina,& habeat ſpatiũ delibe-
rãdi,qm̃ ſolet ipſ aĩ pterire q̃ id fieri cõtingat,aliqbus tñ dstum
eſt.[In qua deliberatione,)Præcipit qd agendũ ſit in ipſa delibe-
ratione,vt.ſ.q ſq; accõmodet cõſiliũ ad ſuã naturã,& id genus vi
uẽdi deligat,qd̃ ipm̃ natura nõ reſpuit.[Oẽ cõſilium)Ois delibe
rationis ratio.[Reuocandũ) Accõmodandũ,id liberandũ eſt,qd̃
natura vr̃ appetere,q ſque .n. id genus uitæ debet eligere , ad qd̃
eſt aptus natura.[Nam eſt)Ratio quare conſilium reuocandũ eſt
ad ipſam naturã. qm̃ in oĩbus q̃ aguntur ab ipſa natura decoꝝ q̃-
ritur,& eo modo,quo quis natus eſt.[Ex eo quo modo quiſque
natus eſt)ſm ſuam propriam naturã. [Quid de.) Quid cõueniat
cuiuſque naturæ & moribus natura inſitis.[Quæ agũtur) In ſin
gulis actionibus. [Tum in tota uita) Si inqt in ſingulis actioni-
bus naturã imitamur,vt ſeruetur decoꝝ,multo magis in cõſtituẽ
do gñe vitæ debemus naturã ſequi, vt uitæ inſtitutum naturæ cõ
ueniat.[Multo maior cura)Diligentius conſiderandum eſt, cum
volumus inſtituere vitã,q̃ in ſingulis actionib. [Vt vita cõſt.]Cũ
uolumus conſtituere quod genus vitæ ſequamur nã ſi in ſingulis
actionibus quæritur qd deceat , multo magis debemus quærere
& cõſiderare qd natura uelit,& ad qd apta ſit.[Cõſtare) Conſtã
tiã ſeruare & pſeuerare in inſtituta uita, & nunq̃ à nobiſipſis in
actionibus diſcrepare.ſi aũt nõ eligitur genus uitæ accõmodatũ
ipſi naturę,opus eſt ad alia diuertere,& mutare propoſitũ & inſti
tutũ uitæ,& ſic cõſtantia nõ ſeruabitur,ſed claudicare oportet in
ipſis actionibus cũ natura repugnet.[In uitæ ppetuitate)in tota
uita.[Claudicare)Errare,ſenſus eſt,illud genus uitæ debemus eli
gere,in quo duce natura ſeruemus decoꝝ . [Ad hãc aũt rõnem)
deliberationẽ,inqt Cic. in deligẽdo gñe uitæ debemus hr̃e rõnẽ
naturæ & fortunæ,ſed potiſſimũ naturæ,quæ ſtabilis eſt,fortuna
uero mutabilis & amica temeritati,ut ſi qs aptus ad muſicen ſit ,
& ad illã duce natura inclinetur,tñ forte accidet ut philoſophũ
habeat cõtubernalem,à quo ur̃ poſſit philoſophiam cõmode p-
cipere,q̃uis ad ipſam nõ ſit aptus,ſed oblata fortuna uelit philo
ſophari,debet potius muſicẽ amplecti ut ſeruet decoꝝ qm̃ pote-
rit mutari fortuna & amitti philoſophus natura uero mutari nõ
poteſt,& ſic de ſimilibus.Si hæc duo concurrunt, fortuna & na-
tura,optabile eſt & ſummo ſtudio enitendum,ut utriuſq; mune-
ribus fruamur.[Ad hanc rõnem)Genus vitæ inſtituendum.[For
tuna)Quæ aliqñ uocat nos ad aliqd̃ vitæ inſtitutum,& ut hono
ribus inſeruiamus.Vñ dicit Sen.Sibi quiſq; dat mores,miniſteria
caſus aſſignat.[Habenda eſt ratio)Cõſideratio & reſpectus cum
volumus

volumus eligere genus vitæ, qđ ſequamur conſtanter vſque ad finē. [Naturæ magis) .ſ.hnda eſt rō, qm̄ potius eam vitam eligere debemus, ad quā ſumus apti natura, quam illam q̄ à fortuna offertur & proponitur. [Firmior) Stabilior, qm̄ natura non mutatur, pōt tn̄ aliqua ex parte detorqueri, ſed repetunt proprios q̄que recurſus & ad ingenium vnumquodque redit ſuū. Vita vero ſm̄ naturam inſtituta ſtabilior eſt. [Conſtantior) Magis perſeuerans vſque ad finem. [Fortuna mortalis) Quæ mutabilis eſt & tanq̄ res q̄dam mortalis qm̄ non durat. Ideo dixit Sil. Breuis eſt magni fortuna fauoris. & ipſa natura immortalis eſt, q̄ppe non mutatur. [Qui igitur) Cōcludit qd agēdum ſit illi, q oē conſiliū ad propriam naturam accōmodauit, & id genus vitę eligit ad qđ natura ferebatur. [Non vitioſæ) Bñ diſpoſitæ, qm̄ ſi natura vitioſa eſt, eniti debemus vt illam emendemus rōne nec vita illa eligēda eſt, quā ipſa natura vitioſa appetit. eſſet.n. cōtra prudeoriā, ſed corrigenda, vt de Socr. legitur. Nam cum Zopyrus turpia q̄dā de Socrate p̄ phyſionomiā dixiſſet, & ob id à multis, q Socr. integritatē cognoſcebant, derideretur. Non errat Zopyrus, dixit Socr. hmōi.n. natura eſſem, niſi naturā Philoſophia ſuperaſſem. [Is teneat conſtantiā) Perſeueret in inſtituto vitæ, & ſit conſtans vſq; ad finē. Conſtantia.n. virtus eſt, q̄ pſeuerat quo ad bonū eſt id qđ ſequitur. Si aūt quodcunque fuerit ſiue bonū, ſiue malū imitabitur, ptinacia dicetur. qm̄ pertendit in eo, qđ vitio dandū eſt. nō debemus igitur eſſe ptinaces, ſed conſtantes in inſtituto vitæ, vt eatenus ꝓgrediamur, quatenus bonū erit in inſtituto pmanere. Si aliter euenerit mutatio prudenter facienda. [Id.n.) Maxime decet, vt ſeruet conſtantiam, ſi vitæ inſtitutū accōmodatum eſt ad naturā non uitioſam. Et qa in deligendo gn̄e vitæ aliqñ erratur, corrigit id qđ concluſit dicens, Seruet cōſtantiam niſi ſenſerit ſe erraſſe in ipſa electione. qđ cū accidit, ptinacia vtē nō debet, ſed inſtitutū mutare, vt ſi nos ad ius ciuile contulimus, & in eo ꝓficere nō poſſumus aduerſante natura, debemus ad alia diuertere in q̄bus poſſit ſeruari qđ deceat. [Si acciderit;) Vt intelligat ſe errasſe in vita eligēda. [Motū, inſtitutorū q. mutatio eſt) Mutandi ſunt mores, & inſtitutū vitæ iam cœptū, & ſic pſcribit modū ſeruādæ cōſtantiæ in uita degēda. [Si tp̄a) ꝯdōnes tp̄um ad hoc inſtitutū vitæ mutandū adiuuabūt. pōt.n. accidere, vt tp̄is cōditio & caſus aliqs faueat nobis ad mores mutandos exēpli gratia, philoſopharis, ſed inepte, dubitas ne videaris leuis mutare inſtitutū vitæ, accidet patriā calamitatibus vrgeri & ab hoſtibus vexari, ſumēda ſunt arma, & vitæ inſtitutū mutandū eſt. ad qđ agēdū tp̄is ꝯditio adiuuat. Das operā liberalibus diſciplinis alicubi, natura id reſpuit, moriunt domi parētes & ꝓpinqui, repetēda eſt patria, & res domeſtica curāda, mutādaq. vitæ inſtitutio. tp̄s & caſus id ſuadēt. Vteris aliquo valde familiariter, putās bonum virū eſſe ſi arma ꝯtra patriā ſumpſerit, ab inſtituto vitæ diſcedas, tēpus q̄ppe id vult. [Facilius) quātū ad laborē. [Cōmodius) Ad noſtrū cōmodū & vſum, ſed ſi tp̄is cōditio non adiuuabit. [Senſim) Paulatim q̄tū ad aium. [Pedetentimq̄.) ad actionē. Pedetenti dr̄ quaſi ſuſpēſo pede & tēto incedere, quaſi paulatim, vt faciūt cæci, q ne offendant, pedetentim ambulāt. Proficiſcitur qs Athenas, vt det operam Mathematicis, q̄bus poſtq̄ auſpicium dederit, cognoſcet ſe ineptū, non debet ex abrupto illā diſciplinā omittere, ne videat leuis atq; imprudens, ſed ꝓ pedetentim ad alias diſciplinas ſe cōferre, ſi tn̄ conditio tp̄ia ſuffragaretur, vt .ſ. aliqua neceſſitate vrgēte in patriam redire cogatur, facilius & cōmodius vitæ inſtitutū poterit mutare, & ꝓbat à ſimili. [Cēſent ſapientes) Iudicāt docti viri. in Lælio ait, Erūpunt ſæpe vitia amicoꝝ, tū in ipſos amicos, tū in alienos, quoꝝ tn̄ ad amicos redundet infamia. tales igitur amicitiæ ſunt remiſſione vſu leuādæ, & vt Catonē dicere audiui, Diſſuendæ ſunt, niſi quædā intolerabilis admodū iniuria exarſerit, vt neq; rectum neq; honeſtum ſit, neq; fieri poſſit, vt non ſtatim alienatio diſiūctioq. facieda ſit. [Magis decere,) Cōuenire virtuti & viro graui atq; cōſtāti. [Cōmutatio aūt) Docet qd agēdū ſit poſt cōmutationē vitæ. [Generis) Qualitate vitæ & inſtituto, in quo nō poteramus decoꝝ ſeruare. [Bono cōſilio) Ne poſtea iteꝝ relinquamus locū pœnitētiæ. Aliqs ad munera reip. obeūda ſe cōtulit. ſi ad ea non eſt aptus, pedetentim ſe retrahere debet, & non ſtatim auolare, quod eſt hois imprudentis, & quaſi furioſi. Ideo cū modo agēda ſunt oia, & eo cōſilio, vt nō videamur leues. [Sed qm̄ paullo ante) Corrigit p̄ceptū illud de parētū imitatione, dicitq. nō eſſe imitandos parentes in vitijs, ſed in bonis moribus, & ēt nō eſſe imitādos in eo à quo noſtra natura abhorret qm̄ ſeruari nō poterit decoꝝ. [Exceptū) Hoc in primis excipiamus. [Deinde,) Hæc eſt altera exceptio. [Si natura nō feret,) nō patietur, & aliena penitus erit à tali imitatione. & affert exēplū filij Africani maioris, q p̄p malam valetudinem nō potuit in rebus bellicis patrem imitari, quibus maior Africanus vel maxime claruit. Hic cum eſſet valetudinarius, Scipionem filium Paulli Æmilij ſibi adoptauit, qui cognominatus eſt Africanus minor, cuius auus p̄ adoptionē maior dictus eſt. vn̄ Cato apud eundē loquens de Carthagine, ſic Scipionem Aemilianū alloqtur, Quam palmā immortales dij tibi reſeruent, vt aui tui reliqas cōſequere .i. Africani maioris, q Carthaginē tributariā fecit, quā poſtea ei⁹ nepos p̄ adoptionē filius euertit, & cineres in Capitoliū retulit. & alibi dicit idē, quā fuit imbecillis P. Africani filius, is q te adoptauit, qua tenui aut nulla potius valetudine, qđ niſi ita fuiſſet, alteꝝ ille extitiſſet lumē ciuitatis. Et in Br. dicit Cic. ip̄m Scipionē accepimus non fuiſſe infantē, filius q̄dem eius is, qui minorē hunc Scipionē à Paullo adoptauit, ſi corpore valuiſſet, in primis habitus eſſet diſert⁹. [Hūc Paullo natū) Scipionē filiū, Paulli Æmilij Macedonici. [Patri) Africano maiori clariſſimo Imperatori. [Fuerat ſui :) Pub. Scipionis pr̄is ſui, q conſul Annibali deſcēdēti ex alpibus occurrit, & ad Ticinū pugnauit, quē vulneratū filius Scipio tunc adoleſcens, q poſtea maior Africanus appellatus eſt humeris i caſtra retulit. Hic Scipio vt dctū eſt, vna cū fratre Cneo in Hiſpania occubuit, & duo fulmina belli ſunt appellati. huius P. Scipionis filius fuit Africanus maior, Cnei aūt filius fuit Scip. Naſica. Africanus igitur potuit imitari patrem ſuū in laude bellica, Scip. vero filius valetudinarius imitari nō potuit. ergo cū natura nō patitur, elaborandū non eſt, qm̄ ſtultra ſit & extra decoꝝ. [Si igr̄) P̄cæcipit Cic. qd illi agendū ſit, q p̄p imbecillitatē corporis obire non pōt munera grauiora, & agere cauſas forēſes, q̄ bona latera & beatā vocē reqrunt. Debet, inqt, hīc alias virtutes, & in ipſis adeo clarere, vt id qđ p̄ſtare non pōt p̄p valetudinē, non multū ab eo reqratur. [Defenſitare,) In iudicio alios ſæpe defendere, & tractare genus iudiciale, qđ maximā vim reqrit. [Populū cōcionibus tenere) Verſari in gn̄e deliberatiuo, & ſuaſorijs orationibus vti, & mouere populū ad quoſcūque affectus pro ſalute cōi, & ſua eloquētia pſuadere ea q̄ ſint vtilia reip. qđ eſt offm̄ vehemētis oratoris. & ſic duo gn̄a difficiliora accepit, iudiciale, & deliberatiuū. [Id, qđ deſit,) Qđ non pōt p̄ſtare [Optima aūt) Dicit qd ſit optimū, qđ relinqtur filijs imitādū à parētibus. Gloria, inqt, eſt reꝝ geſtaꝝ & virtutis, quā filijs bn̄ inſtituti ſuſtinere & illuſtrare debēt. Vn̄ illi maxime vituperādi ſunt, q voluptatibus immerſi à maioribus ſuis degn̄ant. Interrogatus Plat. q nā filijs cōparanda, & relinquēda eſſent, Rn̄dit, ea q̄ nō grandinē, nō vim, nō ip̄m denique Iouē extimeſcerent. Et ſuis diſcipulis dicere ſolebat, Otio labores anteponite, ni rubiginē ſplendori p̄ſtare putatis. Idē in epitaphio ſic ait, vt dem̄ eſt, Gloria parentū eſt natis clarus magnificusq. theſaurus. & in 5. de Leg. ſic ſcr. Nemo liberoꝝ gratia cumulandis pecunijs incūbat, vt ditiſſimos eos relinquat, neque.n. ipſis, neq; ciuitati id cōducit, filijs non auri ſed pudoris multū oportet relinquere. diuites aūt valde ſimulq. ꝓbos eſſe impoſſibile eſt, dico aūt diuites, vt multi exiſtimāt, aſſerentes eos eſſe diuites, qui pauci è multis pecunias plurimas poſſident, quas ēt poſſet malus q̄ſque poſſidere. fieri vero nō pōt, vt diuitijs aliq̄s ſimul p̄ſtet, & ꝓbitate. Cetera oīa dicebat Heſiod. nō magis poſſidentiū ſunt, quā cuiuſq; vt in talario ludo huc & illuc trāſeūtia. ſola virt⁹ & viuētū & mortuo ſtabilis eſt & firma poſſeſſio. Theognis dicebāt, Nō pmutabimus cū virtute diuitias, qm̄ virt⁹ firma, diuitiæ vero alias alius poſſidet. Iſocr. Nicoclē ſic admonet. Stude pulchrā gloriā potius quā magnas diuitias relinquere filijs, hæ q̄ppe mortales ſunt, illa vero imortalis, gl̄ia pecunijs nō emit, ſed ab excellētibus poſſidet ingenijs. [Cui) Gl̄iæ & ſplēdori nois p̄nt afferre dedecus. [Et qm̄ officia) Facit trāſitionē & cuiq; ætati ꝓpriū mun⁹ aſſignat. [Diſparib⁹) Diuerſis. [Aliqd ēt) Vt de alijs reb. diſputatū ē. [Diſtōne) diuiſiōe & diuerſitate ętatū.

Q Voa) Philoſophi, uel iureconſulti. [Quales) An maioꝝ imitatione contenti, an nos genus nouū uitæ ſeq uelimus. [Ineunte.n. &c.) Ratio eſt cur ſit difficillima deliberatio uitæ deligendæ. [Qm̄ ætas illa in qua genus uitæ deligendū eſt, uidelicet adoleſcētia inops cōſilij eſt, & rōnia adhuc non ſatis capax. eſt.n. ad voluptates prona. Vn̄ ait Ariſt. lib. j. Eth. Ex quo ſit vt iuuenis nequaq̄ idoneus auditor ſit ciuilis diſciplinę. Rudis.n. eſt eaꝝ reꝝ, q̄ in uita verſant. Sermo aūt ex illis vel de illis eſt. Sequax vero adhuc effectibus exn̄s, inaniter audit cū finis ſit nō cognitio, ſed actio. [Ineūte) Incipiēte. [Nā, q̄ Herculē &c.) Si qs, inqt, de Hercule mihi obiecerit, qđ potuit ipſe in tenera ætate meliorē vincēdi rōnē deligere ꝛn̄deo ei hoc cōtigiſſe qđ Ioue natus erat. Xenophō hāc hiſtoriā ſcripſit auctoritate vſus. Prodici philoſophi, q de Hercule p̄claꝝ opus edidit. Imperiti ꝓdigium legunt, cū à Prodico prodicium legere cōueniat. [Pubeſceret) Primam lanuginē emitteret. [In ſolitudinē) In deſerta loca. [Duas uias) FRAN. MAT.

tias) Aliter dicit Xenophō qoē hac in re ſeqtur Cic.ſcrib.n.duas mulieres ſedēti in ſolitudine Herculi obſeruatas eſſe, quarꝫ altera formoſa ſed laſciua,& mollis erat. Altera anus horrida & ſeuera. Illa qdē voluptates, hic vero labores ſpopōdis, ſed poſt labores,& pericula gloriā immortalem, & hāc qdē Hercules ſecutus eſt. [Plerūq; aūt) vt plurimū inqt inſtituta parentū moresq. ſeqmur & ꝑ oē vitæ tp̄s ſeruamus. [Multitudinis iud.) Ij ambitioſi ſunt,& id tantūmodo facere curāt in vita, quod placitu ꝑ multitudini ſit, vel qd̄ vulgus maxime ſeqtur,& laudat. Maiori parti videlicet quæ à maiore parte ꝓbantur, ea faciūt, ſicuti Peruſię multi iuri ciuili & pōtificio operā dant, qm̄ eas artes vulgus, probat, & ad cōparādas diuitias aptiſſimas putat, id ēt parentū faciūt imitatione, q & ipſi legum ſtudijs incubuere. [Feliciate) Vt tporū, qbus artes liberales & viguerūt ſæpe,& ad nihilū redactæ fuerūt, ſed eloquentia in primis quæ multos iacuit annos, & tpibus noſtris excitata aliquantulū eſt benignitate principū & ſæculi. Vō aie Virg. Nati meliorib. annis. [Bonitate natu.) ingenij vt Hom. Demoſthenes Plato Ariſt.& apud nos Virg. Cic.alijq. ꝑmulti, q bonitate naturæ moti ſtudijs ſuis operā dederūt,& illuſtres euaſerūt, rari aūt ſunt q bonitate naturæ ducātur ad artē aliq̄ liberalē. Nam vt Cic. ait, quartus eſt gradus altiſſimus eoꝝ q natura boni inſapientesq. gignuntur qbus à principio ineſt dicta rō cō

Parētū diſciplina. ſtantiæ, quæ ſupra hoiem putanda deuq. tribuenda eſt. [Parētū diſciplina) nō eſt eius quod ſupra dixit repetitio, nā de illis locutus eſt q parētes poſt mortē imitantur, nunc de ijs dicit q diſciplina patētum viam aliq̄ & rōnem vitæ aggrediūtur eoꝝ .ſ. q diſciplinam hoc eſt rōnē vitæ à parētibus propoſitam ſuſcipiūt vt Aſcanius apud Virg. ab Aenea patre inſtituitur ſic. Diſce puer virtutē ex me verumq. laborē. [Illud rariſſimū) Illud genus rariſſimū eſſe dicit eoꝝ, qui ineunte adoleſcētia, adeo excellēti ingenio,& doctrina fuerūt, vt iam tūc mature deligere potuerint, qd̄ vitę genus ſequi vellēt. [Spaciom) Nam cū excellenti eſſent ingenio, & doctrina diu multumq. in tenera ætate cōſiderare potuerūt, qd̄ inſtitutū ſequerentur. [In qua deli.&c.) Hæc præceptū gn̄ale eſt vt quotumcunq; viuendi rōnem hoies deligūt id ſemp reſpiciāt. Quid potiſſimū naturæ ſuæ cōueniat, q aliter fecerit, is nunq̄ decoꝝ ſeruabit. [Nā cum in oibus &c.) Argumētatur à minori ad maius, ſi inqt in ſingulis rebus gerēdis vnuſquiſque naturā ſuam ſeqtur, quāto magis in vniuerſo gn̄e vitæ deligendo hoc facere debet? q.d. multo magis ac diligētius. [Quo q ſq; na.eſt) ita.n.decoꝝ ſeruat. Si qd̄ facimus, aut dicimus ad naturā accōmodamus ſemp. [Supradictū eſt) Id.ſ.maxime quenq; decet, qd̄ eſt cuiuſq; ſuū maxime Tū, multo magis. [In to.ui.) Nō in qbuſdā actionibus tm̄. [Cōſtare, cōuenire ꝯſentire. [Claudicare) Errare. Qui ſequitur naturā optimā ducem, is errare nunq̄ pōt. [Ad hāc &c.) dixit qd qſq; pro arbitrio ſuo facere ſoleat. Nūc de fortuna loqtur, hoc eſt de eo qd̄ nō ſpōte noſtra facimus,& hoc ꝑ cōparationē ad naturā. Vtriuſq; naturæ,& fortunæ vim magnā dicit eſſe, ſed naturæ maiorē. Quāuis fortuna illi ſe obijciat plerūq;, inſtabilior.n.eſt,& mutat facile. Ex quo ſit, vt viuēdi rō ad naturā potius referēda ſit,& qdqd ſecondū eā delegerimus, in eo ꝑſiſtam⁹. Niſi forte diligēdo errauerimus. Tūc.n. mutāda ſn̄ia eſt, neq; .n. naturæ noſtrę obſequēdū eſt, vbi vitioſa fuerit. Quinenā vires naturæ metiri nos ꝯuenire ait, vt ſi eos adęquare nō poſſum⁹ quos imitamur, id certe efficiamus qd̄ poſſumus. In primis aūt cauēdū ꝑcipit ne à parētū virtute, & gloria degeneremus. Qua nulla hereditas, pōt eſſe ꝑclarior. Adoleſcētū quoq; & ſenū ſicut diuerſa eſt natura, ita & officia dicit eſſe diuerſa. Poſtremo de officijs diſſerit, q̄ fortunā reſpiciūt, ſicut ab initio ꝓpoſuit. Nam fortuna quoq; ad naturā redigēda eſt, quatenus fieri pōt, cū naturæ repugnet. qd̄ ſi natura ſupior extiterit, ei obſequēdū,& i eo qd̄ ſemel elegeris ꝑſiſtēdū eſt. ſi vero natura fortunæ ſuccubuerit, cedēdū eſt fortunæ, nec plus ſuſcipiendū quā naturæ fortuna ꝑmittat. Hæc ſunt q̄ nūc Cic. ꝑcipere itēdit. [Ad hāc rōne) deligēdæ vitæ. [Multo.n. firmior eſt &c.) Vtriuſq; rō hn̄da eſt, ſed naturæ magis. Quia cōſtātior eſt, fortuna.n. facile mutat. Hoc veꝝ eſt,& late patet. videmus.n. nullo impetu fortunę, nullo aduerſo caſu poſſe quoſdā ab ea arte amouer ad quā eos amplectendam natura deduxit, vt mercator q ſæpe naufragiū fecit, ad mercaturā tn̄ exercendam redit,& iteꝝ ſe mari cōmittit. Miles ſæpe victus & vulneratus diſcedere à militia vllo pacto neqt. Et ſic natura mortalis, cū illud relinquere nequeas qd̄ ſemel ſuſcepit, vltra immortalis,& cū fortuna pugnat. Quā immortalē & deam finxerunt hoies. Cum tn̄ potius mortalis putanda ſit, qm̄ à natura vincitur. [Ipſa mort.) fortuna quę cū ſit immortalis, naturā ſuā mutat,& mortalis efficitur, qm̄ a natura ſuperatur mortalis. [Immortali na.) q hoc ipſo immortalis videtur, qm̄ cum fortuna nonnunq̄ pugnat,& vincit, cum à naturali propoſito aliquē dimouere fortuna non poteſt. Alij ſic legūt. Nōnunq̄ tn̄ ipſa immortalis.ſ. fortuna, de qua Iuu. ait. Nullū numē abeſt ſi ſit prudentia, ſed te, Nos facimus fortuna deā, cœloq. locamus. Cū mortali natura pugnare vr̄. [Qui igitur &c.) Qn̄ inquit oſtendimus naturæ vim maiorem eſſe quam fortunæ, ſi fortuna ſuperior non fuerit, & quiſpiam vitæ genus naturæ ſuæ accōmodatum delegerit, in eo perſeueret & cōſtans ſit, niſi forte in deligendo errauerit. [Id.n. conſtantiam tenere.) Niſi forte ſe erraſſe intellexerit in deligendo gn̄e vitæ. Nā licet ad naturā noſtram referre oīa debeamus in deligendo vitæ gn̄e ſi vitioſa ea fuerit, nō ei parendū eſt. Exempli grā ſi quis rē militarē amplectatur, idq. vitio naturæ q̄ cupida eſt, inductus faciat. Cū poſtea intelligit cur fecerit, debet relicta militia alijs ſtudijs hærere q̄ vitiū aī tollāt potius quā augeāt. [Pōt āt accidere) Tp̄s Adoleſcētia .n. ineūtis adoleſcētiæ nō eſt aptū deliberationi, cū ætas in voluptates ꝓna maxime ſit,& ꝑſpicere q̄ optima ſunt, nequeat. [Facienda, moꝝ inſtitutorumq. mutatio eſt) Quantū ad modū viuēdi,& quantū ad ꝓpoſitū. [Eā igitur mutationem ſi tpa adiuuabūt facilius cōmodiusq. faciemus) Cōmodius fiet mutatio inſtituti gn̄is, vitæ. [Si eam tpa adiouabunt) Vt ſi ad ſtudia literaꝝ ſe conferunt. Cū incipiunt in ꝑcio literæ eſſe magis ac magis, ſi rē militarē ſequantur belloꝝ tpe. Quibus & gloriā cōparare poſſent, & vtilitatē, ac minime leuitatis rephendi, qm̄ belloꝝ tpe inſtitutū vitæ mutāt, qd̄ aūt mutari ſoleāt mores,& fortuna, licet apud Val. Max. diſcere, apud quē titulus eſt de mutatione moꝝ,& fortunæ. [Senſim erit pedetentimq. facienda) Paulatim ne leuitate moti videamur ſi id de repēte,& quaſi vno impetu faciamus. [Vt amicitias q̄ minus delectent) Exēplo oſtendit quō, hæc mutatio facienda ſit. Nam Ipſe in Lęlio ꝑcipit amicitias, q̄ non placent, diſſuendas eſſe, non frangēdas, ne ſi cito ab amico diſcedamus, erraſſe in deligendo videamur. [Senſim diſſuere) Quam repente ꝑcidere, paulatim, vt via ſentiatur. [Pedetētim) Gradatim. [Bono cōſilio feciſſe videamur) Nō leuitate ducti. [Sed qm̄ paullo an̄ dcm̄ eſt, imitādos eſſe maiores: primū illud exceptū ſit, ne vitia ſint imitāda:) dixit ſequendū eſſe naturā q̄ vim habet ſtabiliorē, ſi ea fortunā ſuꝑauerit. Nūc dicit qd facere nos cōueniat, ſi fortuna ſuperauerit naturā. Et primū minime imitandos maiores dicit, ſi fuerint vitioſi. Deinde cedendū eſſe fortunæ, ſi ea non fert vt maiores nr̄os imitemur. [Vt ſupioris filius Africani) Qui hunc Paulo natum adoptauit ꝑꝑ infirmitatē valetudinis non tā potuit patri ſimilis eſſe, quā ille fuerat ſui. Is filium genuit valetudinariū, & adeo imbecillo corpore, vt vtilis eſſe gerendæ & adminiſtrādę reip. nō poſſet. Nō tētauit igitur qd̄ aſſeq nō poterat. Sed Pauli Aem. filiū adoptauit q eā deleuit vrbē quā tributariā auus P. R. fecerat. [Patri) Scipioni ſupiori. [Sui) Cnei Scip. [Si igitur &c.) Si hæc facere ꝑꝑ imbecillitatē non poterit, faciet ſaltē q̄ poterit. [In ipſius ptāte,) Quæ nulla vis fortunę adimere poſſit. Nā bona aī auferre hoi fortuna non pōt, q̄ ſunt hæc, iuſtitia, fortitudo, tēperantia, modeſtia. [Quominus &c.) Qui.n. facit qd̄ pōt nō impellitur ad ea q̄ nō pōt, nemo.n. agit q̄ ſupra eius vires ſunt. [Optima aūt &c.) ꝑcipit ne à virtute parentū noſtroꝝ degn̄emus, qa nulla hereditas hac eſt ꝑſtātior, ex quo ſeqtur vt eā amplecti, & imitari debeamus. [Optima hereditas) Imitādi ergo ſunt parētes ſi quā virtutē habuerint, qm̄ eſt optima hr̄ditas. [Cui dedecori eſſe) Illi parentū gloriæ dedecori ſunt q ab ea degn̄ant. [Et qm̄ &c.) Nūc de officijs ætatū ꝑcipit ſinguloꝝ. [Diſtinctione) Diuerſitate, drīa. Vt.n. diuerſæ ſunt ætates ita eaꝝ diuerſa officia.

IN primis &c. Pulchre monet conſtituendū eſſe vnicuique genus vitæ ſuæ, ad qd̄.ſ. ꝑueniſſe uelit, qd̄ ſane difficile iudicat. Ordo eſt. Aūt, pro ſed, conſtituendū eſt.i. oportet nos cōſtituere in primis .i. ante oīa, quos & quales velimus nos eſſe,& in quo gn̄e vitæ, q̄ deliberatio eſt difficillima oium. Enī, pro qa, adoleſcētia ineūte.i. incipiēte, hoc eſt, dū hō ingreditur ea pueritia adoleſcētiā, cui .ſ. adoleſcētiæ maxima ibecillitas cōſilij ineſt, tūc qſq; cōſtituit ſibi id genus ætatis degēdę.i. ꝑagēdę, qd̄ adamauit maxime, itaq; .i. & ita implicat aliquo certo gn̄e,& vſu viuēdi anteq̄ potuit iudicare qd̄ eſſet optimū. Nāq; ꝓ qa, Prodicus rhetor optimus,& Euripidis ꝑceptor dicit (vt.i. ſicut eſt apud Xenophontē, Socr. diſcipulū, q ꝑꝑ eloquentiā muſa Attica dictus eſt) Herculē cū.i. qn̄ pubeſceret primū.i. inciperet ſe hr̄e puberē. Qd̄ tp̄s.i. primæ pubertatis datū eſt à natura, ad deligendū.i. diſqrendū, quo viā viuēdi qſque ingreſſurus, exiſſe in ſolitudinē.i. locum deſertū à populo. Atque ſup. dicit ipm̄ ſedentē ibi.i. in ſolitudine, & dubitaſſe ſecū diu, & multū cū .i. qn̄quidem cerneret.i. aſpiceret duas vias, vnā voluptatis, alterā virtutis. Verā.i. ſic dicā quā illaꝝ duaꝝ melius eſſet ingredi, hoc.i. ſic ſecū diſqrere, potuit fortaſſe cōtingere Herculi edito.i. exorto, & ī lucē ꝓducto ſatu.i. ex ASCEN.

ſemine

ſemine Iouis. Nō idem ſupp. pōt contingere nobis, q imitamur ſup. eos quos cuiq; ſup. noſtrū uiſum eſt, ſup. boonm eſſe imitari, & impellimur ad ſtudia & inſtituta .i. mores eoꝝ. Aūt ꝓ ſed, noa imbuti plerunq; p̄cepta parentum, deducimur ad conſuetudinē & morē eoꝝ. Alij ſerūtur .i. trahūtur iudicio multitudinis .i. ad id qđ multit placere vr̄. q; pro &, exoptāt ea maxime, quæ vr̄r maiori parte pulcherrima. nōnulli .i. aliqui tn̄ ſiue quadā felicitate, ſiue quadā bonitate naturæ, ſiue diſciplina .i. eruditione paтēs ū ſi cuti ſunt rectā viam vitæ. Aūt pro ſed, illud genus eoꝝ, q ornatu aut magnitudine ingenij excellēti, aut p̄clara eruditione, atq; doctrina, aut vtraq; re .ſ. & ingenio & doctrina habuerūt ſpatiū deliberādi, quē curſum vitæ vellent potiſſimū ſequi, eſt maxime raꝝ, in qua deliberatione oē cōſiliū eſt reuocandū ad naturā cuiuſq; ſuam .i. p̄priā. Nā cū ſup. ita ſit, q in oibus quæ agūt nos exq̄rim' qd deceat (vt dictū eſt) ex eo modo quo qſq; eſt natus. Tū .i. tūc euidētius multo maior cura rei eſt adhibēda in tota vita cōſtituēda .i. in cōſtitutione totius vitæ, vt poſſimus cōſtare .i. cōſtantes & cōformes eſſe nobiſmetipſis in ppetuitate .i. cōtinuatione vitæ, nec ſup. poſſimus claudicare ab ipſo. Aūt pro ſed qm̄ natura hēt maximā vim ad hāc rōnem, & fortunā proximā io magnitudine .ſ. ratio .i. cōſideratio vtriuſq; .ſ. & naturæ & fortunæ eſt habenda oino io gn̄e vitæ deligeodo .i. cū delectū cōſtituēdo, ſed magis naturæ ſup. q̄ fortunæ. Enim ꝓ qa ſup. natura eſt multo firmior & cōſtātior q̄ fortuna, ita ſup. vt fortuna ipſa videatur nōnunq̄ .i. aliqn̄ mortalis .i. tanq̄ mortalis, pugnare cū natura immortali. Igiť q contulerit oē conſilium vitæ ad genus naturæ ſuæ oō vitioſæ, is teneat conſtātiā .i. pſeueret in eo. Enim ꝓ qa, id decet maxime niſi iotellexerit forte ſe erraſſe in gn̄e vitæ deligendo .i. diſquirēdo, quod .ſ. erraſſe ſi acciderit (pōt aūt accidere) tunc ſup. mutatio moꝝ & inſtitutoꝝ eſt facienda. Igitur nos faciemus eā cōmutatiooē facilius, & cōmodius, ſi tp̄a .i. opportuoitates tpum adiuuabūt, ſin minus .i. ſed ſi oō ſup. adiuuabunt ipſa cōmutatio erit faciēda ſenſim .i. paulatim, ita qđ ſentiri pōt, & pedetentim .i. quaſi per ſingulos paſſus pedē tenēdo. Vt .i. quemadmodū ſapiētes cēſent .i. iudicāt decere magis diſſuere .i. diſſoluere ſenſim .i. paulatim quaſi ſingula fila diſiūgendo, q̄ præcidere repente amicitias, quæ magis delectent & minus ꝓbentur .i. approbentur. Aūt pro ſed, gn̄e vitæ cōmutato .i. poſtq̄ genus vitæ cōmutatū eſt, curandum eſt oi rōne, vt videamur feciſſe id booo conſilio. Sed qm̄ dictū eſt paulo ante maiores eſſe imitādos, illud ſit primum exceptum ab illa generalitate, ne uitia .ſ. parentum ſint imitāda. Deinde ſi natura noo feret .i. patietur, vt quædam poſſiot imitari, vt .i. quēadmodū filius ſupioris .i. maioris & prioris Africani, q .ſ. maior Africanus adoptauit .i. iure adoptionis ſibi filiū cōſtituit, hūc .ſ. Africanū minorē natū .i. ꝓcreatū Paullo .ſ. Aemilio, tā .i. tm̄ nō potuit eſſe ſimilis pr̄i pp infirmitatem valetudinis, qa raro ſanus erat, quā .i. quantū ille .i. Africanus, maior eſſet ſimilis ſui ſup. patris. Si igitur nō poterit, vt pater, ſup. ſiue defeoſitare .i. aſſidue in iudicio defendere cauſas, ſiue tenere populū cōciombus .i. p conciones, ſiue gerere bella, debebit tn̄ p̄ſtare illa, q̄ erūt in ptāte ipſius .ſ. iuſtitiā fidē, liberalitatē, modeſtiam, tēperantiā, quominus .i. ne id qđ deſit reqratur ab eo. Aūt, ꝓ ſed, optima hæreditas, traditur liberis à patribus, & p̄ſtantior oi patrimonio .ſ. gloria uirtutis, & reꝝ geſtaꝝ, cui .ſ. gloriæ eſſe dedecori .i. uituperio indicandū eſt nefas & uitium. Et qm̄ noo eadem .i. diſparia officia tribuūtur ætatibus diſparibus, q; pro &, alia ſup. officia ſunt iuuenum, alia ſeniorum, dicendum eſt etiam aliquid de hac diſtinctione.

DOCT. interpr. ET io quo genere uitæ) Præcepit de quarto gradu. [Herculem Prodicium. [Prodicus rhetor finxit Herculi uoluptatem, ac uirtutem apparuiſſe. Sil. in Scipione lib. 15. imitatus eſt. [Senſim diſſuere) Sic præcepit & in lib. de Amicitia.

ARGVMENTVM.

Adoleſcentiam quæ proprie deceant.

EST igitur adoleſcētis, maiores natu vereri, ex hiſq́. deligere optimos, & ꝓbatiſſimos, quorū cōſilio, atque auctoritate nitatur. ineūtis .n. ętatis inſcitia, ſenū cōſtituenda & regēda prudētia eſt. maxime aūt hæc ætas à libidinibus arcēda eſt, exercēdaq́. in labore, patiētiaq́. & aī, & corporis, vt eorū & in bellicis, & ciuilibus officijs vigeat induſtria. atq; etiā cū relaxare aīos, & dare ſe iucunditati volent, caueāt intēperantiam, meminerint verecundiæ: qđ erit facilius, ſi eiuſmodi quoque rebus maiores natu intereſſe velint.

PETR. MARS. EST igitur adoleſcentis,) Deſcribit nunc adoleſcentis officia. [Vereri,) Itinere cū pudore ac reuerentia. Ariſt. lib. 2. de re familiari tuēda ſic p̄cipit. Duplex eſt timoris ſpēs, vna qdē eſt cū pudore ac verecūdia, qua vtūtur ad parētes ſobrij filij, & cōpoſiti ciues ad benignos rectores. Altera vero eſt cū inimicitia & odio, vt ſerui ad dños, & ciuiū ad tyrānos. Plat. in 3. de Leg. ſic ait: Metuimus ſæpenumero exiſtimationē, cū formidamus, ne dicēdo, aut faciendo aliqd minus honeſtū mali videamur, quē timorē oos immo oēs vt arbitror, pudorē appellamus. Igitur & legiſlator, & quiuis alius q ꝓdeſſe hoibus quoquo poſſit, hunc timorē maximo honore colat, nocerq́. pudorē, cōfidentiā vero huius cootrariā, noiet impudentiā, & maximum priuatim & publice malū hoibus arbitretur. [Maiores natu) Seniores, hoc in primis obſeruauerunt Lacedæmonij ex Lycurgi inſtitutis & legibus. Vñ ſcribit io Cat. maiore Lyſandrū Laced. dicere ſolitū, Lacedæmonē eſſe honeſtiſſimū domicilium ſenectutis, nuſq̄ .n. tm̄ tribuitur ætati, nuſq̄ eſt ſenectus hoooratior. Et apud Rom. in p̄cio erat ſenectus, & multū erat p̄cedere .4. annis, vt Satyrus ſcr. Plat. io 8. de Leg. ſic p̄cipit, Decet aūt iuuenē verberatū a ſeniore, id ob ſenectutis reuerētiā patiēter ferre ſic itaque ſanciamus. Quilibet ſeniorē & re & verbo colat, ac ſi 20. annis maior eſt, quaſi patrē, ſi vir fuerit, aut matrē, ſi mulier reuereatur, atque adeo oibus ſemp abſtineat, q̄ in ea ætate ſunt, qua ꝓcreare, parereq́. ipm potuerit, natales deos veritus. [Optimos,) Quantū in ſeipſos .i. virtute p̄ditos. [Probatiſſimos,) Ad famā, & ſic auctoritatis plenos. [Cōſilio,) Hoc refertur ad optimos qm̄ optimi viri bene cōſuluot, cum ſint iuſtiſſimi. [Auctoritate) Hoc refertur ad ꝓbatiſſimos. qm̄ apud oēs iam hn̄t magnā auctoritatem, q rebus geſtis & iuſtitia clari ſunt & ꝓbati. [Nitatur.) Firmet ſe. qm̄ adoleſcētia lubrica eſt & plena affectuū, ideo facile labitur. Vñ firmāda eſt cōſilio ſenū, in qbus ipſi affectus ſedati ſunt & cōpoſiti, & ioeſt recta ratio. Nulla res, inqt Sen. magis aios honeſtate induit, dubioſq́. & in prauū ꝓclines reuocat ad rectum, quā bonoꝝ viroꝝ cōuerſatio. [Ineuntis) Incipientis. [Inſcitia) Imprudentia. prudentiā qppe hr̄e oō pōt, cū oon habeat experiētiam reꝝ, doctrinā hr̄e poterit, q̄ in ingenio conſiſtit, ſed prudentia vſum reꝝ reqrit, & ideo adoleſcens noo pōt eſſe prudens, doctus aūt eſſe pōt. [Cooſtituēda) Diſpooēda & formāda ad uirtutē. [Maxime aūt) Dat aliud p̄ceptum. Iuuen. ēt dicit, Maxima debetur puero reuerētia. [Hæc ætas) Adoleſcentia, q̄ libidinibus æſtuat. Et Diog. videos adoleſcentē effœminari, nō pudet dixit, deterius quam naturā ipſam de te ipſo ſtatuere, illa .n. te viꝝ fecit, tu te cogis mulierē fieri. Fit ēt, inquit Ariſt. 4. lib. de hiſt. aial. loquens de pubertate, ut ꝓ id ipſ puellæ cuſtodiri p̄cipue debeāt: maxime .n. ad vſum rei Venereæ incitantur, cū hæc incipiunt, & quemadmodum puellæ concūbunt libidinoſiores adoleſcunt, & mares ſiue altera parte, ſiue utraque minus cauerint, ꝓpenſiores eodē efficiuntur. meatus .n. laxantur, redduntq́. ad id corpus lubricū & diſpoſitū, & ſimul voluptatis p̄teritæ memores, deſiderio mouentur præteritæ cootrectatiooīs. Poſt annum ter. 7. eſt mulieꝝ ꝓcreatio, ante concipiunt quidē, ſed impfecta & exigua pariunt. Plato in 7. de rep. ſic ait. Iuuenibus coouenīuot multi maximiq́. labores. Xenophō in 2. cōment. ſic ait, ſtudiū & patientia bonaꝝ & honeſtaꝝ reꝝ cauſa ſunt. Epicharmus dixit, Dij oīa nobis uendūt laboribus. Nihil eoꝝ q̄ bona & honeſta ſunt dij hoībus ſine labore ac ſtudio p̄ſtant. Si uelis corpore ēt fortis eſſe, ſubijciendum eſt aīo corpus, & exercendum in laboribus atque ſudoribus. [In labore,) Qđ faciebant io primis Lacedæmonij, vt labor obduceret callū dolori. [In bellicis,) Quātū ad labores corporis. [Ciuilibus) Officija ad labores aī. [Induſtria) Studioſus labor. [Atque ēt) Dat præceptū, qđ ipſis adoleſcentibus faciūdum ſit, cum laboribus defatigati animū relaxare voluerint, & iocari, ſiue ludere. [Verecundiæ:) Pudoris q malis conatibus obſtat. Cū Diog. vidiſſet adoleſceotulum rubore perfuſum pp pudorem dixit. Confide fili, hmōi eſt virtutis color. [Caueant iotemperantiam,) Quæ omnium maloꝝ cauſa eſt, & corrumpit prudētiam, ſine qua noo pōt intelligi vlla virtus. [Eiuſmodi quoque) Quemadmodum in rebus ſerijs. [Eiuſmodi rebus) Iocis ad animi relaxationem cōparatis. Omnino, inqt Plat. in Leg. inducendi ſunt ſeniores, vt ſeſe aliqn̄ vino exhilarent, qm̄ exhilarati ſine moleſtia intererunt ludis iuuenum, & præſentia ſua coercebunt eoꝝ

 laſciuiam.

nere,ſeruare leges,iura deſcribere,ea fidei ſuę cōmiſſa meminiſſe.Priuatū aūt oportet æquo,& pari cū ciuibus iure viuere,neque ſubmiſſum & abiectū,nec ſe efferentem: tū in rep.ea velle,q̄ tranqlla,& honeſta ſint. Talē.n.& ſentire,& bonū ciuē dicere ſolemus.Peregrini aūt,& incolę officium eſt,nihil p̄ter ſuū negocium agere, nihil de alio inquirere,minimeq́. in aliena eſſe rep.curioſum. Ita fere officia reperientur,cū q̄retur,qd deceat. & qd aptū ſit pſonis,tp̄ibus,ætatibus. nihil eſt aūt,qd̓ tam deceat, q̄ in oī re gerenda, conſilioq́ capiendo ſeruare conſtantiam.

PETRVS MARS. AC ne illud quidē) Nūc p̄cipie qd agēdum his ſit, q ſunt in aliquo magiſtratu,qd priuatis,qd ciuibus,qd peregrinis.(Magiſtratuū) Eoꝝ q ſunt in magiſtratu. (Priuatoꝝ) Sine magiſtratu. Magiſtrare,inq̄t Pomp.eſt moderari. vñ magri nō ſolum doctores artium,ſed ēt pagoꝝ,ſocietatū, vicoꝝ,collegioꝝ,& eq̄tum dr̄. q a oēs hi magis ceteris pñt. vñ & magiſtratus,q p imperia potētiores ſunt,quā priuati. q vox duabus ſignationibus notatur.Nā aut pſonā ipſam demr̄at ut cū dicimus,Magiſtratus iuſſit,aut honorē,vt cum dr̄, Illi magr̄atus datus eſt.(Eſt igitur) Incipit aſſignare officia his q ſunt in magiſtratu. (Magiſtratus) Illius,q publico munere fungitur,& refert pſonam totius ciuitatis.Vñ opus eſt ſeruare decoꝝ,& ita viuere, vt ciuitatis dignitas retineatur,nihilq́. facere qd̓ illā imminuat. (Intelligere,) Animaduertere ſe eſſe pſonā publicā. (Eius ciuitatis dignitatē,& decus ſuſtinere,) Cōſeruare & tueri,nec mouere leges,ſed illas ſeruare,& iura ſi qua ſunt ciuitati neceſſaria deſcribere,& hr̄e ante oculos hæc eſſe cōmiſſa eius integritati fideiq́. q̄m magiſtratus eſt cuſtos legum ac iuſtitię. Ad alium eſt,inquit Ariſt.in 5.Eth.& in ſocietate iam ipſe magr̄atus cōſiſtit. Plato in 5.de Leg.agens de electione magiſtratuū ſic p̄cipit, Oportet eos q recte magiſtratū accepturi ſunt,ab adoleſcentia p̄batos fuiſſe, tā ipſos,quā ſuos vſque ad ipſam electionē.Cuſtos aūt legū is eligatur,q non pauciores quā 50.annos natus ſit. Sacerdos aūt ille eſt cōprobandus, q integer ſit atque legitimus, deinde à domo q̄maxime munda,expers quoque cędis oiumq́. hmōi,q́ aduerſus re diuinā cōmittuntur, cuius & pater materq́. ſimiliter vixerit. Quæ ad ſacerdotū creationē attinēt deo cōmittenda ſunt vt quēadmodū illi placet,ita diuina fortuna cui tributū id fortes ferāt. (Priuatū aūt) Nunc de offō priuati hoīs. (Æquo) Iuſto. (Pari) Aequali nō debet ſe alijs p̄ferre,nec aliqd aſſumere p̄ter æq̄tatē. (Neque ſubmiſſum) Debet ita ſe gerere inter ciues,inq̄t,vt eius dignitas poſcit,teneretq́. mediū,nec ſe nimium efferre,ne videaē inſolens,nec ſe ſubmittere,vt videatur contēnendus,nec aliquos in rep.tumultus excitare, ſed velle oia tranqlla,vt decet bonū ciuem. (Abiectū) Negligentē ſuā dignitatē. (Talem.n.) Qui ita cū ſuis ciuibus viuit,& i rep.bonus ciuis appellatur. (Peregrini āt,) Nunc de offō peregrini,q in ſua ciuitate non eſt.Hoſpes dr̄ amicus externus,& q eſt in aliena ciuitate.Incola dr̄,q in alterius regione habitat,& in aliena ciuitate atque rep.Accola dr̄,q ad locum habitat: vt,accola Fucini,accola Padi. Inquilinus dr̄,qui in aliena domo conducta habitat. (Minime curioſum).i.vitioſe diligentē,& negocioſum.Curioſus dr̄,q ea inq̄rit & curat, q̄ ad ſe nō p̄tinent.Officioſus dr̄ is,q eſt plenus officio. Vñ vinoſus,mulieroſus,moroſus ſignāt copiā quandā incōmodicam rei ſuper qua dr̄.Omnia.n.nōia ſic declinata nimium ac p̄ter modū ſignificant,vt vinoſus,famoſus,& ſimilia,ſed ingenioſus,officioſus, ſpecioſus laudantur,q̄m declinantur ab illis in qbus non eſt ille modus adhibendus. quippe ingenium,offm̄,diſciplina,cōſiliū, victoria,facundia,& ſimilia,ſicut ipſæ virtutū amplitudines nullis finibus cohibentur,ſed quanto maiores,tāto laudabiliores ſunt, ſic illa amplitudine ſua magis laudantur.Illa vero ſunt in vitio,quę ab illis formantur,in qbus oportet cōſtituere mediū, qd̓ ſi trāſgreditur q̄s,vitium eſt,vt vinoſus .i. nimium vino deditus,qd̓ eſt contra temperantiā,& de ſimilibus auct.eſt Gel. (Ita) Modis ſupradictis. (Fere) Dixit,ut vitaret arrogantiā.i.cū qd conueniat pſonis,& qd vnūquenque deceat,tunc reperitur offm̄, qd̓ eſt actio cum virtute. debemus igitur q̄rere quid cuique cōſentaneū ſit,& ſic offm̄ poterit aſſignari. Curioſus,inq̄t Plaut. nemo eſt q nō ſit maleuolus. (Tp̄is) Q̄m non cuique tp̄i uia conueniunt, & hæc tp̄is circūſtantia conſideranda eſt,& ēt aliæ quæ ad offm̄ inueniendū maxime cōducunt.ſunt.n.vt dcm̄ eſt,q̄dam officia a circunſtantijs. Vñ opus eſt cōſiderare pſonas & ætates, ſi volumus inuenire offm̄. (Nihil eſt aūt) Dat gn̄ale p̄ceptū de ipſo decoro. Nihil eſt, inq̄t, qd̓ magis hoīem deceat, quam in oī vita ſeruare conſtātiam .i. animi ſtabilitatem,hanc conſtantiā hr̄e nō pñt hi, qui affectibus ſeruiunt. (Conſtantiā) Non mutare p̄poſitū vitæ & inſtitutum,& non agere diſſimilia, q̄ inconſtantiā indicant.

FRAN. MAT. AC ne illud qdē &c.) In his oibus de qbus dicturus eſt,fortuna conſideratur.Nā priuatū eſſe,& magr̄atum ꝯdōnes ſunt, q̄ ſpectant ad fortunā, p̄cipit aūt prius qualis eſſe magr̄atus debeat. (Perſonā ciuitatis) Nā magr̄atus publica eſt pſona, & rēp. repn̄tat cuius ipſe princeps eſt.Et q magiſtratū lędit,reus eſt læſæ maieſtatis. (Leges) Nō ſinere eas tolli,aut violari. (Iura deſcribere,) Legē aliq̄ ferre p̄ vtilitate reip ſi opus fuerit,& neceſſitas poſtularit. (Priuatū aūt &c.) Ad priuati tranſit officia. Is aūt eſt priuatus,q nullum gerit magr̄atū. (Aequo) ne plus cōmodi accipiat quā ceteri ciues,nec plus incōmodi. (Pari) Vt nec excedat ceteros,nec illis cōcedat. (Submiſſū aio) Habitu,vt ad oia vilia repellatur. (Peregrini) De officio p̄cipit peregrini,q in alienā cōmeat ciuitatē ſui negocij gratia. (Incolæ) q aliūde,venit ad habitādū, & incolēdā ciuitatē. (Suū) p̄priū. (Ita fere &c.) Concludit Cic. dicēs,ſi q̄s hoc modo officia ſeruabit,qd ſit decoꝝ intelliget. Et qd cuiq; pſonæ,tp̄i,& ætati cōueniat. (Perſonis,) Priuatis,peregrinis,ciuibus. (Tp̄ibus,) Pacis,belli,noctis,diei,ludoꝝ, cōuiuij. (Ætatibus.) Senibus,adoleſcētib. (Nihil eſt aūt &c.) Vere inq̄t officia reperiētur,qa nihil eſt qd̄ tā deceat, q̄ ſeruare in oī re cōſtātiā,hoc eſt q̄ nō diſcedere ab eo qd̄ fieri debet ſm̄ decoꝝ pſonæ,ętatū tp̄is. Nā cōſtātiā hic accipit p̄ ſtabilitate quadā,& obſeruatione in reb̓ cū eas ſic agimus,vt agi eas cōuenit,& nō diſcedimus ab officio noſtro,ſed illud tuemur,p̄ pſona quā ſuſtinemus. *Quid deceat potiſſimum*

ASCEN. AC ne illud quidem) Deſcribit diuerſaꝝ perſonaꝝ.i.qualitatum,ꝯdōnumq́. officia,magiſtratuum .ſ. & priuatoꝝ ciuiū, & peregrinoꝝ. Ordo eſt. Ac,pro &,ne illud quidē qd̓ dicturus ſum,eſt alienum.i.impertinens ad præſens opus.ſ. dicere de officijs magiſtratuum.i.magiſtratuū gerentium, quos vulgo officiarios vocant,de officijs ciuium priuatoꝝ,de officijs peregrinoꝝ.i. externoꝝ. Igitur primū munus.i.offm̄, ſeu opus faciendū, magiſtratus.i.eius qui magiſtratū gerit,intelligere ſe gerere pſonā ciuitatis,& ſe dēe ſuſtinere.i.conſeruare dignitatē, & decus eius .ſ. ciuitatis,ſeruare.i.cōſeruare leges,deſcribere iura, & meminiſſe .i.memorē eſſe & cōſiderare ea .ſ. leges, iura & cetera iam dicta, eſſe cōmiſſa ſuæ fidei. Aūt,p̄ ſed,oportet priuatū ſup. ciuē.i.ſine magr̄atu viuentē viuere æquo.i.æquali & pari iure,cū ciuibus .i. cōciuibus ſuis,eſſe itē neque ſubmiſſum .i. ſuppeditatū & abiectū,nec afferentē.i.extollētē ſeſe,tū.i. inſup velle eā in rep. q̄ ſint tranqlla & honeſta. Enī, p̄ qa nos ſolemus ſentire, & dicere talē eſſe bonū ciuē. Aūt,pro ſed,offm̄ peregrini.i.inquilini, & incolæ .i.inhabitantis ciuitatē non ſuam,eſt nihil agere p̄ter ſuum negocium,& nihil inq̄rere de alieno ſup. negocio, & eſſe minime curioſum in aliena rep. Itaque.i.& ita officia reperientur vere,cū.i. q̄n q̄retur qd deceat,& qd aptū ſit pſonis,tp̄ibus,& ętatibus. Aūt pro ſed,nihil eſt quod tam.i.tm̄ deceat,quam.i.quantum ſeruare conſtantiam,in omni re gerenda,& in omni conſilio capiendo.

ARGVMENTVM.

Decorum à cultu motuq́; corporis.

SED q̄m decorum illud in omnibus factis,& dictis,in corporis denique motu, & ſtatu cernitur, idq́. poſitū eſt ī tribus rebus,formoſitate,ordine, ornatu ad actionem apto; (difficilius ad eloquendum, ſed ſatis erit intelligi) in his autē tribus continetur cura ēt illa,vt probemur ab ijs, cū quibus,& apud quos viuam̓: his quoq; de reb̓ pauca dicanē.

PETR. MARS. SED q̄m decoꝝ illud) Dixit hactenus de decoro qd̓ in factis poſitum eſt, iam dicet de decoro,qd̓ in dictis motuq́. corporis conſiſtit. (Idq́.) Decoꝝ. (Formoſitate,) Pulchritudine de qua præcipiet,& ēt ordine. (Ornatu ad actionem apto;) Q̄m non oēs actiones eundem ornatum requirunt. quippe in concionibus eo ornatu debemus vti,quem locus poſcit,aliter eū in cubiculo ſtudemus,cū ſacris operamur. Igitur ipſe ornatus debet accōmodari ad actionē,& qa quodāmodo impoſſibile eſt

perſcribere quo ornatu io ſingulis actionibus vti debeamus, cũ hoc ſit prudentiæ relinquendũ, quaq; re & qd deceat cognoſci. ideo dicit difficilius ad eloquẽdũ, ſed ſatis erit intelligi. oĩa. n. agẽda ſunt ſecundũm tpis conditionem. [Difficilius ad eloquendũ) .i. pbentibus difficultatem exprimẽdi ſingula quæ his tribus continentur, & ſinẽ non habent, pariq. aptãtur loco, & perſonis. difficile eſt inqt hoc decoꝝ poſitũ in his tribus rebus explicare oratione, & dijudicare qõ eſt, & præſcribere, quale io ſingulis rebus eſſe debeat, ſed ſatis erit, qđ intelligatur io his tribus poſitũ eſſe, de qbus præcepta dabit. Ariſt. in 1. Eth. ſic ait: Actiones & ea quę proſunt, nullam hñt ſtabilitatẽ quemadmodũ neq; ſalubria ipſa atq; cũ talis ſit ſermo vniuerſalis, multo minus is ſermo certitudinis hẽt, q de ſingulis eſt, nam neq; ſub artem, neq; ſub pceptionẽ vllam cadunt, ſed oportet ipſos agentes ea ſemper cõſiderare, quæ ad tps accõmodantur. [In his tribus) Formoſitate, ordine, ornatu. [Vt pbemur) Laudemur. qm̃ nihil eſt agendum qđ eos, oſtendat, qbus cũ viuimus, vt oſtẽdere pudẽda, & eas partes quas natura occultauit, & ſic Cic. deſcribit cõpoſitionẽ corporis humaoi, vt oſtendat hoiem debere eſſe verecundũ volente natura, quæ partes corporis ita diſpoſuit. [His quoq;) Quẽadmodum dictum eſt, & dicenda erunt de qbuſdam, dicamus inqt ẽt aliqua de his, quæ ptinent ad verecundiam, & qbus hoies mouentur, vt aliquẽ laudẽt, aut vituperẽt, & his abſolutis de pulchritudine diſputabit.

FRAN. MAT. SEd qm̃ decoꝝ &c.) Dixit de decoro gñali, & particulari, ſm naturã & aium. Nunc de corporis decoro pcipue incipit, & in tribus rebus poſitũ eſſe dicit, formoſitate, ordine, ornatu. [Decoꝝ illud &c.) Qđ gñale eſt, & latiſſime patet. [Motu) Geſtu inceſſu in qbus nõ minima pars decori cõſiſtit, ſi geſtus, & inceſſus oĩs motus corporis fuerint moderati. [Statu cernitur) Stare eſt nõ moueri corpore, ſiue ſedeas, ſiue rectus cõſiſtas. Differt aũt quõ ſedeas, aut ſtes. Semp aũt cauendũ eſt ne inepte qppiã à nobis fiat. [Idq. poſitũ eſt &c.) Motus. ſ. ſtatus corporis [Formoſitate) Pulchritudine, quã in oĩ actione ſeruem'. [Ordine) Vt qdqd faciamus, ordine vtamur. [Ornatu ad actionem apto; (difficilius ad eloquendũ, ſed ſatis erit intelligi) Ad actionem, quia ſuus cuiuſque actionis ordo eſt, & ornatus. Nã aliõ ordinẽ, atq; ornatũ, cõuiuiũ exigit, aliũ curia, aliũ foꝝ, aliũ priuata actio. Secundũ actionẽ igr̃, vel lętã, vel triſtẽ, vel publicã, vel priuatã adhiberi à nobis ordo, & ornatus debẽt. Quæ ſiqs ex primi vellet, qualia oĩno eſſe debeãt, nõ facile eſſet, intelligere aũt haud facile p ſe qſque poterit. [In his aũt &c.) Cũ alia vti debemus diligẽtia, in his tribus, tũ pcipue hac, vt nos laudẽt ij, cũ qbus, & apud quos viuim', aliter domi, aliter i rep. aliter foris, & militiæ viuẽdũ eſt, aliter cũ amicis, aliter cũ alienis. [Cũ qbus) .i. aſſidue viuimus, vt cũ domeſticis, ac familiarib. [Apud quos) Vt apud ciues, collegas, pcipẽ. cũ qbus nobis qdẽ vſus eſt, non tñ aſſiduus. Aliud aũt alijs placet.

ASCEN. SEd qm̃) Deſcribit decoꝝ qđ cõſiſtit in dictis & motu corporis. Ordo eſt. Sed qm̃ illud decoꝝ cernitur. i. ꝯſpicitur io oĩbus factis & dictis, deniq; i motu & ſtatu corpis, q; p &, qm̃ id poſitũ eſt in tribus rebus, in formoſitate, ordine, & ornatu apto ad actionẽ, ipm̃ ſup. decoꝝ erit difficilius ad eloquendũ. i. vt eloquẽter exprimatur, ſed erit ſatis facile intelligi. i. vt intelligatr̃. aũt, p ſed, cura ẽt illa vt pbemur ab his, cũ qbus & apud quos viuamus, cõtinet in his trib', pauca dicãtur, quoq; .i. ẽt de his reb'.

A R G V M E N T V M.

Quaſdam corporis partes indecore oſtendi, res item quaſdam inhoneſte vel fieri palam, vel aperte nominari.

PRINCIPIO, corporis noſtri magnã natura ipſa vr̃ habuiſſe rõnem: quę formam noſtram, reliquamq. figurã, in qua eſſet ſpecies honeſta, eam poſuit in promptu; quæ autem partes corporis, ad naturæ neceſſitatem datę, aſpectum eſſent deformem habituræ, atque turpem, eas cõtexit, atque abdidit. hanc naturæ tam diligentem fabricam imitata eſt hominum verecundia. quæ .n. natura occultauit, eadem oẽs, qui ſana mente ſunt, remouent ab oculis, ipſiq. neceſſitati, dant operam, vt quamocultiſſime pareant: quarumq. partium corporis vſus ſunt neceſſarij, eas neque partes, neque earum vſus ſuis noibus appellant: quodq. facere non turpe eſt, modo occulte, id dicere obſcœnum eſt: itaque nec actio rerum illarum aperta, petulantia vacat, nec oratio obſcœnitate. Nec vero audiendi ſunt Cynici, aut ſi qui fuerunt Stoici pene Cynici, qui reprehendunt, & irrident, q ea, quæ turpia re non ſunt, verbis flagitioſa dicamus; illa autem, quæ turpia ſunt, nominibus appellemus ſuis. latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe eſt, ſed dicitur non obſcœne: liberis dare operam, re honeſtum eſt, nomine obſcœnum: pluraq. in eam ſniam ab eiſdem contra verecundiam diſputantur. nos aũt naturã ſequamur, & ab omni, quod abhorret ab ipſa oculorum, auriumq. comprobatione, fugiamus. ſtatus, inceſſus, ſeſſio, accubatio, vultus, oculi, manuum motus teneant illud decorum. Quibus in rebus duo ſunt maxime fugienda, ne quid effœminatũ, aut molle; aut nequid durũ, aut ruſticũ ſit. nec vero hiſtrionibus, oratoribusq. concedendũ eſt, vt ijs hæc apta ſint, nobis diſſoluta. Scenicorũ quidem mos tantã habet vetere diſciplina verecundiã, vt in ſcena ſine ſubligaculo pdeat nemo. verẽtur enim, ne, ſi quo caſo euenerit, vt corporis partes qdã apiantur, aſpiciantur nõ decore. noſtro quidẽ more cũ parentibus puberes filij cũ ſoceris qdẽ gñi non lauãtur. retinẽda eſt igitur huius generis verecũdia, pſertim natura ipſa magiſtra, & duce.

PRINCIPIO,) Ponit humani corporis cõpoſitionẽ, vt oſtẽdat hñdã eſſe curã pudoris duce natura, & oẽm actionẽ naturę accõmodari oportere. aliter. n. decoꝝ nõ ſeruatur. [Principio,) Primũ oĩm habuiſſe rõnẽ, cooſiderationẽ, & reſpectũ cõpoſitionis fabricæq. normã q pudori conſuleret, qm̃ ais oĩs naturã ipſam quoad põt imitatur. formã, inqt Non. integritatẽ ſpeciei eſſe voluit Cic. figurã. ſ. qualitatẽ ipſius formæ q ſignat cuiuſque rei faciẽ. [In prõptu) In apto, vt ab oĩbus cernerentur. [Honeſta) Sine turpitudine aliqua, q poſſet ſpectari ad neceſſitatẽ. qm̃ partes illas obſcœnas mentulã, anũ, vuluã, opus eſt ſeruire neceſſitatibus naturalibus. [Abdidit) Occultauit, abdere eſt io intimis occultare. [Deformẽ) Turpẽ & inhoneſtũ. [Hanc fabricã) Diligẽtẽ compõnẽ, qm̃ ipſa natura ſubit rõnẽ architecturæ. [Verecundia) Pudor, vt vitet & tegat, qđ turpe eſt duce natura. [Quæ. n.) pbat quo verecundia imitata eſt fabricã naturæ. [Qui ſana mẽte) Qui nõ ſunt furioſi. ſanitas ai dicit cũ eius iudicia, opinioneſq. cõcurdãt, atq; ai virtus eſt, quã tẽperãtiã dñt eſſe, alij obtẽperantẽ tẽperãtiæ pceptis. Inſania dr̃ morbus ai Sapia vero eſt ſanitas mentis. Eos, inqt alibi, ſanos intelligi neceſſe eſt quoꝝ mẽs motu quaſi morbo pturbata nullo ſit, q cõtra affecti ſunt, inſanos appellari neceſſe eſt. [Remouẽt ab oculis) Nõ patiũtur ab alijs cerni, cũ habeãt turpẽ aſpectũ. [Dãtq. operã) Vt pateãt. Studẽt parere neceſſitati ipſius naturæ occulte, vt meiere, onus egerere vẽtris nõ propalã, ſed occulte p verecũdiã. Plin. agẽs de vrina, dicit. Heſiod. in ara obſtãtia reddi ſuadet, ne deũ aliqoẽ oudatio offendat. [Quarũq. partiũ). i. illi q ſunt ſanæ mẽtis, nõ appellãt, pprijs noĩb' illas ptes, quaꝝ vſus naturæ ſunt neceſſarij. [Neq; vſus) Qm̃ pudor eſt dicere, futui, & ſimilia. [Suis noib') Aptis ſine aliquo pudore, qđ nõ fit ab illis, q è natura viuũt. ptextatis, inqt Põp. nefas erat obſcęno verbo vti, rõq. ptextatũ appellabãt ſermonẽ, q nihil obſcęnitatis hrẽt. [Obſcœnũ) Turpe & ꝯtra hoĩs dignitatẽ & pudorẽ. [Id) Qđ cũ occulte fit, nõ eſt turpe, neceſſitas. n. naturæ hoc reqrit. ſed ſi io apto fieret turpiſſimũ eſſet. [Itaq;) Cõcludit hãc ptẽ dicẽs aptã actionẽ dignã eſſe rephẽſione, & ẽt verboꝝ obſcœnitatẽ. petulãs dr̃ inuerecũdus, laſciuus, libidinoſus, & q licẽtius oĩa facit. Vñ Paris apud Ouid. Quoq; magis poſſem verbis petulãtibus vti, Nõ ſemel ebrietas eſt ſimulata mihi petulãtia, inqt Non. dicta eſt à petẽdo. Cic. 4. de rep. Itaq; à petẽdo petulãtia, a pcãdo, vel poſcẽdo pcacitas noiata eſt [Obſcœnitas) turpitudo, ſi aliqa pfiteai & pdicet ſe turpia cõmiſiſſe. vñ virtus apud Xenoph. ſic voluptatẽ taxat: Cũ imortalis ſis, à dijs qdẽ pie cta es, à bonis vero hoĩbus ignominia affecta. Nuñq qđ auditu dulciſſimũ eſt. tuam audiſti laudẽ, nec qđ ſuauiſſimũ viſu, tuũ opus vidiſti Plato in 4. de rep. ſic ait, Apparet itaq; ò Adimãte quale cuiuſq; fuerit pueri ſis educationis initiũ, talia fore ẽt q ſeqtur. [Nec vero) reprobat opinionẽ Cynicoꝝ & ſniam, q oĩo verecũdiæ inimica ẽ. Cynica

ſecta

ſecta dicta eſt auct. Laercio in vita Antiſthenis à gymnaſio, quod Cynoſarges appellabatur. Diogenes ſinopenſis fuit princeps Cynicorum, ſed Antiſthenes vr fuiſſe princeps Stoicæ virilis ſectæ. Cynicus dr caninus, qm Cynici erant mordaces ut canes & allatratores vitiorum. Diogenes Cynicus dicebat vxores cōes eſſe oportere, nil eſſe iniquum ducēs exemplo quippiam accipere, aut aliquod guſtare animal, ne iniuſtum quidem eſſe humanis veſci carnibus, idq. ex aliarum gentium conſuetudinibus liquere, atq; hæc recta rōne in oībus & p omnia eſſe dicens. & rogatus quidnam faciens canis vocaretur, rñdit, Quia dantibus aliqd blandior, in eos vero q non dant adlatro, malos aūt mordeo. Prandenti Diogeni in platea circunſtantes dicebant, Canis, canis. At ille, Vos, inquit, canes eſtis, qui prandentē circunſtetiſtis. Lactant. lib. 3. ſic ſcr. Nam quid loquar de Cynicis, quibus in ppatulo coire cum coniugibus mos fuit? qd mirum ſi à canibus, quorum naturam imitabantur, vocabulum nomenq. traxerunt? [Stoici pene Cynici) Qm erant rigidi contēnentes oīa veteres Stoici, & à Cynicis nihil fere differebant. [Reprehendunt) Alios philoſophos, qui hñt curā honeſtatis in ipſis actionibus. [Flagitioſa) Obſcœna & turpia, qñ dñr cum quadā obſcœnitate verborum. [Latrocinari) Obſidere vias & obſidentes opprimere. [Fraudare) Fraude decipere, ac cōmittere adulteriū. Adulterium, ait Pap. 48. digeſtorum, in nuptā cōmittitur, pp partum ex altero conceptum noīe compoſito. Stuprum vero in virginē, atque viduā. [Dr nō obſcœne) Nemo reprehendit hæc verba tanq turpia, dicebant Cynici, cū rem turpem deteſtabilemq. ſignificent. [Liberis dare operam) Inire vxorem liberorum procreandorum cauſa. [Re ipſa) Actu. [Noie) Cū dr. [Nos aūt) Dat optimū præceptū oſtendens qd circa talia ſit agendum, vt. ſ. oīa fugiamus, q cum vñr ab alijs non laudantur, & cum audiuntur, turpitudinem hñt i. cauere debemus ne turpia facere videamur, nec, ea loq debem⁹ q aures aliorum offendāt. [Nos) Qui ſpernimus ſectā Cynicā, & Stoicos ueteres pene Cynicos. [Naturam) Quæ nobis impoſuit verecūdiam, & corpus ita diſpoſuit, vt ſummam honeſtatis rōnē videatur habuiſſe. [Oculorum) Quantū ad factum ipſum qd' vr. [Aurium) Ad verba obſcœna i. vitare debemus ea q aut viſu, aut auditu pñt vituperari, vt dū ſtamus, ſedemus, ingredimur, accubamus, ſeruetur decorum. ſunt .n. motus corporis naturæ congruentes. ſunt ēt contra naturam, à quibus cauendū eſt, ne munus naturæ odiſſe videamur. [Teneāt illud decorum) Ne. ſ. aliquid faciant, quod oculos aliorum offendat. Tpibus noſtris hoc ſolum perdidit homines, & impuri ex Cynicorum dogmate, imitantur, vt nullam habeant verecundię rōnē, & pudenda oſtendunt, & in malis gloriantur. Vnum ſupereſt, vt palam ſcortentur, & ritu ferarum quo viuunt, in foro turpiter cōmiſceantur, quod profecto erit, vt videre videor adeo impudentiæ habenas monſtroſi concubitus artifices remiſerunt. Vir, inqt philoſophus, vxorem actu venereo cognoſcat plurima cum modeſtia & pudore. Quibus in rebus ponit ea quæ vitanda ſunt, in his rebus quas dixit. [Effœminatum) Muliebre. [Aut molle) Parum virile, mollis cum refertur ad animum vituperatur, tum vero ad res inanimatas, laudatur, vt molle opus .i. elegans & bene elaboratum cum ſumma laude opificis. Virg. in 6. Excudent alij ſpirantia mollius æra. i. perfectius & elegantius Mollis homo dr parum virilis. Effœminatum igitur erit quantum ad actionem, molle ad animum. [Durum) Aſperum, ineptum. [Ruſticum) Parum elegans, & minime expolitum. [Nec vero hiſtrionibus) loquit Cic. ēt hiſtrionibus & oratoribus non conceduntur geſtus indecori. quod cum ita ſit, multo minus conceduntur alijs, vt hæc q pertinent ad motum corporis. [Sint apta) Accōmodentur & illis conueniant, hoc inquit Cic. concedendum non eſt, qm quemadmodum nobis geſtus decori non conueniunt, & impudentes, ſic ēt ipſis hiſtrionibus & oratoribus. [Nobis) Qui non ſumus actores & ſcenici. [Diſſoluta) Laſciua, inepta, minimeq. conuenientia. [Scenicorum quidem mos) Probat quare impudentia & geſtus indecori ēt ſcenici non conceduntur, vt nobis multo minus concedi oſtendat, affert ergo morem prodeundi in ſcenam apud antiquos, quo maxima verecundiæ cura oſtenditur. [Scenicorum) torum qui verſantur in ſcenis, & theatris, vt pugiles, & hiſtriones, mimi, palæſtritæ, athletæ. [Subligaculo) Subligatulū erat indumentū ab vmbilico vſque ad genua, quo pudenda tegebātur. dr ēt ſubligar. Iuuen. Et ſubligar Acc. ab Olympicis laudis originem habuit, auct. Thuc. qm athletæ & pugiles illic certantes primū ſubligaculo vſi ſunt. [Veteris diſciplinæ) Antiquæ inſtitutionis & priſci ritus. [Non decore) Cum turpitudine, ut offendant oculos ſpectatorum, & ſic explodātur. [Noſtro more) Rom. qm nudare corpora Rom. à græcis acceperūt, qui in gymnaſijs pueros exercebāt, ut eſſent ad bellicos labores & tumultus promptiores.

[Gymnaſia) Vt auct. eſt Plato lib. 5. de rep. in quibus nudi exercerentur, principio à Cretenſibus, deinde a Lacedæmonijs cœpta ſunt fieri. Thucid. lib. 1. ſic ſcr. Primi Lacedæmonij corpora nudauerunt certaturi ppalam ſe exuentes, oleoq. vnxerūt, cum olim ēt in Olympico certamine athletæ ſubligacula circū uerenda habentes pugnarent. Romani aūt inſtituerunt, vt filij non lauarentur in pubertate cū parētibus, nec gñi cum ſoceris. Enn. dicebat, flagitij principium eſſe nudare inter ciues corpora, q vt ſint ſicut fieri poſſe uideo, pudici, ſoliciti tñ & anxij ſunt, & eo magis qd' ſe ipſi cōtinent & coercent. Plut. in vita Cat. ſenioris dicit: Gñoa cum ſoceris balneum ingredi vitio dabant, qm membrorum nudationem inſpectantibus illis cum decoro fieri non poſſe iudicarent. Poſtea cum a græcis Rom. nudare corpora didiciſſent, ipſi græcos, vt id cū vxoribus vſurparent in balneis docuerunt. Apud Laced. maximam pudoris curam habebant viri & vxores, nō .n. cōmiſcebantur niſi noctu amoto lumine, ut auct. eſt Plut. In hac noſtra rpum confuſione (proh pudor) non ſolum teſte lucerna, ſed ēt admotis arbitris miſcentur, & filij qui naſcuntur, nil aliud ſāpiunt quam impudentiam. Cato ſenior pñte filio non aliter verborum turpitudine abſtinuit, quam ſi virgo Veſtalis affuiſſet, & cum eo nunq lauit, & ideo optimus adoleuit tam ſancta diſciplina inſtitutus, ante patrē mortuus eſt, cuius mortē deplorat apud Cic. quo inqt, nemo melior natus eſt, gener fuit Paulli Aemilij, filiam qppe illius noīe Tertiā, duxit vxorem. Plato in 6. de Leg. dicit corpora eſſe nudanda qtūs honeſtus patitur pudor, duo inquit idem in 1. de Leg. uictoriam parant, aduerſus hoſtes quidem animoſitas, aduerſus aūt amicos turpis infamię timor, qua pp inquit, & maxime debemus confidere, & maxime timere. Plin. vol. 36. ſic ait: Pudor Rom. oēs ſæpe res pditas ſeruauit in plijs. Filij puberes poſt 14. annum, impuberes aūt lauabantur, qm nō cognoſcebant quid eſſet turpitudo. debemus igitur retinere verecundiam in his rebus, nec imitandi ſunt Cynici verecundiæ inimici, maxime cum ipſa natura ita uelit, cui omnia officia coniuncta eſſe debent. nihil .n. decet, qd' eſt contra naturam. Vnde dicit Sen. Virtus ſm naturam eſt. Vitia inimica & infeſta ſunt. puberes igitur .i. adulti, & malitiæ iam capaces.

PRincipio corporis noſtri &c.) De decoro præcepturus in tribus partibus, ſeruando quas ppoſuit, naturæ exemplum adducit & quēadmodum, inqt, natura ipſa, ſic corpora nra formauit, vt ordinem hñt, atque ordinatum. Ita nos in dictis, & factis, atque oī actione nra in motu, & ſtatu corporis conari debemus, ut formoſitatē, ordinem, & ornatū ſeruemus. [Principio) Ab initio dum humanū corpus natura condidit. [Formam noſtrā) Oris, oculorum, narium, aurium in qbus qnque ſunt ſenſus verum interpretes, ac nuncij in arce mirifice facti, & locati, vt alibi ait Cic. [In promptu) lo apto. [Quæ partes) Videlicet pudendæ. [Ad neceſſitatē) Ad eijcienda ſuperflua. [Aſpectus) A qbus, hoies aſpiciendis abhorrerent. [Hāc naturæ &c.) Qd' natura admonet id ſecuti hoies ſunt. Quæ obſcœna ſunt, natura occultauit eadē, & q ſana mente ſunt occultant, & ſi noiare oportet, proprijs nominibus abſtinent, & circū loquūtur. [Fabricam) Opificium, idē lib. 2. de Nat. Deorum: Illa potius explicetur, inqt, incredibilis fabrica naturæ. [Qui ſana ſunt mente) Inſani .n. vt verecundia carent, ſic q natura occultauit facile aperiūt. [Ipſiq. neceſſitati) Ve ineundi, & egerēdi qd vt fiat neceſſe eſt. [Quarumq. partiū &c.) Ad eo verecudi ſunt, qui ſanę mētis ſunt, ut partes corporis, quarum neceſſarij vſus ſunt, ne ſuis appellent noib⁹. [Nec vero &c.) Cōtra Cynicos, & Stoicos pene Cynicos inuehitur. Antiſthenes Athen. prior Stoicam ſectā inchoauit. Dicti aūt ſunt Cynici vel à Gymnaſio qd' Cynoſarges appellabatur, vbi Antiſthenes diſſerebat vel ἀπὸ τοῦ κυνός, hoc eſt à cane, ſeu qa mordaces erant Cynici, ſeu qa oīa in propatulo faciebant. Nam Diogenes Cynicus q Antiſthenē ſecutus eſt oīa ante oim oculos facere ſolebat, edebat, coibat, excernebat in apto atque hmōi ſe tuebatur concluſiunculis. Si prādere nihil mali eſt neque in foro prādere malum eſt. Non eſt aūt malū prādere. Nec in foro qdē prandere malū eſt. Cumq. aū ora oium iugiter operaretur, ut liceret, aiebat pfricato ventre à fame cōquieſcere. [Stoici pene Cynici) Vt Ariſtippus q fuit aſſertor voluptatis, & Zeno oēſq. pene Stoici, quibus placuit ſuo quamq. rē noīe appellare. Sic .n. differebāt nihil eſſe obſcœnū nihil turpe dcm. Nā ſi qd' eſt in obſcœnitate flagitiū, id aut in re eſſe aut in verbo, nihil eſſe tertium. In re nō eſſe, multo minus in verbis. Si .n. qd' verbo ſignat, id turpe non eſt, verbū qd' ſignat turpe eſſe nō pot, auct. Cic. lib. Ep. 9. epiſt. ad Pætū, vbi hæc aptius intelligūtur a Stoicis, diſputata. [Re) Operatione, vt egerere, meiere, rē hre cū vxore, rem. turpia non ſunt. [Illa aūt q ſunt turpia ee) Vt latrocinari &c. q ſequūtur. Turpia .n. factu ſunt. [Li

FRAN. MAT.

Natura occulta eſt q obſcœna ſint

Nihil eſſe obſcœnū aut turpe dictū ſm Stoicos.

beris dare operã) Exemplũ eſt eoꝝ q̃ re turpia non ſunt, & noie obſcœna putantur, vt fuiuere, qđ nomẽ, qm̃ obſcœnũ iudicamus nõ vſurpamus, ſed ꝓ eo liberis operã dare dicimus. i. gignere filios. [Abhorret) Abominatur. [Aurium) Audiendo. [Oculoꝝ) Videndo. [Status &c.) De ſtatu, & motu corporis & ꝑcipit, & omni eius habitu, & q̃d in his ſeruandũ ſit, videlicet ne q̃d effœminatũ, aut molle, rurſus ne q̃d duꝝ, aut ruſticũ, ſiue in ſtatu, ſiue in motu faciamus, hæ aũt partes oẽs ſunt vel ſtatus, vel motus. [Statꝰ) Cũ ſtamus pedibus innixi. [Inceſſus) Modo velox cõ opus nõ ſit vti. [Seſſio) Qui ita ſedent, vt mente genua contingant, aut nimiũ apertis, & diuaricatis ſuis cruribus, deformiter, ſedent. [Accubatio) Cũ menſæ accubamus. maxima aũt rõ hñda eſt ne deformiter accubemus ne cubito, aut vtraq; manu mẽſæ inhereamus qđ ruſtici faciũt. [Vultus) Tpi accõmodatus, ne ſimus vultu triſti in lætitia, & cõtra læto in mœrore, aut oe os torqueamus, aut frõtẽ corrugemus, aut cõtractis ſimus ſupcilijs. [Oculi) Mouere oculos nimia celeritate incõſtantiã ſignat. [Manuum motus) Quas importune q̃dã iactant in eũ cum quo loquũtur reluctant ad faciẽ ſuã in quo leuitas cognoſcitur. [Effœminatũ) Vt incedendo fœminis ſimiles nõ ſimus. Quæ (vt Plaut. ait) gradu ambulãt teſtudineo. [Molle) Quantũ ad cultũ corporis. [Duꝝ) Ne paſſu lõgiore incedant. [Nec vero hiſtrionibus, oratoribusq̃. conc. eſt) Argm̃ eſt à minori ad maius, ſi in motu corporis, vt ſe exerceant minus, & oratoribus cõceditur, idẽ facere q̃ honeſte volunt viuere, & debẽt, ꝓhiberi nõ debent. hiſtriones aũt, & oratores maxime q̃dem circa geſtũ corporis ſe exercent, ne inepti ſint in agendo, & oratores, q̃dẽ multa de actione corporis ꝑcipiunt, vt Cic. & Quint. Hæc q̃ ptinẽt ad motũ & ſtatũ corporis. [Diſſoluta) Nullo adhibito modo, nulla honeſta rõne ſeruata. [Scenicoꝝ quidẽ) Rurſus arguit à minori ad maius, Scenici, inq̃t, actores tãtã hñt rõnẽ honeſtatis, vt ſine ſubligaculo in ſcenã nõ ꝓdeãt, nedum ſe iactãt huc atq; illuc pudẽda forte videãtur. Subligaculũ vt Marc. ait, eſt quo pudẽdæ partes corporis tegũtur, dcm̃ qđ ſubtus liget. Idẽ vocatur & ſubligar. Iuu. & ſubligar Acci. [Nro q̃dem more) Rom. dicit morẽ fuiſſe, vt in thermis pubeſcentes filij cũ pñibus, & gñi cũ ſoceris, non lauarentur, ne partes pudẽdas aperirent pſonæ, quas inter ſe præcipue habere rõnem honeſtatis cõuenit.

Vultꝰ tpi accõmodatur.

Subligaculum. Subligar

ASCEN. PRincipio &c.) Deſcribit ergo oſtm̃ ex formoſitate, vñ verecũdia naſcit. Eſt ordo. Principio. i. añ oia ipſa natura vr̃ habuiſſe magnã rõnem & cõſideratione nr̃i corporis. i. de nr̃o corpore formãdo, q̃. ſ. natura poſuit in prõptu. i. apto, ꝓpatulo, & ꝑſpicuo, eã noſtrã formã. i. effigiẽ, & reliq̃ figurã, in qua eſſet ſpẽs inſpectio, aut imago q̃dã honeſta, hoc eſt mẽbra honeſta oculis intuẽtiũ opta, obiecit. Aũt, ꝓ ſed, ipſa natura contexit, & abdidit eas, ſup. partes corporis, q̃ partes corporis exñtes, datę ad neceſſitatẽ naturę, vt ſunt mẽbra pudẽda, eſſent habituræ aſpectũ atque formã. i. formationẽ, deformẽ. i. obſcœnã, verecũdia hoim imitata eſt hãc fabricã. i. fabricationẽ naturæ tã diligentẽ. Eñ, ꝓ q̃a, oẽs q̃ ſunt ſana mẽte remouent ab oculis ea, q̃ natura occultauit, & dant operã vt. ſ. ea q̃ natura occultauit, pareant. i. obediãt ipſi, neceſſitate naturæ, ut coire, & excremẽta eijcere q̃ occultiſſime. i. valde occulte. q;, pro &, neque appellãt ſuis. i. ꝓprijs noibꝰ eas partes corporis, neque eoꝝ vſus. Quaꝝ partium vſus ſunt neceſſarij. q;, ꝓ &. i. obſcœnũ dicere qđ nõ eſt turpe facere, modo. i. dũmodo occolte ſup. fiat. itaque. i. & ita nec actio illaꝝ reꝝ apta. i. ſi fiat apte vacat. i. vacua, & immunis eſt petulantia. Nec obſcœnitas orõnis taliũ reꝝ, vacat petulãtia. Vero, pro ſed, nec Cynici ſup. philoſophi dicti Cynici. i. canini turpitudine vitæ & mordaci oblatratione. aut ſi q. i. aliq̃ Stoici fuerunt pene. i. quaſi Cynici ſunt audiendi. i. approbãdi q̃ rephendũt & irridẽt, qđ nos dicam ea flagitioſa verbis, q̃ nõ ſunt turpia re. Aũt, ꝓ ſed, q̃a ſupp. nos appellamus ſuis. i. ꝓprijs noibꝰ illa q̃ ſunt turpia ſup. re. Latrocinari, fraudare, adulterari eſt turpe, ſed dr̃ nõ obſcœne. Dare operã liberis. ſ. gñandis eſt honeſtum re, obſcœnũ nomine. q;, ꝓ &, plura diſputantur ab eiſdem. ſ. Cynicis in eam ſniam cõtra verecundiam, qua. ſ. contendunt quod turpe nõ eſt palã, & fieri & noiari poſſe. Nec vero concedendũ eſt ab hiſtrionibus. i. actoribꝰ fabulaꝝ & mimis. q;, pro &, oratoribus, ut hæc. i. hmõi motus, & geſtus corporis ſit apta. i. cõpoſita his. ſ. hiſtrionibus & oratorib. & diſſoluta nobis. quidẽ. i. certe, mos ſcenicoꝝ. i. agentiũ fabulas habet tantã verecũdiã ueteris diſciplinæ, vt nemo ꝓdeat. i. ꝓgrediat in ſcena, ſine ſubligaculo. i. femorali, quo pudẽda ligabãtur. eñ, ꝓ q̃a, ipſi ſcenici verent. i. reformidãt ne ſi euenerit, vt q̃dam partes corporis pudẽdæ ſint, apiant. i. nudẽtur, quo. i. aliquo caſo ipſæ aſpiciãtur nõ decore. q̃dẽ. i. certe (ponit tñ q̃dẽ ſæpe quaſi ad ornatũ ſine ſignationis neceſſitate) filij puberes nõ lauãtur nr̃o more. i. iuxta morem Rom. cum parẽtibus in balneis. ſ. quidem. i. certe, gñi. i. mariti filiaꝝ nõ lauãtur cum ſoceris ſuis. i. cũ pr̃ibus vxorũ ſuarũ. igitur verecundia huius. ſ. hmõi gñis eſt retinẽda. i. obſeruanda præſertim ipſa natura ſup. exñte magiſtra & duce.

ARGVMENTVM.

Quæ forma virum, quæ fœminam deceat, & quatenus vtrique colenda, quis item geſtus, qui motus decorus.

CVm aũt pulchritudinis duo gñа ſint, quorũ in altero venuſtas ſit, in altero dignitas: venuſtatẽ muliebrẽ ducere debemus, dignitatẽ virilẽ. Ergo & à forma remoueatur oís viro non dignus ornatus, & huic ſimile vitiũ in geſtu, motuq́. caueatur. nã & palæſtrici motus ſæpe ſunt odioſiores: & hiſtrionũ nõnulli geſtus ineptijs nõ vacãt: & in vtroque gñe, q̃ ſunt recta, & ſimplicia, laudãtur. Formæ aũt dignitas coloris bonitate tuẽda eſt, color exercitationibus corporis. Adhibẽda eſt ꝑterea mũditia nõ odioſa, neq; exq̃ſita nimis, tm̃ q̃ fugiat agreſtẽ, & inhumanã negligentiã. Eadẽ rõ eſt habẽda veſtitus: in quo, ſicut in pleriſque rebus, mediocritas optima eſt. Cauendũ eſt aũt, ne aut tarditatibus vtamur ĩgreſſu mollioribus, vt ferculis ſimiles põparũ eſſe videamur: aut in feſtinationibus ſuſcipiamus nimias celeritates. Quę cũ fiũt, anhelitus mouẽtur, vultꝰ mutant, ora torquent: ex q̃bus magna ſignatio fit, nõ adeſſe cõſtãtiam. Sed multo ẽt magis elaborãdũ eſt, ne ai motus à natura recedãt: qđ aſſequemur, ſi cauebimus, ne in perturbationes, atq; exanimationes incidamus, & ſi attentos aĩos ad decori cõſeruationẽ tenebimus. Motꝰ aũt aĩorũ duplices ſunt, alteri cogitationis, alteri appetitus. Cogitatio in vero exquirẽdo maxime verſat: Appetitus impellit ad agendũ. Curandũ eſt igitur, ut cogitatione ad res quã optimas utamur, appetitũ rõni obedĩẽtem ꝑbeamus.

CVm aũt pulchritudinis) Tria ꝓpoſuit, ex q̃bus decoꝝ illud cõſtat, formoſitatem, ordinẽ & ornatũ. Poſtq̃ de verecũdia diſſeruit, reſumit primã partẽ, & de ipſa ꝑcipit faciẽs duo gñа pulchritudinis. [Venuſtas) vt dicit eſt ille decor & gratia in mulieribus, q̃ iducit hoies ad amãdũ. [Dignitas) eſt pulchritudo hois, venuſtas mulieris, & venuſtas accipit in hoie tanq̃ cõdimentũ dignitatis, & decoꝝ viri eſt honeſtas, & dr̃ ẽt decora dignitas. i. honoris decor, atq; maieſtas virilis formæ. [Ducere) exiſtimare. dignitas eſt hois pulchritudo, & id, ob qđ inducimur, vt eũ reuereamur. Venuſtas eſt forma muliebris cũ grã. [Ois ornatus) Ois expolitio cutis, & fucus quo mulieres vtunt, & calamiſtro vt ſint venuſtiores, hęc oia debẽt eſſe aliena a viro. Vñ dicit Ouid. Sint ꝓcul à nobis iuuenes, vt fœmina cõpti. Fine coli modico forma virilis amat. [Nõ dignus viro) q̃ viro nõ cõuenit, ſed mulieri. qm̃, vt ait Fabius, mollis ornatus, & expolitio cutis virũ nõ ornat ſed eius mẽtẽ indicat. vñ Thales phs dicebat, nõ cõponere faciẽ, ſed bonaꝝ artiũ ſtudijs aium excolere ꝑclaꝝ eſt. Et Iuuen. ꝓbro dedit Othoni, qđ curaret cutẽ. Seneca dicit. Nõ eſt ornamẽtũ virile cõcinnitas. [Et huic nõ digno). ſ. ornatu. ſ. nõ ſolũ debemus effugere mollẽ ornatũ ſed ẽt geſtũ & motũ corporis indecoꝝ & paꝝ virilẽ. [Nã & palæſtrici motus) ꝓbat ex geſtib. & motibꝰ indecoris hiſtrionũ, q̃ ſit turpe hoiem molliter & paꝝ viriliter vti geſtu & motu. [Palæſtrici) q̃bꝰ vtũtur palæſtritæ. i. luctatores, q̃ nudi & oleo quodã ꝑfuſi luctabant, vñ Papinius appellauit vnctã palẽ. i. palæſtrã oleo ꝑfuſam, cũ. n. in 5. Theb. loq̃tur de varijs exercitationib. Tydei dicit, Sed corde labores Ante alios erat vncta pales. geſtꝰ eſt actio q̃dã, & quaſi ꝓnũciatio corporis, geſtio eſt adminiſtratio & actio, ſed paꝝ eſt in vſu. [Odioſiores) mouẽtes tædiũ, & faſtidiũ ſpectatoribus, cum ſint nimiũ molles & affectati, hiſtriones dñr ludiones, & hi q̃ recitant comœdias & tragœdias, & pſonas alioꝝ referũt. [Nõ vacant ineptijs) Nõ probantur à ſpectatoribus tanq̃ molles & inepti. i. non conuenientes pſonis, quas ſuſtinent. [In vtroque gñe) In palæſtricis motibus

PETR. MARS.

bus & geſtu hiſtrionū.[Recta)Cū decoro.[Simplicia)Pura vt decet ſine aliqua admiſtione affectatæ mollicies.[Formæ aūt dignitas)pcipit qūo conſeruanda ſit formæ dignitas.(Tuenda)Seruāda.[Coloris)Natiui.ſ.non fucati & medicaminibus comparari.[Præterea)Vltra hæc quæ dicta ſunt.[Mundiria)Ornatus qdam decorus.[Nō odioſa)q̄ non facit alijs faſtidiū.Mundus eſt ornatus muliebris.apud antiquos ēt neutro gn̄e proferebatur.Vn̄ Lucilius:Legauit qdam vxori mundū oē penumq;.(Neq; eaqſita) nimis affectata & accurata.[Tm̄)Solūmodo efficiat ne videatur agreſtis & negligēs.[Agreſtē)Ruſticanam.[Inhumanā) Ab hoie alienā.qm̄ ſua negligētia turpem eſſe,& ſqualidum,reprehenditur.[Badē ratio)Nūc pcipit de veſtitu.i.eadē conſideratio,quæ.ſ.hr̄ ad tuēdā dignitatem,& colorē in veſtitu mediocritatemq̄.ſeruare debemus,quæ in oibus rebus laudat.[Pleriſq;)maiori parte re℞ eſt laudabilis.[Cauendū eſt aūt)Nunc dat pcepta & cautiones de ipſo inceſſu.[Mollioribꝰ)Effœminatis & pa℞ virilib. Qualis debeat eſſe inceſſus magnanimi viri,dictū eſt ſupra ex ſentētia Ariſt.[Pōpa℞ ferculis)Pōpa dr̄ à πέμπω verbo Græco qd̄ eſt mitto Latine ferculū eſt illud quod cōtinet id quod mittit,& dr̄ à ferendo.vnde fercula dn̄r illa quæ in triumphis præferuntur & ſolēnitatibus ſacrorum,in qbus vaſa circūferuntur molliter & quadam ſegnitie.non.n.in illis properatur. Signū Herculis ante triūphantem vehebatur,& in pōpa ludorum Circenſium exuuię numinū,ac ſimulacra ferebantur ad puluinar.Pōpa eſt ſpectaculū in rebus proſperis & ēt aduerſis.vt in triumpho & funere,qua ſi qdam ſolēnis apparatus & oſtentatio. Spectaculū eſt illud qd̄ ſpectatur,& ipſa ēt ſpectatio.[Similes ferculis)His quæ molliter & ſegniter circunferūtur in pōpis,non debemus vti nimia tarditate & molli,nec nimia celeritate,ſed tenere mediū,ne aut molles,aut incōſtātes,& anheli,anxijq̄.videamur.[Quæ)celeritates. nam homo grauis debet hr̄e tardū inceſſum,vt videatur conſtās. nō.n.properat ille,inqt Ariſt.cui nil magnū vr̄.[Sed multo etiā magis)quoniā cum mouetur aīus,mouetur & vultus qui aīum indicat.Motus animi duplices ſunt.Natura duce bonū apppetimus,fugimusq̄.contrarium.cum appetimus conſtanter & prudēter voluntatē habemus,quæ in ſolo ſapiente natura cadit: Libido q̄ icitata eſt vehemētius in ſtultis inuenit.Et natura duce mala declinamus,quæ declinatio ſi cum rōne ſit, cautio appellatur, quæ aūt non ſine rōne & cum exanimatione humili atq; fracta, nominatur metus,q̄ eſt à ratione auerſa cautio.[Quod aſſequemur,)Vt animi motus nō recedat à natura. examinatio eſt metus ſubſequēs,& quaſi comes pauoris.[Ad decori cōſeruationē) qm̄ nō decet hoiem pturbari,ſed rōne vti,& putare oia humana eſſe inferiora,& nihil dicere qd̄ ſit contra naturā.[Motus aūt aio℞)Diuidit motus animo℞ in duas partes,appetitū, & cogitationē.Cogitare igit̄ honeſta debemus,& appetere,ut deco℞ ſeruetur.[Ad res opt.)Cōmoctas virtuti atq; cogitatione dignas, & appetitus obediat rōni.i.vt id appetat,qd̄ eſt ſm̄ naturā.Plato in 4.de rep.ſic ait.Temperantē aliquem appellamus,cū in eo id, quod præſidet,& ad id,quod ſubeſt in ſniam eandem conueniunt rōne.ſ.imperare decere,neque ab illa deſciſcendum eſſe. fortem illum vocamus in quo iracundiæ vigor ita inſtitutus eſt,vt in medijs voluptatibus,& odoribus in ſnia ſua perſiſtat,non aliter eſſe de terribili & non terribili iudicādum,quā ratio ipſa dictauerit.

Pulchritudo.

FRAN. MAT.

CVm aūt pulchritudinis duo gn̄a ſint,quo℞ &c.)Fortunatos a natura,inſtitutoſq̄.dixit eſſe nos ad decus,vt nec dicere,nec facere turpia,debeamus. Nunc p diuiſionē quid ſit pulchritudo diffinit.Dicit.n.eius duo eſſe gn̄a,alte℞ dignitatē, alte℞ venuſtatē vocari,& illā quidem viro℞,hanc fœmina℞ eſſe.[Ergo & à forma &c.)Vt vir ornatum muliebrem non accipiat, & contra.Vnde Ouid.ait. Sint procul à nobis iuuenes,vt fœmina compti,Fine coli modico forma virilis amat. Et Iuuen.in homines ſui tpis effœminatos inuehitur dicens. Accipient te paullatim q longa domi redimicula ſumunt Frōtibus,& trito poſuere monilia collo. Atque bonā teneræ placant abdomine porcæ.[Huic uitio)Ornatus.[In geſtu motuq̄. caueatur)Vt virilis geſtus ſit oō muliebris.[Nam & palæſtrici &c.) Athleta℞ qui ſe in lucta exercebant.Sunt aūt cōcitatiores.Palæſtra ipſa eſt luctatio, quam Athenienſes adinuenerunt.Iuuenes vncti oleo luctabant. Vnde ait Virg. Exercent patrias oleo labente palæſtras.[Et hiſtrionū,geſtus &c.)Qui,& ipſi modum non ſeruant,aut .n. ſunt concitatiores,vt in adoleſcentibus,& ſeruis,aut moroſiores,vt in matronis.[Recte)Vt res poſtulat.[Simplicia)Non affectata, ſed naturam ducem ſequentia.[Formæ aūt dignitas) Præcipit qūo ſeruari formæ dignitas poſſit,& dandam eſſe operam dicit,vt bonus color ſit,bonum aūt colorem fieri exercitationibus corporis q̄ ſi moderatæ ſunt bonum nobis comparant colorem, vt ait Ariſt.in Eth. Moderata exercitatio parit bonam digeſtionē, digeſtio bonum colorē,ex ocio ſeqtur pallor. Corn.Celſus primam corporis curationē exercitationē dicit eſſe,q̄ ſemp antecedere cibū debet in eo q minūa laborauit,& bn̄ cōceſſit amplior,in eo q fatigatus eſt,& minus cōceſſit,remiſſior. Cōmode vero,vt idem ait exercēt. Clara lectio,arma,pila,curſus,ambitio,exercitationis plerunque finis debet eſſe ſudor,aut certe laſſitudo,q̄ citra fatigationē ſit,idq̄. ipm̄ modo minus,modo magis faciendum eſt.[Nō odioſa)qualis eſt in fœminis q̄ dum ſe comunt annus preriti,vt ait Terent.[Exqſita)Elegās.[Agreſtē)Vt nō ſit ſordidus & incultus ſemp impexis capillis,quales ruſtico℞ videmus.[Eadē ratio eſt hn̄da veſtitus:) Ne ſit nimiū exqſitus,aut nimiū neglectus.[Cauendū aūt &c.)De formoſitate nunc pcipit q̄ in inceſſu ſeruāda eſt in quo illud tuendū eſt,ne aut tardi nimiū in incedendo ſimos,aut nimiū feſtinemus.[Ingreſſu)In ambulatione.[Pōpa℞ ferculis)Ferculū eſt quo in ſupplicationibus,& ſacro℞ pōpa ſimulacra deo℞,& ipſa feruntur ſacra.Cæſ.dictator ampliora, vt ait Tranq. humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt ſedē aureā in curia,& p tribunali. Thenſam,& Ferculū Circenſi pōpa.Romulus(vt ſcr.Liu.)ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa fabricato ad id apte ferculo,gerens in Capitoliū aſcendit.Falluntur q fercula p cibarijs accipiunt,& cū Iuuen.ait?Quis fercula ſeptē ſecreto cœnauit auus,intellexit tm̄ apparata eſca℞ quantū ſeptē imponitur ferculis.Nā p inſtrō quodā capitur ferculum in quo poſiti deco cti cibi portantur ad menſam. Idem lancē dixit. Aſpice quā lato diſtendat pectore Lancē quæ fertur duo ſquilla,& qbus vndique ſecta aſparagis qua deſpiciat conuiuia cauda: Quæ uenit excelſi manibus ſublata miniſtri. Qui fercula hmōi gerūt,tū in pōpa ſacro℞,tū in cōuiuijs,tarde nimium,& libratis incedunt greſſibus.[Aut in feſtinationibus) Ideo cauendū eſt, ne nimiū feſtinemus qa nimia celeritate deformitas i nobis excitatur.[Anhelitus)Ex quo facies mutatur qd̄ ſubdit.[Nō adeſſe conſtantiā) Ex anhelitus,& vultus mutatione leuitatis cuiuſdā ſigna pcipiuntur.[Sed multo ēt magis &c.)Si in motu corporis ſeruare dignitatē debemus quāto magis in motu ai, certe multo magis, qm̄ ſi corporis motus deformis fuerit intuentiū oculos,tm̄ offendet. At vero ai motus incōſtans,ad multa impellet,& varia peccata.Cū.n.oēs in vitia pcliues ſint niſi ai motus rōne gubernantur,ſæpiſſime peccabūt.[A natura)A lege naturali,q̄ eſt certa rō,ille a natura recedit,q aliqd ſine rōne facit, q appetitū ſeqtur.[Perturbationes) Metus,lætitiæ,gaudij,triſtitiæ.[Exanimationes)Nimias pturbationes,q̄ exanimāt,& pene enecant hoiem.[Ad decori cōſeruationē)Vt ai nr̄i à decoro nunq̄ diſcedant, qd̄ oibus in rebus ſeruandū eſt.[Motus aūt &c.) Supius duplicē dixit eſſe vim aiu℞, atque naturæ,& alterā qdē in appetitu poſitā,alterā in rōne. nō idē repetit nūc,ſed de motu,& effectu loqtur duplici, quēuis illa ai hr̄e vr̄,aut .n. ai nr̄i mouētur cogitatione,aut agere volūt,ſiue ergo cogitamus,ſi appetimus aliqd ſemp operā dare debemus,vt aius nr̄ rōni pareat.Quod ſi fecerimus nunq̄ aberrabimus.Nam vbi rōni aius nō paruerit,in multa declinabimus peccata.[Cogitatio &c.) Vt ve℞ ſemp q̄ramus qd̄ cū inuenerimus ad id impelli debemus.In ſacris lr̄is vera theologis diſcimus vires aiæ,& partes eſſe intellectū volūtatē memoriā. Primo.n.apphēdimus,deinde appheſa reminiſcitur,ea deinde volumus & appetimus. Cū .n.intelligimus aliqd vel viuere bonū vel appſtēs,illud cōtinuo volumus.Omnes aut natura bonū appetunt,ſiue illud bonū,ſiue apparēs bonum ſit. Deus ad appetitum boni hominem creauit, ſed in hoc labor eſt, ut vera bona ſemper cogitemus, & non, ēt apparentia. [Curandum &c.) Danda opera,inquit eſt,ut ad res quam optimas intellectum, & cogitationem noſtrā dirigamus.[Appetitus &c.) Cum optime cogitauerimus appetitus rationi ſubijcere debemus,ut ea quaſi dux,& auriga qdā ſit ad ea bona.

Palæſtra · *Exercitatio corporis.* · *Ferculū.* · *Liuius de Romulo.* · *Natura.* · *Ex theologia duo una prodantur.*

ASCEN.

CVm aūt &c.) Diſtinguit duo gn̄s pulchritudinis virilis .ſ. & muliebris,vt vtriuſq; deco℞ explicet.Ordo eſt.Aūt pro ſed,cum duo gn̄a pulchritudinis ſint, in quo℞ altero venuſtas ſit.in altero dignitas nos debemus ducere.i.reputare venuſtatē muliebrē ſup.eſſe dignitatē virilē.Ergo ois ornatus nō dignus viro remoueatur à forma viri,& vitiū ſimile huic qd̄ .ſ. eſt in ornatu vitioſo,caueatur in geſtu & motu ſup.viri. Nā & motus palæſtrici.i.palæſtritarum,hoc eſt eo℞q in palæſtris currēdo, luctādo,& ſaltādo ſe exercēt,ſunt interdū odioſiores.i.aliquantulū moleſti,& tædiū mouentes.Et nonnulli.i.qdam geſtus hiſtrionū non vacant ineptijs,attn̄ ea quę ſunt in recta & ſimplicia ſine nimia curioſitate decēter facta laudātur vtroque gn̄e,tā palæſtrico,quā hiſtrionico.Aūt p ſed,dignitas.i.maieſtas,& reuerētia,ac honeſtas formę eſt tuēda.i.protegenda,& cōſeruāda bonitate coloris.i.p bonum colorē color ſup.tuendus & cōſeruādus eſt exer

citationibus corporis. Preterea .i. inſup mūdicia, nō odioſa .i. faſti diū patiēs neq; nimis exquiſita. Que ꝑ &, quæ ſup. fugiat agreſtē .i. ruſticanā & inhumanā .i. ferinā, negligentia eſt adhibenda ſup. ad formā. Eadē ratio .i. cōſideratio veſturus eſt habēda in quo .ſ. veſtiſu mediocritas eſt optima ſicut in plerisq. rebus. Aūt pro ſed, cauēdū eſt, ne vtamur tarditatibus .i. lentitudinibus mollioribus .i. aliquātulū mollibus & laſciuis ingreſſu .i. dū ingredimur, vt oa videamur ſimiles eſſe ferculis pōpaꝝ .i. donis comeſtibilibus, q̄ ſerūtur lēto inceſſu, & moroſo geſtu in pōpis nuptiaꝝ magnaꝝ, & in epulo funebri interdū. Aut ſup. cauendū eſt, ne ſuſcipiamus nimias celebritates in feſtinationibus .i. dū feſtinamus. Quæ .ſ. celeres feſtinationes, cū .i. qn̄ fiunt, tūc ſup. anhelitus mouētur .i. crebro excitātur, vultus .i. diſpoſitiones faciei mutātur, ora torquentur .i. tectū & obliquitatē contrahūt, ex qbus .ſ. corporis diſpoſitionibus magna ſignatio fit cōſtantiam nō adeſſe .i. quod cōſtātia nō adeſt cui talia inſunt. Sed elaborādum eſt ēt multo magis, ne motus .i. affectationes animi recedāt à natura .i. naturali tranquillitate. Quod .i. quā rem, nos aſſequemur .i. obtinebimus, ſi cauebimus ne incidamus in ꝑturbationes atq; exanimationes .i. vehemētes cōmotiones ex metu ſubſequēte, q̄ pauorē ꝯcomitāt, & ſic tenebim⁹ aīos attētos ad ꝯſeruationē decori .i. honeſtatis decēſis. Aūt ꝑ ſed, motus aīoꝝ ſunt duplices, alteri ſup. cogitationis, alteri appetit⁹. Cogitatio verſat .i. ꝯſiſt & exercitat maxime i exquirēdo vero .i. i exqſitione veri ſeu veritatis impellit ad agēdū. Igitur curandū eſt, ſup. nobis vt vtamur cogitatione ad optimas res, & ſup. vt ꝑbeamus appetitum parentem .i. obedientem rōni.

ARGVMENTVM.

Duplex orationis genus, & rhetoricum, & quotidianum.

ET qm̄ magna vis orationis eſt, eadē'q. duplex, altera cōtentionis, altera ſermonis: Contētio diſceptationibus tribuatur iudiciorū, concionū, ſenatus; ſermo in circulis, diſputationibus, cōgreſſionibus familiariū verſetur, ꝑſequatur ēt conuiuia. Contētionis ꝑcepta rhetorū ſunt, nulla ſermonis. q̄q̄ haud ſcio, an poſſint hæc quoq; eſſe. ſed diſcētiū ſtudijs inueniūtur magiſtri, huic aūt q ſtudeāt, ſunt nulli. rhetorū turba referta oīa. q̄q̄ q̄ verborum, ſniarumq́. ꝑcepta ſunt, eadem ad ſermonē ꝑtinebunt. ſed cū orōnis indicē uocē habeamus; in voce aūt duo ſequamur, vt clara ſit, vt ſuauis: vtrūq; oīno à natura petendū eſt; verum alterū exercitatio augebit, alterū imitatio ꝓſſe loquentiū, & leniter. qd̄ fuit in Catulis, vt eos exquiſito iudicio putares vti literarū? q̄q̄ erāt literati: ſed & alij. hi aūt optime vti lingua latina putabantur. ſonus erat dulcis: literę neque exꝓſſæ, neque opꝓſſæ; ne aut obſcurum eſſet, aut nimis putidū. Sine cōtentione vox, nec languēs, nec canora. vberior orō L. Craſſi, nec minus faceta: ſed bñ loquēdi de Catulis opinio nō minor. Sale vero cōdit⁹ & facetijs Cæſar, Catuli pr̄is fr̄ vicit oēs; vt in ipſo illo forēſi gn̄e dicēdi contētiones aliorum. ſermone vinceret. In oibus igr̄ his elaborandū eſt, ſi in oibus, qd̄ deceat, exqrimus.

PETR. MARS. ET qm̄ magna vis) Nunc ꝑcipit de orōne & ſermone, quo uti debemus, vt decet. [Vis) natura & potētia. [Eadēq.) Vis .ſ. diuidit orationē in duas partes, cōtentionē, & ſermonē, ut oſtendat aliqn̄ vtēdū eſſe cōtentione, aliqn̄ ſermone. Nā in cōcionibus in ſenatu, in iudicijs, vocis contentione vti debemus .i. voce ſonora, alta, & ad mouendos auditores accōmodata, de qua rhetores ꝑcipiunt. nam ſm̄ ſubiectam materiam debemus intendere vocem remittere. Contētio eſt orō acris ad confirmandū aut cōfutandū apta. tunc .n. debemus uti cōtentione vocis & vires eloq effundere, vt id ꝓbemus, qd̄ intendimus. Vñ dicit in orat. pro Q. Lig. & qua maxima potero voce cōtendā ſic, vt audiat P. R. Amplificatio eſt ea pars orōnis. q̄ mouet auditores ad affectus, qua qui ſcit uti, vehemens eſt orator. Contētio igitur ꝑmittenda eſt oratoribus in gn̄e iudiciali, deliberatiuo, & demonſtratiuo. [Diſceptationibus) Cōtentionibus & cōtrouerſijs oratoꝝ. [Iudicioꝝ) Cauſaꝝ in gn̄e iudiciali. Cōcionū, in gn̄e demōſtratiuo ad populū, cū q̄s laudatur, aut uituperatur. [Senatus) Cauſaꝝ, quas tractauit in ſenatu in gn̄e deliberatiuo. [Sermo) Qui eſt demiſſus, & ſerpit humi, eſt .n. orō quotidianæ locutioni accōmodata, q̄ debet adhiberi in cōgreſſionibus .i. cōfabulationibus amicoꝝ & cōuiuijs. Rhetores ꝑcipiūt de cōtentione, & qua actione vtēdū ſit, quō aūt debemus vti ſermone nō præcipiunt. potuiſſent tñ & de ſermone ꝑcipere, vt eo .ſ. ſm̄ tpis ꝯdōnē utamur, & vt decet cū illis loquamur, qbus cū congredimur. [In circulis,) Corona hoium confabulantium de aliqua re honeſta. [Congreſſionibus) Collocutionibus amicoꝝ inter ſe. [Contētionis ꝑcepta) Præcipiunt rhetores quō & qn̄ debeamus vti cōtentione, ſed nō ꝑcipiunt quō vtamur ſermone. Hæc quoq; ꝑcepta ſermonis quēadmodū cōtētionis. Dōt rhetores, quot ſint partes orōnis, qbus vtimur in cauſis forenſibus ſuaſorijs & demōſtratiuis. Sunt .n. tres partes, magnitudo, mollitudo, & firmitudo, & dn̄t qd̄ debemus contētione vti, de ſermone quotidiano nihil dn̄t. [Diſcentiū) Eoꝝ q diſcēdi artē ꝑcipere cupiunt. [Huic) Sermoni, qm̄ eſſet res quaſi infinita ꝑſeq ꝑcepta de ſermone quotidiano, ſed hoc ipſi prudētiæ, q̄ videt id qd̄ decet, & modū oib⁹ rebus imponit, relinquendū eſt, vt .ſ. qſque utatur eo ſermone, q cōueniat rei, de qua ſermo hr̄ ꝑſonis audientibus tpi, & loquenti, ceteriſq́. circunſtātijs. hoc ideo inqt Cic. accidit, qm̄ fuerunt & ſunt, q ꝑcepta eloquentiæ ꝑcipere uoluerunt à magr̄is, ſed nō inuenti ſunt q vellēt diſcere quō ſermone quotidiano vti debeāt. ita .n. ꝑcepta ſermonis humanæ uitæ plurimū cōducerent ad bonos viros formādos. Multa .n. dn̄r, q̄ alijs nocent, & ſunt cōtra naturam boni viri. Vñ dicebat Cleobolus, linguam hr̄e laudabilē ꝓprium eſſe virtutis. Et Anacharſis Scyta interrogatus, qd nā eſſet in hoibus bonū ac malū r̄ndit, lingua. lingua .n. bñ & male vtimur. Vñ conſiderandū eſt anteq̄ loquamur, qm̄ verbum emiſſum reuocari nō pōt, & occat vt gladius. Eo igitur ſermone utamur, q nemini noceat, & aptus ſit tpi, rei & perſonæ. Zeno dicebat, philoſopho dignū minime eſſe id verbū, qd̄ non fuiſſet prius mēte & cogitatione intinctū. [Verboꝝ, ſniarumq.) Hæc præcipiūt rhetores, quō .ſ. orō debeat ornari, & diſtingui verbis & ſententijs, hæc pn̄t ēt ptinere ad ſermonē. in quo nō debēt eſſe verba ruſtica, & ſnias hr̄e debet tpi & ꝑſonæ aptas. Ergo ex ꝑceptis rhetoꝝ i arte dicēdi poſſumus elicere ſermonis rōnē, & ita luq, vt decet, & circunſtātiæ reqrūt. [Sed cū orōnis) Præcipit nūc qualis debet eſſe vox. [Clara ſit, vt ſuauis:) Et iō Enn. laudans Cethegū dixit eū eſſe ore ſuaui loquentē. nā q vocē habet rigidā potius latrare, quā loq vr̄. [Indicē) Nunciā. qm̄ voce ſenſus exprimimus & motus animi. [Vtrunque) Vt clara ſit & ſuauis. natura .n. ad huc plurimum confert, poſtea induſtria. [Alteꝝ) Vt clara ſit, aſſequemur ſi nos exercebimus in loquendo, legendo, ꝓnunciando. hoc modo ſit vox clara & ſonora. antiq habebant Phonaſcos .i. vocis magiſtros, & vtebant cibis voci accōmodatis. Et Demoſthenes adhibita exercitatione vocis defectū emendauit demiſſis in os aliqn̄ lapillis. [Exercitatio) Potiſſimū in declamationibus. & Fabi⁹ monet exercendā eſſe uocē quotidiana declamatione. [Alteꝝ) Vt ſit ſuauis aſſequemur, ſi illos imitabimur q ꝓſſe i. ſubmiſſe loquūtur leuiter & cōuenienter quotidiano ſermoni. preſſum inqt Non. ſubtile. Cic. in Hort. quis te aut eſt, aut fuit vnq̄ in partiendis rebus diffiniendis, & explicādis ꝓſſior? Nil aliud, niſi ſuauitas vocis, & claritas. hoc aūt erant adepti exercitatione & imitatione. [In Catulis) Pr̄e & filio, de qbus dcm̄ eſt. [Exqſito) Accurato & optimo iudicio de lingua Lat. videbātur, inqt, optime iudicare de literis, cū ita loquerentur, & cōmendabantur ſuauitate uocis, cū non eſſent admodum eruditi. [Quanq̄ erāt literati) .i. callebāt grāmaticē & ſciam recte loquēdi. In rhet. ſer. idē Cic. ſtudiū eſt ai aſſidua & vehemens ad aliq̄ rē applicata magna cū volūtate occupatio, vt philoſophiæ, poeticæ, geometriæ literaꝝ. [Sed & alij). ſ. literati, cū non putabantur vti exqſito iudicio literarum, cū non hñrent illam ſuauitatē. Literati dn̄r literarū ſciā inſtructi. Suet. agens de grāmaticis dicit. Appellatio grāmaticorum Græca conſuetudine inualuit, ſed initio literati uocabātur. Corn. Nepos literatos appellari vulgo eos ait, qui aliqd ſciēter poſſint aut dicere, aut facere. Sunt q literatū à literatore diſtinguant, vt Græci grāmaticum à grāmatiſta, & illum quidē abſolute, hunc mediocriter doctū exiſtimāt, eſt .n. literator non pfectus grāmaticus, ſed literis imbutus. [Hi aūt) Catuli pater & filius. [Optime vti ligua latina) Latine loq & elegātiā linguæ optime tenere. [Neq; expr.) q̄ nō adeo exprimebāt lr̄as vt aſperū ſonū redderēt, neq; opprimebāt intra labia, vt difficile eſſes intelligere.

re,& ſic turpis redderetur oratio.tenebāt igitur mediū. (Ne aut obſcuꝝ) ſi literas oppſſiſſet, aut putidū,nō gratū,ſed mouēs ſalit diū ſi literas nimiū expreſſiſſent.(Sine contētione)Conatu & vehemēti cōcitatione.(Nec languēs,)Remiſſa & debilis,nec nimis canora.(Vberior oro) oro inqt L.Craſſi erat copioſior orone Catuloꝝ,ſed nō minor opinio erat de Catul. qđ bn̄ loquerētur quā de Craſſo,q ſuo tpe ſummus orator fuit.Hic eſt ille L.Craſ. q in oratoris lib. diſputat de arte dicēdi, & pfectū oratorē inſtituit.M.vero Antonius mediocrē.(Bene loquēdi)Quod bene vterētur lingua latina.(Sale)facetijs & ioco.Plin. ait lib. 31. animi quoq; ſolatia ſales appellantur,oiſq. vitæ lepos, & ſumma hilaritas,laborumq. reqes non alio magis vocabulo conſtat. honoribus ēt,militięq. interponit ſalarijs,inde dictus.(Cōditus,)Ornatus & ſapidus.(Cæſar,)q diſputat in ora.lib. de quo ſupra Cæſar L.filius. (In ipſo illo) Gn̄e iudiciali,& cauſis q̄ in foro agebant. (Sermone) Orone ſua ſine cōtētione,quæ multū ſalis & leporis habebat,eratq. tanq̄ ſermo quotidianus, hæc adeo placebat populo,vt ipſius Cæſaris ſermo ſuperaret.(Cōtētiones alij) .i. orationes acres,& ad cōfirmaodū confutandumq. cōparatas.non.n. vtebatur Cæſar in cauſis forēſibus contentione,ſed ſermone,qm̄ videbatur cōfabulari non orare cauſas quæ dicendi contentionē reqrunt.(In oibus igitur) Cōcludit hanc partem de uoce docēs qđ ſit agendum,ſi volumus ſeruare decorum. (Si) Poſtq̄ in omni re quærimus ipſum decorum. (In omnibus,)Elaborādum eſt.

FRAN. MAT.

ET qm̄ &c.) De formoſitate nunc præcepta dat quæ in victis cōtinetur Dixit .n. ſuperius in dictis, & factis decoꝝ ſeruare ſolere.Duplicē aūt oſtendit vim orationis eſſe,& alteram contentionem alteram ſermonem vocari, contentio in Rhet.ad Heren.ſic diffinitur,Cōtentio eſt oratio acris ad confirmandum,& ad confutādum accōmodata. Sermo vero ſic,Sermo eſt oratio remiſſa,& finitima quotidianæ locutioni. (Magna vis oronis)Quanta vis ſit oronis oſtendit Cic.lib. de natura Deoꝝ.

Magna eſt vis orationis.

Quā reꝝ dominam Academici vocabant, ſine orone eſſe nihil poſſe nulla pcepta bene viuendi traderētur. (Diſceptationibus) certaminibus,litibus. (Iudicioꝝ)In foro.(Contentionū) In campo Martio apud populum.(Senatus) In curia, & duo tangit gn̄a cauſaꝝ,iudiciale quod fori eſt, & deliberatiuum qđ eſt ſenatus. (In circulis)In corona & cœtu amicoꝝ,vbi contētione opus nō eſt.(Diſputationibus,)q̄ ſolent eſſe remiſſiores.(Congreſſionibus) qn̄ amicus cū amico congreditur,eſt.n.cōgredi familiariter aggredi,& colloqui.(Perſequatur ēt conuiuia)Qm̄ in conuiuijs ſermone vtimur. (Rhetorum) q de arte Rhet.præcepta dant,vt Cic.& Quint.q de contentione præcipiunt.(Quanq̄ haud &c.) Quanq̄, inqt, dubito poſſint ne ſermonis ēt eſſe quæ præcepta de contentione traduntur,vt eadē ad ſermonem quoque accommodentur.(Sed diſcentium ſtudijs inueniuntur &c.) q.d. in omni re non modo in ſermonis præceptis inueniuntur magiſtri, ſi qi ei ſtudere vellet.(Rhetorum &c.)q præcepta tradunt de cōtētione,cum ſermonis nullus tradat qm̄ nemo eſt q velit in ſermone inſtitui,oēs.n.ferme ſibi perſuadēt ſe bene ſermone vti.(Quāquam &c.) Dixi nullos ſtudere ſermoni,& ppea de eo præcepta nulla ſeparatim dari,quamuis inqt quæ præcepta dantur verborum,& ſniaꝝ Rhetoribus,eadem ad ſermonem pertinent, præcipiunt.o.qbus verbis vtendum ſit in figuris verborū, & ſniarum, & attenuata figura eſt,quæ demiſſa eſt vſque ad vſitatiſſimā pueri ſermonis conſuetudinē,vt ait Cic. (Sed cum oronis &c.) Qm̄ ſermo ſine voce eſſe non pōt, ideo de voce præcipit qualis eſſe debeat,indicem oronis cum ait quaſi vocem deſcripſit, quæ index eſt oronis, & earum quæ in aio ſunt paſſionum nota, vt ait Ariſt.de ſigura vocis multa Rhetores præcipiunt vt is q ſicut apud Herēnium,& ea q dem in tris diuiditur partes, magnitudinem,firmitudinē,mollitudinem.(Clara) non rauca,qđ cōſequemur,ſi ſedata,& depreſſa vtemur.Si interualla faciemus,rauca autem efficitur cum vno ſpiritu continēter multa dnr.(Suauis)Cū nō contēdimus,ſed ſuauiter,& vrbane pronunciamus.(Vtrunq; &c.)Vtrunq; inqt,& vt clara,& vt ſuauis vox ſit à natura petendum eſt,ea.n.claritatem,&ſuauitatē vocis præbet.Sed augeri poſſunt,&claritas qdē exercitatione,ſuauitas imitatione. quo hoc comparari poſſit,Cic. & Quint. oſtendūt. (Preſſe loquētium) hoc eſt q ita exprimunt ſyllabas,& dictiones,vt nulla linguæ pplexione obſcurērur.(Et leniter) Sedata,& preſſa voce, non aūt continuata,& acri nimium, Quod tn̄ nonnunq̄ faciendum eſt. Ineſt oroni lepos,& ſuauitas quædam, cum leniter, hoc eſt non feſtine nimiū,& acriter uerba proferuntur.(Qđ fuit in Catulis) Hāc ſuauitatem pronunciationis in Catulis fuiſſe dicit eoſdem aut exqſito nimis literarum iudicio vſus non eſſe, Cic. inqt lib. de Cl.Orat.ad Brutum.Fuit igitur in Catulo,ſermo latinus,quę laus dicendi nō mediocris ab oratorib. pleriſq; neglecta eſt. Nā de ſono vocis & ſuauitare appellandarum literarum. Qm̄ filium cognouiſti,noli expectare quid dicam. (Catulis,) Patre & filio. Verum filius nō fuit in oratoꝝ numero. Sed non deerat ei tn̄ in ſnia dicenda prudens,tum elegans quoddam orationis genus. Sed,& alij.ſ.erant literati. (Vti lingua Latina &c.)Optime.n.pnunciabant,& ſuauiſſime.(Sonos)Claritas ipſa vocis. (Expſſæ,) Sunt nōnulli quod notat ēt Quint.qui dum cauent ne literas inculcent,nimis literas ipſas exprimunt,tardioreſq. ſunt, & ea pnunciatio putidum quiddam habet. (Oppreſſæ,) Semiplene, vt non plene intelligantur, quod pueri faciunt,& balbi.(Obſcuꝝ) Si oppreſſæ pronunciaret.(Putidū)Si literæ nimis exprimerent. (Sine contentione)Sine acri clamore,& intēſione,qua vtendum eſt in litigationibus.(Languēs)Remiſſa nimium.(Canora) Nimium intēſa.(Vberior oratio L.Craſſi,&c.)Hic lib.de Cl.Orat. introducitur.de quo libro ad Brutū ſic ſcribitur. Craſſo nihil ſtatuo fieri potuiſſe perfectius,erat ſumma grauitas,erat cū grauitate iunctus facetiaꝝ, & vrbanitas orationis non ſcurrilis lepos. (Bene loquendi)Latine,& proprie Nā proprietas latinæ linguę magis in Catulis,q̄ in Craſſo probabantur.(Sale vero conditus, & facetijs Cæſ.)Nō Iulium intelligas,ſed Cæſarem cognomēto iuniorē,de quo ſupra diximus.Quint.lib.de Orat.de facetijs diſputabat.De hoc Cic.lib.de Cl.Orat.C.Iulius L.filius & ſuperioribus, & æqualibus ſuis oibus præſtitit, oratorq. fuit minime ille quidē vehemens,ſed nemo vnq̄ vrbanitate,nemo lepore, nemo ſuauitate cōditior.Sūt eius aliquot orones,ex qbus,ſicut ex eiuſdē tragœdijs,lenitas eius ſine neruis perſpici pōt.(Catuli patris) qa fuit & Catul.filius vt diximus (In ipſo illo &c.)Adeo facetijs excelluit vt alioꝝ cōtentiones,hoc eſt graues & vehemētes orationes,ſermone hoc eſt leni & remiſſa oratione vicerit. (In oibus igitur his) Cōcludit & oia cognoſcenda dicit, quæ ſuperius dixit,de orationis diſſimilitudine, vt decoꝝ quid ſit pcipiamus.

ASCEN.

ET qm̄ &c.) Deſcripturus decoꝝ ſermonis oſtendit duplicē eſſe orationis vim,& in qbus vtraque fuerit. Ordo eſt. Et qm̄ magna vis eſt orationis,q; pro &,ea.ſ.vis orationis eſt duplex,altera ſup.eſt cōtentionis.i.cōtrouerſiæ & litis, altera ſermonis.i.familiaris collocutionis. Cōtentio,tribuatur diſceptationibus cōcionum.i.orationū ad multitudinem aliq̄ diligēter attentā,& ſenatus.i.orationum ad ſenatū.Sermo.i.familiaris & humilis collocutio verſet in circulis.i.coronis,in circuitu ſtātiū,dum confabulātur in diſputationibus, in cōgreſſionibus familiariū.i.in familiarium collocutionibus in cōgreſſu,& pſequatur.ſ.ſermo ēt conuiuia.i.vtantur ēt in cōuiuijs familiari ſermone. Multa ſunt pcepta Rhetoꝝ.i.oratoriam artē docentiam contētionis.i.de contētione,& nulla ſup ſunt apud eos pcepta ſermonis,q̄q̄ haud.i non ſcio, an hæc quoque.i.ēt præcepta de ſermone faciendo pn̄t eſſe.Sed magiſtri inueniuntur ſtudijs.i.ad ſtudiū diſcentium.i.eoꝝ q diſcendi artem percipere volunt. Alij legunt dicētium.i.dicendi,hoc eſt ornate loqui volentium. Aūt pro ſed, nulli ſunt q ſtudeant.i.diligentiam & operam impendere velint huic.ſ.familiari ſermoni.Oia.ſ.loca referta.i.repleta ſunt,Rhetorum.i.artem dicendi & cōtentionis docentium, q̄q̄ eadem præcepta, quæ ſunt verboꝝ & ſententiaꝝ pertinebunt ad ſermonē. Sed cū nos habeamus vocem indicem.i.nunciam & ſignificatricē orationis.i.rōnis dicendi. Aūt pro ſed,cum ſup.ſequamur duo in voce.ſ.vt ſit clara.i.ſonora,& non impedita,& ſup.vt ſit ſuauis vtrū eſt petendum à natura.i.debet hre principium a natura. Verū.i.ſed exercitatio augebit alterū.ſ.claritudinem,& imitatio loquētium preſſe,& leniter ſup.augebit alterum.i.ſuauitatē vocis. Nihil aliud.ſ.quā imitatio bene loquentiū fuit in Catulis,patre.ſ.& filio,q ſuauiter locuti ſunt,vt.i.pp quod putares eos vti exqſito iudicio literaꝝ.i.ſcientiaꝝ Rhetoricaꝝ,q̄q̄.i.tametſi erant literati vt illi,ſed nō tam ſuaues, qa non ſunt leniter & preſſe loquētes iudicati vt Catuli. Aūt pro ſed,hi.ſ.Catoli putabantur optime vti lingua latina,ſonus ſup.eoꝝ erat dulcis,literæ.i.pronūciationes ſingulaꝝ literaꝝ neq; erāt ſup. expreſſæ.i.nimis ſonoræ,quaſi cū ſtridore emiſſæ,neq; oppreſſæ.i.quaſi ſuffocatæ,vt nō recte perciperētur,ne.ſ.genus dicendi eſſet obſcurum p oppreſſionē aut putidum.i.faſtidioſum nimis quaſi putēs ſicut res fœtida dū exprimitur,& mouetur,magis putet quā oppreſſa (neſcio an dixerit auctor putidū nimis.i.hiatum excitās, quod ſi alibi lectū eſſet facile dixerim)vt vox ſup.eoꝝ erat, nec languēs.i.oppſſæ & trepidæ plata,nec canora eſt ſiue ſtridula.ſine contētione.i.conatu vehemēti.Oratio L.Craſſi, erat ſup.vberior.i.abundantior,nec minus faceta quā ſup.Catulorum,ſed opinio.i.æſtimatio bene loquēdi nō minor erat de Catulis.Vero pro ſed,Cęſ.orator.ſ.pater Catuli fratris exiſtens cōditus ſale.i.vrbanitate &

facetus,

facetus,vicit.i.ſuperauit oēs, ita ſup.vt vinceret ſermone.ſ.quotidiano & familiari cōtentiones.i.conatus alioꝝ.ſ.oratoꝝ dicendi .i.orādi in illo ipſo gñe forenſi,in quo edocti & erudit erant.Igr̃ elaborandum eſt in oibus hic,ſi exqrimus in oibus quod deceat.

DOCT. interpr. SErmo in circulis) Laudata in Ennij carmine apud Gel.lib.12. cap. 4.

ARGVMENTVM.

Sermo familiaris quemadmodum moderandus.

SIT igitur hic ſermo, in quo Socratici maxime excellunt,lenis, minimeq́. ꝑtinax: inſit in eo lepos: nec vero,tanq̄ in poſſeſſionē ſuā venerit, excludat alios; ſed cum reliqs in rebus, tum in ſermone cōi , viciſſitudinē nonnunq̄ vtendū putet.ac videat in primis , qbus de rebus loquatur : ſi ſerijs,ſeueritatē adhibeat ; ſi iocoſis,leporem. in primis ꝓuideat, ne ſermo vitium aliquod indicet ineſſe moribus . quod maxime tū ſolet euenire, cum ſtudioſe de abſentibus,detrahendi cauſſa,aut perridiculū,aut ſeuere,maledice,cōtumelioſeq́. dr̃ . Habentur aūt plerunque ſermones aut de domeſticis negocijs,aut de rep.aut de artiū ſtudijs, & doctrina. dāda igitur opera eſt,vt,ēt ſi aberrare ad alia cœperit,ad hæc reuocetur oratio : ſed vtcunque aderunt res(neque.n.ijſdem de rebus,nec in omni t pe , nec ſimiliter delectamur) Animaduertendum eſt ēt, quatenus ſermo delectationem habeat,&,vt incipiēdi ratio fuerit, ita ſit deſinendi modus . Sed qm̄ in omni vita rectiſſime ꝑcipitur,vt perturbationes fugiamus.i.motus animi nimios, rōni non obtemperantes: ſic eiuſmodi motibus ſermo debet vacare ; ne aut ira exiſtat,aut cupiditas aliqua,aut pigritia,aut ignauia,aut qd tale appareat. Maximeq́. curandū eſt,vt eos,qbus cum ſermonem cōferimus,& vereri,& diligere videamur. Obiurgationes ēt nonnunq̄ incidunt neceſſariæ : in qbus vtendum eſt fortaſſe & vocis cōtentione maiore,& verborū grauitate acriore. id agendū ēt, vt ne ea facere videamur irati,ſed,vt ad vrendū, & ſecandū medici, ſic nos ad hoc genus caſtigandi raro , inuitiq́. veniamus,nec vnq̄ , niſi neceſſario,ſi nulla reperietur alia medicina : ſed tamē ira procul abſit, cum qua nihil recte fieri,nihil cōſiderate poteſt.magna aūt parte clementi caſtigatione licet vti,grauitate tamen adiuncta,vt ſeueritas adhibeatur,& cōtumelia repellatur . Atque ēt illud ipſm, quod acerbitatis habet obiurgatio,ſignificandum eſt,ipſius cauſſa,q obiurgetur,ſuſceptum eſſe. Rectum eſt aūt, etiā in illis contentionibus,quę cum inimiciſſimis fiunt , etiā ſi nobis indigna audiamus,tamen grauitatē retinere, iracūdiam repellere.quæ.n.cum aliqua ꝑturbatione fiūt, ea nec cōſtanter fieri poſſunt,nec ab ijs,q adſunt, approbari. Deforme ēt eſt de ſeipſo prædicare,falſa preſertim , & cum irriſione audiētium : imitari militem glorioſum.

PETR. MARS. SIT igitur) Præcipit nūc de ſermone quo vtimur quotidie,& ſic partē omiſſam à rhetoribus de ſermone atque philoſophis Cic. exqritur vt bonum virū cumulate poſſit effingere. [Socratici) Academici veteres,q à Socr.originem habuerunt,in diſputationibus maxima verecūdia vtebantur. Sermo ipſoꝝ non erat ꝑtinax,& ipſe Socr. in diſputationibus impe ritū agebat,eratq́. ſuauis in ſermone & facetus. Socr.apud Plat. ſic Gorgiam alloqtur: Si ergo tu ex eoꝝ numero es,ex quorum ego ſum,libēter abs te quærerem ſin minus dimitterem, quod ſi quęras quoꝝ ego ex numero,ſim rñdebo ex his q libenter redarqui patiuntur,ſiqd non vere dicant,libenter ēt redarguunt, ſiqd ab alio nō vere dicatur, & quibus non minus gratū eſt reprehendi,quā reprehendere. [Lenis) Suauis. [Minimeq́. ꝑtinax,)Cōcedat alijs id,quod eſt cōcedendum. [Lepos) Quædā ſuauitas & feſtiuitas cū gratia. [Nec vero) Non debemus,inqt,ſolum nos loqui cū ſumus in cōgreſſionibus amicoꝝ,ſed viciſſim ne alios excludere videamur,viciſſitudinē.i.alternationem,non iniq̄.i.iuſta eſſe iudicet, cōcedendaq́; . [Si ſerijs,) De rebus grauibus & ioco cōtrarijs. Si loqmur de re iocoſa, debemus adhibere leporem.i. quandā ſuauitatem & feſtiuitatē ſermoni . ſi de re ſeria,grauitas adhibēda eſt,aliter nō ſeruatur decoꝝ. [Indicet) Oſtendat,& patefaciat. Indicare dñr illi proprie q conſcios alicuius ſceleris accuſant,& dñr indices poſtea, indicare largo modo ſumit ad multa,quæ tñ occulta ſunt. [Vitiū ineſſe moribus) Nam illi q nimis auide loquūtur de libidine oſtēdunt ſe eſſe libidinoſos,q abſentibus detrahūt,oſtendūt liuorem & malum aīum. Vnde dicit Herod.lib.7.detractionē eſſe rem importuniſſima,in qua duo ſunt, q iniuriam faciunt,& cui iniuria fit.Qui.n.detrahit iniurius eſt, qꝛ non pſentem accuſat . Item q huic credit,iniurius eſt, q prius credit,q̄ rem compertam habeat . Et illi cui abſenti detrahit̄, ob id iniuria fit,quod ab altero inſimulatur vt malus,ab altero talis putatur.Ita igitur loq debemus , vt ꝑ verba cognoſci non poſſit nobis ineſſe aliqd vitij . [Studioſe) Magno ſtudio & cura . [Aut perridiculū)Per iocum,& deriſiue . Ridiculum dr̃ dictum qd' riſum mouet.Ridiculus dr̃ irriſione dignus, & q in turpibus rebus ridet,auctore Pōpeio. [Seuere)Grauitate adhibita.qm̄ magnanimi eſt aut amare,aut odiſſe palam,& non detrahere abſentibus. [Habentur aūt) Ponit res diuerſas,de qbus ſermo hr̃,præcipitq́. orationem reuocandā eſſe ad ea de qbus loqui cœperamus,ſi facta fuerit aliqua digreſſio.qm̄ ad propoſitum redire decet . [De domeſticis negocijs)De re familiari aut de rep. aut de bonaꝝ artiū ſtudijs & doctrina.[Aberrare)Digredi ad alias res . [Ad hæc) De qbus erat inſtitutus ſermo. [Sed utcūq; aderunt res).i. quocunque & qualeſcunque res erat de qbus loquimur curandū eſt, ne modum excedamus,qa tunc ſermo erit odioſus,iccirco ne id accidat cauendū eſt.[Quatenus)quouſque,quatinus vero ſigñat qa.Iuuen.Quatinus æra domi nō ſunt.[Habeat delectationem) .i.Placeat audiētibus,nam ſi eſt odioſus.i.ſi mouet faſtidium,finem imponere debemus . eatenus igitur debet ſermo ꝓgredi,quatenūs delectat . [Ratio fuerit).i.quēadmodum conſiderandum eſt anteq̄ incipiamus loq,ne aures alioꝝ offendamus, & vt opportune fiat initiū ſic in definiēdo fieri debet,ne modū tranſeamus . tenendum igitur eſt medium,& tpi ſeruiendum, qd' maxime decet.[Ratio) Cōſideratio,modus,menſura quædam opportuna . [Sed qm̄ in omni vita) Nūc dicit ſermonē debere vacuū eſſe perturbationi & ipſe declarat qd ſit ꝑturbatio.In ſermone igr̃ nullā perturbationem indicemus. [In omni vita) In oi ſtatu vitæ,vt tranqlle viuāt. [Motibus)Perturbationibus animi,ſermo debet eſſe vacuus. [Ne exiſtat) Appareat, qm̄ excādeſcere in ſermone vitio vertit.Ira inqt Ariſt.eſt cupiditas doloris reponēdi,& concitatio animi vt finit Seneca,ad vltionē iudicio volūtatis ꝓgenſis. Idem Cic.in Tuſc. diſputationibus ex Stoicorum ſnia dicit , irā eſſe libidinē puniendi eius,q videatur læſiſſe iniuria, & excandeſcentiam eſſe iram naſcentem,& exiſtentē,qm̄ ſe illico oſtendit. [Cupiditat)Volūtas contra rōnem, nam cupiditas eſt effrænata appetētia.[Pigritia proprie eſt metus ꝯtis laboris.[Ignauia)opponitur fortitudini. [Aut tale quod)Aliqua ſimilis perturbatio . [Vereri)hře in honorem,& eos diligere,ne videamur aut adulatores,aut maledici.[Obiurgationes ēt) Nunc præcipit qua moderatione amici obiurgādi ſint.Et ſic oſtendet, qūo ad amicū caſtigandū venire debeamus.[Vocis contentionē)Clamore vt irati videamur.[Acriore)Acerbiore atq; vehemētiore . & ſic ponit modū in his rebus,quē probat comparatione chirurgoꝝ, q vulnera ſecant,& adurunt inuiti,ſi nō eſt aliud remediū . [Sed,vt ad vrendum,)Quemadmodum chirurgi inuiti quodāmodo ſecant, & vrunt vulnus,vt q patitur,ſanetur,non ſtudio ſecandi aut vrendi,ſic amicū caſtigare debemus,non ſtudio caſtigādi, ſed corrigēdi,reducendiq́. ad officium.[Nulla medicina,)Nullū aliud remedium . Perſtat in tranſlatione medicoꝝ , q tandem cum nullum aliud remediū pōt adhiberi,vrunt & ſecant vlcera . Ita debemus cōtētione vocis caſtigare amicos,ſi alius modus nō ſupereſt.[Sed tñ)Quāuis neceſſario ad caſtigationes veniamus,tñ nulla ſit ira, quæ qa eſt breuis furor,nihil recte poterit facere, qm̄ contraria eſt rōni quæ modum ſeruat in omni re . [Conſiderare) Qm̄ iratus inconſiderate agit cum ducatur affectu.[Clementi)Indulgēti,miti,cum aliqua grauitate ſine contumelia . [Adiuncta grauitate)Ne clemens & lenis caſtigatio contēptui ſit,grauitas adhibenda

benda eſt.[Illud ipm)Id quod vr̃ acerbum ei,q obiurgator debemus oſtendere ſoſceptum eſſe a nobis ipſius q obiurgatur cauſa nõ ſtudio obiurgandi.[Rectum eſt aũt) Præcipit nunc qũo ſit cũ inimicis cõtendendum.[Rectum eſt)Decet.[Inimiciſſimis)Qui nos capitali odio proſequũtur.[Nobis indigna) Quãuis in nos cõtumelioſi fuerint, & conuicia indigna effuderint, tñ debemus retinere grauitatẽ,& non moueri ad iracundiam & excandeſcẽtiam. Vnde Antiſthenes cũ audiuiſſet aliqñ Platonem ſibi maledicere,dixit: Regium eſt male audire,cum benefeceris. Si magnanimus fueris,inqt Sen. nunq̃ iudicabis tibi contumeliam fieri. De inimico dices,Non nocuit mihi,ſed aĩum nocendi habuit, & cum illum in poteſtate tua videris,vindictam putabis, vindicare potuiſſe,quod eſt magnum vindictæ genus.[Grauitatem) Cõſtantiam,vt non moueamur ad affectum.[Deforme ẽt) Turpe & plenum ludibrij.[Prædicare) Palam dicere & iactare ſeſe in ipſo quotidiano ſermone.[Militẽ glorioſum)Thraſonẽ Terẽtianũ, q iactat ſe,& à gnathonibus irridetur. ſic ẽt Miles apud Plautũ.

FRAN. MAT. IN quo Socratici) Socrates,Ironia vtebat, quẽ ſecuti ſunt q ab eo fluxerũt. Ironia ꝑo maxima ſaretiaꝝ pars eſt cũ aliud dicimus aliud ſignamus.[Pertinax)Vt cedat cõtradicẽtibus, & ita cedat vt eos ſenſim ad id adducat,qđ nitit approbare, ꝑtinacia vitiũ eſt nõ mediocre.[Nec vero tanq̃)Nec ſemp inqt loq velit,& nunq̃ alias loquẽdi concedat locũ,qđ multi faciũt quos merito irridere ſolemus.[In poſſeſſionẽ ſuam)Vnde extrudi nõ poſſit.[Viciſſitudine)Vt dicat ipſe, & alios viciſſim dicere ꝑmittat.[Ac videat &c.)De materia ſermonis nũc loqtur,duplicẽ eſſe dicit ſeria,& iocos,& aliter de ſerijs,aliter de iocoſis rebus dicẽdũ ad quæ ẽt geſtus,& vox ꝯfirmanda eſt,vnde ait Horat. Triſtia mœſtũ vultũ verba decent. iratũ plena minaꝝ ludentẽ laſciua Seuerũ ſeria dictu.[Si ſerijs)Qualis materia eſt talia eſſe verba ꝯuenit.[In primis prouideãt,&c.) Cauẽdum eſt ne ſermo nr̃ vitium aliqđ nr̃m indicet.Nã qualis vita eſt,& cõſuetudo,talis oꝛo eſſe plerũque ſolet.& Plut.ait actionis vmbrã orationẽ eſſe.Cic.ipſe Saluſt.ſic taxat. Neq;.n.q tam illato ſermone retiẽ vita honeſtior eſt.[Quod maxime)Vitiũ animi, & improbitatẽ eoꝝ ꝑcipue manifeſtari dicit cũ abſentibus à nobis detrahit.[Studioſe) Nõ caſu quodã,ſed de induſtria.Nã non quærimus tñ occaſionẽ detrahẽdi cuipiam abſenti,ſed ipſi vltro aſſumimus.[Aut perridiculũ) Cauſa deridẽdi,non ẽt detrahẽdi.[Seuere)Acerbe.[Maledice) Maleuole.[Cõtumelioſe)Cõ iniuria.[Habẽtur aũt pleriq; &c.) Proſeqtur oſtẽdere qđ ſi illud in quo ſermo verſat.[Domeſticis negocijs,) Hoc eſt re familiari,ſeruis,ſupplectile,& ceteris eiuſmodi,& hoc ad œconomicã ſpectat, quæ rẽ familiarẽ gubernare docet.[De rep.)Hoc in politica verſat quę remp adminiſtrare oſtẽdit.[De artiũ ſtudijs)Monoſtice officium tãgit,quæ ſolitudine delectat & ad philoſophos ſpectat, & ſic paucis verbis tres philoſophiæ moralis partes cõplectitur.[Danda opa eſt &c.) qñquidẽ ſermo de his rebus hr̃i ſolet, ſi qñ aberrauerit ꝑ digreſſionem ad eas tñ ſtatim reuocandus eſt. Accidit aũt vt ſæpe fiat digreſſio, q̃ eſt vt diffinit.Quintil.alicuius rei extra cauſam vel ad cauſam tñ ꝑtinentis facta narratio, & delectationis aut ſimilitudinis cauſa fit. nonnunq̃ ẽt amplificationis.ſed hoc oratoꝝ magis eſt.[Sed vtcũque &c.) In quacũque re de qua loqmur obſeruare illud debemus vt quouſq; delectet ſermo noſter ꝓgrediamur, & vt nõ ſine rõne incipimus,ita cum rõne fruamur,modumq́. adhibeamꝰ. [Quatenus quouſque)Nã cognoſcere poſſumus quouſq; ſermo noſter delectabit,neque id erit difficile,tũ ex vultu,cum ex geſtu auditoꝝ.ſed qũo &c. Quẽadmodum inqt in motu animi tranqllitas ſeruãda eſt,ita in ſermone,nunq̃.n.ita loq debemus, vt aliq̃ in ſermone ꝑturbationem incidamus, quod q facit à decoro diſcedit.[Ira exiſtat)Quę eſt vlciſcẽdi cupiditas & aĩum quaſi obcęcat,cognoſcitur aũt aſperitate & atrocitate verboꝝ.[Cupiditas) Bonoꝝ,ludis,gloriæ,quæ ꝑcipue ſermone cognoſcit.

Pigritia Ignauia [Pigritia) Quæ ad metum ꝑtinet.nã metu laboris,aut alterius cuiuſuis rei pigri reddimur,& eſt corporis pigritia ignauiã animi.[Maxime &c.)Hoc ẽt oratori ſeruandũ dicit Quint.vt talis ſit ſermo,vt auditores vereri videamur, nam cum licẽtior fuerit nullã auditoꝝ rõnem hr̃e videmur.

Vereri [Vereri)Vt de re turpi apud parentes & ꝑceptores loqui nõ audeamus.[Diligere) Si affectu careat ſermo veſtra.[Obiurgationes &c.)Qm̃ illud occurrebat ſi ſermo motibus vacare debet,ergo nunq̃ iraſci ꝯuenit,conuenit qdẽ inqt. Sed cũ neceſſario obiurgãdus a nobis q̃ſpiã eſt vt filius ſeruus,tunc.n.& vocis acrimõia & grauiore ac ſeueriore oꝛone vtẽdũ eſt. Triplex

Amicitia triplex. eſt amicitia bonitatis,vtilitatis, iucũditatis, aut.n.eſt ĩter bonos amicitia,& hęc eſt ꝑcipua,in qua cũ ſint amici pares,pares affectꝰ paria obſequia nullę interueniũt accuſationes,nulla diſceſſio exorit̃ niſi alr̃ amicus à virtute diſcedat,& offm̃ deſerat, tũc.n.iuſtã cauſam dabit amico expoſtulãdi.aut amicitia eſt bonitatis,& vtilitatis ſimul,& rõnem habet excellentiæ,q a inter impares quos oportet ſcḋm rõnem excellentijs concedere,& in hac ſiũt obiurgationes quoties filij parẽtibus illa non tribuunt quæ oportet, minor ſeniori nõ aſſurgit,viro vxor non obſeqtur, ſubditus magiſtratui nõ paret. Deſiderat.n.amicitia quandam proportionem retributionis,ſicut & iuſtitia cõmutatiua.Quod ſi hoc ſeruatur nullę interueniũt accuſationes,frequẽtes vero accidũt in amicitia quæ eſt vtilitatis cauſa ſuſcepta, & delectationis. cũ aut dare deſinit amicus,aut delectare.qbus de rebus multa ſcrib.Ariſt.lib. 6.Eth.ex quo intelligitur neceſſario vt ẽt Cic.ait,obiurgationes incidere. eſt aũt obiurgatio familiaris reprehẽſio,& iuxta cauſa ſuſcepta ſicut pater obiurgat filiũ,præceptor diſcipulũ.[Ne ea facere videamur irati,)Sed illoꝝ quos obiurgamus cauſa. Duplex ira eſt,& qua cupiditate vindictæ accẽdimur, & qua cupiã caſtigãdi gratia,& corrigẽdi ſuccenſemus, & hæc poſterior ira vtilis eſt,atq; ẽt in deum cadit,vt docet Lactãtius lib.de ira dei. [Sed vt ad vrendũ,medici,)Pulcherrima ſimilitudo,ſic inqt iraſcimur cũ obiurgamus vtilitatis eoꝝ quos obiurgamus cauſa, ſicut medici vlcera,vomicas, & apoſtemata inuiti adurũt & ſiccãt ignito ferro,nõ crudelitate ducti,ſed ægrotãtiũ vtilitate.[Vtendũ) Ignito ferro.[Siccandũ cum reciduat.[Raro) Tũc tñ cum amici vtilitas maxime impellit.[Alia medicina) Medicus cũ vulnus immedicabile eſt,tũc demũ illud recidit ferro.vt ait Ouid.Sed immedicabile vulnus enſe recidẽdũ eſt,ne pars ſincera trahatur.[Magna aut par.&c.)Ita obiurgãdũ dicit eſſe,&vt veritas ſeruetur,& eiꝰ q obiurgatur deterior aĩus nõ reddatur,ſi aſperior fuerit obiurgatio. Debet itaq; lenis eſſe,& demẽs vt amicus q accuſatur nõ inimicus videatur,vt ſi incõtinentẽ obiurges, cuius parẽtes laudem cõtinẽtiæ adepti ſint. Tuoꝝ dices ꝓbitas,& integritas,quos admiratus olim ſumme mouet, vt te cũ loqui audeã liberius, & te in bonã partem acceptuꝝ confido,cum natura ꝑditus ſis humaniſſima,& ſic paulatim ad reprehẽſionẽ deſcẽdis.[Magna parte) Ideo dixit qa opus eſt nonnunq̃ contentione.[Grauitate adiuncta) ne videaris penitus ira carere,nã minus obiurgans proficies. [Se Seueritas ueritas)Quãtũ ad veritatem,quæ reticẽda obiurgãti nõ eſt.[Cõ Contumelia tumelia) Quæ eſt aſpera nimiũ, & odioſa reprehẽſio a clemẽtia penitus diſcedẽs.[Atque illud ipſum) Dicemus.n.nõ poſſum nõ indignari vehemẽter dolere,tibiq́. ſuccenſere,cũ in hac vel in illa re te peccare animaduerto.[Rectum eſt ẽt) Dixit quem modũ in obiurgatione ſeruare deberemꝰ,qua in amicos,& beneuolos vteremur,nunc ꝑcipit qualis contra inimicos ſermo noſter eſſe debeat.[Nobis indigna) Audiamus q̃ ipſi in nos dicũt inimiciſſimi. [Grauitatẽ)Ne irati videamur reſpondere, & temere cõmoueri ſicut ipſi in nos cõmoti ſũt.[Quæ.n.&c.)Ratio eſt.Quia ꝑturbati recte aliqđ facere aut dicere nõ poſſumus,& ab ijs qui pſentes eſſent,reprehẽderemur,cũ ſemper dãda opera ſit ne cui diſpliceamus.[Deforme eſt ẽt)Inhoneſtũ inquit eſt de ipſo prędicare,hoc Quid ſit deforme homini. eſt ſe,& ſua nimiũ laudare.Nã ſordeſcit laus in ꝓprio ore, vt Sen. inquit. Quod ſi vera de ſe ꝑdicare vitium eſt quãto maius vitium illoꝝ putari debet,qui falſa ꝑdicãt. Veritas virtus eſt cuius exceſſus iactãtia eſt. Cuius tria ſunt gña. Vnum illoꝝ qui vel natura, vel vitio naturæ,vel cõſuetudine mendaces ſunt,& mẽdacio delectantur. Alteꝝ eoꝝ qui [illegible], hoc eſt inanis gloriæ cupidi ſępe mentiũtur. Tertium eoꝝ q gratia quęſtus hoc faciũt vt mercatores. Qui in primo gñe ſunt vani dĩr. Qui in ſecundo glorioſi. Qui vero in tertio aſſentatores. licet tñ ſeipſm laudare tribus Vanagloriosi Aſſentatores. tpibus apud eos qbus noti non ſumus, vt Æneas apud Virg. ſum pius Æneas. apud ingratũ; nam vt Ouid.inqt,eſt aliqua ingrato meritũ exprobrare voluptas. apud eos,qbus bonam ſpem de nobis polliceri volumus,tũ in periculo poſiti ſunt. Quẽadmodũ medici in ægrotos faciunt qbus experientiam artis præcipuam hr̃e ſe affirmant. Hic illi admonentur q glorioſi ſunt,& vani, qm̃ nimium ſe laudãt,uel falſa de ſe prædicãt. [Militẽ glorioſum) thraſonem,q apud Terentiũ introducitur in Eunucho,ei ſũt ridiculus nimiũ ſermo tribuitur: Nam multa,& vana de ſeipſo ꝑdicat.

ASCEN. SIt igitur &c.)Docet qualis ſit ſermo & qũo ſit utendũ. Ordo eſt. Igitur qa.ſ.in oĩbus decorum ſeruandum eſt .hic.i.hmõi ſermo familiaris(in quo Socratici.i.Socratis imitatores maxime uigent) ſit lenis.i.non aſper,& minime pertinax.i. inflexibilis ab opinione, ut nihil alijs concedat, uel nimis pertinaci & continuato ſpiritu prolatus,lepos.i. uenuſtas & urbanitas quædam dicendi inſit in eo. Vero pro ſed,nec ſup.ſermo noſter excludat alios.i.priuet alios facultate loquendi, tanq̃ uenerit in poſſeſſionẽ ſuã. Vnde excludere.ſ.quẽlibet poſſumus, ſed putet ſup. qui loquetur utendum eſſe,nonnunquam.i.interdum uiciſſitudine cum.ſ.ita ſit,quod in reliqs rebus,tum.ſ.maxime in ſermone

In ſerijs ſeueritas, in iocis lepos ſeruādus.

ne cōi,loquenti.ſ.& rñdenti. oatura in concionibus & prædicationibus medius ſermo eſt,qa vous tm̄ loquitur. At.i.ſed videat .i.cōſideret to primis.i.primum olim de qbus rebus loquatur. ſi ſup.de ſerijs.i.ſerioſis adhibeat ſup.ſermoni ſuo ſeueritatē,ſi ſup. de iocoſis loqtur adhibeat.i.leporē.i.facetias & ſales,& puideat .ſ.pſpiciat in primis,ne ſermo indicet.i.denotet aliquod uitium meſſe moribus.Quod.ſ.iudicare vitiū eſſe in moribus ſulet euenire maxime tū.i.tunc,cum.i.qū dr̄ illudioſe.i.diligēter de abſeotibus cauſa detrahēdi,aut petridiculū aut ſeuere, aut maledice, aut cōtumelioſe.i.vituperoſe.i.quouis modo defamando. Autē pro ſed,ſermones hñt plerunq; aut de negocijs dumeſticis, aut de tep aot de ſtudijs ex doctrina artium. igitur opera dāda eſt.i. diligētia adhibenda,vt ſi orō.i.ſermo ineptus inceperit aberrare ad alia ſup.negocia vt ad delectationes,detractiones aut laſciuiā reuocetur ad hæc.ſ.iam dicta. Sed animaduertendū eſt ēt quatenus.i.vſq; ad quā menſuram ſermo habeat.i.hr̄e debeat delectationem & vt modus deſinendi.i.finiēdi ſit ita,i.qualis,vt .ē. qualis ratio incipiendi fuerit,vtcunque.i.qualitercunq; res aderūt quas dicit. Enim pro qa,neque delectamur ſemper de iiſdē rebus,nec ſimiliter nec in oi tpe.ſed qm̄ rectiſſime præcipit,vt fugiamus io oī vita perturbationes.i.nimios motus animi non obtēperantes rōni,ſic ſermo debet vacare eiuſmodi motibus,ne aut ira exiſtat aut cupiditas aliqua,aut pigritia,aut ignauia, aut qd.ē.aliqd tale appareat.Que pro & curādū eſt maxime, vt videamur vereri .i. reuereri & diligere eos,qbuſcum.i.cum qbus cōferemus ſermonem.i.colloquemur,obiurgationes.i.correptiones inciduni nōnunq̄.i.aliqn̄ ēt neceſſariæ.in qbus.ſ.obiurgationibus & increpationibus vtendum eſt fortaſſe maiore cōtentione uocis, & actiore grauitate verbo℞. Id.ſ.officium obiurgādi eſt ēt agendum ita ſup.vt ne.i.nō videamur irati agere ea.ſ.verba. Sed vt.i.quēadmodū nos ſup.venimus raro & inuiti ad vrendū & ſecandū.ſ.mēbra inſana & cōtagioſa,aut hoies incorrigibiles & pnicioſus,ita veniemus inuiti raroq́. ad hoc genus caſtigādi,nec vnq̄ ſup. veniemus ad huc,niſi neceſſario ſit.ſ.nulla alia medicina.i.emēdatio vitæ reperietur. Sed tū ira ſup.vehemēs & quæ rōnem pturbet,abſit pcul ab obiurgatione.i.cū qua ſ.ira nihil pōt fieri recte,& nihil cōſiderare. aūt pro ſed licet.i.licitū eſt vti p magna parte.i.vt in pluribus,caſtigatione clemēti.i.miti;tñ grauitate adiūcta.i. ſic vt grauitas ſit adiūcta,vt.ſ.ſeueritas adhibeat & cōtumelia.i. opprobrioſa vituperatio repellatur.Atq; p ſed,illud ipſum acerbitatis qd caſtigatio habet ſup.annexā ſignificandū eſt.i.ſignificandū eſt ſuceptū eſſe cauſa .i. p vtilitate & cōmodo ipſius qui obiurgetur Rectum.i.deco℞ & honeſtum eſt ēt in illis contentionibus,q̄ fiunt cum inimiciſſimis ēt ſi.i.audiamus indigna oobis.i vituperia turpiſſima,tñ retinere grauitatē, & repellere iracundiā Enim pro qa,ea quæ fiunt cū aliqua perturbatione, neq; pñr fieri ɔſtanter,nec approbari ab his q ad ſunt, deforme eſt ēt pdicare de ſe preſertim falſa.i.per arrogātiam & vanā iactātiā attribuere ſibi immeritas laudes & imitari militē glorioſum apud Plautū & Terētium,q ſe inaniter laudat cū irriſione audientiū.

DOCT. interpr. Quatenus ſermo delectationem habeat.) Quatenus pro in quantum,& quemadmodum.

DOCT. interp. Obiurgationes,&c.) Plautus in Trinummo, Næ amicū caſtigare ob meritam noxiam Immane eſt facinus, verum in ætate neceſſarium. {Ira abſit,cum qua,&c.) Virgil. Furor itaque mentem Præcipitant.

ARGVMENTVM.

In ædificijs extruendis qui modus.

ET qm̄ omnia perſeqmur,volumus quidem certe; dicendum,eſt ēt qualem hominis honorati,& principis domū placeat eſſe. cuius finis eſt vſus: ad quam accōmodanda eſt ædificādi deſcriptio: & tñ adhibenda dignitatis, cōmoditatiſq́. diligētia. Cn.Octauio,q primus ex illa familia conſul factus eſt,honori fuiſſe accepimus, q̄ præclarā ædificaſſet in palatio,& plenā dignitatis domum: quæ cū vulgo viſeretur, ſuffragata dn̄o nouo homini, ad Conſulatū putabatur. hanc Scaurus demolitus,acceſſionē adiunxit ædibus. itaq; ille in ſuam domū Conſulatum primus intulit: hic ſummi,& clariſſimi viri filius,in domū multiplicatam nō repulſam ſolum retulit,ſed ignominiam, & calamitatē.ornanda eſt.n.dignitas domo,nō ex domo dignitas tota quærēda; nec domo dn̄s,ſed dn̄o domus honeſtanda eſt. Et,vt in ceteris habenda ratio nō ſui ſolum, ſed ēt aliorum,ſic in domo clari hoīs,in quam & hoſpites multi recipiendi,& admittenda hoīum cuiuſque generis multitudo, adhibēda eſt cura laxitatis: aliter ampla domus dedecori domino ſæpe fit,ſi eſt in ea ſolitudo,& maxime,ſi aliqn̄ alio dn̄o ſolita eſt frequētari. Odioſum eſt enim,cū à prætereuntibus dr̄; O domus Anci, q̄ diſpari dn̄o dominaris.quod idem his tpibus in multis licet dicere.cauendum eſt ēt,preſertim ſi ipſe ædifices,ne extra modū ſumptu,& magnificentia pdeas. quo in gn̄e multum mali ēt in exemplo eſt. ſtudioſe.n.plerique,preſertim in hac parte,facta principū imitantur: vt L.Luculli,ſummi viri,virtutem quis? q̄ multi villarum magnificētiam imitati ſunt.quarum quidem certe eſt adhibendus modus,ad mediocritatē reuocandus: eademq́. mediocritas ad cōem vſum, cultumq́. vitæ referenda eſt. Sed hæc hactenus.

PETR. MARS. ET qm̄ oia perſeqmur) Nūc de domo magnifici uiri determinar. Ariſto. loquēs de magnifico ait, Ad magnificū aūt pertinet & domū a ſe cōſtructam, vt diuitēs decet,hr̄e.eſt.n.quuddā & hęc ornamentū. {Volumus certe) Oia perſequi & de oibus dicere, quæ ad virū inſtituendum ornandumq́. pertinēt. [Qualē) Cuiuſmodi,cuius laxitatis; cuius impēſæ.[Honorati) q fungitur ſiue functus eſt honoribus publicis. {Principijs) Primi inter ciues.[Cuius).ſ. domus finis eſt vſus qm̄ ideo ſit domus,vt ea vtamur.Ergo laxitas domus accōmodanda eſt dignitati ipſius domini,vt ea vti poſſit cum decoro, & habitare magnifice. {Ad quē) Vſum. [Deſcriptio,) Deſignatio domus ædificādæ,vt vſui ſufficiat.cuius cauſa ædificatur, & pro rōne dignitatis ædificandum eſt.qm̄ decet principem virum, & magnificū hr̄e domū magnificam,& plenā dignitatis. {Cōmoditatis) Vt cōmode habitemus & cū dignitate.debet.n.domus eſſe vtilis & pulchra. [Cn. Octauio) Affert exemplū Octauij,cui domus plena dignitatis ſuffragata eſt.Suet.ait in vita Aug. Primus ea familia Octauio℞ magiſtratum populi ſuffragio cœpit C.Rufus.Is quæſtorius, Cneum & C.procreauit à qbus duplex Octauio℞ defluxit familia conditione diuerſa.Siquidem Cneos & deinceps ab eo reliqui oēs functi ſunt honoribus ſummis. At Caius eiuſq́ poſteri,ſeu fortuna,ſeu voluntate in equeſtri ordine cōſtiterūt vſq; ad Auguſti patrem. In ix. Phil. dicit Cn.Octauij clari & magni viri,q primus in eam familiā,quæ poſtea viris fortiſſimis floruit attulit cōſulatū. ſtatuam videmus in roſtris.nemo.n.nouitati inuidebat nemo virtutē nō honorabat.Hic miſſus ad nepotē regis Antiochi,quo cū Romani bellū geſſerāt,vt claſſem hr̄e & elephantos alere phiberet,Laudiceæ gymnaſio à quodam Leptine interfectus eſt. reddita fuit ei ſtatua pro vita,quæ multos per annos familiā eius honeſtaret. Plin.ait: Nō prætenbo Cn. Octauiū ob vnum verbum, quo Regē Antiochū dilatu℞ ſe reſponſum dicentem, virga quā tenebat ſolū circumſcripſit,& priuſq̄ egrederetur circulo illo,reſponſum dare coegit. In qua legatione interfecto ſenatus ſtatuā poni iuſſit quā honoratiſſimo loco in roſtris. {Ea illa familia) Octauio℞.{Fuiſſe honore) Attuliſſe honorē dignitatemq́. Octauio,qm̄ in eam familiā primus conſulatū attulit,q a ædificauerat clarā domū & dignitatis plenā,vt videretur dominus mereri honores ſummos,& ampliorē fortunā. [Suffragata) Fuiſſe auxilio & tuliſſe ſuffragia ad cōſulatū cōſequendum. [Nouo hoi} Noui hoies dn̄r,quorum maiores non fuerūt in magiſtratu. Plut.ait in vita Cat. ſenioris,Romani eos q gn̄is gloria carētes à ſeipſis initiū caperēt,nois ſui nouos hoies appellabant. {Hāc Scaurus demolitus) Ponit exēplum M.Scauri,q domū amplā & nimiæ laxitudinis ædificauit, odioſam alijs & ſibi ad dignitatē tuendā minime ſuffragātem.{Hāc) Domū Cn.Octauij. [Demolitus) Cū ſolo æquaſſet ædes ampliauit ſuas. [Ædibus) Suis.ſ.qm̄ diruta domo quæ fuerat Cn.Octauij ſuam multiplicauit,cuius nimia laxitate populus offenſus eſt.hāc igitur domū ſolo æquatā adiecit ædibus ſuis,in quas retulit & repulſam & ignominiā. M.Scaurus M.Scauri principis ſenatus,& Stoici filius vitricū habuit Syllā,qm̄ Me-

tella

tella mater poſt mortẽ Scauri patris, Syllæ nupſit, ædilis etẽ ſumma magnificẽtia geſſit, adeo vt ſuas opes pene conſumpſerit magnũ quæ ęs alienũ cõflauerit. In pretura, prouinciam Sardiniã obtinuit in qua nõ ſatis abſtinenter ſe geſſit. Romã ad petendum cõſulatũ rediit. Sardis de eo querẽtibus repetũdarum poſtulatus eſt. patronos habuit, P. Clodium, M. Callidium, M. Marcellum, M. Tulliũ Ciceronẽ, M. Meſſalam, Nigrũ, & Q. Hortenſium. Ipſe quoq; vt auctor eſt Pædianus Aſconius, pro ſe dixit cũ magno ſquallore & lacrymis, tandẽ abſolutus eſt. poſtea Q. Seruilius Cepio ob legationis Aſiaticæ inuidiã, eum repetũdarum fecit reũ. Inde a Varo trib. pl. proditionis accuſatus eſt, dicẽte Scaurum vocaſſe ſocios ad arma, quippe bellũ Italicum paulo ante exortũ fuerat, quod ſociale dictũ eſt, quoniam ſocij a Romanis defecerãt, cũ ciuitas, vt Druſus trib. pl. promiſerat, illis non daret. Scaurus à viatore accerſitus, duos & 70. annos natus innixus nobiliſſimis iuuenibus in forum proceſſit, & accepto rñdendi loco dixit, Q. Varus Hiſpanus M. Scaurum principẽ ſenatorẽ, ſocios ad arma dicit conuocaſſe. M. Scaurus princeps ſenator negat. teſtis nemo eſt. vtri vos credere cõuenit? qua voce ita oĩum cõmutauit aĩos, vt ab ipſo ẽt tribuno dimitteretur. Hæc refert Pædianus Aſconius. Val. Max. aliter narrat. Scaurus igitur retulit ignominiã in domum quã multiplicauerat. Et ait Cic. dignitas hoĩs ornanda eſt domo magnifica. Sed hęc dignitas nõ tota ex domo quærẽda eſt, ſed à ſeipſo, vt. ſ. habeat virtutes, aliter ipſa domus magnificã, dño dedecori erit, & ipſe dñs debet ornare domũ. Si continẽtiæ ſtudes, inqt Seneca, habita nõ amœne, ſed ſalubriter, nec dñm eſſe velis notũ à domo, ſed domũ à dño. [Itaque ille) Cn. Octauius. [Hic) Scaurus filius Scauri principis ſenatus, quoniam Scaurus ille adeo ſummus erat, ut ne ſibi qdem cõparari poſſet. [Multiplicatã) Quam multiplicauerat demolitus domũ Octauij. [Nõ ſolum repulſam) quoniam rediens ex Sardinia in petitione cõſulatus repulſam habuit, & infamia notatus eſt, repetũdarumq́. poſtulatus. Vnde in ſumma interdũ calamitate fuit. Nã aduerſa valetudine laborãs proceſſit in forum, & cũ lacrymis rñdit obiectis criminibus. [Dignitas) Hominis debet ornari domo magnifica, quæ eſt quoddã ornamentũ. [Nõ tota) quoniam alia eſſe debẽt quæ dignitatẽ afferunt. [Et, vt in ceteris) Senſus eſt, quẽadmodũ in oĩbus alijs rebus, qd nobis agẽdum ſit cõſiderare debemus nõ ſolũ propter nos, verum ẽt & alios, ſic in ædificãda domo principis cõſiderandum eſt hoſpites in ipſam admittẽdos eſſe, & ſic oportere amplã eſſe, non tñ vt dño proprio ſeruiat, ſed & alijs q recipiẽdi ſunt. [In ceteris) Alijs rebus, quas nõ ſolum ad oĩam, ſed ẽt ad aliorum vtilitatẽ referimus. [Clari) Sũmi & principis. [Hoſpites) Amici externi. [Multitudo cuiuſq; gñis) Vt tũc erant cliẽtes, & varia hoĩum gña q domos principũ ingrediuntur. [Laxitatis) Amplitudinis. debet inqt tenere mediũ, nam ſi modũ exceſſerit, & nimia laxitate luxuriam diffundetur, dño afferet dedecus potius q̃ dignitatẽ. [Solitudo) .i. adeo ampla, vt nõ poſſit tota habitari, tũc illa ſolitudo dedecori dño erit. [Frequẽtari) Coli familię frequẽtia, frequẽs locus dr̃, in quo multi ſunt, & frequẽtatur, & frequẽs ſenatus, in quo ſunt multi ſenatores. [Odioſum eſt) Infame & quod affert odiũ & faſtidium, cum põt dici à prætereuntibus, ò domus quã diſparem dñm habes, quod nunc Romæ paſſim dici poteſt. Videmus. n. in oĩbus clariſſimorum quondam ciuium & illius ampliſſimæ ciuitatis ſacrle principũ, monſtra hoĩum habitare, & à meretricũ ſcholis frequentari, qbus cum Romana diſciplina vigebat, & mores nõdum luxuria corrupti, & illi 48. magiſtri vitiorum vrbana vitia excuterent, viliſſimus fornix dabatur, & via digna cẽlebantur, vt in ſubmœnio habitarẽt, pannoſæ ſordidæ, neglectæ, nunc aũt ſerico & auro vndique pellucẽtes magnifice habitãt. clientelam hñt, & diſciplinam, vt tanta ars nõ pereat. Vnde dolendũ eſt, quod plus inguinibus olidi ſcorti & edacis tribuatur, quã virtuti, & quod fœdiſſima lupa corporis ornatu non ſolum æquetur reginis, ſed antecellat. [His tpibus) In hac calamitate & confuſione nr̃orum tpum, qbus domus proſcriptorum à Sylla ab indigniſſimis & immeritiſſimis hoĩbus habitantur, vt merito dici poſſet, ò domus antiquæ q̃ diſpari dño dñamini. [Cauendũ eſt etiam) Aliud pceptum & cautio in ipſa domo ædificãda. [Ne prodeas) Exeas extra mẽſuram, debet is qui ædificat tenere medium, & pro modo diuitiarum impendere, atq; ut oportet decetq;. [Sumptu) Impenſis. [Quo in gñe) Cum. ſ. quis nimio ſumptu aliquod opus extruit, alios ſuo exemplo irritat ad talem ædificãdi luxum. [In hac parte) Ædificijs ſuperbe & luxurioſe ædificandis. & probat hoc exẽplo Luculli, cuius virtutum pauci imitati ſunt, magnificentiã vero in ædificandis villis permulti. [Facta principũ) Ea quæ principes ciuitatis faciunt. Tubero Stoicus Lucullũ togatum Xerxem appellabat propter uillam in ſinu Baiano & aquã marinã immiſſam effoſſo monte. & Var. in 1. de re ruſt. lib. dicit. Nunc contra villam vrbanã quam maximam ac politiſſimã habeãt, dant, operã, ac cum Metelli & Luculli villis peſſimo publico ædificatis certãt. [Luculli virtutẽ qs). ſ. imitatus. eſt, q d. pauci. [At quã multi). ſ. imitati ſunt eũ in ædificijs & cõuiuijs. Villa eſt domus in agro. Vicus dr̃ quoniam ſunt plures domus vna poſt aliã. Vicinia dr̃ propinquitas vicinorum. [Quarum) Villarum ædificandarum menſura eſt adhibenda. Vnde apud antiquos erat lex cenſoria, ne villa fundum deſideraret, & ne plus verrerent quam ararent, & ideo nimiã ædificandi luxuriam notauit Horat. in Carm. dicẽs: Iam pauca aratro iugera molles relinquent regiæ. quoniam oẽs campi ædificijs ad luxum & delicias comparatis occupabantur.

FRAN. MAT.

ET quoniam &c.) De decoro ſuperius dixit ſeruãdo in dictis, & in factis. Nũc igitur à propoſito non diſcedit. Nã cum dixerit cuiuſmodi decorum in dictis ſeruari conueniat, nũc quomodo in factis ſeruari debeat pcipit, ædificiũ .n. opus eſt, in quo cõſideratur dignitas pſonæ, facultas, & operis qualitas. dignas pſonæ, nã idẽ ſumptus ciui magnus erit, principi vero paruus eſt. facultas, vt & operi cõueniat, & domino, qualitas operis, quia aliud ædificiũ priuati hoĩs, aliud principis eſſe debet. [Volumus) qdẽ, qa & ſi nõ oĩa perſeqmur, volumus tñ. [Vſus) Vt ea vtamur, ergo talẽ domum ædificare debemus, quæ nobis, & vſui noſtro ſatis ſit [Et tñ &c.) Quoniam dixerat ad vſum accõmodandam ædificationẽ. ideo ne qs credat ſemper eiuſmodi eſſe debere, vt ſufficiat familiæ, poſſet .n. fieri vt princeps ciuitatis careret liberis, ideo addit ẽt dignitatis rõnem habẽdã eſſe. [Dignitatis) Vt ſi parua familia fuerit, & magna dignitas, magna pro dignitate non pro rõne vſus ædificetur domus. [Cneo Octauio) Exẽplo Cnei Octauij noui hominis, hoc eſt cuius maiores magiſtratum nunq̃ geſſerãt, oſtẽdit ex dignitate pſonæ ædificãdam domũ, quoniam ſemper prodeſt. Cn. Octauius homo fuit nouus. cũ aũt domũ in palatio ędificaſſet egregiã, delectatus ea populus, & ſimul ex tali opere magnanimũ iudicãs, Octauiũ in cõſulatus petitione ſuffragatus illi eſt. Eãdẽ domũ Scaurus emit, & vt ampliorẽ faceret demolitus eſt, & quoniam rẽ ſupra facultatẽ tentauit nõ modo dignitatẽ vt putabat aſſecutus nõ eſt, verum ẽt repulſam eſt paſſus, cũ poſtea cõſulatũ peteret. [Acceſſionẽ) Incremẽtũ, vt magnifica magis eſſet. [Cõſulatũ primus) quoniam egregiã domũ, ſed tñ mediocritate ſeruata extruxit. [Sũmi viri) M. Scauri, de quo ſupra eſt dictũ. [Multiplicatã) Auctã. [Calamitatẽ) Hic Scaurus, ſeuerus videri volebat, ſed illo prætextu ingẽtia vitia occultabat. Miſſus ad Iugurthã legatus (auctore Criſpo) vt regnũ inter illũ, & Adherbalẽ diuideret, corruptus ab illo pecunis eſt, & propterea a ſenatu dãnatus, & pecunia mulctatus eſt. [Ornanda eſt. n. &c.) Egregia ſnĩa, vt cũ dignus ſis, domo vtaris te digna. Indignus vero nõ debet ex magnifica domo totã dignitatẽ ſuã quærere. [Et, vt in ceteris) Vt inqt in ceteris rebus nõ noſtrã tñ vtilitatẽ reſpicere debemus, ſed ẽt aliorum ita ẽt in ædificãda domo, rõnẽ hr̃e nos oportet eorum, quos recepturi ſumus, vt liberaliter à nobis recipiãtur. [Aliorum) q cari nobis ſunt, & eſſe debent. [Cuiuſque modi) Tã nobilium q̃ ignobilium, tã ſummorum q̃ infimorum. [Cura laxitatis) qd .n. amplitudo domus prodeſſet, niſi multitudo adeſſet? ſolitudine deformaretur, ſi nõ frequentaretur. laxitatis legit Marcellus. hoc eſt vt laxa amplaq́. ſit. [His tpibus) Poſt bella ciuilia. Quo tpe multi nefarij, & ſcelerati principum, & optimorum virorum ædes à Iulio conceſſas tenebant. [Ne extra modũ &c.) Hoc ad facultatem ſpectat, tria .n. diximus conſiderãda, perſonæ dignitatẽ, facultatem, & operis qualitatẽ. [In exemplo) Eſt, quoniam ẽt qui nimis poſſunt, magnifice ædificare volũt, & hac in re ẽt principibus viris æquari. [L. Luculli) Fuit is Romanus princeps magnificẽtiſſimus, & in eo vt in hoĩe Romano multæ literæ fuit itẽ imperator excellẽtiſſimus, & Mithridatis vires fregit, magnificẽtiſſimas ædes, & villas extruxit, in amicis recipiendis ſplẽdidiſſimus, loca habuit conſtituta pro qualitate hoĩum, & ſumptu, & magnificẽtia ciborum, cumq́. apud eum Pompeius, & Cicero dixiſſent cœnare ſe velle, imperauit architriclino vt in Apolline cœnã pararet, quo cum eodem die acceſſiſſent, pro trecentis paratã cœnã inuenerũt. habitabat ædes in qbus eodem tpe hyemem habebat, & æſtatem, ita cõſtructa erãt, & ad frigus, & ad calorẽ, & cum quidam dixiſſet Lucullo, hiemem domi habes, rñdit ſe grues imitatum eſſe, quę pro tpis qualitate loca mutant.

ASCEN.

ET quoniam &c.) Decet decorum domus & familię. Ordo eſt, Et quoniam perſequimur (uolumus quidem certe ſup. perſequi & forte non perſequimur) oĩa, dicendum eſt etiam qualem placeat eſſe domum hoĩs honorati, & principis .i. œconomi boni, cuius .ſ. domus, finis ſup. intentus, eſt uſus, ad quam deſcriptio .i. ratio & forma ædificandi, eſt accommodanda .i. commode applicanda, Et tamen .i. præter commoditatem uſus diligentia dignitatis, & cõmoditatis eſt adhibenda. Nos accepimus fuiſſe Cn. (pro-

tertur

fertur Cneo Octauio, q factus eſt primus conſul in ea familia .ſ. Octauio℞, non ergo loqtur de Octauio Auguſto.) honori .i. ad honorē & gloriā; quod ædificaſſet in palatio domum ꝑclaram, & plenā dignitatis, q domus cū viſeretur.i.viſum iretur vulgo.i.a vulgo, putabatur eſſe ſuffragata.i.patrocinata & auxiliata domino.i. Cneo Octauio nouo hoi .i. cuius familia nemo adhuc ante eū magiſtratum geſſerat ad conſulatū. Scaurus.ſ. Marci Scauri principis ſenatus, demolitus.i.poſtq̃ diruit & ſolo æquauit hanc .ſ. ꝑclaram domum, adiunxit acceſſionē.i.incrementum in ſuam domū. Hic.ſ. Scaurus exiſtēs filius ſummi & clariſſimi viri .ſ. Marci Scauri retulit in domū, multiplicatā.ſ.titulis & honoribus nō ſolum repulſam.i.reiectionem, ſed ēt ignominiam & calamitatē cuius differētiæ cauſam innuit Cic. fuiſſe conſtructionem & deſtructionē præclarę domus. Enim pro qa dignitas eſt ornanda domo .i. per domū, & non eſt tota quærēda ex domo, nec dominus eſt ſup. honeſtādus domo.i.per domū ſuam, ſed domus eſt honeſtāda domino. Et vt.i.quemadmodū ratio non ſolum ſua.ſ. rerū ſuaℛ aut vtilitatis ſuæ, ſed ēt alio℞ eſt habenda in ceteris ſup. rebus, ſic.i.cōſimiliter in domo clari.i.egregij ħois in quam ſup. domū & multi hoſpites.i.mutuo beneficio deuincti recipiēdi ſunt, ſup. nō gratia pecuniæ, ſed hoſpitalitis, & in quā ſup. multitudo cuiuſq; gñis hoium ad mittenda, adhibenda eſt cura laxi.i.amplitudinis & capacitatis. Enim pro qa domus ampla fit ſæpe aliter.i. hmōi cura domino ſuo dedecori, ad dedecus, ſi .ſ. ſolitudo.i.vaſtitas eſt ea, & maxime ſi ſolita eſt frequētari aliqñ alio domino. o. pro qa odioſum.i.moleſtū eſt, cum dr a prætereūtibus: O domus antiqua, q̃ diſpari domina dominaris.i.gubernaris, & in dominio teneris, quod qdem licet his tpibus dicere in multis ſupp. domibus. Cauendum eſt ēt preſertim .i. præcipue ſi ipſe.i.tu ædifices, prodeas.i progrediaris ſumptu & magnificentia extra modū. in quo gñe eſt multum mali.i.incōmodi, ēt in exemplo.i.imitatione exempli alio℞ Etenim, pro qa pleriq; imitantur ſtudioſe .i. diligenter preſertim in hac parte.i.ædificādo facta principum. vt .i.verbi gratia qs ſup. imitatus eſt virtutē L. Luculli ſummi viri? q.d. nullus aut rariſſimus quiſq;, at quā.i.quantum multi imitati ſunt magnificentiā villarum.ſ. L. Luculli, q.d. plurimi, qua℞ .ſ. villa℞, hoc eſt domo℞ priuata℞ ruri aut in agro, ad recipiendas fruges & colonos ea℞ conſtructarum, qdem .i. certe, modus eſt adhibēdus.i.finis & menſura conſtituēda, & reuocandus eſt.ſ. modus ad mediocritatē, & eadem mediocritas eſt referenda ad oēm vſum & cultum vitæ. Sed hæc ſup dicta ſint hactenus.i.hucuſque.

DOCT. interp. IN domum multiplicatam.) Multiplicatā dixit pro auctam. Nam quod proxima℞ ędium ſolum fuit, edibus adiunxerat. [Scaurus) Et vt in ceteris eſt habenda ratio, non ſua ſolū, ſed alio℞. Opinor pro Sua, legendum Sui. Et ratio reciproci pronominis ſeruabitur, ſi ſubaudias, habenda homini. (Aliter domus ampla dedecori domino ſæpe fit) Plane aliter vſurpauit ꝓ alioqn. (Ne extra modum prodeas).i.ne modum excedas.

DOCT. interp. ET quoniam) Modus præſcribitur in ædificando. Xenophon in Oeconomico damnat φιλοικοδόμους.

ARGVMENTVM.

Tria omni in vita ſeruanda.

IN omni aūt actione ſuſcipiēda, tria ſunt tenēda: primū, vt appetitus rōni pareat, quo nihil eſt ad officia cōſeruanda accōmodatius; deinde, vt animaduertatur, quāta illa res ſit, quā efficere velimus; neu minor, neue maior cura, & opa ſuſcipiatur, q̃ cauſſa poſtulet: tertiū eſt, vt caueamus, vt ea, q̄ pertinēt ad liberalē ſpeciē, & dignitatē, moderata ſint. Modus aūt eſt optimus, decus ipm tenere, de quo ante diximus, nec ꝓgredi lōgius. horū aūt trium præſtantiſſimum eſt, appetitum obtēperare rōni.

PETR. MARS. IN omni aūt actione) Tria Cic. ponit, quæ in omni vita ſeruanda ſunt. primum eſt, vt appetitus pareat rōni, nam ſi appetitus euagabitur lōgius, offīm ſeruari nō poterit, quod ſemp ad bonū tendit. Secundū eſt, vt cōſideretur quod agendum ſit, & ea cura adhibeatur, quā res ipſa efficiēda requirit. Tertiū eſt, vt oia cum mēſura fiant, ēt quæ laudabilia ſunt, ne ſi modū exceſſerint, rephendantur. (Pareat) Obediat, & id appetat, qđ ratio ſuaſerit. (Ad officia) Vt aliqd fiat cū virtutis laude.

(Animaduertat) Conſideret diligēter, ne aut nimis aut parū id curemus qđ agendū eſt, ſed vt ipſa res poſtulat. (Opa) labor, cauſa, res ipſa quā agimus, & cauſa quā tractamus. (Ad liberalē).i. ea q̄ laudāda ſunt, & quādam apparētiam libero hoie dignā ꝑ ſe ferūt. (Moderata) Modo quodā & menſura tractāda, multo magis igitur moderāda ſunt, & vitanda, quæ nullam hñt ſpeciem.i.apparētiam libero hoie dignam. Et ait Cic. optimus eſt modus in omni re atque menſura, vt ſeruetur deco℞, nam cum facimus id quod decet, tenemus modū. Horat. in 1. vol. epiſt. ſic canit: Inſani ſapiens nomē ferat, æquus iniqui, Vltra quā ſatis eſt virtutē ſi petat ipſam. & in 1. Serm. dicit. Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, Quos vltra citraq; neq̄t cōſiſtere rectū. (Modus aūt) hoc refertur ad illud ſecundum pręceptum, vt.ſ. conſideretur quāta ſit res, quam volumus efficere. (Ipſum decus) ſeq id qđ decet; & eatenus progredi in aliqua re, quatenus laudatur. (Longius) Quam deceat, & ſic erit modus, hoc refertur ad tertium, vt.ſ. oīa moderanda ſint, & ait, quatenus modus optimus ſit, tamen horum trium præſtantiſſimum eſt appetitum parere rationi, quoniam niſi ratio dominabitur, nil quod deceat fieri poterit.

IN omni act.) De ornatu nūc præcipit ad actionem oēm accōmodata, vel retinēda dicit eſſe. (Quo nihil &c.) Sequitur.n. ex hac cōtinētia & modeſtia. (Quāta illa &c.) vel magna vel parua vel mediocris. (Vt neque &c.) Ratio eſt cur talis animaduerſio haberi debeat. (Tertiū eſt &c.) Deco℞ hoc loco ſignificat, quod ita conſentaneum eſt naturæ, vt in eo modeſtia appareat, & tēperantia cum ſpecie quadā liberali, & id ꝑcipue in modo cōſiſtit. (Liberalē ſpeciem) Hoc eſt deco℞. (Moderata) Ne citra modum reſiſtat, aut vltra procedat. (Modus aūt &c.) Docet qs modus tenendus ſit, vt.ſ. deco℞ ſeruetur, & gñale quod eſt conſentaneum hominis excellentiæ, in quo natura hominis à reliquis differt animalibus, & ſpeciale, quod ita conſentaneum naturæ ſit vt in eo moderatio, & temperātia appareat cum ſpecie quadam liberali. FRAN. MAT. Vt ſeruetur decorum modus dandus.

ASCEN. IN omni aūt &c.) Oſtendit tria in omni actione eſſe obſeruāda. Ordo eſt. Aūt pro ſed, tria ſunt tenenda in omni act. ſuſcipienda.i. quā ſuſcipere velimus. primum ſup. tenendū eſſe, vt appetitus pareat.i. obtēperet rōni, quo.i. qua re nihil eſt accōmodatius.i. cōducibilius ad cōſeruanda officia. deinde ſup. tenendū eſt, vt animaduertatur.i. conſideretur quāta ſit illa res, quā velimus efficere, neu.i. ne ve, hoc eſt vel ne ſuſcipiatur minor cura & opera q̃ cauſa poſtulet. Tertium ſ. tenendū eſt vt ſup. caueamus.i. caute ꝓſpiciamus, vt.i. qualiter ea quæ ꝑtinent ad ſpeciem & dignitatē liberalem.i. liberis hoibus dignam, ſint moderanda. Aūt pro ſed. optimus modus.i. optima moderatio eſt tenere ipm decus, de quo diximus ante, nec progredi longius. Autē pro ſed, præſtantiſſimum ho℞ trium eſt, appetitum obtemperare rōni.

ARGVMENTVM.

Decorum à loco, at tempore.

DEINCEPS de ordine rerū, & tpum opportunitate dicendū eſt. hæc aūt ſciētia cōtinet eam, quā Græci εὐταξίαν nomināt, nō hanc, quā interpretamur modeſtiā: quo in verbo modus ineſt. ſed illa eſt εὐταξία, in qua intelligitur ordinis cōſeruatio. itaq;, vt eādem nos modeſtiā appellemus, ſic definit à Stoicis, vt modeſtia ſit ſciētia earum rerū, quę agētur, aut dicent, loco ſuo collocādarum. Itaq; vr eadem vis ordinis, & collocationis fore ná & ordinē ſic definiūt, cōpoſitionem rerū aptis, & accōmodatis locis: locū aūt actionis, opportunitatē tpis eſſe dnt. tempus aūt actionis opportunū, Græce εὐκαιρία, latine appellatur occaſio. Sic fit, vt modeſtia hæc, quā interpretamur ita, vt dixi, ſciētia ſit opportunitatis idoneorum ad agendum tpm. Sed pōt eſſe eadem Prudētiæ definitio: de qua principio dixim⁹, Hoc aūt loco de Moderatione, & Temperantia, & alijs ſimilibus virtutibus quærimus. itaque, quæ erant prudētiæ ꝓpria, loco ſuo dicta ſunt: quæ aūt harum virtutum, de qbus iandudū loqmur, quæ ꝑtinent ad verecundiā, & ad eorū approbationem, qbus cū viuimus, nunc dicēda ſunt.

Deince pe

PETR. MARS.

DEINCEPS de ordine rerũ,)Supra Cic. ꝓpoſuit ipm decorũ tribus rebus cõtineri.formoſitate, ornatu.ordine,duabus partibus abſolutis,ad ordinẽ trãſit,& tpum opportunitatẽ,vt nil quod ad decorũ ipſum pertineat,eaplicandũ relinquatur. Vtitur igitur tranſitione, & docilẽ facit auditorẽ & attentũ.[Hoc aũt ſcientia cootinet eam,quã Græce εὐταξίαν nominãt,)εὐταξία dr̃ bona diſpoſitio & ordo.vult Cic.ordinis cõſeruationẽ & modeſtiam idem eſſe.[Non hãc).ſ.concinet,quã nos appellamus modeſtiã à modo.i.menſura quę ſingulis rebus adhibẽda eſt.[In quo verbo) Modeſtiæ.ſ.ineſt modus qdã ſeruandus in oĩ re, & ſic modeſtia eſt quoddã ornamentũ in ipſis actionib.[Ordinis conſeruatio) Vt ſit bonus ordo in rebus agẽdis, nam εὐταξία di bona ordinatio,ſed inqt Cic.ex ipſa diffinitione Stoicorũ adducor,vt eandẽ εὐταξίαν Latine appellẽ modeſtiam [Loco ſuo)Tpe opportuno. [Eadem vis)Natura & ꝓprietas,vt idẽ ſit ordo rerũ collocatio,quod ex ipſa diffinitione ꝓbat. Nam ordo eſt cõpoſitio rerũ aptis locis & accõmodatis, & locus ſignãt tpia opportunitatẽ.[Actionis)Operationis,hoc dicit ad differẽtiã loci,q eſt ſedes argumẽti,& in quo illud latet, & ex quo ducitur & locus eſt vltima ſuperficies corporis ambientis locatum, vt ſinit Ariſt. in phyſicis, hic accipitur locus pro agendi opportunitate. [Locũ actionis)Aptũ ad aliqd agendum. qm̃ ſunt & alij loci ſedes argumẽtorũ, hos locos Boethius in topicis maximas ꝓpoſitiones appellat.& Fab.ait lib.5.locos appello ſedes argumẽtorũ. [Tempus actionis)Aptum ad agẽdum,& opportunum dr̃ occaſio,inde dicimus,nactus occaſionem.i.tps opportunum.in Rhet. loquens de tpe ſic ait,Occaſio eſt pars tpis habens in ſe alicuius rei idoneã faciendi aut nõ faciendi opportunitatem. [Sic ſit) Ex horũ verborum diffinitione hoc ſeqtur. (Quam interpretamur) quã Latine dico appellandam eſſe modeſtiam, cum Græce dicat εὐταξία. [Idoneorũ) Quæ idonea ſint ad agendum,& ſic vno verbo modeſtiæ Cic.complectitur ordinem,locum, & tps. [Eadem definitio) Qm̃ prudentiæ eſt locum, ordinem,& tps eligere, & hře delectum. [Itaque) Modeſtia,&moderatio eſt quędam mini ſtra ipſius prudentiæ,& hæc officia in qbus modus reqritur,pertinet ad tẽperantiam,quæ eſt conſeruatrix prudẽtiæ. moderatio igitur cõſeruat prudentiam,& id facit in ſingulis actionibus,qď prudẽtia iubet,corrupta aũt moderatione nihil valet. Itaque eadem fere ſunt officia prudẽtiæ & modeſtiæ, quæ ipſam cõſeruãt. [Et alijs ſimilibus)Quæ ad hanc partem pertinent. qm̃ temperantiã ſequuntur ordinis conſtantia & ornatu.[Quæ erant prudentię)Quæ pertinebant ad prudentiã,quam ſequuntur cõſiliorũ maturitas & intelligẽtia.hæc pars moderationis & ordinis ad tẽperantiam pertinet,licet nulla virtus poſſit eſſe ſine prudẽtia, & q illam habet oẽs habeat neceſſe eſt, ſed ſingularũ mediocritatũ officia diſtincta ſunt.[Iandudum) Ab initio huius diſputationis.[Quæ aũt harum virtutũ).i.ex quæ pertinẽt ad has virtutes, quæ temperantiam ſequuntur.[De qbus)Virtutibus paulo ante, cœpi diſputare.[Approbationẽ) Laudationem & cõmendationẽ eorũ cum qbus viuimus,& nihil à nobis ſiat,quod illos offendat.

FRAN. MAT.

HAec aũt ſcientia &c.) ornatus q ad quamcunq; pertinet actionẽ in duobus cõſiſtit numero & loco.[εὐταξίαν)hoc eſt rectum ordinẽ. εὖ ſignãt bene τάξις ordino. Sciendũ eſt dupliciter modeſtiam intelligi. Nam qñ in dictis & in factis modus ſeruatur,modeſtia eſt,& item qñ vnumquodque ſuo tpe facimus & loco,vt cum iocamur in conuiuio,in ſenatu grauiter loqmur vtranque modeſtiam εὐταξίαν Græci vocant,ut generalẽ, & ſpecialẽ. [Modus ineſt) Et hæc generalis modeſtia eſt ad oĩa gñaliter pertinens.[In qua intelligitur &c.)Hæc particularis eſt [Rerũ,loco ſuo collocandum)Si qs triplicem dicat eſſe pietatẽ, in deos,patriã,parentes,hic ordinem ſeruabit,& rerum collocationem.Si qs vero primo parẽtes nominet,hic ordinem ſeruabit collocationẽ minime,& hoc ad numerum ſpectat.Eodem modo de loco dicimus,qm̃ ſi magiſter conuiuij digniorem in ſecundo loco diſcũbere iuberet nõ ſeruaret εὐταξίαν.Ageſilaus interrogatus cur poſtremo loco ſederet ludos ſpectãs,ò adoleſcẽs inqt nõ mihi locus,ſed ego loco dignitatẽ addo.[Nam &c.)Probat eundẽ eſſe ordinem,& collocationem hoc eſt accõmodationem rerum aptis locis.[Aptis)Quantũ ad ordinem. [Accõmodatis) Quãtũ ad tps. [Locum aũt &c.) Per quoſdam definitionem gradus, & quaſi de primo ad vltimũ oſtendit idem eſſe ordinem rerum collocandorum,& tpis opportunitatem quam εὐκαιρίαν Græci nominant,qm̃ ordo eſt accommodatio rerum in ſuis locis. Locus aũt eſt opportunitas tpis. Tps vero occaſio, rei bene gerendæ ex ſupradictis concluſionibus veram elicit diffinitionẽ modeſtiæ de qua loqtur. [Modeſtia hæc) Quæ conſtat εὐταξία καὶ εὐκαιρία.

Modeſtia 2x.

Pietas

Temporis opportunitas.

Hoc eſt opportunitate loci & tpis. [Sed põt eadem) Quæ inqt diffinitio modeſtiæ,ſecundum εὐταξίαν καὶ εὐκαιρίαν.Eadem põt,& prudẽtiæ eſſe.Nam prudentis eſt tpis & loci hře rõnem,quod q neſcit imprudens hr̃ qm̃ neſcit.Qui vero nõ ſeruat ineptus dr̃,ſiue immoderatus.Apti.n.hoĩs eſt cum oĩbus cõiter viuere,neminem in viuendi conſuetudine offendere,honeſtis ſtudere,potius quã iucundis; bonis magis placere quam vulgo,ſe oĩbus accommodare notis & ignotis,nobilibus,& ignobilibus & hæc virtus eſt proprie quã εὐταξίαν καὶ εὐκαιρίαν vocãt Gręci,& aut in ordine, & collocatione eſt,aut in tpe; qui tpa ſeruat opportunus dr̃,ſiue hæc in dictis ſiue in factis obſeruet. Qui in dictis hanc ſcientiã ſeruabit comis.Qui in factis facilis. Qui cauſa quæſtus,cõtra eã dicet aut faciet aſſentator dr̃. Qui cauſa delectationis ridiculus,q aberrabit in factis, idq. naturaliter faciet φιλόνεικος,hoc eſt litigioſus,q vero nõ naturaliter,ſed ſimulate δύσκολος.i.durus & moroſus. [Ad eorũ &c.) Hoc eſt apti hoĩs proprium cum oĩbus ſic viuere,vt quæ dicit aut facit non diſpliceant ſed probentur.

ASCEN.

DEinceps &c.) Poſtq̃ de formoſitate & ornatu quæ decorum concernunt,determinauit, proſequitur de ordine rerum. Eſt aũt ordo verborũ. Dicendum eſt deinceps.i. ꝯñr de ordine rerum, & opportunitate tpum. Autem pro ſed, hæc ſcientia continet eam quam Græci nominant εὐταξίαν.i.bonam diſpoſitionem & ſeriem. Non hanc quam interpretamur modeſtiã,in quo verbo.i.in qua modeſtia ineſt modus, ſed illa eſt εὐταξία in qua intelligitur conſeruatio ordinis. Itaque vt nos appellamus eandem modeſtiam,quæ.ſ.diffinitur à Stoicis ſic,vt modeſtia ſit ſcientia earum rerum,quæ agentur aut dicentur collocandarum ſuo loco. Itaque.i.ita vr̃ fore eadem.i.natura & proprietas ordinis & collocationis. Nam diffiniunt,&.i.ẽt ordinẽ, cõpoſitionem.i.quod ſit compoſitio rerum, & hic locis aptis & accõmodatis,legitur.n.compoſitione, ut ſic diffiniunt cõpoſitione.i.p compoſitionem,ſed pſtat legere compoſitionem. Aũt pro ſed,ipſi Stoici.ſ.dñt locum eſſe opportunitatẽ,actionis, qua.ſ.qd agitur,vbi opportunum eſt. Aũt pro ſed,opportunum tempus actionis appellatur Græce εὐκαιρία, latine ſup.appellatur occaſio. Sic.i.ex horũ verborũ diffinitione fit.i.hæc ſequitur, vt hæc modeſtia,quã interpretamur.i.quam latine dicimus modeſtiã eſſe appellandam,ſit ita, vt dicí ſcientia opportunitatis tpum idoneorũ ad agẽdum.Sed eadem definitio põt eſſe definitio prudentiæ,de qua diximus in principio. Aũt pro ſed,nos quærimus huc loco de moderatione,temperãtia,& de alijs ſimilibus virtutibus.Itaque ea quæ erãt propria prudentiæ,ſunt dicta ſuo loco. Aũt pro ſed ea ſup.quæ.ſ.ſunt harũ virtutum, de quibus loqmur iandudũ .i.iam & paulo prius,vt pote quæ ptinent ad verecundiam, & ad ꝓbationem eorũ,quibus cum.i.cum qbus viuimus,dicenda ſunt.

DOCT. interpr.

DEinceps de ordine) Qũo circunſtantiæ varient officia. Obiurget Therſites Agamẽnonem,ſeditioſum eſt. faciet idem Neſtor,videbitur è Rep.fieri. εὐταξία eſt ordinis obſeruatio,εὐκαιρία,tpis obſeruatio.[Et harum ſimili.) Eſt ſane prudẽtia cum modeſtia cognata,ſed modeſtiam hactenus vocamus, quatenus geſt⁹ ipſos,& tanq̃ illã actionẽ,καὶ ἐπιτήδευσιν gubernat.

ARGVMENTVM.

Quid quo loco,ac tempore deceat,dedeceatq;.

TALIS eſt igr̃ ordo actionũ adhibendus, vt queadmodũ in oñone conſtanti, ſic in vita oĩa ſint apta,& inter ſe cõuenientia. turpe eſt.n.valdeq. vitioſum, in re ſeuera,cõuiuio dignũ,aut delicatũ aliquẽ inferre ſermonẽ bene Pericles,cum hřet collegam in ꝓtura Sophoclẽ, hiq. de cõi officio conueniſſent; & caſu formoſus puer ꝓteriret; dixiſſetq. Sophocles,ò puerũ pulchrũ,Pericle: at.n.Pericles, prætorẽ, Sophocle,decet nõ ſolum manus,ſed ẽt oculos abſtinentes hře.atq; hoc idem Sophocles,ſi in athletarũ, opprobatione dixiſſet,iuſta rep̃henſione caruiſſet.tãta vis eſt & loci,& tpis,vt,ſi qs,cũ cauſſam ſit acturus,in itinere, aut in ambulatione ſecũ ipſe mediteť, aut ſi qd aliqd attentius cogitet; nõ reprehẽdatur: at,hoc idẽ ſi in cõuiuio faciat, inhumanus videatur, inſcitia tpis. Sed ea, quæ multum

ab humanitate diſcrepát, vt ſi qs in foro cantet, aut ſi qua eſt alia magna puerlitas, facile apparent, nec magnopere admonitionem, & pcepta deſiderant: quæ aũt parua vñr eſſe delicta, neq; à multis intelligi pñt, ab ijs eſt diligétius declinãdum. vt in fidibus, aut in tibijs, quãuis paulum diſcrepent, tñ id à ſciente animaduerti ſolet. ſic viuendum eſt in vita, ne forte qd diſcrepet; vel multo ẽt magis, quo maior, & melior actionum, q̃ ſonorum, concẽtus eſt. itaque, vt in fidibus muſicorũ aures vel minima ſentiunt: ſic nos, ſi acres, ac diligẽtes iudices eſſe volumus, animaduerſoresq́. vitiorum, magna intelligimus ſæpe ex paruis. ex oculorũ obtutu, ſuperciliorum aut remiſſione, aut cõtractione, ex mœſtitia, ex hilaritate, ex riſu, ex locutione, ex reticẽtia, ex contentione vocis, ex ſubmiſſione, ex ceteris ſimilibus facile iudicabimus, qd apte eorum fiat, qd ab officio, naturaq́. diſcrepet. quo in gñe non eſt incõmodum, quale quodq́. eorum ſit, ex alijs iudicare; vt, ſi qd dedeceat in illis, vitemus & ipſi. fit.n. neſcio quo modo, vt magis in alijs cernamus, q̃ in nobiſmet ipſis, ſi qd delinquit̃. itaque facillime corrigũtur in diſcẽdo, quorum vitia imitantur emẽdandi cauſſa magiſtri. nec vero alienum eſt, ad eligẽda, quæ dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, vel ẽt vſu peritos, &, qd his de vnoquoq; gñe officij placeat, exqrere. maior.n. pars eo fere deferri ſolet, quo à natura ipſa deducitur. in qbus videndum eſt, nõ modo, quid quiſque loquatur, ſed ẽt, quid quiſque ſentiat, atque etiam, qua de cauſſa quiſque ſentiat. vt enim pictores, & ij, q ſigna fabricant: & vero etiam poëtæ, ſuum quiſque opus à vulgo cõſiderari vult; vt, ſi qd reprehenſum ſit à pluribus, id corrigatur; hiq́. & ſecum, & cũ alijs, qd in eo pctm̃ ſit, exquirunt: ſic aliorum iudicio permulta nobis & faciẽda, & non facienda, & mutãda, & corrigẽda ſunt. quæ vero more aguntur, & inſtitutis ciuilibus, de ijs nihil eſt pręcipiendum. illa.n. ipſa præcepta ſunt: nec quenq̃ hoc errore duci oportet, vt, ſi qd Socrates, aut Ariſtippus cõtra morem, conſuetudinemq́. ciuilẽ fecerint, locuti ue ſint, idẽ ſibi arbitrentur licere. magnis illi, & diuinis bonis hanc licentiã aſſequebantur. Cynicorum vero ratio tota eſt eijcienda: eſt.n. inimica verecundiæ, ſine qua nihil rectũ eſſe poteſt, nihil honeſtum. Eos aũt, quorum vita pſpecta in rebus honeſtis, atque magnis eſt, de rep. ſentientes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore, aut imperio affectos, obſeruare, & colere debemus; tribuere ẽt multum ſenectuti; Cedere ijs, qui magiſtratum habebũt; hr̃e delectum ciuis, & peregrini, in ipſo quoque peregrino, priuatim ne, an publice venerint. ad ſummam (ne agam de ſingulis) cõmunem totius generis hominum cõciliationẽ, & conſociationẽ colere, tueri, ſeruare debemus.

PETR. MARS. TALIS igitur ordo) Præcipit nunc qualem ordinẽ tenere debeamus in ſingulis actionibus, de quo ita diſputat vt locũ, perſonam, aliasq́. circunſtãtias includat, quæ in omni re, vt ſeruetur decoꝝ, conſiderãdæ ſunt. Obſeruatio.n. circunſtãtiarum eſt illa, q̃ cõſtituit ordinẽ, qm̃ poteſt reddi ratio quare factum ſit. (Cõſtanti) Perſeuerãti in optimo ordine & nihil ab arte diſcrepãti. hæc eſt laus oratoris, vt oĩa in oratione benę cõueniant, & quadrent. ſic laudat̃ ordo, cum oẽs actiones inter ſe cõueniunt, & ſuo tpe fiũt. (In vita) In actionibus vitę. (Apta) Vt apta ſint, qm̃ ordo eſt compoſitio reꝝ in aptis locis. apta igr̃. i. accõmodata & conueniẽtia. (Turpe eſt.n.) Probat ab affectu quare adhibẽdus ordo ſit, qm̃ deceat, ſi nõ hr̃ ratio loci, tpis, & pſonæ. ſic à re cõtraria ſumens argm̃, oſtẽdit id laudari, qd̃ tpe apto fit. (Seuera) Graui. (Delicatũ) Delicijs aptum, & molle. (Bene Pericles) q collegã ſuũ reprehendit Sophoclem, qm̃ ille non habuerat rõnem loci, tpis, atque perſonæ, quã ſuſtinebat erat.n. prætor. Sophocles tragicus poeta fuit. Tragœdiã (auct. Fabio) primus Æſchylus in lucẽ protulit, ſublimis & grauis, & grãdiloquus ſæpe vſq; ad vitiũ. Sed lõge clarius illuſtrauerunt hoc opus Sophocles, atq; Euripides, quoꝝ in diſpari dicẽdi via vter quidẽ ſit poeta melior inter plurimos quęritur. (In prætura) Qm̃ erant prætores q reddebant iura. Collega dr̃ ſocius in magiſtratu. (De cõi officio). i. pro & gr̃a obeundi cõe munus. (Cõueniſſent) Simul eſſent, vt de cõi officio loquerẽtur, & iura redderẽt. Hoc narrat ẽt Plut. in vita Periclis. Et Val. dicit. Pericles cum in p̃tura Sophoclem collegam hr̃et, ac is publico officio vna diſtrictus pueri ingenui p̃tereuntis formam impẽſioribus verbis laudaſſet, intemperãtiam eius increpitãs dixit, prætoris nõ ſolum manus à pecuniæ lucro, ſed ẽt oculos à libidinoſo aſpectu cõtinentes eſſe debere. Locus ipſe igitur datus ptori, & magiſtratus nõ ſeruabat decoꝝ laudãdo formoſum puerũ. At hoc idẽ, ecce qd facit locus, & pſona. nam ſi alibi illud dixiſſet, iuſta reprehẽſione caruiſſet. (Athletarũ) Eorum q in gymnaſijs ſe exercent ἀθλῶ græce, latine ſignificat certo & contendo. Inde Athletæ dñr in gñe certatores, in ſpecie aũt erunt pugiles, palæſtritæ curſores, & ſimiles. & ἆθλον dr̃ prœlium certaminis, quo verbo vtitur Theocritus. (Approbatione) Vbi approbãtur Athletę pulchri, lacertoſi, & hñtes membra apta ad certamẽ atq; victoriã. (Tanta vis eſt loci) Tantum põt locus, & aliæ circunſtãtiæ ad approbationẽ alicuius rei, vituperationemq́;. (Cauſam acturus) Oraturus cauſam alicuius aut ſuã. (Meditetur) Intra ſe cogitet. (Ad hoc idẽ) Meditari & attentius cogitare. (Inhumanus) Ab humanitate alienus ac ruſticus qm̃ ignorat qd poſtulet locus, & tẽpus. (Sed ea quæ) Nõ opus, inqt Cic. de his p̃cipere & monere, quæ manifeſta delicta ſunt, & ab oĩbus facile cognoſcũtur, ſed de his quæ parua vñr, & cum ignoſci ab oĩbus nequeant, facile trahunt hoĩes in errorem ſpecie quadam recti. vnde diligẽter ſingula cõſideranda ſunt & id vitãdum quod in alijs turpe eſt ac indecoꝝ, & doctos conſulere debemus, quoꝝ conſilio ad virtutem ac decoꝝ dirigamur. (Diſcrepãt) Aliena ſunt. (Ab humanitate) Ab his moribus, quos hõ bene inſtitutos hr̃e debet: ab humanitate igitur à diſciplina viuẽdi homini data eſt. (Cãtet in foro) Quod dedecet, & ab eruditione, boniſq́. moribus alienũ eſt. (Magna pueritas) Prauitas in moribus, q̃ ſua magnitudine oĩbus ſe oſtẽdit. (Nec magnopere) Non multũ eſt opus monere, qm̃ patet talia declinãda eſſe pp apertam turpitudinẽ. (Neque à multis) Ab imperita multitudine. Et affert exẽplum muſices. Nã cum in fidibus & tibijs aliqua diſcrepantia eſt, non cognoſcitur, niſi ab eo q muſicen callet, ſic actiones aliqd in ſe prauitatis habẽtes, non cognoſcuntur, niſi à prudentibus, quoꝝ conſilio vita adoleſcentiũ formanda eſt & regẽda. (Paululũ diſcrepẽt) Diſcordent. nã diſcrepare proprie eſt diuerſo modo crepare. i. ſonare, & crepitũ facere inde ad multa trãsfertur. A ſciẽte, perito in muſicis. (Animaduerti) Obſeruari, cognoſci, diſcerni, notari. in 4. act. in C. Ver. dicit intellectũ eſt, animaduerſum, qd enarrãs Aſconius Pędianus dicit. Intelligitur aliqd argumẽtis. Animaduertitur ſenſibus, pſertim aĩo vtentibus. ergo plus eſt aĩaduerſum quã intellectum. (Sic viuẽdũ) Itaq; inqt viuendum eſt, vt vita non diſcrepet, ſed oĩa inuicem cõgruant, & ordo ſeruetur ac modus, vt fiat ille actionũ cõcentus, q eſt maxime è natura, & vita cõſtãs in officio pſeueret. (Sic) Vt fit in numeris muſicis, & motibus inter ſe nõ diſcrepãtibus. (Vel multo magis) Quã in fidibus & tibijs maior cura adhibẽda eſt in actionibus vitæ, quã in ipſis numeris. (Quo) quãto maior eſt cõcẽtus actionum. i. conueniẽtia, vt nullo modo à rõne diſcrepẽt, ſed loco, tpi, & perſonæ, conueniãt. (Maior) quantũ ad ſe. (Melior) Ad noſtrum cõmodum & dedecus. (Concentus) Cõuenientia. perſtat in trãſlatione ſonoꝝ, melior inqt eſt, & præſtãtior conuenientia ipſaꝝ actionum, quam ſonorũ & ideo maior cura eſt adhibẽda, vt nulla in ipſis diſcrepãtia ſit. (Vel minima) Etiam minimas diſcrepantias qm̃ callent artem. Vel ẽt minimos errores. (Acres) Acuti, vehemẽtes, attenti. (Vitioꝝ) Eorũ quæ fiunt cum vitio & præter decorum. (Magna ex par.) Ex paruo ſigno magna cognoſcimus. vultus.n. obtutus oculoꝝ, & alia ſigna indicãt eſſe moribus nõnulla, quæ latent & incognita ſunt, in qbus ſignis & geſtibus aliqd fit, qd̃ dedecet. Vnde in ſingulis cauẽdũ eſt, & multo magis ne aĩus peccet, q p ſigna extrinſeca ſe aperit. Obtutu, aſpectu in aliquẽ defixo. (Remiſſione) Dilatatione, aut cũ cõtrahũtur ſupercilia, aut deprimũtur, aut attolluntur & hoc eſt ɔtrahere & remittere. (Hilaritate) lætitia. (Cõtẽtione) Eleuatione. i. cũ vocẽ attollimus. Cũ oĩa inqt ſupradicta viderimus cognoſcemus, ſi experientiã habebimus qd apte fiat & cũ decoro. (Quid à natura) .i. à rõne naturæ diſſentiat. nam

reſpicere,

reſpicere,ridere & ſimilia eo mō facere oportet, vt à natura nō recedat.Riſus nō ſemp vituperaṫ. Riſus,inqt Cic.alibi, ſedē hēt in aliqua deformitate ac turpitudine,q̄ cū in alijs demōſtranṫ, vt banitas,cū in ipm̄ dicētē recidūt,ſtultitia uocatur.[Quo in gñe) eoꝝ.i.q̄ vituperanṫ,cū nō apte fiūt,à naturaq̄. recedūt.[Nō eſt in cōmodū)Immo utile eſt iudicare in alijs quale ſit unūquodq; ſu pradictoꝝ,ut nos cauere poſſim⁹,ſi aliqd pter decoꝝ fieri cogno ſcimus. Nā magis deprehēdimus errores alioꝝ,quā noſtros. Vñ magiſtri cū diſcipulos reprehēdere uolūt,eos imitanṫ,ut diſcipu li uidēdo cognoſcāt,quā dedeceat id,i quo reprehēdūtur. Quapp Anacharſis Scytha iterrogatus,quo pacto q ſabſtemius fieret,rñ dit; ſi ebrioſoꝝ motus ſibi añ oculos ponat. Et Plato ebrijs & ira tis ꝑeipere,ꝯſulereq̄. ſolebat,vti in ſpeculo vultus iſpicerēt ſuos, vt viſa deformitate,vitia fugerēt. Et Lacedæmonij ſeruū ebriū in cōſpectū filioꝶ adducebāt,vt in ipſo turpitudinē ebrietatis inſpi cerēt & ea abſtinerēt.[In alijs)Qm̄ vnuſqſq; ſibi placet,ideo ſuos errores nō facile iudicat.Pauci.n.in ſeipſos deſcēdūt,diligētius in ſpiciētes aliena peccata quā ſua. Vñ dicit Seneca, Aliena vitia in oculis habemus,à tergo nr̄a ſunt.[In diſcēdo)Dū diſcitur.[Quo rū).i.diſcipuli quoꝶ vitia magiſtri repſentāt cauſa emēdādi, viſa deformitate vitij qđ illi imitātur,ad irriſionē facillime corrigun tur,cū vitia plane diſcernāt.[Emēdādi cauſa)vt diſcipuli emēdēt. [Nec vero alienū eſt)Mouet cōſulēdos eſſe viros vſu peritos, ne locus pœnitētiæ relinquaṫ. Nā ſi ꝯſilio prudētū voluerimus vti, nunq̄ errabim⁹,& mediocritas ipſa retinebiṫ,quā ipſe prudēs diſ finit & ſtatuit.Philoſophus in 4.Eth.ſic ait,atq; cū magnis de reb. deliberare volumus,ſumimus alios ad ꝯſiliū,diffidētes nobiſipſis tanq̄ nō ſufficiētib⁹ ad diſcernēdū.[Nō eſt alienū) Immo ꝯducit, vt ſingula & minima errata cognoſcātur.[Quę afferūt dubitatio nē)De qb⁹ dubitaṫ,an i offō ſint.[Doctos)Doctrina pſtātes.[Vel vſu)Experiētia reꝶ.[Exqrere)Diligēter ꝑcōtari qd illis videaṫ agēdū,& qd fugiēdū tanq̄ turpe.[De vnoquoq; gñe officij)Oībus actionibus,q̄ officioſæ debēt eſſe & cū virtute ac modo.[Maior.n. pars)Rō quare debem⁹ vti ꝯſilio prudētū.qm̄ maior pars hoium ſeqtur inclinationes naturales. Vñ opus eſt vt prudētiores ꝯſula mus,ne ſequētes aliqñ id,ad qđ nã inclinamur,erremus. aliq tñ ſunt,q naturæ inclinationes nō ſequunṫ. ideo dixit maior pars. pauci.n.hñt talē prudētiā,& mētis robur,vt naturā emēdent. Vir prudēs nō deferṫ aliqñ ad id,ad qđ à natura deducitur, q̄ interdū vitioſa eſt & corrupta,quā ſi ſequeremur, diſcederemus ab offō, qđ ſorte nō cognoſcit,cū ad id,iclinationes naturales habeam⁹, & nihil pōt eſſe offm̄,qđ à bona natura diſcrepat. Vñ Diogenes finē ſtatuebat rōni rite obtēperare in eis eligēdis, q̄ ſm̄ naturam ſunt. Chryſippus itelligit cōem & ꝓpriā humanitatis naturā cui cōgruere oporteat. Cleanthes cōem tm̄ naturā ſuſcipit, quā ſeq oporteat,cū ꝓpria interdū vitioſa ſit & corrupta. Cōſulere igr̄ de bemus doctos viros,& vſu peritos,ne erremus.[In qbus) Rebus dubijs de qbus doctos ꝯſulimus.[Quid ſentiat)qd habeat in aīo. multi.n.dñt aliqd eſſe ſic agēdū,tñ aīo nō ita ſentiūt. Ideo cōſide rādū eſt qd qſq; nō modo loquatur,ſed ēt ſentiat,ne adulationibus & aſſentationibus ad prauas actiones deducanṫ.[De qua cau ſa)Qm̄ ſi de aſtrologia vult tibi iuriſperitus conſulere,errabis cū eo,qppe aſtrologiā is nō callet,& ſic de ſimilibus. Vnde oportet de aliqua re illos cōſulere,q iudicare pñt,& ſciunt,& ꝓbat cōpa ratione artificiū nos debere alioꝶ iudicio multa facere,& malefacta emendare. Apud græcos dicebatur, Quā qſq; norit artem in hac ſe exerceat. Et ēt in illos ꝓuerbiū erat qui qđ ignorarent iu dicabant: Supra crepidā iudicare nolito.[Vti qui ſigna fabricāt) Vt ſculptores,ſtatuarij. ſigna dñr opera expreſſa & ſculpta,vt ſtatuæ,vaſa ἀνάγλυφα,& alia ſigna q̄ extāt,tabulæ ſolū pictæ ſunt ſine aliqua expreſſione formaꝶ,à ſigno dr̄ ſigillum per diminutio nem. Idē in 3.de orat.ipſa neceſſitas fabricata eſt. & Nonius af fert hunc Ciceronis locū,vt hi qui ſigna fabricāt.[Veri poe.)Qui poeticā ipſam optime callent.[A vulgo)Vt faciebat Apelles,auctore Plin.qui tabulas pictas tranſeūtibus ꝓponebat,ipſe poſt ta bulas latens intelligebat,q̄ vitia reprehenderentur à ſingulis, ut poſtea emendaret. Sutor accedens opus notauit,qđ crepida pau ciores anſas hēret.quod vitiū Apelles emendauit. Et Silius Italicus poëta inſignis iudicia auditoꝝ ſæpenumero recitationibus expertus eſt. [Secum) Intra ſe & loquendo cū alijs,ſic in ipſis actionibus agendū eſt, ut alioꝶ iudicio vitia corrigantur. [Quæ uero more agūtur)De his non eſt præcipiendū inquit Cic. quæ in ipſis ciuitatibus inſtituta ſunt. qm̄ patet oībus obſeruanda eſ ſe,nec aliquis contra publicum morem ciuitatis audere debet, & in hoc non debemus uiros claros imitari,qui diuina quadam ſcientia hoc cōſequebantur,ut cōtra morem ciuitatis loqui poſ ſent. Inſtituta.n.urbiū obſeruari debent. Vnde dicit Seneca: Nō cōturbabit ſapiens publicos mores,nec ppl̄m in ſe nouitate vitę cōuertet.[More)cōſuetudine.[Ciuilibus)Alicuius ciuitatis.[Il la ipſa)Inſtituta & mores ſunt quædā ꝑcepta q̄ ab oībus obſeruari debēt,ergo de his nō opus eſt ꝑcipe. Accuſauit Melitus Socratē Sophroniſci filiū,qđ iura violaret dicēs,Quos ex maioꝶ inſtituto ſuſcepit ciuitas deos eſſe nō exiſtimās,alia noua dæmonia inducēs,ꝯtra ius itē & fas iuuenes corrūpit. Dānatus igr̄ fuit Socr. qđ nouā religionē induceret cōtra vetus ciuitatis Athenaꝶ iſtitutū. Cato cēſorius,auct.Plut.Socratē loquacē & violētū hoiem appellabat,q cū in patria ſua plus poſſe affectaret,q̄ leges paterē tur,priſcos mores & veteres ꝯſuetudines antiquare,ciueſq. ſuos ad cōtrarias priſcis iſtitutis opiniones traducere molitus eſt. Sed crimina Socrati obiecta à duobus eius diſcipulis Plat. in apologia,& Xenophōte quatuor illis voluminib.de dictis & factis Socratis memoratu dignis penitus diluūtur. Ariſtippus Socratis di ſcipulus Cyrenaicus primus Socraticoꝶ mercedē doctrinæ exegit,& q̄ſto philoſophatus eſt & voluptati patronū ſe pſtitit ꝯtra morē veterē.poſuit.n.ſummū bonū in voluptate, q̄ maxime ſenſum moueret,& à ſuo ꝑceptore Socr.deſciuit,q i virtute ſummū bonū ſtatuerat. Cū obijceret Ariſtippo,qđ Laidē meretricē hēret, rñdit,hoc melius eſt,q̄ vt illa me habeat.[Cōtra morē) Cōſuetu dinē.qm̄ Socrates nouā religionē introducebat contra mores & inſtituta ciuitatis,& Ariſtippus voluptati oīa tribuebat,& q̄ſtui, philoſophiā hr̄e cœpit,& eius domū meretrices frequentabant. [Diuinis bonis)Sūma doctrina quæ eſt diuinū quoddā bonū. In terrogatus Ariſtippus qd intereſſet inter doctū & indoctū,rñdit. Mitte vtrūque ad loca ignota & cognoſces.[Cynicoꝶ ratio) re ſellit rōnem Cynicoꝶ & vitæ inſtitutū,q volebāt,vt oīa fierēt ad libidinē.i.ſecundum appetitū,& nullam verecūdiæ habebāt rōnem,qua neglecta & remota nil quod hois præſtantiā deceat fie ri pōt,nec pōt aliqd eſſe honeſtum,qđ vacet pudore. Apollodorus tñ in moralib.dicit Cynicā ſectā eſſe validā,& celerē ad virtu tē viam,hāc ſectam Stoici volūt ſapiētes amplecti à qbus Cic.diſ ſentit,agēs verecundiæ partes,ſine qua nihil cū laude virtutis & honeſtatis fieri poterit. Quid loquar inqt Lactātius,de Cynicis, qbus in ꝓpatulo coire cū coniugibus mos fuit? qd mirū ſi à canibus,quo cū vitam imitātur, ēt vocabulū nomenq̄. traxerunt. [Eos aut)Supradicta inqt ſine cōſultatione obſeruare debemus & illos colere q ꝓbatiſſimi ſunt,& ſic ꝑcipit qb⁹ adhęrere debea mus ipſoꝝ cōſilio niti.[Perſpecta)Cognita pp res geſtas cū virtute.[Magnis)quas ipſi geſſerūt vt magnanimi.[Bene ſentiētes) Bonā hñtes mentē erga remp.nō affectātes tyrannidē & ſeditiones,ab illis fugere debemus,q nō ſtudēt cōi libertati & vtilitati. Ac benemeritos,q pro rep.multa fecerūt,imperiū auxere,& benemeriti ſunt.[Aut merētes)In pñtia aliqd pro rep.faciētes.[Aliquo hon.)Magiſtratu. Aut aliquo alio inſigni. [Aut imperio)Vt illi q præſunt exercitui,militiæ & vrbibus. Obſeruare eſt quadā admiratione aliquē virtute ꝑditū venerari,Colere eſt plusq̄ obſeruare,hoc.n.eſt tm̄ ad hoies,colere ēt ad deos,ergo obſeruam⁹ vt hoiem,colimus vt deū ſiue diuū hoiem,vt Lacones dicere cōſueuerūt cum aliquē ſummis laudibus celebrare volebāt. [Multū tribuere) Magnā hr̄e rōnem ſenectutis.i.ipſos ſenes valde ob ſeruare debemus,& venerari. Habere delectū,facere dr̄iam inter ciuē & peregrinum,& vnicuiq; quod illi debetur tribuere.[In ip ſo quoq; per.) Debemus.ſ.hr̄e delectum, priuatim ne cauſa ſua an publica venerit.[An pub.)an noīe principū & alicuius rei.miſ ſus ſit,vt ſunt oratores,q publicam pſonam referūt. Vnde maior illis debetr honor,q̄ his peregrinis q ſua cauſa venerūt, & in aliena ciuitate peregrinātur.[Ad ſummā)Cōcludit Cic.nos debere cōem humani gñis conſociationē colere & tueri,& ſic apparebit iuſtitia,quæ eſt ad cōſeruationem gñis humani.[Ad ſummā) Denique, tādem, ne de ſingulis diſputē qm̄ nimis ꝓduceretur orō. [Ne agā) Ne diſputē.[Cōſociationem)Vt hoies inter ſe ineant ſocietates duce natura curādum eſt. qm̄ hō eſt animal ſociabile, & ſocietas in mutuis officijs colenda eſt, vt vltro citroq̄. collatis bñficijs humana ſocietas cōſeruet.[Colere)Amare.[Tueri) Defendere & ꝯſeruare,ſi iuſti eſſe volum⁹ & de humana nã bñmeriti.

T[Alis eſt igr̄ &c.)Vt in orōne ordo ſeruat,& id cuſtodiṫ ne ſimus ꝑpoſteri,ita fieri in vita debet, qdqd agimus ſemper dāda opera eſt,vt ordo ſeruet.[Conſtāti)Quæ nō puertit ordinē,ſed vt ꝓpoſuit ita exqritur. [Turpe.o.)Exēplo oſtendit, quō contra hāc ſcientiam ſæpe peccat,res aūt per ſe patet. Pericles optimus fuit & philoſophus & orator,ſummus ēt Athenienſiū dux,quoꝶ rēp.annos 40.gubernauit.auctor Trogus. Sophocles poeta fuit Athenienſis diuinus,vt Cic. ſcribit lib. de Diuin. [In ptura) Prætores erant,& caſtra aduerſus Lacedæmonios po ſuerant.[Athletarū)Viroꝶ certatoꝶ ad quos ſpectandos cū cer- FRAN. MAT. Athleta.

tant ſtadio multi adoleſcentes confluunt, athleta græcum eſt, la-
tine dici pōt certator, pugil. [Tanta eſt vis loci) Erant.n.tunc in
caſtris, & bellū gerebant. [Vt ſiq̄s &c.) Qui ambulans cogitabun
dus ſecum loq̄tur ſolet reprehendi, ſed cauſam acturus nō repre
henditur, idē ſi in ꝯuiuio q̄s facit maxima reprehēſione nō caret.
[Sed ea quæ multū) alia inq̄t vitia, & peccata, q̄ cōtra ordīnē, lo-
cū, & tp̄is opportunitatē cōmittuntur, manifeſta ſuos, quoꝝ exē-
plū ſubijciat, quāuis nihil de ipſis ꝑcipiendum dicat. Alia peccata
ſunt, de q̄bus diligēter inueſtigandum cenſet. Manifeſta.n. facile
vitari pñt, obſcura nō ita, & ſæpe accidit, vt parua videātur, q̄ ma
gna ſunt. [Ab humanitate) A rōne, quæ ꝓpria eſt hoīs, vt decoꝝ
ſeruet in eo, qđ eſt cōſentaneū naturæ noſtræ. [Vt ſiq̄s &c.) hoc
ꝑ ſe manifeſtum eſt, nō ſeruare decoꝝ, eos q in foro cantant, aut
mingūt, qđ Cynici faciebāt. [Et ꝑcepta &c.) quia nota ꝑ ſe ſunt
[Diligētius) qm̄ parua ſunt, & nō facile multitudine diſcernun-
tur. [Vt.n. in fidibus &c.) Quēadmodum in paruis delictis, q̄ non
facile diſcernūtur adhibenda diligētia ſit. Similitudine oſtēdit, vt
inquit Citharœdus, cū carmen cœperit, ſi vō nihil manus ober-
rauerit facile à peritis auribus vitiū percipitur. Ita noſtrū vitiū
facile à doctis cōprehēditur, ſi à decoro aliq̄d diſceſſerimus. [In
Fides. fidibus) Citharæ genus fides eſt, dicta ꝙ tm̄ inter ſe chordæ eius
Fidicula. quātū inter hoīes fides cōcordent, cuius diminutiuū fidicula eſt.
Tibiæ. auctor Pōpeius. [Tibijs) Quaꝝ (auctore Varrone) multæ ſuetūt
apud veteres ſpecies, ſerranæ, Phrygiæ, pares, impares. [Paulū di
ſcrepēt) oberrēt, & diſſonēt. [A ſciēte) a peritiſſimo artis, nō aūt
a quouis. [Multo ēt magis &c.) Argm̄ eſt à minori ad maius, ſi in
fidib. diligētē operā damus ne vel minimū erremus, multo id di-
ligētius in vita facere debemus. [Quo) Quāto. [Itaq; vt &c.) Simi
litudo eſt ab eodem ſumpta artificio, vt loq̄t, diligētes aures, vel
minimos errores in fidibus cōprehendūt, ſic nos, ſi diligēter ani
maduertere voluerimus, & parua vitia cōprehēdemus, & ex paruis
magna colligemus. [Ea oculoꝝ obtutu) Declarat q̄uo vitia ma-
Obtutus. gna eſſe intelligemus, q̄ tñ parua vñr. [Obtutu) Eſt obtutus, cū fi
xis & immotis oculis aliq̄d ſpectamus. hoc paruū vitiū vř. ſ. aliq̄d
fixis nos oculis intueri, ſed tñ magnum intelligitur. Nā ex eo ob
tutu magnū aliq̄d, & grāde facinus cogitare intelligimur. Cogi
tabūdi, & irati hoc facere ſolēt. Nā Virg. ait, Diua ſolo fixos ocu
los auerſa tenebāt. Idē: Hæret obtutu defixus in vno. [Supercilio
rū) Irā ſupercilia cōtrahūtur, lenitate, & ai q̄ete remittūtur. [Re
miſſione) Cū ſumus tranq̄lli. [Cōtractione) cū ſumus ꝑturbati,
& ex remiſſione ergo placabilitatē & lenitatē, ea cōtractione irā
Supcilia. colligimus, vel ſuperbiā. Supercilia infra frōtē poſita ſunt, ſic di-
cta ꝙ ſint ſupercilū, qđ eſt extremū genæ ſuperioris, ut ſcribit
Plin. lib. 2. his annuimus, & negamus. ꝓ faſtu, & ſuperbia poſuit
Iuuen. Si cum magnis virtutibus affers grāde ſupcilium. [Mœſti
Mœſtitia. tia) q̄ nimij doloris ſignum eſt. Nā à mœrore dř, q eſt ægritudo
Mœrore. ꝑmēs. [Hilaritate) q̄ eſt ſignum nimij, & immoderati gaudij, cum
geſtimus [Ex riſu) q eſt ſtultitiæ ſignum. Nā ut Catullus ait, Riſu
ſoluto nihil ineptius. [Locutione) Loquacitate, quæ audacē ni-
miū, & petulātē ſignat. Et nimium q̄dē loq ſtultitiæ aſcribitur ut
nimium reticere timiditati aut ruſticitati, ſemꝑ ſeruāda eſt me-
diocritas. Qui ſunt, & futiles, & importuni locutores, quiq. nul
lo reꝝ pōdere mixti uerbis huoidis, & lapſātibus defluunt, eoꝝ
orōnē bene exiſtimatum eſt, ut ait Gellius, in ore naſci, nō in pe
ctore, in qđ vitium multis in iocia iuuectus eſt Cic. qđ effugere
q uolet, Gellium legat. q lib. 1. Noctium Atticaꝝ in uanos hoīes
& loquaces multa dicit. [Reticētia) Cic. indiſertā dicit ſe malle
prudētiā, q̄ ſtultā loquacitatē. Si alter utrum eligēdum ſit, reticē
tiā āt oīm timiditatē uel imperitiā ſignat. [Cōtētione) qua ira
cundia cōprehēdiř. [Submiſſione) Ex qua lenitas māſuetudo, aut
humilitas colligitur. [Ita ceteris) Geſtibus. [A nā) humana rōne.
[Nō eſt icōmodum &c.) hæc Cic. ait diligēter in alijs aduertēda
eſſe, ut q̄ in alijs nō ꝓbamus, ea nō faciamus & ꝯtra, qm̄ ita à na-
tura cōparatū eſt, ut facilius, q̄ in alijs uitia ſunt cernamus, q̄ q̄
in nobis. Vñ ait Perſius, Vt nemo i ſeſe tētat deſcēdere nemo Sed
ꝑcedēti ſpectat mātica tergo. Et Catulus: Suus cuiq; attribut⁹ eſt
error, ſed nō videmus māticā, q̄ i tergo eſt. [Itaq. &c.) cū magiſter
vitiū qđ eſt diſcipulo eſt, corrigere vult, illud i alio eſſe fingit vt vi
tiū ſuū i alio vidēs diſcipul⁹ erubeſcat & ab illo abſtineat. Lacedæ
monij temulētos ſeruos i filioꝝ ꝯſpectū ꝓducebāt, vt vidētes q̄ ꝑ
ebrietatē turpia fierēt, eā euitarēt. [Nec vero alienū &c.) Nūc ad
monet ſi q̄ ſūt de q̄b. dubitem⁹ vt doctos viros vſu ꝑitos īterroga
re debeam⁹, & qđ illi ſuaſerint, facere, hoc ſi egerim⁹ nunq̄ erra
bimus, exēpli gr̄a, dubitam⁹ nos deceat ne matronā ſaltare i ꝯui
uio, & nuptijs, Saluſt. ꝯſulim⁹, q Sēproniā dicit ſaltaſſe elegātī⁹ q̄
deceret ꝓbā, ex quo itelligim⁹ licere matronæ ſaltare i ꝯuiuio &
nuptijs, ſed nō nimis elegāter, & artificioſe. [Doctos) ꝑ ſe q ſciūt,

& multaꝝ reꝝ cognitionē hñt, quā lectione ſunt aſſecuti, ēt ſi nō
exercuerūt. Nā vſu periti nō ſolum ſciūt, ſed ēt exercuerunt rē.
[Maior.n. pars eoꝝ &c.) rō eſt cur facere id debeam⁹, vt doctos,
& vſu ꝑitos ꝯſulamus, quoties aliq̄d id accidit, de quo dubitem⁹,
qm̄ maior pars hoīum eo deferri ſolet quo naturalis iſtinctus de
ducit, ergo periculū eſt ne in errorē incidamus, ſi nr̄o appetitui
ſatis fecerimus, & ꝓpterea cōſulere doctos, & vſu ꝑitos nō conuenit.
[A natura ipſa) Quā debemus ſeq, ſi vitioſa nō ſit vt ſupra eſt di-
ctū, nec accipias naturā illā gn̄alem in qua gn̄ale decoꝝ ſpectat,
ſed particularē, in quā ſpeciale decoꝝ cernitur, illā.n. priorē tan-
quā ducem ſeq ſemꝑ debem⁹, qm̄ ad virtutē ducit, hæc poſterior
plerūq; corrigēda eſt, qm̄ vitioſa eſt. [In q̄bus &c.) Admonet ne
ab ijs, quos cōſulimus, decipi nos ſinamus, multi.n. aliud loquun
tur, aliud ſentiūt, & ſæpe ea dñt, q̄ placitura arbitrātur. exēpli gr̄a,
aliq̄s ita delectat venatione, vt rei familiaris obliuiſcatur, cōſulit
aliquē recte ne faciat, ꝙ venationē ſequatur, & nemini oīno fa-
ciat iniuriā, q cōſulitur hoc, aut ꝓbat, aut improbat, q cōſiliū pe
tit nō debet cōtentus eſſe, ſed cur hoc, vel illud ſentiat quærere.
[Quid q̄ſq; loquatur) Multi.n. qđ verū nō eſt, ſed qđ placiturū
putāt loquūtur, & ij pernicioſi aſſentatores ſunt. [Quid ſentiāt) ſ
aio. [Vt.n. &c.) ſilitudo eſt optima qua oſtēdit plurima oīa non *Similitu-*
nr̄o ſed alioꝝ iudicio facere debere. [Ij q ſigna fabricātur) Picto *do.*
res, ſculptores, ſtatuarij. [Veri poetę) Non aūt mali & inepti. Qui
dū iudicia oīum formidāt, ponere poemata ſua pēſitanda in ꝓpa
tulo nō audēt. [Itiq. pictores) Sculptores, poetæ. [Quæ vero mo
re &c.) Dixit de his q docti, & ꝑiti hoīs ſunt agēda iudicio. Nūc
de his dicit q̄ more ciuili, & inſtitutis agēda ſunt, de q̄bus nihil eſ
ſe ꝑcipiendū dixit, qm̄ mores, & inſtituta ciuilia ipſa ꝑcepta ſunt,
de ꝑceptis aūt ꝑcepta dare ſupfluū eſt. [Nec quenq̄) Occurrit ob
iectioni, diceret.n. q̄ſpiā dicis agendū, vt ciuilis mos, & inſtituta
ꝑcipiunt in his q̄ ad ciuilitatem ſpectāt. Quid dices, ſi philoſophi
aliq̄n cōtra ſenſerint, & alr̄ egerint, vt Socrates, & Ariſtippus, alia
inq̄t ratio eſt philoſophoꝝ, q ſunt ſummi viri, alia ciuiū. Socra-
tes accuſat⁹ eſt ab Anyto Lycone & Melito, ꝙ deos nō exiſtima
ret, quos ea iſtituto ciuitas Athenieñſis ſuſcepiſſet, & noua dæmo
nia induceret, cōtra ius, & fas iuuenes corrūperet, iura violaret.
Ariſtippus auditor Socr. gn̄e Cyrenaic⁹ aſſertor voluptatis fuit.
[More & inſtitutis) His duobus ꝯſtat gubernatio reip. Vnde eſt
ad Heren. Quę res ad vſum ciuilē moribus, & legib⁹ ꝯſtitutę ſūt.
[Magnis) Rō eſt cur liceret Socrati, & Ariſtippo facere aliq̄n cō-
tra morē & iſtituta ciuilia, qm̄ hoc eoꝝ eximiæ virtuti tribueba
tur. Socrates ſubiecta cruribus arūdine cū pueris aliq̄ñ ludebat.
[Cynicoꝝ) Multis in rebus philoſophoꝝ ꝑcepta ſeq debemus.
Sed Cynicoꝝ rōnes de q̄bus ſupra diximus, penitus reijcere. Sūt
em̄ verecūdiæ hoſtes cū oīa apte dicere, & facere in publico ſua-
derēt. [Eos aūt) Ad ordinē hoc ſpectat vt primo q̄dē benemerito
rū, vel benemerentiū, deinde ſenectutis, & magr̄atus, poſtremo ci
uis & magr̄atus rōnem habeamus, vt ſuū cuiq; tribuam⁹. Sic aūt
ſuꝑioribus cōnectitur, dixerat.n. ſic agēdū, vt ab ijs ꝓbaremur cū
q̄bus viuimus. Viuimus aūt cū benemerētibus de rep. ſenib⁹, ma
giſtratibus, ciuilibus, ꝑegrinis. [Perſpecta) cognita, & reprobata.
[Benemeritos) q iuuarunt remp. [Benemerētes) q iuuant. [Ali
quo honore &c.) Aliquo magr̄atu, aut exercitus ꝑfectura. [Ob-
ſeruare) venerari, colere, aut frequētare, aut amare. [Tribuere ēc
&c.) Hoc veteres Rom. factitaſſe certū eſt. Nam quod Val. Max.
ſcrib. ſenectuti iuuētus ita cumulatū, & circūſpectum honorem
reddebat, tanq̄ maiores natu adoleſcētum cōes patres eſſent. Et
ſenatus iuuenē aliquē ex patrib. ꝯſcriptis, aut ꝓpinquū aut pa-
triū amicū ad curiā deducebāt, affixiq. valuis expectabāt, donec
reducendi ēt officio fungerētur. [Habere delectū &c.) Aliud.n. of
ficiū ciui aliud peregrinos tribuit, & peregrino ciuis anteferēdus
eſt. Quod aūt ad peregrinum pertinet, illud animaduertendū eſt
priuatim ne an publice venerit, qm̄ ſi publice venit etiam ciui eſt
anteponendus. [Ad ſummam) Vt ſummatim & br̄ dicam, & poſt *Ad ſum-*
ſpeciem genus ponit. [Cōciliationem) Societatem, & cōcordiā. *mam.*
[Colere) Amare. [Tueri) Defendere. [Seruare) quos defenderis.

TAlis eſt igr̄ &c.) Deſcribit ordinē actionū cū decoro dicēs. *ASCEN.*
Igr̄ q.a.ſ. de ordine loquēdum eſt, ordo actionū adhibēdus
.i. q adhiberi debet eſt talis. vt quēadmodum oīa ſunt apta
inter ſe, & cōuenientia in orōne conſtāti, ſic & in vita Enim pro
q.a., turpe eſt, & valde vitioſum, inferre ſermonē dignū conuiuio,
aut aliquē delicatum ſermonē in re ſeuera Pericles cum hr̄et So
phoclē collegā .i. conſociū in officio. ſ. ꝑtura. & hic. ſ. Sophocles, &
Pericles ꝯueniſſent, de cōi officio ſup. tractādo, & formoſus puer
ꝑteriret caſu .i. à caſu, & Sophocles dixiſſet, Pericles (vocatiuus
eſt) O pueꝝ pulchrum bene ſup. dixit. At.n. Pericles, ò Sophocle
decet prætorem hr̄e non ſolum manus abſtinentes à rapina, ſed
etiam

etiam oculos à cõcupiſcẽtia,videlicet, aitq. ſi Sophocles dixiſſet hoc idẽ.ſ.ò puerum pulchrũ in approbatione athletarũ.i. iuuenũ ſe exercitãtiũ in lucta, ipſe caruiſſet iuſta reprehenſione qa tunc viſus eſſet cõmẽdaſſe pulchritudiñẽ membrorum pp idoneitatẽ ad certamen,quã tunc pp libidinem approbaſſe putabatur. Tãta vis eſt & loci,& tpis,vt ſi qs cũ ſit acturus cauſam, ipſe meditetur ſecũ in itinere,aut in ambulatiõe,aut ſi cogitet, qd.i.aliqd aliud, nõ reprehendatur,at.i.ſed ſi faciat hoc idẽ.i.ſi meditetur ſecũ, aut cogitet attẽtius,ipſe videatur inhumanus.i.beſtialis & cõuenien di,qd hoium eſt,neſcius,inſcitia.i.pp inſcitiã tpis.ſed ea quæ diſcrepãt multũ ab humanitate,vt ſi qs cantet in foro, aut ſi qua .i. aliqua magna pueſitas.ſ.officij eſt ſup.io eo,apparẽt.i.eminẽt facile,nec deſiderãt magnopere.i. multũ neceſſario admonitionẽ, & pcepta.Aũt pro ſed ea quæ vñt eſſe parua delicta.neq;.i.& quæ non pñt intelligi à multis,ab his.i.hmõi eſt declinandum,ẽt diligẽtius.i.aliquantulũ diligẽter,vt.i.ſicut in fidibus.i.chordis muſicis,aut in tibijs, quãuis diſcrepent paulũ .i. modicum,tñ id ſolet aiaduerti.i.reprehendi & notari a ſciente.i.perito artis,ſic .i. eodẽ modo viuẽdum eſt oe ſorte qd.i.aliqd diſcrepet in vita vel ẽt multo magis,tãto ſup.quo.i.quãto concẽtus.i cõcordia & ꝯſonãtias actionũ,eſt maior & melior q̃ ſonorũ.Itaq; vt.i.quẽadmodũ aures muſicorũ ſentiũt.i.pcipiunt fidibus.i.io fidibus hoc eſt chordis vel.i.ẽt minima.i.minimas diſcrepantias, ſic nos ſi volumus eſſe acres ac diligẽtes iudices & aiaduerſores.i.punitores,& vindices vitioꝝ,intelligimus ſępe magna ea paruis verbi gra noa iudicamus facile ex obtutu oculoꝝ,ex remiſſione.i. extenſione, aut ꝯtractione ſuperciliorꝝ, ex mœſtitia,ex hilaritate,ex riſu, ex locutione,ex reticẽtia,ex ꝯtẽtione.i.eleuatione vocis,ex ſummiſſione.i.ſuppreſſione vocis,& ceteris ſimilibus qd eoꝝ fiat aperte, & qd diſcrepet ab offũ & natura. In quo gñe eoꝝ.ſ.q̃ vituperant, nõ eſt incõmodum iudicare ex alijs quale ſit qdq̃.i.qdlibet eoꝝ, vt ſiqd deceat in illos,ipſi.i.ẽt nos vitemus.Enim ꝓ q̃a,ſi.i. ꝯtingit neſcio quo modo nos cernamus melius i alijs quã noſmetipſis ſiqd delinqtur . Itaq; hi ſup.ſ.diſcipuli quoꝝ vitia magiſtri.i. pceptores moꝝ imitantur.ſ.ſimulant cauſa emendãdi.i. vt emendẽt eos,coreigũtur facillime. Verbi gratia,ſi diſcipulus inepte loquitur,& pceptor idem faciat,ad reprehẽſionẽ illius diſcipulus facile corrigitur,q̃a qđ in ſe nõ vidit dedecere, in pceptore videt. nec vero eſt alienũ.i.impertinẽs,& abhorrẽs ab officio adhibere hoies doctos,vel ẽt vſu peritos ad eligẽda, hoc eſt ad eligendũ inter ea quæ afferũt dubitationem,& exqrere qd placeat his.ſ.doctis & peritis de vno quoq; gñe officij . Enim pro q̃a,maior pars .ſ.hoium ſolet referri eo.i.ad id faciendũ,quod.i.ad quod deducitur ab ipſa natura.In qbus ſup.rebus videndũ eſt,non modo.i.nõ ſolum qd qſque loquatur, ſed ẽt quid quiſque ſentiat Enim pro q̃a vt.i.quemadmodũ pictores,& hi q fabricant ſigna.i.effigies in ære aut alio metallo,& ẽt veri poetæ volunt ſuũ opus conſiderari à vulgo.i.à multitudine,vt ſi qd ſit reprehenſum à pluribus, id corrigatur,q; pro &, hi.ſ.artifices & poetæ exquirunt ſecum.i.inter ſe,& cum alijs quid in eo,quod ſ.fecerunt ſit pctm .i.erratũ,ſic pmulta .i.valde multa ſunt faciẽda,& permulta ſunt nõ facienda, & immutãda & coreigẽda nobis iudicio.i.ad iudiciũ alioꝝ. vero pro ſed,nihil eſt pcipiendum de his quæ agũtur : more.i.cõſuetudine.Enim pro q̃a,illa ipſa quæ agũtur.ſ.more, ſunt pcepta : nec oportet quenq̃ duci hoc errore,vt ſi Socr.aut Ariſtippus fecerint qd,contra morẽ & conſuetudinem ciuilẽ,ue pro vel, locuti ſint, arbitretur idẽ licere.i.licitũ eſſe ſibi. Illi.ſ.philoſophi maximi cõſeqnebãtur hanc licentiã.i.licentioſam & nõ regularem auctoritatẽ noua moliendi,magnis & diuinis & bonis.ſ.doctrina & eruditione pluſq̃ humana.Vero pro ſed,ratio Cynicoꝝ,quæ eſt cõtra naturalem verecũdiam eſt tota eijcienda.i.explodẽda . Enim pro q̃a ipſa eſt inimica verecũdiæ,ſine qua nihil põt eſſe rectum, nihil honeſtum.Autem pro ſed,nos debemus obſeruare,& colere eos,quoꝝ vita eſt pfecta.i.clare cognita in rebus honeſtis atque magnis ſentiẽtes bene,aut benemeritos,aut merentes bene de rep.& affectos aliquo honore & impio. Nos debemus ẽt tribuere multũ ſenectuti,& cedere.i.locũ dare his,q habebũt magiſtratũ,hre delectum.i.diſcrimẽ & diſcretionem ciuis & peregrini.i.externi,& hre delectũ quoq; i.ẽt in ipſo peregrino : ne pro, an venerit priuatim,an publice.i.an propria auctoritate fretus, an honore fuit gẽs.Ad ſummam.i.vt ſummatim dicam,ne de ſingulis agã,nos debemus colere, tueri,& ſeruare conciliationẽ & conſociationem hominum cõmunem totius generis humani.

DOCT. interpr. INhumanus videatur inſcitia temporis.) Frequentius inſcitia dicitur eius, qui inſciens eſt. Hic noue ad rem refertur, pro ignoratione. (Animaduerſores vitiorum) Qui obſeruant vitia. Noue dicit.

Fit enim neſcio quomodo.) Catul. Sed non videmus,manticæ quid in tergo eſt. DOCT. interp.

ARGVMENTVM.

Quæ artes, & qui quæſtus ſordidi, qui contra liberales.

IAM, de artificijs,& q̃ſtibus,q liberales hñdi, q ſordidi ſint hæc fere accepim᷒. Primũ improbant ij q̃ſtus, qui in odia hoium incurrunt ; vt portitorũ, & fœneratorũ.illiberales aũt,& ſordidi q̃ſtus mercenariorũ,oium,quorum opæ, non quorũ artes emunt.eſt n.in illis ipſa merces auctoramẽtũ ſeruitutis.Sordidi ẽt putandi,q mercãtur à mercatorib᷒, quod ſtatim vẽdant.nihil.n. ꝓficiunt,niſi admodum mẽtiant.Nec vero quidq̃ eſt turpius vanitate.opificesq. oẽs in ſordida arte verſantur. nec vero quidq̃ ingenuum põt hre officina ; minimeq. artes hæ probãdæ,quæ miniſtræ ſunt voluptatum ; cetarij,lanij,coqui,fartores,piſcatores, vt ait Terẽtius: adde his,ſi placet,vnguẽtarios,ſaltatores, totumq ludũ talarium. Quibus aũt artibus aut prudẽtia maior ineſt,aut nõ mediocris vtilitas quęritur,vt medicina,vt architectura,vt doctrina rerũ honeſtarum ; hę ſunt ijs,quorũ ordini conueniunt,honeſtæ. Mercatura aũt,ſi tenuis eſt,ſordida putãda eſt : ſin magna, & copioſa,multa vndiq; apportãs,multis ſine vanitate impatiẽs,nõ eſt admodũ vitupanda:atq; ẽt,ſi ſatiata quæſtu, vel cõtenta potius,vt ſępe ex alto in portũ,ſic ex ipſo portu ſe in agros, poſſeſſioneſq. contulerit, vr̃ iure optimo poſſe laudari. Oium aũt rerum,ex quibus aliqd exqritur, nihil eſt agricultura melius,nil vberius,nil dulcius, nil libero homine dignius. de qua qm̃ in Catone Maiore ſatis multa diximus,illhinc aſſumes, quæ ad hunc locum pertinebunt.

IAM, de artificijs,) Vtitur Cic.trãſitione,& captat attẽtionem ꝓponẽs ſe dictuꝝ de artificijs & q̃ſtibus,q ſunt liberales, quiq; ſordidi & idigni hoie libero.(Quæſtibus) Lucris & artificio lucrandi. (Artificijs).i.cõibus & qualitatibus artiũ.(Liberales) Digni libero hoie & ingenuo. (Sordidi) Illiberales & auari. (Hoc accepimus) Intelleximus hoc eſſe dictũ à maiorib᷒ fere dicit,vt vtatur mediocritate,forte plura acceperat,ſed nõ erat opus oia recenſere.(Qui in odia incurrunt) Qm̃ odio hr̃ vſura cũ ſit contra naturã, vt dictũ eſt,qm̃ nummus nummũ parit.Plat.in 5.de leg.ſic pcipit : Nemini liceat fœnerari, & ſi qs in fœnus accepit,ne vſurã,nec ſortẽ reddat.Non oportet quenq̃ in nr̃a ciuitate illiberali q̃ſtui incũbere, neq; mechanicũ & infame lucrũ ſectari, quod mores gñoſos inqnat,neq; exiſtimare vllo pacto vilibus ex rebus & turpibus pecunias cumulandas. (Vt portitoꝝ) Portitores dñt q portus cuſtodiũt,exiguntq. vectigal & portoria.portus vt eſt in libris digeſtoꝝ,appellatus eſt ꝯcluſus locus,quo importãtur merces & inde exportãtur,eaq. nihilominus ſtatio eſt ꝯcluſa & munita,inde angiportũ dicimus. (Illiberales) Indigni hoie libero.(Sordidi q̃ſtus) Dñr illi,in qbus cõparãdis neceſſe eſt,vt manus ſordeãt,& hoc ẽt refertur ad aium.ſordidiq. dñr auari,q parati ſunt ad mẽtiendũ,vt aliqd lucrent. Inde ſordes dici pñt parua lucra,cũ alterius iniuria q̃ſita & extorta. Cic.in Epiſt. Sordes tuas nouimus in ꝓuincia.i.minima furta & extorſiones factas ꝓuincialib.p p auaritiã.(Mercenarioꝝ oium) Plat.in 5 de rep.diſtinguẽs hoium gña dicit:Miniſtri in vrbe q ingenio nõ valẽt,nec vtiles ſunt ad ꝯſiliũ, & valẽt viribus corporis ad tolerãdos labores, quas vires ad aliqđ opus peragendũ vendũt,quod preciũ mercedẽ appellãt,mercenarij rite appellant.Inſtitores vero dñr miniſtri emptionũ,vẽditionumq. in foro.Ciuitatẽ vero peragrãtes mercatores appellant. Hæc Plat.Iuſt.aũt dicit iſtitores illos vocari,q negociationib.ꝑponũt.Vlp.ait lib.14. digeſt.de iſtitoria actione.Inſtitor appellatus ex eo,qđ negocio, gerẽdo iſtat nec multũ facit tabernæ,ſit ꝑpoſitus,aut cuilibet alij

PETR. MARS.

negociationi. quicūq; igitur negocio ꝓpoſitus ſit inſtitor appellatur. Labeo ait, Eos ēt inſtitores dicēdos placuit, q̄bus veſtiarij vel lintearij dāt veſtem circunferendā & diſtrahendā, quos vulgo circinatores appellamus, ſed muliones qs ꝓprie inſtitores appellet? Lydi auctore Herod. lib. 1. primi aureū argenteumq́. numū pcuſſerunt, & primi caupones inſtitoresq́. fuere. (Quoꝝ) Mercenarioꝝ. (Opere) Labore corporis, cū non valeāt ingenio & cōſilio. (Nō artes) Ingenia, qm̄ tales nō valent ingenio & cōſilio, ideo ipſoꝝ labores emunt. Ars eſt principiū reꝝ efficiēdaꝝ, mercenarij opas ſuas vēdunt, nō artes. (Eſt em̄) Ratio qa quæſtus mercenarioꝝ non cōueniunt libero homini, qm̄ ſunt ſeruiles, mercede.n. cōducuntur, vt aliqd' opus faciāt, & alicui in opa pſtanda ſeruiāt, nō decet igitur liberum hoīem eſſe mercenariū, qm̄ verſatur in actu ſeruili. (Ipſa merces) Precium qd' accipiūt pro ſua opa, quam vēdunt. (Auctoramētum) .i. obligatio quædā & præmiū ſeruitutis. auctorare eſt aliquē obligare, aut ſacro, aut pmio: & auctoratus dr̄ aliquo modo obligatus, & obnoxius. Horat. in ſerm. Auctoratus eas, an turpi clauſus in arca. inde exauctoratus dr̄ obligatione ſolutus. Liu. vol. 5. ſecūdi bel. Pun. Volonū exercitus, velut exauctoratus morte ducis à ſignis diſceſſit. Fab. in milite Mariano: Exauctoratas armis manus agreſti labori ſubegit: Auctorati ꝓprie dñr conducti & obligati non ſimpliciter, ſed ad mortē quoque ſi caſus ferat. Plin. 14. ait: Vites intm̄ ſublimes, vt vindemiator auctoratus rogū ac tumulum excipiat. & idem 36. agēs de Theatris Curionis dicit ipm̄ auctoratum populū R. circunferēs. Merces igr̄ eſt quidam nexus ſeruitutis, qm̄ ad operam præſtandā mercenariū obligat, & ſeruū facit ad tēpus, ſerui ... in poteſtate dnoꝝ ſunt, quæ poteſtas iuris gētium eſt, nā apud oēs gentes dn̄s in ſeruos vitæ necisq́. ſi cauſa fuerit, necādi poteſtas eſt, & quicqd per ſeruum acqritur, dn̄o acqritur. Serui ex eo appellati inqt Iuſtinianus, q imperatores iubēt captiuos vendere, ac p hoc ſeruare, nec occidere ſoliti, q ēt ...ncipia dn̄t eo quod ab hoſtibus manu capiātur. Seruitia primi inuenere Lacedæmonij. Serui aūt naſcūtur aūt fiunt. Naſcuntur ex ancillis nr̄is, fiunt aūt ex iure gentium .i. ex captiuitate, ſeruitus eſt cōſtitutio iuris gētiū, qua qs dn̄o alieno contra naturā ſubijcitur, fiunt ēt ſerui de iure ciuili, cum hō liber maior 20. annis ad participandum preciū ſe eſſe venundari paſſus eſt. Philippus rex, inqt Seneca, hominē venalis aix crebris auctoramentis accēdebat. Et alibi, Ad ſinē operis magno auctoramēto labor peruenit. Et alibi, Nullum ſine auctoramēto malum eſt, auaritia pecuniā promittit. Et alibi, Auctoramēta ſunt ſeruitutū aurum & argentū. Merces igit in ipſis mercenarijs eſt auctoramentū ſeruitutis. qm̄ mercenarij ad tēpus ſeruiunt, vt auctoramentū conſequātur .i. mercedē ſeruitutis. pmium quæſtus igitur mercenarioꝝ, cum ſint ſeruiles hoīe libero indigni ſunt Chryſippus dicebat ſeruū eſſe perpetuū mercenariū. (Surdidi) Ignominioſi. (Qui mercātur) Emūt & hi ſunt inſtitores de qbus dictū eſt. (Nihil ꝓficiunt) Nihil lucrantur, niſi mentiātur ſe magno ꝑcio emiſſe, & plus æquo laudēt, id quod vēdunt. Mali viri eſt mētiri, impudentis mendaciū dicere. Vnde inſtitores turpiſſimi ſunt, qa mentiuntur, nihil eſt.n. turpius vanitate .i. mēdacio. (Opifices) Qui faciūt aliquod opus vt fabri, ſutores, & ſimiles. (Sordida) Ignominioſa, & indigna libero hoīe. (Ingenuū) Ingenuo hoīe dignū, Ingenuitas, vt inqt Ariſt. eſt virtus gn̄is, non pōt inqs aliquid fieri in officina, qd' deceat ingenuum hoīem & liberū. (Officina) Eſt vbi opa fiunt. Taberna vbi res ipſę vendūtur. (Quæ ſunt miniſtræ voluptatū) Quę ſeruiunt voluptati ipſius corporis, q̇ vituperatur, & indigna eſt hoīs præſtātia. (Cetarij) Sunt q vendūt piſces. Cetarij dicit Nonius, genus eſt piſcatoꝝ, qd' maiores piſces capit, dictū ab eo quod Cete in mari maiora ſunt piſcium gn̄a. (Lanij) Qui vendūt carnes; à laniādo, qm̄ laniāt animalia. (Fartores) Dn̄r illi q faciunt fartimina, vt ſunt lucanicæ, & cetera, quæ ſunt farta .i. repleta aliqbus cōdimentis, vt ouis, caſeo, & ſimilibus. (Vt ait Ter.) In comœdia quę inſcribitur Eun. (Vnguentarios) Qui vendunt vnguenta ad delicias & luxum. Vnguentarij quondā a loco ſeplaſiarij dicebātur. Pædianus dicit: Platea eſt Capuæ, quæ Seplaſia appellatur, in qua vnguētarij negociari ſunt ſoliti. (Saltatores) Docent alios ſaltare. (Ludū talarium) Artē ludendi cū talis. pħs in 4. Eth. ſic ait, Aleatores, fures, & latrones illiberales ſunt, turpi.n. verſant in lucro. oia namque cauſa quęſtus agunt, & ſuſtinent probra. fures vt lucrent periculis maximis ſe exponunt, aleatores ab amicis lucrantur, quibus aliqd oporteret dare. (Quibus aūt artibus) Nunc de artibus honeſtis dat ꝑcepta, quæ plus ingenij hn̄t quam laboris. (Maior prudentia) Quā in ſupradictis, quoniam in illis reqritur plus laboris ipſius corporis, in his plus prudentiæ, & qbus ineſt maior vtilitas. Seruiles admodum artes ſunt, in qbus plurimum exercitur corpus, ut remigatio. Admodū ignobiles in qbus minimum reqritur uirtutis & ingenij, ut foſſiones agroꝝ, uineatumq́. Illæ aūt artes in qbus plus eſt prudentiæ quā laboris, aut magna utilitas, citra tn̄ iniuriam alioꝝ honeſtæ ſunt, ſed in non oibus conueniūt. (Nō mediocris) Magna. (Vt medicina) q̄ multū ingenij & cōtēplationis reqrit, & ēt exercitationis. (Architectura) Architectus is dr̄, q præeſt ædificijs faciūdis, & illa deſignat, ingeniumq́. exercet & prudentiā, quæ inter uirtutes moꝝ, ſubijcitur architecturæ. Plato in dialogo de regno ſic ait: Nullus architectus manuū miniſterio utitur, ſed utentibus pſidet. (Doctrina reꝝ honeſtaꝝ) Quam poſſumus cū laude exercere, & alios in liberalibus diſciplinis inſtituere. Nō eſt igitur dedecus, ut qdā calamiſtris inuſti, & vnguētis obliti putēt alios erudire, immo glorioſum, & hoc beneficiū ita magnū eſt ut maius ꝯferri nō poſſit, quo tū ordini conueniunt, q a nō decet principē in ſua ciuitate medeſi, aut eſſe architectū, aut publice iuuenes erudire, ſed qſq; eas artes debet exercere, qua ſuo ordini dignitatiq́. ꝯueniunt, q̄uis .n. artes ipſæ honeſtæ ſint tn̄ non oibus conueniunt, & maxime ipſatum exercitationes, habitus .n. bonaꝝ artiū ornant aīum habētis (Hæ artes ſunt illis honeſtæ) Quoꝝ ordini conueniunt, ordinea ſunt in rep. vt ordo ſenatorius, equeſtris, & ordo accipitur ꝓ ipſis hoibus aliqn̄, q ſunt illius ꝯdōnis. Vnde in hoc ordine inquit alibi .i. in ſenatu & gratioſus apud oēs ordines .i. apud oium ordinū hoīes. Ordines hi erāt, Senatus, Equites, Tribuni ęrarij, ſcrībæ, ingenui, libertini, opifices, ſerui. (Honeſte) .i. cū laude pn̄t exercert. qm̄ nō ſunt ſordidæ & illiberales, q ppe in ipſis plus eſt prudentię & ingenij, quā laboris & viriū corporis. (Mercatura aūt) Nūc determinat de ipſa mercatura, q̄ non admodū vituperatur, ſi magna eſt, & copioſa ſine mendacio & debet tandē tenere receptus, & quæſtu ſatiata quieſcere, ne in'ſatiabilis auaritia potius videatur quā mercatura. & quēadmodū ex mari ſe in portū recipit, ſic ex ipſo portu debet ſe ꝯferre ad agros & quieſcere. (Tenuia) Paucarum merciū. (Sordida) Ignominioſa & indigna hoīe libero. (Magna) Copioſaꝝ mercium & reꝝ. (Vndique) Ex oi loco, qm̄ mercatores negociatoresq́. vndiq; vagantur. (Impertiens) Cōicans, tribuēs multis, ipſas merces .i. vendēs ſine mendacio, vt non decipiātur emptores. (Quæſtu) Lucro iā facto. (Satiata) Quantū ad appetitū, nam contentus cum rōne dr̄, ergo illa mercatura, quæ aliqn̄ ſinē cupiditatibus imponit, & quęſtu contenta iā parto, nō vituperātur, qm̄ adhibet cupiditati rōnis moderationem. (Ex alto) mari. (In agros poſſeſſionesq́.) Sub poſſeſſione cadūt agri, cāpus eſt planities terræ ampla & grādis. Inde ſpatioſæ plateæ cāpi nomen hn̄t. Ager ſignat vrbi circuniectum territorium & locū, quē colimus ſine arādo, ſiue conſerendo. Ager q ſeritur, aruum noiatur, & ager includit flumina, lacus & cetera oia. (Contulerit) Iuerit ad agros emēdos colendosq́., vt domeſticos alere poſſit. (Oium aūt reꝝ) Laudat Cic. agriculturā, quæ apud antiquos in magno honore erat, & ille cēſebatur maximus, q bonus miles, bonusq́. agricola dici poterat, & inde cognomina, Cicerones, Piſones, Lētuli, Fabij, & alia eiuſdē gn̄is. (Vberius) Copioſius (Dulcius) Iocūdius & quod magis libero hoī cōueniat. Eſt.n. ſine fraude, & cōem parentem colere regium eſt. Nunc boni agricolæ ex quorum ſudore viuitur, ab effœminatis hoibus irridentur, quorum manus calloſæ optimis illis tpibus in honore erant. & ſenatores arabāt. Vnde parens terra vomere laureato proſciſſa & exculta exuberabat optimis filijs alimenta pberet. Plinius agēs de cultu terræ dicit: Tellus parens appellatur, coliq́. dr̄ & ipſa honore hinc aſſumpto. (In Catone Maiore) In libello de ſenectute, vbi inducit Catonē cenſoriū de agricultura & voluptate agricolaꝝ loquentem. qm̄ ipſe Cato ortus in Tuſc. municipio prius q̄ honoribus inſeruire cœpiſſet, verſatus eſt in Sabinia, vbi prædiū à patre relictum habebat. Venio inqt ad voluptates agricolaꝝ, qbus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediūtur ſenectute, & mihi ad ſapientis vitam proxime vn̄t accedere. Habent.n. rationem cum terra, quę nunq̄ recuſat imperium, nec vnq̄ ſine vſura reddit quod accepit, ſed alias minore, plerunque maiore cum fœnore. Quanq̄ non modo fructus qdem me, ſed ēt ipſius terræ vis ac natura delectat. Plato ſic præcipit in 5. de Leg. Quapp oportere dicimus nō eſſe in ciuitate multum quæſtum in mechanicis operibus, cauponationibusq́., & fœnore, nec ex pecunia-rijs turpiter, ſed ab his quæ agricultura offert & præbet, atq; hoc ita vt quæſtus nō cogat ea negligere, quoꝝ cauſa parantur pecuniæ, hæc vero oia & corpus ſunt, quæ abſq; gymnaſtica, & alia diſciplina nullius precij vnq̄ erunt, quare pecuniarum cura, ut ſæpius iam dictum eſt, vltimum honoris teneat locum, qppe cum tria ſint in qbus hoies ſtudium ponunt, vltimum ac tertium eſt ſi recte habeatur pecuniæ ſtudium, mediū corporis, animi primū.

FRAN. MAT. IAm de artificijs &c.) De ordine hucuſq; tractauit Cic. cuius duæ erãt partes εὐταξία,& εὐκαιρία,& illa loci,hęc tpis,eaꝝ aũt actiones,ſiue qd fiat,ſiue qd dicatur,ita ſe hñt,vt quædam ſint plane apta,ordine,& tpe, quędã plane inepta,quędã obſcure apta,& quędã ſubobſcure inepta.hoc eſt quędã ſemꝑ apta,quędã ſemꝑ inepta,quędã partim apta,quędã partim inepta.Plane apta ſunt,quæ ſuo loco & tpe aguntur.Plane inepta,quæ cõtra. Subobſcura vero quę nõ tam rõne loci q̃ tpis apta ſunt,vel inepta,vel quæ nõ ſunt ꝑ ſe tã inepta q̃ iudicio ſpectãtium. Nũc de his ꝑcipit Cic.quæ ſemꝑ inepta ſunt quocũque loco & tpe agantur.Diſtinguit aũt inter artifices & artes,& qd ſit nõ honeſtũ lucrũ docet.[Improbant)Ergo effici non põt vt aliquo loco,aut tpe apti ſint. *Portitor.* [Vt portitoꝝ)Qui traijciũt hoies ab vna ripa ad aliã,de naui ad litus,vel de litore ad nauim.Virg.portitor ille Charõ. Cic.loquẽs de his,quæ ſub eadẽ rõne cadunt,in Rhetoricis,q̃ dialectici correlatiua appellãt: vt locare,& cõducere: Si inqt, Athenienſibus nõ eſt turpe locare portoriũ, nec Hermacreõti conducere, atq; turpe eſt locare Atheniẽſibus portoriũ,igitur & Hermacreõti cõducere turpe eſt portitores portus cõducunt. *Fœnerari* [Fœneratoꝝ) Manifeſtum eſt quocunq; loco,& quocũque tpe turpe eſſe fœnerari,& apud maiores nr̃os leges fœnebres fuerũt ad fœnus coercẽdum,& vt Cato ait,fur dupli ꝯdemnabatur,fœnerator quadrupli,ex quo extimare licet quãto peiorem ciuẽ exiſtimarẽt fœneratorem q̃ furem. *Catonis reſponſ.* Idẽ Cato interrogatus aliqñ à quodã de re familiari,rñdit,bene paſcere,primũ,tum ille, qd ſecundũ?bene veſtire,& qm̃ nõ vt volebat rñdebãt,ait ille: qd fœnerari? tum Cato,qd hoiem occidere?[Mercenarioꝝ &c.) Oẽs q mercede conducũtur,& operã ſuam vendũt,mercenarij vocãtur,grãce μισθωτοὶ dĩr.[Opera)Vt baiuloꝝ,foſſoꝝ,& ſimiliũ.[Eſt enim &c.)Ratio cur illiberales,& ſordidi q̃ſtus ſint.[Mercenarioꝝ oium)Quia ipſa merces quã damus,eos nobis emit ad tẽpus,& eſt auctoramẽtum,hoc eſt obligatio, quia auctoritate cõſuetudinis oium ſunt *Autorare* obligati operã ſuam exhibere,& cogi pñt, auctorati dñr milites *Autorat⁹* q tenentur dare operã imperatori,in cuius verba iurãtũt. aucto*Autoramentum.*rare eſt obligare,& ſubijcere.Auctoratus obligatus eſt, & ſubiectus. Auctoramẽtum eſt obligatio,& nexus,& ſic hoc loco accipitur.[Sordidi ẽt &c.)Recte hoc ait,nã viliori precio emunt quod mox vẽdant cariori,& hoc facere,non tm̃ ſordidum, ſed ẽt nefas eſt.Io ijs vero,q in longinqs emunt regionibus,quod in alijs locis vẽdunt carius,nõ reprehenditur.[Nihil.n.&c.)Ratio,qm̃ nihil lucrãtur,niſi mentiãtur,diceret in longinqua regione emiſſe ſe,& caro ꝑcio,& iurant plerũque,ꝑterea iurant ſingulis ſe eas vilius vendere q̃ ceteris,& nihil oino cum ipſis lucrari, ſed quanti cõſtitit res,tanti vẽdere. *Opifices* [Opificesq. &c.)Sũmatim dicit opifices oẽs in ſordida arte verſari.Sunt aũt opifices, q opus aliquod ma*Officina*nuale efficiũt. Officina locus in quo opifices artem ſuã exercẽt. *Taberna* Taberna vero vbi venales res ſuas hñt.[Minimeq. &c.) Si opifices ſunt improbandi qm̃ eoꝝ quæſtus ſordidus,& ars illiberalis, quãto magis artes improbãdæ ſunt, quæ inſtr̃a ſuggerunt voluptatis? eſt a minori ad maius argm̃. *Cetarij.* [Cetarij)Qui maiores piſces capiũt cetarij vocantur,dicti ꝙ cete in mari maiora ſunt piſcium *Cete* gña.Virg.Immania cete.Varro aduertis cetarioꝝ cũ videre volũt in mari turmas aſcẽdere in malum alte, vt penitus ꝑ aquas aſpiciãt piſces,auctor Marcellus. Cetariæq. viuaria ſunt maioꝝ piſciũ,& loca vicina mari,vbi ſalſamẽta fiunt,quod apud Plin.licet *Lanij* cognoſcere.[Lanij)Qui carnes vendũt à laniando ſic dicti.quo*Fartores*rũ officina laniena vocatur.[Fartores)Qui faciũt,hoc eſt implẽt *Lucanica* tenuiſſima inteſtina animaliũ,vt ſuis,ij.ſunt q lucanicã vendunt. Quę ſic dicta eſt,quod Romani milites id genus farciminis à Lucanis didicerunt.[Piſcatores) Qui capiũt,& vendunt recentẽ piſcẽ: ſiue maris,ſiue fluminis,cum cetarij tantũ magnos, & ſalſos vendãt ex muria.[Vt ait Terent.) In Eun. Vnde hic locus ſumptus eſt.[Vnguẽtarios) Qui vnguenta vendũt. quoꝝ multa gña enumerat. Plin.lib.naturalis hiſt.13. Idẽ auctor materiam luxus maxime ſuꝑuacui vnguẽta eſſe dicit,qa odorẽ q gerit,ipſe nõ ſeotit.P.Licinius Craſſus,& C.Iulius Cæſar cenſores edixerunt,ne qs venderet vnguẽta exotica.[Saltatores) Qui docẽt ſaltare, & *Ludus talarius.* motũ pedũ rhythmis accõmodare.[Ludũ ta.) Hoc eſt oẽs ludos in qbus talis vtimur.[Quibus aũt artibus &c.) Quæ honeſtę artes ſint,& liberales,oſtẽdit.[Medicina) quã veteres auctore Plinio deorũ putauerunt inuẽtum,primoq;,vt ſcrib.Celſus,medẽdi ſciẽtia ſapientiæ pars habebat, vt & morborũ curatio, & rerũ *Architectura.* naturæ cõtemplatio,ſub iiſdẽ auctoribus nata ſit.[Architectura) quæ ſcientia pluribus diſciplinis, & varijs eruditionibus ornata eſt,naſciturq. ex fabricata ratiocinatione. Architecti aũt q ſine literis cõtenderunt, vt manibus eſſent exercitati nõ potuerunt efficere,vt hñent pro laboribus auctoritatẽ,Auctor Victruuius. Architectura ars eſt, q̃ docet ædificare Architectus ſtructuris præeſt ædificiorũ,τέκτων faber eſt.[Quorũ or.&c.) Nõ.n.oibus conueniũt medicina,& architectura, hñt.n.neſcio qd liberale, & ideo neutra cõuenirent principi.[Mercatura &c.)De his nũnc ꝑcipit *Mercatura* quæ partim apta ſunt,partim inepta,vt mercatura, q̃ ſordida eſt, ſi de rebus paruis eſt,qualẽ eorũ videmus, q emunt quod vendãt eodẽ die carius.[Copioſa)Abundãs rerũ venalium multitudine. Vndiq; ex diuerſis regionibus,nõ vt ſtatim vẽdat.[Sine va.)abſq; mẽdacio.vanus.n.mendacẽ ſignificat q emũt,vt ſtatim reuẽdant, crebro mentiãtur neceſſe eſt,qđ ſupra ait.[Nõ admodũ vit.) Sic ait,qm̃ & ſi meretur laudẽ,non tñ caret oino reprehẽſione,cum ad eã auaritiæ cauſa exercendã ſe ꝯferãt, & cupiditate diuitiarũ, ſatiari aũt mercator nunq̃ põt,vnde & multis ſe obijcit periculis ꝑ mare pauꝑiem fugiẽs,ꝑ ſaxa,ꝑ ignes.[Atq; ẽt) quaſi admonet nõ ſemꝑ in exercẽda mercatura perſiſtẽdum, ſed ab ea diſcedendũ,cum lucri multũ cõſecuti fuerimus,vt cõtenti eſſe poſſimus, tũc.n.ſicut ex alto mari in portũ venitur, ſic ex portu in agros & ꝑdia deueniẽdũ eſt,vt illic qđ ſupereſt vitæ traducatur, & agricul*Agricultura.*turã exerceat mercator,qua nihil iucundius,nihil vtilius eſt oibus rebus,quas exercemus, Col.rẽ ruſticã ſine dubitatione ꝓximã,& quaſi cõſanguineã ſapientiæ,dicit eſſe,cuius laudes q ſcire cupit Pliniũ legat,Columellam,Varronem,& Catonẽ,& ipſum Ciceronẽ in Catone maiore.[Melius)Quãtũ ad vtilitatẽ.[Vberius)Quãtũ ad copiã.[Dulcius) Quantũ ad delectationẽ,quam quiſq; ex ea capit.[Libero hoiẽ dignius) Quantũ ad honeſtatẽ.

ASCEN. IAm de artificijs.Docet qd decori ſeruãdũ de artificijs,& quæſtibus.Ordo eſt:Iã,continuatiuũ eſt,vt ſit,vt iam de artificijs & q̃libus loquamur,nos accepimus.i.intelleximus à maioribus noſtris fere hoc de artificijs, & q̃ſtibus.i. modis acquirendi, & lucrãdi,q.ſ.quæſtus ſint habẽdi,liberales.i.lib.digni, & q ſordidi.Primum hi quæſtus improbantur,q incurrant in odia hoium, vt portitorum.i.eoꝝ q portoria recipiũt.i.tranſportandi & tranſuehendi mercedem,q vulgo magiſtri portuum vocantur, vt fœneratoꝝ.i.vſurariorum,aũt pro ſed,quæſtus illiberales & ſordidi ſup.ſunt quæſtus oium mercenariorum,quorum operæ.i.operationes & labores emuntur,& quoꝝ artes non emuntur.Enim ꝓ qa,autoramentũ.i.præmiũ ſeruitutis.i.auctoritate quadam cõſtitutũ ipſis pro ipſa ſeruitute eſt ipſa merces in illis.illi ẽt putantur ſordidi,q mercantur.i.emunt a mercatoribus.ſ. inſtitores id qđ vendãt ſtatim.Enim ꝓ qa tales nihil proficiunt niſi mentiantur admodũ.i.valde,vero pro ſed,nec qdq̃ eſt turpius vanitate.i.mendacitate praua.Sic.n.vanum Virg.in 2.accepiſſe vr̃,vbi dicit, Nec ſi miſerum fortuna Sinonem Finxit, vanum ẽt mẽdacemq. improba finget.q; ꝓ &,oẽs opifices,q aliquod opus faciunt, verſantur in arte ſordida.nec vero officina.i.locus vbi opus mechanicon fit Galli operatorium vocant,põt hr̃e quidq̃ ingenuum.i. ingenuo dignum.q; pro &,artes,quæ ſunt miniſtræ voluptatũ, ſunt minime.i.nequaq̃ probandæ,quas ſup.artes exercent.Cetarij.i.q piſces ſalſos vendunt:Lanij,q carnes laniãt,& vendũt: Coqui,q obſonia coquũt: Fartores q farcimina cõdunt,piſcatores, Vt Terent.ait in Eun.ſ.adde his ſi placet vnguẽtarios.i.q vnguẽta vendũt ad delicias corporis,ſaltatores oẽs q geſtu corporis victũ aucupantur.& totũ ludũ talariũ,hoc eſt q talis aut taxillis fit.i.oẽs q aut ludũt aut ꝯueniunt eo vbi luditur talis aut aleis, aut eiuſmodi q in ſolo caſu cõſiſtũt,aũt ꝓ ſed,hæ ſup.artes qbus artibus aut ineſt maior.i.aliquãtulũ magna prudẽtia, aut vtilitas nõ mediocris.i.excellẽs q̃ritur,vt.i.acq̃ritur,vt.ſ.cuiuſmodi ſup.ſunt medicina,practica.ſ.architectura,vt.i.qualis ſup.ẽt eſt doctrina rerũ honeſtaꝝ.i.exercitium docẽdi res honeſtas.Hæ artes ſunt honeſtæ,his quoꝝ ordini.i.ſtatui & offõ cõueniũt, aũt pro ſed mercatura eſt putãda i.iudicãda ſordida,ſi eſt tenuis.i.paruaꝝ, & uilium reꝝ,ſin.i.ſed ſi ſup.ipſa eſt magna & copioſa apportans.i.aduehẽs & afferẽs vndiq;.i.ex oi parte magna.i.res magnas, & impartiens.ſ.cõicans multis ſup.merces ſine vanitate.i.ſine mendacio & fraude,non eſt vituperãda admodũ.i.valde. Atq; pro & ipſa ſup.vr̃ poſſe ẽt.i.inſuper laudari optimo iure.i,iuſtiſſime ſi ſit ſatiata quæſtu.i.re acq̃ſita,hoc eſt lucro,vel potius ſi ſit cõtenta q̃ſtu,ita quod mercator non oſtendat ſe nimis ad lucra intentum, quaſi inſatiabilẽ non ceſſantem,vt.ſ.cõtulerit.i.ꝑduxerint & receperit ſe ſæpe in portũ,ex alto.i.in ꝓfundo.ſ.mari,quod in medio altius & ꝓfundus eſt,idem.n.ſibi volunt, & altũ, & profundum,nam altum dr̃ à fundo leuatum; & profundum ꝓcul à fundo.& ſic ſuperficies medij maris eſt alta & profunda,ſicut & cœlum.Qñ aũt altum per ſe hoc eſt ſine addito,ponitur ꝓ mari profundo,accipitur ſicut hic,& in principio primi Aenei. Multũ ille & terris iactatus & alto.vult ergo dicere qđ mercator nõ maneat ſemꝑ in mari alto,ſed conferat ſe ſæpe in portũ, & ex ipſo per

agros & poſſeſſiunes. Aũt ꝑ ſed, nihil oĩum re. i. oegocioꝝ, & exercitioꝝ, ex qbus aliqd eaqritur .i. exigitur, aut petĩ eſt melius agricultura, nihil vberius. i. fructuoſius, nihil dolcios. i. delectabilius & ſup. nil dignius hoie libero. i. qđ à libero hoie fiat, de qua ſ. agricultura q a nos diximus ſatis multa in Cat. maiore. i. in lib. de Sen. tu ſup. O fili aſſumes. i. accipies illinc. i. ea illo lib. ſup. ea q̃ pertinebunt. i. pertinere videbuntur ad honc. i. præſentem locũ.

DOCT. interpr. QVI mercantur, quod ſtatim vendaot.) Ij ſunt προπῶλαι.

ARGVMENTVM.

De duobus honeſtis vtrum honeſtius.

SED ab ijs partibus, quæ ſunt honeſtatis, quẽadmodum officia ducerentĩ, ſatis expoſitũ vr̃. Eorum aũt ipſorum, q̃ honeſta ſunt, põt incidere ſæpe contẽtio, & cõparatio, de duobus honeſtis vtrum honeſtius: q locus à Panętio eſt ꝑtermiſſus. nã cum oĩs honeſtas manet à partibus quatuor, quarũ vna ſit cognitionis, altera cõitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hæ in deligẽdo officio ſępe inter ſe cõparentur, neceſſe eſt. placet igĩ, aptiora eſſe naturæ ea officia, quæ ex cõitate, q̃ ea, quæ ex cognitione ducãtur: idq́. hoc argumẽto confirmari põt, ꝙ. ſi contigerit ea vita ſapiẽti, vt oĩum rerum affluẽtibus copijs ditetur; q̃uis ea, quæ cognitione digna ſunt, ſummo ocio ſecũ ipſe cõſideret, & cõtempletur, tñ, ſi ſolitudo tanta ſit, vt hoĩem videre nõ poſſit, excedat è vita. princepsq́. oĩum virtutum eſt illa ſapiẽtia, quam σοφίαν Græci vocãt. prudentiam. n. quã Gręci φρόνησιν dñt, aliam quandã intelligimus, q̃ eſt rerũ expetendarum, fugiẽdarumq́. ſciẽtia: illa aũt ſapientia, quã principem dixi, rerũ, eſt diuinarum, atq; humanarũ ſcientia: in qua cõtinetur deorum, & hoĩum cõitas, & ſocietas inter ipſos. ea ſi maxima eſt, vt eſt certe; neceſſe eſt, quod à cõitate ducatur offm̃, id eſſe maximũ. etenim cognitio, cõtemplatioq́. naturę mãca quodam modo, atque inchoata ſit, ſi nulla actio rerum conſequatur. ea vero actio in hoĩum cõmodis tuẽdis maxime cernitur. ꝑtinet igiĩ ad ſocietatẽ gñis humani. ergo hæc cognitioni anteponẽda eſt atq; id optimus quiſq; re ipſa oſtẽdit, & iudicat. q eſt. n. tam cupidus in perſpiciẽda, cognoſcendaq́. rerũ natura, vt, ſi ei tractanti, cõtemplantiq́. res cognitione dignisſimas ſubito ſit allatũ periculũ, diſcrimenq. patrię, cui ſubuenire, opitulariq́. posſit, nõ illa oĩa relinquaĩ, atq; abijciat, ẽt ſi dinumerare ſe ſtellas, aut metiri mũdi magnitudinẽ poſſe arbitreĩ? atq; hoc idẽ in parẽtis, in amici re, aut periculo fecerit. Quibus rebus intelligitur, ſtudijs, officijsq́. ſcientiæ ꝑponenda eſſe officia iuſtitiæ: quæ pertinent ad hoĩum vtilitatẽ: qua nihil omni debet eſſe antiquius. Atq; illi, quorũ ſtudia, vitaq́. oĩs in rerũ cognitione verſata eſt, tñ ab augendis hoĩum vtilitatibus, & cõmodis nõ receſſerunt. nã & erudierunt multos, quo meliores ciues, vtilioresq́. rebus ſuis publicis eſſent; vt Thebanum Epaminondã, Lyſis Pythagoreus, Syracuſiũ Dionẽ, Plato, multiq́. multos: noſq́. ipſi, quidqd ad remp. attulimꝰ, (ſi modo aliqd attulimus) à doctoribus, atq; doctrina inſtructi ad eã, & ornati acceſſimus: neq; ſolũ viui, atq; ꝑſentes ſtudioſos diſcẽdi erudiũt, atq; docẽt, ſed hoc idem ẽt poſt mortẽ monimẽtis literarũ aſſequũtur. nec. n. locus vllus ꝑtermiſſus eſt ab ijs, q ad leges, q ad mores, q ad diſciplinã reip. ꝑtineret, vt ociũ ſuum ad nr̃m negocium cõtuliſſe videãtur. ita illi ipſi doctrinæ ſtudijs, & ſapiẽtię dediti, ad hoĩum vtilitatẽ ſuam ſapientiam, prudentiã, intelligẽtiamq́. potisſimũ conferũt. Ob eam ẽt cauſſam eloq copioſe, modo prudẽter, melius eſt, q̃ vel acutisſime ſine eloquẽtia cogitare: ꝙ cogitatio in ſe ipſa vertitur; eloquentia vero cõplectitur eos, qbus cum cõitate iuncti ſumus. atq;, vt apũ examina nõ fingendorum fauorũ cauſſa congregãtur, ſed, cum cõgregabilia natura ſint, fingũt fauos: ſic hoĩes, ac multo ẽt magis, natura congregati, adhibent agẽdi, cogitandiq́. ſolertiã. itaque, niſi ea virtus, quæ conſtat ex hoĩbus tuendis. i. ex ſocietate generis humani, attingat rerũ cognitionem; ſoliuaga cognitio, & ieiuna videatur: itemq́. magnitudo animi, remota cõitate, cõiunctioneq́. humana, feritas ſit quædã, & immanitas. ita fit, vt vincat cognitionis ſtudium cõſociatio hoĩum, atq; cõitas. nec verum eſt, quod dr̃ à quibuſdam, ꝑꝑ neceſſitatem vitæ, ꝙ ea, quæ natura deſideraret, cõſequi ſine alijs, atque efficere nõ poſſemus, iccirco iſtam eſſe cum hoĩbus cõitatẽ, & ſocietatem: quod, ſi oĩa nobis, quæ ad victum, cultumq́. ꝑtinent, quaſi virgula diuina (vt aiũt) ſuppeditarẽtur, tũ optimo quiſq; ingenio, negocijs oĩbus omisſis, totũ ſe in cognitione, & ſciẽtia collocaret. nõ eſt ita: nã & ſolitudinẽ fugeret: & ſociũ ſtudij quęreret: tũ docere, tũ diſcere vellet, tũ audire, tũ dicere. ergo, omne offm̃, quod ad cõiunctionem hoĩum, & ad ſocietatẽ tuendã valet, anteponendũ eſt illi officio, qđ cognitione, & ſcĩa continetĩ.

PETR. MARS. SED ab ijs partibus,) Hactenus de honeſto partibusq́. eius & officijs, inde manãtibus ſufficiẽter diſputauit, ſupereſt, vt propoſuit de cõparatione honeſtoꝝ inter ſe diſſerere, vt duobus propoſitis honeſtis, vtrũ ſit honeſtius cognoſcatur, qood Panætius prætermiſit. Sed ille tanq̃ Stoicus ooo eſt carpendus, qm̃ honeſta & vitia apud Stoicos oõ ſuſcipiunt gradus. Stoici. n. vt dictum eſt, exiſtimabãt peccata eſſe paria, vt ait Chryſippus in 4. nat. qoæſt. & Perſeus, & Zeno. Heraclides vero Tarſenſis Antipatri Tarſenſis neceſſarius, atque Athenodorus impſ ria peccata diaerunt. Placebat Stoicis nullum medium eſſe inter virtutẽ & vitium. Peripateticis & Academicis contra inter virtutes & vitia progreſſionẽ ad virtutes ſtatuentibus. Vtitur Cic. trãſitione repetens ea quæ dicta ſunt, & proponens qđ dicturus ſit, attentionem captat. [Partibus honeſtatis) Quatuor virtutibus principalibus, in quas honeſti natura diuiditur, à qbus virtutibꝰ officia ducũtur. [Satis expoſitũ) Videor ſatis expoſuiſſe, inquit, quẽadmodum officia ducãtur à ſingulis partibus. [Comparatio) Vt cõparentur inter ea quæ honeſta ſunt, vt vtrũ ſit honeſtius, appareat. & vtrũ potius agendum ſit tanq̃ honeſtius & laudabilius. Hunc locũ Panætius prætermiſit, qm̃ putauit ex diſciplina Stoicoꝝ nõ oportere facere cõparationem inter duo honeſta, vtrũ eſſet honeſtius. qm̃ ipſi non dabã gradus in honeſtu, & nolebunt vt vno honeſto aliqd honeſtius inueniretur. [Nam cum) Ratio quare põt incidere talis cõtentio & cõparatio. [Vna ſit cognitionis) Et hæc eſt prudẽtia, quę io veri cognitione verſatur. [Altera cõitatis) Hæc eſt iuſtitia, quæ eſt ad cõem ſocietatem tuendam. [Magnanimitatis) De qua habuimos verba & ẽt fortitudinem. [Moderationis) Tẽperantiæ, de qua poſtremo loco diſputatum eſt. Hæ partes honeſtatis cũ volumus deligere offm̃, & vtrũ tanq̃ honeſtius agendũ ſit, neceſſe eſt vt actiones ſtudioſe inuicẽ comparẽtur, vt videatur quæ ſit potior, & honeſtior, alijsq́. ꝑponenda. [Placet er.) Facit cõparationẽ inter prudentiã ſiue reꝝ occultaꝝ cõtemplationẽ & ipſam iuſtitiã, dicitq́. vtiliora eſſe homanę ſocietati officia q̃ manãt à iuſtitia, quã ea quę à cognitione reꝝ, qm̃ illa ſunt magis cõia, & bonum tãto eſt melius, quãto cõius. [Placet) Ita ſtatuo & iudico iuſtitiã magis cõducere hoibus, qoã reꝝ cognitioõẽ, quod probat argũ ſumpto a oatura, quæ nil ſolitariũ amat. [A cõitate) .i. iuſtitia quę virtos eſt ad aliũ, dans cuiq; qđ illi debetur. [Aptiora) Magis conoenire atque vtiliora eſſe. [Naturæ) Humanæ cui oĩa officia cõiungi debẽt. [Id) Ita eſſe vt dixi, põt probari hoc argũ, quod à natura ſumitur. [Argumẽto) .i. ſigno quo naturæ homanæ vis arguitur. i. declaratur, & demonſtratur. Argm̃ eſt ratio probationem præſtans, vt in hoc loco.

Argm̃ etiam dr̃ omnis ad ſcribendum diſtincta materia.[Et vita) Io eo gñe vitæ ſapiens verſetur,vt diſtetur oĩbus rebus. [Cognitiooe digna)Vt Deum glorioſum,& ſubſtantias a materia ſeparatas penitus,cœlum ipſum,& ea oĩa quę ſunt cognitione digniſſima,ptinentiq. ad ſcientiam naturalẽ,mathematicas diſciplinas, & ea quæ ad bene beateq. viuendũ.[Exeedet è vita)Morietur. qm̃ hõ eſt oatura congregabilis princepaq. oium virtutum. philoſophia prima ſui diuiſione diuiditur in duas partes,actiuam,& contẽplatiuam: actiua habet Ethicam,Oeconomicã,& Politicã: contẽplatiua vero Phyſicã,ſcientias Mathematicas, Metaphyſicã.Qoinque ſunt habitus animi intellectiui, Ars quæ eſt principiũ rerum efficiendaꝶ,Intellectus,q eſt principioꝶ,Scientia quę eſt cõcluſionum,Sapieotia, quæ eſt de ſubſtãtijs a materia ſeparatis,& ſciẽtiam & intellectum cõplectitur,Prudentia,quę eſt principium reꝶ agendaꝶ.nã habitus eſt agendi circa humana bona, vera rectaq. cum rõne. Triplex eſt mens.Vna principium reꝶ efficiendaꝶ,io qua collocantur oẽs artes mechanicæ.Alia eſt principium reꝶ agẽdaꝶ,in qua collocatur prudentia cũ tota ſuppellectili ſua,vt eſt bona cõſultatio,ſagacitas,& ſnĩa iudiciumq.Cui cõtraria eſt malitia cum ſuis cõitatibus.i.calliditate,verſutia,vaframẽto,& ſimilibus.Alia eſt mens principium contẽplandi,quæ eſt pſtabiliſſima,& habet iij.habitus,intellectũ,ſcientiam,& ſapiẽtiam: quæ dr̃ prima philoſophia.Sapieotia eſt primua & pſtabiliſſimus habitus.Secũdus eſt prudentia.& qui reꝶ naturam cõtemplãtur & Deum,præſtabiliſſimi quantũ ad ſeipſos ſuot,& diuinã naturam quodãmodo attingentes diuini hoies habendi ſunt.ob iectum.n.ſapieotiæ eſt ipſe deus. Sed iuſtitia qua cõitas humani gñis cõſeruatur,hoibus vtilior eſt.ergo officia quę à iuſtitia emanãt ſunt anteponenda officijs cõtemplationis & cognitionis rerũ naturalium diuinarumq;. Nam bonum vt dixi tanto eſt laudabilius,quanto cõius,vt eſt ipſa iuſtitia.(Princeps) Præſtantiſſima oium rõne obiecti,quod eſt nobiliſſimũ.Deus.i.glorioſus,ſapientia,quæ & theologia dr̃,à Græcis σοφία appellatur,& σοφοὶ ſapiẽtes.Vnde philoſophi ſtudioſi ſapiẽtię quod nomẽ Pythagoras inuenit.Nã interrogatus a Leõte,an eſſet ſophus,rñdit ſe nõ eſſe ſophum,ſed philoſophum.Argm̃ Cic.eſt a perfectione ſapientiæ,quæ mãca eſſet & inchoata ſi nihil ageret,cum ad agendũ,& ↄtemplandũ,natus ſit homo,vt quaſi mortalis qdã Deus.[Prudẽtia.n.)Ponit differentiã quæ eſt inter ſapientiã & prudẽtiã.[Quę eſt)Habitus agẽdi circa humana bona recta cum rõne,& ſapiẽtia verſatur circa diuina & ſempiterna,prudẽtia vero circa humana, vt diſcernat quæ ſunt agẽda vt vtilia,& nõ agẽda vt contraria.[Ex petendaꝶ)Quæ bonæ ſunt & expetibiles.Expetimus cum rõne, qđ eſt munus prudẽtiæ,appetitus ſine rõne,& ptinet ad appetitũ expertẽ rõnis,cui tñ ſubijcit,& parere debet lege naturę.Appetere ẽt eſt aduentare,vt iam ætas appetebat.[Illa aũt)Vult Cic.ſapientiã eſſe principem oium virtutum & ad oia ſeſe extendere. qm̃ eſt ſcientia oium rerum,& diuinarum & humanarum,& cõia eſt & vniuerſalis,& q eſt ſapiens,eſt prudens, vt largo modo loquar,ſed non ois prudens eſt ſapiens,qm̃ prudentia verſatur circa humana ſolum,ſapientia aũt circa humana & diuina.Et ideo dicit Seneca,ſapientia eſt noſſe diuina & humana,& horum cauſas. Vnde cum ſit cõis,neceſſe eſt officium eſſe maximum, quod ab ipſa ducitur,quæ maxima eſt & princeps oĩum, & cum cõtemplatio rerum naturalium nõ ſit perfecta ſine aliqua rerum actione,qm̃ homo ad res duas natus eſt,agendum.ſ.& contemplandũ, & ſi cognitio naturæ vult eſſe perfecta,neceſſe eſt vt aliquid agat. actio aũt tunc maxime laudatur,cum eſt pro vtilitate cõi,& pro hoium ſocietate tuenda, non pro proprio cõmodo. quod cum ita ſit,actio talis cognitioni rerum anteponitur. qm̃ vitę humanę vtilior eſt & accõmodatior.cognitio aũt rerum naturaliũ paucis prodeſt,qm̃ non oẽs põt phari. Ergo actio quę eſt ad humanam ſocietatem tuendam atque vtilitatem anteponenda eſt cognitioni,quę imperfecta eſt cum non agit aliquid. Vult igitur Cic.ſapientem oia complecti, contemplationes.ſ. & actiones,& id eſſe maximum officium quod facit ſapiens, cum agit & exercet iuſtitiam & libertatem pro vtilitate cõi. Loquitur tñ cõfuſe. qm̃ aliud obijcitur ſapientię,aliud prudentię,vt copioſe ſcribit Ariſt.lib.6.moralium. Cic.more potius oratorio quam philoſophico ſapientiam accipit oibus cõem,cum poſſint aliqui eſſe ſapientes vt fuerunt oẽs philoſophi ante Socra. prudentes aũt non qm̃ humana non curabant. vnde philoſophus in 6. Eth. ſic ait. quapropter & Anaxagoram & Thaletem & ſimiles ſapientes qdem, at non prudentes inquiunt eſſe,cum vident ipſos propria commoda ignorare,& ſuperflua,omittenda difficilia cognitu, diuinaq. ſcire ipſos,ſed inutilia dñt,quia non quęrunt bona humana,prudentia vero circa humana verſatur,& in quibus habet cõſultatio locũ.Socr.primus è cœlo in terram phiam deuocauit,& de malis boniſq. diſputare cœpit. cœleſtia aũt parum humanis cõmodis conferre dicebat. Vnde ſona phiorum habitus eſt,qui ẽt dicebat auct. Ariſt.oẽs virtutes eſſe cũ prudentia. quod non probat ipſe Ariſt.ſed dicit oẽs virtutes eſſe cũ prudentia,& ſic voluit corrigere verba Socra.Stoici quos Cic.imitatur,ſapientẽ appellabãt virum perfectum,q cum aliqd agit circa res humanas, agit vt prudens,cum vero contẽplatur,vt ſapiens.[Scientia diuinarum)qm̃ ſapientia cognoſcit cauſas reꝶ humanaꝶ & diuinaꝶ.ergo vtriuſque cõis eſt.[In qua) Scia diuinarum humanarumq. rerum.[Deorum,& hoium cõitas,)Quæ cõis rebus humanis & diuinis,& ſic ſapiens cũ ſit perfectus, intelligitur hr̃e prudentiam, cui obijcitur rectitudo in rebus agendis.[Cõmunitas).i.participatio rerum oium, & ſocietatum hoium cum ipſis numinibus, qbus humana pietas debetur,& honor.[Deorum)Qm̃ de dijs tractat vt more gentiliũ loquar,& de ſocietate quæ eſt inter ipſos, cũ re vera nõ ſit niſi vnus Deus, q eſt cauſa effectrix & ſummum bonum,& hoies ſunt ipſi effectus, & inter effectum & effectricẽ cauſam eſt aliqua cõitas,& hoies debent Deo pietatem tanq̃ rectori & oium opifici. contẽplatur ipſe naturalis phs & diuinus naturam cuiuſq; rei,& cognoſcit res p cauſas ſuas.phs in 6.Eth. ſic ait,Sapiẽtia eſt intellectus & vt caput hñs ſcientiam rerum earum,quæ ſummis afficiũtur honoribus.Plato in dialogo de phia dicit,phi officium eſſe,noſſe diuina,& gubernare humana. hoc ad actiuam,illud ad contemplatiuam phiam pertinet,& in thea ge diſputans de ſapientia dicit,ipſam eſſe duplicem,abſolutam.ſ. & conditionalem.illa eſt de his quæ ſciri pñt,hæc aũt excellentiã quandam ſignat.Ariſt. idem dicit his verbis: In artibus ſapientiã his tribuimus q in ipſis ſunt exactiſſimi, & per ſapientiam nihil aliud intelligimus,quam ipſius artis virtutem. At quoſdam ẽt eſſe ſapientes oino non aliqua ex parte, nec aliqd aliud quam ſapientes arbitramur.[Ea)Scientia diuinaꝶ reꝶ & humanaꝶ.i.ipſa ſapientia.[Vt eſt) .ſ. maxima. qm̃ de maximis rebus tractat. ſi maxima inqt,ipſa ſapientia,officium quod à iuſtitia ducetur,erit maximum,ſed maxima eſt,ergo maximum erit officium.[A cõi) .i. iuſtitia tuente ac fouente cõem vtilitatem ciuilemq. concordiam ſapiẽs ex Stoicorum ſnĩa eſt vir perfectus, & oia intelligit bene,recteq. agit oia.[Etenim)Ratio quare officium tale maxime eſt,quod ſapiens præſtat pro vtilitate cõi.[Contemplatioq.) ipſa ſapientia cum ſolum cõtemplatur,& nihil agit,quod humanæ ſocietati conducat,eſt quaſi manca & mutilata. qm̃ deeſt illi vnum membrum, actio.ſ.qm̃ ad vtrunque nati ſumus. ergo vt ſit perfecta,debet aliqd agere,quod maxime vtile ſit.hoc aũt eſt exercere iuſtitiam,& humanam ſocietatem tueri.[Mãca) Quaſi careat membro aliquo.nam q careat aliqua parte corporis,dr̃ mãcus,& potiſſimũ manu dextra. Vnde Iuuenalis,tanq̃ Mancus, & extinctæ corpus non vtile dextræ. Mancus,inqt iuriſperitus, xx. digeſt.dr̃ qui imbecillitate dexteræ ualidius vtitur ſiniſtra. Mancus aũt quaſi manu carens,ac per hoc debilis & imminutus.[Atque inch.).i.imperfecta qm̃ requirit actionem.[Si nulla actio rerũ) Si nihil agat in rebus humanis & vita actuoſa & ſolũmodo contẽpletur,manca & imperfecta eſt.[Ea actio) Quam pſtare debet ipſa ſapiẽtia.i.id quod ipſe ſapiens agere debet,vt ſit perfectũ offm̃,quod in ſolo cadit ſapiẽte. [Maxime cernitur) Cognoſcit & laudatur actio cõueniens ipſi ſapiẽtiæ.[Cõmodis tuendis)vtilitate hoium tuenda,vt ꝓpulſare iniurias,oibus adeſſe.Hęc actio ptinet ad iuſtitiã,cui annexæ ſunt æqitas,liberalitas,magnificentia,& gratitudo,& ſic actio iuſtitiæ q̃ hoium cõmoda tuetur,humanæ ſocietati vtilior eſt,quã cõtẽplatio,quæ paucis ꝓdeſt,actio vero multis tribuẽdo cuiq; quod ſuũ eſt,& de ſuo alijs impartiẽs. [Igitur)Cum hoium cõmoda tueatur ad ſocietatem humani generis pertinet,qđ cũ ita ſit,vt probatum eſt,cognitioni anteponitur,tanq̃ vtilior & vniuerſalior.[Atque id)Actionem.ſ qua ſocietas humana fouetur,cognitioni anteponendã eſſe.[Optimus qſque) Bene à natura inſtitutus,oñdit id eſſe verũ, & ita iudicat cũ id faciat,quod natura iubet,vt.ſ.cõem vtilitatem cognitioni anteponat.[Qui eſt.n.)Probat quo id optimus quiſq; iudicat.[Aua metur)Hoc eſt quantũ ad ſciencias mathematicas quæ veræ dñr, quæ & Geometriam corporum magnitudines metitur. [Dinumerare)Hoc ptinet ad Arithmeticam q̃ circa numeros verſatur. Aſtrologia dicit de rõne ſiderum,hæ ſcientiæ ſunt in primo gradu certitudinis.& Plato in lib.de rep.vult,vt diſcantur. qm̃ ſunt firmiſſimi gradus ad alia cognitu difficilia.Quis inqt Cic. hæ ſciẽtiæ præſtantiſſimæ ſint. tñ nemo eſſet ita occupatus in ipſis, ẽt ſi poſſet menſurare totũ mundum,& numerare ſtellas,vt ſuam cõtemplationem nõ relinqueret, ſi acciperet patriã calamitatibus laborare.qm̃ illius ſaluti ſtudere debemus,[Atq; hoc idem)Vt.ſ.

relinquat contemplatioõẽ,& adſit parẽti aut amico.[Re) Negocio.[Quibus rebus) affert cõcluſiooem,quæ ex ſupradictis ſequitur.[Rebus)Argumẽtis,antedictis exẽplis. [Officia) Actiooes q̃ manant à iuſtitia.Qua hoium vtilitate nihil debet eſſe hoi,ſi vere homo dicit voluerit.[Antiquius).i.carius & iucundius.[Atq; illi)Cicero ſumens argm̃ ab auctoritate præſtantiſſimoꝝ pħoꝝ, oñdit quo hi ẽt q cogoitioni & contemplationi rerum naturalium operã dederuot,ab vtilitate hoium & cõmodis non receſſere,docẽdo.ſ.alios,quo in rep.eſſent iuſtiores. & probat exemplo Platonis & Lyſiæ. [In cognitione reꝝ) In contemplatiooe reꝝ oium. nam in ipſa vita contemplatiua vtilitates hoium curauerunt,& ſic ab actione quæ hoium cõmodis conſulit, non receſſerunt.[Quo)Vt.[Meliores)Iuſtiores. [Thebanum Epaminõdã) de quo eiuſq; doctrina dictum eſt. hoc addetur,quod ſcribit Aemilius Probus dicẽs,Eruditus eſt Epaminõdas ſic,vt nemo Thebanus magis.Nã & citharizare & cantare ad chordaꝝ ſonum doctus eſt a Dionyſio,q non minore fuit in muſicis gloria, quã Damon,aut Lampus quoꝝ peruulgata ſunt ooia. Cantare tibijs ab Olympiodoro,ſaltare à Calliphrone. At pħiæ p̃ceptorẽ habuit Lyſiã Tarentinũ Pythagoreum,cui q̃dem ſic fuit deditus,vt adoleſcẽs triſtem ac ſeueꝝ ſenem oibus ęqualibus ſuis in familiaritate antepoſuerit,nec prius eũ à ſe dimiſeris,quã in doctrinis tãto anteceſſit cõdiſcipulos,vt facile intelligi poſſet,pari modo ſuperatuꝝ oẽs in ceteris artibus.[Pythagoreus)q Pythagoricũ dogma ſectabatur.Nã Pythagoras fugiens patriã ſuam Samum à tyrãno occupatam in Italiam nauigauit,& in illa ora Italiæ,q̃ quõdam magna Græcia dicebatur circa Heracleam,Crotonẽ,& Metapontũ pħatus eſt,à quo Italica pħia priocipium habuit.[Syraculium Dionẽ)Dion frater fuit Ariſtomaches vxoris Dionyſij tyranni,à quo maxima honor Dioni exhibebat̃.Diooyſius eodem t̄pe duas habuit vxores,Dorida Locrẽſem,& Ariſtomachẽ Syracuſiam.Plato io Siciliã nauigãs ſuis doctrinis Dionem adiũxit, q tum iuuenis oẽs Platonis diſcipulos ingenio & induſtria ſuperans,ad obeunda ẽt virtutis præcepta ſolertiſſimus & acutiſſimus fuit,pulſus à Dionyſio Athenis in Academia verſatus eſt.Inde ſocijs cõparatis in Siciliã nauigans,patriam ſuã Syracuſas aſſeruit,qua liberata tandẽ inſidijs Calippi ſocij ſui,Proſerpioalium die obtrũcatus eſt domi,& ſoror & vxor in carcerem coniectæ. Vxor illic peperit infantẽ cum Dion Corintho ſolueret,vt in Siciliã tranſmitteret,lunæ defectus fuit.Dioo bonũ dixit eſſe oſtẽtum,qm̃ tenebræ volẽtibus aliq̄d occulte facere opportunæ ſunt & ſic aios aliorum conſternatos erexit. has rõnes à Platone didicerat. Dion igitur eruditus a Platone patriam liberauit,& bonus vir fuit.Epamioondas ẽt moriens patriam imperantem reliquit quam Lacedæmonijs ſeruientẽ acceperat & ſemel reſpondens Menecclidæ,quæ Epaminondam inſectabatur,dicebatq. illũ imitari Agamẽoonem,dixit, quod aũt me Agamemoonem putas ęmulari,fallens. Nanque ille cũ voiuerſa Gręcia vix. x. annis vnã cepit vrbẽ,ego ꝯtra vna vrbe noſtra totam Gręciam Lacedęmonijs fugatis liberaui. Multi alij philoſophi multos erudiuere claros viros.Ariſtoteles erudiuit Alexandrũ, Panętius Scipionẽ clatiſſimũ imperatorẽ virumq. ſingularem. [Noſq. ipſi) nũc de ſeipſo loq̃tur Cic.[Quidq̄d attulimus) q̄dq̄d fecimus, pro rep. quã è manibus coniuratoꝝ eripuimus.[Si modo deuitat arrogãtiã.[A doctoribus,)p̃ceptoribus & monimentis doctoꝝ viroꝝ q in reꝝ cognitione verſati ſunt,& alios erudiuere. qm̃,monimenta reliquerunt,q̄bus alios ſemper erudient. Vnde ſcriptoribus multum debemus,q & viuentes & poſteros erudiunt. In j. de natura deorum ait,& cũ minime videbamur, tunc maxime philoſophabamur.quod & orões declarant,refertę philoſophoꝝ ſententijs & doctiſſimorum hoium familiaritate, q̄bus ſemper domus noſtra floruit.Et priocipes illi Diodorus,Philo, Antiochus, Poſidooius,à q̄bus inſtituti ſumus.[Doctrina inſtructi)In oratore ait,Ego aũt & me ſępe noua videri dicere intelligo, cũ peruetera dicã,ſed ioaudita pleriſq.,& fateor me oratorẽ ſi modo ſum, aut q̄cunq; ſum,nõ ex Rhetoꝝ officinis,ſed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe.Illa.n.ſunt curricula multiplicũ variorumq. ſermoonũ, in q̄bus Platonis primum impreſſa veſtigia ſunt. [Ad eam rẽp.) gubernandã.doctrina inq̄r ſummoꝝ philoſophorum me inſtruxis ad has actiones ꝓ rep.& ipſe Cicero dũ gubernacula reip.teneret,ſex libros de rep.compoſuit,& Cyri Pædiam,qoam totam triuerat in illo ꝯſulatu exercoit.[Inſtructi).i.inſtrumentis philoſophicis rõnibus videlicet muniti,& armati.inſtrumenta dr̃ cui libet arti neceſſaria. Rõnes ait Plato ſunt inſtrumeota philoſophi,alibi dicetur de fundo inſtructo & inſtrumẽto legato.[Monimeotis) libris & p̃ceptis, quæ ad bene beateq. viuendũ ſcripta reliquere,vt poſteritatem erudirent. [Nec enim) Probat quo etiã poſt mortem alios erudiunt. [Ab his philoſophis) q in rerũ cognitione verſati ſunt.[Ad leges) qm̃ ſcripſeruot de legibus,de moribus,de rep.& nihil p̃termiſeruot,quod humanę vitæ ꝓfuturum eſſet.Scripſerunt ẽt de natura animalium,de vegetabilibus, & plãtis,de arte dicendi.Vnde dicit io lib.de Fin. Oium fere ciuitatũ non Græciæ ſolum,ſed ẽt Barbariæ mores inſtituta, diſciplinas,ab Ariſt.cognoſcimus.Scripſit Ariſt.Mores 158. ciuitatũ,de gubernatione reip.de Regia gubernatione lib.vnũ,de legib.quatuor,de diuitijs & opulentia voũ, de precatione & voto librum vnum,ad leges Plat.libros tres,ad remp.Platoois libros duos,& multa alia ſcripſit,quæ lõgum eſſet recenſere,q̄bus mooimentis poſteritas eruditur.ſic põt de Plat.dici. nam hi duo in primis claruerunt,quoꝝ memoriæ multum debemus: qm̃ in medium laborarũt. [Ad diſciplina) Ad optimũ modum & gubernationẽ reip. [Vt ocium ſuũ) Contemplationem cogoitionẽ rerum io ocio. qm̃ io vita ocioſa verſabãtur,remoti à negocijs publicis. [Ad noſtrũ negocium)Vt io ocio eoꝝ viuẽtes nos agere,ac oegocia publica regere docerent. qm̃ ipſi ocioſi alios erudiunt ad agẽdum. præcipiunt.n.tã in domeſticis quam publicis negocijs, quod agẽdũ ſit ex officio.[Ita)Hoc modo in ocio viuẽtes & ſcribẽtes.[Ad hoium vtilitatem)Vt oibus proſint ea, quæ in ocio ſcripſerunt. [Ob eam ẽt cauſam)Affert aliam ſniam,vt oſtendat cõem vtilitatem p̃pooendam eſſe & præponit eloquentiã philoſophiæ. qm̃ pluribus ꝓdeſt modo ſit coniuncta prudentiæ.[Ob eã cauſam) q maior vtilitas p̃ponenda eſt.[Eloqui copioſe)Habere copioſam & vberem eloquentiã,qua alios defendamus. [Modo prudẽter) Aliter loquacitas inepta videretur & cũ vitio. [Melius)Præſtabilius & utilius,quã acutiſſime cooteplari ſine eloquentia. q a contẽplatio perſpicax philoſophoꝝ.[Io ſe ipſa uertit).i.illi ꝓdeſt,q cogitatiooe aliq̄d cõtemplatur,& cõminiſcitor,ſed oon ſe extẽdit ad alios eloquentia aũt pluribus ꝓdeſt,& illis q nobis familiaritate cõiuncti ſunt.audiũt.n.eloquentẽ,& ipſi eloqoẽtes ſiũs. [Cõiiate).i.naturali cõciliatiooe ac ciuilitate.qm̃ hõ hoi cooiũctus eſt natura & cõmodatus.[Atq; ut apũ examina) Probas cõparatione apum hoies oatura ſociabiles debere eſſe ſolertes ad humanã congregatiooem, & hoiem ab hoie noo debere alienũ eſſe.Apes noo congregãtur ob hoc,ut fingãt fauos & cõpooant, ſed cũ ſint congregabiles duce natura fingũt fauos,quoꝝ cõpoſitio noo eſt cauſa,ut congregent,ſed natura,ſic eſt in hominibus. [Cõgregabilia)Apta ad congregatiooẽ ſuapte oatura. [Fingũt) Cõpoount & formãt. [Ac multo ẽs magis) Qui ſint apes. hæc eſt ſnia Ariſt.q in 1.de rep.dicit: Ex quo patet hoiem eſſe animal ſociabile,& q̄dem magis quã apes, & omne animal gregarium. Vnde coocludet oẽm ciuitatem natura cõſtare,cum hõ natura ciuile animal ſit.Ibi ẽt dicit hoiem ſolitarium,aot deũ eſſe aut beſtiã.hoc dixit,ut ſe Platoni opponeret,q in 2.de rep. ciuitatẽ nõ natura,ſed neceſſitate cõſtare dixerat.Socrates.n.ab eo inductus inq̄t,Neceſſitas ciuitatem condidit, nam alter alteri auxiliatur, cum ſinguli nequaq̄ ſub ipſis ſufficiãt. Ex quo ſit ioq̄t ut multorũ indigentes,ſocios auxiliatoreſq. cõplurimos in unum deducẽtes,huic ipſi unitati nomen imponãt ciuitatis. Sed maximã indigẽtiam dicit futuram ꝑꝑ uiuendi facultatẽ, & cibi cõparationem,ſecundã habitationis,tertiã ueſtitus & ſimiliũ.Ariſt.dicit. Ille q eſt inciuilis ꝑꝑ oaturam quã habes malam, & ooo ꝑꝑ fortunã,quod.ſ.è ciuitate pulſus ſit,aut prauus eſt, aut melior quã hõ .i.Deus.[Natura cõgregabilia)Cum ſint cõſociati & cõiuncti duce natura,debẽt adhibere diligentiã, ut ſocietatem cõgregationemq. humanã tueantur,& amẽt, & ſic oſtendit humanæ cõgregatioois naturã eſſe cauſam,noo aliam remp.natura.n.produxit hoiem,ut eſſet animal ſociabile,Vnde humanã ſocietatem fugiẽtes odio hoium, vt de Timooe Athenienſi dr̃, feram naturã hr̃e uñr,& ab omni humanitate penitus alienã.[Agendi) aliq̄d intes ipſos poſtq̄ duce natura congregati ſunt.[Solertiam) Diligẽtiã, ut cõgregatio ſeruetur mutuis officijs.[Itaque niſi ea uirtus)Cõcludit dicens.niſi iuſtitia cũ rerum cootemplatiooe cõiuncta ſit, non multũ prodeſt ipſa cognitio. [Ea uirtus) Iuſtitia quæ eſt ad hoium ſocietatem tuẽdã. [Cognitiooem rerum) Contemplationẽ & illius officia,q in ueri iouestigatione uerſatur. [Niſi attingat)Niſi illi cõiungatur.[Soliuaga)Solitaria. [Et ie:una)Parum utilis gñi humano. [Itemq. magnitudo animi) Dicit nunc pari modo fortitudiocm & magnanimitatẽ remota iuſtitia, eſſe quandã feritatem,& immanitatem noo uirtutẽ,ut oſtendat iuſtitiam oibus præferendam eſſe.Et Ariſtides qui ob ſummam ęquitatẽ iuſtus cognominatus eſt,dixit, eum q̄dem beatũ exiſtimãt, q eam uitam uiuat,quæ cũctis ſeculis eadem ac immortalis futura ſit, ꝑꝑ ſummam uero potentiam oon poſſunt noo timere. at iuſtitia cauſa eſt cur amẽt homines,honorent,colant. [Cõiate)

Iuſtitia

iuſtitia.i.niſi fortitudo pugnet pro æquitate & utilitate cōi, erit quædam feritas, quæ eſt inhumana crudelitas & impetus ferarū, & ſic immanitas aliena ab oī humanitate. [Ita ſit) Affert concluſionem, q̄ ſequitur ex prædictis, qm̄ nulla virtus laudatur, niſi exerceatur pro æquitate & cōi ſocietate tuenda. [Ita ſi) Concluditur. [Conſociatio) Virtus q̄ ptinet ad hoium conſociationem tuendam, & cōmodum, qđ facit ipſa iuſtitia. [Vincat) Superet, ꝑſtabiliorq̄. ſit. [Nec verū eſt) Diſſentit in hoc à ſuo Platone Cic. qui dixit 10 2. de rep. neceſſitatem eſſe cauſam humanæ congregationis & ciuitatis, & ſeqtur Ariſt. q huius congregationis cām dixit eſſe naturam. [A quibuſdam) Et maxime à Plat. [Sine alijs) Aliorū ope. [Deſideraret) Reqreret ad vitam degēdam. [Iccirco) Ob id, & hac de cauſa. [Si oia nobis) Facit argm̄, quo Plat. opinionem aliorumq̄. refellit. ſumitur hæc ratio à natura, q̄ ſolitudinē fugit, & optat cœtum, concilia, ciuitatem, q̄ eſſent ſine humano ſuppeditata labore quaſi diuinitus è cœlo demiſſa. Quęrit igitur Cic. an hō daret ſe totum cognitioni & cōtēplationi, ſi nihil ei deeſſet, qđ ad vitam degendā ptineret, dicit qđ non, immo fugeret ſolitudinem, & ſocium ſtudij ſui q̄reret. ita.n. vult natura, q̄, vt dixi, nihil ſolitarium amat. [Ad victū) Cibū. ſed victus verbo, vt eſt in libris digeſtorū continentur q̄ eſui potui, cultuiq̄. corporis, & ea q̄ ad viuendū hoi neceſſaria ſunt. Veſtē quoq; victus hr̄e vicem Labeo ait. [Cultumq̄.) Ornatū & veſtium. Cultus eſt qđquid adhiberi pōt ad curam corporis præter cibū. [Suppeditarentur,) Subminiſtrarētur è cœlo ſine aliquo noſtro labore. [Quaſi &c.) Munere dei, hoc erat ꝓuerbium apud antiquos, vt virgula diuina dari dicerentur, q̄ non expetebantur, ſed videbantur uenire è cœlo, vt quondā maioribus nr̄is māna dabatur a deo, & eius erat ſaporis, quē q̄ſque optabat. vt ſi nunc illud hr̄emus, nō eſſet opus, vt guloſi & māducones conditū fictile & cocū viliſſimum quodāmodo mācipium tanti emerent, nec plus gula ſæuiens q̄ reliqua oia conſtaret, ſed delicioſi & abdomini ſeruientes opibus, ꝑ fas & nefas cōparatis, hanc vergulam diuinā ſibi fecerunt, ſed vtinam in tanto luxu & rerū affluentia aliq̄ honeſtatis curam hr̄ent, nec voluptatem elegiſſent, q̄ toto animo fouerēt, amarēt, & illius patrocinium ſuſciperēt, q̄ vix digna eſt, vt a viliſſimo Lunone mucida panis fruſtra accipiat. [Vt aiunt) Prouerbialis eſt ſnīa de fatali virga, & ui occulta ipſius caducei atq; ſcepteri. [Nō ita eſt) Rn̄det Cic. ad id, quod ipſe per interrogationē ꝓpoſuit. non collocaret ſe, inquit, in ſola contemplatione ſed fugeret, ſolitudinem & ſocium q̄reret. [Socium) Participē ſtudij ſui, & quo cum ſuas contemplationes cōicare poſſet. [Ergo) Cōcludit officia iuſtitiæ anteponenda eſſe officijs cōtemplationis & ſcientiæ. [Contineiur) Conſtat ex contemplatione naturæ.

FRAN. MAT. SEd ab iis partibus,) In operis diuiſione conſilij capiendi triplicem rōnem eſſe dixit Cic. videlicet cum q̄ritur, honeſtū ne ſit aliqd an turpe, vtile an inutile, & cū vtilitas pugnare vr̄ cum honeſto deinde cū q̄rimus duobus ꝓpoſitis honeſtis vtrū ſit honeſtius, duobus vtilibus vtrū vtilius, nā cū accidit forte tp̄s vt duo ſint minus honeſta, qđ minus turpe eſt, eligendum eſt, ſicut ex duobus malis, qđ eſt minus malum eligere debemus, hactenus de officijs honeſti ꝑcepit, nunc de cōparatione diſſerit duorū honeſtorū, vt cum duo honeſta propoſita fuerint, vtrū honeſtius ſit conſideremus, & id deligamus, ad quod probandū exēplis vtitur, primum aūt quatuor honeſti partes cōparat inter ſe, anteponendum dicens qđ cōius eſt, & ad hoim vtilitatem magis ptinet. [Cognitionis) Prudentia. [Cōitatis) Iuſtitia. [Magnanimitatis) Fortitudo. [Moderationis) Prudentia. [Hæ in deligendo &c.) Quia aliqn̄ incidit qō verum ſit eligenda prudētia magis q̄ iuſtitia, poſtulant.n. tp̄a, vt maior tō iuſtitiæ habeatur q̄ prudentiæ, & ferme nunq̄ contra ſit, nam iuſtitia maior eſt, & magis vtilis, ac neceſſaria, qđ ſupra ſæpe eſt oſtenſum, qa ſine prudētia eſſe aliqō ciuitas pōt, cum ſumma pax fuerit, ſine iuſtitia nunq̄, qua ſublata humani gn̄is ſocietas ītereat neceſſe eſt. [Cōitate,) Iuſtitia. [Cognitione) Prudentia. [Idq̄. argō &c.) Officia q̄ ducuntur ex iuſtitia anteferenda his eſſe q̄ ex prudentia naſcūtur, hoc inqt argō ꝓbari pōt, qđ ſiqs ſapiēs, & in rerū contēplatione poſitus, oibus rebus affluerer, ſed in ſolitudine manens hoiem non videret, hic ꝑfecto viuere nō poſſet, apparet itaque cōionis officia maiora eſſe q̄ cognitionis. [Sapienti) Qui in rerū oium humanarū, & diuinarū cōtēplatione verſatur. [Excedet è vita) Pro excederet. Ariſt. quoque ait, ſine amicis.n. nullus eligeret uiuere, licet cuncta poſſideret alia bona. [Princepsq̄. &c.) Et tn̄, inquit, ſapia, quā Græci σοφίαν vocant, eſt oium virtutum princeps, qm̄ virtutes oēs ab ea manant, qđ ſi ita eſt, oibus anteponēda eſt, & neqs forte decipiat oſtendit, nō eſſe idē ſapia, & prudentia, qđ ꝑ vtriuſque deſcriptionē intelligitur. [Quæ eſt rerū &c.) Ariſt. quoq; prudentiā diffinit habitum verū cū rōne, q in his agendis verſatur, q̄ ſunt hoī bona, & mala, & prudentis eſt bene conſulere poſſe circa illa, q̄ ſi bona, & vtilia ſunt nō particulariter, puta qualia ad ſanitatē, vel robur ſed vr̄ ad totius uitæ ſtatū bn̄ dirigendū, & illi ſunt prudentes q publicis priuatisq̄. rebus adminiſtrandis ſunt apti. Sapia vero eſt ſcia, & intellectus precioſiſſimorū, nam & ſapiētes ſunt, q eximia admiranda, & difficilia, ac diuina ſciunt, & ut melius res intelligatur, cū duæ ſint hoies partes, rōnalis, & irrōnalis, & irrōnalis ſit vegetatiua, & ſenſibilis, & altera ꝓrſus à rōne, altera aliqn̄ rōni rebellis, aliqn̄ illi parens videlicet ſenſus. Rōnalis duplex eſt, videlicet conſultiua & ſcientifica, conſultiua ipſa eſt prudentia in qua conſilium ſunt, & electio q̄ non ſunt in brutis. Nā ſolus hō eligit duobus ꝓpoſitis, qđ eſt honeſtius, & ex duobus cōmodis qđ eſt cōmodius. at vero prudentia ſcia eſt, q̄ cognitis principijs diſcurrit. Intelligentia tota eſt principiorū, ſapia vtrunque cōplectitur. Nā & de his tractat, q̄ à principijs manant, & in his q̄ principia ſunt diſcurrit, recte ergo, vt prudentiam diffinit, q̄ eſt de his, q̄ aliter eſſe pn̄t, & ſapiam, quæ eſt de his quæ aliter eſſe non pn̄t. [Deorū & hoim cōitas,) Per ſapiam.n. on̄ditur, qd hoi cum Deo cōe ſit, qd vero cōe ſit, alibi his uerbis Cic. oſtendit. Animal hoc .ſ. hō acutum, ſagax memor, multiplex plenum conſilij, & rōnis eſt adeo, ſolus.n. particeps eſt rōnis, cui⁹ cetera aialia expꝑtia ſūt, quæ cum adulta perfecta eſt, ſapia appellatur. Nā ſoli hoi, & deo eſt prima, eſt igitur cum Deo ſocietas hoi rō, & cōio. De cōione Deorū, & hoium, hic idē auctor nōnulla dicit lib. de Nat. Deo. 2. Vel ſic accipiamus, per ſapiam Deos inter ſe, & hoies inter hoies ſociari. [Offm̄, id eſſe maximū) Qn̄quidem cōitas inter Deos, & hoies efficitur ſapia, ergo illud offm̄ quod à cōitate deriuatur maximum eſt, & anteponēdum, offm̄ aūt iuſtitiæ eiuſmodi eſt, ergo maximum eſt, & anteponendū. Illud vero negari non pōt bonū tanto eſſe maius ac melius quanto latius patet. [Etenim &c.) q̄ præcepta uiuendi tradunt phi ad cōitatem aliquid conferūt: nā pceptis ſuis uitijs proſunt, & poſteris. Sed ſiquis tm̄ in ueri inueſtigatione uerſatur. non ē ſcribit hic qđ honeſtū eſt, ſed attingit & inchoatum relinqt. Nō.n. ſatis eſt ſcire qd faciendū ſit, niſi alijs quoque oſ̄das, nā uirtutis laus ois in actione cōſiſtit. [Ea ſi maxima &c.) In cōparatione duorū honeſtorū conſiderandū eſt vtrū honeſtius ſit. Quod nunc facit Cic. dicens iuſtitiā anteponēdam eſſe prudentiæ, quia eius eſt cōio, q̄ a ſapia manat, & qm̄ prudentia nihil eſſet niſi eam actio aliqua ſequeretur, ois aūt actio maxime in hoium cōmodis tuendis cernitur. Eſt aūt argm̄ à primo ad ultimum, Oēs uirtutes manant à ſapia, in qua continetur Deorū, & hoim cōitas, atque ſocietas. Omnis uirtus manca eſt, ſi rōne careat, ois actio dirigenda eſt ad hoium cōmoda tuenda, & hoc iuſtitia facit, ex quo principē aliarū virtutum eā eſſe cognoſcitur. [Atque id optimus quiſque &c.) Facile, inqt, ꝓ̄im ſuā oratura oſ̄dit, nā vt q̄ſque optimus eſt, ita cōem tuetur utilitatem. Fac, inqt, optimum aliquē in contēplandis naturæ rebus occupari, fac idem nūciari periculū imminere patriæ, & ut ſubueniat opus eſſe, & ſtatim contēplatione rerū, & veritatis inueſtigatione relicta, ad defendendā patriā accedet. Ex quo apparet ſtudijs inquirendi ueri anteponēda eſſe ſtudia, & officia cōitatis. [Dinumeraſe ſtellas qđ maxime difficile eſt, qđ tn̄ quidā tradūt feciſſe Hipparcū. [Metiri mundi magnitudinē &c.) Qui mundus eſt infinitus, ſed finito ſimilis, & eſt is q conſtat ex Sole, & Luna, & terra, & oibus ſtellis, oibusq̄. elementis, idē orbis uocatur. [Atq; hoc idē) Non ſolū in tuēda pr̄ia talē ſe pſtabit optimus q̄ſque, vt ſtudia relinquat cognitionis, ſed ēt parentibus, & amicis ſi illi ſubueniendū fuerit. [Antiquus) Carius, antiquū ueteres ꝓ nobili ou cultio, & caro, poſuerunt. [Atq; illi &c.) Oſ̄dit phos nō penitus ab hac vtilitate excluſos eſſe, qa multos erudiunt, & bonos ac vtiles ciues eſſe faciunt phiæ ꝑceptis, duobus modis ꝓdeſſe pn̄t phi ſcribēdo, & dicēdo. [Meliores, vtilioresq̄.) Siue in politica, ſiue ī œconomica. [Lyſis Pythagoreus,) Oſ̄dit exēplo quo phi hoies īſtituerūt. & principes ꝑſertim, q eorū ꝑceptis meliores facti ſuas reſp. optime gubernarūt. princeps aūt cū erudiē vniuerſa ciuitas inſtituitur, quales.n. princeps ſunt tales reliq ſolēt eſſe ciues, vt ait Cic. Lyſis Pythagoreus fuit phs, & orator, q Thebanū Epaminondā inſtituit, & ſic inſtituit, vt optimus ciuis, & imperator ille euaſerit pſtantiſſimus, & Græciæ princeps Cic. ſnīa. Nā eo viuo Græcię imparūt Thebani, q an̄ eū & poſt eū ſp ſeruierūt. [Plato,) .ſ. erudiuit. [Syracuſiū Dionē,) Hic fuit Hipparini filius Syracuſanus nobili gn̄e natus. Cū Plato Tarentū veniſſet, idq̄. in Sicilia fama nūciaſſet, Dionyſ. tyrānus negare id Dioni adoleſcēti nō potuit, qn Plat. arceſſeret, eū Dion eius audiēdi cupiditate flagraret, adeo aūt admirat⁹ eſt Plat. atq; adamauit, vt ſe totū ei traderet. Neq; uero minus Plat. delectatus eſt Dione. [Noſq̄. ipſi) Ipſius

Margin notes (left column): Sapiētia. — Sapiētia. Prudētia.

Margin notes (right column): hois partes. — Rōnalis duplex. — Hō ſolus rōnis particeps. — Iuſtitia. — Oīs virt⁹ à ſapia. — Mundus infinitus.

.i.& non & ſup.doctores illi,non ſolum viui,atque pñtes.i. non ſolum dum viuunt atque in pñtia ſunt, erudiũt atque docent ſtudioſos dicẽdi,ſed aſſequuntur.i.efficiunt hoc idẽ monimentis .i. ꝑ monimẽta līaꝝ.i.pſcripta q̃ in memoriã ſui relinquunt ẽt poſt mortẽ. Nec enim.i.qa nõ ullus locus nõ eſt ꝓtermiſſus ab his .ſ. phis,q.ſ.locus ptinet ad leges q ptinet ad mores, & q ptinet ad diſciplinã reip.qua diſcatur gubernatio reip.(Textus fere hñt ꝑtinẽt,qa plura ſingularia æqpollent plurali)ita ſup.ipſi phi videãtur ↄtuliſſe.i.applicaſſe,ſuũ ociũ.i. vacationẽ à publico munere, vt phiæ ſtudeant ad oĩm negociũ.i. ad erudiendos nos qcunque in negocio ſumus. Et ſup.ita illi ipſi dediti.i.addicti,& operã dãtes doctrinæ & ſtudijs ſapiæ,conſecũt potiſſimũ.i. pcipue ſuã prudentiam & intelligentiã ad vtilitatẽ hoium,eloq .i. diſſerere, & ex arte loq,copioſe.i.abũdãter & prõpte,(modo.i.dũmodo ſup. fiat prudenter)eſt ẽt ob eã cãm.i.pter vtilitatem hoium melius.i. pſtantius,q̃ cogitare.i.diſqrere,& ſcrutari res,vel.i. ẽt acutiſſime eloquentia.i.artificioſa facundia qđ.i.qa ipſa cogitatio vertitur in ſe.i.ad vtilitatẽ cogitantis reducitur,eloquentia uero cõplectitur eos qbus cũ i.cũ qbus ſumus coniuncti cõitate.i.in vna rep. aut ciuitate. Atque ꝓ &,vt.i.quẽadmodũ examina apũ.i.cõgregationes ſimul euolantiũ æque in forma racemi aut botri ex arbore nõnunq̃ cõdependẽt,nõ cõgregãtur cã fauoꝝ cõgregandoꝝ.i. ad cõgregãdos fauos,ſed cũ.i.qm̃ ita eſt, qđ ſint cõgregabilia natura.i.ꝑ naturã & naturalẽ inclinationẽ ſingũt.i.cõponũt & cõſtruunt fauos,ſic ac ẽt multo magis hoies cõgregati natura.i.per naturã,adhibẽt.i.adiungũt ſolertiã augẽdi & congregandi. itaq; .i.& ita niſi ea virtus q̃ cõſtat.i.cõficitur ex hoibus tuẽdis.i.ex ꝓtectione hoium.i.ex ſocietate gñis humani attingat cognitionẽ reꝝ,ipſa cognitio videatur ſoliuaga.i.ſola uagans ſine comite,vt cuius ſocietas nulli ꝓſit,& ieiuna.i.ſterilis & arida. Itaq; .i. ſimiliter magnitudo ai ſit qdã feritas & imanitas, remota cõitate & ſocietate humana.i.ſi cõitas & ſocietas humana remoueatur ab ea.ita.i.& hoc mõ fit,vt conſociatio atque cõitas hoium vincat.i. ſuperet co pſtantia ſtudium cognitionis. Nec,ſup.illud qđ dr a qbuſdam.i.ceteris auctoribus,vt à Plat. videlicet iſtã cõitatẽ & ſocietatẽ cum hoibus eſſe ꝑꝑ neceſſitatẽ vitæ,iccirco qđ.i. qa non non poſſemus conſeq .i. obtinere,atque efficere ſine alijs .i. ſine alioꝝ auxilio,ea q̃ natura deſideraret. Quod ſi oia q̃ pertinẽt ad victũ,& cultũ.i.amictũ ſuppeditarentur.i.adminiſtrarẽtur nobis, quaſi virgula diuina .i. ꝑ virgulã diuinã,hoc eſt ſine labore & induſtria,vt aiunt.i.in ꝓuerbio eſt,tũ .i.tũc q ſque optimo ingenio .i.qlibet hñs bonũ ingenium collocaret.i. occuparet ſe tm̃ in cognitione & ſcia,& hoc oibus negocijs omiſſis,ſed ſup. nõ eſt ita .i.licet oia ſuppeditarentur nobis quaſi virga diuina,nun tñ ſpreta ſocietate ſoli cognitioni inſiſteret,optimo qſque ingenio. nã ipſe ſup.fugeret &.i.pariter ſolitudinẽ .i. nollet ſemꝑ eſſe ſolus, &.i.pariter q̃reret ſocium ſtudij.i.cũ quo ſe exerceat,tũ.i.pariter vellet,diſcere à doctore videlicet tũ .i. pariter docere minus doctũ.ſ.& vellet,tũ.i.pariter audire alijs.ſ.diſcẽtibus,& tũ.i. pariter dicere. Ergo oẽ offm̃,qđ valet ad coniunctionẽ,& ad ſocietatem hoium tuendam.i.protegendã,eſt interponendum illi officio,qđ continetur cognitione & ſcientia, & hoc potiſſimũ in vtilitate.

DOCT. interp. Vm omnis honeſtas manet à partibus quatuor) Manet dicit pro proficiſcitur,pro quo Horat. dicit,defluat: Multaq. merces vnde poteſt tibi defluat æquo ab Ioue. [Conſociatio hominum) Pro coniunctione.

DOCT. interp. Sed ab ijs partibus,)Collatio virtutum. Porro præferuntur eæ, quibus cõmunis ſocietas hominum inter ipſos conſeruatur. Eſt itaque iuſtitia in faſtigio virtutum.

ARGVMENTVM.

Iuſtitia ne,an temperantia potior.

ILLVD forſitan quærendũ ſit,nũ hæc cõitas,quæ maxime eſt apta naturæ, ſit ẽt moderationi, modeſtiæq. ſemper anteponenda. non placet. ſunt .n. quædã partim ita fœda, partim ita flagitioſa, vt ea ne conſeruandæ quidem patriæ cauſſa ſapiens facturus ſit. eã Poſidonius collegit ꝑmulta,ſed ita tetra q̃dam,ita obſcœna,vt dictu quoque videãtur turpia. Hæc igitur non ſuſcipiet quiſq̃ reip. cauſſa, ne reſp.quidem ꝓ ſe ſuſcipi volet. ſed hæc cõmodius ſe res habet.q̃,non põt accidere tps,vt interſit reip. quidq̃ illorum facere ſapientẽ. quare hoc quidem effectũ ſit in officijs deligendis,id genus officiorum excellere,qđ teneatur hoium ſocietate. etenim cognitionẽ,prudẽtiamq. ſequetur conſiderata actio. ita ſit,vt,cõſiderate agere,pluris ſit,q̃ cogitare prudenter. Atque hæc quidẽ hactenus. patefactus eſt.n.locus ipſe,vt non ſit difficile,in exqrẽdo offõ, qđ cuique ſit ꝓponendũ, videre. in ipſa aũt cõitate ſunt gradus officiorũ,ex quibus,q̃ cuique ꝓſtet, intelligi poſſit; vt prima dijs immortalibus, ſecũda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliqs debeantur. Quibus ex rebus br̃ diſputatis intelligi põt, nõ ſolum id hoies ſolere diſputare,honeſtũ,ne an turpe ſit; ſed ẽt,duobus ꝓpoſitis honeſtis,vtrũ honeſtius. Hic locus à Panætio eſt,vt ſupra dixi,ꝓtermiſſus. ſed ad reliqua ꝑgamus.

PETR. MARS. ILLVD forſitan quærẽdũ ſit) Nũc Cic. remouẽs dubitationẽ, q̃ aliqñ poſſet oriri, ꝑcipit, ſtatuitq. non ſp officia iuſtitiæ anteponẽda eſſe modeſtiæ & verecũdiæ,vt ſi ꝓponeret alicui,vt cũ matre coiret,aut patriã interficeret,aut aliã aliq̃ turpitudinẽ maximã cõmitteret,aliter patria cõburet, ſiue aliqua calamitate reſp. afficiet,nullo pacto cũ matre ↄcũbẽdũ eſt ẽt ſi pria ruitura eſſet,& cõis vtilitas pitura. & ſic de ſimilibus i qb' debemus magis hr̃e rõnẽ verecũdiæ,quã iuſtitię,& cõis vtilitatis. qm̃ verecũdia maxime docet hois pſtãtiã,nec debet ſapiẽs facere aliqd ↄtra verecũdiã,ẽt ſi caſus aliqs & cõis vtilitas puſceret, verecũdia.n.oĩ cõmodo anteqr nobis eſſe debet. [Hæc cõitas) Iuſtitia q̃ eſt ad cõem hoium ſocietatẽ tuẽdã. [Apta naturæ) quæ naturæ ↄuenit. natura.n.ita vult,vt hoies cõiungãtur, vt cõitas inter ipſos ſeruet. [Sit ẽt) Quemadmodũ diximus,anteponẽdã eſſe officijs ↄtẽplationis aliaꝝ virtutũ,quæri poſſet, inqt, & dubitari, an ſtudio huius cõitatis tuẽdę debeamus modeſtiã relinquere. dictũ eſt ſupra,qd ſit modeſtia,qd moderatio,qd verecundia. [Nõ placet) Vt iuſtitia anteponat modeſtiæ. [Sũt.n.) Rõ quare Cic. ita ſtatuit,& ſentit. qm̃ ſunt aliqua ita turpia,vt nullo modo cõmittẽda ſint,ẽt ſi cũ ipſis patriam ruentem liberare qs poſſet. qm̃ ſunt ↄtra modeſtiã & verecundiã. [Fœda) Turpia. [Flagitioſa) Scelere ac flagitio plena. [Tetra) Obſcura,& ꝑ hoc fœda,turpia,crudelia [Cõſeruãdæ patriæ cauſa) ẽt ſi tali re cõmiſſa patriã liberare poſſet. Ariſt. lib. 3. Eth ſic ait: Sunt aũt quædã ad quæ forſitan nõ licet quenq̃ eſſe cõpulſum,ſed potius oportet ſumma ꝑpeſſum tormẽta,mortẽ obire. [Poſidonius) q fuit diſcipulus Panætij. [Ea) q̃ ſunt ita turpia & flagitioſa. [Collegit) Coadunauit & poſuit in ſuis cõmẽtarijs. Poſidonius.n. locũ de repugnãtia vtilis & honeſti ꝓtermiſſum à Panætio ꝓceptore ſuo tractauit breuiter in quibuſdã cõmentarijs,vt ideo Cic. ſcribit in 3. lib. in qbus ea poſuit, quæ cũ videãtur vtilia,repugnãt honeſtati,modeſtię,ac verecundiæ. [Obſcœna) Fœda. [Vt dictu) Non modo factu cum dñr turpia ſunt,ne dum cum fierent. hoc inqt nullo modo facturus eſt ſapiens,ẽt pro ſalute patriæ. adde ẽt qđ reſp. bene inſtituta moribus & legibus non vult, vt pro ſe vir ſapiens & perfectæ virtutis turpia cõmittat. [Sed hæc res) .i. pñs diſputatio & viuendi formula habet ſe melius qua hi opinabant,q nõ nihil addubitabãt, interſit reip. expediat ciuitati ꝑ turpitudinẽ, ac flagitiũ ſuoꝝ ciuiũ ↄſeruari,ſed potius cũ honeſtate deleri. Iſocr. in Panegyrico ſic ſcribit. vt bonis,honeſtiſq. viris eligibilius eſt honeſte mori, quã turpiter viuere,ſic claris,& excellẽtibus ciuitatibus vtile eſt ex hoĩum memoria tolli potius,quã ſeruire. hæc Iſocr. ſenſus ergo Cic. eſt,gaudẽdũ & gratulãdũ nobis eſſe,qm̃ res ita ſe hẽt, vt ſapiẽs nõ cogat facere turpia ꝓ cõi ſalute. [Cõmodius) meli' & decẽtius. [Tps) Aliqua tpis ↄditio. [Eoꝝ) q̃ turpia ſunt,& a Poſidonio colligunt. [Quare hoc) ↄcludit Cic. hanc diſputationẽ de duobus honeſtis vtrũ honeſtius, & officia iuſtitiæ ꝓponit, cũ pluribus proſint,& ait pluris eſſe ↄſiderate agere,quã cogitare prudẽter. In orõne ꝓ Sextio ait, Bñ ſentire de rep. prudẽtiæ eſt, facere fortitudinis,facere vero & ſentire pfectæ cumulatæq. virtutis. [Hoc ſit effectũ) ↄcluſum argumẽtis & exẽplis antedictis. [Hominũ ſocietate) q̃ manãt à iuſtitia,q̃ eſt ad humana cõmoda tuenda. [Etenim) certe cognitionẽ ſeq debet actio,ne ſit manca,& inchoata ipſa ↄtẽplatio. [Pluris ſit) maioris vtilitatis quã ↄtẽplari, ſed hæc inqt de his rebus dicta ſint. iã ad alia, quæ reſtãt, trãſeamus. [Patefactus eſt.n.) repetit paucis Cic. oĩa quæ in hoc primo

volumine

volumine diſputata ſunt & parat ſe ad ſecūdū, io quo de vtili agetur. (Patefactus) Aptus eſt, & de ipſo ſatis diſputatū. (Locus) Sedes offoꝝ i. iā finē huic diſputationi faciā, qm̄ de honeſto à quo ducunt officia, ſatis dcm̄ eſt, vt iā oīa officia diſcerni poſſint, & qd ſit honeſtius, ſi qn̄ faciēda erit cōparatio, iudicari, & q̄ qbus tōoe epm anteponēda ſint. (Io exqrēdo offō) Tū q̄rimus qd ſit magis offm̄. i. qd magis virtuti cōueniat, tpi, pſonæ, alijſq. circūſtātijs: & ſic appatebit qd oībus alijs p̄ponendū ſit. (In ipſa āt) Sed, inqt Cic. hoc reſtat adijciēdū, vt cognoſcant gradus, ſeruētorq. in actiooibus q̄ ad cōem vtilitatē ptinēt, qoas actiooes diximus ꝯtēplationi p̄ferēdas. Si igr̄ omiſſa reꝝ cognitione debemus aliq̄ vtilitatē afferre, & alicui laborāti adeſſe, debem⁹ ſeruare gradus humanæ ſocietatis, quos Cic. ſuo loco poſuit, & illi prius opitulari, cui plus debemus. (Cōitate) Actionib⁹ iuſtitiæ, q̄ ſunt ad cōitatē tuēdā. (Sunt gradus off.) Qm̄ aliqd̄ offm̄ vni potius quā alteri aliqn̄ pſtādū eſt, ēt ſi eodē tpe à vobis exigeret, qm̄ hi qb⁹ officia debent, hn̄t inter ſe gradus, de qb. dcm̄ eſt. (Sūt gradus) Qm̄ nō oīa officia, q̄ à cōitate manāt, paria ſunt, ſed alia maiora, alia minora. (Ex qb.) Gradib. offoꝝ. (Quid p̄ſtet) p̄ſtabilius ſit, & à oobis potius agēdū, tanq̄ honeſtius & vtili⁹. (Præſtet cuiq;) Antecellat alijs. (Vt prima) Ecce grados offoꝝ. Prima officia debemus deo, ide p gradus hæc officia alijs debētur. (Gradati) p gradus affinitatis, cōſanguinitatis, & amicitiæ, de q b. dcm̄ eſt. (Ex q b. reb.) cōparatiōe honeſtoꝝ & gradib. offoꝝ, q̄ manāt à iuſtitia. (Hic loc⁹) De cōparatione honeſtoꝝ inter ſe & de ipſis gradib. ſed Panæt. vt ſæpe inculcaui, iure hoc p̄termiſit, qm̄ Stoici nō dabāt gradus i honeſto & virio. (Ad reliqua) Ad ſcđam partē ꝓpōnis, de vtili .ſ. pgamos.

FRAN. MAT. Illud forſitā &c.) Nunc dicit q̄ri poſſe, ſint ne ſemp officia tēperātiæ officijs iuſtitiæ poſtponēda, & accidere dicit tpa, vt ea q̄ ad modeſtiam, & tēperantiam ſpectant, potiora ſint officijs iuſtitiæ, vt p̄tię conſeruatio, q̄ niſi comitē habuerit, tēperātia ſpernenda eſt, nec ipſa patria fœdū aliqd, & flagitioſum, p ſalute ſua fieri vellet, vt ſi turpiā ꝯſideretur vt ſeruare patriā poſſe, ſi eū m̄re coiret hmōi aūt turpia, q̄ accidere poſſet, Poſidonius collegit. cur ipſe colligere noluerit, cām affert. Forſitan oñdit officia iuſtitiæ, antepooēda eſſe officijs prudētiæ, & fortitodinis, reliqua erat

Aetas natura. tēperātia, quā cōpararet, qđ nūc facit. (Maxime apta nã) Nā ſine ea humanū genus eſſe nō poſſet. (Ita flagitioſa) Vt inceſtū, adulteriū cū matre, parricidiū cōmittere. (Poſidonius) q, & ipſe de officijs ſcripſit. (Sed in hoc cō. &c.) Sed res ita eſt, vt oūq̄ accidere poſſit vt his ſeruari patria a ſapiēte poſſit. & cōmode actū eſt, qđ redigi ad hāc neceſſitatē nō poſſumus. (Quare hoc &c.) ꝯcludit q̄nquidē inqt officia iuſtitię cognitiooi anteponēda ſunt. Hęc āt fortitudinē comitātur, & a tēperātia ēt alicoa nō ſunt, ſequtur, vt officia, q̄ cōitatē ſeruēt, ſint oībus officijs cuiuslibet hoeſti anteponēda. (Etenim cognitionē &c.) magis ꝯfirmat ꝯcluſionē ſuam hoc mō: Quidqd p̄ſupponit aliqd, dignius eſt eo qđ p̄ſupponit, ꝯſiderate agere p̄ſupponit prudēter cogitare, ergo plus eſt ꝯſiderate agere, quā prudēter cogitare. nā ſiqs prudēter cogitat, idem ꝯſiderate agit. Sed ꝯtra, q cōſiderate agit, prudenter cogitauit, ergo offm̄ iuſtitiæ anteponendū eſt officijs prudētię, eodē modo, & reliqs. (Patefactus eſt locus.) Cōcluſio eſt libri. (Io ipſa aūt &c.) recte inqt, vt nō ſit difficile videre &c. Quia in ipſa cōitate gradus ſunt officioꝝ, non ſatis fuit intelligere officia iuſtitiæ aliaꝝ virtutum officijs præferenda eſſe, niſi ēt admoneremur, in ipſis iuſtitiæ officijs, alia alijs anteponi debere. (Quibus ex rebos) Hoc eſt quòd etiam in principio prætermiſſum a Panætio reprehēdit. Officis iuſtitiæ.

Illud forſitā qrēdū ſit) In hac vlt. huius j. parte diſquirit Cic. an iuſtitia verecūdię, modeſtiæq̄ p̄ponēda ſit. Ordo eſt: Forſitan illud quærēdū, num. i. nunq d cōitas. i. iuſta cōicatio & cōſeruatio inter hoies, q̄ maxime apta eſt naturæ, ſit ſemp antepoēda. i. p̄ferēda ēt moderatiom̄, que p &, modeſtiæ, hoc eſt tēperātię. R̄ndet auctor dicēs: Nō placet ſup. vt ſemp anteponat. n. p qa q̄dā ſunt ita fœda. i. obſcœna & turpia, & partim. i. p parte, aut q̄dā ita flagirioſa. i. flagitijs plena, vt ſapiēs oe qdē. i. nō ēt, nō ſit facturus ea, ēt cauſa ꝯſeruādæ patriæ ſup. Poſidonius collegit ea. i. eiuſmodi, q̄ fieri nō debēt p patria, pmulta. i. valde multa, ſed ſup. collegit q̄dā ita tetra. i. abominabilia, & ita obſcœna, vt videant turpia, quoq;. i. ēt, dictu. i. ad dicēdū, vel vt dicant. Igr̄, q ſq; nō ſuſcipiet hæc. i. hmōi ſup. faciēda cauſa reip. ne, p & nō reſp. quidē oō volet hæc ſuſcipi. i. q hæc ſuſcipiātur p ſe. Sed hæc res habet ſe cōmodius. i. cōmode ſit, q tps nō pōt accidere. i. noo ſit dabile, vt interſit reip. ſapientē facere qdq̄ illoꝝ. ſ. turpium, & flagirioſorum, hoc reſp. nō eſt vnq̄ ppeſſa, vt expediat p ea qdq̄ turpe fieri. q̄re. i. qua de eā, hoc ſit effectū. i. ꝯcluſum & exp̄ſſę obtētū i officijs deligēdis. i. i delectu hn̄dis, hoc. ſ. genus offoꝝ excellere, qđ teneat ſocietate hoim. i. qđ ꝯſiſtit in iuſtitia. etem̄. i. q a certe actio ꝯſiderara. i. cū ꝯſideratiooe facta ſequat. ſ. debeat ſeq cognitionē, q; p &, prudētiā, ne. ſ. cognitio ſola ſit māca & inchoata. ita. i. & ſic fit, vt agere ꝯſiderate ſit ploris. i. maioris dignitatis, & p̄ſtātiæ quam cogitare prudēter. Atq; hæc q dē ſup. dicta & diſputata ſunt hactenus. i. vſq; ad hūc locū. em̄, p qa locus eſt patefactus. i. manifeſtatus, ita ſup. vt nō ſit difficile io exqrēdo offm̄. i. dū offm̄ exqrit, videre qd ſit cuiq; p̄ponēdū. Aūt, p ſed, grad⁹ offoꝝ ſunt i ipſa cōitate. i. iuſta ꝯuerſatione hoim, ex qb⁹. ſ. gradib. poſſit intelligi, qd p̄ſtet. i. p̄ferēdū ſit cuiq;, ut prima. i. primę ptes offoꝝ debeant dijs imortalib. ſcđa. i. ſcđæ ptes debeant p̄riæ, tertia. i. tertiæ ptes debeaot parētib. & reliq̄. i. ſeq. ptes debeant deiceps. i. ſuo ordine, gradati. i. p grad⁹ reliqs ſup. hoib. Ex qb. reb. diſputatis hr̄ pt itelligi, hoies ſolere dubitare, nō ſolū id qđ ſeqr̄ v3, ne p an, ſup. illud qđ faciāt ſit honeſtū, an turpe, ſed ēt dubitare ſup. duob. hoeſtis ppoſitis. i. poſtq̄ duo honeſta ppoſita ſūt vtrū. i. qđ illoꝝ duoꝝ ſit honeſti⁹. Hic loc⁹. ſ. diſqſitiōis iter 2. honeſta ē p̄termiſſus, vt dixi (in q t auct.) à Panę. illo q de of. plur. ſcr. ſed pgam⁹. i. pcedam⁹ ad reliqua ſup. explicāda. i. ad ea q̄ de of. dicēda reſtāt, & ita ꝯcludit t. lib.

Illud forſitan) Societas ita ſeruetur, ut verecundia tn̄, ſeu modeſtia non uioletur. (Patefactus &c.) Epilogos. Summæ autē ſunt virtutes, quæ ſocietatem commuoem cooſeruant. DOCT. interpr.

M. TVLLII CICERONIS
OFFICIORVM
AD MARCVM FILIVM
LIBER II.

ARGVMENTVM.

Superiore libro duas propoſitæ initio diuiſionis partes abſoluit, quid honeſtum, quid contra ſit inhoneſtum, vtrum honeſtius. In hoc de alteris duabus promittit, quid vtile, quid inutile: tum inter vtilia vtrum vtilius, aut quid vtiliſſimum. Deinde inconſtantiæ reprehẽſionem deprecatur quod à ciuili vita, quam ſæpe prætulerit, nunc ad ocium ſtudiorum ſe conuertit, tum cur ad philoſophiam potius, quam aliud ſtudiorum genus. Poſtremo, cur Academicus de officijs præcipiat, rationem reddit.

QVEMADMODVM officia ducerentur ab honeſtate, Marce fili, atque ab oĩ gn̄e virtutis, ſatis explicatum arbitror libro ſuperiore. ſequitur, vt hęc officiorum gn̄a perſequar, quæ pertinēt ad vitæ cultum, & ad earum rerum, quibus vtuntur hoíes, facultatem, ad opes, ad copias. vtilibus qd vtilius, quid vtile, quid inutile; tum et in quo tum queri dixi, aut quid maxime vtile. de quibus dicere aggrediar, ſi pauca prius de inſtituto, ac de iudicio meo dixero. q̄q̄ .n. libri noſtri complures non modo ad legendi, ſed ēt ad ſcribendi ſtudium excitauerint: tn̄ interdum vereor, ne quibuſdam bonis viris philoſophiæ nomen ſit inuiſum, mirenturq́. in ea tm̄ me operæ, & tpis ponere. Ego aūt, quandiu reſp. per eos regebatur, quibus ſe ipſa cōmiſerat, omnes meas curas, cogitationesq́. in eam conferebā. Cum aūt dominatu vnius oĩa tenerentur; neque eſſet vſquā conſilio, aut auctoritati locus; ſocios denique tuēdæ reip. ſummos viros amiſiſſem; nec me angoribus dedi, qbus

tum ex utilibus quid utilius aut quid maxime utile.

bus eſſem confectus, niſi his reſtitiſſem; nec rurſum indignis hoie docto voluptatibus. atque vtinã reſp. ſtetiſſet, quo cœperat, ſtatu, nec in hoĩes non tã cõmutandarum rerum, q̃ euertendarũ cupidos incidiſſet. primũ .n. vt ſtãte reſp. facere ſolebamus, in agendo plus, q̃ in ſcribendo, operæ poneremus: deinde ipſis ſcriptis non ea, q̃ nunc, ſed actiones nr̃as mandaremus, ut ſæpe fecimus. cũ aũt reſp. in qua oĩs mea cura, cogitatio, opera poni ſolebat, nulla eſſet oĩno; illæ.ſ.lr̃æ conticuerunt, forenſes, & ſenatoriæ. nihil aũt agere cum aĩus non poſſet, in iis ſtudiis ab initio verſatus ætatis; exiſtimaui honeſtiſsime moleſtias deponi poſſe, ſi me ab philoſophiam retuliſſem. Cui cum multum adoleſcens, diſcendi cauſſa, tp̃is tribuiſſem; poſtea q̃ honoribus inſeruire cœpi, meq̃. totum reip. tradidi, tm̃ erat philoſophiæ loci, quantum ſuperfuerat amicorũ, & reip. tp̃is. id aũt oẽ conſumebatur in legendo: ſcribendi ocium non erat maximis igitur in malis hoc tm̃ boni aſſecuti uidemur, vt ea lr̃is mandaremus, q̃ nec ſatis erãt nota nr̃is, & erant cognitione digniſſima. quid eſt.n. p̃ Deos, optabilius ſapiã? quid præſtantius? quid hoĩ melius? quid hoĩe dignius? hanc qui expetunt igitur, philoſophi noĩantur: nec quidquam aliud eſt philoſophia, ſi interpretari uelis, q̃ ſtudium ſapiæ. Sapiã aũt eſt, vt à veteribus philoſophis definitum eſt, rerum diuinarum, & humanarum, cauſſarumq̃, quibus hæ res continentur, ſcia. cuius ſtudium qui vituperat, haud ſane intelligo, quidnam ſit, quod laudandum putet. nam ſiue oblectatio q̃ritur aĩ, requieſq̃. curarum; quæ conferri cum eorum ſtudiis põt, q̃ ſem p̃ aliquid acquirunt, quod ſpectet, & ualeat ad bene, beateq̃. uiuendum: ſiue ratio conſtantiæ, virtutiſq̃. q̃ritur; aut hæc ars eſt, aut nulla oĩno, per quam eas aſſequamur. nullam vero dicere maximarum rerũ artem eſſe, cũ minimarum ſine arte nulla ſit, hoĩum eſt parum conſiderate loquentium, atque in maximis rebus errãtium. ſi aũt eſt aliqua diſciplina virtutis; vbi ea q̃retur, cum ab hoc diſcendi gñe diſceſſeris? Sed hæc cum ad philoſophiam cohortamur, accuratius ſolent diſputari: q̃d alio quidem libro fecimus. hoc aũt tantũ nobis declarãdum fuit, cur, orbati reip. muneribus, ad hoc nos ſtudium potiſsimum contuliſſemus. occurritur aũt nobis, & quidem à doctis, & eruditis, quærentibus, ſatis ne conſtãter facere videamur, qui, cũ p̃cipi nihil poſſe dicamus, tñ & aliis de rebus diſſerere ſoleamus, & hoc ipſo t̃pe præcepta officii perſequamur. Quibus vellẽ ſatis cognita eſſet nr̃a ſnia. non.n. ſumus ii, quorum vagetur aĩus errore, nec habeat vnq̃. q̃d ſequitur. Quæ.n. iſta eſſet mens, vel q̃ uita potius, non ſolum diſputandi, ſed ẽt uiuendi rõne ſublata? nos aũt, ut ceteri, qui alia certa, alia incerta eſſe dñt, ſic, ab his diſſentientes, alia probabilia, contra alia improbabilia eſſe dicimus. quid eſt ergo, quod me impediat ea, q̃ mihi probabilia, videantur, ſequi; quæ contra, improbare; atque affirmandi arrogantiam uitare, fugere temeritatem, q̃ à ſapiã diſſidet plurimum? contra aũt oĩa diſputatur à noſtris, quod hoc ipſum p̃babile elucere non poſſit, niſi ex vtraque parte cauſarum eſſet facta contentio. ſed hæc explanata ſunt in Academicis noſtris ſatis, vt arbitror, diligenter. Tibi aũt, mi Cicero, q̃q̃ ĩ antiquiſſima, nobiliſſimaq̃. philoſophia Cratippo auctore uerſaris, iis ſimillimo, qui iſta præclara pepererunt; tamen hęc noſtra, finitima veſtris, ignota eſſe nolui. ſed iam ad inſtituta pergamus.

PETR. MARS.

QVEMADMODVM officia ducerentur,) Poſtq̃ de honeſto & oi gñe virtutis diſputatum eſt, & ſatis præcipit quid quoquo t̃pe honeſtatis cauſa agere debeamus, vtitur Cic. trãſitiõe, & proponit captans attentionẽ quid ſit dicturus in hoc 2. volumine, & quo ordine. Inde interponit aliqua, q̃bus docet, quare cœperit philoſophari, cũ prius in ſenatu & cauſis forenſibus verſaretur. Et ſic damnat t̃pa ſua, & Cæſaris iam interfecti p̃teritam tyrannidẽ, optatq̃. libertatem vir prudentiſſimus & ſalutis reip. ſtudioſus. Inde laudat p̃hiam tanq̃ aĩ medicinam, & remedium vnicũ ad pellendas perturbationes & moleſtias, quibus Cic. plane fuiſſet confectus occupata à Cæſ. rep. niſi ad p̃hi à diuertiſſet. Et ſic trahit Cæſ. in odiũ & inuidiã, atque alios ad p̃hiam vocat. Inde dicit q̃d genus p̃handi maxime probet, Academicorũ .ſ. qui in vtranque partẽ diſputabant, vt veritas magis eluceſceret. Inde aggreditur tractatũ ibi, q̃nque rõnibus p̃poſitis. (Officia) Actiones honeſtæ. (Ab honeſtate) Ab illo honeſto q̃d in 4. partes diuiſimus. (Ab oi gñe virtutis) Q̃m illis 4. principalibus aliæ adnexæ ſunt, vt Iuſtitiæ liberalitas, & magnificẽtia: Fortitudini, magnanimitas & cõſtantia: Tẽperãtiæ, ordo, modeſtia, ornatus, vereeũdia, decorũ, & moderatio, dictũ eſt igitur quẽadmodum à ſingulis ducatur offm̃. i. actio cũ virtute. (Explicatũ) Expoſitũ, & narratũ. (Vt p̃ſequar,) Explicẽ & p̃ſcribã officia, q̃ p̃tinent ad utilitatẽ, & honores & gloriã cõparãdã. (Ad vitæ cultũ,) Ad ornamẽtũ vitę. (Facultatẽ,) Potẽtiã & poſſibilitatẽ. nã ſacultas dr̃, qua aliq̃d facere poſſumus à faciendo dicta. vñ dr̃ ſacultas diuitiarũ, facultas militãdi. (Facultatẽ,) Vt habeam⁹ ſacultatẽ earũ rerũ, q̃bus hoies vtũtur in uita. (Copias.) Rerũ affluentias. (Ad opes,) Diuitias, potẽtiã, cliẽtelã. (In quo) In hac parte q̃ p̃tinet ad cultũ uitæ, opes, & copias. (Dixi) In princ. huius op̃is, vbi dixit, hoies ſolere cõſultare, utile ſit nec ne, q̃d facturi ſumus. (Tũ) Præterea ex duobus vtilibus verũ vtilius. (De quibus) Officiis q̃ pertinent ad cultũ vitæ rerũ, facultates, opes, & copias. (Aggrediar) Incipiã. (Si pauca prius de inſtituto,) Propoſito & ſnia mea ac ẽt iudicio, quare iudicauerim ita mihi eſſe p̃handũ. Cum, inq̃t, prius dixero, quare hoc uitæ inſtitutũ ſeq̃ar, & totũ me p̃hiæ dederim, de officiis q̃ p̃tinent ad vtilitatẽ dicere incipiã. (Quanq̃ .n.) Ratio quare vult prius dicere pauca de inſtituto, q̃m video nõnullis p̃hiæ nomen eſſe inuiſum, vnde opus eſt reddere rõnẽ, quare hoc inſtituerim. Quãuis, inq̃t Cic. lib. nr̃i, quos de p̃hia edidimus, nõnullos excitauerint, non modo ad legendũ, ſed ẽt ad ſcribendum in p̃hia, tñ vereor & ſubdubito, aliq̃bus nomen p̃hiæ inuiſum eſſe, ideo mihi opus eſt docere, cur hoc genus p̃handi his preſertim t̃pibus conſecter. (Libri noſtri cõplures) Vt Academia, de Fin. Tuſc. diſputationes, de Diuin. de Fato, de Nat. Deo. Parad. Cato maior, Lælius, & alia ſi qua ſunt opuſcula. (Complures) Vt Hortenſiũ, & Brutũ, q̃ libellum de virtute ad Cic. ſcripſit, & pondere rerũ in p̃hia, auct. Fab. & nonnulli alii ad æmulationẽ. Cic. qui poſt Varronem huic rei optimum auſpicium dedit, in p̃hia legerunt, & ſcripſerunt eodẽ t̃pe. poſtea ſecuti ſunt alii. (Excitauerint) Quaſi dormientes & non curantes p̃hiam. (Tñ) Quamuis alios excitauerim bonis viris .i. ſimplicibus & viuentibus more maiorũ & inſtituto, non ex p̃hicis præceptis. Tales hoies Cic. appellat bonos, & optimos, vt alibi dicetur latius. (In ea) P̃hia. (Tm̃ me operæ,) Laboris & ſtudii. (Ego ſũt,) Affert rõnes Cic. quare genus forenſe dicendi & reip. munera omiſerit, damnans t̃pa, q̃bus nulla reſp. erat, q̃m bellũ ciuile tunc ſæuiebat, & fluctuabat reſp. q̃ppe Octauius ad tyrannidẽ aſpirabat, q̃ tunc cũ Antonio cœperat diſſentire. quod igitur tãtũ operæ & ſtudii in p̃hia ponat, t̃pi aſcribit in quo munera publica non licebat obire. q̃m ad aliorũ libidinem reſp. regebatur, & prius à Cæſ. quo viuo Cic. quærens ociũ p̃hatus eſt. Hoc aũt opus ſcripſit poſt mortẽ Cæſaris. Excuſat igitur ſe, quod ſtudia p̃hiæ negociis publicis præponat, cum ſupra diſputauerit cõem vtilitatem cognitionum ſtudiis præponendã eſſe, & oñdit non certo iudicio aut odio reip. ſed t̃pis cõditione ſe adductũ diuertiſſe ad ocium & p̃hiam, omiſſo foro in quo regnauerat. (Per eos) Et optimates & bonos viros, q̃ per ſuffragia cõſules eligebãtur, & alii magĩratus q̃ remp. conſilio & opera regebãt, ac gubernabãt. (Seipſa) Q̃m elegabatur ſuffragiis ciuiũ hi, q̃ remp. regerẽt. Poſtea Cæſ. eam occupauit, cum prius eſſet libera. (Oẽs meas curas,) captat beneuolẽtiã à p̃ſona ſua, Cic. oſtenditq̃. ſe fuiſſe ſtudioſum reip. quandiu potuerit, & nihil curaſſe niſi vtilitatẽ illius, nihilq̃. aliud cogitaſſe, quã vt illi p̃deſſet oi cura, ſtudio, opera. & ſic Cæſ. inuidiam facit. (Cum aũt dñatu &c.) Tyrãnide Cæſ. q̃ diuina & humana iura violauit, nec c̃ſilia & auctoritas Senatorũ valebãt ſub Cæſ. ad cuius libidinẽ oĩa adminiſtra

niſtrabantur.[Vſq;]In aliquo loco.[Socios]q erãt mihi ſocij ad defendendã rẽp & partes optimatũ,qbus Cæſ.aduerſatus eſt,fouens Marianos & plebẽ.Socij fuerãt Põp.iam obtrũcatus in Ægypto,Cato Vtic. Milo,Lẽt.& nõnulli alij.Sed Põp.& Cato fuerãt pcipui defenſores reip. [Sũmos viros] Claros & magnæ auctoritatis & ciuis,q vna mecũ cõem libertatẽ defendebãt . Et ſic rẽ exauget,vt oſtẽdat pſtãtiſs. viris & principib. ciuitatis iam extinctis,q libertati ſtudebãt ſe nõ potuiſſe aliud facere,quã philoſophari.[Angoribus]Angor eſt ægritudo pmens.non dedi,inqt, me dolori & angori,ſed phiæ,q meo dolori mederetur . Quib᷒, angoribus.[Cõfectus]Victus,pſtratus atq; cõſumptus. [His reſtitiſſem;].i.niſi his rõnibus phiæ ſubnixus q ai ſolicitudinib.medẽr,repugnaſſem angorib᷒. [Indignis hoie docto]Qm voluptas docto viro repudiãda eſt,vt meretricula infamis . [Atque vtinã] Optat Cic.libertatẽ & priſtinũ ſtatũ reip. vt in eã oẽs ſuas curas cõferret,& oñdit ſe magis negocio,quã ocio delectari . Sed tpa ad ociũ ipm inuitabãt,q prius in ſumma celebritate & ciuiũ oculis,cũ ſumma laude vixerat ſtatu quo cœpat.[In hoies] In ptãtẽ Octauij,Antonij,& Lepidi.Poſt necẽ Cæſ.tyrãni,q nõ ſolũ Cęſ.mortẽ vleiſci,ſed ẽt ſtatũ reip.iam reſpirãtis euertere cogitabãt, q iam priſtinã libertatẽ rediſſe videbat. cuius ſpoliũ inter ſe triũuiri diuiſerũt,& tãdẽ Octauio Cæſ.ſeruire coacta eſt.& vita Cic. furori Antoniano cõceſſa, quo nil potuit eo tpe Sol vidiſſe indignius.Primũ.n ponit Cic.ea q faciebat ſtãte rep.i.nõ occupata à Cęſ.[In agẽdo]In cauſis forẽſibus,ſenatorijsq. muneribus.[Opę] Laboris & ſtudij.[Ipſis ſcriptis]Monimẽtis literaꝝ,ſcribebã,loquit,ſed nõ in philoſophia,verũ actiones.[Nũ ea q nunc]pcepta phiæ.[Actiones nẽas]Orõnes in foro,& in Senatu . [Nulla eẽt] Vnius tyrãnide teneretur,& pmiſſet. [Illæ.ſ.Iræ cõticuerũt,forẽſes.]Declarat ſe,qd itellexerit,cũ dixit actiones nẽas. [Forẽſes,] Actiones in gñe iudiciali.i.orones,quas habebã in foro,& Cic.ẽ iudicijs regnãte dictus eſt. [Senatoriæ] Orõnes quas habebã in ſenatu in gñe deliberatiuo , & demõſtratiuo, cũ in ſenatu ſniam dicerẽ.[Cõticuerũt]Tacuerũt,& illas amplius nõ exercui,ſed cũ meus aius qeſcere nõ poſſet,diuerti ad phiam . [Agere cum aius nõ poſſet,]Cũ aius meus nõ poſſet qeſcere & ſegnis eſſe pp exercitationẽ ab ineũte ætate,& tã nihil agere poſſet ro eloquentia, qm nõ erat amplius in ſenatu & foro locus libet dicere volẽtib. eu Cæſ. reꝝ potirẽt.Sen lib.4 de beneficijs,Auerſus,inqt Deus à mũdo aliud agit : aut, q maxima Epicuro felicitas vẽ, nihil agit . [In ijs ſtudijs]Lraꝝ ex quo p ætatẽ licuit,nã nemo diutius & ſtudioſius ſe exercuit,nemo diutius declamauit moleſtias qbus afficiebar rep.amiſſa . [Nihil agere] Sumitur aliqñ pũerbialiter, & fruſtra laborare ſignat,vñ illud vulgo dictũ , pſtat ocioſum eſſe, quã nihil agere.[Honeſtiſſime]Cũ laude maxima,qm honeſtius fuit hoc modo , quã morte reponere moleſtias , ut fecerat Cato apud Vticã,aut voluptatibus q hoi docto nõ cõueniãt,ergo cõfugiendũ erat ad philoſophiã,cu aliud effugiũ nun daretur.[Retuliſſem.]Rediſſem ad philoſophiæ ſtudiũ tanq ad pfugiũ tutũ. nã refert ſe qs ad locũ ſubſidij,vt domũ me referam , & philoſophiã tanq ad ai medicinam & expultricẽ pturbationũ . [Ab phiam] q meo aio angorib᷒ ppe cõfecto mederet,& illi adeſſet.[Cui] Philoſophiæ in adoleſcẽtia Cic.operã dederat ſub pceptoribus . Vñ dicit in j.de Nat.Deo.Nos aũt nec ſubito cœpimus philoſophari,nec mediocrẽ a primo tpe ætatis in eo ſtudio operã curamq. cõſumpſimus , & cũ minime videbamur,tũ maxime philoſophabamur. qd & orones declarãt refertæ philoſophoꝝ ſentẽtijs,& doctiſſimoꝝ hoim familiaritates,qbus ſemp domus nr̃a floruit, & principes illi Diodotus,Philo,Antiochus,Poſidonius,ã qbus inſtituti ſumus.[Honoribus inſeruire] Dare operã vt in rep.honores aſſequerer & magiſtratus. [Reip.] Muneribus & negocijs reip.obeũdis curãdisq. toto aio,oi cura,oi offõ . [Tm erat phiæ loci,]Tm philoſophiæ vacabã , quantũ patiebãtur negocia reip. & amicoꝝ,quos defendebã . tps ſcribẽdi in philoſophia nõ dabatur,ſed tm legẽdi.[Amicoꝝ]quos i iudicio defendebã. [Et reip.] Negocioꝝ reip. & muneꝝ q curabã. [Id]Tpis qd ſupfuerat negocijs curãdis reip.& amicoꝝ ociũ , tps alijs negocijs vacuũ qm occupatus erã in illis negocijs & impeditus. [Maximis igitur in malis) o calamitate reip. quã nullũ bono ciui maius malũ accidere põt . qm pñia complectitur oia,cuius ſtudioſi eſſe debemus . [Hoc tm boni]Hanc vtilitatem in ruina reip.Ea pcepta philoſophiæ,q an Varronẽ & Cic.Romæ peregrinabatur, nec Latini ſermonis ſplẽdorẽ acceperat,nec ſe efferre nr̃is ſermonib. audebat, cui Cic.quaſi ciuitatẽ dedit . philoſophia nõ ſatis erat nota Romanis,& Græce legebat . Varro cœpit eã illuſtrare lr̃is Latinis . poſtea Cic.ſummũ attulit nitorẽ.[Nr̃is]Romanis. [Cognitiõe] Vt cognoſcerent tanq vtilia. [Quid eſt.n.] Ratio quare erat cognitione digniſſima.Laudat Cic.ſapiam & philoſophiam, ut ipſius vtilitatẽ oſtendat,& nomẽ philoſophiæ interpretatur,qd Pythagoras inuenit,vt dcm eſt.[Sapia?] Quæ diuinaꝝ humanarũq. reꝝ,tum initioꝝ,cauſarumq. , cuiuſque rei cognitionem habet. [Quid pſtantius?]Qd ſapiæ anteponendũ ſit. [Melius?] Vtilius. [Hoie dignius?]Qd magis hoi conueniat,quã ſapia q eſt diuinarum humanarumq reꝝ ſcia.[Hanc]Sapiam q cupiunt,& cũ rõne appetũt. [Philoſophi] Studioſi ſapiæ qm philoſophia dr̃ ſtudium ſapiæ.[Sapia aũt eſt,] Affert diffõnẽ ſapiæ,cui & humana & diuina tribuuntur.[Quibus hæ res cõtinentur.]Nã ſapiens eſt,& primi philoſophi cõſiderare effectricẽ cãm .i. ipm Deũ, q oia creat, oia cõtinet,oia nutu ſuo gubernat, & cognoſcit ſapiẽs cãs oium reꝝ.Vñ dicit Virg.Felix q potuit reꝝ cognoſcere cãs.[Scia]Scire eſt rẽ p cãm cognoſcere. Tũc.n.inqt Ariſt.in pœ. phyſ vnãquãque rẽ ſcire putamus,cũ cãs primas,principiaq. prima,& uſq; ad elr̃nta cognoſcimus.[Cuius]Qm vitupare phiam,eſt tanq parricidiũ.In ea.n.eſt id,qd moleſtias pellit,& ad bñ beateq. uiuendũ virtutẽ ſatis eſſe docet. [Haud ſane] pfecto nõ intelligo, qd putet laudandõ, eũ vitoperet philoſophiã hoc maxime dr̃ in Hortenſiũ,q philoſophiã,& philoſophantes uituperauerat. vñ Cic.eam laudauit & defendit eo lib.q eſt inſcriptus Hortẽſius,q n õc deſideratur.[Nã ſiue]Rõ quare nihil eſt laudandũ ptee philoſophiã, q rõ a fine quẽ nobis pponimus,ſumitur.Nã ſi ppoſuerimus nobis oblectationẽ qrere & inuenire, nullo medio illam attingere poſſumus melius & cõmodius,quã ſtudijs philoſophiæ, & nulla oblectatio huic põt cõparari. [Oblectatio] Aliqua res in qua nr̃ aĩ is ſe oblectet & reqeſcat.[Reqes]Aliqua relaxatio curaꝝ,qb᷒ humanã vita plerũque vexat.[Quæ]Oblectatio & reqes curaꝝ. [Cõferri] Cõparari cũ ſtudijs phoꝝ, qm ipſoꝝ ↄtẽplatione hñc innumeras vai voluptates.Phs in a.Eth.ſic ait : Phia mirabiles tũ puritate tũ firmitate voluptates hẽt.[Eoꝝ].ſ.[Semp] Quotidie. [Acqrunt]Diſcẽdo & contẽplando ea, q ptinent ad bñ beateq. viuendũ.[Spectet]Pertineat . [Et valeat] Poſſit & efficiat beatã vitã [Ad bñ]Cũ virtute . [Et beateq.] Vt nihil vita plus appetat cõtenta ſuis finibus. ille viuit beate, q contẽtus uirtute nullis rebus indiget,paratus ad vtrãque fortunã,imponẽs finẽ cupiditatibus,q bus ſi ducit,& aduerſam fortunã timet,beatã vitã agere nõ põt.Vñ Stoici dixerũt,virtutẽ ſatis eſſe ad bñ beateq. viuendũ.vt ait Zeno & Chryſip.in lib.de virt.& Herat.in a.de bonis.Panæt. tñ quis eſſet Stoicus , & Poſid. eius diſcipulus minime ſufficere dixerũt,veꝝ opus eſſe bona valetudine,& affluentia reꝝ . hæc ẽt fuit opinio Peripateticoꝝ,& Academicoꝝ , vt ſupra dictum eſt . Cic. tñ ſecutus in vlt.Tuſc. nititur probare virtutẽ ſatis eſſe ad bene beateq. viuẽdum. de ſtudioꝝ voluptate ita ſcr.Fab.lib.2.Eſt aliqs,ac neſcio an maximus,ẽt ex ſecretis ſtudijs fructus,ac tõ pura voluptas literaꝝ,cũ ab actu.i.opera receſſerũt,& contẽplatione ſui fruuntur . Lectio,inqt Sen. ingeniũ alit,& ſtudio fatigatũ non ſine ſtudio tñ reficit . [Siue ratio conſtãtiæ,] Siue ẽt qratur aliqua ars ↄſtãtiæ & virtutis,nũ põt inueniri,niſi in philoſophia. Si ponimus,inqt,ſommum bonũ in virtute,nõ poſſumus cognoſcere qd ſit illa virtus & illud bonũ extremũ,niſi per philoſophiã q eſt ars virtutis & ſummi boni , & nulla eſt alia virtutis ars quã philoſophia [Aut hæc]Philoſophia eſt ars,qua ↄſtãtiã & virtutẽ ↄſequimur,qm philoſophia eſt ars & magiſtra vitæ.[Ars]Vt finit Cleãthes auct.Fab.lib.2.eſt ptãs viã.i.ordinẽ efficiẽs . Ars,inquit Fab ↄſtat ea pceptionibus ↄſentientibus & coexercitatis ad finẽ vtilẽ vitæ.[Aut nulla].ſ.eſt ars,ſi nõ eſt philoſophia.[Eas conſtantiã & virtutẽ i.ipſam fortitudinẽ quam ſequitur ↄſtantia.Et fortitudo pprie dr̃ virtus. Et ſic Cic. duo poſuit ſibi inuicẽ ↄtraria, ai relaxationẽ,& fortitudinẽ,vt oñdat,& ai voluptatẽ quam epicurei qrebãt,& ẽt corporis,nec nõ fortitudinẽ,ↄſtãtiã, ↄtra oẽs voluptates atq; dolores ſolã philoſophiã ↄferre.Vñ ſi finẽ nr̃m conſequi volumus,huic nos curãdos ſanãdosq. tradamus, cũ ſit ars vitæ,& optima cõtra pturbationes medicina.[Nullã vero dicere]Cõfutat opinionẽ eoꝝ,qui dicebat & maxime Hortẽſius, cõſtãtiæ & virtutis nõ eſſe aliq artẽ,nec philoſophiã eſſe artem Et hoc argõ vtit dicẽs,ſi minimæ res nõ pñt eſſe ſine arte,multo minus res maximæ,vt ſunt ſæpe virtutes,q bus nihil eſt maius, nihil melius,nihil denıq; põt eſſe diuinius,nã hoies beatos efficiũt.Vñ dicit Sen.Nihil eſt virtute pſtãtius,nihil pulchrius, & bonũ eſt & optabile qdqd ex huius gerit impio.[Patꝝ ↄſiderare] imprudẽter ad hoies,inqt,imprudẽtes ptinet dicere,virtutis nullã eſſe artẽ,cũ minime res nõ poſſint eſſe ſine arte,vt ars ſabtilis,ars muiãdi,texẽdi,& ſimiliũ.[In maximis]qm inqt sũt rudes,& nõ cognoſcũt res maximas eſſe nõ poſſe ſine arte vñ error ipſoꝝ maximus eſt,qm errãt re maxima,& q paret.[Aliqua diſciplina]ars qua virtutẽ cõſeqmur ſi,inqt,cõcedũt eſſe aliq artẽ virtutis & diſciplinã

vnde

vñ moralis dr̄ qm̄ virtus amore.i.à ꝯſuetudine dr̄. Et philoſophia pſcribit officia media, qb. ad habitū virtutis puenit, & docet virtutē eſſe quādā mediocritatē. [Cohortamur) Alios.ſ. vt velint philoſophari. nunc ſatis eſt hæc dixiſſe, inquit, & docuiſſe cur ad hoc ſcribendi ſtudium me cōmiſerim. [Accuratius) Maiori cura, quã in hoc loco fecerim. [Quod) Accuratius diſputare de laudibus philoſophiæ. [Alio quidē libro) In Hort. lib. 2 de Diu. ſtatim in princ. ait, Cohortati ſumus, vt maxime potuimus ad philoſophię ſtudium eo lib qui eſt inſcriptus Hortenſius & lib. j. de Fin. Quã quam philoſophiæ ēt uituperatoribus ſatis rñſum eſt eo lib. quo à nobis philoſophia defenſa & collaudata eſt, cum eſſet accuſata & uituperata ab Hortenſio. hic liber non extat. [Hoc &c.) Pñri [Diſputari) In qua non agitur de laudibus philoſophiæ. Sed oſtēdendum eſt quare in illa tm̄ operæ hoc tpe poſuerim. [Orbari) Priuati. tranſlatio ab orbis .i. parentibus, q filijs priuati ſunt, & hæc orbitas ad multa transfertur, ut orbatis rep. domo, amicis, & ſimilibus. [Muneribus) Officijs & negocijs rep. obeundis, qm̄ Cæſar teꝝ potitus omnia faciebat. [Potiſſimum) Maxime omiſſis pene omnino alijs ſtudijs. [Occurritur aūt nobis,) Nōnulli reprehendebant Cic. quod daret præcepta de officijs, cū eſſet Academicus, diceretq. nihil certo ſciri aut percipi poſſe. rñdet Cic. aperitq. ſuam ſnīam & opinionem, oſtendens quid ſequatur in Academicis, & quid dānet, ſuumq. decretum in philoſophandi rōne tandem conſtituit. [Occurritur) Nōnulli mihi præcipienti de officijs obſtant, & aduerſantur, dicentes me eſſe inconſtãtem. [Doctus) Doctrina plenus. [Eruditis) Eloquentibus, nam eruditus dr̄ ille qui ſuam doctrinam affert ornate. vnde multi ſunt docti, non tñ̄ eruditi. [Quærentibus) Interrogantibus me, an mihi ipſi conſtē, immo dñt, me mihi repugnare, cum dicam ex dogmate Academicoꝝ nihil certo ſciri poſſe, & tunc ſcribam pcepta de officijs tanq̄ certa, & q̄ ſequi iuuenes debeant tanq̄ iter ad uirtutem certiſſimū. conſtans is dr̄ qui ſibi nō repugnat, ſed eſt ſemper conſentane⁹, inconſtans vero qui pugnantia & dicit & agit. [Cū pcipi nihil poſſe dicamus,) In 4 noſtris lib. Acad. in qbus Cic genus philoſophandi Academicoꝝ minime arrogãs, maximeq. & conſtans, & elegans pbauit. Academici dicebant nihil certo ſciri poſſe, & veritatem in pfundo eſſe demerſam. Vnde nihil affirmabãt, ſed diſputabãt in utrãque partē, nullam certã ſnīam interponētes. Hæc opinio & mos diſputandi à Soc manauit. In lib. de Diu. ait, Cum aūt pprium ſit Academiæ iudicium ſuū nullū interponere, ea pbare, q̄ ſimilia veri uideantur, conferre cauſas & qd in quãque ſnīam dici poſſit expromere, nulla adhibita ſua auctoritate, iudicium audientium relinquere integrū ac liberū. Tenebimus hanc conſuetudinē a Soc. traditam. Fuit triplex magni nois Academia. Vetus, media, & noua. Vetus à Plat. & ab eius diſcipulis Speuſippo & Xenocr. inſtituta fuit, & Academici veteres multa affirmabant, multaq. negabãt, inter quos & peripateticos in opinionibus nulla dña erat. Media fuit quam Arceſilas inuenit, q aſſerebat nihil eſſe affirmandū, cū nihil cōprehēdi poſſit, & in vtrãque partē rōnes æquabilium ſint viriū, ſenſus quoque fallaces eſſe, rōnemq. nullã firmã fieri. Tertiã cōſtituit Carneades, q Arceſilæ morē in diſputãdo ſecutus eſt. nam ad vtranque partē ita dicebat, vt oia q̄ ab alijs aſſerebantur refelleret, incōprehēſibilitatē Arceſilæ nō pbauit. non.n. eſſe poſſibile dicebat hoiem in oibus, ita ſe tenere, ut nihil affirmet, eſſeq. non paruam dñam inter incertum & incomprehenſibile, & cuncta qdem incōprehēſibilia eſſe, ſed non incerta. Carneades morem pugnandi Arceſilæ renouauit oibus contradicens, & huc atque illuc non affirmãdo, nec negãdo, volubilitate orationis oia diſtrahens, tanq̄ torrens contradicentes obruebat, ita ceteros ui argōꝝ ſeducebat, ipſe vero ſeipm̄, quod in Arceſila nō erat, intelligebat. Arceſilas, inquit Euſeb. Crantorē Platonicum, Diodotū & Pyrrhonem in ſubſidijs habuit, & Crantor qdē credibilem eius fecit orōnem, Diod. vero ſophiſticam, Pyrrho aūt mutabilem eū fecit & tranſfugam & oino nihil. Vñ dicebatur de ipſo, qđ ex interioribus eſſet Plato, ex poſterioribus Pyrrho, ex medijs Diod. Platonicam eloquentiã fœdauit, & modo hoc, modo illud dicens, hinc illo, & illinc huc, tanq̄ nihil ſciens uoluebatur, ſcire tñ̄ multa eloquētiæ vmbra videbatur, nec vnq̄ fuit in eo, vt vnū & idē bis diceret, nec putabat ingenioſi eſſe uiri in eiſdē pmanere. Cauillator igit ſommus vocabatur. Arceſilas, inqt, in Pyrrhonis ſnīa remanſit. Veꝝ.n. & falſum & veriſimile, vt ille inſtruxit, nihil eſſe qđ pcipi poſſit & ſciri, qm̄ noui Acad. hoc vnū tenebãt, nihil eſſe qđ pcipi poſſet. hoc ēt dicebat Socr. Vnde ab Apolline ſapientiſſimus iudicatus eſt. [Diſſerere) Diſputare, de alijs rebus tanq̄ poſſent pcipi & intelligi. [Et hoc &c.) Nunc cum ſcribimus de offitijs. [Perſequamur) Tradamus, & literis mandemus pcepta de officijs, quę tradere is non debet, ſi ſibi conſtare vult, q negat aliqd poſſe percipi & ſciri, q non pōt ſcire aliquid eſſe officium, ſi nihil certo ſciri poteſt, & officia debent eſſe certa, & circūſtantijs circūſcripta, coniunctaq. naturæ. Non poteſt igitur Academicus nouus dicere, hoc eſt officium, quia eſt honeſtum, cum vt ipſe vult, ſciri non poſſit an aliqd ſit boneſtū. Huius opinionis fuit Pyrrho Eliēſis de quo ſupra, q dicebat nihil eſſe turpe aut honeſtū, & nihil eſſe certū, ſed veritatē in pfundo demerſam. Et Carneades acerrim⁹ Academicus nihil certo ſciri poſſe affirmabat, & Stoicis q ptinaciter oia affirmabãt, ſeruãtes ſuas poſitiones, q̄ Paradoxa appellãtur, ſeſe oppoſuit. In Stoicos.n. ingeniū Carneadis exarſerat. hic eſt Carneades q nouam Academiã illuſtrauit, in vtranque partē diſputator acerrimus & copioſiſſimus. Scribit lib. j. de Nat. Deo. q aūt admirantur nos hãc potiſſimū diſciplinam ſecutos, his 4. Acad. lib. ſatis rñſum vr̄, nec vero deſertaꝝ derelictarumq. rerū patrocinīū ſuſcepimus, nō .n. hoium interitu ſnīæ quoque occidunt, ſed lucem auctoris fortaſſe deſiderãt, ut nec in philoſophia rō cōtra oia diſſerēdi, nullamq. rē aperte iudicandi pfecta à Socr. repetita ab Arceſila, cōfirmata a Carneade vſque ad noſtrã viguit ætatem. Quartã Academiã, auct. Euſ. Philo, & Charmides introduxerūt, quītã Antiochus. [Quibus uellē ſa. co. eſſet nr̄a ſnīa.) Reſpondet Cic. his q ſe improbabãt. qđ cū videretur ſeq Academicos & coꝝ diſputãdi morē & genus philoſophandi, tanq̄ minus arrogãs. nihil.n. affirmabãt, tñ̄ nūc diſputet in philoſophia, & aliquit affirmet, & tradat pcepta de officijs certa, cū nihil certi aut ſciri aut pcipi poſſit, ut ipſi dñt Academici. Ait Cic. nō ſum is q teneã nihil eſſe, qđ ſeq debeamus, & oia eſſe incerta vt aliq Academici uoluerunt, ſed ſequor ea q̄ mihi pbabilia vnr̄, nec arrogãter, aliqd affirmo, nec imprudēter & temere alijs aſſentior, qđ eſſet cōtra prudētiã, in qua duo vitia vitanda ſunt, vnū ne incognita p cognitis habeamus, hisq. temere aſſentiamur, alteꝝ ne nimis magnã operã ponamus in rebus nō multū neceſſarijs. Dixit ſupra Cic. nō fuiſſe ad dictū alicui ſecto, nec pſcripſiſſe ſibi aliqđ dogma, qđ ſequeretur, & illius limites nō egrederet, ſed uoluiſſe ea ſeq, q̄ ſibi pbabilia uidebãtur. Vñ interdum vr̄ eſſe Stoicus, interdum Peripateticus, interdū Academicus. diſputationib⁹ Academicoꝝ in primis delectabatur, qm̄ uberrimus dicendi fons ad vtrãque partē ſubminiſtrabat copiã. [Nō n.) ſumus hi, non ſectamur nouos Academicos, q dñt nihil eſſe qđ ſciri poſſit. hoc aſſeuerabat Carneades cōtra Stoicos. [Errore) Qm̄ dñt nihil eſſe certū, nihil veꝝ. [Vagetur) Vagus ſit & erret, cū non habeat aliquid certi qđ ſequatur. [Quæ.n.) Ratio, quare aliqd certi hr̄e debeamus, quod ſequamur. nã vita eſſet confuſa ſublata rōne viuēdi .i. pceptis & officijs ad bene beateq. viuēdū cōparatis. [Iſta mēs) noſtra.ſ. quę nunq̄ acquieſcit quouſq; verū inuenerit, vnde niſi mēs veꝝ quæreret, & falſum, nulla eſſet, aut fruſtra eſſet data, qm̄ mēti quæ eſt principiū reꝝ agendaꝝ propoſita eſt veritas, quã tractet & inquirat, & ſic menti quæ eſt principium cōtemplandi, obijcitur veritas, q̄ emergit ex rebus. nã verſatur circa ea quoꝝ principia vera ſunt & certa, nihil ergo valeret mēs, ſi nihil certo ſciri poſſet, & ſi nihil hr̄et quod tanq̄ veꝝ ſequeretur. [Quæ vita) Cōfuſa.ſ. qm̄ hoc modo tolleretur ois ratio viuendi, & in eodē verſaremur errore, quo Pyrrho, q nihil certū dicebat & nil falſum. Vñ ita viuebat, vt offm̄ in eius vita inueniri nō poſſet. Iccirco cū dr̄ à nouis Academicis nihil eſſe veꝝ, nulla erit prudētia, nulla iuſtitia, nullū honeſtum, & ſic nullū offm̄. Vnde ſequitur vita tenebris obducta & cōfuſa, quod eſt oino abſurdum, non ſolum diſputãdi, qm̄ diſputando veritas inueniri nō poſſet, ſi rō ipſa certa diſputãdi & via tolleretur. [Ratione viuēdi) Prudentia & officijs. [Nos aūt) Dicit nūc Cic. qd ipſe teneat, & qd ceteri. [Vt ce.) Philoſophantes. [Qui alia certa) Et hi ſunt Stoici & peripatetici. [Alia incerta) Vt ſunt Academici, q oia incerta eſſe dicebant. quēadmodum, inqt, ceteri philoſophãtes putãt alia eſſe certa, alia incerta, ſic nos dicimus ab ipſis philoſophis diſſentientes, alia eſſe pbabilia, alia vero improbabilia. [Sic) Pari modo. [Ab his) Philoſophis ſupradictis Stoicis, Peripateticis & Academicis. [Alia pba.) Cic. pbabilia vult ſeq, nec plane imitari Academicos, q nihil affirmãt nec alios q pertinaciter & cū aſſeueratiōe affirmãt, & maxime Stoici q ſuas poſitiones ptinaciſſime ſeruabãt, & ſic tenebit mediū à ceteris philoſophis diſſētiēs, vt nouū dogma ſuis Latinis iſtituiſſe videat, & ſectã pſcribere. [Quæ ꝯtra) q̄ improbabilia videant, ea iprobare. [Vitãtē) .i. qd phibet uitãtē arrogãtiã, affirmãdi aliqua .i. certa eſſe, fugere temeritatē .i. imprudētiã. qm̄ temere aliqd affirmare temerarij hois eſt, nō ſapientis. Academici nihil affirmabãt, pbabile aliqd eſſe dicentes, & nunq̄ ſuū iudicium interponētes. [Diſſidet) Alia eſt maxime, qm̄ ſapiēs nil debet affirmare temere. [Cōtra oia) In Academicis libris ait, Nobis aūt primū ēt

ſiquid

ſi qd percipi poſſit, tñ ipſa coɔſuetudo aſſentiēdi periculoſa eſſe
vī & lubrica. quamobrem cum cauſam vitioſam eſſe cooſtet, aſ-
ſentiri quidquam, aut verum eſſe, aut falſum aut cogoitum: ſuſti
neoda eſt potius oīs aſſentio, ne præcipitet, ſi temere proceſſerit.
[Contra aūt oīa diſputantur à ooſtris,) .i. Academicis quos Cic.
imitabatur diſputando in vtrāque partē, vt fecit io lib. de Dio. de
Fin. nulla certa ſnia allata, Academici diſputabāt cōtra oīa, & ꝓ
oībus. Idē Cic. in Acad. ait. Reſtat illud qđ dñt veri inueniēdi cā
cōtra oīa dici oportere, & ꝓ oībus .i. de oī re diſputare in vtrāq;
partē. (Hoc ipm ꝓbabile) Qđ ipſi Academici dōt. nā nihil affir-
māi, ſed aliqd ꝓbabile dñt eſſe. [Elucere) Apparere, & clarꝝ fieri.
[Contētio) Diſputatio in vtrāque partē. [Cauſarꝝ) Rōnū, quas af
ferri vtraq; pars. [Sed hæc) Hæ opiniones & dogmata Academico
rū. [In Academicis orīs) Lib. 4. q Academici inſcribūtur, & extāt
ſed nō integri. lib. 2. de Diu. ait. & qđ genus philoſophādi mini-
me arrogās, maximeq. & cōſtās & elegās, arbitraremur. 4. Acad.
lib. oſtēdimus. [Tibi aūt, mi Cicero) Cic. vertit ſermonē ad filiū,
quē hortať, vt hæc ſua ſcripta legat, q̄uis Cratippo peripatetico
vtatur ꝑceptore. (Philoſophia) .ſ. Peripatetica, cuius priceps fuit
Ariſt. [Iis ſimillimo,) Laodat Cratippū, vt filiū ad ſtudia excitet,
cū talē ꝑceptorē nactus ſit. [Iis) q iſta pepererūt philoſophis, qui
harꝝ ſectarꝝ auctores fuerūt. Plato fuit princeps Academicorum,
Ariſt. Peripateticorꝝ, Zeno Stoicorꝝ, Diog. Cynicorꝝ, & Pyth. Sa-
mius Pythagoreorꝝ. [Qui iſtas) Has ſectas & dogmata philoſo-
phiæ, dicit Cratippū illis ſimilē, q auctores principes fuerunt ſe-
ctarꝝ. [Iſta ꝑclara) Hoc dogma Peripateticorꝝ, & hāc philoſophiā
Peripateticā. [Iis) Ariſt. & aliis q hāc ſectā Peripateticā nobilita-
rūt. [Hæc nr̄a) Opiniones & ꝑcepta Stoicorꝝ & officia, q nūc ſcri
bo, imitatus Stoicos. Zeno princeps Stoicorꝝ primus de offō diſ-
putauit. [Finitima vr̄is,) Qm̄ nō multū diſcrepāt à Peripateticis,
in princ. opis dixit, Hæc nr̄a oō multū diſſidētia à Peripateticis,
vt apud diſſidentiā, q̇ eſt ioter Peripateticos & Stoicos. [Ad inſti
tuta ꝑgamus) .ſ. ea q dicere inſtituimus ad diſputationē de vtili.

FRAN. MAT.

Q[Vēadmodū &c.) Hic eſt lib. 2. in quo cōtinetur ſecunda
cōſultatio, vtile aliqd ſit an inutile: & duobus ꝓpoſitis
vtilibus, vtrū ſit vtilius, qđ ſe facturꝝ in totius opis diui-
ſione pollicitus eſt, vtitur trāſitione, hī .n. q dicta ſunt repetit, &
dicenda ꝓponit. prima cōſultatio ad bona aī ſpectabat, hæc tota
ptinet ad facultates & opes. Docilis & attētus redditur auditor,
hī .n. ꝓmittit ſe de vtilitatis officiis diſputaturꝝ. [Ab oī gn̄e virtu
tis,) Quatuor aūt ſunt, vt ſupra eſt oñſum. [Viuitur) Quos ad vi-
tæ vſus neceſſarios cōparāt. [Ad opes) q̇ ptinēt ad magnificentiā,
& vitæ ſplēdorē. [Copias) Oium rerꝝ affluētiā. [In quo) Pro ī qua
re. [Si pauca) Hoc eſt ad bñuolētiā ptinēt colligēdā, nā bñuolos
auditores habemus, ſi q̇ minus honeſta, q̇ obiiciātur diluimus. ob
iici .n. Cic. poterat qđ omiſſa reip. gubernatione, ſe totū philoſo
phiæ dediſſet, cō ꝑſertim dixerit ſupius rebus oībus rēp. antepo-
nendā, & ad eā redeundū ſemꝑ qdqd aliarꝝ rerꝝ gereretur, & vir-
tutis oēm laudē in actione ꝯſiſtere. Cū ergo ociū anteponere ne
gocio videatur, reꝑhendi pōt, ideoq. occorrit. [Inſtituto) Cur de
philoſophia ſcribere inſtituerim. [Iudicio) Vt hoc melius, quā il

Cōtraphiloſophiæ vituperatores ſcripſit Cic. ī li. de Fine

lud eſſe iudicauerim. [Libri ori &c.) Multos iam tñ Cic. philoſo
phiæ lib. ſcripſeras, vt Tuſc. qōnes, de Rep. de Nat. Deo. Parad. de
Fio. de Sen. de Amic. [Excitauerint) Vt, & mea legerēt nōnulli, &
oōnulli aliqd ſcriberēt. [Tñ iocerdū &c.) qa ocioſi ſunt q philo-
ſophię operā dāt, abſtinēt .n. à reip. adminiſtratione, iō boois vi-
ris inutilis philoſophia vr̄, eamq. vituperāt, qb⁹ Cic. in ꝓœm. de
fin. bon. & mal. rñdit, & io eo lib. q ab eo eruditus eſt, cōtra philo
ſophiæ vituperatores, ī quo philoſophia defenſa & collaudata eſt,
cū eſſet accuſata, & vitupata ab Hortēſio. [Ego aūt &c.) Suā in-
tendit rōnē cur à reip. abſtineat adminiſtratione. Dicit .n. cū libe
ra eſſet reſp. & ab iis qbus ſe ipſa tradiderat gubernaretur, oēm
meā curā in ea poſui, & locaui, ſed poſtq̄ io vnius ptātē redacta
eſt, & vnius teoeri dñatu incepit, ne aut voluptatibus, aut lāgori
bus dederē, ſtudia philoſophiæ, quā à pueritia adamaueram, toto
aīo cōplexus ſum. Io quo beneuolū facit auditorē, qualis in rēp.
fuerit oñdēs, dū licuit. qbus ſeipſa cōmiſerat. q a dū libera eſſet
reſp. ciuib⁹ ſuis, quos idoneos, & virtute ꝑditos cognoſcebat, ma
giſtratus ſuos cōmittebat. [Cū aūt &c.) Hæc Cic. purgatio ī gn̄e
eſt deliberatiuo. Nā Cic. cōſultatio ea fuit, dīret ne philoſophiæ
ſe dedere, an lāgoribus, vel voluptatibus adēpta rep. qua ſtāte ſuā
illi operā, & induſtriā nunq̄ negaſſet. Eſt ergo argm̄ à neceſſita-
te, qđ remp. deſeruerit, in qua verſari iam nō poterat, qppe q̇ am
plius oō erat, & philoſophiā cōplexus ſit, ne aut voluptati ſe dede
ret, aut à lāguore occuparet. hoc aūt ita eſſe ab anteacta vita col-
ligit ꝑ attributū ꝑſonæ. in quo facta cōtinent. [Vnius) Cæſaris.
[Dñatu) Tyrānide. [Cōſilio) Quo vtebātur Senatores in danda
ſnia. [Socios) Qui partim in bello ciuili perierunt, partim in exi
liū pulſi ſunt, adēptis bonis q̄ poſſidebāt. [Angoribus) Dolorib⁹.
Angor eſt aī, vel corporis cruciatus ἀπὸ τῆς ἄγχειν .i. à ſtrāgula-
tiooe dictus. Vñ, & fauciū dolor, Angina vocatur, auct. Pōp. [Cō-
fectus) Cōſumptus. [Indignis hoie) Vt aucupiis, venationibus, &
cōuiuiis, & ceteris hmōi, q voluptates hoie indignæ ſunt, cuius ī
aliis rebus grauioribus verſari mens debet & pōt. [Atque vtinā)
Bonū virꝝ ſe oſtēdit, cū dicit ſe nunq̄ rēp. deſerturꝝ fuiſſe, ſi in pri-
ſtino ſtatu ꝑmāſiſſet. [Nō tam cōmutādarꝝ rerꝝ, q̄ &c.) Non .n. tā
cupidi erāt cōmutare ſtatum reip. quā eā funditus euertere, vt M.
Antooius, q cōſul cū eſſet ſub libertatis ſimulatione libertatē ſu
ſtulit, huius aūt rei initiū fecit, cū Cæſ. corpus io forꝝ delatū lau-
dauit, & ad eius cædē vlciſcendā populū accēdit. [Quo cœperat,
ſtatu,) Antēq̄ Cæſ. & Pōp. diſſentirent, vel poſt occiſum Iuliū, qñ
incœpit libertas reſpicere. [In agēdo) Cauſas ī iudiciali foro, &
ī dicēda in Senatu ſnia. [Ipſis ſcriptis) Qñ ſcriberemus. [Forēſes)
Quibus in foro vti ſolebā, aut defendens, aut accuſans quēpiā,
& ad iudiciale genus ſpectat. [Senatorie) Cū in Senatu ſniam di-
cebā. Idē in princ. qōnum Tuſc. Cū defenſiooum laboribus ſena
toriiſq. muneribus, aut oīno, aut magna ex parte eſſem aliqō li-
beratus. [Nihil aūt &c.) Qñq dē ocio marceſcere oō poteā, qm̄
ſemꝑ io negocio prius eſſe conſueuerā. [Conſilium fuit) Vt ne-
que langoribus me occupari ſinerē, neque uoluptatibus me de-
derē, me ad philoſophiā retuli, rē ꝑſtantiſſimā, cui ab adoleſcētia
operā dederā, quāq. quantū licuerat nunq̄ penitus omiſerā. [Iis
ſtudiis) Philoſophiæ. [Maximis igitur &c.) Arguit ab vtili, qm̄ is
nō ſolō ſibi ꝓfuturus eſt, ſed ēt aliis pōtibus, & poſteris, ea mādās
lr̄is, q̇ antea parꝝ oota erāt. Nā ante Cic. Græce, & à Græcis ꝑce-
ptoribus philoſophia tradebať. [Quid eſt .n. &c.) Probat eſſe vti-
le philoſophiæ ꝑcepta tradere, ut eā Latini teneant, qm̄ nihil ea
melius eſt. [Dignius) Quantū ad honeſtatē, nā ſapia diis nos con
iungit, qđ ſupiore lib. docuimus. Sapia ab Ariſt. lib. 6. Eth. tribuit
dr̄ io artibus illis, q excellentiſſimi ſunt, vt Phidiā lapidariū, Po-
lycletū ſtatuarium ſapientes dicimus, hoc aūt nō proprie, cū ve-
re ſapiens, & ꝓprie is ſit q oīa ſcit, & ſapia ſit exactiſſima ſciarꝝ, q
ſic diffinitur, ſapia, & ſcia, & intellectus precioſiſſimorꝝ naturā,
nec idem eſt quod ciuilis ſcia, & prudētia, q diffinitur, habitus ve
rus, cum rōne, qui io his agendis verſatur, q ſunt hoī bona, & ma
la, hæc proprias attendit cōmoditates, quas negligit plerūque q
vere ſapiens eſt. prudentia itē eſt in his in qbus conſilium locum
habet. [Cum ſapia) Tm̄ difficilia, admirabilia, & diuina quædam
inueſtiget. Cum aūt dixit Cic. rerꝝ humanarꝝ philoſophiæ partē
ſignauit, quæ phyſice hiſtoria à Græcis: à Latinis naturalis hiſto
ria dr̄. Cum diuinarꝝ, inquit metaphyſicen innuit, quam ſup na-
turalem nos uocamus, nam de diuinis loquitur. hanc ex Græcis
veteribus maxime attigit Plato. [Cauſarꝝ quæ &c.) Cū ſubdidit
id, oſtendere voluit qđ ait Ariſt. lib. 6. Eth. oportere ſapientē, nō
ſolum q̇ à principiis manant ſcire, verumetiā circa principia veri
tatem tenere, hoc eſt primas, & vltimas cauſas, mediaſq. cognoo-
ſcere. eſt aūt σοφία, hoc eſt ſubſtantialis, & perfecta diffō. [Nec
quidq̄ aliquid) Arguit à nota uidelicet ab etymologia. [Philoſo
phi) amatores ſapiæ, primus Pythagoras philoſophiā appellauit,
ſeq. philoſophū dixit, cū Sycione alloqueretur Leōtē Sycionio
rum tyrannum ſiue phliaſiorꝝ. Nullum .n. hoiem, ſed ſolum Deū
eſſe ſapientē dicebat, antea σοφία .i. ſapiētia vocabatur, & philoſo-
phi σοφοί. [Sapientia aūt) Arguit nunc diffinitione verum eſſe qđ
dixit de ſapiētia. [Cuius ſtudiū &c.) Arguit à delectabili. [Cōſtā
tiæ) Et fortitudini inſeruire velimus. [Aut hæc ars) Ab vtraq; par
te cōcludit, aut inqt ſapiētia ars eſt, ꝑ quā uirtutē aſſeq mur, aut
nulla eſt. Dicere nullā oīno eſſe artē, ꝑ quam virtutē aſſeqmur,
ſtultū eſt, cū minimarꝝ rerꝝ artes ſunt, ex quo ſeqtur maiorꝝ rerꝝ
artes eſſe. qđ ſi ita eſt, hæc eſt ꝑfecta ſapientia, ꝑ quā virtutē aſſe-
quimur. [Si aūt eſt aliqua diſciplina virtutis: &c.) Argumentatio
nē nunc concludit, & poſtq̄ inqt negari nō pōt eſſe aliq̄ artem, ꝑ
quā ad virtutem iter eſt, ea certe eſt philoſophia. Ex quo ſeqtur
nō eſſe conſiliū noſtrum improbandū, quod eam amplexati ſu-
mus hoc tpe, ut & nobis ꝓſimus & poſteris. Vbi ea quæretur cū
ab hoc diſcēdi gn̄e diſceſſeris? q. d. nuſq̄. [Sed hæc cum ad philoſo
phiā cohortamur accuratius ſolent diſputari &c.) Sed hæc inqt
tūc cōmodius dñr à nobis, cū ad philoſophiam perdiſcendam ho
mines cohortamur. Qđ io multis locis fecit Cic. ut in Tuſc. quæ
ſtionibus. [Alio quidem libro fecimus) Hoc aūt tpe tm̄ nobis de
clarandum fuit, cur orbati reip. muneribus ad hoc nos ſtudium
potiſſimū contuliſſemus. In quo philoſophiam defendit, ad quā
amplectendā cohortatus eſt Romanos ciues. [Occurritur aūt no
bis & qdem à doctis &c.) Beneuolentiā etiā hic colligit à ꝑſona
auditoris, cū diluit, qđ obiiciebatur, uitiū .ſ. leuitatis, ꝗ cum Aca
demica

Angor. Angina.

M. Anto. libertatem R. ſuſtulit.

Sapiētia.

Prudētia

Primus Pythagoras philoſophiā appellauit.

demicæ eſſet ſectæ, q̄ nihil affirmabat q̄uis ꝓbabilia ſequeretur. Cic.tñ certa offõꝝ pcepta traderet, & ſtabiliret. merito igr̃ hoc purgat. Academia triplex fuit. Vetus, cuius extitit princeps Plat. Media quã Archeſilaus. noua quam Lacides inueñit. Academici, vt ait Cic. lib. de Fin. 2. nihil affirmabãt, & quaſi diſperata cognitione certi id ſeq volebant, quodcũque veriſimile videretur. Stoicis dicentibus Academicos nihil ſuſcipere, nec agere fidẽter poſſe, quia apud eos nihil certũ eſſet, nec finẽ hr̃ent ꝓpoſitum quo tenderent, ſi incertũ ſit qd ſequamur. Et in ſuis Academ. rñdit, & in alijs locis, dicens laudãdã ſectã ſuã eſſe, q̄ nihil ſequeretur, niſi qđ ꝓbabile maxime eſſet. idẽ facit hoc loco oñdens ſe, ſi non certa ſeqtur, qm̃ nihil putet certum eſſe, ꝓbabilia tñ ſequi. Multa aũt dicebant Academici ꝓbabilia eſſe, q̄ q̄ q̄ non perciperentur, tñ quia viſum quendam hr̃ent inſignẽ, & illuſtrẽ, his ſapientis uita regeretur. Socr. & eum ſecuti Academici ſciam ſuſtulerant, q̄ non diſputantis ſed diuinantis eſt, voluerunt aũt in pħia ſolam eſſe opinionem, q̄ illic eſt, vñ abeſt ſcia. Id. n. opinatur quiſq; qđ neſcit. Veritas ſciri nõ põt, qm̃ ſcia certi eſt, opinatio incert. Volebant igitur Academici nõ eſſe alicuius rei ſciam, & probabilia nos ſequi non certa, ſed tñ dari de probabilibus pcepta poſſe, nihil. n. obſtat dicere hoc probabile eſt ita fieri dr̃e, & contra nõ vr̃ ita fieri dr̃e. quod hoc loco Cic. ait. [Occurritur) Obijcitur, cum nihil affirmet Cic. ex inſtituto ſectæ ſuæ. Quid? offõꝝ præcepta tradis, quæ aut certa ſunt, aut incerta. Si certa ſunt contra ſectam tuam facis. Si incerta, vana ſunt. Cic. huic obiectioni rñdet qđ oratorie facit, ne quid relinquat intactũ à doctis, vt Stoicæ ſectæ, & Peripateticæ hoibus. [Nihil pcipi &c.) Qm̃ nullus rei ſcia eſt, vt Academici, vt nihil habeamus, quo noſtras opiniones intendamus. Qm̃, & ſentimus aliquid, & ſequimur: ſed non ut certũ, vel vt probabile. Certum aliter ſe hr̃e non põt, probabile vero põt aliter ſe hr̃e, & põt eſſe, uel non eſſe. Cum aiaduerterent Academici res naturales, adeo eſſe obſcuras, tum hoc, tum illud ſequebantur, ſemperq. cõtra diſputabant. Quod genus Socr. inuexit, vt veritas melius eluceſceret, ſi contradiceretur. [Non mõ diſ.) Quia ſi nihil hr̃emus quod ſequeremur, nec hr̃emus qd diſputaremus. Nam niſi aliquid p̄ſupponatur, eſſe diſputatio nõ poteſt. [Viuendi) Quia nullo ꝓpoſito fine quẽ ſequerentur, nec viuendi vllam hr̃ent rõnem, cum omnis actio vitæ ad ſuum finem dirigẽda ſit. [Nos aũt &c.) Vt intelligatur, inqt, quid ſequemur quẽadmodum ceteri pħi alia dñt certa eſſe, alia incerta, ſic nos alia probabilia, alia non ꝓbabilia dicimus, & quemadmodum ijdem q̄ certa ſunt ſequuntur, ita nos q̄ probabilia vĩr ſequi ſolemus. [Nos) Academici. [Ceteri) Stoici, Peripatetici. [Ab his diſſentiẽtes) Et ſciam tollentes opinationem relinquentes. [Quid eſt igitur &c.) q. d. nihil eſt, qđ me impediat agere aliquid fidenter, & ſuſcipere videlicet ꝓbabilia. [Arrogantiam vitare &c.) Quia arrogantis eſt aliquid ita affirmare ut dicas aliter ſe hr̃e non poſſe. quod Stoici, & Peripatetici faciebant. [Temeritatem) Quæ eſt contraria ſapiæ, & inimica conſilio. [Contra aũt &c.) Rõnem affert quare nihil affirmaretur Academicis & contra, ſemper diceretur quidqd ꝓponeretur, & hoc ait ab illis, idem factitari ſolitũ, vt melius veritas inueniretur Hoc idẽ lib. de Fin. ſcripſit, & Plat. primum inſtituiſſe, vt contra rñderetur, quo res melius pciperentur. [Hoc ipſum probabile) Quod ſeqmur. [Cauſaꝝ) Quæ afferuntur ad ꝓbandum probabile eſſe, vel non eſſe. [Cõtentio) Certamen probando, & refellendo. [In Academicis) 4. lib. Acad. ſcr. Cic. quibus ſectam ſuam defendit. [Tibi aũt &c.) Quod ad te mi fili pertinent, volui hæc p̄cepta mea tibi non eſſe ignota Nã Peripateticus cum ſis, à Peripateticis nõ multũ diſſident. Dixit aũt ſuperius. Sed tñ noſtra legens non multum à Peripateticis diſſidentia, qm̃ vtrique Socratici, & Platonici eſſe volumus, de rebus ipſis vtere iudicio tuo. [Antiquiſſima) Quę principẽ habuit Ariſ. manauit aũt à Plat. & non nihil ab illius ſectæ inſtitutis diſceſſit. [Iis) Vt Ariſt. & Theophr. [Veſtris) Peripateticis.

Academia fuit triplex.

Probabilia ſecuti ſunt Academici nõ certa.

Temeritas eſt contraria ſapientiæ.

Cic. ſectã ſecutus eſt Academicorum.

ASCEN.

QVemadmodum) Diſquiſitum eſt in primo quid honeſtũ, & quid inhoneſtum, & de duobus honeſtis vtrum honeſtius, nunc diſquireretur qd vtile, & quid inutile, & de duobus vtilibus, vtrum vtilius. Ordo eſt: O Marce fili, ergo arbitror ſatis explicatum ſup. eſſe in libro ſuperiore. i. qui hunc præcedit, quemadmodum. i. quo officia ducerentur. i. duci dr̃ent ab honeſtate atque ab oi gñe virtutis. Sequitur. i. ꝯñs eſt, vt ego perſequar. i. ꝯñr explicem hęc gña offõꝝ, quæ pertinent ad cultum vitæ, & ad facultatem eaꝝ reꝝ, quibus hoies vtuntur videlicet ad opes & copias. i. potentias diuitiasq.. In quo. i. in qua proſecutione dixit quæri, tum. i. pariter quid vtile, quid inutile, tum. i. pariter quid vtilius ex vtilibus ſup. duobus, aut quid maxime vtile de vtilibꝰ pluribus. de quibus. ſ. rebus ego aggrediar dicere, ſi ego dixero prius pauca de inſtituto. i. intentione ac propoſito, ac de iudicio meo. Enim, pro quia, q̄q̄ libri noſtri excitauerint cõplures. i. valde multos, vt Hortenſium, & Brutum, vel libri noſtri cõplures. i. qui multi ſunt, excitauerint te non modo. i. non tm̃ ad ſtudium. i. diligens exercitium legendi, ſed ẽt ad ſtudium ſcribendi: cum ego uereor. i. formido interdum, vt nomen pħiæ ſit inuiſum. i. odioſum quibuſdã bonis viris, q;, pro &, mirentur me ponere tm̃ operæ. i. operationis & exercitationis, & tpis in ea. ſ. pħia. Autẽ, pro ſed, quandiu reſp. regebatur per eos, quibus ipſa ſe cõmiſerat ſup. regẽdam, hoc eſt per eos, q̄ remp. cum eius utilitate regebant. ſ per Pompeium ac Cat. quibus reſp. ſe cõmiſerat, quia eos rectores ſui per publicam electionem conſtituerat, ego conferebam oẽs curas & cogitationes meas in eam. i. in eius vtilitatẽ & debitam adminiſtrationem, aũt pro ſed, cum oia tenerentur. i. occuparent̃ dñatu. i. tyrannide de vnius. ſ. Iulij Cæſ. neq; locus eſſet conſilio, aut auctoritati. Denique. i. ne tandem explicẽ cum ſupp. amiſiſſem ſummos uiros ſup. exñtes ſocios reip. tuendæ. i. intuenda rep. ego nec dedi me angoribus. i. doloribus animi ex re iniqua, quam videmus, quibus eſſem confectus. i. conſumptus, niſi reſtitiſſem his. i. niſi auertiſſem cogitationes meas à malis, qbus angebar, nec ego dedi me rurſum. i. econtrario uoluptatibus indignis hoie docto, atque vti, reſp. ſtetiſſet. i. ſtare manſiſſet ſup. in eo ſtatu, quo ſtatu cœperat. i. incœperat, nec. i. & nõ incidiſſet in homines cupidos non tam cõmutandaꝝ reꝝ. i. ut nouam formã induant, quam euertendaꝝ. i. ut funditus deſtruantur. Enim, pro quia, nos poneremus primum. i. primo loco, ut ſolebamus facere plus operæ. i. laboris & diligentiæ, in agendo, quam in ſcribendo. i. plus ageremus quam ſcriberemus, qd agendũ, deinde mãdaremus ipſis ſcriptis. i. ſcriberemus, non ea, q̄ nunc ſup. ſcribimus. i. pħicas res, ſed nr̃as actiones, ut ſæpe fecimus. Aũt, pro ſed, cum reſp. in qua ois cura & cogitatio, & opera mea ſolebant poni, eſſet oino nulla. i. prodita, & euerſa. Illæ. ſ. literæ forẽſes. i. quas tractabant in foro, & ſenatoriæ. i. quas tractabant in ſenatu, conticuerunt. Aũt, pro ſed, cum aius non poſſet agere nihil. i. cum non poſſet oino ceſſare aius, dico uel ego verſatus ab initio ætatis in ſtudijs. i. exercitijs literaꝝ, ego exiſtimaui. i. iudicaui moleſtias. ſ. ai poſſe deponi honeſtiſſime, ſi ego retuliſſem me ad pħiam, cui. ſ. pħiæ, cum ego exñs adoleſcens tribuiſſem multum tpis cauſa diſcendi. i. ut diſcerem eam. poſtquam ego cœpi inſeruire. i. operam dare honoribus. i. magiſtratibus gerendis, q;, pro &, poſtq̄ tradidi reip. me totum, tm̃ loci erat pħiæ. i. tm̃ vacare, & intendere poteram pħiæ, quantum tpis ſuperfuerat amicorum & reipub. i. in quo non cogebar operam dare amicis & reip. autem, ꝓ ſed, id. ſ. tempus, quod ſuperfuerat, conſumebatur in legendo, ocium ſcribendi non erat, igitur nos uidemus aſſecuti hoc, tm̃ boni in maximis malis, vt nos mandaremus literis ea, quæ nec erãt ſatis nota noſtris. i. Latinis, & erãt digniſſima cognitione. i. ut cognoſcerentur. Eñ, pro quia, per Deos. i. vt Deoꝝ teſtimoniũ citę, quid eſt optabilius ſapientia. i. quam ipſa ſapia? q. d. nihil, quid p̄ſtantius? quid melius. i. conducibilius homini? quid dignius hoie ſup. quam ſapientia? q. d. nihil. Igitur (continuatiuam hic tm̃ vim habet) Ij ſup. q̄ expetunt hanc. ſ. ſapientiam, nominantur pħi, nec pħia (ſi interpretari velis) eſt quidq̄ aliud quam ſtudium ſapientię, aũt pro ſed, ſapientia (vt. i. ſicuti diffinitum. i. eius diffinitio facta eſt a veteribus pħis) eſt ſcientia rerum diuinarum & humanarum, & cauſarum, q̄bus hę res. ſ. diuinæ & humanæ continentur cuius. ſ. pħiæ ſupp. is qui vituperat ſtudium, neſcio quid nam ſit, quod putet laudandum, nam ſiue oblectatio animi quæritur, q;, pro &, requies curarum. ſ. à curis, quæ. ſ. requies & remiſſio à curis põt ſimul conferri. i. ſimul tribui cum ſtudijs eorum, qui acquirunt, ſemper aliqd. ſ. uirtutis & ſcientiaꝝ, quod ſpectet & valeat ad uiuendum bene & beate. Eſt aũt hoc modo ſenſus quod in pħis ſit requies curarum non cõmoda, ſed quæ ſecum patiatur ſtudium acquirendi. Marſus tñ exponens conferri. i. comparari cum ſtudijs pħorum intelligit, quaſi ſit cum interrogatione legendum ſic, quæ oblectatio & requies põt conferri cum eorum ſtudijs q̄ &c.? q. d. nulla, ſed meo iudicio melius procederet legẽdo ve quæ, relatiue accipiatur, & ſic limitatio reqrit, ſi incępimus cõſtruere, vnde ſeqtur altera pars locutionis, Siue ratio conſtãtiæ & uirtutis quęritur. Aut hæc res. ſ. philoſophia eſt, aut nulla oino eſt, per quam aſſequimur eas. ſ. delectationem, & requiem, & rõnem conſtantiæ & virtutis. Dicere nullam eſſe artem maximaꝝ reꝝ. i. de maximis rebus, cuiuſmodi ſunt diuinæ & humanæ, publice quidem eſt hominũ loquentium parum cõſiderate, atq; errantium in maximis rebus, cum. i. qm̃ ita eſt quod ulla minimaꝝ ſup. rerum. i. ẽt minima res ſit ſine arte nulla, autem pro ſed, ſi aliqua eſt diſciplina uirtutis, ubi quæretur ea, cum. i. poſtq̄ diſceſſe-

eis ab hoc gñe diſcendi,hoc eſt à p̃hia,q d. nuſq̃. Sed hæc ſolent diſputari accuratius.i.cum maiore cura & attentione. Cum.i.qñ nos cohortamur.i.admonemus aliquem ad p̃hiam ſup.diſcendã quod nos fecimus quidem alio lib. Autem.pro ſed,declarandum fuit.i.oportuit declarari nobis .i. ad nos,tm̃.i. ſolum modo hoc tpe.i.in põtia,cur.i.quare nos orbati .i. priuati quaſi re cara muneribus.i.adminiſtrationibus reip. contuliſſemus nos potiſſimũ ad hoc ſtudium . Aũt,pro ſed,occurritur.i. obuiatur,& obijcitur nobis,& quidem à doctis & eruditis ſup.viris quærentibus, ne ꝓ an,nos videamur ſup.nobis facere ſatis conſtanter.i.cũ ſatis magna conſtantia,nos dico,qui cum ſup.ita ſit,hoc eſt q̃uis dicam⁹, nihil poſſe percipi .i. nihil certo poſſe ſciri ſm̃ Academicoꝶ ſectam,quam in Academicis ſequitur,tñ,&.i. ſimul ſoleamus diſcere.i.diſquirere &diſputare de alijs rebus.Et.i.ſimul perſequamur hoc ipſo tpe præcepta officij.i.de offõ . Quibus.ſ.ſi obijcientibus & occurrentibus mihi ego vellem ſup. vt noſtra ſnia .i. iudicium & mens eſſet ſatis cognita.Em̃,pro q a nos non ſumus hi.i.hmõi aut tales,quoꝶ aius vagetur errore , nec habeat vnq̃ qđ ſequatur.i.ſecure ſequi audeat.Em̃,pro quia,q̇.i.qualis eſſet iſta .i.contemptibilis meos.i.opinio, vel potius q vita ſublata.i.clam addu cta rõne.i.rata habitione,& conſtanti aſſertione non ſolum diſputandi,ſed & viuendi,q.d.abiectiſſima quidem eſſet. Autem, ꝓ ſed,vt i.quemadmodum ceteri ſup.p̃hi dñt,qui dñt alia.i.aliquas res eſſe certas.i.neceſſarias,& alia.i.aliquas alias res eſſe incertas .i.dubias,ſic nos diſſentientes ab his dicimus, contra.i.ecõtrario alia eſſe non certa,ſed probabilia,& alia non incerta,ſed improbabilia.i.non probabilia. Ergo(cum.ſ.ſnia aliqua eſſet ꝓbabilis, licet non oino certa) quid eſt quod impediat me ſequi ea,quę videantur probabilia? q. d. nihil. & ſup.quid eſt qđ impediat improbare,q̇ contra.i. quæ contrario võr improbabilia? & quid eſt quod impediat me vitantẽ arrogantiam affirmãdi,fugere temeritatem,q̇ deſidet.i.abhorret plurimum à ſapia? q.d.nihil. Autem pro ſed (licet .ſ. nihil ſol de affirmetur) diſputatur à noſtris.i. ab Academicis quos ſeq ſolemus,cõtra oia & probabilia, & improbabilia,quod q a hoc ipſum probabile.i.qđ tandem concedimus ꝓbabile non poſſit elucere.i.euidens eſſe niſi contentio.i.cõtrouerſia,diſceptatio,aut diſputatio cauſaꝶ eſſet facta ex vtraq; parte,tam affirmatiua.ſ.quam negatiua. Sed hæc explanata ſunt in Acad. noſtris diligentet,ut arbitror. Aũt,pro ſed.q̃q̃ ò mi Cic.tu verſaris in antiquiſſima & nobiliſſima p̃hia, Cratippo p̃ho illo, ac præceptore tuo ſimillimo,his.ſ.p̃his Academicis,q pepererũt .i.ſtudio & labore nobis inuenerunt,& excogitauerunt,atq; acquiſierunt iſta præclara.ſ.dogmata exñte ſup.auctore,tñ ego nolui hæc noſtra.i.Stoica dogmata,quæ nunc tractamus exñtia ſinitima .ſ. confirma & conformia veſtris.i. Academicis, eſſe ignota, immo volui nota eſſe tibi.Sed pergamus.i.perficiamus iter nr̃m, nunc ad inſtituta.i.ad ea,quæ de officijs inſtitueramus dicere.

DOCT. *interpr.* Quemadmodum) Pro quo pacto,ſecus poſitũ eſt,quã cum dicimus,quẽadmodum diues eſt,ita potẽs.[Ducerentur) Venuſtius ducitur alicunde,qđ inde proficiſcitur.[Sequitur) Tritius eſt,ſupeſt,reſtat,reliquum eſt ꝯñs eſt,ut de officio dicamus. Minus aũt uſitatum eſt,ſeqtur,in eodem ſenſu. [Maxime utile) Cic.vr̃ uitaſſe ſuperlatiuum huius nominis, utiliſſimum.ſi ue utillimum.[Nec me angoribus dedi)dat ſe uoluptatibus,aut dolori,q non repugnat,ſed ſeſe p̃mittit. [Ad p̃hiam retuliſſem) Vt aliquo ſe confert,q proficiſcitur,ita ſe refert,qui reddit,& repetit quod ante reliquerat.[Multum adoleſcens) Nouitate uenuſta nomini ſubſtantiuo addi ſolet aduerbium epitaſeos,admodũ adoleſcẽs,admodum puer,aut puella.Ne parũ ſis leno, nimiũ mater es.Sed hoc loco multũ referẽdum eſt ad genitiuum tpis, interiectis in medio dictionibus nõnullis.[Amicoꝶ,&reip.tpis) Noue dixit tp̃s amicorum,& Reip. pro tpe,quod amicorum , & reip.negocijs impendebatur.[Requies curaꝶ) Vt animi requies dr̃,ita & curarum requiem dixit,cum à curis quieſcit . Quaſi dicas,ociũ mentis,& ocium ſtudiorum,cum à ſtudijs ceſſatur.[Aliquid acqrit.[Acqrere non eſt ſimpliciter aliqd nanciſci, ſed adiũgere potius his,quæ iam parta ſunt.[Nos aũt ut ceteri)Ordo ſermonis perturbatior eſt,& obſcurus amphibologia . Sic ordinari poteſt : Nos diſſentientes ab his,nempe Stoicis,qui alia dñt eſſe certa,alia incerta,ſicut & ceteri Academici diſſentiunt , dicimus alia probabilia,alia improbabilia. Et mox contra poſuit, pro verò,ſiue rurſus.[Quod me impediat) Vetat me loqui,vſitare dicimus,obſtat mihi loqui,non auſim dicere. Cum aũt impedire nihil aliud ſit,quam impedimento eſſe , noue dixit Cic. impediat me ſequi.Mollius,& tritius eſt impedit quo minus ſequar.[Cauſarum eſſet facta cõtentio) Contentionẽ dixit,pro cõparatione, ſiue collatione.Sic num.48.lib.2.Sed ſi rei in cõtentionẽ veniet.

Quemadmodum officia)Elenchos, Argm̃ libri . [Quanq̃.n.libri noſtri complures)Cur philoſophetur exponit,& occaſionem quæ ad p̃handum detulit. [Quid eſt.n. per deos,optabilius ſap.) Expoſita occaſione,ſubijcit laudes p̃hiæ. Eſt.n.p̃hia cũ naturæ perueſtigatio, tum ciuile de moribus iudicium , & diſciplina quædam,qua ad humanitatem , ſeu ad ciuiles mores animi adueniunt.[Occurritur &c.) Occupatio cur tradat certa præcepta. cum tñ Academicus hr̃i velit , qui nulla de re pronunciant . Eſt aũt hæc longa diſputatio, quam in his ſcholijs explicare non poſſumus: Duæ fuerunt ſectæ,quæ non ſolebant ꝓnunciare,Pyrrhonij,& Academici.Pyrrhonij dicebant omnia iuxta incerta eſſe,nec magis ꝓbabile, oriri ſolẽ, quam non oriri cum illuceſcit. Proinde hi prorſus exploſi ſunt.At Academici reliquerũt tñ diſcrimen hoc,vt q̃dam dicerent ſimiliora veri, q̃q̃ ſuſpenderent iudicium.Vide Gel.lib.xj.c 5. & Cic.in Acad. Quæſt vbi ait : Non ſum ſapiens,& meas cogitationes ſic dirigo, non ad illam paruam cynoſurã, Qua fidunt duce nocturna Phęnices in alto,vt ait Aratus,eoq̇. directius gubernant,quod eam tenent, Quæ curſu interiore breui conuertitur orbe , ſed ad Helicen, & clariſſimos Septentriones.i.rõnes has,latiore ſpecie, nõ ad tenue elimatas. *DOCT. interp.*

ARGVMENTVM.

Vtilitatem non eam hic accipi,quam vulgus pecuniario lucro metitur, et commoditate vndecunque parta : ſed eam,qua cum honeſto ſit coniuncta, et ad vitæ ſocietatem pertineat.

QVINQVE igitur rationibus ꝓpoſitis officij perſequendi, quarum duæ ad decus,honeſtatemq̇. pertinent, duæ ad cõmoda vitæ, copias , opes , facultates, quinta ad eligendi iudicium, ſiqñ ea, q̃ dixi,pugnare inter ſe viderentur; honeſtatis pars ꝑfecta eſt;quã quidẽ tibi cupio eſſe notiſſimã. hoc aũt de quo nunc agimus,idip̃m eſt,qđ vtile appellatur. in quo verbo lapſa conſuetudo deflexit de via , ſenſimq̇. eo deducta eſt,vt ab honeſtatẽ vtilitate ſecerneret, & cõſtitueret honeſtũ eſſe aliqđ, qđ vtile non eſſet ; & vtile,quod non honeſtum . qua nulla pernicies maior hominum vitæ potuit afferri . Summa quidem auctoritate philoſophi ſeuere ſane,atque honeſte hæc tria gña,confuſa,cogitatione diſtinguunt . quidquid .n iuſtum ſit,id vtile ẽt eſſe cenſent ; itemq̇., qđ honeſtum idem eſſe iuſtum. ex quo efficitur, vt,quidqd honeſtum ſit,idẽ ſit utile . qđ qui parũ proſpiciunt,hi ſępe verſutos hoies,& callidos admirantes,eorum malitiam,ſapiam iudicant . quorum error eripiendus eſt : oiſq̇. opinio ad eam ſpem traducenda,vt honeſtis conſilijs, iuſtiſq̇. factis , non fraude, & malitia,ſe intelligant ea,quæ velint,conſequi poſſe.

QVINQVE rõnibus propoſitis) Aggreditur rẽ iam Cic.& reperit ea,quæ propoſuit ut ad id qđ reſtat pergere poſſit, & docet quibus rebus gloria paratur. & q̃uo alioꝶ aios & beneuolentiam demereri poſſumus, deteſtaturq̇. tyrãnos q reſp. labefactant. Inde docet quid ſit agendum remp. gubernantibus . & poſtremo loco aperit, q̃uo comparatio fit de duobus utilibus,vt fecit de honeſto. [Honeſtatem) Nam prius quæritur an ſit honeſtum.Inde de duobus honeſtis vtrum honeſtius . & ſic quinque ſunt rõnes . [Ad cõmoda) Ad cõmoditates vitæ degendæ.[Duæ) Qm̃ q̄rimus,an ſit utile.Inde vtrum vtilius, & ſic eruot quinq; rõnes vtilitatis.[Quinta)Rõ eſt de repugnantia vtilis,& honeſti,non q̇ eſt,ſed q̇ eſſe vr̃. [Eligendi iudiciũ) Vt ſciat qs iudicare,ſi qñ utilitas cũ honeſte pugnare uidebitur , qd magis agendũ ſit.[Ea)Vtilitas & honeſtas.Vñ cũ vtilitas ad ſe rapit.& honeſtas retrahit,debemus adhibere iudiciũ , & id , qđ eſt honeſtius ſeq.[Honeſtatis pars)qm̃ in ſupiori vol.diſputauit de officijs,q̇ manãt à ſingulis partibus honeſtatis, inde de duob⁹ honeſtis vtrũ honeſtius.[Quã)Partẽ honeſtatis. [Hoc aũt) Hæc pe de qua i hoc vol.diſputabimus,tẽdit ad vtilitatẽ . [In quo verbo) Vtilitatis.ſ.accuſat Ci.illos,q vtile ab hõeſto ſegregarũt,&honeſtũ ab vtili.nã qdqd eſt honeſtũ eſt vtile,& qdqd vtile honeſtũ . i. *PETR. MARS.*

perita

perita,inqt, multitudo vtile ab honeſto ſeparat, & dicit vtile eſt augere rem domeſticã quocunq; modo.Cic.eam vtilitatẽ intelligit,quæ cũ honeſtate coniũcta eſt,cum re uera nullũ ſit vtile, qđ non ſit honeſtũ.[Conſuetudo)Hominũ ſegregantiũ vtile ab honeſto.[Lapſa)cadẽs per errorem.[De uia)De rõne recta veræ vtilitatis adnexæ virtuti.[Senſim)Paulatim.[Eo)In eã opinionẽ deducta eſt.[Secerneret)Separaret cũ eſſet cõiunctũ cum honeſto. [Cõſtitueret)Iudicaret aliqđ eſſe vtile,quod nõ honeſtũ & ecõtra.[Qua &c.)Hoium & opinione.[Pernicies) Magnũ malum. Pernicies dr̃ à pernecando. [Hoium vitæ) Societati humanæ, q̃ vtile ꝓſectaretur omiſſa honeſtate. [Summa qdem auctoritate) ꝓbat iuſtum,honeſtum & vtile coniũcta eſſe,ea ſñia Platonicoꝝ, Peripateticoꝝ,& Stoicoꝝ, q vtile ab honeſto nullo modo poſſe ſeparari dicebãt,& ecõtra.[Seuere)Grauiter.[Honeſte)Cõ ſumma laude virtutis.[Tria gña)Iuſtum,vtile,& honeſtũ. [Cõfuſa) In vnum cõmiſta.[Cogitatione)Nõ re & actu.qm̃ honeſtum ab vtili non põt ſeparari,niſi libera cogitatione,vt ſupra de honeſto & decoro dictũ eſt.[Ex quo)Ex qbus propoſitionibus & opinionibus pħantium.[Efficitur,)Concluditur. [Quod) Quas rõnes recte pħantium & concluſionem.[Paꝝ proſpiciunt,) Paꝝ aduertunt,& conſiderant.[Hi)Qui talia non aduertunt,nec bene diſcernunt.[Verſutos)Aſtutos. Verſuti dñr illi quoꝝ mens celeriter vertitur.[Admirantes,)Tanq̃ eſſent ſapientes.[Sapiam) Prudentiam. ſed ipſe prudens honeſtum finem ſibi proponit,& media quibus ad illum tẽdit honeſta ſunt,nec aliquid putat eſſe vtile,quod vacet honeſtate. Malitioſus aũt callidus & verſutus proponunt finem,ſed malum,qui non hñt rõnem honeſtatis, dũmodo aliquod vtile aſſequantur,& malitioſus inuenit oĩa media,qbus finem ſibi ꝓpoſitum conſequitur. vnde imperiti ipſos malitioſos appellant prudentes,cũ malitia,q̃ cum uitio coniungitur, longe diſtet à prudentia,q̃ ſemper cũ honeſtate coniuncta eſt.cõtraria igitur eſt malitia ipſi prudentiæ.vnde malitioſi non laudãdi,ſed vituperandi ſunt. qm̃ non nituntur honeſtate,ſine qua nihil põt eſſe vtile. Pħs in 6.Eth.ſic ait: Si igitur propoſitum ſit honeſtum,ratio q̃ ad illud pergit laudabilis eſt,ſi improbum, verſucia dr̃. honeſtum finem vir bonus videt,prauitas aũt peruertit,facitq́., vt circa principia reꝝ agẽdaꝝ hõ fallatur. quare patet,prudentẽ neminẽ eſſe poſſe,niſi ſit bonus.[Quoꝝ) Hoium paꝝ proſpicientium ipſam veritatem.[Error)Falſa opinio ſemouẽda eſt. [Omniſq́. opinio) Hoium ad id deducẽda,vt putet nihil eſſe vtile,qđ non ſit honeſtũ.[Ad eam ſpẽ)Formam. & dat Cic.optimũ ꝓceptũ.[Honeſtis)Nõ malitioſis & fraudulentis.[Fraude,)q̃ eſt contra iuſtitiã.[Et malitia,)Qđ eſt cõtra honeſtatẽ & prudẽtiã.

FRAN. MAT. QVinque igitur)Rurſus trãſitione vtitur. hr̃.n.q dixit ſuperiore lib.enumerat,& dicenda ꝓponit finito ꝓœmio. [Proſequendi) Implendi,vt cognoſceremus q̃ ſeq in vita officia deberemus.[Duæ)Honeſtũ ſit an turpe aliqd. [Duæ ad cõmoda &c.) Cum q̃ritur vtrum vtile aliquid ſit,an inutile, qđ in hoc lib.diſputatur.[Quinta &c.) Cum duobus honeſtis ꝓpoſitis,eligitur honeſtius,& duobus utilibus quod eſt vtilius. [Pugnare) Cum vtrunque honeſtũ ſit duobus propoſitis,alteꝝ tñ altero honeſtius appareat,qđ ſuperius exẽplis patuit. [In quo verbo &c.) Hoium,inqt ,ꝑuerſitate accidiſſe,vt q̃ iuncta natura. & rõne ſunt,inuicem ſeparentur.eſſe.n.vtile ſine honeſto non põt, neque,hoc ſine illo.Sic.n.vtilitati inhærere debet honeſtas, vt ipſi honeſtati decoꝝ,qđ ſupra oſtendimus.hoium tñ indoctoꝝ aberrantium à rõne ꝑuerſitate factum eſt, vt aliqd vtile eſſe credatur qđ idem non ſit honeſtũ,cum ſcindi nullo pacto valeant niſi diuerſas qualitates cogitatione ſepares, vt ſi in niue ſenſum albedinem,& frigiditatem conſideres.Quæ ſic inuicẽ cõnexa ſunt in hac ſubſtantia niuis,ut ſecerni nõ queant.[In quo verbo)Vtilitatis.[Lapſa)Declinans.[De via)A recta rõne q exigit ut vtilitati ſemꝑ honeſtas inhæreat,ſegregariq́. ab ea non poſſit. [Qua nulla &c.)Recte & vere hoc ait. hoies.n.nõ veꝝ bonum, ſed apparens plerunque ſequuntur,& cũ ita affecta ſit humana natura, vt bonũ ſemꝑ appetat in diſcernendo bono ſæpe decipitur. Nã non veꝝ bonum,ſed apparens tanq̃ bonum ſequitur.[Sũma auctoritate)Summæ auctoritatis.[Hæc tria gña,)Honeſtũ,vtile,& honeſti cũ honeſtate,vtiliſq́. cum vtilitate,contentionẽ. [Confuſa)Cõmiſta inter ſe,& cõnexa.[Cogitatiõe &c.)Poſſumus .n. cogitatione vtile ab honeſto ſeparare, aliter nõ, & mentem qdẽ vna in ſubiecto qđ mixtum eſt ex vtili,& honeſto,qualitatẽ vtilitatis,& qualitatem honeſtatis,ſeorſum conſideramus,perinde ac in igne calorem,& ſplendorem, cum tñ inuicem in ipſo igne ſeparari hæc non poſſint. Vtile eſt agriculturam exercere,vt inde neceſſaria ad uitam percipias: idem,& honeſtũ. Nã honeſta res eſt agricolatio & ab omnibus laudatur. hac in re ſeparari ab vtili honeſtas non poteſt,& tñ de vtilitate ratio hr̃i poſſe vĩ cogitatione,& de honeſtate ſeorſum, cum cogitas ſi fundum tuũ bene colueris,non defuturũ tibi,& tuis uictum,& rurſum cũ videas nemini te factuꝝ iniuriam,ſi in agris tuis vixeris.Nam Virg.de vita ruſticoꝝ inquit: Et neſcia fallere vita. [Quidquid &c.) Probat quod honeſtum eſt,id eſſe vtile,eſt aũt argm̃ à primo ad vltimum. Quidqd iuſtum eſt,idem ẽt vtile eſt.Sed quidqd eſt honeſtum idẽ eſt & iuſtum,ergo quod vtile eſt idem eſt honeſtum. Alteꝝ ergo ab altero pendere apparet. [Ex quo efficitur) Concludit hanc argumenti rõnem quam à primo ad vltimum vocarent dialectici,ab euentu Ariſt. appellat, quaſi aliud ab alio veniat, à primo ad vltimum vero dr̃,quia medium extremoꝝ naturam ſapit,ex iuſto vtile,ex utili honeſtum.Sequitur ergo,nihil vtile põt eſſe,qn idem ſit honeſtum. [Efficitur) Colligitur,concluditur, Concluſio.n.eſt effectus ſyllogiſmi,& ꝑfectio,vel ꝓpõnis approbatio,vt Seuerinus ait. [Quod qui paꝝ,&c.) Hoc, inquit,ita ſe hẽt,ut quidqd vtile eſt,idem honeſtum ſit,indocti hoies non percipiunt,& ꝓpterea decipiuntur: hi .n. non honeſtæ nomen honeſtis tribuunt.Nam malitiam alicuius calliditatem,& aſtutiã vel potius fraudem admirati,ſapiam vocant. Hoc accidere quotidie videmus,vt qui rem minus honeſtã callide egerit laudetur ab imperita multitudine,& prudens appelletur. Ille.n.non initia reꝝ, cauſas,& progreſſus contemplatur,ſed euentum duntaxat, ſapiẽtiam hoc loco pro prudentia accipimus. diſtinguitur.n.ab Ariſt. q̃ prudentia eſt habitus verus cum rõne, qui in his agendis verſatur quæ ſunt hoi bona & mala.& prudentis finis eſt bene agere,impoſſibileq́. eſt prudentem eſſe quempiam,niſi ſit bonus. Aſtutia ſubeſt prudentiæ,& eiuſmodi eſt, vt ad ſubiectam intentionem agat,& quod intendit ad effectum perducat. Quod ſi rectũ ſit illud ad quod intendimus,laudabilis,ſi turpe dolus malus nominatur.Sapia eſt ſcia,& intellectus ꝑcinſiſſimoꝝ natura,hæc circa eximia quædam,& admiranda,& difficilia, ac diuina verſatur, cum prudentia circa humana verſẽtur,& circa illa in quibus cõſultatio locum habet.Nam præcipuum,& maximum munus prudentis eſt,bene conſulere,q̃uis ẽt artificibus,ſapientia tribui ſoleat,qui excellentiſſimi ſunt. Veluti Phidiam lapidarium ſapientem,& Polycletum ſtatuarium appellamus,nihil aliud quam artis peritiam intelligentes. de qua re iam multa, & non ſemel dicta ſunt.Falluntur itaque imperiti qui verſutos quoſdam,& callidos hoies,improba agentes ſapientes nominant. Ratio vero cur fallãtur hæc eſt,quam dicit Ouid. Nam mala ſunt uicina bonis errore ſub illo,Pro uitio virtus crimina ſæpe tulit. Aſtutia vtitur prudens in re bona,eadẽ vtitur doloſus hõ in re mala, & hoc modo quod malum eſt bonum vr̃, ideo ſemꝑ diligentiſſime res diſpicienda eſt. [Admirantes) Tanq̃ prudentes viros, cum non ſint.Nam vocandi ſunt callidi,malitioſi,ſubdoli. [Quorum errore &c.) Hmõi, inquit hoies, qui ita falluntur liberandi ſunt de errore,admonendiq́. vt honeſtis rõnibus ad id pergant quod intendunt. Nam ſi ratio qua aliquid facere vis, honeſta eſt, & id, quod poſtea facis honeſtum eſt,ſi vero mala, non poteſt quod efficitur,bonum eſſe.Comparare optas prædia pulcherrima,& fructuoſiſſima,non tibi eoꝝ dñs circũueniendus eſt,ſed iuſtũ ꝓcium ꝑſoluendũ eſt. Recte ergo conſulendũ,recteq́. faciendũ eſt, ut & cogitatio ipſa,& actio abſit à ſcelere.[Spem,)Decorem,pulchritudinẽ,honeſtatẽ. Virg.Neque.n.ſpecie fama ue mouetur. [Honeſtis conſilijs,&c.)Bono vtitur ordine.Nã & Sal.ait: Anteq̃ facias,conſulto,& ubi conſulueris mature facto opus eſt. [Non fr.)Singula ſingulis opponũtur,fraus cõſilio,malitia vero facto.

Vtile non poteſt ab honeſto ſeparari.

A primo ad vltimum ab euentu.

Dolus malus.

ASCEN. QVinque aũt &c.) Hæc eſt pars executiua huius ſecundi: in qua Cic.diſputat de ijs quæ pertinent ad vtilitatem,& ad uitam degendam.i.perfecte agendam. Ordo eſt. Autem,pro ſed, quinque rõnibus officij proſequendi propoſitis.i. inter quinque rõnes de offõ proſequendo.i.peragẽdo continue ꝓpoſitas, quaꝝ duæ ſup.rõnes pertinent ad decus & honeſtatem,uidelicet an ſit decoꝝ & honeſtum,an indecoꝝ,& inhoneſtum,& ſup.duæ pertinent ad cõmoda uitæ,videlicet ad copias .i. abundantias reꝝ, ad opes.i.diuitias terraꝝ,ad facultates.ſ.potẽtiaꝝ,hoc eſt,an ſit vtile & cõmodum,an ſit inutile & incõmodum. Et quaꝝ ſup.quinta pertinet ad iudicium eligendi.i. an honeſtum ſit præeligẽdum vtili,an econtrario,ſi qñ.i.aliqñ ea quæ dixi.i. honeſtum & vtile viderentur pugnare.i.contraria eſſe inter ſe, pars honeſtatis eſt perfecta (inter illas .ſ. quinque rõnes propoſitas) quam ego cupio eſſe notiſſimam tibi, eo quod iam ſatis determinatum de ea ſit in j. lib. Autem,pro ſed,hoc de quo nunc agimus,eſt idipſum quod appellatur vtile. In quo verbo .i. in quo vocabulo .i. in appellando vtili,conſuetudo.ſ.loquentium lapſa .i. errans deflexit de via.i.de recta rõne.q; pro &,ipſa.ſ.conſuetudo eſt deducta ſen

ſim.i.paolatim cõ.i. ad id,ut ſecerneret .i. ſepararet & diuideret, vtile ab honeſto,& pro .i. conſtitueret aliquid boneſtum,qđ nõ eſſet vtile,& vtile ſup.aliquod qđ nou eſſet honeſtũ. Qua.ſ.conſuetudine nulla pnicies,nullum nocumentũ(quaſi pnecans.i.pfecte uecans dr pnicies)maior potuit afferri uitæ hoim,quidẽ .i. certe phi ſumma auctoritate.i.q̃ ſummã hñt auctoritatem diſtinguunt ſeuere ſane,atque honeſte hæc tria gña.ſ.iuſtum, honeſtũ, & utile,cogitatione confuſa.i.rõne & reſpectu, non re ipſa , (qa eadẽ res eſt iuſta,honeſta,& vtilis,ſed ſub alia quodãmodo rõne. Vñ ſubdit auct.)Eñ,pro q̃a,ipſi phi cenſent quidquid ſit iuſtum, id eſſe & utile. q; , pro &,item.i.ſimiliter id, quod ſit honeſtũ eſſe ẽt iuſtum.Ex quo.i.ex quo dicto conceſſo à phis efficitur.i.ſequtur,infertur cum effectu (ne dum apparent)quod ſup.quidq̃d ſit honeſtum,id ſit vtile,qđ.i. qoam concluſionẽ quæ pſpiciunt.i.vident paꝝ.i.non ſatis clare Hi.i.tales,admirantes.i.imitatione & admiratione dignos putantes ſæpe hoies verſutos,aſtutos ,& callidos,iudicant malitiam eoꝝ.i.verſutam calliditatem eſſe ſup.ſapientiam.Quoꝝ error eſt eripiendus.i.ex eoꝝ pectoribus euellẽdus. q; , pro &,ois opinio eſt traducenda ad eam ſpeciem, ut intelligant ſe poſſe conſequi.i.obtinere ea,q̃ velint honeſtis conſilijs & iuſtis factis,non fraude,q̃ inhoneſta eſt,&malitia q̃ iniuſta.

DOCT. interpr. COnſtitueret honeſtum)Conſtitueret dixit pro poneret.[Ad eam ſpẽm traducẽda) Traducere dixit,p,in diuerſam partem ducere,ſiue transferre,qđ verbũ in hoc q̃dem ſenſu eſt viitatius.

ARGVMENTVM.

Quæ quæque ex re cõmoda,aut incõmoda capiantur,quæ Græci εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα nominant. Colligitq; quidquid eſt fere in vita cõmodi,aut incommodi,id homini ab homine naſci.

QVAE ergo ad vitam hominum tuendã pertinent,partim ſunt inanimata,vt aurum,argentum,vt ea, quæ gignuntur è terra,vt alia eiuſdem gñis,partim aĩata, quæ hñt ſuos impetus, & rerum appetitus . eorum aũt alia rõnis expertia ſunt, alia rõne vtentia. expertes rõnis ſunt equi,boues,reliquæ pecudes, apes, quarum opera efficitur aliquid ad hoĩum vſum,atque vitam . Rõne aũt vtentium duo gña ponuntur: vnum deorum,alterum hoĩum. deos placatos pietas efficiet,& ſanctitas . proxime aũt,& ſecundum deos,homines hoĩbus maxime vtiles eſſe pñt. Earumq. item rerum,quæ noceant,& obſint , eadem diuiſio eſt. ſed quia deos nocere non putant ; his exceptis, hoĩes hoĩbus plurimum obeſſe,vel prodeſſe arbitrantur.ea.n. ipſa,quæ inanimata diximus, pleraque ſunt hoĩum effecta operis : q̃ nec hẽmus,niſi manus,& ars acceſſiſſent ; nec his ſine hominum adminiſtratione vteremur . neque .n. valetudinis curatio,neque nauigatio,neque agricultura,neque frugum,fructuumq. reliquorum perceptio, & conſeruatio, ſine opera hominum,vlla eſſe potuiſſet.Iam vero & earũ rerum,quibus abundaremus,exportatio. & earum, quibus egeremus,inuectio certe nulla eſſet, niſi his muneribus homines fugerentur . Eademq. rõne nec lapides exciderentur è terra ad vſum noſtrum neceſſarij, nec ferrũ, aurum,æs,argentum effoderentur penitus abditum , ſine hoĩum labore,& manu . Tecta vero,quibus & frigorũ vis pelleretur,& calorum moleſtiæ ſedarentur, vnde aut initio gñi humano dari potuiſſent, aut poſtea ſubuenire , ſi aut vi tempeſtatis,aut terræ motu, aut vetuſtate cecidiſſent,niſi cõis vita ab hoĩbus harum rerum auxilia petere didiciſſet ? Adde ductus aquarum,deriuationes fluminũ, agrorum irrigationes, moles oppoſitas fluctibus, portus manu factos : quæ non ſine hominum opere habere poſſemus. Ex quibus omnibus,multiſq. alijs perſpicuũ eſt , qui fructus,quæq. vtilitates ex rebus ijs,quæ ſunt inaĩatę, percipiantur,eas nos nullo modo ſine hoĩum manu, atq; opera capere potuiſſe. Qui denique ex beſtijs fructus, aut quæ cõmoditas,niſi hoĩes adiuuarent,percipi poſſet? nam & qui principes inueniendi fuerunt quem ex quaq; bellua vſum hẽre poſſemus , hoĩes certe fuerunt : nec hoc t pe ſine hoĩnm opera aut paſcere eas,aut domare,aut tueri,aut tempeſtiuos fructus ex his capere poſſemus : ab eiſ demq. & ea,quæ nocent, interficiuntur,&, quæ vſui pñt eſſe,capiuntur . Quid enumerẽ artium multitudinẽ, ſine quibus vita omnino nulla eſſe potuiſſet ? quis.n. ægris ſubueniſſet ? q̃ eſſet oblectatio valentium,qui victus , aut cultus,niſi tam multæ nobis artes miniſtrarent ? quibus rebus exculta hoĩum vita tm̃ diſtat à victu , & cultu beſtiarum. Vrbes vero ſine hoĩum cœtu non potuiſſent nec ædificari,nec frequentari : ex quo leges,moresq. conſtituti,tum iuris æqua deſcriptio,certaq. viuendi diſci plina,p̃ quas bene,beateq́ viuitur . quas res & manſuetudo aĩorũ conſecuta,& verecundia eſt : effectumq́. eſt , vt eſſet vita munitior, atque vt dando, & accipiendo, permutandiſq. facultatibus, & cõmodis nulla re egeremus. Longiores hoc loco ſumus,q̃ neceſſe eſt . quis eſt .n. cui non perſpicua ſint illa,quæ pluribus verbis à Panætio cõmemorantur,neminem neque ducem in bello, nec principem magnas res, & ſalutares ſine hoĩum ſtudijs gerere potuiſſe ? cõmemoratur ab eo Themiſtocles,Pericles,Cyrus, Ageſilaus,Alexander : quos negat ſine adiumentis hoĩm tantas res efficere potuiſſe . vtitur in re non dubia teſtibus non neceſſarijs . Atque vt magnas utilitates adipiſcimur conſpiratione hoĩum,atque conſenſu : ſic nulla tam deteſtabilis peſtis eſt,quæ non ab hoĩ ab hoĩe naſcatur . eſt Dicæarchi liber de interitu hoĩum,p ripatetici magni,&copioſi : qui,collectis ceteris cauſſis, eluuionis, peſtilentiæ, vaſtitatis, belluarum ẽt repentinæ multitudinis, quarum impetu docet quãdam hoĩum gña eſſe conſumpta, deinde comparat , quanto plures deleti ſint hoĩes hoĩum impetu i.bellis,aut ſeditionibus,q̃ oĩ reliqua calamitate. Cũ igitur hic locus nihil habeat dubitationis,quin hoĩes plurimum hoĩbus & proſint,& obſint ; proprium hoc ſtatuo eſſe uirtutis,conciliare ſibi aĩos hoĩum,& ad vſus ſuos adiungere . itaque, quæ in rebus inanimis , quæq. in vſu, & tractatione belluarum fiunt vtiliter ad hoĩum vitam, artibus ea tribuuntur operoſis : hoĩum aũt ſtudia,ad amplificationem noſtrarum rerum prompta,ac parata, virorum præſtantium ſapientia , & virtute excitantur . etenim virtus fere omnis in tribus rebus vertitur . quarũ vna eſt in perſpiciendo,quid in quaque re verum,ſincerumq. ſit, q̃d conſentaneum cuique, quid cõſequens, ex quo quęq. gignantur, quæ cuiuſque rei ſit cauſſa . alterum, cohibere motus animi turbatos, quos Græci πάθη noiant ; appetitiones,quas illi ὁρμάς,ob.dienres efficere rõni. tertium, ijs quibus, cum congregamur, vti moderate , & ſcienter, quorum ſtudijs ea,quæ natura deſiderat expleta, cumulataq́. habeamus : per eos denique ſiquid importetur nobis incõmodi,propulſemus : vlciſcamurq. eos,qui nocere nobis conati ſunt ; tantaq́. pœna afficiamus, quantum æquitas,humanitaſq. patitur.Quibus aũt rõnibus hanc facultatem aſſequi poſſimus, vt hominum ſtudia complectamur,eaq́. teneamus ; dicemus, neque ita multo poſt. ſed pauca ante dicenda ſunt. Magnam vim eſſe in fortuna in vtranque partem, vel ad ſecundas res , vel aduerſas, quis ignorat ? nam &,cum proſpero flatu eius vtimur,ad

optatos exitus prouehimur; &, cum reflauit, affligimur. hæc igitur ipſa fortuna ceteros caſus rariores habet; primum ab inanimis procellas, tẽpeſtates naufragia, ruinas, incendia; deinde, à beſtijs ictus, morſus, impetus, hæc igitur, vt dixi, rariora. at vere interitus exercituum, vt pxime trium, ſæpe multorum; clades imperatorũ, vt nuper ſummi, ac ſingularis viri; inuidiæ ꝑterea multitudinis; atq; ob eas bene meritorũ ſæpe ciuiũ expulſiones, calamitates, fugę. rurſusq́. ſecundæ res, honores, imperia, victoriæ, q̃q̃ fortuita ſunt, tñ ſine hoĩum operibus, & ſtudijs neutrã in partẽ effici poſſunt. hoc igitur cognito, dicẽdũ eſt, quonã modo hoĩum ſtudia ad vtilitates nr̃as allicere, atq; excitare poſſim⁹. q̃ ſi lõgior fuerit or̃o, cũ magnitudine vtilitatis cõparetur: ita fortaſſe ẽt breuior videbitur.

PETR. MARS.

QVÆ ergo ad vitam) Diſtinguit ea q̃ humanæ vitæ vtilia ſunt, vt oñdat nihil eſſe utilius hoi, quã hoies ſibi officijs deuincire. Nihil.n. eſt qd' hoi ꝓdeſſe poſſit ſine hoium opera. & bõ hoi ꝓdeſſe, & obeſſe põt. [Eiuſdẽ gñis,) Similis. [Suos impetus,) Qm̃ ſingula aĩata ꝓprios hñt impetus, & appetitus. [Eoꝝ alia) Facit ſubdiuiſioẽ. diuidit.n. ipſa aĩata. [Expertia rõnis) Sine rõne & intellectu, vt ſunt bruta. [Rõne vtentia.) Vt hoies & deus. [Rõne aũt) Diuidit ea, q̃ rõne vtũtur, vt ſunt dij (more gentiliũ loquor) & hoies. [Deos placatos) Docet quõ dij redduntur hoibus propitij. [Pietas) Reuerentia, quã Deo debemus, p̄riæ, & parẽtibus. pietas, vt volũt Stoici eſt ſcia diuini cultus, & pietas eſt plusq̃ officiũ, & iuſtitia aduerſus Deũ. ĩo dicit Lact. Pietas eſt Dei parẽtis agnitio. [Placatos) Propitios nobis. [Sanctitas) Moꝝ integritas, quã hr̃e debemus, ſi Deũ ꝓpitiũ hr̃e cupimus. Vis Deos ꝓpitiari, inq̃t Sen. bonus eſto. Sanctus dr̃ incorruptus. inde ſanctæ leges. Plato in Phil. ſic ait: Vir iuſtus pius & probus Deo eſt amicus. & in Minoe dicit: Deus vehementer indignatur quoties quiſpiam hoiem illi ſimilem improbat, aut ꝓbat diſſimilem, Deo aũt ſimilis eſt vir bonus. neque lapides, ligna, & aues atque ſerpẽtes ſacros exiſtimes, hoies vero nequaq̃. Immo ſacratiſſimum oium eſt vir bonus, profaniſſimum contra vir malus. & ſcribens de uoto ſic ait: Neque eiuſmodi eſt dei natura, vt ducatur muneribus, vt improbus fœnerator. aium, inquit, reſpicit deus verũ iuſtus, ſanctusq́. ſit. prudentes iuſtiq́. ſunt, inq̃t Plato, qui ſciunt quæ erga deum & hoies agere, atque dicere deceat. [Et ſecundũ) Poſt deos, qui placantur pietate & morũ integritate. ſecundũ ſigñat ẽt iuxta ſiue prope. Virg. in Georg. Et plena ſecundũ Flumina. [Maxime) In primis. [Earumq́. iteꝝ) Similis eſt diuiſio eaꝝ reꝝ quæ noceant, & obſint, niſi quia dij non putãtur alicui nocere, ſed aliquem puniunt, vt iuſtitia locũ habeat. ergo dijs exceptis, nihil eſt qd' magis homini obeſſe poſſit, quam hõ. [Non putant) Ph̃i & maxime Stoici, qui negabant deum iraſci. immo volebant ſapientẽ non iraſci & Epicurei dicebant deum humana non curare. [Ea.n. ipſa) Rõ quare hoies plurimum pñt obeſſe, & prodeſſe hoibus. qm̃ cetera oia inaĩata fere ſunt effecta hoium opera, quæ non hr̃emus, niſi fuiſſent opera humana. [Pleraque) Maior pars eoꝝ. [Operis) Laboribus & induſtria. [Quæ inaĩata) Apta vitæ humanæ degendæ. [Ars) Qua inſtra ſunt apta vſui. [Neque.n.) Ratio quare his vti non poſſemus, ſine hoium adminiſtratione. [Curatio) Non potuiſſet exerceri medicina ſine hoie. [Frugum) Fruges eſt qdq̃d ex fructu terræ in alimoniam vertimus. [Frugum) Quantum ad ea q̃ percipiuntur ex terra. Fructus ſunt ẽt arboꝝ. [Iam vero) Ponit ea quæ fieri nõ poſſent ſine hoie, & eius opera. [Exportatio) Ad alias gentes. [Quibus abũdaremus,) Hinc.n. mercatura, & negociatio habuit originem, vt inq̃t Thucyd. & Ariſto ab abundantia reꝝ aliquaꝝ, aliquarumq́. indigentia, quę cum alibi eſſent, exportabant ea, q̄bus abundabant, & faciebant permutationem. adde ẽt quod nummus fuit inuẽtus cauſa permutationis, vt inquit Plato in lib. de rep. & vt ſubiret vicem indigentiæ. qm̃ oia metitur nummus, auct. eſt Ariſt. 5. Moral. fiebat apud antiquos permutatio reꝝ, & q nõ indigebat aliqua re, vt illam permutaret, nummo ſibi eam comparabat. [Inuectio) Nam mercatores aduehunt ea, quoꝝ uſo egemus, & ea exportant q̄bus abundamus. [Muneribus) Officijs inuehendi & exportandi, & probat per inductionem talia nõ poſſe hoibus prodeſſe, niſi opera hois. [Nec lapides exciderẽtur) Hæc omnia fuerunt excogitata & inuenta ab hominibus. Lydi primi aureum argenteumq́. nummum percuſſerũt, auctore Herod. lib. 1. Lapidicinas auctore Plin. lib. 7. Cadmus inuenit Thebis, Archicophraſius in Phœnicia. Thraſon inuenit muros. turres inuenere Cyclopes, vt vult Ariſt. vt Theophraſtus Phœnices. Ferrum in Creta inuenere Idæi dactyli. Argentũ inuenit Erichthonius Atheniẽſis. Auri metalla & ꝯflaturã Cadmus phœnix ad Pangęum mõtem. Plumbũ ex Caſſiteride inſula primus aſportauit Midacritus. fabricã ferream inuenere Cyclopes. figlinas Chorœb⁹ Atheniẽſis, ærariam fabricã Chalybes, vt alij Cyclopes. Aes inuenit Cyniras rex in Cypro. Lucretius q carmine ph̃iam celebrauit, dicit metalla fuiſſe inuẽta cõbuſtis ſiluis cauſa venationis, vnde feruẽtibus venis ſcribit manaſſe aurũ liquefactũ & cetera metalla in ꝯcauitates terrę. Manabat, inq̃t, venis feruẽtibus in loca terræ. Cõcaua conuenies argẽti riuus & auri. In hoc quoq; diſſentio, inq̃t Seneca, ſapiẽtes fuiſſe, q ferri metalla, & æris inuenerũt, cũ incendio ſiluaꝝ adusta tellus in ſummo venas iacẽtes liquefactas fudiſſet: Aeris itẽ & plũbi. ad opinionẽ hãc alludẽs Virg. in Georg. dixit: Atq; auro plurima fluxit. Vtcũq; ſit, opa hois effectũ eſt, vt talium rerũ habeamus vſum. Acu facere veſtes Phryges inuenere, inde Phrygiones appellati ſunt. aurũ intexere in eadẽ Aſia inuenit Attalus rex. vnde nomẽ Attalicis. [Ad vſum nr̃m) ad extruẽdas domos & colũnas. [Penitus abditu) Occulta in viſceribus terræ, in quæ hoies penetrãt metalla effoſſuri. [Vis) Vehemẽtia. [Initio) Cũ in vnũ cœperunt cõuenire & ædificare domos, & cũ creati ſunt hoies in initio. [Poſtea) Quã in vnũ hoies cõuenere, quo iſta potuiſſent huium neceſſitati ſubuenire, ſine opera hois? nam ſi cadit domus, nõ põt ſine opera hois refici reſtituiq́. [Vt) Impetu. [Vita cõis) Hoium ſocietas & cõitas. [Deriuationes) Ad irrigãdos agros, vt ſint fertiliores, aut cũ flumina deducimus in riuos ad aliquẽ vſum. [Moles) Saxa magna q̄bus portus includũt, vt obſtẽt fluctibus Sic Virg. Quid memorẽ portus, Lucrinoq́. addita clauſtra Iulia, qua põto lõge ſonat vnda refuſo? qm̃ illic Iulius Cæſ. ingẽtes moles ſaxoꝝ poſuit. [Ex q̄bus oib⁹) Affert cõcluſionem, quæ ſeq̃tur ex ſupradictis: nã inductio eſt, cũ ex plurib⁹ particularibus cõcluditur vnũ vniuerſale. patet igr̃ ex ſingulis ſupradictis nihil poſſe vitæ humanæ vtile eſſe ſine opera hois. [Perſpicuũ) Clarum & oſtẽſum p inductionẽ. [Qui denique de beſtijs) Dixit hactenus de inanimatis, quoꝝ nullus eſt vſus ſine opa hois, nunc agit de rebus animatis, oſtẽdens ipſas ẽt nõ ꝓdeſſe humanæ vitæ ſine hoibus. [Principes) Primi & auctores, q inuenerũt quem fructũ ex quaq; bellua capere poſſet genus humanũ. [Tempeſtiuos) Cũ tpe cõgruo. [Vſui) Afferre aliquẽ vtilitatẽ hoibus. [Quid enumerẽ) Nunc de artibus loq̃tur, ſine q̄bus viui nõ poſſet. & ꝓbat hoc dicens, qd.n. ægritudini mederet? nã artes inuẽtæ ſunt, vt naturã adiuuarent. [Ægritudini) Ægrotationi. [Quæ oblectatio) qd oblectaret ipſos q bona valetudine fruuntur, ſi artes non cõparaſſent tot gñā oblectamentoꝝ & deliciaꝝ? [Victus) Quantũ ad cibum. [Aut cultus) Quo ad alios corporis ornatus. [Miniſtrarẽtur) Ab hoibus exculta, ornata, & formata ad dignitatẽ hoie dignam. nã artes effecerũt, vt à cultu & victu beſtiaꝝ deſiſteremus. [Tantũ deſtitit) Remouit ſe vſq; adeo, nã niſi eſſent artes in victu beſtias imitaremur & in cultu corporis. nã vt nati eſſemus, quẽadmodũ beſtiæ, nudi viueremus. [Vrbes dñt) qm̃ aratro deſignabant ab vrbo. nã vrbum, ut eſt in libris digeſtorum de verboꝝ ſignificatione, dr̃ aratri curuatura, & vrbare eſt aratro diffinire. oppidum dr̃ ab ope, quod eius rei cauſa mœnia cõſtituta ſunt. [Sine cœtu) Cõuentu. cœtus dr̃ à coeundo. [Frequẽtari) A multitudine habitari, vrbs frequens dr̃ quæ habet frequẽtiam ciuium, & quæ eſt populoſa. [Ex quo) ꝓp hoc qa vrbes cõditæ & cœtu hoium ſunt frequẽtatæ. [Latæ ſunt leges) Et mores ciuitatũ, & ius æquum. [Mores) Cõſuetudines ad bene viuendũ & inſtituta. [Æqua deſcriptio iuris) Scriptũ eſt ius æquum tribuẽs vnicuiq; quod ſuũ eſt. hæc deſcriptio inuẽta eſt ad cœtus hominum cõſeruandos. dixi ſupra eſſe ius ſcriptũ & non ſcriptũ, & vnde vtrunq; originẽ habuerit. [Certa) diffinita, firma, ſtabilis, vera, & indubitata diſciplina, modus, & regula viuẽdi in ciuitate. [Per quas) Leges, mores, diſciplinã. [Bene) Sine vitio. [Et beate) Sine cupiditate reꝝ alienaꝝ. beate qs viuit, q eſt cõtentus re quã habet. bene viuit q vacat vitijs. vtrunque p̄ſtant mores & leges. [Quas res) Leges, mores, iuris deſcriptionẽ, & diſciplinã viuẽdi. [Mãſuetudo) qm̃ hoies timentes legẽ, & ius, fiunt mãſueti deponẽtes feritatem, & ingeniũ agreſte. [Cõſecuta) Subſecuta. [Verecũdia) Hoc refertur ad certã diſciplinam. i. optimũ viuendi modũ in rep. cum pudore, q obſtat ciui ne aliq̃d faciat contra diſciplinã & inſtituta ciuitatis. Leges faciunt hoies mitiores. Niſi.n. leges timerent, hoies inteſtinis ſeditionib⁹, inuicẽ ſe trucidarẽt. [Munitior) Tutior, ſecurior. Leges.n. ſũt fundamẽta ciuitatũ, &

generis homani præſidium, & tegimen quibus hoïes aſtricti abſtinent iniuria. (Dando & accipiendo) .i. beneficijs ultro citroq. collatis. Res ẽt permutabãtur apud antiquos. (Facultatibus) Rebus. (Cõmodis) Vtilitatibus. (Longiores) Nimis prolixi in hac parte. qm̃ hoc clarũ eſt nihil prodeſſe hoi ſine hois opera. (Quis eſt.n.) Ratio quare prolixa nimis de re quæ in promptu eſt oro ſit ſuſcepta. (Perſpicua) Clara & manifeſta. (Cõmemorantur) In officijs cum de hac parte loqtur. (Principem domi) In ciuitate. (Magnas res) Claras & glorioſas, & hoc pertinet ad ducem belli. (Salutares) Vtiles reip. & hoc pertinet ad principẽ .i. optimatẽ & primum inter ciues, qui libertati cõi ſtudet & conſulit. qđ tñ ſine opera hoium facere non põt. (Sine ſtudijs) Beneuolentia & voluntate hoium. ſtudium eſt plus quam voluntas, ſiue vehemẽs voluntas. Themiſt. & Pericles, Athenienſes fuerunt. Themiſt. clarus Imperator & Pericles domi militiæq. Cyrus, auct. Xenoph. natus eſt ex patre Cambyſe rege Perſarũ, & matre Mandane filia Aſtyagis regis Medorũ. Fuit igitur Cyrus rex Perſarũ, ad quos regnum Medorũ tranſtulit, qui annis 300. regnauerant. Crœſum regem ditiſſimum Babylonijs opem ferentem cœpit. Aſiaq., & Oriente ſubactis Scythas bello tẽtauit, vbi captus à regina Scytharum, q̇ Tomyris dicebatur, occiſus eſt, cum regnaſſet 30. annis, cuius ſepulcro tale ſcriptum fuit epigrãma, auct. Plut. in vita Alexandri Magni. Quiſquis es mortalium, & vndecunque aduenis, aduenturũ n. te ſcio, Cyrus ſum. qui perſis imperium quæſiui. hoc igitur humi paululum, quo meum corpus obtegitur, mihi ne inuideas. Imperium terminauit Cyri ad orientem rubrũ mare, ad ſeptentrionem Pontus Euxinus. ad occidentem Cyprus & Aegyptus ad meridiem Aethiopia Ageſilaus Lacedæmonius Archidami filius poſt mortem Agidis fratris ſui, rex conſtitutus eſt pp eximiam eius virtutem. inde in Aſiam contra Artaxerxem regẽ Perſarum profectus eſt, & Tiſaphernem, qui tum inter præfectos regis principatum tenebat, vicit. inde cum ipſum regem adoriri decreuiſſet, a Lacedæmonijs reuocatus eſt, qui Athenienſibus & Bœotijs bellum indixerant. Rediens ergo Athenienſes & Bœotios magno prœlio vicit. Breui ſtatura corporis Ageſilaus fuit, & altero pede claudus, ſed animi virtute prædıtus. deceſſit rediens ex Aegypto in portu qui Menelai vocabatur, inter Cyrenas & Aegyptum, ſed corpus eius Spartam relatum eſt. Ageſilaus auct. Plut. in oculis oium verſari gloriabatur. putans videlicet obſcœnis actionibus tenebras conuenire, honeſtæ aũt vitæ lucem maiori eſſe ornamento. Laudatus eſt Ageſilaus cum à ceteris ſcriptoribus, tum eximie a Socratico Xenophonte. eo.n. vſus eſt familiariſſime. (Alexander) Filius Philippi regis Macedonum, quĩ tota fere Aſia ſubacta Babylone deceſſit. (Res tantas) Tã claras & inclyti noĩs. (Vtitur teſtibus) Hoc erat prouerbium, quo vtebantur in foro iudiciali, vbi teſtes producuntur. inde transfertur ad alia. Plato ad Dionem ſic ſcripſit, Memento neceſſariam eſſe ad res agendas hominum beneuolentiam. auſteritas vero ſolitudinẽ amicorũ parit. (Cõſpiratione) Cõcordia & vnanimitate. cõiuratio eſt ſemp in perniciem alterius. cõſpiratio eſt hoim cõſenſus. (Magnas vtilitates) dignitates, cõmoda, opes. (Nulla peſtis) Calamitas & incõmodum. (Eſt Dicæarchi) Dicæarchus Siculus ex Meſſana vrbe, Ariſt. auditor, clarus in ph̃ia fuit, q multa ſcripſit, & inter alia librum de interitu hoium, in quo hæc collegit q̃ ſcripſit Cic. (Eſt liber) Extat adhuc, inquit Cic. in quo agit de interitu hoim & cauſis, quibus intereunt, & tpe quo interierunt. (Magni) Clari & alti nois in ph̃ia Peripatetica. (Ceteris cauſis) Quibus hoies interierunt. (Eluuionis) Eluuio, vt Non. interpretatur, eſt corruptus & morbidus tractus: Alluuio, vt inqt Iuſt. eſt lateris incrementum. (Vaſtitatis) Cum aliqua lues & cœli intẽperies oia deuaſtat. vaſtitas dr̃ exinanitio, & deſolatio. Accius dixit: Hanc vrbem ferro vaſtam dabit. (Belluarũ repẽtinæ multitudines) Quę aliqñ loca vaſtarũt. Plin. ex auctoritate Var. ſcr. lib. 7. oppidũ in Hiſpania ſuffoſſum à cuniculis, a talpis in Theſſalia, à ranis ciuitatẽ in Gallia pulſam eſſe, à locuſtis in Africa, Amyclas in Cãpania deletas fuiſſe à ſerpentibus. Et Strab. ſcr. apud Baleares inſulas domos ſubrutas fuiſſe cuniculis ſubterraneis, & arbores, incolaſq. tandẽ fuiſſe coactos implorare opẽ Rom. cõtra cuniculos. (Hic locus) Hæc pars, qua dr̃, hoiem multum ꝓdeſſe, aut nocere hoibus. (Statuo) Iudico, & ꝓ certo affirmo, in primis hoc ad virtutẽ ptinere, vt aios hoium ſibi deuinciat, & officijs, demereatur amãtes ſui. (Ad vſus ſuos) Ad ſua cõmoda augẽda, & opes, & cliẽtelas. (Itaque q̇ in rebus inanimis) Alia inqt Cic. q̇ utilia ſunt vitæ humanæ ex inanimatis & vſu belluarũ attribuẽda ſunt artibus. Deuincire aũt & demereri hoim volũtates ad cõmoda augẽda, & dignitatẽ prudẽtis hois eſt, & vere ſapiẽtis, quĩ hoie inſtro nobiliſſimo ſcit vti ad ſuas opes augẽdas, tuẽdaſq.. (Inanimis) Inanimatis, de quibus dixit. (Vſo belluarum) Qm̃ ars reddit nobis beluas cicures, & aptas vſui humano, & tractari pñt. vt eq domiti, boues apti ad arandũ, & alia huius gñis. (Ad hoim vitam degendam iuuandamq. tribuuntur. (Artibus ea tribuũtur operoſis) Circa ꝓpriũ opus laborioſis, & materiem, quam tractant ſuis formulis, vt ſũt artes opificũ, domitores belluarũ, vt ſint ad vſum hoium vt vtilitãtẽ. (Hoim aũt ſtudia,) Volũtates ad dignitatẽ hominẽs augẽdã, & opes. (Amplificatione) Augmentũ nr̃æ dignitatis & cõmodi. (Excitantur.) Cõmouentur & alliciũtur, vt velint auctas eſſe opes, & dignitatem viri ſapientia præſtantis & virtute qm̃ virtus ſtudia hoim ad ſe allicit, & hoc virtutis eſt propriũ munus, qua ẽt impellimur, vt eos quos nunq̃ vidimus diligamus. (Etenim virtus) Ponit tres virtutis ꝓprietates. Prima eſt ut hõ q habitũ virtutis aut hẽt, aut medijs officijs ꝯſeq vult, res & cauſas rerũ ꝯtẽpletur, & a qua cauſa eſt quæq; res, & qd cuiq; accõmodetur, & qd antecedẽti ſit ꝯſequẽs, qd repugnet, & verũ videre in oĩbus rebus, & ſic dicet prudens ſapiẽſq., q a in oi re qd ſit veri videt, & qd ſequẽdũ fugiendum ue ſit. Secũda cohibere affectus, & appetitũ ita diſponere, vt rõni pareat, & vti modo tali in oĩ re & ſic erit tẽperans, moderatus, & ſibi conſtans. Tertia verſari in hominum ſocietate cum moderatione & prudẽtia, vt eorum ſtudia nobis prõpta reddamus, vt ipſis vti poſſimus ad dignitatem noſtrã augendam, ꝓpulſandamq., ſi qua infertur iniuria, hæc in primis ſunt virtutis munera. (Etenim) Certe, ꝑfecto. (Fere vertit) verſatur circa tria. fere dixit, qm̃ & circa aliqua alia verſari põt, ſed maiora virtutis munera circa hęc verſantur. (Quarum re) circa q̇ virtus moralis verſat̃. (Perſpiciẽdo,) cognoſcẽdo, dignoſcendoq. verũ in oi re. (Sincerumq.) ſine fraude. (Quid ꝯſentaneũ) qd cuiq; cõueniat decorumq. ſit. (Quid conſequens) qd ſequatẽ ex aliqua re. qm̃ prudẽs conſequentia cernit, videt cauſas, & earũ progreſſus nõ ignorat, tanq̃ ea q̇ antecefferũt. (Ea quo) ex qua re oia gignãtur, & quæ ſit cauſa gñationis, quod pertinet ad naturalem ph̃um, & cognoſcere cauſas oium rerũ. qm̃ oẽs res à ſuis cauſis depẽdent. vnde ait ipſe in j. de diuinatione: Atque vt in ſeminibus vis ineſt rerũ, q̇ ex his ꝓgignunt, ſic in cauſis ꝯditæ ſunt res futuræ. & Sen. in Trag. q̇ œdipus iſcribit̃ dixit, Quæ nexa ſuis occurrũt cauſis ſed difficile eſt cauſas rerũ cognoſcere ꝯſũmi ph̃i hoc eſt munus, q oia ſcit. Scire aũt eſt res p cauſas ſuas cognoſcere. (Alterũ) hæç eſt ſecũda ꝓprietas virtutis. (Motus ai turbatos,) ꝑturbationes ai, de qb. dcm̃ eſt. (Quos) Motus turbatos. (πάθη) accuſatiuus pluralis .ſ. morbos ai &, paſſiones ſiue ꝑturbationes. (ὁρμὴν) ὁρμὴ Græce, Latine ſigñat appetitũ ſenſitiuũ & impetũ aliqpẽ ad augẽdũ. Appetitus eſt ipſa ſedes, appetitio vere eſt actio. (Tertiũ,) Hæc eſt tertia ꝓprietas & munus virtutis. (Congregamur) Cõſuetudinẽ habemus & vitæ cõmerciũ. (Moderare) cũ moderatiõe & tẽperãtia, vt nihil ſit in nobis, qđ eos offendat & à beneuolẽtia iã inita poſſit alienare. ꝑcepit ſupra qd ſit agẽdũ in ipſis ꝯgreſſionib. vt ſeruet̃ decorũ. debemus.n. adhibere ordinẽ, conſtãtiã, moderationẽq. oĩum dictorũ atq; factorũ, ſi ab illis ꝓbari volum⁹, & digni auxilio iudicari cũ qbus viuimus. (Sciẽter) Prudẽter. (Quorũ) Hoim, cũ qbus congregamur. (Studijs) Volũtatibus, fauore, opa. (Expleta,) ꝑfecta. (Cumulatq.) Vt nil penit⁹ deſit, & oia ſubminiſtrent nobis neceſſaria ſtudijs eorũ. (Deniq;) ad ſummã tãdẽ. (Per eos) hoies .i. vt eorũ, opa ꝓpulſemus incõmoda (Importet) Inferat ab alijs. (Vlciſcamurq. eos,) De his vindictã ſumamus & pœnas, q nocuerũt, vt patit̃ æqtas & humanitas. qm̃ nõ debemus excedere modũ, æqtatẽ, & humanitatẽ in vlciſcẽdo, ne videamur iniq & immanes. de hoc ſupra ẽt ꝑceptu dedit. (Hãc facultatẽ) Vt hoc facere poſſimus, qđ dcm̃ eſt ſtudijs hoium. (Studia) Volũtates, beneuolẽtiã, operamq. paratã ad nr̃am dignitatẽ tuẽdã augẽdamq. (Teneam⁹) .i. habeamus & cõſeruemus ad noſtrũ cõmodũ, & tutelã. paulo poſt inqt, hoc dicã, & facit digreſſionẽ, qua abſoluta reuertitur ad narrationem, & id quod pollicet̃, ibi, hoc cognito dicendum eſt, quo nam modo hoium ſtudia ad vtilitates noſtras allicere poſſimus. (Magnam vim eſſe in fortuna) Rñdet prius Cic. tacitæ obiectioni. potuiſſet.n. dici; Ergo cõciliare ſibi hoĩes, & nocere, conſiſteret ſolum in hominibus non in fortuna, quæ in omni re dominatur. Dicit Cic. fortunam hẽre magnam uim, ut profit & obſit, ſed ubi eſt uirtus, non poteſt fortuna aſpirare. & ſine opera hoium fortuna parum uel nihil poteſt, qđ probat per inductionem. vnde ſi tela fortunæ vitare uolumus, hoium ſtudia complecti & tenere debemus. & ſic inermis fortuna redditur ad nocẽdum, q̃uis multa nobis fortuito accidere poſſint. grauiora.n. beneuolentia hoium & ſtudio uitari poſſunt. (Secũdas) ꝓſperas. (Nam & cum) Rõ quare magnum momentũ eſt in fortuna ad aliqua cõſequẽda aut amittẽda. (Exitus) ſinẽ quẽ optabamus. (Proſpero flatu) Trãſlatio à nauigantibus,

qui

q cum ꝓſpero vento nauigāt ad optatum portū perueniūt.(Reſtauit)Vertit flatus cōtrarios,patimur calamitates.(Hæc ipſa fortuna)De qua loqmur.(Ceteros caſus)Alia incōmoda, quæ pñt hoibus accidere à fortuna,ſunt rara ſine opera hoium.(Primum ab inanimis) Ponit Cic.ea quæ ab ipſis inanimatis accidūt hoibus operāte fortuna.Inde ſubiūgit ea quæ beſtijs. ſed hæc quæ à fortuna ſine hoium opera proueniūt,rara ſunt.at interitus exercituū fieri nō pñt à fortuna ſine opera hoium.ergo multo maiora ſunt,hoī ab hoie mala,quā illa quæ eueniūt a fortuna. Igitur hoium aios bñuolētia nobis deuincire debemus,vt fortunæ gladios cōtēnere poſſimus.fortuna vim hēt in reb. inanimatis.(Procellas)Maris tēpeſtates,&c.eiuſdē gñis.procellæ dñr vndæ procūbētes,& inſilientes. ꝓcellere ſignat ꝓcumbere, cuius oppoſitum eſt recellere.(Deinde a beſtijs)Nūc de animatis rōne carētibus.(Ictus)ꝑcuſſiones,vt equoꝝ,muloꝝ.(Morſus) ſerpētū,leonū,tigrū,& ſimiliū.(Rariora)Raro accidunt.(At vero interitus)mala q eueniūt à fortuna opera tñ hoiom hæc ſunt grauiora. (Ex proxime)Paucis añ annis,poſt quas clades alias in exercitū nō accepimus.(Triū)Exercitus Pōpeij magni in Theſſalia: Petrei & Afranij in Hiſpania,& filioꝝ Pōpeij.(Vt nuper ſummi viri)Pōpeij magni,q victus in Pharſalica acie fugit in Aegyptū. & ibi iuſſu Ptolemæi interfectus eſt.(Sūmi) Omni gñe laudis ꝑſtantiſſimi. (Singularis)Cui nemo poterat cōparari.(Præterea)Vltra hęc q̄ dicta ſunt.(Inuidia)odio populi & imperitæ multitudinis. (Benemeritoꝝ)Eoꝝ q de patria benemeriti ſunt,vt ipſi Ciceroni accidit,Scipioni, Themiſtocli & alijs,quoꝝ infinitus eſt numerus. (Ob eas)Inuidias.(Calamitates)qbus afficiūtur in vincula cōiecti & carcerē,aut fugiēdo.Expulſio fit vi,fuga vero ſpōte. (Rurſus)Nūc affert cōtraria ſupradictis,q tñ fieri nō pñt ſine oꝑa hominū.(Rurſus)Cōtra ex alia parte.(Honores)Magiſtratus. (Secūdæ)ꝓſperæ.(Imperia)exercituū.(Fortuira)q̄q̄ ſunt in manu fortunę.(Neutrā in partē).i.non poſſet fortuna cōferre honores & ſimilia,nec poſſet eripere ſine opera hominū.Nihil eſt (inqt Cicero in orōne ꝓ L.Murena) incertius vulgo,nihil obſcurius voluntate hoium,nihil fallacius rōne tota comitioꝝ. Fortuna igiť neq; ꝓdeſſe,neq; nocere poſſet ſine hoie.(Hoc igř)Cū hoc inqt Cic.ſit nobis exploratū,pauca poſſe nobis mala euenire ſine oꝑa hoim,vt tuti eſſe poſſimus,cōciliemus nobis hoies,& eoꝝ ſtudia cōplectamur,qbus aūt rebus effici poſſit,iam docebo. Et ſic poſt digreſſionē reddit ad id,quod inſtituerat.(Quomodo)qbus artibus,qua induſtria,& virtute.(Allicere) Adducere blādiſijs. (Excitare)Mouere ſtudia,volūtates,& beneuolentiam.(Quæ orō) ꝑceptio de his rebus quas dicā vtiles ad ſtudia hoium excitanda. (Ita)Si facta fuerit comparatio cum vtilitate,videbitur breuior. qm̄ plus inerit vtilitatis,quam verboꝝ,& ſic à re ipſa captat beneuolentiam,& attentionem vtilitatis,magnitudine propoſita.

FRAN. MAT. QVę ergo &c.) Tractaturus de vtili Cic.q ad hominū cōmoda pertineāt altius inqrit,& hominū breuiter tāgit originem quæ a Deo vt Stoici dicebāt,& noſtrates aſſerūt pħi hominū cā ſunt gēata.Ea verū aut inanimata ſunt,vt aurum,argētū, aut animata.Et animatoꝝ quidē alia ſunt rōnalia,vt dij hoies, alia rōne carētia,vt bruta oia,quæ impetu quodā ſibi naturali ad id mouētur qđ appetūt.(Aurū argentū.)Quæ in terræ naſcūtur viſcerib. (Ea q̄ gignūtur,&c.)q̄ vitā hñt vegetabile vt plantæ,herbæ. (Partim animata &c.)Senſibilia intelligit animalia,q̄ ſuos hñt appetitus,ſuamq. inclinationem,magis.n.ad hanc rem quā ad illā mouent.

Pecus. (Reliquæ pecudes)Ergo equus,& bos pecudes vocātur,ex quo intelligimus oia quadrupedia pecudes dici.(Quo efficiť aliquid)Mel cæra.(Duo gña)Mortale & immortale.(Deos placatos &c.qm̄ de hoium cōmodis loqtur.occurrebat fortaſſe. Quid Deos inter hominū cōmoda connumeras Cicero? Quia inquiť placati,& ꝓpitij facti ſacris per pietatē, & ſanctitatem plurimū

Pietas. hoi profunt.Pietas vt ipſe diffinit Cic.lib.1.de Nat. Deo.eſt iuſtitia aduerſus Deos.Qm̄ hoies id ideo exhibent quod debēt, vt ho-

Sāctitas. norem.Sanctitas vero ſcientia eſt colendoꝝ Deorum,quæ docet quid exhibere debeamus.ergo ſanctitas inſtruit,pietas exeqtur. (Secundū ꝓoſt.(Earumq. item &c.)Quæ diuiſio inqt eſt eorum quæ proſunt,eadem eſt eorum quæ nocent,nihil.n.ferme eſt qđ proſit,qn idem obeſſe poſſit,vt pecuniæ, quæ ſi illis vtaris proſunt,ſi abutaris nocent.(Sed q a deos &c.)nō nocent qdem Dei cuiq̄ ſua ſponte.Sed iraſcuntur,& puniunt ab hoiminibus laceſſiti,qđ & Stoici dicebant cōtra ſentiētib.Epicureis.Qui nō curare mortalia Deos nec honore ꝑcibus afferebant. Quod is verſibus

Lucr. de natura Deo. Lucretius cōplexus eſt Ipſa qdē per ſe diuum natura neceſſe eſt, Immortali æuo ſumma cum pace fruatur Remota a noſtris cuius ſeiunctaq. longe. Nam priuata dolore oi priuata periclis,Ipſa ſuis opibus pollens, nihil indigna noſtri: Non bene pro meritis capitur tangitur ira.(Ea.n. ipſa &c.) Probat hoies plurimū obeſſe poſſe. Qm̄ plurimum pñt prodeſſe,cum ex his q̄ inanimata ſunt meliora faciant quā natura ipſa fecerint, immo niſi hoīs accideret induſtria, & manus, multa q̄ terra gignit, paꝝ prodeſſent. Exempli cauſa lanæ niſi ab hoie excolerentur modicus eſſet vſus,idem de lino,& alijs multi dici poteſt.(Neque.n.&c.)Exemplis probat quædam arte curari.(Curatio ualetudinis)Quod eſt

Chirurg° medici,& eius pręcipue qui Chirurgus vocatur,qm̄ manu curat. (Nauigatio)Hoc ad artes mechanicas ſpectat. (Iā vero &c.) De vtilitate artium loquitur Cic.quæ mechanicæ vocantur, ſed nauigatione præcipue q̄ ideo neceſſaria vř eſſe vſui hoim. Quod cū alijs locis alia naſcantur,niſi de loco in locum trāſferantur,ij indigeant apud quos non naſcuntur. (Exportatio) Ea.n.exportamus quibus abundamus,ea cōuehimus quibus indigemus. (His muneribus)Exportandi,& inuehendi dandi alijs,& ab illis accipiendi. (Eadē rōne) Niſi.ſ.opera hois,& labor adeſſet. (Ad vſum noſtrū neceſſarij,)Ad muniendas ciuitates,& ad ædificandas domos.(Tecta vero)Quæ,& hois induſtria fiunt, & cum forte collapſa fuerint reſarciuntur. Laterarias ac domum conſtituerunt primi Eurialus,& Hiperbius fratres. Athenis antea ſpecus erant pro domibus. Taxius Cœli filius luteum ædificium inuenit exēplo ſumpto ab hirundinum nidis,auct.Plin. (Subueniri) Si cecidiſſent vt ea reſarciri neceſſe eſſet,quod hoium fit induſtria. (Vi tempeſtatis)Quæ tanta interdum exoritur ut firmiſſimas concutiat,& ruere faciat,quod nō multo tpe uidimus.(Terræ motu,) Qui totas vrbes interdum concutit,& euertit.(Venuſtate)Quæ oia conſumit: vt,Quantum æui mutare valet longæua vetuſtas. (Cōis vita)Societas quæ hoiem hoi conciliat,efficitq.,vt homo hoiem iuuet.(Adde ductus aquaꝝ) Qui maxime utiles ciuitatibus ſunt,in quibus eſt aquaꝝ penuria,quas per meatus ſubterraneos manu opere factos ex lōginquo ſæpe deducūt. Ancus Martius primus aquam Martiam in vrbē ducere auſpicatus eſt, poſt-

Aqua Martia primo à Quito rege, deide à M. Agrippa. ea Q. Martius rex in prætura,rurſusq. reſtituit M.Agrippa. oritur in vltimis montibus Pelignoꝝ,tranſit Marſos,& Fucinum lacum,mox in ſpecu merſa in Tyburtino ſeſe aperit.Virginem itē aquam Agrippina adduxit ab Octauij lapidis diuerticulo. Duo M.P. Prænestina via. Iuxta eſt Herculaneus riuus. quem refugiens Virginis nomen obtinuit.Fuerunt,& alij complures aquæductus Romæ,de quibus oībus Iulius Frontinus ſcripſit.(Deriua-

Aqua Virginea. tiones fluminum) Deſiccationes,& deductiones ab vno loco in aliū. Agrippa Tyberim deriuauit,ante.n.per velabrum currebat. Vnde velabrum dictum quod velis tranſirēt.Hinc ait Horat. Seu curſum mutauit iniquū frugibus aut amnis doctus iter melius. (Irrigationes,)Quæ fiunt deductis a fluuio riuulis,& plurimum fœcundant agros. (Moles oppoſitas fluctibus.) Ne in regiones inundaret, quales ſunt iuxta Venetias. In quibus conſeruandis, & reficiēdis tñ quot annis Veneti conſumunt pecuniaꝝ, quales fuerunt moles,quibus C.Iulius Cæſ.mare excluſit, quo ante immiſſum erat Lucrino lacui.de quibus ait Virg. Quid memorem portus Lucrinoq. addita clauſtra: Atque indignatū magnis ſtridoribus æquor,Iulia ponto lōge ſonat vnda refuſo.(Portus ma-

Cothon.i. portus manufactus nu)Qualis eſt Anconitanus,qui κώθωνες Græce uocantur.Ex quibus oibus multisq. alijs perſpicuum eſt.(Qui fructus &c.) Colligit vtilitatem,quæ ea rebus inanimatis percipitur, quæ tñ nihil prodeſſent,niſi hois labor,& induſtria accideret. (Ex beſtijs fructus,)Ea bobus,equis,niſi domarentur ab hoibus. (Hoies certe

Venatio fuerunt: &c.) Bouem,& aratrum Bubiges Athenienſis inuenit, vt alij dñt Triptolemus.Sunt qui Oſyrim malint,quo vehi Bellerophon primus excogitauit,frænos,& ſtrata equorum Pelethronius,pugnare ex equo Theſſali qui cētauri ſunt appellati. (Quæ nocent,)Vt ſerpentes leones.(Vſui)Sunt,ut aues,lepores,& qdquid ad eſcam venamur.Quæ bona ſunt,meliora hois opera efficiunt. quæ vero mala,tolluntur. feræ quæ nocent, homini vt ſerpentes,occiduntur,quæ ſunt ad vſum,capiuntur,vt lepores.Sunt q̇dam quæ proſunt,& nocent,vt apri,& vrſi.Venatione aūt opus eſt ad eas feras capiendas q̄ proſunt, & eas occidendas q̄ nocent. Venatio in tria diuiditur. Ferinam, aucupiū piſcatoriam,& quæque ſuis inſtris vtitur.Nām ferina retibus,pedicis,laqueis, arcu, iaculo,venabulo,& ceteris hmōi exercetur. Aucupium iiſdem fere omnibus,ſed ad hoc auibus vtitur venaticis, vt accipitre, & falcone.Piſcatoria retibus utitur,hamis,fuſcinis. oē genus ciborum, ſapoꝝ, obſonioꝝ his tribus gñibus contineatur,quæ tangit Cic.cum dicit,Et quæ vſui poſſunt eſſe,capiuntur.(Quid enumerem &c.) De quibuſdam artibus mechanicis dicit,de quibus implicite dixerat,magnus aiť eſt artiū numerus, quæ vitę hominū neceſſarię ſunt. (Quis.n.ægris ſubueniſſet?) Medicinam tangit. (Quę eſſet oblectatio &c.) Niſi eſſent artes ludoꝝ quibus homines

nes oblectarentur, theatricæ, & ſpectatoriæ, qbus aīus defatigatus reficitur. [Qui victus,) Niſi agricultura, q̄ victū ſubminiſtrat, venatio. [Cultus,) Tangit lanificiū, ars texēdi, ſuendi, torquēdi, exercetur manu aut pectine, cylindro, ſuſo, radio, colo, & cetera hmōi. In materia lanæ, lini, ſerici, piloꝝ ad vſum veſtimentoꝝ, & operimentoꝝ q̄ ptinent ad cultū nr̄m vel ad aliqd operiendū ornandumq̄. [Vrbes vero) Ad tectonicā ſpectāt, q̄ ars eſt ædificādi. [Ex quo leges,) Niſi ars fuiſſet tectonica nunq̄ ædificatę domus, & ciuitates fuiſſent, & niſi in vna mœnia hoies cōueniſſent, ne leges qdē excogitatæ eſſent. Leges.n. vtilitatis cauſa latæ ſunt, vt humana ſocietas cōſeruaretur, ſi ęquabile ius eſſet, & ſi ſuū cuiq; tribueretur, rectēq. dixit Solon duabus rebus remp. cōtineri pœna & p̄mio, qbus ſublatis humana ſocietas interiret. Sunt aūt leges ſcriptæ, mos in ꝯſuetudine nō in ſcripto poſitus. Nā vt Vlp. ait, Inueterata cōſuetudo ꝓ lege nō immerito cuſtoditur, & hoc eſt ius, quod dr̄ moribus ꝯſtitutū. [Iuris æqua deſcriptio,) Differt ius à lege, qm̄ iura, vt Vlp. ait, nō in ſingulas ꝑſonas, ſed gn̄aliter cōſtituuntur, cū lex particularis pleraque ſit. [Certaq. &c.) Expoſitio eſt eius qđ p̄ceſſit. Quid.n. aliud ius eſt quā certa viuēdi diſciplina & regula? [Quas res &c.) Ex eo qđ in eandē ciuitatē cōuenerunt hoies, & vna viuere cœperunt vtique eiſdē legibus factū eſt, vt māſuefacti ſint, cū prius feri eſſent, & agreſtes ſeorſum viuentes, & in ꝓmiſcuos, vt belluæ, ruerēt concubitus, à qua turpitudine verecundia ſunt retracti, cū in turba hoium fuerunt. Vnde ēt matrimonij leges natæ ſunt. [Vita munitior,) Tutior defenſa ſocietate, & legibus. Nā antea q plus viribus valebat, is ꝓ arbitrio oia faciebat, poſtea lenitus ſocietate aīus, vita munitior cœpit eſſe. [Vt dādo) Ex māſuetudine illa ſecutū eſt, vt hoies mutuo ſibi inſeruirent, dādo ea qbus alij indigerent, & rurſus ab illis accipiēdo qbus indigeremus, quare hoium inter ipſos maxime ſocietas deuincitur. [Permutandisq. facultatibus,) Vt ille mihi vinū quo egeo, & ego ei triticū tradā. Vetuſtiſſimū emptionis, & vendit omnis genus ꝑmutatio fuit. Et qm̄ accidebat, vt aliqs, aut nulla re indigeret, aut nō illa qua alius abūdaret, & nō ſemꝑ fieri poterat ꝑmutatio, ꝓpterea veluti ad ſubſidiū cōmutādaꝝ reꝝ nūmus ꝑcuſſus eſt, vt ait Ariſt. & ob hoc nūmos vocatus eſt, qđ nō a natura, ſed à lege q̄ νόμος dr̄, introductos. [Lōgiores) Sed qd, inqt, facio qđ in alio rep̄hendo? vt in Panætio, q lōgius nimiū fuit in re ꝑ ſe clara, & ꝑſpicua. Panętiū occaſionē nactus carpit. [Duce bello) Hoc ad artē militarē ſpectat, qua ſine militibus eſſe non pōt. [Principē domi) Hoc ad politicā ꝑtinet. [Themiſtocles,) Qui fuit Neocli filius Athenienſis multa, & p̄clara geſſit, & Athenięſes ab incurſu barbaroꝝ liberauit. [Pericles,) Qui & ipſe Athenienſis patriā ab impeto Lacæd. ſeruauit. [Cyrus,) q Medoꝝ rex fuit à Tomiri regina Scythaꝝ eſt occiſus, de quo multa Iuſt. in epit. Trog. [Ageſilaus,) Hic Laced. fuit p̄cipue à Xenophōte laudatus, multę .n. & mirabiles eius fuere virtutes, rēp. nō modo tutat⁹ eſt, ſed auxit, multa bella geſſit. A Ptol. in Aegyptū accitus eſt. [Alexāder; quos negat ſine adiumētis hoim tātas res efficere potuiſſe.) q totā domuit Aſiā, & cognominatus eſt magnus. [Vti ē in re nō dubia) Teſtibus nō neceſſarijs. Si res dubia nō eſt, qd teſtibus vti neceſſe eſt. [Atque vt magnas vtilitates adipiſcimur) Cetera induſtria, & labore hoium vt ſupra oñſum eſt meliora ſiūt. Hoies vero q hoibus nocēt, meliores fieri pn̄t ingenuis artibus, & liberalibus. Cū itaq; eiuſmodi ſint hoies, inqt, ut mali plurimū nocere, boni ſi fuerint ꝓdeſſe plurimū poſſint, dāda opa eſt, vt hoies hoibus quātū fieri poterit cōciliemus. Et ſicut ꝑ hoies inaīata meliora reddunt, ita ꝑ ph̄iā .i. ſtudiū ſapiæ hoies meliores efficiuntur.

Conſpiratio, in quo differat à coniuratione.

[Cōſpiratione hoium, atq; cōſenſu: ſic nulla tā deteſtabilis peſtis eſt, q̄ nō hoī ab hoie naſcat.) Conſenſu, eſt cōſpiratio bonoꝝ, vel maloꝝ cōſenſus. Cic in orōne ꝓ Lig. fratrū dixit cōſpirationē. Cōiuratio ſemꝑ in malā partē ſumit. [Dicæarchi liber de interitu hoim,) Peripatetici,) Hic ph̄s fuit Peripateticus nobilis, & p̄ſtās, q nullū oino eſſe aium dixit. [Magni) Scia. [Copioſi) Eloquētia. [Eluuionis) Inūdationis, & diluuij. Eluuio ꝓprie dr̄ cū terra ois obruit, vel vallis ab eluēdo, aqs cōſtat nōnullas ciuitates demerſas eſſe. [Peſtilentiæ) Qua totæ ſæpe ciuitates abſumūtur, vt Thebæ. [Vaſtitatis) q̄ accidit incēdio, aut tēpeſtate, aut bello. Nā Lucan. ait: At nūc ſeruitutis &c. [Belluaꝝ ēt &c.) Vt muriū, vel ſerpētū qbus incūbētibus derelictas & vacuas redditas legimus regiones. Euſ. lib. de tpib. tantā ait aliqñ locuſtaꝝ multitudinē fuiſſe, vt hora vna fertiliſſimos agros vaſtaret, ætate parētū nroꝝ tāta vis muriū fuit in Apulia, vt oia abſumerēt in agris. [Cōparat) Exitiū qđ ab his rebus ꝑfectū eſt, cū exitio qđ hoibus ꝑ hoies ꝓuenerit. [Bellis,) Incipiamus ab vrbe Roma, inueniemus bellis Rom. infinitos hoies eſſe deletos, vix poſſet explicari quā multi in bellis q̄ geſta ſunt à diuerſis nationibus, & regionibus iam perierint. [Seditionibus,) Inteſtinis ciuitatū diſcordijs, qbus ſępe ciuitates euacuant. Magnæ & multæ reſp. vt Athenæ, Lacedæmon, Thebæ bellis & ſeditionib. deletę ſunt. [Cō igr̄) Sēſim ad id diſcēdit qđ itēdit, vt de vtili loquat. Et cū inqt maxima vtilitas hoi ab hoie ꝓficiſcat & cōtra dāna plurima, & grauiſſima, dāda opa eſt, vt hoiem ad bn̄ficiēdū nō ad nocēdū inſtituamus, qđ nō mechanicis artib. fieri poterit, ſed liberalib. [Propriū &c.) Hoc eſt, ſolā iudico virtutē eſſe ꝑ quā hō inſtrui poſſit vt hoi ꝓſit. optimo aūt ordine vtit Cic. Nā cū oñderit qbus ex rebus cōmoda habeant, nūc docet q̄ ſint ea ꝑ q̄ illa poſſimus cōſeq, poſtremo quō cōſeruare poſſimus apit. [Itaque, q̄ &c.) Ergo, inqt, à rebus inaiatis q̄ ꝓuenit vtilitas ea ꝑ hoim artes hr̄e, q̄ opoſæ, & mechanicæ vocatur. Nā his artibus mediātibus vtilia ſunt inaīata, vt ꝑ tectonicā habemus ędificia, ꝑ ſutoriā calceos. Sed vtilitas q̄ prouenit ab hominibus, nō niſi ꝑ ipſos hoies hr̄i pōt, q ſapiētes ſint. [Inaiatis) Vt in arte tectonica q̄ vtit lignis cemētis latere calce ſabulo & ceteris. [Tractatione belluaꝝ) h.d. ꝑ agriculturā q̄ docet domare equos, & tauros. Opoſis, mechanicis, q̄ manu exercent, paꝝ āt ad aium ꝑtinēt. [Sapia, & virtute) Virtus ex ſapiā naſcit eāq. ſeqtur. Eſt aūt ſapia, ſcia, & intellectus p̄cioſiſſimoꝝ natura. ſcia in theoricā diuidit & practicā. Theorica in veri inueſtigatione verſatur. Practica in actione. illa phyſicā attingit, & metaphyſicā, hæc agit in politica, & œconomica, & in his q̄ moralis ph̄ia p̄cipit. [Etem &c.) Hoiem meliorē reddi tribus rebus dicit in qbus ois uirtus verſat. Tāgit aūt ph̄iā naturalē, moralē, & qd ſm eā agere nos cōueniat. Nā aut inqſitione veri meliores efficiuntur hoies, qđ ad phyſicā, & theoricā ſpectat, aut ſcia de moribus q̄ docet oibus dominari ꝑturbationibus, aut recte operādo quod eſt practicæ, ſed theoricæ, ethicæ, & practicæ quaſi apices quoſdā, & tm̄ q̄ neceſſaria ſunt attingit. [In ꝑſpiciēdo) Hoc theorica facit q̄ inqrit veritatē cuiuſq; rei in contēplādo tm̄ verſat. [Sincerumq̄.) Puꝝ, ſimplex, ſine ambiguitate, ne ſit malitia nō prudētia. [Cōſentaneū) Ph̄ia naturalis primū q̄rit qd veꝝ ſit, deinde diligēter conſiderat qd cuiq; rei cōueniat. Quid ex vnaquaq; re cōſequat. æſtiuo tēpi calor cōuenit & ſiccitas, hiemi, frigus, & humiditas. [Cōſequēs) Cū alteꝝ ex altero cōſeqtur, hoc eſt cū alteꝝ ex altero efficit, poſito aūt ꝯñti intelligitur ēt añs, vt ſi ſol eſt, dies eſt. Neceſſario ſequitur hoc ex nimia ſiccitate, & ex nimijs pluuijs ſterilitas ſeqtur, ex hoc caritas, amor. [Cauſa) Cognitio reꝝ inueſtigatur per cauſas, & effectus. Cauſaꝝ duo ſunt gn̄a intrinſeca, & extrinſeca. Intrinſeca neceſſario efficit id qđ ſibi ſubiectū eſt, vt ignis cui ardere neceſſario ſubiectū eſt. Nā ſi ignis eſt urit. At q ignis eſt ergo neceſſario vrit. intrinſecā cām neceſſario ſemꝑ effectus ſequitur, vt ardere qđ intrinſecū eſt ignis. Sic itaq; intrinſecū ignē ſequitur cauſa qđ ſe habet ut ſemper neceſſarij effectus ſequantur cauſam. At vero extrinſeca cauſa eſt q̄ nō neceſſario producit effectū. vt virtus cœli, & ſolis q accedit ad gn̄ationē, ſed nō neceſſario. Nā adiuuat gn̄ationē vbi ſemē fuerit. Pr̄ filij efficiēs cauſa, eſt nō.n. pōt eſſe filius ſine pr̄e, & q̄uis ſit cauſa naturalis ſine qua filius naſci nō pōt, tn̄ nō neceſſe eſt, vt pr̄ gn̄et, quāuis habet vim gn̄andi. Eſt igitur pater cauſa filij non neceſſaria has cauſas diligenter cōſiderat ph̄s. Ex quo vt aere ſpiſſo nubes ex nubibus pluuiæ generātur, vt colliſio nubium cauſa eſt tonitruum, & fulgurū. [Alterum, cohibere &c.) Hoc ꝑtinet ad moralem ph̄iam. Cōprimere aūt motus aī ad modeſtiam p̄cipue ſpectat. de aī perturbationibus, multa à nobis priore lib. dicta ſunt. [Appetitiones) q̄ ſunt quq; ſenſuū, viſus, odoratus guſtus, tactus, auditus. Obediētes. hoc ꝓprium eſt viri boni, & cōſtantia officium, vt rō imperet, appetitus pareāt. Nā quod ait hiſtoricus, ai imperio corporis ſeruitio magis vtimur. [Tertium, ijs &c.) Hoc ad moralem ph̄iam ſpectat & practicā. Duo aūt tangit iuſtitiæ officia, alterum eſt p̄mia benemerētibus cōferre, alteꝝ male merētis ſupplicio afficere. [Moderate) Et ſciēter bene hoc addidit, q̄ ſine prudētia iuſtitia eſſe nō poſſet, niſi cognoſceremus qd & quātū cuiq; tribueremus quātumq̄. à quoq; peteremus. Ille vtitur moderate hoibus q ex his tm̄ vtilitatis capit quantū, neceſſe eſt. Ille ſciēter q capēdit cuiuſq; vires & ingeniū. [Quoꝝ ſtudijs &c.) Quoꝝ fauore & auxilio. [Expleta) Quātū ad ſufficiētiā, efficit .n. iuſtitia vt vnuſquiſq; alteri tribuat, ſed ita tribuat, ne ſibi ipſi deſit. [Cumulataq̄.) Vt ēt ſupꝑſit ultra neceſſitatē. [Per eos) nō ſolū petere debemus ab hoibus vt nobis lędēt noceri nobis bene faciāt nō ſignat Et qdqd incōmodi inferet ꝑ eoſdē ꝓpulſemus. [Vlciſcamurq̄) licet.n. vim ui repellere. Nec.n. iferēda iniuria eſt niſi laceſſitus ſoetis, vt priore lib. dcm̄ eſt Aequitas, ut nō plus pœnarū reddamus quā iniuria accepimus, eſt.n. ut ſup. dixit ulciſcēdi modus nō tn̄ ita clemētes eſſe nos ꝯuenis vt nimia remiſſione vtamur, & ad iniuriā alacriores hoies, & prōptiores faciam⁹ ad humanitatē, tū po

Proprium hoïs ē hoï prodeſſe.

Pater eſt efficiēs cā filij non aūt neceſſaria.

Aequitas aequalis eſſe debet

tius

ciuis q̃ ad crudelitatem declinandum eſt . [Quibus aūt rōnibus)
Quāquidem inquit ex his quæ dicta ſunt cognoſci poteſt;hoīes in
primis,& prodeſſe hoībus,& nocere poſſe: eosq́. ꝓpea nobis cō
trahendos rem q̄ñ ab his,& multum cōmodi,& plurimum incō-
modi percipere poſſumus,ꝑcipiendum,& oſtendendum qūo eos
conciliare poſſimus.Et ſic Cic.non tm̄ quid faciendū ſit,nos mo
net,ſed ēt qūo faciendum.In quo verum ꝑcipientis ſeruat offm̄.
Quædam tñ dicit,ante quam quod ſe dicturum promitit,aggre
diatur.[Ante)q̃ ad hæc præcepta conciliandoꝝ hoīum deſcenda
mus.[Magnam vim) nō ſine rōne maximam vim fortunam hr̄e,
Cic.oſtendit ad res ſecūdas,& aduerſas,vt oſtendat qūo hoīes re
ſiſtere poſſint fortunæ,ſi inter ſe cōciliati fuerint.& vt ꝑcipiatur
facili,quod ait Cic.res creatas ſupius ita dicit,vt alias inanima-
tas,alias animatas diceret,vnusq́. aūt arte vtiliores fieri & ho-
minū induſtria.Ars vero eſt quidā habitus cum rōne factiuus.Ad
uertendū vero eſt ꝙ quæ ſunt,& ab hoīe fiunt, contingētia ſunt,
& pñt eſſe ac non eſſe.Quod cū fortuna a caſu cōuenit , & in his
dicit plurimū valere fortunam.Cui quę raro eueniūt magis ſub-
iecta ſunt,q̃ quæ ſæpius eueniūt quia.ſ.in his quæ ſępius eueniūt
vis humana plurimū valet.Cuius rei,ratio hęc eſſe vr̄,quia Archi
tectura,Nauigatio,Medicina, & ceteræ eiuſmodi circa materia
lia verſantur,quæ ſunt artis.Nā hæ artes procellis, tēpeſtatibus ,
& alijs eiuſmodi caſibus medent̄,quæ rarius contingere dicit.At
vero interitus exercituū,clades imperatoꝝ,& quę id gñis frequē
ter eueniunt,nō ſunt aliena à cōſilio,atq; a prudentia,& itē a do
lo vel temeritate hoīum. Prudentia eſt habitus cum rōne acti-
uus.Actio differt a factione,q̃ eſt artis hoc modo,q̄a factionis fi-
nis eſt aliud ab ipſa, vnde bonū facientis nō eſt in ipſo faciente ,
ſed in facto . quod factū fortunæ penitus ſubiacet. Quare cū ars
ſit habitus cū rōne factiuus,minus in ea circa hoīs bona vel mala
verſatur.At vero actionis finis nō ſemper eſt aliud ab ipſis, ſed ip
ſius actio bona finis eſt. Cū igitur prudētia ſit habitus cum rōne
factiuus,ſeq̄tur prudentiam circa hoīs bona verſari.ſicut dolus vel
temeritas circa mala.Recte igr̄ dicit Cic.ea quæ raro cōtingunt
fortunæ magis ſubiecta eſſe,q̄bus ars mederi pōt a caſibus.At ve
ro quæ frequēter eueniunt non pñt eſſe ab hoīe aliena. Cuius
cōſilio,& oꝑa aguntur,quæ nō ſunt oīno fortunæ poteſtati ſubie
cta.[Magnam vim) Dicturus erat q̄bus rōnibus hoīum ſtudia oc
cuparētur.Sed occurrit vt eōe faceret de vi Fortunæ, quo intelli
geremus non oēm facultatem cōparandę vtilitatis in ſupradictis
virtutis partibus poſitā eſſe,ſed magnā partē fortunā ſibi vēdica-
re.[Ceteros &c.)Cum oīa cōmoda & incōmoda hoībus per ho
mines cōtingant,ea rarius accidere conſtat,in q̄bus hō facultatē
nō habet,ut ꝓcellas,tēpeſtates, &c ꝑ ea,quæ licet & ipſa ſint for
tuita, tñ ab hoīe miniſtrantur, ſicut expulſiones ciuiū, interitus
exercituū.hæc hoīum opera adminiſtrant̄,& fortunæ uiribus.Di
gnitates ꝑterea,honores,impia tametſi fortuita ſunt, tñ ſine ho-
minū ſtudijs effici non pñt . [Proſpero flatu) Trāſlatio ſumpta à
vētis ſecundis q̄bus cum vtimur , ꝓſpere nauigamus.[Ad exitus
optatos)Vt nauęs in portū vehunt.[Reſluit)Nauē repulerit,ꝑ-
ſtat in trāſlatione . [Ceteros caſus) Videlicet q fortunæ ſubiecti
ſunt,& cauſa eſt,q̄a ea quæ ſunt,& ab hoīe fiunt, cōtingētia ſunt
eſſe,& nō eſſe raro eueniūt. Ea q̄a hñt eū caſu ſimilitudinē,ideo
fortunæ ſubiecta ſunt.[Procellas)In his oībus.medētur mecha-
nicæ artes,ꝓcellis q̄dem architectura,& tēpeſtatibus medet̄,quā
nis tēpeſtas ſubiecta pōt eſſe nauigationi.[Ruinas) q̄bus ædifica
tio ſuccurrit.[Morſus)His medicina medetur,& venatio.[Rario
ra ſunt)q̄a ſubiecta ſunt fortunæ,& ab ea veniūt,ſunt.n.cōtingē
tia eſſe,& nō eſſę.& ideo fortunæ ſunt,cui nihil magis cōuenit q̃
qđ eſt incertū.[At vere interitus &c.)Hæc frequētius eueniunt,
ideoq́. hoīum poteſtati attribuūtur magna ea parte, eoꝝ.n.cōſi
lio gerūt,licet & fortunæ vires accedāt.[Triū) Exercitus Pōpei
Mag.in Theſſalia,Petrei & Afranij in Hiſpania :Reliq atum Pō
peianaꝝ in Lybia.[Sæpe multoꝝ)Vt apud Trebiā,apud Cānas,
apud lacū Traſimenū.[Multoꝝ imp.) Qui ocioſi ſunt,vt Flami
nij apud lacū Traſimenū,Pauli apud Cannas.Cn.& P.Scipio . in
Hiſpania,Niciæ,Epaminōdæ.Demoſth.[Sūmi,ac ſingularis,viri)
Pōpeij magni . [Inuidiæ) q̄a vulgus ignobile facile mouet̄ inui-
dia,vt modo his,modo illis faueat.[Ob eas) inuidias.ſ.populares
multa accidūt mala.[Benemeritoꝝ eap.) vt Fur.Camillus expul
ſus eſt multitudinis inuidia,cū de rep.bn̄meritus eſſet. [Calamita
tes)Vt Themiſtoclis Alcibiadis.[Fugæ)ēt ſpōtaneæ,vt Scipionis
ſuperioris,q Linternū ꝯceſſit,cū videret ingratā patriā.[Fortuita)
Qm̄ aliqua ex parte fortunę ſubiacēt.[Neutrā in partē)vt aut ꝓ-
ſint,aut obſint.[Hoc igr̄ cognito) q̄a q̃ ſubiecta ſunt oīno fortu
næ raro eueniūt,& nō tam indigēt oꝑa hoīum, ſicut ea q̃ cōſilio
regunt̄. At vero ea in q̄bus vis humana plurimū pōt ſæpius eue-

Quæ frequenter eueniunt non poſſunt eſſe ab hoīe aliena.

niūt,ſiue proſpera,ſiue aduerſa,ex quo opera dāda eſt , vt hoīum
ſtudia nobis cōciliemus.[Quæ ſi lōgior)Si lōgior orō videbitur,
cum vtilitate longitudo cōpenſabitur,& tum breuior videbitur.

Q Væ ergo ad vitā) In hac parte diuidit auctor ea, quæ perti-
nent ad vitā degendā.Ordo eſt:Ergo(eſt particula cōtinua-
ta,vel q̄a dicere conſtituimus de ijs,quæ ad vitā humanam vtilia
ſunt) ea ſup.quæ pertinent ad vitā hoīum tuendam .i. ꝓtegendā
ab egeſtate & incōmodo.ſ.ſunt partim.i. ꝑ parte inanimata.i.vita
carētia,vt auꝝ,argentum,ea quæ gignūtur e terra, & alia eiuſdē
gñis.i.ſimilia,& partim.i.pro parte animata,animata .ſ. ſenſitiua
quæ hñt ſuos.i.proprios impetus & appetitus rerum.Aūt pro ſed
eoꝝ.ſ.animatoꝝ alia ſunt expertia .i. nullam hñtia partē rōnis ,
alia ſup.ſunt vtentia rōne expertes rōnis,aut ſunt equi,boues, &
reliquæ pecudes.i.humana effigie carētes,vt apes quaꝝ opere .i.
auxilio.[Aut legamus,quaꝝ opera.i.operatione) efficitur aliqd
ad vſum & vitam hoīum. Aūt pro ſed duo gñа ponuntur vtentiū
.i.eoꝝ quæ vtuntur rōne,vnum Deoꝝ,alteꝝ hoīum.Pietas.i.reli
gio & ſanctitas.ſ.vitæ efficiet eos placatos ne.ſ.noceant.Aūt pro
ſed,hoīes pñt eſſe maxime utiles,hoīes proxime , & ſm Deos .i.
ſecundo loco à Deis,q; , pro &,eadem diuiſio eſt earum rerum
quæ noceant,& proſint.Sed q̄a ſup q̄dam pſti non putant.i. non
arbitrantur Deos nocere.i.quod dij noceant , arbitrantur hoīes
obeſſe plurimū,uel prodeſſe hoībus,his.ſ.dijs exceptis.i.nihil lo-
quēdo de dijs,ſiue noceant,ſiue non . Enim pro q̄a ea ipſa,q̃ nos
dicimus inaīata ſunt,pleraq;.i.fere oīa effecta operis .i. ꝑ operas
hoc eſt operationes hoīum.quæ.i.quas res nec.i.non ēt hr̄emus,
niſi manus.i.exercitiū manuale,& ars.i.induſtria acceſſiſſent.i.ab-
iectæ eſſent,nec vteremur his i.hmōi ſine adminiſtratione hoīm.
Enīm pro q̄a,neq; vlla curatio valetudinis.i.ſanitatis,neq; nauiga-
tio,neq; agricultura,neq; ꝑceptio frugū ex agro.ſ.q; ,pro &,alio
rum fructuū,vtpote ex arboribus,& neq; ſup.vlla cōſeruatio fru
gū & fructuū potuiſſet eſſe ſine opera.i operatione & adminicu
latione hoīum.Iā vero.i.in ſuper exportatio eaꝝ reꝝ , q̄bus abū
daremus,& inuectio eaꝝ reꝝ,q̄bus egeremus,nulla eſſet niſi ho
mines fungerētur his muneribus.i.obirēt hæc miniſteria.Et eadē
rōne,nec lapides neceſſarij ad vſum nr̄um exciderent è terra,nec
ferrum,aurū,argētum,exiſtētia abdita.i.abſcōdita, & obtruſa,pe
nitus i.oīno effoderentur,è terra,ſine labore & manu hoīum.Ve
ro pro ſed vnde tecta domoꝝ ſ.q̄bus & .i. ſimul vis frigoꝝ pelle-
retur,& moleſtiæ caloꝝ ſedarentur.i.mitigarētur,potuiſſent aut
dari initio.i.ab initio humano gñi,aut ſubuenire,poſtea ſ.quam
data erant,ſi ipſa.ſ.tecta cecidiſſent,vi.i.violentia tempeſtatis,aut
terræ motu aut vetuſtate , niſi cōis vita didiciſſet petere ab hoī-
bus auxilia haꝝ reꝝ ? q.d.à nullo . adde ad dictas vtilitates.ſ.quæ
hoī ab hoīe veniunt,ductus aquaꝝ q fiunt ꝑ canales,arcus,& deri
uationes fluminum,q̄bus inter montes aliq̄ō via facta eſt,aut po
tius deriuationes ex alueis in agro,vt ſit expoſitum , ſeq̄tur adde
irrigationes agroꝝ,moles.i.magnitudines aggeꝝ oppoſitas flu-
ctibus,portus manu factos,quæ.ſ.oīa nos non poſſemus hr̄e ſine
opera hoīum. Ex q̄bus oībus & multis alijs eſt perſpicuū.i.euidēs
nos nullo modo potuiſſe capere.i.percipere ſine manu & opera
hoīum ſup.eos fructus,q fructus percipiūtur ex his rebus q̃ ſunt
inanimata & eas ſup.vtilitates quæ vtilitates percipiuntur ex his
rebus quæ ſunt inanimatæ. Deniq;.i.finaliter vt vno verbo dica-
tur,quæ qualitas fructus,aut quæ cōmoditas poſſet ꝑcipi ex be-
luijs,niſi hoīes adiuuarēt ? q. d. nullus & nulla. Nam pro q̄a,& hi
ſup.q fuerunt principes.i. primi auctores inueniendi.i.inueſtigā
di,quem vſum .i. quam vtilitatem poſſemus hr̄e ex quaque bel-
lua .i. beſtia fuerunt certe hoīes . nec poſſemus hoc tp̄e quo.ſ in
uentum eſt quis uſus ex belluis ſit ſine opera hoīum, aut paſcere
equos, aut domare, aut tueri, aut capere fructus tempeſtiuos ex
his . q; , pro & .i. pariter ea quæ nocent interficiuntur ab eiſdem
.ſ.hoībus,&.i.pariter ea.ſ animalia quæ poſſunt eſſe vſui.i.utilita
ti,capiuntur . quid.i.ad quid enumerem multitudinem artium ,
ſine quibus vita nulla oīno eſſe potuiſſet ? q. d. id fruſtra faciam,
cum notum ſit.Enim pro quia. quid ſubueniſſet ægritudini ? quę
oblectatio ualentium.ſ.ſanorum eſſet ? qui victus,aut cultus ſup.
eſſet,niſi tam multæ artes miniſtrarentur ?q. d. nihil & nulla aut
nullus,quibus rebus uita hoīum exculta deſtitit tm̄ à victu & cul
tu beſtiarum . Vero pro ſed vrbes non potuiſſent, nec ædificari
nec frequentari ſine cœtu.i.conuentione,& congregatione ho-
minum,e a quo.i.cœtu hoīum,vel ex quo.ſ.poſt quam te .ſ. vrbiū
ædificationem & frequentationem,leges ſup. ſunt conſtitutæ &
mores ſunt cōſtituti,cum.i.inſuper æqua deſcriptio iuris eſt ſup.
conſtituta & certa diſciplina viuendi,per quas.i.leges deſcriptio
nem iuris,& diſciplinam viuendi viuitur bene & beate,quas res,
& .i. pariter manſuetudo omnium eſt conſecuta .i. ſtatim poſt .

ASCEN.

&

& quaſi ſimul ſecuta eſt,&.i.pariter verecundia, q; , pro & , effectum.i.peruentum eſt ad huc,vt vita.ſ.nulla eſſet munitior.i.tutior,atq; vt nulla.i.non vlla nō egeremus vlla re dando & accipiẽdo.i.per mutua cōmercia & facultatibus & cōmodis ꝑmutandis .i.cōmutationem & mutuam collocationem facultatum & cōmodoꝝ. Nos ſumus hoc loco (qui.ſ.manifeſtus eſt) longiores quā neceſſe eſt.Enim pro qa q̃s eſt cui illa quæ cōmemorantur à Panætio pħo Stoico,quę pluribus verbis nō ſint ꝑſpicua.i.clara, & euidẽtia? videlicet neminẽ,neq; ducẽ potuiſſe gerere ſine ſtudijs hoium res magnas & ſalutares,bello.i.in bello , neq; principẽ.i.primum patre domi.i.in ciuitate ſua?q.d.nullus. Themiſtocles dux ille Atheníenſiū cōmemoratur.i.oſtenditur nō potuiſſe gerere,q̃ geſſit ſine ſtudijs hoium.Et Pericles alius dux Atheniẽſiū,& Cyrus rex ille Perſaꝝ, & Ageſilaus Lacedæmonioꝝ ille rex & Alexāder Magnus.ſ. Macedonū rex cōmemoratur ab eo, quos oẽs.ſ.negat potuiſſe efficere tātas res quas .ſ. effecerūt ſine adiumẽtis.i.adiutorijs hoium,& ita ipſe Panætius vtitur in re nō dubiā.i.manifeſta teſtibus nō neceſſarijs.i.ſuꝑfluis.Atq; vt.i.quẽadmodū adipiſcimur.i.acqrimus magnas vtilitates,cōſpiratione, atq; conſenſu hoium,ſic nulla peſtis eſt tā deteſtabilis.i.nulla iniuria aut cōtumelia tā fœda,quæ nō naſcatur.i.oritur hoi ab homine . Liber Dicæarchi illius pħi magni & copioſi Peripatetici eſt.i.extat de interitu hoium,q .ſ. libet collectis ceteris cauſis .ſ. eluuionis.ſ.corrupti tractus ſeu regionis,peſtilẽtię,vaſtitatis.i.deuaſtationis terraꝝ,multitudinis ẽt repẽtinæ belluaꝝ,quoꝝ omnium impetu docet quædā gn̄a hoium eſſe cōſumpta,deinde cōparat quāto plures hoies deleti ſunt impetu.i.ex inuaſione hominū.i.bellis ſup.bellicis cū hoſtibus,aut ſeditionibus.i.in reſtamẽtis, & domeſticis factionibus ac ciuilibus bellis . q̃ oi reliqua calamitate.i.deſtructione,ſicut calamitas eſt culmoꝝ ſeu calamorū,ſegetū videlicet ex fulminis impetu ꝓſternatio . Igitur cū hic locus.ſ.ꝑſens diſputatio,nihil habebat dubitationis, qn hoies & ꝓſint , & obſint plurimū hoibus,ego ſtatuo propriū eſſe virtutis hoc.ſ.cōciliare ſibi aios hoium,& adiūgere ad ſuos vſus.Itaq;.i.& ita ea ſup.quæ fiūt vtiliter ad vitā hoium in rebus inanimis.i. inanimatis,q; , pro &,ea q̃ ſunt vtiliter in vſu,& in tractatione beluaꝝ tribuuntur.i.conferūtur nobis actibus operoſis.i.ꝑ artificioſas operationes,aūt ꝓ ſed ſtudia hoium prōpta & parata ad amplificationẽ noſtraꝝ reꝝ,excitantur ſapiẽtia & virtute ꝓſtantiū viroꝝ.Etenim.i.qa certe ois virtus vertitur.i.conſiſtit , verſatur fere in tribus rebus quaꝝ vna eſt.i.conſiſtit,in ꝑſpiciendo qd ſit in quaque.i.qualibet re,veꝝ, ſincerū.i.ſolidū & integrum , non fractum,nec diminutum,& ſup. qd ſup. ſit conſentaneum cuiq; , qd conſequens,ex quo.i.ex qua re,quæque.i.quælibet res gignātur,ſi ſit cauſa cuiuſque rei.Alteꝝ.i.altera hoc eſt ſecunda res ſeu ꝓprietas virtutis eſt,cohibere.i.cōprimere,motus turbatos.i.turbulẽtas cōmotiones animi,quos græce noiant pathe (profertur, aūt græce πάθη).i.paſſiones,q; , pro & ,efficere appetitiones.i.affectiones,quas illi.i.græci ſup.nominãt ὁρμάς,obediẽtes rationi. Tertiū.i.tertia res,aut tertia ꝓprietas virtutis,&ſapientiæ ſupp. eſt,vti moderate & ſciẽter,his qbus cōgregamur.i.aſſociamus,& qbus cum viuimus,& quorum ſtudijs.i.exercitus & operis , nos habemus ea q̃ natura deſiderat expleta.i.conſummata,& cumulata.i.aucta.Deniq; ut ſup.propulſemus.i.procul a nobis pellamus per eos.ſ.qbus congregamur,ſiquid incōmodi importetur nobis vt vlciſcamur per eos.ſ.q conati ſunt nocere nobis, & ut afficiamus eos tāta pœna,quāta ſup.pœna,aut lege, quantū ſup. pœnæ æqtas & humanitas patitur.Aūt pro ſed,nos dicemus in ſequẽtibus.ſ.qbus rōnibus.i.vijs & medijs,nos poſſumus aſſequi.i.obtinere hāc facultatem,vt cōplectamur ſtudia hoium , & teneamus ea.Neq; illa ſunt,dicenda multo.i.lōge poſt,ſed pauca ſup.quędā ſunt dicẽda ante.i.prius.ſ.q̃ illa dicamus. Quis ignorat magnam vim.i.potentiā eſſe in fortuna,in vtranq; partẽ,vel.i.ſiue ad res ſecūdas,vel.i.ſiue ad res ad res aduerſas?q.d.nemo. Nam pro qa.cū .i.qn̄ nos vtimur ꝓſpero flatu eius.ſ.fortunæ,nos ꝓuehimur.i.ꝓducimur ad exitus optatos & cū.i.qn̄ ipſa ſup fortuna reſtauit .i. retraxit flatum hoc eſt fauorẽ ſuū.nos affligimur.Igitur hæc ipſa. fortuna habet ceteros caſus rariores.i.cetera incōmoda,quæ nō ab hoie ſiunt,& ita rariora ſunt.Primū.i.in primo loco hẽt ipſa.ſ. fortuna ab inanimis.i.ab inaiatis rebus ꝓcellas i.eleuationes aquarū vẽtoſarum,tẽpeſtates,naufragia,ruinas.ſ.domorū lapſus , & incẽdia.Deinde hẽt a beſtijs ictus.i.verberationes , vt pedū aut dẽtiū vt aproꝝ,morſus,& impet⁹, vt tauroꝝ.Vero ꝓ ſed,hęc ſup. ſunt vt dixi rariora,at vero.i.certe interitus exercituū,vt triū ꝓximẽ.i.dudū & ꝓximis diebus interẽptorum.ſ.Pōpeij magni, Afranij,& filiorum Pōpeij,& vt ſup.ſæpe factæ clades.i.cædes multorum imperatorū,& nuper ſummi, ac ſingularis viri ſup.interitus.ſ.Pōpeij magni.Præterea inuidiæ multitudinis,atq; ob.i. ꝓpter eas.ſ.inuidias,expulſiones ſępe ciuiū meritorum bene ſup de rep. calamitates,& fugæ ciuiū,q; , pro &,rurſus.i.ecōtrario res ſecundæ.i.proſperæ,honores,imperia,victoriæ,q̃ q̃ ſunt fortuita, tamẽ neutram.i.non alteram,non pñt effici in alteram partẽ , aut proſperam,aut aduerſam ſine operis, (ſic .n. potius legendum puto quam operibus.eo quod ꝑ operas fiant opera) & ſtudijs hoium. Igitur hoc cognito.i.poſtq̃ hoc cognitum eſt,dicendum eſt , quonam modo.i.quo nos poſſumus allicere , atque excitare ſtudia hoium ad vtilitates noſtras . Quæ oratio.i.ſermo, & diſputatio aut locutio,& præceptio ſi fuerit longior.i. prolixior,cōparetur .i conferatur cum magnitudine vtilitatis,quæ .ſ. ex ea ſequetur .

PRincipes inueniẽdi fuerunt)Principes dixit primus,ſed non ue addidit gerundiū inueniẽdi,ſentiens primos inuẽtores. [Conſpiratione hoium)Conſpirationem vſurpauit in bonam partem.[Nulla tā deteſtabilis)Videbatur poſci,vt, ſed qm̄ , quæ non reſoluitur in,vt,ea nō ſubiecit,quæ,pro,vt ea. [Artibus tribuuntur operoſis) Operoſis dictum vr̄,ab opera,non ab opere.Operoſum dr̄,quod multo opere, multoq. negocio conſtat . Hic operoſas dixit,quod operis,non animi viribus exerceantur. [Quibuſcū congregamur)Congregamur dictum eſt pro,conſuetudinem habemus,& iccirco addidit,cum qbus,vt dicimus,mecū habet cōſuetudinem.[Siqd importetur) Nobis.[Importetẽ incōmodū) Noue dixit,pro inferatur.[Cū reſtauit) Reſtare fortunā dixit,cū eſt aduerſa,quemadmodum reſiſtit,q ex aduerſo obſtat, & repugnat,qui ex aduerſo pugnat.hoc græci dicunt ἀντιστῆναι. DOCT. interpr.

QVæ ergo ad vitā) Quia hoc libro de vtilitate ꝑcipitur . ideo res,quæ ſunt vſui ad vitā,primum diuiduntur . [Hoies hoibus,&c.)Homo homini deus.Itẽ hō homini lupus. Vnde paulo poſt. [Cum igitur,&c.) Ibi adnotandum,vtilitas ex honeſtate naſcitur. Nam homines ut proſint,honeſtate adiunguntur,& inuitantur. DOCT. interpr.

ARGVMENTVM.

Quibus rebus commoueantur homines , vt quempiam magiſtratu dignū putent, vtq; parere velint .

QVAECVNQVE igitur hoies homini tribuūt ad eum augẽdum, atq; honeſtādū ; aut beneuolẽtiæ gr̄a faciunt, cū aliqua de cauſſa quẽpiam diligunt; aut honoris,ſi cuius virtutẽ ſuſpiciūt,& ſi quẽ dignū fortuna quāampliſsima putant ; aut cui fidẽ habẽt, & bene de rebus ſuis cōſulere arbitrantur; aut cuius metuunt; aut cōtra,à qbus aliqd expectāt, vt cū reges, populares ue hoies largitiones aliquas proponūt : aut, poſtremo pretio,aut mercede ducuntur.quę ſordidiſsima quidẽ eſt ratio,& inquinatiſsima & ijs,q ea tenentur,& illis,q ad eā confugere conanť.male.n.ſe res habet, cū quod virtute effici debet,id tentať pecunia.ſed qm̄ nō nunq̃ hoc ſubſidiū neceſſarium eſt, quẽadmodum ſit vtẽdum,eo,dicemus, ſi prius ijs de rebus, quæ virtuti ꝓpiores ſunt,dixerimus. Atque ẽt ſubijciunt ſe hoies imperio alterius,& poteſtati pluribus de cauſsis. ducūtur.n.aut beneuolẽtia,aut beneficiorum magnitudine , aut dignitatis ꝓſtantia,aut ſpe ſibi id vtile futurū ; aut metu, ne vi parere cogant ; aut ſpe largitionis ꝓmiſsioniſq. capti; aut poſtremo,vt ſæpe in nr̄a rep.videmus,mercede conducti .

QVAECVNQVE igitur) Pauca locut⁹ de fortuna,reſumit id quod omiſerat,& docet qbus rōnibus hoium ſtudia deuincire poſſimus. Ponit igr̄ cauſas ſex , qbus hoies adducti aliquos ornāt & extollūt.[Augendū)Diuitijs.[Honeſtandū)Honoribus ornādum. [Beneuolentiæ gr̄a)Quia aliquẽ beneuolentia proſequuntur. [Aut gr̄a honoris) Reuerẽtiæ. [Suſpiciūt) Admiranť,& ideo fauẽt.Suſpicio cōponitur à ſurſum,& ſpicio,quod apud antiquos ſignificat uideo , nūc nō utimur niſi in cōpoſitione,inde ſuſpicere ſign̄at uenerari. qm̄ cum aliquẽ ueneramur ſurſum aſpicimus,eū reſpiciẽtes & admirātes.[Fidem hñt).i.credūt illius prudẽtiæ,ac iuſtitiæ . PETRVS MARS.

iuſtitiæ.[Fortuna quam ampliſſima) Magnis diuitijs,honoribus, & ſtatu fortunæ ampliſſimo.[Conſulere) Prouidere & pficere. [Opes)Potētiam nimiam.[Metuunt) Et ideo fauent ad dignitatem q̄ndam . [Aut contra) Contraria rōne ducti fauent aliquibus,aliquid boni ab ipſis expectantes,cum illi dignitatem aſſecuti fuerint . [Vt cū reges) Ponit exempla . Reges dr̄ illi qui regnant.Reges ēt dr̄ diuites,qui exhibent alijs conuiuia, & multos hn̄t clientes.tales à Martiale & Iuuenale appellantur reges, & Phormio Terētianus paraſitus dicit neminem poſſe ſatis gratiam hr̄e regi : Magnum,inquit,eſt ire ad cœnam paratā & ſumptuoſam.& Iuuen. Optima ſiluaꝝ interea pelagiq. vorabis Rex boꝝ.Homines igitur hn̄tes clientelam,& cœnam exhibentes vt clientum aliorumq́. fauore id quod cupiunt aſſequantur.Reges appellat Cic.[Populares)Qui fauorē populi aucupantur,& populo placere ſtudent.[Largitiones) Ad corrumpendos aios accipiētium. etenim q largitur,ad ſuam voluntatem alios traducere nititur.[Aut,poſtremo)Hæc eſt vltima cauſa.[Poſtremo) Denique.[Precio) Pecunia,emptione,lucro,mercede.i.aliqua remuneratione. [Aut mercede) Oium aliaꝝ reꝝ precium refertur ad pecuniā,merces vero ad alias res,quas pro mercede accipiunt,vt alicui faueant,& eius dignitatē auctam eſſe velint. [Quæ ratio) quod aliqs aucupetur fauorē alicuius precio , & q aliqui precio ducanī,vt aliquem ornēt.[Ratio)Modus,ars,via.[Sordidiſſima) Plena ſordiū.[Inqnatiſſima)Valde cōtaminata & infamis.[Qui tenentur ea) q ducunt pecunia aut mercede,vt alicui faueās.[Et illis) q mercede alios corrumpunt,& fauorē precio aucupantur, & ad hanc corruptionē confugiunt, cum id bonis artibus quærēdū eſſet . vnde apud antiquos nonnulli ambitus dānabantur,qm̄ prehenſantes alios,ſuffragia corrumpebāt. [Male.n.) Ratio quæ ille modus aucupādi fauoris vtriſque ſit turpis,& maxime his q ambiunt & mercede alios corrūpunt.[Male res ſe habet)Hoc utique cōparatum eſt,& indicat aliquem eſſe indignū,cui faueat aliqs,niſi pecunia corruptus.virtute id quærendum eſt non pecunia,qm̄ virtus quouis honore digna cenſetur, & virtuti non pōt dari premium dignum.vnde diuini honores illi tribuuntur.[Sed qm̄ nonnunq̄)Nunc corrigit id quod dixit de mercede,pceptaq́. dabit quō debemus vti ſubſidio mercedis , cum ſit aliqn̄ neceſſarium.[Eo)Subſidio.[Propiores)Coniunctiores ipſi virtuti, quā ſit largitio,merces & pmium. [Atque etiam) Cauſis ſupradictis hoies adducti aliquos ornant, & augent.& nō ſolum,inquit,id faciunt, ſed ēt ſe alterius imperio pluribus cauſis ducti ſubijciunt . Ponit igitur cauſas qbus hoies moti aliquoꝝ imperio ſubijci nō recuſant,& hæc pars cum illis ſuperioribus cauſis cōiungitur, cetera interpoſita ſunt ad probandū turpiſſimam eſſe ambitionem & aucupationē fauoris cum pecunia,& ſic erit hęc ſeptima cauſa & ratio. [Et poteſtati)Vt faciant quidqd ille voluerit.[Ducūtur em̄) Affert cauſas qbus hoies mouentur,vt alterius poteſtati pareant, & ſic oſtendit hoies his rōnibus ſe alterius imperio ſubijcere,qbus ducti aliquē augent,& honeſtant,vt ſupra dixit . [Aut beneuolētia) qa aliquem amant.[Beneficioꝝ) quæ ab illis collata ſunt in eos,q ſe illius impio ſubijciunt.[Aut pſtantia) Aut qa præſtant alijs,atq; antecellunt dignitate.[Vt ſæpe in nr̄a rep.) & ſic Cic.notat corruptam diſciplinam reip & ſuffragiaꝗ venalia.

FRAN. MAT.

QVæcūque igitur &c.) Quod pollicitus erat, nūc implere incipit Cic.& cauſas primum cōmemorat qbus adducti hoies aliquē colunt,& obſeruant,ſunt aūt hæ cauſæ impulſiua & ratiocinatiua. Et impulſiua quidem eſt p quam aliqd ſine cogitatione aliqua facere cogimur ab aliqua animi pturbatione incitati,rōcinatiua vero,cū diligens,& conſiderata pcedit cogitatio faciēdi & non faciendi aliqd.[Augendū)Amplificandū quantū ad diuitias ptinet,& cōmoda.[Honeſtandū)Ad honores refertur.[Beneuolentiæ gr̄a)Hæc eſt cauſa impulſiua,qa per quā dā animi affectionem obſeruamus eum,quē diligimus,ſiue ſit tm̄ amicus,ſiue cognatus,& ppinquus.[Si cuius vir &c.) Hoc quoque ad cauſam impulſiuā pertinet,qa virtus accendit nos, & impellit , vt eū in quo eſſe audimus ſine cogitatione ſubito amemꝰ etiam ſi nunq̄ viderimus.[Dignū putant) pp virtutem,qa prædi tus eſt. Recte aūt dixit hoies eos venerari q aliquo honore funguntur,ſi modo uirtutem hn̄t,quia eos qui virtute carēt, licet in dignitate cōſtituti ſint,odioſe ſolemus,& inuiti uenerari.Cōtingit aūt quotidie,ut multi uirtutis inſignia,ſine uirtute conſequātur. [Dignū)Vt putetur dignus ampliſſimo gradu,in quo eſt collocatus non aūt indignus. [Aut cui fidem hn̄t)Hoc ad cauſam ratiocinatiuā ſpectat,cum ei fidē habemus,quem in rebus nr̄is expertī ſumus,qbus alias bene cōſulueris, vt diſcipuli in pceptoribus,cliētes in patronis.[Aut cuius metuūt) ad impulſiuā cauſam ſpectat,cui ſubijciuntur oēs animi pturbationes,multę democratiæ cū principis cuiuſpiam potētiā formidant,ne ab eo inuadanē & opprimātur,ei ſe quibuſdā conditionibus adiungunt.[Aut cōtra) A qbus aliqd cōmodi ſe conſecuturos putant.[Aut cum reges)Vt Attalus,Ptole.[Populares)Populi fauorē,& ſtudia querētes vt Cæſar,Marius,vt ſpurius Melius,ſi ad cōciliandū ſibi fauorē multitudinis frumēta viritim diſtribuebat,& largiebaī .[Precio)Mercede,vt cū cuipiā fauemus,& adſumus,certam mercedē cū eo pacti,& hoc ad cām impulſiuā refertur . Differūt preciū,& merces. Illud.n.datur benemerenti de nobis,& interdū ſpōte nr̄a liberaliter conferī.At vero merces ob laborē tribuitur,& à merendo dr̄. [Quæ ſordidiſſima &c.) Sordidiſſima rō eſt & his qui dant, & his q accipiunt mercedē, & precio inducanī, vt aliqbus faueant,quo magratus conſequi poſſint.[Tenentur ea) .ſ. rōne in obſeruatione alicuius mercede adducti . [Male .n. res ſe hēt) non bn̄ hēt res,cū id qđ virtute,& bonis artibus cōparari debet, largitionibus,& pmijs aſſequi ſtudemus . Hoc aūt refertur & ad eos q ea rōne tenentur,& ad eos q ad eam rōnem confugere conantur. Differunt tanto ij ab illis. Nam ij fauorem largitionibus conſequi volunt,cum iā alia rōne conſequi poſſint , qa virtute non carent,illi vero oī virtute deſtituti,nullū ſibi in pecunia pręſidium hn̄t qua fauorem ſibi multitudinis concilient,& ſunt deteriori conditione quam priores.[Male res)Bene ſeſe haberet, ut ait Sal.ſi qbus artibus imperium comparatur,his retineretur,bonis artibus ferme ſemper comparatur. [Nam bonum) Integrū . liberalem ſe oſtendit q comparare vult,poſtq̄ adeptus eſt, vt retineat,malis artibus vtitur.[Id tenatur pecunia) Vt Romani faciebant,q largitionibus magratus comparabant. Qui nō niſi virtute pditis,& virtutis intuitu deferri debuiſſent . Et multi apud Romanos ambitus accuſabantur,q non recta via,& per virtutem ſed p malas artes imperia,& dignitates adipiſcebātur. [Sed qm̄) qm̄ inqt neceſſaria eſt ſæpe pecunia,nec ſine ea gubernari poſſet reſp.niſi facultas affluerit,de ea paulo poſt dicemus , cum pauca prius de virtute dixerimus.Recte hoc inqt dicebat male rem hr̄e cū quod virtute effici debet pecunia teneatur . [Subſidiū) Pecuniæ.[Neceſſariū)Vt tpe belli quo arma contra hoſtes parari poſſint.Quæ virtuti ppiores ſunt ut de beneficentia,fide,caritate,& beneuolentia,ac ceteris eiuſmodi.[Atque ēt &c.)Quibus de cauſis hoies impellunī,vt quempiā obſeruent,& colant ijſdem impelluntur,vt alicui pareant.Nam colere,& obſeruare aliquem nihil aliud eſt,quā ſe illi ſubijcere.[Impio) Si magiſtratū gerit. [Pſtāti)ēt ſi priuatus fuerit is cuius poteſtati nos ſubijcimus.[Beneficiorum &c.) Oēs cauſas repetit ſuperius poſitas , quod facit vt eat ad id applicet pceptum quod ſequitur,nil aptius eſſe ad opes tuēdas,& amplificandas,q̄ diligi,& nihil deterius quā timeri.[Dignitatis pſtantia)Ad id referē quod dixit,aut honores ſi cuius virtutē ſuſcipiunt.[Aut ſpe)Ad id ſpectat quod ait à qbus aliqd expectant.[Aut metu)Ad id qđ dixit opes metuunt.[Ne ui parere &c.)Nam neceſſariū voluntarium faciunt qđ eſt ſapientis , cum ſpōte faciunt,quod ſi recuſarent,facere cogerētur.[Aut ſpe &c) ad id reſpicit quod ait,aut cum res &c.[Aut poſtremo &c.) ad id ſpectat aut poſtremo precio & mercede ducti.In noſtra rep. Romæ,vbi largitionibus inducti,cuipiam ēt indigniſſimo fauebāt .

Multi inſignia virtutis ſine virtute ſunt cōſecuti.

Populares

Qui non habet virtutē,in fauore et pecunia ſpē habent.

Qua cauſa impellimur ad colēdum aliquē et obſeruandum.

ASCEN.

QVæcunque igitur hoies.) Oſtendit quō hoies moueanē ad aliquem honeſtandum . Ordo eſt: Igitur quæcunque hoies tribuunt hoi , faciunt ad eum augēdum in diuitijs & dignitatibus,atq; ad eū honeſtandū.i.honoribus afficiendum, aut gr̄a beneuolentiæ,cū.i.qñ diligunt quempiā .i. aliquē de aliqua cauſa.i.pp aliq̄ cauſam,aut honoris,ſi ſuſpiciūt.i. fauorabiliter aſpiciūt,virtutē cuius.i.alicuius & ſi putant.i.aliquē dignū fortuna quā ampliſſima.i.valde magna, hoc eſt maxime diuitijs , & honoribus,aut cum.i.qñ hn̄t fidem.i.confidunt in eis,& arbitrātur bene conſulere de rebus ſuis,ſi tales.ſ.ad honores pmoueātur,aut cuius opes.i.potētias,& diuitias metuūt,aut cōtra.i.econtrario à qbus expectāt aliqd,videlicet ſibi,aut amicis ſuis aliqd , vt.i.quēadmodū cum reges.i.ſummi principes, aut hoies populares.i.populares fauoris captatores pponūt aliquas largitiones.i. aliqua munera captādi gr̄a per ambitionē. Aut poſtremo cū ſup. hoies ducuntur.ſ.ad honeſtandū aliquem precio aut mercede,q̄ .ſ.vltima ratio eſt ſordidiſſima, & inqnatiſſima.i.maxime contagioſa,& .i.ſimul his,q tenentur.i.captaūī,& retinentur ea.ſ.rōne precij & mercedis.& .i.ſimul ijs q conantur cōfugere ad eam.i.q ponunt ſpē & defenſionem ſuam in ea . Enim pro quia,res ſe habet male.i.indecenter ſi eum.i.qñ id quod debet effici virtute .i. per uirtutem,tentatur ſupp. effici pecunia .i. per pecuniam . Sed quando hoc ſubſidium.ſ.pecuniarum eſt nonnunquam,id eſt aliquando neceſſarium,nos dicemus quemadmodum utendum ſit eo,ſi dixerimus prius de his rebus,quæ ſunt propiores .i. affiniores,

Quō & quādo pecunia vtendum.

res,& viciniores victuti. Atque,pro &, hoies ſubijciunt & ſe imperio,& poteſtati alterius,pluribus de cauſis.i.pp plures cautas. Enim,pro q'a,ipſi ſup.ducuntur.i.inducuntur ad hoe beneuolentia,aut magnitudine beneficioꝝ,aut præſtātia dignitatis,aut ſpe .i.q'a ſperant id ſup.eſſe futurum vtile ſibi,aut metu,ne cogantur parere.i.obtempetare, & obedire, ſeu obſequi vi.i.per vim: aut capti.i.irretiti,& impliciti ſpe largitionis,ſup. recipiēdæ: q; pro &,ſpe ꝓmiſſionis,aut poſtremo.i.vltimo loco cōducti mercede: vt.i.quēadmodum nos videmus ſup.fieri in rep.nřa.i.Romana.

DOCT. interpr. AVt ſpe ſibi id vtile futurum) Noue nomini addidit verbum. quis enim auſit ita loqui,venio huc ſpe,te mecum iturum ad cœnam? Mollius tamen eſt,cum additur,ducitur ſpe,ductus ſpe. Nam ſpes eſt,pro ſpero,ſatis vſitatum eſt.

DOCT. interp. SVbijciunt ſe homines imperio.) In imperijs qúo homines ad iungendi. Primum beneuolentia emerendum eſſe amorem.

A R G V M E N T V M.

Vtiliſsimum ijs,qui cum imperio ſunt,ab omnibus amari,metui tum turpe,tum minime tutum.

RERVM aūt oium nec aptius eſt quidq̃ ad opes tuendas, ac tenendas, q̃ diligi; nec alienius,q̃ timeri. præclare Ennius:

Quem metuunt, oderunt:
Quem quiſque odit, periſſe expetit.

multorū aūt odijs nullas opes poſſe obſiſtere,ſi antea fuit ignotum,nuper eſt cognitū. nec vero huius tyrāni ſolum, quem armis oppreſſa ꝑtulit ciuitas, interitus declarat,quātum odium hoīum valet ad peſtē; ſed reliquorum ſimiles exitus tyrannorum; quorū haud fere quiſq̃ interitum ſimilem effugit. malus enim cuſtos diuturnitatis metus: contraq́. beneuolentia fidelis eſt,vel ad perpetuitatem. Sed ijs, qui ui oppreſſos imperio coërcent,ſit ſane adhibenda ſæuitia,vt heris in famulos,ſi aliter teneri non poſſunt. qui vero in libera ciuitate ita ſe inſtruunt,vt metuantur; his nihil eſſe poteſt dementius. quamuis enim demerſæ ſint leges alicuius opibus, quāuis tremefacta libertas: emergunt tñ hæc aliqn aut iudicijs tacitis,aut occultis de honore ſuffragijs. acriores aūt morſus ſunt intermiſſæ libertatis,q̃ retentæ. Quod igitur latiſſime patet,neque ad incolumitatem ſolum,ſed ēt ad opes,& potentiam valet plurimum,id amplectamur,vt metus abſit,caritas retineatur. ita facillime,quæ volumus,& priuatis in rebus,& in rep.conſequemur. etenim,q ſe metui volent,à quibus metuuntur,eoſdem metuant ipſi,neceſſe eſt. quid enim cenſemus ſuperiorem illum Dionyſium,quo cruciatu timoris angi ſolitū,q cultros metuens tonſorios,candente carbone ſibi adurebat capillum? qd Alexandrum Pheræum,quo aīo vixiſſe arbitramur? qui, vt ſcriptum legimus,cum vxorem Theben admodū diligeret,tñ,ad eam ex epulis in cubiculum veniens,barbarū, & eum quidem, vt ſcriptum eſt,compunctū notis Threicijs,diſtricto gladio iubebat anteire: pręmittebatq́. de ſtipatoribus ſuis,q perſcrutarentur arculas muliebres,& ne quod in veſtimentis occultaretur telum, exquirerent. ò miſerū,qui fideliorem & barbarum, & ſtigmatiam putaret,q̃ coniugem. nec eum fefellit opinio: ab ea eſt.n.ipſe pp pellicatus ſuſpicionem interfectus. Nec vero vlla vis imperij tanta eſt,quæ,premente metu, poſſit eſſe diuturna. teſtis eſt Phalaris: cuius eſt præter ceteros nobilitata crudelitas: q non ex inſidijs interijt,vt is,quem modo dixi,Alexander; nō à paucis, vt hic noſter; ſed in quē vniuerſa Agrigentinorū multitudo impetum fecit. qd Macedones? nō ne Demetriū reliquerunt,vniuerſiq́. ſe ad Pyrrum contulerunt? qd Lacedæmonios iniuſte imperātes? non ne repente oēs fere ſocij deſeruerunt, ſpectatoresq́. ſe ocioſos ꝓbuerunt Leuctricæ calamitatis? Externa libentius in tali re,q̃ domeſtica recordor. veruntñ, quandiu imperium populi R.beneficijs tenebatur,nō iniurijs, bella aut pro ſocijs,aut de imperio gerebātur; exitus erāt bellorum aut mites,aut neceſſarij. regum,populorum,nationum portus erat,& refugium,ſenatus. noſtri aūt magiſtratus, imperatoresq́. ex vna hac re maximam laudē capere ſtudebant,ſi prouincias,ſi ſocios æquitate,& fide defendiſſent. itaq; illud patrocinium orbis terræ verius, q̃ imperium poterat nominari. ſenſim hanc conſuetudinē, & diſciplinā iam antea minuebamus,poſt vero Syllæ victoriam penitus amiſimus.deſitum eſt.n.videri quidq̃ in ſocios iniquum,cum extitiſſet ēt in ciues tāta crudelitas. Ergo in illo ſecuta eſt honeſtam cauſſam non honeſta victoria. Eſt.n.auſus dicere, haſta poſita, cum bona in foro venderet,& bonorum virorum,& locupletum,& certe ciuium,prędam ſuam ſe vendere. Secutus eſt,q in cauſſa impia,victoria ēt fœdiore,non ſolum ſingulorum ciuiū bona publicaret,ſed vniuerſas quoq; prouincias,regionesq́. vno calamitatis iure cōprehenderet. itaq; vexatis, & perditis ceteris nationibus,ad exēplum amiſſi imperij portari in triūpho Maſſiliam vidimus,& ex ea vrbe triūphari, ſine qua nunq̃ noſtri Imperatores ex Tranſalpinis bellis triūpharunt. Multa præterea cōmemorarem nefaria in ſocios,ſi hoc vno ſol quidq̃ vidiſſet indignius. iure igiť plēctimur. niſi.n.multorū impunita ſcelera tuliſſemus,nunq̃ ad vnū tanta perueniſſet licentia: à quo quidem rei familiaris ad paucos, cupiditatum ad multos improbos venit hereditas. uec vero vnq̃ bellorum ciuilium ſemē,& cauſſa deerit,dum hoīes perditi haſtam illam cruentam & meminerint,& ſperabunt: quam P.Sylla cū vibraſſet dictatore ꝓpinquo ſuo,idē ſexto & trigeſimo anno poſt à ſceleratiore haſta eadē non receſſit. alter aūt,qui in illa dictatura ſcriba fuerat,in hac fuit q̄ſtor vrbanus. ex quo debet intelligi,talibus præmijs propoſitis,nunq̃ defutura bella ciuilia. itaq; parietes vrbis modo ſtant,& manent,ijq́. ipſi iam extrema ſcelera metuentes; rem vero publicā penitus amiſimus. atq; in has clades incidimus (redeūdū eſt.n. ad propoſitū) dum metui,q̃ cari eſſe,& diligi,maluimus. quæ ſi populo R. iniuſte imperanti accidere potuerunt: qd debent putare ſinguli? quod cū perſpicuum ſit,beneuolētiæ vim eſſe magnā,metus imbecillem: ſeqtur,vt diſſeramus,qbus rebus poſſimus facillime eam,quam volumus,adipiſci cū honore,& fide caritatē. ſed ea non pariter oēs agemus. nam ad cuiuſque vitā inſtituendam accōmodādum eſt,à multis ne opus ſit, an ſatis ſit à paucis diligi. certū igitur hoc ſit,id quod & primū, & maxime neceſſarium,familiaritates hře fidas amātium nos amicorum,& nřa mirantium. hæc.n.eſt vna res prorſus, vt non differat multū inter ſummos, & mediocres viros: eaq́. ea vtriſq; propemodum cōparanda. honore,& gloria,& beneuolentia ciuium fortaſſe non æque oēs egent: ſed tñ ſicui hæc ſuppetunt,adiuuant aliquantum tum ad cetera,tū ad amicitias cōparandas. ſed de amicitia libro dictum eſt, q inſcribitur Lælius. nunc dicamus de gloria q̃q̃ ea quoque de re duo ſunt noſtri libri. ſed attingamus,quandoquidē ea in rebus maioribus adminiſtrandis adiuuat plurimū.

PETR. MARS.

RERVM aũt oĩum) Nunc reſumit primam cauſam, qua hoĩes ducti alicui parent, quæ eſt beneuolẽtia, qua Cic. dicit nihil eſſe utilius ad res tuẽdas, nihilq. peius & imbecillius q̃ timeri & non amari, quod probat exemplo tyrãnoꝝ qui cũ velint timeri non amantur, & ſic nõ durant. qm̃ oĩl violentum põt eſſe durabile, beneuolentia aũt cum ſit voluntaria, eſt optima cuſtos perpetuitatis. paranda igitur eſt ptãs non alia rõne, quam beneuolentia hoĩum, & ſic erit durabilis. qm̃ talis beneuolentia proficiſcitur a voluntate illoꝝ. hanc igitur viã quærẽdi imperij & augendæ ptãtis Cic. præponit omnibus alijs, & vnicam eſſe dicit, quam amplecti debeamus. (Aptius) Accõmodatius. (Ad tuendas opes) Ad defendendã potentiã, & ampliſſimam fortunã. i. principatum & ptãtem erga alios. (Preclare) Cũ ſumma laude, & bõ. (Quẽ metuunt) Hic eſt verſus ex Ennij Tragœdia. (Oderunt) Hoĩes, inquit, odio hñt, quem metuunt. & q̃ſque cupit illum perire, quem odio habet, hoc igitur malũ ſeq̃tur ex odio. Regibus, inquit Sen. certior eſt ex manſuetudine ſecuritas, quia frequẽs vindicta paucoꝝ odium reprimit, oĩum irritat, & regia crudelitas auget inimicoꝝ numeꝝ tollendo. (Multoꝝ aũt odijs) Confirmat id, quod de odio propoſuit, & ẽt ſniam Ennij exemplo Cæſ. quem coniurati interfecerunt, cum ipm̃ odio hrent. Nactus igitur opportunitatem Cic. Cæſ. iam interfecto inſultat, ſed non satis cõſtanter. nam ipm̃ viuũ & dominantẽ ab oĩbus virtutibus aliqñ laudauit. ſed tũc Cic. tpi ſeruiendũ duxerat. (Opes) Nullã potentiã, ampliſſimum principatũ, & fortunæ ſummũ gradũ. (Nuper) ꝓximis annis in cæde Cæſ q rerũ potiebatur cũ odio bonoꝝ. (Huius tyrãni) Cæſ. q voluit eſſe tyrãnus in libera ciuitate & patria ſua, & qđ deteſtabilius eſt, oppreſſus eſt Cæſ. a cõiuratis in curia Põpeiana, tribus & 20. vulneribus cõfoſſus. (Armis) Bello & vt ſuperato Põpeio, & alijs q rẽp. defendebãt. (Ciuitas) Roma quã ipſe armis, nõ beneuolẽtia ciuiũ occupauit. (Pertulit) Paſſa eſt dominantẽ & tyranũ. (Declarat) Oſtendit ipſa cędes & mors Cæſaris. (Ad peſtẽ) Ad ꝑniciẽ & excidium illius, q odio habeẽ. (Similes exitus) qa oẽs fere tyranni interficiũtur. Plato in Alcib. de voto ſic ait: Certe ego tuũ non eſſe, aut quæ offerũtur temere accipere, aut optare, ſi ob ea qa ſic incõmoda ſubiturus, vel vitã ꝓtinus amiſſur' multos aũt referre poſſemus, q cũ tyrannidẽ affectaſſent, inſidijs circunuenti, periere. Vnde Iuuen. ꝓclare dixit: Ad generũ Cereris ſine cæde & vulnere pauci, deſcẽdut reges, & ſicca morte tyrãni. (Haud fere qſq̃) Quaſi nemo effugit talẽ finem vitæ. (Malus. n.) Rõ quare non põt durare tyrannis qm̃ timẽtur, & metus non eſt cuſtos diuturnitatis, immo q timetur non põt diu durare. Timor q ppe neſcit diuturnitatis cuſtodiã, ſed beneuolẽtia cum ſit voluntaria, eſt fidelis cuſtos ad perpetuitatẽ. Potentia, inq̃t Sen. quæ multoꝝ malo exercetur, diu ſtare non põt. Plut. in vita Arati Sicyonij dicit. Sed vera ac ſtabilis beneuolẽtia ciuium, optima principis cuſtodia eſt. cũ. n. multitudo ac potẽtes aſſueti ſunt, vt nõ ducere, ſed duci timeant, multis ad videndũ oculis, multis ad audiendũ auribus vtitur. Et Aratus Philippo dixit. Latrones ſaxa incolunt & rupes, & ꝑcipites ſe tutanẽ. Regi aũt nihil fide & beneuolẽtia firmius, nec munitius eſſe põt. Agamemnon, vt auct eſt Plut. in Nicia, dicebat, Vitæ noſtræ ꝑſidem turbã ſortiti ſumus, multitudiniq. procuidubio ſeruire cogimur. Antigonus pater Demetrij dicebat beneuolentiã ſibi ſemp viſam optimũ regni fundamentũ, veriſſimumq. ꝑſidiũ. Et Cyrus apud Xenophõtẽ dicit, Neceſſe eſt q a multis timetur, is multos ſibi faciat inimicos, qo vero oĩbus ſimul infeſtus eſt, is oĩbus concordiam iniicit. Sil. dicit, Et quantũ terrent tm̃ metuẽtia regna. & Cyrus moriẽs dixit filius: Non eſt aureũ hoc ſceptrũ quod regnũ ſeruet, ſed amici multi ſceptrum ſunt regibus veriſſimũ, maximeq. ſecuꝝ. (Malus cuſtos) Nõ bñ cuſtodit, & ꝯſeruat metus, ſed interficit, & perdit illũ quẽ timet. (Cõtraq. beneuolẽtia fidelis eſt,) Et æterna, cũ ſit voluntaria. (Vel .i. ẽt. (Ad perpetuitatẽ) Qm̃ quæ amantur, ꝑpetua ſunt, non ſolũ diuturna. (Sed ijs qui vi oppreſſos) Cõcedit Cic. his q alios vi oppreſſos tenẽt, vt adhibeant ſæuitiã ſi aliter eos cõtineri non põt. Inde Cæſ. latẽter tãgit, q in libera ciuitate timeri voluit, in qua honores ſuſceperat & gradus dignitatis, & ſic demẽs fuit, qm̃ neſciuit imponere modũ cupiditati, quæ illũ ad interitũ perduxit. Roma. n. bellua erat multoꝝ capitũ, nec poterat vi oĩno opprimi, vt nõ aliqñ reſurgeret, & acriter morderet tremefacta libertas. Imprudẽs igr̃ fuit Cæſ. & oẽs tyrãni, quoꝝ vita nihil põt eſſe miſerius. (Coercẽt) cõtinẽt illos quos vi oppreſſerũt. (Sit ſane) cõcedat vt ſęuiãt in ſubditos, ſi aliter eos cõtinere nõ põt. (Vi heris) Vt dominis in ſeruos. Dominus. n. põt ſæuire in ſeruos, & hẽt in ipſos vitę neciſq̃ poteſtatẽ, ſi cauſa inerit occidẽdi, vt dictũ eſt.

Tpe Iuſtiniani, vt ſupra ẽt dixi, nõ licebat alicui domino incognita cã ſupra modũ in ſuos ſeruos ſæuire. Et D. Pius Antonius conſtitutionẽ fecit, vt q ſine cauſa ſeruũ ſuũ occiderit, nõ minus puniatur q̃ q ſeruũ occiderit alienũ. (Si aliter) Alia via, rõne nõ potuerũt coerceri. (Qui vero) hic eſt locus in quo Cæſ. imprudẽtiã tãgit. (In libera ciuitate) vt erat Roma, anteq̃ Cæſ. eam occuparet. (Se inſtruũt) Armant & ꝑparãt, vt fecit Cæſ. q in libera ciuitate ita ſe inſtruxit, vt timeretur, nõ amaretur, vñ demẽs fuit non cõſiderãs rei euẽtũ. (Nil dementius) Plus eſt quã ſi dixiſſe tales dementiſſimi ſunt. (Quãuis. n.) Rõ quare tales nullã hñt prudẽtiã, qm̃ dãt pœnas tandẽ, vt Cæſari accidit (Demerſæ ſint) Loq̃tur ꝑ trãſlationẽ natãtiũ, q demergũtur, poſtea emergũt. Leges opprimũtur potẽtia nõnulloꝝ, ſed poſtea emergũt. Senſus eſt, q̃uis leges videãtur oppreſſæ & libertas operibus, quorũdã, tñ emergũt & apparent aliqñ tacitis iudicijs, nã de his q in libera ciuitate volũt timeri, male iudicãt, & cũ ſuffragiũ bonoꝝ ad honores petũt, nõ aſſequũtur id qđ cupiũt. (Opibus) Potẽtia alicuius. (Tremefacta) Cõcuſſa. (Emergũt) Apparẽt, & redeũt in priſtinũ ſtatum. (Hæc) Leges & libertas q̃ legibus continetur, nã cũ leges nõ ſeruãtur ꝑp alicuius potẽtiã, libertas amiſſa eſt. (Tacitis iudicijs) hominũ q male de eo iudicãt, q leges oppreſſit, quãuis nõ audeant palã reprehendere. (De honore) Quẽ ille cupit, tñ ciues nõ ſuffragãtur, & tacitis ſuffragijs repugnant. (Acriores aũt) Sed inq̃t Cic. ciues magis accẽduntur ad vitionem ꝑp libertatem intermiſſam, quam prius ad illam retinendam, anteq̃ amitteretur, qm̃ experti ſunt, quid ſit carere libertate. (Acriores) Vehementiores & duriores, nam intermiſſa libertas mordet acriter illum, q ſe oppreſſit vt accidit Cæſ. (Quã retentæ) quã ſi retinuerint ciues, & nunq̃ amiſerint. (Quod igitur) Cõcludens dat ꝑceptum nihil eſſe vtilius, q̃ nõ timeri. (Patet latiſſime) Ad oĩa ſe extendit, qm̃ beneuolentia prodeſt ad oĩa. (Ad incolumitatem) Vt ſimus incolumes & tuti, nõ timentes impetum alioꝝ in nos & inſidias. (Id amplectamur) Id ſequamur tota mẽte. (Caritas) amor mutuus, & pius ſeruet. (Ita facillime) Ponit ea q cõſequi facile poſſimus ſi amamur, & totũ oppoſitũ ſi timemur, nã q volunt timeri neceſſe eſt vt & ipſi eos timeãt, a qbus timẽtur. (Ita) ſi aberit metus, & retinebitur religioſus amor. (Priuatis rebus) Domeſticis & re familiari augẽda. (Et in rep.) .ſ. aſſequemur honores publicos & magiſtratus alioꝝ ſuffragijs, & oium cõſenſu. (Etenim) Oñdit à cõtrario quantũ in ſe præſidij habeat beneuolentia. qm̃ qui timetur neceſſe eſt, vt timeat. (Quid. n. cenſemus) ꝓbat id quod dixit ꝑ exẽpla tyrãnoꝝ, qui eos timebant, à qbus timebantur. (Quid cẽſemus) iudicamus, putamus, & exiſtimamus. (Superiorẽ) ad differẽtiã alterius Dionyſij Syracuſanoꝝ tyrãni huiuſce tormẽti quã lõga fabula, inq̃t Val. q duo de 40. annoꝝ dominationẽ in hunc modũ peregit, ſubmotis amicis in eoꝝ locum ferociſſimoꝝ gentium hoĩes, & à famulis locupletum electos prævalidos, ſeruos, qbus latera ſua cõmitteret, ſubſtituit. Tonſorum quoq; metu tondere filias ſuas edocuit, quaꝝ ipſarum poſtq̃ adultæ ætati appropinquabant, manibus ferrum nõ auſus cõmittere, inſtituit vt candentium iuglandiũ aut nucum putaminibus non comptã manibus, barbam ſibi & capillos adurerent. Nec ſecuriorem ſe maritum egit q̃ patrem, duarum. n. eodem tpe Ariſtomaches Syracuſanæ, & Locrenſis Doridis matrimonijs alligatus, neutrius vnq̃ niſi excuſſæ complexum petijt, atque cubicularem lectum perinde quaſi caſtra lata foſſa cinxit, in quem ſe ligneo ponte recipiebat, cum forem cubiculi extrinſecus à cuſtodibus opertã, interiore clauſtro ipſe diligẽter obſeraſſet. Cic. in vlt. Tuſc. de hoc Dionyſio ita loq̃tur. Duo de 40. annos tyrãnus Syracuſanorum fuit Dionyſius, cũ 25. annos natus dñatum occupauiſſet. & paulo poſt, Quinetiam ne tonſori collum cõmitteret, tondere filias ſuas edocuit, ita ſordido. atq; ancillari artificio regiæ virgines, vt tonſtriculæ tondebant barbam & capillum patris, & tñ ab his ipſis ferrũ remouit, inſtituitq. vt cadẽtibus iuglandium putaminibus barbã & capillũ adurerẽt. (Cultros tõſorios,) nouacula tõſorũ. (Candenti) Accenſo carbone, aut putaminibus iuglandiũ. i. corticibus nucum, quæ & iuglandes dñr. Nuces dñr oẽ pomum auct. Macr. quod foris duro tegitur, & intus habet quod eſui eſt. (Adurebat) Qđ miniſteriũ filiæ exercebãt. Plato in Epiſt ad amicos Dionis & ꝓpinquus ſic ſcribit: Carebat Dionyſius amicis, fidisq. hoĩbus quo nullum maius argm̃ uel improbitatis ſi deſint, uel probitatis ſi adſint. Et in 9. de rep. agens de tyrannorum miſeria, ſic ait: Tyrannicus anius metu ſolicitatur, & perpetuo pauore terretur. (Quid Alexãdrum Pheræum,) De hoc Alexãdro ita ſcr. idẽ Val. Hoc rege infelicior Alexander, cuius præcordia hinc amor, hinc metus conſerũt. nam cũ infinito ardore cõiugis Thebes teneret, ad eamq. ex epulis in cubiculũ veniens barbaꝝ ſtri-

cto gladio iubebat anteire, nec prius ſe idē lecto cōmittebat, q̃ à ſtipatoribus diligēter eſſet ſcrutatus, ſuppliciū irato deoꝝ numine cōpoſitum nec libidini, nec timori poſſe impare, cuius timoe eadē & cauſa & finis fuit. Alexandrū Thebe pellicatus ira mota interemit. (Pheræū) Pheræ oppidū eſt Theſſaliæ vexatū nōnullorū tyrānide, inter quos hic fuit Alexāder gener Iaſonis Pheræi tyrāni, q Pheræus cognominat. (Quo aio) Quo cruciatu duoꝝ affectuū timoris & amoris. (Legimus ſcriptū) Vt hiſtoriæ teſtantur. (Ex epulis) Poſt cœnā. (Thebē) hæc Thebe vt auctor eſt Plutar. in vita Pelopidæ, filia fuit Iaſonis Pheræi alterius tyrāni, de quo ſupra. (Barbarū) Ex Thracia hoiem ferociſſimū. (Compūctū) Signatū. i. barbaꝝ q in Thracia ſuetat ſtigmate notatus, ergo plus fidebat ſeruo ſtigmatiæ quā vxori, licet illā arderet. (Notis Threicijs) qm̄ apud Thracas, vt auctor eſt Herod. lib. 5. pictas eſſe frōtes nobile iudicabatur, nō eſſe notatas punctis ignobile. (Diſtricto) Nudato. (De ſtipatoribus) Satellitib⁹, quos habebat ad lateꝝ cuſtodiā. (Perſcrutarent) Diligēter inq̄rerēt. Stipare eſt cōdēſare, inde dr̄r ſtipatores q aliquē circunſtāt cauſa officij aut defenſionis. Scrutari minutiſſima quæq; inq̄rere. (O miſeꝝ) Exclamat Cic. in miſerā tyranni vitā. (στιγματίαν) Notis punctū στίγμα ſignat notam & punctū inde στιγματίζω noto & ſigno, στιγματίας, auctore Nonio, veteres dici voluerūt notis punctos. Strab. lib. 4. agēs de apibus ſic ait: Illyricoꝝ quoq; more ac Thracū ſtigmatiæ. (Nec eū ſefellit opinio) Recte opinabatur & īſidias timebat vxoris, qm̄ ab ea eſt interfectus. (Pellicatus) Quod hr̄et pellices & cōcubinas. pellex vxoris dr̄ nō viri, à pellēdo, qm̄ vxorē a viro pellit. cum qs nō habet vxorem, dr̄ hr̄e concubinam non pellicē, qm̄ pellex refertur ad vxorem, quā à viro pellit. Vnde Iuno ſuas pellices magno ꝓſequebatur odio, vt eſt in fabulis, qm̄ a ſe Iouē alienabāt. Pellicatus dr̄ cōcubitus pellicis, vt adulteriū concubitus adulteroꝝ. (Eſt interfectus) De quo Ouid. in Ibin, īnq; tuo thalamo ritu iugulere Pheræi, Qui datus eſt lęto ꝯiugis enſe ſuę. & Dion. Syracuſius auctore Plut. in vita Artaxerxis, Pheræum q mēſes 10. regnaſſet in Theſſalis, deinde eſſet interfectus, tragicū tyrānum appellabat in celerē. ſ. mutabilitatē cauillatus. Necē huius tyrāni lege apud Plut. in Pelopida. (Nec vero vlla vis) Dicit Cic. nullā eſſe tam firmā potentiam, quā metus nō poſſit labefactare, nā ſi is q imperat, timet, durabilis nō eſt, & ꝓbat hoc ēt exēplo Phalaridis, q fuit tyrānus Agrigētinus & ſęuitia plenus. (Nobilitata) Narrata, celebrata, & inuulgata, qm̄ fuit crudeliſſimus. (Præter ceteros). i. ſupra oēs alios tyrānos. Zeno Eleates ſumm⁹ phs & ad excitādos iuuenum aioꝝ promptiſſimus, auctore Val. Max. lib. 3. patriā deſerens ſuā Agrigentum ſe cōtulit, quod Phalaris ſæuiſſima tyrānide vexabat, ibi cū eſſet & Phalarin in ſua ſęuitia pſeuerare videret nobiliſſimos adoleſcētes ad reſtituēdam patriæ libertatē inflāmauit. id cū Phalaris intellexiſſet, cōuocato in foꝝ populo Zenonē torqueri iuſſit, vt ſui cōſilij conſcios proderet, qđ nō fecit, immo fideles ipſi Phalaridi ſuſpectos reddidit, & obijciēs Agrigentinis ignauiā & timiditatem, effecit, vt ſubito mētis impulſu cōcitati, Phalarin lapidibus obruerēt. Valer. hoc tribuit phiæ, quā his verbis laudat: Eſt & illa vehemēs & conſtās animi militia literis pollens, venerabiliū doctrinæ ſacroꝝ antiſtes phis, quæ vbi pectore recepta eſt hoium, inhoneſto atq; inutili affectu depulſo, totū in ſolidæ virtutis munimento confirmat, potētiusq. metu ac dolore facit, Incipiam aūt, inq̄t, à Zenone Eleate, q cum eſſet in deſpiciēda reꝝ natura maximæ prudentiæ, inq; excitādis ad vigorē iuuenum aīs promptiſſimus, pcepto rū fidem exēplo virtutis ſuæ publicauit. (Vt hic noſter) Cæſ. quē pauci cōiurati interfecerūt. (Quid Macedones &c.) Demetrius, vt (ſcribit Plut. in vita Pyrrhi.) Antigoni filius, q poſt mortē Alexādri Magni, magnam Orientis partē tenuit, interfecto Alexandro Caſſandri filio p inſidias, partē Macedoniæ occupauit. & cū ſupbe imperaret, & bellū cū Pyrrho gereret, ab eo, corrupto ipſius Demetrij exercitu, ipſoq. in ſugam acto, Macedoniæ regno ſpoliatus eſt. (Quid? Laced.) Nūc affert exēplū Lacedæmonioꝝ q iniuſte imperātes à ſocijs dimiſſi ſunt & à Thebanis victi fuerūt Leuctrica pugna, de qua ſupra dictū eſt. (Oēs fere ſocij) Qui Lacedæmonijs prius fauerāt, alienati fuerūt à Lacedæmonijs oratione Epaminōdæ ducis Thebani, nā ante pugnā Leuctricā cū oīno ſocioꝝ cōueniſſent legati corā frequētiſſimo legationum cōuentu, ſic Lacedæmonioꝝ tyrānidē accuſauit, vt nō minus illa orōne opes eorū concuſſerit, q̃ Leuctrica pugna. Tūc. n. inq̄t Æmilius Probus, pfecit, quod poſt apparuit, vt auxilio ſociorū Lacedæmonij priuarent. Poſt pugnā Leuctricā Lacedæmonij nunq̄ reſpirarūt, nec priſtinū impium recuperarūt, immo Epaminōdas Spartā oppugnatū venit poſt victoriā Leuctricam ratus facilē expugnationē, qm̄ Lacedæmonij deſerti erāt à ſocijs, & oppidū ſine muris: ſed compos voti eſſe non potuit ꝑp virtutem & prudentiam Ageſilai, quem Lacedæmonij ex Aſia reuocauerant parantē bellum Artaxerxi. Talē ſe in eo diſcrimine imperatorem ꝓbuit Ageſilaus vt eo tpe omnibus exploratum fuerit niſi ille fuiſſet, Spartam futurā non fuiſſe. (Repente) Statim alienati orōne Epaminondæ, quod pter ſpem Lacedæmonioꝝ fuit. (Spectatores) Spectarūt ſedēte & ocioſi illam ſtragem, & nullum auxiliū attulerūt, q̃uis eſſent ſocij Lacedæmonioꝝ in bello. (Leuctricæ calamitatis?) Stragijs & cladis, quā acceperunt Lacedæmonij ad Leuctra oppidum Bœotiæ Cleōbroto duce, q illic vulneratus occubuit. Rex alter Ageſilaus ac ſi rei malū euētum diuinaſſet, ad illū pugnam proficiſci noluit, q̃uis nōnulli vt cōtēderet, ſuaſerint. (Externa libentius) Exēpla crudelitatis, q̃ fuerūt apud externos hoies. i. extra Italiā. Et laudat imperiū Romanū & priſcū imperādi morē, vt magis accuſet & inſectetur Syllā & Cæſarē, q crudelitatē ſummā in ciues nationesq. exercuerāt, & dum metui q̃ amari ſtuduerūt, optimā impandi & viuēdi diſciplinā ſuſtulere. (In tali re,) crudelitate, & his q voluerunt timeri & iniuſte imperare. (Quam domeſtica) Noſtra Romana. (Recordor) Repeto, inq̄t, memoria libētius exēpla exteroꝝ hoium q̃ noſtroꝝ. (Verumtā) quādiu laudat Cic. priſcos Romanos, q nō iniurijs, ſed bn̄ficijs populos & nationes ad parēdū alliciebat, atq; ad amicitiā qm̄ ſenatus Ro. videbatur eſſe patrociniū totius orbis, adeo ab ipſius iuſtitia & æq̄tas colebat. Inde cū irrepſit crudelitas & tyrānis, extiterūt bella ciuilia & reſp. in maximas incidit calamitates, du illi q eam occupauerāt, timeri quā amari maluerūt. (Bn̄ficijs) ꝯferēdo bn̄ficia in ſocios, q beneuolētia ducti libēter Romano imperio parebāt. (Iniurijs) crudelitate, & oī alio gōe iniuriaꝝ. i. cū imperiū ꝯtinebatur beneuolētia ſubditoꝝ, nō ui & cū eoꝝ iniuria, nec inferret aliqua vis & crudelitas. (Pro ſocijs) ꝓ defenſione ſociorum Romani nois quos ab alioꝝ iniurijs defendebant. (Aut de imp.) Vt imperiū Romanū ꝓpagaretur. (Exitus) Fines. (Aut mites) Qm̄ nō ſæuiebāt in victos, vt de Paulo Aemilio ſuperius dictū eſt, & de alijs dici poſſet, q patrociniū ſuſcipiebant eorum, quoꝝ viciſſent more maioꝝ. (Aut neceſſarij.) Qm̄ tm̄ ſæuiebāt in ipſos victos, quantū erat neceſſe. Eatenus, inq̄t ſęuiebāt in victos, quatenus neceſſitas req̄rebat. (Regnū) Nā electi è regno, vt cū aliqua incōmoda patiebātur, confugiebant ad ſenatū Romanū, & illius opē implorabāt, & imperatores Romani magnā ſe adipiſci laudē arbitrabantur, ſi cū magna æq̄tate ſocios defendiſſent. (Portus) Receptaculū quoddam & refugium, vt eſt portus ipſis nautis tēpeſtate vexatis. (Noſtri magr̄atus) q præerāt ꝓuincijs, vt ꝓcōſules, ptores, quęſtores. (Imperatores) q habebāt exercitū in ꝓuincijs, vt illas defenderēt. (Æq̄tate) Iuſtitia & fide erga ſocios & ꝓuincias ſibi cōmiſſas ſeruata. (Prouincias) q̃ ipſis erāt cōmiſſæ, vt eas ſumma æq̄tate & fide regerēt. Prouinciæ dictæ ſunt à ꝓcul vincēdo vel à porro. (Patrociniū orbis) defenſio, qm̄ plus exercebat auxiliū erga ſubditos, q̃ imperiū. Patroni vt auctor eſt Plut. in vita Romuli, dicti ſunt defenſores à Patrono quodam, q cū Euandro venerat, & plebis ſtudioſus & auxiliator fuerat. (Senſim) paulatim, & ſic tāgit Syllā, q diſciplinam reip. cœpit labefactare, poſtea ſecutus eſt Cęſar. (Hāc cōſuetudinem) Modū imperādi & defendorū ſociorum. (Diſciplinā) Optimū viuēdi morem reip. (In antea) Multis ante annis, ſed poſt victoriā Syllæ de Mario & Marianis, hāc diſciplinā regēdæ reip. oīno amiſimus. (Deſitum eſt. n.) Rō quare penitus à miſerant priſtinā cōſuetudinē imperādi. (Deſitū) ceſſatū, à deſino deſitum. Putatum eſt nō eſſe iniquū ſæuire in ſocios, poſtq̃ licuit tantā crudelitatē exercere in ciues. (In ſocios) Romani nois. (Tāta crudelitas) Sylla recuperata rep. & oppreſſis Marianis pulcherrimā victoriā crudelitate maxima inq̄nauit 8000. peditoꝝ i via publica trucidauit, tabulā ꝓſcriptionis poſuit, vrbē ac totā Italiā cædibus repleuit. Plut. ait, Sylla cōcionem hn̄te in æde Bellonæ, 7000. Romanorum extra templū trūcata ſunt, & excitato ſenatu ad gemitus illorū, Hoc inq̄t Sylla, agamus patres cōſcripti, pauculi. n. ſunt ſeditioſi, quos puniri, iuſſi Sylla partes 80. ꝓſcripſit vno interiectio die, 200. ait 20. alios adiecit deinde, tertio nō pauciores rurſus adiūxit, dixitq; ſe de nouo ꝓſcripturū, eos, quorū tūc eſſet oblitus, & q ꝓſcriptū excepiſſet, ſalutēq. ꝯſuluiſſet, mortē propoſuit, non patrē, non filiū, nū ꝓpinquos excepit. Duo interfectori alicuius ꝓſcripti talēta præmium prępoſuit, ſeu dominum ſeruus, ſeu patrē filius interemiſſet. Appia. ſcribit Sylla 40. ſenatores, quites 1600. ad mortem condemnaſſe. hic. n. inquit primus Romanorum inuentus eſt, q morte mulctaret, qm̄ ante Syllam ciues Romani non poterant puniri morte. deſcripſit & præmia interfectoribus, inde aliox ſenatores interfici iuſſit, q dā ſuſpenſi ante pedes Syllæ proiecti ſunt, expulſiones ēt aliorum, & alijs bonorum collationes

factæ,

factæ, cũ ab Vrbe ſugientes quærerẽt, & hinc inde cũcta flagellantes diſcurrerẽt, quoſcunq; ĕt inueniſſent neci traderẽt. Plurimæ inſuper Italorũ cædes, exilia, & bonorũ publicationes fiebãt, in eos q aut Carbonis aut Norbani aut Marij aut eorũ prætorum mãdatis paruiſſent. Iudicia p oẽm Italiam crudeliter exercebãt; accuſationesq́. ꝓrorum, militiæq́. multiplices fiebãt, vel in pecuniarum exactionibus, vel alijs miniſterijs, vel oĩno ꝯſilij alicuius in Syllã cõmiſſi, in delictoꝝ numero hoſpitalitatis, amicitiæ, & collationes vel dãtis vel recipiẽtis ponebãtur, ſi q v prõptitudiois ulicuius aut cõtubernij in itinere deprehenſus fuiſſet, quæ oĩa ĕt circa diuites aſperius agebantur. Cũ vero in ſingulos delationes defeciſſent, ad ciuitates ſe Sylla cõuertit, easq́. viciſſim puniens, aliaꝝ arces demoliri iubebat, quarũdã mœnia ſolo æquabat, aut publicã multã illis imponebat, aut grauioribus tributis illas affligebat, & ea his q ſub eo militauerãt, in colonias diſtribuit, velutt arces quaſdã p Italiam habiturus ciuiũ agros domosq́. inter eos partitus eſt. Per 400. annos nõ fuerat Romæ dictator, cũ Syllã dictaturã iouaſit, q conſules à patribus eligi pmiſit, ne eius dictatura penitus videret tyrannis. ꝯſules fuerãt M. Silius & Corn. Dolobella, ipſe more regũ dictator ſupra eos reſidebat. Secures quatuor & 20. ante eũ pręferebãtur, vt priſcis ĕt regib' mos fuit, cuſtodes corpori ſuo addidit, tandẽ ſua ſpõte dictaturã depoſuit ꝑter oium opiuionem, redditurus rõnem reip. adminiſtratæ, ſi patres exigerẽt. nil noui timuit, q 100. & plura hoium millia bello ꝯfeciſſet, tot domeſticos hoſtes occidiſſet, ſenatores 90. ꝯſules 5. ſupra 10. equeſtris ordinis ad 2500. alios deinde expuliſſet, quoꝝ nõnullis facultates ademerat, quoſdã vero inſepultos ꝓiecerat. Dictaturã ꝑtiui, vt eſt in lib. veteꝝ digeſt. nõ erat fas vltra 6. menſem retinere. [Honeſtã cauſſam) Nã dicebat Sylla ſe remp. defendere, & optimates cõtra Marianos. Cauſa igr̃ pugnæ cũ Marianis erat honeſta, ſed victoria fuit inhoneſta & plena crudelitatis, qm̃ multos interfici iuſſit, bona ciuiũ publicauit, & ſub haſta vẽdidit. [Eſt n.) Ratio quare fuit io honeſta victoria. [Eſt auſus) Nõ erubuit hic dicere, poſt victoriã de Mario. [Haſta poſita) Vẽdere ſub haſta eſt publice vẽdere, cuius Sylla inuẽtor fuit, cũ bona ciuiũ R. vẽderet. Inde cœptũ eſt dici vẽdere ſub haſta. i. publice vendere, & captiui q ſub haſta tranſuerſa emittebant ſub iugũ mitti dicebãtur. Ponebatur igr̃ in foro haſta, q̇ indicabat bona eſſe publica & venalia. Haſtæ, inqt Põpeius, ea ſubijci mos erat q̇ publice vẽdebantur, qa ſignũ præcipuũ eſt haſta, nã & Carthaginenſes cũ bellũ vellent haſtã miſerũt. [Se vẽdere ſuã prædã) Ac ſi fuiſſet ſua ꝑda capta ab hoſtibus, nõ à ciuibus. Hæc, inqt, nõ erat ſua ꝑda qm̃ erãt bona ciuiũ, non hoſtiũ. [Et certe ciuiũ) Certe inqt ciues illi erãt ſiue boni ſiue mali, quoꝝ bona vẽdebat tanq̃ ſuã prędã, quod illi nõ licebat. [Ciuiũ) Romanoꝝ. [Secutus eſt) Nã nũc Cęſ. tãgit, q poſt Syllã occupata rep. dictator ꝑpetuus eſſe voluit, dicebatq́. Syllã neſciſſe literas, qa depoſuerit dictaturã. [In cauſſa impia) qm̃ non habebat cauſam honeſtã in armis ciuilibus, vt Sylla q dicebat ſe defendere partes optimatũ. Impia erat cauſa Cæſ. qm̃ erat cõtra patriã, cui pietatẽ debemus. [Fœdiore) q̃ fuerit victoria Syllæ q pro rep. pugnabat, Cęſar aũt vt eã occuparet. [Fœdiore) Magis turpi, & crudeli. Fœdũ eſt id quod habet in ſe multũ turpitudinis & crudelitatis. [Nõ ſolũ pub.) Proſcriberet, & vẽderet, vt fecit Sylla. [Prouincias) Quę Romano ſubdıtę erãt impio. [Vno gñe cal.) qm̃ oẽs ꝓuincias & nationes volũtati ſuæ parere coegit. Itaq; Cęſar plus nocuit q̃ Sylla, ille. n. bona quorũdã publicauit, Cæſar aũt oẽs prouincias & nationes ne ſibi parerẽt coegit. Calamitas igitur quã Cæſar intulit cõis fuit oĩbus, ergo magis dãda vitio qm̃ pluribus nocuit, quã victoria Syllæ. publicare ꝓpe eſt ad publicũ priuata redigere. [Itaq; vexatis) Crudeliter agitatis. affert vnũ exẽplum crudelitatis Cęſareæ: qua nullũ maius potuiſſe ſcelus inueniri dicit. [Et ꝑditis) Deſtructis & oppreſſis. Vexare, vt inqt Gellius, factũ eſt ab eo qđ eſt vehere, in quo eſt iam vis quædã alieni arbitrij. nõ. n. ſui potẽs eſt, q vehitur, q fertur & raptatur, atq; huc atq; illuc diſtrahit, is vexari proprie dr̃ ſicut taxare preſſius crebriusq́. eſt quã tãgere, & quaſſare grauius violẽtiusq́. eſt quã quatere. Vexare, inqt Aſconius Pædianus ingẽtis calamitatis uſum ſignat. [Nationibus) Et in primis Gallis, & Hiſpanis, vbi expugnauit filios Põpeij. [Amiſſi im.) Romani. hoc fuit ſignũ impium Rom. eſſe amiſſum, cũ Cæſar de Maſſilia triũphauit. [Maſſiliã) i. formã & imaginẽ Maſſiliæ urbis, ꝑferebant. n. in triumpho imagines ꝓuinciaꝝ & deuictaꝝ vrbiũ. Maſſilia, vrbs Galliæ ꝯdita fuit à Phocẽſibus ꝓpe oſtia Rhodani amnis. Maſſiliẽſes amici fuerũt P. R. & Roma capta & Gallis Senonibus cũ capitolium obſiderẽt, aurum & argentũ publicũ & priuatum contulerunt ad explẽdum pondus Gallis, a qbus redemptam pacẽ cognouerant, ob quod meritum, ut ait Trogus & imunitas illis decreta, & locus ſpectaculorũ in ſenatu datus, & fœdus æquo iure percuſſum. Cũ Maſſilia clauderet portas Cæſ. ab eo expugnata eſt & direpta, & de qua cõfectis bellis ciuilibus & vexatis, & attritis, & extrema calamitate affectis Cæſ. triũphũ egit, qđ Cic. dicit fuiſſe maximũ ſcelus & ſignũ amiſſi Romani imperij, cũ de Maſſilia tã amica Romano nomini triũpharet, ſine cuius auxilio & trãſalpinis gẽtib' Romani imperatores nunq̃ triũphare potuerũt. [Trãſalpinis) q̇ geſſerũt trãs alpes in Hiſpanis & Gallis. [Præterea) Vltro hoc ſcelus multa q̇ Cæſar crudeliter exercuit in ſocios cõmemorare poſſem. [Nefaria) crudelia, & ſacrilega, nefariũ inqt Aſconius Pædianus dr̃ id qđ ſacra polluit, farre pio ſolita celebrari, ergo nefarij ſacrilegi ſunt. Nefandũ dr̃ nõ fandum. [In) aduerſus ſocios [Si hoc vno) q. d. cũ creſcere debeat oratio, nec ego poſſim aliqđ maius ſcelus cõmemorare, nõ afferã in mediũ alia nefaria, q̇ Cæſar cõmiſit in ſocios Romani nois. [Plectimur) Merito punimur, qm̃ obſtare debuimus Cęſari priusq̃ im̃ inualeſceret, & ſic rẽp. nõ amiſiſſemus. [Niſi. n.) reddit rõnẽ, quare iure plectebãtur, qm̃ nõ ai aduertunt in Cæſarem, cũ ad Tyrãnidẽ apertis indicijs tẽderet. [Scelera) q̇ in rep. cõmiſerũt. Cæſar. n. largitionibus vtebat, & populo blandebat, & in ꝯſulatu legẽ tulit agrariã & agrũ cãpanũ & cãpũ ſtellatẽ relictũ vectigalẽ P. Rom diuiſit, deditq́. qbus voluit. Iſta inqt Cic. ſcelera nõ erãt ferenda, ſed cõprimenda Cæſarea audacia, & ſic nõ incidiſſemus in tãtas calamitates. [Ad vnũ) Ad Cæſarẽ. [A quo) Vno Cæſare. [Hæreditas rei familiaris) Cæſar nouiſſimo teſtamẽto tres inſtituit hæredes. L. Piſonẽ ſoceꝝ, nepotes C. Octauiũ ex dodrante, & L. Pinariũ & Q. Pediũ ex quadrante, reliquos in ima cæra: C. Octauiũ ĕt in familiã nomenq́. adoptauit, populo hortos circa Tyberim publice viritim 300. ſeſtertios legauit. [Rei familiaris) domeſticæ. [Cupiditatũ) Qm̃ oẽs improbi cupiẽt id, quod Cæſ. & ad ſpẽ imperij poſt mortẽ Cæſaris, tres in primis erecti ſunt: M. Antonius, Octauius & Lepidus Ergo inqt Cic. nunq̃ deerũt bella ciuilia, carpẽdus igitur Cęſar, q & ipſe & peſſimo exẽplo reip. obfuit. [Semẽ) Origo & quoddã ſeminariũ & cauſa quare bellũ ciuile appetat, à viris ſceleratis, & rapina gaudentibus. [Perditi) ſcelerati & ꝑditione digni pp peſſimos mores. [Haſtã illã) bonorũ venditionẽ factam tpe Syllæ ſub haſta. [Cruentam) Plenam crudelitatis & impietatis, qm̃ proſcribebantur ciues interficiebãtur, & vẽditio bonoꝝ publice fiebat. [Et ſperabũt) Vt. ſ. bona aliena cõſequãtur, vt fuit tpe Syllæ & Cæſaris, & ꝓbat hoc exẽplo duoꝝ P. Syllæ & Cornelij ſcribæ, q vtranq; dictaturam fouerunt, & rapinaꝝ vtriuſq; fuerũt ſinus. in 8. Phil. dicit haſta Cæſaris. P. C. multis improbis & ſpem affert & audaciã, viderunt. n. ex mendicis fieri repente diuites. Itaq; haſtam ſemper cupiũt videre hi, q noſtris bonis imminent qbus oia pollicetur Antonius. [Quã P. Sylla) q erat ꝓpinquus & gẽtilis, L. Syllæ dictatoris, & apud illũ magnæ auctoritatis fuit. Extat orõ Cic. in defenſionẽ P. Syllæ q accuſabat à Torquato, ꝙ in patriã cõiuraſſet. ita. n. dicit in orone ꝓ P. Sylla duæ cõiurationes abs te Torquate cõſtituũtur, vna, q̇ Lepido & Volcatio cõſulibus facta eſſe dr̃. altera q̇ me cõſule. haꝝ in vtraq; Syllã dicis fuiſſe. deinde Syllã excuſans Cic. ſic ait. At vero illa graui L. Syllæ victoria turbulẽtaq; , qs P. Sylla mitior ? multoꝝ hic vitã à L. Sylla deprecatus eſt, quã multi ſummi hoies & ornatiſſimi & noſtri & equeſtris ordinis, quoꝝ ꝓ ſalute ſe hic obligauit, ſed illic Cic. cãm L. Syllæ defendẽs vt eũ liberaret mitẽ aium ipſius oñdere nitebat ſeruiẽs tpi. In hoc loco veritatẽ dicit accuſatq́. ipſius rapinã & haſtã illam ſanguinariã, quã vibrabat, cũ ſuus ꝓpinquus L. Sylla eſſet dictator. Inde adhæſit Cæſari, & rapinis operã dedit, vt fecerat. Nã vt inqt Suetonius, Cæſ. priusq̃ hæreditatẽ iniret, venit in ſuſpicionẽ, qđ cũ M. Craſſo cõſulari, P. Sylla & L. Antonio cõiuraſſet, vt principio anni ſenatum adorirent, & trucidatis quos vellẽt dictaturã Craſſus inuaderet, ipſe ab eo magiſter equitũ diceret, & Syllæ & Antonio ꝯſulatus reſtitueret. [Quã haſtã). i. vẽditionẽ bonoꝝ. [Vibraſſet) mouiſſet. i. cũ illoꝝ bonoꝝ fuiſſet ſinus & particeps. [Dictatore ꝓpinquo ſuo) Cũ eſſet Dictator L. Sylla eius ꝓpinquus ac gẽtilis qm̃ erat ex domo Cornelia. Idẽ P. Sylla q haſtam illã vibrauit. i. illam vẽditionẽ ſub haſta exercuit tpe Syllæ ꝓpinqui ſui. [Sexto & trigeſimo) qm̃ 90. anni interceſſerũt inter dictaturã Syllæ, & Cæſaris. [Nõ receſſit) q. d. ſecutus eſt, & ipſam vibrauit tpe Cæſaris, cui adhæſerat aſſuetus rapinis Syllanis & proſcriptionibus. [A ſceleratore haſta) A Cæſare, q ſceleratior fuit q̃ Sylla in occupandã rep. & publicatiõe bonoꝝ. qppe nullã habebat cam honeſtam, ſed impiam & victoriam fœdiorẽ. P. igr̃ Sylla nõ receſſit ab rapinis ſceleratoribus q̃ fuerint venditiones bonoꝝ tpe Syllæ. Huius P. Syllæ meminit ipſe Cæſar in cõmentã. [Alter autẽ) nunc affert Cornelium, q in dictatura Syllæ ſcriba fuerat, tẽpore

re

re vero Cæſ.fuit q̃ſtor vrbanus. [In illa dictatura) Syllæ.ſ.ſcriba
fuerat: Cornelius fuit ſcriba Syllæ. Lepidus in orõne, quæ ex hi
ſtoria Saluſt.hr̃, ait, Sed qa non aliter ſalus ſatiſq. tuti impio eri-
mus, niſi Vectius Picens & Cornelius ſcriba bene parata ꝓdege
rint, niſi approbaueritis oẽs ꝓſcriptionem innoxiorꝫ ob diuitias,
cruciatus virorꝫ illuſtrium, vaſtatam vrbẽ fuga, & cędibus bona ci
uiũ miſerorꝫ quaſi Cimbricã prędam venũ aut donũ datã Scriba
nunc dr̃ ſecretarius. Cornelius erat ſcriba q̃ſtoribus, & ſcribæ æ-
rarij magnã auctoritatem habebãt, & multũ lucrabãtur, & maxĩ
me in his publicationibus bonorꝫ, quorꝫ magnã partem cõpila-
bãt, & ſic ẽt quæſtores. In hac dictatura Cæſ.fuit q̃ſtor vrbanus.
Quæſtores pecuniæ ꝑerant, dicti ab eo ꝙ inq̃rendæ ꝯſeruandęq.
pecuniæ cauſa creati erant, quæſtores ẽt erant in prouincijs. ſed
q̃ſtor vrbanus erat maioris dignitatis. Quæſtor nunc dr̃ Theſau
rarius, & q̃ſtor vrbanus nunc dr̃ theſaurarius maior. Et ſcriba q̃-
ſtorius erat ille q ſcribebat, tenebatq. rõnes, quos nunc theſaura
rij ẽt hñt. Alij quæſtores à populo cõſtituebantur, q capitalibus
rebus ꝑeſſent & hi appellabãtur quæſtores parricidij. Erat igitur
Cornelius q̃ſtor vrbanus, in cuius manus oĩs pecunia deuenie-
bat, & erat tanq̃ ſinus Cęſarianarꝫ rapinarꝫ, & auctus erat, qm̃ cũ
prius eſſet ſcriba q̃ſtorius, nunc erat quæſtor vrbanus. (Ex quo)
pp hoc inq̃t Cic. nunq̃ deerunt bella ciuilia, cũ talia præmia bel
lũ ciuile ſnuentibus parẽtur. Dolet Cic. eundẽ in Syllana dicta-
tura fuiſſe ſcribã, & in Cæſariana q̃ſtorem vrbanũ, quaſi recepta
culum oĩum rapinarꝫ. Vnde talibus ꝓmijs ceteri adducti ciuilia
bella fouebãt, & tandiu mœnia vrbis quaſſabũt, quoad ſolo ęqua
ta iaceãt. proſpiciens Cic. nepotibus & lõga rerꝫ exemplorumq.
experientia doctus vrbis Romæ ruinã timebat, quam ꝓpe caſurã
cernebat, qm̃ diſcordia demẽs ad nil aliud hoĩes vrbeſq. deducit,
niſi ad miſeriã atq; ruinam. Vnde Mycipſa apud Saluſt. ita Iugur
thã alloq̃tur. Equidẽ ego vobis regnũ trado firmum, ſi bono eri-
tis; ſin mali imbecillũ, nam cõcordia paruę res creſcũt, diſcordia
maximæ dilabũtur. (Talibus ꝓmijs) Cum talia ſint ꝓmia propoſi
ta rapinæ.ſ. bona proſcriptorꝫ, ſubhaſtationes, q̃ſtura vrbana. (Ita
que) Igitur inq̃t cũ bella ciuilia à perditiſſimis hoĩbus appetant
pp præmia ꝓpoſita. (Vrbis) Romæ. vrbẽ dixit non ciuitatem, qm̃
orbata erat bonis ciuibus, vt iam nõ videretur eſſe ciuitas ſed ur
bis. (Parietes) Domorꝫ ſunt. Muri aũt vrbis & publici. (Modo
ſtãt) Nondũ ceciderunt. (Stãt) Erecti ſunt. (Extrema ſcelera) Vl-
timã ruinam. Inq̃t Cic. pp bella ciuilia ꝓſcriptiones, atq; exilia
ciues deſecerũt, remanent ſolũ parietes, q ẽt timent ruinam, quæ
erit vltimũ ſcelus, qm̃ nil iam ſupereſt de rep. Romana, niſi parie
tes, q iam metuũt incendio abſumi ſolo ue æquari. (Rẽ vero pu
blicam) Cõem vtilitatem & ſtatũ reip. (Penitus) Oĩno, qm̃ reip.
& ſenatus nullũ extabat veſtigiũ pp bella ciuilia & tyrannidẽ.
(In has clades) Mala & calamitates vnde digreſſa eſt, eo ſe refert
Ciceronis oratio, dixit.n. ſupra ad opes tuẽdas nihil eſſe aptius,
q̃ diligi, nec alienius quã timeri, ideo hic p parentheſin dicit re-
deũdum eſt ad ꝓpoſitum, ꝓpoſitum aũt erat nihil eſſe alienius q̃
timeri. incidimus igitur, inq̃t in has clades, dũ maluimus timeri
quã diligi.i. dum Sylla & Cæſar beneuolentiã ciuium non cura-
rũt, modo tyrãnidem aſſequerẽtur, ſi voluiſſẽt luduiſſentq. ama
ri reſp. floreret, quã pp illorꝫ regnandi cupiditatẽ & triũuirorꝫ, q
nunc ẽt id moliunt, Octauius, Antonius, & Lepidus, oĩno amiſi-
mus. (Ad propoſitũ) Ad id quod ꝓpoſuimus. (Quæ res) Clades
& calamitates facit argm̃ à maiori. Si populus inq̃t Romanus tã
to imperio ſubnixus iniuſte imperãs talia paſſus eſt, multo ma-
gis & facilius ſinguli male imperãtes patientur, qm̃ non pñt reſi
ſtere potentijs aliorꝫ & odijs. (Singuli) Qui non tm̃ potẽtiæ hñt
vt pop. R. vix minima parte conferri poſſint. (Singuli) Tyranni,
& iniuſte imperantes. (Putatur) Cogitare & expectare debent,
inq̃t multo magis tales meruere calamitates, cum tãto imperio
ſubnixi nõ ſint, & facilius poſſint opprimi a ſubditis, ſi non amã
tur. quiſque beneuolentiam hoĩum ſibi conciliet, ſi permanere
in ſua fortuna cupit, qm̃ omne violentum nõ eſt durabile, quod
multis exemplis Cic. oſtendit, ad id tendens vt alios à tyrãnide
deterreat, propoſitis malis & exitu tyrannorꝫ, vt ab vtili ſuadeat.
cõem vtilitatem tuendam eſſe, & beneuolentiam hoĩum comple
ctendam. (Perſpicuum) Clarum pp exempla & exitus iam à la-
tos. (Magnam vim) Multum poſſe ad tuendas opes & dignitatẽ.
(Imbecillem) Debilem, qm̃ parum durat id quod timet. (Sequi-
tur) Conueniens eſt poſtq̃ beneuolentia tm̃ habet in ſe momen
tum & præſidium, de ipſa diſſerere & docere, quibus rebus ipſam
conſequi & retinere poſſimus. (Facillime) Sine difficultate.
(Caritatẽ) Beneuolentiam & amorem, & vt cari alijs ſimus. (Cũ
honore) Virtutis laude. qm̃ non debemus quacunque rõne hanc
beneuolentiã conſectari, ſed cũ honore & fide.i. conſtantia, dicã
inquit, quibus rebus paratur caritas hoĩum cum honore & fide.
Hoc ſupra Cic. pollicitus eſt dicẽs. Quibus aũt rebus hãc facultatẽ aſſequi poſſimus, vt hoim ſtudia cõplectamur, eaq. retineamus,
dicã, neq; iſta multo poſt inde fecit digreſſionẽ loquẽs de fortu-
na, tyrãnis & populis iniuſte imperãtibus vſq; ad hãc partẽ, qua
id qđ tunc propoſuit, & omiſit exeq̃tur. (Sed ea) Beneuolẽtia &
caritate hoĩum, qm̃ non oẽs egent pari numero amicorꝫ. Carum
dr̃ amabile ac precioſum inde caritas, amor & precioſitas. (Nã
ad cuiuſq; vitã) Probat quare nõ pariter oẽs egemus beneuolen
tia & caritate aliorꝫ. ſed ſm̃ vitæ inſtitutũ. (Inſtitutã) inchoatam.
(A multis ne opus ſit) Illis q ſunt in magr̃atu a pluribus opus eſt
vt diligãtur q̃ priuati, & maiorẽ numerꝫ amicorꝫ habeãt cauſa of
ficij, & vt ipſis obtineñt. & ſic diſcurrẽdo per varia inſtituta vitæ, illis
q exercẽt artes operoſas & mechanicas, pñt eas tractare ſine mul
torꝫ beneuolẽtia, illi q tendũt ad imperia honore, magis egẽt ci-
uiũ beneuolẽtia, vt id qđ cupiũt aſſequãtur & id qđ adepti fue-
rint, retinere poſſit. (Certũ igr̃ hoc ſit) hoc eſt primũ de beneuo
lẽtia ꝑceptum. Senſus eſt, hoc ſit certiſſimũ & exploratiſſimũ, ni-
hil vtilius nobis eſſe, quã hẽe familiaritates eorum q nos amẽt.
Si certũ hoc ita teneatur inq̃t, & in primis ſit certũ, & indubitatũ
nihil eſſe beneuolẽtia vtilius. (Familiaritates) Mutuas ꝯſuetudi-
nes & amicitiã. (Neceſſarium) Ad opes & dignitatẽ tuendã, ma-
xime ante oĩa neceſſarium in vita humana. Et mirantium noſtra
.i. noſtras virtutes, quæ ſunt bona animi, & amitti nõ pñt. (Hæc
enim) Ratio quare neceſſarium eſt hr̃e amicos. Prorſus, oĩno &
penitus, facit hoc amor, vt nõ multũ differat inter ſummos viros
& mediocres cũ beneuolẽtia coniũcti ſunt. (Summos).i. nobiliſ
ſimos & altiſſimos. (Mediocres).i. humilioris fortunæ viros,
quos amor his æquat, q & natalibus & cẽſu antecellũt honore.i.
ęſtimatione, admiratiõe, gl'ia.i. bono noĩe, celebriq. fama (Eaq.)
caritas. (Vtriſq;) Sũmis viris & mediocrib. (Propemodũ) Quaſi
honore, quãtum ad famã & laudem virtutis, quæ alios ad ſe alli-
cit. (Et gloria) pp merita rerꝫ geſtarꝫ. (Beneuolentia) Vt ciues
nobis beneuoli ſint. (Fortaſſe nõ æque) Oẽs egent, qm̃ non oẽs
ſequũtur idẽ inſtitutum vitæ, ſed alij priuatã & ocioſam, alij vero
publicẽ & in negocijs vitã agunt, q magis indignẽt q̃ priuati, o-
cio & cognitioni rerꝫ ſtudẽtes honore, & gloria, & beneuolẽtia
ciuiũ. Ideo inq̃t fortaſſe nõ æque.i. pariter, & ſĩliter egẽt honore,
gloria, & beneuolẽtia, & q̃uia nõ oẽs æque egeãt, tñ ſi qs hæc tria
habebit, maximũ adiumẽtũ ad amicitias ineũdas habebit, qm̃ ni
hil eſt, qđ magis ad ſe alliciat quã virtutis & gloria rerꝫ geſtarũ,
qua moti eos ẽt quos nunq̃ vidimus, ſummo pe diligimus. (Hæc
ſuppetũt) Si cui adſunt, & abũdat. (Ad cetera) Ad multa alia, qm̃
dãt hoi auctoritatẽ, & multis ꝓſunt. (Ad amicitias) qm̃ honoratũ
virꝫ & glorioſum oẽs amãt, & ipſius amicitiã appetũt. (Noſtri li
bri) Quos deſideramus tpum ſuperiorꝫ incuria. (Attingamus)
paucis deguſtemus. (Qñquidem) Qm̃. (Ea) Gloria. (Adiuuat pluri
mum) Maximũ eſt adiumentum ad res maiores adminiſtrandas.

O Mnium aũt &c.) Probauit Cic. plurimum hoĩes, & pro- FRAN.
deſſe, & obeſſe poſſe, ꝓpterea conciliandos eſſe, vt nobis fa MAT.
ueant, & ad honores adipiſcẽdos ſuis ſtudijs adſint. Inter
cauſas aũt quas docuit exiſtere ſolere, vt hoĩes augeamus, & ho-
neſtemus; hãc eſſe principalem dicit, vt ſtudeamus diligi ab hoĩ-
bus. qa, vt nihil aptius eſt ad conſeruandas diuitias & honores, q̃
diligi, ita nihil peius eſt, quã metui. qm̃ eius ſtudium in nos ꝑpe-
tuũ eſſe non põt, quem metu aſtrictũ tenemus, cũ nihil violentũ
diuturnũ. nihil ergo ad res conſeruandas amore melius eſſe exẽ
plis probat, & primum Ennij auctoritate. (Oĩum rerum) ex oĩ-
bus rebus. (Tenẽda) Vt prius adipiſcaris. (Tuẽdas) Vt adeptus cũ
fueris conſerues, quod multo laudabilius eſt. Nam Ouid. ait: Nõ
minor eſt virtus quã quærere parta tueri. (Caſus ineſt illis, hic
erit artis opus. (Quã metuunt &c.) Timor ſine odio eſſe nõ põt.
(Quem q̃ſque &c.) Bona eſt argumentatio ab euentu, vt Ariſto
teles, & Rhetorici vocãt, vt noſtrates dialectici à primo ad vlti-
mũ, ex metu odiũ ſeq̃tur, ex odio cupiditas perdendi. (Multorꝫ Argumentatio ab
aũt &c.) ꝙ ſtudia hoĩum metu difficile ſit tenere, ꝓbat exẽplo Iu euentu.
lij Cæſaris. Et ſi antea inq̃t ignotũ fuit q̃ periculoſum ſit timeri,
& nullas opes, & potẽtiã odijs multitudinis reſiſtere poſſe, paulo
ante cæde Iulij cognitum eſt, qui qm̃ metu addictos ſibi tenebat
ciues Romanos multũ in ſe odij cõcitauit, & tutus eſſe nõ potuit
(Nec vero &c.) Nec hoc inquit Cæſaris tm̃ mores declarat, ſed
multorꝫ tyrannorum quorum non diſſimilis exitus fuit. (Reli-
quorꝫ) Vt Alexandri, & Dionyſij, Phalaridis, Hippiæ. (Quorum
haud fere &c.) qa pauci admodũ tyrãni cędẽ effugere potuerũt.
(Malus) Argm̃ eſt à contrario, oppoſitorꝫ.n. eadem eſt doctrina.
Si metus obeſt, beneuolentia prodeſt. (Vel ad perpetuitatem)
etiam perpetuitatem, ne dicam ad longum tempus. (Sed ijs &c.)
populi

populi,inq̃t,q ſub regibus vixerunt,& tyrãnis; ac timere ſoliti
ſunt; ſit ita ut metu teneãtur à tyrãnis,at uero ciuitates,q̃ i liber
tate uixerũt,nullo eiuſmodi metu teneri poſſent, nã guſtata ſe-
mel libertatis dulcedine,ut ſeruirẽt,adduci nullo mõ poſsẽt.[Sit
ſa.)Cõcedẽtis eſt.[Si aliter)Nã,ſi ſine metu teneri poſſent,& cru
delitate melius eſſet.Sed ſi aliter teneri nõ poſſent,ſit ita,ut me-
tu teneãtur,& ſæuitia coerceãtur.[Qui uero)Sed eos q in libera
ciuitate nacti ſunt,ſiq̃s uoluerit ui opprimere,is ſe ſciat amẽtẽ eſ-
ſe.[Demerſæ leges)Vt uim hr̃e nõ poſſint,quod ad unius libidi-
nẽ oia ſiãt.[Tremefacta lib.)pterrefacti hoies,q priùs libere ui-
uebant.[Emergũt)Eſt emergere ab aliqua difficultate reſurgere,
uel ad aliq̃d cũ difficultate puenire.Iuuen.Haud facile emergũt
quoꝝ uirtutibus obſtat,Res anguſta domi.[Iudicijs tacitis) taci
ta hoium uolũtate,& ſnia,q iudicant aliq̃d fieri debere,ſed occul
te,ut da Cęſare quẽ opprimi facile poſſe iudicabãt q oderãt,ſi in
eius necẽ Brutus ꝯſentiret.Q̃m & odiſſet tyrãnos,& ab illo Bru-
to originẽ duceret,à quo ſunt exacti reges . Vñ & Bruti prioris
ſtatuæ,& ipſius tribunali inſcripta clã reperta ſunt in hũc modũ,
Brute munera accipis,Brute mortuꝰ es,vtinã Brute uiueres, qoã
indignã ſortitus es Brute prolem,neq; ab illo ꝓfecto es genitus.
[Aut occultis ſuffragijs)vt in tabellã. Nã ſi videbãt qoẽpiam prin
cipatũ affectare,occultis ſuffragijs ei obſiſtebãt. Lacedæmonij ſuf
fragia lapillis dabãt.Romani lata lege Caſſij,q̃ tabellaria vocata
eſt,pũctis in tabella ſuffragia ferebãt. Vnde pũctus accipitur ꝓ fa
uore.Hor.Oẽ tulit punctũ,q miſcuit vtile dulci. [Acriores &c.)
q amittunt libertatẽ grauius eius admonẽtur quã q retinẽt, plus
vitãtur q libertatẽ deſiderant intermiſſam,q̃ q retinuerũt,pericli
tantẽ illi q dẽ ſtudẽt recuperare,& iniuriam grauius vlciſcũtur,hi
vero propulſant iniuriã tñ. Maiore iracundia vlciſcimur iniuriã
acceptã,quã ꝓpulſamus . Recte ergo Cic.acriores morſus dicit
eſſe intermiſſæ,q̃ retentæ libertatis.Exempli cauſa P.R. in Cæſ.
exarſit adeo,vt occideret,q̃m libertatẽ ſuſtulerat idem ẽt in Syl-
lam exarſit. Sed q̃m libertatem retinuit,non ad id odij erupit,vt
eum occideret,q libertatem,ſicut Cæſar nõ penitus ſuſtulerat.
[Intermiſſæ)Cũ ſuppreſſis legibus libertas erepta eſt . [Retẽtæ)
Cum aliq̃s opprimere voluerit.[Quod igitur &c.)Q̃m ergo be
neuolẽtia eſt,quæ facit,vt diligamur,eam amplectamur , vt p eã
hoium ſtudia nobis cõciliare poſſimus;& opes,atq; honores adi
piſci.Cõcludit metum ſugiẽdum , beneuolentiam cõplectendã.
[Incolumitatẽ)ad ſalutẽ,vt ſanꝰſis.[Etenim &c.)argumẽtationẽ
inſtituit,qua probat non eſſe metu tenendos populos,q̃m q ſe ti
meri vult,eos metuat neceſſe eſt,à q̃bus timetur. Metus.n.ſine
odio eſſe non põt , ex odio pernicies ſeq̃tur , q quem metuunt
hoies,eum periſſe expetunt.Ille vero qui ſe timeri vult,q etus eſ
ſe nunq̃ põt.Nam ſic ſecum agit: Illi me timẽt,ideo me oderũt,
ex quo ſeq̃tur quod ait Luc.Dum quiſq; timet q̃bus ipſe timori
eſt.[Quid.n.cẽſemus &c.)Exẽplis propoſitionẽ ſuam cõfirmat,q̃
à ſimili ſumũtur Dionyſius tyrãnus Syracuſanus ad eo ſuſpectos
oẽs habebat,vt nõ niſi a filiabus tonderi vellet.Cũq̃. eas ẽt time
ret iã grãdes putaminibus nucũ accẽſis barbã adurebat. Fuit hic
(vt Cornelios Nepos ſcribit)nullius rei præter quã imperij, cu-
pidus,& ob eius cauſam crudeliſſimus,at filius oĩ vitio inquina-
tiſſimus,& ob eius ingentia vitia pulſus Sicilia,in Pelopõneſum
fugit,& Corinthi ludũ aperuit,& pueros docuit,ad tãtã redactus
eſt inopiã . De quo ait Ouid. Ille Syracuſia modo formidatus in
vrbe, Vix humili durã reppulit arte famẽ. [Qui Alex.Phen.)hic
tyrãnus fuit cũ eius regnũ Pelopidas Thebanoꝝ rex inuaſiſſet,
& repulſus ab Alexãdro cũ exercitu ſugeret,forte cadẽte equo i
foueã,captus eſt & in vincula cõiectus.Sed hũc Epaminõdas po-
ſtea recuperauit bello perſequẽs Alex.cũ vero in carcere eſſet, &
multi virtute viri moti ſalutatũ quotidie irẽt, & multa ille cõtra
tyrãnũ diſſereret,indixit Alexandrũ neq̃ ad carcerem iret, vxor
Alexãdri cupiditate vidẽdi Pelopidæ accẽſa à marito petijt, vt il-
lũ alloq ſibi ptãs daret.Cumq̃. ad carcerẽ veniſſet : Pelopidas re
gina cognita:O miſerã (inq̃t) mulierẽ,q̃ tyrãno adeo crudeli cõ
iũcta es,multiſq̃. verbis mulieris aium ad mariti pniciẽ cõpulit.
Facile aũt fuit ſuadere,q tyrãnus eã nõ fideliter amabat. Diſceſ
ſit illa,& fratres ſuos quos tyrannus turpiter amabat, cõſilio eis
cõicato ad occidẽdũ tyrãnũ cõpulit. Iuſſit eos in cubiculo delite
ſcere,p feneſtrã ſcalaꝝ gradibꝰ receptis,& lana inuolutis ne exau
diri poſſent,quo tpe ille ſe q̃eti daret,qdꝰ ẽt factũ eſt.Fratres ve-
ro q adoleſcentes erãt,id facinus cõmittere non audebãt. Tũ il
la niſi tyrãnũ occiditis rẽ ei indicabo . Venere ergo illi ad lectũ,
tres aũt erant,vxor caput cepit,vnus ex fratribus pedes , tertius
caput abſcidit,& ita qđ timebat Alexãder euitare nõ potuit.Phe
ræ ciuitas Theſſaliæ Pelagiſcoꝝ cãpoꝝ terminus ad Magneſiã.
Emporium habent Pegaſas.Strab. [Scriptum) Apud hiſtoricos;

Demerſæ dicuntur leges quã do ad nutũ vnius oia fiunt.

Plut. in uita Pelopidæ prolixe hanc refert hiſtoriã. [Ex epulis)
q̃bus incaleſcit Venus. Nã ſine Cerere,& Baccho friget Venus .
[Cõpunctum notis Thracijs).i.notis more Thracio. Nam notę
frõti inuſtæ malũ & fugitiuũ ſeruum ſignificabãt. Dicimus ſeruũ
inſcripta frõte,ſicuti ẽt Martialis . [Stipatoribus) Satellitibus,q
Alexãder corpus ſtipare,hoc eſt cingere ad cuſtodiã cõſueuerãt.
[Arculas &c.)Scriniola,ab arca diminutiuũ [Stigmaticũ)Notis
inuſtũ, στίγμα Græce nota, pũctura, στίζω pũgo. [Nec eũ fefellit o-
pinio &c.) Quod timuerat id accidit. Nã eũ occidit à duobus ad
iuta fratribus,quos noctu inuolutos lana p gradus ſcalaꝝ ne ſen
tirẽtur admiſit. [Pellicatus)q a fratribus abutebat,& hac indigna
tione perpue ꝯcitata eſt Thebe ad mariti pniciẽ. [Nec vero &c.)
Nõ eſt iteratio eius quod dixit,ſed argm̃ intẽdit. Nõ eoꝝ modo
q liberã ciuitatẽ diu ſeruitio preſſerit opes diu non poſſe multo
rũ odijs obſiſtere,ſed nec ipſos reges,q a maioribus ſuis regnum
acceperũt,ſi ſe ad crudelitatẽ ꝯuerterint,diu in ſtatu, ac imperio
manere poſſe. [Teſtis eſt Phal.) q regnũ Agrigẽtinæ ciuitatis à
maioribus ſuis accepit. Fuit hic eruditiſſimus quod eius indicãt
epſæ, ſed admodũ crudelis.quod ſcrib.ẽt Lucianus Græcus ora-
tor . Perillos faber Athenienſis æneũ tauꝝ ad cruciãdos hoies ex-
cogitatũ cum ad hũc attuliſſet, primus ipſe coactus eſt nouũ cru
ciatũ experiri.Lapidibus ab Agrigẽtinis obrutus eſt,hiſtoria hoc
habet quã ſcrib.Vale titulo de fortitudine. Zeno Eleates phs ꝓ-
ſtãtiſſimus Agrigentũ miſerabili ſeruiture obrutũ petijt,ſperans
ſe a tyrãno Phalari veſanæ mẽtis feritatẽ diripi poſſe. Cumq̃. ni
hil ꝓficeret, Agrigẽtinos adoleſcẽtes cupiditate liberãdæ patriæ
inflãmauit.Cuius rei cũ iudiciũ ad tyrannũ manaſſet, cõuocato
in foꝝ populo torquere eum vario cruciatus gñe cœpit.ſubinde
quęrẽs quos nã conſilij participes hr̃et at ille neq; eoꝝ quẽpiam
nominauit,ſed ꝓximum quẽque , ac fidiſſimum tyrãno ſuſpectũ
reddidit.Increpitãſq̃. Agrigẽtinis ignauiã,ac timiditatẽ, effecit,
vt ſubito mẽtis impulſu Phalarim lapidibus proſternerẽt. Agrigẽ
tũ Siciliæ ciuitas,& emporiũ quondã,meridiem reſpicit,& Afri-
cã.Non ꝓcul abeſt a lilybeo ; apud hãc lacus miræ naturæ.Nam
quæ nequaq̃ natabilia ſunt illic nullo pacto demergi põt. [Præ-
ter ceteros)Fuit.n.oĩum crudeliſſimus.[Hic otter) Iulius q a pau
cis trucidatus eſt.[Quid Macedones &c.)Is Demetrius Antigo
ni filius fuit,q Alexandrũ fratrem p inſidias interfecit, & regnũ
Macedoniũ occupauit. Cumq̃. Aſiã occupare bello ſtatuiſſet : à
Ptolomæo,& Seleuco, ac Lyſimacho fratribus in Europã reuo-
catus eſt, bis ſe adiũxerat Pyrrhus rex Epiri . Qui corrupto De-
metrij exercitij,& ipſo in fugã acto,Macedoniæ regnũ arripuit.
hic eſt Pyrrhus,q poſtea in Italiã traiecit a Tarẽtinis accerſitus.
Auctor Iuſtinus.[Quid Lacedæmões &c.)Lacedæmonij relictis
Lycurgi legibus crudeles ſunt facti, & iniuſte populis ſibi ſubdi
tis,ac ſocijs ciuitatibus imparare cœperũt.Cumq̃. Græciã inuade-
rẽt,& eis Epaminõdas magno cum exercitu occurreret, ad Leu-
ctras vicũ Bœotiæ pugnatũ eſt . Socij Lacedæmonioꝝ in media
pugna ſe cõtinuerũt,quaſi nõ ad pugnãdum,ſed ad ſpectaculũ ve
niſſent,& ſic victi ſunt,& Græcia ſeruitute Lacedæmonioꝝ Epa
minõdæ opera,liberata [Leuctricæ calamitatis) Quæ ingẽs fuit.
[Externa &c.) Cũ de crudelitate loquor,libẽtius externis inq̃t
exẽplis vtor quã domeſticis . Quãuis magna diminutio facta eſt
imperij Rom.poſtq̃ ab illa ꝓbatiſſima maioꝝ diſciplina labi Ro
manus Senatus cœpit,& à beneficijs ac humanitate qua in ſubdi
tos,& ſocios vtebat,ad iniurias deſcẽdere.[Beneficijs) Amore,&
caritate nõ vi,& crudelitate. Semper.n.populus R.victis populis
parcebat.illiſq̃. benefaciebat,& quoad id fecit eius impium ſta-
bile fuit.Et Virg.inq̃t : Hæ tibi erũt artes,paciſq̃. imponere mo
dũ,parcere ſubiectis,& debellare ſupbos.[Pro ſocijs)Pro ſocio-
rũ defenſione,ſi q eos inuadebãt. [Impio)Vi cõtra Carthaginẽ
ſes,& Pyrrhũ.[Aut mites) q victos ꝯſeruabãt. [Neceſſarij) q
ſontes puniebãt,quos impunitos dimittere vtile nõ erat,& ppea
ſupplicio afficere cogebant,ne damnũ ſi alr̃ facerẽt, ſequeretur .
[Regũ)Oẽs reges,& populi vexati ad Senatũ veluti ad portũ,&
refugiũ ꝯfugiebãt.[Noſtri aũt &c.)Studebãt pro ꝯſules, præto-
reſq̃. q ad gubernãdas ꝓuincias omittebant eam laudẽ reporta-
re, vt dicerẽt cõmiſſos ſibi populos integre & bene gubernaſſe .
Imperatores ẽt q ad defendẽdas ꝓuincias mitti ſolebãt,eandẽ lau
dẽ reportare conabant. [Patrociniũ) Patroni.n.erãt veteres eoꝝ
quos viciſſent quã dñi,ſolebãt,q vicerãt aliq̃ ciuitatẽ eius patro
ni Romæ fieri,vt Marcelli Siculoꝝ.[Sẽſim)Cœpit hæc ꝯſuetudo
paulatim minui . [Deſitũ eſt.n.) Reddit cauſam quare poſt Syllæ
victoriã diſciplinã recte tractãdi,& gubernãdi ſocios amiſerit po
pulus R.q a poſtq̃ tã crudelis in ſuos fuit Sylla,& Romani ciues
inter ſe tãta crudelitate vſi ſunt,viſum eſt licẽter poſſe i alios cru
delitatẽ exerceri,& reuera q in ſuos impius & inhumanꝰ eſt,quõ

ab alienis abſtinebitur.[Ergo in illo &c.)Honeſta cauſa fuit Syllæ belli gerẽdi contra Mariu,Cinnam,ac Sertoriũ,ſeditioſos, peſtiferoſq. ciues,ſed victoria inhoneſta fuit.qđ Cic.declarat. Cũ .n.ꝓ patria arma ſumpſiſſet,poſtq̃ vicit,in eos graſſatus eſt, q nullã patriæ iniuriã ſecerunt,ſed tm̃modo,qm̃ amicitia,aut ſanguine, aut alia quauis neceſſitudine hoſtibus cõiuncti erant.Sal. quoq; de Sylla ſic ait: Nã Sylla recepta armis rep. bonis initijs malos euẽtus habuit.In delictoꝶ numero,hoſpitalites, & amicitiæ, & collocationes vel dãtis,vel recipiẽtis ponebãtur,vel ſi qs ꝓ̃pẽtitudinis aut cõtubernij in itinere deprehẽſus fuiſſet.quæ oia circa diuites aſperius ẽt exigebantur,& qa vi alioꝶ bona in ſuã poteſtatẽ conuerterat,nõ ſolum ad ſingulos Sylla, ſed ẽt ad ciuitates ſe cõuertit,quas varijs rõnibus puniuit.auctor Appianus.[Honeſtã cauſam) qa pro optimatibus,& patria defendenda,arma ſumpſit cõtra improbos ciues.[Non honeſta victoria) qa ſæuijt ꝯtra innocẽtes.[Eſt.n.auſus)Cum bona ciuium Romanoꝶ venderet, auſus eſt dicere ſe ſua vendere,qa vi alioꝶ bona in ſuam poteſtatẽ conuerterat.[Haſta poſita) Haſtæ ſubijciebant ea quæ publice vendebant,qa ſignum præcipuum eſt haſta. Nam Carthaginẽſes dũ bellum vellent,haſtam Romam miſerũt,& Romani fortes viros haſta donarunt.auctor Põpeius.[Secutus eſt qui &c.)Cæſarẽ aperte ſigillat.Sylla inqt cauſam honeſtã habuit,ſed turpẽ victoriã,hic vero.ſ.Cęſar cauſam habuit fœdam,& victoriam fœdiorẽ. [Non ſolum ſinguloꝶ)Sicut Sylla,& declarat quõ fœdior victoria fuerit.[Vno calamitatis gñe)Pati.n.calamitate,& ciues,& ꝓuincias vexauit.[Itaq; vexat)Cũ vexaſſet ceteras nationes,& ꝑdidiſſet,ad extremũ amiſſum eſſe R. imperiũ,& in p̃tatem ſuã redactũ oñdere voluit.Nã Maſſiliam depictam in triũpho portari voluit.cũ legibus cautũ eſſet ne de ſocijs & amicis ciuitatibus imperator Rom.triũphare poſſet. Maſſilia ciuitas eſt Narbonenſis Gallię ad oſtiũ amnis Rhodani ſita,de qua plura Ser.Phocẽſes cõdiderũt tpibus Tarquinij regis,ij Tiberis oſtio inuecti, amicitiã tunc cũ R.iunxerũt,quam oi tpe illęſam,inuiolatamq́ ſeruarũt. [Vexatis)Afflictis.[Euerſis)ad nihilũ redactis.[Ad ea ꝑlũ amiſſi imperij)Nã cũ cõtra legẽ fieret,& de amica ciuitate,& ſocia triũpharetur,ſignũ erat amiſſum eſſe imperiũ.[Sine qua) Semper.n. qbuſcunq; rebus potuit Rom.iuuit imperiũ.[Iure igĩ &c.) Iure inqt patimur hæc mala,& punimur,& rõnẽ ſubiungit.[Multoꝶ) vt Syllæ,Marij,Cinnæ & alioꝶ,q ſocios, & ſubditos vexarũt, cũ ꝓuincijs præeſſent,vt Verres,Antonius,Dolabella.[A quo qdẽ) Hereditas bonoꝝ Cæſ.ad paucos venit, qa paucos bonoꝝ ſuoꝶ reliquit heredes,Octauium,& ceteros, quos Tranq. enumerat. [Ad multos)Qui cupidi fuerunt, vt Cæſ. & ſua illis quoꝶ erant bona eripuerunt. [Nec vero vnq̃ &c.) Dicit nunq̃ bella ciuilia defutura, donec meminerint hoies illius haſtæ ſub qua primus Sylla bona vendidit Rom.ciuium,& innocentiũ,& trucidatoꝶ. ideoq́. cruentam haſtam dicit.[Et ſperabũt)Vt aliena conſequãtur bona.Quod duoꝶ exemplo probat, L.Syllæ,& Cornelij ſcribæ, qui vtranque fouerunt dictaturam, & cædium rapinarumq́. vtriuſque ſocij fuere. Cic.Phil 8. Haſta Cæſaris Patres Conſcripti multis improbis,& ſpem affert,& audaciã. viderunt.n.ea mendicis fieri repente diuites.Itaque haſtam ſemꝑ cupiunt videre, ij q noſtris bonis imminẽt,quibus oia pollicetur Antonius. [Quã P.Sylla)Atqui propinquũ hunc, & gentilem L. Syllæ dictatoris Cic.laudat accuſatum qđ cũ Cæſ.coniuraſſet.Defendit.n.orone quæ hẽ,dicens: At vero in illa graui L. Syllæ victoria turbulentaq́. . Quis P.Sylla mitior? multoꝝ hic vitam à L.Sylla deprecatus eſt &c.Sed vt defendens ſic laudat Cic.& tpi ſeruitus,hic vera dicit,& rapinas accuſat,haſtamq́. cruentam quam vibrabat,cũ L.Sylla propinquus ſuus dictator eſſet.Sed adhæſit poſtea Cęſ.& vt egerat prius,rapinis operam dedit.Tranq.auct.eſt Cęſ.priusq̃ ædilitatem iniret,cum M. Craſſo conſulari,P. Sylla, & L. Antonio coniuraſſe,vt principio anni Senatum adorirentur, & trucidatis quos vellent,Dictaturam Craſſus inuaderet,ipſe ab eo magiſter equitum diceretur,& Syllæ, & Antonio cõſulatus reſtituerentur.[Vibraſſet) Mouiſſet haſtam,hoc eſt bonoꝶ venditionẽ, quia particeps fuit. [Dictatore propinquo ſuo,) Sylla 35. anno poſt.nam 36.anni fluxerunt,ea quo Sylla mortuus erat.[A ſceleratiore haſta non receſſit)Quia ſecutus eſt Cæſ. cuius haſta fuit ſceleratior quam Syllæ, & profecto lõge quam Sylla ſceleratior fuit Cęſ.Qui nullam habuit honeſtam cauſam gerendi bella ciuilia,& bona ciuium ſub haſta vendendi, ac oia diuina,& humana violandi. [Alter qui) Cornelium intelligit q in dictatura Syllæ ſcriba fuerat. tpe vero Cæſ.quæſtor Vrbanus. [In illa dictatura Syllæ)In hac Cæſ.dictatura meminit huius Cornelij Sal.i orat. Lepidi,quæ ex hiſtorijs Saluſtianis hẽ his verbis: Sed quia nõ aliter ſalui ſatis, atque tuti imperio erimus niſi Vectius Picens, & Cornelius ſcriba bene parata ꝓdegerint &c.[Quæſtor vrbanus) Qui publicas colligebat pecunias, vt is qui nũc theſaurarius dr̃. P.Syllæ in cõment.meminit ipſe Cæſ.[Ex quo &c.)Cum res ita habeat.[Propoſitis præmijs) Nullũ.n.ſcelus adeo ingens eſt qđ non aggrediantur hoies,ſi ꝓ̃mium illis propoſitum fuerit.[Itaq; parietes &c.) Ergo ad id iam redacti ſumus, vt tm̃modo integra mœnia vrbis aſpiciamus.Nã ois libertas,ois dignitas P.R.ſublata eſt.[Extrema ſcelera &c.)Quia metuunt ne incendio,aut alia quauis magna vi corruant. [In has clades)Vt ceteris amiſſis vix mœnia maneant. [Redeundum ad propoſitum)Veꝶ eſſe qđ ſupra diximus,metu diu imperium teneri nõ poſſe. [Quæ ſi P. R.) Argm̃ eſt a maiori. Si pop.inquit R. cuius tam late pateat imperium,ſtare non potuit metu, quid ſperare p̃nt ſinguli ſe metu durare poſſe? imperium quidem R. tm̃ fuit, vt nullum ei conferri magnitudine poterit, quod ergo tanto imperio accidit id multo facilius alijs accidere poſſe credendum eſt,ſi metui potius,q̃ amari voluerunt. [Quod cum perſpicuũ ſit &c.) Probauit Cic.hoim ſtudia melius, & facilius caritate comparari poſſe quam metu, nunc docet quõ hanc ipſam caritatem conſequi poſſimus. nõ .n. ſatis eſt,quod ſæpe diximus quid agendum ſit oſtendere,niſi etiã quo modo agendum ſit patefacias.[Perſpicuum) Apertum,& manifeſtum ex his quæ ſupra diximus.[Vim magnam)Ad ſtudia hominum allicienda,ad incolumitatem,& perpetuitatem. [Imbecillẽ)Cum eoꝝ qui metu dñantur,potentia eſſe diuturna nõ poſſit.[Cum honore)Vt hoies nos colãt,& obſeruent.[Fide)Vt nobis credant,& fidẽ adhibeant,vt nobis confidant. [Sed ea non pariter &c.)Anteq̃ præcepta tradat qbus hanc beneuolentiam,& ꝑcaritatẽ parare poſſimus,id ꝑ̃monet, vt intelligamus non oẽs pari beneuolentia,& caritate egere,& oẽs quidẽ eas deſiderare,ſed alios plus,alios minus,vt principes magis indigent,q̃ priuati,cũ vtrique indigeant amore & caritate.[Pariter)Quantũ ad magnitudinẽ,nam cũ oẽs indigeant,alijs plus,alijs minus, opus eſt. [A multis)Vt pricipi opus eſt à multis diligi,priuato à paucis. [Certum hoc ſit &c.)Hoc,inqt,indubitatũ eſt, (ſiue paucis,ſiue multis amicis egeamus)dandã eſſe operã,vt fidos habeamus amicos, nos ament,& nr̃a mirentur,vt.ſ.nos colant,& obſeruent,qđ faciunt,q alicuius res,& bona ꝓ̃ſertim admirantur. [Hæc vna res eſt)Caritas,& beneuolentia,& ut fidos amicos habeamus, tam priuati,q̃ principes operam dare debent,licet illi plures hr̃e amicos ſtudere debeant,ij pauciores,vtrique tñ ſimiliter fidos hr̃e ſtudeant.[Honore)Vt honoretur.[Gloria)Vt ex ſtudio ciuium cõſequatur magĩratus & honores, qbus recte adminiſtratis gloria ſeqtur.[Nõ oẽs ęque egẽt)qa ſi qs rẽp.adminiſtrat,& magĩratum gerit et plus honoris,& gloriæ debetur,q̃ ijs q priuati ſunt, licet ꝓ̃ſtantes viri,& cari multitudini.[Ad cetera)Vt ad auctoritatem, qm̃ quãto maior gloria alicuius fuerit,tanto maior eius erit auctoritas.Hæc ſuppetunt honor,& gloria. [Ad amicitias cõparandas)Oẽs.n.illis amici ſtudẽt fieri,quoꝶ gloria excitata eſt nõ mediocris.[Sed de amicitia &c.)Qm̃ ſequebatur,vt de amicitia diceret,quã cõparandã oibus eſſe dixit,ideo de ea nolle nũc differere inqt,qm̃ vno libello q Lælius inſcribitur,de Amic.tractauit.Lælius aũt inſcribitur de noie diſputantis Lælij.Duo libri, q nõ extant.[Sed attingamus)Quamuis duos libros de ea ſcripſerimus.

REꝶ oium)Oñdit nil vtilius q̃ amari.Ordo eſt: Aũt ꝓ ſed, nec quidq̃ omnium reꝶ.i.inter oẽs res,eſt aptius ad tuendas.i.ꝓtegendas & tenendas opes quam diligi, nec alienius q̃ timeri.i.formidari.Ennius poeta ille Latinoꝶ antiquiſſimus præclare ſup.dixit ſup hoies oderunt eum,quem metuũt, & quiſque cupertit.i.concupiſcit eum ſup.quem odit.i. odio ꝓſequitur,periſſe.i.non eſſe.Aũt pro ſed,cognitum eſt nuper.i.ſuperioribus annis,ſi ſup.forte ſuit ignotum .i. ignoratum antea,nullas opes poſſe obſiſtere.i.obſtare odijs multoꝶ. Vero,pro ſed,nec ſolum interitus.i.mors huius tyrãni.i.C.Cæſ quẽ ciuitas .ſ. Roma ꝑtulit.i.vſque ad mortẽ eius paſſa eſt, exñs oppreſſa armis ipſius Cæſ.declarat quantum odium hoium valet ad peſtem.i.ad mortẽ ſubitã,ſed ſup ẽt ſimiles exitus reliquoꝶ tyrannoꝶ ſup. declarãt Illud,quoꝶ.ſ.tyrãnoꝶ haud quiſq̃.i. nullus fere effugit .i. euitauit per fugam ſimilem interitũ,qualem.ſ.Cæſ. paſſus eſt. quia vt dicit Iuuen. Ad gñum ceteris &c.vide Mat. Enim,pro qa,metus .i.formidatio paſſiua,eſt malus cuſtos diuturnitatis.i. lõgæ durationis,q; , pro &,cõtra.i.cõtrario bñuolentia eſt ſup.cuſtos diuturnitatis,vel.i.ẽt ſup.vſque ad ꝑpetuitatẽ.Sed ſęuitia.i.rigida dominatio eſt adhibenda ſane his,q ui coercent.i.ſubiectos renent oppſſos imperio.i.q ſubiugati,& capti ſunt,vt.i.verbi gr̃a ſæuitia ſup.adhibẽda eſt heris.i.dñis priuatis in .i. aduerſus ſeruos,ſi ſup. ſerui nõ p̃nt teneri aliter.ſ.quã ꝑ rigorẽ ſæuitiæ.vero ꝑ ſed,nihil põt eſſe demẽtius.i. inſanius,& cõtra bonã mentẽ his q inſtruũt

ſe ita

Maſſilienſes tẽpore Tarquinij regis iũxerunt amicitiã cũ Romanis,quam ſemꝑ ſeruarũt.

Nullũ imperiũ metu durare poſſe ex C. Cæſaris.

ſe ita in ciuitate libera, vt metuātur. Enim pro q̄a, q̄uis leges ſint demerſæ.i.oppreſſæ ſublatæ operibus.i.potētijs alicuius, q̄uis libertas ſit tremefacta.i.tremore cōfecta, tñ hæ.ſ. dicta, hoc eſt leges & libertas, emergūt.i.iterū apparēt, & cōſpiciuntur in vigore aliqñ, aut tacitis iudicijs q̄bus oppreſſores tacite ꝯdēnantur à populo in aīo obmurmurāte, aut occultis ſuffragijs.i. electionibus ſauorabilibus de honore.ſ. illi adimēdo, & alij dādo. Morſus.n.libertatis intermiſſę.i.ad tp̄s ſublatæ, & itercepte, hoc eſt quos hñt amatores libertatis, ſunt acriores.i.vehemētiores quā ſup. libertatis retētæ.i.quā habeāt, q libertatē retinent, q̄a caritas rei magis in diſſenſione, quā poſſeſſione apparet. Igr̄ amplectamur id, qd̄ latiſſime patet, neq. ſolū.i.nō ſolū valet ad incolumitatē.i.bonā valetudinē, ſed valet ēt plurimū ad opes & potentiā, hoc eſt faciamus.ſ. vt metus abſit, & ſup. vt caritas.ſ. qua ceteris cari ſumus retineatur, & nos cōſequemur.i.impetrabimus ita .i. hoc modo, facillime ea q̄ uolumus, & i priuatis.i. ſuis cuiuſq; rebus, & i rep. Etenim ij ſup. q volēt ſe metui, neceſſe eſt, vt ipſi metuāt eoſdē à q̄bus metuunt. Em̄ pro q̄a, qd cēſemus.i.iudicamus, aut putamus ſuperiorē.i.priorē (duo.n.fuerūt) illum.i.notiſſimum Dionyſiū tyrānum.ſ. quo cruciatu timoris.i.quem paſſus eſt in aīo ex timore ſolitū ſup. eſſe, angi.i.anguſtari & opprimi, q metuens cultros tōſorios.i.q̄bus tonſores tondendo capillos vtuntur. Illis.n.tp̄ibus erat ſupercilio breuior coma, barbam aūt nec græci adhuc radunt, ideo dicit, q metuens cultros nō raſorios, ſed tōſorios adurebat.i.adurēdo abbreuiabat ſibi capillos.i.capitis pilos carbone cādenti.i.incēſo. Quid ſup. cēſemus Alexādrū Pheræum.i.tyrānū Pheraꝝ ciuitatis in Theſſalia, quo aīo arbitramur ſup. eū vixiſſe. q.ſ. tyrannus, vt legimus ſcriptum cum.i.quāuis diligeret admodum.i.valde multū Theben vxorem ſup. ſuam, tñ ipſe veniens ad eam ex epulis .i. poſt epulationē in cubiculū, iubebat barbarū .i. quēdam ſatellitē externum & barbarum non græcum, & eum.i. eundē, vt ſcriptum eſt, cōpunctum.i.notū notis.i.pūctis Thracijs .i.more gentis Thraciæ, anteire.i.præcedere gladio diſtricto.i.cū enſe euaginato, q;, pro &, p̄mittebat de ſuis ſtipatoribus.ſ. ſatellibus, & cuſtodibus corporis ſui, q pſcrutarent arculas muliebres, & exq̄rerent.i.rimarentur, & inueſtigarent, ne qd.i.aliqd telū .i. aliq̄s mucro aut culter, q de longe inuadi poſſit occultaretur, ueſtimētis.ſ. coniugis ſuæ. O miſerum ſup. hoīem qui putaret & barbarū & ſtigmaticū.i.ſtigmate, & puncto inſignitum, ac notatum fideliorē eſſe quam coniugē. Nec opinio fefellit.i.tenuit in errore eū.n.pro quia ipſe.ſ. Alexander Pheræus eſt interfectus ab ea .ſ. coniuge ſua, pp ſuſpicionem pellicatus.i.quia ſuſpicabatur habere pellicē.i.adulterā, à qua de ꝓprio thalamo pelleretur. Vero pro ſed, nec ulla uis imperij eſt tāta, quæ poſſit eſſe diuturna metu premente.i.dū metus premit. Phalaris tyrānus Agrigētinorū teſtis eſt, cuius crudelitas eſt nobilitata.i.notificata p̄ter ceteros, q nō interijt ex inſidijs, ut hic Alexāder quē dixi modo .i. paulo ante interijt ex inſidijs uidelicet uxoris, & q nō interijt à paucis ſup. interfectus, ut hic noſter, uidelicet C. Iulius Cęſar, ſed in quē tota multitudo, Agrigentinoꝝ fecit impetum. Quid Macedones ſup. fecerūt? nōne reliquerūt Demetriū regem.ſ. ſuum tyrānizantē & vniuerſi cōtulerūt ſe ad Pyrrhū? q.d. maxime. Quid Lacedæmonij imperantes iniuſte? Eſt aūt modus interrogādi per qd, nec plena eſt cōſtructio, ſed pōt ſuppleri dicēdo ſup. paſſi ſunt, aut qd aliud, nōne oēs fere ſocij.i.cū eis fœderati deſeruerūt repēte ſup. eoꝝ? niſi dicamus qd ſup. vis dicā, nōne oēs fere ſocij deſeruerunt repēte Lacedæmones imperātes iniuſte? & p̄buerūt.ſ. ſocijs ſe ocioſos.i.nō bellātes cum Lacedæmonijs ſpectatores calamitatis Leuctricæ.i. quā Lacedæmonij acceperūt apud Leuctrā oppidū Bœotię. Ego recordor.i.memoro libētius in tali re.ſ. tyrānica extra ſup. exēpla, aut res extra ſiue externas, quā domeſtica, veꝝ tñ quādiu imperiū tenebatur ꝓ beneficijs.i. ꝑ beneficia, nō iniurijs .i.non ꝑ iniurias & bella gerebātur, aut ꝓ ſocijs, aut de imperio, & exitus belloꝝ erāt aut mites, aut neceſſarij, q a non niſi inuiti quēadmodū victum occiderāt. Senatus ſup. Romanus erat portus, & refugium regū, populoꝝ, & nationū. Aūt ꝓ ſed magiſtratus .i.ij q in magiſtratu erāt, q;, pro &, Imperatores noſtri ſtudebāt capere maximā laudē ex hac vna re, ſi videlicet defendiſſent ꝓuincias & ſocios, æq̄tate, & fide. Itaq;.i.& ita, illud.ſ. Romanū imperiū, poterat noīari verius patrociniū.i.cōe auxilium orbis .i. totius mundi q̄ imperium, quia magis ſtudebant patrocinari, q̄ imperare. Nos minuebamus ſenſim.i.paulatim iam antea .i. ante hanc tempeſtatem hanc conſuetudinem & diſciplinam, uero ꝓ ſed, nos amiſimus ſup. eam penitus poſt victoriam Syllæ. Enim pro quia, quidq̄.i.quodcunque genus contumeliæ, aut iniuriæ deſitum eſt.i.deſijt videri iniquum, in .i. aduerſus ſocios, tum .i. qūquidem tacita crudelitas quanuim Sylla exercuit extitiſſet ēt in ciues. Ergo victoria nō honeſta .i. inhoneſta, ſecuta eſt in illo .ſ. Sylla cauſam honeſtam, quia pro honeſta cauſa ſuſceperat bellū, ſed inhoneſta vſus eſt victoria. Eſt.n. auſus dicere ſe vendere p̄dam ſuam, cum venderet bona, & .i. ſimul bonoꝝ viroꝝ, & ſimul locupletum, & certe ciuium .ſ. Romanorum, & hoc haſta poſita .i. erecta in foro per modū venditionis prædarum, quæ ſub haſta vendebantur. Secutus eſt.ſ. Cæſ. q in cauſa impia, q̄a cōtra remp. & in victoria eſſet fœdiore, in qua boni viri & reip. defenſores trucidati ſunt, nō ſolū publicaret bona ſinguloꝝ ciuiū, ſed cōprehenderet vno gñe calamitatis.i.dominatione tyrānica & ꝓlibertatis ablatione, vniuerſas ꝓuincias & regiones. Itaq;.i.& ita nos vidimus ad exēplum amici imperij Maſſiliā ciuitatem illā Galliæ fere antiquiſſimā in ea regione, quam prouinciā adhue vocant, & ita accipit cōtinens pro contentis, aut dicamus Maſſiliā.i.imaginē eius vrbis portari in triumpho, & hic exteris.i. non cōfœderatis nationibus vexatis.i.primū vehementer moleſtatis, & ꝑditis deinde.ſ. Et nos vidimus triūphari.i.triūphos duci, ex ea vrbe .ſ. Maſ. ſine qua.i.ſine cuius auxilio, noſtri.i. Rom. Imp. nunq̄ triūpharūt ex bellis Tranſalpinis.i.trans & vltra alpes geſtis. Præterea.i.p̄ter hæc dicta, cōmemorarē multa nefaria.i.fari indigna in ſocios.ſ. facta, ſi Sol vidiſſet qdq̄ indignus hoc vno, qd'.ſ. de tali ciuitate tā fida à Romano Imperio triūphatū eſt, igitur q̄a .ſ. talia ꝑmiſimus nos plectimur iure.i.merito. Enim pro q̄a, niſi tuliſſemus .i. ꝑpeſſi eſſemus & toleraſſemus ſcelera multoꝝ impunita tāta licētia.ſ. talia faciendi, nunq̄ perueniſſet ad vnū.ſ. C. Cæſarē. A quo vno.ſ. C. Cæſ. hereditas qdē rei familiaris.i.domeſticæ venit ad paucos.ſ. Luciū Piſ. C. Oct. Luciū Pin. & Q. Pediū, quos Cæſar p̄ncipales heredes inſtituit, & hereditas cupiditatū venit ad multos improbos. Nec vero ſemē, & cauſa belloꝝ ciuiliū deerit vnq̄, dum.i.qn̄ hoīes perditi meminerint .i. recordabūtur, & ſperabūt, ſup. poſſe cōſtituere illā haſtam cruentā, quam Publius Sylla cū vibraſſet.i.mouiſſet quatiendo dum eā in foro ſtatueret dictatori ſuo ꝓpinquo.i. Cæſari q de Syllę ꝓgenie erat, idē.ſ. dictator Cæſar nō receſſit ab haſta ſceleratione.i.iniquiore poſt .ſ. illā vibrationē. 6. & 30. anno.i.ſpatio 36. annoꝝ. Aūt pro ſed, alter.ſ. Cornelius, q fuerat ſcriba in illa dictatura.ſ. Syllæ fuit quæſtor vrbanus in hac.ſ. dictatura Cæſaris. Ex quo debet itelligi bella ciuilia nunq̄ defutura, talibus p̄mijs.ſ. bonoꝝ, & diuitiaꝝ, ꝓpoſitis.ſ. cōſtituris aut ꝑmiſſis victoribus. Itaq; .i. ita parietes vrbis ſtāt modo & manēt, q.d. nihil derelictū eſſe incolumē in tota rep. p̄ter parietes vrbis, q;, pro &, ij ipſi.ſ. parietes iā ſup. ſunt metuētes extrema ſcelera eoꝝ .ſ. q in patriam ſuam ſæuituri ēt muros vrbis emolientur & diruent. Veꝝ pro ſed, nos amiſimus penitus rēp. atq; incidimus in has calamitates, dum maluimus.i.magis voluimus metui, quā cari eſſe & diligi. Enim pro q̄a, redeundum eſt ad propoſitum, hoc per parentheſim inſert Cic. q.d. poſtq̄ diu vagati ſumus, redeūdum eſt ad propoſitū. Quę calamitates ſi potuerunt accidere P. R. imperanti iniuſte, qd debent ſinguli putare? hoc eſt ſi totus populus pp iniquum imperiū in calamitates incidit, veriſimile eſt vnumquodq; iniq; imperare conantē in maiores caſuꝝ eſſe. Quod cum ſit perſpicuū.i.euidens vim beneuolentiæ eſſe magnā, & metus ſup. vim eſſe imbecillē, ſeq̄tur.i.ꝯñs eſt, vt diſſeramus.i.diſcutiamus q̄bus rebus.i. ꝑ quas poſſimus adipiſci facillime cū honore & fide eā caritatem.i.dilectionē quā volumus, ſed nō egemus oēs pariter.i.cōſimiliter &, æqualiter, ea.ſ. caritate.i.non expedit æqualiter nobis oībus, vtq; plurimis cari ſimus. Nā accōmodandū eſt.i.cōmode adhibēdū eſt, ad vitā cuiuſq; inſtitutā.i.inchoatam, ne pro an, an opus ſit ſup. ipm diligi a multis an ſatis ipſum diligi à paucis. Igitur hoc ſit certū, & id qdē primū & maxime neceſſariū nos hr̄e fidas familiaritates amicorum amātiū nos, & mirantiū.i.imitari dignantiū noſtra ſup. facta. Hęc .n. res eſt prorſus vna, vt nō differat multū inter ſummos mediocres viros, & eſt cōparāda.i.æqualiter acq̄rēda propemodū .i. quaſi vtriſq;.i.ſummis & mediocrib. viris. Nō oēs egēt fortaſſe æque .i.æqualiter honore, & gloria, & beneuolētia ciuiū, ſed tñ ſi hic.ſ. honor, gloria, & beneuolētia ciuium ſuppetūt.i.ſatis abūde ſunt cui.ſ. alicui, adiuuat (imperſonaliter dicit) .i. prodeſt cū ad cetera.i.cū veꝝ ſit, quo ad ceteris res, tum.i. potiſſimū veꝝ eſt quo ad amicitias cōparandas.i.conquirendas. Sed alio lib. dictum eſt de amicitia, q inſcribitur .i. (quod imperite dr̄) intitulatur Lælius. Dicamus nunc.i.in hoc libro de gloria, q̄q̄ duo quoque libri noſtri ſunt de hac re.i.gloria, ſed ij libri perierunt temporum incuria, ſed attingamus.i.modicum dicamus de gloria, qñquidem .i. quoniam ea.ſ. gloria adiuuat plurimum in adminiſtrādis rebus.

VEl ad perpetuitatem.) Cum perpetuum fere accipiatur pro continuo, hic perpetuitatem uſurpaſſe uī pro æternitate. DOCT. interpr.
[Compunctum notis.) Cōpunctum dixit, undique notatū. Vnde

vāt theologi diaiſſe cōpunctionem. [Deſitum eſt.o.videri) ꝓ deſijt. [Ea bellis Trāſalpinis triūph.) Triūphamus hoſtem, quem in Triūphū ducimus, & triūphamus ea his, vnde triūphū referimus.

DOCT. *interpr.* RErum aūt oium) Rhetoricus locus. Propoſitio. Rō ea nā affectuū petita. [Sed his q ui op.) Seneca: Ferrū tuet prin cipē, melius fides. [Quid.n.cēſemus ſuperiorē illū Dionyſium) ea ēplis ꝓbat obfuiſſe crudelitatē multis, ſuntq́. hic aliquot venuſtiſſimæ narrationes. [Quā P. Scylla cum vibraſſet) Hic P. Scylla eſt, pro quo extat Ciceronis oro, & cuius in Cæſaris bello ciuili mētio fit. Scriba Cornelius fuit, cuius fit mentio in Lepidi orone, q̄ extat inter Saluſtianas. [Certum igitur) Epilogus. Itē amicitia eſt opus & priuatis hominibus, & tenentibus reſp.

A R G V M E N T V M.

Tribus maxime adduci multitudinem, vt honore dignum aliquem ducat: Beneuolentia, Fide, & Admiratione.

SVMMA igitur, & perfecta gloria cōſtat ex tribus his: ſi diligit multitudo: ſi fidē hēt: ſi cū admiratione quadā honore nos dignos putat. hæc aūt ſi eſt ſimpliciter, breuiterq́. dicendum, quibus rebus pariuntur à ſingulis, eiſdem fere à multitudine. ſed eſt alius quoq; quidā aditus ad multitudinē, vt in vniuerſorum animos tanq̄ influere poſſimus.

PETR. MARS. SVMMA igitur & pfecta gloria) Ponit Cic. tria ex qbus pfecta gloria conſtat, de qbus diſputabit [Si hēt fidē) Credit, & auctoritate ducitur & bonitate. [Hæc aūt) Diligi à multitudine, qd' fides habeat, & qd' qs dignus honore putet. [Si eſt) Simpliciter breuiterq́. dicendū, parēthesis, ſi volumus inqt ſimpliciter, & breuiter dicere. [Simpliciter) Pure & ſine ambage verborū, qbus rebus, qua via, qua rōne ſupradicta cōparātur. [A ſingulis & à multitudine) Iiſdē inqt rebus & à multitudine & à ſingulis beneuolētiā nobis cōparamus, tn̄ eſt aliqua dr̄ia cū. ſ. volumus à multitudine videri fideles, & hre ea quæ alios ad amorē alliciūt, alter in aios multitudinis influēdū eſt, quā ſingulorū hoim [Pariūtur) Cōparātur. [Aditus) Ingreſſus ad cōparandā beneuolētiā multitudinis. [Tanq̄ influere) Trāſlatio eſt, q a quemadmodū influit aqua, ſic verba debēt influere. i. ingredi in aios auditorū, & difficile eſt mouere multitudinem, qm̄ non iiſdem rōnibus oēs mouentur. Vn̄ opus eſt varia atq; diuerſa inculcare vt oēs ad affectū moueamus. ideo dicit alium eſſe aditum ad multitudinē.

FRAN. MAT. SVmma igr̄ &c.) Dāda eſt ergo opa, vt hęc tria adſint quo verā gloriā cōſeq poſſimus. Quæ ſic a Cic. diffinit: Gloria eſt frequēs de aliquo fama cū laude. [Simpliciter) ſine diuiſiōe. [Breuiter) ſine circuitione. [Hæc) Tria inqt q̄ dixit qb' reb. cōparant a ſingulis iiſdē à multis. [Sed eſt ali' &c.) Eſt aliud, inqt, quo poſſimus hoim beneuolētiā cōparare, vt populū ludis delectare.

ASCEN. SVmma igr̄ & pfecta gloria) Oſtēdit pfectā gloriā ex tribus cōſtare. Ordo aūt eſt: Igitur q a. ſ. de gloria dicere cōſtitui, videlicet ſumma & pfecta gloria conſtat ex his tribus, ſi multitudo diligit ſup. nos, ſi hēt fidē nobis, & ſi potat nos dignos honore, cū quadā admiratione. Aūt ꝓ ſed (ſi dicēdum eſt ſimpliciter & breuiter de rebus, hoc eſt ſi licet paucis dicere) hæc. ſ. tria dicta pariūtur. i. acquirūtur eiſdē fere rebus a multitudine, qbus rebus pariūtur à ſingulis, ſed eſt quoq;. i ēt qdā alius aditus. i. acceſſus ad multitudinē, vt poſſimus tanq̄ influere. i. abūde & leniter illabi in aios vniuerſorū, ita vt vniuerſi nos admirentur & diligant.

DOCT. *interpr.* SVmma igitur & pfecta gloria.) Docet populare fauore quæ res emereantur, & qđ illo opus eſt iis, q reſp. tenent. Hæc aūt ſunt q̄ emereantur eū, beneuolētia, iuſtitiæ ac prudētiæ famę, admiratio inſignium virtutum, atque hæc ordine ſuo explicat.

A R G V M E N T V M.

Quæ res hominum multitudinis beneuolentiam concilient.

AC primū de illis tribus, quæ ante dixi, beneuolētia pcepta videamus, quæ qdē beneficijs capit maxime. ſecūdo aūt loco beneficā volūtate beneuolentia mouetur, ēt ſi res forte nō ſuppetit. vehemēter aūt amor multitudinis cōmouetur ipſa fama, & opinione liberalitatis, beneficētiæ, iuſtitiæ, fidei, oiumq́. earum virtutum, quæ ptinent ad manſuetudinem morum, ac facilitatē. Etenim illud ipſum, quod decorū, honeſtumq́. diximus, quia per ſe nobis placet, aiosq́. oium natura, & ſpecie ſua cōmouet, maximeq́. quaſi per lucet ex iis, quas cōmemoraui, virtutibus, iccirco illos, in qbus eas virtutes eſſe remur, à natura ipſa diligere cogimur. Atque hæ qdem ſunt cauſſæ diligendi grauiſſimæ: pn̄t. n. præterea nō nullæ eſſe leuiores.

PETR. MARS. AC primum.) Nūc reſumit primā partem illarum triū, ex qbus conſtat gloria, & qbus rebus beneuolentia multitudinis cōparatur docet. [Illis tribus) ſi diligit multitudo, ſi fidem habet, & ſi honore dignos putet. [Præcepta beneuolentiæ dicamus quibus rebus beneuolentia multitudinis cōparetur. [Quæ) Beneuolentia. [Capitur) Cōparatur. [Beneficijs) Cōferēdo beneficia in alios, & exercēdo liberalitatē & magnificentiā. [Secūdo loco) ſi nō poſſumus, inqt, beneficia conferre & illa aliorū beneuolentiā demereri, niſi habeamus beneficā volūtatē, ut intelligat multitudo nō deeſſe nobis aium liberalem, ſed facultatem, qua liberalitate poſſemus vti. [Benefica voluntate) Qm̄ nō ſolū ſpectatur res ipſa quæ datur, ſed ēt volūtas vt ſupra dictū eſt ex ſnia Ariſtotelis, cū de liberalitate dicebatur. [Etiam ſi res) Quā dare vellemus & facultas donādi. [Nō ſuppetit) Nō adeſt nobis, vt benefici & liberales eſſe poſſimus. Itaq; dicit Sen non qd' fiat, aut quod detur refert, ſed qua mēte q a beneficiū nō in eo quod fit aut datur cōſiſtit, ſed in ipſo dātis aut facientis aio. [Vehementer aūt) ponit ea qbus amor multitudinis maxime cōmouetur, liberalitatem, iuſtitiā, & fidē. [Fama) Liberalitatis ſi fama eſt aliquē eſſe liberalē, & hoies ita opinātur eſſe iuſtū beneficum & fidum. [Beneficētia) Quæ non tm̄ in pecunijs vt liberalitas, ſed ēt in alijs rebus conſiſtit. phs in 4. Eth agens de liberalitate ſic ait, Liberales hoies maxime amantur, proſunt n. at id in dando conſiſtit. [Fidei) Quod nō decipiat aliquem, & ſit iuſtus, deniq; manſuetus, & facilis, illa, inq̄, ad ſe multitudinem alliciunt. [At enim) Rō quare multitudo mouetur virtutibus ſupradictis, qm̄ ipſum decorū, & honeſtum ſua pulchritudine mouet aios hoium, & iſtud decorum maxime manat à iuſtitia, fide, liberalitate, & manſuetudine, & facilitate, hæ quippe virtutes bonum virum attingunt. Vnde in j. dixit colendū eſſe quēq; maxime, vt quiſquis his virtutibus lenioribus erit ornatus, modeſtia, temperantia, & iuſtitia, qm̄ feruor aius in hoie non perfecto, nec ſapiente ferventior plerunque eſt. has igitur virtutes leniores magis amat multitudo, & in primis liberalitatē, quæ ſola Cæſarem ad perpetuam dictaturam pduxit, largitionibus conciliata ſibi multitudine. [Remur) Arbitramur. [Grauiſſime) efficaciſſime & magni pōderis atq; momēti [Præterea) inſup & vltra cās pdictas q̄ ſūt grauiſſime. [Leniores) Non tāti ponderis, vt ſi aliqd fecerimus qđ multitudini placeat.

FRAN. MAT. AC primum) De ſingulis dicit quō caritatem, & beneuolētiam cōparare poſſumus, & primo oſtendit quō beneuolentia cōparatur. Amicitia multis cauſis appetēda eſt. primū q a virtus, vel cū virtute. Nā Ariſt. ait: Amicitia eſt virtus quædam, vel cum virtute. ois virtus eſt habitus electiuus, ergo amicitia eligēda, & appetenda eſt cū ſit virtus. Eſt ēt res ſumme neceſſaria in vita; & priuatim, & publice. ſine amicis. n. nullus eligeret viuere, ēt ſi poſſideret cuncta alia bona. Diuites q oium rerū abūdantia affluunt ſi ſine amicis eſſent, nihil illis prodeſſent diuitiæ, cum non hēent quibus benefacerent. ois fortuna ſiue ſecūda ſiue aduerſa amicis indiget, potētes ſine amicis cuſtodiri ſeruari non poſſent, cū quanto plura illis ſint tāto magis periculo ſubiaceant. Miſerā fortunā nemo eſt q dubitet amicos deſiderare. Nā in paupertate poſiti calamitatib' vnicū putāt in amicis eſſe refugiū, oi ætati pueris, ſenibus, adultis, iuuenib. Senib' vt auxilio ſint, & eorum adiuuēt imbecillitatē, adultis vt ad recta pducāt ſtudia, iuuenibus, ut ab erroribus ꝓhibeāt. publice, utilis eſt amicitia, nā bonū ciuile cōſeruat. vn̄ ait Hiſtoricus: Cōcordia paruæ res creſcūt diſcordia maxime dilabūtur. hinc ēt legū latores magis circa cōcordiā ſtuderē quā circa iuſtitiā, q̄ neceſſaria nō eſſet, ſi oēs amici eſſent. hoc diai, ut cognoſcatis Ciceronē non ſine rōne de amicitia dicere. [Beneficijs maxime.) beneuolētia, & amor in tres ſpecies diuiditur, ſicut ēt cauſę amoris tres ſunt. vna cauſa eſt ſimpl'r bonū, ſed triplex bonum eſt, bonū utile, bonum delectabile, bonū honeſtum. Amicitia pp utilitatem & pp delectationem, & propter

Cōcordia paruæ res creſcunt, maxime diſcordia dilabunt

propter virtutē appetitur,ſed poſtrema cauſa optima eſt. Amicitia pp vtilitatem noo eſt pp ſe,ſed pp aliud,eodem modo & pp delectatiooem, quamuis ſit pp ſe magis, nam vtile non eſt finis amicitiæ; ſed aliud quo ad finem peruenit,quia pp vtilitatem appetitur amicitia,eodem modo pp delectationem. Nam cum vtilitas ſiue delectatio diſceſſerit,ſtatim amicitia diſſoluitur,cum id tollitur cuius cauſa amicitia contracta eſt,ergo quæ pp delectationem ſiue vtilitatem amicitia conflata eſt,ſuis cauſis diſſolutis, ſtatim,& ipſa diſſoluitur,at vero pp virtutem,non ita contingit. Nam virtus ſtabilis eſt,& firma,ac nunq̃ diſcedit , igitur amicitia pp virtutem conflata,ſemper manet.[Beneficijs) Qm̃ beneficia , & vtilitates ſunt pp qnas ad amicitiam peruenitur . [Benefica voluntate)Sed hoc magis appropioquat virtuti,cū aliquem amamus,ei aliqd benefacere ſtudemus ; ēt ſi facultas ooo ſit , tñ hæc voluntas meretur,vt ab eo diligamur,qui à nobis nullum beneficium accepit,quia voluntas beoefica eſt accipienda pro beneficijs . Nam aliqnis pōt benefacere alicui ēt inuitus.ſatius.n. eſt vt velit benefacere ēt ſi non poſſit,q̃ quis benefaciat inuitus , quia voluntas iudicatur,noo beneficium.[Si res ſorte nō ſupp.)Vt beneficium facere poſſimus,cum adſit uoluntas benefaciendi . [Vehementer aūt amor mulotudinis cōmonetur &c.)Dixit beneuolentia non æqualiter oēs indigere,ideo docet nunc qūo principes poſſint beneuolentiam,& caritatem multitudinis comparare.[Ipſa fama, & opinione &c.) Etiam ſi non ita eſſet,tñ opinio

Liberalitas & beneficētia ĩ quo differant. ſatis valet ad beneuolentiam cōparandam.[Liberalitatis, beneficeotiæ,&c.)Differunt liberalitatis,& beneficentia Nam liberalitas ad aīm pertinet: Beoeficentia vero ad rem ipſam.Nam qui natura beneficus eſt,liberalis dr̄,at vero q non natura ſolum,ſed re ipſa,beneficus vocatur.[Iuſtitiæ,fidei,)Bene vtraq; coniunxit, nam fides eſt iuſtitiæ fundamentum. vbi.n.fides non fuerit,ibi iuſtitia eſſe non poterit.[Omniumq́. eaꝝ)Vt modeſtia,tēperātia, continētia,abſtinentia.Nam his virtutibus magis allicitur ad amandum aliquē,quam vel prudentia,vel fortitudine . Nam cum prudēs eſt,aliqō eſt ſuperbus,& q fortis eſt,aliqñ eſt arrogans.At vero quem abſtinentem,fidelemq́. videmus,& mitem, facere oō

Decorum in virtute maxime ꝑſpicitur poſſumus qn eum ſemper diligamus.[Illud ipſum &c.) Maxime decorum perſpicitur io virtute,quæ modeſtia dr̄ , & diuiditur in modeſtiam,abſtinentiam,temperantiā,& continentiā. [Natura ſua)Sui ipſius ēt ſi ab alio non honeſtetur.[Speeie) Pulchritudioe,io quo.n.has uirtutes videmus non poſſumus eum nō amare. [Ex his quas cōmemoraui virtutibus)Iuſtitia,fide,temperātia,facilitate.[Præterea)Preter has cauſas,vt delectabile bonum,cum aliqnem diligimus quod voluptati nobis ſit . [Icetrco illos &c.) Natura ipſa inquit oos impellit , vt eos diligamus in quibus hæ virtutes fuerint quæ magis apparent . videlicet modeſtia,& temperantia,& cootinentia .

ASCEN. AC primum .) Oſtendit qūo beneuolentia à multitudine cōparetur. Ordo eſt : Ac videamus primū de illis trib. quæ dixi ante.ſ.de ptinentibus ad gloriæ acquiſitiooem, ꝑcepta beneuolentiæ.i.quibus beneuolētia acquiratur , quæ qdē beneuolentia capitur.i.acquiritur maxime.i.ꝑcipue beneficijs .i. per beneficia,aut maximis beneficijs,qđ non placebit filum oīo nis conſideranti.Aūt pro ſed,beneuolentia mouetur ſecuodo loco benefica voluntate.i.per oſtenſionē volūtatis beneficæ.i.beoefacere volentis,ēt ſi.i.tameſi res.i.ſacultas benefaciendi ooo ſuppetit . Aūt pro ſed,amor multitudinis mouetur.i.excitatur vehemēter ipſa fama,&opinione liberalitatis,beneficētiæ,iuſtitiæ, fidei,q; , pro &,oium eaꝝ virtutū,quæ pertinent ad manſuetudinē & facilitatem.i.lenitatē morum.Etenim.i.certe quia illud ipſum quod dicimus in primo.ſ.libro decoꝝ & honeſtum placat nobis per ſe.i.ēt ſine alterius virtutis acceſſione,& commouet.i. afficit ſua natura & ſpecie aīos omnium,q; pro &,perlucet aut pellucet hoc eſt tranſparet & præeminet,maxime ex his virtutibus , quas cōmemoraui . Iccirco cogimur diligere illos,in qbus remur.i.arbitramur , & opinamur eas virtutes eſſe . atque hæc , quæ dicta ſunt grauiſſimæ .i. potiſſimæ cauſæ diligendi , dico grauiſſimæ . Enim pro quia nonnullæ.i.aliquæ leuiores cauſæ.i.diligendi poſſunt eſſe præterea.i.inſuper & præter ea quæ dicta ſunt .

DOCT. interp. CApitur beneficijs) Mirum cur oon vitarit amphibologiā nam capitur beoeficijs,qui dicitur,&delectatur beneficija hic ſentit beneuolentiam adipiſci nos benefaciendo . [Amor multitudinis commouetur .) Commouetur pro eacitatur,in booam partem .

DOCT. interpr. AC primum,&c.) De beneuolentia tractat,innuēs amorem amore emi.[Qoamobrem intelligentiæ,&c.) Oecupatio cur virtutes , quæ tamen natura uidentur cohærere,diuellat à ſeſe .

ARGVMENTVM.

Quibus rebus efficiatur, vt nobis habeatur fides .

FIDES aūt vt habeatur, duabus rebus effici poteſt ; ſi exiſtimabimur adepti coniunctā cum iuſtitia prudentiam. nā & ijs fidem habemus, quos plus intelligere,q̃ nos,arbitramur ; quoſq́. & futura proſpicere credimus,&cū res agatur, in diſcrimenq́. ventū ſit,expedire rem,& cōſilium ex tpe capere poſſe: (hanc.n.oēs exiſtimant vtilem,veramq́. prudentia) iuſtis aūt, & fidis hoībus.i bonis , ita fides hr̄, vt nulla ſit in his fraudis,iniuriæq́. ſuſpicio : itaque his ſalutē noſtram,his fortunas, his liberos rectiſſime cōmitti arbitramur. harū igitur duarum ad fidem faciēdam iuſtitia plus pollet, qppe cum ea ſine prudētia ſatis habeat auctoritatis, prudētia ſine iuſtitia nihil valeat ad faciendā fidē . Quo.n.qs verſutior,& callidior eſt,hoc inuiſior,& ſuſpectior,detracta opinione ꝓbitatis.quāobrem intelligentię iuſtitia cōiuncta,quantū volet habebit ad faciendā fidem viriū : iuſtitia ſine prudētia multum poterit: ſine iuſtitia nihil valebit prudētia . ſed ne qs ſit admiratus,cur,cū inter oēs philoſophos cōſtet,à meq́. ipſo ſæpe diſputatum ſit,q vnam hr̄et,oēs hr̄e virtutes ; nunc ita ſeiungā,quaſi poſſit quiſq̃,qui non idē prudens,ſit, iuſtus eſſe.alia eſt illa,cū veritas ipſa limat̄ in diſputatione,ſubtilitas;Alia cū ad opinionem cōem oīs accōmodatur oratio.quamobrē, vt vulgus,ita nos hoc loco loquimur,vt alios fortes, alios bonos viros,alios prudētes dicam⁹. popularibus.n.verbis eſt agendū,& vſitatis, cū loqmur de opinione populari. idq́. eodē modo fecit Panętiꝰ.ſed ad ꝓpoſitū reuertamur.

FIDES aūt) Nunc de ſecunda parte.i.fide dat ꝑcepta,& docet qd ſit agendum,vt nobis fides habeatur,vt.ſ.iuſtitiam habeamus & prudenoā.[Si exiſtimabimur)Hoies exiſtimabunt nos hr̄e prudentiam coniunctam cū ipſa iuſtitia.[Nam & ijs fidem habemus) Probat id quod dixit per tres effectus ipſius prudentiæ,cuius munus eſt,intelligere, futura ꝓſpicere,& bene cōſulere cum oportet.[Io diſcrimen)Periculum & ipſe prudens ſcit in medium,& ex tpe conſulere, quod ſit agendū . [Ex tpe).i.ſtatim & celeriter,quod ſignum eſt conſummatæ prudēoæ . vnde extemporalis oratio quaſi ſubitaria.[Hāc)Quæ intelligit,futura proſpicit,rem expedit,& cōſilium capit . [Iuſtitia etiam hr̄ fides) Quia putentur eſſe ſine fraude & boni viri: qm̃ à iuſtioa boni viri denominātur.[Fraudis doli) Deceptionis.[Iniuriæ) Quæ violētiam habet, & eſt cōtra iuſtitiam . oam iniuria gn̄aliter dr̄ eſſe, quod noo ſit iure . [Itaque) pp hoc quia nulla eſt in ipſis ſuſpicio fraudis & iniuriæ . [His) Bonis viris. [Fortunas) Diuitias, & opes, quæ ſunt bona fortunæ. [Harum igitur) Comparat iuſtitiam,& prudētiam ioter ſe,& dicit iuſtitiam plus valere quam prudentiam,ad faciendam fidem.i.ut alicui fides habeatur.[Pollet)Valet.[Quo enim)Rō quare iuſtitia plus valeat [Quo)Qoanto.[Verſutior)Aſtutior. Verſuti dn̄r illi quorū mētes celeriter vertuntur,callidi ſunt qui hn̄t rerum experientiam. [Hoc)Tanto.[Detracta)Dempta opinione booitatis &iuſtitiæ. [Qnamobrē)Concludit Cic.hanc partem. [Intelligentiæ)Prudentiæ.[Sed neq; ſit admiratus)Excuſat ſe Cic.cum ad mulotudinē loquatur,quod virtutes natura connexas & copulatas adeo,vt ſuperari nō poſſint,ſeiungat.Nam data vna virtute,dantur oēs,ſed apud imperitam multitudinem aliter loquendum eſt, ut rō perſooaꝝ habeatur,quæ non intelligant exacte ipſas virtutes quas ſeparari poſſe arbitrant̄.[Illa ſubtilitas) Diſputatio ſubtilis & acuta,vt decet philoſophū.[Limatur)Expolitur ab ipſis philoſophis,& inqritur veritas.[Opinionem cōem)Multitudinis. [Vt vulgus)Vt multitudo opinatur,& ſentit.[Popularibus)Accepta ab opinione vulgi & populi,nō ex diſciplina phoꝝ.i.vulgaris,& nō exculſis,atq; ꝓprijs.[Opinione pop.)de re q̃ cadit io vulgi o-

PETR. MARS.

pinionẽ. qm̃ imperita multitudo opinatur aliquẽ eſſe poſſe prudentẽ,& non iuſtum,& ſic de ſimilibus.[Eodem modo)idẽ Panætius,quẽ ego ſequor,ita diſiũxit, ſecutus opinionẽ uulgarẽ. qm̃ oĩo eſt accõmodanda multitudini. Ariſt.in 6.Eth.loquens de cõnexione virtutum ſic ait: Patet igitur ex dictis fieri non poſſe,vt ſine prudẽtia ſit homo proprie bonus,& abſq; moꝝ virtute prudens.& poſt paulo dicit:Etenim cum Prudentia ſimul erunt oẽs.

FRAN. MAT. Fides aũt &c.) Dixit de amicitia,nunc dicit de fide,quæ vnũ fuit ex tribus,videlicet ſi diligit multitudo,ſi fidẽ habet.Docet ergo quõ fides quæri poſſit,& oſtẽdit quõ in ea magna rõ conſiſtit,vt hoium ſtudia,conſequi poſſimus. [Coniunctã cũ iuſtitia &c.)Cur hoc dicat ipſe Cic.rõnem ſubiũgit.nõ n.põt iuſtitia ſiue prudẽtia ciues in concordia cõtinere;neq; oioo eſſe,nã que Stoici dicebãt,nulla uirtus eſſe põt abſq; prudẽtia. Ariſt.quoque lib.6.Eth.cũ prudẽtia dicit oẽs uirtutes ſimul exiſtere,& ſine ea eſſe nõ poſſe. Ad hoc aũt,ut ciuitatũ ſtatus cõſeruetur, utilior eſt amicitia quã iuſtitia,quod ſupra diximus.[Nã & ijs &c.)Multũ his tribuitur q prudentes hñt,hinc ẽt traditur regnũ originẽ habuiſſe.Nanq; ſcr.Hero Cum hoies ita uiuerent ſine lege & ſine rectore,ut oia pro libidine ſua facerent, fuit in Media regione quidã noie Diocſi,q magna iuſtitiæ,& prudẽtiæ opinionem de ſe fecerat & hoies q ita iure ante victores erãt,ſi iuribus ſuperiores fuiſſent,ad hũc venire cœperũt, & q iniuriam acceperant ab hoc petebat,vt ius inter ſe diceret, hic vt te primo qdẽ verbis amicis placabat,& arguebat,quo pacto ille illi iniuriã intuliſſet, & qa hoies participes rõnis ſunt,intelligebat ille q læſeret, ſe nõ recte feciſſe,& ita poſtea abſtinebat,cũ poſt aliquot annos ad hũc hoies venirẽt,cœpit hic maiorẽ auctoritatẽ hr̃e. Vbi aũt vidit hominũ ſtudia ſe adeptũ,cœpit grauitate vti; ſe raro populo oſtẽdere,domiq. ſe cõtinebat,& ſi qs eum alloqui voluiſſet, primo ſacile ingredi pmittebat,deinde quaſi labor grauior eſſet,recuſabat, donec ad id puenit qđ cupiebat,vt rex eligeretur. & hic primus fuiſſe rex traditur in toto orbe terraꝝ.[Futura pſpicere)Prudẽtiæ tres ſunt partes,intelligẽtia,Memoria,Prouidẽtia. prima eſt reꝝ præſentiũ; altera præteritaꝝ; tertia futuraꝝ. Cum ergo dixit futura pſpicere intellexit prouidẽtiã.[Expedire rẽ) Per intelligentiã quæ pſentia intelligit,& cognoſcit, & conſiliũ pro tpis neceſſitate capit. Vt aũt prudentis eſſe,vt ait Ariſt. bene conſulere poſſe circa illa quæ ſibi bona,& vtilia ſunt, nõ particulariter; puta qualia ad ſanitatẽ,vel robur,vel vniuerſaliter ad totius vitæ ſtatũ bene dirigendũ, & prudentes illos dicimus q illa q̃ ſibi, ab alijs mala ſunt, & vtilia pſpicere valent, & ij ſunt q publicis priuatiſq. rebus adminiſtrãdis ſunt apti.[Hãc) quæ põt ſubito reb. periclitãtibus ſubuenire. [Verã prudẽtia) Quæ cõſtat ex tribus partibus ſuperius dictis.Eſt.n.alia prudẽtia nõ vera quæ falſo prudẽtia uocatur,cũ malitia, vel calliditas potius vocãda ſit. Dr̃ & aſtutia,quæ potentia quædã eiuſmodi eſt, vt ad ſubiectã intẽtionẽ agat,& ad effectũ perducat. Quod ſi id ad qđ intendimus rectũ ſit,laudabilis eſt,ſin improbũ tũc eſt dolus Prudẽtia ipſa non eſt aſtutia,ſed nõ eſt ſine hmõi aſtutia.[Iuſtis aũt & fidis &c.)vnũ cũ reliquo ſemper coniunctũ eſt.Nam ſicut ſine fundamento ſtare pari. non poteſt,ita iuſtitia ſine fide, quæ iuſtitiæ fundamentum eſt.[Id eſt)Bonis a iuſtitia boni viri noiantur,vt lib.5.dixit. [Fraudis ſuſpicio)Non ſolum fraude carent iuſti hoies, ſed fraudis ſuſpicione.[Itaque)Ergo qa nihil mali ab ijs expectamus ſequitur vt illis oia noſtra cõmittamus.[Horum igitur &c.)Cũ iuſtitia,inqt,& prudentia ad id valeant plurimum,vt hoies ſe,& ſua oia nobis cõmittant; tñ ſi inter ſe comparentur iuſtitia,& prudẽtia,anteponenda iuſtitia eſt. Nam ſi alterutrum eligendum ſit, præponet populus principẽ iuſtum ſine prudentia,quam prudentem ſine iuſtitia, prudentiam aũt vulgarem intelligimus quã dixi aſtutiam vocari,non aũt illam veram. quod ſtatim declarabit Cicero.[Ad fidem faciendam)Ad approbandum hoiem,& commendandum,vt ei nos,& noſtra credamus. Quantumlibet autẽ ſit prudens aliquis,nihil & credimus niſi iuſtus fuerit. [Haꝝ duarum)Iuſtitiæ,& prudẽtiæ.[Quippe cum ea &c.) Satis per ſe ſine prudẽtia virium habet iuſtitia,ſed prudẽtia ſine iuſtitia nihil omnino valet,immo ſine iuſtitia habet ſuſpicionẽ malitiæ, & verſutia,vel potius calliditas noiatur.[Quo.n.&c.)Vere inq̃ prudẽtia ſine iuſtitia nihil valet ad faciẽdã fidem,qm̃ quanto quiſpiam callidior eſt,& aſtutior,tãto illum odiſſe ſolemus magis. [Detracta opinione)Adẽpta opinione probitatis,probitas conuenit cũ iuſtitia,qa probitas,ad fidẽ ſpectat,is.n.eſt probus qa vitijs ſe prohibet.[Quamobrẽ &c.)Cum vtrunq; per ſe paꝝ ſit, alterum alterius indiget auxilio.[Intelligẽtiæ)Prudentiæ. à parte totũ intellexit,intelligentia prudentiæ pars eſt.[Sed ne qs &c.)Quia dubitatio incidere poterat quõ ſeparari a iuſtitia prudentia poſſet,

Diocesis.

Prouidentia eſt de futuris.

Iuſtitia ſine prudẽtia habet vires ſuas.

Probus eſt qui à vitiis ſe prohibet.

cum oẽs philoſophi conſentiant oẽs virtutes connexas ita inter ſe eſſe,vt altera ſeparari ab altera non poſſit,ideo occurrit,& ne quis inquit exiſtimet oblitum me eſſe eoꝝ quæ à phis diſputantur,nullum virtutem aliq̃ ſolam hr̃e poſſe,quin alias habeat; cũ inter ſe connexæ ſint,velim inquit oẽs intelligant me nõ ex philoſophoꝝ loqui ſnia, ſed ex hoium opinione, qui alium dñt eſſe fortem,alium prudentem,alium iuſtum &c.[Inter oẽs philoſophos) Siue Stoici ſint,ſiue Peripatetici,ſiue Academici,oẽs enim idem dñt inter ſe oẽs virtutes connexas eſſe & recte. Nam iuſtitia ſine prudentia eſſe non poteſt, & nos paulo ante oſtendimus (auctore Ariſt.) cum prudentia oẽs virtutes ſimul exiſtere. [A me ipſo &c.)Vt in Tuſcul.quæſt.[Quamobrem) Ergo,qa multum intereſt vtrum ſecundũm philoſophos loquamur,an ſecundum vulgi opinionem.[Fortes)Vt Leonidas apud Græcos,& Othriades,apud Romanos Decij.[Bonos)vt Ariſtides,Cato.[Prudentes)Vt Pericles,Lælius.[Popularibus &c.) Quia cum loquimur de vulgi opinione, qđ exiſtimat ſingulos ſingulas virtutes hr̃e poſſe,ẽt popularibus,& vulgaribus verbis vtendum eſt.[Idq. &c.)Nec nos ſoli ſumus.Sed ante nos hoc idem Panætius fecit.

Virtutes oẽs inter ſe eſſe cõnexas certum eſt.

ASCEN. Fides aũt) Ordo eſt: Autem pro ſed,põt effici.i.euenire vt fides habeatur duabus rebus.i.p duas res.ſ.exiſtimabimur .i.iudicabimur adepti ſup.eſſe.i.acquiſiuiſſe prudentiam cõiunctam cum iuſtitia.Nã nos ha.fidem.i.credemus his quos arbitramur intelligere plus q̃ nos,q; pro &,quos (ſunt.n.duæ dictiones quoſque) nos credemus proſpicere i.puidere futura,& quos ſup.cum res agatur.i.tractetur,q; pro &,ventum ſit in diſcrimẽ.i.periculũ ac dubium.Nos credimus poſſe expedire.i.extra pericula & impedimenta ponere rẽ,& poſſe capere conſilium ex tpe, etenim pro quia oẽs exiſtimant, hanc eſſe vtilem & veram prudẽtiam. Autem pro ſed,fides hr̃ hominibus iuſtis,& fidis.i.bonis, ita vt nulla ſuſpicio fraudis,& iniuriæ ſit in his. Itaque.i.ita nos arbitramur noſtram ſalutem.i.vitæ incolumitatem, & fortunas .i.diuitias,& liberos.i.legitimam prolem noſtram poſſe cõmittere his.i.horum protectioni. Rectiſſime igitur iuſtitia pollet.i.euidenter valet plus harum duarum.i.inter has duas virtutes,iuſtitiam.ſ.& prudentiam ad faciendam fidem. quippe.i.vt pote, qa cum.ſ.ita ſit, quod ea.ſ.iuſtitia habeat ſatis auctoritatis.i.fidei & credulitatis ſine prudentia: tñ ſup prudentia nihil valet ad faciẽdam fidem ſine iuſtitia. Enim pro quia,quo.i.quanto quis.i.aliqs ſup.eſt verſutior, & callidior. hoc.i.tãto ſup.eſt inuiſior & ſuſpectior.i.magis inuiſus & ſuſpectus opinione pbitatis detracta.i.ablata. Quãobrem iuſtitia coniuncta intelligentiæ habebit tm̃ ſup.virium ad faciendã fidem,quantum ſup.virium hr̃e volet. Iuſtitia poterit multũ ſine prudentia,ſed ſup prudẽtia nihil valebit ſine iuſtitia, Sed neqs ſit admiratus cur.i quãobrem ego ſeiungã .i.ſeparẽ nunc.ſ.has virtutes iuſtitiam & prudẽtiam.ita quaſi qs q̃ poſſit eſſe iuſtus, q non idem.i.ẽt ſit prudens: cum conſtet.i.manifeſtũ ſit inter oẽs philoſophos.q; pro &,cum diſputatũ ſit ſæpe à me,eum qui hr̃et ſup.vnam virtutem hr̃e oẽs virtutes, rñdit dicens: Alia eſt illa ſubtilitas cum ipſa veritas limatur.i.expolitur in diſputatione, alia cum ois oratio accõmodatur ad opinionẽ cõem. Quamobrem nos loquimur hic,ita vt vulgus ſup. loquitur,vt.ſ dicamus alios viros ſup.eſſe fortes,alios bonos.ſ.iuſtos, alios prudẽtes.Enim pro qa, agendum eſt.i.diſſerendũ eſt verbis popularibus.i.vulgarib.de opinione populari.& Panætius phs fecit id eodẽ modo,vt.ſ.nos facimus. Sed reuertamur ad ppoſitũ.

DOCT. interp. Capere conſilium) Dicitur non qui conſulit alium,ſed qui ipſe reperit conſilium.

A R G V M E N T V M.

Quæ res multitudinis admirationem moueat: quæ contra contemptũ.

Erat igr̃ ex tribus,quę ad gloriã ptinerẽt,hoc tertiũ, vt cũ admiratione hominum, honore ab his digni iudicaremur. Admirant igitur cõiter illi quidẽ oia,quæ magna,& pter opinionem ſuã animaduerterũt; ſeparatim aũt in ſingulis,ſi pſpiciũt nec opinata quædã bona: itaq, eos viros ſuſpiciũt, maximeq. efferũt laudibus,in qbus exiſtimant ſe excellẽtes quaſdã & ſingulares virtutes pſpicere;deſpiciũt aũt eos,& contẽnunt,in qbus nihil virtutis, nihil aĩ, nihil neruorũ putant. non.n.oẽs eos contemnunt,de quibus

bus male exiſtimāt.nā quos improbos,maledicos,fraudulētos putant,& ad faciendā iniuriam inſtructos,eos haud cōtemnunt ꝗdem,ſed de ijs male exiſtimant. quamobrē, vt ante dixi,cōtemnuntur ij,ꝗ nec ſibi,nec alteri ꝓſunt, vt dr̄,in quibus nullus labor,nulla īduſtria,nulla cura eſt: admiratione quadā vero afficiuntur ij, ꝗ anteire ceteros virtute putantur,& cum oī carere dedecore, tum vero ijs vitijs,ꝗbus alij nō facile pn̄t obſiſtere.nam & voluptates, blandiſſimæ dn̄æ,ſæpe maiores partes animi à virtute detorquēt: &,dolorum cum admouent faces, ꝑter modum pleriq; exterrētur: vita,mors,diuitię,paupertas oēs hoīes vehementiſſime ꝑmouent.quę ꝗ in vtranque partē excelſo aīo,magnoq́. deſpiciūt; cumq́. aliqua his ampla,& honeſta res obiecta eſt,totos ad ſe cōuertit,& rapit; tum qs nō admiretur ſplendorem,pulchritudinemq́. virtutis? ergo & hæc animi deſpiciētia admirabilitatem magnam facit: & maxime iuſtitia,ex qua vna virtute viri boni appellantur,mirifica quędam res multitudini vr̄: nec iniuria: nemo.n.iuſtus eſſe pōt,qui mortem,ꝗ dolorem, qui exilium,ꝗ egeſtatem timet,aut ꝗ ea,quæ his ſunt contraria, æꝗtati anteponit.maximeq́. admirantur eū, qui pecunia nō mouetur: quod in quo viro perſpectū ſit,hunc dignū ſpectatu arbitrātur. itaq; illa tria,quæ propoſita ſunt ad gloriam,oīa iuſtitia conficit; & beneuolentiā,ꝙ prodeſſe vult plurimis; & ob eādem cauſſam fidem, & admirationem,ꝙ eas res ſpernit,& negligit,ad quas pleriq; inflāmati auiditate rapiūtur. Ac,mea quidē ſententia,oīs ratio, & inſtitutio vitæ adiumēta hoīum deſiderat,in primisq́. vt habeas,quibuſcū poſſis familiares conferre ſermones:qđ eſt difficile, niſi ſpeciē præ te boni viri feras. ergo ēt ſolitario hoī,atq; in agro viam agēti opinio iuſtitiæ neceſſaria eſt,eoq́. ēt magis,ꝙ ſi eā non habebunt,iniuſti habebūtur; & nullis ꝑſidijs ſepti,multis afficiētur iniurijs. Atq; ijs ēt,qui vendunt,emūt,conducunt,locāt, contrahēdisq́. negocijs implicātur,iuſtitia ad rem gerēdā neceſſaria eſt. cuius tāta vis eſt,vt nec illi quidem,ꝗ maleficio,& ſcelere paſcūtur,poſſint ſine vlla particula iuſtitię viuere.nam ꝗ eorū cuipiam, ꝗ vnà latrocinantur, furatur aliꝗd, aut clā eripit, is ſibi ne in latrocinio quidē relinꝗt locū. ille aūt, ꝗ archipirata dr̄,niſi æquabiliter prædā diſpertiat,aut occidetur à ſocijs,aut relinquetur.quin ēt leges latronū eſſe dn̄r,quibus pareāt,quas obſeruēt. itaq; ꝑꝑ æquabilem ꝑdę partitionē & Bargulus Illyricus latro,de quo eſt apud Theopōpum,magnas opes habuit; & multo maiores Viriatus Luſitanus: cui ꝗdem ēt exercitus nr̄i,imꝑatoresq́. ceſſerunt: quē C.Lælius,is,ꝗ ſapiens vſurpatur, ꝑtor fregit,& cōminuit; ferocitatemq́. eius ita repreſſit,vt facile bellum reliꝗs traderet. Cum igr̄ tanta vis iuſtitię ſit,vt ea etiā latronum opes firmet, atq; augeat; quantā eius vim inter leges,& iudicia,& inſtituta reip.fore putamus? Mihi quidem nō apud Medos ſolū,vt ait Herodotus, ſed ēt apud maiores nr̄os fruendæ iuſtitiæ cauſa vn̄r olim bene morati reges cōſtituti.nā,cum premeretur initio multitudo ab ijs,ꝗ maiores opes habebāt, ad vnum aliquē confugiebāt virtute ꝑſtantem; ꝗ,cum ꝓhiberet iniuria tenuiores,æꝗtate cōſtituenda,ſummos cū infimis pari iure retinebat. eademq́. conſtituendarum legū fuit cauſſa, quæ regum. ius.n.ſemper ꝗ̄ſitum eſt æquabile,neq;.n.aliter eſſet ius.id ſi ab vno iuſto,& bono viro cōſequebantur,eo erāt cōtenti.cum id minus cōtingeret,leges ſunt inuentæ,quę cum oībus ſemper vna,atq; eadē voce loquerentur. Ergo hoc quidē perſpicuum eſt, eos ad imperādum deligi ſolitos,quorū de iuſtitia magna eſſet opinio multitudinis.adiūcto vero hoc,vt ijdem ēt prudentes hr̄entur,nihil erat, qđ hoīes his auctoribus nō poſſe conſequi ſe arbitrarentur. Omni igitur rōne colenda,& retinenda iuſtitia eſt,tū ipſa ꝑꝑ ſeſe, (nam aliter iuſtitia nō eſſet) tum ꝑꝑ amplificationē honoris,& gloriæ. Sed vt pecuniæ quærēdæ nō ſolū ratio eſt,ſed ēt collocandæ, quæ perpetuos ſumptus ſuppeditet,nec ſolū neceſſarios,ſed ēt liberales: ſic gloria & quærenda,& collocanda rōne eſt. ꝗ̄ꝗ̄ præclare Socrates hāc viam ad gloriam proximā,& quaſi compendiariā dicebat eſſe,ſi quis ageret,vt,qualis hr̄i vellet, talis eſſet. Quòd ſi ꝗ ſimulatione,& inani oſtētatione, ficto nō modo ſermone,ſed ēt vultu ſtabilem ſe gloriam cōſequi poſſe rentur,vehementer errāt. vera gloria radices agit,atq; etiam ꝓpagatur. ficta oīa celeriter tanꝗ̄ floſculi decidūt; nec ſimulatum pōt quicꝗ̄ eſſe diuturnum. teſtes ſunt ꝑmulti in vtrāque partem: ſed,breuitatis cauſſa,familia erimus cōtenti vna. Tib.enim Gracchus,P.filius,tādiu laudabitur,dum memoria rerum Romanarum manebit: at eius filij nec viui probabātur à bonis, & mortui numerū obtinent iure cæſorū. Qui igr̄ adipiſci verā iuſtitiæ gloriā volet,iuſtitiæ fungatur officijs.ea quæ eſſent, dictū eſt ſuperiore libro. Sed,vt facillime,ꝗ̄les ſumus, tales eſſe videamur; etſi in eo ipſo vis maxima eſt,vt ſimus, ij, ꝗ hr̄i velimus: tn̄ quędam ꝑcepta danda ſunt. Nam ſi ꝗ, ab ineunte ætate habet cauſſam celebritatis,& noīs,aut à patre acceptā,quod tibi,mi Cicero,arbitror contigiſſe,aut aliquo caſu,atq; fortuna; in hūc oculi oīum conijciuntur,atque in eo,ꝗđ agat,quēadmodum viuat,inꝗritur; &,tanꝗ̄ in clariſſima luce verſet̄,ita nullum obſcurum pōt nec dictū eius eſſe,nec factum. quorum aūt prima ætas,ꝑꝑ humilitatē,&obſcuritatem in hoīum ignoratione verſat̄,hi ſimul ac iuuenes eſſe cœperūt,magna ſpectare, & ad ea rectis ſtudijs debēt cōtendere.quod eo firmiore aīo faciēt, quia non modo nō inuidetur illi ætati,verum ēt fauetur.

ERAT igitur.)reuertitur Cic.ad propoſitū & exequitur tertiam partem propoſitionis. [Tertiū.n.erat)Si ipſa multitudo putat nos honore dignos. [Admirantur cōiter)Ponit cōiter ea quæ hoīes admirātur,& ꝗbus cauſis rōnibusq́. adducti aliquos honores dignos putant. [Cōiter) Gn̄aliter & cōi quodam cōſenſu.[Præter opi.)ꝗ non ita magna eſſe opinabatur, [Separatim)In ſingulis hoībus non cōiter.[Quædam bona)Virtutes quas ineſſe non arbitrabantur.[Suſpiciūt)Admirātur.[Singulares)Summas; ꝗbus nulla pōt cōparari.[Deſpiciunt) Negligunt & ſpernūt,atq; nullius momenti illos eſſe putant,ꝗ nullam in ſe virtutem hr̄e vn̄r. [Deſpiciunt) Male de his ꝗ exiſtimāt, & ad id refertur ſuſpiciūt.[Contēnunt)Nihil curāt,nec efferūt laudibus.[Animi)Fortitudinis & magnanimitatis. [Neruorū) Roboris & penſi in rebus agendis,ſed quędam mollicies,hoīes.n.viles contēnunt deſpiciūturq́.,ſed non oēs contēnuntur de ꝗb9 male exiſtimatur,immo timentur.cū ſint improbi,fraudulēti,maledici,& inſtructi.i.parati.& armati ad inferendam iniuriam.[Improbos)Inſatiabiles,& malos.qm̄ nimis hr̄e cupiunt cum aliorū iniuria. [Vt dr̄) Prouerbialis ſn̄ia eſt in hoīes penitus inutiles. [Induſtria)Eſt ſtudioſus labor.[Admiratione quadam.i.eos multitudo admiratur,ꝗ putantur ſuperare alios virtute,& uacant dedecore,& voluptatibus ſeueriſſime abſtinent, & ſic temperantes ſunt,& ꝗ non franguntur doloribus; & ſic ſunt fortes.[Anteire) antecellere,ꝑſtare.[Detorquent)Amouent,abducunt.qm̄ ꝑꝑ voluptates negligimus res honeſtas. Et Plato voluptatem eſcā malorum appellauit. qm̄ ea,vt Cic. interpretatur,homines capiuntur, vt hamo piſces, & voluptas animi lumen extinguit, & impedit

PETRVS MARS.

pedit conſilium rõni inimica, & à virtute ſuis blãditijs mentem
detorquet. Verba Plat. in Timæo hæc ſunt: Animam ipſam cum
mortali corpore clauſerũt, totumq́. corpus aiæ quaſi vehiculum
ſubdidere, atq; in eo aliam aię ſpeciem mortalẽ fecerunt, q̃ graui
bus neceſſarijq́. ꝑturbationibus afficeretur, quaꝝ prima eſſet vo
luptas, eſca maxima mali, doloŕq;, inde fuga impedimẽtumq́. bo
noꝝ. Idem Cic. in 1. de legib. ſic ait: Imitatrix boni voluptas, ma
loꝝ aũt mater nium, cuius blanditijs corrupti, quæ natura bona
ſunt, q̃ a dulcedine hac & ſcabie ſcatẽt, non ſatis cernũtur. Ariſt.
in 2. Eth. ſic ait: Difficilius eſt, vt Heraclito placet, voluptati repu
gnare, quã iræ. & alibi: In vniuerſis cauendũ eſt maxime à volu
ptate, nõ. n. incorrupti iudicamus pro illa. & in 6. dicit: Voluptas
iudiciũ de fine corrũpit. [Maiores partes aiæ) Rõnem ipſam cui
voluptas eſt inimica, & oculos mentis ꝑſtringens, intellectum à
ſua ſede detorquet. vnde voluptati nõ facile obſiſti põt. [Et, dolo
rũ) Faces, ardẽtes dolores, q̃ ſunt graues motus in corpore ſenſi
bus inimici. [Plerique) Maior pars hoium. [Præter modũ) Vltra
modũ, ita vt fortitudo deſeratur, quę eſt perpeſſio doloꝝ & labo
rũ. [Quæ ſupradicta) Quæ hoies permouent, cũ terribilia videã
tur & alia quæ valde optãtur. [In vtranque partẽ) Vt. ſ. deſpiciãt
voluptatẽ, paruifaciant dolores, forti aio & magno, & cum opus
eſt, vitæ ſuæ nõ parcant, mortẽ non timeant, nõ multum amẽt di
uitias, paupertate nõ frangantur. [Excelſo) Humana deſpiciẽte.
[Magno) Magna & ardua appetẽte. [In vtrãque partem) Non ti
meant aliqd immodice, nec cupiãt, ſed deſpiciant magno aio do
lores, vitã, mortem paupertatẽ, & ſimilia. [Ampla) Magna quan-
tũ ad virtutem. [Honeſta) Ad id quod ea virtute ſequitur. i. plena
honoris & dignitatis. [Obiecta) Expoſita ante oculos. [Et rapit)
Trahit. [Tũ) Cum aliqs ſpretis oibus alijs rebus, & terribilibus
& blãdis ad rem honeſtã ſe conuertit. [Splendorẽ) Quo ad famã.
[Pulchritudinẽ) Quantum ad eſſentiã ipſius virtutis. i. qs nõ ad-
miraretur tales hoies tũ ſplendorem & pulchritudinẽ virtutis:
[Ergo & hęc animi deſpiciẽtia) Concludit fortitudinẽ & magna
nimitatem mouere multitudinis admirationem, qm̃ vñr magna
quædam & ſupra hoies facere. & hoc eſt quod ſupra dixi admirã
tur oia quæ magna & ꝑter ſuam opinionem animaduerterũt, &
ſic apparet verã gloriam, & perfectam ex oibus virtutibus cõſta-
re. [Deſpicentia) Hic aius elatus qui oia humana deſpicit, & ſeip
ſo lõge inferiora putat. [Admirabilitatẽ) Facit vt multitudo ad-
miretur. [Et maxime) In primis iuſtitia mouet admirationem.
[Mirifica) Admiratione digna, & miris laudibus efferẽda. [Nec
iniuria). i. merito, & ꝓbat hoc dicens. [Nemo. n. iuſtus) qm̃ iuſti
hois eſt non timere mortẽ pro patria, dolorem, exilium, egeſta-
tẽ, ſic econtra vir iuſtus nõ debet præponere iuſtitiæ. [His cõtra
ria) Vitã voluptatem eſſe in patria, diuitias, & ſimilia, quæ bona
ſumma imperiti vñt, qui voluptatem ſequitur tanq̃ bonum, &
dolorẽ & alia incõmoda fugiunt tanq̃ malum. [Non mouet pe-
cunia) Qui eſt liberalis, nõ curat pecunias, quæ ſunt bona fortu
næ, & capeti debent non ꝑp ſe, ſed ob aliud, & nihil eſt tã angu-
ſti animi quã amare diuitias, vt facit auarus q̃ viliſſimæ rei ſer-
uit. [Spectatu) Honore, & quod ab oibus ſpectetur. [Itaque illa
tria) Cõcludit iuſtitiam oia conficere quæ ad gloriam ꝯñdam ꝑ-
tinent, qm̃ iuſtitia continet in ſe oẽs virtutes. [Tria) diligi a mul
titudine, quod fides habeatur, & quod honore digni putemur ab
his q̃ nr̃a admirantur. [Conficit) Prępſtat ſola iuſtitia. [Et beneuo
lentiam). ſ. conficit, declarat quõ iuſtitia conficit illa tria, quod
prodeſſe vult, hoc eſt munus iuſtitiæ, pluribus velle ꝓdeſſe, & ob
hoc q̃a vult prodeſſe, beneuolentiam cõparat. [Ob eandem cau-
ſam) Qui vult prodeſſe plurimis. [Fidem cõficit) Quia illi tanq̃
iuſto fidem adhibent. [Et admirationẽ). ſ. conficit ipſa iuſtitia, ob
hoc quod ſequitur. ſ. quod eas res ſpernit, diuitias, honores, impia,
vitã, mortem, ad quę nõnulli rapiuntur magna auiditate. Hoiem
ergo talia deſpicientẽ, & magno aio & elato maiora quędã appe
tentem oẽs admirantur, & glorioſum putãt, vnde opus eſt hr̃e iu
ſtitiam vt diligamur, & fides habeatur, debemus eſſe fortes & ma
gnanimi, ut admiratione digni videamur & honore, & ſic gl̃iam
ꝯſequamur, & quæ ea his tribus cõſtat, ut Cic. ꝓpoſuit. [Ac mea
q̃dem ſnia) Dixit hactenus ad gloriam cõparandam opus eſſe iu
ſtitia, nũc perſeq̃tur dicens oẽm rõnem & inſtitutionem uitæ hu
manæ deſiderare auxilia hoium, quæ aſſequi nõ poſſumus, niſi ſi
mus iuſti. Alij ẽt quoꝝ ꝓfeſſiones deſcribit, iuſtitiam hr̃e debẽt
& ſuas leges ſeruare, aliter vitæ cõmercium non ſeruabũt. ergo
nibus iuſticia eſt neceſſaria, quod Cic. exẽplis oſtẽdit. [Mea ſnia)
Vt ego ſentio & mihi vr̃. [Omnis ratio) Omnis modus, & uia
viuendi. [Inſtitutio) Omne genus uitæ, quod inſtituimus. i. deſi
deramus adiumenta hominum in quocunque gñe uitæ, & quo-
modocunque uitã inſtituerimus. qm̃ natura nihil amat ſolitariũ

[In primis) Maxime & añ oia. [Familiares ſermones) Cũ q̃bus
poſſis loq̃ familiariter, & res ipſas cõicare. [Quod) Haec cum q̃-
bus familiariter loquamur, niſi bonus vir habearis. [Speciem) ap
parentiã boni viri oſtendas. [Ergo) Hoc ſeq̃tur ex pręmiſſis, cum
. ſ. ois inſtitutio vitæ deſideret & adiumẽta oim. [Solitario) O-
cioſo & q̃ in ſolitudine cognitioni reꝝ vacat, & q̃ in agro viuit.
[Opinio iuſti) Quod habeat iuſtus. [Eo magis) .i. tãto magis eſt
neceſſaria. qm̃ niſi erũt iuſti, videbũtur euecti in odiũ humanæ ſo
cietatis, & fugere hoim cõmercia, tanq̃ ab humanitate alieni, &
iuſtitia eſt ad cõitatem humanam, ſocietatemq́. tuendã. opus eſt
igitur iuſtitiæ opinione ipſi ſolitario, ne videatur iniquus, & hu-
manæ ſocietati inſenſus. [Iniuſti) Iniqui & mali viri, & cũ nullum
habeant ꝓſidiũ viuentes in ſolitudine, multas patiẽtur iniurias,
niſi habebũtur boni viri. [Septi) Muniti nullo hoim ꝓſidio & ad
iumẽto. qm̃ contẽnentur ab alijs & ludibrio erũt, iniurijsq́. affi
ciẽtur. [Atque his ẽt) Ponit infimas hoim ꝯdõnes, vt ad maiores
aſcendãt. [Qui vendũt) q̃bus opus eſt iuſtitia, quæ in ſocietate
hoim verſatur. [Cõtrahendis) Vltro citroq́. obligãdis. contrahe
re eſt vltro citroq́. ſe obligare, & cõtractus varij ſunt in vita hu-
mana. [Paſcũtur) Nutriũtur, vt ſunt latrones, q̃ vtuntur quodã ſi
mulacro iuſtitiæ diſtributiuæ. Diſtribuũt. ſ. æqualiter inter ſe id
qđ lucrati ſunt. [Nã q̃ eoꝝ) Declarat qua re ẽt latrones ſine ali-
qua parte iuſtitiæ eſſe nõ pñt. [Furatur) ꝑ fraudẽ. [Eripit) ꝑ vim,
nõ poterit eſſe tutus inter latrones. [Ne in latrocinio) nõ modo
in alijs negocijs. ergo opus eſt iuſtitia, vt nõ decipiat ſocios Pla
in 1. de rep ſic ait, An cẽres ciuitatẽ aliq̃ vel exercitum ſeu latro-
nes ſiue fures uel quemuis cœtum hoim iniuſte aliqd una aggre
dientium perficere poſſe quidq̃, ſi iniuria inuicem ſe afficerent?
ſeditiones nanq; iniuſtitia cõtentionesq́. parit, iuſtitia uero cõcor
diam & amicitiam. [Archipirata) Princeps piratarum . ſ. eorum
q̃ in mari latrocinantur. [Leges) q̃bus inter ſe latrones utuntur.
[Illyricus) Ex Illyria, quæ ab Illyrico filio Polyphemi denomi-
nata eſt. [Apud Theopompũ) qui ex Chio inſula fuit diſcipulus
Iſocratis, & hiſtoricus, cõdiſcipulus fuit Ephori, quẽ calcarib. ege
re dicebat, Theopõpum uero fræno. Quin. loquens de Thucydi
de & Hero. dicit, Theopõpus his proximus ut hiſtoria prædictis
minor, ita oratori magis ſimilis, ut qui anteq̃ eſt ad hoc opus ſo-
licitatus, diu fuerit orator. ſcripſit Theopõpus epitomẽ hiſtoria-
rũ Herodoti duobus uoluminibus. Scripſit ꝑterea res Philippi,
93. lib. ſcripſit ẽt res Græcoꝝ incipiẽs a fine hiſtoriæ Thucydides
& Xenophõtis. [Magnas opes) ingentẽ potentiã. [Viriatus Luſi
tanus) Plin. de uiris illuſt. ita ſcribit, Viriatus gñe Luſitanus, ob
paupertatẽ primo mercenarius, deinde alacritate uenator, audacia
latro, ad poſtremũ dux bellũ aduerſus Roma. ſumpſit. eoꝝ Impe
ratorẽ Claudiũ Mumianũ. deinde C. Nigidiũ oppreſſit pacẽ a P.
R. maluit integer petere, q̃ uictus, & poſt ea bellum renouauit.
Cepio eũ aliter uincere non poſſet, duos ſatellites pecunia cor-
rupit, q̃ Viriatum uiuo depoſitũ peremerunt. quæ uictoria, quia
empta erat, non eſt ꝓbata à Senatu. Cauſa Viriatini belli fuit
Serg. Galba, ut ait Sue. in uita Galbæ Imperatoris. Serg. Galba
uir cõſularis ſ. ſuoꝝ eloquentiſſimus fuit, quem tradũt Hi-
ſpaniã ex ꝑtura obtinentẽ, 30. Luſitanoꝝ millibus perfidia truci
datis cauſam belli extitiſſe. huius Galbæ Cic. meminit lib. 1. de
oratore. Alij tradunt Viriatũ occupaſſe totam Luſitaniam. & M.
Vectiliũ Imperatorem Romanorum ingenti clade affectum fuiſſe.
deinde C. Plautiũ, poſtea Q. Fabium maximum æqs conditioni-
bus cum eo fœdus percuſſiſſe. Varij igr̃ ſunt annales. nã Cic. alios
ſecutus Læliũ in prætura dicit fregiſſe Viriatum. & in Bruto ait
In bellica laude Viriati bello egregiũ fuiſſe Læliũ reperi. [Ceſ
ſerũt) Victi ab eo ſunt, & fugati magna clade accepta. Lælius ſa-
piẽs appellatus eſt, qm̃ legem agrariam omiſit, ꝑp quam Tyb. &
C. Gracchi poſtea interfecti fuerũt. De hoc paulo poſt latius dice
tur. [Vſurpatur) noiatur. uſurpare in hac ſignatione eſt frequen
ter uti. [Cõminuit) opes attriuit, ut facile ab alijs uinci poſſet.
[Facile) exigui negocij, cũ nõ potuit uinci a Cepione niſi fraude
& pecunia, qua ſatellites corrupti ipm uiuo marcẽtẽ interemerũt.
[Cũ igitur) argm̃ à minori. Si igitur inq̃t in latrones multum
ualet iuſtitia, q̃d putandum eſt inter ciues? ſed hæc latronũ iuſti-
tia, per quandam ſimilitudinem dr̃, alius certe eſt uir bonus, &
alius ciuis bonus. latro eſt uir malus, & tñ æquabiliter prædã in-
ter ſocios diuidit, in illa ciuitate. i. cœtu latronum dr̃ bonus ci-
uis. Vnde philoſophus in 5. Eth dicit: Non eſt. n. idem fortaſſe
uirum eſſe bonum, & ciuem bonũ. [Opes) Potentiam. [Inter le
ges temp.) Legibus bene inſtitutã. [Mihi q̃) Amplificat Cic. has
iuſtitiæ laudes, & dicit iõ creatos fuiſſe reges, ut iuſtitia ſeruarẽt.
[Apud Me.) Medi auct. Hero. lib. 7. prius uocabant Arij. ide à Me
dea Medi dicti ſunt, ſiue à Medio filio Medeę & Iaſonis, ut aliq̃
ſcribunt.

ſcribunt. Medi ſunt cõfines Parthis Herodutus ſcriptor hiſtoriarũ de quo Fabius. Dulcis & cãdidus & effuſus Herodotus, Thucydides breuis, & ſemp ſibi inſtãs, concitatis affectibus. Herodotus remiſſis, melior Thucydides cõcionibus. Herodotus vero ſermonibus, Thucydides vi, Herodotus voluptate. ſcribit hoc Her. lib. j. his verbis: Fuit apud Medos vir ſapiens noĩe Deioces, q pp ſuã ciuilitatẽ apud Medos extitit rex. Huic Medi id pſtiterũt. [Apud maiores nr̃os &c.) q in principio reges habuerunt. [Fruẽdæ) Vt ſup-poſſent iuſtitia frui rege gubernãte, q ſit iuſtus & bene moratus. qm̃ aliter ſit tyrãnus. Tranſgreſſio. n. regni tyrãnis eſt. [Bene morati) Et iuſti & bonis ornati moribus, vt bonũ paſturẽ decet. Vnde Homerus paſtorem populoꝝ appellat Agamẽnonem; qm̃ rex debet regere populos, vt paſtor oues. Et Trogus dicit, in principio reges fuiſſe creatos pp virtutẽ, & moderationem inter bonos ſpectatã, & arbitria principũ pro legibus fuiſſe, cũ populi nullis legibus tenerentur. Phs in 8. Eth. ſic ait, Nõ eſt rex, niſi ſit ex ſe ſufficiẽs, & bonis oĩb. antecellat. talis aũt nullꝰ indiget rei. nõ ergo ſuas ipſe, ſed eoꝝ q reguntur vtilitates cõſiderat. q nanq; talis nõ eſt, forte potius eſt princeps q̃ rex. Tyrãnis aũt eſt contraria regno, ſuum nanq; bonũ ſequitur ipſe Tyrãnus. [Nam cũ) Rõ quare fuerunt creati reges bene morati, vt. ſ. plebs non premereẽ à potẽtibus, & ob hoc poſtea inuẽtæ fuerũt leges, ut oĩa quadam æqtate agerentur. Tũc. n. dr̃ ius, cũ vnuſquiſq; hẽt qđ ſuũ eſt. [Inops) impotẽs populus & plebs. [Premeret) Vexaretur à potẽtib. [Tenuiores) humilioris ↄdõnis, fortis. [Æquitate) Conſtituẽdo æquitatẽ, quæ oĩa ad id quod iuſtum eſt reducit, & facit vt æquo iure viuatur. [Pari) æquo, inter ſummos & infimos nulla drĩa ſit. [Neq; alij) Niſi eſſet æquabile. [Id ius cũ) Id inuenire iuſtum qđ oẽs æquo iure cõtineret. [Oĩbus) Summis viris & mediocribus plebe & optimatibus. Nã leges ſunt vniuerſales, & nõ debẽt corrumpi. [Vna voce) Qm̃ leges volunt oẽs ęquabiliter ius ſeruare. Ergo hoc qui. affert Cic. concluſionẽ. [Deligi) Eligi vt imperent, & alios regãt. [Magna opinio) Vt de Numa Põpilio legitur, qui vocatus fuit in regnũ Rom. cum magna ipſius fama eſſet & opinio iuſtitiæ. [Adiuncto hoc) Nã opus eſt regem eſſe iuſtũ & prudentẽ, alioqn neq; ſibi neq; ſuo regno ↄſuleret, neq; ſaluti pſpiceret, qđ prudẽtię munus eſt. qđ cum ita ſit, iuſtitia colenda eſt & retinenda pp ſeipſam. qm̃ illud eſt ſummũ bonũ, qđ pp ſe non ob aliud expetitur. Addito ẽt, qđ ipſa iuſtitia affert noĩs claritatem, nam ab ea viri boni noiantur, ergo pp ſeipſam expetẽda eſt optimũ eſt hoiem eſſe iuſtum, & pp id qđ ex ea cõſequimur honorẽ. ſ. & gloriã. [His aucto.) Taliũ hoim auctoritate mori. [Auctoribus). i. ducibus, ſuaſoribus, moderatoribus pp ſe. q a iuſtitia pp ſeipſam expetenda eſt, cũ ſit res optima. [Aliter) Si nõ expeteretur pp ſe, ſed ob aliud qm̃ virtus expetitur pp ſe, q a in ipſa cõſiſtit ſummũ bonũ. cuius cauſa oĩa expetuntur. nõ eſſet igr̃ iuſtitia & virtus, niſi pp ſe expeteretẽ. [Sed vt pecuniæ quærendæ) nũc dat pcepta p cõparationẽ pecuniaꝝ, qua rõne gloria quærẽda & collocãda ſit. qm̃ cũ ſumus eã adepti, nõ debemus in vna re effundere, ſed peritũ patremfamilias imitari, q rem auget certa rõne, & ſic diſpenſat vt ad oĩa ſuppetat. [Ratio) Ars, modus, & via. qua pecuniam inquirimus. [Collocandæ) Ponẽdæ in aliqua re vtili, & rõne. qm̃ parum prodeſt quærere & inuenire pecunias, & poſtea ipſas male collocare. Suppeditet. Subminiſtret ppetuo ſumptꝰ pecuniarios. [Sic gloria) adaptat ſimilitudinẽ. [Eſt collocãda) ponẽda in re ſtabili. i. in vera ſimpliciq. virtute, non in aliqua ſimulatione pbitatis. [Rõne). i. vero modo, arte, rectoq. cõſilio, & nõ fictione, diſpenſanda cum rõne. i. gloria, veris rõnibus & nõ ſimulatione debemus quærere, vt veros luminis ſui fructꝰ ſuppeditet. [Proximã) ppinquã & breuẽ. [Et quaſi cõpendiariam) Qua cito quaſi quodã cõpendio ad gloriã peruenitur. cõpendium in tali ſignificatione dr̃ breue iter. [Talis eſſet aĩo). ſ. qualis vult extra videri ab alijs. qm̃ ſimulatio non põt hr̃e veram gloriam, quippe parum durat, & vera gloria iacit radices, & durat durante. ſ. virtute hoĩs, quæ gloriam affert. [Stabilem) Duraturam, ſed non durãt, at vera gloria emittit radices, & propagatur. qm̃ non eſt cõparata ſimulatione, ſed vera virtute. [Agit radices) Extẽdit & propagat, vt arbor hñs radices. [Propagatur) Diffunditur vt arbores quæ ppagãtur. [Ficta) Gloria nata ea ſimulatione & fictione bonitatis perit, vt floſculi arboꝝ. [Floſculi) Flores, qui cito decidũt & moriũtur. Plato ad Dionem ſic ſcripſit, Cenſeo eſſe iuſtũ, vt q re vera boni ſunt viri & talia faciunt verã gloriam conſequãtur. itaq; conſtare oĩbus debet, tales nos eſſe, quales videri volumus, preſertim cum deo iuuante perfacile ſit futuꝝ. [Simulatum) Qđ cũ ſimulatione ſit, nõ vera virtute. [In vtranq; partẽ). i. ſunt teſtes illi q ita vixerunt, vt videri volebãt, & ſic gloriam verã ſunt adepti, illi etiam qui non recta via, ſed quadam ſimulatione quæſiuerunt minime duraturam. habemus, inquit, exempla vtrorũ q. pmulta, ſed ſatis erit ea vna familia ſumere, vt intelligatur gloriam eſſe appetendam, q̃rendam & collocandã non ſimulatione, ſed vera virtute. [Vna familia) Gracchoꝝ. ſ. quæ Romæ nobiliſſima fuit. [Tib. Gracchus) Augur fuit, vir prudentiſſimus, reip. ſtudioſus & bonis artibus gloriam quęrens, prætor Gallos domuit, & in ſecundo conſolatu Sardiniam, ea qua tm̃ captiuoꝝ numeꝝ duxit, vt cum venditio longa eſſet, & emptores non inuenirentur, prouerbium natum ſit, tardi venales. quod prouerbium ſignificat rem nunq̃ peruenire ad finem. Vnde cum venditio alicuius rei nimis longa erat, dicebatur, Sardi venales. Hic Tib. Gracchus cum eſſet cẽſor, libertinos qui ruſticas tribos occupauerat, in quatuor vrbanas diſtinxit, vnde maximam ſibi gloriam cõparauit. componebat. n. ſeditiones in rep. non excitabat, vnde ſemper laudatus eſt. huius filij T. & C. Gracchi fauentes populo, leges agrarias tentarunt, & ſic fauere populo ſimulantes gloriam q̃rebant, ſed ambo interfecti ſunt. [Eius filij) Tiberius & Caius. [Nec probabantur) Non habebantur in numero bonoꝝ viroꝝ, & poſt mortem habiti ſunt in numero eoꝝ, qui iure interficiuntur. Et Scipio Aemilianus Gracchoꝝ affinis interrogatus in ſenatu cũ in vrbem rediſſet à Carbone, quid ſibi de Gracchis videretur, rñdit, vñr mihi iure cæſi, & verſum Homeri protulit, quo Pallas Ioui de Aegiſto interfecto rñdit, Sic pereat quicunque hæc agit. De T. Graccho hoꝝ pr̃e q ſummam gloriam adeptus eſt, ſcr. Plut. T. Gracchus, cui q̃q̃ duobus conſulatibus, duobuſque triumphis, & inſuper cenſuræ gloria inſigni, multo plus tñ ea virtutibus eius q̃ ex magiſtratibus atque honoribus aderat dignitatis. Itaque Corneliã Africani maioris filiam, licet aduerſarius in rep. eſſet hr̃e meruit. Filia Corneliæ poſtea nupſit Scipioni Aemiliano. [Iure cæſoꝝ) Eoꝝ q iure cæſi ſunt, qm̃ remp. ſeditionibus euertebant. [Sed vt facillime) Cic. aliqua pcepta daturus eſt, vt facillime videamur eſſe tales quales ſumus, & ſic inſtituit pceptionem, qua adoleſcentiam ai ad veram gloriã pparantur. [Etſi) q̃q̃. [Vt ſi ſimus hi) Tales quales hr̃i volumus, tñ vt videamur poſſumus aſſeq pceptis. [Vt ſimus) Vt natura ſit ita diſpoſita, vt oſtẽderæ alijs volumus. [Eſt maxima vis). i. oĩa in eo cõſiſtunt, vt tales ſimus, quales hr̃i volumus, vt Socr. dicebat. [Nam ſi quis) Affert rationẽ quare ſunt dãda præcepta, vt vnuſqſque ſeruet decoꝝ in ea fortuna, quã nactus eſt. [Ab ea ineũte ætate) Primis annis, q a habuit claros natales, & maiores ſuos virtute pditos, quoꝝ fama ſuſtinenda eſt & augẽda. [Celebritatis) Dignitatis, & qđ ab oĩbus celebretur, vt ſit in ore hoim pp claros natales & ſtẽma maioꝝ. [Nois) Famæ & gloriæ pp ſuos maiores. [A pr̃e) Quam à patre acceperunt. [Quã tibi mi Cicero) Vertit ſermonẽ ad filiũ, vt eũ excitet ad decorũ præſtandũ, ne. ſ. a tanto pr̃e & tantæ celebritatis & noĩs degñaret. [Arbitror) Dicit ut deuitet arrogantiã. ipſe Cic. filius habebat iam noĩs celebritatem pp patrem. qm̃ in ore hoium erat cum eſſet ſummi viri filius. Vnde ſuſtinebat magnam expectationẽ imitandæ induſtriæ paternæ. [Aut aliquo caſu) Vt ſi qs natus humili loco deueniret ad opes & dignitates auxilio fortunæ, aut ſi aliquo caſu aliqd accideret, pp qđ ſit in ore hoim, & celebretur. [Conijciuntur) Vertuntur in talẽ iuuenẽ, & expectant vt magnũ aliqd ſuis maioribus dignũ faciat, & ↄdõne fortunæ quã habet. [Clariſſima luce) Qm̃ nihil põt facere qđ ſit celatum, & oẽs eum intuentur ut uideant, an ſeruet decorũ. [Obſcurum) Qđ lateat. [Quorum aũt) Præcipit nunc qd faciundũ ſit adoleſcentibus, q obſcuris parentibus orti ſunt. [Humilitatem) Quia humili & obſcuro loco nati ſunt, non hñtes altum ſtemma maiorũ & claros natales. [In hoim ignoratione) Qui nõ cognoſcuntur, nec hñt aliq̃ noĩs celebritatem. [Iuuenes) Cũ primũ ad ætatẽ iuuenilẽ peruenerũt, ad magna q̃dam intendere aiũm debent. [Magna ſpectare) Appetere res magnas, ut noĩs claritatem aſſequantur, & ſint in ore hoim. [Contẽdere) Oĩ conatu, tota denique mente properare bonis artibus, non malitia & iniqtate. [Studijs) Voluntate honeſta, rectis curis, & rõnibus. [Eo) Ideo, & ob id. [Firmiore) Cõſtantiore, qm̃ illi ætati nõ inuidetur. [Illi ætati) Iuuenili, cuius honeſto ſtudio fauere oẽs debẽt, ut emergãt. qm̃, vt inquit Iuuen. Non facile emergunt quorũ uirtutibus obſtat Res anguſta domi. & Fabius monet tyrocinium nõ eſſe deferendum in ſenectute, creſcente metu quotidie, ſed fructum ſtudiorũ uiridẽ ac dulcem promi oportere, dum & veniæ ſpes eſt, & audere non dedecet, atq; iuueniliter dicta pro indole accipiũtur.

FRANC. MATVRANT.

ERat igitur &c.) Qm̃ ſatis rñſum eſt ijs, qui dñt virtutes ſeparari non poſſe, nec iuſtitiam ſine prudentia exiſtere ualere, ad propoſitum reuertamur. & oſtendamus quo modo hoium ſtudia conciliare poſſimus. [Vt cum admiratione &c.) Virtutes q̃dã excellentes,

celleotes, & mioime vulgares faciunt nos hoibus admirandos, quibus ipſi carent. Qui virtutibus abundant, pauca mirantur, qa psuca ſunt, q̄ ſibi deſunt, q caret virtutibus magnis, eas in alijs cū videt, admiratur. ex his rebus, quæ ꝓpoſuit, reliquum erat vt multitudo nos bonore dignos putaret. boc autem nulla ex re magia quā ex vittute conſeq poſſumus, ſola & admirationē facit, & honore nos dignos videri. Colendæ ergo ſunt virtutes oēs, vt admiratione digni ſimus, & bonore digni iudicemur, ſed iuſtitia in primis q̄ latius patet, cui magnā laudem Cic. tribuit. [Pręter opinionem) Vt ſiqs fortiter aliqd agat, qđ eum actuꝝ non credebant, ſuot inopinata bona cōtra opiniooem ooſtrā q̄ adeſſe alicui nō opinabamur. [Suſpiciunt) Venerātur. [Efferunt) Extollunt. [Excellentes quaſdā & ſingulares) Vnū eſt alterius expoſitio, qđ excellens eſt, ſingulare eſt. [Virtutes) Vt iuſtitiæ Ariſtidis apud græcos, apud latinos Catoois, fortitudinis Leooidæ apud illos, apud nos Deciorꝫ. Conſtantia, & fide illi Socr. extollunt, nos M. Regulū. [Deſpiciunt) Contēnuot à coottario, & boc gn̄ale eſt. [Nihil virtutis,) Alterꝫ ad fortitudinē ai ſpectat, alterꝫ vero ad corpus. [Neruorꝫ) Robori, vñ eoeruos illos dicimus q debiles, & infirmi viribus ſunt. [Non.n.) Oſtēdit oō eſſe ſuꝑfluū qđ dixit deſpiciunt, & contēnunt ꝑ dr̄iam vtriuſque verbi, nā deſpicimus ſurē, qm̄ noo bonoramus, ſed tn̄ non contēnimus qa cauemus ne ſuretur, eſt ergo deſpicere nō booorare, cootēnere vero oō curare. [Nā quos &c.) Rō.n. cur deſpiciant aliquos quos non contēnūt, qa illos de qbus male opinantur deſpiciūt, ſed non contēnūt, qa obſeruant ne noceant cū poſſint, & odio hn̄t, quos cōtemnimus eos odio babem⁹, & timemus. [Improbus) iniuſtos [Maleficos) nocere & malefacere aptos. [Fraudulentos) Malitioſos, & operā dātes ſemper, vt aliquē circūueniant. [Quamobrē, vt ante dixi, &c.) Cōcludit Cic. differentiā oñdens inter eos q cootēnuntur, & metuūtur dicit.n. qn̄ nō metuimus ſeqtur, vt eos contēnamus q nullius ſunt vtilitatis, & nec ſibi ꝓſunt nec alijs. [Nec ſibi, nec alteri,) Eſt ꝓuerbialiter dictum, q nihil boies ſunt. [Vt dr̄) Vt in ꝓuerbio eſt. [Nullus labor.) qa imbecilles ſunt, & inertes. [Induſtria) qa negligeotes. [Cura) qa de nulla re ſunt ſoliciti. [Admiratione &c.) Græce dixit *αὐτμάζονται*, admiratiōe afficiūtur, hoc eſt admirationē aliorum merentur, qm̄ eos admiratione proſequūtur. [Anteire) .i. ceteris virtute præſtare, & qūo virtute præſtent, mox declarat. [Tum vero qs &c.) Admirantur non illos ſolū quæ virtute præſtaot, ſed illos q ea facile contemnunt, quę alij aut nimiū cupiunt aut nimiū timent, nam q ea cōtemnunt & nihil faciunt, q̄ ceteri cupiunt, aut metuunt, ij magnopere laudādi ſunt, q̄ aūt ſint illa, declarat. [Nā & voluptates,) Voluptas & dolor duo ſunt, quoꝝ alterꝫ pleriq; cōcupiſcunt, alterꝫ refugiūt, oēs .n. q facile capiuntur voluptate, facile dolore ēt deterrentur, voluptatem vero non eam intelligit Cic. quam oēs expetunt ſm vitam, hoc eſt ſm operationem, cum qlibet circa illa operatur quę maxime amat, vt muſicus auditu, circa ſonū dulcem diſciplinaꝝ. ſtudio deditti, intellectu, circa ꝑſpicientiam reꝝ, & ſic de ſingulis, ſed ēt accipere vr̄ voluptatē quæ ꝑcipitur ex ſatietate rei, quę appetitur. voluptates aūt corporis ꝓbat in Ethicis Ariſt. voluptates oō eſſe ſimpliciter, ſed ijs tm̄ qui male diſpoſiti ſunt, quēadmodū nec ægrotātibus ſalubria, aut dulcia, aut amara, nec ēt alba q̄ apparēt lippis. Idē tū dicit poſſe ſpecie differre voluptates, vt aliæ ſint ex rebus boneſtis, aliæ ex turpibus. [Dominæ) Nā veluti dominæ hoiem ſibi ſubijciunt. [Maiorē partē) rōnem quæ ai maior pars eſt, ꝙ ſiqs eſt, quem nō vicerint, eū admiramur & magni faciēdū iudicamus. Vt Ageſilaū, q Megabathē Spithridatis forma ꝓſtātē, ſe adeuntē repulit, deſiſtētē poſtea cū acceſſiſſet, dicētibus amicis, Tu qdem in cauſa es q te à pulchri illius oſculo auertiſti: Nō oportet, inqt illū nobis perſuadere, nā velle mihi videor rebus eiuſmodi imperare, magis q̄ præpotentē boſtium vrbem capere, melius eſt.n. ſuā libertatē tueri q̄ alijs auferre. [Faces) ſtimuli doloꝝ, vt Zeno Eleates de quo ſupradiximus, nullo cruciatu adduci potuit, vt principes cōſilij noiaret, q in tyrānum coniurauerāt. [Vita) q̄ ab oibus cōcupiſcitur, quā paruifacere nō mediocris habetē virtus laudatur Paulus Æmi. q in Cannēſi clade ſic loqtur: Amplius acta qd ſupereſt vita niſi cæde oñdere plebi Paulū ſcire mori? ſic.n. apud Siliū inducitur. [Mors) Quā oēs timēt, eſt .n. maximū terribilium, q eā contemnit vere fortis eſt. ſicut Agis vltimus Lacedæmonioꝝ rex, q condēnatus ab ephoris, vni ex miniſtris flēti, Deſine, inqt, etenim ſic iniuſte, & iniq; periens, ſum me interficiētibus melior, & vltra cetucē laqueo tradidit. Socrates ēt lætus, & alacris venenū bibit. Attilius noſter vitæ fidē præpoſuit. [Diuitiæ) quæ ab oibus expetūtur. Anaxamenes Analchamenes Taleoti filius maximā meretur laudē, qm̄ quærēti quo nā pacto regnū qs optime ſeruaret, ſi inqt, non magnifecerit lucrum. Idē

Iuſtitia ī primis inter virtutes eſt colenda.

Voluptates aliæ ſunt ex rebus honeſtis, aliæ ex turpibus.

M. Attilius vitæ fidē præpoſuit.

quærenti cur non à Meſenijs munera accepiſſet: Qm̄ ſi accepiſſem, inqt, cū legibus pacē agere neqſſem. qd nr̄ ille Curius ī q̄ ꝑclare. Samnitibus auꝝ afferentibus rn̄dit. Ite & renunciate ciuitatibus veſtris Rom. nolle auꝝ, ſed auꝝ hn̄tibus imperare. [Paupertas) Quæ timetur, quam P.R. in maximo honore ſemper habuit, nec fuit vlla reſp. in qua tādiu tantus honos paupꝑtati habitus fuerit. [Quæ q in vtranque partē) .ſ. cupiditatis, & metus, vt nec voluptates, nec diuitias, nec vitam cupiant, & contra, nec dolores, nec paupertatē, nec mortē metuunt, ergo vt oon cupias illa, nec cōtra hæc metuas. [Cumq. alia &c.) Et hæc, inqt, in vtrāque partē deſpiciūt cū aliqua res booeſta ꝓpoſita eſt, cuius amore rapiuntur, q̄ dicta ſunt deſpicientes, ſicuti Curios auꝝ Sānitū contēpſit amore patriæ ſeruādæ, & fidei, quā patriæ dederat. Idē fecit Fabricius q patriæ cauſa, Pyrrbū contēpſit, cū polliceretur ī regni partē acceptuꝝ, ſi ſeq ſe vellet. hæc aūt quantū ad voluptates & diuitias, quantū vero ad vitā, Scęuola vitā non magnifecit, cū Porſenæ caſtra ingreſſus aberraſſet, & illum ferire volēs ſcribā ꝑcuſſiſſet, nā manū in ignē cooiecit, mouitq. regē, vt vitā ſibi coocederet. Morē multi contēpſerunt, vt Decij. [Deſpicientia) Hic deſpectus. [Et maxime iuſtitia.) Nā q iuſtus eſt, hæc oia contēoit. [Viri boni) Viri.n. boni dn̄r, qui oon ſibi ſed alijs bn̄faciūt, qđ eſt iuſtitiæ proprium, cui coniunctæ ſunt bn̄ficeotia & liberalitas. Iuſtitia oibus ꝓdeſt, præter ei q̄ ei qui iuſtus eſt, ſolū o. laborem habet, curā, & ſolicitudinē, hac aūt vna virtute facile oia ſupradicta cotēnuntur. [Mortem) Quā multi nō timuerūt, quos admiramur. [Dolorē) Vt Scæuola, q potuit exurere manum. [Exilium) Vt Camillus, q miſſus iniuſte eſt in exilium. [Egeſtatem) Quā non timuerunt Curius, & Fabricius. [Nemo.n. iuſtus &c.) Sicuti iuſtus nō fuit Attilius Imperator Rom. q pugnans cū Viriato, de quo poſt dicetur, cū glorioſe mori poſſet, potius in illi⁹ ditionē venire voluit, & illi ſeruire. [His ſunt cōtraria,) Vt vitā, voluptates, diuitias. [Qui pecunia nō mouetur:) Quā contēnere magna eſt difficultas, ſicuti Curi⁹ nō eſt motus pecunia. [Perſpectū) .i. cognitū. [Dignū ſpectatu) .i. dignū quē oēs admirentē, & ſuſpiciāt, nā q̄ admiramur, & veneramur, ea ſpectamus. vñ cōſpicuū ſpectatumq. dicimus. [Itaque illa tria) Ex quo ſeqtur ꝙ tria illa q ꝓpoſuerat eſſe oeceſſaria ad ſtudia hoim cōparāda in hac vita, virtute cōtineantur. [Quòd ꝓdeſſe vult plurimis; &c.) Ariſt. ait alienū bonū videri eſſe iuſtitiā, qa ſola oim virtutum ad aliū eſt; agit n. illa q̄ alijs vtilia ſunt. [Spernit & negligit) Plus eſt negligere q̄ ſpernere. Spernere eſt oon magnifacere: Negligere vere oino nihil facere. [Ea vt) Voluptates diuitias &c. [Ac mea quidē &c.) Neceſſariā oñdit iuſtitiā eſſe hoibus inter hoies, vt ꝑ eā diligantur, & fide, atque admiratione digni babeātur, nūc eandē neceſſariā eſſe dicit ad adiumenta in oi vita rōne cōparāda. Cūq. ratio vitę triplex ſit, atque inſtitutio, politica, ęconomica, monoſtica, de duabus nemini dubiū eſt, ipſa iuſtitia egere ad hoim adiumēta cōparāda, de monoſtica dubitare q ſpiā fortaſſe poſſet, quare de hac primū diſputat, q̄ q̄uis ſolitudinē amet, n oo pōt tn̄ humano carere ſubſidio, qđ ſine iuſtitia parari nō pōt, ex quo ſeqtur ſolitario hoi neceſſariā eſſe iuſtitiæ opinionē. De reliqs duabus vitæ rōnibus deinde dicet, qbus iuſtitia opus eſſe oñdet. [In primis) qa hō eſt aial ciuile, & ſociabile. [Qđ eſt difficile &c.) Niſi hāc hoibus opiniooē feceris, vt te virꝝ bonū exiſtiment, difficile erit boim adiumēta cōparare. [Præ te feras) Oſtēdas vt ēt ſi vere bonus nō ſis, operā tn̄ des, vt bonus habearis. [Ergo ſolitario) Incipit à monoſtica q non vr̄ hoim adiumenta poſtulare, cū ſolitaria ſit. [Eoq̄. magis) .ſ. neceſſaria eſt iuſtitiæ opinio, qa ſi opinionē iuſtitiæ cōſecuti nō fuerimus, ēt ſi iuſti ſimus, iniuſti tn̄ babemur, ſed tn̄ alterꝫ ſine altero eſſe non pōt, non.n. qs iuſtus eſſe poteſt ſine iuſtitiæ opinione, vñ Plat. iotroducens Thraſymachum quendā q dicit iuſtitiā oīno eſſe inutilē ei q iuſtus eſt, aſſerit ſatius eſſe iuſtum videri ēt ſi noo ſit q̄ iuſtum eſſe, immo in cōparatione vtriuſque dicit melius eſſe videri iuſtum q̄ eſſet, & nō opinione teneri. Sed Socr. multis rōnibus Thraſymachū fateri cogit, nemioē videri poſſe iuſtū, qui iniuſtus ſit. [Iniurijs) Qui ſi putabuntur iniuſti eſſe, prōptiores hoies ad illis nocendū reddētur. Solemus.n. illos odiſſe q iniuſti hn̄r, & obeſſe ſi poſſumus. [Atq; ijs ēt, &c.) Oſtēdit monoſticā indigere iuſtitia vel ſaltē opiniooe iuſtitiæ. nunc oſtēdit qūo œconomica iuſtitiā deſiderat. ſine qua adiumēta hoim eſſe non pn̄t. [Qui vendūt &c.) Hæc oia ad œconomicā ꝑtinēt. Iuſtitia duplex eſt, diſtributiua q̄ gn̄alis eſt. & ſic diffinitur: iuſtitia eſt ius ſuū vnicuique tribuēs ex dignitate, cōmutatiua ad cōmercia pertinet, videlicet ad emendū, vendendū, locandū, &c. q̄ ꝓpria ſunt rei familiaris emūt, vendunt. Sub eadē rōne cadunt, & a dialecticis correlatiua dn̄r hæc, emptor, venditor, cōductor, locator. [Contrahendis negocijs) Faciendis cōtra

&ibus

ctibus, quales in cõmercijs fieri ſolent cum emptor & venditor contrahunt aliquid, & inter ſe precio vel aliqua ꝯditione conueniunt. (Cuius tanta vis eſt &c.) A minori ad maius vim iuſtitiæ

Iuſtitiam maxime ĩ ciuitatib⁹ valere.

maximã oſtendit eſſe, & ſic debent q in ciuitatibus viuere volũt. illud certũ eſt piratas abſque iuſtitia eſſe non poſſe, & ſceleratos, igitur & hoc ſic concedere oportet. (Maleficio & ſcelere) Vt fures, ꝑdones, piratæ, & ceteri hmõi. (Sine particula iuſtitiæ) Diſſiparetur ſtatim latronũ ſocietas, niſi aliqua iuſtitiæ particula inter ipſos eſſet, & ſi vnus quicunque capiinetur, ſibi vẽdicare vellet, ac nõ, & alijs impartiretur. (Nam q rõ eſt) Quia ſi qs inter ꝑdones alicui ex ꝑdonibus aliqd eripit, is ſtatim punitur, aut eijcitur, pelliturq. à ſocietate, nec in latrocinio locũ hr̃e amplius põt. (Archipirata) Piratarũ princeps, piratę maritimi ſunt ꝑdones, q ergo piratarũ princeps iniuſtus fuerit, & nõ æqualiter ꝑdam diuiſerit: is aut occidetur, aut relinquetur, ex quo intelligitur oĩbus neceſſariam iniuſtitiam eſſe.

Leges iuſtæ & æquæ

(Quinetiã &c.) Hr̃e, inqt, quaſdã inter ſe leges piratæ dñr. quarũ vna eſt, vt ex ꝑda duplo maiorẽ partem capiat archipirata, reliqs æqua fiat diuiſio. (Bargulus &c.) Is (auct. Theopõpo) Qm̃ iuſtitiã diſtributiuã inter latrones ſeruauit, magnas opes adeptus eſt. Theopõpus diſcipulus fuit Soc. quẽ ille dicebat calcaribus indigere, ſicut Ephorũ fræno, fuit tragicus poeta & orator clarus, cuius ẽt Gel. meminit. (Viriatus Luſitanus:) Hic poſt euerſam a Scip. Æmil. Carthaginẽ ex paſtore venator, ex venatore latro, mox vaſti quoque exercitus dux factus, vniuerſam Luſitaniã occupauit, M. Vetilium prætorẽ fuſo eius exercitu cepit, poſt quẽ C. Plaut. nihilo felicius rẽ geſſit, tantũq. terrorẽ is hoſtis intulit, vt aduerſus eũ cõſulari opus eſſet, & duce, & exercitu Lælius ꝑtor vrbanus ita eius vires atteruit, ac diminuit, vt facile poſtea vinceretur à ꝓditoribus, eõ conſilio Seruilij Cepionis interẽptus eſt, ab exercitu eius multũ imploratus, ac nobiliſſime tumulatus vir duxq. maximus, q annos 14. quibus, cum Rom. bellum geſſit, ſæpius vicit, quã vinceretur. (Sapiens vſurpatur,) De quo Cic. lib. de Am. Te alio quodãmodo ſapientẽ dñt, non ſicut vulgus, ſed ſicut ſapiẽtes appellant, qualem neminẽ nemini in reliqua Græcia. (Cũ igitur tanta vis &c.) Cõcludit argm̃ qđ eſſe diximus a minori ad maius. (Inter leges,) Quæ cões ſunt, & in æqtate poſitæ. (Iudicia) Quæ ſm leges fiunt. (Conſtituta) Bñ ordinata. (Nihil qdẽ &c.) Probat nũc politice neceſſariã eſſe iuſtitiã, ſiue monarchia, ſiue ariſtocratia, ſiue democratia fuerit. Dicit.n. iuſtitiam ab initio humanã ſocietatẽ cõſeruaſſe, & reges iuſtitiæ cauſa à principio creatos fuiſſe, deinde leges cõſtitutas, ſed regibus hoies, quoad iuſti fuerint, cõtentos fuiſſe. poſtq̃ vero iniuſti illi eſſe cœperunt, latas eſſe leges, q̃ ſtabiles, & firmæ ſemꝑ manerent, & ſic oſtendit politicã vitã eſſe nõ poſſe abſque iuſtitia, quicũque eã adminiſtrauerit, ſiue rex, ſiue reſp. ſiue populus. (Herodotus) Qui vt ſupra diximus primũ regẽ ſcr. apud Medos creatũ Dioceſem ꝑꝑ iuſtitiã & prudentiã. Iuſtin. quoque ait: Principio, rerũ, gentium, nationumq. imperiũ penes reges erat, quos ad faſtigiũ huius maieſtatis non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos ꝓbitas ꝓuehebat, arbitria principũ ꝓ legibus erãt. (Maiores nros fruẽdæ iuſtitiæ) Vt Numa Põp. q opinione virtutis vltro à Rom. accerſitus eſt Curibus paruis. (Nã, cũ ꝑmeret initio multitudo ab ijs &c.) Tangit qđ ſcr. Herod. (Aequitate cõſtituẽda &c.) Inter eos q lites, & cõtrouerſias inter ſe agebãt. (Eadẽq. cõſtituẽdarũ) Cauſa fuit cõſtituendorũ regũ, eadẽ fuit ꝯſtituẽdarũ legũ, qa donec hoies iuſti fuere, his contenti hoies mãſere, at vero vbi illi a iuſtitia declinauere, leges conſtituerũt, q̃ mutari non pñt. (Ius.n. ſemꝑ q̃ſitum eſt æquabile) Ex æquo, & bono cõſtans, qđ oẽs diues inter ſe hñt, vt ne plus cõmodi, aut incõmodi ſuſcipiunt, & hoc faciũt leges, vt boni videlicet ꝑmio, mali pœna afficiantur. (Id ſi minus cõtingeret) qa mutabiles ſunt hoies, & a virtute, ac offõ ſæpe declinãt.

Leges ſtabiles ſunt ſine diſcrimine perſonarum.

(Leges ſunt inuẽtæ) q̃ ſtabiles eſſent, & q̃ nullũ diſcrimẽ ꝑſonarũ facerent, oĩbus tã nobilibus q̃ ignobilibus tã ſummis q̃ infimis. (Adiuncto vero hoc iidẽ &c.) Sed ſi ad iuſtitiã prudẽtia acceſſiſſet, tã ij patebãt idonei, ꝑ quos populi oia cõſequerẽtur. (Oi igitur rõne colenda & retinẽda &c.) Concludit ẽt ſi nulla nr̃a ſequeretur vtilitas, nã ſi ꝓpriã vtilitatẽ iuſtus reſpiceret, deſineret iuſtus eſſe, ſibi.n. cõſuleret, nõ aũt alius, & iõ nõ tribueret cuiq; ius ſuũ ex dignitate. (Tũ ꝑꝑ amplificationẽ) Honoris videlicet, vt nos diligãt hoies, vt nobis fidem habeãt, ut nos admirẽtur. (Sed vt pecunia &c.) Qõni vr̃ occurrere. Nã cũ ſu-

Imperiũ conſeruatꝰ artib. quibus acquiritur, ait Saluſt.

perius dixerit ad gloriã ſpectare, vt nos diligãt hoies, fidẽ habeãt, admirẽtur, & ea oia ꝑ iuſtitiæ opinionẽ cõparari. Dicere qſpiam poſſet ad ea parãda ſatis eſſe iuſtitiæ ſimulationẽ, qđ diſcutit Socratis primũ auctoritate, q dicebat breuẽ viã eſſe ad gloriam, ſi hoies tales eſſent, quales videri velint, deinde Gracchorũ, qui aliquãdiu ꝓbitatẽ ſimularunt. à qua cũ magnas adepti eſſent opes, ſtatim declinauerunt, ex quo ſecutum eſt, vt implere propoſitum ſuũ nequerint retinendæ gloriæ, nã ambo fuerunt occiſi. vtitur ſimilitudine, & ſicut, inqt, pecunia nõ ſolũ q̃renda eſt, ſed ẽt ad vſus neceſſarios cõſeruanda, ſic gloria bonis artibus cõparanda eſt, & bonis artibus retinẽda. Naque, inqt hiſtoricus, hõ res hr̃et ſi qbus artibus paratur imperiũ, ijſdẽ retineretur. Nã multi primo qdẽ ſimulãt ꝓbitatẽ, ut ea tria aſſequatur, q̃ ſupradicta ſunt, ſed vbi honores adepti ſunt, ad ingenij redeũt prauitatẽ. Nõ ſatis eſt ergo bonis artibus honores q̃rere, niſi ẽt bonis artibus retineas, & ſic eos monet q ſimulãt iuſtitiã, vt cõparent gloriã, qa eã ẽt ſi adepti fuerint, diu retinere nõ poterũt, niſi cũ iuſtitia, & prudentia eã retinere voluerint. pecuniã difficilius eſt cõſeruare q̃ parere, eodẽ modo, & gloriam. Nihil ergo ꝓdeſt diſſimulatio, & ſi qđ ꝓdeſt, ad tps ꝓdeſt, eaq. detecta ois ante collecta gloria effunditur. (Collocandæ,) Quid.n. ꝓdeſſet parare pecuniã niſi partam cõſeruare ſcires? (Cõpendiariam) σύντομον, hoc eſt breuem, nulla .n. breuior eſt ad gloriã via, q̃ ſi talis ſis, qualis videri vis, oẽs.n. boni videri volunt. ſed ita ſit, vt ẽt ſint boni, & cito eo pacto gloriã cõſequẽtur. (Stabilẽ ſe gloriã) Põt qſpiã gloriã, hoc modo cõſequi, ſed minime duraturã. (Radices agit,) Porrigit radices, & ſtabilis firmaq. efficitur. (Propagatur) Extẽditur & quotidie augeť. (Tanq̃ floſculi) ꝑſiſtit in tranſlatione ab agris. Nã flos (vt ait Plautus) Repẽte ortus, repẽte occidit. (Teſtes ſunt ꝑmulti in vtranque &c.) Et eorũ q gloriã ſemel partã nunq̃ amiſerũt, qa bonis artibus peperere, & eiſdẽ retinuere, & eorũ q ſtatim amiſere, qm̃ ꝓbitatẽ ad tps ſimulauerũt. (T. enim Gracchus,) Ille ſenior illorũ duorũ pr̄ q occiſi ſunt, princeps fuit ciuitatis & bonis artibus gloriã adeptus eſt, atque ẽt cõſeruauit. At vero filij, qa falſis, & ſimulatis artibus gloriã & auctoritatẽ peperere, ſtatim periere. (Filij) Tib. & Caius Gracchi. (Qui igit) Cõcludit &c. (Iuſtitiæ) Veræ, de qua dcm̃ eſt lib. j. (Sed, vt facillime,) Dixerat Cic. ex Socr. ſnĩa cõpendiariam viã ad gloriã videri, ſi talis qſque ſit, qualis videri vult. Nũc, inqt, q̃uis in hoc Socr. dicto vis magna ſit, tñ q̃dã ꝓcepta dãda eſſe, vt gloriã aſſequamur, occurrebat qdẽ non ſatis eſſe qđ Socr. dixerat, quaſi poſſet q bonus eſſet, nõ videri bonus, ſic aũt inſtare poſſet aduerſarius, Sicut multi mali nonnunq̃ vñr boni & iuſti, ita & diuerſo iuſti nõnunq̃ vñt mali. Illud ꝓbabile eſt: videlicet. ꝙ multi mali nõnunq̃ vñt boni. hoc vero falſum. non.n. ſicut ſub ꝓtextu boni occultatur malus, ita ſub ꝓtextu mali occultatur bonus, nã malus ſimulat, & ideo ſemꝑ malus, ẽt cũ aliqd bñfacere vĩ, qa nõ amore virtutis impulſus ad agit. Nã quẽadmodũ Cic. ait in Acad. q̃ voluptate quaſi mercede aliqua ad officiũ impellitur, ea nõ eſt virtus, ſed fallax imitatio, ſimulatioq. virtutis. Nã qđ de voluptate dixit, ad honores, ad opes, ad q̃ſtum, ad oia denique transferri põt, quorũ grã potius q̃ virtutis hoies ad aliqd cũ virtute coniunctũ efficere vñr. Sed animaduertendũ, ꝙ eorũ q gloriã q̃runt duo gña ſunt, vnũ eorũ, q præſidiũ hr̃e in virtute parentũ, maiorumq. ſuorũ, alterũ eorũ q virtute ſua nitũtur. Illi qdem faciliorẽ viã hñt ad gloriam, hi vero difficiliorem, ſed quãto difficiliorẽ, tãto laudabiliorẽ. Fortuna, vt Seruius Tullus, q ſerua natus rex Rom. eſt factus. vt Darius, q initu equi rex conſtitutus eſt. quis hoc, & ad caſum referri põt. (Etſi in eo ipſo &c.) Vt quales ſumus, tales ẽt videamur. (Cauſam celebritatis &c.) Vt nomẽ eius celebre, & illuſtre. (Sicut tibi arbitror ꝯtigiſſe) qa a me pře tuo etiam habet hoĩs non mediocria. (Aliquo caſu aut &c.) Fortuna eſt q̃ proficiſcitur ex propoſito hoĩs, vt ſi proficiſci in forũ volens aliud ꝯſequor, q̃ eſſet opinio mea. exempli cauſa: Quidã accedit ad tumulũ pr̃is ſacrificaturus, inuenit illic theſaurũ abſconditũ: Caſus nullã partẽ habet cum propoſito hoĩs, vt ſi in ambulatorẽ de tecto decidat tegula. Caſu Scipio maior aſſecutus eſt gloriam, cũ caſu electus eſt Imperator contra Hiſpanos. vt Agathocles, q cũ eſſet obſcuro gñe natus patre figulo, tyrãnus euaſit Syracuſanus. (Aut fortuna) Quia fortuna ſecũda vſus impiũ magnũ adeptus fuerit, & gloriã, vt Marius Ventidius. (In hunc oculi &c.) i. hunc admirantur. (Atque in eũ &c.) q claro gñe nati ſunt, & ſummo loco debẽt diligẽtes eſſe ne qd peccent. Nã nihil dñt, aut faciunt, qđ non obſeruetur, nulla eorũ actio latere põt. Et Claud. ad Hon. dicebat Theodoſij Cæſaris filium: Hoc te ꝑcipue crebro ſermone monebo, Vt te totius medio telluris in orbẽ Viuere cognoſcas, cunctis tua gẽtibus eſſe Facta palã: nec poſſe dari regalibus vſq̃ Secretum vitijs: nam lux altiſſima fati, Occultum nil eſſe ſinit, latebraſq. ꝑ oẽs Intrat, & obſtruſos explorat fama receſſus. (Quorũ aũt ætas &c.) Illi qui claro gñe nati ſunt, facile gloriã comparãt, ſi maiorũ ſequantur veſtigia. At vero infimo loco nati non ita. Nam neceſſe eſt, vt ſua ipſorũ virtute viam ſibi ad gloriam faciant. ergo ſtatim ab ipſa iuuẽtute incipe debẽt honeſta ſtudia ſectari. (Qđ eo firmiore &c.) Hoc, inqt

habebunt

habebunt commoditatis, q multos inoeoient ſautoret. Iuueni .n. ad virtutem aſpiranti quocunqoe gñe natus ſit, oẽs fauent. Ar gumentum eſt à facilitate. Nam in prouectiore ætate difficile eſt gloriam comparare, homini nouo to pueritia contra facile eſt.

ASCEN. ERat igitur) Ordo eſt: Igitur boc erat tertiũ ea tribos quę ptinẽt ad gloriã, vt nos iudicaremur digni bonore cũ admiratione hoium ab his.ſ.hoibus. Igitur (vt.i.oſtẽdat qũo admirationẽ boim conſequamur.) Illi.ſ.hoies admirantur cõiter qdẽ, oia ſup. ille quæ animaduertetunt.i.cõſiderauerunt ſup. eſſe magna pter opinionem ſuam. Aũt pro ſed, admirãtur ſup. ſeparatim.i.ſeorſum & ſingulariter ſi pſpiciunt.i. perfecte vidẽt qoædã bona, nec.i.ẽt oon opinata. Itaq; ipſi ſoſp.i.cũ beneuolẽtia & reuerẽtia quaſi ſurſum.i.ſurſum aſpiciũt (cuius cõtrarium eſt deſpicere) q; , pro &, efferũt.i.extollũt maximis laudibus eos viros, in qbus exiſtimãt ſe perſpicere quaſdã eacellẽtes & ſingulares virtutes. Aũt pro ſed, ipſi deſpiciũt & pro.i.contẽnũt eos in qbus putãt nihil virtutis, nihil ai & nihil ocruoꝝ.i.vitiũ ſup. eſſe, nõ.n.cõtẽnunt.i.vilipendũt oẽs eos, de qbus exiſtimant male.i.hñt opinionẽ de iniqtate. nam haud.i.non contẽnunt qdem.i.certe eos, ſed exiſtimant male de his, quos putant improbos, maledicos, & fraudulẽtos, & inſtructoa ad faciẽdam iniuriã. Qoamobrẽ (vt dixi ante) bi contẽnuntur q nec proſunt ſibi nec alteri, vt dr, in qbos oullus eſt labor, nulla indoſtria, nulla cura. Hi aõt afficiũtue quadã admiratione, q putãtur anteire.i.ſuperare ceteros virtute & q cum, ſi ita ſit qđ putantur carete oi dedecore .i. turpitudioe vitæ, tũ vero.i.pcipue putãt carere his vitijs, qbus alij oon pñt facile.i.faciliter, obſiſtere.i.obſtare, hoc eſt q ſunt immunes ab his vitijs, qbus plurimi ſubiacẽt, & a qbus fere vincuntur. nã & volu ptates caillẽtes dominæ.ſ.aioꝝ blãdiſſimæ.i.maaime blandiẽtes & titillãtes detorquẽt ſæpe maiores partes aiæ à virtute, & pleriquc.i.plorimi eaterrẽtur pter.i.ſopra modũ, qñ faces .i. ardorea doloꝝ admouẽntr.ſ.applicãtur eis, vita, mors, diuitiæ, paupertas, pmoueot.i.concitãt & afficiunt vehemẽtiſſime oẽs boies. Quæ .i. quas res q deſpiciunt magno & exceſſo aio, q; , pro &, quoa ſup. cum.i.qñ aliqoa res ampla & boneſta obiecta eſt bis, quæ & conuertit eos totos ad ſe, & rapit, tum .i. tunc q s non admiretur ſplẽdorẽ & pulchritudinẽ virtutis, ergo & .i. ẽt hæc deſpicientia ai.i.hæc elatio, qua aius res prædictas.i. vitam, mortem &c. deſpicit, facit magnã admirabilitatem, & maaime .i. præcipue iuſtitia ea qua vna.i.ſola virtute appellãtur boni viri, vr moltitudini quę dam res mirifica, nec iniuria.i.& non cum iniuria, aut immerito. nemo.n. põt eſſe iuſtus, q timet mortem, dolorem, eailium, egeſtatem, & q anteponit æqtati contraria, bis .ſ. vitam indolentiã, patriæ poſſeſſionem, & diuitiaꝝ copiam, q; , pro & ſup. boies ad mirantur maaime eũ, q non mouetur pecunia, qđ.ſ. non moueri pecunia in quo viro ſit perſpectũ.i.clare viſum, bũc arbitrãtur dignũ ſpectatu.i.vt ſpectetur & admiretur. Ita iuſtitia conficit.i. ſimul facit & exhibet oia illa tria, quæ propoſita ſunt ad gloriam, &.i.pariter beoeoolentiam qood.i.qa vult prodeſſe plurimis, & bẽt ob eandem cauſam fidem & admirationẽ, quod.i.qa ſpernit & negligit eas res ad quas pleriq; rapiũtur exiſtentes inflãmati.i. incenſi, auiditate.i.cupiditate & auaritia. ac pro & oĩs ratio & inſtitutio vitæ deſiderat, mea quidem ſnia .i. quantum ego ſentio, adiumẽta.i.auailia hoĩm, q; , pro &, deſiderat i primis, vt habeas ſup. hoies quibuſcum.ſ.cum qbus poſſis conferre ſermones familiares, qđ eſt difficile, niſi feras præ te.i.niſi certis quibuſdã ſignia ac iudicijs oſtentes ſpeciem boni viri. Ergo opinio iuſtitiæ.i.opinari quod iuſtus ſit, eſt neceſſaria hoi, &.i.ẽt ſolitario atq; agenti vitam in agro, q; , pro &, eo.i.tanto magis quod ſi ſup. in agro viuentes non habebunt eam.ſ.opinionẽ iuſtitiæ, ipſi habebũtur .i. reputabũtur ioiuſti, & ipſi nullis.i.nõ vllis nõ ſepti.i.cicũdati & muniti vllis pſidijs.i.ptectionibus, & cuſtodijs afficientur multis ioiurijs. Atq; pro & iuſtitia eſt neceſſaria ad rem gerendam etiã his, q vendunt, emunt, conducunt res alienas, locant ſuas. q; , pro &, q ſup. implicantur.i.occupaotur negocijs contrahendis.i.ptractu oegocioꝝ, cuius videlicet iuſtitiæ eſt tanta vis. vt oec illis qui dẽ qui paſcunt maleficio & ſcelere, vt raptores & vſurarij, poſſint viuere ſi oulla particola iuſtitiæ.i.niſi ſaltem aliq̃ particulam iuſtitiæ hñent. nam is, q furatur aliqd cuipiam.i.alicui eoꝝ, q latrocinantur.i.latrocinia eaercent vna.i.ſimul, ne.i.non ẽt reliqt ſibi quendã locum in latrocinio.i.reijcitur ab alijs, vt nõ poſſit cũ eis amplius latrocinari. Aũt ꝓ ſed, ille qui dr archipirata.i. princeps pirataꝝ, boc eſt latronum maris, q naues deprædantur niſi diſpertiat.i.dioidat prædam.i.rapinam æquabiliter.i.iuſta & æqua pro portione, aut occidetur à ſocijs, aut relinquetur. qoinetiam.i.in ſuper. dñr eſſe leges ẽt latronum quibus ſup. legibus ipſi pareãt, & quas ſup. leges ipſi obſeruent. Itaque & Bargulus archipirata ille latro Illyricus.i.de Illyria, de quo eſt ſup. mentio, aut ſcriptum apud Theopompum habuit magnas opes pp partitionem .i.diuiſionem prædæ æquabilẽ.i.æquabiliter factam. Et Viriatus Luſitanus .i. ille latro ea Luſitania habuit ſup. diuitias maiores multo q̃ Bargulus, cui .ſ. Viriato exercitus & imperatores noſtri ceſſerunt, quẽ C. Lælius is qoi vſurparur ſapiens .i. qoi vſurpauit nomeo ſapientis, Prætor.i.cum eſſet prætor, fregit, & cõminoit, & repſſit ita ferocitatẽ eius, vt traderet teliqs bellum facile. Igit cũ tanta vis iuſtitiæ ſit, vt ea firmet.i. ſtabilitet atque angeat opes ẽt latronũ, quãtã putamus fore.i. futurã eſſe eius vim inter legea & iudicia & inſtituta.i.mores & obſeruãtias reip. q dẽ .i. certe bñ morati.i.boοos mores hñtes vñr mibi conſtituti olim reges nõ ſolu apud Medos (vt ait Herod.) ſed ẽt apud maiores nřos.i.priſcos Rom. cauſa fruendæ iuſtitiæ. i. vt p eos poſſit frui iuſtitia. nã eũ.i.qñ multitudo inops .i. paupercula, & auxilio egena pmeret .i. opprimeretur ab his q habebãt maiores opes confugiebãt ad aliquem.i.ad quemuis vnum pſtantẽ virtute, qui com.i. qm prohiberet.i. defenderet tenuiores .i. pauperiorea retinebat pari iure ſummos cum infimis, æquitate conſtituenda.i.conſtituendo æqtatem, q; , pro &, eadẽ cauſa fuit conſtituendaꝝ legũ.i. cur legea conſtituerentur, q̃ ſup. fuit regum ſup. conſtituendoꝝ.i. cur regea conſtituerentur. Etenim pro qa, ius eſt q̃ſitũ ſemp æquabile, neq; eſſet alterios, niſi .ſ. eſſet æquabile & ſi conſequebantur id .ſ. ius æqoabile ab vno viro iuſto & bono, ipſi erant contenti eo, cũ .i. qñ id.ſ. æquabile ius minus.i.non contingeret, leges ſunt inoẽtæ q loquerentur cum oibus, voa atque eadẽ voce. Ergo hoc quidẽ eſt pſpicuum.i. valde euidens eos ſolitos deligi ad imperandum. quoꝝ eſſet magna opinio multitudinis.i.multitudine, de iuſtitia .i. quos cõis populus opinabatur eſſe iuſtos. Vero, ꝓ ſed, boc adiuncto vt ijdem.ſ. iuſti hrentur.i.reputarentur ẽt prudentes, nibil erat qđ hoies non arbitrarentur ſe poſſe cõſeqni his.i.hmõi, auctoribus.i.per hmõi auctores qui & iuſti & ſapientes eſſent. Oẽ igitur. concludit iuſtitiam ſommopere eſſe colendam. Ordo eſt: Igitur cum .ſ. taotã vim habeat ioſtitia, eſt colenda & retinenda oi rõne tum.i.pariter ipſa.ſ.iuſtitia pp ſe.i. pp bonitatem ꝓpriã. nam aliter niſi eſſet pp ſe colenda, non eſſet iuſtitia, cum .i. pariter pp amplificatioocm bonoris & gloriæ, quæ amplificat io qbus eſt, honorem & gloriam, ſed vt.i. qoemadmodũ ratio.i. conſideratio non eſt ſolum pecuniæ q̃rendæ .i. acquirendæ, hoc eſt de pecunia acquirenda, ſed ẽt ſop. ratio pecuniæ, collocandæ.i.adminiſtrandæ & eapendẽdæ, q.ſ. pecunia ſuppeditet.i.ſufficiat & ſubminiſtret ſumptus ꝑpetuos .i. indeficientes, nec ſolum.i. non tm̃ neceſſarjos ſup. ſumptus.i.eapeodendos ex neceſſitate, ſed ẽt liberales.i.ea liberalitate expendendos, ſic gloria eſt q̃renda & collocanda ꝛõoe, vt.ſ. nõ deſit q̃q̃.i.tametſi, Socr. dicebat pclare hanc viam eſſe ꝓaimam, & quaſi cõpendiariam.i.breuiſſimam ad gloriã, ſi q s ageret id, vt eſſet talis qualis vellet baberi.i.reputari, qđ ſiqui.i. aliq rentur.i.opinantur ſe poſſe cõſeq .i. obtinere ſtabilẽ gloriam ſimulatione, & oſtẽtatione inani, & nõ modo.i. nõ ſolũ ſermone ficto.i.ſimulãter & fraudulẽter cõpoſito, ſed ẽt vultu, ipſi ſup. errãt vebemẽtes. Vera gloria agit.i.facit & gñat radicea.i. firmitatẽ cui adhæreat, atque ẽt propagatur.i. extẽditur ꝑ excrementa quaſi pullulat, vt arbor firmiter radicata, oia ficta decidũt .i.deorſum cadont celeriter tanq̃ floſculi.i.imminuti flores arborũ, nec qđq̃ ſimulatũ põt eſſe diuturnũ. Permulti.i.valde multi teſtes ſunt in vtranque partẽ.i. ꝓbandã vtranque partẽ, boc eſt tam verã gloriam eſſe diuturnã, q̃ ſimulatã tranſitoriam, ſed nos erimus contenti vna familia.i. ꝓbare id in vna familia cauſa breuitatis. Enim, pro qa Tyb. Gracchus filius Publij .ſ. Gracchi laudabitur tam dio dum.i. q̃diu memoria rerum Rom.i. quas Romani geſſerunt manebit, filij eios.i. Tyberius & Caius ſeditioſi, nec ꝓbantur.i.approbãtor viui.i.dũ adhuc viuebãt, & mortui.i. iam dũ mortui ſunt, obtinent oomẽ.i.famam eçſoꝝ.i. ioterfectoꝝ & occiſoꝝ iore, iuſte.ſ. pp ſeditiones & maleficia. Igitur ij ſup. qui nolũot adipiſci .i. acqrere veram gloriam iuſtitiæ .i. de iuſtitia ſua, funguntur officijs.i.faciant officia iuſtitiæ, & dictum eſt io lib. ſuperiore, q eſſent ea.ſ. officia iuſtitiæ, ſed ut videamur facillime eſſe tales quales ſumus, & ſi .i. licet maaima vis eſt in eo ipſo, ot ſimos hi.i.tales, qui .i. quales uelimus hñ, tñ quædam pcepta ſunt danda. Nã ſi q s habet cauſam celebritatis & nois .i. cur celebria & clari nois ſit ab ætate ineunte.i.incipiente, hoc eſt à teneris an ois, & quaſi à cunabulis.i.veluti acceptam à patre (quod.i. quam cauſam celebritatis, mi Cic. ego arbitror contigiſſe tibi pp claritatẽ.ſ.pr̃is) aot aliquo caſo, atque fortuna ſup. aliqua, oculi oium cõijciunt in hũc, atque inq ritur in eo qđ agat, queadmodũ.i. qualiter viuat, & tanq̃.i. pinde ac ſi verſetur in luce clariſſima, ita nollũ eius, nec dictum, nec factum põt eſſe obſcuꝝ. Autem, pro ſed,

hi

Voluptas animũ vires à virtute detorquet.

Iuſtus nil timere poteſt.

Quis amicũ familiarẽ habere põt.

Leges Latronũ

hi qʒ prima ætas verſatur in ignoratione hoīum pp humilitatem & obſcuritatem,ſimul ac.i.ſtatim poſtq̄ cœperunt eſſe iuuenes,debent ſpectare.i.cōtendere in magna.i. ad res magnas pagēdas,& debent contendere ad ea.ſ.magna rectis.i. firmis & nō declinantibus in obliquū,ſtudijs.i.conatibus.Qđ.i.quā rē ipſi faciēt aio eo .i. ꝑ tanto firmiore,q̄a non modo i. nō ſolū nō inuidetur .i.nullos inuidet illi ætati.ſ.iuuenili,verū ēt fauet.i. pleriq; fauēt.

DOCT. interpr. ANimi deſpicientia)Noue dixit deſpiciētiā,ꝑ magnitudine, qua infra nos poſita cōtēnimos . ac mox magis noue dixit. [Admirabilitatē facit)Pro eo qđ' eſt viſitatius, Reddit hoiem vehemēter admirabilē.[Nec illi qdē)ſunt q dubitent, ſatis ne Latinū ſit vti,nec,ſi ſequator,qdem . Hic tñ ita eſt locutus Cic.atque alijs quoq; locis,neq; cauſeē hic foiſſe caſum,velut lib. 3. ſex locis fere. Itē de Amic. duobus locis. Rurſus de ſeneċt. [Lælius is, q ſapiēs vſurpatur)Noue dixit, ꝑ eo qđ' erat,cui vſus tribuit cognomē ſapiētis.[Com ꝓhiberet iniuria) Pro eo qđ' erat,defenderet ab iniuria . [Nā aliter iuſtitia nō eſſet) aliter noue poſuit, ꝑ alioqui,qūo vſurpatur,& alias.Nā ſecus ad hunc modū nō ſolūm vſurpare . (Sed ēt collocandæ) Collocāt opera, collocantur horæ,collocatur beneficium,collocatur & pecunia q̄ inſumitur, aut impēditur,ſed id magis ſit nouū in orōne abſoluta. Mollius eſt cū dicimus,collocatur in ougis,collocatur i iogratū, male collocatū bñficium.[Tandiu laudabitur,dū &c.) Videbatur quādiu magis rūſuʒ ad tādiu.Et tñ hoc negligens ſubiecit dum.[In hominū ignoratione verſatur) Noue dixit,pro hoibus eſt ignota.

DOCT. interp. ERat igitur ex tribus) Admiratio inſignis virtutis,qualis erat admiratio continentiæ Scipionis, cum reſtituit virginē optima forma captam ſponſo intactam,apud Liu. lib 6. Dec. 3. [Ac mea qdem ſnia)Epilogus longior,continet aūt ἔπαινον iuſtitiæ. [Viriatus Luſitan⁹)Vide Flori Epitomē.[Sed vt pecuniæ)Antea de parāda exiſtimat one,hic de tuēda ꝑcipit. Conſeruabitur aūt, ſi eſſe virtute ꝓditi,q̄ videri malimus . Nā ſimulatio virtutis non eſt diuturna . Sunt autem hæc ad verbum verſa ex Xenophonte .

ARGVMENTVM.

Adoleſcentes quibus rebus populo primum commendantur .

PRIMA igitur eſt adoleſcenti cōmendatio ad gloriā , ſiqua ex bellicis rebus cōparari pōt : in qua multi apud maiores noſtros extiterūt ſemꝑ .n. fere bella gerebātur.tua aūt ętas incidit in id bellū,cuius altera pars ſceleris nimium habuit,altera felicitatis parum quo tñ in bello,cū te Pompeius alæ alteri pręfeciſſet,magnā laudē & à ſummo viro,& ab exercitu cōſequebare,equitando,iaculādo,oia militari labore tolerādo.atq; ea qdem tua laus pariter cum rep.cecidit. mihi aūt hæc orō ſuſcepta non de te eſt,ſed de gn̄e toto . quamobrem ad ea quæ reſtant,pergamus . Vt igitur in reliquis rebus multo maiora ſunt opera animi, quā corporis:ſic eæ res,quas pſequimur ingenio,ac rōne,gratiores ſunt,q̄ illæ,quas viribus.Prima igitur cōmendatio proficiſcitur à modeſtia tū pietate in parētes,tum in ſuos beneuolentia . Facillime aūt in optimam partem cognoſcuntur adoleſcentes,qui ſe ad claros,& ſapientes viros,bene cōſulentes reip.contulerunt . quibuſcum ſi frequentes ſunt,opinionē afferūt populo,eorum fore ſe ſimiles, quos ſibi ipſi delegerunt ad imitandum. P. Rutilij adoleſcentiam ad opinionē & innocentiæ,& iuris ſcientię P.Mutij cōmendauit domus nam L.quidem Craſſus,cum eſſet admodum adoleſcens,nō aliunde mutuatus eſt, ſed ſibi ipſi peperit maximā laudem ex illa accuſatione nobili,& glorioſa . & qua ætate qui exercentur,laude affici ſolent ; vt Demoſthene accipimus : ea ætate L. Craſſus oſtendit,id ſe in foro optime iam præmeditatum facere , quod ēt tū poterat domi cū laude meditari.ſed cum duplex ſit ratio orationis,quarum in altera ſit ſermo,in altera contentio : non eſt id dubium, quin contentio orationis plurimum poſſit, & maiorem vim habeat ad gloriam : ea eſt enim , quam eloquentiam dicimus . ſed tñ difficile dictu eſt,quātopere conciliet animos hoīum comitas affabilitaſq́. ſermonis . extant epiſtolæ & Philippi ad Alexandrum , & Antipatri ad Caſſandrum , & Antigoni ad Philippum , trium prudentiſſimorum,(ſic.n.accepimus)quibus præcipiunt,vt oratione benigna multitudinis aīos ad beneuolentiam alliciant,militeſq́. , blande appellando,ſermone deleniant . Quæ aūt in multitudine,cum contentione hr̄ oratio,ea ſæpe vniuerſam excitat gloriam . magna eſt .n. admiratio copioſe,ſapienterq́. dicentis : quē qui audiūt , intelligere ēt,& ſapere plus,q̄ ceteros arbitrantur. ſi vero ineſt in oratione mixta modeſtiæ grauitas,nil admirabilius fieri poteſt,eoq́. magis, ſi ea ſunt in adoleſcente . ſed cum ſint plurima cauſſarum gn̄a, quæ eloquentiam deſiderant ; multiq́. in noſtra rep adoleſcentes & apud iudices,& apud ſenatum dicendo laudem aſſecuti ſint : maxima admiratio eſt in iudicijs : quorum ratio duplex eſt . nam ex accuſatione , & defenſione conſtat : quarum etſi laudabilior eſt defenſio, tñ ēt accuſatio probata perſæpe eſt . dixi paullo ante de Craſſo : idē fecit adoleſcens M. Antonius : ēt P.Sulpicij eloquentiā accuſatio illuſtrauit, cum,ſeditioſum,& inutilē ciuem C. Norbonū in iudiciū vocauit. ſed hoc quidē non eſt ſæpe faciendum, nec vnq̄ niſi aut reip. cauſſa,vt duo Luculli ; aut patrocinij,vt nos pro Siculis,pro Sardis : pro M.Albutio Iulius Cæſar. in accuſando ēt M.Aquilio L.Fuſij cognita induſtria eſt.ſemel igitur non ſæpe certe.ſi merit,cui faciendū ſi ſæpius ; reip.tribuat hoc muneris ; cuius inimicos vlciſci ſæpe,nō eſt reprehendendum : modus tñ adſit.duri.n.hoīs,vel potius vix hoīs vr̄,periculum capitis inferre multis. id.n.cū periculoſum ipſi eſt,tum ēt ſordidum ad famam, cōmittere,vt accuſator nominere. quod cōtigit M.Bruto,ſummo genere nato,illius filio,qui iuris ciuilis in primis peritus fuit. Atque ēt hoc præceptum officij diligenter tenendum eſt,ne quem vnq̄ innocentem in iudicium capitis arceſſas . id.n.ſine ſcelere fieri nullo pacto pōt . nā qđ eſt tam inhumanum, q̄ eloquentiam à natura ad ſalutem hoīum,& ad conſeruationem datam, ad bonorum peſtē, perniciemq́. conuertere ? Nec tñ, vt hoc fugiendum eſt , ita habendum eſt religioni contrarium, nocentem aliqn̄, & nefarium , impiumq́. defendere . vult hoc multitudo , patitur conſuetudo,fert ēt humanitas . iudicis eſt , ſemꝑ in cauſſis verum ſequi ; patroni, nōnunq̄ veriſimile, ēt ſi minus ſit verum,defendere : quod ſcribere, pſertim cum de philoſophia ſcriberem,non auderem,niſi idem placeret grauiſſimo Stoicorum Panætio. Maxime aūt & gloria paritur,& gratia defenſionibus,eoq́. maior,ſi quando accidit,vt ei ſubueniatur, qui potentis alicuius opibus circumueniri,vrgeriq́ videatur ; vt nos & ſæpe alias,& adoleſcentes contra L.Syllæ dominantis opes pro Sex. Roſcio Amerino fecimus : quæ vt ſcis,extat oratio.

PETRVS MARS. PRIMA igitur)Poſtq̄ oſtendit talia præcepta eſſe neceſſaria, incipit præcipere qđ iouenis agere debeat,vt gloriam conſequi poſſit , & oſtēdit gloriā oriri ex præſtantia bellica,aut ex his virtutibus,q̇ in toga coluntur , vt dicetur per ſingulas partes . [Ad gloriam) ꝯñdam. [Si qua)Cōmēdatio & laus rei bene geſtæ pōt ab ipſo adoleſcente comparari. [In qua)Cōmendatione, &

laude

honori ſuit & gloriæ.[De Craſſo)qui admodū adoleſcēs,C.Carbonē accuſauit.[M.Antonius)Orator q diſputat apud Cic.i lib. de Or.auus fuit M. Antonij Triūuiri,quem Antoniū oratorem Syllanas partes ſecutū C.Marius necauit.[P.Sulpicij) Sulpicius C.Norbanum,q poſtea cū Mario Iuniore cōſul fuit, accuſauit, ꝙ ſeditioſus eſſet ciuis,& partibus optimatū aduerſaretur, quas Sylla contra Marianos obnixe fouebat.Dicebatur,C.Norbanū bellū aduerſus Syllā inſtaurare,& ideo à Sulpicio accuſatus eſt,q̄ accuſatio famā eloquētiæ Sulpicio adoleſcēti fecit. Sed hic accuſare alios in 5.in Ver.actione ſcribit: Oēs q alteꝝ,Iudices,nullis impulſi inimicitijs,nulla priuatim læſi iniuria,nullo pmio adducto in iudiciū reip.cauſa vocāt, puidere debēt non qđ oneris in pñtia tollant,ſed ēt quantum in oēm vitam negocij ſuſcipere conētur,legem.n.ſibi inducūt innocētiæ,continētiæ,virtutumq. omnium,q ab altero rōnem vitæ repoſcūt.[Reip.cauſſa)Pro vtilitate reip.[Vt duo Luculli)M.Lucullus & L.fratres.Lucullus auctore Plut.adoleſcēs cum priuatus nullū adhuc magiſtratū geſſiſſet,Seruilio auguri,q patrem accuſauerat de peculatu, diē dixit. Viſa eſt ea res clariſſima Romanis & oium laudata cōſenſu Id.n. accuſandi ſtudiū, vel ſine priuata occaſione haud ignobile videbatur, quinimmo plurima delectatione eos mirari laudareq. iuuenes cōſueuerunt,quos ſceleſtis ac flagitioſis hoibus ceu feris generoſos catulos acerrime cernerēt incūbentes in eo iudicio oc ta ꝯtētione cū vulnerati qdam,quidā fuiſſent occiſi, euaſit tñ accuſationē Seruilius. Hæc igr̄ accuſatio reip.cauſa fuit qm̄ accuſauerūt Seruiliū de peculatu.i.de furto publico. Lex Iulia de peculatu eos punit,q pecuniā vel remp.vel ſacrā vel religioſam furati fuerint.[Patrocinio)Cū Cliētes nr̄os læſos defendimus.& Cic. patronus fuit Siculoꝝ cōtra Verrem, q ꝑtor Siciliam expilauerat,in quē extāt Cic.actiones.[Pro Sardis) Orationes Cic. pro Sardis cliētibus ſuis nō extant, vnde huius patrocinij cauſa ignoratur.[Iulius)Cæſ.orator L filius de quo ſupra,q fuit frater Catuli.[Induſtria)Studioſus labor,L.Fufij venit in lucē, cū Manliū accuſauit.[Semel igr̄) ꝑcipit Cic. ꝯcludēs raro accuſandū eſſe ipſis adoleſcētibus,tñ cum aliqñ fit,reip.tribuēdum,nō priuatæ vtilitati.[Sin erit)Si erit aliqs,cui neceſſe ſit accuſare,reip.cauſa accuſet.[Hoc muneris)Offm̄ & laborē accuſandi.[Cuius reip.)Debemus aiaduertere in illos,q reip.aduerſanē,quę oia ꝯtinet,& cuius debemus eſſe ſtudioſi.[Tñ)quāuis oporteat accuſare,tñ adhibeaē quādā mēſura in accuſando,ne aio ferino videamur eſſe,hō eñ ab hoie nō eſt alienus, vnde carpēdi ſunt maxime q ſtudio accuſandi tenenē, & ſcelera fingūt vt animi efferatā libidinem expleāt,& iugulo alterius intēti humanitatē deſerūt,quo nihil pōt excugitari demētius,nihil turpius, nihil deniq; libero hoie indignius.[Duri)Inexorabilis,feri.[Vel potius vix hois) Qm̄ depoſuit humanitatē & nō eſt hō niſi nomine tm̄,q alios in capitis diſerimē adducit.[Id)In ferre periculū capitis.i.vitæ.vnde capital, ſiue capitale crimē,quod pœna capitis luitur.[Periculoſum ipſi) qm̄ parat ſibi inimicos,& bonū nomen ſi qđ habebat amittit,cū accuſator dici pōt, qm̄ nati ſumus vt ꝓdeſſe velimus quampluri mis,& ad humanā ſocietatē tuendā,fouendamq. omni ope & auxilio.[Sordidū)Turpe & obſcœnū.[Cōmittere) Efficere & peccare in hoc,vt poſſit accuſator appellari. [Quod) Vt accuſatoe nominaretur.[M.Bruto)Idē Cic.in Bruto ſcribēs ad Brutum dicit: Iiſdē tpibus M.Brut.in quo magnū fuit Brute vulnus gñi veſtro,q cū tanto nomine eſſet,patremq. optimū virum habuiſſet, & iuris peritiſſimū,accuſationes factitauerit, vt Athenis Lycurgus.Is magiſtratus nō petiuit,ſed fuit accuſator vehemēs & moleſtus,vt facile cerneres naturale quoddā ſtirpis bonū degenerauiſſe vitio depraùatæ volūtatis. in 2.de Or.ſic ait: In omni orōne Craſſus vel apud centūuiros cōtra Scæuolā, vel cōtra accuſatorē Brutum. Fab.lib.13 ſic ſcribit: Mutos aūt naſci & egere oi rōne ſatius fuiſſet,q̄ prouidētiæ munera in mutuā perniciē conuertere.[In primis)Inter primos.[Atq; ēt hoc)Dat gñale pręceptū,innocētem nunq̄ eſſe adducendū in diſcrimen capitis,qm̄ id nunq̄ pōt fieri ſine ſcelere.[Arceſſas) Accuſes capitalis criminis. Arceſſere aliquē,inqt Diomedes,accuſare ſignat,& ab arceo naſcitur,etenim aliū accuſare a maleficijs arcere eſt.[Nec tñ)Sēſus eſt nemo innocēs accuſandus eſt. Nec eſt ꝯtra religionē defendere aliqñ hoiem nefariū. hoc à Panætio accepit, q dicebat licere patrono ēt nocentem defendere. & Cic.in hoc agit cauſam ſuā, q aliqñ defendit in iudicio nocētes.[Vt hoc) Neminē innocētē in iudicio capitis arceſſere.[Religioni) Religio eſt metus dei, & ſcientia diuini cultus.Religio (vt ait Sulp.) dicta eſt quæ pp ſanctitatem aliq̄ remota ac ſepoſita à nobis ſit,quaſi à relinquendo dicta. Religioſi, inquit Macr.ſunt qui facienda & vitanda diſcernūt.[Religioni)Sacro officio.[Nefarium)Sceleratū.[Imperium erga patriam & ēt religionem. [Aliqñ) Dicit non ſemper qm̄ id eſſet cōtra offm̄ Nam mali patrocinio confiſi ad nocendū irritarentur.Cū Phocion Athenīēſis vir probiſſimus reprehēderetur, ꝙ hoiem improbum iudicio defendiſſet: At nemo bonus, rñdit, tali patrocinio indiget.[Multitudo)Populus q pp imperitiam, quid oīno velit iuſtitia ignorat.[Conſuetudo) Qm̄ tales defendere alij conſueuerunt.[Humanitas)Qua ducimur ad hoiem cōſeruandū.Vñ Cæſaris clementia in delinquētes, atq; humanitas ſemper laudabitur,de quo Cic.in orone ꝓ M. Marcello: Nulla eſt tāta vis tāta copiæ,q̄ nō ferro ac viribus debilitari frāgiq. poſſit,vel aium vincere,victoriam tēperare, iracundiam cohibere, aduerſariū nobilitate,ingenio,virtute pſtātē nō modo extollere iacentē,ſed ēt amplificare eius priſtinā dignitatē,hæc q facit non ego eū ſummis viris cōparo,ſed ſimillimū deo iudico. Et pro Q. Ligario,Nihil eſt.n.tā populare q̄ bonitas. Nulla de virtutibus tuis plurimis,nec gratior,nec admirabilior miſericordia eſt, homines.n.ad deos nulla re ꝓpius accedūt,q̄ ſalutē hoib⁹ dādo. [Iudicis eſt ponit iudicis offm̄ in cauſis & patroni,qui cām cliētis defendit.Socrates apud Pla.in apo.ſic ait.Nō.n.ad hoc ſedet iudex, vt p grām cōcedat,ſed vt iudicet ſm leges,atq; id iureiurādo ꝓmiſit non p grām cuicunq; libuerit condonare.[Eſt iudicis)ptinet ad iudicē.[Patroni eſt tue.veriſimile) qđ cū videaē eſſe cōtra offm̄ Cic.excuſat ſe auctoritate Panætij Stoici,q hoc in ſuis officijs ꝓbat.[De pħia)q̄ veꝝ qrit,& iuſtitiā oibus anteponit, eſtq. magiſtra vitæ & expultrix vitioꝝ.Veritas,inqt Ariſt.5. Mor. oibus rebus anteponēda eſt.[Maxime aūt) Dicit Cic.tūc maximā gloriā parari defenſoribus,cū aliquē oppreſſum à potentioribus defendunt,quos nō timent pro veritate,& humanitate oraturi, vt ipſe fecit ꝓ Roſc.cōtra Syllā & Chryſogonum hoiem nefandiſſimū Sext.Roſ.pater huius Roſcij Amer.ſint diues & grā & hoſpitijs hoium nobiliſſimoꝝ florens, ad balneas Palatinas Romæ redīēs à cœna occiditur. L. Cornelius Chryſogonus manceps hois nobiliſſimi factus eſt. Tria prædia Capitoni data ſunt. Titus Ro.noie Chryſogoni in reliquas oēs fortunas impetū fecit, tandē cum hūc Sext.Roſ.filiū è medio tollere nō poſſent,qm̄ Romā confugerat,& magna diligentia vita eius cuſtodiebatur apud Cæciliā nepotis filiā,quæ ipſum domo eiectū, fugiēīē minas inimicorūq. tela recepit,ꝙ patrem necaſſet accuſauerunt,quē Cic. orone q̄ ad huc extat defendit natus ſeptē & 20 ann.L. Sylla Felici & Metello Pio Coſſ.[Adoleſcētes)Cū eſſem adoleſcēs.[Dominātis)Tyrānice imperātis.[Opes)Summā potentiā.dominari ꝓprie eſt tyrānice imperare. Fabius lib.xij ſic ſcribit: Neque erit perfectus Orator,niſi qui honeſte dicere & ſciet,& audebit.

P Rima eſt igitur &c.) Dixit de his adoleſcentibus, q claro gñe,& q obſcuro nati ſunt,& qūo differant.Nunc oſtēdit FRAN. MAT.
qbus artibus cōſequi gloriā poſſint,& duas eſſe dicit rerū bellicaꝝ & literaꝝ.[Multi) Vt Scipiones, Marius, & innumeri, de qbus hiſtorici ſcribunt.[Tua aūt ętas)Tibi fili difficilior p rē militarē aditus eſt ad gloriā.Nam hoc tpe natus es quo nō iuſta nec cōtra externos hoſtes,ſed impia,& à ciuibus cōtra ciues geſta ſunt bella.[Altera)Cæſaris.[Altera)Pōpeij.[Quo tanta &c.) in hoc bello,inqt,q̄uis ciuile fuerit non modicam gloriā comparaſti.[Alæ)Eqtum turmæ.Virg Dū trepidant alæ.Vnde alarii eqtes,ob hoc alæ dictæ ſunt q ab his pedites claudūtur alaꝝ iure, vndiq;.n.in lateribus exercitus eqtes diſponebāt.[A ſummo viro) Pōpeio.[Eqtando)Bene equitādo inter æquales.[Iaculādo) Hæ artes oēs adoleſcentū ſunt fortiū. [Tolerādo)vt vigilias,inediā lōga itinera.[Pariter cū rep.)q a victo Pōpeio reſp.occidit,& tua laus vna,nō.n.habuiſti poſtea vbi tuā virtutē exerceres.[Mihi āt &c.)Qđ de virtute dixi noli exiſtimes me ideo dixiſſe vt te laudarē,ſed vt iuuētutis officia declararē.[Vt igr̄) Nūc trāſit ad aliā partē,videlicet qūo gloria cōparatur nō viribus corporis,ſed ingenij,vt ſtudijs literaꝝ,pħiæ,iuris ciuilis.Nā q in his pſtāres ſūt, magnā gloriā cōſequuntur.[Rōnem)Per pħiam cuius præceptia adoleſcentes bene viuendi rōnem diſcunt ſectari. [Prima igitur cōmendatio)Prima laus adoleſcentiæ eſt,ſi moderatus fuerit, & temperās,qualis adoleſcens Terētianus,de quo ſcriptum eſt: Sic vita erat,facile oēs perferre,ac pati,Cū qbus erat cunque una ijs ſeſe dedere: Eoꝝ obſequi ſtudijs,aduerſus nemini,Nunq̄ præponens ſe alijs.ita facillime Siue inuidia inuenias laudem, & amicos pares. Vnde ſeqtur cōmendatio probi ſerui ſapienter vitam inſtitui.[Pietate in parētes)Vt eos venerantinne ꝓſequantur, ut obſequentes ſint,vt pmia nutricationis retribuāt.[In ſuos)quos caros hr̄e debēt.[Facillime ſūt &c.) talis habetur quiſq; quales ij ſunt cum qbus uerſatur,& aſſiduam cōſuetudinem habet,nam veluti cōtagioſi morbi ſibi adhærentes malæ ſocietates inficiunt vnaq. conſpecta liuorem ducit ab vna. Cic. à patre ad Scæuo- *Tales ſumus quales ſunt illi cum quib⁹ verſamur.*

lam

lam virum ea ætate pſtãtiſſimũ deductus fuerat,ut quoad poſſet, & liceret à ſenis latere nunq̃ diſcederet. Laudamus adoleſcẽtes, qui probus hærerent hoibus,contra nos improbamus, qui hære rent paꝝ honeſtis. [P.Rutilij) Hic quia domũ P. Mutij Scæuolæ frequentabat iuriſconſulti pſtantiſſimi,nõ illius auguris, de quo Cic.hanc opinionem de ſe exercitauit,& innocens ſicut Mutius erat,& iuris periti ſſimus hr̄tur. Fuit is Rutilius orator cuius meminit Cic.lib.de Cl. Or. ad Br. fuit conſul,& imperator tpe belli ſocialis.[Nã L.qdem Craſſus,)Quia dixerat eſſe nõnullos qui pſidia in virtutibus maioꝝ ſuoꝝ hñt, alios q ſua ipſoꝝ virtu te nitũtur,ideo ſubiungit exẽplum L. Craſſ. q non opinionem eloquentiæ fecit q cum aliquo oratore eloquentiſſimo cõſuetu dinem habuiſſet,ſed ſua ipſius virtute,cum Carbonem accuſauit repetundaꝝ ex Aſia,hic eſt L.Craſſus qui inducitur lib. de Orat. [Non aliunde)A parẽtibus, aut conſuetudinẽ alicuius magni & eloquentiſſimi viri.[Ex illa accuſatione)Qñ accuſauit Cn.Carbonẽ repetundaꝝ ex Aſia.[Aetate)Adoleſcentia. [Vt de Demoſthene accepimus:)Hic Demoſthenes pr̄e natus eſt Macheropio ab officina gladioꝝ,quã egregiam Athenis habebat cognominato,cũ Oropi cauſam egiſſet Calliſtratus magni nũc nois orator, & ingẽti fuiſſet admirationi,eius gloriã adoleſcens adhuc Dem. tunc amauit,& omiſſis ceteris diſciplinis ad id vnum ſe exercuit, vt dicendi facultatem nanciſceretur.Dem.priuatus parente cũ eſſet adoleſcens crebro in iudiciũ vocabatur, quare cum ei opus eſſet ſe defendere, exerceri cœpit in agendo, & eloquentiſſimus euaſit,maximamq. gloriã adhuc adoleſcẽs adeptus eſt.[Ea ętate L.Craſſus)Eam laudẽ adoleſcens conſecutus eſt in foro. L. Cr. quam domi ſi ſe exercuiſſet conſecutus quoque eſſet.[Domi)qa ſi ſe exercuiſſet domi,& in loco priuato, laudatus fuiſſet. [Sẽtus eſt)Oſtendit in foro ſe id bñ agere,qđ ſi oñdiſſet domi,laudẽ me ruiſſet.Solebat adoleſcentes declamare, hoc eſt in fictis cauſis domi,& in vmbra exerceri prius quã in veꝝ certamen prodirẽt, & veras agerent cauſas,ergo Craſſ.adoleſcẽs in foro egit pmeditatus,ſed cũ ſumma laude,qđ ſi domi egiſſet,exercendi, & ꝑparãdi ingenij gratia vt declamantes ſolebãt,laudẽ adeptus eſſet.eſt aũt argm̃ a minori, ſi fuiſſet laudatus id agens domi, qa adoleſcens erat,quanto maiorem laudem merebatur in foro? [Sed cum duplex)Quia operibus corporis, & ai,gloriam cõparari poſſe dixerat,& corporis quidem operibus res bellicas primum,ai aũt vim dicendi ineſſe dixerat,ideo nũc duo gña dicendi eſſe docet. Vnũ

Comitas.

in quo affabilitas eſt,& comitas,& ſermo vocatur. Alteꝝ in quo grauitas,& contentio nominatur. Vtrunque oſtendit plurimum p ſe poſſe, ſed vtrunque coniunctũ miꝝ in modum ad cõparandã gloriam valere.[Sed eũ duplex)Oſtenderat vim dicendi multũ valere ad cõparandã gloriam,& L.Craſſum adoleſcentẽ ex accuſatione Carbonis magnã gloriã adeptũ fuiſſe,ideo de vi dicẽdi

Contẽtio.

loqtur q̃ duplex eſt,ſermo,cui ineſt affabilitas,& comitas. [Contentio)Quæ habet grauitatẽ,& aſperitatem quandã.[Sermo)In quo eſt affabilitas,eſt aũt affabilis,qui ſe comẽ,& benignum pbet cunctis.Nã ſermo eſt oro quotidianæ finitima locutioni. [Contentio)In qua uis eſt maxima,& vehementia, & ſermone quidẽ inter familiares utimur.Contentione apud iudices, in ſenatu,in cõtentionibus ad populũ. In foro cum vel accuſamus,vel defendimus: In ſenatu cũ ſuademus,vel diſſuademus.In cõtentionib⁹ cum populũ concitamus,vel deterremus,& hæc eſt vera eloquentia,qa illũ eloquentẽ vocamus,q ſiue in foro cãm agit,ſiue in ſenatu ſniam dicit,ſiue ad populũ oronem habet,oia copioſe,grauiter,& ornate facit. [Sed tñ difficile dictu eſt,quantopere &c.) Quis plurimũ valeat contẽtio,tñ dicit uix põt exprimi,quantũ & affabilitas valeat ad hoim ſtudia nobis concilianda.[Extant epiſtolæ &c.)Probat nũc auctoritate Philippi,Antipatri, & Antigoni hanc affabilitatẽ plurimũ valere in conciliandis hoim ais. Nã Philippus Macedonũ rex filium Alexandrũ ſæpe epiſtolis ſuis admonuit,vt ſe militibus affabilẽ pberet. Idem fecit Antipater ad Caſſandrũ filium. Antigonus ad Philippũ filiũ.[Antipatri)Mortuo Alexandro vnus ex Macedoniæ principibus Antipater fuit, & filius eius Caſſander,is cum militaret ſub Alexandro miſit ad eũ epiſtolã pr̄,in qua admonebat,vt ſi vellet multitudini carus eſſe,comẽ,& affabilẽ ſe pberet.[Sic.n.accepimus) Quia ſic ſcripſerũt clariſſimi hiſtorici. [Quæ aũt &c.)Veꝝ eſt illã affabilitatem, amabilẽ,& gratũ hoiem reddere,ſed contẽtio,& grauitas,hoiem reddit honorificentiorẽ,& magnificentiorẽ. [Vniuerſam excitat gloriã)Videlicet apud oẽs,& plebeos,& eqtes,& ſenatores. [Magna eſt .n. &c.) Nã cũ aliquẽ videmus ceteris orone pſtare,hunc

Grauitas & comitas

admiratione quadã,ſimul & bñuolentia proſeqmur. [Intelligere) Non.n.arbitrantur poſſe ſic ornate,& grauiter dicere,niſi ẽt prudẽs ſit,& intelligat.[Si vero &c.)Si vtrunque cõiunctũ fuerit grauitas, & comitas, infinitũ eſt quantũ valeat ad allieiendos aios hoium,&.i.qđ probare intẽdit hoc modo,duo ſunt dicendi gña,vnum in quo affabilitas eſt, alteꝝ in quo grauitas conſiſtit. Vnũ qd: ſi ſeorſum cõſideres miꝝ eſt in gloria cõparanda. At vero ſi vtrũque coniunctã fuerit,mira q̃dã vtroq; gloria excitatur. qm̃ cũ in quo cernitur oẽs ſumma quadã admiratione pſeqnuntur,& colũt,atque obſeruant. [Mixta modeſtiæ &c.) p modeſtiã affabilitatẽ accipito,grauitatẽ,contentionẽ. [Eoq. magis &c.) qa cũ feruentiores ſoleãt eſſe adoleſcẽtes, ſi in ipſis modeſtia elucet,cũ grauitate plurimũ cõmonẽt admirationis.[Sed cũ ſint plurima &c.)Proſeqtur oñdere,qũo p vim dicẽdi gloriã aſſeqmur, & cũ,inqt,ſint multa cauſaꝝ gña, pcipue acqritur gloria iudiciali,cũ in foro aliqs,aut accuſatur,aut defendit.[Gña)Cauſaꝝ,demõſtratiuũ,deliberatiuũ,iudiciale, ſed iudiciale eſt potiſſimũ ad gloriã cõparãdã.[Apud iudices,)In foro vbi accuſat & defendit. [Apud ſenatũ) In curia vbi ſuadetur,uel diſſuadetur aliqd. [Maxima eſt &c.) Plus admirationis excitat adoleſcens in iudicijs,q accuſatio,vel defenſio plus habet difficultatis,& grauiore, ac vehemẽtiore indiget orone,huc accedit, q magno pe delectat multitudo,& admiratur,cũ videt intrepide cõtra potẽtes,aut ſeditioſos,alijsq. formidabiles dici.[Duplex rõ)accuſatio,vel defenſio. [Accuſatio pbata &c.)Sicut adoleſcẽs Craſſ.accuſatione Carbonis laudatus eſt.At vero Sulpicius C. Norbani,quoꝝ vterque & potẽs erat & ſeditioſus. [Antonius) Cõtra frẽs Cœlios, p qbus dicebat Curio,auct.ipſe Cic.lib.de Or. [Etiã P.Sulpicij eloquentiã accuſatio)De hoc Cic. Antoniũ loq introducit ſic de Sulp. Vidi ſtatim indolẽ,& admiratus ſum, nec diutius ſiui tps amittere. nã dũ adhortatus ſum,vt ludũ ſibi putaret foꝝ,& anno poſt accuſauit Norbanũ ſeditioſum ciuẽ defendẽte me.[Sed hoc qdẽ &c.) Licet accuſatio magnã gloriã,& laudẽ paret,tñ nõ eſt ſæpe accuſandũ,ne nomẽ accuſatoris turpe,& inuidioſum imponat adoleſcẽti,niſi.[Reip.cauſſa)Quotieſcũq; reip. pderit accuſari aliquẽ, id facere turpe nõ eſt.[Vt duo Luculli)Qui ſeditioſos accuſarũt ciues reip.cauſa.Intelligit aũt L.Lucullũ,& M.Lucullũ filiũ,illũ acutũ,hũc priuati,publiciq. iuriſperitũ fuiſſe ſcr.lib de Cl.Orat. Cic. L.Lucull⁹ cũ adhuc adoleſcẽs nullũ geſſiſſet magiſtratũ, Seruilius augurẽ à quo pr̄ fuerat accuſatus,peculatus accuſauit,laudatusq. pp ea mirifice eſt,& accuſatione & iudiciũ euaſit, Sern. auct. Plut. [Aut patrocinij,)Hoc eſt vt eos defendas,quoꝝ patronus ſis,q te patronũ ſuũ delegerint,ſicut Cic.Siculi,& Sardi delegerũt, p Siculis dixit cõtra Ver.Patronus eſt q aliquẽ defendit i iudicio,is q defendit,Cliẽs vocatur,vñ patrociniũ defenſio.[Defendẽdo)qa dũ accuſat Verrẽ, Siculos defendit, & ipſe in Diuin. ſic ait: Quo in negocio tñ illam me res iudices cõſolatur,q hęc q̃ vr̄ eſſe accuſatio mea non potius accuſatio q̃ defenſio eſt exiſtimanda. Defendo.n.multos mortales multas ciuitates pntinciam Siciliã totam. [Pro M.Albutio &c.)Quẽ reũ repetũdaꝝ accuſauit Iul.Cæſ.i.filius de quo eſt añ dcm̃.[L.Fuſij) Hic Manliũ accuſauit maieſtatis,& laudẽ eximiã eſt adeptus. [Semel igr̄ &c.) Accuſandũ ex accuſatione ſemel,aut certe nõ ſæpe q̃rẽda gloria eſt ex accuſatione.[Tribuat)Qđ ſi inqt ſępius accuſandũ eſt,tribuatur reip.hoc eſt fiat cã reip.[Modus tñ adſit).i.mẽſura,& finis, vt nõ q̃rere videamur leues accuſandi occaſiones.[Duri.n.&c.)ſiqs in accuſando verſari diutius voluerit,crudelitatis famã nõ effugiet.M.Br.cũ multos accuſaret infamiæ dabat,& ipſe publicus accuſator appellabat.& certe humanitatis obliuiſci vr̄, q vitã hois ſæpe inuadit.[M.Bruto,)De hoc Cic.lib.de Cl.Orat.ad Brut. Iſ dẽ tpibus M.Brutus,in quo magnũ fuit Brute vulnus gñi veſtro, q cũ tãto ẽ noie eſſet,patreq. optimũ viꝝ habuiſſet & iuriſperitiſſimũ,accuſationẽ factitauerit,vt Athenis Lycurgus.is magiſtratus nõ petiuit,ſed fuit accuſator vehemẽs, & moleſtus, vt facile cerneres naturale quoddã ſtirpis bonũ degenerauiſſe vitio deprauatę volũtatis.[Atq; ẽt hoc &c.)Hoc inqt pcepiũ diligẽter cuſtodiẽdũ eſt,ne aliquẽ innocentẽ hoiem accuſemus,qđ fieri ſolet ſimulate,maleuolẽtia,& largitione nobis ab aliquo facta.[Nam qd &c.)Sine ſcelere inqt fieri nõ põt ſi innocẽtẽ accuſas,& q hoc facit oẽm eloquẽtiæ puertit,quã natura ad bonũ dedit,nõ malũ, qđ ſi ad malũ data eſſet,nõ mater eſſet nã q rẽ tã egregiã ad malũ dedit,ſed nouerca,vt ait Qntn.[Ad bonoꝝ &c.)Cic.in Rhet. diſputat eloquẽtiã vtilẽ eſſe,nec intelligi poſſe verã eloquentiã ſine ſapiẽtia.[Nã)Sæpius obeſt q̃ pſit,& reuera ſi malo viro adiũcta fuerit publicis priuatiſq reb. pnicioſius nil erit.bonũ virũ oportet oratorẽ eſſe qualẽ diffiniuit Cato.[Nec tñ &c.) ſcia hæc eſt. Scelus eſt accuſare inocẽtẽ, ſed ecõuerſo nocẽtẽ aliqñ defendere ſcelus nõ eſt,& hoc qdẽ tolerabile eſt,illud vero nunq̃. nõ ſemp valet argm̃,ecõtrario,cum eadẽ rõ oppoſitorũ ſit,& nõ ſequitur qa ſcelus eſt accuſare innocẽtem,ſcelus eſſe nocentẽ defendere,

quoniam

qm̃ illud nunq̃,hoc aliq̃ñ permittitur. [Vt hoc fugiendũ).ſ.accuſare innocentẽ.[Religioni) Timor,& religio ſibi inuicem cedũt, nam metus pro religioni,hęc ꝓ metu accipitur,vt apud Terent. Nihil dicere religio fuit. &, Liuium conſulẽ creare religioſum fuit,hoc eſt metuendũ lib.2.ab V.C.[Nocentem)Quia deliquerit in hoiem.[Impium,& nefarium)Cuius ſcelus ad Deos & religionem ptineat Nã impius eſt contra parentes, contra patriam, contra Deos. Nefarios,cuius tñ, & tam graue ſcelus ſit,vt ei aqua,& igni interdicatur,& ne ad far quidem admittatur.hoc eſt, ad ſacrificia q̃ ſine mola non fiebant. Mola aũt erat far toſtũ ſale aſperſum,ſic dicta,ꝙ ea victima,& cultri aſpergerẽtur.[Vult hæc multitudo) Sæpe.n.populus nocentibus fauet, quod aliquod ab his beneficium acceperit. Horat. qui ſororẽ occiderat,& dignus erat morte beneficio populi ſupplicio ereptus fuit. [Conſuetudo) Conſueuerunt.n.multi hoc facere C. Norbanus ꝑnicioſus ciuis,a M.Antonio oratore defenſus eſt. Milo à Cic. [Humanitas)Si amicus fuerit,& benefecerit vt Milo Cic.[Iudicis eſt &c.) Rõ cur liceat aliq̃ñ nocentem defendere,qm̃ aliud eſt offm̃ iudicis,aliud eſt patroni.illius eſt verũ ſequi, quantũ licet ei cognoſcere,huius vero non ſemper verũ, ſed nonnunq̃ veriſimile, & ſic mendacium dicere. nã cõſentiunt morales phi dici poſſe mendacium,ſi modo ex illo aliquid mali vitari poſſit, vt bellum, cædes hoĩs,& hmõi noſtra fides,nunq̃ vult nos mendacio vti, ẽt ſi vniuerſis terraꝝ orbis ſeruari poſſit. & permittendũ potius,ut pereat quam mendacium dicatur.[Patroni,nõnunq̃ veriſimile,)Licet patrono veriſimile dicere,&ſi ꝑſuaſerit,illud iudex non vt veriſimile,ſed vt verũ ſequetur. [Qđ ſcribere,&c.)Cum phi ſit verũ quærere,contra phoꝝ profeſſionem vẽ eſſe qđ dicit Cic.de phia ſcribens aliq̃ñ licere falſum dicere,rñdet, & oñdit ſe auctoritatẽ magni phi ſecutum,qui idem fecit, nam idem ei vr̃ licere patrono aliq̃ñ qđ non verũ,ſed veriſimile ſit,defendere. [Stoicoꝝ) Ex quo magis ſibi licere oſtendit, ſi id Stoicus fecit non Epicureus: nam Stoicoꝝ dogmata fuerunt ſeueriſſima. [Maxime aũt &c.) Dicit accuſatione gloriam ſibi adoleſcentes parare,ſed multo maiorem parabunt defenſione. ꝑſertim ſi imbecilliorem contra potentiſſimum defenderint, & eum qui formidabilis ſit: nã id gloriam,& amorem multitudinis excitat adoleſcenti, iudicatur.n. fortis,& libero eſſe aio,&maxime probitatis ſtudioſus.[Circũuenire)Opprimi [Vt nos &c.)Suo ipſius exemplo vtitur. accuſatus eſt S. Roſ.Am. quod patrem occidiſſet ſubornatis accuſatoribus à Syllæ propinquo C.Chryſogono, vt damnati bona inuaderet, Cic.contra Chryſogonum defendit magno aio, multũ in eũ & Syllam licet occulte inuectus anno ętatis 27.auct.Euſ.lib.de rep. Cor.nepos dicit cauſam S.Roſ.egiſſe Cic.3.&20.ætatis anno dominãte Sylla. Feneſt 6.& 20.Gel.7.& 20.dixiſſe affirmat,fuit aũt prima quam in iudicio egerit,& adhuc extat,licet incõpleta. veritus Cic.ne Syllam offendiſſet,Athenis contendit, & ſe phiæ totum dedidit. Audiuit Antiochum Aſchalonitam phm excellentem, Romamq. inde poſt triẽnium regreſſus eſt. Ameria vrbs eſt Italiæ in Vmbria, ſic ab Amerio heroe conditore vocata.

Impius

Nefarius

Stoicorũ dogmata fuerũt ſeueriſſima.

ASCEN.

PRima igitur) Oſtendit offm̃ adoleſcentis ad gloriam cõparandam,& eſt ordo: Igitur prima cõmendatio ad gloriam ſup.acq̃rendam eſt adoleſcenti ex bellicis rebus,ſi qua .i. ſi aliqua ſup.gloria põt comparari.i.acq̃ri ex rebus bellicis, in qua .ſ.gloria reꝝ bellicaꝝ multi extiterunt apud maiores noſtros .i. priſcos Rom.enim,pro quia bella gerebantur ſup.apud illos fere ſemꝑ. Aũt,pro ſed,ô Marce fili ſup.tua ætas incidit in id bellũ, cuius.ſ.belli altera pars ſ.Cæſariana,habuit nimium ſcelerũ, altera.ſ.Pompeiana habuit ſup.parum felicitatis, in quo tñ bello cum Põpeius.i. Magnus ꝑfeciſſet te alteri alę.i.alteri ordini eq̃tũ in morẽ alaꝝ ꝑ corpus exercitus volitantiũ,tu cõſequebare.i. cõſequebaris magnã laudẽ,&.i.pariter à ſummo viro .ſ. Põpeio, & ab exercitu,& hoc eq̃tando,iaculãdo, & tolerãdo oĩa labore militari,atque q̃dem.i.certe ea tua laus cecidit.i.periijt cũ rep.q.d.ſi reſp.manſiſſet incolumis,gloria tua quoque incolumis eſſet,aũt pro ſed,hæc oratio.i.diſputatio,eſt ſuſcepta mihi.i.a me nõ de te ſup.ſolo,ſed toto gñe.ſ. adoleſcentuloꝝ,q̃obrem ꝑgamus ad dicendum ſup.ea q̃ reſtant. Igitur vt.i.quẽadmodum opera ai ſunt in aliquis rebus multo maiora, q̃ opera corporis, ſic hæ res quas ꝑſequimur.i.quas obtinere volumus ingenio, ac rõne, ſunt gratiores illis quas ſup.ꝑſequimur viribus. Igitur prima cõmendatio.ſ.ad gloriam ꝓficiſcitur.i.oritur à modeſtia .ſ. modi obſeruatione in oĩbus rebus,tum.i.deinde ſup.oritur à pietate.i.pia cultura,in.i.erga parentes,& beneuolentia in.i.erga ſuos.ſ.familiares & neceſſarios. Adoleſcentes cognoſcũtur facillime,& in optimam partẽ,q̃ contulerunt ſe ad claros & ſapientes & bñ cõſulẽtes viros,q̃bus ſup.viris ſi ſup.adoleſcentes ſunt frequẽtes .i. multum familiares,ipſi afferunt populo opinionẽ .i. faciũt populum opinari ſe.ſ.adoleſcentes fore.i.futuros eſſe ſimiles eoꝝ .ſ. viroꝝ ſapientum. (& hoc in moribus,vnde grõ vſus eſt) quos ſup.viros ipſi delegerunt.i.de alijs elegerunt ſibi ad imitandum. domus P. Mutij Scæuolæ.ſ.cõmẽdauit adoleſcentiam P.Rutilij ad opinionem.i.exiſtimationem,&.i.pariter innocentiæ,&.i.pariter ſcientiæ iuris .i. ad opinandũ de eo qđ futurus eſſet innocens & iuris peritus,vt Mutius Scæuola. Nã quidẽ.i.certe,L.Craſſus cũ eſſet admodum.i.valde adoleſcens,non mutuatus eſt.i.nõ accepit mutuo aliunde.i.ab aliquo alio,ſed ipſe peperit.i.acq̃ſiuit ſibi maximam laudem ex illa nobili & glorioſa accuſatione .ſ.C.Carbonis,ex qua ætate iuuenili.i.ij ſup.qui exercentur.ſ.accuſando,ſolent affici laudibus,vt.i.quemadmodũ nos accepimus de Demoſthene,qđ .ſ.ſic laudibus affectus ſit L.Craſſus,oſtẽdit. Ea ætate.i. cum eſſet eius ætatis.ſ.iuuenilis ſe facere iam optime in foro, id præmeditatum quod poterat,ẽt tum .i. tali ætate meditari domi ſuæ ſup.cum laude.Sed cum rõ orationis ſit duplex, in quaꝝ altera ſit ſermo.i.familiaris allocutio,& in quaꝝ ſup.altera ſit cõtentio.i.iuridica concertatio,id nõ eſt dubium, q̃n cõtentio habeat maiorem vim ad gloriam orõnis.i.de orõne ꝯñda,enim,pro q̃a, ea ſ.contentio eſt,quam dicimus eloquentiam.Sed tñ difficile dictu.i.vt dicatur vel ad dicendum eſt,quantopere.i. quantum vehementer comitas.i.ſuauitas,q;, pro &, affabilitas ſermonis conciliet.i.ſibi beneuolos & amicos faciat aĩos hoĩum. Epiſtolæ extãt .i.adhuc in reꝝ natura ſunt,q̃ .ſ. ſunt Philippi regis Macedonum ad Alexandrũ.i.Magnum filium eius,& Antipatri vnius ex principibus Alexandri ad Caſſandrũ filium eius,& Antigoni alterius principis,& Alexandri ſucceſſoris,ad Philippũ filium eius.ſ.Antigoni,trium prudentiſſimoꝝ ſup.viroꝝ (accepimus.n.ſic.i.audiuimus prudentiſſimos fuiſſe) q̃bus.ſ.epiſtolis ꝑcipiunt .i. mandant filijs ſuis,vt alliciant aĩos multitudinis ad beneuolentiam orõne benigna.i.comi & affabili,& deleniant .i. mitigent & mulceant milites appellando ſup.eos ſermone blando. Aũt, pro ſed,orõ q̃ hr̃ in multitudine cum contentione .i. diſceptatione, ea excitat ſæpe vniuerſam.i.totam gloriam. Enim pro quia,magna eſt gloria dicentis copioſe & ſapienter,quem .ſ. dicentem hi q̃ audiunt arbitrantur ſæpe,&.i.pariter intelligere, & ẽt ſapere pluſq̃ ceteros. Vero,pro ſed,ſi grauitas mixta .i. cõmixta modeſtiæ ineſt in orõne,nil poteſt fieri admirabilius.i. quod magis admirentur auditores. Eoq̃. .i. pro tanto magis ſup.admirantur ea ſi ſint in adoleſcente. Sed cum plurima ſint gña cauſarum,q̃ deſiderãt eloquẽtiam, & cum ſup. multi adoleſcentes aſſecuti ſint laudẽ dicendo .i.eloquendo in noſtra rep. & .i. pariter apud Senatum, maxima etiam admiratio eſt in iudicijs, quoꝝ iudicioꝝ duplex eſt ratio. Nam.ſ.ratio iudicioꝝ conſtat & accuſatione & defenſione, quarum.ſ.duarum rõnum,&ſi.i.q̃q̃ defenſio eſt laudabilior, tñ accuſatio eſt ẽt per ſe .i. valde ſæpe probata. Ego dixi paullo ante de Craſſo quod.ſ.accuſando laudem aſſecutus ſit. M.Antonius orator.ſ.adoleſcens.i cum adhuc eſſet adoleſcens,fecit idem.i. accuſando laudem meruit. Accuſatio ẽt illuſtrauit eloquentiam P. Sulpicij,cum.i.qñ vocauit in iudicium C.Norbanum ciuem ſeditioſum & inutilem.Sed quidem.i. certe hoc.i.accuſare non eſt faciendum ſæpe,nec vnq̃ ſup faciendum eſt,niſi aut cauſa reip.vt .i. quemadmodum duo Luculli ſup.fecerunt,aut patrocinio .i. impendendo patrocinium amicis,vt.i.quemadmodum nos ſup.fecimus pro Siculis,& pro Sardis.i.pro omnibus de Sicilia & Sardinia,& vt ſup.Iulius.ſ.Cæſar orator ſup. fecit pro M.Albutio. Induſtria.i.ſtudioſa exercitatio L. Fuſij eſt cognita etiã in accuſando Manlio. igitur ſemel ſup.i. id faciendum eſt aut certe (ſi ſup. pluſquam ſemel tñ)non ſæpe ſup.faciendum eſt. ſin.i.ſed,ſi aliqs ſup.erit cui faciendum ſit ſæpius,tribuat hoc muneris.i.hoc officium,& hunc laborem reip. cuius.ſ.reip.non eſt reprehendendũ vlciſci ſępe inimicos,tamen modus.i.moderatio adſit.Videtur.n. ſup.eſſe duri hominis,vel potius vix hominis,immo ferarum inferre multis periculum capitis,committere.i.pati,vt nominetur accuſator .i. periculoſum,tum.i.pariter ipſi .ſ. accuſatori,tum .i. inſuper ſordidum ad famam. Quod .i. quæ res contigit M.Bruto nato ſummo genere, & filio illius, qui fuit peritus in primis .i. inter primos iuris ciuilis, atque hoc præceptum officij quod ſequitur eſt tenendum etiam diligenter, ne accerſas .i. accites ad voces vnquam,quem .i. aliquem innocentem in iudicio capitis .i. vbi eſt periculum vitæ. id .n. nullo pacto poteſt fieri ſine ſcelere. Nã quid eſt tam inhumanũ,quam conuertere ad peſtem & perniciem bonoꝝ ſup.viroꝝ eloquentiam datam à natura ad ſalutem hominum & ad conſeruationem? Nec pro & non,& tñ hoc non eſt habendum .i. reputandum contrarium religione: ita .i. intantum,vt .i. quantum eſt fugiendum, ſcilicet defendere

aliquando nocentem & impium nefarium. Multitudo.ſ.populi vt hæc conſuetudo patitur,hæc & ẽt humanitatis .i. humana elementia fert.i.patitur,aut vt dñt importat,hæc eſt iudicis.i. ad iudicem pertinet ſequi ſemper vex̃ in cauſis patroni eſt.i. ad patronum.hoc eſt defenſorem ptinet nõnunq̃ defendere veriſimile,ẽt ſi ſit minus vex̃.i.non oĩno vex̃. Quod ſup.præceptum aut dictũ ego non auderẽ ſcribere,p̃ſertim cum ſcriberem de phĩa (quę re ri ſeuera amatrix eſt) niſi idẽ placeret Panætio grauiſſimo Stoicox̃. Aũt,pro ſed,& gratia.i.beneuolentia & gloria,patitur.i.acquiritur maxime defenſoribus,& eo.i.pro tanto maior,ſi accidit qñ.i.aliqñ ut ſubueniatur ei qui vr̃ circunuentri.i.opprimi & deludi,q; . pro &,vrgeri opibus alicuius potentis,vt.i.quemadmodum nos & alias.i. alio tpe ſæpe & adoleſcentes .i. cum eſſemus adoleſcentes fecimus contra opes L. Syllæ dominantis pro Sex. Roſ.Am. quæ oratio.i.qua id fecimus, extat vt ſcis.

DOCT. interpr. PRima igitur) Studia adoleſcentum,quæ exiſtimationem augent rei militaris. (Tum pietate) Adnotatur pietas erga bene meritos. (Si frequentes ſunt) Conſuetudo cum bonis viris.

ARGVMENTVM.

Duplex liberalitatis genus, & quatenus ad conciliandam multitudinem adhibendum.

SED, expoſitis adoleſcentium officijs, quæ valeant ad gloriam adipiſcendã, deinde de beneficentia, ac liberalitate dicendum eſt. cuius eſt ratio duplex. Nam aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia. facilior eſt hęc poſterior, locupleti preſertim: ſed illa lautior, ac ſplendidior, & viro forti, claroq. dignior. q̃q̃ .n. in vtroque ineſt gratificandi liberalis voluntas: tamen altera ex arca, altera ex virtute depromitur. Largitioq., q̃ fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhaurit: ita benignitate benignitas tollitur: qua quò ĩ plures vſus ſit, eo minus in multos vti poſſis. At, qui opera .i. virtute, & induſtria benefici, & liberales erunt, primũ quo pluribus profuerint, eo plures ad benigne faciendum adiutores habebunt: deinde, conſuetudine beneficentię paratiores erunt, & tanquam exercitatiores ad bene de multis ꝓmerendum. præclare in epiſtola quadam Alexandrum filium Philippus accuſat, quod largitione beneuolentiam Macedonum conſectetur. Quid te, (malum) inquit, rationis in iſtam ſpem induxit, vt eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupiſſes? an tu id agis, vt Macedones nõ te regem ſuum, ſed miniſtrum, & p̃bitorem putent? quo quid ſordidius regi? Melius etiam, quod largitionem corruptelam dixit eſſe. Fit.n. deterior, qui accepit, atque ad idem ſemper expectandum paratior. hoc ille filio: ſed præceptum putemus omnibus. Quamobrem id quidem non eſt dubium, quin illa benignitas, quæ conſtat ex opera, & induſtria, & honeſtior ſit, & latius pateat, & poſſit prodeſſe pluribus. Nonnunquam tamen eſt largiendum: nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum eſt: & ſæpe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum, ſed diligenter, atque moderate. multi .n. patrimonia effuderunt inconſulte largiendo. quid autem eſt ſtultius, quàm, quod libẽter facias, curare, vt id diutius facere non poſſis? atque etiam ſequuntur largitionem rapinæ. cum .n. dando egere cœperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. Ita, cum, beneuolentiæ comparandæ cauſſa benefici eſſe velint, non tanta ſtudia aſſequuntur eorum, quibus dederunt, quanta odia eorum, quibus ademerunt. quamobrem nec ita claudenda eſt res familiaris, vt eam benignitas aperire non poſſit; nec ita reſeranda, vt pateat omnibus: modus adhibeatur, iſq. referatur ad facultates. Omnino meminiſſe debemus id, ꝙ à noſtris hominibus ſæpiſſime vſurpatum, iamq. in prouerbij conſuetudinem venit, Largitionem fundum non hr̃e. Etenim quis poteſt eſſe modus, cum & idem, qui conſueuerunt, & illud idem alij deſiderent? Omnino duo ſunt genera largorum, quorum alteri prodigi, alteri liberales: prodigi, qui epulis, & viſcerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationumq. apparatu pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut breuẽ, aut nullam ſint relicturi omnino: liberales aũt, qui ſuis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienũ ſuſcipiunt amicorum cauſa, aut in filiarũ collocatione adiuuant, aut opitulantur vel in re quærẽda, vel augenda. itaque miror, quid in mentem venerit Theophraſto in eo libro, quẽ de diuitijs ſcripſit: in quo multa præclare, illud abſurde. eſt .n. multus in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum: taliumq. ſumptuum facultatem, fructum diuitiarum putat. mihi aũt ille fructus liberalitatis, cuius exempla pauca poſui, multo & maior vr̃, & certior. Quãto Ariſtoteles grauius, & verius nos reprehendit, qui has effuſiones pecuniarum non admiremur, quæ fiunt ad multitudinem deliniendam. at ij, q̃ ab hoſtibus obſidentur, ſi emere aquę ſextarium mina cogerentur, hoc primo auditu incredibile nobis videri, oẽſq. mirari: ſed, cũ attenderimus, veniam neceſſitati dare: in his ĩmanibus iacturis, infinitisq. ſumptibus nihil nos magnopere mirari; cum p̃ſertim neque neceſſitati ſubueniatur, nec dignitas augeatur; ipſaq. illa delenitio multitudinis ad breue tp̃s exiguũq. duratura ſit, eaq. à leuiſſimo quoque aio; in quo tñ ipſo vna cum ſacietate memoria quoque moriatur voluptatis. Bene ẽt colligitur, hæc pueris, & mulierculis, & ſeruis, & ſeruorum ſimillimis liberis eſſe grata; graui vero hoĩ, & ea, quæ fiunt, iudicio certo ponderanti, probari poſſe nullo modo. q̃q̃ intelligo, in noſtra ciuitate inueteraſſe iam bonis tpibus, vt ſplendor ædilitatum ab optimis viris poſtuletur. itaque P. Craſſus cum cognomine diues, tum copijs, functus eſt ædilitio maxime munere. & paullo poſt L. Craſſus cum oĩm hoĩm moderatiſſimo Q. Mutio magnificentiſſima ædilitate functus eſt: deinde C. Claudius, Appij filius: multi poſt, Luculli, Hortenſius, Silanus. oẽs aũt P. Lentulus, me conſule, vicit ſuperiores. hunc eſt Scaurus imitatus. Magnificentiſſima vero noſtri Pompeij munera ſecundo conſulatu: in quibus oĩbus, quid mihi placeat, vides. vitanda tñ eſt ſuſpicio auaritiæ. Nã Mamerco, hoĩ ditiſſimo, prætermiſſio ædilitatis Conſulatus, repulſam attulit. quare, &, ſi poſtulatur à populo, bonis viris ſi nõ deſiderantibus, attñ approbantibus, faciendum eſt, modo pro facultatibus; nos ipſi vt fecimus: &, ſi qñ aliqua res maior, aut vtilior populari largitione acquiritur; vt Oreſti nuper prandia in ſemitis decimæ noĩe magno honori fuerunt. ne Marco quidem Seio vitio datum eſt, quod in caritate annonæ aſſe modium populo dedit. magna.n.ſe, & inueterata inuidia, nec turpi iactura, qñ erat ædilis, nec maxima, liberauit. Sed honori ſummo nuper noſtro Miloni fuit, quod gladiatoribus empti reip. cauſa, q̃ ſalute noſtra continebatur, oẽs P. Clodij conatus, furoreſq. cõpreſſit. Cauſſa igitur largitionis eſt, ſi aut neceſſe eſt, aut

vtile.

vtile . in his aũt ipſis mediocritatis regula optima eſt . L. quidem Philippus Q . Fabij filius magno vir ingenio, in primiſq́. clarus, gloriari ſolebat, ſe ſine vllo munere adeptum eſſe omnia, quæ haberentur ampliſſima . Dicebãt idem Cotta Curio . Nobis quoque licet in hoc quodam modo gloriari . nam pro amplitudine honorum, quos cũ ctis ſuffragijs adepti ſumus noſtro quidem anno, qđ contigit eorum nemini, quos modo nominaui, ſane exiguus ſumptus ædilitatis fuit . Atque ẽt illæ immenſæ meliores, muri, naualia, portus, aquarum ductus, omniaq́., q̃ ad vſum reip. pertinent . quanquam .n. quod pñs tanquã in manu datur, iucundius eſt : tñ hæc in poſterum gratiora, theatra, porticus, noua templa. Verecundius reprehendo pp Pompeium : ſed doctiſſimi non probant, vt & hic ipſe Panætius, quem multum in his libris ſecutus ſum, non interpretatus ; & Phalereus Demetrius, qui Periclẽ principem Græciæ, vituperabat, ꝙ tantam pecuniam in ꝑclara illa Propylea coniecit . Sed de hoc genere toto in his libris, quos de rep. ſcripſi, diligenter eſt diſputatum. Tota igitur ratio talium largitionum genere vitioſa eſt, temporibus neceſſaria, & tum ipſa & ad facultates accommodanda, & mediocritate moderanda eſt.

PETR. MARS.

SEd, expoſitis) Poſtq̃ expoſuit ea qbus gloria, adoleſcẽtibus paratur, exeqtur id quod ſupra ꝓpoſuerat . nã loquens de largitionibus dixit, male res ſe habet, cũ id qđ virtute effici debet, tentatur pecunia. Sed qm̃ nõnunq̃ dicebat hoc ſubſidiũ neceſſariũ eſt, quemadmodũ ſit vtẽdũ eo, dicemus, ſi prius de his rebus q̃ virtuti ꝓpiores ſunt dixerimus. quã partem poſtq̃ Cic. abſoluit, quę virtuti ꝓpior eſt, vtitur trãſitione diſputaturus de liberalitate atq; beneficẽtia, probatq́. pluris eſſe opera & ſtudio alijs adeſſe quã pecunia, & ſic vtilius & laudabilius induſtria magis quã pecunia beneuolentiã cõparare & gloriã, atq; alioꝝ animos demereri . Et qm̃ beneficia aut ad ſingulos aut ad vniuerſos ptinent, prius dicet de his quæ ad ſingulos ſpectant, inde de his, q̃ ad vniuerſos & ad rẽp. ibi, Sed qm̃ de eo gñe. [Cuius) Beneficentiæ, qua beneuolentiã quærimus & gloriã. [Ratio) Modus dup. qm̃ duobus modis benefici eſſe poſſumus. [Ratio) .i. natura qualitas & ꝓprietas. [Nam aut opera) Probat quare eſt duplex rõ, & ſic ponit duplicẽ modũ ipſius beneficentię. [Opera) Labore & induſtria, vt cũ aliquẽ oppreſſum gratuito defendimus, aut docemus, conſulimuſq́. cupiã quod illi maxime expediat. [Facilior) Qm̃ diues facile põt indigentibus ſubuenire . [Sed illa) Quæ fit opa & ingenio. [Lautior) Maioris famę, copioſior, laudabilior, & magnificentior . Lautus dr̃ ſumptuoſus & opulentus . Iuuen. de Regulo, qui ſe lautum atque beatum Exiguis tabulis ac gẽma fecerat vda. [Splẽdidior) Maioris ſplẽdoris & gloriæ. [Quidquam.n.) Ratio qua re eſt dignior claro viro. [In vtroque) In opera p̃ſtanda atque pecunijs. [Altera) Quæ fit pecunia, ꝓcedit ex arca. [Altera) q̃ fit ſtudio & opera ꝓcedit à virtute . ergo quanto virtus p̃ſtabilior eſt pecunia, tanto p̃ſtabiliora ſunt officia, q̃ à virtute ꝓficiſcuntur, officijs, q̃ a pecunia manant. [Largitio q̃ fit) Ab effectu vtriuſque oſtendit liberalitatem, q̃ à virtute ꝓficiſcitur, eſſe præſtabiliorem pecuniaria largitione. [Exhaurit) Fontem, qm̃ largiendo pecuniæ abſumuntur, & dum benigni largitionibus eſſe volumus, ipſa benignitas tollitur, qm̃ pecunijs conſumptis, tali benignitate erga alios vti non poſſumus, cuius contrariũ eſt in virtute. [Fontem) Ipſas pecunias, q̃ ſunt fons qdam, à quo manant riuuli .i. actus liberales. [Tollitur:) Conſumitur. [Qua benign.) In dandis pecunijs. [Quò) Quãto. [Eo minus) Multo minus . qm̃ conſumptis pecunijs, non põt actus liberales exercere . [At, q opera) Probat à contrario effectu duplici. ſ. ex cauſa virtutis beneficentiam p̃ſtabiliorem eſſe quantũ ad alios, & ẽt ad ſe. [Primum) Ponit primam cauſam quo ad alios. [Quo) Quanto. [Eo) Tanto. [Adiutores habebũt:) Qm̃ hi qui ab alio adiuti ſunt virtute, doctrina, conſilijs, & ſimilibus, pñt & ipſi iam edocti alios adiuuare vnde carpendi ſunt hi, q muſas vendunt, quas ipſi ab alijs gratuito acceperunt, qm̃ hõ hoi prodeſſe debet maxime officijs & prudentiæ p̃ceptis tradendis, vt Cic facit, & oẽs phantes ſtudioſe factitarunt, relinquentes poſteris pręcepta ad bene beateq́. viuendum, quibus alij bene inſtituti alijs prodeſſe pñt. [Deinde) Ponit alteram partem quantum ad ſe qm̃ ipſa conſuetudine liberalitatis hoies cupiunt alios opera ſua & ſtudio demereri. [Ad bene de multis ꝓmerendum) Promereor interdũ ſignãt beneficia confero. Virg. lib. 4. Ego te q̃ plurima fando Enumerare vales, nunq̃ regina negabo Promeritam .i. te dediſſe & in nos contuliſſe beneficia, q̃ potes enumerare . Promereri aliqñ eſt idẽ qđ mereri & demereri, vt in hoc loco. Vñ dicimus, de multis bñ ꝓmereor .i. in multos beneficia confero, & bene meritus ſum de rep. in quã beneficia & operam meã cõtuli . ideo dicit Cic. ad bõ promerendũ de multis .i. vt in multos talia officia cõferant. [Præclare) Confirmat id quod dixit auctoritate & ſnia Philippi regis Mac. qui filium Alex. reprehendit, qđ largitionibus arbitraretur Macedones reddere ſibi fideliores. [Præclare) Bene & prudẽter. [Conſectetur) Parare ſtudeat, & aucupari. [Quid te malũ) Hæc erant verba Philippi .i. q̃ mala mens & rõ hoc tibi perſuaſit, & q̃ imprudentia? Malum aliqñ eſt aduerb. interpoſitæ indignationis. Gell. Quæ, malum, ratio iſta eſt? & Plin. Quæ malum iſta dementia? Terent. quid hoc malum infelicitatis? [Id agis,) Ad hoc deuenis, id acquiris. [Præbitorem) Diribitorẽ .i. diuiſorẽ & diſtributorẽ à diribendo. inde diribitorium, de quo in reformatione latius . [Quo qd ſordidus regi?) .ſ. eſſe dicit .i. turpe & indecoꝝ. [Melius ẽt) .ſ. dicit qm̃ largitionẽ dixit eſſe corruptelam, qppe vt ſuperiori volumine dcm̃ eſt, largitio accipitur in malã partem ad aurã .ſ. popularẽ captandam & hoies corrumpendos. [Fit.n.) Deterior, ꝓbat quare largitio melius dicatur corruptela. [Ille) Philip. p̃cipit hoc filio, ſed ꝓdeſt oibus. [Quamobrẽ) Cõcludit Cic. ꝑ ea q̃ iam dicta ſunt, benignitatem & beneficentiam q̃ induſtria conſtat, honeſtiorẽ eſſe, & latius patere. qm̃ ad plures ſe extẽdit, qđ manifeſtiſſimũ eſt. [Honeſtior) Plus honoris afferẽs & laudis. [Et latius pateat,) Ad plures ſe extendat, & pluribus proſit. [Nõnunq̃ tñ) q̃uis, inquit Cic. illa ſit laudabilior, tñ & hac liberalitate pecuniaria cum opus eſt, vti debemus ſeruatis oibus circunſtantijs, q̃ ſuperiore lib. dictæ ſunt, cum de ipſa liberalitate agebatur. [Hoc benignitatis genus) Liberalitas pecuniaꝝ. [Idoneis) Qm̃ dandũ eſt qbus oportet, & quantũ oportet, & non quibuſuis, & quãtũuis. [Sed diligenter,) Ponit modũ, ne largitione facta temere & nulla habita rõne rei familiaris patrimonia effundantur. donandũ igitur eſt pro rõne facultatũ. [Impertiendũ,) Dandũ. [Multi.n.) Probat ab effectu quare ſi diligenter & moderate largiendum & Ariſt. dicit in 4. Moral. liberalẽ oportere eſſe ſimilẽ ſcienti, vt latius loco ſuo dcm̃ eſt. [Effuderunt) Temere dilargiti ſunt, & patrimonia conſumpſerunt. [Inconſulte) Imprudenter, nec ꝑ rõne facultatum. [Quid aũt eſt ſtultius) q. d. nihil, immo prudentis eſt, q ſtulto opponitur curare vt id, qđ libenter facit, diutius facere poſſit. [Atque ẽt) Ponit aliud malum, qđ ſeqtur ipſam largitionẽ. Illi .n. q patrimonia effuderunt, rapinis animũ intendunt, qđ eſt contra iuſtitiam, & ſic maius odiũ ſibi parãt eripiendo, quã gratiã largiendo, quo nihil põt eſſe dementius. [Studia) Voluntates, beneuolentia. [Quãobrẽ) Dat optimũ p̃ceptũ, quo tali largitione vtendũ ſit, hoies .ſ. non dr̃e auaros eſſe nec ꝓdigos, ſed largiẽdũ eſſe ꝑ facultatibus. [Benignitas) Liberalitas. [Reſeranda,) Aperienda, vt oẽs poſſint illam accipere, qm̃ eſſet ꝓdigalitas. [Modus) Mẽſura, mediocritas ſm facultates .i. diuitias & patrimonium. Largitionẽ Cic. reprobat oino, afferens ꝓuerb. antiquoꝝ, q dicebant Largitionẽ nõ hr̃e fundum .i. finem & modum, qm̃ hi q accipere conſueuerunt, id ſemꝑ deſiderant, & illud idem alij, vñ fit ꝓceſſus in infinitũ, quouſque oia exhauſta ſint. [Modus adhibeat, iſq́.) Fiet ꝑ rõne diuitiaꝝ. [Vſurpatum) Sæpe dcm̃. [Noſtris hoibus) Romanis remp. gerentibus. [Fundum) Finem. [Etenim qs põt) Declarat qd intelligatur hic ꝑ fundũ, fundus .n. eſt ima pars alicuius rei, q̃ aliqd continet, & fundum dicimus finem. Vñ Sen. dicit, Sera parſimonia eſt in fundo lib. j. epiſt. ita ſcr. Nã vt viſum eſt maioribus noſtris. Sera parſimonia eſt in fundo. non .n. tm̃ minimum in imo, ſed peſſimum remanet, modus, menſura, finis. [Illud idem) Largiri aliqui non cõſueuerunt, ẽt deſiderent vti largitione ad captãdos fauores. [Oino duo ſunt gña) Ponit duo gña eoꝝ q alijs largiuntur, ꝓdigos, q improbantur, & liberales q iuſta laude digni ſunt. [Prodigi) Declarat qui ſint ꝓdigi. [Epulis) Epulũ ꝓprie eſt publicũ cõuiuium, qđ in ꝑpatulo frequentibus ciuibus exhibetur in magnificentiæ oſtẽtationem . Epulæ ſunt cibi in oẽm vſum comparati Dapes ſunt in ſacrificijs. Lucullus epulũ ſæpe p̃bebat, & Craſſus bellicũ epulum populo dedit, & tres mnas in ſingula ciuiũ capita. [Viſcerationibus) Viſceratio eſt cũ carnes crudæ dantur populo & noie viſcerationis veniunt res cõparatæ ad menſam, ſed tñ incoctæ . In ferijs Latinis dabantur carnes in Albano Latinis tm̃. Vnde Cic. in

orat.pro Pl.volens oſtẽdere paucitatem Latinoꝝ dixit, Quibus è municipijs vix iam qui carnem Latinis petant inueniuntur. Vt ſceratio dicta eſt a viſcere.i.carne. nam viſcus eſt quidquid latet ſub cute. [Gladiatoꝝ) Gladiatores exhibebãtur in theatro, & inter ſe digladiabantur ad ſpectantium oblectationem, quoꝝ magiſter laniſta dicebatur. gladiatores, vt auct.eſt Str. Rauennæ educabantur optime & cõmode. Hæc quæ prodigo tribuit Cic. Ariſt. in 4. Moral. magnifici munus eſſe dicit his verbis. Ad magnificentiam pertinent ea, q̃ pro rep. liberaliter fiunt, vt ſi aliquo in loco ludos ſplendide facere oportere putant, aut p̃fecturas ſubire nauium, aut ẽt epulum publicum exhibere. [Profundunt) Prodigaliter abſumunt. Lact. lib 6. dicit, Ludoꝝ celebrationes deoꝝ feſta ſunt, ſi quidẽ ob natales eoꝝ, vel temploꝝ nouoꝝ dedicationes conſtituti ſunt, & primitus quidem venationes, q̃ vocantur munera, Saturno attributæ ſunt. [Liberales aũt,) Declarat, q ſint liberales, & qđ ſit eoꝝ offm̃. [Æs alienũ) Si obæratis amicis ſubueniunt, & pecuniam quam ipſi debent, creditoribus ſoluunt, & hoc eſt diſſoluere æs alienum. [Collocatione) Cum amici filias maritant, nam collocare filiam maritare eſt. [Opitulantur) Opẽ afferunt ad q̃rendam rem familiarẽ, aut augendã. [Itaque miror) Miratur Cic. Theophraſtum laudaſſe id, qđ ipſe ad prodigũ pertinere dicit, laudatq́. Ariſt. q talia reprehendit. [De diuitijs) Theophraſtus Ariſt. diſcipulus vnum librum de diuitijs ſcripſit, in quo diſputat fructum & vſum diuitiaꝝ eſſe magnificentiam, & ea in quibus magnificentia ſpectetur. [Præclare,) Optime & laudabiliter dixit. [Illud abſurde) .ſ. dixit.i. male, rõni minime conſonũ. hæc duo opponuntur abſurdum, & id, quod eſt conſonum rõni, oẽ neceſſarium eſt conſonum rõni, at nun econtra. Impoſſibile collocatur ſub abſurdo, ſub conſono rõni collocatur neceſſariũ. Abſurdum eſt cum malus vir laudat iuſtitiam, at non impoſſibile. Oẽ impoſſibile abſurdum eſt, ſed non oẽ abſurdum eſt impoſſibile. Ideo Ariſt. dicit 1. phyſ. ſi abſurdum decet appellare id, qđ eſſe non põt. Cic. accipit abſurdum largo modo .i. minime rõni congruũ quod probat dicens. [Eſt.n. multus) Copioſus, & multa verba in hoc conſumit. dictũ eſt ſupra qđ ſit magnificentia. [Muneꝝ) Spectaculoꝝ quæ populo exhibentur ad oblectationẽ. Munus abſolute ſignat id, quod gladiatores exercent, poſtea cũ additione pro alijs actionibus accipitur, vt munus, orandi, legendi. Cic. accipit hic munera ꝓ omni apparatu ſpectaculoꝝ, q̃ populo exhibebantur, q̃ munera, vt Cic. vř, prodigi ſunt non liberalis. cõfundit Cic. liberalitatem & magnificentiam, ſed propriũ vtriuſq; munus loco ſuo dcm̃ eſt. [Facultatem) Potentiam. [Quẽ potui) Vt redimere captiuos, æs alienum diſſoluere, & ſimilia quæ ad liberalitatem ptinere dixit. [Grauius) Prudentius, & maiori iniaꝝ pondere. [Effuſiones) Profuſas largitiones. [Deliniendam.) Ad captandum populi fauorem, quod bonum ciuem non decet. [At ij, qui ab hoſtibus obſidentur,) Inq̃t Ariſt. admirantur oẽs pecuniaꝝ effuſiones, & probant, ſed ſi hi qui obſidentur t̃pibus adducti plus æquo pro vita tuenda, agendaq́. impendunt, oẽs mirãtur, & impoſſibile vř, & tanq̃ rem prodigam vituperant, cum tñ illud permittatur ꝑꝑ neceſſitatem. quod cum ita ſit mirantur tñ, & damnant, ſed probant & inanes iacturas & ſumptus infinitos, qđ eſt abſurdiſſimum, & contra prudentiã, accuſate. ſ. eos qui obſeſſi ſextarium aquæ mina emunt, quod concedendum eſt, at non vituperare eos, qui in re non neceſſaria effundunt pecunias. Inconueniens eſt igitur illud damnare & hoc laudare. [Hoc) Emere ſextarium aquæ mina. Rhemnius Fanius in opuſculo de ponderibus & menſuris dicit, Ex quo ſextari nomen feciſſe priores Crediderim, quod eos capiat ſex congius vnus. Accipe p̃terea paruo quam noïe Grai Minam vocitant, minam ſed eam dixere poetæ. Centum hæ ſunt drachmæ, quod ſi decerpſeris illis quatuor, efficiens hanc noſtram denique libram. [Videri,) Videretur. [Mirari,) Pro mirarentur. [Sed, cum attenderimus,) Cognouerint, & intellexerint .i. quamuis cognouerint dari veniam neceſſitati. [Iacturis,) Damnis & pecuniaꝝ effuſionibus. iactura proprie eſt damnum, quod fit in mari, ſed accipitur pro quocunque dãno & bonoꝝ effuſione. [Immanibus) Magnis. [Infinitisq́.) Immenſis non magnopere mirari, ꝓ non valde miramur, cum non ſubueniatur neceſſitati. [Dignitas) Hoïs laus, & virtus. [Delenitio) Conciliatio fauoris popularis. [Exiguumq́.) Qđ minus eſt quã breue. [Quoque aio;) Quocunque aio leuiſſimo. Suet. 4. quoq; anno dixit. [in quo tñ ipſo) In quibus ſumptibus, & populi delectatione. [Satietate) Faſtidio. [Liberis) Natis ex ingenuis parentibus, qui ꝑꝑ abiectum aïum & leuitatem ſeruis ſimillimi ſunt grauibus aũt viris & nihil ſine rõne agentibus non placet. [Certo) Firmo, ſtabili, vero, indubitato. [Quanq̃ intelligo,) Dixit Cic. talia non placere grauibus viris, & in ſe penſi aliquid hñtibus, vt noter Romanoꝝ inſtituta & diſciplinam, qui ab optimis viris in ædilitate ſpectacula & ſumptus inanes poſtulabãt. [Inueterasse) Aſſuetudine veniſſe in vſum. [Bonis t̃pibus) Quibus reſp. bñ gerebatur. [Splẽdor ædilitatis) Maximus apparatus, & ſplẽdida ſpectacula ædiliũ. Duo erãt ordines ædiliũ, auct. Plut. in vita Marij. vnus in quo ipſi ædiles in iure dicendo ſellis, curuos pedes hñtibus vtebãtur, inde ędiles curules dicti & erãt maioris dignitatis, & hic magiſtratus dicebatur maior ædilitas. Inde Marius eodem auctore maiorẽ ædilitatẽ petijt. Alij ædiles vocabantur populares, q̃bus publicæ & priuatæ ædes curæ erãt, & tales ædiles exhibebãt populo ludos, venationes, ſternebãt vias, conſtruebant aquæductus, & ſimilia. ædiles vt hř in libris digeſt. præerant ædibus, in q̃bus oïa ſcita ſua plebs deferebat. ꝓponebant & ædiles curules edictũ de q̃buſdã cauſis, vñ eſt in libris digeſt. tit. de ædilitio edicto, de quo dicetur in ſeq. vol. Sylla dictator voluit, vt nõ liceret aliquem prius eſſe p̃torem quã q̃ſtorẽ, nec prius conſulẽ quã p̃torẽ. Petebatur prius ædilitas, inde q̃ſtura, poſtea p̃tura, & poſt illã cõſulatus. [Itaq; P. Craſſus) Ponit noïa ditiſſimoꝝ viroꝝ & ciuitatis ſacile principũ, q ingẽtes pecunias in ædilitate ꝓdegerunt. [Itaque) ꝓpterea q̃a exigebatur ſplẽdor ædilitatis ẽt ab his q optimi viri habebãtur, Craſſus diuitijs potẽs munere ædilitio ſplẽdide functus eſt. primus Craſſus cognominatꝰ diues decoxit, auct. Plin. Craſſus 100. talenta ex paterna hereditate accepit, priuſq̃ in Parthos ꝓficiſceretur ſeptẽ mill.ũ & cẽtũ talẽtoꝝ ſummã coegit, cum ẽt facultatu ſuaꝝ decimã partẽ Herculi conſecraſſet, & publicũ epulũ dediſſet populo, ac tres minas in ſingula ciuiũ capita cõtuliſſet. L. Craſſus orator primus, Romani noïs peregrini marmoris colũnas habuit Hymettias, nec plures ſex, aut lõgiores 12. pedũ, quẽ M. Brutus in iurgijs ob id Venerẽ palatinã appellauit. In domo q̃ L. Craſſi oratoris fuerat, M. Scaurus habitauit. in palatio erat hæc domus. [Copijs,) Facultatib. [Maxime) ſplẽdidiſſimo, ſine aliqua ſupputatione pecuniaꝝ. [L. Craſſus) Orator, de quo dcm̃ eſt collega L. Craſſi in ędilitate, erat Mutius Scęuola moderatiſſimus. [Magnificẽtiſſima) Magnos ſumptus in ędilitate fecit. [Luculli,) Duo Luculli fr̃es quoꝝ alter dicebat M. Lucullus, alius L. q, vt auct. eſt Plut. erga fr̃ẽm beneuolentiã ſummã oñdit. nã cũ maior natu eſſet, ſolus tñ nullũ in rep. magr̃atũ inire voluit, veꝝ legitimã fratris moratus ætatẽ, vt eius quoq; rõ hñ poſſet, tantã ſibi hac humanitate apud populũ gratiã cõciliauit, vt ẽt abſẽtẽs vna cũ fratre ędilis declaratus eſſet. Lucullus Romanoꝝ ferme ditiſſimus, æſtimatis bonis, vt auct. eſt Diod. lib. 5. decima partẽ Herculi dedit, epulũ p̃bẽs quotidie ac multa ꝓfundẽs. [Silanus) Seruiliã Catonis Vtic. ſororẽ vxorẽ habuit. [P. Lẽtulus,) Cic. amicus, & cuius p̃cipua opa ab exilio reuocatus eſt, ad quẽ extãt ipſius epiſt. Cic. redijt ab exilio 16. mẽſe poſt fugam cũ ſumma gratulatione totius Italiæ, Lentulo & Philippo coſſ. [Me ꝯſule) Cũ ego eſſem ꝯſul, inq̃t Cic. [Scaurus imitatus) M. Scaurus vt ſupra dcm̃ eſt Scauri filius principis Senatus priuignꝰ Syllæ fuit, & i ſua ædilitate p̃imoniũ ſere ꝯſumpſit, de quo Plin. lib. 36. docebimus inſaniã Caij & Neronis Imp̃atoꝝ victã opib. M. Scauri, cuius neſcio an ędilitas maxime ꝓſtrauerit mores ciuiles, maiuſq́. ſit Syllæ malũ tãta priuigni potẽtia, quam ꝓſcriptio tot milliũ. hic fecit in ædilitate ſua opus maximũ oïm, q vnq̃ fuere humana manu facta, nõ t̃para mora, veꝝ æternitatis deſtinatione. Theatrũ hoc fuit i quo poſuit tria millia ſignoꝝ æneoꝝ .i. ſtatuas ex ære, cuius theatri cauea cepit 800. millia hoïm, cũ amphiteatrũ Põpeij 40. m̃ caperet. [Magnificẽtiſſima) Maximatũ impẽſaꝝ. Põpeius ꝯſul Craſſo ꝯtra Parthos ꝓfecto, theatrũ Romæ erexit, gymnaſia varij gñis, ſed i eius ꝯſecratione, vt ſcr. Plut. muſicũ certamẽ exhibuit. venationes p̃terea q̃bꝰ 50. leones cæſi, elephãtos deinde, horrẽdũ dirũq́. ſpectaculũ. Ex his reꝶ in admirationẽ populi atq; bñuolẽtiã ductus magnã in ſe cõflauit inuidiã, qđ veteribus amicis militiã ꝓuinciaſq́. decernẽs, ipſe ꝑ amœna Italiæ loca cũ vxore Iulia genio indulgeret. [Quid mihi placeat, vides.) q.d. ò Marce fili talia mihi nõ placẽt, ſed apte non dixit ꝑꝑ Põp. quẽ viuũ amauerat, & mortui memoriã colebat. [Tñ) Quãuis, inq̃t, talia nõ ꝓbẽt, tñ ſuſpicio auaritiæ vitãda eſt, q̃ põt alicui obeſſe in maioris honoris petitione, & ꝓbat hoc exẽplo Mamerci, q cũ voluiſſet eſſe ædilis p̃buit auaritiæ ſuſpicionẽ, quare i petitione ꝯſulatus repulſam habuit. [Quare etſi poſtulat) ꝯcludẽs p̃cipit qđ in tali re agẽdũ ſit petẽte populo. [Si poſtulat) Munꝰ & ſplẽdor ædilitatis. [Bonis viris) Dat cautionẽ, faciendũ .ſ. eſſe id qđ à populo petit, ſi boni viri approbant, q̃bus ſtomachũ facere nõ debet bonus ciuis, dũ populũ largitionibus & muneribus delenire & captare ſtudet. Et ꝑ hoc Cæſ. notat, q inuitis patribus legẽ agrariã ſuſcitauit, & varijs largitionibus populũ ſibi deuinxit, & magnificẽtiſſimo munere ædilitatis. [Pro facultatib.) ꝓ rõne diuitia-

diuitiaꝝ,illi.n.qui vltra quam res domeſtica patitur,impendunt, carpendi ſunt,qm̃ æs alienum contrahere coguntur. Vñ Plin.ædilitatem Scauri notat his verbis. E ligno C.Curio funebri munere patris eum opibus apparatuq́. ſuperare Scaurum niteretur. vñ.n.illi victricus Sylla & Metella mr̃ proſcriptionũ ſectrix. Vñ M.Scaurus toties princeps ciuitatis & Marianis ſodalitijs capinaꝝ ꝓuincialium ſinus? & Cæſ.poſt ædilitatem triginta & octingenta talenta debebat creditoribus.Cæſ.inqt Plin. primus in ædilitate munere patris funebri oĩ apparatu arenæ argento vſus eſt. C.Antonius ludos ſcena argentea fecit,item L.Muræna. [Nos ipſi vt fecimus) In noſtra ædilitate,inqt Cic.non ſcr.Plut.quid fecerit Cic.in ſua ædilitate,de qua paulo poſt dicetur.[Et ſiqñ) Aliud ꝓceptum primum fuit ſi poſtulatur a populo,& non improbatur a bonis. Alteꝝ eſt ſi acquiritur ea ipſa largitione res maior vtiliorq́., & ponit exemplũ Oreſtis ciuis,q vt gratiã populi mereret,prandia in ſemitis populo exhibebat, ſimulans ſe id agere eo aio,vt Herculi bonoꝝ ſuoꝝ decimã perſolueret, qm̃ opes illoꝝ augeri putabantur q decimam Herculi dediſſent. Diod.lib.5. ſic ſcr.Potitius & Pinarius inter aborigines præſtantiores Herculem honorifice exceperunt,q ut gratiam referret.dixit eos q ſibi vita functo & inter deos relato decimam bonoꝝ dicarent,feliciter victuros,quod & eueniſſe vſque ad hoc tp̃s conſtat.Multi .n. Romanoꝝ non ſolũ mediocri cenſu,ſed q ditiſſimi ſunt habiti, decimas Herculi vouerũt, poſteaq́. fortunatiores facti bona ſua ad 4. talentoꝝ millia Herculi ſacrarunt.Lucullus Romanoꝝ ferme ditiſſimus æſtimatis bonis decimam partem Herculi dedit. M.Craſſus,vt dictum eſt ẽt decimam partẽ bonoꝝ Herculi cõſecrauit.Sylla,vt auct.eſt Plut.ex vniuerſis fortunis Herculi decimam partẽ ſacrificans ſumptuoſiſſima exhibuit populo cõuiuia, in qbus tanta ꝓdigalitate vſus eſt, vt plurima oĩs gñis cõdimẽta dejicerentur in fluuium,& quadragenarium, ac ſupra uinũ potaretur.[Nop) Non multo antea.[Nuie decimę) Hoc ꝓtextu vt diceret ſe ſoluere decimã partem bonoꝝ Herculi, & ſic in vijs dabat populo prandia in honorẽ Herculis.hoc tñ ſimulabat, vt captaret populi fauorẽ.[Ne vi.da.eſt) Non fuit rephenſus .i. Seius non fuit ob id accuſatus tanq̃ captaret auram popularẽ.[In caritate)Penuria frumenti populo rem gratã fecit, qm̃ exiguo ꝓcio dabat modiũ annonæ.aſſes fuerunt ærei,ac vnius libræ,vnde as dicebatur nummus liberalis.inde dupondius ex duabus libris. & ſeſtertius duaꝝ libraꝝ & ſemis.[Magna.n.ſe.)Rõ quare nõ fuit illi vitio datũ.ſenſus eſt,M.Seius q ob auaritiã iampridem a populo habebatur odio,ea ſe infamia liberauit,hoc ſuo dãno,qđ vituperari nõ põt.Igr̃ vt honori nr̃o conſulamus, interdũ largiendum eſt,ipſa largitione modũ non excedente.[Nec turpi) Nõ uituperabili,qm̃ decebat ædilẽ talia facere. [Sed ho.ſum.) h.d.in gratiã Milonis,q Claudiũ Cic.capitalẽ inimicũ in ſilua Aricina interfecit,emptis ad eã conficiendã gladiatoribus, quoꝝ duos nominat Aſcon.Pæd.Eridanũ & Buriam, q cũ Clodiania manus cõſerere cœperũt.Milo ut Cic.Clodiano furore liberaret, gladiatores in ſua ædilitate cõparauit.[Cauſa reip.)Pro rep defendenda.[Quę ſalute nr̃a continebatur) Laudat ſe Cic.& oñdit Milonẽ nõ erraſſe in opprimẽdo Clodio pro ſalute ipſius Cic.qui Clodio cui turbulẽtiſſimo aduerſabat.Clodius,auct.Plut. Cic. ab exilio reuocatũ armata manu occidere uoluit, & in domũ impetu facto, redẽptoribus fugatis lapides & colũnas diſiecit. Tandẽ inualeſcente in dies Clodij in Cic.furore. Clodius præturam petijt ad oia perturbanda. tandẽ à Milone interfectus eſt. Nec abſuit ſuſpicio,inquit Plut. Cic. eius cædis, auctorem ſuaſoremq́. fuiſſe. erat Clodius vir cum nobili gñe ortus, tum diuitijs eloquẽtiaq́. præclarus,nulli aũt vulgariſſimorum ad faſtidium vſque hominũ ſuperbia & procacitate ſecundus. Plin. Milonem notat dicens: Itaque & ipſum Milonẽ ſeſtertia & ſeptingenta millia æris alieni debuiſſe inter prodigia humani animi duco. [Cauſa igitur) Concludit oſtendens qua cauſa ducti largitione uti debemus,cũ .ſ.aut neceſſe eſt aut utile,& in vtroque mediocritas ſeruãda eſt. [In his aũt ipſis) Largitionibus,q̃ fiunt aut neceſſitatis, aut utilitatis cauſa.[L.qdẽ Philippus) Dãnauit ſupra tales largitiones,q bus hoies ad maiorẽ dignitatẽ cupiũt puenire.Nũc affert.L.Philippũ & Cottã Curionẽ, q gloriabãtur ſe cõſulatũ adeptos ſine munere ædilitatis,ut oñdãt hãc eſſe laudabiliorẽ viã ad ampliſſimos,honores,qm̃ id qđ virtute parari debet,turpe eſt ſi pecunia & populari ambitione paratur,& h.d.vt ſe ẽt laudet,q ad cõſulatũ hõ nouus peruenit,quis exiguos ſumptus in ſua ædilitate feciſſet.[Clarus) Multi nois, qm̃ fuit eloquens & magno ingenio ꝓditus.(Idem) Quod L.Philippus,& Cotta Curio. [Quodãmodo)h.d vt deuitet arrogãtiã,& ut ſimul oſtendat ſe aliquos ſumpt' i ſua ædilitate feciſſe, ſed ꝓ amplitudine honoꝝ quos adept'

eſt oibus ſuffragantibus,nulli quodãmodũ fuerunt,& ſic oñdit ſe nouum hoiem non largitionibus', ſed ꝓpria virtute anno ſuo .i. cum primũ petere licuit, poſt ꝓturam perueniſſe ad cõſulatum. Vñ Plin.ait in 7.conſulatus tm̃ operibus electus,& nomen Cic. & ſplendor cõſulẽ fecit Ciceronẽ filium imperãte Auguſto.Ideo dicit Sen.Cic.filiũ quæ res cõſulẽ fecit,niſi pater?[Amplitudine honoꝝ) Conſulatu,q erat honor per ſe amplus. [Noſtro qdem anno) ſtatim poſt ꝓturam.tunc.n.licebat petere cõſulatũ,gloriatur Cic.ſe finita ꝓtura creatum fuiſſe conſulem,quod nõ cõtigerat illis,quos ſupra noiauit, quis non eſſent noui hoies, vt erat ipſe Cic.q de ſui conſulatus electione in orone pro lege Agraria apud Quirites ꝯtra P.Rullum tribunum plebis ita ſcribit, Neq; me tm̃modo conſulem. quod eſt ipſum per ſeſe ampliſſimũ, ſed ita feciſtis,quo pauci nobiles.in hac ciuitate facti ſunt,nouus ante nemo.Nam profecto,ſi recordari volueritis de nouis hoibus, reperietis eos q ſine repulſa ꝯſules facti ſunt,diuturno labore,atque aliqua occaſione cõſules eſſe factos,cũ multis annis poſt petiſſent,quã ꝓtores fuiſſent,aliquãto ſerius quã per ætatem, ac ꝑ legẽ liceret,q aũt anno ſuo petierint ſine repulſa nõ eſſe factos, me eſſe vnum ex oibus nouis hoibus, de qbus meminiſſe poſſumus,q conſulatum petierim cum primum licitum ſit, conſul factus ſum cum primũ petierim,vt veſter honos ad mei tp̃is diem petitus,non ad alienæ petitionis occaſionẽ interceptus,nec diuturnis ꝓcibus efflagitatus,ſed dignitate impetratus eſſe videatur, Eſt illud ampliſſimũ,qđ paulo ante cõmemoraui Quirites, qđ hoc honore primũ me ex nouis hoibus multis poſt habitis affeciſtis,qd prima petitione,qđ anno meo,ſed tñ magnificẽtius atque ornatius eſſe illo nihil põt,qđ meis comitijs nõ tabellã, indicẽ libertatis, ſed vocẽ vnam præ vobis indicem veſtrũ erga me voluntatum ac ſtudioꝝ tuliſtis.Itaq; me non extrema tribus ſuffragioꝝ,ſed primi illi veſtri concurſus,neq; ſingulæ voces præconum,ſed vna voce vniuerſus P.R. cõſulẽ declarauit. Ideo in hoc loco dicit,quos cũctis ſuffragijs adepti ſumus. [Anno oĩo) Poſt ꝓturam eum primum petere licuit conſulatum, erat .n. ꝓfinitum tp̃s,quo petere licebat,dixi.n.ſupra Sylla dictatorem voluiſſe, ut non liceret petere conſulatum, niſi poſt ꝓturam, & tunc annus ſuus dicebatur ab eo.q in toga candida magiſtratũ petebat. Noui hoies ante Cic.aſſequi non potuerunt cõſulatũ anno ſuo, ſed opus fuit expectare.Vnde in eadẽ orone Cic.ait: cum Marius à ſpe cõſulatus lõge abeſſet,& ſeptimũ annũ poſt ꝓturam iaceret. Ideo in hoc gloriat Cic. qm̃ primus ex nouis hoibus anno ſuo ampliſſimos honores adeptus eſt.Et in Orat. ꝓ Mil.dicit,P.Clodius eũ ſtatuiſſet oĩ ſcelere in ꝓtura vexare rẽp. videretq́. ita tractata eſſe comitia anno ſuperiore,vt nõ multos menſes ꝓturã gerere poſſet,q non honoris gradum expectaret,vt ceteri,ſed vt & L. Paulũ collegã effugeret ſingulari virtute ciuẽ.annũ integrũ ad dilacerandũ rẽp.quæreret,ſubito reliqt annum ſuũ,ſeq́. in annũ proximum trãſtulit.Prius petebatur qſtura,inde ædilitas,poſtea ꝓtura,demũ conſulatus.Cenſores erãt,& añ cõſulatũ & poſt In Bruto ſic ait:Itaq; cũ iã pene euanuiſſet Hortẽſius,& ego anno meo,ſexto aũt poſt illũ conſulẽ cõſul factus eſſem, reuocare ſe ad induſtriã cœpit.[Quod cõtigit eoꝝ,nemini) Vt.ſ.anno ſuo cũctis ſuffragijs adipiſcerer̃.Exiguus ſum.ædi.fuit,Cic. cũ eſſet in plurimis cauſis verſatus,& in patrocinio Siciliẽſi maxime in certamen veniſſet,deſignatus eſt ædilis,vt ipſe dicit in Bruto,cũ deſignato cõſule Hortẽſio & vt ipſe teſtis eſt in orone pro L. Muræna,tris ludos in ſua ædilitate fecit,qnam ludi fuerint, in ultima actione in Verrẽ aperte dicẽs,Poſt qſturã ſum deſignatus ædilis, habeo rõnem qd a P.R.acceperim,mihi ludos ſanctiſſimos maxima cũ cęremonia Cereri,Libero,Liberæq́. faciẽdus,mihi Florã matrem populi plebiſq́.Romanę Ludoꝝ celebritate placãdã, mihi Ludos antiqſſimos,q primi Romani ſunt noiati, maxima cũ dignitate ac religione Ioui,Iunoni, Mineruæ eſſet faciẽdos, mihi ſacraꝝ ædiũ ꝓcurationẽ,mihi totã vrbem tuẽdã eſſe cõmiſſam,ob eaꝝ reꝝ laborẽ & ſolicitudinẽ,fructus illos datos,antiquiorẽ in Senatu ſnĩæ dicendæ locum,togam,ꝓtextam, ſellam curulem,ius imaginis ad memoriã poſteritatemq́. ꝓducendã.His ludis maxime populus delectabatur,& q nõnullis ad ampliſſimos honores cõſequẽdos ſuffragati ſunt.Vñ in orone ꝓ Muræna ambitus accuſato rñdens S.Sulpicio ait,Non eſſe mirandum in petitione conſulatus ludoꝝ magnificẽtiam L.Murenæ apud populum profuiſſe.delectant,inqt,hoies,mihi crede,ludi, ẽt illos qui diſſimulant non ſolum eos q fatentur.quod ego in mea petitione ſenſi.Nã nos quoq; habuimus ſcenam cõpetitricẽ. qđ ſi ego qui treis ludos ædilis feceram,tñ Antonij ludis cõmouebar,tibi, q caſu nullos feceras,nihil huius iſtam ipſam quã irrides argẽteã ſcenã aduerſatam putas?Noli ludorum huius elegantiã & ſcenæ

magnificentiam valde contēnere, quæ huic admodū profuerunt. Odit, inqr, P.R. priuatam luxuriam, & publicam magnificentiā diligit D. Aug. 10 a de Ciu. Dei. Cic. his ludis ſeſe efferentem ſic taxat: Vir grauis & phiaſter Tullius clamat in auribus ciuitatis inter cetera ſui magiſtratus officia ſibi Floram matrem ludoꝝ cele britate placandā, q ludi tanto deuotius, quanto turpius celebrari ſolent. Atque ēt omne dicit quæ impēſæ magis laudabiles ſint in ipſa rep. [Muri,] Sunt vrbiū, parietes aūt domoꝝ. [Naualia,] ſunt loca in qbus ſiunt naues, & conſeruātur anteꝗ in æquam de ducūtur. [Iucundius] Quā ſint ædificia publica magis inqr, gaudet populus epulo, viſceratione, ludis tñ illa ſunt præſtantiora, qm̄ ſunt diuturniora & maioris famæ [Hæc] Naualia, portus, & alia ędificia ad vſum cōem. noua tēpla Pompeius Victoriæ erexit cuius gradus vice theatri fuerūt, vt auctor eſt Gellius, & hæc Pōpeiana curia dicta eſt. [Propter Pōpeiū:] q in ſecundo conſulatu vt dictū eſt, Gymnaſia, Theatrumq. erexit. cuius dimēſionem ex Theatro, quo erat Mitylenis attulit. Verecundius, inqr, talia reprehēdo, ne videar inſectari Pōpeium amicum meum, q in his ſine aliqua ſupputatione pecuniaꝝ ꝓfoſos fuit. [Principē] Primū īter Græcos nois celebritate ac fama eloquij. [Præclara illa Propylæa] Veſtibula tēpli Mineruæ apud Athenas προπύλαιον Gręcę, Latine dr̄ veſtibulū. Plutarchus ait in vita Periclis: At arcis veſtibula qnquēnio ædificata ſunt Mneſicle architecto, fortuna aūt admirabilis quę circa eā fabricam euenit, indicauit nuōꝗ defuturam eā, ſed adiumēto operi ſemper futurā. Nanq; vnus ex fabris diligētiſſimus cū ex alto decidiſſet, & medici de ſalute iā deſperaſſent, dea ꝑ qetem Pericli oñdit remedium, & ſic ille liberatus eſt, & ſalubri Palladi in arce poſitum eſt ſignum, qd̄ Phidias effinxit. Cum aūt Thucydides diceret Periclē ædificando nimias pecunias effundere, Pericles populū in cōcatione rogauit, nunqd videretur nimiū impēdiſſe, quo rñdente, nimiū. ſint igitur hęc nō vobis, inqt, impēſa, ſed mihi, & in ipſis donis meum tm̄ nomē inſcribā. Hoc dicente Pericle ſiue admirati eius ai magnitudinem, ſiue de opeꝝ gloria certarent, Athenieſes reclamarunt iubentes vt publice ſumptus faceret, nec vlli parceret impēſæ. de Phalereo Demetrio dcm̄ iā eſt. [Præclara] Sūmis nois & celebritatis. [Proiecit] Effudit. [Sed de hoc gñe toto] De publicis ædificijs, muneribus, ludis, & ſimilibus. [Libris de rep.] Quos in ſuo ꝯſulatu elucubrauit ſex fuerūt, qnq; deſiderātur, ſextū habemus, q inſcribitur de ſomnio Scipionis. [Tota igr̄] Cōcludit tales largitiones toto gñe vitioſas eſſe, ſed aliqua tpa incidere qbus neceſſariæ ſunt, cū .ſ. fugimus auaritiæ ſuſpicionem, cum neceſſitati ſubuenitur, & tandē cum ipſa largitio non oino ad malum finem tendit. [Tota rō] .ſ. ois modus, natura, & vis gñe gñali qualitate ac ꝓprietate. [Tpibus] Tpm̄ conditione poteſt eſſe non vitioſa, ſed laudabilis, & ſic vti largitione interdum erit oſſm̄ a circuſtantia. [Accōmodanda] Pro ratione facultatum facienda, & moderanda.

ADDI. VT Macedones non te Regem ſuum ſed miniſtrum, & diribitorem putent. i. diuiſorem, & diſtributorem pecuniaꝝ a diribendo. Vnde diribitoꝝ dicebatur locus, in quo exercitus recenſebatur, numerabaturq. ſtipendium militibus. Plin. 16. agens de magnitudine arboꝝ dicit, Memoria noſtra fuit in porticibus ſeptoꝝ a M. Agrippa relicta æque miraculi cauſa, ꝗ diribitorio ſuperfuerat. Tranq. dicit Claudium Cæſ. manſiſſe duabus noctibus in diribitorio cum militibus. Idem Cic. in orat. qua gratias agit de reditu ſuo Senatui ſic ſcr. Qñ illa dignitate tot rogatores, diribitores, cuſtodeſq. vidiſtis? A Græcis ταμίας dñr. eſt aūt ταμίας quæſtor, cuſtos penariæ cellæ, diſpenſatorq. theſauri, & ταμεῖον dr̄ Latine promptuarium vbi pecuniæ aſſeruantur. Demoſth. in 1. Olynthiaca dicit. Philippum dn̄m fuiſſe dicendoꝝ & non dicendoꝝ, ſimulq. ducem exercitus, & regem & ταμίαν. Iſocr. in Trapezitico ſic ſcr. Cuſtodiuntur ſub Tamijs, & in Aeginetico, Electus ipſe ſummus magiſtratus me Scribam delegit, & pecuniaꝝ ταμίαν conſtituit. In Buſiride ſic celebrat Aegyptios: Domini conſtituti ſunt imbrium, quorum alijs Iupiter eſt Tamias.

FRAN. MAT. SEd expoſitis &c.) Dixit de adoleſcentum officijs, nunc dicit de beneficentia, & liberalitate, qua nō adoleſcentes, ſed oēs ois ætatis vt conuenit. plurimum aūt conferunt ad gloriam parandam. [Cuius eſt ratio duplex] Tribus modis iuuare hoies poſſumus, orōne, opera, & pecunia, de orōne quō ea ꝓdeſſe poſſimus dcm̄ eſt. Nūc quō opera & pecunia iuuare poſſimus præcipit, & operam pecuniæ præponit. ratio aūt: Qm̄ quāto magis pecuniam exhibet quiſpiam, tanto minus ipſe habet. At vero in opera idem non contingit: non. n minuitur, & ſi frequentiſſime præſtatur, immo creſcit. Nā cōſuetudine bñfaciendi augetur ēt benefaciendi voluntas, operā volūt ad beneficentiā referri pecuniā ad liberalitatē, vt illa ſit, cū labore corporis iuuamus, hæc

Ea q̄ auctoritate fiūt, ſunt ꝑpetua.

cum nūmarium cōferimus pſidium. [Hęc poſterior] .ſ. rō ꝯferēdę pecuniæ. [Sed illa] .ſ. opera. [In vtroq; gñe &c.] Vtraq; rō, & pecuniæ, & opæ volūtatē præ ſe fert bñfaciendi, ſed pecunia extrinſecus. opa intrinſecus, videlicet à ſeipſa, ab ingenio, cōſilio, viribus corporis, & ai. [Largitio] q̇ fit a rōne, probat anteponendā eſſe liberalitatē q̇ ab onere ꝓficiſcitur. [Fōrē &c.] qa quāto plura largitis, tāto min' habet, & ſic liberalitas liberalitatē exhaurit. [At q &c.] Nō idē ijs accidit, q operā impartiuntur hoibus, & virtute alios iuuat, atque induſtria. [Primū quo plures &c.] Non quē admodū q pecuniā largitur impotens ſit ad largiendū, ita q operam pſtat, impotens ſit, immo creſcit opa, & recte quidē, qa à virtute ai ꝓcedit. ea aūt q̇ à virtute gignuntur perpetua ſunt, & cōtra, illa liberalitas, q̇ ſit per pecunias, liberalitatē extinguit. At vero hæc q̇ opera ſit, auget. qm̄ quāto pluribus ꝓfueris, tāto plures adiutores habebis ad benigne faciēdū. [Eo plures] Eos ipſos adiutores ad bñficiēdū habebūt, quos opa iuuabūt. Nā illos obligabūt ſibi, & eoꝝ opera vtent in bñfaciēdo alijs, qñ opus fuerit. [Deinde, ꝯſuetudine &c.] q ſuā operā alijs pſtāt, ipſa ꝯſuetudine prōptiores fieri vōt. [Ad bñ] De multis ꝓmerēdū. [Præclare] Auctoritate ꝓbat, quod rōne ꝓbauit. eſt ergo locus ab auctoritate. [Qd' te malū] Verba, ſunt epiſtolæ. interiectio aūt eſt. Veit hmōi ſermone Cic. in Ver. & M. Antoniū. frequētiſſime faciūt idē Comici. [Miniſtrū] Vt ad manus tuas reſpiciant, ſiqd veluti miniſter porrigas. [Quid ſordidius &c.] Nihil turpius regi quā miniſtrū eſſe, & veluti diſpēſatorē pecuniaꝝ. [Melius ēt qd' &c.] .ſ. Philippus dixit, cū illā Alexādri largitione in milites nō largitionē, ſed corruptelā appellauit, cū, inqr, quos pecunia corrupiſſet. [Fit .n. &c.] Rō eſt, qa quāto magis recipit, tāto plura cōcupiſcit. [Quā obrē &c.] Ex his q̇ dixit cōcludit qd̄ infert. Cū duo ſunt gña liberalitatis & alteꝝ pecunia fiat, alteꝝ opa, & hoc dādo minuatur, illud augeatur, ſeqtur nō eſſe dubiū, qn illa benignitas pferenda ſit, q̇ opa cōllat. [Nō nunꝗ &c.] Oñdit nō eſſe fugiēdū id genus liberalitatis qd̄ pecunia fit, & ſi benignitas operæ illi pfertur, ſed adhibēdū dicit eſſe modū, ne faciamus qd' multi, q nō incōſulte largiti ſunt, ēt pr̄imonia cōſumpſerunt. Nihil aūt ſtultius eſt (vt ipſe ait) quā facere ſic ne diu facere nō poſſis. Aliqs libenter largitur ſed ſic largit, vt nō relinquat ſibi ad largiendu, quęre cōuertit ad rapinas, & ſic rapinæ largitionē ꝯſequūtur. [Idoneis] Aptis ad reddendū vtilitatē hoibus indigētibus. Carpit hūc locū Lact. qm̄ nō ſit reqrendū in bñfaciēdo vtrū is ſit idoneus ēt ipſe bñfacere cui bñfaciēdū eſt, ēt ipſe Cic. ſupiore lib. ait, liberalitatē exercēdā nō eo aio, vt recipiat, ſed cū agat de vtili, qd' ab hoibus pcipit, cuius gra cōparamus nobis hoies. voluit Cic. cōtra inſtitutū ſuū dicere, & vult vt bonis idoneis bñfaciam', q gratiā referre poſſint, & indigētibus, qa aliter oſſm̄ nrm̄ gratū non accideret, & nobis vtile nō eſſet, cū is cui tribueretur, nō cuperet. [De re familiari] de diuitijs, & facultatibus nr̄is. [Diligēter] Vt diligēter inſpicias, ſit ne idoneus ad referendā gratiā is, cui impartiris. [Moderate] Ne plus largiaris ꝗ facultates tuæ ꝑmittāt, & vt tibi liceat, vt priore lib. dixit. [Quid aūt ſtultius] Modus adhibēdus eſt, qm̄q natura liberalis eſt, ſi ſemꝑ voluerit liberalis eſſe, ꝓdigus efficitur, & ſic effundēs ſua nō erit diu liberalis, cū oia ꝯſumpſerit. [Atq; ēt ſequūtur &c.] Nōnulli. n aſſueti largitionibus, vbi bona ſua largiendo ꝯſumpſerint, aliena rapiūt, vt in largiēdo pſeuerēt, ergo ne id neceſſitatis incurram', moderate & ꝯſiderate largiēdū eſt, & vidēdū cur largiaris, cui, qñ, ꝗtū. [Ita, cū, bñuolētiæ &c.] Hoc illis deinde ꝯtingit qd̄ dū amicos largiēdo parare qrūt, acqrūt inimicos rapiēdo, & ita ꝓdigalitatē deteſtat, oñdēs qd icōmodi ex ea ſequatur ijs, q ſupra ꝗ decet largiunt. [Volūt. n.] Bñuolētiæ cā bñfici eſſe, hicq. eſt illoꝝ finis, ſed nō mō ad illū finē nō pueniūt, ſed in odia multoꝝ hoim incidūt. [Quāobrē] Ex quo ſeqtur, inqt, liberalitatē mediū locū tenere oportere, ſicut ceteras virtutes, cuius extrema ſunt vitioſa, vnū qdē ꝑ exceſſum, qd' eſt ꝓdigalitas. alteꝝ vero ꝑ defectū, qd' eſt auaritia. [Nec ita cl.] Ne ſit ꝑ defectū auaritia. [Nec ita referādæ,] Ne ꝑ exceſſum ſit ꝓdigalitas. [Mod'] Mēſura & facultatē tuā metiaris. [Oino &c.] Hoc nobis ſemꝑ in memoria eſſe debet qd̄ in ꝓuerbio eſt. ſ. largitionē fundū non hr̄e, qd' ipſe declarat, nā, & illi q accipe cōſueuerūt, cape volūt, & alij ēt excitātur ad accipiendū, ergo nunꝗ fundus erit, niſi modum ei impoſuerit ille q larg'i. [Deſiderēt] Illoꝝ exēplo excitari, q accipere cōſueuerunt. [Oino &c.] Hic Cic. oñdit qd ſit vera liberalitas, & q̇ ei contraria vitia, ois (vt diximus) virtus in mediocritate poſita eſt, & ſi in vtranque partē inclinauerit ſiue ad defectū, ſiue ad exceſſum, vitiū eſſe incipit. Nunc igitur loqtur de vitijs, q̇ ſunt circa liberalitatem, & primū de vitio exceſſus, videlicet de ꝓdigalitate, qñ largimur, vbi non conuenit, & qbus non conuenit, & pluſquam conuenit. Deinde de vitio per defectum, qñ nec

vbi

vbi,nec qñ,nec quantum conuenit largimur, Auaritia hæc dr̃,& oino cõtraria eſt liberalitati, cum prodigalitas non nibil habeat ſimilitudinis cum liberalitate,qa ſicut liberalis largitur,ita & ꝓdigus,ſed differunt,quia bie erogat coi debet,vbi, qñ, & quantú debet,bie cõtra facit. [Prodigi,) Qui magnas, & ingentes pecunias profundunt in res minime neceſſarias.Vñ prodigi vocantur qď porro à ſe agant bona,Græci eos ἀσώτους noiant.[Viſceratio nibus)Videlicet non q̇ deoꝝ immortalium bonori cõueniunt. Dij.n.moderata q̇runt,non aũt ſuperflua. Viſceratio dr̃ quæ fit ꝑ hoſtias dijs immolatio,ois victima poſtq̃ dijs immolata fuerit viſceratio dr̃ . ergo prodigi eſſe pñt non ſolum in conuiuijs, ſed ẽt in ſacris deoꝝ , cum victimas ſuperfluas immolant, q̇ potius dijs inuiſæ ſunt,quam gratæ. In Albano Latinis viſceratio dabatur. de qua re plura Dionyſius Alic.Viſcus eſt qdqd ſubeſt cuti.Virg. Et viſcera nudant.ergo conuiuia profuſiſſima, accipio viſceratio nes.[Gladiatoꝝ muneribus)Rom.principes conducebant,quos in ludis funebribus exhibebant,vt defunctis eoꝝ ſanguine parẽtarent,multũ aũt effundebant pecuniaꝝ in gladiatoribus conducendis.Cic.in epiſ.diſſuadet Curioni ne ludos edat gladiatorios in p̃ris honorẽ,multis rõnibus,quaꝝ illa eſt præcipua,quod ſunt copiaꝝ,non virtutis. [Ludoꝝ venationumq. apparatu pecuniaa profundunt &c.)Ludi diuerſi gñis in theatro celebrabantur,curules,gymnici,ſcenici. Venationes quoque crebræ fiebant ab ædilibus ꝑſertim.Quales aũt eſſent ſi quis ignorat,legat Suet. Papinij ſiluas,& Mart.epigrãmata,apud quem libellus vnus dicatus eſt ſpectaculis. [Captos à ꝑdonibus redimunt) Vt Fab. Max. ſua prædia vendidit,vt captos à pœnis redimeret. [Aut æs alienũ ſuſcipiunt amicoꝝ cauſa)Hoc eſt,debitũ faciunt,&pro aliquo amico ſe debitores conſtituunt.Dr̃ æs alienum,quod nos alijs debemus,æs nr̃m,quod alij nobis debent. [Collocatione) Adiuuant, dotis partem erogando , qď eſt ſummum meritũ puellas inoper dote donare,vt nubere poſſint. Cæcilius Quintil. præceptorem ſuum iuuit in collocatione filiæ,de qua re epiſt.extat.[Opitulãtur) Cũ mutuo dant pecunias amico , earumq. longi tpis liberũ vſum concedunt,vt ad mercaturam exercendã. [In re q̇renda,vel augends) Qui nõ babet is q̇rit,auget vero q babet. [Itaque miror &c.)Dicit q̇ vera eſſet liberalitas,& ꝓdigi nõ liberalis magnificos ludos ædere,ideo occurrit ij qui Theophraſti dcm̃ obijcere poterant,quod refellit Ariſt.auctoritate, Theophr. in lib. quẽ de diuitijs compoſuit, Largitionem popularem laudat, & ludoꝝ apparatum,ac magnificentiam diuitiarum fructum eſſe exiſtimat. Ariſt.eius p̃ceptor maxime improbat.[Eſt.n.multus &c.) Plurimũ in eo immoratur,vt magnificentiã laudet.[Populariũ munerum)Viſcerationũ,venationum,ludoꝝ theatralium , q̇ oĩa grata ſunt populo,& eius fauorem cõparãt.[Mihi aũt ille fructus &c.) ſuã dicit ſniam,Theophraſti refellẽs opinionẽ.[Pauca exẽpla) vt redimere captiuos à ꝑdonibus,æs alienũ ſuſcipere cã &c.[Quanto Ariſtoteles &c.)Auctoritate vtitur Ariſt. poſtq̃ rõne vſus eſt. Nõ nullos reprehẽdendus eſſe dicit Ariſt. immo maiorẽ hoium partẽ,cũ videant ꝓfundi pecunias in hmõi res ſuperfluas & minime neceſſarias,nõ admirantur eoꝝ q faciunt ſtultitiã,& inſaniã. At vero ſi qs in neceſſitate poſitus ſextariũ frumẽti mina coemerit,admirãtur,nec aduertũt neceſſitati pecuniã eſſe.illũ tñ multo magis admirari conuenit , q nulla neceſſitate coactus grandẽ pecuniã effundit.[Non admiremur).ſ.reprehendentes. [Oẽs mirari)Pro mirarentur,tanq̃ incredibile eſſet quenq̃ hoc facere potuiſſet.[At bi &c.)Nos admiramur quæ miranda non ſunt,ꝗ videlicet aliqs in maxima neceſſitate poſitus magno emat pretio, id quod ad vitã pertinet.ſed hoc mirandũ non eſt,ſicuti cum Annibal obſideret Caſſilinũ,fuit q murem emerit ſexcẽtis denarijs, & eo vitam ſuſtentauit,q vero vendidit,mortuus eſt. [Sed cũ attenderit).ſ.dicit Ariſt. dari ueniam neceſſitati &c. [Mina) Drachmis centũ.[Cũ attenderint)Viderint,intellexerint.[Dare) ꝓ darent.[Cũ preſertim)Precipue cũ hac profuſione pecuniarum, neq; neceſſitati ſuccurratur,neq; dignitas amplificetur.Nã ſi alterũ hoꝝ fieret fieret,tolerandũ eſſet.Sed cum neutrũ fiat, admirari certe oẽs debemus, cũ pecunias in res non neceſſarias profundunt.[Ipſaq. illa delectatio &c.)Si multitudo ad lõgum tp̃s demulceretur , minus hmõi ſumptus reprehendendi eſſent , ſed modico tp̃e demulcetur tantiſper.ſ.dum fruitur ludis, uel rebus erogatis. At vero cũ ſatiata fuerit,deſinit fauere illi q fuit cauſa delectationis.[Eaq. à leuiſſimo quoq; sio &c.).ſ. ſi à leuiſſimis hoibus.Vulgus.n.tm̃ largitionibus,& ludis delinitur,non prinet pes viri,& virtute ꝑditi , qui nolunt cuipiam obligati eſſe . [In quo tñ ipſo,&c.)Finita ſatietate ludorum,eorum quoq; memoria finitur.obliuiſcũtur.n.ſatiati cum fuerunt quãtũlibet magni ludi fuerint & impenſæ. [Bene ẽt &c.) Etiã illud bene colligitur ab Ariſt. quod eiuſmodi ludi & magnificentiæ pueros potius , & mulierculas delectant , quam graues hoĩes, & recto iudicio ea q̇ ſunt ponderantes.[Ponderant)Examinant. [Certo)Stabili &firmo iudicio.[Quanq̃ intelligo,&c.) Occurrit tacitæ obiectioni, poſſet.n.qſpiam dicere,reprehendis,q magnos ſumptus faciũt in ludis,nõne ciues p̃ſtantiſſimi Aediles fuerunt, qui ludos magnificentiſſimos celebrarunt ? rñdet hoc eos feciſſe ne auari hr̃entur, & illa ſuſpicio auaritiæ eis noceret, vt multis nocuit,ſe aũt mediocritatem ꝓbare.[Splẽdor)Maximus.n.in ædilitatibus apparere videbatur ſplẽdor,cũ in ludis celebrãdis.& venationibus ꝓfuſiſſimi ſumptus fierent.[P.Craſſus) Hic cognomĩe diues vocatẽ eſt,cuius vitã ſcr. Plutar. eſt q dicebat nullã pecuniã ſatis magnã videri,cuius fructibus ali exercitus nõ poſſet. [Tũ copijs) qa nõ ſolũ cognomine diues erat,ſed ẽt re ipſa. [Ædilitio maxime munere)In quo maximos ſumptus fecit : Ludis,& venationibus celebrãdis.(L.Craſſus)Is ex eadẽ qua Publius fuit familia,& ædilitatẽ geſſit,cũ Q. Mutio Scæuola illius filio q augur fuit, de quo eſt in Lælio.Quãuis hic Mut.modeſtiſſimus eſſet,tñ, & ipſe ꝓfuſiſſimo in ædilitate vſus eſt ſumptu.Leonũ ſimul pugnã magnam plurimũ Romæ princeps dedit Scæuola Publij filius in curuli ędilitate.Plin Sed L.Craſſus orator fuit,&primus Romani oĩs colũnas babuit,peregrini marmoris hymettias dum, nec plures ſex, aut lõgiores 12. pedũ, quẽ M. Brutus in iurgijs Palatinã Venerẽ appellauit.in huius poſtea domo q̇ erat in palatio,M.Scaurus habitauit.[Deinde C.Claudius,Appij filius).ſ.Pub. & ij magnificẽtiſſime ædilitatẽ geſſerũt.[Luculli,) L.& Marcus ditiſſimi, & liberaliſſimi.nã M Luculli liberalitas p̃cipue laudatur.Hortenſius orator & cõſularis.Sylanus hic de quo Sal.in Catil.Seruiliã Catonis Vtic. ſororẽ vxorẽ habuit. [P.Lentulus,)Hic eſt q cognomento dictus eſt Spinther,ad quẽ ſunt Cic. epiſt. primus Apollinaribus ludis carbaſina vela in theatrũ induxit. auct.Plin. huius p̃cipue opa Cic.ab exilio eſt reſtitu9.[Scaurus)Hic fuit M.Scaurus Scauri filius,q princeps Senatus fuit. Vitricũ habuit Syllã.ędilitatẽ ſumma magnificẽtia geſſit, adeo,vt in eius ĩpẽſas opes ſuas abſumpſerit,magnumq. æs alienum cõtraxerit.auct.Ped.de quo Plin.lib.36.Docebimus inſaniã Caij,& Neronis Impatoꝝ victã priuatis opibus M.Scauri,cuius neſcio an ædilitas maxime proſtrauerit mores ciuiles &c.[Magnificẽtiſſima) Cn.Põp.Magnus cõſul iteꝝ vna cũ Craſſo magnificẽtiſſimos ludos fecit.Qñ theatrũ a ſe factũ dedicauit,exhibuit in circo leonũ iubatoꝝ 315. primus ẽt oĩum in eodẽ arcu elephantoꝝ pugnã dedit.Auct.Plin.& Aſcon.Cic.in orat.contra Piſ.de ludis,quos ſecũdo cõſulatu vna cũ Craſſo cõſul ædidit Põp.ſic ait, Inſtaor nũc apparatiſſimi poſt hoim memoriã ludi. ẽt Plut.in eius vita multa de actis Põpeij in 2.conſ.ſcr.[In qbus oibus).ſ.ſumptibus nõ qď ſupradicti fecerũt hoc ꝓpea accuſandi ſunt,cũ neceſſe eſſet eos ſic facere . Aliter.n. placere populo nõ poterãt. Ex quo nec ipſi gloriam cõſequi potuiſſent,& honores ſine hoĩm ſtudijs,& aliqď fortaſſe detrimẽtũ reſp.paſſa eſt. [Quid placeat) qa mihi hoc fieri non placeret,nec cuiq̃ viro graui placere debet . Nã ad verã liberalitatẽ nõ p̃tinet niſi vitãda eſt & ſuſpicio auaritiæ , q̇ multis nocuit in petitione magiſtratuũ,qa cũ delata eſſet ad eos ædilitas, & ꝑꝑ impẽſam, q̇ facienda erat neglexiſſent,odium populi cõtraxere, & repulſam poſtea in cõſulatus petitione ſunt paſſi.[Vitanda &c.)Quẽadmodũ docuit Cic. ꝓdigalitatẽ fugiendã,ita vitandã docet auaritiã,immo multo magis,nam vt ſupra dcm̃ eſt,vitiũ,quod fit ꝑ exceſſum abeſt à virtute magis quã vitiũ,quod fit ꝑ defectum , ergo vitãda auaritiæ ſuſpicio,& ſeruãda mediocritas.[Nam Mamerco &c.) Exemplo vtitur Mamerci Rom.ciuis,& nobilis &diuitijs ad quẽ cum ædilitas delata eſſet,& eã recuſaſſet,in ſuſpicionẽ venit auaritiæ, ne ſumptũ ædilis in ludis celebrãdis facere cogeretur. hæc aũt ſuſpicio ei poſtea nocuit plurimũ,nã in petitione conſulatus repulſam paſſus eſt. [Quare,&,ſi poſtulatur &c.) Si populus defert ædilitatẽ cuipiã,& eiuſmodi ſumptus reqſierit,faciendi ſunt ꝓ facultate,nõ aũt ſupra modũ & facultatẽ.[Si nõ deſiderãtib9,) Etiã ſi nõ deſiderẽt boni viri ædilitatẽ, approbare tñ debẽt delatã à populo,& ludos facere nõ inuiti ſi à populo poſtulãtur. [Nos ipſi)Ex Sicilia rediens Cic.vbi qſtor fuerat,factus eſt ædilis,& cũ in Verrẽ dixit ædilis erat.[Et,ſi qñ aliqua res maior,&c.) Duab9 rõnib9 ſumptus faciẽdus eſt,ſi à populo poſtulabitur,& ſi eo ſumptu aliqua res maior vel publice,vel priuatim,cõparabitur.credebantur augeri illoꝝ diuitiæ,q decimã Herculi obtuliſſent. Dio. lib.6.Potitius,inqt,& Pinarius, inter aborigines p̃ſtãtiores Herculẽ honorifice exceperũt,q vt gratiã referret,dixit eos,q ſibi vita functo,& inter deos relato, ſuoꝝ bonoꝝ decimã cõſecrarent, feliciter victuros,qď euěniſſe vſq; ad hoc tp̃s cõſtat.Multi.n.Romanoꝝ nõ ſolũ mediocri cenſu,ſed q habiti ſunt ditiſſimi, deci-

Ludi pueros et mulierculas delectant potiusquã graues homines,ait Ariſt.

Sylanus habuit Seruiliã Cat. Vtic. ſororem

Cic.cũ aedilis eſſet habuit orationes cõtra Verrem

mas Herculi vouerāt,poſteaq. fortunatiores facti bona ſua ad 4. talentoꝝ millia Herculi ſacrarunt.[Lucullus Rom. ferme diuiſſimus æſtimatis bonis decimā partē Herculi dedit.M.Craſſ ē decimam partē Herculi conſecrauit. Sylla itē auct.Plut. ea vouerſis fortunis decimā Herculi dicauit.[Vt Oreſti) Exēplo vtitur,Oreſtes nō dubitauit decimā reꝝ oīm quas poſſidebat in prǣdijs, & ī ꝓpatulo dare,vt oibus liceret intereſſe.erat hic fœnerator & inuiſus populo,vt fœnetatores ſolēt eſſe,ſed hæc cū feciſſet,laudari cœpit,& plurimū eſt honoris adeptus,&ea gr̃a fecit,vt bona ſua, & diuitijs augereni qppe q noſſet augeri fortunas hoim,q ſuoꝝ bonoꝝ decimā ſacraret Herculi. [In ſemitis) In oib' vrbis vicis.

M. Seius ī tpe penuriæ modiū frumēti P.R. vēdidit.

[Nec qdē &c.)Nec rephēſus eſt M.Seius.imo laudatus mirifice, qd' cū caritate annonæ ciuitas laboraret, modū frumēti populo vēdidit.[Aſſe)Vliſſimo pcio,ea q̃ ſignāt numeꝝ ꝓ his et ponūtur q̃ pōdus denotās,nā aſſis & libella ſignāt 1 s.vnciaꝝ,&.denarīū paruumq. nūmum . Seius itaque cū poſſet lōge maiore pcio vēdere,vēdidit minimo,vt opinionē de auaritia ſua excitatā tolleret fortaſſe.[In caritate)Penuria à careo,& Terēt.ait, Annona cara eſt in macello,nā charitas ꝓ beneuolentia &amore,p h,ſcribitur,& ab eo deſcēdit qd' eſt χάρις,hoc eſt gr̃a. [Inuidia) Odio. [Nec turpi) Qm̃ erat ædilis . & licere ei videbat hac largitione vti,qd' ſi ædilis nō fuiſſet ī ſuſpicionē venire poterat affectatæ tyrānidis.[Nec maxima,)Nō.n.fuit tanta largitio,vt bona ſua oia. abſumeret.[Sed honori &c.)Exēplo nūc vtit Milonis,quo oſtendit licere vti principib' viris largitione,qm̃ ea vtilis eſt reip.vt largitio,& ſumptus Milonis vtiles fuerūt,cū oēs emit gladiatores , vt opis Clodij inſiſteret.Clodius.n.opas oēs cōduxerat.i. operarios hoīes q operā ſuā mercede locāt,& quanto maiores ſunt,& ditiores in vrbib', tāto hmōi hoibus magis abūdant,magna erat operaꝝ turba Romæ.has oēs cōduxerat Clodius,q bus ad euertēdā vtebat rēp.vt qdqd vellet cōtra leges & iuſtitiā obtineret , his

Clodio vt reſiſteret Milo gladiatores emit pp Ciceronē.

minabat Clodius, cui vt reſiſteret Milo gladiatores oēs emit , & hic ſumptus Miloni gloriæ fuit,qm̃ improbitati reſtitit ciuis pnicioſiſſimi.[Emptis à laniſtis) nā Laniſtæ erāt,q gladiatores nutriebāt,& inſtituebāt ad certamina,vt locarēt ijs, q ludos edebāt funebres in ſuoꝝ honorē q defuncti erāt,oēs à laniſtis Milo gladiatores emit.Dicti aūt ſunt laniſtæ à laniādo,qd eos alerēt,q ſe laniarēt inuicē,vel qd' laniare gladiatores docerēt.[Quæ).ſ.reſp.

Laniſta.

[Salute nr̃a)Mei Cic.Clodius inimiciſſimus erat qd' eū vetare, vt voluiſſet rēp.nō ſinebat,& illius cupiditati,& furori ſolus repugnabat,&ppea egit Clod.nactus cōſules amicos & ſimilis ſibi ſceleſtibus,vt Cic in exiliū mitteret. cumq. magno fauore,cōſenſuq. nō ſolū Rom.oium, ſed totius Italiæ reſtitutus priſtinæ fuiſſet , eū tñ inſectari Clod.nunq̃ deſtitit,vt opprimeret, quo extracto, & reſp.in pīculū adducebatur nō mediocre.Milo ergo cōtra pditos Clodij furores,gladiatores oēs ꝯduxit,vt ſcr.Ped. cauſa reip. cuius ſalus cū Cic.ſalute cōiuncta erat.[Cauſa igr̄ &c.) cōcludit nūc dicēs duabus rōnibus laudari largitionē poſſe.Si aut neceſſaria fuerit,aut vtilis . [In his ipſis) Qm̃ neceſſe eſt vel vtile largiri, ſeruāda eſt mediocritas,ne vltra facultatē largiamur.[L.qdē Philippus)Vere,inqt,ſeruāda mediocritas eſt, q̃ nō ſemp eſt neceſſaria,& qd ita ſit ꝓbat,q a Philipp' Fabij filius gloriari ſolebat, qd ſine largitione oia q̃ maxima ſunt in rep. adeptus eſſet . [Cotta Curio)Fuit hic Cotta orator cōpar P.Sulpicij, q eſt in Dialogis de Orat.Cū decretus illi eſſet triūphus mortuus eſt añ diē triumphi,cū cicatrix vulneris eius,qd añ plures annos accepat, reſciſſa eſſet,fuerūt tres Cottæ,hic,& eius fr̃,ac L.Cotta,q lege ſua iudicia inter tres ordines cōcitauit,ſed hic oratorē intelligit, vt opinor,fuit.n.clariſſimus,& oibus functus eſt in rep. magr̃atib'. Curio,& ipſe eadē fuit tēpeſtate,orator celebris,& Senator.de quo Cic.lib.de cl.or.erāt tñ q bus videret illius ætatis tertius Curio, q a ſplēdidioribus fortaſſe verbis vtebat, & q a Latine nō pn̄t loquebat.[Nobis quoq;)Ego quoq; gloriari ſic poſſum,vt,illi nā ſi honores,inqt,cōſiderē,q mihi a P.R.delati ſunt,multo erūt maiores quā ſumptus ædilitatis meæ.Nā tāetſi magna fuit illa largitio,tñ minima erit in cōparatione bonoꝝ, quos adeptus ſum in rep.[Cūctis ſuffragijs)Nullo cōtradicēte . [Nr̃o qdē anno)Poſt pturā,tūc.n.cōſulatū licebat petere . Nā p̃finitū erat tps quo licebat petere cōſulatū. ante pturā nō licebat . ſic Sylla dictator ſtatuit poſt pturā ſuus cuiuſq; petētis cōſulatū annus dicebat,vt anno ſuo ꝯſulatū ꝯſequerētur,ſed expectare neceſſe fuit.& in orōne cōtra P.Rul.ipſe ait Cic.Cū Marius à ſpe cōſulatus lōge abeſſet,& ſeptimū annū poſt pturā iaceret.[Earguus ſumptus)Quorum fecerit ſumptus docet ipſe in orone ꝓ L.Mur. & vlt.act.in Vere. [Atq; illæ impēſæ) .ſ.quā hæ de q bus mētionē fecimus,& ſine dubio meliores ſunt,cū ad vtilitatē,& ornamentū fiat reip.[Muri) q muniunt ciuitatē . Demoſth. ꝓprio, & priuato ſumptu muros Athenienſes inſtaurauit. [Naualia,)Vbi fabricātur & ſeruantur naues,Græci νεώρια appellāt.[Portus,)Manufacti quos Græci κοθῶνας vocant,vt Oſtiēſis portus,quē Agrippa inſtaurauit. differunt portus, & naualia, nā in portu tutæ cōſiſtūt naues à tēpeſtate,in naualibus ſunt,& cōſtruūtur. [Aquaꝝ ductus,) Quos plurimos idē Agrippa extruxit. Aqlegia dn̄t aquaꝝ ductus ab aqua colligēda.Græce ὑδραγωγεῖα.[Quanq̃ &c.) Hæc qdē inqt q̃ noiauimus ſi muri &c.in poſteꝝ grauiora ſunt cōtra ea q pñtia ſunt , ſed tñ q̃ pñtia ſunt magis delectāt . Ordo eſt. Tñ hæc in poſteꝝ grauiora ſunt videlicet muri &c.[In poſteꝝ)Apud poſteros q a diutius durant.[Iucundius eſt)Negari oino non pōt qd pñs gloria non ſit iucundior , quēadmodum qd in manu datur, iucundius eſt quod promittitur.[Theatra)Qd ptinet ad officia theatri,primus Pōp. manſuꝝ theatrū extruxit,cum antea ad tps extrueretur,formam eius apud Mitylenē aio concepit,cū illinc rediſſet,extruxit, ſed lōge pulchrius & magnificētius. incuſatus eſt à patribus ſecundo cōſulato ſuo,de hoc plures ſunt auctores. [Porticus) q̃ multæ & magnificæ Romæ fuerūt,hoc, inqt, rephenderē aptius niſi vererer Pōp.detrahere,q primus manſuꝝ extruxit theatrū. [Noua) Magna,admirāda,non aūt impfecta,vt Virg. Pollio & ipſe noua carmina.[Sed doctiſſimi) Nō ſum ego q improbē,ſed viri doctiſſimi.ſ.phi q de his rebus ſcripſerūt,vt Panætius.Quē in his libris pcipue ſequor.[Nō interpretatus;)Nō verbū de verbo trāſtuli,qd interptes faciūt,ſed q̃ placuerūt accepi.[Et Phalere' Demetrius) Dicit huius ſniæ fuiſſe Demetriū Phalereū pſim & principē Athenienſem,fuit.n.auditor Theophraſti. Rephēdit aūt Periclē principē Athenienſem , q cū negociū ſuſcepiſſet ædificādi tēpli Palladis,qd in arce fuit Athenaꝝ,Propylęa illius templi fecit tāta magnificentia,vt nec pecuniæ qdē ſufficerēt, quas ad totius tēpli cōſummationē acceperat,q̃ aūt nos veſtibula appellamus,Gręci προπύλαια noiant,πύλαι,portam ſignāt,πρὸ,ante, huius rei meminit Valer.& Thuc. cum Alcibiades ad vitricū (nā priuignus Periclis fuit)veniſſet, & triſtē ac modeſtum offendiſſet , interrogauit, qd ita affectus eſſet. Rñdit ſenex,ne mihi moleſtus ſis,non.n. res iſta ad te ptinet. Tū ille iteꝝ,qd ita mœſtus ſis peto . Tandē enarrauit ſenex qd eſſet quod eū ſolicitū redderet.Cum tñ in adoleſcēte audaciæ videret,tunc puer,ergo rōnem inire neſcis, qua hunc mœrorē deponas ? Age,inqt,cū rōnem reddere non poſſis pecuniaꝝ quas in ædificandis Propylæis conſumpſiſti , cauſam inuenias,qua rōnem reddere non cogaris , admonitus cōſilio pueri, Pericles liberatus eſt, nā haud multo poſt inter Lacedæmonios, & Athenienſes bellū latenter excitauit , vt ciues ab hac cura ad aliā grauiorē traduceret.[De hoc gñe)Quod ptinet ad magnificentiam ædificioꝝ , cur probanda non ſit in his libris diſputauimus,inqt,quos de rep.ſcripſimus,ij aūt nō extāt.[Tota igr̄ &c.) Cōcludit,&dicit oēm hmōi largitionē vitioſam eſſe,ſed tpe,hoc eſt caſu tpis excuſari, qm̃ eam aliquid maius aut vtilius conſequitur.[Genere) In vniuerſum. [Tum ipſa &c.)q̃ q̃ neceſſaria aliqñ eſt,tamen habenda ſemper ratio eſt facultatis .

Nauale.

ASCEN.

SEd,expoſitis,)Docet qua liberalitate captanda ſit multitudinis beneuolentia.Ordo eſt. Sed expoſitis officijs.i.poſt q̃ expoſita ſunt officia adoleſcentiū,q̃ valeāt ad gloriam adipiſcēdam.i.acqrendam,dicendum eſt deinde .i. pōſt de beneficentia ac liberalitate,cuius eſt duplex ratio . Nam aut opera.i.operatio & obſequium laboris ſit bñ indigētibus.i.ijs qui indigent ea,aut pecunia ſit.ſ.indigentibus,hæc poſterior.i.q̃ eſt in pecunia, eſt facilior preſertim locupleti.ſ.diuiti, ſed illa.i.prior q̃ eſt in operis exhibitione,eſt lautior.i.ad lautum, hoc eſt claꝝ & mūdum magis ſpectans,ac pro &.t.ſplendidior & dignior viro forti & claro. em pro q a,q̃ q̃ voluntas liberalis gratificandi.i. gratum faciēdi eſt in vtroque.i.in vtriuſque officij exhibitione,tñ altera,videlicet pecunia depromitur.i.capitur ex arca, altera videlicet opera depromitur ex virtute.ſ.aut corporis,aut ai induſtria. q; , pro &,largitio q̃ ſit ex re familiari .i. ex pecunia aut ſupellectili,exhaurit .i. deſiccat & extinguit ipm fontem benignitatis.i.exhibitionis beneficij,hoc ex exhaurit pecunias,q bus exhauſtis nō amplius largiri poſſumus.Et ita benignitas tollit benignitate.i. cogitur diffinire largitio pecuniæ p eius largitionē,qua.ſ.benignitate,quo .i. quāto plures vſus ſis,eo.i.tāto poſſis,vti,in.i. erga minus multos .i.pauciores. At.i.ſed,ij ſup.q erunt benefici, & liberales opera .i. virtute,& induſtria,& primū quo.i. quāto pluribus ꝓfuerunt eo .i.tāto plures habebunt adiutores ad faciendū benigne. Deinde erūt paratiores bñficentiæ.i.ad bñficiendū,conſuetudine.i. ex ipſa aſſuefactione,& erūt tanq̃ exercitatiores ad ꝓmerendū bñ de multis.Philippus accuſat pclare Alexandrum filium ſuum quadā epiſtola,q ſectetur largitione.i.per largitionē beneuolentiā Macedonū,inquit.n.ſup. Philippus ad Alexandrum qd' malū ratio-

nis

nis.i.quæ mala rō,vel potius legamus quod , vt malū ſit interie-
ctio,& ordo ſit:Malū.i.cum mala gr̄a tua dicā qd rōois inducit te
in illā ſpē,vt putares eos fore.i.futuros eſſe fideles tibi, quos cor
rupiſſes pecunia,an tu agis id , vt Macedones nō putent te regē
ſuū,ſed miniſtrū & p̄bitorem, hoc eſt largitorē ? quod.i.quæ res
eſt ſordidū.i.turpe regi . Melius ēt ſup. eſt quod dixit largitionē
eſſe corruptelā.Enim pro q̄a,ia q̄ accipit fit deterior.i.in mores-
lēs,atq; paratior ad expectādū ſemper idem.i.largitionē. Ille .ſ.
Philippus ſup.ſcripſit hoc filio,ſed putemus p̄ceptū ſup.eſſe oib⁹.
Quamobrē.i.qua de cauſa,qdē .i. certe id nō eſt dubium, qn̄ illa
benignitas q̄ cōſtat ex ope & induſtria ſit,&.i.pariter honeſtior
& qd̄ ſup.pateat latius,& qd̄ poſſit p̄deſſe pluribus, tn̄ largiēdū
eſt nōnunq̄ i.aliqñ nec hoc genus benignitatis,qd̄ i.fit p largitio
nem,eſt repudiandū oino, & impartiendū ſe.i.oportet impartiri
hoc eſt partē facere ſæpe de re familiari hoibus idoneis indigēti-
bus,ſed diligēter ſup.impartiendū eſt,atq; moderate .i. cū modo
& mēſura.Enim pro q̄a,multi effuderūt.i.dilapidauerūt patrimo
nia ſup.ſua largiēdo inconſulte.Aūt pro ſed qd eſt ſtultius quam
curari,vt nō poſſis facere diutius,id qd̄ facias libēter ? q. d. nihil
tale aūt qd eſt niſi immoderata largitio ? Atq; rapinæ ſequuntur
ēt largitionem.n.pro q̄a,largitores ſup.prodigi,cum.i.poſtq̄ cœ-
perūt egere.i.egeſtatem hr̄e,dando .i. per nimiam largitionem ,
ipſi ſup. coguntur afferre manus alienis bonis.i.rapere aut furari
aliena.Ita.i.& ſic.cū.i.qn̄ ipſi velint eſſe benefici cauſa beneuolen
tiæ cōparandæ.i.vt cōparent.i.acq̄rant beneuolentiam , ipſi non
aſſequuntur.i.acq̄runt tanta ſtudia .i. vota,& fauores eoꝝ,q̄bus
dederunt,quanta odio ipſi aſſequuntur eoꝝ, q̄bus ademerunt .i.
abſtulerūt ſup.bona ſua.Quāobrē nec res familiaria claudēda eſt
ita,vt benignitas nō poſſit aperire eā,nec eſt referenda.i.aperien
da ita,vt pateat omnibus. Modus.i.quędā moderatio adhibeatur,
q; , pro &, is.ſ.modus referat ad facultates. Nos debemus memi
niſſe oino id quod vſurpatū .i. aſſumptum eſt ſæpiſſime à noſtris
hoibus,q; , pro &,qd̄ ſup.venit iam in conſuetudinem p̄uerbij ;
Largitionem non hr̄e fundū.i.ſtabilimentū Etenim .i. nā certe,
q̄s modus pōt eſſe ſup. in largitione eum & ij,q̄ conſueuerūt, &
alij.i q̄ non cōſueuerūt,deſiderent illud.i.largiri ? q.d nullus. Oi-
no &c. Ponit diſcretionē inter largum & p̄digū. Ordo eſt: Duo
gn̄a ſunt oino largoꝝ.i.eoꝝ q̄ largi ſunt,quoꝝ alteri .i. vni ſunt
p̄digi,alteri.i.reliq̄ ſunt liberales. Prodigi ſup.ſunt q̄ p̄fundūt.i.
penitus à ſe fundūt.i.immoderate cōſumūt & expendunt pecunias
ſuas in eas res,quaꝝ aut nullā oino memoriā relicturi ſunt , aut
breuē,vtpote epulis & viſcerationibus.i.conuiuijs populo datis
& muneribus gladiatoꝝ.i.q̄a gladiatores populo pro quodā mu
nere exhibēt,q; , pro &, apparatu.i.pōpa ludoꝝ.vtpote ſcenicoꝝ
aut Circenſiū aut ſimilium,q̄bus populus delectatur. Aūt p ſed ,
liberales ſup.ſunt,q̄ aut redimūt ſuis.i.proprijs facultatibus.i.di-
uitijs captos à p̄donibus,aut ſuſcipiunt.i.ad ſe capiunt æs alienū
.i.debitū alioꝝ ſoluēdo illud pro eis cauſa amicoꝝ,aut adiuuant
.ſ.amicos & egenos,in collocatione filiarū.ſ.cū viro,dādo.ſ.dotē,
aut partē eius. Aut opitulantur.i.quāuis opem ferunt , uel in qu
rēda .i. acq̄renda,re vel in augenda. Itaq; .i. & ita ego miror qd
venerit Theophraſto in mētem.i.qd cogitauit, aut dicere voluit
in eo libro quē edidit de diuitijs,in quo.ſ.libro ſup. dicit multa,
p̄clare,illud abſurdū ſup.dicit.Etenim ipſe mul.ſ.copioſus, & p̄li
xus ſup.eſt in laudāda magnificētia & appetitione munerū popu
larium.i.quæ populo exhibeātur,q; , pro &, putat facultatem ta
liū ſumptuum.i.poteſtatē faciēdi tales ſumptus eſſe fructum diui
tiarum. Aūt pro ſed ille fructus liberalitatis, cuius pauca exēpla
poſui,vr̄ mihi multo maior & certior. Quanto grauius & verius,
q.d.multo aut infinito grauius & verius,Ariſt. reprehēdit nos,q
nō admiremur has effuſiones pecuniarum,quæ ſunt ad deleniē
dam.i.mulcendā,& palpandā ad captandā multitudinem. At pro
ſed,deprehendi.ſ.videri nobis incredibile, & nos oēs mirari ſi hi
q̄ obſidentur ab hoſtibus,cogerentur emere ſextarium.i.uas ca-
piēs tres amphoras,& ſex modios aquæ mina i.grandiuſcula pe-
cunia. Sed ſup.reprehēdit quod cum.i.quamuis ſup.oēs attende-
rint.i.cognouerint veniā dari.i.quod venia dari debeat neceſſita
ti,qua coguntur aquam tanti emere,tn̄ ſup.eos nihil mirari ma-
gnopere.i.uehementer in his immanibus .i. uſque ad terrorem
magnis iacturis .i. damnis,& profuſionibus, q; , pro & , infinitis
ſumptibus preſertim eum.ſ.in talibus ſumptibus,q̄ fiunt in ludis,
& viſcerationibus , nec ſubueniatur.i.ſuccurratur (impersonaliter
dicit)neceſſitati,nec dignitas augeatur.aduerte lector , hic ordo
mihi præſtantior viſus eſt quam exponendo , videri pro videre-
tur,& mirari pro miraretur . præterea non vi conſtare conſtru-
ctio legendo nos magnopere mirari, cum verbo attēderint , ſed
pergo,q; pro &,cū ſup. illa ipſa deſcriptio multitudinis ſit ad bre-
ue,& exiguum tp̄s, q; pro &,cum ſup.ea ſit,ab quoque leuiſſimo
aio.i.ab omni aio leui & ſubtili.i.quo tn̄ ipſo.ſ.facto leui memo
ria voluptatis moriatur, quoq;.i.ēt vna.i.pariter cum ipſa ſocie-
tate. Colligitur.i.cōcluditur ēt bene hęc eſſe grata pueris & mu
lierculis,& ſeruis & liberis hoibus quantum ad cōditionem ſta-
tus,ſed ſimillimis ſeruoꝝ.ſ.aio & moribus. Vero pro ſed,colligit
ſup.hæc nullo modo poſſe p̄bari.i.probanda videri hoi graui &
pōderanti certo iudicio ea quæ fiūt. Quanq̄ intelligo in nr̄a. Per
ſeq̄tur de ædilitijs muneribus. Ordo eſt: q̄q ſup.etiā tales largi
tiones eſſe leuium hoium tn̄ ſup.intelligo. Vel conſtruatur cū ſe
quentibus vt ſubaudiatur tn̄ ibi in q̄bus oibus,&c.vt ſit,tn̄ video
quod placeat mihi in oibus, q̄q̄ intelligo,inueteraſſe.i.inuetera
tam cōſuetudinem eſſe in or̄a.i.Romana ciuitate,iā bonis.i.ma-
gnis tp̄ibus,vt ſplendor.i.celebritas ſumptuoſa ædilitatū.i.ædili-
tijs muneribus,& quæ ædiles potiſſimū curules exhibebant,po-
ſtuletur.i.exigatur,& expectetur ab optimis viris. Itaq; ita Pub.
Craſſus diues cū cognomine,tū copijs, hoc eſt cum euidēs ſit, q̄
diues ſup.fuit cognomine,tū.i.tunc ſup.multo euidētius eſt, qd̄
ſup.fuit diues copijs.i.rebus ipſis,functus eſt munere ædilitio ma
ximo.i.maxime ſumptuoſo . Et L.Craſſus functus eſt paulo poſt,
ædilitate magnificētiſſime, cum Q.Mutio collega.ſ.ſuo extitere.
moderatiſſimo oium hoium. Deinde C.Claudius filius Appij, &
multi Luculli poſt. Itē Hortenſius,& Sylanus ſup.functi ſunt ma
ximo ędilitio munere. Aūt pro ſed,P.Lent.vicit.i.ſuperauit in ſum
ptu me cōſule.i.cum ego eſſem conſul oēs ſuperiores. Scaurus ēt
imitatus eſt hūc vero pro ſed, munera nr̄i Pompeij.ſ.magni ſup.
fuerūt magnificentiſſima in ſecūdo conſulatu.ſ.eius in q̄bus oi-
bus q̄q̄.ſ.intelligo à magnis viris exhibita,tn̄ ſup.ò Marce fili tu,
vides qd placeat mihi,tn̄.i.tametſi p̄digalitas vituperanda eſt tn̄
ſuſpicio auaritiæ eſt vitāda.i.non ſic euitabimus prodigalitatem
vt videamur auari.nā prætermiſſio ædilitatis.i.muneris ædilitij
attulit Mamerco hoi ditiſſimo repulſam cōſulatus.i.fecit eū re-
pelli a ꝯſulatu, quē petebat quare.i.quāobrem & ſi ſup. ædilitiū
munus poſtulatur a populo,faciendū eſt viris bonis,ſi nō deſide-
ramus attn̄ approbātibus,modo.i.dūmodo ſup.fiat pro facultati
bus.i.ſm facultates, vt.i.ſicut noſipſi fecimus,& ſi qn̄.i.aliqñ ali-
qua res maior aut vtilior acq̄ritur largitione populari.i.p largi-
tionē,quæ fit populo, vt.i.quēadmodum prādia in ſemitis i.quæ
ſunt in ſemitis nomine.i.p̄textu decumæ.i. tanq̄ decimæ Hercu
li p̄ſoluātur,fuerūt nuper.i.paulo ante, Oreſti ciui Rom.magno
honori.i.ad magnū honorē . Ne quidem.i.non ēt datū eſt vitio
M.Seio.i.M.Seius nō vituperatus eſt,quod in caritate annonæ.i.
cū annona eſſet multū cara,& eſſet penuria frumēti dedit popu
lo modiū.ſ.frumenti aſſe.i.p̄cio vnius aſſis.i numi ærei liberalis.
enim pro q̄a,ipſe liberauit ſe magna.i.a magna, & inueterata in
uidia,nec turpi iactura.i.nō p turpe damnū. qn̄.i.qn̄quidem erat
ædilis.i.qm̄ decebat eum,nec turpe hoc erat eum eſſet ædilis,qd̄
priuato forte dedecori fuiſſet.nec maxima ſup. iactura.i.& nō p
maximā iacturam,hoc eſt,neque turpē , neque ſane magnam fe-
cit iacturā , & tn̄ liberauit ſe magna inuidia populi cum inuiſus
erat.ſed fuit nr̄o Miloni nuper ſummo honori,quod compreſſit
oēs conatus,& furores P.Clodij,& hoc gladiatoribus emptis,&
ſup.populo in arena exhibitis cauſa reip.quæ cōtinebatur.i.quæ
tūc conſiſtebat in ſup. nr̄a ſalute.i.ſaluatione mei.ſ.Ciceronis .
Cauſa igitur.cōcludit oſtendens,quæ largitio cōducat. Ordo eſt:
Igitur cauſa largitionis eſt, ſed aut neceſſe eſt,aut vtile eſt ſupp.
largiri.aūt pro ſed, regula mediocritatis eſt optima in his ipſis.ſ.
rebus. Quidē.i.certe L.Philippus filius Q. Fabij,exn̄s vir magno
ingenio,& in primis.i.inter primos clarus ſolebat gloriari ſe ad-
eptū eſſe.i.obtinuiſſe oia, quæ hr̄entur ampliſſima.i.oēs dignita
tes ampliſſimas ſine vllo munere.i.ſine exhibitione vllius mune
ris. Cotta eū.dicebat idē quod.ſ.L.Philip. licet quoq;.i.ēt bonis
gloriari quodāmodo in hoc.i.in hac eadē re. Nam pro amplitu-
dine honoꝝ, quos adepti ſumus,cūctis ſuffragijs.i.votis oium ſa
ne,exiguus.i.valde paruus ſumptus.i.expēſa ædilitatis fuit quidē
.i.certe nr̄o anno. quod.i.quæ res contigit nemini eoꝝ quos nō
iam modo paulo ante. Atque pro &,illæ impenſæ quæ ſequūtur
ſunt meliores , quam ſup.largitiones.ſ.muri.i.quibus fiunt muri
ciuitatis,naualia.i.loca in q̄bus fiunt naues,portus,ductus aqua-
rum,q; pro & ,omnia quæ pertinent ad vſum reip. q̄q̄ id quod da
tur præſens tanq̄ in manu eſt iucundius.i.delectabilius : tamen
hæc.ſ.naualia portus &c.ſunt gratiora.i.magis utilia in poſterū
.i.ad futurum tempus, ut ad gloriam propagandam . Ergo repre
hendo verecundius.i.parcius & modeſtius theatra.i.ſpectaculorū
ædificia,porticus.i.in quibus quis potari poſſit ſubtecto,ambu-
lacra & noua templa propter Pompeium.i.quia Pompeius ea-
rum rerum ſtudioſus fuit , ſed doctiſſimi ſupple philoſophi non
probant

probant ſup.talium extructionẽ,vt.i.quemadmodum,& ipſe Panætius,quem ego multũ ſecutus ſum in his libris, & Phalereus Demetrius q vituperabat Periclem principẽ Græciæ , quod.ſ.q proiecit tantã pecuniam in illa pclara.i.notiſſima.ſ.tẽpli Mineruæ propylæa.i.veſtibula,hoc eſt ad cõſtruenda ea,non interpretatus ſup.eſt nobis hoc loco,ſed diſputatũ eſt diligenter, de hoc toto gñe in ijs libris quos ſcripſi de rep. Igitur tota ratio taliũ largitionum eſt vitioſa gñe.i.in gñali, exiſtens ſup.neceſſaria tpib᷒.i.qñ opportunum: tñ ipſa.ſ.ratio largitionum neceſſaria tpibus eſt accõmodanda.i.proportionanda ad facultates,& eſt moderanda mediocritate , ita quod immodica non ſit . Tota igitur concludit oſtendens qua cauſa ducti largitione vti debemus, cum.ſ. aut neceſſe eſt,aut vtile. & in vtroque mediocritas ſeruanda eſt.

DOCT. interpr. BEnigne ſit indigentib.) Bene ſit q bus præſtatur beneficiũ, pro quo Cic.noue dixit,benigne ſit,impſonaliter.[Gratificãdi)Gratificandi dixit qđ Græci οὐ χαρίζεσθαι nõ ad grãm aliqd faciendi,ſed pſtandi beneficium.[Quæ te,malum,inqt,rõ.) Malũ hic vel aduerbiũ eſt,vel ſi malis,interiectio indignãtis.Hoc nõ intelligens ſciolus quiſpiã,ita locum hũc in pleriſq; codicib᷒ depravarat: Quod te malũ,inqt,rõnis.[Sed diligẽter,atq; moderate) Diligẽter hic vſurpat, nõ illo vulgari more,ſed vt idẽ valeat quod cũ delectu.[Vt his igratis eſſe nõ liceat) docẽt illud grãmatici,hoc genus ſermonis trifariã efferri,nõ licet eſſe ingratos,nõ licet eſſe ingrati.Primũ elegantiſſimũ eſt,poſtremũ duriſſimum.

DOCT. interp. SEd expoſitis) Docet quo debemus vti liberalitate ad captãdum multitudinis beneuolentiam, quo beneficentia adiungantur voluntates hoium , & primum docet quatenus deceat largiri.[Præclare in epiſtola) Auget exemplis præclarũ Philippi præceptum.[Sed diligenter,atque moderate)Iuxta prouerbium,οὔτι πάντα,οὔτι πάντη. [Largitionem ſundum non habere) Prouerbium.[Omnino duo,&c.)Prodigalitas damnatur.[Quanq; intelligo) Quomodo Romæ laudem meruerit prodigalitas.

ARGVMENTVM.

Priuata liberalitas in quos, & quatenus exercenda .

IN illo aũt altero genere largiẽdi,quod à liberalitate proficiſcitur,non vno modo in diſparibus cauſſis affecti eſſe debemus . alia cauſſa eſt eius,qui calamitate premitur ; & eius,qui res meliores q̃rit,nullis ſuis rebus aduerſis . propẽſior benignitas eſſe debebit in calamitoſos : niſi forte erunt digni calamitate.in ijs tñ,qui ſe adiuuari volent,nõ vt ne affligantur,ſed vt ad altiorem gradum aſcendant, reſtricti oĩno nullo modo eſſe debemus,ſed in deligendis idoneis iudicium,& diligentiam adhibere.nam præclare Ennius:

Benefacta male locata, malefacta arbitror .

quod aũt tributum eſt bono viro,& grato, in eo cum ex ipſo fructus eſt, tum ẽt ex ceteris . temeritate.n.remota , gratiſſima eſt liberalitas ; eoſq. eã ſtudioſius pleriq; laudãt q ſummi cuiuſque bonitas cõe perfugium eſt oĩum. Danda igr̃ opera eſt , vt hos beneficijs quãplurimis afficiamus, quorũ liberis, poſteriſq. pdatur memoria,vt his ingratis eſſe non liceat.oẽs.n.immemorem beneficij oderunt,eamq. iniuriam in deterrẽda liberalitate ſibi ẽt fieri, eumq;.q faciat cõem hoſtem tenuiorum putãt. Atq; hæc benignitas ẽt reip.vtilis eſt,redimi è ſeruitute captos, locupletari tenuiores : quod qdem vulgo ſolitũ fieri ab ordine nr̃o,in orone Craſſi ſcriptũ copioſe videmus . hanc ergo conſuetudinẽ benignitatis largitioni munerũ longe antepono . hæc eſt grauium hoĩum, atq; magnorum,illa quaſi aſſentatorũ populi,multitudinis leuitatẽ voluptate quaſi titillãtium.Conuenit aũt tum in dãdo munificũ eſſe, tũ in exigendo non acerbũ ; in omniq. re cõtrahenda vẽdendo,emendo,cõducendo,locãdo,vicinitatibus,& cõfinijs æquũ,& facilẽ, multa multis de iure ſuo cõcedentẽ; à litibus vero,quantũ liceat,& neſcio an paulo plus ẽt,q̃ liceat,abhorrentẽ.eſt,n.nõ modo liberale , paulũ nõ nunq̃ de ſuo iure decedere,ſed interdũ ẽt fructuoſum . Habẽda aũt eſt rõ rei familiaris; quã qdem dilabi ſinere, flagitioſum eſt; ſed ita,vt liberalitatis,auaritiæq. abſit ſuſpicio . poſſe.n liberalitate vti,nõ ſpoliãrẽ ſe patrimonio,nimirũ eſt pecuniæ fructus maximus . Recte ẽt à Theophraſto eſt laudata hoſpitalitas . eſt.n.vt mihi qdẽ vr̃,valde decorũ,patere domos hoĩum illuſtriũ illuſtribus hoſpitibus : idq. ẽt reip.eſt ornamẽto,hoĩes externos hoc liberalitatis gñe in vrbe noſtra nõ egere.eſt aũt ẽt vehemẽter vtile ijs, q honeſte poſſe multa volunt,p hoſpites apud externos populos valere opibus,& gr̃a . Theophraſtus qdẽ ſcribit Cimonem Athenis ẽt in ſuos curiales Laciadas hoſpitalẽ fuiſſe: ita.n.inſtituiſſe,& villicis imperauiſſe,vt oĩa præberẽtur,quicunque Laciades in villam ſuam diuertiſſet.

PETR. MARS. IN illo aũt)Poſtq̃ de largitione quæ à pdigalitate pficiſcitur diſſeruit,trãſit ad aliud genus, qđ à liberalitate manat , docetq. quo tali liberalitate vtẽdũ ſit.Supra dixit duo gña eſſe largorũ,quorũ alteri pdigi,alteri liberales dicantur. Poſtq̃ de pdigis dixit dicit de liberalib᷒, q vt dicebat ſuis facultatibus,aut captos à pdonibus redimũt,aut æs alienũ ſuſcipiunt. [Affecti) Diſpoſiti in cauſis diſſimilibus . [Alia cauſa eſt) Docet quo affecti eſſe debemus,cũ alia cauſa ſit eius q in calamitate verſatur,& eius q adiuuari cupit , cũ ad ſummos tẽdat honores ſine aliqua aduerſitate,& docet nos debere ppenſiores eſſe in calamitoſos,niſi fuerint calamitate digni . [Res meliores) Maiores dignitates & opes. [Benignitas)Liberalitas magnificentia. [In his tñ)Quantis inqt in illos ppenſiores eſſe debemus,tñ nullo modo deſerendi ſunt,q altiorẽ dignitatis gradũ aſcendere cupiunt. [Sed in diligẽdis idoneis) pcipit deligẽter iudicandũ eſſe an alij q fauorẽ cupiunt,digni ſint qm aliter eſſet contra prudentiã. qđ pbat Ennij ſnia [Male locata)Collocata indignis & minime idoneis . hic eſt verſus Ennij ex tragœdia . & Publius poeta Mimorũ dixit:Beneficiũ dando accepit q digno dedit. [Quod aũt) Ponit nũc contrariũ. [In eo)Quod bono viro tributũ eſt.[In ipſo) Bono viro.[Ex ceteris)q laudãt liberalitatẽ, quæ prudẽter ſit.& liberalitas ab oĩbus laudatur remota imprudẽtia.qm dandũ eſt,vt oportet.[Dãda igitur opera eſt)pcipit q bus beneficijs alios afficere debeamus,vt memoria remaneat apud poſteros, & illis nõ liceat eſſe ingratis.[Prodatur)ppagetur,diffundãtur,vt aliquos vi oppreſſos defendere,docere,pdia donare merẽtibus, ad honores euehere,& ſimilia quorũ memoria trãſit ad poſteros,& ſine odio aliorũ ingrati eſſe nõ pñt.[Non liceat eſſe ingratis) Sic loqmur, mihi licet eſſe bono,tibi licet eſſe diſerto.[Deterrẽda) amouẽda & impediẽda,cũ vtatur ingratitudine . Ita dicimus deterrui te à ſcribẽdo.i.effeci vt nõ ſcriberes . deterreo à liberalitate,efficiunt q ſ nõ ſit liberalis q ergo immemor beneficij,deterret liberalitatẽ.[Hoſtẽ)Inimicum.qm eſt ingratus & illiberalis . [Tenuiorũ) Pauperũ,q indigent aliorum liberalitate. Atque hæc benignitas oſtendit hãc liberalitatem vſui eſſe reip. cum redimũtur captiui, & pauperes locupletãtur.[Ab ordine noſtro) Ab auguribus,qm Cic. erat ex ordine augurũ Cicero poſt Craſſi interitum augur creatus in Ciliciam proconſul miſſus eſt , q eam prouinciam armis & iuſticia ſeruauit.Collegium augurũ erat in maxima veneratione apud antiquos.[Vulgo).i.paſſim,& cateruatim.[Craſſi) in cuius locũ Cic.ſubrogatus fuit.[Hanc ergo conſuetudinem) concludens pponit hanc liberalitatem largitionibus,& muneribus eorũ,quos prodigos appellauit.[Munerũ) Spectaculorũ ad captandã multitudinem.[Grauium)Prudentum . hæc,inqt a grauibus hoĩbus ſolet exerceri,illa aũt à leuiſſimis,q auram popularem captant.[Illa) Argitio,q̃ ſit ad captãdos populi fauores.[Titillantium)Mouentiũ . Titillare eſt illas partes corporis tangere,quæ tactæ mouent quandam voluptatẽ,vt tangere ſub alis.ergo q largitione vtuntur quaſi titillãt voluptatem multitudinis. qm deleniunt ipſam,oblectant,& capiunt tali largitione ac munere.[Conuenit aũt)Nunc præcipit,& dando & exigendo quid agendum ſit,& conueniat.[Non acerbum)Non aſperũ & nimis moleſtũ.[Re contrahenda)In oĩ contactu.[Confinijs) Hoc confinium dr̃.[De ſuo iure)De eo quod iure ad ſe pertinet.[Decedere).i.reſecare,amputare,remittere . [Abhorrentem) Alienum à litigijs

litigijs quoad fieri pôt, & potius eſt aliqd de ſuo concedendum,
quã litigandum.[Habenda aũt eſt ratio) Ne aliqui pceptio Cice
ronis ducti à litibus abhorrẽdo rem ſuam cõſumi & labi ſinerẽt,
monet habendã eſſe curam rei familiaris, nec permittendum ut
male dilabatur,qđ maxime dedecet.[Flagitioſum) Malũ,ſcele-
ratũ,& pertinens ad ignauum hoiem. [Sed vt liberalitatis) Mo-
net ita eſſe habendam rõnem rei familiaris,vt nõ videamur illi-
berales aut auari.[Poſſe.n.)Ratio quare ſuſpicio auaritiæ pellẽ-
da eſt.qm̃ ille eſt pecuniæ fructus, cũ qs moderate vtiẽ liberalita
te,vt ſe patrimonio non ſpoliet.[Recte ẽt) Laudat ſniam Theo-
phraſti,q hoſpitalitatẽ laudauit, quæ eſt quædã diſpoſitio & libe
ralitas erga hoſpites.i.amicos externos. [A Theophraſto) q de
diuitijs lib. vnũ ſcripſit,in quo laudauit hoſpitalitatẽ.[Valde de-
corum)Pulchrũ & glorioſum [Illuſtriũ)Clarorum virorum,& principis
ciuitatis.[Illuſtribus)Claris amicis externis. Hanc ſniam Lactã
tius reprobat,ſed ipſe loqtur vt chriſtianus. Cic. aũt vt gentilis
phs,& ideo iuſta reprehẽſione caret.[Honeſte)cũ laude virtutis.
[Cimonẽ)Cimon filius fuit Miltiadis.& Hegeſipyles filiæ Olo
ri Regis Thraciæ.Miltiades 50.talẽtis dãnatus in vinculis perijt,
Cimone & ſorore Elpinica ſuperſtitibus.Cimon ſpolijs bellicis
locupletatus agrorum ſepes amouit, vt oẽs ad fructus legẽdos acce
dere poſſent.ex tribu Laciadarum ſuis Miltiades in quos ſummã
hoſpitalitatẽ Cimon exercuit. Parabatur,inquit Plut.in vita Ci
monis,ingens domi cõuiuium,eo pauperes quicũque vellẽt libe
re cõuenientes,educationem inde p ocium ſibi vẽdicabant,vt re
bus tm̃ vrbanis intenderẽt.Ceterum Ariſt.non id oĩbus Athenieñſi-
bus datũ eſſe, ſed ex Laciadis curialibus ſuis cuilibet licuiſſe ac-
cedere tradit.Comitabãtur pterea Cimonem quidã familiares:
his pulchra veſte indutis mandatũ erat,vt ſiqs grandior natu ſor
dide ob inopiã indutus cũ Cimone forte loqueretur, veſtem cũ eo
pmutarẽt.Viſum eſt hoc magnificẽtiæ genus plurimũ in ſe maie
ſtatis hre,& numos ẽt illi copioſe ferebãt,vt ſi quẽ in foro idigna
preſſũ egeſtate cõſpicerẽt,quã pxime accedẽtes pecunias illi clã
in manib.deponerẽt.[Curiales)Eiuſdẽ curiæ. formam ciuilẽ Ro
mulus hoc modo inſtituit.diuiſa oi multitudine trifariã ſingulis
partib.duces ſingulos pfecit, Tribusq. eas appellauit. diuiſit rur
ſus ipſas trib.in denas ęq̃les partes,vocauitq. eas curias,illisq. ẽt
duces ſingulos pfecit duces tribuũ Tribunos,curiarum vero Curio
nes noiauit.Inde curiales & tribules. Põponius aũt lib. 1. digeſt.
de origine iuris dicit Romulus in 30.partes diuiſiſſe pplm, quas
curias appellauit,ppea quod tũc reip.curã p ſnias partiũ earum ex
pediebat,vt dcm̃ eſt in 1.vol.Curiales inqt Pompeius dñr eiuſdẽ
curiæ, & tribules eiuſdem tribus,& municipes eiuſdem munici-
pij,curialis latine dr, Graece,& tribulis ,curia La-
tine, græce,Tribus vero . [Villicis) Villarum cuſtodibus,
[Diuertiſſet)Ad hoſpitandum deflexiſſet,iusq. hoſpitij peteret.

FRAN. MAT.

IN illo aũt gñe)Cic.de liberalitate præcipiens, duo primum
gña eſſet dixit,quorum alterum in opera poſitum eſſet, alterum in
pecunia. Alterum aũt alteri in cõparatione præpoſuit.Inde dif-
ferentiã fecit inter veram liberalitatẽ,& eã quæ prodigalitas me
retur appellari Nũc poſtq̃ dixit de pdigalitate & nũ vera libera-
litate,de liberalitate recta,& vera pcepta dat, & primũ qd cui in
ea ſint anteponẽdum.Nã quãto magis indiget,tãto citius ei quã
alij eſt benefaciẽdum. Item magis in hac q̃ in illa re iuuare debe
mus.[A liberalitate) Non.n.ois largitio à liberalitate pficiſciẽ,
cũ multæ largitiones a pdigalitate pficiſcãtur.[In diſparib.cau-
ſis)Diſſimilibus & ipſe declarat.[Affecti) Diſpoſiti,ſed ei q ma-
gis idiget,magis erogare.[Alia cauſa eſt eius &c.)Multũ intereſt
benefacias indigẽti an ei q velis res ſuas augere, eũ tñ non indi-
geat,in eũ.n.liberales eſſe debemus q indiget, & inopia premiẽ.
[Calamitate)Videlicet ſi ſumma eſt inopia, & nec ſe nec ſuos ſu
ſtentare põt.[Meliores)Cũ bonas hñt,ergo non indigẽtiæ cau-
ſa.[Nullis ſuis reb.ad &c.)Oĩbus ſuis rebus ex voto ſuccedẽtib.
[Propẽſior)Nunc dicit qd agendũ ſit,& ppenſiorẽ,hoc eſt procli
uiorẽ benignitatẽ eſſe debere in calamitoſos, q̃ in eos q ſua au-
gere quærũt.[Niſi forte &c.)Sicuti guloſi,eluones, aleatores,&
ceteri eiuſmodi.Quia ſua culpa ad paupertatẽ & miſeriã redigũ
tur,nõ caſu aliquo,& fortuna, & hmõi hoibus nõ eſt ſubuenien
dũ.[In his tñ &c.) qa dixerat indigẽtes pponendos eſſe ijs,q nõ
indigẽt qdem, ſed res ſuas augere volũt non dixerim tñ inqt ijs
nõ ſubueniendum.Nã & ipſis ſubueniendũ eſt,ſed in cõparatio-
ne hos illis poſtponẽdos eſſe.[Ne affligantẽ)Sicut affligũtur,q in
calamitate ſunt,qua premuntur. [Reſtricti) Auari & illiberales.
[Sed vt altiorẽ &c.) Vt opes ſuas & dignitatẽ augeãt opib. nris,
& fauore nro.[Sed idoneis)Quotieſcunq; erogare voluerimus,
prima cõſultatio inqt ſit,vt ijs erogemus q magis indigẽt,ſecun-
da,vt gratis,& q memores ſunt,nã ſi ingratis benefacias, multa

mala ſequũtur.Nam & negligẽtiores fiũt liberales ad benefacien — *Negligentiores ſũt liberales pp ingratos.*
dũ,cum illos ingratos viderint, qbus benefecerint, & ſic q indi-
gẽt,multa pferunt incõmoda. liberales cũ beneficium ſuũ male
locauerũt,metuunt ne rurſus male locẽt,ergo idonei ad hñdam
gratiã,& benefici,memores,deligẽdi ſunt,qbus benefacias.[Ido
neis)Ad hñdam gratiã,& referẽdam ſi opus fuerit.[Iudiciũ)ſiue,
ne idonei an cõtra ſint,ne boni an mali ſint,ue digni q accipiant
beneficium nrm,an indigni.[Nam pclare &c.) rõnem ſuã Ennij
auctoritate cõfirmat.[Benefacta male &c.)Quõ ſi benefacta ſũt,
malefacta eſſe põt? benefacta ſunt,qa qui donat liberalitate uti
tur,& benefacit. male aũt facta ſunt,ſi male locata fuerunt: qm̃
multiplex malum ſeqtur,quod Cic.ipſe docet.[Tũ ex ipſo &c.)
Duplex fructus ſeqtur ſi grato viro tribuitur,primũ ex eo cui be
ne ſit,deinde ex ceteris.Nã cum liberalis hõ viderit gratum eſſe
cui benefecerit,accẽditur,vt alijs quoq; benefaciat.[Remota te- — *Nõ temere beneficiũ eſt cõferendũ.*
meritate)Videlicet ne temere oĩbus, & ſine diſcrimine benefa-
cias,qa q id facit iudicio caret,atq; diligẽtia. [Aut temeri. &c.)
Ne ſupra facultatẽ largiaris.[Quòd ſummi cuiuſq; &c.) nã cum
ſummus qſptã & princeps,bonus fuerit,& diligẽtia ac iudicio bñ
ficia diſtribuat,is recte cõe oĩbus eſſe indicat pfugiũ. [Dãda igiẽ
&c.)ea i idoneos ɔferẽda ſunt bñficia,quorum ad liberos eorum me-
moria trãſire poſſit,vt & ipſi memores ſint & ſic Cic.implet ppo
ſitũ ſuũ. nã cũ pcipiat de vtilitate cõparanda,docet qũo eã aſſeq
nõ ſolũ ab eo cui bñſit,ſed à liberis eius poſſumus.[Vt ija &c.) ſi
magna fuerũt beneficia. ingrati eſſe nõ pñt,vt ſi à piculo capitis,
à piculo ſeruitutis liberauimus,ſi in collocatione filię iuuerimus.
[Oẽs.n.Perſæ)vt Xenophõ ſcri.in puniẽdis peccatis ſeueriſſimi,
nullũ maiore ſupplicio quã ingratitudinẽ vindicare ſunt ſoliti,
qm̃ ingratitudinẽ (vt ipſi dicebãt) impudẽtia,impudentiã cetera
oia vitia cõſectãtur.[Eamq. ſibi &c.) iniuriã ab ingrato nõ ſolũ
ei fieri exiſtimãt,q beneficiũ dederit;ſed oĩbus q putant liberalẽ
ad benefaciẽdũ ppea ſegniorẽ reſtrictioremq. fore. Vñ & Sen.
ait,Ingratus vnus idẽ petẽtibus multis nocet. [Deterrẽda libera
litate ſibi ẽt fieri eumq. &c.) Diminuẽda,atq; eadẽ cras deterret
exiguis aliqd,hoc eſt auferte.Detrahet Iuuen.& Ho.laudes egre
gij Cæſaris,& tuas culpa deterrere ingenij,legitur, & deterrẽda,
hoc eſt depellẽda,dicimus deterrui te à literis,hoc eſt effeci ue li
teras ſequereris.[Tenuiorum)Pauperum. [Atq; hoc &c.) Nũc dicit
qd cui ſit anteponẽdũ, oñdens qđ pluribus vtile eſt illud potius
faciẽdũ,quã qđ vtile paucioribus,ſicut redimere captiuos, quod
(vt diximus) Q. Maximus fecit.[Tenuiores) q bene meriti ſint
de rep.& nõ culpa ſua ſed vel aduerſante,fortuna in calamitatẽ in
ciderint,vel emergere à paupertate iuſte viuẽdo nõ potuerit. [Qđ
qdam vulgo &c.)Et hoc factũ eſſe ſæpius a ſenatu in orone Craſ
ſi legimus.Dicit.q.Craſſum oronem habuiſſe qua oñdebat ſena
tũ,miſeris,& calamitoſis ſubuenire ſolitum, ſicut legimus apud
Val.Max.ſenatũ ſubueniſſe Attilio Regulo,q cũ ad imperij exe-
tũ veniſſet,peteretq., vt in patriã redire liceret,cauſam afferens
qa villicus ſuum agrum deſeruiſſet, & ppea nõ poſſet filiabus do
tẽ cõparare.Quare ſenatus re cognita,& villicum conduxit,& fi-
liabus dotẽ pbuit.[A noſtro ordine)nõ collegio augurum intelli-
gas,ſed noſtro ordine,hoc eſt ſenatorio ordine,qa Craſſus augur
fuit,& in eius demortui locũ Cic.cooptatus fuerit,cum pconſul
eſſet in Ciliciã.Neq;.n.legitur collegiũ augurum hoc factitare ſoli
tum,& augurum non ordinem,ſed collegium dicimus,cõtra, ſena-
toriũ ordinẽ vocamus.[Hãc ɔſuetudinẽ) Redimẽdi captiuos, &
locupletãdi tenuiores.[Largitioni)Magnificẽtiæ ludorũ,viſcera
tionũ &c.[Hæc eſt &c.).ſ.ɔſuetudo redimẽdi captiuos &c.)Gra-
uiũ) Sapientũ grauẽ.n.ſapientẽ cũ auctoritate dicimus, & Virg.
oratorẽ deſignans inqt, Tum pietate grauem &c.[illa) Largitio
munerum. [Aſſentatorum) Et per ɔñs leuium,nam leuiſſimorũ
eſt aſſentari,hoc eſt ad alterius ſenſum loq & aliqd facere. [Ti-
tillantiũ)Lenocinantiũ.nam titillationes ſunt q̃ fiunt blandien- — *Titillatio nec fiunt blandiendi cauſa.*
di cauſa,poſita ſub alis manu,vel in lateribus.Qñ ẽt quiſpiam læ
titia pcepta,& alacritate perfunditur,tunc dr titillatio. Dicit ita
que q̃ q magnificentia munerum vtũtur,uñr quodammodo aĩs
hoium muneribus ſuis lenocinari,& blandiri,ut ſic in eorum be
neuolentiam irrepant.[Conuenit aũt tum in dando &c.[Tãgit
aliam ſpeciem liberalitatis, quæ in cõmercijs conſiſtit, hoc eſt in
uendẽdo,emendo,conducendo,locãdo,eſt.n.& in his rebus libe-
ralitas quædã ſi nimis curioſi eſſe nõ voluerimus,& rõnibus no- — *Nõ ſolum agrotus liberales eſſe debemus, ſed etiam benemeritã.*
ſtris nõ vſq; adeo intẽti erimus,ut aliqd potius de noſtro remit-
tamus,quam de alieno accipiamus.Quod pceptum Cic.optimũ
eſt,& ſanctiſſimũ,nec a noſtræ religionis abhorret pceptis. Non
ſolũ ergo inqt in erogando liberales debemus eſſe,ſed in exigen
do,videlicet ſi de eo quod eſt noſtrũ nõ nihil cõceſſerimus. [Nõ
acerbũ) Nõ aſperum,ſed mitem, & leuem in concedendo aliqd
quod

quod iure poſſis tibi iudicare.[Et cõfinijs)Seruãda eſt hæc benignitas non ſolũ inter ciues,ſed ẽt inter vicinos populos,& confines.[In eiu.)Ad domos ptinet,vt ſi contendas cũ vicino de pariete,de ſtilliſcidijs,de lumine. [Cõfinijs)Ad agros referas,vtſi lis incidat de termino.[A litib.vero &c.) Quod ad lites inqt ptinet, oportebit graue viꝝ penitus ab illis alienũ eſſe,& ẽt potius aliq̃ iniuriam pati q̃ litẽ ſubire. [Quantũ licet) Nõ iniuria accepta. [Pluſq̃ licet) ẽt accepta iniuria.[Eſt.n.nõ modo &c.)A litib.abhorrere nõ ſolum liberalis eſt,ſed ẽt fructum,& vtilitatẽ quærentis.Nã vtile ſæpe eſt aliqd de ſuo iure remittere,qa cum vidẽt aduerſarij te de iure tuo cedere.i.de eo qđ tuum iudicari poſſet,pudore quodã,& ipſi perfuſi tibi cedũt,& ita quod vi obtinere non potes,illi ſponte concedunt,ꝑterea reliqui,q te id facere vident, ꝓpterea tibi poſtea ſemp ſunt.[Habẽda &c.)Semper Cic.liberalitatẽ a prodigalitate atq; auaritia ſeiũgit, vt videlicet medium teneat,qa ergo dixerat decedendũ de iure ſuo ẽt pluſq̃ licet,videlicet cũ iniuria,noli inqt exiſtimari, intolerabilẽ a me iniuriã intelligi,qa ſi inſignis nimiã iniuria eſſet,vt videlicet de tuo nimia cederes,id nõ eſſet liberalitatis,ſed animi abiecti,& remiſſi,eum res familiaris tale detrimentũ pateretur.[Poſſe.n.&c.)Ille maximus fructus eſt inqt poſſe vti liberalitate in amicos ſine rei familiaris dãno,præcipere ergo vĩ,vt de eo quod nobis ſemp eſt liberales ſimus.[Recte ẽt à Theophraſto)De liberalitate ꝑcipit hoſpitalitatis,& vtiĩ auctoritate Theophraſti hoſpitalitas liberalitatis ſpẽm ꝯtinet,eſſe.n.ipſa ſine liberalitate non põt. eſt aũt hoſpes q, & ciues & peregrinos libẽter ac benigne excipit hãc hoſpitalitatẽ in primis laudauit Theophraſtus.[Patere domos illuſtriũ)Dignis.ſ.non aũt indignis,vt nr̃a tempeſtate patẽt,& plerũque nefarijs,& ſceleratis.[Idq. reſp.)Sit ex alia ciuitate veniẽtes domi tuæ ſuſcipit.Illi.n.veri hoſpites ſunt,& Rom.hoſpites dicebãt quos ex alijs ciuitatibus veniẽtes domi ſuæ ſuſcipiebãt,& inuicẽ ab illis ſuſcipiebãtur,qñ in eoꝝ patriã proficiſcebãtur. Cic.
Deiotar' hoſpitem ſuũ dicit fuiſſe Deiotaꝝ q ab illo ſuſciperetur cũ in Bi-
hoſpes Ci thyniã ꝓficiſceretur,& inuicem illũ Romæ domi ſuæ ſuſciperet.
ceronis. [Eſt ẽt ve.vti &c.) Non ſolũ laudabile eſt multos hẽre hoſpites, ſed vtile eſt ẽt,nam q opes magnas ſibi cõparare ſtudẽt,ſi multos hñt hoſpites,eoꝝ fauore id facile conſequi pñt.[Honeſte)Non p vim,multi.n.hoſpitalibus abutuntur, qbus freti fiunt inſolentiores.[Cimonẽ &c.)Cimõ hic Athenienſis ditiſſimus fuit.Dei aũt recte apud hũc diuitias collocauerant. Nã villas ſuas peregrinis oĩbus patere voluit, ſed in primis curiales ſuos Laciadas hoſpitio ſuſcipi iuſſit,& hoc eſt q ex eadẽ curia eſſent. Curia aũt erat pars populi,Nã in 30. curiales populum R. ẽt Romulus diuiſit. Lacia vna fuit trib. Atheniẽſis ex qua fuit Miltiades ,& Cimon eius,filius,auct.Plut. [Curiales) q ex eadem eſſent curia,hoc eſt parte ppl̃i,illi.ſ.q eſſent cõtribules,quos δημότας græci uocant.

ASCEN. IN illo aũt &c.) Proſequitur alteꝝ genus largoꝝ,quod ad liberales pertinet.Et eſt ordo.Aũt pro ſed,nos nõ debemus eſſe affecti vno modo.i.vniformiter in diſparibus cauſis, in illo altero gñe largiendi quod proficiſcitur à liberalitate.Alia cauſa eſt eius.i.in eum q premitur calamitate,& ſup.alia eſt eius,q quærit res meliores nullis rebus ſuis exiſtentibus aduerſis. Benignitas ꝓpenſior.i.copioſior,& plura propẽdens debebit eſſe in.i.erga calamitoſos,niſi forte erũt digni calamitate,tñ nos nullo modo debemus eſſe reſtricti.i.parci,& tenaces in his q volent adiuuari,nõ vt ne.i.non affligant.ſed ut aſcẽdant altiorem gradũ.ſed ſup.debemus adhibere iudicium & diligẽtiam in deligendis idoneis.i.in delectu idoneoꝝ, nam Ennius poeta ille antiqs præclare ſup.dixit,ego arbitror benefacta locata male.i.apud indignos eſſe male facta.Aũt pro ſed,quod tributũ eſt bono viro & grato, fructus.i.cõmodum,& vtilitas eſt tum.i.pariter in eo,ipſo tum.i. pariter ex ceteris ſup.rebus. Enim pro qa,liberalitas eſt gratiſſima remota temeritate.i.ſi nulla adſit temeritas,q; pro &,pleriq; laudant eã.ſ.liberalitatẽ eo ſtudioſius q̃ bonitas.i.beneficẽtia euiuſq; ſummi .i. oĩs excellentia viri, & perfugium cõe oium .i. ad quod oẽs perfugere poſſint.igitur opera danda eſt .i. diligentia adhibenda,ut afficiamus quamplurimos.i.valde multos his beneficijs,quorum memoria prodatur.i.porro detur,hoc eſt manifeſtetur liberis &poſteris,ita vt non liceat his eſſe ingratis.Oẽs oderunt immemores beneficij,q; pro & , putant eam iniuriã fieri ſibi ẽt in deterrenda.i.abigenda liberalitate.i.putant ad odiũ ſibi fieri dũ liberalitatem deterrẽt . Que pro &, putant eũ hoſtẽ eſſe cõem tenuiorum.i.pauperiorum q̃.ſ.ceteri ſint. Atq; hæc benignitas.ſ.captos redimi à ſeruitute,& ẽt locupletari tenniores.i. pauperiores,eſt vtilis ẽt reip. quod quidem ſolitum fieri in nr̃o ordine uidemus ſcriptum copioſe in orone Craſſi.Ego antepono.i.præfero ego largitioni munerum,hanc conſuetudinem benignitatis.Hæc.ſ.benignitas eſt,grauium atq; magnorum hoim .ſ.largitio munerum eſt aſſentatoꝝ populi, quaſi titillãtiũ.i.molliter tangentium ac palpantium lenitatem & uoluptatem multitudinis . Aũt pro ſed,conuenit.i.cõueniens eſt tum.i.pariter eſſe munificũ in dando,tum.i.pariter nõ ſup.eſſe acerbum in exigendo,q; pro &,cõuenit ſup.eſſe æquum.i.æq tatis amatorem, facilẽ .i.exorabilẽ,& cito facientem & concedentem multis multa de ſuo iure,in oĩ re contrahenda.i.vendendo,emendo,cõducendo , locando,in vicinitatibus & confinijs,& ſup.conuenit ẽt ſup. eſſe abhorrentem.i.alienum a litibus,quantum liceat,& neſcio an ẽt paulo plus quam liceat.i.q̃ licere uideatur, (certum .n. eſt quod non plus quam liceat,aut ſimpliciter aut pro tunc)enim pro qa, decidere.i.delabi nonnunq̃ .i. aliqñ paulum de ſuo iure , eſt non modo.i.non ſolum liberale,ſed ẽt fructuoſum interdum. Aũt ꝓ ſed,ratio.i.conſideratio rei familiaris.i.domeſticæ eſt habenda.i. hr̃i debet,quam.ſ.rem familiarem,quidem .i. certe ſinere .i. permittere dilabi.i.decidere & in nihilũ ruere , eſt flagitioſum , ſed ita ſup.hñda eſt ratio rei familiaris,ut ſuſpicio illiberalitatis , & auaritię abſit.Enim ꝓ qa,maximus fructus pecuniæ eſt nimiꝝ .i. haud dubie nõ ſpoliantẽ.i.priuantẽ ſe patrimonio ſup. ſuo poſſe vti liberalitate.Hoſpitalitas.i.gratuita & benigna in hoſpitiũ ſuſceptio,eſt ẽt laudata recte à Theophraſto. Eſt.n.valde decoꝝ ut uĩ (inqt Cicero)mihi domos illuſtrium.i.claroꝝ hoim patere.i. apertas eſſe ad recipiendũ hoſpitio hoſpites illuſtres,q;.ꝓ &,idẽ reip.ornamento.i.ad decus & ornamentum hoies externos nõ egere in noſtra urbe hoc gñe liberalitatis.Eſt ẽt vehementer vtile his qui uolunt multa poſſe honeſte , ualere opibus , & gratia apud externos populos,per hoſpites.i. per eos quos receperant hoſpitio.Theophraſtus ſcribit Cimonem uirum illum ſpoliis bellicis locupletatũ fuiſſe hoſpitalẽ Athenis,ẽt.i.erga Laciades curiales.i.cõtribules ſuos.Dicit.n.inſtituiſſe.i.ordinaſſe & imperaſſe uillicis.i.villaꝝ ſuaꝝ ꝓcuratoribus,vt oĩa præberentur ſup. ei quicunque Laciades diuertiſſet à publica.ſ.uia in ſuam uillam.

IN illo aũt) Liberalitatis pars,gratificari largiendo. [In exigendo non acerbum) Impudentia eſt flagitare officium. DOCT. interpr.

A R G V M E N T V M.

In altera beneficentiæ genere , quod operis conſtat multum valere iuris prudentiam, longe plurimum eloquentiam .

QVAE aũt opera,non largitione, beneficia dãtur ; hæc tum in vniuerſam remp. tum in ſingulos ciues conferuntur.nam in iure cauere,cõſilio iuuare , atque hoc ſcientiæ gñe prodeſſe quamplurimis,vehementer & ad opes augendas ptinet , & ad gratiã.itaque cum multa ꝑclara maiorum,tum quã optime cõſtituti iuris ciuilis ſummo ſemp ĩ honore fuit cognitio,atq; interpretatio : quã quidem ante hãc confuſionẽ tpum in poſſeſſione ſua principes retinuerũt.nunc, vt honores,vt oẽs dignitatis gradus,ſic huius ſciẽtiæ ſplẽdor deletus eſt : idq. eo indignius,q eo tpe hoc cõtigit , cum is eſſet,qui oẽs ſuperiores, quibus honore par eſſet , ſciẽtia facile viciſſet.hæc igitur opera grata multis, & ad beneficijs obſtringendos hoĩes accõmodata. Atque huic arti finitima eſt dicẽdi grauiter facultas,& gratior, & ornatior . qd.n.eloquentia laudabilius,& ꝑſtabilius,vel admiratione audientiũ,vel ſpe indigentium,vel eorum, qui defenſi ſunt,grã ? huic quoq; ergo à maioribus nr̃is eſt in tota dignitate principatus datus.diſerti igitur hoĩs,& facile laborantis,quodq. in patrijs eſt moribus , multorum cauſſas & nõ grauate,ſed gratuito defendentis,beneficia & patrocinia late patẽt.Admonebat me res,vt hoc quoq; loco intermiſſionem eloquẽtiæ,ne dicam interitũ, deplorarem,niſi vererer,ne de meipſo aliqd viderer queri . ſed tñ videmus,quibus extinctis oratoribus,q̃ in paucis ſpes, quàm in paucioribus facultas , quam in multis ſit audacia.cum autem omnes non poſſint,ne multi quidẽ,aut iu

riſperiti

riſperiti eſſe,aut diſerti; licet tñ opera ꝓdeſſe multis,beneficia petẽtem,cõmendantem iudicibus,& magr̃atibus, vigilantẽ pro re alterius,eos ipſos,q aut conſulũt,aut defendũt,rogantem: quod q faciunt, plurimum gr̃æ conſequũtur,latiſſimeq́. eorũ manat induſtria. Iã,illud nõ ſunt admonẽdi,(eſt.n.in promptu)vt animaduertant,cũ alios iuuare velint,ne quos offendãt.ſępe.n.aut eos lędũt,quos nõ debent; aut eos,quos nõ expedit: ſi imprudẽtes,negligẽtiæ eſt; ſi ſciẽtes,temeritatis. Vtẽdum ẽt eſt excuſatione aduerſus eos,quos ĩuitus offendas,quacũq; poſſis, q̃re id,qđ feceris,neceſſe fuerit,nec aliter facere potueris;cęteriſq́. opis,& officijs erit,qđ violatum eſt,compenſandũ.

PETR. MARS.

QVÆ aút opera,) Supra poſuit duplicem rõnem liberalitatis. quaꝝ altera in pecunia cõſiſtit,altera in opera atque induſtria. Poſtq̃ & de liberalitate pecuniaria diſſeruit,tranſit ad alterã,quæ opera fit. Et eſt duplex. qm̃ interdum confertur in vniuerſam remp. interdũ in ſingulos,& oſtendit prodeſſe alicui in iure ciuili accõmodatiſſimum eſſe ad hoies beneficijs aſtringẽdos,inde ponit eloquentiã, quæ eſt gratior & ornatior.[Opera)Labore & induſtria.[iniuria cauere)Vitare incõmoda & deceptiones in iure litibusq;,multi.n.ius amittũt ſuũ ignorãtia iuris,aut procuratoꝝ, cauſidicorum inſcitia.[Cauere).i.defendere alios legũ auxilio, & interpretatione ꝓuidere. In pfatione Topicoꝝ dicit,Etenim cum tu mihi, meiſq́. multa ſæpe cauiſſes.[Opes augẽdas) Potentiã,& auctoritatem gr̃amq́. multitudinis,cui hæc opera pſtatur.[Gratiam) Beneuolentiam. iuriſcõſultus,inquit,faueos alijs in cauſa maximam conſequitur auctoritatẽ & gratioſus apud ois efficitur,qbus opera ſua ꝓdeſt, & cognitio iuris ciuilis in ſummo honore ſemper fuit & ẽt interpretatio.[Quã)Cognitionem & interpretationem iuris.[Ante hanc cõfuſionem) tpum. dãnat Cæſ.tyrãnidem & bella ciuilia, qbus ſæuientibus iura oppreſſa erant & oia confuſa.[Principes) Primi in ciuitate,vt familia Aquilioꝝ,Mutioꝝ,quoꝝ tanq̃ hereditarium erat ius ciuile,& alioꝝ quos ſupra nominauit,q ciuitatis principes erãt, & iuris ciuilis ſcientiam tanq̃ poſſeſſionem à maioribus relictam habebant, quæ oibus erepta fuit pp tyrannidem & iuris oppreſſionem. Et ſic Cic.deplorat calamitatem ſuorũ tpum,& ius ciuile amiſſum eſſet dolet,idq́. eo indignius fert, quod talia acciderunt tpe Cæſaris,qui omni ſcientia vigebat, & ius ciuile videbatur diligere. Suet.ait. Ius ciuile ad certum modum redigere ſtatuit,atque immenſa diffuſaq́. legum copia,optima quæq; & neceſſaria in pauciſſimo conferre libros.[Eo indignius)Maiore animi indignitate ferendũ.[Cum is eſſet) Cæſar dictator.[Sciẽtia)Omni gñe doctrinæ.[Hæc igitur opera) Concludit de opera iuris ciuilis,& trãſit ad eloquẽtiam,quã laudibus effert & merito.[Grauior)Maioris dignitatis quantũ ad pondus reꝝ ſcientiaꝝ.Oratoris vis eſt,& offm̃,poſſe de omni re quęcunque ꝓpoſita ſit,apte & copioſe dicere.[Gratior) q̃ ſit ius ciuile, [Ornatior)Maioris ornamẽti & dignitatis.[Admiratione audiẽtium qm̃ eloquentẽ & prudentem oẽs admirantur. Vnde Iuuen. de Demoſthene ait quẽ mirabantur Athenæ Torrentẽ, & pleni moderantem fræna theatri.ſic,Ciceronem orantem oẽs ſuſpiciebant.[Indigentium) Eoꝝ qui indigent patrocinio eloquẽtis,ut in iudicio defendãtur.[Gratia)Beneuolentia eoꝝ q defenſi ſunt & patronũ magna gratia proſequũtur.[Huic quoq;) Quemadmodũ iuri ciuili.[In tota) In omni parte dignitatis.[In patrijs eſt morib.) Romanis inſtitutis, qm̃ apud antiquos patroni agebãt cauſam clientis opera gratuita,& Cic.ex patrocinijs,auctore Plut.mercedẽ non accepit. Minerua a Siculis ingẽtia magnificaq́. vltro delata cõſtantiſſime renuit, eo dũtaxat contentus, ut ædilitatẽ ſuam tranſmiſſione frumẽtaria, nec illa quidẽ gratuita adiuuarẽt.[Diſerti).i.eloquẽtis.Diſertus eſt ille q dicit ea quę oportet. Fab.lib.8.ſic ſcr. M.Antonius ait à ſe diſertos viſos eſſe multos,eloquẽtem aũt neminem.diſertus ſatis putat dicere quę oporteat,ornate aũt dicere propriũ eſſe eloquentiſſimi.Ideo Cicero diſerti dixit,qm̃ non loqtur de eloquentiſſimo,ſed mediocri oratore,& patrono cauſaꝝ diſerto.[Facile laborantis) q facile ſuſcipit labores pro alijs in iudicio defendẽdis. [Nõ grauate) Nõ moleſte aut pp pecuniam,ſed gratuito is dr̃ aliquid grauate facere,q moleſto aio & quaſi inuito facit. Plin.in prin. 17.voluminis ſic ſcrib. Creſcit apud me certe tractatu ipſo admiratio antiqtatis,quantoq́. maior copia herbaꝝ dicenda reſtat,tanto magis adorare priſcoꝝ in inueniendo curam,in tradẽdo benignitatẽ ſubit.[Admonebat me res)De qua loquor & ſtatus pſens. Ne de ſua fortuna Cicero queri videret,noluit itermiſſionẽ eloquẽtiæ deplorare,ſed vtitur occupatione.Cũ.n.dicit ſe nolle deplorare.maxime deplorat,& tpa damnat ſua. [Hoc quoque loco) quemadmodũ feci de iure ciuili.[Ne dicam interitũ)Noluit dicere Cicero eloquẽtiã periſſe,ſed fuiſſe intermiſſam. [Quibus) quã clariſſimis oratoribus,vt prius fuerat L. Craſſus. M. Antonius, Cæſar. L. filius,Hortẽſius,Cotta,& nõnulli alij, q in foro claruerãt.Hortẽſius in actione pene ſuperabat Ciceronẽ,& adoleſcẽs magis dicẽdo floruit,quẽ ſenex.De quo Cic.in Bruto.Hortẽſius à Craſſo cõſule & Scæuola vſq; ad Paulum & Marcellũ cõſules floruit. Nos,inquit,in eodẽ curſu fuimus à Sylla dictatore vſq; ad eoſdẽ fere cõſules.Sic.Q. Hortẽſij vox extincta ſuo fato eſt,noſtra publico.Nos aũt,Brute inquit qm̃ poſt Hortenſij clariſſimi oratoris mortẽ orbæ eloquentiæ quaſi tutores relicti ſumus,domi teneamus eã ſeptam liberali cuſtodia,& hos ignotos atq; impudentes procos repudiemus,tueamurq́. vt adultã virginem caſte,& ab armatoꝝ impetu,quãtũ poſſumus,ꝓhibeamus. [In paucis)Qm̃ pauci ſuperauit oratores,& hi q erant non habebant facultatẽ.i.potentiã dicẽdi,qm̃ extinctus erat ſenatus,deleta iudicia,& cauſæ forẽſes conticuerant.& hoc Cicero pp ſe dicit,q prius in foro regnauerat.& eius vocis tota vrbs Theatrum fuerat,nunc aũt fugiebat conſpectũ ſceleratoꝝ,qbus oia redundabãt. Vnde miror illũ in tantis malis hoc opus tam breui tpe elucubrare potuiſſe. qm̃ ſcripſit poſt necem Cæſaris,ſed beatiſſima ingenij vbertas,& pſticum pectus oia ſuperabat.[Spes)Pauci inqt ſunt,de qbus ſperare liceat futuros claros oratores.[Facultas)Potentia orandi cauſas.[Audacia)Multi inq audent hoc genus dicendi tractare,ſed id quod audent pſtare vt deret, non pñc ſuperaret ipſe Cicero eloquentiæ fons; qui tñ ceſſabat culpa tẽporum,qbus oia turbata erant confuſa.[Cum aũt oẽs)Dixit ſupra hoies prodeſſe poſſe iure ciuili & eloquentia.ſed q̃a non oẽs pñt callere ius ciuile aut eſſe diſerti dicit nũc Cicero tales hoies poſſe ẽt prodeſſe opera,cum.ſ.beneficia pro alijs petunt, cõmendant iudicibus reos,& vigilant pro re alterius,& rogãt eos q defendunt aut conſulunt,vt ſint in cauſa diligentes & ſic cũ ipſi nõ poſſint eoꝝ cauſas agere,orant alios vt eis adſint. & ſic offõ bonoꝝ viroꝝ funguntur. [Ne multi qdem) Qm̃ paucis datum eſt, vt optime ius calleãt & diſerti ſint.[Opera)Labore & induſtria. [Licet tñ prodeſſe)Ordo eſt licet hoc.i.hoiem petentem beneficia cõmendantem iudicibus aliquem, vigilantem & rogantem alios,licet inq̃ talem hoiem ita facientem opera ſua prodeſſe multis.[Licet petentem prodeſſe) Ille põt alijs prodeſſe q beneficia pro ipſis petit,& cõmendat iudicibus cauſam reoꝝ. [Latiſſime manat)Ad multos iuuandos extenditur eoꝝ induſtria, qua gratiam alioꝝ demerentur & aĩos.[At illud)Vt tur occupatio ẽ monens neminem eſſe lædendum,dum alicui ꝓdeſſe cupimus. [Nõ expedit)Non eſt vtile. Si imprudentes lædunt,negligentiæ aſcribendũ eſt,ſi ſcientes temeritati,quæ eſt inimica prudentiæ.[Certis operis)Quibuſdam laboribus & quadam induſtria compenſare id quod alium lædit, ſi in aliqua re inuiti aliquem offendimus,debemus alia opera & officio id quod violatum eſt compẽſare,& eum quem offendimus aliquo beneficio reconciliare.

QVæ aũt)Iteratio fortaſſe hic nonnullis vr̃ eſſe ſuperioris præcepti,nã operæ laudat officia de qua multa dixi ſuperius,ſed nõ eſt iteratio.Superius.n.dixit liberalitatẽ quæ fit opera,liberalitati anteponendã quæ fit pecunia,nũc aũt de ipſius operæ officijs pcipit, videlicet quales in opera exhibẽda eſſe debeamus,& dicit ita operã in remp.& oẽs ciues conferendam, vt pecuniã,præcipit ergo quõ pſtanda ſit opera.[Hæc tum &c.) & publice & priuate liberales eſſe poſſumus pſtanda opera.[Nã in iure cauere)Poſſumus augere opes gloriamq́. nr̃am in pſtanda opera;quæ maxime conſiſtit in ſcia iuris ciuilis.[Iuuare) cliẽtes,& amicos.[Itaq; cum pp) Ex quo ſequitur,vt cum multa pclara maioꝝ inſtituta fuerint,quæ ſine dubio laudãda ſunt, illud magna laude dignum fuerit,vt in ſummo honore cognitio eſſet iuris ciuilis,& interpretatio.[Cõſtituta) .ſ.fuere,ſicut apud Val. Max.legitur tit. de inſtit.antiq.vt illud,q mulieres vno contentæ viro corona pudicitiæ donarentur, q vini vſus fœminis eſſet ignotus,& magnus honor ſenectuti exhiberet.[Cognitio,atq; interpretatio) Alteꝝ ſine altero,paꝝ vtile eſt,multiq́. ſunt q ſciam hñt maximam iuris ciuilis,quæ tñ ipſi intelligunt alijs exponere neſciunt. Non.n.tm̃ optandum eſt,vt ſciamus,ſed vt exprimere ẽt ſenſa poſſimus. [Quam) qdem cum inqt optima rep.vſi ſimus,principes ciuitatis iure ciuili plurimum valebant,nunc confuſis oibus, poſtq̃ bellis ciuilibus perturbari cœpit reſpublica,

FRAN. MAT.

ars

arſ iuria ciuilis ad viles redacta eſt, & ſic eius ſplēdor, vt ceteraꝝ bonaꝝ artiū extinctus. (Principes) Viri principes, vt Scæuola, vt Craſſus. (Nūc &c.) tēpibus nr̃is. (Ideo indignius &c.) Extinctā eſſe iuria ciuilis, vt aliaꝝ reꝝ ſciētiam, eo moleſtius ferendū eſt, ꝙ illo oia tenente, & occupante contigit, q ſcieotia erat eminētiſſimus, & ſuperiores oēs anteibat: Cæſarem ſignificat, q re uera oium bonaꝝ artium cognitione ceteros ſui tpis ſuperauit. & vt ait Quint. ſi tm̄ foro quantum bellis vacaſſet, primū in dicēdo locum tenuiſſet, vt ſecundū tenere iudicatur. Nā ſecundus poſt Cic. hr̄. (Hac ſcientia) Iuris ciuilis. (Hæc igitur) Cōcludit. (Atque huic) Proximā iuri ciuili eloquētiam, dicit, vtilitate, & recte. nā iuris ciuilia peritus ſine eloquētia haud multum valet. (Grauior) qm̄ in magnia cauſis & forēſibus, & ſenatorijs verſatur. Eloquentiam aūt intelligit, quam ſupra cōtentionem appellauit. Eſt enim alia quæ in ſermone verſatur. (Gratior) Nam audiētes mirifice delectat. (Quid.n.) Ratio eſt. Cic. vbiq; rebus oibus antepoit eloquētiam, quantū attinet ad reꝝ publicaꝝ gubernationē hic aūt tres maximos eloquētiæ fructus oſtēdit, videlicet admirationē, in quam adducit audieotes. (Spe indigentiū) Qui cauſam ſuā ſperant ab oratore ēt contra potētiſſimos, & improbiſſimoa poſſe defendi, & gratiam magnā parit defenſio, q a is quē defendimus excitatur ad amorem nr̃m, nobis debet, & ſemper referre gratiā ſtudet. (Huic quoq; &c.) In omni dignitate quantacūque eſſet defendēda, principatus eſt datus eloquētiæ. Cic. lib. de Or. dicit, ſemp excelluiſſe eos q bua inerat vis dicendi maior. (Diſerti igitur &c.) Hoc eſt eloquētis, & boni, huius diſerti hois, & bonis moribus inſtituti, beneficia, ac patrocinia dicit plurimos iuuare, & vtiliſſima reip. eſſe, ſi modo laborē non ſubterfugiat: & gratuito, noo aūt ſpe quæſtus defenſiones ſuſcipiat. (Diſerti) eloquētis. ex ꝓprie diſertus q ornatu verboꝝ, & copia valet. Eloquēs etiam q rebus, & ſeotentijs pollet. & eſſe niſi vir bonus non pōt. Antonius apud Cic. dicebat ſe multos vidiſſe diſertos, eloquentē nullum. (In patrijs moribus) In moribus patriæ nr̃æ, ſic.n. maiores nr̃i facere conſtituerūt: gratis. ſ. & non grauate defendere. (Admonebat &c.) Sicut deploraui iuris ciuilis interitum, ita me hic locus admunebat, vt eloquētiæ facta mentione, eius quoque interitū lugerem. ſed ideo ꝑtermitto oe mea tm̄ cauſa nō ēt aliorū facta hæc deploratio videatur. (Res ipſæ) Eloquētiæ mentio. (De meipſo) q agere cauſas nunc nō poſſum, ſicuti ante, occupata & ꝑturbata rep. ſolebā. (Quibus extinctis oratoribus) q illa tēpeſtate innumerabiles pene fuere. De multia ipſe loqtur Cic. lib. de cl. or. ad Brutū. (Facultas) Vis dicēdi. (Audacia) q a multi videri volūt oratores cum nō ſint, & maiora audent ſuis viribus. (Cum aūt oēs &c.) vr̃ nunc obiectioni occurrere, poſſet.n. quiſpiam dicere, non oēs iuris peritos, & oratores eſſe poſſe, & illis facultatibus alios iuuare, & ꝓpea dicit multis alijs modis operā pſtare licere, ex quo oſtēdit quam qlibet noo iuris conſultus, & orator pſtare pōt. (Ne multi quidem) Paucoꝝ.n. eſt iuris ciuilia ſciētiam adipiſci. (Aut diſerti) Oratorea ij multo rariores contingūt. (Licet tm̄ &c.) Enumerat qbus modis, ij q non ſunt iurecōſulti, aut oratoees, operā ſuam pręſtare poſſint hoibus, illoſq. iuuare. (Beneficia &c.) Vt aliqd beneficij pro alio petamus ab illis q oobis amici ſunt, & cōferre beneficium pñt, idq. nr̃is precibus moti facere nō grauaotur. (Cōmendantem iudicibus, & magiſtratibus) Vt amici nr̃i cauſam, & negocia magiſtratibus, vel iudicibus cōmendemus, ſi nobix amici fuerunt. & hoc quotidie fieri ſolet, cū dicimus cōmendo tibi hunc, qui eſt dignus cōmendatione mea, & qm̄ multa eius nō vulgaria ſint in me officia, & qm̄ virtute prædicus eſt, aut innocens eſt, &c. (Vigilantem) Curantē diligenter alterius negocia. (Cōſulunt) Quaotum ad iuriſconſultos, quoꝝ eſt proprie cōſulere. (Defendunt) Quantum ad oratores. (Latiſſime manat) Maxime diffunditur. (Iam illud &c.) Superius admonuit ne cui faciamus iniuriam. Ideo ounc non vr̃ inquit admonendi hoies, vt animaduertant oe dū alioa iuuare volūt, alios offendāt. ſolet.n. accidere, & frequēter, ſed non ſunt alicuius cōmoda ex alterius incōmodis quærenda, quod dñt phi. (Eſt.n. io prōptu) Oibus notum eſt, oēs ſciunt. (Animaduertant) Qui opera pſtant, ſed ſi fieri noo pōt, quin alium offendas ſi aliū iuoare vis, qd agendum erit? hęc adhibenda cautio erit, vt cōſidecemus an maior ſit iniuria, an beneficiū, ſi iniuria maior eſt, abſtinere debes, ſi beneficiū maius eſt, illum iuuare debes, quē defendendū ſemel ſuſcepiſti, poſtea excuſare te, ꝙ inuitus feceris, & rōnē ſubijcere, cur feceris, q a videbas iniuriam multo maiorē beneficio, & te ſperabā (dices) æquo aio laturū, cū te virum bonū noſſem. (Sæpe.n.) oſtēdit cuiuſmodi iniuriæ efficaces ſint, ne velim⁹ alioa iuuare, videlicet cū iniuria eſt cōtra alicuius honeſtatē, aut cōtra vtilitatē. (Non exp.) Nō vtile eſt. vt ſi lædes benemeritū de

Gratiam magnam parit defenſio.

Multos diſertos eloquētē vero neminem.

Beneficiū in rep. eſt etiam priuatum.

rep. aut priuatū iuues alios ad benemerendū de rep. reddis neglīgētiores, ēt ſi priuatæ fuerint vtilitates. nā ſemp vtilitaa maior eſt, & q ad plurea ꝑtinet, anteponēda eſt ei quæ ad pauciores, ſi peregrinū læderes, vt ciuē iuuares, tolerabile eſſet, at vero ſi amicū peregrinū iuuādo, ciuē lęderes, nō eſſet tolerabile. (Nō debet) cōtra honeſtatē, vt ſi cōtra famā ſit boni viri. (Si imprudētes &c.) nō ois ignorātia noa excuſat, ſed qn̄ id qd̓ ignoramus eiuſmodi eſt, vt ſcire nō poſſimus, aut vllo humaoo ingenio cōprehēdere, tūc excuſandi ſumus. qn̄ vero id qd̓ ignoramus ſcire potuimus, tūc excuſationē nō meremur. (Imprudētes) qd̓ aiaduertere voluerimus, & eſt dedita opa aliquē lædere. (Vtēdū eſt ēt &c.) dicit excuſatione vtēdū eſſe ut oñdamus mitiorē iniuriā fuiſſe, q̄ bñficiū alteri collatū, & ꝙ ſine iniuria cuiuſq̄ voluiſſes amicū beneficio afficere, & ꝙ neceſſe fuit, & ꝙ fretus ipſius bonitate æquo aio laturū putaſti. (Ceteriq. operia &c.) Si io hoe inqes offendimus, ceteris in reb. ꝓdeſſe curauimus, & qd̓ aut honeſtati, aut vtilitati detractū erit reſarciēdo cōpenſabimus, exēpli gratia, Dixiſti cōtra aliquē pro cliente tuo, cuius cauſam exiſtimaſti meliorem, ſic te excuſabis, erā patronus, ad me confugit, nō potui recuſare, feci tñ inuitus tua cauſa, nec tñ exiſtimaui tam iniquo aio, te laturum, cum ſis bonua vir, & ſcias turpe eſſe cliēti nō adeſſe. Idē faciā contra aliū in re tua, ſi caſus occiderit, vt mea opera vti velis.

Imprudens dicitur quando potuit ſcire & fuit negligens.

Qvæ aūt opera) Proſeqmur alteꝝ genus liberalitatis, qd̓ opera. i. operatione & labore cōferētis impēditur. Ordo eſt. Aūt pro ſed beneficia quæ dantur opera. i. per operā & laborē nō largitione. i. donatione hæc conſeruotur. tū. i. partim in vniuerſam rem tū. i. partim in ſingulos ciues. Nā cauere, .i. ꝓſpicere & cautionē facere io iure, iuuare cōſilio, atq; prodeſſe hoc gñe ſciæ, pertinet vehementer quamplurimis. i. valde multis. i. & pariter ad opes augendas, & .i. pariter ad gratiam .i. beneuolentiā ſup. augendam. Itaq. cum multa præclara maioꝝ ſup. fuerūt, tum. i. multo magis cognitio, atq; interpretatio iuris ciuilis quāoptimo. i. valde bene conſtituti ſint ſemp in ſummo honore. Quam qdē interpretationem & cognitionem iuris, principes. i. primores ciuitatis retinuerūt io ſua poſſeſſiooe añ hāc cōfuſionem tpum, quam Cæſar induxit. Nunc. i. quemadmodum honores ſup. deleti ſunt vt ois gradus dignitatis deletus, ſic ſplendor huius ſciæ eſt deletus. Idq.. i. id ſup. contingit indignius. i. q a hoc contingit eo tpe, eum is. ſ. Cæſar eſſet q viciſſet facile ſcientia. i. per ſcientiam oēs ſuperiores, quibus eſſet par. i. æqualis honore. Igitur hæc opera quæ. ſ. præſtantur in iure ciuile ſint ſupp. grata. i. vtilia & cōmoda multia, & accōmodata ad aſtringendos hoies beneficijs. i. per beoeficia. atque facultas dicendi grauior, & gratior, & ornatior eſt finitima huic arti. ſ. iuris ciuilis. Quid .n. laudabilius & præſtabilius, uel admiratione audientium uel ſpe indigeotium, vel gr̃a eorum qui defenſi ſunt? q.d. nihil. ergo principatus eſt quoque. i. ēt datus arti à maioribus noſtris in tota dignitate. Igitur beneficia & patrocinia hois diſerti & laboeantis facile. i. faciliter, q; , pro &, defendeotis cauſas multorum & non grauate, ſed gratuito. Quod. i. quæ rea eſt in moribus patrijs. i. inter mores patriæ patent late. i. faciunt defenſorem late petere. res. i. cōmoditas & opportunitas oegocij admonebat me, vt ego deplorarem, quoque. i. ēt hoc loco intermiſſionem oe dicā interitū eloquentiæ, ne. i. ſi ooo vererer queri. i. conqueri aliquid de me ipſo, ſed tñ (quamuis conqueri ooo placeat) nos videmus qbus oratoribus extinctis, q.d. maximis, in quā paucis ſit ſpes. & in quam. i. quanto paucioribus ſit facultas, & in quam. i. quantum multis ſit audacia. Aūt pro ſed, cum. i. quamuis nō oēs immo ne multi qdem poſſint eſſe aut iuriſperiti, aut diſerti, tñ licet. i. licitum eſt, cōmendatem. i. eum qui cōmendauit iudicibua aut magiſtratibus ſup. aliquem petentem beneficia. i. eum q requirit beneficia, & uigilantem. i. eum q vigilauerit, pro te. i. vtilitate alterius aut rogantem. i. eum q rogat eoſipſos. ſ. iuriſconſultoa & cauſidicos, q hoc conſulunt aut defendunt, prodeſſe multis opera. i per operam ſuam, quod. i. quam rem hi ſup q faciunt, conſequuntur. i. acqrunt plurimum gratiæ, & eorum induſtria manant. i. diffunditur, & . diuulgatur latiſſimę. (Ne qs pp multos accuſatiuos adhuc ordinem non intelligat, ſciat cōmendantem, vigilantem, & rogantem regi a parte ante a verbo prodeſſe in rōne ſuppoſiti, ſed beneficia regi ab accuſatiuo petentem, & cum ab accuſatiuo cōmendantem. Item eos ipſos ab accuſatiuo rogantem q regitur, vt dixi à verbo ꝓdeſſe.) At. i. ſed ſup. lectores nō ſunt admonendi illud. i. non debent admoneri illud. n. pro quia ſup. ipſum eſt in promptu, vt ipſi aiaduertant. i. attendāt, ne. i. vt noo offendant. i. lædant quos. i. aliquos, cum uelint iuuare alioa. Enim pro quia, qui ſup. id noo animaduertunt, lædunt ſæpe eos, quoa noo debent, ſup. lædere; aut eoa quos non expedit,

ſup.

ASCEN.

ſup.lædere,ſi ſup.ſic lædũt. Imprudẽtes.i.neſciẽtes,eſt negligẽtiæ.i.ad negligẽtiam ſpectat,ſi ſciẽtes ſup.lædunt,temeritatis.i.ad temeritatẽ ſpectat, vtendũ eſt.i.oportet aut decet vti ẽt excuſatione aduerſus eos,quos tu offendas inuitus quæcũq; ſup.via & rõne poſſis,offẽdendo.ſ.quare id qñ feceris,fuerit neceſſe ſup.facere : nec.i.quod nõ potueris facere aliter. Et id quod violatũ.i.læſum aut corruptũ eſt,eſt compẽſandum.i.reponendum,ſatisfaciẽdum,aut inſtaurandum certis operis.i.operationibus & officijs.

DOCT. interpr. LAtiſſime manat) Dixit Cicero,ſicut latiſſime patet,latiſſime ſpargitur.

DOCT. interpr. QVæ autem opera,) Pars liberalitatis opera gratificari,& docendo,ibi,Quid enim eloquentia laudabilius? [Admonebat me res,&c.) Deplorat reip.calamitatem.

ARGVMENTVM.

Operam apud tenues,& bonos rectius,quam apud locupletes collocari: nulli tamen niſi iuſta in re praſtandam eſſe.

SED cum in hoĩbus iuuandis aut mores ſpectari,aut fortuna ſoleat; dictu quidem eſt procliue,itaque vulgo loquuntur,ſe in beneficijs collocãdis mores hominum,nõ fortunam ſequi: honeſta oratio eſt: ſed qs eſt tandem, qui inopi, & optimi viri cauſſæ nõ anteponat in opera danda gratiã fortunati,& potentis? à quo.n.expeditior,& celerior remuneratio fore vr̃,in eum fere eſt voluntas noſtra propẽſior. ſed animaduertendũ eſt diligentius,quæ natura rerũ ſit. nimirum.n.inops ille,ſi bonus eſt vir,ẽt ſi referre gratiam nõ poteſt,hr̃e certe poteſt. Cõmode aũt,quicunque dixit: pecuniam q habeat,non reddidiſſe; & q reddiderit,non hr̃e: gratiam aũt,&,qui reddiderit,hr̃e; &,q habeat,retuliſſe. At q ſe locupletes,honoratos, & beatos putãt, hi ne obligari quidem beneficio volunt: qn ẽt beneficium ſe dediſſe arbitrantur, cũ ipſi, quamuis aliquod magnũ acceperint: atq; ẽt à ſe aut poſtulari,aut expectari aliqd ſuſpicantur: patrocinio vero ſe vſos,aut cliẽtes appellari,mortis inſtar putãt. at vero ille tenuis,cum quidquid factũ ſit,ſeſe ſpectatũ,non fortunam,putans,nõ modo illi,q eſt meritus,ſed ẽt illis,à qbus expectat, (eget.n. multis) gratũ ſe videri ſtudet. neq; vero verbis auget ſuũ munus,ſi quo forte fungitur,ſed ẽt extenuat. Vidẽdumq. illud itẽ,q,ſi opulentum,fortunatumq. defenderis, in illo vno,aut forte in liberis eius manet gr̃a,ſin aũt inopem, probum tñ,& modeſtum,oẽs non improbi humiles,quæ magna in populo multitudo eſt,pſidium ſibi paratum dicent. quamobrem melius apud bonos, q̃ apud fortunatos,beneficium collocari puto. danda oĩno opera eſt, vt omni gñi ſatisfacere poſſimus. ſed, ſi res in contentionẽ veniet,nimirum Themiſtocles eſt auctor adhibendus: q, cum conſuleretur vtrũ bono viro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret; ego,inquit,malo virum,qui pecunia egeat,q̃ pecuniam,quæ viro.ſed corrupti mores, deprauatiq. ſunt admiratione diuitiarum. quarũ magnitudo qd vnumquenque nr̃m pertinet? illum fortaſſe adiuuat,q habet: ne id quidem ſemper: ſed fac iuuare: potentior ſane ſit,honeſtior vero qũo? q ſi etiam bonus erit vir; ne impediant diuitiæ, quo minus iuuetur; modo ne adiuuent; ſitq. omne iudicium,non q̃ locuples, ſed qualis quiſque ſit. Extremum aũt præceptum in beneficijs,operaq. danda eſt,ne quid contra æquitatem contendas,ne qd per iniuriam.fundamentum.n.perpetuæ cõmendationis, & famæ eſt iuſtitia: ſine qua nihil põt eſſe laudabile.

PETRVS MARS. SED cũ in hoĩbus iuuandis) Dixit hactenus iuuandos eſſe hoĩes aut pecunia aut opa, monet nũc potius iuuãdos eſſe bonos viros inopes, quã fortunatos & potẽtes,qm̃ ſequi debemus virtutem,nõ fortunã & diuitias. [Dictu eſt pcliue) Oẽs hoc facile dñt,ſed non ita facile fit. [Vulgo) Vbique. [Nõ fortunã) Diuitias & potentias alioꝝ,cum volũt bñficia in aliquẽ collocare. [Honeſta) Plena honoris & laudis. [Gratiã) Beneuolẽtiã illius q eſt diues & potẽs. [Fere) Quaſi volũtas oium ad id,eſt inclinatior. [Sed aiaduertẽdũ eſt diligẽtius) Qm̃ noſtra volũtas pꝓpẽſior eſt ad iuuãdos potẽtes,monet Cic.cõſiderãdũ eſſe q ſit natura reꝝ & ꝓprietas. & oñdit potius eſſe iuuãdũ bonum viꝝ, & inopẽ,q ſemper habebit gr̃am,ſi referre nõ poterit,& diuites obligari beneficio nolũt.inde docet maiorẽ nos cõſeq gr̃am ſi inopẽ probũ viꝝ,potius quam ſi diuitem iuuerimus. [Nimiꝝ) certe declarat haꝝ reꝝ naturã. agere gr̃as eſt verbo. hr̃e gr̃am eſt aio, cũ memores beneficij ſumus.referre aũt eſt facto & re ipſa. ergo ſi bonus nũ põt gr̃am referre.i.par beneficium reddere,certe gratiã hr̃e põt.i.eſſe memor bñficij accepti. [Cõmode) Apte, affert quandam ſniam, quæ circunferebatur incerto auctore, ideo ait qcunq; dixit. In oĩone pro Plancio ridens Caſſij accuſatori ait, Quanq̃ diſſimilis eſt pecuniæ debitio & gr̃æ. Nam q pecuniã diſſoluit,ſtatim nõ hẽt id quod reddidit,q aũt debet, æs retinet alienũ,gr̃am aũt & q refert hẽt,& q habet in eo ipſo q habet,refert, Neq; ego nũc Plancio deſinã debere,ſi hoc ſoluero, nec minus ei redderẽ volũtate ipſa,ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet. Et in oĩone, qua ſenatui de reditu ſuo gr̃as agit,dicit, At q in offõ perſoluẽdo diſſimilis rõ pecuniæ debitæ eſt, ppea q pecuniã q retinet, nõ diſſoluit,q reddidit non hẽt, gr̃am & q retulit habet, & q habet diſſoluit.hoc ẽt ſcribit Gellius. [Qui reddiderit) Reddere gr̃am ſiue referre eſt idẽ, quod reddere beneficium, hr̃e aũt eſt gratificandi voluntatem inuicẽ hr̃e. Referre,inqt Sen.eſt vltro quod debeas afferre.non dicimus gratiã reddidit,reddunt.n.& q repoſcuntur, & q inuiti.& alibi,plus debetur beneficij quã pecuniæ creditori, qm̃ de beneficio plus ſoluẽdũ eſt,& nihilominus relata gratia ẽt cohæremus,debeo.n cũ reddidi rurſus incipere. [At q ſe locupletes) Ponit nũc oppoſitũ de locupletibus,q nolũt beneficio obligari. [Beatos) Felices & nullius rei indigẽtes. [Æque) Tantũdẽ. [Poſtulari) Ab eo q confert beneficiũ. [Patrocinio vero) Ecce aliud quo oñdit ipſos nolle obligari bñficio. [Patrocinio) Defenſione alicuius in cauſa ſua.i.ſi fuerõt cliẽtes & vſi ſunt alicuius patrocinio, putãt id eſſe morti ſimile, potius,inqt,vellẽt mori, quã videri cliẽtes,q à colendo dñr,qm̃ colunt patronũ [Tenuis) pauper & bonus vir. [Seſe ſpectatũ) Habitã eſſe rõnem ſuæ virtutis, nõ fortunæ,& q ille q beneficiũ cõtulit, ſpectauit virtutẽ ipſius pauperis,nõ bona fortunæ. [Nõ fortunã) Diuitias,vt poſtea retributionẽ accipiat,& æque beneficiũ à fortunato reddatur. Seneca ſic ait, Nõ eſt beneficiũ quod fortunã ſpectat. [Illi q eſt meritus) qui in ſe bñficia cõtulit ſed ẽt alijs locupletibus,vt ẽt ab illis accipere aliquid poſſit. [Eget.n.multis) Hoc dcm̃ eſt p parẽtheſin, & eſt rõ quare inops cũ multis indigeat,ſtudet ẽt alijs videre gratus [Si quo forte fungitur).i.ſi ipſe inops aliqd facit p eo,q de ſe bene meritus eſt,dicit paꝝ id eſſe & ſe maiora illi debere, vt parem gratiã referre poſſit,& ſic ſemp munus ſuũ extenuat. [Munus).i. offm̃ [Videndumq. illud) Affert aliud quo oſtendit potius habẽdã eſſe rõnem,vt gratiam conſequamur. & ideo dicit diligẽtius aiaduertendum,quæ ſit natura reꝝ. [Gratia).i.beneuola obligatio. [Humiles) Pauperes quoꝝ eſt magna multitudo. [Præſidiũ) auxiliũ ſuæ paupertatis ſi defendimus diuitẽ,ipſe ſolus nobis debet,& forte filij,ſed ſi inopẽ & bonũ viꝝ,oẽs pauperes amabunt, expectantes & ipſi aliqd ſubſidiũ.ergo melius eſt in pauperẽ quã in diuitẽ bñficiũ collocare. [Melius) Vtilius & honeſtius. [In cõtentionẽ) diſceptationẽ,cuius potius rõ hñda ſit. [Themiſtocles) auctore Plut.ex his q filiã vxorẽ petebãt,frugi ad modeſtũ antepoſuit locupleti dicẽs,ſe viꝝ pecunijs indigẽtẽ magis quã ſine viro pecunias qrere. Cic. aliter hoc narrat. [Sed corrupti mores) deplorat Cic.ſtatũ ſuoꝝ tpum in qbus mores corrupti erant, & verſi in luxũ pp diuitias. Vñ exclamauit Iuue. Nũc patimur lõgæ pacis mala,ſæuior armis Luxuria incubuit, victũq. vleiſcitur orbẽ. Et,vincant diuitiæ. Silius ẽt dicit, Diuitijs probroſus honor. Aſia deuicta,inqt Plin.primũ luxuriam miſit in Italiã L. Scipio tranſtulit in triũpho argenti cælati pondo millia quadringẽta,& vaſoꝝ aureoꝝ pondo cc. millia. eadem Aſia domita multo etiã grauius afflixit mores,inutilioꝛq. victoria illa hereditas. Attalo rege mortuo fuit erudita ciuitas, amare ẽt non ſolum admirari opulentiã externam. immenſo & Achaicæ victoriæ momẽto ad impellendos mores. hinc aliqui veterum vt Caius Marius poſt

victoriam

victoriā Cimbricā cātharis potaſſe Liberi patris exēplo tradit,il
le arator Arpinas manipularis impator.[Quid ptinet) q.d.nihil.
qm̄ phi ſumus,& bona fortunę admirari nō debemus,ſed mores:
& ſi diuitiæ adiuuāt hoies,tn̄ p ſe nō efficiūt,vt ſint boneſtiores.
[Ne id quidē ſemp) qm̄ multi pp diuitias interficiuntur,aliq pa
tiuntur incōmoda. Vnde ſcr.Plut.in vita Syllę,nōnullos pecunia
rum gr̄a obtruncatos fuiſſe ꝓſcriptosq̃;. Q.Aur.inqt, Nullus ſe
negocijs implicās ſolꝫ ingreſſus nomina proſcriptoꝝ legebat,in
ter quos cū ſe inueniſſet. Væ mihi miſero,dixit,Albana me uilla
perſeqtur,& ſtatim iugulatus eſt. Diuitiæ,inqt Poſidonius,ſunt
cauſa maioꝝ,non qa ipſæ faciunt aliqd,ſed facturos irritant phs
in 1.Eth.ſic ait: Compluribus hoibus ex ipſis bonis accidunt de
trimēta iam.n.qdem ob diuitias perie rūt. Plat.in 11.de legib.ſic
ait: Aurū atq; argentū & priuatim,& in tēplis, inuidioſa poſſeſ-
ſio eſt.[Sed fac iuuare)eſto qđ iuuet.[Honeſtior vero qūo).ſ.erit
q.d.nō erit. [Honeſtior) Dignior laude virtutis . pp diuitias qm̄
nō laudamus hoiem ob diuitias ſed ob virtutes,q̇ ſunt bona ani
mi,& amitti non pn̄t.diuitiæ igitur quāuis faciant hoies potētio
res,tn̄ honeſtiores nō faciunt.[Quod ſi ēt) qa dixit iuuandū eſſe
potius inopē,monet nunc iuuādum eſſe ēt diuitem, ſi eſt vir bo-
nus.ſed hoc nō debet fieri pp diuitias,ſed pp bonitatem,ideo di
cit.[Modo).i.ſolū modo ne adiuuent ipſæ diuitiæ, & cauſa ſint
vt ille iuuetur.[Quominus)Vt nō iuuetur.[Iudicium)Illius qui
iudicat aliqō iuuandum eſſe opera.[Sed qualis) Quā bonus ſit.
q̄litas eſt illa p quā q̄les eſſe dicimus,boni ſ.aut mali.[Extremū)
Vltimū in beneficijs collocandis & opera pſtanda.[Contendas)
Coneris efficere ꝯtra iuſtitiam, à qua ois cōmendatio proficiſci
tur,& qua remota nihil honeſte & cū laude fieri pōt.etenim iuſti
tia cauſa eſt,vt hō perpetuam cōmendationē aſſequatur & famā.

FRAN. MAT. Sed cum in hoibus &c.) Oſtendit nunc cui ſit benefaciendū,
poſtq̄ docuit qd agendum eſt quātum ad operā attinet.Et q
beneficium inqt pſtant,duo ſibi ꝓponere dn̄t, quæ ad pſonā
pertinēt cui benefaciunt,aut indigētiam,aut dignitatē.ſed nemi
ni dubiū magis inopi,q̄ potenti benefaciēdum eſſe,cum tn̄ con-
tra fiat,vt ipſe ait. Qui tn̄ potenti benefacere maluerit, q̄ inopi,
nō liberalis eſt,ſed mercator potius, qm̄ maius expectat benefi-
cium. At vero q inopi benefacit,ſine vlla ſpe recipiēdi, vere libe-
ralis hr̄. ſed tn̄ quibus benefacit aduertere debet,vt gratis viris.
facile ergo inqt eſt dicere cui potius benefacere debeamus. oēs
enim dn̄t non ſpectādam perſonā,ſed pſonæ indigētiam,ſed pau
ci ſunt q hoc faciant, nā pars maior beneficia ſua pſtat pro digni
tate hois.[Sed cum in hoibus)Cum benefacere cogitas duo tibi
ꝓponis,quę ptinent ad perſonā,aut fortunā,aut mores.q mores
cōſiderat vere liberalis eſt,q aūt fortunam,is mercator potius di
cēdus eſt q̄ liberalis,qm̄ recipere plura expectat.[Mores)Nū bo
nus ſit & dignus beneficio.[Fortuna)Nunqd potēs ſit & opulē-
tus.[Dictu quidē procliue)Vtrū melius ſit,mores an fortunā ſpe
ctare,oēs quidem ſciūt, nemo.n.eſt q nō dicat quod negari non
pōt,videlicet mores magis ſpectādos eſſe, pauci tn̄ ſunt q hoc fa
ciāt.[Procliue dictu)Facile vt Terent.Nil facilius dictu. [Hone
ſta oratio)vt dicāt mores ſpectādos eſſe in collocādis beneficijs,
cum tn̄ diuitē potius,& potētem adiuuent,q̄ inopē,& imbecillē,
verumq̃. eſt quod Mar.ſcr. Semp eris pauper qa pauper es Æmi
liane: Dātur opes nullis nūc niſi diuitibus.[Tandē) Semp aliqđ
difficile ſignāt hæc particula. [Nō anteponunt) q.d.nullus eſt q
cū benefacere vult gratiā diuitis,& potētis,pauperis, & imbecil
lis cauſæ nō anteponat.[A quo.n.&c.) Ratio eſt eius quod dixit
faciūt hoc,vt benefaciāt potius diuiti,& potēti.qa citius accipe
pn̄t remunerationem.[Propēſior)Inclinatior. [Sed animaduer
rendū &c.)Probare vult Cic.inopi potius,& ꝓbo viro,q̄ diuiti,
& potēti eſſe benefaciēdum,nā ſupra dixit facile dictu eſſe in col
locādis bn̄ficijs mores hois ſpectari debere,nō fortunā,paucosq̃.

Inops & probus ſemper eſt gratus.

id facere Falluntur ergo inqt hoies,qm̄ potius inopi,& ꝓbo viro,
q̄ diuiti,& fortunato beneficiū pręſtādum eſt,ꝓbat aūt hoc a par
te iuris naturalis,videlicet à gr̄a,quę ſic diffinit:Gr̄a eſt in qua a-
micitiaꝝ,& officioꝝ alterius,memoria & remunerādi volūtas cōti
netur,hæc gr̄a inopi,& ꝓbi viro ineſſe vr̄,diuiti vero,atq; potēti
minime. Nā inops & ꝓbus ſemp eſt gratus,ſiue referat gratiā ſi-
ue nō,qa cum nō referat qa non pōt,vult tn̄ referre,& ſic aio ob
ligatus eſt,qa gratus eſt,hoc ipſo aūt ꝙ gratus eſt, vr̄ gratiam re-
ferre,cōtra diues non vult eſſe obligatus,immo vult ſibi debeas,
ꝙ à te aliqd accipere dignatus ſit.quare potius inopi benefaciē-
dū eſt,& ꝓbo uiro q̄ diuiti,& potēti.aſſumptū verum eſt,ſed hoc
negari pōt, ꝙ ute inops ſit gratus magis q̄ diues, & ppea probas
hoc modo: inops oīt eſt gratus,nam ſemper uult,nunq̄ aūt pōt
eſſe non gratus,q uult eſſe gratos ſemper. memor eſt uir ꝓbus,
ergo gratus. quod aūt ſit ita, probat auctoritate cuiuſdam poe-
tæ,quæ talis eſt:Qui pecuniā hēt,non reddit,& q reddit non hā
bet Non idē dicebat poeta ille,qcunque eſſet, accidere in pecu-
nia, quod illa gr̄a, nam q pecuniam ab aliquo accepit mutuam;
eam habet,donec reddit,cū vero reddiderit,amplius non habet,
qa reddidit.contra accidit in gratia,nam & ille q reddit gratiam,
hoc eſt q beneficium pro accepto beneficio reddit, adhuc debet,
qa & ſi ipſe ēt gr̄am retulerit,tn̄ retinet illius benefici memoriā,
& ille q non refert qdam gr̄am,ſed tn̄ habet,qa non pōt referre
& vellet ſi poſſet,hoc ipſe ꝙ memor eſt,retuliſſe vr̄. Cōtigit hoc
in paupere,ſed probo,vt gr̄am habeat,& hn̄do referat,ergo ſem-
per refert gr̄am qa gratus,& qa gr̄am habet,hr̄e aūt gratiam aio
eſt.Qui igitur cū non poſſit referre gratiā, hoc eſt beneficiū pro
beneficio reddere,hēt tn̄ gratiam,hoc ipſo vr̄ gratiā referre. vel-
let.n.ſi poſſet,ergo inopi & ꝓbo potius q̄ diuiti & potēti benefa
ciēdum eſt,qa inops ſemp eſt gratus,at vero diues nunq̄, nec cū
accipit qa nō vult eſſe obligatus,nec poſtea.vſus eſt Cic.hoc en-
thymemate in oratione ꝓ Cn.Plancio paulū mutatis verbis,ſic:
Nam q pecuniā diſſoluit ſtatim non habet id qđ reddidit, q aūt
hēt,æs retinet alienū,gratiam aūt,& q refert habet,& q habet in
eo ipſo eſt qđ habet refert.Neq; ego nūc Plancio deſinā debere,
ſi hoc ſoluero,nec minus ei redderē volūtate ipſa,ſi hoc nō acci-
diſſet. In qbus verbis debitionē gratiæ & pecuniæ confert Cic.
qoā oñdit inter ſe oppoſitam,nam q pecuniam diſſoluit, ſtatim
nō habet,q uero nō reddit, habet, at vero gratiā & q refert hēt,
eo ipſo ꝙ habet, hoc eſt memor eſt. de quo Antonius Iulianus
apud Gellium lib.noctium Attic.1. diſputat,cap.4. [At qui locu-
pletes &c.)Oſtendit diuitem nō eſſe eiuſmodi,vel habeat gratiā
vel referat; & ſic ingratum eſt,ppeaq̃. ei minime benefaciendū,
cum paruifaciat beneficium,vel qa non indiget,vel qa dedigna-
tur beneficium accipere. Vnum aūt ex reliquo ſequitur.Ideo.n.
dedignatur,qa non vult,ꝙ ſi acceperit adhuc non debet, & dedi-
gnatur,Qm̄ veluti mercedis loco ſibi dari exiſtimat,non aūt be-
neficij. & ideo ſemper eſt ingratus.[Ne obligari &c.) Non vo-
lunt obligari,qa non indigent & beatos ſe putant. Quod ſi be-
neficium ab inferiore acceperunt,exiſtimant non ſe obligari il-
li,a quo beneficiū acceperunt,immo eum q dederit ſibi obligari
ꝙ ipſi accipere dignati ſint. Sic.n.inſolentis & ſuperbi loqui ſo-
lent:Volo hic mihi debeat,ꝙ eius beneficium vel operā accipere
dignatus ſum. [Aeque) Putāt præterea aliqd accipientes id ſibi
ppea dari,vt aliqd ſibi reddant. Et dn̄t, hic qui mihi hoc præſti-
tit,aliqd,a me vult.ppea hoc fecit.[Aeque)Aequaliter.[Poſtula
ri) In pſenti.[Expectari) In futuro.[Patrocinio &c.) Adeo inſo-
lentes ſunt diuites, vt ſi qs patronus eorum cauſam defenderit,
dedignentur poſtea ipſi confiteri,ſe eius patrocinio vſos,& nō ali
ter a noie clientis abhorreant quam a morte.Nolunt.n.clientes
uocari.Patronus & Cliens correlatiua ſunt magna ergo.ingrati
tudo oſtenditur diuitū.[Vt vero ille tenuis)Diues quia ſe hono
ratū putat & beatū,ideo ſibi beneficiū conferri exiſtimat. At con
tra pauper ſemp debet,& eum q benefecit ductum bonitate ſua,
& paupertate credit,nec aliq̄ ſpem habuiſſe remunerationis.[Se
ſe ſpe)Suiipſius habitam rōnem non fortunæ. contrariū accidit
in diuite.[Nō modo &c.) id agit pauper,vt nō ſolū illi à quo ac-
cepit gratus videatur,ſed alijs à qbus accipere ſperat beneficiū,
ita ſecum aio cogitat;ſi me videant in hunc qui benefacit,gratū,
hoies,mouebūtur & ipſi,vt benefaciāt. nam ſperabunt vt in ipſos
quoque gratus ſim.[Expectat) Accipere.[Eget multis) Quia nō
ſufficit ei ab vno accipere.[Neq; vero verbis &c.) Et ſi forte in-
quit pauper aliquid ꝓ eo egerit,q de ſe benemeritus ſit, nō facit
vt diuites ſolent. Nam qđqd fecit extenuat, & multo minus ſe
ēgiſſe dicit,q̄ ille meretur,nec poſſe ſe illi vnq̄ ꝓ tātis beneficijs
ſatisfacere.[Si quo forte fungitur)Vt ſi mittatur ad locū aliq̄ lō
ginquū,vt illic noſtra obeat negocia. [Videndū &c.) Eſt alia rō
cur potius inopi & probo,quā diuiti minus probato benefacien
dū ſit,quia ſi opulento benefeceris viro,& fortunato,gratia ma-
net in vno illo,aut forte in filijs eius. At vero ſi inopē defenderis,
oēs eiuſdem ſortis,& ꝯdōnis hoies tibi debent, quia ſperant oēs
quod vni feciſti,te multis factuꝝ.[Quamobrem)Concludit & di
cit ſupradictis cauſis colligi melius eſſe inopi,& probo,q̄ opulē-
to benefacere.[Danda oino opera eſt)qa probauit optimis rōni
bus in conferēdis beneficijs ſpectādos eſſe hoim mores, potiusq̄
fortunā,& potius inopi,& probo viro,q̄ diuiti.& fortunato be-
nefaciendū eſſe,ſequebatur neceſſario quodāmodo iſta cōcluſio
ergo nunq̄ diuiti benefaciendū eſt. ſatisfaciendū qdē oībus eſt.
ſed ſi cōparatio fiat vtri potius benefaciēdū ſit,diligēdus eſt ꝓbus
& inops,idq̃. auctoritate ꝓbat Themiſtoclis,q cū à quodam cō-
ſuleretur filiam ſuam daret ne diuiti & minus ꝓbo,an pauperi &
probo,rn̄dit ſe malle uirū ſine pecunia,quam pecuniā ſine uiro.

Probo viro inopi potius q̄ diuiti eſt benefaciendum.

Idem

idem & nos intueri debemus.(Vt oī gñi) Tam diuitū quã paupe rū.(In cõtẽtionẽ)Cõparationẽ,nã cõtendere cõparare eſt.(Sed corrupti &c.) Sed vnde hoc vitiū manauit, cur in benefaciendo tñ fortunam,non aũt bonũ viꝝ reſpiciamus? cauſa eſt qa magni tudinẽ diuitiaꝝ illius admiramur,ſed ſtulte. nihil.n. inde nobis vtilitatis eſt,illum ipſum adiuuant nõ nos, cū ergo magnitudo diuitiaꝝ adiuuet illū nõ nos,quę cauſa eſt cur nõ ꝓbo potiusq̃ diuiti benefaciamus? aliqua rõ eſſet,ſi illius diuitiæ nobis aliqd ꝓdeſſent; ſed nõ adiuuãt,fac tñ ita eſſe vt adiuuent, non tñ ho neſtatẽ adiuuant,veꝝ eſt quod potentiores faciunt hoies.Sed nõ dixerim,interdicendū eſſe hoibus vt nõ benefaciant diuitibus, ſed ita tñ ſi probi fuerint,vt videlicet non ſint cauſa diuitiæ, cur benefacias diuiti,ſi.n.rõnem diuitiaꝝ potius habebis hoim,bene ficium tuum nunq̃ bene locatum erit.(Corrupti) Eoꝝ q bene faciũt.(Deprauati) Corruptus eſt penitus deprauatus ea aliqua parte,vt liber corruptus dr̃ totus mẽdoſus,deprauatus in aliqua parte nõ ſincerus.(Admiratione diuitiaꝝ)qm̃ in tãta admiratio ne diuitiæ ſunt,vt nullius rei rõ præter quã ipſaꝝ habeat.(Qua rū magnitudo &c.)Magnitudo hæc diuitiaꝝ tm̃ adiuuat eos qui poſſidẽt,ſed mores bene inſtituti,atq; cõpoſiti in hoc iuuare pñt qa grati ſunt,& ſi rẽ non afferunt,atum tñ oblectant. (Quid ꝑti net)q.d.nihil nobis vtilitatis afferunt.(Illū fortaſſe &c.)adiuuat inqt diuitiæ illum q habet nec tñ ſemper,nam multi ẽt innocen tes ob diuitias perierũt.& Iuuen.ait: Congeſta pecunia multos ſtrangulat. cū Sylla tabulam ꝓſcriptionis in foro poſuiſſet,qdã Aurelius vir bonus,& q neutram factionem ſecutus fuerat,cum in forum deſcendiſſet,& legeret proſcriptoꝝ nomina,ſeipſum le git,& exclamans, Albanum (inquit) me meum perdit, paulum aũt à tabula cū abiiſſet,occiſus eſt. (Fac iuuare) Eſto inqt iuuẽt diuitiæ potentiorem,faciũt non meliorẽ,ſunt.n.adminicula quę dã non ad honeſtatem,ſed ad voluptatẽ,& diuites multo plures malos quã ꝓbos inuenies,& moderatos.(Etſi ẽt bonus uir &c.) dicit beneficiū noſtrum non oino negandum diuitibus, ſi modo boni erũt; & ſi modo opera noſtra egeãt,diuitiæ nõ obſtẽt, quo minus opera noſtra ꝑſtetur ſi indiguerit uir bonus diues noſtra opera.(Bonus vir)Nõ ſolū diues,ſed ẽt bonus. (Quo minus iu uetur).ſ.à nobis.i.ne diuitiæ cauſa ſint cur iuuetur.Quia ſeque retur nos iuuare noluiſſe niſi diuitiæ fuiſſent.(Modo ne adiu uẽt)Modo non habeatur tm̃ diuitiarum rõ,& ꝑꝑ eas tm̃ benefiat diuiti.(Sitq́. oẽ &c.)Expoſitio eſt eius quod dixit modo ne adiu uent. mos eſt iis q ſcribunt,vt cum al qd obſcurius dixerint; ali quod,quod illud exponat,ſtatim ſubiungant.(Sed qualis &c.)Vi delicet bonus an malus.(Extremū aũt præceptum)Hoc eſt ulti mum præceptum quod ſeruandum eſt in oĩ liberalitate, ot a iu ſtitia non diſcedamus,cui liberalitas,& beneficentia (ut ſuperio re libro oſtenſum eſt) coniunctæ ſunt, nec põt eſſe uere benefi cus,& liberalis; q idem iuſtus non ſit.(Fundamentum &c.)qd quid facimus niſi cum iuſtitia coniunctū fuerit,laudari non põt.

ASCEN. SEd cum in hominibus) Sancte docet virum bonū locupleti præferendum. Ordo eſt. Sed cum aut amores ſup.ſoleãt ſpe ctari.i.attendi, aut fortuna.i.reꝝ poſſeſſio ſoleat ſpectari in hoibus, eſt quidem procliue.i.prõptum & facile (ſicut in ꝓclitui facilis eſt deſcenſus) dictu.i.vt dicatur vel ad dicendū.itaque.i.& ita loquũtur vulgo.i.vulgares ita loquuntur videlicet ſeſe ſequi in beneficiis collocandis mores hoium,non fortunam Oratio.i. propoſitio aut ſnĩa illa eſt honeſta,ſed qs tandem.i.poſt multam indagationem,rñdeatur,quis eſt q non anteponat in opera.i.ſer uitio & obſeqo corporali dando.i.pſtando gratiam fortunati & potentis, cauſæ inopis viri, &.i.ſed, ſi optimi? q.d nemo,cum tñ quemlibet cõtra facere deceat. Enim pro qa,noſtra voluntas eſt fere.i.quaſi ſemper ꝓpenſior.i. inclinatior ad benefaciẽdū à quo remuneratio fortunæ vr̃ expeditior & celerior.Sed animaduertẽ dum eſt diligentius.i.valde diligẽter quæ.i.qualis ſit natura reꝝ. Enim pro qa,ille inops ſi eſt bonus vir,nimiꝝ.i. haud dubie ẽt ſi non põt referre gratiam.i.rebus compenſare,põt certe.ſ. ſaltem hr̃e.ſ.in aio,hoc eſt voluntatem referẽdi,quod vulgo dr̃ ſcire gra tiam. Aũt pro ſed,cõmode.i.conuenienter ſup.dixit,quicunque dixit.i.quicunq; is fuerit, q dixit eum qui habeat pecuniam ſup. quam accepit non reddidiſſe ſup. eam. & q reddiderit pecuniam non ſup.eam. Aũt pro ſed,ſup.dixit &.i.ſimul eum qui reddiderit grãm hr̃e gratiam,& eum q habeat grãm retuliſſe gratiam. quia hr̃e gratiam eſt quodãmodo referre. At.i.ſed ii q ſe putant locu pletes,& honoratos,beatos ne qdem.i.non volunt ſaltem obli gari beneficio.i.ad beneficium referendum q ẽt arbitrantur ſe de diſſe beneficium cum ipſi quãuis acceperint aliqd magnum ſuſpi cantur.æque.i.æqualiter ẽt aliqd magnum,aut poſtulari, aut ex pectari à ſe. Vero pro ſed,putant.i.reputant inſtar mortis.i. tam acerbum vt mors eſt,ſe vſus ſup.eſſe patrocinio.i. defenſione in iudicio aut appellari cliẽtes quoꝝ eſt defendi à patronis. At vero ille tenuis.i.pauper q grãm habet,cum aliqd.ſ.beneficii ſit factū, videt,et ſibi putat ſeſe.ſ.ſemetipſum ſpectatū.i.reſpectum ad per ſonã ſuum habitum nõ fortunã.i.diuitias ſuas, quas nullas hẽt. Et ſtudet.i.conatur ſe videri gratū,modo.i.non ſolū illi q eſt me ritus.ſ.q iam beneficium cõtulit,ſed ẽt illis à qbus expectat ſupp. beneficium. Enim pro qa,ipſe eget multis.i.multoꝝ auxilio.Ne que.n.auget verbis ſuū munus.i. offm̃ ſi fungitur forte, quo ali quo,ſed extenuat.i.imminuit ipſum ſup.verbis,q; , pro &,viden dū ſup.eſt illud idẽ,quod ſi defenderis opulẽtum i.plenū opibus, & fortunatū grã manet in illo vno ſolo,aut in liberis.i.filiis eius. Sin aũt.i.ſed ſi ſup.defenderis inopem tñ probum & modeſtum, oẽs humiles.i.modicæ conditionis & fortunæ (quæ multitudo eſt magna in populo) non improbi.i.ſi ſint nõ improbi,uident ꝑ ſidium paratū ſibi.i.cõſimilem defenſionem,& cõſimile beneficiū expectare pñt. Quamobrem ergo (inqt Cic.) puto beneficium collocari melius apud bonos quã apud fortunatos. Opera.i.dili gẽtia eſt danda.i.adhibenda oino,vt poſſimus ſatisfacere oĩ gñi, ſed ſi res veniret in cõtentionem.i.controuerſiam & litem. The miſtocles nimirū eſt adhibendus auctor, q cum cõſuleretur.i.cū ad conſilium peteretur vtrum collocaret i.impẽderet filiam uiro bono pauperi,an viro minus ꝓbato diuiti,inqt,ego malo.i.ma gis volo virum q egeat pecunia quã pecuniam quæ ſup.egeat vi ro.(Improbus.n.vir q à virtute dr̃ cenſendus nõ eſt.) Sed mores ſunt corrupti & deprauati admiratione diuitiaꝝ,quaꝝ magnitu do qd pertinet ad vnūquemq; nr̃m? q.d.nihil.fortaſſe ipſa magni tudo diuitiaꝝ iuuat illum q habet ſup.eã,ne id qdem i.ſed nec il lud ſemp ſup facit.i.non tñ ſemper iuuat.Sed fac.i.cõcedas iuua re.i.qđ ſemper iuuet ſup. q eam habet,ſit ſane potẽtior.Vero ꝓ ſed,quo ſup.erit ꝑ eam honeſtior? q.d.nullo. Quod ſi erit ẽt bo nus vir.ſ.q diues, ne diuitiæ impediãt quo minus.i.vt non uel vt minus iuuetur, modo.i.dūmodo ne.ſ.diuitiæ adiuuent eū, & oẽ iudicium.i.ois conſideratio ſit non quam.i.quantū locuples ſit quiſque,ſed qualis. Aũt pro ſed,extremum.i.ꝑcipuum præceptū in beneficiis ſup.dãdis, & opera dãda eſt ne cõtendas.i.certes aut facias pro iniuria.Enim pro qa,iuſtitia ſine qua nihil põt eſſe lau dabile,eſt fundamentū perpetuæ cõmendationis & famæ.Nõ er go ſic paupꝫ benefaciendū eſt,vt fiat iniuria diuiti nec ecõuerſo.

DOCT. interp. GRatiam autem & qui reddiderit) In locum huic affinem argutatur Aul.Gel.lib.i.cap.4. Is ibi citatur ex oratione M.Tullii pro Plancio. (Gratum ſe videri ſtudet) Vetuſto more dixit,cum vſitatius ſit,qui gratus videri ſtudet.

DOCT. interpr. SEd cum in hominibus) Docet quibus ſit gratificandum. (Commode autem,quicunque dixit,&c.) Extat & pro Plã cio. Gellius videtur præter rem calumniari hanc ſententiã.

ARGVMENTVM.

Liberalitas in vniuerſam multitudinem modice exercenda,exactiones, non niſi in iuſta neceſſitudine.

SED qm̃ de eo gñe beneficiorum dictū eſt, quæ ad ſingulos ſpectant: deinceps de iis,quæ ad vniuerſos,quæq́. ad remp. pertinent,diſputandum eſt. Eorum aũt ipſorū partim eiuſmodi ſunt,vt ad vni uerſos ciues ꝑtineant, partim ſingulos vt attingãt; quę ſunt ẽt grauiora.danda eſt opera oĩno,ſi poſſit,vtriuſque,nec minus, vt ẽt ſingulis cõſulatur; ſed ita,vt ea res aut proſit, aut certe ne obſit reip. C.Gracchi frumẽtaria magna largitio fuit; exhauriebat igr̃ ærariū: modica M.Octauii,& reip.tolerabilis,& plebi neceſſaria; ergo & ciuibus,& reip.ſalutaris. In primis aũt videndum erit ei,q remp.adminiſtrabit,vt ſuum quiſque teneat,ne que de bonis priuatorum publice diminutio fiat. perni cioſe enim Philippus in tribunatu,cum legem agrariã fer ret; quam tamen antiquari facile paſſus eſt,& in eo vehe menter ſe moderatum præbuit: ſed cum in agẽdo multa populariter,tum illud male; non eſſe in ciuitate duo mil lia hoium,qui rem haberent. capitalis oratio,& ad æqua-

tionem bonorũ pertinens; qua peſte quæ pōt eſſe maior? hanc.n.ob cauſſam maxime, vt ſua tuerentur, reſp. ciuitateſq́. cōſtitutæ ſunt. nam etſi duce natura congregabātur hoīes; tn̄, ſpe cuſtodiæ rerum ſuarũ, vrbium ꝓſidia quærebant. Danda ēt opera eſt, ne, quod apud maiores noſtros ſæpe fiebat, ꝑꝑ ærarij tenuitatē, aſſiduitatemq́. bellorũ, tributũ, ſit conferendũ: idq́. ne eueniat, multo ante erit ꝓuidēdũ. ſin qua neceſſitas huius muneris alicui reip. obuenerit: (malo enim alteri, q̄ noſtræ ominari: neq; tn̄ de noſtra, ſed de oī rep. diſputo) danda erit opera, vt oēs intelligant, ſi ſalui eſſe velint, neceſſitati eſſe parendum. Atque ēt oēs, qui remp. gubernabunt, conſulere debebunt, vt earũ rerum copia ſit, quæ ſunt neceſſariæ. quarum qualis comparatio fieri ſoleat, & debeat, non eſt neceſſe diſputare. eſt enim in promptu. tamen locus attingendus fuit.

PETR. MARS.

SED qm̄ de eo gn̄e) Poſtq̄ diſſeruis de beneficijs q̄ in ſingulos cōferūtur à ſingulis, ad illa tranſit q̄ ad vniuerſos & rēp. ptinent, ad rēp. cũ. ſ. ex publico aliquid cōiter, aut viritim diſtribuitur, vt cũ ea publico frumentũ datur, aut agri reip. vectigales diuidūtur. (Eoꝝ aūt ipſo.) Sub diuidit hāc partē, & dicis illoꝝ beneficioꝝ aliqua ptinere ad vniuerſos, cũ. ſ. reip. aliqd facit, quod oibus cōe eſt, vt pōtes, fora, ſtrata viaꝝ, & c. id genus, aliqua ad ſingulos, vt cũ annona, aut pecunia populo diuiditur, ſiue aliqd aliud datur, qđ ad vnumquēq; ptinet. ita inq̄ ſunt gratiora illis quæ ptinēt ad vniuerſos, qm̄ ex his maiorē ſinguli capiūt voluptatē qppe conſulitur eoꝝ neceſſitati. dātur à principe vniuerſis mille numi, ſingulis dātur duo, q ſunt gratiores, qm̄ ſinguli hn̄t. ideo dicit Cicero, q̄ ſunt ēt gratiora (At vniuerſos) Cũ beneficia in vniuerſos cōferuntur. (Singulos) Cũ viritim aliqd diſtribuitur. (Danda eſt opera oino) Præcipitur Cic. Si fieri pōt vniuerſis & ſingulis conſulendum, vt. ſ. oium ſingulorumq́. rō habeatur & hoc ad eos q remp. gerunt, pertines (Cōſulatur) Prouideatur. (Sed ita) Docet quō hoc ſit agendum, vt. ſ. rō reip. habeatur, & caueamus ne profuſa largitio ex publico noceat reip. & ærario. (Vt ea res) Ipſum cōſulere, & ꝓuidere .i. ipſa largitio frumētaria aut pecuniaria, & ponit exēplum. C. Helij & P. Gracchi, quoꝝ nimia largitio ærarium exhauriebat. non.n habebant. rōnē reip. ſed plebis. Et contra ponit exemplum M. Octauij cuius largitio tolerabilis fuit, habebat.n. reip. rōnem, & ſinguloꝝ. Vnde ſalutē attulit ciuibus, q acceperunt, & reip. quæ oibus conſulere debet, cuius ſalus in ſalute ciuium conſulit, qm̄ ſunt membra, q bus ꝑditis, vt ipſe ēt perdatur neceſſe eſt, quod accidit exhauſto ærario, & ciuibus fame inopiaq́. laborantibus. Vnde decet principē eſſe opulentum, vt huic malo alijſq́. occurrere poſſit, nec debet pecunijs parcere ꝓ ſalute ſuorum. qm̄ vt dictum eſt magiſtratus eſt ad alium, non ad ſe. Rex has virtutes hr̄e debet, prudentiam, fortitudinē, iuſtitiam, ſeueritatem, grauitatem, magnanimitatē, largitatē, beneficentiā, liberalitatē, hæ certe ſunt regiæ laudes. (Frumētaria.) Ex frumēto publico plebi diuidūdo. (Modica) Adhibita moderatione, & iccirco ciuibus fame laborātibus, & reip. quæ ciuiũ ſalute cōtinetur, ſalutaris fuit. (In primus aūt) Dat aliud ꝑceptũ rēp. gerentibus, vt. ſ. q ſq; ſuũ poſſideat, & ne fiat alicui iniuria in bonis ſuis, q̄ iure poſſidet. (Publice) ꝓ impēſis publicis. i. nō debet is q remp. adminiſtrat diminuere res ciuis priuati, & eas abſumere in impēſis quæ ex publico fieri debēt, debet, verbi gr̄a princeps dare ſubditis ſuis mille tritici modios, hanc vim annonæ non debet priuato ciui & opulento eripere, vt alijs tribuat. qm̄ hoc eſt contra iuſtitiam. (Pernicioſe.n.) notat L. Philippum, q populo ſtuduit cōtra optimates, & in ſuo tribunatu legē agrariā ferre voluit, & diffiniebat quos agri iugera cuiq; poſſidere liceret, quingenta. ſ. hoc aūt eo ſpectabat, vt bona locupletũ cum pauperibus coæquarentur, & ſic nō potuiſſet quiſq, hr̄e qđ ſuũ erat. Vnde Philippus bona ciuiũ priuatorum ad æqualitatē redigere cupiēs, vt magis populũ excitaret, & optimatibus inuidiā faceret, dixit, nō eſſe duo millia hoium Romæ, q rem hr̄ent. i. patrimoniũ, & aliq̄ ꝯdōnem cenſus, vt oñderet diuitias eſſe apud paucos principes ciuitatis, ceterā vero multitudinē vel maxime egere. (Legē agrariam) Quæ modũ agris poſſidēdis imponebat. (Antiquari) Abrogari & ceſſare, nā antiquare legem eſt delere, & vt inqt Pōpeius in morē priſtinũ reducere. derogatur legi cũ pars detrahitur, abrogatur vero cũ prorſus tollitur. (In eo) Qđ paſſus eſt legē antiquari. (In agendo) In ipſa actione, qua legem ſuā ferebat. i. cum hr̄et orōnem pro lege agraria. (Populariter) in populi fauorē. (Capitalis) ꝑnicioſa & deteſtabilis. (Ad æquatione bonorum) Vt oēs tm̄ hr̄ent in bonis, qm̄ nolebat aliquem poſſe ſupra quingenta iugera poſſidere, vt ea quæ ſuper eſſent ex tanta agroꝝ copia plebi diuiderentur, ut tandem non eſſet fere aliquod diſcrimen inter principes & plebeios, quo nihil pōt eſſe ꝑnicioſius, cum non liceat vnicuiq; quod ſuũ eſt poſſidere, & de fidea bona aliorum inuadāt. (Hanc.n.ob cām) rō quare non poſſet eſſe maior peſtis, & illa orō capitalis erat. (Maxime) Potiſſimum qm̄ non ſolum, vt bona cuſtodirentur, cōgregati ſunt, licet hæc fuerit maxima cauſa, homo .n. eſt aial congregabile natura. (Reſpublica) Cōes vtilitates, & congregationes ciuium, vrbeſq́. (Duce natura) Qm̄ homo appetit ſocietatem naturaliter. (Spe cuſtodiæ) Sperātes res ſuas hoc modo poſſe tuto cuſtodiri, vnde munita ſunt oppida & latæ leges. (Danda ēt opera eſt) Aliud ꝑceptum de tributis exigendis. (Aerarij tenuitatem) Qm̄ vrgentibus bellis opus erat tributa exigere, cum in ærario publico nō eſſent pecuniæ. (Tributum) A contributione dr̄, vel ex eo vt inquit iuriſcōſultus, quod à multis tribuatur. (Idque) Cōferre tributum, quod noſtris tpibus quotidie fit nullo bello, nulla neceſſitate, nulla religione vrgente, ſed auaritia & luxuria. nemo patriam ꝑꝑ ſe diligit, non bonis cōſulitur, non poſteritati & gloriæ ꝓſpicitur, ſed abdomini & gulæ. (Prouidendum) Diligenter ꝓcauendũ, ne ſit opus exigere à ciuibus tributum. (Huius muneris) tributi cōferendi. (Ominari) Significare hoc aliqn̄ futurum neceſſitate. omen eſt in ore, cum. ſ. aliqd dicimus, quod bonũ aut malũ ſignificet ominari eſt aliqd futuꝝ voce ſignificare. quod tn̄ non ideo dr̄, q à certe futurom ſcitur, ſed vr̄ eſſe quoddam præſagium. Vnde Annibal, vt eſt apud Silium, videns Imilcen vxorem lacrymantē de ſuo in Italiam aduentu, qm̄ pericula timebat, & viro dixit, Ominibus parce & lacrymis fidiſſima coniux .i. noli mihi aliq̄ infelicitatem ominari. In j. de Diuin. ait: Neque ſolū deorum voces Pythagorei obſeruauerunt, ſed ēt hoium, quæ vocant oia, quæ maiores noſtri, q à valere cenſebant, iccirco oibus rebus agendis, quod bonũ fauſtum fœlix fortunatum eſſet, præfabantur, rebuſq́. diuinis quæ publice fierent, vt fauerent linguis imperabatur. Inq. ferijs imperandis, vt litibus & iurgijs abſtinerēt. Quid ſit fauere linguis interpretatur Seneca his verbis, quotieſcunque ſacraꝝ literaꝝ interuenerit, fauere linguis. hoc verbũ non vt pleriq; exiſtimant à fauore trahitur, ſed imperatur ſilentium, vt rite peragi poſſit ſacrum nulla mala voce obſtrepēte. Oſtenta dn̄r, quia oſtendunt. Portenta quia portendunt. i. ſignificant. Monſtra q à monſtrant. prodigia q à prædicunt & rem futuram ſignificant. (Si ſalui) Si nolunt ꝑuenire in hoſtium poteſtatē, neceſſe eſt, vt bella gerantur pro tuenda libertate. (Atque ēt) aliud ꝑceptum, quod interpretatione nō indiget. debet ꝓſpicere is q remp. gerit, vt ſit copia eaꝝ rerum ſine q bus viui non pōt, vt ſunt annona, vinum, aialia, pecuniæ & c. quæ hoium vſui & defenſioni neceſſaria ſunt, vt ſine penuria & iniuria in pace viuat.

FRAN. MAT.

SEd qm̄ & c.) biſariā ſuperius diuiſit liberalitatis officia. alia .n. in opera alia in pecunia poſita quæ dixit eroganda, vtraq; vero modo publica, modo priuata, & publica qdē ſunt, quæ ad vniuerſos. priuata, quæ ad ſingulos pertinent. De priuatis iā dixit. nūc de beneficijs præcipere incipit, quæ ad vniuerſos ſpectāt. (Eorum aūt ipſoꝝ) Hoc eſt ex beneficijs quæ ad vniuerſos pertinent. (Vt ad vniuerſos & c.) Quod beneficiũ pertinet ad vniuerſos idem ptinet ad ſingulos. Nec contrarium videatur cuipiā, qđ cum de his beneficijs ſe dictutũ polliceatur quæ ad vniuerſos ꝑtinet, nunc dicat quædā ad vniuerſos ptinere, & ſingulos attingere. Quod.n ſit ad cōmodum vniuerſitatis de eo ſinguli participāt. Sunt.n. quædā beneficia quæ pertinent ad vniuerſos, vt ſi qs ærariũ ditauerit, hoc beneficiũ vtile eſt ad ſingulos, pertinere nō vr̄. quia ſinguli pecunias, illas non attingunt. Lex aūt agraria & frumentaria, & ad vniuerſos pertinent, & ad ſingulos. Nam vniuerſi, & ſinguli ſeparatim cōmoditatem ſentiunt. nihil pōt fieri in remp. quod idē ad ſingulos non pertineat, vt ſi qs faciat muros, portus, naualia, publica ſunt, & tn̄ continent priuatam vtilitatē, ergo ait partim hmōi eſſe publica beneficia, vt pertineant ad vniuerſos, vt ditare ærarium augere vrbē muris, quæ ad vniuerſos magis quam ad ſingulos pertinere vr̄, nihil .n. ſingulis in manus datur, ſicuti cũ frumentum viritim diuiditur. (Danda opera oino & c.) Nunc dicit vtrum beneficiũ anteponēdum ſit. Illud ne quod cũ vniuerſale ſit; non extēditur ad ſingulos, an illud qđ, & vniuerſale eſt, & ad ſingulos porrigit, vt vtrunq; cōiunctũ ſit fieri poſſit. laudabilius dicit eſſe videlicet bn̄ficiũ qđ ad vniuerſos, & ſingulos pertinet, ſed tn̄ quod in ſingulos ſit anteponendum eſt.

Lex agraria et frumentaria

[Sed

(Sed ita fiat &c.)Ita faciendũ,vt aut proſit aut nõ obſit reip.& q̃d dicit exẽplo declarat.[C.Gracchi &c.)C.Gracchus Tiberij frater eoq́. eloquentior, Trib.pl.pernicioſas aliquas leges tulit,inter quas frumẽtariam,vt ſemiſſibus & trientibus frumentũ plebi daretur. Tribunatu acto,cũ Auentinum armata multitudine occupaſſet, à L.Opimio cõſule ex S.C.vocato ad arma populo pulſus interẽptusq́. eſt,& cum eo Fuluius Flaccus eiuſdẽ ſocius. M. Octauius Caij collega aduerſam partẽ videlicet Senatus volũtatẽ defendens,& ipſe largitione viſus eſt ſed modica,& quã ærariũ ſuſtinere poſſet.[M.Octauij) Et hic legẽ tulit frumentariam,nõ vt Caius tulerat,vt viritim diuideretur, ſed vt paruulo precio daretur.(Neceſſaria)q a magna erat annonæ caritas.(Salutaris)nã tumultuabatur plebs negata oĩo largitione quam promiſerat Gracchus.[In primis) Vt inq̃t,volo ita operam noſtram ꝓdeſſe vobis ne reip.obſit,ſic volo reip.prodeſſe ne vobis obſit. Duę aũt

Duæ partes ſunt liberalis.

ſunt proprietates liberalis,altera ut ſemper libenter eroget, ſecũda vt inuitus accipiat. Sed tñ duo tpa præſcribuntur tam erogandi quam ẽt accipiendi, q̃q̃ ſemper eroget libens. Tamen ꝑſcribitur ne tunc eroget,cum id quod erogat alijs incõmodo eſt. Item q̃q̃ non libenter accipit,tñ tunc accipere debet,cum neceſſitas poſtulat. Sunt ergo duæ proprietates liberalis, dare,ſed ita ne cui noceat,non accipere,niſi neceſſitas compulerit.[Neq; de bonis &c.) Hoc eſt ne cauſa benefaciendi reip priuatis noceat: ſed vt erogent reip.quod alijs non noceat.[Publice) pp publicã vtilitatem.[Pernicioſe.n.Philippus in tribunatu &c) Exemplũ eſt Philippi qui pernicioſe fecit tunc,cum legem agrariam tulit, quæ diffiniebat quot agri iugera quiſque poſſidere poſſet,quingenta videlicet. quod eo tendebat,vt locupletum bona pauperibus cõicarentur,ea quo ſi conſtitutus eſſet, non potuiſſet quiſq; quod ſuum erat poſſidere, & oĩo ſine maxima perturbatione fieri non poterat. Qui.n.diu agros poſſederant,illos inuiti relinquebant,& bellum ciuile ſuſcitari videbatur. Ergo pernicioſe fecit L.Philippus,q legem agrariam tulit. cum n.publice prodeſſe uellet,priuatim multis nocebat,cum illis poſſeſſiones extorqueret, q eas multo tpe poſſederant. [Antiquari) Abrogari. Anti-

Antiquari lex dicitur cum in priſtinũ redocitur.

quari nunc lex dr̃ qñ in priſtinum redigitur, quia reditur ad id quod prius erat.[Male) Non populariter tm̃,ſed ẽt male.[Multa).ſ.egit,quia dum concionaretur,& populum ad legem ferendam hortaretur. Non eſt ferendum (inq̃r) Quirites,vt quæ cõia eſſe deberent, ea à paucis poſſideantur. & ſubdidit: Non ſunt in ciuitate duo millia hoĩum qui diuitias,& opes poſſideant.Cũ oẽs diuitiæ pop.R. diuiſæ ſunt inter duo millia hoĩum, magna malignitas inquit eſt,& nullo pacto ſuſtinenda. (Rem haberẽt) .i.diuitias,non ſunt niſi duo millia hominum q diuites ſint,reliq pauperes ſunt.[Capitalis oratio) Pernicioſa,& quæ capitis periculum induceret.(Ad æquationem bonoꝝ pertinens &c.)Quid enim ſibi voluit Philippus cum dixit,nõ ſunt in ciuitate &c. niſi vt diuitibus bona auferrẽtur,& viritim diuiderentur? ſicq́. æquarent.quod fieri nõ poterat, nã vt ait Florus, reduci plebs in agrũ vnde poterat,ſine poſſidentium euerſione? Qui ipſi pars populi erãt, q relictas ſibi a maioribus ſedes ætate quaſi iure hereditario poſſidebãt. [Nã & ſi duce natura cõgregabantur hoĩes &c.)

Natura hoĩes in vnum cõueniunt.

Natura hoĩes in vnum cõueniunt.Nam hõ eſt animal ciuile,delectatur ſocietate & cõſuetudine alioꝝ hoĩum. (Spe cuſtodiæ rerũ ſuaꝝ &c.)Vt ſuæ res cuſtodirentur. (Danda ẽt opera eſt) Ne quod apud maiores nr̃os ſæpe fiebat &c. Nunc tranſit ad id quod videlicet liberalis accipiat,nunq̃ inquit liberalis accipiat, niſi cũ neceſſitas cogit. Eſt.n.propriũ liberalis vt libentius eroget quã accipiat,ſed tñ præſcriptum eſt tempus,videlicet cum neceſſe fuerit.(Ærarij tenuitatem ,aſſiduitatem bellorum tributum &c.) Cum id exhauſtum fuerit, tunc.n.imminentibus bellis tributa imperare cogebant. [Prouidendum) Vt nõ expectemus ingruentẽ neceſſitatem,ut aliunde pecuniã parare non poſſimus niſi tributũ imperauerimus. Multo.n.ante ꝓuidere debemus ut pecuniæ adſint,& cõmeatus,arma,& alia neceſſaria. Tributũ dictum quod a multis tribuitur,vt ait Iureconſultus. (Sin qua neceſſitas &c.)Sed qñ contigerit ut tributũ imperandum ſit,oſtendendum eſt id nõ uoluptate,ſed neceſſitate fieri,ut cũ intellexerint neceſſitate ducta remp.id poſtulare æquore aio pendant,cũ ſciant aliunde hr̃i pecunias nõ potuiſſe, & aliter ſuam ſuorumq́ conſeruari non potuiſſe.[Malo.n.&c.)Parentheſis.(Ominari)Omẽ facere.

Ominari Augurari.

[Alteri reip.)Augurari eſt proprie uerbis.[Oẽs)Quibus tributũ imperatur.(Atq; oẽs qui rem &c.) Admonet eos q præſunt rebꝰ publicis,dẽt operam,ut reꝝ neceſſariaꝝ in ciuitate copia ſit,ſunt aũt neceſſaria quibus. Ciuitas carere non poteſt, uinum,triticũ oleum &c.ſine quibus uita eſſe non poteſt.(Quaꝝ qualis &c.)q́ ſunt neceſſaria omnes ſciunt,& quibus rebus ciuitates indigeãt:

ideo de illis differere opus non eſt.[Cõparatio) Acq̃ſitio,comparare.n.acq̃rere eſt,legitur & apparitio.[In prõptu) Manifeſtum, & apertum Xenophon(vt Cicero ait in epiſtola ad Atticum)quẽadmodũ (dicebat) optimi paſtoris eſt optimum gregẽ reddere, ita optimi principis eſt ciues ſuos quam opulentiſſimos facere.

ASCEN.

SEd qm̃ de eo &c.)Docet beneficia quæ ad vniuerſos pertinent. Ordo eſt,Sed qm̃ dictum eſt de eo gñe beneficiorũ, quæ ſpectant ad ſingulos.i.ad vnumquenq; ſeorſum, diſputandõ eſt deinceps de his quæ ꝑtinent ad vniuerſos,& quæ pertinent ad remp.Aut pro ſed partim eoꝝ ipſoꝝ .i. ea ipſa pro parte ſunt eiuſmodi,vt ꝑtineant ad vniuerſos ciues, partim.i.pro parte ſunt eiuſmodi,vt attingant ſingulos,quæ.ſ.ſingulos attingẽtia ſunt grauiora.Opera eſt danda oĩno ſi poſſit ſup.dari vtriſq; nec .i.& nõ minus.i.tantundẽ,ut conſulatur.i. ꝓuideatur, & auxilietur ẽt ſingulis,ſed ita ſupp. conſulatur ſingulis,vt ea res aut ꝓſit, aut certe nõ obſit reip.Largitio frumẽtaria.i.in frumẽto ciuibus diſtribuẽdo Caij Helij & Publij Gracchi.i.quã illi fecerũt fuit magna igitur.i.& ideo ipſa exhauriebat.i.euacuabat ærariũ.i.theſaurũ reip.Largitio ſup frumentaria M Octa.fuit ſup. modica & tolerabilis reip.& neceſſaria Plebi. Ergo.i.& ideo ſup.fuit ſalutaris & ciuibus & reip.Autẽ pro ſed videndum.i.cõſiderandum erit in primis.i ꝑcipue ei q adminiſtrabit remp.vt q́ſq; teneat ſuum, neq; fiat diminutio publice.i.Cõiter de bonis priuatoꝝ. Enim ꝓ qa Philippus.ſ.Lucius pnicioſe ſup.egit, cum ferret in tribunatu ſup.ſuo legem agrariã.i.agris æqua portione populo diuidendis,quam tñ.ſ.legem agrariam paſſus eſt facile antiquari.i.aboleri,& in deſuetudinem abire,& ſup.præbuit.i.exhibuit ſe in eo.i. in ea re vehementer moderatum.ſed cum ſup.dixiſſet in agẽdo.i. cum ageret multa populariter.i.in fauorem populi tum.i.ẽt tel tunc dixit illud male,videlicet,nõ eſſe in ciuitate.ſ.Romana duo millia hoĩum,qui hñt rem.i.diuitias.Oro ſup.talis eſt capitalis .i.ad periculum & pnicieẽ capitis ſpectans.pertinẽs.ſ.ad æquationẽ.i.equales poſſeſſionem bonoꝝ,qua peſte.i.pnicie,quę ſup.pœna põt eſſe maior? q d.nulla.Enim pro qa, reſp. & ciuitates ſunt conſtitutæ maxime ob hanc cauſam.vt ſup.ſinguli tuerentur ſua .i. propria bona. Nam etſi.i. q̃q̃ hoĩes congregabantur natura duce.i.cum ſub lege naturæ viuerent,tñ ipſi quærebant præſidia .i.munitiones urbium ſpe cuſtodiæ ſuarum rerum. Danda eſt ẽt opera,ne tributum.i.pecunia per ſingulas tribus,ſit conferẽdum pp tenuitatem.i.modicitatem ærarij .i. fiſci ſeu theſauri publici & pp aſſiduitatem belli. Quid.i.quæ res fiebat ſæpe apud maiores noſtros, q; , pro & , videndum erit multo ante ne idem eueniat,ſin.i.ſed ſi qua.i.aliqua neceſſitas huius muneris.i.talia tributi obuenerit.i.ex inſperato venerit reip.(dico ſi qua. enim ꝓ quia ego malo ominari.i.omen inſauſtum protendere alteri .i. reip quam noſtræ. Neque.n.diſputo tantum de noſtra,ſed omni rep.) tunc ſup. danda eſt opera vt omnes intelligant parendum .ſ.obtemperandum eſſe neceſſitati,ſi velint eſſe ſalui. Atque etiã oẽs qui gubernabunt remp debebunt conſulere.i.proſpicere, ut ſit copia earum rerum,quæ ſunt neceſſariæ,quarum ſupp. rerum neceſſariarum qualis apparatio ſoleat fieri, & debeat fieri nõ eſt neceſſe diſputare.Enim pro quia eſt in promptu.i.manifeſtum locus fuit tantum attingendus re ſ. vniuerſalis ſit præceptio.

DOCT. interpr.

QVi rem haberent.)Dicit abſolute,pro diuitem eſſe, ſecus autem cum dicimus,rem habet cum illo.

DOCT. interpr.

SEd qm̃) De publicis agit largitionibus,quæ pernicioſæ sũt reb.pub.[Helij) Alias.Sp.Melij,& C.Gracchi M. Octauius Gracchi aduerſarius fuit.

ARGVMENTVM.

Ad gratiam multitudinis comparandam maxime valere abſtinentiam, contraq; ex inuaſione aliena ſummam exiſtere perniciem.

CAPVT aũt eſt in oĩ ꝓcuratione negocij,& muneris publici,vt auaritię pellatur minima ſuſpicio.vtinam, inq̃t C.Põtius Sãnis,ad illa tpa fortuna me ſeruaſſet,& tũc eſſem natus, qñ Romani dona accipere cœpiſſent: nõ eſſem paſſus diutius eos imperare.ne illi q̃dẽ multa ſæcula expectãda fuerũt modo.n.hoc malum in hãc remp.inuaſit: itaq; facile patior tũc potius Põtium fuiſſe, ſi quidem in illo tm̃ fuit roboris.nõ dum centum,& decẽ anni ſunt,cum de pe

cunijs repetundis à Lucio Piſone lata eſt lex, nulla antea
cū fuiſſet. at vero poſtea tot leges, & ꝓximæ queq; durio
res; tot rei dānati; tm̄ Italicum bellū ꝑꝑ iudiciorum me
tū excitatum; tāta, ſublatis legibus, & iudicijs, expilatio,
direptioq. ſociorū; vt imbecillitate aliorum, non nr̄a vir
tute, valeamus. Laudat Africanū Panætius, ꝙ fuerit abſti
nēs. q̄dni laudet? ſed in illo alia maiora: laus. n abſtinētię
non hoīs eſt ſolum, ſed ēt tēpum illorum. Omni Macedo
nū gaza, quæ fuit maxima, potitus eſt Paullus: tm̄ in æra
riū pecuniæ inuexit, vt vnius imperatoris ꝑda finem attu
lerit tributorum. at hic nihil in domum ſuā intulit ꝓter
memoriā nominis ſempiternā. Imitatus patrē Africanus,
nihilo locupletior Carthagine euerſa. Quid. q eius colle
ga in cēſura fuit, L. Mūmius? nunq̄d copioſior, cū copio
ſiſſima vrbē funditus ſuſtuliſſet? Italiā ornare, q̄ domum
ſuā, maluit. q̄q̄, Italia ornata, domus ipſa mihi vr̄ orna-
tior. Nullum igit̄ vitium tetrius, (vt eō, vnde egreſſa eſt,
referat ſe oratio) q̄ auaritia, ꝑſertim in principibus, & rēp.
gubernantibus. hr̄e. n. quæſtui remp. nō modo turpe eſt,
ſed ſceleratum ēt, & nefariū. itaq; quod Apollo Pythius
oraculo edidit, Spartā nulla re alia, niſi auaritia, eſſe peri-
turam, id vr̄ non ſolum Lacedæmonijs, ſed & oībus opu
lētis populis ꝑdixiſſe. Nulla aūt reconciliare facilius be-
neuolētiam multitudinis pn̄t ij, q reip. præſunt, q̄ abſti-
nentia, & continentia. q vero populares eſſe volunt ob
eamq. cauſſam aut agrariam rē tentant, vt poſſeſſores ſuis
ſedibus pellātur, aut pecunias creditas debitoribus cōdo-
nādas putant; labefactāt fundamenta reip. concordiā pri
mum, quæ eſſe non pōt, cum alijs adimuntur, alijs condo
nātur pecuniæ; deinde æq̄tatem, quæ tollitur oīs, ſi hr̄e
ſuum cuiq; non licet. id. n. eſt proprium, vt ſupra dixi, ci
uitatis, atq; vrbis, vt ſit libera, & nō ſolicita ſuæ rei cuiuſ-
que cuſtodia. Atq; in hac pernicie reip. ne illā quidem cō
ſequuntur, quā putant, gratiam. nam cui res erepta eſt, eſt
inimicus; cui data eſt, ēt diſſimulat ſe accipere voluiſſe;
& maxime in pecunijs creditis occultat ſuum gaudiū, ne
videatur nō fuiſſe ſoluendo. at vero ille, q accipit iniuriā,
& meminit, & præſefert dolorē ſuum. Nec ſi plures ſunt
ij, q̄bus improbe datum eſt, q̄ illi, q̄bus iniuſte ademptū
eſt, iccirco plus ēt valent. nō. n. numero hæc iudicant, ſed
pōdere. quam aūt habet æq̄tatem, vt agrum multis annis,
aut ēt ſæculis ante poſſeſſum, q nullum habuit, habeat, q
aūt habuit, amittat? at ꝑꝑ hoc iniuriæ genus Lacedæmo
nij Lyſandrū Ephorum expulerunt, Agin regem, quod
nunq̄ antea apud eos acciderat, necauerunt. ex eoq. tēpe
tātæ diſcordiæ ſecutæ ſunt, vt & tyrāni exiſterent, & o-
ptimates exterminarētur, & præclariſſime cōſtituta reſp.
dilaberetur. nec vero ſolum ipſa cecidit, ſed ēt reliq̄ Gręę
ciam euertit cōtagionibus malorum, quæ à Lacedæmo-
nijs ꝓfectæ manarunt latius. Quid nr̄os Gracchos Tib.
Gracchi, ſummi viri filios, Africani nepotes? nōne agra-
riæ contentiones ꝑdiderunt? At vero Aratus Sicyonius
iure laudatur, q. cum eius ciuitas q̄nquaginta annos à ty-
rannis teneretur; ꝓfectus Argis Sicyonē, clandeſtino in-
troitu vrbe eſt potitus; cumq. tyrannū Nicoclē impro-
uiſo oppreſſiſſet ſexcētos exules, q fuerāt eius ciuitatis lo
cupletiſſimi, reſtituit: rēq. pub. aduētu ſuo liberauit. ſed,
cū magnā animaduerteret in bonis, & poſſeſſionibus diffi
cultatē, ꝙ & eos, quos & ipſe reſtituerat, quorū bona alij
poſſederāt, egere iniq̄ſſimū arbitrabāt; & q̄nquaginta an
norū poſſeſſione mouere, nō nimis æquū putabat; ꝓpte
ꝙ tam lōgo ſpatio multa hereditatibus, multa emptioni-
bus, multa dotibus tenebant ſine iniuria. iudicauit, neq; il
lis adimi, neq; his nō ſatisfieri quorū illa fuerāt, oportere.
cū igitur ſtatuiſſet opus eſſe ad eā rē conſtituendā pecu-
nia, Alexādriā ſe ꝓficiſci velle dixit, rēq. integrā ad redi-
tū ſuū iuſſit eſſe: iſq. celeriter ad Ptolemæū, ſuū hoſpitē,
venit, q tum regnabat alter poſt Alexādriam cōditā: cui
cū expoſuiſſet, patriā ſe liberare velle, cauſſamq. docuiſ-
ſet; à rege opulēto vir ſummus facile impetrauit, vt gran
di pecunia ad iuuaret: quā cum Sicyonē attuliſſet, adhi-
buit ſibi in cōſilium q̄ndecim principes, cū q̄bus cauſſas
cognouit & eorū, q aliena detinebāt, & eorum, q ſua ami
ſerāt; ꝑfecitq. æſtimādis poſſeſſionibus, ꝑſuaderēt alijs,
& vti vt pecuniā accipere mallēt, & poſſeſſionibus cede-
rēt; alijs, vt cōmodius putarēt numerari ſibi quod tāti eſ
ſet, q̄ ſuum recupare. ita perfectū eſt, vt oēs, cōſtituta con
cordia, ſine querela diſcederēt. O virū magnum, dignūq;,
q in nr̄a rep. natus eſſet. ſic par eſt agere cū ciuibus, nō, vt
bis iā vidimus, haſtā in foro ponere, & bona ciuium voci
ſubijcere ꝑconis. At ille Græcus, id qd̓ fuit ſapiētis, & ꝓ-
ſtātis viri, oībus conſulendū putauit; eaq. eſt ſumma rō,
& ſapiētia ſummi ciuis, cōmoda ciuiū defendere, nō diuel
lere, atq; oēs æq̄tate eadē continere. habitēt gratis in alie
no q̄d ita? vt, cum ego emerim, ædificarim, tuear, impen
dā, tu me inuito fruare meo? q̄d eſt aliud, niſi alijs ſua eri
pere, alijs dare aliena? Tabulæ vero nouæ q̄d hn̄t argu-
menti, niſi vt emas mea pecunia fundū, & cum tu habeas,
ego nō habeam pecuniā? quamobrē, ne ſit ęs alienum, qd̄
reip. noceat, ꝓuidendum eſt: quod multis rōnibus caueri
pōt, ſi hoc nō fuerit, vt locupletes ſuum perdāt, debitores
lucrent alienum nec. n. vlla res vehemētius remp cōtinet,
q̄ fides; quæ eſſe nulla pōt, niſi erit neceſſaria ſolutio re-
rū creditarum. nunq̄. n. vehementius actum eſt, q̄ me Cō
ſule, ne ſolueretur: armis, & caſtris tētata res eſt ab oī gn̄e
hoīum, & ordine. quibus ita reſtiti, vt hoc tm̄ malum dę
rep tolleretur. nunq̄ nec maius æs alienum fuit; nec me-
lius, nec facilius diſſolutum eſt. Fraudandi. n. ſpe ſublata,
ſoluendi neceſſitas cōſecuta eſt at vero hic noſter victor,
nunc q̄dem victus, quæ cogitarat, ea perfecit, cum eius iā
nihil intereſſet. tanta in eo peccādi libido fuit, vt hoc ip-
ſum eum delectaret, peccare, ēt ſi cauſſa nō eſſet. Ab hoc
igitur gn̄e largitionis, vt alijs detur, alijs auferatur, aberūt
ij, q remp. tuebuntur; in primiſq. operā dabunt, vt iuris
& iudiciorum ęq̄tate ſuum quiſq; teneat; & neq; tenuio
res ꝑꝑ imbecillitatem circumueniantur, neque locupleti
bus ad ſua vel tenenda, vel recuperanda obſit inuidia: ꝓ-
terea quibuſcunq; rebus vel belli, vel domi poterunt, rēp.
augeant imperio, agris, vectigalibus. hæc magnorum ho-
minum ſunt: hæc apud maiores nr̄os factitata; hęc gn̄a
officiorum qui perſequuntur, cum ſumma vtilitate reip.
magnā ipſi adipiſcentur & gratiam, & gloriam. In his au
tē vtilitatum ꝓceptis Antipater Tyrius Stoicus, q Athe
nis nuper eſt mortuus, duo præcepta cenſet eſſe à Panæ-
tio prætermiſſa, valetudinis curationem, & Pecuniæ. quas
res à ſummo philoſopho præteritas arbitror, ꝙ eſſent fa
ciles: ſunt certe vtiles. Sed valetudo ſuſtentatur notitia
ſui corporis, & obſeruatione earum rerum, quæ res aut
prodeſſe ſoleant, aut obeſſe; & continentia in victu om-
ni, atque cultu, corporis tuendi cauſſa, & prætermitten-
dis

dis voluptatibus; poſtremo arte eorum, quorum ad ſciẽtiam hæc ptinent. Res aũt familiaris quęri debet ijs reb⁹, à qbus abeſt turpitudo; conſeruari aũt diligentia, & parſimonia; iiſdem etiam rebus augeri. has res cõmodiſſime Xenophon Socraticus perſecutus eſt in eo libro, qui Oeconomicus inſcribitur. quem nos, iſta fere ætate cum eſſemus, qua es tu nunc, è græco in latinum conuertimus.

PETR. MARS.

CAPVT aũt eſt) Dat præceptum illis, qui in publicis negocijs verſantur, vt auaritiæ vel minimã ſuſpicionem fugiant & manus habeant abſtinentes, ne bona publica diripiant aliosq́. ſpoliẽt. Caput in primis ſeruandum in omni negocio publico. (Muneris) Officij quod ad temp. pertinet, vt ſunt magiſtratus extra vrbem & in vrbe & omni alia re quæ publica eſt. (C. Pontius) Dux Sãnitum fuit q magnum auri põdua M. Curio, q tunc conſul contra ipſo ſpugnabat miſerũt, quod ille renuit dicens, Nõ aurum hr̃e præclarum ſibi videri, ſed eis qui hr̃ent aurum imperare. Et ideo Pontius Samnis optabat ſe tunc fuiſſe natum, cũ Romani cœpiſſent dona capere qm̃ illa ciuitas uinci non põt, cuius ciues non corrumpuntur muneribus. ideo Philippus oĩa caſtella expugnari poſſe dicebat, in quæ aſellus onuſtus auro poſſet aſcẽdere. (Næ) .i. certe profectò. (Modo) .i. nõ multo ante. (Hoc malũ) auaritia, & corruptio pecuniaria. (Tũc) Illis tpibus potius quam iſtis. (Tm̃ roboris) Potẽtiæ & animi, vt ſperaret ſe Rom. de imperio deturbare poſſe, ſi munera cœpiſſent accipere. (Pecunijs repetũdis) L. Piſo ſugi trib. pl. primus legẽ tulit de pecunijs repetũdis Cenſorio & Manilio conſulibus. repetundarũ cauſa ita ſe habebat, auctore Aſco. Pediano, vt ſi cõuictus reus fuiſſet atq; dãnatus pecuniam reddebat æſtimata lite, hoc eſt in preciũ redactis oĩum furtis, quam ſummã pecuniæ pſcriptis eius bonis ſectores curabãt. Sector dr̃ eſtimator redemptorq́. bonoꝝ dãnari atq; proſcripti, q ſpem ſectatur lucri, ſiue idẽ ſecutus ſpem æſtimationis ſuæ, bona oĩa actione vendit, ſed ſemel infert pecuniã vel ærario vel ſocijs. Illi igitur q in prouincijs furta cõmiſerant, & pecuniam cõtra æqtatem extorſerant, ſi nito magiſtratu accuſabãtur repetundaꝝ a prouincialibus quos ſpoliauerãt. Vnde Afr. Marium Priſcũ repetundaꝝ accuſarũt, & Cato Syllã ex Aſia redeũtem repetundaꝝ poſtulauit, qđ ex amicoꝝ ſociorumq́. regno magnã contra legem pecuniæ vim congregaſſet. (Poſtea) Poſt legẽ Piſonis. (Tot leges) Quæ erant ad coercẽdam auaritiam & furta quæ fiebãt, & rapinas. (Duriores) Et ſeueriores. aſperiores priorib⁹ inualeſcẽte auaritia, & rapinis. (Proximæ) Succedẽtes alijs quæ pceſſerant, non ita duræ, qm̃ in dies auaritia ſæuiebat & peculatus. Proximus inqt iuriſperitus, eſt quẽ nemo antecedit, ſupremus quem nemo ſeqtor. Acciliua Glabrio legẽ tulit de pecunijs repetũdis ſeueriſſimã (Damnati) Cõuicti in iudicio, & dãnati ad reſtitutionem pecuniaꝝ. Reus is eſt, q accuſatus venit in iudiciũ. damnatus aũt, q in iudicio cõuictus eſt. Vnde poſſumus aliquẽ reum facere, ſed nõ dãnare, vt Cæſar q Cornelium Dolabellã reum fecit repetũdaꝝ, ſed nõ dãnauit, qm̃ ille in iudicio fuit abſolutus. (Tm̃ Italicum bellũ) pp iudicioꝝ metũ, Senatus auctore Liu. cũ potentiam equeſtris ordinis in iudicijs exercẽdis ferre nollet, omni vi vti cœpit, vt ad ſe iudicia trãsferrentur, ſuſtinẽte cauſam eius Liuio Druſo trib. pl. q vt vires ſibi cõpararet, pernicioſa ſpe largitionis, plebẽ cõcitauit, & vt maioribus viribus auctoritatẽ Senatus tueretur, ſocios & Italicos populos ſpe ciuitatis R. ſolicitauit, hisq́. adiuuãtibus p vim legibus agrarijs, frumẽtarijsq́. latis, legẽ quoq; iudicialẽ tulit. vt æqua parte iudicia penes Senatũ, & equeſtrẽ ordinẽ eſſent. cũ deinde ciuitas pmiſſa ſocijs dari nõ poſſet, irati Italici populi à Romanis defecerũt, Picẽtes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Lucani, Sãnites, & bellũ cognominatũ eſt Italicũ & ſociale. Liuius Druſus in odiũ Senatus cũ veniſſet, ob ea quæ Italicis populis pmiſerat, uelut auctor ſocialis belli, incertũ à quo domi occiſus eſt. hic L. Druſus Catonis Vticẽſis auũculus fuit, vir & ſapiẽtia pſtãs, & eloquẽtia, q ſuo tpe princeps Senatus erat. Tib. Gracchus auct. Aſconio Pediano legẽ iudiciariã tulerat, vt eqtes R. iudicarẽt, & iudicarunt p annos 30 ſine infamia. Poſt victor Sylla leges tulit, vt Senatorius ordo iudicaret. Poſtea Aurelius Cotta ſanciuit, vt Senatores eqtes R. & tribuni ærarij ſimul iudicarent. Et hoc fuit anteq̃ Cic. Verrẽ accuſaret Poſtea Põpeius in 2. cõſulatu pmulgauit, vt iudices æque ex illis trib. iudicarẽt. In 3. lib. epiſt. ad Att. loquẽs de Cęlio ſcribit, Senatoꝝ vrna copioſe abſoluit, eqtum adęquauit, Tribuni ærarij condẽnarũt. Cæſ. vt ſcribit Tranquillus, iudicia redegit ad duo gña iudicũ equeſtris ordinis & Senatorij Tribunos ærarios, qđ erat tertiũ ſuſtulit. (Tm̃) Tã magnũ cũ populis Italiæ & ſocijs. (Propter metu iudicioꝝ) Qm̃ Senatores timebãt eqtes apud quos iudicia erãt, qm̃ equeſter ordo tunc iudicabat. Iudicium dr̃ res quæ certamẽ litemq́. determinat. præiudiciũ vero res quæ ſtatuta cum fuerit, affert iudicaturis exẽplum. Vnde dicit Fab. in 5. perq́. fere oĩa præiudicia quæ de Cluẽtio videbãtur facta, ſubuertit. (Excitatum) Cõmotum dum hoĩes iudicia timerẽt, quæ nõ timentur niſi ab his q errãt. (Expilatio) Qm̃ q in prouincias mittebãtur illas expilabãt, & diripiebãt bona ſocioꝝ. Expilare dñr, qđ aliqd paſſim ſubripiunt. Cõpilare q vbiq; rapiũt. Africanum, Scipionẽ Æmilianum, cuius abſtinentiã Panætius pceptor eius laudauit. (Quid ni laudet?) cur nõ eſt laudãdus inqt? q.d. nõ ſolũ ob hoc meruit laudẽ, ſed ob alias virtutes maiores, qm̃ laus abſtinẽtiæ, tunc nõ erat hoĩum ſed tẽpoꝝ, qbus oẽs habebant manus abſtinẽtes, cum in negocijs publicis verſabãtur, qđ pbat exẽplis. (In illo) Africano. (Alia maiora) .ſ. fuerunt, quã ſit abſtinẽtia. Fuit. n. Africanus vir & imperator omniumq́. bonaꝝ artium magiſter, ergo in ipſo erãt maiora quã ſit abſtinẽtia, quæ potuiſſent a Panætio laudari. (Laus enim) Rõ quare dixit ironice, qđ ni laudetur, qm̃ laus abſtinentiæ, non ſolum pertinet ad perſonam Africani, ſed ẽt tpa illa, in qbus hoĩes erãt abſtinentes. (Hoĩes) Africani quem tanq̃ abſtinentẽ laudat. (Tpum illoꝝ) Qm̃ tunc non irrepſerat tanta auaritia, & habendi cupiditas. Abſtinentiam Africani ſic laudat Val. Max. Exultat aĩus maximoꝝ virorum memoriã percurrens. Scipio Aemilianus poſt duos inclytos conſulatus totidemq́. ſuæ pcipue gloriæ triumphos 7. ſeruis ſequentibus officio legationis functus eſt, & puto Carthaginis & Numãtiæ ſpolijs cõparare plures potuerat, niſi operum ſuorum ad ſe laudẽ, manubias ad patriam redundare maluiſſet. Itaq; cum p ſocios & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius ſed victoriæ numerabãtur. Nec quãtum auri & argenti, ſed quãtum amplitudinis põdus ſecum ferret, æſtimabatur. (Omni Macedonum gaza) Exẽplis abſtinẽtiſſimoꝝ Imperatoꝝ pbat laudẽ abſtinẽtiæ non ſolum hoĩs, ſed ẽt tpum fuiſſe. Paulus Aemilius filius fuit Pauli conſulis, q in pugna Cannenſi occubuit, miſſus in Macedoniã Perſen regem vicit, captumq́. Romã in triumphum duxit, quo ampliſſimo vrbẽ & Capitolium inuectus eſt. & Macedonicus cognominatus agẽs annum quadrageſimum. Tres dies in Triumpho cõſumpti ſunt, tm̃ ſignoꝝ, armoꝝ, auri, atq; argẽti inuexit. Filij regis pibant, & ipſe rex fuſca veſte miſerandum indutus. De põpa huius triumphi lege Plut. in uita Pauli Aemilij. Centum talenta quotãnis Paullus iuſſit Macedones P. Rom. pendere. (Omni gaza) Oĩ regia priuataq́. ſupellectili & pecunia, qm̃ Perſæ pecuniam gaza appellant, & Paullus capto rege oĩa in ſuum arbitrium habuit. (Finẽ tri.) Per hoc oñditur ingens pecunia. Plut. ait. Tm̃ auri argentiq́. in ærarium Aemilius inuexit, ut nullum tributum perſolui à ciuibus opus fuerit uſque ad Hirtij & Panſæ conſulatum, q circa primum Antonij & Octauij bellum cõſules fuerunt. Plin. ait: Intulit & Aemilius Paullus Perſe rege Macedonico deuicto pdam põdo trium millium à quo tpe P. R. tributum pẽdere deſijt. Appian. ſer. Paullum Aemilium clam veniſſe Romã, & celeriter in Macedoniam rediſſe, ac dilecti impunitatem promiſiſſe Macedonibus, allato quodcunque hr̃ent argento & auro. qbus aſſentientibus milites ad oppida deſtinatos, & oẽm pecuniam ad foꝝ delatam, & reliqua bona paſſim direpta. ſic Paullus, inqt App. 70 ſpoliauit vrbes (Nihil in domũ ſuam intulit) Laudata eſt, inqr Plut. magnitudo aĩ in Paullo Aemilio ac liberalitas, quod multũ auri multumq́. argenti ex regia gaza coactum, ne aſpicere qdem voluit, ſed quęſtoribus negociũ dedit, vt in publicum referrẽt, libros duntaxat regios filijs literaꝝ ſtudioſis deligere pmiſit. (Memoriã nois) laudem & gloriã. (Imitatus patrem Afr.) Scipio Aemilianus Pauli Macedonici filius. hic Scipio minor Africanus cognominatus eſt filius Pauli fuit ex Papyria vxore, & Fabius ẽt eius frater q à Fabio Max. quinquies cõſule adoptatus eſt. Aemilia filia Pauli Aemilij nupſerat Africano maiori, & pp hanc affinitatẽ Scipio adoptatus fuit à filio ſuperioris Africani. Plut. ait patrimonium vix 38. milliũ reliqſſe tradunt Paulum Aemiliũ, in hoc ambo ſibi filios heredes inſtituit, à Scipione tñ, q erat minor natu, integra hereditas fratri cõceſſa eſt, cum in familiã Africani locupletiorẽ trãſiſſet. Tales mores vitaq́. Pauli Aemilij fuiſſe dñr. (Nihil loc.) .i. euerſa Carthagine in 3. bello punico, & oĩ gaza in ærarium relata ipſe Scipio nõ eſt factus locupletior, qm̃ in domum ſuam nihil illius prædæ inuexit, quo ditior eſſe. Scipio. n. abſtinẽtiſſimus fuit. de quo Plin. libras 22. argẽti Africanus ſequens heredi reliquit. Idemq́. cũ de pœnis triũpharet 4 millia 270. pondo tranſlu

lit,hoc argentũ tota Carthago haboit illa terraꝝ æmula,qđ nũc
in menſaꝝ eſt apparatu.Victa inqt Numantia & deleta, idẽ Afri
canus in triũpho militibus 17000. põdu dedit.O viros Impera-
tore illu dignos,q̄bus hoc ſatis fuit.(In cẽſura)Cenſura, vt inqt
Plut.in vita Cat.Cenſorij oium magiſtratuũ facile princeps erat
& vniuerſæ reip.ſupremũ & perfectiſſimũ locum habebat & plu
rimũ imperij poteſtatiſq;. qm̃ de nuptijs,liberoꝝ procreatione,
de ratione viuendi,conuiuijſq. diligẽter inq̄rebat,nulla deniq;
inſtitutio eſt de qua nõ inq̄reret,iudicaretq;.Cenſores duo erãt,
vnus patricius, alter vero plebeius, quibus licebat eos è Senatu
mouere,& equũ illis ignominiæ cauſa adimere,q flagirioſe,ac in
temperãter vixiſſent ac viuerent, ẽt ſacroꝝ impenſas curabãt &
officia diſtinguebãt,condebantq. luſtrũ, deniq; cenſores oĩa ma
lefacta corrigebãt.Vnde exclamauit Iuuen.O p̄terea cenſore o-
pus eſt,an haruſpice nobis? Africanus hic de quo nũc agitur,fuit
collega L.Mũmij in cenſura.L.Mũmius vicit Achaiam,& Corin
thũ opulẽtiſſimam vrbẽ deleuit,& Achaicus cognominatus eſt,
poſt euerſam Carthaginẽ ſecutum eſt bellũ Achaicum ob legatos
Rom.ab Achæis nõ bene acceptos,q Corinthum miſſi erant, vt
hæ ciuitates quæ ſub ditione Philippi fuerãt ab Achaico cõcilio
ſecernerẽtur. cum Achæis Q. Cæcilius Metellus p̄tor ad Ther-
mopylas pugnauit, q̄bus victis Critolaus eoꝝ dux veneno ſe p̄-
emit,in cuius locũ Diæus ſuffectus in Iſthmo à L.Mũmio cõſu-
le victus eſt, q omni potitus Achaia Corinthũ ex decreto patrũ
funditus ſuſtulit,q̄a illic Romanoꝝ legati violati fuerãt. L.Mũ-
mius,auctore Liuio,omni p̄da abſtinuit. Nihil.n.ex his opibus,
necnõ ornamentis,quæ p̄dives Corinthus habuit,in domũ inue
xit ſuã.de quo Plin.L.Mũmius deuicta Achaia repleuit vrbẽ,ipſe
exceſſit nõ relicturus filiæ dotẽ Corinthia æra ab hoĩb⁹ celebrã
tur,q̄bus aũte argentũ ac pene ante aurum preciũ erat,& Corin
thium æs caſus miſcuit.Vnde dicit Eutropius, Eodem tp̄e,tunc
toto orbe oium vrbium longe opulentiſſimã Mũmius deuicit,
in qua infinitum aurũ,æs,ferrum in cõflagratione cõmiſtum eſt,
vnde nouum fluxit metali genus,ad cuius miſturę ſimilitudinem
vſque hodie æs Corinthium & vaſa dñr. Ideo Plin ſcripſerat ex
illa antiqua gloria Corinthiũ maxime laudatur, hoc caſus mi-
ſcuit Corinthio cũ caperetur incenſa, miraq; circa hoc multoꝝ
affectatio fuit, q̄ppe cum tradatur nõ alia de cauſa Verrem quẽ
Cic.dãnauerat,proſcriptum eſſe ab Antonio. quã quod Corin-
thijs ſe ei ceſſuꝝ negaſſet. L.Mũmius victor ſancto Fidio ſemipa
tri deo Sabinoꝝ donũ fecit,vnde hoc epigrãma in quodam mar-
more literis antiq̄s ſcriptũ apud Reate viſit. De decuma victoa
tibi L.Mũmius donum moribus antiq̄s pro vſura hoc dare ſeſe
viſum aĩo ſuo p̄fecit,tua pace rogãs,te cogendi, diſſoluẽdi, tu vt
facilia ſaxis p̄ficias.Decumã vt faciat veræ rõnis, proq. hoc atq;
alienis duois,des cũcta merenti. (Copioſiſſimi) Vrbẽ Corinthu
caput Achaiæ in faucibus Iſthmi. (Nunq̄d copioſior).ſ.fuit poſt
euerſam Corinthũ? q.d.non. (Videtur ornatior gloria).ſ.rei be
ne geſtæ,& ſama,abſtinẽtiæ,quam L Mũmius habuit q p̄ręda Co
rinthia & ſignis,inde aduectis Italiã ornauit.(Nullũ igitur vitiũ)
Cõcludit nullum vitiũ eſſe fœdi⁹ auaritia. (Tetrius) Fœdius,vt
ptus.(Vnde egreſſa eſt) qm̃ mouere cœperat vt auaritiæ ſuſpicio
ẽt minima pelleret.poſtea fecit digreſſionẽ de C.Pontio Sãnite
alijſq;, quoꝝ abſtinentiã laodauit. (Referat ſe oratio) Vt ad id re-
deã,quod de auaritia dicere cœperã.(Preſertim) Maxime to bis
q principatũ hñt,& remp.gerũt.(Quæſtui) Ad quæſtũ & lucrũ.i.
velle lucrari in adminiſtratione reip.quodã magiſtratus eſt ad a-
liũ,nõ ad ſe,& ille q remp.regit oĩa ad cõem vtilitatẽ,nõ ad pri-
uatum cõmodum referre debet,& p̄bat ſniam ſuam oraculo A-
pollinis,q ruinã Lacedæmonijs p̄dixit pp̄ auaritiam. Oraculum
Apollinis Pythij erat i toto orbe celeberrimũ, & minime fallax
putabatur.In medio tẽplo erat foramẽ vnde ſpiritus exibat, ſup
quod tripodẽ ponebat Pythia vates,& ſup illum aſcendẽs diuina
bat,Phemonoe Apollinis filia prima diuinatrix fuit in tẽplo Del
phico.Delphi oppidũ in Parnaſſo mõte Phocidis,Parnaſſus dr̃ eſ
ſe vmbilicus totius orbis,vt Reate vmbilicus Italiæ.(Sparta) Vr-
bẽ caput Laconicæ regionis in Pelopõneſo. Plut.in Cleomene
dicit antiqua deoꝝ oracula in memoriã reuocabant iubẽtia aua
ritiam tanq̃ reꝝ oium pernicioſiſſimam cauere.Idẽ agens de La
conicis inſtitutis & Parſimonia inq̄t,Qui ad Lacedæmonius pri
mũ inuenerũt pecunias dãnati vitam cum morte cõmutare coa-
cti ſunt. Nã Alcamene & Theopõpo regibus oraculũ datũ erat,
fore vt Sparta periret ob auaritiã. (Qui vero ſe populares) Boa
notat q multitudinẽ largitionibus captãt,& remp. euertunt,qm̃
de bonis priuatoꝝ ſit publice diminutio,cũ.ſ.poſſeſſores pellunt
& alij dimittunt,& ponit exemplum Lacedæmonioꝝ Graccho-
rumq;, qui pp̄ leges agrarias. & contentiones perierunt. (Po-
pulares) Volũt populo multitudiniq. placere.(Rem agrariã) p̄-
mulgationẽ legum de agris plebi diuidendis.(Cõdonãdas) Hoc
eſt cõtra iuſtitiam,ſi denegatur alicui,quod ſuũ eſt.De hac re pau
lopoſt dicetur, nã promulgabantur aliq̃n leges nouaꝝ tabulaꝝ
in grãm obæratoꝝ & multitudinis,vt pecuniæ creditæ debitori-
bus donarẽtur.(Labefactãt) Euertunt, qm̃ concordia & iuſtitia
ſunt fundamẽta reip.(Id) Retinere qđ ſuũ eſt, ob hanc cãm inq̄t
ciuitates & leges cõſtitutæ ſunt, vt q̄ſq; ſuum poſſidere poſſet.
(Nõ ſolicita) anxia & inq̄eta pp̄ metum tyrãnoꝝ,& eoꝝ q bona
cupiũt alijs eripere.(Atque) In hac pnicie. Dixit populares labe
factare fundamẽta reip. cui oĩa debemus, q̄ppe oium caritatem
cõplectitur nunc vt magis populares a tali largitione deterreat,
dicit ipſos nõ conſequi gloriã quam putant,ſed potios odiũ, qm̃
hi q bona amiſerunt,ipſum capitali odio p̄ſequuntur, q auctor
fuit vt eriperẽtur,& ipſum poſſidentẽ,& ſic emergũt inimicitiæ,
homicidia,diſcordiæ,factiones,& oĩa deniq; mala,quæ rẽp.cõſti-
tutã labefactant.(Etiã diſſimulat).i.ẽt ſi negat ſe voluiſſe accipe
re.i.quis dicat ſe inuitũ accepiſſe,tñ inimicum habet illũ, cuius
bona prius fuerũt.(in pecunijs creditis).ſ.p̄mulgatur lex noua-
rum tabulaꝝ,q̄bus ſit,vt debitoribus pecuniæ creditæ condonen
tur.(Gaudiũ) Quod habet q̄a nõ tenetur ſoluere creditam pecu
niã.(Nõ fuiſſe ſoluẽdo) Ne videatur nõ potuiſſe aliter æs alienũ
diſſoluere,qđ contraxerat.ille nõ eſt ſoluendo,q non põt ſolue
re,verbum eſt iuris.Idẽ dicit in Philippicis,Tu ſoluẽdo nõ eras.
(At) ille cui bona erepta ſunt. meminit iniuriæ,& in vultu dolo
rẽ oñdit ſuum,& irã ſine aliqua diſſimulatione, & paratus eſt ut
vlciſcatur.(Nec) ſi plures.Rñdet tacitæ obiectioni. potuiſſet ali-
quis dicere,ſi plures ſunt hi q iniuſte acceperunt his,q̄bus adem
ptum eſt,plus ualent,qm̃ pauciores non pñt vlciſci multoꝝ iniu
riam.dicit Cic.hæ non iudicari numero,ſed põdere,qm̃ unus,cui
aliq̄d ademptum eſt,plus põt ad ultionem,quam oẽs illi q acce-
perunt quod exitus probat tyrannoꝝ, quod & Cæſar ſua nece
expertus eſt.Vnde dicit Saluſtius, Regibus boni quã mali ſuſpe
ctiores ſunt,ſemperq. his aliena virtus formidoloſa eſt. (Hæc)
plus valere & maioris eſſe momẽti. (Numero) q̄a ſint plura. (Põ
dere) Quantum vnumquodq; poſſit, qm̃ unus plus ponderis in
ſe habebit ad vlciſcendum,quã oẽs alij ad defendendum.(Quam
ẽt habet æquitatem) Dixit ſupra populares è medio tollere con
cordiã,& æq̄tatem.quod concordia tollatur,iam probauit,nunc
oſtendit q̃uo æquitas tollitur.(Seculis) Multis annis ſeculum ſi-
gnificat ſpatium centum annorum.(Propter hoc iniurię genus)
q̄a volebãt agros diuidere,& liberare obæratos.(Lacedæmonij)
ponit exempla eoꝝ q tãdem corruerunt,cum ſtuderent nimium
populo placere,& legem agrariam nouaſq. tabulas promulga-
re,cum alioꝝ detrimento & iniuria.(Agis & Cleomenes) Aucto
re Plut.populum ſtudioſe fouentes, cum rẽp. iuſte pulchreq. ex
multo tp̄e inſtitutam ſuſcepiſſent,optimatibus aduerſari cœpe-
runt,quod illi diuitiarum,q̄bus aſſueuerant abundantiam relin
quere nollent. Agis fuit ſextus ab Ageſilao, cuius filius fuit Ar-
chidamus,Archidami filius Agis & Eudamidas natu minor, qui
mortuo patre regnauit,huius filius fuit Archidamus,ex quo na-
tus eſt alius Eudamidas,cuius filius fuit hic Agis,de quo nunc a-
gitur q in delicijs à matre Ageſiſtrata & auia Archidamia opulẽ
tiſſimis mulierib. educatos,priuſq̃ ad vigeſimũ p̄ueniſſet annũ,
oẽm voluptatẽ,cultumq. corporis cũ formoſiſſimus eſſet, negle
xit,accuſans Laconicã diſciplinã corruptã & lautiores epulas,di
cebatq. ſe nolle eſſe regẽ,ſi priſtinam diſciplinã,& mores autos
in patriã reuocare non poſſet.Huius labis & veluti morbi princi
pium accepiſſe Lacedæmonioꝝ reſp.vr̃,ex quo primum ſoluta p
ipſos Athenienſium poteſtate, auro & argento ſeſe ac domus ex
pleuerunt.Cum pater ex lege Lycurgi hereditatẽ filio relinque
re cogeretur.Epitades uir iniquus,cum eſſet Ephorus & filio ira
tus,legẽ tulit, vt liceret domum hereditatẽmq. ſuã cuicunq; li-
buiſſet relinquere.Et pp̄ hoc ſoluta eſt bene viuendi diſciplina.
Vnde potẽtes in ciuitate propinquos ex hereditate deturbabãt,
oẽſq. diuitias ad ſe rapiebant,& inopia ciuitatem inuaſit, & ſer
uitus ſecuta eſt odiũ,atq; inuidia aduerſus potẽtes & diuites ex-
orta.Res Agis rem optimã,qualis ipſe erat,meditatus eſt, vt oẽs
ad æqualitatem redigeret,& vrbem hoibus repleret.Cui iuuenes
p̄uenerunt ſtudioſe cum illo ad uirtutem ſeſe expediẽtes. Senio
res q in tali uixerant labe, nõ ſecus quam ſerui ad dñm,ſic ad Ly
curgum.i.ad Lycurgi leges reduci timebãt,& ob id Agin regem
accuſabant,qui adhuc adoleſcens erat,cuius ambitionem Lyſan
der cognomẽto Lydius,Mãdroclidas,& Ageſilaus fouebant,irri
tabantq;.Ageſilaus Regis auũculus erat,quem facundum,uerũ,
mollẽ,& pecuniæ cupidũ filius incitabãt Hippomedõ. Ageſilaus
enim æs alienũ cõtraxerat,quo ſperabat facile ſolui,mutato ciui
tatis

tatis ſtatu. Oēs fere diuitiæ Spartanoꝝ erant penes mulieres. A-
gis effecit, vt Lyſander Ephorus crearetur, q ſtatim cōtra ſenio-
res legē tulit, vt debitoribus oē debitum penitus dimitteretur,
agroꝝ diuiſio fieret. Super hac res Agis cōcionem habuit, dicēs
ſe velle primum oium proprias facultates in mediū ponere non
certe paruas ob agroꝝ multitudinem, quos partim ad colēdum,
partim ad paſcenda pecora idoneos hēet, inſuper talēta ſexcenta
ſignati argenti. idem quoq; matrem atq; auiam, amicos pterea,
& domeſticos oēs, quos dilectiſſimos eſſe oium Spartanoꝝ rōſta
ret, facere paratos eſſe. His auditis obſtupefacta multitudo, ado-
leſcētis Regis magnitudinem admirabatur. Agis & Cleōbrotus
coacta multitudine amicoꝝ Ephoros è ſellis deturbāt, alijs in eo
rū locum ſuffectis, è quoꝝ numero fuit Ageſilaus. Inde ad eos ſol
uendos, q in carcere erant, ire perrexerunt, quapp aduerſarios
terruere. Poſtea tabulas in qbus nomina debitoꝝ erant, oēs in
foꝝ, quod Clarium vocabatur, cōportari iuſſerūt. hisq. in vnum
coactis ignis iniectus eſt, quod creditores moleſtiſſime tulerunt.
Ageſilaus quaſi inſultās ſe clarius lumē aut ignē puriorem nunq̄
vidiſſe iactabat. Tandē a coniuratis reuocato Leonida, & in re-
gnū reſtituto Agis in aſylum ſe receperat. Denique cū a balneo
rediret, Amphares ephorus eum p veſtem capiens dixit, ad epho
ros adduco te rōnem eoꝝ quæ geſſiſti dicturum. Demochares vi
ribus pſtans, veſte circa eius collū obuoluta, eum reluctantē tra-
hebat, & ſic in carcerē coniectus eſt. Cū ephori acceſſiſſent, iuſſe
runt miniſtris ipm damnatum ad locū trahi, in quo dānati ſtran
gulabātur. Agis plorante lictore caput laqueo nectendū præſta-
uit, & tali ſupplicio vitā finiuit. [Ephoꝝ] Prius apud Lacedæmo
nios auctore Plut. in vita Cleomenis duo regnabāt Reges, iusq.
dicebāt, qui quoſdam ſeniores ad cōſultandum adhibebāt. Inde
reges implicitū bello cū diu abeſſent, nec iuri dicūdo vacare poſ-
ſent, quoſdā ex amicoꝝ numero elegerūt, q domi apud ciues Re
gū vicem gerentes ephori ſunt appellati, & habebantur miniſtrē
Regū. Inde paulatim oēm ad ſe traxerunt potētiam, & p ſe pro-
prium magiſtratū ephoriam ꝯſtituerunt. Primus Alteropęus fuit
q maxime ephoꝝ potētiam auxit. Lyſander ergo cū eſſet epho-
rus, vt dictū eſt, expulſus fuit a Spartiatis pp leges, quas tulerat,
& Agis rex necatus. Theopompus Spartanoꝝ Rex auctore Val.
Max. ephoros primus inſtituit, ita futuros regiæ maieſtati oppo
ſitos, quēadmodum Romę cōſulari imperio trib. pl. obiecti ſunt,
cui cū dixiſſet vxor illum id egiſſe, vt filijs minorē poteſtatem re
linqueret, relinq̄ dixit, ſed diuturniorem. [Agio regē] Reges La-
cedęmonij ex Heraclidaꝝ gñe creabantur, q in Pelopōneſum re
uocati, auctore Plut. in vita Lyſandri Dorienſibus ſe immiſcue-
sāt. Ampliſſimum & illuſtre hoc genus Spartę floruit, ſed nō vni-
cuiq; illoꝝ regalis faſtigij cōtcata erat ſucceſſio duabus tm̄ ex fa
milijs reges eligebātur, quas Eurīcidas & Agidas appellabāt. Æ-
milius Probus in vita Ageſilai ſcribit morem fuiſſe à maioribus
Lacedęmonijs traditū, vt duos ſemp hrēnt reges nomine potius
quā imperio ex duabus familijs, Procli & Euriſthenis, q princi-
pes ex ꝓgenie Herculis Spartæ reges fuerūt, Lyſander decreuit
regiā dignitatem duabus è familijs traducens oibus Heraclidis
cōem reddere, cū patre ipſius Ariſtolycus ex ꝓſapia minime re-
gia ortus eſſet, ſed ex Heraclidaꝝ gñe. i. ex his q ducebant genus
ab Hercule. [Quod nunq̄ antea acciderat] h. d. ēr Plut. his verbis:
Cleōbrotus Rex Lacedæmonioꝝ in Leuctris vulneratus occu-
buit. Lacedæmonioꝝ. n. Regi ne in pugna qdē obuij hoſtes teme
re manus afferre cōſueuerunt, ſed potius retrocedere regiā maie
ſtatē venerātes. Itaq; cum p multa aduerſus Græcos Lacedæmo-
nij bella geſſerint. vnū duntaxat Cleōbrotū ante Philippi tpa in
Leuctris vulneratū occubuiſſe memoriæ ꝓditum eſt. Sed Spartæ
q. ſē primū Agio ex his q regnauerūt ab ephoris interfectū fuiſ-
ſe cōſtat. ἀρεῖος Græce dr̄ pſcs, aut pfectus Latine. [Vt tyrāni exi
ſterēt] emergerēt, qm̄ poſt mortē Leonidę de quo dictū eſt, Cleo
menes filius ſucceſſit, q Agis conſiliū probans, quamuis Leoni-
das patris ſui ille inimicus fuerit, ephoris interſectis 80. ciues ꝓ-
ſcriptos in exilium miſit. Hunc Cleomenē Aratus Sicyonius de
quo paulo poſt dr̄, tyrannū appellabat, cuius ingenium in oēs ty
rānos exarſerat. Vnde cū Democratem Lacedæmoniū exulē in-
terrogaſſet, qualis nā eſſet adoleſcēs, Cleomenes ſudit, Arate ſi
qd aduerſus Lacedæmonios molitis ꝓperandum cenſeo, anteq̄
pullus hic p ætatē aculeo vti poſſit. Superatus Cleomenes ab An
tigono Macedonū rege, magno ꝑlio in Ægyptū ꝯfugit ad Ptol.
quo mortuo & filio eius regnante cū 13. ſocijs in cuſtodia detē-
tus egrediēs ſibi mortem cōſciuit. Idē ſocij fecerunt. Antigonus
Spartā occupauit. & ſic optime ꝯſtituta reſp. corruit, & oraculū
Delphicū veꝝ fuit. Prędixerat. n. vt dictū eſt Pythius Apollo, Spar
tā nulla alia re quā auaritia perituram. [Optimates] principes ciui
tatis & boni viri eijcerentur, qd' fecit Cleomenes. Exterminare
eſt extra terminos mittere. i. in exiliū. [Conſtituta] Legibus Ly-
curgi. [Cōtagionibus] Malis exēplis. cōtagio eſt morbus q tactu
cōtrahitur, inde per tranſlationē dr̄ aliquod malum exemplum,
quod alios in errorē inducit, vt malū exēplum Lacedæmonioꝝ
in rep. adminiſtrāda totā Græciam contaminat, qm̄ ſimili labe re
ſpub. infectæ ſunt. [Quæ] Cōtagiones & mala exēpla ad rēp. euer
tendā. [Manarūt latius] ꝓpagatæ ſunt p oēm Græciā, & ēt ad nos
venerūt. inqt Cic. qm̄ a Græci nr̄i acceperunt exēpla promulgā-
dæ legis Agrariæ, & nouaꝝ tabulaꝝ, & in primis Gracchi popula-
res. [Quid oras Gracchos] Poſuit hactenus exēpla Græcoꝝ, nūc
de Romanis loqtur Gracchus, q pp leges Agrarias perierūt, quo
rum pater fuit Tiberius Gracchus vir optimus & clarus, q mo-
riēs ex Cornelia filia maioris Africani 12. filios reliqt, q oēs diē
obierunt ſuum pter vnam puellā, quæ nupſit Africano minori, &
Tiberium, & C. Gracchos, de qbus nunc agitur. Tiberius aucto-
re Plut. vultu, aſpectu, & motu corporis mitis & placidus erat, Ca
ius aūt vehemēs & ingētis ſpiritus, cuius ſermo erat terribilis &
ad indagationē prōptus, Tiberij vero dulcis & ad miſerationem
aptior ōro dilucida & plane elaborata, Caij vero efficax & redū
dās. Tiberius anteibat Caiū ætate nouē annis. creatus Trib. pl. le
gē agrariā tulit, cuius ferēdæ talis fuit, auctore Plut. Romani quā
tū vicini agri hoſtibus adimebāt, partim venūdare partim in pu-
blicū redigere, ac egenis ciuibus ꝓ modica penſione vēdū trade
re conſueuerūt, ſed cū diuites eas pēſiones augere cepiſſent, pau-
peresq. excludere, lata lex eſt, quæ ſupra quingēta agri iugera ci-
uē R. hr̄e ꝓhibebat. At ea res paucos annos cōtra locupletes ipſis
tenuioribus auxilio fuit. Nā primo ſubornatis ad cōcludendū ꝑ-
ſonis, fraus legi fiebat, deinde apte iā ipſi diuites occupare agros
cœperūt. Ita igitur boibus exagitatis, neq; militiæ dare oīa, nu
que filios educare curat erat. eoq. ꝓceſſura videbatur res, vt bre-
ui exhauſta liberoꝝ multitudine ſeruis ac barbaris, p quos diui-
tes agros colebāt tota Italia cōpleretur. Huic malo Læl. Scipio-
nis amicus occurrere primus voluit, ſed aduerſante locupletū fa-
ctione, veritus tumultū atq; diſcordiā ab incepto deſtitit, vnde ſa
piēs poſtea eſt appellatus. Tiberius cū primū trib. pl. creatus eſt,
eā actionē ſuſcepit auctoribus Diophane Mitylenęo rhetore, &
Bloſio Cumano Antipatri Tarſenſis diſcipulo. cōſuluit prius &
Craſſum Pōtificē Max. & Mut. Scæuolam iuriſcōſultū, & Appiū
Claudiū ſoceꝝ iubebat ſua lege Tiberius poſſeſſores agrū dimit
tere, egenisq. tradere. Inde aduerſante Octauio collega ſuo aliā
tulit vehemētiorē. vt agri, q contra legē poſſeſſi erāt dimitterent
nulla mētione precij facta. Et cū Octauiū ab interceſſione dimo
uere nō poſſet, edictū ꝓpoſuit, quo prohibuit oēs vrbanos magi
ſtratus qdq̄ agere, potiusq̄ de lege agraria ad populū referretur.
ærario aut ſigilla impreſſit, & p quæſtores qdq̄ depromi aut im-
portari vetuit, pœna propoſita ſiqui contra feciſſet, quare cōterri
ti magſtratus, ſinguli ꝓpria officia dimiſerunt. Ob hoc edictū lo-
cupletes oēs veſtē mutarūt & mœſti ac ſordidati forū circuibāt,
& clā percuſſoribus cōparatis necē Tiberio parabant. Tādē Octa-
uio p ſuffragia tribuū priuato tribunitia poteſtate Tib. legē tu-
lit, tres viri ad agros diuidēdos creātur. Tiberius ipſe legis lator
Appius Clau. ſocer, & C. Grac. frater, nō tunc pſens qm̄ apud Nu
mantiā ſub Scipione affini ſuo militabat. Attalus rex Pergami
Populum R. heredē reliquerat. Tiberius ſtatim ad populū tulit,
vt regia pecunia ciuibus R. qbus agri dabantur pro cultura aſſi-
gnaretur. De oppidis aūt quæ Attali regis fuiſſent, nihil ad Sena
tum, ſed P. R. pertinerent. Et cū concionaretur, tangens ſuum ca
put, ut ſibi periculū imminere ſignificaret, inimici tanq̄ regem
diadema petere, Senatui iudicarunt. Naſica cum cōſulē Mutium
ceſſare vidiſſet; patres. n. cōſcripti in ædē Fidei publice conuocati
erāt, cēſentes vt conſul rēp. armis defenderet, q negauit quidq̄ vi
ſe eſſe actuꝝ, inqt, qm̄ conſul dum iuris ordinem ſequitur, id agit
vt cum oibus legibus R. imperium corruat, q leges ſaluas eſſe cu
piunt me ſequantur, & ſic pedibus ſubſellioꝝ Tiberius interfe-
ctus eſt, & in Tiberim vnco tractus. C. Grac. eius frater quæſtor
in Sardiniā cum Oreſte cōſule nauigauit. Inde Romā rediēs trib.
pl. creatus eſt. duas leges tulit, quaꝝ altera iubebat, vt q ex magi-
ſtratu p populū motus eſſet, facultatē alterius magiſtratus ineū-
di nō hrēt, Altera, vt ſi qs in magiſtratu conſtitutus ciuē R. ſine
iudicio necaſſet, in eum populi animaduerſio foret. Altera M. Octa-
uius notabatur, altera in Pōpilium, q prætor amicos Tib. in exi-
liū eiecerat, iudicium parabatur. Sed Pōpilius ſtatim fuga ſibi cō
ſuluit. Tulit poſtea nōnullas leges de ſuffragijs ſocioꝝ pares Ita-
los & ciues R. cōſtituēs de iudicibus diligendis. nā cum ſoli antea
Senatores iudicarēt, ob idq. a plebe timerētur 39. ex equeſtri or-
dine iudices adiecit, parē Senatorius numeꝝ ſtatuens. hæc lex

potentiam Senatus magna ex parte fregit itẽ trib.pleb.C.Gracchus leges tulit,colonias Tarentũ atq; Capuã mittendis,& Latinu ciuitate donãdos decernens. Tandẽ optimatibus eaagitatis, & in eius necẽ conſpirantibus fugiens Gracchus Opimium cõſulẽ & armatus,ad põtẽ Sublicium venit.duo eius amici Licinius & Põp.illum ꝓcedere iubentes,non prius aliquem tranſire ꝑmiſerunt,quam ipſi pugnando ſint occiſi.Grac.in ſacrum deoꝝ nemus ſe ꝓripiens a Polycrate ſeruo eſt interfectus,q poſtea ſibi mortem conſciuit.Caput Grac.Septumuleius qdam abſtulit,qui prius illud abſciderat.Nam principio pugnæ ꝓmiſſum erat, vt q C.& Fuluij capita retulerit,tãtundẽ auri ea publico acciperet. Relatum eſt igĩ à Septumuleio trãſfixum. pilo.ſtateræ poſtea impoſitum librarũ decẽ & ſeptẽ ac dimidiæ pondus traxit, nã detracto cerebro plumbum infuderat.[Summi viri Tib.Gracchi,) q Cornelia duxit vxorẽ.Ideo Tiberius & C.nepotes erãt maioris Africani.[Non ne ꝑdiderunt)q.d.ꝑdiderunt,duxeruntq. ad mortem leges agrariæ,quas ferebãt cum ſumma cõtẽtione in grãm populi q. fauorẽ. Nõne interrogatiue poſitum,ſemꝑ includit affirmationẽ,dicimus,nõne dixi tibi?q.d.dixi. Num vero includit negationẽ.vt Num dixi tibi? q.d.nõ dixi. & num fletu ingemuit oro? [At vero Aratus)Si poſuit hactenus eos,quos agrariæ cõtentiones ꝑdiderunt, nunc ponit Aratum Sicyonium ſummo ꝓconio dignum,q eaortas cõtẽtiones alioꝝ culpa prudẽtiſſime compoſuit,cũ patriã ſuam Sicyonẽ aſſeruiſſet.Sicyon vrbs Achaiæ intra Iſthmũ Peloponeſi antiqſſima,oleaꝝ ꝓuẽtu,& picturis clara, Arati patria fuit,plures mutationes reꝝ ꝑpeſſa ſucceſſiue inſurgẽtium tyrãnoꝝ. Nun prius ea ea ſe cõtagione & turbatione recepit,quã Cleone interfecto,Timoclidã & Cliniam claros & opulẽtos in ciuitate viros delectos, ſummæ reꝝ Sicyonij ꝓfecerunt. Sed cum reſp.certã iam aliquem ſtatum obtinere videretur, Timoclidas vita functus eſt.Paulo poſt Abãtidas Baſcæ filius ſublato Clinia tyrãnidem inuaſit, Cliniæq. amicis ac domeſticis partim eiectis,partim interẽptis filium Aratũ 7.annos natũ perdere cupiebat.Sed puer pauidus fugiẽs,caſu quandã inſcius domũ mulieris intrauit, quæ Abãtidæ ſoror Periphanto Cliniæ fratri nupta erat.Soſia vocabatur mulier,quę noctu eũ Argos vrbẽ emiſit, putãs ad ſe diuinitus pueꝝ delatũ. Inde Argis apud hoſpites paternos educatus eſt, & cũ robuſtum corpus hrẽt, ſeſe in palæſtra gymnaſijsq. ceteris exercuit.Clinias,& Ariſto dialecticus Abãtidã tyrannũ in foro trucidarunt. Inde Nicocles interẽpto poſtea Abãtide patre,q in filij locũ ſucceſſerat,tyrãnnm ſe fecit,cũ Aratus plurimũ nominis hrẽt,Sicyonij exules ad eũ ſe cõuerterunt. Inde Aratus coacta exulũ & quorundã alioꝝ manu Sicyonẽ noctu ſcalis ingreditũ,& incẽſa tyrãni domo,ipſe Nicocles ꝑ cuniculos euaſit,exules reuocati ſunt in ciuitatẽ, tum q a Nicocle numero 80.tũ q à ſuperioribus tyrãnis nõ pauciores 500. eiecti è ciuitate fuerãt.Cumq. inops plurimũ rediſſent, poſſeſſiones ſuas repetebãt,villaſq. ac domos adeũtes,in magnã difficultatẽ & animi ſollicitudinẽ adduxerũt Aratũ cernentẽ ſeditionibus ciuitatẽ agitari.His rebus anxius optimũ cõſilium excogitãs,reꝝ ſummã ad Achæos detulit,atq; ita Sicyonios Achæis cõiungẽs vnum corpus effecit 25.talẽtis dono à Ptolemæo rege acceptis, ſtatuit ſuoꝝ neceſſitati ꝯſulere,ea qppe ciuibus ſuis ad redimẽdos captiuos,ſiue ad aliã neceſſitatẽ agẽtibus diuiſit.Inſtãtibus vero exulibus,vt ſua ſibi bona redderẽtur, poſſeſſoresq. deturbare volentibus,cũ ſanari id malũ nulla rõne poſſet,& exitiũ ciuitati inſtare videretur,ꝓſpexit vnã tñ rem in Ptol.liberalitate ſitã eſſe.Igitur in Ægyptũ nauigãs à rege opulẽtiſſimo precibus impetrauit,ut diſſolutionẽ debitoꝝ ad cõponendas ciuium diſcordias numeroſa pecunia leuaret. Ptolemæo Aratus valde familiariter vtebatur, quẽ ſignis & tabulis è Græcia miſſis ſibi deuinxerat. Nã cum in eiuſmodi rebus Aratus nõ parum iudicij hrẽt, & quotidie aliqd opus ſummoꝝ artificũ in primiſq. Pãphili & Melãthij ſtudioſe conqrens ad regẽ mittebat 150.tal.ab eo accepit ad cõponendum ſtatũ ciuitatis,quoꝝ 40.ſecum aſportãs in Pelopõneſum rediit, reliqua miſſa ſunt.Fuit igitur magnũ,& laude dignum tantã pecuniæ vim ciuibus parare ſuis,cuius exigua parte alij Imperatores & principes ciuitatis accepta à regibus, ſuã ſibi patriam turpiter ſeruire coegerũt.Maius ẽt quod his pecunijs ſublatis ſimultatib⁹ inter pauperes & locupletes recõciliata pax eſt,populo aũt vniuerſo ſalus cũ ſecuritate parata.Admirabilis ꝑfecto illius in tãtis operib.inqt Plut.tãtiſq. honorib⁹ modeſtia fuit. Honores Arato publice decreti fuerũt,& ab exulib.priuatim erecta ſtatua.Eius ciuitas Sicyõ vrbs Achaię intra Iſthmũ,vbi dr̃ pictura inuẽta.[Profectus)diſcedẽs ab Argis,vbi fuerat educat⁹ apud amicos paternos. Argi nõ multũ diſtabant à Sicyone.[Clãdeſtino) Nocturno,qm̃ noctu ingreſſus eſt vrbẽ cum exulibus, & tyrãni Nicoclis domũ incendit,& pr̃iam aſſeruit ſuã ꝑ 50.annos à tyrãnis vexatã.[Methodeũ)Plut.dicit fuiſſe Nicoclẽ,forte Methodeus Nicocles appellabat,aut Plut.ſecutus eſt alios annales.[Improuiſo)repẽte.i. clãdeſtina inuaſione,ac impetu oppreſſiſſet. Plut.dicit tyrãnũ euaſiſſe noctu ꝑ cuniculos.[In bonis)Rebus amiſſis prius,cũ mitterẽtur in exiliũ.[Qd & eos)Hæc erat difficultas.[Reſtituerat)reuocauerat ab exilio.[Egere) Inopes eſſe amiſſis bonis,q ab alijs poſſidebãtur.[Et 50.annoꝝ)Hęc erat altera difficultas.quãtũ ad eos q iã per qnquaginta annos bona donata a tyrãnis poſſederãt,pulſis iuſtis dominis.Mutare igitur has poſſeſſiones arbitrabatur iuſtũ nõ eſſe.[Propterea qd)Rõ quare nõ videbatur iuſtũ. Iudicauit ergo has poſſeſſiones nõ eſſe adimẽdas poſſeſſoribus, & ſatisfaciẽdũ eſſe illis quoꝝ prius fuerãt.[Hereditatibus)Relicto iure hereditatis,& multa vẽdita,& tradita dotis noie. [Illis) q poſſidebãt.[His)Quoꝝ fuerãt prius poſſeſſiones. [Cũ ſtatuiſſet),ꝑ certo habuiſſet,& plane cerneret,iudicaſſetq;. ſic alibi,dicit,ſtatuere aõt q ſit ſapiẽs.Hoc maxime vĩ eſſe ſapientis. [Alexãdriã)q eſt vrbs Ægypti. [Hoſpitẽ) Amicũ. qm̃ eo familiariter vtebatur Aratus. [Alter) Secũdus poſtq̃ condita fuit Alexãdria. [Docuiſſet)Aperuiſſet cãm,quare illuc nauigaſſet,qm̃ non poterat ſuos ciues cõponere ſine pecunijs.[Vir ſummus) Summæ auctoritatis & laudis.[Grandi) Numeroſa,qm̃ Ptolemæus erat opulẽtiſſim⁹ à quo accepit 150.tal.[Principes)primos ciuitatis.[Cognouit)Iudicauit,& ꝑſcrutatus eſt. inde cognitio dr̃ iudicium,ſiue iudicatio.[Præfecit) ꝓpoſuit,& elegit quoſdã,q agris æſtimãdis præeſſent. æſtimare eſt ꝓcium imponere. [Cederẽt) habẽdas alijs ꝑmitterẽt.[Quod tanti eſſet) .i. accipere pecunias, quæ tm̃ valerent,quãtũ poſſeſſiones ab alijs occupatæ. [Suũ) Poſſeſſiões quas amiſerãt.[O virũ magnum)Laudat Cic.prudẽtiã Arati, modeſtiamq., & ſtudiũ erga patriam & ciues,deteſtaturq. Syllam & Cæſarẽ tyrãnos,q bona ciuium ſub haſta venire iuſſerũt voce ꝑconis.[Magnũ)Magni nois & auctoritatis,ac dignũ,q Romæ natus eſſet.[Sic eſt par)Decet.[Bis)tpe Syllæ & Cæſaris.[Haſtã ponere)Vendere bona ciuiũ ſub haſta voce ꝑconis. Vnde Mar.Vendere excultos colles eũ præco facetus. [At ille Græcus) Aratus Sicyonius putauit oĩbus conſolendũ eſſe,quod fuit oĩm̃ prudentis viri & ſapiẽtia.[Eaq. eſt)Ponit nũc qd deceat ſapientiã ſummi ciuis,oẽs.ſ.eodem iure cõtinere,& bona ciuiũ defendere.[Ratio).i.ars prudẽter iuſteq. viuẽdi.[Sũma) ꝑfecta prudẽtia ſeruire cõmodis reip.& ciuiũ.[Diuellere)Diripere diſtrahere atq; diſſipare.Plato in epiſtola ad Dionis amicos ſic ſcribit:Et vero q ꝑclariſſima ſibi patriæq. affectãt nihil vnq̃ niſi rectũ pulchrumq. põt accidere.[Eadẽ æqtate)Pari iuſtitia vt nõ ꝑualeant aliq potẽtes, & inopes deprimãtur,& cauẽdum eſt ne diuitijs affluẽtes in alienã bona poſſeſſioneſq. inuadãt,& ne alij è ſuis locis boniſq. pellãtur,quod eſt cõtra iuſtitiã.Vñ dicit Cic.faciẽs de hac re contẽtionẽ.& ꝓpoſitionẽ,habitatur gratis.[In al.)In re nõ ſua.[Quid ita?)Cur qrit à ſe Cic.cur in alieno gratis habitator.qm̃.ſ.eripiũtur bona aliqbus,quamuis in ipſis cõparandis multũ impenderint,& alijs dãtur,q inuito priore domino bonis fruũtur, & gratis in alio habitãt.[Tuear)Defendã.[Fruare meo)Vtaris & voluptatẽ Capias ex reb. meis.[Quid eſt aliud?)q.d.nil aliud eſt, quã id qd dixi,vt qs emat,& alius fruatur rebus emptis aliena pecunia.[Tabulæ vero nouæ)Nũc de creditoribus debitoribusq. intelligit,q æs alienũ ſoluere nolũt,in quoꝝ grãm tabulæ in foro ponebãtur,& leges qbus volebãt, ſtatuebãtq. illaꝝ auctores, vt æs alienũ debitoribus donaretur qd reip.ꝑnicioſiſſimũ eſt.Tabulæ nouæ dicebãtur,qñ vel Senatus decreto ,vel imperatoris edicto decernebatur,ne alienũ æs à debitoribus exigi poſſet. Id fiebat in plebis ſubſidiũ,quæ potentioꝝ fœnore ita interdũ opprimebatur,vt ſoluere nõ poſſet. Lex nouaꝝ tabulaꝝ erat nominũ, .i.debitoꝝ q̃ in tabulis ſcribebãtur abolitio & expũctio ..quapp expunctum nomẽ,deletum ſignat debitum.Vnde Plaut.in Ciſtellaria: Quod reſtat volo ꝑſoluere, vt expungatur nomen, neqd debeã. Cum igitur tales ꝓponuntur tabulæ, qd ſignãt niſi vt ex pecunia credita qs emat fundum? & creditor pecuniam non habeat? debitor aũt habeat fundum aliena pecunia emptum?qd eſt contra oẽm æqtatem.Seneca dicit: Niſi forte exiſtimas tenui & fabuloſo ſermone & agilibus argumentis ꝓhiberi poſſe rem ꝑnicioſam beneficioꝝ nouas tabulas.[Quod argumẽti) qd ſniæ. [Demonſtrationis)Proprietatis,ſignificationis. Argm̃ in hoc loco ſniam ſignificat,ab arguo quod idẽ eſt qd demonſtro,ſic apud Ouid.Qui latus argueret,corneus arcus erat.[Quamobrem) cõcludit Cic.qd agendum ſit.[Ne ſit ęs alienum) Ne ſint debitores,q reip.noceant.[Poteſt caueri)Vitari põt multis modis ne.ſ. ęs alienum noceat reip. niſi erit illud, ut creditores ſuam pecuniam perdant,& debitores aliena lucrentur, quod maxime no-

ceat, reip. pp diſſenſiones quæ violata fide oriuntur, fides aũt violatur, cum pecunia credita non ſoluitur, & ſic uiolatur iuſtitia, cuius fundamentum eſt fides. [Si hoc nõ fuerit) Poteſt inq̃t caueri, niſi tabulæ nouæ ꝓponantur, q bus pecuniæ donantur debitorib. [Vt locupletes) Hoc eſt quantũ ad legẽ agrariã, qua locupletib⁹ agri adimuntur, & dantur egenis. [Debitores lucrentur) Hoc ꝑtinet ad nouas tabulas, q̃ ꝓponebãtur in gratiã debitoꝝ. Ergo, inquit, ſi hoc non fuerit, alia via ꝓuideri põt, vt æs alienũ diſſoluatur. [Nunq̃ vehementius actũ eſt) Prima Cic. cura & cõmẽdatio in conſulatu fuit legis agrariç diſſuaſio. Inde furores Catilinç & alioꝝ coniuratoꝝ oppreſſit, q pp magnitudinem æris alieni bellum ciuile optauerant, & tribunos legis auctores in ſenatu grauiſſima orõne adeo fregit, vt loq amplius nõ auderent. Oẽs obærati Catilinæ fauebãt, & cũ plerique poſtularent, vt Catil. belli præmia ꝓponeret, auct. Sal. ille nouas tabulas, ꝓſcriptiones locupletũ, magiſtratus, ſacerdotia, rapinas, oĩa denique alia q̃ bellũ atque libido victoꝝ deſiderat, pollicebatur. Adde ẽt qđ ipſe C. Antonius Cic. collega pp magnitudinem æris alieni, nõ inuitus de cõiuratione audiebat. huic malo Cic. induſtria occurſum eſt. [Vehementius) Maiori conatu eum ego eſſem conſul [Armis & caſtris) h. d. pp Catilinam & alios coniuratos, q æs alienũ conflauerant, & arma ſumpſerant contra remp. & Cic. conſulẽ & optimates trucidare parabant. [Ab oĩ gñe hoĩm,) Et ordi ſenatorio qm̃ ex ordine ſenatorio, vt ſcr. Sal. & equeſtri, & nõnulli nobiles ex municipijs cũ Catil. erant ea plebe. [Vt hoc malum) Ne. ſ. pecunia credita ſolueretur. [Nec maius) Aes aliæ. nunq̃ fuerũt tot obæratis. His amicis ſocijsq̃. confiſus Catilina, inq̃t Sal. ſimulq̃. qđ æs alienũ ꝑ oẽs terras ingens erat. [Fraudandi.n.) Rõ quare facile & bñ diſſolutũ fuit æs alienum. [Sublata,) Amota fraude, qm̃ oppſſo Catilina nõ potuerũt obtinere, vt æs alienũ ꝯdonaretur. [Spe) Apparentia fraudãdi creditores. qm̃ nulla ſpes fraudis relicta erat cũ Cic. conſul ſumma prudẽtia reip. gubernacula teneret. [Vt vero hic noſter victor) Cæſ. tacet, & qui agros populo diuiſit, vectigales reip. & largitionibus alijsq̃. rebus ꝑter æqtatẽ, ſibi plebẽ deuinxit, vt ad id qđ cupiebat ꝑueniret ꝑ fas & nefas. [Hic nř victor) Cæſ. q remp. occupauit. [Nunc victus) Ex ſtomacho loqtur in Cæſ. q cum voluiſſet eſſe victor poſtea fuit victus, & à coniuratis oppſſus. [Quæ cogitarat) Cũ. ſ. ad imperium tenderet. vñ dicit in quadã epiſt. ad Att. Cæſ. in conſulatu cõfirmaſſe regnũ, de quo ædilis cogitarat. [Perfecit) Executus eſt cumulatiſſime. [Cõ eius iam nihil intereſſet) i. cũ ad ipm iam nihil ptineret, & nõ ageret grã populari, qm̃ potiebatur iam rerũ. Cũ igitur nullã vtilitatẽ ex largitionibus expectaret qm̃ habebat id quod optauerat, tñ hic largitionibus vſus eſt. Senſus eſt: Alij q nouas tabulas ꝓpoſuerunt, fauorem captabant, & ob id ſupremu locum q̃rebant, aſpirabantq̃. ad principatum fauore populi. Cæſ. vero cũ iam eſſet imperator, & nihil eius intereſſet, qm̃ ad optata ꝑuenerat, tñ ea pfecit, q̃ prius cogitarat, cũ ad principatũ quẽ aĩo ſuo effinxerat, oĩ via ꝓperaret. Adde ẽt qđ Cæſ. in coniuratione Catilinæ noĩatus fuit, & ſic Cæſ. malũ aĩum norat qui peccandi libidine tenebatur. Nã cũ nullam vtilitatẽ caperet, aut expectaret ex his largitionibus, tñ ut peccaret, dilargiebat. Suet. in hac re Cæſ. laudat, nec Cic. adſtipulatur, ait. n. in Cæſ. de pecunijs mutuis diſiecta nouaꝝ tabulaꝝ expectatione, q̃ crebro mouebatur, decreuit tandẽ ut debitores creditoribus ſatis facerent ꝑ æſtimationẽ poſſeſſionũ, quanti q ſque ante ciuile bellũ cõparauiſſet deducta ſumma æris alieni, ſi qđ vſuræ noĩe numeratum, aut perſcriptum fuiſſet, qua ꝯdõne quarta pars pene debiti deperibat. [Libido) Effrenata voluntas. Etiam ſi non eſſet cauſa peccandi, qm̃ iam reꝝ potiebatur, & non egebat auræ popularis, vt illa euectus ad ſummũ gradum aſcẽderet. [Ab hoc igitur) Concludit Cic. fugiendũ eſſe à talis largitionibus, q̃ ſunt contra æqtatem. [Tuebuntur) Defendent, gubernabunt, regentq̃. ꝑcipit Cic. qđ agendũ in tali re ſit, his q reip. pſunt qm̃ ſeruata iudicioꝝ æqtate, ſuumq̃. q ſque poſſidere debet. [Circũueniantur) Decipiantur a potẽtioribus, & q ipſi diuites poſſint ſua defendere, & amiſſa recuperare, nec ipſis noceat inuidia q ſunt diuites. [Obſit) Impediat, qm̃ ſolem⁹ inuidere potẽtioribus. [Vectigalibus) Redditibus, pub. vectigalia intelliguntur ex q bus vectigal fiſcus capit, quale eſt vectigal portus, vel reꝝ venaliũ itẽ & ſalinaꝝ & metalloꝝ. [Hæc gña offoꝝ) De q bus diſputatũ eſt. [Perſequũtur) Qui ſtudioſe amplectũtur, & diligẽter exercẽt. [Cũ vtilitate reip.) Qđ eſt valde optandũ curandumq̃. vt oĩa ad illius vtilitatem referantur. [Gratiam) Beneuolẽtiã. [In his aũt) Ponit ea q̃ Antipater phs putabat eſſe à Panætio ꝑtermiſſa, q̃ ad vtilitatẽ ptinent, de qua in hoc vol. diſputatũ eſt. Antipater fuit ex Tyro Phœniciæ, Stoicæ diſciplinæ addictus, qui poſt Panætium de officijs ſcripſit, & quædam neceſſaria omiſiſſe Panætium dixit, quæ Cic. pſtringit, cum ſint in prõptu. [Cẽſet) Iudicat & putat. [Curationẽ) Quo debeamus curare valetudinẽ & pecuniã, quæ duo circa vtilitatem verſantur. [Præteritas) Omiſſas à Panætio certo conſilio, qm̃ eſſent faciles & in prõptu. oẽs. n. hoc ſciunt. [Sunt vtiles) Pertinẽt ad hãc diſputationem, quã in manibus habemus de vtili. [Sed valetudo) Dat Cic. ꝑcepta de his quæ à Panætio ꝑtermiſſa ſunt tanq̃ facilia. [Notitia ſui corporis) Vt vnuſq ſq; ſciat ſuã naturã & diſpoſitionẽ naturalẽ, & q d illi profit, obſit q;, vt cauere poſſit obſeruatione, adnotatione, aiaduerſioneq̃. [Et cõtinentia) qm̃ incontinẽs diu viuere non põt, cum oĩbus vtatur ſine aliquo diſcrimine. [Tuẽdi) Conſeruãdi in proſpera ualetudine. [Et ꝑtermittendis voluptatibus) prætermittẽdo voluptates, quæ ſunt eſca maloꝝ, & uirile corpus eneruãt. Vnde Plin. in epiſt. laudat Spurinã, q hřet uiuidum corpus & ualidum, pſpicuamq̃. oculorum aciem pp continentiam, quæ auctore Laertio, Socratẽ a peſte tutum reddidit Athenis, q̃ totã urbem infecerat. [Parſimonia) Vt finit Seneca, eſt ſciẽtia uitãdi ſupuacuos ſumptus, aut ars re familiari moderate utẽdi. [Arte) Eorũ medicina & medicorũ ꝑceptis. [Res aũt familiaris) Trãſit ad alterã partem, docens quõ res familiaris quærẽda ſit. [Turpitudo) i. honeſto lucro quærenda eſt res domeſtica, & augenda. [Has res) q bus eſt quærẽda res familiaris & augenda. [Xenophõ Socraticus) Diſcipulus Socratis. [Oeconomicus) de re familiari tuẽda [Cõmodiſſime) i. aptiſſime ac eruditiſſime. Socr. apud Xenophontẽ in œconomico dicit, œconomiã eſſe ſcientiã augẽdæ domus, cuius applicatione oĩs poſſeſſio continetur, q̃ utiles fructus parit his verbis, poſſeſſionem qđ cuiq; vtile ſit appello. Hæc Cic. interpretatio non caret, nec extabat tpe Quintil. Ariſt. ẽt, vt dictum eſt, compoſuit lib. œconomicos in q bus pręcipit quõ paterfamilias debet gubernare ſuam domum, & quęrere atque augere rem domeſticam. ſic etiam facit Xenophon.

NÆ illi quidẽ multa ſecula expectanda fuerunt. Senſus eſt: Certe multa ſecula expectanda Pontio fuerunt, qm̃ in urbem Romã, & mores principum ſero auaritia immigrauit. [Modo eñ) i. non multo ante auaritia urbem inuaſit, atq; corrupit. ADDI.

CApiat aũt & c.) Sed in vniuerſa reip. adminiſtratione hoc ꝑceptũ primum eſt, & maximũ, vt vitẽt principes auaritiæ ſuſpicionẽ, q a nihil fœdidius principibus auaritia, & recte hoc pcipit, nã cũ de liberalitate loquatur, vitium oſtẽdit illi maxime contrarium. Quid n. tã cõtrariũ liberalitati q̃ auaritia? [Vtinã, inq̃t C. Pontius & c.) Hic eſt ille Pontius Herẽnius dux Sãnitum q ad furcas caudinas ſub iugũ miſit exercitum R. & Minucium, atque A. Piſonem duces eius. Fertur hic, M. Curio q conſul cõtra Sãnites pugnabat, magnũ auri pondus miſiſſe, qđ Curius reſpuit dicẽs, Non auꝝ hřre pclaꝝ ſibi uideri, ſed eis q hřent imperare. Iccirco Põtius Samnis optauit ſe tunc naſci, cũ Rom. auꝝ acciperent. hũc excitauit ab inferis Enn. & ſic loq fecit, cum de rep. Rom. loqueretur, & videret viros longe diſſimiles factos illis quoꝝ ipſe tẽpeſtate fuerat: Vtinam illis tpibus ſeruatus eſſem, q bus populus R munera accipere cœpiſſet, ſtatim. n. effeciſſem, ut illum imperium rueret. hæc aũt dicens oſtendit nullum peius vitium in ijs q gubernant, auaritia. Iugurtha quoq; dixiſſe traditur: O vrbẽ venalem, & cito perituram, ſi emptorẽ inueneris. [Næ illi quidẽ & c.) Ducẽti anni ſatis erant. Quadringẽteſimo. n. anno ab vrbe cõdita mortuus eſt Põtius. Cic. pe annis agebatur ſexagenteſimus, ſeculũ aũt eſt centum annoꝝ ſpatium, igř duo tñ ſecula expectanda fuerunt. [Ne illi q dem) Nõ erat, inq̃t, diu expectandũ, & ducenti ꝓpe anni fluxere ab illo tpe, qñ oĩa corrupta ſunt. [Modo. n. hoc malum) i. paullo ante. [Malũ) Auaritia, & ſtudium munera accipiendi. [Inuaſit) Tanq̃ hoſtis. Iuuen. Sæuior armis luxuria incubuit. [Tñ fuit rob.) Placet ante hæc tpa Pontiũ fuiſſe, ſi. n. nunc eſſet, facile nos vinceret, tũ donis, tũ fortitudine. [Nondũ centum & c.) Antea nõ fuiſſe auaros magřatus Rom. ex eo probat, q lex repetundaꝝ lata non fuerat, q̃ auaritiæ cauſa lata poſtea eſt. repetundaꝝ accuſatur aliquis, q cũ eſſet magiſtratus ꝓuincialibus, aut vi, aut dolo eripuerit pecunias, aut vaſa ꝑcioſa, veſtem, frumentum, nauigia. Et cũ repetundaꝝ dicimus aliquem accuſari, intelligimus pecuniaꝝ, quo nõie oĩa continentur, quibus diuitiæ conſiſtant. L. Piſo frugi cõtra repetundaꝝ crimen, vt ſcrib. Aſcon. primus tulit legem, ut q accepta pecunia, vel iniquã ſñiam ptuliſſet, vel impeditus ꝑ largitionẽ, æquã nõ tuliſſet, aliud ue iniuſte feciſſet, dãnaretur. Tulit legem hanc Piſo Cẽſorino, & Mãlio Coſs. Antea q̃ñes nullæ erãt, cãs egit idẽ Piſo, & annales ſcripſit ſatis exiliter. auct. Cic. lib. de Cl. Or. [At vero poſtea & c.) Poſt hãc legẽ latã aucta ſunt hoĩm vitia, & aliç durioreſ ſunt latæ, vt peculatus. M. Attilius Glabrio, legẽ & ipſe tulit de pecunijs repetũdis, ſed multo ſeueriorẽ, in qua ne cõperendarij

FRAN. MAT.

darij quidem ſint.[Tut rei)Qui dânati ſunt,vt Verres.[Tm̃ Itali
cum bellum pp iudicioꝝ metu)Italicum,quod,& ſociale vocatû
eſt,exortû dicit.q.n.rapinaꝝ conſcij erant,iudicia metuebant,ne
qõnes repetundaꝝ contra ſe exercerentur.& cum penes equites
eſſent iudicia,non aliam ob câm niſi eoꝝ metu ea ad ſe transfer-
re ſenatus conatus eſt.Res aût ita habet, C.Gracchus Tiberij frẽ
trib.pl.aliquas leges tulit,inter quas, ſrumẽtariam tulit ut ſemiſ
ſe,& triente frumentum plebi daretur Alterã legẽ agrariã,quam
frẽ ius tulerat,ne quis ex publico agro plusq̃ decem iugera poſſi
deret. Tertiam,q̇ equeſtrem ordinem cû ſenatu conſentientẽ cô
iungeret,300.ſenatores erât,6.equites,vt 300.ſenatorib.admiſce-
rentur.i.ut equeſter ordo bis tm̃ viriû in ſenatu hrẽt, & ſic eque
ſter ordo quidquid volebat in rep. ſtatuebat , & iudicia penes eû
erant indignante ſenatu,& timente ne contra ſe iudicarent, me-
tus aût proficiſcebatur ex ꝯſcia mali,norant .n. quas feciſſent in
magiſtratibus rapinas.Cum ergo ſenatus potentiam equeſtris or-
dinis in iudicijs exercendis ferre nollet,vectigalia tm̃ intercepe-
rat,ſuoq̇. iure remp.peculabatur. Metellum & Rutilium virum
ſummæ innocentiæ exilio dânauerat,omniq̇. ui niti cœpit,ut ad
ſe iudicia transferẽtur . Seruilius Cepio equitû partes afferebat.
M.Liu.Druſus,câm ſenatus ſuſtinebat,vterque trib. pl. erat, ſed
Druſus ut uires ſibi acqreret pnicioſa ſpe largitionis plebẽ con-
citauerat.Idem vt maioribus viribus ſenatus câm ſuſceptã tuere
tur,ſocios & Italicos populos ſpe ciuitatis R.ſolicitauerat.hisq̇.
adiuuantibus,p vim leges frumentariam,agrariamq̇ tulit,& iu-
dicialem , ut æqua parte iudicia penes ſenatû & equeſtrẽ ordinẽ
eſſent,cum deinde promiſſa ſocijs ciuitas pſtari non poſſet , irati
Italici defectionẽ cœperût agitare , & bellû ingens multiplex ac
periculoſum excitatû eſt. Liu.Druſus ẽt Senatui inuiſus factus,
velut ſocialis belli auctor,incertû à quo domi occiſus eſt.Gladius
ſutoris eius femori infixus côpertus eſt,vides ergo qûo metu iu-
dicioꝝ dû ab eq̃tibus ad ſe ea transferre vellẽt ſenatores, tm̃ bel
lum excitatû eſt,quod ait Cic.[Direptio ſo.) ꝑpoſiti .n. puincijs
prætores ꝓconſules ſocios ſpoliabant. vñ & Iuuen.ait,Inde Do
labella,atque hinc Ant.Illinc ſacrilegus verres referebant puppi
bus altis Occulta ſpolia,& plures de pace triumphos . [Legibꝰ)
Scriptis.[Iudicijs)Qñ hñt ſm̃ leges.[Imbecillitate al.) Si populi
viribus ſuis poſſent nos inuadere,non uiuerent ſub imperio nr̃o
& nos non virtute,imperamus,ſed viribus, quas ſi populi hrẽnt ,
quibus ab iniutijs nr̃is ſe vendicarent,nunq̃ nobis parerẽt.antea
virtute parebant cû in illos,& nos æq̃ eramus,nunc vero inuiti ,
cû eos expilemus. [Laudat &c.) Oñdit qûo à maioꝝ parſimo-
nia,& frugalitate Rom.multum diſceſſerunt. Et Panæt.inqt,lau
dat Africanum ꝙ abſtinẽtis fuerit, ſed laus illa fuit illi côis cum
multis cum oẽs fere illo tpe continentes eſſent. Panæt. Africani
ſuperioris ꝑceptor fuit,quem nõ virtute inſignẽ eſſe ꝑdicabat, ſed
in primis abſtinentia.[Sed in il.alta ma.) Vt liberalitas,pudicitia,
imperatoria maieſtas,virtus bellica. [Sed ẽt tpm illoꝝ &c.) Tpa
.n.ipſa eiuſmodi erant vt tunc oẽs bñ viuerent . tpa, & derogant
multũ virtuti,& adiuuant . Nã qualia ipſa ſunt,tales hoies ſolẽt
eſſe,ſi fuerint pacifica,& hoĩes pacifici ſunt,ſi bellis plena,& hoies
ſunt bellicoſi,& Virg.ait,Nati melioribus annis.[Oi Mac. &c.)
Laudat abſtinentiã & continentiã Paulli Aem. q cum de Perſe
Macedonû rege triumphaſſet,& tm̃ auri atque argenti aliorûq̇.
reꝝ ꝑcioſaꝝ ex Macedonia aduexiſſet,ut ærarium impleretur,&
finis tributis imponeretur,nihil in domû ſuã tulit . ergo illi uete
res impatores non ſolû à ſocioꝝ bonis,ſed ẽt hoſtiû abſtinebât.
[Gaſa)Oibus opibus,Perſicû eſt vocabulum, ſic Perſæ ærariû vo
cant fuit hoc noie ingens & munita ciuitas Palæſtinæ,in quã Cã
byſes rû armis Aegyptû peteret,belli opes,& pecuniam intulit .
[Finẽ trib.) Antea tributû impabatur,vt ſtipendia militibus tri-
buerentur,poſt deuictû Perſeo tm̃ auri & argenti illatû eſt in æ-
rarium,vt ex publico ſtipendiû militibus daretur,non aût tribu-
tum imperaretur.[Imitatus patrẽ Africanus) Poſterior.ſ.q Nu
mantiã deleuit,& Carthaginẽ ſuſtulit,patrẽ imitatus eſt.ſ.Paullû
Aemil. cuius naturalis fuit, ſed trãſiuit in familiam Scipionû ad-
optatus a P.Scipione valetudinario maioris Scip.filio, q ꝓcrea-
re filios nô poterat.[Qd qui &c.) L.Mûmius bellum geſſit côtra
Achaicos,vrbẽ opulentiſſimã, & munitiſſimã Pelopôneſi Corin
thû euertit,Achaiæ caput,& Græciæ decus.Quantas illinc opes
aduexerit Mûmius,Florus declarat his verbis : Quid ſignoꝝ, qd
veſtium ? quid ue tabulaꝝ raptum incenſum,atque proiectû eſt ?
quantas opes,& abſtulerint & cremauerint,hinc ſcias, ꝙ quidqd
Corinthij æris toto orbe laudatur,incendio ſupſuiſſe côperimꝰ,
nam & æris notã ꝑcioſiorem ipſa opulentiſſimæ vrbis fecit iniu-
ria,q a incendio permixtis plurimis ſtatuis,atque ſimulacris,æris
auri argentiq̇. , venæ in côe fluxerunt . [Quãq̇. &c.)Nõ pôt eſſe

Italia ornata,qn cuiuſque Itali ornatior domus ſit,cû Italoꝝ pa
tris & domicilium ſit Italia.[Nullû igitur &c.)Côcludit nûc di
cens,nullû vitium fœdius eſſe auaritia gubernantibus remp.tur-
pe contra uirtutẽ.[Sceleratû)Contra ius humanû. [Nefarium)
Contra ius diuinû. [Itaque qd &c.) Rõnem ſuã auctoritate A-
pollinis confirmat,qua nulla maior,niſi Iouis . Cû Lycurgus le-
ges Spartiatis dediſſet, Apollinẽ ſciſcitatus eſt,q̃diu Lacedæmo-
nioꝝ imperiû duratuꝝ eſſet.Rñdit,illud ꝑpetuo duratuꝝ,niſi a-
uaritia penderet,hoc rñſum,inqt Cic.non Lacedæmonijs tm̃,ſed
oibus rebuspub.datû arbitror.Apud Rom.q̃diu paupertati & par
ſimoniæ honos habitus fuit,incolume fuit imperium,poſtq̃ vero
auaritia,& luxuria inuaſerût,corruit reſp.[Nulla aût re &c.)Bñ
uolentiã populi nulla re facilius côparari poſſe dicit q̃ abſtinen
tia,& côtinentia,hæ virtutes côtrariæ oino ſunt auaritiæ,& non
nihil inter ſe hñt drĩæ. Abſtinentia.n.eſt à rebus alienis,côtinẽtia
à ſuis.verbi cauſa licet vti rebus tuis. ſed tñ ſi moderate vteris cô
tinens es.Abſtinens vero ſi nô attingeris res alienas , ẽt ſi id fieri
p te poſſit impune.Tales illi reges Lacedęmonij fuerunt,vt Age
ſilaus,q abſtinentes,& côtinentes erât. Nã in bello iiſdẽ cibarijs Gregarij milites.
qbꝰ gregarij milites vtebâtur,iiſdẽ ſagis,nec victus, aut cultu cor
poris vtebâtur ſumptuoſiore,nulla deniq; in re ipſi militibus ſu-
periores videbâtur.Erat hęc continẽtia,licebat.n.illis cû reges eſ
ſent formoſioribꝰ armis,& ſumptuoſiore cultu,ac victu vti. Erât
& abſtinẽtes,nã victis hoſtibus ſpolia ſibi nõ aſſumebât,ſed inter
milites diuidebat,ꝑdã in ærariû referebât,nihil ipſi attingebant,
& ſolã gloriã reportare côtenti erât.[Qui vero populares)Nûc
ꝑcipit nõ eſſe eã publice largitionẽ faciendã, ex qua diſcordia ſe
quatur in ciuitate,aut ꝯtra iuſtitiã fiat,cuius ꝓprium eſt, vt ex di
gnitate oĩbus ꝓſit, obſit nemini eſt aût id quod ꝑcepit ſuperius,
nô eſſe liberalitate vtendû cû incômodo cuiusq̇,vt alijs ꝓſis,alijs
noceas,non tñ eſt repetitio,nã qd ſupius ꝓpoſuit,nunc tractat,
& oñdit exẽplo,qualis ſit illa largitio,q̇ cû alicuiꝰ ſit incômodo .
Illam aût dicit eſſe laudabilẽ,q̇ oibus in vniuerſum utilis eſt.[Po
pulares)q volût populo grati eſſe.[Agrariã lẽ) Videlicet legẽ,vt
ager q aliqñ publicus fuerat , & à nobilibus occupatus poſſide-
batur,rurſus publicus fieret,& viritim diuideretur, qd ſine ꝑtur
batione reip.fieri nô poterat.[Creditos)Multi fuerût q legẽ tu- Lex de nexis.
lerût de nexis,vt apud Liu.legitur,vt q a creditoribus tenebantẽ,
cû ſoluendo nõ eſſent,dimitterẽtur & liberarẽtur, qd ſine dâno
creditoꝝ fieri & detrimẽto nô poterat , vt nouæ fierẽt tabulæ &
vetera debita abolerẽtur,qd poſt dicetur.[Côcordiã.n.&c.) Rô
nã ita diffinitur : Iuſtitia eſt virtus vnicuique ius ſuũ tribuens ex
dignitate,ſed cû ea q̇ auferuntur alijs,alijs donantur,iuſtitia eſſe
nô pôt vbi vero ea non eſt,diſcordia ſit neceſſe eſt.[Aeqtas)Vt ę-
quo iure oẽs viuant, nec plus cômodi habeat hic q̃ ille , aut plus
incômodi ſuſcipiat.[Id.n.&c.)Eã,inqt, ob câm ſupra dixit cõdi-
tis ciuitates,vt ſecure ſua qſque poſſideat, licet natura oẽs i vnû
ꝯgregare voluerit,q̇ fecit hoiem aial ſociabile.[Suæ rei)Proprie
cuiuſque rei.[Atque in hac priete)Cû ergo diſcordia ſequat ta-
les largitiones,ſæpe accidit, vt illis vtentes dû ſe conciliaturos ſi
bi populi fauorẽ ſperant, in odia incidant capitalia . [Nã cui res
&c.)Rõ primo qdem inimicû illû hñt,cui abſtulerint res ſuas,de
inde ꝙ nec ẽt amicitiã eoꝝ côparât,qbus dât. aliqs .n. cui pecu-
nia credita côdonatur,diſſimulat ſe accipe velle, timens ne adeo
paup exiſtimetur,vt ſatisfacere nô poſſit. diſſimulat ergo ſe acci
pere nolle,quaſi inuitus accepit. [Diſſimulât &c.) ꝑpea nõ de-
bẽt ijs,q bñ faciunt. [Nô fuiſ.ſol.)Ne iô pauperes exiſtimentur,
vt ſatisfacere creditoribus non potuerint.[At vero ille &c.)Cui
auferẽ id qd ſuû erat,vt agri,vt pecunię creditæ.[Præ ſe fert)O-
ſtẽdit dolorẽ ſuû,nec efficere pôt,quo vlciſcatur cû poſſit. [Nec ſi
plures,&c.)q a illud occurrebat,qd illud refert , ſi auferã ingẽtes
pecunias,deinde côferam multis?nône plures erût, q mihi faue
bût,q̃ q aduerſiſſint ? nô.nã ſi ẽt plures ſunt , non tñ potentiores
hñdi,qm̃ ad amicitias côparãdas , nô eſt conſiderandus numerus
hoim,ſed pôdus & æſtimatio.[Quã aût &c.)Redit ad rẽ.& oñdit
nô agi qd intẽdunt,ſed diſcordiã inuehi in ciuitatẽ ab ijs, q hãc
largitionẽ faciût.nunc oñdit cõtra æqtatẽ facere,nô.n.æqtas eſſe
pôt in agri diuiſione,vt his auferatur,q multis annis poſſederût,
cû ꝑſertim ꝑſcriptione ipſa poſſit agrum ſuum dicere,qm̃ diutiſ-
ſime poſſedit.[Atque pp hoc.)Qd probauit rõnibus,nunc exẽ-
plis oſtẽdit,videlicet eiuſmodi leges agrarias,& de addictis nõ eſ
ſe ferendas,qm̃ ſit côtra æqtatẽ . eſt aût primo exẽplû Lyſandri ,
deinde Agidis. Hiſtoria hoc hẽt,Cû Agis Lacedæmonioꝝ rex eſ
ſet,Lyſander Ephorus eû eo ſentiebat,vt videlicet primû credita
pecunia multitudini donaret , deinde vt agri viritim diuiderent :
& ſic,erât duæ leges,fœnebris, & agraria , & ẽt ciuitas in eû ſtatû
redigeret,i quo fuerat à Lycurgo ꝯſtituta.Cû hæc ageret Lyſan
der

der ſtatu pulſus eſt cũ duob⁹ regibus Cleõbroto & Agide, Leonida in regnũ reuocato, Cleõbrotum q metu reuocati Leonidæ in Neptuni templum cõfugerat cõpleaum aras filiæ ſuæ Cleanidi Leonidas cõdonauit. Agin vero q ad tẽplũ Calchææ Palladis qd erat ex ære cõfugerat, rediẽs ea Balneo ꝓditum ab Amphereo & Demochare, in vincula coniectũ, vt mos eſt latronum, ſtrangolauerũt hęc ergo mala dicit cõtigiſſe Lacedęmonijs pp has leges latas à Lyſandro. Ephori aũt magiſtratos erat apud Lacedæmonios, penes quos ſummũ imperium erat, vt ait Probus. ijs ẽt regibus pręerant. nã eos ſi cõtra leges ꝓſcriptas feciſſent puniebãt. hę dicti, qm̃ ꝓuiderent ne qd reſp. detrimẽti caperet ἐφορᾶν. n. reſpicere, & obſeruare eſt, vnde ἔφορος præſes, ꝓfectus, epiſcopus. [Eapulerũt] Leonida reuocato. [Qđ nunq̃ acciderat, necauerũt] Nihil ſceleſtius Spartani addidiſſe credũtur, cũ ipſi hoſtes manos regib. inferre vererentur. Et in tot bellis quæ Lacedæmonij geſſerunt vnũ tm̃ modo regẽ eoꝝ Cleõbrotũ a Macedonibus ad Leuctras haſta ictum occiſum conſtat Meſſenij ẽt Theopompum ab Ariſtomene occiſum fuiſſe dñt, ſed res in dubium trahitur, Agin vero primũ cõſtat ab Ephoris Lacedæmonioꝝ occiſum fuiſſe. [Cõſtituta] legib⁹ Lycurgi. [Nec ſolũ ipſa accidit &c.] corrupta rep. Lacedæmoniorum ẽt reliqua Græcia eius imitatione corrupta eſt [Cõtagionibus] qa quædam quaſi contagio in reliq̃ gręciam diffuſa eſt. [Quid nr̃os Gracchos &c.] dixit de externis, nũc trãſit ad Rom. [Africani nepotes?] filij Corneliæ filiæ Scip. ea T. Sempronio Grac. q ambo agrarijs legib. & frumẽtarijs ac iudiciarijs latis perierũt, alter à Scip. Naſica, alter a L. Opimio cos. ſeruata occiſus. [At vero Aratus] Cõtrarijs nũc vtitur exẽplis, eoꝝ vz q æqualitate euerſa reip. in optimũ ſtatũ reuocauerũt, vt Aratus Sicyonius. hic magnæ fuit auctoritatis & ꝓpea ab Argiois accitus, vt eoꝝ rẽp. cõponeret. Dũ abeſſet, patriã ſuã tyranni occupauerũt. Quare & ſi in ſummo honore erat Argiuis, tñ aĩos eius conquieſcere nõ poterat. capꝫta igitur occaſione auxilio Argiuoꝝ, clã nocte ꝓfectus, patriã ingreſſus eſt, & Meteoclẽ tyrãnu in vincula cõiecit, cõplures in exiliũ miſſos reuocauit, huius vitã Plut. ſcripſit, quæ hĩ Sicyon ciuitas fuit Achaiæ ægialos prius, & Mechona appellabatur, in tumulto poſita Cereri dicato lõge à mari ſtadijs 20 vt alij dñt ſt Sicyonię terræ atq; Corinthiæ termin⁹ eſt Nemea fluuius auctor Strabo. [Argis] ubi principatũ tenebat [Exules] A tyrãnis in exiliũ miſſi. [In bonis] Et poſſeſſionibus qa alij exulũ bona poſſeſſiones occupauerũt & ſi eas exulibos reuocatis reſtituere voluiſſeot, id ſine tumultu & ſeditione fieri nõ poterat, cũ diu poſſediſſent, vt relinquere eas nõ vellẽt. [Hereditatibus] trãſierãt multa in heredes, in doſẽ vẽdita fuerãt, & mutauerãt poſſeſſores. [Cũ igr̃ &c.] optimũ excogitãdi cõſiliũ. vidit. n. pecunia opus eſſe, poſſeſſiones ergo ęſtimabat, ꝓciũ quoꝝ illis dabat q tenere nolebãt. Illis vero q tenere volebãt eas relinquebat, & preciũ illis dabat qbus fuerũt ablatæ. [Alter poſt &c.] Nã hic Alexãdro ſucceſſit, q Alexãdriã cõdidit. Dict⁹ aũt Ptolomęus Lagi. [O viꝝ &c.] Laudat mire Aratũ, q ciues Sicyonios in cõcordia ſine querela cõſtituit. [Bis vidimus] Primũ a Sylla, iteꝝ à C. Iulio Cæ. [At ille græcus] .ſ. Aratus. [Summa] Rõ. [In æqtate] id qđ eſt maximũ iuſtitiæ munus vt ſuũ cuiq; tribuatur cõi vtilitate ſeruata. [Habitẽt gratis] hic nũc quaſi aliquẽ ex his inducit loquẽtẽ quoꝝ bona venũdata eſſent, verbi cauſa, ſi ab inferis excitaret Põpeius. & diceret, O M. Antoni habitas gratis domi meæ. Iuſta ne cã eſt vt gratis habites in alieno? [Tabulæ vero nouæ] .ſ. de mutuis pecunijs, vt debitoribus cõdonarẽtur. quod erat iniqſſimũ, vt mutuis alicuius pecunijs alius fundũ emeret, & illũ poſſideret. is vero q pecunias dediſſe mutuas ſuas pecunias nõ hr̃et, ergo nouæ tabulæ vel noua inſt ra vel nouę leges & cõſtitutiões ut debita remittant, & illud accidat vt aliqs pecunijs alterius fundũ emat, q cũ nũc ſit illi⁹ cuius fuit pecunia, qua emptus eſt, ab alio tñ poſſideat, & ille q pecunias mutuas dedit, ſuas pecunias nõ habeat, ſi ſic ſtatuat vt nõ reddant, hãꝝ nouaꝝ tabulaꝝ expectationẽ Cęſ. diſiecit vt i eius vita Trãq. ſcribit. Decreuit aũt vt debitores creditorib. ſatisfacerẽt ꝑ ęſtimationẽ poſſeſſionũ, q̃ti qſq; añ ciuile bellũ cõparauiſſet, deducto à sũma ęris alienũ, ſiqd uſuræ noie numeratum aut præſcriptũ fuiſſet. Qua ꝯdõne quarta pars pene crediti deperibat. [Tabulæ vero nouæ] Ergo dicebantur tabulæ nouæ qñ vel ſenatus decreto, vel imperatoris edicto decernebatur vt æs alienũ a debitorib⁹ exigi poſſet. Qđ in plebis ſubſidium fieri ſolebat, cũ obruta erat fœnore potentioꝝ, vt ſoluẽdo nullo mõ eſſet, cũ tales ꝓponebantur tabulæ qbus debita abolerent. Quid aliud ſtatuebat niſi vt pecunia credita, quis emeret fundũ? Creditor vero nõ hr̃et pecuniã? qđ eſt ꝯtra oẽm æqtatẽ. Sen. niſi forte exiſtimas Lecij & fabuloſo ſermone & agilibus argumẽtis ꝓhiberi poſſe rẽ ꝑniciosiſſimã bñficioꝝ nouas tabulas.

[Quid hñt argumẽti,] Quid ſniæ habeãt, qd aliud cõtineãt: nã materia cuiuſq; rei argm̃ dr̃. [Quãobre] Qñquidẽ iniquũ, hoc eſt ꝓuidere debet, q rẽp gubernat ne ſit æs alienũ. [Si non fuerit vt &c.] Si nõ accidet qđ latis nouis tabulis ſolet accidere vt creditores ſuã ꝑdant pecuniã, debitores retineant, & ea q coemerint poſſideãt. [Multis rõnibus] Vt lege ſumptuaria. [Nec.n &c.] Rõ eſt ſupius dicti, nã vbi fides ſeruatur, reſp. labefactari nõ põt, q a fides eſt iuſtitiæ fundamentũ, eſſe aũt ſine iuſtitia reſp. nõ põt. [Niſi erit neceſſaria &c.] Niſi ita inſtitueretur reſp. vt ſoluere creditoribus neceſſariũ putetur. Quod adeo ſeruarũt illi priſci vt lex eſſet qđ ſcr. Gel. q cauebat, vt ſi qs moreretur, & añ debita nõ ꝑſolueret, cadauer eius creditoribus diuideretur, qđ vt idẽ ait accidit nunq̃, hoc n. timore cauebant oẽs ne plura mutuo ſumerent quã poſſent perſoluere. [Nunq̃ eſt vehemẽtius actũ &c.] Nullo tpe maius æs alienũ fuit in ciuitate q̃ cõſule Cic. & hæc potiſſimũ cauſa cõiurationẽ illã Catilinæ ſuſcitauit. Nam cũ inuadere rẽp. Catilina tẽtaret, multos inuenit ſocios, q ære alieno aſtricti viã qrebant, qua ſoluere nõ cogerentur. Cic. cõiurationẽ illã ſua ſapiẽtia detexit, nec tm̃ à ſeruitute patriã, ſed à multis vitijs liberauit. Effecit. n. vt putarẽt neceſſe eſſe creditorib⁹ ſoluere q a aliter durare ciuitas nõ poſſet Decreuit ut hæc rõ ſeruaretur, q debitores creditoribus ſatisfacere poſſent, vt ex fructibus quos debitores ꝑcipiebant, tres partes creditoribus darentur, vnã vero debitores ipſi retinerent, quo viuere poſſent. [Armis, & caſtris] Quia cõparato exercitu Catilina bellũ tutulit patriæ. [Ab oi gñe hoim] Quia illa in cõiuratione fuere eqtes patricij ſenatores. Item ex municipijs ex ꝓuincijs & oĩs gñis hoĩes. [Melius] Sine diminutione. [Facilius] Sine diſſenſione. [At hic nr̃ victor] Licet nõ nominet, plane tñ Cæſ. intelligitur. hic apparet Cęſ. coniurationis Catil. fuiſſe conſciũ, qđ qdẽ Cic. nõ latuit, q̃uis nunq̃ induci potuerit, vt eũ notaret. Quinimmo cũ ſenatu egreſſurus eſſet Cæſ. eqtes ibi parati erant, vt eũ occiderent. Quẽ Cic. cõpleatus eſt ne offenderet. videbatur. n. magnã fore diſſenſionẽ, ſi tãtus vir occideretur, fuiſſe aũt notatum in Catil. cõiuratione, Tr ãq. auct. eſt. [Tunc] Cũ a me Catilinæ cõiuratio detecta eſt victus eſt, nã nõ potuit ꝑficere qđ volebat. [Quæ cogitarat,] Vt cũ princeps fact⁹ eſſet, plebi faueret, & debita remitteret. [Ea ꝑfecit,] Poſtq̃ tyrãnus eſt factus, vt debitores nõ ſoluerẽt creditorib. [Cũ ei⁹ iã &c.] Qm̃ cum reꝝ potitus eſſet æris alieni timore ſolutus erat, nihil ergo eius intererat ſicut prius ſoluerẽt ne debitores an nõ, cũ ergo remiſit quartã partẽ æris aliã libidine fecit peccãdi. [Ab hoc igr̃] ꝯcludit ꝑ numerationem q̃ dicta ſunt prius. [Hic nr̃ victor,] Cæſ. notat, & cũ ſtomacho loquitur dicẽs, nũc victus oppſſus à cõiuratis. [Hoc tẽgẽ de largitionis] Vt alijs auferas, alijs des. [Iuris & iudicioꝝ] Bono viuẽ ordine, qm̃ ex iure iudicia ſequũtur. nã ſm ius iudicamus. [Et neq; tenuiores &c.] Duo vitia tãgit, qbus reſiſtẽdũ eſſe dicit, vt neq; tenuiores offendãtur, neq; diuites ob inuidiã ſuis priuẽtur, ſępe. n accedit vt tenuiores pp imbecillitatẽ ſuã amittãt. Diuites vero multoꝝ odiũ in ſe excitetur, qbus diuitijs ſpoliẽtur. Præterea &c. nõ ſolũ ꝓuidere dñt q rẽp. gubernant, ne ea lædat, ſed eã augere, & locupletare ſtudere debẽt. [Vel belli, vel domi] In bello, & in pace. [Vectigalibus] Vectigalia ſunt fructus, & ꝓuẽtus ex vectura ꝓprie reꝝ q̃uis ꝓ oi fructu accipiãtur. Nã & agri vectigales ſunt ꝑ qb⁹ pẽditur aliqd, ijdẽ & emphyteotici vocant. Eſt aũt emphyteoticus ſiue vectigalis ager q alteri eſt inſeruus, ita ut eius ſint fructus, ꝓprietas vero eius q inſeruit certa pẽſione ſeruata. [Hæc gña offõꝝ &c.] Fructũ nũc oñdit quẽ aſſecuturi ſunt, q ſupius dicta officia ſeruauerũt. Nã & vtiles erũt reip. & ipſi gloriã & vna hoim bñuolẽtiã nãciſcerent. [In his aũt &c.] In diuiſione utilitatis duo Antipater phs Stoicus ꝑtermiſſa eſſe, inqt à Panætio de valetudinis curatione, & pecuniæ ꝯſeruatione, quoꝝ vtrũq; ad utilitatẽ ſpectat. nã ſine bona valetudine utiles eſſe reip. nõ poterimus, & acqrere pecuniã nõ ſatis eſt, niſi eã ꝯſeruare didiceris. Cic. excuſat Panætiũ, & nõ ꝓpterea ꝑtermiſiſſe ait, qđ ignoraret, ſed qđ facile eſſet ea itelligere, ut ſupfluũ videret ꝑcipe. Antipater aũt natione Tyrius ſecta Stoic⁹ floruit Athenis, & poſt cædẽ Iulij mortuus eſt, meminit huius ẽs Str. & Cic. in alijs locis. [Sed valetudo] Siqs tñ de his rebus ꝑcepta hr̃e voluerit, hæc ſũt, vt qſq; corpis ſui notitiã hẽat, hoc eſt vt cognoſcat, q̃ corpis ſui ſit diſpõ, affectus, & cõplexio ſiue melãcholica, ſiue colerica, ſiue sãguinea, hoꝝ. n. triũ habituũ aliqua ſingula hñt corpa, interdũ cõplexionis mixtæ ſunt, alia aũt alijs cõplexiõib⁹ nocẽt aut ꝓſunt. [Cõtinẽtia] Quãtũ ad victũ. Nã ſiqs hoc ſeruaret vt parce viueret, & modũ in cibo, ac potu cuſtodiret, raro in aliq̃ graue ægritudĩe incideret, & ſi icideret facile curari poſſet. [Cultu corporis, &c.] Vt veſtib⁹ vtatur potius vtilib. q̃ pulchris. [Voluptatib⁹] Libidinib. & Venere. Cott⁹ ãt neq; min⁹ ꝯcupiſcẽd⁹

eſt

1.

eſt,neque nimis pertimeſcendus.Rarus,corpus excitat,frequens
ſoluit,vt ait Celſ. Qui lib.j. de medicina docet, quemadmodum
ſanus agere conueniat cap. j. Idem lib.3. de abſtinentia præcipit
& de cibis potionibus ue,quæ ſunt, aut valentis, aut mediæ,/aut
imbecillę mater.ę.[Arte).ſ medicinæ.[Res aũt familiaris)Bř de
pecuniæ conſeruatione præcepta tradidit, primo aũt dicit hone
ſtis artibus q̃rendam. qd' Thucyd.eſt p̃ceptum apud græcos ,λιμό.
τατον πενίασιν ἀχρηϛοτέραν κινητέον. [Diligentia) Labore,& indu-
ſtria,vt ſemp adſit.[Parſimonia)Vt moderate paratis vtere.[Eiſ-
dem &c.) Quibus rebus conſeruatur res familiaris eiſdem auge
tur,conſeruatur diligentia,ſi laborem tuum, & induſtriam adhi-
beas parſimonia,ſi non effundas iiſdẽ & augetur.[Has res &c.)Si
qs,inqt,quæ ad hanc rẽ ptinent latius perdiſcere voluerit legat
œconomicam Xenoph.Is phs fuit & orator celebris,ac dux ex-
ercitus. Multa ſcripſit inter q̃ ἀναβάσεις κύρου καὶ παιδείαν,ſcripſit
præterea οἰκονόμικα,hoc eſt librum de re familiari,quẽ adoleſcẽs
Cic.tráſtulit.Fuit Xenophõ Plat.i eloquẽtia æmulus,Soc.diſcipu
lus,quos duos Soc.ſuauitatis &amęnitatis lumina appellat Gel.

ASCEN. CAput aũt eſt.Hic ſæuiſſimam reip.peſtẽ auaritiam exagi-
tare ſtudet.Ordo eſt.Aũt,pro ſed,caput.i.principalis pars
in oi procuratione publici negocij & muneris eſt , vt ſu-
ſpicio auaritiæ ẽt minimæ pellatur.i.eiiciatur pectoribus hoim.
C. Põtius Samnis, loquit,vtinã fortuna ſeruaſſet me ad illa tpa,
& vtinam ego eſſem tũc natus,qñ Romani cœpiſſent accipe do-
na,ego non paſſus eſſem eos imperare diutius.quidẽ.i.certe mul
ta ſecula ne.i.non fuerunt illi.ſ.Põtio Samniti expectanda eñ,p
quia hoc malum.ſ.accipere dona in pniciem reip.inuaſit modo i
hanc rẽp.Itaque.i.& ita ego facile patior Pontium fuiſſe potius,
tũc ſup.quã nunc,quidẽ .i. certe ſit tñ roboris fuit in illo,vt ſup.
imperiũ auferre poſſet,nondũ ſunt centũ & decẽ anni, cũ lex eſt
à L.Piſone de pecunijs.ſ.ablatis repetũdis,cũ nulla ſup. talis fuiſ
ſet antea , qd' ſignum eſt caſum nõ eueniſſe, vt quis repetundaꝝ
poſtularetur.At vero poſtea tot leges ſup.latæ ſunt, & quæque p
ximæ.i.p̃ximis tpibus latæ ſup.ſunt duriores.i.auſteriores ſupio
ribus,tot ſup.ſunt rei.i.accuſati,tot damnati.i.cõuicti. Tñ.i.tam
magnum Italicũ.i.ſociale inter Italos pp metum iudicioꝝ exci-
tatũ. Tãta expilatio.ſ.ſpoliatio.q; pro &,direptio ſocioꝝ ſup. eſt
legib' iudicis ſublatis.i.poſtq̃ leges & iudicia ſublata ſunt,vt nos
valeamus imbecillitate.i.potentia & paupertate alioꝝ non virtu
te noſtra. Panætius phs ille Stoicus laudat Africanum,videlicet
Scipionẽ qd' fuerat abſtinens.ſ.à rebus alienis qd ni.i.cur nõ lau
detur,ſed alia maiora,ſup.bona ai ſuerunt in illo.ſ.Africano.eñ,
pro qa,laus abſtinentiæ nõ eſt ſolũ hois ſup. vniũs,videlicet Afri
cani,ſed ẽt illoꝝ tpm. Paullus.ſ.Aemilius potitus eſt omni gaza
.i.theſauro & diuitijs Macedonũ illoꝝ populoꝝ,quoꝝ Alex.Ma
gnus rex fuit , q̃ gaza fuit maxima , & ipſe inuexit tñ pecuniæ in
ærarium.i.publicum gazophylacium,vt p̃dæ vnius imperatoris.ſ.
Paulli attulerit finem tributoꝝ. At.i.ſed hic.ſ.imperator Paullus
nihil intulit in ſuã domum p̃ter ſempiternam memoriam nois
ſui.Africanus.ſ.Scipio Aemilianus Macedonici filius imitatus pa
trem.ſ.Aemilium nihil in nullo ſup.fuit locupletior Carthagine
euerſa,qd ſup.dicam de eo q fuit in cẽſura eius collega,videlicet
L.Mũmius? Nunquid copioſior ſup. fuit .i. reꝝ abundantior,cũ
.i.poſtq̃ ſuſtuliſſet.i.ſecũ pene abſtuliſſet vrbẽ copioſiſſimã,videli
cet Corinthũ? q.d.minime quia maluit ornare Italiam q̃ domũ
ſuam. q̃q̃ Italia ornata.i.poſtq̃ Italia.i.ſua cuiuſque patria orna
ta eſt,domus ipſa vř mihi ornatior. Igitur ut oĩo referat ſe eo vñ
egreſſa eſt.i.ad deteſtationem auaritiæ,nullũ vitium eſt tetrius.i.
durius & execrabilius q̃ auaritia , p̃ſertim in principibus & gu-
bernantibus remp.eñ,pro qa,hře q̃ſtui.i.ad q̃ſtum & lucrum pri
uatum remp.non modo.i.non ſolũ eſt turpe,ſed ẽt ſceleratum &
nefarium.Itaque.i.& ita Apollo Pythius in templo Delphico vř
prædixiſſe non ſolũ Lacedæmonijs, ſed & oĩbus opulentis popu
lis id,qd' addidit oraculo videlicet Spartam opulentiſſimã illam
Laconicæ regionis vrbẽ,nulla alia re eſſe perituram, niſi auaritia .
Aũt, p ſed,hi qui p̃ſunt reip.nulla pñt re conciliare.i. impetrare
facilius bñuulentiã multitudinis, q̃ abſtinentia à rebus externis
& cõtinentia, affectionũ interioꝝ , qui vero volunt ſe populares
ſup.eſſe aut videri, & tentãt.i.conãtur introducere ob eã cauſam
.ſ.vt populares ſint,aut rẽ agrariam,vt poſſeſſores expellãtur ſuis
ſedibus,aut putant pecunias creditas debitoribus ꝯdonãdas ſup.
eis labefactãt.i.diuellũt,labefaciunt ſundamenta iuſtitiæ.nã tol-
lunt primũ concordiã,q̃ non põt eſſe cum pecuniæ adimuntur .i.
auferũtur alijs,& cõdonantur alijs,deinde ſup. tollunt æqtatẽ, q̃
tollitur oĩs.i.tota ſi non licet cuique hře ſuum, id .n. eſt propriũ
ciuitatis atque vrbis(vt dixit ſupra)vt ipſa ſit libera,& nõ ſolicita
ſine cuiuſque rei cuſtodia . Atq; ipſi ne illã qdẽ gloriã,quã putãt
ſup.conſequi ꝯſequuntur in hac pnicie reip. Nã ille cui res erc-
pta p talem ꝯdonationẽ eſt ſup.inimicus eoꝝ & is ſup. cui .ſ. res
aliena data eſt,diſſimulat.i.non vult fateri ẽt ſe uoluiſſe accipere
talem ꝯdonationẽ,& occultat ſuũ gaudium maxime.i.p̃cipue in
rebus creditis,ne videatur fuiſſe nõ ſoluendo.i.impos ſoluendi .
at uero.i.ſed p̃cipue is q accipit iniuriã & meminit,& p̃ ſe fert .i.
manifeſtis indicijs oñdit dolorẽ ſuũ . Nec ſi plures ſunt hi qbus
datũ eſt improbe,q̃ illi qbus ademptũ eſt iniuſte,ipſi valent ẽt ic-
circo plus.enim,p qa hoc.i.hmõi.ſ.plus ualere nõ iudicatur nu-
mero.i.multitudine,ſed põdere.i.virtute q̃ ex pondere reꝝ uena
lium dep̃henditur.aũt,pro ſed,q̃ æqtatẽ habet ſup.id, qd' ſeqtur.
videlicet , vt his q nullum habuit agrũ habeat agrũ poſſeſſum añ
.i.prius multis annis,aut ẽt ſeculis,aũt, p ſed, is q habuit ſup. cũ
amittat ſup.eũ,q.d.nullam,qa licet ager carens poſſeſſore occu-
pãti cõcedatur,non tñ diu poſſeſſionis viuo iuſto poſſeſſore,at.i.
ſcilicet Lacedæmonij,ciues Lacedæmonij ciuitatis Spartanæ ex-
pulerũt pp hoc.i.tale genus iniuriæ Lyſandrũ Ephoꝝ principem
ſuũ,& necauerũt Agin regẽ ſuũ , qd nunq̃ antea acciderat apud
eos,ex quo eo.i.tali tpe tãtæ diſcordiæ ſecutæ ſunt, vt tyrãni exi
ſterẽt.i.eminerẽt quaſi extarẽt & emergerẽt,& optimates ſup. vr
bes exterminarentur.i.extra terminos ſuos pellerẽtur & reſp.cõ
ſtituta p̃clariſſime dilaberet.Nec vero ipſa.ſ reſp.cecidit ſola, ſed
euertit ẽt reliq̃ Græciã cõtagionibus.i. infectionibus quaſi cõta
ctu maloꝝ,q.ſ.maloꝝ contagiones pfectæ.i.ortæ & deſcẽdentes
à Lacedæmonijs manarũt.i.diffuſæ ſunt latius. Quid nřos Grac-
chos &c. dixit de externis nunc trãſit ad Rom.Africani nepotes?
filij Corneliæ filiæ Scip.ex Tib. Sempronio Grac. q ambo agra-
rijs legibus & frumẽtarijs ac iudiciarijs latis pierũt, alter à Scip.
Naſica,alter à L.Opimio cos.occiſus.qd ſop. dicã nõne cõtẽtio-
nes agrariæ.i.de agris ꝯdẽdis pdiderũt.i. in ſeditionib' intereme
rũt Gracchos nřos.i.Rom.filios Tib.Gracchi,ſummi.i.excellẽtiſ
ſimi viri,& nepotes Africani? q.d.manifeſtiſſime. At vero Aratus
Sicyonius .i. Sicyone vrbe Achaiæ laudatẽ iure,q̃ cũ eius ciuitatis
teneretur a tyrãnis 50.annos.i.p ſpatiũ 50. annoꝝ, pfectus.i.vbi
diſceſſerat Argis ab ea ciuitate Argiuoꝝ Sicyonẽ ad ciuitatẽ ſuã,
potitus eſt vrbe clãdeſtino.i.ſecreto & latẽte introitu.Cumq̃. op
preſſiſſet improuiſo.i.qa improuiſus eſſet Nicoclẽ tyrãnũ,re-
ſtituit.i.in pprias poſſeſſiones ſtatuit 600. exules,q fuerãt locu-
pletiſſimi ei' ciuitatis,& liberauit ſuo aduẽtu rẽp.Sed cũ ai aduer
teret magnã difficultatẽ in bonis & poſſeſſionibus,qd.i.qa arbi-
trabat iniqſſimũ,eos quos ipſe reſtituerat,& quoꝝ bona alij poſ
ſederãt,egere.Etiã qa putabat nõ minus æquũ mouere poſſeſſio
nes 50.annoꝝ,quas.ſ.ſub tyrãno poſſederãt ppea qd' multa deti
nebantur tã longo ſpatio.ſ.50.annoꝝ hereditatibus.i. per ſucceſ
ſionem hereditariam,multa emptionibus.i.per emptiones,mul-
ta dotibus quas cum vxoribus acceperant,iudicauit oportere ſi-
ne iniuria,neque ſup.detẽta adimi illis q ſic detinebant, neq; nõ
.i.& ẽt ſatis fieri his quoꝝ illa fuerant . Cũ igitur ſtatuiſſet opus
eſſe pecunia ad eã rẽ dixit ſe velle pficiſci Alexandriã,& iuſſit rẽ
eſſe integrã.i.indiſcuſſam vſq; ſup.ad ſuũ reditũ. Et is venit celeri
ter ad ſuũ hoſpitẽ Ptol q regnabat tum.i. tunc ſecundus poſt Ale
xandriam ꝯditã. Cui cũ expoſuiſſet.ſ.declaraſſet ſe velle liberare
patriam &docuiſſet cauſam,vir ſummus.i.p̃ſtantiſſimus impetra
uit facile ab opulento.i.p̃diuite rege,vt adiuuaretur grandi pecu
nia,quã cũ attuliſſet Sicyonẽ adhibuit ſibi in conſilio,15. princi-
pes.i.optimates ciuitatis cũ qbus cauſas cognouit,& eoꝝ q deti
nebant aliena,& eoꝝ q amiſerãt ſua,& p̃fecit ſup.illos 15.viros,
æſtimãdis.i.app̃ciandis poſſeſſionibus, & ut perſuaderent alijs .i.
qbus eoꝝ, ut mallent accipere pecuniam & cederent .i. abirent
poſſeſſionibus, & vt perſuaderent alijs ut putarent cõmodius il-
lud ſup.qd' eſſet tãti.i.tãti valoris numerari.i. in numerata pecu
nia reſtitui ſibi q̃ recuperare ſuũ,qd' ſ.per exiliũ amiſerãt. Ita per
fectũ eſt vt oẽs diſcederent ſine q̃rela,& hoc concordia cõſtituta.
O virũ magnũ & dignũ,qui natus eſſet in rep.noſtra.i.Romana q̃
ſumma erat . Par .i. æquum eſt agere cum ciuibus,ſic.i.ſicut ipſe
egit & non ponere haſtam in foro .i.vendere bona ciuiũ ſub ha-
ſta more direptoꝝ ab hoſtibus in bello vt vidimus bis ſup. pone-
re.ſ.tpe Syllæ & Cæſaris,& non eſt par,vt vidimus bona ciuium
ſubiacere voci p̃conis.i.ea publice uendẽtis. At ille græcus.ſ. Ara-
tus putauit id,quod fuit ſapientis & p̃ſtantis viri, videlicet cõſu-
lendũ.i.proſpiciendum & benefaciendum oĩbus ſup. ciuibus. Et
ea eſt ſumma rõ .i. ꝯſideratio & ſapiẽtia ſummi ciuis defendere
cõmoda ciuiũ,diuellere.i.peſſundare atq; cõtinere oẽs vna æqta
te.Habitẽt gratis.i.ſine mercede locationis in alieno.Quid.i.cur
ita ſup.fit,vt cũ ego emerim,ædificauerim tuear.ſ.ab icẽdio & rui
na ipẽdã.ſ.neceſſaria,tu fruare meo.i.re mea iuito me,qd aliud ẽ
eripere alijs ſua,& dare alijs aliena?q.d.nihil . Vero p ſed tabulæ
nouæ

nouæ.i.quales ſunt,quæ núc annales, aut q̃nquénales conceduntur,q̃bus inuitis creditoribus differtur ſolutio, q̃d argumēti .ſ. ſinīs aut approbationis hñt? hoc eſt quid ſibi volunt niſi vt emas mea pecunia fundū,&habeas eum tu,ego non habeam pecuniā, q.d.nihil aliud. Quàobrem prouidendum eſt ne ſit æs alienū.i.debitū qđ noceat reip.qđ pōt caueri multis rōnibus,ſi .ſ. nō fuerit ſup.ita vt locupletes pdāt ſuū,& vt debitores lucrentur alienū. Nec.n.vlla res ptinet vehemētius rēp.q̃ fides,quæ nulla eſſe pōt, niſi ſolutio rerũ creditarũ erit neceſſaria. Nunq̃ .n. actū eſt vehemētius,ne ſolueretur q̃ me cōſule.i.cū eſſem cōſul. nā res eſt tūc cētata.ſ.à Catilina armis & caſtris. Ab oī gñe & ordine hoim q̃bus ego reſtiti ſic,vt hoc tm̄.i.tā magnū malū tolleretur de rep. nunq̃ fuit nec maius æs alienū .i. maius debitū,nec diſſolutū eſt facilius. Eṁ pro q̃a ſpe fraudādi ſublata,neceſſitas ſoluēdi cōſecuta eſt. At vero hic noſter victor.ſ.Cæſar nunc q̃dē victus.i.occiſus pfecit ea,quæ cogitaret,cū nihil iā intereſſet eius.i.cū iā nullū diſcrimē hrēt. tāta libido.i.mala volūtas peccādi fuit in eo,ut hoc ipm peccare delectaret eū,ēt ſi cauſa nō eſſet eur .ſ. in aliquē peccaret. Igitur hi q̃ tuebuntur rē.aberūt.i.alieni erūt ab hoc genere largitionis,vt detur alijs,& auferatur alijs. & dabūt io primis operā,vt q̃ſq; teneat ſuū æq̃tate iuris,& iudiciorũ, & re ſup. neq; tenuiores.i.pauperiores circūueniantur.i.defraudentur pp imbecillitatē,neq; inuidia obſit locupletibus ad tuēda vel recuperāda ſua. Præterea ſup.operā dabūt,vt augeāt rēp. q̃buſcunque rebus vel belli vel domi.i.pacis videlicet imperio agas vectigalibus.i.redditibus publicis. Hæc.i.hmōi officia sūt magnorũ hoim, hæc ſunt factitata.i.frequēter facta apud maiores noſtros. Ipſi pſequūtur.i.ad finē vſq; ſequūtur,& obſeruant. Hæc gña officiorū adipiſcētur cū ſumma vtilitate reip.magnā & gratiā,& gloriam. Aūt pro ſed, Antipater Tyrius.i.de Tyro Stoicus.i.de ſecta Stoicorũ cenſet.i.iudicat duo p̃cepta eſſe ptermiſſa in his p̃ceptis vtilitatū à Panætio,videlicet curā,& tōoem valetudinis.i.incolumitatis,&pecuniæ,quas res ego arbitror p̃teritas.i.p̃termiſſas à ſūmo phō,videlicet Panætio,qđ eſſent faciles, ſunt ſupp. tñ certe vtiles. Sed valetudo ſuſtētatur noticia ſui corporis,& obſeruatione earũ rerũ,quæ res ſoleant,aut prodeſſe aut obeſſe,& continentia.i.ſobrietate & parcitate in oī victu,atque in cultu,cauſa tuēdi.i.ptegendi corporis,& in p̃termittēdis voluptatibus. q̃a vt dicit in epiſt. Flac. Nocet empta dolore voluptas. Poſtremo arte eorum ad quorũ ſciam hæc pertinent,videlicet medicorum. Aūt p ſed res familiaris debet quæri.i.accumulari his rebus,q̃bus turpitudo abeſt.i.cum honeſtate. Aūt pro ſed,debet ſup. conſeruari diligentia & parſimonia,& augeri ēt iiſdem rebus. Xenophō Socraticus.i.Socraticis ſectator,perſecutus eſt deſcripſit cōmodiſſime has res in libro,q̃ inſcribitur.i. cuius titulus eſt œconomicus .i. de œconomia.i.re familiari tuēda, quem librum nos cū eſſemus fere iſta ætate,qua tu tunc es,conuertimus è græco in latinum.

DOCT. interpr. NVlla antea cum fuiſſet. Annotāda eſt nouitas cōpoſitionis,nam ſimplicius erat,cum nulla antea fuiſſet. (Expilatio,direptioq. ſociorũ.) Hoc annotaui,quod q̃dā putant expilandi verbum non poſſe referri ad perſonā, ſed duntaxat ad rem. Expilatur ærarium,hic videmus & ſocios expilari. (Quid q eum,&c.) Quid,ſeparādū eſt à reliquo ſermone,hēt.n. nihil aliud,q̃ vehementiā orōnis,& excitat auditorē. (Hīc quæſtui.) Dixit quēadmodum dicimus hīc riſui,hīc ludibrio. Quod tñ non itidem liceret in ceteris oibus. (Optimates exterminarēt) Exterminare dixit in exiliū abigere. Quo verbo ſecus vtuntur Theologi. (In Sicyonem attuliſſet.) Si Sicyon hic eſt vrbs,mirum eſt additam præpoſitionem more Græcorũ. (Ita perfectum eſt.) Perfectum eſt,ſimpliciter vſus eſt,perfectum eſt,&mox. (Cōcordia conſtituta) Dixit pro facta,ſiue inita,ſiue conſtabilita. Nā alias conſtituta dīr, quæ decernuntur, aut præſcribuntur. (Ad ſua vel tenenda,vel recuperanda obſit inuidia.) Noue dixit, obſit ad hanc rem,quemadmodum dicimus,conducit ad id.

DOCT. interpr. CAput aūt eſt.) Auaritia vacare debent,qui muneribus publicis funguntur. Eſtq. antitheſis,commemorat.n. continentiam principum. (Lacedæmonij Lyſandrum,&c.) Agin legem,&c.) Vide Plutarchum in horum vitis. At vero Aratus Sicyonius iure laudatur) Extat & huius vita in Plutarcho. Eſtq. epigramma in eum compoſitum, quod ad cōmendandum lectoribus memoriam virtutis huius viri libuit adſcribere.

Βουλαὶ μὲν καὶ ἄεθλα καὶ ἁ περὶ Ἑλλάδος ἀλκὰ
Θοῦ δ' ἀνδρὸς στάλας πλάζεται ἡρακλέους,
Ἀμῖς δ' εἰκόν' ἄρατε τεὰν νόστου τυχόντες,
Στάσαμεν ἀντ' ἀρετᾶς ἠδ' ἀλκασοσύνας,
Σωτῆρσι σωτῆρα θεοῖς ὅτι πατρίδι τᾷ σᾷ
Δαίμονι σοῖ, δεῖνα ἄπασας ἐλευθερίαν. Id eſt,

Herculeas quamuis æquent tua facta columnas,
Dum patriam ſeruas inclyte Arate tuam:
Nos tamen hanc ſtatuam pro libertate recepta
Virtutis teſtem fecimus eſſe tuæ.
Communis tibi cum dijs ſeruatoribus eſto
Hic honor,in patriam nam pia iura refers.

(Tabulæ nouæ) Condonatio debitorum.

ARGVMENTVM.

Quartum genus deliberationis,inter vtilia,vtrum vtilius, aut quid vtiliſſimum.

SED vtilitatum comparatio(qm̃ hic locus erat: quartus à Panætio p̃termiſſus) ſæpe eſt neceſſaria. nam & corporis cōmoda cum externis,&externa cum corporis,& ipſa inter ſe corporis,& externa cum externis comparari ſolent. Cū externis,corporis hoc modo comparantur; valere vt malis,q̃ diues eſſe: cum corporis externa, hoc modo; diues eſſe potius,q̃ maximis corporis viribus. Ipſa inter ſe corporis ſic: bona valetudo voluptati anteponatur, vires celeritati: externorum aūt, vt gloria diuitijs, vectigalia vrbana ruſticis: ex quo gñe comparationis illud eſt Catonis ſenis: à quo cum q̃reretur, quid maxime in re familiari expediret,reſpondit,bene paſcere; quid ſecundū, ſatis bene paſcere; quid tertium, bene veſtire; quid quartum, arare: &,cum ille,qui q̃ſiuerat,dixiſſet; quid fœnerari? tū Cato,quid hoīem,inquit,occidere? ex quo,& multis alijs intelligi debet,vtilitatum comparatione ſolere fieri, recteq. hoc adiunctum eſſe quartum exquirendorum officiorum genus. ſed toto hoc de genere,de q̃renda,de collocanda pecunia,ēt de vtenda cōmodius à quibuſdā optimis viris ad medium Ianum ſedentibus,q̃ ab vllis philoſophis vlla in ſchola diſputatur. ſunt tamen ea cognoſcēda. pertinent.n.ad vtilitatem,de qua hoc libro diſputatū eſt. reliqua deinceps perſequemur.

SED vtilitatum comparatio) Poſtq̃ abunde Cic. diſſeruit de vtili, vt propoſuit, iam de cōparatione vtiliū inter ſe dicet,vt pars ppoſitionis abſoluatur,quam Panætius p̃termiſit. (Erat quartus) qm̃ prius videndum erat de honeſto,inde duobus ppoſitis honeſtis vtrū honeſtius,qđ in 1.vol.fecit,poſtea tertio loco de vtili,inde quarto de duobus vtilib⁹ vtrū vtilius. (Nam &c.) Docet quō ſit hæc comparatio,& ponit exēpla. (Corporis cōmoda) Bona,valetudo,vires pulchritudo, celeritas in pedibus,clara &beata vox,& ipſius explanata impreſſio. (Cū externis,) Bonis fortunæ,q̃ ſunt extra corpus & aīum, vt diuitiæ,magiſtratus,& ſimilia. (Hoc modo) Inq̃t,bona corporis cōparantur cum externis,& ponit exemplum, & externa comparātur cum bonis corporis,& ipſa bona corporis inter ſe comparantur. (Externorũ aūt) Eſt inter ſe comparatio, vt gloria diuitijs anteponatur,reditus vrbani ruſticis.) (Vectigalia vrbana) Reditus ex aliqua re,q̃ ſit in vrbe. (Ruſticis:) Vectigalibus quæ ex re ruſtica percipiuntur. (Ex quo gñe comparationis) Affert riſum Catonis Cenſorij,quo ille vſus eſt,cū ab eo quiſpiam q̃reret, quod maxime vtile eſſet in re familiari. (Catonis ſenis:) Ad drīam Catonis iunioris,qui Vticenſis cognominatus eſt. Cato ſenior oim bonarũ artium magr̃ fuit,rei ruſticæ ſtudioſus, de qua ēt ſcripſit, & clariſſimum vitæ exēplum p̃buit nepotibus ſuis. (Quid maxime in re familiari expediret,) Valde vtilis eſſet, & quis eſſet certiſſimus q̃ſtus. (Bene paſcere;) Facere pecuariam,& hr̄e aīalia q̃ non ſint oneri fundo. In 4 loco poſuit arationem, qm̃ req̃rit impenſam. & ſic oſtendit q̃ſtum ex cultura agrorũ,pecuarijs,& villatica paſtione p̃ponendum eſſe ceteris,cū ſit iuſtus & citra iniuriā aliorũ. hunc quæſtum Rom. diu coluerunt. Colebant.n.agros, & inde ad militiam eligebantur,faciebant pecuariā. inde cognomina necnō peculium, & pecunia dicta,& ipſa denique Italia ab

PETR. MARS.

itulis

itulis.i.vitulis priſca lingua. Ille igr̃ bene paſcit,q pecuariā facit, & villaticā paſtionē curat. [Et cū ille diceret) Nō ne vtile eſt fœnecari,rn̄dit Cato,idē eſſe qđ occidere hoiem,vt oſtẽderet rē domeſticā nō eſſe augēdā illicito & inhoneſto lucro,ſed pprijs reditibus agroꝝ & aialiū. Dictū eſt ſupra,quare fœneratio hĩ odio, cū ſit ꝯtra naturā. Quid.n.eſt fœnus,inqt Sen.& vſura,niſi humanæ cupiditatis extra naturā q̃ſita noia? In principio de re Ruſt. ſcr. Cato,maiores nr̃i ſic habuere, & ita in legibus poſuere furē dupli cōdēnari,fœneratorē quadrupli. [Bene vitire).i. bonas hr̃e vites & vineas.qđ verbū Catoni ꝯuenit,q nepotibus pſpiciēs de rōne impēſæ cauit in primis. Nā primū & ſm quæſtū dixit eſſe in paſtionibus,in vineis tertiū,in agris aratis quartū, qm̄ hi maiori colūtur impēdio,q̃ vineæ aut paſcua. Et ſic maxime pbabatur à Catone is q̃ſtus,q q̃ minimo impēdio cōſtaret. Quæſtuoſiſſimā Cat.iudicauit vitē proxime hortos riguos, nec id falſo ſi ſub oppido ſint,& prata,q̃ antiqui parata dixerūt. [Quid hoiem occidere?)q.d. Idē eſt fœnerari & hoiem occidere. [Ex quo) pp hoc. pbat ſniam ſuā auctoritate Catonis. [Et multis alijs) quę ad hoc pbādū dici poſſent. [Quartū) Hāc quartā diſputationē de vtilibus vtrū vtilius,vt oſm̄ pfecte exq̃ſitū inueniat. [Sed toto hoc de gn̄e) Vult Cic. nūmularios lōga experiētia edoctos lōge melius de hac re diſputare poſſe q̃ poſſint pħi in ſuis ſcholis, q nō hn̄e vſum reꝝ. pħi pn̄t pcipere non eſſe fœnerandū, bn̄ quærēdā eſſe pecuniā,& bene locādā,ſed ipſi oia cōtēnēres talia nō ſunt expti. At illi experti ſunt,qd ſit fœnerari,& qd afferat incōmodi, quō qs pecunia debeat vti.& ideo lōge melius de re tali diſputare, & pcipere pn̄t. Vn̄ Scipio, Annibal, Pyrrhus, Alexāder, Pōpeius, Cæſar melius de re militari diſſerere potuiſſent, quam hi q de ea re ſcripſerūt, & in acie verſati nō ſunt. Ideo Annibal deriſit Phormionē corā ſe de re militari diſputātē,cū nunq̃ acies vidiſſet. Idē de agricultura dicit Col. lib. j. alloquēs Syluinū ad quē ſcri. hoc igr̄ Syluine,inqt,priuſq̃ cū agricolatione cōtrahas, aduocato in cōſiliū,nec tn̄ ſic mēte diſpoſitus,velut ſummā totius rei ſentētijs eoꝝ cōſecuturus qppe eiuſmodi ſcriptoꝝ monumēta magis inſtruūt,q̃ faciūt artificē,& experiētia dominat̃ in artibus, neq; eſt vlla diſciplina,in qua nō peccādo diſcatur. neq; ſtatim qs cōpos agricolationis erit,his plectis rōnibus,niſi & obire eas voluerit, & p facultate ei poterit. Plat.in 3.de rep.dicit, Nō iuuenē,ſed ſenē potius bonū iudicē eſſe cōuenit,& q ſero qualis ſit iniuria,didicerit,nec cōſuetā ſibi aut inhærentē,veꝝ alienam & in alijs longo tpe pceperit,qualeq. à natura malū ſit,ſapiētia non experientia ſoleat cognoſcere. [Cōmodius) Melius,& aptius q̃ à pħis. [Ad mediū Ianum).i.ad menſam fœneratoꝝ,q̃ argentariā faciebant in medio Iano. [Optimis viris).i.ſimpliciſſimis, & pħiei decreti oino ignaris. vide in reformatione diffuſius. [Quam à pħis) qm̄ hæc magis reqrunt experientiā reꝝ q̃ diſciplinam. [Tn̄) Quamuis ita ht,vt magis in vſu poſita ſint,tn̄ cognoſcenda ſunt ex præceptis pħorum,qm̄ ſunt vtilia, inde adhibendus eſt vſus. [Reliqua) Vltimam partem primæ propoſitionis,quæ eſt de repugnantia vtilis & honeſti,& iudicio quo eligimus id quod præſtat. & vetitur Cic. tranſitionem captans attentionem,qm̄ ſe perſecutuꝝ pollicetur,quæ dicenda reſtant. [Deinceps) Poſthac,& tam poſtquam de omnibus alijs rebus diſputatum eſt.

medius Ianus

ADDI. A Quo cū q̃reretur,qd maxime in re familiari expediret,rn̄dit,bn̄ paſcere;) Col.principio 7.libri ſcripturus. de pecuaria,ſiue paſtione dicit, Itaque ſicut veteres Rom.præceperūt,ipſe quoque cenſeo tā pecoꝝ q agroꝝ cultū pnoſcere. Nam in ruſticatione vel antiq̃ſſima eſt rō paſcēdi,eademq. q̃ſtuoſiſſima, & ne apud nr̄os quidem colonos alia res ſuperior,vt M.Cato credidit, q conſulenti, quā partē rei ruſticæ exercendo celeriter locupletari poſſet,rn̄dit,ſi bn̄ paſceret? Rurſusq. interroganti quid deinde faciendo ſatis vberes fructus pcepturus eſſet: Affirmauit ſi mediocriter paſceret. Ceteꝝ de tā ſapienti viro piget dicere,qđ eū quidā auctores memorant. Quid nā q̃renti cuidam tertiū in agricolatione q̃ſtuoſum eſſet? aſſeueraſſe, ſi quis vel male paſceret, Cum pſertim maius diſpendium ſequatur inertem,& ſæuum paſtorem,q̃ prudentem,diligentemq. compendium. Vn̄ ſecundo tn̄ rn̄ſo dubium non eſt,quin mediocrem negligentiam diu fructus pecoris exuperet. Hæc Colum. [In re familiari) Domeſtica ratione,ac ruſtica,quæ habet agroꝝ,& vineaꝝ cultus, nec non ruralem paſtionem,atque villaticam. Græci peritiam hanc œconomiam appellant, & noie domus poſſeſſionem intelligunt oēm. [Maxime expediret,) Quæſtuoſiſſimū eſſet. [Bn̄ paſcere;) Prudēter,& diligenter pecuariā facere, ſolertiſq. paſtoris offō fungi. [Satis bn̄ paſcere;).i.mediocrē prudentiā adhibere,ac diligentiā. tātus q ppe eſt pecuariæ fructus, vt vel hallucinantē, & oſcitātem paſtorē locupletet. [Quid tertiū,bn̄ veſtire;).i.prudenter & diligēter vites pāgere,atque colere. Qm̄ in cōne agricolationis primū habet fertile vinea locū.vinea,inqt Cato,prima eſt ſi vino multo eſt. [Vitire) Et vitiſcere priſca verba ſunt,& latina. Colum.lib.3. agens de ppagatione dicit.nec in ſumma radice vitiſcat. [A quibuſdam optimis viris).i. pħicaꝝ rōnum penitus ignaris, ſed vſu edoctis,quō ſit collocanda pecunia,& vbi ſit q̃ſtuoſiſſima. Epicureos dialecticaꝝ rōnum expertes, ac p hoc in diſſerendo ſimplices,optimos viros appellat alibi Cic.& ipm̄ Epicuꝝ optimum.i. ſimpliciſſimum, & nulla via, nulliſq. formulis diſſerentē, atque ſcribentem. [Ad medium Ianum).i.ad menſas nummularioꝝ & argentarioꝝ,qui in Iano medio faciebant argentariam. eſt aūt Ianus fornicatum,& peruium ædificium. Vnde tranſitio quæque peruia dr̄ Ianus,inde Ianua,& Ianiculus. Ianū medium Cic.appellat ad dr̄iam,qm̄ multi erant in foro Iani. Vnde Ouid. Cū tot ſint Iani, & Horat. Hæc Ianus ſumm⁹ ab imo Perdocet. Iam medij meminit idem Cic.in 6. Phil. & Damaſippus apud Horat. dicens, poſtquam omnis res mea Ianum Ad medium fracta eſt.

S Ed vtilitatum cōparatio) Illud nūc attingit, qđ à Panætio prætermiſſum dixit. Duobus ppoſitis vtilibus,vtrū ſit vtilius, fecit idē ſupra in cōparatione honeſti. Quæ aūt vtilia ſunt, aut ai,aut corporis ſunt,aut externa,ita aōt diffiniuit Cic. bona corporis bona ai anteponenda eſſe,corporis vero bona externis anteferenda,qa p ai bonis cōſeruandis corpus cum oibus bonis eius eſt contemnendum,& p cōſeruādo corpore oia externa ſunt abijcienda,quod non diſſentit à religione nr̄a. [Quartus locus) Primus locus fuit honeſtū aut turpe. Secūdus,duobus ppoſitis honeſtis,vtrum honeſtius. Tertius vtile,an cōtra. Quartus vero eſt,de quo nūc agitur,duobus ppoſitis vtilibus vtrū vtilius. [Nā & corporis &c.) De ai cōmodis nō loqtur,qa cū de honeſto diſputaret affatim dixit: Et minime dubiū eſt bona ai corporis bonis anteponēda eſſe. primū quidē bona corporis cū bonis externis cōparantur inter ſe,u.g. vtrum melius ſit bn̄ valere,an formoſum eſſe. [Externa) Cū cōmodis corporis. Exempli grā, Vtrum melius bn̄ valere,an diuitē eſſe. Sed ipſe Cic.ſingulis ſua exempla ſubijcit. [Vires celeritati;) Bona ſunt corporis vires & celeritas, vires ſunt eius q robore valet & lacertis. Celeritas eius q fuga pellat,vt ſortis nō fugit. Celeritas incidi potuiſſet,quā fortis,& Virg.ait, Pedibus timor addidit alas. [Ex quo gn̄e) Videlicet cū externa bona inter ſe cōparātur. [Illud Cato) Illū ſuperiorē intelligit,q ſcripſit de Originib.& de re Ruſt.ac de alijs rebus multis, cuius pnepos fuit Cato Vtic. [Bn̄ paſcere;) Bn̄ nutrire,& bruta, & boues,vt.ſ.labori ſufficerent.qđ idē tradit lib.de re Ruſt. [Satis bn̄ &c.) Mediocriter.ſ paſcere, ſi videlicet pr̄familias ſatis diues nō fuerit. [Quid fœnerari?) Cū ille q̃ſiſſet,qđ fœnerari eſt vtile in re familiari,rn̄dit Cato,qd hoiem occidere? q̃rēs qd eſſet hoiem occidere,ex quo ſignauit nihil crudelius nullū aut teterius ſcelus eſſe quā vſurā facere. [Sed toto &c.) Dicit hāc vtilitatū cōparationē,& diſputationem vniuerſam melius cognoſci experientia,q̃ ſcia, & hoc eſt qđ dicit melius diſputari ab optimis quibuſdā viris ad Ianuæ mediū ſedētibus, q naturali quadā prudētia vtūtur q̃ à pħis. [Ad mediū Ianuæ) Mercatores intelligit,& pr̄esfamilias ſenes,q ad mediū Ianuæ ſedere ſolēt,& de vtilitatibus,atque hmōi rebus cū vicinis ſuis,& amicis colloq poſſumus. Hemicyclus accipere,hoc eſt locū ianuæ pximū ſemirotundū, in quē patresfamilias cōueniebāt,& fabulātur. Cic.in Læl. Tū memini domi in hemicyclo ſedentē,hemi,ſemis,& cyclos,circulus. Alij hemicyclū magis ſedē intelligunt. eſt aūt pŭerbialiter dictū,& ab ijs tractō q inter familiares aliqua de re transfabulātur, quoꝝ mos eſt ī medio ipſius Ianuæ ſedere,aut certe minutiores itelligit pħos, q ad ingreſſum immodo pħiæ venerūt, ad ſecretiorē vero ipſius ſciam non peruenerunt,melior tn̄ ſuperior intellectus. [Sunt tn̄ ea &c.) Quamuis ab imperitis tradantur, cognoſcenda tn̄ ſunt, & rationem ſtatim ſubiungit, quia pertinent ad vtilitatem &c.

FRAN. MAT.

Bona ai ſunt bōa corporis anteponenda.

Cic.I oib. fere ſua ſubijcit exempla.

Hemicyclus.

S Ed vtilitatum) Sicut ad finem primi,ita in fine huius ponit cōparationē duoꝝ vtilium inter ſe di. ſed cōparatio vtilitatum (qm̄ hic locus erat quartus prætermiſſus à Panætio) eſt ſæpe neceſſaria. Nam & cōmoda corporis ſolent comparari cū externis,& externa ſup.cōmoda cum corporis ſup.cōmodis & ipſa ſup.cōmoda corporis ſolēt cōparari inter ſe alia.ſ.cū alijs cōmodis corporis,& externa cū externis. Corporis ſup.cōmoda cōparantur cum externis,hoc modo,vt malis .i. magis velis valere .ſ. ſanus & incolumis eſſe q̃ diues eſſe. Externa ſup.cōmoda cōparātur corporis ſup.cōmodis,hoc modo .ſ. vt malis poti⁹ eſſe diues, q̃ maximis viribus corporis. Ipſa ſup.cōmoda corporis cōparant̄ ſic inter ſe,vt bona valetudo anteponat̄ voluptati,& vires ſup. anteponant̄ celeritati.i.pnicitati & agilitati. Aūt, p ſed,externoꝝ ſup.cōmoda cōparātur ſic,vt gloria ſup.anteponatur ſup diuitijs & ve-

ASCEN.

& vectigalia vrbana .i. quæ recipiuntur à rebus vrbanis, quæ tutiores & honeſtiores ſunt, anteponātur ſup. ruſticis. Ex quo gñe comparationis eſt illud Catonis ſenis, à quo cum quæreretur, quid maxime expediret in re familiari, rñdit bene paſcere. Quid ſecundū ſup. expediret, rñdit, Satis bene paſcere. Quid tertium .i. tertio loco expediret ſup. interrogatus rñdit, bene veſtire. Quid quartum ſup. expediret rñdit, arare. & cum ille qui quæſierat dixiſſet, Quid fœnerari ſup. cenſes expedire? tū Cato inquit, Quid occidere hominem ſup. expedire cenſes? Ex quo & multis alijs debet intelligi comparationes vtilitatū ſolere fieri, & hoc quartum genus officiorum exquirendorum eſſe adiunctum recte. Sed cōmodius diſputatur de hoc toto genere .ſ. de quærēda & de collocanda pecunia, & ēt de vtenda à quibuſdam optimis viris ſedētibus ad medium Ianuæ .i. in hemicyclo, in quo ſeniores rerum experti & periti conſedere ſolent (niſi forte dicat ad medium Ianuæ, quod Flaccus ad mediū Ianum) diſputatur dico cōmodius ab illis, q̄ ab vllis philoſophis in vlla ſchola. Enim, pro quia, ipſa pertinent ad vtilitatem, de qua diſputatum eſt hoc libro, nos perſequemur deinceps videlicet in 3. lib. reliqua .i. quæ reſtant.

DOCT. interp. VAlere vt malis, q̄ diues eſſe) Valere dicit abſolute, pro bene valere. Et attende compoſitionem, valere vt malis, quaſi carmen ſit, non proſa oratio. [Ad medium Ianuæ ſedentibus,) Non dubito quin meo iudicio ſubſcripturæ ſint eruditorū centuriæ. Siquidē omnino legendū arbitror, ad medium Ianum, vt intelligamus eā fori partem, in qua cōſiſtebant fœneratores, & in qua verſabantur, quibus cum illis res erat. Damaſippus apud Horat. lib. Serm. 2. Sat. 3. ex negociatore factus phs Stoicus, ita loquitur. Poſtq̄ oīs res mea Ianum Ad medium fracta eſt, aliena negocia curo Excuſſus proprijs. Quē locū ſic explicat Porph. Quia omnia ad Ianum in baſilica ſtabant fœneratores. Acron ita, Iani ſtatuæ tres erant, ad vnam illarū ſolent conuenire creditores, & fœneratores, alij ad reddendum, alij ad locandum fœnua. Hæc Acrō, quā ſuſpicor de ſuo adfinxiſſe cōmentum de tribus ſtatuis, è quibus Chriſtophorus Landinus facit tria templa. Probabilius eſt medium Ianum vocari, q in medio foro baſilicam hēret. Erat .n. olim aliud fœneratorū genus, q in foro verſabantur, numeratori ,ptinus ſi quia quid pñte pecunia mercaretur. Friuolū eſt aūt, q Lād. medium Ianum exponit mediam mercatorā. De his vitijs ſenſit M. Tullius, qui Romæ in foro ad medium Ianū ſedebāt, de bene collocanda pecunia diſputantes. Verba Cic. ſic hñt: Sed toto hoc de gñe, de quærenda, de collocanda pecunia, ēt de vtenda, cōmodius à quibuſdā optimis viris ad medium Ianū ſedentibus, q̄ ab vllis phis vlla in ſchola diſputatur. Hæc Tullius: & paullo ante facta eſt de fœnerando mentio. qd' licet improbet Cato, tñ hinc colligit Cic. & olim vtilitatū comparationes fieri ſolere. Porro q ad medium Ianuæ, de hemicyclis interpretantur, hoc adſerere maluerunt, q̄ nihil dicere. Primum .n. hemicycla nō ſunt ad medium Ianuæ, ſed circa Ianuā potius, nec q illic deſidēt, magis diſputant de bñ collocanda pecunia, q̄ de rebus quibuſlibet alijs ac plerūque de nugis. Iam in ſcriptura facillimus fuit lapſus Ad medium Ianū, fortaſſis notula ſuperpoſita, ū, erat obſcurior. Ea ſublata, Ianu nihil ſignabat, itaque ſcriba fecit Ianuæ. Aut aliquis ſemidoctus, qui non legerat Horat. eoq. non intelligens qd eſſet medius Ianus, vertit in mediū Ianuæ. Nec id miror accidiſſe vel ſcribæ, vel erudituli cuiuſpiam, & audaculi vitio, magis miror in opere tam celebri, tam vtili, quod oium manibus terebatur, qd' quotidie prælegebatur in ſcholis, quod ad verbum ediſcebatur, tam inſigne mendum hactenus à nemine fuiſſe animaduerſum, qd' equidem ſciam. Sed vtinam pauciora monſtra laterent, ac fallerent in optimis auctoribus. In hoc pulcherrimo facinore libēs exhortor eruditos vt ſeſe mutua opera iuuent, nec inter ſe cōtentionibus amarulentis digladiantes, nec publicis ſtudijs, ſi quid feliciter animaduerterint, inuidentes, quemadmodum hoc nunc damus, daturi plura ſi vires animo reſpondeant.

M. TVLLII CICERONIS OFFICIORVM AD MARCVM FILIVM

LIBER III.

PVBLIVM Scipionem, Marce fili, eum, qui primus Africanus appellatus eſt, dicere ſolitū, ſcripſit Cato, qui fuit fere eius æqualis, nunq̄ ſe minus ocioſum eſſe, q̄ cum ocioſus; nec minus ſolū, q̄ cum ſolus eſſet: magnifica vero vox, & magno viro, & ſapiente digna; quæ declarat, illum & in ocio de negocijs cogitare, & in ſolitudine ſecum loqui ſolitum; vt neque ceſſaret vnq̄, & interdum colloquio alterius non egeret. ita duæ res, quæ languorem afferunt ceteris, illum acuebant, ocium, & ſolitudo. vellem, & nobis hoc idem vere dicere liceret: ſed, ſi minus imitatione tantam ingenij præſtantiam conſequi poſſumus, voluntate certe proxime accedimus. nam &, à rep. forenſibusq. negocijs armis impijs, viq. prohibiti, ociū perſeqmur: &, ob eam cauſſam vrbe relicta, rura peragrantes, ſæpe ſoli ſumus. ſed nec ocium hoc cum Africani ocio, nec hæc ſolitudo cum illa cōparanda eſt: ille .n. requieſcens à reip. pulcherrimis muneribus, ocium ſibi ſumebat aliqñ, & à cœtu hoīum frequentiaq. interdum tanq̄ in portum, ſe in ſolitudinem recipiebat. noſtrum aūt ocium negocij inopia, nec requieſcēdi ſtudio, conſtitutum eſt. extincto .n. ſenatu, deletisq. iudicijs, quid eſt, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere poſſimus? ita, qui in maxima celebritate, atque in oculis ciuium quondā viximus, nunc fugiētes conſpectū ſceleratorum, quibus oīa redundant, abdimus nos, quantum licet, & ſæpe ſoli ſumus. ſed qa ſic ab hoībus doctis accepimus, non ſolum ex malis eligere minima oportere, ſed ēt excerpere ex his ipſis, ſi quid ineſſet boni: ppea & ocio fruor, nō illo quidē, quo debeat is, qui quondā peperiſſet ocium ciuitati; nec eam ſolitudinē languere patior, quam mihi affert neceſſitas, non voluntas. q̄q̄ Africanus maiorē laudē vel meo iudicio aſſequebatur: nulla tñ eius ingenij monimenta mandata litteris, nullum opus ocij, nullum ſolitudinis munus extat. ex quo intelligi debet, illū mentis agitatione, inueſtigationeq. earum rerū, quas cogitando conſequebatur, nec ocioſum, nec ſolum vnq̄ fuiſſe. nos aūt, qui non tm̄ roboris habemus, vt cogitatione tacita à ſolitudine abſtrahamur, ad hanc ſcribēdi operam oē ſtudium curamq. cōuertimus. itaque plura breui tpe euerſa, q̄ multis annis ſtante rep. ſcripſimus. Sed cum tota philoſophia, mi Cicero, frugifera, & fructuoſa, nec vlla pars eius inculta, ac deſerta ſit: tñ nullus feracior in ea locus eſt, nec vberior, q̄ de officijs; à quibus conſtanter, honeſteq. viuendi præcepta ducuntur. quare, q̄q̄ à Cratippo noſtro, principe huius memoriæ philoſophorum,

cus erat,vbi publicas curas gerebāt.[Aut i ſoro)In cauſis iudicia
libus,q̄ in foro agebātor.[Dignū nobis)Auctoritate nr̄a & digni
tate.[Ita,q in maaima)A fortunę mutatione affectū mouet,& ne
farios in odium trahit & inuidiā,quale eſt Virgilianū illud, Tot
quōdā populus terriſq. ſuperbū Regnatorē Aſiæ.[Celebritate,)
frequētia & laude.[Sceleratoꝝ,) Octauij,Lepidi,Antonij,q capi
tali odio Ciceronē ꝓſequebāt,& nō ſolū de his intelligit, ſed de
oīb' oīa plena erāt,& ad votū cūcta ſuccedebāt.[Quantō licet,)
quatenꝰ ꝑmittitur a negocijs domeſticis.[Sed qa hc de hoibꝰ)au
ctoritate doctoꝝ viroꝝ ꝓbat, quare in tātis malis debebat frui
ocio,& id efficere qđ in ocio fieri pōt,qm̄ ea ipſis malis eacerpe-
re debemus,ſi qd ineſt boni.In malis q̄ Cic.patiebatur hoc bonū
inerat,qm̄ in ocio qđ neceſſitate ꝯſtitutū erat,& ſuſceptū, pote-
rat aliqd cōminiſci & ſcribere dignū laude,& ꝯtēplari res cogni
tione digniſſimas.[Fruor ocio) Id efficio qđ in odio fieri debet,
vt docti hoies monēt.[Qui peperiſſet ociū ciuitati)Qm̄ liberaoe
rat Romam à fauoribus Catilinæ & ocium Rom.ciuib.pe perat,
qui p id tpis pp nefariam coniorationē rōtte inati erāt.[Lāgoe
re)Io deſidia eſſe atque pigritia.[Nō volūtas) Vt accidebat Afri
cano,q aliqn̄ ſpōte ſua in ſolitudinē ſe recipiebat.[Quanq̄ Afri-
canus)In hoc Cic. ꝑponit ocium ſoū ocio Scipionis pp effectū,
& eōem vtilitatem,qm̄ Scipio nihil io ocio ſcripſit,qđ ad bn̄ bea
teq. viuendum poſteris ꝓdeſſet,& humano gn̄i. Cic.aūt clariſſi-
ma optimaq. ocij ſui monimenta reliqt. dicit tō Africanum cō-
ſecutum fuiſſe ex ocio maiorem laudē, ne videatur ſe illi pſerre,
qui princeps Senatus ſui tpis fuit,& cui poſteritas parem inueni
re via potuiſſet.[Maiorem)Quā ego conſequar. [Velēt iudicio
meo)h.d.vt vitet arrogantiam,& p inſinuationem fructū ocij ſui
Africani ocio ꝑponat. [Tō) q̄uis aſſerutus fuerit maiorē laudē,
tn̄ nihil ſcripſit quod illius ocij,& clāriſſimi ingenij monimentū
eſſet.[Nullum munus) Nullū opus,quod in ſolitudine compo-
ſuerit. [Ex quo)pp hoc qa noo reliqoit monſmentum aliqđ &
opus in ocio elaboratum.[Intelligi debet)Ea his qoę dicta ſunt
Cic.concludit,Scipionē nunq̄ fuiſſe ocioſum,aut ſolum pp mē-
tis agitationem, q̄ hoibos innata eſt,& reꝝ inueſtigationē , quas
cogitando ꝯſequebatur.Cū igitur nollum opus reliquerit,intel-
ligendum eſt ipm̄ in ocio contēplationi reꝝ fuiſſe intentū.[Inue
ſtigatione) Inq̄ſitione & contēplatione dcm̄ eſt hoc verbū à ve-
ſtigijs,tanq̄ ſignis indicijſq., q̄bus ad notitiā ꝑuenimus.Vn̄ inue
ſtigare plerunque eſt q̄rendo inuenire. Idem io orat. ꝓ Q. Lig.
qm̄ diligentia inimici inueſtigatū eſt,quod latebat Et Ter.Nihil
tam difficile eſt,quin q̄rendo inueſtigari poſſit.[Nos aūt)Ponit
cām Cic.deuitās arrogantiā,quare operā in ocio cōſumpſit ſcri-
bēdo,qm̄ non tam firmū ſolidumq. ingeniū habebat.[Vt cogita-
tione tacita).i.ꝯtēplatione humanaꝝ diuinarumq. reꝝ diſtrahe
ret à ſolitudine nunq̄ erat ſolus,& in ocio nunq̄ ocioſus. [Non
tm̄ roboris)Vigoris,ingenij,qđ tāto ponderi reꝝ ſufficiat,q̄ ſunt
remotiſſimæ.Sunt.n.ſeparatæ à materia penitus,& nō obijciun-
tur ſenſibus exterioribus. Vn̄ D. Hieron.dixit,Grādes materias
parua ingenia nō ſufferūt.Sed certe ingeniū Cic. tāt erat robo-
ris,vt ad oēs materias aptiſſimū eſſet,& nihil tā arduū eſſe pote-
rat,qđ illa eminētiſſimi ingenij felicitas nō facile ſuperaret , ſi p
neſandiſſimū Antoniū licuiſſet oē genus pħiæ,vt aio ꝑpoſuerat
latinis literis celebrare.[A ſolitudine)Vt nō videamur eſſe ſoli,
& colloqo alterius nō egere,quod ꝑclariſſimi ingenij opus eſt,&
qđ Africano cōtingebat.[Ad hāc ſcribēdi operā)induſtriā & labo
rē.[Oē ſtudiū)Voluntatē.[Curamq.)Diligentiā.[Itaque) q.a in
ocio cōuerti aium ad ſcribendō. [Euerſa) A Ceſa.ſ.& nouiſſime
ab Aogoſto Antonio.[Breui tpe &c.)Fuit in poteſtate Cęſ.[Stā
te rep.)Vigēte & florēte,cum.ſ.p eoa regebatur, q̄bus ſeipſa cō-
miſerat.poſtea cū dominatu vnius oia tenerentur,Cic.ad pħiam
diuertit,& in ea ſcripſit.ſtare ſignat erectō eſſe,vt ſtāt aræ, & ſtat
reſp.Inde p cōtrarium dr̄ euerſa,cū ab aliquo tyrāno occupatur
[Sed cū tota pħia,)Hæc eſt tertia pars,qua pħiam laudat,& ad eā
hortatur filiū q Athenis erat,pħiæq. operā dabat ꝑceptore Cra-
tippo.[Frugifera) A frugibus,q̄ ſunt q̄dq̄ ea fructu terræ in ali-
moniā vertimus.[Fructuoſa) a fructibus,q ēt arboꝝ ſunt.[Incul-
ta,ac deſerta)Perſtat in tranſlatione agroꝝ frugiferoꝝ quoꝝ nul
la pars pp vtilitatem inculta eſt. ſic eſt pħia & maxime moralis,
q̄ ad bn̄ beatęq. viuendū magiſtra eſt,atqoe certiſſimū iter. & ip
ſa naturalis pħia ꝓdeſt morali , qm̄ phyſicus cognoſcens ſe eſſe
compoſitum ea quatuor principijs contrarijs,vt neceſſe ſit aliqn̄
ipm̄ cōpoſitum ex defatigatione elementoꝝ in ſua principia re-
ſolui,& oino interiturū eſſe erit fortior,nec mortē timebit,cum
oino ſciat ſe moriturū,erit magnanimus,liberalis,cū ſciat ſe tā-
dem diuitias relicturū,& nihil habiturū præter famam ooīs ſem
piternā ſi virtuti operā dedit,& iuſtitiā coluit.[Tō nullus)Lau-
dat moralē pħiam & officia,quæ vnicuique ætati accōmodātur,
& vitæ cōis inſtitutionem ſpectant, & ēt ad finem bonoꝝ, vt fi-
lium attentum reddat,& ad perlegendum hoc opus prōptiorem
magnitudine vtilitatis propoſita, & captat beneuolentiā à re ip
ſa quam ſcribit.[Feracior)Fructuoſior.[Vberior)Copioſior,qm̄
latiſſime patet.[Ducuntur)Sumuntur,accipiuntur.[Conſtātea)
Qm̄ ille,q vult eſſe & haberi officioſus,debet eſſe cōſtans in ſuo ꝓpo
ſito & ab offō nunq̄ diſcedere,& nunq̄ in offō claudicari.[Hone
ſte)Cū laude virtutis. qm̄ offm̄ ſemper ad bonum tendit,& ille q
honeſte vult viuere,neceſſe eſt,vt fungatur officijs, & is q ſeruit
affectibus non pōt eſſe conſtans aut honeſtus,ideo cōplecti debe
mus officia ab ipſis nunq̄ diſcedere,vt conſtanter,& honeſte viua
mus.[Quare q̄q̄ à Cratippo) Concludit Cic.ex his q̄ dixit mul
tum cōducere filio talia audire,qm̄ talis ætas debet formari & di
rigi ad conſtantiā & honeſtatem ipſis officijs,q̄q̄ hoc audiri pote
rat a Cratippo.[Hoc)Vt des operā pħiæ morali & officijs,à q̄bꝰ
conſtāter & honeſte viuēdi ꝑcepta ducuntur.[Accipe)Intellige-
re.[Cōducere arbitror,)Puto eſſe vtile,vt ad virtutem conſtitua
ris & formeris. [Talibus aures tuas vocibus) .ſ. eſſe vtilius ipſis
officijs. Vn̄ pueri hæc ꝑcepta ediſcere debent à teneris vngiucu-
lis,vt eoꝝ tenera ætas ad verā honeſtamq. imaginē effingatur,&
optimā doctrinā imbibant, cetera vero reſpuere q̄ ad luxū & tur
pitudinē ducunt.Illa.n.infirma ætas & prudentiæ ea pars ſatis p
ſe alioꝝ libidinibus obnoxia eſt,vt multo magis fræno, quā cal-
caribus opus ſit.Ideo ex eoꝝ manibus laſciui poetæ excutiendi
ſunt,& tenera mēs optimis ꝑceptis monimētiſq. hiſtoriaꝝ im-
buēda,maieſtateq. heroici carminis attollēda eſt ,vt inde ai ma-
gnitudinē liberoꝝ erga parētes obſeruantiā,in deū pietatē,in a-
lios offm̄ ediſcant.[Quod cū oibus) Hoc,inqt,oibus faciendum
eſt,vt.ſ.officijs delectentur, & cognoſcāt. his nihil eſſe in vita a-
ctiua vtilius,q volūt honeſte viuere,tō ō fili maxime faciendū ti
bi q habes exēpla domeſtica,& me patrē imitari debēt,& meis ve
ſtigijs inſiſtere in doctrina ꝯſequēda & honoribus,quos ego no-
uus hō oibus ſuffragijs adeptus ſum,& Athenas ꝓfectus es Gym
naſiū totius orbis,& bonaꝝ diſciplinaꝝ quaſi emporiū,ꝑceptorē
ꝑterea eminentiſſimō habea , vt ſine doctrina & moribus redire
huc nō poſſis,niſi cū maximo dedecore,& ſic his circunſtantijs fi
lio neceſſitatē imponit,vt in vtroque ꝓficiat. [Induſtriæ) Studij
& laboris.[Honoꝝ)Quos Cic.erat adeptus,fuerat.n.ædilis,quę
ſtor,ꝑtor,augur,ꝯſul anno qdē ſuo creatus, quod ante eū hoi no
uo nō contigerat.[Nois)Famæ & gloriæ,qm̄ ipſius nomē plusq̄
Rom.imperiū ꝓmouebatur.maxima igē expectatio erat de filio,
vt pr̄is ſtudiū,honores,& famā imitaret,& nomen de ſe relinque
ret ad imitationē pr̄is clari & ſummi viri. degn̄are.n.à virtutibus
maioꝝ,& ſpem parentū iam cōceptā fallere,turpiſſimū eſt,flagi-
tioſum,& ſceleratū.[Suſcepiſti onus ꝑterea) Addit circūſtātiā lo
ci & pſonæ.i.Cratippi q princeps erat illius ætatis pħoꝝ.[Præ-
terea)Vltra hæc q̄ dicta ſunt,& a te ſpectantur.[Ad mercaturam
bonaꝝ artium)Qm̄ Athenæ erant Gymnaſium oīum bonoꝝ ar-
tium & tanq̄ mercatus & emporiū . Et loqtur p tranſlationē,iō
dixit,tanq̄ , qm̄ mercatura dr̄ a mercando , inde mercatus dr̄ vbi
res venditur,& mercatura eſt ipſa emptio. [Inanē)Vacuū,ſine li
teris & moribus.i.ſine bonis artibus quarū Athenæ fuerūt inuē
trices.[Turpiſſimū) Infame. [Decorantē)Deturpantē Athenas
& Cratippū.[Quare,quantū cōniti)ꝯcludit exhortans filium ad
ſtudia & decoꝝ ꝑſandū, monetq. ut non fugiat labores , ſed oīa
ſummæ voluptati aſcribat,ne videat ſibi defuiſſe, cū oia à pr̄e ha
buerit,q̄ illū ad pfectionē facile poſſent ducere.[Cōniti aio)To
ta mēte & ai viribus niti.[Contendere)Conari cū labore, q.d.
aio & corpore tibi enitendū eſt. [Si diſcendi labor eſt) q.d. volu-
ptas eſt nō labor, qm̄ virtute nihil eſt ꝑſtabilius,nihil dulcius, &
varias habet voluptates cognitio reꝝ & contēplatio.[Tm̄ fac vt
efficias,)Vt tm̄ aſſequaris,& facias quantū potes oī conatu, & la
bore ai,& corporis.Ordo eſt,fac vt tm̄ efficias quātū potes cōni-
ti aio,& labore cōtendere,q.d.nullō remittas ips, & effice quātū
potes oi contētione.i.pſeuerantia & conatu. [Ne ue cōmittas,)
Nō incidas io hoc erratū,cōmiſſa inqt Aſcon.Ped. dn̄r q̄ contra
teſtatoris volūtatē facta,aut nō facta ab herede mulcta aliqua pę
naq. plectuntur.[Suppeditata)Subminiſtrata ea oia,q̄ ad te inſtituē
dum & exercitandū ptinebāt,& quoꝝ vſu ad ſtudiū indigebas tuū
.i.oia à me habuiſti,q̄ à pr̄e dari pōt,& debent.Caue igitur ne ui
dearis tibi defuiſſe,qđ turpe eſt & flagitioſum . [Sed hæc hacte-
nus:)Dixiſſe ſufficiat,& talia iā miſſa faciamus. [Cohortādi) Ad
bonas artes & ſtudia,Cato ille Cēſorius,auct.Plut.filiū ſuū lr̄as,
legeſq. edocuit,ad militiæq. labores effinxit, pr̄te aūt illo tanq̄
virginibus Veſtalib.oī verboꝝ turpitudine penitus abſtinuit , vt
vera imago Catonis effingeret. Ariſt.in 8.Eth.ſic ait,Cū liberi ea

parentibus tribuunt,quæ genitoribus tribuenda ſunt, parentea
aũt filijs,quæ natis tribui debent,ſtabilis talium & bona ſit ami-
cina. & alibi,Pater dat filio vitam,nutrit,& erudit. Plato in Te-
ge ſic ait : Non noui profecto rui rei maiorem diligentiam,quis
quis mentem habet, adhibere debeat , quam vt filium optimum
reddat.{Propoſitæ diuiſionis) Q̃m propoſuit in principio ſe diſ-
putaturum de comparatione & repugnantia vtilis & honeſti.

FRAN. MAT. PVblium Scipionem)Præfatur Cic.& in hac p̃fatione & be
neuolẽtiã atque attentionẽ a pſona colligit auditoris, ſuũ
laudans offiñ ſine arrogantia & incõmoda quibus afficitur
enumerans.Facit p̃terea attentũ à rebus ipſis. Nã cum oẽs pħiæ
patres fructuoſas dicat eſſe nullam ea q̃ in officijs tradendis ver-
ſatur dixit eſſe ferociorem atque vtiliorem. Trahit à perſona be
neoolentiã,oñdens optimũ eſſe de eo ſpem atque expectationẽ.
hortatur vt nihil tpis incaſſum elabi ſinat. Et facile fore oñdit vt
ꝓficiat,cum oia ſuppetant neceſſaria primo ocium ſibi tributũ di
cit fruſtra ooluiſſe cooterere,idq́. exẽplo Africani facere q dice
re ſolebat ouoq̃ ſe minus ocioſum eſſe,quã cũ ocioſus eſſet, nec
minus ſolũ quã cũ ſolos eſſet. Materia hꝰ 3.libri cõparatio eſt vti
lis & boneſti . Nã 1. libro pollicitus eſt de hooeſto prius dictuꝶ,
deinde de honeſtoꝶ inter ſe cõparatione. Itẽ de vtili,& duoꝶ vti
lium contẽtione. Vltimo aero de vtilis & hooeſti pugna qđ nũc
facit . [Publium Scipionẽ) Qui Carthaginẽ tributariam fecit,&
air fuit continẽtia & rei militaris perisia oium primus. {Primũ)
Natura & Aemilius Scip. Africanus appellatus eſt.{Cato,ille ſe-
nior)Scripſit aũt hoc lib.de orig.de quo ſic apud Cic.ipſe ait : Se
ptimus originum liber mihi eſt io manibus.{Aequalis).i.æque-
uus.[Minus ocioſum)Mẽte.ſ.& cogitatione,p̃clara vox fuit Fra.
Petrarchæ q cũ libros euolueret,& rudis q̃dã ſupueniens inter-
rogaſſet,q̃d ita ſolus eſſet : r̃ndit, nũc ſolus eſſe incipio poſtq̃ .ſ.
aeniſti,q̃d.ſ me à librta abſtraxiſti. Cogitabat aũt Scipio cũ ocio
ſus eſſet a laboribus.ſ.requeſcẽs corporis q̃ erãt reip.vtilia. {Nec
minos ſolũ,)Nõ cogitatione eos adeſſe videbat,cũ quibus aliq̃d
q̃d ad rẽp. ptineret tractaturus erat.[Magnifica &c.)Laudat hãc
Scip.vocẽ.{Quæ declarat)Ucm̃ ſapiens Scipionis declarat, in o-
cio nõ fuiſſe ocioſum neque in ſolitudine ſolũ.Nã cũ in ocio eſ-
ſet de negocijs cogitabat,& ſic ſolus nõ erat, q̃a ſocios cũ quibꝰ
colloqueretur h̃re videbatur. Vt neque ceſſaret,q̃a ẽt ſi nihil reꝶ
gerebat tñ cogitabat.[Hæ doę res)Ociũ & ſolitudo.[Acuebant)
Ingenioſiorẽ faciebant. {Vellẽ &c.) Vellẽ,inq̃t, vt ego quoq; ſic
dicere poſſem me.ſ.non minus ocioſum quã cũ ſum ocioſus, nec
minus ſolũ quam cũ ſum ſolus.Sed non poſſum tñ ingenij p̃ſtã-
tiam cõſeq aliquid tñ in ocio ago.[Voluntate)Quia & ſi nõ poſ
ſum vellem tñ. {Nam &c.) Incõmoda ſua ꝓfert & oñdit ſe non
voluntate,ſed neceſſitate ocium pſequi.[A rep.) A Senatu.[Forẽ
ſibus negocijs) Defenſionibus amicoꝶ, idẽ in princ. dicit Tuſc.
Cũ defenſionũ laboribus,Senatorijsq. muneribus,aut oĩno, aut
magna ea parte eſſem aliq̃n liberatus.[Armis impijs)Iulij prius,
deinde & Octauij & M.Antonij,nã hunc librũ tunc ſcripſit, cum
Oct.& Ant.bella gererent cõtra Br.& Caſſ. {Vi) Hoim p̃dictoꝶ.
[Rura)Vt Toſc.Pompeianum vbi p̃dia habuit Cic.{Sed &c.) do
ctrinã oſtendit inter ſuũ & Africani ocium . Nã illius volõtariũ
fuit,Cic.vero neceſſarium. [Ille.n.&c.) Nõ habemus q̃d in rep.
& foro agamus,ideo in ocio eſſe cogimur . At vero Scip.non idẽ
contingebat . Qui ocium aliq̃ũ ſibi aſſumebat,vt conquieſceret.
{Extincto.n.Senatu) Mortuis Senatoribus maiori ea parte in ci
uilibus bellis.{In curia,)Vbi ſñiam dicebat.{In foro)Vbi cauſas
defendebat.{Abdimus)Occultamus & in ſolitudinẽ recipimus.
[Sed q̃a &c.)ergo poſtq̃ ſublatis negocijs ociũ mihi relictũ erat:
ad ſcribendũ me cõtuli ut doctoꝶ ſñiam ſequerer,q dõt nõ ſolũ
minima ea malis ſeligere oportere,ſed ẽt ſi q̃d malis ineſt boni id
accipere . Malũ q̃dem eſt qđ oportet,vt in ocio viuã . Qui i reip.
adminiſtratione verſari ſolebant , ſed minima elegi ne videlicet
ociũ fruſtra conſumerẽ nec ſolũ minima , ſed bonũ aliq̃đ ea his
malis excerpſi : nam me ad ſcribendũ cõtuli,ea quo & viui & po
ſteri nõ mediocrẽ vtilitatẽ ſunt cõſecuturi . {Sed nõ eo &c.) Nõ
eo fruor ocio quo frui dñe auctor pacis & q rẽp.ꝯſeruauit.Non
põt preterire quĩn ſe laudet & illud cõmemoret egregium facinus
quo Catilinæ ſopiuit coniurationẽ, & patriã ab interitu libera-
uit.[Lãguere)Torpeſcere ac fruſtra cõſumi.{Nõ volũtas.) Mal
lẽ ſtãte rep.in eius verſari adminiſtratione . [Quanq̃ Africanus)
Meritũ ſuũ extenuat & maiorẽ laudẽ ex illo ocio aſſecutũ Afric.
dicit ſe tñ aliq̃d aſſecutuꝶ qđ Africano nõ cõtigit. Q̃m ille nihil
lr̃is mandauit . Cic.vero ipſe monimẽta relicturus ſit ingenij,cũ
aliq̃d ſcribat qđ & p̃ntibus & poſteris ꝓſit.{Maiorẽ laudẽ) Plus
.n.laudis habet inueſtigata aliq̃d & inueſtigãdo agere qđ facie-
bat Africanus,quã inueſtigata ab alijs & cogitata literis mãdare,
qood Cic.agebat. Quemadmodũ facta verbis anteponẽda ſunt,
Ita laus q̃ ea rebus cõparatur laude anteponitur q̃ ea ſcriptis col
ligitur.{Ex quo.)q̃uis nihil literis mãdauerit. {Nos ãi)Se depri
mit plurimũ cũ Scipionis ocio ſuũ cõparat.[Tñ roboris)Quã-
tum Scip.habuit.[Tacita ſolit.)Nõ ſcribẽtia vt illa faciebat.[Ab
ſtrahamur)Amoueamur.[Itaque pl.&c)Occupata rep.ſublatis
forẽſibus,& Senatorijs muneribus inortua ad ſcribendũ ſe contu
lit Cic.& plura ſcripſit breui tpe de pħia p̃ſertim euerſa rep. tũc
.n.cũ eſſet familiaribus negocijs,& Senatorijs impeditus,ſcribe-
re nõ poterat,itaque ædidit. Tuſc.q̃ões de off. de fin.de nat. Da.
de ſenect.de amic.& alia opera complura.[Tota pħia,)Facit at-
tentũ ab vtilitate vt diximus.[Cõmendat.n.p̃cipue hãc pħiæ par
tem q̃ ad officia ptinet.{Tota pħia)q̃ tripartita eſt,diuiditur .n.
in phyſicam,ethicam,logicam,& ethica ẽt ipſa trifariam ſcindiť .
in monoſticam,politicam,œconomicam.{Frugifera,& fructuo-
ſa,)Frugifera vſufructuoſa cognitu,vt illa ethice,hæc phyſice in-
telligatur qđ ſequentia indicant inculta rõne,viuẽdi, deſerta ſtu
dio ſciendi . [Inculta,ac deſerta) Multiſa.n.fuere q & phyſicẽ &
ethicẽ coluerunt.[I ñ nul.&c.)q̃ois tã nãlis pħia,q̃ moralis ce-
lebretur tñ &c.{Fertacior)Trãſlatio eſt ab agris.{Cõſtãter &c.)
Et veꝶ eſt,nam ſi offm̃ eſt cõgruus actus vniuſcuiuſque pſonę ſe-
quitur p̃cepta offõꝶ latiſſime patere.[Quare,q̃q̃ &c.)Hic idẽ fa
cit qđ in opis exordio fecerat.hortatur.n.vt ſua legat,q̃q̃ à Cra
tippo principe pħoꝶ eius ætatis eruditur.[Atque accipe)Nõ.n.
ſatis eſt audire niſi ẽt accipias & memoriæ cõmendes.{Quod cũ
oibus &c.)Hæc,inq̃t,vt talia præcepta audire & perdiſcere ſemp
aelit,oẽs facere debent q ad eã ætatẽ peruenerunt vt aliq̃ hone-
ſtam vitam ingredi poſſint , ſicuti Xenophon ſcribit,adoleſcenti
Herculi duas mulieres obuiam in ſolitudine factas eſſe, volupta
tem & virtutem,Herculẽ relicta voluptate virtuti hæſiſſe. [Tum
haud ſcio an &c.)Hic metũ quodãmodo inijcere vř filio,ne ſi nõ
r̃nderit virtuti & claritati parentis oibus merito ſit deriſui, & re
vera q ea p̃ſtantibus parentibus nati ſunt hoc multo magis quã
ceteros operam dare conueuit,vt illis ſimillimi euadant,quod ſi
degñauerint oibus ſunt contemptui.{Suſtines.n.&c.)Oes.n.ſpe
ctant,vt ſimilis mihi euadas.{Noii)Famæ.[Suſcepiſti)Alia ratio
quod negocium ſuſcepiſti literaꝶ Athenis,vt niſi profeceris ma-
gnum dedecus ſis incurſurus. Cum nec tibi idoneus præceptor,
nec locus vbi ſtudiaris aptiſſimus defuerit. [Quare,quãtũ &c.)
Ergo quantum & aio & corpore eniti poteattñ ẽt efficias.{Si diſ
cendi &c.)Quia non eſt labor,ſed voluptas potius,nam q ſequũ
tur doctrinam amore doctrinæ non lucri,ij incredibilem ſentiũt
voluptatem.[Omnia ſuppeditata ſint)Arguit à facili .

PVblium Scipionem)Huius in 3.librum p̃fationis eſt ordo. ASCEN.
O Marce fili Cato ſcripſit Publium Scipionẽ eum q appel
latus eſt primũ.i.ante oẽs alios Africanus à deuicta ſ. Afri-
cæ ciuitate Carthagine,hoc eſt Scipionem maiorẽ ſoliuõ dicere,
Scripſit inq̃ Cato q fuit fere æqualis eius videlicet Scipionis eũ
ſolitum dicere,ſe nunq̃ eſſe minus occiſum.i.ceſſantem quam cũ
eſſet ocioſus.i.extra adminiſtrationẽ reip. Nec ſe eſſe minus ſo-
lum quam cũ eſſet ſolus , q̃a tunc cũ literis aut aio ſuo verſabať
cum extra turbã eſſet. Vero.i.certe illa ſup.vox eſt magnifica & di
gna magno & ſapiẽte viro, q̃ declarat illũ cogitare in ocio de ne
gocijs,& ſolitũ loq ſecũ in ſolitudine.i.cũ ſolus eſſet,vt neq; ceſ-
ſaret voq̃,& interdũ nõ egeret collogo alterius Itaque q̃ res q̃ af
ferunt ceteris languorẽ.ſ.ocium & ſolitudo acuebant illũ. Vellẽ
at ſup.liceret &.i.ẽt nobis dicere hoc vere. Sed ſi minus.i.nõ poſ-
ſumus conſeq imitatione.i.imitãdo tantã p̃ſtantiam ingenij, cer
te nos accedimus proxime voluntate.Nã nos prohibiti a rep.&
negocijs forenſibus.i.q̃ egimus ſtante rep.in foro iudiciali ꝓhibi
ti dico impijs,quia tyrãnicis armis & ui.i.violentis pſequimur.i.
ſectamur,vt ea eo lucrũ faciamos ocium,& nos relicta vrbe per-
agrantes rura ob eã cauſam,q̃a ꝓhibiti ſumus & ocium pſequi-
mur,ſumus fere.i.quaſi ſemp ſoli . Sed ne hoc.i.meum ocium eſt
ſup.cõparandum cũ ocio Africani,nec hæc ſolitudo eſt cõparãda
cũ illa.i.cum illius ſolitudine . Ille.n.requieſcens a pulcherrimis
muneribus reip.ſumebat.i.ſua ſponte cupiebat aliq̃n ocium , &
recipiebat ſe interdũ a cœtu & frequentia hoim, in ſolitudinem
tanq̃ in portũ.i.locũ quietis & ſecuritatis. Noſtrum aũt ociũ cõ-
ſtitutum eſt inopia.i.penuria & carentia negocij quia.ſ.reſp pijt
nec.i.& non ſtudio.i.deſiderio quieſcendi,q. d. nollẽ quieſcere ſi
reſp.vigeret.Enim,pro q̃a,quidem q̃d agere poſſumus ? aut in cu
ria,aut in foro dignũ nobis,extincto Senatu.i. poſtq̃ Senatus ex-
tinctus & p Cæſ.opp̃ſſus eſt? & iudicijs deletis? q.d.nihil.Ita nos
q uixerimus quondã in maxima celebritate atque in oculis ci-
uiũ,nũc fugientes conſpectũ ſceleratoꝶ,quibus oia redundãt .i.
nimis plena ſunt abdimus.i.occultamus nos quantũ licet, & ſu-
mus

mus ſæpe ſoli. Sed q.a nos accepimus.i.audiuimus & didicimos, ſic à doctis hoibus, videlicet oportere nõ ſolò eligere electione .ſ.coacta.i.minus ſogere ex malis.i.inter mala minima i.ea q̄ minima ſunt, ſed ẽt excerpere ex his ipſis .ſ. malis, ſup. aliqd boni ſi qd boni ineſſet. Propterea ego fruor.i.iucũde utor, & .i. ẽt ocio, quidem .i. certe non vllo quo is debeat ſup. frui, q pepeiiſſet qm̃ ciuitati ocium .i. tranqllitatẽ, ſicut ipſe Cic. de victo Catil. Nec ego patior eam ſolitudinẽ, quã neceſſitas nõ voluntas affert mihi. Languere.i.ignauum & inertem eſſe, q̄q̄ Afric. aſſequebatur, vel.i.ẽt meo iudicio maiorem.i.valde inanem, tñ nulla monimẽta.i.teſtimonia eius ingenij ſup. extant mandata literis.i.ſcripta, & nullum opus eius, & nullum munus ſolitudĩois eius extat. Ex quo debet intelligi illum, nec ocioſum, nec ſolũ fuiſſe vnq̄ agitatione.i.pp agitationem mentis, & inueſtigatione.i.pp inueſtigationem earum rerum, quas conſequebatur cogitando. Nos aũt, qui non habemus tñ roboris, vt abſtrahatur tacita cogitatione.

DOCT. interpr. PVblium Scipionem &c.) Orditur a χρείᾳ, & poterit hic locus eſſe exemplum τῶν χρειῶν tractandarũ. (Magnifica vero vox) Laudat χρείαν. (Sed ſi minus) Accommodat ad ſuum inſtitutum.

ARGVMENTVM.

Reprehenſus Panætius, quod tria genera pollicitus, tertium non exoluerit. Ab alijs item notatus, quod eam partem homo Stoicus induxerit, in qua diceretur cum honeſtate pugnare vtilitas, atque à Cicerone defenſus.

PANAETIVS igitur, qui ſine controuerſia de officijs accuratiſſime diſputauit, quemq. nos, correctione quadã adhibita, potiſſimũ ſecuti ſumus; tribus generibus propoſitis, in quibus deliberare homines, & cõſultare de officio ſolerent; vno, cum dubitarent, honeſtũ ne id eſſet, de quo ageretur, an turpe; altero, vtile ne eſſet, an inutile; tertio, ſi id, quod ſpecimen haberet honeſti, pugnaret cum eo, quod vtile videretur, quo modo ea diſcerni oporteret; de duobus generibus primis tribus libris explicauit: de tertio aũt genere deinceps ſe ſcripſit dicturum; nec exoluit, quod promiſerat. quod eo magis miror, quia ſcriptũ à diſcipulo eius Poſidonio eſt, triginta annos vixiſſe Panætium poſt q̄ illos libros edidiſſet. quem locum miror à Poſidonio brẽ eſſe tractatum in quibuſdam cõmẽtarijs, preſertim cum ſcribat, nullum eſſe locum in tota philoſophia tam neceſſarium. minime vero aſſentior ijs, q negant eum locum à Panætio prætermiſſum, ſed conſulto relictum, nec omnino ſcribendum fuiſſe; quia nunquam poſſet vtilitas cum honeſtate pugnare. de quo alterũ poteſt hr̃e dubõnem, adhibendum ne fuerit hoc genus, qđ in diuiſione Panætij tertium eſt, an plane omittendum: alterum dubitari non põt, quin à Panætio ſuſceptum ſit, ſed derelictum. nam, qui è diuiſione tripartita duas partes abſoluerit, huic neceſſe eſt reſtare tertiam. Præterea, in extremo libro tertio de hac parte pollicetur ſe deinceps eſſe dicturum. accedit eodem teſtis locuplex Poſidonius; qui ẽt ſcribit in quadam epiſtola, P. Rutilium Rufum dicere ſolere, qui Panætium audiuerat; vt nemo pictor eſſet inuentus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquiſſet, abſolueret, (oris.n pulchritudo reliqui corporis imitandi ſpẽm auferebat) ſic ea, q̄ Panætius prætermiſiſſet, & non perfeciſſet, pp eorum, q feciſſet, præſtantiam neminem eſſe perſecutum. q̄obrem de iudicio Panætij dubitari non poteſt. recte ne aũt hãc tertiam partem ad exquirendum officium adiunxerit, an ſecus, de eo fortaſſe dubitari poteſt. nam ſiue honeſtũ ſolum bonum eſt, vt ita Stoicis placet; ſiue, quod honeſtũ eſt, id ita ſummum bonum eſt, quemadmodum Peripateticis noſtris vr̃, vt omnia ex altera parte collocata, vix minimi momenti inſtar habeant: dubitandum nõ eſt, quin nunq̄ poſſit vtilitas cum honeſtate contendere. itaque accepimus, Socratem ſolitũ execrari eos, qui primũ hæc, natura coherentia, opinione diſtraxiſſent. cui quidẽ ita ſunt Stoici aſſenſi, vt ẽt, quidquid honeſtum eſſet, id vtile eſſe cenſerent: nec vtile quidq̄, quod non honeſtum. q̄ ſi is eſſet Panætius, qui virtutem ppea colendam diceret, q̄ ea efficiens vtilitatis eſſet; vt, ij qui res expetendas, vel voluptate, vel indolentia metiuntur: liceret ei dicere, honeſtatem aliqñ cum vtilitate pugnare. ſed, cum ſit is, qui id ſolum bonum iudicet, quod honeſtum ſit; quæ autẽ huic repugnent ſpecie quadam vtilitatis, eorum neque acceſſione meliorem vitam fieri, nec diſceſſione peiorem: non vr̃ hmõi debuiſſe deliberationem introducere; in qua, quod vtile videretur, cum eo, quod honeſtum eſt, cõparetur. etenim, quod ſummum bonum à Stoicis dr̃, conuenienter naturæ viuere, id habet hanc, vt opinor, ſñiam, naturam cum virtute congruere ſemper; cetera aũt, quæ ſecundum naturam eſſent, ita legere, ſi ea uirtuti non repugnarent. quod cũ ita ſit, putant quidam hanc comparationem recte non eſſe introductã, nec oino de eo genere quidq̄ præcipiendũ fuiſſe. Atque illud quidem honeſtũ, quod proprie, vereq. dicitur, id in ſapiẽtibus eſt ſolis, neque à virtute diuelli vnq̄ põt: in ijs aũt in quibus ſapientia perfecta non eſt, ipſum illud quidem perfectũ honeſtum nullo modo eſſe põt, ſimilitudines honeſti eſſe pñt. Hæc igitur oĩa officia, de quibus his libris diſputamus, media Stoici appellant; & ea cõia ſunt, & late patent: q̄ & ingenij bonitate multi aſſequũtur, & progreſſione diſcendi. Illud aũt, quod rectum ijdem appellant, perfectũ, atque abſolutum eſt, &, vt ijdem dñt, oẽs numeros habet, nec, præter ſapientẽ, cadere in quenq̄ põt. cum aũt aliqd actum eſt, in quo media officia comparantur, id cumulate vr̃ eſſe perfectum: ppea q̄ vulgus, quid abſit à pfecto, fere non ex toto intelligit; qtũs aũt intelligit, nihil putat prætermiſſum. quod aũt in poematibus, & in picturis vſu venit, in alijsq. compluribus, vt delectentur imperiti, laudentq. ea, quæ laudanda non ſint; ob eam, credo, cãm, q̄ inſit in his aliquid probi, quod capiat ignaros, qui quidẽ, quid in vna quaque re vitij ſit, nequeant iudicare. itaque, cum ſint docti à peritis, deſiſtunt facile à ſñia. hæc igitur officia, de quibus his libris diſſerimus, quaſi ſecunda q̄dã honeſta dñt eſſe, non ſapientum modo propria, ſed cum oĩ hoĩm genere cõia: itaque ij oẽs, in quibus eſt virtutis indoles, cõmouentur. Nec vero, cum duo Decij, aut duo Scipiones fortes viri cõmemorantur, aut cum Fabricius aut Ariſtides iuſtus noĩatur, aut ab illis fortitudinis, aut ab his iuſtitiæ, tanq̄ à ſapientibus, petitur exemplum. nemo.n. horum ſic ſapiens eſt, ut ſapientem intelligi hic volumus: nec ij, qui ſapientes habiti ſunt, & noĩati, M. Cato, & C. Lælius, ſapientes fuerunt; nec illi quidem ſeptem; ſed ex mediorum officiorum frequentia ſimilitudinem quandã gerebant, ſpẽmq. ſapientũ. quocirca nec id, quod vere honeſtum eſt, fas eſt cum vtilis repugnantia cõparari: nec id, quod cõiter appellamus honeſtum, quodq. colitur ab ijs, qui bonos ſe viros hr̃i volunt, cum emolumẽtis vnq̄ eſt comparandum. tamq. id honeſtum, quod in noſtrã intelligentiam cadit, tuẽdum, cõſeruandumq. eſt nobis, q̄ id, quod proprie dr̃, vereq. eſt honeſtum, ſapientibus. aliter.n. teneri non põt, ſi qua ad virtutem eſt facta

mis ſtudioſe inſectari Panætiũ & vrgere. (Cõparetur) i. aliq̃ ſimilitudinẽ hẽre dicatur. Illam ſiquidem cõparationẽ admittũt, quæ tõne accidẽtiũ. i. qualitatis & quãtitatis aliq̃ ſimilitudinem hẽre vñt. (Etenim, qđ ſummũ bonũ) Interpretatur Cic. ſummũ bonum, qđ Stoici cõſtituebãt, qua interpretatione oñdit hãc cõparationẽ nõ recte à Panætio introductã. (Vt opinor,) Vt puto. vt ẽ mediocritate, & nõ vult affirmare hãc eſſe ſniam ſummi boni, quod Stoici ↄſtituebãt ↄgruẽter naturæ viuere. nã vt ſupra dictũ eſt, Zeno primus in lib. de natura hoïs, dixit finẽ eſſe ſm naturã viuere, id aũt eſt, inq̃t Laertius, ſm virtutẽ viuere, ad eã q̃ppe nã nos ducit. (Cõgruere) Cõuenire & nunq̃ diſcrepare à virtute. (Cetera aũt) Bona fortunæ & corporis, quoꝝ honeſto vſu natura idiget, aliter vita ſuſtẽtari nõ põt, ſed ita eligẽda ſunt, vt virtuti nõ repugnẽt. Ergo apud Stoicos, ſi eoꝝ finẽ recte ſequi volũt, vtilitas nõ põt cũ honeſtate pugnare, qm̃ ſpernere debẽt, & ꝓ nihilo ducere ea, q̃ virtuti repugnẽt. (Secũdũ naturã) Accõmodata naturæ, & q̃bus natura ipſa ſuſtẽtatur, & alitur. (Quod cũ ita ſit,) Ex ſupradictis infert concluſionẽ. (De eo gñe) Repugnãtia & cõparatione vtilis & honeſti. (Atq; illud q̃dẽ honeſtũ) ꝓbat Cic. nec pfectũ honeſtũ, qđ i ſolos ſapiẽtes cadit, nec ſm honeſtũ qđ eſt cõe, quodq́. offm̃ mediũ dr̃, cũ vtili cõparari poſſe, vt multo magis nñ iat hãc partẽ a Panætio non recte introductã, qm̃ eius ꝓfeſſio aliter ſentire debet de honeſto, & vtili & ipſoꝝ repugnãtia prius affert pfectũ offm̃, inde mediũ ſiue cõe, & ſic ponit doctrinã vtriuſq́. officij, ut ↄcludat talẽ cõparationẽ nõ recte introduci a Stoico, cũ ea ẽt Peripatetico nõ eſſet cõſentanea. (Sapientibus) Perfectis hoĩbus, q̃ hñt habitum uirtutis, & offm̃ perfectum exercẽt, qđ a uirtute diuelli non põt, qm̃ habet oẽm perfectionẽ. (Sapientia pfecta non eſt,) Nõ pfecta uirtus, ſed aliqua ad uirtutẽ, ſapientiamq́. ꝑgreſſio, & cum in ipſis non ſit pfecta ſapientia, ẽt perfectum honeſtum eſſe non põt, ſed ſimilitudo quædam honeſti, ut eſt ipſum offm̃ medium. (Similitudines) Vt ſunt media officia de q̃bus certa ratio reddi põt. (Hæc enim) Oĩa, probat ex diffinitione Stoicoꝝ ſimilitudines honeſti eſſe in hoĩe non perfecto, qm̃ uerſatur in medijs officijs, quæ ſunt ſecunda honeſta. (Cõĩa ſunt,) Oĩbus hoĩbus, tam perfectis, quam imperfectis. (Late patẽt) Ad plures ſe extendunt, & oĩbus cõĩa ſunt, & ab oĩbus exerceri pñt, perfecta uero officia à ſolis ſapientibus, de medijs officijs poteſt reddi ratio. (Omne numeros) Oẽm perfectionem, cum aũt aliquid dicit Cic. imperitã multitudinem non recte de ipſis officijs iudicare, qm̃ putant media officia eſſe pfecta, ut hi qui picturã laudant, cum oĩno ignorent eam artẽ, & erratum dignoſcere nequeant. (Comparãtur) Fit comparatio mediocriũ officioꝝ inter ſe. (Id) In quo media officia comparãtur. (Propterea quod) Affert rõnem quare id accidat. (Quid abſit à perfecto) Quãtũ ei deſit ad perfectionem, qđ imperiti cumulate perfectũ opinantur. (Non ex toto) Non oĩno & penitus. (Q̃ũs) Inquantũ intelligit. i. ſm opinionem ſuam & intelligentiam putat eſſe perfectum. (Qđ) Iudicare aliq̃d eſſe perfectum cũ non ſit. (Vio) Cõſuetudine. (In his) Quæ laudant. (Aliq̃d ꝓbi) Probe facti & cũ perfectione artis. (Quod capiat) Delectet, ſic apud Mart. Te fortaſſe magis capiet de virgine porca. (Cum ſint docti) Admoniti à ſapientibus ipſi imperiti, & edocti deſiſtunt a ſcia, & aliter eſſe ac ipſi opinabantur, intelligunt. (Itaque) Quapp, inq̃t, oẽs qui non hñt habitum, ſed quoddam ſignũ ipſius virtutis, cõmouentur cum vident aliquod medium honeſtum, & laudant ipſum tanq̃ perfectũ, qm̃ ipſi non hñt vſum perfectæ virtutis, & non ſunt ſapientes vt poſſint iudicare an illud ſit pfectum, quẽadmodum ignari male iudicant de poematibus & picturis. Tunc. n. offm̃ dr̃ eſſe perfectum, cum agens agit ſciens, eligens, & perſeuerans. hæ tres ↄdĩtiões ad officij perfectionem requirũtur. Malus hõ rem iuſtã agit interdum, vt dcm̃ eſt, ſed non iuſte, & ideo non fungitur offõ perfecto, ſed medio ſiue cõi. itaque vna eademq́. actio reſpectu agentium dĩ perfectum offm̃, & medium, pfectiones aũt offõꝝ ſapiẽtes tm̃ cognoſcunt. (His) .i. officijs, medijs, & quaſi ſecundis honeſtis. (Cõmouentur) .i. afficiuntur. i. laudant, & amant, qm̃ ſuo ſimili gaudent, & eatenus iudicant, q̃tũs intelligunt. (Indoles) Signum virtutis, non perfecta virtus & ſapia, vt poſſint bene iudicare, ſed hñt quoddam medium honeſtum. i. aliq̃ progreſſionem ad virtutem. Iudicare aũt quid in quacunque re pfectum ſit, prudentię eſt atque ſapiæ. hoĩes igitur imperfecti de pfectione officij iudicare non pñt, q̃tũs aũt intelligunt, & iudicant media officia, putãt eſſe pfecta. Vnde multitudinis iudicio multi putantur ſapientes qui non ſunt, ſed in medijs verſantur officijs, & quandã ſimilitudinẽ gerũt vere ſapientis, & adumbratã imaginem, nõ ſolidã & expreſſam. Vñt. n. eſſe ſapientes, cũ non ſint. (Nec vero,) Affert quoſdã, qui & fortes & ſapientes habiti ſunt, & oſtendit illos non fuiſſe, aut perfecte fortes, aut plane ſapientes, ſed verſatos fuiſſe in medijs officijs. Duo Decij. pater & filius, qui magno aĩo ſe pro totis legionibus deuouerunt. (Duo Scipiones) Publius, & Cneus fratres. q. in Hiſpania occubuerunt in 2. bello Pun. (Fabricius) Romanus iuſtus fuit, & cõtra Pyrrhum pugnauit, vt dcm̃ eſt, & dicetur loco ſuo. Pyrrhus certior factus à Fabricio de veneno, quod medicus parabat, dixit, Ille eſt Fabricius q. difficilius ab honeſtate, quã ſol a curſu ſuo auerti põt. (Ariſtides) Athenienſis Lyſimachi filius fuit & eximiæ iuſtitiæ, hic ꝓcurator deſignatus non ętatis ſuæ ſolum magiſtratus, ſed & ſuperiores multa, q̃ ad remp. pertinebant, in rem ſuã vertiſſe oſtendit. In primiſq́. Themiſtoclem, qui tametſi ſapiens vir, ꝑũ tñ continentes manus habuiſſe iudicatur. Ariſtides, inquit Plut. cũ oĩs virtutis. tũ maxime æquitatis & iuſtitiæ apud populum periculum feciſſet, q̃ ad ſummã ſemper vtilitatem ac fructum referuntur, ex quibus Ariſtides q̃q̃ vir inops & plebeius, regium tñ in primis ac diuiniſſimum iuſti. ſ. cognomen adeptus eſt. (Aut ab illis) Decijs & Scipionibus. (Aut ab his) Fabricio & Ariſtide. (Sic ſapiẽtẽ) Sic perfectus in oĩ virtute. (Vt ſapientem) Perfectiſſimum. ſ. qualem Stoici cõſtituebant & volebant. (Nec ij, q. ſapientes) Nunc oñdit illos nõ fuiſſe plane ſapientes, qui habiti ſunt & apud nr̃os & apud Græcos. (C. Lælius,) Scipionis amicus. in Lælio ait, Vnum te ſapientẽ appellãt, & exiſtimant. attribuebatur hoc modo M Catoni. Scimus L. Acilium apud pr̃es noſtros appellatum fuiſſe ſapientem, ſed vterque alio quodã modo. Cato, q. multaꝝ reꝝ vſum habebat, multaq́. eius & in Senatu & in foro, vel prouiſa prudenter, vel acta conſtanter, vel rñſa acute ferebantur, ꝑpea quaſi cognomen iam habebat in ſenectute ſapientis. Te aũt alio quodam modo dñt nõ ſolum natura & moribus, verũetiam ſtudio & doctrina eſſe ſapiẽtem, nec ſicut vulgus, ſed vt eruditi ſolent appellare ſapientem, qualem in reliqua Græcia neminẽ. Nam qui ſeptẽ appellantur, eos q. iſta ſubtilius q̃runt, in numero ſapientum non hñt, hunc eſſe in re ſapiam exiſtimant, vt oĩa tua in te poſita eſſe ducas, humanoſq́. caſus virtute inferiores putes. (M. Cato,) Cenſorius. ſ. (Nec illi q̃dem) Septem ſapientes habiti ſunt, auct. Laertio, Thales, Solon, Periander, Cleobolus, Chilon, Bias, Pittacus, his adnumerant plerique Anacharſin Scythã, Myſonem Chium, Pherecydẽ Syꝝ, Epimenidemq́. Cretenſem, addunt aliq̃ & Pyſiſtratum tyrãnum. (Frequentia) Multitudine, qm̃ medijs officijs puenitur tandẽ ad pfectum. (Similitudinem) Videbantur, inquit ſapientes, ſed non erant, vt vere ſapientes intelliguntur. (Quocirca) Concludit Cic. ex ſupradictis, nec pfectum honeſtũ, nec medium dr̃e comparari cum vtilis repugnantia. (Cõparari) Adęquari, & hẽre ſimilitudinẽ aſſeuerant, cum diuerſam habeãt vim & naturam. (Cõiter) Quod eſt oĩbus cõe, & medium quoddam honeſtum, qm̃ conſtat ex medijs officijs. (Quod) Cõe honeſtum & medium, qm̃ illi boni volunt videri, in medijs officijs verſantur. (Emolumentis) Vtilitatibus, qm̃ non eſſent boni viri, ſi potius vtilitates, quam honeſta ſectarentur, quibus rõnibus vrgetur Panæt. qui cũ eſſet Stoicus, hanc partem introduxit. (Tamq́. id honeſtum) Affert rõnem quare cõe honeſtũ non debet cõparari cum emolumentis, qm̃. ſ. hi qui verſantur in medijs officijs, ut ad pfecta tandẽ perueniant, & ꝑgreſſionem iam factã ad virtutem retineant, non aliter ipm̃ mediũ honeſtũ debent tueri, quam pfecti ſapientes, illud pfectũ honeſtũ tuentur, & colunt. (In nr̃am intelligentiam) Qm̃ non ſumus ſapiẽtes, & intelligimus media q̃dam honeſta, nõ pfectum. i. medium honeſtũ de quo nos intelligimus. (Quam id,) Eſt cõſeruandũ ſapientibus id qđ vere eſt honeſtum. (Aliter. n.) Rõ, qm̃ ſi a medijs officijs diſceditur, ꝑgreſſio quæ facta eſt ad ipm̃ virtutis habitum ↄſidum, teneri non põt, ſed ad vitium fit ingreſſio. Vñ in medijs officijs pſeuerandum eſt, vt ad perfecta perueniatur, quæ nõ aliunde quam à virtutibus habitu ꝑficiuntur Ordo eſt. Aliter teneri non põt progreſſio, ſi qua facta eſt ad uirtutẽ. progredimur ad uirtutẽ medijs officijs, q̃bus relictis ad vitium regredimur. ergo totis viribus enitendũ eſt, vt ꝑgreſſio ad virtutẽ nõ deſeratur, quod oĩbus qui boni volũt hẽri faciendum eſt. (Sed hæc) Sup. dictum ſit. De his qui hñt boni, qm̃ medijs funguntur officijs, q. d. apud illos qui officijs fungũtur, & ob id boni exiſtimantur, nõ eſt repugnantia vtilis & honeſti, ſed apud illos q. oĩa dñt expetenda pp vtilitatem, & ſummum bonũ in diuitiis poſuerunt, ideo dicit. (Qui aũt oia metiuntur) Menſurant & dñt expetenda pp vtilitatem. Oia quæ faciunt, & appetũt non pp honeſtatẽ, ſed pp diuitias. (Cõmodis) Vtilitatibus. (Præponderari) .i. exiſtimari, dirigi, iudicari p̃põderari ꝓprie eſt ante poni in pondere, ac iudicatura, ſiue exiſtimatione. dicimus ẽt abſolute hoc p̃ponderat. Sen. lib 6 de benef. Vbi in cõparatione bñficij p̃põderauit iniuriã boni viri & officioſi, oia quæ faciunt, &

appetunt honeſtate non vtilitate ponderare debent, & cogitare quam ſit honeſtum, non quantũ afferat vtilitatis id, qđ facere volunt & appetunt. Illi aũt q nondũ media officia ingreſſi ſunt, oia vtilitatibus metiuntur, & ſic apud ipſos vtilitas cum honeſtate, quam non curant pugnare põt, apud officioſos non põt, nec debet. [Boni viri) Qui verſantur i medijs officijs. [Itaque) Quapp. interpretatur Cic. verba & mentẽ Panætij, eumq. excuſat. [Hoc ip. ſen. quod di.) Hanc ſniam habuiſſe, id qđ dixit Panætius homines. ſ. ſolere dubitare, ſed non oportere, qm̃ honeſtum cũ vtili pugnare non põt. [Solere modo) Solũmodo ſolere ſed nõ oportere, qm̃ non debet quis dubitare de hoc, niſi ab offõ ſit oino alienus. quod cum ita ſit Panætius non eſt reprehendendus, immo laudandus, qm̃ intellexerit non oportere, vt ſuam decebat ꝓfeſſionem, & profectu ſi hãc partem abſoluiſſet, niſi aliud vt opinor feciſſet, niſi eos refellere, qui in tali comparatione dubitare ſolerent, cum non oporteat. & hæc pars certe admodum neceſſaria erat, ſed quare omiſerit incertum eſt, & ipſe viderit. Vñ Poſidonius bene dicebat nullum eſſe locum in phĩa tam neceſſarium, hoies. n. hac parte intellecta, magno liberantur errore, cum. ſ. cognouerint honeſtum cũ vtili pugnare non poſſe, & in hac cõparatione dubitandum non eſſe nec talẽ cõparationem fieri dẽe, & ſic ſniæ Rutilij accedendum eſt, qui reddidit rõnem, quare alij poſt Panætium hanc partẽ ab illo relictam nõ ſunt ꝓſecuti. [Pluris) Maioris pcij & momenti. [Sed hæc) Vtile & honeſtum. [Cõparare). i. conferre & qualitatum dĩiam præponere, aut poſtponere. Nã comparatiuũ addit poſitiuo, magis, vt honeſtius, magis honeſtum. [Quid tr. eſt) Quærit à ſe qđ ſit illud, quod talem addubitationem affert, & ſoluit dicens tunc oriri talem dubõnem, cũ exploratũ non habemus quale illud ſit de quo conſideratur, qm̃ ſi eſſet certum euiuſmodi eſſet, nullam hrẽt dubõnem, ſed pateret, aut eſſe honeſtum, aut inhoneſtũ, circũſtantiæ. n. tpm & ꝑſonaꝶ ſunt cauſa huius dubõnis, qm̃ id, quod vr̃ per ſe turpe nõ eſt rõne tpis aut perſonæ. Interficere. n. hoiem turpe eſt, ſed interficere tyrãnum eſt honeſtum. [Addubõnem) i. ambiguitatem. alibi dicit: ſolebat addubitare Panæt. Addubitare proprie eſt ad aliquid ſiue in aliqua parte ambigere. vnde Liu. dicit, De legatis paullulum addubitatum eſt. [Conſiderandum) Examinãdum & iudicandũ. [Quale ſit) Honeſtũ an turpe. [Sæpe. n.) Rõ quare oritur dubõ, eum ignoratur quale id ſit, de quo deliberamus, & affert ancipitem curã cogitandi. [Tpe) ꝓdõne tpis, & ſic circumſtantia facit, vt id non ſit turpe, quod erat, & id non honeſtum, quod ꝑ ſe erat honeſtum. [Plerunque) Fere ſemꝑ. [Inueniatur) Aliqua. ſ. circunſtantia tpis aut perſonæ, & ponit exemplũ de nece Cæſ. [Quod pa. la.) Quod ad plura ſe extendat, & ad multa poſſit transferri. nam vno hoc exẽplo, alia poſſumus intelligere. [Familiarẽ) Amicum, qm̃ Br. non modo amicus, ſed ẽt filius Cæſ. habebatur. Nam dr̃ Cæſ. cõcubuiſſe cum Seruilia matre Bruti & ſorore Catonis. Vnde Cæſ. cultu filij Brutũ apud ſe habebat, & eum maxime honorabat. Cũ vulneribus appeteretur à coniuratis, & vidiſſet Brutũ ſtricto pugione in ſe irruentẽ, Græce dixit, καὶ σὺ τέκνον. i. & tu fili. & ſic oi ſpe iam euadendi depoſita, caput toga obuoluit, & ad imos pedes deduxit, vt honeſte caderet. [Nam tg.). i. an ſcelerat⁹ hñdus eſt, q. d. non eſt reus ſceleris tyrãnicida, immo dignus laude. [Pupulo R.) Qui laudauit necem Cæſ. & percuſſoribus pmia decreuit. [Præclaris) Summa laude dignis. [Illud) Cædẽ Cæſ. tyrãni. [Pulcherrimũ) Maxima laude virtutis dignũ, & Athenienſes Harmudio & Ariſtogitoni tyrãnicidis ſtatuas erexerunt. [Vtilitas) Publica, quæ ſecuta eſt ex morte tyrãni. [Vicit igitur) Dicet aliquis, inqt Cic. Vtilitas in tali re vicit honeſtatẽ, immo rñdet, vtilitas ſecuta eſt honeſtatem, qm̃ oẽ honeſtum eſt utile. [Honeſtatem) Quod familiaris occidit amicũ, non fuit turpe, inqt, amicum occidere, ſed honeſtum & vtile, qm̃ erat tyrãnus, cuius cædes vtilis eſt oibus, & laude honeſtatis ornata, quippe talis lues è medio tollenda eſt, ne alijs noceat. Qui igitur hoc malũ ex hoim ſocietate remouet, ſumma laude dignus eſt. Nec erat Cæſ. bonoꝶ amicus, cum eſſet tyrãnus, ſed potius inimicus. Vnde à Bruto reip. oppſſæ ſtudioſo potuit cũ laude interfici. Plato i 9. de rep. ſic ait, Libertatẽ & amicitiam verã natura nunq̃ tyrannica guſtat.

FRAN. MAT.

PAnætius igitur) Reperit quod in principio operis dixit, & Panætium repꝛhendit, qui cũ triplicem feciſſet officij diuiſionẽ, tertiã partẽ reliqnit penitus intactam. Cõſulto aũt hoc feciſſe, qa grauior eſſet materia quã ipſe tractare valeret, ipſius cõprobat dictis, & Poſidonij, ac Rutilij Rufi auctoritate, nã triplicẽ capiendi cõſilij deliberationẽ Panæt. eſſe dixit: Primam cũ quæritur honeſtũ ne ſit aliqd an turpe. Secundã vtile an inutile. Tertiã, cũ vtilitas pugnare vr̃ cum honeſtate. hanc tertiã partẽ intactam reliquit: de qua dictoꝶ tñ ſe pollicitus erat. Reprehendit aũt Panætium Cic. quod duo prætermiſerit, qm̃ non ſolũ quæritur qd honeſtũ, ſed duobus propoſitis honeſtis, vtrũ honeſtius, nec ſolũ qđ vtile, ſed ex duobus vtilibus vtrũ vtilius. Qui ille triplicẽ fecit diuiſionẽ, Cic. fecit qnquepartitã. nunc eundẽ reprehendit, qđ cũ tria ꝓpoſuerit, duo tñ executus ſit, tertiũ oino reliqrit. [Sine cõtrouerſia) Nullo diſſentiẽte. [Correctione) De qua eſt dcm̃. [Conſultare) Cũ ad conſultationem hõ peruenerit qđ ſibi agendũ ſit. [De tertio gñe) Videlicet cũ honeſtũ & utile pugnare iter ſe vr̃. [Poſidonio &c.) Hic Apolloniates fuit, alius quoq; hoc noie hr̃, Cn. Põpeio & Cic. familiaris, Alexandrinus. [Cõmentarijs) Nam cõmentaria quędam ſcripſit de officijs in qbus de hac tertia parte a Panætio ꝑtermiſſa nonnulla dixit, & tñ miror inqt Cic. hunc locũ breuiter à Poſidonio ẽt tractatum, cũ idẽ dicat eſſe nullũ in tota phĩa tã neceſſariũ. [Minime ue. &c.) illis rñdet q conſulto Panætiũ reliqſſe dicebant tertiam partem quod nõ uideretur neceſſaria, & rõnẽ afferebãt. Quia nihil põt eſſe honeſtũ quod nõ ſit utile & cõtra, ergo ſuperfluum eſſe pcepta dare de eo qđ eſſe non põt. refellit hoc Cic. dicens, quo eius opinionis Panætius fuit, cum tria mẽbra ꝓpoſuerit, & in hoc 3. lib. de hoc tertio mẽbro ſe ſcriptuꝶ dixerit, nihil hoꝶ feciſſet, ſi hæc eius ſnia fuiſſet, ergo ſeqtur magnitudine rei deterritum id qđ tradere erat neceſſariũ eum reliqſſe. [Cõſulto) Dedita opera, & ex induſtria. [Quia nunq̃ &c.) Hæc erat Panætiũ defendentium rõ. [De quo &c.) Nõ negamus inqt hoc in dubitationẽ uenire poſſe, videlicet utrũ honeſtũ utili pugnare poſſit, illud tñ manifeſtũ eſt tertium mẽbrum poſuiſſe Panætiũ. [Omittendũ) Cũ multi & Peripatetici & Stoici dñt, nihil vtile qđ idem honeſtũ nõ ſit. [Altcꝶ) Qđ in diuiſione Panæt. hoc tertiũ membrũ nõ poſuerit. [Accedit eo. &c.) Vtitur Poſidonij auctoritate, q fuit Panætij diſcipulus, & i quadã epiſt. ſcripſit accepiſſe ſe a quodã Rutilio Ruſo auditore Panætij, cõtigiſſe Panætio in hoc tertio mẽbro qđ Apelli q adeo mira arte caput, & os Veneris effinxit, vt nemo inuẽtus ſit, q reliquũ corpus ꝑficere auderet, qm̃ ſe illi parti rñſuꝶ nõ putaret, eodẽ modo q̃ reliqſſet Panætius pp eoꝶ q̃ ꝑfecerat ꝑſtantiã neminẽ cõplere auſum. P. Rutiliũ Rufum hic eſt, q vna cũ Metello ab eqtibus R cũ ad eos lege C. Gracchi iudicia, trãſlata eſſent, qm̃ repugnabat dãnatus eſt exilio: Vir (vt ait Liuius) ſummæ innocẽtiæ exulauit Smyrnæ. eumq. ad eũ literæ reuocationis in patriã allatæ fuiſſent, & ludos ſpectaret nõ prius explicuit quã ludi ſunt finiti, & cũ redire poſſet, contẽpſit, auct. Valer. Max. meminit Liu. Cic. lib de Cl. Orat. Fuit orator & in quodã triſti ac ſeuero gñe dicendi verſatus eſt, multa ꝑclara de iure doctus & Græcis lr̃is eruditus Panætij auditor ꝑpe ꝑfectus in Stoicis. [Apelles) Hic, vt Plin. ſcribit ſuperauit oẽs prius genitos futurosq., poſtea eo uſque Olympiade 112. in pictura ꝓuecti⁹, vt plura ſolus ꝑpe quã ceteris uẽs contulerit voluminibus ẽt editis, q̃ doctrinã eam cõtinent. Epheſius fuit, pinxit Venerẽ exeuntem è mari, quã D. Auguſtus dicauit in delubro pr̃is Cæſaris, inchoauit aliã Cois, de qua hic Cic. ſuperaturus illã ſuã priorẽ inuidit mors pacta parte, nec q ſuccederet o pi ad ꝑſcripta lineamẽta inuentus eſt. Plin. de Apelle plura lib 35. [Quamobrẽ &c.) Concludit, & qñquidẽ ita diuiſit Panæt. de ei⁹ iudicio dubitari nõ põt. [Quin) . ſ. voluerit tertiã partẽ exeq, deinde executus non ſit. põt tñ dubitari, nunquid tertia illa pars de pugna vtilis & honeſti oino ꝓponenda fuerit. [De iudicio) Quia iudicat tria mẽbra eſſe. [Nã ſiue &c.) Quod dubitari poſſit, faciẽda ne ſit cõparatio vtilis, & honeſti, ꝓbat, ſiue, inqt, ſolũ bonũ in virtute ponimus qđ Stoici ſentiũt, ſiue nõ ſolũ bonũ, ſed ſummũ bonũ in virtute collocam⁹, qđ Peripateticis vr̃, non vr̃ hæc qõ incidere poſſe, nam ſiue ſolũ bonum ſit virtutis, ſiue ſummum, nihil poteſt eſſe honeſtum quod idẽ non ſit utile, nã qđ ab honeſto ſeiunctũ eſt, id utile eſſe nullo pacto põt. [Vt oia &c.) nã corporia bona Peripatetici, & externa cõmoda appellabãt & adminicula q̃dã ad uirtutẽ. Nã ut ait Ariſt. impoſſibile eſt aut certe nõ facile, ꝑclara ab eo agi, cui deſunt facultates. [In altera parte) Tanq̃ in bilãce. [Cohærẽtia) Cõiũcta naturaliter. Socrates eos execrabatur q primi hæc duo, utile, & honeſtũ naturaliter cõiũcta diuiſiſſent. Fuit aũt imperitũ uulgus qđ prius exiſtimauit eſſe aliqd honeſtũ quod nõ eſſet utile. [Opinione) Qm̃ re ipſa ſeparari nequeũt. [Stoici) q ab eo fluxerunt. [Quidqd honeſtũ) Vt ꝯuertãtur inter ſe utile & honeſtũ. Si honeſtũ vtile, ſi utile honeſtũ. [Quod ſi is eſſet &c.) Si inqt nõ ex eoꝶ numero eſſet Panætius q honeſtatẽ ſummum bonũ uoluni eſſe, ſed ex eoꝶ numero q ad uoluptatem oia referunt, ut Epicurei, & Eudoxus, fortaſſe liceret ei ita ſtatuere, ut aliqñ utilitas cũ honeſtate pugnaret, cum vero Stoicus fuerit, nõ licet. & ita arguit poſuiſſe illud tertium mẽbrum non neceſſariũ, ſed cũ poſuerit exequi debuiſſe dicit, & ſine uitio ꝑtermittere non potuiſſe. [Efficiẽt ut)

Quando utilitas cũ honeſtate repugnat.

vt) Et ppea colendam & amplectendã virtutem, quia cauſa eſſet nobis vtilitatis, non aũt pp ſeipſam, nam pp ſeipſam nollo alio reſpectu colenda eſt virtus vt Stoici volebãt. [Vel indolentia) qa indigẽt, & ideo alioꝝ amicitiam requirunt, & ij ſunt qui non vere amant, nec .n. ad ipſos quod amant ſed ad ſua ipſoꝝ cõmoda oia referunt, vt Cic. dicit in Lælio. [Voluptate) Vt abſit ois dolor. [Indigentia) Vt adſint oia cõmoda. [Sed cum ſit &c.) Concludit nũc dicens, ſed cum Panætius ex eoꝝ numero fuerit, q honeſtum ceteris reb. anteponũt, vt ſi cetera bona acceſſerint, vita beatioꝛ nõ fiat, nec ſi deceſſerint miſerior, nõ debuit hanc tertiã partẽ in officijs ponere. [Sed cũ is ſit) .i. talis qualis eſt pfectus Stoicus, q ſolũ bonũ iudicat quod honeſtũ eſt. [Specie quadã) Non re vera, qm̃ eſt apparẽs vtilitas, nõ re vera. [Etenim &c.) Rõ eſt eius quod dixit. Stoici ſummum bonum (inquit) dñt eſſe viuere ſm naturã ſm aũt naturam viuere, eſt cũ virtute viuere. Natura .n. nihil turpe docet, ſed ad virtutẽ ducit. vultq. vt rõ præcedat, ſenſus veluti pediſſequi ſubſequantur, ergo nihil facere poſſumus nos, qd̓ nõ ſit cũ virtute cõiunctũ. Superflua itaq; Panætij fuit deliberatio illa tertia de honeſti, & vtilis cõparatione, Zeno Citticus lib. de nã hois, finẽ ait cõſentaneæ ſm naturam viuere. Id aũt eſt ſm virtutẽ viuere, ad ea qppe natura nos ducit. Similiter & Cleãthes in lib. de voluptate, & Poſidonius, & Hecato in lib. de fin. Rurſus ſm virtutẽ viuere idem eſt quod ſm peritiam eoꝝ quæ ſm naturam accidũt viuere, vt Chryſippus in j. de fin. ait, partes .n. naturæ vniuerſi ſunt naturæ nr̃æ. iccirco finis efficitur cõſentaneę ſm naturam viuere, ſm ſuam oiumq. naturam, nihil eoꝝ faciendo quæ à cõi lege prohibentur, quæ eſt recta rõ in oẽs permeãs eademq. in Ioue hæc eſt in principe gubernationis oium q̃ ſunt exiſtente. [Ita legere) p eligere. [Si ea virtuti &c.) Nã ducit ad voluptatẽ, ea cõplectenda eſt, ſi à virtute ſeiuncta non eſt. Et Diog. dicit, finẽ hois eſſe rõni rite obtẽperare, in eis diligendis quæ ſm naturam ſunt. Naturam Chryſip. eam dicebat eſſe, cui conſentanee oporteat viuere, & cõem intelligebat, & pprie humanitatis. Cleãthes cõem tm̃modo naturam ſuſcipiebat, quã ſeq oporteret, nõ ẽt particularem, virtutemq. affectionem eſſe conſentiẽtem, & ipſam pp ſeipſam eſſe virtutẽ non ob metũ aliquẽ aut ſpẽ, aut aliquid eoꝝ quæ ſunt exterios, inq. ipſa conſtitutã eſſe beatã vitã. [Quod cũ ſit) .i. ꝯcludit cũ ſummum bonum ſit viuere ſm naturam, & viuere ſm naturam ſit cũ virtute congruere, ſeqtur non poſſe aliqd vtile qd̓ appetat hõ ſine virtute, nec aliqd eligendum qd̓ virtuti repugnet, male ergo Panætius tertiũ mẽbrum poſuit. [Atq; illud qdẽ honeſti &c.) Diſputauit cõtra Panætiũ, & oñdit in exqrendis officijs nõ fuiſſe adiũgendum 3. mẽbrum, qõ .ſ. vtile cum honeſto pugnet, ſiue Stoicos ſequamur ſiue Peripateticos. Quoꝝ illi ſolum bonum dñt virtutẽ, hi vero ſummũ, ſed nõ ſolũ. quod ſi ſm eos q recte pſhantur, nihil eſt honeſtum quod idem non ſit vtile, & contra, illa tertia conſultatio Panætij oino ſuperflua eſt. Sed qm̃ non ſemper loqmur ſm vere ſapientes, ſed aliqñ ſm eos, qui cõiter ſapientes hñr, accidere põt plerunque illud tertium membrum, præterea in principio huius operis eũ officia p diuiſionem diffinire dicit duo gña eſſe, vnum rectum, κατόρθωμα Græci vocant, alterum Meſon quod cõe dici poteſt, illud ſapientis eſſe, hoc vero vulgi, cui ſatis eſt ſi medium inſpiciat officium. quod cur factum ſit rõ probabilis reddi poteſt. Et ſic accidere poteſt illa conſultatio, quam gratia vulgi ẽt pſhs ſine reprehenſione tractare poteſt. [Id in ſapientibus eſt ſolis) Qualea fuerunt Stoici; nam ita ipſi honeſtum diffiniunt perfectum bonum, quod oẽs à natura quæſitos numeros habeat, ſitq. perfecte moderatũ. Dñt præterea q honeſtum ſit id ſolum eſſe bonum, & honeſtum bonũ eſſe æquale, ac tantundem valere. nam qa bonum eſt, honeſtũ eſt, eſt aũt honeſtum, bonũ ergo eſt. Putãt ijdem oia bona eſſe paria, bonumq. oẽ ſummopere eſſe appetendum. id neq; augmentum ſuſcipere, neq; detrimentũ, eoꝝ aũt qui ſunt, alia aũt bona eſſe, alia mala, alia neutra, bona virtutis eſſe prudẽtiã, iuſtitiã, fortitudinẽ, tẽperantiã, & c. id genus, mala vero his ꝯtraria vitia, imprudẽtiã, iniuſtitiã & c. neutra vero quæ neq; pſunt, neq; obſunt, vt eſt vita, ſanitas, pulchritudo, voluptas, robuſtitas, opes, gloria, nobilitas, & q̃ his oppoſita ſunt, mors, ęgritudo, dolor, turpitudo, infirmitas, inopia, obſcuritas, atq; ignobilitas, & his ſimilia. Non .n. iſta bona, ſed indifferẽtia per ſpẽm deducta, ſicut .n. caloris ppriũ eſt calefacere, nõ refrigerare, ita & boni ppriũ pdeſſe eſt, & nõ nocere, nõ ẽt magis pſunt quã noceãt opes atq; ſanitas. quo aũt bñ vti, & male poſſumus, id bonũ nõ eſt, diuitijs aũt & ſanitate bñ & male vti poſſumus, nõ eſt igr̃ bonum opulẽtia & ſanitas. [In his aũt &c.) In illis q medium offm̃ ſequuntur, medium ſit, offm̃ eſt ſiue cõe, quod cur factum rõ pbabilis reddi põt. [Vt verbi cauſa.) Cur nõ ienus honores vt rẽp. adminiſtrẽ, adminiſtrando bene de ea merear. Cur ſtudes parãdis diuitijs? vt liberalis eſſe poſſim in ppinquos, in amicos, in indigentes, & ideo cõe offm̃ eſt, quia reddi rõ probabilis põt cur aliquid fiat. ſapia ergo pfecta eſt in paucis, aut fortaſſe nullis, ſed hæc effigies ſapiæ eſt ĩ multis, de qua loquitur Cic. [Bonitate ingenij) Ac ſi diceret hæc media officia, tum bonitate naturæ, tum ſtudio, & doctrina comparantur, & duos tangit hoim gradus quos ponit Heſiodus. Vnum eoꝝ q tanta ſunt naturæ bonitate, vt oia p ſeipſos intelligant. Alteꝝ eoꝝ qui cũ ipſi per ſe nõ intelligunt, ab alijs inſtitui, & erudiri q̃runt. ſunt aũt aliqui quibus ab initio diuina cõſtanſq. mens eſt, q̃ ſupra hoiem putanda, deo attribuenda eſt. Bonitate ergo ingenij ẽt ſine doctrina. Et vt ijdẽ dñt &c. oẽm pfectionẽ & abſolutionẽ, vt Socr. ἅπαντας τοὺς ἀριθμοὺς κατειλῆφα. Et conſtare ſuis numeris dicat res, hoc eſt ſuis partibus & pfectione. [Illud aũt &c.) Perfectum hoc offm̃, de quo loqtur in ſolum cadit ſapientẽ. Indocti apprehendunt q̃ cõiter nota ſunt, q a interius videre non pñt. non .n. ipſi reꝝ principia vident, & ſuperficiem reꝝ tm̃ cernunt. [Cum aũt &c.) Offm̃ quod rectum eſt in ſolum ſapientem cadere põt, at vero medium ẽt in imperitos, quibus etiam pfectũ vr̃, qm̃ quæ faciunt quantum abſit à perfecto offõ non intelligunt, & quouſque intelligunt nihil exiſtimant relictum eſſe. exempli cauſa: ſunt duo liberales, vterq; largitur, ſed hic plus, hic minus, hic plus indigenti, ille nõ adeo indigenti, vterque putat offm̃ ſuũ pfectum. Et qtũs ipſe intelligit, nihil in eo offõ arbitratur ptermiſſum, ſed neuter tñ pfecto offõ vſus eſt, qm̃ quid illud eſſet nõ intelleait, nam neque hunc plus indigenti dare paꝝ conueniebat, neque hunc minus indigenti multũ erogare. Ordo eſt: Vſu uenit in officijs medijs qd̓ in poematibus &c. [Qd̓ aũt in &c.) Similitudine oñdit quo vulgus laudat ẽt imperfectum offm̃, qd̓ in eo aliquid pfectionis eſt. ita, inqt, vulgus laudat q̃ pfecta non ſunt, & perfecta exiſtimat, quemadmodum qui nõ plane doctus poema laudat in quo aliqd bonũ ſit, nec aduertit qd̓ in eo vitij fuerit, idem ẽt in pictura accidit. [Ob eam, credo, &c.) Ratio cur hoc faciant, qa quæ extrinſecus ſunt apprehẽdunt dũtaxat. [Hæc igitur officia &c.) Dicit recta officia tm̃ ſapientibus conuenire: cõia vero ẽt indoctis patere, q hoc noie ſapientis indigni cũ ſint, hñt tñ ſapientes pñt, ſed vt & ſuperiora & ſequentia melius pcipiantur, notandum eſt, duo eſſe humanoꝝ actuum principia, vnũ finem, principia quæ ad finem tendunt, ſunt intellectus, & appetitus, intellectus duæ ſunt partes, ſpeculatione, & actio, ſpeculationis obiectum eſt veritas, ad quam per doctrinã peruenitur, actionis vero obiectum opus. Nam actio ad aliquod opus tanq̃ ad finem tendit, & ad illud p artem peruenit, ergo ſicut ſpeculationis veritas, ita actionis opus obiectum eſt. ad veritatẽ per doctrinã: ad opus per artẽ peruenitur. Appetitus vero duplex eſt rõnalis, & irrõnalis. Rõnalis eſt electio, & executio, hæc aũt oia ad bonum tendunt, videlicet ad finem ſuum. vñ recte Ariſt. dixit: omnis ars oiſq. doctrina ſimiliter aũt actus, & electio bonum quoddam appetere vĩr: idem ait: bonum eſt quod oia naturaliter appetunt. Ex quibus comprehenditur, quo ſapientia, & vulgi offm̃ diſcernatur. Nam offm̃ cuius principium eſt intellectus & ſpeculatiuus, & actiuus eſt ſapiẽtis proprium, ſed illud offm̃ ad qd̓ per electionem peruenitur, dr̃ cõe offm̃ oium, illud offm̃ rectum, ſiue perfectum immediate ſapiens implet. At vero cõe oium offm̃ non immediate, ſed per electionẽ, qm̃ primo eſt neceſſario electio, poſtquam .n. elegeris ad illud offm̃ neceſſario peruenitur, vnde offm̃ medium diffinierunt Stoici. Quod cur factum ſit ratio probabilis reddi poteſt. Zeno ipſe Stoicoꝝ princeps offm̃ eſſe dicit actionem quandam naturalibus appetitibus propriam, eoꝝ aũt quæ ſm appetitum geruntur, alia quidẽ eſſe officia, alia præter offm̃, ea vero officia intelligenda, q̃ ratio facienda ſuaſerit parentes honorare, fratreſq. ac patriam tueri, amicos parare, illiſq. adeſſe, præter offm̃ ſunt quæ rõ fugienda ſuggeſſerit, vt eſt parentes, negligere, fratrum omittere curam & cetera hmõi, quæ aũt rõ fieri neque vetat, neque iubet, ea neque offm̃ ſunt, neque pręter offm̃, vt eſt feſtucam tollere, tenere ſtylum vitreum &c. id genus, ex quibus intelligitur q̃ ſunt officia, de qbus pcipit Cic. [Hæc igr̃ &c.) Illa prima ſunt ſapientum tm̃, ad quem vt dictum eſt immediate peruenitur. Nam qui ſpeculando cognoſcunt, & operando, habitum hñt rei honeſtæ, ij ſine medio ad ipſum honeſtũ ſtatim tendunt. non idem contingit in cõi offõ, nam aliquo medio vtũtur hoies, vt ad illud pueniant. [Indolem) Signãtio ſpecimenq. Cic. pro Cęl. Quis iudices hoc robore ai, atque hac indole virtutis, & continentiæ fuit? [Cõmouentur) Natura .n. ducuntur, & rõne, vt eligant q̃ meliora vĩr. & ea ſequantur [Nec vero) Vt intelligi dr̃a poſſit, & perfecti officij & hmõi ſiue cõis exempla ponit, cũ inquit Scipiones fortes dñr, & Fabricius atque Ariſtides iuſti,

Stoicus ſolum iudicat bonũ quod ſit honeſtũ.

Perfectũ officiũ in ſolum cadit ſapientem.

Officium cu' principiũ eſt intellect' differt ab officio medio.

Indoles ſpecimen eſt futuræ pbitatis.

Eaempla eoꝝ non tanq̃ ſapientum,ſed tanq̃ eẽium viroꝝ ponũ-
tur,non.n.ipſi immediate rectum illud,& honeſtum ſequebãtur,
q̃uis ſequerentur,ſed mediate a Decijs, à Scipionibus non tanq̃
à ſapientibus eaemplum ſumitur fortitudinis,non.n.fuerũt vere
perfecteq́. ſapientes,q̃uis fortes viri habiti ſint,nec ab ipſis tanq̃
a ſapientibus eaempla q̃runtur.Ducti tñ ſunt ad cõe offm̃ amore
patriæ,in quo putarũt ipſi ſe pleno,& perfecte functos offõ.[De-
cij]Ij pro ſalute exercitus,& victoria ſe deuouerunt, alter bello
Gallico,alter bello Latino.[Duo Scip.) Cn.& Pub. fratres q in
Hiſpania periere,cum corporibus ſuis aduentũ Carthaginẽſium
intercluderent.[Fabricius) Nec à Fabricio exẽplum iuſtitiæ aut
ab Ariſtide tanq̃ a ſapientibus petitur, ſed tanq̃ ab ijs quos vul-
gus appellant ſapientes eum plene perfecteq́. ſapientes non fue
rint.Fabricius tanta iuſtitia fuit,vt cum Pyrrhi regis medicus ad
eum veniſſet,& p̃mium poſceret,vt veneno Pyrrhũ necaret, ſm̃
aliquos vinctum remiſerit,ſm̃ alios aſpernatus ſit,& Pyrrhũ ad-
monuerit,vt diligenter caueret,q̃bus corpus ſuũ cõmitteret. qa
niſi ſibi cauiſſet cito periturus eſſet. Magna fuit iuſtitia Fabricij
q maluit hoſtẽ viuere,quã turpiter,& p inſidias vincere.[Ariſti-
des)hic adeo iuſtus fuit,vt cũ Themiſtocles in populo Athenĩẽſi
dixiſſet optimũ ſe conſilium inueniſſe, ſed illud occultandũ eſſe,
quo principatũ totius Græciæ Athenienſes obtinerent,rñderint
Athenienſes, ſi id exeq vellet qđ aĩo conceperat,oportere eum
Ariſtide cõicare,& ſi is laudaſſet tũc exequeretur.Id ea populi vo
luntate fecit Themiſtocles,erat aũt conſilium eiuſmodi, vt claſ-
ſem Lacedæmonioꝝ cõburerẽt,quo facto ipſi totius Græciæ prin
cipes eſſent,qđ conſiltum cũ Ariſtidi aperuiſſet,rñdit conſiliũ q-
dem Themiſtoclis vtile videri,ſed turpe & inhoneſtũ eſſe, tũc A-
thenienſes ſubclamarunt nõ eſſe faciendũ.Maluit ergo Ariſtides
iuſtitiam ſeruare,quã totius Græciæ principatum obtinere.[Ne
mo .n. &c.) Vere inq̃ nõ petuntur ab his ſupradictis eaẽpla tanq̃
à ſapientibus qa nemo eoꝝ fuit ſapiens, vt à doctis intelligitur,
& vt accipit Ariſt. q dixit ſapientes illos eſſe q vidẽt eximia q̃dã,
& admiranda & difficilia,& diuina,& ſapiam eſſe intellectũ pcio
ſiſſimoꝝ natura,quã alij diffinierunt diuinaꝝ humanarumq́. reꝝ
ſcientiam.[M.Cat.) De quo lib.de Sen.nomen habebat ſapiẽtis:
[C.Lælius)Hic oim apud R.habitus eſt ſapiẽtiſſimus, de quo in
Læl.hanc in te ſapiam eſſe exiſtimant, & oẽs te ſapientem & ap-
pellant,& exiſtimãt.Fuit Scipionis ſuperioris amicus, ẽt Orator
illuſtris,quẽ Cic.laudat in lib.de Cl.Or.[Illi ſeptẽ Thales Mil.)
Pittacus Mitylenẽus,Chilõ Lacedæmonius,Bias Prieneꝰ, Cleo
bulus Lyndius,Periander Corinthius,Solon Salaminius, quidã
Ionici adoleſcẽtes auct. Callimacho a piſcatoribus Mileſijs iactũ
retis emerũt.Capto deinde & educto aureo tripode,orta ꝯtẽtio,
nõ añ ſedata eſt quã Delphos à Mileſijs miſſum,rñſumq́. eſt à deo
illius eſſe dẽe,qui oẽs ſapia eacederet. Datur ergo Thaleti. Tha
lesq́. illũ alij dat,& rurſus alius alij,donec ad Solonẽ ventũ eſt,q
deũ primũ eſſe ſapia aſſerens,illum Delphos miſit. Sed q̃uis ij ſe-
ptem habiti ſint à Græcis ſapientes, non tñ re vera fuere ſapien-
tes.[Sed ea me.&c.)Quia frequenter medijs vtebantur officijs q̃
nõ ſunt perfecta, ideo ſpẽm & imaginẽ pꝛæ ſe ferebãt ſapientũ,
cũ tñ nõ eſſent ſapientes,media officia,alia minora ſunt,alia ma
iora,vt ſupra eſt in pcptis oñſum.[Quo circa &c.)ꝯcludit nũc,
& qñ quidẽ inqt duo gña offõꝝ eſſe oñdimus, quoꝝ alteꝝ perfe
ctũ eſt,idq́. ſapientis tm̃,alteꝝ medium ſic cõe quod oium eſt ho
minum,& tã hoc quã illud honeſti finem hẽe, adeo vt vtile in cõ
paratione honeſti minimũ momentũ habeat, ſiue in ſola virtute
cõſiſtat ſm̃ Stoicos,ſiue p̃cipue in virtute,ſed non ſola ſm̃ Peripa
teticos,& ſic ſeqtur vtile cũ honeſto pugnare non poſſe. Ex quo
efficitur tertium illud membrũ à Panætio p̃termiſſum nõ fuiſſe
neceſſarium.[Vere ho.)Videlicet illud pfectũ quod abſolutũ eſt,
& oẽs ſuos numeros habet.[Id qđ &c.) Mediũ honeſtũ ſm̃ opa,
q̃ cur egerimus rõ probabilis reddi põt.Ad hoc honeſtũ naturali
ter inclinamur,illud prius ſolis ſapiẽtibus attribuitur, q rari aut
nulli ſunt.[Bonos vi.)Non aũt ſapientes,q bonus idẽ iuſtus.Nã
bonũ & iuſtum,vt ſupra dcm̃ eſt, conuertuntur cũ emolumentis,
cũ vtilitatibus.[In nr̃am intelligentiã) Videlicet in cõem Ariſt.
cõem ſenſum appellat,eſt aũt potẽtia aiæ q̃ diſcernit ſenſibilia di
uerſoꝝ ſenſuũ in vno & eodẽ. Exẽpli gr̃a,in lacte vnũ,& idẽ eſt,
& tñ duo diſcernuntur,dulcedo & albedo. Quæ duoꝝ ſenſuum
ſunt oculoꝝ & guſtus, qualis aũt eſt ſenſus imaginarius ad aim,
talis eſt virtꝰ æſtimatiua ad memoratiuã. Sicut.n.imaginatio ſen
ſibiles formas retinet,quas ſenſus cõis apphendit,ita memorati-
ua theſaurus eſt,q ſenſibilium formas cõſeruat, quas virtus æſti-
matiua apphendit.Sic.n.ipſe Cic.lib.de Leg.Etenim cõis intelli-
gentia nobis res notas efficit,eaſq́. ais nr̃is inchoat, ea q̃ ſunt vt
honeſta in virtute ponantur,in vitijs ꝯtraria, ea vero in opinio-
ne poſita,eaiſtimare non in natura dementis eſt. Quanta vis eſt
naturalis rõnis, vt ea nos ipellat ad honeſta & à vitijs deterreat.
Recte ergo dicit Cic.hoim eõem intelligentiam aĩs nr̃is res no
tas facere,& ea in his inchoare.ſ.principia dare reꝝ ais nr̃is,vt ho
neſta in virtute ponatur,in vitijs ꝯtraria,qd eſt aũt qđ nos faciat
res honeſtas in virtute ponere? nihil pfecto niſi naturalis rõ. iõ
recte ſubiungit,eaq́. non in natura eaiſtimare &c. [Progreſſio)
Acceſſio. [Alter.n.teneri &c.) Niſi adhibeamus diligentiam in
medio offõ conſeruando ſemp,& in ai actione, nihil pdeſt rece-
piſſe illud exercere,nam illi dñr, & hñr ſapientes opinione mul-
titudinis,qui in oi actione ſeruãt hoc offm̃, vt nunq̃ à virtute de
clinent,& ideo ſubiungit. [Cõſeruatione uſſ.) Ab ijs q in eodẽ
ſunt tenore ſemp recte agendi,& nunq̃ ab honeſto diſcedunt,qd
quid agunt.[Aeſtimantur bo.) Non aũt ſapientes,hoc eſt q vir-
tutem ſibi pponũt in oibus actionibus. [Qui aũt &c.)Probauit
hactenus rõnibus ſupfluum fuiſſe membrũ à Panætio additũ de
pugna vtilis,& honeſti. Nunc oñdere incipit quõ talis qõ inci-
pere põt,non ſapientibus,ſed illis qui in virtute ſoli aut ſummũ
bonũ non ſtatuunt,ſed in vtilitate,vulgus.n.oia ad ſuã refert vti-
litatẽ,& pp ea ei hæc accidere põt conſultatio.[Qui aũt oia) Illi
inqt hanc hñt conſultationẽ ſit ne vnq̃ vtile anteponendũ hone
ſto. Qui q̃dq̃d faciunt vtilitatis ſuæ gr̃a faciunt. [Itaque exiſt.)
Hac rõne,inqt,dictũ Panæt.eaiſtimo.Qm̃ vſus eſt hoc verbo ſole
re non aũt oportere,ſciebat.n.hanc concluſionem non dẽe fieri.

Nunquã vtile eſt anteponẽdũ honeſto.

[Etenĩ &c.)Si turpe eſt cõparare vtile cũ honeſto, quãto turpius
eſt eaiſtimare aliqd vtile eſſe,qđ honeſto pferendum ſit? & eſt à
minori ad maius cõparatio. [Quid ergo eſt &c.) Quærit & ſibi
rñdet Cic. paulatimq́. ad id deſcendit vt oñdat hãc cõſultationẽ
incidere poſſe.[Credo ſi qñ &c.)Rñdet & rõnem affert ſuę inter
rogationi.[Quale ſit)Non aũt qd ſit non de ſubſtãtia q̃ritur,ſed
de qualitate.ſubſtantia rei ppoſitæ,eadẽ eſt nõnunq̃,at vero qua
litas diuerſa. Nã occidere hoiem ſubſtantia eſt,qualitas põt eſſe
diuerſa,qa alia atque alia de cauſa hõ occiditur,ſi occiditur iniu-
ſte ſcelus eſt,& cõtra offm̃, ſi iuſte honeſtũ eſt, nec ſit cõtra offm̃.
[Sæpe.n.tpe) Tpa plerunque incidunt,vt j.lib.diſputatum eſt, q-
bus id qđ p ſe turpe eſt honeſtũ ſit.[Eaempli gr̃a) Reddere depo
ſitũ ſemp honeſtũ eſt. At ſiqs apud te gladiũ depoſuerit, & furio-
ſus factus repoſcat,nõ facis cõtra honeſtũ ſi nõ reddis,nã ſi redde
res,aliqd mali facere poſſet. [Latius) Qđ poſſit multis rebus ac
cõmodari.[Quid põt ma.&c.) Si p ſe cõſideres quantũ ſcelus ſit
occidere nõ modo hoiem, ſed ẽt familiarem hoiem hoc eſt ami-
cũ,tã ingens ſcelus eſſe inuenies,vt vix maius excogitari poſſit.
occidere tñ põt tpe vt non p ſcelere habeatur,ſed pro offõ. [Nũ
ſe ſcelere) M.Brutus nunqd ab offõ diſceſſit cum occidit Cæſarẽ
a ſeo familiarẽ,vt ab illo heres eſſet ea parte conſtitutus, & re ve
ra filius erat. Nã Seruiliam matrẽ Bruti & Catonis ſororẽ adul-
terare ſolebat Cæſar,Brutum vero cultu filij habebat apud ſe, &
p̃cipue ornabat. Quẽ cũ inter coniuratos irruentẽ in ſe pugiono
ſtricto vidiſſet,dixit *καὶ σὺ τέκνον*,hoc eſt & tu fili. [Populo qui.)
Rñdet Cic neſcio qd alijs populis videatur.P.R.certe non vr̃ ſce
lus occidere tyrãnũ.[Ea oibus) .i.ea oibus quæ qs p̃clare facere
põt.[Vicit ergo &c.) Hic qõ incidere vr̃ nunquid honeſtũ vtili,
an vtile honeſtũ anteponatur, vr̃ turpe hoiem familiarẽ occide-
re,vr̃ & vtile,qa tyrãno occiſo recupatur libertas,ergo hic quaſi
incidit qõ,ſed eã ſoluit,non ita,inqt,eſt: nam occidere tyrãnum
non vtile ſolum eſt,ſed honeſtũ.ergo nihil honeſtũ qđ non vtile
& cõtra.[Vicit)Diceret aliqs qđ vtilitas uicit honeſtatẽ,q̃ nole-
bat vt amicus amicũ occideret.[Immo &c.)Nõ eſt ita,inqt Cic.
qa vtile qdẽ fuit tyrãnũ occidere,ſed patriam ſeruitute liberare,
honeſtũ eſt. Quid.n.honeſtiꝰ eſſe põt,quã eũ de medio tollere q
iura oia diuina & hũana occupauerit,& p libidine ſua oia faciat?

Occidere tyrannũ eſt honeſtum,

IGitur,vt.ſ.propoſitum aggrediar,Panætius q ſine controuer
ſia.i.oium iudicio diſputatur accuratiſſime.i. cũ ſumma cura
& diligentia de officijs,quẽque.i. quẽ nos ſecuti ſumus potiſ
ſimũ,& hoc quadam correctione adhibita,explicauit tribus gñi-
bus ppoſitis.i.cum tria gña eſſent ppoſita, in q̃bus hoĩes ſolent
deliberare & cõſultare de offõ vno ſup gñe propoſito cũ dubita
rent,ne p an id de quo ageretur eſſet honeſtũ,an turpe. Alteru
ſup.gñe ppoſito cum dubitarent, an id de quo ageretur eſſet vti
le,an inutile,& tertio ſup.gñe ppoſito cũ dubitarent, ſi id quod
hẽet ſpẽm honeſti pugnaret cũ eo,qđ videretur utile. Q̃uo opor
teret ea diſcerni eaplicauit,inq̃ Panætius, de duobus generibus,
tribus libris. Autem,pro ſed,ſcripſit ſe dicturum deinceps de ter-
tio genere,nec exoluit.i.effecit quod promiſerat.Quod ego mi-
ror magis eo.ſ.ppea, quia ſcriptum eſt à Poſidonio diſcipolo eiꝰ
Panætium viaiſſe 30. annis,poſtquam edidiſſet eos libros .ſ. tres
dictos de officio, quem locum, ſcilicet de repugnantia vtilis,

FRAN. MAT.

&

& honeſti ego miror eſſe cootractum bī à Poſidonio io quibuſdam cōmentarijs,preſertim cū ſcribat oullum eſſe locum in tota pſnia tam neceſſariū. Vero pro ſed,ego minime.i.oequaq̄ aſſenſior his q negant eum locū eſſe ꝑtermiſſum a Panætio, nec relictum cōſulto.i.deliberato conſilio,nec ſuiſſe oīno ſcribendū,ideo.ſ.q a vtilitas ounq̄ poſſet pugnare.i.diſſentire cum honeſtate. De quo alteꝝ.i.altera paes pōt hr̄e dubitationem,videlices ne ꝑ an,hoc genus quud ſuit terriū in diuiſione Panætij,ſuit adhiben dū:an plane.i.oīno omittendū. Alterum.i.altera pars non pōt dubitari,gn ſit ſuſceptū à Panætio ſed derelictū ſup.ab eo,nā neceſſa eſt tertiam partē reſtare huic, q abſoluerit duas partes à diuiſione tripartita.i.poſtq̄ ꝓpoſuit diuiſionem tripartitā. Propterea ipſe pollicetur in extremo lib. 3.i.in extrema parte libri 3. vel in lib. 3.qui extremus eſt ſe dictuꝝ eſſe deiocepꝰ.i.ꝯñr,de hac par te. Poſidonius teſtis locuples.i.plenus auctoritatis accedit.i.adijcitur ad hoc.i.inſuper q ſcribit ēt in quadā epiſtola,P.Rutiliū Rufum ſolere dicere,eū dico,q audierat Panæ.vt.i.quēadmodū ormo eſſet iouētus pictor,q abſolueret eam partē Veneris.i.ſimulacra ipſiua Veneris,quā.ſ.partem Apelles optimus ille pictor reliquiſſes inchoatam.n.pro quia pulchritudo oris auferebat ſpē imitandi reliq corporis,ſic ſup.dicebat,neminē eſſe perſecutū.i.perfeciſſe ea quæ Panætius ꝑtermiſiſſet pp præſtantiam eoꝝ quæ feciſſet. Quaobrem non pōt dubitari de iudicio Panætij, aūt ꝓ ſed dubitari pōt fortaſſe de eo, ne ꝓ an adiunxerit recte hanc tertiā partē ad exqrendum offm̄,an ſecus.i.aliter,hoc eſt non recte, ſed praue. Nā ſiue ſolū honeſtū eſt bonū,vt placet Stoicis,ſiue id qđ honeſtū eſt,id ſup.non ſolū ſed ſummū bonū eſt, quēadmodū vīſ nēts Peripateticis,vt oia (.ſ.voluptatis & vtilitatis bona) colloeata ea altera parte vix habeāt inſtar.i.magnitudinē, ac pōdus minimi momēti,non eſt dubitandum qo vtilitas ouoq̄ poſſit contendere cū honeſtate. Itaq; accepimus Socratē ſolitum execrari eos, q detraxiſſeot.i.violenter ſegregaſſent primū hæc.ſ.honeſtum & vtile cohærentia natura.i.per naturā,cui qdem videlicet Socrati Stoici aſſenſi ſunt.i.aſſenſum præbuerunt, ita vt cenſerent qdqd eſſet honeſtum id eſſe vtile,nec qdq̄ eſſe vtile quod oon ſup.eſſet honeſtum. Quod ſi Panætius eſſet is q diceret virtutem colendā eſſe ppea q̄ ea eſſet efficiens vtilitatis,vt hi q metiuntur res expetendas,vel voluptate,vel iodigētia,licet ei dicere,honeſtatē pugnare aliqn̄ cum vtilitate. Sed cū ſit is q iudicet id ſolum bonum, quod hooeſtū ſit,quę aūt repugnent huic.ſ.honeſto quadā ſpecie vtilitatis.i.q a vīr vtilia & non honeſta,& vitā fieri neq; meliorē acceſſione.i.aduētu aut adiectione eoꝝ,nec peiorem diſceſſione eoꝝ,ipſe oon vī debuiſſe iotro ducere hmōi deliberationem in qua cōparetur id,quod videretur vtile eo quod honeſtū. Etenim viuere cōuenienter naturæ,qđ dr̄ à Stoicis ſummum bonum, id hēt,opioor hanc ſniam congruere ſemper cum virtute. Aūt ꝓ ſed legere ita cetera ſup.bona quæ eſſent ſm̄ naturam.i.accōmodata naturæ,ſi ea oō repugnarēt virtuti. Quod cum ita ſit,qdam putāt hanc cōparationem non eſſe recte introductam, nec qdq̄ oino, de eo gn̄e fuiſſe præcipiendum. Atq; qdem.i.certe illud honeſtū, quod dr̄ pp ſe & vere in ſolis ſapientibua,neque pōt diuelli.i.ſeparari vnq̄ à virtute. Aūt pro ſed,illud ipſum honeſtum perfectū .i.nullo modo pōt eſſe in his,in quibus ſapientia perfecta nō eſt, vel ſapientia non eſt adhue perfecta. Igitur Stoici appellant hæc oīa officia de quibus diſputamus his libris media ſup. offieia, & ea ſunt cōia,& patent late,q; , & .i.ēt multi aſſequuntur bonitate ingeoij,& progreſſiooe diſcendi. aūt pro ſed illud offm̄ quod ijdem videlicet Stoici appellant rectum.i.perfectum atque abſolutum,& vt ijdem dn̄t habet oēs numeros,nec pōt cadere in quēquam præter ſapientem. Aūt pro ſed, cum aliquid actum eſt ni comparantur mala officia id vī eſſe perfectum cumulate, ppea quod vulgus non intelligit fere ea toto quid abſit à perfecto. Autem ꝓ ſed vulgus ſup.nihil putat prætermiſſum ſup. eatenus quatenus intelligit. Aūt pro ſed,illud ſup.quod vſu venit.i.contingit in poematibus & io picturis,q; , pro &,in alijs compluribus.i.val de multis rebos,vt imperiti delecteotur & laudent ea quæ laudāda non ſint,credo ob eam eauſam,quod aliquid probi.i.probandi,hoc eſt hnoeſti & pulchri inſit in his.ſ.poematibus & picturis, quod capiat.i.afficiat delectationes ignaros, q qdem ignari nequeant iudicare, quod vitij ſit in vnaquaque re. Itaque .i. & ita eum.i.poſtq̄ ſint docti à peritia deſiſtunt facile a ſnia.i.cito derelinquunt opinionem ſuam erroneam. Igitur ſup.Stoici dōt hęc officia de quibus diſſerimus.i.diſputamus & diſquirimus his libris, eſſe quaſi ſecunda hooeſta ſed cōia cum oi gn̄e hoīum. itaque.i.& ita oēs hi in quibus,indoles.i.naturalis inclinatio uirtutis.i.ad virtutem cōmouentur.i.afficiuntur. Nec vero eum duo Decij.ſ.pater & filius,qui ſe pro rep.deuouerunt, aut duo Scipiones Africani.ſ.maior & mioor cōmemorantur fortes viri, aut cū Fabricius Rom.ille,aut Ariſtides Athenienſis nomioatur iuſtus, petitur exemplum aut fortitudinis ab illis.ſ.& Scipionibus, aut iuſtitiæ ab his.ſ.Fabricio & Ariſtide,tanq̄ à ſapiente.ſ. perfectiſſimo. Nemo.n.horum eſt ſic ſapiens,vt uolumus hic ſapientem intelligi,nec hi qui habiti ſunt & nominati ſapientes, videlicet M. Cato,& C. Lælius fueruot ſapientes. Nec illi tqdem ſeptem .ſ. græciæ ſapientes ſup.ſic fuerunt ſapieotes,vt volumus hic ſapientem intelligi,ſed ipſi tenebant quandam ſimilitudinem, & ſpēm ſapientum ex frequentia mediorum officioꝝ. Quocirca.i.quapp nec fas eſt id,quod vere hooeſtum eſt comparari cum repugnantia vtilis.i.eius quod vtile eſt,nec id quod appellamus cōiter honeſtum & quod colitur ab his qui volunt ſe hr̄i .i. exiſtimari bonos viros comparandum eſt vnq̄ cum emolumentis .i. vtilitatibus. Tam quam (noli legere tanq̄, ſunt aūt duæ dictiones) .i.& tam.i.ioranrum tuendum & conſeruandum eſt nobis id hooeſtū, quod cadit in noſtram intelligentiam, quam .i. quantum quod proprie dr̄,& vere eſt honeſtum tuendum & conſeruandum eſt ſapientibus. Aliter.n non pōt teoeri, ſi qua progreſſio .i. promotio,& augmentatio facta ad virtutem. Sed hoc qdem ſup.dictum eſt de his qui exiſtimantur.i.iudicantur boni conſeruatione officiorum. Aūt pro ſed qui metiuntur.i.menſurant oīa emolumentis & commodis.i.ſm̄ vtilitatem & lucra,neqoe uolunt ea.ſ.emolumenta & commoda præponderari.i.maioris & ponderis reputari honeſtate .i. pp honeſtatem,hi ſoleot comparare in deliberando.i.dum deliberant honeſtum cum eo,quod putant vtile;boni viri non ſolent ſup.ſic comparare. Itaq, exiſtimo Panætium, cum dixerit hoīes ſolere dubitare in hac comparatione .ſ. utilis & honeſti,ſenſiſſe hoc ipſum qood dixerit, videlicet hoīes ſup.ſolere modo.i.tm̄ modo,non ēt oportere.ſ.dubitare. Etenim turpiſſimum eſt,non modo.i.non ſolum putare.i.exiſtimare pluris .i.maiore precio,quod videatur vtile,quam quod honeſtum, uel potius lege,quod,vt ſit illud,quod videatur utile quam illud qđ uideatur honeſtum,ſed ēt comparare,hoc.ſ.honeſtum & vtile inter ſe (comparatio.n.arguit quandam ſimilitudinem) & dubitare in his,utrum.ſ.præferendum. Ergo ſi nulla eſt comparatio qđ eſt illud quod ſoleant afferre ad dubitationem,& quod uideatur conſiderandum,vt in re dubia,videlicet credo ſi quando .i. aliqn̄ accidit dubitatio quale ſit illud,de quo conſideratur,an .ſ. honeſtum,an turpe. Fit.n.ſæpe tp̄e .i.longitudine tp̄is,vt id quod ſoleat hr̄i plerumque turpe inueniatur non eſſe turpe, vel eſſe oon turpe. Exempli cauſa ponatur aliquid quod pateat latius, Quod pōt eſſe maius ſcelus quam occidere non modo hoīem, ſed ēt familiarem? q.d nullum. Num.i.nunquid igitur ſiquis occidit tyrannum quamuis familiarem,obſtrinxit.i.illaqueauit ſe ſcelere? q.d. mioime. Quidem.i.certe id non uidetur P.Rom.ſ.quod talis obſtrictus ſit ſcelere, qui .ſ. populus exiſtimat .i. iudicat illud ſupp. factum eſſe pulcherrimum ex omnibus præclaris factis, & hoc dicit ob necem Cæſ. Igitur vtilitas uicit honeſtatem,hoc eſt aliquis dicet,ſi honeſtum iudicetur illud factum,quia utile, utilitas uicit honeſtatem. immo vero dicit Cic. honeſtas ſecuta eſt vtilitatem.i quia tam vtile fuit,putatur etiam hooeſtum fuiſſe.

EA efficiēs eſt vtilitatis) Cupiens uoluptatū,& ſimilia,ſatis in vſu ſunt,hoc ut minus vſitatū annotare uiſum eſt. [Cōuenienter naturæ uiuit) Verbi caſum addidit aduerbio. Id tn̄ apud Græcos uſitatiꝰ eſt,quā apud Latinos. [Progreſſiōe diſcēdi) ꝓgreſſionē dixit ꝓfectū. Rurſus paulo poſt, Si qua ad uirtutē facta eſt ꝓgreſſio. Ingreſſus initiū eſt,ꝓgreſſio profectus. [Aliter .n.teoeri nō pōt) Aliter rurſum propemodū poſuit pro alioqui. DOCT. *interpr.*

PAnætius igitur) Diſtributio cōtinet argm̄ 3.lib. Nam hic præcipitur,qđ ſequendū ſit,ſi vtilitas cū hooeſtate pugnet: [Recte ne aūt hanc) Ocioſa diſputatio eſt,cū Stoici ne vtile quidē quidq̄,quod nō idem ſit honeſtū dicant,cur Panętius dixerit vtilitatē pugnare cū honeſtate Cic.rn̄det primū hic non de pfecto officio,ſed de medijs diſputari,& tn̄ ne in medijs quidem officijs eſſe vtilitatē iudicandam,ſi ab honeſto diſſideat,poſſe aūt quæri à mediocribus ſæpe,an quod vr̄ vtile, ſit re vera vtile. [In qbos ſapientia pfecta nō eſt) Et ſapientē illum ſuum Stoici, & κατόρθωμα imaginatione tm̄ concipiūt, ſicut Rhetores perfectum oratorē fingunt. [Illud aūt officium) Quod rectum.i.κατόρθωμα. DOCT. *interpr.*

ARGVMENTVM.

Formula præſcripta,ne quando nō falſa vtilitatis ſpecies ab honeſtate abducat,vt Iuſtitiam vel ſolum,vel maximum bonum ſtatuamus,iniuſtitiā malorum maximum,nihilq; ad priuatum commodum,ſed ad communem ſocietatem referantur omnia.

ITAQVE, vt ſine vllo errore dijudicare poſſimus, ſi qñ cum illo, quod honeſtum intelligitur, pugnare id videbitur, quod appellamus vtile; formula quędã conſtituenda eſt: quam ſi ſequemur in cõparatione rerum, ab officio nunq̃ recedemus. erit aũt hæc formula Stoicorum rõni diſciplinæq́. maxime cõſentanea, quam quidẽ in his libris ꝓpea ſequimur, ꝗ, q̃q̃ à veteribus Academicis, & Peripateticis nr̃is, ꝗ quondam ijdem erãt, qui Academici, quæ honeſta ſunt, anteponuntur ijs, quæ vñr vtilia, tñ ſplendidius hæc ab eis diſſeruntur, quibus, quidꝗd, honeſtum eſt, idẽ vtile vr̃, nec vtile quidq̃, quod non honeſtum, q̃ ab ijs, quibus eſt honeſtum aliquod nõ vtile, aut vtile non honeſtũ. nobis aũt noſtra Academia magnã licentiam dat, vt, quodcũque maxime probabile occurrat, id nr̃o iure liceat defendere. ſed redeo ad formulã. Detrahere igitur aliꝗd alteri, & hoĩem hoĩs incõmodo ſuum augere cõmodum, magis eſt cõtra naturam, q̃ mors, q̃ paupertas, q̃ dolor, q̃ cetera, quæ pñt aut corpori accidere, aut rebus externis. nã principio tollit conuictum humanum, & ſocietatẽ. ſi enim ſic erimus affecti, vt ꝓp ſuum quiſque emolumentũ ſpoliet, aut violet alterum: diſrumpi neceſſe eſt eam, quę maxime eſt ſecundum naturam, humani gñis ſocietatem. vt, vnumquodque membrum ſenſum hunc hr̃et, vt poſſe putaret ſe valere, ſi proximi mẽbri valetudinem ad ſe traduxiſſet, debilitari, & interire totũ corpus neceſſe eſſet: ſic ſi vnuſꝗſq; nr̃m rapiat ad ſe cõmoda aliorũ, detrahatq́;, quod cuiq; poſſit, emolumenti ſui gr̃a; ſocietas hoĩum, & cõitasq́: euertatur neceſſe eſt. nã, ſibi vt quiſque malit, quod ad vſum vitæ pertineat, q̃ alteri acquirere, conceſſum eſt nõ repugnante natura. illud quidẽ natura non patitur, vt aliorum ſpolijs nr̃as facultates, copias, opes augeamus. neq; vero hoc ſolũ natura. i. iure gentium, ſed & legibus populorum, quibus in ſingulis ciuitatibus reſp. continẽtur, eodem modo conſtitutum eſt, non liceat ſui cõmodi cauſſa nocere alteri. hoc. n. ſpectant leges, hoc volunt incolumẽ eſſe ciuium coniunctionem: quã qui dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, dãno coercent. atq; hoc multò magis exigit ipſa naturæ ratio, quæ eſt lex diuina, & humana: cui parere q velit, (oẽs aũt parebunt, qui ſecundũ naturã volent viuere) nunq̃ cõmittet, vt alienũ appetat, & id, quod alteri detraxerit, ſibi aſſumat. etenim múlto magis eſt ſecundam naturã celſitas animi, & magnitudo, itemq. comitas, iuſtitia, liberalitas, q̃ voluptas, q̃ vita, q̃ diuitiæ. quæ quidem cõtemnere, & pro nihilo ducere, cõparantẽ cum vtilitate cõi, magni animi, & excelſi eſt. detrahere aũt alteri ſui cõmodi cauſſa, magis eſt contra naturam, q̃ mors, q̃ dolor, q̃ cetera gñis eiuſdem: itemq. magis eſt ſecundum naturam, pro oĩbus gentibus, ſi fieri poſſit, cõſeruandis, aut iuuãdis maximos labores, moleſtiasq́. ſuſcipere, imitantem Herculem illum, quem hoĩum fama beneficiorum memor, in cõcilio cœleſtium collocauit, q̃ viuere in ſolitudine non modo ſine vllis moleſtijs, ſed ẽt in maximis voluptatibus, abũdantem oĩbus copijs, vt excellas ẽt pulchritudine, & viribus. quocirca optimo quiſque, ſplẽdidiſſimoq́. ingenio lõge illam vitã huic anteponit. ex quo efficitur, hoĩem naturæ obedientem, hoĩ nocere nõ poſſe. Deinde, qui alterũ violat, vt ipſe aliquid cõmodi cõſequatur; aut nihil ſe exiſtimat contra naturã facere; aut magis fugiendã cenſet mortem, paupertatẽ, dolorẽ, amiſſionem ẽt liberorum, propinquorũ, amicorum; q̃ facere cuiq̃ iniuriam. ſi nihil exiſtimat contra naturam fieri hoĩbus violandis: quid cum eo diſſeras, qui oĩno hominem ex hoĩe tollat? ſin fugiendum id quidẽ cenſet, ſed & multo illa peiora, mortẽ, paupertatem, dolorẽ: errat in eo, ꝙ vllum aut corporis, aut fortunæ vitiũ, animi vitijs grauius exiſtimat. Ergo vnũ debet eſſe oĩbus propoſitũ, vt eadẽ ſit vtilitas vniuſcuiuſq; & vniuerſorum: quã ſi ad ſe quiſq; rapiat, diſſoluetur oĩs humana conſociatio, atq; ſi ẽt hoc natura præſcribit, vt hõ hoĩ, quicunque ſit, ob eã ipſam cauſſam tñ, quod is hõ ſit, conſultum velit, neceſſe eſt, ſecundum eandẽ naturam oĩum vtilitatem eſſe cõem. quod ſi ita eſt, vna continemur oẽs, & eadem lege naturę. Idq́. ipſum, ſi ita eſt, certe violare alterum lege naturę ꝓhibemur. verum aũt primum: verum igitur & extremũ. Nam illud quidem abſurdum eſt, quod quidam dñt, parenti ſe, aut fratri nihil detracturos cõmodi ſui cauſſa, ſed aliam rõnem eſſe ciuium reliquorum. hi ſibi nihil iuris, & nullam ſocietatem cõis vtilitatis cauſſa ſtatuunt eſſe cum ciuibus: quæ ſn̄ia oẽm ſocietatem diſtrahit ciuitatis. qui aũt ciuium rõnem dñt eſſe habendam, externorũ negant; hi dirimunt cõem humani generis ſocietatem: qua ſublata, beneficia, liberalitas, bonitas, iuſtitia funditus tollitur. quæ qui tollunt, ẽt aduerſus deos immortales impij iudicandi ſunt. ab ijs. n. conſtitutam inter hoĩes ſocietatem euertunt: cuius ſocietatis arctiſſimum vinculum eſt, magis arbitrari eſſe contra naturam, hoĩem homini detrahere ſui cõmodi cauſſa, q̃ omnia incõmoda ſubire vel externa, vel corporis, vel ẽt ipſius animi, quæ vacent iuſtitia. hæc. n. virtus oĩum eſt domina, & regina virtutum. Forſitan quiſpiam dixerit: non ne igitur ſapiens, ſi fame ipſe cõficiatur, abſtulerit cibum alteri hoĩ ad nullam rem vtili? Minime vero. non. n. mihi eſt vita mea vtilior, q̃ animi talis affectio, neminem vt violem cõmodi mei gr̃a. Quid? ſi Phalarim crudelẽ tyrannum & immanẽ, vir bonus, ne ipſe frigore cõficiatur, veſtitu ſpoliare poſſi, nõ ne faciat? hæc ad iudicãdum ſunt faciſſima. nam ſi quid ab hoĩe ad nullã partem vtili vtilitatis tuę cauſſa detraxeris, inhumane feceris, cõtraq́. naturæ legem. ſin aũt is tu ſis, qui multã vtilitatem reip. atq; hoĩum ſocietati, ſi in vita remaneas, afferre poſſis; ſi quid ob eam cauſſam alteri detraxeris, nõ ſit reprehendendum. ſin aũt id non ſit eiuſmodi; ſuũ cuiq; incõmodum ferendum eſt potius, q̃ de alterius cõmodis detrahendũ. Non igitur magis eſt contra naturam morbus, aut egeſtas, aut ꝗd hmõi, q̃ detractio, aut appetitio alieni. Sed cõis vtilitatis derelictio cõtra naturam eſt: eſt. n. iniuſta: itaque lex ipſa naturæ, quæ vtilitatem hominum conſeruat, & continet, decernit profecto, vt ab hoĩe inerti, atq; inutili ad ſapientẽ, bonum, fortemq́. virũ transferant res ad viuendũ neceſſariæ; ꝗ ſi occiderit, multum de cõi vtilitate detraxerit: modo hoc ita faciat, vt ne, ipſe de ſe bene exiſtimãs, ſeq́. diligens, hanc cauſsã habeat ad iniuriã. itaq; ſemper officio fungatur, vtilitati conſulens hoĩum, & ei, quã ſepæ cõmemoro, humanæ ſocietati. nam quod ad Phalarim attinet, ꝑfacile iudiciũ eſt. nulla eſt. n. ſocietas nobis cũ tyrannis, ſed potius ſumma diſtractio: neq; eſt contra naturã ſpoliare eum, ſi poſſis, quẽ honeſtũ eſt necare. atque hoc oẽ genus peſtiferum, atque impium, ex hoĩum cõitate exterminandum eſt. etenim, vt mẽbra

quædam

qui edam amputantur, ſi & ipſa ſanguine, & tanq̄ ſpiritu carere cœperunt, & nocent reliq̄s paribus corporis: ſic iſta in figura hoīs feritas, & immanitas belluæ à cōi tanq̄ humanitate corporis ſegreganda eſt. huius generis qōnes ſunt oēs eæ, in quibus ex tpe officium exqritur. Eiuſmodi igitur credo res Panætium pſecuturum fuiſſe, niſi aliquis caſus, aut occupatio cōſilium eius pueniſſet. ad quas ipſas conſultationes ex ſuperioribus libris ſatis multa pcepta ſunt, quibus perſpici poſſit, quid ſit pp turpitudinem fugiendum; quid ſit id, quod iccirco fugiendum nō ſit, quia oīno turpe non eſt. Sed qm̄ operi inchoato, ppe tn̄ abſoluto, tanq̄ faſtigium imponimus, vt giometræ ſolent non oīa docere, ſed poſtulare, vt quædam ſibi concedantur, quo facilius, quæ velint, explicent: ſic ego à te poſtulo, mi Cicero, vt mihi concedas, ſi potes, nihil pter id, quod honeſtum ſit, eſſe pp ſe expetendum. ſin hoc non licet pp Cratippum: at illud certe dabís, quod honeſtum ſit, id eſſe maxime pp ſe expetendum. mihi vtrumuis ſatis eſt; & tum hoc, tum illud probabilius vr̄, nec præterea quidq̄ probabile. Ac primum Panætius in hoc loco defendendus eſt, q nō vtilia cum honeſtis pugnare dixerit aliqn̄ poſſe, (neq;.n.ei fas erat) ſed ea, quæ vr̄ vtilia nihil vero vtile, quod non idem honeſtum; nec honeſtum, quod non idem vtile ſit; ſæpe teſtatur; negatq́. vllam peſtē maiorem vitam hoīum inuaſiſſe, q̄ eorum opinionē, q iſta diſtraxerint. itaque, non, vt aliqn̄ anteponeremus vtilia honeſtis, ſed vt ea ſine errore dijudicaremus, ſi qn̄ incidiſſent, induxit eam quæ videretur eſſe, non quæ eſſet, repugnantiam. hác igitur partem relictam explebimus, nullis adminiculis, ſed, vt dr̄, Marte noſtro. neque.n. quidq̄ de hac parte poſt Panætium explicatum eſt, quod mihi probaretur, de ijs quæ in manus noſtras venerunt.

PETR. MARS. ITAQVE, vt ſine vllo errore) Allatis rōnibus ſupradictis regulam quandam conſtituit Cicero, vt ſine errore iudicari poſſit, ſi qn̄ vtile cum honeſto pugnare videbitur. (Formula) Regula, modus quidam, & norma, quæ ſit conſentanea diſciplinę Stoicoꝝ, qui dn̄t nihil eſſe vtile, quod non ſit honeſtum. (Diſciplinæ) Sectæ, & dogmati Stoico. (Conſentanea) Conuenieos, accōmodata, & affert rōnem quare. (Quam) Formulam.i. regulam inueſtigandi officij.i. actionis honeſtæ, ac per hoc laudabilis. (Qui) Peripatetici. dictū eſt in v. vol. nullam fuiſſe dr̄iam inter veteres Academicoꝝ & Peripateticoꝝ in opinionibus tam moꝝ, q̄ etiam rerum naturalium, ſed ſolis nominibus fuiſſe ſeparatos. (Veteribus) Quoꝝ auctor fuit Plato. & veteribus dicit qm̄ fuit poſtea media Academia, & noua, varijq́. opiniones. (Tamen) Ab eis Stoicis. (Splendidius) Maiore laude. (Quā ab his) Peripateticis & Academicis, qui vtilia ab honeſtis ſeparabant & expetenda eſſe dicebant, ſed cōparatione virtutis nullius pene momenti eſſe dicebant. Stoici vero aſſeuerabant nihilo omnino eſſe vtile, quod non eſſet honeſtum. (Nobis aūt) Profitetur Cic. ſe Academicum. Academici.n. nihil affirmabāt, ſed diſputabant in vtranque partē, & id iure ſuo defendebant, quodcūque occurreret probabile, & ēt ab alijs diceretur, q non eſſent eiuſdē diſciplinæ. Vnde Ciceroni Academico magna dabatur licentia, vt ſequeretur formulam conſentaneā diſciplinæ Stoicoꝝ, quia probabilior videbatur, & id quod in alijs probabile vr̄, Academicus iure ſuo poteſt tueri & diſputatione defendere. Hanc formulam Cic. ſequi nō potuiſſet, ſi ſe Peripateticū profeſſus eſſet, qm̄ fuiſſet contra ſuum dogma. Certæ.n. erant alioꝝ diſciplinæ, & diffinitæ opiniones. Academici vero de omni re diſputabant in vtranque partem, & nullas poſitiones ſeruabant, ſed id quod in quoq; videbatur probabile, ſequebātur, nihil affirmātes. (Quodcūque) Omne quod vr̄ maxime probabile, ex quocūque decreto. (Noſtro iure) Libertate ab oībus conceſſa nobis, qm̄ hic eſt mos Academicoꝝ, ut probabilia ſequantur, & nihil ipſi affirmēt. Idque orationis genus auctore Laertio traditum a Platone per interrogationem ac rñſionem ex vmbra in certamen, ac puluerē primus eduxit Lacides Alexandri filius Cyreneus nouæ Academiæ princeps Arceſilæq́. ſucceſſor. Lacidi ſucceſſit Carneades, q nouā Academiā illuſtrauit Carneadi Clitomachus, in quo Academica phia deſijt. Ariſtoteli ſucceſſit Theophraſtus, in quo atq; Clitomacho & Chryſippo, vt colligit Laertius, Ionica phia deſijt. Lacides, vt inqt Euſebius, putauit ab hoībus nihil penitus cōprehendi poſſe. (Sed redeo) qa fecit digreſſionem, redit ad formulam, quam vult conſtituere. (Detrahere igitur) Hæc eſt formula, quam Cic. inſtituit, & ea ponit quæ ſunt fugienda, cū ſint contra naturā, à qua huius diſputationis & formulæ ſumitur fundamentum, qm̄ videndum eſt e natura.i. ſm virtutem, quæ honeſtatem oībus alijs rebus anteponit. Eſt inquit contra naturam eripere, quod ſuum non eſt, & augere ſuas vtilitates cum incōmodo aliorum. Ergo ſi naturam ducem ſeq volumus, ab eo debemus abhorrere, quod eſt contra naturam, & ſic fungemur offō, & nunq̄ errabimus. (Mors) Quæ eſt vltimum oīum terribilium, & aufert oē bonum quod eſt in vita, & impedit perfectionem naturæ, & eius opus diſſoluit. (Dolor) q eſt motus in corpore contrarius ſenſibus. (Paupertas) Cum ſ. pp inopiam natura ſuſtentari non pōt. Cic. dicit paupertatem eſſe contra naturam reſpiciens ad imperitam multitudinem, & ad media officia nondum ingreſſam, q̄ iudicat paupertatem eſſe ſummū malum, nō intelligēs dotes virtutis, & putans paupertatē eſſe contra naturā, ad hanc multitudinem inſtituendam hæc oro ſuſcepta eſt, vt exploratum habeat, & pſuaſum honeſtatē debere præponi vtilitatibus, & nihil eſſe magis contra naturam, quam aliena eripere. Sed pfecto paupertas non eſt indecora, niſi his quibus inuitis accedit, & animus debet eſſe diues, non arca. Honeſta, inqt Epicurus, res eſt læta paupertas, q̄ vt inqt Seneca, neceſſarijs deſiderijs ſatisfacere contenta eſt. contra naturam eſt non hr̄e virtutes, ad quas natura nos creauit, & principia dedit, ſed nunc parenti naturæ, tanq̄ nouercæ, eoꝝ interpretatione vis affertur, q lautiores quam fuerint quondam ſeptem viri Epulonum & Aeſopi patinam affectātes, & cœnas Saliares, Perſicosq́. apparatus, qppe melius palato quam corde ſapiunt. Iſthmi edones ſacris operati, nouo argumentorum gn̄e rō cludunt, & magna voce contendunt, palatum condito pulmēto & tucetis replere, Niliacū pulſionem, Gaditanamq́. puellam tremulo clune prurientem, criſſantemq́ hr̄e, & menſas ex vltima Mauritania aduectas, & indicijs dentibus effulctas, & exotica noſtratiaq́. vnguenta ſm naturam eſſe, quod tm̄ abeſt. vt verum ſit, vt his naturæ, quæ hoium ad honeſtatem creat & frugalitatem, nil poſſit eſſe magis contrarium. Non bene intelligunt helluones vim naturæ, quæ paucis contenta eſt. Vnde dum aqualiculo ſtudent, beſtijs perſimiles efficiuntur, & famam & virtutis laudē amittunt, quorū voces eo loco habendæ ſunt, vt Demetrius phs dicere ſolebat, quo ventre redditi crepitus. Quid.n. inquit mea refert ſurſum illi, an deorſum ferantur? (Nā principio) pbat quare eſt id, quod dixit cōtra naturam. (Principio).i. ante oīa. (Conuictum) Vitam cōem & humanam ſocietatem qm̄ ſi ita ſit, hoīes ſimul viuere non pōt. (Si enim) Rō quare deſtruitur humanus cōuictus & ſocietas. (Affecti) Diſpoſiti & tali aīo, ut bona aliorum eripere velimus, ut noſtra cōmoda augeantur. (Secundum naturam) Qm̄ homo eſt ſociabilis naturaliter, & ab hoīe non alienus. (Vt ſi vnumquodque) Probat & confirmat per ſimilitudinē diſrumpi humanā ſocietatem, ſi alter ſpolietur & uioletur. (Hūc ſen.) Si ita ſentiret & opinaretur. (Debilitari) In aliqua parte. (Et interire) Oīno diſſolui. (Cōmoda) Vtilitates. (Cōitas) Victus cōis. (Nam ſibi) Hoc conceditur, ut nobis potius acquiramus ea, quorum uſu natura indiget, ſed non cōceditur ex bonis alterius domos noſtras locupletare. (Non repugnante natura) Modo iuſte acquiramus, quod uult natura, aliter contra naturā eſt, ut ipſe Cic. docet. (Spolijs) Rapinis & calamitatibus aliorū. (Natura) Diſpoſitione naturali. (Iure gentium) Quod eſt oī humano gn̄i cōe, appellaturq́. Naturale ius ac primum, & tandem diuinum. (Legibus populorum) Iure ciuili. (Quibus) Legibus qm̄ unsquæq́. reſp. ſuas habet leges & ius ciuile. ergo nec iure gentium, nec ciuili licet alteri nocere ſuę utilitatis cauſa, ſed quāuis non eſſent leges, tn̄ natura humana hoc requirit, ut hoi homo non noceat, qm̄ homo ab hoie non eſt alienus, & homo hominis cauſa eſt gn̄atus, ut alter alteri proſit. (Hoc enim) Ratio eſt, hoc inquit uolunt leges, ut uictus cōis conſeruetur, & ut qſque ſuum habeat, & ſeruetur ſocietas inter homines, ut uult natura. (Incolumem) Conſeruatam. (Quid dirimunt) Qui uiolant, aut furto, aut homicidio, leges puniunt eos, ut merentur. nam aliqui ultimo ſupplicio afficiuntur, aliqui aguntur in exilium, aliqui pœna pecuniaria mulctantur, & in uinculis detinentur, ut rō

delicti poſcit. (Dãno) Pœna pecuniaria & ablatione bonoꝝ. nam dãnum eſt in rebus, malum aũt in perſona & fama. Ideo dicit Sn ſias Terent. Quid facies illi q dederit dãnum, aut malum? (Atq; hoc) Vt humana ſocietas ſeruet incolumis. (Multo magis) Quã ipſæ leges. (Ratio naturæ) Quæ nil aliud eſt niſi lex diuina & humana cui magis q̃ legibus parendũ eſt, & illi obediunt q volunt e natura viuere, ratio.i.norma & pſcriptum. (Quæ eſt lex) Quæ cõplectitur legem diuinã & humanam. (Nunq̃ cõmittet) Nunq̃ incidet in hũc errorem. (Aſſumas) Accipias & aſcribas quod tibi iure oĩ debetur. (Celſitas animi) Aĩus excelſus qm̃ hãꝝ virtutũ ſemina habemus a natura. (Cõitas) Cõitas.i.officioꝝ viciſſitudo, & cõis fauor atque caritas iuſtitia, quæ vna cum liberalitate eſt ad cõem vtilitatem tuendam, & declarat ſe, nam dicit, cõitas: quę.ſ.cõitas conſtat ex his duabus iuſtitia & liberalitate atq; magnificentia, quibus cõitas humana ſeruatur. (Quàm voluptas) q̃ animi lumen extinguit & eſt contra naturam, qm̃ impedit illius perfectionẽ & opus, cum ſit eſca maloꝝ. (Quàm vita) qm̃ natura vult, vt magnanimus cum verſatur in periculo, vitæ non parcat ſuæ, & pro cõi ſalute mori bonus vir non recuſabit volẽte natura, quæ hoies ad iuſtitiam, fortitudinem, ceterasq. virtutes creauit. (Quandiu) Qm̃ natura vult vt oẽs diuitias exponamus pro vtilitate cõi, & magis amat iuſtitiam & liberalitatem, quam diuitias, quas qui cõtemnit magnanimus eſt. (Quæ) Voluptatem, vitam, diuitias. (Contẽnere) Spernere tanq̃ inferiora boia præſtantia, & celſitudine animi, q debet eſſe inuictus. (Et pro nihilo ducere, cõparante) Exiſtimare illum eſſe nullius momẽti & precij, q comparat voluptates, & diuitias cum vtilitate cõi. (Comparãtem) Illum q comparat ſupradicta cum cõi vtilitate.i.qui comparando præponit voluptatẽ, vitam, & diuitias cõi hoium vtilitati .i.iuſtitiæ, liberalitati, & magnificentiæ, quæ ſunt ad cõe cõmodum, & q parcit vitæ, cum opus eſſet illam pro patria effundere, & fugit labores deditus voluptati, & amat diuitias, non poteſt eſſe iuſtus aut liberalis, & ſic humanæ ſocietati erit inutilis. Non igitur debet q̃s ea quę vtilia ſunt anteponere cõi vtilitati, qm̃ eſt contra rõnem naturę, & in hoc volumine agitur de cõparatione vtilis & honeſti, & pluris facienda eſt cõitas quam vita, quam diuitiæ. (Quàm mors) qm̃ naturæ ratio vult, vt homo potius moriatur pro cõi ſalute, quã quod detrahat alijs aliq̃d ſuæ vtilitatis cauſa, quod eſt alienum ab oĩ humanitate, & id natura non patitur. (Cæteris eiuſdem) Similia incõmoda, quod nocere vñr. (Quã dolor) qm̃ natura vult, vt dolores perpetiamur pro cõi vtilitate. (Herculẽ illum) q d.illum Herculẽ magnum & ſumma laude dignum. & ſic emphaſin habet. nã emphaſis altiorem pbet intellectũ, quam quem verba p ſe ipſa declarãt, vt, Tu ne ille Æneas? Et apud Papinium, quẽ ſcire nefaſtum, Illũ, ſed taceo, prohibet tranquilla ſenectus. (Beneficioꝝ memor) In lib. de Nat. Deor ait: Vtilitatũ magnitudine cõſtituti ſunt hi dij, q vtilitates quaſq; gignebãt. Suſcepit aũt vita hoium, cõſuetudoq. cõis, ut beneficijs, excellẽtes viros in cœlum fama ac volũtate tollerent. Hinc Hercules, hinc Caſtor, quoꝝ.n. remanerẽt animi atq; ęternitate fruerẽtur, dij rite habiti ſunt, cũ & optimi eſſent & æterni. (Conciliũ) Cœtu deoꝝ ſenſus eſt, pſtat pati oẽs labores, & moleſtias p cõi utilitate, quam uiuere in ſolitudine & affluere diuitijs, & hre pulchritudinẽ. Hercules q a in opprimendis monſtris pro vtilitate cõi laborauerat, hoium fama in cœlum collocatus eſt. (Quocirca) Cõcludit Cic. ex ſupradictis uitã cum negocijs & laborib⁹ pro cõi vtilitate vmbratili & ociſæ anteponẽdã eſſe. (Optimo) A natura bene inſtituto (Splẽdidiſſimo) Clariſſimo & a natura quodã ſplendore donatus ingenij, & cognoſcit q̃d natura req̃rit & quãtum bõ hoi debet rõne humanitatis & iure naturali. Vnde q paret naturæ non põt ſuſtinere ut hoi noceat, qm̃ eſt cõtra naturã. (Illam vitã) Negocioſam & laborioſam. (Huic) Vmbratili ocioſæ & affluenti voluptatibus, & bonis corporis & fortunæ. (Ex quo efficit) pp hoc quod dictum eſt, concluditur hoiem hoĩ nõ nocere q paret naturæ. (Deinde q alteꝝ uiolat) Ponit duo, q̃ q̃s exiſtimare põt cui alicui nocet, quæ Cic. refellit, ut imperitis oſtendat, hoiem hoi nullo modo debere nocere. (Aut nihil exiſtimat) Hoc eſt unum põt arbitrari inq̃t ſe nihil facere contra naturã, cum hoiem uiolat. (Aut magis) Hoc eſt alteꝝ, qm̃ putat magis fugiẽdam eſſe paupertatem, & reliqua incõmoda, quã facere iniuriam. (Si nihil exiſtimat) Reſumit primũ. (Quid differas) q̃d diſputare poſſis? q̃d non eſt cum eo differendum, cum ſit oino rudis & nomine tm̃ homo, qm̃ ab homine aufert humanitatem. (Hominem) Humanitatem ipſam, & ipſum hominem ſeparat ab homine, quod eſt contra naturam, qm̃ homo ab homine, non eſt alienus. (In uiolandis hominibus) Cum homines uiolat. cum tali igitur uiro diſputandum non eſt, quoniam ignorat naturã, & eſt una beſtia, cum ab homine humanitatem tollat. (Sin fugiendum) Reſumit alteꝝ quod non eſt ita vituperabile, qm̃ putat ille q ita opinatur fugiendam eſſe iniuriã, ſed peius eſſe pati dolorẽ, mortem, & paupertatem.i.ſi putat nõ eſſe aliquẽ violandum, & cenſet illa eſſe multo peiora, in eo, inq̃t, errat, qm̃ putat, paupertatẽ & dolorẽ peioris eſſe ai vitio, qm̃ talis aĩ affectio fugiẽda eſt magis, quã paupertas, quã dolor, & deniq; ipſa mors. (Vitiũ corporis) Vt dolor & ſimilia corporis incõmoda. (Aut fortunæ) Vt paupertas, & ea quæ à fortuna hoi accidũt. (Animi vitija) ſceleribus, qm̃ peius eſt eſſe ſceleratũ quã pauperem. dũ.n. quis in vitio eſt, hr̃ infeliciſſimus. Vñ vitio aiæ nihil eſt fœdius, nihil teterius, nihilq. magis fugiẽdũ. (Iniuria) Eſt vitiũ aiæ, dolor eſt vitiũ corporis, & quanto aĩus eſt præſtantior corpore, tanto vitium aĩ eſt grauius vitio corporis. (Ergo vnum) Cum ita ſit, inq̃t, oẽs debent ſibi vnum pponere. & hoc eſt optimum præceptũ. (Oibus) q ducem naturam ſeq volunt. (Propoſitum) In mente cõſtitutũ, & decretũ. vnde propoſitum dr̃ ſignum, finis, intẽtio, ſumma vita ſine pposito vaga eſt, ait Sen. (Vniuſcuiuſq;) Singuloꝝ.i. vtilitas vniuſcuiuſq; non minus, quam nr̃a debet eſſe cara nobis, & vt omnium & ſinguloꝝ eadem ſit vtilitas, & vt oibus & ſingulis cõſulatur. (Eadem ſit).i. æque cara cõis vtilitas, vt propria ſiue priuata. (Quã) Vtilitatem cuiuſque & vniuerſoꝝ ſi q̃s ad ſe rapiet, diſtraheitur humana ſocietas, q eſt maxime è natura. (Atque ſi ẽi) pbat Cic. oium vtilitatem eſſe cõem, & facit rõcinationem ſumptam a diſciplina Stoicoꝝ, qua demõſtrat nos prohiberi lege naturæ, violare hoiem, qm̃ vt volunt Stoici homo ob id ipſum, q̃d homo eſt, non eſt alienus ab hoie. (Præſcribit) Præcipit & diffinit, mouet, atq; conſtituit. (Ob eam cauſam) Ob id ipſum quod homo eſt, non ob aliq̃ aliam cauſam. (Cõſultum velit).i. natura hoc præcipit, vt hoi quicunque ſit, conſulatur. (Neceſſe eſt) Qm̃ hoc ſeq̃tur ex illo, ſi añs eſt veꝝ, & ꝯñs erit veꝝ. ſi homo hoi cõſulere debet, oportet oia eſſe cõia. quod ſi veꝝ eſt, homo non debet violari ab hoie, ita præſcribente natura. Añs eſt veꝝ, ergo & ꝯña, quod Cic. probat. (Quo ſi ita eſt) Vt ois vtilitas cõis ſit, oẽs continemur vna lege naturæ. (Id ipſum) Si continemur oẽs tali lege. (Primum) Añs naturam.ſ. velle oibus eſſe cõem. (Extremũ) ꝯñs, qm̃ ſi natura vult vt oibus conſulatur, neceſſe eſt oium vtilitates eſſe cões, etſi oẽs continemur vna & eadem lege naturæ, neceſſe eſt vt violare hoiem a natura prohibeamur. (Nam illud quidem) Probatio eſt añtis ſeu primi, vt ipſe dixit. Et confutat illorum opinionem, dicentium aliam eſſe rõnem fratrum, propinquorum, & aliam eſſe ciuium, aliam exterorum, qm̃ hæc opinio diſtrahit humanam ſocietatem, ſi non oium rõ habebitur, & ſi hoc non tenetur hoiem ab hoie, quicunque ſit, non eſſe alienũ, & ſic probatur primum & per ꝯñs extremum. Lact. lib. 6. dicit, Ergo pro immanibus belluis habendi ſunt, qui hoibus nocent, q contra ius humanitatis, & ſas oẽ ſpoliant, cruciant, occidunt, exterminant. ob hanc neceſſitudinem germanitatis docet nos Deus mala nunq̃ facere, bonum aũt ſemper. Deus.n. qm̃ plus eſt, aĩal nos voluit eſſe ſociabile. Itaq; in alijs hoibus nos ipſos cogitare debemus. non meremur in periculo liberari, ſi non ſuccurrimus, non meremur auxilia, ſi negamus. (Abſurdum) Non conueniens rõni. (Aliam rõnem) Eſſe ciuium, non idem debere ſeruari aduerſus reliquos, quam ſniam Cic. refellit, oñdens inter ipſos ciues eſſe ſocietatem ciuilem, & quoddam ius naturale intercedere. (Aliam reliquoꝝ) Exteroꝝ hoium. dñt aliam eſſe rõnẽ ciuium, aliam reliquoꝝ. (Hi) q talia dñt & refellit primam partem de ciuibus, poſtea ſecundam de reliq̃s hoibus. (Nihil iuris) oblationis nullum ius quod natura ipſa præſcribit, & vinculum ciuilis ſocietatis.i. ſtatuunt & putant nullum ſibi eſſe ius naturale cũ ciuibus, & nullam ſocietatem. (Cõis vtilitatis) Gratia.i. putãt ciuem a ciue alienũ eſſe & nullam eſſe inter ipſos ſocietatẽ pp cõem vtilitatem, quod falſum eſt, & abſurdũ. deſtrueretur.n. ciuilis ſocietas & concordia. (Qui aũt) Hæc eſt altera pars qua illorum ſniam refellit, qui dicebant habendam eſſe rõnem ciuiũ, ſed reliquoꝝ nullam. Nam ſi ſic eſſet, deſtrueretur cõis ſocietas gñis humani, qua ſublata virtutes ẽt tollentur, quæ ſunt ad conſeruationẽ gñis humani, maxime iuſtitia, & liberalitas. (Quę) ſupradicta & ſocietas gñis humani, & virtutes. (Etiam aduerſus deos) Qm̃ non modo offendunt humanam ſocietatem, ſed etiã deum, q hanc ſocietatem inter hoies conſtituit, cuius ſocietatis vinculum arctiſſimum eſt, ſi putamus, & perſuaſum habemus contra naturam eſſe hoi nocere, & nullo modo alicui q̃dq̃ detrahendum ſui cõmodi cauſa, ſed potius oia incõmoda ſubeunda. & bonorum & corporis ipſius etiam, & animi iniolte. Profecto niſi ita ſtatuerimus, vinculum ſocietatis humanæ diſſoluetur. (Arctiſſimum vinculũ) Vt arcte & bene coniuncta teneatur, ſi arbitrabimur

bimur eſſe cõtra naturam hoĩ nocere.[Vel externa)Vt pauperta tẽ, amiſſionem filioꝝ, & alia incõmoda in bonis externis. (Vel corporis)Vt ſi gladio qs,aut verberibus in corpore lædat̃, & aliã incõmoditatem patiatur in bonis corporis.(Vel ẽt ipſius animi) Quod plus eſt qm̃ bona animi debẽt eſſe cariora.i.virtutes & bonũ nomen. In bonis animi patitur qs incõmoda iniuſte, cum ab aliquo vituperatur,&intẽperans dr̃,aut iniuſtus,aut timidus,aut fur,aut ſacrilegus,& ſic de ſimilibus, melius eſt & magis cõſentaneũ naturæ,pati incõmoda,quæ ſint iniuſta in bonis fortunę corporis & ẽt animi,quam violare humanã ſocietatem.[Quæ vacẽt iuſtitia) Quæ incõmoda iniuſta ſint, & iuſtitiã accepit tanq̃ reginam oium virtutum, vt oſtẽdat multo magis eſſe cõtra naturam violare hoiem,& detrahere aliqd alicui, quam oia incõmoda pati ẽt iniuſte,qm̃ præſtabilius eſt pati quã inferre iniuriam. [Hæc enim) Ratio quare eſt cõtra naturam detrahere aliqd alicui, qm̃ .ſ.eſt cõtra iuſtitiam, quæ eſt regina virtutum & oẽs complectit̃, & eſt virtus vnicuique ſuũ diſtribuens. Si aũt alicui ſuum detrahitur. violatur iuſtitia,& ꝑ ꝯñs oẽs virtutes. [Hæc.n.virtus) Iuſtitia,quæ aliaꝝ virtutũ domina eſt, & ſine ipſa nihil valent,& laudem nõ merentur.oportet.n.liberalem eſſe iuſtum,& ſic fortẽ,ſi vere fortis vult dici,qm̃ fortitudo eſt virtus quæ pugnat pro iuſtitia,& ſic de alijs virtutibus,quæ ad iuſtitiã rediguntur.[Forſitan quiſpiã dixerit) Neminẽ iniuria eſſe afficiendum cõcluſit, & hoc oibus propoſitum eſſe debere,vt eadẽ ſit vtilitas oium & ſingulorũ.(Hoc igitur) Cõcluſio,videndum eſt diligẽter,an iniuria ſit id quod agitur, qm̃ aliqñ id quod ſimpliciter in ſe iniuriam habet, quibuſdã circunſtantijs iniuria vacat. Affert igitur vnum aliud, quod qs dicere potuiſſet,an ſapiẽs extrema fame laborãs debeat cibum eripere hoi inutili,& dicit quod non Poſtea de tyrãno aliter ſtatuit,qm̃ nulla eſt nobis cum tyrãnis ſocietas, quos nõ modo ſpoliare,ſed ẽt necare honeſtũ eſt. Et h.d.vt magis probet necem Cæſ.& laudet Brutum & alios,q illum è medio tollendum curauerunt.[Sapiens)vir perfectæ uirtutis.[Nõ eſt.n.)ratio quare non debet auferri cibus à ſapiente, hoi ad nullam rem vtili, qm̃.ſ.melius eſt mori, quam uiolare aliquem ſui cõmodi cauſa. [Quàm animi talis affectio).i.talis diſpoſitio pluris debet eſſe apud nos quã vita. [Neminẽ,vt uio.) Hæc eſt affectio & diſpoſitio,q̃ debet eſſe carior uita.[Quid? ſi Phalarẽ) Affert nunc aliud exẽplum de tyrãno,& ſic oſtẽditur vnum & idẽ rõne perſonæ, & aliaꝝ circũſtantiaꝝ uacare iniuria.[Immanẽ)Ferini animi & ab omni humanitate alieni. Vnde interficere tyrãnum idem eſt qđ interficere ferã. [O eam cauſam) Vt in uita remaneas, ut poſſis humanæ ſocietati ꝓdeſſe. [Sin aũt) Id non ſit eiuſmodi.i.ſi non ideo vult in vita remanere, vt vtilitatẽ reip. & humanæ ſocietati afferat.[Nõ igitur) Cõcludit ex his quæ dicta ſunt,magis eſſe cõtra naturã appetere aliena quam pati incõmoda, qm̃ iuſtitia cauſa eſt,ut cõi vtilitati conſulatur. Lex naturæ vult,ut ab hoie inutili ad ſapientẽ & bonum uirum vtilemq. transferantur res ad viuendũ neceſſariæ.[Fortem) Aptũ ad ſubeunda pericula pro utilitate cõi.[Qui ſi occiderit).i.ſi ipſe vir ſapiẽs bon⁹ fortiſq; morietur cõi utilitati detrimentũ affert, unde vir prudens & fortis non debet ſibi mortem afferre, qm̃ nocet reip. & cõi utilitati. [Modo hoc ita faciat) Dat cautionem. Senſus eſt res neceſſariæ ab hoie inerti ad bonum uirum transferri debent,dũmodo ipſe uir bonus & fortis id faciat pro vtilitate cõi, qm̃ ſi nimium ſibi placeret,putaretq. ſe ſolum uita dignũ, & ob id alijs afferret iniuriam aliquid auferẽdo,quo ipſe uiuat,cõtra iuſtitiam eſt. Ideo, inqt, ſemper fungatur officio conſulens cõi cõmodo.i.ab actione cũ virtute nõ recedat,& quidqd agit,referat ad cõem utilitatẽ & ſocietatẽ humani gñis tuendam.[Hanc cauſam)q a nimiũ ſibi placet non debet igitur cum detrahit aliqd alicui id facere cauſa iniuriæ,ſed ut cõi utilitati cõſulat.(Semper) In omni actione & cũ aliqd alicui detrahit.[Fũgatur officio) Nõ diſcedat ab actione quæ eſt ſm̃ uirtutẽ, & cum aliqd aufert,non id ideo facit, q a nimium ſibi placet,ſed quia cõis utilitas ita expoſcit. [Nam ꝙ ad Phalarim) Nũc de tyrannis determinat,illud,inqt,quod de tyrãno dixi,facile iudicatur. põt.n uir ſapiens ſpoliare tyrãnum ſine reprehenſione,qm̃ nulla amicitia,nulla denique; coniunctio nobis eſt cũ tyrannis,q inter hoies numerandi non ſunt, cum ab omni humanitate ſint alieni.[Diſtractio) Diſſociatio,qm̃ ſunt immanes & ponẽdi extra humanã ſocietatẽ. [Atq; hoc genus) Dicit Cic.tyrãnos è medio penitus tollẽdos eſſe,tanq̃ hoſtes humanæ ſocietatis.Et utitur loco cõi,q dr̃ ea pars orõnis, quæ non de aliquo nominatim diſputat,& agit,ſed de uniuerſa re,ut hic Cic. facit de oibus tyrãnis,qm̃ de uniuerſo gñe diſputat. (Hoc genus) Tyrãnoꝝ.ſ. (Peſtiferꝝ) Perniciosum humanæ ſocietati. [Impium) qđ nullam habet erga deũ pietatem,nec deũ timet nec leges,ſed oia violat regnandi cauſa,læſa religione diuina,ẽt ægre ſe habẽt, nec coli pñt,vt inqt Eurip.[Exterminandum) Eijciendum extra humanam ſocietatẽ,à qua ſunt alieni. Interrogatus Thales Mileſius,qd in vita difficile ac pene incredibile vidiſſet. Rñdit tyrannum ſenẽ. Vnde Diog.cum ab eo tyrãnus q̃reret,ex quo ære melius eſſet ſtatuã fundere, rñdit quo Harmodius & Ariſtogitõ fuſi ſunt. hi duo fuerunt tyrannicidæ,vt dictum eſt quibus Athenienſes ob id ſtatuas erexerunt,quas Praxiteles ex ære fecit. Hos auctore Plin.a Xerxe Perſaꝝ rege captos, victa Perſide Athenienſibus remiſit Alexander Mac. [Etenim,vt mẽbra) Probat à ſimili tyrãnos oino exterminãdos,ne mala cõtagione humanã ſocietatẽ maculent.[Et tanq̃ ſpũ).i.ſenſu,qm̃ deficiente ſanguine in aliquo mẽbro,illic non remanet ſpũs,cuius ipſæ arteriæ ſunt receptacula,ſuꝑ quas locãtur venæ.i.riuuli ſanguinis,præterq̃ in dorſo in quo magna arteria,q̃ trachea dr̃ eſt poſita ſuꝑ uenã. Arteria eſt conceptaculum ſpũs naturalis mixti, confuſiq. cũ ſanguine,in quo plus ſpũs eſt,minus uero ſanguinis. Vena eſt conceptaculum ſanguinis mixti confuſiq. cũ ſpiritu naturali,in quo plus ſanguinis eſt,minus ſpũs, areſactis venis & arterijs vitiatis torpeſcit ea pars corporis,& nõ habet ſenſum,& caret ſpiritu. [Tanq̃ ſpiritu) Dixit,qm̃ mẽbra non proprie ſpirant, ſed vr̃ eſſe in ipſis tanq̃ ſpũs quidam arteria, quæ tendit ad pulmonem & accipiẽdi reddendiq. ſpũs officio fungitur. Pulmones ſunt tanq̃ folles & cor amplectuntur. Vena affert ſpm̃ nutritiuũ,qm̃ ſanguis eſt nutrimẽtum corporis. Neruus affert ſpm̃ ſenſitiuum,nerui magni ſunt cauſa motus totius corporis,hñt ẽt ſenſum. Vbicunque eſt vena,ibi eſt neruus & arteria. Hoc corporis uitium,quod Cic.tãgit,tres habet ſpẽs,quæ ſunt ſecundũ magis & minus,gangrænã, aſtacbilum,& eſthiomenũ. Gangręna dr̃ qñ membrum aptum eſt ſe putrefiat. Aſtachilus qñ eſt putrefactum,ſed non habet oẽs gradus putrefactionis. Eſthiomenus dr̃,qñ habet oẽs gradus putrefactionis,tunc membrum ita affectum deſtituitur à natura,& nullum habet ſenſum,ſed caro fit nigra,& nerui aduſti carentes ſpũ, vnde opus eſt eam partẽ amputare, ne ſerpat uitium ꝑ totũ corpus,qm̃ pars illa putrefacta partes proximas contagione corrũpit. vnde dicit Ouid. Ne pars ſincera trahatur. Ita tyrãnus è medio tollendus eſt,ne malo exẽplo alios inficiat, q naturam ducẽ ſequuntur,quã tyrãnus oino reliqt & eſt tanq̃ membrũ putrefactum.[Iſta feritas) Natura efferata. Feritas eſt plus quã uitiũ,& cadit in hoiem ea rõne qua oẽm humanitatẽ depoſuit, & iam eſt fera,& noie tantũ hõ. Feritati opponitur heroica uirtus,q̃ humanam naturã tranſcendit,& aliqd in ſe diuinitatis habet,ut dr̃,inquit Ariſt.in 7.Moral.loquens de feritate, de quibuſdam efferatis gentibus circa Pontum alios crudis, alios humanis carnibus delectari,alios tradere natos inuicẽ,vt in cõuiuijs comedat. Præterea inqt coitus maſculoꝝ feritas eſt,mala cõſuetudo. Illos ergo q malignitate alios ſuperant, hac infami appellatione notabat antiqui. Et contra cũ aliquem admirabantur,heroem & diuũ appellabãt,vt Lacones dicere conſueuerũt. [In figura) Hois,qm̃ tyranni nil hñt hois, niſi figuram, aius autem eſt ferinus & ingenium: [Belluæ) Tyranni,q iam eſt bellua in figura hois. [A cõi humanitate corporis) Ex hoium cõitate & cõmercio, qm̃ hoies iure humanitatis,& lege naturæ ſunt tanq̃ vnum corpus, à quo tyranni ꝑꝑ feritatem & aium immanem ſegregandi ſunt,ne corpus illud cõis humanitatis inficiant.ſ.ne malo exemplo noceant humanæ ſocietati. Et ꝑfecto tyranni fere nunq̃,niſi morte violẽta decedunt. [Tanq̃ humanitate) Qm̃ non ſumus ꝓprie vnum corpus oẽs,ſed tanq̃ corpus humanitatis quo oẽs hoies continẽtur. Ideo dicit tanq̃ humanitate.[Huius gñis ſunt qõnes,ita ſolet quæri inter hoies,cum quæritur offm̃ ex tpe, dicit ſupra homines ſolere dubitare,cum.ſ.incertum eſt,quale id ſit,de quo cõſideratur,qm̃ aliqñ tpe fit,vt id quod plerunque vr̃ turpe, inueniatur non eſſe contra offm̃, & poſuit exemplum de nece Cæſ. Poſtea ſubiunxit alias qõnes,an.ſ.debeat auferri cibus alteri, & an debeat ſpoliari tyrannus, & ipſe perſcripſit, quod pertineret ad offm̃,& qd contra. In his qõnibus ex tpe quæritur, quid ſit agendum, cum aliqua ſit dubitatio. Et hoc pacto, inquit Cic, executurus erat Panætius illam tertiam partem omiſſam. Poſuiſſet.n.qõnes,& poſtea quid eſſet agendum ex offõ docuiſſet. Sed hi q bene perceperunt libros ſuperiores in q̃bus agitur de oĩ genere honeſti,& de vtili,poterunt ex tpe iudicare quid agendum ſit,cum aliqua dubitatio,orietur,quoniam ſciunt quid ſit honeſtum,& quid vtile. Vnde opus eſt ſuperiora præcepta tenaci memoria complecti,ut ab offõ nunq̃ diſcedamus,ad tales .n. qõnes & conſultationes,ſi qñ acciderint præcepta habemus,ut ſtudioſus errare non poſſit.[Huius generis) Similes. (Ex tempore) .i. ex circunſtantia temporis & ratione. [Omnes quæſtiones)

Omnis

Omnis inqſitio de aliqua re an ſit offm̃ rõne tpis,& aliaꝝ circunſtantiaꝝ.(Ex tpe)tpis rõne & qualitate,ſiue ea circunſtãtia tpis.(Offm̃)Actio honeſta.(Res eiuſmodi)Similes qõnes.(Conſiliũ)Mentẽ & propoſitum perſequẽdi.(Ad quas)Cõſultationes,cum quæritur & dubitatur, an ſit contra offm̃ ſpoliare tyrannum,hoi ad nullã rem vtili eripere cibum & ſimilia, quæ pñt eſſe officia à circunſtantia,vt ſciant hoies,inquit,cõſulere & eligere,cũ hmõi qõnes inciderint, data ſunt præcepta in ſuperioribus voluminibus,qbus perſpicitur quid ſit offm̃. (Perſpici)Recte videri & iudicari quid ſit honeſtum,& per ſe & rõne circunſtantiaꝝ,& quid ſit turpe. (Quia oino non eſt turpe) qm̃ rõne circunſtantiaꝝ ſit nõ turpe id,quod ſimpliciter turpe erat,& contra offm̃. (Sed qm̃ operi inchoato) Cic. impoſiturus huic operi extremã manum, exẽplo geometriæ petit à filio,vt ſibi hoc cõcedat ſine aliqua ꝓbatione quo facilius id quod vult oſtẽdat. Nihil præter honeſtũ pp ſe expetendũ,vt volunt Stoici,quos Cic.ſeqtur in his officijs aut honeſtũ maxime expetendũ,vt volunt Peripatetici.Hoc aũt poſito & conceſſo,certũ eſt vtilis & honeſti non poſſe repugnantiam eſſe,qm̃ honeſtum aut ſolum eſt expetendũ, aut maxime.i. ante oĩa alia,vt in ſecũdo loco relinquãtur bona corporis & fortunæ.Inde laudat Panætium.Poſtea dicit ſe hanc partẽ expleturũ proprio ingenio,ſine alioꝝ adminiculis. Demum ipſa p̃cepta aggreditur.(Operi)Huic quod in manibus hr̃ de cõibus.(Tanq̃ faſtigium) Sũmitatem. Faſtigium eſt ædifici ſummũ, inde dicimus faſtigium domus.i.culmen & ſummitatem, & faſtigia muroꝝ,& ſcrobium ẽt dñr faſtigia. Virg.in Georg. Forſitan & ſcrobibus q̃ ſint faſtigia quæris.i.profunditates. Et ſumma faſtigia reꝝ dñr a Iuuenale.i.ſummæ dignitates & honores. Et qm̃ faſtigium proprie ſummitas ædificioꝝ eſt,non aũt libroꝝ & talium operu, ideo dicit tanq̃ faſtigium.i.ſummam partem & finem, ut domi imponitur faſtigium. (Geometra) Qui verſatur circa menſuras, cũ vult facere demõſtrationem,petit ut ſibi cõcedatur linea vna, qua conceſſa facit demõſtrationem in oibus figuris,qm̃ linea cõceſſa & varijs modis protracta uarias figuras facit,& demõſtrat. Quinq; ſunt petitiones geometræ,ut auctor eſt Euclides.a quolibet puncto in quodlibet punctũ rectam lineam ducere, atq; lineã diffinitam in cõtinuum rectumq̃ quantumlibet protrahere. Super centrũ quodlibet,quantũlibet occupando ſpatium,circulũ deſignare.Oẽs rectos angulos ſibi inuicẽ eſſe æquales.Si recta linea ſup duas rectas lineas ceciderit, atque anguli ex una parte duobus angulis rectis minores fuerint, illas duas lineas in eandẽ partem protractas ꝓculdubio coniunctũ iri.Item,duas lineas rectas ſupficiem nõ includere.Iſta ſunt tanq̃ fundamẽta & principia Geometriæ.Vnde q negat punctũ & lineam,negat principia huius artis,& ſic cũ eo non põt diſputari.& q negat motum, non põt diſputare de rebus naturalibus.Vnde dicit Ariſt. Cõtra negãtes principia nõ eſt diſputandũ.Principia.n.cuiuſq; diſciplinæ cõcedi debent,qbus ↄceſſis põt diſputari & fieri demõſtratio. cõceſſa linea ipſi Geometræ facit varias demonſtrationes, q̃ ſunt in primo gradu certitudinis,qm̃ vñr,& non pñt aliter eſſe,ut eſt circulus,ſemicirculus,triãgulus,& ſic de reliqs.(Oia docere)Diſputãdo demonſtrare,ſed petere vt aliqua cõcedantur, quæ ſunt principia Geometriæ,qbus poſtea fiat demõſtratio. Sic Cic.non docet aliqua rõne ſolum honeſtũ pp ſe expetendum, qm̃ hic nõ agitur de dogmate ſolũ,ut in libris de Finib.ſed petit ut hoc concedatur,quo conceſſo facile id quod reſtat explicari demonſtrariq. põt. Demonſtratio proprie eſt Mathematici. Perſuaſio aũt Oratoris.Vnde dicit Ariſt.in Morib. petendam eſſe demõſtrationem à Mathematico,& perſuaſionẽ ab Oratore.(Explicẽt) Demõſtrent, & protrahendo lineã conceſſam faciant demõſtrationes.Plat.in 6.de Rep.ſic ait,Arbitror te non latere, eos qui circa Geometriã,Arithmeticam,& cetera gñis eiuſdem verſantur,ſupponere quidẽ par & impar,& figuras,ac tres ſpecies anguloꝝ, & hoꝝ ſimilia in argumẽtationibus ſingulis,& his poſitis tanq̃ cuilibet manifeſtis,rõnem de his nullã exigendam putat, atq; hinc incipiẽtes ad alia iam deſcendũt,& ad illud tandẽ perueniunt,qd' quærebãt. Sen.in libello de liberalibus ſtudijs dicit: Mathematicus vſu quodã & exercitatione ꝓcedit,ſed ut procedat,cõcedẽda illi quædã principia ſunt.Non eſt aũt ars ſui iuris,cui precarium fundamentũ eſt.(Si potes)Dicit qm̃ Cic. filius peripateticæ diſciplinæ tũc ſtudebat,& Peripatetici dicebant honeſtũ maxime expetẽdum. uirtutem ſatis eſſe ad bene beateq. uiuendũ dicit Zeno Stoicoꝝ princeps,ut dictum eſt,dicebant Stoici,quod honeſtũ ſit id ſolum eſſe bonum,ut Hecato in 1.de bonis ait, & Chryſippus in libris de Honeſto,id autem eſſe uirtutem & ſolum honeſtũ propter ſe expetendum in quo finem humanũ conſtituũt. Ariſt. aũt finem humanũ eſſe dixit,uirtutis uſum in uita ꝑfecta.

Felicitatem qppe dicit eſſe plenitudinẽ bonoꝝ ai,corporis,& fortunæ,virtutẽ ad beatã vitã non ſufficere,qm̃ bonis corporis & externis indigeret.De his rebus dcm̃ eſt vt arbitror, ſufficienter in j.vol. Thales dicebat illũ eſſe felicẽ, q corpore valeret,.fortuna locuples eſſet,aioq. nõ ignauus aut imperitus.(Propter Cratippũ)q erat Peripateticus & nõ dicebat ſolũ honeſtũ eſſe pp ſe expetendũ,ſed maxime expetẽdũ.(Dabis)Cõcedes,qm̃ ex ſnia Peripateticoꝝ eſt.(Maxime)añ oia,qm̃ alia reſtãt expetẽda poſt virtutẽ ea opinione Peripateticoꝝ,& veteꝝ Academicoꝝ, quæ opinio magis cõſentanea eſt naturæ,quã opinio Stoicoꝝ, qui rapti ſplẽdore virtutis nihil p̃ter illam pp ſe dixerunt expetendũ. (Mihi)q ſum Academicus,& ꝓbabilia ſequor. (Verumuis) Aut hoc poſtremũ aut primũ. Et ſic Cic.oñdit ſe nõ fuiſſe addictũ vni ſectę,ſed ꝓbabilia ſeq voluiſſe more Academicoꝝ,qbus Academia magnã dabat licẽtiam,& ideo in ſuis operibus Cic. nũc Stoicus vr̃,nunc Peripateticus,& in principio operis dixit,Sed tñ nña legẽs non multũ à Peripateticis diſſidentia,qm̃ vtrique & Socratici & Platonici eſſe volumus.(Tũ hoc).i.honeſtũ maxime expetendũ.(Tum illud)Nihil p̃ter honeſtum eſſe pp ſe expetendum &ſic Cic.probat opinionẽ Stoicoꝝ & Peripateticoꝝ, alias reijcit tanq̃ minime ꝓbabiles.(Quidq̃)Aliqd quod ab alijs pħis dr̃, quoꝝ aliqui dicebant voluptatem pp ſe expetendam,aliqui diuitias,aliqui ſciam,aliqui nihil expetendũ, ſed quodcunq; occurrecet quæ opiniones improbãtur. (Ac primum Panætius) Panætij ſniam deſcendit,quam ſupra qbuſdam rõnibus vrgebat, oñdens ipſam ab alijs minime ꝓbari.(Neque enim)Affert rõnem quare non licebat Panætio Stoico dicere,vtilia cum honeſtis aliqñ pugnare poſſe,qm̃ fuiſſet contra illius profeſſionẽ. Sed ea quæ vñr, non tñ ſunt, ſed vñr eſſe vtilia imperitæ multitudini. Nihil .n. apud peritos eſt vtile, quod non idem ſit honeſtum. (Vñr) Aliq̃ ſpeciem vtilitatis præ ſe ferunt, ea quæ vñr vtilia & non ſunt,cũ honeſto interdum pugnare poſſunt,vere vtilia non pñt. (Teſtatur)Dicit Panætius in ſuis Officijs.(Peſtem)Damnum & calamitatem.(In vitam inuaſiſſe)Dicimus inuado vitam & in vitam. inuado tua bona; & in tua bona,& incumbere ſaluti, & ad ſalutẽ. (Itaque) Affertq. rõnem quare Panætius eam partem induxit, vt poſſemus.ſ. dijudicare ſine errore, ſi qñ dubitatio incidiſſet. (Induxit eam repugnantiam)Quæ uideretur eſſe uti,& hone.nñ quæ eſſet,qm̃ vtile ſi vere vtile eſt,non põt cum honeſto pugnare (Hanc partem)Quam Panætius reliqt.(Marte noſtro).i.ꝓprio ingenio & induſtria, cum aliqd facimus ſine auxilio dicimur facere Marte noſtro,vt dr̃,prouerbialis ſnia eſt in eos,q proprijs viribus citra alienam opem,peragunt aliqd. (Quod mihi probacet) Quod placeret, qm̃ hunc locum bene tractauerunt Poſidonius & Athenodorus.(In manus noſtras) Quoniam ſcripta Poſidonij & Athenodori de repugnantia vtilis & honeſti, habuit ex bibliotheca Caulonis. Nam Cic.cum hæc cõponeret,ſcripſit ad Caulonem,vt ſibi mitteret Athenodorum & Poſidonium,quoꝝ opera non probauit,itaque ſuo Marte hanc partem abſoluit.

ITaque &c.)qñquidem occidit,vt quod turpe eſt per ſe euẽ'u tpis honeſtum fiat,& contra, certa regula eſt ꝑſcribenda quã ſi ſeq voluerimus,nunq̃ errabimus.(Appellamus vtile)Non eſt ſed appellat. (Formula) Regula,modus,& norma, q̃ docebit qd ſeq debemus,ea aũt infra ponet.(Stoicoꝝ)q bonum ponunt in ſola virtute.(Quã qdẽ his &c.)Academicus fuit Cic & modo hos,modo illos ea inſtitutione ſectę,ſecutus eſt, nũc ſe Stoicus i hac re ſecutũ dicit,& iure hoc facit,nam euidentius ꝑcipiunt qd' factẽdum ſit,cum dõt ſolum honeſtum bonum eſſe: Peripatetici vero in vtilitate ẽt bonũ poſuerunt. (A veteribus Academicis) Socrates primus ſummũ & ſolũ bonum virtutẽ eſſe dicit,cui Plato ſucceſſit q veterẽ Academiam inſtituit,fuit .n. & media quam Archeſilaus induxit,& noua quã Lacydes inuenit.Plato non oino ſecutus quod Socr.voluerat,q ſolam virtutem bonum eſſe p̃dicauerat,primus tripartitam bonoꝝ diuiſionẽ excogitauit,vt eſſent bona ai,bona corporis,bona externo.& ſic ſectæ Peripateticæ,cuius princeps fuit Ariſt.viam dedit,is.n.& q eum ſecuti ſunt, Platonis opinionẽ amplexi ſunt,vt lib.j. diximus.Ex his intelligitur idẽ ſenſiſſe Peripateticos & Academicos in his quæ ad mores attinẽt.(Ab his)Stoicis.(Splẽdidius)Meli⁹ & euidẽti⁹. (Quã ab eis,&c.).ſ.Peripateticis q dicebant aliqd eſſe honeſtum quod idẽ vtile nõ eſſet,& contra. q̃uis Peripatetici nullã vellent inter vtile & honeſtum cõparationem fieri.(Nobis aũt &c.)Vt id qd' ꝓbabile fuerit,maxime ſequamur.multis rõnibus contradicitur ſecto Academicæ ẽt à Lactantio.(Sed re.&c.)qa dixerat formulam & regulam ꝓponendam,ac ſtatuendam eſſe quam q ſequeretur in officijs deligendis errare nunq̃ poſſet. Ad hanc ſe redire nũc dicit,vt eam nobis exponat,hæc aũt eſt regula,quotieſcunq; aliquid

FRAN. MAT.

aliqd cõſultamus quod ad vtilitatem ꝑtinere videatur diligenter inſpicimus nunqd id vtile ſit quod quærimus an illud ſit inutile, ſi vtile erit tũc illud cõparare poterimus, ſi alijs nocebit ab eo declinabimus, nec vlla tãta vtilitas ſit quã nobis aſciſcere velimus cũ alterius incõmodo, immo oĩa potius quãuis difficillima tolerãda ſunt q̃ cuipiam fiat iniuria. Deniq; alteri nõ faciamus, quod nobis nollemus fieri. (Detrahere alteri) Inſtituit argumentationẽ, cuius eſt ꝓpoſitio nõ oportere alterius incõmodo ſuũ cõmodũ augere, detrahere aũt ſicut prædia, pecunias. (Quã mors) Hæc cõtra naturam nõ eſt immo naturalis. Nam oĩa orta occidũt, vt ait hiſtoricus, ſed rapere cõtra naturam eſt, quæ hoĩem hoĩ conciliat, & ad orationis & ad vitæ ſocietatẽ, vt lib. 1. ait Cic. (Paupertas) Et hæc contra naturam nõ eſt quæ nudum hoĩem producit. (Quã dolor) Quẽ tolerare oportet, quo potius ad dolores, & labores, quã ad gaudia, & ocium natura nos genuit. (Rebus externis) Oĩa dicit bona & corporis & externa poſtponenda eſſe cõi hoĩum vtilitati. (Nã principio, &c.) Ratio eſt ꝓpoſitionis inſtitutæ videlicet nihil eſſe peius quã incõmodo alterius ſuũ cõmodũ augere. (Conuictũ humanum) Videlicet iuſtitiã diſtributiuã, quæ ſic diffinitur à Cicerone, iuſtitia eſt virtus cõi vtilitate ſeruata, ſuũ cuiq; tribuẽs ſm dignitatem. De cõmutatiua iuſtitia quõ violetur ſi quiſque ſtudeat ꝑ alterius incõmodum ſuum augere, paulo poſt dicet. (Si. n. ſic affecti) Eſt cõfirmatio rõnis. (Affecti) Diſpoſiti & animati. (Spoliet) Ad res refertur. (Violet) Ad perſonã. (Diſrumpi &c.) Hoc idẽ in principio 1. lib. dictũ eſt. (Secundũ naturam) Hic oritur q̃ſtio, ſi natura ducit nos ad cõem vtilitatẽ ſeruandã in qua humani gñis ſocietas cõſiſtit. quod eſt ꝙ pleroſque videmus ꝯtra rõnem facere, q̃ nobis data eſt à natura, & paucos eſſe, q hanc cõem vtilitatem ſeruẽt. *Natura quidem oẽs ducit, vt velint cõem vtilitatem q̃ maxime ſeruari, iudicio erramus qa nimiũ nos amamus, quod ſi ita faceremus, vt natura ſuadet, nihil humani vnq̃ à nobis alienũ putaremus, neq; à naturali lege diſcederemus quæ eſt recta ratio imperãdi, atq; prohibendi: quã legem ſiqs ignorat, is eſt iniuſtus, ſiue ſcripta eſt vſpiam, ſiue non. Nã inſita eſt aĩs oĩum naturaliter vel eſſe debet. Eſſe aũt ſm naturã humani gñis ſocietatem facile probatur. Nihil eſt magis ſm naturam humani gñis q̃ iuſtitia. Quia iuſtitia eſt recta ratio, & lex eſt recta ratio, cũ nobis à deo data eſt ratio data eſt & recta ratio. quod ſi recta ratio data eſt, ergo ẽt lex quę eſt recta ratio in iubẽdo iuſta, & ꝓhibendo iniuſta, nihil aũt ſtultius eſt q̃ intelligi nos ad iuſtitiam nõ eſſe natos, & nihil aliud eſt iuſtitia, q̃ ſocietas humani gñis, qm̃ per iuſtitiam copulat, & ꝑ iniuſtitiam diſrumpitur. (Vt ſi vnũ &c.) Exornatio eſt argumentationis, eſt aũt pulchra ſimilitudo qua oſtẽditur quõ ſocietas humani gñis diuelleretur, ac diſſiparetur, ſi vnuſqſque ſua cõmoda augeret quocũq; modo quemadmodum inqt in corpore humano, ſi membra quæ cõia ſunt corpori, & alia aliud miniſteriumq. hñt inter ſe diſſentirẽt, & valere poſſe exiſtimarẽt, ſi vicini mẽbri ad ſe valetudinẽ traherẽt, vt. ſ. vicino membro vim ſuã eriperent, & ad ſe traherent: quo ipſa violẽtiora eſſent, totũ corpus interiret, ſic humana ſocietas tota deleretur, ſi vnuſqſque ad ſe trahens vtilitatẽ alios ꝓprijs cõmodis priuaret. (Hãc ſen.) Hãc opinionẽ. (Valetudinẽ) Et uim & poteſtatẽ. (Nã ſibi vt &c.) Antipophora eſt, nõ. n. negamus inquit Cic. ſi alterutrum neceſſe ſit, aut vitæ alterius, aut nr̃æ cõſulere, potius nr̃æ conſulendum eſſe q̃ alterius, dum id nõ fiat conſentiẽte natura, exẽpli cauſa, cibus ꝓpoſitus eſt duobus mihi & alteri in obſidione, vel alia quauis neceſſitate, quẽ ſi ſumpſero vitã ꝓducã, ſi ſocio reliquero moriar, Si cibus cõis eſt mihi cũ ſocio poſſum ſumere quãtum ad me peruenit, ſi illius tñ contra oſtm̃ eſt ſi totũ ſumpſero & potius mori debeo. (Acqrere) Non auferre nõ rapere. Nam acqrere eſt honeſte aliqd comparari. (Neque vero) Non ſolum inqt natura hoc nobis propoſuit, vt ab alienis abſtineremus, ſed ẽt leges quæ ſunt ſingulaꝝ ciuitatum, & conſtant pœna & præmio. Nam oẽs leges ſiue iubeant, ſiue uetent: pœnã male merentibus premiũ benemerentibus proponũt. Multifariam res dr̃, eſt. n. naturale quod natura oĩa animalia docuit ex quo deſcendit maris & fœminæ coniugatio, liberoꝝ procreatio. Nec humani gñis ſolum eſt, ſed oĩum animalium quæ in cœlo, quæ in terra, quæ in mari naſcuntur. Eſt iuſgentiũ quod æque apud oẽs populos cuſtoditur, ex hoc iure introducti ſunt oẽs cõtractus, vt emptio, vẽditio, locatio, ſocietas. mutuũ eſt ius ciuile qđ quiſq; populus ſibi ꝯſtituit, & ꝓpriũ eius ciuitatis eſt, à quo conſtitutũ eſt. ius ſcriptum cõplectitur leges, plebiſcita, ſenatuſcõſulta, principũ placita, magiſtratuũ edicta. Eſt ius priuatum, ius publicũ, ius militare. Duas hic ſpecies iuris tangit, gentiũ & ciuile. (Hoc ſpectãt leges) Hoc uolunt, hoc imperãt. (Ipſa naturæ rõ) lex, ut Cic. ipſe lib. de leg. diffinit eſt rõ nãlis quæ iubet q̃ faciẽda ſunt, prohibetq. contraria, oẽs leges, quæ ab hac pendent ꝯſtitutæ ſunt cõtra eos q aliqua rõne humanam violant ſocietatem. (Atq; hoc) Qđ leges efficiũt. (Lex diuina & humana) Recte hoc qdẽ. (Nam qbus data eſt rõ, data eſt recta rõ, ergo & lex. ſed hæc eõ unde profecta? certe à deo Nam rõ eſt prima cum deo hoĩ ſocietas. (Nunq̃ cõmittant) Nunq̃ faciunt contra formulã ſuperius poſitã, quam nũc repetit. (Etenim multo. magis &c.) ꝓbat detrahere alteri ſui cõmodi augẽdi cauſa, magis eſſe cõtra naturam, quã mors eſt &c. Ex quo oñdit quãta vis ſit naturalis rõnis à qua docemur oĩa cõtemnere, vt hæc cõis vtilitas ſeruetur, & tanq̃ vilia hr̃e, vt voluptatem, vitã &c. (Secũdum naturam) qm̃ natura docet nos, vt hæc oĩa faciamus vtq; ea cõſeruemus quæ ſequũtur vero contẽnamus. (Voluptas) Quę pecudũ eſt, magiſq̃ hoĩum. (Vita) Quę ꝓ libertate pro patriæ caritate effundẽda eſt, & natura nos ꝓduxit nõ vt viueremus tñ, ſed ut honeſte viueremus. (Quã diuitiæ) Quæ ſunt bona naturæ ſm Stoicos, & ſæpius obſint, q̃ ꝓſint, nec merẽtur. (Aliq̃ lau.) Niſi ad liberalitatẽ cõferãtur. (Quę contẽnere &c.) Hoc idẽ ſæpe ſuperius dcm̃ eſt. (Cõparãtẽ &c.) qm̃ hæc oĩa pro vtilitate cõi contemnenda ſunt, & qui facit vere fortis, & magnanimus iudicatur. (Detrahere aũt) De altero potius mori debemus, q̃ cuipiam iniuriam facere, & alterius incõmodo noſtrum cõmodum augere. (Magis eſt contra naturam) Nam ad bonum natura nos genuit, mortem aũt oĩbus propoſuit, & dolore &c. hmõi. (Itaque magis &c.) Contra naturã eſt ad alicuius iniuriam moueri, ẽ diuerſo ſm naturam eſt oĩbus benefacere benemerentibus. (Contrarioꝝ eadem eſt rõ) Si facere iniuriam eſt contra naturam, ergo benefacere eſt ſm naturam Et ſicut contra naturam adeo eſt turpe eſt, vt moriendum potius ſit, ita ẽt ſm naturam eſt benefacere hoĩbus, adeo, vt mors ipſa recuſanda nõ ſit dũmodo benefacere poſſimus. (Imitãtem Herculẽ) More Herculis viuentem. Quem dñt terras, & maria à monſtris liberaſſe, vñ ait Lucanus: Terras mõſtris æquorq. leuantẽ Magnanimũ Alcidẽ. Qui ob hãc cãm in deoꝝ numeꝝ receptus eſt. (In ꝯcilio) In cœtu deoꝝ. (Quo circa) Ex quo efficitur. (Illã vitã) plenam laboꝝ dũ ſtudeat humano gñi benefacere. (Ex quo efficit) Ex his ꝯcluditur. Siqs naturæ obedire voluerit hunc nullo modo alijs hoĩbus nocere poſſe. (Deinde q alteꝝ &c.) Vtitur Dilẽmate. Ille q quærit ſuũ cõmodũ ex alterius cõmodo, ex duobus alteꝝ exiſtimat, aut. n. putat ſe ꝯtra naturã nõ facere, aut mortẽ, paupertatẽ &c. magis fugiẽda eẽſet q̃ cuipiã inferre iniuria. (Si nihil &c.) ſi cum alterius incõmodo ſuam quærit cõmodum. Quia nõ putat ſe facere ꝯtra naturã, de eo nihil eſt opus dicere. Quia vult id qđ veriſimile eſt. Nã ſi hoĩes quẽadmodũ natura, ita ẽt iudicio humani, vt ait Terẽt. nihil à ſe alienũ putarẽt, bene res hr̃et. Sed iudiciũ errat, & id impugnat qđ natura ſuadet, vult. n. vt ab iniuria abſtineamus, & oĩbus prodeſſe velimus. Iudicium nr̃um cupiditate aliqua ducitur, vt ab offõ diſcedat, & cum iniuria alicuius aliq̃ vtilitatem aſſeqamur, ergo nõ eſt vitium naturæ, ſed hoĩs, ſi exiſtimat multum qdẽ eſſe iniuriam facere, peius aũt eſſe mori liberos amittere &c. (Si nihil) Si exiſtimat illa grauiora eſſe dãna, & maiora q̃ facere cuipiã iniuriam. (Quod vllũ &c.) in hoc errat ꝙ exiſtimat vitia corporis, aut fortunæ maiora eſſe vitijs aĩ. Quemadmodum aĩus eſt pſtantior corpore ita in vitia deteriora ſunt vitijs corporis, ideoq. magis fugiẽda. Sed amittere diuitias, liberos, ꝓpinquos &c. eiuſmodi bona ſunt vitia corporis, facere aũt hoĩ iniuriam eſt vitium aĩ. ergo hoc turpius illo, & ꝓpterea magis fugiẽdũ. (Corporis) Vt dolor, mors. (Fortunæ) Vt paupertas amiſſio liberoꝝ. (Animi vitijs) q̃ in iuſtitia auaritia &c. (Ergo) ꝯcludit. (Eadẽ vtilitas) Videlicet q̃ mea vtilitas ſit, ſic & illius. (At que ſi hoc &c.) oñdit ſuperius naturale eſſe vt hõ hoĩ ꝓdeſſe velit, qđ ſi eſt oĩum vtilitas debet eſſe cõis. Argm̃ hoc probabile eſt & a loco ſumitur Rhetorico q eſt ꝓbabile. Quod ex eo ſit ꝓbatur licet aliter eſſe poſſit, vt ſi mater eſt diligit filiũ hoc ꝓbabile eſt, licet aliter hr̃e poſſit cum aliquæ matres repertæ ſint q̃ filios nõ dilexerunt, ſicut Medea quæ occidit, & Põtia de qua eſt apud Iuuenalem, ſi homo eſt hoĩ prodeſſe vult ergo oĩum hoĩum cõis vtilitas debet eſſe, nec debemus & alioꝝ incõmodis noſtra cõmoda quærere. (Præſcribit) Admonet & hoc quantũ pertinet ad illã gñalem ſocietatem qua oẽs hoĩes hoĩbus deuincti ſunt. Qui vtilitatis gratia conſultum alteri uolunt, non natura ducũtur, neq; amore vero. In hoĩem vt ẽt alibi egregie oſtendit Cic. quod ſi ita eſt, quod oĩum vtilitas cõis eſt naturaliter pergit aũt oſtẽdere à primo ad vltimum hoĩem hoĩ eſſe coniunctum vt conſultum homini velit homo. (Lege natura) Vt quod tibi feceris alijs facies. Quod tibi non feceris alijs non facias, vt honeſte viuas alterum non lædas, ſuum cuiq; tribuas, hanc legem naturæ viderũt phi. Eſt. n. vnum ius quo deuincta eſt hoĩum ſocietas. Quo cõſtat vna quæque

Natura nos ducit vt velimus cõe vtilitatem.

Omnis lex aut iubet aut vetat

Naturale eſſe, vt homo homini proſit.

quæq́, lex quæ eſt recta rō imperãdi atque ꝓhibendi, eam aũt ab opinione nõ a natura eſſe exiſtimare dementis eſt. (Idq. ipm &c.) Videlicet quod oẽs eadẽ continemur lege naturæ, vt nihil huma nis a nobis demũ putemus. (Lege naturæ) Quã q violat iniuſtus eſt, ſiue ea eſt ſcripta uſpiã, ſiue nuſq̃. (Veꝝ aũt) Primũ ꝙ oẽs vna eademq́. lege naturæ continemur. (Extremũ) Videlicet ꝙ alteꝝ violare ꝓhibemur vt lege naturæ, ſi eeꝝ añs, igitur & ꝯñs. Veꝝ eſt aũt añs, ergo & ꝯñs. (Nam illud qdem) Poſtq̃ rõnem ſuam cõfirmauit Cic. nũc aduerſarioꝝ dicta refellit. Quidã. n. dicebãt ſe q- dem cõcedere illud iuſtum eſſe, nihil patri, fratri, propinqs detrahere ſui cõmodi grã at vero aliuꝝ ciuium aliã eſſe rõnem, q. ſ. aliqd alijs ciuibus proprij cõmodi cauſa detrahere liceat, ſed hoc refellit Cic. dicẽs ſi parẽti & fratri detrahendũ non eſt, & aliqd ciuibus cõmodi ſui cauſa detrahere licet, ſeqtur ſocietatẽ humanã & ciuiũ concordiã diſſolui. (Nihil tutis) Quod cõitet oĩbus cõſulunt. (Qui aũt &c.) Hæc peius eſt ſupiori peccato, nã plures lædit, nam q parẽtibus & fratribus abſtinẽt, ciues reliquos lædunt: i paucis male ꝯſulũt, q vero parcũt ciuibus externis nõ lædũt uniuerſos. (Qua ſublata) Genus poſt ſpẽm ponit, beneficẽtia. n. liberalitas, bonitas, ſpẽs ſunt iuſtitiæ, qđ docet Ariſt. ĩ lib. de eth. dicẽs iuſtitiæ comites eſſe liberalitatẽ benignitatẽ, pietatẽ, gratiã, legitimam cõitatem vendicationẽ, ergo penitus iuſtitia tolleret, ſi externoꝝ rõ non hẽretur, & ꝯtra deos fieret cũ qbus prima hoĩ cõmis eſt ſocietas. Nam cũ data eſt hui ratio data eſt & recta rõ quæ deuincit hoium inter ſe ſocietatẽ & lex eſt imperãdi & prohibẽdi, q vero cõtra hanc legẽ facit, contra deos facit cum qbus hoi ratiu eſt cõis. Facit & contra pietatẽ quæ eſt iuſtitiæ pars: ex quo ſeqtur veꝝ eſſe quod Cic. ſcribit ſublata humani gñis ſocietatis liberalitate, beneficẽtiam, bonitatẽ, iuſtitiam funditus tolli. (Qua) Hoc ẽ liberalitatẽ &c. (Ab ijs. n. &c.) Ratio cur impij in deos iudicãdi ſunt. (Magis arbitrari) vere humani gñis ſocietatẽ euertũt cuius eſt arctiſſimũ vinculũ, hoc qđ ſeqtur videlicet &c. (Quam oia &c.) Nihil oino prætermittit reꝝ expetendaꝝ. (Externa) Quæ pp aliud ſunt expetẽda, vt honores, diuitiæ. (Vel corporis) Vt bona valetudo, agilitas, robur pulchritudo, & hęc bona pp ſe & pp aliud expetẽda ſunt, qdam dñt bona corporis petendo pp voluptatẽ et Epicurei. Sed ij facile redarguuntur. (Animi) Hæc pp ſe expetẽda ſunt. (Quæ) Cõmoda. (Vacent) Vacua ſint quæ ſine iuſtitia, ideo dixit vacent, qa his bonis aliqs etĩ põt ſine iuſtitia. Et aliqs vtitur calliditate ac verſutia ad decipiẽdũ hoies. (Regina virtutũ) Alibi. Cic. nõ. n. in ſpem ſimulationis ſicut ceteræ virtutes iuſtitia colitur cũ qua amicitiã & remunerationẽ tolli neceſſe eſt, qbus ſublatis perturbatio ſeqtur magis q̃ ꝯfuſio, atq; haud ſcio an ſublata aduerſus deos pietate, & fides, & ſocietas humani gñis, & vna oium excellẽtiſſima virtus iuſtitia tollat: hæc vna virtus dña eſt & regina oium virtutum. (Forſitan) Hoc idem nři dñt theologi, ſi duo ſint quorum alter hoium vtilitati ꝓdeſſe põt, alter vero nõ poteſt. Et q prodeſſe poteſt cibo careat Qui vero inutilis eſt eo nõ indigeat. Quæritur nunqd et qui vtilis eſſe põt, liceat inutili cibũ auferre ne ipſe fame moriat. Rñdetur, vno modo licere, alio non licet. n. ſi non ideo cibũ abſtuliſti, vt tu uiueres & ille moreretur, ſed et uiuendo multis prodeſſe poſſes, At uero ſi non ꝑ ea facis, ut humano gñi proſis, ſed tñ et uiuas non licet, eſt. n. cõtra iuſtitiam. (Quiſpiam dixerit) Hoc eſt quęri poteſt. (Minime uero) Rñſio eſt. (Non. n. &c.) Non ſolum inqt & externa & corporis bona cõtemnenda ſunt. Sed ipſa quoq; uita pro nihilo habenda eſt potiusq̃ hæc humana ſocietas uiolet, qua hoies inter ſe naturaliter cõiuncti ſunt. (Affectio) Videlicet ut neminẽ uiolẽ. (Quid? ſi Phalarim) Ponit aliud exẽplũ, fac ita eſſe, ut ex una parte Phalaris crudeliſſimus tyrãnus ſtatuatur, ex altera parte uir bonus & ſapiẽs, & hic quidẽ Phalaris bene ſit ueſtitus ſapiẽs uero pene nudus ut frigore ꝯficiatur, quæritur utrũ ſapiẽs ꝓprijs illũ ueſtibus ſpoliare poſſit, ut uitæ ſuæ cõſulat. ad quod rñdet Cic. (Cõficiatur) Pereat. (Hæc ad iudicãdũ) Rñdet Cic. hęc q̃ mihi ꝓponis ad iudicandũ faciltima. (Nam ſiqd ab homine &c.) ſi pro uita tui ipſius hoc tantũmodo faceres iniuſte faceres. At uero ſi non pro uita tua, ſed pro cõi oium utilitate faceres, æqͥſſimum eſſet. (Sin aũt is tu ſis &c.) At ſi eiuſmodi ſis ut ſi uiuas multis prodeſſe poſſis, & ob hanc cauſam uitæ illius tuam ꝑponas non mereris reprehẽſionem, uidendum tñ eſt ne nos ipſos decipiamus. (Ob eam cauſam) Vt utilis multis ſis. (Sin aũt nõ id ſit) Videlicet ſi ea cauſa nõ ſit ut uita tua multis ꝓſit, & ꝑpea uitæ inutilis hois anteponẽda ſit. (Non igitur &c.) Nũc ꝯcludit ita, Nullũ malũ ſic fugiẽdum eſſe, q̃ aliorum cõmodia detrahere, niſi cõis oium utilitas iuuetur. Natura uult hoium ſocietati cõſuli. Si ergo id agitur, ut q utilis ſit multis præferatur ei qui inutilis eſt, non ſit cõtra naturam; cum ea uelit, ut cõi hoium ſocietati ꝯſulatur. (Cõtra naturã) Repetit ea quę in oĩbus argumẽtis ſupra poſuit. (Seqtur nõ magis eſſe contra na.) Morbũ egeſtatẽ q̃ alteri detrahere. (Sed cõis utilitatis) animaduertendũ eſt ꝙ illa nõ dẽ detractio cõmodi alieni quotieſcunq;, id agitur, ut qui multis ꝓdeſſe põt ſuperuiuat, imo contra cõſulit utilitati hominũ non eſt igitur cõtra naturam, imo ſm naturam. (Itaq; lex ipſa naturæ) Et ob hãc cauſam cõceditur ut ab hoie ignauo, & inutili ad hoiem prudentem & utilem trãſferantur res neceſſariæ ad uiuendũ, ut ille potius moriatur q nullius precij eſt, q̃ is qui multis prodeſſe põt. (Modo hoc ita &c.) Modo ne ſub prætextu huius cauſæ ꝙ multis ꝓdeſſe uelit aliud cogitet, intendat, uidelicet ſibijpſi tñ, prodeſſe, nã ſic facit iniuriã ei cui aufert. (Seleq. diligens) vt ſit. φιλαυτος. (Itaq; &c.) ſi ante oculos habuerit cõem vtilitatẽ, & hoium inter ipſos ſocietate, nunq̃ errabit. (Nam qđ ad Phalarim &c.) Secundã abſoluit dubitationẽ q̃ ꝓpoſuerat & oñdit honeſtum eſſe tyrãnũ occidere, qa nulla cũ ciuibus ſocietate cõiunctus ſit paullo ante dixit nullũ eſſe malus ſcelus q̃ hominẽ familiarẽ occidere, ſi hoc ita eſt ſeqtur tyrãnũ cui nulla eſt cũ ciuibus ſocietas occidere honeſtũ eſſe. non vř facere cõtra naturã q incõmodum affert viro crudeli, & ab oi prorſus humanitate alienu, deſiſtit. n. homo eſſe depoſita humanitate. Ergo de Phalari iudicare facile eſt, & tyrãnis reliqs. (Neque eſt cõtra naturã) à minori a maius arguit licet interficere tyrãnũ, licet & multo magis ſpoliare, nã plus eſt necare q̃ ſpoliare, ſi nõ eſt cõtra naturã necare tyrãnũ nõ eſt cõtra naturã ẽt ſpoliare. (Etenĩ vt &c.) pulchra ſimilitudo quẽadmodũ aliqua mẽbra ſi corrupta fuerint recidẽda ſunt, ne totũ corpus corrũpat, eodẽ modo hmõi hoies q iam hoies eſſe deſtiterũt ſunt excidẽdi ne reliquus huica ẽtiẽt Ouid. ſed & immedicabile vulnus enſe recidẽdũ eſt, ne pars ſyncera trahatur. (Spiritu care.) Si mortua fuerint & putrefacta. (In illa figura &c.) qa nihil hẽt hois niſi figurã, hẽt qdẽ hois ſpeciẽ, re ipſa vero fera eſt. (A cõi) Humanitate, oẽs hoies ſunt quaſi vnũ corpus cuius pleni atq; pfecti ſinguli hoies mẽbra ſunt. (Huius gñis &c.) Hmõi qõnes videlicet quæ incidũt an ſint detrahendũ alicui ꝙ ſuum eſt, & in meliores transferendũ, ſunt qõnes quę ex tpe incidunt permutatione. ſ. tpis, ſcelus eſt hoiam occidere, ſed idem ſi tyrãnus ſiat ſine ſcelere occiditor. (Superioribus libris) Vt in primo ubi diſputauit cõmutari nõ ſine tpe ſundamenta iuſtitiæ quæ ſunt ne cui qs noceat, & vt cõi oium vtilitati inſeruiamus Cõmutantur aũt tpe, vt non idem ſemper ſit, oſtñ, vt nõ reddere depoſitum, nec furioſo facere promiſſum. Itẽ ꝙ licet maius oſſm anteponere minori. hæc oia in j. lib. expoſita ſunt. (Conſultationes) Videlicet turpe ſit nec ne id de quo cõſulitur. (Eiuſmodi res) Quæ cum honeſtæ ſint tpe turpes efficiuntur. (Sed quia operi &c.) ꝓcepta daturus Cic. quod ſeruandum ſit quoties vtile cum honeſto vř pugnare petit a filio, vt aliqd ſibi cõcedat, qđ concedi oporteat, ſicut & Geometris, ſi aliqd probaturis quædam cõceduntur. (Faſtigium) Summitatem extremam manum. (Geometræ) Sunt qnq; q̃ Geometræ volunt ſibi concedi, primum et à quolibet puncto ad quẽlibet punctum linea perducatur, ſm ut linea recta finita ſuper circulũ coniunctum alteri lineæ eſq; in infinitũ ꝑducat. Tertiũ vt oẽs anguli ſibi inuicẽ ſint æquales. Quartũ vt pũctus ponatur ſup. circulos quãtulibet ſpatiũ occupando circũagãtur. Quintũ vt linea recta, q̃ occiderit ſuper duas lineas rectas ab altera parte diſcõuenientes, ab altera cõuenietes, ſi illæ duæ lineę trahantur, cõiugantur, niſi hoc cõcedantur Geometris ꝓbare cetera q̃ uolunt non poſſunt. (Propter ſe expetẽdũ) cetera oia pp aliud expetenda ſunt ſiue bona ſint corporis, ſiue externa. Solũ hone. pp ſe expetendum eſt, quod conſiſtit in bonis ai quæ ſunt uirtutes, vt iuſtitia. (Mihi ertuuis &c.) Et bona corporis atq; externa in bonis ponebat qm adminicula eſſent ad bone. conſequendũ, ergo inqt, ſi concedere non potes bo. eſſe ſolũ bonũ, et Stoici uolunt cõcede idem hone. eſſe ſummum bonũ, & non ſolũ atq; non pp ſe tñ expetendum, ut inſtituta ſecte & ꝑceptoris ſequaris. (Verumuts) vel ſolũ honeſtum pp ſe expetendũ vel maxime honeſtum &c. (Probabile) nõ dicit vtrũ ſed probabile, Academicus. n. fuit Academici vero nihil affirmabãt, & qđ ꝓbabile eſſet ſequebatur, & hic ipſum ꝓbabile negabãt percipi poſſe, ut alio loco eides ne fateri aliqd eſſe. Sed idẽ percipi ac cõprehẽdi ſicut eſt poſſe nego. (Ac primũ &c.) Panætiũ defendit ꝙ dixerit ea q̃ utilia ſunt cũ honeſtate nunq̃ pugnare. caute. n. locutus eſt, ꝙ ait videri pugnare vtile cũ honeſto nõ re vero pugnare, qđ ei dicere fas nõ erat. (Negatq.) multis in locis Panætius aſſerit peſtẽ oium maximam in uita hoium fuiſſe, cum vtile ab ho. diſtinctũ diuiſumq. eſt. (Itaq; &c.) & ob hac cãm pugnam induxit Panætius vtilis & honeſti, nõ ꝙ eſſe poſſit reuera, ſed ꝙ videri poſſit. (Hanc igitur partẽ) Induſtriam ſuã laudare vř Cic. ꝙ rem

à Panætio

Lex eſt recta rō.

Cōtra deos fieret ſi nō haberetur rō verum externarum.

Diuitiæ pp ſe & pp aliud expetuntur.

à Panætio penitus omiſſam tractauerit,inq̃ nullius adminiculo, ſui ipſius ingenio tm̃ vſus ſit.[Marte no.) pūerbialiter ſic dici ſolet,cum aliquid nullo adiuuãte viribus tm̃ noſtris fecimus.[Poſt Panætium) Qui hoc tertium membrum propoſuit tantum.

ASCEN. ITaque,vt poſſimus dijudicare ſine ullo errore,ſi qñ .i. aliqñ, id quod appellamus utile,uidebitur pugnare cũ illo quod intelligimus honeſtũ,quædam formula.i.regula eſt cõſtituẽda, quam ſi ſequemur in comparatione rerum , nunq̃ recedemus ab offõ. Aũt pro ſed,hæc formula erit maxime conſentanea rõni,& diſciplinæ Stoicoꝝ quos ſeqmur in his libris,id eo ſup. q̃q̃ á ueteribus Academicis & Peripateticis noſtris, q erant quõdam idẽ q Academici,&q anteponunt ea quæ honeſta,his quoq; vñr otilia, tñ,& hæc ſup bene differuntur,ſplendidiut ab eis.ſ.Stoicis, qbus qdqd uř honeſtum,idem uř utile,nec qdq̃ utile ſup.vř quod non honeſtum,quam ab his.ſ.Academicis & Peripateticis,qbus eſt aliquid honeſtum non utile,aut utile non honeſtum . Aũt pro ſed, nr̃a Academia .i. in qua verſati ſumus,dat nobis magnam licentiam,ut quodcunq; maxime ꝓbabile occurrat,liceat nobis id defendere noſtro iure . Academici .n. cum nihil affirmarent, ſed in utranq; partem de quolibet diſputarent,ſuo iure quidquid ꝓbabile videbatur,probabant, quod Stoicam ſectam profitenti nõ licebat. Sed redeo (inquit Cic.) ad formulam.ſ.promiſſam de hac materia. Detrahere,deſcribit formulam qua officium cognoſcitur,vbi controuerſia eſt inter honeſtum & vtile dicens: Igitur detrahere.i.auferre aliqd alteri & hoiem augere ſuum cõmodum incõmodo.i.damno alterius.ſ.hominis eſt magis contra naturã .i.magis repugnans & fugiẽdum humanæ naturæ,quã mors,quã paupertas,quam dolor,quam cetera quę pñt accidere,aut corpori,aut rebus externis. Nam ſup.id facere tollit principio.i.in primis conuictum humanum,& ſocietatem ſup.humanam. Si enim erimus affecti ſic,vt quiſque ſpoliet aut violet alieꝝ pp ſuũ emolomentum.i.proprium cõmodum, neceſſe eſt eam ſocietatẽ humani gñis,quę maxime eſt ſm naturam humani gñis diſrumpi.i. violenter diſſolui. Vt.i.quemadmodum ſi vnum quodcunq; mẽbrum hr̃et hunc ſenſum.i ita ſentiret, vt putaret ſe poſſe valere , ſi traduxiſſet ad ſe valetudinem proximi mẽbri , neceſſe eſſet totum corpus debilitari , & interire , ſic ſi vnuſquiſque nr̃m capiat ad ſe cõmoda alioꝝ, & detrahat cuique quod poſſit grã ſui emolumenti.i.lucri & cõmodi,neceſſe eſt,vt ſup.ſocietas & cõitas hominum , euertatur . Nam conceſſum eſt.i.licitum & permiſſum eſt,natura non repugnante,vt quiſque malit accipere ſibi, quam alteri quod pertineat ad vſum vitæ,quidem.i.certe natura nõ patitur illud videlicet,vt augeamus nr̃as facultates, copias, & opes ſpolijs alioꝝ . Neq; vero eſt hoc ſolum cõſtitutum natura.i.iure naturali & iuregentium,ſed ẽt legibus populoꝝ,videlicet ſingulaꝝ ciuitatum,quibus.ſ.legibus reſp.continentur in ſingulis ciuitatibus , conſtitutum inq̃ eſt eodem modo , vt non liceret cauſa ſui.i.proprij cõmodi licere alteri. Enim pro quia,leges ſpectant .i.prætendunt hoc & leges volunt hoc videlicet coniunctionem ciuium eſſe incolumem.i.integram & illæſam,quam ſup.coniunctiones,qui dirimunt.i.diſſoluunt eos coercent, videlicet leges morte,exilijs,vinculis,damno.ſ.reꝝ. Atque pro &,ratio naturę q̃ eſt lex diuina & humana exigit, multo magis hoc cui.ſ.legi diuinæ & humanæ,q velit parere.i.obtemperare(oẽs aũt qui volunt viuere ſm naturam parebunt ſup.ei.) quam cõmittet.i.patiẽter , vt appetat alienũ & aſſumat ſibi,quod detraxerit alteri . Etenim celſitas,& magnitudo animi,itemq. cõitas,iuſtitia,liberalitas eſt multo magis ſecundũ naturam, quam uoluptas, quam uita, quã diuitiæ. Quæ.i.quas res.ſ.voluptatem,vitam, & diuitias quidẽ.i. certe contemnere,& comparentem.i.eum qui comparat ea cum vtilitate cõi ducere pro nihilo.i.nihil impendere in comparatione,videlicet cõis vtilitatis eſt, & excelſi animi . Autem pro ſed , detrahere alteri cauſa ſui cõmodi eſt magis cõtra naturam.i magis execratur ab eo qui ſecundũ naturam uiuit, quam mors,quã dolor, & quam cetera eiuſdem gñis . Itaque.i.& ſimiliter magis eſt ſm naturam imitantem.i.eum qui imitari uelit illum.i.nobiliſſimum Herculem,quã fama hoium memor beneficioꝝ collocauit in cõcilio.i.cœtu cœleſtium ſuſcipere maximos labores & moleſtias,pro cõſeruandis,atq; iuuandis oibus gentibus ſi poſſit fieri quã viuere in ſolitudine , non modo.i.non ſolum ſine ullis moleſtijs,ſed ẽt in maximis voluptatibus abundantem oibus copijs,ita ſup. ut tu excellas ẽt pulchritudine,& uiribus.Quo circa quiſque optimo & ſplendidiſſimo ingenio .i. hñs optimum & ſplendidiſſimum ingenium anteponit illam uitam.ſ.priorem labores tales ſuſcipientem huic.ſ.uoluptuoſæ . Ex quo efficitur .i. infertur concluſio,videlicet hoiem obedientem naturæ nõ poſſe nocere homini.Deinde q uiolat alterum,vt ipſe conſequatur aliquid cõmodi,aut qui exiſtimat ſe nihil facere contra naturã,aut qui cenſet mortẽ magis fugiendam,aut paupertatem, dolorem, amiſſionem ẽt liberoꝝ,propinquoꝝ,& amicoꝝ,quam facere cuipiam iniuriam,etſi exiſtimas nihil fieri contra naturam in hoib' violandis,quid diſſeras.i.diſputes cum eo,qui tollat.i.auferat oino hoiem.i.rõnem ex hoie,q.d.fruſtra.Sin.i.ſed ſi cenſet id quidẽ videlicet violare hoies eſſe fugiendum,& illa.i.mortem,paupertatem,& dolorem eſſe multo peiora , errat in eo quod exiſtimat .i.iudicat vllum vitium,aut corporis, aut fortunæ eſſe grauius vitijs animæ.Ergo vnum debet eſſe propoſitum oibus,vt eadem ſit vtilitas,& .i.ſimul vniuſcuiuſque,& .i.ſimul vniuerſoꝝ,quam.ſ.vtilitatem ſi quiſque rapiat ad ſe,omnis conſociatio humana diſſoluetur. Atque ſi natura præſcribit .i. quaſi pro lege fert, vt hõ velit conſultum.i.bene eſſe homini,quicunque ſit,tm̃.i.ob eam ipſam cauſam quod is homo ſit , neceſſe ſm eandem naturam vtilitatẽ oium eſſe cõem. Quod ſi ita eſt,nos continemur oẽs vna in eadẽ lege naturæ . Et ſi idipſum ita eſt certe nos prohibemur lege naturæ violare alteꝝ. Autem,pro ſed,verum ſup. eſt primum.i.añx .i.quod eadem lege continemur,igitur verum ſup.eſt,& .i. ẽt ſupremum.i.pñt.ſ.quod lege naturæ prohibemur alterum violare. Quiſpiam forte dixerit .i. obiecerit, non ne igitur ſapiens ſi ipſe conficiatur.i.pereat fame .i. inedia abſtulerit ſup. inutile alteri hoi ad nullam rem vtili.i.penitus inutili cibum ? rñdet,minime . vero ſi ſup. illo oblato cibo etiam conficiatur,quid ſup. dices ſi vir bonus poſſit ſpoliare veſtitu Phalarim crudelem & immanẽ tyrannum Agrigentinum.ſ. nonne ſpoliet eum, ne ipſe vir bonus conficiatur frigore? rñdet hæc ſunt facillima ad iudicandũ. Nam ſi detraxeris cauſa tuæ vtilitatis,quid.i.aliqd ab homine ad nullam partem vtili,tu feceris inique & contra legem naturæ.Sinautem .i. ſed ſi tu ſis is.i.talis qui poſſis afferre reip. atque ſocietati hoium multam vtilitatem,ſi remaneas in vita,ſi tu detraxeris ob eam cauſam alteri,non ſit reprehendendum. Sinautem.i.ſed ſi id non ſit eiuſmodi,vt.ſ.reip.vtilitas afferatur,cuique eſt ſuum incõmodum potius inferendum.i.portandum ac tolerandum, quam ſubtrahendum de commodis alterius . igitur morbos , aut egeſtas,aut quid.i.aliquid hmõi non eſt magis contra naturã , quam detractio,atque appetitio alieni, ſed derelictio cõis utilitatis eſt contra naturã,eſt.n.iniuſta.Itaque.i.& ita ipſa lex naturæ quæ cõſeruat & cõtinet vtilitatẽ hoium,decernit .i. præſcribit profecto .i.reuera,vt res neceſſariæ ad viuendum transferantur ab hoie inerti.i.ſine arte & induſtria,& inutili ad viꝝ bonũ & fortem , qui .i.bonus fortiſq. vir ſi occiderit .i. caſu mortuus fuerit (ab ob & cado non á cædo) ipſe detraxerit.i.morte ſua immutauerit multum de vtilitate cõi.modo.i.dũmodo ipſe faciat hoc.i.transferat ad ſe victũ alterius ita, vt ne ipſe bene exiſtimans.i.iudicans ſup. de ſe,& diligens ſeſe.i.ſemetipſum habeant hanc cauſam ad iniuriam.i.vſurpet ſibi iniuſte . Itaque fungatur ſemper offõ conſulens.i.qcunq; conſuluerit & profecerit vtilitati hoium & ei ſocietati humanæ,quam ipſe.i.ego cõmemoro.i.nunc prædico . Nam perfacile eſt iudicium eius ſup.quod attinet ad Phalarin.i.ad quẽuis tyrannũ . Enim pro quia nulla ſocietas eſt nobis cum tyrannis,ſed potius ſumma diſtractio.i.diſſociatio,neq; eſt cõtra naturam ſpoliare eum.ſ.tyrannum ſi poſſis,quem honeſtum eſt necare,(in odiũ Cæ.Ci. vbiq. in tyrãnos excandeſcit) atque oẽ hoc peſtiferum atque impium genus.ſ.tyrannorum eſt exterminandum i.extra terminos eijciendum ex cõitate hoium . Etenim ut .i.quemadmodum quædam membra amputantur,ſi & ipſa cœperunt carere ſanguine & ſpiritu.ſ.vitali,& nocent reliqs partibus corporis,ſic iſta execrabilis feritas & immanitas belluæ in figura hoïs,quam.ſ.tyranni exercent , qui nihil hoïs præter figuram hñt,ſegreganda eſt tanq̃ cõi humanitate corporis. Quęſtiones in quibus offm̃ exquiritur ex parte.i.de repente ſunt huius generis. Igitur ego credo Panætium perſecuturum fuiſſe eiuſmodi res , niſi alius caſus aut occupatio ſup.alia peremiſſet.i.diſſipaſſet cõſilium.i.propoſitum eius,ad quas ipſas conſultationes multa p̃cepta ſunt ex ſuperioribus libris,quibus poſſit perſpici.i.clare videri,quid ſit fugiendum pp turpitudinem , & quid ſit id qđ non ſit fugiendum iccirco quia non eſt oino turpe. Sed qm̃ nos imponimus operi inchoato.i.incepto,tm̃ proprie .i. quaſi abſoluto .i. conſummato,tanq̃ faſtigium.i.veluti quoddam culmen & ſummum eius vt Geometræ ſolent non oia docere , ſed poſtulare vt quædam concedantur .i. pro probatis habeantur , licet probata non ſunt,quo.i.ideo,ut explicent facilius,ea quæ uelint . Sic mi Cic.ego poſtulo à te ut mihi concedas,ſi potes,nihil eſſe expetẽdum pp ſe præter id,quod ſit honeſtum.Sin.i.ſed ſi hoc .ſ. concedere non licet pp Cratippum.i.dogma Peripateticoꝝ, qđ Cratippus profitetur,at certe dabis.i.cõcedes mihi illud id.ſ.eſſe maxime

xime expetēdum pp ſe, qood ſit honeſtum. Vtrumuis.ſ.ſiue hoc, ſiue illud cōcedas, vtrunq; eſt ſatis mihi, & cum hoc.i.pariter hoc, tum illud.i.pariter illud vt probabilius, videlicet ſm̄ diuerſas rōnes, nec qdq̄ præterea.i.illis oegatis qdq̄ ſup. vt probabile. Ac Panætius eſt primum defendendus in hoc lib. quod non dixerit vtilia poſſe aliqō pugnare cum honeſtis, neq; id erat ei fas.ſ. Stoicā ſectam profitenti, ſed quod dixerim ea quæ vōr vtilia pugnare cū honeſtis. uero pro ſed, ipſe teſtatur ſæpe nihil vtile quod oon idē.ſ.ēt honeſtum ſup. ſit, nec honeſtum quod oon idem utile ſit, & negat villam peſtem maiorem inuxiſſe.i.incurſum feciſſe in vitā hoium, quam opinionem illoꝝ, q diſtraxerint.i. in diuerſas partes traxerint iſta.ſ. vtile & honeſtum. Itaq; induxit eam repugnātiam, oon quæ eſſet, ſed quæ videretur eſſe, noo vt anteponeremur aliqō vtilia honeſtis, ſed vt dijudicaremus ſine errore, ſi incidiſſent.i. concurriſſent qn̄.i. aliqn̄. Igitur nos explebimus hāc partem relictam.ſ.ā Panætio, explebimus inq̄ oullius adminiculis.i. adiutorijs, ſed vt dī nr̄o marte.i. robore & viribus ingenij nr̄i. Neque.n. qdq̄ eſt explicatum de hac parte poſt Panætiū, nihil dico qđ pbaretur.i. pbabile videret̄ de his q venerūt in nr̄as manus.

DOCT. *interpr.* RESpublicæ continentur.) Cōtinentur dixit pro ↄſtant, nā aliter cōtinetur, quod comprehenditur, aut incluſum eſt. (Ex quo efficitur) Efficit dixit, pro colligitur argumētis. (Humana ↄſociatio.) Cōſociādi verbo fortaſſe timuiſſemos vti, ni Cicero vſurpaſſet. (Violare aliꝗ) Græcoꝝ more vſurpauit violādi verbum, non p vim inferre, ſed pro iniuriā facere pter ius: Græci dn̄t ὑβρίζειν, & ὕβριν noo ſolū vim, ſed ēt ioiuriam, aut contumeliam vocant. (Conſilium eius peremiſſet) Noue vſus eſt verbo perimendi, niſi forte mendū ſubeſt, & legendum eſt pueniſſet.

DOCT. *interp.* DEtrahere igitur) Formula qua officium cognoſcitur. Summa vtilitas hoium eſt conſeruatio ſocietatis humanæ. Proinde cenſendum eſt inutile eſſe, quidqoid lædit ſocietatem, aut iniuſtitia lædit ſocietatem, ergo nulla ex ea poteſt colligi vtilitas. Et primum de iuſtitia dicit, poſtea de vtilitatibus pugnantibus cum reliquis virtutibus. (Neque vero hoc ſolum naturæ.i. iure gentium) Ius gentium eſt ratio, & communis ſenſus hominum, leges populorum ſuum cuiuſque ciuitatis ius eſt.

ARGVMENTVM.

Ne qua nos commoditas quantauis cum ſumma etiam impunitate coniuncta permoueat, vt vel tantillum ab honeſto recedamus, ſi quo nihil peruerſum.

CVM igitur aliqua ſpecies vtilitatis obiecta eſt, cōmoueri neceſſe eſt. ſed ſi, cū aīum attenderis, turpitudinem videas adiunctam ei rei, quæ ſpeciem vtilitatis attulerit: tunc vtilitas non requirendā eſt; ſed intelligendum, vbi turpitudo ſit, ibi vtilitatem eſſe nō poſſe. ꝙ ſi nihil eſt tam cōtra naturam, q̄ turpitudo; (recta enim, & cōuenientia, & conſtātia natura deſiderat, aſpernaturq́. contraria) nihilq́. tam ſecundū naturam, q̄ vtilitas: certe in eadem re vtili turpitudo eſſe nō poteſt itemq́;, ſi ad honeſtatem nati ſumus, eaq́. aut ſola expetenda eſt, (vt Zenoni eſt viſum) aut certe omni pōdere grauior eſt hn̄da, q̄ reliqua oīa, quod Ariſtoteli placet: neceſſe eſt, quod honeſtum ſit, id eſſe aut ſolum, aut ſummū bonum; quod aūt bonum, id certe vtile; itaque, quidqd honeſtum, id vtile. quare error hoīum nō proborum cum aliqd, quod vtile viſum eſt, arripuit, id cōtinuo ſecernit ab honeſto. hinc ſicæ, hinc venena, hinc falſa teſtamēta naſcuntur, hinc furta, peculatus, expilationes, direptionesq́. ſociorum, & ciuium, hinc opum nimiarum potentiæ nō ferendæ: poſtremo ēt in liberis ciuitatibus exiſtunt regnandi cupiditates: quibus nihil nec tetrius, nec fœdius excogitari pōt. emolumenta.n. rerum fallacibus iudicijs vident: pœnam, non dico legum, quas ſæpe perrūpunt, ſed ipſius turpitudinis, quæ acerbiſſima eſt, nō vident. quamobrem hoc quidem deliberantiū genus pellatur ē medio, (eſt.n. totum ſceleratū, & impium) qui deliberāt, vtrum id ſequātur, quod honeſtum eſſe videāt, an ſe ſcientes ſcelere contaminent. in ipſa.n. dubitatione facinus ineſt, ēt ſi ad id non peruenerint. ergo ea deliberanda oīno non ſunt, in qbus eſt turpis ipſa deliberatio. Atque ēt in omni deliberatione, celandi, & occultādi ſpes, opinioq́. remouēda eſt. ſatis n. nobis (ſi modo in philoſophia aliqd profecimus) perſuaſum eſſe debet, ſi oēs Deos, hoīesq́. celare poſſimus, nihil tn̄ auare, nihil iniuſte, nihil libidinoſe, nihil incōtinenter eſſe faciendū. hinc ille Gyges inducitur à Platone: qui, cū terra diſceſſiſſet magnis quibuſdā imbribus, in illum hiatū deſcendit, æneumq́. equū (vt ferunt fabulæ) animaduertit, cuius in lateribus fores eſſent: qbus apertis, hoīs mortui vidit corpus magnitudine inuſitata, annulumq́. aureum in digito: quē vt detraxit, ipſe induit. erat aūt regius paſtor. tū in cōciliū paſtorum ſe recepit: ibi cum palam eius annuli ad palmā cōuerterat, à nullo videbatur, ipſe aūt oīa videbat: idē rurſus videbatur, cum in lucē annulū inuerterat. Itaq; hac opportunitate annuli vſus, reginæ ſtuprū intulit; eaq́. adiutrice regē dominum interemit, ſuſtulitq́. quos obſtare arbitrabatur: nec in his qſq̄ eum facinoribus potuit videre. ſic repēte annuli beneficio rex ortus eſt Lydiæ. hūc igitur ipſum annulū ſi habeat ſapiēs, nihil plus ſibi licere putet peccare, q̄ ſi non hr̄et. honeſta.n. bonis viris, nō occulta quærūtur. Atq; hoc loco philoſophi quidā, minime mali illi quidē, ſed non ſatis acuti, fictam, & cōmentitiam fabulam dn̄t prolatam à Platone. quaſi vero ille aut factū id eſſe, aut fieri potuiſſe defendat. hæc eſt vis huius annuli, & huius exēpli; ſi nemo ſciturus, nemo ne ſuſpicaturus quidē ſit, cum aliqd diuitiarum, potentiæ, dn̄ationis, libidinis cauſſa feceris, ſi id dijs, hoībusq́. futurum ſit ſemp ignotum, ſis ne facturus. negāt id fieri poſſe. q̄q̄ non pōt id quidē: ſed quæro, quod negāt poſſe, id ſi poſſet, quidnā facerent? vrgent ruſtice ſane; negant n poſſe, & in eo perſtant: hoc verbum qd valeat, non vident. cum.n. quærimus, ſi poſſint celare, qd facturi ſint; nō quærimus, poſſint ne celare, ſed tanq̄ tormenta quædā adhibemus, vt, ſi rn̄derint, ſe impunitate ppoſita, facturos, quod expediat, facinoroſos ſe eſſe fateantur; ſi negent, oīa turpia per ſeipſa fugienda eſſe cōcedant. ſed iam ad ppoſitum reuertamur. Incidunt ſæpe multæ cauſſæ, quę conturbant aīos vtilitatis ſpecie, nō, cum hoc deliberetur, relinquenda ne ſit honeſtas pp vtilitatis magnitudinem, (nam id quidē improbum eſt) ſed illud, poſſit ne id, quod vtile videat̄, fieri nō turpiter. Cum Collatino Tarqnio collegæ Brutus imperium abrogabat, poterat videri facere id iniuſte: fuerat.n. in regibus expellēdis ſocius Bruti, & cōſiliorum etiā adiutor. cum aūt conſilium hoc principes cepiſſent, cognationē Superbi, nomenq́. Tarqniorum, & memoriā regni eſſe tollendā; quod erat vtile patriæ conſulere; id erat ita honeſtū, vt ēt ipſi Collatino placere deberet. itaq; vtilitas valuit pp honeſtatē: ſine qua nec vtilitas quidē eſſe potuiſſet. at in eo rege, q vrbem condidit, nō ita. ſpēs enim vtilitatis aīum impulit eius: cui cum viſum eſſet vtilius, ſolum ſe, q̄ cum altero regnare, fratrē interemit. Omiſit hic & pietatē, & humanitatem, vt id, quod utile videbatur, neq; erat, aſſequi poſſet. & tn̄ muri cauſſam oppoſuit ſpeciem honeſtatis, nec probabilem, nec ſatis idoneam. peccauit igitur, pace vel Quirini, vel Romuli dixerim.

PETR. MARS.

CVm igitur) Volens Cic. oſtendere vtilitatem nõ poſſe cõiungi niſi cũ honeſto, nec poſſe in re quæ vere vtilis eſt eſſe turpitudinẽ, diſcurrit p quatuor virtutes, docẽs nihil eſſe vtile, qđ ſit virtutibus contrariũ, ſed prius de his quæ võt utilia malitioſis, cũ ſint contra iuſtitiam, quæ ſemper eſt vtilis, & prudentiã quam vult imitari malitia. Docet igitur qđ ſit agẽdum cũ aliqua ſpecies vtilitatis nobis ꝓponitur. (Obiecta) Poſita añ oculos, neceſſe eſt vt cõmoueatur aius illa vtilitate. (Cũ aium atcenderis) Diligẽter ꝯſideraueris. (Spẽm) Apparẽtiã vtilitatis, cũ re vera nõ ſit aliqd vtile, qđ non eſt honeſtũ. (Tunc) Cũ apparet turpitudo in re, quæ vtilis videbatur, tũc illa nõ eſt vtilitas. (Quod ſi) oñdit veram vtilitatẽ cum turpitudine cõiungi non poſſe, qm̃ nihil eſt tã contra naturam quã turpitudo, & oil tam ſm̃ naturam quã vtilitas. ergo ſimul duo contraria eſſe non pñt, & hoc primũ argm̃ ſumitur à natura (Recta enim) Rõ quare turpitudo eſt cõtra naturã. (Recta) Ea quæ recta ſunt. (Cõuenientia) Cõſentanea excellẽtiæ humanæ. (Cõſtantia) pſeuerantia in bonũ, & nihil eſt tã conſtans quã ipſa virtus. (Cõtraria) Ea quæ nõ ſunt recta, nec cõueniunt naturæ humanæ, vt eſt turpitudo, nec ſibiipſis conſtãt vt ſua vitia. (Quàm vtilitas) Qm̃ natura vtile deſiderat ꝓ cõſeruatione ſui, qđ vacet turpitudine. (Itemq.) Alia rõ & argm̃ ſumptũ a Stoicoꝝ Peripateticorumq. diſciplina. Si ad honeſtatẽ, inqt, nati ſumus, vt oẽs fatentur & dñt, nos eſſe natos ad honeſtũ, & qđ eſt honeſtũ id eſſe aut ſolum, aut maximũ bonum, & quod eſt bonum vtile, ſeqtur oẽ honeſtum eſſe vtile, & ſm̃ naturam, quæ honeſtatẽ amat, & vtilitatem. (Eaq.) Honeſtas, qm̃ Zeno dicebat ſolum honeſtũ eſſe pp ſe expetendum. (Oi pondere grauior) Maxime expetẽda & oibus alijs præponenda, qm̃ Ariſt. ſnia oia alia bona ex altera parte collocata, vix minimum momenti inſtar habebũt cõparatione virtutis. (Reliqua oia) Bona corporis & fortunæ. (Aut ſolũ) Vt placet Stoicis. (Aut ſummũ) Vt Peripateticis .i. oibus alijs bonis ꝓponendum. (Quare error hoium) Hoies, inquit, errore ducti id arripiũt, qđ vtile vr̃, & ab honeſto ſeparãt, qđ eſt cõtra naturã & nefariũ. ex hoc.n.q a ducuntur vtilitate nulla habita rõne honeſtatis, fiũt homicidę, fures, & alijs ſceleribus inquinati, vt vtilitatẽ conſequãtur, quam ab honeſto cõtra legẽ naturę ſecernũt. nihil.n. ut rõ naturę pſcribit, utile eſt, qđ non ſit honeſtũ. (Non proboꝝ) Maloꝝ hoium. (Quod uiſum eſt) Quod habet ſpeciem utilitatis, tñ non iudicat ipſe error maloꝝ hoium ibi eſſe turpitudinem, quod eſt cõtra prudentiã & iuſtitiã, de quibus nunc agitur. (Arripuit) Celeriter rapuit ſine conſideratione. (Secernit) Seiungit ab honeſto, & putat eſſe utile id, qđ non eſt honeſtũ. (Hinc) Ex hoc errore, qa utile ab honeſto ſecernitur, & putatur aliqd eſſe utile qđ uacet honeſtate. (Sicæ) gladij inſidioſi.i. ipſe ſicarij & homicidæ. Sicarij appellãtur à ſica, quæ ſignificat ferrũ uel cultrum. Lex Cornelia de ſicarijs, inqt: Iuſtinia. homicidas ulsore ferro pſequebatur, uel eos qui hoies occidendi cauſa cũ telo ambulant. Sica proprie eſt culter, q ſub ueſtibus portatur ad inſidias. Vnde in Paradoxis inuehens in Clodiũ dicit: Nõ appellatur inimicus, q cũ telo fuerit ante Senatũ, tua ſica deprehenſa eſt. Et in oratione quæ ſcribitur de Aruſpicum rñſis: Tum eſt illa in tẽplo Caſtoris ſcelerata ac pene deleta ſica deprehenſa. (Venena) qbus aliq e medio tolluntur. (Falſa teſtamẽta) Qđ eſt contra honeſtatẽ & iuſtitiam. Vnde Iuuen. notat M. Regulum, q dictãdo ſignãdoq. alijs falſa teſtamẽta ditabatur Signator falſo, q ſe lautũ atq; beatũ exiguis tabulis ac gẽma fecerat vda. Lex Cornelia lata fuit de falſis, quæ & teſtamentaria dr̃, & pœnam irrogat & qui teſtm̃ uel iuſtrm̃ aliud falſum ſcripſerit, ſignauerit, recitauerit, ſculpſerit, expreſſerit, ſciens dolo malo, eiuſq. legis pœna in ſeruos ultimum ſupplicium eſt, quod & in lege de ſicarijs & ueneficijs ſeruatur, inqt Iuſtinia. in liberos uero deportatio. Teſtm̃ dr̃, ut uult Iuſtinia. quaſi teſtatio mentis. (Furta) Rerum priuatarum furtum eſt, contrectatio rei, uel etiã uſus eius poſſeſſioníue qđ lege naturali prohibitum eſt admittere. (Hinc) ex tali namq. praua opinione. (Peculatus) Furta publica. Peculatus eſt furtũ publicũ, & peculator q facit furtũ pecuniæ publicæ. & dr̃ peculatus à pecore, ſicut & pecunia, furtũ uel à furuo.i. nigro dictum eſt, quod clam & obſcure ſit, & plerunq; noctu. uel à fraude, uel a ferẽdo.i. auferẽdo. ut inqt Iuſtinia. (Expilationes) dñt ab expilo. pp hoc inqt qa utile ab honeſto ſecernitur, hi q ſunt in magiſtratu expilant ſocios Romani nois, & eorum bona diripiunt ciuiumq. Rom. (Non ferẽdæ) Qm̃ pp nimias opes aliqui tyrannice uiuunt, & alioꝝ inopiæ inſultant unde ſit, ut ab alijs tolerari non poſſint. Apud antiquos erant ob id leges cenſoriæ. Et Licinius Stolõ legem tulit, ne liceret ciui ultra quingenta iugera poſſidere, q ſua lege poſtea damnatus fuit, qm̃ ſubiiciens filij perſona plus poſſidebat, & lex cenſoria erat, ne ulla fundum deſideraret.i. ne hrẽt maiores domos quam agros. Sed tpe Manij Curij perniitoſus habebatur ciuis, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. (Hæc men.) Vt ait Plin. poſt exactos reges plebi aſſignata eſt. Voconius legẽ tulit auctore Pædiano Aſconio, Ne qs cenſus, hoc eſt pecunioſus heredẽ relinqueret filium. hæ aũt leges eo ſpectabãt, vt nimiæ opes nõ affectarentur, nec quærerentur p fas & nefas. Priſci certe Romani pauperes domi & diuites in rep. eſſe voluerunt, & ꝓclarum arbitrabantur non hrẽ aurum ſed aurum hñtibus imperare. (Cupiditates regnãdi) Et hoc accidit pp illũ errorem, qa putãt id eſſe vtile, quod nõ eſt honeſtum, & hic tãgit tyrãnos, quoꝝ vita nihil põt excogitari miſerius. (Quibus) Cupiditatibus. Plato dicebat principatũ ſiue regnum in quinq; partes diſtingui. Nam aliqs principatus legitimus eſt, vt cu magiſtratus a ciuibus electi, vt volũt leges imperant, vt erãt conſules Romani, ceteriq. magiſtratus, q ciuium ſuffragijs creabãtur. Aliquis eſt naturalis, vt mares lege naturæ imperẽt fœminis vbiq;. Aliqs ſm̃ conſuetudinẽ, vt pædagogi & magiſtri imperẽt pueris, qm̃ ita fert cõſuetudo. Aliqs eſt ſm̃ genus, vt reges q regnant per ſucceſſionẽ. Aliquis eſt violentus, cũ aliqui imperant ciuibus vi ad parẽdũ coactis, vt ſunt tyrãni. (Tertius) Crudelius. (Fœdius) Turpius & flagitioſius. (Emolumẽta.n.) Ratio quare illis cupiditatibus nihil eſt fœdius.i. falſo iudicant illã eſſe vtilitatem & pręmia reꝝ, & nõ vident pœnam, quæ eos cõſcientia ſceleꝝ vexabit, & nõ vident turpitudinem quã incurrunt tali cupiditate regnãdi. (Perrũpunt) Violenter rumpũt & contemnunt, qm̃ contra leges faſq. dñantur, & leges ipſas in ciuitatibus opprimunt, oia ad libidinem adminiſtrantes, ſed ſceleris cõſcientia torquentur, qm̃ nemo nocens iudicio ſuo abſoluitur. (Turpitudinis) Vitij quo nihil põt eſſe turpius, quandiu.n. hõ eſt in aliqua turpitudine, tandiu nõ modo infelix, ſed infeliciſſimus eſt. Vitium qppe per ſe ſatis eſt ad miſerã vitam faciendam. Magna eſt profecto vis conſciẽtiæ in vtranq; partem, & pœna turpitudinis oi ſupplicio acerbior eſt. (Quàobrem) Concludẽs Cic. pręcipuit qd ſit agendum, et hoc.ſ. genus deliberandi è medio tollatur. (Deliberantiũ) Eorum q deliberant, & dñt aliqd eſſe vtile, quod nõ ſit honeſtum. (E medio) E cõi hoium ſocietate, & recedãt à nobis, q ſtatuimus nihil eſſe vtile, qđ vacet honeſtate. (Sceleratum) qa nocet hoium ſocietati. (Impium) qa offendit deum, cui pietatẽ debemus. (Qui deliberãs) Dubitando conſultant. (Verum id ſequantur) Hæc eſt deliberatio è medio tollẽda. deliberant.n. aliq, vtrum id ſolum aſſequãtur, quod eſt honeſtum, an vtile qđ uacet honeſtate. (Ipſa) dubitatio, inqt, non modo res ipſa cũ ſit, nõ eſt ſine ſcelere. (Sciẽtes) qa ſciunt non eſſe honeſtum, quod cupiunt, tñ talia vtilitate ducti ſe ſcelere cõtaminant.i. inficiunt, & deformãt vitio. (Dubitatione) Dum deliberant an ſcientes inquinent ſe ſcelere. (Si ad id) Qđ ipſi cupiunt, & de quo deliberant, hoc eſt chriſtianę pſuæ in primis cõſentaneũ & legi diuinæ, quæ pſcribit, vt ille q uoluntate peccat, iã ſit in vitio, quam ſi opera id qđ cogitarat, effeciſſet, ergo ꝯcludit ea nõ eſſe deliberanda in qbus nõ modo ipſa actio ſed ẽt deliberatio turpis eſt.i. affert infamiam. (Atque ẽt) ꝓcepit remouẽdam eſſe oino ſpecie occultandi, cum aliqd deliberamus, qm̃ turpitudo ipſa pp ſe fugienda eſt. Vnde Sophocles dixit hoc, nihil occulte, qm̃ cuncta tuens & cuncta audiens oia reuelabit dies. (Opinio) Quod opinemur id quod facturi ſumus poſſe occultari. (Satis.n.) Nobis, ratio quare talis ſpes & opinio fugienda eſt bono viro, & pħo cui nihil eſt cum turpitudine agendum, etiam ſi Deus videre nõ poſſet. (Hinc) Ex hoc, qa vir bonus nil tale facere debet. Nam Plat. in 2. de rep. exẽplum hoc de Gyge induxit, vt intẽderet quæ eſſet drĩa inter hoiem iuſtum & iniuſtũ. Iuſtus.n. etiam ſi poſſet occulte peccare, non peccat. Iniuſtus aũt nactus opportunitatem peccat, & cum non poteſt, aium tñ habet peccandi. Plato dicit, Progenitorem Gygis Lydi paſtorem regis Lydiæ fuiſſe, & imbre vehementiſſimo ſciſſam eſſe terrã, & in eo loco in quo animalia paſcebantur hiatum patuiſſe, & ipm deſcẽdiſſe in ſpecũ, & inueniſſe equum æneum concauũ, & intus cadauer hois maioris humana forma hñtis aureum annulum, quem detraxit, & ad paſtores ſe recepit, q cum annuli latiorem partẽ, in qua gẽma includitur circa digitũ verteret eamq. intra manũ reflecteret, his q aderant, ſtatim inuiſibilis erat, & cũ illam ad ſuũ locũ reduceret, videbatur, quã uim annuli intellegens curauit, ut ab his mitteretur nuncius ad Regem, ad quem añs illius vxorẽ ſtuprauit, & cum ea regi parauit inſidias, & illo ſublato regnum occupauit. (Inducit a Plat.) in 2 de rep. (Gyges) Vt auct. eſt Herod lib. 1. Daſcili filius Satelles fuit Cãdauli regis Lydoꝝ, & regnauit Gyges in Lydia duodequadraginta annos, & primus barbaroꝝ munera apud Delphos poſuit. Secũdus Midas rex Phrygiæ Cãdaulus ut inqt Trogus uxorẽ pulcherrimã habuit, quã ſo

Hiſt. Gygis

dali ſuo nudam oſdit, quo facto & amicũ adulteriũ vxoris ſolicitauit, & hoſtẽ ſibi fecit, & vxorẽ veluti tradito alieni amore à ſe alienauit. Nã breui poſt tpe cædes Candauli nuptiaꝝ præmium ſuit, & vxor mariti ſanguine dotata, regnũ & ſe pariter adultero tradidit Ad hũc Gygẽ alluſit Plato, quẽ dicit induiſſe ſtuprũ reginæ. Fingit.n. qd de Gyge ſcripſit, vt oñderet iuſti viri naturam. (Diſceſſiſſet) Hiatũ feciſſet pp imbres & motũ terræ. (Fores) valuæ ſiue ingreſſus. (Inuſitata) Qm̃ erat cadauer illud maius humana forma, vt ſcribit Plat. (Induit) Poſuit i digitũ. (Regius paſtor) vnꝰ ex paſtorib. Cãdauli regis Lydiæ, cui nomẽ dedit Lydius, Atis filius. Lydis cõfines ſunt Iones & Phryges aurorã verſus. (Cõcilũ) Cõgregationẽ, qm̃, vt inqt Plato, paſtores ſingulis mẽſibus aduocabãt conciliũ, & nuncios ad regẽ mittebant. (Palã) .i. bracteam inſertã ſiue gẽmam. Plin. 33. agẽs de annulis dicit: Alij bracteas inſerũt leuiore materia. pala dr̃ maſſa, ſiue bractea nũc vulgo foliũ annuloꝝ appellatur. vocatur Græcis funda annulus, annulũ gẽma, & gẽmæ locus prouerbiũ Priſcũ eſt auct. Suida, Gygis annulus, in verſutos atq; malignos. Gyges ait paſtor inuenit cadauer hũs annulũ, cuius nã erat, vt ſm conuerſionẽ ſphẽdones videretur, aut nõ videretur, q annulũ geſtaſſet. Dicebatur ẽt Gygis Sphẽdone. Pala eſt illa planities annuli & latior pars i qua gẽma inſeritur, & ẽt ſine lapide, ſunt tñ aliq æquales vndiq; non hñtes palam. (Ad palmã) Ad interiorem partẽ manus, qm̃ pala debet eſſe extra, vt patet. (In lucẽ) vt pala nõ eſſet cõuerſa ad palmã ſed extra. (Opportunitate) Occaſione & vi annuli. (Hunc ipſum annullũ) ꝯcludit Cic. ſapientẽ non peccaturũ ẽt ſi clam id agere poſſet. qm̃ vir bonus honeſta nõ occulta quærit, ſcit.n. turpitudinẽ p ſe ſugiendã eſſe. (Nõ occulta) Nõ quærit vt occultet, ſed vt honeſte agat. (Atq; hoc loco) Deridet C. quoſdã pħos, q dicebant hãc rem de Gyge fuiſſe fictam a Plat. Certũ eſt inqt hoc neq; fuiſſe, neq; fieri potuiſſe, & interpretatur qd voluerit Plato per illũ annulũ intelligere. (Hoc lo.) In hac parte, in qua loqtur de fabula Gygis. (Cõmentitiam fictã) A cõminiſcor, vnde cõmẽtum, fictio & inuentio. Ter. Atq; ipſis cõmentũ placet (Nõ latis acuti) Qm̃ non pſpiciunt qd ſigñet talis annulus, aut quare Plato rẽ illam cõmentus fuerit. (Hæc eſt vis annuli) Hoc ſigñat, & ad hoc ſpectat fabula illa de annulo. (Quid) Aliqd. .i. ſi nemo poſſet ſuſpicari te aliqd facturum turpiter & inutile, tñ non eſt faciendũ. (Cauſa diuitiaꝝ) Vt ſunt rapinæ, furta, expilationes & ſimilia. (Potentiæ) Vt plus poſſis in ciuitate quã oporteat & hoc eſt tyrãnicum (Dominationis) Dominari ꝓprie ad tyrãnos ꝑtinet, & quoties qs in ciues imperat, dr̃ dominari. Ideo dixit ſupra, Cõtra Syllę dominãtis opes. (Libidinis) Luxuriæ ac alicuius turpitudinis, qđ eſt cõtra verecundiã & tẽperãtiã. (Sis ne facturus) q.d. vir bonus & ſapiẽs non eſt facturus. Peregrinus pħs cognomento Proteus auctore Gellio dicebat, Virũ ſapientem non peccaturum eſſe, ẽt ſi peccaſſe eum dij, atq; hoies ignoraturi forent. non n. pœnę aut infamię metu, non eſſe pctm̃ putat, ſed iuſti honeſtiq. ſtudio & officio. ſi qui tñ non eſſent tali uel ingenio uel diſciplina præditi; uti ſe ſua ſponte facile à peccando tenerent eos oẽs tunc peccare procliuius exiſtimabat, cum latere poſſe id pctm̃ putarent, impunitatemq. ex ea latebra ſperarent. At ſi ſciant, inquit, hoies nihil oium rerum diutius poſſe celari, ſuppreſſius, prudẽtiusq. peccabitur. Propterea uerſus iſtos Sophoclis in ore hñdos dicebat, Hic nihil occulte, qm̃ cuncta uidens, & cuncta audiens, oĩa reuelabit dies. Et alius poeta dixit, ueritatem eſſe filiam tpis. Pythagoreum fuit præceptum, Te ipm̃ uereri in primis. Nec cũ alijs nec ſolus turpe quid feceris, iuſtitiam re ac uerbo cole. (Negant) .ſ. illi pħi. (Id poſſe fieri) Vt id dijs atque hoibus futuꝝ ſit incognitum. (Quanq̃ põt id fieri quidem) .ſ. ut aliquid fiat, quod ab hoibus ignoretur. (Sed quæro) Inquit. Cic. ſi poſſent occultare id qđ ipſi negant occultari poſſe, qd nam facerent? (Vrgent) Inſtant ipſi pħi, qui Platonem derident. (Ruſtice) Inerudite ineleganter, & inepte, ut decet ruſticum. (Negant) Poſſe .ſ. fieri ut occultet, & in hoc perſtant nõ poſſe .ſ. fieri, ut ſit occultum. (Hoc uer. poſſe) .ſ. non conſiderant, qd hoc uerbum ſignificet, & hęc interrogatio cum quærimus ſi poſſint celare. (Sed tanq̃ tormenta) Stimulos quibus cogamus eos rñdere, quid de hac re ſentiãt. ſenſus eſt, tali interrogatione ad id hos pħos ueluti quibuſdam tormentis adduco, ut cogantur fateri ſe eſſe facinoroſos ſi dixerint aliqd ſe facturos, quod uacet honeſtate, ſi clam fieri poſſit, ſi aũt negauerint ſe facturos ẽt ſi hominibus incognitum ſemper ſit futuꝝ, ut fateantur turpitudinem pp ſe fugiendam eſſe. (Tormenta &c.) Cum in corpore torquetur quis neceſſe eſt, ut tormẽtis coactus fateatur. (Interrogationes igitur & ratio.) Quibus diſputantes coguntur aliquid affirmare, aut negare ſunt tanquã tormenta, & ideo dixit tanq̃ qm̃ in his rebus non dicuntur proprie tormẽta, ſed per tranſlationem. (Propoſita impunitate) .i. qđ impune poſſint facere, id quod vtile vr̃. (Quod expediat) Vtile ipſis videatur, quod tñ vacet honeſtate. (Facinoroſos) Malos viros, q non fugiũt turpitudinem pp ſe, ſed metu infamiæ. (Si negẽt) Se eſſe facturos aliqd inhoneſtum ẽt ſi celare poſſent. (Per ſe ipſa) Nõ pp metũ aliquẽ infamiæ, ſi.n. turpitudo nõ eſſet fugienda p ſe, hoies nacti latebras oĩa turpia cõmitterẽt. Et q viſus eſt Cic. digreſſione, dixit iã redeundum eſſe ad propoſitum. Propoſuerat aũt in oĩ deliberatione remouendam eſſe ſpẽm occultãdi, & vtilitatem nõ eſſe reqrendam, vbi eſt turpitudo. (Ad ꝓpoſitu) Ad ꝓpoſitã diſputationem de repugnãtia vtilis & honeſti. (Incidũt ſæpe cauſſæ) dicit Cic. incidere ſæpe cauſas, quæ aios in ancipitẽ deliberationem trahunt, cũ .ſ. deliberatur an id, qđ vtile vr̃ poſſit fieri nõ turpiter. & ponit exẽpla, vt oñdat nihil eſſe vtile, qđ malitiæ coniũctum ſit & iniuſtitiæ. (Turbant) Ancipites agũt. (Specie) Apparẽtia. (Nõ turpiter) Vt non offendatur honeſtas, dum fit id, quod ſpẽm vtilitatis hẽt. (Cum Collatino) Ponit exẽplum Bruti & Collatini, & oñdit id quod vtile vr̃, poſſe fieri honeſte pp circunſtantiat. poſt exactos reges auctore Liuio comitijs centuriatis a præfecto vrbis ex cõmentarijs Seruij Sulpicij duo conſules creati ſunt, Brutus, & Collatinus, cuius nomen, qm̃ ex familia Tarquinioꝝ erat, inuiſum Romanis fuit, dicebant.n. pulſo Tarqnio Superbo penes Collatinũ imperium eſſe neſcire. Tarquinios priuatos viuere, nõ placere, nomen periculoſum libertati eſſe. Brutus Collatini collega plebẽ tali ſuſpitione ſolicitam ad cõcionẽ vocauit, quod cũ iuſiurandũ populi recitaſſet, q decreuerat vt nemo ex Tarquinijs Romæ regnaret, nec volebat aliqd eſſe in vrbe, vnde periculum libertati eſſet, dixit inuitũ ſe dicere hoiſ eãm nec dicturum fuiſſe, ni caritas reip. vinceret, nõ credere P.R. ſolidã libertatem recuperatã eſſe, regium nomen non ſolũ in ciuitate, ſed ẽt in imperio eſſe. Id obſtare libertati, hunc tu inqt tua volũtate L. Tarqnij remoue metum. Meminimus, fatemur, eiecisti reges, abſolue beneficiũ tuum, aufer hinc regiũ nomen, res tuas tibi non ſolũ reddunt ciues tui auctore me, ſed ſi qd deeſt mirifice augebunt, amicus abi, & exonera ciuitatẽ vano forſan metu. Ita pſuaſum eſt ais cum gente Tarquinia hinc regnum abituꝝ. Collatinus abdicauit ſe cõſulatu, rebuſq. ſuis oibus Lauiniũ trãſlatis vrbe ceſſit. Brutus ex Senatuſcõſulto ad populũ tulit, vt oẽs Tarqniæ gẽtes exules eſſent. Collatinus à Collatia oppido quõdam ꝓpe Romã dictus eſt, maritus Lucretiæ, quã noctu ſuperbi filius violauit in oppido Collatia abſente Collatino. nã cũ alijs erat in obſidione Ardeæ vrbis. (Abrogabat imperiũ) Auferebat cõſulatũ derogamus in partẽ, abrogamus in totũ. (Iniuſte) cõtra iuſtitiam & honeſtatẽ, qm̃ Collatinus fuerat ſocius in expellẽdis Tarquinijs. (Principes) Optimates & primi in ciuitate, qm̃ volebãt, vt oẽs Tarqnij eſſent exules. (Superbi) Tarquinij ſuperbi, quẽ expulerãt. hic fuit vltimus rex Romanoꝝ. (Regni) Qđ nulla eſſet regũ memoria in vrbe, & qđ nomen Tarquinioꝝ & regũ penitus tolleretur. Hoc erat vtile patriæ & ideo honeſtũ à circunſtãtia fuit, abrogare imperium Collatino. id.n. fiebat à Bruto ꝓ ſalute patrię, aliter nõ fuiſſet honeſtum. cauſa igr̃ faciebat, vt ipſa res honeſta eſſet, & ſic erat honeſtum à circũſtãtia cauſæ, q̃ eſt vna ex ſeptẽ quæ faciũt offm̃. (Propter honeſtatẽ) Qm̃ cõſulere pt̃iæ vtile erat & honeſtũ, ſine quo nõ potuiſſet dici vtile. (At in eo rege) Nũc ponit contrariũ exẽplũ de Romulo, q Remum fratrẽ interfici iuſſit, ut ſolus regnaret. Vulgatior fama eſt, inqt Liuius, ludibrio fratris Remũ tranſiliſſe muros, inde ab irato Romulo, cum verbis ẽt increpitãs adiecisset, ſic deinde quicunq; alius trãſiliet mœnia mea interfectũ iri. Celer centurio iuſſu Romuli Remũ interemit. Lucanus, Fraterno primi maduerũt ſanguine muri. (In eo rege) Romulo, q vrbẽ cõdidit, & à ſuo noie denominauit Romã. (Nõ ita) .i. nõ valuit vtilitat pp honeſtatẽ, ſed Romulus ſpecie vtilitatis ductus nulla habita rõne honeſtatis, fratrẽ interemi iuſſit. (Species enim) Rõ quare nõ valuit vtilitas pp honeſtatẽ. (Species) Apparẽtia vtilitatis. illud.n. nõ erat vere vtile, qm̃ vacabat honeſtate. (Pepulit) cõmouit, percuſſit, impulit. nã pello idẽ eſt qđ percutio & ferio. lib. 1. de Diuin. ait, vt pellãtur ai vehemẽtius ſæpe, & cura, & timore. & in 2. ait: Num igr̃, cũ aut muros Babylonis, aut Homeri faciẽ cogito, imago illoꝝ aliqua me pellit? (Hic) Romulus impius & inhumanus fuit interficiẽdo fratrẽ. (Pietatẽ) Religionẽ, miſericordiã. (Humanitatẽ) q fratrem interemit, vt ſolus regnaret, quod vtile videbat̃ illi, cũ nõ eſſet, q nõ erat honeſtum. Põponius ait lib. 1. dige. ſiqs uiolauerit muros capite puniatur, ſicuti hi q tranſcendũt ſcalis admotis, vel aliqua qualibet rõne. Nam ciues Romanos aliũde quã per portas egredi nõ licet, cũ illud hoſtile & abominandum ſit. Nã & leater Romuli Remus occiſus tradit̃ ob id, quod muros trãſcẽdere voluerit.

rit.(Muri cauſam)Qm̃ edixerat,vt nemo ſua mœnia tranſiliret. hic murus videbatur facere hãc rem honeſtã,& cãm occidẽdi Remũ.cãm.i.rõnẽ. Videbatur.n.honeſtũ eſſe illũ necare,q in ſui cõtẽptũ muros trãſcenderat, & hãc cãm afferebat, ſed idonea non erat,vt illã cædem poſſet facere honeſtã. Et ſic oñditur circunſtãtiam debere eſſe idoneã,qua mouemur, et aliqd quod uĩ utile, fiat ſine offenſione honeſtatis,& ẽt mouemur hoc à natura inſtitutũ eſſe,vt honeſtũ anteponatur vtili,qm̃ nemo audet rem ipſam inhoneſtã defendere,ſed conãtur,oẽs afferre cauſam, quare ſit honeſta,vt Romulus,q q̃uis vtilitatis tm̃ cauſa,vt ſolus regnaret fratrem interemit,tñ opponebat ſceleri ſuo cãm muri, & ſe ideo feciſſe dicebat,qm̃ mœnia trãſilierat.hæc cauſa nõ erat idonea,nec Romulus hoc ꝓtextu potuit turpitudinẽ excuſare ſuã,q̃uis id cogitauerit.(Pace)bona venia ipſi⁹ Romuli dixerim,inqt Cic.(Vel Quirini)Varro ait,Mars dr̃ ab eo ꝙ maribus in bella præeſt, aut qd̃ à Sabinis acceptus,ibi eſt Mamers.Quirinus à quirib.Quirinalis collis inqt Põpeius dictus eſt,q a in eũ cõmigrauere Sabini à Curibus veniẽtes,& Romani à Quirino Quirites dñr. Romulus dictus eſt Quirinus. Quiris lingua Sabina dicebat haſta. Vñ Ouid. Haſtati cura Quirini. Romulus dictus eſt Quirinus poſt mortẽ,cũ Iulio Proculo apparuiſſet.(Vel R.)Quocũq; noie voluerit appellari dicã ipm̃ peccaſſe. Romulus dict⁹ eſt à rumine.i. mãma lupæ,q̃ lac infantibus pbuit.Vñ ſcribit Varro lib.2.de re ruſtica,ſubrumi agni dñr ſub mãma.rumis.n.quõdã mãma dicebat.

FRAN. MAT.

Cum igr̃ &c.) Prima regula eiuſmodi eſt,quoties icidetit, ut ex altera parte honeſtũ eſſe videat̃,ex altera vero vtile; vidẽdũ eſt an ꝯtra honeſtatẽ facias, ſi vtile illud ſecut⁹ fuerit.hoc eſt nunqd aliqua inſit turpitudo, ſimul atq; turpitudinẽ ineſſe videris,tũc ſtatim itelliges nõ vtile, euidẽtiſſimis aũt rõnibus pbat,ubi turpitudo ſit,illic nullã utilitatẽ cõſiſtere.(Species ut)Loqtur ſapiẽter & caute.nõ.n.dixit aliqua utilitas,ſed ſpecies vtilitatis,qa nõ eſt uera utilitas.(Cõmoueri)ſi põt nõ cõmoueri aius.u.g.incidis in magnũ numerũ pecuniarũ,ſcis eas uicini tui eſſe,cõmouet̃ aius tuus utilitatis cauſa.nec fieri põt quin utile uideatur,ſi illas pecunias in tua ꝑtãte retinueris. Sed cũ diligẽter aduerteris turpitudinẽ ineſſe,(turpe.n.eſt,imo nõ licet aliena occupare,) tũc deniq; intelligis,qd̃ utile uidebatur, & aium cõmouebat,utile nõ eſſe. (Quod ſi nihil eſt tã cõtra &c.) Id ita eſſe,ut ſcribit Cic.uel ea eo intelligit̃,qd̃ quãtũuis turpis aliqs ſit, noie tñ turpitudinis appellari grauiſſime fert,vt adulter dolet adulter uocari,& fur indignat̃,ſiqs eũ furẽ dixerit,nã qppe turpitudini repugnat.Eſt.n.cõis intelligẽtia data nobis à deo quã alij cõem ſenſum appellãt,q̃ res notas nobis efficit,eaſq. in aĩs nr̃is ichoat ita, ut honeſta in uirtute ponãtur,in uitijs ꝯtraria ea in opinione poſita exiſtimare nõ in natura demẽtis eſt. (Certe eadẽ in re) Hoc cõceſſo qd̃ infirmari nõ põt,uidelicet nihil magis ſm̃ naturã eſſe quã utilitatẽ,nihil magis cõtra naturã, quã turpitudinẽ, ſequet̃ turpitudinẽ & utilitatẽ una eſſe nõ poſſe.Quod ergo turpe id utile nullo mõ eſt.(Itemq. &c.)Alia rõ,qd̃ ad honeſtatẽ nati ſum⁹. Nã cõis intelligẽtia res notas efficit,& admonet,ut honeſta i uirtute,in uitijs turpia ponamus.Zeno hois ſinẽ dixit eſſe cõſtitutæ,nec ſm̃ naturã uiuere.Id aũt eſt ſm̃ uirtutẽ uiuere ad eã qppe natura nos duci.(Qd̃ ſi eſt neceſſe)Eſt aut ſolũ bonũ honeſtatẽ exiſtimare,aut maxime bonũ.(Zenoni) is Citticus cognominatus eſt,M.Naſſer fili⁹ ex Cypri græca ciuitate.Fuit aũt princeps Stoicorũ.hũc Athenienſes honorifico decreto uiuẽtẽ adhuc ornarũt, enĩ duabus columnis,& corona aurea donarũt. Athenas anno ætatis 18.acceſſit.mortuus eſt nonageſimo octauo.uel ut alij dñt, 72.auctor Laertius. (Ariſtoteli) is Peripateticorũ princeps fuit. (Qd̃ bonũ &c.) Cõplexio argumẽti & cõcluſio. (Quare error &c.)Quoties aliqs arripuerit qd̃ utile eſſe uideat̃,& ab honeſto ſeparauerit,improbi hois more agit.(Viſum ſit)qm̃ re uera utile non eſt.(Hinc ſicæ) Ex hac hoium improborũ opinione, q utile ab honeſto ſeparãt,mala oia naſci oñdit. Sica gladius breuis eſt, q ſub ueſte latet. Cic.in Paradoxis,Sica tua in foro deprehẽſa eſt Vñ ſicarij,q hoies occidẽdi cãm cum telo ambulabãt, qbus lege Cornelia de ſicarijs,mors pœna ſtatuta eſt.(Venena) Quæ ꝓpinant cuipiã vtilitatis cauſa,vt.ſ.eius bonis fruant̃,quod multi faciũt.Nero venenũ Britãnico ꝓpinari iuſſit,vt ipſo illo mortuo, ſecure imparet.(Falſa teſtamẽta)vnde à Cornelio lex data eſt de falſis,q̃ & teſtamẽtaria uocat̃,pœnam irrogãs ei q teſtim,vel aliud inſtrm̃ falſum ſcripſerit,ſignauerit,recitauerit,ſubiecerit, qui ue ſignum adulterinũ fecerit,ſculpſerit,expreſſerit,ſciẽs dolo malo, eiuſq. legis pœna in ſeruos vt vltimũ ſuppliciũ eſt. in liberos uero deportatio in inſulã. (Furta) Inter furtũ,peculatũ,& ſacrilegiũ,hoc eſt intereſt,furtũ eſt rei priuatæ, peculatus reip. ſacrilegiũ rei ſacræ.(Peculatos)Reip publicarũ. Iulius Cæſ.de peculatu legẽ ſanxit in eos, q remp. vel religioſam, vel ſacrã furati ſunt, vel furãtibus miniſteriũ ꝑbuerũt,vel q furto ſubducta ſciẽtes ſuſceperũt,quos vel capitali aiaduerſione, vel deportationis pœna puniri iuſſit. Põpeius Feſtus peculatũ,furtũ publicũ dicit eſſe,& à pecore dictum opinat̃ ſicut pecuniã,eo quod antiq Rom.nihil pter pecora habebãt. Vnde peculari & depeculari verba, & peculator depeculator.(Expilationes)Rapinæ à ſingulis.(Direptiones)Ab vniuerſis,expilamus ſingulos,diripimus vrbes.(Hinc) ſcilicet ex his expilationibus & deceptionibus multi ſic opes augebãt,vt illæ ferẽ dñe nõ eſſent,qm̃ ad tyrãnidẽ incẽdebãt.(Regnãdi cupiditates)dũ eni vtile exiſtimãt aliqd eſſe qd̃ nõ ſit honeſtũ,opes accumulãt, & regnãdi trahunt̃ cupiditate, ſicut Iulius fecit,q ſemp illud Euripidis i ore habebat,de quo poſt dicet̃.Perſeuerent.n.ſibi vtile eſſe arripe imperiũ,ẽt ſi honeſtũ minime eſſet.(Fallacib⁹ iudicijs) Nõ aut naturali lege,de qua ſæpe dictũ prius.(Quas perrũpunt) Recte Solõ leges Araneaꝝ texib⁹ cõparabat, in quas ſi minores muſcæ inciderint,retinẽt,maiores vero ꝑfringũt.Eodẽ modo potẽtiores,leges contẽnunt,imbecilliores illis ſunt obnoxij.(Pœna turpi) q a q peccãt,ẽt ſi nullo ſupplicio afficiãtur,tñ ꝯſcia ipſa torquẽtur.qua pœna nulla eſt grauior.Iuuen. Exẽplo quodcũq; malo cõmittitur ipſi,Diſplicet auctori,prima eſt hæc ultio,qd̃ ſe Iudice nemo nocẽs abſoluit̃,improba q̃uis Gẽa fallacis ꝑtoris vicerit urnã. Idẽ, Cur tñ hos tu euaſiſſe putes,quos diri ꝯſcia facti Mens hẽt attonitos & ſurdo verbere cædit,Occultũ quatiẽte aio tortore flagellũ? Pœna aũt vehemẽs,ac multo ſæuior illis,Quas & Ceditius grauis inuenit,& Rhadamãthus, Nocte dieq. ſuũ geſtare in pectore teſtẽ. (Hoc genus) Deliberationũ. qd̃ in ꝓbo viro icidere nõ nequit,ſed pellẽdũ dicit hoc gen⁹, vt deliberẽt hoies, vtrũ ſit deligendũ an qd̃ vtile vĩ,cum tñ nõ ſit,an quod honeſtũ. (Sciẽtes)Quorũ maius eſt ſcelus,ſi ſciẽtes turpe eſſe,tñ faciũt ſpẽ vtilitatis ꝯcipiẽtes.(In ipſa.n.&c.)Si dubitare ſcelus eſt, quanto magis facere? Vñ ait lib.1.Quocirca bene ꝑcipiũt q vetãt quicq̃ agere qd̃ dubitẽt æquũ ſit an iniquũ. Aequitas.n.lucet ipſa per ſe, Dubitatio aũt cogitationẽ ſignat iniuriæ. Triplex eſt ſm̃ Theologos cogitatio,plena,ſemiplena,& interpretatiua, plena eſt cũ cogitamus rẽ & pficimus. Semiplena eũ cogitamus qdẽ,ſed non pficimus,& hæc mala eſt,ac vitio & ſcelere nõ caret.Interpretatiua diſcutit turpe ne ſit aliqd an ꝯtra,& hæc nõ trahit ominem in appetitũ aliquẽ,ſed detinet in ꝯſultatione,vt rẽ qualis ſit intelligat,& ppea bona eſt cogitatio. (Atq; ẽt in oi &c.) rõnibus ſuis cõfirmatis,ꝯtrarias impugnat Cic.occurrebat.n.illud,Quid ſi aliqd emolumẽti ſeparatũ ab honeſto arripe poſſumus,ita vt nemo oino intelligat nunqd id facere debemus,oñdere nõ eſſe faciendũ,ẽt ſi deos & hoies latere debeamus.(Hinc ille Gyges)Fabula p ſe hic patet,ob hanc cauſam aũt refertur, vt demõſtraretur nullo pacto decere ſapiẽtẽ trahi ad ſcelus ſpe celãdi,& occultãdi.hãc fabulã Plat.lib.2. περὶ τῆς πολιτείας ſcripſit.Gyges, is Lydus fuit paſtor regis Candaulis,vel ſodalis,à quo Candaules eſt occiſus.de quo apud Iuſt.lib.1.(Inducit)fingit Nonius Mar.(Diſceſſiſſet)diuiſa & apta eſſet.(Planũ)Planitiẽ & ſupficiẽ.(In lo.)vt nõ eſſe cõuerſus in palã.(Reginæ)Quã formoſiſſimã huic Gygi ſodali ſuo Cãdaules oñderat nudã. Scribit hãc hiſt. Herod multis uerbis. (Nec in his &c.)hæc oia occulta fuere,ſed nõ ppea facere licuit. (Hũc igr̃ redit ad pr.)& ſi ſapiẽs inqt talẽ hẽret annulũ,nihilo magis exiſtimaret ſibi licere peccare quã ſi nõ hẽret,q a qd̃ ab honeſtate diſſẽtit,nullo modo fieri licet.(Honeſta.n.&c.)Plat.li.2. περὶ τῆς πολιτείας, Thraſymachũ vel inuitũ fateri nõ videri ſapiẽtẽ aut iuſtũ,ſed eſſe.Sermo aũt Socr.tribuit. Illic fabula de Gyge recitat̃,quã nõ penitus cõmẽtus eſt Plat.plura.n.ex hiſtoria ſũpſit. (Atq; hoc loco phi &c.)Sũt inq phi qdã nõ mali,ſed haud ſatis acuti,q hãc fabulã à Platone eſſe cõfictã dñt,quaſi Plato aut veram eſſe aut fieri potuiſſe defendat.Subijciũt ijdem,ſi fabulã fingebat exẽpli cauſa Plato,his ſaltẽ de rebus fingere debuiſſet,q̃ fieri pñt: hoc qd̃ finxit de Gyge fieri nullo modo potuit,aut poſſet. Quã opinionẽ repbõdit Cic. dicẽs nõ ſatis eos itelligere quã vim habeat hæc fictio.Nã ſi fieri poſſet, quærit nunqd ſapiẽs ea eſſet facturus,q̃ dij hoieſq. ignorarẽt.Qd̃ ſi ꝯceſſerint ſe ſic facturos qd utile eſſet,ſceleratos eſſe ſe ꝯfitebunt. Si vero negẽt ſe facturos ẽt qd deos hoieſq. lateat,oſtẽdẽt turpia q̃ ſunt p ſe ẽt ſine aliquo alio reſpectu fugiẽda eſſe.(Minime mali) Nõ ſunt quidẽ improbi qd̃ cenſeãt aliqd turpe faciendũ,ſed nõ ualde docti,q non intelligãt,quã uim habeat hæc ſnia,ſi fieri potuiſſet. (Sed h.u.)Sed hãc uim fabulam habet,& ppea ficta eſt à Plat.ut quæratur nunquid uir ſapiẽs diuitias,potẽtiam,imperia,& alia eiuſmodi arripere poſſit,& ſi id poſſit facere dijs hoibuſq. ignaris, non aũt ppea introducta eſt,ut uera eſſe, aut fieri omnino potuiſſe diſputetur,ſed exempli gratia.Sæpe aũt aliquid fingit,ut ut per illud ali-

Nihil magis ſecundũ naturã quam vtilitatẽ.

Solon leges cõparabat retibus aranearum.

cuius rei veritas eliciat. [Quanq̃ pōt id qdem) Fieri vt aliqd ſit ignotū ſemp, ſed hoibus, dijs.n.ignotū aliqd eſſe non pōt. Nam Deus eſt καρδιογνώστης.i.ſcrutator cordiū. Interrogat Diog. nunqd facere poſſint hoies ignaris dijs, rñdit, nec cogitare quidem. [Sed quæro) ꝓpoſito, & nō ꝯceſſo, vt dñt dialectici, ſi fieri poſſet. [Ruſtice) Recte ait ruſtice. eſt.n.ruſticoꝝ ꝓuacia & imperitoꝝ: q ſępe rixātur de lana caprina. hoiem (vt ait pħs) oportet eſſe vrbanū, neq; aſſentatorē, neq; ruſticū. vrbanus eſt q facere aliqd dicit, ſed nō inſulſe. Nā ridicula dicere & inſulſa, neq; vrbanū eſt, neque ſapiētis. Aſſentatio cū fiat alicuius q̄ſtus grā, ſemper vitioſa eſt, & vrbanitati cōtraria. Ruſticitas ab omni ioco aliena eſt, nūquā conſentie, ideoq. ruſtice ait.i.obſtinate ruſticoꝝ more. [In eo pſtant) Videlicet fieri nō poſſe. [Hoc verbū &c.) Nō intelligūt quā vim habeat hoc verbū poſſe.ſ.& nō poſſe. [Sed tanq̃ tormēta &c.) Sed tanq̃ tormētis quibuſdā ipſos vrgemus, vt rñdeāt qd facerēt, ſi fieri poſſit. Quod ſi impunitate ꝓpoſita, dixerint ſe qđ vtile ſit facturos, ſeipſos eſſe ſceleratos oſtēdunt, ſi ꝯtra rñderint, ſe ēt ſic nō facturos oſtendūt quod turpe eſt, p ſe eſſe fugiendū. [Expediat) Cōducat, vtile ſit. [Per ſe) Vt virtus eſt expetenda p ſe, ita turpitudo q̄ eſt virtuti cōtraria, p ſe eſt fugienda. [Sed ad &c.) Poſt digreſſionē factam dum cōfictam à Plat. recitat fabulā, ad id redit quod omiſerat vt oſtēdat, poſſit ne icidere dubitatio, vt vtilitas cū honeſtate vnq̃ pugnare videatur. [Specie) Nō autē vera vtilitate. [Improbū eſt) Quia nulla tāta vtilitas videri debet, q̄ nos ab honeſtate poſſit ſeiungere. [Id) Deliberare an relinquēda ſit honeſtas. [Cū Collatino) Exēplum eſt, quo oſtēditur quō vtilitas pugnare cum honeſtate pōt, vt aliquid vtile videat, quod idē honeſtum non ſit. Nota eſt hiſtoria quā Liu. ſcribit lib. 2. ab vrb. ꝯd. Qūu Collatinus Lucretiæ maritus, q fuit ex Tarquinioꝝ ꝓgenie, Egerie filius, & Bruto adiutor in exigēdis regibus, cū eſſet ꝯſul vna cum Bruto pp nomen Tarquinium, qđ ciuitati inuiſum erat, abdicare ſe ꝯſulatu & in exiliū ire iuſſus eſt. Erat vtile hūc expelli, vt ciuitas metu liberaretur ſeruitutis. Turpe videbatur nō ſolū magiſtratu priuare, ſed ēt patria bene merentē de ea ciuē. ſed patriæ caritas anteferēda fuit, & honeſtū ēt ipſi Collatino videri debuit potius patria carere, quā eandē in aſſiduo metu tenere. [Cō &c.) Cū populo placuiſſet vt oē Tarquinioꝝ nomen patria pellerēt. [Itaq; &c.) Q̄m honeſtū erat, ideo vtile erat, & vtile nō fuiſſet niſi honeſtū fuiſſet. [In eo rege &c.) Brutus cū Collatinū collegā pelleret vtilitatē ob honeſtatē ſecutus eſt. At vero Romulus vrbis cōditor in occidēdo Remo fratre vtilitatis dūtaxat rōnem habuit, vtilius.n.ei viſum eſt ſolū regnare, quā cum ſocio fratre. [Et tū muri &c.) Cauſam honeſtā quærere voluit. edixerat Romulus neqs noua mœnia tranſiliret. quoꝝ anguſtias Remus irridēs ludibrio fratris trāſiliuit. Quare iratus Romulus eū interfecit. Verbis quoq; increpitās ac dicēs: Sic deinde eat q cūq; mœnia mea tranſiliet. Varie tñ cauſa mortis Remi ab hiſtoricis tradit. [Pace vel Quir. &c.) Iā in numeꝝ deoꝝ receptus fuerat, & Quirinus vocabat, ideo ſic dixit ne numinis læderet maieſtatē.

ASCEN. CVm igr̃) Docet nihil eſſe vtile, qđ proficiſcit ab iniuſtitia & malitia. Ordo eſt. Igr̃ cū aliqua ſpēs vtilitatis eſt obiecta, neceſſe eſt nos cōmoueri.i.affici ad eā.ſ.hñdam ſed ſi cū attēderis.i.applicueris aium, tu videas turpitudinē adiunctā ei rei, q̄ attulerit ſpēm vtilitatis, tūc vtilitas nō eſt reqrēda, ſed intelligēdū ſup. eſt ibi vtilitatē nō poſſe eſſe, vbi ſit turpitudo. Qđ nihil eſt tā.ſ.tñ ꝯtra naturā, quam.i.quantū turpitudo. nā.n.deſiderat recta cōuenientia & ꝯſtātia, etſi nihil eſt tā ſm naturam quā vtilitas, certe turpitudo nō pōt eſſe in eadē re vtili.i.quæ eſt vtilis. Itemq. ſi nos nati ſumus ad honeſtatē, & ea.ſ.honeſtas eſt, aut ſola expetēda vt uiſum eſt Zenoni principi Stoicoꝝ, aut certe ſi ea, eſt hñda oī pōdere.i.ſm oē genus menſuræ grauior quam reliqua oia.ſ.expetenda, qđ placet Ariſt. neceſſe eſt id qđ honeſtū ſit eſſe ſolū bonū aut ſummum bonū. Aūt pro ſed, qđ bonum ſup. ſit id certe vtile ſup. eſt, aut neceſſe eſt eſſe, ita quidqd honeſtū ſup. eſt id vtile ſup. eſt. Quare i. quāobrē error hoium nō ꝓboꝝ cū arripuit aliqd qđ viſum eſt vtile, ſecernit.i.ſeorſum ꝯſiderat ꝯtinuo id ab honeſto.i ꝯſiderat ſub rōne vtilitatis & nō habita rōne honeſtatis. Hinc.i.ex hac ꝯſideratione naſcuntur ſicæ.i.mucrones, qbꝰ ſicarij vtuntur, qui hoies latrocinando interimunt, hinc venena, hinc falſa teſtamenta naſcuntur, hinc furta.ſ.reꝝ priuataꝝ, hinc pe.i.ſurreptiones publicæ pecuniæ, hinc expilationes.i. ꝑdatiōes & direptiones ſocioꝝ & ciuium naſcuntur, hinc potentiæ opum nimiaꝝ non ferēdæ.i.nō tolerādæ ſup. naſcuntur, poſtremo cupiditates regnādi exiſtunt, ēt in liberis ciuitatibus, hinc.i.ex hac falſa opinione, qbus ſup. cupiditatibus nihil, nec tetrius.i. execrabilius pp turpitudinē. nec fœdius pōt excogitari, ipſi.ſ.ſic regnare cupientes vident fallacibus iudicijs.i. erroneis opinionib. emolumenta rerum.i.cōmoda apparentia, non vident pœnā nō dico legū, quas ſæpe perrumpunt.i.ſicut feræ, aut magni piſces retia, aut muſcæ maiores telas araneaꝝ violenter rumpendo pertranſeūt, ſed dico qđ non vident pœnā ipſius turpitudinis, quæ.ſ.pœna eſt acerbiſſima. Quaobrem hoc quidem genus deliberātium pellatur è medio (eſt.n.totū ſceleratum & impium) ſoꝝ videlicet q deliberant, vtrū aſſequantur id, qđ videant eſſe honeſtū, an ipſi ſcientes contaminent ſe ſcelere. Enim pro q̄a facinus.i.quoddā genus iniq; factū eſt in ipſa dubitatione ſi etiā non puenerit ad id. (Vnde Iuuen. Nā ſcelus intra ſe tacitū q cōgitat vllum, Facti crimen habet.) Ergo ea nō ſunt oīno deliberanda in qbus ipſa deliberatio eſt turpis. Atque ēt ſpes & opinio celādi & occultādi eſt remouēda in oi deliberatione. Debet.n. ꝑſuaſum eſſe ſatis nobis, ſi modo ꝓfecimus aliqd in pħia, ſi.i.tametſi poſſumus celare oēs deos, & hoies.i.facere clam dijs & hoibus, tñ nihil faciendū eſſe auare, nihil iniuſte, nihil libidinoſe, nihil incōtinenter. Hinc.i.ex hac rōne inducitur ille.i.notiſſimus Gyges a Plat. q cum terra diſceſſiſſet.i.exhauſta eſſet q buſdam magnis imbribus, q cum cauaret, deſcendit in illū hiatum.i.aperturā & voraginem, & aiaduertit.i.annotauit (vt dñt fabulæ) equum æneū.i.ex ære factū in cuius lateribus eſſent fores.i.foramina & introitus, qbus.ſ.foribus apertis vidit corpus hois mortui, magnitudine inuſitata, & vidit annulū in digito illius corporis, quē vt.i.poſtq̃ ipſe detraxit induit. Aūt, p ſed ipſe erat paſtor regius.i.regis ipſius, tū.i.deinde poſtq annulū induerat, recepit ſe in conciliū.i.congregationē paſtoꝝ, vbi cū ſe, poſtq̃ conuerterat palā.i.latā circūferentiā annuli ad palmam, à nullo videbatur, ipſe aūt videbat oia. Idem.ſ.paſtor Gyges videbatur turſus cū inuerterat annulū in locū. Itaq; ipſe vſus hac opportunitate annuli, intulit ſtuprū reginæ, & interemit ea.ſ. opportunitate adiutrice.i.adiuuāte regē dominum ſuū, ſuſtulit.i. interemit, aut de medio amouit, quos arbitrabatur obſtare, nec qſq̃ potuit eū videre in his facinoribus.i. turpibus factis, & ortus eſt ſic repēte.i.ex inſperato & improuiſo rex Lydiæ bñficio annuli. Igr̃ ſi ſapiēs habeat hūc ipſum annulū, ipſe nihil.i.in nullo plus putet licere ſibi peccare, quā ſi non hrēt. Enim, pro q̄a honeſta nō occulta petūtur bonis.i.a bonis viris. Atq; qdam pħi minime qdē illi mali.i.nequaq̃ mali, ſed nō ſatis acuti dñt hoc loco fabulā fictam & cōmētitiam ꝓlatam à Platone, quaſi vero ille defendat aut id factū eſſe aut potuiſſe fieri, hæc eſt vis huius annuli, & huius exēpli, ſi nemo ſciturus, nemo vt ſit qdē.i.falſē ſuſpicaturꝰ, cū tu ſis facturus aliqd cauſa diuitiaꝝ, potentiæ, dominationis, libidinis, ſi id futurum ſit ignotum ſemper dijs & hoibus, ne.i.an ſis facturus, ipſi negant id poſſe fieri.ſ.quod dij ignorent, quanq̃ id quidem.ſ. qđ huiſer ignorent, pōt fieri. Sed quæro quid nam facerent ſi id poſſet ſup. fieri, quod negat poſſe. ipſi vrgent.i. vrgenter obſtant ſane ruſtice. Negant.n.poſſe ſup. fieri, vt dij ignorent, & pſtant.i. perſeuerant in hoc viſo.ſ. & non vident quid valeat hoc verbum. Cū.n.quærimus qd factori ſint, ſi poſſint celare, nō quærimus, nūquid poſſint celare, ſed adhibemus tanq̃ quædam tormenta.ſ.cōfitendi, vt ſi rñderint ſe facturos quadam impunitate propoſita id qđ expediat.i.ipſis vtile videatur, & vt fateātur ſe eſſe facinoroſos per talem voluntatem, & ſi negant ſup. ſe facturos ēt propoſita impunitate, vt concedant oia turpia eſſe fugienda. Sed reuertamur iam ad ꝓpoſitum. multæ cauſæ incidunt, vt ſæpe, quæ conturbant aios ſpecie vtilitatis, nō cum hoc deliberetur, ne pro an honeſtas ſit relinquenda pp magnitudinem vtilitatis, nam id quidē improbū eſt, ſed cum ſup. illud deliberetur, ne pro an, id quod vr vtile, poſſit fieri nō turpiter: Cum.i.qñ Brutus collega.i. eiuſdē officij abrogabat.i.penitus auferebat imperium conſulatus Collatino Tarquinio, ipſe poterat videri facere id iniuſte, fuerat.n. iſ. Collatinus maritus Lucretiæ ſocius Bruti in expellēdis regibus, & adiutor ēt conſiliorum. Aūt ꝓ ſed, cū principes.i. primores ciuitatis cepiſſent hoc cōſiliū.ſ.cognationem Superbi.i. Tarquinij & nomē Tarquinioꝝ; & memoriam regni eſſe tollendā, id quod erat vtile conſulere patriæ, erat tā honeſtum, ut deberet placere ēt ipſi Collatino. itaque.i. & ita vtilitas valuit pp honeſtatem, ſine qua, nec vtilitas qdem potuiſſet eſſe. At.i.ſed non ita ſup. factum eſt in eo rege q condidit vrbem, videlicet Romulo, q fratrem Remum interemit. Enim, pro q̄a, ſpecies vtilitatis.ſ.vt ſolus regnaret, pepulit.ſ.recta rōne, aut impulit ad eam diræ facinus aium aitu, cui cum aſſet viſum vtilius ſup. eſſe ſe regnare ſolum, quam cum altero, interemit fratrem. Hic.ſ. Romulus Quirinus aut Romulus amiſit hic.i.in hoc facto pietatē & humanitatē vt poſſet aſſeq id, quod videbatur vtile, neq; .i. & non erat. Et rō ipſe Romulus oppoſuit.ſ.turpitudinē ipſius facti cauſam muri.ſ. à fratre tranſgreſſi, ſpēm.i.quæ habuit ſpēm honeſtatis, nec prouerbialem, nec ſatis idoneam.i.efficacem ad purgandum facinus.

Peccauit

Peccauit igitur dixerim pace vel Quirini, uel Romuli.i. ſine dicam eum Quirinum ſiue Romulum, ipſe (quod cum pace eius dico, quia fertur in numerum deorum receptus) peccauit.

DOCT. interp. DEos hoieſq. celare poſſumus) Celamus eos aliqd, qbus clã eſſe volumus, qđ agimus. (Minime mali illi qdẽ) Peculiare eſt Ciceroni, ad hũc modũ cõiũgere, qdẽ & illi. Qđ vt apud hũc frequens eſt, ita haud ſcio, an apud quenq̃ vetuſtiorũ reperiatur.

DOCT. interp. QVare error, &c.) Rhetorice amplificat, errorẽ hoium taxant. (Atque ẽt in omni delib.) Exaggerat, honeſta propter ſe, non propter famam, deligenda, turpia autem vitanda propter ſeſe, uel ſi ignominia, aut pœna nulla ſequeretur. (Gyges inducitur à Platone) Apud Plat. 2. πολιτειῶν.

ARGVMENTVM.

Proprijs commodis quatenus cuique inſeruire permiſſum.

NEC tñ noſtræ nobis vtilitates omittendæ ſunt, aliiſq. tradẽdæ, cum his ipſi egeamus: ſed ſuæ cuiq; vtilitati, qđ ſine alterius iniuria fiat, ſeruiendũ eſt. ſcite Chryſippus, vt multa; q ſtadiũ, inqt, currit, eniti, & cõtẽdere debet, q̃ maxime poſſit, vt vicat; ſupplãtare eũ, q cũ certet, aut manu depellere nullo mõ debet. ſic ĩ vita ſibi quẽq; petere, qđ ptineat ad vſum, nõ iniquũ eſt; alteri ſurripe, ius nõ eſt.

PETR. MARS. NEC tñ) Quãuis, inqt, vtilitas ſine honeſtate ſpernẽda ſit, tñ nræ vtilitates nõ ſunt ſpernẽdæ tradendæq. aliis, ſed ꝯſulẽdũ eſt ꝓpriæ vtilitati, mõ fiat ſine alterius iniuria. Quiſq; igĩ eã vtilitatẽ coniunctã honeſtati, q̃ ad ſe ptinet, amplecti debet, & põt cũ laude, qm natura hoc nõ exigit, vt oẽs utilitates tradamus aliis, cũ nobis neceſſariæ ſint. (Suæ) ꝓpriæ utilitati. (Scite) Prudẽter & bñ. (Vt multa) Scite.i. dicit, hæc eſt una ex ſententijs Chryſippi Stoici, quas bẽ enũciabat. Et hę ſniæ dñr Apophthegmata. Hãc ſniam Chryſippi affert ad ꝓbãdũ id, qđ dixit. (Stadiũ) dẽ ſpatiũ, in quo hoies ad brabiũ currunt, & octo ſtadia faciũt mille paſſus. (Currit ſtadiũ) Dicimus curro ſtadiũ, & in ſtadio, & p ſtadiũ. (Cõtẽdere) Valde conari. (Supplãtare) Plãtis calcare & pedibus implicare ſimul currẽtẽ. (Qui cũ) Cũ quo certet curſu. (Manu depellere) Deijcere, eũ manu, vt fecit Idas Parthenopæo apud Papiniũ ĩ Thebaide. nã Idas ꝑeũtẽ Parthenopæũ arrepta coma reſupinũ traxit, & ſic prior iuit ad palmã. (Sic) Hoc modo & pari rõne. (Nõ eſt ius) Nõ licet, qm non eſt honeſtum.

FRAN. MAT. NEc eñ nræ &c.) Tacitæ occurrit obiectioni, poſſet.n. quiſpiã dicere, nunqd nõ debemus vtilitates nras retinere? Si his egemus, debemus inqt, & ſuę quenq; vtilitatis rõnẽ hr̃e par eſt, modo hoc ſine alicuius fiat incõmodo. Redit aũt ad formulã ſuperiorẽ, ne uidelicet cũ alioꝝ iniuria vtilitati nrę ſtudeamus. (Scite Chryſippus &c.) Hic p̃hs Solenſis ſiue Tarſenſis fuit, adeo ĩ dialectica inſignis, vt pleriq; dicerẽt, ſi apud deos vſus eſſet dialecticę nõ futurã aliã quã Chryſippeam. Similitudinibus utebatur quo res de qbus differebat melius innoteſcerẽt, is dicebat, Sic duo vel plures q curſu de victoria certãt vnuſquiſq; coꝝ viri debet, ut uincat, nõ tñ alios curſores ſupplantare debet, aut manu depellere. Eſt aũt ſupplantare pedem pedi ſuperponere, ut Marcello placet, q vtitur hoc loco teſte, Gręce dñr ὑποσκελίζειν.

ASCEN. NEc tñ noſtrę vtilitates ſunt omittendę nobis, & tradẽdę aliis, cũ ipſi.i. nos egeamus his, ſed ſeruiendum eſt cuiq; ſupple.i. ꝓprię vtilitati. quod.i. quæ res fiat ſine iniuria. Chryſippus Stoicus ille magnus ſcite.i. docte inquit, ut multa ſup. alia, q currit ſtadium.i. in ſtadio, debet eniti.i. totis viribus laborare & contendere quam maxime poſſit, vt uincat, ſed nullo modo debet ſupplantare.i. plantis calcare eum, qui cum.i. cum quo certet, aut depellere manu. Sic non eſt iniquum quemq. petere ſibi in vita, quod ptineat ad vſum, ius nõ eſt diripere alteri.

ARGVMENTVM.

Formula in amicitijs, vt ſemper honeſtati cedat beneuolẽtia amici, fides præſtetur, etiam maximis incõmodis propoſitis. Cõbus in rebus tantum caritati amicorum tribuatur, quantum religio, & honeſti ratio patitur. cæterũ ne quæ res turpis aut petatur ab amico, aut præſtetur petenti.

MAXIME aũt perturbanĩ officia in amicitijs: qbus & nõ tribuere, qđ recte poſſis, & tribuere, qđ nõ ſit æquũ, cõtra offm̃ eſt. ſed huius gñis totius breue, & nõ difficile ꝑceptum eſt. quæ.n. vñr vtilia, honores, diuitiæ, voluptates, & cetera gñis eiuſdẽ, hæc amicitiæ nunq̃ anteponẽda ſunt. at neq; cõtra remp. nec cõtra iuſiurãdum, ac fidẽ, amici ſui cauſſa vir bonus faciet; ne ſi iudex qdẽ erit de ipſo amico. Ponit.n. pſonã amici, cũ induit iudicis. tñ dabit amicitię, vt verã amici cauſſam eſſe malit; vt perorãdæ litis tp̃s quoad p leges liceat, accõmodet. cum vero iurato dicẽda ſnĩa ſit, meminerit Deũ ſe adhibere teſtem.i. vt ego arbitror, mẽtem ſuã, qua nihil hoĩ dedit ipſe Deus diuinius. itaq; ꝑclarum à maioribus accepimus morem rogãdi iudicis, ſi eũ teneremus. QVAE ſalua fide facere poſſit, hæc rogatio ad ea ptinet, quæ paulo ante dixi honeſta amico à iudice poſſe cõcedi. nam ſi oĩa facienda ſint, q̃ amici velint, nõ amicitiæ tales, ſed cõiurationes putandæ ſunt. loquor aũt de cõibus amicitijs. nã in ſapientibus viris atq; perfectis nihil põt eſſe tale. Damonẽ, & Pythiã, Pythagoreos, ferũt hoc aio inter ſe fuiſſe, vt cũ eorum alteri Dionyſius tyrãnus diem necis deſtinauiſſet, & is, q morti addictus eſſet, paucos ſibi dies cõmendandorum ſuorũ cauſſa poſtulauiſſet, vas factus ſit alter eius ſiſtẽdi; vt ſi ille nõ reuertiſſet ad diẽ, moriendũ eſſet ſibi ipſi q cũ ad diẽ ſe recepiſſet, admiratus eorũ fidem tyrãnus, petiuit, vt ſe in amicitiã tertium adſcriberent. Cũ igitur id, qđ vtile vr̃ in amicitia, cum eo, qđ honeſtum eſt, cõparatur: iaceat vtilitatis ſpẽs, valeat honeſtas, cum aũt in amicitia, quæ honeſta non ſunt, poſtulabuntur: religio, & fides anteponanĩ amicitiæ. & ſic habebitur is, quem exqrimus, delectus officij.

PETRVS MARS. MAXIME aũt) Nunc docet, qũo in ipſis amicitijs officia ꝓbentur. (Perturbanĩ) Peruertũtur & nõ iure fiunt, qm interdũ cauſa eſt ipſa amicitia, vt ab officio diſcedat, & præſcribit quæ amicitijs poſtponẽda, & quæ ante ponẽda ſint, vt cũ ambigitur qd agendum ſit pp circunſtantias, facile iudicari poſſit, qd ſit ex officio. (Nõ tribuere) Nõ facere id qđ fieri debet amicoꝝ cauſa, & id facere quod fieri nõ debet cõtra offm̃ eſt, & laude honeſtatis caret. (Recte) Honeſte & ſine aliqua reprehenſione qm eſt honeſtũ. (Sed huius gñis totius qbus).i. officijs debeamus vt in amicitijs, & huius partis facilis eſt ꝑceptio. facile inqt põt præcipi in hac parte, qd ſit agẽdũ ex officio. (Quæ.o.) hoc eſt ꝑceptum, hoies.ſ. nõ debere amicitijs ea ꝑponere, quę vñr vtilia, ſed pluris amicitiã facere quã oẽs vtilitates & voluptates. (Gñis eiuſdẽ) Similia. debem' voluptates, & oia cõmoda poſtponere amicitiæ, & vt amicis inſeruiamus. hæc oia q̃q̃ nobis grata, relinquẽda ſunt. (At neque) Nũc ecõtra docet qd agendũ non ſit amicoꝝ cauſa. Hæc igĩ prima lex, inqt in Lælio, in amicitia ſanciatur, vt ab amicis honeſta petamus. amicoꝝ cauſa honeſta faciamus. Vñ vituperatur Bloſius Cumanus Tyberij Gracchi familiaris, q, vt ſcribit Plut. ad ꝯſules deductus, cũ de rebus geſtis interrogaret ſe Tyberij iuſſu cũcta feciſſe rñdit. Ad hæc Naſica, qd ſi te Capitoliũ incẽdere Tyberius iuſſiſſet? nunqd id quoq; feciſſes? nunq̃ iuſſiſſet hoc, inqt, ſed ſi iuſſiſſet, paruiſſem. (Cõtra rẽp.) nõ eſt aliqd agẽdũ ꝯtra rẽp. amici cauſa. Vnde dicit Martianus, vt eſt in lib. dig. Minime maiores lugẽdũ putauerũt, eũ q ad prĩã delendã & parẽtes & liberos interficiẽdos venerit, qn ſi filius patrẽ, aut pater filiũ occidiſſet ſine ſcelere ẽt ꝑmio afficiẽdũ oẽs cõſtituerũt. Nec eſt uiolãda fides aut iuſiurãdũ amicoꝝ cauſa. (Iudex de ipſo amico).i. ſi erit iudex ĩ cauſa amici. Ariſt. ait .j. Moral. q̃q̃ hæc nõ perardua eſt ob amicos, ſed ꝓ defenſione veritatis ẽt ꝓpria impugnare oportet pſertim p̃hos. Nã cũ ambo ſint amici piũ eſt ueritatẽ in honore pferre. (Ponit) Deponit tunc cũ eſt iudex. (Induit) Cũ ſuſcipit pſonã iudicis, iã nõ eſt amicus, ſed iudex. (Tñ dabit) Tribuet amicos, vt ſciat ipſius cauſſam eſſe ma-

gis uerā, quā ſit cauſa aduerſarij. hoc malū ſolū tribuendū eſt amicitiæ, ab ipſo iudice. [Perorādæ) Litis defendēdæ & exponēdi iuris oratione aut ipſius amici aut patroni. [Perorādæ) i. explicandæ uſq; ad finē. peroratio eſt poſtrema orationis pars, in qua mouet affectus. [Quo ad) in quātū leges iudiciorū pmittūt. Nā ꝯcedebant horę ad clepſydrā orātibus in cauſa aut ſua aut alterius. [Iurato) Qm̄ iurāt iudices ſe iuſte iudicaturos, ad qd' tenerent ſua pfeſſione, ēt ſi nō iurarēt. [Iurato iudici) q iurat ſe recte iudicaturū, qd' cū facit, adhibet deū teſtē. i. mētem ſuā, ut uult Cic. delibatā ē mēte diuina. In Catone ait eſt. n. aius cœleſtis ex altiſſimo domicilio depreſſus, & quaſi demerſus in terrā locū diuinæ naturæ, ꝯternitatiq; cōtrario. [Mētem ſuā) ꝯſciam. qm̄ mens nr̄a diuina eſt. Sen. dicit, De fide & religione ſcias agi ubicūq; de ueritate tractatur, nā etſi iureiurādo Deus inuocatus, & nō inuocāti teſtis eſt, nō tn̄ tranſiēs ueritatem, ne iuſtitiæ trāſeas legē. [Itaq;) Affert ad hoc pbandū morē rogādi iudicis, quo antiq utebant, ut. ſ. pro amico & alijs ea faceret, q̄ ſalua fide facere poſſet, qm̄ debet iudex id qd' uerū eſt iudicare, ſi aliter faceret, uiolaret fidē, quam debet deo, quē iurādo inuocauit. [Pręclarū) Laudabilē, ſi eum morē nūc teneremus, qm̄ non peterent à iudice niſi honeſta, & q̄ ſalua fide poſſet facere. hic erat mos rogādi iudicis, ut ea facerēt iudex, quę poſſet nō uiolata fide. [Quæ) Paulo ante dixi, ut. ſ. iudex malit cauſam amici eſſe uerā, & ut cōmodet quoad p leges liceat tpꝯ perorādæ litis. hæc igr̄ rogatio antiquorū ad illa ptinet, quæ a iudice ſalua fide pſtari pn̄t. [Honeſte) Salua fide poſſe cōcedi amico, ea q̄ honeſta ſunt. [Sed cōiurationes) Quæ ſemp ſunt in malā partē, & in alterius pniciē, & pfecta amicitia nō cadit niſi in bonos uiros & inter ſe uirtute ſimiles, boni aūt uiri nil cupiūt, niſi qd' eſt honeſtū, & taliū amicitia pmanet, quādiu ſunt boni. Virtꝰ, ut ait Ariſt. res pmanēs eſt, & bonorū amicitia eſt ſine querela, mali uero ſtabilitatē non hn̄t, neq; n. ſibijpſi ſimiles pſeuerāt, & paruo tpe ſunt amici gaudētes mutua prauitate. [Loquunt aūt) Docet Cic. de qbus amicitijs loquat cōibus. ſ. nō de illis q̄ ſunt inter ſapiētes, qm̄ tales nō facerēt pro amico iniuſta neq; peterēt. [Cōibus) Nō pfectis, ſed eorū q uerſant in cōibus officijs. [Sapiētibus) pfecta uirtute pditis. [Nihil tale) Nō petitur ab amico, ut aliqd faciat cōtra honeſtatē, & non pn̄t dici cōiurationes, amicitiæ ſapientū ſi inter ipſos oīa faciēda ſunt amici cauſa, qm̄ talis amicꝰ nō petit niſi honeſta, nec alius plane ſapiēs pſtaret amico niſi honeſta. Et ponit exēplū Damonis & Pythiæ Pythagoreorū. Quatuor fuerunt amicorū paria, monimētis Græcorū Latinorumq; celebrata Pylades & Oreſtes, Theſeus & Pirithous, Scipio & Lęlius, Damō & Pythias, de qbus nūc agit. [Pythagoreoa) Diſcipulæ Pythagoricæ ſectatores. Nā Pythagoras, ut dictū eſt, ad cōnectēdas amicitias plurimū ualuit, & uolebat oīa eſſe amicorū cōa. Ariſt. valde pbat amicitiā, dicēs illā eſſe quandā uirtutē uel cum uirtute, & rē apprime in uita hoium neceſſariā. Sine amicis. n. nullus eligeret uiuere, licet cūcta bona poſſidere. nā & locupletes & in dignitate ac ſumma potētia cōſtituti plurimū amicis indigere uīr. qd. n. pdeſſet talis pſperitas ſi beneficij cōferendi auferatur facultas? qd' maxime fit, cōmendaturq; in amico, vel qūo cuſtodirent ſeruarēturq;. ſine amicis, cū quāto plura illa ſint, tanto magis periculo ſubiaceāt. In paupertate quoq; ac reliq calamitatib. vnicū putāt in amicis eſſe refugiū. [Hoc aio) Tali amicitiæ uinculo attricti, qm̄ erant ſapiētes. [Dionyſius) Syracuſanorū tyrannus. [Addictus) Deſtinatus & dānatus ad mortē, & addicere ēt eſt cēdere p licitationē, inde addicti apud antiquos dicebant, q Prætoris pnunciatione, ac iuſſu, cū ſoluēdo non eſſent creditoribus vēdebantur. In oratione pro Rab. Poſthumo ait: Ecqs eſt ea tanto populo q bona C. Rabirij Poſthumi numo ſeſtertio ſibi addicet velit? & tua Poſthume numo ſeſtertio à me addicunt. & Titulus eſt in digeſtis de addictione in diē. [Cōmendandorū ſuorū cauſa) Vt dōmū & res ſuas ordinaret, domeſticoſq; fidei alicuius cōmendaret. Huius hiſtoriæ meminit Val. lib. 4. Cōmendare inqt iuriſperitus nil aliud eſt, quā deponere. [Vas) Spōſor. n. cōſtituit ſe vadē pro reditu alterius. Vas dr̄ ſpōſor datus in re capitali. Dr̄ aūt uas, qm̄ cum ſpōdet, cauſa eſt vt alter uadat, pro quo, ſe vadē conſtituit. Varro ait uas eſt appellatus q pro altero vadimonium pmittebat. ꝯſuetudo erat, cū reus parū eſſet idoneus inceptis rebus, vt pro ſe alterū daret, à quo caueri poſtea lege cœptum eſt, ab his q prædia venderēt eadem ne darēt, ab eo ſcribi cœptū in lege aucupiorū eadē ne poſcerēt, nec dabitur. Obſes eſt q traditur imperio alterius ea ꝯditione, vt ſi datoe obſidis à fide recedat, recipiētis ius ſit in corpus & vitā obſidis. [Bina ſiſtēdi) Quod die cōſtituta eū reſtitueret, & qd' is q diſcedebat ſe iudicio ſiſteret. hoc uerbo utunt iurecōſulti. Vlp. lib. dig. de eo p quē factū erit. quominus qs iudicio ſiſtat, æquiſſimum putauit prætor dolū eius coercere, q impedit aliquē iudicio ſiſti, & is, dolo malo facit q aliquē detinet, ne iudicio ſiſtat. [Ad diē) Qua pmiſerat ſe rediturū. [Cū igr̄) Cōcludit Cicero docens qd amico agendū ſit, cū aliqua ſpecies vtilitatis obijcitur. [Quod vr̄) Quod vere nō eſt. vtile. n. ab honeſto nō ſeparatur. [Iaceat) Deſeratur, ſuccūbat, qm̄ honeſtas ceteris rebus pponenda eſt & ſic verū vtile cōſequemur. Merito inqt Ariſt. in moraliū, vr̄ ſtudioſus eſſe q oībus præfert honeſtatē quin ēt in rebus agendis, quandoq; amicum præfert ſibi. [Religio) Metus dei, & ius diuinū. [Fides) i. mentis integritas. [Et fides) Quam nō debemus violare amici cauſa inhoneſta petentis, violata. n. fide violatur iuſtitia, q̄ in ſe cōtinet oēs virtutes. Et ſic religio & fides anteponētur amicitiæ. [Habebit delectum officij) poterimus offm̄ dignū laude inuenire qd' ſemper ad bonū tendit, debemus hr̄e delectū, ſi volumus eſſe prudentes, cum offm̄ exquirimus & honeſta certo cōſilio eligere, aſpernariq; contraria.

M Axime aūt pturbātur) Cic. amicitiæ officia ſemp in anguſtū redigit. Gell. lib. 1. cap. 3. quærit ex maiorū dictis phorū, ſit ne delinquendū pro vtilitatibus amicorum. **FRAN. MAT.** [Quæ. n. eēnt &c.) Tria ſunt gn̄a expetendorū. Primum, quod pp ſe tm̄. Secundū quod pp aliud. Tertiū quod pp ſe & pp aliud expentur. Quæ pp ſe expetēda ſunt, oībus rebus anteponēda ſunt; qa in honeſtate firmata ſunt, vt religio, pietas, gr̄a, obſeruātia, fides, iuſtitia, fortitudo, prudētia. Quæ pp aliud expetūtur, ſunt bona externa, vt diuitiæ & cetera eiuſmodi pp ſe, & pp aliud ſunt, ſicut amicitia. hæc ergo dignior eſt his bonis externis, q̄ expetuntur pp aliud. Sed quēadmodū dignior eſt his, ita vtilior his, q̄ pp ſe expetūtur, illa qdē pp amicitiam contēnere debes, at vero q̄ pp ſe expetūtur, ſunt anteponēda amicitiæ. & hoc eſt, quod Cic. ſentit vr̄. [Nec ſi iudex qdē erit &c.) qd' videlicet rei iudicandæ pſit, & vel ꝯdēnare, vel abſoluere amicū poſſit, abſoluere ꝯtra honeſtatē nō debet. [Ponit &c.) trāſlatio eſt à mimis ſumpta, q mō hāc modo illā pſonā induūt, vt ſerui ſi ſeruū acturi ſunt, domini &c. [Vt cetā amici &c.) hoc ſolū p amico facere debet, vt optet, ueram eius eſſe cām, & non falſam, & pſtare illi oēs cōmoditates tpis, & aliarū rerū excogitare, item ſi poſſit aliquod adiumentum ſōni quod ergo re efficere non pōt, uoto faciat, hoc eſt optat ſaltē amici cauſam, iuſtiorē eſſe. [Et perorandæ &c.) Det operā quātum per leges liceat, differat tp̄s dicendi & pnunciandi iniam, qa ſi lex eſſet, ut ante trigeſimū diem pronūciare iudiciū cogeretur, amici cauſa differe tp̄s nō debet. [Cum uero iurato) Sed cū aliqs iuratus inqt ſit. iurati. n. erant iudices apud R. in pleriſq; cauſis, meminerit inqt ne pro amico ꝯtra iuſiurādū faciat, immo ſciat ſe deum ante oculos hr̄e, ſic. n. nunq̄ errabit. Cambyſes rex poſt quā cognouit ex Magis vnū iniuſte iudicaſſe, detrahi illi pellē iuſſit, & eā ante tribunal ſterni, vt ceteris iudicibus exēplo eſſet, ne iniq; iudicarent. [Mentē) hoc eſt qd' vulgo intelligitur tāiā eſſe naturæ bonitatē, vt nihil turpe faciamꝰ. qd nobis ipſis nō diſpliceat. [Itaq; pclarū &c.) Tpibus Cic. hic mos à patrib. acceptus ſeruabat, vt iudicē reus ſic rogaret, vt ſibi faueret, Rogo dicebat mihi faueas, ſi ea ſequor q̄ ſalua fide facere poſſis. [Nā ſi &c.) Si hoc aio inqt fuerimus, vt qdqd amicus uelit faciamꝰ, iā nō erit amicitia q̄ honeſta eſt, ſed ꝯiuratio potius, q̄ inhoneſta eſſe ſolet, & pniciosa. [De cō.) nō aūt de pfectis, q̄ ſunt in ſolis ſapiētibus. qa cōiter accidere pōt, ut ab amico q̄cunq; ſint petamus & rogati faciamus. nihil tale in ſapiētibus accidit, nā ſapiens honeſta tm̄ petit ab amico, & non niſi honeſta facit rogatus. [Damonē &c.) Dixerat Cic nō debere amicū amici cauſa, aliqd contra honeſtū facere. ſed qd' honeſtū eſt amici cauſa, utilitati anteponendū eſt. Nā ſi honeſtas petierit, et p amico moriamur, recuſare nō debemus. oīa. n. amicitiæ ſunt poſtponēda, ut diuitię, honores, & qa ſciebat id fieri nō poſſe, exēplo pbat duorū amiciſſimorū, quorū alter p altero mori nō recuſauit. Et is, q pro altero piculū mortis ſubijt, noluit utilitatē anteponere honeſtati, ſed ſicut pmiſerat ad mortē ppe certā redijt. Narrat hāc rē ēt Val. Max. tit. de amic. Damō & Pythias Pythagorei fuere, & Pythagorę diſcipuli, a quo q̄ de amicitia didicere, ea uſq; ad mortē ſeruauere. Cū. n. alter in ſuſpitionē uenisſet regi Dionyſio, mortis dānatus eſt. Et cū ſupplicij dies inſtaret, petijt tm̄ ſibi tpis ſpatiū ꝯcedi, et ſufficeret pfectio ut ad cōponēdas domi res ſuas, & interea ſocius vas pro eo fieret, donec rediret. Gauiſus eſt tyrānus à Damone hoc peti ut expiretur, eſſet ne tāta in hoibus amicitia. Redijt Damō ad certū diē, ut erat pollicitus, cū nullus reditum arbitrarēt. Quare motus tyrānus nō modo ſuppliciū remiſit, ſed rogauit, vt ſe tertiū i amicitiā reciperent. Potuit ergo Damō vtilitatis rōnem hr̄e, videlicet uitę, ſed voluit ipſi uitæ honeſtatē anteponere. ſcri. hiſt. hāc Cic. lib. 5 Tuſc. [Deſtinaſſet) cōſtituiſſet. [Cōmēdādorū) ut amicis ſuos cōmēdaret. [Vas f.) Varro inqt, uas eſt, q p altero uadimoniū pmittit,

Amicꝰ p amico facere debet nihil contra honeſtum.

tit,vt ſit quē fideiuſſorē vocam⁹,& vadimoniū ipſa fideiuſſio.Alij volūt vadē proprie eſſe,q ſponſor eſt alterius in capitis periculo, ſiue idē ſupplicij ſubitur⁹ ſit ſiue pecunis ſoluturus, hoc & Feſtus ſentit,q ait vas eſt ſpōſor in re capitali. Liu. de valerone loquēs, capitis reo vades dare placuit.Idē paullo poſt,Tot vadibus accuſator vadatus eſt reū.(Quis ſiſtēdi)Eſt ſiſtere repræſentare,& pſentiam corporis exhibere.dcm ab eo q non tm̄ cōparere qs debet, niſi & manſerit,vñ de iudicio ſiſti hoc eſt deſiſtēdo aliqd in iudicio.Liu.in vincula conijci vetāt,ſiſti reū pecuniaq. oīs ſiſtāt , populo ꝓmitti placere ꝓnunciant.(Cū igitur qđ vtile &c.)Illi vtile videbatur non redire,ſed erat cōtra honeſtatem . Ideoq. ſpēm illā vtilitatis contēpſit.(Cum aūt in amicitia &c.) Si amicus turpe aliqd ab amico petieris,honeſtas eſt anponēda (Religio)iuſiurandum, vt ſeruemus datam fidem,ſicut Damon fecit . (Religio & fides)Vt pro amico contra religionē , & fidem non faciamus.(Delectus officij)Quia ſi hæc ſupradicta ſeruabimus,& honeſtatē habebimus ante oculo,quoties accidet aliqd in quo vtilitas cū honeſtate pugnare videatur,deligere ſciemus veꝝ officiū .

ASCEN. OFficia aūt perturbantur maxime in amicitijs , qbus non tribuere qđ poſſis recte; & tribuere,quod non ſit æquū , eſt contra offm.Sed breue,& non difficile pceptum eſt,& totius huius gn̄is.Enim pro qa,honores,diuitiæ,voluptates,& cetera eiuſdē gn̄is,quæ vſr vtilia,hæc nunq̄ anteponēda ſunt amicitiæ.At.i.ſed vir bonus,neq; faciet cauſa ſui amici cōtra rēp. neq; contra iuſiurandū,ac fidem,nec ſi erit iudex faciat de ipſo amico cōtra rēp.&c.Enim pro qa,vir bonus ſup.ponit.i.deponit perſonā amici cum induit ſup. perſonā iudicis,ipſe dabit amicitiæ tm̄, vt uelit cām amici eſſe verā,& ut accōmodet tp̄s perorādæ.i.peragendæ,quoad.i.quantū vel quouſq; liceat p leges. Vero ꝓ ſed, cu ſnia ſit dicenda.i.proferēda ipſi iurato.i.iuramēto aſtricto,meminerit ſe adhibere deū teſtē.i.(vt arbitror)mentem ſuā.i.cōſciētiā quæ diuina creditur , qua ipſe deus nihil dedit hoi diuinius . Itaq; nos accepimus à maioribus morē rogādi iudicis .i. quo iudex ab amicis rogabatur,pclaꝝ.i.laudabilē, ſi nos teneremus eū rogādi videlicet ea q poſſit facere ſalua fide , hæc rogatio ptinet ad ea quæ dixi paullo ante honeſte.ſ poſſe cōcedi amico a iudice Nā ſi oia faciēds ſint quæ amici velint,tales nō ſunt putādæ.i.exiſtimādæ amicitiæ ſed cōiurationes.Loquor aūt de amicitijs cōibus,nā nihil tale.ſ. amicitiæ inhoneſtæ aut iniquæ pōt eſſe in ſapiētibus & pſectis viris.Ferūt.ſ.hiſtoriæ Damonē & Pythiā Pythagoreos fuiſſe inter ſe hoc aio,ut cū Dionyſius tyrānus.ſ.Syracuſanus deſtinaſſet.i.ſtatuiſſet alteri eoꝝ diem necis.i.occiſionis, quo deberet necari,&is q addictos eſſet morti,poſtulauiſſet,ſibi paucos dies.ſ.dilationis cauſa ſuoꝝ cōmendandoꝝ.i. cauſa ſuaꝝ reꝝ diſponendaꝝ,& amicis cōmendandoꝝ,alter.ſ.eoꝝ factus eſt uas.i.reiētus & ſpōſor,quo ſpōderet alteri vadere licebat, factus eſt inq̄ uas.i.ſponſor eius ſiſtendi.i.pſentandi ad ſtatutum diem, ſic ſup.ut ſi ille non reuertiſſet moriendū eſſet ſibiipſi, q .ſ. morti addictus,cū recepiſſet ſe.i.rediſſet ad diem.ſ.ſtatutum, tyrānus .ſ.Dionyſius admiratus fidem .i. fidelem amicitiam eoꝝ, petiuit, ſcriberent ſe tertium in amicitiam. Cum igitur id quod uī utile in amicitia cōparatur eo cum quod honeſtum eſt iaceat .i. relinquatur,ut contēpta ſpecie utilitatis,& honeſtas valeat.i.ſit in precio . Cum aūt ea quæ non ſunt honeſta poſtulabuntur in amicitia,tunc religio & fides anteponatur amicitiæ, & ſic is delectus.ſ. ea diſquiſitio officij,quem .ſ. delectum quærimus, habebitur .

DOCT. interpr. HOc animo inter ſe fuiſſe.) Vt dicimus , nouimus inter nos amare inter ſe .i. alter alterum . Ita hic pictum eſt , hoc animo fuiſſe inter ſe,pro vtrunque in alterum .

DOCT. interp. POnit enim perſonam amici,) Similitudo,vt in iudicijs tandiu amici cauſam tueatur,dum p leges licet,& ita in alijs rebus caveat quæ ſas eſt .

ARGVMENTVM.

In publicis conſultationibus ſemper honeſtum falſa vtilitate potius habendum,neque conſilium videri vtile oportere, quod cum honeſto pugnet. Atque huius rei vtranque in partem exempla .

SED vtilitatis ſpecie in rep. ſæpiſſime peccatur,vt in Corinthi diſturbatione nr̄i.durius ēt Athenieſes, q ſciuerūt, vt Aeginetis, qa claſſe valebant, pollices præciderentur . hoc viſum eſt vtile,nimis.n.imminebat , pp propinquitatem Aegina Piræo . ſed nihil,qđ crudele,vtile.eſt.n.hoium naturæ,quam ſequi debemus , maxime inimica crudelitas . male ēt qui peregrinos vrbibus vti prohibent , eosq. exterminant, vt Petronius apud patres noſtros, Papius nuper. nam eſſe pro ciue,qui ciuis non ſit,rectum eſt non licere ; quam tulerunt legem ſapientiſſimi conſules Craſſus & Scæuola : vſu vero vrbis prohibere peregrinos , ſane inhumanum eſt. Illa præclara, in quibus publicæ vtilitatis ſpecies præ honeſtate contemnitur . plena exemplorum eſt noſtra reſp.cum ſæpe alias,tū maxime bello Punico ſecundo ; quæ, Canenſi calamitate accepta,maiores aīos habuit , q̄ vnquam rebus ſecundis , nulla timoris ſignificatio,nulla mentio pacis. tanta vis eſt honeſti,vt ſpeciem vtilitatis obſcuret. Athenienſes cum Perſarum impetum nullo modo poſſent ſuſtinere,ſtatuerentq. , vt,vrbe relicta,coniugibus,& liberis Trœzene depoſitis,naues conſcenderent , libertatemq. Græciæ claſſe defenderent Cyrſilum quendam ſuadentem,vt in vrbe manerent,Xerxemq. reciperent,lapidibus obruerūt.Atqui ille ſequi vtilitatē videbatur , ſed ea nulla erat repugnante honeſtate . Themiſtocles poſt victoriā eius belli,qđ cū Perſis fuit,dixit in cōcione,ſe hr̄e conſiliū reip.ſalutare,ſed id ſciri opus non eſſe : poſtulauit, vt aliquē populus daret, qui cū cōicaret . datus eſt Ariſtides. Huic ille claſſem Lacedæmoniorum,q̄ ſubducta eſſet ad Gytheum, clā incēdi poſſe : quo facto frangi Lacedæmoniorū opes neceſſe eſſet . qđ Ariſtides cum audiuiſſet,in concionē magna expectatione venit,dixitq. ꝓutile eſſe cōſiliū , qđ Themiſtocles afferet,ſed minime honeſtū . Itaq; Athenienſes,qđ honeſtū non eſſet, id ne vtile quidē putarunt, totamq. eam rē, quā ne audiuerāt quidē,auctore Ariſtide repudiauerunt . Melius hi,quā nos,qui Piratas immunes , ſocios vectigales habemus.Maneat ergo,qđ turpe ſit, id nunq̄ eſſe vtile,ne tum quidē,cum id,quod vtile eſſe putes,adipiſcare . hoc.n.ipſum vtile putare,qđ turpe ſit, calamitoſum eſt,

PETR. MARS. SED vtilitatis ſpecie) Nūc docet qūo vtilitatis imagine in rep.peccetē , oñditq. nil crudele eſſe vtile, qm̄ crudelitas eſt inimica nāę.Crudelitas ē atrocitas ai in exigēdis pœnis,ſiue inclinatio ai ad aſperiora . Crudelitas inqt Sen.minime humanū malū eſt,indignūq. tā miti aio , ferina iſta rabies eſt ſanguine gaudere,ac vulnerib.& abiecto hoie in ſilueſtre aial trāſire.(In rep.) Reb⁹ ptinētib.ad rēp.(Diſturbatione)Euerſione. Rom.euerterūt Corinthū duce Mūmio nō q a iuſta erat cā euerſionis,ſed q a videbat id vtile & ſecuꝝ Rom.impio p p ſitū vrbis i faucib⁹ Iſthmi.(Nri)Romani q vtilis ſpēm honeſtati ꝓtulerunt. (Durius) Crudelius.vñ Val. inter eaēpla crudelitatis hoc refert dicēs.Cōſimili gn̄e æmulationis inſtincta ciuitas Athen. Aeginēſiū iuuētuti pollices abſcidit , vt claſſe potēs populus in certamē maritimaꝝ virū ſm deſcēdere neqret.(Sciuerūt) Iudicauerūt & decreuerūt.inde plebiſcita.Sil.ait,Solē ꝓcedere nocti Sciſcāt imbelles.(Vt Aeginetis) Incolis Aeginæ inſulæ,q̄ eſt ꝯtra Atticā,& aliqn maris tenuit impiū bellū geſſere Athen.cū Æginetis,auct. Thuc.tandē ſe dediderūt deiectis muris,traditis nauib. impoſito in poſteꝝ tributo.(Pollices) Ob hoc ne poſſent rei remia,qđ qa crudele fuit,neq; vtile,neq; honeſtū eſſe potuit.ſed Rom. videbatur vtile,Corinthū caput Achaiæ funditus delere pp locū ad res nouas idoneū,& Athen.videbat vtile Aeginetis pollices pcidere, qm̄ Aegina ꝓpinqua erat Piræo portui Athenaꝝ Hermione in Pelopōneſo piſcatoꝝ ſtatio erat,a qua ſinus Hermionicus dict⁹, in quo eſt Aegina inſula.Piræus eſt port⁹ Athen.Plin.ait,ab Iſthmo 58.mil.paſſ.Piræus & Phalera portus duoꝝ mil.paſſ.muro recedēti Athenis iūcti.(Propinqtatē) Qm̄ Aegina diſtat à Pyræo 12 millib.paſſ an̄ vocata Oenone. Nomē accepit ab Aegina,vt inqt Diod.filia Æſopi rapta à Ioue ea Phliūte vrbe Pelopōnēſi ad Nemeā ſiluā, peperitq. ex Ioue Aeacū,q in Aegina regnauit pr̄ Pelei. Telamonis,& Phoci . (Quam) Nām debemus ſequi ducē ad officium inueniendum,oē .n. quod eſt contra naturam, eſt contra

tra officiū,& malū agere,non eſt naturale,ſed cōtra naturam.[Extermināt] Expellūt,vt faciebāt Lacedæmonij auctore Thucydide,q non pmittebant,vt peregrini eo⁊ vrbē incolerēt,qđ erat inhumanū,& ab hoie q eſt natura ciuilis & cōgregabilis alienū. Adde ēt q̄ Lacedæmonij filios filiāſue aliqua corporis parte debiles & mōſtroſos exponebāt,quaſi Spartano indignos ſtēmate,& Lacedæmonijs parētibus fortiſſimis viris.[Craſſus & Scæuola,] ho⁊ Conſulū legem dānauit Aſconius Pædianus dicēs,Legē Liciniā & Mutiā de ciuibus regēdis video ꝯſtare iotet oēs,quā duo cōſules oium quos vidimus ſapiētiſſimi tuliſſeor,nō modo inutilē ſed pniciosam reip.fuiſſe. Hāc legē de regendis in ſua ciuitate ſocijs in ꝯſulatu eo⁊ tulerūt,cū ſumma cupiditate ciuitatis Romanæ Itali tenerētur,& ob id magna pars eo⁊ p ciuibus Romanis ſe gererēt.Neceſſaria lex viſa eſt,vt in ſuæ quiſq; ciuitatis ius redigeret.Ve⁊ ea lege ita alienati ſunt ai principū Italo⁊,vt ea vel maxima cā belli Italici,qđ poſt triēniū exortū eſt,fuerit.[Publicæ] Pertinētis ad vniuerſam rēp. Laudat robur ai Romano⁊ inuictū & minime malis ſuccūbēs,q poſt cladē acceptā ad Canas vicū Apuliæ maiores aios habuerūt. Annibal cū Rom.ad Ticinū & Trebiā P.Scipione & Grac. Coſſ. fudiſſet,fugaſſetq̄. inde ad Thraſimenū Lacū Peruſinū,vbi Flaminius cōſul temeritatis & demētiæ ſuæ pœnas luit,tādē poſt Fabij dictaturā ad Canas Apuliæ in ripis,Aufidi Paullo Aemilio & M.T.Varrone Coſſ. maxima clade Rom. affecit,quā Paullus cōſul morte ſua funeſtiorem Rom.nomini reddidit. duo millia dec.equites cæſi dñr,& tāta ciuiū ſociorumq̄. pars,in his ambo cōſulū quæſtores,L. Aelius & L.Furius Bibaculus,& 21. de tribunis militū,cōſulares qdam & ædilitij,inter quos Cn.Seruilius & C.Minutius Numātius,q magiſter equitū priore anno fuerat 80. ꝑterea ſenatores,Varro conſul,cū 50.eqtibus Venuſiā ſe ex fuga recepit. poſt hāc cladem defecerūt ad Annibalē Romano⁊ ſocij q ad eā diem in offō fideq̄. pmanſerant,iā tāta calamitate accepta & in tāto re⁊ turbine de R.imperio deſperātes fortuna Pœnis incūbente, Attellani,Calatini,Hirpini,Apulo⁊ pars,Sānites ꝑter Penoos,Brutij oēs,Lucani,Surrētini,& Græco⁊ ois fere ora q̄ quōdā magna Græcia dicebat̄,nūc eſt magna ſolitudo,Tarētini,Metapōtini,Crotonienſes,Locriq̄.,& Ciſalpini oēs Galli.Nec tñ inqt Liu.hæ clades,defectioneſq̄.ſocio⁊ mouerūt,vt pacis vnq̄ mētio apud Rom. fieret,neq; ante Cōſulis Romā aduētū,neq; poſtq̄ is rediit,renouatiq̄. memoriā acceptæ cladis,quo in tpe adeo magno aio ciuitas fuit,vt cōſuli Varroni ea tāta clade,cuius ipſe maxima cā fuiſſet redeunti,& obuiā itū frequēter ab oibus ordinibus ſit,& gratiæ factæ,q̄ de rep.nō deſperaſſet,q ſi Carthaginēſiū ductor fuiſſet,nihil recuſandū ſupplicij foret. obtulerunt inſuper Romani ai robore ſubnixi dictaturā Varroni.Igitur Rom.in tātis calamitatibus nihil de dignitate Romana remittendū duxerunt,& habita honeſti rōne paci ineūdæ cū barbaris nullā inuētionē fecerūt. Nō.n.decebāt Rom. q ſtēma ſuum & originē ad Martē referūt,& quo⁊ ars militia erat,aduerſis frangi,& ꝑter deco⁊ pacē petere,q̄uis videretur eſſe publica vtilitas,ſed nō erat, qm̄ relinquebatur honeſtas.Solebāt.n pacis ꝯdōnes dare alijs,nō accipere.Vñ dicit Plin.lib. pen. Pudor Romani nois ſæpe res pditas ſeruauit in ꝑlijs.[Præ honeſtate] Reſpectu honeſtatis in cōparatione, ita dicimus,hæc nulla ſunt præ illis.i.cōparatione illo⁊. [Secundis] pſperis,& ad voluptatē noſtrā fluētibus. [Tāta vis] Potētia,qm̄ erat honeſtū Romanis,nec decebat eo⁊ magnanimitatē atq; ꝯſtantiā bellicā inire pacē cū barbaris quacunq; ꝯdōne, à qbus cōtra ius fœderis tāta iniuria & cladibus fuerāt affecti, q̄uis pax illa potuiſſet è rep.videri,& ea vſu totius Italiæ tot cladibus attritæ,tot delectibus exhauſtæ.[Athenienſes] Iā Athenienſiū in re ſimili ponit exēplū,q præ honeſtate & decoro Attici nois id quod Cyrſilus ſuadebat repudiarūt,q̄uis vtile videret,imminēte ceruicibus Græciæ tāto hoſte,cuius multitudini flumina ad potum nō ſufficiebāt. Magno igr̄ aio bellum ſuſcipiētes,& ſe ꝯtra barbaras p aurea dignitate erigētes,victores fuerūt.Poſt pugnā Marathoniā,de qua dcm̄ eſt,Athenienſes ducētas naues fabricauerūt,& aduentāte Xerxe oraculū Delphicū cōſulentes habuerūt ſortes,vt muris ligneis ſalutē tuerētur.Et ſic auctore Them. cōiuges liberoſq̄.cū ꝑcioſiſſimis rebus in abdita inſulis emādarūt,ipſiq̄ ac mari naues cōſcēderūt,& anguſtias Salaminij freti vna cū ſoe is, ne circūuenisi poſſent occuparūt.[Vrbe] Athenis.[Trœzene] q̄ eſt vrbs Peloponeſi in ſinu Argolico ſacra quōdā Neptuno,vt inquit Str.& ideo Poſidonia dicta eſt,ſtad.15.à mari eminebat,vrbs eo tpe inſignis,denominata eſt à Trœzene filio Pelopis,hic educatus fuit Theſe⁹,& ideo Theſeia Trœzē dr̄ à Papinio,Trœzeni Pytheus auus maternus Theſei i regno ſucceſſit.Et ob id Ouid. Heroid.Trœzena appellat Pytheia regna. [Cyrſilū] Cic. aliter quam alij hanc narrat hiſtoriam. Nā cū Mardonius Xerxis dux Athenas veniſſet deſertas à ciuibus, q naues ꝯſcenderāt, & apud Salamina de ſumma re⁊ conſultabant,& de liberis, coniugibus, ceteriſq̄. fortunis emandandis Trœzenē,ipſas cœpit Athenas,& Murichidē Helleſpontiū Salaminē miſit,cū mādans poſtulatiſq̄. ad Athen.q illuc cōfugerāt,eū mandata expoſuiſſet Murichides, Lycidas Athen.Senator in concione ſuaſit,vt mandata acciperēt Athenienſes,ac ferrent ad populum.Vnde oium conſenſu lapidibus obrutus eſt.Mulieres q̄ adhuc apud Salaminē erant id audiētes vxorem Lycidæ & filios eadē pœna mulctarunt.[In vrbe] Athenis.Sed ea nō erat vtilitas,qm̄ nō decebat gn̄oſos & tāti nois Græciæ oim bona⁊ artiū inuentricis alūnos,& q de oi gn̄e virtutum ꝑcepta dederāt & dabant, Xerxē barbaru⁊ in vrbē diſciplinaru⁊ ſedē & emporiū recipe.Sic Appius Cæcus diſſuaſit Romanis grauiſſima oratione Pyrrhū recipere. [Themiſtocles] Ponit exemplū de Themiſt.q rē minime honeſtā excogitauerat,ideo Athen. iuſtitis cultores eā renuerunt.Plut.ait in vita Ariſtidis. poſt victoriā Platæenſem Them.populo dixit ſe id excogitaſſe, qđ ſi ea eq poſſet,magnā vtilitatē vrbi afferret, populus Ariſtidi negociū dedit,vt de hac re cū Themiſt.cōſultaret,& ſi è rep. videretur, pbaret. Cogitaui inqt Themiſt.nauale Græco⁊ incēdere, quia Athenienſes totius Græciæ poterūt facile eſſe principes. Ariſtides concione aduocata dixit, Them. ꝯſilio nihil eſſe cōmodius,ſed nihil iniuſtius.[Qui cū] Cū quo.[Lacedæmonio⁊.] Qui ſunt in Peloponeſo,& ſocij fuerāt Athenienſiū in bello cōtra barbaros. [Ad Gytheū,] Nauale Laced.nobile,vt inqt Ser.Intra 240.ſtad.ædificatū,& hñs nautū ſtationē manu effoſſam.Plut.ait in vita Them. Xerxe abeunte in Pagaſas hyemandi gratia Græco⁊ claſſis ſubducta eſt,dato Themiſtocli Ariſtide,dixit Themiſt. ſe excogitaſſe Græco⁊ claſſem incēdere. Gytheum ait Liu.agens de Maced. bello,re⁊ maritima⁊ oim Lacedæmonijs receptaculū. [Melius hi,quā nos,] Laudat iuſtitiā Athen.q ſocios Laced.ceteroſq̄. nullo modo violandos cenſuerūt,notatq̄. Rom.q piratis impunitatem & imunitatē cōceſſere,cū debuiſſent eos toſto grauiſſimoq̄. ſupplicio afficere,& ſocios confœderatoſq̄. habebant vectigales,.i.tributarios. hoc,inqt,vr̄ iniquum,vt ſocij nři pendās tributū,& piratæ ſint immunes. Romani nunq̄ æquis fœderibus ſocietatē inibant,ſed tributū nolebāt tanq̄ ſuperiores. vñ in j. bel. Pun. Regulus Romā miſſus vt pmutatio fieret,& pax equo fœdere,dixit in Senatu id diſſuadens,cū eſſet cōtra mores auitos & deco⁊,hæc q̄ verſibus proſecutus eſt Sil. Nec vero placeat oſh q̄ de more parentū Pax erit. Inde ſubiungit: Sed mihi ſit Stygios añ intraſſe penates, Talia quā videā ferientes pacta Latinos. Pōpeius Magnus piratas maria & terras infeſtātes felici ſucceſſu vicit,& cū Athenas trāſmiſiſſet nōnullis ad illius veniā fidemq̄. confugiētibus impunitatē conceſſit,& cū eſſet ad 20.millia, eos p oppida colonis exhauſta collocauit,vt facilitate victus eos maiores redderet. Itaque ciuitates qdam Ciliciæ quoſdā admiſerūt,& Dime vrbs Achæo⁊ in Peloponneſo,ut meminerunt Str.& Plut. cultoribus vacua & agro⁊ vbertate fœcunda piratis conceſſa eſt. hoc nōnulli improbarunt,auct.Plut.in vita Pomp. hoc ēt Cic. notat,quā ora latenter pp Pompeium,quem viuum amauerat, & mortuū apte nolebat inſectari,ut ēt ſupra fecit.cū de theatris & porticibus loqueretur Lucan. An melius fient piratę Magne coloni? [Socios] Rom.nois & fœdere nobis ꝯiūctos.[Vectigales] Soluētes tributū.Vectigalis dr̄,q vectigal ſoluit & tributū,& ſic ager vectigalis.Vñ accuſatur Cęſ.qđ agrū Cāpanū ad ſubſidia reip.vectigalē relictū diuiſerit. Immunes dñr illi,q nō ſunt vectigales,nec ad aliqđ onus obligati,ergo indignū erat latrones eſſe imunes,& ſocios vectigales. Mutius,inqt,iureconſultus,vno modo dr̄ on⁹,qđ cū remittitur,vacationē militiæ numeriſq̄. pſtat,inde immunitas appellatur. [Maneat ergo,] Hoc certū ſit,& ꝯſtitutū,inqt,nihil eſſe vtile qđ non ſit honeſtū,aliter putare calamitoſum eſt,& malum, cum ſit contra boni viri deco⁊ & dignitatē, & is qui hoc errore ducitur,calamitoſus eſt,& non felix,etiam ſi id quod cupit adipiſceretur. amittit.n.virtutem, quæ nulla utilitate, ſi ſine honeſtate vtilitas dici poteſt,rependitur.

SEd vtilitatis ſpecie &c.) Dicit in rep.vtilitatis ſpecie ſæpe peccari.Quod Rom.& Athenienſium exemplo oñdit. Romani Corinthum euerterunt ducti opportunitate loci,ne poſſet aliqñ ad bellum faciendum locus ille adhortari.Quod ait Cic.lib.4.vbi differit de iure belli. Athenienſes cū bellum gererēt cū Laced.Aeginetis alio⁊ ſocijs,qđ claſſe valerent, & periti eſſent nauigādi pollices amputauerūt,ne remos impellere poſſent,hoc crudele nimis & cōtra honeſtatē. Aegina fuit Epidauriæ terræ locus,& h⁹ cōtinentis è regione inſula hinc Aeacos & eius poſteri originē traxerūt,tenuit aliqñ maris imperiū. de principatu cum FRAN. MAT.

Athe-

Athenienſi populo ad Salaminē nauali ꝓlio contendit. ambitus inſulæ 80. ſtad. eſſe traditus, diſtat ab Attica & Megrtica ora, ac Pelopōneſo 100. fere ſtad. Primo Æginæ a Phydone argentum ſignari cœptum eſt, Str. (Piræo) Athenaꝝ portus, & emporium Piſæus fuit. (Nihil crudele vtile) Vtilitas conſentit naturæ, cui crudelitas inimica eſt, ergo vtile & crudele contraria ſunt. (Male ēt qui &c.) Vt argumentationem ſuam corroboret Cic. eos improbat qui ab humanitate abhorrent. & eos probat, qui ab ea non diſcedunt. Duas proponit leges, quaꝝ altera ab humanitate aliena eſt, quam improbat, altera humanitati conſentiens, quam laudat. prima lex quam Peneus & Papius apud patres noſtros tulere, fuit Romanis cum Lacedæmonijs cōis. Nam Lycurgus legem tulit, peregrioum ne admittito, ne videlicet mores vrbis alienigenaꝝ cōmercio corrumperentur. Romani, neſcio qua cauſa inducti (non.n. traditur) tulerunt & ipſi hanc legem, ne peregrini admitterentur. Altera lex quam Craſſus, & Scæuola tulere, videlicet ne ſe pro ciue hrēt, qui ciuis non eſſet, hæc honeſta erat, ſed illa contra naturam. Qui.n. ab honeſto diſcedit cōtra naturam facit. Illa igitur lex admittenda non eſt, quæ contra naturam eſſe probatur. (Qui ciuis non ſit) Hanc legē tulerunt Licinius Craſſus orator, & Scæuola iuriſcōſultus & orator, de quo ait Cic. eloquentiſſimoꝝ omnium iuriſconſultiſſimus, & iuriſcōſultorum eloquentiſſimus. ij legem tulere de redigundis in ſuam quenque ciuitatem. Cum.n. ſumma cupiditate ciuitatis Rom. Italici tenerentur, hæc lex neceſſaria viſa eſt. Nam multi ſe quaſi pro ciuib⁹ Rom. gerebant, qua lata Latini principes adeo irati ſunt, ut hæc lex cauſa fuerit cur bellum triennio inter Latinos, & Romanos gereretur, huius legis meminit Cic. in orat. pro L. Cornelio, & eam Matiam vocat Aſc. Ped. legem Liciniam & Mutiam, de ciuibus regundis video conſtare inter omnes, quam duo Coſ. oium quos vidimus ſapientiſſimi tuliſſent non modo inutilem, ſed perniciofiſſimam reip. fuiſſe. (Illa præclara,) Sæpe R.P. vtilitatis ſpeciem pro honeſtate, & priuatim & publice contempſit, vt bello Tarentino quod geſtum eſt contra Pyrrhum Epirotaꝝ regem: priuatim vt Fabr. quem cum Pyrrhus participem regni ſui facere polliceretur, ſi ſecum proficiſci in Epirum veller, neglexit publice, cum ille Cyneam legatum miſiſſet qui ciues Rom. corrumperet, nullum ea omnibus inuenit, qui corrumpi ſe permiſerit. Idē maxime apparuit poſt Canenſem cladem. Nullus.n. repertus eſt qui vel vnum verbum de pace fecerit. (Athenienſes) Exēplo vtitur Athenienſium, quo idem probat videlicet ſpeciem vtilitatis ꝓ honeſtate debere contemni. Cum fama eſſet à Xerxe rege Perſaꝝ Græciam maxima claſſe inuadi, miſerunt Athenienſes, q oraculum ſciſcitarētur qūo tueri ſe à Xerxe poſſent. Rñſum eſt eos poſſe eſſe incolumes, ſi ſalutem ſuam ligneis equis cōmitterent: Cumq. in concilio alij alia ſentirent, ſolus Themiſt. intellexiſſe videlicet claſſem parandam eſſe quanta maxima parari poſſet, equos .n. ligneos naues intellexit, & his regi occurrendum eſſe. Ceteris hæc probantibus vnus Cyrſilus contradixit, vrbem .n. non eſſe relinquendam cēſuit, quam ſi tueri non poſſent regi tradendam, eiq. quibuſcunque ꝯditionibus parendum, hac ſnia audita adeo irati ſunt Athenienſes, vt illum lapidibus obruerint. (Trœzene) Peloponneſi ciuitas fuit Trœzen, auct. Str. agri Piſei ſacra Poſidonia.i. Neptuno à quo & Poſidonia olim eſt appellata, a mari 15. abeſt ſtadijs vrbs inſignis, portum habet noie Menꝫum. in hoc regnauit Pytheus, Pelopis filius, vnde ait Ouid. Pytheia Trœzen. (Themiſtocles &c.) Aliud exēplum Themiſtocles deuicto rege Xerxe, & in ſcapha piſcatoria fugere compulſo, hrē ſe conſilium dixit Athenienſi populo, quod eſſet vtiliſſimum, ſed id impleri non poſſe, niſi eſſet quam occultiſſimum. Athenienſes reſponderunt vt illud cum Ariſtide cōicaret, & ſi ab eo probaretur implendum eſſe. Ariſtides audito conſilio vtiliſſimum eſſe nō negauit, ſed turpe. Quo audito ſucclamauit populus, non eſt faciendum, conſilium autē erat, ut claſſis Lacedæmonioꝝ, quæ erat ad Gytheum combureretur. Quod cum factum eſſet non erat dubium, quin Athenienſes potirentur Græciæ. Gytheum aūt Spartanoꝝ fuit nauale nobile, intra 240. ſtadia, & ædificatum habuit nauium ſtationem manu effoſſam, iuxta fluuius fuit Eurotas auctor Str. (Magna expectatione) Nam ab omnibus expectabatur. (Quam ne &c.) Ignorabant rē, & tñ repudiauerūt. (Melius &c.) Contraria iuxta ſe poſita melius cognoſcuntur, dixit Athenienſes contempta vtilitate rōnem habuiſſe honeſtatis, Romanos dicis contra piratas amicos hrē voluiſſe, qui oēm maritimam orā infeſtarant. (Pompeius) Captos piratas ad 20. millia in colonias miſit, & immunes eſſe voluit, cum Romani ſocios & amicos populos voluerint eſſe tributarios. Ideoq. apud Lucanum Pōpeio hoc Cæſ. obiecit: An melius fient piratæ ò magne coloni. (Vectigales) .i. qui vectigalia perſoluunt, vectigal.n. eſt quicquid penditur, vnde ager vectigalis vocatur pro quo aliquid quotānis ei cuius eſt proprietas, perſoluitur. (Maneat ergo,) Concludit, quoties, inquit, id, quod vtilitatis ſpeciem habet cum honeſto pugnare vř, omnino contemnatur. (Ne tum) Quidem, ne ēt ſi adipiſceris id qđ videbatur, & poſtea cognoſcet repugnare honeſtati, tenere velis, ſed ꝯtēnito. (Hoc.n. ipm) Etiā ſi nulla alia re peccares, vbi exiſtimas vtile qđ eſt turpe, nō parua eſt calamitas, & dānum.

SEd ſæpiſſime peccatur in remp. ſpecie vtilitatis, vt noſtri .i. Romani ſup. peccauerunt in diſtributione .i. euerſione Corinthi, illius ciuitatis opulentiſſimæ, quę videbatur vtilis R. imperio, ſed tñ non erat honeſta, quia ij Athenienſes ēt duriua ſup. egerunt, qui ſciuerunt, vt pollices præciderentur .i. amputarē tur Aeginetis .i. incolis Aeginæ inſulæ, qui valebant claſſe .i. nauibus dirigendis, & remis impellendis. hoc eſt viſum Athenienſib⁹ vtile, enim, pro quia, Aegina inſula .ſ. imminebat nimis Piręo illi portus Athenienſium pp propinquitatem, ſed nihil utile ſup. eſt quod crudele. Crudelitas n. eſt maxime inimica naturæ hoium quam .ſ. naturam nos debemus ſequi. Male ſup. agunt ēt, qui prohibent peregrinos eti vrbibus, & extermināt eos, ut Peneus ſup. fecit apud patres noſtros .i. priſcos Rom. & Papius nuper .i. à paucis annis fecit ſup. Nam rectum .i. iuſtum & æquum eſt nō licere ſup. qui non ſit ciuis eſſe .i. hrī pro ciue, quam legem ſapientiſſimi conſules Craſſus & Scæuola tulerunt. Vero, pro ſed, prohibere peregrinos vſu vrbis eſt ſane .i. valde in humanum. Illa ꝑclara, eandem rem ꝓſequitur dicens, illa ſup. ſunt præclara ſup. facta, in quibus ſpēs publicæ utilitatis .i. pertinentis ad vniuerſam remp. contēnitur pre honeſtate noſtra .i. Rom. reſp. eſt plena exemploꝝ ſup. talium, cum alias .i. alio tpe, ſæpe .i. cum ita ſit ꝙ ſæpe alias, tū maxime .i. tum potiſſimum, vtꝫ eſt quod ſecūdo bello Punico .i. contra Pœnos & potiſſimum contra Carthaginenſes geſſit, quæ reſp. calamitate .i. clade ciuium per modum calamoꝝ à grandine proſtratoꝝ Canenſi .i. quæ fiebat apud Canas, accepta .i. poſtq̄ .i. Canenſem calamitatem acceperat, habuit maiores aios, q̄ vnq̄ rebus ſecundis .i. proſperis, nulla ſignatio timoris fuit ſup. in ea, nulla mentio pacis, tanta vis .i. potētia eſt honeſti, vt obſcuret ſpeciem vtilitatis. Athenienſes cū nullo modo poſſent ſuſtinere impetum Perſaꝝ, quos Xerxes inſtruxerat, & ſtatuerent, vt conſcenderent naues, & hoc vrbe .ſ. Athenis relicta, & coniugibus & liberis eoꝝ depoſitis .i. ſub fide in cuſtodiam datis Trœzene, in ea ciuitate Peloponnenſi, ipſi obruerunt lapidibus Cyrſilum quēdā ſuadentem eos manerent in vrbe & reciperent Xerxem principē inimicoꝝ, atque, vel potius atqui .i. ſed tñ ille videbatur ſequi vtilitatem, ſed ea nulla erat, honeſtate repugnante .i. quia honeſtas repugnabat. Themiſtocles dux Athen. poſt victoriam eius belli qđ fuit cum Perſis, dixit in concione ſe hrē conſilium ſalutare reip. ſed nō eſſe opus id ſcr. poſtulauit, vt populus daret aliquē q. cum .i. cū quo cōicaret ſup. conſilium, Ariſtides vir ille ſapiens eſt datus ille .ſ. Themiſtocles dixit ſup. huic .ſ. Ariſtidi claſſem Lacedæmonioꝝ, quæ eſſet ſubducta ad Gytheum illud nauale Lacedæmonioꝝ poſſe incendi clā, quo facto neceſſe eſſet opes Lacedæmonioꝝ frangi. Quod cum audiuiſſet Ariſtides venit in concionem magna expectatione ſup. populi, dixitq. conſilium quod Themiſt. afferret eſſe perutile, ſed minime honeſtum. Itaque .i. & ita Athenienſes putauerūt, id ne vtile quidē, qđ non eſſet honeſtum, & repudiauerunt totam illam rē, quam rē ne audiuerāt quidem Ariſtide auctore .i. repudiationē approbante, melius ſup. fecerunt hi q̄ nos q habemus piratas deuictos .ſ. à Pōpeio, & in colonias diuiſos, immunes .i. liberos ab oi onere & ſocios vectigales .i. pēdētes vectigalia quaſi tributarios. Maneat ergo .i. certū ſit & firmū id qđ turpe ſit, nunq̄ eſſe vtile, nec tūc qdē non ēt tunc, cū tu adipiſcare .i. adipiſcaris, id qđ putas eſſe vtile. Enim, pro qa, calamitoſum eſt putare hoc ipſum eſſe vtile, quod turpe ſit. ASCEN.

EOſq. exterminant) Rurſus exterminant dicis, pro è finibus ſuis eijciunt, quod Latini interpretes fere vſurpāt ꝓ perdūt. DOCT. interpr.

LIbertatemq. Græciæ claſſe defenderent) Hiſtoria recenſetur à Demoſth. περὶ στεφάνου, τὸν Ἀθηναίων τοὺς ἐπὶ Θεμιστοκλέους ἀπο φυγόντων κινδύνων καταλιπόντες οὐ μόνον τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν. (Melius hi, quam nos,) Pōpeius diuiſis piratas in Colonias. Cæſ. Campanoꝝ agrū diuiſit militib⁹. DOCT. interpr.

ARGVMENTVM.

In contractionibus communibus, quæ formula honeſti, & vtilis. Fingit autem ſpeciem quandam iureconſultorum more, deq; ea duos Stoicos diuerſa ſentientes, quorum alter ad Stoicam rationem omnia refert, alter & hominum conſuetudine, & iure ciuili moderatur.

SED incidunt, vt ſupra dixi, ſæpe cauſſæ, cum repugnare vtilitas honeſtati videatur: vt animaduertendum ſit repugnet, ne plane, an poſſit cum honeſtate coniungi. eius gñis hæ ſunt qõnes. ſi, exempli gratia, vir bonus Alexandria Rhodum, magnum frumenti numerũ aduexerit in Rhodiorum inopia, & fame, ſummaq́. annonæ caritate; ſi idẽ ſciat cõplures mercatores ab Alexandria ſoluiſſe, nauesq́. in curſu frumento onuſtas petentes Rhodum viderit; dicturus ne ſit id Rhodijs, an ſilentio ſuum q̃plurimo venditurus. ſapientem, & bonum virum fingimus: de eius deliberatione, & conſultatione q̃rimus: qui celaturus Rhodios non ſit, ſi id turpe iudicet; ſed dubitet, an turpe nõ ſit. In hmõi cauſſis aliud Diogeni Babylonio videri ſolet, magno, & graui Stoico; aliud Antipatro diſcipulo eius, hoi acutiſſimo: Antipatro, oĩa pateſacienda, vt ne qd oĩno, quod venditor norit, emptor ignoret; Diogeni, venditorem, qtũs iure ciuili cõſtitutum ſit, dicere vitia oportere, cetera ſine inſidijs agere, & qm̃ vendat, velle q̃optime vendere. aduexi, expoſui; vendo meum non pluris, q̃ ceteri; fortaſſe ẽt minoris, cũ maior eſt copia: cui fit iniuria? Exoritur Antipatri ratio ex altera parte. Quid agis? tute, cum hoibus conſulere debeas, & ſeruire humanæ ſocietati; eaq́. lege natus ſis, & ea habeas principia naturæ, quibus parere, & q̃ ſemper ſequi debeas; vt vtilitas tua, cõis vtilitas ſit; viciſſim, & æque cõis vtilitas, tua ſit: celabis hoies, quid ijs adſit & cõmoditatis, & copiæ? Reſpondebit Diogenes fortaſſe ſic. Aliud celare, aliud eſt tacere. neque ego nunc te celo, ſi tibi non dico q natura deorum ſit, quis ſit finis bonorum: q tibi plus pdeſſent cognita, q̃ tritici vtilitas: ſed non, quidqd tibi audire vtile eſt, id mihi dicere neceſſe eſt. Immo vero, inquit ille, neceſſe eſt: ſi quidem inter hoies natura meminiſti coniunctam ſocietatẽ. Memini, inquit ille: ſed nũ iſta ſocietas talis eſt, vt nihil ſuũ cuiuſque ſit? quod ſi ita eſt, ne vendendũ quidem quidq̃ eſt, ſed donandũ. Vides in hac tota diſceptatione non illud dici: quis hoc turpe ſit, tñ, qm̃ expedit, faciã; ſed ita expedire, vt turpe non ſit: ex altera aũt parte, ea re, quia turpe ſit, non eſſe faciendum. Vendat ædes vir bonus pp aliqua vitia, quæ ipſe norit, ceteri ignorent: peſtilentes ſint, & habeantur ſalubres ignoretur, in oĩbus cubilibus apparere ſerpentes: male materiatæ, ruinoſæ: ſed hoc præter dñm nemo ſciat: quæro, ſi hoc emptoribus venditor non dixerit, ædesq́ vendiderit pluris multo, q̃ ſe venditurum putarit; nũ id iuſte, an improbe fecerit? ille vero, inquit Antipater, improbe facit. quid n. eſt aliud, erranti viam non monſtrare, quod Athenis execrationibus publicis ſancitum eſt, ſi hoc non eſt, emptorem pati ruere, & per errorem in maximam fraudem incurrere? plus ẽt eſt, q̃ viam non monſtrare. nam eſt, ſcientem in errorem alterum inducere, Diogenes contra: Nũ te emere coegit, qui ne hortatus quidem eſt? ille, qd' nõ placebat, proſcripſit: tu, quod placebat, emiſti. q̃ ſi, qui proſcribunt villam bonam, (vt ipſi aſſerunt) beneq́. ædificatam, non exiſtimantur feſelliſſe, ẽt ſi illa nec bona eſt, nec ædificata rõne: multo minus, qui domũ nõ laudarũt. vbi n. iudicium emptoris eſt, ibi fraus venditoris quæ põt eſſe? ſi nauĩ dictum non oẽ præſtandum eſt; quod dictũ non eſt, id præſtandũ putas? quid vero eſt ſtultius, quàm venditorem eius rei, quam vendat, vitia narrare? quid aũt tam abſurdum, quàm, ſi domini iuſſu ita præco prædicet, domum peſtilentem vendo? Sic ergo in quibuſdã cauſſis dubijs, ex altera parte defenditur honeſtas; ex altera ita de vtilitate dr̃, vt id, quod vtile videatur, nõ modo facere honeſtum ſit, ſed ẽt, non facere, turpe. hæc eſt illa, quæ videtur vtilium fieri cum honeſtis ſæpe diſſenſio.

PETR. MARS.

SED incidunt, ſæpe cauſſæ,) Cic. id quod ſupra ꝓpoſuit aiaduertendum, deſpiciendumq́., docet, cũ vtilitas cũ honeſto videatur pugnare, pugnet nec ne, & ſic innuit conſiderandas eſſe circũſtantias tpm, locoꝝ perſonaꝝ. vt plane cognoſcatur, quid ex officio ſit, quid contra offm̃. (Plane) Oĩno. (Eius gñis) Similes & hmõi, cum quærimus an aliquid honeſtum ſit, & deceat, an econtra. Et ponit qõnem ſumptam ex dogmate Stoicoꝝ, quoꝝ alteri ſeueritatem eoꝝ, qui ſancte ac pure hanc ſectam pepererunt imitati ſunt, alteri vero talem rigiditatem minime ſecuti, & ſanctitatem, aliter pſſati ſunt, q̃uis Stoicũ dogma profiterentur. (Alexandria) Eſt vrbs Aegypti ad mare. Rhodos eſt inſula etiamnũ clara, & religioſa. (Sapiẽtem) Perfectum & qui ſcit iudicare qd ſit offm̃, qualẽ antiq Stoici volebãt. Diogenes imitabatur recentiores Stoicos, qui non nihil a veteribus diſſentiebant. Antipater aũt veꝝ Stoicũ agebat, & partes priſcoꝝ tuebatur. (In hmõi cauſſis) Poſſet oriri addubitatio, an aliquid ſit oĩo turpe, & ideo affert iudicium Diogenis Stoici & Antipatri eius diſcipuli. Quinque fuerunt Diogenes, auct. Laertio, primus Apolloniates phyſicus: ſecundus Sicyonius: tertius Sinopens, Cynicus cognominatus: quartus hic, de quo nunc agit ex Seleucia, appellatus aũt Babylonius ob vicinitatem: quintus Tarſenſis, qui de qõnibus poeticis ſcripſit. Antipater Tyrius fuit. (Qtũs) inquantum. (Iure ciuili conſtitutũ ſit,) Quo cauetur vt venditor dicat vitia rei, quam vendit, aliter reticentiæ pœna conſtituta erat. de hoc paullo poſt dicetur latius. (Sine inſidijs) Fraude & crimine. (Cetera) Oĩa alia poſſe celare citra crimen inſidiarum. (Aduexi) Hęc ſunt verba venditoris. (Expoſui) Ad vẽdendũ. (Exoritur) Opponitur rõni ipſius Diogenis rõ. (Antipatri) Qui vult bonũ viꝝ lege naturæ iubente cõi vtilitati conſulere dre, & ad hunc finem oẽs actiones dirigere, qd' ſi faciet nihil celabit, nihilq́. tacebit, qd' ex vſu alioꝝ ſit, quibus conſulere debet. i. ꝓuidere, ideo Antipatri rõ laudabilior eſt, qm̃ ad conſeruationẽ humanæ ſocietatis ſpectat. (Principia naturæ) Quæ vult vt nihil putemus eſſe nobis vtile, qd' alijs noceat, aliter violabitur ius humanæ ſocietatis. (Viciſſim) Mutuo. i. debem⁹ putare volẽte naã cõem vtilitatẽ eſſe nr̃am, qd' cũ ſit nihil celatur, ſed hr̃ rõ honeſtatis, q̃ ceteris rebus bono viro debet eſſe antiquior. Et affert qd' Diog. rñdere potuiſſet, & dicit aliud eſſe celare, aliud tacere, celare ſi quidem eſt ꝓprie diſſimulando decipe, atque impoſturã facere. (Finis bonoꝝ) Sũmum bonũ, ad qd' oĩa referũt. (Plus ꝓdeſſent) Ad ꝓfectionem & ad bñ beateq́. viuendũ. (Siqdem inter hoies) Verba Antipatri. i. ſcis inter hoies eſſe ſocietatẽ oĩlem. (Inquit ille:) Diogenes. ſ. (Vides in hac) Verba ſunt Cic. ſenſus eſt & ordo. In hac diſceptatione non dr̃ a Diog. venditor vẽdet id, qd' valet magno p̃cio, q̃uis talis venditio turpis ſit, ſed dr̃ ita eſſe utile, vt turpitudinẽ non habeat, & hoc eſt quantũ ad Diog. q dicit talem vẽditionem non eſſe turpẽ, qm̃ non pluris quã ceteri ſuum vendit. (Ex altera parte) i. ab Antipatro oñditur id nõ eſſe agendũ, qd' ſit turpe, & ſic Cic. ex tali diſceptatione præceptũ elicit. (Ita expedire,) Ita eſſe vtile. (Ea re) pp id quia turpe eſt, niſi emptor nouerit ea q̃ venditor. (Vendat ædes vir bonus) Ponit aliud exẽplũ & diſceptatioñẽ ex domo venali. (Et habeãtur) Putentur ab alijs eſſe ſalubres, cũ ſint peſtilẽtes. (Male materiatæ,) Compoſitæ ex mala materia, vt cemento, lignis, & tabulis tpe non opportuno cæſis, & ſectis, & ſic teredini corruptioni obnoxijs, malis lapidibus, male iactis fundamentis, vt ob id ædes caſuræ ſint. Materies ꝓprie eſt, ex qua ꝯficiũtur opera, & ędificia, vt lapides, ligna, & cetera id genus. Mã eſt q̇ ſuſcipit formã aialẽ, vt mã corporis aiam eius formã ſuſcipientis. (Pluris multo,) Maiore p̃cio, quam ſi ipſa ꝫ ædium vitia dixiſſet. (Execrationibus) Deteſtationibus, qm̃ piaculũ erat apud Athen. nõ mõſtrare viam erranti. carmen erat apud ipſos qd' in publicis cãtabatur ſacris, pronũciabaturq́. eos eſſe impios & execrabiles, q viam non monſtrarent. (Sancitum) Firmatũ & conſtitutũ, q. d. id qd' de via dr̃ latius patet, & hoc peius eſt, quã non mõſtrare viã. (Nam eſt) Rõ qm̃ ſciens alium ducit in errorem & fraude, qd' flagitioſum eſt. (Scientem) Hoiem de induſtria certo conſilio, & malitia alium deducentẽ in fraudem.

dem.[Proſcripſit)Vendere ſe velle oſtēdit. nam proſcribere aliq̃ rem eſt illam venalē exponere, cū inſcriptione, quemadmodum in tabula proſcriptionis ponebantur nomina proſcriptorū. Vñ dicit Plaut.in Trin.ædes venales haſce inſcribit literis. hoc ēt hr̃o tpe,ſcribitur.n.in Ianua,hæc domus eſt venalis, aut locāda. proſcribere,inq̃t iuris peritus 14.digeſtorū, ſic accipimus claris literis,vt de plano recte legi poſſint ante tabernam .ſ. vel eum locum in quo negociatio exercetur.Si,inq̃t Diog. aliquis villā ꝓſcribens addat hæc verba,bonam villam & cū rōne ędificatam,tñ re uera non ſit,non decipit emptorem,q pōt conſiderare & diſpicere,an recte ſit ædificata.Ergo ſi venditor non tenetur pſtare id, qđ dixit,multo minus id,qđ non dixit.Iura volunt,vt venditor non teneatur ad ea de q̃bus emptor iudicare pōt, ſed ſi quod eſt vitium latens,& illud reticuerit,præſtare debet,& emptor poteſt eum iure cogere,vt aut reſtituta pecunia vēditor rē recipiat, aut tanti vendat quanti emptor emiſſet,ſi vitium illud ſciuiſſet. iure igitur ciuili Diog.nititur. Antipater aũt lege naturæ,& boni viri decreto & ꝯſcia,facit.n.vir bonus id,qđ ex vſu aliorū ſit, nec q̃rit exceptiones iuris & legū diuerticula.(Rōne) .i.nō bñ recteq̃ ædificatā,vt expoſcit rō ædificandi,& architectura. Villa.n.non recte ædificata nō ſolū cōmodo vſui nocet,ſed ēt pōt eſſe ob id inſalubris,ſi ianuæ,valuæ & feneſtræ noxios ventos exciperēt. Vñ in 3.lib.de re ruſt. Varro loquens de fundo peſtilēti dicit,hęc vitia emendari ſolent dñi ſcia. Permagni intereſt vti bñ poſitæ ſint villæ,quantæ ſint, quo ſpectēt porticibus,oſtijs ac feneſtris. An non ille Hippocrates medicus in magna peſtilentia non vnum agrū, ſed multa oppida ſcia ſeruauit? ut idem Varro dicit ſe cum eſſet Corcyræ,& exercitus claſſis & oēs domus repletæ eſſent ægrotis & funeribus immiſſo nouis feneſtris aq̃lone,& obſtructis peſtilentibus,ianuaq̃. ꝑmutata,ceteraq̃. eius gñis diligentia comites ſuos ac familiam incolumes reduxiſſe.(Quo loc.)Qua rōne villa ædificari debeat,docet idē Varro,& Coi.(Iudiciū emptoris) Qm̃ oīa illa q̃ pōt emptor iudicare, non tenetur pſtare venditor, vt dcm̃ eſt,& auſert aliud qđ ex ſupradictis ſeq̃tur. [Sinaũt dictū non oē) Si,inq̃t,vt dcm̃ eſt non debet venditor oīa pſtare,q̃ dixit laudando eē venalē,multominus id,qđ nō dixit.exempli grā,dicit venditor vendo bonā bonum,equū,& ſimilia non tenetur ad hæc pſtanda ēt ſi mala ſint,ſi de ipſorū vitio potuit emptor iudicare. Dictum,inq̃t Vlp.accipimus,qđ verbo tenus ꝓnunciatum eſt nudoq. ſermone finitur.(Abſurdū)Minime conſentaneū prudētiæ venditoris.(Prædicet)Palā dicat,& clamet, pcō.n.rebus vendendis adhibebatur.vñ Mart. Venderet excultos colles cū pcō facetus.[Sic ergo)Docet Cic.ex his q̃ dicta ſunt, in q̃buſdā dubijs cauſis ex altera parte honeſtatē defendi,vt faciebat Antipater,ex altera vt à Diogene ita dici de vtilitate,vt ſi illa relinquatur, turpitudini aſcribēdum ſit,qm̃ dicebat Diogenes, nihil eſſe ſtultius quam venditorem narrare vitia.i.defectus rei quam vendit.

FRAN. MAT. Sed incidunt, vt &c.) Dixit peccare vehementer illum cuius aius dubitat ꝓponere ne debeat honeſtati qđ vtile videatur. Sed qa accidere pōt, vt aliquid videatur vtile,& minime ab honeſto remotum,concedit dicit tandiu deliberare q̃ diu cognitū fuerit,non eſſe aut eſſe in ea vtilitate turpitudinem,ſed vbi turpitudo ineſſe cognita fuerit, oīs cōſultatio ſubito amoueri debet, ponit aũt exemplum cuiuſmodi ſit aliq̃d vtile in quo q̃ri poſſit: ſit ne cum eo vtilitas coniuncta an contra forte ita accidere poſſet,vt Rhodi magna eſſet annonæ penuria, Alexandriæ vero copia ꝑmagna. Mercator qdā vir haud improbus frumento nauem onerat,vt Rhodū conuehat. Idem faciunt & alij mercatores. Sed ipſe prior ſoluit & Rhodū applicat, neſciunt Rhodij paullo poſt magnā frumenti copiā affuturā,& iccirco carius ab illo vno mercatore emunt, q vir bonus cū ſciat naues alias paullo poſt affuturas frumēto onuſtas,q̃ritur,reticere ne debeat an patefacere. Qđ dubitari pōt, & q̃ri an qd vtile ſit ille videlicet reticere, ſit ne ēt honeſtum. Diuerſæ fuerunt opiniones,& contrariæ duorū pſorū quos veluti inter ſe diſputātes Cic.inducit.(Incidūt)De manifeſta turpitudine dubitādū nō eſt,q n ſit penitus reſpuēda.de qua ēt cogitare ſcelus eſt, ſed cū vtilitas cū honeſtate iūcta eſſe vr̃ dubitari pōt.[An poſſit) An id qđ eſt honeſtū, poſſit cū vtilitate coniungi.(Alexādria) q̃ eſt principalis Aegypti ciuitas ab Alexādro ædificata.[Numerū)Quantitatē.(Idē) Mercator vir bonus q frumentū adduxit dicturus &c.anteq̃ frumentū Rhodijs vēdat. [Sapientē &c.)Nō q̃rimus,inquit,qd vulgus faceret. Nā dubiū non eſt vulgus ſeq̃ vtilitatē,ſed q̃rimus qd vir bonus & ſapiens in tali re facturus ſit.(Sed dubitet,)Sit ne huic vtilitati honeſtas coniūcta an cōtra.(Diogeni Babilonio)Fuit hic pſs Stoicus ex Seleucia,ſed Babylonius eſt appellatus ob vicinitatē,auct Laert.(Antipatro)Opinio Antipatri fuit,vt mercator ille vir bonus patefaceret Rhodijs plures naues frumento onuſtas affuturas, emptor & vēditor noīa ſunt ad aliq̃d. Nō pōt eſſe emptor,qn ſit venditor, ob eā rē,quidq̃d nouit emptor,noſſe debet, & vēditor, nouit hic vēditor magnā vim frumēti affuturā,id & emptores Rhodij ſcire debuerūt. (Diogeni,) Is ius ciuile ſeq̃tur, vult.n.aliā eſſe cōnem pſſi,aliā eorū q in rep.æquo iure viuūt.Nā iure ciuili cauetur, vt ſi aliq̃d vendatur,& vitium rei nō apiatur,vēditio illa irrita ſit, & redhibitio fiat,vitia tñ non oīa ſunt apienda pter ea q̃ emptor cognoſcere pōt niſi ſtultus fuerit,vt verbi cā,ſi vendā equū cæcū,vitiū illud iudicare non teneor, qm̃ emptor ipſe plane cognoſcere pōt.[Qtūs)Quouſque inquantū,quia vitia q̃ emptor nulla rōne cognoſcere pōt vēditor apire debet,reliqua vero q̃ cognoſci pñt facere pōt. [Cetera)q̃ legibus excepta nō ſunt,& qm̃.ſ.vr̃ Diogeni. Aduexi,verba ſunt q̃bus venditor frumenti vti potuiſſet,aduexi.ſ.frumentū ergo pmiū pro labore poſco,& pro periculo.[Expoſui;) Vt venderē. (Meū)Frumentū.(Pluris,)Precij.ſ.(Fortaſſe ēe minoris).ſ. quā emptū fuerit, vbi lucrū & dānum ſimul eſſe pñt,tunc lucrū illud iuſtum eſt. Qui Alexandria vehit frumentū exponit ſe periculo. Magna itē erat inopia cū portu navē ſoluit. Quid ſi interim mercatores aliunde veniſſent minoris quā emi, vendidiſſem,ergo periculū ſuit cū dāno.(Exoritur &c.)Validiorē Antipatri argumētatio.Diogenis.n.à iure ciuili ſumitur,hꝰ vero a iure nal̃.Nāĩs rō id poſtulat,vt cōi hoim cōſulamus vtilitati. Nec pōt hr̃i bonus vir,& legē naturæ ſeruare,q tacet qđ aperiēdū eſt.Nā ab offō boni viri penitꝰ diſcedit,ſi qđ ſæpe dcm̃ eſt, ſicut nã,ita ēt iudicio hoīes nihil humani à ſe alienū putarēt, nihil cōtra humanā tenetes ſocietatē,& nulli inferretur iniuria.[Humanæ ſocietati;)Prima ſocietas eſt ciuium hoim inter ſe,de qua nūc loquitur.[Principia naturę,)Cōem uidelicet intelligentiā.(Vt utilitas &c.)Vt nihil tibi utile ſit,& qđ ſit utile ceteris,id tibi ēt utile ducas. [Aliud eſt celare &c.) Fateor,inq̃t,celare utile eſſe ſine honeſtate.[Aliud celare,aliud eſt tacere)Non.n.ſi taceo celo. Si nō dixero ſinē bonorū & malorū, q̃ ſit nã cœli &c. q̃ occulta ſunt uulgo,nunq̃d te celo? minime. Et ſi hæc tibi utiliora eſſent quā apire uim magnā frumēti affuturā, & eſt argm̃ à minori ad maius. Si licet tacere ea q̃ maiorē utilitatē afferūnt, licet ēt tacere q̃ minorē. Maior ꝓpō nota eſt,& a nullo negabitur, minor impugnari poſſet,quā confirmat. Maior utilitas eſt ſcire qs ſinis malorum &c.qa nullū uitium cōmitto, ergo tacere ea q̃ minora ſunt, nullum erit uitium.[Qđ tibi utile &c.)Nimis magnū & difficilē laborē ſuſciperet,qui oīa hoī dicere uellet quæ ei eſſent utilia,& ideo recte refert. (Si qdem meminiſti) Rñdit Antipater nūquid oblitus es qđ naturalis rō pſcribit uidelicet coniunctos eſſe homines nãli ſocietate? ut nihil propriū uelimus qđ nō alijs cōicemus. Nā q̃bus data eſt cō,iiſdē data eſt & recta rō,quæ eſt lex ꝓhibendi & imperandi. hac rōne ita inter ſe hoīes coniuncti ſunt, ut nihil ſit cuiuſq̃ propriū quod non ſit alijs cōe. [Memini,) Videlicet eſſe ſocietatem naturalē. Sed dic mihi nunq̃d iſta ſocietas qua hoīes inter ſe coniuncti ſunt eiuſmodi eſt,ut nemo aliq̃d ꝓprium poſſidere poſſit,quod ſi ita eſt &c. Argm̃ eſt à ꝯñti abſurdo. Si nihil ſuum cuiuſque eſt,ſequitur hoc abſurdum ut donandū ſit. Ex quo probat aliq̃d ſuum cuiuſque eſſe,& utitur dilēmate. Aut,inq̃t,aliquid ꝓprium cuiuſque eſt, aut non eſt utrū cōplexus fueris negari pōt. Si aliquid ſuū cuiuſque eſſe negaueris,ſeq̃tur qđ nihil uendere licet,ſed donare. Nā ſi oīa ſunt mihi cū alijs cōia ſequitur nihil uendi poſſe. Cōtra ſi aliquid cuiuſque ꝓpriū eſt,aliquid uendi pōt. [Vides in hac tota) Ex hac diſputatione infert Cic. quod uterque pſs nihil uult utile eſſe, quod idem honeſtum non ſit. Nec ab eo diſcedit,qđ ueluti fundamentū huius ꝓpōnis diſpenſantc, nihil eſſe utile quod idem honeſtū non ſit. (Non illud dicit:) Vterque.n.illud reſpuendū fatetur,qđ utile ur̃, ſi honeſtū non ſit.(Ex altera aũt)Ex Diogenis ſnia diſputatur,& colligitur non eſſe turpe,& iccirco utile uideri. ex Antipatri uero ēa re quod turpe ſit non eſſe faciendum. Antipater dicit nō eſſe reticendū,quia ſit turpe reticere. Diogenes uero uult reticeri poſſe,quia non ſit turpe, & hoc modo eundē uterque ſinē reſpicit. [Vendat ædes) Aliud exēplum eſt. Si qs ædes uendiderit uitioſas quarū uitia nullus norit pter ipm̃ dñm uenditorem, quæritur nunq̃d uitia tacere debeat,quo pluris,& facilius ædes uēdat, an potius indicare.(Peſtilētea) Nō ſalubres,eſt nōnullarū ædiū q̃dā infelicitas. Nā eas incolētibus morbos inducūt.(Habeātur)Oēs exiſtiment eas ſalubres eſſe.[Male materiatæ,) Hoc eſt mala mā conſtructæ,uidelicet calce reſolubili, lapide fragili, lignia putridis,& nō ſua luna cæſis.(Ruinoſę:)Vnū ex reliq̃s ſeq̃tur. Nam ſi male materiatæ ſunt,ruinoſæ ſunt. (Ille uero,) Snia Antipatri, improbe facere q hoc faciat. [Quid.n.eſt aliud,erranti uiam nō mōſtrare,) qa hoc plus eſt uiā errāti nō oñdere q̃ uitia emptori non

Quæ ſit prima hominū ſocietas. Maior utilitas eſt ſcire quis ſit ſinis malorū, quā bonorum.

nõ aperire,& pati ipm̃ ruere in vitia, q̃ viſum hoc ſit vitioſum nõ oſtẽdere viã erranti,ea hoc compꝛehenditur,qđ publicis execratio nibus punitur apud Athen.& ꝓbat Antipater hoc mõ,quoꝝ criminũ eadẽ eſt pœna,eadẽ quoq; crimina ſunt æqualia, ſed ſacrilegij,& eius q erráti viã nõ mõſtrauit, apud Athen. pœna eſt eadẽ, ergo nõ mõſtrare viã errãti, & ſacrilegiũ cõmittere idẽ eſt ſcel⁹, ſed execrationib.publicis punit̃ q nõ mõſtrauerit viã errãti Athenis,ſic & execrationib.puniũtur ſacrilegi,ergo &c. Vides maiores nr̃os vidiſſe naturę legẽ cũ tã deteſtabile Athen.fuerit nõ mõſtrare viã errãti,vt eadẽ pœna puniret̃ qua puniũtur ſacrilegi.[Execrationibus publicis) Athenis erãt olympiadæ ſacerdotes Iouis olympici ij publice execrabãtur eos quos res pub. ob aliqđ ſcelus execrãdos duceret vt ſacrilegos. legimus Alcib.in eius vita qđ domi ſuæ myſteria frequẽtaret, & q occulta eſſe debebãt, ſacrilegij fuiſſe dãnatũ,& publice execratũ.Deinde reuocatũ i patriã reſacratũ fuiſſe, & apud Plut. diſcere licet execrationis illius ritũ. [Hoc) De quo loquor,imo eſt plus, qa plus patit̃ detrimẽti emptor quã viator,q nõ mõſtrauerit viã errãti nocet illi qdẽ.Sed is multo plus q vitia nõ indicauerit emptori, dãno.n.ſæpe afficit quã maximo.[Sciẽtẽ)Eũ q ſcit vitia rei quã vẽdit.[Diogenes cõtra:) Rõnib. Antipři Diogenes occurrit. (Ille,qđ)q vẽdidit ædes morboſas &c.[Proſcripſit.)Venale ꝓpoſuit.Nã ꝓſcribere eſt in publico aliqd ꝓponere,vñ ꝓſcripti dicebãtur, quoꝝ noia i publico ꝓponebãt vt oibus liceret eos impune occidere.[Quòd ſi,q ꝓſcribũt &c.)Argm̃ eſt a minori ad maius. Si qs ꝓſcribit ſe villam bonã vẽdere & dicat,hãc villã ꝓ ſcribo bñ ædificatã ac inſtructã, & aliqs emit eã,ac ruinoſam repit,nunqd nõ cogit̃ ille redhibere villã? nõ cogitur ſi licet vẽditori laudare rẽ ſuã ſupra veritatẽ q̃to magis licet vẽdere,ſi nihil de re dicit.Nihil ille laudauit. Sed ũmmõ venales ædes expoſuit.[Quòd ſi,)Si q laudãt nõ laudanda cũ ꝓſcribũt vt vẽdant nõ ſefelliſſe credunt, multo illi minus fallere putãdi ſunt q nihil oio laudãt,nihil dñt [Vbi.n.iudiciũ &c.] Nã cũ libeꝝ eſt emptori iudicare de re quã emere velit, dici non põt à vẽditore falli,ꝓpono,inqt,vẽditor tibi rẽ meã venalẽ,videto nũ tibi placeat.Si bonã cẽſẽs accipito.Si cõtra,relinqto. [Sin aũt dcm̃ &c.) Nõ oẽ qđ dixeris pſtare debes,ergo qđ nõ dixeris multo minus.Sæpe accidit,idq̃. iure ciuili cautũ eſt,vt oia q̃ dicimus & ꝓmittimus pſtare nõ debeamus,& vt.lib.j. ait põt accidere ꝓmiſſum aliqđ,& cõuentũ eſſe tale vt effici ſit inutile, vel ei cui ꝓmiſſum ſit,vel ei q ꝓmiſerit.Itẽ ſi plus tibi noceat quã ei cui ꝓmiſeris ſtandũ ꝓmiſſis non eſt. exẽplum ipſi ponit Cic. eodẽ lib. [Dñi iuſſu)Rẽ ante oculos ponit vt rõnẽ ſuã euidẽtius cõfirmet. [Sic ergo &c.)Nũc ꝯcludit eiuſmodi res icidere poſſe,vt diſputet̃ nũqd id qđ vtile eſſe videat̃,ſit ẽt honeſtũ. Ita qdẽ diſputat in ſuperioribus q̃õnibus, vt fateri vitiũ nõ videat̃ honeſtũ, ſed ẽt ipm̃ nõ fateri videat̃ turpe eſſe.[Ea altera pte) Ea vtraq; pte ita diſputat hoc loco.Antipater diſputat cęlare vitia mãcipij nõ eſſe honeſtũ Eſt aũt mãcipiũ nõ ſolũ ſeruus,ſed qdqd manu capi põt. Vñ mãcipari hoc eſt qđ meũ eſt in aliũ trãſferri.Cõtra Diogenes cęlare hæc oia emptori ſic dicit eſſe honeſtũ,vt nõ ſi cęlaueris turpe ſit. [Nõ mõ facere:) Videlicet nõ cęlare,ſicuti volebat Diog.

ASCEN. SEd incidũt,vt ſupra dixi,ſæpe cauſſæ,cũ.ſ.in qbus,repugnare vtilitas honeſtati videatur,vt aiaduertẽdũ ſit.i.cõſiderare oporteat,ne.ſ.an ſup. illud vtile repugnet plane cũ honeſtate,an poſſit ꝯiugi cũ honeſtate. Eius.i.eiuſmodi gñis ſunt hæ q̃õnes, ſi exẽpli grã vir bonus ꝓfectus ab Alexãdria Rhodũ aduexerit magnũ numeꝝ frumẽti inopia Rhodioꝝ & fame,& ſumma caritate annonæ,ſi idem ſciat cõplures mercatores ſoluiſſe.ſ. naues Alexãdria,& viderit naues onuſtas frumẽto petẽtes Rhodũ i cur ſu.ſ.in nauigatione,ne.i.an ſit dicturus Rhodijs id.ſ.cõpluret naues aduẽtare,an vẽditurus eſt ſup.ſuũ frumentũ q̃pluriṁũ.i.valde care,nos fingimus.i.ꝓ̃ſupponimus eũ viꝝ ſapientẽ, & bonũ, & q̃rimus de deliberatione, & ꝯſolatione eius q non ſit celaturus Rhodios,ſi iudicet id turpe,ſed dubitẽt an ſit nõ turpe . Aliud ſolet videri in his cauſis Diogeni Babylonio Stoico magno & graui,aliud ſolet videri Antipatro diſcipulo eius hoi acutiſſimo. Antipatro ſup.vñt oia pateſaciẽda,vt ne qd oio emptor ignoret,qđ vẽditor norit.i.nouerit. Diogeni ſup.vř,vẽditorẽ oportere dicere vitia eatenus ſup qtũs ꝯſtitutũ ſit a iure ciuili, & agere cetera ſine inſidijs,& qm̃ vẽdat ſup.dicere velle vẽdere q̃ optime.i.cariſſime dicendo.ſ.aduexi ſup.has merces ea alienis oris, expoſui ſup. ꝑciũ caꝝ,ego vẽdo meũ nõ pluris quã ceteri,& fortaſſe ẽt minoris.i.minori ꝑcio,cũ maior eſt copia,cui ſit iniuria? q.d.nulli.Rõ Antip.dicẽtis oia eſſe reuelãda eaoritur ea altera parte. Dicit.n. ſic: Quid agis tute.i.tuipſe cũ debeas cõſulere hoibus,& ſeruire ſocietati humanæ , & cũ ſis natus ea lege , vt habeas ea principia naturæ,qbus debeas parere,& q̃ debeas ſeq ſemp. Vt tua vtilitas ſit cõis vtilitas.i.redũdet in cõem vtilitatẽ,& vt ea vtilitas cõis ſit viciſſim.i.ecõuerſo tua,celabis tũ hoies,qđ vtilitatis & copiæ adſit.ſ. ꝓponatur,aut aduehatur venale his,q.d. nõ decet te id facere . Diogenes rñdebit fortaſſe ſic,aliud eſt celare.i.occultare,aliud tacere,neque ego celo nunc te,ſi nõ dico tibi q̃ ſit nã deoꝝ,& qs ſit ſinis bonoꝝ,q̃ bona cognita.i.ſi cognoſcerẽtur, ꝓdeſſent tibi plusq̃ vtilitas tritici.Sed nõ eſt mihi neceſſe dicere id tibi, qdquid vtile eſt tibi audire. Ille.ſ.Antipater,inqt,immo vero neceſſe eſt qdẽ.i.certe ſi meminiſti ſocietatẽ eſſe cõiunctã nã .i. ꝑ nãm inter hoies. Ille.i.Diogenes,inqt,ego memini ſup. ſocietatẽ eſſe, ſed nũ.i.nũqd illa ſocietas eſt talis,vt nihil ſit cuiq; ſuũ .i. ꝓpriũ , qđ ſi eſt ita,nec vẽdẽdũ qdẽ eſt qcq̃ ſed donãdũ.Vides(inqt Cic.) in hac tota diſputatione non illud dici,q̃uis hoc ſit turpe,tñ ego faciã,qm̃ expedit.i.vtile eſt & expediẽs ꝓ tpe.Sed ita expedire vt nõ ſit turpe,aũt,pro ſed,tu vides ſup.ea altera parte nõ eſſe taciẽdũ ea re.i.ea de cã,qa ſit turpe.Vẽdat.ſ.ponamus qđ vir bonus vẽdat ædes.i.domũ ſuã pp aliqua vitia,q̃ vitia ipſe vẽditor norit,& ceteri.ſ.emptores ignorẽt,vt pote ſi ſint peſtilẽtes, & habeãtur .i. reputent̃ ſalubres,& ignoret̃ ſerpẽtes apparere in oibus cubilib. & ſint ipſæ ædes male materiatæ.i.ex fragili mã̃ factæ,& ruinoſæ .i.ad ruinã tẽdẽtes,ſed nemo ſciat hæc p̃ter dñm.i.nunqd ipſe dñs fecerit id iuſte an improbe.i.q̃ro ſi vẽditor nõ dixerit hoc emptoribus,& vẽdituꝝ ædes multo pluris,quã putarit.ſ.putauerit ſe vẽdituꝝ nũ.i.nunqd id iuſte an improbe Antipř,inqt,vero .i. certe, & ꝓ vero ille facit improbe. Quid eſt.n.aliud nõ mõſtrare viã errãti? qđ.ſ.nõ mõſtrare viã ſancitũ eſt.i.firmatũ,& ꝯſtitutũ Athenis publicis execrationibus,ſi nõ eſt hoc.ſ.pati emptorẽ ruere & incurrere ꝑ errorẽ.i.ignorationẽ in fraudẽ i. reꝝ minutionẽ maximã,imo dicit plus ẽt eſt quã nõ mõſtrare viã . Nã eſt ſciẽtẽ.i.eũ q ſciẽs,& ex cõpoſito facit inducere alteꝝ in errorẽ. Diogenes econtra.i.ecõtrario ſup.dicebat,nũ.i.nunqd coegit emere,q ne hortatos qdẽ eſt? q.d.minime. Ille.ſ.vẽditor ꝓſcripſit.i.venale inſcripſit,qđ nõ placebat,tu emiſti,qđ placebat. Qđ ſi illi q ꝓſcribũt.i. venalẽ indicãt villã.i.domũ in agro,bonã & bñ ædificatã nõ exiſtimãtur(à iure.ſ.eo qđ qlibet eã inſpicere põt)feſelliſſe.i.fraudẽ feciſſe.Etiã ſi nec bona eſt,nec ædificata rõne.i decẽter vt rõ exigatur.Igř ſi illi nõ exiſtimãtur feſelliſſe, multominus feſellerunt ſup.q nõ laudarũt.i.laudauerũt. Quę.n.fraus vẽditoris põt eẽ ibi, vbi eſt iudiciũ emptoris,q.d nulla.Sin aũt.i.ſed ſi nõ oẽ dcm̃ in cõtractu ſ.eſt pſtandũ.i.exhibẽdũ in facto putat tũ pſtandũ ſup. eſſe qđ nõ eſt dcm̃.Vero, ꝓ ſed, qd ſtultius eſt quã venditorẽ narrare vitia eius rei quã vẽdat. Quid aũt tã abſurdum,quã ſi pco p̃dicet .i.venalẽ publicet iuſſu dñi .i. poſſeſſoris domũ ſic ergo vẽdo domum peſtilentẽ? q.d.nihil.Si ergo honeſtas defenditur .i.,p̃tegit̃ in quibuſdam cauſis dubijs ea altera parte,& ſi dẽ ex altera parte de vtilitate,ita vt id quod videatur vtile,ſit non modo honeſtum facere,ſed etiam turpe non facere,hæc eſt illa diſſenſio vtilium.

A R G V M E N T V M.

Superiori altercationi philoſophorum ſuam interponit ſentẽtiam, omnino viro bono neque ſimulandum eſſe quidquam, neque diſſimulandum ſui commodi cauſa,etiam ſi mos,legesq; ciuiles quædam reticeri non vetent.

QVAE dijudicanda ſunt : non enim, vt quæreremus,expoſuimus, ſed vt explicaremus. non igitur vř nec frumẽtarius ille Rhodius, nec hic ædium venditor celare emptores debuiſſe neque.n.id eſt celare, quidquid reticeas : ſed cum , qđ tu ſcias id ignorare emolumenti tui cauſſa velis eos,quorum interſit id ſcire . hoc aũt celandi genus quale ſit , & cuius hois,quis non videt? certe non aperti,non ſimplicis eſt,non ingenui,non iuſti,non viri boni ; ſed verſuti potius,obſcuri,aſtuti,fallacis,malitioſi,callidi,veteratoris,vafri. hæc tot,& alia plura non ne inutile eſt vitiorum ſubire nomina? ꝙ ſi vituperandi ſunt, qui reticuerunt : quid de ijs exiſtimandum eſt,qui orationis vanitatem adhibuerunt? C. Canius eques R. homo nec infacetus,& ſatis litteratus,cum ſe Syracuſas ociandi cauſſa, non negociandi (vt ipſe dicere ſolebat) contuliſſet , dictitabat ſe hortulos aliquos velle emere,quò inuitare amicos,& vbi ſe oblectare

Pœna eorũ qui erranti non monſtrãt uiam.

lectare ſine interpellatoribus poſſet. ꝗ cum percrebuiſ-
ſet, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracuſis,
dixit, venales quidem ſe hortos non habere, ſed licere vti
Canio, ſi vellet, vt ſuis: & ſimul ad cenam inuitauit in po
ſterum diem. cum ille promiſiſſet, tum Pythius, vt argẽ
tarius, qui eſſet apud omnes ordines gratioſus, piſcatores
ad ſe conuocauit, & ab his petiuit, vt ante ſuos hortulos
poſtera die piſcarentur; dixitq́., quid eos facere vellet.
Ad cenam tpe venit Canius, opipare paratum erat con-
uiuium. cymbarum ante oculos multitudo. pro ſe quiſ-
que, quod ceperat, afferebat. ante pedes Pythij piſces ab-
ijciebantur. tum Canius, quæſo, inquit, quid eſt ò Pythi,
tantum ne piſcium? tantum ne cymbarum? & ille, quid
mirum? inquit: hoc loco eſt, Syracuſis quidquid eſt pi-
ſcium: hic aquatio: hac vlla iſti carere non poſſunt. in-
cenſus Canius cupiditate, cõtendit à Pythio, vt venderet.
grauate ille primo. quid multa? impetrat: emit homo cu
pidus, & lucuples tanti, quanti Pythius voluit, & emit in
ſtructos: nomina facit: negocium conficit. inuitat Ca-
nius poſtridie familiares ſuos: venit ipſe mature: ſcalmũ
nullum videt: quærit ex proximo vicino, num feriæ quę
dam piſcatorum eſſent, ꝗ eos nullos videret. nullæ, quod
ſciam, inquit ille: ſed hic piſcari nulli ſolent: itaque heri
mirabar quid accidiſſet. ſtomachari Canius: ſed quid fa
ceret? non dũ.n. Aquillius, collega, & familiaris meus, ꝓ-
tulerat de dolo malo formulas. in quibus ipſis, cum ex eo
q̃reretur, quid eſſet dolus malus; r̃ndebat, cum eſſet aliud
ſimulatum, aliud actum. hoc quidem ſane luculenter, vt
ab hoie perito definiendi. ergo, & Pythius, & oẽs aliud
agentes, aliud ſimulantes, perfidi, improbi, malitioſi ſunt.
nullum igitur factum eorum poteſt vtile eſſe cum ſit tot
vitijs inquinatum. ꝗ ſi Aquilliana definitio vera eſt; ex
oĩ vita ſimulatio, diſſimulatioq́. tollenda eſt. ita nec, vt
emat melior, nec, vt vendat, quidq̃ ſimulabit, aut diſſimu
labit vir bonus. atque iſte dolus malus ẽt legibus erat vin
dicatus; vt tutela XII tabulis, & circũſcriptio adoleſcẽ
tium lege Plectoria, &, ſine lege, iudicijs, in quibus, EX
FIDE BONA, additur. reliquorum aũt iudiciorũ hæc
verba maxime excellũt, in arbitrio rei vxorię, MELIVS,
AEQVIVS: in fiducia, VT INTER BONOS BE-
NE AGIER: quid ergo? aut in eo, quod melius, æquius
eſt, põt vlla pars ineſſe fraudis? aut, cum dr̃, inter bonos
bñ agier, quidq̃ agi doloſe, aut malitioſe põt? dolus aũt
malus ſimulatione, & diſſimulatione, vt ait Aquillius, cõ
tinetur. tollendum eſt igitur in rebus cõtrahendis oẽ mẽ
dacium, non licitatorẽ venditor, nec, qui contra ſe licea-
tur, emptor opponet: vterque, ſi ad eloquẽdũ venerit, nõ
plus, q̃ ſemel, eloquetur. Q. quidẽ Scæuola, P. filius, cum
poſtulaſſet, vt ſibi fundus, cuius emptor erat, ſemel indica
retur, idq́. vẽditor ita feciſſet, dixit ſe pluris ęſtimare, ad-
didit centũ millia. nemo eſt, qui hoc viri boni fuiſſe ne-
get: ſapiẽtis negant: vt ſi minoris, q̃ potuiſſet, vẽdidiſſet.
hæc igitur eſt illa ꝑnicies, ꝗ alios bonos, alios ſapiẽtes exi
ſtimant: ex quo Ennius: Nequidq̃ ſapere ſapientẽ, qui
ipſi ſibi ꝓdeſſe nequiret. vere id quidẽ, ſi, quid eſſet ꝓdeſ
ſe, mihi cũ Ennio cõueniret. Hecatonẽ q̃dem Rhodiũ,
diſcipulũ Panætij, video in his libris, quos de officijs ſcri
pſit Q. Tuberoni, dicere, ſapientis eſſe, nihil cõtra mores,
leges, inſtituta facientem, hr̃e rõnem rei familiaris. neq;.n.
ſolũ nobis diuites eſſe volumus, ſed liberis, ꝓpinqs, ami-
cis, maximeq́. reip. ſingulorũ.n. facultates, & copiæ, diui-
tiæ ſunt ciuitatis. huic Scæuolæ factũ, de quo paulo ante
dixi, placere nullo modo põt. etenim oĩno ſe negat factu
rum compendij ſui cauſſa, quod non liceat. huic nec laus
maxima tribuenda eſt, nec gr̃a. ſed ſiue & ſimulatio, & diſ
ſimulatio dolus malus eſt; perpaucæ res ſunt, in q̃bus do
lus iſte malus nõ verſetur: ſiue vir bonus eſt is, qui prodeſt vir bonus.
quibus põt, nocet nemini; recte iuſtum virum bonum nõ
facile reperiemus. nunq̃ igitur eſt vtile peccare, quia ſem
per eſt turpe. & quia ſemper eſt honeſtũ, virum bonum
eſſe, ſemper eſt vtile. Ac de iure quidẽ ꝓdiorum ſancitum
eſt apud nos iure ciuili, vt in his vendẽdis vitia ẽt diceren
tur, q̃ nota eſſent venditori. nã, cum ex duodecim tabulis
ſatis eſſet cautũ, ea ꝓſtari, quæ eſſent lingua nũcupata; quę
q̃ inficiatus eſſet, dupli pœnã ſubiret: à iurecõſultis ẽt re
ticentiæ pœna eſt cõſtituta. quidquid enim eſt in ꝓdio vi
tij, id ſtatuerũt, ſi venditor ſciret, niſi noĩatim dictum eſ-
ſet, ꝓſtari oportere. vt, cum in arce augurium augures a-
cturi eſſent, iuſſiſſentq́. T. Claudium Cẽtimalum, qui æ-
des in Cœlio mõte habebat, demoliri eas, quorũ altitudo
officeret auſpicijs: Claudius proſcripſit, inſulã, vendidit:
emit P. Calpurnius Lanarius huic ab auguribus illud idẽ
denunciatũ eſt. itaq; Calpurnius, cũ demolitus eſſet, co-
gnouiſſetq́. Claudiũ ædes poſtea proſcripſiſſe, q̃ eſſet ab
augurib. demoliri iuſſus, ad arbitriũ illũ adegit: QVID
ſibi de ea re facere oportet ex fide bona. M. Cato ſn̄ĩam
dixit, huius nr̃i Catonis pater. vt n. ceteri, ex patribus, ſic
hic, q̃ illud lumẽ progenuit, ex filio eſt nominãdus. is igi
tur iudex ita ꝓnunciauit, cũ in venundãdo rem eã ſciſſet,
& nõ pronũciaſſet, emptori dãnum præſtari oportere. igi
tur ad fidẽ bonã ſtatuit ꝑtinere, notũ eſſe emptori vitiũ,
qđ noſſet venditor ꝗ ſi recte iudicauit; nõ recte frumen
tarius ille, nõ recte ædiũ peſtilentiũ venditor tacuit. ſed
hmõi reticentiæ iure ciuili oẽs cõprehendi non pñt; quæ
aũt pñt, diligenter tenẽtur. M. Marius Gratidianus ꝓpin
quus nr̃, C. Sergio Oratæ vendiderat ædes eas, quas ab eo
dẽ ipſe paucis ante annis emerat. hæ Sergio ſeruiebãt: ſed
hoc in mãcipio Marius nõ dixerat adducta res in iudiciũ
eſt. Oratam Craſſus, Gratidianũ defendebat Antonius.
ius Craſſus vrgebat; qđ vitium vẽditor nõ dixiſſet, ſciẽs,
id oportere ꝓſtari: æq̃tatem Antonius; qm̃ id vitiũ igno
tũ Sergio non fuiſſet, q̃ illas ædes vendidiſſet, nihil fuiſ-
ſe neceſſe dici; nec eũ eſſe deceptum, q̃ id, quod emerat,
quo iure eſſe teneret. quorſum hæc? vt illud intelligas, nõ
placuiſſe maioribus noſtris aſtus. ſed aliter leges, aliter
philoſophi tollũt aſtutias: leges, quatenus manu tenere
res pñt: philoſophi, quatẽnus rõne, & intelligentia, ratio
igitur hoc poſtulat, ne q̃d inſidioſe, ne quid ſimulate, ne
q̃d fallaciter. Sunt ne igitur inſidiæ, tẽdere plagas, ẽt ſi ex
citaturus non ſis, nec agitaturus? ipſæ n. feræ nullo inſe-
quente ſæpe incidunt. ſic, tu cum ædes proſcribas, tabulã
tanq̃ plagam ponas, domũ ꝑꝑ vitia vendas, in eam aliq̃s
incurrat imprudens: hoc q̃q̃ video ꝑꝑ deprauationem
conſuetudinis neq; more turpe hr̃i; neque aut lege ſan-
ciri, aut iure ciuili: naturæ tñ lege ſancitum eſt. ſocietas
enim eſt, (quo & ſi ſæpe dictum eſt, dicendum tñ eſt ſæ-
pius) latiſſime quidem quæ pateat, hoĩum inter hoĩes; in
terior eorum, qui eiuſdem gentis ſunt; proprior eorũ, q̃
eiuſdẽ ciuitatis. itaq; maiores aliud ius gentium, aliud ius
ciuile eſſe voluerunt. quod n. ciuile, non idem cõtinuo gẽ
tium; quod aũt gẽtium, idem ciuile eſſe debet. ſed nos ve
ri iuris, germanæq́. iuſtitiæ ſolidam, & expreſſam effigiẽ
nullam

nullam tenemus : vmbra,& imaginihus vtimut : easq́. ip
ſas vtinã ſequeremur. feruntur.n.ex optimis naturæ prin
cipijs,& veritatis exẽplis.nam quãti verba illa? VTI NE
PROPTER TE, FIDEM'VE TVAM CAPTVS,
FRAVDATVS'VE SIM. q̃ illa aurea? VT INTER
BONOS BENE AGIER OPORTET, ET SI-
NE FRAVDATIONE. ſed q ſint boni,& qd ſit be-
ne agier,magna q̃ſtio eſt. Q. quidẽ Scæuola Pont. Max.
ſummã vim eſſe dicebat in oĩbus ijs arbitrijs,in qbus ad-
deretur,ex fide bona: fideiq́. bonę nomẽ exiſtimabat ma
nare latiſſime,idq́. verſari in tutelis,ſocietatibus,fiducijs,
mãdatis,rebus emptis,vẽditis,conductis,locatis : qbus vi
tæ ſocietas continetur : in his magni eſſe iudicis ſtatuere,
pſertim cum in plerisq; eſſent iudicia cõtraria,qd quen-
que cuiq; pſtare oporteret. Quocirca aſtutiæ tollẽdæ sũt,
eaq́. malitia,q̃ vult illa quidẽ videri ſe eſſe prudentiã, ſed
abeſt ab ea,diſtatq́. plurimũ. prudentia eſt.n.locata in de
lectu bonorũ,& malorũ; malitia,ſi oĩa, quæ turpia ſunt,
mala ſunt,mala bonis anteponit. Nec vero in pdijs ſolum
ius ciuile ductũ à natura malitiã,fraudemq́. vindicat: ſed
& in mãcipiorum vẽditione, venditorũ fraus oĩs excludi
tur.qui.n.ſcire debuit de ſanitate,de fuga,de furtis, pſtat
edicto ædilium. heredũ alia cauſſa eſt. Ex quo intelligit,
q̃m iuris natura fons ſit,hoc ſecũdum naturã eſſe,neminẽ
id agere,vt ex alterius pdetur inſcitia. nec vlla pnicies vi
tæ maior inueniri põt,q̃ in malitia ſimulatio intelligẽtię.
ex quo illa innumerabilia naſcũtur : vt vtilia cũ honeſtis
pugnare videãtur. quotus n.quiſq; reperietur,q,impuni
tate,& ignoratione oĩum propoſita, abſtinere poſſit iniu
ria? periclitemur,ſi placet, in ijs qdem exẽplis, in quibus
peccari vulgus hoĩum fortaſſe nõ putat. neq;.n.de ſica-
rijs,veneficis,teſtamẽtarijs,furibus,peculatoribus hoc lo-
co diſſerendũ eſt; q non verbis ſunt,& diſputatione phi
loſophorũ,ſed vinculis,& carcere caſtigãdi: ſed hæc cõſi
deremus,quæ faciũt ij,qui hñt boni. L. Minutij Baſilij, lo
cupletis hoĩs,falſum teſtm̃ quidã è Græcia Romã attule
runt. quod quo facilius obtinerẽt, ſcripſerunt heredes ſe
cũ M. Craſſum, & Q. Hortẽſium,hoĩes eiuſdem ciuitatis
potẽtiſſimos. qui,cum illud falſum eſſe ſuſpicarẽtur,ſibi
aũt nullius eſſent cõſcij culpæ, alieni facinoris munuſcu-
lũ non repudiauerunt. qd ergo? ſatin' hoc eſt,vt nõ deli
quiſſe videãtur? Mihi quidem non vr̃. q̃q̃ alterum ama
ui viuũ,alterum nõ odi mortuum. ſed cũ Baſilius M. Saty
riũ,ſororis filium,nomẽ ſuum ferre voluiſſet, cumq́. feciſ-
ſet heredẽ; hunc dico patronũ agri Piceni, & Sabini : (ò
turpẽ notam tpum illorum) nõ erat æquum principes ci
uitatis rem hr̃e,ad Satyrium nihil pter nomẽ peruenire.
etenim ſi is,q non defendit iniuriam,neq; ppulſat à ſuis,
cum põt,iniuſte facit, vt in primo libro diſſerui : qualis
hñdus eſt is,q non modo nõ repellit, ſed ẽt adiuuat iniu
riam? mihi qdem ẽt veræ hereditates nõ honeſtæ vñr, ſi
ſint malitioſis blãditijs officiorum,nõ veritate,ſed ſimu-
latione quæſitæ. Atqui in talibus rebus aliud vtile inter-
dũ,aliud honeſtum videri ſolet : falſo : nã eadem vtilita-
tis,quæ honeſtatis,eſt regula. q hoc nõ pręuiderit,ab hoc
nulla fraus aberit, nullũ facinus. ſic.n.cogitant; eſt iſtud
quidẽ honeſtum,verũ hoc expedit; res à natura copulatas
audebit errore diuellere: q fons eſt fraudum,maleficiorũ,
ſcelerum oĩum. itaq; ſi vir bonus habeat hanc vim, vt, ſi
digitis cõcrepuerit, poſſit in locupletium teſtamenta no
men eius irrepere,hac vi nõ vtatur,ne ſi exploratum qui
dem habeat,id omnino neminem vnquam ſuſpicaturum.
at ſi dares hanc vim M. Craſſo,vt digitorum percuſſione
heres poſſet ſcriptus eſſe, qui re vera non eſſet heres; in
foro,mihi crede,ſaltaret. hõ aũt iuſtus,& is, quẽ ſentimus
virum bonum,nihil cuiquam,quod in ſe transferat,detra
het. hoc qui admiratur,is ſe,qui ſit vir bonus,neſcire fate
tur. At vero,ſi quis voluerit animi ſui complicatam no-
tionem euoluere,iam ſe ipſe doceat,cum virum bonũ eſ-
ſe,qui proſit,quibus poſſit; noceat nemini,niſi laceſſitus
iniuria. quid ergo? hic non noceat, qui quodam quaſi ve
neno perficiat,vt veros heredes moueat,in eorum locum
ipſe ſuccedat? non ergo faciat,dixerit quis,quod vtile ſit,
quodq́. expediat? immo intelligat, nihil nec expedire,
nec vtile eſſe, quod ſit iniuſtum. hoc qui non didicerit,
bonus vir eſſe non poterit Fimbriam conſularem,audie-
bam de patre noſtro puer, iudicem M. Luctatio Pythiæ
fuiſſe,equiti R. ſane honeſto,cum is ſponſionem feciſſet,
NI bonus vir eſſet: itaque ei dixiſſe Fimbriam, ſe illam
rem nunquam iudicaturum,ne aut ſpoliaret fama proba-
tum hoĩem,ſi contra iudicaſſet; aut ſtatuiſſe videretur vi
rum bonum aliquem eſſe, cum ea res innumerabilibus of
ficijs,& laudibus contineretur. huic igitur viro bono,quẽ
Fimbria ẽt,non modo Socrates,nouerat,nullo modo vi-
deri põt quidquam eſſe vtile,quod non honeſtũ ſit. Itaq;
talis vir non modo facere, ſed nec cogitare quidem quid
quam audebit,quod non audeat prædicare. hæc nõ ne eſt
turpe dubitare philoſophos, quæ ne ruſtici quidem dubi
tent? à quibus natum eſt id,quod iam tritum eſt vetuſta-
te pverbium. cum.n. fidem alicuius,bonitatemq́. laudãt,
dignum eſſe dñt,qui cum in tenebris mices. hoc quã ha-
bet vim,niſi illam,nihil expedire, quod non deceat, ẽt ſi
id poſſis nullo refellente, obtinere? vides ne igitur hoc
prouerbio, neque Gygi illi poſſe veniã dari, neque huic,
quem paulo ante fingebam digitorum percuſſione here-
ditates oĩum poſſe ad ſeſe conuertere? vt enim,quod tur
pe eſt,id quamuis occultetur, tamẽ honeſtum fieri nullo
modo poteſt : ſic,quod honeſtum non eſt, id vtile vt ſit,
effici non poteſt,aduerſante ẽt,& repugnante natura. At
enim,cum pmagna pmia ſunt,eſt cauſſa peccandi. C. Ma
rius,cum à ſpe Conſulatus longe abeſſet,& ſeptimum an
num poſt præturã iaceret, neque petiturus vnquam Con
ſulatum videretur, Q. Metellum,cuius legatus erat,ſum-
mum virum,& ciuem,cum ab eo imperatore ſuo Romã
miſſus eſſet,apud populum R. criminatus eſt,bellum il-
lum ducere; ſi ſe conſulem feciſſent, breui tpe aut viuũ,
aut mortuum Iugurtham ſe in ptãtem populi R. reda-
cturum. itaque factus eſt ille quidem conſul,ſed à fide, iu
ſtitiaq́. diſceſſit,qui optimum,& grauiſſimum ciuem,cu
ius legatus,& à quo miſſus eſſet, in inuidiam falſo crimi-
ne adduxerit. ne noſter quidem Gratidianus officio bo-
ni viri functus eſt tum,cum prætor eſſet,collegiumq́. prę
torium tribuni plebis adhibuiſſent,vt res numaria de cõi
ſnĩa conſtitueretur. iactabatur.n. tpibus illis numus, ſic,
vt nemo poſſet ſcire,quid haberet. conſcripſerunt cõiter
edictum cum pœna,atque iudicio,cõſtitueruntq́., vt oẽs
ſimul in Roſtra poſt meridiem deſcenderent. & ceteri q-
dem alius alio : Marius à ſubſellijs in Roſtra recta: idq́.,
quod cõiter compoſitum fuerat,ſolus edixit. & ea res (ſi
quæris) ei magno honori fuit : oĩbus vicis ſtatuæ factæ
ſunt : ad eas tus, & cerei. quid multa? nemo vnquã mul
titudini fuit carior. hęc ſunt,q̃ conturbant hoĩes in deli-

beratione

beratione nonnunquam,cum id,in quo violatur æquitas, non hẽ ita magnum; illud autem, quod ex eo paritur, pmagnum vr̃: vt Mario,præripere collegis,& tribunis plebis popularem gratiam,non ita turpe; conſulem ob eam rem fieri,quod ſibi tunc propoſuerat,valde vtile videbatur. ſed omnium vna regula eſt,quam cupio tibi eſſe notiſsimam: aut illud,quod vtile vr̃,turpe ne ſit: aut,ſi turpe eſt,ne videatur eſſe utile. qd igitur? poſſumus ne aut illum Marium virum bonum iudicare,aut hunc? Explica,atque excute intelligentiam tuam,vt videas, quæ ſit in ea ſpecies,forma,& notio viri boni. Cadit ergo in virum bonum mentiri emolumenti ſui cauſſa,criminari, præripere,fallere? nihil profecto minus. eſt ergo vlla res tanti,aut cõmodum vllum tam expetendum, vt viri boni & ſplendorem,& nomẽ amittas? Quid eſt,quod afferre tm̃ vtilitas iſta,quæ dr̃,poſsit,quantã auferre,ſi boni viri nomen eripuerit,fidem,iuſtitiamq́. detraxerit? Quid.n. intereſt, vtrum ex hoie ſe conuertat quis in belluam, an in hoĩs figura immanitatem gerat bellua? Quid, qui omnia recta,& honeſta negligunt, dummodo potentiam conſequantur; non ne idem faciunt, quod is, qui ẽt ſocerũ hr̃e voluit eum, cuius ipſe audacia potens eſſet? vtile ei videbatur plurimum poſſe alterius inuidia: id q̃ iniuſtum in patriam,q̃ inutile,q̃ turpe eſſet,nõ videbat. ipſe aũt ſocer Græcos verſus Euripidis de Phœniſsis habebat: quos dicã,vt potero; icõdite fortaſſe,ſed tñ vt res poſsit itelligi:

Nam ſi violandum eſt ius, regnandi gratia
Violandum eſt: alijs rebus pietatem colas.

capitales Ethocles,vel potius Euripides, qui id vnũ ſolum,quod oĩum ſceleratiſsimum fuerat,exceperit. Quid igitur minuta colligimus,hæreditates,mercaturas,venditiones fraudulentas? ecce tibi,qui rex populi R. dñsq́ omnium gentium eſſe concupierit,idq́. perfecerit. hãc cupiditatem ſi quis honeſtam eſſe dicit,amẽs eſt: probat.n. legum,& libertatis interitum,earumq́. oppreſsionem tetram, & deteſtabilem, glorioſam putat. qui aũt fateatur honeſtum non eſſe in ea ciuitate,quæ libera fuit,quæq́. eſſe debeat,regnare,ſed ei,q id facere poſsit, eſſe vtile; qua hunc obiurgatione, aut quo potius conuicio à tanto errore coner auertere? poteſt.n.dij immortales, cuiquã eſſe vtile fœdiſsimum,& teterrimũ parricidium patriæ, quãuis,eo qui ſe obſtrinxerit, ab oppreſsis ciuibus parens nominetur? honeſtate igitur dirigenda vtilitas eſt,& quidẽ ſic,vt hæc duo verba inter ſe diſcrepare,ſed tñ vnum ſonare videantur. Nunc ab eo ad vulgi opinionem. Quæ maior vtilitas,quam regnãdi,eſſe poſsit? nihil contra inutilius,ei,qui id iniuſte conſecutus ſit,inuenio,cum ad veritatem cœpi reuocare rõnem. poſſunt .n. cuiquam eſſe vtiles angores,ſolicitudines,diurni & nocturni metus, vita inſidiarum periculorumq́. pleniſsima?

Multi iniqui,atque infideles regno, pauci boni ſunt,

inquit Accius: at cui regno? quod à Tantalo, & Pelope proditum iure obtinebatur. nam quãto plures ei regi putas,qui cum exercitu populi R. populum ipſum Romanum oppreſsiſſet,ciuitatemq́. non modo liberam, ſed ẽt gentibus imperantem ſeruire ſibi coegiſſet? hunc tu quas conſcientiæ labes in animo cenſes habuiſſe? quæ vulnera? cuius aũt vita ipſi poteſt utilis eſſe,cum eius vitæ ea conditio ſit,vt, qui illam eripuerit, in maxima gratia futurus ſit,& gloria? Quod ſi hæc vtilia non ſunt, quæ maxime vr̃,quia plena ſunt dedecoris,ac turpitudinis: ſatis perſuaſum eſſe debet,nihil eſſe utile,quod nõ honeſtum ſit. q̃q̃ id quidem cum ſæpe aliàs,tum Pyrrhi bello à C. Fabricio conſule iterum, & à ſenatu noſtro iudicatum eſt. cum.n.rex Pyrrhus populo R. bellum vltro intuliſſet; cumq́. de imperio certamen eſſet cum rege generoſo, ac potẽte; perfuga ab eo venit in caſtra Fabricij,eiq́. eſt pollicitus,ſi præmium ei propoſuiſſet,ſe,vt clam veniſſet,ſic clam in Pyrrhi caſtra rediturum, & eum veneno necaturum. hunc Fabricius reducendum curauit ad Pyrrhum: idq́. eius factum à ſenatu laudatum eſt. atqui, ſi ſpeciem vtilitatis,opinionemq́. quærimus; magnum illud bellum perfuga vnus,& grauem aduerſarium imperij ſuſtuliſſet: ſed magnum dedecus,& flagitium,qui cum laudis certamen fuiſſet,eum non virtute,ſed ſcelere ſuperatum. Vtrũ igitur vtilius vel à Fabricio, qui talis in hac vrbe, qualis Ariſtides Athenis,fuit; vel ſenatui noſtro, qui nunquam vtilitatem à dignitate ſeiunxit, armis cum hoſte certare, an venenis? ſi gloriæ cauſſa imperium expetendum eſt: ſcelus abſit, in quo non poteſt eſſe gloria. ſin ipſæ opes expetuntur quoquo modo: non poterunt eſſe vtiles cũ infamia. non igitur utilis illa L. Philippi, Q. filij, ſententia: quas ciuitates L. Sylla, pecunia accepta, ex S. C. liberauiſſet, vt eæ rurſus vectigales eſſent, neque ijs pecuniã, quam pro libertate dederant, redderemus. eſt ei ſenatus aſſenſus. turpe imperio: piratarum.n.melior fides, q̃ ſenatus. at aucta vectigalia: vtile igitur. quouſque audebunt dicere quidquam vtile,quod non honeſtum? poteſt autem vlli imperio,quod gloria debet fultum eſſe, & beneuolentia ſociorum,vtile eſſe odium,& infamia? ego ẽt cum Catone meo ſæpe diſſenſi. nimis.n. mihi videbatur præfracte ærarium, vectigaliaq́. defendere, omnia publicanis negare,multa ſocijs; cum in hos benefici eſſe debẽremus, cum illis ſic agere, vt cum colonis noſtris ſoleremus; eoq́. magis,q̃ illa ordinum coniunctio ad ſalutem reip. pertinebat. male etiam Curio, cum cauſſam tranſpadanorum æquam eſſe dicebat; ſemper autem addebat, Vincat vtilitas. potius diceret,non eſſe æquam,quia non eſſet vtilis reip. quàm, cum æquam eſſe diceret, non eſſe vtilem fateretur.

PETRVS MARS.

QVÆ) Honeſta & vtilia.[Nõ.n.)Ratio quare ab ipſo dijudicandi ſunt,qm̃ non ideo attulit ſupio rem diſputationẽ,vt quæreret qd in tali re agẽdũ eſſet,ſed vt explicaret.i.rẽ dubiam & inuolutã diſſolueret,& ſniam afferret ſuã.Explicat igĩ dicẽs.[Nõ igitur vr̃) Et in hac parte Cic. agẽs optimũ Stoicum id cõſtituit,qd' antiquũ dogma Stoicoꝝ, & priſca illius diſciplinæ ſanctitas expoſcit,& lex naturę à qua ius ciuile pẽdet. [Frumẽtarius)Dĩ is q exercet mercatuiã frumentariã, frumẽtator aũt q aliunde q̃rit frumentũ quoquo modo conuehendũ. vñ frumẽtatores dñr in caſtris.Neq; .n. vt cõſutet Cic.rõnem Diogenis declarat,qd ſit celare,nõ ex verbi ſignõne,ſed eo qd' in bonũ viꝝ non cadit. [Celare) Inqt eſt utile alios ignorare,qd' illis expediat.[Reticeas)Vt ſcio quot ſunt ſtellæ,& reticeo,nõ dicor celare,aut ſi taceo aliq̃ rẽ quã non oportet aliquẽ ſcire, ſed ſi alicuius intereſſet ſcire & nõ dicerẽ,tunc celarẽ. [Quoꝝ intereſſit id ſcire).i.ſi velim eos ignorare,q̃bus vtile eſt id ſcire,qd' quis celat ſuæ vtilitatis cã,hoc genus celãdi ad malos viros ptinet,q nõ viuunt ẽ lege naturæ,q pſcribit, vt cõi vtilitati ſeruiaĩ, & vt hõ ab hoie alienus nõ ſit.[Nõ apti)Sed doloſi. apti dñr,q nõ ſimulant, aut diſſimulant.[Nõ ſimplicis)Hois q à fraude ſit alienus. [Nõ ingenui) Liberi hois. ingenui dñr q naliter fraudẽ oderũt.qd' q a nõ eſt ſeruile,ſed ad hoiem ingenuũ ptinet, nõ ingenue ſcm̃ dr̃, Ingenuus,vt ſinit Iuſtin.eſt,q ſtatim ut natus eſt,liber eſt, ſiue ex duobus ingenuis editus ſit, ſiue duobus libertinis, ſiue ex altero libertino, & altero ingenuo. Libertini ſunt q ex iuſta ſeruitute ſunt manumiſſi.Manumiſſio aũt eſt datio libertatis. Nam q̃diu

quis in ſeruitute eſt, manui & ptāti ſubijcitur, & manumiſſus liberatus eſt. ptāte, q̄ res á iure gentiū ſumpſit originem. (Verſuti) maligni. verſuti dñr illi quoꝝ mētes crebro ad malitiā vertūtur. (Obſcuri) nō aperti, ſed diſſimulatori. (Veteratoris) deceptoris & callidi. veteratoris auctore Pōpeio callidi dicti ſunt, á multaꝝ reꝝ gerendaꝝ vetuſtate. (Vaſri) Aſtuti. vñ vaſritas. hęc vocabula idem fere ſignāt, & ad malitiā referuntur. (Nonne inutile eſt?) q.d. inutile eſt, qm̄ multo peius eſt bonū nomen amittere, quam maximas diuitias. nihil.n. eſt miſerius, quam qđ q̄s merito poſſit vitioſus appellari. (Quod ſi vit. ſunt) Argm̄ a minori ad mai⁹, ſi igitur vituperandi ſunt qui retinent vitia rū vendūt, multo magis illi qui multa mētiuntur, vt pluris vendant. & affert exēplum Pythij Syracuſij: qui Canium decepit. (Vanitate verb.) .i. mendacio. nam vanitas dicitur mendaciū. (Cauſa ociandi) Vt illic animum relaxaret, & ocio frueretur. (Non negociandi) Nō vt negociaretur. qm̄ equites erant publicani. & id ſcr. in orat. ꝓ Rab. Poſth. Fuit pater huius C. Curius princeps ordinis equeſtris, fortiſſimus & maximus publicanus (Syracuſas) Vrbē Siciliæ clariſſimam ad mare verſus Peloponēſum. Corinthij duce Archia Syracuſas cōdiderūt, quæ auctore Strab. ad tantas diuitias & opes peruenere, vt in ꝓuerbio diſſeminaretur, cum de locupletib. & ſumptuoſis incidiſſet ſermo, illis ne decimā quidem Syracuſanorum adeſſe. adiuuabatur hæc ciuitas agroꝝ felicitate & cōmoditate portuū. Vnde ꝑꝑ has dotes Silius celebrat Syracuſas his verſib⁹: Sed decus Aetnei haud vllum pulchrius oris, Quam q̄ Siſyphio fundauit nomē ab Iſthmo, Et magis ante alias Ephyreis gaudet alumnis. Ante Syracuſas eſt Ortygia parua inſula, q̄ ponte iungebat Syracuſis, hīs fontem Arethuſam, ea quo ferunt ꝑ ſubterraneos cuniculos emergere Alpheū fluuium Elidis. Claris viris cēſentur Syracuſæ, & in primis Theocrito, quē Virg. imitatus eſt ī Buc. (Dictabat) crebro dicebat. (Interpellatorib.) Impedientib⁹ ipſius ociū. Interpellatores dñr hi, q̄ interuenientes moleſtiā afferunt, & interpellare eſt mediam alterius orōnem interrūpere. (Percrebuiſſet) Diuulgatū eſſet apud oēs. (Argentariā fac.) Qui erat argentarius, ſiue numularius, aut trapezita. Vnde dicit Vlp. lib. 2. digeſt. prætor ait argentariæ menſæ exercitores, rōnes, quæ ad ſe pertinent edere debent, adiecto die & cōſule. Huius edicti ratio æquiſſima eſt, inquit. nam cū ſinguloꝝ rōnes argentarij cōficiant, &c. Numularios quoq; non eſſe iniquū rōnes edere Pōponius ſcribit, & quia numularij ſicut & argentarij rōnes conficiunt, q̄a accipiunt pecuniam, & erogant per partes, quarum probatio ſcriptura codicibusq. eoꝝ maxime cōtinetur. Caius ait officium argentarioꝝ atq; miniſterium publicam hēt cām, & hæc principalis eorū opera eſt, vt ēt actus ſui diligēter rōnem ꝯficiāt. facere argentariā eſt pecuniariā artem exercere, & inde lucrari ac viuere. (Apud oēs ordines) Hoīes cuiuſq; ordinis ꝑꝑ eius artem, ob quam apud oēs in ſummā grām venerat. gratioſus dicit, qui apud alios gratia valet. (Quid eos facere vellet) .i. dixit quid eſſent facturi, vt. ſ. vnuſquiſq; offerret quod cepiſſet. (Tempore) Hora qua illi cœnam ꝯdixerat. Condicere eſt denūciare. inde diximus condixit tibi cœnā. Et Liu. condicit pater Patratus. (Oppipare) Laute & ſumptuoſe ab ope & paro as. (Pro ſe quiſq;) .i. iuxta ſuas, vel ad ſuas vires. i. ꝑ virib. & ſtudioſe. (Tm̄ ne piſciū) .ſ. eſt hic & tot cymbę. i. nauiculæ piſcatoriæ. (Hoc loco) .i. piſces qui hār apud Syracuſas ſunt hic. (Aquatio) .i. hinc oēs aquam ſumunt. (Contendit) Petit ſummo ſtudio, inde dicimus audeo á te hoc contendere. (Grauate) Non libenter ſimulabat ſe grauiter ferre hortoꝝ venditionē, vt pluris venderet. nam vendidit tanti quāti voluit. (Inſtructos) Cū oī inſtrō & apparatu. Vnde eſt rub. in lib. 33. dig de fundo inſtr. & inſtrō legato, vbi diſputatur, quid contineatur ſub fundo inſtructo, & inſtrō alicui per legatū relicto. Emerat Canius hortos inſtructos, ergo piſcatores illi erant ſui, ſi Pythij fuiſſent, vt ipſe arbitrabatur, qm̄ ut inquit Scæuola, cum maritima prædia inſtructa venduntur, ēt Piſcatores qui ſolebant in miniſterio venditoris eſſe, venditione ꝯtinetur, & ſi in agro venationes ſint, q̄ legatur inſtructos alicui ſiue venditor, venationes quoq;, & veſtigatores & canes & cetera, q̄ ad venationem ſunt neceſſaria inſtrō ꝯtinentur, maxime ſi ager ex hoc prouentum habuerit. Et inſtructis hortis filio legatis, magr̄ argētum muliebre filiæ legauerat, q̄ſitū eſt, an hoc argumētū inſtrō ꝯtineretur. Rñdit Pomp. id argentum muliebre, quod ea in hortis habuerit, vt ibi eſſet inſtructior ad filium pertinere. Vlp. dicit, Inſtrā fundi eſſe ea, qua fructus q̄rendi, colligendi, cōſeruandiq; gratia parata ſunt. Inſtrō piſcatorio Ariſt. ait contineri nauiculas, quæ capiendoꝝ piſciū cā comparatæ ſunt, & Verrius ait ēt piſcatores contineri. Igitur cum Canius emiſſet hortos inſtructos, vbi erat piſcatio, & tot Cymbas piſcatorū viderat, oīa ſe emiſſe credebat. Sed dolo malo fuit decept⁹, de quo paulopoſt dicetur. (Facit nomina) .i. cōſtituit precium, & facit ſe debitorem. Nā aliqñ nomē ſignificat debitum. Vnde dicimus, hēo multa noīa, & uolo exigere noīa. i. debita. Vnde dicit idē in epiſtolis, de Atelliano nomine ſcripſi ad Philotimū, ne appellaret Meſſalam. ſed noīa facturi; inquit Seneca, diligēter patrimonium & vaſa debitoris requirimus. Et alibi. Quidam volunt noīa ſecū fieri. Aſcon. Ped. ſic ait, Tituli debitorum noīa dñr, præſertim in his debitis, in quibus hominū nomina ſcripta ſunt, quibus pecunię cōmendatæ ſunt. ergo noīa dicuntur debita vel debitores. (Cōficit negocia) .i. ipſam emptionem ꝯſtituens ſe debitorem. dicimus cōfice de re mea & rē meā. (Mature) Feſtine & cito. (Scalmū) nauiculam. ſed ſcalmus ꝓprie ſignificat locum nauiculæ, in quo remus ponitur & iniicitur. (Feriæ piſcatoꝝ) .i. feſtus dies, in quo piſcatorib. non liceret piſcari. Feriæ dictæ ſunt á feriendis victimis, & ſignificabāt apud antiquos dies feſtos, in q̄bus hoīes erant feriati. i. nihil agebant. Erāt feriæ publicæ, & priuatæ. Publicarum quatuor erāt gñā auctore Macrob. Aut.n. ſtatiuæ erant, aut ꝯceptiuæ, & imperatiuæ, aut nūdinæ. Statiuæ vniuerſi populi cōes certis & cōſtitutis dieb. ac mēſibus, & in faſtis ſtatis obſeruationib. adnotatæ. Cōceptiuæ, quæ quotannis magiſtratibus, vel ſacerdotibus concipiuntur in dies certos, vel ēt incertos. Imperatiuæ quas conſules vel prætores ꝓ arbitrio ptātis indicunt. Nundinæ erant paganoꝝ. i. ruſticoꝝ, qui conueniebant negocijs proprijs vel mercibus prouiſuri. & ideo ſcr. Plin. Ruſticæ trib. vrbem nūdinis reuiſitabant, & ob id comitia nundinis haberi nō licebat, ne plebs ruſtica auocaret. Rutilius ſcr. Romanos inſtituiſſe nundinas, ut octo q̄dem dieb. in agris ruſtici opus facerent, nono aūt die itermiſſo rure ad mercatum legesq; accipiendas Romā venirent. Vnde ēt, mos tractus, vt leges Trinundino die ꝓmulgarentur. Erant ēt ferię peculiares familiarum. Erāt præterea ſingulorꝝ vt natales. Erant ēt funerum, quas appellabāt denicales, in quibus hoīs mortui cā familia purgabatur, & claudebantur nono die, habebantq. noui inſtaurationem, quo die in honorem clari viri defuncti ludos funebres celebrabant. Ideo Virg deſcripturus ludos funebres celebratos ab Aenea in honorē pr̄is canit in quinto, Nona dies aderat. Et Papinius in Thebaide de ludi in honorē Archemori, Roſcida iam nouies cęlo dimiſerat aſtra Lucifer: & ſic uterq; poeta iſtaurationem exequiaꝝ in nono die intelleꝯit. Spōſalia vero ſeptimo die inſtaurationē voti habebāt. Quædā licebat agere ferijs publicis, q̄ ferijs familiæ vetebātur. Ideo ſcribit Cato in libello de re ruſt. Mulis, Equis, Aſinis ferię nullæ ſunt, niſi in familia. Nos īquit Columel. lib. 2. apud pontifices legimus, ferijs tm̄ denicalibus mulos iungere nō licere, ceteris licere. Sciens igitur Canius nō eſſe ferias publicas, cū nō videret piſcatores, q̄ſiuit, an eſſēt aliquę ferię piſcatoꝝ. (Stomachari) Stomachabat & idignabatur, Pythium ſibi impoſuiſſe. Sed nō poterat cōtra ipm agere, qm̄ nōdum Aquilius ꝓtulerat exceptiones de dolo malo, q̄bos ſuccurrit illis, qui aliorū calliditate decipiunt. Et tūc cœperit actio de dolo malo, cum aliud remediū non inuenitur. vt lib. 4. digeſt de dolo malo vbi p̄tor pollicetur iudiciū de his q̄ dolo malo facta eſſe dñr. Seruius. Iureconſultus ita finit. dolo malū machinationē quādam alterius decipiēdi cā, cum aliud ſimulatur, & aliud agitur. Labeo ita finit. Dolum malū eſſe oēm calliditatem, fallaciam, machinationē, ad circūueniendum, fallendū, decipiendū alium exhibitū. Adiecit prætor inq̄s Vlp. dolum malū, qm̄ veteres ēt bonū dolū dicebant, & ꝓ ſolertia hoc nomē accipiebant, maxime ſi aduerſus hoſtē latronem ue q̄s machinetur. Non poterat igit ſubueniri Canio decepto, qm̄ nondum ꝯſtitutæ erant formulæ .i. regulę & actiones de dolo malo. C. Aquilius eques Rom. fuit clar⁹ ſcīa iuris ciuilis cū eſſet p̄tor, & collegā Cicē. hēret formulas de dolo malo cōpoſuit Cic. p̄tor fuit Lepido & Volcatio cōſ. (Familiaris amicus. (Luculente) Apte & clare, qm̄ ſciebat diffinire. Ergo, inq̄t, q̄dq̄d dolo malo fit nō p̄t eſſe vtile q̄a nō eſt honeſtum. dat ēt a p̄tore actio de dolo malo. Vñ dicit Vlp quod vēditor vt commodet dicit ſic hñdū eſt, quaſi neq; ꝓmiſſum ſit ſi vero decipiēdi emptorē cā dcm̄ eſt, æq; ſic hñdū eſt, vt nō naſcat aduerſus dcm̄, ꝓmiſſum ue actio ſed de dolo actio dat. Sed hāc actionē nō hēbat tūc Canius aduerſus Pythiū doloſum, qm̄ nōdū facta erat expꝛēſſa mētio de dolo malo, & formulæ ꝯſtitutæ á iureconſultis, tñ leges hāc fraudē ꝓhibebāt, licet nō exprimerēt hoc nomen doli mali. Nā lege 12. tab. inuentū eſt remediū tutelaꝝ, ne pupillus ſine tutore obligari poſſit, ne dolo malo circūueniat, vt ff. de tutelis, & ēt cogunt tutores reddere rōnē tutelæ, ne dolo malo aliq̄d fecerint, qđ pupillo obſit ex eadē lege 12. tab. inq̄t Iuſt. libertoꝝ & libertaꝝ tutela ad patronos ptinet. (Circūſcriptio adoleſcētiū) q̄a minor 25. annis lęſus in aliquo ꝯtractu pōt petere reſtitutionem

nem in integrum, quia tali ætati iura ſubueniũt, ne dolo decipiatur, vt hr̃ lege prima, & lege ait prætor .ff. de minoribus. Lectorius primus hanc legem tulit, qua dolus malus in primis vindicabatur, licet, non exprimeretur dolus malus. Ait prætor quod cũ minore 25. annis geſtũ eſſe dicetur, geſtum ſic accipimus qualitercunque ſiue ſit contractus, ſiue quid aliud contingat. proinde ſi emit aliquid, ſiue vendidit, ſi ſocietatem iniuit, ſi mutuã pecuniam accepit, & captus eſt, ei ſuccurretur. Vlp. ait, hoc edictũ p̃tor æquitatem nãlem ſecutus ꝓpoſuit, quo tutelam minoꝝ ſuſcepit. Nam cũ inter oẽs conſtet fragile eſſe, & infirmũ hmõi ætatis cõſilium, & multis captionibus ſuppoſitum, multorumq́. inſidijs expoſitum, auxilium eis p̃tor hoc edicto pollicitus eſt, & aduerſus captiones opitulationẽ. Dicit p̃tor, quod geſtũ eſſe dicetur cum adoleſcentibus, vtique q̃ res erit aiaduerſa. Et ideo, inqt Vlp. hodie vſque in hanc ætatẽ adoleſcentes curatoꝝ auxilio reguntur, nec ante rei ſuæ adminiſtratio eis cõmitti debebit, q̃uis bñ rem ſuã gerentibus. [Et ſine lege) Omittamus leges, inqt Cic. qbus dolus malus vindicatur, ẽt ipſa iudicia, in qbus non q̃ritur qd ſit agendum, & conueniat ex p̃ſcripto legum & rõne, ſed ex bona fide excludunt hunc dolũ, q non habet locũ vbi ex bona fide agit. Contractus alij bonæ fidei dñr, alij ſtricti iuris. Vñ ſi dolus interuenit in contractu bonæ fidei, id ipſo iure nullus eſt cõtractus, & ſic non eſt neceſſe abrogari p iniam. ſi vero interuenit in contractibus ſtricti iuris, poterit ſe tueri reꝰ doli exceptione, vt hr̃ in .l. ſi qs .ff. de verb. obl. Et dubitatur an actio rei vxoriæ numerãda eſſet inter actiones bonæ fidei, an ſtricti iuris, & conſtitutũ tãdem fuit vt connumeretur inter actiones bonæ fidei, vt Inſtit. de act. & .l. j. C. De rei va. act. [Licitatorem) Augentẽ p̃cium, vt emptor decipiatur, quod ſit tpibus noſtris. Licitari & liceri eſt aliqd emere augendo pcium. Inde, licitatio & licitatores, q p̃cium augent, inde auctio dicta. [Venditor) Aliqñ licitatorem inducit, vt p̃ciũ augeat, & ꝓuocet alios ad auctione quod eſt contra iuſtitiam, & malitiam pertinet, & emptor non debet aliquẽ opponere. [Cõtra ſe liceatur) .i. qui minus p̃cium polliceatur ad hoc venditor ſit captus, nec vendat tanti, quanti res valet, cũ videat p̃ciũ ab alijs nõ augeri, ſed potius imminui. [Liceatur,) Certet de p̃cio & minus polliceatur in fraudẽ venditoris, & ideo, inquit Cic. nõ faciat p̃cium rei, niſi ſemel emptor. ſ. & venditor. [Ad eloquendum) Ad exprimendum p̃cium. [Non plus, q̃ ſemel, eloquetur.) Non imponat p̃cium niſi ſemel, ne fiat fraus per licitationẽ, & affert exẽplum Scæuolæ, q vt boni viri officio fungeretur, pluris æſtimauit fundũ, q̃ venditor æſtimaſſet. [Itaque au præ.) Hoc fuit offm̃ boni viri, & nemo negat, inqt Cic. ſed dr̃ ipſum non fuiſſe ſapientẽ, qm̃ potuiſſet minoris emere, quod Cic. negat. Vera.n. ſapia & prudentia ſemp cum honeſtate coniungitur, nõ fuiſſet igitur appellandus prudens Scæuola, ſed malitioſus & callidus, ſi aliter feciſſet. [Semel indicaretur) .i. vnica taxatione æſtimaretur. Indicare eſt demõſtrare qualitatem rei, ac p̃cium ponere. vnde Plaut. Tua merx eſt, tua eſt indicatio, fac precium, & affert Cic. ſniam Ennij, quam dicit eſſe veram, ſed nõ eo modo quo imperita multitudo putat. Nõ.n. põt aliquis prodeſſe ſibi, niſi cum virtute, cum nihil ſit vtile, qdꝰ vacet honeſtate. Fruſtra igitur is ſapit qui ſibi neſcit prodeſſe .i. q ea facit, quibus nomẽ boni viri amittit, & vere ſapiẽtis, ꝯſciamq́. offendit ſuam, & ſic plus amittit, quam lucretur, virtutem. ſ. quæ nullo alio emolumento põt compenſari. Vnde Attalus Stoicus dicebat, Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit, illud aũt venenum quod ſerpentes in alienam perniciẽ poſuerunt, ſine ſua continentia non eſt huic ſimile, hoc hñtibus peſſimum eſt. Et Sen. dicit, Innocentem quiſque ſe dicit reſpiciẽs teſtes, non ꝯſciam. Ennius aũt aliter putabat, qm̃ non ſequebatur hanc ſanctitatem Stoicoꝝ, & ꝯſciæ integritatem, & ideo dicit Cic. Vere id quidẽ ſi Enn. conſideraſſet, vt ego qd ſit prodeſſe, qm̃ ſibi nocet non ꝓdeſt, qui alios decipit, & malitioſus dr̃, non prudens. malitia.n. cũ vitio coniungitur. & ſic illa ſnia duplicem ſenſum hre põt, apud illos qui de his rebus diuerſa ſentiunt, ut fuit ſuperior diſputatio inter Diogenem & Antipatrum. Inde ſniam Hecatonis Stoicæ ſanctitati minime conſentaneam tãgit, q cenſet ſapientis eſſe oia facere, quæ leges non prohibent ad rem domeſticam augendam. cum multa ſint non prohibita legibus & inſtitutis, quæ ſi fiant, ſunt contra offm̃. & id, quod bonum viꝝ decet, qui ẽ nã viuẽs nõ leges reſpicit tm̃, ſed ius naturæ, & ꝯſciam. Scæuola potuiſſet emere fundũ quanti vendebatur, & leges non cogebant augere p̃cium, ſed offm̃ boni viri, qui eõi vtilitati cõſulere debet, numos addere venditoris æſtimationi ſuaſit. Sequebatur igitur Hecato id, quod Diogenes, & ideo nõ poterat illi placere factum Scæuolæ, q putat non eſſe boni viri rem domeſticã augere ꝯſcia repugnante. [Hecatonem) Qui fuit Stoicæ profeſſionis, ſed non eſt ſecutus illam ſanctitatẽ veteꝝ Stoicoꝝ. Ordo eſt. Video Hecatonẽ diſſerentem in libris quos ſcripſit Q. Tuberoni. [Eſſe ſapientis) Pertinere ad prudentem viꝝ, nihil facere cõtra leges & inſtituta, augereq́. rem domeſticam quacunque rõne. quam leges & inſtituta ciuitatũ non prohibent. [Neque .n.) Hæc rõ Hecatonis, qm̃ oportet comparare diuitias, vt conſulamus illis, qbus teneremur ex offõ, & potiſſimum reip. q̃ omniũ caritates cõplectitur. [Huic) Hecatoni. ſ. non põt placere id, qdꝰ fecit Scæuola, qui noluit augere rem domeſticã, q̃uis potuiſſet, ſaluis legibus & inſtitutis. [Etenim oino) Rõ quare non põt placere id factum Hecatoni, qui negabat ſe factuꝝ aliqd ſuæ vtilitatis cauſa, qdꝰ nõ liceret p leges & inſtituta ciuitatis. Scæuolæ aũt licebat emere quanti vẽdebatur, ſed noluit, vt boni viri offõ fungeretur, q non facit aliquid, aut vitatꝰ pp leges, ſed pp virtutẽ & nãm, quam ducem ſequitur ab oi turpitudine ac dolo abhorrentem. [Compendij) Vtilitatis & Tranq. ſcr. Claudium inchoaſſe emiſſationem Fucini lacus, magis ſpe gloriæ, q̃ compendij. [Huic) Hecatoni, qui ita cenſuit diſcedens à priſca Stoicoꝝ integritate, non eſt laudandus, inquit, nec gratiam meretur. [Gratia) .i. beneuola obligatio. [Sed ſiue) Dolus malus, inquit, ſiue conſiſtat in ſimulatione, cum .ſ. ſimulamus ea quæ non ſunt, ſiue in diſſimulatione, cum reticemus ea q̃ dicenda eſſent, vt aliquis decipiatur, pauca ſunt in quibus non verſetur ipſe dolus. & ideo boni perpauci ſunt; qm̃ is bonus eſt, qui nemini nocet, & prodeſt quibus põt. Si volumus, inquit, vere iudicare, pauci ſunt q hoc dolo non teneantur ſi dolus vt finit Aquilius in ſimulatione cõſiſtit, & ſi is eſt dicendus vir bonus, qui nemini nocet. Sed quo difficilius, hoc p̃clarius. Nihil.n. prohibet aliquem eſſe bonum ſi eſſe voluerit. [Dolus iſte malus) Inquit Vlp. ſit ex calliditate & fallacia, & vt ait Pedius, dolo malo pactum ſit, quoties circumſcribendi alicuius cauſa aliud agitur, & aliud agi ſimulatur. [Nunq̃ igitur) Concludit Cic. p̃tm̃ nunq̃ eſſe vtile pp turpitudinem & honeſtatem, eſſe vtilem pp honeſtatem. [Ac de iure quidem prædioꝝ) Affert ſanctiones priſcoꝝ in rebus vendẽdis, vt dolus excluderetur, ſed legũlatores poſtea ſanxerunt, vt non teneretur quis de vitio patenti, ẽt ſi rem ipſam laudauerit. exempli gratia, ſi domum bene recteq́. ædificatam ſe vendere dixerit venditor, vel mancipiũ formoſum cum deforme eſſet, ſed de occultis tenetur, vt ſupra dictũ eſt. hæc hñr .ff. de pactis inter empt. & vendit. l. ſi a q̃ cõmendãdi. [De iure) .i. ꝯdõne proprietate, nec non modo & rõne legitima vendendi & emendi. [Nuncupata) Noiata & promiſſa, ſic ẽt nuncupata pecunia dr̃, & vota quæ conſules, atque prætores in ꝓuinciam ꝓfecturi vouebant p̃ñtibus maioribus, & in tab. ſcribebãtur. [Sancitum) Conſtitutum, & ſanctione firmatum, vt venditor aperiret vitia prædioꝝ, quæ ipſe ſciret. Leges 12 tab. volebant, vt ea p̃ſtarentur, q̃ venditor dixiſſet, cum venderet. Sed iureconſulti cõſtituerunt pœnam, ſi aliquis venditor vitium aliquod reticuerit. [Statuerunt) Iudicauerunt. [Præſtari) Satisfieri. [Vt eum) Ponit exemplum, quo oñdit reticentiam fuiſſe vindicatam ſnia M. Catonis. [In arce) Quæ erat in colle Tarpeio prope templum Iouis Capitolini. Miꝝ eſt quantum augurijs priſci illi hoies credebant, vt rem nullam paulio grauiorem inciperẽt, niſi augurijs de cœlo obſeruatis. Hinc ẽt Romulus, cum, fratre in augurijs captãdis felicior viſus eſſet, nomen vrbi impoſuit, & fratri p̃latus eſt. Quod qui perſpicacius perpenderit, quam futile ac leue ſit aiaduertet. At mihi ẽt conuentiones illæ proceꝝ Perſaꝝ, qui magia tyrannis è medio ſublatis de regno contendebant, augurijs perſimiles mihi fuiſſe videantur. Cuius.n. equus mane primus ad Orientem Solem iniret, eũ regẽ oium conſenſu ſalutandũ ac creandum eſſe. Quod cũ Equiſo verſutus accepiſſet, dño regnũ, ſibiq́. libertatem cõperauit. Quid.n. ſtultius, quam tanti rem ponderis tã leui cõmittere caſui? Mihi qdem nihil dementius fieri potuiſſe vr̃. Etſi Cic. in lib. de Diu. hanc ſciam penitus videatur tollere, cum tã leui momento inſiſtat. Nã vt ait Ariſt. ait, De rebus fortuitis nulla põt hri certa ſcia. Sed iam ad cõtextum reuertamur. Augures habebant ſedem in curia veteri, vbi inaugurari conſueuerant, & ẽt in arce pp eminentiam, poterant.n. obſeruare aues, & tẽplum lituo deſignatũ. Et ideo domus Claudij in Cœlio mõte è regione ad arcẽ nocebat auſpicijs pp altitudinẽ. Vñ Amphiaraus & Melãpus, vt canit Papin. capturi auguria montẽ conſcẽderunt, ne aliqua officeret, altitudo. Et ibant augures ex curia ad arcem p ſacrã viam. & ideo dicit Varro. Sacra via dr̃, quod p eã ab arce ad augures ſacra quot menſibus ferebantur. Erat.n. via ſacra à curia veteri verſus amphitheatrũ vſque ad arcem Capitolinam. Curia vetus erat in Carinis prope ædem S. Petri ad Vincula. [Officeret) Noceret. [Inſulam) Aedes via circundatas, nam in via in vrbe dr̃ domus, quam via ambit. Vñ eſt apud Tranq. Cæſ.

egiſſe cenſum per dños inſulaꝝ.[Proſcripſiſſe) Scripſiſſe ædes venales in tabula,quæ ędibus affigebatur.[Arbitrum illum adegit) .i.dare coegit diſceptatorem. Adigere,inquit Pompeius,eſt dare cogere.[Claudium arbitrum) Qui arbitraretur .ſ.ex bona fide, & iudicaret quidquid oporteret ipm Claudium dare,facere,atq; pſtare ipſi Calpurnio. his verbis vtebãtur iuriſconſulti. Vñ hr̃ in lib.Digeſt.de verb.ſig. quod facere oportere hanc ſignõnem hẽt, vt abſtineat quis ab eo facto,quo contra cõuentionem fieret. & Iuſt.lib.4.inſtit.loquens de actionib.dicit. Actio eſt ius pſequẽdi in iudicio,quod ſibi debetur. Actiones aliquæ ſunt in perſonã, p quas intendit ei dare facere oportere. Dare oportet,inquit,cum datiuo eſt in obligatione facere,cum factum continetur in obligatione,vt ſi promiſiſti ſcribere, quod pditur actione ex ſtipulatu oportere ait iuriſperitus nõ ad facultatem iudicis pertinet, q pôt pluris vel minoris condẽnare,ſed ad veritatem refertur,faciẽdi verbo reddendi cum ẽt continetur verbũ facere oẽm oino faciendi cauſam complectitur,dandi,ſoluendi,numerandi,iudicandi,ambulandi.[M.Marius)Ponit aliud exemplum,quo oſtendit reticentiam fuiſſe apud antiquos iudicio uindicatã. Aſc.Pæd.dicit fuerat Cratidianus arcta neceſſitudine Cic.coniunctus.[Hæ ſeruiebant)Seruitutes aut perſonaꝝ ſunt,aut vſus & vſus fructus teꝝ,vt ſeruitutes ruſticoꝝ prædioꝝ & vrbanoꝝ. Prædioꝝ vrbanoꝝ ſeruitutes ſunt hæ,quæ ædificijs inhærent,& vt vicinus onera vicini ſuſtineat, vt in parietẽ eius liceat vicino tignũ mittere, aut ſtillicidium vel flumẽ recipiat quis in ædes ſuas,vel in cloaca, vel in area,vel non recipiat,& ne altius tollat qs ædes ſuas, ne luminibus vicini officiat. Seruitutes ruſticoꝝ prædioꝝ ſunt aquæ hauſtus,pecoris ad aquam appulſus,& ius paſcendi, calcis coquẽdæ,arenæ fodiendæ.ideo ſeruitutes pdioꝝ appellantur,inqt Iuſt. qm̃ ſine prædijs conſtitui non pñt. Nemo.n.poteſt ſeruitutem acquirere vrbani vel ruſtici prædij, niſi q habet pdium,nec quiſquã debet niſi qui prædium habet.Omnia ædificia vrbana prædia appellantur,ẽt ſi in villa ædificata ſunt. Vſusfructus eſt ius alienis rebus vtendi,fruendi ſalua reꝝ ſubſtantia. De his ſeruitutibus hr̃ lib.8.Dig.& lib.2.inſt.Et ideo Marius vocatus fuit in iudiciũ,qm̃ reticuerat ſeruitutem ædium,quas vendiderat.[In mancipio).i. ædium venditione Mancipium alicuius id eſſe dr̃, quod illius eſt pleno iure.Plaut.in Pſeud.hanc mancipio nemo tibi dabit.[Vrgebat ius)Inſtabat vt ius ſeruaretur,& locum hẽret.[Præſtari)Satiſfieri,hoc volebat ius.[Aequitatem).i.naturale ius.[Quo iure eſſet).i.qua ꝯdõne, ac proprietate. oẽs res ait Boethius quæ abalienari pñt.i.quæ à nro ad alterius tranſire dñium pñt, mancipia dicta ſunt.[Qtũs)Inquantũ pñt eas tenere & videre,phibent .n.leges aſtutias apparentes. Phi aũt ꝯſcia nituntur,& rõne contra quas nihil agendum cenſent. Lex id prohibet & punit,qđ in ſe continet manifeſtam fraudẽ.Si cum bonis viris viueretur,non eſſet opus tot legibus,quæ ex malis moribus ortæ ſunt.Ratio dictat bonis viris nihil eſſe agendum,qđ alijs noceat.Leges prohibent,ne fiat,& ſi fit manuq. teneri,pôt,punit.ergo,inquit,cũ phi tollant aſtutias rõne, & rõ dictet nil eſſe agendum inſidioſe, qui vult e nã viuere,& rõnis perſcriptũ ſeruare, nihil faciet, qđ ipſe intelliget dolũ in ſe hr̃e & inſidias.[Sunt ne igitur)Quærit Cic. an ſint inſidię tendere plagas.i.retia,q̃uis non exagitet feras is q tendit,vt oñdat inſidias eſſe proſcribere domum hñtem in ſe aliqd vitij, q̃uis ipſe venditor vanitate verboꝝ non alliciat emptores,qui p ſe pñt in fraudem labi,ſi emerint rẽ,quã vident venalẽ. Plagæ ſunt retia,quibus feræ capiuntur in ſiluis.Virg.Retia rara plagæ Et Plin.in epiſt.dicit,Sedebam ad retia.[Excitaturus) Clamore.ſ.& canibus,vt feræ impellantur ad retia.[Feræ) Quæ ſunt in ſiluis,vt ceruj,apri,& id genus.[Sic tu) Adaptat ſimilitudinem & oſtẽdit illum inſidiari,qui pſcribit ædes,q̃uis vanitate verboꝝ nõ vtatur.[Tabulam) In qua ſcribebatur aliquid eſſe venale,ſed q̃q̃,inquit Cic.leges iſta nõ phibent,tñ nã vetat,quæ vult vt cõi vtilitati conſulatur,& q eſt fons iuris,qm̃ nihil pôt eſſe iuſtũ, aut legitimum,qđ ſit contra nãm,de qua ſatis vt arbitror,dictum eſt in ſuperioribus voluminibus,& de ſocietate hoium, quæ late patet & latiſſime.[More)Conſuetudine iam deprauata. [Sanciri) Conſtitui & firmari,hoc .ſ. non eſſe agendum,tñ lex nãlis vetat. [Societas.n.)Ratio quare ſancitum eſt iure nãli,dcm̃ eſt in j. vol. [Aliud ius gentium)Dña eſt inter ius gentium,& ciuile.Nã inſtituta ciuitatis dñr,illius ius ciuile.Sed iura quæ æque apud oẽs gẽtes cuſtodiuntur,vtputa venditiones,emptiones, & fere oẽs ꝯtractus,q non in vna ciuitate tm̃ ſunt,ſed apud oẽs, dñr de iure gentium. Si volumus inqt Cic.naturam ſequi humanam ſocietatẽ complecti debemus,& arbitrari ius gentium eſſe ẽt ciuile, cum mũdus ſit cõis patria & quaſi ciuitas,cuius ſinguli hoies q̃cunq; illi ſint,ciues hñdi ſunt.Sed amiſimus inqt expreſſam imaginem iuſtitiæ,& ruimus in vetitum,nullam hñtes rõnem naturæ, quæ hoiem ad vſum hois creauit,non ad pniciem, dolos, & inſidias. [Expreſſam)Apparentẽ & extantẽ. [Eas ipſas)Vmbrã & imagines. habemus,inquit,exẽpla maioꝝ,q̃ ſi ſequeremur, non erraremus, & affert verba qbus antiqui vtebantur ẽ nã viuentes, & recte pieq. vtinam ſequeremur illas imagines,q̃ dñr à nã.[Ferũt enim) Ratio quare vellet hoies illam ſequi vmbrã & imagines, qm̃ à nã ducuntur & veritate.[Naturæ & veritatis) .i.nãlis veritatis,& iuſtitiæ.[Nam quanti)Quanta æſtimatione digna & laude.[Captus)Dolo.ſ.malo circũuentus,& fraude deceptus.[Ex fide bona).i.contractibus bonæ fidei, in quibus vir bonus cognoſcitur,& ponit noĩa cõtractuũ ſiue actionũ bonæ fidei,qbus ſi dolus malus initiũ dedit,ipſo iure nullus eſt cõtractus.[Latiſſime) Ad oĩa ſe extẽdere, qm̃ eſt fundamentũ iuſtitiæ,& verſatur in his cõtractibus,quos Cic.ponit.& iurecõſulti.[Mãdatis) Vlp.lib.17. Dig.ait,obligatio mãdati,cõſenſu ꝯtrahentiũ ꝯſiſtit,iõ p nunciũ quoque,uel p epiſtolã mãdatũ ſuſcipi pôt.Mandatũ niſi gratuitũ nullum eſt. nã originẽ ex offõ atque amicitia trahit. Contrariũ porro eſt offõ merces.Interueniente.n.pecunia res ad locationẽ & ꝯductionẽ potius reſpicit.Mãdati actio tunc cõpetit,cũ cœpit intereſſe eius q mandauit, cęteꝝ ſi nihil intereſt, ceſſat mandati actio,& eaten⁹ cõpetit,qtũs intereſt,ut puta: Mãdaui tibi ut fundũ emeres,ſi intererit mea,emi tenebis.In his ergo mãdans op⁹ eſt agere ex fide bona,ut id qđ mãdatur,fiat ſine fraude.Amandare aũt eſt filiũ vel aliũ aliquẽ in aliq̃ regionẽ uel ſalutis vel educationis cã mittere.Vñ in orõne p Roſ.Am.dicit, Amãdatus fuerat hic à prẽ in agrũ.Virg.metri neceſſitate aſtrictus cecinit,Mãdarant alendũ Threicio rege.[In his)ꝯtractibus bonæ fidei.[Statuere)Iudicare qd qſque alicui debeat ex fide bona,cũ ſint aliqñ iudicia oppoſita.Ergo iudex ꝯſiderare debet,an dolus malus dederit cõtractui originẽ,& nõ tm̃ iura,ſed fidẽ,æqtatẽ,& boni viri oſtm̃ reſpicere,qm̃ ſummũ ius aliqñ ſumma eſt iniuſtitia.Et iõ pꝛtor pponebat exceptiones & edicta, qbus ſuccurrebatur aliqua calliditate oppſſis. Et iõ inqt, Ois malitia tollẽda eſt,de qua ſuo loco dcm̃ eſt,& ẽt de prudẽtia. [Delectũ) Vt ſciat iudicare qd ſit bonũ,qd ue malũ,& bonũ ſeq. Malitia vero cõtrariũ facit,ſp.n. uitio adhæret.[Ductũ à nã)Qm̃ ius nãle, qđ eſt primũ dedit originẽ iuri ciuili,& tũc ius eſt optimũ, cũ ſeqtur pſcriptũ naturæ. Ius.n.nil aliud eſt niſi moralis phia, quæ naturã ſeqtur, & à qua petit originẽ ſummi boni. Et Cic.inueſtigauit ſemina honeſti à natura.Ois.n.virtus eſt ſm naturam.Ius igitur ciuile naturã imitatur,cum vult,ut nemo decipiatur. [Sed mancipioꝝ).i.ſeruoꝝ, qui ita appellantur,eo qđ ab hoſtibus manu capiebantur. Vlp. ait,ut hr̃ lib.21.ff.de ædilitio edicto.Dicunt ædiles qui mancipia uendunt,certiores faciãt emptores,quid morbi uitique cuiq; ſit, q fugitiuus,erro ue ſit,noxa ue ſolutus nõ ſit, eadẽmq. oĩs cũ ea mancipia uenduntur,palã ac recte pronunciando. Cauſa h⁹ edicti pponẽdi fuit,ut occurreretur fallacijs uẽdentiũ,& emptorib⁹ ſuccurreretur,q cũq; decepti à uẽditoribus fuerint, dũmodo ſciamus venditorẽ,ẽt ſi ignorauerit ea quæ ædiles pſtari iubent,tñ teneri debere.Nec eſt hoc iniquũ,potuit.n. ea nota hr̃e venditor, neq;.n.intereſt emptoris cur fallatur,an ignorãtia venditoris an calliditate.Si intelligatur vitiũ morbuſq. mancipij,vt pleruq; ſignis qbuſdam demõſtrari ſolẽt vitia,pôt dici dcm̃ ceſſare,hoc .n. tm̃ inuendũ eſt,ne emptor decipiatur. Morbũ ſic finit Sabinus, habitũ cuiuſq; corporis cõtra naturã,q vſum eius ad id facit deteriorẽ,cuius cauſa nã nobis eius corporis ſanitatẽ dedit.Hoc edictũ pponebãt ædiles curules,vñ dicit Iuſtinia.lib.j.inſtitutio.Proponebant aũt ẽt ædiles edcm̃ eſt qbuſdã cauſis,qđ iuris honorarij portio eſt.[Sanitate)An ſit ſanus & integer,an morboſus.[De fuga)An ſit fugitiuus,& erro,& an ſit fur.Fugitiuus,vt finit Offilius, eſt, q extra domini domũ fugæ cauſa, quo ſe a dño celaret mãſit. Cæcilius aũt fugitiuũ eſſe ait eum, q ea mẽte diſcedat,ne ad dñm redeat,tametſi mutato cõſilio ad eũ reuertatur. Nemo .n.tali peccato,inqt,pœnitẽtia ſua nocẽs eſſe definit.Caſſius ſcribit fugitiuũ eſſe,q certo pposito dñm relinquat.[Præſtat)Satis facit ita iubẽtibus ædilibus curulibus.[Heredũ eſt alia cauſa)qm̃ heredes nõ tenentur pſtare. Is.n.q heres relinquitur,non pôt ſcire naturã ſeruoꝝ,& ideo is tenetur,q potuit ſcire & debuit.Cũ igitũ inqt Cic.nã ſit fons & origo iuris ciuilis,quo fraudes phibent, ſi naturã ducem ſeq volumus,neminẽ decipiamus. Iuris perita a de verboꝝ ſignificatione dicit,iure naturæ æquum eſt,neminem cũ alterius detrimẽto,& iniuria fieri locupletiorẽ. [Nec vlla maior) Hinc inqt naſcuntur mala deceptiones,cũ malitioſus arbitratur ſe oĩa intelligere,& putat aliqd eſſe utile,quod non ſit honeſtum,hoc non putaret ipſe prudens,& is qui oĩa recte intelligit,& ſcit hr̃e delectum bonoꝝ & malorũ. Ergo nulla eſt maior

pernicies

pernicies vitæ humanæ, quam ſimulare intelligentiã, q̃ nulla eſt vbi regnat malitia. contraria prudentiæ, q̃ honeſtum a turpitudine ſeparat, & nil putat eſſe vtile, qđ non ſit honeſtũ, & ſic nulla repugnantia eſſe pôt inter honeſtũ, & vtile. Et hæc pars diſputationis ad prudentiã & iuſtitiam ptinet. Malitia vult imitari prudentiã, ſed ab ea diſtat plurimũ. (Quotus.n.qſque) Rõ quare inde oriatur talis pnicies, qm̃, inqt, malitioſus non abſtinet iniuria, ſi id pôt occulte facere & impune: rõ eſt, q a putat id eſſe vtile, qđ non eſt. Prudens aũt id non cõmitteret, ſed q a pauci ſunt prudentes, pauci reperiuntur, q fungãtur offõ. (Quotus qſque) .i. quot reperiuntur? q. d. pauci. (Periclitemur) Experiamur. inde periculũ facere. Videamus, inqt, de his, q habeãtur boni viri, & inueniemus eos ẽt ab offõ diſceſſiſſe. (Vulgus) Imperita multitudo, q̃ neſcit iudicare qd ex offõ fiat, qd contra offm̃. (Neque de ſic.) Non loquor, inqt, de manifeſtis ſceleribus, ſed de his q̃ latent in ſimulatione officij & intelligentiæ, aperta ſcelera non ſunt caſtiganda & cohibenda rõnibus phicis, ſed pœna cõſtituta à legib⁹. Lex Cornelia de Sicarijs eſt q̃ homicidas vltore ferro pſequitur, vel eos q hois occidendi cauſa cũ telo ambulant Sicarij appellãtur à Sica. (Teſtamẽtarijs) His q falſa teſtamẽta ſcripſerint. Eſt ẽt lex Cornelia de falſarijs, q̃ & teſtamẽtaria dr̃, & pœnã irrogat ei, qui teſtm̃ vel aliud inſtrm̃ falſum ſcripſerit, ſignauerit, recitauerit, ſubiecerit, qui ue ſignũ adulterinũ fecerit, ſculpſerit, expreſſerit, ſciens dolo malo, eiuſq. legis pœna in ſeruos eſt vltimũ ſupplicium, qđ & in lege de Sicarijs & veneficijs ſeruatur, in liberos vero deportatio. (Peculatoribus) His q remp. furati fuerint. Lex Iulia de peculatu eos punit, q pecuniã vel rẽp. vel ſacram, vel religioſam furati fuerint. Sed ſi q dem ipſi iudices tpe adminiſtrationis publicã pecuniam ſubtraxerint, capitali aiaduerſione puniũtur, non ſolum ipſi, ſed ẽt hi q miniſterium eis ad hoc exhibuerunt, vel q ſubtractam ab his ſcienter ſuſceperũt, alij vero qui in hanc legẽ inciderint, pœnæ deportationis ſubijciuntur. (Fatigandi) Fatigare in hoc loco eſt cohibere ſiue cõprimere, auct. eſt Nonius. (Hñr) Cum reuera non ſint boni, & ponit exẽplum, qđ per ſe clarũ eſt. (Q. Hortenſium) .ſ. qui fuit eloquentiſſimus, & Cic. amicus. (Nomen ſuum) Qm̃ reliquerat ipſum heredem, & vt vocaretur M. Baſilius. (Principes) inter primos ciuitatis Craſſum .ſ. & Hortẽſium. (Sic .n. cog.) Ille, inquit, qui ſic cogitat & dicit, hoc eſt honeſtum, ſed hoc vtile, ſegregat res nã coniunctas, honeſtũ .ſ. ab vtili, & hinc emergunt oia ſcelera. hoc hi faciunt, q malitiam hñt non prudentiam. (Vir bonus) Fugit turpitudinẽ & iniuriam: non, q a timet infamiam ſi fecerit, ſed q a putat vitiũ pp ſe fugiendũ & virtutem pp ſe amandã, colendamq;. (Cõcrepuerit) Crepitũ fecerit. i. minimo actu turpi & indecoro poſſit heres ſcribi, ẽt ſi actus ille ignoraretur ab oibus hoibus. (Hanc vim) .i. facultatem, & ptãtem, ſiue efficaciam. (Irrepere) .i. latẽter ire ad tabulas teſtamenti. (Exploratum) Si certum habeat, qm̃ niſi eſſet hoc perſuaſum, turpitudinem pp ſe fugiendam eſſe, hoies latebras nacti oia cõmitterent, à quibus natura ipſa cõis parens abhorret. (Saltaret) Non ſolum faceret crepitum digitis, ſed ẽt vel maxime inepte ret pp innatam auaritiam, & ſic taxat cupiditatẽ Craſſi. (Complicatam) Inuolutam quadam ignorantia, ſolus.n. prudens hoc cognoſcit, & ſtatuit illum eſſe bonum viꝝ, q proſit quibus poſſit. (Sentimus) Aio tm̃ cognoſcimus, cum non facile inueniatur. (Cõplicatam) .i. inuolutam, ambiguam, incertã, perplexã. (De patre nr̃o) Ita dicimus audiui à patre, ex patre, & de patre. (Honeſto) virtute pdito, & laude digno. (Cum is) Luctatius. (Sponſionẽ feciſſet) Depoſuiſſet pecuniã, aſſeuerans ſe eſſe bonum viꝝ, & ſponſionem faciens ni ita iudicaretur, ſed Fimbria noluit iudicare, ne ſi aliter iudicaſſet, notaret infamia viꝝ honeſtum, & ſi eſſe bonum viꝝ iudicaret, videretur conſtituere aliquẽ eſſe bonum, q multa debet hr̃e, vt hoc noie dignus ſit. ſponſio ait iuris peritus appellatur ois ſtipulatio, promiſſioq;. (Contra) quam ille ſpondens aſſeuerabat. (Statuiſſe) Pro certo habuiſſe, iudicaſſe. ſupra dixit, Sed eũ ſtatuiſſet opus eſſe pecunia. & in Academicis, ſtatuere aũt q ſit ſapiens, hoc maxime vr̃ eſſe ſapientis. (Cum ea res) Eſſe viꝝ bonum. multis.n. officijs hæc perfectio paratur, & rebus laudabilibus, quod, vt in j. lib. dcm̃ eſt, ex ſnia Ariſtotelis, vna hirundo non facit ver. nec poſſumus ſtatuere aliquẽ eſſe bonum, q a ipſum vidimus aliqñ offõ fungi. (Non erat) Intelligentia .ſ. qm̃ vix pôt inueniri quemadmodum perfectus orator. (Socrates) Hunc bonum virum ſentiebat. & dicebat poſſe inueniri, & eſſe q nihil mali faceret, ẽt ſi ſciret omneis ignoraturos, ſed talem inueniri difficile eſt. (Prædicare) Palam dicere ſine pudore. turpe, inquit eſt, de his rebus dubitare phos, de quibus ruſtici non dubitant, à quibus hoc prouerbium originem habuit, quo oñditur cum bono viro vbique bene agi. (Qui cum) .i. cum quo ẽt noctu amotis luminibus & arbitris poſſumus ludere manibus, nã micare eſt manus mouere & digitos, quos explicando numeꝝ petimus. Bonus vir ẽt ſi manus videre non pôt, tñ dicet quus digitos explicueris. Inde tractum eſt dimicare. (Micet) Lupas digitis, nunc dr̃ morra. Micare inqt Nonius eſt ſortiri digitis. Varro dixit, Micandum eſt cũ Græco, vtrum ego illius numeꝝ, an ille meum ſequatur. (Vim) .i. ſignificationem. (Hoc quam hẽt vim) Interpretatur Cic. vetus hoc prouerbium, Nihil expedire. i. nihil eſſe vtile, qđ non decet. Et ſic cõcluditur nil eſſe agendũ, quod iuſtitia vacet, ſed ſpectandum eſſe ꝯſciam, non teſtes. Sed quotus qſq; hoc facit? vtinam ipſis legibus aperta vis nõ fieret, qm̃ inqt turpe nulla occultatione fieri pôt honeſtum, & qđ vacat honeſtate non pôt eſſe vtile, ita volẽte natura, q̃ amat honeſtũ, auerſaturq. turpitudinẽ. in 12. Phil. dicit, Nihil eſt magis vituperandũ, quam id facere, qđ non licet. Licere id dicimus, qđ legibus, qđ more maioꝝ inſtitutisq. ꝯceditur, neq; quod q ſque pôt id et licet, nec ſi nõ obſtatur ppea ẽt permittitur. Quintil. in mil. Mar. ſic ait, Viro forti & innocẽti nihil facere conuenit, qđ negandũ ſit. (At enim) Ponit id qđ dicere poſſet aliqs, tũc .ſ. peccandũ eſſe cum magna pmia proponuntur, & cõfutat hoc dicẽs nullo pmio diſcedendũ eſſe ab offõ. & ponit exẽplum Marij, q vt conſulatũ tandẽ adipiſceretur, fidẽ violauit & iuſtitiã. hæc diffuſius ſcribũtur à Saluſtio in Iugurthina hiſtoria. (Poſt præturã) qm̃ vt dcm̃ eſt, à ptura licebat petere conſulatum, & ille dicebatur annus ſuus. Metellus collegã habuit Syllanum. (Neq; petiturus) immo Saluſtius ſcribit Mariũ rogaſſe miſſionẽ à Metello cõſulatum petendi gr̃a, & Metellum monuiſſe Marium ne tã praua conciperet, neu ſuper fortunam aium gereret. (Apud populum) Saluſt. dicit Marium criminatum fuiſſe Metellum apud negociatores, quoꝝ magna multitudo Vticæ erat, etſi dimidia pars exercitus ſibi pmitteretur, paucis diebus Iogurthã in catenis habiturũ, ab imperatore cõſulto bellum trahi. (Ducere) ꝓtrahere captũ dulcedine imperij. (Nec nr̃) Ponit aliud exẽplum, quo oñditur malitia quadam violatam fuiſſe æqtatem, hæc .n. diſputatio, vt dixi, eſt de his quæ ptinet ad iuſtitiam & prudentiam. Vtilitas qppe iuſtitiam peruertit, & malitia prudentiam. Ideo dixi ſupra nullam eſſe maiorẽ perniciem vitæ humanæ, ſimulatione intelligẽtiæ in malitia. (Res numaria) Vt numis certũ preciũ imponeretur, qm̃ nunc augebantur, nunc minuebantur, quod nr̃o tpe ſit de numis aureis. (Iactabatur) Fluctuabat, & incertam habebat æſtimationem atq; iudicaturam, nunc pluris, nunc minoris valebat, & ſic nemo poterat ſcire qd hr̃et. (Edictum) Quo erat conſtituta res numaria, propoſita pœna ſiqs contra feciſſet. (In roſtra) foꝝ. (A ſubſellijs) Loco in quo conuenerãt acturi de re numaria adhibiti à tribunis quorum erant ſubſellia. Aſc. Pæd. ſcribit ſubſellia eſſe Tribunorum, Triumuirorum, Quæſtorum. Tribunalia Prætoꝝ & maioꝝ cauſaꝝ. (Edixit) Enumerauit, atq; propoſuit. (Paritur) Acqritur. (Collegis) Socijs in magratu. (Sed omnium) Ponit Cic. optimam regulam ad ſeruandum offm̃. qm̃ vbi eſt turpitudo, non pôt eſſe vtilitas, quæ nunq̃ eſt niſi cum honeſtate. Ergo Marius vituperandus eſt & Gratidianus. Nulla quippe apparens vtilitas tanti eſt, vt boni viri nomen amittatur. Virtus.n. oia ſuperat. (Quid eſt quod?) q. d. nihil. (Quid.n. intereſt) mihi differre vr̃ ſi quis conuertatur in belluam, ac ſi quis in forma hois mores belluę teneret belluarum propriũ eſt uiolenter diripere. (Quid qui oia &c.) Vterque Marius, de quibus dictum eſt vnum ſcelus cõmiſit, & alter qdem ſuum imperatorẽ criminatus eſt, alter collegas decepit. Sed illi ſunt peſſimi & pniciosiſſimi, qui oĩa cõmittunt ſcelera, modo potentiam conſequantur vt Põpeius, nam hoc loco Põpeium tangit, qui cum uideret Cęſarem audacem eſſe, cũ illo affinitatem iunxit, ut apud illum ois inuidia eſſet, apud ſe aũt ipſum poteſtas. (Is qui ſocerum) Põpeium taxat, q Ioliam Cęſaris filiã duxit vxorem, vt Cęſaris audacia ſubnixus, multa ad libidinem facere poſſet. (Ipſe aũt ſocer.) Nunc Cęſ. cupiditatem regnandi deteſtatur, qm̃ iuſtitiam uiolauit, fidem, & oẽ fas. (De Phœniſſis) Tragœdia Euripidis, quę inſcribitur Phœniſſę, à choro Phœniſſaꝝ q̃ e Tyro profectę Thebas ꝯceſſerunt vt Delphico Appollini doua ſacrarẽt, & affinitatẽ inter Syros & Thebanos ob Cadmũ conditorẽ repeterent, iã Thebæ obſidebantur ab Argiuis in grãm Polynicis, qui data fide publica vrbẽ intrauit; vt cũ Etheocle corã matre de regno diſceptaret, vt canit Euripides. Oedipus Laij regis Thebani fili⁹ ex matre Iocaſta, quã ignorãs vxorẽ duxerat, q̃tuor ſuſcepit filios, Etheoclem, Polynicem, Antigonem, & Iſmenem, cum reſciſſet Iocaſtã eſſe matrẽ, & Laium patrem à ſe apud Phocida interfectũ, oculos ſibi eruit, & in tenebris vitã trahẽs regnũ filijs reliqt, vt alternis annis regnarẽt. Etheocles maior natu regnare cœpit. Polyni

tes ad Adraſtum Argiuoꝝ regem exulatum abijt, cuius filiam duxit uxoré. Finito anno Etheocles ſceptrũ fratri negauit, & diſputans cũ matre Iocaſta de utili & honeſto, adeo tyrannidem cordi eſſe ſibi dicit, vt ſuperis dijs & inferis imperare exoptet, iunganẽ inquiens eq curribus, & campi curribus impleantur, nõ.n. relinquam Polynici tyrannidẽ, & addidit hæc verba, q̃ verſibus proſecutus eſt Euripides. Miſſus eſt ab Adraſto Tydeus, qui & Adraſti gener erat vt regnum repoſceret. Etheocles iure gentium violato 50. uiros lectos in inſidijs poſuit, vt Tydeum redeuntẽ trucidarent, quos ille confecit oẽs relicto Mẹone cædis nuncio, ob id Adraſtus cõparato exercitu, Thebanos bello inuaſit, malo ſidere & auibus, qm̃ uictus uix opera eq euaſit. Alij duces in pl̃io ceciderant. Amphiaraus hauſtus à terra, Tydeus vulneratus à Menalippo, Hippomedõ in Iſmeno ſubmerſus, Parthenopæ' manu Dryãtis cõfectus, Capaneus ictus fulmine, Polynices & Etheocles cõgreſſi mutuis vulneribus occubuerunt. Hoc bellũ cecinit Papin. in Theb. (Incõdite) Incontinne. inconditũ dr̃ qđ non eſt ordine cõpoſitum. (Capitalia) Pernicioſus & ſceleratus. dãnat Cic. hanc ſniam Etheoclis, uel potius Euripidis, q fecerit hanc exceptionem. Violandũ.ſ. eſſe ius gr̃a regnandi. Hoc.n. exẽplo & ſnia Euripidis alij ad hoc ſcelus irritati ſunt, ut ipſe Cæſ. Sed Euripides uituperandus nõ eſt, qm̃ ſeruabat decoꝝ perſonæ, quã tractabat, non qđ ipſe cenſeret uiolandum eſſe ius & pietatem pp regnũ. (Ecce tibi) Non opus eſt inq̃t minuta colligere, uideamus quid fecerit Cæſ. qui oẽm honeſtatem reliq̃t, & patriam perdidit ſuam & ciues. Et ſic inſectatur Cæſ. vt alios à tyrãnide deterreat. (Ecce tibi) Ex ſtomacho loq̃tur. Sic & Plin. in epiſt. Ecce tibi Regolus. (Amens) Expers prudentiæ, qm̃ ignorat quid ſit honeſtũ, qđ utile, & ſi illud factum Cæſ. laudat, neceſſe eſt, ut laudet interitum legum & oppſſionem, qđ eſt oĩno nefandum. (Poteſt.n.) Ratio quare non eſt utile. (Teterrimum) Crudele. (Patris nominetur) Quia dictus eſt pr̃ patriæ, cum parricida appellari dr̃et. (Honeſtate igitur) Cõcludit hanc diſputationẽ, dicens utilitatẽ æſtimandã eſſe honeſtate, & pro cõperto hñdum nihil eſſe utile, qđ non ſit honeſtum, ut hæc duo utile.ſ. & honeſtũ idẽ ſignẽt, ſi boni uiri & prudentes eſſe uolumus, duo uerba utile, & honeſtum diſcrepare.i. aliq̃ diſcrepantiam noie ipſo uideantur hr̃e, ſed re idem eſſe, cum nihil ſit utile quod non ſit honeſtum. hoc eſt contra Etheoclem q matri dicit apud Euripidem idẽ eſſe nomẽ apud oẽs hoies honeſti & utilia, reꝝ non idem hr̃i, ſed eſſe in opinione ſitum, nam inq̃t, quibuſdã non uĩ eſſe utile & honeſtũ regnare, mihi aũt honeſtum uĩ & utile, ſed hæc ratio conuenit tyranno, qui propriam utilitatẽ curat, nullam iuſtitiæ & honeſtatis hñs rõnem. (Nunc abeo) Tranſeo, inq̃t, ad opinionem populi q dicit nullam eſſe maiorem utilitatẽ, quã regnare, & hanc ꝯfutat Cic. qm̃ ipſe dñatus multas habet ſolicitudines & metum, quod probat uita tyrannoꝝ, quibus pauci ſunt fideles, immo nulli hæc argumenta ſumuntur ex Euripidis Phœniſſis, in quibus Iocaſta proponit Etheocli filio incõmoda, qbus tyrãni & plus æquo cupidi afficiuntur. Et affert carmẽ Accij, q in tragœdia, q̃ inſcribebatur Thyeſtes, dixit paucos eſſe bonos regno, ſed multos iniquos & infideles, ſi hoc, inq̃t, potuit contingere Thyeſti, qui paternũ auitumq̃. regnum tenebat, qđ debent putare tyranni, q iniuſte dñantur, & liberas ciuitates occupant? ut fecit Cæſ. cuius exitus docuit paucos eſſe fideles regnare uolẽtibus. Accius ſcriptor tragœdiaꝝ fuit, de quo Fab. lib. 10. tragœdiæ ſcriptores Accius, atq; Pacuuius, clariſſimi claritate ſniaꝝ, uerborumq̃. pondere, auctoritate perſonaꝝ, ceteꝝ nitor & ſumma in excolendis operibus manus magis uideri poteſt tpibus quam ipſis defuiſſe. Virium tñ Accio plus tribuitur. Pacuuium uideri doctiorem, qui eſſe docti affectant uolunt. (Multi iniqui) Hoc eſt carmen Accij. (At cui regno) q.d. ſi regno qđ iure obtinebatur, pauci boni ſunt, quid iniuſte imperãtibus accidere debet? (Et Pelope) Qm̃ Atreus & Thyeſtes, ut dictũ eſt filij fuerunt Pelopis & Hippodamiæ, & Pelops fuit filius Tantali. (Proditum) Hereditario iure relictũ, qm̃ erãt nepotes Tantali Iouis filij. (Et regi) Cæſ. quem inuidioſe regem appellat. nomen quippe regium abominatum erat apud Rom. & execrabile. (In maxima gloria) h. d. in laudem Bruti & ceteroꝝ tyrannicidaꝝ. (Quanq̃ id quidem) Hoc inquit quod dixi perſuaſum eſſe dr̃e, ueteres Rom. ſic eſſe iudicauerunt, & ponit exemplum Pyrrhi atque Fabricij, q utilitatis ſpeciem ſine honeſtate repudiauit. Cum Fabricius, auct. Plut. conſulatum iniſſet, ueniens quidam ad eum in caſtra, epiſtolam à medico Pyrrhi ſcriptam Fabricio reddidit, in qua pollicebatur ſe Pyrrhum ueneno necaturum, ſi ſibi præmium daretur. Fabricius hominis conſilium deteſtatus, ſtatim Pyrrhum literis monuit, ut inſidias medici cauere:. Literæ hmõi fuerunt. C. Fabricius & Q. Aemilius conſules Pyrrho Regi ſalutem. Neque amicoꝝ neque hoſtium fortunatus æſtimator eſſe uideris, cognoſces.n. cũ epiſt. hanc ad te tranſmiſſam perlegeris, te bonis quidem ac iuſtis uiris bellum inferre, malis uero atque iniuſtis confidere. Hæc aũt non tui gratia nota facimus tibi, ſed ne mors tua nobis calũniam afferat, quaſi uirtute nequiremus te ſuperare, dolo contendiſſe. Cic. aliter narrat. Sen. lib. 24. epiſt. dicit. Fabricius medico Pyrrhi ꝓmittenti ueneṇum ſe regi datuꝝ, monuit Pyrrhum caueret inſidias. (Vltro) Sponte nulla Rom. laceſſitus iniuria, nam uenit ut dictum eſt in auxilium Tarentinoꝝ, ergo cum ultro bellum intuliſſet, uidebantur Rom. hr̃e iuſtam cauſam tollendi è medio Pyrrhum quocunque modo, ſed ſemper apud ipſos ualuit honeſtas. Adde etiam qđ de imperio & gloria dimicabatur, non de uita, ut in j. uol. patuit, ubi Cic. ꝓcepit qd agendum ſit, cũ de imperio certatur. (Qui cũ) cũ quo Romani de laude certabãt, & ſic cõcluditur a Cic. nihil eſſe glorioſum, nihil utile cũ infamia. & ſic dãnat L. Philippũ, q ſpõte utilitatis ductus ea cẽſuit, q̃ nullã habebãt honeſtatẽ. (Quoquo modo) Quacunq; rõne ꝑ fas & nefas. (Vectigales) Vt ite꞉ eſſent tributariæ. q̃uis L. Sylla eas liberauiſſet ex volũtate Senatus, cũ ſoluiſſent pecuniã ꝓ utilitate reip. (Ad aucta uectigalia) potuiſſet aliqs hoc dicere, Aucti ſunt ob id publici redditus ergo utile, rñdet Cic. nihil eſſe utile qđ in ſe turpitudinẽ habeat. Ad ꝓ ſed aucta. diponitur loco i. priſco more. (Fultũ) Subnixũ, firmatum & ſtabilitum, nemo n. põt eſſe felix aliena infelicitate. de his rebus dcm̃ eſt ſatis loco ſuo. (Ego ẽt) Nõ audet reprehẽdere Catonẽ, q publicam utilitatẽ enixiſſime defendebat, ſed dicit ſe ab eo diſſenſiſſe aliq̃, cum aliqua remittenda ſint publicanis interdum, vt æq̃tas locum habeat. Redemptores.n. uectigaliũ, vt erãt apud antiquos eq̃tes Romani faciunt interdum iacturã, niſi aliqd remittatur, quod tñ ab illis iure exigi poſſet. Cic. maximo fouit publicanos, qm̃ ipſe erat ex ordine equeſtri, & eq̃tes erant publicani, vt dcm̃ eſt. (Præfracte) Obſtinate, & nulla habita rõne æq̃tatis. Meminit huius rei Cic. in 5. epiſt. ad Att. Præfractum dr̃ durum & inflexibile. (Vectigalia) Publicos reddit us. (Publicanis) Qui uectigalia redimunt, de publicanis & uectigalibus dcm̃ eſt. (Ordinum) Equitum.ſ. qui negocia publica tractabant.

IN arbitrio, arbitrario iudicio ipſius dotis. In primis ait Boothius, in iudicio vxoriæ rei ubertimus cauſaꝝ tractatus eſt. Dos.n. licet matrimonio conſtãte in bonis viri ſit, eſt tñ in uxoria iore, & poſt diuortiũ, veluti res vxoria repeti põt. Quæ quidẽ dos his ꝯdõnibus dari ſolebat, vt ſi inter uiꝝ & vxorem diuortium contigiſſet, quod melius æquiuſq; eſſet apud virum remaneret, reliquum dotis reſtitueretur vxori. i. ut quod ex dote iudicatũ fuiſſet, melius æqus eſſe apud uiꝝ manere, id vir ſibi retineret. Quod uero nõ eſſet melius æqus apud viꝝ manere vxor poſt diuortiũ reciperet. In quo iudicio nõ tã bonũ, nã ſpectari ſolet, verumetiam cõparatio bonoꝝ ſit, vt non tam quod æquum, ſed melius æquiuſq̃. id ſequendum ſit. Quæ oĩa ex ꝓcedentibus cauſis inueſtigari ſolẽt. Nam ſi viri culpa diuortium factum eſt, melius æquiuſq̃. eſt nihil apud uiꝝ manere. Si mulieris eſt culpa, æquius melius eſt ſextans retineri. (In fiducia) fiduciaria mancipatione; alia ue re, quæ fidẽ req̃rit, ſinceroſq̃. mores. Boethius ait: Fiduciã accepit cuicunq; res aliqua mancipatur, vt eam mancipanti remancipet, velut ſiqs tpe dubio timens, potentiori amico fundum mancipet, vt ei cum tps quod ſuſpectum eſt, prẹterierit, reddat, hæc mancipatio fiduciaria noiatur, iccirco quod reſtituendi fides interponitur. (Vt fundus ſemel indicaretur. i. vnica tm̃ taxatione æſtimaret, taxareturq̃.. Plin. lib. 55. indicato ſex aureis debeatis ſmaragdo. Plaut. in Perſa: Tua merx eſt, tua indicatio eſt, fac preciũ. indicare eſt demõſtrare rẽ eiuſq̃. vim, vnde dicimus te indicabo. i. quã ſis oſtendã. Nimis.n. mihi uidebatur ꝓfracte ærarium defendere. idem in 2. lib. epiſt. ad Att. ſic ſcribit, Vnus eſt, qui curet conſtantia magis, & integritate (ut mihi uĩ) quam conſilio, & ingenio Cato. Qui miſeros Publicanos, quos habuit amãtiſſimos ſui, tertium iam mẽſem vexat. Neque his à Senatu reſponſum dari patitur. Ita nos cogimur reliqs de rebus nihil decernere, anteqũ Publicanis reſponſum ſit. Hæc Cic. Hi Publicani publicis vectigalibus male redemptis iacturam faciebãt, qua ꝓpter æq̃tatem Senatus efflagitabant, ut.ſ. remitteretur aliqd, qđ Cato negabat, ærario. i. publico cõpendio proſpiciẽs, quod nimis duꝝ erat, præfractum, & obſtinatum, & à iure naturæ penitus alienũ.

DIiudicãda ſunt) Nõ vult Cic. hæc indiſcuſſa relinquere. FRAN.
(Non.n.&c.) Non hanc inq̃t induxi diſputationem, vt MAT.
interrogarem, qd faciendũ eſſet, & alios conſulerẽ, ſed vt ipſe iudicarem, & ſtatuerem qd faciendum eſſet. (Neq;.n.&c.) declarat qd ſit celare, reticere. i. ſuæ vtilitatis cauſa, qđ alteri' ſcire intereſſet, debes nõ aperire. (Quale) Honeſtũ, an turpe. (Cuius

ius hominis)Probi,an cōtra.(Certe ego)Ego,inquit,dicere volo,cuius hoīs ſit,non.n.apertı eſt &c.(Sed verſuti &c.)Verſutus & obſcurus opponuntur aperto,fallax ſimplici,callidus iuſto, veterator ingenuo. Quis hæc vocabula inter ſe aliq̄ habeāt drīam, ea tñ modica eſt. Verſutus,callidus,cafer,idem pene ſunt. Eſt aūt Verſutus,cuius crebro mens ad malitiam vertitur, vt ait Feſtus: Obſcurus,q perplexa vtitur orōne, & mentis ſuæ rōnem cognoſci non vult.(Aſtuti)Vrbanioris,& callidioris, ab ἄστυ, qđ ſignat oppidum,in quo qui verſantur aſſidue, cauti atq; acuti eſſe vīnt. vnde aſtus.i.aſtutia.(Fallacis)Qui fallit,& fidem nō ſeruat. (Malitioſi)Proprie malitia eſt fallax nocēdi ratio.(Callidi)Ingenioſioris. callere.n.eſt aſtute intelligere. & callidus intelligitur lōgo vſu.(Veteratoris)Veteratorea callidi ſunt dicti à multa rerū gerendaꝝ uetuſtate. auct.Pomp.(Vafri)Quidā vafrum,vt Marc. callidum dīt ſigūare,& quaſi valde vafrum,ac vrbanum. Quod ſi vituperandi ſunt illi qui tacent,quanto magis vituperandi, q res ſuas ē plurimum laudant? q. d. multo magis.(C.Canius)Exemplum ſatis facetum, quo oñditur, ſapientem & bonum viꝝ non debere ſequi id, quod ſub vtilitatis ſpecie maximam in ſe turpitudinem habet.(Ociandi)Vt caueret ab omni perturbatione,ut nemo eum interpellaret.(Sine interpellatoribus)Sine ijs qui impedirent.Nam interpellatoe is eſt qui dicēti facientiq. aliqd impedimento eſt.(Qui argentariam faceret)Qui publicas & priuatas conficeret rōnes: ij.n.proprie erant argentarij,vt Digeſtis diſcimus. Modo.n.ijdem ſunt,qui & trapezitæ, quos menſarios & nūmularios vocamus. Vlp.lib.2.dig.prætor,ait, exercitores Argētariæ menſæ rōnes q̄ ad ſe pertinent edere debent adiecto die & conſule,huius edicti rō,inquit,æqſſima eſt. Nam cum ſingulorū rōnes argentarij conficiant &c.Caius ita ait: Argentarioꝝ offīn atque miniſterium publicam habet cauſam.(Gratioſus)Gratus omnibus,ſummoꝝ,mediocrium,infimoꝝ,ciuium, & externoꝝ. (Quid eos facere vellet) Vt.ſ.ante ſuos pedes captos piſces ꝓijcerent.(Opipare)Abūdanter,copioſe,ab ope & paro.vñ opipaꝝ apparatum dicit Pomp.Feſt.magnaꝝ opum apparatum. (Pro ſe quiſque)Pro viribus qſque ſuis.Virg.Pro ſe quiſque viri &c.(Et Syracuſis)Quicqd eſt piſcium Syracuſis hic capitur. (Hic aquatio)Hic aquatū oēs veniunt & bruta potū huc cōpellunt.(Inſtructos)Videlicet cū ſupellectile & oi inſtrō atque apparatu.ff.rub. eſt de fundo inſtructo,& inſtrō leg.(Noia facit)Quibus cōtinebantur venditio & emptio videlicet,ego Pythius uendo hortuloa meos tāto ꝓcio Canio,facit ergo noia,conſtituit ꝓcium,& facit ſe debitorē.(Non.n.)ēt debitum ſignat,vñ noia exigere, hoc eſt debita.Sen.Quidam volūt noia ſecum fieri.(Negociū)Ipſam venditionem & contractū.(Scalmū)Græce σκαλμὸς,eſt aūt lignū illud nauis cui alligatur remus.(Stomachari)Indignari,quod ſic deceptū cōſpiceret.(Sed qd faceret)Nondū Aqlius de dolo malo formulā tulerat.Formula ꝓprie iuris regula appellatur.qd ſit dolus malus Cic.declarat ex ſnia C.Aquilij collegę ſui in ꝓtura. fuit hic eques R.& ſcia iuris inſignis. pturam ipſe,& Cic.geſſere, Coss.M.Lepidū,& L.Volcatio. Quoties aūt dolus malus intercedit in vēditione,locatione,emptione, ꝯductione, quidqd actū eſt,irritum ſit.De dolo malo loquuntur iuriſc.lib.2. & 3. dig.tit. de edendo,& quod metus cauſa geſtum erit dolo,ait ꝓtor, pactū ſe non ſeruatuꝝ. Dolus malus ſit ex calliditate & fallacia, vt ait Pedius: dolo malo pactum quoties circūſcribendi alterius cauſa aliud agitur,aliud agi ſimulatur. Item, q̇ dolo malo facta eſſe dicentur,ſi de rebus alia actio fuerit,& nulla cauſa eſſe videbitur,iudicium dabo.Dolum malum Seru. qdem ita diffiniuit, Machinationē quandā alterius decipiēdi cauſa,cū aliud ſimulatur,& aliud agitur. Labeo aūt poſſe & ſine ſimulatione id agi,vt qs circūueniatur & ſine dolo malo aliud agi,aliud ſimulari.Sicuti faciunt q ꝑ hmōi ſimulationē deſeruiunt,& tuētur vel ſua vel aliena. itaq; ipſe ſic diffiniuit dolū malū oēm calliditatē,fallaciā,machinationē ad circūueniendum,fallendū,decipiendū alteꝝ adhibitam. Labeonis diffō vera eſt. Non fuit contētus ꝓtor dolū dicere,ſed adiecit malū,qm̄ veteres ēt dolū bonū dicebāt,& ꝓ ſolertia hoc nomen accipiebāt,maxime ſi aduerſus hoſtē,latronem ue qs machinetur.(Aliud actū & aliud ſimulatū) Sicuti Pythius ſimulauerat illic ſolere hoiem piſcari,cū minime verum eſſet.(Perito)Diffiniendi.Fuit pitiſſimus Aqlius Gallus,cuius auctoritatibus,multis in locis,ſed ꝓcipue in Top.vtitur Cic.(Ergo &c.) Ex hac Aqlij diffōne ſeqtur iſta ꝯclō,qđ oēs aliud agentes & aliud ſimulātes ſunt pfidi &c.(Perfidi)Qui fidē nō ſeruāt.(Impij)Contra ius diuinū.(Improbi)Auari inſatiabiles. (Malitioſi) Callidi, aſtuti, verſuti. (Nullū igr̄ eoꝝ) Diceret qſpiā qd ad rē ſi pfidi ſunt improbi & malitioſi? nō hoc agitur boni ne ſint an mali, ſed agitur nunqd vtile ſit an non,dicis.n. nihil vtile eſſe qđ nō ſit honeſtū, qđ dicas hos eſſe pfidos ad id tm̄ ꝑtinet, qꝛ fidē non ſeruāt, ſed nō ſciunt idē nō fuiſſe vtile qđ non honeſtu, ideo ſtatim ſubdit: Quæro ex te nunqd vitiū ſit an nō. Nemo.n.eſt tā audax & improbus reꝝ æſtimator,q neſciat vitiū nō eſſe vtile, imo inutile. Sed improbitas,malitia,pfidia,ſunt vitia,ergo vbi hęc fuerint,ibi vtilitas eſſe nō pōt eoꝝ pfidoꝝ &c.(Coinqnatū).i. maculatum. (Quod ſi Aqliana) Ergo ſi recte Aqlius diffiniuit dolū malum eſſe &c. ſeqtur oēm ſimulationem & diſſimulationē ex honoꝝ vita tollenda eſſe.(Simulatio)Simulamus id,qđ nō eſt. Diſſimulamus id,qđ eſt. Simulare eſt vt ſi qs malus ſimulat ſe bonū eſſe. Diſſimulare eſt,vt ſi qs inimicus tuus ſit,& tegat odiū in te,clauſumq. gerat in pectore.(Atq; iſte dolus)Si qs,inqt,diligenter inſpexerit vindicatū fuiſſe dolū malū multo ante Aqlianā, repiet formulam,vt tutela 12. tab.(Et circunſcriptio adoleſcentum lege Lætoria) 12.tab.remedium inuentum eſt,ne pupillus circūueniri poſſit,qa datus eſt ei tutor ſine dolo obligari nō pōt,& tutores cogūtur reddere rōnem tutelæ,ne ipſi dolo malo aliqd fecerint,& aliqd quod pupillo obſit,vt digeſtis hr̄ de tutelis.Eadē lege 12.tab.libertoꝝ & libertaꝝ tutela ad patronos ꝑtinet.(Circūſcriptio adoleſcētum)qa minor,25.annis læſus in aliquo ꝯtractu pōt petere reſtitutionē in integrū.& tali ætati iura ſubueniūt ne decipiatur,vt lege prima & .l. ait ꝓtor .ff. de minoribus. Tutelā Vlp. ſic diffiniunt ea Seruij auctoritate. Tutela eſt vt Seruio placet ius ac ptā in capite libero ad tuēdū.eum q ꝓꝑ ætatem ſe defendere neqt,iure ciuili data ac ꝑmiſſa & legibus 12.tab.defenſa erat hæc tutela,videlicet,vt tutor dolo malo pupilli bona i ſe nō trāsferret. Tutores ſunt q eam vim poteſtatē hñt, & tutores appellātur quaſi tuitores ac defenſores.(Circūſcriptione)Circumuentione,ac deceptione.(Lege lætoria)Clodius cū adoleſcētes in ꝯtractibus lactari.i.circūueniri ſolerēt,lactoribus pœnā.i. deceptoribus adiecit lege,q̄ lactoria appellata eſt. lacto.n.decipio, induco.Terent.adoleſcētes lactas.ēt Marcel. interpretat verbū. (Vindicata erat).i.defenſa,nā ei erat ꝓpoſita pœna.Nā in tutela addebatur cōtra dolū malū,pupillū ne decipio uel aliqd eiuſmodi,decipere eſt dolo circūuenire.inter pupillū & adoleſcentē hoc intereſt,qđ pupillus nondū venit ad adultā ætatē,adoleſcēs puer eſt,ſolent tñ ēt adoleſcentes falli,ideo Clodius legē tulit lactoriā. (Et ſine lege) ēt in iudicijs dolus malus erat uindicatus ſine lege,qa dicebatur in iudicia iudicato ex bona fide. & ꝓtores ex bona fide ſine lege iudicabāt.Cumq. ex bona fide iudicari diceretur,& ſi nō exprimeret dolus malus;tñ his verbis ꝯtra dolū malū dicebat.(Reliquoꝝ iudicioꝝ &c.)Hæc uerba ex fide bona excellūt ēt in alijs iudicijs.(Rei uxoriæ)Fuerat antea rei uxoriæ actio una ex bonę fidei iudicijs in exactione dotis. Nā cū dos exigebatur qui iudicabāt nō legibus iudicabant,ſed ea fide bona, poſtea oē ius qđ res uxoria antea habebat trāſlatū eſt in actionē ex ſtipulatu,q̄ actio ſtricto iure uallata eſt,& nō ex bona fide deſcēdit,ut in ſtitutionibus,& codice diſcimus. Actio ergo de amotis rebus merito cōpetit ꝯtra uxorē in rebus poſt repudiū ab uxore. ablatis. hoc actio hēt pſecutionē quoad maritus res ſuas recuperauit. Dicit ergo in hac actione cū agitur de rebus ab uxore poſt repudiū ablatis addi ſolere prout melius & æqus tibi uidebitur. Nā ſi illa abſtulerit bona q̄ ꝓpria uiri fuerint melius & æqus vr̄ ea uiro reſtitui. At uero ſi uxoris res illæ erūt tametſi eas ante repudiū poſſederit uir,tñ poſt diuortiū melius & æqus eſt,ut ſint vxoris. (In fiducia)Fiducia dr̄ tutoris fiduciarij,differt aūt inter tutorē legitimū & tutorē fiduciariū.Verbi cauſa pupilli emācipati,cuius pr̄ q eū emācipauit tutor eſt legitimus,Fiduciarius eſt, mortuo patre.Exēplū eiuſmodi eſt, Titius filius hēt Seiū & Meuiū. Meuiū Titius pr̄ emācipauit. Tutor eius eſt legitimus;qa emācipatus à patre pōt eſſe in tutela patris,& debet,niſi aliter pr̄ voluerit. Poſt mortē Titij patris,Seius alter filius & frater Meuij tutor eius efficitur,& et pr̄ legitimus erat,qa legitima tutela filij pr̄ eſt tutor, ſic mortuo patre huic tutelę ſuccedit Seius,& hic dr̄ tutor fiduciarius,in hac fiducia addi ſolebat,iter bonos bñ agier oportet,videlicet,ſi bonus tutor es bene ēt egeris.(Quid ergo)Cōcludit Cic. qđ ante legē Aqliā uindicatus erat legibus hic dolus malus.(Pōt eſſe in eo &c.)In arbitrio rei uxoriæ addit melius & æqus;quod cū dr̄ nulla eſſe fraus pōt.Id.n.volūt hæc verba,ut q̄ fuerint uxoris eiuſdē ſint,q̇ uiri,uiro reddant. Et qm̄ poſſet dicere maritus: Si uxoris fuerint ante matrimoniū,meæ tñ poſt matrimoniū factæ ſunt,melius tñ eſt & æqus,ut poſt diuortium q̄ uxoris fuerūt uxori reddantur,cū ꝑſertim hæc diuortij uerba ſint,res tuas tibi habeto,mea mihi reddito.Itē,res tuas tibi agito. (Doloſe)In tutelis fiduciarijs,cū dr̄ inter bonos bene agier, oīs collit̄ dolus & malitia.(Nō lic.&c.)Liceor & licitor,vñ ſunt participia licitans & licitaturus eiuſdē ſunt ſignōnis,ſignat.n.ꝓciū deferre i actione

Simulare & diſſimulare ǭ quo differant.

facienda. hoc eſt in venditione, q̄ publice ſit. Vñ polliceor cōpoſitum, non multū a priuatiua ſignone diſſidens. Eſt.n. polliceri vltro ꝑmittere. Itaque q licentur aut licitantur vltro ꝑ re emēda ꝑcium alius alio maius pollicentur, vt ſibi potiuſq̄ alij venalia addicantur. Nā tali modo vēdere adijcere eſt. Vlp. Si res eius vēdidere & exiſtat q plus liceatur, an in integrū pp lucrū reſtituendum ſit. & quotidie ꝑtores reſtituunt, vt rurſum admittatur licitatio. Caius: Licitatio vectigalium q̄ calorem licitantis vltra modū ſolitæ ꝯdōnis influit, ita demū admittēda eſt ſi fideiuſſores idoneos, & cautionē is qui licitationē vicerit offerre paratus ſit, ad ꝯducēdum vectigal inuitus nemo cōpellitur, & in impleto tpe ꝯdōnis licitatores alloquendi ſunt, licitatores vectigalium ad iterandū ꝯdōnem anteq̄ ſuperiori ꝯdōni ſatiſfaciant admittendi non ſunt. ſolebant ſæpe, & emptores ſubijcere q minus pollicerentur, vt ipſi minoris emerent, & venditores ſubijcere q plus pollicerentur, vt maioris vēderent ei q vere emere vellet, vñ ait Paul. iurecōſ. Si vēditor ſimulauerit meliorē allatam ꝯdōnē, cum minoris, vel ēt tantidē alij venderet, vtrique emptori inſolidū erit obligat⁹. Sed ſi emptor alium nō idoneū ſubiecit ei cui fundus addictus eſt, nō video, inqt, quemadmodū priori ſit emptus, cū alia ꝯdō & nā ſub ſecuta eſt. Sed ſi neuter ſubiecit emptorē, maiori āt ꝓcio addictū eſt & ꝓdium q ſoluēdo nō eſt, abitū eſt à priore emptione, q̄a ea intelligitur maior quā venditor cōprobauit cui licuit nō adijcere. Ex qbus verbis intelligitur in licitatione, & vēditione ſolitos fraudibus vti hoies, cum ut dcm̄ eſt, & vēditor ſubijceret licitatorē q ſimulabat emere velle & ꝓcium deferebat, & emptor ſubijciebat q fingeret emere ſe velle, & minus pollicebatur, vt ipſe q vere emere vellet, minore ꝓcio emeret. (Nō lic.) qn̄ aliqd vēdit in auctione, aliq̄s circūſtantiū dicit hoc ꝓdiū licetur à me cētū, ꝓco indicat licitationē factā alta voce, & q̄rit ſit ne aliq̄s, q plus afferat. (Vēditor.) Cuius res venales ſunt, hic licitatorē apponit reb. ſuis, quo maioris vēdere poſſit, v.g. vēdo veſtē, ſubijcio falſum licitatorē, q ſimulat ſe emere velle, & ꝓciū defert, hæc licitatio a me ipſo ſit, q vēdo, & hæc eſt maioris ꝓcij q̄ veſtis vēdi poſſit aut debeat, & hoc ego facio vt pluris vendā. (Emptor) Vt venditor non debet apponere licitationē maiorē q̄ quāti vēdi poſſit, ita nec emptor debet apponere minorē q̄ emere velit. verbi cā ego q volo emere equū, licitationē faciā 20. & apponā aliū q licitationē faciat 16. aut 15. et ille c⁹ equus eſt cogat vēdere mihi q plus polliceor, & maiorē feci licitationē. (Vterq; ſi ad lo.) Si vēditor & emptor inter ſe loquūtur de emptione & vēdit. nō plus q̄ ſemel eloquātur, hoc eſt ſimpliciter dicāt ai ſnīam. (Eloquar) Recte ait eloquat. Eloq.n. eſt ſimplr indicare ai ſnīam, & patefacere qđ occultū eſt. Virg. Eloquar an ſileā. Si vterq; ergo.ſ. emptor, & vēditor ad colloquiū venerint, & hic dicat ſimplr quāti vendere velit, & hic quāti emere, nec hic addat aliqd, nec hic demat. Nō petat hic. C. cū res valeat la. nec hic polliceat. l. cū res valeat lx. Qđ ſi fieret, à nobis oia recte fierēt, & mala multa deſinerēt. (Q. qdem Scæu.) Exēplo viri Scæu. ad boni viri offm̄ in emēdo, & vēdēdo oñdēdū. Q. Sc. ꝓdium emere volens, petit à vēditore, vt ſibi ſemel diceret, quāti ꝓdiū vēderet, cūq. ille rñdiſſet tāti, pluris ſe æſtimare Scę. dixit, & ꝓcio qđ ille petierat. c. millia addidit. Si ergo Q. Sc. ꝓcium addidit, qd egiſſet ſi vēdidiſſet ꝓdiū Scæuola? certe nunq̄ plus quā ꝯueniret poſtulaſſet, aut vitia mācipij occultaſſet. (Vt ſi. fun. &c.) .i. vno verbo abſque ullis ambagibus ꝓciū pateſieret. (Pluris eſt.) Quā vēditor dixiſſet, minoris æſtimas, inqt, quā quāti valet, ego itaque ꝓcio à te poſtulato. c. millia æris addo. (Nemo eſt q hoc &c.) Nemo, inqt, negat Scęuolā eū bonū fuiſſe qui hoc egit. prudentē aūt extitiſſe nullus affirmat, quaſi aliud ſit eſſe bonū virū, aliud prudentē, fallūtur tn̄, nā nemo prudēs niſi bonus, quod ēt Ariſt. dicit. (Vt ſi mi. &c.) Negāt prudentē fuiſſe quemadmodum negarent ſi propriū fundū minoris vendidiſſet, quam dr̄et. (Hæc .n. &c.) Hinc, inquit, illa peſtis humanæ ſocietatis nata eſt, qđ ſapientē à bono deſerunt & ſeparāt, cum nā bonū & ſapientē coniunxerit. (Ex quo En.) Id ita eſſe, Enn. ꝓbat auctoritate. Qui ait in tragœdia: Nequidq̄ &c. Solent .n. ſapientes rebus diuinis & admirabilibus ſtudere, & ſuaꝝ reꝝ curam omittere, ac proprioꝝ cōmodoꝝ obliuiſci. Quod ēt Ariſt. ſcribit hoc feciſſe multi traduntur, q crediti ſunt ſapientes, vt Anaxagoras, Thales. (Vere id qd.) Placeret, inqt, mihi hęc ſnīa ſi q d eſſet, ꝓdeſſe mihi cū Ennio conueniret. Aliud.n. ipſe putat eſſe, aliud ego, ipſe exiſtimat poſſe vtile eſſe qđ non honeſtū, ego cōtra ſentio. (Hecatonē quidē Rhodium) qđ inſtituit Cic. id probare ꝑgit, nihil vtile quod idē honeſtū non ſit, nec poſſet vtile eſſe, quod occultū aliquid habuerit, & ſi prodeſſe poſſit ei q non indicauerit: Heca. Rhodius & ſi Stoicæ ſectæ, non tn̄ Stoicæ ſanctitatis cēſet licere, vt vīæ vtilitati cōſulamus, modo cōtra leges, cōtra inſtituta ciuitatis, & mores nō faciamus, ſed aliud ciuile ius ſentit, aliud vir bonus ꝑſtare debet. Nā ēt ſi iure ciuili dolus nō cauetur, naturæ tn̄ iure cauet, & ab hoc iure vir bonus diſcedere nō debet. Snīam ergo ponit Hecatonis, quā mox refellit. (Q. Tub.) Fuit is R. ciuis, & quidē præſtantiſſimus ſectæ Stoicæ qui à Cic. introducitur lib. de Nat. de. (Hr̄e rat. rei &c.) Sapiētis eſt hr̄e rōnem rei familiaris modo nō fiat contra mores &c. Ex quo ſnīa Heca. errauit Scæuola, q poterat augere rem familiarē, nec contra mores, leges, aut inſtituta faciebat. Sed infirmat hanc ſnīam Cic. (Neque.n. ſolū &c.) Rō eſt Hecatonis cur hæc fieri vellet, q̄a &c. (Etenim oino) Ratio cur diſpliceat: Hecato.n. cēſet poſſet vtilitati ꝓpriæ ꝯſuli, modo nō fiat qđ non licet. Sed aliud, inqt, eſt licere, aliud decere, multa.n. licet quę tn̄ nō decent. Regibus oia licent, ſed tn̄ non decent. Vñ magis ille bñ rñdit regi, legē nō inuenio q̄ ſororē ꝑmittat fratri vxorē ducere, ſed legē inuenio, q̄ vult oia regibus licere. (Cōpendij. ſ. &c.) Nolo id facias cauſa vtilitatis qđ nō licet, ſed ſi licet facito, hoc eſt qđ lege ꝓhibetur, ne facito, ſed ſi legibus licet, mō tibi id vtile ſit facito. Nec valde curaueris honeſtū ne ſit an turpe. Nā ſi legibus licet id ēt honeſtū eſt, ſed multū intereſt, inquit Cic. inter id, qđ leges ꝑmittunt, & qđ ꝓbita præcipit, compēdiū ꝓ vtilitate, diſpendiū ꝓ damno frequentiſſima verba apud Plin. (Nec gr̄a er.) Quia non ſponte facit q leges ſequitur, & quidqd ille permiſerit facit, nec conſiderat honeſtū ne ſit an contra, ſi leges ſcelus ꝑmitterent id faceret, gratia ergo ei hēda non eſt. & ſicut iis ignoſcere debemus, q non ſponte nocent, ita nihil debemus iis q inuiti ꝓſunt. Recte igitur gratia non eſt hēda iis, q coactū honeſtum ſequūtur nō ſponte. (Sed ſi. &c.) Ex quo ſequitur et paucæ admodū res ſint in quibus non ſit dolus malus. Vñ difficile eſt inuenire viꝝ bonū, in quo nihil duplex ſit, nihil ſimulatū &c. (Simulatio &c.) Simulamus res fictas & falſas. Terē. Simulat futuras nuptias. diſſimulamus veras. Virg. diſſimulamur ēt &c. (Ac de iu. qui. præ.) Ad rōnes ſuas confirmandas leges de iure ꝓdioꝝ affert, q̄ iubent, ſi quid in prædijs vitij fuerit id venditorē indicare dr̄e, & ſic redhibitionē fieri, ſi aliter factum ab eo fuerit. (Iure præ.) Quod ꝑtinet ad vēdēda ꝓdia. (Vitia) Vt ſi aquā timerent, ſi ſolum frigidius eſſet, aut ſterilius. (Nota eſ. vend.) Et quæ emptor niſi indicarentur intelligere non poſſet. (Nam cū ex 12. tab.) Cautū erat lege 12. tab. vt indicare vēditor teneretur, ſi emptor de vitijs q̄ſiſſet mancipij. verbi cā, q̄rebat emptor, hoc modo, hæc ꝓdia timent aquas? venditor dicere tenebatur, non q̄rēti reticere poterat, iure ciuili vero cautum eſt, vt non modo q̄rēti emptori, ſed non q̄renti vltro vitia mancipij indicet venditor. (Nūcupata) Pronūciata q̄rente emptore. (Præſtari) Indēnem fieri, eſt aūt verbum iuris, præſto tibi hoc. i. te indēnē huius rei facio. (Pœnam duplicē) Vt ſi tacendo damnū 20. intuliſſet, ꝑſtare teneretur 40. (Reticentiæ) Nō modo ſi q̄ratur, ſed ēt ſi non q̄ratur. (Vt. n. in arce &c.) Ad id ſpectat hoc exēplum, vt intelligatur teneri venditorē indēnem ꝑſtare emptorē ſi vitiū tacuerit. Cū augures in arce auguria captarent, & ædes Claudij Cērimali, q̄ à regione erāt ꝓſpectū impedirent, qm̄ in loco altiſſimo & ipſæ ædificatæ erāt, eas ut demoliretur Claudius iuſſerunt, qđ vbi ille agnouit, ſtatim ædes nauales fecit. P. Calpurnius emit. paullo poſt idem ei iuſſum eſt, vt. ſ. ædes demoliatur, quare Calpurnius Claudium in ius vocat, ꝑſidet iudicio Cato, q iudicat indēnem Calpurnium à Claudio ꝑſtari dr̄e. Augurū aūt in arce captari ſolebat. Augur q capturus erat tabernaculū in arce ponebat quatuor i aere ſpacia deſignabat, videlicet in orientē, qđ anticā, in occidentē, qđ poſticā, in meridiē, qđ ſiniſtrā in ſeptentrionē, quod dextrā vocabat, hoc cū feciſſet aio concipiebat, vñ mitti ſibi aues vellet, q̄ ſi proſperæ & felices apparebant, intelligebat placere dijs fieri qđ aio cōcepiſſet. (In arce) In Capitolio. (In mōte Cœ.) In ſuburbanæ regionis parte princeps fuit hic mons à Cœlio Vibenna Tuſco duce nobili ſic dictus, q cū manu ſua dr̄ Romulo veniſſe auxilio cōtra Latinoꝝ regē. Varro P. dicit hunc regē auxilio veniſſe Romulo contra Sabinos & domiciliū in hoc mōte habuiſſe. (Proſcripſit) Venalē fecit, & publicauit. (Inſulā) Domū, Inſulę dictæ ꝓprię q̄ nō diſtinguūtur cōibus parietibus cū vicinis circū, cinctuq. publico aut priuato cinguntur, à ſimilitudine eaꝝ terraꝝ q̄ fluminibus aut mari imminēt, dictæ q ſunt in ſalo. i. in mari. Pomp. Feſt. (Arbitrū il. ad.) .i. ad arbitrū illum. ſ. Claudiū egit, arbiter aūt fuit Cato, M. Catonis Vtic. pr̄, Catonis illius cēſorij nepos, vt oñdit Gel. (Vt. n. ceteri) Ceteri, inqt, nomē accipiunt a patribus illuſtrioribus, ſed Catonis pr̄ ab ipſo Catone nomē accepit. ex altero filio Cat. cenſorij. qui cognominatus eſt Sabinus, nati ſunt L. Cato, & M. Cat. Is M. Cato trib. pl. fuit, & ꝑturā petēs mortu⁹ eſt, ex eoq. nat⁹ eſt M. Cato ꝑtor, is q ſe Vticæ occidit. (Cū i re.) hęc fuit Cat. ſnīa, vt Calpurnius indēnis eſſet. (Ad fidē bonā) q̄ maxime

Nullā legē inueni, quæ permittat ſororē fratri nubere poſſe.

Venditor ēt nō q̄rēti emptori tenetur vitia indicare.

me reqritur in ꝯtractibus. Nā Triphonius ait: Bona fides q̄ maxime in ꝯtractibus exigitur, æqtatē ſummā deſiderat. [Ergo &c.] Concludit. [Quod ſi) Re oia hī colligit, de qbus ſupra ait, oñdēs neminē eoꝝ recte feciſſe q ꝓpriæ vtilitatis grā ea reticuerunt, q̄ nota emptori eſſe par erat. [Frumētarius) q tacuit mercatores alios paulo poſt affuturos. [Sed hmōi ret.) Latiſſime patēt hæ reticētiæ, & ꝓpterea dici de ſingulis non pōt, vnū tū aut aliud exēplū ꝓpoſitum ſufficere debet ad oia cognoſcēda, & cū dr̄ vitiū in p̄dijs tacēdū nō eſſe, intelligitur & in alijs qbuſcunq; rebus. [Teneoī) ſeruanī. [M. Marius &c.) Aliud exēplū eſt, ex quo cognoſcit̄ q̄ inīquū cēſuerint veteres taceri à vēditore ſi qd vitij eſſet i mācipio. Sergius qdē Orata ædes vēdiderat M. Matio Cratidiano, & ita vēdiderat, vt ipſi Sergio magna ex parte ſeruiret, poſt aliqd tp̄s Cratidianus eaſdē ædes reuēdit Sergio. Sergius oblitus eas ædes ſibi ſeruire, maioris emit p̄cij, poſtea vero cū recordatus eſſet ædes ſibi ſeruire, nec debuiſſe tāto precio emere, Cratidianū in iudiciū vocauit. Res acta eſt à duobus p̄ſtantiſſimus illius ætatis oratoribus Antonio & Craſſo, hic iure nitebaī, qđ ita in lege ſcriptū eſſet, ſi qd in mācipio vitij ſit id emptori indicādū. Ant. vero æqtatē defendebat ꝙ videlicet Orata ſcire poterat ędes ſibi obnoxias eſſe, & ideo nō fuiſſe opus vt vēditor indicaret. Sergius Orata cognominatus eſt, ꝙ ei piſces, q auratæ vocātur clariſſimi fuerint. hic eſt Sergius Orata, q primus balneas penſiles habuit, primus oſtrearia in baiano locauit, primus optimū ſaporē oſtreis lucrinis adiudicauit, auct. Plin. & Macr. [Propinquus iaī) Fuit is ex municipio Arpinati ſicut Cic. [Seruiebāt) ſiue Angiportus eſſet, ſiue ſtilliscidiū in areā vicini caderet ita ſeruiles erāt, vt ei ſeruitēt poſt aliquot annos cū redimeret ædes, oblitus ſibi ſeruire maioris emit quā emiſſet, ſi ſeruitutis illius recordatus eſſet. De ſeruitutibus pſonaꝝ ruſticoꝝ & vrbanoꝝ p̄dioꝝ loquūtur Iurecōſulti in lib. 8. dig. & lib. 2. inſtitutionū. [Ius) Cōtra Cratidianū, videlicet iure cautū eſſe vt vitiū aperiatur. & hoc Craſſus defendebat. [Æqtatē &c.) Inter ius, & æqtatē intereſt, ꝙ ius ſcriptū eſt, æqtas nō eſt ſcripta. Sunt idē bonū, & æquū, quod iuſtū, vt ait Ariſt. lib. 5. Eth. Sed bonū, & æquum nō eſt iuſtum, quod eſt ſm legem, ſed qđ eſt ſm emendationē legis, cauſa vero huius eſt, quod ois lex vl̄ia eſt. De qbuſdam aūt dici vl̄r, recte non pōt, lex. n. cōplectitur quod plurimū eſt non ignorans defectū & nihilominus recta eſt. Nā peccatum non eſt in lege, neq; in legis latore ſed in nā rei. Cū ergo lex vl̄r loquitur & accidat quod p̄ter vl̄e eſt, tunc rectū eſt. vt quæ omiſit legiſlator, & defecit in loquendo, emendetur omīſſum. Quod & legiſlator diceret ſi adeſſet, licet iā legē tulerit. Dicebat Anto. Naturale eſt vt vnuſquiſq; ſciat qđ poſſidet, poſſiderat aūt Sergius anteq̄ ædes Cratidiano venderet, ſcire igitur poterat, ſi ſcire poterat, nō debebat, aut tenebatur iudicare. [Teneret) Sciret. [Quorſum hæc) Quæret fortaſſe aliqs quem ad finē hoc exēplum propoſuerim, dicam &c. [Non pla. &c.) Si nō placuit nomē aſtuti multo minus res ipſa placuit, eſt argm̄ à minori ad maius. quod vehemēs eſſet ſolus. [Aſtutos) Callidos, verſutos. [Sed aliter) Aduertendū eſt inqt quod aliter lege cauetur, aliter à Phis præcipitur. Nam lege ſatis eſt id ſeruari quod in lege ſcriptū eſt. At vero ēt ſi nihil ſcriptum ſit, tñ naturam ducē ſequendam phi cenſent. Vt quod nobis fieri diſplicet, id alijs facere nolemus, hæc lex naturæ eſt, quā qui ignorat iniuſtus eſt. Inſita aūt eſt a natura ais nr̄is. [Leges qtūs manu &c.) Qūo, dicet qſpiam leges aſtutias tollunt? Quatenus manutenere pñt. Indicant. n. vitia aperte, & in rebus quę quaſi manuteneri pñt, & certa experientia, q. d. leges tollūt apertas aſtutias, & quæ quaſi manutenentur. phi vero ēt eas res, quæcunq; excogitari pñt, vel hoc inqt iccirco ꝙ leges non prohibent tacere vitium quod emptor tacere poſſit. At contra phi ēt ſi vitium notum eſſe poſſit emptori, tñ tacere nolunt, ab eo q vendit quantum qdem pertinet ad rōnem, & intelligentiam. Rōne, & intelligentia id teneri pōt, quod non eſt contra naturalem rōnem. Quod aūt tacere vitium in mancipio ſit contra naturalem rōnem ꝓbatur. Vnuſquiſque ſi ſeipſum conſulat, nolet vitiū taceri quod ſit in mancipio, ēt ſi notum eſſe poſſit. Ratio & intelligentia idem ſunt. Nā cum data eſt hoi a deo, ratio data eſt & recta ratio, ſi recta ratio data eſt, & intelligentia data eſt, vel cōis ſenſus, q nobis res notas efficit, & in ais noſtris collocat, efficitq. ne in virtute honeſtum. vitia in turpitudine ponamus, ergo qtūs manutenere poſſint. i. qtūs poſſint poſſideri, & vendicari. nam lex vult vt tacere poſſis vitium, quod emptori notum eſſe poſſit. [Rōne & intelligentia) ēt ſi lege non præſcribatur, non quærunt phi quid fieri poſſit, ſed quid fieri debeat. leges tantummodo quærunt quid liceat, & quid poſſit fieri; ſed phi quid deceat an debeat, ergo rōne, & intelligentia, non aūt manu, & poteſtate, vt omne quod mihi liceat poſſim. [Sunt ne igitur &c.) Vt Cratidiani certe fuerunt, cū vendidit ædes. nā oblitum illū putauit ſeruitutes ędiū ſuaꝝ vtitur aūt ſimilitudine q̄ huic loco cōgruit. Venatos cū laqueos ponit feræ, ēt ſi illā non agitauerit vt in laqueos ruat, inſidias tñ fecit, fera. n. cū inſcia in laqueos inciderit, recte venatoris inſidijs capta dr̄. eodē modo cū Cratidianus ædes vēdidit nō impulit Sergiū in inſidias, ſed tacuit, & nō monuit vt caueret ab inſidijs, inſidioſe ergo fecit. [Sōt oe) Quæro ex ijs q negāt inſidias eſſe. [Excitaturus) Iacētem & latentē in cubiculis. [Agitaturus) Excitatā impulſurus. [Sic tu &c.) Tabulæ ꝓſcriptionis mācipij, hoc eſt rei venalis ſunt tanq̄ retia. [Hoc q̄ q̄ video) q̄q̄ nō video more aut iure ciuili cautū eſſe, video tñ iure naturali cautū eſſe lex. n. illa q̄ ſcripta non eſt, ſed ais nr̄is inſita, neminē errare ꝑmittit, niſi q ſe decipere voluerit. [Hoc). ſ. tacere vitiū qđ emptori iudicandum eſt. [More) ſm morē alicuius ciuitatis. Mos aūt nō ſcripto cōtinet, ſed cōſuetudine. Nā vt ait Vlp. De qbus cauſis ſcriptis legibꝰ nō vtimur, id cuſtodiri oportet, qđ moribus, & cōſuetudine intro ductū eſt. Inueterata aūt conſuetudo pro lege cuſtodit̄, & hoc eſt ius quod dr̄ moribus cōſtitutū, & nō ſcripsum. Nā diuturni mores cōſenſu vtentiū cōprobati legē imitantes, vt in lib. 1. diſcimus inſtitutionū tit. de iuſt. & iure. lex ſcripta eſt, & aut iubet, aut vetat, aut ꝑmittit, & hæc gn̄alis pōt eſſe. cū ius ciuile ſit particulare, quod vna quæq; ciuitas ſibi cōſtituit. [Lege na.) Quæ eſt recta ratio hoi à deo data. [Societas. n. eſt &c.) Hac lege naturæ, quā dixit, oēs tenētur, eſt. n. oibus inter oēs cōis quā ſeruare pñt hoies ſi à naturali rōne non recedūt. & ratio facit, vt hoies cōt quadam neceſſitudine inter ſe cōiuncti ſint. à qua ſi diſceſſerint ſtatim iniuſti eſſe incipiūt. [Interior eo. &c.) Cōis rō oēs hoies ſocietate quadā coniungit, eſt. n. inter oēs hoies, redigitur aūt in anguſtū: maior eſt inter ciues q̄ inter peregrinos, maior inter ꝓpinquos q̄ inter ciues. [Eiuſdē gentis) Maior. n. inter duos Italos quā inter Gallū & Italū, arctior eſt inter duos ciues, vt duos Peruſinos quā inter Peruſinum, & Florentinū, decipere externū turpe eſt, ꝓpter cōem ſocietatem, qua hoies oēs inter ſe coniuncti ſunt, at vero ciuem decipere, multo eſt deteſtabilius, cū quo arctior eſt ſocietas. [Itaque maiores nr̄i) qm̄ alia ſocietas minus arcta, alia plus, ideo inuentum eſt ius ciuile, & ius gētium, vtrunq; Caius titulo de iuſtitia & iure ita diſtinxit, Ius ciuile eſt, quod vnuſqſq; populus ſibi cōſtituit, quaſi ꝓprium ſuę ciuitatis. Quod aūt ratio naturalis cōſtituit, id æque cuſtoditur apud oēs, ſed hoc ius gentium appellāt, ꝙ eo iure gentes oēs vtantur. [Quod aūt gentiū) Non cōuertuntur, ſi ius ciuile eſt nō ius gentium eſt, ſed ſi ius gētium eſt, ius ciuile eſt. Magis aūt ſeruandum eſt ius gentium, qm̄ magis eſt ſm naturalem rōnem, & plura complectitur. [Sed nos veri iuris &c.) Maiores quidem ita ſtatuerunt, ſed nos mali facti ſumus adeo vt vix imaginem quandā, & effigiem iuris retineamus. Nā ſi vel vmbram ſolam iuris ſequeremur nunq̄ ſic erraremus. [Sed nos) Maiores quidem nr̄i ſic ſtatuerūt, ſed nos &c. [Veri iuris &c.) Vlp. de iuſtitia, & iure ſic diffinit: Ius ex ſnia Celſi à iuſtitia eſt appellatū, & eſt ars boni & æqui cuius merito nos qs ſacerdotes appellat, iuſtitiam nāque colimus æqui & iniqui notitiam ꝓfitemur, æquum ab iniquo ſeparātes, licitum ab illicito diſcernētes, bonis non tm̄ metu pœnaꝝ, ſed ēt præmioꝝ ſpe afficere cupientes. verā non ſimulatam phiam affectantes. [Solidam) Stabilē, expreſſam. [Vmbra & ima.) Vtimur. Tranſlatio eſt à pictoribus, q ex reuera imaginem ducūt. [Vt ſequeremur) Imaginē & effigiem, qm̄ melius faceremus. [Nā quam &c.) q. d. magni fieri dūt hæc uerba quæ ſequūtur, ſed iam contēni cœperūt. [Nō ꝓpter te &c.) Cum cliens patronum, pupillus tutorē rogabat, his verbis vtebātur, à quibus inquit nos receſſimus. [Sed q ſiot &c.) q adixit inter bonos bene agier oportet, q̄ſtio exoritur, q nā ſint boni viri, & qd ſit bene agi. Quæſtio inter iuris conſultos exorit̄. [Sūmam vim &c.) Quoties. n. ex cōpromiſſo, ad arbitri ſniam decurrebat, ſemꝑ addebatur ex fide bona videlicet, vt ex bona fide iudicaret. & arbitros itelligimus illos viros bonos eſſe, in qbus eſſe dolus nullus pōt. [Fideiq. bonæ nomē) Arbitroꝝ iudicioꝝ, & actionū duo ſunt gn̄a. Alteꝝ dr̄ bonæ fidei, alteꝝ ſtricti iuris, fidei bonæ dr̄ ex vēdito, locato, & cæteris, quæ hic enumerat & alijs pluribus. & fidei qdem bonæ iudicia dūr. i. exuberātis in qbus magis regit bona fides q̄ regitur. Nā bona fides quæ exigit̄ in cōtractib. vt ait Triphonius, æqtatē ſummā deſiderat, eſtq. dubium vtrū ea exiſtimemus ad meru ius gētium ꝑtinere, an eum p̄ceptis ciuilibus, & p̄torijs conuenire. ſtricti iuris actio dr̄ ex ſtipulatu, in qua bona fides magis regitur q̄ regit, q non poſſumus à ſcripto diſcedere. [Idē in tutelis) qd ſit tutela ſupius dictū eſt. [Societatibus) Societas eſt cōe iure oium reꝝ vel vnius alicuius rei tm̄. [Fiducijs) Fiducia dr̄ magis q̄ tutela fratris maioris emancipati à patre poſt patris mortem; nam ut ait Vlp. ſi pater filium, vel filiam, vel nepotem, vel neptē vel deinceps impuberes quos in poteſta-

Leges q̄rūt nō ſolū quid liceat ſed fieri debeat.

Cōis ratio oēs homines ſocietate cōiungit.

te habeat mácipet,vicē legitimi tutoris ſuſtinet,quo defuncto,vt inqt Modeſtinus,ſi liberi ꝑfectæ ætatis exiſtūt, fiduciarij tutores fratris vel ſororis efficiūtur.(Mandatis)Quidqd ꝑ inter nunciū tráſigitur,ſiue illud gratuitū ſit,ſiue nō,ſm iuriſcóſultos dr̄ mādatū.Paulus titulo mādati,dicit,mandatū nullum eſſe, niſi gratuitū,& originē eius ab officio trahi.vbi pecunia fuerit contrariū eſſe officio. Nā interueniente mercede res nō ad mandatū,vel officiū trahitur,ſed ad cōductionem,vel locationē. Is q exeqtur mādatū nō debet excedere fines mādati. Mandatū aūt nō ſuſcipere liberū eſt,ſuſceptū aūt conſumandū,aut quāprimū renūciandum eſt: vt ꝑ ſemetipſum aut aliū eādem rē mandator exequaī.(Reb⁹ emptis)Emptio & vēditio ꝯtrahiī ſimul atq; de precio ꝯuenit,ēt ſi nōdū ſit numerata pecunia.(Cōductis)Locatis.Conductio eſt rei ad vſum alicuius acceptæ cū diffinitione mercedis,locatio uero ē cōtra q̄ ad vſum alicuius data eſt mercede cōſtituta.(Quib⁹) Oibus rebus,nā hæc oia in vita verſanī,& ſic hæ actiones bonę fidei eſſēt,dirimi humana ſocietas nō poſſet,ſed qa hę actiones bonæ fidei nō ſunt, dirimit quotidie humana ſocietas. (In his magni &c.).ſ.dicebat Scæuola.(Quid quēq. cuiq; &c.)In his.n.iudicijs ēt illud ꝯtinet,ſi qd inuicē actor reo,reus actori ꝓſtare debet. *Vitium a vēditore eſſe indicandum.* Verbi cauſa ſi qs mācipium vitioſum emit in dicto vitio dimidio minoris q̄ æſtimet,& actor reo,& reus actori:vel vēditor emptori,& emptor venditori ꝓſtare tenetur.mācipium ęſtimatur L.ego emi.25.minus q̄ æſtimetur. ſed vitioſum eſt,& à vēditore vitium inductū eſt, ergo qa emi mācipium illud dimidio minoris ꝓſtare teneor vēditori.At vero vēditor qa non dixit vitiū, tenetur & ipſe mihi ꝓſtare, & hoc modo cōtrouerſia oritur qd quenq; ꝓſtare oporteat. vtrūque.n.ꝓſtare oportet. Emptorē qa minoris emit q̄ æſtimaī.Venditorē vero qa vitium nō dixit. (Quo circa &c.) Si aſtutia tollit,in hmōi difficultates nō incurritur,vt opus ſit iudici ſtatuere quod quēque ꝓſtare oporteat. (Quæ vult videri) Cū lōge ſit malitia à prudētia,immo ēt cōtraria.quod Cic. ex veriuſque declarat diffinitione.(Malitia)Quæ eſt fallax rō nocēdi,hæc tñ vult ſe prudētiam videri.Nam q malitioſus eſt,vult prudēs uocari,& cū malitioſe facit credi vult prudēter facere.q̄ alienū ſit à nā nr̄a vitiū vel hinc cognoſci pōt, qa ēt ſi illud placet, diſplicet tñ vitij noie appellari.& q calidi ſunt, volūt vocari prudentes. (Quia prudētia &c.) Vis & ꝓprietas prudētiæ eſt diſcernere bonū a malo.(Malitia)Cū prudētia habeat bonoꝝ,& maloꝝ delectū,bona deligat,mala aūt contēnat,& abijciat,cōtra facit malitia,quæ malū qdem eligit,ſed ſub ſpē boni.(Sed oia quæ &c.)qa malitia eſt in dolo & fraude,vt & verbis & re ipſa aliquē decipiat dolus & fraus mala ſunt,qa turpia.malitia igr̄ mala eſt & turpis. Prudētia (vt diffinit Ariſt.) eſt habitus uerus cum rōne, q in bis agēdis uerſatur,quæ ſunt hoī bona,& mala,prudētis aūt eſt bene cōſulere poſſe circa illa quæ ſibi bona & vtilia ſunt nō particulariter,puta qualia ad ſanitatē,uel robur,ſed vr̄ ad totius uitæ ſtatū bene dirigēdum.eſt aūt quædam potētia quā aſtutiam uocant, hæc hmōi eſt,ut ad ſubiectā intentionem agere poſſit,& ad effectū perducere.ſi itaq; id quod intēdimus rectū ſit,laudabilis eſt,ſi aūt improbum,tunc eſt dolus. quapꝑ prudentes aſtutos, & non doloſos dicimus,impoſſibile aūt eſt prudentē eſſe quempiā, niſi ſit bonus. (Nec uero &c.) Nō ſolum in ꝓdijs dicit cautū eſſe, ut uitia nō reticeantur,ſed ēt in mancipijs.i.ſeruis.(Mācipioꝝ)Seruoꝝ,hoc loco ut ſi uitiū in ſeruo fuerit,quod vēditor reticuerit, ꝓſtare teneatur.(Qui.n.ſcire &c.)Hæc eſt fraus, nam q ſeruū uendit,ſi uitium nō dixerit quod in ſeruo eſſe cognoſcere debet, Aediles cogunt ꝓſtare quod ille tacuerit.Sūt ædiles quos græci ἀγορανόμους uocāt,q legem fori cōſeruant,ꝓſunt.n.rebus emendis,& uēdendis,& puniunt q rem uitioſam uēdiderit.(Heredū eſt &c.) Qui ſcire potuit ꝓſtat ædicta ædiliū,uidelicet dn̄s mancipij, q mācipium diu poſſedit.(Heredū alia rō eſt)Heredes.n.plerunq; mācipij uitia ignorāt,uerbi cauſa,aliqs 10. annos poſſedit mācipiū cum è uita diſceſſurus ſit, heredi iſtituto mācipium reliqt. heres ſi uēdit mancipium nō tenetur uitium dicere,qa ſcire nō poteſt, at uero lōgi tꝑis dn̄s tenetur. quia non ignorat,ſi paterfamilias uendidiſſet alicui ſeruum uitioſum,nec aperuiſſet uitia mortuo *Ius eſt recta ratio* illo,nō obligatur heres ad ſatisfaciendum,cum emptor mortuo uēditor uitium cognouiſſet, & cōqueſtus eſſet heres nō tenetur præſtare. (Ex quo) Iure ædilium. (Iuris nam fons) Ius eſt recta rō.ſed recta rō naturalis eſt & prima nobis cū deo ſocietas, cū à deo nobis data ſit rō,data eſt & recta rō, igitur & ius, qđ eſt recta ratio,datū eſt.(Inſcitia)Ignorātia qa ille ignorat uitiū.(Nec ulla pnicies &c.) Nullam dicit peſtem eſſe periculoſiorem q̄ cū malitia ſibi licere exiſtimant ut id qđ ſciunt,ſe neſcire ſimulent. neſciebam inquiunt,ideo nō dixi ſi ſciſſem,non igitur ꝓſtare debeo. Simulatio ergo intelligentiæ ſi ſimulet te neſcire uitia cum ſcias,& doloſe taceas ut lucreris, & tanquam prudēs exiſtimeris ergo ſimulatio intelligētiæ ſi ſimulas te nō intelligere. (Ex quo &c.) Nulla inqt alia rōne effectū eſt,vt vtilitas cū honeſtate pugnare videaī,niſi ꝙ hoies q̄ intelligāt,ſe nō intelligere ſimulant. (Quotus.n.q.q;)Si hoc ꝯcedit,vt ignorātia nō puniat, qs inueniet q ab inferēda iniuria abſtineat.(Quotus)q.d.nullus. (Periclitemur &c.) Quod ita ſit,ꝓbemus exēplis in qbus hoies putāt ſe nō peccare,cū pecēt,nā de his q manifeſte dānantur,nulla diſſenſio eſt,cū pœna ſit atrox ſumēda & graui ſupplicio afficianī,de his loquemur q̄ ꝓp cōſuetudinē hoibus licere vr̄,vt cū ea cōmiſerint hoies,tñ ſe peccaſſe nō exiſtimēt.(Veneficijs)q veneno occīdūt hoies,aut incātationibus eoꝝ mētes ꝑuertūt. lege Cornelia Venefici capite dānabanī,q artibus odioſis tā venenis q̄ ſuſurris magicis hoies occiderint,vel mala medicamēta publice vendiderint.(Nō eſt diſc.)qa manifeſta ſunt peccata qb⁹ atrox pœna ꝓpoſita eſt.(Sed hæc ꝯſideremus &c.)Superiora q faciūt plane hōs mali & ſcelerati,ſed hæc q̄ ſequitor qa agūt,boni credutur,& ponit exēplū qđ & Val.vſurpauit lib.5.cap.de teſt. Athenis Baſilius qdā teſtm̄ ꝯdidit, & Satyriū quendā heredē inſtituit. Quidā adulterinū teſtm̄ facere,in quo ſe heredes inſtitutos ſcripſerunt, vt aūt hoc teſtm̄ validius eſſet,noibus duoꝝ principū in tēp. cōfirmarūt Craſſi,& Hortēſij,q ꝯſenſere ſe coheredes eſſe,qui boni viri habebātur, & ſuſpicabātur falſum eſſe teſtm̄, peccarint aūt, nec ne Cic.ipſe dicit.(Quod cū il.fal.) Dicebāt.n ēt ſi illi falſum teſtm̄ cōdidere,qd. ad nos? nullius culpæ ſumus cōſcij. (Nō repudiauerūt)qa paſſi ſunt ſe coheredes eſſe.(Quid ergo) Quęrit Cic.nunqd ſatis illis fuerit dicere ꝙ nullius culpę ſibi eſſent ꝯſcij (Mihi &c.)Cic.qd ſibi videaī dicit. (Quā q̄ &c.) Dicā inqt libere qđ ſentio,q̄q̄ utrunq; amaui Hortēſiu uiuū,Craſ.ēt mortuum. Cic.n.cū Craſ.inimultates fuere.& ferme illud eſt Ariſt.Plat.impugnātis cū ait Quanq̄ hęc qō ꝓ ardua ſit ob amicos, q Ideas introduxerūt,ſed ꝓ defenſione ueritatis ēt ꝓpria impugnare oportet, ꝓſertim ꝓ hos. Nā cū ambo ſint amici,piū eſt ueritatē in honore ꝓferre.(Sed cū &c.)Nō hoc dico ꝙ illos oderim, utruoq;.n.amaui, ſed nō ar̄ mihi honeſtū, cū Baſilius uellet ſororis filiū nomen hr̄e,ut ad alios bona,ad hūc tn̄modo nomē ꝑueniret.(Hūc &c.) ꝑ exclamationē & interpoſitionē legēdū eſt,declarat aūt qs fuerit M.Satyrius,q uidelicet patron⁹ fuerit agri Piceni. nā cū ager Picenus C. Flacco uiritim diuideret,huic Satyrius obſtitit, licet uilis & pene ignobilis.& patronus fuit Picētinoꝝ,& reſp.contra Flaccū hoc patrono uſa eſt agri Piceni & Sabini.Illū.n.reſp.delegit q obſiſteret Flacco. (Nū ꝓter nomē) Cōditor teſtamētū quē facit heredē ſuū vniuerſalē,eūdē uult nomē ſuū ferre, ut.ſ. in oi cōtractu ſit & obligatione. Nā nois & rei appellatio,ut ait Vlp. de uerboꝝ ſigſione ad oēm contractū & obligationē ꝑtinet. Vñ cum dico magnā me pecuniā hr̄e in noibus,ſignifico in debitoribus q mihi obligati ſunt. Cū ergo hic Baſilius heredem inſtituiſſet Satyriū ſororis filiū, & nomē ſuum ferre uoluiſſet, id uoluit ut in oi contractu & obligatione teneretur, qa ēt hoc iure cauetur.Nō ergo æquū erat,ut ad hunc Satyriū nihil ꝓter nomen ꝑueniret. (Etenim ſi is) Argumētatione confirmat argō à minori ad maius,nā ſi is reprehēdēdus eſt q nō defendit iniuriā, cū pōt q̄to magis q nō mō nō defendit,ſed adiuuat ut fatſicuti Craſ.& Hortēſius.(Defen. &c.) Notāda cōſtructio,defendo iniuriā.i.ab iniuria,ſicut dicim⁹ legibus uindicatus eſt dolus,& defenſum eſt malefactū.i.defenſum eſt à malefacto.& Marcellus inqt uindicare malefactū eſt defendere,hoc eſt a malefacto defendere. (Mihi q.)Dicit qdqd cū alieno incōmodo fiat,id utile iudicari nō debet,ſicut in Craſ.& Hortēſio.Nūc dicit ꝙ ēt ſi qs uere heres ſcript⁹ fuerit,idq́. blādiтijs & muneribus obtinuerit,nō tñ eſſe ꝓbandū cōtra heredipetas,in quos multa dicit Iuuen. Solebāt.n. diuites orbi munerib.captari.Vñ eſt: Tollere dulcē Cogitat heredē cariturus turture magno,Mullorumq́. iubis & captatore macello. (Mihi ue.)Nō loquor de adulterinis teſtamētis, ſed ēt de ueris, nec poſſum ꝓbare q heredes ſiūt munuſculis & blāditijs.(Officioꝝ) qa nō ſunt uera ſed ſimulata officia,qa ſimulāt bōuolētia facere cū tñ ſua ipſoꝝ utilitate faciūt. offiñ ita eſt laudabile,ſi fuerit uolūtariū.Maximū.n.eſt uinculū amoris qđ ab amicitia ductū eſt, qđ ſi nō amicoꝝ eoꝝ fidē,quos amam⁹,ſed rōnē utilitatis habuerim⁹,nō amicitia erat,ſed mercatura qdā, ꝓterea agri & pecudes iſto mō diligunt,ꝙ ex his fructus ꝑcipiat.Nō ſūt ergo officia ſed ſimulationes offiōꝝ,cū qs ſeni orbo & diuiti blādit, ut ab illo heres inſtituatur.(Atq; &c.)In eiuſmodi exēplis q̄ propoſuit, incidere ſolet dubitatio,ſi ne utile ab honeſto ſeiunctū. Vr̄.n. utile munuſculis & blāditijs ſenes captare,ſed nō eſt honeſtū. Nā oib. malitia eſt mala, ſi mala ergo minime utilis.qdqd ergo ab honeſto diſcedit,id nequaq̄ utile eſt. (Aliud utile) Cū tñ nō ſit alteꝝ ab altero alienū.(Falſo)qa q̄uis videaī utile ab honeſto ſeparatū nō tñ ita eſt. (Nā eadē &c.) qdqd ab honeſto diſcedit uitioſum

eſt

eſt,vitiũ oẽ eſt malũ,oẽ malũ eſt inutile , nihil igr̃ põt eſſe honeſtũ q̃n vtile.[Prouiderit h.)Hoc eſt,eãdẽ eſſe regulã honeſtatis q̃ vtilitatis.[Prouiderit)Aiaduerterit.[Ab hoc)q hãc regulã nõ aduertit.[Sic.n.cog. eſt) Ponit regulã eius,nõ ſibi hãc regolã ꝓponit,cogitabat hoc qdẽ honeſtũ eſſe,illud vtile,qd igr̃ refert honeſtũ ne ſit nõ curo,mõ id ꝯſeq poſſim,q ſic cogitauerit. Is oẽ facinus admittet.[Cogitãs eſt).i.cogitat,participiũ iũctũ oĩbus tpibus verbi ſubſtãtiui,ſigñat illa tpa,ſic cogitãs ſum,ꝓ cogito,cogitãs erã,cogitãs fui,& ſic de ceteris.[Expedit)Vtile eſt,& ſic ſpẽ vtilitatis decipi.[Natura cop.) q a natura copulauit honeſtũ cũ vtili,& vtile cũ honeſto.[Fraudũ)In verbis.[Maleficioꝝ)in re.[Sceleꝝ)In vtroq; ſunt ſcelera.[Itaq; ſi vir) Ergo q a naturaliter ꝯiũcta ſunt honeſtũ,& vtile,& ita pſuaſum eſt bono viro ſi hãc facultatẽ habuerit vt digitoꝝ crepitu poſſit oẽs hereditates cõſequi , nunq̃ tñ ꝑter honeſtũ facere volet.[Digitos cõ.) Eſt dicẽdi mod⁹ q quaſi in ꝓuerbiũ venit.Cũ oñdimus aliquẽ ſine labore aliqd efficere poſſe,ſi hęc facultas eſſet,nõ tñ faceremus ꝯtra honeſtatẽ. Crepit⁹ digitoꝝ fit ſine labore aliquo.[Irrepere) Latẽter ingredi . [Ne ſi exp. &c.) Diceret aliqs hoc nõ faceret ne videlicet in hoim voces icurreret,& ignominia afficeret,rñdet, vir bonus id nõ faciet,ẽt ſi ſciet id nemine ſcituꝝ vel ſuſpicatuꝝ . [At ſi dares &c.)Hinc cognoſcitur quãta ſit dr̃ia inter viꝝ bonũ & auaꝝ,q ſi poſſet falſo alicubi heres in foro , quotidie hac facultate vteret. [Saltaret &c.)ẽt in foro.hoc eſt ſubiret oẽm turpitudinẽ ꝓ lucro inhoneſto,ergo in foro,tametſi id turpe videret.[Quẽ ſen.) diffinitio boni vel iuſti . [Ho.ãt &c.) Sed alio mõ ſe hẽt is iuſtus quẽ ſentim⁹ bonũ viꝝ.Cũ deliberari ſolet aliqd,deliberari trib. modis ſolet,videlicet æquũ an iniquũ ſit,iuſtũ an iniuſtũ, & de eodẽ & alio deliberai,ergo primũ vtrũ ſi aliqd euitãdũ ſit an nõ,& argõ q dẽ ꝯtrario cũ dicimus,Si diuitiæ ſunt quærẽdæ, paupertas eſt fugiẽda iſta deliberatio cadit in cõparationẽ , q a diuitiæ cõparãtur cũ paupertate,de eodẽ & alio bipartitũ eſt,vt ſi quæratur qd intereſt inter tyrãnũ & regẽ, inter amicũ & aſſentatorẽ.Deinde ẽt ſi q̃ratur q̃ maior vtia ſit duaꝝ reꝝ videlicet vtrum pluris ſit iuris ciuilis ſcia,an eloquẽtia,hic Cic.arguit in cõparatione de eodẽ & alio & dicit qd interſit iter viꝝ vere bonũ,& ſimulate bonũ . Nã vir uere bonus nunq̃ vellet alienũ rapere . At vero ſimulat⁹ ꝯtra faceret vt differre inter tyrãni & regẽ , q a tyrãnus ei dominaẽ, Rex aũt volũtaris regnat,& inter amicũ & aſſentatorẽ. Amicus .n.vera dicit,aſſentator q̃ cui dicit placere videat. Similiter inter vere bonũ & ſimulate bonũ differt , q a vere bonus nunq̃ vellet qd̓ cuipiã noceret , ſed ſimulate bon⁹ faceret qdqd vim cõmodo ſuo poſſet.[Hoc q ad.) Admiratione ductus q nõ credit, neceſſe eſt vt fateaẽ ſe neſcire qs ſit vir bonus . Quæ.n.admiramur ea nõ credimus.[At ve. &c.) Eſt locus à diffinitione . qs eſt vir bonus? Qui nemini nocet & oĩbus ꝓdeſt.Si vir bonus eſt qs oĩb⁹ ꝓdeſt, & nemini nocet,ergo q ſibiipſi ꝓdeſt,dũ alijs nocet,vir bonus eſſe nõ põt,cũ ab eo diſcedat,qd̓ eſt boni viri ꝓpriũ . [Cõplicatã) trãſlatio ſumpta à veſtib.Cõplicatã rõnẽ,quaſi inuolutã errore , ſeu ignorantia,q̃ explicatur cũ excitatur ad reꝝ ꝑſpicientiam vt intelligat qs ſit vir bonus. hæc aũt rõ eſt quã lib. de legib. cõem intelligẽtiã,Cic.dicit,q̃ res notas nobis efficit , & in aĩs nr̃is inchoat vt honeſta in virtute ponamus,in vitijs turpia . [Quid er. hic.)vir bonus eſt,q ſui cõmodi cã nemini nocet, q̃ro nunqd illi q hereditates alienas blãditijs & munerib. capiãt noceãt, an cõtra,& nocẽt qdẽ, nõ aliter q̃ ſi veneficio aliquo interficerẽt heredes veros,vt ipſi heredes eſſent.qd intereſt vtrũ eneces veros heredes,an eos muneribus & blãditijs ſummoueas? q veneno enecat,q̃tir,vt alio ſubmoto ipſe ſuccedat, idẽ facit q muneribus aliũ ſubmouet.[Nõ ig.fa.&c.)obiectionẽ ſub ipſi facit,ergo dicet aliqs nõ licebit facere qd̓ vtile ſit,nõ licebit,inqt , niſi idẽ honeſtũ fuerit. Nec aliqd vtile exiſtimari debet qd̓ ab honeſto fuerit ſeparatũ.Fimbriã)Exẽplũ ponit,non oẽs q vulgo viri boni dñr, recte ẽt re ipſa viros bonos eſſe. Luctatius in lite ſponſionẽ fecit apud Fimbriam iudicẽ ſe probatuꝝ eſſe ſe virum bonũ . Cumq. iã lis apud eum cõteſtaretur,Fimbria hoc iudiciũ admittere noluit,q a multa & magna nimis reqrerentur ad hoc vt aliqs ſit vir bonus,ergo nõ ſolum pñs,ſed & Fimbria ſenſit nõ facile inueniri virum bonum poſſe.[Sponſionẽ)Cũ depoſuiſſet ꝑcium, ꝙ iudicaret bonus vir,cũ promiſiſſet facta ſponſione ſe hoc ꝓbatuꝝ. [De patre meo)De M.T. Cic. [Itaq; dia.) Sed cũ ad iudiciũ veniſſet,nõ admiſit Fimbria,dicit.n.nunq̃ ego de hac re iudicarem nunqd vir bonus ſis an nõ Nã ſi negarẽ te virum bonum eſſe,tibi facerẽ iniuriã. At vero ſi bonũ virũ eſſe dixero,vereor ne mentiar . multa.n. ſunt q̃ in viro bono reqruntur,& ita iudiciũ pronũciare noluit.[Statuiſſe)diffiniſſe,determinaſſe.[Ea res)eſſe bonũ virũ.[Innumerabilibus of.)Offĩm eſt actio virtutis.[Qd̓ cur) factum ſit , rõ probabilis reddi poteſt , quis aũt eſt qui oĩa cum

Multa vſ ſũ quæ in viro bono requirũtur.

rõne faciat?[Hinc igr̃ &c.) nõ ſolũ pñi viderũt excellẽtiã viri boni,ſed ẽr Fimbria,& mediocris vir ciuis R.[Prædicare) qdqd fecerit vir bonus,id ipm ẽr laudare audet,& eſt illud qd dici, ꝙ nunq̃ vir bonus ab offõ diſcedit, ſed qdqd facit offm eſt, c⁹ ꝓbabilis rõ reddi põt,ergo cũ aliqd faciat,laudari ẽt illud põt . bonũ ꝑdicari põt,malũ nõ põt.Vñ ait in Paradoxis an qiq̃ ſe de voluptate efferet.[Hoc nõ tur.&c.)Ciuẽ R.oñdit vim & ꝓprietatẽ boni viri cognouiſſe,idẽ ẽt ruſticos noſſe dicit apud quos ꝓuerbiũ eſt,qd̓ maxime ad viꝝ bonũ ꝑtinet.[Dubitare) Videlicet vnõ bonũ nihil vnq̃ vtile putare,qd̓ nõ ſit honeſtũ.[Tritũ)Frequẽti cõſuetudine.trãſlatio ſumpta à veſtibus.[Qui cũ)Cũ quo.[Mices) Digitis ſortiaris,& ludas. Micare eſt digitis ſortiri,& ludere.[Refellẽte)ꝓhibẽte.[Vides)Hoc ꝓuerbio, qd̓ eſt ruſticoꝝ nõ concedi cuiq̃ vt peccet ẽt ſi id clam oĩbus facere poſſit. [Huic) M. Craſ. [Vt.n &c.)Sicut turpitudo ẽt ſi occultari põt,tñ honeſta nõ eſt , ſic vtile eſſe non põt qd̓ turpe fuerit . Repugnat.n.natura vt qd̓ turpe ſit,idẽ vtile ẽt ſit.[At cum per ma.&c.) qõ eſt,Dicere.n. quiſpiam poſſet,ẽr ſi nihil vtile putandũ eſt quod idẽ honeſtum non ſit , tñ accidere põt vt tanta ſit vtilitas quæ ꝑponi poſſit honeſto admodũ paruo,ꝙ ſi accidat vt maxima ſit vtilitas , honeſtas parua,ꝑponenda eſt vtilitas,& exẽplo ꝓbat.[At) .ſ.dicet aliqs . [C. Marius)Hic cũ legatus eſſet Metelli q poſtea Numidicus cognominatus eſt,cupiditate conſulatus miſſionẽ impetrauit ab imperatore,& cũ Romã veniſſet habita cõcione ſtatim Metellũ imperatorẽ ſuum accuſauit,Illum de induſtria dicens bellum cõtra Iugurthã trahere.Iugurthã vel viuum vel mortuũ ſe illis traditurũ pollicens,ſi ipſe imperator mitteretur . itñ effecit & mouit hac orõne populũ,vt ſequentibus comitijs conſul crearetur,& in eã ꝓuinciã mitteretur cũ impẽrio. quã Metellus propemodũ iã debellauerat. Cõtra honeſtatẽ fecit Marius,qd̓ maior affulſit vtilitatis ſpẽs, videlicet vt cõſul crearetur & ꝑmia victoriæ Metello eriperet.[Iaceret)cõtineret.[Fide)quã ſeruare debuit imperatori ſuo.[Iuſtitia)Diſtributiua debuiſſet.n.colere & obſeruare imperatorẽ ſuũ nõ criminari . Nã iuſtitia diſtributiua vult vt ſuum cuiq; tribuamus.[Nec vr̃ q dẽ &c.)Cratidianus quoq; vt fauorẽ populi cõpararet quem maximi faciebat,ab honeſtate diſceſſit. [Prætor)Erat ꝑtor Cratidianus Trib.plebis ad collegiũ ꝑtorum venerãt,vt ædicto ſuo rẽ nũmariã cõſtituerent,q̃ maxime perturbata erat,auditis Trib.pl.inter ſe collocuti ſunt,& cõiter ędictũ cõpoſuerunt.quo rẽ nũmariã ſtatuerunt . Itaq; cum ſurrexiſſet alij nõ prius Cratidianus ſurrexit à ſubſelijs q̃ alij abiiſſent,credebãt illi Cratidianũ remãſiſſe.vt videlicet Iuriſdictionẽ petẽtibus miniſtraret,ſed Cratidianus à ſubſellijs ſurgẽs recta ad roſtra acceſſit,q̃ cũ aſcẽdiſſet, ſolus ædictũ illud ꝓmulgauit qd̓ cõiter factũ fuerat,ex quo ſolus ipſe itñ fauorem populi conſecutus eſt , vt ſequenti anno conſul creatus ſit,ergo ille ꝑripuit gratiam quæ ſibi cum collegis cõis erat. [Iactabatur nũmus) Hoc eſt nũmi ꝑciũ variabatur,vt uel ploris vel paucioris eaſtimaret.quod in aureolis,& alijs pecunijs ſæpe ætate nr̃a in diuerſis Italiæ ciuitatib⁹ factitatũ eſt,h.d. Cic Ro. accidiſſe ut nemo ſciret qd poſſideret ſi qs habuiſſet 10.millia nũmum ſcire nõ poterat quantum hr̃et nũmum,cum modo pluris,modo minoris nũmus eaſtimaretur. Ideo dicit nũmariam illis tpibus fuiſſe ꝑturbatam. [Iactabatur) Variatio accidebat,ut ꝑcium variaretur nũmi . [Pœna atq; iud.) .i.pœna iudicij,cõſtituta eſt pœna in eosq contra eoꝝ iudicium facerẽt.[Thus).ſ.accẽſum eſt. [Cerei).ſ.accẽſi ſunt.[Tunc)Cum collegas decepit.[Sed oium &c.)Poſt exẽpla duoꝝ Rom.qb⁹ oſtendit hoĩes ſæpe decipi ut relicta honeſtate turpitudini hæreãt, cũ aliq̃ utilitas maior honeſtate obiecta eſt.Nũc regulã ponit,q̃ dicit ſi hoĩes noluerint offĩm implere in ꝯſultãdo hoc ſeruent ut quoties aliqd ꝓpoſitum fuerit qd̓ utile uideatur,inqrant nunqd ſit honeſtũ,qd̓ ſi honeſtũ fuerit utile putẽt,ſi ꝯtra inutile.[Quid ẽgẽ) Oſtẽdit neq; Mariũ illum q fuit ſepties ꝯſul , neq; Marium Cratidianũ uiꝝ bonum fuiſſe,q a uterq; fecit,quod illis utile uidebat,& tñ turpe fuit utilitatis ſpẽ ducti ſunt . [Explica) Exerce. ut Marcellus interpretatur,ſed melius eſt ſi exponas euolue.Nã ſupra ait,ſi qs uoluerit animi ſui rõnem cõplicatã euoluere.[Species)Cũ itelligẽtiã tuã excitaueris uidebis nullã in his ſpẽm fuiſſe boni uiri.[Cadit)Ergo intẽdit argñ & ſibi ipſe rñdet. Sic aũt argumẽtatur,q mẽtitur,uir bonus eſſe nõ põt,ij mentiti ſunt, nõ igr̃ uiri boni eſſe potuerũt . Mẽtiri ad utrunq; ſpectat Mariũ, & aliũ Mariũ Cratidianũ.[Criminari) Ad Caiũ Mariũ ſpectat [Præripere & fallere) Ad Cratidianũ.[Eſt ergo ulla res tãti)Cai⁹ Marius & Cratidianus uiri boni nõ fuere.nã mẽtiti ſunt. mẽtiti aũt, & fallere remotiſſima ſunt à uiro bono,nõ igitur uiri boni ſunt. Sed q̃ nam utilitas tãta eſſe põt qua cũ hoc noiet uiri boni cõparari poſſit,non igitur utile,fuit qd̓ utilitatis ſpẽm afferebat.[Eſt ergo)q.d.nulla eſt tãta utilitas.[Quid eſt qõ)q.d.nihil. [Quid.n.

Micare eſt digitis ludere.

Si aliquis belluarū mores tenuerit, eſto bellua.

intereſt)Nihil mihi differre vt ſiqs conuertat in belluā, ac ſiqs in forma hois mores belluæ teneret. bellua℞ ꝓpriū eſt violēter diripere. [Quid q oia &c.) Vterq; Marius de qbus dictū eſt voū ſcelus cōmiſit, & alter qdē ſuū imꝑatorē criminatus eſt, alter collegas decepit. Sed illi ſunt peſſimi & ꝑnicioſiſſimi, q oia cōmittūt ſcelera modo potētiā ↄſequant, vt Pōpeius, nā hoc loco Pōpeiū tāgit, q cū videret Cæſ. audacē eſſe, cū illo affinitatē iūxit vt apud illū ois inuidia eſſe, apud ſe aūt ipm ptās. [Is) Pōpeius. [Socer) Cæſ. [Cuius audacia) Nā potētiā Pōpei populus imputabat Cęſ. dicebat. n. niſi Cæſ. eſſet hoc Pōpeius nō faceret. [Vtile ei videbatur) Spē vtilitatis deceptus eſt Pōpeius, vidit qđ vtile erat videlicet opes augere, ſed nō vidit quā eſſet inhoneſtū id alterius inuidia facere. [Ipſe aūt &c.) Sed ipſe ſocer nihil min⁹ peccauit q grecos verſus de phœniſſis Euripidis ſp ī ore habebat videlicet εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι κάλλιστον ἀδικεῖν τἆλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών. Sūt ī Euripidis tragœdia de Etheocle & Poly. q̄ iſcribit̄ phœniſſæ, primas. n. illic partes hēt chorus mulie℞ phœniſſa℞. adhuc eſt in manibus tragœdia. [Dicā) Latine. [Vt potero) vitat arrogātiā, & tñ ita traduxit vt meli⁹ verti nō poſſint. [Incōdite) Inornate. [Capitalis &c.) Deteſtat̄ hoc verſus Cic. & Etheoclē q hoc ꝓtextu vſus eſt ad matrē, cū illa hortaret̄ vt fratrē in regnū reſtitueret. [Capitalis) Pœna capitis dignus. [Id vnū) videlicet regnū, nā cetera excepit in qbus colēdā pietatē dicit. [Quid igr̄ &c.) q a dixit Cęſ. ſpē vtilitatis ductū regnū affectaſſe, ideo dixit opus nō eē cetera minora q̄ vtilia vr̄ cōmemorare, cū inuēti ſint q in libera ciuitate regnū affectare auſi ſint, & nō ſolū affectauerint ſed ēt occupauerint. [Minuta) Regni cōparatione. [Hāc cupiditatē) ꝓbat nō eſſe appetēdū regnū a partib. honeſti a iure ſcripto, & a iure nāli. i. pietate, & a ↄñti abſurdo, primo aūt vtit̄ dilēmate. Regnū in libera ciuitate appetere aut turpe eſſe dicis aut honeſtū, ſi honeſtū dicis ſtoltus es. q s. n. dicat libertatē patriæ tollere honeſtū eſſe? qđ ſi turpe eſſe dicis, & tñ vtile videamus, nunqd ve℞ ſit vt qđ turpe eſſe ↄcedis, vtile eſſe poſſit, & ita ꝓbat qđ turpe eſt vtile eſſe nō poſſe. [Legū) ↄtra ius ſcriptū. [Libertatis) ↄtra pietatē. [Libertatis in.) eſt ↄtra pietatē. Eſt aūt pietas ꝑ quā ſanguine ↄiūctis & p̄riæ beneuolis offm̄ & diligēs tribuit̄ cultus. q patriā opprimit is ↄtra pietatē facit. Qđ aūt fatet̄ ſi dicas, nō eſſe honeſtū regnū appetere ī libera ciuitate, ſed tñ vtile eſſe ei q facere pōt. q̄ digna ſatis in te rephēſio iueniri pōt. [Obiurgatiōe) Hęc iter amicos eſt & familiaris rephēſio, at vero ↄuiciū ↄtra hoſtes & nō caret maledictis. [Pōt. n. &c.) A ↄñti ꝓbat abſurdo hoc modo, ſi vtile eſt regnare, vtilis & p̄riæ interitus, ſed hoc ↄſeqtur abſurdū. [Fœdiſſimū) Turpiſſimū, & obſcœniſſimū. [Teterrimū) Crudele, & infandū. [Parēs no.) q a dictus eſt pr̄ patriæ cū poti⁹ patricida appellari dret. [Honeſtate igr̄) Ergo q a hoc abſurdū ſequebat̄, ſi honeſtū eſt regnare, ēt parricidiū honeſtū eſſe. i. p̄riæ interitus, ergo vtilitas dirigēda eſt honeſtate, vt vbi honeſtas ſit, illic exiſtimem⁹ vtilitatē eſſe. Et qdē ſit &c. verbis q dē vtilitas & honeſtas diſcrepāt, re aūt minime. Nā alius ſermo eſt vtilitas, & aliud honeſtas. Sēſus idē eſt & eſſe debet. Nā ſi honeſtū vtile, & ſi vtile honeſtū. [Nūc ab eo &c.) Non vtile eſt regnare, ex nā ꝓbat ipſius regni ſi nocet regnare nō eſt bonū, nocet aūt, bonū igr̄ eſſe nō pōt. preterea ſi regnū fideles amicos nō habet nō eſt vtile, īfideles aūt ſemꝑ hēt, nō igr̄ vtile, p̄terea ſi regnū curas & ſollicitudines affert, vtile nō eſt, affert aūt nō igr̄ vtile. Arguit ergo à ↄtrario ꝓdeſſe & nocere ↄtraria ſūt, ſi bonū eſt regnū ꝓdeſt, ſi malū, nocet igr̄ malū. [At cui re.) Inſēdit argm̄ hoc mō, ſi hæc mala iſunt regnis legitimis, q̄to magis iſunt regnis iniuſte partis? Sūt aūt regnis legitimis, ergo multo magis iniuſte partis. Qđ aūt iſunt hæc mala regnis legitimis ꝓbat ea auctoritate Accij poetæ, q cū loqueret̄ de Atreo & Thyeſte q reges erāt legitimi: Nā Pelops ea Tātalo, Atreus & Thyeſtes ea Pelope regnū accepant, eos tñ mala expros dicit, & eo℞ vitā īſidia℞ plenā, ergo multo maiora mala iſunt regnis iniuſte ptis. [Proditū) p ſucceſſionē datū q̄ſi porro datū. [Nā q̄to p.) ſi īfidos expiunt amicos q legitime regnāt q̄to magis q p vim regnū adipiſcunt? ſicut Cæſ. [Quas la. cō.) ſm̄ illud Iuuro. Exēplo qdcunq; malo &c. [Cuius aūt &c.) Qūo pōt illi⁹ vitā vtilē exiſtimare, quā q abſtulerit magnā laudē & gloriā ſit ↄſecutus, ſicut de Cęſ poterat ne illi⁹ vita vtilis videri, tū q eū occidiſſet magnā gloriā & laudē eſſet ↄſecuturus, ſicuti Brutus aſſecuturus eſt. Qđ ſi hęc vtilia nō ſunt. Nūc ↄcludit Cic. p argm̄ à maiori ad min⁹: Si inqt hęc q̄ prima apud hoies putant videlicet opes regna nō eſſe vtilia ꝓbauim⁹, q a turpia, ergo multo minus vtilia ꝓbari dēnt q̄ minoris ſūt p̄cij. [Quę maxime vr̄) vt opes & regna. [Quanq̄ id &c.) Auctoritate ↄfirmat qđ dixit Fabricij & ſenatus, q a nō ſolū p̄hi hoc ſentiūt, ſed moribus & diſciplina quadā viuēdi ſenſit Fabricius, ſenſit ēt P.R. [Quaq̄) Dixi de p̄his. [Id) Videlicet id utile quod nō ſit honeſtum. [Iterum) Quia primum à Fabricio, iterū à ſenatu iudicatū eſt. [Cū. n. &c.) Varie hāc hiſt. veteres tradidere. Valer. n. Antias vt ſcr. Gell. ſic ait, Cum Pyrrhus in terrā Italiam duxiſſet exercitū, & bis cōtra R. ꝓſpere pugnaſſet, ꝓfectus eſt ad C. Fabricium & Æmilium tunc conſules populi R. & duces exercitus, qdam Ambraciēſis noie Thymocares, q dixit ſe filium apud Pyrrhū hr̄e q pocula miſceret & ſi conueniret cū eis, poſſe facile regē veneno necari, ad q̄ primū Coſs. ſenatui ſignandum putarunt, ſenatus aūt legatos ad regē Pyrrhū mittendos decreuit, q ſignarent noie populi R. vt ſaluti ſuæ conſuleret, eū familiarem inimicū hr̄e, nec illum regi noiauerunt legati. Claudius vero Quadrigarius nō thymocarē fuiſſe, ſed cyneā medicū, q Pyrrhū ſe necaturū polliceebatur cōſulibus. nec legatos ſenatū ad Pyrrhum miſiſſe, ſed conſules epiſt. ſcripſiſſe ad Pyrrhū, qua illi qđ diximus ſignāuerunt & in fine lr̄a℞ q̄ adhuc extant poſuerunt, tu niſi caues, iacebis. [Vltro) Nō ſine cauſa hoc addidit, nā quia nulla iniuria accepta bellū vltro intulerat, cā iuſta videbat̄, vt Pyrrhū Fabricius quacunque poſſet rōne opprimeret. [Cū rege gnōſo) Hæc oia vim magnā hñt q vltro bellū intulerat, & qđ de impio certabat, videlicet imparet ipſe an R. P. & qđ gnolus erat, vt q̄cūque rōne eſſet ꝑdendus. [Atq, ſi ſpēm &c.) Si reſpicimus, inqt, vtilitatē magna erat, labor pene nullus. [Sed magnum dedecus) Vtilitas q dē magna erat, ſed nō minus dedecus ſequebatur, Si veneno necabat̄ ille cū quo certamē erat de impio R. virtute parto nō ſcelere. [Verū igitur vtilius) Rōnibus probat recte feciſſe Fabricium q ↄdōnē illā reſpuit, & ſenatū q Fabriciū commēdauit, qđ p argm oñdit à repugnātibus. Si, inqt Fabricius, hoc ſcelus admiſiſſet, vtile non fuiſſet, q a bellū ꝓ gloria gerebat̄, cui ſcelus repugnat. Fuiſſet & cōtra famam, vtilitati. n. repugnat infamia. Gloriæ ſemꝑ appetens fuit populus R. quā hoc pacto viſus eſſet ↄtēpſiſſe Fabricius. Qualis Ariſtides q optima viuendi rōne id Athenis conſecutus eſt, vt iuſtus cognominaretur. [Quoquo modo) Per fas ēt p nefas. [Nō igitur) Alio exēplo ꝓbat non eſſe vtile qđ nō honeſtū, ſumitur aūt a cōtrario in quo ſenatus vtilitatē honeſtati antepoſuit. Sed ea eo ꝓbat vituperādū eſſe. Nā & L. Philippus & ſenatus ſēſit cōtra id qđ Fabricius & ſenatus ꝓbauerat. [L. Sylla &c.) Sylla cū bellum gereret in Aſia ciuitates q̄ oppſſæ fuerant à Mithridate & in ſeruitutē redactæ, cū belli iure in ptātē veniſſent P.R. ēt ſeruire debebāt P.R. ſed pactę fuerāt cū Sylla vt ī libertate manerēt, certa pecuniæ quātitate ꝑſoluta, & ſuo iure ſuiſq. legibus viuerent. Cōceſſum eſt hoc a Sylla ex volūtate ſenatus vt . ſ. pecuniā darēt, & liberæ poſtea eſſent ac L. Philippus poſt mortē Syllæ aliquot annos retulit ī ſenatu de his ciuitatib. & ſuaſit vt his vectigal imponeret̄. Nec tñ idē pecuniā à Sylla iuſſu P.R. aū acceptā reddēdā cēſuit. Cui ſniæ ſenatus eſt aſſenſus, ſed hoc vehemēter improbat Cic. Nā ſi ſaltē illa pecunia reddita fuiſſet, quā ſoluerāt vt liberæ eſſēt min⁹ turpe viſum eēt. [Pirata℞ melior) q a piratæ ſi pecuniā ꝓ captiuo℞ redēptione acceperint eos dimittūt, Romani fidē nō ſeruatūt, q a vectigales eſſe voluerūt eas ciuitates quas liberas eē voluerāt, nec pecuniā ſaltē reddiderūt, quā ille dederāt, vt liberæ eſſent, ergo ↄtra veritatē factū oñdit̄, q̄ ps eſt iuris nālis in qua fides ↄtinet̄. [At aucta vectigalia) Occurrit obiectioni diceret. n. aliqs cū coactæ ſunt ciuitates illæ ſoluere vectigalia ñ redditis pecunijs ꝓ libertate datis, aucta ſunt vectigalia. [Pōt āt &c.) Argm̄ eſt à ↄtrarijs, ↄtraria ſūt bñuolētia & odiū. Si bñuolētia vtilis eſt ergo odiū inutile. Impiū P.R. debet eſſe fultū bñuolētia ſocio℞, incurrit āt in odiū ſi pecuniā nō reddiderit ciuitatib. ꝓ libertate datā, & ab his vectigalia exigat, igr̄ nō eſt utile. Itē arguit à repugnātib⁹, repugnāt fama & infamia, ſi fama ē vtilis, iſamia inutilis. Cū P.R. ſtudere debeat gloriæ & famæ q̄ vtilia ſūt vectigalia exigēdo & nō reſtituēdo pecuniā ꝓ libertate datā iſamiā currit, iſamia āt inutilis eſt ex quo ſequit̄ qđ fecit P.R. inutile fuiſſe, q a ↄtra gloriā & famā fuit. [Ego ēt cū Cat. meo) Nūc arguit ab auctoritate oñdēs auctoritatē Catonis ſequēdā nō fuiſſe, & Cat. ob hāc cām ſe reſtitiſſe, dicit cū ille ſeuere nimis defenderet uectigalia & ↄtēpta honeſtate utilitatē nimiū ſequeret̄. [Præfracte) Aſpere & ſeuere trāſlatio à locis aſꝑis ſūpta. [Oia publ. &c.) Publicani ſunt q publica ↄducūt & redimūt uectigalia, ij ſępe aliq̄ remiſſionē ſibi fieri à ſenatu poſtulāt. Cato ſp illis obſiſtebat, legim⁹ apud Suet. ī uita Iulij. Publicanos remiſſionē petētes iij. mercedē ꝑte ab eo releuatos. M. uero Cat. iterpellātē extrahi curia p lictorē duciq. ī carcerē iuſsū. [Multa ſo.) Qn & ipſi ſocij aliq̄ tributo℞ petebāt remiſſionē ſiue penuria ꝑmereꝛ, ſiue bello uaſtati erāt agri, ſiue q̄uis alia neceſſitas oppſſiſſet. [Cū ī hos) Socio℞. [Cū il.) Publicāis. [Sic ag. &c.) Xenop. ī Cyri pędia, quēadmodū, iqt, bon⁹ paſtor vult optimū gregē hr̄e, ut lanā ſuccidat, & lac mulgeat, ñ āt ſāguinē & pellē detrahat. Ita priceps uelle debet pp̄lm hr̄e opulētiſſimū vt ab eo utilitas ꝑcipi poſſit. [Ordinū) Publicano℞ ſic. n. appellāt publicano℞ ordinē,

Prodeſſe & nocere ſunt oppoſita.

Per fas & nefas quomodo

[Mala

[Mala ēt &c.)Cum ciuitates Trāſpadanæ hoc eſt Venetia,& Gallia Ciſalpina peterēt,vt liberæ eſſent,quēadmodū data certa pecunia cū Sylla bellū gereret Mithridaticū,aliquot i Aſia ciuitate libertate donatæ fuerāt,aut ſi pecunia quā dederāt redderet: Curio dicebat æquū eſſe qđ poſtularēt,ſed addebat, vincat utilitas. qđ Cic.reprehēdit.[Potius &c.)Potiꝰ dicere debuiſſet ſi potuiſſet nō eſſe æquā,q̄s nō erat vtilis Rom. populo,q̄ dicere ſicut dixit.

ASCEN. QVæ vī fieri cum honeſtis,quæ ſunt dijudicāda.i.p iudiciū diſcernēda,nō.n.expoſuimus.i.in medium attulimus, ut quæreremus,ſed vt explicaremus.i.decideremus. Igī non videretur, nec ille frumētarius.i.frumēti puiſor,Rhodius.i.q dictus eſt Rhodū ab Alea.frumētum aduehere, nec hic vēditor ædiū debuiſſe celare emptores. Neq̧.n.eſt celare quidq̄d reticeas,ſed ſup. celare eſt,cū qd tū ſcias,velis cauſa tui emolumēti.i.ſingularis lucri eos quoꝝ intereſt ſcire,ignorare id,hoc aūt genus celādi q̄le ſit,& cuius hois q̄s non videt? q d.q̄libet videt,& q̄ ſit turpe,& hois iniuſti. Certe nō eſt hois aperti,nō eſt huis ſimplicis.i.itegri ſiue fraude,nō eſt hois ingenui.i.vt ingenuū decet viuentis.Nō eſt viri iuſti nō eſt viri boni,ſed potius eſt verſuti,obſcuri fallacis, malitioſi,callidi,& veteratoris.i.in fraudibus inueterati.Nonne inutile eſt ſubire hęc tot & alia plura nomina vitioꝝ? q.d.maxime.[Qđ ſi vituperādi ſunt &c.)Oſtēdit qđ inſtituerat dicēs,q̄ ſi vituperādi ſunt q reticuerūt,qd exiſtimandū eſt de his q adhibuerūt vanitatē ?.i.fallax mēdacium orōnis ? q.d.multo maxime vituperādi ſunt.Caius Cānius eques Romanus,& hō nec infacetus & ſatis literatus cū contuliſſet ſe Syracuſas.i.ad eā ciuitatē Siciliæ,cauſa ociādi,& nō negociādi,vt ipſe ſolebat dicere, dictitabat.i.frequēter dicebat ſe velle emere hortulos aliquos, quo.i.ad quos poſſet inuitare amicos,vt ibi.i.in q̄bus poſſet oblectare ſe ſine iterpellatoribus.i.moleſtatoribus & arbitris, qđ eū percrebuiſſet.i.diuulgatū eſſet,quidā Pythius q faceret argētariā,ſup. rē.i.q numularius,aut trapezita,aut cāpſor,q bancarius vulgo dr̄, eſſet Syracuſis,dixit ei.ſ.Cānio ſe q̄dem hr̄e hortos nō venales,ſed Cannio licere eis vti ſi vellet,vt ſuis.i. ꝓprijs, & ſimul inuitauit Canniū ad cœnā in poſteꝝ diem,cū ille.ſ.Cānius ꝓmiſiſſet.ſ.ſe affuturū. Tum.i.tūc Pythius.ſ.vt pote argētarius q eſſet gratioſus.i.acceptus apud oēs ordines.i.ſtatus hoium cōuocauit ad ſe piſcatores & petiuit ab his, vt piſcarent̄ poſtera die ante ſuos hortulos. Et dixit qd vellet eos facere.Cānius venit ad cœnā tp̄e.ſ.ꝯſtituto cōuiuiū erat paratū oppipare.i.ſicut opulēti parare ſolēt. Multitudo Cymbaꝝ.i.ſcaphaꝝ,hoc eſt paruaꝝ nauiū, q̄bus piſcatores vtūtur,erat ante oculos,quiſq̧; ſup. piſcatoꝝ afferebat ꝑ ſe.i.ante ſe qđ cœperat.ſ.prius,piſces abijciebant,ante pedes Pythij,tāquā eoꝝ dn̄s,tū Cannius inq̄t,O Pythi q̄ſo.i.rogo te die qd ſup. hoc tm̄ ne piſciū, tm̄ ne Cymbaꝝ ſup.cōſuetum eſt eſſe in cōſpectu hortoꝝ tuoꝝ ? & ille.ſ.Pythius inq̄t, qd mirū ſup.eſt ſi tm̄ eſt piſcium,quidq̄d piſcium eſt Syracuſis,eſt hoc loco.ſ.extra muros ciuitatis,hinc ea aquatio.i.hinc oēs aquā ſumunt. Iſti piſcatores aut Syracuſani nō p̄nt carere hac villa.Cānius incenſus cupiditate cōtendit à Pythio,vt vēderet.Ille ſup.id fecit primo grauate.i. ſimulabat ſe ęgre id facere.Quid multa? Cānius impetrat vt ſup. ille vendat,& hō cupidus, & locuplex.ſ.Cānius emit.ſ.hortos & villā tanti,quāti Pythius voluit, emit.ſ.hortos inſtructos.i.cū omni apparatu.Et fecit nomina.i.obligauit ſe & debita confeſſus eſt & cōficit.i.abſoluit negocium.i.cōtractum emptionis.Cānius inuitat poſtera die ſuos familiares.ipſe venit mature.i.paulo ante tēpus cœnæ,& nullū ſcalmum.i.minimam quidem partem ſcaphæ videt,hoc eſt nihil piſcatoꝝ aut cymbaꝝ videt,quærit ex ꝓximo vicino, num.i.nunq̄d eſſent quædam feriæ.i.uacationes piſcatoꝝ,q̄ eos nullos uideret.Aduerte lector,feriæ dictæ ſunt à feriēdis.i.mactādis hoſtijs quo tp̄e ceſſabāt ab opere manuali. Vnde e feriæ ꝓceſſione illa accipi cœperūt quo circa in eccleſia quotīes à diuino ope ceſſare licet ferias appellat, & ita cōtrario reſpectu quas gētiles ferias.i.feſtos dies vocabāt, eccleſia profeſſos uocat.Ille.ſ.uicinus inq̄t nullæ ſup.ſunt piſcatoribus feriæ,quod ſciā,ſed nulli ſolēt hic piſcari, itaq̧; ego mirabar inq̄t uicinus qd accidiſſet heri.Cānius ſtomachari.i.ſtomachabatur.Sed qd faceret ſup.illo tp̄e,Aq̄lius collega & familiaris meus,nōdum protulerat.i.promulgauerat formulas.i.regulas &leges de dolo malo, in q̄bus ipſis ſup.formulis,cum ego quærerem ex eo qd eſſet dolus malus, rn̄debat cum eſſet aliud ſimulatum,aliud actum. hoc ſup.diffinitū eſt,ſane.i.ualde luculēte.i.clare,&dilucide ut.i.tanq̄ ab hoīe perito diffiniendi. Ergo & Pythius & oēs agentes aliud & ſimulantes aliud ſunt perfidi,improbi,& malitioſi.Igitur nullum factum eoꝝ poteſt eſſe utile cum ſit inquinatum tot uitijs, Quod ſi diffinitio Aq̄liana.i.quam Aquilius de dolo malo dedit eſt uera,ſimulatio q̄ eſt facti,quod factum non eſt,&diſſimulatio quæ eſt non facti,quod factum eſt,tollenda eſt ex oī vita. Itaq̧ ſq̄ vir bonus,nec ſimulabit aut diſſimulabit,nec vt emat,nec vt vendat melius.i.cōmodius ſibi, atq̧; iſte dolus malus erat vindicatus .i.punitus ēt legibus,vt.i.quēadmodum tutela ſup. doluſa vindicata eſt ta.tab.i.lege 12.tab.Et circūſcriptio.i. fraudulēta cōtētio &deceptio adoleſcētiū vindicata eſt lege Latoria.i.quæ poſt. 12. tab.lata eſt. Et ſine lege ēt vindicatus eſt dolus malus iudicijs in q̄bus agitur ex bona fide.i.æq̄tate conſcientiæ. Aūt pro ſed, hæc verba reliquoꝝ iudicioꝝ, excellunt maxime.i.ſunt p̄cipue in vſu &approbata videlicet bene agier.i.agi more antiquo(quæ in 12. tab.obſeruabat,& quē comici nobis referūt) in arbitrio rei vxoriæ & in fiducia,vt inter bonos.i.q̄n fides vtrinq̧; hr̄,eſt ſup.meliꝰ & æquꝰ.Quid ergo inq̄t Cic.in eo qđ eſt melius æquius pōt vlla pars fraudis ineſſe,aut cum dr̄ bene agier inter bonos ,pōt q̄dq̄ agi doloſe aut malitioſe? q.d.minime. Aūt pro ſed,dolus malus cōtinetur ſimulatione & diſſimulatione , vt Aq̄lius inq̄t. Igī oē mendaciū eſt tollendū in rebus contrahendis.i.in cōtractibus rerum.Vēditor non opponet licitatorē.i.auctorē precij, vt emptor decipiatur. Nec emptor opponet ſup.aliquē q liceat.i. appreciet ꝯtra.i.ꝯtrariū in minuendo preciū rei. Vterq̧;.ſ.tā venditor quā emptor, ſi venerit ad eloquendū.i.ad expreſſe ꝓnunciandum p̄cium,preciſe non eloquētur plus quā ſemel.i.dicat vno verbo vēditor quāti velit hr̄e,& emptor quanti dare.Quintus quidē Scęuola filius Publij cum poſtulaſſet,vt fundus cuius emptor erat,indicaretur.i.appreciaretur ſemel , & vēditor feciſſet id ita.i.ſemel (hoc eſt , vt dicūt vno verbo)ipſe Scæuola dixit , ſe exiſtimare.ſ. fundum pluris,& addit centū milia numoꝝ.Nemo eſt qui neget hoc fuiſſe boni viri ſed negant ſup.plurimi fuiſſe ſapiētis.i.ad ſapientē pertinuiſſe,vt.i.tanq̄ ſapiēs emiſſet ſic minoris quā.i.quāti potuiſſet.Igitur hæc.i.illa ꝓnicies quā exiſtimāt.i.indicāt alios bonos,alios ſapiētes.i.non eoſdē bonos quos ſapiētes, nec ſapiētes quos bonos, ex quo En.poeta ſup.dixit ſapiētem nec quidq̄ aut nihil ſapere,q ipſe neq̄ret ꝓdeſſe ſibi quidem.i.certe ſup.Ennius dixit id vere, ſi cōueniret mihi cū Ennio.i.ſi eodē modo diffiniremus qd ſit prodeſſe.Ego video Hecatonē Rhodiū diſcipulū Panætij differentē i his libris,quos ſcripſit de officijs ad Q.Tub. ſapientis eſſe.i.ad ſapiētem ꝑtinere, ipſum facientē nihil contra mores,leges, & inſtituta, hr̄e rōnem rei familiaris,neq̧;.n.voluimus eſſe diuites ſolū nobis,ſed liberis,ꝓpinquis,amicis & maxime reip.Enim ꝑ quia,facultates & copię ſingulorū ſunt diuitiæ ciuitatis.i.cōitatis ciuiū Factum Scæ.de quo dixi paulo ante,q.ſ. plus honeſtatis quā rei rōnē hr̄et , nullo modo pōt placere huic ſ.Hecat.dicenti rē accumulandā eſſe ſapienti.Et.n.ſup.Scæ.pociꝰ quam Hecat.negat oino ſe facturū cā ſui cōpendij.i.lucri.quod non liceat ēt ſup.ſi leges nō vetent.ſed nec laus,nec gr̄a maxima eſt retribuenda huic.ſ.Hecat.dicenti ſolūmodo cōtra mores leges & inſtituta nō eſſe faciendū.Sed ſiue & ſimulatio & diſſimulatio eſt dolus malus ꝑpaucæ res ſunt q̄bus.i.in q̄bus iſte dolus nō verſetur: ſiue vir bonꝰ eſt is ꝓdr̄ſt,q̄bus pōt,& nemini nocet, nos nō reperimus facile bonū viꝝ,iuſtū,recte.i.ad vngoē : vel ex oī parte.Igī nunq̄ eſt vtile peccare q̄a ſemꝑ eſt turpe, & q̄a ſemper eſt honeſtū virum bonū eſſe,ſemꝑ eſt vtile. At ſancitū eſt.i.lege diffinitum de iure p̄dioꝝ apud nos iure ciuili,vt ēt viria dicerentur in his vendēdis,q̄.ſ.vitia eſſent nota vēditori. Nā cū ſatis eſſet ex 12.tab.i.ſecūdum leges 12.tab.ea p̄ſtari.i.exhiberi , q̄ eēt nūcupata lingua,ex exp̄ſſione vocabuli,q.ſ.nūcupata q eſſet inficiatus.i.facere negaſſet,ſubiret.i.cogeretur ſubire à iurecōſultis duplicē pœnā,cōſtituta eſt pœna ēt reticentię.i.q̄n quis reticeret quidq̄d vitij eſt oi p̄dio. Ipſi ſtatuerunt id,ſi vēditor.ſ.niſi ēt dictū noiatim.i.exprimēdo.ſ.vitia eſſet per nūia eorum, oportere ſup. quod ſcitū eſſet,& non dictū pręſtari. Vt cū augures eſſent acturi auguriū in arce.ſ.in Capitolio,& iuſſiſſent Tit.Claudiū Cētimalum,ſic denoiatum,q habebat ędes in Cælio monte iuxta videlicet arcē:eas demoliri.i.diruere,quarū.ſ.ædium altitudo officeret i.noceret auſpicijs. Claudius.ſ.Centimalus ꝓſcripſit inſulā.i.domū in vrbe vndiq̧; ſtratas viarū aut plateas hn̄tem,ſicut inſula circundatur mari,inſcripſit ergo venalē domū illā,quā demoliri debebat & vēdidit.P.Calpurnius Lanarius emit ſup.eam. Illud idē ſ.domū oportere demoliri denūciatum eſt huic.ſ. Calpurnio emptori ab augurib.Itaq̧; Calpurnius cū demolitus eſſet, & cognouiſſet Claudiū ꝓſcripſiſſe ędes poſtea quā eēt iuſſus ab augurib. demoliri ſup.eas adegit.i.attraxit & appulit illū.ſ.Claudiū ad arbitrū.i.egit cū ad arbitrū,q ſup.diceret ex fide bona.i.ſecundum rectā cōſcientiā ſuam q̄dq̄d oporteret dare aut ſup facere ſibi.i. quidquid dandum aut faciendum eſſet ſecūdum arbitrium boni viri.M.Cato dixit ſn̄iam.Cato dico pater noſtri Catonis. Enim pro quia vt.i.quēadmodū ceteri ſup.ſunt noiandi ex patribꝰ ſup.

ſuis,

fuis,ſic hic.ſ.Cato pater nři Cato.nominandus.i.denominandus
eſt ex filio,q progenuit illud lumē.i.illū ſplendorem quo domus
Catonū fulget. Igitur is.ſ.pater nři Catonis iudex.ſ.arbitrarius
cōſtitutus pronunciauit ita cum.i.qōquidem Claudius ſup.ſciſ-
ſet eā rem.ſ.ꝙ domus eſſet demoliēda in venundando.i.cum eam
venūdaret, & nō pronunciaſſet.i.ſignificaſſet oportere damnum
pſtari emptori,igitur ipſe ſtatuit pertinere ad bonam fidem vitium
quod noſſet.i.nouiſſet venditor eſſe notū emptori quod.i.quam
ſnīā M.Cato.ſ.recte dijudicauit frumentarius ille videlicet Rho-
dius de quo ſupra dictū eſt,& venditor ædiū peſtilentiū non recte
tacuit. Sed non oēs hmōi reticentiæ.ſ.eoꝝ quæ dici debeant pñt
cōprehendi iure ciuili,hæ aūt tenentur diligēter,quæ pñt ſup.cō
prehēdi.M.Marius Gratidianus ꝓpinquus noſter vendiderat C.
Sergio Oratę eas ędes,quas ipſe emerat ab eodē paucis annis an
te,hæ ædes ſeruiebāt.i.erant ſubiectæ, & ſeruitutē debebant ipſi
Sergio emptori,& prius vēditori,ſed Marius nō dixerat in cōtra
ctu.ſ.vēditionis hæc.i.has ædes in mācipio.i.ſeruitutem debere.
res eſt adducta in iudiciū.Craſſus defendebat Oratam,Antonius
Gratidianū: Craſſus vrgebat.i.vrgēter allegabat ius ꝙ venditor
nō dixiſſet vitium ſciēs id oportere æquitatem, præſtari Antonius
ſup.dicebat,qm̄ id vitium nō fuiſſet ignotū Sergio.ſ.emptori,q.ſ.
prius vendidiſſet illas ædes nihil fuiſſe neceſſe dici nec eum q te-
mere.i.recte ſciret, quo iure eſſet id qđ emerat eſſe deceptum.
Quorſum hæc.i.ad qđ hæc adducimus? Rñſio vt tu itelligas aſtus
.i.aſtutias & preuentiones nō placuiſſe maioribus nřis.Sed leges
tollūt aliter aſtutias,& pħi aliter. Leges ſup tollūt eatenus.i.eo
vſq; quatenus.i.quouſq; pōt tenere manu.i.manifeſte ꝓbare eas
factas eſſe,pħi ſup.tollunt eas eatenus, quatenus pñt tenere eas
rōne & intelligentia. ratio igitur poſtulat hoc,ne qđ ſup.fiat in-
ſidioſe,ne qđ ſimulate,ne qđ fallaciter.Igitur ſunt ne inſidiæ ten
dere plagas.i.retia,ēt ſi.i.quamuis nō ſis excitaturus ſup. feras lu
ſtris & latibulis ſuis, nec agitaturus.i.excitaturus vbi excitæ ſue
rint? q.d.ꝙ ſic.Enim pro qa ipſæ feræ ſæpe incidūt in plagas.ſ.aut
laqueos nullo inſequēte.Sic tu cum proſcribas ædes ponas tabu
lā in qua proſcribuntur,tanꝙ plagas,& vendas domū pp vitia,aliq̄s
quis incurrat imprudēs in eam.ſ.domum vitioſam q̄q̄ ego video
pp deprauationem cōſuetudinis neq; hoc hri turpe more.ſ.ſm
morem,neque ſanciri.i.vetari aut lege,aut iure ciuili, tñ ſancitū
eſt lege naturæ. Eſt.n.ſocietas (quod etſi.i.q̄q̄ dictum eſt ſæpe,tñ
dicendū eſt ſæpius) quæ quidem pateat.i.extēdat ſe latiſſime eſt
ſup.inter oēs hoīes interior.ſ.arctior & cōſtrictior(ſicut circulus
interior, minor eſt quā exterior) quæ ſup. eſt eoꝝ q ſunt eiuſdē
gentis propior.i.adhuc arctior eoꝝ qui ſunt eiuſdē ciuitatis.Ita-
que.i.& ita hoc eſt pp hanc rōnem,maiores.i.priſci Rom.volue-
rūt aliud eſſe ius gētium,aliud eſſe ius ciuile. Quod.n.ſup.eſt ius
ciuile,nō eſt continuo.i.ideo ius gētium. Quod aūt gentiū ſup.
ius eſt,id debet eſſe ciuile.Sed nos nullam.i.nō vllam,non tene-
mus vllā ſolidam.i.integram & inuiolatā & expreſſam effigiē ve
ri iuris & germanæ.i.fidelis iuſtitiæ,ſed nos vtimur vmbra & ima
ginibus ſup.veri iuris, vtinā ſequeremur.i.obſeruaremus ſaltem
eas ipſas.ſ.vmbrā & imagines veri iuris.Enim pro qa,ipſæ ferun
tur.i.extrahūtur ex optimis exēplis naturæ,& veritatis.Nā quan
ti.i.quanta æſtimatione digna ſup.ſunt illa verba,vti ne.i.& non
ſim captus.i.deceptus, ve pro vel fraudatus pp te. Ve pro vel, fi-
dem tuam? q̄.i.quantum aurea.i.pulchra & precioſa ſup. ſunt il-
la verba,oportet inter bonos bene agi, & ſine fraudatione? Sed
magna quæſtio.i.dubitatio eſt,qui ſint boni, & quid ſit bene agi.
Quintus quidē Scæuola pontifex maximus dicebat, ſummā vim
eſſe in oībus his arbitris,in q̄bus ageretur ex bona fide. Et exiſti
mabat nomē bonæ fidei manare.i.diffundi & extendi latiſſime,
& id verſari in tutelis,ſocietatibus,fiducijs,mandatis, rebus em-
ptis,venditis,cōductis,locatis,q̄bus ſocietas vitę continetur,eſſe
magis iudicijs ſtatuere.In his pſertim cum iudicia eſſent in pleriſ
que cōtraria,qđ quemq̄. oportere pſtare cuiq;.Quocirca tollēdę
ſunt aſtutiæ & ea malitia quæ quidē vult ſe videri eſſe prudentiā.
ſed abeſt & diſtat plurimū ab ea.ſ prudentia. Enim pro qa,prudē
tia eſt locata.i.cōſtituta in delectu.i.diſcretione bonoꝝ, & malo
rum.malitia anteponit bonis mala,ſi oīa, quæ turpia ſunt, mala
ſunt (qa malitia turpia ſectatur) nec vero ius ciuile ductū à natu
ra vēdicat (alij legunt vendicāt) ſolum in his prædij malitiam &
fraudem,ſed oīs fraus excluditur in venditione mancipioꝝ i.ſer
uoꝝ venditoꝝ.Enim pro qa,is qui debuit ſcire.i.hře cognitionē
de ſanitate,pſtat.i.ſatisfacit edicto.i.ſm edictum Aediliū,de fuga
& de furtis,videlicet is q educauit mancipia.Alia eſt cauſa here-
dū qui nō tenentur pſtare,ex quo intelligitur,qm̄ natura ſit fons
juris, & hoc eſſe ſm naturam.ſ.neminem agere vt pdetur.i.præ-
dā habeat inſcitia alterius. nec pōt inueniri vlla maior pernicies

vitæ,quā ſit mutatio intelligentiæ in malitia.Ex quo.i.ex qua re,
naſcūtur illa innumerabilia ſup.exēpla,vt.ſ.q̄bus utilia videātur
pugnare cū honeſtis quotus.n.quiſque reperitur? q.d.rariſſimus:
q poſſit abſtinere iniuria.i.ſe tenere ne faciat iniuriam ꝓpoſita
impunitate & ignoratione oīum.i.certo ſcire oēs ignoraturos
& neminē punituꝝ. Neque.n.differēdum eſt hoc loco de ſicarijs
.i.qui ſica.i.pugione & mucrone graſſantur, de veneficijs.i.q ue-
neno interficiūt,& teſtamentarijs.i.qui teſtamēta indebite auſe-
rūt,de furibus.ſ.reꝝ priuataꝝ, & de peculatoribus.ſ.reꝝ publica
rū,qui.ſ.malefici nō ſunt fatigandi verbis & diſputatione pħoꝝ,
ſed vinculis & carcere.Sed cōſideremus hoc loco hæc quæ hi qui
hñr.i.reputantur boni viri faciunt.quidā attulerūt è Græcia Ro
mā falſum.i.à ſe excogitatum & falſo ſignatum teſtm̄ L.Minutij
Baſilij hoīs locupletis, quod ſup.teſtm̄ quo facilius obtinerent,
ſcripſerūt ſe eum heredes M.Craſſum, & Q. Hortenſium hoīes
potētiſſimos eiuſdem ciuitatis.ſ.Romæ, q cum ſuſpicarentur il-
lum.ſ.teſtm̄ falſum eſſe,aūt pro ſed, nullius culpæ conſcij ſibi eſ-
ſent,nō repudiauerunt munuſculum.i.participium alieni facino
ris.i.turpis facti.Quid ergo ſatius.i.ſatis ne eſt hoc, ut non uideā
tur deliq̄ſſe? Quidem.i.certe non vř mihi ſup.ſatis eſſe, q̄q̄ ego
amaui alteꝝ.ſ.M.Craſſum uiuum,& nō odi alteꝝ.ſ.Hortenſium
mortuū.i.poſtq̄ mortuus eſt.Sed cū Baſilius ille diues ſit in Græ-
cia moriēs, voluiſſet ferre.i.pronunciare & inſtituere M.Satyriū
filium ſororis ſuū nomen.i.ex ſolido aſſe heredē, ita ꝙ in oībus
eius pſonam ageret,& feciſſet eum heredem,hunc dico patronū
.i.poſſeſſorē & dñm agri Piceni,& Sabini. O turpem notā tpum
.i.locoꝝ. Non erat æquū.i.iuſtum: principes.i.primares ciuita-
tis,hře rem.i.opes ciuis,& nihil peruenire ad Satyrium pter no-
men.Etenim ſi is q non defendit neq; propulſat iniuriam a ſuis,
eum pōt,facit iniuſte,vt ego differui in primo libro.ſ.huius ope-
ris qualis habēdus.i.reputandus eſt is,q non modo nō propellit,
ſed ēt adiuuat iniuriam? Quidem.i.certe,ēt ueræ hereditates vhr
mihi nō moleſtæ,ſi ſint acq̄ſitæ malitioſis blanditijs,& nō verita
te,ſed ſimulatione officioꝝ. Atqui.i.ſed certe, in talibus rebus ſo
let videri falſum interdum,aliud utile,aliud honeſtū. Nam eadē
eſt utilitas quæ eſt regula honeſtatis,q non præuiderit hoc,nulla
fraus & nullum facinus aberit,hoc.i.a tali. Eſt.n.cogitans ſic.
Illud quidē eſt honeſtum. Verū.i.ſed hoc expedit.i.hoc caſu mihi
utile eſt, & audebit diuellere errore.i.p errorem res copulatas a
natura,q fons eſt.i.quæ diuiſio.i.ſeparatio eſt fons & origo oium
fraudum, maleficioꝝ,& ſceleꝝ.Itaque ſi uir bonus habeat hanc
uim.i.poteſtatem ut ſi concrepuerit.i.crepitum & ſonitū fecerit
digitis, poſſit in teſtamēta locupletum irrepere nomē eius non
utatur.i.nolit tñ uti hac ui.i.potentia. Nec ſi.i.non ēt quāuis ha
beat quidem exploratum.i.oino perſpectum,oino neminem ſu-
ſpicatuꝝ unq̄ id.At ſi dares M.Craſſo hanc uim,ut poſſes p ſcri-
ptus eſſe heres,q reuera non eſſet pcuſſione digitoꝝ (crede mi-
hi) ipſe ſaltaret.i.exultaret & geſtiret præ gaudio in foro.Homo
aūt iuſtus,& is ſup.uir bonus quē bonum uirū ſentimus,nihil de
traheret cuiq̄ quod tráſferat in ſe. Is q admirat hoc.i.ꝙ uir bo-
nus hoc faciat,fateř ſe neſcire qs ſit uir bonus, At uero ſi qs uo-
luerit euoluere notionē.i.cognitionem animi ſui.i.ꝯſciæ ſuæ cō
plicatā.i.inuolutam affectionibus uarijs, iam ipſe docebit ſe eū
eſſe bonum uirum, q proſit q̄bus poſſit,& noceat nemini niſi la
ceſſitus iniuria(hoc illis uiſum,pfectio aūt euangelica progredi
tur.) Quid ergo ſup.dicemus,nocet ne hic q perficiat, quaſi quo
dā ueneno.ſ.blanditiaꝝ,ut moueat.i.ſubmoueat a teſtamēto ue-
ros heredes,& q ſuccedat in locum eoꝝ.Quis.i.aliqs dixerit.i.di
cere poſſit.Et ergo ſup.talis nō faciat,quod ſit utile,& quod ex-
pediat (immo dicit Cic.) intelligat nihil nec expedire,nec utile
eſſe,quod ſit iniuſtum,q non didicerit hoc nō poterit eſſe bonus
uir. [Fimbriā &c.) Eandem rē perſeqtur uſque adeo dilucide,ut
cētiens tractum cœpit laboris pœnituerit, ſed qa hacteous auricu
las ſubmiſi uergā.Ego audiebā de patre nřo,Fimbriam conſula-
rē.ſ.uirum fuiſſe M.Luctatio Pythiæ eqti Romano,ſane.i.ualde
honeſto.i.honoratione digno, & ſummo loco nato ac uirtutib⁹
prædito p iudicē.i.loco iudicis deſumptū. Cum is.ſ.Luctatius ſe
eiſſet ſpōſionem.i.depoſuiſſet aliqđ quod amiſſurus eſſet,ni.i.ni
ſi eſſet uir bonus.Itaq; audiebā Fimbriam dixiſſe ſe nunq̄ iudica
ſuꝝ illā rem an.ſ.uir bonus eſſet,ne aut ſpoliaret hoiem probatū
fama ſup.ſua,ſi iudicaſſet cōtra.i.non eſſe bonū uirum, aut ne ui
dereť ſtatuiſſe aliquē eſſe uirum bonū, cum ea res.ſ.bonum uirū
eſſe cōtineretur innumerabilibus officijs,& laudibus. Igiř nullo
modo uideri pōt huic uiro bono,quem ēt Fimbria,non modo.i.
nedū Socrates nouerat quidq̄ eſſe utile,quod non ſit honeſtum.
Itaq; talis uir non modo.i.non ſolū,non audebit facere qdq̄,ſed
nec cogitare quidem qđ non audeat pdicare.i.publice fateri.Nō

ne,

ne hoc eſt turpe, videlicet pſrios dubitare ea quæ ne ruſtici quidẽ dubitẽt? A qbus.ſ.natũ eſt prouerbium, quod iam tritũ eſt vetuſtate. Cum.n.ruſtici laudẽt fidem & bonitatẽ alicuius, dĩt eum eſſe dignum.q cum.i.cum quo mices.i.micandi ludũ exerceas in tenebris. Micare aũt eſt leuatis aut depreſſis ab vtroq; ludentiũ digitis diuinare, pares ne an impares ſint, ab vtroq; leuati, quod in tenebris ſciri non põt, niſi plena fide ſit, q cum ludas, vt vere dicat quod leuatie. Quã vim.i.virtutẽ aut ſignificãtiam habet hoc ſ.prouerbiũ niſi illam nihil expedire.i.vtile eſſe quod nõ deceat etiam.i.quãuis poſſis obtinere id nullo refellẽte. Vides ne igitur hoc ꝓuerbio, neq; veniã poſſe dari illi Gygi, de quo prius dictũ eſt, q beneficio annuli inuiſibilis effectus regẽ interemit Lydoꝝ? Nec huic quẽ ego fingebã paulo ante poſſe ꝯuertere.i.ad ſe trahere hereditates oium ꝑcuſſione digitoꝝ. Enim, pro q̃a, vt.i.quẽadmodũ id quod turpe eſt, quis occultetur, tñ nullo modo põt fieri honeſtũ. ſic effici non põt, vt id qđ non eſt honeſtũ ſit vtile, aduerſante ẽt natura & repugnãte. At enĩ.i.ſed certe dicet aliqs: cũ.i.qñ præmia ſunt permagna.i.valde magna eſt cauſa peccandi. Caius Marius cũ lõge abeſſet à ſpe ꝯſulatus, & iaceret.i.neglect⁹ & humilis eſſet ſeptimũ annũ poſt preturã, neq; videret petitur⁹ vnq̃ ꝯſulatũ, criminatus eſt.i.accuſauit Q. Metellũ ſummũ virũ, & ciuẽ, cuius erat legatus cũ eſſet miſſus ab eo ſuo imperatore R. criminatus eſt inq̃ eũ apud pop.R. ducere.i.quod duceret.i. ꝓtraheret illũ bellum, addẽs ſup. ſi Ro. feciſſent ꝯſulẽ ſe breui tpe redacturũ in poteſtatẽ P.R. Iugurthã Regem Numidaꝝ aut viuum aut mortuũ. Itaq; ille qdẽ.ſ. Marius eſt factus cõſul, ſed diſceſſit à fide & iuſtitia, q adduxerit falſo crimine.i.falſa criminatiõe optimũ & grauiſſimũ ciuẽ videlicet Metellũ, cuius legatus, & à quo miſſus eſſet in inuidiã. Nec qdẽ nr̃ Gratidianus eſt functus offõ. boni viri tũc, cũ eſſet ꝑtor, & Trib.pl. adhibuiſſent collegiũ.i.conſortium ꝑtoꝝ, vt res numaria.i.pecuniaria cõſtitueret, de cõi conſenſu. Enim pro q̃a, numus iactabat.i.incerti valoris habebat illis tpibus, ſic vt nemo poſſet ſcire qd hrẽt. Conſcripſerũt.ſ.ptores & tribuni cõiter.i.conſenſu cõi edictum.i.mãdatum publicũ cũ pœna, & iudicio.i.q ſine alio iudicio exigeretur à trãſgreſſoribus, & cõſtituerunt, vt oẽs ſimul deſcenderẽt in roſtra.i.locum vbi publicabãtur edicta.i.munita roſtris nauiũ Antiatium. Et ceteri quidẽ ſup. abierunt alius alio.i.in alium quẽuis locũ.i.in diuerſa loca abierũt ceteri. Marius ſup. ꝓfectus eſt recta ſup. uia à ſubſellijs i.ſedibus in qbus ꝯſulẽtes ſedebãt in roſtra.i.loca unde edicta publicabanſ, vt dixi, & edixit ſolus id qđ fuerat cõpoſitũ cõiter. & ſi quęris an ſup. ea res fuit ei magno honori.i.ad magnũ honorẽ: Statuæ ſup. factæ ſunt ei in oibus vicis, & ad eas ſtatuas .ſ. ſup. apponebanſ thus & cerei qbus deoꝝ imagines honorabãtur. Quid multa ſup. dicam? Nemo fuit vnq̃ carior multitudini. Hæc.i.hmõi adeptiones bonoꝝ ſunt, q̃ cõturbant nõnunq̃ hoies in deliberatione, cũ id in quo violatur æqtas non videatur ita.i. valde magnũ. Illud aũt qđ paritur.i.acqritur ea eo.ſ.facto videaſ ꝑmagnũ.i.valde magnũ, vt .i. quẽadmodũ videbaſ Mario non ita .i.nõ valde turpe ꝑripere collegis & tribunis pl. popularẽ gr̃am, & fieri ob eã rẽ conſulẽ, qđ ꝓpoſuerat ſibi, tunc videbatur valde vtile. Sed vna regula eſt oium, quã ſup. regulam ego cupio eſſe notiſſimã tibi, aut ne illud qđ vr̃ vtile ſit turpe, aut ſi turpe eſt, ne.i. qđ nõ videatur vtile. Quid igitur? ſup dicam. Poſſumus ne aut illũ Marium, q Metellum accuſauit iudicare virũ bonum, aut hunc .ſ. Gratidianum, q collegis impoſuit? q.d. minime. Explica atque excute intelligentiã tuã, vt videas q̃ ſpecies, notio, & forma boni viri ſit in ea. Ergo ſi tales viros bonos dicamus mẽtiri, criminari, ꝑripere, fallere cauſa ſui emolumenti.i.ſingularis cõmodi & lucri cadit in viꝝ bonum. Rñſio. Profecto.i.reuera nihil minus ſup. cadit in eum quã mentiri &c. Eſt ergo vlla res tanti, aut vllũ cõmodũ tã expetendum vt amittas & ſplendorem & nomen boni viri? Quid eſt qđ iſta q̃ dr̃ vtilitas poſſit afferre tm̃.i. tam magnũ ſup. cõmodum, quantũ auferre ſup. põt, aut quantũ auferet ſi eripuerit nomẽ boni viri, & ſic detraxerit fidẽ & iuſtitiã? q.d. nihil. Enĩ, ꝓ quia, qd intereſt, vtrum qs conuertat ſe ex hoiem belluam, an gerat in figura hois immanitatẽ belluæ? q. d. nihil. Qui, modus interrogandi dum confidenter loqmur. At ſi dicas qd dicemus? hi q negligunt oia recta & honeſta, dũmodo cõſequantur potentiã nõ ne faciunt id quod is.ſ. Põp. fecit? qui ẽt ſocerũ hr̃e voluit eum, cuius audacia ipſe potens eſſet videlicet Cæſ. Enim, ꝓ q̃a, vtile videbatur Põpeio poſſe plurimum inuidia.i.ꝑ inuidiam alterius, & non videbat, quam.i.quantũ iniuſtũ, quam inutile, & quã turpe eſſet id in cõtra patriã, ipſe aũt ſocer.ſ. Cæſar habebat ſemper in ore verſus græcos Euripidis poetæ de Phœniſſis.i. ſumpt⁹ de tragœdia Euripidis quæ Phœniſſæ dicebantur, quos.ſ. verſus ego dicam.ſ. latine vt potero fortaſſe inconditie, ſed tñ ita ſup. vt res poſſit intelligi. Nam ſi ius eſt violandũ, eſt gratia regnãdi, colas pietatem in alijs rebus. Etheocles in cuius perſona hoc apud Eurip. dr̃, aut potius Euripides q hoc dicere fecerat, eſt capitalis .i.capitaliter peccans q excepetit id ſolum qđ fuerat ſceleratiſſimum oim.ſ. cauſſa regnandi ius & pietatẽ violari licere. Quid igr̃ colligimus minuta? hereditates, mercaturas, & venditiones fraudulentas? q. d. non opus eſt. Nã ecce tibi ſup. paratus eſt Cæſ. q cum cupierit eſſe rex P. R. & dñs oium gentium, & qui ꝑfecerit id. Si quis dicit hanc cupiditatem .ſ. regnandi eſſe honeſtam, ipſe eſt à mens.i.penitus ſine mente & rõne. Enim, pro quia, ſup. talis probat.i.approbat interitũ legum & libertatis & putat terrã, & deteſtabilem oppꝛſſionem eaꝝ eſſe glorioſam. Autem, pro ſed, q fatetur non eſſe honeſtum regnare in ea ciuitate, q̃ fuit & q̃ eſſe debeat libera, ſed vtile eſſe ei qđ poſſit facere id, qua obiurgatione, aut potius quo conuicio coner auertere hunc .i. ita ſæuientẽ à tanto errore? Enim, pro q̃a, ò dij immortales, põt fœdiſſimum & teterrimum parricidium patriæ eſſe vtile cuiq̃? q̃uis qui obſtruxerit.i.irritauerit ſe eo, noietur ab oppꝛſſis ciuibus parẽs? q.d. nequaq̃. Igitur vtilitas eſt dirigenda honeſtate.i.ꝑ honeſtatẽ. Et quidem.i.certe ſic, vt hęc duo verba videantur diſcrepare inter ſe, ſed tñ ſonare vnum.i.vnam & eandẽ rem. Nunc abeo. Ordo eſt. Ego abeo.i.tranſeo nunc ad opinionẽ vulgi, q̃ vtilitas poſſit eſſe maior quam ſup. vtilitas, aut ptãs regnandi, q d. nulla. Contra.i. econtrario, ego nihil inuenio inutilius ei qui cõſecutus ſit id iniuſte ſup. quam regnare, cũ ego cœpi reuocare rõnem ad veritatem. Enim, ꝓ q̃a, quæro ſup. an angores.i.anguſtiæ mentis & ſollicitudines, & metus diurni & nocturni, & vita pleniſſima inſidiaꝝ & periculoꝝ põt eſſe vtiles cuiq̃? q.d. minime. Accius poeta antiquius inquit, Multi ſunt iniqui atque infideles regno. At.i.ſed, cui regno, quod ꝓditum.i.hereditario iure relictum à Tãtalo & Pelope eius filio obtinebatur. Nã quãto plures ſup. ſubiectos ei regi, q oppꝛeſſiſſet exercitum P.R. & ipm P.R. & qui cogiſſet ciuitatẽ non modo liberã, ſed ẽt imperantẽ gẽtibus ſeruire ſibi, q. d. infinito plures regebat Cęſ. quã Tantali ſucceſſor. Et tñ dixit eũ nõ bonũ eſſe regno. Quas labes ꝯſciæ, & q̃ vulnera cenſes hunc habuiſſe in aio? Aũt, ꝓ ſed, cuius vtilitatis põt ipſa vita eſſe? cum ea ſit conditio eius vitæ, vt q eripuerit illũ ſit futurus in maxima grã & gloria, qđ ſi hæc.ſ. regna non ſunt vtilia, quæ maxime vr̃ ſup. vtilia eſſe, q̃ ſunt plena dedecoris, ac turpitudinis, debet eſſe ꝑſuaſum ſatis nihil eſſe vtile, qđ nõ ſit honeſtũ. Quanq̃ id qdẽ cũ ſæpe alias.i. alio tpe, tũ bello Pyrrhi iudicatũ eſt a Caio Fabricio conſule iterũ.i.ſecundũ, & à ſenatu nr̃o.i. R. Cum.n. rex Pyrrhus intuliſſet vltro .i. non laceſſitus populo R. bellum, cumq. certamen eſſet cum rege gñoſo (erat.n. Pyrrhus de gñe Aeacidaꝝ) & potenti.ſ. Pyrrho de imperio, perfuga venit ab eo in caſtra Fabricij & pollicitus eſt ei, ſi ꝓpoſuiſſet ei præmium vt clã veniſſet, ſic ſe rediturũ in caſtra Pyrrhi, & necaturũ eum veneno. Fabricius curauit hunc reducendum ad Pyrrhũ, & id eius factũ laudatũ eſt a ſenatu. At q.i. & tñ certe, ſi nos q̃rimus ſpẽm & opinionem vtilitatis, ille vnus perfuga ſuſtuliſſet illud magnum bellum, & grauẽ aduerſarium imperij, ſed magnũ dedecus & flagitiũ fuiſſet. cum q cum.i.cum quo certamẽ laudis .i. de imperio fuiſſet, nõ ſuperatũ ſup. fuiſſe virtute, ſed ſcelere. Igr̃ verũ fuit vtilius, vel Fabricio q fuit talis in hac.i.nr̃a.ſ.vrbe R. qualis Ariſtides fuit Athenis, q vt ſupra dictũ eſt conſilium turpe Themiſtoclis diſſipauit, vel ſenatui nr̃o, qui nunq̃ ſeiunxit vtilitatem à dignitate. verũ dico vtilius fuit, an certare cũ hoſte armis aut venenis? q.d. haud dubie armis. Sin.i.ſed ſi imperiũ eſt expetendũ cã glorię, abſit ſcelus i quo nõ põt eẽ gloria. Sin.i.ſed ſi ipſæ opes expetũtur, ipſę nõ debebũt eſſe, quoquo.i.quocũque mõ vtiles cũ infamia. Igr̃ illa ſnĩa L. Philippi filij Q. fuit utilis, videlicet vt hæ ciuitates quas ciuitates L. Sylla liberauiſſet pecunia excepta ex S. C. eſſent rurſus vectigales.i.tributariæ, & vectigal pendentes P.R. & neque redderemus his pecuniam, quã dederint ꝓ libertate. Senatus eſt aſſenſus ei .i. ſniæ qđ ſup. eſt turpe imperiu. Enim, pro q̃a, fides piratarũ.i.latronũ maris eſt melior quã ſenatus, à qbus.n. pecuniam ſemel acceperint liberos dimittũt. At.i.ſed (dicit forte) vectigalia ſup. ſunt aucta.i.redditus & ꝓuẽtus annuales ſunt ſic aucti fiſco. Igr̃ utile ſup. fuit. Ad qđ Cic Quouſq; tandẽ audebunt dicere quidq̃ vtile quod nõ honeſtum. Aũt pro ſed, an ſup. odium infamia põt eſſe vtile illi imperio, qđ debet eſſe fultũ.i.ſuſtentatum gloria (contra infamiã) & beneuolẽtiam ſocioꝝ (cõtra odium) q.d. minime. Ego diſſenſi ſæpe ẽt cum Catone meo. videbaſ.n. mihi defendere nimis ꝑfacte.i.attente ſicut rei alicui præfracti ſolent. Aerariũ.i. theſauꝝ publicum & vectigalia, & negare oia publicanis.i.vectigalium redemptoribus.i.ne forte adhuc dubites ijs, qui cum dñt publicos prouentus certa ſumma ultra quam quidqd receperũt,

eoꝝ eſt,& circa quam ſi qd deſuerunt reſtituūt. Cato ergo nole bat quidq̃ eis cōcedi,ſed fecit p miniſtros reip.prouētus colligere.& videbatur negare,aut negare.i.negabat multa ſocijs eū deberemus eſſe benefici in.i.erga hos videlicet ſocios, & eū ſoleremus agere eū illis.ſ.ſocijs vt cum colonis nřis. Et eo magis quo illa coniunctio ordinum.ſ.eqtum pertinebat ad ſalutē reip. Male ēt Curio eū dicebat cauſam Tranſpadanoꝝ.i.Trans Padū habitantiū eſſe ęquā addebat aūt ſemp,vincat vtilitas,potius dicere ſup.cauſam eoꝝ nō eſſe æquam.i.iuſtam, qa non erat vtilis reip. quam eum diceret ſup eam eſſe vtilem, fateretur non eſſe æquā.

DOCT. interpr. O Rationis vanitatē) Vanitatem dixit,vt pugnet cū veritatē,cū vulgo putemus vanitatē eſſe iactantiā,fortaſſis ob id,qđ fere mentiātur multa glorioſuli.[Argentariā facecet) Vt dr̄ quæſtū facere,q negociatur,ita argentariā facere dixit Cic.[Nomina facit) Nomina facit,q ſe debitorē conſtituit,vnde & bonæ fidei debitores,bona nomina dōr.[Semel indicaret) Indicare dixit æſtimare. Id annotandū putauimus,quod in oībus, quos viderim,libris,cōperimus dr prauatū,iudicaret.[Vt ēr ſi minoris) Vt hic habet ſignificationē exēpli,cōfert.n.factū cū facto. Qui pluris emit,cū licuiſſet minoris emere, vir bonus eſt iudicatus,at nō ſapiēs. Perinde eſſet ſi minoris vēdidiſſet,qđ potuiſſet pluris vēdere. Hoc admonere viſum eſt,qđ hunc locū cōpererim in multis exēplaribus vitiatum.nec à cōmentarioꝝ ſcriptoribus aliqd lucis adduci.[Proſcribit inſulā) Proſcribitur hō,q dānatur hoc gne dānationis. Proſcribitur domus aut alia res quæ venalis ſcripto ꝓponitur. Et inſulā vocat domū vndique ſemotā ab alijs ędib᷒, quales fere ſunt magnatū.[Societas eſt.n.) Subinde occurrit apud Cicer.ut.n.ponatur tertio loco ꝑterrim cū adeſt uerbū, eſt.[Interior eoꝝ) Interiorē dixit coniunctiorē. vnde & intimi cōiuncti dñr,q arctiſſima neceſſitudine copulati ſunt.[Teſtamētarijs) Qui ſupponūt teſtamēta,aut alioqui fraude inuadūt.[Vinculis,& carcere caſtigādi) In nōnullis exēplaribus pro caſtigandi habebat fatigādi. [Ab hoc nulla fraus aberit) Reciprocauit loquēdi formam. Nā dicimus,nō abeſt à ſuſpicione furti. hic dixit, ab hoc nulla fraus aberit.[Perficiat vt veros heredes) Rurſus pficiat dixit,pro efficiat,ſiue faciat.[Nō ita magnū) Ac mox,nō ita turpe. Ita tñ hēt epitaſin,nihil aūt illi īndei, qđ genus eſt eū dicimus,ita ſum hoiem expertus vt denuo nolim experiri.[Quid? q oīa recta,&c.) qd,ſeparandū eſt à ſequēti ſermone, qđ expgefacit lectorē,vt ante mōſtrauimus.[Nā ſi violandū eſt) Duo ſenarij ſunt, tāetſi Cic.nō ſeruat in his legē,quā Græci Tragici ſeruāt. Porro in ſecūdo verſu aut verbū,Eſt,elidēdū eſt,aut,In,ꝑpoſitio,vt ꝯſtet metri rō.[Multi iniqui,atq; infideles) Trochaicus eſt tetram.catalect.niſi quod quæ poſtremæ dictiones in oībus, quæ uiderim, exēplaribus erant trāſpoſitæ,boni ſunt,pro ſunt boni. [In maxima gr̄a) In ꝑcio eſſe vſitatiſſimū eſt,in honore eſſe,itidē,in gr̄a,& gloria eſſe,nō perinde vſitatū,eoq. annotauimus,ne qs ita vereatur loqui,cū Cicer. habeamus auctorem.[Si ꝑmium ei propoſuiſſet) Videbatur hic ſermo magis requirere pronomē reciprocū,ſi præmium ſibi propoſuiſſet, ſed vitaſſe vr̄ amphibologiam. Nos in huiuſmodi locis ſere ſolemus uti ipſi. [Præfracte defendere) Cic. præfractos vocat,qui à ſententia non poſſunt abduci,quos, ni fallor,Græci vocant ἀναιδεῖς. Præfracte,pertinaciter. Hoc annotaui,qđ eruditi quidā contēderint has uoces nō eſſe Latinas.

DOCT. interpr. Q Vod Athenis in exer.) obſerua exēplum Athenienſiū,q exeorari ſoliti ſunt eos,q errāti viam nō monſtrarent.[Neqdquā ſapere) Adnotauit illud Græcū, μισῶ σοφιστήν,ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός.[Sergio Oratæ uēdiderat,&c.) Reqre hoc ex 1.de Orat.[Digitoꝝ ꝑcuſſione) Prouerbium.i.leui momento.[Quicū in tenebris mices) Micare digitis, ludi genus eſt. Cic. de Diuin. [Nam ſi uiolandum) Euripideum carmen à Cæſare uſurpatum.

εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
κάλλιστον ἀδικεῖν,τ' ἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.

A R G V M E N T V M.

Formulas aliquot,& rogatiunculas colligit non inamanas,in quibus videtur aliud hortari vtilitas,aliud honeſtas.

PLENVS eſt ſextus liber de officijs Hecatonis talium qōnum; Sit ne boni viri,in maxima caritate annonę familiā nō alere.in vtranq; partē diſputat; ſed tñ ad extremū vtilitate putat offiñ dirigi magis, q̃ humanitate. Quærit, ſi in mari iactura faciēda ſit,eq ne ꝓcioſi potius iacturā faciat, an ſeruuli vilis.hic alio res familiaris, alio ducit humanitas. Si tabulā de naufragio ſtultus arripuerit, extorquebit ne eā ſapiēs,ſi potuerit?negat;qa ſit iniuriū. Quid dñs nauis?eripiet ne ſuū?minime,nō plus,q̃ ſi nauigātem in alto eijcere de naui velit,qa ſua nō ſit.quoad.n. ꝑuentū ſit eò, quò ſumpta nauis eſt,nō dñi eſt nauis, ſed nauigantium. Quid,ſi vna tabula ſint duo naufragi,hiq; ſint ſapientes: ſibi ne vterq; rapiat,an alter cedat alteri?Cedat vero, ſed ei,cuius magis interſit vel ſua,vel reip.cauſa viuere. quid, ſi hæc paria in vtroq;? nullū erit certamē,ſed,quaſi ſorte, aut in micādo victus,alteri cedet alter. Quid,ſi pr̄ fana expilet,cuniculos agat ad ærariū,indicet ne id magr̄atibus filius? nefas id qdem eſt: qn ēt defendat pr̄em,ſi arguat. non igit̄ patria ꝑſtat oībus officijs? imo vero: ſed ipſi patriæ conducit,pios hr̄e ciues in parentes. Quid,ſi tyrannidem occupare,ſi pr̄iam ꝓdere conabitur pater, ſilebit ne filius? imo vero obſecrabit pr̄em,ne id faciat: ſi nihil ꝓficiet,accuſabit,minabitur ēt: ad extremū, ſi ad perniciē patriæ res ſpectabit,patriæ ſalutē anteponet ſaluti patris. Quærit ēt,ſi ſapiens adulterinos numos accipiet imprudens ꝓ bonis,cum id reſcierit, ſoluturus ne ſit eos, ſi cui debeat ꝓ bonis. Diogenes ait, Antipr̄ negat: cui potius aſſentior. q vinū fugiens vendat ſciens,debeat ne dicere? nō neceſſe putat Diogenes, Antipr̄ viri boni exiſtimat. hæc ſunt quaſi cōtrouerſiæ in iure ſtoicorū. in mancipio vendendo,dicenda ne vitia? nō ea,quæ niſi dixeris,redhibeat mancipiū iure ciuili;ſed hæc mēdacē eſſe,aleatorem, furacē,ebrioſum: alteri dicēda vr̄r, alteri non dicenda. ſi quis aurum vendēs,orichalcum ſe putat vendere, indicet ne ei vir bonus aurū illud eſſe,an emat denario qđ ſit millenarium? Perſpicuū iam eſt,& quid mihi videatur,& q̃ ſit inter eos philoſophos,quos noīaui,cōtrouerſia. pacta, & ꝓmiſſa ſemper ne ſeruāda ſint,quæ nec vi,nec dolo malo(vt ꝑtores ſolent dicere)facta ſint? Si qs medicamētum cuipiam dederit ad aq̃ intercutē,pepigeritq;, ne illo medicamento vnq̃ poſtea vteretur;ſi eo medicamento ſanus factus fuerit,& annis aliquot poſt inciderit in eūdē morbum,nec ab eo,q cum pepigerat,impetret,vt itē eo liceat vti quid faciendū ſit,cū ſit is inhumanus, qui non concedat,vti,nec ei quidq̃ fiat iniurię? vitę,& ſaluti conſulendum eſt. Quid,ſi quis ſapiēs rogatus ſit ab eo, qui eum heredem faciat,cum ei teſtamento ſeſtertium millies relinquatur,vt ante quàm hereditatem adeat,luce palā in foro ſaltet,idq;, ſe facturum ꝓmiſerit,qꝛ aliter eum heredem ſcripturus ille non eſſet: faciat,quod promiſerat ille, nec ne? promiſiſſe nollē, & id arbitror fuiſſe grauitatis: ſed qm̄ promiſit,ſi ſaltare in foro turpe ducet,honeſtius mētietur,ſi ex hereditate nihil ceperit: niſi forte eam pecuniam in reip. magnum aliquod tp̄s contulerit,vt, vel ſaltare eum,cum patriæ conſulturus ſit,turpe non ſit. Ac ne illa quidem promiſſa ſeruanda ſunt, quæ non ſunt ijs ipſis vtilia,quibus illa promiſeris. Sol Phaethonti filio (vt redeamus ad fabulas) facturū ſe eſſe dixit,quidqd optaſſet: optauit,vt in currū patris tolleretur; ſublatus eſt inſanus: ante quā conſtitit,ictu fulminis deflagrauit. quāto melius fuerat in hoc ꝓmiſſum patris non eſſe ſeruatū? Quid, qđ Theſeus exegit ꝓmiſſum à Neptuno? cui cū tres optiones Neptunus dediſſet, optauit interitum Hippolyti filij ſui,cū is patri ſuſpectus eſſet de nouerca; quo optato īpetrato, Theſeus in maximis fuit luctibus. Quid Agamēnon? cū deuouiſſet Dianæ,qđ in ſuo regno pul-

cherrimum

cherrimum natum eſſet illo anno, immolauit Iphigeniã, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. Promiſſum potius non faciendum, q̃ tam tetrum facinus admittendum fuit. Ergo & promiſſa non facienda nonnunq̃. Neque ſemper depoſita reddenda ſunt. Si gladium quis apud te ſanæ mentis depoſuerit, repetat inſaniens: reddere, pctm̃ ſit: non reddere, offm̃. Quid, ſi is, qui apud te pecuniam depoſuerit, bellum inferat patriæ, reddes ne depoſitum? non, credo: facies.n cõtra remp. quæ debet eſſe cariſſima. Sic multa, quæ natura honeſta vñr eſſe, tpibus fiũt non honeſta. facere promiſſa, ſtare cõuentis, reddere depoſita, cõmutata vtilitate fiunt nõ honeſta. Ac de ijs, quidẽ, quę vñr eſſe vtilitatis contra iuſtitiam ſimulatione prudẽtiæ, ſatis, arbitror, dictũ. Sed qm̃ à quatuor fontibus honeſtatis primo libro officia duximus, in eiſdem verſabimur, cũ docebimus, ea, quæ vñr eſſe vtilia, neq; ſunt, q̃ virtutis inimica. Ac de prudẽtia quidem, quã vult imitari malitia; itemq́. de Iuſtitia, quæ ſemper eſt vtilis, diſputatum eſt.

PETRVS MARS.

CARITATE) penuria. [Magis quam humanitate) ſit ſic ab officio diſcedebant, qm̃ officium non eſt niſi ſit honeſtum ergo officium non poteſt dirigi vtilitate, quæ ab honeſtate ſeiuncta ſit. [Quęrit) Hæc erat quæſtio Hecatonis quæ per ſe clara eſt. [Hic) In hac quæſtione, qm̃ res familiaris hortatur retinere equum multi precij, & humanitas ſeruulum quãuis vilem. [Si tabulam) Alia quæſtio. Tabulam, cui inſidens euadit ad littus. [Quod dñs nauis) Alia quęſtio, an dñs nauis debeat, aut iure poſſit eripere tabulam? & dicit quod non, qm̃ nauis tũc eſt nauigantium & vectoꝝ. [Quo) Ad locum, quo vt perueniremus nauem conduximus, & ſumpſimus. [Quid ſi vna) Alia quæſtio. [Sed ei) .ſ. cedat cuius vita vtilis eſt magis reip. [Si autem in vtroque paria ſunt) Alter alteri cedat, ac ſi iacta ſorte victus eſſet aut pugnãdo. [Quid ſi pater) Alia quæſtio ipſius Hecatonis. [Cuniculos) Subterraneos meatus, vt fureſut pecuniã ex ærario. [Arguatur) Reprehendatur & accuſetur id feciſſe. Igitur inqt Cic. ſi ita fecerit filius, patria non ꝑponetur oibus alijs rebus. [Præſtabit) Erit pſtantior & carior oibus officijs, quæ alijs debemus. [Immo vero) .ſ. oibus præſtabit, inquit, qm̃ vtile eſt patriæ hic filios pios in parentes. [Quid ſi) Alia quæſtio. [Prodere) Decipere. unde proditores. oppugnare, inquit Aſconius Pædianus inimici & hoſtis eſt. prodere grauius, eũ ad eos q amici eſſe debeant, referatur. [Quærit ẽs) Alia quæſtio. [Adulterinos) Nõ veros & bonos, quod noſtro tpe vulgo ſit, & quotus quiſque eſt, qui dubitet adulterinos numos ſoluere. [Ait) Affirmat Diogenes ipm̃ ſolutuꝝ citra reprehenſionem, quod negabat Antipater ſecutus ſanctitatẽ Stoicoꝝ, & præſcriptum boni viri, quem ſentimus tm̃. [Qui vinũ fu.) Alia quæſtio. vinum ſugiens dr̃, quod non conſeruat bonitatem, quam præ ſe fert, ſed eum mutatur putreſcit. vnde ſugere eſt quaſi putrefieri. & literæ dñr fugere, cum corrumpuntur. ergo q tale vinum vendit, dicere debet illud eſſe fugiens. Sunt quædam vina, quæ nõ durant, & ſi quis illa tanq̃ duratura emeret, faceret iacturam. [In ince) Opinione & ſnia, quæ eſt Stoicis ius quoddã & ſancta lex. [Redhibeatur) Opus ſit recipere mancipium uenditum. Vlp. ait, Redhibere eſt facere, vt rurſus habeat venditor, quod habuerat. & qa reddendo id faciebat, iccirco redhibitio eſt appellata, quaſi redditio, cum redditur ab emptore mancipium vẽditori. & a iure cõſultis ponuntur morbi & cauſæ, qbus mancipium redhibeatur. [Sed hic) In hac parte & re, Diogeni placet, vt nõ dicantur vitia. Antipatro ſũt vt dicantur. [Aleatorem) q ludo aleę teneatur. [Si q's auꝶ) Alia quæſtio. [Orichalcum) Eſt æs montanum hñs aliq̃ ſimilitudinem auri in colore, materna lingua dr̃, ottone. [Ne ui) de hoc ſupra dictũ eſt, quod ui metus ue cauſa, & de dolo, qm̃ prætores dolo promiſſa, aut ui, rata non habebant, Ponit igr̃ exemplum de eo quod promiſſum eſt nec ui, nec dolo. [Ad aq̃ intercutem) Ad morbum hydropiſim. [Pepigerit) Pactus fuerit. [Eundem morbum) Hydropiſim. [Qui cum) .i. cũ quo pactum fecerat. [Vitæ & ſaluti) Statuit Cic. & iudicat non eſſe ſtandũ tali promiſſo, ſed uitæ conſulendum, vtendumq́. medicamẽto etiam nõ permittente medico, q cum id perneget, ab humanitate diſcedit. [Quid ſi q's ſapiens) Alia quæſtio. [Promiſiſſe nollẽ) Rñdet Cicero propoſitæ qõni dicens ſapientis uiri & grauis fuiſſe non promittere, ſed quia promiſit, laudabilius erit in hoc mẽtiri. nihil .ſ. ex hereditate accipe niſi forte pecuniã illa hereditate relictam collaturus aliqñ ſit, in vtilitatem reip. [Grauitatis) Cõſtantiæ & virtutis. [Si ducet) Exiſtimabit eſſe turpe, & ꝑter decorũ viri ſapientis ſaltare in foro. [Honeſtius) Maiore laude, ſi nihil capiet ex hereditate, qm̃ oñdit antiquiorem eſſe ſibi virtutẽ, & decoꝝ oibus alijs rebus. [Magnum aliquod ips) .i. in aliq̃ difficultatem & neceſſitatem reip. cui adeſſe debemus, & qdqd pro illa facimus, decet. [Tempus) .i. opportunitatem tpis, & vſum. [Ac ne illa q dem) Nunc de promiſſis non ſeruandis diſputat, de quibus dcm̃ eſt in j. vol. & ponit exemplum de Sole & Phaetonte, Neptuno & Theſeo, Agamẽnone & Iphigenia filia, quam immolauit. Aliqui dñt Agamẽnonem cum græcoꝝ claſſis Aulide conueniſſet, importunitatem intereniſſe capream paſcentem & Dianæ ſacram. Numen ob id iratum placari ſanguine Agamẽnonis filiæ popoſciſſe. Vlyſſemq́. ſimulaniſ Achilli deſponſatam à Clytæmneſtra matre virginem accepiſſe, & ante aras victatam ſtatuiſſe. Achillẽ ceteroſq́. q ſacrificio præerant puellam regi Scythaꝝ clam emandaſſe, & ſic Tauricæ Dianæ tẽplo præfuiſſe. Fabulę dñt ceruam fuiſſe ſuppoſitam ꝓ virgine a Diana. [Tam tetrum) Crudele & horrendũ. [Ergo concludit oñdens hæc eſſe officia à circũſtantia, vt ſuo loco dcm̃ eſt. [Quid ſi) Alia qõ, qua offm̃ & circunſtantia oſtenditur. [Tpibus) ꝯdõne tpum. [Cõmutata vtilitate) qm̃ ſi ſit promiſſum, non eſt vtile illi, cui promiſſum eſt, & qa vtilitati conſulendum eſt, mutata vtilitate mutatur offm̃. hæc plana ſunt, & in j. lib. tractata vberius. [Ac de his quidem) Poſtq̃ diſſeruit, de his quæ pertinet ad prudentiam & iuſtitiam. Cic. captans attentionem tranſit ad reliqua quæ pertinet ad fortitudinem & temperantiam. de q bus vſq; ad finem diſputat, oñdens nihil eſſe vtile quod fortem viꝝ dedeceat & temperatum, confutans Epicureorum opiniones ſtatuentium finem bonorum in voluptate, & firma exploratáq. corporis valetudine. [Simulatione) .i. malitia quadam, quæ prudentiam vr̃ imitari, cum ab ea diſtet plurimum. [In eiſdem) Fontibus, è q bus officia ducuntur, & manant.

FRAN. MAT.

PLenus eſt, &c.) Nunc dicit qño multa eiuſmodi ponantur ab Hecatone Rhodio per modum qõnis, quæ vtilia vñr, nec tñ honeſta; & ipſe diſputat quid in eiuſmodi qõnibus faciendum ſit. [Sit ne boni viri. &c.) Prima qõ ſi inquit maxima annonæ caritas ingruerit, quæritur an pater familias q ſeruos habeat & ancillas, poſſit & debeat tantam familiam in tanta penuria alere, an illos famæ perire ſinat, vt ſuæ conſulat vtilitati. in vtranq; inquit partem diſputat Hecato, ſed offm̃ magis ad vtilitatem dirigit, q̃ ad honeſtatem & humanitatem. [Officium dirigi) videlicet vtilitati magis conſulendum q̃ honeſtati, honeſtum eſt alere ſeruos, ſed tñ ſalutis ſuæ rõnem hre vtile eſt. [Humanitate) humanum.n. eſt familiam alere. [Quærit ſi in naui.) Alia qõ, quidam mercator ſeruos & equos vehit, exoritur tempeſtas, iactura facienda eſt, niſi perire oẽs cum naui malint, ſunt ſerui viles & inutiles, ſunt & equi precioſiſſimi, quærit vtrum facere debeat dñs nauis, nunquid viles ſeruos in mare abijciat, an equos precioſos, rñdit hoc in loco, alio ducit res familiaris, alio vero humanitas. [Humanitas) Nam humanitas ad hæc trahit vt equos precioſos perire malimus, q̃ ſeruos, vtilitas vero vt potius ſeruos, q̃ equos abijciamus. [Si tabulam) Alia qõ, fracta naui, cum naufragio oẽs perirent, ſorte accidit, vt ex vectoribus alter ſtultus, alter ſapiens ſit, ſtultus fragmentum nauis ceperat, & fragmento illo euadere tentabat, ſapiens poterat auferre tabulam illam. quæritur nunq d facere debeat. Nam honeſtius vr̃ vt ſapiens potius viuat q̃ ſtultus, & tñ dicit iniuriam eſſe hoc facere. [Quid dñs nauis) ſit probat. dic mihi (inquit) tu quæris nunquid ſapiens fragmentum illud debeat arripere ſtulto, ſed dic mihi dñs nauis debet ne extorquere, quia ſuum eſt, nam quia nauis ſua eſt, ẽt pars ſua eſſe debet, ergo ſibi iure id vendicare poſſe vr̃. Negat, & rõnem affert, quid inquit aliud eſſe tabulam de manu extorquere, q̃ ipſum incolumen deijcere, & præcipitare? Illud non eſſet faciendum, igitur neq; hoc. [Quoad.n.) Non iuſta cauſa, eſt nec eũ de naui deijcere debet, nam cum nauem conduco, mea ẽt dr̃, donec ad locum deſtinatum deuenero. verbi cauſa: Venetijs Anconem nauigaturus nauem conduco, illa nauis non dr̃ dñi eſſe donec ad deſtinatum locum deuenero. [Quid ſi in vna tab.) Dixit de tabula quam ſtultus ceperat, nunquid et ſapiens poſſet extorquere, nunc dicit ſe vterq; ſapiẽs fuerit nunqd alter alteri poſſit eripere, & alteꝝ alteri reddere debere, affirmat q vtilior fuerit & quem magis interſit viuere. [Paria) Videlicet, quod tam interſit huius, quã illius viuere vel ſua vel reip. cauſa. Cuniculus eſt foramen ſub terra occultum aut ab aiali, quod eſt ſimile lepori, appellatũ, quod ſub terra foſſa latere eſt ſolitum, aut à cuneoꝝ ſimilitudine,

Cuniculꝰ eſt ſubterraneum foramen.

tudine, q oẽm materiam iactant ſindẽtes. Pomp. [Quid ſi pr̃] Alia qõ, ſi pr̃ ſacrilegus eſſet, & deoꝝ tẽpla ſpoliaret & cuniculos ageret in ærariũ, vt Theſauros inde ſubriperet, nunqd filius hoc ſacrilegiũ indicare debeat. [Qui aũt defendat] Nõ modo non indicet, ſed ẽt defendat, ſi poſſit, neque obeſt patriæ vt tu vis, immo ꝓdeſt ſi filij in parentes pij fuerunt. [Quid ſi tyrãnidem] Alia qõ quid faciet filius, ſi p̃riam prodere hoſtibus pr̃ voluerit, aut tyrãnidem in ea occupare, & qd ſit facturus ex offõ oñdit. [Quærit ẽt] Alia qõ, ſi ſapiens inqt falſos nummos acciperet imprudens ab alio, põt ne id creditoribus ſuis illos ſciens dare? huius qõnis duas ponit contrarias opiniones. [Adulterinos] Falſos, ſicut & pueros nõ legitimos adulterinos dicimus. [Qui venenum] Alia qõ eſt, qui vendit quoddam genus coloris quod cito euaneſcat, nec durat, & is q vendit hoc, ſcit. ſ. colorẽ illum euaneſcere. Quæritur nunqd emptori dicere debeat, hic color euaneſcit. Venenum colorẽ hic accipe, vt apud Virg. nec Aſſyrio fucãtur lana veneno. Alij vinum fugiẽs legunt, hoc eſt nõ diu duratuꝝ, & mutatuꝝ colorem & ſaporem. [Fugiẽs] Euaneſcit. [Redhibeatur] Verbum eſt iuris. Cum rem vitioſam vendideris, cuius vitium tacitũ eſt, iure redhibẽda eſt. i. retro hñda, hoc verbo veteres iureconſulti vſi ſunt. [Si qs aurum] Eſt qdam q vendit aurum purum, ſed exiſtimat ſe orichalcum vendere. Quæritur nunqd emptor ſi ſapiẽs fuerit vt pħi putant cognoſcens debeat admonere venditorem non eſſe orichalcũ. [Perſpicuum] Debeat inqt aurum eſſe aperire. Quia diſputatũ eſt nihil eſſe vtile quod non honeſtũ. Et ꝓpea nihil alteri faciendum quod tibi fieri nõ velis. [Inter pħos] Diogenem & Antipatrum. [Pacta & promiſſa] Ait p̃tor ſacta ſeruabo. Idem ait, quod metus cauſa geſtum erit, ratum non habebo. Fiebat mentio ẽt vis ꝓp neceſſitatẽ impoſitam contraria voluntati. Eſt aũt vis maioris rei impetus, q repelli non põt. Metus aũt inſtantis vel periculi futuri cauſa mentis trepidatio. Item prætor ait: Quæ dolo malo ſacta eſſe dicentur, ſi de ijs rebus alia actio fuerit & iuſta cauſa eſſe videbitur, iudicium dabo. vt dige. lib. 4 diſcimus: Titulis quod metus cauſa geſtum erit, & dolo malo. Edicere vero magiſtratuum eſt verbum iubentium vt p̃tores & conſules ſolebant. [Siquis] Pactum ponit quod cenſet non eſſe ſeruãdum, eſt qdam hydropicus, huic medicus dat ſalubrem medicinã hoc pacto, vt hac medicina nunq̃ poſtea vtatur. Ille accepta medicina ſtatim liberatus eſt. poſt aliquot annos in eundem morbũ incidit. Quæritur nunqd pactum ſeruare debeat. Si à medico illo obtinere nõ poterit, vt rurſus hanc medicinã accipiat, non vẽ honeſtum. Aq̃ intercutem ſiue ſubtercutem Latini vocant, græci hydropiſim. Vim morbi exprimit Hora. his verſibus: Creſcit indulgẽs ſibi dirus hydrops, Nec ſitim pellit niſi cauſa morbi Fugerit venis, & aquoſus albo Corpore languor. Medici & Plin. atq; Celſus tres hydropiſeos tradũt ſpecies Cato vt ſcribit Feſtus hydropicũ veternoſum appellauit. veternoſus, inqt Cato, q̃ plurimũ bibit tam maxime ſitit. [Quid ſit ſapiẽs] Alia qõ. Quærit Hecato ſit ſapiẽs heres inſtitutus fuerit hac ꝯdõne, vt non prius hereditatẽ adeat quam in foro oĩbus videntibus ſaltauerit, nunqd ſi ꝓmiſerit, ſeruare ꝓmiſſum debeat. [Promiſiſſe nollem] Rñdet Cic. ſapiẽtis erat non ꝓmittere rem ineptam, & malle, qm̃ ꝓmiſit mendacem eſſe q̃ ſtultum. & potius, amittere hereditatẽ non ſeruando quod ꝓmiſerit, q̃ ſaltare & hereditatem adire. [Niſi ſor.] Hoc excipit ſi reſp. vtilitatem aſſeq poſſet, vt videlicet ex ea magnitudine pecuniæ ciuitas aliquã diu cõtra hoſtes tueri ſe poſſet. [At ne illa] Repetit qđ in principio poſuit, videlicet, q̃ ꝓmiſſis ſemper ſeruãda non eſſe, & exẽpla ponit qualia. ſ. ꝓmiſſa ſunt quæ nõ ſeruare vtile ſit & ei q promiſit & ei cui ꝓmiſſum eſt, & cõtra ſeruare inutile. [Sol Phaẽtõti] Quod Phœbus filio promiſit, faciendũ non fuit, nocituꝝ erat accipienti, ergo honeſtius fuerat mẽtiri, fabula nota eſt quã multis verſibus ſcribit Ouid. [Ictu fulminis] q a Iuppiter metuens terris & cœlo filiũ fulmine percuſſit, q in Eridanum cecidit. [Quid Theſeus] Hoc exẽplũ ẽt lib. j. poſuit. [Exegit] Petijt veluti rem ſibi debitã. Ille. n. tria ꝓmiſerat quæcunq; peteret. [Quid Agamẽnon] Aliud exẽplum cũ nullus Agamẽnoni naſceretur filius, & creandæ prolis facultas negata eſſet, vouit Dianæ ſe immolatuꝝ primogenitum, nata eſt Iphigenia filia pulcherrima. Quid facere debuit poſtq̃ promiſit? promiſſis ſtare non debuit. [Tetrum] Impiũ, crudele. [Neque] Semper depoſita reddenda ſunt, non eſt reddendum depoſitum qũ aliqd mali ſecuturum eſt. Exemplum Cic. ponit. [Quid ſi is] Aliud exẽplum. [Temporibus] Caſu & accidentia tpis. [Stare conuentis] Pactum eſt duorum vel plurium in idem placitum & conſenſus, promiſſum eſt quod aliquis alicui ẽt ſub iuramento promittit. conuentionis verbum, vt ait Vlp. generale eſt ad oĩa pertinens, de qbus negocij contrahendi cauſa tranſigendiq. conſentiunt, q inter ſe agunt. Nam ſicut conuenire dñe, qui ex diuerſis locis in vnum locum colliguntur, & veniunt, ita q ex diuerſis animi motibus in vnum conſentiunt. i. in vnam ſuiam decurrunt. Adeo aũt eſt conuentionis nomen gñale vt eleganter dicat Pedius nullũ eſſe contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in ſe cõuẽtionem, ſiue re ſiue verbis fiat. Nam ſtipulatio quæ verbis fit ſi non habet conſenſum, nulla eſt. Idem eſt cõuentum, quod pactũ, vel conuentio. [Sed qm̃] Multis validiſſimiſq. rõnibus oſtendit Cic. nihil vtile eſſe, quod turpe ſit, & nihil oĩno vtile poſſe eſſe, quod idem honeſtum non ſit. Nunc idem à partibus honeſti oſtẽdere nititur, docet aũt, conuerti vtile, & honeſtum, & quidqd cõtra virtutem ſit, cõtra honeſtum ẽt fieri. Cuius partes enumerat. Quidqd ſit contra prudentiam, cõtra iuſtitiam, fortitudinem, tẽperantiam, cõtra honeſtum ſit, quod ſi honeſtũ, & vtile conuertũtur, quidqd contra virtutem ſit, eſſe vtile nullo modo põt. De duabus ſũt partibus iam dixit & oſtendit malitiam & calliditatẽ eſſe, quæ virtutem ad ſe trahit, & falſa ſpecie prudentiam imitari vult. Sed aliud eſt calliditas, aliud prudẽtia, illa. n. fallax eſt imitatio prudẽtię. Idem inqt de iuſtitia. Quidqd. n. iuſtum eſt, vtile eſt: quidqd iniuſtum, inutile. Seqtur vt oſtendat quæ ſiunt cõtra fortitudinẽ & temperantiam, nullo modo vtilia eſſe poſſe. [A q̃tuor fontib.] ſ. prudẽtia, iuſtitia, fortitudine, temperantia. [Quę imitari vult] q a malitia cum ſit vitiũ, vult prudẽtia videri. [Quæ ſemp eſt vtilis] ea. n. hoĩum ſocietas inter ſe conſeruatur, qua ſublata, humana ſocietas nulla eſſet, immo ne ciuitates quidem durarẽt.

ASCEN.

SExtus liber Hecatonis diſcipuli Panætij Stoici de officijs, eſt plenus talium qõnum, videlicet ne. i. an ſit boni viri. i. pertineat ad bonum virum non alere familiam in maxima caritate. i. penuria annonæ. i. victualium, & diſputat in vtranque partem, ſed in ad extremum putat officium dirigi vtilitate, magis quam humanitate. Quærit ſi in mari facienda eſt iactura, an faciat potius iacturam equi precioſi, an vilis ſeruuli, hic. i. in hoc caſu res familiaris ducit alio. i. ad alium videlicet ad ſaluationem equi, & humanitas ducit alio videlicet ad ſaluationẽ ſerui, quia hoĩs. Si ſtultus arripuerit tabulam de naufragio, an ſapiens extorquebit. i. violẽter auferet eam a manibus ſtulti ſi potuerit, negat. ſ. Hecato, quia ſit iniurium. Quid dñs nauis, eſt ſup. eripiet ne ſuum? Rñdet, minime, non pluſq̃ ſi velit eijcere è naui nauigantem in alto. ſ. mari, quia ſ. nauis non ſit ſua, quoad. i. uſq; quo peruentum ſit eo, quo nauis eſt ſumpta, nauis non eſt dñi ſed nauigantium. Quid ſi in vna tabula ſint duo naufragi æque ſapiẽtes, rapiat ne vterque ſibi, an alter cedat alteri? cedat vero. i. pro vera alter alteri, ſed ei ſup. cedat, cuius magis intereſt, vel ſua reip. cauſa viuere. Quid ſup. fiat ſi hæc ſup. ſint paria. i. æqualia in vtroque? Rñdit, nullum erit certamen, ſed alter cedat alteri, quaſi victus in ſorte, aut in dimicando. forte melius legas haud. i. non in dimicando. Quid ſup. dicatur ſi pater expilet. i. ſpoliet fana. i. templa, & ſit ſacrilegus, & agat cuniculos. i. ſubterraneos meatus, quales faciunt lepores, cuniculi, in ærarium. i. quibus perueniat ad ærarium, indicet ne filius magiſtratibus? Quidem. i. certe. i. nefas. ſ. filium reuelare ſacrilegium patris, quin etiam defendat. i. defendere debeat patrem, ſi arguatur. i. accuſetur ſacrilegij. Igitur patria non præſtabit. i. non erit præſtantior omnibus officijs, immo uere, ſed conducit. i. vtile eſt ipſi patriæ hẽre ciues pios in parẽtes. Quid ſi pater occupabit tyrannidem, ſi conabitur ꝓdere patriam? Silebit. n. filius, imo vero obſecrabit patrem, ne id faciat. Si nihil proficiet, accuſabit & minabitur etiã ad extremum, ſi res ſpectabit. i. tendet ad perniciem. i. deſtructionem patrię, ipſe anteponet ſalutem patriæ, ſaluti patris. Quærit ẽt Hecato. ſ. ſi ſapiẽs imprudens. i. neſciẽs quid fecerit, accipiet numos adulterinos. i. falſos, & non iuſtæ materiæ pro bonis, cum ipſe reſciterit. i. poſtea perceperit falſos eſſe. i. an ſit ſoluturus eos pro bonis, ſicuti debeat. Diogenes ait ſup. qđ ſic, Antipater negat, cui. ſ. Antipatero ego (Inquit Cic.) potius aſſentior. Qui ſciens uendat uinum fugiens. i. non conſeruans bonitatem ſuam, aut in uaſe cõtineri nequiens, qn obuertatur, ne. i. an debeat dicere. Diogenes putat nõ neceſſe eſſe ſup. dicere. Antipater exiſtimat. i. iudicat ſup. eſſe boni uiri ſup. dicere. Hæ. i. hmõi ſunt quaſi controuerſiæ. i. quęſtiones ad vtranque partem diſputabiles in iure Stoicoꝝ, oe. i. an uitia ſup ſint dicenda in uendendo mancipio. Rñſio. Non niſi ea, quæ niſi dixeris mancipium redhibeatur redhiberi a uenditore cogatur iure ciuili. Sed hic. i. in hac re vñr alteri. ſ. Stoicoꝝ ſupp. hæc uitia. ſ. mendacem eſſe, aleatorem. i. luſorem aleis, furacem & ebrioſum eſſe dicenda. i. oportere dici, & vñr alteri non dicenda. Si quis uendens aurum putat ſe uendere orichalcum. i. metallum ſimile auro in colore, ne. i. an uir bonus emptor, ſcilicet indicet ei illud eſſe aurum, cum emat denario, quod ſit mille denarium

narium

narium ſine denariorum. Perſpicuum eſt iam & qd videatur mihi, & quæ ſit controuerſia inter eos pſius, quos noiaui, ne.i. an pacta & promiſſa ſint ſemper ſeruanda, quæ facta ſint nec vi, nec dolo malo, vt prætores ſolent ſop. præſcribere. Si quis dederit cuipiam medicamentum ad aq̃ intercutem.i. hydropiſim, & pepigerit.i. in pacto habuerit ne vnq̃ vteretur poſtea illo medicamēto, ſi ſanus factus fuerit illo medicameoto, & inciderit aliquot annis poſt.i. poſtea in eundem morbū, nec impetret ab eo, q cum.i. cum quo pepigerat.i. tale pactum fecerat, vt liceat item .i. iterum vti eo. qd ſit faciendum, cum is ſit inhumanus, q oon concedat vti, nec quidq̃ iniuriæ fiat ei ſi ſup. vtatur. Rñſio. Conſulendum.i. auxiliandum, quaſi conſilio eſt vitæ & ſaluti. Qoid ſi qs ſapiens ſit rogatus ab eo q heredem faciat cum ſeſtertium milles.i. mille ſeſtertium hoc ſeſtertiorum (ſed conſuetius dñt periti millies ſeſtertium) relinquatur ei ex teſtō, vt anteq̃ adeat hereditatem ſaltet luce, vel potius luci.i. tpe lucis palam.i. in conſpectu oium in foro & promiſerit ſe id facturum, quod.i. quia ille aliter non eſſet ſcripturus, cum heredem faciat, illi quod promiſerat nec ne.i. an non, dicit Cic. ego nollem promiſiſſe, & ego arbitror id fuiſſe grauitatis, qm̃ promiſerit ſaltare, in foro, qood turpe ducet, mentietur, honeſtius ſi nihil exceperit es hereditate, quam ſi ceperit, niſi forte contulerit eam pecuniam io aliquod magnum tps.i. magnam opportunitatem, vt pote tpe egeſtatis reip. vt vel .i. ēt non ſit turpe eum ſaltare, cum ſit conſulturus ēt patriæ. At ne illa qdem promiſſa ſeruanda ſunt, quæ non ſunt vtilia his ipſis, qbus promiſeris illa. Sol (vt redeamus ad ſabulas) dixit ſe facturū eſſe filio Phaetonti qdqd optaſſet, & optauit filius, vt tolleretur in currum patris, ſublatus.i. ſurſus latus eſt, atq; ipſe inſanus anteq̃ conſtitit in curru.ſ. deflagrauit.i. totus exarſit ictu fulminis, quanto melius? q. d. multo melius fuerat promiſſum patris non eſſe ſeruatū in hoc. Quid quod Theſeus exegit promiſſum à Neptuno, cui cum Neptunus dediſſet tres optiones, optauit interitum Hippolyti filij ſui, cui patri, cū is.ſ. filius Hippolytus cum eſſet ſuſpectus de oouerca.ſ. Phædra, quæ primum fuerat Hippolyto deſponſata, & ita amans cum plusq̃ patrem interpellauit cum de ſtupro, quod recuſantem falſo crimine apud patrem detulit, quo .ſ. interitu optato, & impetrato Theſeus fuit in maximis luctibus. Quid Agamēnon ſup. fecit ſapientius, cum deuouiſſet Dianæ qđ maiū eſſet illo anno pulcherrimū io ſuo regno, immolauit Iphigeniam.ſ. filiam ſuam, qua nihil illo anno pulchrius natum erat. Promiſſum ſup. erat potius non faciendum quam tam tetrum .ſ. dirum & immane facinus admittendum. Ergo & promiſſa ſunt ſup. nonnunq̃.i. aliqñ ooo facienda. Neqoe dep.i. ſub fide in cuſtodiam data, ſunt ſemper reddenda. Si qs ſanæ mentis exiſtens depoſuerit apud te gladium, & ipſe inſaniens repetat, pctm̃ ſit reddere, & offm̃ non reddere. Quid ſi is q depoſuerit apud te pecuniam ioferat pr̃iæ bellum? reddes ne depoſitum? credo inqt Cic. quod non. Eñ pro qoia, tu facies ſi reddideris contra remp. quæ debet eſſe cariſſima. Sic multa quę vñr eſſe honeſta natura.i. p naturam, ſiunt tpibus.i. per diuerſitatem tpis oon honeſta, vt pote facere promiſſa, ſtare conuentis, reddere depoſita, vtilitate cōmutata.i. ablata faciendo, & addita negando ſiunt honeſta ſi ſup. feceris. at.i. ſed ego arbitror ſatis dcm̃ quidem.i. certe de his quæ vñr eſſe vtilitatis contra iuſtitiam, ſimulatione.i. per ſimulationem prudentiæ. Sed qm̃ diximus j. lib. officia à quatuor fontibus honeſtatis, quæ virtutes Cardinales appellantur, nos verſabimur in eiſdem cum docebimus ea quæ vñt eſſe vtilia, neque ſint, cum ſint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem, quæ malitiam vult imitari, itemq́. de iuſtitia quæ eſt ſemper vtilis, eſt diſputatū.

DOCT. *interpr.* Stare cōuentis.) Pro ſeruare pacta. Inuſitatius, quod dixit Vergilius, Manere dictis, apud Græcos mollius eſt ἐμμένειν.

DE FORTITVDINE.

RELIQVAE ſunt duæ partes honeſtatis: quarum altera in aī excellētis magnitudine, & præſtantia cernitur; altera in conformatione, & moderatione continentiæ, & tēperantiæ. Vtile videbatur Vlyſſi, (vt qdam poetæ Tragici prodiderunt: nam apud Homerum optimū auctorem, talis de Vlyſſe nulla ſuſpicio eſt) ſed inſimulant eum tragœdiæ ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugere voluiſſe. non honeſtū conſilium. at vtile (vt aliquis fortaſſe dixerit) regnare, & Ithacæ viuere ocioſe cum parentibus, cū vxore, vxore, cum filio. vllum tu decus in quotidianis periculis, & laboribus cū tranquillitate hac cōferendum putas? ego vero iſtam contēnendam, & abijciendam; qm̃, quæ honeſta nō ſit, ne vtilem qdem eſſe arbitror. quid .n. auditurū putas fuiſſe Vlyſſem, ſi in illa ſimulatione pſeueraſſet? q, cū maximas res geſſerit in bello, tñ hæc audiuit ab Aiace:

Cuiu' ipſe princeps iuriſiurandi fuit,
Quod omnes ſcitis, ſolus neglexit fidem:
Furere aſſimulauit, ne coiret, inſtitit.
Quòd ni Palamedis perſpicax prudentia
Iſtiu' percepſet malitioſam audaciam.
Fide ſacratæ ius perpetuo falleret.

illi vero nō modo cum hoſtibus, verum ēt cum fluctibus, id quod fecit, dimicare melius fuit, q̃ deſerere conſentiētem Græciam ad bellum barbaris inferendum. ſed dimittamus & fabulas, & externa: ad rem factaq́. veniamus. M. Attilius Regulus cum Conſul iterum in Africa ex inſidijs captus eſſet, duce Xantippo Lacedæmonio, imperatore aūt patre Annibalis Amilcare, iuratus miſſus eſt ad ſenatum, vt niſi redditi eſſent Pœnis captiui nobiles quidam, rediret ipſe Carthaginem. is, cum Romam veniſſet, vtilitatis ſpeciem videbat: ſed eam, vt res declarat, falſam iudicauit: quæ erat talis, manere in patria, eſſe domi ſuæ cū vxore, cum liberis; quam calamitatem accepiſſet in bello, cōem fortunæ bellicæ iudicante tenere conſularis dignitatis gradū. qs hæc neget eſſe vtilia? quid cenſes? magnitudo animi, & fortitudo negat. an locupletiores quęris auctores? harum.n. eſt virtutum proprium nil extimeſcere, oīa humana deſpicere, nihil, quod hoī accidere poſſit, intolerandum putare. Itaque quid fecit? in ſenatū venit: mādata expoſuit: ſnīam ne diceret, recuſauit: q̃ diu iureiurando hoſtium teneretur, non eſſe ſe ſenatorem. atque illud ēt: (ò ſtultum hoiem dixerit quiſpiam, & repugnantem vtilitati ſuæ) reddi captiuos, negauit eſſe vtile: illos.n. adoleſcentes, & bonos duces, ſe iam confectum ſenectute. Cuius cū valuiſſet auctoritas, captiui retēti ſunt, ipſe Carthaginem redijt: neque eum caritas patriæ retinuit, nec ſuorū. neq; vero tum ignorabat, ſe ad crudeliſſimum hoſtē, & ad exquiſita ſupplicia proficiſci: ſed iuſiurandum cōſeruandum putabat. itaq; tum, cum vigilando necabaſ, erat in meliori cauſſa, q̃ ſi domi ſenex, captiuus, periurus, & conſularis remanſiſſet. at ſtulte, q non modo nō cenſuerit captiuos remittendos, verum ēt diſuaſerit. quo modo ſtulte? ēt ne, ſi reip. cōducebat? pōt aūt, quod inutile reip. ſit, id cuiq̃ ciui vtile eſſe? peruertūt hoies ea, quæ ſunt fundamēta naturę, cum vtilitatē ab honeſtate ſeiungunt. oēs.n. expetimus vtilitatem, ad eamq́. rapimur; nec facere aliter vllo modo poſſumus: nam qs eſt, qui vtilia fugiat? aut qs potius, q ea non ſtudioſiſſime perſequatur? Sed quia nuſq̃ poſſumus, niſi in laude, decore, honeſtate, vtilia reperire, ꝓpterea illa prima, & ſumma habemus, vtilitatis nomē non tam ſplendidum, q̃ neceſſarium ducimus. Quid eſt igiſ, dixerit qs, in iureiurando? num iratū timemus Iouem? at hoc quidem cōe eſt oīum philoſophorum, nō eorum modo, qui deum nihil hr̃e ipſum negocij dñt, & nihil exhibere alteri: ſed eorum ēt, q deum ſemper agere aliqd, & moliri volunt, vnq̃ nec iraſci deū, nec nocere. quid autē iratus Iupiter plus nocere potuiſ-

ſet, quam nocuit ſibi ipſe Regulus? nulla igitur vis fuit religionis, quæ tantã vtilitatem peruerteret. An, ne turpiter faceret? primum minima de malis. num igitur tm̃ mali turpitudo iſta habebit, quantum ille cruciatus? deinde illud ẽt apud Accium, Fregiſti ne fidem? neque dedi, neque do infideli cuiq̃, q̃q̃ ab impio dr̃, luculente tñ dr̃. Addunt ẽt: quemadmodum nos dicamus, videri quædã vtilia, quæ nõ ſint; ſic ſe dicere, videri quædam honeſta, quę non ſint: vt hoc ipſum vr̃ honeſtum, conſeruandi iuſiurandi cauſſa ad cruciatum reuertiſſe, ſed fit non honeſtũ, quia, quod per vim hoſtium eſſet actum, ratum eſſe nõ debuit. Addunt ẽt, quidquid valde vtile ſit, id fieri honeſtũ, etiam ſi antea non videretur. hæc ferè contra Regulũ. ſed prima videamus. Non fuit Iupiter metuendus, ne iratus noceret, quia neque iraſci ſolet, neque nocere. hæc quidẽ ratio non magis contra Regulum, q̃ contra oẽ iuſiurandum valet. ſed in iureiurando, non qui metus, ſed quę vis ſit, debet intelligi. eſt.n. iuſiurandum affirmatio religioſa. quod aũt affirmate, quaſi deo teſte, promiſeris, id tenẽdum eſt. iam.n. non ad iram deorum, quæ nulla eſt, ſed ad iuſtitiam, & ad fidem pertinet. nam præclare Ennius. O Fides alma, apta pinnis, & iuſiurandum Iouis. qui igitur iuſiurandum violat, is fidem violat, quam in Capitolio vicinam Iouis Opt. Max. vt in Catonis oratione eſt, maiores nr̃i eſſe voluerunt. At.n. ne iratus quidẽ Iupiter plus Regulo nocuiſſet, q̃ ſibi nocuit ipſe Regulus. certe, ſi nihil malum eſſet, niſi dolere. id aũt non modo non ſummũ malum, ſed nec malum quidem eſſe, maxima auctoritate philoſophi affirmant. quorum quidem teſtem nõ mediocrem, ſed haud ſcio an grauiſſimum, Regulum nolite q̃ſo vituperare. quem.n. locupletiorem quærimus, q̃ principem reip. qui, qui retinendi officij cauſſa, cruciatũ ſubiret voluntarium? Nam, quod aiunt, minima de malis. i. vt turpiter potius, q̃ calamitoſe: an eſt vllum maius turpitudine? quæ ſi in deformitate corporis habeat aliquid offenſionis, quanta illa deprauatio, & fœditas turpificati animi debet videri? itaque, neruoſius qui iſta diſſerunt, ſolum audent malum dicere id, quod turpe ſit: qui aũt remiſſius, hi tñ non dubitant ſummum malum dicere. nam illud quidem, Neq; dedi, neq; do fidem infideli cuiq̃, iccirco recte à poëta dr̃, quia cum tractaretur Atreus, perſonæ ſeruiendum fuit. ſed ſi hinc ſibi ſumunt, nullam eſſe fidem, quæ infideli data ſit: videant ne quæratur latebra periurio. Eſt aũt ius ẽt bellicum, fideſq. iuſiurandi ſæpe hoſti ſeruanda. quod enim ita iuratum eſt, & mens conciperet fieri oportere, id ſeruandum eſt: quod aliter, id ſi nõ feceris, nullum periurium eſt: vt, ſi p̃donibus pactum pro capite precium non attuleris, nulla fraus eſt, ne ſi iuratus quidem id non feceris. nam pirata non eſt ex perduelliũ numero definitus, ſed cõis hoſtis oium. cum hoc nec fides eſſe debet, nec iuſiurandum cõe. non.n. falſum iurare, peierarẽ eſt: ſed, quod ex animi tui ſnĩa iuraueris, ſicut verbis concipitur, more noſtro, id non facere, periurium eſt. ſcite enim Euripides:

Iuraui lingua, mentem iniuratam gero.

Regulus vero nõ debuit conditiones pactioneſq. bellicas, & hoſtiles ꝑturbare periurio: cum iuſto.n. & legitimo hoſte res gerebatur, aduerſus quẽ & totum ius feciale, & multa ſunt iura cõia. quod ni ita eſſet, nunq̃ claros viros ſenatus vinctos hoſtibus dediſſet. At vero T. Veturius, & Sp. Poſtumius, cum iterum conſules eſſent, qa, cum male pugnatum apud Caudium eſſet, legionibus noſtris ſubiugum miſſis, pacem cum Samnitibus fecerant, dediti ſunt his: iniuſſu.n. populi, ſenatuſq. fecerãt. eodemq. tpe T. Numitius, Q. Aemilius, qui tum tribuni pl. erant, ꝙ eorum auctoritate pax erat facta, dediti ſunt, vt pax Sãnitibus repudiaretur. atque huius deditionis ipſe Poſtumius, qui debebatur, ſuaſor, & auctor fuit. quod idem multis annis poſt C. Mancinus: qui, vt Numantinis, quibuſcum ſine ſenatus auctoritate fœdus fecerat, dederetur, rogationem ſuaſit eam, quam L. Furius, & Sext. Attilius ex S. C. ferebãt: qua accepta, eſt hoſtibus deditus. Honeſtius hic, q̃ Q. Pompeius: quo, cum in eadem cauſſa eſſet, deprecãte, accepta lex non eſt. hic ea, quæ videbatur vtilitas, plus valuit, q̃ honeſtas: apud ſuperiores vtilitatis ſpecies falſa, ab honeſtatis auctoritate ſuperata eſt. At nõ debuit ratum eſſe, quod erat actum per vim. Quaſi vero forti viro, vis poſſit adhiberi. Cur igitur ad ſenatũ proficiſcebatur, cum p̃ſertim de captiuis diſſuaſurus eſſet? quod maximũ in eo eſt, id reprehenditis. non.n. ſuo iudicio ſtetit, ſed ſuſcepit cauſſam, vt eſſet iudicium ſenatus: cui niſi ipſe auctor fuiſſet, captiui profecto Pœnis redditi, eſſent, ita incolumis in patria Regulus reſtituiſſet. Quod qa patrię nõ vtile putauit, iccirco honeſtum ſibi & ſentire illa, & pati credidit. Nam ꝙ aiunt, quod valde vtile ſit, id fieri honeſtum: immo vero eſſe, nõ fieri. eſt.n. nihil vtile, quod idẽ non honeſtum: nec; quia vtile, honeſtum eſt; ſed qa honeſtum, vtile. quare ex multis mirabilibus exẽplis, haud facile qs dixerit hoc exẽplo aut laudabilius, aut p̃ſtantius. ſed ex tota hac laude Reguli, vnum illud eſt admiratione dignũ, ꝙ captiuos retinendo cenſuerit. nam ꝙ rediit, nobis nunc mirabile vr̃, illis quidem tpibus aliter facere non potuit. itaq; iſta laus non eſt hois, ſed tpum. nullũ.n. vinculum ad aſtringendam fidem iureiurãdo maiores arctius eſſe voluerunt. id indicant leges in duodecim tabulis, indicant ſacra, indicant fœdera, qbus ẽt cum hoſte deuincitur fides; indicant notiones, animaduerſiones cenſorum, qui nulla de re diligentius q̃ de iniuriando, indicabant. L. Manlio A. filio, cum dictator fuiſſet, M. Pomponius tribunus pl. diem dixit, quod is paucos ſibi dies ad dictaturam gerendam addidiſſet. criminabatur ẽt, ꝙ Titum filium, qui Torquatus poſtea eſt appellatus, ab hoĩbus relegaſſet, & ruri habitare iuſſiſſet. quod cum audiuiſſet adoleſcẽs filius, negocium exhiberi patri; accurriſſe Romam, & prima luce Pomponij domum veniſſe dr̃. cui cum eſſet nunciatum, ꝙ illum iratum allaturum ad ſe aliquid contra patrem arbitraretur, ſurrexit e lectulo, remotiſq. arbitris, ad ſe adoleſcentem iuſſit venire. at ille, vt ingreſſus eſt, confeſtim gladium diſtrinxit, iurauitq. ſe illum ſtatim interfecturum, niſi iuſiurãdum ſibi dediſſet, ſe patrem miſſum eſſe facturum. iurauit hoc terrore coactus Põponius: rem ad populũ detulit: docuit, cur ſibi à cauſſa deſiſtere neceſſe eſſet: Manlium miſſum fecit: tm̃ tpibus illis iuſiurandum valebat. atque hic T. Manlius is eſt, qui ad Anienem Gallo, quẽ ab eo prouocatus occiderat, torque detracto, cognomẽ inuenit: cuius tertio Cõſulatu Latini ad Veſerim fuſi, & fugati: magnus vir in primis: & q̃ nup indulgẽs in patrẽ, idẽ acerbus, & ſeuerus in filiũ. Sed vt laudandus Regulus in conſeruando iureiurãdo, ſic decẽ illi, quos poſt Cãnẽſem pugnã iuratos ad ſenatum

natum miſit Annibal, in caſtra redituros ea, quorum erāt potiti Pœni, niſi de redimendis captiuis impetrauiſſent, ſi nō redierunt, vituperandi. de quibus non oēs vno modo. nā Polybius, bonus auctor in primis, ſcribit ex decē nobiliſſimis, q tum erant miſſi, nouē reuertiſſe à ſenatu re non impetrata; vnū ex decem, q paulo poſt, q̄ egreſſus erat è caſtris, rediſſet, quaſi aliqd eſſet oblitus, Romę remāſiſſe. Reditu.n. in caſtra, liberatum ſe eſſe iureiurādo interpretabatur: nō recte; fraus.n. diſtringit, non diſſoluit periurium. fuit igitur ſtulta calliditas, peruerſe imitata prudentiam. itaque decreuit ſenatus, vt ille veterator, & callidus vinctus ad Annibalē duceretur. Sed illud maximum. octo hoīum millia tenebat Annibal, non quos in acie cepiſſet, aut q periculo mortis diffugiſſent, ſed q relicti in caſtris fuiſſent à Paullo, & Varrone cōſulibus. eos ſenatus non cenſuit redimendos, cū id parua pecunia fieri potuiſſet: vt eſſet inſitum militibus nr̄is aut vincere, aut emori. qua quidem re audita, fractum aīum Annibalis ſcripſit idem, ꝙ ſenatus, populusq́. R. rebus afflictis tam excelſo aīo fuiſſet. Sic honeſtatis comparatione ea, quæ vīr vtilia, vincūtur. Atilius aūt ille, qui græce ſcripſit hiſtoriam, plures ait fuiſſe, qui in caſtra reuertiſſent, eadem fraude, vt iureiurando liberarentur; eosq́. à cenſoribus oībus ignominijs notatos. Sit iam huius loci finis: perſpicuum eſt.n. quæ timido animo, humili, demiſſo, fractoq́. fiāt, quale fuiſſet Reguli factum, ſi aut de captiuis, quod ipſi opus eſſe videret, non quod reip. cenſuiſſet aut, domi remanere voluiſſet; non eſſe vtilia, q̄a ſint flagitioſa, fœda, & turpia.

PETRVS MARS.

REliqvae ſunt duę partes) Fortitudo. ſ. & temperātia, ſed prius agit de fortitudine. Et ponit exēplum Vlyſſis, quem oſtendit non potuiſſe viri fortis & magni decoꝝ ſeruare, ſi domi remāſiſſet vitans bellicos labores, quāuis id vtile potuiſſet videri. (Conformatione) Repreſentatione imaginis tēperantiæ. Is alicui virtuti ſe cōformat, qui & vultu, & cultu corporis officio illius ſe accōmodat. hæc conformatio maxime pertinet ad tēperantiam, quæ motus ēt corporis naturę congruēſes reqrit. in primo dictum eſt. (Ithacæ) Quæ erat patria ſua, cuius deſiderio dicebat apud Homerū ſe teneri in hæc uerba. Ithaca oium clariſſima occaſum verſus, aſpera quidem, ſed optima, iuuētutis altrix, qua ego nihil vnq̄ amœnius vidi. (Ocioſe) Sine laboribus bellicis. (Cū paren.) Laerte & Autolia matre. (Vxore) Penelope. (Filio) Telemacho. (An vliū tu decus) Senſus eſt, nulla tranqllitas & vita ocioſa pōt conferri cum decore & laude, quā meretur qs ex laboribus & periculis aditis pro decoro ſeruando. tranqllitas.n. quæ honeſta nō eſt, nō poteſt eſſe vtilis. (Ac Aiace) Filio Telamonis ſuperato ab Vlyſſe in iudicio armoꝝ. (Cuius ipſe princeps) Hæc erāt verba Aiacis in Tragœdia, iudiciū armoꝝ inſcripta Pacuuio, qbus exprobrabat Vlyſſi, quod militiā ſubterfugerit ſimulatione inſanię. (Quod ni Palamedis) Vlyſſes ne iret ad bellū, furorē ſimulauit. ſed Palamedis perſpicaci ingenio ſimulatio illa detecta eſt. Nā cum araret, & ſalē ſereret, vt furēs videretur, Palamedes obiecit aratro Telemachū, & ſic timēs filio ſe aperuit. (Id qđ fecit) qm̄ errauit p maria & varios labores ꝑpeſſus eſt, ut canit Hom. in Odyſſea. (Ius). i. ſacrā obligationem. (Sacrata) Tactu ſacroꝝ ſancita. (Barbaris) Phrygibus. (Noſtrā) Romanam, & affert exēplum Reguli q ad ſuppliciū redire maluit, quā aliqd de conſtātia & fide remittere. (Cōſulit iterū) In ſecundo cōſulatu in quo collegā habuit, L. Manliū. bis cōſul fuit Attilius Regulus de ſecūdo ꝯſulatu, nota eſt hiſt. apud T. Liuium & Polybiū. Ex inſidijs, Xātippus Lacedæmonius mercede cōductus à Carthaginēſibus, & militaris rei ꝑitiſſimus callide exercitū inſtruxerat, elephātosq́. in hoſtes imiſerat. Vnde pugnatū eſt quādiu dubio Marte. Sed Xāthippus ſimulata fuga Romanos ad inſidias traxit, & Regulus captus eſt, & Romā miſſus, vt aut pacē ſuaderet noie Pœnoꝝ, aut captiuoꝝ ꝑmutationē. ſuaſit ne fieret ꝑmutatio, addidit ēt ſibi venenū datum ad tps, quo paulatim tabeſcēte corpore facta permutatione extingueretur. (Vxore) Martia. (Cum liberis) Duobus filijs, quoꝝ alter, ut eſt apud Siliū, Seranus uocabat, alter Regulus. (Quid cēſes?) Rn̄det Cic. talia nō eſſe utilia, qm̄ ſunt ꝯtra magnanimitatem & fortitudinē, de qbus nunc agitur ut dcm̄ eſt. (Nam locupletiores) An inqt q̄ris maiores auctores ipſa magnitudine ai, & fortitudine, quæ negāt talia nō eſſe utilia, q̄a ſibi repugnent? q.d. hæ uirtutes oñdūt illam ſpēm utilitatis eſſe falſam. (Mandata) Carthaginēſiū de pace & ꝑmutatione captiuoꝝ. (Sniam ne diceret) Qm̄ negabat fas eſſe captiuo ſedere inter ꝯſulares & liberos ciues, & dicere ſententiam. (Atque illud ēt) Affert id quod potuiſſet aliqs dicere cōtra Regulū. (Cum uigilando necabatur) Tenebatur Regulus in tenebris & repēte ardoribus ſolis obijciebat, cogebaturq́. reſpicere ad ſolē inſutis ſurſum ac deorſum palpebris. tū ſomnio diu ꝓhibitus deceſſit. Armariū ex tabulis ligneis Pœni excogitauerāt ſuppoſitis ēt acutis lignis, diſpoſitis ſtimulis per latera armarij, quo clauſerunt Regulū, ita ut nec iacere, nec adhærere poſſet niſi fixus ſtimulis. Vnde dicit Seneca loquēs de ſupplicio Reguli: Figunt cutē clauis, & quocunq; fatigatum corpus inclinauit, uulneri incūbit, & in perpetuam uigiliam ſuſpenſa ſunt lumina. (At ſtultę) Affert aliud, quod qs contra Regulū potuiſſet afferre fundamēta naturæ. i. rōnes, ac principia bene recteq́. uiuēdi, qm̄ honeſtum eſt ſm natura.n. & nihil eſt utile quod non ſit honeſtum, quod qui non tenent, & utile ab honeſto ſeparant, peruertūt fundamēta naturæ. Vnde Socrates illos execrari ſolebat, q hæc duo coniuncta natura opinione praua diſtraxiſſent. (Rapimur) Vi & imperio naturæ, ſed nos corrupti ueꝝ utile non diſpicimus auaritiæ nubilo aut alterius affectus caligine obducti, æſtuq́. cupiditatum inflāmati, ideo dicit utilia non poſſe reperire, niſi in laude decore, & honeſtate. (Et hæc ſunt) Prima, & ſumma inqt, utilitas neceſſitati naturæ ſubuenit. illa uero afferūt ſplendorem nois & gloriam ꝑp honeſtatem qppe laudamur. (Illa) Laudem decorē, & honeſtatem qbus datur primus & ſummus locus. utilitas aūt expetitur ꝑp neceſſitatem, ergo præſtabiliora magis appetenda ſunt, & ceteris ꝓponenda. (Quid eſt igitur) Affert ea q potuiſſent dici contra Regulum, quod uoluerit iuſiurandū uiolare, ne Iouē inuocatum oñderet. Et has rōnes Cic. confutabit, oſtendetq́. Regulum offō boni magniq́. uiri functum eſſe. (Nihil hr̄e negocij) & hi fuerunt Epicurei. Epicurus.n. dicebat, quod beatum æternumq́. eſt, idipſum nec hr̄e quidq̄ negocij, nec exhibere alteri. ita neq; ira, neque gr̄a teneri, quod quæ talia eſſent, imbecilla eſſent oia. & negabat Epicurus in deo eſſe gr̄am. (Sed eoꝝ) Peripateticoꝝ. ſ. Stoicoꝝ, & Academicoꝝ. (An ne igitur) Proponit id quod pro Regulo dici potuiſſet, & introducit rn̄dentem, & aſſerentem turpitudinem ipſam eſſe minimum malum, quod poſtea Cic. refellit. (Minima de malis). ſ. eſt ipſa turpitudo, quæ in ſe minus habet mali, quam ille cruciatus. (Apud Accū) In Tragœdia in qua Atreus q fratrem deceperat Thyeſtē, hæc verba dixit. ſe. ſ. nec fregiſſe fidem, nec dediſſe, qm̄ voce tm̄ non mēte iurauerat. (Impio) Alieno ab oi pietate, & dei cultu, coi pietatē debemus, & crudeliſſimo in fratrem. (Lucolente) Clare & bene. (Adduntēt) Hæc ſunt alia quæ afferebantur contra Regulum. (Sed prima videamus) Refellit Cic. ea quæ contra Regulum dicta ſunt, reſumens primum de iureiurando, quod interpretatur vt oñdat nullo modo violandū eſſe. (Apta pinnis) Cōiuncta ſummitatibus & faſtigijs Capitolinis. aptare apud antiquos ſignābat coniūgere. inde apud Virg. Cœlū ſtellis ardentibus aptū. Pinna ſignāt acutū inde muroꝝ ſummitates, & faſtigia pinnæ, & ꝑ diminutionē pinnacula, quæ dn̄r à Gręcis πτερύγια (Iuſiurandū) Iouis. (In Capitolio) Fidē in Capitolio primus ꝯſecrauit Attilius Calatinus, inde M. Æmilius Scaurus. (Sed nec q dē) Hæc fuit opinio Stoicoꝝ ſtatuentium nihil eſſe numerādum in malis ꝑter vitia, de his rebus abunde dcm̄ eſt ſupra. Stoici dicebant dolorē non eſſe malum, & beatam vitam deſcenſuram in oīa tormenta. Igitur Regulus in illo dolore, nihil mali habebat, q̄a non diſcedebat ab offō & virtutis ꝑſcripto. (Phi) Stoici. ſ. (Nam q aiunt) refellit aliud de turpitudine, quā illi dicebant minimam de malis, & ſic concludebāt potius viuendum eſſe cū turpitudine, quam cum calamitate, qđ eſt contra ꝑſcriptum naturæ, quæ honeſtum amat, & turpitudini aduerſatur, & odit. & oñdit Cic. nullum malum eſſe maius turpitudine & vitio. turpitudo.n. maxime refertur ad mores. inde turpis dr̄ infamis. (Quæ) Turpitudo ſi alios offendit cum eſt in corpore quāto magis in aīo. (Itaq; , neruoſi⁹) Et ideo inqt Cic. Stoici q ſummā vim dabant virtuti, nec illā eneruabant, vt Peripatetici & Academici dicebant id ſolū eſſe malū, quod eſſet turpe. Peripatetici aūt dicebant vitiū eſſe ſummū malū, & ſic relinquebatur eſſe alia mala ꝑter turpitudinē, vt ſunt dolores, cruciat⁹, & cetera id genus, q̄ Stoici mala eſſe negabant, qm̄ turpitudine vacarent.

ducuntur & fœdera ſanciuntur. [Iura cōia) Obligantia vtrunq; hoſtē ad id pſtandum, quod pmittitur. [Auctor) Princeps, & quaſi caput. Auctor is dr̄, e cuius ſnīa decerneretur aliqd. [Rogationē) decretum, legē. (Deprecante) Precibus contendente, ne hoſtibus dederetur. De, ppoſitio, inqt Gellius, eſt anceps. In vno eodemq. verbo diuerſitatem ſignificationis capit, aliqn .n. deprecor ſignāt deteſtor, execror, vel depello, & abominoe. Contra aūt valet cū Cic. dicit, vitam à Sylla deprecatus eſt. Et nullæ ſunt virgīnea, q mea à vobis deprecentur. Deprecari aliqū idem eſt qd' excuſare, atq; defendere. [Suſcepit cauſam) Patronū ſe conſtituit publici negocij. [Quaſi vero forti viro via poſſit afferri.) Seoſus eſt ſuā rōnem ita coofirmant, tanq vis aliqua poſſit adbiberi viro forti, qd' eſt abſurdiſſimum. Aius qppe viri fortis cogi nō pōt, ſed moꝛtem ppone in decoris promiſſis. Apud eundem in 3. de Fin. Cato Stoicus ita loqtur, Sapiens recte vocatur inuictus, cuius ēt ſi corpus conſtringatur, aio tñ injci vincula nulla pōt. Indicant legea in 12. tabulis. Lex in 12. tab. eodē Cic. auctore in 2. de legibus hæc erat: Periurij pœna diuina exitiū. humana dedecus. [Indicāt) Sacratę, leges ſacratæ fuerūt plebeiæ, ac tribunitiæ, vt auctor eſt Aſc. Pæd. Idem Cic. in orōne pro Cornelio agens de plebe, ac tribunis dicit. Tanta in illis virtus fuit, vt anno 16. poſt reges exactos pp nimiam dominationem potentium ſecederent. Legeaq. ſacratas ſibi reſtituerent, & montē trans Aniené æternæ memoriæ conſecrarent. Idem in 3. de legib. inquit: Sunt certa verba legū, neq; ita priſca, vt in veteribus his, ſacratiſq. legibus. Pōpeius vero ſic ſcribit: Socratæ legea dicebantur, in qbus ſanctū erat, vt ſi qs aduerſus eas feciſſet ſacer alicui deoꝝ eſſet cum familia, pecuniaq.. Liu. lib. 2. primæ decadis ageos de reconciliatione plebis opera Mēnij Agrippæ dicit. Agr de concordia cœptū, conceſſumq. in ɔdōnes, vt plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti, qbus auxilij latio aduerſus conſules eſſet, nēu e'cui patrū capere eum magr̄atum, liceret, ibi ſacrata lex lata. Vel a Græcis, vt pleraq. oīa, hoc quoq; mutuati ſuot Romani. Athenienſiū .n. leges, quaꝝ auctor pcipuus ac clariſſimus fuit Solon, bipartitæ fuerūt. Nam altæ res ſacras, oēmq. ceremoniaꝝ cultum complectebantur, quaꝝ ἀρχηγὸν fuiſſe dr Orpheus, harumq. legum tabulę, quæ p ſortæ foribus affixę erant κύρβεις vocabantur, alteræ, res oēs publicas, ac ciuilium controuerſiaꝝ varietates cootinebant, quæ quotidie aut abrogabantur, aut cōmutabantur nouis legibus pro tpum ɔdōne latis, quarum tabulæ ἄξονες appellabantur. Ille triangulæ, hæ quadratæ erant. Vt nō iniuria leges ſacratas dicere eas poſſimus, quas Græci ἱεροὺς ἄξονας vocitāt, & κύρβεις in ciſa ppoount. Conſtat .n. .xu. decem tabulaꝝ e Græcis, hoc eſt Solonis legibus emanaſſe, quas Decē viri, legum creādaꝝ decē tabulis explicauerunt populoq. R. ppoſuerunt, vt locupletiſſimus teſtis eſt Liuius, q fuſiſſime hac de re agit, quem ēt conſulendū eſſe cenſeo. Sed ne maius ſit τὸ πάρεργον τοῦ ἔργου, iam ad reliquum orōnis contextum reuerti tpſ eſt. [Indicant notationes) Gel. lib. 7. ſic ſcribit. Iuſiurandum apud Romanos inuiolate ſancteq. habitum, ſeruatumq. eſt. Id & moribus, legibuſq. multis oſtenditur. Cenſores periuros oīum notarum, & damnis, & ignominijs afficerunt, quoniam quod ſe facturos dictitauerunt, non feciſſent.

Dl.

FRAN. MAT.

Continentiæ & temperantiæ) Hn̄t hic ſimilitudinem quādam materia ɔueniunt, forma diſſentiunt. Conueniunt materia, qa in iiſdem rebus verſatur vtraq;, diſſentiūt forma. Quia tēperantia eſt virtus: Continētia vero non eſt virtus; Nondum .n. habitum fecit. Nam ois virtus habitus eſt, Continētia non eſt habitus, igr̄ non eſt virtus. Continens abſtinet qdem ſub ægre, nec ſatis firmus eſt contra cupiditates. At vero temperans, qa diu abſtinuit, & lōga conſuetudine habitū fecit, facile cupiditates vitat, eodē modo incōtinentor, & intēperans, incōonēs inuitus eſt, & quaſi captiuus cupiditate trahitur, oec dū vitij, videlicet intēperantiæ habitū fecit. Vnde Medea apud Ouid. inqt: Video meliora pboq., deteriora ſequor. Et hoc non ſine ai ſui reprehēſione facit, rō ſiqdem principia tenet, ſed vincitur à cupiditate. At vero intēperans peruertens reꝝ naturam, malum bonū iudicat, & ɔtra bonū malū. Ex quo ſeqtur vt cupiditatibus cedat intēperans, eas eligens Incontinēs vero non eligens; qa intelligit nō eſſe bonū. ex quo cōprehenditur medias eſſe affectiones inter vitiū, & virtutē nondū ſtabilitas, modo ad bonū, modo ad malū. [Cōformatione) Cōuenientia. Quæ .n. conformantur ea ɔueniūt, ſiue duo ſint, ſiue plura. [Vtile videbatur Vlyſſi) Exēpla pbat quæ ɔtra virtutē ſunt inutilia eſſe. Hom. nihil tale de Vlyſſe ſcripſit. poetæ tragici ſcripſerūt Vlyſſem vna cū alijs ad excidiū Troianū ſimulatione ſtultitiæ venire noluiſſe. illi qdē hoc vtile videbatur, ſed nō ita erat, nā ɔtra magnitudinē ai erat & excellentiā, quę magnā appetere debet. [Inſimulāt) Falſo accuſant, [Inſanię) Simulaſſe eū dūo inſaniam vt militiā ſubterfugeret. Nā agrū arabat Vlyſſes & ſalē ſeminabat agro ſubacto iūctis diuerſa gnīs aialibus aſino & boue. Sed Palamedes vt experiret vera ne eſſet inſania, Telemachū infantē Vlyſſis filiū accepit, & aratro obiecit. Vlyſſes arans cū ad filiū veniſſet aratrū ſuſtulit. Tūc vero cognita eſt ſimulata ſtultitia. Sed Palamedes pœnas dedit. [Ocioſe) In pace. [Cū parēte) Laerte & Autolia matre. [Vxore) Penelope. [Filio) Telemacho. [Vſū tu deus) Dic mihi ò Tulli, nunqd pōt eſſe tāta gloria, vt ſit eū hac volūtate cōparāda? [Conferēdū putas?) q.d. minime. [Quid .n. audituꝝ potas) Argō vtit a minori ad maius, ſi, inqt, Vlyſſes inuenit vituperationes & obtrectatores poſtq ad bellū profectus eſt, & magnas res geſſit, qd ſi non iuiſſet? nunqd non in magna oīum infamia fuiſſet? fuiſſet ſane. Quęro ergo nunqd infamia vtilis ſit minime, nō igr̄ a malitia deſiſtere vtile fuit Vlyſſi, qa cōtra honeſtatē erat, hoc eſt cōtra gloriā. [Hæc audiuit ab Aiace) Quæ ſequūtur. Eſt aūt Ennij aut alterius veteris poetæ locus. [Iuſiurādi) Cōſpirationis factæ contra Troianos vt exercitū ducerēt ad Troiā, nec niſi euerſo illo diſcederēt. [Illi vero) Suā Cic. exprimit ſniam. [Fide ſacrata) Vnde & genus militiæ ſacr̄m dr̄. Virg. Fas mihi Graioꝝ ſacrata reſoluere iura Fluctibus. Nā eū euerſo Ilio rediret in patriā naufragiū paſſus eſt. [Sed dimittamus) Ad hiſtoriā trāſit, oſtendēs quō Attilius magnitudine animi mori maluerit, quā fidē & iuſiurādū fallere. [Ad rē oram) Nō externā, ſed domeſticā. [Factā) Nō fabuloſam. [M. Attilius) Nota hiſtoria eſt quā Liu. ſcr. Val. Max. alijq. pmulti. [Patre Annibalis) De quo eſt apud Liu. in prio. de 2. bel. Pun. [Vtilitatis ſpeciē) Apparētem, nō veram vtilitatē. [Vt res decl.) Id eīn qd' fecit Attilius oſtēdit ipm nō verā eſſe vtilitatē iudicaſſe. [Quā calamitatē &c.) Eāq a in bello calamitatē acceperat, eā fortunæ attribuit, qa ēt ſi bono ɔſilio vſus fuerat, in bello tn̄ aduerſam ſibi fortunā fuiſſe dicit. Et eſt quaſi rātio tacitæ qōni. qa hoc dedecori ſibi futuꝝ videbat, quod victus eſſet, nō .n. ſibi, ſed fortunæ attribuendū eſſe. [Cōem) Quia Mars belli cōis eſt. [Quis hęc neget &c.) Quæris qs hæc neget vtilia eſſe. rādeo tibi, magnitudo animi & fortitudo negat fidei iuſiurādum quā fallere vtile nō eſt, qd' ſi has virtutes ſeruare volueris, hæ oēs vtilitates tibi contēnendæ ſunt, & minime vtilitatis putādæ. [Nā locupletiore q̄ris auctores?) Si quæris inqt auctores q hoc afferāt, q̄ maior pōt eſſe auctoritas q̄ virtutis? qd' ſi ipſa virtus hæc negat vtilia: erit ne aliqs q virtuti repugnare audeat? [Hax &c.) Vt aūt intelligas quātæ auctoritatis hæ ſunt virtutes intellige qd eaꝝ pprium ſit. [Nihil pertimeſcere) Eſt quaſi diffinitio. Quid .n. eſt aliud magnitudo animi quā nihil pertimeſcere, & humana oia diſpicere? nihil qđ accidere hoi poſſet intollerabile exiſtimai. [Mādata) Quæ ei mādauerāt Carthaginēſes. [Quādiu .n. &c.) Ratio cur dicere ſniam recuſaret, qa donec captiuus eſſet Senatorē ſe eſſe nō poſſe dicebat, ſed tandē a principe Senatus coactus ſniam cōtra ſeipm dixit. [Nec vero ignorabat) ſic tātæ magnitudinis animi fuit, atq; fortitudinis, vt cū ſe ſciret ad certū ſuppliciū redire, & ad crudeliſſimos hoſtes, tñ fidē fallere noluerit. [Exquiſita ſupplicia) de qbus Aul. Gel. ſcribit. [Vigilando) Exectis palpebris in doliū coniectus, cui interiore parte acutiſſimi infixi erāt claui. [At ſtulte) fecit, dicet aliqs. [Oēs .n.) Natura oēs non ſolum quid vtile ſit expetimus, ſed ad id maxime rapimur, verū intelligere id oi ile labor eſt maximus. [Sed qa) Præfatur quodāmodo ea ppoſiturus quæ Regulo obijciūtur, deinde confutaturus. Dicit ergo certū eſſe natura nos trahi ad vtilitatē, ſed illa vtilitat eſſe nunq pōt ſine laude, ſine dedecore, & ſine honeſtate, cum igitur aliqd vtile videbitur qđ turpe ſit, tūc intelligamus non vtile eſſe, hæc oia primū pponeoda ſunt, nunqd illud quod ſpēm vtilitatis habeat, ſit laudabile, ſit decēs & honeſtū. eum vero hoꝝ aliqd abeſſe percipiemus, tum demū inutile eſſe intelligamus. [Illa prima) Laudē decus & honeſtū. [Vtilitatis nomē) Vtilitas oīa in bonis corporis & externis ɔſiſtit in rebus aiatis, & inanimatis, quia terra ploducit, q ad vſum nr̄um requirunt, magis neceſſaria ſunt quā ſplendida, vt tectū, cibos, potus, veſtitus, recte ergo dixit virtutis nomen nō tam ſplendidū quam neceſſariū. [Quid eſt igr̄) Videamus inquit aduerſarius qd obeſſe potuerit Attilio iuſiurandū violare, cū nō ſolū Epicureoꝝ, ſed oīum phoꝝ ſnia fuerit deus nihil habere negocij, & nō iraſci, qd' ſi ita eſt ergo nihil eſt qđ ab ijs timeamus. [Quid aūt) Eſto iraſcatur deus, qd plus pœnæ afferre potuit Attilio, quā ſibi ipſe attulit? [Sibi ipſe) Seruādu iuſiurandum. [Nihil igr̄) Ergo nulla fuit tāta religio quæ vtilitatem tantā voluerit contemnere. [Volūtatē) Ne in tātas pœnas incurreret. [An, ne turpiter fauere) Nunqd iuſ hac religione iuſiurādū fuit, ne faceret, alijs turpiter. [Primū minima) Hic principium oēs duabus ppoſitis malis minus eligendū malū, malū erat iuſiurandū fallere, ſed

Seruādū iuſiurandum.

redire peius fuit. recte ergo Attilius feciſſet ſi remāſiſſet. [Deinde illud ēt apud Accium) Accius poeta tragicus de Atreo, & Thyeſte tragœdiā ſcripſit, in qua introduxit Thyeſtē de fratre conquerētē, & Atreum ridentem. [Neq; dedi) Ego nō fregi fidem, inquit Atreus, q̄a non dedi. nam q̄a infidelis mihi fuiſti, vxorē meam vitiās, ideo tibi fidem non dedi, neq; cuiq̄ infideli do fidem. hoc idē dicere potuit Attilius, q̄a Pœni infidi fuerūt, & ꝯtra fœdera P.R. bellū intulerunt, ergo illis fides ſeruāda non eſt, hoc voce tm̄ & verbo promiſi, & iuraui non mente & aīo, q̄ſi quæ promiſſa ſunt malis, & lædentibus nos, pſtanda nō ſunt. [Addunt) dīt quod vtiliſſimum ſit. i. honeſtum videri, ēt ſi prius honeſtum non videbaī. [Addunt quemadmodum) Sicut dicitis, inquiūt, quædam vtilia cum nō ſint, ita ſunt quædam honeſta cum nō ſint. [Vos) Stoici, Peripatetici, & Academici. [Hoc ipſum) Quod habet ſpēm honeſtatis, ſed tū honeſtum nō eſt, & addunt rōnem, quia quod p vim hoſtiū actum ſit, ratum eſſe nō debet, q̄a in iureiurando adactus erat Regulus ſe redituꝝ niſi permutatio captiuoꝝ fieret, ideo q̄uis honeſtum videretur redire ad ſupplicium, tn̄ non eſt honeſtū: nec. n. quæ p vim fiunt rata eſſe debēt. Regulus non ſpōte, ſed coactus iurauit, ideo ei nō redire honeſtum erat. [Sed prima) Nunc ſingula cōfutare incipit Cic. vt oſtendat eiuſmodi rōnes eſſe ꝓrſus inanes & vim nullam hr̄e. Primum aūt refellit quod illi prius dixerunt nō debuiſſe Regulum ad certū ſupplicium redire, quia violati iuſiurādi metus nullus erat, cum Iupiter ne iraſcatur, nec noceat, nemo erit q̄ iuſiurandum ſeruet, ſeq̄tur ergo abſurdum quod iuſiurādum penitus tollatur, ſi non eſt ſeruandum, ideo qđ neq; Iupiter noceat, neque iraſcat. [Sed in iureiurādo) Alia ratio cur ēt ſi non iraſcatur neq; noceat Iupiter tn̄ iuſiurandū ratū eſſe debeat, q̄a non cōſideratur metus, ſed vis quæ in iureiurādo poſita ſit, & argm̄ ſumitur à diffinitione. Diffinit. n. qđ ſit iuſiurandū, ex cuius diffinitione vis eius intelligitur, qua intellecta intelligimus iuſiurandū ſeruari debere. [Quæ vis) Quæ ꝓprietas. [Quod ante affir.) Qui iurat ſe aliq̄d factuꝝ deum teſtem facit, quod ſi promiſſum nō implet, deum fallit. [Apta pinnis) [illegible] fidē dicit & iuſiurandū Iouis digna eſſe ſuauitatib᷒. temploꝝ, vt eoꝝ ſimulacra in excelſo loco temploꝝ collocari debeat, & ita in Capitolio iuxta Iouis ſimulacrū fidei, & iuſiurādi ſtatuæ erāt apta tecto, iuncta. apere priſca lingua ſignabat iūgere. Virg. cœlū ſtellis ardentibus aptū. Attilius Calatinus primus omnium fidē in Capitolio cōſecrauit. mox Aemilius Scaurus. [At enim) Alij rn̄det obiectioni quam faciebant qui cōtra Regulum dicebant, quod ēt ſi Iupiter iraſcitur & nocet, nō potuit plus Regulo nocere quā ſibi ipſe nocuit. [Certe ſi nihil) Fateor inq̄t Ci. nō potuit plus nocere ſi nihil aliud malū eſt niſi dolere. At uero nō modo non ueꝝ eſt quod dolere ſit malū, immo ab oībus phis euidentiſſimis rōnibus oſtenditur nullum malū dolorem eſſe qđ Cic. in Tuſc. quæſt. pluribus probat rōnibus. [Nam quid a.) Ad aliam rōnem tranſit eoꝝ qui contra Regulum dn̄t, quod uidelicet minima ſunt eligenda, & primo interpretatur quid illi ſentiunt in hoc exemplo, uidelicet turpitudinē eſſe minus malum quam calamitatem, extremis inq̄t ſupplicijs affici calamitas eſt, at uero iuſiurandū fallere turpitudo eſt, ipſi q̄dem dn̄t minus malum eligendū, inde turpitudo eſt, hinc uero calamitas, fateor minima mala eſſe eligenda, ſed nō concedo calamitatē minus malū eſſe turpitudine, imo uero tanta poteſt, nullum tm̄ exitium cogitari pōt quod ſit turpitudine maius. Turpitudo. n. oībus malis eſt anteponēda. [Quæ ſi in def.) Eſt argm̄ de minori ad maius, ſi deformitas corporis intuētes maxime offendit, quātō magis turpitudo animi ſi uideri poſſet offenderet? q. d. multo magis, & tanto magis quāto aīus nobilior eſt corpore. [Itaq; ner.) Ab auctoritate cōfirmat. phoꝝ, inq̄t, alij dn̄t turpitudinem eſſe ſolum malū: alij ſummū malum, q̄ ſolum malum turpitudinem dn̄t robuſtiores ſunt. at uero q̄ dn̄t ſummum malum, recte dn̄t, ſed ēt alia mala cōcedunt, & ij quidem Stoici ſunt, illi uero Academici, uel Peripatetici. [Nam illud quidem) rōnem illam contra Regulū cōfutat, quæ erat ex Accij auctoritate. is Accius Atreū induxit dicētē fratri ſuo, q̄ conquerebatur qđ datā fidē nō ſeruaſſet. neq; dedi neq; do fidē cuiq̄ infideli, ut. ſ. qđ infideli ꝓmiſſum eſt, id ꝓ nō promiſſo habeatur, huic rōni rn̄det Cic. & dicit poetā ſeruaſſe ꝑſonæ decoꝝ, non quod ſnīa illa probanda ſit. [Infideli cuiq̄) Tu infidelis fuiſti mihi, cū vxorem meam uitiaſti. [Sed ſi hæc ſi. &c.) Sed ſi hoc ſibi ſumere uelint, ut infideli nō ſit ſeruāda fides, caueāt ne occaſionē periurio dent. Dicent. n. iuraui nec ſeruaui, q̄a eum decipere volui, à quo deceptus ſum. magna occaſio erit piculi ſi hoc cōcedetur, ideo nō eſt admittendū. [Eſt aūt ēt ius bellicum) Argū quod a legibus ſumitur, probat Cic. fidem ēt hoſtibus ſeruandā eſſe, nā niſi ita eſſet nunq̄ ius feciale à P.R. ſcriptū eſſet. nā

quę ſcribūtur ideo ſcribūtur, vt ſeruentur, ſcriptū eſt aūt ius feciale, ideo ſeruādū. [Ius b.) de quo Liu. li. i. ab urbe cō. ſi rapt[illegible] fuerant, non indicebatur bellū niſi prius per feciales repetitæ fuiſſent, & non redditæ. [Quod. n.) Ita ſm̄ opinionem loq̄tur phloꝝ ſed Academicoꝝ, Peripateticoꝝ pręcipue, ſi ita inq̄t iurabis, vt iureiurando mente deſtines id faciendū quod iuras, & poſtea nō facias, periurium erit. At vero ſi ita iuraueris vt mente aliter ſentias, ſed aliqua honeſta rōne ita iuraueris, ita tn̄ vt alr̄ mente ſentias, & aliter verba iures, periurium nō eſt. hoc aūt religioni nr̄ę non ꝯſonat, nā ſi q̄s captus eſſet ab iis, q̄ ſunt hoſtes fidei nr̄æ, nō ſatis eſſet quod aliud diceret, aliud mēte conciperet. nā ſi hoſtes deum veꝝ cōpellerent negare, neq; verbis negare debet. [Conciperet) Deſtinaret, cōcipere eſt mente deſtinare. [Vt ſi præ.) Ponit exēplum eius quod aliter iuramentū promiſſum eſt, aliter mēte conceptum. ſi in pdones, & piratas incideris, & ipſi te iuratū dimiſerint, fore cum precio redēptionis redeas; ſi cōtra iuſiurandum feceris nō erit periurium, q̄a metu coactus iuraſti. [Nam pirata) Rōnem reddit eius quod dixit obijci. n. poterat, tu tibi ꝯtradicis Cic. paulo. n. ante dixiſti iuſiurandū ēt hoſti ſeruandum eſſe; rn̄det, ſeruandum q̄dem eſt, ſed cum iuſto hoſte, non aūt cum pirata, q̄ non tm̄ P.R. ſed cōis hoſtis oium eſt. [Perduellium,) pduelles antiq̄ vocabant quos nunc hoſtes dicimus, hoſtis dicebatur quē nunc peregrinū vocamus, ideo aūt hoc verbo vſi ſunt, vt rei aſperitatē vocabuli lenitate minuerūt, ſed poſtea conſuetudo ſuuit vt hoſtis accipiat pro pduelle, & ideo Cic. pduellē poſuit vt morē & ꝯſuetudinē antiq̄ oſtenderet, perduelliones ſunt vnius populi hoſtes aut alterius, cū q̄bus ſeruandum eſt ius, piratæ oium ſunt cōes hoſtes. [Nō. n. falſum &c.) q̄a vt intelligas qđ ſit peierare oſtēdit à diffinitione. iurare falſum, nō eſt peierare, ſed eſt tūc cū id quod iuraueris, mēte ēt facere deſtinaueris. [More nr̄o) apud Liu. lib. i. ab vrbe con. legitur q̄uo iuſiurādū a veteribus in fœderibus ꝯciperetur. [Regulus vero) Alia rō eſt ſi pdonibus iuraſti, alia ſi legitimus hoſtibus, aut Regulus. [Cū iuſto) Hoc eſt legitimo. Cū. ſ. ſm̄ ius bellū hoſtis indictū fuerit. [Et legitimo) Declarat qđ dixerat iuſto. [Qđ niſi ita eſſet) Rōnē ſuā exēplis exornat Cic. Nā ſi ius feciale ſeruādū non eſſet, nunq̄ Senatus cēſuiſſet clariſſimos viros hoſtibus dedēdos, T. Veturiū bello quod cū Sānitibus geſtū eſt, vt apud Liu. legitur lib. 8. ab vrbe ꝯdita. T. Veturius, & Sp. Poſthumius ꝯſules ad furculas Caudinas cōpulſi in anguſtias ab hoſtibus, quoꝝ erat dux Pōtius, & circūuenti coacti ſunt armis relictis, cū ſingulis veſtimentis ſub iugū ire; & pacē facere. [Iteꝝ) Secūdo cōſulatu, ergo nihil illis ꝓfuit dignitas. [Eodem tpe) Erat ij quos noiat eodem tpe trib. pl. & eoꝝ auctoritate T. Veturius, Sp. Poſthumius pacē fecerant iniuſſo P. R. Vn̄ dediti ſunt hoſtibus vna cū Coſſ. primo recuſarūt ſe dedi, & violari non poſſe dixerūt, qđ tribuni eſſent, & ſacro ſancti. Tū Poſthumius q̄ ſuaſerat vt vna cū collega ipſe dederet iuſſus dicere ſnīam, hos inquit dedēdos cēſeo, vt P. R. religione ſoluat; de his aūt ſacroſanctis, videritis cū à magiſtratu abierint, qđ faciēdū ſit. Tribuni vero cū viderent fore vt depoſito magiſtratu dederētur, maluerunt vna cū Coſſ. dedi, quā exitū magr̄atus expectare, & ita dediti ſunt Sānites aūt recipere noluerūt, & ſic incolumes ſunt dimiſſi. [Qđ idē) C. Mancinus, Conſ. cōtra Numantinos fuit, & coactus neceſſitate fœdus cū illis fecit. Sed & ipſe P. R. iuſſus deditus eſt hoſtibus. rogationis aūt q̄ lata eſt, vt dederet, ipſe ſuaſor fuit. [Honeſtius hic &c.) Q. Pōp. aliquot ante Mancinū annis ꝯſul in Hiſpania ꝯtra Celtiberos, & Numātinos victus iniuſſu P. R. fœdus fecit. Infirmior factus debilitate corporis, cū Senat᷒ fœdus illud nō laudaret, Rogatio lata eſt, vt dederet. hāc deditionē ipſe deprecatus eſt, cauſam in infirmitatē reijciēs. mouit aūt Pop. ad cōmiſerationē, ita vt rogatio illa exploderet. Dicit ergo honeſtius feciſſe C. Mācinū, T. Veturiū & Sp. Poſthumiū, q̄ rogationē ꝯtra ſe latam ſuaſerūt, quā hic diſſuaſit. illi. n. honeſtatis rōnē habuerūt, hic vero vtilitatis ſpēm ſecutus eſt. [Deprecāte) Depellēre. [At nō de.) aliā aduerſarioꝝ refellit rōnē, videlicet nō eſſe ſtādū ꝓmiſſis, quę metu facta ſunt. Rn̄det Cic. ſic loquunt quaſi forti viro vis poſſit afferri, cū nulla vi afferri poſſit. [Cur igr̄ ad Senatū) Alia rō. ſi hoc aīo erat Regul᷒, vt ſuaderet nō eſſe reddēdos captiuos, & nō redditis i vrbe nō maneret, cur Romā ꝓfectus eſt? nūne labori ſuperſedēdū fuit? hęc rō ſatis virū hr̄e vr̄. rn̄det Cic. nō aduertūt ſe id i Regulo rephēdere, qđ eſt maxime laudādū. [Nō. n. ſuo iud.) ſi inq̄t iudicio ſuo cōtentus fuiſſet, videlicet ſatiꝰ eſſe captiuos nō reddi, qđ & plures erāt, & robuſti, cū ipſe vnꝰ & ſenex eēt, & id Senatui nō ꝓpoſuiſſet, vehemēter erraſſet & ab offō diſceſſiſſet, qđ nō dixiſſet Sen. id qđ vtile videbat reip. [Sētire) Eā ſnīam hr̄e vt captiui nō redderent. [Nā qđ aiūt) Et rn̄dit rōni, qua dicebant; vtile ſi maxime vtile efficiatur, ēt honeſtū effici, & dicit, nos di-

citis

citis quædam maxime vtilia fieri honeſta, ego non dico fieri, ſed eſſe. Si maxime vtilia ſunt, non efficiuntur honeſta, ſed ſunt vere honeſta: ſic aũt rñdit Cic. quemadmodum uos dicitis quædam videri honeſta q̃ non ſunt, videlicet qñ id quod turpe eſt, & maxime vtile efficitur, honeſtum eſſe incipit, ſi hoc loco turpe eſt contra iuſiurandum facere, attñ quia vtile nõ erat, efficitur honeſtũ, quod maxime vtile eſt, non efficitur honeſtum, ſed nã ſua eſt honeſtum. dum fundamentũ illud ſtabile, & firmum permanere debeat, videlicet, nihil utile qḋ non honeſtum, & nihil honeſtum quod non utile. (Vtile) quis turpe videatur. (Nec qa vtile &c.) Nec quia vtile honeſtum, immo qa honeſtum eſt, ideo vtile, nã vtilitas non eſt cauſa honeſtatis, ſed honeſtas eſt cauſa vtilitatis, quod ſemel honeſtũ non eſt, nunq̃ maximæ utilitatis acceſſione põt fieri honeſtũ, & qḋ eſt honeſtum dr̃ eſſe honeſtũ, nec fieri utilitate. Et qḋ eſt honeſtum, ſemp eſt vtile, ſed ex eo qḋ putatur vtile non tñ eſt honeſtũ. (Quare) Qñ oſtendimus nihil valere qḋ objiciuntur Regulo. (Id dicant) Probat attribuendum rpibus q iuſiurandum ſeruauerit Regulus & ad hoſtes redierit. (Sacratæ) Latæ in monte ſacro cum creati tribuni, legibus illis cautũ erat de iureiurando ſeruãdo, q in mõte ſacro in plebeios & patricios latæ ſunt. (Fœdera) Quæ fiebant iure feciali. (Notationes) Punitiones, & aiaduerſiones cẽſoriæ. (L. Manlio) Narrat hoc Liu. lib. 7. ab V.C. Quõ, videlicet L. Manlio, M. Põp. diem dixerit q ad pſinitũ tps dictaturæ dies aliquot addidiſſet, & filium rure teneret. (Torquatus app.) à Torque Gallo detracto apud Aniené fluuiũ bello Gallico Dictatore T. Q. Pœno. Quod idẽ Liu. eod. lib. ſcr. (Negociũ exh pñ) Moleſtiã dedit pñ, vt græci dñt, πράγματα παρέχειν. (Remotis ar.) Is dr̃ arbiter q iudicandi rẽ ptãtem hẽt. (Atq; hic is eſt) Et, vt inqr, ſcitis qs fuerit hic Mãlius, fuit ille q poſtea Torquatus cognominatus eſt (Cuius tet. con.) Tertiũ ꝯſul creatus apud Viſerim Cãpaniæ monte Latinos fudit, & filiũ ſuũ iuſſit occidi, qḋ ꝯtra mãdatũ ſuũ pugnaſſet, licet victor rediſſet ex pugna. qḋ Liu. ſcr. in princ. 8. libri ab V. C. (Sed ut laud. &c.) Res p ſe patet. ſcr. hoc Liu. lib. 3. de 2. bello Pun. (Sed il. ma.) Magnanimitate laudat P. R. qui octo millia redimere noluit cum paruo poſſet, et oñderet, aut vincendũ aut moriendum eſſe militib⁹. Ex quo valde territus eſt Annibal cum videret tm̃ eſſe animi Rom. victis & afflictis, vt noluẽt redimere captiuos. (Scribit) Idẽ Polybius. (Sic hon.) Nũc ꝯcludit. (Attilius) Ad id redit qḋ omiſerat de decẽ ab Annibale miſſis. (Eadẽ fraude) Qua vnũ tm̃ vſum ſcribit Polyb. (Sit iam) Concludit hic Cic. oſtendens qḋ vtile maxime videatur, non eſſe faciendũ, ſi contra fortitudinem ſit. (Flagitioſa) Laudabili opponit flagitioſũ, fœdũ decoro, turpe honeſto.

ASCEN. Reliquæ &c.) Determinat de reliq; duabus virtutib. ſ. fortitudine & tẽperantia. Et primo de fortitudine dicens, Reliquæ ſunt. i. reſtãt duæ partes honeſtatis, quaꝝ altera. ſ. fortitudo cernitur in magnitudine & pſtantia ai excellentis. Altera. ſ. temperantia in confirmatione & moderatione continẽtiæ, & temperantiæ. Vtile videbatur Vlyſſi (quidẽ. i. certe) vt poetæ Tragici tradiderunt, nam apud Hom. optimum auctorẽ, nulla talis ſuſpicio eſt de Vlyſſe, ſed tragœdiæ inſimulant. i. inſimulanter culpant eum, ſic voluiſſe ſimulatione inſaniæ. i. quia inſimulabat ſe inſanum ſubterfugere militiam, ne. ſ. iret in bellum Troianum, quod cõſiliũ eius nõ ſup. fuit honeſtũ, at vtile ſup. erat vt aliqs dixerit fortaſſe regnare, & viuere in ocio Ithacę. i. in Ithaca regione cũ parentibus, cũ vxore, & cũ filio. An tu. Dicit aduerſarius putas ullum decus. i. ornamentũ gloriæ in quotidianis periculis & laboribus eſſe conferendũ cũ hac tranqllitate. Rñſio. Ego vero. i. certe arbitror iſtã tranqllitatẽ contẽnendã & abijciendã, qm̃ ego arbitror eã ſup. q̃ non ſit honeſta, ne vtilem quidẽ eſſe. Quid . n. putas Vlyſſem fuiſſe auditum, ſi pſeueraſſet in ipſa ſimulatione? q cũ geſſerit in bello maximas res, tñ audiuit hæc ab Aiace ĩ tragœdia. ſ. ſic dicente, ipſe, qḋ oẽs ſcitis ſolus neglexit fidẽ iuſiorãdi, cuius ipſe fuit princeps. i. inſtitutor, & aſſimulauit ſup. ſe furere, ne iret eo. ſ. Troiam, quo inſtituit ſup. ire. Qḋ niſi pſpicax prudẽtia Palamedis pcepiſſet malitioſam audaciã illius. ſ. Vlyſſis; ipſe falleret ppetuo ius, ſacrata. i. ſacro iuriſiurandi ſtabilita fide, quã dederat. Vero p ſed (inqt Cic.) melius fuit illi, id qḋ fecit, videlicet dimicare nõ modo. i. nõ tm̃ cũ hoſtibus, verũetiã cũ fluctibus, quã deſerere Græciã ꝯſentientẽ ad inferendũ barbaris. ſ. Troiania bellũ. Sed dimittamus & fabulas & externa, & veniamus ad rẽ factã & nrãm. i. Rom. M. Attilius Regulus cũ ꝯſul iterũ. i. ſcd̃m, hoc eſt ſecũdo loco captus eſſet in Africa ex inſidijs & hoc Xantippo Lacedæmonio exñte duce, aũt, pro ſed, Amilcare pr̃e Annibalis exñte impatore, ipſe iuratus. i. iuro aſtrict⁹ miſſus eſt ad ſenatũ. ſ. R. vt niſi qdam nobiles captiui eſſent redditi Pœnis i. Carthaginẽſibus, ipſe Regulus rediret Carthaginẽ. Is cũ veniſſet Romã uidebat ſpeciem vtilitatis, ſed iudicauit ut res. i. euentus declarat, eã falſam, q̃. ſ. ſpẽs erat talis. Manere in pria, eſſe domi ſuæ cũ vxore, cum liberis, & iudicare calamitatẽ quã accepiſſet in bello eſſe cõem fortunæ bellicæ, & tenere gradũ dignitatis cõſularis. qs neget hæc eſſe vtilia? Quid. i. qualis, cẽſes. i. putas, magnitudo animi & fortitudo negat hæc eſſe vtilia? q. d. nimiũ maxima. Nã ſi qrĩs locupletiores auctores. Propriũ haꝝ virtutũ eſt nil extimeſcere, deſpicere oĩa humana, nihil putare intolerãdũ, qḋ poſſit accidere hoi. Itaque qd fecit ſup. Regulus? venit in ſenatũ, expoſuit mandata. ſ. Carthaginenſium, & recuſauit ne ipſe diceret ſniam, vtpote in pprio facto, & ſup. dixit ſe non eſſe ſenatorẽ quandiu teneretur iureiurando hoſtium. Atque ẽt negauit illud ẽt. ſ. captiuos reddi eſſe vtile. Vñ quiſpiam. i. forte aliqs dixerit, O ſtultum hoiem & repugnantẽ ſuæ vtilitati. Negauit aũt ideo, eñ pro qa, dixit ſup. illos eſſe adoleſcentes & bonos duces, ſe ꝯfectũ tam ſenectute. Cui⁹. ſ. Reguli auctoritas cũ valuiſſet, captiui ſunt retẽti & ipſe redit Carthaginẽ, neq; caritas priæ retinuit eũ, nec caritas ſuoꝝ. Neque vero ignorabat tñ ſe proficiſci ad crudeliſſimũ hoſtem, & ad exqſita ſupplicia, ſed putabat iuſiurandũ ꝯſeruãdũ. Itaque tum. i. tunc cũ nec necabatur, vigilando erat in meliori cauſa, q̃ ſi manſiſſet domi ſenex, captiuus periurus, & ꝯſularis. At ſtulte (ſup. dices fecerit) q non modo non cenſuerit captiuos remittẽdos, verumetiã diſſuaſerit. Rñdet Cic. Quõ ſtulte egerit, ẽt ne ſtultet ſup. agebat, ſi ꝯducebat reip. Poteſt aũt id, qḋ ſit inutile reip. eſſe utile cui quã ciui? q. d. minime holes puertunt eã q̃ ſunt fundamẽta naturæ, cũ. i. qñ ſeiungunt. ſ. ſeparant vtilitatẽ ab honeſtate. Nos. n. oẽs expetimus vtilitatẽ & rapimur ad eã, nec poſſumus vllo modo aliter facere. Nã qs eſt q fugiat utilia? q. d. nemo, aut potius, qs eſt, q nõ pſequatur ea. ſ. utilia ſtudioſiſſime. i. diligentiſſime? q. d ẽt nemo, ſed quia nunq̃ poſſumus reperire vtilia, niſi in laude, decore, & honeſtate, ppea nos habemus. i. reputamus illa iam dicta. ſ. laudẽ, decus, & honeſtatem prima & ſumma, & ducimus nomen utilitatis non tam ſplendidum. i. claꝝ & glorioſum q̃ neceſſarium. Quis dixerit, qd igitur eſt in iureiurãdo nũ. i. nunquid timemus Iouẽ iratum, ſi ſup. peierauerimus? At. i. ſed hoc. ſ. deum iraſci periuris, eſt cõe oium pſ̃oꝝ, non modo eoꝝ. ſ. Epicureoꝝ, qui dñt deum nihil negocij hẽre, & nihil exhibere alteri. i. non curare mortalia, ſed ẽt eoꝝ. ſ. peripateticorum, Stoicoꝝ, & Academicoꝝ, qui volunt deum agere, & moliri ſemper aliquid, & nunq̃ nec iraſci, nec nocere. Quid aũt Iuppiter iratus potuiſſet plus nocere, q̃ ipſe Regulus nocuit ſibi? Igitur nihil nulla fuit uis religionis, q̃ perteret tantã utilitatẽ. ſ. ſaluare vitã & tormenta vitare. Rñſio p Regulo. An ne faceret turpiter, primũ minima. i. q̃ ſunt minima de malis. Obiectio. Num igr̃ illa turpitudo habebit tm̃ mali quãtũ ille cruciatus? Deinde ẽt illud Acc. ſup. purgaret Regulũ, qrenti. n. Fregiſti ne fidem rñſum eſt, neque dedi, neque docui q̃ infideli ſup. fidẽ. Qḋ q̃q̃ dr̃ ab impio rege. ſ. Atreo, tñ dr̃ luculenter. i. glorioſe & laudabiliter. Addunt ẽt quemadmodũ nos dicamus q̃dã videri utilia, q̃ non ſint, vt hoc ipm videatur honeſtũ. ſ. reuertiſſe ad cruciatũ cauſa iuſiurãdi conſeruãdi, ſed ſit nõ honeſtũ, qa q d eſſet factum p vim hoſtium nõ debuit eſſe ratũ. Addunt ẽt qdqd valde vtile ſit id fieri honeſtũ, & ſi nõ videretur antea ſup. honeſtũ, hæc fere dñr ſup. cõtra Regulũ. Sed videamus. i. diſcutiamus prima. ſ. obiecta, Iupiter inquint, nõ fuit metuẽdus, ne iratus noceret, qa neq; iraſci ſolet, neq; nocere. hęc qdẽ rõ nõ magis ꝯtra Regulũ, q̃ ꝯtra oẽ iuſiurãdũ valet. ſed debet intelligi, nõ q metus, ſed q̃ uis. i. virtus & ptãs ſit in iureiurãdo. eſt. n. iuſiurãdũ affirmatio religioſa. qḋ aũt p miſeris affirmatiue quaſi deo teſte, id tenẽdũ eſt. Iã. n nõ ptinet ad irã deorũ q̃ nulla eſt, ſed ad iuſticiã & fidẽ. nã Ennius pclare ſup. dixit. O fides alma, apta. i. coniũcta pẽnis. i. alis ad volandũ ad cœleſtia, & iuſiurãdũ Iouis. i. ad Iouẽ ptinẽs, igr̃ q violat iuſiurãdũ, is uiolat fidẽ, quã in Capitolio uicinã Iouis Opt. Max. ut eſt in oratione Catonis, maiores nrĩ eſſe uoluerũt. At. n. alia obiectio ne iratus qdẽ Iupiter nocuiſſet plus Regulo, q̃ ipſe Regis innocuit ſibi. Certe ſup. ſibi nocuiſſet plurimũ, ſi nihil malũ eſſet niſi dolere. Aũt, pro ſed, pſ̃i maxima auctoritate affirmãt id. ſ. dolere nõ mõ nõ ſummũ malũ, ſed malũ qdẽ eſſe ſup. culpæ tm̃ pœnæ, qḋ ſimplr̃ malũ nõ eſt. Quoꝝ ſup. pſ̃oꝝ quidẽ. i. certe nõ mediocrẽ, ſed haud ſcio an grauiſſimum teſtẽ. i. Regulum nolite q̃ſo uituperare. Quẽ. u. q̃rimus locupletiorem quam principẽ reip. qui cauſa officij retinendi ſubierit voluntariũ, immo ipſe voluntarius cruciatũ. i. grauiſſimũ tormentum. Nã q aiunt ſup. turpiter agere eſſe minima de malis hi ſup. ſunt digni, ut ſentire dicãtur, aut agãt potius turpiter quã calamitoſe, an eſt vllũ malũ maius turpitudine? q. d. nõ. q̃. ſ. turpitudo ſi habet aliqd offenſionis in deformitate corporis, quãta illa deprauatio & fœditas ai turpificati debet uideri. Itaq; q̃

differunt

differunt.i.diſq̃runt illa neruoſius.i.fortius, & magis ad rē videt dicere,ſolū id quod turpe ſit eſſe malum. Aūt,pro ſed,q̃ remiſſius ſup.dixerunt,hi tū non dubitant dicere id,qḋ turpe ſit ſummum malum. Nā illud qdem neque dedi,neque docui q̃ infideli fidē,dr̄ iccirco à poeta,quia cū Atreus vir pfidus.ſ.tractaretur ſute ſermē dum pſonæ,ſed ſumūt ſibi hic.i.hoc loco aut potius hinc nullam eſſe fidē,q̃ data ſit infideli,videant,ne latebra.i.palliatio, aut ſubterfugiū q̃ratur piurio. Aūt,pro ſed,ius bellicum & fides iuſiurādi eſt ſeruāda ſæpe hoſti. Quod.n.iuratū eſt ſic ſup.vt mēs cōcipe ret oportere fieri,id obſeruandū eſt,qḋ aliter ſup.iuratū eſt,ſi id nō feceris,nullū eſt periuriū, vt ſi nō attuleris pdonibus pciū pactum p capite,nulla eſt fraus,ne ſi.i. ēt ſi iuratus quidē nō feceris id. Nā Pirata nō ex numero pduelliū.i.hoſtium,cū quibus eſt iuſtum pliū inter duas partes,ſed eſt cōis hoſtis oīum,& fides.i.fidelitas,aut pmiſſi obſeruatio,nec iuſiurandum eſt cōe cū hoc .i. cum tali hoſte.ſ.pirata. Non.n.iurare falſum eſt peierare(qḋ vulgares dīt periurare)ſed qḋ tu iuraueris ex ſnīa aī tui id non facere,ſicut concipitur verbis more nr̄o .i. ſm intentionem nr̄am eſt periurium. Euripides.n.ſcite.i.perite ſup. dixit,ego iuraui lingua & gero mentem iniuriatā nō obligatā iur̄o. Vero,pro ſed,Regulus non debuit pturbare periurio ɔdōnes & pactiones bellicas, & hoſtiles. Eñ,pro q̃a,res gerebatur cū iuſto,& legitimo hoſte. aduerſus quē ſup.hoſtē legitimum,& totum ius feciale, & multa alia iura ſunt cōia. Quod ni.i.niſi ita eſſet,ſenatus nunq̃ dediſſet hoſtibus claros viros vinctos.i.ligatos. At vero .i. ſed tñ T.Veturius,& Sp.Poſtumius cum eſſent iterū conſules,quia cū male pugnatum eſſet apud Caudium oppidū Sānitum, fecerāt pacem cū Sānitibus,& hoc legionibus.i. militibus p legionē diſtinctis miſſis ſub iugum.i.ſubiugatis ipſi conſules ſunt dediti.i.ad voluptatē dati,his.i.Sānitibus,vt facerent de his qdq̃d vellent. Enim,p q̃a, ipſi fecerant iniuſſu.i. ſine iuſſu po.& ſe. ſup.R. qḋ T.Numitius, & Q. Aemilius qcum erant trib.pl.dediti ſunt eodem tpe. Qđ .i. quia pax erat facta eoꝝ auctoritate, vt pax Samnitum repudiaretur. Atque ipſe Poſtumius,q̃ debebatur,fuit ſuaſor,& auctor huius deditionis,qḋ idem .ſ. factum C. Mancinus fecit ſup. multis annis poſt,qui vt dederetur Numātinis quibuſcum.i. cum qbus fecerat fœdus ſine auctoritate Senatus, ſuaſit eam rogationem quam L. Furius,& Sex. Attilius,ex S. C. ferebant,qua rogatione .i.propōne propoſita populo,ante approbare vellet accepta.i. approbata deditus eſt hoſtibus. Hic ſup.egit honeſtius quā Q. Pōpeius quo deprecante .i. recuſante, & pcante ne fieret cū eſſet in eadem cauſa lex non eſt accepta. Hic.i.in hoc facto Pōpeij ea quę videbaī vtilitas,valuit plusq̃ honeſtas. Falſa ſpecies vtilitatis eſt ſuperata apud ſuperiores.i.prius dictos, ab auctoritate honeſtatis. At.i.ſed illud nō debuit eſſe ratum(vt obiectum erat)qḋ erat actum p vim.i.violentiam quaſi vis poſſit adhiberi non forti viro. Igitur dicet aduerſarius cur pficiſcebatur ad ſenatū pſertim cum eſſet diſſuaſurus de captiuis. Rñdet Cic. Vos reprehenditis in eo,quod maximum.i.laudabiliſſimum eſt in eo. Non.n.ſtetit ſuo iudicio,ſed ſuſcepit cauſam.i.occaſionem, vt eſſet iudiciū ſenatus,cui niſi ipſe fuiſſet auctor,captiui eſſent pfecto redditi Pœnis.i.punicis,hoc eſt Carthag.hoſtibus. Ita Regulus reſtituiſſet incolumis in patria,qḋ quia putauit inutile patriæ, icirco credidit,honeſtum ſibi,& ſentire,& pati illa. Nam qḋ ipſi aiunt,id qđ ſit valde vtile fieri honeſtum. immo vero ſup.dicendum eſt,id eſſe,non fieri honeſtum. Enim, pro q̃a,nihil eſt vtile qḋ idem non ſup ſit honeſtum,nec ideo honeſtum eſt quia vtile, ſed ideo vtile eſt,quia honeſtum. Quare haud facile quis dixerit ex multis mirabilibus exemplis,aut laudabilius, aut præſtantius hoc exēplo. Sed ex tota hac laude Reguli, eſt illud vnum dignū admiratione, quod cenſuerit captiuos retinendos. Nā non vē nobis quod mirabile redijt,quia non potuit aliter facere;quidem.i.certe illis tēporibus. Itaque & ita illa laus non hois,ſed tpm quibus.ſ tam iuſtus erat ſenatus, vt ſi conſul voluiſſet non potuiſſet contra iuſiurandum feciſſe. Maiores ēt nullum vinculum uoluerunt eſſe arctius ad aſtringendam fidem iureiurando,id indicant leges in 12. tab.id indicant ſacra.i.cerimonialia,id fœdera indicant leges quibus.ſ.fœderibus fides deuincitur ēt cum hoſte. Notationes & animaduerſiones.i.punitiones Cenſoꝝ,indicant ēt id, qui de nulla re diligentius indicabant quam de iureiurando. M. Pomponius trib.pl.dixit diem L.Mālio filio Auli cum fuiſſet dictātor. Quod .i.quia is.ſ.Manlius addidiſſet ſibi ipſi ſup. paucos dies ad dictaturam gerendam, & criminabatur ēt quod relegaſſet ab hoībus & iuſſiſſet habitare ruri .i. in agro,Titum filium,qui appellatus eſt poſtea Torquatus,quod.i. quam rem cum filius adoleſcens audiuiſſet,videlicet negocium exhiberi patri, dr̄ accurriſſe Romā & veniſſe prima luce domum Pomponij. Cui.ſ.Pomponio,cū eſſet nunciatum,quod arbitraretur illum iratum, allaturū aliquid ad ſe contra patrem ſurrexit è lectulo. Et remotis arbitris iuſſit adoleſcentem venire ad ſe. At.i.ſed,ille.ſ.adoleſcens, vt.i.poſtq̃ ingreſſus eſt,diſtrinxit.i.euaginauit confeſtim.i. cum feſtinatione gladium,& iurauit,ſup. ſe interfecturū ſtatim illum .ſ. Pomponium, niſi dediſſet ſibi iuſiurandum ſe miſſum facturū.i.dimiſſurū eſſe patrem. Pomponius coactus hoc terrore iurauit, & detulit rem ad populum,docuitq̃. cur ſup. neceſſe eſſet ſibi deſiſtere a cauſa, & miſſum fecit Manlium. Tñ valebat illis tpis iuſiurandum (acclamatio eſt.) Atque hic T.Manlius eſt is,qui inuenit cognomen.ſ. Torquatus, Torque galli quē puocatus ab eo occiderat ad Anienē fluuium detracto. Cuius tertio conſulatu latini fuſi & fugati ſunt ad Viſerim,qui ſup.fuit magnus in primis vir,& qui nup indulgens.i.pius in patrem ſup.fuit idē acerbus & ſeuerus ſup.fuit in filium. Sed vt Regulus ſup.fuit laudandus in iureiurando conſeruādo,ſic decē illi quos iuratos .i. aſtrictos iur̄o Annibal miſit ad ſenatū,poſt pugnā Canenſem in qua plurimi Rom. fuſi ſunt, iuratos dico redituros.i.qđ eſſent redituri in ea caſtra quoꝝ erāt capti,niſi impetrauiſſent de redimendis captiuis. illi dico ſunt vituperādi ſi nō redierūt,de qbus nō oēs vno mō ſup. ſcripſerūt. Nam Polyb.auct.in primis bonus,ſcribit ex decē nobiliſſimis,q̃ tunc erāt miſſi nouē reuertiſſe re nō impetrata a ſenatu, & vnū ex decē remāſiſſe Romæ, q̃ paulo poſtq̃ egreſſus erat è caſtris hoſtiū.ſ.rediſſet,quaſi aliqd eſſet oblitus. Eñ,pro q̃a, interptabatur ſe eſſe liberatū iureiurando reditu.i.p reditū in caſtra, interptabatur(dicit)nō recte. Eñ, p q̃a,fraus diſtringit.i.arctius ſtringit, & non diſſoluit periuriū. Fuit igi ſtulta calliditas imitāta,prudētiam puerſe. Itaque ſenatus decreuit,ut ille ueterator & callidus duceretur vinctus ad Annibalē,ſed illud maximū ſup. erat, Annibal tenebat octo millia hoim non quos cœpit in acie, aut q̃ fugiſſent periculo mortis, ſed q̃ fuiſſent relicti in caſtris à Paullo, & Varrone coſs. Senatus non cenſuit eos.ſ.hoies numero octies mille,cū id potuiſſet fieri parua pecunia,ut inſitū eſſet oīs militibus,aut vincere,aut emori. Qua q̃dē re audita idē.ſ Polyb. ſcripſit aium Annibalis fractū,quod S.P.Q. R. fuiſſet tā excelſo aio rebus afflictis. Si ea quæ vīr utilia dīr comparatione honeſtatis. Autem,pro ſed, Attilius q̃ ſcripſit Græce hiſtoriam ait,plures fuiſſe q̃ reuertiſſent in caſtra eadem fraude, ut liberarentur iureiurando,& eos notatos eſſe à cēſoribus oībus ignominijs. Sit iam finis huius loci,perſpicuū eſt.n.ea q̃ fiant aio timido, humili, demiſſo,& fracto,quale fuiſſet factum Reguli,ſi cenſuiſſet de captiuis quod uideretur eſſe opus.i.utile ſibi, aut ſi uoluiſſet remanere domi,non eſſe utilia quia ſunt flagitioſa, & fœda, & turpia.

DE TEMPERANTIA.

RESTAT quarta pars,q̃ decore, moderatione,modeſtia,continentia,temperātia continetur pōt igitur quidq̃ eſſe vtile, quod ſit huic talium virtutū choro contrariū? atqui ab Ariſtippo Cyrenaici, atque Annicerij philoſophi nominati, oē bonum in voluptate poſuerūt; virtutemq̃. cēſuerunt ob eam rē eſſe laudandā,q̃ efficiens eſſet uoluptatis. quibus obſoletis,floret Epicurus,eiuſdem fere adiutor,auctorq̃. ſnīæ. cum his velis,equisq̃.(vt dr̄)ſi honeſtatem tueri,ac retinere,ſnīa eſt,decertandum eſt. nam ſi nō modo utilitas,ſed vita oīs beata corporis firma conſtitutione,eiusq̃. conſtitutionis ſpe explorata, vt à Metrodoro ſcriptum eſt,continetur: certe hæc utilitas,& quidem ſumma(ſic.n.cenſent)cum honeſtate pugnabit. nam vbi primum prudentiæ locus dabitur? an,vt cōquirat vndique ſuauitates? q̃ miſer virtutis famulatus ſeruientis voluptati? qḋ aūt munus prudentiæ? An legere intelligēter voluptates? fac nihil iſto eſſe iucūdius: quid cogitari pōt turpius? iam,qui dolorē ſummū malum dicat, apud eum quem habet locū fortitudo,q̃ eſt dolorū,laborumq̃ cōtēptio? q̃uis n.multis in locis dicat Epicurus,ſicut hic dicit,ſatis fortiter de dolore: tñ nō id ſpectandū eſt,qd dicat,ſed qd conſentaneū ſit ei dicere, qui bona voluptate termi-

terminauerit,mala dolore : vt ſi illũ audiam de continentia,& tẽperantia : dicit ille quidẽ multa multis locis : ſed aqua heret,vt aiunt : nam quo modo põt tẽperantiã laudare is,qui ponat ſummũ bonũ in voluptate? eſt .n.tẽperantia libidinũ inimica,libidines aũt conſectatrices voluptatis. Atque in his tñ tribus gñibus, quoquo modo pñt, non incallide tergiuerſantur. Prudentiam introducunt, ſciam ſuppeditantem voluptates,depellentẽ dolores For titudinem quoque aliquo modo expediunt,cum tradunt rõnem negligẽdæ mortis,perpetiendiq. doloris. Etiã tẽperantiam inducũt non facillime illi quidẽ, ſed tñ quoquo modo pñt : dñt.n.voluptatis magnitudinem doloris detractione fieri. Iuſtitia vacillat,vel iacet potius, oẽſq. eæ virtutes,q̃ in cõitate cernuntur,& in ſocietate gñis humani.neque.n.bonitas,nec liberalitas,nec comitas eſſe poteſt,non plus,q̃ amicitia,ſi hæc non per ſe expetãtur, ſed ad voluptatem,vtilitatẽ ne referantur. Cõferamus igitur in pauca. nã vt vtilitatẽ nullam eſſe docuimus,q̃ honeſtati eſſet contraria : ſic oẽm voluptatem dicimus honeſtati eſſe contrariam.quo magis reprehendendos Calliphonẽ, & Dinomachum iudico, qui ſe dirempturos controuerſiam putauerũt,ſi cum honeſtate voluptatem, tanq̃ cum hoĩe pecudem copulauiſſent. non recipit iſtam coniunctionem honeſtas,aſpernatur,repellit. nec vero finis bonorum,& malorum,qui ſimplex eſſe debet, ex diſſimilibus rebus miſceri,& tẽperari põt. Sed de hoc hactenus : magna n.res,alio loco pluribus verbis diſputata. nunc ad propoſitum. Quẽadmodum igitur,ſi qñ ea,quæ videretur vtilitas,honeſtati repugnat,dijudicãda res ſit,ſatis eſt ſupra diſputatum. ſin aũt ſpeciem vtilitatis etiam voluptas habere dicatur,nulla põt eſſe ei cum honeſtate coniunctio. nam vt tribuamus aliquid voluptati; condimẽti fortaſſe non nihil,vtilitatis certe nihil habebit.

PETRVS MARS. RESTAT quarta pars,) Poſtq̃ de iuſtitia & prudẽtia,deq́ fortitudine diſſeruit,trãſit ad ea quæ ptinẽt ad tẽperãtiã quartã ptẽ honeſti,oñdẽs,nihil eẽ vtile,qd̕ tẽperãtiæ repugnet. Et ſic refellit illos q̃ i voluptate ſummũ bonũ ſtatuerũt,q̃ nõ eſt vtilis, quia nõ eſt honeſta. De decore & alijs mediocritatibus dcm̃ eſt ſupra. (Cyrenaici) qm̃ Ariſtippus Cyrenaicus vt dcm̃ eſt, à quo Cyrenaicũ dogma tn̄ voluptate ſummũ bonũ poſuit, hꝰ imitator & ipſe Cyrenaicus Anniceris phs,auct. Ser. fuit,à quo Anniceri phi, hos poſtea imitatus eſt Epicurus,quoꝝ opinionẽ Cic.refellit. Anniceris,vt inqt Ser. Cyrenaicã ſectã & emẽdauit,& Anniceriã cõſtituit. (Quibꝰ)Cyrenaicis & Annicerijs. (Obſoletis) Reiectis,& cũ iam venerint in deſuetudinẽ,nã obſoletũ dr̃ id,qd̕ iam obſuruit,& venit in deſuetudinẽ. cõponit obſoletũ ab ob & ſoleo. in Rhet.ait,hoc vero à pleriſq; eoꝝ deſertũ obſoleuiſſe eo tpe,quo multo vehemẽtius erat retinẽdo & ſtudioſius adaugẽdũ obſoleſcere ppꝛie eſt amittere nitorẽ,cũ nõ exerceat. (Floret)hr̃ i pcio eius opinio & ſuos hẽt ſectatores. (Cũ his)Cyrenaicis & Epicuro. (Velis eqſq́.).i.oi conatu & terra,mariq́., vt eoꝝ opinio refellat, puerb.eſt quoties volumꝰ oñdere vltimu conatũ. (Vt dr̃)Vt eſt in puer. (Nã ſi)Rõ quare decertãdũ eſt cũ his oi conatu,vt.ſ. error tollat è medio,& id cõſtituat,& teneat,qd̕ eſt è oĩ. Si,inqt, ſummũ bonũ ponet in optima corpis ualetudine,vt voluit Metr. nõ dabit locus prudẽtiæ,q̃ ſi tõ ab his introducit, vt eligat uoluptates,q d põt eſſe turpios q̃ã pudicã matroñã meretrici ſeruire? Metrodorus hic Epicureus Athen.fuit,& 7.annos añ Epicuꝝ vita functus eſt,auct. Laer.in 2.de fin.ſic ait. Ipſe.n. Metrodoros pene alter Epicurus btm̃ eſſe deſcribit his fere verbis, cũ corpus bñ cõſtitutũ ſit,& ſit exploratũ ita futuꝝ. (Spe explorata) Certa.i.qd̕ qs exploratũ habeat ſe habituꝝ firmã corporis cõſtitutionẽ ſine aliquo dolore. (Hæc utilitas) Quã ipſi dñt eſſe in explorata valetudine corporis,& ſic relinquunt aĩom & prudentiã,q̃ debet hr̃e delectũ bonoꝝ & maloꝝ. (Nã vbi) Rõ quare talis vtilitas cũ honeſtate pugnabit. (Vbi dabit locus) In qua re ſe exercebit prudẽtia, an vt inqrat ſoauitates corporis? q.d.apud iſtos nullũ habẽt locũ prudentia, quã conſeruat Temperãtia. Illi aũt q in voluptate ſummũ boonum ſtatuũt,deſtruunt tẽperantiam,& p cõns prudẽtiam. Sed eſto inqt nihil eſſe iucũdius tali opinione,tñ nihil eẽt turpius,& cũ turpitudine nũ ſtat honeſtũ. ergo nec id qood vere eſt vtile.& ſic relinqiut nihil eſſe vtile,q̄ ſit tẽperantiæ & prudẽtiæ cõtrarium.& apud illos inqt,q ponunt ſummũ malũ in dolore,nulla eſt fortitudo, quæ oia terribilia contẽnit pp honeſtatẽ. Epicurus, vt latius diſputauit Cic.in lib.de Fin.multa dicebat de tolerando dolore,ſed cũ poneret ſummũ booũ in voluptate, audiẽdus nõ erat,qm̃ abſurda dicebat,itaq; phs non eſt ea ſolis uerbis ſpectãdus. (Cõſentaneum) Cõueniens. (Aqua hæret).i.ea q̃ dicit Epicurus abſurda ſunt,& vt cui ſum non hõi,quẽadmodũ aqua cũ hæret,nõ fluit recto fluxu. puerbium eſt in illos q abſurda dñt & minime cõuenientia, ſed aliena à recto rõnis diſcurſu. (Vt aiunt)Vt dr̃ in puerbio,qm̃ non cõuenit ponere ſommũ bonũ in voluptate,& laudare tẽperantiam,quæ aduerſat voluptatibus,& ponere ſummũ bonũ in indolẽtia,& laudare fortitudinẽ. Iſta igitur nõ ſunt cõſentanea. (Atq; in his tñ tribos gñibus)Cic ea tres virtutes,inqt,callide diſputãt, & vñr eas aliquo modo amplecti,allatis qbuſdã rõnibus,prudentiã.ſ.fortitudinẽ & temperãtiã,ſed iuſtitiã oino è medio tollũt,& p cõns liberalitatẽ,& ea oia quæ ad cõitatem tuẽdam ptinent,ergo remota iuſtitia,remouet oĩs virtus,quæ ad iuſtitiã refertur,cũ ſit ad conſeruationẽ humanæ ſocietatis. (Tribus gñibus) Prudẽtia,fortitudine,& tẽperãtia. (Tergiuerſantur) Fugiũt iuſtã reprehenſionẽ, & alios fallũt verbis,qbus virtutes ipſas vñr aſſerere,tueri,& expedire.nã tergiuerſari eſt fallere,& dicta mutare,& quaſi tergũ vertere. (Suppeditãtẽ)Subminiſtrãtem corpori ipſas voluptates, & hoc eſſe dñt munus prudẽtiæ. (Expediũt) Expedire vñr,& calũnia liberare,atque dedecore & illi minus aſſignare ſuũ, dicẽtes fortitudinẽ eſſe rõnẽ & modũ,qbus dolorem qs patitur,& negligit mortem cũ voluptate, vt ipſi dñt. (Vacillat) Nutat, nec põt conſiſtere aut eſſe apud ipſos,cũ oia referãt ad ppriam voluptatẽ,nõ ad cõem quod eſt cõtra iuſtitiã. (Eę virtutes) Liberalitas,magnificẽtia,cõitas,affabilitas. (Neq;.n.) rõ quare iacẽt hæ virtutes, qm̃ uirtus expeti debet pp ſe,nõ ob aliud,& ipſi dñt eas petẽdas eſſe pp uoluptatẽ. (Hæc)Eæ uirtutes & mediocritas,q̃ pp ſe expetunt,alr̃ nõ eſſent uirtutes,de his rebus dictũ eſt ſatis loco ſuo,& cõcludens Cic. docet oẽm voluptatẽ eſſe cõtrariã honeſtati,& rephendit Calliphonẽ & Dinomachũ,q ut in principio dictũ eſt,honeſtati voluptatẽ adiunxerũt,arbitrãtes hoc modo ſe dirimere cõtrouerſias phoꝝ de ſommo bono. Errauerũt inqt,qm̃ honeſtati adiunxerũt voluptatẽ,quã honeſtas auerſatur,& odit. Vnde dicit Seneca : Nõ indignor,q̄ poſt uoluptatẽ ponit uirtus, ſed qd̕ oĩno eſt voluptate cõferatur contẽptrix eius & hoſtis,& lõgiſſime ab illa reſiliens. Et finis bonoꝝ,inqt Cic.nõ põt cõſtitui ex diſſimilibus, ſed ex re ſimplici,ad quã oia referatur. Lactãtius ſic taxat Ariſtippũ. Nec ſatis fuit ita uiuere,ſed docere ẽt libidines cœpit,ac mores ſuos de lupanari ad ſcholã trãſtulit, differẽs uoluptatẽ corporis eſſe ſummũ bonũ,quæ doctrina execrabilis & pudenda,nõ in corde philoſ. ſed in ſino meretricis eſt nata. (Alio loco) In libris de finibus,ubi de uario phoꝝ decreto diſputauit,diſputauimus inqt, quẽadmodũ iudicari debeat & cognoſci, ſi qñ utilitas honeſtati repugnabit,& uoluptas ẽt ſi hr̃et aliq̃ apparentiam utilitatis,tñ cũ honeſtate cõiungi non põt,& uoluptas inquit aliq d condimenti & ſaporis hr̃e poteſt,utilitatis aũt nihil habebit,cum non ſit honeſta. ergo uoluptas corporis nunq̃ utilis, quia nunq̃ honeſta. Et ſic nihil erit utile,quod temperantiæ.de qua agitur,repugnabit.

ADDI. VElis equisq́.) Priſca in eãdem ſniam adagia hæc ſunt. Manibus pedibusq;. Nauibus atq; quadrigis oĩbus neruis uelis eqsq́.. Remis uelisq;. Idem Cic.in 4.epiſt. ad Att. dicit,Sic ego,q in iſto hoĩe colẽdo tam diu indormiui,te mehercule ſæpe excitãte curſu corrigã tarditatem tunc eqs tum uelis. Sed aqua heret ſubſiſtit,remanetq́. ambigua. In 2.Epiſt.ad Att.dicit, In hac cauſa mihi aqua heret. Priſca ſunt pꝛoerbia. In eodẽ hæſitas luto. Aqua heret. In uado heremus. In eos quoꝝ ſnia perplexa eſt,& inextricabilis.i.uera expers curſus & rõnis. Dicunt.n. uoluptatis magnitudinem doloris detractione fieri,qm̃ Epicurei aſſerebant maximã eſſe uoluptatem nihil dolere, quod præſtat tẽperantia,prætermittendo uoluptates eas,quas dolor ſequitur. In 2.de fin.ait Cic. Negat Epicurus accedere quidq̃ poſſe ad uoluptatem nihil dolentis. Vnde dicit Enn. Nimium boni eſt,cui nihil eſt mali. Condimenti.i.ſaporis,& delectationis,qm̃ demulcet ſenſus,cum ſit quoddam quaſi pulmentarium. ſenſus eſt.talis uoluptas eſt nobis, cum omnium animantium genere cõmunis, & ideirco non eſt proprium hominis bonum, habet quidem con-

dimentum & ſuauitatem,ſed ſolidam & veram nõ habet vtilitatem quæ citra honeſtatem eſſe non poteſt. Proprium autem hominis bonum in mentis,& ratione abſolutione conſiſtit.

FRAN. MAT. Reſtat quarta &c.) Nõ idem ſignificat hæc,moderatio.n.baſis eſt ipſius virtutis.ex cõtinẽtia gignitur moderatio quæ modũ adhibet dictis & factis Cũ vero in dictis & factis moderati fuerimus,tũc decus illud cõſequitur quod dicitur temperantia,recte ergo hæc cõiunxit,de quibus ſuperius eſt à nobis dictum.[Choro) recte chorum appellat quia conexæ & ſociatæ ſunt quaſi catenæ quædã. [Atq ab Ariſtippo &c.) Cõtra eius diſputat qui dicũt oia voluptatis cã facienda eſſe.ordo eſt vſq; ad eũ locũ: At decertãdũ eſt æquis, & quiſquis ſi ſnia eſt honeſtũ tenere cum his qui ab Ariſtippo Cyrenaici dicũtur.Cyrenaici vero ſunt philoſophi,qui ab Ariſtippo fluxere.Fuit aũt Ariſtippus Cyrenaicus.Quod oppidũ erat inter Ægyptum & Libyã. Fuit Ariſtippus aſſertor voluptatis,& Socratis auditor.Ser lib.vltimo.Ariſtippus Socraticus Cyrenaicam philoſophiam inſtituit,& Areta,filia eius in ſchola ſucceſſit,& Ariſtippus filius qui matri ſucceſſit & Metrodidactus cognominatus eſt,& Anniceris qui Cyrenaicam ſectam videtur emẽdaſſe,& Annicerià ab eo deriuaſſe.Cyrenaici & Epicurei oia trahebãt ad cõmodũ ſuũ, vt intelligamus in quo ij differrẽt.Anniceri ab ijs in ceteris quidẽ rebus nõ diſſentiebãt. Relinquebãt aũt amicitiã in vita & gratiam, honoremq. aduerſus parẽtes,& pro patria periclitari aliquid facimus.Cũ Cyrenaici & Epicurei dicerẽt nec patriæ quidẽ cauſa aliquid faciẽdũ eſſe nec parẽtũ quod a voluptate alienũ eſſet, ſummum bonum in voluptate ſummũ malũ in dolore ponebant,& oia ad vtilitatem ſuam referebant. Cõtra quos Cic. Nam quę voluptate inquit quaſi mercede aliqua ad officium impellit, ea non eſt virtus, ſed fallax imitatio ſimulatioque virtutis.Nã niſi illa voluptas eſſet, non ſequeremur virtutẽ ſed propter virtutem ſequitur voluptas. ex virtute enim, maximam voluptatẽ capimus,ſed illi non excludebant amicitiam, de quibus Cic. ait. Eſt ẽt,inquit,ipſi carum amoris nomẽ,vnde amicitia nominata eſt,quam ſi ad cõmoda noſtra referimus ea non eſt amicitia,ſed mercatura vtilitatis. Iſto.n.agri coluntur,& pecora quia ex his fructus percipitur. [Obſoletis) Antiquatis,ſublatis. [Velis & equis) Prouerbialiter dictum.[Nam ſi non modo &c.) Cauſam oſtẽdit quæ potiſſimum voluptatem efficiat, eſt aũt ea bona ualetudo.Nam quia oia ad uoluptatem referunt,nihil vtilius videtur eſſe valetudine,ſed ſi hoc inquit Cic.ſequi voluerimus,vt vita beata in valetudine conſiſtat, nullo modo ſequi virtutem poſſumus, hocq. ita eſſe euidentiſſimis probat rõnibus. [Eiuſdẽ cõſtitutionis ſp.) Metrodorus.n.dixit non ſolũ in corpore bene compoſito beatã vitam conſiſtere, ſed ẽt in ſpe bene conſtituendi corporis, quia ẽt ſi corpus non bene cõpoſitum ſit,& tñ bene componendi ſpes ſit,nihilominus etiam beatam eſſe uolunt. Metrodorus aũt is diſcipulus fuit Epicuri,& Athenienſis fuit,& alius eiuſdẽ ſectæ Stratonicẽſis.[Certe hæc vtilitas) Si hoc beatitudinis fundamentum eſt.ſ.corpus bene conſtitutũ eſſe,ſi cum virtute ſentiret,diſſentit aũt ideo falſum eſt.[Nã vbi primum prudẽtiæ) Incipit argumentari cõtra ſniam illam Metrodori,progrediens per oẽs virtutes, & eiuſmodi fundamentũ ab oibus uirtutibus alienũ eſſe,oñdit,uidelicet à prudẽtia &c.nõ igitur probandum eſt fundamentum illud ſed potius vituperandum.Dabitur.ſ.huic fundamẽto quod beatitudinis eſſe dicũt.[Suauitates) Ad firmandas corporis cõſtitutiones hoc videtur prodeſſe,vt vndiq; conquirat quæ voluptati cõſentiant,at vero ſuauitas & iucũditas voluptati conſentiũt, ergo ſuauitas vndiq; cõquiratur,quod ſi eſt,quo cum prudẽtia poterit habere cõmercium?q.d.nullum habere poterit.qui vndiq; ſuauitates & iucunditates quærit,voluptati ſeruit, qua ſeruitute nihil eſſe põt ignominioſius,ſi propter voluptatẽ virtutẽ ſequitur Epicureus,ergo voluptati ſeruit.Sed vbi uoluptas fuerit illic quomodo eſſe virtus põt? probat aũt primo per ſpẽm. prudentia eſt virtus,qui virtutẽ quærunt propter voluptatem,faciunt contra prudentiã,& quia pars ſequitur ſuum genus,faciunt gñaliter cõtra virtutem.[An legere et intelligãt &c.) Cur inquit quotidie legunt philoſophi ſtudijs literarum dedit? Nunquid ut intelligant,quid ſit voluptas? Prudens.n. in veri inueſtigatione uerſatur,nihil certe eſſet turpius quam ideo legere,ut uoluptate compararet.[Iam qui dolorem &c.) Probauit prius à gñe,deinde à ſpecie,Methrodori fundamentum,uerum non eſſe, nunc oſtẽdit nullũ poſſe habere cum fortitudine cõmercium.Fortitudo.n. conſiſtit in aggreſſione periculorum pro patria,pro parentibus, amicis &c.Qui aũt ſummum bonum in uoluptate ponunt, neceſſario ſummum malum in dolore conſtituunt. Si fortitudo conſiſtit in arduis rebus appetendis,arduæ aũt res ſine labore, & cõſequenter ſine dolore effici non pñt,intelligitur nullum habere poſſe fortitudinem cum uoluptate cõmercium.[Quæ eſt dolorum &c.) Probat à diffinitione non poſſe locum habere fortitudinem apud eos, qui voluptatem dicũt eſſe ſummum bonum. [Quamuis.n. multis locis) Tacitę occurrit obiectioni,quia dicere poſſet aliquis,ò Cic. vide quid dicas,non.n. ita eſt vt diſputas,quod dolorem ſummum malum putent illi philoſophi, nam multa diſputat de dolore Epicurus oſtendens nullum eſſe dolorem eſſe dicere,et ſic ſapiens ab officio deſiſtat.Reſpõdet Cic.quãuis multa diſputent de dolore, tñ non conſiderandum eſt,quid dicant,ſed quid conuenire videatur, nam qui bona voluptate terminauerint, mala dolore terminent cõſentaneum eſt. ſic aũt de dolore diſputat Epicurus: Quouis dolor aut paruus eſt,aut mediocris,aut intẽſus,ſi paruus eſt, contẽnendus eſt, ſi mediocris,facile tolerãdus,ſi vero intenſus,breuis,ergo ois dolor contemnendus eſt. dicebat propterea languorem quantumlibet magnus ſit,diminui poſſe cogitatione uoluptatis, ut qui in eculeo poſitus ſit,ſi voluptatem aliquam aio conceperit quam vel habuerit,vel habere ſperat,dolorem non ſentire,ſed vellẽ,inquit,Epicurum ipſum prius periculũ facere. [In aqua heret) Prouerbialiter dictum, hoc eſt nihil fundamenti habet.[Atque in his tribus) Dicit Epicureos de prudentia,fortitudine, atque modeſtia probabiliter dicere aliquid,de iuſtitia aũt nihil eſſe quod differere poſſint.nam ab eo prorſus alienum eſt eorum dogma,quod ad voluptatem oĩa referunt.qui.n.ſua ipſius cõmoda tãtummodo reſpicit,iuſtitia nullo modo ſeruare põt.[Tergiuerſantur) Diſputant. Tergiuerſari eſt dubitare & dubitando ipſos conterere. Sed hoc loco tergiuerſari eſt fallere,& dictum mutare. Plaut.in Amp.Verſipellẽ ſe fecit quando iubet. ſic interpretatur Marcellus,& citat hunc locum. [Prudentiã &c.) Recte inquiũt beatitudinẽ in voluptate ponimus,nam id prudẽtia requirit.Et probant ad diffõne.Diffiniunt.n. prudentiam eſſe ſciam ſuppeditantem uoluptates, & depellentem dolores,quod ſi eſt,ſine dubio conſitendũ eſt beatam vitam in voluptate poſitã eſſe.[Fortitudinẽ quoque &c.) Aliquo modo expediunt.i.explicant fortitudinẽ,ne uideatur eſſe aliena à dogmate ſuo ſi verum eſt fortitudinem eſſe rõnem negligendæ mortis & perpetiẽdi doloris,ſequitur verum eſſe quod beatũ ſit quæ voluptatis rõnẽ habet. [Tẽperantiam &c.) Sed neſcio,inquit,quo hoc fieri poſſit, vt qui in voluptate ſummum bonum ponit,oſtendere rõnem poſſit,cur uoluptas non ſit inimica modeſtiæ. Nam voluptas & modeſtia contraria videntur,quod cum ita ſit,fieri quomodo põt, vt qui in voluptate beatã vitam ponit,modeſtiæ rõnem habere poſſit? propterea Cic. ait non facillime illi quidem diſputant,ſed quoquo modo pñt. [Dicũt.n.doloris &c.) Hæc ergo eſt modeſtia ſiue temperantia,ſi magnitudine voluptatis minuitur dolor,nunquid in hoc videtur eſſe temperantia? nõ facile apparet quod magnitudine voluptatis minuatur dolor. Si dolor minuitur temperantia,ſi reſpicit ad maiorẽ uoluptatẽ,voluptas eſt quæ triſtitiam depellit,ſed hæc uoluptas ſequitur ex cõtinentia quantoq. maior fuerit uoluptas tanto minor triſtitia, tanta poterit eſſe uoluptas ut nulla triſtitia remaneat. & hoc modo probat,Continentia ſiue tẽperantia eſt abſtinere à rebus Venereis,cibo,potu,ſomno,& ceteris eiuſmodi quæ uoluptatẽ afferunt,ſed quanto quis diutius abſtinuerit à rebus Venereis,tanto is deinde appetentius cupit,& maiori voluptate afficitur. Eodem modo quia cibo & potu abſtinuerit,poſtea auidius capit, & pari rõne qui diutius vigilauerit ſomnũ poſtea ſuauiorẽ capiet, hoc eſt ergo quod debent Epicurei,non ſine dolore abſtinere nos à rebus Venereis,& ceteris eiuſmodi.nam & continẽtia triſtitiam affert. deinde cum ijs à quibus abſtinueris,poſtea uel cœpis maiorẽ ſentis voluptatẽ,quæ maxima erit doloris diminutio. hanc igitur rõnem adducunt cum dicũt aliquem habere congruentiã cum tẽperantia voluptatem,magnitudine voluptatis afferentes dolorẽ minui. [Iuſtitia vacill.) De iuſtitia,inquit,nihil diſputãt.Nã apud eos nutat iuſtitia,& quia parum dixiſſe uidebatur uacillat,ſubiunxit,tacet.[Cõſeratous igitur in pauca) Satis probauit ab oi virtute diſſentire eũ, qui ſummum bonum in mediocritate ponit. quare nunc cõcludit, & quæ tã multis uerbis diſſeruit,paucis complectitur.[Calliphontem &c.) Ij philoſophi quaſi diſceptatores eſſe voluerunt controuerſiarum,quæ inter Epicureos erant,& philoſophos ceteros ut Stoicos,Peripateticos,Academicos,dicebant.n.honeſtati coniunctã eſſe uoluptatem,h.d.Cic. non inepte differere,ſi modo explicent,de qua voluptate ſentiant. Nã ſi de animi loquũtur uoluptate illis aſſentitur,ſi de uoluptate corporis repugnat. uoluptas.n. corporia uitioſa eſt nõ ſimplex,ſed per accñs, uoluptas ai nunquam uitioſa eſt,ut philoſophi uolunt,nihil eſt.n.aliud quam rõnis operatio. [Directuros) Determinaturos.[Ex rebus diſſimilib.) Honeſtate & uoluptate,quæ contraria ſunt,finis bonorum debet eſſe unus, & ſimplex. [Alio loco) Lib.de Fin.bon.& mal.[Nã ut tribuamus) Vt oino alieni uideamur à uoluptate, dicimus uoluptatẽ nihil habere utilitatis,ſed aliquid habere cõdimẽti,cibus optime cõditus facit iucũditatẽ,eodẽ mõ ſi honeſtati uoluptas acceſſerit,iucundior erit.

Reſtat)

ASCEN. REſtat) Proſequitur de Temperantia dicens, Reſtat quarta pars. virtutum principalium quæ continetur. ſ. perficitur decore, moderatione, modeſtia, continentia, temperãtia. Igitur nunquid, ſup poteſt quidq̃ eſſe vtile q̃d ſit contrarium huic choro talium virtutum? q. d. minime. Atqui ſed tñ pħi nominati ab Ariſtippo Cyrenaici, atque Anicerij poſuerunt oẽ bonum in voluptate, & cenſuerunt virtutem eſſe laudandam ob eã rem, q eſſet efficiens voluptatis. Quibus ſ pħis obſoletis. ſ. reiectis floret Epicurus adiutor & auctor. i. aſſertor fere eiuſdẽ ſniæ. Decertandum eſt cum his. ſ. pħis velis & equis. i. oi celeritate, & velox & equorũ, dr. i. in prouerbio eſt, niſi forte ſit æquis. i. æquatis velis, quæ, vt Hom di. nauis maxime impellitur certãdũ eſt, inq̃, ſnia. i. ſi volumus tueri ac retinere honeſtatem, nam nõ modo vtilitas, ſed vita beata hois continetur firma cõſtitutione corporis, eiuſq. conſtitutionis ſpe explorata, vt ſcriptum eſt à Metrodoro, certe hæc vtilitas & quidem ſumme (cenſet. n. ſic). i. qđ ſit ſumma, pugnabit cum honeſtate. Nam vbi. iam qua re dabitur primum locum prudentiæ, an vt ſup. ipſa prudentia conquinat, . i. ſimul inquinat vndique ſuauitates; q̃. i. quantum iniſer ſup. eſt famulatus ſeruiẽtis voluptati. Aũt, pro ſed, quod munus erit, aut dabitur prudẽtiæ, an intelligetur legere. i. eligere voluptates? ſed . i. concede nihil eſſe iucundius illo, quid põt cogitari turpius ipſo? q. d. nihil, nam qui dicat dolorem, ſummum malum, quem locum habet apud eum fortitudo? q. d. nullum. fortitudo dico quę eſt contemptio. i. vil penſio dolorũ & malorũ, quis n. Epicurus dicat in multis locis, ſicut hic dicit ſatis fortiter de dolore, tñ non ſpectandum eſt id quid dicat, ſed quid conſentaneum. i. ceteris dictis ɔforme ſit, ei dicere q terminauerit bona. i. conſtituerit ſummum bonum in voluptate, & terminauerit mala. i. ſummum malum conſtituerit in dolore, vt ſi audiam illum de continentia & temperantia: Ille quidem dicit multa multis locis. Sed aqua hæret, vt dñt illi in prouerbio eſt. Aqua aũt dr hærere, qñ craſſa eſt, & non profluit, hic & aſſertio herere dr quæ non approbatur, Nã quõ poteſt is laudare Temperantiam qui ponat ſummum bonũ in voluptate? Eſt. n. Temperantia inimica libidinum: libidines aũt ſunt conſectatrices. i. imitatrices, & comites perpetuæ voluptatis. Atque ipſi tergiuerſantur. i. ſubter fugiunt non incallide. i. ſatis callide tñ in his tribus gñibus, prudentia, fortitudine, & tẽperantia. Ipſi introducunt. i. aſſerunt prudentiam eſſe ſcientiam ſuppeditantem. i. ſupprimentem voluptates & depellentem dolores. Et expediunt quoquo. i. quouis alio modo, cum tradunt ſup. eſſe rationem negligendæ mortis & perpetiendi doloris. Illi ẽt inducunt temperantiam, non quidem facillime, ſed quoquo modo põt. Dñt. n. ſup. temperantiam fieri magnitudine voluptatis & detractione doloris. Iuſtitia vacillat ſup. apud eos, vel iacet. i. reijcitur potius, & oẽs hæ virtutes quæ cernuntur in cõitate, & in ſocietate gñis humani, neq; . n. bonitas, nec liberalitas, nec comitas eſſe poteſt, non pluſq̃ amicitia. Si hæ non expetantur per ſe. i. referantur ad voluptatem vel vtilitatem. Conferamus igitur in pauca. i. paucis verbis quod volumus, abſoluamus. Nam. i. quẽadmodum docuimus nullam eſſe vtilitatem, quæ eſſet contraria honeſtati. ſic dicimus oẽm voluptatem eſſe contrariam honeſtati. Quo. i. pro quo ego iudico Calliphonem & Dinomachum pħos. i. magis reprehendendos, qui putauerunt ſe diremptueros, aut potius direpturos controuerſiam, ſi copulauiſſent voluptatẽ cum honeſtate tanq̃ pecudem cum homine. honeſtas non recipit immo aſpernatur, & repellit iſtam coniunctionem. Nec vero finis bonorũ & malorũ qui debet eſſe ſimplex, poteſt miſceri & tẽperari ex rebus diſſimilibus, Sed hactenus, ſup, ſatis dictum ſit de hoc. Enim, pro quia eſt ſup. magna res diſputata alio loco pluribus verbis. Nunc ſup. redeamus ad propoſitum. Igitur quẽmadmodum, ſi qñ ea quæ videretur vtilitas, repugnat honeſtati dijudicanda ſit res, ſatis diſputatum eſt ſupra. Sin autem. i. ſed ſi ẽt voluptas dicatur hẽre ẽt ſpẽm vtilitatis, nulla coniunctio põt eſſe ei cum honeſtate. Nam vt tribuamus aliqd voluptati, habebit fortaſſe nõ nihil ɔdimenti. i. delectationis, ſed certe nihil vtilitatis.

DOCT. interpr. ET Ithacæ viuere ocioſe) Opinor Ithacem hic vſurpari ꝑ vrbe eius inſulæ, alioqui mirũ non addidiſſe præpoſitionẽ, neque. n. permitteret hic ſibi Cic. quod permiſit Virg. Deuenere locos lætus &c. [Cuius ipſe princeps] Sex ſenarij ſunt, quos oportet in exemplaribus diſtinguere. Cuius, hic non efficit niſi vnicam ſyllabam, quemadmodũ apud Terent. eius, deos, monoſyllaba ſunt vbique. Et iuſtus, ſimili contractione ſit diſſyllabũ. Et percepſet legendum, pro percepiſſet. [O fides alma] Trochaicus eſt tetram. catal. Aptam dixit vndique concinnatam, vt Virg. Stellis ardentibus aptum. Cum quid ita contextum eſt gemmis, aut ſimilibus, vt inter ſe contingant, nam ab ἅπτεσθαι, latina vox ducta videtur. [Iniuſſu. n. populi] Iuſſu tuo, iniuſſu tuo iuſſus feci iniuſſus feciſti. [Fœdus fecerat] Icere fœdus, ictum fœdus pactum fœdus, ferire fœdus, percuſſum fœdus, vbi ac ſua ſuot, quam facere fœdus, & ob id annotare viſum eſt.

DOCT. interpr. O fides alma) Et ex hoc patet, Fidem coluerunt, atque inter deos habuerũt Romani. [Atqui ab Ariſtippo] Ariſtippus Cyrenaicus fuit, inde nomen ſectæ fuit. Et Anniceri dicti ſunt ab Annicere Cyrenaico.

PERORATIO OPERIS.

HAbes à patre munus, Marce fili, mea quidẽ ſententia magnum: ſed perinde erit, vt acceperis. quanq̃ tibi hi tres libri inter Cratippi cõmentarios, tanquã hoſpites erũt recipiendi. ſed vt ſi ipſe veniſſem Athenas; quod quidem eſſet factum, niſi me de medio curſu clara voce patria reuocaſſet; aliquando me quoque audires: ſic, qm̃ his voluminibus ad te profecta vox mea eſt, tribues his tpis, quantum poteris; poteris autem, quantum voles. cum vero intellexero, te hoc ſcientiæ genere gaudere; tum & præſens tecum propediem, vt ſpero, &, dum aberis, abſens loquar. Vale igitur, mi Cicero; tibiq́ perſuade, te mihi quidem eſſe cariſſimum, ſed multo fore cariorem, ſi talibus monimẽtis, præceptiſq́ lætabere.

PETRVS MARS. IMPONENS Cicero huic operi quaſi faſtigiũ & extremam manum; vertit ſermonem ad filium captans à re ipſa beneuolentiam, & etiã à ſe, monens filium vt his præceptis & monimentis gaudeat, quæ ad ipſius eruditionem inſtituta ſunt. [Sed perinde] Sic & tanti precij. [Vt] Sicut acceperis, nam ſi illud magni facies, magnũ erit, nam res tanti ſunt, quãti æſtimantur. Habes reuerende præſul a Marſo ſuo munus multis vigilijs & ſudoribus elucubratum, quod iuuenibus, & litterarum arcana ingreſſis profuturum arbitror. Sed pinde erit apud alios, qui id quidq̃d eſt auſpicio tuo lecturi ſunt vt accepis, & nomen auctoritatemq. dederis, quod ſi mihi vt ſpero lectione tua & grato aio contingit, ad maiora excitabor, ad quæ acri me aio aſpirare ſcias. Effice igitur quæſo, vt prima hæc fœtura patrię animum non reprimat, ſed nominis & æternitatis ardore flagrãtem & ad altiora currentem admoris calcaribus impellat. Vale.

ADDI. COmmentarios) libellos, & pħicas cõmentationes e Peripatetico decreto tanq̃ hoſpites peregrini & Romana lingua ſcripſi, & ad Stoicorũ imitationem elucubrati Academico tñ more, ac libertate. [Hoc ſciæ gñe] Morali inſtitutione, ac bene, recteq. viuendi formulis, & inſtitutis. [Monimentis,] Libris meã tibi memoriam ſubinde referentibus, & rõnem vitæ complexis: Qua parte pħiæ nil poſſet excogitari vtilius, atque honeſtius.

FRAN. MAT. HAbes à patre) Peroratio eſt totius operis quod ſua quidem ſententia maximum eſſe munus dicit, vt magnam ex eo vtilitatem capere poſſit filius, ſi attente legere voluerit.

ASCEN. HAbes a patre) Perorat oſtendens opus cõpletum. Ordo aũt eſt. O Marce fili tu habes à pr̃e munus quidem. i. certe mea ſnia. i. ſm iudicium meum magnum, ſed erit perinde ita magnũ, vt acceperis. quanq̃ hi tres libri erunt recipiendi inter cõmentarios Cratippi, tanq̃ hoſpites, ſed vt. i. quemadmodum ſi ego veniſſem Athenas, quod qdem eſſet factũ. i. qđ feciſſem niſi patria. i. negociũ patrię reuocaſſet me de medio curſu clara voce tu audires quoq; . i. ẽt me aliqñ. Sic qm̃ mea vox eſt profecta à te his. i. in his voluminibus, tribue his tm̃ tpis quantum poteris, poteris aũt ſup. tribuere quantum voles. Cum vero intellexero te gaudere hoc genere ſciæ, tum. i. tunc ego loquar tecum ꝓpediem. i. ſtatim, ut ſpero, ex ñs pñs & abñs dum. i. qñ aberis. Igitur Cic. vale, q; , pro &, perſuade tibi, tẽ quidem. i. certe eſſe cariſſimum mihi, ſed fore. i. futurũ eſſe multo cariorem, ſi lætabere. i. lætaberis & lætum te oſtenderis, talibus monimẽtis. i. libris cũ te admonẽtibus. Adde lege monimẽtis, q; ꝓ &, talibus ſup. ꝓceptis. i. inſtitutionibus officij.

Hebes quoque mi Stephane exemplationes noſtras quãium monumẽta familiares, quas ſi tibi tuiſq. grates ac iucũdas intellexero, ad meliora maioraq; impuleris. Vale & tu virorũ optime.

M. TVLLII CICERONIS
LAELIVS, VEL DE AMICITIA, AD T. POMPONIVM ATTICVM.

Dialogi perſonæ,

FANNIVS, SCAEVOLA, LAELIVS.

Q. MVCIVS augur multa narrare de C. Lælio, ſocero ſuo, memoriter, & iucũde ſolebat, nec dubitare illum in omni ſermone appellare ſapientẽ. ego autem à patre ita eram deductus ad Scæuolam, ſumpta virili toga, vt, quoad poſsẽ, & mihi liceret, à ſenis latere nunq̃ diſcederem. itaque multa ab eo prudenter diſputata, multa breuiter, & cõmode dicta, memoriæ mandabam; fieriq. ſtudebam eius prudentia doctior. quo mortuo, me ad põtificem Scæuolam contuli: quem vnum noſtræ ciuitatis & ingenio, & iuſtitia præſtantiſſimum audeo dicere. ſed de hoc alias. nunc redeo ad augurem. cum ſæpe multa narraret, tum memini domi in hemicyclo ſedentem, vt ſolebat, cũ & ego eſſem vna, & pauci admodum familiares, in eum ſermonem illum incidere, qui tũ fere erat multis in ore. meminiſti .n. profecto, vt opinor, Attice, & eo magis, ꝙ P. Sulpicio vtebare multum, cum is tribunus pl. capitali odio à Q. Pompeio, qui tum erat conſul, diſſideret, quicum coniunctiſſime, & amantiſſime vixerat, quanta hominum eſſet vel admiratio, vel querela. itaque tum Scæuola, cum in eam ipſam mentionem incidiſſet, expoſuit nobis ſermonem Lælij de amicitia, habitum ab illo ſecum, & cum altero genero, C. Fannio, M. filio, paucis diebus poſt mortem Africani. cuius diſputationis ſnĩas memoriæ mandaui: quas in hoc libro expoſui meo arbitratu. quaſi .n. ipſos introduxi loquentes; ne, inquam, & inquit, ſæpius interponeretur. atque id eo feci, vt tanquã à præſentibus coram haberi ſermo videretur. cum.n. ſæpe mecum ageres, Attice, vt de amicitia ſcriberem aliqd; digna mihi res tum omnium cognitione, tum noſtra familiaritate viſa eſt: itaque feci non inuitus, vt prodeſſem multis tuo rogatu. ſed, vt in Catone maiore, qui eſt ſcriptus ad te de ſenectute, Catonem induxi ſenẽ diſputantem; quia nulla videbatur aptior perſona, quæ de illa ætate loqueretur, quam eius, qui & diutiſſime ſenex fuiſſet, & in ipſa ſenectute præ cæteris floruiſſet: ſic, cum accepiſſemus à patribus, maxime memorabilẽ C. Lælij, & P. Scipionis familiaritatẽ fuiſſe; idonea mihi Lælij perſona viſa eſt, quæ de amicitia ea ipſa diſſereret, quæ diſputata ab eo meminiſſet magiſter meus Scæuola. genus aũt hoc ſermonũ poſitum in hoĩum veterum auctoritate, & eorũ illuſtrium, plus neſcio quo pacto vĩ hr̃e grauitatis. itaq; ipſe mea legens ſic afficior interdum, vt Catonẽ, non me, loqui exiſtimem. ſed, vt tum ad ſenem ſenex de ſenectute, ſic in hoc libro ad amicũ amiciſſimus de amicitia ſcripſi. tum eſt Cato locutus, quo erat nemo fere ſenior tẽporibus illis, nemo prudentior: nunc Lælius, & ſapiẽs, (ſic.n. eſt habitus) & amicitiæ gloria excellẽs, de amicitia loquitur. tu velim à me aĩum parumper auertas, Lælium loqui ip̃m putes. C. Fannius, & Q. Mucius ad ſocerum veniunt poſt mortem Africani ab ijs ſermo oritur; rñdet Lælius: cuius tota diſputatio eſt de amicitia: quam legens tu ipſe cognoſces. FAN. Sunt iſta vera, Læli. nec.n melior vir fuit Africano quiſq̃, nec clarior. ſed exiſtimare debes, oium oculos in te eſſe coniectos. vnum te ſapientẽ & appellant, & exiſtimant. tribuebatur hoc modo M. Catoni. ſcimus L. Acilium apud patres nr̃os appellatum eſſe ſapientem: ſed vterque alio quodã modo: Acilius, q̃a prudens eſſe in iure ciuili putabatur: Cato, q̃a multarum rerũ vſum habebat, multaq́. eius & in ſenatu, & in foro vel prouiſa prudenter, vel acta conſtanter, vel rñſa acute ferebantur, ꝓpterea quaſi cognomen iam habebat in ſenectute ſapientis. te aũt alio quodã modo, dñt, non ſolum natura, & moribus, verum ẽt ſtudio, & doctrina eſſe ſapientẽ, nec ſicut vulgus, ſed vt eruditi ſolent appellare ſapientẽ; qualem in reliqua Græcia neminem. nam, qui ſeptem appellãtur, eos, qui iſta ſubtilius quærunt, in numero ſapiẽtum non hñt. Athenis vnum accepimus, & eũ quidem ẽt Apollinis oraculo ſapientiſſimum iudicatum. hanc eſſe in te ſapientiam exiſtimant, vt oia tua in te poſita eſſe ducas, humanosq́. caſus virtute inferiores putes. itaque ex me quærunt, credo ex hoc item Scæuola, quonam pacto mortem Africani feras, eoq́. magis, ꝙ his proximis nonis, cum in hortos D. Bruti auguris cõmentandi cauſſa, vt aſſolet, veniſſemus, tu nõ affuiſti, q diligentiſſime ſemper illum diẽ & illud munus ſolitus eſſes obire. SCAE. Quærunt quidem, C. Læli, multi, vt eſt à Fannio dictum: ſed ego id reſpondeo, quod animaduerti, te dolorem, quem acceperis cum ſummi viri, tum amantiſſimi morte, ferre moderate, nec potuiſſe non cõmoueri, nec fuiſſe id humanitatis tuæ: ꝙ aũt his nonis in collegio nr̃o non affuiſſes, valetudinẽ cauſſam, non mœſtitiam fuiſſe. LAEL. Recte tu quidẽ, Scæuola, & vere. nec.n. ab iſto officio, quod ſemper uſurpaui cum valerem, abduci incõmodo meo debui: nec vllo caſu arbitror hoc conſtanti hoĩ poſſe contingere, vt vlla intermiſſio fiat officij. Tu aũt, Fanni, ꝙ mihi tm̃ tribuis dicis, quantum ego nec agnoſco, nec poſtulo, facis amice. ſed, vt mihi videris, nõ recte iudicas de Catone. aut.n. nemo, quod quidẽ magis credo, aut, ſi quiſq̃, ille ſapiẽs fuit. quo modo enim (vt alia omittam) mortem filij tulit? memineram Paullum, videram Caium: ſed hi nec cõparantur Catoni, maximo, & ſpectato viro. quamobrem caue Catoni anteponas ne iſtum quidem ip̃m, quem Apollo, vt ais, ſapiẽtiſſimum iudicauit: huius.n. facta, illius dicta laudãtur. De me aũt, (vt iam cum vtroq; loquar) ſic habetote.

tore. Ego ſi Scipionis deſiderio me moueri negem, q̃ id
recte faciam, viderint ſapientes: ſed certe mentiar. mo-
ueor .n. tali amico orbatus, qualis, vt arbitror, nemo vnq̃
erit, & vt confirmare poſſum, nemo certe fuit. ſed non e-
geo medicina: me ipſe conſolor, & maxime illo ſolatio,
ꝙ eo errore careo, quo, amicorum deceſſu, plerique angi
ſolent. nihil .n. mali accidiſſe Scipioni puto. mihi acci
dit, ſi quid accidit. ſuis aũt incõmodis grauiter angi, non
amicum, ſed ſeipſum amantis eſt. Cum illo vero quis ne-
get actum eſſe præclare? niſi .n. quod ille minime puta-
bat, immortalitatem optare vellet: quid non eſt adeptus,
quod homini fas eſſet optare? qui ſummam ſpem ciuiũ,
quam de eo iam puero habuerant, continuo adoleſcens
incredibili virtute ſuperauit: qui conſulatum petijt nũ-
quam, factus eſt conſul bis, primum ante tp̃s, iterum ſibi
ſuo tp̃e, reip. pene ſero: qui, duabus vrbibus euerſis, ini-
miciſſimis huic imperio, non modo præſentia, verum ẽt
futura bella deleuit. quid dicam de moribus facillimis?
de pietate in matrẽ, liberalitate in ſorores, benignitate in
ſuos, iuſtitia in oẽs? hæc nota ſunt vobis. q̃ aũt ciuitati
carus fuerit, mœrore funeris indicatum eſt. Quid igitur
hunc paucorum annorum acceſſio iuuare potuiſſet? ſe-
nectus .n. quamuis non ſit grauis. vt memini Catonem
anno ante, quàm mortuus eſt, mecum, & cum Scipione
diſſerere, tamen aufert eã viriditatem, in qua ẽt nunc erat
Scipio. quamobrem vita quidẽ talis fuit vel fortuna, vel
gloria, ut nihil poſſet accedere: moriendi aũt ſenſum ce-
leritas abſtulit. quo de genere mortis difficile dictu eſt:
quid hoĩes ſuſpicentur, uidetis. hoc tamen vere licet dice
re, P. Scipioni ex multis diebus, quos i vita celeberrimos,
lætiſſimosq́. viderit, illum diem clariſſimum fuiſſe, cum,
ſenatu dimiſſo, domum reductus ad veſperam eſt à patri
bus cõſcriptis, à populo R. ſocijs, & Latinis, pridie q̃ ex-
ceſſit è vita: vt ex tã alto dignitatis gradu ad ſuperos vi
deatur potius, q̃ ad inferos perueniſſe. neq; .n. aſſentior ijs,
qui hæc nup diſſerere cœperunt, cũ corporibus ſimul aĩos
interire, atq; oĩa morte deleri. plus apud me antiquorum
auctoritas valet, vel noſtrorũ maiorum, qui mortuis tã re
lig ioſa iura tribuerunt: qđ non feciſſent profecto, ſi nihil
ad eos ptinere arbitrarẽtur; vel eorũ qui in hac terra fue
runt, magnamq́. Græciã, q̃ nunc quidẽ deleta eſt, tũc flo-
rebat, inſtitutis, & præceptis ſuis erudierunt; vel eius, q A-
pollinis oraculo ſapientiſſimus eſt iudicatus. q non tum
hoc, tum illud, vt in pleriſque, ſed idẽ dicebat ſemp, aĩos
hoĩm eſſe diuinos, ijſq́., cum è corpore exceſſiſſent, redi-
tum ad cœlũ patere, optimoq́., & iuſtiſſimo cuiq; expe
ditiſſimum. qđ idẽ Scipioni videbatur: qui, idem quaſi
præſagiret, perpaucis ante mortem diebus, cum & Philus, &
Manilius adeſſent, & alij plures, tuq́. ẽt, Scæuola, mecũ ve
niſſes, triduũ diſſeruit de rep. cuius diſputationis fuit ex-
tremum fere de immortalitate aĩorum: quæ ſe in quiete
p viſum ex Africano audiſſe dicebat. Id ſi ita eſt, ut opti
mi cuiuſque aĩus in morte facillime euolet tanq̃ è cuſto-
dia, vinculiſq́. corporis: cui cenſemus curſum ad deos fa
ciliorẽ fuiſſe, q̃ Scipioni? quocirca mœrere hoc eius euen
tu, vereor, ne inuidi magis, q̃ amici ſit. Sin aũt illa veriora,
vt de interitus ſit aĩorum, & corporum, nec vllus ſenſus
maneat: vt nihil boni eſt in morte, ſic certe nihil mali. ſen
ſu .n. amiſſo, fit idem, quaſi natus non eſſet oĩno: quem tñ
eſſe natum, & nos gaudemus, & hæc ciuitas, dum erit, læ-
tabitur. Quãobrem cum illo quidem, vt ſupra dixi, actũ
optime eſt, mecum aũt incõmodius, quem fuit æquius, vt
prius introieram in vitam, ſic prius exire de vita, ſed tñ re
cordatione noſtræ amicitiæ ſic fruor, ut beate vixiſſe vi-
dear, quia cum Scipione vixerim. quocum mihi coniun-
cta cura de rep. & de priuata fuit: quocum domus fuit, &
militia cõis, &, id, in quo eſt omnis vis amicitiæ, volunta-
tum, ſtudiorum, ſnĩarum ſumma conſenſio. itaque non
tam iſta me ſapĩæ, quam modo Fannius cõmemorauit, fa
ma delectat, falſa preſertim; q̃, ꝙ amicitiæ noſtræ memo
riam ſpero ſempiternam fore: idq́. mihi eo magis eſt cor
di, ꝙ ex omnibus ſæculis vix tria, aut quatuor noĩantur
paria amicorum. quo in genere ſperare videor Scipionis
amicitiam, & Lælij notam poſteritati fore. FAN. Iſtud
quidem, Lęli, ita neceſſe eſt, ſed, qm̃ amicitiæ mentionem
feciſti, & ſumus ocioſi, pergratum mihi feceris, ſpero item
Scæuolæ, ſi, quemadmodum ſoles de ceteris rebus, cũ ex
te quæruntur, ſic de amicitia diſputabis, quid ſentias, qua
lem exiſtimes, quæ præcepta des. SCAE. Mihi vero per-
gratum hoc erit. atque id ipſum cum tecum agere cona-
rer, Fannius anteuertit. quamobrem vtrique noſtrũ gra-
tum admodum feceris. LAEL. Ego vero non grauarer,
ſi mihi ipſe confiderem. nam & præclara viſa res eſt: &
ſumus, vt dixit Fannius, ocioſi. ſed quis ego ſum? aut q̃
in me eſt facultas? doctorũ eſt iſta conſuetudo, eaq́. Græ
corum, vt ijs proponatur de quo diſputent q̃uis ſubito.
magnum opus eſt, egetq́. exercitatione non parua. q̃ob-
rem, q̃ diſputari de amicitia poſſunt, ab eis, cẽſeo, petatis,
qui iſta profitentur. ego vos hortari tm̃ poſſum, vt ami-
citiam oĩbus rebus humanis anteponatis. nihil eſt .n. tam
naturæ aptum, tã conueniens ad res vel ſecundas, vel ad-
uerſas. Sed hoc primũ ſentio, niſi ſi in bonis amicitiã eſſe
non poſſe. neque id ad viuum reſeco, vt illi, qui hæc ſubti
lius diſſerunt, fortaſſe vere, ſed ad cõem vtilitatem parũ.
negant .n. quenq̃ virum bonum eſſe, niſi ſapientem. ſit ita
ſane: ſed eam ſapĩam interpretantur, quam adhuc morta
lis nemo eſt conſecutus. nos aũt ea, quæ ſunt in vſu, vitaq́.
cõi, non ea, quæ finguntur, aut optãtur, ſperare debemus.
Nunq̃ ego dicam C. Fabricium, M. Curium, T. Corun-
canium, quos ſapientes noſtri maiores iudicabant, ad iſto
rum normam fuiſſe ſapientes. quare ſibi habeant ſapĩæ
nomen, & inuidioſum, & obſcurum; concedantq́. vt hi
boni viri fuerint. Ne id quidem facient: negabunt id, niſi
ſapienti, poſſe concedi. agamus igitur pingui Minerua,
vt aiunt. Qui ita ſe gerunt, ita viuunt, vt eorum probetur
fides, integritas, æquitas, liberalitas; nec ſit in eis vlla cupi
ditas, vel libido, vel audacia; ſintq́. magna conſtantia, vt
hi fuerunt, quos modo noĩaui: hos viros bonos, ut habiti
ſunt, ſic ẽt appellandos putemus; qui ſequuntur, quantũ
hoĩes põt, naturam, optimam recte viuendi ducem. ſic .n.
mihi perſpicere videor, ita natos eſſe nos, vt inter oẽs eſ-
ſet ſocietas quædam, maior aũt, vt quiſque proxime acce
deret. itaque ciues potiores ſunt, quam peregrini, & pro-
pinqui q̃ alieni. cũ his .n. amicitiam natura ipſa peperit;
ſed ea non ſatis habet firmitatis. nanque hoc præſtat amici
tia propinquitati, ꝙ ex propinquitate beneuolentia tolli
põt, ex amicitia aũt non põt. ſublata .n. beneuolẽtia, ami
citiæ nomen tollitur, propinquitatis manet. quanta aũt
vis amicitiæ ſit, ex hoc intelligi maxime poteſt, ꝙ ex infi
nita ſocietate generis humani, quam conciliauit ipſa na-
tura, ita contracta res eſt, & adducta in anguſtum, vt om-
nis caritas, aut inter duos, aut inter paucos iungeretur.

Eſt aũt amicitia nihil aliud, niſi omnium diuinarum, humanarumq; rerum cum beneuolentia, & caritate ſumma conſenſio. qua quidem haud ſcio an, excepta ſapia, quidquam melius hoi ſit à dijs immortalibus datum. diuitias alij proponunt, bonam alij valetudinem, alij potentiam, alij honores, multi ẽt voluptates. belluarum hoc quidem extremum eſt; illa aũt ſuperiora caduca, & incerta, poſita non tam in noſtris conſilijs, q̃ in fortunæ temeritate. qui aũt in virtute ſummum bonum ponunt, præclare illi quidem, ſed hæc ipſa virtus amicitiam gignit, & cõtinet: nec ſine virtute amicitia eſſe vllo pacto poteſt. iam, virtutem ex conſuetudine vitæ, ſermoniſq. noſtri interpretemur; nec metiamur eam, vt quidam indocti, verborum magnificentia; viroſq. bonos eos, qui hñr, numeremus, Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. his cõis vita contenta eſt. Eos aũt omittamus, qui oĩno nuſquam reperiantur. tales igitur inter viros amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere. Principio, quis poteſt eſſe vita vitalis, vt ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia cõquieſcat? quid dulcius, q̃ habere, quo cum omnia audeas ſic loqui, vt tecum? quis eſſet tantus fructus in proſperis rebus, niſi hñes, qui illis æque, ac tu ipſe, gauderet? aduerſas vero ferre difficile eſſet ſine eo, qui illas grauius ẽt, q̃ tu, ferret. denique ceteræ res, quæ expetuntur, opportunæ ſunt ſingulæ rebus fere ſingulis; diuitiæ, vt vtare; opes, vt colare; honores, vt laudere; voluptates, vt gaudeas; valetudo, vt dolore careas, & muneribus fungare corporis. amicitia plurimas res continet; quoquo te verteris, præſto eſt; nullo loco excluditur; nunq̃ intempeſtiua, nunq̃ moleſta eſt: itaque non aqua, nõ igni, (vt aiunt) pluribus locis vtimur, q̃ amicitia. neque ego nunc de vulgari, aut de mediocri, quæ tñ ipſa delectat, & prodeſt, ſed de vera, & perfecta loquor; qualis eorum, qui pauci noĩantur, fuit. nam & ſecundas res ſplendiores facit amicitia, & aduerſas partiens cõicanſq. leuiores. cumq. plurimas, & maximas cõmoditates amicitia contineat, tum illa nimirum præſtat oĩbus, ꝙ bona ſpe prælucet in poſterum: nec debilitari animos, aut cadere patitur. verum .n. amicum qui intuetur; tanquam exemplar aliquod intuetur ſui. quocirca & abſentes adſunt, & egẽtes abundant, & imbecilles valent, &, quod difficilius dictu eſt, mortui viuunt: tantus eos honos, memoria, deſiderium proſequitur amicorum. ex quo illorum beata mors vr̃, horum vita laudabilis. ꝙ ſi exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem: nec domus vlla, nec vrbs ſtare poterit; nec agri quidem cultus permanebit. Id ſi minus intelligitur; quanta vis amicitiæ, concordiæq. ſit, ex diſſenſionibus, atque ex diſcordijs percipi poteſt q̃.n. domus tam ſtabilis, quæ tam firma ciuitas eſt, quę non odijs, atque diſſidijs funditus poſſit euerti? ex quo, quantum boni ſit in amicitia, iudicari põt. Agrigentinũ quidem, doctum quendam virum, carminibus græcis vaticinatum ferunt; quæ in rerum natura, totoq. mundo conſtarent, quæq. mouerentur, ea contrahere amicitiam, diſſipare diſcordiam. atque hoc quidem oẽs mortales, & intelligunt, & re probant. itaque, ſi qñ aliquod officium exiſtit amici in periculis aut adeũdis, aut cõicandis, quis eſt, qui id non maximis efferat laudibus? qui clamores tota cauea nuper in hoſpitis, & amici mei, M. Pacuuij in noua fabula? cum, ignorante rege, vter eorum eſſet Oreſtes, Pylades Oreſtem ſe eſſe diceret, vt pro illo necaretur; Oreſtes aũt, ita vt erat, Oreſtem ſe eſſe perſeuararet? ſtantes aũt plaudebant in re ficta: quid arbitramur in vera fuiſſe facturos? facile indicabat ipſa natura vim ſuam; cum homines, quod facere ipſi non poſſent, id recte fieri in altero iudicarent. Hactenus mihi videor, de amicitia quod ſentirem potiſſime dixiſſe. ſi qua præterea ſunt, (credo aũt eſſe multa) ab ijs, ſi videbitur, qui iſta diſputant, quæritote. FAN Nos aũt à te potius. quanquam ẽt ab iſtis ſæpe quæſiui, & audiui, non inuitus equidem: ſed aliud quoddam expetimus filum orationis tuæ. SCAE. Tum magis id diceres Fanni, ſi nuper in hortis Scipionis, cum eſt de rep. diſputatum eſt, affuiſſe. qualis tum patronus iuſtitiæ fuit contra accuratam orationem Phili? FAN. Facile id quidem fuit, iuſtitiam, iuſtiſſimo viro, defendere. SCAE. Quid amicitiam? non ne facile ei erit, qui ob eam, ſumma fide, conſtantia, iuſtitiaq; ſeruatam, maximã gloriam ceperit? LAEL. Vim hoc quidem eſt afferre. quid .n. refert, qua me ratione cogatis? cogitis certe. ſtudijs .n. generoſum, preſertim in re bona, cum difficile eſt, tum ne æquum quidem obſiſtere. Sæpiſſime igitur mihi de amicitia cogitanti, maxime illud conſiderandum videri ſolet, num ꝓp imbecillitatem, atque inopiam deſideranda ſit amicitia, vt in dandis, recipiendiſq. meritis, qđ quiſque minus ꝑ ſe poſſet, id acciperet ab alio, viciſſimq. redderet; an eſſet hoc quidem proprium amicitiæ, ſed antiquior, & pulchrior, & magis à natura ipſa profecta alia cauſſa eſſet. amor .n. ex quo amicitia eſt nominata, princeps eſt ad beneuolentiam coniungendam. nam vtilitates quidem etiam ab ijs percipiuntur ſæpe, qui ſimulatione amicitiæ coluntur, & obſeruantur tpis cauſſa in amicitia aũt nihil fictum, nihil ſimulatum; &, quidquid in ea eſt, id & verũ, & voluntarium eſt. quapp à natura mihi vr̃ potius, quam ab indigentia, orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam ſenſu amanti, quàm cogitatione, quantũ illa vtilitatis eſſet habitura. quod quidem quale ſit, ẽt in beſtijs quibuſdam aĩaduerti põt, quæ ex ſe natos ita amant ad quoddam tp̃s, & ab eis ita amantur, ut facile earum appareat ſenſus. Quod in hoĩe multo eſt euidentius: primum ex ea caritate, quæ eſt inter natos, & parentes, quæ dirimi niſi deteſtabili ſcelere non poteſt: deinde, cum ſimilis ſenſus extitit amoris, ſi aliquem nacti ſumus, cuius cum moribus, & natura congruamus; ꝙ in eo quaſi lumen aliquod probitatis, & virtutis ꝑſpicere videamur. nihil eſt .n amabilius virtute; nihil, quod magis alliciat hoĩes ad diligendum: quippe cum ꝓp virtutem, & probitatem eos ẽt, quos nunquam vidimus, quodam modo diligamus. quis eſt, qui C. Fabricij, M. Curij cum caritate aliqua, & beneuolentia memoriam nõ vſurpet, quos nunquam viderit? quis aũt eſt, qui Tarquiniũ Superbum, qui Sp. Caſſium, Sp. Melium non oderit? cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum eſt, Pyrrho, & Annibale. ab altero ꝓp probitatem eius non alienos aĩos habemus: alterum, ꝓp crudelitatem eius, ſemp hæc ciuitas oderit. ꝙ ſi tanta vis probitatis eſt, vt eã vel in eis, quos nunquam vidimus, vel, quod maius eſt, in hoſte ẽt diligamus: quid mirum, ſi animi hoĩum moueantur, cum eorum, quibuſcum vſu coniuncti eſſe poſſunt, virtutem, & bonitatem perſpicere videantur? quanquam confirmatur amor & beneficio accepto, & ſtudio perſpecto, & conſuetudine adiuncta. quibus rebus ad illum primum motum animi, & amoris adhibitis, admirabilis qđã

exardeſcit

exardeſcit beneuolentiæ magnitudo. quam ſi qui putant ab imbecillitate proficiſci, vt ſit per quam quiſque aſſequatur quod deſideret: humilem ſane relinquunt, & minime generoſum (vt ita dicã) ortum amicitiæ; quam ex inopia, atque indigentia natam volunt. quod ſi ita eſſet; vt quiſque minimum in ſe eſſe arbitraretur, ita ad amicitiam eſſet aptiſſimus. quod longe ſecus. vt.n. quiſque ſibi plurimum confidit, & vt quiſque maxime virtute, & ſapia ſic munitus eſt, vt nullo egeat, ſuaq. oĩa ĩ ſeipſo poſita iudicet; ita in amicitijs expetendis, colendiſq. maxime excellit. quid enim? Africanus erat indigẽs meĩ? Minime hercule. at ne ego quidem illius. ſed ego admiratione quadã virtutis eius, ille viciſſim opinione fortaſſe nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit. auxit beneuolentiam cõſuetudo. ſed q̃q̃ vtilitates multæ, & magnæ cõſecutæ ſunt, nõ ſunt tñ ab earum ſpe cauſſa diligendi ꝓfectæ. vt.n. benefici, liberaleſq. ſumus, nõ vt exigamus gratiã, (neque.n. beneficiũ fœneramur) ſed natura ꝓpenſi ad liberalitatem ſumus: ſic amicitiã, nõ ſpe mercedis adducti, ſed ꝙ eius oĩs fructus in ipſo amore ineſt, expetendã putamus. Ab iꝭ vero qui pecudũ ritu ad voluptatẽ oĩa referunt, longe diſſentimus: nec mirũ: nihil.n. altũ, nihil magnificũ, nec diuinũ ſuſpicere pñt, q oẽs ſuas cogitationes abiecerũt in rem tã humilem, tamq. cõtemptã. q̃obrem hos quidem ab hoc ſermone remoueamus: ipſi aũt intelligamus, à natura gigni ſenſum diligendi, & beneuolentiæ caritatem, facta ſignĩone ꝓbitatis: quã qui appetiuerũt, applicãt ſeſe, & propius admouent, ut & uſu eius, quẽ diligere cœperũt, fruãtur, & moribus; ſintq. pares in amore, & æquales, ꝓpenſioreſq. ad bene merẽdũ, q̃ ad repoſcendum; atque hæc inter eos ſit honeſta certatio. ſic & vtilitates ex amicitia maxime capiẽtur: & erit eius ortus à natura, q̃ ab imbecillitate, grauior, & uerior. nam ſi utilitas amicitias cõglutinaret, eadem cõmutata diſſolueret: ſed, quia natura mutari non põt, iccirco veræ amicitiæ ſempiternæ ſunt. Ortum quidem amicitiæ videtis: niſi quid adhuc forte vultis. FAN. Tu vero perge, Læli. pro hoc.n. qui minor eſt natu, meo iure rñdeo. SCAE. Recte tu quidem. quamobrem audiamus.

PETRVS MARS. Q. Muci⁹ augur) Futuræ tractationi de amicitiæ cõmodiſſimũ patefacit pſatio hæc aditũ. Siqdẽ recẽſendis eoꝝ diſputationib. q prius amãtiſſime vixerãt, & ꝯiũctiſſime ad explicãda vtãtæ uirtutis dotes, pellẽdaſq. velis & eqs è cõi vita diſcordiã & inimicitiã, qbus priuatæ res ac publicæ labefactantur, & corruunt nõ minus utiliter quã apte deſcẽditur. Nec nõ rõnẽ, & viã diſputationis ſpiens, eoꝝ aĩos ꝯciliat, quos dociles, & iogenioſus parẽs nã creauit, & ad diſciplinã prõpte ꝯtendẽtes. ſi res cognitione digniſſima ſuis formulis exponẽda ꝓponat & in pſonis decoꝝ ſeruetur, qđ auctoritatẽ vel maximã orõni cõcinnat, & gratiã. (Q. Mucius) Mos fuit auct. Aſc. Pæd. cũ aliquo ciuis R. oõdẽdus eſſet, ut ſignaret aut pnoie ſuo, aut ooie, aut cognomine, aut tribu, aut magratu. (Augur) Munere augurãdi honeſtatus. de auguꝝ corpe ſiue collegio dcm̃ eſt, ut opinor ſatis in Diuin. diceturq. in Leg. (Memoriter) Recordãter ita dixeri ꝓmpte, ac tenaci memoria, q̇ bõnolũ oõdit aim & gratũ. (Iucũde) delectabili ter. i. cũ caritate, iucunditate, lætitiaq.. (Io ꝑi ſermone) Quacũque tractatione, colloqoq., & ſic ioniuebat Læl. habuiſſe ꝯſummatã eruditionẽ in oi gñe reꝝ & artiũ, ſiue diſciplinaꝝ. (Sapientẽ) Perfecta cognitione ṗditũ. (Deductus) In diſciplinam datus. (Ita) Tals forte ꝯdõneq., ut ꝓ uirib. adhærerẽ ꝯſummatiſſimo moderatori Scæuolæ, mõ id ſp liceret, ne ſ. importunitate offenderet occupatione uaria diſtrictus ſenex. (Sũpta uirili toga) Depoſita ꝑtexta poſt 14. annũ. Tenes memoria, inqr Sen. qđ gaudium ſenſeris cum ꝑtexta poſita ſumpſiſti uirilẽ togã, & in locum deductus es. (Diſputata) Diſſerẽdo tractata & declarata in ciuili iure põtificioq.. (Breuiter) Sentẽtioſe & cõpendioſe. (Cõmode) apte vtiliterq., cũ ꝓuerbiales eſſent ſniæ, vitæq. vſibus cõducerẽt i primis, qualia ferunt apophthegmata Sapiẽtũ. (Studebã) ſtudioſe curabã. (Prudẽtia) Cognitione, ac experiẽtia reꝝ humanarũ, & ciuilis iuris. (Põtificẽ) Sũmũ eo tpe ac religiõe ſacerdotẽ. (Ingenio) Naturali acumine atq; prudẽtia. (Iuſtitia) Bonitate, & æqtate. (Hemicyclo) Loco ſemirotũdo ꝓpe ianuã in quo ſenes cõmode de reb. priuatis rõcinabãtur, & publicis poſcẽte vſu, cõſulti rñdebãt in iure, qđ Scæuolaꝝ familia vel maxime ꝓfiteba tur. In Bruto dicit Cic. Ego aũt iuris ciuilis ſtudio multũ opæ dabã Q. Scæuolæ, P.F. q q̃q̃ oemini ſe ad docẽdũ dabat, tñ cõſulẽtibus rñdẽdo ſtudioſos audiẽdi docebat. hæc Tullius. hũc cõſulẽdi morẽ repetiꝭ Flaccus his verſibus ad Auguſtũ Cæſarẽ, Romę dulce diu fuit, & ſolẽne recluſa Mane domo vigilare, Cliẽti ꝓmere iura, Cautos noſbus rectis expẽdere numos, Maiores audire, minores diſcere, ꝑ quę Creſcere res poſſet, minui dãnoſa libido. (Ite erat io ore). i. voluerſum repetebat, nihilq. aliud ferme in tota vrbe loquebãtur ciues. ita dicimus hoc fere ſit quaſi plerique oẽs id faciũt. (Eo) Tãto magis potes meminiſſe, qm̃ ſrequẽs erat tibi vſus & cõſuetudo cũ altero eoꝝ, de qbus erat cõis ſermo. lege hiſt. apud Liu. lib. 77. & App. 1. bel. ciuil. (Capitali odio) ꝑnicioſa ira, & acerbitate ai moleſtiſſima. (Diſſideret) Diſſentiret, diſcordaret. (Qui cũ) Cũ quo Põpeio. (Cõiũctiſſime) Familiariſſime. (Amãtiſſime) Amore ardẽtiſſimo, & feruẽtiſſimo. i. mutua caritate maximaq.. (Admiratio) Tanq̃ de re maxima & admiratione digniſſima. (Querela) Expoſtulatio, qm̃ talis magiſtratuũ diſcordia rõnibos publicis nocet maxime. vñ dicit cõmode Flaccus, Quidqd delirant reges, plectũtur Achiui. Ariſt. 8. Mor. dicit Ciuitates et amicitia cõtinet & legiſlatores circa hãc magis, quã circa iuſtitiã ſtudẽt. cõcordia nanq; ſimile qd amicitię vr̃ eſſe, hãc aũt maxime affectãt. Seditionẽ vero, vt inimicã pellũt in primis. (Mẽtionẽ) Recordationẽ quã tñt aperitẽ aptiſſime ad explicandas amicitiæ dotes & cõcordiæ cõmoda opportunitateſq. oẽs. (Mortẽ) Repẽtinũ caſum Africani minoris. (Snias) Documẽta, & formulas. (Expoſui) Enarraui. (Arbitratu meo iudicio & voluntate). i. eo modo q mihi viſus eſt cõmodiſſimus. (Ipſos) Læliũ & duos gños. (Quaſi) Tanq̃ ipſi loquãtur, & nõ ego, cuius pſona in hoc dialogo muta eſt, κωφὸν πρόσωπον Græci ꝓpellãt. (Ne Inq̃ & Inqt). i. ne dico, & dixit crebro incurrerẽt, qđ accidiſſent, ſi vt Scæu. expoſuit narrare voluiſſem. Plat. in Theæteto ſic ſcribẽtẽ Cic. imitat. Hic liber nõ ita cõpoſitus eſt quaſi Scæ. mihi referat, vt reuera intulit, ſed quaſi cũ illis pñs diſputet, cũ qbus diſputaſſe mihi narrauit. ne igr̃ moleſtũ eſſet ſi ioq̃, & inqt, ſępius iterponere. his vitatis Scæ. ipm̃ vna cũ illis diſputãtẽ induxi. (A pñtibus). i. ab his q adeſſe viderẽtur, & corã. i. ꝑſentialiter ita dixerim diſputare. corã reſpicit quaſdã pſonas. Virg. Corã quem q̃ritis ad ſum. &, Nati corã me cernere lethũ Feciſti. Coram laudat, inquit Don. Terent. interpres, q apud alios aliquem laudat. & corã ad certas pſonas refertur. palam gñaliter ad oẽs. (Agerent) Tractarent. (Peteres familiaritate) Arctiſſima amicitia. (Non inuitus) Vulẽti aio, & prõpto. (Floruiſſet) Claritatẽ habuiſſet, & quaſi apicẽ ſenectutis, auctoritatẽ cõſequutus eſſet. (Accepiſſemus) cõpertũ eſt hiſtoricis monimẽtis hremus. (A patribus) A maioribus natu q illos nouerunt. (Memorabilẽ) Recordatione digniſſimã, coniunctionem aioꝝ, & conſilioꝝ oium. (Idonea) Decora & apta. (Diſſereret) Diſputaret, atq; ſtatueret. (Diſputata) Enucleata, & enodata. (Genus hoc ſermonũ). i. dialogus grauitate pſonarũ honeſtatus, & decoratus, & ſic ꝓpoſitũ ſuũ atq; tulliũ lau dãs Cic. attẽtos reddit lectores, & tractationi parat auctoritatẽ. (Auctoritate) Excellẽtia, & æſtimatione. (Illuſtriũ) Claroꝝ, nobiliſſimorumq.. (Neſcio quo pacto) Occulta quadã via & rõne. (Grauitatis) Penſi, dignitatis, & efficaciæ ad pſuadẽdũ. (Afficior) moueor, & diſponor, perinde ac aliena ſcripta legerẽ, quis mea ſint. (Prudẽtior) Experiẽtia reꝝ inſtructior, & doctior. (Habit⁹) æſtimatus, & noiatus. (Gloria) Fama, & noie. (Excellẽs) Eximius, ꝑſtãſq. ceteris io eo gñe laudis. (Auertas) Amoueas à Scæ. & Lælio. admoueas quẽ cõmode induxi loquẽtẽ, vt diſputationi cõpararẽ auctoritas. (Cognoſces) Intelliges, ꝑcipies. (Sũt iſta vera) q̇ de Africano memoras. vt ei⁹ caſus grauiter ferẽdus eſſe amicis videat. (Melior) Iuſtior, & benignior in toga, & laudabili ciuilitate. (Clarior) Illuſtrior armoꝝ cauta ſolertia, & ai magnitudine i rebus magnificis, atq; arduis. (Exiſtimare) Putare, arbitrariq. nõ poſſe occultũ eſſe qđ agis, & oẽs velut recte viuẽdi normã cõtẽplari prudẽtiã tuã, & inde caſus aduerſos prudẽter ferre, moderateq. ediſcãt, exẽpla ſiqdẽ celerius, & efficaci⁹ erudiũt quã ꝑcepta, quoꝝ iter lõgius eſt & ſinuoſius. (Cõiectos) immiſſos, directos.

[Vnú ſolú.[Sapiẽtẽ)In oĩ gñe diſciplinarũ & rerũ peritiſſimum. [Appellãt)Noiant.[Exiſtimãt)Aio iudicãt.[Hoc) Eſſe ſapientẽ. [Modo)Paullo ante.[Acilui)Hic primus à pplo ſapiẽs appellat⁹ eſt,vt hr̃ in principio Digeſtorũ.[Patres)Maiores.[Alio mõ)Diuerſis reſpectib.[Prudẽs)Eruditus,& cautus.[Vſum)Experiẽtiã, vt dcm̃ eſt io Catone maiori ea Plutarchi ſnia.[In Senatu)In publicis ↄſultationibus q̇ prudẽtiã vel maximã reqrũt, & hæc lõgo rerũ vſu cõparat.[In foro)In iudicijs q̇ in foro exercebant.[Prouiſa)p̃cognita,& ꝓſpecta in publicis negocijs,&ſuaſionibus.Prudẽtia à ꝓmouẽdo dicta eſt,&idẽ eſt qđ ante videre,futuraq́. ex p̃teritis cognoſcere.[Acta)Tractata &dicta i iudicijs grauiter,aio ſe,ꝓſtracte.[Acute)Ingenioſe & ſalſe.collegit ẽt Cato Cenſorius multa à molcis facere dicta,q̇ celeritatẽ ingenij arguũt &q̇ſi dexteritatẽ quãdã.[Ferebãtur)Vulgabãtur. [Quaſi cognomẽ) E re ipſa ductã appellationẽ,&noua ſapiæ acceſſione cognominabaẽ, ſiqdẽ Cato ſapiẽs,vt tali cognomẽto diſtingueret a ceteris & honeſtaretur.[Alio modo)Diuerſa rõne atq; reſpectu.[Natura)in genio & dotib⁹ natura ingenitis.virtutes etenim naturales dñr, q̇ ſuapte natura ingenerãtur,vt docilitas,&memoria,q̇ vno ingeniũ noie appellãtur.[Et mo.) Graui ſeueraq́. vita, quẽ natura inchoauit.[Studio)Cura induſtria.[Doctrina) Exculta eruditiõe, & ↄſummata humanarũ diuinariũq́. rerũ Sapia,& pceptione cauſarũ.[Vulgus)Imperita multitudo.[Eruditi)recto iudicio,& vero pditi.nã ſtatuere q ſit ſapiẽs,vẽ munus eſſe vel maxime ſapientis,&magnũ eſt laudari à laudato viro.i.vera laude digno. [Qui iſta quærũt ſubtilius) .i. Stoici eũ ſapiẽtẽ ſolũ appellãt q oẽs numeros hĩet.i. ꝑfectionẽ & cõſummationẽ virtutũ oium. [Vnũ) ſolũ Socratẽ.[Oraculo)Sorte,atq; reſſo,eſt aũt oraculũ ſnia diuina ore humano enũciata.[Hãc Sap.)Tale prudẽtiſſimæ mẽtis iudiciũ,& rerũ humanarũ cognitione,ob quã cãm ſapiẽs fuerit appellatus Lælius, lege apud Plutarchũ in Tyberio Graccho. [Ve oia tua bona) .i. vt nil aliud bonũ iudices pter cumulatas ai dotes,& ipſi rõnis ꝑfectiones,&abſolutiones.hęc fuit Stoicorũ ſnia Peripatetici vero & veteres Academici tria gña bonorũ poſuerũt, fortunæ.ſ.corporis,& ai.[In re)In ꝑfectione ai tui.[Duras)Putes,exiſtimes.[Humanos caſus)Quæcunq; infortunia,iacturas, dãna. [Virtute) Ai robore,ac magnitudine,quã vera ↄfirmat ſapiẽtia. [Inferiores) Minorũ viriũ,vt virtutẽ quaſſare oõ poſſint, & frangere. ꝑfracta ſiqdẽ virtus nulli fortunæ ſuccumbit. [Quo pacto)Qua forte ai.i.forti oe aio & æquo,an fracto,molli & iniquo.[Eo) Tãto magis quærunt.[Proximis nonis).i. die ſtato ad cõueniẽdũ & ↄſulẽdũ de re ad collegiũ augurũ ſpectãte. ꝓximæ nonæ dñr poſt quas aliæ non fuerũt, vt ꝓximæ literæ poſt quas alias nõ recipimus.Idem Cic.in .i. de Diuin. ſic ſcr. In Perſis augurãtur,& diuinãt Magi,q cõgregantur in ſano cõmẽtãdi cauſa, atq; inter ſeſe loquẽdi,qđ ẽt vos facere nonis ſolebatis. [Cõmẽtãdi)Cõſultandi,colloquẽdi,tractandi qđ ad ſciam augurãdi ptineret,ac publicos vſus.[Illũ diẽ) Illius diei ↄuentionẽ,& augurãlẽ cœtũ.[Illud mu.)Offm̃ religionis debitũ,& reip.[Obire) Frequẽtare,celebrare. obire dcm̃ diẽ eſt adeſſe,atq; ſe ſiſtere.i. repræſentare,& cõparere,& obire munus eſt pficere id quod exigit officiũ.[Sũmi)Excellentiſſimi in quorunq; laudis gñe.[Amantiſſimi)Aſſiduiſſimi. [Moderate) Prudẽter,æquanimiter,ſeruato,decoro viri grauis,& nã ſapiẽtiaq́. inſtructi & ſubnixi.[Cõmoueri) ↄturbari.[Humanitatis)Pietatis,benignitatis, & nãæ demũ facilimæ,atq; humaniſſimæ. nõ eſt certe humanũ pectus, qđ humani caſus nõ tangũt. vnde Antonius de Marco plorãte ſuũ educatorẽ viri defunctũ dixit,pmitte illi,vt hõ ſit,neque.n.vel phĩa vel imperium tollit affectus. Humanitas dr̃ à Græcis φιλανθρωπία.i. inqt Gellius erga hoies amor,& ſignat dexteritatẽ quandã, beneuolentiamq́. erga oẽs hoies prõptam.[Collegio no.)Augurali cœtu.[Valetudinẽ)Corporis langoorẽ. [Mœſtitiã) Ægritudinẽ de caſu amici rõceptã.[Recte)Laudabiliter,decẽter.[Officio) Augurali cõmentatione,& tractatione.[Vſurpaui) Frequẽtaui.i. obire ſtudui. vſurpatio eſt frequẽs vſus apud oratores atq; phos. [Cũ va.)Integra eſſem valetudine,inde valẽtes robuſti.[Abduci) auelli,amoueri. [Meo) Ad me tm̃ ptinente,qm̃ publica priuatis potiora ſunt.[Vllo c.)Aliquo infortunio q̇uis grauiſſimo.[Cõſtanti)Sibi ipſi ↄſentaneo graui & forti.[Officij) Honeſtæ actionis debitæ publicis maxime negocijs,& rebus diuinis. habebant qppe tũc augures Iouis interpretes,& intermiſſio ꝓprij muneris in publica cõmoda peccabat. [Tm̃ tr.)Tãta ſapiæ pconia dari.[Nec ag.)In me nõ video. [Nec p.) Nõ efflagito ne arrogãs videar,& vẽtoſus.[Amice)Beneuole.[Quo) Qua ↄſtãtia & moderatione ai.[Paulũ) Africani minoris patrẽ,q ſuorũ filiorũ mortẽ æqſſimo aio tulit.[Gallũ)Hic.C. Gallus appellatus eſt via cetere clariſſimus,cuius meminit in Bruto,his verbis Galba C. Galli

ẽt filium flens cõmendabat, cuius orbitas & fletus mire miſerabilis fuit pp recentem memoriam clariſſimi patris.[Spectato) Admirabili,& vndique approbato.[Illum ipm̃)Athenienſem Socratem.[Facta)Egregia facinora domi militiæq́. re, inquit phſtus eſt Cato, Socr. aũt verbis,illud longe maius eſt, & finis actuoſæ pħiæ non eſt cognitio,ſed actio. Ariſt.1. Moral. dicit: Scire quid agendũ ſit parũ vel nihil eſt,cetera vero nõ parũ,ſed totum põt, q vero hæc non agit nunq̃ erit bonus.Verũ plerique non agunt,ad ſermones aũt ↄfugientes phari ſe putant, & ægrotos imitantur, audientes qdem medicos,ſed illis non obtẽperantes. ut igitur illis corpus non bene ſe habebit, ſi ſic curantur, pari rõne his aioa plane ſi ita phantur.[Et euentu)Felices factorũ,& actionum exitus,ſiue fines euentus dr̃,& euentum.[Habetote) Percipite,cognoſcite. [Deſiderio) Abſẽtia, morte,amiſſione, vñ deſiderati in plio dñr mortui. [Moueri) Turbari,affligi dolore.[Recte) Laudabiliter,q.d.rectum non eſſet,& oino contra offm̃. [Sapientes) Virtutũ iudices & vitæ magri.[Viderint)Iudices.[Moueor)Afficior. [Orbatus) Priuatus & deſtitutus. [Medicina)Remedio,& aliena leuatione,conſolatione. [Eo errore)Falſa opinione,qua hi laborant, q mori eſſe malũ & miſerũ opinantur, cũ re uera in morte nullũ ſit malum,ſed bonũ potius,& ipſa mors inter munera naturæ ponẽda eſt. cogita, inqt Sen. in conſolatione ad Martiã,defunctũ malis non affici,mors oim dolorũ.& ſolutio eſt & finis hæc ille ut phs. qđ de ꝓborũ & improborũ morte ſentiendũ ſit ſacræ pſcribunt lræ,qbus tota mente inherendũ eſt. illa certe miſera mors eſt,quã praua vita pceſſit,& bñ viuere,bene q́. mori ſe tenuirẽ ſequũtur.[Deceſſu)Digreſſu,& interitu quo locus mutatur. [Angi) Cruciari.[Plerique)Multitudo imperita.[Puto) Exiſtimo. & ſic oñdit verã cognitionẽ rerũ pellere ægritudinem, quã opinio pñtis mali,& parit,& auget. [Scipm̃) Propriũ cõmodum,qđ eſt cõtra veræ amicitiæ formulas.[Actũ)Præclare)Optime illi rẽ ſucceſſiſſe,& cumulatum eſſe Scipionis decus.[Immortalitatem)Perpetuitatẽ corporis & vitæ,qđ hoi mortali ſperare fas non eſt.Sen.ſcribens de breuit.uitæ ad Paul.dicit: Nã nulli ſe neceſſitatis ſuæ grãm facturã eſſe teſtata eſt.[Incredibile)Excellentiſſima,quapp. M. Cato in Senatu de illo dixit,reliquos qui in Africa militarent vmbris militare,Scipionẽ vigere. P. Scipio, inqt Liu.cũ ædilitatẽ peteret cõſul à populo dictus, qm̃ p annos fieri cõſulem minime licebat,cũ maximo certamine ſuffragantes legis,& repugnantibus aliquantulũ patribus legibus ſolutus, & conſul creatus eſt.Deinde cum vitio ducum bellum Numantinũ nõ ſine publico pudore produceretur delatus eſt vltro Scipioni Africano à S.P.Q.R. conſulatus,quem cũ ille cape ob legẽ q vetabat quenq̃ intra decẽ annos iterũ ↄſulẽ fieri licere minime vellet,ſic ut potiri ↄſulatu legib⁹ ſolutus eſt.[Ante tp̃s)Añ annos à lege pſcriptos. lex hæc Annaria vocabatur,qua finiebantur anni magiſtratus capiendi,auct. Sex.Põpeio. [Suo)Legitimo & opportuno,qm̃ ærariam non expugnabat.[Sero)Tarde ꝓpt ignominiã belli Numantini.[Vrbibus)Carthagine ac Numãtia.[Deleuit) Suſtulit,extinxit. [Facillimis)Benigniſſimis,& humaniſſimis,in toga,& ciuilibus officijs,atque domeſticis.[Pietate)Obſeruãtia, caritate,atque reuerentia erga Papiriam matrẽ à pre repudiatã, erat inqt Plut.Aemilio Paollo uxor Papiria,quã poſt longũ coniugij tp̃s repudiat,licet pulcherrimã ſobolẽ ex ea ſuſcepiſſet. hæc .n. glorioſiſſimum Scip.& maximũ pepererat poſt diuortium Papiriæ aliam duxit vxorem,ex qua cũ duos filios ſuſcepiſſet,eos quidem domi habuit,alios vero duos priores maximis & clariſſimis domibus p adoptionẽ inſeruit,quorũ maior à Fabio Max.quinquies cõſule,minor a Scipione Afr.adoptatus eſt,è filiabus vero alterã M.Catonis filius,alterã Helius Tubero uxorem accepit.[Bonitate)Benignitate,atque humanitate. [Iuſtitia)Officio cuiq; debito rõne humanitatis & ciuilitatis, in qua æquo & pari iure viuendũ eſt,& cuique dandũ qđ illi debetur. Iuſtitiæ munus eſt nemini nocere, & qtũs põt oibus ꝓdeſſe. his duobus pedibus hæc virtus graditur,ne in aliquo claudicet offõ. [Carus) Amabilis & gratioſus. [Mœrore ſun.) Funebri lamẽtatione atque mœſtitia. Valer.4.exẽplorũ agens de ai moderatione dicit, Metellus Macedonicus cũ interemptũ Scipionẽ ꝓclamari audiſſet in publicum ſe ꝓripuit,mœſtoq́. vultu & voce confuſa,concurrite,cõcurrite, inqt,ciues,mœnia vrbis noſtræ euerſa ſunt.Scipioni.n. Africano intra ſua mœnia quieſcẽti nefaria vis illata eſt.Idẽ filios ſuos monuit,vt funebri eius lecto humeros ſubijcerent, atque huic exequiarũ illum honorẽ vocis adiecit,non fore ut poſtea id offm̃ ab illis maiori viro pſtari poſſet. [Acceſſio) Additamentũ,adiũctio. [Ornare)Augere,q.d.nihil. ſumma etenim felicitas eſt, in ipſa felicitate mori. Alibi dicit idem Cic.ſed profecto mors tam æqſſimo aio appetitur, cũ ſuis ſe laudibus ita occidens conſolari põt,

nemo

nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. (Grauis) Moleſta & oneroſa. (Vno anno) M. Cato annos 85. natus exceſſit è vita. (Viriditatem) Vigens robur ætatis, & florem. (Vita) Sors, & ꝯdō uitæ. (Fortuna) Felicitate atque copia eaꝝ reꝝ q̃ fortunæ putantur. (Gloria) Splendore nois, & ꝑconio bellicæ laudis. (Accedere) Aduenire, qm̃ cumulat à etāt in ipſo cuiuſque vitæ officia. (Senſum) Perceptionē, dolorē, morſum. (Celeritas) Repentinus interitus. Seditiones, inquit Liuius, à tribunis excitatæ, quibus cum P. Scipio Africanus aduerſaretur, fortiſq. ac validus pridie domum ſe recepiſſet, mortuus in cubiculo inuentus eſt, tāquam venenum ei dediſſet Sempronia vxor, hinc maxime quod ſoror eſſet Gracchorum, cū quibus ſi multas Africano ſuerat. de morte tñ eius nulla qō acta. (Gñe) Nã & qualitate. (Difficile dictu eſt) Non facile cauſa explicatur, & modus repentinæ mortis Africani, fuit ſiquidem ant nãlis, aut violenta, ſocrus Corneliæ, ac vxoris fraude inſidijsq., vt cōis fuit ſuſpicio. (Videtis) Percipitis, intelligitis vulgatā eſſe opinionē talem de hoc mortis gñe. (Celeberrimos) Honeſtiſſimos, & glorioſiſſimos. (Lætiſſimos) Feſtiuiſſimos, & iocundiſſimos. (Clariſſimū) Honorificentiſſimum. (Senatu) Cœtu & ꝯſenſu Senatorio. (A patribus conſcriptis honeſtis viris & claris) .i. à nouis Senatoribus conſcripti dicebātur, inq̃t Pompeius, qui ex equeſtri ordine patribus aſcribebantur, vt numerus Senatoꝝ expleretur. meminit huius appellationis, atque dictiōnis Liuius. (Ad veſpeꝝ) Ad ſeram diei horam. (A ſocijs) ꝯfederatis. (A Latinis) Iure Latij donatis, & Romanæ ciuitatis priuilegio gaudentibus. dixi de iure Latij, & Romana ciuitate in cōmentarijs offōꝝ. (Dignitatis gradu) Honoris & gloriæ faſtigio. (Neque aſſentior) Refellit Epicureos qui humanos aīos cū corpore extingui putauerut, hi pħoꝝ appellationem non merentur, digniq. ꝑoris vel maximis. (Oia) .i. animos & corpora in nihilū redigi. (Auctoritas) Grauis ſnia. (Religioſa iura) Veneranda priuilegia, vt. ſ. vltimæ voluntates religioſe ſeruentur; & iuſta ꝑ dignitate defunctoꝝ fiant, exiſtimantes gaudere hi manes, & ſi non præſtentur offendi. hoc aūt erat aīos immortales arbitrari, nec oia deleri morte, ſed ſeparationē quandā fieri atque diſceſſum. (Nihil pertinere) Eos non tāgere .i. eſſe nullos poſt mortē. ſed illos viuere arbitrati ſunt, & his iuribus ſeruatis lætari, & turbari neglectis. (Vel eoꝝ) Pythagoreoꝝ q magnam Græciam exornarunt, aīas immortales affirmarunt, q̃uis in modo μετεμψυχώσεως & errauerint. (Inſtitutis) Decretis, q̃ δόγματα Græci appellant, & actuoſæ pħię fundamenta ſunt, vt latę dcm̄ eſt in lib. de Fin. agitur de oim̄ diſciplinaꝝ ſcitis & placitis. (Præceptis) Documentis & formulis vitæ, ingenioq. neceſſarijs, & ad ipſa decreta tēdentibus, ut declaratū eſt in princ. offōꝝ. (Erudierunt) Expoliuerunt, & exornarunt. (Vel eius) Socratis q nihil fere affirmabat, & ſe vnum tm̄ ſcire, qđ nihil ſciret, aſſeuerabat, tñ de aīæ immortalitate firma ſuit illius ſnia. (Tum hoc, tū illud) Nūc affirmando, nūc negando ꝓut illi erāt, cū q̄bus diſputabat. (In pleriſque) In multis. (Diuinos) Immortales. (Patere) Apertū eſſe. (Expeditiſſimū) Facillimum. (Præſagiret) ꝓuideret, diuinaret. ſagire eſt acute ſentire, & ꝑſagire ante ſentire & ꝓnoſcere, inde ſagæ anus, & ſagaces. dcm̄ eſt de his in Diuin. (De immortalitate aioꝝ) q̃ fere .i. quaſi dixit, qm̄ prius de cœleſtibus tēplis differit, nec non circulis, & ſolari anno magno, & demū aīæ demiat immortalitatē, vt patet in 6 de rep. q de ſomno Scip. inſcribitur, ad imitationē Plat. q in 10. de re ciuili tractat idem, vt iacta à ſe ciuilitatis fundamenta confirmet, & ꝑmia iuſtitiæ rata eſſe, non in pñti ſolum vita, ſed ēt futura ſanciat, & oppoſitum de iniuſticia vt iuſtos confirmet, iniquos deterreat. (Per niſ.) Nocturnā imaginationē aui ſui ꝑ adoptionē Afr. maiores. (E cuſt.) Carcere. (Faciliorē) Expeditiorē. (Mœrere) Dolore angi, cruciari. (Euentu) Fortunato exitu, & ſucceſſu. (Inuidi) Ægre ferentis talē euentum, & finem. (Sin autē il. ve.) .i. ſi aīa cum corpore extinguitur, vt nullum bonum in morte eſt, ſic ēt nullum malū. hoc āt eſt ex hallucinantis Epicuri ſnia. (Illa) .i. ſi auctoritas & ſnia Epicureoꝝ eſt magis vera. (Senſus) Perceptio, cognitio. (Actū op.) .i. iſte felicitatem eſt adeptus maximā. (Incōmodius) Dānoſius, & infelicius. mors, inq̃t Afric. detrimento mihi eſt nō illi, q in tuto ſuas collocauit fortunas, & in ſumma felicitate defunctus vita eſt. (Aequius) Iuſtius. (Sic fr.) Delector. (Beate) Feliciter. (Cura) Studiū. (Priuata) Domeſtica, & ꝓpria. (Domus) Domeſtica, & vrbana ꝯſuetudo. (Militia) Bellica induſtria. (Ois vis) Proprietas, & ſigno. (Voluntatū) Rectaꝝ appetitionū, voluntas etenim, rectus dr̄ appetitus. (Studioꝝ) Curaꝝ & exercitationum. (Sniaꝝ) Opinionum & iudicioꝝ. (Summa conſenſio) Maxima conuenientia, concentus, cōcordia. (Fama) Gloria, & noſc. (Eſt cordi) Placet & oblectat, qm̄ oē ꝑclaꝝ eſt raꝝ. (Seculis) Tpm̄ ſpatijs & curriculis, eſt aūt ꝓprie ſeculum centum annoꝝ ſpatiū. (Tria) Vt Oreſtes, & Pylades, Theſeus, & Pirithous, Damō, & Pythias, additur ēt quartum par Tydeus, & Polynices. de quibus Papin. in 5. Theb. Siquidem hanc perhibent poſt vulnera iunctis Eſſe fidem, quanta fortium extrema ꝓteruo Theſea Pirithoo. vel inanem mētis Oreſtem Oppoſito rapidam Pylade vitaſſe Megærā. (Quo gñe) Qualitate amoris & coniunctionis raræ & admirabilis. (Ocioſi) Nō diſtricti publicis negocijs. (Quid ſentias) Quid eſſe amicitiā diffinias. (Qualem æſtimes) Cuius naturæ ac ꝓprietatis eſſe iudices, quot. ſ. eius ſpēs, & an inter oēs, an inter bonos tantum ſit, & natura ne ac virtus, an vtilitas ſeu voluptas cōciliet amicitiam, & vñ ſit eius origo, q̃ ſit in amicitia opportunitas, quę oblectatio, q̃s vſus. hæc oia ſpectāt ad qualitatē, prius rei ſubſtantia ſiue eſſentia diffinitione aperit. deinde qualitas & accidentia, quorū vis eſt in eſſe ſubſtātiæ. Diffinitio, inq̃t Boethius, explicat id qđ diffinit nō quoquo mō .i. nō i eo qđ quale, vel quātū, oō in quolibet aliorū ꝑdicamētorū, ſed qđ ſit .i. eiꝰ qđ diffinit ſubſtātiā mōſtrat, cui adnexa eſt diffinitio, q̃ per Etymologiā & ꝓprietatē atq; qualitatē, & q̃dā accidētia, vel appēdices, vim rei, nãm, & ꝓtātē aperit. (Quæ ꝑcepta) ꝑſcripta, & regulas q̄bus amicitia ꝯciliat, & ꝯſeruat & hic tria declarāda ꝓponūtur, diffinitio videlicet amicitiæ, qualitas eius & nã, necnō ſeruādæ leges ne vacillet, aut claudicet amicitia. (Antenettit) ꝓuenit. (Nō grauarer) moleſtiæ oneri & labori nō aſcriberē. (Si mihi) Mei ingenij viribus. (Cōfiderē) Idoneū robur eſſe crederē ad id ꝑſtādū qđ effłagitatis. (Sed qs) Extenuat ſuas vires Lęlius, vt arrogātiā deuitet, ac notet ſophiſtas, q ad oēm q̄ōnem ſe rñſuros extēporaria dictione ꝓfitebātur, vt dcm̄ eſt in 2. de Fin. (Facultas) Efficiēdi poſſibilitas, & aptitudo his inſtructa inſtēis, q̃ ad talē tātamq. rē neceſſaria ſunt. Pħi aūt inſtrā ſunt rōnes rerum, verborū elegantia, & orōnis cōtinuitas. erāt aūt ſophiſtæ quōdā, & nūc ſunt, q oſtentationi & q̃ſtui hñt pħiam .i. viuendi & ſciēdi parētē & auctorē. (Doctorū) magiſtrorū & docēdi munus ꝓfitētiū lucri gratia. Sapiēs dicit Seneca nil aliud eſt quā humani gñis Pædagogus. (Græcorū) .i. ventoſorum hoim̄ lingua pħantium, & mercedibus inhiantiū. (Velis ponat) Vt aliqua qō explicanda intēdatur. eorum inq̃t idem Cic. in 2. de Fin. erat iſte mos, q tunc ſophiſtæ nominabantur. quorū è numero primus eſt auſus Leontinus Gorgias in conuētu poſcere q̄ōnem, idem ue dicere, qua de re quis uellet audire audax negociu, dicerem impudēs, niſi hoc inſtitutum poſtea tranſlatum ad pħos noſtros eſſet. (Quamuis ſubito) Ex tpali explicatione, ac facundia. (Magnū opus) Arduum negociū. (Exercitatione) Experientia & lōgo uſu, vt id in oibus ad votum poſſit ſuccedere. duo ſiquidem in primis neceſſaria ſunt, cōſummata doctrina, & experientia. (Cēſeo) iudico, ſtatuo. (Iſta profitentur) Taliū rerū faciunt profeſſionem .i. q ſe doctores, & peritos in his tactāt & publice ꝓfitentur .i. palā pollicentur & repromittunt. (Vt anteponatis) .i. vt illi principatū inter bona caterna detis. hēt ſiquidē vim efficiēdi amicus. vnde apud Scythas olim, vt auctor eſt Lucianus, maximas opes hr̄e is putabatur, q amicum vnum & duos hr̄et. (Aptum) Cōueniens & conſentaneū humanæ ſorti, q̃ hoies coniūxit & ꝯgregauit. (Conueniēs) Accōmodatum, & ꝯducens. Ariſt. in 8. Mor. agens de amicitia dicit, Res eſt ſumme neceſſaria in vita. nemo. n. hñs cetera oia bona ſine amicis expeteret viuere, nō ſolum aūt neceſſarium eſt, ſed & honeſtum. Laudamus. n. eos q amant amicos, & eoſdē viros bonos atq; amicos putāt. (Secundas) Proſperas, & ad vota nr̃a currentes. (Aduerſas) ꝯtrarias & infelices. In paupertate, inq̃t Ariſt. ceteriſq. calamitatibus vnicum eſſe ꝯfugium amici putantur. (Sed hoc primum ſentio) Hæc eſt, inq̃t, mea ſnia de amicitia vera, quod non poſſit eſſe niſi inter bonos .i. virtute ꝑditos. Tria ſunt amabilia dicit pħs, honeſtum, vtile, voluptas, & tres amicitiæ ſpēs. illa proprie dr̄ & eſt amicitia quam virtus conciliat. cetera ꝑ quandam ſimilitudinem hñt appellationem. (Neque id) Eſſe .ſ. bonos, & amicitiā inter tales. (Reſeco ad viuū) Tranſlatio à purgantibus vngues, & ad viuum reſecantibus. eſt ſenſus, non ita ſubtiliter, ſcrupuloſe, & anxie de bonis viris ſentio, vt Stoici, ſed eū intelligo virū bonū, quē nouis vita cōis & æſtimatio. (Fortaſſe vere) Qm̄ opinio Stoicoꝝ vera eſt ſi de bonitate heroica intelligatur, q̃ humanam ſuperat facultatē, & quādā diuinitatis particulā attingit. vñ virtus Semideoꝝ dr̄, cui nō humanū opponitur vitiū, ſed feritas ipſa & immanitas, vt in 7. Moral. ſcr. Ariſt. ois humana virtus pōt tandē heroica fieri. has ꝯſummatas aī dotes viro ſapiēti ꝓponebāt Stoici. quapp diuerſis reſpectibus ꝑclare pħati ſunt veteres Academici & Peripatetici ab infimo gradu ad ſummum tendentes, & ipſi Stoici, q ſua caſtra in vertice dignitatis, & ſapiæ locauerunt, arduū certe opus, atcū gñoſiſſimi ſpūs vires nō ſuperat. vñ dixit Virg. Sed re-

nocare gradus, ſuperaſq. euadere ad auras Hoc opus, hic labor eſt, pauci quos æquus amauit Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus: Dijs geniti potuere. [Paſ) Modicum.i. quaſi minime idoneum cõi vtilitati. [Niſi ſapientem) Conſummatiſſimum hominem.i.oẽs numeros hñtem. Sit ita: eſto inquit, & concedatur ſolum ſapientem eſſe bonum. modo eam intelligans ſapiam, quę cõiter ſpectatur in hoibus. Sed ipſi Stoici ad ſapiam heroicam ſuſpirant. [Interpretantur) Declarant, & nouerunt. [In vſu) Cõſuetudine. [Vitaq. cõi) Modo viuendi vſitato, & moribus. [Finguntur) Ingenio formantur, cum re nõ ſubſiſtant. ea.n. fingimus, qbus ingenio formam damus, vt viræ in oi gñe virtutis, & laudis conſummatiſſimũ, qm tñ inuenitur, veluti eſt Ciceronianus orator, & ſapiens Stoicoꝶ. [Aut optantur) Animo tñ concipiũtur, ſed cõparari optata, & deſiderata nequeunt, qm talia excedũt cõe votum, quod ſua ſpõte ad bonum qdem fertur, ſed illud minime adſequitur, cum aut fictum eſt, aut infinitum, aut denique remotiſſimum. [Spectare) Reſpicere, ꝯſiderare, expẽdere. [Ad normã) Regulam Stoicoꝶ, perpendiculum, & æqlibrium, ſiue mẽſuram, iudicium, æſtimationem. [Inuidioſum) Difficile, deſpetabile, ac p hoc inuidiam & odiũ faciens his, q voce illud vſurpãt. [Obſcuꝶ) Non obuium cõi vitæ, ac iudicio. [Neque facient) Qm pertinaces ſunt Stoici, & ſui capitis obnixe oppoſitionem ſeruantes. [Pingui Minerua) Vſitato more diſputãdi, & vt ita dixerim craſſa doctrina, παχυλῶς dicunt Græci. caꝶ igitur fuerit, inqt Ariſt. atque ſatis de talibus dicentes παχυλῶς & τύπῳ.i.craſſa Minerua, & larga quadam rõni docendi, & deſcribendi. Boethius in Top. agens de dictõnibus his, quæ non proprie ſic appellantur dicit: Hæc vocatur Græce τύπος, q ſecũdo inter dictiões ponitur, qm id quod quolibet modo aliquid deſignat eius, quod deſignatur, etſi nõ ꝓprie, tñ aliquo modo vr̃ eſſe dictõ. [Vt aiunt) ꝓuerbialis ſnia eſt, quæ ſic enunciatur. Craſſa pingui, & craſſiore muſa. [Probetur) Laudetur & cõmendetur. [Fides) Dictoꝶ & cõmentoꝶ veritas, & ſic pono mediocritates, q bonum viræ efficiunt, & celebrant. [Integritas) Vitæ ſinceritas, & puritas nemini nocens, & quibus põt proſpiciens. [Aequalitas) Parilitas ciuilitatis. is æqualis are cenſetur, q nemini ſe pponens pari & æquo iure viuit cum ciuib. [Liberalitas) Facilitas ad opem ferendam indigentibus. [Vlla cupiditas) Immoderatus appetitus.i.qui habet temperãtiam, & moderatas appetitiones. [Vel libido) Venereus ardor, ęſtuſq. immodicus circa inanes voluptates. [Vel audatia) Præceps aius ad iniuriam, & inconſultus impetus. [Conſtantia) Grauis tenor vitæ, citra leuitatẽ & impudentiam. [Habiti) æſtimati & iudicati. [Aſſequuntur) Attingunt vita & moribus, ducem nãm .i. q maxime viuunt è natura à cuius præſcripto non diſceditur ſine ſcelere. [Quantum pñt) Quantum humana patitur fragilitas, q naturæ vocibus non ſemp obtemperat. [Optimum ducẽ) Præſtantiſſimã normam, qm ſommum hoīs actuoꝶ bonum eſt congruenter nã viuere.i.quid nã deſideret nouiſſe, ac illi ſemp conuenire, his repudiatis cupiditatibus, q nec naturales ſunt, nec neceſſariæ. [Bñ) Frugaliter honeſteq. quod maxime pſpicitur in hoim natura cõgregatoꝶ conuictu, & officioꝶ cõicatione. [Natura) Inquit hoiem hoi conciliauit, & cõmendauit, qui ſeruant hoc naturæ inſtitutũ, & pro viribus corroborant naturã ſequuntur ducẽ, & ad ſummã tendunt humanitatis cõmendationem. [Sic.n.mihi) declarat qđ dixit de natura. Senſus eſt, Naturam ducẽ ſectantur, cũ oẽs hoies amicos nobis dicimus, q amicitia gradus habet, & ex infinitate quadam in anguſtum concluditur, qm amicitia maxima pauciſſimos complectitur, hæc eo tendunt vt amicitiam eſſe naturalem pateat, & non feneraticiam, aut voluptariam vt monſtruoſi quidam opinati ſunt. [Si.n.) Certe. [Perſpicere) Cognoſcere, atque intelligere. [Ita) Tali ꝯdõne, ac ſorte, vt hõ ab hoie non ſit alienus. hoc natura ipſa oñdit, q vt in neceſſarijs non deficit, ſic non redundat in ſuperfluis. ceteris aialibus aptauit tm̃ vocem, qua qđ iuuaret, aut noceret ſignaretur. hoi vero dedit orõnem, qua iuſta & iniuſta exprimi poſſent, qm eſſet congregabilis, & citra iuſtitiam non durat cõciliatio, pari ſiqdẽ paſſu incedunt æquitas & amicitia. Igitur ex his naturæ attributionibus pſpicitur hõ magis cõgregatus, quam cetera aialia, q gregatim viuunt. vnde illud apud Ariſt.j. Polit. Homo ſolitarius aut ſupra hoiem, aut infra. ſiue hõ ſolitarius aut deus, aut fera. [Societas qdam) Gñalis cõiunctio, & larga qdam amicitia, in qua hõ hoi quicũque ille ſit ea debet, q natura in mediũ ꝓduxit, & qcunque accipienti proſunt, & danti nõ nocent. [Maior) Reſtrictior & maioris caritatis, atque curæ. [Proxime) Magis ꝓpinque, atque familiariter. [Accederet) Propinquaret lingua, gente, natione, pr̃ia, domo, affinitate, ſanguine, cognatione, agnationeq.. [Potiores) Priores, cariores, cõiunctiores. [Propinq) Affines, aut ſanguine iuncti. [Alieni) Separati, atque diſiuncti. [Cũ his) Propinquis. [Amicitię) Propinquitatis vnionẽ, & gñis caritatẽ, quã diſſimilitudo moꝶ & ſtudioꝶ diſrũpit aliqñ. [Hoc pſtat) Hac re ſupat, & añcellit. [Tolli) Auferri, & ſepari. [Nomẽ amicitiæ) Qm ab amore & bñuolẽtia tale dcm̃ eſt nomẽ. [Quanta uis) Efficacia, ꝓprietas, nã & quaſi difficultas. [Infinitate) Diffuſa extẽtione, atq; gñali nexu, & nãli copulatione. infinitas dr̃ quãtitas, q caret extremis. [Quã ſocietatẽ) Et cõiunctionẽ. [Cõciliauit) ꝯiunxit, mutuumq. indidit amorẽ. [Cõtracta) Reſtricta. [Anguſtũ) Breuiſſimũ ſpatiũ ac numeꝶ. [Oĩs caritas) Amor ſummus. Ariſt.9. Moral. dicit: Excellentia qdã eſſe vult ipſius amicitiæ. hoc aũt eſt ad vnũ & vehemẽter, igitur amare ad paucos eſt, & q fama celebrãtur iter duos fuiſſe dnr, q vero multos amicos hñt, & oibus ſeſe familiariter offerũt, hi nemini ſunt amici niſi ciuiliter, ſed vera amicitia nõ eſt ad multos, raꝶ eſt ãt, paucos inuenire tales. [Eſt aũt) Diffõne ſpit vim amicitiæ, quam Ariſt. dixit eſſe bñuolẽtiã mutuã nõ latentẽ. [Diuinaꝶ) Spectãtiũ ad numẽ & religionẽ, q hoies copulat in pmis, cũ ſit coꝶ ꝓpria virtus. [Humanaꝶ) Pertinentiũ ad ciuiles cœtus, & iuſtos ꝯgreſſus, nec nõ bellica ſtudia, & publicas curas. [Cũ bñuolẽtia) Applicatione ai, & dilectione. beneuolentia inqt Ariſt. amicitiæ principiũ eſt. [Caritate) Perfecto amore. [Sũma ꝯſenſio) Maxima cõcordia & ꝯcẽtus, vt.ſ. idẽ velle ſit ac nolle circa res diuinas & humanas. [Qua amicitia) Cuius qualitates ac dotes iam explicat Lælius, & hæc diffõ qualitatiua ita dixerim noiatur, & ſcđm hẽt in diffõnibus locum. [Sapia) Sũma pfectione aioꝶ, & bono maximo. [Melius) Vtilius & honeſtius. [Alij auari) Et ꝓprijs cõmodis tm̃ uari. [Bonã valetudinẽ) Corporis robur & integritatem. vñ Deliacũ carmẽ celebrabatur in primis auct. Ariſt. Optima ſi valeas res eſt qđ quilibet optat: Summe eſt iucundũ, ſi te potiaris amata. [Potentiã) Sũmas opes, principatus, clientelas. [Honores) Ciuiles magiſtratus, oculos, & triumphos. [Multi) Imperitũ vulgus, & ſeruilis turba. [Voluptatẽ) Corporis delectationem & ſenſualitatus, & quaſi titillatio. [Extremum) Vltimũ.i.voluptas, eſt proprium bonũ beſtiaꝶ, aliud qppe non nouerunt, cũ rõne careant, in qua ſummũ hoīs locatur bonum. vulgus, inqt pħs mancipij ſimile vr̃ eſſe pecoꝶ vitam diligendo. habet aũt rõnem qđ cõplures eoꝶ q ſunt in ptãtibus conſtituit Sardanapalum viuere. [Illa ſuperiora) Diuitiæ, bona valetudo, opes, & honores. [Caduca) Momentanea, fluxa, mutabilia. [Incerta) Dubia, fortuita, qm in orõ arbitrio non locantur, ſed temerario caſu. honor, inquit Ariſt. fere ciuilis vitæ finis eſt. vẽ aũt ab eo diſtare qđ q̃rimus bonũ. nã in his potius q honorant, quã q honorantur conſiſtit, ſummum aũt bonum proprium quid ialeq. eſſe vaticinamur, vt auferri facile nequeat. Ea vero q pecunijs incũbit, violenta quędam eſt vita, ipſæq. diuitiæ non ſunt id qđ quærimus bonum. vtiles .n. ſunt, & ob aliud q̃ri ſolẽt. [Cõſilijs) Iudicijs, volñtatibus, rõnib⁹, arbitrijs. [Temeritate) Temerario quodã impetu & inconſulta mutatione, atque furibunda iactione, & caſu. [In virtute) ꝯſummatione rõnis, & abſolutione, qualẽ ſenſerunt veteres Academici.i. Platonici atque Ariſtotelici, necnõ Stoica familia q maximũ robur virtuti attribuit. [Gignit) Parit. [Cõtinet) ꝯſeruat. Amicitia eſt ſpẽs qdã iuſtitiæ tribuens amico, qđ illi debetur & naturę, q hoiem hoi ꝯciliauit & cõmendauit. poſt hæc inqt Ariſt ꝯñs eſt de amicitia pertractare. eſt .n. qdam virtus, aut cũ virtute. [Ex conſuetudine vitæ) Vſitato modo viuendi, q mediocritate quadã circũſcriptus eſt & moderatus. [Sermonis nr̃i) Orõnis qua vim virtutis exprimimus, nõ reſecantes oia ad viuũ, vt faciunt Stoici, eã virtutẽ intelligẽtes quã non nouit vita cõis. vñ Torquatus Epicuri ſectator apud eũdem Cic.10 j. de Fin. dicit: Multaq. hoc melius nos vtriuſque, quã Stoici. illi .n. negant bonum quidq eſſe, niſi neſcio quã illam vmbrã, quã appellant honeſtum, non tã ſolido quã ſplendido noie. [Interpretemur) Declaremus, & intelligamus. [Nec metiamur) Nõ æſtimemus, dirigamus, & menſuremus. [Vt quidã indocti) Nõ plane pſpicientes nãm actuoſæ virtutis, q inter duo extrema collocatur, & mediocritas qdam affectuum dr̃. Stoici aũt heroicam quandã & ꝯſummatiſſimam intelligebant, q raro vel potius nunq in hoie reperitur. [Verboꝶ magnificentia) Splẽdidis appellationibus, ac tumidis uocibus. [Numeremus) Recenſeamur. [Qui hñt) Reperiũtur, & virtute viuũt atque cẽſentur. [Bonos aũt).i. bunos opinione Stoica & faſtu. [Tales) Bonos, iuſtos, moderatos. [Opportunitates) Cõmoditates, & vſus. [Principio) Primũ oim. [Vitalis) Spirãs, & reſpirãt. Lucr. lib.2. Vitali vt poſſint ꝯſentire vndique ſenſu. & itẽ, Vitalis aiæ nodoſo corpore ſoluit. [Vita) Viuifico ſpũ, q.d. ſine amico nõ eſt dulcis vita, ſed aſpera, & fera. Amicitia, inqt Ariſ. maxime neceſſaria eſt i vita. Nemo.n. hñs cetera oia bona, ſine amicis expeteret viuere. nã & locupletes, & i pricipatu, ptãteq, ꝯſtituti, pl'mis amicis

cis indigere vñr. In paupertate quoque ceteriſq. calamitatibus vnicum eſſe confugium amici putantur. [Mutua beneuolentia) Reciproco amore. [Quieſcat) Simul reſpiret refocilletur, & curas ponat, ac p hoc oblectetur & ai qete fruatur amicoꝶ ꝯuictu. [Audeas) Tuto poſſis citra delationis ſuſpicionem, & proditionis. [Fructus) Iucunda vtilitas & fruitio. [Grauius) Moleſtius. [Quæ expetuntur) Optantur tanq̃ bonæ, & vtiles. & ſic a cõiori opportunitate, ac cõmodo ceteris bonis externis ꝑponit amicitiam. bonũ ſiquidem eo melius eſt, quo cõius. [Opportunæ) Vtiles, aptæ, idoneæ. [Diuitiæ) Vis pecuniaꝶ vſibus vitæ neceſſarijs deſeruientium, ad hoc.n. cõparatus eſt numerus. [Opes) Potẽtię, facultates, poſſibilitates. vnde gloriatur Cic. ſe Roſ. Am. defendiſſe contra opes Syllæ dñantis. & opea ingenij, atque fortunæ dñr, q̃cunque auxilia & poſſibilitates vtriuſque, vt eſt eloquij efficacia, & cetera id genus cõmoda, quibus & nos iuuare poſſumus, & noſtros. [Vt colare) Onereris, frequenteris. i. vt habeas clientelas, & præcedentes & ſubſequentes ordinũ comites. [Honores) Magĩratus, dignitates, quę ꝑmia virtutum putãtur. honorẽ, inquit Ariſt. ſectantur hoies, vt ſe bonos eſſe credant, & cõmendabiles. itaque à prudentibus, & apud eos q ipſos cognoſcunt, & ob virtutem honoribus affici q̃runt. ꝯſtat igitur ſm hos ipſos honore ꝑſtantiorem eſſe virtutẽ. [Vt laudere) Laudationem & ꝑmiũ virtutis conſequaris pro dignitate, quæ (vt inquit Ariſt. agẽs de magnifico viro) inter externa ducitur bona. Maximum vero id aſſumerint oẽs quod dijs ipſis tribuimus, & qđ maxime homines q ſunt in dignitate affectant, quodq̃. dari ꝑmium ob res pulcherrimas ſolet, talis aũt eſt ipſe honor. hoc .n. bonoꝶ maximum externoꝶ. [Voluptates) Corporis delectationes expetũtur, vt gaudium pariant, & lætitiam. Epicureus Torquatus lib. j. de Fin. dicit. Animi aũt voluptates & dolores naſci fatemur è corporis voluptatibus atque doloribus. [Valetudo) Bona corporis habitudo, ſenſuumq̃. integritas, vt dolor abſit, & corpus ad imperia rationis obeunda paratum ſit nullo dolore impediente. [Muneribus cor.) His officijs q̃ ad corpus. i. naturæ, ac rõnis inſtĩm pertinent. quapp in officijs præcipit idem Cic. exercendum eſſe corpus, & ita afficiendũ ut obedire conſilio rõniq̃. poſſit, in exequẽdis negocijs, & in labore tolerando. [Continet) Cõprehendit ꝑſtat. [Præſto) Pñs & adiutrix in oibus quæ bona hñr, & oẽm habet in vitæ vſibus locum, verus quippe amicus vbique utilis eſt, oppoſitum eſt in adulatoribus & aſſentatoribus, qui ſctm̃ amicitię nomen non merentur. [Intempeſtiua) Importuna. [Moleſta) Odioſa, imprudens, temeraria, qm̃ vera amicitia grata ſemp eſt, opportuna, & ꝓuida. Iucunda eſt, inqt Ariſt. pñtia amicorum in vtraque fortuna, nã leuantur ipſi dolentes cõdolentibus ipſis amicis, conſolationẽ amicus & aſpectu & verbis, modo ſit dexter afferre põt, ſcit nanque mores quibus gaudet atque dolet. In ꝓſperis rebus pñtia amicorũ & voluptatem affert oi in tpe. Maxime aũt vocandi ſunt tunc amici cũ parua ſuſcepta moleſtia, multum ꝓdeſſe põt. [Vt aiunt) Prouerbialis ſnĩa eſt de re in primis neceſſaria vſibus vitæ, qualia ſunt elementa & maxime aqua & ignis. [Vulgari) Cõi, & fuſa latius, ac p hoc imperfecta. [Mediocri) Remiſſa, & non intenſa. [Nominantur) Celebrãtur ut Theſeus Pyrithous, Oreſtes Pylades, Damon & Pythias. [Secundas) Proſperas, felices. [Splẽdiores) Illuſtriores. [Partiens) Diuidens. [Cõmunicans) Participians. [Leuiores) Tolerabiliores. [Bona ſpe) Opinione & expectatione magni vſus, & futuri ſubſidij qđ uientem fouet ac nutrit. [Prælucet) Ante lucet. i. clara reddit in futurum & opem amico repromittit. [Debilitari) Languere, imminui. [Cadere) Proſterni, conculcari, & interire, qm̃ vera amicitia debitum amico fulcrum omittit. Nunq̃ mihi crede, ait Sen. pars ex illis quos amauimus licet ipſos caſus abſtulerit apud nos manet. [Exemplar) Imaginẽ & ſimilitudinem. [Adſunt) Memoriæ bñficio pñtes eſſe vñr, loca inqt Ariſt. non diſſoluunt amicitiam ſed actionẽ, qđ ſi diuturna fuerit abſẽtia, amicitiæ quoque vr̃ obliuionem efficere. vñ dcm̃ eſt, taciturnitas complures diſſoluit amicitias. Nihil eſt tam proprium amicorũ quã ſimul viuere. Nã gentes vtilitatẽ affectant. [Abundant) Diuitijs affluunt ope amicorum. [Imbecilli) Debiles & valetudinarij. [Valent) Robur capiunt amicoꝶ ſubſidio, cura, ſtudijs. [Viuunt) Celebrantur amicoꝶ elegijs, titulis, monimentis. [Honos) Quodcunque honeſtamentũ, & cultus in dr caſ, & vita defunctoꝶ, vt viuere uideantur. [Memoria) Grata & iucũda recordatiõ, de amico uita defuncto frequenter loquere, dicit Sen. & memoriã eius quantũ potes celebres, q̃ ad te ſæpius reuertetur, ſi erit ſine acerbitate uentura, obliuiſci ſuoꝶ & meminiſſe parciſſime inhumani ai eſt. [Deſiderium) Cupiditas, amor, & voluntas. [Beata) Felix cũ tantis fulciatur ſupſtitum dotis, exornetur. [Laudabilis) Honeſta & amicitię præconio inſignis, cum igitur inquit pĥs amicitia magis in amãdo conſiſtat, & laudentur q amant amicos, virtus amicoꝶ vr̃ eſſe amare, quare in q̃bus hoc ſit pro dignitate inſtabiles ſunt amici. [Exemeris) Segregaueris. [Natura reꝶ) Qualitate ac ꝓprietate reꝶ omnium, quas amor cõnectit, oia ſiquidẽ appetunt eſſe, ac in ipſo quoad fieri põt conſeruari, quapp Heſiod. in Theog. inter prima e Chao. i. materia in formã ꝓducta poſuit Amorẽ. [Coniũctionem) Amicabilem cõnexionẽ, atque concordiã. Ciuitates dicit Pĥs amicitia continet, & legũ latores circa hanc magis quã circa iuſtitiam ſtudent, concordiã nanque ſimile q d amicitiæ eſſe vr̃. hanc aũt maxime affectant, ſeditionẽ aũt ut inimicã in primis pellunt. [Agri cultus) Concinnatio & mangonizatio, q̃ ſit arãdo & fodiendo agros, q diſcordibus colonis obducuntur ſitu & ſqualore, victuq̃. fraudantur mortales. [Quantanis) Vtilis efficacia, & fructuoſa proprietas à ſuo contrario pcipi põt, concordia, inquit Sal. paruæ res creſcunt, diſcordia vel maxima dilabuntur. [Odijs) Inimicitijs. [Diſcordijs) Diſſenſionibus. [Quantũ boni) Fructus, & emolumenti, qđ confirmatur ſnĩa poetæ Agrigentini Empedoclis, q reꝶ naturam verſibus celebrauit, principiaq̃. ſuppoſuit quatuor, terram, aq̃, aerẽ, ignem, & amicitiam, qua fœdere quodam iungerentur, & diſcordiam, qua diſparentur. vnde dixit Horat. Quid velit & poſſit reꝶ concordia diſcors, Empedocles, an Stertinij deliret acumẽ. [Ferunt vaticinatum) Verſibus enunciaſſe, ac cecinisse, cum eſſet vates. i. poeta, & diuinus. i. poetico furore afflatus. [Conſtarent) Coagmentata eſſent & compoſita, & p hoc ſtatum hẽrent firmum, & grauem. [Quæq. mouerentur) .i. naturalia quæque, qm̃ natura, vt ais pĥs eſt principium motus, & quietis, & idem eſt corpus mobile, & naturale. [Contrahere) Cõiungere, cõnectere. [Diſſipere) diſgregare, ac reſoluere. Amicitia igitur eſt, quæ oia contrahit, & diſcordia q̃ ſeparat & deſtruit. [Et intelligunt) Aio cognoſcunt, & iudicant. [Et re) .i. actu, opera, & exemplo, ſiue experientia. [Probãt) ꝯfirmant, & laudant. [Aliqđ offm̃) Honeſtus actus, & fauor atque auxilium in re difficili & aſpera, q̃ in primis explorat amicitiam. [Expetit) Aperuit, emicuit in caſu amici, atque infortunio. [Adeundis) Subeundis aio prompto, & fida caritate. [Cõicandis) Participandis, & ſimul tolerandis. & ponit exẽplum ex Oreſte Pacuuij, qui fuit Brundusinus Ennij poetæ nepos ex filia. [Tota cauea) Theatrali conſeſſu. Cauea eſt vacuitas ipſius theatri. [Hoſpitis) Hoſpitio meo utentis, cum huc peregrinus accedit. [Amici) Amore mihi cõiuncti. [Noua fabula) inaudita Romanis auribus. Tragœdia icciırco nouitas ipſa maiorẽ peperit admirationem. [Cũ ignorante rege) Thoãte ambigente, qui cum Iphigenia Oreſtis ſorore templo Tauricæ Dianæ ꝑerat, cum illuc nauigauit cũ Pylade Oreſtes, quos & templo & libationibus honeſtarunt Scythæ, qm̃ arctiſſimo amicitiæ vinculo tenebantur, & cenſebantur, quod in primis admirabantur & ornabant Scythæ. Toxaris apud Luc. in Dial. de Amic. ſic loquitur, Nauigans Oreſtes cum amico, & naui ad rupẽ fracta cõprehenſus, & ſacrificio ꝑparatus uincula ſoluens opa Iphigenię Thoantẽ regem interfecit, & multos Scythas, & tandẽ enauigãtes Iphigeniam, & Dianæ ſimulacrum aſportarunt. Hæc ille. [Necaretur) Tauricæ Dianę mactaretur, vt nefarius ritus templi requirebat. [Perſeueraret) Perſeuerando affirmaret. [Stantes) Aſſurgẽtes ipſi ſpectatores, & admirantes. [Plaudebant) Plauſum dabãt, & cõmendabant. [In re ficta) Cõmenticia, ſed in exemplum virtutis poſita. [In vera) Vero exẽplo ꝑfectiſſimæ amicitiæ. [Ipſa natura) Naturalis ꝯdõ & bonitas. [Vim ſuam) Proprietatem, & generoſum inſtitutum. hoc ſi quidem ferme innãtum eſt vt meliora ꝓbentur, & gñoſiora [Recte) Honeſte, & plauſibiliter. [Hactenus) Hucuſque. [Potiſſime) Maxime & in primis. [Præterea) Vltra hæc & reſiduũ. [Diſputẽt) Subtiliter tractant, & ꝓfitẽtur pĥi, videlicet q̃ſtui pĥiam hñtes, & oſtẽtationi. [Aliud ſilum orõnis) .i. Romanum quendã doctũ, & rhetoricam cõcionitatem, nõ ſpinoſum dicendi genus, nõ interrogatiunculas quaſdã & his ꝯformes ꝯcl'ones, & non inuolucra & laqueos, quibus dialectici vtũtur. [Qualis Patronus) Elegans, acutus, aſſertor, & defenſor iuſtitiæ ad imitationẽ Socr. qui apud Plat. in j. de rep ꝯtra ſophiſticã orationem Thraſymachi diſputat. [Accuratam ſag.) Cautam, acutã. Philus ciuis R id egit apud Cic. quod apud Plat. Thraſymachus. Vñ Sen. dicit in epiſt. pĥiæ deditus, admiratur tanta contra iuſtitiam potuiſſe dici apud Cic. [Sũma fide) Integritate & veritate. [Conſtantia) Grauitate, perpetuo tenore, pſeuerantia. [Iuſtitia) Bonitate, æquitate. [Afferre vim) Ad talem explicationẽ cogere. [Quæ rõne) via & modo. [Studijs) Curis, notis, deſiderijs. [Bona) Honeſta & vtilis. [Aequum) Iuſtum. [Obſiſtere) Repugnare. [Sæpiſſime igẽ) Agit iam de cauſa ſiue origine ipſius amicitiæ, de qua ait Ariſt. 8. Moral. controuerſia eſt non mediocris. Quidam.n. ſimilitu-

ſimilitudīnē quandā eſſe poſuerūt, & ſiles eſſe amicos.ſī ſimilē ad ſimilē pergere inquīt, & monedulā ad monedulā & ſimilia. Quidam cōtra figulos inter ſe oēs tales inquiūt eſſe, & his ipſius altius naturaliuſue perquirūt. Euripides quidē inquens, Cū eſt ſicca tellus ipſa terre tū hymbrē amat, Cū tinget æthera hymber, tū cœlū tumet, Affectat vt telluris in ſinus cadat. Heraclitus aūt ꝯtrariū dicēs eſſe ꝯducēs, & ex differētibus pulcherrimū concentū oriri & ꝑ diſcordiā oīa fieri, ſed his cōtraria plures alij ſentiunt & Empedocles q ſile appetere ſimile dicebat. hæc Ariſt. Plato in eo dialogo q Lyſias de amicitia inſcribit̄ dicit: Sapientiū ſcripta legi, q̄bus affirmāt ſimile ſimili neceſſario ſemꝑ amicū eſſe, atque hæc eſt eoꝝ ſnīa, q de natura & vniuerſo tractarūt. Accepi q̄nque ab aliquo ſile ſibi contrariū eſſe, & bonos bonis inimiciſſimos, q Heſiodi teſtimonio vtunt̄ dicentis. figulū inuidere figulo, cātorē vero cātori, & medicum medico, diſſimilitudinē vero amicitia cōtrahere & inopē diuiti amicū neceſſitate fieri, & vnūquodq; appetere non ſile ſed cōtrarium, vt aridū humiditatē, frigidū caliditatē, & cōtrarium cōtrario alimēta præbere, ſile aūt ſibi nō veſci. (Maxime in pri.) Et ante oīa. (Propter imbecillitatē) Debilitatē aliq̄ & impotētiam. (Inopiā paupertatem) Epicureoꝝ fuit hæc opinio, quā ſic taxat Cotta in i. de nat. Deor. Nihil eſt virtute amabilius, quā q adeptus eſt vbicūque erit gentiū à nobis diliget̄. vos aūt q d mali datis cū imbecillitatē, gratificationē, & beneuolentiā ponites? vt.n. omittā vim & naturā deoꝝ, ne hoies qdem cēſetis niſi imbecilli eſſent beneficos & benignos eſſe. (Meritis) Debitis p̄mijs, & iuſtis officijs, quæ q̄s meretur ob ea quæ p̄ſtitit inueſtigādum, inq̄t Cic. eſt vtilitas ne gignat amicitiā, an ipſa nā quæ mutuū indidit amorē, & hoiem hoi fecit amicū. (Hoc) Accipere ac reddere. (Antiquior) Nobilior, gn̄oſior, præſtātior. (Profecta) Orta. (Cauſa) Origo, & naturalis res, quę amicitiæ cauſa eſt, Amor videlicet q nō reſpicit vtilitatē, ſed ſua natura fruitur, & illā gratis exercet natura docēte. (Amor) Gratuita caritas. vexat idē Cic. de nat. Deor. Epicureos his verbis: Nulla eſt caritas naturalis inter bonos. Caꝝ ipm verbū eſt amoris, ex quo amicitiæ nomē eſt ductū, quā ſi ad fructum nrēm referemus, nō ad illius cōmoda quē diligimus, non erit iſta amicitia, ſed mercatura quędā vtilitatū ſuaꝝ. Prata, & arua, & pecudū greges diligunt̄ iſto modo, quod fructus ex eis capiūtur, hoium caritas & amicitia gratuita eſt. (Princeps) Auctor & prima cauſa beneuolētiæ, & veræ amicitiæ, quæ nullā admittit ſimulationē. in amicitia vero vtili locū habet ſimulatio ampliſſimū. (Simulatione amicitiæ) Ficto amore, ac ſubdola frōte, obſeq̄oq;. (Colūtur) Frequētantur. (Obſeruātur) Honorātur ad tps. (Cauſa tpis) Gr̄a ꝯdōnis & fortunæ, cuius aura vehūtur multi, & ob id honore afficiunt̄. obſeruatio q̄ppe ad honorē refertur. vnde Virg dicit Ægyptū obſeruare regē. Hæ ſunt amicitiæ, inq̄t Sen. quas tēporarias vulgus appellat. (Fictū) Subdolū. (Simulatū) Inuoluntariū. (Veꝝ) Simplex, fidū, nō fictū. (Volūtarium) Nō ſimulatū, aut coactū. (A natura) A naturę inſtituto, atq; gratuito amore. (Indigētia) Impotētia, & inopia. (Applicatione ai) Accōmodatione, agglutinatione, quā parit nā, & ſilitudo. (Cū ſenſu amādi) Delectabili pceptione ipſius amoris, q per ſe nos oblectat, & ad vtilitatē nō anhelat, ſed ſe ipſo cōtētus ineſſe amicitia vr̄ inq̄t Ariſt. nā ei quod genuit ad id qđ eſt ortū ab eo, nō in oibus hoibus ſolum, ſed in pluribus ēt aialibus & his inter ſe ſe quæ ſunt eiuſdē gn̄is, & hoibus maxime, quapp amatores hoium laudamus cernere ēt q̄ſpiam pōt & in ipſis erroribus familiarē oēm hoiem hoi atq; amicū eſſe. (Cogitatiōe) Cōſideratione, rōcinatione, ſupputatione. (Quod) Amare duce natura, fruiq. ipſo amore citra ſpem, aut odiū alicuius cōpendij. (Quale) Cuius ꝓprietatis, & qualitatis. (Ita) Sic & ea cura ſtudioq;. (Ad quoddā) Certū & à natura p̄finitum. (Appareat ſenſus) Innoteſcat naturalis amor, & amādi oblectatio, & quaſi iudicium qualecūque pōt in bellijs dici, quæ modo viuēdi ſenſus oſtēdūt ſuos. i. qd ipſæ ſentiāt, apertiuſ quāuis eloqui nequeāt. (Euidētius) Manifeſtius. (Dirimi) Separari, abrūpi. (Deteſtabili ſcelere) Nefandiſſimo crimine, ac impia in primis culpa. (Deinde) Hoc eſt aliud ex hoie iudicium, cū. ſ. ſilitudo virtutis amorē excitat gratuitū (Extitit) Apparuit. (Similis ſenſus amoris) Eadē dilectio, quā parit ſilitudo virtutis, & ſtudioꝝ, curarumq;. i. reciprocus quidā amor, & par affectus nulla vtilitate excitatus, ſed moꝝ cōgruentia, & cōcentu. vnde Horat. Lolliū ſic admonet, Cōſentire ſuis ſtudijs q crediderit te, Fautor vtroq; tuū laudabit pollice ludū. Gr̄a ſic fratrū geminoꝝ Amphionis, atq; Zethi diſſiluit, donec ſuſpecta ſeuero, Cōticuit lyra, fraterna cr̄ſiſſe putat̄ Moribꝰ Amphiō. (Similis ſenſus) Eadē pceptio idemq. amor atq; iudiciū circa eadē, & in iiſdē ſenſus ꝓprie corporis dr̄, trāsfertur & ad animum, q nō modo ſenſus dr̄, ſed & fons ſenſuū. vnde ai ſenſus, & ſenſa. i. ſniæ, atque iudicia. (Congruamus) Conueniamus, & concinnamus. (Lumen aliquod) Signum, iudicium, ſplendorē (Probitatis) Bonitatis, moderationis. (Virtutis) Alicuius perfectionis & excellentiæ in quocunque gn̄e conſentaneo naturæ ac rōni. (Amabilius) Amore dignius, quanto Stoici melius, loquit idem in i. de Nat. De. qui à vobis rephendunitur. cenſent aūt ſapientes ſapientibus ēt ignotis eſſe amicos. Nihil.n. eſt virtute amabiliꝰ, quā qui adeptus erit, diligetur. (Alliciat) inuitet, attrahat. (Virtutem) Excellentiam aliq̄. (Probitatem) Bonitatē, iuſtitiam, æquitatem. (Quodāmodo) Aliquo gn̄e beneuolētiæ, q̄ ēt ad ignotos ſe extendit. eos aūt dicit Ariſt. q hoc modo volūt bona beneuolos dīt ſi non idē & ab illo fiat. Mutuā nanque beneuolentiā eſſe, inquiunt amicitiam. Ad adiungendū eſt non latentem, ſunt.n. complures his beniuoli, quos non viderunt putant aūt ſtudioſos eſſe. Aliqua caritate, amore. (Memoriā) Recordationē. (Vſurpet) Frequenter repetat ob illoꝝ ꝓbitatem, & moderationem domi, forisq.. (Supbū) Tyrānico faſtu tumentē ac Romanæ libertati capitalem hoſtem, & ob id ē regni ſolio iure deturbatum. Sp. Caſſius ꝯſularis, ait Liu. regni crimine dānatus eſt, necatusq. cum fame P.R. laboraret Sp. Melius eques R. frumentū populo ſua impenſa largitus eſt, & ob id factū cōciliata ſibi plebe regnū affectans à C. Seruilio Hala magro eqtū iuſſu Q. Cincinnati Dict. occiſus eſt. (De imperio) De principatu vter. ſ. imperaret Romanus ne an Epirota, vel Pœnus, diu ſiquidem Rom. imperij æmula fuit Carthago, tandem dedit manus, & iugum paſſa eſt, vn̄ Sil. Patiturq. ferox Oenotria iura Carthago. (Ab altero) Pyrrho rege in primis gn̄oſo, q iura belli de imperio geſti ſeruauit religioſiſſime. (Probitatem) Bonitatē, gn̄oſitatem, & magnificentiā Aeacidaꝝ gn̄e digniſſimam. (Nō alienos) Nō hoſtiles, ſed potius amicos. (Crudelitatem) Feꝝitatem & ꝑfidiſſimum. (Moueantur) Afficiantur, & nā duce ꝯcipiant amorem, quem beneficia confirmāt, hīc.n. humana vita ꝯſtat, cum viciſſim ꝯferuntur. (Studio) Cura, voluntate, fauore. (Conſuetudine) Vſu, ꝯuerſatione. (Primū motum) Affectū virtute excitatum. (Exardeſcit) Accēditur caritatis æſtus & nālis quaſi ſcintilla vſu & veluti vento adiuta flammam explicat beneuolentiæ atque diffundit. (Ab imbecillitate) Debilitate ac impotentia, vt Epicurei opinati ſunt. (Proficiſci) Originari è contrarijs, inq̄t Ariſt. maxime vr̄ ea fieri amicitia, q̄ ob vtilitatem ꝯtrahitur. Nam fit amicus pauꝑ diuiti, ac indoctus ſcienti, cuius.n. quis indiget, id affectans aliud affert pro ipſo. (Humilem) abiectū, degn̄em. & quaſi ꝓbroſum. (Gn̄oſum) Nobilem, & in primis nālem. (Ortū) Originē, cām, principium. Nā, inq̄t Læl. vera & gn̄oſa mr̄ eſt ipſius amicitiæ, q̄ hoiem hoi & ꝯciliauit, & cōmendauit, & q vero humanitatis noie cenſentur, hoies amāt. vt oportet & decet. Quiſq;, inq̄t Plato in Dial. de amic. deſiderat aliū, aut amat, ob id deſiderat atque amat, qđ ꝓpinquus illi eſt, vel ſm aiam, aut mores, aut formā, quare & vos ſi amici eſtis inuicem natura quodāmodo ꝓpinq eſtis. Accepi olim a quodā, inopē diuiti amicū neceſſitate fieri, & imbecillū auxilij gr̄a forti, & medico ſimiliter ægrotantē, ignorantē quoque peritū deſiderare, atque diligere. (Inopia) Impotentia, debilitate, imbecillitate. (Indigētia) Neceſſitate aliqua. cuius abſētiam natura nō tolerat. (Vt) Sicut & quātū ſiue qtūs. (Ita) Tm̄, & eatenus. (Secus) aliter. eſt aūt ꝯtrouerſia, inq̄t Ariſt. de ipſo felice ſi indigeat amicis nec ne. Nō eſt.n. inquint ipſis beatis & ex ſe ſufficientibus opus amicis, inſunt.n. ipſis oīa bona, cū igitur ex ſe ſint ſufficiētes, nullius indigent rei. Amicum aūt dīr, cū ſit alter ſeſe, ea afferre amico, q̄ ipſe ꝑ ſe amicus ꝯſequi neqt. Vn̄ & hanc ſniam aſſerunt ex Electra. i. Euripidis, & ſunt verba Oreſtis ad Menelaū, Fortuna cum bona eſt, amicis cur opus? Ab abſurdo ſimile eſt vniuerſa bona tribuētes felici amicos ipſi nō tribuere, qđ externoꝝ bonoꝝ maximū. Qđ ſi ad amicū ꝯferre potiusq̄ accipe bn̄ficia ptinet, idq. ceterni magis in amicis quā alienis vir ſtudioſus his indigebit ꝓfecto, q dona bn̄ficiaq. ſint accepturi. ſolitario difficilis eſt vita, nō eſt .n. facile ꝑ ſeipm agere ſp, cū alijs vero, atq; ad alios facile, ſtudioſus ea qua ſtudioſus eſt, gaudet his actibus q a virtute ꝓficiſcunt̄. Amicus ex his eſt q̄ felici expetibilia ſunt. At qđ eſt expetibile ad ſit ipſi oportet, vel egēs erit in hac parte, opus eſt igitur ei q felix futurus ſit, ſtudioſis amicis, hæc Ariſt. tāgit Plato qōnē hanc his verbis: Nō ne bonus qtūs bonus, eatenus ſibi ſufficiens eſt: Talis nullius indiget, ergo nihil expetit, & ꝑ ꝯns nihil amat q nō amat nō eſt amicus. hæc Plato, cuius ſophiſticā rōnē miſſam in p̄ntia faciamus, eſt etenim vulgaris opinio, quā vitę magr̄ ſic refellit Ariſt. An q̄ vulgus eos amicos eſſe putat, q vtiles ſunt? talium igr̄ nō indiget ipſe btūs, qppe cum ipſi bona oīa adſint. Nec ēt eoꝝ q ob voluptatē amātur, aut ꝑperā. Nā cū ſit ipſius vita iucunda, aduentitiæ nō indiget voluptatis, atque cū talium amicoꝝ nō indigeat,

geat, vt̃ vulgo amicoꝝ nõ indigere, hoc aũt non eſt veꝝ. [Sibi cõfidit) Suis opibus ſubnixus eſt, & a ſe pẽdet. [Virtute) Abſolutione ipſius naturæ ac rõnis. [Sapia) Cõſummata notitia humanaꝝ reꝝ, & diuinaꝝ. [Munitus) Inſtructus, ſeptus, vallatus, vt i&tibus fortunæ non pateat. [In ſe) Sua ptãte, pfectione, atque arbitrio. [Colendi) Fouendis, religioſeq. ſeruandis. [Quid).i.quo. [Cõſuetudo) Vſus, conuerſatio. [Cauſæ) Rõnes amorẽ excitantes, q̃ à nã extiterunt, non ab vtilitatibus. [Profectæ) Originatæ, quod pbat exẽplo veræ liberalitatis munere ſuo & quidẽ gratuito gaudentis. [Bñfici) Munifici. [Exigamus grãm) Efflagitemus obligationẽ, & remunerationem hoc ait Sen. magni animi & boni proprium eſt, non fructũ bñficioꝝ ſeq, ſed ipſa bñficium cõmodum ſpectat, cui pſtatur, non nr̃m, alioq nobis illud damus. Ad dandũ bñficium nõ cõducitur cogitatio auara, nec ſordida, ſed humana, liberalis, cupiens dare, ẽt cu dederit, & augere nouis ac recẽtibus vetera. [Neque ſœn.) Non mittimur in q̃ſtũ, & auctionem ritu ſœneratoꝝ, q bus numos parit numus, vñ ſœnus dcm̃ a ſœtura .ſ. creſcentis pecuniæ. [Fructus) Vtilitas, & pmium. [In ipſo amore) Senſu, & oblectatione dilectionis hæc, bq dẽ eſt virtus amici amare. ſ.fruiq. actu ipſo amoris Cũ igitur, inqt Ariſt. amicitia magis in amando conſiſtat, & laudentur q amãt amicos virtus amicoꝝ vr̃ eſſe amare, quare in q bus hoc fit p dignitate hi ſtabiles ſunt amici, & amicitia taliũ ſtabilita eſt, praui aũt ſtabilitatem nõ hñt. [Ab his) Ariſtippeis & Epicureis quoꝝ ſummum bonũ eſt ea voluptas, q cõis eſt hoi cum belluis, de quoꝝ decreto dcm̃ eſt in lib. de bonoꝝ atque maloꝝ ſinib. [Rito) More brutoꝝ aĩalium, q̃ ad voluptatẽ toto impetu feruntur. [Referunt) Dirigũt ut ad extremũ bonũ. [Altum) Sublime, gñoſum, & hois excellentia dignũ. [Magnificum) Splendidum, illuſtre. [Diuinũ) Præſtantiſſimũ, honorificũ, & qd̕ aĩal diuinæ auræ particeps deceret in primis. [Suſpicere) Meditari, aĩoq. ɔcipere, cũ non maiora in hoie habeant, q̃ in belluis. igitur q de eximia nã humiliter & abiecte ſentit audiendus nõ eſt, cũ non ſit vera æſtimatio reꝝ & iudicatura. In oibus talibus ait Phs vlt. Moral. id eſſe tale ɔſtat, qd̕ ſtudioſo vr̃ qd̕ ſi hoc recte dr̃, & virtus atq; vir bonus hoc ipſo quo talis eſt oim eſt menſura. [Cogitationes) Curas, ɔſilia, ſtudia, conatus ad probroſiſſimũ finem .i. decretũ ita dixerim pecudũ, & olidi fornicis. Altũ quiddã eſt virtus, inqt Sen. excelſum, & regale, inuictũ, infatigabile. voluptas vero humile, ſeruile, imbecillum, caducũ, cui᷒ ſtatio fornices & popinæ ſunt. [Abiecerunt) Dimiſerunt, & proſtrauerunt Cũ ad maxima quæque & ſublimia natus nõ ſit, vt in lib. de Fin. dcm̃ eſt, felicitas, inqt Ariſt. nõ in voluptate corporis, nec in ludo, ioco ue ɔſiſtit, etenim abſurdũ foret humanũ finẽ iocum eſſe. Iocari vero, vt ſtudeas, vt ſenſit Anacarſis recte ſe habet. Iocus.n. quieti ſimilis eſt, non eſt igitur ipſa reqes finis, fit.n. grã operationis. At vero felix vita in virtute ɔſiſtit. hæc aũt vita ſtudioſa eſt, & in ſeriis conſiſtit, nõ in iocis. frui pterea quiuis, & ipſum mancipiũ voluptatibus corporis nõ minus quã optimis vir pot. At felicitatem nemo mancipio tribuet, niſi & uitã tribuerit ſtudioſam, felicitas.n. in talibus viuendi modis nõ conſiſtit, ſed in actionibus à virtute pfectis. [Humilẽ) Demiſſam, abiectã & oibus aiantibus cõem. [Contẽptam) Vilẽ, pbroſam & hois pſtãtia indignã. Nõ eſt miꝝ, dicit phs ſi ea q pbo viro moleſta ſunt, alicui videantur eſſe iucũda. Multæ nãque corruptelæ deprauationeſq. hoim ſiunt, iucunda vero nõ ſunt, ſed his & ita diſpoſitis. eas igr̃ voluptates q̃ ſunt ſine ɔtrouerſia turpes, ɔſtat nõ eſſe dicendũ voluptates eſſe, niſi corruptas. Sen. lib. 4. de beneſ. voluptarios taxãs phos dicit vobis voluptas eſt inertis ocij facere corpuſculũ, & ſecuritatẽ ſopitis ſimillimã appetere, & ſub depſſa vmbra latitare, teneriimiſq. cogitationibus quas tranqllitatẽ vocatis, ai marcẽtis, oblectare torporẽ, & cibis potionibuſq. intra hortoꝝ latebras corpora ignauia pallentia ſaginare. Nobis uoluptas eſt dare beneficia vel laborioſa, dũ altoꝝ labores leuent, vel periculoſa dũ alios periculis extrahãt, vel rõnes nr̃as aggrauatura, dũ alioꝝ neceſſitates & anguſtias laxent. [Senſum) Affectionẽ, & delectationẽ. [Nã ſiquidẽ indidit nobis mutuũ amorẽ) Et ſociabiles fecit, hoiem nudũ & infirmũ, inqt Sen. ſocietas munit. [Applicant) Adiungũt, fiuntq. amici. [Vſo) ɔſuetudine. [Ad benemerendũ) ɔferendũ beneficium, potius quã recipiendũ, qd mea intereſt, inquit Sen. an recipiã bñficia? ẽt cum recepe danda ſunt, q bñficiũ vt reciperet dedit, nõ dedit, ɔtraria bñficio iniuria eſt, ſicut iniuria p ſe vitãda eſt, ſic bñficium dare p ſe expetendũ, honeſtum ob nullam aliam cãm qnam qa honeſtũ, ſic colitur. [Honeſta) Laudabilis, ɔtentio in dandis beneficijs potiuſq̃ repoſcendis. Qui ob virtutẽ ſunt amici, dicit Ariſt. in 8. Moral. prõpti ſunt ad bñficia ſibi mutuo ɔferenda, atque cũ ad hoc certatim pperent nullæ pſus inter ipſos accuſationes ſiunt, & q m bñficijs ɔferẽdis exuperat, cũ id aſſequatur, qd̕ cubit, nõ incuſabit amicũ. [A nat.) Nã lib. de creto, & lege. [Imbecillitate) Impotẽtia, neceſſitate, inopia, vt Epicurei decreuerunt [Grauior) Honeſtior, gñoſior. [Verior) Certior, & ipſi naturæ accõmodatior huic vni rei nõ poſuimus legẽ, inqt Sen. tanq̃ ſatis natura cauiſſet, qão nulla lex amare parẽtes, indulgere liberis iubet, quẽadmodũ nemo in amorẽ ſui cohortãdus eſt. Ita ne ad hoc qdẽ ut honeſta p ſe expetat, placet.n. ſuapte natura. [Cõglutinaret) ɔiungeret, adnecteret, copularet. Si aũt, inqt Plato, malum cauſa eſſet, vt alteꝝ alterius eſſet amicũ, ſublato malo nihil amicũ eſſet. Nã remota cauſa, euentui eius remanere non põt vtilitas, inquit, ſummus Phs in Ethicis, non pmanet, ſed alias alia ſit. Dimoto igitur eo pp qd̕ erant amici, diſſoluitur & amicitia, utpote q̃ ob illud erat. [Natura) Naturale inſtitutum, & voluntas q nos ad amorem honeſtoꝝ inchoauit, inſtruxit, ſubornauit, ut lex humana non reqratur ad id decernendũ, atque iubendũ. bonoꝝ amicitia dicit Ariſt. ſimiliumq. uirtute pfecta eſt, & eatenus pmanet, qtũs boni ſunt. At virtus res permanens eſt. [Sẽpiternæ) Perpetuæ, nunq̃ vacillantes, aut claudicantes in pſtando offõ. [Ortũ) Fontẽ ipm̃ .i. naturã, & ſenſum atq; affectionẽ amoris ad oẽ amabile, atq; honeſtũ, qd eſt è nã cui humana ſtudia ɔgruere dñt, & ɔcinere ex impio naturæ, inqt Sen. paratæ ſunt iuuãtis manus. [Meo iure) libertate ɔceſſa ob ętatẽ.

Puſcuiũ hoc de Amicitia in duas ɔſumi partes à lectoribus conſuetũ eſt. videlicet in pœmium, & tractatũ, pœmium exordioꝝ more docilẽ, & attentũ reddit auditorem, vt in ſeq. oſtendemus tractatus uero regulam amicitiæ continet. Amicitia eſt duoꝝ, vel plurium mutua beneuolentia inter ſe congregata. Introducitur hic Lælius iam grãdior natu loquẽs de amicitia, & eius pcepta aliqua tradẽs ſuis gñis Fannio, & Scæuolæ, q interrogãt ipm̃ Lælium, quare P. Sulpicius, & Pompeius, quoꝝ alter Trib. plebis, alter vero conſul fuit. In his magratibus ſuam priſtinã amicitiam in inimicitiam non mediocrẽ conuerterunt, qua ex re totus populus admirabatur tum nouitate rei, tũ vero dãno quod ɔſequebatur populus ex illoꝝ duoꝝ diſcordia. Rñdet aũt Lælius gñis hanc non fuiſſe bonã amicitiam, & ſic amicitiæ regulas ingreditur, quam quidẽ Lælius ſuperius in Cat. iuuenis erat, nũc aũt grãdis natu duas filias viris ſuperiorib. locauit. Titul᷒ opis erit talis: Lælius, vel de amicitia more Plato .i. ſcribitur pſona loquẽs, & materia q̃ tractãda ſit. [Mutius) Ex Mutio rũ familia fuit Scæuola. [In oi ſermone) In quocunq; colloqo Læliũ ſocerũ ſapiẽtẽ appellat. [Sumpta virili toga) pueri R. uſq; ad 14 annũ ptextã ferebãt. deinde conuocatis amicis & propinqs ſumebant togã, q & alios exigebat mores .i. viriles. [Quoad poſſem) Quãtũ ad negocia, cũ.n alijs nõ erã occupatus negocijs, me ad ſenẽ cõferebã. [Liceret) Quãtũ ad neceſſitatẽ, & honeſtũ. nõ.n. honeſtũ erat vt tpe dormiẽdi ad illũ pficiſceretur. [A ſenis latere) Denotat modũ eũdi, & notabile tradidit adoleſcẽtibus, ut ſenũ cõſuetudinẽ cõſequãtur à qbus diſciplinas capere põt. [Diſputata) Cũ arte & rõne dicta, tractũ eſt à pcuſſione arborũ, & uitiũm. [Breuiter, & cõmode) Sunt hic aliqua pcepta de amicitia hr̃, & apte tradita. [Studebã) Aium meũ ad illa pcepta Scæuolæ ſumma cũ voluptate applicabã. [Me ad põntificẽ) Ad alium Scæ. q princeps Sacerdotũ erat. [Induſtria) .i. laboribus honeſtis excitãdo ab indulgẽdo ſiue ab vtẽdo dicta. nã vrit ille q ad aliqd peragendũ ardẽs eſt. vt Virg. inſtãr ardẽtes Tyrij ſicut ecõtra frigere dicimus ignauos. Terẽt. nimiꝝ hic hoies frigent. [In hemicyclo) Hemicyclus cathedra in modũ medij circuli appellatur, nã dr̃ ſemis. [Meminiſti Attice) Qm̃ tecũ Sulp. familiaritatẽ habuit. [Trib. pl.) Aduocatus dr̃ aũt Trib. qa populus primo in tres erat partes diuiſus. Primo fuerũt Tribuni tres deinde 9. [In ore oi) Totus populus loquebatur de illoꝝ inimicitia, q fuerũt amicitia cõiũctiſſimi, nunc aũt capitali odio diſcordes ſunt. [Cõiunctiſſime) Quãtũ ad bona externa. [Amãtiſſime) Quãtũ ad aium vt inqt Sal. idẽ velle idẽ nolle. [Quaſi) Vr̃.n. ſe inuicẽ alloq. Triplex ſtylus eſt διηγηματικὸς .i. narratiuus, qm̃ narratur de aliqua re, alter eſt δραματικὸς .i. factiuus, q eſt comœdiaꝝ, & tragœdiaꝝ, tertius eſt μικτὸς .i. mixtus, vt Aen. Virg. ſtylus mixtus eſt, q a ſiũt mixti Dialogi. ne inq̃, & inqt, vt hæc ineptitudo vitetur, ne interponerẽtur hæc duo vocabula ſæpenumero introduxi loquentes iſtos, qbus illorũ frequẽtiã vocabulorũ vitamus. [De amicitia) docilẽ facit auditorẽ, qm̃ de qua re ſit dicturus, vel tractatur᷒ ſummatim oñdit. [Cognitione oium) ex hoc libello oẽs amicitiæ pcepta diſſerere põt. [Vt pdeſſem multis) Attẽtione auditorẽ pmonet, rẽ q̃ ad eos ipſos auditores ptinet cõmemoratus eſt auctor. [Sed in ea) ponit ſimilitudinẽ quẽadmodũ Cato locutus eſt in ſenectute ſic Lælius in amicitia ſermonẽ habebit. [Aptior pſona) nõ ſolũ ætate ſed ẽt prudẽtia, fuit.n. Cato ſapiẽtiſſim᷒ ſenex,

OMNI BONI.

ideo bñ de Sen.diſputauit,ſic Læl.amicitiā tpūs de ea parte diſ
putauit.[Floruiſſet).ſ.moribus,& cognitione multaꝝ reꝝ adeo,
vt ab oībus ſapiētiſſ.appellaret.[Memorabilem)De qua fere oēs
ſermocinatiunē habebāt,fuerūt.n.Scip.& Læl.vnū par amicoꝝ,
ſciēdū tñ qđ eſt Scip.maior ſociū noīe Læl.habuit,& de iſtis nō
intelligit hic,alius fuit Læl.minor q minoris familiaritatē Scip.
habuit,ergo duos Læl.maiorē,& minorē habemus,ſicut & Scip.
(Scæuola)Gener Læl.q ab ipſo Læl.de amic.pceperat,Tul.cōme
morauit.(Genus āt hoc ſermonē)Oñdit hūc ſermonē fuiſſe i cō
ſuetudine nō mediocriter apud maiores,vt Plat.q in ſuis opibus
ꝯtinue dialogos fecit,introduxit pceptorē ſuū ſp alijs pſonis rñ-
dentē.[Et eoꝝ illuſtriū)Nō hic erat ſermonis ꝯſuetudo in aucto
ritate ſolū veteꝝ,ſed & ſapiētiſſimoꝝ,& illuſtrium.[Neſcio quo
pacto)Modus ſic dicēdi,ac ſi dicat eſſe ſi nō appareat rō,qa tñ gra
uitas ſp auctoritati maioꝝ nō parua adhibita fuit.[Sic afficior)
Sic aio diſponor,vt me nō putē,ſed Cat.in ſeneċt.loq exiſtimē,&
ſic accidit in amicitia afficio iūgitur cū affectibus ai,vt afficio te
mœrore vel lætitia.(Ad ſenē ſenex)Ego Cic.ſenex ad Att.ſenē.
[Amiciſſimus) Ac ſi dicat ego amiciſſimus loquor ad te amicum
meū.[A me aīm)Remoueas vel aīm tuū à me.[Poſt mortē Afri-
cani) minoris.Nā hic plebi fauēs auxiliū legi agrariæ tradebat,
qua ex re nobiles eū domi pimerunt,cuius morte tāto afficiebat
mœrore,vt domi totus mœſtus ꝯtineret.[Tu ipſe cognoſces) Sē
ſus,ò Attice legēs hæc amicitiæ pcepta cognoſces teipm .ſ. verū
eſſe amicū,& in te hoc repies.nā in Attici vita legit,amicitijs At
ticus ſp delectatus eſt.Vñ ꝯtinue in amicorū negocijs verſabat.
(Sūt).i.hic amicitię tractatus incipit,q Grēce Λαίλιος nūcupat,
ſubaudiēdū aūt eſt,vt hic pceſſerit mō ſermo iſtuꝝ gñuꝝ tū ſoce
ro Læl.ò Læl.quare tāto pe doles de morte Africani,nā te lacry-
mis afficis tanq vna mulier,qbus rñdit,nō ne debeo tāti viri cau
ſa mœrore affici q totius ciuitatis ſplēdor,& magnificentia fuit?
(Nec.n.melior)Virtutē.[Clarior)Ad factoꝝ gloriā [Sapientē)
Humanaꝝ diuinaꝝ reꝝ doctiſſimū,& iō oēs mirātur te more mu
liebri caſum amici deplorare.[Tribuebat hoc mō M.Catoni)ſa
piens appellatus in ſeneċt.Cat.[Modo) .i.paulo añ in lib.de ſen.
nō aūt dr.hoc mō apud Cic.triplici mō hoc nomē ſapiētē poſitū
eſſe inuenimus.Sapiēs aliqñ dr q ſciam alic⁹ optime tenet,vt fuit
Luc Att.in iure ciu.alio.n.mō ſapiēs eſt pp longā ætatē reꝝ mul
taꝝ cognitionē adeptus,vt Cat.terti⁹ modus ſapiæ repitur q eſt
circa pcepta bñ viuēdi,& cognitionē virtutis,ſicut phiæ moralis.
& hæc ſapia Læl.fuit,q alios modos ſapiæ ſupat.[Vterque) Alio
mō Cat.in cognitione multaꝝ reꝝ Att.in ciu.iure habiti ſunt ſa
piētes.[In ſenatu,)Vbi exercet genus deliberatiuū.[in foro) In
quo genus iudiciale tractat,iō maximus orator dictus.[Prouiſa)
Quæ pudiderat in ſenatu pponebat.[Vel acta)Recitat quantū ad
foꝝ in quo accuſabat,& defendebat.Nā multas pſecutiones paſ
ſus eſt Galba,imo,vt ait Plin.ſexagies accuſatus fuit,& abſolutus
fuit ſp.[Cōſtanter,vel rñſa ferebātur,) Nā ibi pponebat,deinde
obiectis rñdebat.[Acute)igenij ſubtilitatē demrat q ſolis ī rñſis
cognoſcitur,ſi n. aliqs pponit illud excogitauit qđ dicturus eſt,
ſed in rñſis ſine pmeditatione rñdetur.[Cognomen)More Virg.
& ēt Cic cognomē p agnomine ponit,qđ deinde in cognomi-
ne p tpis ſucceſſionē vertitur,vt fuit vnus ex Cic.familia q in na
ſo portū in modū ciceris habuit,qđ fuit primo agnomē,deinde
longitudinē in cognomen eſt verſum.[Nā) Ingenij ſubtilitatis.
[Moribus)Bonoꝝ ꝯſuetudine.[Studio)Bonaꝝ artiū,& diſcipli-
naꝝ.[Doctrina)Phiæ moralis, & vitæ gubernādæ rōnē in ſe ꝯti
nebat,in qua re differt ſua ſapia à Cat & Attilij ſapia.[Nec ſicut
vulgaris)Quā p duo uerba vnū putat eſſe ſapientē, ut ſi aliqs eſt
bñ indutus,q loquax ſit à vulgo ſapiēs dr.[Eruditi) q doctū bo-
naꝝ diſciplinaꝝ ſapientē appellant.[In reliqua Græcia) In tota
Italia q pp phos græcos,q in ea habitarūt magna quondā Græ-
cia dicta eſt,ac ſi dicat in tota Italia nō inuenitur alius ſapiētior
te.ſed tñ vř dicere de uera Græcia qa ſubiūgit,ſeptē ſapiētes qui
Græciæ ſapiētes appellati ſunt.Nā Fann.obiectioni occurrit,q ſ.
ptā.n.diceres,tu dicis qđ Læl.eſt ſapiētior ceteris,q i reliqua Grę
cia inueniunt,cui rñdet qđ ēt illos Læl.pterit.qm ipſi i aliqua ar
te ſapiētes appellati ſunt,vtputa Solō in legib.ſed Læl.oia ī ſe p-
ceperat,q à viro docto pcipi pnt,& nō ſolū uirtutē habebat,ſed
ēt eā in bonis reip.exercebat.ſeptē fuerūt iſti,Solō Athen.Chi-
lon Laced.Periaodet Corinth.Pittacus Mityl.Cleobolus Lyd.
Thales Mileſ.Bias Prien.Athenis vnū accepim⁹,Cherophō Soc.
diſcipulos ab oraculo reuerſus rñdit ſapiētiſſimū hoiem Soc.iu-
dicatū eſſe ab Apolline,q tñ nō fuit ſapiētior te,ut dixim⁹ i alijs
ſeptē hic pcepta virtutis ſciebat,ſed Læl.ad exercitationē ea affe-
rebat,veꝝ eſt qđ ſapiētiſſim⁹ fuit Soc.q phiā i terris dixiſſe fert,
nā ſi priores phi ſolū ſtellaꝝ & cœli cognitionē habebāt,Socr.āt

de morib.diſputare cœpit.[Ducat).i.exiſtimat ppria eſſe.[In te)
.i.virtusq eſt in aio tuo poſita exiſtimē,qđ oia bona cōtineat,vel
ſupat.ſ.externa,& corporis bonoꝝ gña tria ſunt,externa, corpo
ris,& ai.bona ai pprie bona ſolēt appellari,quæ L.corde fixa ge
rebat.(Credo ex).ſ.multi ex me,& ex Scæu.ut credo qrunt quo
pacto tolleres mortē amici tui Scip.(Eoq.magis,) Tāto magis
qrebar,qm his diebus nō fuiſti in hortis.[D.Bruti) Clariſſ. viri
ad cogitandū qd nā eſſet faciendū.mos aūt fuit,ut clariſſ.viri ci-
uitatis gubernatores ſe in hortos,ſiue in domus alic⁹ ꝯferrēt vbi
excogitabāt qd dērent facere i ſenatu vel de legib.faciēdis, vel de
pace,ad hoc vt pmeditatione muniti melius ſcirēt in ſenatu rñ-
dere,& pponere vbi illi tales appellabant.[Cōmētādi).i.excogi-
tādi,cōminiſcor frequētatiuū facit,cōmentor tñ ſigñat ēt fingo.
[Solitus eſſes obire) Aſſue⁹ es audire illū diē,& pterire oſſm co
gitādi.[Obire)pficere,alias mori.(Diligētiſſime)Ac ſi dicat non
ſolū illuc adhibas,ſed oi cū diligētia,qđ faciēdū erat,pficiebas.
qua ex re oim admiratio naſcit.[Id rñdeo,qđ aiaduerti)ꝯſiderā-
ni hoc rñdere interrogātibus de te qđ mortem,amici moderate
ferres.ſic.n.tibi rñdebā.[Tū amantiſſimi morte)Moderate ferre
dicimus aliqd qñ motus ai tēperamus,vtputa triſtitiā.[Nō mœſti
tiā).ſ ad mœrorē ꝯtra Stoicā opinionē,ſentit in qua Cato ſole-
bat dicere,hō ſapiēs nō debet cōmoueri.[Nec fuiſſe id humani-
tatis)Nō pmiſiſſe ad tuā humanitatē,ut more Cat.ad dolorem
amici nō cōmoueremis,qua in re Peripateticā imitat opinionē,q
fuit ut illi dolēdū eſſet,qiū oportebat.[Valetudinē)Aduerſā fuiſ
ſe cām pp quā nō affuiſti in collegio ſupioribus nonis.Valetudo
meſon eſt uocabulū qđ indiget ꝑ epitheto.[Recte) Rñdet Læl.
Scæ.qm.vt inqt ille,pp ualetudinē me domi tenui, nec abduci ab
iſto offō debui incōmodo meo,neq; alio meo incōmodo remo-
ueri ab hoc offō,in quo ſp verſatus ſū teip fuit cū recte valerem.
(Vſurpaui) In frequentē vſum duxi.vſurpare apud iuriſptos eſt
aliena occupare ſed oratores in frequētē vſum docere, uſurpare
eſſe dnt.[Nec ullo caſu)Nō ulla aduerſante ꝯtingere pōt hoi ſa-
piēti,ut ſibi fiat itermiſſio rei faciēdæ.[Cōſtāti hoi) in ſuo ppo
ſito pſeuerāti.ꝯſtās eſt q ſecū ſtat,& alijs non credit uitioſis, alio
mō ꝯſtās eſt q in pposito pdurat, ut Læl. q ppoluerat ſe cōſilio
reip.eſſe paratū,iō in eo pſeuerare intelligebat.[Intermiſſio) a-
lia dimiſſio,& tardatio rei faciēdæ.[Inter)p ſpatiū tpis dimitte-
re,omittere aūt in totū relinquere uocamus.[Tu aūt Fanni,)In
quo dicit ſe nō dři Cat.cōferri.[Quòd mihi tm tribui) ł ātā vir-
tutis exiſtimationē mihi dari,dicis quantā ego nō agnoſco eſſe ī
me.[Tm tribui)Ciceronianus modus eſt,magnū tibi tribuo .i.
magnā exiſtimationē de te habeo.[Nec poſtulo) .i.vocari ſic ſa-
pientiſſimus.[Facis &c.)More amicoꝝ q affirmāt res eſſe in ſuis
amicis q nō ſunt,ſed quas illis ineſſe vellēt,iō amātes cæci ſunt,
ergo iudicia cæca tradūt,qđ magis credo.ſ.qđ nunq fuit aliqs ſa
piēs,intelligit.n.qđ aliqs nō fuit ſapiēs q oēs ſcias,artes,& diſci-
plinas in ſe habuerit,& hoc veꝝ,ſed ſi aliqs fuerit ſapia dignus,
Cat.fuit.[Paullum)Aemilium,q pdidit duos filios paruos,& iñ
nō fortiter tulit caſum ſicut Cato.[Caiū) q clariſſimus uir filio
rū mortē ſuſtinuit moleſte,nō fortiter,vt Cato.[Illi⁹ dicta)Socr.
docebat.n.Socr.virtutē,ſed Cat pcepta illius virtutis in rep.exer
cebat in bello,in pace,& in alijs rebus,igř Socr.nō anteponatur
Cat.[Sic habetote) .i.ſic credite qđ abñtia Scip.me ad mœrorē
cōmouet.[Deſiderio) .i.abñtia.[Viderint ſapiētes) Et Stoici,&
Peripatetici viderint quō cōmoueor quantū oportet,& nō plus.
(Vt arbitror,) Bñ locutus eſt de tpe futuro,qm futura nobis nō
ſunt cognita,ideo inqt ut arbitror.(Vt cōfirmare) qa eſt de ptō,
cuius cognitionē nō habemus.[Solatio) Hoc ſolatiū,& cōſola-
tio doloris diminutio dř,punit aūt amicum illum non eſſe ami-
citia dignū q dolet amici deſiderio, non pp amicitiam,ſed pp in
cōmoda ſua.[Plerique angi ſolent,)Boni amici anguſtijs amico-
rum dolorē hře conſueuerūt, quo qdem dolore ego careo.qm
Scip.non malū adeptus eſt,ſed uirtutis ſuæ pmia.[Si qd accidit)
.ſ.mali pp mortem Scip.non tibi ſed mihi accidit,quia iudicio e-
ius,atque iucundiſſima careo cōſuetudine.[Amātis eſt) .i.inter-
eſt amantis ſeipm non amicū aliquem cruciare ſuis incōmodita
tibus,q angitur incōmodis quæ ſibi euenerunt nō amicū amat,
ſed ſeipſum quæ res Grēce φιλαυτία vocatur.i.priuata amicitia.
uerbi gratia,uxor dolet abſentia mariti,nō pp maritum,ſed pp
ſuam ſolitudinem.[Cum illo)Actum præclaꝝ,tractatum eſt etiā
præclare cū ipſo,in funere.n.Scip præclara fuit pompa,& ut in-
quit inferius ferme tota ciuitas eius fuit in lacrymis.[Actum).i.
tractatum pſpere,dicimus fortuna bene agit mecum i.fauēs mi-
hi eſt,aľs dicimus.[Actum eſſe pclare &c.)q.d.omnia præclare,&
ſumma cum gloria in uita ſua fecit.[Niſi.n.)Solebant antiqui in
ꝯſolatione mortuoꝝ defunctis templa,& ſtatuas attribuere,q im
mortalis

mortalis deificatio n ieupatut. Scip, aūt exiſtimās hāc eſſe mortalitatē nunq̄ tēpla ſibi fieri pmiſit vt alij fecerūt imperatores. ordo eſt.n.niſi.n.ſubaudi nō vellet optare immortalitatē, vt tēplorum, ſed virtutis, qđ minime putabat .ſ. hanc remp. ſuā conſeruatione eſſe immortalē, quod fas eſſet optare, & dignitatis gloriā & virtutē. [Sum) .ſ. q̄ indoles appellatur. Indoles eſt futurę virtutis demōſtratio, cuius bonū tota ciuitas ſumma cū voluptate aſpectabat. [Adoleſcēs) Continue ſuperauit, nō ſolum ſpē virtutis executus eſt, ſed ēt eam tranſiuit. [Primū ante tp̄s) Ante a 5. an more aui ad optimi cōſul creatus eſt, q̄ res accidere ſolebat ciuitati Romæ pp virtutē alicuius, & pericula ingruētia hoc modo ꝯtra legē creare aliquē conſulē ante tp̄s. [Suo tpe) .i. ꝯueniēti ſibi, hoc eſt cū iā eſſet adeptus annos ꝯſulari dignitate aptos digne iteꝝ ꝯſul creatus eſt, & quaſi tarde, qm̄ Carthago ciuitas Africæ, & Numantia Hiſpanię ciuitas R.P. grauiſſimis bellis debellabāt, ſed Scipio eas funditus deleuit, & bel. pun. 3. fin. impoſuit. [Liberalitate io ſorores) q hereditatē Aemilianā, q̄ ſibi venerat à patre Paullo in dotes ſoroꝝ diſpartiuit. [In ſuos) Et ꝓpinquos, tota ciuitas exeq̄js Scipio. graui mœrore, & lacrymis afficiebatur. ſunus, & honor dr̄ alias, alias eseqæ dicit Terent. Interea ꝓcedit ſunus. i. pōpa, & ſolēnitas funeris. [Quāuis non ſit grauis) Hoc dicit Cic. ne videatur ſibi ꝯtradicere ea q̄ dixit in Cat. ꝙ ſenectus nō eſſet grauis, ſed iucunda. [Ante, q̄ mortu⁹ eſt) .ſ. Scipio ſed vr̄ mortuus. ſ. Cato. [Tū viriditatem) Oi dignitate & virtute ꝑdita. [Gloria) Reꝝ magnarū talis fuit, vt gl̄oſis Scip. facinoribus nihil addi poſſet. [Moriendi ſenſum celeritas) Antiphora ſibimet obiectās Læl. quod ſubito caſu Scipio ſpirauit de qua re multæ ſunt opiniones. Plato dicit ꝙ q morbo incurabili captus eſt, cuius anguſtias maiores in dies habiturus ſit qđ ille merito optare pōt necē. [Clariſſimū) Splendore, & virtute lucēs fuit ille dies in quo dimiſſo ſenatu ab oibus domū reductus eſt. [Reductus) Foris domū reducimus, ea domo foras deducimus. [Socijs) q erant coniūcti ad bella gerenda cum P.R. & latinis ſeniores ſocij R. & ceteri latini. Scip. de ſenatu domū reduxerunt, nā in ſenatu ea q̄ fecerat io bellis dū fuit imperator ipſis ſenatoribus cōmemorauerat ſequēti nocte interfectus fuit. [Ad inf.) Vbi iniq ſuis ſcelerib. dāt pœnas. [Neq; aſſentior) is pooit quandā diſputationē ad oſtendendū qđ aia eſt imortalis. [Aſſentior) Et aſſentio inuenitur. i. opinionē, & ſniam epicureoꝝ nō laudo. [Auctoritas antiquoꝝ) Locus eſt ab auctoritate nō ſolū veteꝝ Græcoꝝ, ſed ēt Rom. quæ qdem auctoritas maioꝝ plurimū apud doctos viguit, adeo vt cū Pythagorei dicere ſolerent, ipſe dixit, ſine noie Pythagorā intelligebant. Eſt.n. auctoritas ſntia imitatione digna quam hoies ꝯſequūtur lūgo virtutis experimēto. [Religioſa) Sacrata, & culta. ꝓprie religio eſt cultus diuinus. [Ad eos) .i. ad eoꝝ aius ptinere putaſſent, hæc religioſa mortuis maiores nō tradidiſſent ad eos, q.d. illud qđ in Catone diximꝰ, non eſt ille q digito monſtrari pōt, vt inqt Pithagoras. Corpora quidē ſunt duo, aius aūt vnus. [Magnamq. Græciā) Ab auctoritate phoꝝ, qui habitauerūt in Italia argm̄ trahit, pp quos in Calabria philoſophantes illam Italiæ partē magnam appellauerunt Græciā, à qua deinde ſtudia remota ſunt, quoꝝ princeps fuit Pythagoras fugiens ė Samo inſula pp tyrannos. [Erudierunt illos) Italicos ruſticos & indoctos fecerūt eruditos, qm̄ vt inquit Liu. carus erat literaꝝ vſus in Italia. [Vel eius) Locus erat a teſtibus. Laudat Socr. q ſemper tenuit vt aius eſſet immortalis. fuit aūt, vt diximus iudicatus ab Apollinis oraculo ſapiētiſſimus, vt Chrephon diſcipulus retulit. [Qui nō tum.) Plato.n. vt ſæpe numero dictū eſt, ſemper Socr. ꝑceptorem introducit ſuis operibus ad loquendum, q multis rebus multa cōtraria diſputat argumenta, vt p contrarietates illoꝝ veritatē melius timetur, hoc modo dicebāt colloquutores, Iuſtitia eſt virtutis pars optima, illa.n. conſeruat ciuitates, & hoies præclaros efficit, rn̄debat contra Socr. pp veritatis magnitudinē modo eſt cōtrarium, nam multi pp iuſtitiæ obſeruationem pſecutiones multas patiūtur, in animi aūt diſputatione nūq̄ iſtas exigebat cōtrarietates, vt modo immortalē modo mortalē eſſe diceret; ſed ſemp immortalem aium eſſe aiebat. [Tū illud) vt mortalis foret, vt in alijs facere ꝯſueuit. [Reditū in cœlum) Vt dictū eſt putabat Plat. qđ aiæ prius eſſent formatæ in cœlo ante corpoꝝ creationem, deinde in morte reuertebātur in cœlū. ideo q a opa Plat. cū fide Chriſtiana cōueniunt, B. Aug. in lib. de ciu. Dei. Plat. opa legēda eſſe affirmabat. [Iuſtiſſimo) Quātū ad gubernationē magiſtratuum. [Qui quaſi) Cic. facit vnū lib. de rep. inſcriptū, q in 7. lib. diuidebāt, ſed maioꝝ negligētia penes nos nō inuētus eſt: ſed ſolū fragmentū q eſt libellus de Scip. inſomnio qđ reſtat, quē lib. Macr. cōmētatus eſt. in quo lib. introducebātur multi diſputātes & in fine illiꝰ voluminis de rep. q eſt libellus de Scip. iſomnijs, diſputatur de aia, nā Scipio maior apparet nepoti ſuo Scip. iſti cui imperat vt oia picula ꝓ rep ſubeat, & caueat ſe à domeſticis. [Præſagiret) Paulo ante mortem ſuā diſputabat de aiæ imortalitate, quaſi ꝓdiuinaret cito ab hac vita diſcedere. [Philus & Māliꝰ) Iſti duo & alij i libris de rep erāt collocutores. [Vtq. Scæ.) hic Scæ. cū ſocero Læl. interfuit diſputationi. [Quæ in) q oia de immortalitate dicebat ſe audiuiſſe ab Afr. maiore in ſomno. [Quocirca) Dilēmatō format quo vtroq; mō capit aduerſariū. dilēmatoo eſt duplicis ꝯcluſionis argm̄, altera quaſi abſoluta, ab altera capit aduerſarius hoc mō, aut aius eſt mortalis aut imortalis, ſi mortalis eſt dolere nō debeo q a Scip. aius virtutis ꝑmia ꝯſecutus eſt, vt vult deus q eſt ipſa iuſtitia. ſi āt eſt imortalis, nullū ergo patiē mœrorē, afficere me nō debeo mœrore. [Inuidi) Inuidia eſt dolor alienæ felicitatis, ergo de Scip. ꝓſpero euētu dolerē. [Sin aūt) Secūda pars eſt dilēmatis. [Nihil boni) ſi virtutis ꝑmiū nō ꝯſeqtur & ſic ēt nihil mali adipiſcitur q a aius moritur. [Nos gaudemus) pp amicitiā nr̄am & ꝯcludit hāc particulā. [Mecū incōmodius) Morte Scip. mecū male eſt actum oā eiꝰ iucūdiſſima ꝯſuetudinis fructu caren. [Interiore) Læl. erat maior natu. [Sic) .ſ. fructū recordationis de amicitia nr̄a capio. [De reꝝ & de priuata) Et de ꝓpria re nobis cōis cura erat. [Volūtatū) Idē velle & idē nolle qđ erat Scip. & Læl. quare dicit Plu. qđ plures amicos hr̄e nō poſſumus, qm̄ uoluptatibus obtēperare nō poſſumus, alter.n. te inuitaret ad funus, alter ad nuptias, alter hr̄et inuidiā qđ magis amares aliū, & ſic naſceretur diſcordia. [Iſta ſa. ſapiæ) q̄ eſt in vobis, vt velitis me ſapiētē appellare, q̄ res falſa eſt eo qđ nō ſum ſapiēs. [Sperō memoriā amicitiæ ſempiternā) Cic. loqtur, q.d. pp ſcripturā meā memoria illiꝰ amicitiæ poſteritati tradetā. [Ea ſæculis) Sæculū eſt annoꝝ centū ſpatiū. [Quatuor) Theſ. & Pirithous, alius Damō & Pythias, Pylades & Oreſtes. [Quo in gn̄e) Inter amicoꝝ paria, Scip. & Læl. dinumerātur, deinde iouitat Læl. q regulas amicitiæ ſibi exponat. [Mētionem amicitiæ & ſumus ocioſi) Duo hn̄ cōmōdati, videlicet honeſtas regulas amicitiæ, ſecūdo tp̄s, & vnū ſine alio male ſtare oportet, ut res ſit honeſta, & tp̄s reqritur ad eā exponēdā. [Soles de ceteris) ſi q̄ratur ad te de aliqua. vtputa de ciuitatis gubernatiōe oia ſubtiliter quodāmodo diſputas, ſic de amicitia facias nro. [Quid) .ſ. tua interrogat. opinionē quā de amicitia teneat qualē ea exiſtimet, & illius ꝑcepta tradat. [Quæ exiſtimes) vel vtile vel inutile. [Mihi erit gratū) Fānij nr̄o mihi aſſentit modo hāc rē cū Læl. tractare, vt ait conabar. [Fānius anteuertit) ꝑuenit, anteuertere eſt ꝑoccupare, & ꝑuenire. [Ego vero grauarer) Primo excuſat ſe qđ ad tāta ptractāda imbecillis eſt. [Nā & ꝑclara res eſt) Quare negare nō pōt ea ꝑcepta tradere, bonus.n. vir rē honeſtā tractare nō recuſabit. [Doctoꝝ eſt iſta cōſuetudo) Excuſatio Læl. eſt duplex, primo qđ ipſe facultatē diſputādi hanc rē non habet, ſecundo q a impræmeditatus erat. hæc.n. cōſuetudo diſputādi, & rn̄dendi problematibus, & oīnoibus extēporarius fuit apud doctiſſimos uiros, preſertim græcos, q oēm ſciētiā tenere ꝓfitebātur. Gorgias Leōtinus de quacunque re ſibi ꝓpoſita impræmeditate rn̄debat. Iſta quā vultis eſſe in me fuit ꝯſuetudo peritiſſimoꝝ hoium. [Quāuis) ꝑ quantūuis ſubito ꝓpoſita ſibi diſputentur. [Ego) Vel iſtā excuſationem, ut ad alios ꝓficiſcantur q iſta diſputare profiteotur, tū ſic paulatim regulas amicitiæ ingreditur, prǽhortatur.n. ut amicitiam oibus rebus anteponant. [Oibus reb.) Dicit quiſpiam ergo virtuti amicitia antepooenda eſt, cui rn̄det quod non eſt res humana uirtus, ſed diuina amicitia uirtutis pars eſt, ideo dixit. [Rebus humanis) .ſ. diuitijs & ſtatus. [Neq; id ad uiuū illi, reſeco) tractū eſt a medicis q curant uulnus vſq; ad uiuum Ideo iſte inquit nolo loq de Stoica bonitate uſq; ad uiuū, qui ſubtilius differūt, Stoici hāc aſſerunt & tenent & extremā opinionem vt bonus ſit ille cui aliqs defectus nō eſt. [Fortaſſe vere) .ſ. differūt, neq; affirmat, neq; negat opinionē illoꝝ. [Ad cōem vtil.) Paꝝ.n. dixerunt hāc bonitatem cōem vtilitatē, v.g. Titiū relinquo heredem meū ſi eſt bonus vir. & bonus vir ſm̄ Stoicos nō reperitur, ergo hęc diſputatio humanæ naturæ nō fauet, ferunt.n. non eſſe cōparatiua, neq; ſuplatiua hoc modo, iſte bonus eſt, alius nō eſt melior, & ſi melior eſt, primus nō eſt bonus. [Sed eam ſapiam) Sapientia dr̄ à Stoico, quæ oium reꝝ & diuinaꝝ, humanarumq. cognitionē tenet, q̄ ſapientiā nemo ſequi pōt. [Nos aūt) Ego Lælius ſapientiā largo modo capio, quæ eſt in cōi vſu & exercitatione hoium, ut ſi aliqs habeat quandam virtuti cognitionem ſapiens appellatur. [Finguntur) A Stoicis quantū ad impoſſibilia, fingunt.n. hoiem eſſe bonum, qui oēs virtutes continet, & nemo inuenitur. [Optatur) Optare eſt rē abſentem deſiderare, ergo appetunt ſcientias, & oēs res, quas nemo mortalis optare aut ſperare debet. [C. Fabri.) Hi omnes fuerunt clariſſimi uiri, quos ſm̄ Stoicos ſapientes non appellaremus, quia theologiæ cognitionem non habuerunt.

Sapiā à Stoico dicitur quæ oium reꝶ diuinarumq; cognitionē tenet.

Antuerto.

runt

rũt.[Sibi]Habeant ſapiẽ nomen,& bonitatis.ſ.iſti Stoici ſibi habeãt.[Inuidioſum) pp tot doctrinas oium rerũ hoies ſibi inuideãt,nec id quidẽ faciem, nõ.n.Stoici cõcedẽt illos fuiſſe bonos viros.Quare negabũt,id niſi ſapiẽti poſſe cõcedi.Sapiẽtiã oium diuinarũ, humanarumq. rerũ cõplexionẽ dicent nulli poſſe ↄcedi niſi ſapiẽti,ergo hæc ſapia Stoica nõ eſt in illis viris,qua ex re ſapiẽtia more ſuo non appellatur.[Agamus igr̃ pingui Minerua) Craſſo ingenio,rudi quodãmodo nos appellabimus ſapientes,q (vt aiũt) integritatẽ & bonitatẽ in ſe cõtinent [Pingui Minerua) Craſſo ingenio nõ ſubtili,more Stoico.Minerua ingenium dr̃.alias Pallas appellatur,q̃ eſt ingenioꝝ dea.[Fides)A fio & dico venit.[Integritas)Nõ aliqua corruptiõe maculata.[Aeqtas) In oibus iuſtitia.[Liberalitas)Quæ ↄſiſtit in dãdo & accipiendo pecunias & potiſſimũ in dãdo.[Libido)Immoderatus appetit⁹. [Cõſtantia)In virtutis ꝓpoſito pſeuerãtia.[Qui aſſequũtur) naturã optimã bene viuẽdi ducem,natura in corpore humano aim tradidit,cui adhibuit quinque miniſtros.ſ.ſenſus corporis, q igr̃ hoc ſenſus.ſ.odoratus,tactus,&ceteros gubernat cũ rõne,ille naturã ſequi dr̃,nõ.n.appetit oia,ſed ſenſus illius rõne adhibita,ducẽdi ſunt in exercitationẽ.Sic.n.diſtinguit amicitiã, eſt.n.quædã amicitia à natura data,quædã à virtute nata, & hæc excellentior eſt oibus rebus humanis.[Perſpicere videor)Modeſte loqtur.nõ eñ inqt pſpicio vt effugiat arrogãtiam.[Maior) Hoc eſt naturalis amicitia quanto eſt ꝓpinqor ſanguine ſiue natione,tanto eſt maior.[Potiores) Eligibiliores,hoc modo,panẽ hñs,quẽ paupi tradere intẽdis,duos æqlr paupꝑtate depreſſos ineni,vnũ peregrinũ,alterũ ciuẽ,ille panis potius dãdus eſt ciui,q̃ peregrino.[Nanque hoc pſtat amicitia ꝓpinqtati) Amicitia virtute ↄtracta excedit amicitiã naturalẽ,in hoc qđ illa ꝓpinqtatis amicitia firmitudinẽ in ſe nõ habet quẽadmodũ virtutis amicitia.[Præſtat)verbũ eſt cõparatiuum iũgitur cũ datiuo,actõ,& ablatiuo; vt magnum pſtat Achillẽ.[Beneuolẽtia ſublata) Remota beneuolẽtia auferẽ amicitia,q̃ eſt duoꝝ,aut pluriũ mutua beneuolentia.amor.n põt eſſe ſolus vt aliqs erga aliũ amorem gerat,& ipſe cui gerit amor ignorat amorẽ.[Ita ↄtracta res eſt) Ex amicitia naturali q̃ eſt ut amemus hoies,ↄtrahit qdem mutuus amor & reſtinguit ex oib⁹ hoibus, vt p virtutem inducimur ad amãdum aliquẽ cui bene uelimus grã ſoi,non aũt nr̃i.[In anguſtum) Adducta illa gñali amicitia,& naturali ita in anguſtiam ducitur vt vnũ ſolum amemus. [Caritas)Grã,amor quæ græcæ χάρις dr̃ & deberet ſcribi cũ aſpiratione,ſed vſus cõuertit nos in errorẽ.[Dum ergo) Cum ideo amicitiã cõtrahimus, q in fidem nobis amicitiã humanitatemq. non tenent.[Cum beneuolẽtia)Aſſenſio igitur diſſimulatiua nõ eſt amicitia,qa non fit cũ beneuolentia & amore.[Diuitias ꝓponũt)auiditate diuitiaꝝ plerięꝫ relinquũt amicos.[In nr̃is ↄſilijs) Virtus ipſa regitur ſm̃ cõſilium & mentem nr̃am, ſed diuitiæ in manibus fortunæ ſunt collatæ.[Sũmum bonum) Sũmum bonũ eſt illud p quod oia fiunt,vt puta ſcribere librum,ſtudere & legere,hæc oia bella & bona ſunt.ſed qa hoc ſolum pp virtutẽ fiunt, virtus ſummum eſt bonum, ergo vltima res quæ cetera ad bonũ ſuum finem ducit,ſummum bonũ appellatur.[Præclare illi qdem) Optime putãt ſummum bonum eſſe virtutem.[Sed hæc ipſa virtus) Quæ eſt ſummum bonum appellat amicitiam,gñat,& nutrit. hac.n.in particula demonſtratur virtus eſſe genitrix: & nutrix amicitiæ.[Cõtinet) Quantum ad nutrimentum.[Iã uirtutem ex cõſuetudine) Virtus eſt habitus quidã bonitatis ea lõga conſuetudine contractus.i.practica quædã ea bonoꝝ moꝝ & doctrinæ exercitatione habita.[Sermonis nr̃i) More.n.Rom.appellamus virtutem habitum quandã bonitatis & lõga conſuetudine inuẽtum. Stoici aũt virtutem appellãt,quæ oia in ſe cõprehendit q̃ in ſolo deo eſt.[Nec eã metiamur)Nec mẽſuremus virtutẽ quemadmodum Stoici,q dicti ſunt ἀπὸ τῆς στοᾶς.i.porticu in qua diſputare cõſueuerant.[Docti) More boni viri,nõ noiat aliquẽ,ſed demiſſe inqt,vt faciunt iſti docti Stoici q verboꝝ magnificentia uirtutem oium bonoꝝ congregationem vocant.[Paulos).i.viros bonos & ſiles Paulis & Catoni.Cato eſt dictus catus .i.acutus.[Cõis vita) Sapientia cõis & vulgaris fuit in his viris. [Eos omittamus) Relinquamus Stoicos ſm̃ opinionem quoꝝ nemo talis ſapiens inuenitur.[Inter tales viros) Inter illos Paulos & Catones.[Tãtas opportunitas)Cõmoditates,opportunitas ea ob &portus cõponitur,nõ.n.uenit ab oportet qa oportet primã corripit,& opportunitas p geminũ.p.ſcribitur.[Quis põt eſſe vita vitalis) qs põt uiuere niſi cum aliquo amicitiã habeat? arduũ eſt dicere ea quæ ſentis, vt puta de aliqua re facienda ↄtra temp.ſi aliũ non faceres certiorem.[In proſperis)De ſecũdis rebus tãtas lætitias non haberemus.niſi amicus eſſet, q illis lætetꝰ æque ac tu gaudẽs.[Deniqꝫ ceteræ res)oñdit plures cõmoditates eſſe in amicitia reſpectu aliaꝝ reꝝ certæ.n.res referuntur ſingulæ ſingulis.[Diuitiæ)q̃ dixit p regulã ꝓbat p exemplũ, vt puta diuitiæ ſunt ad fruendũ,ſere inqt,qm̃ et diuitiæ pñt hr̃e plures cõmoditates vltra fruitionẽ illaꝝ.[Opes)vt colare,ꝓ colaris bonoretis pp opes q̃ ad magnificẽtiã ſunt ſicut hr̃e plures famulos, multos equos,magnanimas ædes.[Quoquo te verteris) Quocunqꝫ vadis tecũ eſt ipſa amicitia v.g.ſi Ferrariæ te ↄtines amicus Veronæ tibi ſuccurrit,ſi Rom.ꝓficiſcerisꝫ ſp ille p literas,& auxilia tecũ erit,nullo loco excludit,neqꝫ in exercitu,neqꝫ in ſenatu deeſt amicitia.Nõ aqua,nõ igni,oia elemẽta neceſſaria ſunt hoi,ſed aqua & ignis magis exercẽtur ad vitã hois,q̃ alia duo. ſic inqt nõ tã vtimur illis duob. elemẽtis ita neceſſarijs q̃ ipſa amicitia. *Oĩa elemẽta neceſſaria ſunt hoĩ.* [Partiẽs & cõicans)Amicus bonus de amici calamitate certior factus eã qdẽ calamitatẽ æque ac amicus patitur,& ideo oẽm triſtitiam reddit faciliorẽ.[Tum illa nimiꝝ)Demõſtrat miraculoſam amicitiæ cõmoditatẽ.[Bona ſpe plucet &c.) tracta eſt ſil'itudo ab aliquo ꝓferẽte cereũ, q ſequẽtibus poſt lucẽ affert, ſic amicus, poſt lucẽ bonæ ſpei ſuo amico in poſteꝝ,de quo magnã ſperat vtilitatẽ.[Tanq̃ exẽplar)Amicus eſt q ſuũ amicum aſpicit veꝫ, hoc eſt nois ſimilitudinẽ ſui inſpicit.i.alterũ ſimilẽ ſibi intuetur.[Viuũt mortui) q̃ res difficilis eſt ad credẽdũ demr̃atur hoc qđ amicitia miraculoſa ſit.[Viuũt mortui)Amici p memoriã,& honorẽ,quẽ hñt de ipſis mortuis amici viuẽtes,eoꝝ defunctoꝝ viuere dicim⁹. [Honos)q remãſit in corde amicoꝝ viuẽtiũ.[Memoria)Recordatio illoꝝ.[Q ſi e aemeria) Ex natura hac i particulari vim amicitiæ tractat & ea demr̃atur p argumẽta ſumpta à ↄtrarijs. hæc oẽs dignitates excellit ſi.n.amicitia ẽ ciuitatibus tolleret oẽs ad terrã corruerẽt.[Exemeris)Remoueris,ab eximo venit.[Nec agri)Si humor nõ hr̃et ↄcordiã cũ calore ſict⁹ terra nõ ꝓduceret ſuos.[Agrigẽtinũ ferũt)Dõt fuiſſe Empedoclẽ poetã ea Agrigento ciuitate Siciliæ,q ferebat ſuis carminibus oẽs res,& totũ mundũ ↄſtare ea amicitia.Agrigẽtinũ gẽtile nomẽ,nõ noiat qs fuerit [Vaticinatũ)q optimus vates tanq̃ oracula ſua cecinit carmina, q̃ veritatẽ habebãt ſicut oracula Apollinis ferũt ſcriptores.[Quę in natura cõſtarẽt) Si elemẽta cõcordiã inter ſe nõ hr̃ent chaos fieret.[Mũdo) Et tota machina & oia cœli elemẽta amicitiã inter ſe cõtinet.[Diſſipare)Vertũtur,oia p diſcordiã.[Et reprobãt) reprobare dicimus qñ aliqs laudat pceptũ aliqđ & illud nõ imitatur.reprobare dr̃,vt Iuue.& de virtute locuti clunẽ agitat,ſic oẽs laudãt cõcordiã tñ illã nõ imitãtur,ergo.n.reprobare dñr.[Itaque)Reprehẽdit illos q laudãt offm̃ bonę amicitiæ ſicut in ſubeũdis ꝓ amico piculis,& tñ illa nõ obſeruãt.[Offm̃) Beneficiũ,vel qđ fieri dẽt.[Aut cõicandis)vna cũ amico aliqd male adire.[Efferat) q. d. qlibet talem amicum,laudibus extollit, ſi tñ ille facere nolit.[Qui clamores)More ſuo poſt regulã ſubijcit exẽplũ.[Cauea)Locus eſt ſedẽtiũ ad ſpectãdũ,q græce theatrum appellatur. [Pacuuij) Pacuuius fuit poeta amiciſſimus Lælij, q tragœdiã de Oreſte & Pylade ꝓnuẽtati fecit,q̃ ad nos venit.[Cũ ignorãte rege) Oreſtes cupiẽs à ſe furias remouere ea morte matris conceptas cõſuluit oraculũ,cui rñdit, vt ad tẽplum Dianæ in Tauricã regionẽ ꝓficiſceretur, quo ſuum direxit gradum Thoas aũt rex illius loci,more ſuo decimũ hoſpitem q erat Oreſtes mactare volebat,iterrogãs.n.q eſſet Oreſtes, Pylades ſe cõtinuo eſſet Oreſtem affirmabat: Oreſtes aũt ſe Oreſtem, vt erat, dicere non ſinebat.[In re ficta)In hac fabula oẽs in ſignũ laudis pcutiebãt adinuicẽ manus,qđ cẽſem⁹ eos in re vera facturos. ipſa natura ex qua oritur amicitia demr̃abat potẽtiã amicitiæ.[Hactenus)Imponit finẽ huic particulæ,in qua demr̃abat potẽtiã amicitiæ eſſe iudicãdã vtilẽ & neceſſariã.[Ab his)De pceptoribus & pſtis amicitię diſputatoribus cetera quærenda ſunt.[A te potius)Subaudi quærimus ab illo quæſitore tractũ.[Aliud quoddã filũ) Tracta eſt ſimilitudo à muliere,ac ſi dicat hæc ſunt Lælij,ſunt vnũ filum.i.vna filata.Ideo a te aliã filationem orõne expectamus, qua ea re trãſitionem facit more Cic.[Tu magis) Sic inqt Scæ. ò Fãni magis bonæ amicitiæ regulã à Lælio expeteres ſi audiuiſſes diſputationem ipſius nup añ mortem Scip.q̃ fuit de rep.[Qualis tũ patronus) Cic.in Epiſt.ad Att.teſtatur Plat. imitatũ fuiſſe in lib.de re mil.Plaut. vt dicimus introducebat aliquos cõtradicentes iocari de aliqua re,quã illius veritas melius peteret.Hic Cic.introducit Philũ cõtradicentem Læl.qꝛ iuſtitia iniqua eſt pp quã hoies plurimas tolerãt calamitates.Læl.accurate defendit iuſtitiã. Qualis patronus,acris fuit defenſor.Alias patronus eſt dñs liberti.[Cõtra accuratã)Ingenioſe cogitatã.vñ de pcio victi pendet victoria. [Iuſtiſſimo viro,defendere)tractãt fabrilia fabri,& qđ medicoꝝ eſt ꝓmittũt medici,ac ſi dicat Læl.vir iuſtiſſim⁹ iuſtitiã defendit. [Quid amicitia)Attẽtos facit auditores,oñdit.n.Scæ. optimum eſſe diſputatorẽ amicitiæ Læl.de qua tractaturus eſt ipſe Lælius.

(Quid.n. refert qua rōne cogatis) Ac ſi dicas nihil refert ſiue manibus ſiue pedibus ſiue alio mō cogitis me de hac re diſputationē ſuſcipere. (Studijs gnōꝝ) pp voluptates veſtras, qa eſtis mei gñi cogitis me diſputare potiſſimū qa res eſt honeſta. (Ne æq̄) nobis eſt difficile obſtare & iuſtū nō eſt. (Sæpiſſime) Incipit diſputationē vñ ſit orta hæc amicitia. cuius origo ſm multos imbecillitate & paupertate ꝓfecta. pleriq; aſſerūt q̄ amicos acqrimus, vt nobis inſeruiāt, vel vt illis iſeruiamus, q̄ qdē opinio falſa eſt. (Minus p ſe) Qđ non p ſa facere pōt ab amico accipere & econuerſo amico indigēti ſubuenire. pp hoc amicitiā alias ortam inuētā eſſe volūt. (An eſſet hoc ꝓpriu qdē) Non ꝓpriū ipſius amicitiæ. (Antiqor).i. nobilior eſt cauſa pp q̄ inuēta eſt amicitia. (Amor).ſ. alicui bene velle & illa mihi beneuolētiam hr̄e facit amicitiā. (Nā vtilitas) Reddit rōnē quæ ex re iſta mutua bñficia q̄ ſunt nō ſunt principia amicitię, qa multi inſeruiūt timori ſimulatiōe aliqua. (Simulatione colutur) Venerant, vt puta ſubditi ſæpenumero venerant tyrānos nō amore, ſed ſimulatione amicitiæ. (Et obſeruātur) T poſt ꝯdōnem ut diximus erga tyrānos. (Nihil fictū) quātū ad verba. (Nihil ſimulatū) Quātū ad aium refertur. (Verū) Ad illud fictū retulit. (Voluntariū) Ad ſimulatū refertur. (Implicatione ai) Ex copulatione quadā ai a nā data oritur amicitia. (Cū ſenſu) Hæc ai copulatio naſcit ex cognitione quadā amādi. (Quod qdē quale ſit) Qualia ſit illa res ſidelicet qđ eſt nā ꝓficiſcitur, nō āt ex inopia, ex beſtijs pcipi pōt, q̄ educāt filios ſuos

Colūbus ſuos pullos educat cū tāto amore qđ multas patiẽtur incōmoditates.

Colūbus.n. ſuos pullos educat cū tāto amore, qđ multas patitur incōmoditates adeo ut ipſe fame potius moritur q̄ incōmoditate aliqua poterit dimittere. (Ad quoddā ips) Quouſq; p ſe nutrire pñt a parētib. nutriunt. (Deteſtabilia ſcelere) Quaſi occurrat cuidā obiectioni qđ inueniūtur multi q non amāt parētes, & ecōuerſo. Cui inqt Læl. ſunt aliq ſceleratí & mōſtra q̄dā humanę naturæ (Similis ſenſus) Egredit hāc particulā in qua oñdit virtutē eſſe firmamētū amicitiæ. (Similis ſenſus).i. ſimilis cognitio amoris, natura n. vult & cogit qđ ſi ames aliquē & bñ velis alicui, alter cogit amare pariter. Igr̄ ſi amicū quendā nactus fuerim q ſit mecū mutua beneuolētia coniūctus cuius mores & nā atq; virt᷒ meis cōgruant virtutibus, vinculū huius amicitiæ inter vos erit, nulla vi ab amore nr̄o diſiūgi poſſumus. (Probitatē) Vt virtutis ſplēdorem in eo pſpicere videamur, ꝓbitas eſt vitioꝝ fugatio. virtus qdē eſt habitus inſtituēdi aium. (Ille.n. ſplēdorē habet) hęc duo ꝯtinet. (C. Fab.) q optimus, vt ſibi ꝯiūctus foret. amamus.n. illos, quos nunq̄ vidimus pp virtutē, neminē quidē odio hr̄e poſſumus, ſed ſi odiū inciderit nō pp virtutē laudat. (Memoriā) ſſuper, in frequētē n. viſum dicat mētionē illoꝝ. (Tarqnium ſuperbū) Vltimum regem Rom. alter fuit Tarqnius Priſcus appellatus. (Sp. Caſſ.) Qui imperiū R. adipiſci voluerūt. Spurius pp frumēti largitionem tyrannū ſe fieri putabat vnuſqſq; habet eos odio. igitur p tyrānum demōſtratur, virtus eſt firmamentū amicitiæ, qa amamus ēt hoſtes virtutibus p̄ditos. (Pyrrho) Epirotaꝝ rege Epirotæ dicti ſunt ab epiro regione. Pyrrhus virtute p̄ditus captiuos Rom. cū libertate tradidit ſpreto precio, dicenſq. non ſanguine hoium ſed armis, & ſcientia militari decertādum eſſe. (Annibale) Cuius fraudes & ſcelera Liu. cōplecti nō poſſet. Inter cetera ſua flagitia, fluuiū quendā p cadauera Romanoꝝ trāſiuit. (Nō alienos aios) Voluit dicere licet nō amemus Pyrrhum pp probitatē ſuam qa hoſtis fuit imperio Rom. ſed dicit non tñ odio habemus ipm. (Alteꝝ) Annibalem. (In hoſte) Vt in Pyrrho mouent ad bene velle alicui viuēti, cum bene volumus mortuis pp probitatē illoꝝ eoꝝ.ſ. viuētium virtute proſpicere poſſumus, ſi diligimus defunctos tātos magis viuentes diligere debemus, quaꝝ amicitiaꝝ nanciſci poſſumus & eaꝝ probitatem videmus. (Studio pſpecto & cōſuetudo) Illud eſt beneficiū gratum, qđ fit ſumma cū voluptate & hilaritate quadam, pſertim illi cui amicitia cōiunctus ſis. (Studio pſpecto) Ingenti voluptate viſa, qđ tibi libēs inſeruiunt. (Cū qbus) Cui beneficio coniūcta eſt amicitia cōſuetudo. (Quibus rebus).ſ. virtute ꝓbitate & beneficioꝝ collatione ad primū amoris motū adiūctus, q eſt à natura ꝓfectus, vt diximus tunc quædam ſumma amicitiæ exoritur. (Per quā).ſ. magnitudinē beneuolētiæ aſſequi putant ab amicis, quod deſiderat vnuſquiſq;, ideo volunt eſſe ortā ea imbecillitate. (Humilē ſane) Relinquit humilē ortum amicitiæ & minime generoſum, ut ita dicā. (Relinquunt).ſ. illi q amicitiam affirmant eſſe natam ex imbecillitate.ſ. ea ſane amicitia nata eſt ea infima mr̄e, ſed melius eſt qđ ſit orta ea gñoſa parente.ſ. natura. (Quiſq; &c.) Minimū in ſe eſſe arbitraretur quāto magis Indulgentiſſimā & minimam in ſe rē eſſe putaret, tanto magis apte amicitiam conſequi poſſet. ſed eſt aliter, nā q ꝯfidit in ſe multū in diuitijs, & virtute hac amicitia capeſſendā ceteros excedit. (Plurimum) Plurimū ad minimum refertur. (In ſe poſita) Diuitias, ſapiam & virtutē. (Opinione nōnulla) Modeſte loqtur, nō.n. dicit meamq. virtutē admirabatur. Sed inqt de morib᷒ meis fortaſſe opinionē habuit. Arguit ergo per exēplum ſui & Afri. amicitiam ex indigentia non oriri. (Sed q̄q̄) Rñdet cuidam tacitæ obiectioni q̄ fieri poſſet contra Lælium, q̄ ex amicitia oriūtur multæ vtilitates. ergo amicitia ab illis trahere vr̄ originem, q̄ res falſa eſt. (Vt.n. benefici) Probat vtilitates nō eſſe amicitiæ origines. (Benefici) Vt puta in oibus rebus vt puta i equo donādo. (Liberales) In pecunijs ꝓprie dicim᷒ (Exigamus) Repetamus mercedē gr̄æ tanq̄ fœneratores, hoc eſt hoies auari & fœneratores. (Neq;.n. bñficiū fœneramur) patēt hec ſia eſt. Fœnus eſt aūt fœtus. ergo volumus qđ amicitia nr̄a ſiue amor gñet fœtū. (Sed natura) Ablatiui caſus eſt.i. natura inclinati ſumus ad inſeruiendum hoi ēt ſine vtilitate nr̄a, nam manus ceteris mēbris hoc à natura hñt vt inſeruiant ſine remuneratione aliqua ſi hoies tanq̄ membra ceteris inſeruire tenentur. (Ab his) reprehēdit illos Epicureos, q aſſerebāt amicitiā debere eſſe ad voluptatē, aliqs.n. ſolus ꝯuiuiū facere nō poſſit, ideo vt amicū inueniat neceſſe eſt, q ſecū illis veſcat. (Ritu pecudū) ꝯfutatio ſil' mixta cū obiectione epicureoꝝ. (Nec miꝝ) Eſt ſi ab illis diſſentim᷒. (A tū) Vt virtutē. (Suſpicere) In altū aſpicere & venerari. Ouid.n. Metam. inqt: Pronaq. cū ſpectent aialia cetera terrā, Os hoi ſublime dedit. (Abiecerūt) Bene qa in rem humilem reſpiciūt. (Ipſi aūt intel. ſenſum) Et p ordinem originē amicitiæ diſputat. (Senſum diligēdi) Amādi modus à natura gignit, & bñ dixit diligēdi, qa principiū eſt amoris, vt Cic. quē diligebā, nūc amare incipio. (Caritate beneuolētiæ) Gr̄a moris ꝯfirmai, & orit ea ipſa cognitione virtutis quā in illo quē amare incepiſti eſſe vides. Facta ſignificatione. facto ſigno aliqno ꝓbitatis qđ in aliquo cognoſcimus in quo iā amorē ponere cœpimus illud qdem ſignū virtutis atq; ꝓbitatis amorē illum auget atq; confirmat. (Propius) Prope magis admouēt ad alios, qbus cum amore ſe applicaueriūt cū ſignū virtutis in eū agnoſcant. (Vſu) Cōſuetudine eius fruimur. (Pares) Ad amicitia, quales in moribus, in literis, & i ætate. (Ad bñ merēdū) Ad beneficiū ꝯferēdū vnuſqſq; ꝓpenſior eſt magiſq. ad repetendū beneficium ab amico, merere alias ſignat militarē artem exercere. (Sit honeſta certatio) Si amicus tibi fecit vnum beneficiū ſi duo conferre niteris, hæc erit honeſta cōcertatio. (Sic & vtilitates) Epilogat qđ dcm̄ eſt. (Grauior) Venerabilior. (Nā ſi vtilitas cōglutinaret) Et ſi amicitiam vtilitates collocarent cō mutatis illis amicitia diſſolueretur hoc modo, ſi ames ꝑterē hac de cauſa, qa tibi inſeruiat, ꝑterito.n. magiſtratu beneficioꝝ collocatione amicitia remouetur. (Natura non pōt mutari) A qua proficiſcitur amicitia.i. amicitiæ conglutinatio non diſiungitur.

QVintus Mucius &c.) Cōgrue licet forſan minus aiaduerſo ordine, poſt offōꝝ libros ſubiūctus eſt de amicitia liber. Nā ſi nulla pars vitæ offō decēter vacet nō eſt vbi diligētius merito obſeruet, quā inter amicos, qppe q maxime rari inuēti ſunt, & iucūdiſſimi, vbi inuēti fuerint. ideoq. vt egregium oſtēdat inter amicos, offm̄ ſeorſum quaſi de grege ſeductū pertractat. Moris.n. eſt quē egregiū ſignare volūt poſt gregarios nūcupare, vt i. Aen. Troes reliqas Danaū atq; imitis Achilli, vbi Achilles nō negatur Danaus ſed ſignat ꝑcipuus, ſicut in euāgelio: Dicite eius diſcipulis, & Petro, nō q diſcipulus nō ſit, ſed q diſcipuloꝝ princeps. Prudenter aūt & perq̄ cōmode rē hāc tractat auctor noſter. Prudenter quidē, q eū inducit diſputantē, vtpote Læliū, q oium ꝯſenſu ſapiētiſſime & prudētiſſime amicitiaꝝ munere cum viro fortiſſimo atq; optimo Scipione Afr. functus eſt. vñ illi plena fides adhibēda cōprobatur, qa ex pto cuilibet in ea quā pateē ſciētia credendū aiunt. Cōmode aūt, nō quod nimis argute nec ſeuere more Stoicoꝝ, ſed cōiter, & pro cōi hoium captu rē diſſerit. Porro iā aiaie obſeruat eius quē loq facit decoꝝ, vt nō Cic. ſed ipſe Lælius loq putari poſſet. Titulus opis in frōte patet, dictus eſt hic liber Lælius ab eo q primas partes tractat, ſicut Timæus Platonis, & in comœdijs Adel. & Phor. dr̄ ꝑterea Dialogus qđ cōmentariū inter ſe, ſit ſermo. Scribitur ad Titū aut Pomp. Atticū viꝝ Cic. amicū. intētio operis eſt lectorē docere, quo pacto amicitiæ munus expleat, qđ ſi fecerit non poterit vir bonus nō euadere. nēpe qđ inter ſolos bonos ſit vera amicitia. Diuidit aūt liber hic vnus in duas partes ꝓœmialē, & executiuā, ſeu tractatiuā. Prior eſt in principio, poſterior incipiet illic, Fan. Sūt iſta vero. In priore loquitur tm̄ Cic. in poſteriore nuſq̄. Nam ēt illa verba in fine hæc habui &c. Lælij ſunt. Verumtñ noerit literaꝝ rudis totum opus a Cic. cōpoſitum eſſe, multa tñ in eo dici quę Ciceroni non conueniunt. Nam neque Cic. Terent. fuit familiaris, quod tamen imperiti ex hoc opere aſſerunt. Neque Fannius, & Scæuola generi fuerunt, ſed Lælio. faciunt autem in proœmio

ASCEN.

Titulus op.

ad quē ſcrib.

intentio a.

diuiſio op.

mio tria, cũ attentos, dociles, & beneuolos lectores reddit. Attẽ eos qdem ex rei precio, & difficultate, dociles, qa modum pcedẽdi pbet, & beneuolos qa rem maxime vtilẽ pmittit. In primis ãc verbis inter grãmaticos cõtrouerſia eſt an legi debeat augur Scę. an cõtra Scæuola augur. Multi.n.cõcẽdũt poſteriore modo ſcribẽdũ, & ita ſere ſcriptũ reperi. Alij putãtea ineptũ eſſe vocaliũ cõcurſum ſi poſt la, ſequaĩ, augu priorẽ cõmendant, Sed in ordine ſoluta im pueo ſugiẽdũ vocaliũ hiatũ, vt appellatiuum pprijs intermiſcerẽ, ſi qua aũt expoſitionis egebunt eũ ordine patebunt q talis eſt. Q. Mutius Scæuola augur.i.q fuit de collegio augurũ, ſicut & Cic. ſolebat narrare memoriter, & iucũde.i.cũ delectatione multa de C. Lælio ſocero ſuo.i.patre vxoris ſuæ, nec ſolebat dubitare.i.vt io re dubia ſolemus vereri, appellare in oi ſermone .i.colloqo hoium illum.ſ.Lælium ſapiẽtẽ. Ego aũt inqt Cic. erã deductux a patre ſup.meo, qa patribus bonis eſt de moribus filiorum ſumma cura qđ de patre ſuo pdicat in Ser. Flaccus ad. Scæ.ſ. Mutiũ, ſumpta virili toga .i. ſtatim vt ceperã virilẽ togam, & ita ex ephebis exceſſerã, & ſine pædadogo tre cœperã. deductus inqt erã ita i.eo pacto. Vt quoad.i.qtũs poſſem.i.quantum ad me attineret, & liceret ne moleſtus eſſet quãtum ad illum ego nunq̃ diſcederẽ, à latere ſenis.ſ.Scæ. Itaq;.i.& ita, qa patri obtẽperans ita faciebã, ego mandabã memoriæ.ſ.meæ multa diſputata.i.p modum diſputationis diſcuſſa ab eo.ſ.ſene Scæ. prudẽter, & multa ẽt dicta ab eo bñ, & cõmode, aut ideo cõmode, quia bñ, vnde Flac. to arte: Quidquid percipies eſto breuis, vt cito dicta Percipiant ai dociles, teneantq. fideles. Aut duo dicit, & bñ, & cõmode, quia dilucide, euitando ꝙ idem Flac. dicit. Breuis eſſe laboro obſcurus fio. Et ſtudebam fieri doctior prudentia.i.per prudẽtiam non quam prudentia eius. Quo.ſ.Scæuola mortuo .i. poſtq̃ mortuus erat ego cõtuli me ad Scæ.ſ.alterum pontificẽ.i. q̃ erat de collegio põtificum, quẽ vnum .i. ſolum ego audeo dicere ſup. eſſe aut fuiſſe pſtantiſſimum nřæ ciuitatis.i.in ciuitate Rom & .i. ſimili ingenio.i.ingenuitate ai & induſtria.i.naturali ad grauitatem habilitate. ſed alias ſup. loquar de hoc.ſ.Scæ. põtifice, ego redeo nũc ad augur.ſ.ad narrãda ea quæ ab augure Scæ. acceperã. Cum ipſe narraret ſæpe multa preſertim de ſocero ſuo Lælio, tñ ego memini ipm ſedẽtem domi in hemicyclo.i.loco ſemicirculariter tecto vt aeris claritatẽ ſine pluuia, aut ſolis impetu captaret, ſedentẽ, dicit vt ſolebat, cũ.i. qñ, & .i.pariter ego eſſem vna.i.ſimul cum eo, & .i.ſimul panci admodũ familiares ſup.eius, memini inqt, illum.ſ.Scæ. incidere vbi notauimus meminiſti fere pñtis tpis infinitiuum hře, ut memini videre &c. in eum ſermonẽ q erat tũc fere ſup. oibus aut lege fere cũctis, nullo aũt modo, vt recte docet Valla legendũ eſt multis, qa fere nõ iungitur ſignis particularib. in ore.i.de quo tũc fere loqoebãtur.ſ.de amicita. Enim p qa, Attice.ſ.Põp. tu meminiſti pfecto.i.reuera, vt opinor, & eo magis meminiſti qđ vtebar multũ Publio Scip.ſ.minore, meminiſti inq̃, quãta eſſet vel admiratio, vel quærela hoiom. Cũ is.ſ.Scipio exiſtẽt Trib pleb. diſſideret.ſ.diſſentiret, & aduerſaretur odio capitali.i.ad capitis vſq;, hoc eſt ad vitæ petitionẽ. Quinto Pomp.q erat tũ.i.tunc conſul.q cum .i. cum quo vixerat.ſ.prius coniunctiſſime, & amantiſſime. Itaq; .i. & ita. qa populus murmurabat de diſſidio Scip. Scæ. tũ.i.tunc cũ.i.qñ incidiſſet in eã ipſam mentionẽ.ſ.odij, & diſſidij, expoſuit nobis ſermonẽ, Læl. de amicitia, habitũ ab illo.i. Secum.i.cũ exponente Scæ. cũ alio i.altero, ſi nõ niſi duos habebat gños, gño ſup.ſuo.ſ.C. Fan. filio Martij habitũ dico poſt mortẽ Afri.ſ.Scip. paucis diebus.i.ſtatim poſt cuius diſputationit a Scæ. recitare, ego inqt Cic. ſnias mandaui memoriæ, quat ego expoſui in hoc lib.ſ.de amicitia meo arbitratu.i. p arbitratu meo. Enim pro qa, ego iduxi.i.introduxi quaſi ipſos.ſ. ſocerꝶ cum gñis ſuis loquentẽ, ne inq̃, & inqt verba illa à Boet.i. de cõſol. nimis frequẽter repetita, interponerẽtur ſæpius.ſ.quam deceret, atq; ideo feci vt ſermo videretur hři coram, tanq̃ à pñtibus. Cũ.n.ò Attice tu ageres mecũ, vt ſcriberem aliqd de amicitia, eſt mihi viſa digna, tũ.i.pariter cognitione oium.i.quam oẽs cognoſcant, tũ.i.pariter nřa familiaritate. Itaq; feci nõ inuitus.i. libẽter vt prodeſſem multis tuo rogatu.i.ppea ꝙ rogaſti, ſed vt in Cato.maiore, q.ſ.liber eſt ſcriptus.i.inſcriptus ad te de ſenectute. Ego induxi Cato.ſenẽ diſputãtem, qa nulla pſona videbatur, aptior q̃ loqueretur de illa ætate.ſ.ſenili quã eius ſup. perſona.ſ. Catonis q fuiſſet, & .ſ.ſimul diutiſſime ſenex, & .i ſimul floruiſſet præ ceteris in ipſa ſenectute. ſic eũ accepimus.i.intelleximus à patribus.i.a maioribus nřis familiaritatẽ.i.familiarẽ amicitiam & cõſuetudinẽ C. Lælij, & P. Scipionis.ſ.minoris ſup. eſſe memorabilẽ.i.dignã memoria, maxime.i.ſummope, aut in primis perſona C. Lælij eſt viſa fuiſſe idonea q̃ diſſereret de amicitia, ea ipſa, quæ Scæ. magr̃ meus meminiſſet.i.recitaſſet, & memoraſſet diſputata ab eo. Aũt pro ſed, hoc genus ſermonũ.ſ.dialogoꝝ eſt poſitũ.i.cõſtitutũ, & corroboratum in auctoritate veteꝝ hoium, & eoꝝ.i. eorundem non vulgariũ ſed illuſtrium, vt Plat. Et ita ſi qs dãnare velit hoc genus ſermonis, damnet ẽt Socr. Plat. & reliquos apud veteres laudatos quos hic auctores habet, quo modo ſe defendit in plogo Andriæ Terent. Et neſcio, inqt Cic. quo pacto hoc genus vř hře plus grauitatis. Itaq; ipſe.i.ego q hæc compoſui, legẽs mea.ſ.dicta aut ſcripta, afficior interdũ ſupp ad ea ſic, vt exiſtimẽ Cato.loq nõ me, ſed vt ſenex.ſ.Cic. ſcripſit, tũ.i.tunc.ſ.in Cat. maiore, hoc eſt in lib. de Sen. ad ſenẽ.ſ.ad Att. ſic in hoc lib. amiciſſimus.ſ.Cic. ſcripſit de amicitia ad amicũ.ſ.eundẽ Att. tũ.i.tunc cũ de Sen. ſcripſit, locutus eſt.i.loquẽs inductus Cato quo nemo fere ſenior erat illis tpibus, & ſup. nemo prudẽtior. ſed pulchre reticetur particula &, vt pronunciatione adiuuetur ſnia. Nunc.i.in hoc opere loqtur.i.loqui inducitur de amicitia Læl.i.ſimul ſapiẽs. Etenim habitus reputatus ſic.i.talis, hoc eſt ſapiẽs, & .i.ſimul excellẽs gloria.i.p gloriã amicitiæ. Ego videlicet, vt ſup. tu ò Attice auertas parũper.i.per parum tpis aium, a me.i.contemplatione mei.i.vt qđ audies, & leges nõ putes me loqui, ſed Læl. ipſum quẽ inducet loquentem. Vt vero rem ſimilem faciat, fingit ẽt modũ quaſi rei geſtæ dicẽs, C. Fan. & Q. Mut. gñi ipſius Læl. veniũt .i. ponamus veniãt ad Socer. ſup.ſ.& Læliũ poſt mortẽ Afr.ſ.Scip. ſermo ortẽ ab his & Læl. rñdet ſup. eis cuius.ſ.Læl. diſputatio eſt de amicitia, quã ſ.diſputationẽ tu ipſe legẽs.i.in hoc lib. cognoſces quaſi nõ a Cic. ſed à Lęl. & gñis eius habitã. Fan ſunt iſta &c. Hæc eſt pars executiua, in qua incipit res tractari p modum dialogi à pſonis à Cic. inductis vnde fingit Lęl. in hemicyclo ſedere & ad eũ veniſſe gños, quoꝝ prior.i.Fan. ſic eum alloqtur, quaſi inter eundem multa de Afr. fuerint collocuti. O Læli iſta quę tu cõmemoras de Afr. ſunt vera? Nam ſup. nec melior quiſq̃ vir, nec clarior fuit Afr. ſed tũ debes exiſtimare .i. iudicare oculos omniũ.ſ.hoium eſſe coniectos in te, & ita diſſimulare dolorem, quẽ de eius morte ꝯcepiſti, q.d. dolorẽ nõ cadere in virũ ſapientem, & ſup. oẽs, & .i.ſimul appellant, & exiſtimant .i. iudicant ne adulari putẽtur te vnũ.ſ.ſolum ſapientẽ. Hoc.ſ.eſſe ſapientẽ tribuebatur mõ.i.paulo ante Catoni.ſ.maiori q Cenſor ius dictus eſt. Nã minor hoc tpe, quo hæc acta finguntur, nondum erat natus. Scimus Lucullũ Attiliũ eſſe appellatum ſapiẽtẽ apud patres.i.maiores nřos, ſed vterq; erat ſup. appellatus ſapiẽs quodã alio modo, q̃ tu ſup. Nã Attilius erat appellatus ſapiẽs, qa putabat eſſe prudẽs in iure ciuili, Cato aũt qa hřet vſum.i.experientiam multaꝝ reꝝ, & multa eius, & in ſenatu, & in foro vel puiſa prudenter .ſ. priuſq̃ euenirent, vel acta conſtanter cum tps aueniſſet, vel rñſa acute ſi de rebus dubijs percontaretur, ferebantur.i.circunferebantur aut efferebantur aut memorabantur, & ppea habebat iam in ſenectute quaſi cognomen ſapientis, ſicut ſapientes Græci prius σοφοὶ & deinde φιλόσοφοι dicti ſunt. Adnotabit puer tria fuiſſe orãtibus loca. Senatũ vbi de rep fere agebat, foꝝ iudiciale, vbi de iudicijs, & comitia, atq; ꝯcionẽ, vbi de populi ſtatu, & rogatione. dñt aũt.ſ.oẽs te eſſe ſapientẽ quodã alio modo, qa non. ſolum natura & moribus veꝝ ẽt ſtudio, & doctrina.ſ.tibi tradita. Nec ſup. dñt te ſapientẽ ſicut vulgus ſup. ſolet appellare ſapiẽtẽ ſed vt eruditi ſolẽt appellare ſapiẽtẽ. Qualẽ ſup. appellare aut dicere ſolẽt neminẽ ſup. eſſe in reliqua Græcia.i.extra Italiã, q̃ magna Græcia olim dicta eſt, vel in reliqua ab Athenis. Nã q qrunt .i. diſquirũt iſta.i.huiuſmodi diſputationẽ de vero ſapiente ſubtilius.i.argutius nõ hñt.i.nõ exiſtimant in numero ſapientũ eos ſeptem q appellant.ſ.vulgo ſapientes. nos accepimus.i.intelleximꝰ vnũ.ſ.Socr. iudicatũ Athenis ſapientiſſimũ, & qdem intelleximus cũ ſic iudicatũ eſſet oraculo Apollinis, vt tangit Maro dicens in opuſculo. Vir bonus, & ſapiens, qualem vix reperit vllũ Milib. è cunctis hoium cõſultus Apollo, Iudex ipſe ſui &c. Oẽs ſup. exiſtimant hãc ſapiam eſſe in te, vt ducat.i.exiſtimes oia tua.ſ.vera bona, qđ & Bias cenſuit, eſſe poſita in te, & putet caſus humanos .ſ. q hoi pñt accidere eſſe inferiores virtute.i.minus te poſſe. Itaq; .i.ideo ipſi quærũt crebro.i.frequenter ex me & item.i ꝯſimiliter ex hoc.ſ.cum gño meo Scæ. quonã pacto tu feras.i.patiaris mortẽ Afri.ſ.Scip. amici tui, & eo magis ſup. quærũt, qđ.i.qa cũ nos veniſſemus his pximis trãſactis nonis in hortos .i. vt dñt viridaria Decij Bruti auguris, cauſa cõmentandi.i.diſceptãdi & cõſulendi de rebus (vt aſſolet) ſup. à nobis fieri, tu nõ affuiſti, tu inq̃ cũ ſolitus eſſes ſemp obire.i.deplorare diligentiſſime illum diem .ſ. nonaꝝ, & illud munus.i.offm cõmentandi. Scæ. Quærunt ne plixitas vobis faſtidio ſit, inducitur & Scæuola loqui approbans illud quod Fannius dixerat. & ad hoc item Scæuola &c. Dicit ergo: Quærunt quidem.i.certe ò Cai Læli, multi ita, ut eſt dictum a Fannio. Sed ego reſpondeo .ſ. qñ quærunt id .ſ. ꝙ animaduertit

nertie .i. ꝯſideraui te ferre modeſtate dolorẽ,quẽ acceperis mor-
te.i.de morte,aut pp mortem viri. Tum .i. pariter ſummi,tum.i.
pariter amãtiſſimi.ſ.tui.i.q te maxime amauerat,nec.i.& nõ rñ-
deo te non potuiſſe non cõmoueri.i.q̄n cõmouereris,nec id.ſ.cõ
moueri fuiſſe tuæ humanitatis.i.humanæ clementiæ,qa inhuma
nus videret ſi nõ cõmoueretur morte tanti viri. Aũt pro ſed,ego
rñdeo ualetudinẽ.ſ.aduerſam,& nõ mœſtitiã fuiſſe cauſam qđ nõ
affuiſſes in nřo collegio ꝓximis nonis . Ad quẽ Læl. inqt ſed, ut
comœdijs ſolet fieri oõ ponitur niſi nota eius,q loqiur . O Scæ.
tu qdem recte,& vere ſup.rñdiſti.Nec.n.debui abduci meo incõ-
modo .i. pp meũ incõmodum,ut eſt amiſſio amici ab illo .i. à te
cõmemorato offõ.ſ.cõmeorandi de utilitate publica. Quod ego
vſurpaui.i.exercui ſp cũ ualerem,nec ego arbitror hoc poſſe con
tingere hoi ꝯſtanti nullo caſu,ut ulla intermiſſio officij.ſ.publici
fiat.ſ.ab eo. Aũt pro ſed,tu Fãni q dicis tm̃ ſup. laudis tribui.i.at-
tribui mihi,quãtũ ego nec agnoſco.ſ.meũ,aut in me eſſe,nec po
ſtulo.ſ. iure meo,ut mihi tribuaẽ,facis qdẽ amice .i. ut amicũ de-
cet,ſed ut uideris ſup.mihi iudicare,tu nõ iudicas recte de Catone
Aut.n.nemo.ſ.unq̃ fuit ſapiẽs.ſ.ſapiẽtia cõſummata,& pfecta;qđ
qdẽ.i.certe ego credo magis quã.ſ.ꝯtrarium aut ſi qſq̃ eſt.ſ. dicẽ-
dus fuiſſe ſapiẽs,ille.ſ.Cato fuit ſapiẽs.Eñ pro qa,ut omittã alia,
qũo tulit mortẽ filij ? q.d.conſtãtiſſime,& fortiſſime,meminerã
(.ſ.cũ Cato fortitudinem uiderẽ) Pau.ſ.Æmiliũ Macedo.ſup.for
titer ferre mortẽ filioꝝ,immo precatus eſt,vt qd mali reip. immi
neret,id deus in ſuã domum transferret.Itaq; alteꝝ ea filijs paul
lo ante triũphum,alteꝝ paulopoſt amiſit.& viderã Gallum.i.veꝝ
clariſſimum,& ꝓ ſapienti habitum . (Alij Gracchũ , alij Catum
legunt) ſed hi ne ſup. quæſo cõparentur .i. cenſeantur cõparabi-
les,& ita æqui parandi Catoni vero maximo,& ſpectato.Alij le-
gunt,ſed hi non cõparantur.Quamobrẽ caue anteponas.i.pferas
(vbi ſciat verbum caueo idẽ facere cum negatione , & ſine ea, vt
cauere triſtẽ ſentiat,ne te triſtem ſentiant.Rectius aũt ſine nega-
tione cũ vim negandi aut ꝓhibendi habeat .) Caue qdem.i.non
ẽt illum ipſum.ſ.Socr.quẽ Apollo (vt ais) iudicauit ſapiẽtiſſimũ .
enim pro qa facta huius.ſ.Cato laudantur,qa laudabilia fuerũt ,
& dicta illius.ſ.Socr.laudãtur,ſed plus eſt bene facere,quã bene di
cere,habetote.i.cenſetote de me,ſic qa numerũ mutauerat,inter
ponit vt iã loquar cũ vtroq; , ſi ego negẽ moueri.i.affici deſiderio
Scipio.ſ.Afri. abſẽtis qa defuncti,deſideramus.n.non hñtes,vnde
mortuos deſideratos dicimus,vt mille viri deſiderati ſunt in ꝯfli
ctu.Quod.i.quantũ recte.i.conuenienter naturæ faciam,id vide-
rint.i.cõſiderauerint,& diſſeruerint ſapientes,quoꝝ eſt videre an
in ſapiẽtem cadat cõmotio . ſed certe mentiar.i.contra mentẽ,&
veritatẽ dicam . Moueor.n.orbatus.i.priuatus tali amico, qualis
.ſ.amicus nemo erit vnq̃,vt arbitror,quod adit, qa de futuris nõ
eſt certa diffinitio, & vt poſſum cõfirmare (qa id certo ſit) certe
nemo fuit ſ.vnq̃ talis,ſed ego nõ egeo medicina.ſ.cõſolationis ,
qa ipſe.i.ego cõſolor me,& maxime eo ſolatio,qđ careo errore,
quo ſolẽt pleriq; angi.i.anguſtiari & cruciari diſceſſu ſeu deceſſu
.i.morte amicoꝝ putãtes eos penitus interire aut malum pati.
Nam puto nihil mali accidiſſe Scip.ſed ſi qd mali accidit,accidit
mihi.Aũt pro ſed, angi grauiter ſuis.i.proprijs incõmodis nõ eſt
amãtis.i.non ptinet ad eum q amat amicum,ſed amantis ſeipm.
Vero pro ſed, qs neget dictum eſſe ꝓclare cum illo.ſ.Scip? nih.n.
vellet optare immortalitatẽ , quod ille minime putabat.ſ.velle
debere,qd non eſt adeptus? q.d.nihil,& ita id totũ eſt adeptus,qđ
fas eſſet hoi optare,vtpote q ſuperauit cõtinuo adoleſcẽs.i.vt pri
mũ factus eſt adoleſcens, incredibili virtute , ſumma ſpe ciuium
quã habuerunt de eo tam puero.i.cum adhuc eſſet puer Qui nũ-
quam petijt conſulatum.i.ſummum fere magiſtratũ illum,& fa-
ctus eſt bis conſul,primum ante tp̄s,qa ante 25.an.& nondũ fun
ctus minoribus magiſtratibus p ordinem, & iteꝝ.i.ſecũdo factus
conſul ſibi.i.quantu ad ipſum attinebat,q ſibi nullum magiſtratũ
petijt,ſuo .i. tẽpeſtiuo ſatis tp̄e,ſed reip.i.quantum ad vtilitatem
reip.ſpectabat pene.i.quaſi ſero.i.nimiũ tarde . q euerſis duabus
vrbibus.i.Numantia in Hiſpania,& Carthag.in Afri. inimiciſſi-
mis .i. q̃ vrbes erant inimiciſſimæ huic .i. nřo hoc eſt R. imperio
deleuit.i.abſtulit nõ modo.i.non ſolum pſentia .i. quæ tunc erãt
bella,veꝝ.i.ſed ẽt futura.ſ à populis illaꝝ vrbium . Quid dicam .
Proſequitur alias Scip. laudes ad amicitiæ mentionẽ opportune
pueniturus . Quid dicam de moribus.ſ.Scip. facillimis .i. qbus ſe
facillimũ.i.maxime exorabilem,& beneficum exhibuit.vt de pie
tate in.i.erga matrẽ de liberalitate in ſorores,quas cũ honeſta do
te locauit,de bonitate.i.benignitate in ſuos .i. familiares notos
neceſſarios,de iuſtitia in oẽs ? q.d. fruſtra loqr,qa hęc ſunt no-
ta nobis . Aũt pro ſed,iudicatum eſt .i. manifeſtatum, & oſtẽſum
mœrore .i. luctu publico funeris.ſ.eius,quam .i. quantum carus

fuerit ciuitati.i.ciuibus vniuerſis . Igitur tñ,hæc oia hẽt ; quid ac
ceſſio .i. additio paucoꝝ annoꝝ,quos adhuc viuere poterat po-
tuiſſet iuuare hunc.ſ.Scip.ad obtinendã beatitudinem? q.d.nihil.
Enim pro quia,quis ſenectus non vt grauis.i.moleſta viris forti-
bus,vt memini Cato.diſſerere.i.diſputare,& diſquirere mecum ,
& cũ Scip.vno anno anteq̃.ſ.Cato.ſenex ille mortuus eſt. Nota-
bis aũt vt dixi memini fere cum pñtis tp̄is infinitiuo apud erudi
tos conſtrui,tñ ſenectus aſſert eã veritatẽ.i.florentes vires,in qua
.ſ.viriditates Scip.erat & nunc.ſ.cum moreretur.Quamobrem vi
ta qdem fuit talis.ſ.Scip.vel.i.ẽt fortuna.i.rebus fortunæ vel glo-
ria.ſ.parata,vt nihil poſſet accedere.i.addi ad eam. Aũt pro ſed,ce
leritas moriẽdi abſtulit ſenſum.i.pceptionem doloꝝ moriendi.i.
quos putãt eſſe in morte,de quo gñe mortis.ſ.celerrimæ eſt diffi
cile dictu .i. ad dicendũ, aut vt dicatur ſicut par eſt,ſed videtis qd
ſuſpicentur hoies,qa putãt feliciſſimum eſſe Tñ licet dicere hoc
vere illum diẽ fuiſſe Pub.Scip & multis diebus quos viderit in vi
ta.ſ.ſua celeberrimos,& lætiſſimos fuiſſe,dico illũ diem clariſſi-
mũ,cum vel quo dimiſſo ſenatu.i.poſtq̃ dimiſerat ſenatũ.i. ſenio
rum cõcilium & cœtum reductus eſt domum ſup. ſuã ad veſperã
.i.veſpertinum tp̄s à patribus conſcriptis.i.ſenatorij ordinis pri-
matibus,a ſocijs P.R.& Latinis.i.à cũctis ad imperium R. ſpectã
tibus pridie.i.pcedente vel priore die quam exceſſit è vita. vt vi-
deatur potius pueniſſe ad ſuperos quã ad inferos ea tã alto gra-
du dignitatis.i.dignationis qua cũ totus P.R. affecerat. Neq;.n.aſ
ſentior his q cœperunt nuper.i.nũc paꝝ tp̄is.ſ.Epicuri tp̄e diſſe-
rere.i.diuerſis locis aſſerere,& diſſeminare aĩas vel aĩos, interire
ſimul cũ corporibus,atq; oĩa.i.tam ſpiritalia quam corporalia de
leri.i.extingui, & annihilari morte.i.per mortẽ, auctoritas anti-
quoꝝ.ſ.phĩoꝝ vt Plato. vel .i. ẽt nřoꝝ maioꝝ .i. Priſcoꝝ R. vales
plus.ſ.ad pſuadendum apud me .i. quantum ad me,q tribuerunt
mortuis iura tã religioſa.i.tam anĩe obſeruanda. Quod.ſ.tribuiſ
ſe iura mortuis,pfecto.i.reuera non feciſſent, ſi arbitrarentur .i.
arbitrati fuiſſent ſup.ea nihil ptinere ad eos.ſ.mortuos,ſimile eſt
illud 2. Macha. 12. Fortiſſimus Iudas facta collatione 12. millia
drachmas argẽti miſit Hieroſolymã offerre ꝓ peccatis mortuo
rum ſacrificium bene & religioſe de reſurrectione cogitãs,niſi.n.
eos q ceciderant reſurrecturos ſperaret,ſuperfluum videretur &
vanum orare pro mortuis,vel ſup.auctoritas eoꝝ.ſ.phĩorum,qui
fuerunt in hac.i.nřa hoc eſt in Italica terra,& erudierũt inſtitutis
.i.moribus & exemplis bene viuendi & pceptis.i. doctrinis ſuis ,
Magnã Græciam.i.Italiam quæ & magna Græcia, & magna He-
ſperia olim dicta eſt , qa q eam primi habitauerũt fere Græci fue
runt , intelligit aũt Pythagoram & eius ſequaces qui Italicam
phĩam inſtituerunt,& aĩaꝝ immortalitatem firmiſſime aſſerue-
runt,vel ſup.auctoritas eius.ſ.Socra.q pro veritate mori non du-
bitauit,q iudicatus eſt ſapientiſſimus oraculo.i.ab oraculo.i.rñ-
ſo diuino, qđ orãtibus & vota faciẽtibus dabat Delphis Apolli-
nis.ſ.Delphici qui.ſ.Socra. non dicebat,tum .i. aliqñ hoc,tum .i.
aliqñ illud,ſemper idem quod eſt apoſtolus de ſe prædicat, vide-
licet aĩos hoium eſſe diuinos.i.more deorum immortales , vnde
de apibus dixit Maro Geor. 4. Eſſe apibus partem diuinæ men-
tis,& hauſtus Aethereos dixere &c. Et reditũ ad cœlũ patere his
.ſ.aĩs,cum.i.poſtq̃ exceſſiſſent corpore & ſup.reditũ patere opti-
mo iuſtiſſimo cuiq; expeditiſſimũ.i.ſine vllo impedimento, cũ
noxij prius concretam labem abolere deberent,aut exui , aut a-
qua purgari,vt Aen.6. docemur ; quam idem.ſ.aĩos eſſe immor-
tales,& optimo cuiq; expeditiſſimum patere ad cœlos reditum
videbatur Scip. q quaſi preſagiret.i.ſagacitate quadam pũideret
idem paucis diebus ante mortem ſup.ſuam. Cum.i.qñ & Philus
& Manlius viri illi boni adeſſent , & alij complures . Et tu ẽt ô
Scæuola veniſſes mecum,diſſeruit.i.diſputauit triduum .i. p tres
dies de Rep.cuius diſputationis extremum fere.i.quaſi ultima o-
omnium pars fuit de immortalitate aĩoꝝ . Quæ.i. quas res dice-
bat ſe audiuiſſe in quiete .i. tp̄e quo quieſceret per uiſum .i. ap-
petitionem in ſomnis ex Africano.ſ.maiore,cuius hic nepos eſt
de quo ſomnio vide apud Cic. cum Macr. de ſomnio Scip. ſi id
ita eſt,vt aĩus optimi cuiuſq; .i. oĩa boni euolet facillime.i.expe-
ditiſſime ad cœlũ in morte tanq̃ è cuſtodia & vinculis corporis
de quo apud Macr.ibidẽ multa cenſemus.i.iudicamus curſum ad
eos fuiſſe faciliorẽ quã Scipioni ? q.d.nulli merito,quo circa ego
vereor mœrere.i.mœſtitiam oñdere hoc.i.tam felici euentu eius
.ſ.Afric. ad cœlũ traducti ne.ſ.de eo mœrere ſit magis inuidi quã
amici.i.pertineat magis ad inuidũ quam ad amicum.Sin autẽ &c.
argũ liquido oſtendit non dolendum eſſe de morte Afric. ſi aĩæ
nõ intereãnt cũ corporibus quod pene actum ſit cum aĩatam in-
nocentis viri idem docet,nunc ſi interire putentur , quia ſic nul-
lus in eis maneret ſenſus,nec qdq̃ lugendum . vnde dicit: Sin aũt
.i. ſed

.i.ſed ſi, vereor illa .i. illud videlicet vt idem interitus ſit aio℞ & corpo℞,nec vllus Senſus maneat i mortuis.tūc ſup.vt nihil boni eſt in morte,qa non conſequuntur aliam vitam defuncti, & ita nec beatitudinē,ſic certe nihil eſt mali,qa neq; tormēta obeunt. & ita nō eſt cū eis male actū.Enim pro quia,Senſu amiſſo.i. poſtq̄ amiſit Senſum ſit quaſi nō eſſe nino natus.i. ac ſi nunq̄ fuiſſet, quem tū.ſ.Africanum noo eſſe natum.i.aliqn̄ fuiſſe & nos gaudemus.ſ.gaudio modeſto & intra nos & hæc.i.nr̄a ciuitas lætabitur .i.pſule gaudebit eum fuiſſe,dum.i.donec ſup.ita erit. Quamobrē (vt ſupra dixi) actum eſt qdē.i.certe optimo cum illo.ſ. amico meo Scip.Aūt pro ſed,actum ſup.eſt mecū incōmodius.i.aliquātulum incōmode,qa.ſ.me fuit æquū.i. iuſtius prius exire de vita, vt introierā prius in vitā.i.prius natus ſum,ita prius mori. Sed.i. q̄uis priuatus ſim tali amico,tū fruor recordatione nr̄æ amicitiæ ſic.i.talem fructum & voluntatem ex recordatione nr̄æ amicitiæ capio,vt videar.ſ.mihi vixiſſe beate.i.feliciter,qa vixerim cū Scipione.quocum.i.cū quo fuit mihi coniuncta i.cōis cura de rep.& de re priuata,quo cū.i.cum quo domus.i.ocium domi habitum,& militiæ.i.exercitium belli fuit cōe.i.cōe mihi & id ſup.fuit cōe i quo eſt nīs vis amicitiæ.ſ.ꝯſenſio voluntatū,ſtudio℞,& ſniaꝶ.Itaq; nō tā iſta,q.d.ꝯceptibilis fama.i.vulgata opinio ſapiæ.ſ.quā fama eſt in me eſſe ſtertim falſa.i.cū ea fama falſa ſit,quā.ſ.famā Fan. cōmemorauit mō.i.paulo ante,hoc aūt vr̄ ad Scę.dicere,alr̄ diceret q̄ modo cōmemorat Fāni.quā.i.quātū ſup.delectat,q̄ ſpero memoriā nr̄æ amicitiæ.i.q̄ erit de amicitia nr̄a fore.i.futurā eſſe ſempiternā.Idq̄. .i.& mihi magis.i.cordi.i.ad decor & delectationē, q̄ ex nibus ſeculis.i.tpibus trāſactis via tria aut quatuor noiantur paria amico℞.ſ.inſigniū.Numerātur aūt apud Græcos, Theſeus & Pirithous,Pylades & Oreſtes,Patroclus & Achilles; Damō & Pythias,io quo℞ amicitiā ſe Dinij. tyrānus aſcribi optabat,cū alter ꝓ altero mori vellet.Apud Iudæos aūt Dauid & Ionathas i ſigni amicitia memorant. Apud Troianos ꝓfugos Niſus & Euryalus,Apud R. Læl.hic & Scip.veriſſime aūt Chriſtus,& aīa fidelis.In quo gn̄e ſ.egregiorū amicorū , ego videor ſperare .ſ. poſſe amicitiā Sci.& Lælij,q.d.& meā,(ſed moris eſt quoties magnum aliqd de nobis dicere paramus ad tertiam perſonā nomenq̄. ꝓpriū confugere,quaſi de alio loquamur cum ſe laudare vitio detur. Vt q̄ munera Nilo digna dabis)fore nota .i.notamē,ſeu inſigne, & ſpeculū nobile poſteritati.i.poſteris nr̄is.Eſt aūt vt Valla annotauit,nota hic nomen,nō participiū,aliter nō dixiſſet fore. Subtiliter aūt vt dixi induxit Cic.ſub noie Læl. mentionē amicitiæ vñ Fan.infert.Quidē.i.certe ò Læl.iſtud.ſ.fieri,ita,vt dicis eſt neceſſe,ſed qm̄ feciſti mentionem amicitiæ,& nos ſumus ocioſi .i. negocio publico vacui,tu feceris ꝑgratum.i.valde gratū mihi,& ſpero item.i.quod ſiſr Scæ. ſi diſputaris pro diſputaueris ſic de amicitia qnēadmodum ſoles ſup. diſputare.i.differere de ceteris rebus cum exqruntur ex te,diſputaris ſup.dicendo qd ſenties de amicitia,qualē exiſtimes ſup.eam,& quæ p̄cepta des.i.dare velis de ea.Et q̄a dixerat ſpero itē Scæ.approbat id Scæ.dicens.Erit vero.i.ad verū & ſerio id mihi gratū.atq; cum.i.& moleſter, & parū agere idipſum.ſ.quod Fānius egit tecum.Fan.anteuertit.i.prĩpuit,& p̄occupauit,vt prior tecum de ea ageret,quānbrem feceris.ſ.de amicitia diſputādo admodum gratū.i.rem admodū gratā .i.acceptam,& cōmodam vtrique nr̄m. Ad quæ rñdet Læl.Ego vero nō grauater.i.graue ducerem,aut nō grauate obſequerer ſi ipſe.i.egomet,cōfiderem mihi.i.ſcientiæ meæ de amicitia.qa &.i.ſimul res eſt viſa.i.p̄clara , & ſumus ocioſi,vt Fan.dixit,ſed qs ſum ego? q.d.Læl.ſum nō Socr. aut Pythag. aut q̄ facultas eſt in me? q.d.nō tanta vt ex tpe diſputare valeam.Nam iſta cōſuetudo eſt docto℞ eaq̄℞.i.& ea eſt doctor℞ græco℞,vt proponatur ijs de quo diſputent. quamuis.i.quantūuis ſubito non rōdeant priuſq̄ dicenda prouiderint. Opus de amicitiæ legibus eſt magnū & eget exercitatione nō parua.i.magna,quamobrem ego cenſeo ſup. vt petatis ea quæ pōt diſputari de amicitia ab eis,q profitentur iſtiuſmodi ſciētiam. Ego poſſum tm̄.i.duntaxat hortari uos , vt anteponatis amicitiam oibus rebus humanis. Nihil eſt.n.tam aptum.i.cōforme ac conuictum naturæ.Nihil eſt tam conueniēs ad res vel ſecūdas.i.proſperas,vel aduerſas.i.incōmodas. Sed hoc ſeotio.ſ.experientia lōga primum hoc, videlicet amicitiam non poſſe eſſe niſi in bonis.ſ.tanq̄ in ſubiecto.Neq; ſeſeco.i.reſcindo & diſcutio ad viuum.i.ad intimum ſenſum .(ſit eſt metaphora à chirurgicis,q vulnus altius curantes ipm ad viuū reſecant,ſicut q lepā aut ſcabiem tentant.).i.nolo argutiſſime de bonis viris in qbus amicitia eſt diſputare , vt illi.ſ.Stoici pħi, qui differunt hæc ſubtilius.ſ.quā nos fortaſſe vere,ſed parū ad vtilitatem cōem, qa talem diffiniunt ſapientiam,& bonitatem expetendam quare in nullo fere inueniri poteſt. Negant.n.quenq̄ eſſe virum bonum, niſi ſapientem . ſit ita ſane.i.permittamus ēt id,quia nemo ſtultū dixerit bonum,ſed interpretātur.i.diffiniunt eā ſapientiam , quā nemo mortalis cōſecutus eſt adhuc.i.ad hoc vſq; tpā.Nos aūt debemus ſperare ea quæ ſunt in vſu,& vita cōi,non ea quæ finguntur aut optantur.ſ.& nō ſperantur , qa optamus quæ ſperare nō licet,vt ſiqs immortalitatē optet . Ego nunq̄ dicam C.Fabricium, M.Curium,T.Corūcanum,Romanos illos,quos maiores oſi iudicabant ſapientes , ad.i.iuxta normam illo℞.ſ.Stoico℞ . Quare ipſi habeant.i.recipiant & reſeruent ſibi nomen ſapientiæ, &.i.ſimul inuidioſum cū nemo aſſequi poſſit , &.i.ſimul obſcu℞ cum in nemine cōſpiciatur,& concedant,vt hi.ſ.quos dixerat,fuerint boni viri. Neque id quidē facient,quia negabunt id.ſ.bonum virū eſſe,cōcedi poſſe niſi ſapienti . Agamus igitur qa parum cōduxit argute de bono & ſapiente viro diſputare, Minerua pingui.i.vulgari diſquiſitione,& ingenio naturali non admodum arguto,quia Horat.in Serm. oia ſua præterq̄ ingenium optat pinguia,vt aiūt .ſ.vt in prouerbio eſt quod addit,qa incurio magis poetæ,quam oratori accōmoda eſt,per ἀντονομασίαν & ſup.putemus hos q ita ſe gerunt,ita viuunt,vt fides.i.fidelitas eo℞ probatur, & integritas & æqualitas.ſ.aio℞ in oēs, & liberalitas ſup. probatur,nec ſit in eis vlla cupiditas,vel libido,vel audacia, & ſint magna cōſtantia .i.in bona perſeuerantia,& ſtabilitate,& fuerunt hi quos nominaui modo.i.paulo ante.putemus inq̄ hos ēt ſic eſſe appellandos viros bonos , vt ſunt habiti.i.æſtimati à populo q aſſequuntur.i. imitantur quantum hoīes pōt naturam optimam ducem viuēdi recte . Nam vt in 1.off.viſum eſt omne honeſtum proficiſcitur à natura. ego video mihi ſic perſpicere.i.clare & perfecte cognoſcere nos eſſe natos.i. à natura inſtitutos eſſe, ita ut quidē ſocietas eſſet,vt inter oēs.ſ.hoīes . Autem pro ſed,maior ſup. ſocietas eſſet,vt quiſque accederet proximo.ſ.per gradum conſanguinitatis,aut affinitatis,aut ēt habitationis.Itaque ciues ſunt potiores .ſ.in ſocietate cōſeruanda quam peregrini,& propinqui.ſ.ſanguine quam alieni . Enim pro qa,natura peperit nobis amicitiā his .ſ.propinqs noſtris.vnde & neceſſarij dnr̄, & talis propinqtas neceſſitudo, ſed ea.ſ.amicitia naturalis non habet ſatis firmitatis . Nā amicitia.ſ.acquiſita,aut inita p̄ſtat hoc.i.in hoc præferēda eſt propinqtati.Quod beneuolentia pōt tolli ea propinquitate,ita vt ſint ꝓpinqui q non ſint beneuoli, ſed ſup. (Verum ubi idem verbū repetitur exprimētur particulæ,ſed,aūt,porro,vero) beneuolentia non pōt tolli ex amicitia. Nanq; pro qa,nomen amicitiæ tollit , ſubtracta beneuolētia.i.poſtq̄ beneuolētia eſt ſubtracta; ſed nomē propinqtatis manet,quāuis fuerit ſubtracta beneuolētia.Poteſt aūt intelligi quāta ſit vis.i.virtus & pr̄ās amicitiæ ea hoc maxime.i.potiſſimū,q̄ res eſt infinitæ ſocietatis gn̄is humani,quam ipſa natura cōciliauit.i.in me cōſtituit ita contracta & adaucta in anguſtum.i.arctum,vt ois caritas.i.grā & amor aut amicitia in qua eſt ois caritas iungeretur,aut inter duos ſup. tm̄ aut iter paucos Agamus igitur pingui Minerua,craſſo ingenio, rudi quodāmodo,nos appellabimus ſapientes,q vt aiunt integritatē & bonitatem in ſe cōtinent.Eſt aūt diffinit amicitiam dicēs, aūt pro ſed,amicitia eſt nihil aliud,niſi conſenſio re℞ diuina℞ & humana℞.i.in oibus rebus diuinis & humanis cum beneuolētia & caritate ſumma . Qua.ſ.amicitia quidē.i.certe ego neſcio an quidq̄ melius excepta ſapientia ſit datum.i.cōceſſum aut contributum hoī à dijs immortalibus. Alij.ſ.auari p̄ponunt ſup.amicitiæ diuitias, alij.ſ.ſummū malum dolorem & ſummū bonum indolentiam diffinientes, p̄ponunt bonam ualetudinem.i.ſoſpitatē. Alij vtpote imperioſi p̄ponunt potentiam. Alij vtpote ambitioſi p̄ponunt honores,multi ēt p̄ponunt voluptates,ſed quidē .i.certe . hoc extremum.ſ.p̄ponere voluptates eſt belluarum.i.ptinet ad beſtias.Illa aūt ſuperiora videlicet diuitiæ, bona ualetudo,potētia,& honores ſunt caduca & incerta poſita.i.conſtituta non tam.i.non tm̄ in nr̄is conſilijs quam in temeritate fortunæ. Aūt pro ſed,q ponunt ſummum bonū in virtute, vt Stoico℞ quidam,illi quidem p̄clare ſup.ponunt ac diffiniunt,ſed hæc ipſa virtus,quā ſummum bonū diffiniunt,gignit.i.parit & cōtinet i.conſeruat iam partā amicitiam. Nec.i.q a non, quia amicitia nō pōt eſſe vllo pacto.i.modo ſine virtute . Interpretemur iam.ſ.pingui Minerua tē.i.diſcutiamus virtutē non vt Stoici, ſed ea ꝯſuetudine vitæ & ſermonis nr̄i,nec metiamur eam vt quidā docti.ſ.Stoici (vbi nō leges indocti) ſup.metiuntur eā magnificentia verborū,& numeremus eos viros bonos.i.inter viros bonos qui hn̄r.i. reputātur boni, vtpote Paulos, Catonēs,Caios,Scipiones,Philos,q s cōis vita eſt contēta de his.i.ho℞ factis. Aūt pro ſed,omittamus eos.ſ.bonos & ſapiētes à Stoicis p̄ſcriptos,qui nuſq̄ nuſq̄ reperiuntur.Igitur amicitia habet inter tales viros (quales nominauit) tātas opportunitates.i.opportunas cōmoditates,q̄-

tas

tas ego vix queo.i.valeo dicere.Principio.i.vt id primo loco dicā q pōt eſſe vita is vita.i.hñe lōgam vitam,vt ait Ennius, q non cōquieſcat.i.mutuam ai tranqllitatem ſumat,in mutua beneuolentia amici? q.d.nemo.Quid dulcius ſup.eſt? q.d.nihil quā hñe ſup. aliquē.vtpote amicū quicum.i.cū quo tu audeas oia loq ſic,vt tecū. Quis eſſet tātus fructus in rebus ꝓſperis,niſi hñes ſup.aliquē amicū,q gauderet illis æque.i.æqualiter ac.i.ſicuti tu ipſe? q.d. nullus.Vero ꝓ ſed, difficile eſſet ferre.i.pati res aduerſas ſine.ſ.amico,q ferret illas grauius.i.moleſtius ēt quā tu. Deniq;.i.vt ſummatim dicāur ceteræ res,q̄ expetūtur, vt vtiles & honeſtæ, ſunt opportunæ.i.cōmodę ſingulæ fere rebus ſingulis.i.ad res ſingulas.i.quælibet ad vnā ſolā.Diuitiæ ſup.ſunt opportunæ,vt vtare ſup.eis.Opes.i.facultates,& potētiæ magnę,vt colare.i.colaris à clientibus,& ſeruis,ac ceteris ſubditis tuis.honores ſup.ſunt opportuni,vt laudere.i.lauderis.Voluptates ſup. opportunę ſunt vt gaudeas.valetudo.ſ.corporis opportuna eſt vt careas dolore, & vt fungare munerib⁹.i.offō corporis.Amicitia cōplu.res.i.ad plurimas opportuna eſt,& eſt pſto.i.auxilio parata,tibi allās, quoquo.i.quocūq; vertens ſup.te,& nullo loco excludit. Nunq eſt intēpeſtiua,& nunq̄ eſt moleſta. Itaq; nō vtimur (vt aiūt) pluribus locis aqua,non igni,nō aere, quā amicitia,neq; ego loquor nūc de amicitia ſup.vulgari.i.q̇ vulgo ꝯtrahitur,aut de mediocri quę ipſa tñ delectat,& ꝓdeſt,ſed loquor de uera & ꝑfecta ſup.amicitia,qualis fuit ſup.amicitia eoꝝ,q pauci noiantur.i. nobiles & inſignes ſunt pp amicitiā quos ſupra noiauimus. Nā amicitia.ſ. vera facit res ſecūdas.i.ꝓſperas ſplēdidiores,& facit aduerſas leuiores.i.tolerabiliores.partiēs.i.condiuidēs & cōicans.i.cōes eas vtriſq; amicoꝝ faciēs.Cūq;.i.quod cū.ſ.manifeſtū ſit,& amicitia cōtineat cōmoditates plurimas & maximas,cū.i.tūc maxime eō ſtat quod pſtat numeꝝ.i.haud dubie oībus.ſ.alijs.illa.i.per illā cōmoditatem qꝫ &c.aut tum illa cōmoditas pręſtat oībus alijs,qđ prælucet in poſteꝝ bona ſpe.i.per bonam ſpē,hoc eſt luce ſua dat ſpē,vt ēt poſtmodum proſit,nec.i.q non patitur aīos debilitari aut cadere ēt ſi proſperitas debilitetur,aut cadauerum ēr.i. inſuper q iam intuetur amicum, intuetur tanq̄ quoddam exemplar.i.imaginem relatiuam ſui. Quocirca &.i.ſi ſr amici ſup.abſētes adſunt.i.coram ſunt,q a amicis tuis egentes abundant, q a amicoꝝ oia ſunt cōia, & imbecilli valent tam aio quam corpore (quod eſt difficilius dictu.i.vt dicatur) vel ad dicendum .quia difficilius eſt creditu, & ita q a nihil eſt dicendum quod non ſit verum aut vero ſimile. ideo quod vero ſimile non eſt.difficile dictu eſt mue tui viuūt.ſ.pec amicitiā quę eſt in amicis. Tātus.i. tam magnus quātus.ſ.ad id ſatis ſit honos.i.honor aut honoratio, memoria, & deſiderium amicoꝝ viuentium ꝓſequitur eos.ſ.amicos defunctos,ex quo.i.ex qua re mors illoꝝ.ſ.defunctorum vř beatę, & vita h[...] adhuc viuētium laudabilis,eo qđ honeſtum & laudabile ſit amicos ēt defunctos honorare.Quod ſi exemeris.i. ſuſtuleris ex natura rerū.i. è medio viuentium coniunctionem beneuolentię.i.quam parit beneuolentia,nec vlla domus,nec vrbs.ſ.vlla poterit ſtare.i. permanere in eſſe,nec qdem cultus agri qui vř à cōiunctione beneuolentiæ maxime alienus ꝑmanebit.ſ.in eſſe. Et ſiqdem quāta uis.i.uirtus & ptās amicitiæ & concordiæ ſit minus.i.non uel non ſatis intelligitur.i. pōt percipi aut perſpici ex diſſenſionibus atq; ex diſcordijs per quas.ſ.oia deſtruuntur.quia ut Sal.atteſtatur concordia res paruæ creſcunt,& diſcordia maxime dilabūtur.unde & Maro.En quo diſcordia ciues Perduxit miſeros.Quocirca addit cauſam dicēs.Enim pro q a quæ domus eſt tā ſtabilis, & q̄ ciuitas eſt tā ſtabilis,quæ nō poſſit euerti funditus.i.ad fundamētis odijs.i.p odia,atq; diſſidijs.i. diſſenſionibus ꝑtinacibus.Nā cō ſedere ſit firmiter placere.vt Æn.2.Et ſedet hoc aio,& eiuſdē quarto,fixū,immotumq. ſederet. Diſſidere eſt penitus diſſentire,& ita in diuerſis opinionibus ſedem.i. firmā ſniam figere unde ſit diſſidium, q inq? q. d.nulla. ex quo pōt indicari quantū boni ſit amicitiā cū.ſ.patēat quantum mali ſit in odio & diſcordia. Agrigentinum. Auctoritate(vt uolūt)Empedoclis phi atq; poeta oia conſtare per amicitiam atq; diſſolui lite dicens ferunt.ſ.hoies quendam doctum.i.phum Agrigentinum.i. Siculū ex ciuitate Agrigentina,patria Phalaris tyranni, non noiat aūt eum uel quia creſſa Mineruæ ſe diſputaturum aſſeruit, & phiæ minus quam honeſtorum inſtitutorum ſtudioſum innuit,uel q a indignum q noietur cenſuit, quod ob cupiditatem gloriæ ſe in Aetnā pcipitem dederat.ut docet Horat. ad finem de arte Poet. uaticinatū Græcis carminibus amicitiā cōtrahere.i.qđ amicitia cōtrahit & corroborat coniunctis viribus & diſcordiā diſſipare.i.ꝙ diſſipet & diſtrahat ea q̄ cōſtarent.i. ſimul extarēt in natura rerū & in toto mundo,quæq;.i.quæ mouerentur.ſ.in mundo,atq; oēs quidem mortales.i.hoies,& .i. ſimul intelligunt & probant

re.i.ipſo effectu,hoc.ſ.quod dcm̄ eſt ita eſſe.Itaq;.i.& ideo cū tanta ſit vis amicitię,ſi qñ.i. aliqñ aliquod offm̄ extitit in periculis amici,aut adeūdis.ſ.ꝓ illo,aut cōteandis cum illo qs eſt? q.d.nullus ſanę mētis,q non efferat.i extollat id maximis laudibus.Qui.i.qualeſq; d honorificentiſſimi clamores.i.applauſus fuerūt nuper.i.nūc parū eſt cpis tota cauea.i.per totā caueā.i.locū ꝯcauū vbi vulgus in theatro ſedet in noua fabula.i.recens edita Tragœdia de Oreſte M.Pacuuij hoſpitis & amici mei hoc vero Lēr dicit. Nā cum pia ſtudia maxime amicitiā & cōciliēnt & ꝯſeruent, nōte Pacuuiū poetā fouerit Lę.cū Enniū ſummopere coluerit Scipio.Cū.i.qñ rege.ſ.Thoante Tauricę regionis tyrāno ignorāte vter eorū eſſet Oreſtes,quē.ſ.ex veteri ritu Dianę mactaret. Pylades amicus eius diceret ſe eſſe Oreſtē,Oreſtes aūt ꝑſeueraret.i. ꝑſeuerāter aſſereret ita vt erat,ſe eſſe Oreſtē.Aūt pro ſed,ſtātes.ſ. circunquaq;, aut ꝑmanētes ad finē actionis eo qđ fabula placeret,plaudebāt.i.applaudebāt in re ficta,qd arbitramur.i. arbitrari debemus eos facturos ſup.fuiſſe in vera ſup.re.i.ſi re vera id euenire cōperiſſent,ut alter amicorū ꝓ altero mori vellet.Ipſa nā.ſ. natura cuiq; ois facile iudicabat ſuā uim.i. uirtutē & potētiā cum hoies iudicatēt id fieri recte in altero,qđ ipſi nō poſſent.i.pp imbecillitatē ai facere.ſ.ponere aiam ſuā ꝓ amico.Quoi⁹.n.id qſq. ꝑter ſaluatorē oīm,& eius imitatores fecit.Ego uideor.ſ.mihi dixiſſe hactenus.i.in hūc uſq; locū id qđ ſentirē potiſſime aut potiſſimū de amicitia,ſi qua pterea.i.ſi aliqua alia ſunt. Aūt pro ſed, ego credo multa eſſe.ſ.nō dicta.quęritote ſup.ea ſi videbitur ſup. uobis cōmodum ab his q diſputāt.i.diſq̄runt & diſcutiunt iſta in phis. Fan. rñdet. Nos aut ſup.quærimus potius.ſ.precio eius q̄ q̄ eqdem.i.ego quidem quæſiui & audiui non inuitus.i.libens ſup. iſta ab iſtis quos dicit.i.à phis,ſed nos experimus quoddam aliud filum.i.quendam alium cōtextum & ordinem filationis tuæ, quod approbans Scæuola dicit. O Fanni tu diceres magis vt ſup.quod dicis ſi affuiſſes nuper in hortis Scipionis: cum.i.qñ diſputatū eſt ſup illic de rep.& ſup audiuiſſes vel vidiſſes,qualis patronus.i.defenſor iuſtitiæ fuit.ſ.Lælius: tum.i.tunc cōtra accuratam.i.diligētem & excogitatā orationem Phili impugnātes.i.diſputatiue iuſtitiam.ad qđ Fan.id qdem.i.defendere iuſtitiā fuit facile viro iuſtiſſimo.ſ.Lælio. Et Scæ.Quid amicitiam: ſup.defendere putas,nōne erit facile ei Lælio. q ceperit.i.acq̄ſiuerit maximā gloriam ob id.i.pp.ſ.amicitiam ſeruatam cum Scipione ſumma fide, cōſtantia, & iuſtitia.i.ꝑ ſummam fidem,cōſtantiam,& iuſtitiam. Vnde Lælius ſe victum confitens inquit,O gñi quidem.i.certe hoc.ſ.quod in me facitis eſt afferre vim.Quid.n.refert.i.diſtat qua rōne.i.via cogatis me ſiue laudando ſiue argumentando per rōnes veriſimiles,certe.i.qs indubitātet cogitis me.Enim pro q a,obſiſtere.i.ꝑtinaciter obſtare ſtudijs.i.conatibus ſtudioſis gñm.i.gñuꝝ ſuoꝝ ꝑſertim in re bona.i.honeſta eſt tum.i.ſimul difficile, & tum.i.ſimul ne æquum.i.iuſtum & rōnabile quidem. Sæpiſſime, principium diſputationis eſt, oſtendens vnde amicitia orta ſit & profecta. Igitur.i.q a ſtudijs veſtris amplius obſiſtere nolo, & de re dicere incipiam,Eſt igitur cōtinuatiua particula.Illud ſolet videri mihi cogitanti ſæpiſſime de amicitia cōſiderandum maxime. Nū.i. nunqd amicitia ſit deſideranda pp imbecillitatem.i.impotētiam atque inopiā,vt.i.vtpote in meritis dandis & recipiēdis,vt quiſq; acciperet id ab alio.ſ ab amico,ꝙ minus.i.nō poſſet ꝑ ſe.i.ꝑ propriā facultatē, & redderet viciſſim ſup. alteri id qꝫ minus poſſet per ſe.i.nunqd ex vtilitate ſit orta amicitia an quod potius credit hoc.ſ.mutuo dare & recipere beneficium, eſſet quidem proprium amicitiæ.i.proprietas quædā illi annexa,ſed eſſet alia cauſa.ſ.amicitiæ antiquior & pulchrior.& profecta magis ab ipſa natura.Enim pro q a,amor.ſ.gratis adhibitus,ex quo amicitia eſt nominata.Nā vt mulier amatrix,amica dr,ita vir amator non amicus, vt inter noſcatur honeſtus amor.vnde amicitia orta ab amatorio illo vnde amator dictus,eſt princeps.i.pcipuus,& quaſi caput & quod vulgus dicit capitaneus ad coniungendā beneuolentiam. Nam vtilitates percipiuntur ēt ſæpe ab his,q coluntur & obſeruātur cauſa tpis.i.opportunitatis & cōmodi tpalis,ſimulatione.i.pp ſimulationem amicitiæ non veræ. Aūt pro ſed, nihil eſt fictum,nihil eſt ſimulatū in amicitia.ſ.vera & quidqd eſt in amicitia.i.volūtarium. Quapp amicitia vř mihi potius orta à natura, quā ab imbecillitate, vř orta magis applicatione animi cū quodā conſenſu amādi,quam cognitione.ſ.prævia.quantū vtilitatis illa res.ſ.amicitia eſſet habitura.Quod qdē ſup.dictū,quale ſit an.ſ.veꝝ an falſum,licet animaduerti.i.cōſiderari. (Eſt aūt impersonale.animaduerti, ſicut & licet) in quibuſdā beſtijs q amās ad quoddā.i.certum tps.ſ.donec fuerint natura educati,natos ex ſe, & amātur ita ab eis,vt ſenſus eoꝝ.i.quid ſentiant faciendum appareat facile in eis,qꝫ eſt euidentius,multo.i.multo magis ꝑſpicuum

ſpicuum in hoie.Primum ſup.euidentiua eſt in hoie ex ea carita
te,quæ eſt inter natos & parentes,quæ non põt dirimi.i.diſſolui
niſi ſcelere deteſtabili,deinde cum ſimilis ſeoſus amoris.i.ſimilia
ſnia de amore.i.ſimilis perceptio amoris extitit,ſi nacti ſumus .i.
acq́ſiuimus aliquem,cum cuius moribus coogruamus.i. conue-
niamus & concordes ſimus,quam.i.qa nos videamur ꝑſpicere.i.
ante aut ꝓcul,& ita manifeſte inſpicere in eo quaſi lumen.i.cla-
rum iudicium aliquod ꝓbitatis & virtutis. enim pro qa,nihil eſt
amabilius virtute,& nihil eſt qd᷑ magis alliciat hoïes ad diligẽdũ
.ſ.quam virtus,eum in quo ſit,qppe.i.vtpote, cum.ſ.ita ſit q̃ dili-
gamus quodãmodo eos,ẽt eos quos nunq̃ vidimus pp virtutem,
& probitatem.ſ.eorum . Quis eſt qui non vſurpet .i. in vſum ra-
piat memoriam Caij Fabricij,& Marcij Curij Romanoꝝ illoꝝ,
q ob continentiam & abſtinentiam maxime laudantur cum be-
neuolentia i.quodam fauore eoꝝ,quos nunq̃ viderit ? Quia aũt
eſt q oon oderit Tar.Superbum vltimum Romanoꝝ regem? q.ſ.
non oderit Pub. Caium (vbi male Craſſum ſcribunt) q imperiũ
Romanũ inuadere conatus eſt? & ſup.Spurium Meliũ q ob largi
tionẽ frumentariã tyrannum ſe facere ſperabat ? q.d.nemo.Itẽ
decertatũ eſt in Italia,de Imperio cũ duobus ducibus .ſ. Pyrrho
Epirotaꝝ rege & Annib. Carthag. duce.Et ſup. nos Romani ha
bemus aïos non alienoa.i.nõ abhorrẽtes ab altero.ſ.Pyrrho .i. à
memoria eius pp probitatem noïs eius,de qua j. Offic. late dcm̃
eſt.Hæc ciuitas.ſ.Romana oderit.i.odio ꝓſequetur ſp alterum.ſ.
Annibalem,pp crudelitatẽ eius. Quod ſi tãta eſt vis ꝓbitatis, vt
diligamus eam vel.i.ẽt in eos quos nunq̃ vidimus,vel.i.ẽt (quod
maius eſt) in hoſte,quod.i.quale miꝝ eſt ſi ai hoium moueãtur.i.
afficiuntur quodã amore,cum videantur ꝑſpicere virtutem & ꝓ-
bitatem eoꝝ,qbus cum.i.cum qbus poſſint eſſe coniuncti.ſ. vin-
culo amicitiæ ? Quanq̃ .ſ. ita nihilominus eſt,quod amor confir-
matur,& .ſ.ſimul beneficio accepto,& ꝯſuetudine.i.familiaritate
conuiuẽdi adiuncta , qbus rebus adhibitis ad illum primũ motũ
ai .ſ. quem nã excitat,quædam admirabilis magnitudo beneuo-
lentiæ exardeſcit.i.aperte incenditur in hoïe.quam.ſ. magnitudi
nẽ ſiq putant proficiſci.i.oriri ab imbecillitate.i.impotẽtia & in
opia,vt ſi ſup.ea,q̃ q̃ quiſque aſſequatur.ſ.obtineat ab amico,qd᷑
deſideret . qui ſup. talia dñt, relinquunt ortum amicitiæ,ſane .i.
valde humilem .i. abiectum & contemptibilem, vt ita dicam (qa
præmittit ne metaphora vitio detur oratuti) minime gñoſum ,
quam.ſ.amicitiam qui talia dñt,volunt naſci ex inopia & in di-
gẽtia. Quod.i.quæ res,ſi eſſet ita vt.ſ.ex inopia naſceretur amici
tia tunc ſup.vt.i.ſm quod quiſque arbitraretur.i.opinaretur mi-
nimum.i.minimam partẽ valetudinis.i.facultatis & potẽtiæ eſſe
in ſe.ſ.ipſo. ita.i.in tm̃ eſſet aptiſſimus ad amicitiam,quod eſt lõ-
ge ſecus.i.multo aliter . Enim pro qa, vt q́ſq; confidit plurimum
ſibi .i. in ſe & viribus ſuis,& vt q́ſq; munitus eſt maxima virtute
& ſapientia,ſic.i.in tm̃ vt nullo egeat,& iudicet oïa ſua.i.propria
bona eſſe poſita in ſeipſo,ita excellit maxime in amicitijs expetẽ
dis & excolendis.Poſſet legi amicis pro amicitijs,ſed ipſæ amici
tiæ pro amicitijs ponuntur.Nota eſt aũt ſermonis elegantia.Nã
q́ſq; ſuperlatio ſiue nominali ſiue aduerbiali gaudet, vt & ita cõ
ſimiles gradus exigunt,ſed tunc ſuperlatiuos, qñ in interueniũt
q́ſq; . Venuſtius ẽt vtimur gerundinis noïbus quam gerundijs ,
vt hoc loco in expetendis & colendis amicitijs potius quam in
expetendo & colendo amicitiam . Item expetimus tm̃ honeſta ,
appetimus ẽt iucunda,& voluptatis incitamenta . Quid .n. exẽ-
plo probat amicitiam non pp inopiam expeti dicens. Enim pro
quia,quid ſup.dicam , hoc eſt nunqd Africanus .ſ. Scipio amicus
Lælij erat indigens mei ? Hercule ſup.teſte.i.per herculem affir-
mo,quod minime erat indigens mei.At .i. ſed ne quidem.i.ne ẽt
ego etiã indigens illius,hoc eſt Scipionis,ſed ego ſup. dilegi eum
admiratione.i pp admirationẽ quandam virtutis eius,ille.ſ. Sci-
pio dilexit viciſſim.i.econtrario,aut mutuo me fortaſſe quadam
opinione ſup.bona,quã habebat de moribus meis,& ꝯſuetudo.ſ.
cõueniendi & cõſeruandi ſimul auxit beneuolentiã ex opinione
contractam . Sed q̃q̃ multæ & magnæ vtilitates ſunt conſecutæ
amicitiam ſup.noſtram,tñ cauſæ diligendi.ſ.nos mutuo nõ ſunt
perfectæ.i.ortæ ab ſpe eaꝝ.i.vtilitatum ꝯſequendaꝝ . Enim pro
qa,vt.i.quẽadmodũ nos ſumus benefici.i.beneficientes & bñficia
conferentes,& liberales nõ ideo ſup. vt exigamus .i. repetamus
gratiam.i.remunerationem.(Neq; enim.i.nam nõ fœneramur.i.ad
fœnus accipimus aut fortaſſe damus,qa licet Valla doceat fœne
rari eſſe ad fœnus accipere,& fœnerare ad fœnus dare,tñ Manci-
nellus docet in lima Valle.fœnerari deponẽt aliter ẽt fœneri,aut
ad fœnus ſignare)ſumus ꝓpẽſi.i.ampliter inclinati ad liberalita-
tẽ natura.i.per naturã. Sic putamus amicitiam eſſe expetendam
nõ adducti.i.qd᷑ ſumus adducti ſpe mercedis .i. retributionis,ſed
qd᷑ oïs fructus.i.fruitio & vtilitas eius,eſt in amore dulciſſimũ .ſ.
eſt amare ꝯdignũ . Nõ diſſentimus lõge ab his.ſ.Epicureis qbuſ-
dã,q referũt oïa.ſ.bona.i.metiunt ea ad voluptatẽ.i. ſm voluptatẽ
.i.putãtes tm̃ in eſſe boni quãtũ voluptatis ineſt. Ritu.i.more pe-
cudũ,q̃ io ꝑtatem voluptatẽ feruntur,& i dic viuũt, nec de craſti
no ꝓſpiciut.Nec miꝝ ſup.eſt qd᷑ diſſentimus.Eñ ꝓ qa,tales ſup.
nihil nõ aliqd nõ pñt ſuſpicere.i. ſurſum tanq̃ honorabilius aſpi
cere & nõ legit ſuſcipere)aliqd magnificũ ac diuinũ . vt poce qui
abijcerunt oẽs cogitationes ſuas.i.in rẽ tam humilem .i. abiectã
(& contẽptã,qa de rebus terrenis & tranſitorijs,& ita in contẽ-
ptibilibus ortã.Quamobrẽ remoueamus qdẽ hos i.hmõi homi-
nes)& melius leget ſic,quã os licet ore fiat ſermo) ab hoc ſermo
ne.i.de amicitia . Ipſi aũt.i.nos q aliud bonũ nouimus ſenſum .i.
cõſenſum diligẽdi gigni à natura, & caritatẽ beneuolẽtiæ gigni
facta ſignatione.i.poſtq̃ facta eſt ſignatio probitatis.ſ.eius quem
caꝝ habemus,quam.ſ.probitatem,q appetinerunt.i.q ea oblectã
tur,applicant ſeſe ſup.ad nos , aut ad eos in qbus eam ineſſe pu-
tant,& admouent ſeſe.i.ſeipſoa ꝓprios,ut fruantur, & .i. ẽt mori-
bus eius.quẽ cœperunt diligere,fruantur dico vſu .i. per vſum &
conſuetudinem eius , qa conuerſatio inducit conſimilea mores
vnde,Cũ ſancto ſanctus eris &c.Et vt ſint pares in amore & æqua
les,& ſint ꝓpẽſiores.i. magis proni & inclinati ad bene merendũ
.i.ad cõferendũ beneficium q̃ ad repoſcendũ ſi contulerint . Atq;
hæc.i.hmõi certatio.ſ.benemerendi,ſit inter eos honeſta.i. decẽs
& modũ non excedens,& ſic vtilitates maximæ capientur , & .i.
ſimul ex amicitia & .i.ſi᷑ ortus eius .ſ. amicitiæ erit, & .i. pariter
grauior,& .i.pariter verior à natura.i.ſi ponatur à natura quã ab
imbecillitate.Nã ſi vtilitas cõglutinaret.i.cõpingeret & colliga-
ret amicitias,eadẽ.ſ.vtilitas cõmutata.i.i cõtrariũ diſſolueret ſup.
amicitias.ſ.qa natura nõ põt mutari,vnde dici ſolet,Quod natu
ra dedit tollere nemo põt . Poteſt tñ qs probitatẽ ad vitia oppri-
mere,ſed nõ penitus delere , neq; ea eſt ſm naturã bene inſtitu-
ta,ſed ex peccati pœna innẽta,idcirco.i.quapp amicitiæ veræ sũt
ſempiternæ.Quidẽ.i.certe vos ò Scæuola & Fãni videtis, oculis
mẽtis.i.intelligitis ortũ.i.originẽ amicitiæ,& ita ſatis vobis feci,
niſi forte vultis adhuc qd.i.aliqd. Ad qd̃ Scæuola . Tu vero ò Læ
li pge.i.ꝓſequere reliqua,q̃ de amicitia ſunt dicenda. Ego.n.rñ-
deo ꝓ hoc .i. ꝓ Fãnio q minor natu.i.iunior me eſt, meo iure .i.
vtẽs iure meo,quo ſeniori cõuenit prior in loquẽdo locus . Rñ-
deo.i.polliceor,qd̃ libẽter auditurus ſit Fan.Recte qdẽ tu ſup. cẽ
ſes aut facis ac dicis,quãobrẽ audiamus.tũ Lælius ſi eſt exorſus .

CVm ſæpe multa narrare)Quoties iunguni hæ duæ voces;
cũ & tũ,ſolet cõuenire modus verboꝝ, quod miꝝ eſt hic
nõ fieri.niſi forte pro narraret,legẽdũ eſt narrare. [P.Sul
picio vtebare multũ)Pro,multũ fuiſti familiaris.Satis noue dcm̃
eſt,nam vſitatius,multus mihi cum illo fuit vſus.(Ne inq̃,& in-
quit ſæpe interponeretur)Hunc locũ ſubtaxat Valla in ꝑfatione
dialogi de Libero arbitrio,ſed argute magis,quã grauiter , nam
Cic.nõ enumerat verba,ſed oñdit genus ſermonis , quod ſolemo
leſtum eſſe ſolet iteratione. [Sibi ſuo tpe) Sibi additum eſt, non
perinde feſtiuitatis grã,atq; vt rñdeant dandi caſui,q mox ſequi
tur,reip.(Eam viriditatem) Vigorem appellat viriditatem , nam
langueſcit viror in his,q̃ marceſcunt.(Qua ſe in inqere) Aut ſub
audiendũ de,quæ de ſe,aut addendũ In nonnullis pro qua,habe
bat quę.quę lectio mihi magis arridet vt referatur ad verbũ diffe
rebat,ea,quæ. (Quia cũ Scip. vi.) Non inficior,qa iungi verbia
ſubiunctiuis,ſed haud ſcio,an ſcriptũ fuerit q. (Atque Græcoꝝ)
Legendum arbitror,eaq́. Græcoꝝ . vt ſenſum ſit , ne doctorum
quidem oium hanc eſſe conſuetudinem,ſed tm̃ Græcorum.(Niſi
in bonis)In bonis Græco more dixit pro inter bonos.(Qui aſſe
quuntur, quantum hoïes pñt) Aſſequuntur , poſitum vr̃ pro ſe-
quuntur,vt Græci dñt παρακολουθοῦσι. Quanq̃ in alijs legitur, ſe-
quuntur.[Ex infinitate ſocietatis)Rurſus infinitatem dixit,haud
ſcio vnde . Nam ab infinito non põt dici infinita,ſed infinitio po
teſt,quod tñ in vſu non eſt,quemadmodum ab affini dr̃,affinitas.
Niſi quod iti nonnullis exemplaribus habebatur,ex infinita ſo-
cietate gñis humani.(Nihil aliud niſi)Et nihil aliud,quam vtrũ-
que Latine dr̃. [Præclara illi quidem)Rurſus iunxit, quidem &
illi,quod alibi notauimus.(His cõis vita contenta.) His conten
ta eſt,vſitatius dr̃,de his contentus ſum neſcio,an Latine dr̃ . Vi-
dendum igitur an locus mendo vacet,ac plane non puto . [Vita
vitalis)Sic.n.Græci βιωτὸς βίος,quaſi dicas,viuibilis vita.Nã iuxta
veterum exemplaria lego,Principio,cui põt eſſe vita vitalis,non
quis põt , vt in nonnullis ſcriptum viſitur. (Quocum oïa) Ego
malim,q cum.(Opes vt colare) Hic palam diſtinguit opes à diui
tijs.licet alterã res altera ſoleat comitari.Inopia eſt amicoꝝ ma-
gis,quam rei familiaris,potentiæ verius,quam egeſtatis .

DOCT. interpr.

Lælius

LAELIVS.

AVDITE vero optimi viri ea, quæ ſæpiſſime inter me, & Scipionē de amicitia diſſerebātur. q̄q̄ ille quidē nihil difficilius eſſe dicebat, q̄ amicitiam vſq; ad extremū vitæ diem pmanere. nā, vel vt nō idem expediret vtriq; incidere ſæpe, vel vt de rep. nō idem ſentirēt. mutari ēt mores hoīum ſępe dicebat, alias aduerſis rebus, alias ætate ingraueſcente. atq; earū rerum exēplum ex ſimilitudine capiebat ineuntis ætatis: q̧ ſummi puerorū amores ſæpe vna cum p̄texta, ſumpta toga, deponerent: ſin aūt ad adoleſcentiā pduxiſſent, dirimi tn̄ interdū, vel luxuriæ contentione, vel cōmodi alicuius, qd' idem adipiſci vterq; nō poſſet: q̧ ſi q lōgius in amicitia puecti eſſent, tn̄ ſępe labefactari, ſi in honoris cōtentionem incidiſſent: peſtem.n. maiorē eſſe nullā in amicitijs, q̄ in pleriſq; pecuniæ cupiditatē, in optimis quibuſq; honoris certamē, & glorię: ex quo inimicitias maximas ſæpe inter amiciſſimos extitiſſe. magna ēt diſſidia, & plerunque iuſta naſci, cum aliqd ab amicis, qd' rectum non eſſet, poſtularet, vt aut libidinis miniſtri, aut adiutores eſſent ad iniuriā: quod q recuſarent, quāuis honeſte id facerent, ius tn̄ amicitiæ deſerere arguerentur ab ijs, qbus obſequi nollēt: illos aūt, q quiduis ab amico auderent poſtulare, poſtulatione ipſa profiteri oīa ſe amici cauſſa eſſe facturos: eorū querela inueterata nō modo familiaritates extingui ſolere, ſed ēt odia gigni maxima, atque ſempiterna: hæc ita multa, quaſi fata, impēdere amicitijs, vt oīa ſubterfugere, nō modo ſapientiæ, ſed ēt felicitatis diceret ſibi videri. Quāobrem id primum videamus, ſi placet, quatenus amor in amicitia pgredi debeat. Nū, ſi Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano debuere? nū Viſcellimum amici regnū appetētem, num Sp. Meliū iuuare debuerunt? Tiberium qdem Gracchum, remp vexātem à Q. Tuberone, æqualibusq́. amicis derelictū videbamus. at C. Bloſſius Cumanus, hoſpes familiæ vr̄æ, Scæuola, cū ad me, q aderam Lænati, & Rutilio cōſulibus in cōſilio, deprecatum veniſſet, hanc, vt ſibi ignoſcerem, cauſſam afferebat, q̧ tanti Tib. Gracchū feciſſet, vt quidqd ille vellet, ſibi faciēdum putaret. tum ego, ēt ne, inq̄, ſi te in Capitolinū faces ferre vellet? nunq̄, inqt, voluiſſet id quidē: ſed, ſi voluiſſet, paruiſſem. videtis, q̄ nefaria vox: & hercle ita fecit, vel plus ēt, q̄ dixit: nō.n. paruit ille Tib Gracchi temeritati, ſed præfuit; nec ſe comitē illius furori, ſed ducem p̄buit: itaque hac amentia qōne noua perterritus in Aſiā profugit: ad hoſtes ſe cōtulit: pœnas reip graues, iuſtasq́. pſoluit. nulla eſt igitur excuſatio peccati, ſi amici cauſſa peccaueris. nā cum cōciliatrix amicitiæ virtutis opinio fuerit; difficile eſt amicitiā manere, ſi à virtute defeceris. q̧ ſi rectū ſtatuerimus, vel cōcedere amicis quidqd velint; vel impetrare ab amicis quidqd velimus: perfecta quidē ſapiētia ſumus, ſi nihil habeat res vitij: ſed loqmur de ijs amicis, q ante oculos ſunt, quos videmus, aut de qbus memoriā accepimus, quos nouit vita cōis. ex hoc numero nobis exēpla ſumenda ſunt, & eorū quidem maxime, q ad ſapiētiā proxime accedunt. Vidimus Papum Aemilium C. Luſcinio familiarē fuiſſe, (ſic à patribus accepimus) bis vna cōſules, & collegas in cēſura. tum ēt cum ijs, & inter ſe cōiunctiſſimos fuiſſe M. Curium, & T. Coruncanīu, memoriæ traditū eſt. igitur ne ſuſpicari quidē poſſumus, quenq̄ horum ab amico quippiā contendiſſe, quod cōtra fidem, cōtra iuſiurandum, cōtra remp. eſſet nā hoc quidem in talibus viris qd attinet dicere? ſi cōtendiſſet, ſcio impetraturū non fuiſſe: cum illi ſanctiſſimi viri fuerint; æq; aūt nefas ſit, tale aliqd & facere rogatum, & rogare. At vero Tib. Gracchū ſequebantur C. Carbo, C. Cato, & minime tunc quidem C. frater, nunc idem acerrimus hoſtis.

AVDITE) Hactenus quid de amicitia ſentiret allata diffinitione diſſeruit, & qualitates vt pararet recenſuit Lælius, deinceps vt propoſitū eſt, quaſi veſtibulum p̄ceptoꝝ reſerat & legum, qbus in amicitia ſeruatis in officio claudicabitur. (Optimi) Studioſiſſimi, & moderatiſſimi, quoꝝ vota honeſtiſſima ſunt, & parenti naturæ cōſentanea in primis. (Expediret) Vtile eſſet atque in re. (De rep.) Cōi cōmodo, & adminiſtratione ciuitatis. (Alias) Interdū. (Ineuntis) Incipientis, teneræ, puerilis. At cū mutatur ætas, inqt Ariſt alia fiunt & ipſa iucūda, quocirca cito fiunt amici, citoq́. deſiſtunt. nā ſimul cum eo quod ipſos afficit voluptate, & amicitia ipſa mutatur. Amāt & cito deſiſtunt eodē die, propoſitum ſæpe mutantes. (Cōtentione) Cōtrario ſtudio, & cōcertatione de aliqua re nā diuerſa ſtudia, & curæ nō modo amicos ſed & fratres amare pōt. vnde Horat. Lollium ſic inſtruit: Nec tua laudabis ſtudia, aut aliena reprendes: Nec cū venari volet ille, poemata panges. Gratia ſic fratrum geminoꝝ Amphionis, atque Zeti diſſiluit, donec ſuſpecta ſeuero Cōticuit lyra fraternis ceſſiſſe putatur Moribus Amphion. (Luxuriæ) Libidinis, voluptariæ quē vitæ ac liberioris, & ſolutioris. (Cōditionis) Qualitatis, ſortis, dignitatis, gradus. (Cōmodi) Vtilitatis, cōpendij. (Prouecti) Progreſſi. (Labefactari) Concuti, maculari, pollui. (Honoris) Magiſtratus, q præmium eſſe vr̄ ciuiliū vitæ. (Cōtentionem) Obnixā & obſtinatam petitionē, atque certamē. (Peſtem) calamitatē, perniciem. (Pleriſque) Multis, qm̄ auaritia patet latiſſime. (Optimis) Virtute p̄ſtantibus. (Gloriæ) Famæ, ac nominis. vnde dixit Martial. Qui velit ingenio cedere rarus erit. (Extitiſſe) Exſtitiſſe, extitiſſe. Ariſt. agens 9. Moral de officio boni amici dicit, Atqui veꝝ eſt illud quod de ſtudioſo dr̄, complura inq ipſum agere & amicoꝝ, patriæ grā, & ſi opus fuerit mortem obire, pecunias.n. & honores abijciet, & ea bona oīno de quibus hoīes decertāt, ſibi vendicans honeſtatē, eundem & circa magiſtratus modum ſeruabit. Nam hæc oīa amico ſuo concederet, eſt.n. hoc honeſtum ipſi atque laudabile. merito igitur ſtudioſus eſſe vr̄ anteponens oībus honeſtatem. fit ēt vt & res agendas cōcedat amico, fitq́. honeſtius ſeipſum fuiſſe cauſam, ut agat illas amicus, quam ſi ipſemet agat. (Ad iniuriam) vim alicui inferendā, & damnum aliquod atque malū. (Honeſte) Recte ac laudabiliter. (Ius amicitiæ) Neceſſitudinem, & offm̄ amico debitum, vt ipſi tenentur, q amicitiam nō honeſtate, ſed ſuo cōmodo & voluptate dirigunt, metiūtur, expendunt. (Obſequi) Obſecūdare, & votis accedere, indulgereq;. (Quiduis) Quodcūque libuerit ſine diſcrimine atq; delectu, qd' eſt cōtra prudentiā & iuſtitiā, (Auderēt) Audacter p̄ſumere ōt citra pudorem, & modū in omni re ſeruandū. (Profiteri) Palam oſtēdere, polliceri, & quaſi decretum quoddā ſancire in amicoꝝ obſequijs. (Querela) Expoſtulatione. (Quaſi fa.) Fatalea quaſi mortes, & ineuitabiles calamitates. (Impedere) Imminere iamiam caſura. (Subterfugere) Declinare ſagaci cōſilio, & prouida cautione. (Sapiētiæ) Perſpicaciæ ingenij. (Felicitatis) Diuinæ cuiuſdā ſortis, & doni, ſi ergo ait Ariſto. aliquod deoꝝ eſt munus ad hoīes, conſentaneum eſt rōni & felicitatē a dijs ipſis dari, & eo magis quo ceteris humanis bonis eſt p̄ſtantius. (Quatenus) Quouſq;. i. quantū poſſit honeſte extēdi, & ad quātū, qualemq́. terminū. (Num debuere) q.d. minime, qm̄ erant impia, & patrijs legibus ſeruitutē minabātur atq; interitū. oppidum Volſcoꝝ Corioli captū eſt, inqt Liuius, virtute & opa Cn. Martij, q ob hoc Coriolanus vocatus eſt, q demū pulſus in exiliū, & dux Volſcoꝝ factus exercitū hoſtiū urbi admouit. miſſi ad eū primū legati, poſtea ſacerdotes fruſtra deprecati ſunt ne bellū patriæ inferret. Veturia mater, & Volūnia vxor impetrauerūt ab eo vt recederēt. (Num Vulſcellinū) i. Sp. Caſſiū de quo ſupra cognomēto Vulſcellinū auct. Dion. Halicar. lib. 5 Liu. dicit, cōſtat Caſſium vbi primum magiſtratu abijt dānatum, necatū. ſunt q patrem auctorem eius ſupplicij ferant, eum cognita domi cauſa verberaſſe, ac necaſſe, peculiūq́ filij Cereri conſecraſſe, ſignumq́. inde factū, & inſcriptū, ex Caſſia familia datū. (Regnum

Rom.)Diadema,& principatū. de Sp. Melio dcm̄ eſt de Agrarijs
legib.atq; cæde T.Gracchi in officialib.cōment.calligans p auri
bus in puulgata hiſtoria,& breuitati cōmentationis conſulo , ne
ꝓlixitatis delicatis qbuſdam ſtomachum moueat, qm̄ , vt inquit
Satyr. poëta occidit miſeros crābe repetita magiſtros, & adagiū
celebrat in primis,Braſſica bis mors eſt , crābe recocta , & Iouia
Corinthius.[Vexātē) Perturbantē,& cōfundentē publicā diſci-
plinā,& libertatis normā.[Æqualibus) Coætaneis.[Cumanus)
ē Cumis oppido Cāpaniæ ad mare ꝓpe Puteolos.vnde Cumanū
Cic. & Cumana Sibylla,Bloſius Cumanus,inqt Plut. Antipatri
Tarſenſis pħi diſcipulus ad ꝯſules ꝓductus, cū de rebus geſtis in-
terrogaretur,ſe Tiberij iuſſu cūcta feciſſe rńdit,& tunc euadēs in
Aſiā ad Ariſtonicū fugit,deinde mortē ſibi ꝯſciuit. [Hoſpes) Di-
uertēs ad meum hoſpitium cum Romā peteret, hoſpitaliq. ami-
citia mihi cōiunctus.[Aderas in con.) In numero eoꝝ q ad qōnē
Gracchianæ ſeditionis,veluti quæſitores & iudices electi erāt,cū
cōſulibus & deputatis.In orat. pro Sex. Roſ. ſic iudices alloquitur
Cic.ē Senatu in hoc conſiliū electi eſtis pp ſeueritatem. [Depre
catum) Ad deprecandū,remouendumq. a ſe crimen, & reijcien-
dum in neceſſitudinem iuris,quo T.Graccho erat deuinctus.de-
precari hoc loco ſignat ſe excuſare , ac prece adhibita pœnā à ſe
remouere,abigere,amoliri. & deprecari inuidiā, eſt illam ꝓpul-
ſare,atq; defendere . Idē Cic.pro A.Licinio: Quid inqt huic hoī
facias ? nō ne cōcedas interdum,vt excuſationē ſummæ ſtultitiæ,
ſummæ improbitatis odiū deprecetur? & alibi. quid faciat Hort.
auaritiæ ne crimina fragilitatis laude deprecetur ?[Cauſam)Rō
nem.[Tanti feci)Aeſtimaſſet,tantumq. tribuiſſet Graccho vt q̄-
cunq; imperaſſet ille honeſtū ſibi efficere duceret,q̄ opinio cor-
ruptiſſima eſt,& cuſtodia,vinculiſq. fatiganda.[Faces) Incendia.
[Nefaria) Impia & abominata nefariū dr̄ quod ſacra polluit far
re ſolita celebrari.[Paruit) Obtēperauit . [Temeritati) Violēto
ꝓpoſito ſceleratæ mētis & furori.[Præfuit) Dux fuit. [Comitē)
ſocium,& ſectatorē.[Furoris) Violētiæ,temeritatis,cæcitatis,ve-
ſaniæ.[Ducē) Auctorē,& magrm.[Amentia)ob hūc furorē,& im
pietatis ꝯſciam.[Qōne noua) Inaudita & acerba inquiſitione ta
lis ꝯiurationis & impietatis.[Ad hoſtes) Ad Ariſtonicū Pergami
regem Eumenis filium Aſiæ occupatorem, q poſtea bello victus
eſt,& Romam in triumpho ductus . [Graues) Magnas, acerbas,
qm̄ ie ipm occidit.[Iuſtas) Meritas,& debitas.[Cōciliatrix) Au-
ctor ꝯſociationis & cauſa.[Opinio) Exiſtimatio & iudiciū de vir
tute alterius . [Defeceris) Diſceſſeris,rebellaueris,eū remota ſit
cauſa ꝯiūctionis & beneuolētiæ, eum a ſimulatione q s deceptus
fuerit,ait Ariſt. & deceptorē accuſare iuſtū eſt, & magis q̄ illos q
numos conficiunt adulterinos,quāto maleficium ipſum circa rē
præſtantiorem accidit . Non oē quod ius amabile eſt ſed bonū .
neq; decet prauum hr̄e amicum . non .n. amatorem prauoꝝ eſſe
oportet,neq; ſimilem effici prauo, dictū eſt aūt ſimile, ſimili eſſe
amicū,q emendari pn̄t his magis ferendum eſt in pecunijs,quāto
ꝓſtantiores ſunt & magis amicitię ꝓprij.Nihil aūt abſurdi videbi
tur facere,q amicitiam diſſoluit.non.n.huic,aut tali amicus erat
Cū igr̄ mutatum ad priores mores redigere nequeat,ſeſe ab illo
ſeiūgit.[Rectum) Iuſtum,honeſtū,laudabile.[Decreuerimus) Iu
dicauerimus,ſtatuerimus.[Vitij) Turpitudinis,& iniq tatis.[Qui
ante oculos ſunt) Quos viuētes noſcimus,& nō quales i ſuis vm
bris & Scholis fingūt ſapiæ venatores,naturæq. interpretes.[Me
moriā) Recordationē a maioribus acceptā.[Vita cōis) ciuilis cō
ſuetudo,& cōes mores,inſtitutaq. ,& nō pħoꝝ decreta.[Ex hoc
numero) Sorte amicoꝝ,quos nouit cōis ciuilitas, & cōuerſatio .
[Ad ſa.) Humani ingenij & rōnis abſolutionem.[A patribus) ab
his q ante nos fuerunt.[Collegas) In magiſtratu ſocios. de cen-
ſura dicam in explanatione legū.[Memoriæ) Recordatiōi ē pu
blicis monimētis.[Suſpicari) ſuſpicionem hr̄e.i.leuem, aut mini
mam opinionē.[Contendiſſe) Efflagitaſſe.[Fidem) Integritatē,
bonitatem,veritatem atq; ꝯſtantiam promiſſoꝝ.[Iuſiurandum)
ſacri religionē.[Remp.) Cōe bonum,atq; cōpendium . [Contē-
diſſet) Efflagitaſſet aliq s eoꝝ ab amico,nō impetraſſet.[Impetra
tuꝝ) Per infinitum modū, hoc aliqn̄ nunciatur . vt illud eiuſdem
actione quinta in Verrē,fore ſe tutos arbitrantur,ſed quocunq;
venerint hanc ſibi rē ſperant præſidio futuꝝ . hoc inqt Gell. non
refertur ad rem ſicut legentibus temere,& incurioſe vr̄.neq; pro
participio poſitum eſt,ſed verbū eſt inde finitū,neq; numeris ne-
que gn̄ibus deſeruiens,ſed liberꝝ vndiq;, & impromiſcuū eſt,qua
li verbo vſus eſt C.Gracchus dicēs.credo ego inimicos meos hoc
dictuꝝ,& non dicturos vr̄,nec ea rōne poſitum eſt apud Gracchū
dictuꝝ,quæ eſt apud Cic.futuꝝ. Quadrigarius dixit Deos bonis
benefacturum,& Antias Valerius Haruſpices dixerunt oia ē ſen
tentia proceſſuꝝ. & Laberius,Non putaui hoc eam facturum. hi
oēs inquit infinito modo dixerunt, q modus neq; in numeros ,
neq; in pſona,neq; in gn̄a diſtribuitur,ſed oia iſtæc vna eademq.
declinatione cōplectitur.Cic igr̄ vſus eſt verbo ab omni neceſſi-
tate gn̄m abſoluto.[Sanctiſſimi) Integerrimi,pfectiſſimi,religio
ſiſſimi.[Aequæ) Similiter,pariter.[Nefas) Flagitiū,ſcelus, impie
tas.In Bruto ſic ſcribit C.vtinā T.Grac. C.q; Carboni talis mēs
ad remp. benegerendā fuiſſet , quale ingeniū ad bene dicendum
fuit,profecto nemo his viris gloria pſtitiſſet,ſed eoꝝ alter pp tur
bulētiſſimum tribunatū, ad quem ex inuidia fœderis Numātini
bonis iratis acceſſerat ab ipſa rep.eſt interfectus. Alter pp perpe
tuā in populari rōne leuitatem, volūtaria morte à ſeueritate iudi-
cū ſe vendicauit. C.Caio Africa.ſororis filius fuit . [Acerrimus)
Aſperrimus,vehementiſſimus, qm̄ fraternis veſtigijs poſtea inſi-
ſtēs,meritas luit pœnas. C.Gracchus,inqt Liuius,ſeditioſo tribu
natu acto cū Auentinū armata quoq; multitudine occupauiſſet,
L.Opimio cōſule ex S.C.vocato arma populo pulſus, interrem
ptusq. eſt.Statim,ait Florus,& mortis,& legū fratris ſui vindex,
nō minore īpetu īcaluit C.Grac.q cū pari tumultu,atq; terrore
plebē in auitos agros accerſeret,& recētē Attali hereditatē in ali
mēta pplo polliceret. Iamq. nimius & potēs altero tribunatu ſe
cūda plebe volutaret,fret⁹ comitiū manu fatale familiæ ſuę Capi
toliū inuaſit.īde depulſus eū ſe ī Auētinū recepiſſet,īde quoq; ob
uia ſenatus manu ab Opimio ꝯſule oppſſus eſt . inſultatū quoq;
mortui reliquijs,& illud ſacroſctm̄ caput trib.pl.auro pēſatū eſt .

A Vdite) Nihil difficilius eſt,quā amicitiā vſq; ad extremū vitæ pmanere.Facit dociles auditores oſtendendo ſe hr̄ **OMNI BONI.**
tractatuꝝ , qđ amicitia difficile vſq; ad mortē duratura
eſt. [Vt non idē expediret).i.vtile nō eſſet idē ambobus amicis,
vtputa vnus facit ꝯſulatū,& alter eundē deſiderat.ideo pp vtilita
tē diſſoluitur amicitia.[Vel vt de rep.) Amicus vnus fauet Cæſ.al
ter Pōpeo.[Mores.n.) Procedente tpe,mutātur mores. [Aduer-
ſis reb.) Qui puenit ad ampliſſimū ſtatum pauperes amicos ſępe
contēnit.Alias,aduerſis rebus,aliqn̄ pp inopiam cogitur ad mer
caturā,alter ad honores & dignitates puenire nititur.[Alias in-
graueſcēte ætate) Vnus appetit dignitates,alter voluptates.[Prę
texta) Quæ veſtis erat pueroꝝ.[Toga) Aūt erat virilis veſtis,quę
oblatis in tēplo militibus pueris eū ſolennitate parentū impone
batur. [Quid ſi) Enumerat aliquas cauſas qbus rurſus amicitia
frāgitur, quāuis illæ durauerit aliquo tpe,cū in ea pronecti ſunt
amici.[Labefactari) Subaudi dicebat Scipio,totæ oēs iſtæ cauſę,
& orōnes ſunt dictæ ex pſona Scipionis plerūque.[Honoris ꝯtē
tione) Quæ nodū amicitiæ rūpunt,hi.n.honores potiſſimum in
magiſtratibus erāt, in qbus appetēdis plerūq; rixæ inter amicos
oriebātur.[Peſte.n.maiore) Subaudi dicebat.Nulla.n.eſt peſtilē-
tior res in frāgendo amore,quā pecuniaꝝ auiditas.[In pecunię)
Magnificis viris certatio honoris , & gloriæ aderat. Infamis aūt
certatio erat pecuniæ [Magna diſſidia) Diſcordias magnas. diſſi
diū cōponitur à dis & ſedo.[Vt aut libidinis minoris) q lenones
appellant ſicut Clodius q amicos multos in domo Cęſ.habebat.
rogabat.n.eos ut ſibi vxorē Caſ.amicā redderent. q quidem hæc
denegātes ſe facturos,inimici ipſius efficiebātur.[Aut adiutores
eſſent ad).i.hoc modo ſiqs dixiſſet amicis ſuis: Volo vt accuſetis
Socr.q vir improbiſſimus exiſtit; & alios deos colere nos horta
tur.amici hoc facere noluerūt,quare illi inimici facti ſunt.igr̄ pp
iſtas quatuor cauſas amici lōgo tpe in amicitia ꝓuecti inimiciſſi
mos fieri reperimus.ſ.aut pp honores, aut pp pecuniaꝝ auidita
tē,aut libidinis miniſteriū,vel pp inferendā alicui iniuriā . [At-
guerētur ab honeſte quāuis) Repulſam amicis in his ſuperioribus
rebus patiūtur,reprehēdunt illos quod ſibi amici nō exiſtūt , qm̄
ſuis petitionib⁹ obtēperare nolūt.[Illos) Subaudi ſemp dicebat
Scip. affert.n.aliā cauſam qua hoies ab amicitia diſſolui videm⁹.
Nūnulli quidē ab amicis oia petere audent,quę ipſi pro ſuis ami
cis ſe acturos aſſerūt, ordo dicebat illos ꝓfiteri in illa poſtulatio
ne ſe facturos oia amici cauſa,q quiduis audent poſtulare.[Audi
rēt) Arduum.n.eſt vt amici inhoneſta ab amicis poſtulent. [Eoꝝ
querela) q ſecuti nō ſunt quod ab amicis petebāt,ſuper cōque-
rūtur de hac re,quāobrem non ſolum diſſoluūtur amicitiæ , ſed
ſempiternæ ēt inimicitiæ gerūtur,vt fuit in Cic & Clodio . Clo
dius.n.volebat vt Cic.teſtificaret Clodiū illa die,in qua cæremo
nias polluit,ruri extitiſſe,quā rē Cic.facere negauit,& ideo hinc
inimicitiæ ortæ ſunt.[Hæc ita multa).i.tot cauſæ miniſtratę ſūt,
quæ tanq̄ mortes amicitijs impēdēs,quas ſiqs fugere potuerit,vt
tus amicus nō modo ſapiēs ſed ēt amiciſſimus appellari potuit .
[Quaſi fata).i.mortes.[Impēdere) Cū ruina minari.Declinatur
aūt impēdeo impendes ſecūdæ cōiugationis . [Num) Memorat
exēpla quorundam Romanoꝝ quo poſſimus percipere amicitię
regulam duraturam, & quanto tpis duratura ſit primū quod po
tius

tius frangenda eſt amicitia quam cauſa amicoꝝ contra pꝛiam pu
gnare.[Coriolanus) Marcus qdam clariſſimus fuit imperator,&
oppidum quoddam Tuſciæ Coriolos noīe cœpit à quo agnomē
aſſumpſit,ideo Marcus Coriolanus dr̄, q in exilium miſſus ami-
cos plurimos cōgregauit:Volſcorum imperator creatus eſt:Ma-
goú deinde Romanis exitium tradidit rapiendo caſtella, & vrbē
obſidendo,huius.n.amici amorē quē erga ipſum gerebāt, potius
frangere debebant quam contra ciuitatē ſuam arma ferre. [Nū
Mel.) Spurium.ſ.q pp fauorem plebis,quem per frumenta largi
ta ſibi adeptus fuerat, imperium Romanoꝝ conſequi conabat,
iſti tales amici ꝯtra ciuitatis ſtatum adiuuandi non erant. [Tyb.
Grac.qdē rēp.vexātē) Legis agrarię cauſa perēptū à Senatoribus
fuiſſe accepimus,& eū ab amico ſuo Q.Tub.deſtitutū fuiſſe legi
mus.[Aequalibus) In ætate,& io amore.[At. C.Bloſſ.) Cumano,
interfecto Grac. aliq conſtituebantur q inqſitionem facerent,ſi
aliq inuenirentur Grac. fauentes,qm̄ quidam Cumanus Bloſſus
inuentus eſt,q cum interrogaretur ſi Gracchus iuſſiſſet eum fa-
ces ferre in Capitoliū,ſi ille obtēperaſſet,dixit ſic,ſi ille voluiſſet
hoc fieri malū.ſed ſi voluiſſet, quatuor manus impoſuiſſem ſi tot
habuiſſem,dūmodo ei in aliqua re obtemperare potuiſſem.[Cu
manus) A Cumis venit Apuliæ ciuitate. Comū aūt ciuitas ſupra
Bergomū,ſuum facit gentile Comenſem.[Hoſpes) Familiæ nr̄æ
Scæuola,q qdem Bloſios amicitiam Scæuolæ tenuit.Hoſpes erat
externus amicus,ideo hoſpitū quondam maxima erat amicitia.
quod confirmat Virg.j. Aen. Iuppiter hoſpitibus,nā te dare iura
loquūtur.[Cum ad me) Lælius fuerat electus vna cū cōſulibus .ſ.
Lenate,& Rutilio,q examinationem amicoꝝ Gracchi facerent,
ideo dixit cum Bloſſus veniſſet ad me in cōſiliū.[Deprecatū) Ad
deprecandū hoc eſt remouendum à ſe crimē,deprecor hic ſignat
remoueo,alias dr̄ deprecor valde precor.[Quod tātı) Sibi tanta
exiſtimatione faciebat de Graccho vt hac de cauſa ſcelus cōtra
rēp.conſtitutū ſibi ignoſci à me petebat.[Feciſſet) Exiſtimaſſet.
facere,exiſtimatione hīc de aliquo,deinde facere agere dicimus.
[Vt qdqd ille).i. Gracchus vellet me factuꝝ fuiſſe fateor.[Tum
ego) ſubaudi interrogare cœpi,ēt ne ſi Gracchus vellet eū ferre
facē in Capitolium ſi hoc pfeciſſet. Bloſſus ille inqt,Nunq̄ vol.
qdem id Gracchus; ſed ſi voluiſſet obſequens fuiſſem,& oia ꝓ ip
ſo ꝯtra remp.[Videtis) Proſeqtur in reprehenſione huius Bloſſi
q poſt mortem T.Grac.ſe in Aſiā contulit ad quēdā regem,noīe
Ariſtonē,q tum contra Romanos bella gerebat,& tandē Bloſſus
à Romanis in illis bellis perēptus eſt. [Nefaria nox) Crudelis
nox,vt diceret ſe factuꝝ fuiſſe ꝓ Graccho ēt contra remp.[Nefa
ria) Quæ nullo farre,& ſacrificio piari poſſet.[Temeritati) Cōſi
lio temerario non ſolū paruit ſed ēt præfuit,& vſus tanq̄ ſuis fuit
illius conſilijs.[Comitē) Improprie poſuit, ſociū dicimus aliquē
ad aliquod peragendū coniunctum.[Noua qōne) noua criminis
inqſitione,qō inqſitio dr̄ quæ à quæſitore iudice maleficioꝝ na-
ſcitur.[Ius) Iuſtum eſt vt huius ſuæ ciuitatis malā, & acerbā per
ficiat mortem. [Nulla eſt igitur excuſatio) Hanc Bloſſi demen
tiam concludit,qui cauſa Gracchi amici,ſceleris ſui excuſationē
affert. Nam cum virtus ipſa ex qua proficiſcitur amicitia, vt di
ximus,amicitia oritur à virtute; quāuis amoris principium habe
mos à natura,igitur Lęlius impreſentiaꝝ amicitiam oſtendit nō
durare poſſe ſine virtute; neque amicos eſſe niſi virtute prædıti
ſint. [Cōciliatrix).i.genitrix eſſe amicitiæ. conciliare dicimus
amicum facere,reconciliare de inimicis amicos reddere. [Diffi-
cile eſt) Impoſſibile eſt amicitiā ſtare, vbi deficit virtus. [Quod
ſi rectū ſtatuerimus) Si firmabimus nos nō petere,neq; cōcedere
amicis niſi rem iuſtā,io quo ſapientes appellabimur.[Sumus) A-
lias legitur ſimus.i.debemus ſapiētia.[Sed loqmur) Non loqui-
mur Stoice,ſed de his viris quos vidimus cōi opinione ſapientes
appellari. [Proxime) Quā magis ꝓpinquant ad ſapientiā nobis
erunt exēplo,quō ab amicis ſuis ſemper honeſta petebant,& oia
cū virtute ſuis amicis cōcedebant.[Paullum Aem.) Scipionis mi
noris genitorē.[Sic à patribus accepimus) Parētheſis eſt.[Cēſu-
ra) Duplex fuit in vrbe cēſuræ magiſtratus.ſ.vnus plebeius,& al-
ter nobiliū appellatus eſt.Cenſura,qm̄ inuentus fuit ad cenſum,
& ad diuitias iudicādas,deinde hoium mores ad iura ſua recepit,
& tn̄ tenuit primam noīs impoſitionem, vt ēt cenſura vocaret,
quāuis de moribus iudicium proferret.[Memoriç traditum eſt)
Per ſcripturas hoc accepimus. [Ne ſuſpicari quidem) More ſuo
ſemper quidē inter ponit quoties non ꝑcedit,quod apud Latine
loquētes obſeruandum eſt.[Cōtendiſſe) Contendere eſt cum ve
hemētia petere. Inqt igitur Lælius,non ſolū ſuſpicari poſſumus
huius gōis viros aliqd ab amicis petere,ſeu ipſis amicis cōcedere
qđ non ſit rectū.[Fidem) Promiſſio ſimplex,quę ſm Cic.à ſio,&
dico venit,vt quod ꝓmiſſum ſit vel dictū,fiat. [Iuſiurandū) Hoc
eſt plus quā fides, & ſimplex promiſſio,ſed hoc vltra promiſſum
iuramētum accedit contra rēp.oro creſcit.[Quid attinet dicere)
qd oportet talia de his viris colloq? ac ſi dicat virtute ꝑditi viri ta
lia non feciſſent.[Scio) Nā non dicit puto, ſed certe ſcio quod ſi
aliqs ab his iniuſta contēdiſſet,non impetraſſet. Scire,eſt aliqua
rōne & cauſa cognoſcere.[Sāctiſſimi) Inuiolatiſſimi,alias ſanctiſ
ſimi appellantur. [At vero) Oñdit per exēpla maioꝝ viroꝝ,quō
ſit idē ſcelus facere turpia,& eadem interrogare. Præterea ponit
quod ꝑ contrarium cognoſcere poſſumus illud quod actum eſt,
videmus inter amicos ſapia ornatos, nihil fieri niſi honeſtū ſit.
Nunc oñdit contrarium,ꝙ mali viri adiuuicem cōiuncti ſp flagi-
tioſa inter ſē petūt.[Caius Carb.) q ēt coniurationem T. Grac.
ſequebatur.Hæc.n.amicitia quæ eſt inter tales,nō amicitia vocā
da eſt,ſed conſpiratio vel cōiuratio.[C. Cato) Alter de factione
Gracchoꝝ,nō.n.fuit iſte de illa familia nobiliſſima Catonū. [C.
frater) Apparuit T.Grac.io ſomno fratri ſuo,C.Grac.nunciās ſi-
bi,vt caueret,ne ſuam viā de lege agraria ſequeretur, qm̄ ipſe ēt
vita priuaretur.Ipſe aūt C.Grac.ante mortē fratris non factione
ſui fratris aderat,ſed poſt mortē aliquot annos creatus eſt Trib.
pl.& eandē viam fratris ſeq voluit,q tandem à nobilibus occiſus
eſt.Ait.n.Læl.quod nunq̄, de hac lege mētio facta fuit ſine ma-
gno detrimēto,& ſparſione ſanguinis.[Et minime) Tunc q bo-
nus fuit.ſ.nam hic C.Grac.vt diximus in ꝯiuratione fraterna mi
nime fuit.[Tunc idē acer.).ſ.hoſtis contra rēp.vt diuideret agros
poſt fratris mortē hanc ſoſcitatus eſt legem,nō.n.hoc malū erat,
vt nobiles reſtituerent plebi agroꝝ partem quam vltra debitum
poſſidebāt,ſed erat q̄dā vexatio,& agitatio ciuitatis. Illi.n.agros
vendiderāt vel filiabus in dotē dederant,ideo magna erat ꝯfuſio.

AVdite vero.) In hac parte docet nihil eſſe difficili⁹ q̄ ami ASCEN.
citiā ad extremum vſq, diem vitæ ꝑmanere, & ita ex rei
difficultate attētos facit.ex vtilitate beneuolos reddit,&
hic ex ꝓpoſitione dicendoꝝ dociles.Ordo eſt,optimi viri Scæ.&
Fanni,audite vero.i.veꝝ,aut non oia, veꝝ ea quæ diſſerebantur
dū ſimul viueremus ſæpiſſime de amicitia inter me & Scipionē,
q̄ q̄.i.audite tn̄,q̄ q̄ ille .ſ. Scipio qdem .i. certe dicebat nihil eſſe
difficilius quā amicitiam ꝑmanere vſq; ad extremum diem vitæ.
Nā ſup. dicebat incidere.i.euenire incidētaliter ſæpe, vt non idē
expediret.i.vtile eſſet vtriq;.ſ.amicoꝝ,vel vt nō ſentire .i. de rep.
.i.de adminiſtratione reip.& dicebat ſup.ēt mores hoium mutari
ſæpe,alias.i.alio tpe hoc eſt interdū rebus aduerſis.i. ꝑ res aduer-
ſas,qa vt dicit Terent.in Hery.vt res dant ſeſe.ita magni atq; hu
miles ſumus.Itaq; in reb⁹ lætis beneficētiſſimi, incipiunt in aduer
ſis eſſe tenaciores,alias.i.alio tpe,hoc eſt interdū ætate ingraue-
ſcēte.i.grauedinē inducente;atq; capiebat exēplum earū rerū ex
ſimilitudine ætatis ineūtis.i.infantiæ aut pueritiæ,qđ.i. qa ſum-
mi amores puerorū.i.quos habebant in pueritia deponeret ſæpe
vna.i.pariter,cum ꝑtexta.i.veſte nobiliū puerorū.ſ. depoſita , an-
no 14.& toga.i.veſte virili aſſumpta codē die.Sin aūt.i.ſed ſi pueri
ꝑduxiſſent ſup.amicitiā ad adoleſcentiā.ſ. conſummatā, dicebat
ſup.eā tn̄.i.nihilominus dirimi.i.diſſolui ꝯtentione.i. æmulatio-
ne ſtudiorū,vel ꝯdōne luxuriæ,vt pp Venerem vel alicuius cōmo
di,qđ vterq; non poſſet adipiſci idē,vt ſit io equo aut cane cōpa-
rando.cum vnus tm̄ ſit egregius.Quod ſi eſſent prouecti in ami-
citia longius.ſ.quantū in adoleſcētiam vſq; dicebat ſup. amicitiā
tn̄.i nihilominus labefactari.i.remitti & diſſolui ſi incidiſſent in
contētionem.i.cōpetitionem honoris.i.alicuius magiſtratus ho-
norifici.Enim pro qa dicebat nullam peſtem eſſe maiorē in ami
citijs quā cupiditatem pecuniæ in pleriſq;.i.q erat in quam pluri
mis.i.in vulgaribus.Vnde Maro Aen. 6. Aut q diuitijs ſoli incu-
buere repertis,Nec partē poſuere ſuis,q̄ plurima turba eſt.(Oēs
.n.ſtudent auaritiæ potius q̄ certamini honoris & gloriæ) in q-
buſq; optimis .i. optimo ingenio ꝑditis,ut poſtea patuit in Cæſ.
& Popeio.vnde & Tacitus,Quinetiam ſapiētibus cupido gloriæ
nouiſſima exuitur. Optimus ergo qſq; nondum cōſummatæ vir
tutis à gloria titillatur,& ad amicitiæ violationē cupiditate glo-
riæ inuitat.Ex quo.i.ex qua re nos videm⁹ maximas inimicitias
extitiſſe ſæpe iter amiciſſimos.ſ.prius.Et videmus ēt magna diſſi
dia,& plerunq;.i.vt plurimum iuſta naſci,cum poſtularetur aliqđ
ab amicis quod non eſſet certum (in qua re peccat, q petit,nō q
recuſat) vt cū poſtularetur,ut eſſent aut miniſtri libidinis.ſ.explē
dæ,aut adiutores ad iniuriam.ſ.alicui inferēdam. Quod.i.qua rē
hi q facerent,q̄uis facerent.i.honeſte,arguerentur tn̄ ab his qui
bus nollent obſequi.i.morem gerere, deſerere ius amicitię cum
tn̄ minime deſererent. Aūt pro ſed,dicebat ſup.illos, aut quod vi
demus illos q auderent poſtulare ab amicis qduis.i.qdlibet tam
licitum q̄ illicitum probieri ipſa poſtulatione.i.inter poſtulādū,
vel dum poſtularent ſe facturos oia tam illicita quā licita,& tam

inhoneſta quam honeſta cauſa amici,& ita tales hi peccant,& qđ inhoneſta petant, & quod inhoneſta ſi petantur,ſe facturos, ꝓfiteantur. Et dicebant,aut videmus,non modo.i.non ſolum familiaritates ſolere extingui querela pet querelam eoꝶ .i. eiuſmodi hoium inueterata.i.in conſuetudinem adducta, ſeu deducta, ſed ẽt maxima atq; ſempiterna odia ſup.ſolere gigni. Itaq;.i.dicebat ſup.hæc multa,quaſi fata.i.exitia impendere amicitijs ita.i.intm̃, vt diceret oia.i.oẽs partes non modo ſapientiæ, ſed ẽt felicitatis, quæ eſſet in amicitia videri ſibi ſubterfugere.i.euaneſcere & elabi.{Quamobrem }Docet qtũs amicitiæ concedendum,quod pulchre diffinitum legimus apud Aul.Gel. qa vſq; ad Deos.i.ſine offenſione dei,aut tranſgreſſione mandati diuini.Ordo eſt,quamobrem .i. quapp cum tanta odia incidant inter amicos,videamus ſi placet vobis primum id,videlicet qtũs.t.quouſq; amor in amicitia.i.q eſſet debet inter amicos,debeat ꝓgredi.i.extendi,num .t. nunqd,q.d.minime . Coriolanus .ſ. Marcus à deuictis Tuſcis ſic dictus,de quo Liuius plurima,& Valerius non pauca diſſerit,ſi .t. tametſi habuit amicos.ſ.Romæ,& extra Romam; illi debuere ferre cum Coriolano arma contra patriam,q.d.minime,cum ẽt matrem ſe illi oñdit inimicam fore dum pr̃iæ reconciliaretur , vnde ipſa quod neq; pontifices,neq; feciales,neq; primores Romæ poterant,effecit vt ad obſidione vrbis ſcederet. Num.i.nunqd amici debuerunt iuuare Becillimum ciuem illum Romanum appetentem regnum.i.dominationem in libera ciuitate ? q.d.minime. Etium.t.nunqd debuerunt iuuare Sp. Melium ẽt appetẽtem regnũ frumentaria largitione ? q.d.ẽt nequaq́. Quidem.t.certe nos vidimus .ſ. illa tempeſtate qua hæc fierent, T. Gracchum vexantem remp.per legem agrariam , quam ferre volebat (ſicut & frater ob eandem rem cæſus. Vnde Iuuen. Quis tulerit Gracchos de ſeditione querentes?)derelictum à Q. Tuberone,& ab amicis æqualibus.i.coæuis eius. At.i.ſed econtrario:Caius Bloſſus Cumanus ex Cumis ciuitate Italica hoſpes ò Scæ.nr̃æ familiæ.i.à quo mutuo hoſpitio familia nr̃a recipi ſolebat . Olim.n.non erãt tot diuerſoria mercenaria,nec tot cauponæ, ad quas ſe peregrinãtes reciperent,ſed viri probi habebant in vrbibus,&pagis magnis hoſpites quos recipiebant gratis,& à qbus dum ad illos ſe diuertiſſent gratis recipiebãtur. Vnde factum eſſe reor,vt hoſpitator,& hoſpes cõiter,ſigñet,qa q recipiebantur tenebantur ẽt recipere. Cũ .i. qñ veniſſet ad me tanq̃ ad hoſpitem ſuum,q .ſ. ego aderam in conſilio cum Lenate .ſ. Tiro,& Rutilio conſulibus,veniſſe dico deprecatum .i. purgatum culpam ſuam, aut precatum ne cenſeat in culpa,aſſerebat ſibi hanc cauſam cur.i.ob quam ignoſcerem ſibi quod feciſſet.i.exiſtimaſſet T.Gracchum tanti.ſ.momenti valoris eſſe,vt putaret ſibi faciendum ſup.eſſe.i.à ſe fieri debere, qd quid ille vellet. Tum.i.tunc cum id aſſereret ego inq̃.i.dico ẽt ne ſup. putaret faciendum ſi ſup. Gracchus vellet ferre.i.inferre faces.i.faculas inflãmatas in Capitolium.i.ad incendendum Capitolium . Ipſe Bloſſus inqt.i.rndit,qdem .i. certe Gracchus ſupp. nunq̃ voluiſſet,ſed ſi voluiſſet.i.iuſſiſſet,paruiſſem.i.obediuiſſem ei. Videtis ò gñi mei quam.i.quantum nefaria.i. deteſtanda ſup. ſit hæc vox,& hercle ipſe fecit ita ſicut dixerat ſe factuꝶ, vel fecit ẽt plus quam dixit . Non.n.ille paruit ſolum,ſed ẽt præfuit.i.ad executionem præcipuus fuit temeritati Tiberij.ſ. Gracchi . Nec præbuit.i.exibuit ſe comitem.i.adiutorem furoris illius .ſ. Tiberij,ſed ducem.i.vt dñt capitaneum,& principem. Itaq; hac amentia.i.pp hanc amentiam,perterritus noua qõne .i. inquiſitione, & vt dñt informatione eorum,q conſenſerant aut complices fuerant profugit in Aſiam ad Ariſtomachum regem, apud quem ſibi mortem conſciuit,& conſuluit ſe ad hoſtes & perſoluit reip. graues,ſed iuſtas.i.meritas pœnas.ſ.capitis . Igitur nulla eſt excuſatio peccati,ſi peccaueris cauſa amici. Nam cum opinio virtutis.i. de virtute alterius fuerit cõciliatrix.i.effectrix, & ſi dicam nutrix amicitiæ,difficile eſt tenere.ſ.te amicitiam , ſi defeceris à virtute .i.ſi dereliqueris virtutem. Quod ſi ſtatuerimus.i.cenſuerimus rectum ſup. eſſe vel concedere amicitis qdq̃d velint, vel impetrare .i.obtinere ab amicis qdq̃d velimus, nos qui id recte facimus ſumus,aut ſimus.i.oportet,vt ſimus ſapientia perfecta.i.hñtes ſapiẽtiam perfectam.ſi res nihil habeat vitij, qa qui perfecte ſapientia eſt præditus,neq; rogabit,neq; rogatus faciet qdq̃ inhoneſtum , aut indecens cauſa amicitiæ,ſed nos loqmur de his amicis .ſ. cõi & vulgata ſapientia præditis, q peccare pñt , q ſunt ante oculos noſtros , aut de qbus accepimus memoriam , aut quos cõis vita nouit,q.d.non de illis quos Stoici ſibi fingunt, ſed oſtendere nequeunt,cum nullæ adhuc tales extiterint ſm hunc,& reuera nõ n̄ ſi vnus Chriſtus Ieſus ſapientia dei patris . Exempla ſunt nobis ſumenda ex hoc numero .ſ. ſapientum ſapientiã cõi,& qdem eorum,q accedunt proxime ad ſapientiam.ſ.veram,licet non attingant eam . Nos vidimus Paullum Aemilium.ſ.Macedonicum familiarem Caio Luſ.fuiſſe,ſic accepimus à patribus ſup.noſtris, q.d.cum id non viderim affirmare non auſim bis conſules,& collegas in cenſura vna.i.pariter .t. geſſiſſe bis ſimul conſulatum, & cenſuram in qua grauiſſimi viri mores ciuium cenſebant,& notabant ac mulctabant vitioſos . Et traditum eſt memoriæ Manniũ (ſic melius quam Marcum leges)Curium,& Tib.Coruncanum, fuiſſe tum.i.tunc coniunctiſſimos inter ſe cum ab ijs .ſ. duobus, Aemilio & Luſ.igitur ne ſuſpicari qdem poſſumus, q.d.tm̃ abeſt vt affirmare,aut firmiter credere audeamus,ut ne ſuſpicari qdem poſſumus quenq̃ horum contendiſſe .t. contendendo poſtulaſſe qppiam ab amico,quod eſſet contra fidem, contra iuſiurandum , contra remp. Nam qd qdem attinet dicere ? q. d. nihil,ſi Curius & Coruncanus contendiſſent hæc in talibus viris, quales Paullus Aemilius,& C. Luſcinius,ſcio non fuiſſe imperaturos.ſ.ab illis cum illi fuerint viri ſanctiſſimi.i.incorruptiſſimi. Aũt pro ſed, æque.i.æqualiter nefas ſit,& rogatum facere aliqd tale, & rogare.i.tm̃ peccaret q faceret ſi rogaretur, quantum q rogaret, cum tñ interdum grauius peccet, q petit , quam q facit , ut in debito coniugali tempore non debito . Vero pro ſed, C. Carbo , & C. Cato,& Caius frater .ſ.Tib. Gracchi,tunc quidem.ſ.cum ſequeretur,fratrem minime inimicus ſup. nobis aut reip. Nunc, idem .i. itidem aut conſimiliter acerrimus hoſtis,quia æque ſeditioſus poſtea inuentus ſequebatur Tib. Gracchum ſupple in factione, quod facere non debebant,& ita peccauerunt ob amicitiam.

HAEC igitur prima lex in amicitia ſanciatur, vt neq; rogemus res turpes, nec faciamus rogati. turpis enim excuſatio eſt,& minime accipiẽda , cum in ceteris peccatis,tum ſi quis contra remp.ſe amici cauſſa feciſſe fateatur.etenim eo loco, Fanni & Scæuola,locati ſumus , vt nos longe proſpicere oporteat futuros caſus reip.deflexit enim iam aliquantulum de ſpatio ,curriculoq́. conſuetudo maiorum . Tib. Gracchus regnũ occupare conatus eſt, vel regnauit is qdem paucos mẽſes.num quid ſimile Populus R.audierat aut viderat? hunc ẽt poſt mortem ſecuti amici,& propinqui qd in P.Scipionem effecerint , ſine lacrymis nõ queo dicere. nam Carbonẽ quoq; , quem modo poſuimus, pp recentem pœnã Tib.Gracchi ſuſtinuimus.de C.Gracchi aũt tribunatu quid expectem, non libet augurari . ſerpit enim deinde res,quæ ꝓcliuis ad perniciem, cũ ſemel cœpit,labitur . videtis,in tabella iam ante quanta ſit facta labes,primo Gabinia lege,biennio aũt poſt Caſſia . videre iam videor populũ R.à ſenatu diſiunctũ, multitudiniſq́. arbitrio res maxima agi . plures enim diſcent, quẽadmodum hæc fiãt,q̃ quemadmodum his reſiſtatur. Quorſum hæc ? qa ſine ſocijs nemo quidq̃ tale conatur. Præcipiendum eſt igr̃ bonis,vt, ſi in eiuſmodi amicitias ignari caſu aliquo inciderint,ne exiſtiment ita ſe alligatos, vt ab amicis in magna re aliqua in rep. peccantibus nõ diſcedant . improbis aũt pœna ſtatuenda eſt, nec minor vero ijs q ſecuti erunt alterum, q̃ ijs, q ipſi fuerint impietatis duces . Quis clarior in Græcia Themiſtocle? qs potentior? q cũ imperator bello Perſico ſeruitute Græciã liberaſſet, propterq́. inuidiã in exilium pulſus eſſet,ingratæ patriæ iniuriam. nõ tulit,quam ferre debuit . fecit idem quod xx. annis ante apud nos fecerat Coriolanus . His adiutor cõtra patriã inuentus eſt nemo. itaq; mortẽ ſibi vterq; cõſciuit. quare talis improborũ conſenſio nõ modo excuſatione amicitiæ tegenda nõ eſt, ſed potius oĩ ſupplicio vindicanda; vt ne qs conceſſum putet,amicum,bellum pr̃iæ inferentem,ſequi . Quod qdem,vt res ire cœpit,haud ſcio, an aliqñ futurum ſit. Mihi aũt non minori curæ eſt,qualis reſp.poſt mortem meam futura ſit,quàm qualis hodie ſit.

PETRVS MARS.

L(EX) formula ſeruãda in iure familiaritatis atq; pſcriptũ, ad quod viuãt pñtes futuriq. amici. [Sãciatur) Decernat, inuiolabiliter obſeruãda firmetur. Sãctæ dñr leges, q̃ oi obſeruatione inuiolatæ ſunt, ac p hoc firmæ, ſtabileſq́. [Turpes) Vitioſas, indecoras. [Turpia) ꝓbroſa, culpabilis. Minime accipiẽda) improbãda, & reijciẽda. [Peccatis) delictis, & puaricationib. [Eo loco) Dignitate, gradu, ꝯdõne ſenatoria, ſorteq́. honoris. [Lõge ꝓſpicere) Ante videre, ac futura è pteritis mente cõplecti, qđ ꝓuidentiæ munus eſt. [Oporteat) Neceſſariũ ſit, ne ingrati videamur reip. q̃ Senatoria dignitate nos honeſtauit. de Senatoris uſfõ dicã copioſius i explanatione legũ. [Caſus) infortunia, varios euentus, & mutationes. [Defleait) Declinauit, exorbitauit. [De ſpatio) Stadio, cãpo. trãſlatio eſt à curribus curſum obliquãtibus. [Curriculo) Orbita loco, & interuallo in quo trigæ, quadrigæ currũt. iccirco ponit̃ hęc ſimilitudo, qm̃ talis curſus & ludis honori numinũ, & ppl̃i voto atq; oblectationibus frequẽtabatur apud Romanos. factionibus agitatoꝝ vario ſtudio, certamineq́. ſaoẽtes. [Cõſuetudo maioꝝ) Auitus mos, & vetus moderatiſſimę reip. diſciplina, q̃ iã perturbatur furoribus tribunitijs, atq; cõfunditur. [Regnũ) Monarchiã Romani imperij. [Propinqui) Gñe ꝯiũcti, & affinitate. Plutarchus agẽs de Gracchis dicit, ſed cũ grauis eſſet plebi mors T. Gracchi, & iã vindicta, necnõ accuſatores ꝯtra Scipionẽ Naſicã pararent, anxius de ſalute ipſius Naſicę Senatus, liberã illi legationẽ in Aſiã decreuit. nõ.n. obſcura erãt P.R. odia, ſed dãnabãt occurrẽtes, maledictisq́. inceſſebãt tyrãnũ cęde tribunitia fœdatũ, pollutumq́. inexpiabilẽ vocitãtes. Naſica igit̃ q̃q̃ maximo ſacerdotio alligatus, tñ eã ob cãm Italia ceſſit, & in Aſiã tranſmittens non multo poſt apud Pergamõ diem ſupremum obijt. [Suſtinuimus) Tolerauimus q̃q̃ ſeditioſum, ne cędes cędi adderet, & cruor cruori, quo adhuc madebat ciuitas, & Senatorię manus, auctore Naſica q̃uis priuato, vt i officialibus libris dcm̃ eſt. cum Carbo trib. pl. inqt Liuius, rogationẽ tuliſſet, vt eundẽ trib. pl. quoties qdẽ vellet creari liceret, rogationẽ eius. P. Africanus grauiſſima oꝛone diſſuaſit. In qua dixit T. Gracchũ iure cęſum videri. C. Gracchus cõtra ſuaſit rogationẽ, ſed Scipio cenſuit ſeditiones deinde à triũuiris, Fuluio Flac. C. Graccho, & C. Carbone de agro diuidẽdo creatis excitatæ, qbus cũ P. Africanus aduerſaret, fortisq́. ac validos pridie domũ ſe recepiſſet, mortuus in cubiculo inuẽtus eſt. [Nõ libet augurari) nõ placet diuinare ac pſagire, ne meæ reip. ominari videar & odio moueri in C. Gracchũ fratris ſui, vt ita dixerim diſcipulũ, & magiſtro fortaſſe deteriorẽ. [Serpit) repit paulatim, mouet̃, extẽditur. [Deinde) Succeſſiue. [Procliuis) ꝓna & deuergẽs. [Ad pniciẽ) Mortẽ, ruinã, calamitatẽ. [Labitur) Decurrit, vireſq́. ſubinde acqrit, & auget. Imbecillis primo omnis affectus ait Sen. in epiſt. deinde ipſe ſe ꝯcitat, & vires dũ ꝓcedit parat, excluditur facilius quã expellitur. [In tabella) In tabellaria lege q̃ ppl̃o cõcedebat, vt tabella daret in comitijs ſuffragiũ, quatuor fuerũt leges tabellariæ eodẽ auct. in Leg. prima Gabinia de magr̃atibus mãdãdis. Secũda Caſſia de populi iudicijs. Tertia Carbonis de iubẽdis legibus ac vetãdis. Cælij quarta de pduellione .i. crimine hoſtilitatis. Aſc. Pæd. dicit, L. Caſſius Lõginus trib. pl. C. Mario, C. Flacco coſ. legẽ tulit, vt populus p tabellã ſuffragiũ ferret. Altera Caſſij lex q̃ populi iudicia firmauit. [Labe) Ruina veteris diſciplinæ, & macula iniuſta Senatoriæ dignitatis q̃s nõ ſentit, ait idẽ, in legib. oẽm auctoritatẽ optimatũ tabellaꝝ legem ſuſtuliſſe? Quãobrẽ ſuffragãdi nimia libido in nõ bonis cauſis eripienda fuit potentibus, nõ latebra dãda populo, in qua bonis ignorantibus qd q̃ſq; ſentiret, vitioſum occultaret ſuffragiũ. [Populũ) Cœtũ oẽm, atq; ordinem abiũctũ à Senatorio, in quo erat ſumma auctoritas, maximumq́. cõſiliũ iure ac merito dicebat Romanæ reip. ordines hi erãt. Senatus, Eqtes, Tribuni ærarij, Scribæ, Ingenui, Libertini, Opifices, Serui. Populus, & plebs inqt Iuſtin. in inſtitutionibus differunt, quo genus, & ſpecies. Nã populi appellatione vniuerſi ciues ſignãtur connumeratis ẽt patricijs. plebis vero noĩe ceteri ciues notant. hæc ille. ſed Cic. populũ ꝓ plebe ponit. priſcæ inſcriptiones erãt Senat⁹, Populuſq́. R. In 3. de rep. vt refert Lact. agẽs Tull. de lege naturali, ac diuina dicit. Nec aut p Senatũ, aut per populũ ſolui hac lege poſſumus. In orat. pro Sex. ait idẽ Cic. Duo gñã ſemper in hac ciuitate fuerũt eoꝝ, q verſari in rep. atq; in ea ſe excellẽtius gerere ſtuduerũt, qbus è gñibus alteri ſe populares, alteri optimates, & hři & eſſe voluerũt, q ea quæ faciebãt, quæq; dicebant multitudini iucũda eſſe volebant populares. q aũt ita ſe gerebant vt ſua cõſilia optimo cuiq; ꝓbarẽtur, optimates habebant. [Multitudinis) Populi & vulgi. [Arbitrio) volũtate, iudicio, libidine. [Res maximas) grauiſſimas reip. ſtatũ cõtinẽtes, q̃ prius in Senatus auctoritate, atq; cõſilio ſitæ erãt. [Agi) tractari, adminiſtrari ducib⁹ tribunis in qbus pẽſi eſt nihil, ſed temeritas tm̃ & audacia. [Reſiſtat) Cõſtanter ac fortiter repugnet. [Socija) Cõſpirãtiũ & cõiurantiũ opibus, & auxilijs, & ſic naturæ indulgẽtiſſimæ parẽtibus munera, & dona in humanã pniciẽ cõuertũtur, qđ ſummum redolet ſcelus, & impietatẽ, ad bonum nõ ad malum ſociati hoĩes ſunt, & cõgregati. Quæcunq; vaga naſcebantur, inqt Seneca differẽs de beneficijs, & actura ſegregẽt vitã armata ſunt, hoiem imbecilla vis cingit, non vnguium vis, nõ dẽtiũ terribilẽ ceteris fecit. Nudũ & infirmũ ſocietas munit. Duas res dedit q̃ illũ validiſſimũ facerẽt, rõnẽ, & ſocietatẽ. Itaq; q par eſſe nulli poſſet, ſi duceretur ſocietas, ille oĩum aĩalium dñm dedit. Hęc fortes nõ facit, qm̃ licet cõtra fortunam aduocare. [Improbis) Temerarijs, iniqs oĩa ſibi pmittentibus, nihilq́ prohibentibus, vnde ducta improbitas. [Statuẽda) Ponẽda, decernẽda, faciẽda. [Duces) Auctores, capita factionũ, & principes. [Clarior) Illuſtrior ob Salaminiã victoriã in primis de Xerxe Perſaꝝ rege. vetus fuit Athenienſiũ inſtitutũ potentes viros, atq; glori rerũ geſtaꝝ illuſtres Oſtraciſmo dãnare ad decem annorũ exilium. Themiſtoclem, inqt Plut. teſtulaꝝ ſuffragijs ea vrbe eiecerunt, eiuſq́. dignitatẽ, ac nimias opes depreſſerũt, vt ſoliti erãt facere in oẽs quoꝝ potentiam grauem, & minime ferendam exiſtimaſſent, & popularẽ æquabilitatem, atq; modũ excedere cernerent. Nec eiuſmodi exiliũ aĩaduerſio erat, ſed lenitio, leuatioq́. inuidiæ, q̃ claros viros depreſſos ſemper & ſordidatos eſſe cupit, & in hmõi ignominiam veluti ſtatu quodam odium oẽ contendit, & acerbitatem. hæc Plut. Themiſtocles exilio tali multatos Argos in Peloponneſo conceſſit, vbi res nouas moliens, vt inimici criminabantur, ſuſpicionem auxit ſuis ciuibus. quapp in Aſiam ad pñæ ſuæ hoſtes confugit. obijt tandem epoto taurino cruore, q vt inqt Plini⁹ celerrime coit, atq; dureſcit, ideo peſtifer potu maxime. [Iniuriã non tulit) Æquo aĩo non tolerauit, ut bonum decuiſſet ciuẽ q patriæ iraſci non debet. vnde celebratur à Silio Fabius Maximus æquanimiter ferẽs talẽ notã inuidiæ ſuæ dignitati iniuſtã his verſibus. Namq́ hoc ne dubites lõgæui naturæ paſẽtis Accipe, & æternũ fixũ ſup. pectora ſerua, Succẽſere nefas patriæ, nec fœdior vlla Culpa ſub extremas ferẽ mortalib. vmbras. Sic docuere ſenes. quãtus, q̃ liq́. fuiſti, Cũ pulſus late, & extorris Capitolia curru Lotrares exul tibi corpora cęſa. Camille Dãnata quot sũt dextera, pacata ſoluſẽt. Ni ꝯſulta viro, mẽsq́. ipenetrabilis iræ Muraſſentq́. ſolũ ſceptris Æneia regna Nullaq́. nũc ſtaret terraꝝ vertice Roma, Pone iras ò nate meas. Vterq; Plut. & Dionyſ. interfectũ fuiſſe Martiũ à Volſcis ſcripſerũt. [Cõſciuit) Aduocauit, intulit. [Cõſenſio) Cõſpiratio, & magis ꝓprie ꝯiuratio. [Tegẽda) ptextu quodã velãda. [Vindicãda) Coercẽda, fatigãda, puniẽda. [Ire) Serpere, progredi. [Aliqñ) Tandẽ. [Curæ) Studio, qđ patriæ debet̃, cui pro viribus ꝯſulendũ eſt, & ſecuritati nepotũ ꝓſpiciendũ, quod ſtudioſe illi agũt q futura ſecula ptinere ad ſe arbitrãtur, & de humano gñe benemerẽtes de aĩoꝝ imortalitate recte ſentiũt. vnde abominata vox illoꝝ ducẽda eſt, q negãt ſe recuſare, quominus deflagratio mũdi ſubſequat̃ ipſis mortuis.

OMNI BONI.

H(Acc igẽ ſanciat̃) .i. firmetur, vt neq; turpia rogemus, neque rogati turpia cõcedamus, nã æquali pœna, rogãs, & cõcedẽs puniẽdus eſt. [In ceteris pec.) Sicut feciſſe aliqd cõtra remp. cauſa amici, hæc eſſet turpis excuſatio, neq; admittẽda. [Etiã ſan.) Reddit rõnem quare mẽtionẽ fecit, qđ amici non ſequãtur viã ſuoꝝ amicoꝝ cõtra remp. qm̃ iam futuras calamitates reip. prognoſticant quo loco locati ſunt. ſ. ne ſocius ſit aliqs cõtra ciuitatẽ ſuam. [Cõſuetudo maioꝝ) Quæ fuit integra & virtute pdita iã incepit deuiare, vt aliq in orbe mores inuẽti ſunt, q illã in rep. obſeruatã conſuetudinẽ non tenẽt. [Deflexit) Tracta eſt ſimilitudo ab vno curſu, q deuiat in aliã partẽ. [De ſp.) ſ. virtutis & integritatis, quã maiores clariſſimi viri in ſua obſeruabãt ciuitate. [Curriculo) Hoc curriculũ dr̃ ſtadiũ, ideo curriculo. ſ. virtutis, alias curriculũ paruus curſus dr̃, vnde naſcit̃ curriculo aduerbiũ .i. cito. [T. Grac.) Ponit̃ exemplũ quõ maioꝝ ꝯſuetudo deuiare cœpit, nã iſte Grac. de quo ſupius dcm̃ eſt, fauore populari cœpit cũ illa ſua lege agraria ciuitatẽ vexare. [Occupare) Eſt rẽ alienã poſſidere. [Vel regnauit) Color Rhetoric⁹ appellatus correctio, nõ ſolũ voluit regnũ occupare, ſed p paucos regnauit mẽſes. [Per pau. men.) A. Gel. de noctib. Atticis, inqt, quod nomina tpĩs ſignificantia ſi tpis ſpacium continuatum fuerit ſemp in accuſatiuo abſque ppoſitione ponãtur, ſi aliqua interfuerit intermiſſio, ponant̃ in ablatiuo. [Nunq d li.) Certe nõ aliqđ ſimile P.R. [Viderat et.) Gracchus princeps fuit pniciei Romanę, quẽ multi in hoc ſecuti ſunt, vt paulo poſt demr̃ abimus. [Secuti ami. & pr.) ꝓpinqui magnopere ſunt reprehẽdendi, & expungendi, vt amici

contra ſtatũ ciuitatis mutati ſint.[Quod in P. Scipionẽ) Scipio
huius Lælij familiaris tũ reuerteretur maximo cum triũpho ab
hoſtib⁹ debellatis rogatus fuit qd ſibi de morte Grac. videret,cu
ius rñſum fuit,qđ iure fuiſſe occiſus ſibi videbatur,qua ex re ami
ci Gracchi indignatione ducti ipm in ſequẽti nocte morti tradi-
derũt,hic aũt notandũ eſt,qđ ſuperius diximus hũc Sci. fuiſſe in-
terfectũ,qm̃ agrariã legẽ imitatus fuit,& eã viã Gracchi hẽre vo-
luit,quã rẽ ſic a lectore pcepimus,vel forte ignoramus.[Nã Car
bonẽ ſuſtinuimus)Occurrit tacitæ obiectioni alicui ſic obijciẽti,
quare Carbonẽ ita familiarẽ Gracchi ꝯtra rẽp. ꝓ ſuo amico oĩa
factuꝝ nõ necaſtis? rñdet Læl.hũc ſuſtinuimus ne maior fieret in
rep.cædes,& rixa inter ciues.[Nõ libet mihi augurari) q. d.non
placet mihi alicui peſtẽ ꝓgnoſticari.[Serpit deinde res) Latẽter
intrat iſta peſtis Gracchoꝝ.Iã principe futuræ peſtia Romanæ la
bitur,cũ iã cœpit peſtis eſſe inclinata ad ciuitatis pnicię,fluit de-
inde tanq̃ torrẽs qdã. Multi poſtea inuẽti ſunt q iſtas factiones
imitari voluerũt,ſicut Marius,& Sylla. Marius fauebat plebi,vt
fecit Gracchus:Sylla fauẽs ſp fuit ſenatui,& nobilibus.[In tabel
la)pſcripti vocabant,q erãt poſiti in illa tabella ſæpenumero vt
diuitias ꝯſeq poſſent.diuites bonos viros pſcribebãt,q oẽs pſcri
pti ab vno quoq; occidi impune poterãt.[Gabinia) Gabinius fe
cit legẽ quæ videbat,vt pſcriptoꝝ tabella fieret,poſt duoa annos
ſurrexit Caſſius,q aliã ꝯdidit legẽ de occidẽdis pſcriptis.[Vide-
re iã vi.)Loq eũ facit Cic.quaſi diuinãtẽ futura,q tñ tpe Cic iſtę
rixæ fuerũt factæ.[Populũ a Senatu)Vt diximus de Mario & Syl
la,poſt illos fuit Pomp.& Cæſ.Põpeius fauorẽ Senatus habebat,
Cæſ.aũt populari fauore fretus eſt.Ideo inqt videre videor popu
lũa Senatu diſiũctũ,populus ſine noiatione,Senatus oẽs in ſe cõ
ptehẽdit.ſ.plebẽ & Senatũ,ſed cũ interponitur Senatus intelligi
mos p populũ ſolã plebẽ.[Arbitrio mul.)Nõ gerũtur res ſm vir
tutẽ,ſed ꝓut intelligit vorũ multitudinis.[Plures diſcẽt) plurea
ſunt illi q diſcũt iſtas factiones,quã diſcãt obſiſtere ipſis factioni
bus,nõ.n.timẽt pœnas, ſed dñe, illi facti ſunt magni in ciuitate p
ſeditiones & factiones,ſic ẽt ego intelligo facere,& melius aduer
tã q̃ Gracchus q occiſus fuit. [His reſiſtaĩ) Nullus docerẽ uult,
quo obſiſtatur iſtis factionibus.[Quorſum hæc)Ad ꝓpoſitũ con
cludit qđ iſtæ factiones & pturbationes nõ fierẽt ſine amicoꝝ &
ſociuꝝ conuentu.[Ignari).i.ſi boni putauerint aliquẽ eſſe bonũ
viꝝ & illius amicitiã adepti ſint,quẽ poſtea ſciuerint flagitioſum,
potiſſimũ contra remp.illis p̃cipiendum eſt,ut illi amicitiam de-
ſtituant.[Quis clarior)Oñdit exẽplum quod improbi. nil cõtra
pñam ſtatuerent niſi auxilio amicoꝝ,igitur æquali ſupplicio pu
niẽdi ſunt & q eis proſunt.[Themiſtocles)clarus fuit Imperator
q Athenas ſuã ciuitatẽ à ſeruitute liberauit Xerſis regis Perſaꝝ,
deinde in exiliũ miſſus ad regem illum quẽ cum multis millibus
hoium profligauerat ſe itulit, & eum dñm Græciæ Themiſto-
cles facere ꝓmiſit,hoc.n.nõ promiſiſſet niſi ſpẽ in amicoꝝ auxi-
lio habuiſſet,qua ex re pſpici põt,quãta naſcũtur mala ex impro
boꝝ amicitia hoium.[Quam fer.de.)Iniuriã à pñia ſibi traditam
æquo aio Themiſtocles tolerare debebat, qm̃ filius contra ma-
tre.i.ciuis ꝯtra pñam ounq̃ ius iraſcendi hẽt.[Coriolanus à 20.
annis) Ante hanc diſputationẽ amicitiæ:Coriolanus q debellaue
rat Coriolos i exiliũ miſſus eſt,q deinde vt tractũ eſt ſuperis Vol
ſcorum rex creatus Romam obſedit,de qua qdem obſidione re-
cedere nunq̃ precibus aliquorum niſi fletu matris & vxoris vo-
luit poſuit exẽplum vnum externũ & aliud domeſticum.[Is ad.)
Themiſtocles & Coriolan⁹ ſpe amicorũ cõtra ciuitates ſuas fue
runt,& tñ nullus eſt inuentus illis auxiliari. quapp ꝑtra & amici
tia ducti ſe ambos occiderũt.Themiſtocles de ſanguine tauri ma
ctati potauit,quẽ diligere non potuit.& hoc modo cõſumpſit ſuã
vitã qa ſpe amicoꝝ Xerſi dominium Græciæ ꝓmiſerat, quod tñ
nõ potuit,ideo occidit ſe:Coriolanus vt dr̃ ſemet ab amicis deſti
tutũ necauit.[Excuſatione amicitiæ)Improbi amici q ſe amico-
rum cauſa aliqđ contra ciuitatẽ feciſſe dñt puniẽdi ſunt.[Quod
qdẽ vt res ire cœpit)ignoro inqt Læl.ſi in futuꝝ aliqñ ſit ſicut iã
incepit.i.ſi ventura ſit calamitas & pnicies ciuitatis,quæ iã ince-
pta eſt a T.Graccho,q d puto qđ ueniet,& hæc oia Cic.facit ip-
ſum Læ.loq,quæ ipſe viderat.hæc .n. pnicies uentura eſt ſicut de
Mario,& Sylla,& bella ciuilia Põp.& Cæſ.q̃ tẽpore Læl.nõ fue-
runt,ſed poſtea Cic.uiderat,ideo ipm Læl.diuinantẽ fecit multa
peſtes,q̃ a Graccho principiũ habuerunt. [Mihi aũt nõ minori)
tradit qdam p̃cepta q̃ ſunt ad ſeruandam amicitiam,q̃ frangenda
eſt,ut diximus in amicis contra patriam conſpirantibus,inqt igi
tur non ſolum p̃ſentia,ſed ẽt futura cauſa reip.prouidenda ſunt.

ASCEN. Hæc igitur) Quia exẽplis oſtendit,q recte q perperã ami
cis vti ſint,infert legẽ dicens.Igr̃ hæc prima lex ſanciaĩ.i.
ſancte ꝯſtituaĩ in amicitia,vt neq; rogem⁹ ab amicis ſup.
res turpes,nec faciamus res turpes,rogati.i.q̃uis rogati fuerim⁹
ab eis.Enim pro qa,excuſatio eſt turpis, & minime accipienda.i.
admittẽda,cũ.i.ita ſit,qđ in ceteris peccatis,tũ ſup. maxime verũ
eſt,ſi qs fateaĩ ſe feciſſe cõtra remp.cauſa amici.Etenim ò Fãni,&
Scæ.nos ſumus locati.i.cõſtituti eo loco,vt oporteat nos ꝓſpice
re & cauere ne qs pp amicitiã peccet in remp.Enim pro qa,cõ-
ſuetudo.i.mos,& inſtitutũ maioꝝ deflexit ſupp.ſe.i.declinauit iã
aliquantulũ de ſpatio,& curriculo.i.ab inſtituto curſu,aut ꝓceſ
ſu in itinere cœpto,qa inſtituerũt maiores nihil niſi honeſtũ ad-
mittere,neq; appetere qdq̃ in pnitiem reip. ſed T.Gracchus co
natus eſt occupare regnũ, vel is qdem regnauit paucos mẽſes.ſ.
poſt legẽ agrariam latã donec fuit occiſus. Nũqd P.R.aud.aut
videtat ante Gracchũ ſimile,q.d.nõ amici,& ꝓpinqui.vt C.Grac
chus,& quidẽ alij ſecuti hũc ẽt poſt mortem imo poſt necem, qd
effecerint in.i.cõtra P.Scipionẽ Naſicam iuſtiſſimũ virum, q in-
terrogatus qd ſibi de morte Gracchi videret iure cæſum ait quã-
obrẽ ab amicis Gracchi ſequẽti nocte occiſus eſt,nõ queo.i.non
valeo dicere ſine lacrymis,qa tam iuſtũ virum tã turpiter occide
re.Nã nos ſuſtinuimus.i.tolerauimus Carbonẽ,quoque.i.ẽt,quẽ
poſuimus modo.i.paulo ante inter amicos & ſectatores Grac-
chi,pp recẽtem pœnã T.Gracchi, qa uidebatur ſatis pœnaꝝ illi⁹
ſupplicio deſumptum.Aũt pro ſed,nõ libet.i.nõ oblectat,aut nõ
placet augurari.i.diuinare, quod expectẽ de tribunatu C.Grac-
chi,q.d.nõ dubito ipm idem molituꝝ,quod frater molitus erat,
qđ Cic.bene ſciuit,qa cum hæc ſcriberet ita euenerat,ita Lælius
quẽ hic loquẽtem inducit,cũ hæc dicere inducitur, neſciuit certo
ſed cõiecturis aſſequebãtur.Enim pro qa,res.i.amor dominandi
ſerpit.i.irrepſit, deinde q labitur ad pernitiẽ.i.interitũ reip. ꝓcli
uius.i.pronius & ita celerius,cũ.i.poſtq̃ cœperit ſemel Vos vide
tis quanta labes ſit facta iã ante 10 tabella.ſ.proſcriptoria in qua
pſcripti ciues vbicũque reperiebãtur occidi,aut capi impune po
terãt ablatis eoꝝ poſſeſſionibus, primo dicto labes facta ſit lege
Gabinia.i.quã Gabinius tulit,vt p̃ſcriptoꝝ bona publicarentur.
Aũt pro ſed,biẽnio poſt.ſ.legẽ Gabiniã,lege Caſſia q Caſſius ſan
xit vt pſcripti occidãtur.Ego videor videre iã.ſ.ex principio P.R.
diſiunctũ.ſ.p ſeditionẽ à Senatu, & res maximas quæ ad Senatũ
ptinebant agi arbitrio multitudinis.Plures.n.dicẽt.aut me
lius plures diſcẽt quemadmodũ.i.quodãmodo hæc.i.hmõi mala
fiant.i.mala hæc habebũt multoꝝ auctores,quę quẽadmodum.i.
quo reſiſtatur.i.poſſit talibus malis reſiſti,hoc eſt plures diſcẽt ea
imitari quã exterminare. Quorſum.i.quæritis forſan quorſum
.i.quo verſum,hoc eſt ad qđ propoſitũ dicã hęc,& rñdebo ſup.qa
nemo conatur quidq̃ tale.i.talem factionẽ,ſeditionẽ, aut cõiura
tionẽ ſine ſocijs.i.cõplicibus. Igitur.i.eã ob rem p̃cipiendum bo
nis, vt ſi ipſi ignari inciderint aliquo caſu in eiuſmodi amicitias
oe.i.vt nõ exiſtimẽt.i.iudicent ſe alligatos.ſ.ad amicos tale ita ut
nõ diſcedant ab amicis peccãtibus in remp.in aliqua re magna.i.
in aliquo iſignẽ facinore,qualis eſt affectio dominij.Aũt pro ſed,
pœna eſt ſtatuẽda improbis ne ſequãtur amicos pnicioſos remp.
nec vero minor ſup.pœna cõſtituenda eſt ijs, q ſecuti erãt alteꝝ
quã ijs,q fuerint duces.i.capita, & principes impietatis.i.impiæ
in patriã factionis.Quis ſup.fuit in Græcia,p̃cipue Attica (nã A-
thenięſis dux fuit) clarior Themiſtocle,duce illo optimo,qui A-
thenas à Xerxis exercitu liberauit? qs potẽtior ſup.eo? q.d.ne-
mo,q tñ eum liberaſſet Græciã bello Perſico.i.quod Xerxes rex
Perſaꝝ intulerat ſeruitute,quã Xerxes inferre minabatur,ppq;,
.i.pp inuidiã eſſet miſſus in exilium, nõ tulit.i.non eſt perpeſſus
inuidiã patriæ ingratæ. Quam tñ debuit ferre. Ipſe.n.fecit idẽ.i.
oppugnauit patriã.Quod Coriolanus fecerat,apud nos.i.Roma
nos 20.annis ante.ſ.hanc horã,quæ hæc finguntur diſputata.ne-
mo.ſ.amicoꝝ inuentus eſt.ſ.Themiſtocli & Coriolano, adiutor
cõtra patriam.Itaque.i.& ita vterque cõſciuit.i.ꝯcitauit ſibi mor
tẽ.Sunt tñ qui putent Coriolanũ in exilio mortuum,alij a ſocijs
interceptũ eum precibus maternis uictus obſidionem ſoluiſſet.
Quare talis cõſenſio improboꝝ, non modo.i.nõ ſolum nõ eſt tu
gẽda.i.protegẽda excuſatione amicitiæ.i.excuſando amicitiam,
hoc eſt adducẽdo pro excuſatione amicitiã in culpa,ſed eſt uindi
canda.i.punienda potius omni ſupplicio, ut ne qs.i.nemo putet
cõceſſum ſup.amicitiæ pmiſſum pp amicitiam ſequi amicum in-
ferentẽ patriæ bellum.Quod quidem ut.i.ſm quod res cœpit ire
.i.progredi,ego haud.i.nõ ſcio,an ſit aliqñ futuꝝ, euenerat autẽ
cum hæc ſcriberentur, ſed non cum dicta finguntur, hoc eſt tpe
Ciceronis,non tpe Lælij. Autem pro ſed, non minori curæ eſt
mihi qualis reſp. ſit futura poſt mortem meam, quam qualis ſit
hodie.Id quoque Cic.inducit dicentem,ut ſe idem ſentire innuat.

Ab amico quippiam contendiſſẽt) Attende recte dici hoc à me contendit,pro eo quod erat,hoc à me inſtanter petijt. DOCT. interpr.

Hæc

HAEC igitur prima lex amicitiæ ſancia
tur, vt ab amicis honeſta petamus, ami-
corum cauſſa honeſta faciamus; nec ex
pectemus quidem, dum rogemur; ſed
ſtudium ſemper adſit, cunctatio abſit;
conſilium libere dare gaudeamus; plu-
rimum in amicitia amicorum bene ſuadentium valeat au
ctoritas; eaq́. adhibeatur admonendũ non modo aperte,
ſed ẽt acriter, ſi res poſtulabit, & auctoritati adhibitæ pa-
reatur. Nam quibuſdam, quos audio ſapientes habitos, in
Græcia, placuiſſe opinor mirabilia quædam. ſed nihil eſt,
quod illi nõn perſequantur ſuis argutijs; partim fugien-
das eſſe nimias amicitias, ne neceſſe ſit, vnum ſolicitũ eſſe
pro pluribus; ſatis ſuperq́. eſſe ſibi ſuarum cuique rerum
curam; alienis nimis implicari moleſtum eſſe; cõmodiſſi
mum eſſe, q̃ laxiſſimas habenas hr̃e amicitię, quas vel ad-
ducas, cum velis, vel remittas: caput. n. eſſe ad beate viuen
dum ſecuritatem; qua frui non poſſit aĩus, ſi tanq̃ partu-
riat vnus pro pluribus. Alios aũt dicere aiunt ẽt multo
inhumanius; quem locum br̃ perſtrinxi paulo ante: p̃ſi-
dij, adiumentiq́ cauſſa, non beneuolentiæ, neq; caritatis,
amicitias eſſe expetendas. Itaque, vt quiſq; minimũ firmi
tatis habeat, minimumq́. virũ, ita amicitias appetere maxi
me: ex eo fieri vt mulierculæ magis amicitiarum p̃ſidia
quærant, q̃ viri; & inopes, q̃ opulenti; & calamitoſi, q̃ ij,
qui putantur beati. O p̃claram ſapientiam. ſolem. n. ẽ mũ
do tollere vñr, qui amicitiam ẽ vita tollunt: qua nihil à
dijs ĩmortalibus melius habemus, nihil iucũdius. Quæ eſt
enim iſta ſecuritas? ſpecie quidẽ blanda, ſed re ipſa multis
locis repudianda eſt. neque. n. eſt conſentaneum, vllã ho-
neſtam rem, actionẽ ue, ne ſolicitus ſis, aut non ſuſcipere,
aut ſuſceptã deponere. Quòd ſi curam fugimus; virtus
fugiẽda eſt; quæ, neceſſe eſt, vt cum aliqua cura res ſibi cõ
trarias aſpernetur, atque oderit, vt bonitas malitiam, tẽpe
rantia libidinem, ignauiã fortitudo. Itaque videas rebus
iniuſtis iuſtos maxime dolere, imbecillibus fortes, flagi-
tioſis modeſtos. Ergo hoc propriũ eſt animi bene conſti
tuti, & lætari bonis rebus, & dolere cõtrarijs. quamobrẽ
ſi cadit in ſapientem animi dolor, qui profecto cadit, niſi
ex eius aĩo extirpatam humanitatẽ arbitremur: quę cauſ-
ſa eſt, ut amicitiã funditus tollamus ẽ vita, ne aliquas p p
eam ſuſcipiamus moleſtias? quid. n. intereſt, motu animi
ſublato, non dico inter pecudem, & hoĩem, ſed inter ho-
minem, & ſaxũ, aut truncum, aut quiduis gñis eiuſdem?
neque. n. ſunt iſti audiendi, q virtutem duram, & quaſi fer
ream eſſe volunt: quę quidem eſt tũ multis in rebus, tum
in amicitia tenera, atq; tractabilis; vt & bonis amici quaſi
diffundatur, & incõmodis contrahatur. quamobrẽ angor
iſte, qui pro amico ſæpe capiẽdus eſt, non tñ valet, vt tol
lat ẽ vita amicitiam; non plus, q̃ vt virtutes, quia nõ nul-
las curas, & moleſtias afferunt, repudientur. Cum aũt con
trahat virtus amicitiam, vt ſupra dixi, ſi qua ſignificatio
virtutis eluceat, ad quam ſe ſimilis aĩus applicet, & adiun
gat: id cum cõtingit, amor ibi exoriatur neceſſe eſt. quid
enim tam abſurdum, q̃ delectari multis inanibus rebus, vt
honore, vt gloria, vt ædificio, vt veſtitu, cultuq́. corpo-
ris; aĩo aũt virtute prædito, eo, qui vel amare, vel (vt ita
dicam) redamari poſſit; non admodum delectari? nihil
eſt. n. remuneratione beneuolentiæ, nihil viciſſitudine ſtu
diorum, officiorumq́. iucundius. q̧ ſi ẽt illud addimus,
quod recte addi põt, nihil eſſe, quod ad ſe rem vllam tam
alliciat, & tã attrahat, quam ad amicitiã ſimilitudo: cõce
datur profecto verum eſſe, vt bonos boni diligant, aſci-
ſcantq́. ſibi quaſi propinqtate coniunctos, atque natura.
nihil eſt. n. appetentius ſimilium ſui, nihil rapacius, q̃ na-
tura. quãobrem hoc quidem, Fanni, & Scæuola cõſtat, vt
opinor, bonis inter bonos quaſi neceſſariam beneuolentiã
eſſe: qui eſt amicitiæ fons, à natura cõſtitutus ſed eadem
bonitas ẽt ad multitudinem pertinet. non eſt. n inhuma
na virtus, neque immunis, neque ſuperba; quę ẽt populos
vniuerſos tueri, eiſq́. optime cõſulere ſoleat: quod nõ fa
ceret profecto, ſi à caritate vulgi abhorreret. atq; ẽt mihi
quidem vñr, qui vtilitatis cauſſa fingunt amicitias, amabi
liſſimum nodum amicitiæ tollere. nõ. n. tam vtilitas par
ta p amicum, q̃ amici amor ipſe delectat: tumq́. illud fit,
quod ab amico eſt profectum, iucundũ, ſi cum amore, &
ſtudio eſt profectum: tãtumq́. abeſt, vt amicitiæ p p indi
gẽtiam colantur, vt ij, q opibus, & copijs maximeq́. virtu
te p̃diti, in qua plurimum eſt p̃ſidij, minime alterius indi
geant, liberaliſſimi ſint, & beneficẽtiſſimi. atq; haud ſcio,
an ne opus ſit quidem, nihil vnq̃ oĩno deeſſe amicis: vbi
enim ſtudia nr̃a viguiſſent, ſi nunq̃ ſtudio, nunq̃ cõſilio,
nunq̃ opera noſtra nec domi, nec militiæ Scipio eguiſſet?
nõ igitur vtilitatem amicitia, ſed vtilitas amicitiã ſecuta
eſt. nõ ergo erunt hoĩes diuitijs affluentes audiendi, ſi qñ
de amicitia, quam nec vſu, nec rõne hñt cognitam, diſpu
tabunt, nã quis eſt, proh deum fidem, atq; hoĩum, qui ve-
lit, vt neq; diligat quenq̃, nec ipſe ab vllo diligatur, circũ
fluere oĩbus copijs, atq; in oĩum rerum abundantia viue-
re? hęc. n. eſt tyrãnorum vita, nimirum in qua nulla fides,
nulla caritas, nulla ſtabilis beneuolentiæ põt eſſe fiducia:
oĩa ſemp ſuſpecta, atq; ſolicita, nullus locus eſt amicitiæ.
quis enim aut eum diligat, quẽ metuit; aut eum, à quo ſe
metui putat? coluntur tñ ſimulatione amicitiæ dũtaxat
ad tp̃s. q̧ ſi forte (vt fit plerunq;) ceciderint; tum intel
ligitur, q̃ fuerint inopes amicorum. quod Tarquiniũ di
xiſſe ferunt, tum, cum exul eſſet, ſe intellexiſſe, quos fidos
amicos habuiſſet, quoſq́. infidos, cum iam neutris gratiã
referre poſſet. q̃q̃ miror in illa ſuperbia, & importunita
te ſi quenq̃ hr̃e potuit. atq; vt huius, quem dixi, mores ve
ros amicos parare nõ potuere: ſic multorum opes prępo
tentium excludunt amicitias fideles. nõ. n. ſolum ipſa for
tuna cæca eſt, ſed eos ẽt plerunq; efficit cæcos, quos com
plexa eſt. Itaq; illi efferuntur faſtidio fere, & cõtumacia:
neq; quidq̃ inſipiente fortunato intolerabilius fieri põt.
Atque hoc quidẽ videre licet, eos, qui antea cõmodis fue
runt moribus, imperio, poteſtate, proſperis rebus ĩmuta-
ri; ſperniq́. ab ijs veteres amicitias, & indulgeri nouis.
Quid aũt ſtultius, q̃, vt plurimum copijs, facultatibus, o-
pibus poſſint, cetera parare, quę parãt, pecuniam, equos, fa
mulos, veſtes egregias, vaſa precioſa; amicos non parare,
optimã, & pulcherrimã vitę (vt ita dicã) ſuppellectilem?
eteñ cetera cum parãt, cui parent, neſciũt, nec cuius cauſ-
ſa laborent; eius. n. eſt iſtorum quodque, q vincit virib⁹:
amicitiarum ſua cuiq; p̃manet ſtabilis, & certa poſſeſſio;
vt, ẽt ſi illa maneant, quæ ſunt quaſi dona fortunæ, tñ uita
inculta, & deſerta ab amicis, nõ poſſit eſſe iucũda. ſed hęc
hactenus. Cõſtituendi aũt ſunt, qui ſint in amicitia fines,
& quaſi termini diligẽdi. de quibus tres video ferri ſñias.
quarum nullã probo; vnam, vt eodem modo erga amicũ

affecti ſimus,quo erga noſmētipſos; Alterā, vt noſtra in
amicos beneuolentia,illorū erga nos beneuolētiæ pariter
ęqualiterq́. rn̄deat; tertiam,vt quāti quiſq; ſeipſum facit,
tāti fiat ab amicis. harū trium ſn̄iarum nulli prorſus aſſen
tior. nec.n.illa prima vera eſt,vt,quēadmodū in ſe qſq;,
ſic in amicū ſit aīatus. q̄ multa enim,quę nr̄a cauſſa nunq̄
faceremus, facimus cauſſa amicorū? precari ab indigno,
ſupplicare,tū acerbius in aliquē inuehi, inſectariq́. vehe-
mētius: quæ in nr̄is rebus non ſatis honeſte, in amicorum
fiunt honeſtiſſime. multæ quoq; res ſunt,in q̄bus de ſuis
cōmodis viri boni multa detrahūt,detrahiq́. patiūtur, vt
ijs amici potius,q̄ ipſi,fruantur. Altera ſn̄ia eſt,quæ defi-
nit amicitiā paribus officijs,ac volūtatibus.hoc q̄dem eſt
nimis exigue,& exiliter ad calculos reuocare amicitiā; vt
par ſit rō acceptorum,& datorum.ditior mihi, & affluen
tior vr̄ eſſe vera amicitia,nec obſeruare ſtricte, ne pl' red
dat q̄ acceperit. neq; enim verendū eſt,ne q̄d excidat,aut
ne q̄d in terram defluat, aut ne plus æquo q̄d in amicitia
cōgerat. Tertius vero ille finis deterrimus,vt, quāti q̄ſq;
ſe ipſe faciat,tāti fiat ab amicis. Sæpe.n.in q̄buſdā aut ani
mus abiectior eſt, aut ſpes amplificādæ fortunæ fractior.
non eſt igr̄ amici,talē eſſe in eū, qualis ille in ſe eſt ſed po
tius eniti,& efficere,vt amici iacentem aīum excitet, indu
catq́. in ſpem,cogitationemq́. meliorē. Alius igitur finis
veræ amicitiæ cōſtituendus eſt,ſi prius,qd' maxime repre
hēdere Scipio ſolitus ſit,edixero. Negabat vllā vocem ini
micıorē amicitię potuiſſe reperiri,q̄ eius,q̄ dixiſſet,ita a-
mare oportere, aut aliq̄n eſſet oſurus: nec vero ſe adduci
poſſe,vt hoc quēadmodum putaret, à Biante dictum eſſe
crederet, q̄ habitus eſſet vnus è ſeptē; ſed impuri cuiuſ-
dā,aut ambitioſi,aut oīa ad ſuā potentiam reuocātis, eſſe
ſn̄iam. quonā.n.modo quiſq̄ amicus eius eſſe poterit,cu-
ius ſe putabit inimicum eſſe poſſe? q̄n ēt neceſſe erit cu-
pere,& optare,vt quāſępiſſime peccet amicus,quo plures
det ſibi tanq̄ anſas ad reprehēdendum. Ruſum aūt re-
cte factis,cōmodiſq́. amicorum neceſſe erit angi, dolere,
inuidere. Quare hoc quidem p̄ceptum,cuiuſcunq; eſt,ad
tollendum amicitiā valet. Illud potius p̄cipiendum fuit,
vt eā diligentiam adhiberemus in amicitijs cōparandis,
vt neq̄n amare inciperemus eum,quem aliq̄n odiſſe poſſe
mus q̄n ēt ſi minus felices in diligendo fuiſſemus; feren-
dum id Scipio potius,q̄ inimicitiarum tp̄s cogitandū, pu
tabat. His igitur finibus vtendū arbitror,vt,cum emēdati
mores amicorum ſint,tum ſit inter eos oīum rerum, cōſi
liorum, & voluntatū ſine vlla exceptione cōitas; vt ēt ſi
qua fortuna acciderit,vt minus iuſtæ amicorum volunta
tes ſint adiuuandæ,in q̄bus eorum aut de capite agat̄, aut
de fama,declinādum ſit de uia,modo ne ſumma turpitu-
do ſequat̄.eſt n.quatenus amicitiæ dari venia poſſit. Nec
vero negligenda eſt fama: nec mediocre telum ad res ge
rēdas exiſtimare oportet beneuolētiam ciuium,quā blādi
tijs,& aſſentationibus colligere turpe eſt.virtus,quā ſeq̄-
tur caritas,minime repudianda eſt. Sed (ſæpe.n.redeo ad
Scipionē,cuius oīs ſermo erat de amicitia) querebatur, q̄
in oībus rebus hoīes diligentiores eſſent: capras, & oues
quot quiſq; hr̄et,dicere poſſe; amicos quot hr̄et,nō poſſe
dicere: & in illis quidem parādis adhibere curā,in amicis
eligēdis negligentes eſſe,nec hr̄e quaſi ſigna quædā,& no
tas,q̄bus eos,q̄ ad amicitiā eſſent idonei,iudicarent. Sunt
igitur firmi,& ſtabiles, & cōſtātes eligēdi: cuius gn̄is eſt
magna penuria: & iudicare difficile eſt ſane,niſi ex p̄tum:

experiēdum aūt eſt in ipſa amicitia: ita p̄currit amicitia iu
diciū,tollitq́. ex piendi p̄tātem.eſt igit̄ prudētis ſuſtinere,
vt curſum,ſic impetū beneuolētiæ,quo vtamur,quaſi aq̄s
tētatis,ſic amicitijs,aliq̄ parte piſcitatis morib' amicorū.
Quidā ſępe in parua pecunia p̄ſpiciuntur,q̄ ſint leues q̄-
dā aūt,quos parua mouere nō potuit,cognoſcunt̄ in ma-
gna.ſi vero erunt aliq̄ reperti,q̄ pecuniā p̄ferre amicitiæ,
ſordidū exiſtimēt: vbi eos inueniemus,q̄ honores,maḡra
tus,imp̄ia,p̄tātes,opes amicitię nō anteponāt; vt,cum ex
altera parte,p̄poſita hęc ſint,ex altera ius amicitię,nō mul
to illa malint? Imbecilla n.natura eſt ad cōtemnendā po
tentiā: quam ēt ſi,neglecta amicitia,cōſecuti ſunt,excuſa
ri ſe arbitrātur;q̄a nō ſine magna cauſſa ſit neglecta amici
tia. Itaq; verę amicitię difficillime reperiunt̄ in ijs,q̄ in ho
norib. req́. publica verſantur. vbi.n.iſtum inuenias,q̄ ho
norem amici anteponant ſuo? quid? (hęc vt omittam)
q̄ graues,q̄ difficiles pleriſque videntur calamitatum ſo-
cietates? ad quas, non eſt facile inuentus, qui deſcendat.
quanquam Ennius recte,

Amicus certus in re incerta cernitur:

tn̄ hæc duo leuitatis, & infirmitatis pleroſq; cōuincunt;
aut ſi in bonis rebus cōtemnunt;aut ſi in malis deſerūt. q̄
igr̄ vtraq; in re grauem,cōſtantem,ſtabilemq́. ſe in amici
tia p̄ſtiterit,hunc ex maxime raro hoīum genere iudicare
debemus,& pene diuino. Firmamentum aūt ſtabilitatis,
cōſtantiæq́. eius,quā in amicitia quærimus,fides eſt.nihil
e n̄ ſtabile eſt,qd' infidum eſt. ſimplicem p̄terea,& cōem,
& cōſentientem.i. q̄ rebus iiſdem moueatur,eligi par eſt:
quæ oīa pertinent ad fidelitatem. neq;.n.fidum pōt eſſe
multiplex ingenium,& tortuoſum.neq; vero, q̄ non iiſ-
dem rebus mouetur,&natura cōſentit,fidus,aut fidus,aut
ſtabilis pōt eſſe. Addendū eodem eſt,vt ne criminib. aut
inferendis delectetur amicus,aut credat illatis. quæ perti
nent oīa ad eam,quam iādudum tracto,cōſtantiam.ita fit
verum illud,quod initio dixi,amicitiā niſi inter bonos eſ
ſe nō poſſe. eſt.n.boni viri, quem eūdem ſapientem licet
dicere,hæc duo tenere in amicitia; primum,ne quid fictū
ſit,ne ue ſimulatum, (aperte.n.vel odiſſe, magis ingenui
eſt,q̄ fronte occultare ſn̄iam) deinde nō ſolum ab aliquo
oblatas criminationes depellere, ſed ne ip̄m quidē eſſe ſu
ſpicioſum ſemper aliq̄d exiſtimantem ab amico eſſe vio-
latum. Accedat huc ſuauitas quædā oportet,ſermonum,
atq; morum,haudquaq̄ mediocre cōdimentum amicitię.
triſtitia aūt,& in omni re ſeueritas abſit. habet illa q̄dem
grauitatē: ſed amicitia remiſſior eſſe debet,& liberior,&
dulcior,&ad oēm comitatem,facilitatemq́.,p̄cliuior. Exi
ſtit aūt hoc loco quædā quęſtio ſubdifficilis; num q̄n a-
mici noui,nō indigni amicitia,veteribus ſint anteponen-
di,vt eq̄s vetulis tenetos anteponere ſolemus.idigna hoīe
dubitatio.nō.n.amicitiarū eſſe debent,ſicut aliarum rerū,
ſatietates. veterrimæ quæq; (vt ea vina,q́ vetuſtatē ferūt)
eſſe debent ſuauiſſimæ verumq́. illud eſt, qd' vulgo dr̄,
multos modios ſalis ſimul edēdos eſſe,vt amicitiæ munus
expletū ſit.nouitates aūt,ſi ſpem afferunt,vt tanq̄ in her-
bis nō fallacibus fructus appareat, nō ſunt illæ q̄dem re-
pudiādæ: vetuſtas tamen ſuo loco cōſeruāda eſt:maxima
eſt.n.vis vetuſtatis,& cōſuetudinis. atq; in ipſo equo,cu-
ius modo mentionē,feci ſi nulla res impediat,nemo eſt,q̄
nō eo,quo conſueuit,libentius vtatur,q̄ intrectaio, & no
uo.nec modo in hoc,qd' eſt animal,ſed in ijs ēt,quæ ſunt
inanimata,conſuetudo valet; cum locis ēt ipſis mōtuoſis
dele-

delectemur,& ſiluestribus,in quibus diutius cōmorati ſumus. Sed maximum eſt in amicitia, ſupiorē parē eſſe inferiori. ſæpe.n.excellētiæ q̄dam ſunt; qualis erat Scipionis in nr̄o(vt ita dicā)grege. nunq̄ ſe ille Philo, nunq̄ Rutilio, nunq̄ Mūmio antepoſuit, nunq̄ īferioris ordinis amicis. Quinctū vero Maximū, frēm, egregium virum, oīo ſibi nequaq̄ parē, ꝙ is anteibat ætate, tanq̄ ſupiorē colebat; ſuoſq́. oēs p ſe eſſe poſſe ampliores volebat. qđ faciendū, imitādumq́. eſt oībus; vt, ſi quā pſtantiā virtutis, ingenij, fortunæ cōſecuti ſunt, im ptiant eam ſuis, cōicentq́. cū pximis; vt, ſi parētib⁹ nati ſunt humilibus, ſi ppinquos habeant imbecilliores vel aīo, vel fortuna, eorū augeāt opes, eiſq́. honori ſint, & dignitati: ut in fabulis, q aliquādiu, pp ignorantiā ſtirpis, & gn̄is, in famulatu fuerint, cum cogniti ſunt, & aut deorum, aut regum filij inuenti, retinent tn̄ caritatem in paſtores, quos patres ſuos multos annos eſſe duxerunt. qđ quidē eſt multo pfecto magis in veris pr̄ibus, certiſq́. faciendū. fructus.n.ingenij, & virtutis, omniſq́. pſtātiæ tū maxime capitur, cum in pximum quēque confertur. Vt igitur ij, q ſunt in amicitia, coniunctioniſq́. neceſſitudine ſupiores, exæquare ſe cū inferioribus debent: ſic inferiores dolere nō debēt, ſe à ſuis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate ſupari. quorum plerique aut q̄runtur ſem p aliqđ, aut ēt exprobrant, eoq́. magis ſi aliqđ hr̄e ſe putant, qđ officioſe, aut amice, & cū labore aliquo ſuo fcm̄ queant dicere. odioſum ſane genus hoim officia exprobrātium: q̄ meminiſſe debet is, in quē collata ſunt, non cōmemorare, qui cōtulit. q̄obrem vt ij, qui ſuperiores ſunt, ſubmittere ſe debent in amicitia, ſic quodā modo inferiores extollere. ſunt.n.quidā, qui moleſtas amicitias faciunt, cū ipſi ſe contēni putant, quod nō fere contingit niſi ijs, qui ēt contemnendos ſe arbitrātur: qui hac opinione non modo verbis, ſed ēt opere leuandi ſunt. tm̄ aūt cuique tribuendum eſt, primum, quantū ipſe efficere poſſis; deinde ēt, quantum ille, quē diligas, atque adiuues, poſſit ſuſtinere. non .n. tu poſſis, quantūuis licet excellas, oēs tuos ad honores ampliſſimos pducere: vt Scipio P. Rutilium potuit conſulē efficere, frēm eius Luciū non potuit. ꝙ ſi ēt poſſis quiduis deferre ad alterum; videndum eſt tn̄, quid ille poſſit ſuſtinere. oīno amicitiæ, corroboratis iam, confirmatiſq́. & ingenijs, & ætatibus iudicandæ ſunt: nec, ſi qui ineunte ætate venandi, aut pilæ ſtudioſi fuerint, eos hr̄e neceſſarios oportet, quos tū eodē ſtudio pditos dilexerunt. iſto.n.modo nutrices, & pædagogi iure vetuſtatis plurimum beneuolentię poſtulabūt: qui negligendi quidem non ſunt, ſed alio quodam modo colendi. aliter.n.amicitiæ ſtabiles pmanere non pn̄t. diſpares .n. mores diſparia ſtudia ſequuntur. quorum diſſimilitudo diſſociat amicitias. nec ob aliam cām ullā boni improbis, improbi bonis amici eſſe non pn̄t, niſi ꝙ tanta eſt inter eos, quanta maxima pōt eſſe, morum, ſtudiorumq́. diſtantia. Recte ēt pcipi pōt in amicitijs, ne qs intemperata quadā beneuolentia, qđ perſæpe fit, impediat magnas vtilitates amicorum. nec.n. (vt ad fabulas redeā) Troiā Neoptolemus cape potuiſſet, ſi Lycomedē, apud quē erat educatus, multis cum lacrymis iter ſuū impediētem audire voluiſſet; & ſæpe incidunt magnæ res, vt diſcedendū ſit ab amicis: quas q impedire vult, ꝙ deſideriū nō facile ferat; & infirmus eſt, molliſq́. natura, & ob eam ipſam cām, in amicitia parum iuſtus. Atque in oī re conſiderandum eſt, & qđ poſtules ab amico, & qđ patiare à te impetrari. Eſt etiam quaſi q̄dam calamitas in amicitijs dimittendis nō nunq̄ neceſſaria. Iam .n. à ſapientum familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio noſtra delabitur. erumpūt ſæpe vitia amicorum tum in ipſos amicos, tum in alienos, quorum tn̄ ad amicos redūdet infamia. tales igitur amicitiæ ſunt remiſſione vſus eleuandæ, &, vt Catonem dicere audiui, diſſuendæ magis, q̄ diſcindendæ ſunt; niſi q̄dam admodum intolerabilis iniuria exarſerit, vt neque rectum, neque honeſtum ſit, neq; fieri poſſit, vt non ſtatim alienatio, diſiunctioq́. facienda ſit. ſin aūt morum, aut ſtudiorum cōmutatio q̄dam, vt fieri ſolet, facta erit, aut in reip. partibus diſſenſio interceſſerit: (loquor n. vt paulo ante dixi, non de ſapientum, ſed de cōibus amicitijs) cauendum erit, ne non ſolum amicitiæ depoſitæ, ſed inimicitiæ ēt ſuſceptæ videantur. nihil.n.turpius, q̄ cum eo bellum gerere, q cum familiariter vixeris. ab amicitia Q. Pompeij meo noīe ſe remouerat, vt ſcitis, Scipio: pp diſſenſionem aūt, q̄ erat in re p. alienatus eſt à collega nr̄o Metello. vtrunq; egit grauiter, auctoritate, & offenſione aī non acerba. quamobrem primum danda opera eſt, ne quā amicorū diſſidia fiant: ſin tale aliqđ euenerit, ut extinctæ potius amicitiæ, q̄ oppſſæ videantur. Cauendum vero eſt, ne ēt in graues inimicitias cōuertant ſe amicitiæ è quibus iurgia, maledicta, contumeliæ gignuntur q̄ tn̄ ſi tolerabiles erunt, ferendæ ſunt: & hic honos veteri amicitiæ tribuendus eſt, vt is in culpa ſit, qui faciat, nō q patiat iniuriam. oīno oīm horum vitiorum, atque incōmodorū vna cautio eſt, atque vna prouiſio, vt ne nimis cito diligere incipiamus, ne ue indignos. digni aūt ſunt amicitia, quibus in ipſis ineſt cauſſa, cur diligantur. rarū illud genus: & quidem oīa pclara rara, nec quidquā difficilius, q̄ reperire, quod ſit oī ex parte in ſuo genere pfectum. ſed plerique neque in rebus humanis quidquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum ſit; & amicos, tanquā pecudes eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſe capturos: itaque pulcherrima illa, & maxime naturali carent amicitia, p ſe, & pp ſe expetenda. nec ſibi ipſi exemplo ſunt, hæc vis amicitiæ qualis, & quanta ſit. ipſe.n.ſe qſque diligit, non ut aliquam à ſeipſo mercedē exigat caritatis ſuæ, ſed ꝙ p ſe ſibi quiſque carus eſt. qđ niſi idem in amicitiam transferatur, verus amicus nunquā reperietur. eſt.n.is amicus quidem, q eſt tanquā alter idē. ꝙ ſi hoc apparet in beſtijs, volucribus, agreſtibus, natantibus, cicuribus, feris, primum, vt ſe ipſæ diligant; (id .n. pariter cum oī aīante naſcitur) deinde, vt requirant, atq; appetant, ad quas ſe applicent, eiuſdem generis aīantes; idq́. faciunt cum deſiderio, & cum quadam ſimilitudine amoris humani: quanto id magis in hoīe fit natura? qui & ſe ipſe diligit; & alterum acquirit, cuius aīum ita cum ſuo cōmiſceat, vt efficiat pene vnum ex duobus. Sed pleriq; peruerſe, ne dicā impudenter, amicum hr̄e talem uolunt, quales ipſi eſſe non poſſunt: quæq́. ipſi non tribuūt amicis, hæc ab ijs deſiderant. par eſt aūt, primum, ipm̄ eſſe virum bonum; tum, alterum ſimilē ſui q̄rere. in talibus ea, quā iam dudum tractamus, ſtabilitas amicitię confirmari pōt; cum hoīes beneuolentia coniuncti, primum cupiditatibus ijs, q̄bus ceteri ſeruiunt, imperabunt; deinde æquitate, iuſtitiaq́. gaudebunt, oīaq́. alter pro altero ſuſcipiet; neque quidquam vnquā, niſi honeſtum, & rectū alter ab altero poſtulabit; neq; ſolū colēt ſe inter ſe, ac diligēt, ſed ēt uerebuntur. nā maximū ornamentum amicitiæ tollit,

qui

maximum amicitiæ

quis ē amicus

qui ex ea tollit verecundiam. itaque in iјs ꝑniciosus eſt er
ror, q exiſtimant libidinũ, pc̃tõrumq́. oĩum patere in ami
citia licentiam. virtutũ .n. amicitia adiutrix à natura data
eſt, non vitiorum comes: vt, qm̃ ſolitaria non poſſet vir-
tus ad ea, q̃ ſumma ſunt, ꝑuenire coniuncta, & ſociata cũ
altera ꝑueniret. q̃ ſi quos inter ſocietas aut eſt, aut fuit, aut
futura eſt; eorũ eſt hñdus ad ſummum naturæ bonũ opti
mus, beatiſſimusq́. comitatus. hoc eſt, inq̃, ſocietas, ĩ qua
oĩa inſunt, q̃ putant hoĩes expetenda, honeſtas, gloria, trã
quillitas aĩ, atque iucunditas; vt cũ hæc adſint, beata vita
ſit, & ſine his eſſe non poſſit. qđ cum optimum, maxi-
mumq́. ſit; ſi id volumus adipiſci, virtuti opera dãda eſt:
ſine qua neque amicitiã, neque vllam rẽ expetendã conſe
quĩ poſſumus. ea vero neglecta, qui ſe amicos hr̃e arbitrã
tur, tũ ſe denique erraſſe ſentiunt, cũ eos grauis aliquis ca-
ſus experiri cogit. Quocirca, (dicendum eſt .n. ſæpius) cũ
iudicaueris, diligere oportet; nõ, cũ dilexeris, iudicare. ſed
cum multis in rebus negligentia plectimur, tũ maxime in
amicis & deligendis, & colendis. ꝑpoſteris .n. vtimur con
ſilijs, & acta agimus: qđ vetamur veteri ꝓuerbio. nã im
plicati vltro & citro vel vſu diuturno, vel et officijs, repẽ-
te in medio curſu amicitias, exorta aliqua offenſione, di-
rũpimus. quo ẽt magis vituperanda eſt rei tam maxime
neceſſariæ tanta incuria. vna eſt .n amicitia in rebus huma
nis, de cuius vtilitate oẽs vno ore cõſentiunt. q̃q̃ à multis
ipſa virtus contẽnitur, & venditatio q̃dam, atque oſtenta
tio eſſe dr̃: multi diuitias deſpiciunt, quos paruo conten
tos tenuis victus, cultusq́. delectat: honores vero, quorũ
cupiditate quidã inflãmantur, q̃ multi ita contẽnunt, vt
nihil inanius, nihil eſſe leuius exiſtiment? itẽ cetera, q̃ qui
buſdam admirabilia vñr, ꝑmulti ſunt, qui ꝓ nihilo putẽt:
de amicitia oẽs ad vnum idẽ ſentiunt, & iј, qui ad remp. ſe
contulerunt; & iј, qui rerum cognitione, doctrinaq́. dele
ctantur; & iј, qui ſuũ negocium gerunt ocioſi; poſtremo
iј, qui ſe totos tradiderũt voluptatibus; ſine amicitia vitã
eſſe nullã; ſi modo velint aliqua ex parte liberaliter viue
re. ſerpit .n. neſcio quo modo ꝑ oĩm vitam amicitia; nec
vllã ætatis degẽdæ rõnem patitur eſſe expertẽ ſui. Quin
etiam, ſi quis ex aſperitate eſt, & immanitate naturę, vt cõ
greſſus, ſocietatem hoĩm fugiat, atque oderit, qualẽ fuiſſe
Athenis Timonẽ neſcio quem accepimus, tñ is pati non
poſſit, vt nõ acquirat aliquẽ, apud quẽ euomat virus acer
bitatis ſuæ. atq; hoc maxime iudicaretur, ſi quid tale poſ
ſet contingere, vt aliquis nos deus ex hac hoĩm frequẽtia
tolleret, & in ſolitudinẽ vſpiam collocaret, atque ibi ſup-
peditãs oĩm rerum, quas natura deſiderat, abũdantiam, &
copiam, hoĩs oĩno aſpiciendi ꝑtãtem eriperet: quis non
eſſet ferreus, qui eã vitam ferre poſſet? cuique nõ auferret
fructum voluptatũ oĩum ſolitudo? verũ igitur illud eſt,
qđ à Tarẽtino Archyta, vt opinor, dici ſolitum, noſtros
ſenes cõmemorare audiui, ab alijs ſenibus auditum; ſi q̃s
cęlum aſcendiſſet, naturamq́. mundi, & pulchritudinem
ſiderũ ꝑſpexiſſet, inſuauẽ illã admirationem ei fore, q̃ iu-
cũdiſſima fuiſſet, niſi aliquẽ, cui narraret, habuiſſet. ſic na-
tura ſolitarium nihil amat; ſemperq́. ad aliq̃d tanq̃ admi
niculum annititur: qđ in amiciſſimo quoque dulciſſimũ
eſt. ſed cum tot ſignis eadẽ natura declaret, q̃d velit, ac q̃-
rat, quid deſideret: obſurdeſcimus tñ neſcio quo modo,
nec ea, q̃ ab ea monemur, audimus. eſt .n. varius, & multi-
plex vſus amicitiæ; multæq́. cauſſæ ſuſpicionũ, offenſio
numq́. dantur. quas tum euitare, tũ eleuare, tum ferre ſa-
pientis eſt. vna illa ſubleuãda offenſio eſt, vt & vtilitas in
amicitia, & fides retineatur. nam & monendi amici ſæpe
ſunt, & obiurgandi: & hæc accipienda amice, cum bene-
uole fiunt. ſed neſcio quomodo verum eſt, qđ in Andria
familiaris meus Terentius dixit:

Obſequium amicos, veritas odium parit.

moleſta veritas eſt, ſi quidem ex ea naſcitur odium quod
eſt venenum amicitiæ: ſed obſequiũ multo moleſtius, qđ
peccatis indulgens, ꝑcipitem amicum ferri ſinit. Maxima
aũt culpa in eo eſt, qui & veritatẽ aſpernatur, & in fraudẽ
obſequio impellitur. Oĩs igitur hac in re hñda rõ, & dili-
gentia eſt: primum, vt monitio acerbitate: deinde, vt ob
iurgatio contumelia careat. In obſequio aũt (qm̃ Teren-
tiano verbo libenter vtimur) comitas adſit, aſſentatio ui-
tiorum adiutrix procul amoueatur, q̃ non modo amico,
ſed ne libero quidẽ digna eſt aliter .n. cum tyranno, aliter
cum amico viuitur. Cuius aũt aures clauſæ veritati ſunt,
vt ab amico verum audire nequeat, huius ſalus deſperãda
eſt. Scitum eſt .n. illud Catonis, multo melius de quibuſdã
acerbos inimicos mereri, q̃ eos amicos, qui dulces videan
tur, illos verũ ſæpe dicere, hos nunq̃. Atque illud abſur-
dum eſt, quod iј .ſ. qui monentur, eam moleſtiam, quã de
bent capere, non capiunt: eam capiunt, q̃ debent carere,
Peccaſſe .n. ſe non angũtur, obiurgari moleſte ferunt: qđ
contra oportebat delicto dolere, obiurgatione gaudere.
Vt igitur & monere, & moneri proprium eſt veræ amici
tiæ: & alterum libere facere, non aſpere: alterũ patienter
accipere, non repugnanter: ſic hñdum eſt, nullam in ami
citijs peſtem eſſe maiorẽ, quam adulationem, blanditias,
aſſentationem: q̃uis .n. multis noĩbus eſt hoc vitium no
tandum, leuium hoĩm, atque fallacium, ad voluptatẽ lo-
quentium oĩa, nihil ad veritatem. Cum aũt oĩum rerum
ſimulatio eſt uitioſa (tollit .n. iudicium veri, idq́. adulte-
rat) tũ amicitiæ repugnat maxime: delet .n. veritatẽ, ſine
qua nomen amicitiæ valere nõ põt. Nam cũ amicitiæ vis
ſit in eo, vt vnus quaſi aĩus fiat ex pluribus: qui fieri pote
rit, ſi ne in vno quidẽ vnus aĩus erit, idemq́. ſemꝑ ſed va-
rius, cõmutabilis, multiplex? Quid .n. põt eſſe tã flexibi-
le, tam deuium, q̃ aĩus eius, qui ad alterius non modo ſen
ſum, ac voluntatẽ, ſed ẽt vultũ atque nutum cõuertitur?

Negat quis, nego: ait, aio.

poſtremo imperaui egomet mihi,

Omnia aſſentari:

vt ait idem Terentius: ſed ille ſub Gnathonis ꝑſona: qđ
amici genus adhibere, oĩno leuitatis eſt. multi aũt Gna-
thonum ſimiles cum ſint, loco, fortuna, fama ſuperiores;
horum eſt aſſentatio moleſta, cum ad vanitatem acceſſit
auctoritas. ſecerni aũt blandus amicus à vero, & interno-
ſci tam põt, adhibita diligentia, q̃ oĩa fucata, & ſimulata à
ſinceris, atque veris. concio, q̃ ex imperitiſſimis conſtat,
tñ iudicare ſolet, quid interſit inter popularem .i. aſſenta-
torem, & leuem ciuem, & inter conſtantem, ſeuerum, &
grauem. Quibus blanditijs C. Papirius conſul nuꝑ influe
bat in aures concionis, cum ferret legẽ de tribunus pl. refi
ciendis? diſſuaſimus nos. ſed nihil de me: de Scipione di
cam libentius. quãta illi, dij immortales, fuit grauitas, quã
ta in or̃one maieſtas: vt facile ducem populi R. non co-
mitẽ, diceres. ſed affuiſtis: & eſt in manibus oratio. itaque
lex popularis ſuffragijs populi repudiata eſt. Atque (vt
ad me redeam) meminiſtis, Q. Maximo fratre Scipionis,
& L. Mancino coſ. q̃ popularis lex de ſacerdotijs C. Li-

cinij Craſſi videbatur. cooptatio .n. collegiorum ad po-
puli beneficium trāſferebatur. atque is primum inſtituit
in forum verſus agere cum populo. tñ illius vendibilem
orõnem religio deorum immortalium, nobis defenden-
tibus, facile vincebat. atque id actum eſt p̄tore me, quin-
quennio ante, q̄ conſul ſum factus. itaque re magis, q̄ au-
ctoritate cauſſa illa defenſa eſt. quod ſi in ſcena .i. in con-
cione, in qua rebus fictis, & adumbratis loci plurimũ eſt,
tñ verum valet, ſi modo id patefactum, & illuſtratum eſt:
quid in amicitia fieri oportet, q̄ tota veritate perpēditur?
in qua niſi (vt dr̄) apertum pectus videas, tuumq́. oſten-
das; nihil fidum, nihil exploratum habeas; ne amare qui
dem, aut amari poſſis, cum, id q̄ vere fiat, ignores. q̄q̄ iſta
aſſentatio, quamuis pernicioſa ſit, nocere tñ nemini pōt,
niſi ei: qui eam recipit, atque ea delectatur. ita fit, vt is aſ
ſentatoribus patefaciat aures ſuas maxime, qui ipſe ſibi aſ
ſentetur, & ſe maxime ipſe delectet. oīno eſt amans ſui
virtus: optime.n. ſeipſa nouit; quamq́. amabilis ſit, intel
ligit. ego aūt non de virtute nunc loquor, ſed de virtutis
opinione. virtute.n. ipſa non tam multi præditi eſſe, q̄ vi
deri volunt. hos delectat aſſentatio, his fictus ad eorum
voluntatem ſermo cum adhibetur, orationem illam vanā
teſtimonium eſſe laudum ſuarum putant. nulla eſt igitur
hæc amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad
mentiendum paratus eſt. nec paraſitorũ in comœdijs aſ-
ſentatio nobis faceta videretur, niſi eſſēt milites glorioſi.

Magnas vero agere gratias Thais mihi?

ſatis erat reſpondere, Magnas: Ingentes, inquit. ſemper
auget aſſentatio id, quod is, cuius ad voluntatem dr̄, vult
eſſe magnum. quamobrem q̄q̄ blanda iſta vanitas apud
eos valet, qui ipſi illam allectant, & inuitant: tamen etiā
grauiores, conſtantioresq́. admonendi ſunt, vt aīaduer-
tant, ne callida aſſentatione capiantur. aperte .n. adulan-
tem nemo non videt, niſi qui admodum eſt excors: calli
dus ille, & occultus ne ſe inſinuet, ſtudioſe cauendum eſt.
nec .n. facillime agnoſcitur, q̄ppe q̄ aduerſando ſæpe aſ-
ſentetur, & litigare ſe ſimulans, blandiatur, atque ad ex-
tremũ det manus, vinciq́. ſe patiatur, vt is, qui illuſus ſit,
plus viciſſe videatur. quid aūt turpius, quàm illud? quod
ne accidat, magis cauendum eſt: vt in Epicureo,

Hodie me ante omnes comicos ſtultos ſenes
Verſaris, atque luſeris lautiſſime:

hæc .n. in fabulis ſtultiſſima perſona eſt, improuidorum,
& credulorum ſenum. Sed neſcio quo pacto ab amicitijs
perfectorum hominum .i. ſapientum, (de hac dico ſapiā,
quæ vr̄ in hominem cadere poſſe) ad leues amicitias de-
fluxit oratio. quamobrem ad illa prima redeamus, eaq́.
ipſa concludamus aliquando. Virtus, inquam, C. Fanni,
& tu Q. Muci, & conciliat amicitias, & conſeruat. in ea eſt
enim conuenientia rerum, in ea conſtantia: quæ cum ſe
extulit, & oſtendit lumen ſuum, & idem aſpexit, agno-
uitq́. in alio, ad id ſe admouet, viciſſimq́. accipit illud, qd̄
in altero eſt: ex quo eorum exardeſcit ſiue amor, ſiue a-
micitia. vtrunque .n. dictum eſt ab amando: amare aūt
nihil aliud eſt, niſi eum ipſum diligere, quem ames, nulla
indigentia, nulla utilitate quæſita: quæ tamen ipſa efflo-
reſcit ex amicitia, etiam ſi tu eam minus ſecutus ſis. hac
nos adoleſcentes beneuolentia ſenes illos L. Paullum, M.
Catonem, C. Gallum, P. Naſicam, T. Gracchum, Scipio-
nis noſtri ſocerum, dileximus. hæc etiam magis elucet
inter æquales, vt inter me, & Scipionem, & L. Furiũ, P. Ru
pilium, Sp. Mummium: viciſſim autem ſenes in adole-
ſcentium caritate acquieſcimus, ut in veſtra, & Q. Tube-
ronis: equidē ēt admodum adoleſcentis, P. Rutilij & A.
Virginij familiaritate delector. Quoniamq́. ita ratio cō
parata eſt vitæ, naturæq́. noſtræ, vt alia ætas oriatur ex a-
lia: maxime quidem optandum eſt, vt cum æqualibus
poſſis, quibuſcum tanquam è carceribus emiſſus ſis, ijſdē
ad calcem, vt dicitur, peruenire: ſed qm̄ res humanæ fra-
giles, caducæq́. ſunt, ſemper aliqui acquirendi ſunt, quos
diligamus, & à quibus diligamur. caritate enim, beneuo-
lentiaq́. ſublata, omnis eſt è vita ſublata iucunditas. mihi
quidem Scipio, quanquam eſt ſubito ereptus, viuit tamē,
ſemperq́. viuet. virtutem.n ſemper amaui illius viri; quæ
extincta non eſt; nec mihi ſoli verſatur ante oculos, qui
illam ſemper in manibus habui; ſed ēt poſteris erit clara,
& inſignis. nemo vnquam animo, aut ſpe maiora ſuſci-
piet, qui ſibi non illius memoriam, atque imaginem pro-
ponendam putent. Equidem ex omnibus rebus, quas mi-
hi aut fortuna, aut natura tribuit, nihil habeo, quod cum
amicitia Scipionis poſſim comparare. in hac mihi de rep.
conſenſus, in hac rerum priuatarum conſilium, in hac
requies plena oblectationis fuit. nunquam illum ne mi-
nima quidem re offendi, quod quidem ſenſerim: nihil
audiui ex eo ipſe, quod nollem. vna domus erat, idem vi
ctus, iſq́. cōis. neque ſolum militia, ſed etiam peregrina-
tiones, ruſticationeſq́. cōes. nam quid ego de ſtudijs dicā
cognoſcendi ſemper aliquid, atque diſcendi? in quibus,
remoti ab oculis populi, omne ocium, tempuſq́. contriui
mus. quarum rerum recordatio, & memoria, ſi vna cum
illo occidiſſet, deſiderium coniunctiſſimi viri, atque amā
tiſſimi ferre nullo modo poſſem: ſed nec illa extincta
ſunt, alunturq́. potius, & augentur cogitatione, & memo
ria; &, ſi plane illis orbatus eſſem, magnum tamen affer-
ret mihi ætas ipſa ſolatium. diutius .n. iam in hoc deſi-
derio eſſe non poſſum: omnia autem breuia, tolerabilia
eſſe debent, etiam ſi magna ſunt. Hæc habui, de amicitia,
quæ dicerem. vos autem hortor, vt ita virtutem locetis,
ſine qua amicitia eſſe non poteſt, ut, ea excepta, nihil ami
citia præſtabilius eſſe putetis.

PETRVS MARS.

DVAS. Quouſque, qm̄ oīs benignitas p̄perat, inq̄t Sen. & nō tulit gratias, q eū rogaſſet accepit. Ariſt. i 9. Mor. ſic p̄cipit, eſt amici bñficia ꝯferre, p̄ſertim in eos q̄ indigēt, & anteq̄ illi reqrāt. [Studiū) Cura, volūtas. [Cūctatio) Mora. grauiſſima ſunt bñficia, inq̄t Sen parata, facilia, occurrentia, ubi nulla mora fuit niſi in accipientis verecundia. optimū eſt antecedere deſideriū cuiuſque, p̄ximū ſeq illud, melius occupare anteq̄ rogemur, qm̄ vt maioribus nr̄is grauiſſimis viris viſum eſt, nulla res carius ꝯſtat, quā q̄ p̄cibus empta eſt. Ideo diminuēda cuiuſque uoluntas, & cū intellecta eſt neceſſitate grauiſſima rogādi liberāda. illud bñficiū iucundū, victurumq́. in aīo ſcias, qd̄ rogātis verba intercidamus, ne rogari videamur. [Libere) Solute, apte ſine aliqua retractatione. [Auctoritas) Grauitas, æſtimatio. [ſīa) Auctoritas, & ſeueritas. [Apte) Libere citra ſimulationē, & diſſimulationē. [Acriter) Aſpere. [Pareatur) Obtēperetur. [Nā q̄buſdam) Refellit Lælius Democriti, Stoicoꝝ, & Epicureoꝝ opiniones de amicitia. [Habitos) Exiſtimatos. [Mirabilia q̄dā) Admirabiles opiniones. [Illi) Democriti & Stoici. [Proſequātur) Tractēt, diſputēt. [Argutiꝰ) p̄ſſius, ſubtilius, minutius, enucleatiꝰ. [Nimias) Multas & arctas. [Solicitū) Anxiū. [Curā) Studiū. [Quā laxiſſimas) Valde remiſſas. tranſlatio ab eqs quos nūc immittēdos, nūc ꝯtrahēdo habenas moderat, & regit inſeſſor. & habenas p̄ vinculis amicitiaꝝ ponit & viſibus. [Adducas) ꝯtrahas. [Remittas) Relaxes. [Caput) Primū, ac maximū. [Securitatē) animi trāq̄llitatē. Idē Cic. in vlt. de Fin. dicit. Democriti aūt ſecuritas, q̄ eſt aī tranquillitas eā ſeparanda fuit ab hac diſputatione, quia iſti aī tranquillitas

quillitas eſt ipſa beata vita.hæc Cic.Sen.in libello de tranquil. vi
tæ.Serenũ ſic alloqtur.qd deſiderat magnũ . & ſummũ eſt,deoq.
vicinũ,nõ ꝯcuti hãc ſtabilẽ ai ſedẽ,græci εὐθυμίαν vocãt,de qua De
mocriti volumẽ egregiũ eſt,ego tranq̃llitatem voco.Nec.n.imi
tatc & trãſferre verba ad illoꝝ formã neceſſe eſt , res ipſa de qua
agiẽ aliquo ſignãda oõie eſt , qd appellationis græcæ vim debet
hrẽ nõ faciẽ.ergo quærimus quõ aius ſp æqualis,ſecundoq. cur-
ſu erat, ꝓpitiusq. ſibi ſit,& ſua lætus aſpiciat,& hoc gaudiũ nõ in
terrũpat,ſed placido ſtatu maneat, nec extollens ſe vnq̃ nec de-
primẽs,id tranq̃llitat erit.[Parturiat)laboret,doleat, ſolicitusq.
ſit,& anxius ritu parturiẽtis.Ariſt.differẽs an quãplurimi amici,
cõparãdi ſint dicit,forſitã bene eſt nõ quærere multos , ſed quot
ad cõitatẽ vitæ ſufficiãt.neq; poſſe vr̃ multis vehemẽter amicũ eſ
ſe,quapp neq; adamare plures . exuperatio.n. qdã amicitiæ eſt,
hoc aũt eſt ad vnũ,& vehemẽter,igr̃ amare ad paucos erit.Heſio
dus Perſen fratrẽ ſic monuit,Hoſpite ne careas,hoſpes neq; pluri
bus eſto.[Alios aũt).i.Epicureos ad ꝓprium cõmodũ & volupta
tẽ oia referẽtes,vt dcm̃ eſt . in hac parte dicit Seneca . nobis pu-
gna eſt cũ Epicureoꝝ delicata & vmbratica turba in cõuiuio ſuo
ꝓſtantium,apud quos virtus voluptatũ miniſtra eſt illis paret,il-
las deſeruit,illas ſupra ſe videt.[Inhumanius)Importunius & ab
humana benignitate,& caritate alienius. vñ monet Horat. Sur-
ge,& inhumanæ ſeniũ depone camœnæ.[Præſidij) Fauoris,cõpẽ
dij,tutelæ.[Caritatis)Naturalis affectionis & amoris.[Firmita-
tis)Roboris,ſtabilitatis,ſufficiẽtiæ [Beati) Felices,qbus deeſt ni
hil.[O pclarã)Ironice loqtur Lælius,ianatq. obſcurã , mancã &
languidã Epicureoꝝ rõnem in luſtris natã & ganeis.Amicitia in
quit pclaꝝ deꝭ donũ eſt,ſocietati oia bona accepta referẽda ſunt,
illa nos ad oia muniuit,atq; inſtruuit. Idẽ Cic. in Orat. pro Sex.
dicit, quodam tpe hoies nondum neq; naturali, neq; ciuili iure
deſcriptio fuſi p agros ac diſperſi vagabãtur , tantumq. habebãt ,
quãtũ manu & viribus p cædẽ,aut vulnera,aut eripere aut retine
re potuiſſent . q igr̃ primũ virtute & cõſilio pſtanti extiterunt hi
perſpecto gñe humanæ docilitatis,atq; ingenij , diſſipatos vnum
in locũ congregarunt,eosq. ea ferocitate illa ad iuſtitiã atq; mã
ſuetudinem trãſtulerunt,tum res ad cõem vtilitatem quas publi
cas appellamus,tũ conuẽticula,quæ hoim poſtea ciuitates noia-
uerunt,tũ domicilia cõiuncta quas vrbes dicimus inuẽto & diui
no & humano iure mœnibus ſepſerũt.[Iucũdius)Delectabilius.
[Quæ eſt) q.d.talis ai tranq̃llitas vituperãda eſt,qm hõ hoim vſi
bus natus eſt,& maxime amicoꝝ duo,quoꝝ cõmodis non modo
ſuſcipiẽda cura eſt,ſed ẽt graues labores & ſolicitudines,q̃ ob ius
naturæ & amicitiæ neceſſitudinẽ iucũditati aſcribendæ ſunt.[Spe
cie)Aſpectu,& noie ipſo.[Blãda)Lenis,iucũda.[Ab ſe)Sua ſpõte
ꝓpriaq. natura,vt ita dicerim.[Multis lo.)Neceſſarijs negocijs,
opportuniſq. officijs,ac debitis . Is locus offõ,inqt Silijs, cũ ceſ-
ſant ꝓſpera,cumq. Dura ad opẽ fortuna vocat , nam læta fouere
Haudquaq̃ magni eſt ai decus.[Conſentaneum)Rõni,ac naturæ
congruũ.[Ne ſolicitus) Anxius,& curis diſtrictus . vulnera inqt
Ariſt.forti viro moleſta ſunt,fert tñ q̃a honeſtum eſt ferre,& tur-
pe nõ ferre.[Curam)Cogitationem,& aliq̃ moleſtiam & ai cõ-
motionẽ.[Bonitas)Simplicitas,& iuſta prudẽtia quæ recta rõ a-
gẽdi diffinitur.[Malitiam)Fallacẽ nocendi & circunueniẽdi mo
dũ & viam.[Tẽperantia)Moderatio cupiditatum oium.[Libidĩ
nem) Infrenẽ cupiditatem,& voluptatẽ.[Ignauiam) Pigritiam,
deſidiã,torporem.[Fortitudo)Virilitas,& prõptus ardor in labo
ribus,& periculis.hæc ſiqdẽ virtus eſt quaſi fida cuſtodia ipſius of
ficij.[Imbecillibus)Ignauis,abiectis. iccirco Virgilianus Aeneas
ignaua morte angiẽ in primis.& Papinianus Hippomedõ.[Flagi
tioſis)Libidinoſis,ſceleratis,ꝓbroſis.[Modeſtos)modũ vitæ hñ-
tes,& temperantiam atq; decoꝝ in oĩ re ſeruantes.[Conſtituti)
ſubornati natura,& diſciplina edocti.[Humanitatẽ)Naturalem
qualitatẽ,& teneritudinẽ affectibus peruiã. tenere ſiqdem eſt hu
manus aius ac mollis,recipitq. naturæ motus in vtranq; partem,
etenim nõ eſt humanũ pectus ſed ferreũ potius & adamantinũ
qd̓ res humanæ nõ tangunt.Iccirco celebratur & ſnia Antonini
Cæſ.q dixit,Neque imperium neq; pħia tollit affectus.[Motu
ai) Cura,affectione,cogitatione, reputationeq. reꝝ humanaꝝ .
[Sublato) Remoto. [Pecudem,) brutum aial. [Gñs eiuſdem :)
ſimilis qualitatis & naturæ,nullo ſenſu pditæ ac motu.[Iſti)Stoi
ci aſſerẽtes vacare affectibus ſapientẽ,vt dcm̃ eſt in 3.de Fin.& di
cetur ſuo loco in Tuſcul.ſcholis.[Durã,)Præfractam,inflexibilẽ.
[Ferream)Aſperam,immobilẽ,impalpabilem . Lactantius vrgẽa
Zenonem Stoicoꝝ principem , & ſectarium dicit . Illud ſatis eſt
ad coercendum furioſi hois errorem,quod inter vitia & morbos
miſericordiam poſuit.Admit nobis affectũ,quo rõ humanæ vitæ
pene ois cõtinetur,cum.n.nã hoĩe imbecillior ſit q̃ ceteroꝝ aia-

lium,q̃ vel ad pferendam vim tpm, vel ad incurſiones à ſuis cor-
poribus arcendas nãlibus munimentis prouidentia cœleſtis ar-
mauerit , hoi aũt q̃a nihil iſtoꝝ datum eſt, accepit pro illis oibus
miſerationis effectum.nulla eſſet hoim ſocietas,nulla vrbium cõ
dendaꝝ vel cura,vel rõ, ſic neque vita quidẽ ſatis tuta , cũ ceteris
aiantibus expoſita eſſet imbecillitas hoim , & ipſi inter ſemetip-
ſos belluaꝝ more ſæuirent.[Tenera,)Mollis,indulgens,compa-
tiens,miſericors.[Tractabilis;) Palpabilis.ſenſus eſt,virtutis na-
tura facilis hr̃,& apta recipiẽdis affectibus, vt cera varijs formis,
qua ꝑ arbitrio plaſtes effingit,diffunditur,inquit Læl.ipſa virtus
& contrahitur.i.lætatur & angitur,vt rõ humanitatis,& ſocieta-
tis expoſcit,nec non offm̃ cuique vt decet pſtandum . quapp gau
det cum gaudentibus,& cum plorantibus plorat , qd̓ & ad apo-
ſtolicũ pceptum eſt atque conſiliũ. Sil.Italicus humanitatẽ Batti
regis Cyrenenſium laudat his verſibus , Battus Cyrenẽ molli tũ
ſorte fouebat Imperio mitis Battus,lacrymaſq. dediſſe Caſibus
humanis facilis,q ſupplice viſa Intremuit regũ euentus dextrãq.
tetendit.[Diffundantur,)Dilatantur.i.gaudeant.[Contrahanẽ.)
Triſtentur doleant,angantur.eſt ſiqdem dolor & mœror, ai con
tractio,& gaudium atque lætitia diffuſio q̃dam & extenſio , vt in
Tuſc.ſcholis docet,ac diffinit Cic. [Angor) Mœſtitia,& ſolicitu
do ſiue triſtitia.[E vita)Ex vſu modoq. viuendi politico & huma
no,vt eſt inquit de virtutibus ita & de amicitia,q iuſtitię q̃dã pars
eſt,& ſine virtute eſſe non põt. vñ de ſimilibus idem debet eſſe iu
dicium.[Contrahat)Copulet coniungat . [Eluceat,) Appareat.
Nunq̃ in obſcuro virtus latet,ait Sen.ſed mittit ſui ſigna.[Appli
cet,) Agglutinet pp moꝝ ſimilitudinẽ.Plato in dialogo qui Ly-
ſias de amicitia inſcribitur dicit,fortaſſe & ſapientũ ſcripta legi-
ſti in qbus eadem hæc affirmant , ſimile ſimili neceſſario ſp ami-
cum eſſe,atque hæc eſt eoꝝ ſnia qui de natura & vniuerſo tracta
runt,pterea dñt poetę hoies conciliatoris dei ductu amicos fieri,
ſic.n.aiunt,Deus ſimilẽ ſp ad ſimilẽ agit,& notũ facit.[Amor)Ca
ritas q̃dam quæ voluntas eſt bñfaciendi,& gratificãdi.Caꝝ ſiqdẽ,
vt alibi dicit Cic. verbum eſt amoris vñ amicitiæ nomẽ ductum
eſt . Amare vero nil aliud eſt quam alicui bonũ velle optare que
oportere aiunt dicit pħs amico bona illius gratia velle . [Inani-
bus) Vanis,& ſolidam vtilitatẽ non hñtibus . [Cultu) Ornatu .
[Redamari)Diligi & coli.quapp Ariſt.dicit amicitiam eſſe bene
uolentiã mutuã nõ latentẽ.[Remuneratione).i.reciproco amo-
re.[Viciſſitudine)Alternatione. [Studioꝝ) Curaꝝ,& volũtatũ .
[Offõꝝ)Actionum decentiũ,amicitiæq. iuri debitaꝝ.[Alliciat,)
Inuitet.[Adſciſcant)Adiungãt,& decreto quodã aduncent. [Na
tura)Qualitate,ac dote.[Rapacius,)Vehementius ad rapiẽdum,
& attrahendũ,quam ſimilitudo naturę ac moꝝ ad Amic.ait Sen.
in epiſt ſert bonum viꝝ & ſapientẽ nulla vtilitas ſua,ſed natura-
lis irritatio.nam ut alioꝝ nobis reꝝ ionata dulcedo eſt,ſic & ami
citiæ.[Conſtat,)Cõuenit ; inter nos vt manifeſtum & veꝝ ſons ,
principiũ,& origo . bñuolentia dicit Ariſt. amicitiæ qdem eſt ſi-
milis. non tñ eſt amicitia fit.n.beneuolentia & ad ignotos & la-
tens. vr̃ principium amicitiæ eſſe ſicut & amandi,voluptas ea q̃ ꝑ
aſpectum efficitur. nemo nanque adamat niſi añ delectatus fue-
rit forma,qua q gaudet,non cõtinuo amat,ſed cum abſentẽ deſi-
derat,pñtiam affectat.Sic igitur ẽt amicos impoſſibile eſt eſſe niſi
beneuoli fuerint,oino bñuolentia ob virtutem fit al.q̃.,& boni-
tatem.[Eadẽ bonitas) Virtus beneuolentiæ & amicitiæ q̃ boni-
tatis.i.iuſtitiæ pars,eſt tribuens hoibus natura congregatis & ſo
ciatis,quod illis debetur lege naturæ,q̃ hoiem hoĩ cõmendauit.
[Inhumana)Aſpera,inhoſpitalis,& fera. [Immunis) Ocioſa,ni-
hil pſtans. humanitatis in hac ſignõne dr̃ prompta,& benefica in
oẽs beneuolentia,& caritas. [Supba) Elata,cõtumax,ſed facilis,
humilis,benigna,comis,affabilis.[Tueri)Protegere.[Cõſulere)
Prouidere,ac illoꝝ quieti & ſecuritati pſpicere . vñ græcũ ada-
gium eſt,hõ hoi deus,& oppoſitum,hõ hoi lupus . [Abhorreret)
Aliena eſſet ab amore oim hoim,quicunque illi ſint.Amicitia,di
cit pħs,non eſt ad inaĩata,nec iuſtum immo neque ad bouẽ , uel
equũ,neque ad ſeruũ ea rõne qua ſeruus eſt . non eſt.n. quidquã
cõe.Seruus.n.aiatum eſt inſtrm̃,ſed qua eſt hõ . Nam oi hoi iuſtũ
quoddam eſt ad oẽm hoiem , qui cõicare ſecum legẽ, pactumq.
poteſt quare & amicitiam rõne qua hõ eſt. [Fingunt)Simulant.
[Nodum)Vinculum,gluten,nexum. [Amor) Studium,uolũtas,
affectio.[Cũ ſtudio)Volenti aio,& amico.Aius eſt,inquit Sen. q
parua extollit,ſordida illuſtrat,magna & in pcio habita dehone-
ſtat ipſa quæ appetuntur neutram naturã hñt,nec boni,nec mali
id refert quo illa rector aius impellat,à quo forma datur rebus.
non eſt ergo beneficium ipm qd̓ numeratur aut traditur, ſed pia
& recta volũtas.[Colãtur) Obſtruẽtur,& frequẽrentur,atq; ho-
norẽtur vſus gr̃a & cõpẽdij.[Opibus)Potẽtijs,cliẽtelis.[Copijs)

Afflu

affluencia ceꝝ,quapꝑ maiores nr̃i Iouem optimū primo.i. beneficentiſſimū,deinde maximū .i.potētiſſimū appellauerunt,oſtendentes maius eſſe & gratius benignū eſſe,ac liberalē quā magnas opes hr̃e.Qui bñficia ꝯfert deū imitatur,inqt Sen.q repetit fęneratorē.[Præſidij]Opia & tutelæ.[Opus ſit]Expediēs ac neceſſarium.[Viguiſſent]Prompta fuiſſent ad releuandā indigentiam,q̄ aperit voluntates amicoꝝ. & ideo interdum neceſſaria, cum officia excitet,& virtuti campū patefaciat,atque argū amoris. Aduerſa ſiqdem amicos explorant. Amicos,ait Sen.res optimæ parant, aduerſæ ꝓbant. In vtraque fortuna,dicit Ph̃s, quæruntur amici. Nam & qui fortunam hn̄t aduerſam indigent ope,& qui ſunt in reꝝ proſperitate eoꝝ indigent,quibus cū viuāt,& in quos beneficia cōferant. Amicos igitur hr̃e magis neceſſarium eſt in diuerſa fortuna,oportet aūt felici rpe amicos prompte accreſcere. honeſtum ſiqdem eſt beneficū eſſe,infelici vero pigre,nā participes maloꝝ facere amicos non decet. vñ Oreſtes apud Eurip. in Electra Pyladi amico dicit. Sat eſt grauis triſtisq. fortuna ſi me vrget. Maxime tñ vocandi ſunt tunc amici,cū parua ſuſcepta mole ſua multū ꝓdeſſe pñt. Contra fortaſſe cógruū eſt ad calamitoſos ire amicū anteq̄ vocetur,eſt.n.amici beneficia ꝯferre pſertim in eos,q indigent, & priuſq̄ illi reqrant , vtriſque ſiqdem honeſtius eſt atque iucundius. Ad fortunatos prompte accedendū eſt, ad opus agendū,tarde vero ꝑ ꝯñdis beneficijs,non.n.honeſtū eſt vtilitatis ſuæ grā properare. [Domi]In toga & domeſtica & ciuili.[Vſo]Experientia.[Rōne]Doctrina,& pſico inſtro.[Proh]Interiectio eſt admirantis,& quaſi implorantis, atque adiurantis fidem.i.opē auxiliumq. numinis,& hoiū.[Deū]Deoꝝ,antiqua locutio eſt paſſim à poetis,& oratoribus vſurpata. [Circunfluere] Vndique redundare. Arbitrantur hoies,inqt Ph̃s,felicem iucūde viuere oportere. Solitario difficilis eſt vita. Retinendum eſt,inqt Lact.vinculum ſocietatis humanæ quia hō ſine hoie nullo modo pōt viuere. Epicurus,auct.Sen. dicere ſolebat ſine amico viſceratio leonis & lupi vita eſt. vt ſolitudo inodio eſt,ait Sen.ſic in dulcedine appetitū ſocietatis, qūo hoiem hoi nā conciliat,ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus , qui nos amicitiaꝝ appetentes faciat. [Fides]Veritas,& ſecuritas.[Fiducia]Spes,bonuſq. aius .i. ſecurus.[Coluntur]Honorantur,& frequentantur,ad aliquod ipſi,vt periculum declinetur ſimulatione officij.[Ceciderint] Amittent tyrānidem,qualis eſt vt plurimum exitus tyrānoꝝ, vt ꝑ cruorem ad manes deſcendāt.[Tarquinius]Superbus mortuus eſt,cuius quo ſe poſt fractas opes Latinoꝝ ad Ariſtodemum tyrānum ꝯtulerat. [Gratiam referre]Par pari reddere,benemerētibus videlicet beneficium,& infidis talionē & pœnā.[Importunitate]Malignitate tyrānica,& feritate in qua nulla pōt eſſe quies,nulla cōmoditas.[Præpotentium]Fortunatiſſimoꝝ,quos aura fortunæ inflat, & alioꝝ contēptores efficit.[Excludunt]Eijciunt.[Fideles]Veras conſtantes,atque reciprocas.[Cæca] Temeraria,improuida. uiolenta fortuna,inqt Sen.quem nimium fouet,ſtultum facit. & fortuna nemini pluſq̄ conſiliū valet.[Plerunque]Sępius,qm̄ nōnulli fortuna prudenter & moderate vtuntur, ſeruantq. in magna peccandi licentia modum. cū tibi alludit vitæ ꝓſperitas,ait Sen. tunc te velut in lubrico retinebis,ac ſiſtes,nec tibi dabis impetus liberos,ſed circūſpicies quo eundū, vel quouſque . [Aſſeruntur] Criſtas erigunt more galloꝝ,atque alios contenunt,& auerſant. [Faſtidio]Quadā nauſea,& contēptu.[Contumacia] Animi tumore,conuicijs,deſpicientia,ſupbia.[Inſipiente]Nullis diſciplinis exculto,& quaſi mitigato . vñ ſtudia humanitatis dicta, quæ ſincera mente cupientes humaniſſimi ſunt.[Fortunato]Opulento.[Intolerabilius]Inſolentius,& importunius.[Cōmodis]Facilius,aptis,mēſuratis,modumq. hn̄tibus & ſeruantibus.i.rōnē humanitati ꝯſentaneā.[Imperio]Prælatura,exercitus.[Ptāe]Iure aliquo ſibi cōceſſo.Cū imperio eſſe dicebatur apud antiquos,cui noiatim à populo dabatur imperium,cum ptāe aūt de eo q à populo pferebatur alicui negocio.[Proſperis]Felicibus,atque ſerūdis.[Indulgeri]Aium applicari,atque obſequium.[Stultios] Hebetius,imprudētius.[Copijs]Affluētijs reꝝ.[Facultatibus]Diuitijs, opulentijs. vñ difficultas domeſtica inopia.[Opibus]Potētijs,factionibus,clientelis,fauoribus,affectationibus . [Supellectilem] Inſtrm̄ ad magna quæque efficaciſſimum . quapꝑ Stoici appellabant amicum efficiens quoddam bonū,vt in 3.de Fin.dcm̄ eſt. Supellex ꝓprie vt hr̄ 33.Digeſtoꝝ ēt domeſticum inſtrm̄ qđ neque argento,auro ue facto,vel veſtibus adnumeratur.[Cui]Qm̄ ſubinde alios,atque alios ſortiuntur dn̄os eum in arbitrio fortunæ ſint. vt recte monet in epiſt.C.Cæcilius,& Horat.his verſib. Nā proprię telluris heꝝ nā neque illum,Nec me,nec quenq̄ ſtatuit, nos expulit ille. Illū aut neqries,aut vafri inſcitia iuris. Poſtremo expellet certe viuacior hæc res. Nūc ager Vmbreni ſub noie dictus Ofelli, Dictus erit nulli ꝓprius,ſed cedet inuſum Nunc mihi,nūc alij,quo circa viuite fortes, Fortiaq. aduerſis opponite pectora rebus.[Sua]Propria,& nō fortuita.[Certa]Firma.nō vacillans,inuariabilis.[Inculta]Nō frequētata.[Deſerta]Deſtituta.[Iucūda]Suauis,& delectabilis. Abſurdū eſt,inqt ph̃s,felicem hoiem ſolitarium facere . Nam hō ciuile aial eſt, & cū alijs aptū viuere,ac verba mentemq. cōicare . ſic .n. dr̄ in amicis viuere hr̄, & nō vt in pecudibus eodē in loco paſci , quo circa alij cōputāt, alij taloꝝ ludo ſimul incūbunt,alij ſimul ſeſe exercent, & vna venantur, aut phantur ſinguli totos dies idipſum agentes qđ maxime amant,viuere.n.ſimul cū amicis volentes hæc faciunt,& in ea cum his cōicant,cum qbus viuere caperūt, q̄ maxime ipſos in vita delectant.[Conſtituendi]Ponendi,firmandi,ſanciendi. [Fines]Termini & metæ , vt pateat qtūv progrediendū ſit cū laude in amicitia.[Ferri]Dici,narrari à ph̃antibus, morumq. magr̃is. [Eo modo]Affectu,& ai diſpōne,atque ꝓpoſito. Ariſt 9. Moral. dicit,At vero quæ ad amicos attinent,& quibus amicitiæ diffiniūtur,ex his q̄ ad ſeipſum quiſque facit profecta eſſe vr̄r,ponunt .n. eū amicum eſſe,qui vult & agit bona,vel q̄ vr̄t amici grā. Aut eū qui vult eſſe,viuereq. amicum gratia ipſios amici, quod matrib᷒ ad ſuos accidit filios. Quidam vero eum eſſe dōt qui verſatur vna cū amico,& eadē expetit. Aut eum qui dolet pariter,atque gaudet cum amico. Maxime aūt,& hoc matribus accidit. Hoꝝ etiā aliqui & amicitiam ipſam diffiniunt. vnumquodque aūt hoꝝ viro cōpetit erga ſe bono,reliqs vero ea rōne,qua tales eſſe ſe opinantur. vē aūt vt dcm̄ eſt virtus & ſtudioſus ipſe cuique eſſe menſura. hic.n.ſibi conſentaneus eſt,ac eadē cupit aia oīt . & vult igr̄ ſibi bona, & agit . & quippe boni viri bonum agere, ac ſui ipſius gratia,mentis ſiquidem cauſa,q̄ quidem vr̄ quiſque eſſe,& vult ēe te viuere,ſaluumq. eſſe,atque id maxime quo ſapit, atq; talia ſecum degere vult. Libenter.n.hoc,& cum voluptate facit. nam & actaꝝ reꝝ recordatio periucunda eſt, & futuraꝝ ſpes bona . talis autem delectat , & inſup contēplationibus abūdat . præterea vna ſecū maxime dolet,atque lætatur. Idem.n.eſt ipſi moleſtū , atque iucundū,& non alias,aliud.eſt.n. ſine pnīa prorſus. ex eo igit qa vnumquodque ipſoꝝ ad ſeipm competit ſtudioſo , ad amicū autē ſic ſeſe habet vt ad ſeipſum. amicus.n.eſt alter ipſe , & amicitia vē hoꝝ aliqd eſſe,& quibus hæc inſunt vr̄r eſſe amici . Qui multas res pernicioſas atque neſandas egerunt,vitam odio hn̄t ob prauitatem,ſibiq. mortē conſciſcunt. Quærunt pterea alios ipſi flagitioſi,quibuſcum verſentur,ſeipſos vero fugiunt , nam ſi ſint ſecū recordantur multaꝝ,grauiumq. reꝝ,& timent alias tales. Si vero cum alijs ſint,obliuiſcuntur. Atque cū nihil habeant qđ amabile ſit,nulla re prorſus afficiuntur ad ſeipſos,q̄ ad amicitiam ptinet. Neque igitur vna ſecū gaudent,atque dolent.eſt .n. eoꝝ aia in ſeditione,atque interdum ob prauitatē dolet abſtinens à quibuſdam,interdū lætatur. & hæc qdem pars hoc,illa vero illuc trahit vt diſtrahentet. Quod ſi fieri nequeat vt doleat,ſimul atq; lætetur. at paulo poſt dolet qđ lætatus fuit,& nollet ſibi fuiſſe illa voluptati. Improbi nāque pnīa referti ſunt. Improbus igitur ne erga ſe qdē amice affectus eſt,ꝓpterea qđ nihil habet qđ ſit amabile. Quod ſi ita ſe hr̄e vehementer eſt miſeꝝ,totis viribus fugienda eſt prauitas,& enitendū eſt ad bonitatem. ſic.n. & ad ipm habebit amice,& alijs amicus poterit eſſe.[Affecti]Diſpoſiti,aīati, [Rñdeat]Cōſonet,parq. ſit,& ſimili.[Quanti] Quanto pcio,& indicatura.[Nulli aſſentior]Nullā duco ꝓbabilem,qđ quibuſdam rōnibus oñdit Lælius . [Atten.) Acrius conſideranti, rōnes Ariſtotelicæ nō modo ꝓbabiles videbuntur,ſed ēt veriſſimæ . cō ſummatæ ſiqdem virtutis vir ph̃s ille intellexit, cui oia inſunt, q̄ amico pręſtanda ſunt,& maiora nullo modo pñt. quapꝑ ſi amat amicū ſicut ſeipſum oēs numeros impleuit neceſſitudinis. Quærit idem ph̃s an deceat queq̄ amare ſeſe maxime. & decere cōcludit non oi modo,ſed quodam,his verbis Bum inquiunt oportere ſumme amare,q maxime eſt amicus. Is aūt eſt talis qui vult, cui vult bona illius grā,ſi nullus ēt ſcierit. At hæc ipſi ad ſeipſum maxime cōpetunt,& cetera oia quibus diffinitur amicus. dictum eſt.n.ab ipſo ea oia,q̄ ad amicitiam attinent & ad ceteros peruenire . eodem accedunt & prouerbia vniuerſa,vt aīa vna, & amicoꝝ oia ſunt cōia,& amicitia eſt æqualitas,& genu tibiæ ꝓpinquius . hæc.n.vniuerſa ipſi ad ſeipm maxime cōpetunt . Maxime nāque amicus eſt ſibi,& ſe igr̄ ipm maxime amare oportet . Siqs curet agere iuſta maxime,aut moderata,aut quęuis alia ꝑfecta à virtutibus honeſtatemq. oino ſibi vendicet,hunc nemo vitupera bit ſui amatorē. Magis aūt uidebitur talis hō ſui amator,cum ſibi tribuat quæ pulcherrima ſunt bona & maxima . quapꝑ maxime ſui eſt amator,diuerſa ſpecie ab eo q reprehenditur. tmq. differt,quantū uita cū rōne differt à uita cum ꝑturbatione,& appetitio

titio aut honeſti,aut eius qđ vtile eſſe vř. Qui aũt ſui amatores
vituperant ad eos reſpiciunt q ſibi plus tribuũt in pecunijs,& ho
noribus,& corporeis voluptatib⁹. hæc.n.ipſi multitudo affectat,
& ipſis vt optimis ni ſtudio incumbit. quapp & pro his digradiã
tur. qui igitur in his plus hře pergunt, hi cupiditatibus , & nino
affectibus,eiq. parti aiæ quæ rõnis eſt es ps gratificãtur. tales aũt
ſunt ipſi multi.iccirco appellatio nata eſt ea multitudioe , q̇ pra-
ua eſt.igitur iuſte vituperantur,qui ſic ſe amant.Non eſt aũt ob-
ſcuꝛ vulgus , eos qui ſibi ipſis talia tribuunt ſui amatores dicere
conſueuiſſe. Quare bouũ qdem hoiem amatorem eſſe ſui opor-
tet. nam & ſibi ꝓderit,ac ceteris agendo honeſta. prauũ vero nõ
oportet. & ſibi nanque nocebit,& ꝓpinquis prauos ſequendo af
fectus. ea igitur q̄ vir improbus agit,& ab his diſcrepant,q̇ agere
oportet. At probus quæ oportet agit. mens.n.omnis id expetit,
quod ſibi eſt optimum.Vir etenim bonus rõni obtemperat . Atq
veꝛ eſt illud qđ de ſtudioſo dř,complura iniqua ipſum, agere, &
amicoꝝ & patriæ gřa,etſi opus fuerit mortẽ obire.pecunias.n.&
honores abijciet,& ea bona oino,de quibus certant hoies,ſibi vẽ
dicans honeſtatem . In vniuerſis denique laudabilis ipſe vir bo-
nus plus honeſtatis tribuit ſibi.Sic igitur ſui amatorem eſſe opor
te,vt ipſi aũt multi ſunt non oportet. [Aiatus) Affectus,diſpoſi⁹.
[Quam multa) Prima ratio Lælij primã rõnem reprobantis q̇ tñ
vt dixi recte æſtimata,& indicata veriſſima eſt . [Precari) ꝑcibus
aliquid cõtendere ab inertiſſimo hoie,ac maligniſſimo. [Suppli-
care) Quaſi adorãdo ſupplices manus tendere,genuaq. ponere .
[Acerbius) Aſperius imperere conuicijs quempiam ꝓ amici ne-
gocio & rõne. [Honeſte) Decore,laudabiliter. [Diffinis) Termi-
nat. [Paribus offic.) Similibus actionibus,& obſequijs. [Volupta
tibus) Delectationibus,& iucunditatibus . [Exigue) Parce. [Te-
nuiter) Auare. [At calculos) Lapillos .i. ſupputationẽ,& rõnis æ-
qualitatem titu mercatoꝝ,& fœneratoꝝ. Calculi ſunt lapilli qui
bus vtuntur rõcinatores ſummam facientes.inde & calculatores
dicti,ſed elegantius rõcinatores. [Par ratio) Quantitas & quali-
tas. [Ditior) Copioſior. [Affluentior) Redundantior. [Obſerua-
re) Adnotare. [Reſtricte) Minute,parce,auare. [Excidat) ẽ memo
ria labatur. [Aequo) Pari. [Quanti faciat) Aeſtimet talem qualis
à ſe indicatur. [Abiectior) Timidior,remiſſior. [Fortunę) Condi
tionis,ſtatus,ſortis. [Fractior) Debilior,timidior. [Iacentẽ) Abie
ctum,timidum,fractum. [Excitet) Erigat,adiuuet ad meliorẽ ſue
ruinam. [Adduci) Trahi ad hanc opinionẽ. [Impuri) Corruptum
hõtis iudicium. Impurus apud antiquos pro improbo ponebat ,
[Ambitioſi) Ventoſi,& magis amari q̇rentis,quam amare.Pleriq;
ait Ariſt.8.Moral.ob ambitionem magis amari quam amare vel
le vñr.quapp amant adulatores . Amari aũt propioquũ huic eſſe
conſtat,affici,inq̃ honore,qđ quidem plerique affectant.vera aũt
amicitia magis in exhibendo amore quam recipiendo conſiſtit .
Argõ ſunt matres amando gaudentes. nonnullæ ſiquidem nutri-
cibus dant filios,& amant quidẽ ſcientes,vt amentur aũt ab illis,
non q̇runt ſi vtrunque fieri nequeat,ſed ſatis eſt ipſis ſi in ꝓſperi-
tate vident illos eſſe ꝯſtitutos. [Quo nã modo) q.d.talis opinio
excludit amicitiam . vñ Ariſt. monet non eſſe amandum quaſi ſit
oſurus,vt aiunt,ſed ita exercendum odium tanq̃ aliqñ ſit amatu-
rus. [Optare) Votis oibus petere. [Anſas) Cauſas,& occaſiones.
[Angi) Cruciari aio,& affligi. [Tps) Opportunitatem aliquam.
[Emendati) Emaculati,cõpoſiti moderati,ſine menda . [Coitas)
Participatio,conſociatio. [Fortuna) Caſu aliquo. [Minus iuſte)
Aliquantũ à recto exorbitantes . [Aut caput agatur) Tractetur
de vita. ſitq. in periculo. inde capitale dř crimen,quod pœna ca
pitis luitur. idem Cic.in orat.pro lege Manil.dicit. Agitur ſalus
ſocioꝝ. Aguntur certiſſima P.R.vectigalia,aguntur bona multo-
rum ciuium. [Aut fama) Nomẽ ipm & decus,qđ honeſtis viris oi
bus fortunis debet eſſe antiquius, qm turpiſſima eſt infamiæ no
ta,& probrũ. Triplex ꝑterea diminutio capitis minima,media,&
maxima tractatur à ꝓfeſſoribus ciuilis iuris. [De via) Recto ordi
ne offõꝝ atque iuſtitię. [Turpitudo) Dedecus,& vituperatio. [Eſt
.n.quat.) .i.conceditur,vt vſque ad aliquẽ finem declinet ab hone
ſtate amicus in amici periculo,q terminus in ſingulis actionibus
ꝯſtitui nequit,aut e via ponitur,qm variæ circunſtantiæ variãt offi
cia,& nullis formulis pñt ſingula cõprehendi , nulla qppe de his
ſcia,ſed experientia tñ. quapp Gell. hunc Cic.acri iudicio,& an
xio penſauit his verbis Chilo præſtabilis hõ ſapiæ quonã vſque
debuerit contra legẽ, contraq. ius ꝓ amico progredi dubitauit,
ea q. res in fine quoque vitæ ipſo aium eius anxit,& alij deinceps
multi phiæ ſectatores,vt in libris eoꝝ ſcriptum eſt ſatis ſcite,ſa-
tisq. ſolicite q̇ſiuerũt,vt verbis q̇ ſcripta ſunt ipſis vtar. Nunquid
oporteat contra iuſtitiã amico ſubuenire . & qua fini,& in eiuſ-
modi ea verba ſignãt q̇ſiſſe eos an nõnunq̃ cõtra ius , contra ue

morem faciendum ꝓ amico ſit, & in qualibus, & in quibus cau-
ſis,& quem nã ad vſque modum . Super hac q̇one cum alijs ſicuti
dixi multis , tũ diligẽtiſſime à Theophr. diſputatur viro in phia
Peripatetica modeſtiſſimo,doctiſſimoq. , eaq. diſputatio ſcripta
eſt,ſi recte meminimus in lib.eius de amic.j.cũ lib. M.Cic. vř le-
giſſe,cũ ipſe quoq; de amic.lib.cõponeret,& cetera qdem q̇ ſumẽ
da a Theoph.exiſtimauit,vt ingeniũ facũdiaq. eius fuit,ſumpſit,
& trãſpoſuit cõmodiſſime,aptiſſimeq. . Hunc aũt locũ de quo ſa
tis q̇ſitũ eſſe dixi oium reꝝ aliaꝝ difficillimũ ſtrictim,atq; curſim
trãſgreſſus eſt.Neq; ea q̇ a Theophr. ꝑſpiculate,atque enucleate
ſcripta ſunt,executus eſt . ſed anxietate illa , & quaſi moroſitate
diſputationis ꝑtermiſſa,genus ipm rei tm paucis verbis notauit,
dicens,Eſt qtũs amicitiæ venia dari poſſit,cũ ager aut caput ami-
ci,aut fama declinãdũ eſt de via.Sed cuiuſmodi declinatio iſta eſ
ſe debeat,qualiſq. ad adiuuãdũ digreſſio, io quãta volũtatis ami
ci iniq̇tate nõ dicit.Quid aũt refert ſcire me in hmõi ꝑiculis ami
coꝝ,ſi nõ magna me turpitudo inſecutura eſt de via recta eſſe de
clinãdũ? niſi id quoque me docuerit,quã puter magnã turpitudi
nẽ,& cũ deceſſero de via,quouſq, digredi debeã eſt .n. inqt, qtũs
dari amicitiæ venia poſſit.hoc imo ipm eſt qđ maxime diſcẽdum
eſt.quodq. ab his q doceãt minime dř,qtũs quaq; fini dari amici
tiaꝝ venia debeat . Chilo ille ſapiẽs,de quo andixi,ꝯſeruãdi amici
cã de via declinauit,ſed video quouſq, ꝓgreſſus eſt.falſum.n. pro
amici ſalute ꝯſiliũ dedit.Idipm tñ in fine quoq; vitæ an iure poſ-
ſet reꝑhẽdi,culpariq. dubitauit. ꝯtra patriam, inqt Cic. ꝓ amico
ſumẽda arma nõ ſunt,hoc ꝓfecto nemo ignorat, ſed id q̇ro,id de
ſidero cũ ꝓ amico ꝯtra ius & ꝯtra quã licet ſalua tñ libertate,at-
que pace faciẽdũ eſt.& cũ de via ſicut ipſe ait declinãdũ eſt, q d &
quantũ,& in quali cã,& quonã vſque id fieri debeat.Pericles ille
Athen.egregius vir ingenio boniſq. oibus diſciplinis ornatus in
vna qdẽ ſpecie,ſed planius tñ qđ exiſtimaret ꝓfeſſus eſt. Nã cum
amic⁹ eũ rogaret,vt ꝓ ſe cauſaq. eius falſum deieraret, bis ad eũ
verbis vſus eſt: Opus eſt me amicis cõmodare,ſed vſque ad aras.
Theophr.in eo quẽ dixi lib. inq̇ſitius qdẽ ſup hac re ipſa & exa-
ctius ꝑſſius q̃ Cic.diſſerit.Sed is quoq; in docẽdo nõ de vnoquo-
que facto ſingulatim exiſtimat,neque certis tpm documẽtis, ſed
gñibus reꝝ ſummatim,vniuerſim vtit ad hũc ferme modũ.parua
inqt & tenuis,vel turpitudo,vel infamia ſubeũda eſt, ſi ea re ma-
gna vtilitas amico q̇ri põt. Reꝑhẽdit qppe & cõpenſat leue dãnũ
delibatæ honeſtatis maiore alia, grauioreq. in adiuuando amico
honeſtate,minimaq. illa labes , & quaſi laſciuia famæ imminẽtis
partaꝝ amico vtilitatum rõne ſolidatur. Neq; noibus inqt mo-
neri nos oportet,quod paria gñe ipſo non ſunt,honeſtas meę ſa
mę,& rei amici vtilitas põderibus.hęc.n.poteſtatibusq. pñtibus,
nõ vocabuloꝝ appellationibus,neq; dignitatibus gñm dijudicã-
da ſunt.Nam cũ in rebus aut paribus,aut non lege ſecus vtilitas
amici,& honeſtas nřa conſiſtit,honeſtas ꝓculdubio præpõderat .
Cũ vero amici vtilitas nimio eſt amplior , honeſtatis aũt nřæ in
re nõ grauis leuis iactura eſt,tũc quod vtile amico eſt, id primũ il
lo quod honeſtũ nobis eſt fit plenius ſicuti eſt magnũ pondus æ-
ris parua lamina auri ſit ꝑcioſius . poſt deinde Theophraſtus ad
hãc ferme ſuiam diſſeruit.Has tñ inqt paruitates reꝝ, & magni
tudines,atq; has omneis offõꝝ æſtimationes,alia nonnunq̃ mo-
mẽta ex trinſecus,atq; aliæ quaſi appẽdices ꝑſonaꝝ,& cauſaꝝ, &
tpum,& circunſtãtiæ ipſius neceſſitates quas includere ꝑceptis
difficile eſt moderant,& regunt, & quaſi gubernãt & nunc ratas
efficiũt,nunc irritas. Hæc talia q̇ Theophraſtus ſatis acute & ſoli
cite,& religioſe cauſa diſſerẽdi magis diſputãdiq. diligentia,quã
cũ decernendi ſnia,fiduciaq. diſſerit.Eius aũt Chilonis a quo di-
ſputatiũculæ huius initiũ fecimus, cũ alia quædam ſunt cognitu
vtilia,atq; prudentia,tũ id maxime exploratæ vtilitatis eſt, quod
duas ferociſſimas affectiões amoris atq; odij intra modũ tm co-
ercuit.Hac inqt fini ames,tanq̃ forte fortuna oſurus,hac itidẽ te
nus oderis tanq̃ fortaſſe poſt amaturus. [Fama) Bonũ nomẽ. [Te
lũ) Inſtrm,& adminiculũ. [Colligere) Captare adulationib.& ſi-
mulatio vultu,verbiſq;. [Turpe) Indecoꝝ. [Virtus) Affabilitas,
humanitas,comitas,& liberalitas,q̇ iũcta iuſtitię amat in primis.
[Caritas) Amor ciuiũ. [Cõſtãtes) Nõ vacillãtes in offõ. [Præcur
rit) ꝑuenit,anticipat locũ. [Tollit) Aufert prãtem expientiæ atq;
iudicij. [Suſtinere) Cõprimere,coercere,trãſlatio ab agitatorib⁹
equoꝝ , cõtrahẽtibus habenas ne ex nimis effuſo curſu in ꝑcepſ
ruãt eques. [Eqs tẽp.) Moderamine quodã diſpoſitis, & nõ ꝑcipi
tãtibus curſum. [Periclitatis) ꝓbatis,tẽtatis.Opus eſt,inqt Gel.
verſari,& exerceri in reb.cominus noſcẽdis & ꝑiclitãdis. [Leues)
vani,futiles incõſtãtes,vt amicũ prodãt lucelli cuiuſq; gřa, & ius
neceſſitudinis violẽt ſpe cõpendioli. [Sordidũ) ꝓbroſum,indeco
rũ dictum iam eſt de honoribus,magřatibus,poteſtatibus, opib.

[Vis)

[Vis) Natura,robur,efficacia,ius,religio.[Imbecilla) Debilis,impotens.[Potentiam) Opulentiã,clientelas,principatum.[Nõ ſine magna cauſa) Ob potentiam.ſ.magiſtratum,regnum,imperium. Quapp Ariſt.vt dcm̃ eſt,celebrat in 9.Moral. bonum eũ honores abijcientem amici cauſa,cui talia bona concedit, Raꝝ genus hoim,ſed oẽ preclaꝝ raꝝ.[Honoribus) Dignitatibus.& prælaturis.[Graues) Oneroſæ,moleſtæ.[Difficiles) Aſperæ.[Certus) Fidus.[Non facilia eſt inuentus) Non facile inuenitur.[Incerta) Dubia,vacillantiq. cauſa & negocio.[Cernitur) Perſpicitur,iudicatur,exploratur.quapp fidus amicus,vt ait Hom. non eſt fratre ducendus inferior. vir infidus, ait Plato in 5.de Leg.ab amicitia valde alienus eſt,& tandẽ cognitus in tã odioſam ſenectã incidit, vt ſeu vixerint,ſeu deceſſerint amici ac filij,æque orbã vitã acturus ſit & miſerã.[Leuitatis) Incõſtantiæ.[Infirmitatis) Ignauiæ.[Cõuincunt) Arguunt,accuſant.[Fides) Veritas doctoꝝ,& conuentoꝝ obnixa ſtabilitas. fides,ait Sen. ſanctiſſimũ humani pectoris bonum eſt,nulla neceſſitate ad fallendũ cogitur,nullo corrumpitur pmio,fidem qui pdit nihil põt eltra pdere.fides vnanimis vnde abijt,nunq̃ redit: laudatur,& inter maxima humani generis bona fides colitur.[Simplicẽ) Puꝝ,apertum,non vafrũ, nõ ſimulatorem,ac diſſimulatorẽ,ſed ſimplicie veritatis amicũ.[Cõmunem) ꝯgruentem naturæ cõi,& non ſuæ hereſis atque capitis huiem,qm̃ contentioſus eſt,& ſæpe, vt ait Flacc. rixatur de lana caprina [Moueatur) Afficiatur,& capiatur ijſdẽ ſtudijs, quoꝝ diſſimilitudo diſtrahit amicitias.[Par eſt) Decet & eſt veꝝ prudẽtiæ ꝯſentaneum,q̃ locum pniæ raro relinquit,vel potius nunq̃ ſi cõſummata eſt,p captu humani ingenij,atq; ſolertiæ.[Multiplex) Varium,non vniforme.[Tortuoſum) Obliquum,vafrum,fallax, ſubdolum.[Conſentit) ꝯgruit,ꝯuenit. Conſentire tuis ſtudijs q̃ crediderit te,(dicit Horat.) Fautor vtroque tuum laudabit pollice ludũ.[Eodem) Ad id qđ dictum eſt de nã fidi amici. [Criminibus) Calũnijs.In ſola bonoꝝ amicitia.dicit Pħs 8. Moral. nullũ calumnia locum habet. Non.n.facile alicui q̃ſpiam de eo credere põt,quem ipſe diuturno tpe comprobauit. In his ipſis eſt,& ſibi mutuo credere, & nunq̃ iniuriam facere, ceteraq. oia q̃ veræ amicitiæ cenſentur ineſſe.In reliquis vero amicitijs nihil ꝓhibet ea,q̃ ſunt his contraria fieri.[Dudum) Paulo ante.[Sapientem) ꝯſummatum hoiem.[Ingenuum) Gñoſum atque decoꝝ.[Frõte) Simulato vultu,& arridenti,q̃uis cor liuidum ſit,& inimicũ.[Suſpicioſum) De amico male opinantem.[Violatum) ꝯtaminatũ, atque corruptum iniquo aiu,& infida officij claudicatione.[Accedat huc) Adueniat huic pcepto,& adhæreat vt appendix q̃dã.[Suauitas) Lepor,comitas,leuitas.[Condimentum) Gratia.Cõdire eſt dare ſaporẽ. vñ pdiet ſale dñr faceti,& vrbani.[Triſtitia) Moroſitas citra hilaritatem.[Seueritas) Rigiditas moꝝ,atque nimia grauitas,ruſticitati ad ſimilis auſteritas.[Grauitatem) Pondus,& æſtimationẽ.[Remiſſior) Lætior,hilarior,lepidior.[Liberior) Solutior,facilior,aptior.[Comitatẽ) Affabilitatẽ.[Facilitatem) Benignitatem.[Procliuior) Propenſior. Idẽ Cic. in orat. p Corn.Balbo dicit,Comes,benigni,faciles ſuaueſq. hoies eſſe debent, q erranti comiter monſtrant viam benigne, non grauate. [Exiſtit) Emergit hac in parte.[Qõ) Dubitabilis,ppõ & inq̃ſitio. nõnihil hñs difficultatis,& iõ ſubdifficilem appellat eã Cic.[Nũqñ) An interdum.[Teneros) equulos.[Hoi) Hoĩs pſtantia & generoſitate ipſius naturæ.vetus adagiũ eſt,Nouos parans amicos, veteꝝ nequaq̃ obliuiſcere.[Satietates aliaꝝ reꝝ).i.faſtidia q̃dam & repudiationes.Plato dicit in libello de amic. Niſi vterque diligat, neuter alteri dicẽdus eſt eſſe amicus. ergo nec amici equuꝝ ſunt,quos eq non adamant,neque coturnicũ,neque canũ,neque vini,amant tñ hæc plerique oẽs,ſed amica non ſunt. quamobrẽ mentitur ille poeta q dicit,Felix ille eſt cui pueri amici,equi,venatoꝝ canes,& alienigenæ.[Ferũr) Tolerant.vñ dixit Pindarus, Lauda vetuſtũ vinum, & florentes hymnos recentioꝝ poetaꝝ. Cur apud te,inquit Sen. vinum ætate tua vetuſtus labitur? [Qđ dicitur) Adagium eſt,& prouerbialis ſnia. [Modios ſalis) Ariſt.8. Moral.dicit. Tales amicitiæ raræ ſunt.Tpe igitur & conſuetudine opus eſt.Secundũ.n.prouerbium, non ſit ut mutuo ſe cognoſcant priuſq̃ ſimul conſumant dictam ſalis menſuram.Nec igitur ſit vt prius recipiant ſe, ſintq. amici quam amabilis vtique videatur eſſe,atque credatur vterque. Qui vero ea celeriter inter ſe mutuo faciunt,q̃ ad amicitiã attinẽt,volunt qdem eſſe amici,ſed nõ ſunt,niſi ſint amabiles,& idipm ſciant. Amicitiæ nãque volũtas, non amicitia celeriter ſit. Hæc igitur & tpe, & ceteris pfecta eſt amicitia;& p hæc oia ſit. hæc ille. vetus adagium eſt, ſalem & mẽſam ne pterea ſ.i. amicoꝝ ꝯſuetudinem ne negligeris ne ue violes vim amicitiæ. Pythagoras cenſuit ſal in primis in menſa ponendũ,qm̃ æquitatis iuſtitiæq. nos admonet.Sal etenim id ſeruat tuetur,qđ occupauerit.[Munus) Offm̃.[Expletum) Cumulatũ. [Fructus) Cõmoditas futuri amici,honeſtũq. cõpendiũ.[Suo loco) Dignitate,auctoritateq..[Intractato) Inſueto,& feroci.[Cõſuetudo) ꝯuerſatio.[Parẽ eſſe) Deſcẽdere ad ſortẽ ipſius amici,vt amicitiæ ſit æqualitas,vt Pythagoræ placuit.Vetus illud verbum, ait Plato in Leg.& vere atque elegãter dcm̃ eſt æqualitatẽ amicitiæ cãm eſſe.[Inferiori) Dignitate.ſ.ordine,ac fortunis.[Grege) Cœtu ſenatorio & ꝯuentu.[Ordinis) Gradus & ꝯdõnis.[Colebat) Honorabat.Fratrũ ſocietas,dicit Pħs,ſimilis eſt eẽſuũ pñti. ſunt.n.pares pter dñiam ætatis,quocirca ſi multũ ætatib. differãt, non fraterna inter ipſos ſit amicitia.[Per ſe) Per ſuã operã,& fauorẽ.vir bonus,ait Ariſt. res agendas ꝯcedit amico, honeſtumq. ducit ſe cãm fuiſſe,auctoremq. vt agat illas amicus.[Ampliores) maiores,& auctiores.[Virtutis) Bonitatis.[Ingenij) Doctrinæ. [Fortunæ) Opulentiæ.[Impertiant) Diſtribuant.[Humilibus) Obſcuris.[Imbecilliores) Debiliores,ignauus,inopes.[Stirpis) Originis.[Gñis) Natalium.[Famulatu) Seruitute.[Caritatẽ) Amorẽ. [In) Erga.[Duxerũt) Exiſtimauerũt.[In pximũ quẽq;) Qm̃ talib. maiora debentur officia.[Exprobrãt) Obijciũt in dedecus. Bñficia pdes,ait Sen.niſi adiuueris.paꝝ eſt dediſſe,fouẽda ſunt. ſi gratos vis hr̃e quos obligas,nõ des oportet bñficia ſed vt ames,pcipue parcamus aurib. Admonitio tædiũ facit,exprobatio odium. Nihil æque in bñficio vitandũ eſt quã ſupbia, lacerat aium & pmit frequẽs meritoꝝ cõmemoratio.Qui dedit bñficiũ taceat,narret q accepit.[Extollere) erigere ſe aio,officijs,dignatione,bona ſpe,ac opinione de amici iudicio erga ſe, vt ois mala ſuſpicio faceſſat.[Ope) Actu ipſo,& officijs aim iudicãtibus.[Suſtinere) ferre cũ decoro.i.an reꝝ põderi ſufficiat,efficiẽdiq. vim habeat, qm̃ magiſtratus cũ ad vſum alienũ ſit,& iuſtã reqrat intelligentiã, virũ oñdit,ut Bias dixit,& Ariſt.5.Moral.repetit.[Oino) Certe.[Ingenijs) Naturis.[Neceſſarios) Amiciſſimos.neceſſitudo ponitur pro vinculo religioſæ coniunctionis.Eodem ſtudio pditos.eiuſdẽ rei ſtudioſos,& amatores. pditus ſtudio dr̃ cura affectus.& id curans atque ſtudẽs.[Colendi) Amãdi,& frequentãdi nõ eo ſtudio, & cura,quo veri amici,cũ quibus oia debent eſſe cõia.[Aliter) Niſi fuerint iudicatæ ꝯfirmatis ætatibus & iudicijs. Iuuenũ amicitia,dicit Pħs,eſt ob uoluptatem. & ob id maxime ſectantur iuuenes,quod ipſis iucundum eſt ac pñs. At cum mutatur ætas,alia ſiunt & ipſa iucunda. quocirca cito ſiunt amici, citoq. deſiſtunt, nã ſimul cũ eo qđ ipſos afficit volupcate, & amicitia ipſa mutatur bonoꝝ amicitia ſimiliumq. virtute pfecta eſt amicitia,q̃ pmanet q̃diu boni fuerint. At virtus res pmanens eſt.[Diſpares) Diſſimiles.[Studia) Curæ,voluptates.[Quoꝝ) Studioꝝ,& curaꝝ.Quocirca,dicit Ariſt. Iuuenes quidẽ cito,ſenes aũt non cito ſiunt amici.non.n.ſunt his amici quibus non delectantur. Similiter nec ſe veri ppea quod non ſimul degunt,neq; inuicem delectãtur, quæ ad ipſam amicitiam ptinent maxime.[Moꝝ) Qualitatum ai. [Studioꝝ) Curaꝝ,& actionum.[Intẽperata) immodica.[Neoptolemus) Pyrrhus nouus bellator Achillis filius & Deidamiæ filiæ Lycomenis regis Scyri inſulæ.[Audiã re) Illi obtẽperare. [Magnæ res) Neceſſaria negocia & rõnes.[Deſideriũ) Abñtiã,& cupiditatẽ videndi abñtẽ.[Infirmus,) Debilis,fractus.[Mollis) Tener,leuis,fœmineus,nõ virilia ai,fortia atq; cõſtãtis.[Parũ) iuſtus impediẽs amici rõnes,atq; cõpẽdia.[Calamitas) Pernicies quædã & cauſa cogẽs diſſoluere amicitiã.Calamitas proprie dr̃ grando aut qđ tale pdens calamos,& fructus.inde ad cetera incõmoda transfertur,& patet latius.[Sapientum) Perfectorum hoium. [Vulgares) imperfectas,& tẽporarias.Qui ſe ſpectat, inquit Sen. j. epiſt.& pp hoc ad amicitiam uenit,male cogit, quemadmodũ cœpit,ſic deſinet,parauit amicum aduerſus uincula latuꝝ opem. Cũ primum crepuerit catena diſcedet. hæ ſunt amicitiæ quas tẽporarias populus appellat.[Dilabitur) diſcedit.[Erumpunt) Exiſtunt violẽter,ac temere.[In contra) Alienos extrarios,ſiue extraneos.[Redundet) Refluat. vnde dicit Sen. Turpium amorem nõ poſſe,niſi malis rõnibus conciliari. turpitudo igr̃ recurrit in amicũ,qm̃ ſi perſuaſerat in amicitia,turpia eſſe vr̃,iccirco abijciẽdus eſt,ne nomen boni viri contaminet manifeſte vitioſus. eſt dubitatio, dicit Pħs ſi diſſoluendæ ſint amicitiæ, nec quo ad illos,q non permanent,& an manifeſte prauus amandus ſit,an impoſſibile eſt,inqt. Siqdem non oẽ quoduis eſt amabile, ſed bonũ,neq; decet prauum hr̃e amicum,neq; oportet. non.n.conuenit improborũ eſſe amicum,aut ſimilẽ effici prauo, dictum eſt ãc ſimile ſimili eſſe amicum,eſt ne igr̃ ſtatim amicitia diſſoluenda? an non ois,ſed q̃ incurabilis eſt ob prauitatẽ. Nihil abſurdi videbitur facere,q amicitiã diſſoluit.non.n.huic aut tali amicus erat. Cũ igr̃ mutatũ ad priores mores redigere nequeat, ſeſe ab illo ſeiũgit. oportet ne igr̃ ipſum nõ ſecus ad illũ ſe hr̃e q̃ ſi amicus

nunquam

nunꝗ fuiſſet? an memoriam præteritæ conſuetudinis hic oportet. atque vt amicis potiusꝗ alienis arbitramur gratificari oportere, ſic & his qui fuerunt amici, tribuendum eſt aliqd ob amicitiam, q̇ antea fuit, cũ non ob eam uperantẽ paruitatẽ diſſolutio amicitiæ facta eſt. (Remiſſione) Relaxatione, atque imminutione. (Vſus) Conuerſationis. (Eleuãdæ) Minuendæ, extenuandę. (Exarſerit) Excreuerit, vt quoddam incẽdiũ. (Rectum) Iuſtum. (Honeſtum) Decoꝝ. (Moꝝ) Affectuũ, qualitatũ ai. (Studioꝝ) Curaꝝ, voluntatũ. (Partibus) Diuiſionibus, factionibus. (Diſſenſio) Diſcordia in ſententijs, & iudicijs de rõne regendæ, gubernandæq. reip. (Interceſſerit) Interuenerit. (De cõibus) Vulgarib⁹, inchoatis. (Meo noie) Cauſa, & reſpectu. In rep. modo, & ſua tuendi publica negocia domi, foriſq.. (Collega) Socio in augurandi munere ac dignitate. (Grauiter) Prudenter, & moderate. (Auctoritate) Dignitate, ſeueritate conſtantia. (Offenſione ai non acerba) Indignatione, cõmonitioneq. non aſpera, & vt ita dixerim citra grauem ai paſſionẽ, atque moleſtiã, q̇ aium lædit, & cruciat. (Diſſidia) Diſſenſiones & diſcordiæ. (Extinctæ) Paulatim leuatæ. (Oppreſſæ) Obrutæ, ſtatimq. ſuffocatæ vt non extent. (Graues) Perniciosas, capitales. (Iurgia) Concertationes. (Maledicta) Conuicia. (Contumeliæ) Probroſæ iniuriæ, deſpicationesq.. (Tolerabiles) Faciles, leues. (Hic honos) Reſpectus. (Patiatur) Aequanimiter tolerat. (Oino) Certe. (Cautio) Euitatio, & declinatio. (Prouiſio) Remedium. Cauſa cur diligantur.i.ipm vere bonum, quo nihil eſt amari dignius.i. ipſa virtus, q̇ rõnis abſolutio diffinitur. Ois amicitia dicit pħs, aut eſt ob bonum, aut ob uoluptatem, vel ſimplr̃, vel amanti, & ſimilitudinem quandã, hæc aũt oia bonoꝝ per ſeipſoa amicitiæ inſunt. huic ſimiles ſunt & ceteræ. maxime igitur hæc ſunt amabilia, & amare, amicitiaq. in his eſt maxime, & optima amicitia. Sunt aũt merito tales amicitiæ rarę pauci.n. ſunt tales. (In ſuo gñe) Nã & qualitate. (Fructuoſũ) Vtile. (Pulcherrima (Honeſtiſſima & naturæ in primis conſentanea. (Per ſe) Propriam qualitatẽ. (Propter ſe) Iucunditatem quã in ſe continet & non ob aliꝗ rem extrinſecã i.lucrũ, aut corporis voluptatem. hẽt.n. ſe qñcũq; amabile, rerũq. honeſtaꝝ p̃cium. (Hæc vis) Nã qm̃ rõ amicitiæ ad alium, ut ea pħi ſnia dcm̃ eſt, ſumit ab ea quæ cuique eſt ad ſeipm̃. (Per ſe) Per ꝓpriam qualitatẽ, & naturæ cõmendationẽ. (Alter idẽ) .i.hñs eundem aium, quaſi quod aia vna ſit in duobus corporibus, qđ certe reꝝ oim æqualitatem arguit & concentum. Propterea Pythagoras dixit amicitiã eſſe æqualitatem, vnam aiam, & amicũ alteꝝ ipm̃. (Cicuribus) Manſuefactis q̇ feris opponuntur, ponit gña beſtiaꝝ, ſunt .n. volucres .i.alatæ, agreſtes, ſiue ſilueſtres. (Nantes) Atque amphibiæ, ricures & feræ q in ſua pſtant nã, tñ hæ oẽs aiantes diligunt ſe vitãq. tuentur ꝓ viribus, qm̃ oẽ aial ſibi commendatum eſt nã. vt in lib de finib. patuit latius. (Deſiderio) Cupiditate, affectu. (Peruerſe) Inique, imprudenter, atque abſurde. (Par eſt) Decet, vtrunque eſſe cernitur. (Imperabunt) Coercebunt, ad modumq̇. redigent. (Æquitate) Bonitate, rectitudine. (Colent) Frequentabunt, honorabunt, opitulabuntur reciprocis ſtudijs. (Verebuntur) Timebunt cum quadã verecundia, & reuerentia. vñ idẽ Cic.2 de Fin. dicit: Me ne ergo & triarium dignos exiſtimas apud quos turpiter loquare? prouerbialis denique ſnia eſt. vbi timor ibi pudor. nã audacia parit imprudẽtiam. Necnon pudor in oculis. (Verecũdiã) Erubeſcentiam, & timorẽ iuſtæ uituperationis. quapp in officijs monet idem Cic. reijciendam eſſe Cynicoꝝ rõnem verecundiæ inimicã. (Pernicioſus error) Deteſtabilis hallucinatio, & dãnata opinio. (Libidinum) Obſcœnaꝝ cupiditatũ. (Licentiã) Prauam libertatẽ vñ adagiũ de impudentibus, pfricuit frontẽ, os duꝝ, & ferreũ. Nudo capite ita quippiã molitur, & Atticus aſpectus, atq; canis oculi. (Comes) Socia, & auxiliatrix. (Solitaria) ſolitario difficilis eſt vita, dicit pħs. non.n facile eſt ꝑ ſeipm̃ ſemper agere, cũ alijs vero atque ad alios facile. erit igr̃ actio continua magis cũ ſit ꝑ ſeipſam iocunda, qđ quidem eſſe circa bm̃ ipm̃ oportet. ſtudioſus.n. hoc ipſo quo ſtudioſus eſt, gaudet quidẽ his actibus q a virtute ꝓficiſcuntur, moleſte aũt fert, qui a uitijs ꝓdeunt. fuerũt ẽt & q̇ ſaio virtutis exercitatio ea ꝯ unctu bonoꝝ, vt Theognidi placet. hæc Ariſt. verba Theognidis hæc ſunt. Bona diſceſſi bonoꝝ conſuetudine veteris. Si aũt prauoꝝ, bona q̇ in te ſunt amittes. (Ad ſummum bonũ) Ad maximã pfectionẽ humanę docilitatis. (Comitatus) Conciliatio, ꝯſociatio, atque cõſenſus & græce συμπάθεια. (Expetendam) Bonã, & honeſtã. (Grauis caſus) Aſper euentus, & infortuniũ. (Iudicaueris) Prouideris, an amicitia dignus ſit aliqs. (Plectimur) Damus negligentiæ pœnas, & imprudentiæ. (Diligendis) Adhibito delectu, adſciſcendus. (Et colẽdis) Amandis & frequentandis. (Præpoſteris) Inordinatis, atque perverſis. ꝑpoſteꝝ dicitur qđ recto ordine caret, & primo loco ponitur, quod eſſe deberet poſtremum. ordo præpoſterus, inquit D. Hieronymus, ſed neceſſario cõmutatus. Poſt amicitiam credẽdũ eſt, ait Sen. ante amicitiam iudicandum. Iſti vero præpoſtere officia permiſcent q contra p̃cepta Theophraſti, cũ amauerint, iudicant, & non amant, cũ iudicauerint. (Acta agimus) Cõſultamus de re iam facta & conſtituta, qđ vecordiã ſapit. acta agit q poſt rem ꝯſilium capit & ꝑpoſtera vtitur rõne. Adagiũ vetus erat acta ne agas, & incaſſũ ne labores. (Vltro & citro) Hinc & inde. (Vſu) ꝯſuetudine. (Officijs) Mutuis meritis & obſequijs. (Offenſione) Læſione, violatione, moleſtia, & vt ita dixerim diſplicentia. (Incuria) Negligentia, hallucinatio. (Vno ore) Concordi ſnia & iudicio. (A multis) Ab imperitis, voluptuarijs, & iniqs uirtutẽ eſſe nomen inane aſſeuerantibus, vt in libris de fin. dcm̃ eſt. (Vẽditatio) Iactantia. venditatio eſt frequens actus oſtẽtationis & captationis iudicij popularis, & famæ. a vendo fit vẽdibilis, & venditatio. Idem Cic. in 2. ſchola Tuſc. dicit. mihi laudabiliora vĩr oia, q̇ ſine venditatione & ſine populo teſte fiunt. venditationẽ, inquit Non. veteres ꝓ oſtentatione poſuerunt. (Tenuis victus) Parcus cibus, & potus. (Cultus) Ornatus, veſtitus. (Honores) Dignitates, magiſtratus. (Inanius) Vanius, infructuoſius. (Leuius) Vilius. (Ad vnu) Nemine excepto. (Ocioſe) Tranqlle, ac priuatim. (Vitam nullam) Delectationẽ viuendi. (Liberaliter) Ingenue, nõ ſeruiliter, non beſtialiter. sñ illiberaliter viuere eſt turpiſſime, & beſtialiſſime. illiberaliter olim agere dicebatur, q oẽ genus maleficij exercebat. (Neſcio quo) Occulta quadã via, nanque hoies fecit ſociabiles, & amorẽ indidit mutuũ. (Rõnem) Viam, modũ, artem, genus, qualitatẽ. (Aſperitate) Duritate moꝝ & naturæ. (Immanitate) Feritate. (Congeſtus) Cõpoſitus, cumulatus, vt ſit ἀπάνθρωπος, vt Græci dñt. Timõ Athenienſis Echecratidæ filius oſor hoim & inhoſpitalis quapp apud Lucianum ſic loquitur. Aedificabo turriculam ſoli mihi ſufficiẽtẽ, nemini miſcebor, ignorabo oẽs, atque deſpiciam. Amicus aut hoſpes, aut ſocius, aut ara miſericordiæ miſerari q. lacrymantẽ, egeno ue ſuccurrere iniqias ſit morumq. ſolutio, oẽs habeantur inimici, & inſidiatores, & ſi quẽ tm̃ video infauſta ſit dies. nomen meum iucundiſſimũ ſit μισάνθρωπος (Euomat) Expuat. (Virus) Venenũ, & aſperitatem ſuę malignitatis, & duritatis. (Frequentia) ꝯuentu. (Tolleret) Remoueret & aliqua ſolitudine contineret. (Vſpiam) Alicubi. (Ferreus) Durus, inhumanus. (Fructũ) Cõmodum, & ſuauitatẽ, atque fruitionẽ. (Adminiculũ) Fulcrũ. (Adnititur) ꝑgit & adhæret de cõmodis ſocietatis dcm̃ iam eſt ſnia Senecæ. (Dulciſſimum) Iucũdiſſimũ. ꝓboꝝ amicitia, dicit pħs, congreſſionibus ſuſcipit incrementum. vũt.n. tales & p̃ſtationes euadere tangẽdo, quam ſeſe viciſſim emendando. sñ illud Theognidis celebratur: Diſces è ſtudio ſis nimiꝝ optima ſp. (Neſcio quo) Torpore quodã & deſidia cõtumaci & quaſi refractaria (Vſus am.) Actus amandi & ꝯſuetudi, qm̃ varijs de cauſis ſit ille cõſtitutus. Aliq virtutẽ ſpectant, nõnulli voluptatẽ atque cõpendium, & mutatis cauſis effectus ẽt cõmutantur. inde q̇relæ oriũtur, atque diſſidia. (Suſpicionum) Opinionũ, & cogitationũ de violatis amicoꝝ officijs. vñ ſuſpicioſi qui tali opinione laborant. (Offenſionũ) Læſionũ, & violationũ iuris ipſius neceſſitudinis. (Quas ſuſpiciones) Et offenſiones. (Euitare) Declinare. (Eleuare) Imminuere, & extenuare. (Ferret) Olerare ꝑtinet ad prudentiã. (Subleuãda) Sũmouenda & minuẽda læſio, & quaſi indignatio. (Vna il. quæ.) ſ. magna eſt & in primis curãda eſt efficiendumq. vt amici ſtili & fida caſtigatione amici, non offendatur. quapp hæc admonitio prudentiã requirit, & locũ .i. tpis opportunitatẽ. Cum his verſare, ait Sen. q te meliorem facturi ſunt, illos admitte quos tu potes facere meliores. mutuo iſta fiũt, & hoies dũ docent diſcũt. (Vtilitas) Cõmoditas, quã pręſtat vera amicitia. (Fides) Integritas, & bonitas, q̇ amico ſuccurrit in moribus, maxime hi ſiquidẽ oi auro p̃cioſiores ſunt. (Obiurgãdi) Caſtigãdi. (Amice) Bñuole, amicabiliter, & caritate duce. ad emẽdationẽ nõ ad uotã. Qui emẽdari pñt, ait pħs, his magis ſerendũ eſt in moribus auxiliũ, quã in pecunijs, quãto p̃ſtantiores ſunt & magis amicitiæ ꝓpria. (Neſcio quo) Occulta quadã forte ac peruerſitate moꝝ, q vera indicatura offendũtur, & ſuro gaudẽt adulationis & palpatiõis. (Familiaris) Quaſi domeſticus. qm̃ Terẽt. cũ Scip. Afr. & Lælio familiariter vixit. (Obſequiũ) Obſecundatio. (Indulgẽs) ꝯſentiẽs. (Præcipitẽ) Ruinoſum ac ꝑ hoc vitioſum improuidũ, ac ruentẽ in caput, malamq frugẽ, & æſtimationẽ. (Fraudẽ) Vitiũ, & temeritatẽ. (Obſeqo) Aſſentatione, adulationeq.. (Hñda rõ) Cura, reſpectus. (Acerbitate) Aſperitate, auſteritate, rigidoq ſupercilio. (Obiurgatio) Caſtigatio. (Cõtumelia) Iniuria, & dedecore. (Obſeqo) Aſſenſu, & obſecũdatione. bis peccas, inqt Sen. cũ peccandi obſequm accõmodas. (Aſſentatio) Adulatio & corruptũ obſequiũ ac fraudulentũ. Adulatio, ait Sen. quam

quam ſimilia eſt amicitiæ,non imitatur illam tñ, ſed uincit & ꝑ-
ſerit,apertis ac ꝓpitijs auribus recipitur,& in præcordia ima de-
ſcēdit,eo ipſo gratioſa,quo lædit.[Libero)Ingenuo viro,& è nã
viuenti ac nullo modo ſeruili.[Cum tyráno) Violento dño,cui
timor adulari cogit interdum . vñ Iuuen. illum laudat qui nunq̃
direxit brachia contra torrentem. & Hom. πολύτροπον celebrat
Vlyſſem , qđ blanditijs, & Maroneo vino feritatem Polyphemi
euaſerit antrumq. cruentū.[Cum amico) Cui oia recta debētur
officia,citra oēm adulationē,quam blādus graſſatur inimicus.vñ
prouerbia,Demulcere caput,Blandius alloqui, Cauda blandiri,
Benignior pellace vulpe,Melle lit⁹ gladius,Letale mulſum. Mel
lea ꝓuocatio,qm̃ aſſentatio & adulatio ſtrangulant mēdacio.[Sci
tum)Elegans,argutū,& prudentia plenū.[Multo melius mereri)
Plus illis dře vt vtilior ſibus,qm̃ inuando vitia ſunt cauſa emenda
tionis.[Dulces)Blandi,& aſſentatores.[Abſurdum) Rōni nō cō
ſonum.[Libere)Solute,non ambigue,& quaſi retractanter,& bal
butienter,ſed aperte,atque ſincere.[Adulationem) Ariſt.4.Mor.
ponit dñam inter aſſentatorem,& adulatorem, his verbis : Qui
delectat ſi id agit ſtudens eſſe iucundus , non ob aliud quidquam
ἀρέσκος vocatur.i.aſſentator Latine & placere cupid⁹.Sin e-
molumenti ſui cauſa vt inde proueniat in pecunijs, & his quę pe
cunijs cōparantur vtilitas,dř κόλαξ i.adulator Latine. Iſocr. mo-
net Demonicum vt adulantes eo loco habeat quo deceptores ,
& impoſtores. [Blanditias)Mellita verba,& planis rōgrua. [No
tandū)Signandū,notandum,noia ſiquidem rerꝫ notæ ſunt. [Le-
uium)Viliū,nulliuſq. penſi,nec ſiugis bonæ.[Simulatio) Fictio.
[Adulterat)Corrumpit,contaminat.[Sine qua) Veritate,qm̃ a-
micitia nō eſt,vbi ſimulatio viget ac diſſimulatio,ſed oia ſida ſim
plicia,vera,& nuda. eſt.n virtus q̃dã,vt dcm̃ eſt, & ſine virtute ſuū
nomē retinere non pōt.[Vis)Proprietas,& piās ſiue ſigño.[Fle-
xibile)Variabile. [Deuium)Obliquū,& à recto exorbitans.[Sē-
ſum)Iudicium.[Vultum)Frontis qualitatē,& colorē. [Nutum)
Signum capitis & oculorꝫ . [Oia aſſentari) Concedere, & nunq̃
repugnare. quod vitæ decretū Gnathoni conuenit cuius ꝑſonã
ſuſtinet Terent.ſeruatq̃ illius decorꝫ in Eun.comœdia.[Leuita-
tis)Imprudentiæ,& intēperantiæ. [Similes Gnathonū) Eoſdem
hñtes mores.[Loco)Gradu,& ordine.[Fortuna)Diuitijs & opi
bus.[Fama)Noie & æſtimatione.[Ad van.)Mendacium,& ſimu
lationem,atque diſſimulationē.Mendacium, inqt Plato in Leg.
pro medela vtile eſt hoībus. quare publicis medicis ꝯcedendum,
priuatis aūt viris minime attingendum.[Acceſſit)Aduenit,adiū-
cta eſt. [Auctoritas)Aeſtimatio perſonæ ac dignitas,qm̃ efficaci⁹
perſuadet ipm mendacium,facitq. impollutam planus auctorita
te aliqua ꝑditus.[Fucata)Colorata,& palliata.[Simulata)Ficta.
[Sinceris)Puris.[Veris)Genuinis,atque nãlibus.[Concio)Ppli
ꝯuentus ad legem recipiendã, aut reijciendam , vel quodcunque
nouū inſtitutū,atque ſcitum in populi fauorē.[Popularē)Captã
tem populi aius,& auram.[Leuē)Inconſtantē & adulantē.[Con
ſtantē)Firmū,& ciuili rōni conſentaneū.[Seuerꝫ)Auctoritate de
corꝫ.[Grauem)Prudentē & iuſtum.[Blanditijs)Verboꝝ lenoci-
nijs.[Influebat)Intrabat.[Cōcionis)Popularis cœtus.[Reficien
dis)Iteꝝ creandis,& ꝯfirmandis.[Grauitas)Pōdus ſniaꝝ. [In o-
ratione)In ipſa ſtructura verborꝫ & actione.[Maieſtas)Excellen
tia,& amplitudo.[Ducem)Auctorem,& principem.[Non comi-
tem)Socium.[Eſt in ma.)Paſſim legitur. [Popularis) Fauēs po-
pulo.[Suffragijs)Vocibus,iudicijs,ſententijs.[Repudiata)Recu-
ſata,reiecta.[De ſe.)Dignitatibus,electionibus,officijs,& ꝓuecti-
bus eorꝫ q ſacris ꝓpoſiti erant,aut ꝓponēdi.[Cooptatio)Electio
& ſubſtitutio,ſiue ſubrogatio in demortui locū fieret à populo,
& non ſenatu,aut cēſore ut ſolebat. in Bruto idem Cic.agros de
morte Hortēſij dicit, Interitu talis augurij dignitatē nři collegij
diminutã videbã,qua in cogitatione & cooptatū me ab eo in col
legiū recordabat,& inauguratū ab eodē . [Inſtituit) Ordinauit ,
principiumq. fecit, & hoc inchoauit qđ Senatoriã imminuit di
gnitatē,r⁹ ordinis,& ſummi ꝯſilij arbitrio & iudicio decernebã-
tur reip.negocia,tribunorꝫ vero tm̃ erat intercedere .i. obſiſtere,
ac repugnare,ſed nō iudicare atq; decernere,hãc ptãtem Sylla di
ctator cum faueret optimatibus,ademit tribunis,reſtituit poſtea
Pomp. auxiliante Cæſ.vñ dicit Tranq ipſum iuuiſſe enixiſſime
auctorem reſtituēdę tribunitiæ ptãtis,cuius vim Sylla diminuerat.
[Sibi in ſuꝫ ius ag.)Cū populo.i.ptãtem vocandi & regendi po
pulum ad aliqd iubendum aut vetandum.Agere cum populo,in-
quit Gell.eſt rogare qd populū qđ ſuffragijs ſuis aut iubeat , aut
vetet. ꝯcionē uero hre ad populum eſt verba facere ſine ulla ro-
gatione.In 3.legum ſic ſcribit Cic. Cū populo patribuſq. agēdi
ius eſto conſuli,ptori,magiſtro populi,equitumq. , eiq. quem pro
dunt patres conſulū creandorum ergo, Tribuniſq. quos ſibi po

pulus rogaſſet ius eſto cū patribus agendi . Ijdem ad plebem qđ
cenſum erit ferunto.[In forꝫ) .i. in loco iudicijs deſtinato,& vbi
cū populo agi & cōciones hřt fas erat,& publicus mos,atq; vſus.
[Vendibilē)Popularē,aſſentatricem,& populo arridentem . ven
dibile dř quod facile pōt vendi,& quod eſt populare. [Religio)
diuina maieſtas,& ſanctitas pij cultus, q deo glorioſo debet . de
his rebus copioſe dcm̃ eſt in libris de nã ſupremi numinis.[No-
bis def.) Qm̃ Lælius tunc prætor & augur diſſuaſit impiam roga
tionē, diſſerens grauiter & religioſe de iure collegiorꝫ & digni-
tate . Idem Cic. in Bruto dicit . At oro Lælij de collegijs, nō eſt
melior quã de multis,quã voles Scipionis³nō quo illa Lælij qdq̃
ſit dulcius,aut qđ de religiōe dici poſſit auguſti⁹,& in 3.de Nat.
Deorꝫ.habeoq. C.Læliū augurē,eundemq. ſapientem, quem po
tius audiã dicētem de religione in illa orone nobili , quã quenq̃
principem Stoicorꝫ.[Re)Veritate rei & natura ipſius religionis,
& diuini cultus,quo cōtinetur ipſa religio.[Auctoritate) Excel-
lentia perſonæ ac dignitatis,qm̃ inqt non eram conſul, tñ è ſnia
Craſſum deturbaui,deo ſuam cauſam agente ac defendente.[Qđ
ſi in ſcāna).i.inter ſedilia concionis & ſubſellia,ꝑ quæ concionē
ipſam intelligit Lælius.Dicet Criticus aliqs,& naſutus in ſcãnis
enunciandū eſſe in ſcãna.Audiat Gelliū deſcendentem vt verã &
in primis latinã Ciceronis enūciationem his verbis . In orone
de imperio Cn.Pōpei ſcriptū eſt . Portus in ꝑdonum fuiſſe ptãtē
ſciatis . Neq; Solœciſmus eſt in ptãtem fuiſſe vt vulgus ſemido-
ctū putat.ſed rōne certa dcm̃ eſt & ꝓbata & Plautus verborꝫ La-
tinoꝝ elegãtiſſimus in Amphitryone dixit . Nunc vero mihi in
mentē fuit,non vt dici ſolitū eſt in mēte,vtrunq; dici Latine po-
terat Cic.in ptãtem dicere maluit quã ptãte, ſicuti eſt hercle qđ
explicauit dicere maluit,quã explicuit.qđ ſi diceret imperfecto
& debili numero verborꝫ ſonus clauderetur.[Fictis)Simulatã,&
fucatã honeſtate,& vtilitatē populi hñtibus,qualis erat trãſlatio
cooptationis collegiorꝫ ad populum,tñ plus ualuit veritas , quã
uis apud imperitã multitudinē,quã ficta liberalitas Licinij,Craſ
ſi trib pl.[Adūbratis)Nō veram imaginē & expreſſam veri cōpen
dij hñtibus,ſed quandam vmbram,& ſimilitudinem,qm̃ nihil eſt
vtile qđ non ſit honeſtum.[Plurimū loci)Valde audiutur & reci
piūtur,qm̃ vulgus apparentem ſectatur vtilitatē & voluptatem .
[Valet)Efficaciã perſuadendi hēt & vim. [Patefactum) Apertū ,
declaratum,explicatum iudicio & orone viri ſapientis,grauis,&
iuſti. prudentia ſiqdem æqtati adiuncta maximas habet vires ad
perſuadendū.[Quid oportet?)q.d.in primis neceſſariū eſt. [Per-
pēditur)Ponderatur,æſtimatur,iudicatur,diffinitur.ea ſiqdem dř
eſſe fida amicitia,quam veritas metitur & dirigit.[Vt dř)Prouer
bialis ſnia eſt.[Apertum pectus)Reſerata præcordia,& animi pe
netralia,receſſuſq. , qm̃ magnas habet latebras vita hois,& diffi-
cilis eſt humana coniectura [Fidum)Verum,conſtans,ſincerum.
[Exploratū)Certum,& indubitatū.[Pernicioſa)Noxia,& capi-
talis,qm̃ plurimum habet veneni . tñ illis tm̃ nocet, qui non à ſe
pendent,ſed ab alieno iudicio,ſeq. extra quærunt. quod Satyrus
poeta notauit. vnde Apollo recte monuit quendam,vt ſe cogno
ſceret,acremq. ſe iudicem ſuorꝫ bonorꝫ,& contrariorum præbe
ret.[Aſſentetur)Aduletur,& blãdiatur.i.q plura ſibi tribuat quã
re uera inſint. & maxime ſibi placeat falſa ſui opinione inflatus .
quapp Horatius celebrat Auguſti Cæſaris prudentiã nullis adu
lationibus peruiã dicens . Niſi dextro tpe Flacci Verba per attē
tam non ibunt Cæſaris aūt , Cui male ſi palpere, recalcitrat vn-
diq; tutus.[Oino)Certe inqt amat ſe virtus cum ipſa nil ſit ama
bilius. attñ amat ſe quatenus oportet,& de ſe id ſentit quod de
eorum eſt . q aūt vera virtute carent,errore opinionibus ducun-
tur,& adulationibus credunt,quales fingūtur in comœdijs mili-
tes glorioſi,q ſi non eſſent Gnathones locum non hřent . [Ama
bilius)Amari digna.[Opinione)Falſo noie ipſius virtutis,quam
multi ſimulãt,pauci hñt .[Præditi)Ornati affecti,exulti.[Vanã)
Falſam,mendacē,adulatoriam.[Teſtimonium) Probationē con
firmationem.[Non videretur facta)Non habuiſſet locū.[Paraſi
torꝫ)Captantium aliquas ſortes & lucellum ad regum pocula &
delicias,vnde duxerunt nomē.[Glorioſi)Iactabūdi,ventoſi, & o-
pinionis errore turgidi. potentes vndiq; adulationibus,& vanis
laudibus criſtas erigunt,& inflantur vt folles . vnde dixit Horat.
Creſcentē tumidis infla ſermonibus vtrē . Idcirco inqt in pictu-
ra humanæ vitæ.i.comœdia,quæ nil aliud eſt quã imitatio huma
narꝫ actionum,& morꝫ ciuilium ſunt Gnathones , qm̃ ſunt mili-
tes glorioſi,& vani hoies blandis impoſturis gaudentes, plano-
rumq. ꝑſtigijs ac fucis.[Agere) Agebat.verba ſunt Thraſonis a-
pud Terēt.[Ingentes)Immēſas. [Ad volūtatem) Studiū & dele-
ctationē.[Blanda vanitas)Melleum mendaciū.[Valeat)Efficaciã
habeat.[Allectat) Aduocat.allectare eſt frequēter allicere,ac blã-

de aduocare,attraherétq̃.. [Inuitat)Irritat,ꝓuocat.[Grauiores)
Prudentiores.[Conſtãriores)Subnixiores,firmiores,ac ſeuerio-
res.[Animaduertant)Conſiderent,caueant. [Callida) Aſtuta,va
fra,verſuta.[Capiantur) Decipiantur. [Excors) Hebes,ac ſtoli-
dus,aut bardus.[Occultus)Tectus,veterator,& vaſer,ſimulator,
ac diſſimulator.[Inſinuet)Fraudulenter adrepat,&illabatur ob-
liqua via,& arte.[Studioſe) Diligẽter.[Aduerſando)Opponẽdo
ſe,ↄtrariaſq́. partes tuendo.qđ eſt nouũ & callidũ genus aſſenta
tionis.diu.i.ↄtradicendo,&demũ ſatendo ironice victũ ſe eſſe op
poſitis rõnibus illius, cui aſſentationẽ molitur. & laqueũ ſtruit,
tẽperatq́. caſſes,atque vt ita dixerim muſcipulas,& pedicas. [Blã
diatur) Adulетur.[Ad extremũ) Tandẽ.[Det manus) Fateatur ſe
eſſe victum,& ligandũ aduerſari arbitrio.Horat.ait, Iam iam effi
caci do manus ſciẽ.i.cedo,& ſuccũbo. [Illuſus) Tali vaframento
deriſus [Turpius)Probroſius,qm̃ oſtendit mentis cæcitatem, &
bardũ ingenium.[illud)Derideri,& calliditate alterius traduci.
[Magis)Valde ac in primis.[In Epicureo) Comœdia in qua ſim
plex repñtabatur ſenex & ſtolidus, atque credulus, quales erant
Epicurei,quos optimos .i. ſimpliciſſimos appellat idẽ Cic.in lib.
de fin.& dogma optimum. decretũ ſiue placitum ipſius Epicurei.
boni ſunt Epicurei dicit,ſed non ſatis acuti.hoc aũt accidebat il-
lis ob ignorationẽ dialectices,& vtã pſ̃andi ſimpliciſſimã.[Stul-
tos)Vecordes.[Verſaris) Tractaueris,volueris agitaueris.[Luſe
ris)Deriſeris,traduxeris.[Lautiſſime)Copioſiſſime.[Hæc.n.ẽt)
Quemadmodũ eſt miles glorioſus & paraſitus.[In fabulis) In fi
ctis narrationibus,& argumentis poeticis ad repñtandos ciuiles
mores,& varias pſonaꝶ qualitates, in quibus decoꝶ ſeruatur &
maxime a comicis poetis,tragicis,atq, mimicis. [Improuidoꝶ)
Imprudentiũ.[Creduloꝶ)Facile credentium ac ꝑ ſimplicium,&
deceptioni patentium vndique.Credulitas dr̃ facilitas ad credẽ-
dum.Prudentis proprium eſt,ait Sen.examinare conſilia,&nõ ci
to falſa credulitate ad falſa prolabi. [Neſcio quo pacto) Lapſu
quodã occulto,& nobis quaſi non ãi aduertentib.[De hac ſapia)
Quam.ſ.nouit vita cõis. & non illa Stoica quã optare q̃ſq́ põt,
adipiſci vero minime.[Leues) Futiles,viles,inchoatas. [Defſlu-
xit) Delapſa eſt.[Aliqñ) Tandẽ,vt defendamus his amicitiæ for-
mulis & ꝑceptionis faſtidiũ.[Cõciliat) Coniungit.[In ea)Virtu
te.[Conuenientia reꝶ)ↄſenſus circa oia appetenda & fugienda.
nã cupiditates rõni parent,& diſcrepantia nulla eſt.ſic & in ea a-
micitia,quã virtus cõnectit.Talis ↄcordia,dicit pſ̃s in 9. Moral.
eſt inter bonos.Nã & ſecum quiſque hoꝝ eſt concors, & oẽs in-
ter ſe congruunt. qppe cum in eiſdem oino ſint.Talium ſi quidẽ
voluntates manent, & non refluunt, vt Euripus. voluntq́. ſemp
ea quæ iuſta ſunt,& ꝓſunt. hæc aũt & cõiter affectant.prauos ve-
ro concordes eſſe impoſſibile eſt,& niſi breui in tpe quemadmo
dum & amicos eſſe. ſit igitur vt in ſeditione verſentur. hæc ille.
Plato ẽt in libello de amic. ſic ſcribit: Poetæ aſſerentes amicos
eſſe ſimiles,de bonis viris intelligunt.Improbos aũt vt ſæpe de il
lis dr̃ ouñq̃ vel ſibi ipſis, vel inuicem ſimiles eſſe, ſed ꝑturbatos
penitus & inſtabiles. Qui vero ſecum ipſe diſſentit,nullo modo
cum alio ↄſentiet,nec vlli amicus eſſe poterit.[Stabilitas)Firmi-
tas.[Conſtantia)ↄgruentia,pſeuerantia circa diſcrepantiã. [Ex-
cellit)Ereſit,patefecit officijs,& claris ſignis. [Lumẽ) Splendorẽ
& decorẽ. habet etenim verã & lepidã ſuaꝶ partium conuenien-
tiam,& ꝓportionẽ. [Idem lumẽ) Eundem decorẽ,& concentũ.
[Admouet)Adiungit vt ad ſui ſimile.i. penetrat in aĩum alterius,
& ipſa mutuo affectu penetratur,ac recipitur,&ſic fit nãlis nexus
inter bonos viros, pareſq́. virtute. vñ illud vulgo fertur: Docti
doctos amabũt ſi docti ſunt,& artiſex artificẽ.[Exardeſcit) Accẽ-
ditur feruor amoris.[Indigentia) Re neceſſaria,qm̃ in vera ami
citia fructus amoris eſt ipſe amor,& officij ipm oſtm̃. Amicum ſi
quidẽ amare debemus,nõ res amicoꝶ.[Efflореſcit)Exoritur uti-
litas,& pullulat,vt flores & fructus ex arboribus. [Minus) Non
reſpexeris iniens amicitiã,ſed tm̃ tibi propoſueris amici virtutẽ,
& iucunditatẽ amandi.[Hac)Tali.i honeſte,& per ſe ac ꝑꝑ ſe ex
ptenda.[Soceꝶ)Qm̃ Sempronia Scipionis vxor & ſoror Grac-
choꝶ filia fuit T.Gracchi ſingularis viri ac ciuis,cuius virtus do
mi foriſq́. claruit.[Aequales)Eiuſdem ætatis.[Caritate)Amore,
cultu,frequentatione,deductione,reductione,allocutione,ↄſue-
tudine.[Acqeſcimus)Quietẽ animi accepimus, & oblectationẽ.
[Ratio)Via,qualitas,ꝓprietas.[Ita cõparata)Ordinata,ↄſtituta.
[Orta)Mutẽt.[E carceribus)Vitæ primordijs. trãſlatio ab eqs,
q repagulis ↄtinentẽ prioſq̃ recipiãt miſſus.Ad calcẽ: ſinẽ ſtadij,&
metã.[Vt dr̃)Prouerbialis ſnia eſt,A carceribus ad metã,à capite
ad calcẽ,Aliena incipere.[Fragiles)Fluxæ.[Caducæ)Momenta-
neæ.[Vere)Sincero amore ac fido.[Iucũditas)Oblectatio. vñ il
la imp̃catio õ Satyrica.Nec amet quenq̃,nec ametr ab vllo.Amici
tia dicit pſ̃s neceſſaria eſt in vita in primis.Nemo ſiq́dem hãs ce
tera oia bona, ſine amicis expetere viuere. [Subito) Repentina
morte,vt in principio dcm̃ eſt.[Inſignis)cõſpicua,illuſtris.[Aio)
cognitiõe.[Spe)Fidẽtia,&voto.[Memoriã)Recordationẽ.[Ima
ginẽ)Imitãdũ exẽplar in pace,ac bello.vt fiat vir ſingularis,& im
perator qualis fuit Scipio,virtutũ quaſi viua imago.P.Africanus,
inqt Gellius Paulli filius vir oibus bonis artibus, atq; oi virtute
ꝑditus.[Cõſenſus)Eadẽ volũtas,ſtudiũ,cura.[Cõſiliũ) Snia & rõ
agẽdi,ac tuẽdi rẽ domeſticã,& ꝓpriã.[Reqes) Curaꝶ depoſitio,
& ai relaxatio.[Offendi)Læſi,ↄtriſtaui.[Victus)Cibus,potuſq́.
[Peregrinationes) Luſtrationes, qm̃ Scipio legatione Aſiatica
functus eſt,peregrinari eſt ire p alienas terras.inde peregrinus,&
peregre ꝓficiſci.[Ruſticationes)Rurales ſeceſſus. de qbus Flac
cus in ſermonibus,Quin vbi ſe a vulgo,& Scena in ſecreta remo
rãt.Virtus Scipiadæ,& mitis ſapia Lælij,Nugari cũ illo, & diſcin
cti ludere,donec Decoqueretur olus ſolet.[Cõtriuimus) Hone
ſte cõſumpſimus.[Occidiſſet)Euanuiſſet. [Deſideriũ) Abõtiam,
& cupiditatẽ eius videndi.[Memoria)Mea recordatione,ac cete
roꝶ.[Plane)Oino eſſem priuatꝰ.[Aetas) Senectꝰ q̃ nõ ꝓcul abeſt
à me.[Tolerabilia)toleratu facilia.[Ita locetis)In tali dignita-
te &gradu ponatis.[Pręſtabilius)excellẽtius,fructuoſiꝰ,iucũdius.

OMNI BONI.

HAec igitur ſanciatur) Sãctæ leges appellãtur,nõ modo in
uiolatæ,verum ẽt q a frangentibus pœnam ſanguinis per
ſoluũt.[Honeſta)Quę ſunt cũ virtute,ſed vehemens quę
dã voluntas,ſit ad inſeruiendum ſtudiũ.[Libere) Liber hõ eſt cu
ius aius alicui paſſioni nõ eſt ſubiectus.Ideo nõ libere damus cõ
ſilium qñ alicui,aut vtilitatis noſtræ,aut lucri cauſa conſulimus.
[Sed ẽt acriter)Nõ modo manifeſte,ſed ẽt cũ acrimonia verboꝝ
familiares admonebimus,vt puta hoc nõ facere debes, qm̃ eſt ad
maioꝶ tuoꝶ vituperiũ. [Acriter) q timide,negare docet. [Si res
poſtulabit) Si neceſſitas erit admonẽdi acriter; nã vt inqt Plut.
amicitia ad iucũditatẽ potius quã reprehẽſionẽ reperta fuit.[Ad
hibitæ pareat)Obediat ipſi auctoritati adhibitæ,q a qdqd aucto-
ritas ꝑcepit honeſtũ,illi obtẽperãdũ eſt. [Nam q) Reprehendit
aliquos,& potiſſimum Epicuros,quoꝶ opinio erat amicitias in
trinſecas nõ eſſe expetẽdas,eaſ tãdæ cauſa oimo ſolicitudinis. &
eſt ordo,opinor mirabilia quædã placuiſſe qbuſdam,quos audio
ſapiẽtes.[Habitos) Nõ affirmat eos ſapiẽtes. [Mirabilia qdã) .i.
παράδοξα. quædã cõtra hoium opinionẽ.[Suis arguitijs)Suæ Sub
tilitatis & argumẽtis perſequuntur oia, vt & quæ vera non ſunt
veriſimilia reddant.[Vnũ ſolicitum eſſe pro pluribus)q.n.plures
amicos hẽt,& amicitias intrinſecas,ſi bonus eſt amicus curã illo
rũ habet,ęque ac ſui,qua ex re ſemp in ſolicitudine nõ mediocri
verſatur,ideo melius eſt,vt mediocres hõ adipiſcat amicos. ſuffi-
cit.n.ſibi ipſius cura.[Cõmodiſſimum)Alia regula ad hñdã ami-
citiam ſm opinionem Epicureoꝶ,q vincula iunxit amicitiæ. la-
xamen habemus quo remouere & obducere ſm arbitrium oı̃m
poſſumus,vt ſi amicus aliquid à te petat,ei prout placebit dene-
gabis.[Caput enim)Rõ ſuperioris,qui beate vult viuere, ſine cu
ra eſſe debet,ſed q intimas gerit amicitias,ipſe ſine cura nõ viuit
[Securitatem)Sine cura viuere.[Si tanq̃ parturiat) Vnus ꝓ plu.
tracta eſt ſimilitudo à muliere parturiẽti,quæ ingẽtes patitur do
lores ꝓ partu, ſic amicus pro pluribus amicis plures hẽt dolores
& curas. [Inhumanius) Crudelius quam illud ſuperius factum.
[Perſtrinxi).i.tetigi hr̃ ſuperius,ideo eũdem repetit,&de illo im
pñtiaꝶ diſputat.[Neque caritatis) Deeſt gratiæ. [Itaque ut qſ.)
ſm opinionem iſtoꝶ, quanto magis eſt aliquis meditus & imbe
cillis,tanto magis indigebit amicitia.[Mulierculæ)Mulieres igi
tur ꝑꝑ imbecillitatem virium magis appeterent amicitiam. Xe-
nophon quidem ait, nãm feciſſe mulieres imbecilliores hac de
cauſa,vt bona à viris conquiſita maiori cura conſeruarent, vnde
videmus mulieres eſſe minores viris,vt ꝑꝑ timiditatem ſuam oĩa
cum diligentia cuſtodiant.[Calamitoſi)Calamitas eſt qñ grãdo
impetu ſuo ſtipulas frangit,& eſt Græcum vocabulũ.[O præcla-
ram)ↄſutat argumenta ſuperiora quadam irriſione,ſi quis.n.ſolẽ
e mundo tolleret æque peccaret, ac ille, q amicitiam auferri dr̃e
ꝑdicat.[Iſta ſecuritas)Nõ dicit hæc,&incipit a priori ꝓpõne,qđ
ſecure non pñt viuere,q amicitias intimas expetunt. [Specie q-
dẽ blanda) In primo quidẽ aſpectu vr̃ hoc iucundũ, qđ hõ careat
ſolicitudine,ſed in effectu iſta ſecuritas repudianda eſt. Spẽs ori-
tur à ſpecio is,quod non eſt in vſu.i.inſpicio. [Conſentaneũ)nõ
ↄueniens ut hõ aliq̃ rem aut actionem perficiat ſine cura & ſoli-
citudine.[Actionẽ)Fictionem.[Virtus fugienda eſt)Quæ princi
pales habet quatuor partes,vt inquit Cic.in arte noua,quaꝝ qui
dem partium officia exequi non põt ſine animi ſolicitudine, ut
hic Læl.ait. [Res ↄtrarias aſpernatur)Res aduerſas cum ai anxie
tate virtꝰ aſpe tolerat & eas odit,vtputa bonitas odit malinã,&
illam

illam ſpernit.(Flagitioſis) .i.libidinoſis,flagitium eſt ſcelus in li-
bidine . ergo cum ita ſit quod aius non bene conſtitutus lætatur
fœdis,& doleat rebus contrarijs,proprium hoc eſt ai virtute pdi-
ti vt paſſiones habeat. (Animi bñ cōſtituti) Per circuitionē dicit
aim virtute præditū.(Ea ſirpatam humanitatem).i.hois proprie-
tatem,proprium.n.hois eſt,vt human⁹ ſit, ſi dolore non afficitur
in rebus aduerſis & lætitia cōmoueatur ad res ſecundas, is huma
nitate carere dr.(Quid.n.intereſt)Si amicitia tollitur,hoc ſequi
tur inconueniens quod nihil intereſt inter hoiem & lapidē.(Nō
dico inter hoiem & pecudem) Quia pecus habet aliquē ſenſum
& motum.(Aut quiduis gūs eiuſdem) Vt puta inter hoiem &
ſtatuam æreā.(Non ſunt audiendi)Sed abominandi ſunt,q aſpe-
ram & duram volunt virtutē. Mordet aūt Stoicos q dicebant ſa-
pientem hoiem non moueri dře aliqua re,ſiue dolore, ſiue læti-
tia.(Vt ex bonis amici,quaſi diffundantur) Hoc amicoꝝ eſt vt in
lætis rebus ſimul cum amicis lætentur , & in aduerſis triſtentur.
(Diffundantur) Per circuitionē dicit lætitiam q̇ ſit in dilatando
frontem & voltū.(Et incōmodis contrahatur)Periphraſis eſt tri
ſtitiæ,cuius habitus eſt ſupercilia contrahere.(Angor)Tædiū vi-
tæ.(Non plusq̄ virtutes)Similitudo eſt talis,qđ eodem modo er
rant qui amicitiam auferri volunt gřa euitandæ moleſtiæ, quēad
modum erraret ſi quiſpiam virtutē repudiare vellet pp labores,
& ſolitudines,ſine qbus nunq̄ virtus acquiritur,ac ſi dicat frigo-
ra,ſamē,& alios labores ſufferre debemus,vt virtutē ꝯſequamur.
(Cum aūs vir) Oſtendit vt dcm̄ eſt ſuperius amicitiam inter aios
bñ conſtitutos contrahi,& inter ſimili bonitate præditos.(Elu-
ceat)Trahit ſimilitudinem ab vno porrigenti lucem alicui pgen
ti vel naviganti .(Similis aius applicet) Aius hñs virtutis habitū
ſe alicui ſimili applicat.(Id cum contingit).ſ.vt aius bñ ꝯſtitutos
ſit,ēt ſe applicat alicui ſimili,neceſſe eſt aūt amor & amicitia oria
tur. primo.n.oritur amor,qa aius bonitate pditus ſimilē ſui aſpi-
ciens ei ad bene velle inducitur,deinde alter hunc erga ſe amorē
gerere intelligens vehementi ſtudio eum diligit,qua ex re oritur
amicitia. (Tam abſurdum) .ſ. non audiendum qđ hō delectetur
inanibus rebus & aio virtuoſo non,qa eſt amicitię genitor.(Ina
nibus rebus)Vt veſtibus & ædibus,q̇ res caducæ ſunt & inanes ap
pellantur,quaꝝ poſſeſſio non facit hoiem meliorem,virtus & a-
micitia inanes non ſunt,quia poſſeſſorē meliorē efficiunt. (Ho-
nore)Quo hō melior efficitur,ſed aliqñ pp illum ſuperbit . (Bo
qui vel amare)Dicimus quod aius eſt ille,quo inducimur ad ami
citiā.(Redamari) Ab alio amari poſſit.(Aius).ſ.aius præditus bo-
nitate amat alium,& ipſe à ſimili redamatur, amor componitur
cum re,ſed d,interponitur pp hiatum ſicut redeo. (Nihil remu-
neratione)In amicitia iucundius non inuenitur res quā remune
rare amorem amico,& re cōferre.(Viciſſitudine ſtudioꝝ)Mutua
amicoꝝ & innocentium voluntatū collatione,vt maximā habes
voluntatē beneuolendi amico,& illa hæc maxima tibi pfecto eſt
iucunditas.(Benefi.)Offōꝝ,& ordinem fecit nālem,primo eſt o-
pus beneuolendi remuneratione,ſecundo mutua collatione ſtu-
dioꝝ.i.amicoꝝ & voluntatum,tertio offōꝝ mutua collatio. (Si-
militudo) Si iſtis rebus adiungatur ſimilitudo amicoꝝ , vt ſi ſint
duo in eadem arte ſtudentes, illa erit firma amicitia, & nihil eſt
qđ magis alliciat ad amandum quam aioꝝ ſimilitudo . (Qui eſt
conſtitutus) Sæpenumero traditum eſt qđ beneuolentia habet
fontem & principium à nā.(Sed eadem bonitas) Oñdit bonita-
tem non ſolum ad duos,vel ad paucos ptinere, ſed ēt ad multitu
dinem & ppłm,nam virtus cuius eſt ipſius pars bonitatis,nō ſper
nit aliquem,ſed oēs diligit.(Quæ vniuerſos populos)Quę.o.tes
P.R. imperantē fecit niſi virtus.(Quod nō faceret).i.ſi non tue-
retur & ppł's conſuleret, oino virtus abhorreret à caritate & ab
amicitia populi.(Abhorreret)Aium remoueret,abhorrere .n eſt
aim remouere,q̄s.n.non diligit P.R.& abhorreat à ciuitate Car
thaginenſium pp ſcelera ſua? bonitas ēt ad multitudinem ptinet,
vt beneuolos reddat P.R.cuius aius fuit bene ꝯſtitut⁹. (Fugiūt)
Et bene,quia hæc non eſt vera amicitia, ſed ficta, q̇ oritur vtilita-
tis cauſa.(Non.n.)Reddit rōnem quare vtilitas non ſit cauſa re-
mouendæ amicitiæ,qa amici magis amore amicitiæ quam vtili-
tate aliqua delectantur.(Tumq. ıl.ſit quod ab amico) Si utilitas
eſt offm̄ ab amico pfectum, aliqñ ſit & cum amore & cū hilarita
te, tñ illud bñficium iucūdiſſimum eſt,primū cū pceſſerit amor,
deinde vtilitas vt in ſequentibus demonſtratur . (Tm̄q. abeſt)
Tantumq. differt indigentia à cauſa gñandæ amicitiæ, quantum
differunt hoies copioſi & opulenti ab indigentia . (In qua pł'm
eſt præſ.) Virtus pro amicis maximam tutelam habet ēt ſine co-
pijs,vt in orando,in defendēdo amicū in iudicio.(Liberaliſſimi)
Ad opes & copias retulit,nā liberalis pprie eſt in pecunijs.(Bene
ficentiſſimi) Aūt refertur ad virtutē & bñficium in alijs rebus di-
cimus,vt dicimus in orando , oñdit igitur amicitiam nō oriri ab
indigentia,nā diuites amicitia delectātur. Tm̄ abeſt opinio illoꝝ
q aſſerunt pp inopiam amicitiam eſſe hñdam tm̄ remotū eſt à ve
ritate quantum hoc veꝝ eſt qđ ſeqtur,videlicet quod hoies opu
lenti & copioſi in dando liberales ſint,ac ſi dicat, ſi amicitia cau
ſa inopiæ fieret,diuitiæ eā contēnerent,qđ non eſt veꝝ ergo illo
rum opinio a veritate abeſt ut officia nōnulla cōferunt, nō ut ab
amicis aliqd officij conſequantur.(Atque haud ſcio)Occurrit ta
citæ obiectioni,vtrū opus & neceſſe ſit, vt indigentia oriat inter
amicos cui rńdet qđ ſic,qm̄ ea indigentia experimentum amici-
tiæ ſit.(Vbi.n)Subiecit exēplum ſui Lælius,non.n.nřæ vehemē-
tes voluntates ſuū exercuiſſent offm̄,niſi Scip.aliqđ eguiſſet ope
ea mea & ꝯſolatione.(Sed amicitiam vtilitas)Poſt amicitia ſeq-
tur offm̄ & vtilitas.(Non ergo)Rephendit illos qui opulēti ſunt,
& abundātes delicijs indulgent, qbus non alios amare neque ab
alijs ſe amari volūt,& ipſi de amicitijs diſputare cupiunt.(Nec ra
tione).i.regula. nec.n. cognoſcunt amicitiam aliqua regula vel
pcepto neque practica aliqua,qa amicitiam contemnunt.(Proh
deū fidem,atque hoim)Exclamatio comica ad indignationē, qa
inueniatur aliqs q neque alium amare velit,neque amari ab ali-
quo,ſicut ſunt iſti diuites ſientes, quos deteſtatur Iuuen. neq; a-
ment ipſi neque amentur ab aliquo.(Hæc eſt tyrānoꝝ vita) Ne-
que amari pprium tyrāni eſt.(Nulla caritate) Nullus amor,oia
ſunt ſuſpecta,ſuſpectos hñt viros doctos, ideo Iunius Brutus ſub
Tarquinio ſtultū ſe ſinxit . Sen. enim inqt de tyrāno,oderint dū
metuant. (Nullus locus amicitiæ) Si amat te hodie,cras deinde
te expellit.(Quis.n.)Ratio quare non amantur tyrāni.q̄s.n.poſ
ſet amare quem timet,ut tyrānū ? qui eſt timori oim. (Quis.n.)
Quis poſſet amare tyrānum,quem ipſe metuit ? aut qui tyrānus
putet eū ſe diligere a quo ipſe metuit ? (At eū à quo ſe metui pu
tet)Quis tyrānus putet eū ſe diligere à quo ipſe metuitur ? ac ſi
dicat,neque ſubditos tyrānū diliget quē ipſe timet,neq; tyrānus
putet ſe diligi à ſubdito,a quo ipſe putat metui. (Coluntur) Oc-
currit obiectioni,diceret aliqs venerātur tñ tyrāni,cui rńdet qđ
nō venerātur,niſi ad tps,& ſimulādo.(Ferūt Tarqnium cū eſſet)
Tarqnium, inqt, ſe cognoſcere dixiſ quos amicos hřet & inimi
cos.(Cū iā neutris gřam)pmium neq; amicis,neq; inimicis refer
re poſſet,qm̄ neminē habeat,inimicis aūt referre nō poterat prę
miū.i.pœnā & ſuppliciū inferre.qm̄ pau p erat,& impotens.(Im
portunitate) Importunitas dr ubi nullus eſt portus , nulla eſt ſe-
des.(Huius mores veros amicos) Iniq mores Tarq. amicos ue-
ros cōparare nō potuerūt, q ut dcm̄ eſt bonitas eſt amicitiæ fun-
damētū,qua Tarq.indigēs erat. Simul cōparat mores Tarq.i. ma
los mores copijs,& fortunis quotīdā,q opū cauſa amicitiā ꝯtē-
nunt.(Nō.n.ſolū)Rō quare amicitia ab iſtis fortunatis ꝯtēnitur
fortuna.n.q̇ ſm̄ antiquos à caſu venit cæca eſt,& poſſidentes cæ-
cos efficit, Xp̄iani aūt fortunā non tenent,nam ut inquit B. Hie-
ron.ne minimū quidem foliū ſine nutu dei ad terrā cadit . Ideo
incertū aliqd nobis , non euenit nobis aūt fortunæ incertus euē
tus reꝝ p ignorantiam. (Contumacia) Cōtumaces ſunt q alios
audire nolūt.(Quid ſtult.)Nihil eſt inſipiēti⁹ quā parare equos,
uaſa pcioſa, eū ſuis diuitijs & facultatib⁹, qbus qdem hæc inania
parare ſp pñt & amicitias ꝯtēnunt. (Veſtes egregias)Veſtes non
ſolū appellamus, qbus tegit corpus,ſed ſpecies,alia ſupellectilia
ad domus ornamētū veſtes vocam⁹.(Vt ita dicā)Quare amicitia
nō eſt velle ſupellectilis,tñ ad vſum eſt oium reꝝ, vt ſupellectilis,
(Cui parēt,neſciūt,)Putāt.n.iſti diuitias filijs adipiſci,quas ſępe-
numero tyrāni vt milites auferūt. (Nec c⁹ eā) Sua dare ſe exiſti-
māt cā filioꝝ, ſed plerunq; tyrānoꝝ & incēdioꝝ gřa laboraſſe re
periunt. (Amicitiaꝝ ſua pmanet cuiq; poſſeſſio) Igř egregie eſt
indulgere amicitijs quā diuitijs,vt ēt ponamus p caſum qđ diuitiæ
iſtæ vſq; ad mortē ſtabiles ſint , tñ ſine amicoꝝ ꝯſuetudine vnam
reddūt vitā moleſtā . Præterea diuitiæ inanes appellātur res, ſed
amicitia inanis nō vocat , qa poſſeſſorē efficit meliorē & huma-
niorē.(Sed hæc hactenus)Ac ſi dicat,hæc pcepta ſunt ad ꝯfirma-
mētū amicitiæ.(Cōſtituēdi ſint fines) In præſentiū quouſq; dili-
gēdū ſit amor duraturus atq; pmāſurus ſit à Lælio demōſtratus ,
primo tres opiniones pponit quas rōnibus ſuis diligēter ꝯfu-
tat.(Affecti ſimus)Hæc eſt prima vt diſpoſiti & aiati ſimus æqua-
liter erga amicos quēadmodū erga nos.(Alterā) Secūda,vt eodē
modo amicos diligamus,quo nos diligimur ab ipſis . (Tertia) q̇
eſt deterior alijs,vt tāti faciamus amicū quāti ipſe ſe facit , vt pu-
tat ſi ſtura ſe dignū exiſtimet nos fauemus ad illā , nec vltra di-
gnū facere debemus.(Facimus cauſſa amicoꝝ)Hoc modo ſi ami
cus ob ſcelera in carceribus eſſet,ſupplicamus, illi cū veneramur
atq; pcamur,vt amicū à carcere liberet q̇ ořa gřa non faceremus,
potius ſuccūberemus morti . Ergo maiorem erga amicum amo-

rem gerimus in aliquibus locis quam erga nos. [Tum acerbius inuehi)In aliquem,& miſerati in aliquẽ inuehimur minando ſibi pollicendo ſupplicia quædã,q̃ non faceremus pro nobis. [Nõ ſuos honeſte)Non.n.honeſtũ vt ſupplices & pcetis indignũ p ſe. (Suis cõmodis)Viri boni vt ſuccurrant amicis multa patiuntur incõmoda,ſpoliando ſe amicoꝶ cauſa.ideo magno pe vehementius diligunt amicos,quam ſemet. Hoc idẽ exigit,qđ æquali amore amicos diligamus,ac ipſi diligunt nos.(Ad calculos) Hoꝶ opinioni eſt ſimilis,qui rõnem p calculos ducunt, calculus eſt lapillus, quo in rõnibus cõputandis calculatores vti conſueuerunt. (Ditior)Affluentior,vera amicitia nõ ſtricte & ad ſummum obſeruat officia ſibi collata,ſed remuneratione illoꝶ accumulatiſſime oĩa conficit,imitatur.n.agros fertiles qui multo plus reddũt quam acceperint. (Neque .n. verendum eſt)Similitudo tracta à menſurãte,q timet ne qd in terrã cadat,dicit ergo qđ beneficia remunerãda ſunt cum accumulatione,& timore ne cadat in terram,dũ accumulata eſt. (Nec plus æquo in amicitiam ꝯgeratur) Subaudi non verendũ eſt ne dũ ꝯferimus bñficium plus æquo aliqd in amico ꝯferatur,ſed vltra beneficiũ acceptũ aliqd accumulandum eſt. (Tertius vero)Hæc eſt alia rõ illoꝶ imperitoꝶ. vt tãti faciamus amicũ,quanti ſe facit. (Sæpe.n.) Propõnis rõ,ꝯfutacio. multi ſunt qui ſe ꝯtẽptibiles putant,& eoꝶ aĩm abiectũ hñt, pp ſuam humilitatẽ,q ab amicis excitãdi ſunt ad maiora, & vicem ſuã capeſſendã. ſicut traditur de Mario,q dicebat,dignitates & magĩatus deſiderare non audeo,qm̃ agriculturã exerceo,eius .n. aĩus ab amicis excitandus erat.(Spes)Expectatio amplificãdi ſtatus ſui,& eoꝶ gñis, in multis debilis eſt, ideo amici exhortandi ſunt vt ſuperent, vt inquit Læl.de Terentio Varr.qui ꝯſul fuit. (Efficere)Cũ effectu ut amicoꝶ aĩus nitatur ad ardua.(Nec vero poſſe adduci)Subaudi dicebat Scip. nõ poſſe adduci,& applicari, vt crederet hoc eſſe pceptũ Biantis quẽadmodum putatur. Nam Bias Prienẽſis fuit vnus de ſeptẽ qui in Græcia ſapientes habiti ſunt.(Sed impuri)Subaudi,& dicebant,& eſt ſnia cuiuſdã impuri reuocantis omnia ad ſuã potentiam. (Impuri) Qui integritatẽ non hñt.(Ambitioſi) Alicuius erat pceptũ,q oĩa p honoris cupiditate faceret,& ſic ſimul præceptũ & auctorẽ illius uitupatnt. (Quinetiã neceſſe erit magĩo)Hæc optare debemus vt ſi amicitiã alic⁹ futuri nobis inimici ꝯtraximus,qđ ille ſæpe flagitia rephẽſione digna cõmittit, quo ab illo remouẽdi argm̃ habeamus, & nõ inimicitiaꝶ tps expectemus. (Cupe) Ad uerba. (Optare) Ad uota & aĩm referi.(Plures anſas).i.plures cõmoditates pbeat vt eũ poſſimus rephẽdere. Anſa eſt vas qđ geminos hẽt annulos vel alia inſtr̃a ad capiendũ, hæc .n. forte minus inepta vr̃ opinio quã ſit,vt intẽdit preptũ Biãtis, ut capiamus amicitiã illius c⁹ inimicitiã ſumus ꝯſecuturi,hoc neceſſariũ foret,ut optaremus commiſſionẽ ſceleꝶ ab amico,q̃ nõ negaret,cauſa inimicitiæ futuræ. (Ruſum aũt recte factis)Si hoc eſſet veꝶ ꝯſequeremur amicitiã illoꝶ,q nobis inimici futuri ſunt, in cõuenientia hæc incidere, vt amicoꝶ cõmodis doleremus & inuideremus. Nã pprium inimicorũ eſt alienis bonis inuidere, & amicoꝶ offm̃ eſt rebus ſecundis amici lætari. Ideo ſi adipiſcimur amicitiã hac de cã, ut in diſcordiam pueniamus tanq̃ futuri inimici,bonis amici pñtis triſtaremur. igitur in amicoꝶ officijs exerceri nõ poſſet. (Illud potius) Suã demr̃at opinionẽ qđ diligẽtia in amicitijs cõparandis adhibenda eſt,ne erga illũ geramus amorẽ q olim eſt nobis inimicus faciẽdus,fruſtra.n.eſt facere p plura, qđ põt fieri p pauciora. (Si minus felices)Dicebat.n.Scipio qđ ſi fortuna, & ut ita dicã conſtellatio,impulerit nos ad amicitiã illius quodã caſu inimici futuri,eã amicitiam potius tolerare debemus quam aliq̃ inimicitiaꝶ cãm excogitare.(His igitur finibus utendũ)Quouſque amicitiam & amores pducere debeamus. hoc in loco Læl. optime declarat ut cum amicitiam alicuius adepti fuerimus, cuius mores integri ſunt, & ab oĩ parte remota macula oĩm reꝶ nr̃aꝶ cõſilij & uoluntatis cõitas cum illo fiet. ſolebat dicere Pythagoras, σώματα μὲν δύο ψυχὴ δὲ μία, corpora qdem duo aĩus aũt vnus amicoꝶ eſſe debet. (Sine vlla exceptione)Non interponatur hic niſi qſita,cũ & munus dr̃ cõitas, quaſi eius numeris & officij ꝯiũctio, & copulatio. (Adiuuãdæ ſunt)In oĩbus pfectus eſſe non põt. iõ ſi aliqñ peccauit in leuibus eũ adiuuare debemus. (In qbus eoꝶ de capite agatur) Ponit exemplũ in qbus amici adiuuandi ſunt, hoc mõ,ſi amicus ſenatui accuſatur,ut ipſius maieſtatẽ uitupet, in qua qdem accuſatione capitis pœna intercedat, ſuccurrendũ tũc eſt amico,hoc mõ: Quod .n. ad uos P. C. delatũ eſt de hoc uiro integerrimo falſum eſſe ꝯſtat,vbicunque.n. nomẽ ſenatus maxima cũ reuerẽtia memorare audiuit,ſp ſenatoriam dignitatẽ coluit. hæc qdem amicoꝶ gr̃a facienda ſunt,q̃uis veꝶ non ſit. (Anc fama)Siqs amicus nr̃ in amiſſionẽ famæ uenerit, cũ p viribus defendere nitemur.(Ne turpitudo ſumma) non .n. p amicis ea faciẽda ſunt,q̃ in maximã n iam turpitudinẽ deſcendunt. hoc mõ adducã nobis teſtes, quẽadmodũ iſte coluerit dignitatẽ ſenatus teſtificantes,& ipſi qdẽ in ꝯtrariũ teſtificarent, hæc maxima eſſet infamia,q̃ oĩno euitanda eſt. (Qtũs) Quouſque uenia amicitiæ dari poſſet amicis ſuccurrendum eſt. paſcitur.n.amicis leuia peccantibus amicoꝶ ſuoꝶ cauſa.(Nec vero negligenda eſt fama) .ſ. mala tradita negligenda non eſt.(Mediocre telum)Reddit rõnẽ quare fama,q̃uis falſa ſit negligenda non eſt,qm̃ ciuium fama bona multũ prodeſt ad res gerendas,mala aũt nocet. (Quam blanditijs) Non .n. aſſentationibus hanc famã adipiſci debemus, ſed virtute & bonis moribus,aſſentando .n. facimus ſtultũ inſanire. (Sed qrebatur) Reprẽhendit hoĩes q in emendis eqs magnã ponunt diligentiã,& in cõparandis amicis negligentes ſunt. (Quare)Scipio lamentabatur,quare hoĩes eſſent negligẽtiores in cõparandis amicis,cetera ſunt p parentheſim.(Quod hr̃e)Qđ non poſſet dicere,qm̃ putat multos hr̃e amicos quos inimicos reprt. & hoc accidit pp ſuam negligentiam,ſcit.n.quot habet capras & ignorat amicos.(Nec hr̃e ſigna)Quædã in emendis eqs ſigna habemus qbus cognoſcimus vtrum ſint germani vel alpini, ſed in amicis ſigna non cognoſcere uolumus,ſed negligẽtia inducti ducimur ad amandũ, ſigna ad nãm, vt puta ad dentes cognoſcimus ætatem equoꝶ.(Sunt igitur)Tradit aliquas regulas qbus per ſigna nãm amicoꝶ pcipere poſſumus.(Stabiles)Quantũ ad honores & dignitates, q amicum ſuum in adipiſcendis honoribus & magiſtratibus adiuuant amicitiæ locum tenere vr̃ conſtanter, quoꝶ opera verbis corrñdebãt,plerique.n.ſunt q hñt multa verba,& ea minus in re obſeruant,huius gñis amici non ſunt appellandi. q aũt firmi,ſtabiles, & conſtantes erunt boni & interiores appellantur amici. (Magna penuria) Pauci reperiũtur,q has hñt virtutes,& hoc mõ amicitiã teneant. (Niſi expertum)Niſi experiamur difficile eſt iudicare aliquem eſſe noſtrũ amicũ. (Ipſa amicitia)Ac ſi dicat ante amicitiã experiendi ſunt illi, quos diligere intelligimus.(Ita pcurrit amicitia) Fit hiſteron proteron,primo iudiciũ faciendũ eſt de amicis,anteq̃ amemus. Eſt igitur prudẽs hõ q ante iudicium iam inuenerit aliquẽ amicum,ipm amorem ſuſtinere debet,eſt .n. gubernare quẽadmodũ rhedarius ſuos refrenat equos.(Aqs tẽpeſtatis)Quemadmodũ gubernat nauẽ in uẽtis regẽdis legitur ẽt eqs tẽperatis,& erit ſimilitudo ab rhedario tracta,ut diximus. (Periclitatis moribus amicoꝶ) Expertis in aliqua re amicoꝶ moribus q nobis amicitiæ modũ in totũ obſeruare non vr̃ ab hoc amicoꝶ gñe bñuolentiæ impetus refrenandus eſt,periculũ qñ ſignat diſcrimen deriuatur à pereo,ſi autem ſignat experimentũ venit ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας .i.experientia,& tunc ab eo ſit periculũ,inde periclitatus.i.expertus.(Quidã in parua pecunia)Hoc mõ ſunt experiendi amici, penes ipſos aliq̃ deponamus pecuniã, q ſi nobis fuerint fideles in hac parua re poterim⁹ eis dicere ẽt q̃ voluerimus,qm̃ fideles ſp inueniemus.(Quidã cognoſcuntur in magna)Aliud genus amicoꝶ q forte in illa parua pecunia moti non ſunt tñ mouentur in maiori re, vt puta in honore in magiſtratibus. (Vbi eos) Sæpenumero illi q exiſtimabãt turpe eſſe pecuniam pferri amicitiæ,inuenimus in magnis rebus eos beneuolẽtię anteponere honores,dignitates,magiſtratus,cõſulatum,cẽſurã,imperia,fieri exercitus auctorem. (Ptãs) Magna in factione.(Propoſita ſint)Mallent diligere iſtas dignitates quã vim amicitiæ. (Imbecilla.n. nã) Reddit rõnem quare hoĩes magis appetant opes & honores quam amicitiã,qm̃ nã q̃ eſt debilis capit potentiã opum, dignitatũ, & aliaꝶ reꝶ,& imbecillis vr̃ ad ꝯtẽnendas iſtas res.(Excuſatum eſt)Impersonale eſt ẽt,ideo iungitur cum plurali & ſingulari,& cũ oĩ perſona,qm̃ infinitum eſt. (Non ſine magna cauſa)q.d.pp honores & magiſtratus negleat amicum,& ideo excuſandus eſt.(Hæc ut omittã)Occupatio color rhetoricus. (Graues,ſocietates ꝯ calamitatũ) Pauci repiunt, q deſcendant ad amicoꝶ calamitates adiuuando eos & ſibi ſubueniendo.(Quanq̃ Ennius) Subaudi dicat recte. (Tñ hæc duo) ꝯuenerunt hæc duo .ſ. q̃ ſequuntur,aut in bonis,& eſt ordo, hæc duo aut in bonis rebus contẽnunt,aut in malis deferunt, vel cõueniunt ſubaudi crimen leuitatis aut infirmitatis. (Tñ hæc duo conuincũt)Tracta eſt ſimilitudo ab vno litigante q inducit teſtes & multa facit vt ꝯuincat alterã partẽ. Ideo inqt iſta duo, qa neque pp res ſecundas ꝯtẽnere aut aduerſas deſerere debemus amicos,qa hoc euenit ex leuitate & infirmitate quadã.(Aut ſi in bonis rebus contẽnunt) Si ꝯſecuti ſunt magnũ ſtatũ quod dormiunt,& iõ nõ pñt ſecũ eſſe.(In malis deſerũt)Si amicus pauper factus eſt eũ amplius uidere nõ uis.(Qui igitur)Concludit qđ ſi aliquẽ cõſtantẽ uidemus in utraque re in malis amicoꝶ,& in bonis ſuis hunc veꝶ amicum exiſtimare debemus. (Raro gñe) Qm̃ pauci

pauci reperiuntur, q in iſtis duabus rebus ſint cõſtãtes & firmi, & ideo ſi reperiat̃, nõ humanus, ſed diuinus vr̃. [Firmamentũ aũt cõſtãtię) Tradit vltra pdicta quaſdã regulas q̃ ſunt ad ſtabilitatẽ amicitiæ & ꝯſtãtiã amicoꝝ, quã .ſ. ꝯſtãtiã quærimus in amicitia, primũ.n. firmamẽtũ ꝯſtãtiæ eſt fides, nã infideles ꝯſtãtes eſſe nõ pñt, fideles aũt ꝯſtãtiã hñt. [Simplicẽ) Simplices appellant̃ q lingua loquũtur qđ hñt in corde, ſimplices igr̃ erga amicos debemus eſſe oẽs. [Cõſentiẽtẽ) .i. ſimul ſentiẽtẽ, ꝯſentiẽtes dicimus q æquali affectione cũ amicis ſentiũt, hoc eſt ſi amicus dolet doleas & tu, ſi lętetur ęquo mõ tu afficieris .i. declaratiue ſtat q iſdẽ reb⁹ moueat̃, qbus amicus tuus moueat̃. motus ai appellãtur à Cic. affectiões, .i. dolere, triſtari. [Ingeniũ) Multiplex. Ingeniũ, qđ lingua tenet vnum vel pferi, & intus ſentiat, illud multiplex dr̃. Tortuoſum à torqueo .i. qđ torqueat, falſitates & ſimulationes fidelitatẽ in ſe nõ hñt, & eſt rõ quantũ ad ſimplicẽ. [Neq; .n.) Reddit rõnẽ quãtum ad ꝯſentientem, q.n paribus rebus vna cũ amico non afficit̃, ꝯtra nãm facere vr̃. Ideo inqt rõ naturę ꝯſentit, nã induxit hoiem vt hois miſereatur, ergo ſi amici calamitate nõ mouemur ꝯtra naturã facimus. [Natura ꝯſentit) Subaudi nõ fidus atq; ſtabilis eſſe põt. [Addẽdũ eſt eodẽ) .i. ad eãdẽ regulã & pceptũ ꝯſtãtiæ addẽdũ hoc, vt amici nõ delectẽtur ſuis amicis inferre crimina, neq; oblata ſuſcipere ab alio. q̃ oia ptinent ad ꝯſtãtiã, de qua nũc Lælius tractabat, ſic Plato nõ audebat crimina amicoꝝ oblata, qdam .n. criminãt amicoꝝ Platonis putabat qđ illi de Platone male dicebãt, & ille tandẽ illũ criminãtẽ, hoc modo repellit, ſi amici de me male dixerũt, tũc amicitiæ offĩm reqrebat, vt de me male dicerẽt. Ita fit .i. ſeqtur & ꝯcluditur qđ amicitia nõ naſcitur niſi inter bonos, q.n. infideles ſunt & amicos iniq; criminãtur boni nõ ſunt, ſed ſi fideles ſunt boni nũcupãtur. [Eſt.n. boni viri) ptinet ad bonũ viꝝ. hæc duo teneãtur i amicitia, primo vt nõ fingat neq; aliud ſimulet, ſecũdo vt criminatiões de amicis oblatas repellat. [Quẽ cũ ſapiẽtẽ) Bonũ appellamus hoiem q ſapiẽs eſt vt rõne & oꝛone vtatur, nõ.n. vocamus ſapiẽtes illos more vulgari, q ſunt inepti, nihil mali faciũt hi q non doctrinã, non regulã alicuius virtutis habent, ideo boni non ſunt. [Fictũ) Ad aium, ſimulatam ad verba, indicis vnũ & aliud ſatis. [Ingenuum eſt) Ad liberũ hoiem pertinet non occultare opinionẽ, ſed aperte, vel diligere vel odiſſe aliquẽ; deinde eſt ſm ne ſolũ repellamus criminationes oblatas de amico, ſed ne putemus qdẽ nõ eſſe ſuſpicioſas .i. nõ debeamus ſolũ ſuſpicari de amico neq; exiſtimare nihil eſſe violatũ qdẽ. [Accedat huc) .i. ꝑterea ad hæc accedat, oñdit vt amicitia nõ ſit acerba neq; aſpera, ſed mitis & ſuauis. [Moꝝ) Vt mores faciles erga amicũ habeamus. [Seueritas abſit) Dr̃ ſeuer⁹ à ſequẽs & veꝝ. [Habet illa grauitatẽ) Ac ſi dicat, ptinet ad Catonẽ maiorẽ, nã ſeueritas eſt pars virtutis, ſed i amicitia ſeueritas iſta repudiãda eſt. [Liberior) Vt liber vtaris cũ amico ſine ſeueritate. [Exiſtit) Hoc loco ponit quãdã qõnẽ, ſi amicitiæ veteres cauſa nouaꝝ repudiãdæ ſint, quã qdẽ qõnẽ pbat aliqbus exẽplis nõ eſſe dimittẽdã veterẽ amicitiã. [Q.i ſubdifficilis) Paꝝ difficilis ad ſoluẽdũ, ſub in cõpoſitione ſignat paꝝ vt ſubruſticus, qõ ſic diffinitur a dialecticis, eſt dubitabilis ppoſito, alias ſignat torturã. [Nõ indignis) Immo digni ſua virtute & moribus. [Indigna dubitatio) Hęc eſt de qua nõ eſt dubitãdũ. [Veterrima) Declarat p exẽplũ quod veteres magis ſint in precio quã nouæ. [Verumq. illud eſt) puerbiũ antiquũ eſt apud Græcos & Latinos, vt comedamus multos modios ſalis cũ amicis, hoc eſt vt ſimul lõgo viuamus tpe, ergo amici veteres repudiãdi nõ ſunt. [Munus amicitiæ expletũ) .i. pfectum ſit munus amicitiæ, qđ expletur multitudine amicoꝝ. [Nouitates aũt) Sic amicitiæ nouæ ſi diſciplinis & bonis moribus futuræ amicitiæ bonæ p ſe ferãt nõ ꝯtẽnendæ ſunt, dũmodo antiqua amicitia in ſuo loco ſtabilis ſit. [Vt tanq̃ herbis) Similitudo tracta eſt a ruſtico, q in herbis ſeminis ſui futuros pcipit fructus, ſic & nos noua amicitia ꝯtrahẽda futuros fructus cognoſcimus. [Cuius mẽtionẽ feci) & eſt ꝯtra illos q dñt amicitias eſſe mutãdas ſicut renouamos equũ. [Si nulla res impediat) Si morbus vel podagra ſiue pũctura aliqua nõ impedit equũ veterẽ nobis ꝯſuetũ libẽtius eo vtimur quã aliquo indomito. [Intractato) .i. indomito, loqmur ſm viros prudẽtes, qm̃ ſtulti adoleſcẽtes magis eqtãt pullũ eqnũ quã veterẽ. [Sed i his) q̃ .ſ. ſunt nõ ſolũ in aiali, ſed & in locis inaiatis, vt putat in ſilueſtribus locis, in qbus nati ſumus gerimus amorẽ & magis delectamur quã nouis locis, q̃uis amœniſſimis, ſic amicitia veteri magis delectãdũ quã noua. [Sed maximũ eſt i hac amicitia) tradit vnũ maximũ pceptũ, videlicet qđ amici pſtãtiores ſuis amicis ſe deprimere debẽt, honorãdo, colẽdo eos q̃uis iferiores ſint. [Eſſe parẽ inferiori) nõ.n. pp fortunã aut virtutẽ aliq̃ nos in amicitia extollere debemus imo nos parea illis efficere debem⁹. [Sæpe.n. qdã excellẽtiæ) Multoties aliqs virtute & ingenio & fortuna nos ſuperat amicos, vt Scipio fuit, q nõ ſe maiorẽ exiſtimans continue familiaribus, & ſibi coniunctis ſuccurrebat, & venerabatur illos. [Inferioris ordinis) Amicis inferioris dignitatis nunquam ſe antepoſuit. [Colebat tanq̃ ſuperiorem) q̃uis Scipio grãdis eſſet natu, & in oi re prudentior atque excellẽtior fratre ſuo Q. Maximo tñ eũ qnadã reuerentia colebat cedendo ſibi veniã, & alia faciendo. [Per ſe) Pro viribus nitebatur, vt amicos ſuos oẽsq. ceteris ampliores efficeret. [Præſtantiam) Si excellentiam alicui⁹ diſciplinæ, ſeu ſubtilitatis ingenij a nã datæ, ſiue ſtatus alic⁹ ꝯſecuti fuerimus, amicis impartire dr̃emus. [Impartiant) Impartio & impartior reperitur. [Siue ſint imbecilliores) Exaltãdi aio ſunt, ſi pauperes locupletandi ſunt. [Vt in fabulis) Sicut Paris qui pp cõiectores inſomnioꝝ inter paſtores educatus eſt: illi.n. iuſſerant vt occideretur, ne Troia ſua cauſa periret, tãdem filius regis cognitus, ſtatumq. ampliſſimũ adeptus cum ſuis paſtoribus conuenire conabatur. [Propter ignorantiam ſtirpis) Ignorabat Paris qs eſſet eius pr̃, & is tanq̃ famulus viuebat cum paſtoribus, ſicut de Romulo q ignorans patrẽ, educatus eſt a Fauſtulo, erga quẽ maximum geſſit amorem. [Aut regũ filij) Iupiter q inter capras educatus amore nimio, quã habebat in capram, q̃ ipm lactauit, eã in cœlum trãſtulit, & Amalthea vocata eſt. [Duxerunt) .i. exiſtimauerunt lõgo tpe illos paſtores eſſe pr̃es ſuos. vt diximus de Paride. [Vt hi igitur) Aliud præceptũ p ꝯparatium tradit, ꝙ quemadmodũ ſuperioris amici inferioribus ſe pares tribuere debent, eodem modo inferiores dolere non debent fortunis amicoꝝ, immo lætentur, vt illos ad maiora puenire cupiant. [Neceſſitudine) Stricta neceſſitate uel affinitate, vel alicuius alterius coniunctionis. [Quoꝝ plerique) Aut quaꝝ, multi ſunt q lamentantur amicis, qm̃ ſibi non ſubuenerunt, qđ quidẽ veꝝ nõ eſt, ſed inuidia quadam ꝗruntur, non.n. vellent amicos ſuos ea dignitate extollere. [Magis) Quæ aũt dicere, ſi aliquid putant, tãto magis pleriq; audent exprobrare bñficia, ſi putant amicos ſuos hr̃e aliquid ex ipſis. [Sunt.n. quidã) Plerique reperiuntur, q amicitijs moleſti ſunt, qm̃ ipſi putant amicitias contẽni, cum vident amicos ſuos in ampliore dignitate & reuerentia. hoc mõ fit, ſi pr̃ qſpiam filium doctorem hr̃et, filius qdem in conuiuio honoratiori loco ſedeat quã pr̃, qua ex re oritur h⁹ amicitiæ moleſtia qđ pr̃ putat ſe eſſe in contẽptu alioꝝ, qm̃ ſit filius in ampliori loco poſitus, tales.n. amici ab hac opinione, & verbis & opera, atque affectu remouendi ſunt. [Tm̃.n.) Cui eſt tribuendum tanta æſtimatio de amico eſt facienda quantum ipſe efficerere poſſit, hoc eſt viribus tuis ad oẽm extollas amicũ dignitatẽ, licet iñ illa tribuenda ſunt amicis, q̃ viribus ingenij ſuſtinere poſſint, v.g nõ amicum ꝯſulem faciamus, ſi ea dignitate dignus non ſit, ut habeat lr̃as, & prudentiam, ad ꝯſulatum requiſitam, tribuere eſt æſtimationem de aliquo facere. [Suſtinere) Si amicus ſit dignus pluris, illo magiſtratu venerandus eſt. Et non vltra ad honores pducere pp illoꝝ ignorãtiã, ſicut Scipio frẽm ſuũ pp imbecillitatẽ ingenij cõſulẽ facere nõ potuit, ſed Rutilium familiatẽ ſuũ viꝝ doctiſſimũ conſulati dignitate honorauit. [Oĩno amicitiæ corroboratis) ad amicitiã corroborãdã hoc in loco declaratur, qđ neceſſe ſit tpis atque moꝝ ſimilitudo intercurrat, longitudo tpis & moꝝ ſimilitudo ad amicitiæ ſtabilitatẽ requirit. [Nec ſe. non .n.) Oportet in prouecta ætate amare eos, hoc eſt hr̃e amicitiam cum illis quos dileximus ineunte ætate. [Eos hr̃e) Hoc eſt hr̃e amicitiam, qm̃ æqualia exercebant ſtudia in venatione, in ludo pilæ, ſed creſcente ætate moꝝ ſimilitudo acceſſit, qua ex re illa frangitur amicitia ideo tps atque moꝝ ſimilitudo ad amicitiã reqritur, ordo eſt, nec decet eos hr̃e neceſſarios quos cum eodẽ ſtudio pditos dilexerunt, ſi q ineunte ætate &c. [Iſto.n. modo nutrices) Si hoc eſſet conueniens, vt pp tpis longitudinẽ amaremus amicitiã hac de cauſa contraheremus, ſequeretur ꝙ nutrices, & pædagogi nobis eſſent intimi familiares, qđ non accidit, nam alias adulti iuuenimus amicitias relicta puerilibus amoribus pædagogus vocat, q curã habet pueroꝝ, vt c⁹ doctrinam pueri diſcunt atque maiores colere nõ ignorant, q.n. diſciplinã literaꝝ pcipit pceptor, ſiue magiſter appellatur, dicit aũt pędagogus ἀπὸ τῶ παιδὸς ϰαὶ ἄγω, quaſi agens pueꝝ. [Sed alio quodã modo colẽdi) Nõ.n. nutrices & pædagogi negligẽdi ſunt, ſed ſubuenire atque amare debemus eos alios modo quã amicos. [Aliter amicitiæ) ꝯcludit qđ amicitiæ ꝯſtantes eſſe non pñt, ſi non fuit tps & ſimilitudo moꝝ, ſicut per ꝯparatiom demonſtratũ eſt. [Diſpares mores) Pares cũ paribus facile ꝯgregantur, ſi qs malos tenet mores uitia ſeqtur, ideo amicitia cum morato viro literarumq. cupido nunq̃ ꝯſequi poterit. [Nec ob aliã cãm) Immo ob iſtã cãm .i. moꝝ diſſimilitudinẽ boni malis amici nõ repiuntur. [Niſi qđ tanta eſt) Hoc impedit amicitiã inter bonos, & iprobos, qđ maxima eſt inter ipſos moꝝ

atq; ſtudioꝝ diſtãtia.(Recte ẽt pcipi)pceptũ tradit amicis ne aliqua ꝓptia vtilitati moti amicoꝝ vtilitatẽ impediãt.pleriq;.n.pp intẽperatũ amorẽ amicoꝝ vtilitatẽ retinẽt.(Quod ſæpe ſit) Hoc modo ſi amic⁹ ad dignitatẽ magiſtratu vocatus fuerit cũ impedia verbis tuis.Heu mihi iã abſẽtia tua ius maxima verſabor inopia. (Nec.n.vs redeã)Ponit exẽplũ.hæc eſt hiſtoria,ſed qꝛ tractatur à poetis nomẽ fabulæ cõſecutã eſt.Lycomedes rex iſulæ ſi Pyrrhũ Deidamiæ filij pp iucũditatẽ qua ex eo infante pcipiebat à bello Troiano retinuiſſet,nõ tãtã gloriã atq; honorẽ habuiſſet. (Nec potuiſſet capere Troiã) hoc.n.apd pitos manifeſtũ eſt,qꝛ.n.ignorat oraculũ à Græcis eſſe cõſultũ Troiã nõ poſſe capi ſi aliqs de gñe Æacidaꝝ nõ iterfuiſſet?(Neoptolemus) νέος nouus,πόλεμος poetice bellũ dr. Pyrrhus vocatus eſt,qm criſpos hẽbat capillos. (Et ſæpe incidũt magnæ) Res,vt ſi amicos vocet ad magratũ opus eſſet vt ab amicis diſcedat.(Deſiderũ)Abſẽtiã amici moleſte ferũt amici,qm iſirmi & molles ſũt.(Infirmus).i.debilis eſt,vt nõ patiat amicũ diſcedere,vt ad aliq̃ ꝓficiſcat dignitatẽ. (Paꝝ iuſt⁹) ſi iuſtitiã hẽt amici cuperet vtilitatẽ atq; in oĩ re,vt dixit ſupius, hæc lex in amicitia eſt,vt ab amicis honeſta petamus, & amicoꝝ cauſa honeſta faciamus.(Eſt ẽt)Docet quaſdã regulas qbus amicitiã diſſoluere poſſumus ſi opus fuerit.(Nõnunq̃ neceſſitas) Ac ſi dicat neceſſe eſt, vt calamitas qdã vitioꝝ oriat in amicitia, loquẽdo de amicitia vulgari.nõ.n.loquit de amicitia veræ,q̃ orit inter bonos.hęc.n.vſq; ad extremitatẽ vitę pdurat,illa aũt vulgaris familiaritas vitioꝝ calamitate ingruẽte frãgitur.(Erũpũt ſępe vitia)Emanãt vitia qbus amicitia frãgit,& eſt ſilitudo tracta a fonte labẽte venis terræ.(Tũ in ipſos).ſ.vitia rũpũt in amicos,vtputa furãtur amici vitioſi aliqd alter alteri. (Tũ in alienos) Si furãtur vel adulteriũ faciãt in alienos, tñ infamia & turpitudo illoꝝ amicoꝝ ptinet ad te eoꝝ familiarẽ quæ qdẽ amicitiæ ex ꝯſuetudinis remiſſione remouẽdę ſunt.(Et,vt Catone audiui)Cato maior aiebat, tales amicitias paulatim diſſuẽdas eſſe magis quã diſcindẽdas,& apte frãgẽdas vtputa iñdere iaciat qđ domi nõ eſt, ſi ab amico nõ cupiat.(Niſi qdã)Iniuria exarſerit, ſed ſi aliqd iniuriæ iter amicos ortũ fuerit qđ ſuſtinet,neq; rectũ neq; iuſtum eſt,vt ſi amicus ꝯſpirat cõtra patriã,tũc clare talẽ amicitiã corã renũciare debemus.(Sin aũt moꝝ vel ſtudioꝝ)Si ille cuius amicitiã ꝯtraximus mutauerit bonos mores,& ſtudia bonæ i mala, ut fecit Titius familiaris Horatij,q libros vẽdidit, vt artẽ militarẽ exerceret,tũc paulatim illius amicitiã deponemus. ſic faciemus, vt nõ ſolũ amicitia depoſita ſed ne inimicitia ſuſcepta videat cũ illo. (In reip.diſſenſio) Si amicus fauet marianæ parti,& tu reip. hæc diſſenſio amicitiã diſſoluit.(Ab amicitia Q.Põpeij)Scip.n.remotus eſt ab amicitia Põpeij verbis meis qm poti⁹ mei amicitiã quã illius tenere voluit.(A collega nr̃o Metello) Metelli amicitiã reliqt pp quãdã diſſenſionẽ reip.qm ille fauebat vni factioni & Scip.alteri. (Offenſione ai nõ acerba) Prudẽtia ſua,& ſimulatione diſiũctionẽ amicitiæ cũ illis Scipio fecit,itaq; ab ipſo offenſi nõ videbãtur,& adhuc illius amicitiã retinere putabãt. (Quãobrẽ)Primũ tradit rr̃as qbus elaborãdũ ne amicitia ſic opprimatur,vt deinde inimicitiæ oriãtur.(Opa)Vt ſæpenumero dixim⁹, mr̃,& opus ſilns.nã opa eſt labor q pcedit,opus oĩs opatio quę fit,ad informãdũ gladiu vocat opa,opus aũt gladius ipſe nũcupatur.(Sin aliqd euenerit tale)Si itercefſerit cauſa aliqua pp quam amicitia dimittẽda ſit.(Vt extinctæ) ſilitudo trahitur ab igne. q dũ p ſe moritur appellat extingui,ſi aũt p vim aquaꝝ quã primu ſuffocat opprimi dr̃,dicit ergo ſi qd accidit,vt nos pp amicoꝝ vitia diſſoluamur ab ipſis debem⁹ extinguere paulatim ipſam amicitiã hoc modo, nõ hr̃e frequẽtem cõſuetudinẽ cũ illis tũc amicitia extinguet,niſi eſſet cõſpiratio ꝯtra patriã,qm tũc amicitia illa non extinguẽda,ſed opprimẽda eſt.(Maledicta) Appellare ipm latronẽ,ꝓditorẽ.(Cõtomeliæ)Veniunt aũt à con & tumeo. vt ſi diceret hũc hoiem,peſſundabo,ꝯtumelia vocabit. (Quæ tñ) Iſtæ ꝯtumeliæ tolerãdæ ſunt cũ maximo vitupio, & maxime veteris amicitiæ grã, qm ipſe q maledicit magis in culpa exiſtimabitur, quã ille q eas tolerauit. (Incõmodoꝝ) q̇ amicitiæ diſſoluant pp amicoꝝ vitia,hæc erit optima cautio.(Vt ne nimis cito aliquẽ diligere incipiamus)Diligere eſt principiũ bñuolentiæ,ut idẽ Cic. Quẽ diligere ſolebã,nũc amare videor.Digni aũt.ſ.q virtute morum ꝓbitatẽ continẽt amicitiæ digni iudicandi ſunt oĩ ea parte. (In ſuo gñe perfectũ)Homo in ſuo gñe pfectus non inuenitur. equus in gñe aliqs non reperitur pfectus,vt bonas vngulas egregiũ caput cæteraq̃. ſibi ad pfectionẽ habeat neceſſaria.(Sed plerique)Aliquoꝝ rephendit opinionem eoꝝ.ſ.qui amicitias appetẽdas eſſe aiunt non beneuolendi grã,ſed vtilitatis ꝯñdæ cauſa,huius.n.gñis hoies aliquid humani cognouiſſe non vr̃.(Fructuoſum)Fructum appellamus quidqd utile eſt.(Tanq̃ pecudes) Paſtores diligunt pecudes,& armenta pp vtilitatem.(Ipſi ſibi exemplo)Scilicet.i.tales homines non conſiderant,qd ſibi ipſis exẽplũ eſſe pñt,qualis ſit huius amicitiæ nãlis vis .ſ.officium membroꝝ reſpiciant,nam vt diximus inter membra ſe diligunt abſque fructu illius amoris, qua ex re vnuſqſque ſibi exemplũ eſſe põt, ſed ipſi tenent φιλαυτίαν ad ἑαυτόν.i.amorẽ propriũ,vt amẽt nõ cã amicoꝝ,ſed ꝓpria vtilitate ꝯñda.(Qualis) Qqantũ,ad illud pulcherrima.(Qđ)Quantũ ad p ſe,& pp ſe.(Ipſe.n.qſque) Declarat qd ſit amor nãlis.(Qđ niſi).i.oĩs ille amor trãſferat in amicitiã,amicus nõ reputatur. nã q amat ſeipm amor hic appellatur.i. ἑαυτόν,ſed ille amor tãtus in amicis traſferat quantũ hẽt in ſeipſum,& ecõuerſo,ſi fiat ab amicis hæc appellatur amicitia, ac ſi diceret amicus æque debet amare amicũ ac ſeipm.(Is tã amicus).i. amicus eſt alter ego,vñ dr̃ bñ Græce ἄλλος αὐτός,quaſi idẽ alter, ſiue alter ego.(Cicuribus)Cicuris dr̃ beſtia mãſueta,nã cicurare vocabulũ antiquũ dicimus mãſuefacere.(Feris)ꝯtrariũ eſt cicuribus.(Ad quas applicẽt amãtes)Ad ſui amãtes applicãt beſtiæ,primũ amorẽ.i.πρὸ τῶν ἐρῶν,nã hoc datũ a nã,vt vnuſqſque ſe amet, & tueat,deinde ad ſui ſimiles ſe adiungũt,& vulpes copulãtur cũ vulpibus.(Aiantes)Declinat hic aians,tis, qđ vſurpat ſæpenumero Lact.(Cũ deſiderio).i.ita amãt qđ dolent abſẽtia ſocioꝝ,ut ſi equus videat amicũ,& ſociũ ſuũ.(Pene vnũ duobus) Hoc eſt pceptũ Pythagore,σώματα μὲν δύο ψυχὴ δὲ μία.(Sed plerique) Caſtigat hoies inter quos aliq ſunt q volunt ab amicis,qđ ipſi amicis facere nolũt,ſicut ſunt maiores q ſp ab amicis inferiorib⁹ aliqd expectãt,& aliqd de ſuo illis nõ tradunt.(Peruerſe) Ne dicã impudẽter ac ſi dicat iã pp imprudẽtiã quã pp puerſitatẽ.(Quales)Vbi illi eſſe nõ pñt,qa volũt eſſe tales in amicos quales in ſe ipſos putãt eſſe amicos,iõ nõ pñt.(Par eſt)Iuſtũ eſt amicũ eſſe bonũ,deinde ſibi ſimilẽ inuenuit. (In talibus) .ſ.amicis q bonitate, atque virtute pditi ſunt amicitiæ ſtabilitas ineſt.(Iuſtitia)Quæ p̄ mioꝝ eſt vnicuique ſm debitũ retributio, oĩa ꝑ altero ſuſcipiet .ſ.ꝯſiliũ labores,& alia ſuſcipiet ꝑ amico.(Sed ẽt verebũtur)Nõ ſolũ verebuntur his tales amici,ſed ẽt verebunt, ac reuerẽtia quadã timebũt facere aliqd corã amicis,qđ nõ ſit in virtute, qđ qdẽ faciẽdũ eſt,vt amicis niſi honeſtũ corã amico ꝯficere audeat. (Verecũdiã)Vbi.n.deficit verecũdia illic amicitia nõ põt eſſe,verecũdia eſt timor ignominiæ.(Itaque in his error)Rephendit illos q volũt,vt inter amicos ſit licẽtia peccãdi,ſi.n.amicus alteri inſeruiret,vt libidine poriretur,inter illos amicitia nõ hẽt locũ. (Solitaria) .i.ſola nõ ad ſumitatem honoris & recti venire põt. ſed ſi cũ alio ſimiliũ ꝯiuncta ſit,ad ſummũ puenire ſolet.(Quæ ſi quos inter).i. iter quos hæc ſocietas virtutis fuit,ſiue eſt,vel erit illaꝝ copulatio illius ſocietatis,& virtutis ad ſummũ oĩm bonoꝝ hñda(Beatiſſimus)Bonũ ad virtutẽ externis corrñdeat.(Hæc ſocietas)Hæc.n.copulatio amicitiæ vt n ſæ, eſt illa in qua ſunt oẽs q̃ hoies exiſtimãt.(Honeſtas)Quæ honorẽ ꝯtinet. (Tranquillitas ai)Quantũ ad rectũ & virtutẽ.(Sine his) Vita.n.q̇ illis rebus honeſto,iuſto,& laudabili caret beata eſſe nõ põt,ſic ecõtra ea beatiſſima vita nũcupat q̇ his bonis ornata ſit,qd cũ optimũ ſit ad virtutẽ,cui opa dãda eſt,maximũ habet cõmercium.(Rectũ)Laudabile,qbus ex rebus vita ꝯficitur beata,elaborandũ eſt,vt id conſequamur,qđ nõ adipiſcemur,ſi virtuti indulgebimus,ſine qua virtute nulla amicitia naſcit.(Tũ deniq; ſe erraſſe ſentiũt) Qui .n. ſine virtute ſunt pleroſque hẽre putãt amicos, quos in expientia alic⁹ rei in alienos eſſe repiũt,cũ grauis caſus eos cogit expiri, ſi aliqđ infortuniũ cogit illos virtute carentes ſuos amicos expiri, vel vt ſibi ꝯſulãt,ſeu illis inſeruiãt, vel ſubueniãt, tũc repiunt ſe vehemẽter erraſſe,qm ſibi nõ ſunt amici.ſic ecõuerſo,ſi illi perũt illos,ut aliqua in re ſuccurrãt illis nolũt,qm virtutes in iſtis amicitijs nõ regnãt.(Dicendũ ẽt ſæpius) pcipiendũ eſt,vt prius iudicemus illũ quẽ volum⁹ amicũ, ſi virtutẽ habeat ante quã incipiamus diligere,nõ aũt ordinẽ retrogradũ cõmittamus.ſ.primo diligamus,deinde iudiciũ faciamus, nam ſtulti primũ emũt librum, poſt vero emptionẽ verũ ſit correctus aſpiciunt.(Sed cũ multis in rebus)Oñdit incõueniens qđ ſeqtur ex hac ꝓſtatione, nã negligẽtia piudicãdi nõ ſolũ in amicitia,ſed ẽt in multis rebus maximas damus pœnas,in amicitia vero ſi añ iudiciũ alic⁹ amicitiã adipiſcimur, & deinde illũ vitioſum cognoſcimus magnas patimur pœnas,qa potius illius ꝯſuetudinẽ retinemus quã frangere amicitiã,qua ex re mœrore ſup afficimur. (Plectimur)Pœnas damus pp negligentiã nr̃am.(Quę vetamur vereriq. ꝓuerbio)Maiores vetabãt aliqd fieri,niſi prius ſit iudiciũ ſcm,nõ.n.domus ędificãda eſt,poſtea iudiciõ facere de ea,& cũ eã volemus hic. ꝓuerbiũ appellatur ꝓbatũ verbũ,qđ Græce dr̃ παροιμία. (Vltroq. citroq.).i.inuicẽ ꝯiuncti, vel ꝯſuetudine quotidiana,vel bñficijs, nõ cito poſſumus amicitiã dirũpere q̃uis ſit neceſſaria eã dirũpẽdi.

Errant qui iudicant pleroſque ſine virtute eſſe amicos,quos ī expiẽtia alic⁹ rei alienos eẽ repiũt

di. Nam iſtud ꝯſeqtur incõueniens, qm̃ cõſuetudinem habemus. (In medio curſu) Tpe amicitiæ. (Offenſione) Qua rũpẽda eſt amicitia. Tracta eſt ſimilitudo ab vno eũte, cuius pes in aliquo obiectus læditur, & offenditur. (In cura) Rei maxime neceſſariæ. Negligẽtia iſtiuſ amicitiæ ſupra ceteras res vituperãda eſt, cum tam ſit neceſſaria. (Incuria) Cõponitur ab in, & cura. (Vna eſt.n.) p cõparationem aliaꝝ reꝝ oñdit in quãto precio ſit amicitia, qm̃ multi reperiũtur q ſpernunt diuitias, & alias res, ſed amicitia ſp deſideratur. (Vno ore) Nemine ꝯtradicẽte, oẽs tenent hãc opinionẽ, amicitiã eſſe vtilẽ. (Virtus ꝯtẽnitur) Quod ſit laborioſa, p quã homines moriũtur. (Vẽdicatio) Rapacitas honoris, & alioꝝ a multis deſpiciẽ. (Oſtẽtatio) Sicut Diogenes q patriã ſuã hr̃e noluit, ſed eã puer abiecit, ſicut Fabricius. (Honores) Quoꝝ cupiditate ita inflãtur, multi cupiũt honores, ab aliqbus aũt ꝯtẽnũtur. (Inanius) Nullos fruct⁹, & vtilitates. hi honores afferũt. (Leuius) nullius grauitatis. (Itemq. admirabilia vñr) Sicut lapides p̃cioſi, & aliæ res precioſæ, q̃ aliqbus placẽt, ab aliqbus aũt cõtẽnunt. (De amicitia oẽs ad vnũ ſentiũt) Oẽs de amicitia eandẽ hñt opinionẽ. (Reꝝ cognitione) .i. q diſcũt amicos hr̃e volũt vel cognitione reꝝ .i. diſciplina hiſtoriaꝝ, nã hiſtoria nihil aliud eſt niſi rei cognitio. (Doctrina) Sciẽtia aliqua, q in Mathematicis, ſtudent, ſocios quærunt. (Ocioſe ſuũ negociũ) q à ceteris rebus remoti ſunt, & circa ſuũ negociũ intẽti ẽt amicitiã deſiderant. (Poſtremo) Vlterius Epicurei, q voluptatibus dediti ſunt in ipſaꝝ voluptatũ fructu amicos hr̃e cupiũt. (Si modo velint liberaliter viuere) ac ſi diceret, ſi lupi eſſe nolũt in comedẽdo, ſp amicũ inueniũt. (Neſcio quo modo) Modus dicẽdi, qñ non põt reddi rõ, dr̃ neſcio quo modo. (Degendæ rõnẽ) Nõ dimittit aliq̃ ætatem ſiue iuuentutẽ, ſiue virilitatẽ cum rõne viuentẽ eſſe vacuã, ſed in amicitiæ offõ. (Ea immanitate) .i. ea crudelitate, bonus, na, num, inde appellãt mane primã partẽ diei .i. bonã, qa in die nulla eſt para melior quã in mane, imanis vero dr̃ non bonus crudelis, ideo immanes lupos vocamus. (Cõgreſſus) Collocutiones. (Neſcio quẽ) Optime dixit neſcio, qm̃ memoria dignus nõ eſt. (Aliquẽ apud quẽ euomat) hic.n. Timõ de oibus bonis ſuppliciũ ſumebat, vt venenũ iſtius ſuæ acerbitatis expẽomere poſſet neceſſariũ erat inuenire aliquẽ q eũ audiret, ergo q̃uis vnus ſit oi immanitate p̃ditus, tñ indiget amicitia. Euomere.n. eſt de pleno ſtomacho aliqd educere. (Atq; hoc maxime iudicaretur) .ſ. quãta ſit neceſſaria amicitia, ſi de⁹ aliquo in loco ſolitario poneret quẽdã nullius rei indigẽtẽ hoc modo viuere ſine hoim aſpectu, talẽ cernere poſſumus ſp mœſtũ. (Vſpiã) in aliquo loco. (Veꝝ ergo) Solebat dicere Archytas optimus Mathematicus, qđ nullã iucũditatẽ in cognoſcẽdis ſtellis, & alijs reb. hr̃et, niſi ſociũ hr̃et, & ideo ꝓbat ſuperiora p huius exẽplũ. (Noſtros ſenes) Denotat morẽ antiquũ, nã ante vſum literaꝝ ſolebãt antiq p memoriã hr̃e hiſtoria, pater narrabat filijs, deinde illi filijs ſuis cõmemorare cõſueuerãt. (Tanq̃ adminiculũ) Tracta eſt ſimilitudo à vitibus q̃ capreolos hñt ad ſuſtentãdũ. adminiculũ appellatur ſuſtẽtaculũ. (Quod in amiciſſimo dulciſſimũ) Hæc .ſ. natura induxit cõiunctionẽ, & cõiũctionem reꝝ. quæ ſi eſt inter amicos ea dulciſſima eſt, ſi.u. ſuſtẽtaculũ, & adminiculũ oritur inter amiciſſimos, iucũdiſſimum erit. (Sed cũ) Admonet hoies vt in amicitia acqrenda nõ ſint negligentes, cum ſit tm̃ bonum, vt demõſtratũ eſt ſuperius, quæ nnuq̃ contẽnitur, ſicut alia cõtemnuntur à pleriſq;. (Tot ſignis) Tot exẽplis, & regulis declarat nã quãtũ bonũ ſit amicitia. (Quæ ab) .ſ. deſideret res abñies. (Abſurdeſcimus) Hoc eſt audire nolumus ea, q̃ monemur à nã, qm̃ in colẽdis amicis negligẽtes ſumus. (Varius) Diuerſus. (Suſpicionũ) qbus nõ putamus hr̃e pfectũ amicũ & ecõtra ab amicis nõ putamur eſſe boni amici offenſione q̃ frãgit amicitiã. (Tum euitare) hoc modo ſi vellet cõſulatũ appetere cui amicus eſſet cõpetitor, verbis ſuis debet remouere ab amico hãc rẽ, vt euitetur offenſio. (Eleuare) Aliqũ ea eleuãda eſt offenſio, ſaltẽ ſi me hũc cõſulatũ acqrere velis, & me collegã tuũ ſuſcipere tibi cõmodũ ſit. (Tum ferre) .i. patiẽtiã hr̃e. Igitur in tã p̃claro munere veſtro ſicut eſt amicitia nr̃a, cuius gr̃a tutela offenſionũ faciẽda eſt, hæc tria tolerãda ſunt, vt euitemus offenſiones amicoꝝ ſiue eas alicui debem⁹, ſin aũt æquo aio pateremur. (Vt vtilitas retineatur) In leuãdis offenſionibus adhibẽda eſt vtilitas, nõ ne vidẽs qđ ad hãc vtilitatẽ cõſequẽdã mihi eris impedimẽto. (Fides) Vt i amicũ fidẽ retineamus. his duabus regulis offenſio ſubleuatur; in fide ſit, vbi eſt fides quã in me oñdis qđ tui cauſa cõſularẽ dignitatẽ adipiſci nõ poſſum. (Monẽdi) Sine obiurgatione. (Obiurgãdi) Sũt hoc modo, vbi eſt fides caritaſq;, quã erga me gerere cõſuetus eras? vel ſic: Nõ.n. reſpicis tuoꝝ maioꝝ virtutẽ, qbus maior erit infamia, ſi literis operã non dederis, & hæc oia ſuſcipere debeus amici. (Familiaris meus) Terent. fuit tpe Lælij. (Obſequiũ) Ab obſequẽdo

dr̃, quod vulgo complacẽtia appellatur, vt inquit ille, ait qs, aio, negat, nego. Terent. enim de vulgari amic. locutus, nam vulgares hoies, & ignorantes, oderunt veritatem, ideo amant aſſentationem. (Moleſta veritas) ſm Terent. veritas eſt moleſta imperitis, ex qua naſcitur odium, qđ amicitiæ contrarium eſt. Odium aũt mali imprecatio dr̃, ſed obſequium .i. cõplacentia atque aſſentatio multo plus moleſta, & amicit indulgens delitijs ſuis, amicus .n. tuũ alapã iu foro cuidã in facie plantauit, quem ſummupere bñ feciſſe laudat. hoc qppe illud faciendo Terentianũ facit, & ex ſtultis inſanus faciunt, & eos p̃cipites in ſcelera duci p̃mittũt ſic aſſentando. (Impellitur in fraudẽ obſeqo) In infamiã detruditur (Comitas) Additur in obſequẽdo amico, nã amicis obſequendũ eſt, ſi bõ fecerunt, & laudandi quadã comitate. (Scitum illud) hæc eſt ſnia, color rhetoricus, q̃ quid ſit aut quid eſſe oportet bñ oſtẽdit. erat.n. dictũ Cat. mai. qđ melius eſſet plures inimicos, quã aſſentatores hr̃e, nam aſſentatoꝝ cauſa multa ſcelera admittimus, ſed inimicoꝝ gr̃a, virtuti damus operam, ne de nobis maledicere queant. (Scitum) .i. prudens. & peritũ à ſcio dr̃. alias ſcitus nũcupatur pulcher, vt ſcitus puer natus à Pãphilo. (De qbuſdam acerbos mereri) Hoc eſt, inimicos plura beneficia ꝯferre aliqbus quã aſſentatores, q vñr iucundi amici mereri poſſe, in actõ regit pſonam, q̃ bñficium ſuſcepit. (Illos veꝝ ſæpe) .i. inimicos aliqñ veꝝ de inimicis ſuis dicere, vtputa virtutem eis deeſſe, hoc dixiſſe conſtat, aſſentatores vero nunq̃ veritati adhærent. (Atque illud abſurdum) .i. non audiendũ, ac ſi diceret bñ ſtulti q monentur, qm̃ moleſtiam hñt, quam hr̃e non debent. moleſte quidã ferũt ſe ab amicis moueri, & delictoꝝ nullam ſuſcipiunt moleſtiam. (Non anguntur) Nam angi oportebat eos peccaſſe, eſt aũt contrarius color. (Libere facere) Oportet libere, & quodam optimo amore admonere amicũ, nõ aũt aſpere, ſi amicus eo æquo aio tolerare debet. (Multis nuibus eſt notandũ) .i. ſignandũ ſit, multis qdẽ noib. vitia notanda ſunt, quo hoies magis abſtineant, atque admoneãtur, vt dicere vnt ò improbe, ſcelerate, pfide, inanis, hoc modo ſi increpatus vehementer mouetur, ideo Lælius appellauit aſſentationem adulationem, & blanditias maxime in amicitia nocere, q̃ propriæ hoim leuium eſt, quoꝝ offm̃ eſt ad voluntatem audientium, non aũt ad voluntatẽ loquentium. (Tum aũt oim reꝝ eſt ſimulatio) Deteſtationẽ ſimulationis oñdit, q̃ non modo in amicitia, ſed ẽt in oibus rebus p̃nicioſa eſt, vtputa in vendendo, in emendo. (Tollit.n.) Et ſubijcit rõnem quare ſimulatio eſt pernicioſa, qm̃ veritatem nunq̃ in ſe retinet. (Adulterat) .i. corrumpit iudicium vex. adulterare eſt rem fa. ſam. pro vera ponere. (Repugnat amicitiæ) Sup. oĩs ſimulatio eſt amicitiæ pernicioſa, nã amicitia ſine veritate eſſe nuu põt. p̃terea amicoꝝ eſt idem velle, & idem nolle, & aſſentator nõ vult idẽ quod amicus, qm̃ non oino ſentit, qđ lingua exprimit. ait .n. Plut. qđ ſimulatio eſt contra deũ: Deus aũt eſt ipſa veritas. Ideo quidqd contra veritatẽ, ſit ẽt contra deũ. (Si ne in vno) .i. aſſentatore ſunt plures ai. .i. aius q diuerſus eſt, & multiplex. (Idemq. erit) .i. varius diuerſus cõmutabilis ꝯtra ꝯſtantiã amicitiæ. (Multiplex) Qui modo penes hoiem militarem laudibus militiã extollit, penes medicum ſciam medicinæ laudat, & militiam vituperat. (Flexibile) Mutabile. (Deuiũ) Quod recedit a via & rectitudine amicitiæ atq; virtutis. (Ad ſenſum) Ad illud qđ alter ſentit. (Ad vultum) Si ille quẽ amare ſimulat triſticiam oſtendas iu facie, aſſentator, ſupercilia cõtrahit ſi lætetur. hic vero hilaritatẽ facit, oia n. efficit ad nutum, & ad vultũ alterius. (Aſſentari) Eſt alic⁹ opinionẽ ſentire. (Idem) De quo eſt ſuperius facta mentio: Obſequiũ amicos veritas odiũ parit. (Sed ille in Gnathonis) Terent. in Eun. quendã introduxit noie Gnathonem q ventri & gulæ deditus erat, ideo vtcunque aſſentator erat, modo cœnã quandã ꝯſeq poſſet. Læl. igitur, inqt, qđ Terentij auctoritati fides non eſt adhibenda, qm̃ ille decoꝝ pſonæ ſeruauit, ſiqdem aliqs amatorie loquatur illa præcepta neque capiẽda, neque imitãda ſunt. (Sed ille Gnathonis pſonam) Subaudi deſcripſit. (Multi aũt Gnathonum) Peryphania atque fortunis excellentiores alijs Gnathonibus ſimiles reperiuntur, q multo peiores ſunt, quã Gnathones, qm̃ Gnathones fidẽ in ſimulationib⁹ ſuis nõ hñt, hi aũt pp auctoritatem familiæ & diuitiaꝝ eoꝝ ſimulationibus decipiunt hoies. (Fucus) Color ſup inductus dr̃ quod Græce φῦκος vocatur, antiq faciem tingebant aliquo colore, qđ qdẽ moderniores non faciunt, q vero id faciunt fucati nuncupãtur. (Concio) Per exẽplum oñdit qđ amici cognoſcere pñt aſſentatorẽ à bonis amicis, qm̃ plebs q̃ conſtat ex hoibus imperitiſſimis cognoſcit aliquem ꝯcionantẽ, ſi veꝝ uel falſum dicat, quãto magis amici, qui boni & periti ſunt ſimulatores dignoſcere poterunt? Concio eſt multitudo ad audiẽdũ ꝯgregata, qñque dr̃ orõ q̃ hr̃ ad eã multitudinem, alias uocatur locus in quo hæc ꝯgregat

multitudo.(Inter popularem) .i.aſſentatorē,declarat quid ſit po
pularis hō.ſ.imperitus, leuis, atque alias popularis appellabatur
ille qui ſauet populo.(Conſtantē) Ad popularem.(Seuerū) Ad aſ
ſentatorem.(Grauem) Refertur ad leuem. (Quibus blanditijs)
Oſtēdit qđ plebs.i.hoīm imperitorū multitudo cognouit in hoc
iudicio quis eſſet leuis vel grauis hō.Quidam C.Papirius legem
attulerat de reficiendis magiſtratibus,hoc eſt ut trib.pl.ꝯtinuarent
in ſuo magiſtratu,quam rem fieri Læl. & Scip. non permiſerunt.
(Diſſuaſimus) Aīm plebis in cōtrarium ad credendū induximus.
(Nihil de me) Vitat arrogantiam.(In manibus eſt nřo)Quā ha-
buit Scipio ad pp̄lm.(Maieſtas regū atque principū) Ideo ſubiū
xit. (Ducem populi R.) Non.n.Scipio comes,ſed princeps illius
videbatur ciuitatis. (Diceres) Aliq̄s diceret more auctorū. (Lex
popularis).i.q̄ erat ad populi fauorem,vel popularis.i. hoīs indo
cti,q̄ populi ſuffragio repudiata eſt, q̄s eſſet verus vel falſis amic⁹
reip.cognouit plebs. (Ad me redeam) Quia de ſeipſo mentionē
fecit, qdam Licinius fuit qui legem ferre volebat de ꝯfirmandis
ſacerdotū dignitatibus,q̄ quidē lex Lælio defendente ſpreta atq̄
ꝯtēpta fuit.(Videbatur popularis) .i.fauens populo & tn̄ orone
Lælij repudiata eſt.(Cooptatio) Hæc.n.refectio & itez coopta-
tio atque ꝯfirmatio collegiorū in vtilitatem populi referebatur.
Collegiū eſt hoīm multitudo, vt ꝯgregatio medicorū collegium
dr̄,q̄uis hęc lex ad populi vtilitatē transfertur,tn̄ defendente me
accepta non fuit,nouerat.n.populus q̄s magis reip.faueret. (At-
que is) Ille Licinius primā fecit orōnem in verſibus,vt magis au
ditorē leniret.(Vendibilē) Vtilitatis cauſa orōnem habuit.(Reli
gio) Sine arrogātia,ſeq̄tur quod deorū cultus,me defendente,illā
ſupauit orōnem.(Atque id actū) Nō auctoritate mea debellauī
illius orōnē,q̄ a erā iunior.(Quod ſi in Scena) Adaptat ad ꝓpoſi-
tum,ac ſi diceret quorſum hæc? qm̄ ſi in multitudine ita eſt pluri
mum auctoritatis & argumenti magis ad credendū res fictas &
falſas quā veritatem,& tn̄ verū creditur, quāto magis in amicitia
verū valere debet q̄ ſola oritur inter peritos & bonos. (In ſcena)
.i.in ꝯtione,declarat ad audiendas comœdias. (Plurimū loci) In
maximum adiumentū eſt rebus fictis.ſ.multitudo imperitorū.(Si
id pateſactum) Sicut pateſecit Lęl.(Perpenditur) Liberatur,vt dē
qđ re vera apertū pectus videre nō poſſis,ſed ſic ꝯſuetudo eſt lo-
quēdi.(Apertū pectus).i.qđ habes in pectore,oňdas amico.(Cū
id) Quā vere fiat ignores id.ſ.amare vel amari ab alio, neſcis quā
vere amaris ab amico,niſi voluntatē, & oia q̄ ſunt illius cogno-
ſcas.(Quāuis iſta) Oſtēdit vñ oritur hæc aſſentatio,q̄ nemini no
citura eſt,niſi originē ſuā hoc modo trahat, neceſſe q̄dem prius
eſſe,qđ aliq̄s aſſentetur ſibi,deinde adulatorē reperiat q̄ ſuæ ſtul
titiæ ꝯfirmator ſit.(Pateſaciat aures) Excitat auditor ſtudiū,inq̄t
Ouid.hoc liq̄s ſe ſapientē nobilemq̄. eſtimet, huius ſuæ opinio-
nis adulatorē inueniat, ſic inq̄t nō dicebā ego qđ erā excellētior
alijs.(Oīno eſt amās) Apoſtrophat ſe virtuti q̄ laudari cupit. nā
bonus virtute ꝓditus laudibus extolli cupit, & deſiderat, q̄ quidē
laus vera eſt,nō aſſentatio,q̄ vero ſcelerati exiſtunt,&̄ nō gło-
ria,& laude delectātur,ipſi ſibi aſſentari ſolēt, vt aliū aſſentatio-
nis teſtē adipiſcantur,q̄ eos ſtultos inſanire facit.(Sed de virtutis
opinione) Ac ſi dicat,loqunt de ſtultis q̄ virtutē hr̄e putant, & ſe
laudari optāt,virtus.n.eſſe mauult quā videri, qđ minime q̄ ſibi
aſſentantur faciunt.(Multi ꝓditi) Vt ſuarū rerū aſſentatores quos
aſſentatio delectat.(Teſtimonium laudū) Cū ad illos aſſentator
ꝓficiſcatur q̄ laudet,& q̄dem vane illos tū exiſtimant illos non fi
ctos ſermones eſſe. (Nec paraſitorū) Trahit exemplū ex comœ-
dia Ter.paraſiti aūt q̄ ſp ad aſſentandū parati ſunt,nec ſic blandi-
rentur,ſi eorū blanditiæ nō viderentur eſſe gratæ q̄buſdā. Thraſo
q̄dā imperat paraſito, vt ſerua q̄dam verbis ipſius Thraſonis do-
netur ſuæ meretrici,cū aūt paraſitus ad regē ſuū Thraſonē quen
dā hoiem militē glorioſum cedidiſſet,interrogat Thraſo,ſi illa gra
tias ageret,rňdit paraſitus,non ſolū magnas,ſed ēt ingentes,ma-
gnus eſt ille q̄ excedit cōem nām,ſed ingens dr̄ maior magnō.
q̄ ſignat penes,circa cibū,paraſiti ſunt illi,q̄ cauſa cibi ꝑmanent.
(Milites glorioſi) .i.hoies glorioſi,qui delectantur aſſentationa.
(Magnas vero) Sic inq̄t Thraſo,rňdit paraſitus ingētes.(Is c⁹ dr̄)
Ad c⁹ voluntatē,loq̄tur,aſſentator ſp auget illud qđ ille vult eſ-
ſe magnū.(Quāobrem) Perſuadet hoibus vt ſint cauti in cogno
ſcendis aſſentatoribus, qm̄ plerique graues viri aliq̄bus artibus
ꝓditi in aſſentando,quorū aſſentatio cognitione difficilis eſt.(Al-
lectant).i.alliciunt ꝑ ſe & ſibi ipſis aſſentatur.(Niſi q eſt excors)
Quilibet nouit adulatorē aptum,vt ſunt paraſiti,niſi ſit aliq̄s ſtul
tus,& ſine corde,q̄ nō modo adulantē, ſed ne aliam q̄dem rē co-
gnoſcit.(Callidus ille cauēdus eſt) Cautio hňda eſt non ad apte
adulātes,ſed ad illos q̄ callidi ſunt,ne ꝑ quoſdā ſinus inſinuatio-
nis derideant & aſſententur cum aſtutia quadā. (Ne ſe inſinuet)

. Per inſinuationes nobis aſſentetur. u. g. ſi venit talis aſſentator
ad ſedendū,vbi aliq̄s vir ampliſſimus ſedere conſueuit,audiendæ
grā ꝓdicationis, q̄ primum aſſentator ille aſſurgit huic magnifi-
co viro ſic dicens,parcatis mihi,qm̄ ego ſeruitor vetter in ſede eſ
ſe viri ni virtute ꝓditi collocauerim. (Quippe qui aduerſando)
Quippe ſæpenumero aſſentator ſimulans litigare deridet aliquē
hoc modo,q̄dā ꝓficiſcitur ad aliū q̄ militiā dimiſerat,cui aſſentā
do ait : militia eſt illa q̄ defendit ciuitatem amplas,cui ille, ad mi-
litiam non vadūt niſi latrones, ille vero aſſentator multis argu-
mentis factis ſimulat ſe eſſe victum,& dicit,ꝑ verū tu dicis verū &
nunq̄ audiui meliores rōnes,tu es ſapientior oibus ciuibus.(At-
que ad extremū det manus).i.tandem dedit ſe,& oňdit ſe victum
fuiſſe ab illo bono viro.(Plus viciſſe videatur) Facit hoc aſſenta-
tor,vt ille q̄ dederit,putet ſe uiciſſe vnam magnam rē, qđ ſupera
uit illum callidū ſimulatorem & aſſentatorē, & in eo diligentia
eſt adhibenda ne derideamur. vt quidam ſeruus qui deluſit dñm
ſuum inuitatum ad nuptias. dicebat ſeruus,dñe vade ad nuptias,
pñtia.n.tua locū illum nuptiarū decorabit. (Sed neſcio) Facta di-
greſſione ad oſtendendā aſſentationē, operi finē imponit epilo-
gando q̄ dicta ſunt. Ordo eſt, ſed neſcio quō nřo defluxit ad le-
ues amicitias,ad aſſentationes,ab amicitia quæ vera ſunt. (Quæ
vr̄ in hoīe) Ac ſi dicat de ſapia diuina,aut Stoica loquor.(Ad illā
primam) Hoc eſt ad amicitiam ſapientū q̄ vera eſt. (Virtus inq̄)
Epilogat,nam dictū eſt,virtus gignit amicitiam,& eā confirmat.
(Conſtantia) Quod illud qđ eſt in corde rňdeat verbis.i. ſimul
ſtantia,non aūt vnū fiat & aliud dicatur,oia hæc in virtute ſunt.
(Quæ cum ſe extulit) Quæ.ſ.virtus.i. cū aliq̄s ſuā extulit virtutē
& lumen eius, & eadem in alio ꝓſpexerit ad illum amandū mo-
uetur.(Viciſſimq̄. accipit) Splendorē virtutis in alio exñtis ſuſci
pit,ex quo naſcitur q̄dam ardor vt ames illum. (Amor) Qui ab
amo naſcitur.(Eū ipſum) Quaſi reſpectu alicuius vtilitatis.(Quę
tn̄) Naſcitur tn̄ vtilitas ex amicitia. (Etiam) Si tu.i. q̄uis non ſis
ꝯſecutus amicitiam ꝑ vtilitatem,tn̄ dē vtilitas in ipſa amicitia.
(Hac nos adoleſcentes) Cic.in arte ꝓcepit quod in epilogis ſunt
adhibenda exēpla, quam rē hic Læl.obſeruat,exemplum.n.eſt,q̄
ipſe adoleſcens exñs amabat ſeniores,non utilitatis cauſa,ſed a-
micitiæ. (T. Gracchum) Qui erat Scipionis ſocer minoris, filiā
.n.ſuā dederat ei in vxorem q̄ appellabatur Sempronia. (Hoc).ſ.
amare ſit magis inter æquales ætate.(Viciſſim) q̄uis maior ſit a-
micitia inter iuuenes,tn̄,& ſenes delectantur,cantate,& familia
ritate iuuenū, & econuerſo iuuenes iucunditatem conſequūtur
ex ſenū amicitia,& ſic amor viciſſim oritur.Qm̄ itaque & in ami
citia eſt ꝯuenientia oim rerū, & ratio naturæ exigit & ætates mo
ueantur,ideo acq̄rendi ſunt æquales.i.eiuſdē ætatis. (Quibuſcū)
.i.cū q̄bus poſſis ad calcem ꝑuenire.ſ.ad finem. (Tanq̄ è carcu
ribus) Metaphora ſumpta ab equis currentibus,qui ſimul è carce
ribus.i.repagulis emittuntur, vt æqualiter ad metam ꝑueniant.
(Sed qm̄ res) Ratio vitæ nřæ ita comparata eſt ut alia ætas oriaē
ex alia,& q̄a ſic ſunt fragiles res humanæ, acq̄rendi ſunt qui nos
diligant,& quos diligamus. qua beneuolentia nis iucunditas au
feratur. (Equidē) Vere Scipio mihi viuit,q̄a nihil qđ humani ſit,
pōt ei cōparari,in hac vere nihil poſſum cōparare cū amicitia Sci
pionis,quia nē bonum cum ipſo habui. (Nam q̄d ego) Iſta quid
memorē maiora q̄ nobis ignota ſunt, ēt ſe promittendo tacere i
tunc dicit, & occupatio color rhetoricus. (Oia aūt) Quid ad rē,ſi
diutius non viues dicet aliquis,immo multū ad rem ait,quia oia
breuia tolerari debent. (Hæc habui) Vos rogaſtis me,vt de amici
tia aliq̄d ſcriberem,& hæc habui, quæ dicerem, his vobis dixi de
amicitia.In fine aūt vos perhortor ut virtutem valde colatis,ſine
qua amicitia eſſe nō pōt,vt ea excepta nihil ꝓſtabili⁹ exiſtimetis.

HÆc igitur) Quia multa intermiſcuerat,priuſq̄ primā le-
gē abſolueret repetit eā,dicens.Igitur,q.d.vt inceperā di
cere hæc ſanciat .i. ſancte ꝯſtituatur prima lex amicitiæ,
vt petamus honeſta.ſ.dūtaxat ab amicis,ēt faciamus honeſta ſup.
duntaxat cauſa amicorū, neque expectemus quidem dum roge-
mur ſup.ab eis. Vñ ſm Sen. Qui cito dat,bis dat,nec carius q̄d q̄
emitur,quā qđ ꝓcibus,ſed ſtudiū .i. diligentia adſit ſemꝑ,& cun-
tatio,immo cunctatio.i.mora abſit .ſ. à nobis. Cūcta dicitur con
ta. vnde cunctari immorari. Et q̄a inueſtigantes aliquid immo-
rantur,ideo percunctari eſt inq̄rere ꝓfunde cogitādo, & in ea ru
morā faciendo.Cōtus aūt pertica, qua nautæ ꝓfunditatē aquarū
ꝯquirunt. Vñ ꝑcunctari pro requirere dr̄. Gaudeamus dare verū
conſilium libere.i.ſine diſſimulatione ut liberum decet,quia au-
ctoritas amicorū bene ſuadentium ualet.i. poteſt aut prodeſt plu
rimum in amicitia. Eaq̄. .i. & ea auctoritas adhibeatur ad mo-
nendum.i.dū admonere volumus non modo .i. non ſolū apte .i.
manifeſte & nude,ſed ēt acriter .i. vehementer cum acrimonia;
ſi res ASCEN.

ſi res.i.vtilitas & experientia poſtulabit.i exiget,& pareatur.i.obediatur.(Eſt aūt verbi imperſonalis voa)auctoritati adhibitę.ſ. ad caſtigationē.Nam ego opinor quædam mirabilia.i.quædā Paradoxa placuiſſe quibuſdā.ſ.Epicureis quos audio fuiſſe hābitos io Græcia.i.illic exiſtimatos ſapiantes. Non dicit fuiſſe ſapiētes, nec ēt eoꝝ libros legiſſe; cum non pħice, ſed craſſa minerua cū gn̄is ſuis diſceptare inſtituerit diligenter ergo fingit Cic. perſonam Lælij ſeruans decoꝝ eius.Sed nihil eſt qđ illi.ſ.græci pħi nō perſequātur ſuis argutijs.i.ſubtilibus argumētationibus, placuiſſe inq̄ partim amicitias nimias eſſe fugiendas,vt.i.vtpote cū neceſſe ſit vnū eſſe ſolicitum pro pluribus,& cuiq; curā ſuaꝝ reꝝ eſſe ſibi ſatis,& moleſtū eſſe implicari nimis alienis ſup.curis,& eſſe quam cōmodiſſimum.i.valde cōmodum hr̄e habenas.i.frena amicitiæ quā laxiſſimas.i.maxime laxas & ſolutas quas.ſ.habenas vel abducas.i.contrahas cum velis vel remittas.i.laxes. Enim pro qa, opinoe placuiſſe vt dn̄t ſecuritatem eſſe caput ad viuendū beate,qua.ſ.ſecuritate aius non poſſit frui, ſi tanq̄ parturiat.i. meditetur aut deſideret parere.i.producere aliqd cōmodi, vnus .i.cū ſit vnus ex pluribus.ſ.amicis. Aiunt aūt qui.ſ.pħos legunt, q.d.ego nō lego. Aiunt alios.ſ.pħus dicere ēt inhumanius multo (quem locum ego perſtrinxi ſtricte pertractaui paulo ante bē) aiunt inq̄ dicere amicitias eſſe expetendas cauſa pſidij.ſ.defenſionis honorifice & adiumenti.i.auxilij, nō cauſa beneuolentiæ neque caritatis. Itaque aiunt vt quiſq; habeat minimum.i.minimā partem firmitatis.i.roboris aut valetudinis & minimū virium,ita appetere maxime amicitias. Et ſup.aiūt fieri ex eo.i.ea re vt mulierculæ quæ ſunt fragiliores quærāt magis pſidia.i.iuuamina cū honore amicitiaꝝ,quæ proueniunt ex amicitia,quam viri,& inopes quærant magis quam opulenti.i.pauperes quam diuites,& calamitoſi.i.calamitatem frequēter paſſi, hoc eſt diſfortunati qbus oia in peius eueniunt, quærāt magis præſidia amicitiaꝝ quā ſup.illi q putantur eſſe beati.i.bene hn̄tes,hoc eſt diuites. O præclaram ſapientiam ironia eſt,q d.inſanientem.vnde Flac.Inſanientes dū ſapientiæ Conſultus erro. Illi.n.q tollunt amicitiam è vita,vīr tollere ſolem è mundo qua.ſ.amicitia habemus nihil melius,nihil iucundius. Enim pro qa,quæ.i.qualis eſt iſta ſecuritas blanda quidem ſpecie, ſed eſt repudianda à ſeipſa multis modis. Enim pro qa, neque eſt cōſentaneum.ſ.veritati vllam.i.quamuis vnā rem honeſtam,aut actionem, aut nō ſuſcipere aut deponere ſuſceptā.ſ.prius. quod ſi nos fugimus curā virtus eſt fugiēda ſup. à nobis quæ.ſ.virtus neceſſe eſt vt aſpernetur,atq; oderit cū cura aliquas res cōtrarias ſibi,vt quod bonitas oderit malitiam, tēperantia libidinē & fortitudo ignauiam.i.torporē & ad fortiter agēdū inutilitatem. Itaq;.i.& ita tu videas.i.qlibet videat iuſtos maxime dolere rebus iniuſtis.i.de rebus iniuſte actis ab alio, & fortes dolere maxime rebus imbecillibus.i.nō fortibus,& modeſtos .i.modeſte & tēperate viuentes rebus flagitioſis.i.plenis flagitij.i. immodeſtæ flagitione dignæ. Ergo hoc eſt propriū animi inſtituti bene.i.decenter &.i.ſimul lætari rebus bonis,&.i.ſimul dolere cōtrarijs. Quamobrē ſi dolor amici cadit in ſapientem(q.ſ.dolor cadit ſup. io eū niſi arbitremur humanitatē extirpatam.i.radicitus euulſam ex aio eius,videlicet ſapiētes) quæ cauſa eſt vt tollamus amicitiam funditus è vita,ne ſuſcipiamus aliquas moleſtias pp eā,q.d.nulla cauſa eſt. Quid.n.intereſt ſublato motu animi.i. poſtq̄ motus animi eſt ſublatus, nō dico inter pecudē & hoiem, ſed inter hoiem,& ſaxū aut truncum aut qduis.i.quēlibet eiuſdē gn̄is.ſ.nihil ſentiētis,q.d.paꝝ admodū. Neq; n.iſti.ſ.viles & abiecti ſunt audiēdi.i.probandi (qa quos approbamus libēter audimus) q volunt virtutē eſſe duram quandā & quaſi ferreā;quæ qdē virtus eſt tum in multis alijs rebus, tum.i.pcipue in amicitia tenera atq; tractabilis; vt amici & diffundātur.i.dilatētur quaſi bonis.i.cōmodis amici.ſ.ſui, & contrahantur incōmodis.i.pp incōmoda amici. Quāobrem iſte āngor.i.hæc anguſtia,q eſt capiendus ſæpe pro amico nō valet tm̄.i.non habet tm̄ efficaciæ, vt tollas amicitiam e vita hoium, non plus quam ſup. valet vt virtutes repudientur,quia efferunt nōnullas curas & moleſtias. Cum aūt cōtrahat virtus &c.(vt dixit ſupra) virtus cōtrahat.i.cōciliet,quaſi p contractum mutuæ beneuolentię,ſi qua.i.aliqua ſign̄a oo virtutis eluceat.i.emineat ad quam aius ſimilis applicet & adiūgat ſe,neceſſe eſt vt amor exoriatur ibi,cum id contingit. Enim pro qa,quid eſt tam abſurdū quam delectari multis rebus inanibus? .i.nihil ad beatā vitam facientibus? vt honore.i.honoratione: vt gloria,vt ædificio.ſ.ſumptuoſo, vt veſtitu & cultu corporis.ſ.imo dico. Aut pro ſed,nō delectari admodum.i.nō valde quaſi uſq; ad iuſtū modum aio prædito.i.præ ceteris ornato eo inq̄ poſſit vel amare vel (vt ita dicam) redamari.i.mutuum amari. nihil eſt eñ iucundius.i.quod magis iuuet & delectet, remuneratione beneuolentiæ,qua cui vis ēt tibi bene vult,& nihil eſt iucundius viciſſitudine ſtudioꝝ & offōꝝ.i.exhibitione eoꝝ mutuo,aut per viciſſitudinem quandam, quod ſi addimus ēt illud, quod pōt addi recte,nihil eſt quod tam.i.intm̄ alliciat,& attrahat,tam.i.tm̄ ad ſe vllam.i.quis vnam rem.i.quantum ſimilitudo.ſ.moꝝ & ſtudiorum alliciat ſup.& attrahat ad amicitiam. profecto id ſup.conceditur eſſe verum. Vt boni diligant bonos,& aſciſcat.i.aſſocient & adiungant ſibi bonos, quaſi coniunctos propinquitate atque natura.i.propinquitate naturali. Nihil eſt.n.appetentius.i. magis appetens ſimilium.i.reꝝ ſimilium ſui & nihil eſt rapacius ſimilium ſui.i.quod ad ſe rapiat ſimilia ſui quā natura. Quamobrē,ò Fanni & Scæuola,hoc qdē conſtat.i.manifeſtum eſt,vt opinor,beneuolentiam eſſe quaſi neceſſariā bonis inter bonos, quæ.ſ.beneuolētia eſt fons amicitiæ conſtitutus à natura.Sed ea.bo.pertinet ēt ad ſimilitudinem.i.ad multos amāndos, licet non multi diligātur amici. Enim pro qa,virtus nō eſt inhumana.i. ſine humanitate & clementia,neq; eſt immunis ab offō,neq; eſt ſuperbia.i. faſtidioſa. Quæ.ſ.virtus ſoleat tueri.i.protegere ēt vniuerſos, & conſulere.i. pdeſſe & pſpicere eis.ſ.vniuerſis optime.i.decētiſſime. Quod.i.quā rem ipſa non faceret pfecto.i. reuera ſi abhorreret .i.aliena eſſet & aium amoueret à caritate vulgi.i. quæ vulgares proſequtur. Sciemus aūt per virtutem & amicitiam, dum eis attribuitur actio ſignificari eum in quo ſunt. atq; ēt qui fingunt amicitias cauſa vtilitatis,vīr qdem.i. certe mihi,q d. vt alijs videantur nihil dico tollere.i. amouere quendam amabiliſſimum nodū amicitiæ.ſ.amorem. Non.n.tam.i.intm̄ delectet vtilitas parta.i. acqſita per amicum quam.i.quantum ipſe amor amici.i. q eſt in amicum. Tum.i.tunc illud quod eſt profectum ab amico ſit iucūdū,ſi eſt profectum.i.ſi venit ab eo cum ſtudio.i.diligendi conatu eius & aio benefaciendi: Et tm̄ abeſt,vt amicitiæ colantur.ſ.principaliter pp indigentiam, vt ij q præditi.i.præter ceteros donati ſunt opibus.i.facultatibus & copijs.i.abundantijs ſeruoꝝ, clientum,& ſimilium maxime.i.præcipue virtute in qua.ſ. virtute eſt plurimum præſidij.i.honeſti adiumenti & tutamenti indigeant minime ſalterius.ſ.præſidij aut facultatis,ſint liberaliſſimi pp opes & beneficentiſſimi pp virtutem. Vnde tales non colunt amicos,vt fiant ab eis diuites,ſed vt eos diuites faciant. Atque haud ſcio .i. neſcio an ne opus ſit qdem ſi ad fouendam amicitiam nihil oino deeſſe vnq̄ amicis.i.an ne expediat amicos noſtri egere, vt conſeruetur beneficio amicitia,& ſi ita eſt, nō colitur amicus, vt det,ſed vt accipiat. Probat exemplo. Enim pro quia vbi.i. qñ aut in quo,q.d.nunq̄,& in nullo aut nuſq̄ nr̄a ſtudioſa in alterutrum officia viguiſſent,ſi Scipio nunq̄ eguiſſet, nec domi tpe pacis,nec militiæ.i. cum eſſet in militia tpe belli, ſtudio nr̄o nunq̄ eguiſſet ꝯſilio nr̄o, nunq̄ eguiſſet opera nr̄a. Studium vr̄ eſſe in aio,cum niſi tū corporis cōſilio datur ore,opera,labore. Igr̄ amicitia non eſt conſecutus vtilitatē.i.non eſt inita pp vtilitatem cōſequendam. Sed vtilitas conſecuta eſt amicitiam.i. qa amici eramus.ergo ēt alter alteri vtiles eramus,ergo hoies affluentes diuitijs non erunt audiendi ſup. cum crudelitate,ſi qñ diſputabunt.ſ. ex vſu de amicitia,quam nec hōt cognitam vſu.i.experientia,nec rōne.i.argumentatione & diſputatione pħica. Nam proh fidem deum atq; hoium affectuoſa exclamatio.qs eſt q velit vti ea lege? vt neq; diligat quenq̄ nec ipſe diligatur ab vllo circunfluere circūcirca, aut vndique affluere oibus.i.oium rerum copijs atque viuere in abundantia oium rerum,q.d.nemo ſanæ mentis. hæc eſt enim vita tyrannorum,nimirum.i. haud dubie, in qua nulla fides,fidelitas,aut fiducia,nulla caritas.i.verus amor, & nulla fiducia beneuolentiæ ſtabilis.i.de beneuolentia ſtabili alicuius erga ſe pōt eſſe,& in qua oia ſunt ſemper ſuſpecta atq; ſolicita.vt nullus locus eſt amicitiæ. Aūt pro ſed,qs diligat aut eum quem metuit,aut à quo putet ſe metui.i.formari,q.d.nemo. Coluntur tñ. Per ἀνθυποφορὰν occurrit obiectioni,dicere cū poſſent tyrannos coli & hr̄i in precio à ſuis ſectatoribus,ad quod Lælius, quidem .i.certe tyranni coluntur. Tñ.i.nihilominus, ſimulatione.i. per ſimulationem amicitiæ.i. per eos qui ſe ſimulant eſſe amicos,ſed duntaxat.i.ſolummodo ad tps.i.pro tpe felicitatis, quod ſi ceciderint forte,vt ſi plerunque.i. vt plurimum,quia nullam violentum perpetuum immo fere occiduntur.vnde eſt illud Iuuen.poſtea dictum.Ad gn̄m Cereris ſine cæde,& ſanguine pauci Deſcendunt reges & ſicca morte tyrāni. Tum.i.tunc.ſ.poſt caſum intelligitur.ſ.ab eis & alijs oibus,quam.i.quorum inopes amicorum fuerit,quod.i. quam rem dicunt Tarquinium.ſ. Superbum vltimum Romanoꝝ regem dixiſſe tum.i. tunc,cum.i. qñ eſſet exul, ſe intellexiſſe quos amicos habuiſſet fidos,quoſque.i. & quos infidos,cum iam neutri.i.non alteri,hoc eſt neq; fido,neque infido poſſet referre grām.i.retributionum beneficiorum, q̄q̄ miror

ſi Tarquinius potuit hr̃e quenq̃ ſup. amicum in illa .ſ. notiſſima ſuperbia,& importunitate.i.inſolẽtia viuendi. Atq; vt.i.quemadmodũ morea.ſ.pẽam huius quẽ diat,hoc eſt Tarqnij non potuere parare.i.cõparare veros amicos,ſic opes.i.facultates nimiæ multoꝝ potentium excludunt amicitias fideles.i.quæ colantur cũ fiducia.Enim pro qa,non ſolum fortuna ipſa.ſ.pſpera eſt cæca qa ſine rõne hos deprimit,& illos exaltat, ſed ẽt efficit plerunq; eos cæcos,quos eſt cõplexa i.quos nimium ſfouet. Itaque .i. & ita illi .ſ.quos fortuna cõplectitur ppotentes efferuntur .i. extra metas rõnis & modeſtiæ feruntur faſtidio.i.ſuperbo contẽptu aliorũ cõtumacia.i.cõtumaci arrogantia & æſtimatione ſui. Nec qdq̃ põt fieri intolerabilius inſipiente fortunato , quod ẽt à ſapiente dcm̃ eſt . Et qa fœmina plerunq; minus habet prudẽtiæ, ideo dr̃ Iuuenal.Intolerabilius nihil eſt quam fœmina diues. Atq; licet qdẽ videre hoc,videlicet eos q antea.ſ.quã diuites eſſent fuerũt morib. cõmodis.i.opportunis,immutari imperio .i.p imperium acq̃ſitũ, ptãte ſup.acquiſita,& pſperis rebus obtentis.& veteres amicitias .i.veteres amicos ſpernit (quod grauius eſt quã deſeri) ab iis , & ſup.eos indulgere.i.nimiã operã dare nouis.ſ.amicitijs. Aũt pro ſed,quid ſup.eſt ſtultius ? q.d.nihil quã cũ poſſint parare plurimũ .i. abundãtiſſime,copijs,facultatibus,& opibus ſuis,cetera q̃ parãtur.i.ſolẽt vt pecuniam,& ſup.nõ parare amicos,appoſitõne optimã & pulcherrimã ſupellectilẽ vitæ,vt ita dicã.i.ſi liceat vocãre amicos ſupellectilẽ,vnde ſuppellex ſolet accipi pro oi re, qua familiariter vtimur.quo circa dicit Perſi. Tecũ habita & noris quã ſit tibi curta ſupellex.Ideo aũt id ſtulte fit. Etenim.i.quia certe cum cetera.ſ.bona parãtur.i.acqruntur,neſciunt q eas parant,cui.i.ad cuius vtilitatẽ parantur.i.acqrantur,nec ẽt cuius cauſa laborent, qa alij non hñt liberos , alij hñt , ſed bona non poſſidens excluſi aut expulſi quauis vi,alij hñt quæ poſſideant,ſed breui alioꝝ per diuitias perduntur . Enim pro qa, qdqd eſt illorum .ſ. bonorum fortunæ.i.ſup.eſt eius q vincit eos,ſ.q acquirũtur viribus ſed poſſeſſio amicitiarum permanet cuiq; ſua.i.propria & ſtabilis. Vt ẽt ſup.dicatur,ſi.i.tametſi illa quæ ſunt quaſi bona fortunæ maneãt tñ vita inculta & deſerta ab amicis non poſſit eſſe iucunda , ſed hæc hactenus ſup. dicta ſint . Conſtituendi aũt &c. recitat qui ſines ſeu termini in amicitia conſtituendi ſint, & primo tres adducit ſnias,qoas confutat, vt ex ordine patebit,qui talia eſt ; Aũt pro ſed,hoes & quaſi termini diligendi q ſint.i.eſſe debeant in amicitia,ſunt cõſtituendi (vulgatius diaſſet,Conſtituendum aũt eſt ſicut in i.off.in primis cõſtituendum eſt &c.) de quibus.ſ.finibus & terminis.ſ.ad quos vſq; video tres ſnias.i.tres opiniones quas diuerſi ſentiunt ferri.i.quaſi pro lege dari, quaꝝ ego nullã probo.i. approbo.Vnam.ſ.ſniam video ferri,vt ſimus affecti eodẽ modo erga amicos,quo erga noſmetipſos.Alteram.i.ſecundam : vt nr̃a beneuolentia in amicos rñdeat pariter.i.pariformiter & æqualiter beneuolentiæ illoꝝ.ſ.amicoꝝ erga nos . Tertiam ut quãti quiſq; facit.i.æſtimat aut reputat ſeipm̃, ſiet.i.æſtimetur tãti ab amicis.Ergo nulli.i.non vlli,non aſſentior prorſus vlli haꝝ trium ſniaꝝ . Nec.n.illa prima eſt vera,vt videlicet quiſque ſit ſic animatus.i.affectus in amicum, quemadmodum eſt affectus in ſe ſup.ipſum . Enim pro quia,quam.i.quantum multa, q.d plurima facimus cauſa amicoꝝ,quæ nunq̃,faceremus cauſa nr̃a,vtpote pcari aliquid ab indigno,ſupplicare.ſ.alicui indigno . Tum.i.inſuper inuehi acerbius.i.ferri p amaram obiurgationem in aliquẽ qui læſerit amicum, in quem non inuehimur honeſte ſi nos læſerit , & inſectari aliquem vehementius quæ.i.quæ res nõ ſiunt ſatis honeſte in rebus nr̃is, & in amicoꝝ ſup.rebus ſiunt honeſtiſſime . Et multæ res ſunt in qbus viri boni detrahunt multa de ſuis cõmodis.i.de ſuo iure,& patiuntur detrahi ab alijs,vt amici fruãtur potius ijs.ſ.cõmodis quam ipſi . Altera ſnia eſt,quæ diffinit.i. determinat amicitiam paribus.i.æqualibus officijs ac voluntatibus.i.beneuolentijs ſeu affectibus,quidem.i.certe hoc.ſ.facere eſt vocare amicitiã ad calculos.i.ad ſuppotationem ſeu rõnem , aut vt dñt computum nimis exigue.i.modice & exiliter.i.tenuiter. qa nihil plus referre fuit quam acceperis.ſ.vt ratio acceptoꝝ datoꝝ ſit par,& .i.æqualis, ſed ſup.vera amicitia vr̃ mihi ditior & affluentior,nec obſeruare reſtricte,ne reddat plusq̃ acceperit.Neque eſt verẽdum.i.timendum,ne quid excidat.i.è manibus cadat, dũ gratiam referimus,aut ne quid defluat in terram , aut ne plus æquo.i.quam æquum ſit congeratur.i.conferatur in amicitia.i.dũ tractatur amicitia,aut in amicitiam.i.in amicũ. Vero pro ſed,ille tertius finis eſt,deterrimus.i.minimũ bonus,vt quãti quiſq; facit .i.ea iſtimat ſe,tanti ipſe fiat ab amicis.Sæpe.n.eſt in quibuſdã aut animus abiectior.i.humilior & vilior quam par ſit,aut ſpes fortunæ .i.conditionis ſeu vt dñt ſtatus & poſſeſſionis. Quinetiam.i.inſuper neceſſe erit ſup.talẽ cupere optare,vt amicus penes quem ſæpiſſime.i.valde ſæpe,vt.ſ.occaſionẽ habeat eius obediendi quo .i. id eo vt ipſe det ſibi plures anſas.i.opportunitates,& inſtrã ad reprehendendũ ſicut vas elapſum ſi plures habet anſas reprehenditur per eas.Aũt pro ſed,neceſſe erit rurſum.i.cõtrariũ ipſum angi recte factis & cõmodis amici,& dolere & inuidere . Quare .i. quamobrem hoc qdem pceptum cuiuſcunq; eſt,ſiue Biantis, ſiue alterius valet ad tollendã amicitiam . vnde illud fuit potius pcipiendũ vt adhibeamus eã diligentiam in amicitijs pparandis aut potius comparandis,vt neqñ .i. ne aliqñ,aut qñque inciperemus amare eũ,quem poſſemus odiſſe.i.odio proſequi aliqñ.i. quouis tpe.Odiſſe dicit non odire. qa illud in vſu non eſt. Quinetiam.i. inſuper Scipio putabat ſi fuiſſemus minus fideles in diligendo .ſ. amico,aut in diligendo.i.dũ deligeremus.i. de multis legeremus amicũ,id ferendũ.i.tolerandum ſup.eſſe potius quam tps inimicitiarum.ſ.futurarũ cogitandum.ſ.dũ diligeremus. Hra igr̃ finibus . nunc qd̃ conſtituerat pſequitur,oñdens quouſq; amicitiam extendere deberemus ac dicens, Igr̃ vt ad inſtitutum redeã ego arbitror vtendũ eſſe his finibus .ſ. amicitiæ . vt cum mores amicoꝝ ſint emẽdati.i.mẽdis & vitijs terſi. Tum.i.tunc cõitas .i. cõicatio oium reꝝ,conſilioꝝ, & volũtatum ſit inter eos,ſine vlla exceptione,vt ẽt ſi qua.i.aliqua fortuna acciderit,vt volũtates amicorum minus iuſte ſint adiuuandæ . In qbus .n. voluntatibus agatur aut de capite.i.vita,aut de fama eorum declinandum eſt de via .ſ. honeſtatis,non tñ veritatis aut iuſtitiæ,qa modo.i.dũmodo ſup.caueatur ne ſumma turpitudo,quæ ſ.pctm̃ habeat annexum ſequatur,vnde ſciemus duplicia eſſe honeſta,quædam .n. ſunt qa recta & iuſta,& ob id neceſſaria vt ſeruare quæ legis diuinæ ſunt. Quędã ſunt mediocria ſeu cõia ex opinione hoium inducta,vt nemini ſupplicare nullum humile & abiectum negociũ tractare , decẽtes veſtes,nitidas p ſtrepitu fortunæ villas hr̃e, magnificas ædes , & ſimilia honeſta ducimus,& cõ his contrario ſine peccato facere poſſimus,vnde ẽt duplicia ſunt inhoneſta,quædã ſic inhoneſta, vt ẽt iniqua,& contra legem diuinam,vt mentiri,furari, & id genus alia,quę neq; ob amici,neq; ob ppriam ſalutẽ,qs in ſe admittet,alia ſunt mediocria ex opinione hoium inducta , vt ſupplicare humilioribus,cõuerſari cum abiectoribus, tractare miniſteria ſordidiora,quæ mœchanica vocãt, vendere aut diminuere patrimoniũ & ſimilia quæ q uis,qa ſine peccatu facere põt,pro amico facere non phibetur.vnde auctor.Eſt enim.i. extat conſtitutũ & pſinitũ,quatenus.i.vnq̃ vſq; venia poſſit dari amicitiæ .i. ſi qd fiat ob amicitiã.Nec vero fama.ſ.honeſta eſt negligẽda immo curanda qa curã habet de noie bono.vnde D.Aug.dicit Famã noſtram bonã neceſſariã eſſe pximo.nec ſcãdalizetur,vitã bonã nobis ne polluamur. Nec oportet ſup.quenuis eaſtimare.i.iudicare beneuolentiã ciuium eſſe mediocre , immo pcipuũ aut ſummum telũ .i.inſtrm̃ ad res .ſ. magnas gerẽdas,& ita curanda eſt fama, quam .ſ.beneuolẽtiã ciuiũ turpe eſt colligere .i. venari,aut aucupari ex diuerſis blãditijs,& aſſentationibus,ſed virtus quã caritas.i.dilectio multorũ ſeqtur,eſt minime repudianda,immo maxime amplectenda. Sed Scipio ſup. ſæpe.n.inqt redeo ad Scipio. cuius oie ſermo erat de amicitia,querebatur.i.conquerebatur,quod hoies eſſent diligentiores in oibus rebus ſup.quam in amicitia,ita , vt poſſet qſq; diceret quod hr̃et capras & oues & ſimilia , & non dicere quia ſciret quot amicos haberet, & hoies adhibere quidem curam in pãrandis.i.cõparandis & acqrendis illis.ſ capris & ouibus & ſimilibus , & eſſe negligentes in eligendis amicis nec hr̃e quaſi ſigna & notas.i.iudicia qbus iudicarent, q eſſent idonei ad amicitiam. Igitur amici ſunt eligendi firmi & ſtabiles & conſtantes cuius gñis.ſ.hoium.i.cuiuſmodi hoium magna penuria .i. difficultas inueniendi eſt,quia pauci ſunt,& difficile eſt ſane.i.valde quenq̃ ſup.niſi expertum.i.eum q periculum fecerit iudicare an amicus eſt talis ; Aũt pro ſed, experiendum eſt non aũt inita amicitia,ſed in ipſa amicitia iam inita,& ita amicitia percurrit.i. pręuenit celeriter ipſum iudicium,& tollit.i.aufert ptãtem iudicandi.Igitur prudentis eſt.i.ad prudentem pertinet ſuſtinere vt curſum.i.tẽperatum proceſſum,ſic impetum.i.vehementem vim beneuolẽtiæ,quo .ſ. impetu vtamur quaſi aqs tempeſtatis, quas dũ pcipites de montibus cadunt,ſuſtinemus qdem,qa neceſſe eſt , & qa ſcimus non duraturas , curſum aũt aquarum fluentium intra ripas ſuas ſine moleſtia ſuſtinemus, & ita ſic vtamur amicitijs ut aqs tẽpeſtatis morbus amicorũ periclitatis.i.facto periculo,& ex perimẽto cognitis aliqua parte,hoc eſt ſicut curſum aquæ modeſte toleramus,& impetus aquarũ & tẽpeſtatũ ſuſtinemus, ſciẽtes per experiẽtiã ſimiliũ tẽpeſtatũ tales aquas nõ diu duraturas, ita curſum amicitię,modeſte patimur,impetũ aũt ſuſtinemus periclitatis aliqua ex parte moribus amicorum,ex qbus non ſperamus propediẽ cognituros,an ſint in numero verorũ amicorum hñdi.

Quidam

quidam.n.perſpiciuntur.i.quaſi per medium eorum inſpiciatur, cognoſcuntur in parua pecunia .ſ. ipſis credita, aut ab ipſis petita quã.i.quantum leues.i.inconſtãtes ſint. qdam aũt quoa parua pecunia nõ potuit mouere à fide & ſtabilitate, cognoſcuntur in magna.ſ.pecunia. Vero pro ſed, tametſi aliq erunt reperti, q exiſtimẽt.i.iudicent ſordidum ſup. eſſe pferre amicitiæ pecuniam, vbi inueniemus eos q non anteponant.i.pferant amicitiæ bonores, magſtatus.i.gubernationes reip.& officia pob. imperia, ptãtes, opes? q.d.nusq̃, vt cum hæc .ſ. iam dicta bonores, magiſtratus &c. ſint pppoſita ex altera parte, & vis amicitiæ ſup.ſit pppoſita ex altera parte, nõ malint.i.magis velint ẽt multo illa.ſ.prius dicta. quã ſup.amicitiã. Enim pro q̃a, nã humana eſt imbecilla .i. fragilis ad potentiã contẽnendam, quam.ſ.potentiam ſi hoies ſunt cooſecuti.i.obtinuerũt ẽt amicitia neglecta, ipſi arbitraotur ſup.ſe excuſatũ iri.i.excuſandos eſſe, q̃a amicitia ſit neglecta, nõ ſine magna cauſa. Itaq;.i.& ita veræ amicitiæ reperiũtur difficile in his q verſantur in honoribus.ſ.getẽdis & in rep.adminiſtrãda. Vnde eſt illud Luc.oisq. ptãs Impatiens cõſortis erit. Enim pro q̃a, vbi inuenias illum q anteponat.i.pferat honorẽ amici ſuo.ſ.honori? q. d. nusq̃.[Quid?) Affert alias cauſas ab quas amicitiæ diſſolui ſolẽt; videlicet ob calamitates graues quæ cũ amicis ſunt cñicandæ, dicẽs. Quid ſup.de ſequẽtibus dicemua, vt omitiã hæc.ſ.iã excepta? quã.i.quantũ graues, & quã.i.quantò difficiles? q.d.grauiſſime & difficillime vñr pleriſq;.i. valde moltis ſocietates .i. cõicatiooca calamitatũ.i.aduerſitatum fortunæ, p quas vt ruſtici p calamitatem.i.p calamoꝝ a grandine proſtrationẽ paupertatem rediguntur, ad quas.ſ.ſocietates nõ eſt inuentds facile.i.faciliter. Aũt pro ſed non eſt facilis inuentu q deſcendat.ſ.tanq̃ in ſtatum humiliorẽ & deteriorẽ, aut periculoſiorem, ad quẽ verbo deſcendere ſępe vtimur. Quanq̃ Ennius.ſ.poeta inquit recte, dicens amicus certus.i.cõſtans & fidelis cernitur .i. perſpicitur & cognoſcitur in re incerta.i.fracta & inſtabili, tñ hæc duo.ſ.aut ſi contemnunt amicos in rebus ſup.ſuis bonis.i.pſperis, aut ſi deſerunt.i.deficiũt amicos in malis.i.aduerſis rebus contẽnunt.i.coodemnaot & arguũt pleroſq; leuitatis, ſi in rebus lætis cõtẽnũt, & infirmitatis, ſi in aduerſis deſerunt. Igitur q pſtitetit.i.exhibuerit ſe in vtraq; re grauẽ, conſtantem, ſtabilem in amicitia.ſ.ſonenda, nos debemus hũc .i.talem iudicare eſſe ex gñe hoium maxime raro & pene.i.quaſi diuino. Aũt pro ſed, firmamentum.i.firmitas & ſoliditas ſtabilitatis & conſtantiæ quam quærimus in amicitia eſt fidea.i fidelitas, qua fit, quod dcm & cõuentum eſt. Enim pro quia, nihil eſt ſtabile, quod eſt infidum.i.non fidum. Præterea par .i. æquum & iuſtũ eſt amicum eligi ſimplicem.i.non fictum, nec fraudulentũ, aliud in ore, & aliud in corde hñtem, vnde vulgo dr̃ plebeius verſiculns: Qui mel in ore gerit, & retro pungere quærit. Eius amicitiã nolo mihi ſociam, & cõem.i.cõis vitæ, aut cõem i.affabilem, & dulcem, & conſentientem.i.concordem & idem ſentientem, & qui mooeatur.i.afficiatur iiſdem rebus quibus amicus alter, quæ oia pertinent ad fidelitatem. Neque.n ingenium multiplex & tortuoſum.i.hñs varios ſinus & reductus vt fluuij, quorum curſus obliquus eſt, põt eſſe fidum. Neque vero is q non mouetur.i.afficitur iiſdem rebus, qbus alter, & q non conſentit ſup. amico natura.i.per oaturalem inclinationem põt eſſe fidus aut ſtabilis. Addendum eſt eodem.i.ad idem propoſitum vt oe pro non, vt amicus nõ delectetur, aut inferẽdis criminibus .i. aut inferẽdo criminationes amico, aut credat oblatis.i.ab alijs pter ſpem obiectibus quæ oĩa pertinent ad eam conſtantiam, quam tracto .i. diſcutio & deſcribo iandudũ.i.iam paulo ante. Ita illud qđ initio dixi ſit verũ, videlicet in amicitiã.ſ.verã oon poſſit eſſe niſi inter bonos. boni viri.i.pertinet ad bonum virum quem eundem.i. ẽt licet dicere.i.appellare ſapientem, tenere hæc duo in amicitia. Primum ne quid ſit fictum .i. compoſitum ita vt aliter ſe vẽ hr̃e quam habeat, neue.i.vel oe qd ſit ſimulatum.ſ.eſſe quod non ſit. Eſt enim odiſſe, nedũ non amare alium aperte.i.manifeſte & euidẽter quẽ occultare ſniam.i.affectionem animi fronte .ſ. ficta, quam magis ingenuum.i.ingenuo & libero hoie dignum, vel.i.ẽt lætam & beneuolam oſtendat, cui male vult. Deinde eſt ſup. viri boni non ſolum depellere criminationes oblatas ab aliquo, ſed ipſum ne ſuſpicioſum qdem eſſe, vpute exiſtimantem ſemper aliquid eſſe violatum ab amico. Oportet ẽt ſup. quædam ſuaoitas.i.dulcedo & comitas atq; affabilitas ſermonũ atq; motuum accedat huic.i. ad hoc idem propoſitum de amicitia ſuauitas dico haud quaq̃ .i. nequaq̃ mediocre, ſed vehemens condimentum, & ita conſeruatum, ſicut ſal cibos cooſeruat, & ẽt effectiuum boni ſaporis amicitiæ.i.ad amicitiã condiendam ne inſulſa aut inſuauis ſit. Aũt pro ſed, triſtitia, & pro.i ſeueritas in oi re abſit.ſ.hac amicitia. Illa.ſ.ſeueritas habet qdẽ grauitatem.i.põdus quoddam, ſed amicitia debet eſſe remiſſior.i.laxior & non tã rigida, & liberior, & dulcior, & pclinior.i.inclinatior ad oẽm comitatem & facilitatẽ Exiſtit. Mouet qõnem non inutilem dicens. Aũt pro ſed, quædã quæſtio ſubdifficilis.i.aliquãtulum difficilis, exiſtit hoc loco.ſ.ad buoc locũ diſſentiendum apta. Num qñ.i.nunquid aliqñ amici noui digni amicitia ſint anteponẽdi veteribus, vt.i.quemadmodum nos ſolemus anteponere eqs vetulis.i.imminutis, & decrepitis & vetuſtatẽ, aut paꝝ adhuc veteribus teneros.ſ.equos dubitatio ſupp. hæc eſt indigna hoie.i.de qua hõ vtens oratione dubitet. Enim p q̃a, ſocietates.i.ſaturitates & repletiooes amicitiaꝝ non debeot eſſe ſicut aliaꝝ reꝝ, ſed ſup. vetertima quæq;.i.maxime antiqua debẽt eſſe ſuauiſſima, vt ea vina ſuauiſſima ſunt, quæ ferũt.i.afferũt vetuſtatem, vt in 1.Æn. Implentur veteris Bacchi. Et ideo Salomõ quoque vino nouo amicũ nouum cõparat, & veteri veterẽ. Et qđ dicit vulgo eſt veꝝ, videlicet multos modios ſalis eſſe edẽdos ſimul.i.in cõi vita & conſuetudine, vt munus.i.offm̃ amicitię ſit expletum. Aũt pro ſed, nouitates.i.nouæ amicitiæ ſi afferunt ſpem.ſ.fidelitatis & cõſtantiæ in nouo amico, illæ quidẽ non ſunt repudiandæ.i.abijciendæ aut repellẽdæ, ſed vetuſtas.i vetua amicitia eſt conſeruanda, tñ.i.nihil ominus ſuo loco.i. in ſuo gradu & ordine. Enim pro q̃a, via vetuſtatis & conſuetudinis eſt maxima. Atqui.i.ſed certe, aut ſed qũo obijcitur.ſ.de equo nouo pferendo cum in equo cuiua modo feci mẽtionem, ſed nulla res impediat.ſ.cur vetus io ſuo loco & precio cõſeruetur, nemo eſt, q non vtatur libentius eo quo conſueuit.ſ.vti, quam iotractato.i.quem nõdum tractauit & nouo. Nec cõſuetudo valet modo.i.ſolũmodo in hoc quod eſt animal, videlicet in equo ſed ẽt in his q̃ ſunt inanimata, cum delectemur ẽt ipſis locis mõtuoſis & ſilueſtribus in quibus ſumua cõmorati diutius. Sed ma. eſt in ami.ſ.ſouẽda ſuperior eſſe.i.ſe reputare parẽ inferiorẽ. Excellentiæ.n.quędã ſunt ſæpe.ſ.in altero amicoꝝ qualis erat ſup.excellentia Scip.qui erat clariſſimus imperator, in nr̃o (vt ita dicam, q̃a proprius non eſt ſermo) grege.i.cœtu & cõuentu. Ille.ſ.Scip.licet excelleret nunq̃ antepoſuit ſe Philo amico, illo licet inferiori, nunq̃.ſ.antepoſuit ſe Rutilio, nunq̃ Mũmio, bonis quidem ſed inferiore dignitate viris, nunq̃ ſup.antepoſuit ſe amicia.ſ.ceteris ordiois inferioris, qoam ipſe eſſet aut ẽt illi iam dicit. Vero pro ſed, Scip.colebat tã quã ſuperiorem, Q. Max.fratrem ſuũ virum egregiũ ſed nequaq̃ .i.oino parem ſibi quod is.i.quia ipſe ante ibat.i.pcedebat ætate. qnod.ſ.factũ Scip.eſt faciendum & imitandum oĩbus, qui volunt cũ amicis decenter viuere, vt ſi ſunt cõſecuti, quam.ſ.aliq̃ præſtãtiam i.præeminẽtiam virtutis, ingenij, aut fortunæ impartiant.i. cõdiuidant & impendant eã ſuis.ſ.amicis & familiaribus, & cõicent.i.cõem faciant cũ proximis, vt ſi ſunt nati parẽtibus.i.de infimo gñe, & ſi habeant propinquos imbecilliores.i.minus potentes vel aio, vel fortuna, augeãt opes eoꝝ, & ſint ei honori & dignitati.i.ad honorẽ & dignitatem. Vt.i.quemadmodũ in fabulis ij, q fuerint in famulatu.i.famulantes aliquãdiu pp ignorantiam ſtirpis & gñis, vt de Alexandro, ſeu Paride, de Ro. Cyro, Telepho, alijsq. multis legimus. Cũ ſunt cogniti & inuenti alioꝝ filij aut deoꝝ aut Regum, tñ.i.nihilominus quaſi inuenti alioꝝ filij retinẽt caritatem.i.filialem dilectionem in.i.erga paſtores quos duxerunt.reputauerunt multos anno.i.p ſpatium multoꝝ annoꝝ patres.ſ.ſuos. Sed ſciemus in cõſanguinitate & affinitate nõ ſolere addi poſſeſſiua pnomina, eo quod manifeſta ſunt. Cum.n.dr̃, Miſi filium manifeſte ſubaudiamus meũ. Miſiſti filium, manifeſte ſubaudiamus tuũ. miſit ille ſop.ſuum &c. Quod.ſ.retinere caritatẽ eſt faciendum magis multo in ueris, quã in putatiuis patribus & in ceteris.i.in dubitatis patribus. Eoim pro q̃a, fructus.i.dulce cõmodum quo fruimur, aut quod vt fructum metimur ingenij.i. naturalis induſtriæ, & virtutis.ſ.acquſitæ, & ois præſtantiæ.i.eminẽtiæ in aliqoo officio pſtanda capitur maxime tum.i.tunc, cũ.i. qñ confertur.i.erogatur, & impartitur in proximum queoque.i. quẽlibet è proximis. Vt igitur. Præſcribit offm̃ maiorum & potẽtiorum in minores & imbecilliores; nũc proſequitur offm̃ minorũ erga maiores dicens, Igitur, vt.i.quẽadmodum hi, q ſunt ſuperiores in neceſſitudine.i.neceſſario vinculo amicitiæ & coniũctionis.ſ.ſocietatis arctiſſimę debẽt æquare ſe.i.æquales hr̃e ſe ac gerere cũ inferioribus.ſ.amicis ſuis, ſic inferiores ſup.amici non debẽt dolere.i.ægre ferre ſe ſupari a ſuis amicis, aut ingenio aut fortuna aut dignitate. Nõ dicit virtute morali, q̃a in ea pars eſſe poſſidẽt. Qnoꝝ.ſ.amicoꝝ inferioꝝ preſertim pleriq; i.plurimi i queruntur.i.cooqueruntur ſemper aliquid, aut ẽt exprobrant.i. cõtumeliæ dant ſiquid in amicos tanq̃ immemores contulerint, & eo.i.tanto, aut iccirco magis, ſi putant ſe hr̃e quodque aut dicere, factum eſſe officioſe.i.ex officio aut amice.i.vt amicum decet, & cum aliquo labore ſuo.ſ.adiuncto aut comitãte. Genus hominum

minum exprobrantiũ officia.i.obſeq̃a debite collata,eſt ſup.ſane .i.multum odioſum.i.moleſtum & odio dignũ,quæ.ſ. officia debet is in quē ſunt collata.i.q̃ ea accepit,meminiſſe.i.in memoria hr̃e,vt grãm vbi tēpus ſit,referat,ſed ſup. is q̃ contulit.i.impendit non debet cõmemurare.i.recenſere pręcipue exprobrando.Quã obrem vt.i.quemadmodum ij q̃ ſunt ſuperiores debent ſubmittere ſe in amicitia.ſ.fouenda,ſic inferiores debent extollere.i.erigere & exaltare ſe quodãmodo.i.modo decenti ſine ſuperbia, & faſtu,eo duntaxat aīo,vt amicoꝝ ſimiliores ſiant.Nam q̃ cũ ſummis viris conuerſantur,eoſq́; amicos hñt,debent decentius veſtiri,& honeſtius conuerſari,digniorāq́; loq̃ & facere, ut amicitia illoꝝ non indigni cenſeantur. Sunt.n.q̃dam q̃ faciunt.i.arguũt, aut reddunt amicitias moleſtas,cum ipſi putant ſe contemni,qđ non facerent niſi nimis humiliter dr̃ ſe ſentirent, vnde addit qđ non contingit fere.i quaſi nunq̃ contingit niſi his,q̃ arbitrantur ſe ēt contemnendos,q̃.ſ.amici ſunt leuandi.i.liberandi, & exonerandi (ſicut in Buc. Ego hoc te faſce leuabo) hac opinione q̃ ſe contemni arbitrantur,non modo.i.non ſolum(inq̃ leuãdi ſunt) verbis.i.p verba amica & conſulatoria,ſed ēt opere. quo ſuperiores ſe illis pares gerunt. Aũt pro ſed,tribuendum eſt cuique.i.vnicuiq; primum.i.primo loco tm̃ quantum ipſe.i.tu q̃ tribuis,poſſis efficere.i.exhibere in opere non in conatu tm̃ .i. primum pro viribus & facultatibus tuis. Deinde ēt quantum ille,quem diligas atq; adiuues poſſit ſuſtinere.i.pro ſtatu & idoneitate eius ad honores,& magiſtratus gerendos.Enim pro quia,non poſſis, licet excellas quantumuis.i.quantumlibet ſeu quantuncunq; perducere oēs tuos.ſ amicos ad honores ampliſſimos, vt.i.verbi gratia: Scipio potuit efficere Rutiliũ amicum ſuum,conſulē non potuit (pulchre aũt ſupprimitur particula,ſed aũt vero q̃a, verbum reperitur) efficere Lucium fratrem eius.ſ. Rutilij conſulem nam dr̃ Scipionis fratre dixiſſet ſuum. Quod .i. poſito caſu quod ſi.i. tametſi poſſis deferre ad alteꝝ q̃dnis.ſ. honoris & dignitatis, tñ videndum eſt ſup.tibi.i.conſiderandum quod eſt.ſ.quod alter poſſit ſuſtinere.i.decenter gerere & adminiſtrare. Oino oſtendit in q̃bus veræ amicitiæ eſſe poſſint,aut veriſimiliter ſint dicens.Amicitiæ ſunt oino iudicandæ ſupp. eſſe veræ, & ingenijs & ætatibus corroboratis iam & confirmatis.i.poſtq̃ inter amicos ingenia & ætates ſunt corroboratæ,& firmatæ. Nec ſi q̃ fuerint ſtudioſi .i. multũ dediti ſtudio venandi,aut pilæ.i.ludēdi pila.nec dico oportet.i.non ideo oportet hr̃e eos neceſſarios .i. inter neceſſitudine quadam coniunctos amicos,quos dilexerunt tum .i. tunc p̃ditos ſtudio eoꝝ.Enim pro quia,nutrices & pædadogi.i.pueroꝝ ductores ad ludũ literariũ,aut ſimile & diſſectores,poſtulabũt.i. æquo iure depoſcēt ſibi plurimũ beneuolētiæ iure vetuſtatis, q̃a prima cũ eis ſocietas eſt habita,q̃ .ſ. nutrices & pædadogi ne negligēdi q̃dem ſunt,ſed colendi alio quodam modo quam.ſ.amici perfecti. Enim pro q̃a, amicitiæ non põt permanere aliter.i.niſi iam corroboratis ætatib.& ingenijs,ſtabiles.i.ꝯſtantes.Enim pro q̃a,mores.i.inſtituta & cõſuetudines viuēdi diſpares ſequũtur ſtudia diſparia,quoꝝ.ſ ſtudioꝝ diſſimilitudo diſſociat amicitias, nec ob vllã cauſam boni.i.probi non põt eſſe amici improbis,nec improbi bonis niſi qđ tanta diſtantia moꝝ & ſtudioꝝ eſt inter eos,quãta põt eſſe maxima.[Recte ēt) Aliud p̃ceptum vtile,p̃ponens, dicit. Põt ēt pręcipi recte in amicitijs,ne q̃d impediat magnas vtilitates amicoꝝ quadam beneuolentia intemperata, quod tñ ſæpe ſit, hoc eſt ne q̃s indulgēs amicitiæ concedat amico, quod illius cõmoda remouetur,vt p̃bat exēplis dicens.Nec.n.(vt redeã ad fabulas)q̃a prius fabulaꝝ mentionem fecit,loquēs de his q̃ ex dijs aut regibus nati paſtoribus famulati fuerãt.Neoptolemus.i.nouus miles,Pyrrhus Achillis,& Deidamiæ filius nõ potuiſſet capere Troiã ſi voluiſſet audire Lycomedē auum ſuum maternũ regē Scyri,& patrē Deidamiæ apud quē fuerat educatus. Lyc. dicit impedientē iter ſuũ.ſ.Pyr.cum multis lacrymis.ſ.ꝯcomitãtibus.Et ſæpe incidũt.i.caſu interueniũt ſæpe magnæ res,vt ſit diſcedēdũ.ſ. vt oporteat diſcedere totaliter ab amicis.q̃as.ſ.magnas res, qui vult impedire,qđ.i.q̃a non ferat.i.nõ patiatur facile.i.patiēter & ſine difficultate deſideriũ.ſ.abſētiam amici.Is inq̃ eſt,&.i.ſimul infirmus,& mollis nã.i.p naturam,aut potius molli nã.i.hñs naturam mollē.i.imbecillem,& muliebrē,& paꝝ iſtius eſt in amicitia ob eã ipſam cauſam.ſ.qđ vtilitates amici impediat. Atq; &c. Affert rurſus aliud p̃ceptum ſane vtile dicēs, Atq; ꝯſiderandum eſt in oi re,&.i.ſimul q̃d poſtules ab amico, & q̃d patiare.i. pati debeas impetrari a te.ſ.p amicum.Eſt ēt quaſi quædã calamitas neceſſaria nõnunq̃.i.interdum in amicitijs dimittēdis.ſ. diſſoluēdis aut legamus in amicis dimittendis.Oro.n.nr̃a delabitur.i.deſcēdit a familiaritatibus ſapientũ,inter quos nõ incidat talis calamitas,ad amicitias vulgares,hoc aũt per parentheſin dixit,occurrēs tacitæ obiectioni.Poſſent.n.dicere prius dcm̃ eſſe amicitias indiſſolubiles eſſe,conuenire,cum amicos nunq̃ oſuri ſimus; q̃uo ergo calamitas talis incidet? Ad hoc rñdet q̄ de vulgaribus nunc loq̃tur inter quos erumpunt.i.vi exeũt ſæpe vitia,tum in amicos ipſos,tum alienos ab amicitia nr̃a , ſed tñ in tales alienos quoꝝ infamia redũdet .i. torqueatur ad amicos. Igitur tales amicitiæ p̃p quas in infamiã incurras ſint leuandæ.i.diminuēdæ remiſſione.i.relaxatione ab intenſo amore,& frequēti conſuetudine. Et (vt audiui Catonē dicere)tales amicitiæ ſunt magis .i. potius diſſuendæ.i.paulatim diſſoluēdæ ſine violentia,vt dũ veſtis diſſuitur fila dũtaxat inciduntur pãno illæſo,q̃ diſcindendæ.i.violēter diſrumpendæ,& vnico impetu diſſoluēdæ niſi quædã iniuria intolerabilis admodũ.i.valde exarſerit.i.ardēter emerſerit,vt neq; ſit rectum,neq; honeſtũ,neq; poſſit fieri,vt non ſit faciēda ſtatim alienatio,aut diſiũctio,vt ſi amicus ſiat tyrãnus, aut coniuret in p̃tiã, aut ꝯtra ciues bonos,aut ſiat enormi crimine infamis.Aũt p ſed, ſin.i.ſed ſi quædam cõmutatio.i.variatio moꝝ,aut ſtudioꝝ erit facta amico, vt ſolet fieri . aut diſſenſio interſeſſerit in partib.reip. Loquor.n.inq̃t,vt dixi paulo ante,nõ de amicitijs ſapiētum , ſed de amicitijs cōibus. ſi igitur interceſſerit cõmutatio talis,tũc cauendũ erit,ne ſolũ amicitiæ videãt depoſitæ,ſed inimicitiæ videãtur ēt ſuſceptæ.Nihil.n.turpius ſup.eſt quã gerere bellũ cum eo, q̃ cũ.i.cũ quo vixeris familiariter,Scipio(vt ſcitis o gñi mei Scæ. & Fãni) remouerat ſe ab amicitia Q. Pomp. meo nomine.i. p̃p nomen meum inuiſum forte Pomp. aut p̃p amicitiam quã mecum habebat.Aũt pro ſed,ipſe alienatus eſt a collega nr̃o Metello,& ſup.egit vtrũque.i.vtriuſq; amicitiæ diſſolutionē grauiter, q̃a auctoritate,& nõ acerba offenſione.i.læſione animi.Offenſio enĩ fere paſſiuæ accipitur,offenſa actiue.Quãobrem danda eſt opera.i.adhibēda diligentia primũ, ne qua diſſidia amicoꝝ ſiant. ſin.i.ſed ſi aliq̃d tale euenerit,vt amicitiæ videãtur potius extinctæ.ſ.ſpõte mortuæ,quã oppreſſę.i.vi ſuffocatæ.Vero pro ſed,aut ad veꝝ cauendũ eſt,ne amicitię ꝯuertant ſe in inimicitias ēt graues.i.multũ moleſtas,aut difficiles, ē q̃bus.ſ.inimicitijs iurgia.i. obiurgationes,maledicta.i.execrationes, & ꝯuitia & cõtumeliæ .i.diffamationes gignũtur. Quæ tñ contumeliæ aut inimicitiæ ſi erũt tolerabiles.i.vt dñt ſupportabiles,ſunt ferēdę.i.tolerandę & patiendę.Et hic.i.hmõi honos.i.honor eſt tribuendus veteri amicitiæ,vt is ſit in culpa.i.culpetur,q̃ faciat iniuriam,non qui patiatur.Oino docet q̃uo euitari poſſent incõmoda,vtpote ſi digni dũtaxat aſſumant amici,occaſione cuius docet ēt q̃ ſint digni cēſendi dicēs, Vana eſt cautio atq; vana eſt p̃uiſio oino oium boꝝ.i. hmõi vitioꝝ & incõmodoꝝ,vt.i.vtpote ne ſup.q̃s incipiat diligere nimis cito vnde gallico dr̃ p̃uerbio,Oportet noſſe priuſq̃ amare.ne vt.i.vel vt non incipiat diligere indignos. Aũt pro ſed, illi ſunt digni amicitia, in q̃bus ipſis ineſt cauſa.ſ.iuſta, cur diligantur appoſitione.Rarũ genus.i.q̃ digni ſunt genus huiuſmodi rarũ,& quidē.i.certe oia p̃clara.i.egregia, & valde excellentia rara ſup.ſunt nec eſt q̃dq̃ difficilius quam reperire ſup.aliq̃d,quod ſit in ſuo genere perfectum ex oi parte. Solus aũt deus ſimpliciter,& in oi genere boni perfectus eſt,at amicus dr̃ perfectus ſi perfecte colit amicitiam,muſicus ſi muſicam p̃fecte ſciat,ēt ſi ceteras artes ignoret. Sed pleriq; neq; norunt q̃dq̃ in gñe humano boni, niſi qđ ſit fructuoſum.i quod afferat aliquem fructum & utilitatem. Et diligunt amicos,tanq̃ pecudes, vtpote eos potiſſimum ex q̃bus ſperant ſe capturos eſſe maximum fructum. Itaque .i. & ita ipſi, carent illa pulcherrima,& maxime naturali amicitia expetenda per ſe & p̃p ſe,nec ipſi ſunt ſibi exemplo.i.in exemplum quo videant q̃uo,& quamobrem debeãt amicum colere,& quãta & qualis ſit hæc vis amicitiæ.Quiſq; n.diligit ipſe ſe.ſ.ſemetipſum, ſed Cic.raro dat ipſe appoſito reciproco,ſed fere ſuppoſitos,vt veritas ſeipſa defendit nõ ſeipſam dicit.Quiſq; inq̃ diligit ſe,nõ ipſe diligit ſe, nõ vt exigat à ſeipſo aliq̃ mercedem caritatis ſuæ , ſed quod .i. q̃a q̃ſq; eſt ſibi carus per ſe.i.ſine alterius gr̃a, aut reſpectu quod.i.quæ res.ſ.p̃p nullam mercedem amare,niſi transferatur in amicitiam vt amicus ēt p̃p ipſum ametur , nunc verus amicus reperietur. Quod ſi hæc apparent in beſtijs,vtpote in volucribus agreſtibus.i.in agro degētibus,natãtibus.i.aquatilibus, ſuibus.i.porcis,cicurib.i.domeſticis,aut mãſuefactis feris adhuc i ſyluis degētibus primũ,vt ipſæ diligant ſe. Id enim.ſ.ſeipſum diligere naſcitur pariter cum oi aiante, deinde , ut requirant atque expetant aiantes eiuſdem gñis.i.eiuſdē ſpeciei, ad quas applicēt ſe.ſ.p ſocietatem quãdam naturalem hoc aũt verbum ſic legitur apud Vallam cap.35. Vnde patet hunc locum fuiſſe corruptũ. Et beſtiæ faciunt id.i.applicant ſe ad cõſimiles aiantes cũ deſiderio, & cũ quadã ſimilitudine amoris humani. Quãto igitur magis id ſit in hoie natura .i. per naturam , q̃ & ipſe diligat,ſe & acquirat

alterum

alterum.ſ.amicum,cuius aium .i. voluntatem cõmiſceat ita cum ſuo,vt afficiat pene.i.quaſi vnum ex duobus,qa in eis eſt vnũ velle,& vnum nolle.Sed pleriq; volunt (peruerſe ne dicam) imprudenter hr̃e amicum talem,quales ipſi non pñt eſſe .i. perfectiſſimum,quæq. ſunt duæ dictiones.i.& ipſi non tribuunt amicis deſiderãt hæc ab his.ſ.amicis. Aũt pro ſed,par.i.æquum,& iuſtum eſt ipſum.ſ.q amicum deſiderat eſſe primum virꝝ bonum,tum.i.dein de quærere alterꝝ ſimilem ſui videlicet,in moribus, vnde & genitiuo vtitur.Ea ſtabilitas amicitiæ quã tractamus iandudum.(Nõ aũt legetur tractabamus) põt confirmari in tabulis .ſ. amicis, cũ hoies coniuncti beneuolentia primum imperabunt.i.dominabũtur his cupiditatibus,qbus ceteris.i.aiales,& beſtiales ſeruiunt. Deinde deuictis cupiditatibus gaudebũt æqtate,& iuſtitia.& alter.ſ.amicorꝝ ſuſcipiet oia pro altero qa inter tales occurrent ut ſi honeſta. Enim pro quia, neque alter poſtulabat vnq̃ ab altero qdq̃ niſi honeſtum,neq; ſolum colent ac diligẽt inter ſe.i.ſe mutuu.Non aũt legetur ſe inter ſe,vt Valla recte notauit.Sed ẽt verebuntur.i.obſeruabũt quadam reuerentia,& timore amicabili. Nam is tollit maximum ornamentũ.i.decus amicitiæ q tollit ex ea uerecundiã.Itaq;.i.& ita error pniciosus.i.vſq. ad necẽ noxius eſt in his,q exiſtimant licentiam.i.malam pmiſſionem libidinum.i.malarꝝ voluntatum,& oium peccarorꝝ, quæ ex libidinis pficiſcuntur patere.i.expoſitam eſſe in amicitia .i. inter amicos. Enim pro qa,amicitia eſt data.i.inſtituta à natura adiutrix uirtutum nõ comes.i.ſocia,& aſſiſtrix uitiorꝝ, ut qm uirtus nõ poſſet ſolitaria.i.ſine comite,& adiutrice peruenire ad ea, q̃ ſunt ſumma,ipſa perueniret ad ea exiſtens coniũcta,& ſociata cũ altera.ſ. cum amicitia,aut cum altera uirtute.ſ.amici.Quæ ſocietas ſi eſt, aut fuit,aut futura eſt,quos inter.i.inter aliquos comitatus eorꝝ eſt hñdus.i.reputandus optimus ac beatiſſimus ad ſummũ bonũ naturæ.i.quod p naturam aſſeq̃ poſſent. Hæc eſt inq̃. Repetit in laudẽ amicitiæ,quæ beatã vitã perficit dicens. Hæc inq̃ ſocietas .ſ.bonorꝝ uirorꝝ eſt,in qua in ſunt oia,quæ hoies putant expetenda,utpote honeſtas,gloria.i.tranqllitas atq; iucunditas animi,ut cum hæc.ſ.dicta adſint,uita ſit beata, & non poſſit eſſe beata ſine his,qđ.ſ.beatam hr̃e uitam,cum ſit optimum.i. quod oẽs præcipua expetunt,ſi nos uolumus adipiſci id,danda eſt à nobis opera .i.diligens ſtudiũ,& operatio virtuti.i.ad uirtutem obtinendam, ſine qua neq; poſſumus conſeq̃ amicitiam, neq; ullam rem ſup. aliã expetẽdam,& ita honeſta qa appetibile qualecunq; eſt,expetibile ſemper honeſtũ appetitus.n.ad quæ nos ſenſus trahit expetimus.i.ex multis petimus quæ rõ diligit. Vero pro ſed,q arbitrãtur ſe hr̃e amicos,ea.ſ.uirtute neglecta,ij ſup.ſentiũt ſe erraſſe. Deniq;.i.tandẽ tum.i.tunc cum.i.qũ aliqs caſus grauis cogit experiri eos.i.periculũ facere de ijs,quos amicos putabãt.Quocirca(dicẽdũ eſt.n.ſæpius)id interponit qa prius dcm̃ eſt,ne uideatur antedictorꝝ immemor,oportet diligere cũ iudicaueris.i.cẽſueris eſſe dignum,& virꝝ bonum,non iudicare cum.i.poſtq̃ dilexeris qa tunc ſerꝝ eſt.Sed cum.ſ.qđ nos plectimur.i.punimur, & pœnã damus aut luimus negligentia .i. p p negligentiam in multis rebus, ſup.alijs eum maxime.ſ.verꝝ eſt, quod plectimur negligẽtia in amicis colendis,& diligendis. Enim pro qa,nos vtimur eis conſilijs ꝑpoſteris.i.poſt,quæ priora eſſe debebunt,& agimus acta quæ vetamur ſupp. agere veteri prouerbio,vnde comicus, Actum eſt, aiunt,ne agas. Et eſt a foro tractum vbi poſtq̃ ſnĩa eſt data eſt,& lis tranſit in rem iudicatam fruſtra amplius agitur. Nam nos implicati vltro.i.in negocijs amicis quæ vltro à nobis eunt, & citro .i.negocijs noſtris cum amico,quæ citro.i.quaſi ad nos veniunt, vel viu diurno dicerẽ potius diuturno vel ẽr officijs, nos exorta aliqua offenſione.i.poſtq̃ exorta eſt aliqua offenſio,dirumpimus amicitias repẽte in medio curſu. Quo.i.in quo,vel quãto magis eſt vituperanda tanta iniuria.i. negligentia rei tam maxime neceſſariæ,vt eſt amicitia,ſine qua nemo beate viuere põt. Enim p qa,vna.i.ſola amicitia eſt in rebus humanis,de cuius vtilitate oẽs conſentiunt vno ore.i.confeſſione,aut pdicatione,quãta ipſa virtus contemnitur à multis,& dr̃ eſſe quædam vendicatio.i.vſurpatio honorꝝ,& oſtentatio.ſ.ad dignitate,& magiſtratus obtinendos. Multi decipiunt.i.vilipendunt diuitias, vtpote ij quos cõtentos paruo,victus & cultus tenuis.i.exilis,& modicus delectat. vero pro ſed,quã.i.quantum multi contẽnunt honores,quorꝝ cupiditate qdam inflãmantur.i.exardeſcunt, contẽnunt dico ita exiſtimãt nihil eſſe inanius,& nihil leuius quã honores. Item pmulti.i.valde multis ſunt,q putant.i. exiſtimant p nihilo cetera quæ vñr quibuſdam admirabilia,vt voluptates,& natales. Oẽs aũt ad vnũ.i.nullo dẽpto ſentiunt idem de amicitia. oẽs dico, & hi q cõtulerunt ſe ad remp. .i. adminiſtrationem reip.i.quos in vita actiua conſtituunt,& hi qui delectantur cognitione rerum doctrina vt & pñi, hi qui gerunt ſuum.i.priuatum negocium ocioſe.i. in ocio,hoc eſt in vocatione ab reip.adminiſtratione, & poſtremo hi q tradiderunt ſe totos voluptatibus, ſentiunt vitam eſſe nullã .i.iniucundam ac ſi nulla ſit,hoc eſt nullius voluptatis ſine amicitia, ſi modo.i.dũmodo velint viuere liberaliter.i.vt liberalẽ decet.Enim pro quia,amicitia ſerpit.i.irrepit,neſcio qũo per viam oium.nec patitur vllam rõnem ætatis degendæ.i.deducendæ,eſſe expertem.i nõ participem ſui.ſ.amicitiæ. Quinetiã.i.inſuper: ſi qs eſt ea aſperitate, & immanitate naturæ.i.habet eã aſperitatẽ, & immanitatẽ,vt fugiat atq; oderit cõgreſſus,& ſocietatẽ hoium qualẽ nos accepimus.i.intelleximus & audiuimus à narrãtibus, neſcio quem, q.d.ignobilem virũ Timonem.ſ.nomine fuiſſe Athenis. Tñ is.i.talis ratio poſſit pati, vt non aeq̃rat aliquẽ apud quem euomat.i.expuat virus.i.venenũ & terribilitatem ſuæ acerbitatis. Velit.n.aliquem hr̃e cui narrat,aut in quẽ exerceat acerbitatẽ ſuam. Atq; hoc.ſ cum neceſſaria ſit hoium ſocietas,& coniunctio quã amicitia conciliat,iudicaretur maxime ſiqd tale poſſet cõtingere, vt aliqs deus tolleret.i.auferret nos ex hac frequẽtia hoium, & collocaret nos vſpiã in ſolitudinem, atq; ſuppeditans.i.ſufficiens & miniſtrans abundantiam, & copia oium rerꝝ, quas natura deſiderat,eriperet oino poteſtatem hois aſpiciendi. qs poſſet tam ferreus.i.tam durus,& ſine ſenſu humano q poſſet ferre.i.tolerare eam?.i.talem vitã? q.d.nemo,cuiq;.i.& cui ſolitudo nõ auferret fructum oium voluptatum? q.d.ẽt nemo. Verũ ego &c.Probat idem auctoritate Archytæ pñi Tarentini dicẽs. Ego illius eſt verꝝ quod ſolitum dici ab Archyta Tarẽtino.ſ.pñio vt opinor, q.d.id certo non ſcio, quia Læl.non inducitur hic, ut pñs,aut ex præceptis philoſophiæ loqui, ſed vt is q multa experientia,& vſu rõnem amicitiæ didiciſſet,vnde proteſtatus eſt craſſa Minerua ſe velle agere,ego audiui ſenes nr̃os cõmemorare auditum ab alijs ſenibus,qa multa,quæ ſcripta nõ ſunt recitatione memoriæ cõmendantur. Si qs aſcendiſſet cœlum, & perſpexiſſet .i.pfecte inſpexiſſet,& ita cognouiſſet naturam mũdi, & pulchritudinẽ ſiderꝝ illam admirationem fore.i.futuram fuiſſe ei inſuanẽ.i.minime dulcem, qa ſolus eſſet.quæ fuiſſet iucũdiſſima ſi habuiſſet aliquẽ,cui narraret. Sic.i.intm̃ amat nã nihil ſolitarium, & admittitur ſemper ad aliqd tanq̃ adminiculum.i.ſuſtentaculũ, quod.ſ.adminiculũ eſt dulciſſimũ in amiciſſimo quoq;.i.in quolibet amico,vbi quoq; eſt ablatiuus à quiſq;. Sed cum eadẽ natura declaret tot ſignis.i.iudicis qd velit,acquirat,quid deſideret. Tñ .i.nihilominus nos obſurdeſcimus.i.ſurdi ſimus neſcio qũo nec audiuimus ea quæ mouemur.i.abhortamur ab ea. Eſt.n.varius,& multiplex vſus amicitiæ,& multæ cauſæ ſuſpicionum,& offenſionum dantur,quas cum.ſ.partim euitare,tum.i partim leuare.i.diminuere ſi euitare non pñt,tum.i.partim,ferre.i.tolerare, ſi neq; euitare, nec diminui poſſunt, eſt ſapientis.ſ.officium.i.pertinet ad ſapientem. Illa una offenſio eſt ſubleuanda,ſic & utilitas,& fides retineatur in amicitia.i.non ſic debet quis ſubleuare aut euitare offenſionem ſeu offenſam ut aut fides, aut vtilitas tollatur. Nã amici ſunt ſæpe & admonendi, & obiurgandi.& hæc.ſ.dicta hoc eſt admonitio & obiurgatio accipiẽda ſup.ſunt amice.i.ut decũt amicabiliter,dũ fiunt beneuole.i.ex bona affectione. Sed neſcio qũo verum eſt,quod Terent.comicus familiaris meus dixit in Andria. priusq̃ cetera conſtruam admonendi ſunt imperiti rerum,q legentes hunc locum dñt Terent. fuiſſe familiarem Cic. cum ante eum mortuus fuerit,multa tñ & libenter Cic. Terẽt. dicta citare ſolet. verum hic non dr̃ Cic.ſed Lælij familiaris. Nã Scipio,& Lælius poetas fouebant, vt de Lucilio teſtatur Horat. quod cum eo nugari eſſent ſoliti donec decoqueretur holus. Digit igr̃ in Andria comœdia illa prima, Obſequium parit amicos, & veritas parit odium,verꝝ Terent.aut Soſia ille Terentianus ꝑmiſit nanq; hoc tpe,q. d. id fieri non debere, quod & Lælius approbans dixit. Veritas eſt moleſta qdem ſi odium naſcitur ex ea, quod.ſ.odiũ eſt venenũ amicitiæ.i.quo amicitia ſubito quaſi hauſto veneno de medio tollitur,ſed obſequiũ.i.in ſeruitio & modigeratio,eſt moleſtius multo,quod indulgens .i. affectatam veniã concedens & ignoſcens peccatis,ſinit.i.permittit,& patitur eum ferri.i.ruere præcipitem.i.in præcipitium virorum. Aũt pro ſed, maxima.i.grauiſſima culpa eſt in eo,q & aſpernantur veritatem dum ab amicis ad eius caſtigationẽ vera adducantur, & impellit in fraudem.i.in fractum turpe,aut ſtultam credulitatẽ obſeqo .i. per obſequm aſſentatoribus. Ois igitur ratio.i.conſideratio,& diligentia eſt hñda in hac re. Primum,vt monitio careat acerbitate.deinde vt obiurgatio careat cõtumelia.i. cõuitio diffamatorio. Aũt pro ſed,comitas.i.affabilitas,& facilitas nõ grauate facientis,quæ precamur an ſic in obſeqo.i.dum obſequium præſtamus ſic quia obſequium iterꝝ dixit,ne id inopia ſermonis repetere videatur,

deatur,addit,q.d.dico item obſequium(qm̃ vtimur libẽter verbo
.i.vocabulo Terẽnano) & aſſentatio adiutrix vitiorum admoneat
ꝓcul.ſ ab obſequio. Quæ aſſentatio nõ modo.i.non ſolũ modo
ſup.eſt digna amico,ſed ne libero quidem ſup.hoie.i.tm̃ abeſt,vt
amico digna ſit,vt ne libero quidẽ quicunq; is ſit,digna ſit. Viuiẽ
enim aliter cum tyráno,cui aſſentandum eſt,& aliter cũ amico ,
cui inimicitiæ,ẽt qoq; ipſum dedeceant dicenda ſunt. Aũt pro ſed,
ſalus huius eſt deſperãda,huius dico,cuius autes ſunt clauſæ veri
tati,ita vt nequeant audire ab amico verum.Scitum.i.elegans dictũ
eſt illud Catonis.ſ.maioris, acerbos inimicos mereri multo me
lius de quibuſdam,quam eos,q videantur dulces.Nã ſup.diait il
los.i.acerbos inimicos dicere ſæpe, verum hos.i.duces hoc eſt aſſen
tatorios amicos nunq̃ ſup.verum dicere. Atque illud eſt abſurdũ.i.
nõ audiendum,& non hñs locum,vt audiatur,vnde græce ἄτοπον
dr̃.i.ſine loco.ſ.hi qui mouentur nõ capiunt eam moleſtiam,quã
debent capere.& capiunt eam,qua debent carere . Enim pro qa,
non anguntur.i.nõ moleſte ferunt nec animi cruciantur peccaſ-
ſe.i.quod peccauerũt,quam tm̃ moleſtiam capere deberent,& ſe
runt moleſte obiurgari ab amico quam.ſ.moleſtiam capere non
deberent . vnde addit quod contra.i.contrario oportebat.ſ.factũ
aut eos facere,vtpote dolere delicto.i.de delicto,aut ꝓꝑ delictũ,
& gaudere obiurgatione.ſ.amici q a emandantur. Vt igitur,hoc
loco ꝑcipue excludit adulationem dicẽs. Igitur vt.i.quemadmo-
dum proprium veræ amicitiæ eſt, & monere.ſ.amicum delinquẽ
tem,& peccantem & moneri.ſ.ab amico dum q s peccat,& face-
re alterum ſ.monere : libere.i.intrepide,vt liberum decet, & non aſpe
re.i.nõ minus rigide,vt maleuoli ſolent,& accipere alterum.ſ.mo-
neri patienter,& nõ repugnanter vt faciunt qui peccata ſua de-
fendere quam emendare malunt . Sic hñdum eſt.i.reputandũ, &
cenſendum nullam peſtem.i.infectionem eſſe maiorem in amici
tijs,quam adulationẽ,blanditias,aſſentationem,quod multis no
minibus exprimit.Enim pro qa,hoc vitium.ſ.adulationis eſt no-
tandũ.i.firmandum, & ſignandũ nota infamiæ . quamuis.i.quan
tũuis multis nominibus hoc vitium dico hoium leuium.i.futi-
lium,& vanorum,atq; fallacium loquentium oia ad voluptatem.ſ.
audientis,& nihil ad veritatem. Aũt pro ſed,tum.i.inſuper ois ſi-
mulatio rerum,qua ſimulantur eſſe,quæ nõ ſunt, eſt vitioſa . Enim
pro q a ipſa tollit iudicium veri.& adulterat.i.corrũpit,id,tñ.i.ꝑ-
ter ea repugnat maxime ipſi amicitiæ. Enim pro q a,delet verita
tẽ,ſiue qua nomen amicitię non põt valere,eſſe in vigore,aut vti
litate.Nam cum vis.i.virtus & ptãs amicitiæ ſit.i.cõſiſtat in hoc .
vt fiat quaſi vnus aius ex pluribus.Qui.i.quare vel quo modo po
terit fieri,ſine quidẽ in quoque.i.quouis vno ſup.hoĩe erit vnus,
& idẽ ſemper aius,ſed varius cõmutabilis,& multiplex ? q.d.nul-
lo modo.Enim pro q a,quid põt eſſe tam.i.tm̃ flexibile.i.à firmi-
tate ſua mutabile,& tã deuium.i.tam aberrans de via: quam.i.q̃-
rum aius eius qui cõuertitur.i.immotatur oõ modo ad ſenſum ,
& voluntatem alterius,ſed ẽt ad vultum atque nutũ ? vt aſſenta-
toris,qualis eſt Gnatho ille Terent.in Eun. cuius fere ſrequẽtia
ſunt verba,Negat q s ſup.aliqd,ego nego ẽt illud,ait ſup.quis ali
quid aio.ſ.ẽt illud,idem Poſtremo egomet imperaui mihi aſſen-
tiari.i.p aſſentationem approbare oia,vt idem ſ.iam citatus Te-
rent.ait.ſ.in Eun.ſed ille ait in perſona Gnathonis.ſ.paraſiti . qđ
genus amici.ſ.aſſentatoris adhibere.ſ.ad ſocietatẽ & amicitiam
eſt oino leuitatis.i.pertinet oino ad leues hoies. Autem pro ſed,
multi ſup.ſunt ſiles Gnathonum.i.Paraſitorum,& adulatorum mori-
bus cũ ſint ſuperiores loco.ſ.naſcẽdi,hoc eſt natalibus,fortuna.i.
diuitijs & fama.Aſſentatio horum.ſ.potẽtium virorum eſt moleſta,
vtpote auctoritas.ſ.& fama,& diuitijs,aut gñe acceſſit.i.addita eſt
ad vanitatem.i.mẽdacij inanitatem Aũt pro ſed,amicus blãdus.i.
blandiens p aſſentationem põt, adhibita.i.ſi adhibita fuerit dili-
gẽtia tam i.tm̃ aut tam faciliter ſecerni & internoſci a vero.ſ.a-
mico,quam.i.quantum oia fucata.i.adulterino colore,tincta,&
ſimulata põt ſecerni & internoſci à ſinceris.i.pueris , aut à ſin-
ceris.i.integris,& veris.i.nõ ſimulatis.Cõcilio.i.multitudo popu
li,quæ cõſtat ex imperitiſſimis, qa ex plebeis & mediocribus, tñ
.i.quãuis ex imperitiſſimis conſtet , nihilominus ſolet iudicare
qd interſit inter aſſentatorẽ & leuem.i.futilem ciuẽ, & inter ci-
uem cõſtantem,ſeuerũ,& grauem, qñ.ſ.ad ppl̃m in concione lo-
quitur . Quibus blãditijs,q d.maximis & apertiſſimis C.Papyrius
cõſul nuper.i.tunc parũ eſſe tpis tranſacti,influebat.i.ſe abũde in
gerebat in aures cõcionis.i.multitudinis & audiendũ concitæ.i.
conuocatæ,cum ferret legem de trib.pl.reficiendis.i.vt trib.pl.re
ficiantur. Nos.ſ.priuati & minime adulantes diſſuaſimus,ſed ni-
hil dicam de me,dicam libentius de Scipione . O dij immortales
quãta grauitas fuit ſ.Scipioni,& quanta maieſtas in orone ? q.d.
maxima , vt diceres.i.qlibet dicere poſſet eũ facile.i.haud dubie
ducem .i. principem & doctorem Populi R. aut Popolo R. non
comite.i.ſimul cum eis ab alio ductum. vnde patet dña Vallæ in
ter ſocium & comitem.q a ſocius fere par eſt,comes ſuperior eſt,
hoc eſt ducem hẽt,ſed vos affuiſtis,q.d.non eſt opus vt vobis dicã.
& oro Scip. eſt in manibus.i.extat ſcripta & verſatur in manibus
multorum.Itaq;.i. & ita p maieſtatem oronis ipſius Scipionis hæc
popularis.i.lata in fauorẽ & aſſentationem populi, eſt repudiata
ſuffragijs.i.punctis,votis,& vocibus populi . Atq; vt redeã ad me
.i.ad narranda quæ geſſerim.vos meminiſtis quam .i. quantũ po-
pularis.i.populo fauẽs videbatur lex C. Licinij Craſſi de ſacerdo
tis.ſ.lata,Q. Maximo fratre Scipionis,& L.Mancino ſup.exiſten
tibus cõſulibus.Videbatur,inq̃ multum popularis. qa cooptatio
.i.electio & reſtactio collegiorum.ſ.ſacerdotaliũ transferebatur .ſ.
p eam legem à beneficio patrũ ad beneficiũ populi. Atq; is.ſ.Li-
cinius inſtituit primus agere in forum.i.concionem verſus cũ popu
lo.i.hẽre in oronem metro conſtantem, aut legamus agere in fo-
ro cum populo verſu.i.ꝯuerſum & metricam oronem, niſi forte
aliud vult vt ſic inſtituit primus agere cũ populo exiſtẽs verſus .i.
ꝯuerſus in forum,cum alij forte in Capitolium verſi deos aſpicerẽt,
q̃uis aũt hoc poſterius forte argutius dicatur, prius tñ tutius di
cetur. Tñ religio deorum immortalium,quæ non ſatis obſeruaret ,
ſi ad populũ tranſlata fuiſſet inſtituendorum ſacerdotum ptãs, vin-
cebat facile oronem illius.ſ.Licinij vendibilem .i. exornatam &
fucatã,vt facile vendi poſſe videretur,nobis defendẽtibus ſup.eã
videlicet religionẽ. Atq; id factũ eſt me ꝑtore.i.cum adhuc eſſem
non niſi prætor,videlicet qnquennio.i.ſpacio quinq; annorum an-
teq̃ factus ſim conſul . Itaq; .i. & ita cauſa illa.ſ.religionis deorum
eſt defenſa magis re.i. ex vtilitate & rei veritate (qa ita ſe res ha
bebant) quã auctoritate .ſ. defendentis cum nondũ conſul eſſet .
Quod ſi in Scena.Reducit ante actũ ſermonem ad inſtitutũ,argu
mentaturq. quaſi á minore dicens,quod ſi in ſcena.i.inq t in con
cione quæ quaſi ſcena eſt,q a ibi populo res exponuntur , in qua
plurimũ loci.i.opportunitatis rebus fictis & adũbratis .i. vmbra
quadã ſimulationis tectis . Tñ.i.nihilominus , verum quod verum eſt
aut rei veritas valet.i.plurimum põt,q a vincit,ſi modo .i. dũmo-
do id pateſactũ eſt atq; illuſtratũ.ſ.ab aliquo viro bono, vt à Sci-
pione,& à ſe prius factũ dixit Lęlius,qđ oportet fieri in amicitia,
quæ ꝑpenditur tota in veritate,q.d. multo magis debet illic verum
pollere . In qua.ſ.amicitia niſi (vt dr̃) tu videas pectus amici.ſ. a-
pertum,& ondas.i.denudes & aperias tuum, nihil fidum, & nihil
exploratum habeas,nec amare qdam poſſit,aut amari, cũ igno-
res quã.i.quantum vere fiat id.ſ.qđ ameris . Quamuis.i.quantũ-
uis,illa aſſentatio ſit pernicioſa, tñ nemini poteſt nocere , niſi ei
q recipit.i.admittit eã,atq; delectatur ea.Itaq;.i.& ita ſit vt vir ma
xime.i.potiſſimũ pateſaciat.i.aperiat aures ſuas aſſentatoribus,q
ipſe aſſentetur.i.aduletur & complaceat ſibi , & qui ipſe delectet
maxime ſe. Virtus eſt oino amans ſui.i.amat ſeipſum . enim pro
quia,ipſa nouit optime ſe quamq; .i. & quam,& intelligit quã.i.
quantum amabilis ipſa ſit. Aũt pro ſed,ego loquor nunc non de
virtute ſ.vera & ꝑfecta,ſed de opinione virtutis.Enim pro q a,nõ
tam multi volunt eſſe præditi .i. præter ceteros dotati & ornati
virtute,quam.i.quantum videri.ſ.eſſe præditi,& hos.i.hmõi dele
ctat aſſentatio . & cum ſermo fictus ad voluptatem eorum adhi-
betur his.i.hmõi hoibus,ipſi putant illam oronem vanam.i. fictã
& mendacem teſtimonium laudum ſuarum . Igitur hæc.i. hmõi
amicitia cum alter non vult audire verum & alter eſt paratus ad
mentiendum eſt nulla.i.nullius momenti aut valoris. Nec aſſen
tatio paraſitorum.i.eorum q aſſentantur glorioſis cauſis cauſa ventris
ſui,in comœdijs .i. q introducuntur a comicis videretur nobis
faceta.i.lepida,& partes ſuas faciens . Niſi eſſent milites glorioſi
.i.glorię cupidi q eam acceptarẽt.vnde cum miles glorioſus vide
licet Thraſo ꝑcunctaretur a Gnathone in Eun. Terent. Magnas
vero agere.i agebat.ne vero.i.ad verum Thais .ſ. meretrix amica
Thraſonis mihi,q ad eam fidicinam miſi. ſatis erat Gnathonem
rñdere,magnas,ſed inq t ingentes.i.valde magnas . Ingens .n. eſt
tã magnum qđ ſit ſine gente.i.excedat magnitudinẽ gñis ſui. Aſ-
ſentatio auget ſemper id qđ ia ad eius voluntatẽ ſeu voluptatẽ
dr̃ vult eſſe magnũ. vnde Iuuen.de paraſitis & adulatoribus.Qui
de magnis maiora loquuntur.Quapp quamuis iſta vanitas blan
da valeat apud eos , q ipſi allectant.i.frequẽter alliciunt illam &
inuitant,tñ ẽt grauiores & conſtantiores ſunt admonendi,vt ani
maduertant.i.anẽte circunſpiciant,ne capiẽtur aſſentatione cal-
lida.i.ſubtili & aſtuta . Enim pro q a, nemo non videt.i.vnuſqſq;
videt adulantem aperte,niſi q eſt admodum.i.valde excors.i.ſine
corde,aut extra cor.i.prouidentiam,ſicut cõtra cordatus dr̃, qui
ꝓuidus & circũſpectus,ſed ſup.cauẽdũ eſt ſtudioſe ne ille callidus
& occultus ſup aſſentator inſinuet.i.p inſinuationẽ implicet,aut
ingerat

ingerat ſe in pectus auditoris. Enim pro quia, ille nec pro non facile. i. difficulter agnoſcitur quippe. i. vtpote, qui aſſentetur ſæpe etiam aduerſando. i. cum videatur aduerſari, & qui blanditatne ſimulans ſe litigare. i. obiurgare amicum atque det manus. i. ſe victum fateatur ad extremum, ibi. ſ. tñ efficit, vt quem laudare intenderat ſe defenderit. (Nam fere vſu venit vt in oppoſitum mittamur, dum. n. laudamur, laudes noſtras imminuimus, dum vituperamur, augemus, q̃ ſcientes callidi adulatores primo ab aliquo facto, quod in vtranque partem interpretari poteſt amicum obiurgare incipiunt, & dum ille vt fit, ſe defendit, ſtatim dant manus, fatentes ſe victos, & neſciſſe quo animo id ille geſſerit) & patiantur ſe vinci, vt ille qui ſit illuſus videatur plus vidiſſe, dum ēt obiurgatorem refutauerat. Aût pro ſed, qui turpis ſup. eſt quam illud. ſ. manifeſte, vt ſæpe fit ab adulatoribus, quod ne accidat eſt magis cauendum, in Epicureo. i. in fabula illa. ſenex quidam illuditur cui dr̃ hodie. i. nonne verſaris. i. verſaueris, & agitaueris te, atque luſeris lautiſſime hodie ante oẽs ſenes ſtolens coamicos. ſ. tuos. quod cum ille ſenex pulchrum putaſſet & annuiſſet, ab omnibus eſt illuſus. Et ita hæc perſona ſenum improuidorum & credulorum eſt cultiſſima, etiam in fabulis. i. Comœdijs, Tragœdijs, ac Mimis. Sed neſcio quo pacto. rediens ad inſtitutum facit dictorum quaſi epilogum operi finem imponens ac dicens. Sed neſcio quo pacto. i. q̃n oratio defluxit ab amicitijs perfectorum hominum. i. ſapientium (de hac dico ſapientia, quæ nõ poſſe cadere in hominem. & quo non tñ eſt Stoicis excogitata & in nullo adhuc reperta) amicitias leues. i. leuium virorum. Quamobrem redeamus ad illam primam. ſ. quæ inter ſapientes eſt. & concludamus aliq̃n. i. tandem eam ipſam. i. tractum de ea. C. Fanni, & tu Q. Muci. ego inquam. i. dico uti per epilogum omnia repetã, quod uirtus, &. i. ſimul conciliat. i. coniungit, & iure facit amicitias, & conſeruat ſup. eas. Enim pro quia, conuenientia rerum eſt in ea. ſ. uirtute, ſtabilitas rerum eſt in ea, & conſtantia eſt in ea. Quæ. ſ. uirtus cum extulit ſe, & oſtendit lumen ſuum, & aſpexit & agnouit idem. i. conſimile lumen in alio, admouet ſe ad id, & accepit uiciſſim. i. econtrario illud. ſ. lumen quod eſt in altero, ex quo. i. ex qua re ardeſcit ſiue amor, ſiue amicitia eorum. utrunque. n. tam amicitia quam amor eſt dictum ab amando. amare. n. nihil eſt aliud, niſi diligere eum ipſum, quem ames. Nulla indigentia. i. per nullam indigentiam, & nulla utilitate quæſita. ſ. per te ab illo. Quæ tñ utilitas ipſa. i. ſua ſponte & efflorēſcit ex amicitia. ēc ſi tu ſis minus. i. non ſecutus eam. ſ. utilitatem. Hac. ſ. grauitate, beneuolentia nos adoleſcentes. i. cum eſſemus adoleſcentes duximus ſenes illos. ſ. notiſſimos L. Paullum. ſ. Aemilium, Marcum Catonem. ſ. maiorem, uticenſis nondum erat. C. Gallum, Publiũ Naſicam. ſ. Scipionem. T. Gracchum ſocerum Scipionis noſtri. ſ. amici. Hæc etiam amicitia elucet etiam magis inter æquales. ſ. ſpe. i. inter coæuos. ut inter me & Scipionem, L. Furium, & P. Rutilium, & Spurium Mummium. Autem pro ſed, nos ſenes. ſ. effecti acquieſcimus in caritate adoleſcentium, ut in ueſtra. ſ. caritate qua vos proſequimur, vt in Q. Tuberonia ſup. caritate. Equidem. i. ego quidem delector familiaritate P. Rutilij Virginij admodum. i. valde adoleſcentis. i. adhuc. q̃n quidem ratio vitæ & naturæ & noſtræ eſt comparata ita, vt alia ætas oriatur ex alia. optandum eſt quidem maxime, vt poſſis viuere. ſ. familiariter & iucunde cum æqualibus. i. coæuis, aut contemporaneis tuis, cum quibus ſis emiſſus. ſ. in curriculum vitæ, tanquam è carceribus. i. repagulis materni uteri in quibus vt equi curſuri in carceribus detinentur, donec ſignum datum eſt, nos vſque ad maturum partum concluſi ſumus. Sunt aũt carceres in hac ſignificatione, ut Seruio placet numero tñ plurali quaſi arceres, quibus equi arcẽtur, ne ante ſignum datum curſum ſollicitant (eſt ergo metaphora ab eis) peruenire cum iiſdem ad calcem. i. ad finem curſus vt dr̃. ſ. per metaphoram quandam. Sed q̃m res humanæ ſunt fragiles & caducæ, acquirendi ſunt ſemper aliqui quos diligamus & à quibus diligamur. Enim pro quia, caritate. ſ. caſto amore & beneuolentia ſublata. i. poſtq̃ ſublata eſt omnis iucunditas eſt ſublata è vita q̃q̃ eſt ereptus è vita ſubita. i. ſubitanea morte. tñ viuit, & viuet ſemper quidem. i. certe ſi non alijs, ſaltem mihi. Enim pro quia, ego amaui ſemper virtutem illius viri quæ. ſ. virtus nõ eſt extincta, nec. i. & non, & verſatur ante oculos mihi ſoli, q. habui illam ſemper in manibus, ſed erit etiã clara & inſignis poſteris. i. poſt nos venturis. Nemo ſuſcipiet. i. attẽtabit animo aut ſpe maiora. qui non putet memoriam atque imaginem illius, videlicet Scipionis præponendam ſibi. videlicet tanq̃ ſpeculum, & exemplar. Equidem. i. ego quidem nihil habeo ex omnibus rebus, quas aut fortuna aut natura tribuit mihi, quod poſſit comparari cum amicitia Scipionis. quia illa & maior & præſtantior eſt. In hac. ſ. amicitia Scipionis fuit mihi conſilium rerum priuatarum. i. ad ſtatum meum pertinentium. In ea fuit mihi requies plena oblectationis. Ego nunq̃ offendi illum, ne quidem. i. non etiam minima re, quod quidem ſenſerim. Et ego nihil audiui ex eo. i. ex eius ore quod nollem. Vna domus. i. domicilium & manſio erat nobis, & idem victus, & iis. ſ. victus cõis. i. vulgaris & non nimis exquiſitus aut delicatus. Neque ſolum militia erat nobis cõis, ſed etiam peregrinationes & ruſticationes erãt nobis cões. Nam quid dicam ego de ſtudijs cognoſcendi & diſcendi ſemper aliquid? in quibus non remoti ab oculis populi contriuimus & abſumpſimus, omne otium. i. vacationem a publico munere, & tempus. ſ. ocij. Quarum rerum recordatio & memoria, ſi occidiſſet. i. diſperiſſet vna. i. pariter cum illo. ſ. Scipione, ego nullo modo poſſem ferre deſiderium. i. abſentiam & ablationem viri coniunctiſſimi atque amantiſſimi. ſ. mei, ſed nec illa. ſ. bona extincta ſunt. ſ. in memoria & aluntur potius, & augentur cogitatione & memoria. Et ſi ego eſſem orbatus. i. vidoatus aut ſpoliatus ſeu priuatus plane. i. omnino: illis. ſ. bonis & iucundis rebus. tñ ipſa ætas afferret mihi magnum ſolatium. Nam ego non poſſem eſſe diutius. i. valde diu in hoc deſiderio. ſ. tam vehementi. Autem pro ſed, omnia breuia. i. breui tpe durantia debent eſſe tolerabilia, ēt ſi ſint magna: quibus dictis ponit clauſulam, qua perorantes. i. finem orationis facientes vti ſolent, dicens. Ego habui hæc quæ dicerem de amicitia: Autem pro ſed, ego hortor vos ò Fanni & Scæ. vt ita. i. eo ordine & gradu locetis virtutem, ſine qua amicitiæ non poſſunt eſſe, vt excepta ea. ſ. virtute nihil. i. non aliquid non putetis aliquid eſſe præſtabilius amicitia. Hæc quoque habui quæ in huius operis expoſitionem adducerem.

N Eque immunis, neque ſuperba,) Immunem dixit, quod abhorreat à cõi functione vitæ, quemadmodum olim philoſophi, & hodie monachi quidam abhorrentes à functionibus vitæ cõis. [Amabiliſſimum nodum) Ab huiuſmodi nominibus raro videmus ſuperlatiua. Quis. n. legit mirabiliſſimum? aut quis ſic auſit loqui? [Neque diligat) Neque & Nec coniunxit. id annotaui ob quoſdam in his nimium ſuperſtitioſos. [Intolerabilius fieri poteſt) Fieri dictum vr̃, pro eſſe, Græcorũ more γίνεσθαι ſiue γενέσθαι. [Quaſi termini diligendi) Aut diligendi dixit, pro vndique eligendi, aut dirigendi legendum eſt. [Quam multa enim) Quanto ſanctius hic, quam Theologi quidam, qui docent ordinem caritatis. [Edixero) vr̃ vſurpaſſe pro dixero. [Eſt enim quatenus) Græco ἔστιν ὅπου eſt vſus, eſt vbi pro alicubi, eſt quatenus pro aliquo vſque, eſt q̃n, pro aliq̃n, eſt vt vir viro præſtet, aliquo modo vir viro præſtat. [Mediocre telum) Telum noue dixit inſtr̃m. Nam telo aſſequimur quod ferimus. [Quaſi aquis tẽpeſtatis) Æque mendoſe, ni fallor, in alijs ſcriptum habebatur, equis temperatis, legendum arbitror, equis tentatis. Nam vt modice tentamus equos prius, quam laxemus illis frenos ad curſum, ita non ſtatim recenti amico per omnia fidendum. In vetuſtioribus exemplaribus habebatur aquis, non equis, & hęc lectio magis etiam arridet mihi. Q̃n quidem curſus nõ minus nauium dr̃, quam equorũ, & nautæ demiſſa bolide tentant profunditatẽ aquarum prius, quam paſſis velis ſe credant arbitrio ventorum. [Periclitatis moribus) Periclitatis, pro expertis, & experimento probatis, dixit paſſiue. [In bonis rebus) Noue bonas res dixit fœdas, malas, aduerſas. [Sicuti aliarum rerum ſocietates) Licet reclament omnes, quos viderim codices, tñ dubitandum nõ eſt, quin pro ſocietates legendum ſit ſacietates. [Patres eſſe duxerunt) ἡγοῦντο. i. exiſtimarunt. ita plane vſurpauit, licet eos quoque ducimus eſſe patres, quos patrum habemus loco cum ſciamus non eſſe. [Aliter enim amicitiæ ſtabiles) Aliter pro alioq̃, ſicut ante cõmonſtrauimus. [Quanta maxima poteſt) Hanc loquendi formam nullus auderet ſequi, niſi Cic. auctorem haberemus. [Ad amicos redundet infamia) Ab inundatione, quę ripas egreſſa, proxima quoque comprehendit, atque inuoluit: vſitatius tñ eſt, recidit. [Et alterum acquirit) Rurſus acquirit dixit, pro adiungit, & lucro apponit. Ibidem. [Quæque ipſi non attribuunt amicis) Aliter tribuimus amicis, quod illis adſcribimus, aut etiam concedimus. aliter hic dixit, tribuunt amicis, pro eo quod eſt, præſtat, atque in hoc ſenſu plane rarum eſt. [Tum eleuare). i. lenius reddere, vnde aleuatur auctoritas hominis, cui pondus, detrahitur. [Coaptatio) Ita ferme deprauatum eſt in omnibus libris, cum ſcribendum ſit, conptatio. [Hodie me ante omnes) Duo ſenarij trimetri ſunt ex fabula, cui titulus Epicurus.

DOCT. *interpr.*

MARTINI PHILETICI IN CICERONEM DE SENECTVTE COMMENTARIA.

MARCVS Tullius Cicero linguæ Romanæ decus, & ſplendor non in eloquentia ſolum & omni bene dicendi genere magno noſtris adiumento fuit, & ſempiternæ laudi: verumetiam in omni parte philoſophiæ tradendis moribus & doctrinis. Suam autem hoc opere vitam ſilentio præterire conſtitui, potius quàm pauca de multis exponere: vel maxime cum eam ipſam pertractare alio loco decreui in Tuſculanarum quæſtionum libris. Ceterum arbitror in hoc opere exponendo potius aliquid de Attici vita eſſe dicendum, ad quem hoc ipſum dirigitur de Senectute volumen, & qualis ſit huiuſce operis titulus aperiendum.

MARCVS Pomponius Atticus præclarus ciuis Romanis fuit, & Romæ perturbationibus multis, ingentibus, Cinneis ſcilicet atque Syllanis neceſſitatem in voluntatem vertens Athenas deceſſit, vbi literis græcis, & bonis artibus inuigilans in eiſdem euaſit præſtantiſſimus, vnde Atticus cognomen accepit, vt Romam reuerſus eſt. coniunctiſſimus ſane fuit & amantiſſimus Ciceroni, qui ad eum non modo hoc, ſed complurimas ſcripſit epiſtolas, quod quidem volumen quidam conferunt, quod ad Atticum appelletur. Sed plura de vita huius non eſt opus ſcribere. Extant enim ornata verba Cornelij Nepotis auctoritate digniſſima, qui vitã Attici & præclaros mores ſcripſit ad vnguem, quare ad titulum progrediamur: hic autem talis eſt: CATO MAIOR, SIVE DE SENECTVTE. *In quo Platonem imitatus eſt, qui in aliquibus ſuis codicibus titulum conſimilem ſcripſit. Maiorem Catonem autem dixit, ad differentiam minoris, quia duos conſtat fuiße Catones fama & gloria celebres, vnde Iuuen. Tertius è cælo cecidit Cato. Minor enim ille maioris nepos fuit, & Vticenſis appellatus ab Vtica Africæ ciuitate, vbi vitam cum morte cõmutauit, ne in Cæſaris ſeruitutem deueniret. Maior vero primum Cenſorius à cenſura dictus eſt, præclarus hiſtoriarum ſcriptor & orator optimus. Vnde ceteri Catones originem duxerunt hoc modo, vt inquit Aulus Gellius de noctibus Atticis. Duos ille Cato, qui & orator & Cenſor fuit filios habuit ex matribus diuerſis, & ætatibus longe diſpares. Nam iam adoleſcente altero, matre eius amißa, ipſe quoque multum ſenex, Solonis clientis ſui filiam virginem duxit in matrimonium, ex qua natus eſt ei M Cato Solonianus, hoc enim illi cognomentum fuit à Solone patre matris datum. Ex maiore autem Catonis filio, qui prætor deſignatus patre viuo mortuus eſt, & egregios de iuris ciuilis diſciplina libros reliquit, naſcitur hic de quo quæritur, M. Cato M. filius M. Nepos cuius liber ita inſcriptus eſt M C nepotis: is vehemens Orator fuit multasq. orationes ad exemplum aui ſcriptas reliquit, & conſul cum Q. Martio rege fuit, & in eo conſulatu in Africam profectus mortem obijt: ſed is non, vt dixi, Catonis prætoris viri, qui ſe Vticæ occidit, & quem Cicero laudauit in libro qui inſcribitur laus Catonis, pater fuit, nec enim quia hic nepos Catonis Cenſoris, ille Vticenſis ac pronepos fuit, propterea neceſſe eſt hunc ei patrem fuiſſe. Hic enim cuius nepos, cuius modo plorata oratio hæc eſt, filium quidem maiorem Catonem habuit, ſed eum qui Vticæ perijt, ſed qui cum Aedilis Curulis, & prætor fuiſſet, in Galliam Narbonẽſem profectus ibiq́ victus, vita functus eſt. Ex altero vero Cenſoris filio longe natu minore, quem Solonianum appellatum dixi, duo nati ſunt, L. Cato, & M. Cato. Is M. Cato tribunus plebis fuit, & præturam petens mortem obijt. Ex eoq. natus eſt M. C. prætorius, qui ſe bello ciuili Vticæ interemit, de cuius vita laudibusq., cum M. Tullius ſcriberet, pronepotẽ Catonis Cenſoris dixit fuiſſe, ſed tot, duo dicuntur fuiſſe Catones, maior & minor celeberrimi viri, pro quorum laudibus duo volumina Cicero fecit, hoc quod de ſenectute ad Catonem maiorem, in quo ipſum de ſenectute diſputantem inducit. Alterum vero: quod de minoris Catonis ſcilicet Vticenſis laudibus extat. Contra Cæſarem ad ipſum Catonem, pro quo quidem C. Cæſar libros duos edidit illius vituperatione plenos, & hos Anticatones appellauit, de quibus Iuuenalis mentionem fecit, Vt duo Cæſaris Anticatones. De titulo ſatis dictum eſt. Igitur expoſitionem aggrediamur, qua prore ſciendum eſt à ſcriptura ſumpſiſſe principium. Legimus enim in arte cum honeſtum genus cauſæ fuerit, poſſe vel vti, vel non vti principio, hoc eſt exordio. Si vti principio volemus, à lege, à ſcriptura, ab aliquo firmiſſimo noſtræ cauſæ adiumento principium hoc eſt initium capere oportebit, quod quidem Ciceronem hoc loco feciſſe videmus. A ſcriptura enim aſſumpſit initium, ſiue ab exemplo. Eſt enim exemplum, vt à Cicerone diffinitum eſt alicuius dicti, aut facti cum certi auctoris nomine poſito. Sumpſit autem hoc ab Ennio, de qua ſi pauca dicemus ad rem pertinens erit facta digreſſio. Ennius autem, vt alij volunt Rudys, vt & alij Tarento ciuitate fuit oriundus, antiquiſſimus, quidem poeta vir profecto bonus & magnæ fidei, ſed paruæ rei id eſt ſcientiæ fuit, quod ipſe meminit, Haud magna cum re: ſed plenus fidei ſum. verum illis temporibus ſapientiſſimus eſt habitus, fuit autem Ennius tanta beneuolentia, Africano coniunctus vt corpus eius in Corneliorum monumento Scipio ipſe recondi voluerit, quod meminit Hieron. in libro de temporibus Euſebij. Ennius poeta & ſeptuagenario maior articulari morbo perijt, ſepultusq. in Scipionis monumento via Appia inter primum ab vrbe milliarum. Quidam oſſa eius Rudias ex Ianiculo translata aſſirmant. Ennius ergo hæc tria crimina: quæ ſibi pro principio fecit Tullius ad Titum Flaminium ſcripſit familiarem ſuum. Hic vero, vt ſcribit Plutarchus Græcus ille præclarus Traiani magiſter, cui res Romanæ plurimum debent, ciuis Romanus fuit illis temporibus imperator militiæ, qui ea quidem tempeſtate magno dolore affectus erat, eo quòd frater eius propter intemperantem vitam ſenatu à Cenſorio Catone priuatus fuit, quem poſtea talibus verſiculis conſolatur: O Tite &c.*

PETRI

PETRI MARSI RECOGNITIO, ET INTERPRETATIO DIALOGI M. T. CICERONIS DE SENECTVTE, AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM FABRICIVM COLVMNAM.

DIVINAE *legis interpretes magnanime Fabrici, necnon certa vita & ratione humani officij veritatem indagantes magiſtri vitæ philoſophi ſummum nobiliſſimi animalis bonum eſſe congruenter naturæ viuere perſpexerunt, & decreuerunt. Illa ſiquidem indulgentiſſima parens virtutum omnium ſemina humanis animis ingenerauit, et quoſdam velui igniculos in primigenijs accendit, qui fida doctrina, & ſolerti vſu tanquam leui flatu adiuti eam excitant flammam, quæ iter naturæ penitus illuſtrat, & proprias dotes rationi, ac prudentiæ patefacit. Ad hoc diuini nutus præſcriptum, atque exemplar viuentes veram humanitatis induũt formam, & prudentiam, iuſtitiam, conſtantiam, modeſtiamq. ſectantes amicitiam, immo neceſſitudinem ſupremi numinis, virtute illam conciliante, ineunt. Et diſcipuli atque æmulatores tanti doctoris conſtituuntur, & appellantur. Qualem ſuſpexit antiquitas Tuſculanum illum Catonem, & vt verioribus vtar notis, viam & conſummatiſſimam virtutum omnium imaginem ſpectatu vndecunque digniſſimam. Optimus etenim habitus eſt, & fuit ætate ſua Orator, Optimus Senator, optimus Imperator. Quo nil ſeuerius Roma vidit vnquam, nil animoſius, nil frugalius, nil iuſtius, nil denique publici vſus & gloriæ ſtudioſius. Teſtis quæſtura, teſtis conſulatus, teſtis rigidiſſima cenſura, teſtis denique Sena & Metaurus, necnon Thermopylarum anguſtiæ, atque Callidromos, vbi ſupra humanas vires depugnans magnanimus heros cum ea fortuna, quæ ignauisſimum quemq. auerſatur et reijcit: acri animo, & præfracto vigore compoſitus, non ſolum hominibus admirandum, verum & deo optimo, maximoq. gratisſimum ſpectaculum exhibuit. Es quoniam ſenectutem, vt poſtremum, ac maximum naturæ munus grato animo excepit, atque conſummatisſimi viri officio functus illam in primis honeſtatem ab omnibus imprudentium hominum calumnijs vindicauit. Iccirco Ciceroni Philoſophorum omnium inſtituta tenenti, & Academica libertate, arbitrioq. præcepta tractanti Catonis popularis tui perſona viſa eſt idonea, quæ prudentisſime grauisſimeq. de ſenectute diſſereret, & dialogum tanti viri rationes ac præcepta complexum Catonem maiorem inſcriberet. Quod præclarum Ciceronianæ ſapientiæ, ac eloquentiæ monimentum, ſed nonnullis quaſi neuis, & mendis dehoneſtatum, & obſcuritate nonnulla inductum emendatoris ac interpretis officio functus, ab informi ſitu vindicaui, & illuſtraui. Quæ lucubrationes tibi ſacrantur iucundisſime, ac moderatisſime Princeps Fabrici, qui Porcij Catonis veſtigijs inſiſtens, togatus, & armatus decorum ſeruas tuum Subiectorum commodis, & quieti ſtudioſe proſpicis: Generoſam indolem tuæ ſobolis, qua te nobilisſima, & pudicitiæ quoddam ſacrarium coniux Lyſina ſingularis, & viri, & Imperatoris Federici Vrbinatis ducis filia, priſcis quibuſque heroinis non æquanda ſolum, ſed præponenda honeſtauit: tuo exemplo iuſtruis, & ad veram imaginem, vt patrem decet, dies, noctesq. effingis. Ignauum ſiquidem ocium fugiens, quod viro è natura viuenti, atque induſtria pœna eſt: nunc tua oppida inuiſendo, nunc venando honeſtisſimis laboribus frueris. Qui generoſos animos nutrire, & ad omnia officia erectiores, & promptiores reddere conſueuerunt. Et vt te tanquam alterum Catonem fortuna exploraret per aſpera quæque adegit, in quibus eniſuiſti in primis, & opima ſpolia tanquam nouus quidã Marcellus Ioui Feretrio triumphans retuliſti. Maximam etenim gloriam id tantum affert, quod cum ancipiti, & maxime arduo periculo tractatur et vincitur. Pacificam Neapolitani regni poſſesſionem maxima ex parte prudentiæ tuæ, ac bellicis periculis, & ſudoribus, necnon magnanimi Proſperi ſolertiæ, cuius læta grauitas, ſublimis ſpiritus, robur inuictum, conſultus ad ardua quæque impetus, & prouidæ mentis amabile pondus Brutos, Decios, Torquatos, Coruinos, Fabios, & Scipiones vndique redolent, acceptam refert grato animo Rex Catholicus. Sed de his alias hoc quantulũcunque eſt Petri Marſi clientis tui munuſculum innata tibi benignitate ſuſcipere dignum ducas. Nec rem ipſam, ſed animum rebus etiam minimis gratiam & æſtimationis nonnihil imponentem expende. Qui te colit, & maximam tibi, ac tuis optat felicitatem. Vale igitur, ac viue felix, & curis aliquando vacuus, quibus pro communi vſu diſtringeris cum tuo Catone te oblecta. Qui rationibus, & exemplis leuem eſſe, ac iucundam ſenectutem demonſtrabit, & immortalitatem animorum aſſerens, contra vltimum terribile te armabit, & erecto animo te illud excipere docebit, quod omnibus natura conſtituit. Cuius inſtitutis, ac legibus æquanimiter parendum eſſe, ſapientiæ profeſſores cenſuerunt, & paruerunt. Ius etenim quod quibuslibet latum eſt, ac latisſime patet, æquisſimum ducere par eſt, & decet in primis.*

M. TVLLII CICERONIS
CATO MAIOR, VEL DE SENECTVTE, AD T. POMPONIVM ATTICVM.

PRAEFATIO.

O Tite, *ſi quid ego adiuto, curam ue leuaſſo,*
Quæ nunc te coquit, & verſat ſub pectore fixa,
Ecquid erit premij?

licet.n. verſibus eiſdē mihi affari te Attice, qbus affatur Flamininū ille vir, haud magna cū re, ſed fidei plenus. q̄q̄ certo ſcio, nō, vt Flamininum, ſolicitari te, Attice, ſic nocteſq́;, dieſq́;. noui.n. moderationē animi tui, & æqtatem; teq́. nō cognomē ſolum Athenis deportaſſe: ſed humanitatē, & prudentiā intelligo. & tñ ſuſpicor iiſdē rebus te, qbus me ipm, interdum grauius cōmoueri. quarum conſolatio & maior eſt, & in aliud tp̄s differenda. nunc aūt mihi viſum eſt aliqd ad te de ſenectute cōſcribere. hoc.n. onere, qđ mihi tecum cōe eſt, aut iam vrgētis, aut certe aduentātis ſenectutis, & te, & me ipm leuari volo. etſi te quidē id modice, ac ſapiēter, ſicut oīa, & ferre, & laturū eſſe certo ſcio. ſed mihi, cū de ſenectutē vellem aliqd ſcribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo vterq; nr̄m cōiter vteretur. mihi quidē ita iucunda huius libri cōfectio fuit, vt nō modo oēs abſterſerit ſenectutis moleſtias, ſed effecerit mollem ēt, & iucundā ſenectutem. nunq̄ igitur ſatis laudari philoſophia poterit: cui q pareat, omne tp̄s ætatis ſine moleſtia poſſit degere. ſed de ceteris & diximus aliàs multa, & ſæpe dicemus. hūc vero libro de ſenectute ad te miſimus. oēm aūt ſermonem tribuimus non Tithono, vt Ariſto Chius, ne parū eſſet auctoritatis in fabula; ſed M. Catoni ſeni, quo maiorē auctoritatem hr̄et oratio: apud quē Lælium, & Scipionē facimus admirantes, q̄ is tā facile ſenectutē ferat, iſq́. eum rn̄dentem: q ſi eruditius videbitur diſputare, q̄ conſueuit ipſe in ſuis libris, attributo græcis litteris, quarum cōſtat eum perſtudioſum fuiſſe in ſenectute. ſed quid opus eſt plura? iam.n. ipſius Catonis ſermo explicabit noſtram oēm de ſenectute ſententiam.

PETRVS MARS.

O Tite, ſi qd ego adiuto,) ꝓfatiūcula hæc opi cōſentanea iucūdiſſime id agit cuius grā inuēta eſt & vſurpata. hoc ſiqdē quaſi veſtibulo, qd artiſex deſigoer, aperit, & aius lectoris veluti ad opta quædā ſacra ꝓnoſcēda inuitat, & inſtruit. Auſpiciū facit ab Enniana ꝯſolatione ad T. Flaminiū ægerrime ferentē cenſoriā nota inuſta L. Flaminio fratri è Senatu moto à Catōe, Flaccoq́. cēſoribus. lege hiſt. apud Liu. lib. 1 s. Decadis bel. Maced. Valer. 2. exēploꝝ & Plut. in T. Flaminio, & ſeniore Catone. [Siqd adiuto) Si in aliquo tibi opē fero. (Curā) Lāguorē animi & ægritudinē. [Lauaſſo) Minuo, & leuē facio. verbū Ennianis tpibus aptū. vt illud Virgil. Cetera qua iuſſo mecū manus inferat arma. [Coqt) Vrēdo macerat. [Verſat) Quatit, ſolicitat. [Deprimeris) grauaris atq; ꝯtetneris. [Ecqd precij) q̄ merces, & cōpenſatio erit ope, ac medelæ. [Enim) Certe inqt te Ennianis verſibus appellabo, ſed è pĥico quaſi narthecio iucundiora, & efficaciora copromā medicamenta. [Ille vir) Calaber Ennius Rudiaꝝ alumnus. vnde Silius, Rudiæ genuere vetuſtæ, Nūc Rudiæ ſolo memorabile nomē alūno. & Ouid. Ennius emeruit Calabris in mōtibus ortus Vicinus poni Scipio magne tibi. [Haud magna cum re) Non ſubnixos, & ſubornatus pĥico inſtrō, & rōnibus ægritudinē ꝯuellere, ac eius vel minimas fibras extirpare idoneus. Idem Cic. in prima ſchola Tuſc. ſic ſcribit. Alcidamas qdam Rhetor antiquus, ſcripſit laudationē mortis, quæ ꝯſtat ex enomeratione humanoꝝ maloꝝ, cui rōnes hæ quæ exqſitius à pĥia colliguntur defuerunt, vbertas orōnis non defuit. [Plenus fidei) Puræ ſimplicitatis & bonitatis. eſt igr̄ hic hoꝝ verboꝝ ſenſus Enniana conſolatio fidam veram & bonā auctoris affectionem oñdit, q̄ nis exqſitis vacet pĥiæ rōnibus, quæ affectibus medetur & angoribus. Vir magnæ rei dē grauis, frugi, ꝯſtans, cōtra nullius rei, leuis, neq̄, etro, nebulo, nauci, nihil. [Solicitari) Vexari, affligi, cruciari. eſt aūt ſolicitudo ai & corporis conquaſſatio. [Moderationem) Temperamentū docto viro, ꝯſtanti, forti, & frugi dignum, quē videlicet nec ſecunda extollunt, nec aduerſas deprimunt, ſed in oī ætate ac vita nām ſeqtur docē. hac ſiqdem repugnante irritus eſt mortaliū labor. [Et æqtatem) Parem in oī fortuna tenorem, & tranqllitatem, conſtāti naturæ conſentaneā. [Humanitatē) Eruditionem atticiſmo dignā. [Prudentiam) Acre iudicium reꝝ, humanaꝝ, & fortuitaꝝ. [Suſpicor) Puto. [Iiſdem rebus) Pr̄iæ ruinis, interituq́. legum, & libertatis. & ſic ad intermiſſam libertatē ſuſpirans Cæſ. ſigillat tyrānidem. [Grauius) Vehementius & moleſtius. [Cōmoueri) turbari, & ſolicitari. [Maior) Maiora fomēta deſiderās & lenationes, qm̄ talis mœror non facile tollitur. eſt ſiqdem ingratiſſimi ciuis, leuiter ferre pr̄iæ interitum. [In aliud tp̄s) Ne in nr̄am perniciem tyrānum irritemus, nam ſapiens q ſibi ꝓdeſſe neſcit, nequidq̄ ſapit. [Onere) Moleſtia ingraneſcentis ætatis. [Vrgentis) inſtātis, & grauātis. [Aduentātis) ꝓpinquæ. aduētare eſt veniēdo ꝓximū fieri. [Leuari) Exonerari. [Modeſte) Tēperate, æquanimiter. [Sapiēter) Prudēti ꝯſilio & acri iudicio, qđ parēti nāæ ſemper adhæret. [Iucūda) Suauis & grata. [Confectio) Cōpoſitio. [Abſterſerit) Exterſerit, expulerit. [Mollē) Lenem, facilē, & gratam, qm̄ ſenectus ꝑclaras hēt dotes, exiſtimationē ſiqdem affert, & auctoritatē. [Pĥia) Quę reꝝ oīum veꝝ habet iudicium, falſas aūt & inanes eijcit opiniones, docetq́. ea timēda nō eſſe, quæ naturalia ſunt, & in ſe nihil hn̄t mali, ideoq́. laudat tanq̄ vitæ dux atq; magiſtra. [Degere) Viuere citra ꝑturbationes, q̄ ex opinione bonorū, & maloꝝ oriuntur. Oīs ætas ꝓpria curricula metiri debet prudēter, atq; aī æqtate luſtrare, decorumq́. ſuum tueri ꝓ uiribus, & à ꝑſcripto naturæ nunq̄ diſcedere. [De ceteris inſtitut.) Pĥicis, & ꝑceptis ad bene, beateq́. viuendum ſpectantibus. & id egerat Cic. cum hæc cōmentaretur in quinq; lib. de Fin. & totidē Tuſc. ſcholis. [Tribuimus) Adſcripſimus, aſſignauimus. Tithonus diu vixiſſe fingitur à poetis & tandē in cicadam verſus. [Ariſto) Hic fuit ex Co inſula, inde Cous denominatus eſt è Peripatetica familia Lyconus ſiue Lyſiæ diſcipulus, de quo ſic ſcribit Idem Cic. in vlt. de Fin. Concinnus & elegans Ariſto, ſed ea quæ deſideratur à magno pĥo grauitas in eo non fuit, ſcripta ſane multa & polita, ſed noſcio quo pacto auctoritatē orō non habet. [Auctoritatis) Exiſtimationis & dignitatis ī fabuloſa pſona. & ſic latēter notat Ariſtonis iudiciū in pſonis diligendis. [Facile) leniter, iucūde. [In ſuis libris) Originibus & cōcionibus, necnon de re Ruſtica Catonē græcas literas ſero didiciſſe, dicit Plut. pleriq́. auctores ſunt in ſumma etenim ſenectute Græcos libros in manu ſomēs breues è Thucydide cōmentariolos, plures aūt è Demoſthene confecit quos in cauſis orandis magna vſui fuiſſe conſtat. ſcripta quoque ſua Græcis & ſententijs & hiſtorijs diſtincta ēt atque ēt exornaſſe pleraque grauiter & ſapienter dicta ad verbum è Græco in Latinum tranſtulit. [Sententiam) Opinionem, iudicium. [Grauem) Moleſtam, onerosām. [Aetna) Mons & vrbs Siciliæ.

MART. PHIL.

O Tite, ſi quid ego adiuto,) Adiuto frequētatiuum à iuuo uas, ab vltimo ſupino formatū mutatione u in o. Et ſciendū ſane quod oīa freqnētatiua primæ coniugationis ſeruant

uăt ſignificationem primitiuoꝶ, tametſi quædā ex his in alium ſenſum trāſire videātur, ut traho tracto, cogo cogito, dico dicto, haben habito, ut Virg. Atq; humilea habitare caſas, & figere ceruos. [Cura) Quaſi cor vrens appellatur, quā μαιγῶσι Græci dñt μέλη mēbra λάπτειν, corrodere, qđ corrodat mēbra, qđ vocabulū quaſi exponēs inqt ille. [Quæ nūc te coqt) .i. terit. vnde interdū cura amorē ſigñat, vt Virg. in 4. At regina graui iandudum ſaucia cura. [Leuaſſo) Antiquū verbū deſideratiuū, amaſſo, capeſſo. [Deprimeris) Vrgeris, à premo cōpoſitū. [Ec) Pro ecce apocope eſt. [Præmij) Legitur & pcij, ſed melius pmij, niſi ponaī pmiū pro precio. vt Sal. in Iugurtha. Vicit tñ in Senatu pars illa, q̃ vero pciū aut grām ante ferebāt. pciū .n. illud ꝓprie eſt, qđ re empta datur. [Licet.n.) Seqtur Tullius, Licet hoc eſt poſſum, interdū Licet ſignificat tametſi. & tūc eſt ꝯiūctio. [Attice) M. Pōp. (vt diximus) ſuū cognomē eſt Atticus, nomē Marcus, cognomē ēt Pōponius. nā ſua familia Pōponia rocabaī. Dictus .n. eſt Attic⁹ ab Athenis, q̃ ēt, Attica ab regina quadā Atti vocitata eſt, ſicut Athenæ ἀπὸ τῆς ἀθηνᾶς .i. Minerua, q̃ ei ſuū impoſuit nomē. [Flaminiū) principē Romanum, de quo diximus q viam ſtrauit Romæ, & de ſuo noie Flamineā noiauit. de qua Iuuen. Experiar qd ꝯcedatur in illos, Quoꝶ Flaminia tegitur cinis atq; Latina. [Haud m.) Cum re .i. nō magna cū ſapia & doctrina. [Plenus fidei) .i. amicitię & bonitatis. Fides .n. vt Cic. in lib. de off. docet, eſt dictoꝶ ꝯuētorumq. ꝯſtātia. Dicta aūt eſt fides, vt Noni. ait, qđ fiat qđ dcm̄ eſt. Plen⁹ āt & cū ablatiuo, & cū genitiuo iūgitur. Iuuen. Plena ipſo. Terent. Plenus ſum rimaꝶ. [Solicitari) Angi, dolere, vñ ſolicitudo dicta eſt .i. anxietas. Afficiebaī .n. Atticus magno dolore, tū pp Rēp. occupatā, tum pp perturbationes multas, tum pp fratrem interēptū furori ſui, q Cinneis ꝑturbationibus fuit occiſus. qa Cinna ſocer Cæſ. fuit. & cauēdū eſt ne ſolicitū ꝓ diligēte dicamus, vt pleriq; dñt, cū anxiū ſigñet. vt Cic. Solicitus eqdē erā de rebus vrbanis. Ouid. Res eſt ſoliciti plena timoris amor. [Noctesq. diesq;) .i. ſp. & honeſtius eſt loq. ꝑ accuſatiuū, quā ꝑ ablatiuū, vt in lib. de off. Annū iā audiētē Cratippū. Facimus & ꝑecca in hoc dñiam, q̃nquidem cū dicimus per accuſatiuum, tps integrum & cōtinue ſignificamus, cū vero ꝑ ablatiuum tpr intermiſſum. vt in hoc anno ſtudui, & ꝑ hūc annū ſtudui. [Moderationē) Quod bene ſcias moderari in rebus aduerſis, & ſecūdis. & à modo, hoc eſt mēſura nomē accepit. vnde captat beneuolētiā ab eoq. captatur, ſi eos, q audiūt laudamus, vt ipſe in Rhetoricis docet, ſi res eoꝶ fortiter, māſuete, ſapiēter, magnifice iudicatas ꝓferemus. [Acqtatē) Tolerātiā. ſigñat .n. æqtas duo, iuſtitiā vt ſeruātiſſimus æqui. & tolerantiā vt ęquo aio tuli .i. forti & patiēti. [Cognomē) ꝓprie dicit, q̃uis aliter videatur. nā cognomē agnomē, & nomē i hoc diſcrepāt, qđ cognomē eſt à gñatione & à familia, vt Pōp. vt Cor. Agnomē ab cuētu rei, vt Scip. Afric. ab Africa ſuperata agnomē eſt ſortitus. & ſic Att. eſſet Agnomē & nō cognomē. Sed Tul. reſpexit tps futuꝶ ſuæ cognitionis, qđ poſteri oēs illius Attici ſunt cognominati. ſicut Virg. Cui nūc cognomē Iulo additur. itaq; principiū ab Attic. Nomē vero eſt qđ a partib. imponitur pueris, vt Scip. vt Mar. [Humanitatē) dupliciter intelligit, eſt .n. primo humanitas moꝶ ſuauitas, dexteritas, & aptitudo, & ipſa ai manſuetudo, quā πρᾳότητα Græci dñt, ſecundo ſigñat doctrinam, & diſciplinam. [Iiſdē rebus ſuſpicor) ſtatu reip. & ꝑturbationibus multis in ciuitate. [Grauius) Moleſtius, aut q nunq̃ grauē tibi ſenectutē eſſe ſenſerim. [Cōſolatio) Doloris diminutio, quā Græci dñt παραμυθίαν. [In aliud tps) qa alias rebus iſtis ꝑdiris publicis & priuatis doloribus cōſolationē afferemus. [De ſenectute) Docilē facit auditorē. qa ſummā cauſæ bř expoſuit. [Hoc .n. onere,) Attētū reddit auditorē Atticū. qa oñdit ſe eſſe dictuꝶ de rebus, q̃ ad eū ipſum q audit pertinent. ſ. q̃uo leuare poſſit onera ſenectutis, & hoc modo ſubiungit vtilitatē operis. ſecundo cōmendationes phiæ, q̃ eſt. illa q̃ dat medicinā .ſ. ꝯſolationē ſenectutis, tertio & vltimo totius operis huius formā & modū, velut maiorē Catonē iducit diſputātem de ſenectute. qa vt ait Nonius Marcel. Senes omnibus ſunt tædio & odio, & ab onere dř oneratus, honuſtus vero ab honore, & in hoc differūt quod oneratus eſt qualicūque depreſſus onere inqt Ser. honuſtus vero cui onus ipm̄ honori eſt. vt ſiqs ſpolia hoſtiū ferat. ſed oneratus nō aſpiratur, qa ab onere venit. honuſtus aūt, qa ēt ab honore deſcēdit retinet aſpirationē. [Vrgentis) Tanq̃ ad tps pñs. eſt .n. vrgere premere. [Aduentātis) Futuꝶ. qa nō eſt pñr ſed futuꝶ illud quod aduētat, quaſi pñtis, & futuræ ſenectutis onere, & vſus eſt frequētatiuo, vt anni celeritatē oſtenderet. cito .n. pede labit ætas, ſic Seneca in Hercule furēte. Rota ꝑcipitis vertit anni. Horat. Heu Poſthume, Poſthume labunī anni, & nihil eſt annis velocius. [Et meipm̄) Addit ipm̄ q ſolet mederi alijs, & dare ꝯſilia & remedia, ſe ipm̄ ēt relit, & ſciat curare, ne videatur, ſicut inqt Sulp. ille, imitari malos medicos q in alienis morbis ſe ꝓfitētur tenere medicinæ ſciētiā, & ſeipſos curare non pñt. [Modeſte) Moderate, quātū ad intolerabilia mala. [Et ſapiēter) Quātū ad mala tolerāda, quæ ſapienter ſcit tolerare. Duo .n. ſunt gña maloꝶ. Vnū intolerabile quod tu modice fers. Alteꝶ tolerabile, qđ ſapiēter toleras. [Certo ſcio) Libētius Cic. hac vtitur locutione, quam q dicit certe ſcio. [Vellē) .i. eligerē. nā volūtas eſt alic⁹ rei faciēdę electio. [Occurrebas) in mētē veniebas, ſed occurrere plura ſigñat, & itēdū obuiare Iuuen. Occurrit matrona potēs, q̃ molle calenum. p. u. m. ſ. & eſt obſtare, vt Perſius. Venięti occurrere morbo. [Iucūda) Cū voluptate fructuoſa, dicta ſunt iucūda à iuuādo nō à iocādo, & qa magna erat affinitas inter, u, & , o, dř iucūdus iucūda iucūdū, & iocūdus iocūda iocūdū, & differt ab amœno. qa amœnus eſt voluptuoſus ſine fructu, dictus ab à qđ eſt ſine munere. & cū diphthōgo ſcribit. qa u fit ex œ facit u: & ecōtra œ facit u ſicut eſt apud Græcos, quod œ facit eu. Feſtus tñ inqt amœna eſſe loca q̃ ad ſe amāda alliciāt & trahāt. [Nunq̃ igř) Cōmendatio phiæ quæ medetur nō modo ſenectuti, ſed oibus dolorib. & morbis, dicta phia qđ amica ſit ſapiæ, hāc vero Latini ſtudiū dñt ſapiētiæ. Cic. in 4 de off. nihil aliud eſt phia, ſi interpretari volumus, quā ſtudiū ſapientiæ. Item in proœmio Tuſcul. q̃ōnum. Studio ſapiētia, quæ phia dicit, continetur. Quæ qdem phia triplex eſt. Vna quæ facit hoiem doctum quam Græci φυσικὴν, nři nālem appellāt. altera quæ reddit hoiem politū, & bene loquētē, quæ apud Græcos λογικὴ, & apud Latinos rōnalis nuncupatur, q̃ habet grāmaticā, dialecticā, & Rhetoricam. Tertia vero reddit hoiem bonū, & bene operantem, quā Græci ἠθικὴν, moralē, nři vocāt. [Sed de ceteris) Diximus multa & ſæpe dicemus. verba dicit Cic. ſe multa dixiſſe de ceteris rebus. nā multa extāt ꝑclara & admirāda volumina, quæ multū linguæ Latinę, cūctoq. humano gñi ꝓſunt, in q̃bus mores hoium, iuuenumq., ſenumq., ceterumq. reꝶ oium doctrina tractatur. [Hunc librū) hoc dicit de ceteris rebus multa diximus, ſed ad te hūc librū miſimus de ſenectute. [Oēm aūt ſermonem) Beneuolentiā captat ab aduerſario, & à rebus ipſis. quod facimus q̃n nřam rem laudando extollimus, aduerſarioꝶ ꝑ contemptionē deprimimus. [Nō Tithono ſed Catoni) Tithonus aūt Laomedōtis filius fuit, q cū magnanimus eſſet, ne domi torpeſceret, ꝓfectus eſt in Orientē, ubi eius amore capta Aurora eū duxit in maritū, & in cœlū leuauit, cū qua Tithonus lōgo tpe dř vixiſſe, adeo quod ꝑ lōgam ætatē fingūt poetæ in cicadā eſſe mutatū. Horat. Longa Tithonū minuit ſenectus, quē Ariſto Chius in ſuo lib. inducit diſputantē de ſenectute. Ariſto .n. orator fuit in Chio inſula & ciuitate natus. [Ne parū auctoritatis eſſet in fabula) qa quod de Tithono dř fabuloſum eſt. ſ. in cicadā eſſe mutatū, & Aurorā habuiſſe vxorē. qa Aurora nihil aliud eſt niſi ſplēdor ſolem ꝑcedens, & in cicadā eſſe mutatū natura nō patitur humana, ſed veritas hæc eſt. Quod Tithonus in Orientē iuit, & ibi ſplēdidiſſimā reginā accepit vxorē, cum qua vſq; ad decrepitā vixit ætatē. & qa in ſenibus nihil aliud niſi verbū remanet, idēo in cicadā dř eſſe mutatus, quæ cantādo vitā finit. In hoc itaq; quod fabuloſum eſt Ariſt. Chiū Cic. noluit imitari, ſed in ceteris bene ſecutus eſt eū. [Maiorē auct.) Eſt aūt auctoritas ſnia imitatione digna. & bene diſputāre Catonē maiorē auctoritatē habet oro, cuius verba, vt ait Plin. de naturali hiſt. pro oraculis apud Rom. habita ſunt, q ēt dř tria in ſe habuiſſe ꝑclara. qđ ſummus orator, ſummus Senator, ſumm⁹ impator fuit, & quartū ēt recte adiungere poſſumus, qđ ſummus & optimus paterfamilias fuit. [Lælū & Scipionē) Vnū par amicoꝶ & ſingulare. ſicut Pylades & Oreſtes apud Græcos. Læl .n. fuit Romæ adoleſcēs ꝑclariſſimus. Scipio itē Rom. & ille minor ꝑſtātiſſimus, q Carthaginē funditus deleuit. Multi .n. fuerunt Scipiones, ſed duo potiſſimū hiſce libris à Cic. memorati. Ille aūt primus Scipio Cor. Afric maior dictus, q Carthaginē P. R. tributariā fecit. Secūdus uero q in hoc opere iducitur ad loquēdū, Scip. Cor. Aemil. Afr. minor eſt appellatus. [Admirātes) admiramur .n. virtutes, & hoies virtute ꝑditos Miramus aūt opera & męnia, arces, domus, tēpla. [Qui ſi eruditus videbitur diſputare) Quaſi tacitæ rñdet q̃ōni. qa auctores oēs ſuis in operib. decoꝶ ſeruare debēt loquētiū perſonaꝶ hoc eſt qđ qſq; ꝑ ſua qualitate loquatur. vñ dicit Horat. in poetica, Intererit multū Dauus ne loquatur, an heros, Maturus ne ſenex &c. Et qđ Cato loquatur polite, & ornate, & erudite i hoc opere nō ꝯueniret. qa Cato ia doctus qdē eſt & peritus, q plurima cōpoſuit volumina, vt de originibus, de agricultura, & alijs rebus, ſed nō politus, & ornatus, & neſciebat qdē limā Cic. Veꝶ dicit nunc Cic. qđ effectus eſt politus & eruditus ex literis Græcis, q̃bus pōt optime tā ornata, & polita vti orōne in hoc opere de Senectute. Cōſtat .n. Catonē iam ſenē perſtudio

ſum fuiſſe literaꝶ Græcaꝶ. Vel eruditus inqt, vt tacite ſeipſum
cōmendaret hac figura dicendi. Scimus.n.noo Catonē, ſed ipſum
Cic. verba factuꝶ. [Diſputare) Tractum verbum ab arte putatio-
nis. qua ſuperflui rami, & ſarmēta amputātur. ſic in ſermonibus
ſuperflua verba dimittūtur, & bona cum rōne dicta tenentur. vn
de dicta eſt diſputatio, q̄ eſt docta & emendata, & polita & erudi-
ta elocutio. [In ſuis libris) De originib. & agricultura, & alijs to q
bus docte dixit, ſed nō polite, & erudite. [Perſtudioſum) Valde
ſtudioſum, adeo vt in ocilio, & in ſceoa Græcos legeret libellos.
Studium aūt eſt quædā voluntas, & ai applicatio ad aliqd peragē
dum. [Sed qd opus eſt plura) Facit finē dicēdi Cic. ſed ſermonē cō
mittit Catoni de ſenectute diſputātū, & ipſe iterea dormiet Cic.
Sed ſane ſciendū hunc librū à multi dialogū appellari, vt ait Plut.
dictus vero dialogus eſt ἀπὸ τοῦ διαλέγεσθαι quod plurium ſit ſer-
mo & diſputatio, non ſolum duoꝶ, vt qdam dnt literaꝶ Græcaꝶ
imperiti. Valde enim errant, qui à δύο & λόγῳ dictum putant.

ASCEN. O Tite ſiqd ego adiuto &c. Tāetſi hic liber ante ſuperio-
rē, vt in illius pfatione patet cōpoſitus eſt, iuxta tñ rō-
nem eum ſeqtur in legendo. Nam quemadmodū poſt
officia vniuerſo hoium gñi præſcripta bene ſecutum eſt opus de
amicitia, vt egregiū in amico colendo ſignificetur offm̄, ita nunc
qa inter amicos ex officio viuentes in extremam vſq; vitam eſt
caritatis cōiunctio, bene ſeqtur de ſenectutis onere, ſi quod habe
ret conſolatio. affatur aūt in præfatione Cic. Titum Pomp. Atti
cum iiſdem verſibus, quibus Ennius T. Flaminium conſolaturus
eum, qꝰ frater eius Senatu priuatus fuerat, dico frater L. Flami-
nius, vt Cato dicet in hoc opere poſt rubricam, ſeqtur tertia &c.
Hic aūt dictus eſt Marcus Titus Pomponius Atticus, vbi Marcus
proprium eſt nomen à Martia, tñ virtute inditum. Titus prono-
men a tutando dcm̄, vnde ingentes Titos dicit Perſius. Pōponius
cognomen qa cognationis & familiæ nomen. Atticus agnomen
ex euentu impoſitum, quod Atticam eloquentiā reportauerat, vt
hic Cic. innuit. Ceterum qa oia in cōmentarijs graphice decla-
rantur ſatis inſtituto meo fecero ſi ordinem contexuero. Hoc tñ
præmittam pp carmen melius legi precij quam præmij. accipiq́.
precium vt a comico. ego precium ob ſtultitiam fero. dicit itaq;
Ennius. O Tite Flamini niſi ego adiuto ſup. te. qd. i. in aliquo, vel,
pro vel leuaſſo. i. leuem facio & imminuo curam, quæ coqt nunc
te & verſat te exiſtens fixa ſub pectore. i. in pcordijs. Et qua. ſ. cu
ra tu deprimeris. i. deijceris & deorſum premeris, hoc eſt demiſſo
aio ſic. ecqd. i. ecce qd precij. ſ. laboris. i. qd præmij erit mihi? Et ſi
Atticus quærat. At q mihi hæc carmina ſcribis Cic. Rñdet. Non
ab re, licet enim. i. licitum eſt mihi ò Attice affari. i. alloq te iiſdē
verſibus, qbus ille vir. i. notiſſimus. ſ. Ennius, haud cum magna re
. i. ſupellectile reꝶ & diuitiaꝶ, ſed plenus fide. i. fidelitatis. affatur
Flaminium. ſ. Titum à Senatu deiectum, q̄q̄ certe aut certo ſcio
ò Attice non ſolicitari ſic noctes, & dies, vt Flaminium. i. quemad
modum aut quantum audiui Flaminium ſolicitari. Noui. n. mo-
derationem & æqtatem. i. æquanimitatem ai tui. Et intelligo te
deportaſſe Athenis non ſolum cognomen, vt Atticus dicaris, ſed
ēt humanitatem & prudentiam. Et tñ ſuſpicor te cōmoueri in-
terdum grauius iiſdem rebus, qbus meipſum. ſ. noui cōmoueri. i.
tyrānide Cæſaris & deſolatione reip. Dico. ſ. noui. qa non ſuſpi-
catur ſed certo ſcit, qbus rebus ipſe cōmoueatur. Quaꝶ. ſ. reꝶ cō
ſolatio eſt, &. i. ſimul maior, quam. ſ. quæ hoc codice poſſit expli-
cari, & differenda in aliud tps. Aūt pro ſed, viſum eſt mihi. ſ. vtile
ſcribere nunc ad te aliqd de ſenectute. Enim pro qa. ego volo, &
te & meipſum leuari hoc onere ſenectutis, aut vrgentis iam, aut
certe aduentantis. quod. ſ. onus ſenectutis eſt mihi cōe tecum. Et
. i. tametſi, ſcio certo te qdem, q d. vt de me mihi affirmem, & ferre
. ſ. nunc & laturꝶ eſſe. ſ. in poſteꝶ modeſte ac ſapiente id. ſ. onus ſe-
nectutis. Sed cū ego vellem ſcribere aliqd de ſenectute, tu occur-
rebas mihi dignus eo munere, quo vterq; nrm vteretur cōiter. i.
vt re cōi. Quidem. i. certe confectio huius libri fuit mihi ita iucū
da, vt non modo. i. nō ſolum abſterſerit oēs moleſtias ſenectutis,
ſed ēt effecerit ſenectutē mollem. i. non duram & facile tolerabilē
& iucundam, quod adhuc plus eſt. Nunq̄ igitur. Quia ex phię ſtu
dio ad ſenectutis onus leuandū inuenerat, apte ad eius laudatio-
nem pgreditur dicens: Igitur qua iſta ex phia diſcuutur, phia nū
quam poterit laudari ſatis digne, cui. i. phiæ Moralis q pareat. i.
obediat, poſſit degere. i. de agere, & deplere oē. i. totum tps ætatis
ſine moleſtia. ſed de ceteris. ſ. cōmodis phiæ, & . i. ſimul diximus
multa, & dicemus ſæpe multa. Vero pro ſed, nos miſimus ad te
hūc librum de ſenectute. Aūt pro ſed, tribuimus oēm ſermonem
. i. diſputationem nō Tithono (quem fabulæ antiqſſimum fuiſſe
fingunt, ita vt in cicadā præ ſenio verteretur.) Vnde Horat. Lōga
Tithonū minuit ſenectus. vt. i. quēadmodum Ariſto Chius ſup. fe
cit in eo libro quē de ſenectute ſcripſit. Ne paꝶ auctoritatis eſſet
in fabula. i. ſi fabuloſa admiſcerē, vt ille, ſed tribuimus ſup. ſermo-
nē Marco Catoni ſeni. non igi Vticēſi. quo. i. ideo vt oro haberet ma
iorē auctoritatē. Apud quē. i. in cuius colloqo nos fecimꝰ Læliū,
& Scipionē amicos illos inter ſe ſapiētiſſimosq́. viros admirātes,
qd is. ſ. Cato ferret tā facile. i. tā patiēter ſenectutē. Et fecimus eū
. ſ. Catonē rndētē ijs. ſ. Scipioni & Lælij Qui. ſ. Cato ſi videbit di-
ſputare eruditus quā ipſe. i. dū ex pprio inueto loqueretur in li-
bris ſuis. attributio. i. volo attribuas literis Græcis, qnaꝶ cſtat eū
fuiſſe pſtudioſum. i. valde ſtudioſum in ſenectute? q. d. ne puteria
qd ɔtra decoꝶ pſonæ fecerim plus eruditionis illi tribuēs in di-
ſputatione quā apud me habet quā to libris. Sed qd opus eſt ſup.
dicere plura? q. d. nihil. Enim pro qa, ſermo ipſius Catonis expli
cabit rem. i. proximo libro oēm ſentētiam noſtram de ſenectute.

T Ertius verſus ita mutilus eſt, vt ne conſtet qdem ea pars, niſi DOCT.
in deprimeria, elidas vltimā conſonātem. Integer erit, ſi poſt *interpr.*
hoc verbū addas, poſt, aut mox, aut dein, tum in fine adijcias mi.
Vtranq; vocē addit Theodorus hæc Græce vertens, *ἔπειτ' ἐν ἐμοί*,
ſiue vetuſtum aliquod exēplar ſecutus, ſiue vt expleret metrū. In
multis cod. deprauate ſcriptū erat, pmij, pro precij. In eodē carm.
vt elidēdum, s, in deprimeris. Eſt aūt verſus imperfectus. [Ille vir
haud magna in re.) Quidam deprauarūt, haud magna cum re, nō
agnoſcentes Rom. ſerm. elegantiam, qua vſus eſt Horat. in epiſt.

Me libertino natum patre, & in tenui re
Maiores pennas nido extendiſſe loqueris.

Fortunæ tenuitatem, & rei familiaris anguſtiam ſignificans: Rur
ſus in Satyris:

Validus male filius in re
Prœclara ſublatus,

diuitem indicās. Ad eum modū Ennius, opinor, deſcribitur, For-
tuna qdē tenui vir, ſed egregiæ fidei, Nam vr & hoc eſſe fragmen
tum Enniani carminis, vt finis Heroici carminis ſit, ille vir haud
magna in re, initium alterius, Sed plenus fidei. Non refellam hic
vel Petri Marſi vel alioꝶ cōmēta, cum ipſe Theodorus videatur
non aiaduertiſſe M. Tullij ſenſum, vt qui verterit, *καὶ πρᾶγμα τι*
μὴ οὐ παρ ... ειτο, quaſi Flaminius de re leui ſit diſcruciatus Alioq
addidiſſet articulū Græcum, *ὁ δ' οὐ ... πρᾶγματι*. Sed quid
hoc ad rem, aut q cohæret, ſed plenus fidei? Certe *καὶ πρᾶγματι*,
Græcis ad facultatea referri nō pōt. [Quibus meipſum) Nouum
ſermonis genus. oeq; . n. hoc ſenex ſe ſuſpicari, iuuenes iiſdē rebus
cōmoueri, qbus ſuſpicator ſeipſum cōmoueri. Quis. n ſuſpicatur
de ſeipſo? [Et ſi te quidem) Quod hic abſolute ſubijcit, etſi, id
vſitatius eſt in q̄q̄, neque tamen verebimur imitari Ciceronem.

Dialogi perſonæ,

SCIPIO, CATO, LAELIVS.

SAEPENVMERO admirari ſoleo cū
C. hoc Lælio, cū ceterarum rerum tuā
excellentē, M. Cato, pfectamq́. ſapien-
tiā, tum vel maxime, q nunq̄ grauē tibi
ſenectutē eſſe pſenſerim: quæ pleriſq;
ſenibus ſic odioſa eſt, vt onus ſe Aetna
grauius dicāt ſuſtinere. CATO. Rē haud ſane, Scipio, &
Læli, difficilē admirari videmini. qbus. n. nihil eſt in ipſis
opis ad bene, beateq́. viuēdum, ijs oīs ętas grauis eſt: q aūt
oia bona à ſe ipſis petūt, ijs nihil pōt malum videri, quod
naturæ neceſſitas afferat: quo in gñe eſt in primis ſene-
ctus: quā vt adipiſcantur, oēs optant; eandē accuſant ad-
epti: tāta eſt incōſtantia, ſtultitia, atq; peruerſitas. Obrepe
re aiunt eā citius, q̄ putaſſent. primum, qs coēgit eos fal-
ſum putare? qui. n. citius adoleſcētiæ ſenectus, quā pueri
tię adoleſcētia, obrepit? deinde, q minus grauis eſſet ijs ſe
nectus, ſi octingēteſimū annum agerent, q̄ ſi octogeſimū?
præterita. n. ætas, quāuis longa, cum effluxiſſet, nulla cōſo
latione permulcere poſſet ſtultā ſenectutem. quocirca, ſi
ſapientiam meā admirari ſoletis, quæ vtinam digna eſſet
opinione veſtra, nrōq́. cognomine; in hoc ſumus ſapien

tes,

tes, ꝙ naturã optimam ducem, tanq̃ deum, ſeqmur, eiq́;
paremus: à qua nõ veriſimile eſt, cum ceteræ partes æta-
tis bene deſcriptæ ſint, extremum actum, tanq̃ ab inerti
poëta, eſſe neglectum. ſed tñ neceſſe fuit eſſe aliquod ex-
tremum, & tanq̃ in arborum baccis, terræq́. frugibus, ma
turitate tempeſtiua quaſi vietũ & caducum: quod feren-
dum eſt molliter ſapienti. qd.n.eſt aliud, gigãtum more
bellare cũ dijs, niſi naturæ repugnare? LAE. Atqui, Cato,
gratiſſimum nobis, vt ẽt pro Scipione pollicear, feceris, ſi,
qm̃ volumus (ſperamus quidẽ certe) ſenes fieri, multo an
te à te didicerimus, qbus facillime rõnibus ingraueſcentẽ
ætatem ferre poſſimus. CA. Faciam vero, Læli, ꝓſertim
ſi vtriq; vr̃m gratum, vt dicis, futurũ eſt. LAE. Volumus
ſane, niſi moleſtum eſt tibi, Cato, tanq̃ longam aliq̃ viam
cõfeceris, qua nobis quoq; ingrediẽdum ſit, iſtuc, quò p-
ueniſti, videre quale ſit. CA. Faciã, vt potero, Læli: ſæpe
enim interfui querelis æqualium meorũ, (pares aũt cum
paribus, veteri ꝓuerbio, facillime congregantur) quas C.
Salinator, quas Sp. Albinus, hoĩes cõſulares, nr̃i fere ęqua
les, deplorare ſolebãt; tum, ꝙ voluptatibus carerent, ſine
qbus vitam nullam putarent; tum, ꝙ ſpernerentur ab ijs,
à quibus eſſent coli ſoliti. q mihi non id videbantur accu
ſare, quod eſſe accuſandum. nã ſi id culpa ſenectutis acci
deret, eadem mihi vſu euenirẽt, reliquiſq́. oĩbus maiorib'
natu; quorum ego multorũ cognoui ſenectutẽ ſine que-
rela; q ſe, & libidinum vinculis laxatos eſſe non moleſte
ferrent, nec à ſuis deſpicerentur. ſed oĩum iſtiuſmodi que
relarũ in moribus eſt culpa, nõ in ætate. moderati.n. & nec
difficiles, nec inhumani ſenes tolerabilẽ ſenectutẽ agunt:
importunitas aũt, & inhumanitas omni ętati moleſta eſt.
LAE. Eſt, vt dicis, Cato. ſed fortaſſe dixerit quiſpiã, tibi
ꝓp opes, & copias, & dignitatem tuã, tolerabilem ſenectu
tem videri, id aũt non poſſe multis cõtingere. CA. Eſt
iſtud quidẽ, Læli, aliquid, ſed nequaq̃ in iſto ſunt oĩa. vt
Themiſtoclem ferunt Seriphio cuidam in iurgio rñdiſſe,
cum ille dixiſſet, nõ eum ſua, ſed patriæ gloria ſplendore
aſſecutum. Nec hercule, inqt, ſi ego Seriphius, nobilis, nec
tu, ſi Atheniẽſis eſſes, clarus vnq̃ fuiſſes. quod eodẽ modo
de ſenectute dici põt. nec.n. ſumma inopia leuis eſſe ſene
ctus põt, ne ſapiẽti quidem, nec inſipienti, ẽt in ſumma co
pia, nõ grauis. Aptiſſima oĩno ſunt, Scipio, & Læli, arma
ſenectutis, artes, exercitationeſq́ virtutum: quæ in omni
ætate cultæ, cũ diu multumq́. vixeris, mirificos afferunt
fructus; nõ ſolum, quia nunq̃ deſerunt, ne in extremo q-
dem tꝑe ætatis; (q̃q̃ id maximum eſt) verum ẽt, quia cõ
ſcientia bene actæ vitæ, multorumq́. benefactorum recor
datio iucundiſſima eſt. Ego Q. Maximum, cum, q Tarẽ
tum recepit, ſenẽ adoleſcens ita dilexi, vt æqualem. erat
enim in illo viro comitate cõdita grauitas: nec ſenectus
mores mutauerat. q̃q̃ eum colere cœpi non admodum
grandem natu, ſed tñ iam ætate prouectum. anno.n. poſt,
q̃ Conſul primum fuerat, ego natus ſum: cumq́. eo quar
tum conſule adoleſcentulus miles ad Capuam profectus
ſum, quintoq́. anno poſt ad Tarentum q̃ſtor: deinde ędi
lis, quadriẽnio poſt factus ſum prætor: quem magiſtratũ
geſſi conſulibus Tuditano, & Cethego, cum quidem ille
admodum ſenex ſuaſor legis Cinciæ de donis, & muneri
bus fuit. hic & bella gerebat, vt adoleſcens cum plane grã
dis eſſet: & Annibalẽ, iuueniliter exultantem, patiẽtia ſua
molliebat: de quo præclare familiaris noſter Ennius:

Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem:
Non ponebat enim rumores ante ſalutem.
Ergo magiſq́., magiſq́. viri nunc gloria claret.

Tarentum vero qua vigilantia, quo cõſilio recepit? cum
quidem, me audiẽte, Salinatori, qui, amiſſo oppido, fuge-
rat in arcem, gloriãti, atq; ita dicenti, mea opera, Q. Fabi,
Tarentũ recepiſti; certe, inquit, ridens: nã, niſi tu amiſiſ
ſes, ego nunq̃ recepiſſent. Nec vero in armis præſtãtior,
q̃ in toga; qui cõſul iterum, Sp. Caruilio collega quieſcẽ
te, C. Flaminio tribuno pl quoad potuit, reſtitit, agrũ Pi
cenum, & Gallicum viritim cõtra ſenatus auctoritatẽ di-
uidenti: augurq́. cum eſſet, auſus eſt dicere, optimis auſpi
cijs ea geri, quæ pro reip. ſalute gererẽt? quæ cõtra remp.
fierent, cõtra auſpicia fieri. multa in eo viro ꝓclara cogno
ui: ſed nihil eſt admirabilius, q̃ quo modo ille mortẽ M.
filij tulit, clari viri, & cõſularis. eſt in manibus laudatio:
quam cum legimus, quem philoſophum non contemni-
mus? Nec vero ille in luce modo, atq; in oculis ciuiũ ma
gnus, ſed intus, domiq́ ꝑſtantior. qui ſermo? quę ꝓcepta?
quãta notitia antiquitatis? ſcientia iuris, augurij? multæ
etiam, vt in hoĩe Romano, litteræ: oĩa memoria tenebat
nõ domeſtica ſolum, ſed ẽt externa bella. cuius ſermone
ita tum cupide fruebar, quaſi diuinarem id, quod euenit,
illo extincto fore vnde diſcerem, neminem. Quorſum igi
tur hæc tã multa de Maximo? qa profecto videtis, nefas
eſſe dictu, miſerã fuiſſe talem ſenectutem. nec tñ oẽs pñt
eſſe Scipiones, aut Maximi, vt vrbium expugnationes, ut
pedeſtres, naualeſue pugnas, vt bella à ſe geſta, vt trium-
phos recordentur. eſt ẽt quiete, & pure, atq; elegãter actæ
ætatis placida ac lenis ſenectus: qualem accepimus Plato
nis, qui vno, & octogeſimo anno ſcribens mortuus: qualẽ
Iſocratis; qui eum librum, q Panathenaicus inſcribitur,
quarto & nonageſimo anno ſcripſiſſe dr̃, vixitq́. quinquẽ
nium poſtea: cuius magiſter Leõtinus Gorgias, centum,
& ſeptem cõpleuit annos; neq; vnquã in ſuo ſtudio, atq;
opere ceſſauit. q, cum ex eo quæreretur, cur tãdiu eſſe vel
let in vita, nihil habeo, inquit, ꝙ accuſem ſenectutem. prę
clarum rñſum, & docto homine dignum. ſua enim vitia
inſipientes, & ſuam culpam in ſenectutem conferunt. qđ
non faciebat is, cuius modo mentionem feci, Ennius:

Sicut fortis equus, ſpatio qui ſæpe ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confectus quieſcit.

equi fortis, & victoris ſenectuti cõparat ſuam: quem qui-
dẽ meminiſſe probe poteſtis: anno.n. vndeuigeſimo poſt
eius mortem, hi cõſules, L. Flaminius, & M. Atilius, facti
ſunt: ille aũt Cæpione, & Philippo iterũ conſulibus mor
tuus eſt, cum ego, quidem & LX. annos natus, legem Vo-
coniã magna voce, & bonis lateribus ſuaſiſſent. ſed annos
LXX. natus (tot.n. vixit) Ennius ita ferebat duo, quæ ma
xima putantur onera, paupertatem, & ſenectutem, vt eis
pene delectari videretur. etenim, cum cõplector aĩo, qua
tuor reperio cauſſas, cur ſenectus miſera videatur; vnam,
ꝙ auocet à rebus gerendis; alteram, ꝙ corpus faciat infir
mum; tertiam, ꝙ priuet oĩbus fere voluptatibus; quar-
tam, ꝙ haud procul abſit à morte. earum, ſi placet, cauſſa
rum quantum quæque valeat, quamq́. ſit iuſta, videamus.
A rebus gerendis ſenectus abſtrahit: quibus? an ijs, quæ
iuuentute geruntur, & viribus? nullæ ne igitur res ſunt
ſeniles, quæ vel infirmis corporibus, aĩo tñ adminiſtrẽt?
nihil ergo agebat Q. Maximus? nihil L. Paullus, pater

tuus, Scipio, ſocer optimi viri, filij mei? ceteri ſenes, Fabricij, Curij, Coruncanij, cum remp. conſilio, & auctoritate defendebant, nihil agebant? ad Ap. Claudij ſenectutem accedebat ēt, vt cæcus eſſet: tñ, cum ſententia ſenatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho fœduſq. faciendum, non dubitauit illa dicere, quæ verſibus perſecutus eſt Ennius:

Quò vobis mentes, rectæ quæ ſtare ſolebant
Antehac, dementi ſeſe flexere ruina?

ceteraq. grauiſſime. notum.n. vobis carmen eſt: & tñ ipſius Appij extat oratio. atq; hæc ille egit ſeptem & decem annis poſt alterum conſulatum, cum inter duos côſulatus anni decem interfluxiſſent, cenſorq. ante ſuperiorē conſulatum fuiſſet. ex quo intelligitur; Pyrrhi bello grādem ſane fuiſſe: & tñ ſic à patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda verſari ſenectutem negant: ſimileſq. ſunt, vt ſi quis gubernatorem in nauigando nihil agere dicat, cum alij malos ſcandant, alij p foros curſent, alij ſentinam exhauriant; ille autem clauum tenens, quietus ſedeat in puppi. nō facit ea, quæ iuuenes. at vero multo maiora, & meliora facit. non.n. viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporis res magnæ geruntur, ſed côſilio, auctoritate, & ſnīa. quibus non modo non orbari, ſed etiam augeri ſenectus ſolet. niſi forte ergo vobis, qui & miles, & tribunus, & Legatus, & Conſul verſatus ſum in vario genere bellorum, ceſſare nunc videor, cum bella non gero: at ſenatui, quæ ſunt gerenda, præſcribo; & Carthagini, male iam diu cogitanti, bellum multo ante denuncio. de qua vereri non ante deſinam, q̄ illam exciſam eſſe cognouero. quam palmam vtinam dij immortales, Scipio, tibi reſeruent, vt aui reliquias perſequare: cuius à morte ſextus hic, & trigeſimus annus eſt: ſed memoriam illius viri oēs excipient anni conſequentes. anno ante me cenſorem mortuus eſt, nouem annis poſt meum côſulatum, cum conſul iterum, me côſule creatus eſſet. num igitur, ſi ad centeſimū annum vixiſſet, ſenectutis eum ſuę pœniteret? nec n. excurſione, nec ſaltu, nec eminus haſtis, aut cōminus gladijs vteretur; ſed conſilio, rōne, ſnīa quę niſi eſſent in ſenibus, nō ſummum conſilium maiores nr̄i appellaſſent ſenatum. Apud Lacedæmonios quidem ij, q amplisſimum magiſtratum gerunt, vt ſunt, ſic ēt nominātur ſenes. Quòd ſi legere, aut audire voletis externa; maximas reſp. ab adoleſcentibus labefactatas, à ſenibus ſuſtentatas reperietis. Cedo, qui veſtram remp. tantam amiſiſtis tam cito? ſic enim percunctanti, vt eſt in Næuij ludo, reſpondentur & alia, & hæc in primis.

Prouenicbant oratorer noui, ſtulti, adoleſcentuli.

temeritas eſt videlicet florentis ætatis, prudentia ſenectutis. At memoria minuitur: credo, niſi eam exerceas, aut ēt ſi ſis natura tardior. Themiſtocles oīum ciuium perceperat nomina: num igitur cenſetis eum, cum ætate proceſſiſſet, q Ariſtides eſſet, Lyſimachum ſalutare ſolitū? equidem nō modo eos, q ſunt, noui, ſed eorum patres ēt, & auos. nec, ſepulcra legēs, vereor (quod aiunt) ne memoriā perdā. his.n. ipſis legendis in memoriā redeo mortuorū. Nec vero quenq̄ ſenum audiui oblitū, quo loco theſaurū obruiſſet. oīa, quæ curant, meminerunt, vadimonia côſtituta, qui ſibi, cui ipſi debeant. quid iuriſconſulti, quid pontifices, quid augures, quid philoſophi ſenes? q̄ multa meminerunt? manent ingenia ſenibus, modo permaneat ſtudium, & induſtria; nec ea ſolum in claris, & honoratis viris, ſed in vita ēt priuata, & quieta. Sophocles ad ſummā ſenecturem tragœdias fecit. q pp ſtudium cum rem familiarē negligere videretur, à filijs in iudiciū vocatus eſt, vt, quemadmodum nr̄o more, male rem gerentibus patribus, bonis interdici ſolet, ſic illū, quaſi deſipientem, à re familiari remouerent iudices. tum ſenex dr̄ eam fabulam, quā in manibus habebat, & proxime ſcripſerat, Oedipum Coloneū recitaſſe iudicibus, quæſiſſeq;, num illud carmē deſipientis videretur. quo recitato, ſentētijs iudicium eſt liberatus. num igitur hunc, nū Heſiodum, Simonidē, Steſichorum, num, quos ante dixi, Iſocratem, Gorgiam, num Homerum, nū philoſophorum principes, Pythagorā, Democritum, num Platonē, num Xenocratem, nū poſtea Zenonem, Cleāthem, aut eum, quem vos ēt Romæ vidiſtis, Diogenē Stoicum coēgit in ſuis ſtudijs obmuteſcere ſenectus? an non in oībus ijs ſtudiorum agitatio vitæ ęqualis fuit? Age, iſta diuina ſtudia omittamus, poſſum nominare ex agro Sabino ruſticos Romanos, vicinos, & familiares meos, qbus abſentibus nunq̄ fere vlla in agro maiora opa fiunt, nō ſerendis, nō percipiendis fructib. non condendis. q̄q̄ in his minus hoc mirum. nemo.n. eſt tā ſenex, qui ſe annum nō putet poſſe viuere. ſed ijdem in ijs laborant, quæ ſciunt nihil omnino ad ſe pertinere.

Serunt arbores, quæ alteri ſæculo proſint,

vt ait Statius noſter in Synephebis nec vero dubitat agricola, quamuis ſenex, quærenti, cui ſerat, reſpondere; dijs immortalibus, qui me non accipere modo hæc à maioribus voluerunt, ſed etiam poſteris prodere. Melius Cæcilius de ſene alteri ſæculo proſpiciente, quàm illud,

** Aepol ſenectus, ſi nihil quidquam aliud vitij* — ** pro Aedepol: vt ſint verſus ſenarij cum ſunt.*
Apporter tecum, cum aduenis; vnum id ſat eſt:
Diu quis viuendo, multa, quæ non volt, videt.

et multa fortaſſe, quæ volt: atq; in ea, quæ nō volt, ſæpe ēt adoleſcētia, incurrit. Illud vero idem Cæcilius, vitioſius:

Tum etiam in ſenecta hoc deputo miſerrimum,
Sentire ea ætatę eſſe odioſum ſe alteri.

iucundum potius q̄ odioſum. vt.n. adoleſcentibus bona indole pditis ſapientes ſenes delectātur: leniorq. eſt eorū ſenectus, q à iuuentute colitur, & diligūtur: ſic adoleſcentes ſenum pceptis gaudent, qbus ad virtutum ſtudia ducūtur. nec minus intelligo me vobis, q̄ vos mihi eſſe iucūdos. ſed videtis, vt ſenectus nō modo languida, atq; iners nō ſit, verum ēt ſit operoſa, & ſemper agens aliqd, & moliens, tale ſcilicet, quale cuiuſq; ſtudium in ſuperiore vita fuit. Quid, q ēt addiſcunt aliqd? vt Solonem verſibus gloriātem videmus, q ſe, quotidie aliqd addiſcentem, ſenem fieri dicit: vt ego feci, q græcas lr̄as ſenex didici: q̄s qdē ſic auide arripui, q̄ſi diuturnā ſitim explere cupiēs; vt ea ipſa mihi nota eſſēt, qb' me nūc exēplis vti videtis. qd' cū feciſſe Socratē in fidib. audirē: vellē eqdē & illud: (diſcebant.n. fidibus antiq) ſed in litteris certe elaboraui.

SAEPENVMERO) Incipit dialogus, in quo primum Scipio Catonē alloquitur. Locum aut priorem Scipioni attribuit, velut iuniori, atque ita petulantiori, vel ēt dignitatem potius ac nobilitatē, quam ætatem reſpiciens. [Cū & tum) Hoc eſt partim, quæ particulæ ita diſcrepant, quod cū ſemper præponitur, & tum, poſtponitur, & cum gn̄ali cauſæ iungitur cū vero particulari, vt hoc in loco, cum & tum dicimus qn̄ partes ſunt diſpares, ut cum lucro, tum uirtute ſtudio operam damus, tunc vero & tum dicimus qn̄ pares ſunt partes, ut tum Virgilio — PETRVS MARS.

cum

tum Ciceroni operam demus.[Sapientiam)Eſt .n. vt à Cic.2. de off. diffinitum eſt ſapientia diuinar. humanarumq. rerum, quibus hæ res contineantur, ſcientia.[Senectutem)qm̃ nõs diſputatio de ſenectute futura eſt, qd ſenectus eſt, & vnde dicatur, non debemus ignorare. Eſt aũt ſenectus ſexta ætas hoĩum, dicta à ſenario numero, vel, vt alij volũt, a ſentiendo, quod in ea ſenſus deficiãt, ætas quidem incipit ab infantia, quæ durat vſq; ad 7. an. dicta a non fando, quia homo in ea non fatur, aut ſi fatur imperfectus eſt ſermo. Secũda eſt pueritia, cuius pars eſt pubertas, & durat in maſculis ad quartumdecimum annum, fœminis aũt ad tertiumdecimũ, quia fœminæ citius matureſcunt, & citius deficiunt, quia vt dicit Donatus, Quæ tardius creſcunt diutius durãt. Tertia eſt adoleſcentia, ab adoleſco dicta id aũt eſt creſco. iuuenta eſt quarta. Virilis ætas quinta. Senectus ſexta, quæ ẽt ſenium appellatur. cuius pars eſt Decrepitas. Aetas vero ab æuitate p ſincopam, hoc eſt ꝯciſionẽ dicta eſt. æuitas aũt ab æuo, quod quidem à Græco venit αἰὼν .i. ætas p diphthongum ſcribitur. (Grauem) Moleſtam, vt Nonius Mar. exponit, hũc tex. allegans. Grauis aũt multa habet ſignificationes vt idem inqt. (Pleriſque) Multis vel aliquibus. [Odioſa) tædioſa, vnde ẽt Nonius ſenſum eſſe tædium, & odium dicit, quod adeo plerig; ſenes ita dñt. Filij ſenectus ipſa morbus eſt. [Aetnæ) mons in medio Siciliæ. quæ cũ diphthongo, & ſine aſpiratione ſcribitur. [Rem haud ſane difficilem) Ergo facilem. Catonis rõſio eſt cuius talis ſnia eſt, quod res quam ipſi difficilem admirantur & putant facilis eſt viris virtute p̃ditis & obtemperãtibus rationi, & difficilis, & grauis illis q nolũt obtemperantes rõni & hebetes ſunt, & ſtulti, & inconſtãtes. [Nihil opis) Auxilij & fulcri. [In ipſis) In proprijs dotibus naturæ videlicet atq; artis, nec non cumulo & ſumma ea℞ virtutum, quæ ſua ſponte ingenerãtur. & illarum quæ a voluntate, rõneq. gignuntur. quæ abſolutione rationis diffiniuntur, animiq. bona certa & firma hñt. ad quæ fortuna non aſpirat. cetera fluxa & momentanea ſunt. uir ergo grauis, prudẽs, & conſtans a ſe pendet non à ſorte quæ cæca eſt & temeraria, eorumq. aciem p̃ſtringit, quos amplectitur. [Bene) Studioſe, & honeſte, qđ non præſtat niſi virtus. [Beate) Sufficienter, affluenter, feliciter. is enim beatus dr̃ cui nihil deeſt. (Grauis) Oneroſa & moleſta, nõ ſolum ſenectus vero & ceteri gradus ætatis in quibus non datur qes & tranqllitas niſi per virtutem. (Oia bona) Perfectionem corporis & animi in qua vera conſiſtit laus bonitatis & excellentia. vnde Bias ille Prieneus oĩum ſua bona ſecum aſportare ſe dixit, cum direptam patriá fugeret. [Neceſſitas naturæ) Conditio & ſors naturalis, quæ lex diuina hñda eſt, eiq. ſine cunctatione parendum ſiue, natura ſiquidem aut deus eſt, aut diuinum inſtrm̃ & virtutes oẽs è natura ſunt, vitia vero contra. [Inconſtantia) Leuitas, hallucinatio, fluctuatio voto℞, & iudiciorum. [Stultitia) Hebetudo, ignorantia, ſtoliditas. [Prauitas) peruerſitas iudicij, atq; corruptio. [Obrepere) Latenter aduenire. [Putare) Aeſtimare, iudicare, opinari. [Qui) Quo, q. d. eadem ratio eſt de ceteris ætatibus quæ inuicem ſuccedunt, & adrepunt. [Permulcere) Leuire, oblectari. [Stultam) Hebetem, ignaram, & delirã. [Noſtro cognomine) Catoniana appellatione. Principio inqt Plut. non Cato ſed Priſcus vocabatur, deinde Cato virtutis ergo cognominatus. nam Romani eum in quo multa℞ re℞ vſus eſſet Catonem notant. Catum inqt Varro Sabini appellant acutum, vnde Ennius dixit Egregie cordatus homo Catus Aelius Sextus. [Deſcriptæ) Deſignatæ, cõpoſitæ, trãſlatio a comœdijs & tragœdijs, quæ actibus diſtinguuntur & deſcribuntur. Actus inqt Põpeius in comœdijs & tragœdijs ſignãt certa ſpatia canticorum, & motum corporis hiſtrionum, & ſaltatorum, q actuoſi iccirco dñr. [Inerti) Rudi, inepto, imperito. [Extremum) Vltimum. [Tẽpeſtiua) Opportuna. [Vietum) Languidum, naturalibus priuatũ viribus. [Caducum) Momentaneum, & facile ad caſum, & Caduca dñr poma per ſe cadentia. [Molliter) Iucunde, æquanimiter cum ſit ea ordine naturæ, cui non eſt repugnandũ, ne gigantes .i. terreſtres quaſdam naturas & ſtolidas imitari videamur. hoc malũ poetæ inuenerunt bellum gigantum cum cælicolis referentes, quapp inter Delphica dicta hoc erat: Deum ſequere, Deũ cole, Legi obtemperato, Sapientiam imitare, ſapientibus vtere, pelle dolores. Sani mo℞ carnifices, opportunitate tpis vtere. [Ingrediẽdum) Ambulandum, eundum. [Quale) Cuius naturæ, ac ꝓprietatis. [Sæpe.n. interfui) è Platonicis veſtibulis hanc fabricá deſcribit Cic. & ex illis quaſi carceribus & repagulis in hæc ſpacia excurrit, luſtrataq. mea tendit ad palmam, ſiquidem apud Platonem in principio Politiæ iuuenis Socrates Cephalum honoratum ſenẽ ſic appellat. Valde delector ſenibus verbis, videtur .n. ab his audire oportere, qui viam aliq̃ iam perfecerint, quã & nobis forsitan peragenda erit, quã aſpera & difficilis, vel quam facilis ſit & peruia. Cui Cephalus, ſæpe coimus plerig; ferme æquales antiquum illud ſeruantes prouerbium. plurimi ergo nrm̃ in cœtu querũtur voluptatum, quibus in iuuẽtute frui licuit, deſiderio affecti & rem venereã & conuiuia ceteraq. id genus recordari grauiter ferunt, tanq̃ maximis priuati rebus, & tũc quidem ſe bene uixiſſe affirmant, nunc aũt ne viuere quidem. Nonnulli vero domeſtico℞ conuicia, contumeliaſq. deplorant, & in hoc ſenectutẽ maxime accuſant, tanq̃ maximo℞ cauſam malorum, mihi aũt hmõi hoies iniuria ſenectutem, vt ho℞ cauſam culpare vñr. nam ſi hæc cauſa eſſet, & ego eadem eſſem paſſus pp ſenectutem, & reliqui oẽs qui ad id ætatis deuenerunt. (Querelis) Expoſtulationibus æqualiu℞. [Pares) Ætate ſimiles, moribus atque ſtudijs. Nam ſimilia ſimilibus gaudent, & ſẽpe ad ſimile agit deus, vt dicit Plato, prouerbium, ait D. Hieron. in expoſitione cantico℞, dictum eſt, qm̃ aliud palam dicit, & aliud intrinſecus indicat, vnde parabola etiam nominatur. [Facillime) Aptiſſime, & iucũdiſſime. [Quas) Querelas. [Voluptatibus) Delectationibus ſenſuum, in quibus plerique hoies omne bonum ponunt, cum animalia viuant & non hoies. [Coli) Honorari. [Vſu venirent) Acciderent. [Laxatos) liberatos atque reſolutos. [Moderati) Temperantes, & modũ ſeruantes. [Nõ difficiles) Leues, faciles, citra moroſitatem. [Ne inhumani) Mites atq; tractabiles [Tolerabilem) Facilem, & lenẽ. [Importunitas) Moroſitas, & mo℞ difficultas. [Inhumanitas) Aſperitas. [Opes) Fortunæ auxilia, & cõmoda. [Copias) Re℞ neceſſaria℞ affluentias. [Dignitatem) Extimationem, auctoritatẽ, nobilitatẽ, celebritatem. [Tolerabilẽ) Facilem & mollẽ. [Iſtud) hẽc opes, copias, & dignitatem. [Seriphio) E Seripho parua inſula vna è ſporadibus exulum quõdam ergaſtulum & pœna. [Iurgio) Cõuicio, diſſenſione, altercatione. [Splendorem) Gloriam, & celebritatem nominis. [Inquit) Themiſtocles, vt eſt apud Platonem, fatetur patriam cõferre plurimum ad gloriam cõparandã, & opus ad facilem ſenectutem, ſed requiri ẽt induſtriam, & mores, citra quos nobilis patria ciuẽ non nobilitat. locus aũt obſcurus curriculo nõ habet ad nominis claritatem atque ſplẽdorem. verba Themiſtoclis apud Plat. in 1 de rep. hæc ſunt: ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεμιστοκλέους εὖ ἔχει, ὃς τῷ σεριφίῳ λοιδορουμένῳ καὶ λέγοντι, ὅτι οὐ δι' αὐτὸν ἀλλὰ διὰ τὴν πόλιν εὐδοκιμοῖ, ἀπεκρίνατο, ὅτι οὔτ' ἂν αὐτὸς σερίφιος ὢν ὀνομαστὸς ἐγένετο, οὔτ' ἐκεῖνος ἀθηναῖος. καὶ τοῖς δὴ μὴ πλουσίοις χαλεπῶς δὲ τὸ γῆρας φέρουσιν εὖ ἔχει ὁ αὐτὸς λόγος, ὅτι οὔτ' ἂν ὁ ἐπιεικὴς πάνυ τι ῥᾳδίως γῆρας μετὰ πενίας ἐνέγκοι, οὔθ' ὁ μὴ ἐπιεικὴς πλουτήσας εὔκολός ποτ' ἂν ἑαυτῷ γένοιτο. [Vnq̃) Aliqñ. Ordo eſt. Nec ego fuiſſem nobilis ſi eſſem Seriphius, nec tu clarus ſi Athenienſes. Attamen ignobilitatem loci nõ impedire claritatem nominis. Liu. 10 Decadis bel. Maced. aſſeuerat, ap̃s etenim de Catone dicit, ſed oẽs patricios, plebeioſq. nobiliſſimarũ familiarium. M Porcius lõge anteibat in hoc viro tãta vis animi ingenijq́ fuit, vt quocunq; loco natus eſſe fortunã ſibi ipſe facturus videretur. [Eodem modo) Pari rõne. [Leuis) Facilis & tolerabilis. [Ne ſapienti quidem) ẽt viro cõſummatiſſimo. [Inſipiẽti) Stolido, bardo, & imperfecto. (Grauis) Moleſta, intolerabilis. [Aptiſſima) Cõuenientiſſima & decẽtiſſima. [Arma) Tutelæ, inſtrã, & fulcra. [Artes) rõnes cognitiones, & vſus. cuius grã virtutes comparantur & iccirco actuoſæ, dictę, vis etenim quæ in actum nõ prodit fruſtra hr̃. Habeo, inqt idem Cic. in 7. epiſt. ad Lent. duas res quibus me ſuſtentem, optimarum artium & maxima℞ re℞ gloriam, qua℞ altera mihi viuo nunq̃ eripietur, altera ne mortuo quidẽ. [Cultæ) Exercitæ, ac frequentatæ, ac vſurpatæ. [Mirificos) Maximos & honeſtiſſimos. [Nunq̃ deſerant) qm̃ infixæ ſunt aĩs & radicatæ, nec pendent a fortuna. Habitus ſiquidem cum ſit affectio & diſpoſitio permanens nõ facile conuellitur. [Id) Quod nunq̃ deſerant ẽt in ſenectute. [Conſcientia) Notitia honeſtatum actionum. [Bene) Honeſte. [Iucũdiſſima) Gratiſſima. Quicũque, dicit Plato, iuſte ſancteq. vitam exigit, dulcis eũ ſpes cumitatur, cor nutriẽs ſenectutemq. fouẽs. ponit exẽplum Q. Fabij Maximi, de quo abũde dictum eſt in Sipanis cõment. [Recepit) Actu recuperauit. cum Annibal, inquit Liuius, captã vrbem audiſſet, & Romani dixit ſuum Annibalem hñt, eadem qua ceperamus arte Tarentũ amiſimus. [Vt æqualẽ) Eiuſdẽ ætatis. [Grauitas) Seueritas. [Cõdita) Ornata, quaſi quodã lepido ſapore guſtuq. venuſto. [Comitate) Affabilitate, benignitate, humanitate. [Colere) Amare, affectari, frequẽtare. [Grãdem ætate prouectũ) Grandis ad ętatem refertur non ad corpus, & in parte ætatis dicitur grãdis non in tota uita, niſi addatur natu vt grandis natu parens, grandis puer, grãdis ephebus. [Quartum cõſule) Collegam habuit Marcellum tertium cõſulem. legitur apud Liu. lib. 4. decadis 2. bel. Pun. [Legis Cinciæ) Muneralis lex inqt Sex. Põpeius vocata eſt qua Cincius cauit, ne cui liceret munus accipe. Martianus agẽs de verbo℞ ſignũne dicit, dona

proprie ſunt, quæ nulla neceſſitate iuris, ſed ſpõte præſtãtur, q̃ ſi non pſtentur nulla reprehenſio eſt. Munus eſt quod neceſſario ſubimus lege, more, imperioq. eius qui iubendi habet poteſtatẽ. Vlpianus dicit inter donum & munus hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciẽ. nam genus eſſe donum .i. abeo ait, vel à dando dcm̃. munus ſpeciẽ, nam munus eſſe donum cum cauſa, vtputa natalitiũ & nuptiale. [Grandis) Annoſus. [Exultantẽ) Vagantem, pro vocantem, & atmotum annorumq. ardore furentem. [Molliebat) Frãgebat, domabat. [Familiaris) Amicus & quaſi domeſticus. Nã quęſtor Cato Romam duxit Enniũ è Tarento, vt dicit Euſebius. [Cũctando) tardando, pugnamq. differendo. [Rem) Romanum ſtatũ recuperauit, pene amiſſum, & labentem confirmauit. [Rumores) Inuulgatos ſermones de ſua cũctatione & ignauia. nã ab inuidis, vt pditor taxabatur & cũctator p dictatore appellatus eſt atque traductus. quam calumniam magno aio & erecto Fabius pro cõi vtilitate & ſalute contempſit. [Saltem) Conſeruationem patriæ, quæ tunc in cunctatione cõſiſtebat. vnde Silius de Fabio: Et ni ſacra ſeni tis impreſſumq. fuiſſet, Siſtere cũctãdo fortunã aduerſa fouentem, Vltima Dardanij trãſiſſet nois ætas. [Ergo magiſq. magiſq.) .i. in dies fit maior & ſplendidior, qm̃ vegetas, & ſolidas habuit radices. vnde dicit alibi Cicero, vera gloria radices agit & propagatur, ficta oia tanq̃ floſculi celeriter decidunt. [Vigilãtia) Solertia, diligentia. [Conſilio) Prudẽtia, cõmẽto. [Opera) Labore, atq; induſtria. [In toga) .i. ciuibus negocijs. [Viritim) p ſingulos viros. [Auctoritatẽ) Voluntatem, atq; decretum. [Fierentur) pponerentur & decernerentur de augurijs in explanatione diuinationis dcm̃ eſt. [Quo modo) Qua pſtantia, & æqtate ai. [Laudatio) Inqt Seneca, vocem exigit. ideo dicimus funebrem laudationem. Laus aũt non ad vocem refertur, ſed ad ſniam licet.n. vir bonus taceat, ſed aliquem iudicet laude dignũ eſſe, laudatus eſt. Laudatq laudãdũ eſſe iudicat. Laudatio eſt oro complexa laudes laudati, & dotes. [Eſt in manibus) Extat recẽs, grata eſt, lectitaturq.. illa dnr eſſe in manibus quę arrident, & ſugi contactu fouentur. idem Cic. in j. epiſt. ad Lent. Sic in manib. habebant, ſic fouebant, ſic me põte oſculabãtur. [In luce) In aperto & negocijs populo notis, & manifeſtis. [Intus) In priuata vita domeſticaq.. [Iuris) Ciuilis inſtitutionibus, quæ bono cuiq; nota eſſe debet. [Et auguri) Artis & diſciplinæ auguralis .i. ſpectandarum auium. & captandi loci ad auſpicandum. [In hoie R.) cui .ſ. in proprietate Latini ſermonis magiſter eſt viſus, & non anxiæ ac ſcrupuloſæ Grãmaticoꝝ græcoꝝ formulæ. Non ſunt ocioſi, dicit Sen. q in literaꝝ inutilium ſtudijs detinentur, quæ iam apud Romanos quoque magna manus eſt, Græcoꝝ iſte morbus fuit. [Literæ) Peritia Grammatices .i. literariæ ſcientiæ, puriq. ſermonis & elegantia. [Domeſtica) Itala & Romana. [Externa) Peregrina, & barbara. [Miſeram) Infelicem & intolerabilem. [Pedeſtres) Terreſtres. [Quiete) Ocioſe. [Pure) Iuſte, caſte, innocẽter. [Eleganter) Culte, ornate, polite, concinne, citra ſordes vitæ, victuſq.. [Panathenaicus) Liber Socratis de laudibus priæ recitatus in magnis Panathenæis .i. celebritate palladis quæ ἀθηνᾶ dr̃ a Græcis. [Leõtinus) è Leõtinis vrbe Sicula. [Ceſſauit ocioſꝰ fuit) ceſſare eſt nihil agere. [Supremo) Vltimo curriculo. [Olympia) ludos curules in cãpis Eleis, atq; Olympicis. [Confectos) Remouetur, s. in ſcanſione vt priſcus fuit mos. Voconius inqt Aſc. Pæd. legem tulit, ne quis cenſus .i. pecunioſus heredem relinqueret filiam. Claſſici, inqt Gellius dicebãtur, non oẽs qui in claſſibus erant, ſed primæ tm̃ claſſis hoies, qui centum & 25. milia æris amplius ue cenſi erant. infra claſſem aũt appellabantur ſecũdæ claſſis, ceterumq. oium claſſium qui minore ſumma æris quam ſupradixi cenſebantur. hoc eo ſtrictum notaui, qm̃ in M. Catonis orõne, qua Voconiam legem ſuaſit quæri ſolet, quid ſit claſſicus, quid infra claſſem. [Bonis lateribus) Vegetis viribus, & ſpiritu ſonoro ac valido, in lateribus illa ſunt quę adducũtur & remittũt, anhelantes q malis lateribus laborant. [Oneta) Pondera difficilis vitæ. Ennius inqt Euſebius in hiſtoria tpm a Catone Romam tranſlatus, habitauit in Auentino parco admodũ ſumptu contentus, & vnius ancillæ miniſterio. [Etenim) Certe, oino. [Complector) Colligo, conſidero. [Cauſas) Rõnes. [Miſera) Calamitoſa, intolerabilis, infelix. [Auocet) Abſtrahat, auellat, abducat. [Voluptatibus) Corporeis delectationibus, & maxime guſtatus, & tactus. [Quanta) Quam magna, potens, efficax. [Iuſta) Legitima, vera honeſta. [Vel) ẽt langueſcentibus corporeis viribus, quæ ai robore cõpenſantur, & prudentia quæ vſo comparatur & augẽt iuuenes etenim non temere ſunt prudentes, q̃uis & habeantur, & ſint ſapientes. [Socer) qm̃ Tertia Paulli Aemilij filia, nupſit filio Cat. [Auctoritate) æſtimatiõe, dignitate, maieſtate. [Ad Appij Claudij) Liu. dicit Cyneas legatus à Pyrrho eſt Senatũ miſſus petijt vt componendæ pacis cauſa, rex in vrbe reciperetur, de qua re cum ad frequentiorem ſenatum referri placuiſſet App. Claud. qui pp inualetudinem oculoꝝ iam diu á conſilijs publicis abſtinuerat, venit in curiam, & ſententia ſua tenuit vt id Pyrrho negaretur. [Proſecutus eſt) Complexus eſt numeris, expreſſit, tractauit, cecinit. [Recte) Fortes, conſtantes, intrepide. [Flexere) Cnecauerunt, & defecerunt. [Demens ruina) Vecordi caſu, & ſtolido impetu citra rõnem & decoꝝ Romani nominis. [Grauiſſime) Prudentiſſime ac ſeueriſſime. [Egit) Habuit, pronunciauit. [Alterum) Secundũ. [Superiorem) Primum App. Claudius Cenſor, inquit Liu. aquam perduxit, & viam ſtrauit, quæ Appia vocata eſt libertinoꝝ filios in ſenatum legit. [Grandem) Annoſum. [Accepimus) Audiuimus maioribus natu ſenem Appium talem dixiſſe ſniam. [Aſſerunt) Probant, gubernator eſt rector nauis & moderator. [Malos) Arbores nauium quaꝝ ima pars ſentina dr̃. [Foros) Tabulata & ſpatia p quæ diſcurrunt nautæ. [Clauum) Temonem, & gubernaculum. [Meliora) Viſiora. [Tribunus) Cato meruit ad Termopylas ſub M. Atilio coſ. Tribuni militaris officium erat milites in caſtris continere, ad exercitationem ducere, delicta caſtigare, querelas audire, valetudinarios inſpicere. legatus eſt ẽt in Africam Cato ad diſcordiam inter Carthaginenſes, & Maſſiniſſam componendam. In conſulatu collegam habuit Val. Flaccum, & citeriorem Hiſpaniam ſortitus eſt, legatuſq. fuit Sempronij conſulis. [Ceſſare) Languere, ocioſum eſſe. [Præſcribo) Præfinio, ordino, formulas do. [Male cogitanti) Aemulæ imperij noſtri & inimicæ. [Denuncio) Præmoneo, prædico, exhortor. [Palmam) Victoriam, & lauream. [Aui) Per adoptionem Africani qui ſuperato Annibale Carthaginem tributariam effecit. [Perſequere) Perſeuerando conficias, atque abſoluas, quod ille inchoauit. [Memoriam) Exemplarem recordationem. [Conſequentes) Futuri .i. ipſa poſteritas. [Minus) A longe. [Cominus) ppe. [Rõne) Prudentia, conſilio. [Ampliſſimum) Summum Iuriſc. 2. digeſt. dicit magiſtratus eſt uel is qui in prãte aliqua ſit, vtputa proconſul, vel prætor, vel alij qui prouincias regunt. Vlp. agens de ſignãtu verboꝝ, inquit, hi magiſtri appellantur quibus pcipua cura reꝝ incumbit, & qui magisq̃ ceteri diligentiam rebus qbus præſunt hẽre debent, quinetiam & ipſi magiſtratus p deriuationẽ a magiſtris cognominantur. vnde ẽt cuiuſlibet diſciplinæ præceptores magiſtri appellantur a mouendo vel monſtrando. [Externa) Peregrinas hiſtorias. [Labefactas) Concuſſas, euerſas. [Reſtitutas) Erectas & recreatas. [Cedo) Dic, expone verba ſunt ex Atellana fabula. [Percontantur) Quærunt (vt eſt in Nouij præcone poſteriore) Non. auct. Macr. pueta fuit Atellanaꝝ fabulaꝝ, inter quas erant præco prior, & præco poſterior. Nouius Marcellus teſtem citat Pomponium poetam Atellani cum in præcone poſteriore. Nouius, inquit Macrob. pbatiſſimus Atellanaꝝ ſcriptor. Mommius quoque qui poſt Nouium & Pomponium iacẽtem artem ſuſcitauit. [Oratores) Suaſores. [Stulti) Bardi, imprudentes. [Temeritas) Impetus, cæcitas, imprudentia. [Prudentia) Iudicium veꝝ. [Tardior) Hebetior docilitas, & memoria virtutes nãles hñr & ſunt. [Sepulcra) Elogia ſepulcroꝝ. [Quod aiunt) Prouerbialiter vſurpatur, memoriam ab his amitti qui talia monimenta legerint ea ſiquidem refouent memoriam, non debilitant, vt vulgus opinatur. Adagium vetus erat viuoꝝ meminiſſe oportet, cuius meminit idem Cic. in vlt. de Finib. monimentum, inquit Iuriſc. 25. digeſt. eſt quod memoriæ ſeruandæ cauſa poſitum eſt. & res memoriæ cauſa in poſterum prodita in quam ſi corpus, vel reliquię inferãtur fiet ſepulcrum monimentum Gręci μνημεῖον appellant. [Ipſis legendis) Legendo ipſa. [Obruiſſet) Defodiſſet. [Vadimonia) Sponſiones in iudicio ſiſtendi quẽpiam, vel ſeipſum ad pfinitum diẽ atque tribunal. vnde vas dicitur ſponſor datus in re capitali. differre vadimonia, eſt tempus ſiſtendi prorogare, quod prætorium eſt munus. [Debeant obligentur) Debitor, inquit, Iuris conſultus de uerboꝝ ſignificatu, is intelligitur à quo inuito exigi pecunia poteſt. [Iuriſconſulti) Peritiam ciuilis iuris hñtes. [Pontifices) Qui iura callent pontificia. hi quondam annales conficiebant, qui maxime appellabãtur. [Augures) Ius ritu augurandi pſitentes quoꝝ libri augurales. [Manẽt) Perſeuerãt, durãt. [Ingenia) Naturales dotes, docilitas videlicet atque memoria, q vno ingenij noie appellantur. [Studium) Cura, exercitatio. [Induſtria) Honeſtus labor & vigilãtia. [Honoratis) Honore functis magiſtratibus, qui ſunt ad cõe bonum. [Quieta) Ocioſa, remotaq. à publicis curis. nam publicum & priuatũ opponuntur, vt ſacrum atque profanum. [Familiarem) Domeſticã. [Noſtro more) Romano ritu. Iuſtin. dicit, furioſi, prodigi licet maiores 25. annis tñ in curatione ſunt agnatorum ex lege 12. tabulaꝝ. [Patrijs bonis) Bonoꝝ adminiſtratione ſuſpendi atq; priuari.

uari.[Deſpientẽ)Delirantem,inſanientẽ.[Proaime)Nouiſſime ac vltima opera & loco.[Coloneū) Tragœdiā de Oedipo q e patrio ſolo deturbatus Atticā ſtrius incoluit.quem tyrānū idẽ Sophocles tragico ſtylo deſcripſerat.Colonus littoralis locus Atticæ regionis Neptuno ſacratus vbi Oedip⁹ pĩta à ſceptro à Creō te pulſus vltimā egit ætatẽ.cuius vitam & ſtudia ꝓſecutus eſt Sophocles tragœdia,quā Oedipum Coloneū inſcripſit. Antigone quæ rẽti,de patre,vt auctor eſt Euripides in Phœniſſis,qꝫ eum locus excepturus eſſe rñdit, Sacer colonos domus eqoeſtris dei. Cic.in 5.de Fin.dicit,Me huc modo venientem conuertebat ad ſeſe Colonus ille locus cuius incolæ Sophocles ob oculos verſabatur. me qdẽ ad altiorem memoriā Oedipodis huc venientis & illo molliſſimo carmine,quæ nā eſſent hæc loca requirẽtis ſpecies quædā cõmouit.[Heſiodus) Aſcreus fuit,Simonides poeta Lyricus ex Cea inſula.Steſichor⁹ Siculus,Pythagoras Samius,Democritus Abderites,Zeno Stoicoꝝ princeps è Citio vrbe Cypri. vñ Citicus dictus.Cleāthes ex Aſſo vrbe Troadis. [Romæ vidiſtis) Athenięſes legauerunt ad Senatū Populumq́. R. Carneadẽ Academicū,Diogenem Stoicum,& Critolaum Peripateticū.[Agitatio)Exercitatio,tractatio.[Æqualis) Par & comes.i.eiuſdẽ ætatis,qm̃ ſenectutem nunq̃ deſerunt.[Familiares) Amicos & quaſi domeſticos.[Maiora opera) Grauiora & põtiam dñi requirentia, vt eſt ſerere,fruges percipere,atq; reponere.[Serendis frugibus) terræ mandando ſemina. ſerere aliqd eſt illud terræ admonere condere proprie,inqt Pompeius,eſt imum & interiorem locum dare ad cuſtodiam faciliorem,quod verbum,nunc ſignat conſcribere,nunc facere,nunc inſtruere. Condus dr̃ is q vitalia recondit,promus q promit,proferetq́. in vſum.[In illis) Rebus ruſticis ad annuas fruges,fructusq́. pertinẽtibus. tõ aũt eſt, qm̃ opinantur ſe eis poſſe frui,& adhuc per annū prorogari vitam. [Serũt) plantant.[Alteri ſeculo) Aetati poſteræ,ac nepotibus cum ipſe ſator fructum ſperare non poſſit,ſed poſteritati conſulit.[Statius noſter)Cæcilius comicus amicus & fere æqualis fuit ſiqdem Cęcilius Mediolanenſis Ennij contubernalis.Gell lib. 5. ſic ſcribit, Statius ſeruile nomen fuit,plerique aũt veteres ſerui eo noie fuerunt. Cæcilius quoque ille comœdiarum poeta inclytus ſeruus fuit,& ꝑpea noiatus eſt Statius. ſed poſtea verſum eſt nomen in cognomen,appellatusq́. eſt Cæcilius Statius.[Synephebis) Comœdia cui appellatio indita eſt à cõpubeſcentibus, in ea ſiqdem de duobus æqualibus ephebis agebatur.[Dijs)Ad honorem deorū,quos vt ꝓſides frugum, fructuumq́. venerabatur Priſca ætas. [Proſpiciente) ꝓuidente,& conſulente ſatu arboꝝ alteri ſeculo ꝓfuturaꝝ. [Quām illud eiuſdem) Illa ſnia eiuſdem Cæcilij quæ talis eſt.[Aedepol)Aduerbium eſt iurandi ꝑ numen Pollucis.dixit hoc Cęcilius in ſugillationẽ ſenectutis hęc ſecū incõmoda ſe ſentis.[Vitij)Rei vitioſæ ac noxiæ.[Videt)Ipſa ſenectus & ſenex cõfectus ſenio.[Et multa fortaſſe) Rñſio eſt Catonis, & Cæcilianæ ſniæ confutatio.idẽ inqt vſu venit aliqñ ẽt adoleſcentiæ.[Vitioſius).i.praue atq; corrupte,citraq́. veꝝ rei iudiciū.[Tum ẽt) Præterea dicit Cæcilius accumulās miſerias ſenectutis.[Reputo)Exiſtimo,iudico,opinor.[Miſerrimū)Infeliciſſimum.[Sẽtire)Cognoſcere,expiri,ſenſu percipere.[Odioſum)Iniucũdū,illepidū.[Iucundum)Gratū,& lepidum,atq; venuſtum dicit Cato contra Cæcilium.Indoles dr̃ ſignum & quaſi odor quidā futuræ virtutis,ac uitij.[Leuior)Facilior,& tolerabilior.[Colũtur)Frequẽtantur,honorantur.[Studia)Exercitationes,curas,& uolũtates rectas,atq; honeſtas.[Lāguida)debilis.[Iners)Ignaua,pigra, ocioſa.[Operoſa)Actuoſa,ſolers,opæ indulgens.[Moliẽs)Cogitās,tractans.moliri eſt vel corpore,vel aio aliqd conari,& moueri ad aliqd agendū.[Studium)Cura,uſus & uolũtas.[In uerſib⁹) Plato in Timęo agẽs de verſibus Solonis dicit,Si Soló non tm̃ relaxãdi animi grã,ſed dedita opera ſerioq́. ſicut alij poeſim ſectat⁹ eſſet,uel hiſtoriā,quam ex Aegypto reuerſus inſtituerat,abſoluiſſet, à qua ſeditionibus ceteriſq́. ciuitatis fluctib⁹ deturbatus medio incurſu deſtitit,nec Homero Heſiodoq́. inferior extitiſſet,canebat ſiqdem bellū Atlanticum geſtū à priſcis Athenienſibus cū his q Atlantidẽ inſulam incolebāt. Idem in libello de pħia dicebat Solõ,ſeneſco ſemꝑ plurima addiſcẽs.& mihi quidem vr̃ ſemꝑ ſic oportere aliqd addiſcere eum hoiem qui pħs futurus ſit, ſiue iunior fuerit,vt in uita quā plurima addiſcat.[Arripui)Apprehẽdi,hauſi.[In ſidib.)In muſicis inſtrũtis & concẽtibus.Cõnas citharœdus erudiuit in ſidibus Socratẽ ſeneſcentem, qua ꝑꝑ pueri Cõnā ut ſenum doctorẽ cauillabantor, vt auct.eſt Plato in Euthydemo.[Diſcebant antiqui)poteram,inqt Fabius,uel iudicio veteꝝ eſſe cõtentus.nam qs ignorat muſicem tm̃ iam illis antiquis tꝑibus nõ ſtudij modo,uerumetiam uenerationis habuiſſe,ut iidem muſici & vates & ſapientes iudicarent. Sed veteꝝ quoq; Romanoꝝ epulis ſides ac tibias adhibere moris fuit.deniq; in ꝓuerbiū uſq; græcoꝝ celebratū eſt,indoctos à muſis,atq; græcis abeſſe.

Nihil opis) Hoc eſt auxilij. Terent.Iuno Lucina fer opẽ. in plurali numero diuitias ſignāt, ui Virg. in 2. Troianas ut opes,& lamẽtabile regnum. & in ſingulari poſſibilitatem ẽt ſignāt ut,non opis eſt nr̃ę Dido.[In ipſis)Hoc eſt in aio ſuo,& hoc uerbum magnā uim habet, nam hõ componitur ex corpore & aia,& corpus eſt quędam uagina animi,& cū dicit in ipſis intelligit de aio,& ipſis hoibus quia homo eſt aius,& ſenſus latẽs in corpore,unde dñt græci ὁυκ ἔστιν ἄνθρωπος ὁ ὁρώμενα. Sic Cic.in lib.de rep. hoc eſt de ſomnio Scipionis, non eſt hõ quod digito monſtrari põt.[Ad bene)Quantum ad virtutem.[Beate) Quantum ad copiam.vnde beatus ab hñdo dictus eſt. Iuuen.Vetulæ veſica beatæ, vnde dr̃ beatitudo quod magnam copiam habeat.[Naturæ neceſſitas) Quia à natura neceſſario ſequitur ſenectus.[Quo in gñe) Quo in malo, quod affertur à natura, ſi malum dici põt,eſt modus loquendi oratorius,& maxime Ciceronianus,& vt plurimum ponitur quo qualitate,vt quatuor ſunt gña cauſaꝝ. item epiſtolaꝝ multa gña eſſe non ignoras.[Exoptant)Aio deliberant,& in hoc differt à cupio,quod eſt verbis,illud aũt aio.[Eandem accuſant adepti).ſ.ſenectutem, ad quam cum peruenerint eam accuſant,& dñt grauem,& moleſtam eſſe, & quendam morbum.[Tanta).ſ.eſt eoꝝ inconſtantia,quadā animi diſcordia, quod non ſtant firmi in propoſito quia primo exoptant ipſam ſenectutem adipiſci, quam poſtq̃ ſunt adepti vehementer accuſant.[Stultitia) Vt dicit Donat.10 Eun.eſt quatuor modis aut nõ venire in mentem quod oportet, aut ſi veniret nõ tenere,aut bonum conſilium amittere, ex quo facile intelligere poſſumus raros eſſe qui non ſint ſtulti. quod quidem in epiſtolis noſter confirmat Cic.Stultoꝝ plena ſunt oia. & ſtultus dictus eſt à ſtultitia,& in hoc differt a fatuo, quod fatuus eſt ꝓprie inepta loquẽs à fando dictus. hinc fatuus dr̃. & fatuus differt ab inſulſo qa fatuus eſt verbis & dictis,Inſulſus vero eſt corde,& aio,& ſtultus ab inſano. Terent. Hic ex ſtultis inſanos facit.[Peruerſitas) Eſt ordinis ꝯfuſio,& peruerſio quod ordinẽ naturæ tales ſenectutẽ accuſantes vertunt.[Obrepere aiunt) ἀνθυποφορὰ ad aduerſarios,quod dñt eam.ſ.ſenectutem.[Obrepere)Clanculū ſubintrare,eſt aũt proprie ſerpentum,quę humiliter,& per terram trahũt corpus,vnde appellātur reptilia,primum rñdet ꝑ̄ ἀνθυποφορὰ ab aduerſarijs factæ.[Quis coegit eos falſum putare)Quia dñt obrepere ſenectutem citius quam putaſſent, q.d.nullus. [Senectus citius obrepit adoleſcentiæ quam adoleſcentia pueritiæ)Hoc autem ideo vr̃ hoibus quia oẽs vellent in adoleſcentia permanere, quæ ceteris ætatibus iucundior eſt. Sed ſane ſciendum ẽm antiquos hoc loco ætatem in tres partes eſſe diuiſam veluti Var.ſcribit. & ab A. G.noct.Att. lib. 9. excipitur.ſ.in pueritiam quæ eſt vſque ad 17. an. & adoleſcentiam quæ durat vſque ad 46.an.& in ſenectutem quæ reliquo tꝑe ſatisfacit. [Si octingenteſimum annum agerent quam octogeſimum) Hoc eſt fecit quod unuſquiſque longam duceret ætatẽ,quod maxime cupit, vnde eſt qđ nemo eſt tam ſenex,qui ſe nõ putet annum viuere poſſe.[Quāuis longa) Hoc eſt quantumuis longa.[Stultam ſenectutem).i. quæ eſt in ſtultis hominibus, non autem quod ſit ſenectus vituperatio.[Quæ vtinam digna eſſet opinione veſtra) Verecunde loquitur Cato quod utinam eſſem ſapiens ueluti vos exiſtimatis adoleſcentes.[Noſtroq́. cognomine) Quia per cognomen ſapiens Cato dicebatur,& bene cum ſummus orator,ſummus ſenator,ſummus imperator vt Plin.inqt,& ſummus paterfam.legitur.[Et nr̃o cognomine) Et eſt ſenſus, ut eſſem dignus iſto nr̃o cognomine.i.appellatione iſta qua me nominatis. Veꝝ cognomẽ ut ante diximus proprie loquendo ad familiam ſpectat.[In hoc ſumus ſapientes)Ad uitandam arrogantiā uſus eſt numero plurali,quod illis tꝑibus contrarium eſt.[Naturam) Rõnem virtutis. Natura.n.eſt,ut ait Ser.in Georg. mater oium reꝝ dictaq́. quod inde naſcantur oia,cui qui paret,dr̃ rõni obedire,quam tāquam deum dicit Cato ſe eſſe ſecutum.[Extremum actū) Quod eſt ipſa ſenectus. Similitudinem traxit à comicis & tragicis,qui comœdias & tragœdias in actus diuidunt, & eaꝝ nulla eſt quæ plures quinque,aut pauciores hr̃e poſſit,ut Horat. Fabula q̇ poſci uult,& ſpectata reponi,Neu minor quinto,neu ſit, productior actu.[Ab inerti poeta)Sicut fuere illi de qbus in poetica loqtur. Horat.Infelix operis ſumma,qa ponere totū Neſciet Iners aũt ab in & arte dr̃,quaſi ſine arte.Poeta uocabulū græcum ποιητής,à ποιῶ fingo uel facio.Quidquid n dñt poetæ, fingunt quidẽ.[In arboꝝ baccis & terræq́. frugib.)Similitudo eſt tracta a fructibus nā fructus cū ſint acerbi, & fruges immaturæ,ſunt in aliū erecti cū poſtea matureſcũt incipiunt declinare,ſic eſt in hoibus. Baca autem

MART. PHIL.

aūt eſt fructus oim arboꝝ,& tñ, ſignat quantum poma, & p vnū c,ſcribitur. Iouen. Vſque nihil eſt qđ noſtra inſania cœlum Hauſit Aucntini bacca nutrita Sabina. qñ vero puellam bacchantem, tunc p binum c, & cum aſpiratione ſcribitur. [Tēpeſtiua) Quæ venit in tpe. Vnde dr̄ tempeſtiue veniſti, hoc eſt in ipſo tpe. [Vietum) Curuum,& ſtcaum, a vinco & caducum. [Molliter) Suauiter, æquo aio. [Bellare cum dijs) Et de his nota eſt ſabula. nā mōtes montibus impoſuerunt, vt Ioui cœlū auferrent, vt Virg. Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam. [At qui Cato) Qm̄ tolerabilem eſſe ſenectutem a Cat. p̄monſtratum eſt, quæritur modus ab iſtis adoleſcentibus. [Vt via) Ratio tolerantiæ, qbus ſi forte ad ſenectutem puenerint eā ferre poſſint. [Nobis) Vt humanitatem oñderet adoleſcētulus dixit nobis.i.mihi & Scipioni. [Polliceat) Pollicemur ſponte, pmittimus rogati. [Si multo ante à te didicerimus) Hoc eſt multos annos anteq̄ ad ſenectutē pueniamus. [Quibus rōnibus).i.quatuor modis & formis. [Ingraueſcentem ætatem).i.ipſam ſenectutē, q̄ graueſcens ætas appellatur, vt Cic. in epiſt. ad Cuc. vt ætas nr̄a ingraueſcens in amore atque in adoleſcentia conquieſcat tua. [Qm̄ ſperamus) .i. bonū futuꝝ expectamus, & p parentheſim hæc dicta ſunt. eſt .n. ſperare bonū expectare futuꝝ. [Faciam vero Læli) Hoc potiſſimum obſeruate, vt per ſermonem intelligatur qs loquitur, & cui ſermo dirigatur. Sane ſciendum maioꝝ illoꝝ præceptoꝝ partem à Platone cepiſſe Cic. [Niſi moleſtum eſt) Decoꝝ ſeruat vt iſtis adoleſcentulis humanitas tribuatur. & Cat. humanitas, & venerabilitas, grauitas, & moleſtia a mole dicta eſt. [Tanq̄ aliq̄ longam viā) Tanq̄ p oēs ætates, q̄ quidem comparat viam, p quam itur ad ſenectutem vt catholici faciunt q hoies uiatores appellant. [Iſtuc) Pro iſtud vtroque modo facit, & ꝓprie loquitur.ſ. quod eſt in re audiente, nam hic & hæc & hoc, rem proximam dicenti ſignat, & illam rē ꝓximam audienti Cic. in epiſt. Putares ne nunq̄ accidere poſſe, vt mihi verba deeſſent, neque ſolū iſta noſtra oratoria, ſed hæc etiam leuia nuſtratia? [Quale) Aſpeꝝ aut mite, aut iucundū. [Vt potero) Pro verbis meis. & captat bñuolentiam arrogantiā euitādo. [Interfui q̄relis).i.pñs fui ſæpe, nam pñtiam ſignat qñ iungitur cum datiuo. [Aequalium meoꝝ) Dñr.n. æquales & ætate & amore. [Saluator) Quia.ſ æquales iſti ciues R. fuere, & Cat. familiares, & ferme eiuſdem ætatis viri. Pares aūt, per parentheſim dcm̄ eſt. [Conſulares) Quod olim in conſulatu fuere. [Voluptatib⁹) .ſ. corporis, alias voluptas eſt iucunditas. Cic. in epiſt. Magnæ mihi fuerunt voluptati literæ tuæ, ſed volūtas p tāſcriptū alic⁹ rei honeſtæ faciendæ deſiderio & appetitū ſignat. [Carere) Eſt ꝓprie rem deſideratā non hr̄e. [Ab his).ſ. filijs, vel amicis, vel clietibus, [Coli) Eſt venerari verbis, geſtu aliquo corporis & multas habet alias ſignōnes, quas Non. cōplectitur ope ſuo, q rñdet his æqualibus ſuis ita cōquerētibus. Quod ēt eſſet accuſandū, qa non ſenectus, ſed eoꝝ mos malus erat accuſandus, qđ ꝓbat dicens. [Nam ſi id).ſ. qđ voluptatibus carerent, & qđ ſpernerentur. [Vſu ueniret) Illud vſu nihil facit, niſi qđ ɔtingere ſignat, vt Q. Pædianus ait. Ter in Phor. Mihi vſu venit: hoc ſcio, ſed non ɔtingūt, ergo nō culpa ſenectutis, ſed moꝝ maloꝝ id accidit. [Libidinū vinculis laxatus) Liberatos & elargatos a libidinibus, qbus ſeruiebāt, vñ vr̄ qđ ſenectuti plurimum debeamus, q̄ ea ſeruis nos fecit liberos, cum ex libidinibus & uoluptatibus nos liberet, qbus dum patemur ſerui ſumus. [In moribus).ſ. malis, mos.n. eſt uiuendi bene & male ɔſuetudo, & duplex eſt bonus, & malus. vñ moratus & moroſus dr̄. moratus.n. eſt bonis inſtructus moribus, moroſus q nullū bonum habet morē, & nulla re ɔtentatur, qđ modo ait, modo negat, & modo vult, modo nō vult. [Nec difficiles) Sed faciles, & manſueti, & benigni. [Importunitas) A portu in qua nullus eſt portus & quies, à quo opportunus, & opportune non aūt ab oportet, ut quidam dñt. [Eſt ut dicis Cato) Obiectio eſt ſumpta ab humanitate, cuius ſnīa talis eſt. M. C. verū eſt quod dicis, ſed aliqs forte diceret qđ non idē eſt in oibus, id qđ eſt in te, qui diues, q in dignitate poſitus, q ſapiēs ea poſſides, qbus facillime ferre potes ſenectutē. Nāq pauperes ſunt, & maxime inopia cōſtituti, iſtis nō tolerabilis vr̄ eſſe ſenect⁹. [Opes) Ad magnificētiā & vltra vſum ſunt, diuitiæ q̄ ad uſum tm̄, & ad uitā ducendā ſunt, vñ Cic. in lib. de amic. Diuitiæ ut utare, opes ut colare. [Copias) Cuiuſlibet rei facultates a con & opibus dictas, & interdū copię copiaꝝ populi tm̄ exercitū ſignat. Ter. in Eun. militem ſecū ad te quātas copias adducet. at copia uero aliaꝝ reꝝ in ſingulari. [Et dignitatē) Auctoritatē cū honore, eſt & dignitas magiſtrat⁹ aliqs. [Eſt illud) Rñdet Cato obiectioni p̄dictæ, cui aliquātulū aſſentit ſed poſtmodū oſtendit, q̄ vertant tolerantiā faciunt ſenectutis p ſimilitudinē & exemplum. [Iſtuc) Priſco more declinauit. nec eſt pronomen ab ille & hic cōpoſitum vt quidā putant. [In iſto) .ſ. in opibus, copijs, & dignitate, quas tu dicis ſunt oīa .ſ. q̄ req̄rūtur ad ueram ſenectutem tolerantiam. qa ſunt artes & uirtutum actiones ut Themiſtocles Athen. præclarus ciuis, & ſummus imperator, q Perſas Xerxemq̄. ꝓfligauit, de quo Aemilius Prob⁹ multa dicit in uita eius. [Seripbio) Viro cuidam de Seripho. Iouen. Contingit & paruæ tandē paruiſſe Seripho. vnde Seriphius nomen eſt gentile. [Gloria) Ampliſſima fama ex pfectiſſimo hoim ſermone. [Nec hercle) Aduerb. iurātis p qđ tm̄ matrea iurabāt, ut p Caſtorem fœminæ, per Pollucem uero uterque ſexus. [Inquit ille) A. Gell. de noctib. atticis, ordo eſt, inqt ille Themiſt. Hercle ſi ego eſſem Seriphius, nec ignobilis .ſ. fuiſſem, qa ſola virtus me feciſſet nobilem, tametſi natus fuiſſem in Caucaſo & mihi admouiſſent vbera tigres nō modo in Seripho, & tu nunq̄ fuiſſes nobilis & clarus q̄uis & natus fuiſſes Athenis vel aliquo alio nobiliſſimo loco & celeberrimo, qa in te nulla eſt virtus q̄ feciſſet te nobilem. [Quod eodē modo) Aptat cōparationē. [Nec.n.) ſubiūgit rōnes q ſapienti ſenectus inopia non pōt eſſe non leuis, & inſipienti ſumma copia non pōt eſſe non grauis. [Inopia) In qua nihil ſit opis. inops & pauper in hoc differunt qa inops ꝓprie dr̄, q nec opem habet.i. auxilium alicunde, uel tm̄ terræ quo poſſit ſepeliri, pauper uero quod non oino caret auxilio, & paruam hr̄et pecuniam & res vnde viuat. viuit tñ, ſed male. [Aptiſſima ar.) Oſtendit qua arte tolerabiliorem ſenectutem hr̄e poſſimus. Arma.n q̄libet inſtrā cuiuſlibet artis appellantur. vnde Virg. de agricultris, inquit. Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma. [Artes, exercitationesq̄.) Bene ſubiungit exercitationes, quia ars ſine exercitatione non multū ꝓdeſt. [Cultæ) Ab arte agriculturæ tractū eſt, cui rñdent ēt ptes ſequentes, vt mirificos fructus. [Diu multumq̄.) Frequētiſſime his duobus aduerbijs utitur Cic. eodē modo, vt in ueteri rhetorica, diu multumq̄.. [Vixeris) Optimus modus loquēdi cū ſecunda p tertia vtimur pſona, vt nūc vixeris, hoc eſt aliqs uixerit. [Non ſolū) Exponit ipſos mirificos fructus virtutis, quos dicit eſſe duos. [Verum ēt) Secundus fructus. [Cōſcientia) Vocabulū medium eſt, ut ualetudo, uenenum, quod dñt græci σύνεσιν. [Iucundiſſima eſt) Voluptuoſiſſima cū fructu, vñ in contrarium uertēdo dicimus ɔſcia malæ actæ uitæ, multorūq. malefactoꝝ recordatio grauiſſima eſt. [Ego Q. Max.) Exēplum exponit, quo oſtendit ſenectutem eſſe tolerabilem. Q. F. Max. nobiliſſimus ciuis R. fuit & præclariſſimus imperator ex gente Fabia, ex tota hac familia ipſe ſolus euaſit cū vna uice oēs Fabij, q erant 306. occiſi fuerunt interenti in campis, idib. Feb. quam rē meminit Ouid. de Faſt. Hæc fuit illa dies in qua vehementibus armis Tercentum Fabij, ter cecidere duo. vt hic Fabius euaſit paulo poſt inquit Naſo. Vna dies Fabios ad bellum miſerat oēs, Ad bellum miſſos abſtulit vna dies. vt tñ Herculeæ ſupereſſent ſemina gentis Credibile eſt ipſos conſuluiſſe deos: Nam puer impubes, & adhuc non vtilis armis, vnus de Fabia gente relictus erat. Scilicet vt poſſes olim tu Maxime naſci, Cui res cunctando reſtituenda foret. [Qui Tarentū) Calabriæ ciuitas in fine Italiæ Tarentum aūt primo breue oppidum, quod Taras Neptuni filius ædificarat, ſed poſtea Lacones auxerant duce Phalanteo octauo ab Hercule quam rem tetigit Virg. in 3. Herculei ſi vera eſt fama Tarēti. [Recepit) liberauit ad Annibale. Virg. frugesq̄. receptas. [Comitate) Benignitate, & facilitate, vnde benignus & facilis. [Cōdita) Accentū habet in penultima. [Tñ iam ætate) ꝓ qua poterat hr̄e circiter quinquaginta annos, quam ætatē cognoſcere poſſumus ex ſequentibus. [Anno.n.) Ordo eſt.n. primo ɔſul fuit poſtq̄ ego natus ſum, vnde poſſumus ſcire, qđ Fab. habebat 25. annos anteq̄ Cato fuiſſet natus, qa conſulatus nemini tribuebatur, niſi 25. ageret, & per hoc Fab. anno primo conſul fuit poſtq̄ Cato natus fuit. [Quartū cōſule) Hoc eſt eo iam quartū conſulatum agente. Vnde notandum eſt quod dria eſt inter quartum cōſul & quarto conſul, quam A. G. de noctib. att. ponit. nam quarto conſul ſignat locum conſulum, vel ordinem, hoc modo. Marcus fuit quarto conſul, hoc eſt quod tres conſules ab origine & conſtitutione & ordine conſulatus ante fuere quam fuiſſet M. ɔſul, qui tenet nunc quartum conſulatum. quartum aūt ɔſul ſignat perſonam qđ quater fuerit conſul, ut hic, & ſunt aduerbia. [Miles) Arma exercens à milenario numero dictus eſt. [Ad Capuā) Apuliæ ciuitatem, quæ ſe dedit Annibali illuc profecto, & ibi regnum Italiæ hr̄e pollicenti ſi uictoria potiretur, & hoc fuit in 2. bello Pun. qñ Annibal 15 ann. fuit in Italia, & hæc hiſtoria latiſſime patet in Liu. de 2. bel. Pun. Dr̄ vero Capua à Capy quē falconem uetuſtiſſimi uocitabant, à pede introrſus curuato appellatā, ſiue, vt alij dñt, à regionis planicie eſt Capua denominata. [Quæſtor) Vice fungens aliqñ imperatoris in exercitu, quem vulgo dñt Seneſcalcum exercitus. ſignat ēt iudicem maleficiorum

rum. Tertio ſignat qui vulgo dr̃ camerlengus cõitatis, q̃ eſt ærarius pecuniæ publicæ,& dicti ſunt quæſtores,vt ait Varr. à q̃rẽdo, quia conquirerent publicas pecunias, & maleficia quæ triumuiri capitalea tpe Varr. cõquirebant. [Aedilis) Qui rebus publicis, ſacris,& priuatis curandis,vendundis, & emundis ædibus præeſt ædilis dictus,& magiſtratus ædilitas, q̃ erant ſumma apud Rom. [Prætor)Qui præerat populo. Non. ait teſte Var. qđ præirẽt populo p̃tores,quod conſiderent in ſenatu ꝯſules.[Legit Cynthiæ) Cyothius quidam p̃clarus ciuis R. qui artem & exercitationem dicendi & orandi non mercede & p̃cio,ſed quadam ai nobilitate fieri voluot. vnde talem legem tulit,vt nemo p̃cio ad dicendũ veniret,quæ lex Cyothia de donis & muneribus eſt appellata,quæ quidẽ tc eſt lata, ne quis ob cãm orandam donum p̃cium ue reciperet. dona .n. ſunt illa quæ alicui donãtur amore & caritate,munera vero cui debẽtur ꝓ aliquo beneficio ſuſcepto & labore. dona deoꝝ,muoera hoim.[Bella) Dictũ eſt.n. bellum à nulla re bella,vt Eumenides vel à belluis qđ eoꝝ diſſenſio perniciosa ſit. & differt à p̃lio, cum illud ſit tps ipſum diſcordiæ vtriuſque partis, p̃lium vero pars belli,& ipſa pugna & militum coogreſſio. [Patientia ſua molliebat)Quia cum ceteri imperatores Rom. cõtra Annibalem in Italia exultantẽ miſſi ab eo oẽs fuerant ꝓſligati. hic Q. Fabius poſt illos creatus imperator cũctando & expectãdo Annibalem molluit. vñ Annibal dicere ſolitus fuit, qđ alteꝝ Annibalem inuenirent Rom. Annibal vt arbitror aſpirationem non habet. Græci.n. cum pſile,ſcribunt,& geminant n,& ſic apud latinos, niſi conſuetudo vſurpet aſpirationem ſicut in alijs noibus abſtulit,vt fama,caria,& caritas cum dr̃ent aſpirari,& p̃ conſuetudinẽ non aſpirantur,ſed ſi aſpirantur,doctiores hñr.[Familiaris)Qui Cat. ętate fuit.[Vnus hõ)Solus Q. Fab.[Cunctando) Expectando, lõgam morã ducendo cum irritaretur ab Annibale ad pugnã.[Rẽ).i. remp.& hoc carmen Virg s. poſuit.[Rumores) Famam. q̃ per oẽs gentes ibat de ipſo Fabio,q̃ longam pugnę ꝓducebat moram. vñ vituperabatur à multis, & qđ erat ſapiẽtis turbabatur inertiæ, atque timori & ignauiæ. & rumor Latinũ eſt nomen,fama Græcum.[Salutem) .ſ. reip. q̃ maxime ei curæ fuit. (Recepit)Recuperauit ab Annibale occupatum. [Cum Salinatori)Sup. loquit. Salinator aũt ciuis R. fuit & illius tpibus 2. belli Pun. pręfectus vrbi Tarenti fuit,ad quam cũ iniſſet,Annibal eã expugnauit, & Salinator in arcẽ Tarẽti fugit amiſſa vrbe in qua quidẽ arce ſe tenuit donec Fab. cũ exercitu venit, cui Salinator ipſe in arce dedit ingreſſum & totã vrbem Tarenti recuperauit deiecto Annibale de ciuitate, q̃ a Salinator gloriabatur & dicebat ſua opera Tarentũ a Fabio liberatũ & recuperatũ fuiſſe, cui Fab. certe,inquit,ridens ſub quodam prætextu pudoris. Nã ſi tu nunq̃ ami. nunq̃ recepiſſem,veꝝ, inquit, dicis ò Salinator, quia ego nunq̃ potuiſſem recuperare Tarentum. niſi primo à te amiſſum fuiſſet,qđ non eguiſſet recuperatione,& o p̃a mea.[Nec ſecro)Poſtq̃ dixit q̃uo ſe magnifice habuit circa tẽ militarem, ſubiũgit q̃uo ſe habuit in pace,& in toga, & in ciuitate R. & eſt color rhetoricus,trãſitio.[In toga)In pace,vt cedant arma togæ, toga .n. erat veſtis ſine manicis,qua vtebantur tam viri, quã fœminæ à tegendo dicta.[Cõſul itẽꝝ)Qui nunc erat in conſulatu ipſo, nã collegæ ſuni ſocij in quocunque offõ. [C. Flaminio tribuno pl.) Hic ꝯtra volũtatẽ ſenatus diuideri volebat agrũ Picenũ in pp̃lo, vñ maximũ dãnum,ſi fiebat,reſp. patiebatur,ſed Fabius tunc ꝯſul ꝯſtãter reſtitit ei,& vetuit hoc fieri. Tribuni aũt fuerũt tres principio,q̃a in tres partes P.R. fuit diuiſus,poſtea nouẽ fuerũt. hi ãt defendebãt plebẽ cõtra ſenatũ,& tria ſunt gña tribunoꝝ. Tribuni celeres,q̃ regi ꝓximi erãt & trecẽtis militibus ad regis ꝯtinuã cuſtodiã p̃erãt,celeres aũt à celeritate dicti. Tribunis pl. q̃ defenſores plebis erãt,ꝯtra ſenatũ ad ꝯſules,ne uis aliqua in plebẽ, aut fraus afferretur,vt æq̃tas in ciuitate,& maior libertas eſſet. Tribuni militũ,q̃ exercitus patroni erãt, quales Tribuni pl. in vrbe ꝓ plebe. [Agrũ Picenũ) Regionẽ,vt ait Feſtus in qua eſt Aſculũ, dictã q̃ Sabini cũ Aſculum ꝓficiſcerẽtur,puenerint ubi Picus ꝯſederat,& dr̃ Picens & Picenus.[Galliã).ſ. Ciſalpinã, in qua eſt Venetia pars Italiæ.[Viritim)A viro aduerb. p̃ ſingulos viros.[Augur)Qui habeat ꝓgnoſticã,& rei futuræ diuinãdi ſciam,quã gręci μαντικὴν dñt. dictus aũt augur, vt dicit Feſt. ab auium greſtu q̃a p̃ eũ auiũ geſtus edicitur, ſiue ab auiũ garritu,vnde & augurium. [Auſus)Quaſi ꝯtra p̃cepta diuinationis, nam audere de rebus arduis dicimus,qua de re ſcire debemus, q̃ erant quidã q̃ Fabiõ vetabãt certis diebus exire ꝯtra Annibalẽ pp̃ auſpicia q̃dam mala, quibus ꝯſtat Fabium hæc uerba dixiſſe.[Optimis auſpicijs)Eſt.n. auſpicium ab aue ſpicienda dcm̃,quo quidem verbo nunc nõ vtimur,niſi in compoſitione aſpicio,reſpicio,proſpicio. [Multa vero) Vult tranſire ad particulares æque p̃clarus Fabij laudes.

[Mortem M.)Filij Fabij. Fabius Marcũ filium habuit vnũ oĩ virtute præditũ,quem amiſit ꝯſularem.[Eſt in manibus) Eſt in p̃mptu. [Laudatio) Oro continens laudes,& inter laudẽ,& laudationẽ hanc facimus dr̃iam, q̃ laus eſt verbũ continẽs bona alicꝰ, laudatio vero eſt oro ꝯtinens laudes alicꝰ, qua de re debemus ſcire q̃ Fabius in morte filij ſui M. funebrem quandã fecit oronẽ, in qua filiũ ſuum cõmendauit,& aliquos p̃claros p̃hiæ locos, & admiranda q̃dam inſeruit argumenta,de qua nunc dicit. [Quam cũ legimus quem p̃hm non contẽnimus?) interrogatiue,q.d. oẽs [In lucem)Foris inter ciues,ſed intus & eſt ꝯtrarium color rhetoricus. [Qui ſermo) Cũ admiratione leguntur hi loci.i. qualis ſermo ꝰeſt.n. ſermo conſertio oronis,& ꝯfabulatio duoꝝ vel plurium.[Iuris augurandi)Diſtinguendũ eſt vt quãta ſcia iuris,quãta ſcia augurij vt in hoie R. quia ſero ad Rom. hæc ſtudia literaꝝ venerunt,& pauci lr̃as ſciuerunt.[Fruebar) Fructum capiebam, nam frui & vti in doctr. Xp̃iana dicit Aug. in hoc differunt, quod vtor eſt ad aliud,fruor ad ſeipſum. [Fore) Semper de futuro, eſſe vero de p̃ñti. Cic. ad Treb. ſcripſit ad me Cæſ. perhumaniter non dum ſe tibi ſatis eſſe familiarẽ,& occupationes ſuas, ſed certe fore.[Quorſum) Ad quẽ finẽ & honeſtius dicimus ſine verbo.[Expugnationes) In hoc differunt pugno & expugno, quia pugnare eſt pugnã inferre,expugnare eſt pugnãdo vincere.[Vt pedeſtres) .i. q̃ fiunt in terra non ſolũ à peditibus,ſed ab equitibus. [Triumphos)Qui victoribus debentur honores. Et ſciendum ſane quod duplex erat triumphus maior & minor proprie erat oro,ſi q̃s.n. ouationem merebatur vno duntaxat vtebatur,equo & à plebeis equitibus Rom. in Capitolium ducebatur, & oues ſacrificabat. Qui uero maiorem merebatur triumphũ quatuor albis eq̃s utebatur,& p̃nte ſenatu in Capitoliũ tauros ſacrificabat.[Platonis) Qui ciuis Athen. fuit p̃clarus p̃hs, immo deus quidam p̃hoꝝ, vt in lib. de deoꝝ natura Cic. dicit, & tanta fuit eloquentia p̃ditus, vt aperte veteres illi faterẽtur Iouẽ ſi de cœlo deſcendiſſet in terrã,nulla alia quã Plat. lingua fuiſſe locutuꝝ, & hic in Italiam venit,poſtmodũ in Aegyptum ꝓfectus eſt, vt reꝝ multaꝝ cognitionem hret. p̃ceptorẽ habuit Socr. cui maximam in ſuis libris laudẽ attribuit,adeo q̃ in o p̃ibus ſuis eum ſemp̃ inducit diſputantẽ. Socr. aũt nunq̃ ſcripſit aliquid.[Scribens)Hoc eſt componens libros,q̃ vero deſcribit aliquẽ librum,librarius dr̃, ſcriptor qui libros cõponit,vt Prop. Cedite Romani ſcriptores, cedite Graij. (Iſocrates)Iſte præclarus p̃hs,& ſummus orator ſuauiſſimæ linguæ fuit,& ciuis Athen. qui multa compoſuit,inter quæ,ſcripſit librum qui inſcribitur Panathenaicus, qui laudes Athenienſium oẽs continet,ſicut etiam Ariſtides alium.[Quinquenonum poſtea)Quod ad ſummum ſunt 99. cuius Iſocratis magiſter fuit Gorgias qui Rhetoricam eum docuit. Gorgias aũt Leontinis Siciliæ ciuitate fuit oriundus,q̃ Leontini,ni ũ,declinatur. de iſto ẽt Val. mentionẽ fecit.[Studio)Tũ ſcribendi,& componendi,tũ aliquid excogitandi. [Quod vituperẽ) q̃ aut eſſet cæcus,aut ſurdus,aut aliq̃d tale patiens. [Præclaꝝ) Inſigne & laudabile,cõmendat .n. tale rñſum. [Docto) Quia doctrina eſt illa, quæ hoies facit claros.[Sua.n. vitia)Quæ in ſe ſunt qđ male vixerunt in iuuenta & pueritia ſcortãdo.ſ.& bibẽdo,vñ poſtea in ſenectute multi gñant morbi.[Culpã & vitia)Quia ab illis uituperant. [Modo)Paulo añ & nunc eſt breue cum aduerb. eſt. Virg. Tu modo poſce deos ueniam. Cum aũt datiuus eſt tunc longum. interdum ſignat tantũmodo,vt Terẽt. dũmodo poſſim Dauc.(Spacio ſupremo) Ætatis ſuæ. interdũ ſupremus altum ſignat. Terent. in Phormione, proh ſupreme Iupiter.[Olympia)ludos factos apud Olympũ,& ipſam ciuitatẽ in Olympia, vnde nota dr̃iam quod Olympus eſt mõs,Olympia Olympiæ regio circa Olympũ, Olympia Olympioꝝ ludi,q̃ ibi fiebãt Ioui,Olympias,ados luſtrũ.i. ſpaciũ 5. annoꝝ,vnde annos cõnumerabãt antiqui, Olympias ẽt mater fuit Alexãdri,& Olympus ẽt pro cœlo ponitur. [Confectus)s,abijcitur,& fit dactylus in quinto pede,nã verſus hexametri,& vt placet Priſ. deponitur s,nã,n,c,q,u, ſunt liq̃dæ ſed ſcãditur ſic. Vicit O,lympia nũc ſeni,o cõfectu q,eſcit. depoſito aũt s quæcunq; vocalis p̃cedat põt breuiari.[Meminiſſe)Recordari, & dicimus memini illã rem,& illius rei,ſic ẽt recordari, ſed hanc hñt differentiam,cum dicimus memini cũ accuſatiuo rem certam ſignificamus. Virg. in 4 Aen. hoc meminiſſe,pigebit Eliſæ,& ſic recordor. Cic. in epiſt. ad Cur. vt ſi q̃ñ quod nolim, diſplicere tibi tuum cõſilium cœperit, meum poſſis recordari. [Anno enim) Subiungit rõnem q̃uo recordari poſſit. unde nota quod maiores tempora ſignificabant à cõſulibus,ſic nũc minores ab incarnatione Chriſti [Vndeuigeſimo).i.19. ann. quo ẽt notamus quod ſolum unum,& duo cum decimo,vigeſimo,trigeſimo,& quadrageſimo reperitur eſſe cõpoſitum,vt vndeuigeſimo, & duodeuigeſimũ,& vnum numerum

meꝫ demit, aut duos, vt vndeuigeſimo .i. decimonono, quaſi vno dempto de uigeſimo vt Iuuen. Vnceolā Proculeis habet, ſed Gillo deuncem. & duodeuigeſimo .i. 18. quaſi demptis duobus de vigeſimo. [L. Flaminius] De quo mentionem fecimus. O Tite, ſi qd ego adiuto &c. [Iterꝫ ꝯſulibus] Iterꝫ vero qn̄ adiungitur ſignat quod bis fuit ꝯſul, mortuus eſt aūt Enn. illis eſſētibus conſ. [Ego quidem] Probat à ſeipſo qđ ſenectus non ſperoitur, & de ſe poſuit exemplum vt probabiliorem faceret ſenectutem. [Voconiā legem] Sciendum eſt qđ moris erat Romæ, qđ ſi qs vnicam hn̄s filiam moriebatur, eam in oībus bonis ſuis relinquebat heredē, & quia mulier cum nubit alicui viro, in aliam tranſit familiā iniuſtam eſt viſum bonis viris. Itaque quidam Rom. ciuis nuie Voconius vir magna auctoritate legem conſtituit talem, vt nemo nutem vnicam hn̄s filiam niſi in tertia, aut in quarta parte eam heredem relinquere poſſet, & reliquum hereditatis in familiam eius gn̄s diſtribueretur, vel ſm̄ quod lectum eſt in legibus. hanc Voconius legem tulit, ne quis cenſus hoc eſt pecunioſus heredē vnicam relinqueret filiam. Erat aūt cenſus ille, qui centū millia in profeſſione detuliſſet, vnde magna fuit contentio, quod iuniores uetabant, viri boni affirmabant, inter quos Cato ſurrexit, & legem ipſam approbauit. [Magna voce] Hoc eſt optima contentione. [Et bonis lateribus] Quibus vox confirmatur. vnde Orator bona latera hr̄e dr̄, qn̄ bonam & firmam vocem habet. [Suaſiſſem] Aium ad credendum induxiſſem ad illam legē laudandū. [Putantur] Non aūt ut ſint, ſed ut ab inſipiētibus putatur. [Paupertatem] A parua pecunia dicta, eſt qua non ſolum Ennius, ſed oēs ferme ſapiētes delectati ſunt, adeo quod multi, ut inqt Lact. qui diuitias hr̄e potuiſſent, aſpernabantur. vnde & diait ille, niſi vos periſſetis, ego periſſem. [Sed cu. & Fa.] Optima ſunt paupertatis exempla. differt aūt ab inopia & mēdicitate, quia inopia eſt quaſi ſine ope .i. auxilio. Mendicitas vero a manu qđ patet eleemoſynam manu. [Quatuor] Repetitio cauſæ. Diuiſio eſt totius operis in quatuor cauſis, quibus & abſolutis erit abſolotum totum opus. [Auocet rebus gerendis] Remouet a rebus q̄ geri debent .i. fieri. Virg. in 9. Nec ſecum talia geſſit, Magnanimum Aeneam. Interdum vero eſt hr̄e. Virg. a Et nos aliquod nomenq. decusq. Geſſimus. [Alteram] .i. ſecundam, alter n. & alius in hoc differunt, qđ alter de duobus, alius vero de pluribus dr̄. [Infirmum] Inualidum natura, firmus validum & bene uolentem ſignat. Si te firmum q̄ primum videro. quod componitur cum in, & priuat & aliqn̄ auget. vt infractus Virg. Turnus, vt infractos aduerſo Marte Latinos Defeciſſe videt. [Omnibus voluptatibus] Corporis .ſ. & animi. corporis. n. voluptates ſunt ad deleimēta qdam ſenſuum, ai aūt ad aliquid bene vel male cogitandū. Epicurei etia aie bant eſſe voluptatum gōa. Aliquas. n. naturales & neceſſaria, aliquas vero naturales & non neceſſarias, nonnulla & neutrū eſſe. [Haud procul] Non nimis longe. nam procul eſt quaſi procul ab oculis dictum. vnde & ſatis longe ſignare pōt, & non valde lōge. Cuius rei manifeſtatur ꝓbus eſt Virg. in 5. Eſt procul in pelago ſaxum. Item in 1. Nec procul hinc Rhœſi niueis tentoria velis Agnoſcit lacrymans. [Si placet] Perhumaniter locutus. vnde captauit beneuolentiam ab eis. [A rebus gerendis] Quia Rhetoricum eſt eo ordine quo diuiſimus, eodem proſequi debemus. ab illo quod primo propoſuit, incipit exponere. vnde dicit ꝓpōnē, Senectus abſtrahit hoīes à rebus gerendis, & poſtmodum interrogat dicēs. [Quibus] .ſ. rebus gerēdis abſtrahit ſenectus hoiem. [An his] .i. rebus, q̄ in iuuentute gerūtur, & viribus. quaſi velit dicere quod ea q̄ geruntur à iuuentute .i. multitudine iuuenum, & in viribus non pertinent ad ſenes, & non ſunt officia ſenū, q̄ ſi à ſenibus geri non pn̄t, tn̄ dicere non poſſumus ſenes à rebus gerēdis eſſe remotos. nā ſenes hn̄t res & officia ſua & conſilia & prudentiam & grauitatem, q̄ ab ipſis geruntur. [Nullę ne igitur ſunt res ſeniles] .i. ad ſenes pertinentes, q. d. multæ ſunt & optimæ, vt conſilium & prudentia. [Nihil ergo age. Q. Max.] Poſt ꝓpōnē ſubiungit exemplum, probando quod a ſenibus multa præclara fiunt, & qđ non ſunt remoti à rebus gerendis. vnde interrogādo dicit, nihil ergo eſt? & aūt ſine interrogatione, & quod, ſit ironia & melius. [L. Paullus, pater tuus, Scipio] Ille qui introducitur in hoc opere Scip. Aemilianus Cor. Africanus minor appellatur, filius. n. naturalis fuit L. Paulli Aemilij. Primus aūt Scipio, vt ait Macr de Saturn. fuit Corn. qui eo cognomine patrem luminib⁹ carentem pro baculo gerebat Scipio cognominatus, nomē & cognomen poſteris dedit. [Socer optimi viri, filij mei?] .ſ. M. Cato. filij mei qui Aemiliam L. Paulli filiam duxit vxorē. hoc. n. pacto ſe habet Aemiliorū familia. Paullus Aemilius L. Paullū genuit, hic vero Scipionem Afr. minorem Aemiliam filiam procreauit, q̄ nupſit M. Cat. filio cenſorini. Scip. aūt ita deſcendunt, P. Scipio Scipionē Afr. maio. q Carthaginem P. R. reddidit tributariā genuit, h⁹ filius fuit Scipio Corn. valetudinarius .i. q deficiebat viribus, ſed ſeipm̄ ꝯſilio recuperabat. hic adoptauit Scip. Aemil. Afr. min. Cn. vero Scipio fuit P. Scipionis. de qbus inqt Virg. duo fulmina belli Scipiades. [Fabricij, Curij, Coruncani] Nobiles R. fuerant magis rebus geſtis clariſſimi, & paupertate glorioſi, quoꝝ Fabricius q legatis Samnitibus rn̄dit aurū ſibi offerentibus, Romanus non auꝝ hr̄e velle, ſed auꝝ hn̄tib⁹ imperare. M. vero Curius Dentatus primus de Samnitibus, ut inqt Plin. triumphauit, iterꝫ de Sabinis, tertio de Lucanis ouans vrbē introiuit. Pyrrhum Epirotam de Italia repulit, quaterna dena agri iugera viritim populo diuiſit. Totidem deinde ſibi ꝯſtituit dicens, neminem eſſe dicē cui non tm̄ ſufficeret. legatis Samnitium auꝝ offerentibus cum ipſe in foco rapas torreret: Malo hæc, inqt fictilibus meis edere, & auꝝ hn̄tibus imperare. [Nihil agebant?] Ironice, q. d. oīa. [Ad Ap. Claudij] Hic ciuis R. inſignis fuit. Erat aūt cæcus, quam qdem cæcitatē pp intelligentiā religionis paſſus fuit, quam rem Valer. in cap. de neglecta religione ponit. Neglexit aūt App. ſacra Herculis hoc pacto, vt ſcr. Plin. duæ familię ad Herculis ſacra ſunt deſtinatæ .ſ. Poticioꝝ & Pinariuꝝ, Poticios Herculis ſacerdotes p̄cio corrumpit, vt ſacra Herculis ſeruos publicos edoceret, vnde cæcatus eſt, genus Poticioꝝ funditus perijt. [Ad pacē cū Pyrrho] Cum Romani Italiam debellaſſent 40. annos cū Tarentinis potiſſimū difficillima bella geſſerunt, in auxiliū, Pyrrhū Epirotaꝝ regē conuocauerunt. quare cū crudelia bella inferrentur Rom. deliberauerunt pacē & fœdus cū Tarētinis inire, quam rē vetuit magna voce & firmis lateribus Appius quis cæcus fuiſſet, & ſenex lectica in ſenatū latus, ſuæ cū ues orationi Romani aſſenſerūt. quā rem meminit Plin. Cū de pace Pyrrhi ageretur, & gratia potentū p legatum Cyneā p̄cio q̄reretur, ſenex & cæcus in lectica in ſenatū latus, turpiſſimas ꝯdiōes magnifica oratione diſcuſſit. a pactione dicta eſt pax. fœdus ſiue a fide dcm̄ eſt, q a in fœdere interponitur fides, ſiue qđ in paciſcendo fœdere hoſtia mactaretur. Virg. & cæſa iungebant fœdera porca. [Quæ verſib⁹ pſecutus eſt Ennius] Nā Enn poeta illā orōnem, quam App. habuit verſibus ſuis inſeruit, quoꝝ duos tm̄modo poſuit, nimis. n. longum fuiſſet. nāq; centum fortaſſe verſus erant. [Quo] In qua dicit perſona Appij. [Recte ꝯſtātes] Nō flexibiles ad cōponendā pacem cum Pyrrho. [Ante hac] .i. in pretō tpe. [Dementi ruina] Stulta & inepta rōne faciendo pacē cū illo Pyrrho. [Ceteraq. grauiſſime] q2 nimis lōga fuiſſet illa allegatio verſuum, dicit cetera q̄ erāt in illa orōne erant grauiſſima, & ēt carmen ipſius Ennij erat oībus Rom. notū, ſicut nunc Virgilij. & notandū qđ dixit carmē in numero ſingulari, cum plures eſſent verſus. qa carmē non modo vnum verſum, ſed totā compōnem libroꝝ ſignat, & opus ipm̄ ſignat. vt carmen Georgicum & Bucolicū Vñ Virg in Buc. dixit de duob⁹ verſibus carmē. & tumulo ſupaddite carmē. [Atque hanc ille egit] .i. Appius recitauit. & cōputat annus, vt dicimus antiquo more. & ſciendū eſt qđ nemo poterat eſſe ꝯſul niſi 25. annū ageret, putetat ergo Appius annus natus eſſe circiter 60. aut plus eo qn̄ iſtā egit orōnē, cū poſt 25. annū eſſe poterāt ꝯſules. Et ille duos habuit ꝯſulatus, & inter duos ꝯſulatus illos anni 10. interfuerunt. & poſt ꝯſulatū an. 16. egit orōnē, & anteq̄ ꝯſul fuit cenſor. [Alterū] .i. ſecūdū ꝯſulatū huic, alteꝝ particiū eſt de duobus. [Cēſor] Primū cēſui ſolū, poſtea iuſtris ꝯcēdit & moribus ciuitatis pſuerūt cēſores, & erant duo tm̄, & a multis magr̄ moꝝ dicti ſunt, à cenſura vero denūiati, ad quoꝝ cenſionē .i. arbitriū cēſebat pp̄ls. Luſtris aūt qbus p̄erat tota ciuitas ſequēte populo cū publica p̄catione ambiebat. [Accepimus] Audiuimus eſſe veꝝ. [Nihil igit̄ afferunt] Dn̄t. nihil q negant ſenes rebus gerendis eſſe remotos. quia per ꝓbōnem iam factam plus faciunt quā iuuenes. [Similesq. ſunt] Cōparat ſenes gubernatori nauis, apta qppe ſimilitudo eſt cui rn̄dent oēs partes. [Malos] Malus maſc. gn̄is arborem ſignat. Horat. Nec malus celeri ſaucius Africo. dictus à ſimilitudine maloꝝ, q̄ pēdent in arbore pomifera quia in arbore nauis ēt aliqua ſunt ſuſpenſa, & alligata ligna rotūda, circa q̄ voluuntur funes, q̄ formā maloꝝ imitantur. Malus qn̄ arborē ipſam pomiferam ſignificat, fœm. gn̄is eſt, & ambæ illæ duæ dictiones ſunt longę. qn̄ vero malus improbum ſignat, tunc habet primam breuē, vt Virg. O ſocij, neque. n. ignari ſumus ante maloꝝ. [Foros] Fori tm̄ declinantur in plurali, & maſcul. gn̄is ſunt. & ſignant locum in naui .i. medium nauis per quem currūt ꝯhortatores nauium. vnde dicit, curſitent. [Sentinam] Fundum nauis, quo oēs ſordes defluunt. [Sed conſilio] Et bene huic uero rei aſſentitur Sal. in Cat. Bello noſtra omnis vis in animo & corpore ſita eſt, animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur, alterum nobis cum dijs, alterum cum belluis cōe eſt. quo mihi rectius eſſe videtur ingenui, quā

virium

virium opibus gloriam quærere, conſilium aũt dictum eſt à coo ſulẽdo eel à ſilendo,quo tacitius conſilium reperitur. [Niſi forte ergo) Poſt particula exẽplũ miſcet exẽplũ de ſeipſo. [Legatua) Quẽ dñt eicarium io exercitu,alias legatus orator, quẽ eulgo dicũt ambaſiatorẽ. [Carthagini male cogitãti) Sciebat Cato hæc, q̃a ſemel ad cõponendas lites conuicinoꝝ à Rom. illuc miſſus eſt potentibus Carthaginenſibus,ibi aios Carthagineoſium animaduertit,& cognouit eos. Domum Romam reuerſus inflãmãs oium Romanoꝝ aios expoſito negocio à Catoue tertium bellum Punicum factũ eſt,& funditus deleta eſt Carthago. Deinde poſt annos aliquot alia eſt in Libya ꝯſtituta Carthago baud mol eũ lõge à prima,q̃ deleta fuit à minore Scipione. [Vtinã dij immortales,Scipio tibi reſeruẽt)qđ optauit Cato haud multo tp̃e poſt euenit,quod iſte Scipio eã deleuit.[Aui).ſ.Scipionis Africani maioris,q fecit eam tributariam, vt diximus ſupra. [Cuius) Aui.erat.n.auus p̃ adoptionẽ, cum ealetudinarios ille adoptauit in filium buius Scipionis filium.[Excipient)Et ex p̃cedenti dr̃ excipere.dicit ergo,quod ſemp̃ manebit memoria eius. [Cum conſol)Hoc eſt deſignatus. nam ſp̃ erant quatuor conſules,duo deſignati & duo exiſteotes conſules. ſemper.n. p̃ annum antea creabantur,& poſtea alteꝝ annum in conſolatu manebant.[Eminus) dictũ aduerbium quaſi extra manum comious vero quaſi cũ manu,à coo & manu.[Gladijs)Enſibus.Iuuen.Mitteuẽ bracchæ,cultelli,frena flagellũ.Idẽ alibi. [Senatũ) q̃ in ſenſibus eſt,in quibus ſunt conſilia.quoꝝ arma ſunt prudentia,conſilium,auctoritas, ratio.nã ſi à iuuenibus diceretur,iuuentus appellaretur. [Maiores noſtri)Maiores & minores quotieſcunq; p̃ ſuperioribus & poſteris noſtri ponuntur, tñmodo numeri pluralis ſunt & tunc utimur maioribus & minoribus, q̃ñ noo amplius eocabula babemus q̃b. eos appellemus hoc modo,pater,auus,abauus,tritauus, ꝓauus,attauus & maiores,ſic de minoribus dr̃. [Apud Lacedæmones) Inſtat ẽt, vt probet ſenectutem noo eſſe remotã à rebus gerẽdis.[Summũ conſilium) Appellatur ſenatus noo tñ pp̃ ætatem quantum pp̃ dignitatem,nam cum γέροντες ſit ſenes γερουσία ab eis ſenatus cognominatus. Lacedæmon aũt ciuitatem quam ſpartam dñt ende nomen gentile ſit Lacedæmoonius, et Lacedæmooiosq. hymenæos. & ſcito quod in tota græcia duæ erant ciuitates excellẽtiores ceteris.Lacedæmõ & Athenæ, duæq. oculi græciæ oũcupãtur.[Legere.ſ.)apud poeticas & auctores biſtorias & res ſcriptas. [Et audire) Ab aliq̃bus, q̃ multa ſciunt p̃terita,& nouerũt res geſtas eel audire ab alijs legẽtibus.[Reperietis externa)Peregrina.[Cedo),p̃ dic.& eſt verbũ imperatiuum.& cedo & cedite tñ inueniuntur,& accentum habet in fine, & exemplũ & teatus eſt Neuij poetæ comici, Vticæ mortui, Roma pulſi factione nobilium ac p̃cipue Mete. q̃ lib. compoſuit,quem ludum appellauit,io quo induxit duos adoleſcentes,quoꝝ vnus alteri obuians,inq̃t q̃uo reſp. Thebanoꝝ eo pacto labefactata eſſet,cui rñdet à iuuenibus qđ nou amplius à ſeoibus regebatur.p̃ quod ꝓbat Cato,qđ ſenes ſunt q̃ reſp. gubernãt & quod ſunt remoti a rebus gerẽdis.vnde dicit euus eoꝝ adoleſcentuloꝝ ab Ennio introductus.[Cedo) Dic rẽp.nr̃am.ſ.Thebanã.[Sic.n.)verba Catu. exponẽtis q̃d diſit.[Percõctãtur) Quærũt Terent.in Eun. Quẽ percõter,qua inſiſtã via.[Rñderetur & alia) .ſ. ab ipſo adoleſcẽte iterrogato,quo peruentebãt oratores.Noui ſtultos adoleſcẽtes, q̃ ſuis temerarijs ꝯſilijs rẽp.nr̃am p̃diderũt.oratores .n. dicit vim maximã i dicẽdo hñtes.eũ Qointi.diffinit oratores eſſe eiros bonos dicẽdi peritos,ſed hoc loco nõ cadit diffinitio.orare aũt priſci dicebãt agere. hinc oratores cauſaꝝ actores ſunt appellati, & legati q̃ reip.mãdata peragerẽt,vt Cẽtũ oratores.[Temeritas uidelicet)Certe.[Florẽtis) Metaphoricũ eerbũ eſt,q̃m, Licuit ſemperq́. licebit Signatũ p̃ſente nota ꝓducere nomẽ.Hora.Prudẽtia bonoꝝ & maloꝝ diſcreto,& memoria multaꝝ reꝝ. [At memoria minuitur) ἀνθυποφορά eſt,quã aliq̃s Catoui facere potuiſſet,dicẽs ſenes obliuioſos eſſe & in eis minui memoriã,aut qđ ſit Læl. vel Scipio. eſt .n. memoria ai reꝝ & verboꝝ diſpoſitionis firma p̃ceptio. At & ſed ſp̃ ſignificant dr̃iam reꝝ.[Credo) Rñder Cato obiectioni factæ,& probat quod in ſenibus memoria non deficit,niſi in illis q̃ eam non exercent,& q̃ à natura ſuot obliuioſi. [Tardior) Craſſior ingenio. nam tardus duo ſignat, & craſſum iogenio qđ tarde intelligãt. Terent. q̃ tardus es & lentus,& ſegoem corpore qđ tarde moueatur.[Themiſtocles)de quo diximus ſupra mirabilem memoriam babuit adeo vt oium ſuorum ciuium noia memoriter teneret iam ſenex.[Lyſimachum ſalutare)Hoc eſt ut unum boiem ſalutaret pro aliquo ipſum honorans,q.d.nõ Lyſimachus aũt pater fuit Ariſtidis Athenienſis, hic vero Ariſtides tanta eirtute & gloria fuit,vt æqualis ꝓpemodũ extiterit Themiſtocli.Itaq; , vt ait Aemilius Probus,cũ eo de principatu ꝯtendit,obtrectarunt inter ſe,& tãtæ hic iuſtitiæ fuit,qđ cognomine iuſtus eſt appellatus, ex ea Ariſtidis iuſtitia factum eſt, qđ ſe oẽs quaſi græciæ ciuitates ad Athenienſiũ ſocietatem applicauerunt. [Eq̃dem noui) Scio. ẽt de ſeipſo loq̃tur nec miꝝ,q̃a ſenes de ſeipſis plerunq; laudatores ſunt.[Eq̃dem)ego q̃dem iungitur.n.prima ſecũda & tertia p̃ſona, tum io Cic. tum in alijs auctoribus. Perſius. Non eq̃dem hæc dubites amboꝝ fœdere certo Conſentire dies.[Qui ſunt)Hoc eſt viuunt.ſed patres & auos ipſoꝝ q̃ fuerũt,hoc eſt mortui ſunt.[Auos)Patris matriſq. patres,ex illa eoce nuncupato,quam græci αὐξε, ꝓferuot magnum ſignificãtem. cũ auus magnus ſit in familia.[Quod aiunt) Dñt & eſt in ꝓuerbio,quod q̃ legũt inſcripta & epitaphia & epigrãmata mortuoꝝ memoriam perdunt.hoc ego Cato nõ timeo. q̃a in ipſis legẽdis magis memoriã exerceo,& ipſam confirmo meã. [Theſauꝝ) Rerũ precioſaꝝ repoſitionem.græcum q̃dẽ nomen θησαυρός,nõ aũt ab auro vt dñt multi.nam non ſolũ auri ſed oium reꝝ precioſaꝝ repoſitionẽ Theſauꝝ dicimus.[Meminerunt,vadimonia) In promptu hñt.vnde accuſatiuũ regit.vt diximus memini. eadimonia.n. ſunt fideiuſſiones & ꝓmiſſa,quæ fiunt ꝓ alijs debitis. [Qui ſibi ꝯſtituis) q̃ debẽt ſibi,& cui debeãt,hoc eſt obligati ſiot. [Iuriſcõſulti) Quos dñt doctores legũ,& dñr iuriſcõſulti & iureeõſulti. [Põtifices) q̃ rebus ſacris p̃ſunt,quos nũc Papas appellamus. dicti vero a poſſe & facio. Varro tñ arbitratur a põte. nã ab his Sublicius eſt factus primũ & reſtitutus ſæpe.[Augures) bi ꝓdigijs publicis p̃erant,& in iſtoꝝ collegio erat ordo hoium prudentium. [Ingenia) Quaſi innata à nã dñr ingenia. [Studiũ) Eſt q̃dã eehemens. applicatio ai ad aliq̃d peragendum ſumma cum voluptate [Induſtria) Diligẽtia quædã ardens circa res honeſtas.[Quieta)ſine armis.[Sophocles) Iſte fuit p̃clarus & ſapiẽtiſſimus poeta græcus Athenienſis qui multas ſcripſit Tragœdias de quo Virg. Sola Sophocleo tua carmina digno cothurno. ende iam factus ſenex ſcripſit Tragœdiã quã ἐπὶ κολωνῷ appellauit,cũ hr̃et filios,qui gubernationẽ rei familiaris cupiebãt,accuſatũt eũ iudicibus qđ iã deſipiebat,& rẽ domeſticam nõ bene curabat.vnde eocatus io iudiciũ, ſciens accuſationem factam à filijs ſecum ſub pallio Tragœdiã Oedipi colonei adduxerat,quã illis dieb. abſoluerat, qua lecta ſtatim fuit abſolutus.[Tragœdias fecit).ſ.Oedipũ coloneũ. [Familiarẽ) Domeſticũ, ſed et plurimũ familiaria ſignat amicũ, vt ſi oegocijs familiaribus impediti,hoc eſt rebus & negocijs,familiaribus,impediti,hoc eſt rebus & oegocijs & cauſis amicorũ oiorum occupati,in quo multi erant exponeotes familiaribus ꝓ domeſticis. [Noſtro more) Romano more. eſt.n.mos bene uel male viuẽdi conſuetudo.& eſt μόνος nomen.vt ealetudo,eeneoũ. [Interdici)ne miniſtrare poſſit amplios & eſt verbũ iuriſcõſultorum.[Deſipienẽ) A deſipio quod eſt uerbum cõpoſitum à de & ſapio.[Eam fabulam).ſ.Oedipum Coleneum,poſuit.n. fabulam pro Tragœdia, ſicut Terent.fabulam pro comœdia,Oedipus autem rex Thebanoꝝ fuit,qui Laium patrem ignoraoter interfecit & matrem Iocaſtam ignoranter duxit vxorem,à qua 4. ſuſcepit filios Polynicẽ,Etbeoclem,Iſmeoẽ,& Antigonem filios, quã rem vt reſciuit Oedipus oculos effodit ſibi,& Athenas exulauit. vbi magnificentiſſime ſuſceptus eſt,& ibi mortuo ſepulturã magnificã & emioentẽ in altũ ꝯfecerunt. vnde Coloneus dictus eſt, q̃a κολώνη eſt locus eminens in altum & ſublimis, quam rem Sophocles ſtylo tragico ſcripſit. Item Stat.Item Eurip.Item & Sen. idem ſcripſit, & dr̃ Oedipus, quia pedes inflatos habuit. & aduſtos,cum fuit expoſitus à pareotibus.nã p̃forarunt ei pedes veru ignito ut moreretur,quia p̃ oraculum acceperant ſcelus,qđ poſtmodum contingit,q̃uis euitare conati fuerint.iouentus aũt fuit Oedipus ita expoſitus puer à quodã viro,& illum ad Corinthiũ regẽ detulit,quem libentiſſime ſuſcepit in filium cũ ab uxore ꝓlem hr̃e noo poſſet.[Illud carmeo) Opus illud metricum.vt diximus carmen appellatur. [Nũ igitur) Hunc.n.Sophoclẽ,& ponit ounc cumulum & frequentiam exemploꝝ, quibus ſit manifeſtũ à rebus gerendis ſenectutem noo eſſe remotã.[Heſiodum) Poetam græcum,quẽ Virg. imitatus eſt io Georg. [Simonidẽ) Poetã græcum lyricum qui tp̃e quo Steſichorus poeta mortuus eſt clarus habebatur,inquit Euſ.Præterea Pindarus & Simooides poetæ lyrici vno tp̃e habiti ſunt inſignes. [Steſichoꝝ) Alium poetã. [Socratem) Qui Delphici Apollinis oraculo omnium hoim ſapieotiſſimus fuit iudicatus, et diximus primus p̃hiam de cœlo deduxit io terram,& eo tp̃e dr̃ natus, quo Themiſtocles hauſto tauri ſanguine mortuus eſt.(Gorgiam) Leontinum.ſ. de quo ante diximus, qui tantum docendæ artis oratoriæ quæſtum conſecutus fuit, vt oim hoim primus ad ſui memoriam in Delphis in templo ſolidam ex auro ſtatuam poſuerit. [Homerum num) an philoſophorum, an poetarum principem appellemus in dubio eſt.

eſt. Omnium bonarum artium peritiſſimus fuit, vt cæcus tñ, ideo Hom. ionici.n. ὅμηρον cæcum dñt. Sum.n. proprium Meleſigenes erat. [Principem) Antiqtate & virtute Pythagorã principem dicimus, q relicta Samo patria in Aegyptum profectus eſt, vti variarum rerum intelligentiã aſſequeretur. Inde ad Perſas cõmigrauit maiorię. doctrinæ ſe tradẽs erudiendũ ſidereos motus ſtellarũq. curſus accepit, hinc Cretam Lacedæmoniamq. petens, tandẽ in Italiam venit, regnante Numa, vbi tanta ſeueritate vitam duxit, vt Crotoniatæ ad quos primum diuertit, tanti viri auctoritate ad bonos ſanctoſq. mores breui tpe reducti fuerint, qui magna prius & intemperata luxuria ꝓfluebat, ſeculis poſtea q̃ plurimis ſic eius Pythagoreorum qd' viguit in Italia nomen vt alius videret doctus nemo. Adeo vt Platonem relictis Athenis inſtitutionis illorum cognoſcendæ gratia in Italiam aduentaſſe comperio. [Democritum) Abderitam phm. hic vero tantas fuit fortitus opes, vt pater eius Xerxis Perſarum regis exercitũ dapibus explere ſumptuoſiſſimis facile potuerit, eis tñ opibus donauit patriam, reſeruatis qbuſdam rebus admodũ paruis, quod idem fecit ut ſuo ſtudio liberiore quidem aĩo vacare poſſet, reliquorumq. ſemp ipſe ridebat ambitionẽ & curas inanes, de quo Iuuen. ait, Iam ne igitur laudes quod de ſapientibus alter. Ridebat quoties à limine mouerat vnum. Suſtuleratq. pedem, flebat contrarius alter. [Platonem) Qui in Italiam venit, vt ante diximus, Pythagoræ fama pmotus, vbi q̃ plurimos cognouit. Tum maxime Archytam Tarentinum, Timæum, Aronemq. viros certe phos, & rerum naturæ omnium doctos. [Xenocratem) Zenonem, Cleanthem phos oĩbus artibus claros Athen. non.n. eſt inuentus phs aliquis Cleãs nomine. Sed Zeno ille præclarus phs Zeno Cleanthes eſt appellatus à familia Xenocrates vero, vt inquit Val. tanta ſapia ſanctitateq. fuit, quod ingentiſſimus ei honos exhibebatur Athenis, adeo quod cum teſtimonium dicere coactus ad aram acceſſiſſet, vt more eius iuraret, ſe omnia vere retuliſſe, vniuerſi iudices cõſurrexerunt, conclamaueruntq., ne iuſiurandũ diceret, quodq. ſibimet poſtmodum dicendæ ſniæ loco remiſſuri non erant, ſinceritati eius concedendum exiſtimauerunt. [Eum Dio.) Hic Romã ſemel legatus ab Athen. miſſus fuit. ordo ergo eſt πρέσβεσιν. nũ igitur ſenectus coegit hunc, num Heſiodum &c. q d. no. [Agitatio) Frequentatio & exercitatio a frequentatiuo verbo agito. [Age) Exhortantis eſt græcum quidẽ, & tranſitio eſt qua vtimur, cum de diuerſis rebus dicimus & tranſitum ad aliam rẽ facimus. [Vicinos & fam. me.) Quia & Cato agros & prædia habebat in Sabino agro. [Quibus abſentibus nunq̃ maiora opera fiunt) Vt eſt arare, ſeminare, condere, quæ vocantur maiora opera, ergo ipſis ſemper pñtibus oĩa opera maiora fiunt. [Condendis) Reponẽdis in horrea. [Minus mirum) Non mirum quia laborant pro ſe vt habeant ꝓ anno futuro qd comedant, cui rei ſubiungitur rõ. [Viuere) Vitã ducere. Eſt aũt viuo verbũ meſum, vt valeo. Nã exoptãtis eſt & maledicentis. Virg. in 3. Viuite felices, quibus eſt fortuna peracta Iam ſua. Item in Buc. viuite ſyluæ. i. perite. Sed ĩdẽ in alijs quidem rebus non mirum eſt ſi laborant, quia nemo eſt tam ſenex. [Statius nr̃) Aut latinus, aut pro amicus ætati ſuæ. vñ notamus duos Statios, vnum maiorem de quo nunc dr̃, qui Statius Cæcilius dicebatur, alterum minorem Gallicum qui Veſpaſiani imperatoris tpe & vſque ad Domitiani Titi fratris puenit imperium, q & Titus iunior dictus. At hic de quo nunc agit Cato ſcriptor comœdiarum clarus habitus eſt, natione Inſuber Gallus, & Ennij primum contubernalis, quidam Mediolanenſem ferunt, mortuus eſt anno poſt mortẽ Ennij & iuxta Ianiculũ ſepultus, ut inquit Euſeb. [In ſynephebis) In lib. quem ſynephebos, appellauit. [Agricola) Quod colat agrũ dictus, vñ ſciendum eſt ꝙ apud maiores agricultura in magnu erat honore, ad quam ẽt milites emeriti accedebant. [Poſteris) Nepotibus. [Melius) ſ. dixit de ſene ꝓſpiciente, cum dixit. ſerit arbores. [Cæcilius) Quẽ diximus Stat. Cæciliũ. [Quam illud idẽ) Quod. ſ. tñ illo lib. dixit. [Quid eſt ædepol) Eſt aũt ædepol aduerb. iurantis ab æde & templo Pollucis. [Quę nõ vult vt morbos & alia huiuſce. hoc aũt argm̃ eſt debile & nullius momenti falſum. quia idem in ceteris ætatibus dicimus. & abſurde in hoc vituperat ſenectutẽ. Vult aũt eſt antiquum. qa magna erat affinitas inter u & o, vult volt, quoius cuius, quoi cui. [Et multa fortaſſe q̃ vult) Rñſio Catonis eſt ad Cæcilium, qa ẽt ſenes vident multa fortaſſe q̃ volunt, vt honores, reuerentiam, auctoritatem, qua boni hoĩes uenerantur. [Atque ſæpe ẽt adoleſcẽtia diſſolmt) Vt diximus argm̃ Cęcili ſimili in florida ætate. [Iam equ.) Alia verba Statij Cæcilij vitioſiſſima, & idem dicit Nonius Marc. Hunc ſenatum Statij allegans, & ſenes oĩbus odio & tædio ſunt. Ad qd' rñdet Cato dicẽs, iucundũ potius quã odioſum, cuius rei ſubiungit rõnem optimã dicens ꝑ cõparationem. [Indolea)

Hæc eſt.n. iudicium futuræ ꝓbitatis. Nec minus probat ꝑ exemplum in ipſis adoleſcentibus Scip. & Læl. [Languida) otio & lenritudini dedita. [Iners) Sine arte & opera, contra illud Horat. Sæpe longus iners auidusq. futuri. [Moliens) Faciens aliqd cũ grauitate. [Supiore) Præterita. qa ſancte uixit. & ſtudioſus fuit in iuuenis ætate, in ſenectute. Vñ Virg. illud dcm̃ pclarum eſt, vſqueadeo à teneris ꝯſueſcere multũ eſt. [Addiſcũt aliqd) ſ. in ſenectute, de quo ponit exemplũ de Solone, qd'.n. accipit Val. hic aũt Athen. fuit vnus de ſeptẽ ſapiẽtibus legulatoe, quorum duo fuerũt Solõ & Draco. Solõ aũt ſuis verſibus gloriatur, qd' ſeneſcens addiſcebat multa dicens, Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. [Senẽ fie.) Senex didici. vnde non eſt mirum ſi eruditius loqtur, ut diximus ſupra. nam conſtat in his perſtudioſum fuiſſe, adeo quod in concilium proficiſcens ſub pallio libros græcos portabat. ſic ẽt poſuit antiqui verbum violentũ. [Statim) Traxit ſimilitudinem ab hoie ſitibundo, uel cane. [Socratẽ) Hic iam ſenex pſtudioſe fidibus operã dedit, in quibus magna laus & gloria fuit, ſicut in literis, vt Probus Aemil. in ꝓœmio dicit. In fidibus: hæc fides eſt cithara & chorda eius dicta, qd' tñ inter ſe chordæ eius ꝯcordent ſonentq. quantum inter homines fides. [Illud) i. fides pulſare & ipſam muſicam ſicut Socr. [Diſcebant ẽt fidibus antiqui) Hoc ꝑ parentheſin dr̃. nec mirum ſi antiqui diſcebant fidibus. ſummus.n. honor muſicæ erat apud antiquos, cuius rei manifeſtatoe eſt Probus. Themiſtocles, qui cum clariſſimarum rerum geſtarum excellentiſſimus eſſet & militiæ peritiſſimus, cum in conuiuio lyram recuſaſſet, habitus eſt indoctior. hic eſt quod excellentiſſimi viri fidibus laborauerunt. Epaminondas Græciæ princeps. Chiron medicinę peritiſſimus, & hic Socr. ſapientiſſimus, de quo nũc agitur. [Neque ego) Rhetorico ordine utitur. eo.n. ordine quo diuiſit, eo ꝑfecto ſequitur. Nam & dixit de prima cauſa quæ auocata rebus gerendis, nunc aggreditur alteram, quod corpus facit infirmius.

SAepenumero. quemadmodum dixerat Cic. ſe facturum, loquũtur cum Catone, Scipio, & Lælius de ſenectute. vnde dicit Scipio. Ego ò Marce Cato ſoleo mirari ſæpenumero cũ hoc ſ. pñte amico meo C. Lælio, cum ſ. ita quod mirari ſoleam excellentem & perfectam ſapiam tuam ceterarum rerum. i. in ceteris rebus. Cum ſ. verum eſt quod mirari ſoleam vel maxime quod nunq̃ ſenſerim ſenectutẽ tuam eſſe grauẽ tibi. i. qd' ſenectus tua, vt ſenſi, nunq̃ fuerit tibi grauis. i. moleſta. Quæ. ſ. ſenectus eſt ita odioſa. i. moleſta, & odio habita vt dicat ſe ſuſtinere onus grauius Aetna. i. monte illo Siciliæ, q ſm Virg. Aen 3. impoſitus eſt Enceládo. vnde dicit, Fama eſt Enceladum ſemiuſtum fulmine corpus Mole hac torqueri &c. Ad q̃ Cato rñdet. O Scipio & Læli vos videmini admirari rem. haud. i. non ſane. i. valde difficilem. Enim, ꝓ qa. ois ætas eſt grauius. i. moleſta ijs ſup. duntaxat quibus nihil opis. i. facultatis ineſt ad viuendum bene & beate. Aũt, pro ſed, nihil põt malum videri quod neceſſitas naturæ afferat. nihil dico põt videri malum ijs qui petunt oia bona à ſeipſis. i. qui hñt oia q̃ bona putant in ſeipſis poſita, vt Bias ille dicebat, & Maro in viro bono nobit ſcripſit vnde & illud Nec te q̃ſiueris extra. In quo gñe ſ. neceſſitatis naturæ eſt ſenectus in primis. i. præcipue, q̃ ſ. ſenectutem oẽs. ſ. hoies optant, ut adipiſcantur, & oẽs accuſant. i. damnant eandẽ adeptã. i. acqſitam tãta inconſtantia, ſtultitia, atq; ꝑuerſitas eſt. ſ. in hoibus, primum. ſ. ſtulti ſunt. Nam qs coegit eos putare falſum. ſ. qd' ſenectus, non tã cito obreperet? vñ admonet Meuanius poeta dicens, Iam ſubrepta iners ætas nec amare licebit, Dicere nec cano blanditias capiti. Et Iuuen. Subrepit enim nondũ intellecta iuuentus. Enim, pro qa, qui. i. in quo obrepit. i. tacite interuenit. Senectus citius adoleſcentiæ. i. ætati qua adoleſmus & creſcimus, nã oino diſtinguit eã à iuuenta, q̃ ſ adoleſcentia obrepit pueritiæ, q. d. in nullo. Et ita ſi non q̃runtur ſe factos ex pueris adoleſcẽtes, nõ debẽt q̃ri ſi ea adoleſcentibus facti ſunt ſenes. Deinde qd' tacito q̃runtur ſenectutẽ obrepe, & ita moleſtiorem eſſe dñt, errãt. nãque. i. in quo eſſet ſenectus minus grauia. i. moleſta & importabilis ijs. ſ. q de ea q̃runt, ſi agerẽt annum 800. quã. ſ. modo vbi agunt 80. q. d. in nullo, immo multo grauior fuiſſet, & ita, quanto citius aduenit, tanto minus grauat. Enim, ꝑ qa ætas pterita q̃uis. i. quantũuis lõga cum. i. poſtq̃ effluxiſſet. ſ. illis improuidis. nulla. i. nõ ulla non poſſit pmulcere. i. mitigare & placare ſenectutẽ ſtultã ulla cõſolatione. Quo circa ò Scipio & Læli ſi ſoletis admirari meã ſapientiã, q̃ ſ. ſapientia utinã eſſet digna opinione veſtra, & cognomine noſtro, q Cato dr̃ quaſi Catonis. i. prudẽs & circũſpectus, nos ſumus ſapiẽtes in hoc qd' ſeqmur naturam. ſ. à deo inſtitutam, optimam ducem tanq̃ deum. quia quæcunq; à deo ſunt ordinata ſunt ſicut curſus naturæ, quẽ deus dirigit, & paremus ei. ſ. naturæ à qua cũ ceteræ partes ætatis ſint bene deſcriptæ. i. cõſtitutæ, nõ eſt veriſimile extremũ actũ. ſ. finẽ ASCEN.

ætatis

ætatia, hoc eſt ſenectutem eſſe neglectam, tanquam ab inerti poeta. qui cum arte careat & ſolo impetu ingenij ad carmina feraſ, principia interdum bona facit, ſed finẽ ponere neſcit. vñ Horat. i de Ar. Poet. Infelix operis ſumma, quia ponere totũ Neſcit. Sed tñ quamuis obmurmurât, neceſſe fuit, eſſe aliqd extremum .ſ. in ætate, quaſi vietum .i. incuruatum & flexum & caducum .i. ſponte decidentem maturitate tempeſtiua .i. ſuo tpe aduentãte, tanq̃ in bacis .i. fructibus minutis ſparſim naſcentibus arboꝝ, ut oliuaꝝ, coruoꝝ, & ſimilium, in frugibus terræ, vt ſunt legumina & frumentum, quod ferendũ .i. patiendum eſt molliter .i. dulciter & patienter ſapientis. Enim, pro quia, quid eſt aliud pugnare cum dijs more gigantum, vt dñt fabulæ, niſi repugnare naturæ? q.d. nihil. Vñ Læl. At qui Cato. Conuenienter inducta occaſione de ſenectute diſputandi cohortatur Læl. & rogat Cat. vt de ea dicere pgat his verbis. Atqui .i. quinimmo ò Cato tu feceris gratiſſimum .i. rem gratiſſimam nobis. (Et quia ad vtrunque Lælium Scipionem complectitur, ideo addit vt ẽt polliceat pro Scipione .ſ. qđ illi ut mihi grauiſſimum feceris) ſi qñ nos volumus, & quidem idẽ certe ſperamus fieri ſenes, didicerimus multo ante .l. quod ſenes ſimus. Quibus rõnibus poſſimus ferre facillime ætatem ingraueſcentem .i. ſenilem. Rñdet Cato. O Læli ego faciam .ſ. qđ petis, preſertim ſi dicis futuꝝ eſſe gratum vtrique veſtrum. Id qđ Scipio confirmans, Volumus ſane .i. valde omnino (niſi .i. ſi non eſt moleſtum) ò Cato tanq̃ confeceris .i. finiueris aliquam viam longam, qua ſit ingrediendũ quoque .i. ẽt nobis videre quale ſit illuc .i. terminus ille quo .i. ad quem perueniſti. Cato rñdet ò Læli, ego faciam vt .i. qualiter potero. Enim, pro quia, ego interfui ſæpe q̃relis meoꝝ æqualium .i. coæuoꝝ. Aũt, pro ſed, pares congregãtur facillime cum paribus veteri prouerbio .i. iuxta vetus ꝓuerbiũ, aut in veteri eſt prouerbio. q̃ .i. qualia putas Caius Salinator, & q̃ .i. qualia Spurius Albinus hoĩes conſulares .i. qui aliqñ ꝯſulatum geſſerunt, fere .i. quaſi æquales .i. coæui nři ſolebant deplorare? q.d. friuola quidẽ, ſed plurima. Tñ ſimul ꝑpea ꝙ carent in ſenio voluptatibus, ſine quibus .ſ. voluptatibus ipſi putant vitam eſſe nullam .i. nullius vtilitatis aut momenti. Tum .i. ſimul .i. qa ſpernerentur ab ijs, à qbus eſſent ſoliti coli .ſ. dum fortes eſſent, & cõſulatũ gererent. Qui .ſ. Salinator & Albinus non videbantur mihi accuſare, id quod eſſet accuſandum. Nam ſi id .ſ. non hře uoluptatẽ aut ſperni accideret culpa .i. per culpã ſenectutis, eadẽ vſu venirent .i. ꝯtingerent mihi & reliqs oĩbus maioribus natu .i. ſenioribus, quoꝝ multoꝝ ego ſenectutem cognoui .ſ. degi aut duci ſine q̃rela, vtpote qui ferrent non moleſte, nõ grauate, nec impatienter ſe laxatos .i. ſolutos, aut minus ligatos eſſe vinculis .i. laqueis & irreptionibus libidinum, ne deſpicerentur .i. ꝯtẽnerentur à ſuis, ſed culpa oĩum q̃relaꝝ iſtiuſmodi eſt in moribus ſenum, non in ætate. Enim, pro qa, ſenes moderati .i. temperati & non difficiles .i. non moroſi nec inhumani agunt ſenectutem tolerabilẽ & ſibi & alijs. Aũt, pro ſed, importunitas .i. inſolentia & difficultas importuna, & inhumanitas eſt moleſta oĩ ætati. ad quod Læl. eſt inq̃t, vt dicis ò Cato. ſed fortaſſe quiſpiam dixerit, ſenectutẽ videri tibi tolerabilem ꝑꝑ opes & copias & dignitatem tuã, qa cenſorius & ꝯſularis erat. Aũt, pro ſed, dicere id non eſſet cõtingere multis, vt .ſ. ea tria habeant. Ad qđ Cato qdem .i. certe ò Læli. Iſtud qđ dicis eſt aliqd .i. ad ſenectutem patientius ferendum, ſed nequaq̃ oĩa .ſ. quæ eam tolerabilẽ faciunt, ſunt in illo .ſ. per te dicto. Vt .i. quemadmodũ ferunt .ſ. hiſtoriographi Themiſt. imperatorem illum Athen. clariſſimum rñdiſſe in iurgio .i. cum eo obiurgaretur & conuicia audiret, cuidam Seriphio .ſ. ex Seripho inſula modica & barbara viro, cum ille .ſ. Seriphius dixiſſet eum .ſ. Themiſt. non aſſecutũ .i. non obtinuiſſe eum ſplendorẽ .i. celebritatem noĩs & famæ, ſua .i. ꝑpria ipſius Themiſt. gloria, ſed gloria patriæ .i. Athenaꝝ. inquit .n. Themiſt. hercle .i. per herculem ſi ego eſſem Seriphius vt tu, non eſſem ꝑpea ignobilis vt tu, nec ſi tu eſſes Athen. ut ego, fuiſſes vnq̃ clarus .i. illuſtris & nobilis, ut ego ſup. Quod põt dici eodem modo de ſeneċt. Non .n. ſenectus põt eſſe leuis .i. facilis toleratu, in ſumma inopia .i. paupertate & egeſtate ſine ope .i. ſubſidio. Ne qdem .i. non ẽt ſapienti, cui tñ maxime tolerabilis videretur, nec põt eſſe non grauis .i. non moleſta inſipienti in ſumma copia .i. abundantia reꝝ. Quocirca oportet vt ei facultas & animus lætus adſit ac ſapia, ſic facilis erit ſenectus. Aptiſſima, proſeq̃tur per q̃ ſenectus efficiatur minus moleſta dicens, O Scipio & ò Læli, arma .i. inſtrũ ſenectutis aptiſſima .i. ꝑ quæ facile dici põt ſunt oĩu artes. vnde Perſ. Miſeriſq. viaticants, & exercitationes virtutum quæ cultæ .i. exercitæ in oĩ ætate afferunt fructus mirificos, cum vixeris multum & diu. Nõ ſolum ideo ſup. afferunt fructus. quia nunquam deſerunt .ſ. hominem, ne quidem .i. non ẽt in extremo tpe ætatis, q̃q̃ .i. maximum .ſ. cõmodum eſt. quia cetera bona nos deficiunt. Verum etiam ideo, quia conſcientia vitę bene .i. laudabiliter actæ, & recordatio multoꝝ benefactoꝝ eſt iucundiſſima. Vnde eſt illud Aen. 9. Pulcherrima primum Dij moresq. dabunt veſtri, tũ cetera reddet Actutum pius Aeneas. Ego quidẽ adoleſcens dilexi Q. Maximum eũ .ſ. qui recepit .i. in ptãtem Romanoꝝ Tarentum .ſ. oppidum Calabriæ ita .i. in tantum ſenem .i. quamuis eſſet ſenex, ut .ſ. diligere deberem æqualem .i. coæuum mihi. Enim, pro quia, grauitas quædam condita à condior quartæ .i. quaſi ſale quodam temperata comitate .i. affabilitate & iucunda conuerſatione, nec ſenectus mutauerat mores q̃q̃ cœpi eum colere non admodum grandem natu .i. priuſq̃ valde ſenex erat. Sed tñ .i. nihilominus prouectum .i. adultum, & maturũ in ætate. Enim, pro quia, ego inquit Cato, natus anno .ſ. vno poſtq̃ Q. Maximus conſul primum .i. ut dicunt prima vice creatus. Cumq. duæ ſunt voces, q; pro &, ego ſum ꝓfectus cum eo conſule quartum .i. quarta vice. (Cogor .n. inepti loqui, vt manifeſtius loquar) ad Capuam .ſ. vrbem in Campania Italica exiſtens miles adoleſcentulus, & factus ſum Quæſtor .i. receptor vectigalium publicoꝝ, quinto anno poſt .i. poſtquam ſub eo militaueram ad Capuam, factus aũt ſum dicit ad Tarentum. deinde factus ſum ædilis .i. ædium & edendoꝝ ac menſaꝝ cenſor & prouiſor, poſtq̃ ædilis fueram factus ſum quadriennio .i. ſpacio quatuor annorum prætor, quem magiſtratum ego geſſi Tuditano, & Cethego Romanis illis exiſtentibus conſulibus illi .ſ. Q. Maximus ille exiſtens tum .i. tunc admodum ſenex fuit ſuaſor .ſ. in concione legis Cynthiæ .i. cum ferretur lex Cynthia de donis & muneribus .i. quæ uetabat & dona .ſ. gratuita, & munera .ſ. merita conferri in precium artis rhetoricæ tradendæ. Hic & bella. Proſequitur narrationem de Q. Fabio Maximo, cuius exẽplo vult oſtendere quantum virtus & ſapientia in ſenili ætate ꝓſint dicens hic .ſ. de quo loquor, Q. Maximus gerebat, vt adoleſcentulus .ſ. gereret, uel tanquam adoleſcentulus eſſet, bella cum eſſet grandis .i. annoſus admodum. Et molliebat .i. languentem, & mollem reddebat ſua patientia i. cunctatione & dilatatione ſua. qa non faciebat ei copiam pugnandi, Annibalem ducem Carthaginenſem exultantem iuueniliter .i. petulanter ut iuuenes ſolent, vnde eſt illud Aen. 5. Si mihi quæ quondam fuerat, quaq. improbus iſte, Exultat fidens, ſi nunc foret illa iuuenta. de quo .ſ. ſcripſit præclare familiaris noſter, quia fuerat in contubernio Lælij Scipionis, Ennius .ſ. poeta, vnus homo .ſ. Q. Fabius Maximus reſtituit nobis .ſ. Romanis, rem .i. imperium pene amiſſum cunctando .i. moram trahendo. Enim, pro quia, non ponebat rumores .i. ſermones populi & inimicoꝝ, qui neſcientes quo conſilio id faceret, arguebant eum timoris & inertiæ, ante ſalutem .ſ. ſuam & patriæ .i. malebat cum nota infamiæ ad tempus duratura ſaluti quã famæ conſulere. Et ergo gloria ipſius poſtquam conſilium eſt inuentum vtile claret, tunc & poſt .i. poſtmodum magis quam feciſſet, ſi gloriæ cupidus eſſet citius, ſed minus prudenter uixiſſet. vero, pro ſed, qua .i. quaſi uigilantia & quo conſilio recepit Tarentum, q.d. ſummo tñ ſup. quidem .i. certe. Cum .i. qñ inquit .i. rñdit me audiente Salinatori qui amiſſo oppido .ſ. Tarentino fugerat in arcem .i. in caſtrum, aut ut dicunt fortalitium oppidi, Salinatori inquam glorianti atque dicenti ita .i. in hanc formam, O Quinte Fabi tu recepiſti Tarentum mea opera. Ipſe dico nõ inquit ridens certe tua opera cepi. Nam ſi tu non amiſiſſes Tarentum, ego nunq̃ recepiſſem, & ita ignauia illius erat occaſio recipiendi oppidi. Nec vero ipſe Q. F. Maximus erat præſtãtior in armis, in quibus res bellicas gerebat, quam in toga in qua res pacificas domi tractabat. Qui conſul iteꝝ .i. cum iteꝝ, hoc eſt ſecundo eſſet conſul factus Sp. Caruilio collega .i. cõſule eius .i. qui fuerat cum eo conſul eodem anno quieſcente .i. nihil pro rep. agente reſtitit, quod potuit Ca. Flaminio trib. pl. diuidenti viritim .i. per uiros & per ſingula capita agrum Picenum .i. quidquid terræ utilis ad culturam circum Picenum iaceret, & agrum Gallicum .ſ. Ciſalpinum, aut ubi Veneti, aut ubi Ligures & Pedemontenſes modo ſunt diuidenti dico contra auctoritatẽ ſenatus. Et augur .i. cum ipſe augur erat auſus eſt dicere, ea geri optimis auſpicijs .i. exceptionibus auiũ inſpectione approbatis, q̃ fierent pro ſalute reip. & quæ ferrentur contra remp. ferri etiã contra auſpicia quaſi auſpicia nihil approbarent, quod contra remp. eſſet. Ego cognoui in eo uiro multa ꝑclara, ſed nihil eſt admirabilius in eo quam cum ille tulit .i. paſſus eſt mortem Marci filij .ſ. ſui viri clari, & conſularis .i. q iam conſulatum geſſerat, aliqñ conſularis dr̃ dignus qui gerat. Laudatio .i. oro funebris ipſius patris de laude uiri Marci filij ſui eſt in manibus .i. eſt ſcripta. Quam ſupple orationem cum legimus quem pħum non contemnimus? q. d. nullum non contemnimus, & ita quemlibet contemnimus cum

non

non pertingat ad ſapiam ipſius. Nec vero ipſe Fabius erat modo .i.ſolum magnus in luce.i.in aperto,vt in plateis atque in oculis ciuium,ſed erat pſtantior intus.i.in occulto & domi. q .i. qualis ſermo(vbi notabis poer raro ſequentes dici quis, ſed q, vt me q ſim quæris Alexi. Attñ iſte Deus qui ſit dat Tiryre nobis) q agit ſermo,q.d. plane diuinus quæ præcepta ſunt erant in eo, aut dabantur ab eo,quãta notitia antiquitatis ſup.erat in eo. Quæ ſcia iuris ? i. de iure augurandi,q.d. maxima. Multæ.n.literæ.i.peritię latini ſermonis,vt in hoie Romano.i. ſm quod Romani erant literaꝶ ſtudioſi,& tenebat memoria.i.per memoriam oia bella nõ ſolum domeſtica.i.Romana,aut a familia ſua geſta,ſp.n.gens Fabia belliicoſa fuit,ſed ẽt externa bella, cuius ſermone fruebar ita cupide. quaſi diuinarem id quod euenit. neminem vnde diſcerẽ fore.i.futuꝶ eſſe illo extincto.i.mortuo. Quorſum,quia prolixꝰ locutus uideri poſſet a propoſito deuiaſſe, reducit ſe in uiam dicens,quorſus.i.ad quem finem igitur ſup.dixi tam multa de Maximo.i.de Q.Fabio Maximo. Profecto rñdet,ideo quia videris eſſe nefas dictu.i.vt dicatur talem ſenectutẽ,qualis in illo fuit ſuiſſe miſeram. Nec tñ oẽs pñt eſſe Scipiones,aut Maximi.ſ.Scipionum,& Maximoꝶ ſimiles, quia Scipiones Carthaginem & Numantiam expugnauerunt. Maximus ut dictum eſt Tarentum,vt .ſ.ipſi recordentur vrbium expugnationes.i.deuictiones,& captiuitates,vt recordentur pedeſtres,& nauales pugnas.ſ. à ſe exhauſtas,& ſimiliter geſtas,& vt recordentur bella a ſe geſta,& triumphos a ſe ductos. Eſt.n.placida ac leuis ſenectus ætatis actæ,quiete,& pure.i.ſine vitio,& eleganter.i.cum exqſito honore, & cultu,qualem.ſ.ſenectutem,nos accipimus.i.audiuimus fuiſſe Platonis qui mortuus eſt ſcribens.i.inter ſcribendum, vel dum ſcriberet adhuc anno vno & octogeſimo primo. Qualem ſup. accepimus,ẽt fuiſſe ſenectutem Iſocr. qui dr̃ ſcripſiſſe anno quarto & nonageſimo ætatis ſuæ eum librum, qui inſcribitur .i. pnotatur quod vulgares minus latine dñt intitulatur Panathenaicus.i.cõtinens Quinquatria Mineruæ feſta. Caue aũt lector ne legas Socrates aut Socratis,quia conſtat Socratem nihil ſcripſiſſe. Nec tã ſenex mortuus eſt cum in carcere electus ſit. Oẽſq. qui hunc locum recitant, vt nulla de numeris agens, & Ioannes monachus in dictionario græco,vbi exponit vocabulum Panathenea,legũt Iſocratis & vixit quinquẽnium.i.ſpacium quinque annoꝶ poſtea.i.poſt eius libri editionem. Sunt tñ qui legant quinquennio, quia poſt,& ante ablãs exceſſus regunt. Cuius.ſ.Iſocratis magr̃, .ſ.Gorgias Leontinus compleuit centum & ſeptem annos. Diligenter obſeruat qdꝰ Valla præcepit, vt ante viginti, & poſt centũ maior numerus præcedat interueniente coniunctione ſed inter viginti,& centum minor. neque ceſſauit vnq̃ in ſuo ſtudio atq; opere. Qui.ſ.Gorgias cum q̃reretur.i. ſciſcitaretur ex eo cur vellet eſſe tandiu in vita,inquit.i.rñdit nihil habeo. quod .i. pp qdꝰ aut cur incuſem.i.accuſem,& dãnem ſenectutem. Riſum,inquit Cato præclaꝶ,& dignum homine docto. Si quærit grammaticus cuius caſus ſit rñſum,hoc loco dici poſſet fortaſſe nominatiui, ut intelligatur erat. ſed melius dicetur accuſatiui,vt intelligatur particula quã non expreſſit,quia non eſt vehemens oſſõ,vt eſſet ſi diceret ò præclaꝶ rñſum & cetera dignum inq̃ hoie docto. enim, pro quia,inſipientes conferunt.i.detorquent ſua.i.propria uitia, & ſuam.i.propriam culpam in ſenectutem. quod nõ faciebat is, cuius Ennius fecit modo.i.paulo ante mentionem. videlicet Q. Fabius Maximus. ſed melius legitur,fecit Ennius,vt ſit,quod nõ faciebat is uidelicet cuius ego feci modo mentionem. Nam Ennius comparat ſuam ſenectutem ſenectuti equi fortis,& victoris dicens. Sicut fortis equus qui forte vicit ſupremo ſpacio vitæ ſuę Olympia.i.certamen Olympicum quieſcit nũc confectus ſenio. Ideo dixi melius legi feci,q̃ fecit. quia mala eſſet reciprocatio ſi diceres Ennius cõparat ſuam.i.Q.Fabij ſenectutem dicens ergo cõparat ſuam.i.propriam ſenectutẽ &c. Pro rõne aũt metri notũ eſt antiquis liqueſieri penitus ut pronunciaretur cõfectu qeſcit, & illud u,ſicut us,ſequẽte vocali corripitur,qa ideo petit s,vt corripiatur. Quem.ſ.Enn aut potius, quẽ ſenectutẽ Ennij vos poteſtis meminiſſe probe. Enim,pro q a,hi videlicet T. Flaminius, & M.Attilius facti ſunt coss.anno vndeuigeſimo.i.19. poſt mortẽ .ſ. Ennij. Ille aũt mortuus eſt Scipione .ſ. maiore, & Philippo coss. iteꝶ.i ſecundario,cum.i.qñ ego quidem natus annos quinque & ſexaginta ſuaſiſſem.ſ. in concione legem Voconiam,quã Voconius primus tulerat,ſuaſiſſem dicit voce magna,& bonis lateribꝰ .i.intrĩs quibus vox confirmabatur. Ennius itaque 70. annis natus tot.n.vixit.ſ.annos ita ferebat duo onera q̃ putãtur maxima, videlicet paupertatem & ſenectutẽ,vt videretur pene.i. quaſi delectari eis Etenim &c. Proponit quatuor cauſas ob quas ſenectꝰ grauis videri ſoleat,quibus purgatis finem imponet operi. Ordo eſt. Etenim cum.i.qñ, ego complector aio.i.conſidero hanc totã diſputationem,reperio quatuor cauſas,cur ſenectus uideatur miſera.i.afflicta & miſeratione digna. vna (non dicit primam) quia ordo non eſt in his attendendus,quod ſenectus auocet .ſ. hoiem ſenem à rebus gerendis,quia non poteſt res gerere. Alteram.i.ſecundam quod facit corpus infirmum. Tertiam quod priuet fere omnibus voluptatibus. Quarta quod ſenectus abſit haud pcul.i. longe a morte. Videamus ſi placet quantum quæque.i.quæuis earum cauſaꝶ ualeat,& quantum iuſta ſit vnaquæque,ſenectus abſtrahit.i.putat ne quod ut iſti ſi dicatur q̃ret, quibus .i. à quibus, an ab his rebus q̃ geruntur iuuentute à viribus,q.d. id quidem fatear. ſed non continuo concedam,nihil ſenectuti agendũ. Igitur ſi hoc veꝶ,& nullæ ſunt res ſeniles.i.ad ſenes ptinentes,quę adminiſtrentur,vel ẽt infirmis corporibus tñ animo.ſ.firmo,q.d. ſunt quidem plurimæ. Igitur q a ſenex erat Q. Maximus nihil agebat, & L.Paullus Aemilius,non Macedonicus quo adopeatus es, ſed nãlis pater tuus ò Scipio ſocer filij mei .ſ. M. Catonis qui vnicã L.Paulli filiam uxorem duxerat,ſocer dico filij mei exĩtus optimi viri,nihil agebat,& ceteri ſenes vt Fabricij,Curij,Coruncani cum defendebant remp.conſilio & auctoritate,nihil agebãt, q.d. immo plurimum,& plusq̃ adoleſcentes. Ad ſenectutem Ap.Claudij accedebat ob neglectam religionem ẽt ut cæcus eſſet,tñ cum ſnia ſenatus inclinaret ſup.ſe,aut inclinaret.i.tenderet ad faciendum pacem,& fœdus cũ Pyrrho rege Epirotaꝶ,&.ſ.Appius,licet cæcus,tñ non dubitauit dicere illa, quæ Ennius poeta ille,eſt pſecutus verſibus. O P.C. Quo.i.in quam ſniam mentes,q̃ ſolebant vobis ſtare rectæ,ante hac.i.ante hoc tps,flexere.i. inclinauere ſe ſe directo tramite,ruine dementi.i.ad dementiam feſtinanti &c. ſup.non dubitauit dicere aut dixit grauiſſime. non aũt decet cetera eius carminis verba pronunciare. Notum.n.eſt uobis carmen .ſ.Ennij,qui eoꝶ familiaris fuerat,tñ.i.nihilominus oratio ipſius Appij extat.i.nõdum deperijt,ſed conſeruata eſt. Atque ille egit hanc.ſ.orationem ſeptem & decem annis poſt alteꝶ.ſ. ſecundum conſulatum ſuum,cum decem anni interfluxiſſent inter vtrũque conſulatum. Et fuiſſet Cenſor ante conſulatum ſuperiorẽ.i. priorem. Ex quo .i. ex qua ſupputatione intelligitur Appium fuiſſe grandem.i.ętate.i.annoſum. Sane.i.valde bello.i.tpe belli Pyrrhi .i.à Pyrrho illati,& tñ accepimus à patribus .i. à progenitoribus noſtris ſic.ſ cum fuiſſe & dixiſſe. Igitur illi qui negant ſenectutẽ verſari .i. occupari in re gerenda .i. in adminiſtratione reꝶ,nihil aſſerunt.ſ.argumenti ſolidi, & ſunt ſimiles.i.tales vt.i.quales ſup. ſi qui.i.aliqui dicant gubernationem.ſ.nauium nihil agere in gubernando,cum alij ex nautis ſcandant malos i.arbores in nauibꝰ erectas. alij curſitent per foros.i.tabulata nauium quę à ferendo dñr. vnde Aen.4. Impleſſentq. foros. Careat aũt ſingulari,nec apud latinos repitur forus. licet à quibuſdam repertum ſit capl̃m forus. Alij exhauriant.i.euacuent aquis ſentinam .i. receptaculũ aquaꝶ in imo nauis. vnde Iuuen. Sat.6. Tum ſentina grauis &c. Autem,pro ſed,ille.ſ.gubernator tenens clauum.i.gubernaculũ, vt 5. Aen. Clauumq. affixus & herens nuſq̃ amittebat. ſedeat quietus in puppi .i. ſumma parte nauis, & non faciat ea quæ iuuenes ſup. faciunt. At vero.i.ſed certe facit maiora quo ad artem,& meliora quo ad utilitatem. Enim, pro q a,res magni momenti nõ geruntur viribus corpoꝶ aut velocitatibus.i.agilitatibus, aut celeritate corpoꝶ,ſed cõſilio,ſ.dando,& auctoritate.ſ.qua valet ſnia, quam pronunciat & dijudicat,quibus.ſ.conſilio auc.& ſnia ſenectus ſolet non modo.i.non ſolum non orbari .i. priuari, ſed etiã augeri.i.auctius donari & prendi. Niſi forte ego q &miles.i.cum eſſem miles & tribunus & legatus, & conſul ſum uerſatus in vario gñe belloꝶ,videor uobis ceſſare nunc,cum.i.qñ nõ gero bella,q.d.ſcio quod putatis me minime ceſſare, & ita nec ſenectutẽ debere cenſeri ceſſantem quamuis iuuenilia nõ tractet. At ſenatui.docet ſe non ceſſare quamuis bella non gerat dicẽs. At.i.ſed, nihilominus ego præſcribo.i.diffinio & declaro ſenatui,quæ ſunt gerenda & denuncio multo ante.ſ.quam fiat, quõ bellum inferatur.i.inferri poſſit aut debeat Carthagini.i. ciuibus Carthaginẽſibus. Cogitanti iandiũ male.i.perniciem Rom. imperij. de qua .ſ.Carthagine,non deſinam vereri.i.timere nobis,ante .i. priusq̃ cognouero illam eſſe exciſam.i.funditus euerſam. Quam palmã .i.victoriam,utinam ò Scipio dij immortales reſeruent tibi,vt pſequare reliquias aui.i.Scipionis maioris, qui Carthaginem tributariam fecit,quam hic Scipio poſtmodum deleuit, quod quia factum nouit Cic.facile inducit Cat.id optantem & quodãmodo præſagientem. A cuius.ſ.aui tui morte hic.i.pñs annus & tertius & trigeſimus,ſed utinam oẽs anni pãtes excipiant.i. amplexentur memoriam illius viri,vt.ſ.eum imitentur. Ipſe auus tuus mortuus eſt anno ante me cenſorem .i. priusq̃ cenſor eſſem no-

uem

nem annis poſt conſulatum meum. Cum eſſet creatus cõſul iterũ .i. ſecundo me conſule. Num.i.nunquid igitur ſi vixiſſet ad annũ centeſimum,pœniteret eum ſenectutis ſuæ ? q.d.minime. Nec.n. quia certe non vteretur in tanto ſenio excurſione,vt faciunt milites agiles,& veloces,qui extra ordinem in agrum inimicorũ pmiſſu Imperatoris excurſionem faciunt . nec ſaltu, vt q pnicitate freti aliquem aſſiliunt. Nec eminus.i.de longe quaſi telo manumiſſo,nec cominus quaſi confecta & coniuncta manu gladijs. ſed vteretur conſilio,rõne,ſententia.ſ.in ſenatu dicenda . Quæ.ſ. etia niſi eſſent in ſenibus,maiores noſtri non appellaſſent ſenatũ .i.ſeniorũ ordinem ſummum conſilium . Quidem.i.certe ii q gerunt ampliſſimum.i.maximum,aut ſummum magiſtratum apud Lacedæmonios.i.populos Spartanos,vt ſunt ſenes, ſic .n. appellãtur ſenes,hoc eſt presbyteri,quemadmodum & apud Iudæos.Qđ ſi voletis legere & audire externa .i. externarũ gentium hiſtorias, vos reperietis maximas reſp.labefactatas .i. ad labem & ruinam concuſſas,per adoleſcentulos.ſ. earũ gubernatores & ſuſtentatas ne caderent à ſenibus.Cedo.i.dic,qui.i.quõ amiſiſtis tam cito veſtram remp. Sic.n.percontantur.i.interrogant vt eſt in lib. Ennij poetæ . Rñdentur & alia,& hæc in primis.i.præcipue . Amiſimus ſup.remp.noſtram qa pueniebant oratores.i.legati noui,vtpote adoleſcentuli. Videlicet.i.videre licet cur id dictum ſit,quia temeritas eſt.ſ.propria ætatis florentis.ſ.iuuenilis, prudentia eſt ſenectutis. Lælius autem obijcit dicens . At .i. nihilominus memoria minuitur ſup. ſenibus, q.d. quõ ergo ſunt prudentiores ? Ad qđ Cato credo quod minuitur,niſi exerceat eam, aut ẽt ſi iu ſis natura.i.per naturã tardior.ſ.quam par ſit .i. tardiuſcula. Themiſtocles ille Athen. perceperat noĩa omnium ciuium , quia quẽlibet proprio nomine compellere poterat . Num .i. nunquid cenſetis igitur eum cum præceſſiſſet ætate.i. cum fuiſſet productus ſolitũ ſalutare eum Lyſimachum i.nomine Lyſimachi, qui eſſet Ariſtides ? q.d.minime. Equidem.i.ego quidem vt de Themiſtocle non affirmem,nõ modo.i.non ſolum noui eos qui ſunt , ſed ẽt patres eorũ & auos. Nec ego legens ſepulcra.i.epitaphia & inſcripta ſepulcrorũ vereor (quod aiunt) .i. ſuperſtitioſi dicunt .i. qui talia legunt memoriam amittere ,'aut quia populares ſenes & ſepulcris vicini talia legunt, aut quia inuiti ſepulcra quaſi ea legentes inſpiciunt,cum ſint ſenio incuruati. Autem qui legunt.i.eligunt ſibi ſepulcra iam vicini ſunt morti,& ita vim memoriæ amittentes dñr diuerbio ea æquiuocatione ſumpto ſepulcra legere,non inquit vereor,ne perdam memoriam. Enim,pro quia ego redeo in memoriam mortuorũ,his ipſis legendis .i. dum hæc ipſa lego . Nec vero audiui quenquam ſenum .i. ſeniorũ oblitum quo loco obruiſſet.i.terra operuiſſet theſaurum,quia ſenes natura ad rem propenſiores ſunt, qui .ſ. ſenes curant omnia,& meminerunt .i. memoria tenent vadimonia conſtituta.i. ſi quando vadem ad diẽ comparaturi conſtituerint , & meminerunt qui debebant ſibi .ſ. ſenibus & quibus ipſi debeant, & meminerunt quid tuti ſconſulti.ſ.præcipiant , quid pontifices, quid augures, quid philoſophi, quam.i.quantum multa meminerunt ſenes,q.d.plurima. Manẽt ingenia , concludit ſenibus naturales vires ingenij & memoriæ non tolli dicens.. Ingen.i.ingenij capacitas ad res gerendas, aut intelligendas manent,modo.i.dummodo ſtudium & induſtria .i. naturalis permaneat . Nec ea ſup.manent ſolum in uiris claris.i. conſpicuis & honoratis,ſed etiam in vita priuata.ſ.a magiſtratu, aut negocio publico & quiete, qualem philoſophi, ac poetæ gerunt. Sophocles poeta ille tragicus clariſſimus fecit.i.effinxit tragœdias ad ſummam.i.vſque ætatem, qui cum uideretur negligere rem familiarem.i.vtilitatem domeſticam vocatus eſt à filijs in iudicium,ut quemadmodum ſolet noſtro more.i.Romano interdici bonis .i. vſu & cõmutatione bonorum patribus gerentibus .i.adminiſtrantibus rem.ſ.domeſticam,male.i.cum damno & iactura rerum,ſic iudices remouerunt illum, uidelicet Sophoclem à re familiari.i.vſu & adminiſtratione eius, quaſi deſipientem .i. delirantem. Senex .ſ. Sophocles dicitur recitaſſe .i. pronunciaſſe eum.i.tunc iudicibus eam fabulam .i. tragœdiam quam habebat in manibus .i. tunc faciebat & tractabat videlicet Oedipum Coloneum.i.fabulam ſic inſcriptam, aut cuius titulus erat Oedipus Coloneus . & dicitur quæſiſſe.i.interrogaſſe. Num.i.nunquid illum carmen.i.poema videretur deſipientis.i. inſani,aut male ſapientis,quo.ſ.carmine recitato liberatus eſt.ſ. a petitione filiorũ, ſententijs iudicum,num .i. nunquid igitur ſenectus coegit hunc .ſ. Sophoclem obmuteſcere in ſtudijs ſuis ? q. d. minime . Num coegit Heſiodum antiquiſſimum,poetarum quem in Georg imitatus eſt Maro : num Simonidem poetam lyricum,num Steſichorum ẽt lyricum ? Num quos ante dixi philoſophos uidelicet Iſocratem (ergo illic male ſcribebatur Socrates) Num Gorgiam ẽt philoſophum ? Num Homerum fontem ingeniorum & poetarũ ſine controuerſia ſummum ? Num Pythagoram principem philoſophorum ? quia ante eum non phi.i.amatores ſapientiæ , ſed ſophi.i.ſapientes dicti ſunt. Num Democritum ẽt phm . Num Platonem diuinum phm cui proprium nomen Ariſtocles erat ? Num poſtea Zenonem principem Stoicorũ : Num Cleanthem phm ? vnde Iuuen. Et iubet archetypos pluteum ſeruare Cleanthes . aut eum quẽ vos ò Læli & Scipio vidiſtis ẽt Romæ,videlicet Diogenem Stoicum . Num inq̃ hos coegit Senectus obmuteſcere in ſtudijs ſuis ? at ſup dicent quod agitatio ſtudiorũ non fuit ęqualis vitę in omnibus his. Age omittamus iſta ſtudia diuina ego poſſum nominare ex agro Sabino ruſticos vicinos & familiares meos. Quibus abſentibus .i. in quorũ abſentia nunq̃ ſere fiunt in agro.i.villa,opera maiora .i. maioris momenti,non ſup.fiunt eis abſentibus,ferendis.ſ.fructibus.i.dum fructus aut fruges ferũtur , non ẽt percipiendis.i.dum percipiuntur & conduntur, non cõdendis.i.dum conduntur in horrea,q̃q̃ minus mirũ eſt in illis.ſ.ruſticis. Nemo.n.eſt tam ſenex qui non putet ſe viuere annum.ſ. integrum adhuc,ſed ijdem.ſ.ſenes laborãt in eis.ſ.operibus,quæ ſciũt nihil omnino pertinere ad ſe.i.è quibus nullum ſperant fructũ . Nam ſerunt.i.plantant arbores quę proſit alteri.i.proxime ſequẽti ſeculo. Vnde Varro à Sene. Seculum deducit,alij à ſecando qđ homines ſecat & diuidat. Rari.n.vltra centum annos quod ſeculum eſt,viuunt,vt Statius.i.Cæcilius poeta noſter. non Papinius ille qui longe poſt Thebaidem condidit,ait in ſynephebis, in ea fabula ſic dicta,quaſi compueris,ſeu compubeſcentibus,ſyn.n.dr con, & ephebus puberſcens, ſeu adoleſcens . Nec uero agricola , quamuis ſenex,dubitet rñdere quęrenti cui ſerat,dijs immortalibus ſup.ſero,qui voluerunt me non tantũmodo accipere.ſ.ſata & fructus à maioribus.i.vt dñs prædeceſſoribus meis,ſed ẽt pdeſſe poſteris. Melius Cæcilius &c.hoc puto Lælij eſſe verbũ,qui male ſignatus eſt illic loqui. Aedepol &c.quod Cæcilij eſt. Melius inquit Cic.ſup.dixit de ſene proſpiciente alteri ſeculo,quã illud idem quod dixit in comœdia. Aedepol.i. per ædem Pollucis ſenectus ſi.i.ẽt ſi nihil aliud uitij apportet ſecum cum aduenerit . tñ ſup.id vnum.ſ.uitium eſt ſatis,quod ſenex ſup uidet diu uiuendo multa quæ non vult,& .i.ẽt multa ſup.uidet fortaſſe quæ vult,ubi graphice docemur verbis modo ſeculo uſitatis uti dre. nam Cæcilius more ſui ſeculi uolt dixit . Cato aũt non uolt, ſed vult uidet. quæ ẽt adoleſcentia incurrit ſæpe non iuſſe . qa iuſtius ẽt lege naturæ ſenes morbum pati,& funera ſuorumq. iuniores. Veeo,p ſed,inqi Lælius.i.Cæc.ſcripſit ſup. aut dicit illud uitioſius, tum ẽt reputo in ſenectute.i.ætate hoc ſup.eſſe miſerrimum. Sed uidetis ut,qualiter ſenectus non modo .i. non ſolum non ſit languida.i.lenta atque iners.i ſine arte & grauitate. Verum ẽt ſit operoſa agens & moliens.i.mole & conamine attentans ſemper aliquid.ſ.tale quale fuit ſtudium cuiuſque in uita ſuperiore .i. ante acta . Quid ſup.de eo dicendum,quod ſenes addiſcunt ẽt ſemper aliquid,ut uidimus Solonem gloriantẽ in uerſibus.i. carminibus ſuis,qui dicit ſe fieri ſenẽ addiſcentem quotidie aliquid,ut ego .ſ. Cato fecit,qui didici græcas literas ſenex,quas.ſ.gręcas lrãs ego arripui ſic auide,quaſi cupiens.i.ut qui cuperet explere.i.ſaturare diuturnã ſitim,ut ea ipſa eſſent mihi nota ſup. exempla qbus uos uidetis me nunc uti(quæ uerba à Cic. decẽter huic data ſunt ne contra decorũ perſona loq uideatur . Dandus eſt.n.perſonis ſermo aptus.vnde niſi Cato græcas literas didiciſſet non debuiſſet græcarũ hiſtoriarũ tam peritus induci.) Quod.ſ.aliqd didiciſſe cũ ego audirem Socr.phm illum Athen. qui primus de moribus diſputauit feciſſe in fidibus.i.ſcientia fidium, ſeu citharæ , quam ſenex didici. Equidem.i.ego qdem aut certe uellem,& illud.i.ẽt fidibus ſcire aut didiciſſe. Enim p quia,antiq.ſ.maiores noſtri,aut antiquitus.i.olim diſcebant fidibus.i.cithara & plectris canere. Sed certe elaboraui in literis.i.cognitione literarũ,non fidiũ, de muſico aũt ſtudio habetis hic cõmentarios. Nec nunc quidem. Ingreditur ad purgandum ſecundũ obiectum quod dictum eſt , quod ſint imbecilles atque impotentes uirium ſenes,dicens .

A Deptam) Dixit paſſiue,quod cũ iuuentu rarius eſt. [Tãquam deum ſequimur) Alluſit ad puerbium, ἄνω θεῶ, vñ θεομαχεῖν dñr,qui naturæ repugnant. [Quaſi uictum & caducum) Sic hr in pleriſque cod. legendum aũt uietum atque caducum. Nam flaccidum,& uigore carens,uietum dr. [Speramus quidem ſenes fieri) Nouum eſt,ſperamus fieri. [Propter opes, & copias,) Nouum eſt copias uſurpari,non pro exercitu,ſed p diuitijs. Cõſtat hunc locum deprauate legi in omnibus vulgatis exẽplaribus, excepta proxima editione, quam multo caſtigatiorem debemus erudiſſimo uiro Baptiſtæ Egnatio . At ut ille legit , ita uertit Theod. Gaza: οὔτ᾽ ἂν εἰ ἐγὼ σερίφιος ὢν, ἄδοξος ἂν ἐγενόμην . DOCT. interpr.

Ac recte quidem Theod. ſed aliquanto cõmodius extulit Plut. in Apoph. ἀλλ' οὔτ' ἂν ἐγὼ σερίφιος ὢν ἐγενόμην ἔνδοξος, οὔτε σὺ ἀθηναῖος. (Qui Tarẽtum recepit) Recipit, qui promittit. Recipit ſe, qui redit unde venerat. Recipit cui redditur aliquid. Recipit vrbem, qui recuperat. (Ad Capuã) Nomini vrbis addidit ꝓpõnem. (Quæ pro reip. ſalute fierent) ſũt ab Hectoris apophthegmate profectum. εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. (Contra rẽp. ferentur) Ferri dñr plebiſcita, ac leges. Ceterũ quod ſequitur, contra auſpicia ferri, legendum arbitror fieri, nõ ferri. (Ad Ap Claudij) Vt vſitatum eſt, accedit ad hoc, ita infrequens eſt, accidit ad hoc, vnde mendum arbitror. Vt in alijs rectius legi, accedebat. Gaza vertit προσῆν (Hanc ille egit) Nouum eſt, egit orationem, pro habuit orationem, & mox. (Septem, & decem annos) Opinor legendum, decem annis. Neque .n. dicimus triduum poſt iuum abitum profectus ſum, ſed triduo. (Similesq́. ſunt. vt ſi qui, &c.) Noue dictum, & hoc Cic. mollius erat, perinde faciunt ac ſi, &c. Hoc annotandum putaui, ob quorundam in dicendo moroſitatem, cũ videamus nec Cic. vſque adeo fuiſſe ſuperſtitioſum, ac paulo inferius. (Cedo qui veſtram remp.) Apparet carmen eſſe iamb. tetr. Et conſtat adita dictione, tantam, quæ in noſtris vulgatis exemplaribus hactenus non habebatur, vt legatur ad hunc modũ, Cedo qui veſtram remp. tantam amiſiſtis tam cito. Sed aliter verſus non perinde conſtat ſuis pedibus, niſi legamus, Porro veniebant Rhetores noui, ſtulti, adoleſcentuli. Et veriſimile eſt ſcribam pro Rhetores poſuiſſe oratores, ceu vocem idem pollentem. Ceterũ quod in vulgatis codicib. hr̃ ſcriptum vt eſt in Ennij poetæ lib. in alijs, vt eſt in Ennij poſteriore lib. haud dubie mendoſum eſt. legendum aũt, vt eſt in Næuij ludo, ſiue in Næuij poetę ludo. Nã & Theod. vertit ἐν παιδιᾷ. Præterea quod in noſtris hr̃, Sic.n. ꝑcontantur, quemadmodum legiſſe vr̃ Theodorus: alij legũt, Sic .n. percontanti, vt eſt in Næuij ludo, rñdentur & alia, & hoc in primis. (Cum ætate proceſſiſſet) Qui prouectæ ſit ætatis, cũ dicit in ætate proceſſiſſet. (Ne perdam memoriam) Vulgo putabatur officere memoriæ ſi quis legeret inſcriptiones ſepulcrorũ. (Omnia quæ curant) Aliter cura, quibus proſpicio, aliter ea, quæ mihi curæ ſunt. (Ad ſummam ſenectutem) Dixit, ſicut ad extremũ, pro poſtremo loco. Et noue dixit facere tragœdias, ꝓ ſcribere. (Quã illud idem) Fortaſſe videbor nodum, quod aiunt in ſcirpo q̃rere. At mihi videtur locus non carere mendo: ſi quidem hic ſermo, Melius Cæcilius de ſene &c. vr̃ eſſe non Catonis probantis quidem ſuperiorem Cæcilij ſententiam, ſed hanc non perinde probantis, quam his verbis complexus ſit:

> Aedepol ſenectus, ſi nil quidquam aliud vitij
> Apportet ſecum, cum aduenerit, vnum id eſt ſatis,
> Quod diu viuendo, multa, quæ non volt, videt.

Sunt ſenarij tres comici, & ſermo non ſapit orationem Rhetoricam vt nihil quidq̃, & apportet ſecum, & q̃ non volt. Hæc nimirũ comicorũ veterũ ſunt. Quanq̃ uero proximum eſt Lælij perſonã ab hoc loco ſubmonendam eſſe, ut accipiamus Cat. ipm̃ diluere, quod ſibi è Comico obiecerat. Hic merum facit Theodori Gazę interpretatio. Nec apud hunc additur idem, q̃ uox mihi vr̃ adiecta abs quopiam uolente explicare, quid demonſtraret pronomẽ illud, qui ſubiecerit. i. ac rurſum ea. i. abbreuiatio factum Idem. (Illud vero idem) Rurſus hic ſermo vr̃ eſſe Catonis ſibi locum alterũ obiicientis ea eodem poeta, citantis alios duos è Cæcilio ſenarios. Tum ẽt in ſenecta hoc deputo miſerrimum, Sentire ea ętate eſſe odioſum ſe alteri. Quod ſi verſus duriuſculi ſunt, nemo miretur, cum alicubi Cic. ſcriptorem hunc ferreum vocet. Citantur aũt apud Non. Marcellum ex Hephestione in dictione Senium, vbi non additur etiam, & deputo legitur, non, reputo.

Alter locus de vitijs senectutis.

NEc nunc quidem vires deſidero adoleſcentis, (is.n. locus erat alter de vitijs ſenectutis) non plus, q̃ adoleſcens tauri, aut elephanti deſiderabam. quod .n. hoĩ naturaliter inſitum eſt, eo vti decet: & quidquid agas, agere pro viribus. q̃.n. vox põt eſſe contemptior, q̃ Milonis Crotoniatæ? q cũ iam ſenex, athletas ſe in curriculo exercẽtes videret, aſpexiſſe lacertos ſuos dicitur, illacrymansq́. dixiſſe:

at hi quidem mortui iam ſunt:

non vero tam iſti, quam tu ipſe, nugator. neque .n. ex te vnq̃ es nobilitatus, ſed ex lateribus, & lacertis tuis. nihil Sex. Aelius tale, nihil multis annis ante T. Coruncanius, nihil modo P. Craſſus: à quibus iura ciuibus præſcribebantur: quorum vſque ad extremum ſpiritum eſt prouecta prudentia. Orator, metuo, ne langueſcat ſenectute. eſt .n. munus eius non ingenij ſolum, ſed laterum ẽt, & viriũ. oĩno canorum illud in uoce ſplendeſcit ẽt neſcio quo pacto in ſenectute: quod equidem adhuc non amiſi: & videtis annos meos: ſed tñ eſt decorus ſenis ſermo quietus, & remiſſus; facitq́. perſæpe ipſa ſibi audientiam diſerti ſenis compta & mitis oratio. qđ ſi ipſe exequi nequeas, poſſis tñ Scipioni ꝑcipere, & Lælio. quid.n. eſt iucundius ſenectute ſtipata ſtudijs iuuentutis? an ne eas quidem vires ſenectuti relinq̃mus, vt adoleſcentes doceat, inſtituat, ad oẽ officij munus inſtruat? quo quidem opere quid põt eſſe præclarius? mihi vero Cn. & P. Scipiones, & aui tui duo, L. Aemilius, & P. Africanus comitatu nobilium iuuenum fortunati uidebantur. nec vlli bonarum artiũ magiſtri non boni putandi, q̃uis conſenuerint vires, atque defecerint, etſi iſta ipſa defectio virium, adoleſcentiæ vitijs efficitur ſæpius, q̃ ſenectutis. libidinoſa .n. & intẽperans adoleſcentia effœtum corpus tradit ſenectuti. Cyrus quidem apud Xenophontẽ eo ſermone, quẽ moriens habuit, cum admodum ſenex eſſet, negat ſe vnq̃ ſenſiſſe ſenectutẽ ſuã imbecilliorem factam, q̃ adoleſcentia fuiſſet. Ego L. Metellum memini puer, qui cum quadriẽnio poſt alterum conſulatum põtifex maximus factus eſſet, viginti & duos annos ei ſacerdotio præfuit, ita bonis eſſe viribus extremo tꝑe ætatis, vt adoleſcentiã nõ requireret. Nihil neceſſe eſt mihi de me ipſo dicere. q̃q̃ eſt id quidẽ ſenile, ætatiq́. noſtræ conceditur. videtis.n. vt apud Homerũ ſæpiſſime Neſtor de virtutibus ſuis prædicet. tertiam.n. iam ætatem hoĩm viuebat: nec erat ei verendum, ne, vera prædicans de ſe, nimis videretur aut inſolens, aut loquax. etenim (vt ait Homerus) ex eius lingua melle dulcior fluebat oratio: quam ad ſuauitatẽ nullis egebat corporis viribus. & tñ dux ille Græciæ nunq̃ optat, vt Aiacis ſimiles habeat decẽ, at vt Neſtoris: quod ſi acciderit, non dubitat quin breui ſit Troia pitura. ſed redeo ad me. Quartum ago annum, & octogeſimum. vellem id quidem poſſe, quod Cyrus: ſed tñ hoc queo dicere, non me quidem iis eſſe viribus, quibus aut miles bello Punico, aut quęſtor eodem bello, aut cõſul in Hiſpania fuerim, aut quadriennio poſt cum tribunus militum depugnaui apud Thermopylas M. Acilio Glabrione conſule: ſed tñ (vt videtis) nõ plane me eneruauit, non afflixit ſenectus: nõ curia vires meas deſiderat, nõ roſtra, nõ amici, non clientes, nõ hoſpites. nec.n. vnq̃ ſum aſſenſus illi veteri, laudatoq́. ꝓuerbio; qđ monet mature fieri ſenẽ, ſi diu velis ſenex eſſe. ego vero me minus diu ſenẽ eſſe mallẽ, q̃ eſſe ſenem ante, q̃ eſſem: itaque nemo adhuc conuenire me valuit, quin fuerim occupatus. at minus habeo virium, q̃ veſtrũ vteruis. nec vos quidẽ T. Pontij cẽturionis vires habetis. num icirco eſt ille ꝓſtantior? moderatio modo virium adſit, & tm̃, quantum põt, quiſque nitatur: næ ille nõ magno deſiderio tenebitur viriũ. Olympiæ ꝑ ſtadiũ ingreſſus eſſe Milo dr̃, cum humeris ſuſtineret bouẽ. vtrũ igitr̃ has corporis, an Pythagoræ tibi malis vires ingenij dari? denique iſto bono vtare, dũ adſit: cũ abſit, ne requiras: niſi forte adoleſcentes pueritiam, paululũ ætate ꝓgreſſi adoleſcentiam debent requirere. curſus eſt certus ætatis, &

uia vni naturæ, eaq́. ſimplex, ſuaq́. cuique parti ætatis tẽpeſtiuitas eſt data. vt .n. infirmitas puerorum eſt, & ferocitas iuuenum, grauitas iam conſtantis ætatis ſic ſenectutis maturitas naturale quiddam habet, quod ſuo tpe percipi debeat. arbitror te audire, Scipio, hoſpes tuus Maſiniſſa q̃ faciat hodie, nonaginta annos natus: cũ ingreſſus iter pedibus ſit, in equum oĩno non aſcendere; cũ equo, ex equo non deſcendere: nullo imbre, nullo frigore adduci, vt capite operto ſit: ſummam in eo eſſe corporis ſiccitatem: itaque exequi oĩa regis officia, & munera. põt igitur exercitatio, & temperantia in ſenectute ẽt conſeruare aliquid priſtini roboris. nõ ſunt in ſenectute vires: ne poſtulantur quidem vires à ſenectute. ergo, & legibus, & inſtitutis, vacat ætas noſtra muneribus ijs, quæ non pñt ſine viribus ſuſtineri. itaque non modo, qđ non poſſumus, ſed ne quãtũ poſſumus quidẽ, cogimur. At ita multi ſunt imbecilli ſenes, vt nullum officij, aut oĩo vitæ munus exequi poſſint. at id quidem non ꝓprium ſenectutis eſt vitium, ſed cõe valetudinis. q̃ fuit imbecillis P. Africani filius is, qui te adoptauit? q̃ tenui, aut nulla potius valetudine? ꝙ niſi ita fuiſſet, alterum ille extitiſſet lumen ciuitatis. ad paternã.n. magnitudinẽ animi, doctrina vberior acceſſerat. quid mirum igitur in ſenibus ſi infirmi ſunt aliqñ, cum ne id quidem adoleſcentes effugere poſſint? rẽſiſtendum Læli, & Scipio, ſenectuti eſt, eiuſq́. vitia diligẽtia cõpeſcenda ſunt: pugnandum, tanq̃ contra morbum, ſic contra ſenectutẽ: hñda rõ valetudinis: vtendũ exercitationibus modicis: tm̃ cibi, & potionis adhibendũ, vt reficiantur vires, nõ opprimantur. Nec vero corpori ſoli ſubueniendum eſt, ſed ẽt menti, atque aĩo multo magis. nam hæc quoque, niſi tanq̃ lumini oleum inſtilles, extinguuntur ſenectute. Et corpora quidẽ exercitationũ defatigatione ingraueſcunt: animi aũt ſe exercendo leuãtur. nam, quos ait Cæcilius comicos ſtultos ſenes, hos ſignat credulos, obliuioſos, diſſolutos. quę vitia ſunt non ſenectutis, ſed inertis, ignaue, ſomniculoſæ ſenectutis. vt petulantia, vt libido magis eſt adoleſcentium, q̃ ſenum, nec tñ oĩum adoleſcentium, ſed non proborum: ſic iſta ſenilis ſtultitia, q̃ deliratio appellari ſolet, ſenum leuium eſt, nõ oĩum. quatuor robuſtos filios, quaque filias, tanta domũ, tantas clientelas Appius regebat & ſenex, & cæcus. intentum.n. aĩm, tanq̃ arcum habebat: nec langueſcens ſuccũbebat ſenectuti: tenebat non modo auctoritatem, ſed ẽt imperium in ſuos; metuebant eum ſerui, verebantur liberi, carum oẽs habebãt. vigebat in illa domo mos patrius, & diſciplina. ita.n. ſenect⁹ honeſta eſt, ſi ſe ipſa defendit, ſi ius ſuum retinet, ſi nemini mancipata eſt, ſi vſque ad vltimum ſpiritum dñatur in ſuos. vt.n. adoleſcentem, in quo aliquid ſenile, ſic ſenem, in quo aliquid eſt adoleſcentis, probo. quod qui ſequitur, corpore ſenex eſſe poterit, aĩo nunq̃ erit. ſeptimus mihi liber originum eſt in manibus: oĩa antiquitatis monimenta colligo: cauſarum illuſtrium, quaſcunque defendi, nũc q̃ maxime orationes cõficio: ius augurum, pontificum, ciuile tracto: multum ẽt græcis litteris vtor: Pythagoreorumq́. more, exercendæ memoriæ gratia, quid quoq; die dixerim, audiuerim, egerim, cõmemoro veſperi. hæ ſunt exercitationes ingenij, hæc curricula mentis: in his deſudans, atq; elaborans, corporis vires nõ magnopere deſidero. adſum amicis, venio in ſenatũ frequens: ultroq́. affero res multum & diu cogitatas, eaſq́. tueor aĩ, non corporis uiribus. q̃ ſi exequi nequirem, tñ me lectulus oblectaret, ea ipſa cogitantẽ, quæ iam agere non poſſem: ſed, vt poſſim, facit acta vita. Semper.n. in his ſtudijs, laboribuſq́. viuenti non intelligitur, qñ obrepat ſenectus. ita ſenſim ſine ſenſu ætas ſeneſcit, nec ſubito frangitur, ſed diuturnitate extinguitur.

PETRVS MARS.

NEC nunc equidem) Confutat nunc ſecundam rationem & cauſam qua ſenectus miſera uidebatur, quod .ſ. corpus infirmum redderet, concluditq́. omnia bene à natura eſſe deſcripta, & eo quemque contentum eſſe debere quod illa ordinauerit. Neſtor Hom. in 4. Il. ſic loquitur: Non omnia pariter dij hominibus dare conſueuerunt, nec mihi uolunt ſimul adeſſe ſenilem prudentiam uireſq́. iuueniles, atque ut tunc iuuenis erã ualens robore, ita nunc ſenio confectus, nihil tñ minus ſic quoq; inter equites in ꝑlio uerſabor iſtis inſtigãs, hoc nãque ſenioꝝ ducum proprium offiñ eſt. qui poſt me nati ſunt uiribus uigent, hi bella cõmittant, manuſq́. conſerant. ſed mea tñ uoce gubernentur. [Alter locus) Secunda cauſa miſerabilis ſenectutis. [Inſitũ) Innatum, proprium, peculiare. [Pro uiribus.) Pro rõne dataꝝ à nã uirium & facultate. [Contemptior) Vilior, & inſipiétior, qm̃ ignorare vr̃ vim naturæ ordinemq́ diuinum, cui ſemper eſt acqeſcendum. Croton vrbs Calabrię ſiue Brutioꝝ patria Milonis robuſtiſſimi Athletæ, i. certatoris in priſcis conuentibus & ſpectaculis. [Curriculo) Stadio, circo, cauea, theatro curriculum dr̃ locus & ſpatium in quo certamina celebrantur, & maxime curſus, Græce dr̃ στάδιον. [Mortui) Lãguidi, affecti. [Nugator) Delirus & uanus. nugæ dñr leuia verba & ridicula. hinc nugor, & nugator q vana loquitur & futila. [Ex te) Ex tui animi dotibus, ſed & corporis. [Nobilitatus) Celebratus, nomenq́. adeptus. [Lateribus) Viribus. [Lacertis) Muſculis brachioꝝ, & toris. [Tale) Quale tu dixiſti de mortuis lacertis. T. Coruncanus primus è plebe factus eſt põtifex maximus. [Modo) Paulo ante. [Præſcribebãtur) dabãtur, ordinabantur, p̃ſiniebantur. [Prouecta) Progreſſa, extenſa viris peritia. [Langueſcat) Flacceſcat, debilitetur. [Munus) Offm̃. [Lateꝝ) Spirituum, q bona latera requirũt & illa vt actionibus, & cõtentionibus ſuppetant oratori. [Canoꝝ) Sonoꝝ & claꝝ in voce, ꝓnunciationeq;. [Neſcio quo pacto) Occulto quodã naturæ dono ac munere. [Decorus) Honeſtus, aptus. [Quietus) Sedatus. [Remiſſus) Lenis, placidus, grauis citra intentionẽ & elationẽ iuuenibus decoram. [Audientiam) Attẽtionem. [Deſerti) Eloquẽtis & docti. [Compta) Ornata. [Mitis) Lenis, tranqlla, ſedata, vt decet ſenilem prudentiam. [Quod) Facere ſibi audientiam. [Exequi) Perficere, ꝓſtare. [Præcipere) Præcepta dare iunioribus, & eloquendi & viuendi, ſi.n. orare cauſas nequeant ſenes, alios docere docent, p̃cepta ferme auctoritatem non hñt, niſi ex ore ſenili, atq; ſagaci, & lõgo reꝝ vſu edocto. [Stipata) Circũdata, inde ſtipatores & laterones. [Studijs iuuentutis) Studioſa pube, ac cœtu honeſto, cupidoq́. diſciplinæ. [Inſtituat) Erudiat ad bonas artes. inde inſtitutiones & inſtituta. Ille ẽt reſp. prodeſt, ait Seneca, qui iuuentutẽ exhortatur, q in tanta bonoꝝ p̃ceptoꝝ inopia virtute inſtruat aĩos, & in priuato publicum negociũ egit hoc ab hoĩe ratio exigit, vt proſit hoĩbus ſi fieri põt multis, ſi minus paucis, ſi minus ꝓximis, ſi minus ſibi. nam cum ſe vtilem ceteris efficit cõe agit negocium, qm̃ qui ſe deteriorem facit, non ſibi tantũmodo nocet, ſed ẽt oĩbus his quibus melior factus prodeſſe potuiſſet; ſed ſi q̃s bene de ſe meretur, hoc ipſo alijs prodeſt, quod illis ꝓfuturũ parat. [Munus officij) Officioſam artem, & actionem priuatã publicamq́;. [Inſtruat) Effingat, omneq́ tribuat inſtrm̃, quod gerendis rebus neceſſarium ſit. inde inſtrm̃ Rhetoricum, philoſophicum & cetera id genus, & à natura inſtructus, is dr̃ bene ſubornatus & cuique negocio idoneus. inſtrũ oꝝ nomine, inquit iuriſconſultus, ea oĩa accipienda ſunt, qbus cauſa inſtrui põt. & ideo tam teſtimonia quam perſonæ inſtroꝝ loco hñr. Cn. & P. Scipiones, hi fratres bello Pun. 2 claruerunt, pugnandoq́. in Hiſpania ceciderunt. Publius pater fuit maioris Africani, q per adoptionẽ auus fuit huius Aemiliani Scipionis. [L. Æmilius) q conſul cecidit in Cãnenſi ſtrage, pater fuit Paulli Æm. q de Macedonia triũphauit, e quo natus eſt hic Scipio, q in Corneliam trãſcriptus eſt familiã. [Comitatu) Stipatione, affectatione, deductione, reductioneq;. [Magri) Doctores, & ꝓfeſſores. [Defectio) Debilitatio. [Vitijs) Intẽperantia, nequitia, ignauia. [Libidinoſa) Laſciua, ꝓfuſa, mollis, & immoderata. [Effœtum) Exhauſtum, & languidũ. [Cyrus quidẽ) verba Cyri in extremo octaui Pędiæ hęc ſunt, Cũ iam ętate ꝓcedere mihi auctas cognoſcere viſus ſum vires meas, itaq; ſenectutẽ nunc ſenſi factam eſſe iuuẽta mea imbecilliorem.

[Ego L.Metellum)Plin.agens de varijs exemplis fortunæ dicit. Metellus in ea orone, quam habuit in ſupremis laudibus patris ſui. L. Metelli pōtificis,bis cōſulis,dictatoris,magiſtri eqtū auir agris dandis,q primus elephantos 1.bello Pun.duxit in triūpho, ſcriptum reliqt decem maximas res rōſummaſſe eum. Is Metellus dicit Plin.orbā luminibus exegit ſenectā,amiſſis incendio cū Palladiū raperet ex æde Veſtæ,memorabili cauſa,ſed euētu miſero. (Id) De ſeipſo dicere peculiare eſt,& nāle ſenibus,ſi vero ſenex pńs eſt, inqt Macr.habes occaſionē quam plurimū illi cōtuliſſe videaris,ſi eū interroges,vel quæ alium oino non pertinēt, eſt.n.huic ætati loquacitas familiaris hæc ſciens Homerus quandā congeriem ſimul interrogationē Neſtori fecit offerri.vt pruritū ſenectutis expleret.[Apud Hom.) In 4 & 11. Iliados.[Prædicer)Palā loquatur,& iactanter diuulget.[Inſolens) Iactabundus,arrogās.[Vt ait Hom.)Lib.1.Iliados his verbis,ſurrexit Neſtor Pylioꝝ & imperio & facūdia lōge princeps,cuius ex ore dulcior melle fluebat oratio,vir ſapiētia ſimul & annis grauis. Siquidē tertiam iam ætatem hoium viuebat, & cum multis q iam deceſſerāt vna floruerat.[Dux Græciæ)Agamēnon Græcoꝝ imperator cuius verba hæc ſunt apud Hom.2.Iliados: Venerāde ſenex oīs ſine cōtrouerſia Græcos ſenatores vincis in dicēda ſnia. Ac vtinā feciſſes tu Iuppiter,tuq. Minerua,& tu Apollo, vt decē mihi ex oībus Græcis forent tantu conſilio viri, breui profecto Troia noſtris manibus capta deleret.[Thermopylas) Thermopylę ſunt anguſtiæ montis totā Græciam diuidētis ita nominatę ab aqs calidis & portis.Liu 6.Decadis belli Maced.agens de pugna Attilij. C.Labeonis cōſulis cum Antiocho rege ad Thermopylas dicit,plures cecidiſſent,niſi M.Porcius Cato deiectis è tugo Aetolis & magna ex parte cæſis ſupereminentē caſtris locum aperuiſſet.[Plane)Oino ac penitus.[Eneruauit)Debilitauit.[Afflixit)Proſtrauit,affligere eſt proſternere. ſignāt ēt angere,vexare,turbare.fligere id olim ſignabat quod ſternere, profligatus dr̄ perditus,proſtratus.[Curia) Senatus, & locus vbi publicæ curæ gerūtur.[Roſtra) Foꝝ.1.cauſæ forenſes atque iudicia.[Clientes) aſſectatores,& cultores.quorū ſum patronus,& vindex.[Hoſpites)Externi amici & in primis Rhodienſes.Gell.lib.7.dicit. Tū M.Cato exurgit & optimos fidiſſimosq. ſocios quorum opibus diripiēdis poſſidendisq. nō pauci è ſummatibus viris intenti inſenſiq. erāt defenſum,conſeruatū pergit,orationemq. inclytā dīcit,quæ & ſeorſum fertur,inſcriptaq. eſt pro Rhodienſibus,& in 5. Originum libro ſcripta. [Laudato) Celebrato cōi iudicio. [Mature)Cito ac tēpeſtiue [Ego vero)Sēſus eſt,nollem diu eſſe ſenex quemadmodum ſenectutem ante tp̄s nec optaui nec optaſſem ea ſorte contentus,quæ me donatura donaſſet, è cuius pſcripto qui vitam agit nunq̄ iure querritur.[Conuenire) Reperire. [Quin)Quod non aliquo negocio diſtrictus fuerim,hoies nihil agēdo dicebat Cato,male agere diſcūt.[Vteruis)vnus è duobus quēuis.huc.n.ſignāt vteruis. vter de duobus dr̄,quis de pluribus & quilibet vnus è pluribus q tibi magis libet.vterlibet vero vnus è duobus q libeat.[Titanni Pontij)Lucilius auctore Cic.a.de Fin.inducit Scæuolam taxantem Albutium his verbis, Græcū te Albuti quam Romanum atque Sabinum Municipem Pōti Titanni centurionum Præclarorum hoium, ac primorum ſigniferumq. Maluiſti dici.hæc ille Plin.in 7.dicit. Titānum in gladiatorio ludo Sānitum armatura celebrē,filiumq. eius militem magni Pōpeij & rectos & tranſuerſos cancellatim toto corpore habuiſſe neruos,in brachijs ēt manibusq. auctor eſt Varro in prodigioſa virium relatione.carmen Lucilij ſuadet vt ſic legam potius quam T.Pontij, vt vulgati hn̄t codices. ſorte hallucinantes critici pro Titāno poſuerunt. T.dixeruntq. T.Pontium quē à Ponto reor denominari.Non ſum in hoc pertinax,& ſiue T.Pōtium cēturionem,ſiue Titannum Pontium legas parū referi,uel potius nihil. Lis etenim eſt de lana caprina,diſſimulari iudicij mei, vt Fa.ait,cōſcius eſſe non potui.viri maxime valentis exemplum ponitur.adde notā lector quæ tibi magis arriſerit. [Moderatio) Temperamentū quoddam & mēſura ætati conueniēs & neceſſaria.[Olympiæ)Apud Olympiā regionem Pelopōneſi prope Olympū montem,& Olim atq; Alpheū,vbi erat luſtralis celebritas ludorū. [Stadium) Spatiū & curriculum.Crotoniatam Milonē, inqt Plin.in 7.athletā cum conſtitiſſet,nemo veſtigio educebat: malum tenēti,nemo digito corripiebat. [Iſto bono)Viribus corporis.[Certus)ratus,firmus,indubitatus quidam,nunq̄ vacillās. [Vna via)Ratio progreſſus,& vitæ curſus.[Simplex) Inuariabilia & vniformis,qm̄ oia orta occidunt,& aucta ſeneſcunt. [Sua) Propria.[Tempeſtiuitas)opportunitas tp̄is.[Infirmitas) Debilitas.[Ferocitas)Animoſitas.[Grauitas)Seueritas. [Conſtantis) Firmæ & conſtitutę.[Maturitas) Lenitas,& mitigatio quædā.Matura ætas dr̄ lenitas,mitis, & quaſi coacta annis, vt pomum dr̄ maturū,mitificatum,& dulce.[Suo)Opportuno.[Percipi) Apprehēdi ad vſum,& fruitionem,vt maturos fructus decerpimus, & frugea.Hoſpes tuus Corneliæ familiæ amicus. hoſpites ſunt, qui ſe mutuo in peregrinationibus recipiunt, & hoſpitalitas eſt benignitas,& facilitas in recipiendis hoſpitibus. Maſiniſſa rex Numidaꝝ in amicitiam P.R.receptus fuit à P.Scipione qui primum Africanus appellatus eſt.[Siccitatem) Optimam corporis habitudinem deſiccatis iugi exercitatione humoribus, qui ignauia putreſcunt,corpusq. corrumpūt. exercitium oē laborq. nāliter ſiccat corpora & fortia facit,& aiæ prodeſt,ſenſusq. augentur, exercitium leue poſt cibos,vel deambulatio corpora ſiccat, & ventrē pingueſcere non ſinit. Matutinum exercitium vel deambulatio corpora tēperat,capiti multū pdēſt, & oculis exercitium in puluere corpus infrigidat,& tumorē nudis pedibus tollit, exercitiū cū oleo calefacit corpus.Cyrus, ut eſt apud Xenophontē priuſq̄ ſudaſſet nunq̄ cœnauit. dicebatq. primum operando ne vnq̄ ſaturer,deinde p laborē immiſſa ꝯſumo. [Exequie) pagere,obire, pficere actiones regi ꝯuenientes.[Munera)Onera,opera.vñ immunes dicti,& immunitas quæ ad nullum tenetur munus.1.onus & opus.[Temperātia)Sobrietas,& frugalitas in eſculentis & poculentis.[Priſtini roboris)Iuuenilis uigoris. [Legibus) Formulis vitæ ſcribendis,atque documentis tradendis.[Inſtitutis) Ciuilibus ordinationibus, & ſerendis moribus atque decretis, qbus cenſeri poſſit vita rōis.[Vacat) Dat operā, incumbit ſenilis prudentia.[Muneribus his)Hæc p appoſitionem dn̄r.1.his oneribus q̄ pn̄t ingenio potiari ſine viribus corporis. Munus,inqt Iuriſc. de verb.ſig.tribus modis dr̄. vno donum,altero onus, quod cum remittitur,vacationem militiæ munerisq. præſtat,inde immunitas dicta. tertio offm̄. vnde munera militaria, & quidam milites munifici vocantur. & municipes dicti ſunt,qd' munera ciuilia capiant. [Suſtineri)Tolerari,& ferri.[Officij) Actionis debitæ amicis patriæq.. [Vitæ)Rei ptinentis ad vitæ vſum,q tali valetudine laborant mortui pene vn̄r. [Munus)Onus. [Exequi) Exercere, adminiſtrare.[Vitium)Incōmodum,culpa,malū,moribus.[Valetudinis)Infirmitatis,debilitatis,imbecillitatis.[Imbecillis)Debilis,valetudinarius.[Adoptauit)In filium aſciuit,atque elegit,inde cooptatio.[Nulla valetudine)Corporis integritate ac robore. valetudo medium vocabulum eſt bonam ſiquidem, malumq. ſignāt. quapp adiunctis diſtinguitur,locisq. diſcernitur.[Alterū lumen)Alter ſol & ſplendor Rom. noīs,qualis fuit pater Africanus maior. [Magnitudinē animi) Militarem & imperatoriā excellentiam in rebus arduis & periculoſis.[Vberior)Copioſior,& maior eruditio.[Acceſſerat) Aduenerat,addita erat,inde acceſſio adiunctio ſiue additamentū. [Reſiſtendum) Rn̄ſandum,& repugnandum contentione mētis,& gn̄oſis laboribus. [Vitia) Mala, incōmoda morbi.[Diligentia)Vigilantia,induſtria. [Compenſanda)Rependenda,emendanda,ſuperāda,pmutanda.cōpenſatio inqt Iuriſconſ. eſt debiti & crediti inter ſe contributio.[Ratio) Cura.[Valetudinis) Sanitatis. [Modicis)Temperatis,ſuū modū .i.menſuram hn̄tibus & rōnem. prima corporis curatio, inquit Celſus,exercitatio eſt,q̇ ſemp antecedere cibum debet,in eo qui minus elaborauit,& bn̄ cōcoxit,amplior, in eo qui fatigatus eſt, & minus cōcoxit remiſſior. cōmode aūt exercent, clara lectio, arma,pila,curſus,ambulatio,atque hæc non ita plana cōmodior eſt. ſiquidem melius aſcenſus & deſcenſus cum quadā varietate corpus moueat. niſi tn̄ id p quem imbecillum eſt.melior aūt eſt ſub dio quam in porticu. melior ſi caput patitur in ſole quā in vmbra. melior in vmbra quā parietes,aut viridaria efficiunt,quā quæ tecto ſubeſt. melior recta quam flexuoſa.Exercitationis aūt plerunque finis debet eſſe ſudor,aut certe laſſitudo,q̇ citra fatigationem ſit. idq. ipſum modo minus, modo magis faciendū eſt. [Reficiantur) Refoueantur,recuperentur, qm̄ laborat ſemp nr̄a natura,indigetq. fulciri. ſed modus tenendus eſt ne quod infunditur,ſupfluum fiat & noxium. vbi ad cibum ventū eſt,inqt Celſus,nunq̄ vtilis eſt nimia ſatietas,ſępe inutilis nimia abſtinentia, ſæpe ſi qua intemperātia ſubeſt durior eſt in potione quā in eſca. vbi expletus eſt aliqs facilius concoquit, ſi quidq̄d aſſumpſit potione aquæ frigidę includit,tum paulisper inuigilat,deinde bene dormit.Si quis interdiu ſe implebit poſt cibū,neque frigori,neq; æſtui, neque labori ſe debet cōmittere. [Opprimantur) Debilitentur,ſuffocentur nimia copia & pondere ciboꝝ & potionum, quibus coquendis & conficiendis naturales vires non ſufficiunt. [Subueniendum)Succurrendū ſuis exercitationibus,& cōmentationibus,ne ſitu obducatur & languore torpeſcat.[Graueſcunt) Debilitantur,ſi modū exceſſerint labores. [Leuantur) Leuiores ſiūt,agiliores,& vegetiores.[Stultos)Bardos,inſipiētes,imprudē

tes

tes. [Credulos) Leues, futiles, deliros, omnia facillime credētes citra iudicium & prudentiam. prudentis eſt, inquit Sen. examinare conſilia, & non cito facili credulitate ad falſa prolabi. [Obliuioſos) Immemores, & obtuſos, citra ingenium. Si prudens eſt animus tuus, dicit Sen. tribus tpibus diſpenſetur. pñtia ordina, futura prouide, præterita recordare. nam qui nihil de pt̃o cogitat perdet vitam, qui nihil de futuro præmeditatur in omnia incautus incidit. [Diſſolutos) Negligentes, incontinentes, hebetes, inconſtantes. [Inertis) Ocioſo, deſidioſæ. inertes proprie illi ſunt qui artem non hñt. & artifex atque rodis ignaruſq. opponūtur. [Ignauæ) Pigræ, langueſcentis. [Somniculoſæ) Torpidæ, marceſcentis, & ſomno tm̃ indulgentis, qui eſt mortis imago. [Petulātia) Laſciuia, procacitas, immoderratio. [Libido) Effrænata rapiditas voluptatum, & venerea℞ maxime. [Non probato℞) Improbo℞, incontinentium, intemperantium, & notam merentium. [Stultitia) Stoliditas, hebetudo, inſipientia, barditas. [Deliratio) A recte rõnis linea exorbitantes & inſanientes. Iactu ſemine, inquit Plin. iteratio ſequitur, crate dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant lirare, operientes ſemina. vnde primum appellata deliratio eſt. [Leuium) Vitium, nullo re℞ pondere ſubnixo℞. [Tantam domum) Numeroſam familiam. familiæ appellatione, inquit iuriſc. 21. digeſt. oẽs qui in ſeruitio ſunt continentur, ẽt liberi hoies qui bona fide ſeruiunt. [Tanta clientelas) Turbas, & cœtus clientum, qui patronos adſectantur & colunt. [Regebat) Prudentia & conſilio gubernabat. [Intentum) Paratum, vigilantem, acrem. [Langueſcens) Torpeſcens. [Nec ſuccumbat) Nõ cedebat, vt debilis & victus, ſed repugnabat vitijs ſenectutis, luctabaturq. cum illa viribus ingenij, & conſtanti robore erectæ mentis, & præfractæ. [Auctoritatem) Aeſtimationem, dignitatẽ. [Imperium) Dñium & principatum. [Verebātur) Honorabant, cū verecundiam illi reuerentiamq. exhibebant. Vereri eſt liberi hoīs, timere vero ſerui. hic pœnæ metu tenetur, ille aũt pudoris. [Carum habebant) Amabant. Ca℞, inqt alibi Cic. verbū eſt amoris. inde dicta Caritas amor ſincerus ἀγάπη dr̃ a Græcis. [Vigebat) florebat, vigorem habebat. [Patrius mos) Anita conſuetudo, & rectus ordo vitæ. [Diſciplina) Domeſtica rõ, & honeſta eruditio, normaq. viuendi. [Ius ſuum) Auctoritatem, imperium, ditionẽ. [Emancipata) Dedita, & addicta in ſeruilem morem. Emancipatum, inquit Non. citans hunc Cic. locū, dẽ obnoxium, & deditū. Ho. in Epod. Romanis (eheu poſteri negabitis) Emancipatus fœminæ Fert vallū & arma miles & ſpadonibus Seruire rugoſis poteſt. [Dñatur) Retinet dñm. [Senile) Graue, matu℞. [Aliqd adoleſcentes) Vegetum, actuoſum, celere, promptum. [Animo) Animi vigilantia, & ſolerti agitatione. [VII. liber) Cato hic Cenſorius in ſenectute ſcripſit hiſtorias in 7. vol. digeſtas. primum cõtinebat res regum P.R. ſecundum, & tertium vnde quæque Italica ciuitas orta ſit, cuꝰ rei gratia oẽs libros appellauit Origines. In quarto narrabatur primum bellum Pun. In quinto ſecūdum, alijs duobus reliqua bella compleaus eſt vſque ad præturā Galbę qui Luſitanos diripuit. [Eſt in manibus) Nunc elaboratur & cōponitur. [Monimēta) Recordationes, & hiſtorias originū. [Cauſa℞) Actionum, & negocio℞. [Illuſtrium) Nobilium, & ſplendida℞. [Conficio) Cõpono, & literis mando, vt proſint poſteris, doceantq. nepotes, quibus ꝓſpiciendum eſt. [Ius augu℞) Auguralẽ diſciplinam, & ptãtem, ſiue auctoritatem quam hñt augures Iouis conſiliarij diuiniq. nutus ꝑ auguria interpretes. [Pontificū) Quo pontifices in ſacris ceremonijs vtuntur. [Ciuile) Quo ciuitas gubernatur & regitur. Ius ciuile poſitum abſolute Romano℞ ſignãt, vt poeta Virg. apud Latinos, & Home℞ apud Græcos per excellentiam. [Exercitationes) Cõmentationes, quibus ingenio ſubuenitur, & memoria confirmatur. [Curricula) Spacia per quę mens exercetur, & rõnis celeritas atque diſcurſus. hæ ſunt, inqt, occupationes q̃ ſenile ingenium hebeſcere non ſinunt, ſed vegetum ſeruant & agile. [In his) Curriculis. [Non deſidero) Qm̃ ingenij viribus exercentur, magiſq. corporis quod ad eum finẽ curandum eſt, vt aio ſeruiat. ſulcris etenim corporis aius ſuſtentat. [Adſum) Faueo in cauſis patronus, & aduocatus defendo amicos, eorumq. negocia. adeſſe amico ſignãt aduocatum eſſe cauſam eius defendere, atque id dr̃, inquit Gell. non in compitis tm̃, neque in plebe vulgaria, ſed in foro, in comitio apud tribunalia. [Frequens) Aſſiduus frequento curiam, in qua publicæ curæ geruntur. frequens dr̃ ſenator, qui ſuum frequentat munus, & frequens curia paſſiue frequentia multo℞ celebrata. frequens miles q a ſignis nõ recedit. [Vltro) Mea ſponte, vt gnõſam decet nãm. nõ. n. expectandum eſt dum rogemur ſi vero velimus offõ fungi. non tulit gratis, inquit Sen. q cum rogaſſet accepit. [Tueor) Defenſo exerceo, ꝯſeruo. [Quæ) Supradicta oia. [Exequi) Exercere, peragere. [Ante acta) Præterita quæ tales dotes parauit ſenectuti atque viaticum. [Studijs) Curis, exercitijs. [Obrepat) Adueniat, obrepere, adrepere, ſubrepere ꝓprie eſt illo℞ animalium quæ pedibus carent. & ob id reptilia dñr. transfertur tñ ad multa, ſed ita vt acceſſum humilem ſignificet, vt repere per accliuia, anguſtia, foramina. [Senſum) Paulatim. [Sine ſenſu) Perceptione & cognitione. ſentire proprie eſt ſenſuum iudicio aliquid percipere, trāſfertur & ad animum, inde ſenſa & ſententia. [Frangitur) Debilitatur, abrumpitur. [Diuturnitate) Spacio tpis. [Extinguitur) Vitalem calorem amittit, & vitam cum morte compenſat, & mors inter naturæ munera reponenda eſt.

DEſidero) Eſt proprie de rebus abſentibus, vnde ponitur deſiderium pro abſentia. [Is .n.) Per parentheſim. i. interpoſitionem ſniæ. [Plus q̃ adoleſcens) Quia deſiderare MART. PHIL.
vires tauri eſſet plusq̃ adoleſcentis vires expetere. [Tauri, aut elephanti) Iſta ſunt aĩalia miræ fortitudinis. Elephas, tis declinat, & Elephantus, phanti, vt ſecto℞. Elephanto. Et cum eſſet adoleſcens ipſo℞ vires nõ deſiderabam qa contra nãm fuiſſet, nũc aũt cum ſenex vires adoleſcentium non deſidero quia eſſet ꝯtra naturam, quod dicit. [Quod eſt nãliter) A nã datum. [Decet) Decorum condecens eſt, vt cum ſis adoleſcens adoleſcentium viribus vtare, cum vero ſenex ſenumq. vtare viribus, & ſic non ſit minuta Minerua. [Pro viribus) Pro aũt multis modis ponitur tam in appoſitione, quam in compoſitione, ut inquit Priſc. nũc vero ponitur pro ad vel ſecundum, vt pro viribus. i. ad vel ſecundū vires. [Quæ vox) Vituperat, Milonem Athletam Crotoniatam, qui factus ſenex deplorabat vires ſuas amiſſas per ſenectutem, videns Athletas, ſe exercentes & dicebat. [At hi qui.) .ſ. lacerti mei ſunt mortui, quia amiſerunt vires ſuas. Sciendum tñ, quod ille de quo nunc agitur Milo, fuit quidam Athleta de Crotone Italiæ ciuitate, vnde eſt patrium nomen Crotoniata. [Curriculo) Huius uocabuli ſignõne non habemus manifeſtam, ſed alia ſignãt interdū tp̃s & ſpatium curſus, interdum paruum, currum, & curſum. [Lacertos) Latine, brachia Græce dicimus, in Italia .n. erant tres linguæ, Latina, Oſca, & Græca. [Non vero) Verba Catonis uituperantis Milonem. [Iſti) .ſ. lacerti tui, vnde nota dr̃iam inter ille & hic. [Quam tu ipſe nugator) .ſ. mortuus es. [Neque .n.) Subiĩgit rõnem, quia nunquam. [Ea te) .i. ex animo tuo, vnde nota illud quod diximus de Platone, qui dicebat animum eſſe hominem, & corpus quidem eſſe animal, quod eſt cõe cum beſtijs. Sic & Cic. & in Somnio Scip. Non eſt homo quem vides, homo autem eſt à ratione & ſic intelligitur hoc loco, ideo addit contrarium .ſ. ex lateribus & lacertis. [Sex. Aelius) P. Craſſus, Coruncanus præſtantiſſimi uiri R. fuerunt. [Prudentia) Quæ eſt præteritarum, & futurarum, & præſentium re℞ cognitio. [Orator) Ponit quandam obiectionem, quam ei aliquis facere potuiſſet, pro quo ipſe loquitur, vel quod ſint uerba ipſius Lælij. Orator qui eſt uir bonus dicendi peritus. [Metuo) Sub quodam timore reuerentiæ. [Munus) Officium, alias donum ſignãt. Sed laterum etiam & uiſium: ut bonam habeat uocem, & latera fortia & firma, quibus uox ipſa formatur, & ſtare poſſit ad recitandum. [Neſcio quo pacto) Modus quidam loquendi, cum res ipſa habet neſcio quid latentis energiæ, quod uerbis aperire neſcimus, quale eſt illud Iuu. Hunc qualem eu neſcio monſtrare & ſentio tantum. [Quod) Canorum. [Non amiſi) Probat ex ipſo & bene. Nam hoc eſt deco℞ auctoris, ut idem docet Horat. ut ſeruetur ad imum. Quidquid ab incepto proceſſerit, & ſibi conſtet. unde etiam debemus ſcire illud, quod dixit Plin. de laudibus Cat. quod nullus in vrbe fuit qui toties fuiſſet accuſatus, & ſemper abſolutus, quadragies .n. pater accuſatus, & glorioſe abſolutus, quam rem etiam Valer. opere ſuo complexus eſt. [Non amiſi) Et hoc quod ſit uerum Galba probauit Cat. aduerſarius. vnde inquit Plin. accuſator malorum aſſiduꝰ Galbā octogenarius accuſauit. amitto aũt differt ab admitto. amittere .n. perdere eſt, admittere uero recipere. Et uidetis tñ meos canos, hoc eſt capillos & hæc dicens demulſit ſibi barbā Græco more. [Sermo) Vox remiſſa & finitima quotidianæ locutioni, eſt aũt duplex uox vna, q̃ contentio dr̃, altera quam ſermonem appellamus. quam rẽ optime in Rhet. diffiniuit Cic. [Nequeas) Secunda utitur perſona, ut dicimus plerunque ꝑ tertia, modus quidam loquendi in omni gñe dicendi. Scipioni precipere & Læl. docere Scip. & Læl. pro quibus intelligit omnes adoleſcentes. unde probat quod ſenectus ſi non habet uocem dicendi, ſaltem habet facultatem dicendi, & faciendi bonos uiros. [Stipata) Circūdata. Vt magna ſtipāte caterua. Stipare .n. proprie eſt denſare. tractū à ſtupa, quā interponunt nautæ uaſis oibus. [Doceat) Quantum ad literas, & doctrinā. [Inſtruat) Quantū ad bonos mores. [Ad omne officij munus) Hoc eſt ad oẽ officium bo-

neſtatis, munus.n. pro officio, officium pro honeſtate ponitur. officium.n. πολύσημον ſermo eſt, interdum munus, interdum obſequium, interdum debitum, hoc eſt illud quod debet effici ab efficiendo dictum, non vt quidam dñt ab officiendo. (Cn. & P. Scip.) Iſti fuerunt fratres, de quibus inquit Virg. Duo fulmina belli Scipiadas, in quo multi errant putantes maiorem & minorem Scip. Africanos, cum iſti duo fratres fuiſſent, qui in Hiſpania apud nouam Carthaginem inſidijs interempti ſunt, cum illic fortiſſime præliarentur, ſed hoc pacto ſe habet iſtorum coniunctio Scipionũ. P. Scipio Afr. maior valetudinarium Scipionem genuit vt diximus, qui hunc Scipionem adoptauit minorem Africanum, vnde fit P. Africanus auus huius per adoptionem huius, L. aũt Aemilius eſt auus eius naturalis, qui P. Aemilium genuit, huius Scip. Afric. patrem. (Comitatu) Eſt.n. comes proprie in itinere hoc ab omni magiſtro putandi boni, & beati. magiſtri aũt dñr non modo artium præceptores, ſed quicunque ſunt in aliquo magiſtratu, dicti quidem quod magis ceteris poſſint. (Etſi iſta) Probat qđ ſi vires defecerunt ſenibus, euenit ex vitijs & intemperantia, & libidine, & male acta vita iuuentutis. (Effœtum) Debilitatum, tractũ à ſimilitudine puerperæ quæ poſt debilitatur, vt ab extra, & fœtũ, quaſi ſine fœtu, nam fœtum dicimus cuiuſlibet germen, vel fructum. (Tradit) Quia vna ætas traditur alteri. (Cyrus) Hic de humili ſtatu, & regno ad magnum euenit, de quo Xenophon ſcripſit lib. quem περὶ παιδείας τοῦ κύρου nominauit, & Iuſtinus vt̃ eius hiſtorias non ſilentio præteriuit. Xenophon aũt præclarus phs, & orator, & in re militari ſtudioſus fuit. Cyri præterea fuerunt duo, de quo nunc agitur, & minor cum ἀναβάσει Xenophõ meminit. (Imbecilliorem) Debiliorem. nomen quidem dimin. a baculo bacillus, hinc imbecillis debilis vt eſt ſenex qui ſe baculo regit. (Ego L. Metellum) Vt non inferiores exteris viderentur latini, de noſtris ſubiungit exemplum, probationis cauſa. Ordo: Ego puer memini L. Metellum ita bonis viribus extremo tpe ætatis. (Viginti & d.) Annos ei ſacerdotio præfuit, hoc eſt per parẽtheſim dictum. (Sacerdotio) Hoc eſt pontificatus, qui omnibus patet ſacerdotibus. Erant.n. tria gña ſacerdotum, feciales, qui fœderibus faciendis præerant. Salij a ſaltando dicti a Numa Pomp. inſtituti qui 12. numero fuerunt quo tpe de cœlo Clypeus cecidit. & Flamines qui à floſculo lanæ quẽ præeminentiæ cauſa ſub apice ferebant denominati ſunt. (Alterum) Secundum. (Nihil neceſſe) Vellet de ſe dicere Cato, & ne videatur arrogans excuſat ſe & facit quandam digreſſionem, quam dicit ad rem tñ pertinere cauſa probationis. (Videtis) Exemplum probationis, & imitationis cauſa. (Homerum) Patrem omnium bonarum artium. (Neſtor de virtutibus ſuis prædicet) Tertiam hominum viuebat ætatẽ, hoc eſt quod erat in tertia ætate, hoc eſt quod habebat circiter octogintanouẽ annos, quia ætas dicebatur ſpatium triginta annorum, ſed ſcire debemus quod tribus modis ætas intelligitur, interdũ .n. ponitur pro anno, & tunc vř deriuari ἀπὸ τοῦ ἔτους. i. anno, interdum ordinem ipſum annorum hoium, vt infantiam, pueritiam, interdum vero ſpatium 30. an. quod appellat Homerus γενεὰν, qđ apta ſit ad generandum. Hom. autem carmen eſt huiuſmodi:

τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
ἐφθίαθ' οἵ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν ἠδ' ἐγένοντο.

Hoc eſt, duæ ætates hoim inuicem diſtantium erant conſumptæ Neſtori. quod ſic Cic. in Latinum conuertit, tertiam hoim viuebat ætatem. Poſſumus ẽt ætatẽ hoc loco, vt ſuperius diximus tripartitam in hoibus eſſe dicere, & in ea quidem ſnia melior eſt ſenſus. (Aut inſolens) Cum quo nemo ſolere hoc eo cõuerſari poſſit. (Loquax) De ſe multa magnifica dicens, & elata verba. Ex eiꝰ lingua melle dulcior fluebat oratio. (Dux ille) .ſ. Agamemnon qui cum Achille contendit, de quorum contentione orationem ſecit Neſtor apud Hom. eorum tractantem concordiam. Vnde Agamemnon eius cognita ſapientia, inquit, quod potius optabat habere quinque Neſtores quam decem Aiaces in exercitu, qđ breui ſuperaret Troiam. Aiax aũt fortiſſimꝰ fuit .ſ. Telamonius. Nã duo fuerunt, Telamonius & Oileus, & ſorias Aiacis Oilei. Telamon aũt Aiacis filius duos habuit filios Teucrum ex Heſiona, & Aiacem ex alia vxore. hic cum arma Achillis iam mortui hr̃e non poſſet, in furorem verſus ſeipſum interemit. (At) Sed ſup. optabat quinque ſimiles Neſtoris habere. Atenim, & ſed, ſemper dñam ſignãt rerum. (Troia) Prouincia Priami in qua eſt Ilion ciuitas, quam Græci dicunt τροίαν. ſuccedum vero ſignat ludum equeſtrem puerorum, & ciuitatem quam primo cõdidit Aeneas, cum in Italiam profectus eſt, vt nec tentoria capit. (Sed redeo) Facta digreſſione ne videatur arrogans, ſeipſum laudare incipit & de ſeipſo dicere, & narrare magiſtratus quos geſſerat. (Cyrus) Perſarum rex de quo inquit nunquam imbecilliorem ſenectutem ſuam ſenſiſſe. (Miles) Nomen eſt profeſſionis militiæ, & habet duas partes in equo .ſ. vnde equites, & in pede vnde pedites dñr, & vtriq; Milites appellantur, dicti vero à Millenario numero, quo conficiebantur legiones, quos & Græci dñt χιλιάρχους quaſi χιλίων ἀρχούς. Sed hic ꝓprie tribunos militum ſignat. (Bello Punico) .ſ. ſecundo qa tria bella Punica fuerunt. (Quæſtor) Vice fungens imperatoria in exercitu, fuit.n. quæſtor fortiſſimus Scipio. (Eodem bello) .ſ. Pun. (Cõſul in Hiſpania) Vbi Celtiberos domuit, & ne rebellare poſſent ad ſingulas ciuitates literas miſit, vt muros diruerẽt, quod executioni mãdarunt ſingulæ ciuitates. (Tribunus militaris) q erat ad corrigẽdos, & caſtigãdos, puniẽdos & ſoluẽdos milites, ideo dicti qđ terni tribus modis, Rhãnenſium, Lucerum, Tatienſium ad exercitum mittebantur. fuit aũt tribunus militum Cato Syriaco bello, & occupatus Thermopylarum iugia præſidium hoſtibus depulit, fuit ẽt tribunus militum in Sicilia, Item ꝑtor & in ſua ꝓtura Sardiniam ſubegit, Item Cenſor qñ L. Flaminium ꝯſularem in Senatu mouit, quod ille in Gallia ad cuiuſdam ſcorti ſpectaculũ reum quẽdam ex carcere iugulari iuſſiſſet. (Apud Thermopylas) Mõtes longiſſimos in occidente incipientes, & in Ægeũ mare finientes, & totam Græciã per mediũ diuidẽtes apud quos Antiochus rex cum Romanis bellũ geſſit, in quo bello tribunus militũ fuit Ca. dictæ Thermopylæ portæ, calidarum aquarum qa ibi ſunt aquarum calidarum venæ, θερμὸν .n. calidũ, πύλαι vero porta. (Curia) Locus Senatorum, & concilia curia dicta quod ibi curaretur ſtatus Rom. (Vires meas deſiderat) Hoc eſt deficio à curia. deſiderare.n. eſt rẽ abſẽtem cupere, non.n. eſt opus, vt vires meas curia deſideret, qñ qdem me habet aſſidue in Senatu, hinc ſæpe in hiſtoria ponitur deſiderare ꝓ deficere, vt deſiderata ſunt decẽ millia hoium. vnde nota qđ vt diximus ſummus orator fuit, & in curia ſe exercebat in gñe deliberatiuo, in foro aũt in gñe iudiciali, in amicis & populo in gñe demonſtratiuo. Scimus .n. tria eſſe gña cauſarum, deliberatiuum, demonſtratiuum, & iudiciale. (Roſtra) Aũt forum ſignat, in quo roſtra nauium pro inſigni laude victoriæ habitæ ſuſpenſa fuerant, tanq̃ in loco frequentiori, vt oẽs viderent. (Clientes) Quaſi colentes a colo dicti cuius correlatiuum eſt patronus, q eum in cauſa defendit, ſicut filius & pater. vnde eſt nomen patrocinium, cauſarum defenſio. Hoſpites. externi hoies & amici, quorum tanta neceſſitudo & reuerentia fuit adinuicem ſuſcipiẽdorum, quod & deum ipſi hoſpitalitati præfecerunt, quem Iouem ξένιον dixerunt. vnde Virg. Iuppiter hoſpitibus nam te dare iura loquuntur. (Minus mal.) Non magis vellem. (Anteq̃ fuiſſem) .ſ. ſenex nanque dum iuuenis fui iuuenilia tractaui, & ſic ceterarum ætatum quæ ſua fuerunt officia libenter executus ſum, nunc cum ſim ſenex ſenilia mihi cara ſunt officia. (Conuenire) Inuenire alioquin. Inuenire n. & reperire in hoc differunt, quod inuenire eſt rem quæſitam offendere, reperire aũt eſt à caſu. Ouid. Tu non inuenta reperta es. (At minus) ἀνανταπόδοτον. (Vterius) Vtriq; dicimus & idem eſt. (Nec vos quidem) Rñdet τῷ ἀνανταποδότῳ. (Centuriones) Centum militum præfecti, & decuriones, decem militum, centuria vero dicitur quæ ſub vno erat centurione, & cum nunc centurio dr & decurio, centurionus & decurionus & curionus dicebatur. (Quantum põt) .ſ. vt pro qualitate ætatis vires habeat, ne ille quidem, nunq̃ ponitur ne & quidẽ, quin interponatur aliquid. (Magno deſi. ut.) Quãtum habebit virium, quantum .ſ. ſatis erit & quod ſibi non deficiẽt vires. Ponitur .n. deſiderium pro re deficienti. (Per ſtadium) Curriculum & locum ipſum vbi currebatur, & ludebatur ſignificat. vocabulum autem eſt Græcum ςάδιον, hoc .n. primum ab Hercule ferunt eſſe conſtitutum, & eo quidem ſpacio quod ipſe vno ſpiritu confeciſſet, & ex illo ſtadium appellatum quod in eo ne reſpiraſſet, atque ſteiſſet, ſignificat autem octauam miliari partem. (Milo.) .ſ. Crotoniata, de quo diximus. (Suſtineret bo.) Taurum .n. quendam conſueuit Milo a teneris annis ſuſtinere ſuis humeris, & hoc quidem ad multos annos effecit, & cum iam taurus grandis eſſet admodum Milo non maiore niſi tantundem agebat & id omnibus ſtadio Olympiæ ſpectaculo fuit, ſed ſuis illis confidens viribus non abijt impunis. Forte .n. fortuna nodoſam quandam quercum loco deſerto iacentem offendit, & cuneos adhuc in ſe fixos habentem, quam ſcindere agricolæ robuſti non poterant, & vt illic vires ſuas oſtenderet quercum ipſam aperire manibus conatus eſt, cunei proſilière quamprimum, quercus vero manus Milonis illic affixas incluſit, & futura nocte cũ diſcedere nequiſſet eum lupi cõmanducauerunt. (Vires ing. Py.) q cum Phliontem aduentaſſet nobiliſſimum Aetoliæ ciuitatẽ: ibi de rerum natura omniũ grauiter & ornate & copioſe diſſeruit, & ibi à Rege interrogatus qua potiſſimũ arte valeret, & an ſapiẽs eſſet, rñdit nullam artem ſcire ſe. Eſt autem ingenium ſubtili-

tas

tas quædã naturæ & ſapientia. Saluſt. in Catilinario, ingeniũ nemo ſine corpore exercebat. (Iſto bono) .ſ. virium. (Paullum ætate pro) Ineunte .ſ. virili ætate. (Curſus) rõ bona quod ætas eſt certus curſus, & vna via, quod prima infantia, poſtea pueritia, deinde ceteræ ætates, & quælibet habet vires ſibi conuenientes & ꝯgruas (Tempeſtiuitas) Conueniens tp̃s, vnde tempeſtiue dr̃, vt tẽpeſtiue veniſti, hoc eſt in ipſo tp̃e. (Infirmitas) Quod non ſunt firmi in propoſito. has partes Horat. in poetica tangit optime, vt, Reddere qui vocem iam ſcit puer, & pede certe Signat humum, geſtit paribus colludere, & iram Colligit ac ponit temere, & mutatur in horas. Ferocitas iuuenum. Ho. Imberbis iuuenis tandem cuſtode remoto Gaudet equis, canibusq́ & aprici gramine campi. (Cõſtantia) ætatis, virilis ſcilicet. Ho. Conuerſis ſtudijs, ætas, animusq́. virilis Quærit opes, & amicitias, inſeruit honori, Cõmiſiſſe cauet quod mox mutare laboret. (Maturitas) qa qdqd agit ſenex, agit quã mature & ſapienter. Sed vt hãc partem Horat. intelligit hoc loco Catonis gratia præbeamus. (Percipi) qa dixit maturitas, tracta ſimilitudo eſt a frugibus quæ maturantur & percipiuntur. (Audire te) Bene obſeruat ꝑceptum Horat. q dicit, Primo ne medium, medio ne diſcrepet imum. oĩa .n. adducit à principio vſque in finem ad laudationem ſenectutis. (Maſiniſſa) Hic rex fuit Mauritaniæ, quæ ꝓuincia in Africa eſt, ſocius & confœderatus P.R de quo dicit Liu. in 2. de bello Pun. quod ſp ſauens fuit P.R. & maxime fuit amiciſſimus illius Scipio, de quo Valerius ẽt ponit exẽplum. (Hodie) Aduerbiũ tp̃is dcm̃ ab hoc & die. (Frigore) ſic ait de ſeipſo Tibullus, Nõ mihi pigra nocẽt hybernæ frigora noctis, Non mihi cũ multa decidit imber aqua. (Summã ſiccitatẽ) ſoliditatẽ, quod nullum catarrhum paſſus eſt, hoc eſt defluẽtiam humoꝝ. Nã καταῤῥέω eſt defluo. Officia) q̇ debent effici a rege. (Tẽperantia) Abſtinentia a potatione & luxuria, & alijs hmõi. eſt .n. tẽperantia, vt à Cic. diffinitũ eſt, veteri Rhetorica, rõnis in libidinem, atq; in alios non rectos impetus ai firma & moderata dñatio. eius vero partes ſunt tres, continentia, clemẽtia, modeſtia. (Nõ ſunt in ſenectute vires) ἀνθυποφορὰ eſt. (Nec poſtulant) qa eſſet contra naturam, cum naturaliter ſenectus ſit ſine viribus. (Ergo legibus) Ita legendũ eſt, ergo ætas nr̃a .ſ. ſenilis abſoluta eſt ꝑ leges, & inſtituta ciuitatũ ab iſtis muneribus quæ ſuſtineri non pñt, vt eſt præliari contra hoſtes, & arma ferre pro patria, & hmõi officia. Cauendũ eſt ſane ne legamus, ergo vacat legibus & inſtitutis, ordo eſt, ergo vacat his muneribus, quæ non poſſunt ſine viribus ſuſtineri. (Vt ergo va.) Hoc eſt caret, q.d. inſinitæ, & tũc vacat intendit ſignãt. Lex aũt ab inſtituto & iure differt. Lex .n. eſt iuris ſpecies. Virg. Iura dabunt legesq́. viris. Iuuen. Quod ſi vetantur leges ac iura curari. ius aũt eſt gñale, inſtitutum uero particulare a legibus. Sed nec quantum poſſumus qdem cogimur, quod ſi ẽt poſſemus aliquod iſtoꝝ officiorum præſtare non cogimur, qa alienum eſt ẽt a noſtra ætate, cum ſenectutis ſit conſilium & prudentia. (Et multi) Alia ἀνθυποφορὰ cui reſpondet dicens. (At id quidem non proprium ſenectutis vitium) qa id quod eſt ꝓprium rei ſemper inhæret ei, ſicut caliditas igni, frigiditas aquæ, qđ in ſenectute idem dr̃, cum vires non ſint proprie ſenectutis, ijs ergo non inhærent ipſi. (Valetudinis) Naturalis cõplexionis. nam valetudo tria ſignãt, ſanitatem, infirmitatem, & complexionem. (Quidẽ fuit) ꝓbat id per exemplum Scipionis valetudinarij, qui filius fuit Pub. Afr. (Is) Scipio valetudinarius, (Qui te) Scipionẽ. (Adoptauit) Filiũ ſuum adoptatũ fecit. eſt .n. adoptatio in alienam familiam trãſitio alicuius, q viuente patre in eius adhuc ptãte eſt. Arrogatio eſt tranſitũ in alienam familia alicuius, q mortuo patre in ſua ptãte eſt; & hæc fiebant in concione populi rogatu, vt illũ rogaret q in ſuam familiã acceptaret ne videretur aliqua fraude fieri. (Alterum ille lumen) Secundus ſplẽdor Romanæ vrbis reſpectu patris ſui, q primus ſplendor fuit ciuitatis Romanæ. (Vberior) abũdantior doctrina, qa fuit eruditior patre. Pater .n. ſummus fuit Phs, qui Panætium præceptorem habuit, ſed ille filius eum doctrina ſuperauerat, qui viribus æquare non poterit. (Infirmi) Sunt imbecilles, & debiles. Reſiſtendum, documenta dat optima qbus reſiſtere poſſumus ſenectuti. (Diligentia) Vt a nimia potione & ciboꝝ ſuperfluitate. (Tanq̃ cõtra morbũ) Sicut facit aliqs febricitans, q ſe abſtinet a vino & rebus ſibi contrarijs. (Hũda rõ valetudinis) Modus loquendi. Conſideranda eſt valetudo, & maxima habenda eſt conſideratio, vt recte valeamus. (Exercitationibus modicis) Cõ modo & menſura factis. (Non opprimantur) qa ꝑ nimiam potationem & ciborum abũdantiam vires ſuffocantur, non reficiuntur. (Niſi tanq̃ oleum) per ſimilitudinem oſtendit hoc. qa ſicut videmus in lucerna, ſi nimium olei eſt, papyrus ſuffocatur, & non ardet. ſic in corpore hominum ꝑ nimiam potionem extinguuntur vires animi & corporis. (Animi vero) Et corpora quidem ingrauiſcunt exercitationum defatigatione, ſed animi multo exercitio magis leuãtur, & ſiunt ſubtiliores, per qđ ꝓbant & ipſi Phi aĩm eſſe immortalẽ, cum motu & exercitatione leuetur, & corpus eſſe mortale & caducum, cum ingrauescat exercitationum defatigatione, & faciũt drĩam inter aĩm & aĩam. Anima .n. qua viuimus, aĩus vero quo ſapimus. (Nam quus ait) Nunc confutat alias obiectiones. (Cæcilius) De quo ſupra diximus Stat. Cæcilius. (Comicos) Intereſt inter comicum & comœdiam, qa comicus ille dr̃ q comœdias cõficit. vt Terent. Plaut. Comœdus vero qui comœdias agit vt Hiſtriones. ſic tragicus & tragœdus. Credamus tragicis huic qd de Colchida tonat. Per. Fabula ſuncto ponatur blanda tragœdo. Hos ſignãt .ſ. eſſe ſtultos, & qui creduli & q obliuioſi, qui diſſoluti ſunt. pars .n. ſtultitiæ eſt, cito credere & obliuiſci præteritaꝝ rerum & neceſſariaꝝ & eſſe intemperantes & diſſolutos. (Quæ vitia non ſunt ſenectutis. quæ ſi eſſent propria ſenectutis, eſſent quidem in oĩbus ſenibus, & inhærerent ipſi ſenectuti, ſicut diximus calor igni & frigus aquæ. (Sed inertes) Ignauæ, ſomniculoſæq́. ſenectutis, ſenum illoꝝ qui ſunt ſomniculoſi, inertes & ignaui. Eſt .n. ignauus ab in & nauus, n, in g, mutatur, & ſignãt hominẽ ſine igne & ardore aliquo rei faciendæ. Nauus aũt ſignãt ſtrenuum, & promptum alicuius rei faciendæ, a nauis celeritate dictus, & ignauia eſt ai, inertia vero corporis. (Petulantia) Sine freno laſciuiæ, vnde petulci & petulces laſciuientes, & libidinoſi, & petulantia ipſa laſciuia à peto petis dicta eſt. (Magis non prob.) Ergo maloꝝ. ſic appetat comparationẽ. (Deliratio) A recta uia diſceſſio, & Latinum nomen eſt, vt dicit Non. dictum à lira, quæ eſt foſſa & ſulcus rectus q contra agros & tuendos dr̃, & in quẽ vligo ſerræ decurrat. hinc delirare a recto recedere. Plaut. in Amphitr. Delirat vxor, & græcum ẽt nomen eſt & tunc ꝑ c, ſcribitur, vt deliratio & tractum a græco ꝓuerbio. (Quatuor R.) Subiungit exẽplum de Appio cæco, de quo diximus. (Domum) Familiam oĩm domeſticoꝝ. (Clientelas) Cauſaꝝ defenſiones cuius correlatiuũ eſt patrocinium. (Nec languens) Bis eſt intelligendum, nec ut lãguens, nec ſane accumbebat ſenectuti. (Tenebat) Habebat, detinebat, alibi pro dirigere. (Metuebant) Proprie ſeruoꝝ eſt. (Verebantur) Cum reuerentia timebant, & eſt proprie filioꝝ. (Liberi) Filij & tñ pluraliter declinatur. Liber vero libri duo deſignat & corticem & codicem, liber liberi Bacchum notat, & hoiem ſuo iure viuentem. (Mos patrius) Rom. diſciplina, interdum pro doctrina, interdũ ꝓ bonis moribus, ut hic capitur, vñ eſt diſciplinatus. (Honeſta) Ab onere dicta, & nũc honoratam ſignãt, cuius partes ſunt quatuor, prudentia, temperantia, iuſtitia, & fortitudo. (Mancipata) Eſt ſerua a manu & capio qđ alios in ſua captat ptãte, vñ ſeruum mancipium dicimus. A iure aũt belli antiqui tractus ſermo, quod cum capitalia eſſent bella, in qbus oẽs hoies occidebãtur, acceſſit poſtmodum in captiuis quędam humanitas, vt nõ interficerentur, ſed manciparentur, & venderentur, & ſemper eſſent ſerui, vnde ſerui non a ſeruiendo, ſed à ſeruando dicti, vnde & mãcipati ſerui, & manumiſſi, hoc eſt donati libertate, & extra manũ .ſ. ptãtem miſſi, cui debebant peremptionẽ. (Senile aliquid quantum ad mores) Vt in eo ſit maturitas. Aliqd adoleſcentis, vt in eo ſint vrbanitates, ales, & iucunditates. (Probo) Cõmendo, laudo. (Septimus) Ex ſeipſo probat hoc. (Originum) in quo oium ciuitatum Italicaꝝ ponebat originem, id eo originũ libros vocauit. (In manibus) Quẽ tunc ſcribebat, & in eo oĩa antiquitatis monimenta colligebat. Monimẽta .n. ſunt hiſtoriæ, & alia ſcripta ac facta memoriæ cauſa. Monumentum vero quidqd mortuoꝝ cauſa ædificatum eſt, & ad aliquoꝝ memoriam factum, vt Pyramides, tẽpla carminaq́. ab admonendo dictũ, & ideo ſun .ſ. prope viã hmõi erant aliqua vt prætereuntes admonerentur & ſe fuiſſe, & illos eſſe mortales. (Cauſaꝝ) Diſcrepatione dicentium, & contradicẽtium. (Illuſtrium) Nobiliſſimaꝝ non vilium perſonaꝝ. (Conficio) Perficio & limatas facio. intelligere poſſumus, qđ orõnes q̇ in publico recitabant, domi elimabant, & dĩc qđ cũ recitabant erant quidam notarij tantę velocitatis manus hñtes, quod ad verbum illas totas ſcribebant. Cic. ergo poſt recitationem emendaſſe nulli dubium eſt. Sed quam pro Milone habuit totum recitare non potuit ꝑ tumultum Clodianoꝝ. (Ius) Quidem humanum eſt. Fas vero diuinum. (Pontificium) Eſt aũt pontificium qđ nunc ius canonicum dñr. (Ciuile) Quod leges ciuiles appellant. (Pythagoreoꝝ more) Vt diximus Pythagoras Samius fuit, & in noſtram venit Italiam in partes .ſ. quam magnam Græciã vocãt, vbi Phiam docuit, & ſuis fuit vſus dicere diſcipulis, vt q̇ in die didicerant in veſpere cõmemorarent, & repeterent memoria, & recordarentur quod omnia memoriter tenerent, & memoriã exercerent, & ſic viderentur in veſperi quid boni mali ue in die fe-

tiſſent, quos ipſe Pythagoras verſibus cōplexus eſt, quos aureos appellauit, & intereſt multum inter Pythagoricos, Pythagorena & Pythagoriſtas. Pythagorici .n. ſunt Pythagoræ diſcipuli, Pythagorei Pythagoricorum diſcipuli, Pythagoriſtæ dñr illi qui Pythagoream ſectam & opinionem ſunt ſecuti. [Veſperi] Datiuo pro ablatiuo ponitur.i.in veſpere, vel melius, ut ſit aduerbium. Non dubitauerunt.n. maiores noſtri propter e, & i, literarum affinitatē, & veſperi, & veſpere dicere, & inani & inane, & heri & here. Iuu. Res hodie minor eſt here quam fuit, atque eadem cras Deteret exiguis aliquid. [Curricula] Studia quibus adoleſcentes currendo, ſaltandoq. exercitantur. [Adſum amic.] Ad defenſionem amicorum venio. Adeſſe.n. ſæpe vtitur pro defendere Tullius & prodeſſe. [Frequens] Pro frequenter, vt libens pro libenter, recens pro recenter, ſole recens orto. [Multum] Quantum ad vehemētiam cogitationis, & diu quantum ad tps. [Cogitatas] Et bene & prudēter fecit Cato. Parum .n. prudens is exiſtimatur, qui accedit ad orandum, niſi prius domi quæ dicenda ſunt excogitauerit. Plut. quod per auctoritatem Demoſthenis comprobatum eſt, ter .n. interrogatus in ſenatu Athenienſi ſnīam ſuam ter rñdit. Non.n.pmeditatus ſum. [Lectulus meus iucundus] Dimin.dixit, lectus eſt quod ad ſeſe hoīes, feſſos allicit. [Acta] .ſ. bene, temperanter & moderate, qm̄ reſeruauit vires. [Obrepat] Clanculum ſubintret. [Senſim] Paulatim ſine ſenſu quod homo non ſentit.

ASCEN. NEc quidem ego deſidero nunc vires adoleſcentis. Is.n. locus qui vires reſpicit erat alter .ſ. ſecundus ſupra miſſus de vitijs ſenectutis, non plus.ſ. opto aut deſidero quā ego adoleſcens deſiderabam vires tauri aut elephantis. Decet.n. vti eo quod inſitum eſt nãliter homini, & agere pro uiribus.i.iuxta menſuram virium quidquid agas. Enim, pro quia, q̄ vox.i.quæ oro pōt eſſe contemptior.i. contemptibilior, qua Milonis illius athletæ inſignis Crotoniatæ, ſic à patria dicti, qui cum eſſet ſenex & videret athletas.i. pugiles & luctatores exercentes ſe in curriculo.i.ſpatio ad curſum inſtituto, aut in ipſo curſu, dr̄ aſpexiſſe lacertos.i.brachia ſua & dixiſſe illacrymans, At hi quidem.i.vos iuuenes nunc vires veſtras exercetis. At.i.ſed hi.i.mei lacerti olim tam vegeti & robuſti, quidem .i. certe iam ſunt mortui, ad quod dictum addit Cato, O nugator.i.futilis locutor, & inanis extimator rerum, vero.i.certe nō tam iſti.ſ.lacerti tui mortui, ſup. ſunt, quam tu ipſe qui tales ſentis, mortuus es (vbi plane oſtenditur hi ad primam, & iſti ad ſecundam pertinere. vnde hi.i.mei, iſti.i. tui expoſuimus.) Neque.n. tu es vnq̄ nobilitatus .i. nobilis effectus ex te.i.ex virtute tua, ſed ex lateribus & ex lacertis tuis, q. d. ex viribus corporis non animi, qui debeat non minus roboris in ſe nio hr̄e. Nil tale ſup. dixit aut ſenſit Sex. Aemilius Rom. ille, nihil T. Coruncanum multis annis ante ſup. dixi tale. Nihil ēt P. Craſſus ſup. dixit modo .i. paulo ante, vel hoc tpe tale à quibus iura præſcribebantur ciuibus.ſ.Rom. & quorum prudentia eſt prouecta.i. vlterius vecta & aucta vſque ad extremum ſpiritum.i.extremi ſpiritus exhalationem. Ego metuo.i.vereor ſorte, ne orator langueſcat.i.languidus fiat ſenectute. Enim, pro quia, munus .i. officium & exercitium eius, eſt non ſolum ingenij .i. per ingenium exercendum, ſed ēt laterum.i.illorum robuſtorum, & virium.ſ. vocis & organorum eius, ſed ſup. nihil metuendum eſt. Nam illud canorum .i. concinnum & ſonorum in uoce ſplendeſcit omnino, neſcio quo pacto.i.quo modo ēt in ſenectute quod.ſ.canorum equidē .i.ego quidem non amiſi adhuc, & tñ videtis canos .i. caneſcētes capillos meos. (dicimus aūt canos ſubſtantiue, numero tñ plurali pro capillis ipſis) Crederem non eſſe additum à Cat. aut à Cic. ſed à grāmaticis elegantiam non intelligentibus, illud tñ, ſatis.n. erat, & videtis canos (vt Valla locuples eſt teſtis) ſed tñ.i.q̄uis minus firmitudinis hñs. Sermo ſenis eſt decorus, quietus.i.ſedatus, & remiſſus, & oratio ſenis diſerti compta.i.ornata, & polita, & mitis.i.lenis, & dulcis, facit perſæpe ipſa.i.per ſe audiētiam ſibi. Qđ .ſ.hr̄e audientiam, aut decenter orare, ſi tu ſenex qcunque es nequeas, poſſit tñ præcipere Scipioni, & Lælio .i. iuuenibus quæ & qualiter dñt. Enim, pro quia, quid eſt iucundius ſenectute ſtipata .ſ.circunſepta & de ſe comitata ſtudijs.i.ſtudioſis obſequijs iuuētutis.i.iuuenum? q. d. nihil. An relinquemus ſenectuti ne eas quidem res, vt doceat adoleſcētulos, vt inſtituat, & inſtruat ad nē munus officijs? q.d. id quidem deberemus eis, q eis proprium eſt relinquere. Quo quidem opere, qd pōt eſſe præclarius? q.d. nihil. Vero, pro ſed, C. & P. Scipiones, & duo aui tui .ſ. L. Aemilius Scipio, & P. Africanus videbantur mihi fortunati .i. felicem ſortiti fortunam comitatu.i.pp comitatum iuuenum nobilium. Nec vlli magiſtri.i.præceptores bonarum artium ſup. ſunt putandi non beati, quamuis vires eorum conſenuerint atque defecerint. Et ſi .i. quanquam illa defectio.i.deſitio, aut derelictio virium efficitur ſæpius vitijs.i.per vitia adoleſcentiæ, quam ſenectutis. Enim .i. quia certe adoleſcentia libidinoſa & intemperata.i. incontinens tradit ſenectuti corpus effœtum.i.exhauſtum fœtura virium. Cyrus &c. Comprobat exemplis ſenectutem his non debilitatam quibus temperata fuerat adoleſcentia dicens, Cyrus aūt rex cum eſſet admodum ſenex, negat eo ſermone quem moriens habuit apud Xenophontem.i. in pñtia Xenophontis de Cyro cōſcripta, negat inq̄ ſe ſenſiſſe vnq̄ ſenectutem ſuam factam imbecilliorē quam adoleſcentia.ſ. ſua fuiſſet. Ego memini puer.i. cum eſſem adhuc puer L. Metelli, qui cum factus eſſet quadriennio .i. ſpacio 4. ann. poſt alterum.i.ſecundū conſulatum, Pont. Max. præfuit ſupp. tamen ei ſacerdotio.ſ. ſummi pontificatus 22. annos, memini eſſe inquam in extremo tempore.ſ. vitæ ſuæ viribus ita bonis, vt nō requireret adoleſcentiam. Norit grāmaticus memini cum pñtia tpis infinitiuo fere apud doctos cōſtrui, vt memini videre & hoc memini eſſe, non fuiſſe. Nihil neceſſe eſt mihi dicere de meipſo, q̄q̄ & id quidem ſenile.i. de ſeipſo magnifice ſentire, & dicere cōcedunt ætati noſtræ.i.ſenili. vnde ſenex eſt ſm Horat. in Arte, laudator tpis acti ſe puero. Videtis ne vt.i. qualiter Neſtor prædicet apud Hom. de uirtutibus ſuis. Enim pro quia, Neſtor vixerat iam tertiam ætatem hominum.i. ſm quoſdam treis curſus Saturnios, & ita erat nonagenarius. Verum poetæ omnia in admirationem trahunt. vnde Ouid. eum dicentem inducit. vixi annos bis centum iam tertia ducitur ætas. Nec erat verendum ei, ne prædicās de ſe vera uideretur nimis aut inſolens .i. importunus in ſermone, & arrogans, aut loquax.i. dicax & verboſus. Etenim, ut Hom. ait oratio dulcior melle fluebat ex eius lingua, ad quam ſuauitatem nullis .i. non vllis ipſe non egebat vllis viribus corporis. Et tñ quamuis non erat viribus præditus Neſtor ille .i. notiſſimus apud Hom. dux Græciæ.ſ. Agamemnon optabat vt haberet decē ſimiles Aiacis ſup. moribus at .i. ſed ſup. optabat vt Neſtoris ſup. ſimiles haberet decem. Alij vt Neſtori quoque leguntur qđ parui refert licet concinnius dicatur verum quantum ad ſnīam damnatur Cic. memoria, cum ēt Aiacis ſimiles optauit Agamemnon, quod in 2. epiſt. vol. apud pſm uidebis. Quod.ſ habere decem Neſtori ſimiles ſi acciderit non dubitat .i. Agamēnon quin Troia.i. tota regio Priami ſit peritura breui. quod Virg. in laudē Aeneæ transferens facit Diomedem ſic dicentem: Si duo præterea talis Idea tuliſſet Terra viros, vltra Inachias veniſſet ad vrbes Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis. ſed redeo ad me .i. ad rationem de me. Ego ago annum quartum & octogeſimum, quidem.i. certe vellem poſſe gloriari idem quod Cyrus .ſ. apud Xenophontem gloriatur, vt in principio huius partis viſum eſt. Sed tamen licet id gloriari non auſim, ego queo.i. poſſum dicere hoc me quidem non eſſe his uiribus quibus fuerim aut miles in bello Punico ſub Scipione maiore, aut quæſtor.i. publicus receptor in eodem bello, aut conſul in Hiſpania, aut quadriennio.i. ſpatio quatuor annorum.ſ. poſt quæſturam geſtam, cum eo ex ſ vtribunus militaris depugnaui in bello Syriaco. Depugnaui.i. debellaui hoſtes apud Thermo. montes illos longiſſimos. ab occidente in mare Aegeum eminentes, & totā Græciam interſecantes & hoc M. Attilio & C. Labeone coſs. ſed tñ.i. nihilominus, vt uos uidetis, ſenectus non eneruauit.i. debilitauit me plane, & non afflixit me plane. curia .ſ. ſenatus, aut ſnīa iudiciale, non deſiderat uires meas, quia pñtes mihi ſunt quæ ſatis ſint. Deſideratur aūt quod abeſt, aut deficit, roſtra .i. loca vnde dabantur edicta: ſeu, vt dñt, mandata pub. ex Thracenſium nauium roſtris fabricata, nō ſup. deſiderant uires meas. quia ſat habeo uirium quibus pro roſtris agam. Amici ēt non deſiderant, non clientes, qui in tutela mea ſunt, & quibus patrocinium debeo, & hoſpites.i. iure hoſpitalitatis à me defendendi, non deſiderant uires meas. Nec.n. vnq̄ ſum aſſenſus. Argute diſſoluit uetus illud adagium. Mature fias ſenex, ſi diu uis eſſe ſenex. quo ſignat noīem dīe ſibi parcere, & nimis indulgere labori corporali more ſenum, ſi uelit diu eſſe ſenex .i. diu ſuperſtes eſſe ac uiuere. dicit.n. non optandum, ut quis ſit diu ſenex, ſed ne diu ſit priuſq̄ ſenex eſſe uideatur. Ordo eſt. Nec .n. ſum aſſenſus.i. non præbui aſſenſum unq̄ illi prouerbio ueteri & laudato, quod monet ſup. te hoc eſt quemuis fieri ſenem mature .i. ſatis tempeſtiue & cito, ſi uelis eſſe, diu.i. per longum tps ſenex. quia qui nihil ſibi parcunt, tantiſper dum poſſunt, ſemel decidūt. Ego uero dixit Cato, mallem .i. magis uellem me eſſe minus diu ſenem, quam eſſe ſenem.i. fieri imbecillem more ſenum, aut me gerere ſenem anteq̄ eſſem. itaque.i. & ita, quia nondum ſenex uideor nemo ualuit me conuenire adbuc, quin fuerim occupatus .ſ. aliquo negocio. At .i. ſed econtrario fateor, quod habeo minus uirium quam uteruis .i. alter uidetur uter is ſit ſiue tu Scipio, ſiue tu Læli. Nec uos quidem habetis uires T. Pōtij cēturionis

nia hoīs robuſtiſſimi, cuius gentilem putant nonnulli Pilatum fuiſſe, ſub quo Chriſtus dñs noſter, licet longo interuallo, crucifixus eſt potuit.n.familia Pontiorum vel longius deduci. Num.i. nunquid ille eſt iccirco præſtantior vobis? q. d. nequaq̄. Modo .i. dummodo moderatio.i.moderata commentatio virium ad ſit, nitatur quiſque ſupp. aliquid efficere tantum, quantum poteſt. Nec ille.i. talis tenebitur magno deſiderio uirium. Milo .ſ. Crotoniana ille fortiſſimus dicitur eſſe ingreſſus per ſtadium Olympiæ.i.vbi Olympica certamina Hercules inſtituerat, cum.i.qñ ſuſtineret .i. ſurſum teneret & portaret humeris ſupp. ſuis bouem viuum, & ita non exenteratum. Igitur an malis has vires corporis dari tibi, an vires ingenij Pithagoræ.i. quas habuit Pythagoras phs perſpicaciſſimus? q.d.ſcio quod Pythagoræ. denique .i. vt tandem quid de viribus corporum ſentio, dicam, vtare iſto bono.ſ.virium corporis dum adſit, & ne requiras cum abſit, niſi forte adoleſcentes debeant requirere pueritiam, & progreſſi paullũ ætate .i. iam iuuenes habiti debeant requirere adoleſcentiam. Curſus ætatis eſt certus, q̄a vniformis & certis gradibus procedens, & via naturæ eſt vna, & ea ſimplex .i. hmōi & cuique .i. vnicuiq; parti ætatis eſt data ſua.i.propria tempeſtiuitas. Enim pro q̄oia, vt .i. quemadmodum infirmitas eſt puerorum, & ferocitas iuuenum. vnde Maro Latinus ad Turnum Æn. 12. O præſtans aĩ iuuenis quantum ipſe feroci Virtute exuperas, tanto me impenſius æquum eſt Conſulere. & grauitas ætatis iam conſtantis.i. virilis habet quiddam naturale, quod debeat percipi ſuo.i.opportuno & tempeſtiuo tpe. ſic maturitas ſenectutis habet qddam naturale, quod &c. Ego ò Scipio arbitror te audire ex his q crebro ad te ab eo veniunt, quæ Maſiniſſa rex Mauritiæ hoſpes tuus facit hodie natus annos nonaginta.i.cum ſit nonagenarius. Cum ſup. is ſit ingreſſus iter pedibus.i.cœperit ire pedes, dr̄ non aſcendere oino in equum, & cum.i.qñ equo ſup. ſit ingreſſus iter .i. cœperit proficiſci eques dr̄ non deſcendere oino ex equo, & nullo.i. non vllo non adduci vllo.i.quouis magno imbre, & ſimiliter nullo frigore adduci.i.ad hoc induci & permolliri, vt ſit capite cooperto, & ſummam ſiccitatẽ corporis eſſe in eo, ita vt non habeat noxios humores vt ſenes ſolent. Itaq; ſup. fertur exequi oia munera & officia regis.i.ſua, q rex eſt, aut quæ ad regem pertinent. Poteſt igitur &c. Inſert exemplis vires competentes in ſenectute reperiri diceos, Igitur exercitatio & temperantia.i. continentia & abſtinentia, & temperatus rerū vſus pōt conſeruare aliquid priſtini roboris ẽt in ſenectute. Non ſunt (inquit ſup.) vires in ſenectute. Nec vires qdem poſtulantur à ſenectute, q.d.ſenectus viribus excellentibus cõmode carere pōt. Ergo.i.nunquid ꝑpterea quod vires non habet ætas noſtra.i.ſenilis vacat.i.vacua eſt & caret, & .ſ. ſimul legibus & inſtitutis .i. bonis moribus, & ijs muneribus, quæ non pñt ſuſtineri ſine viribus. Itaque.i.& ſi ita eſt nos non modo non cogimur ſup. facere quod non poſſumus facere, ſed nec quãtum poſſumus.i.facere. Læl. At .i. ſed inqt Læl. multi ſenes ſunt ita imbecilles, vt nullum munus.i.offm̄ vitæ.i.quod pertinet ad vitam poſſint exequi oino. Ad quod Cato. At .i. ſed, id qdem non eſt vitium proprium ſenectutis, ſed cõe vitium valetudinis .i. diſpoſitionis corporum, quod ad ſanitatem .i. quantum fuit imbecillis filius. Pub. Africani.ſ. videlicet q adoptauit te ò Scipio, quã .i. quantum tenui.i.exili & modica, aut potius nulla valetudine. Quod niſi fuiſſet ita .i. niſi tam valetudinarius fuiſſet, ille extitiſſet alterum.i.ſcdm à Scipione maiore lumen ciuitatis.ſ. Romanæ. Enim pro q̄a, vberior doctrina animi acceſſerat ad paternam magnitudinem.ſ.animi. Igitur quid mirum ſup. eſt in ſenibus, ſi ſunt aliqñ infirmi cum ne adoleſcẽtes quidem poſſint effugere id.i.infirmitatem? O Læli & Scipio, reſiſtendum eſt ſenectuti .i. vitijs ſenectutis, & vitia eius ſunt compeſcenda.i.arcenda aut comprimenda diligentia.i.diligenti exercitatione. (Sunt qui legunt cõpeſcendam, ſed minus procedit.) Pugnandum eſt contra ſenectutem, ſi tanq̄ ſup. pugnetur contra morbum, & ratio .i. conſideratio & diligens reſpectus valetudinis.i.diſpoſitionis quo ad ſanitatem eſt hñda.i.debet hrī à quolibet. Et vtendum eſt exercitationibus.ſ.corporum modicis, & adhibendum eſt tm̄ cibi & potionis.i.potus. (Nam vt Valla docet potio fere medicinalis eſt, potus nutrimentalis) vt vires reficiantur.i.refocillentur, & inſtaurentur, non vt opprimantur, q̄a crapula & potatione nimia eneruantur vires animi & corporis, quo aius vtitur. Nec vero ſubueniendum eſt ſolum corpori, ſed ẽt multo magis menti.i. parti rõnali quæ meminit, & meditatur, & aio .i. parti concupiſcibili & iraſcibili. Nanque hæc.ſ.mens aut vis aiæ extinguitur quoque? q.d. non ſolus iuncus aut lychnus in lampade per infuſionem abundantis olei, aut per ſubtractionem olei, vel & vis aiæ niſi inſtilles .i. moderate infundas tanq̄ lumini oleum .i. moderatum nutrimentum corporum & exercitium animi. In ſenectute repetit quod primo officio. dcm̄ eſt, ſenibus diminuendos eſſe labores corporis, augendos ai, dicens, vires & corpora.i.corporum vires ingraueſcunt.i.graues fiunt, quidem in ſenectute defatigatione.i.qñ nimis fatigantur, & exercitatione frequenti & vehementi exercitatione. Aũt pro ſed, animi leuantur.i.leuiores, & lætiores, atque agiliores fiunt exercendo ſe. Nam Cæcilius .i. Statius comicus poeta ſignificat hos ſenes credulos.i.nimis cito credentes, obliuioſos.i.nimis cito obliuiſcentes & diſſolutos.i.circa curam corpoꝝ & rerum ſuaꝝ negligentes, quos ait amicos.i. in comœdia ſtultos ſenes.i.delirantes. Quæ vitia non ſunt ſenectutis ignauæ.i.inutilis, aut inidoneæ ad operandum. inertis.i. nullam induſtriam & artem habentis, & ſomniculoſæ.i. ſomnolentæ & nimio ſomno ac torpori indulgentis. Vt.i. quemadmodum petulantia.i.inſectatio quæ fit quemlibet petendo & laceſſendo, & vt libido eſt magis vitium adoleſcentum, quam ſenum. Nec tñ omnium adoleſcentum, ſed adoleſcentum non probatorum.i. improbatorum & malorum. Sic iſta ſtultitia ſenilis.i.quæ in qbuſdam ſenibus eſt. Que.ſ.ſtultitia ſolet appellari deliratio (quia ſenes delira.i.tramite rõnis flectunt & deſipere incipiunt) eſt ſenũ non quorumlibet, ſed leuium .i. ſutilium & inconſtantium, non alioꝝ.ſ.conſtantium & grauium. Probat exemplo Appij ſupradicti, Appius, inquit, Claudium ſub quo militauerat Cato, regebat exiſtens & ſenex, & cæcus quatuor filios, quinq; filias, & tantam domum, & tantas clientelas, quantum & quantas talis vir habebat. Habebat .n. aium intentum tanq̄ arcum, nec ipſe aut aius eius ſuccumbebat ſenectuti.i.vincebatur à ſenectute, langueſcẽs .i. torpens, & ipſe in ſuos non modo auctoritatem patriſfamilias tenebat, ſed ẽt imperium .i. exercitium, non ſolum ius imperandi. Serui metuebant eum, liberi & clientes, filij, filię, & reliqui cõſerui verebantur & obſeruabant eum filiali quodam (vt dñt) amore. oẽſq. habebant eum carum. Mos patrius.i.à patribus & maioribus inſtitutus, & diſciplina patria vigebat in ea domo .ſ. Appiana. Ita.n.eſt ſenectus honeſta ſi ipſa defendit ſe & retinet ius ſuũ. Et ſi nemini eſt mancipata.i.addicta in ſeruitutem, & ſi dñatur in ſuos vſque ad extremum ſpiritum .i. extremi ſpiritus exhalationem. Enim pro quia, vt.i.quemadmodum nos laudamus adoleſcentem in quo eſt aliquid ſenile.i.maturitatis ad ſenem pertinẽtis, ſic laudamus ſenem in quo eſt aliquid adoleſcentis probi .i. quo ad adoleſcentem probum pertineat, quod.i. quam rem is q ſeqtur.i.imitatur vitam adoleſcentis ꝓbi, poterit eſſe ſenex corpore, ſed nunq̄ erit ſenex aio.i.nunq̄ amittet vires animi. Nam ſenex dicitur quaſi ſe necans. Septimus ad probationem doctorum affert ſe in exemplum dicens. Septimus liber quia iam ſex abſoluerat, Originum.ſ. Italicarum eſt mihi in manibus.i. ſcribitur a me, & colligo omnia monimenta antiquitatis .i. quę nos antiquitatis moneant ſcripta & ueſtigia. & conficio nunc quam maxime.i.diligentiſſime orationem oium cauſarum illuſtrium, quas defendi, ſcilicet in foro iudiciali. Et tracto nunc ius augurum, ius pontificium, ideſt ad pontifices pertinẽs, quale eſt nobis quod canonicum uocant, & ius ciuile. Vtor enim multum literis Gręcis, & commemoro.i.recito, aut ad memoriam reduco ueſperi.i.oriente ueſpero ſeu heſpero, hoc eſt ad finem diei.i.more .i. ad imitationem Pythagoreoꝝ.i. Pythagoræ imitatoꝝ gratia memoriæ exercendæ.i.vt memoriam exerceam commemoro, in quam, quod dixerim, audiuerim, aut egerim. unde de viro bono & ſapiente; Maro,

Nec prius in dulcem declinat lumina ſomnum,
Omnia quam longi repetauerit acta diei. &c.

Hæ.i.huiuſmodi ſunt exercitationes ingenij.ſ.mei, hæc ſup. ſunt curricula.i agitationes & exercitia quaſi in curriculo mẽtis ſup. meæ. Ego deſudans.i.multum ſudans atque elaborans in his, nõ deſidero magnopere.i.vehementer vires corporis. Ego adſum.i. auxilio ſum amicis, venio frequens.i.frequenter in Senatum, & vltro.i.etiam non accitus, & affero res cogitatas.ſ.à me domi, multum & diu. & tueor.i.defendo eas non viribus corporis, ſed animi. Quæ.ſ.omnia iam dicta ſi ego nequirem exequi.i.efficere, tamen.i.nihilominus lectulus meus in quo me continerem, oblectaret me cogitantem ea ipſa, quæ nõ poſſem agere iam præ ſenio. Sed vita acta.i.tranſacta a me facit vt poſſim.ſ.ea quæ dicta ſunt exequi. Enim pro quia, non intelligitur.i.non percipitur viuenti.i.ab eo qui viuit in iſtis ſtudijs & laboribus, unde quãdo ſenectus obrepat, latenter obueniat. Et ita ætas ſeneſcit ſenſim.i.paulatim ſine ſenſu.i.ſine ſenſione, aut perceptione, nec ipſa ætas.ſ. frangitur ſubito, ſed extinguitur.i.more ignis in lampade ſeipſum conſumentis, abſumitur paulatim diuturnitate.i.longa duratione temporis, in qua omnia ſeneſcunt & labaſcunt.

Facit

DOCT. interpr.

FAcit ſibi audientiam) Noue dixit,neque non eleganter tñ pro eo quod erat,reddit attentum auditorem.[Nec erat ei verecundum) Opinor pro verecundum legendum verendum,niſi forte idem eſt,verecundum,& verendum. [At multi ita ſunt) Hoc loco quidam admiſcuerant rurſus perſonam Lælij,cũ ſit ſermo Catonis ſibiipſi hæc obijcientis,ac ſibi mox rñdẽtis [Niſi tanq̃ lumini) Tanq̃,adhibuit ad ſignificandum ſimilitudinem.

SEQVITVR tertia vituperatio ſenectutis, ꝙ eam carere dñt uoluptatibus. ò præclarum munus ætatis: ſi quidem id auſert à nobis,quod eſt in adoleſcentia vitioſiſſimum. accipite.n.optimi adoleſcẽtes,veterem orationem Archytæ Tarentini,magni in primis,& præclari viri: quę mihi tradita eſt, cum eſſem adoleſcens Tarenticum Q. Maximo. nullam capitaliorem peſtem, q̃ voluptatem corporis, hominibus dicebat à natura datam: cuius voluptatis auidæ libidines,temere, & effrenate ad potiundum incitarentur. hinc patriæ proditiones,hinc rerump.euerſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci: nullum denique ſcelus,nullum malum facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis impelleret: ſtupra vero,& adulteria, & omne tale flagitiũ nullis alijs illecebris excitari,niſi voluptatis.cumq́. homini ſiue natura,ſiue qs deus nihil mente præſtabilius dediſſet,huic diuino muneri,ac dono nihil eſſe tam inimicum, q̃ voluptatem: nec enim,libidine dominante,temperantiæ locum eſſe, oĩno nec in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere. quod quò magis intelligi poſſet, fingere aĩo iubebat tanta incitatũ aliquem voluptate corporis,quanta poſſet maxima, nemini cenſebat fore dubium,quin tãdiu, dum ita gauderet,nihil agitare mente,nihil rõne, nihil cogitatione cõſequi poſſet: quocirca nihil eſſe tã deteſtabile, tamq́. peſtiferum,q̃ voluptatem: ſi quidẽ ea,cum maior eſſet,atq; lõgingor,oẽ animi lumẽ extingueret Hęc cum C.Põtio Sãnite,patre eius, à quo Caudino prœlio Sp. Poſtumius T. Veturius,cõſules ſuperati ſunt,locutum Archytã,Nearchus Tarentinus,hoſpes noſter,q in amicitia populi R.ꝑmãſerat, ſe à maioribus natu accepiſſe dicebat; cum quidem ei ſermoni interfuiſſet Plato Athenienſis: quem Tarentũ veniſſe L. Camillo, P.Claudio cõſulibus reperio. Quorſum hęc? vt intelligeretis,ſi voluptatẽ ſpernari rõne,& ſapientia nõ poſſemus, magnam habendã ſenectuti grãm, quæ efficeret, vt id nõ liberet,quod nõ oporteret; impedit.n.cõſilium voluptas,rõni inimica; ac mentis (vt ita dicã) perſtringit oculos; nec habet vllum cũ virtute cõmercium. Inuitus feci,vt,fortiſſimi viri, T.Flaminini fratrem, L.Flamininum è ſenatu eijcerem ſeptem annis poſt,q̃ conſul fuiſſet: ſed notandã putaui libidinem. Ille enim,cum eſſet conſul in Gallia, exoratus in conuiuio à ſcorto eſt, vt ſecuri feriret aliquem eorum, q in vinculis eſſent dãnati rei capitalis.hic Tito, fratre ſuo, cenſore, q proximus ante me fuerat,elapſus eſt.mihi vero,& Flacco neutiq̃ probari potuit tã flagitioſa,& tã perdita libido,q̃ cum ꝓbro priuato coniungeret imperij dedecus.Sępe audiui à maioribus natu, q ſe pueros porro à ſenibus audiſſe dicebant,mirari ſolitum C.Fabricium, ꝙ,cũ apud Pyrrhum regem legatus eſſet,audiſſet à Theſſalo Cinea,eſſe quẽdam Athenis,q ſe ſapientem profiteretur,eumq́. dicere,oĩa,quæ faceremus,ad voluptatem eſſe referenda:quod ex eo audientes M.Curiũ,& T.Coruncanum,optare ſolitos,vt id Sãnitibus,ipſiq́. Pyrrho pſuaderẽtur; quo facilius vinci poſſent,cũ ſe voluptatibus dedidiſſent. vixerat Man.Curius cũ P.Decio,q quinquennio ante eum conſulẽ ſe pro rep quarto cõſulatu deuouerat. norat eundẽ Fabricius,norat Coruncanius: q cum ex ſua vita,tũ ex eius, quẽ dico,P.Decij facto iudicabãt eſſe profecto aliqd natura pulchrũ,atq; præclarum,quod ſua ſponte peteretur, quodq́. ſpreta,& cõtempta voluptate optimus quiſq; ſequeretur.quorſum igr̃ hęc tã multa de voluptate? qa nõ modo vituperatio nulla,ſed ẽt ſumma laus ſenectutis eſt, ꝙ ea voluptates nullas magnopẽ deſiderat, caret epulis, extructiſq́ mẽſis,& frequentibus poculis: caret ẽt vinolẽtia,& cruditate,& inſomnijs. ſed ſi aliqd dandũ eſt voluptati,qm̃ eius blanditijs nõ facile obſiſtimus (diuinit⁹.n. Plato eſcã malorum appellat voluptatẽ,ꝙ ea videlicet homines capiant, vt piſces) q̃q̃ immoderatis epulis caret ſenectus,modicis tñ delectari põt.C.Duilium,M.filium,q Pœnos primus claſſe deuicerat,redeuntẽ à cœna ſenẽ ſæpe videbã puer. delectabatur cereo funali,& tibicine,q́ ſibi nullo exẽplo priuatus ſumpſerat: tm̃ licẽtiæ dabat gloria. Sed qd ego alios? ad meipſum reuertor. Primũ habui ſemper ſodales. ſodalitates aũt me quæſtore cõſtitutæ ſunt,ſacris Idæis Magnæ matris acceptis.epulabar igr̃ cũ ſodalibus oĩno modice,ſed erat qdã feruor ætatis; qua progrediente,oĩa fiunt in dies mitiora neq; n.ipſorũ conuiuiorũ delectationẽ voluptatibus corporis magis, q̃ cœtu amicorũ,& ſermonibus metiebar.bene.n.maiores accubationẽ epularem amicorũ,quia vitę cõiunctionem hr̃et, Acõuiuium nominarunt,melius,q̃ Grę ci,q hoc idem tum cõpotationem,tum cõcenationem vocãt: vt, quod in eo gñe minimum eſt,id maxime probare videãtur. ego vero ꝑp ſermonis delectationẽ tempeſtiuis quoq, cõuiuijs delector,nec cũ æqualibus ſolũ, q pauci iã admodũ reſtant, ſed cum vr̃a ẽt ætate, atq; vobiſcum: habeoq́. ſenectuti magnam grãm,quæ mihi ſermonis auiditatẽ auxit,potionis,& cibi ſuſtulit.quod ſi quem ẽt iſta delectant,ne oĩno bellum induxiſſe videar voluptati,cuius eſt ẽt fortaſſe qdã naturalis motus: nõ intelligo, ne in iſtis qdem voluptatibus ipſis carere ſenſu ſenectutẽ.me vero & magiſteria delectãt à maioribus inſtituta; & is ſermo,q.more maiorũ,à ſummo magr̃o adhibetur in poculo; & pocula,ſicut in ſympoſio Xenophõtis,minuta,atq; rorãtia; & refrigeratio æſtate,& viciſſim aut ſol,aut ignis hibernus: q̃ quidem ẽt in Sabinis pſequi ſoleo: cõuiuiumq́. vicinorũ quotidie cõpleo; quod ad multã noctem q̃ maxime poſſumus,vario ſermone,ꝓducimus. At nõ eſt voluptatũ tanta quaſi titillatio in ſenibus: credo: ſed ne deſideratio qdẽ: nihil aũt moleſtum,quod nõ deſideres Bene Sophocles,cũ ex eo quidã iam affecto ætate quæreret, vteret ne rebus venereis, Dij meliora,inqt: libẽter vero iſtinc,ſicut à dño agreſti,ac furioſo, ꝓfugi. cupidis.n.rerũ talium odioſum fortaſſe,& moleſtũ eſt carere: ſatiatis vero,& expletis iucũdius eſt carere,q̃ frui q̃q̃ nõ caret is,q non deſiderat.hoc ego,nõ deſiderare,dico eſſe iucundius. Quòd ſi iſtis ipſis voluptatibus bona ætas fruitur libẽtius: primum paruulis fruit̃ rebus,vt diximus; deinde ijs,qbus ſenectus,ſi nõ abunde potitur,nõ oĩno caret. vt Turpione Ambiuio magis delectatur,q in prima cauea ſpectat; delectatur tñ ẽt,q in vltima; ſic adoleſcẽtia voluptates ꝓpe intuẽs magis fortaſſe lætat̃; ſed delectatur ẽt ſenectus ꝓcul

cul eas ſpectans tm̃, quantum ſat eſt. At illa quanti ſunt,
aíum,tanq̃ emeritis ſtipendijs libidinis,ambitionis,côten
tionis, inimicitiarum, cupiditatum oíum, ſecum eſſe, ſe-
cumq́. (vt dr̃) viuere? ſi vero habet aliquod tanq̃ pabulũ
ſtudij,atq; doctrinæ: nihil eſt ocioſa ſenectute iucũdius.
Mori videbamus in ſtudio dimetiendi pene cœli atq; ter
ræ Gallum,familiarem patris tui,Scipio.quoties illũ lux,
noctu aliq̃d deſcribere ingreſſum,quoties nox oppreſſit,
cũ mane cœpiſſet? q̃ delectabat eum,defectiones ſolis, &
lunæ multo nobis ante pdicere? Quid in leuioribus ſtu-
dijs,ſed tñ acutis? q̃ gaudebat bello ſuo Punico Nęuius?
q̃ Truculento Plautus? q̃ Pſeudolo? Vidi ẽt ſenem Li-
uium: q.cum ſeptem annis ante,q̃ ego natus ſum,fabulã
docuiſſet: Cẽthone, Tuditanoq́. cõſulibus,vſq; ad adole
ſcentiã meam ,pceſſit ætate. Quid de P.Licinij Craſſi,&
pôtificij,& ciuilis iuris ſtudio loquar? aut de huius P.Sci
pionis,q his paucis diebus pontifex maximus factus eſt?
atq; eos oẽs,quos cõmemoraui,his ſtudijs flagrantes ſenes
vidimus. M.vero Cethegũ; quem recte Suadæ medullã
dixit Ennius,quanto ſtudio exerceri in dicendo videba-
mus ẽt ſenem? Quæ ſunt igitur epularum,aut ludorum,
aut ſcortorũ voluptates cũ his voluptatibus cõparandæ?
Atque hæc quidem ſtudia doctrinæ prudẽtibus, & bene
inſtitutis pariter cum ętate creſcũt: vt honeſtum illud So
lonis ſit,quod ait verſiculo quodã,(vt ante dixi) ſeneſce-
re ſe multa in dies diſcentẽ.qua voluptate animi nulla cer
te põt eſſe maior. Venio nunc ad voluptates agricolarũ:
q̃bus ego incredibiliter delector: quæ nec vlla impediun
tur ſenectute, & mihi ad ſapientis vitam proxime vñt ac
cedere. hñt.n.rõnem cum terra; quæ nunq̃ recuſat impe
rium,nec vnq̃ ſine vſura reddit,quod accepit,ſed alias mi
nore,plerunq; maiore cum fœnore. q̃q̃ me fidem nõ fru
ctus modo,ſed ẽt ipſius terræ vis,ac natura delectat. quæ
cum gremio mollito,ac ſubacto ſparſum ſemen excepit,
primum id occatum cohibet; ex quo occatio,quæ hoc ef
ficit,nominata eſt: deinde tepefactũ vapore, & cõpreſſu
ſuo diffundit,& elicit herbeſcentẽ ex eo viriditatem: quę
nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit,culmoq́. erecta geni
culato,vaginis iã quaſi pubeſcens includitur.è q̃bus cum
emerſit,fundit frugẽ ſpicæ ordine ſtructã, & contra auiũ
minorũ morſus munitur vallo ariſtarũ.Quid ego vitium
ſatus,ortus,incrementa cõmemorem? ſatiari delectatione
nõ poſſum; vt meæ ſenectutis req̃etem, oblectamentũq́.
noſcatis.Omitto.n.vim ipſam oíum,quę gñantur è terra,
quæ ex fici tãtulo grano,aut ex acino vinaceo,aut ex cete
rarũ frugum,aut ſtirpium minutiſſimis ſeminibus tantos
trũcos,ramosq́. pcreat: malleoli,plãtæ,ſarmenta,viuira-
dices,propagines nõ ne ea efficiunt, vt quẽuis cum admi-
ratione delectẽt? vitis quidem quæ natura caduca eſt,niſi
fulta eſt,fertur ad terrã; eadẽ,vt ſe erigat, clauiculis ſuis,
quaſi manibus: quidq̃d eſt nacta,cõplectitur: quam ſer-
pentẽ multiplici lapſu,& erratico, ferro amputãs coërcet
ars agricolarũ,ne ſilueſcat ſarmẽtis, & in oẽs partes nimia
fundatur.itaq; ineunte vere,in ijs,quæ relicta ſunt,exiſtit
tanq̃ ad articulos ſarmentorum ea, quæ gẽma dr̃: à qua
oriẽs vua ſe oſtendit: quæ & ſucco terræ, & calore ſolis
augeſcẽs, primo eſt peracerba guſtatu; deinde maturata
dulceſcit; veſtitaq́. pãpinis nec modico tpe caret, & ni-
mios ſolis defendit ardores: qua q̃d põt eſſe cũ fructu læ
tius, tũ aſpectu pulchrius? cuius q̃dem nõ vtilitas me ſo-
lũ,vt ante dixi,ſed & cultura, & natura ipſa delectat; ad-
miniculorũ ordines,capitũ iugatio,religatio,& propaga-
tio vitium,ſarmentorum ea,quã dixi,aliorum amputatio,
aliorum ĩmiſſio. q̃d ego irrigationes, q̃d agri foſſiones,
repaſtinationesq́. pferam,q̃bus fit multo terra fœcũdior?
Quid de vtilitate loquar ſtercorãdi? dixi in eo libro,quẽ
de rebus ruſticis ſcripſi: de qua doctus Heſiodus ne ver-
bũ quidem fecit,cũ de cultura agri ſcriberet.at Homerus,
q multis (vt mihi vr̃) ante ſæculis fuit,Laërtem lenientẽ
deſiderium,qđ capiebat è filio,colẽtem agrum,& eũ ſter
corãtem facit.Nec vero ſegetibus ſolũ,& pratis,& vineis,
& arbuſtis res ruſticæ lætæ ſunt,ſed hortis ẽt, neq; poma
rijs,tũ pecudum paſtu,apũ examinibus, florum oíum va-
rietate.nec conſitiones modo delectant,ſed ẽt inſitiones:
q̃bus nihil inuenit agricultura ſolertius.Poſſum perſequi
multa oblectamẽta rerum ruſticarum: ſed ea ipſa,q̃ dixi,
fuiſſe ſentio lõgiora.ignoſcetis aũt.nam & ſtudio rerũ ru
ſticarum ,puectus ſum, & ſenectus eſt natura loquacior:
ne ab oĩbus eam vitijs videar vindicare.Ergo in hac vita
M.Curius cum de Sãnitibus,de Sabinis,de Pyrrho trium
phaſſet, cõſumpſit extremum tp̃s ætatis. cuius ego villã
cõtemplans,(abeſt.n.non lõge à mea) admirari ſatis non
poſſum vel hoĩs continentiam,vel tpum diſciplinã. Cu-
rio ad focum ſedẽti magnum auri põdus Samnites cum
attuliſſent,repudiati ab eo ſunt. non.n.aurum hr̃e præcla
rum ſibi videri dixit,ſed ijs,q hñent aurum,imperare. Po
terat ne tantus aĩus non efficere iucundã ſenectutem? Sed
venio ad agricolas; ne à me ipſo recedam. In agris erant
tunc ſenatores.i.ſenes; ſiq̃dem atãti L.Quincio Cincin
nato nũciatum eſt, eum dictatorẽ eſſe dictum: cuius di-
ctatoris iuſſu magr̃ eq̃tum C. Seruilius Ahala Sp. Meliũ
regnum appetentẽ,occupatum interemit.à villa in ſenatũ
accerſebãtur & Curius,& ceteri ſenes: ex quo, q eos ac-
cerſebãt,viatores nominati ſunt.num igr̃ eorum ſenectus
miſerabilis fuit,q ſe agricultione oblectabãt? mea q̃dem
ſnĩa,haud ſcio,an vlla poſſit eſſe beatior vita; neq; ſolum
officio, q̈ hoĩum gñi vniuerſo cultura agrorum eſt ſalu-
taris; ſed & delectatione, quã dixi, & ſaturitate, copiaq́.
rerum oíum, quæ ad victum hoĩum, ad cultum ẽt deorũ
pertinent. & q̃m hæc quidam deſiderant,in gratiam iam
cum voluptate redeamus. ſemper.n.boni,aſſiduiq́. dñi re
ferta cella vinaria,olearia,mellaria, & penaria eſt; villaq́.
tota locuples abũdat porco,hœdo,agno,gallina, lacte,ca
ſeo,melle.iam,hortum ipſi agricolæ Succidiam alterã ap
pellant. conditiora facit hæc ẽt ſuperuacanei operis aucu
pium,atque venatio.Quid de pratorum viriditate,aut ar-
borum ordinibus,aut vinearum, oliuetorum ve ſpecie di
cam? breui pcidam. agro bene culto nil põt eſſe nec vſu
vberius,nec ſpecie ornatius: ad quẽ fruendum nõ modo
non retardat,verum ẽt inuitat, atq; allectat ſenectus. vbi
enim põt illa ętas aut caleſcere vel apricatione melius,vel
igni,aut viciſſim vmbris, aquis ue refrigerari ſalubrius?
Sibi habeant igitur arma,ſibi equos,ſibi haſtas,ſibi clauã,
& pilam,ſibi natationes,atque curſus: nobis ſenibus ex lu
ſionibus multis talos relinquãt,& teſſeras; id ipſum,vtrũ
lubebit; q̃m ſine his beata eſſe ſenectus põt.Multas ad res
perutiles Xenophonti libri ſunt, quos legite, quęſo, ſtu-
dioſe,ut facitis. quàm copioſe ab eo agricultura laudatur
in eo libro, qui eſt de tuenda re familiari,qui Oeconomi-
cus inſcribitur? atque,vt intelligatis, nihil ei tã regale vi
deri,

deri,ꝗ ſtudium agri colēdi,Socrates in eo libro loqtur cū Critobulo,Cyrū minorem,Perſarū regem, pſtanti ingenio,atq; imperij gloria,cū Lyſander Lacedæmonius, vir ſummæ virtutis,veniſſet ad eū Sardis,eiq. dona à ſocijs attuliſſet,& ceteris in rebus comē erga Lyſandrū, atq; humanū fuiſſe; & ei quendā conſeptum agrum,diligēter cōſitum oſtēdiſſe: cum aūt admiraretur Lyſander & proceritates arborū,& directos in quincuncē ordines, & humū ſubactā,atq; puram,& ſuauitatē odorum,q afflarent è floribus,tū eum dixiſſe,mirari ſe nō modo diligentiā,ſed ēt ſolertiā eius,à quo eſſent illa dimēſa, atq; deſcripta: & ei Cyrum rńdiſſe:atqui ego ſum oīa iſta dimēſus; mei ſunt ordines, mea deſcriptio: multæ ēt iſtarum arborum mea manu ſunt ſatæ: tū Lyſandrum intuētem purpurā eius, & nitorē corporis,ornatumq. Perſicum multo auro,multiſq. gēmis,dixiſſe: recte vero te Cyre beatū ferunt, qm̄ virtuti tuę fortuna cōiuncta eſt. Hac igr̄ fortuna frui licet ſenibus: nec ætas impedit,quo minus & ceterarū rerū, & in primis agri colēdi ſtudia teneamus vſq; ad vltimū tp̄s ſenectutis. M. qdem Valerium Coruinū ad cēteſimum annum accepimus vitā pduxiſſe,cum eſſet acta iam ętate in agris,eoſq. coleret: cuius inter primū,& ſextum Cōſulatum,octo & quadraginta anni interfuerūt. ita quātum ſpatium ętatis maiores nr̄i ad ſenectutis initiū eſſe voluerūt, tātus illi curſus honorū fuit. atq; huius extrema ætas hoc beatior,ꝗ media,ꝙ auctoritatis habebat plus,laboris vero minus. apex aūt ſenectutis auctoritas. quāta fuit in L. Cæcilio Metello, quāta in Atilio Calatino,in quē illud elogium, Vnicū plurimę cōſentiunt gentes,populi primariū fuiſſe virū. notum eſt carmē inciſum ſepulcro. iure igr̄ grauis,cuius de laudibus oīum eſſet fama cōſentiens. quē virum nup P. Craſſum,pōtificem max. quæ poſtea M. Lepidum,eodē ſacerdotio pditum,vidimus? qd de Paullo,aut Africano loquar? aut iā ante de Maximo? quorum nō in ſnīa ſolum,ſed ēt in nutu reſidebat auctoritas. Habet ſenectus,honorata pſertim,tantā auctoritatē,vt ea pluris ſit,ꝗ oēs adoleſcentię voluptates. ſed in oī oratione memētote eā me laudare ſenectutē,quæ fundamētis adoleſcentię cōſtituta ſit. ex quo efficit id, qd̕ ego magno quōdam cum aſſenſu oīum dixi,miſerā eſſe ſenectutem, ꝗ ſe orōne defenderet. nō cani,nō rugę repente auctoritatē afferre pn̄t: ſed honeſte acta ſuperior ætas fructus capit auctoritatis extremos. hæc.n. ipſa ſunt honorabilia,quę vn̄r leuia,atq; cōia,ſalutari,appeti,decedi,aſſurgi,deduci,reduci,cōſuli: quæ & apud nos, & in alijs ciuitatibus,vt quæq; optime morata,ita diligētiſſime obſeruant. Lyſandrum Lacedęmonium,cuius modo mētionem feci,dicere aiunt ſolitū, Lacedæmone eſſe honeſtiſſimū domicilium ſenectutis. nuſꝗ.n. tm̄ tribuit ætati, nuſꝗ eſt ſenectus honoratior. quin et memoriæ pditum eſt: cum Athenis,ludis,quidā in theatrum grādis natu veniſſet,magno conſeſſu locū ei nuſꝗ datum à ſuis ciuibus: cum aūt ad Lacedęmonios acceſſiſſet,q. legati cum eſſent,certo in loco cōſederant,cōſurrexiſſe oēs,& ſenem ſeſſum recepiſſe: qbus cum à cuncto cōſeſſu plauſus eſſet multiplex dat⁹, dixiſſe ex ijs quēdā, Athenięſes ſcire,ꝗ recta eſſent,ſed facere nolle. Multa in nr̄o collegio pclara,ſed hoc,de quo agimus,in primis, ꝙ,vt quiſq; ætate antecedit, ita ſnīæ principatum tenet: neq; ſolum honore antibus,ſed ijs ēt, q cum imperio ſunt, maiores natu augures anteponuntur. Quæ ſunt igitur voluptates corporis cum auctoritatis pmijs cōparandæ? qbus q ſplendide vſi ſunt, ij mihi vn̄r fabulam ætatis peregiſſe, nec tanꝗ inexercitati hiſtriones in extremo actu corruiſſe. At ſunt moroſi,& anxij,& iracundi,& difficiles ſenes: ſi quęrimus,ēt auari: ſed hęc morum vitia ſunt,nō ſenectutis. at moroſitas tn̄,& ea vitia,quæ dixi, hn̄t aliqd excuſationis,nō illius quidem iuſtæ, ſed quæ pbari poſſe videatur. cōtemni ſe putāt,deſpici,illudi: pterea in fragili corpore odioſa oīs offenſio eſt. quæ tn̄ oīa dulciora ſunt & moribus bonis,& artibus: idq. cum in vita,tū in ſena intelligi pōt ex ijs fratribus,q in Adelphis ſunt. quāta in altero duritas, in altero comitas? ſic ſe res habet. vt enim nō omne vinum, ſic non oīs natura vetuſtate coaceſcit. ſeueritatē in ſenectute probo,ſed eam,ſicut alia,modicā; acerbitatem nullo modo. auaritia vero ſenilis qd ſibi velit,non intelligo. poteſt enim quidquam eſſe abſurdius, ꝗ, quo minus viæ reſtat,eo plus viatici quærere?

PETRVS MARS.

M V N V S) Donum quod ſenilis ætas affert ſecū. [Vitioſiſſimum) Turpiſſimum, qm̄ voluptas corporis cōis eſt homini cum ceteris animalibus & voluptarijs, vt inquit Ariſt. bruta viuunt animalia non huies,qui rōnem ſequuntur ducem,& in mente bono℞ ſuo℞ reponunt ſummam. [Accipite) Audite. [Enim certe) Profecto. [Magni) Docti inter primos. [Pręclare) Nobilis,& illuſtris. [Quę mihi tradita eſt à Nearcho) .i. Pythagoreo philoſopho,& hoſpite Catonis,vt auctor eſt Plut. in Catone. [Capitalio℞ peſtem) Pernicioſiorem morbū, & nocumentum,capitale crimen dr̄ quod capitis pœna luitur. [Corporis voluptatem) Senſibilem delectationem guſtatus & tactus. Cōis eſt is ſenſus dicit philoſophus, circa quem in temperantia verſatur, ppea iure vituperanda eſt,ꝙ hoibus non rōne qua homines ſunt accidit,ſed animalia,talib⁹ igitur gaudere,maximeq. talia cōſectari ferinum eſt, præterea voluptates impedimēto prudentiæ ſunt,atque quo magis his quiſpiam gaudet eo magis impeditur,vt in venerea fit delectatione. nemo ſiquidem du in illa eſt mente quidꝗ perſpicere pōt. Tm̄ ad virtutem adijcies,ait Seneca,quantum ex voluptate abſtraxeris. [Auidæ libidines) Ardētes cupiditates,rōni non obtemperantes. [Temere) Imprudenter,inconſiderate,violenter. [Effrenate) Immoderate, profuſe. [Incitarentur) Cōmouerentur,& efferueſcerent. [Hinc) Ex talibus libidinibus cupiditatibuſq. īmodicis. [Clandeſtina) occulta, ac p hoc fraudulenta. [Magnū facinus) Neſarium flagitiū. [Libido) Appetitus alicuius culpabilis delectationis circa honores,pecunias,opes dominatus,imperia &c. id genus ad quæ pleriq; cupiditate inflāmati rapiuntur. [Stupra) Raptus Virginū Stuprum inqt iuriſconſultus,in virginem viduamq. cōmittitur. Adulteriū in nuptam pp partum ex altero conceptum cōpoſito nomine. Stuprum cum inceſto cōmittitur veluti cum priuigna,nuru, nouerca. [Flagitium) Scelus ad venereum actum pertinens,& cum veſtali ſacrilegiū. [Illecebris) Blandirijs titillatione,atq; pruritu. [Voluptate) Iucundo motu ſenſus. [Dominante) Tyrannidē obtinente in regno aīæ. [Temperantiæ) Moderationi circa guſtatū & venerem. [Regno) Dominio & imperio,qm̄ nullum ſeruat modū,quo virtus ipſa terminetur,cum ſit inter duo extrema mediocritas,quā effrænata libido ſeruare nō nouit,ſed p extrema quęque debacchatur. [Ludebat) Hortabatur. [Cēſebat) Exiſtimabat, iudicabat. [Quin) Quod. [Dū) Quandiu,& quoad. [Agitare) tractare,meditari. [Mente) Aīo. [Rōne) Intellectu,cōmentatione, diſcurſu. [Cōſequi) Attingere,atq; pcipere. [Deteſtabile) Abominabile ac fugiendū. [Peſtifex) Noxium,& venenoſum. [Maior) Contra pſcriptum naturæ incitatior,& plus æquo ardētior. [Lōgior) Prolixior,& diutius occupās ſenſus. [Animi lumen) Rōnis iudicium,& cōſilij aciem oculoſq. mentis,q voluptate immodica hebetātur & caligine obducūtur,vt ver̄ bonum nō diſcernāt, & iccirco tēperantia dr̄ à græcis σωφροσύνη, quaſi rōſeruatrix mētis & iudicij,de rebus ipſis,atque fine, ad quē recta tendit ratio. [Caudino plio) Ad furcas Caudinas in Sānio. Saltus duo inquit Lati,ſiluoſiq. ſunt mōribus circa ſe perpetuis inter ſe iuncti iacet inter eos ſatis patēs in medio cāpus herbidus aquoſuſq;, per quē medium iter eſt,ſed anteꝗ venias in eum intrādæ primæ anguſtiæ ſunt. hæc Liu. Caudiū oppidum à quo Caudinæ furcæ di-

ctæ

ctæ prœliumq; Caudinū.[Hoſpes) Amicus.[Rōne conſilio.(Sapientia) Firmo iudicio,& vſu atq; doctrina ſubniao.[Liberet) placeret. (Nō oporteret) Neceſſarium non eſſet aut opportunū,ac per hoc honeſtū. nam oportet,vt in oratoris libris dicit Cic. neceſſitatē importat officij,quo vtendū eſt oibus,& ſemper. (Conſiliū) Mentem,rōnem,& rectam viā.[Aciem) Acumen.[Præſtringit) Hebetat,& retundit. [Vt ita dicam) Per quandam trāſlatiōnē & ſimilitudinem loquar. nam præſtigiatores & pſtigiæ illuſores & deceptiones.[Comercium) Societatem & conueniētiam, qm̄ eſt vt meretrix,& virtus matronali pudore cenſetur.[Notandam) Cenſoria nota,& ignominia puniēdā.[Libidinem) Nefariā cupiditatem,voto meretricio emancipatam. [Feriret ſecuri) truncaret.[Rei capitalis) Criminis morte digni.[Proximus) Vltimus poſt quē alius nō fuerat. [Neutriq;) Nequaq̄,nullo modo.[Probari) Tolerat.[Flagicioſa) Scelerata. [Perdita) Diſſoluta,intolerabilis.inde pditi mores,quaſi mortui, irrecuperabiles, irreparabiles,& audacia pdita quæ frōtis pudorē penitus amiſit. [Proprio) Priuato domeſtica,& ſua turpitudine. [Imperij dedecus) ɔſulatus infamiā,& publice dignitatis oorā. [Porro) Certe. [Legatus deſtinatū ad eū à ſenatu, vt de redimēdis captiuis ageret,quos ſine pcio Pyrrhus remiſit.[Theſſalo) Cyneus,inqt Suidas,fuit vnus pfectoꝝ à Philippo Theſſalis negocijs. Cyneas dicit Plin. Pyrrhi regis legatus ſenatui & equeſtri ordini Romæ poſtero die quā aduenerat noia reddidit.[Quendā) Epicuꝝ,q ad voluptatē oia retulit,& ante ipm̄ Ariſtippus.[Profiteretē) Affirmaret ſe eſſe phum, & qdem ſua opinione ſummū, cū in vitæ ppoſito atq; ordine hallucinaretur ac deliraret.[Referēda) Et reducenda, & dirigenda.i. voluptatē eſſe finem ad quem natura contēderet, qđ eſt abſurdiſſimū & non viri decretum,ſed meretricis.[Sānitibus) De qbus Curius triūphauit.[Deuouerat) Morti ſe addixerat pro Romanis legionibus ad Viſerem Cāpaniæ, vt diffuſe narrat Liu. lib. 8. Coruncanus primus è plebe factus eſt pontifex maximus.[Ex ſua vita) Graui ac ſeuero vitæ ſuæ tenore.fuit.n. moderatiſſimus.[Facto) Conſtanti deuotione ac morte,qppe q non ad voluptatē reſpexit,ſed honeſtatē,gloriam,dignitatem, & compendiū,cui vel atroci morte conſulendū duxit.(Natura) naturali quadam pprietate,ac dote ſemota, penitus voluptate corporis. [Pulchrū) Honeſtū,& decoꝝ,quod eſt maxime à natura.[Præclarū) Illuſtre,excelſum.[Sua ſponte) Propria nā & qualitate circa quampiā voluptatis illecebrā.[Sequeretē) Appeteret,reſpiceret, & ɔſequi niteretur,vt bonum ſummum vel potius ſolum. Idem Cic. in vlt. de Fin. agens de innata cupiditate ſciēdi dicit. Atq; hoc loco q pp ai voluptates debent coli ea ſtudia,q̄ dixi,nō intelligūt iccirco ea eſſe pp ſe expetēda,qđ nulla vtilitate obiecta delectentur ai,atq; ipſa ſcia et ſi incōmoda datura ſit,gaudeāt.[Epulis) publicis ɔuiuijs frequētib.[Extructis mēſis) Lōgo ac multiplici ordine ɔcinnatis,aq; magnificis.[Frequētibus) Dēſis & crebris,vt in magnis celebritatibus fieri ſolet, cū ſe ɔuiuæ puocāt viciſſim ad bibēdū. hæc dicta ſunt p quādā obiectionē,qua potuiſſet is vti,q ſenectutem ob id taxat,qm̄ talibus careat voluptatibus. Cato autem id oē in laudem torquet ſenectutis. careat inqt his malis quibus hi laborāt,q tales epulas mēſasq. ſectātur.[Vinolēta) Ebrietate,ſpiritus fœditate.[Cruditate) Nauſea,idigeſtione marceſcētiq. ſtomacho. cruditatis ſigna ſunt ructus graues,virus aiæ,ventris ſonitus ciborumq. faſtidia,crudi dr̄ qui male cibos digerūt [In ſomnijs) Viſis nocturnis,& variis imaginationibus, quas violētia excitat. vnde idem Cic. in 1. de Diuin. dicit,cum dormientibus ea pars animi quæ mentis & rōnis ſit particeps ſopita langueat,illa aūt in qua feritas quædā atq; agreſtis immanitas, cum ſit imoderato obſtupefacta potu atq; exaltate eam in ſomno immoderateq. iactari, itaq; huic oia viſa obiiciuntur rōne vacua. [Dandū) Tribuendum dūmodo ſeruetur modus.[Blanditijs) Illecebris & ſuauitatibus,quas ab infantia cū lacte guſtauimus, & aliis innatus,nobis affectus nō facile extrudit.[Obſiſtimus) repugnamus.[Diuine) pclare. Plato in Timæo ſic ſcribit, Rōnalis aia grauibus perturbationibus quatitur, quarū prima eſt voluptas eſca maxima mali. [Eſcā) Illiciū quoddam,& quaſi cibū quo piſces decipiuntur & aues.[Maloꝝ) Vitioꝝ quæ per ſe non appeterentur,cum mala ſint,quæ oia fugiunt, vt contra bonum ipſum appetunt oia vt veteres phi determinarunt,ſed voluptas ipſa cōciliat humanæ imprudentiæ,quæ ſcabie quadam & prurita vitiorum capitur. [Capiantur) Attrahantur, & decipiantur, vt piſces vnco,quē eſca tegit.[Immoderatis) nimiis,ſuperfluis, luxurioſis.[Caret) Vacat.[Modicis) Menſuratis & tēperamento quodā moderatis. Modicū,inqt Nonius,moderatum & cum modo dixerūt veteres,& modice,moderate,tēperate,modeſte.[Funali) cerei lumine, funalia dr̄ à fune quem cera tegit. [Nullo exem.) nemine ante ipm̄ vſurpāte.[Priuatus) Siue magiſtratu.[Sumpſerat) ppria auctoritate ſuſceperat. L.eñ dicit Cn Duillius ɔſul aduerſus claſſem Pœnorum proſpere pugnauit,primusq. oium R. ducum naualis victoriæ duxit triumphum, ob quam cauſam ei ppetuus honor habitus eſt,vt reuertēti a cœna Tibicines canerēt & funale pferretur.[Crebro funali) frequēti,multiplici. funalia clara (inqt Silius) faceſq. poſt epulas tibicen adeſt. [Gloria) naualis ille triūphus.[Sodales) Inqt iuriſconſultus 47. dig. dr̄,q eiuſdem collegi ſunt,quos græci ἑταιρείας vocant. Sodalitates dr̄ aliter collegia,& corpora,vnde titulus eſt in pādectis de collegijs & corporibus.[Sacris Idæis) Phrygijs,Cybelis ab Ida Phrygia. qm̄ è Peſinunte loco Phrygiæ aduectum eſt Roma ſimulacrum Magnæ matris in 2. bello Pun.& ſodalitas inſtituta, ludiq. Megalenſes. Phryges ſub hoc noie Tellurē cōem colebant matrē. vnde Lucr. lib. 2. Hanc variæ gētes antiquo more ſacroꝝ Idęā vocitant matrē Phrygiasq. cateruas Dant comites, qa primū ex illis finibus edūt Per terraꝝ orbē fruges cœpiſſe creari Gallos attribuunt,qa numen q violarint. Matris,& ingrati genitoribus inuenti ſunt. Signare volūt indignos eſſe potādos, Viuā progeniē q in oras luminis edāt.[In qbus) Sacris ſolēnibus,& ſodalitijs ludis.[Mutitare) Gell in 2. agēs de Priſcoꝝ Parſimonia dicit. Parſimonia apud veteres Rom. & victus atq; cœnaꝝ tenuitas nō domeſtica ſolū obſeruatione ac diſciplina, ſed publ. quoq; aiaduerſione legumq. cōpluriū ſanctionibus cuſtodita eſt. legi adeo nuper in Capitonis Atteij cōmentarijs ſenatus decretū vetus C. Fānio & M. Valerio Coſſ. factū in quo iubētur principes ciuitatis q ludis Megalēſibus antiquo ritu mutitarēt.i. mutua inter ſe ɔuiuia agitarēt,iurare apud eos verbis ɔceptis non amplius in ſingulas Cœnas ſumptus eſſe facturos,quā cēteros vicenosq. æris, pter, olus,far,& vinū,neq; vino alienigena,ſed patrio vſuros, neq; argēti in ɔuiuio plus pondo,quā libras centum illaturos. [Epulabar) ɔuiuia celebrabā,frequentabā epulas.[Omino) Certe. [Modice) Tēperate,modeſte,frugaliter,citra luxū,& inanes delicias, q̄ ad veram & genuinam voluptatem nihil omino faciunt. [Feruor) calor iuuenilis,& ſtudiū circa talia prōptum & ardēs. [Progrediēte) Tendente ad ipſam maturitatem,ēt ipſa ſtudia miteſcunt trāquillaq. fiunt,& ponit paulatim,reſidetq. ille flatus qui præcedētem inflabat ætatem. [Mitiora) Maturiora,leniora,tranqlliora [In dies) Quotidie magis,magisq.. Neque.n. rō quo fiunt,oia, cum ætate mitiora,qm̄ maturum iudicium non conſiderat voluptatem ciborum,ſed honeſti conuentus & conſuetudinis. [Metiebar) æſtimabā,menſurabā,& in ipſis epulis repoſitā eſſe arbitrabar,ſed in ipſo cœtu,& conuentu claroꝝ viroꝝ. [Sermonibus) collocutione ac diſſertationibus conuiuio aptis,qm̄ ſeueriſſima phia conuiuium non ingreditur, ſed illa quæ rōnes epularum ſcrutatur,atque venatur,vt in Macr. Saturn. legere licet.[Accubationem) ſeſſionem ad menſam,quæ lectus diſcubitorius dr̄, accūbere proprie eſt adiacere. vnde accubitor,& accubitus.[Epularem) Conuiuialem.[Conuiuctionem) Cōicationem humanitatis uel maxime conuenientem. Sunt etenim hoies natura coniuncti adhibereq. debent ſtudioſe congregandi diligentiam,quę vel maxime relucet in conuiuijs caritate celebritatis. vnde dixit Virg. Qui non riſere parentes, Nec deus hūc mēſa,dea nec dignata cubili eſt. [Quod) compotare,& concœnare, qm̄ his maiora quærunt in conuiuio cōicantes uidelicet conſiliorum & rōnum ad vſum vitæ cōis & honeſtæ pertinentium. combibones autem & deuorones talia non conſiderant, gulæ tm̄ nati ac ventri cui plerique hoies viuunt.[In eo gn̄e) Tali accubatione, atque conuictu.[Tempeſtiuis) Opportunis,& tpi,loco perſoniſq. conuenientibus.[Aequalibus) Eiuſdem ætatis,qm̄ tales facillime conueniunt pp morum,ac ſtudiorum ſimilitudinem. [Reſtant) ſuperſunt,remanēt.[Iſta) Potio,& cibus.[Indixiſſe) Quaſi ſolēni ritu denūciaſſe & claſſicū cecinisse in voluptatē.[Naturalis modus) mediocritas quædā naturæ humanæ ɔſentanea. hæc ſiqdē humanæ vitæ pſpiciens in cibo,potu,& venere decentē poſuit delectationē,qua vitę onera cōpenſantur. itaq; in naturalibus & neceſſarijs voluptatib. nō peccat,niſi q̄ modū excedit. Alimēti cupiditas naturalis eſt,inqt Ariſt. oēs .n. cum indigent nutrimento,ſiccum aut humidum alimentum.& nonnunq̄ vtrunque cupiunt. Cubile ēt cupit,vt inquit Homerus,iuuenis atq; vegetus. habet aliqd naturale,alios.o. alia delectant. & quædam quibuſdam magisq̄ alia cupiditatibus pauci peccāt,& ad vnum ad ipſum inq̄ plus. cū .n. quiſpiā quæuis comedit aut bibit,donec ſupfluo impleatur,ſit rei naturalis exuperatio multitudine ipſa,namq. naturalis cupiditas indigētiæ repletio eſt. Cupiditates,inquit Seneca, in lōginquū mittēdæ nō ſunt,ſed in vicinū illis egredi permittamus,quoniam includi ea toto non patiuntur. [In illis ad voluptatem ſenſibilem

ſenſibilem ſpectantibus epulis,& potionibus.[Senſu) pceptione
ſenſuum,guſtus.ſ.ac tactus,qui tñ a naturæ neceſſitate,ac præſcri
pto non recedat.[Magiſteria) Conuiuiorū regna, & moderatio-
nes. Magiſteria,inquit Pompeius dñr in oibus rebus,quæ magis
ceteris pñt. hæc ille. quis pp Rex conuiuij apud priſcos.& Hora
tius dicit. Nec regna vini ſortiere talis.Nullus,inqt Macrobius,
qui ſe dignum hoc conuentu meminerit, ſodalitatem hanc vel ip
ſum conuentus legem repudiabit. Magiſtri ſunt, inquit Vlpia-
nus de verborū ſignificatione,qbus præcipua cura rerum incum-
bit,et q magiſq cęteri diligentiam rebus debent,quibus pręſunt,
qnrnetiam & ipſi magiſtratus per deriuationem à magiſtris co-
gnominantur. vnde et cuiuſlibet diſciplinæ præceptores, magi-
ſtri appellãtur,à monendo,vel monſtrãdo.[Inſtituta)Ordinata.
[More maiorū) Priſco ritu, q à Romulo & Seruio Tullo ſum-
pſit originem ſacrificijs,& ſodalitatibus inſtitutis auctore Macro
bio.[Sermo)Confabulatio,& cõcatio rerum honeſtarum, qua-
lis eſt in Macrobianis conuiuijs.[A ſummo mag.) Rege,ac mo-
deratore conuiuijs. Tps ſolenniter celebratum,dicit Macrobius
de putant nobilitatis Romanæ proceres colloqo liberali,conui-
uia qnoq; ſibi mutua comitate pbentes,nec diſcedentes a ſe niſi
ad nocturnam qetem.nam per oẽ ſpatium feriarum meliorẽ diei
partem ſerus diſputationibus occupantes cœnæ tpe conuiuiales
ſermones agitant,eiſq; immenſa ſermo iucundior, ut habeat vo
luptatis amplius, ſeueritatis minus.[In poculis)In ipſis cõpota-
tionibus in qbus fit ppinatio amicabilis,& inuitatio. Therame-
nes,inquit idem in 1. Tuſc. dixit arridens, propino hoc pulchro
Critiæ. Græci.n.in conuiuijs ſolent noiare cui poculũ tradituri
ſunt. hæc Cic.Virgiliana inſuper Dido pateram Bitiæ propi-
nauit,q pleno ſe pluit auro.[Sympoſio) libro quẽ de more com
porationes cõpoſuit ad Platonis æmulationẽ.[Minuta)Breuia.
exigua,vt ſuſpicio tollatur ebrioſitatis. [Rorantia) Humorū de
mittentia roris inſtar.Rorare eſt rorem demittere Irrorare,pſun
dere,& aſpergere. roſcidæ herbæ dñr matutino rore perfuſæ, &
roſulentum rore plenum. [Perſequi) Captare,quærere,ſectari.
[Cõpleo)Frequento,vndiq; impleo.[Producimus) Extẽdimus.
[Quaſi titillatio) Delectatio,pruritus,& ſenſilis quędã ſuauitas,
& motus. Titillare eſt voluptatẽ mouere tactus qbuſdã partibus
corporis.[Bene Sophocles)Hoc eſt ex Platone apud quem in 1.
de Rep. ſic loqtur Cephalus,cum Sophocle nonnunq̃ ſui poeta,
qui cum à quodam quonam pacto in venereis ſe hrec interroga-
retur,& an poſſet mulieribus cõmiſceri,rñdit, bona verba que-
ſo,amice, libentiſſime talia tanq̃ furioſum agreſtem dñm autu-
gi. perbelle igr̃,& tunc illi rñdiſſe viſus eſt,& nunc nõ minus oi-
no.n.ab huiuſcemodi rebus in ſenectute multa pax ineſt,& liber
tas,qm etenim reſtrixerunt libidines,certe hoc Sophoclẽ accidit.
nam a multis dñs,& his inſanientibus liberamur.[Confecta) p-
uecta,matura.[Dño) Tyrãno.[Agreſti)Duro aſpero. [Furioſo)
inſano.vnde Seruius queritur apud Ariſtphanẽ,in ſe facta eſſe ſer
uum dñi inſanientis.eſt añt furor cæcitas mentis ad oia.[Quanq̃
nõ caret)Exprimit Cic.vim hui⁹ verbi de quo ſic ſcribit in 1 ſcho
la Tuſc. An põt is q non eſt,re vlla carere? triſte.n eſt nomen ip-
ſum carendi,q a ſubijcitur hæc vis,habuit q s, non habet, deſide-
rat,reqrit,indiget opinor hęc incõmoda ſunt carentis,caret ocu
lis odioſa cæcitas,liberis orbitas.[Bona ætas)Vegeta, & iuueni-
lis.[Ambiuio Turpione)Nobili comœdo ætate Catonis. [Pri-
ma cauea)Primo ordine theatrali,& pximiore.Cauea pmanita
te theatri ponitur,& cauũ inqt Pompeius dcm̃ eſt ab eius inani-
tate,& caulæ à cauo dictæ. antiqtus.n.ante vſum tectorū oues in
atrijs claudebãtur.[Quãti ſunt)Quãto digna precio,& indicatu
ra.[Emeritis ſtipẽdijs) Deſita iã militia,& ſoluto auctoramẽto,
quod obligat ad præſtandam operam in oibus artibus,quæ mer
cede,ac ſtipẽdio exercentur,&q ſeruit affectibus duriſſima labo-
rãt ſeruitute,militatq. in cupidineis caſtris.vñ aſſeuerabãt Stoi-
ci ſolum ſapientem eſſe liberū,atq; ſolutum.Seneca in libello de
beata vita dicit, deinde, vt poſſit hoc aliq s emeritis iã ſtipendijs
profligatæ ætatis iure optimo facere.emeriti dñr,qui ſuo mune-
re iã defuncti ſunt,&res ipſæ emeritæ q̃ ceſſant,& uacatione do-
nãtur,& ſtipendia emerita iam finita,parta,& cõparata. Mereo,
dicimus,emereo demereo,emereor.[Libidinis) Venereæ cupidi
tatis.[Ambitio.)honoris,magr̃atus,principatus quem iuuenilis
apperit ætas.[Cõtẽtionis)Certaminis in quocunq; gñe cauſarũ
& negociorū,inimicitiarū,odiorumq. varia,& diſſimilia pariunt
vota,& ſtudia.eſt aũt inimicitia ira vlciſcendi tps obſeruans. [Cu
piditatem oium)Et omnia ſpectantium. quæ in vita apperuntur
tanq̃ bonæ,& iucunda.[Secum eſſe)In ſua ptãte ac libertate,nec
alicui domino emancipatum,cupidiniq. additum. [Vt dicitur)
prouerbialis ſententia eſt in eos, qui nobiliſſima parte fruũtur

& ſecum habitant,& nunq̃ minus ſoli ſunt,quam cum ſoli primũ
argm̃ compoſitæ mentis eſt,ait Seneca,poſſe conſiſtere, & ſecum
morari.[Secũ viuere)Sua libertate frui,& arbitratu,& nõ viuere
ad alterius nutũ,ſeruireq. affectibus,quo nihil eſt turpius,in Pa-
radoxis dicit idem Cicero. Libertas eſt poteſtas viuendi,vt velis.
q s igitur viuit vt velit? niſi q recta ſequitur,qui gaudet officio,
cui viuendi via cõſiderata,atq; prouiſa eſt,q legibus quidem non
pp metum paret,ſed eas ſeqtur,atque colit,q nihil dicit nihil fa-
cit,nil cogitat deniq; niſi libẽter ac libere.cuius oia cõſilia, reſq.
oẽs quas gerit ab ipſo pficiſcuntur.eodemq. referũtur.nec eſt vl
la res,quæ apud eũ plus polleat,quam ipſius voluntas, atque iudi
cium,igitur oẽs improbi,ſerui,ſicut eſt obediẽtia fracti animi, &
abiecti,& arbitrio carẽtis ſuo.q s neget lenes oẽs cupidos,oẽs de
nique improbos eſſe ſeruos. [Tanq̃ pabulum) Cibum,& nutri-
mẽtum i.ſtudioſum laborem q gnoſos aios nutrit,eſtq. honeſtæ
mẽtis obſonium,& cõditæ deliciæ.[Studij)Curæ honeſtioris cir
ca diſciplinas,& ingeniorū cultus.[Ocioſa)Ceſſant,atque tranqi
la.[Mori)Vſque ad vltimã laſſationem incũbere.[In ſtudio)Cu
ra mẽſurandi cœlum, & terram p Mathematicam diſciplinam.i.
Geometriam,Arithmeticam,& Aſtronomiam.[Familiarẽ) Ami
cũ,atque domeſticum Paulli Aemilij, q Perſen Macedoniæ regẽ
eſpugnauit.pater huius Scipionis, q minor Africanus appellat⁹
eſt.Fabius agẽs de Geometria dicit. Quid quod ſe eadẽ Geome-
tria tollit ad rõnem vſque mundi,in qua cũ ſiderum certos cõſti-
tutoſq. curſus numeris docet dicimus nihil eſſe inordinatũ, atq;
fortuitum, quod ipm nonnunq̃ pertinere ad oratorem põt. An
vero cũ Pericles Athenienſes Solis obſcuratione territos reddi-
tis eius rei cauſis metu liberauit. aut cũ Sulpicius ille Gallus in
exercitu L.Paulli de lunæ defectione diſſeruit,ne velut prodigio
diuinitus facto militũ animi terrerentur, non vñr eſſe viſus orato
ris officio? [Ingreſſum) Incipientẽ. [Oppreſſit) Nõ ſentientem
occupauit,& quaſi improuidũ,& ſtudio abalienatum inuaſit.[Le
uioribus) Minoribus,& poeticis occupationibus.[Acutis) Inge
nioſis,& pſpicacibus.[Bello punico) Nonius Marcellus citat ſæ
pe auctoritatẽ Neuij in bello punico, & in primis exprimens q d
ſit cõcinnare dicit.Neuius belli Pun.lib.3. Tranſit melitã Roma
nus exercitus inſulã,integram vrit,populatur, vaſtat, rem hoſtiũ
cõcinnat. Idem Cic.in Bruto agens de Neuio,& Ennio dicit. ſic
Ennius ſane,vt eſt certe,profectior,q ſi illum,vt ſimulat,cõtẽne
ret,non oia bella perſequens,primũ illud Punicum acerrimum
bellũ reliqſſet,ſed ipſe dicit cur id facit.ſcripſere Inqt alij rẽ ver-
ſibus,& luculenter qdem ſcripſerant,ẽt ſi minus quam tu polite.
[Liuius) Andronicus auct.Euſ.tragœdiarū ſcriptor ob ingenij me
ritũ a Liuio Salinatore donat⁹ eſt libertate.Valerius primo exẽ
plorū agens de inſtitutione ludorũ dicit,paulatim deinde ludrica
ars ad Satyrarũ modos perrexit, qbus primus oium poeta Liu.
ad fabularũ argumenta ſpectantium oculos,& aios trãſtulit, iſq.
ſui operis actor cũ ſæpius à populo reuocatus vocem obtudiſſet,
adhibito puero,& tibicinis pcentu geſticulatione tacitus plegit.
idem Cic.in præfat. Tuſc.dicit. Annis fere 410.poſt Romam cõ
ditam Liuius fabulã,dedit,Appio Claudio Cæci filio. M.Tudita
no Coſſ.anno ante natũ Enniũ, q fuit natu maior quã Plautus,
& Neuius.[Fabulã docuiſſet) Recitaſſet,publice,atq; demõſtraſ
ſet primus. [P.) Licinius Craſſus,põtifex maximus collega fuit
in conſulatu P.Cornelij Scip.q primũ Africanus appellatus eſt.
[Flagrãtes) Accenſos,inflãmatos.[Suadæ medullã)Suada,& ſua-
dela eſt perſuaſio,à Græcis [illegible] dr̃. ille eſt medulla ſuadæ, q ad
præcordia penetrat ſuadendo, flectitq aios. vnde flexanima ui
talis appellatur.Cic.in Bruto agens de Cornelio Cethego,& En
nio dicit.eſt igitur apud illum in nono,vt opinor Annali.Additur
orator Cornelius ſuauiloquẽti Ore Cethegus Veturio collega
Philoni & oratorẽ appellat,& ſuauiloquentiam tribuit.Is dictus
eſt flos delibatus populi,& ſuade medulla, [illegible] quã uocant Grę
ci,cuius effector eſt orator,hanc ſuadã appellauit Ennius.eius au
tem Cethegũ medullam fuiſſe vult,vt quam deam in Periclis la
bris ſcripſit Eupolis ſeſſitauiſſe,huius hic medullam nr̃am orato
rem fuiſſe dixerit.hæc Cicero [illegible] Græce,dr̃ Latine Suada,ſua-
dela,lepor,& gr̃a.[In dicendo)In fictis cauſis,& declamationib⁹.
[Scortorũ) Proſtitutarum ſcorta,inqt Põpeius,appellantur me-
retrices,quia vt pelliculæ ſubiguntur. oia nanque ex pellibus fa-
cta ſcortea appellantur.[Prudentibus) Verũ,& ſanum iudicium
habentibus.[Inſtitutis)Educatis ingenue,atque inſtructis. [Vt)
Quantũ laudabilis eſt illa Solonis ſententia.[In dies)Quotidia
ni magis.[Voluptate)Honeſtiſſima,& gnoſiſſima delectatione.
quæ pclarum quodcunq; opus comitatur,perficit, & exornat, &
verius delectatio dr̃,quam voluptas,qua ſenſus quaſi perfonduntur,
& titillantur. vnde Ariſt. in vltimo Moralium dicit.Siue igi-
tur

tur vna ſit,ſiue plures pfecti viri actiones, hæ voluptates quę has perficiunt,proprie dicendæ ſunt hois voluptates, ceteræ vero ſecundæ,& parum q admodum,& actiones. Ad voluptates,varias oblectationes eo℞ qui rem ruſticam curāt,cuius tres partes ſunt cultus agro℞,& vinea℞,pecuaria, & villatica paſtio. delibat oia Ciceronianus Cato. cuius deco℞ vbiq; ſeruatur,arte ſiqdem & vſu callebat hæc oia,quæ apud Xenophontē in Oeconomico Socrates,Critobolus,& Iſchomachus explicant.[Ad vitā ſapientis) Ad eā delectationem quam conſummatiſſimi viri ē rebus honeſtis,ſublimibus,& ad bene,beateq́. viuendū ſpectantibus abunde percipiunt.[Rōnem)Negocium,calculum,cōmercium, & quaſi quandā ſocietatem negociationis,& mercaturæ.inde rationarij libri dicti,quibus rōnes continentur ſocietatū.[Imperium) Præceptū agricolæ, ac votum. Virg. Vt quāuis auido parerent arua colono.(Vſura)Augmēto quod vſu acqritur.[Alias)Aliqū interdū.(Plerunque)Sæpius.[Fœnore)Multiplicatione ipſius ſortis, & rei datæ.fœnus dr̄ à fœtu pecuniæ inſcreſcētis τόκος dr̄ à Græcis,& τοκιστής fœnerator,& iccirco fœnus contra naturam dr̄,qm̄ nummus parit numū.[Fructus)Vtilitas ipſa rei ruſticæ.(Vis) Potētia,efficacia,ingeniū.(Natura)Dos,& proprietas.nā dr̄ á naſcendo,a Græcis φύσις.(Gremio)Sinu,& ſulco.[Mollito)Bene maceraro,reſoluto.& fermētato. Colere terram,inqt Columella,eſt reſoluere ipſam,& fermētare.(Subacto)Arato,proſciſſo, mangonizato,& cōcinnato ad ſemen opportune recipiendū. [Id occatū)Occatione,& cōminutione gleba℞ opertum,occator,inquit Pōpeius,ab occidendo dictus,qd' grandes terræ cædat globos. Aratione, inqt Plin. p tranſuerſum iterata occatio ſeqtur,vbi res poſcit Crate,vel raſtro vineæ occādæ ſunt inqt Varro,ne ſit gleba dura,qd' ita occidant,occare dn̄t. [Cohibet) Cōtinet, tegit. (Vapore) Tepore.[Cōplexu)Fotu,& quaſi quodā incubitu.[Diffundit)infiat,extendit,alterat,mutat.vnde vnū diffuſum mutatū corrūpitur ſemen vi callidi,& humidi, mutaturq. in id, cuius ſeminalē vim habet.[Elicit)Euocat,emittit,extrahit.(Viridē her.) Aſſurgentē in dies in caulem,culmū,ſpicam ariſtas,& frugē. (Nixa)Fūdata,& ſolidata.[Fibris)Radiculis,& ramulis maiorū ſtirpium.i.radicum.[Culmo)Stipula ſiue calamo.(Geniculato)Internodijs diſtincto,quæ genua,p quandam ſilitudinem dn̄t.[Frugem)Granum,fructū.(Structam)Ordinatam,& cōpoſitam.[Munitur)Sepitur.(Vallo)Septimento.Ariſtæ ab ariditate dictę ſunt, vt ſpica a ſpe.(Satos)Plātationes.(Requiem)Curarū diſpoſitionem,ſolatium,& delectationē.[Vim) Naturam,efficaciam,proprietatem.(Tātulo)Minimo.[Acini)Bacæ,vinaceo, ſemine vuarū. hic acinus dr̄,& hoc acinū. Semina eligito,inqt Columella, grādi acino,tenui ſolliculo,paucis minutisq. vinaceis.[Trūcos) Stipites.Maleoli,dicit Columella,ſunt palmites inati prioris anni,flagello,cognominatiq. à ſimilitudine rei.quod in ea parte, q̄ deciditur prominētes vtrinque malleoli ſpeciem pbent. (Sarmēta)Palmites citra malleoli effigiem.[Viui radices)Palmites radicem hn̄tes dn̄r & plantaria.vnde Virg.& viua ſua plātaria terra. [Propagines)Dn̄r vites defoſſæ,vt plures emergāt,dictę,qm̄ porro pangantur.i.lōge figantur.inde propagare,diffundere, atque extēdere ſic ēt propago è palmitibus defoſſis ſtāre matre, & poſt annū reſectis ne illam grauent.[Caduca)Debilis,& facile cadēs. [Fulta)Suſtentata pedamentis,ridicis,vinculis.Clauiculæ dn̄r,à claudendo,& cōtinendo clauiculæ,inqt Plinius,qbus repunt uites tritæ,& aqua,potæ ſitiunt vomitionum cōſuetudinem.dn̄t & capreoli a capiēdo. capreolus dictus,inqt Varro,& vitis caprea, qd parit capreolum.[Serpentē)Excreſcentem,& repentem plurima ſobole,ac fruticatione.[Erratico)Vago.(Coercet) Cōprimit,reſtringit putādo,& purgando.(Nimia) Immodica,& ſupra vires.(Ineūte)Incipiēte.[Exiſtit)Emergit,apparet. [Articulos) nodos,& genua. vt ſunt articuli digitorum, qbus gēmæ portantē in annulis,ideo dixit ad tanq̄ ad articulos.[Gēma)Oculus inſtar gēmæ,& margaritæ,ſiue vnionia. (Defendit) Repellit,excludit. vn̄ illud Quadrigarij,hoſtes à pinnis defendebāt facillime.[Qua) .i.vite,de qua loquor.(Fructu)Vuis aſpectū exhilarātibus. [Lætus)Hilarios,qm̄ vuæ ſucco ēt duriſſima corda miteſcunt,& hilareſcūt.vnde Plat.in 2.de Legib.dicit, Ad ſacra ſeniorū,& ludos uocandū eſſe Liberum,qui boibus vinum quaſi remediū aduerſus ſenectutis duritiē largitus eſt, vt reiuueneſcere videamur, & mœſtitiæ nos oblitio capiat.[Aſpectu)Viſu.(Cultura) Exornatio,cōcinnatio, & amputatio cū foſſionibus,ablaqueationibus, pāpinationibus,vt vua ſole flaueſcat,& decoquatur. quod poetæ ſignarunt Bacchū ad Nyſam Aethiopię tranſmiſſum fabulantes. (Natura)Vis & ,pprietas.(Adminiculorū)Pedamentorū,& fulcturū è palis,& arūdinib.vt loci fert nā (Ordines)Verſus.[Cōiugatio)Cōnexio.multæ ſunt ſpecies vineatum,inqt Varro.alię humiles,& ſine ridicis,aliæ ſublimes,& iugatæ,quarum noīa duo pedamenta,& iuga,quibus ſtat recta vinea. dn̄r pedamenta, quæ tranſuerſa iunguntur,iuga ab eo quoque iugatæ vineæ. [Immiſſio) Extenſio,& diffuſo per iuga,& tabulata. [Repaſtinationes) renouationes.Paſtinum,dicit Columella,eſt ferreū ſiue ligneum inſtrm̄ biſurcum,quo uites,panguntur.i.figuntur, inde paſtinata vinea dicta,& repaſtinata,quæ iam exhauſta ite℞ ſoditur,& pangitur.[Bœotius)Ex Aſcra vico ad Heliconem Bœotiæ montem. ſcripſit Heſiodus ad Perſen fratrem de Agricultura libros duos, & Opera inſcripſit,& dies.(Vt mihi vr̄)Heſiodus tn̄ ſcribit ſe tūſiſſe in Euboicam inſulam ad poeticum certamē eo tp̄e, quo claſſis Græco℞ in Aulide ad bellum Troianum ,pfectura cōuenerat, ergo multo ante Home℞ fuit,q bellum Troianum poſtea cecinit.[Lenientē)Conſolantē,& mitigantem,de Vlyſſe filio cupiditatem.(Segetibus)Frugibus.[Arbuſtis)Maritatis vineis. eſt aūt arbuſtum ordo arbo℞ ad maritandas vites,& arbuſtare agrum eſt illum cōſerere arboribus.Arboreta,inqt Gellius,ignobilius verbum eſt,arbuſta celebratius.(Lætæ)Abundantes,& fertiles.[Pomarijs)Arboreis fructibus. pomaria dn̄r loca pomiferis arboribus diſtincta,necnon pomo℞ repoſitoria. (Paſtu) Cibatione in his locis,quæ aratro nō tanguntur.& ſic tangit ois rei ruſticæ partes.habet illa ſiqdem cultum agro℞.& vinea℞,pecuariam,& villaticas paſtiones,inter quas apes, gallinæ, cetera id genus aīalia. (Examinibus)Cœtibus,& ſobole.Conſitiones,cōplantationes, & ſeminationes,à ɔſero.i.terræ mādo,& ſemino.(Solertius) Ingenioſus,acutius.Inſitionem,inqt Plinius, caſus docuit ad hunc modū.Agricola ſedulus caſam ſepis monimēto cingens,quo minus putreſcerēt ſudes,limeo ſubdidit ex hedera.at illę viuaci more ſu apprehenſo ſuā ex alieno fecere vitam, apparuitq́. truncū eſſe p terra.(Perſequi) Narrare. [Studio) Amore,& cura. (Prouectus)Extēſus,& elatus.[Natura)Sua ſpōte,& peculiari quadā forte.[Vitijs)Mēdis,& malis qualitatib.(Vindicare) Liberare,atq; aſſerere.(De Sānitibus)Populis incolētibus Samnium. Curius Dentatus ɔſul,auctore Liuio,Sānitibus cæſis,& Sabinis q rebellauerāt victis,& in deditionē acceptis bis in eodē magiſtratu triūphauit,q cum delectum hr̄et eiusq citatus non rn̄derat, bona vēdidit.Pyrrhumq́. vicit,& Italia expulit.(Villā)Ruralem domū,q̄ fundo rn̄dere debebat.modus hic probatur,inqt Plinius, vt neq; fundus villā quærat,neq; villa fundum.quo in gn̄e cenſoria caſtigatio erat,minus arare quā verrere. [Contēplans) Conſpiciens, conſiderans (Cōtinentiam) Frugalitatem,& temperantiā. Manq qdem Curij,dicit Plinius,poſt triūphos nota concio eſt, pniciosum intelligi ciuē,cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. (Diſciplinā)Moderationē illius ætatis,& vitæ normam. (Cōcinnato) ſic cognominato á forma capillo℞,atq; cincinnis.lege hiſtoriam apud Liu.lib 4 (Occupantem)Inuadentem.[Accerſebant)Aduocabant. [Miſerabilis) Infelix, & digna miſeratione, q d. minime.(Cultione) Exornatione,atque cultura. (Officio) Honeſta actione neceſſaria in primis vitæ. (Saturitate) Abundantia. (Et cultū)venerationem diuini Numinis.Xenophon in Oeconomico agēs de rei ruſticæ dotibus dicit. Et fructibus ipſius partim viuimus partim deo℞ aras extruimus.[Hæc)Quæ ad victū,ad delectationē pertinent hi cupiunt, q genium non defraudant ſuū, & naturali,atq; honeſta voluptate ināētur,& ducūtur. (Redeamus in grām) Amorem,& reconciliationem,ne bellū ei à nobis penitus indictum videatur. tribuamus igitur illi aliquid,ſeruetur tn̄ modus fruēdæ voluptaria.[Boni) Iuſti,& ſtudioſi. (Aſſidui) Diligētes,atq; ſolertis. eſt ſiqdem fimum,vel optimū fundi, pes ipſius dn̄i,& oculus.[Cella penaria ea pars villæ,quæ res cælat,& cuſtodit ad annuū uſum. & dr̄ promptuarium, conditoriumq́.. vnde promus,& condus dicti. Penus,inquit Gellius,varijs gn̄ibus dictum,& varie declinatū eſt.nam,& hoc penus,& hæc penus & huius peni,& peniris & penoris veteres dictitauerūt. quæ ad edendū bibendumq́. in dies ſingulos prandij, aut cœnæ cauſæ parātur penus non ſunt,ſed ea potius quæ huiuſce gn̄is longe vſionis grā contrahuntur,& reconduntur,ex eo quod non in prōptu ſint,ſed intus,& penitus habeātur,penus dicta ſunt. (Locuples) opulēta copioſa. (Succidiam).i.rem quotidianis vſibus in primis neceſſariam,qualis eſt ſuccidia.i. caro ſuilla ſale condita ad victum, ut nō ſemper eundem ſit ad lenienam menſam,ſed ad carnariū,ſuccidia,inqt Varro,á ſuibus cædendis. nam id pecus primum occidere cœperūt domi.[Cōditiora)Sapidiora,& gratiora.(Superuacanei) Abūdantis,& ſuperflui laboris,& induſtriæ cum.ſ.neceſſarijs rebus ruſticis factū eſt ſatis.(Ordinibus) Diſtinctionib. oculos paſcētibus,& oblectātib.[Specie)Forma,decore.(Vſu)Vtilitate,ac fructu.(Allectata) Trahit,allicit. [Aeque) Sīr,& pariter. (Apricatione) Tempore loci aprici,& ſolibus. aprica dn̄r tepi-

da loca ſoli expoſita,& uento non obnoxia,& apricari eſt talia loca ꝑſectari,& aprici ſenes his locis gaudentes,& fruentes [Vicisſim) Mutato tpe.i.æſtiuis caloribus. [Salubrius) Tutius,citra periculũ valetudinis. [Talos) Talarium ludũ. Talus eſt os in pedis articulũ quadratum forma,ſed altera parte concauũ,altera uero planum,ad cuius ſimilitudinem dñr tali quibus in alueolo ludebantur olim nunc rarus eſt eorum vſus,& rari eos nouerũt. quatuor tñ habet latera talus.puncta vero hæc ſunt unum,tria quatuor,& ſex.duo & quinque deficiũt. [Teſſera) ẽt κύβΘ dr̃ a Græcis,nr̃i quadrantalia nominauerunt tales figuras, qm̃ ex oĩ parte quadrata ſunt,qualia ſunt,inqt Gel.quadrata vndique q̃ κύβοι illi,nos quadrantalia dicimus.imperitũ uulgus talos non diſcernit à teſſeris,latera ſex hñtibus.ſed mirum non eſt qñ & eruditorũ caterua hallucinatæ ſunt interdũ. [Verum ait) Et ſi placuerit relinquere talarium ludũ ſenioribus, q.d.nil refert vtrum concedant an non,qm̃ grauis & honeſta ſenectus tali oblectatione caret facillime.[Beata) Felix,& in nullo imminuta,aut manca.[Tuẽda) Cuſtodienda,& augenda.[Familiare) Domeſtica ptinente ad familiam.Regale dignũ rege,ac per hoc honeſtiſſimũ,& magnificentiſſimum.[Cyrum minorem) Ad dr̃iam alterius Cyri,cuius Pædiam octo uoluminibus ſcripſit idem Xenophon,q ſub minore Cyro militauit.[Studium) Cura & diligentia. [Summæ uirtutis) Eximiæ fortitudinis,& bellicæ laudis,de qua dictum eſt à me olim. in cõment.Offic. [Sardeis) In numero multitudinis, urbs fuit Lydiæ,unde Sardiani dicti.accipiens Lyſander,inqt Plutarchus,Cyrum ſardeis veniſſe,ut in eius colloquium ueniret eo ꝓfectus eſt.[A ſocijs) Lacedæmonijs qbus fauebat Cyrus ꝯtra Athenienſes in eo bello,quod Peloponeſiacum dctm̃ eſt. [Comem) benignum.[Humanũ) Facilem,beneuolum,& ꝓmptum.humanitas de amor erga hoĩes,& ſtudium,φιλανθρωπίαν appellãt Græci. ſed miror Ciceronem appellaſſe hunc Cyrum regem Perſarum, & præſtantem imperij gloria, cum legimus Perſarum rex non fuerit,ſed Darij regis filius,& Artaxerſis frater, q hereditario iure ſoliũ obtinuit regium.Cyrus aũt uiuo patre Lydiæ præfuit,& patre uita defuncto regnũ occupare conatus,ope Paryſatidis matris fretus & ſocijs Lacedæmonijs in ꝓlio cecidit,& temerarij impetus pœnas luit. opinor Ciceronem ſecutum eſſe aſſentationẽ Xenophontis, q bello interfuit & Cyri ἀνάβασιν.i.aſcenſum ad deturbandum regno fratrem deſcripſit. lege hiſt. apud Plut. in Artaxerxe Xenophon in Oeconomico celebrans in omni gñe virtutis,& laudis Cyrum, dicit ad eundem dẽ quondam Lyſander cum donis miſſus à ſocijs belli, ut ipſe poſtea cuidã hoſpiti ſuo apud Megaram narrauit,deductusq́. ab eo in pomarium qđ Sardibus habebat, cum vidiſſet ordinem arboꝝ in quincuncem diſpoſitarum,& reliqua.[Conſeptũ) Concluſum Xenophõ paradiſum dixit.latine pomariũ vel viridarium appellatur.[Conſitũ) plantis diſtinctum.[Diligenter) Eleganter,& artificioſe.[In quincuncem) D.ſtantiam quinque vnciarum ſiue pedum. πεντάς dñt Græci.In diſponendis arboribus,inquit Plin.arbuſtisq. ac vineis quincuncialis ordinum ratio vulgata, & neceſſaria non perflatu modo vtilis,verũ & aſpectu grata,quoquo modo intueare in ordinem ſe porrigente verſu. Colum.lib.4 ſic ſcribit: Minimum eſt quinque pedũ interordinium, ſeptem maximum.nonnulli tñ oẽm vitem per denos pedes in quincuncem diſponunt, ut more noualium terra tranſuerſis aduerſisq. ſulcis proſcindatur. Fab. Quintil.in 5.ſic ſcribit. Quid illo quincunce ſpecioſius, qui in quancũque partem ſpectaueris rectus eſt,ſed protinus in id quoque prodeſt,ut terræ ſucum æqualiter trahant. [Subactam) Mollitam,maceratam,reſolutam ligonibus. [Puram) Mundam,nitidã ſqualore omni abacto.[Afflarentur) Aſpirarent,exirent.[Solertiam) Acumen ingenij,& peritiam in tali cultu,& arte.[Dimẽſa) Ad numerũ & modum poſita.[Deſcripta) Deſignata,& diffinita ſuis.[Satæ) Plãtatæ.[Nitorem) Splendorẽ.[Virtuti) Naturali excellẽtiæ,& peculiaribus ingenij dotibus.[Fortuna) Bonorum externorũ affluentia,& regum gẽma.[Hac fortuna) Tali felicitate rerumq. copia honeſtiſſimarũ.[Studia) Curas,& exercitationes.[Coruinũ) Ope auxiliaris corui ſic cognominatũ. lege apud Liu.lib 12.[Exacta) Prouecta,& ſenili.M.Valerium Coruinum,inquit Liu.id.n.illi deinde cognominis fuit ſummo fauore populi,tres & viginti natũ annos conſulem renũciauit dictator. T.Mãlius Torquatus,collega Coruino de plebe,M.Popilius Lenas datus eſt.[Curſus honorũ) Magiſtratuũ,& ciuilium dignitatũ.[Auctoritatis) Æſtimationis,& dignitatis.[Apex) Sũmitas,cumulus,faſtigiũ. Apex,inqt Pompeius, qui eſt ſacerdotũ inſigne, dictus ab eo quod cõprehenderet vinculo antiqui apere dicebãt. [Auctoritas) Aeſtimatio de L.Cæcilio Metello, lege apud Plin. lib.7.[Elogiũ) Eſt teſtificatio meritorum,& ſententiæ,atq; iudicij rõ,& cauſa.[Vno ore) concordi iudicio & opinione. lege hoc elogium apud eundem in 2.de fin. prouerbium eſſe oſtendit Sen. xi.Epiſt.his verbis.In tanta iudicioꝝ diuerſitate referendã benemerentibus grãm,oẽs tibi vno,qđ aiunt,ore affirmabunt,in hoc tã diſcors turba cõſentiẽs.[Primariũ) Quaſi principẽ ciuẽ & nulli Romanoꝝ virtute ſcdm.tales viri dicebãtur & optimates & principes.[Grauis) Honeſtus,auctoritate plenus,nobilis, glorioſus, & inclytus.[Cõſentiẽs) Concors & eadẽ.[Fama) Cõis opinio & teſtificatio.[Quem viꝝ).i.in vita priuata publicaq. excellẽtiſſimũ.[Paullo) Patre Africani minoris.[Africano) qui ſuperato Annibale Carthaginẽ redegit ad tributũ. [Maximo) Q. Fabio qui Annibalẽ cunctãdo fregit,& ſummã auctoritatẽ conſecutus eſt. [In ſnia) ꝓlatione opinionis & iudicij tam in priuatis negocijs quã publicis.[Nutu) Signo capitis & oculoꝝ. vnde nuere dicimus ſigno aliquo voluntatẽ oñdere & abnuere,atq; renuere.nec nõ nutus & renut⁹.[Auctoritas) æſtimatio,grauitas.[Honorata) honoribus functa & honeſta.[Pluris) Maioris momẽti,& æſtimationis. Voluptates,oblectationes,& cõmode iuuenilis ætatis iucũditate ſenſuum lætę.[Fundamentis) Initijs grauibus & compoſita ineũtis ætatis via & rõne. [Conſtituta) Fundata, inchoata,& roborata vnde dixit Vir.Adeo à teneris conſueſcere multum eſt. nam frequẽs vſus quaſi callũ ducit, & alteram efficit naturam. quapp ipſæ uirtutes dñr habitus.i.diſpoſitiones & qualitates nõ facile mutationem admittentes.[Efficitur) Concluditur, & euenit.[Aſſenſu) Applauſu & approbatione. [Miſeram) Infelicem, dãnabilem.[Oratione) Verbis cauſantibus vitia ſenectutis.cũ ſluxi mores notandi ſint qui languidam & importunã effecerũt ſenectutẽ eamq́. penitus labefactarũt.[Auctoritatem) æſtimationẽ & dignitatẽ.[Superior) Vegeta & iuuenilis.[Fructus auctoritatis) .i. ipſam auctoritatem & apicem ſenectutis,quæ honore quouis digna eſt & cultu,eſt ſiquidẽ grauis & honeſtus ſenex quaſi oraculũ ciuitatis.[Honorabilia) Honorem præ ſe ferentia.i.præmium ſenilis maieſtatis. Lenia atq; cõia, vilia & uulgaria cum ſint maxima.cõſummatæ ſiquidẽ virtuti præmiũ honore maius dari non põt. vnde Ariſtoteles agens de magnãi viro dicit,Maximum id aſſeruerint oẽs eſſe quod dijs ipſis tribuimus, & quod maxime hoĩes qui ſunt in dignitate affectant,quodq; dati præmiũ ob res pulcherrimas ſolet,talis aũt eſt ipſe honor, hoc eſt .n. bonorum maximum externorum.[Salutari) Honorari ſalutationib. [Appeti) Deſiderari.[Decedi) Honorari ceſſione loci & viæ. [Aſſurgi) Honeſtari nudatione capitis,et aſſurgẽtis corporis flexu.[Deduci) cingi comitatu & affectatione honeſtoꝝ iuuenum,cum inuiſitur curia,tẽplum,& cetera id genus loca; ad quæ deducuntur ſenes graues,domumq́. honeſtiſſime reducũtur.[Cõſuli) Inter rogari de rebus dubijs,qđ prudentiam arguit ſenilẽ. hæc etenim virtus vſum reqrit,& ideo rara eſt in iuuenibus. [Optime morata) optimis moribus & inſtitutis ornata & cõformata.[Honeſtiſſimum) Honorificentiſſimum.[Tñ tribuitur) Tñ honoratur ipſa ætas.[Ludis) Panathenæis in qbus olea coronabãtur victores. Iunonij ludi celebrabantur Argis,ꝑmium erat myrtea corona & aheneũ ſcutum. Lycei in Arcadia in honorem Iouis,ꝑmium vas aheneũ.Herculei & Iolai Thebis ꝑmium tripes ex ære.[Certo) conſtituto & aſſignato honoris grã. ſiquidem ſedebant diſtincte non ꝓmiſcue.[Noſtro collegio) Auguꝝ cœtu & corpore,cuius magna erat in oĩ re agenda auctoritas, habebanturq́. augures Iouis interpretes.[Primatũ) Principatum & primũ locum in dicenda ſnia.[Honore) Dignitate aliquo & magiſtratu. [Antecedẽtibus) Maioribus & ſuperioribus,& tales ꝓtorij aut conſulares appellabãtur,appellationemq́. ſortiebãtur ab honore quẽ habuerãt,& imperio,vt Tribunitij,Quęſtorij,Ædilitij,Dictatorij: Cenſorij.[Cũ imperio eſſent) Ipſo magiſtratu fungerẽtur. ſed ꝓprie cũ imperio eſſe is dicebatur apud antiquos,cui nominatim à populo dabatur imperium. Cum ꝑtãte eſſe is qui à populo alicui negocio preponebatur. Merum imperium is habebat,qui ad animaduertendũ in facinoroſos hoĩes gladio vtebatur. Miſtum uero imperium cui eſſet iuriſdictio in danda bonoꝝ poſſeſſione. Magiſtratus eſt in ꝑtãte aliqua ſit.[Maiores natu) ætate ſuperiores. [Auctoritatis) æſtimationis & dignitatis.[Splendide) Magnifice & honeſtiſſime functi ſunt talibus ꝑmijs & fructibus. [Fabulam ætatis) rectũ curſum vitæ degendæ,vt hiſtriones in fabularũ partibus,oĩtũtur ſeruare decoꝝ,& maxime in extremo actu,ut plauſum referant,commendationem. Seneca in epiſtolis dicit,Vides aliquem gloriari ſenectute longa.quis illam ferre potuiſſet,ſi contigiſſet centeſimum implere? Quomodo fabula,ſic uita non quã diu,ſed quam bene acta ſit,refert. Nihil ad rem pertinet quo loco deſinas,quocunque uoles deſine,tñ bonam clauſulam impone.Si mors vocas licet immatura ſit,licet mediam præcidat ætatem

ſem, perceptus longiſſime fructus eſt. Nam, vt Poſſidonius ait, vnus dies eruditorum plus patet, quam imperitorum longiſſima ętas. [Inexercitati) Rudes, & ſine vſu hiſtrionicæ artis, quæ humanos actus imitatur, & refert. [Corruiſſe) Cecidiſſe, amiſiſſeq. nomen veri hiſtrionis, & mimi. cû in quinto actu fabulæ aberrauit, q̃ cura vel maxima tractandus eſt, & induſtria. vnde celebratur illud Diogenis, cui cum diceretur ſenex iam effectus qeſce a laboribus, rñdit. quid ſi ſtadio curruerem? oporteret ne propc metã curſum remittere, an magis intendere? quapp idem Cic. præcipit in Offic. vt languorem fugiant, ſenes atque deſidiam. [Moroſi) Difficiles in modo viuendi, nec facile contenti ſorte præſenti. Moroſi dñr qui rectum, & decentem non hñt in moribus modû, eorumq. mores multi ſunt, & varij, ſic & verboſi appellantur, quorum verba nimia ſunt, & obtundentia. Anxij, queruli, mœſti, ſolicitudine varia laborantes, & corporis, atque animi cruciatu. Difficiles, aſperi, intractabiles. [Morum vitia) Errata quæ parit mos, varius, & prauum vitæ inſtitutum, nec non ignorantia decori. qd qui ſeruat his vacat vitijs, quibus imperitorum vita laborat. [Probari) Probabilis videri, ac per hoc laudari potiusq̃ vitio uerti. [Contemni) Sperni, negligi. [Fragili) Debili, & affecto. [Offenſio) Læſio, nocumentum, violatio. [Dulciora) Mitiora & tolerabiliora. [Bonis moribus) Emẽdatiori, vitæ inſtituto, & arte, qua mores ad rectum diriguntur, & corriguntur. hæc ars prudentia dr̃, forma videlicet ipſius honeſti, & cuſtodia decori. Conſiderare oportet, inquit Phs, ad quæ nos propenſiores ſumus. namq. alij ad alia ſumus natura proclines, & ad ꝯtrarium oportet nos retrahere. longe ſiqdẽ à delicto abeuntes ad ipſam demum peruenie-mus mediocritatem. vt hi facere cõſueuerunt q obliqua ligna dirigunt ad normam. Cum .n. virtus inter duo vitia collocata ſit, idem eſt vitium, ad vtrum te contuleris. [Idque) .i. fieri mutationem morum, & inſtitutorum. [In vita) In cõi modo viuendi. [In ſcena) Re ficta. vt comœdia quæ mores humanos imitatur, & ciuilem refert vitam, necnon per ſe ſert theatralem Philoſophiã, & vulgarem eruditionem. [Ex his fratribus) Exemplo eoꝝ fratrum, quos Terent. inducit in Adel. quorum nomina diuerſos oſtendunt mores, qui tñ mutati ſunt. nam Demeas lenita aſperitate, atque importunitate factus eſt Mitio. virtute cetere, ac vitia in nr̃o locantur arbitrio, & ſibi quiſque dat mores natura ipſa nos inchoat, ſed prudentia, & vſus abſoluunt. quod niſi ita ſe hr̃e, dicit Ariſt. non eſſet opus docente, ſed oẽs boni fierent, aut mali oẽs habitus ex actibus ſimilibus fiunt, quorum dr̃ias habitus ipſi ſequuntur. Non dat natura virtutem, ait Sen. ars eſt bonum fieri, virtus non contingit aio niſi inſtituto, & edocto. [In altero) Demea. [Duritas) Aſperitas, rigor vitæ ſeuerioris. Comitas affabilitas, benignitas, indulgentia, qua præditus erat Mitio. [Non ois ætas) Non ois qualitas, & natura hois fit aſpera, & moroſa in ſenectute, ſed illa tñ, cuius praua fuerunt ſtudia, & mores. [Coaceſcit) Amara fit, & aſpera, vt acetum in quod degenerat aliqñ vinû. [Seueritatem) Grauitatem prudenti ſenectute dignam. [Probo) Laudo, & probabilem aſſero. [Modicam) Temperatam, vt modum non excedat. [Acerbitatem) Duritatem, moram, & aſperitatem. [Abſurdius) Alienũ à præſcripto rõnis, atque prudentiæ. [Viatici auxilij ad conficiendum iter) Viaticum id dr̃, quod viatoribus neceſſarium eſt. proſecutus eram, inquit Plinius in epiſtolis, viatico ſecedentem. [Reſtat) Supereſt reliqua eſt remanet.

MART. PHIL. SEquitur tertia vituperatio ſenectutis) Reddit docilẽ, & attẽtum, & þuiſum auditorem tranſeundo ad tertiam partem ſuperioris diuiſionis. [O pclarum) Incipit confutare opinionem illoꝝ, qui ſenectutem vituperãr, quod voluptatibus careat. [O præclarum admirantis eſt) Virg. O quante me. [Accipite) Audite vt Virg. Accipite nunc Danaum inſidias, & crimine ab vno Diſce oẽs. [Veterem orõnem) Vetus .n. interdum ad vituperationem. Terent. Veteris poetæ maledictis reſpondeam. [Archytæ) Hic fuit Tarentinus ſummus Philoſophus ætate Plat. qui Græce vnam egregiam orõnem contra voluptatem compoſuit, quam Catoni illuc profecto cum Q. Fabio, vt vidimus ſupra quidam ſuus hoſpes attulit, & eam ipſe traduxit in Latinum, & in hoc ſuo inſerit ſermone. [Magni) Quantum ad ſcientiam quæ facit hoiem, & eſt cõmendatio teſtimonij, vt faciat fidem quod genus intercurrens appellatur. [Præclari) Quantum ad famam, & nomen. [Tradita) A quodam hoſpite ſuo. [Nullam) Hęc eſt illa orõ Archytæ, in qua ordinem Rhetoricum ſeruauit. Primo .n. facit propoſitionem. Secundo rõnem. Tertio rõnis confirmationem. Quarto exhortationem, poſtmodum concluſionem. dicit ergo. [Dicebat) .ſ. Archytas, bene inquit, vt oratoris eſt apte diſtincte, & ornate dicere. [Capitaliorem) Mortaliorem à capite denominamus totum quod maximum eſt in homine. [Cuius ratio eſt) Regit artem, quod eſt maxime faciẽdum. [Voluptatis) Eſt .n. voluptas vocabulum, μέσον ſicut valetudo, venenum, facinus. Voluptas quidem eſt delinimentum quoddã ſenſuum, & ſic nunc capitur. Et voluptas ẽt eſt quædam animi iucunditas, & delectatio qua ſæpe vtitur Cic. in epiſt. & quia iſta vocabula μέσα ſola per ſe poſita, vt plurimum in malam partem ſumuntur, vt hic, qñ in boni partem accipimus aliquod addimus ἐπίθετον, vt bene vale, bona valetudo, bonum facinus. [Effrenate) Intemperanter. [Ad potiundũ) In ſua poteſtate habendum. & bene elegit verbum aptũ, quod proprie eſt in voluptatibus. [Hinc) Ex iſta voluptate, & eſt rõnis confirmatio. [Patriæ) Pro qua mortem adire debemus, vt, Dulcis amor patriæ. Item, Vicit amor patriæ, laudumq. immẽſa cupido, & pro voluptate pecuniarum, aut alicuius alterius rei ꝓdimus ipſam. [Cum hoſtibus) Sunt .n. ab honeſtamento .i. æquamento dicti, & adeunt .n. prœlium ex æqua cauſa, & indicta, & hoſtes, & inimici in hoc differunt, quod hoſtes ſunt publici inimici vero priuati, vt nihil eſt tam inimicum, quam voluptas. [Magnũ facinus) Quia, & bonum, vt diximus. [Ad ſuſcipiendum) .i. capere ad perficiendum. [Stupra) In virgines. [Adulteria) In vxores. [Flagitium) Omne magnum ſcelus, & potiſſimum in libidinibus, à flagitando dictum, quod eſt cum quodam ardore, & igne petere. [Illecebria) Attractationibus ab alliciendo. [Quis deus) Aut Prometheus, qui hominem ex limo fecit, & poſt modum ſolis calores fudit, aut ipſe deus, qui regit oĩa. [Dono) Quod ſit nullo merito intercedente. [Donum) Inquit Donat. dijs datur, Munus, & præmium hoibus, ſed donum, & munus tam ante factum, quam poſt factum datur, Præmium vero non niſi poſt factum. [Nihil) Dictum quidem à nec, & hilo, quod nec hili ſit. Hilum enim eſt medulla ſambuci, ſiue cannæ. in Tuſcul. Saxum ſudans nitendo, nec proficit hilum. [Virtutem) Virtus cum voluptate, & libidine eſſe non poteſt. Et virtus, inquit Cic. in veteri Rhet. eſt habitus animi in naturæ modum rõni conſentaneus. [Iubebat) Pro decernere etiam ponebant antiqui, nunc pro velle, & præcipere, & nota quod oẽs iſtæ ſunt exornationes, quæ collocantur in medium orationis. [Quanta percipi) Vt oẽs habeat voluptates ad oẽs ſenſus delinimenta ſit̃ viſum, auditum, guſtũ, odoratum, & tactum. [Conſequi poſſet) Quia voluptates ipſæ impediunt oẽm cogitationem, mentem, & rõnem. [Peſtiferum) Bene complexus eſt, quia in propoſitione dixit capitaliorem peſtem. [Longior) Quantum ad tempus. [Hæc cum C. Pontio) Nunc ponit quõ, & cum quo habita fuerit illa oratio, & quis ei tradidit, ordo eſt, Nearchus Tarentinus hoſpes noſter dicebat ſe accepiſſe à maioribus natu Archytam locutum hic cum C. Pontio, & cetera, pro cuius notitia hæc legimus in Liu. lib. 8. Ruptis inter Romanos, & Samnites fœderibus, & eodem tpe T. Veturio, Sp. Poſtumio coss. Et Samnites eo tpe Heren. Poſtumium, & C. Pontium eius filium regem habebant, hic enim C. Pontius ad Rom. legationem miſit, & infecta pace legati reuerſi ſunt, vnde ſuo, & ſuorum conſilio uſus decreuit bellum Romanis inferre. Itaque Rom. exercitum in aliquas anguſtias cogere cogitauit. Simulauit enim Luceriam Apuliæ ciuitatem Rom. Coloniæ obſidere, & illuc dum iret exercitus aggrederetur, quod fecit. Nam quamprimum Romani exercitum Apulis miſerunt ad Luceriæ auxilium, ad quam adeundam duæ erant viæ, vna præter oram ſuperni montis quæ tutior, ſed longior erat. Altera uero per furcas Caudinas breuior, quam non vlterius conſiderantes, ut citius irent, elegere. Verum locus eſt iſte, ut ſcribit Liuius hoc modo anguſtus erat. Saltus duo alti anguſti ſiluoſiq. ſunt montibus, montes circa perpleaus inter ſe iuncti, iacet inter eos ſatis patens, clauſus in medio, campus herbidus aquoſuſque, per quem medium iter eſt. Sed antequam uenias ad eum, intrandæ primo anguſtæ ſunt, & aut eadem qua inſinuaueris uia retro repetenda, aut ſi ire porro perges per alium ſaltum altiorem impeditioremq. euadendum in eum campum uia alia per cauam rupem Romani remiſſo agmine, dum ad alias anguſtias protinus pergerent, ſeptem deiectam arborum ſaxorumq. iacentium adiacentem molem inuenere, quo protinus captos ſe eſſe intellexerunt. C. Pontius uero poſtq̃ id explorauit Rom. teneri exercitum cuſtodiens exitum, legatos quam primum miſit ad patrem quid faciendum eſſet de capto exercitu Romano. Reſpondit oẽs liberaliter citiſſime dimittendos intactos, quod C. Pontius ſtolidum eſſe exiſtimauit, & patrem delirare, & iterum miſit ad eum Legatos, quibus reſpondit iterum oẽs ſimul, & ad vnum eſſe interficiendos de integro. & tertiam patri miſit legationem, ut ad concionem ſuam veniret. qui ſtatim plauſtrum conſcendit, & ad filium uectus eſt, & ſua reſponſa ualidis rõnibus corroborauit, & inter alia uerba hæc dixit. Eſt ea Rom. gens, quæ uicta qe-

ſcere neſcit,& his dictis patriam remeauit C.Pontius poſtea vſus conſilio fecit furcas fieri humiles,& ſub ipſas oẽs Rom.ſpoliatoa prætereire iuſſit, & primi quidem conſules inclinatis capitibus iuerunt ſub iugum,tum vt quiſque gradu primus erat dignitatis, ad hanc ignominiam primus iuit. (Maioribus natu) q̃a per ſucceſſionem res geſtæ,& hiſtoriæ habebantur. Rarus.n.erat vſus literarum apud antiquos,quamuis oẽs ſcirent loqui Latine. Plato,qui ſciendi grã ferme terrarum orbem peragrauit, & Pythagorei nois grã in Italiam venit, & Tarenti Archytam, Timæũ. Arlunemq. magna ſapientia viros agnouit.(Sapientia)Quia, vt ait Vale. Blandum malum luxuria, quod reprehenditur facilius quam vitatur.(Hñdam grãm)Ifẽ.n.grãm eſt aio, referre munere,agere verbis Cic. in epiſtol.ad Varin.Nec enim tu mihi modo grãm habuiſti. ſed accumulatiſſime retuliſti. (Vt id).ſ.voluptas. (Impedit) A ligatis pedibus,ſicut à ſolutis expedit tractum eſt. (Conſilium) Deliberatio rerum faciendarum. (Vt ita dicam) Modus loquendi quo vtimur,q̃n aliquid improprie dicimus. Vt nunc oculos mentis,cum proprie oculi ſint capitis.(Præſtringit) præoccupat. inde præſtigiatores dñr illi,qui faciunt videre res, q̃ non ſunt in eſſe.(Cum virtute cõmercium)Conuerſationem,& conſuetudinem uirtus ſpernit dulcia, & voluptas amat, ea quæ ſunt ſuauia,& virtuti quidem labores,& ſudores multi ſunt dulcia,ut Lu.ix. Serpens eſt ſitis ardor arenæ. Dulcia virtuti ſunt, & ſunt quidem verba alterius Catonis. (Inuitus feci) Ponit quid mali conſecutum eſt ex voluptate, & quid ipſe fecit contra Lu.L. Flaminium voluptuoſum. L. Flam.frater T. Flaminij,de quo diximus in principio,fuit conſul in Gallia Ciſalpina apud Placentiã, & cum ibi ſuum ageret conſulatum cuiuſdam meretricis amore inductus,quendam hoiem interfecit quem in carcere detinebat, cum illa dixiſſet nunq̃ vidiſſe mortem hois,& cupidam eſſe videre. quod contra legem,& iuſticiam fecit pro voluptatẽ,quia ipſum interfecit non debito loco, & tpe determinato, ſed in quadam porticu,ſine officio debito,quamuis ille mortem meritus eſſet,& quia eo tpe frater ſuus T. Flaminius erat cenſor non fuit illis annis reprehenſus,ſed poſtmodum finita fratris cenſura,quę durabat per quinque annos,Cato factus eſt cenſor, qui Lucium Flaminium pro illo ſcelere puniuit, quod eum de ſenatoria dignitate deiecit. (A Senatu eijcerem) Senatoria dignitate eum priuarem. (Notandam) Infamia dandam. Nam nota eſt infamia.(Ille enim).ſ.L.Flaminius.(In Gallia).ſ.Ciſalpina apud Placentiam,duæ enim ſunt Galliæ,Ciſalpina,& Trãſalpina.(A ſcorto) Meretricio,hoc ſcortum,ſcorti,& vtriuſque gñis eſt. (Fratre ſuo)Dictus enim frater quaſi fere alter. (Elapſus eſt) Euaſit poenam,& nullũm de eo verbum factum eſt. (Mihi & Flacco) Qui Cenſores fuerunt poſt Cenſuram T.Flaminij.(Imperij dedecus) Quia imperio Romano magnum dedecus erat,vt qui erant cum magiſtratu,talia voluptuoſa facerent. (Maioribus natu) Quia, vt diximus rarus erat literarum vſus. (Apud Pyrrhum legatus eſſet) Qñ .ſ. Pyrrhus erat Imperator Tarentinorum.i.ductor eorum exercitus contra Rom. vt diximus. (Cynea Theſſalo) De Theſſalia,ille aũt Cyneas præceptor fuit Pyrrhi,& præclarus philoſophus cum recitaſſet aliquas philoſophorum opiniones,& Stoicorum ſummum bonum in virtute ponentium inter eas quoque referebat opinionem Epicuri cuiuſdam Athenienſis eo tempore viuentis,per quod profitebatur ſe eſſe ſapientem,ſummum bonũ in voluptate ponebat,& talia dicenti affuit C. Fabricius legatus Romano. quem ſolitum mirari de hac re dicebat, quod oia .ſ. quæ faceremus ad voluptatem eſſe referenda illius Epicuri opinione. (Optare ſolitos) Ita quod vtinam diceret,vt Samnites,& ipſe Pyrrhus hæc crederent omnia .ſ. eſſe referenda ad uoluptatem,quia facilius ipſos vincerent, ſi voluptatibus ſe darent, quæ ſunt contra oẽm virtutem. (Publio Decio) Duo fuerunt.Decij, pater, & filius, qui ambo ſe pro rep.deoouerunt. Decius autem pater in bello Latino,vt inquit Plin. poſitis apud Viſerim fluuiũ caſtris, cum ſibi & Manlio Torquato collegæ ſomnio obueniſſet eos fore victores,quorum dux in prœlio decidiſſet, cum collato cum collega ſomnio conueniſſet,vt cuius cornu acies laboraret,dijs ſe manibus voueret,inclinante ſua parte ſe cum hoſtiũ exercitu per Valerium Pontificem dijs Manibus deuouit impetu in hoſtes facto victoriam ſuis reliquit. P.vero Decius Decij filius, de quo nunc agitur conſul cum Fab.Maximo cum Galli,Samnites,Vmbri,Tuſci contra Romanos conſpirarent,ibi exercitu in acie ducto,cornu inclinante,exemplum patris imitatus aduocato Mar. Liuio pontifice haſte inſiſtens in ſolennia verba reſpondens, ſe & hoſtes dijs Manibus deuouit, impetu in hoſtes facto victoriam reliquit ſuis,corpus à collegæ laudatum, magnifice ſepultum eſt. hoc aũt non fiebat pro voluptate,ſed pro virtute,ergo qui dicebant virtutem eſſe per voluptatem,errant,quod ſi virtus per voluptatem eſſet,virtus quidem eſſet ſerua voluptatis,qđ eſt falſum.(Quod ſua ſponte)Vt fecit ipſe Decius; non per voluptatem,ſed ſponte,& tunc eſt nomen,quia,& genus,& caſum habet,ſicut forte,& mane,vt,Dum mane nouum,dum gramina canent. Perſ.Nempe hoc aſſidue iam claro mane feneſtras Intrat. (Spreta) Et contempta. quod ſpernere eſt eijcere, & deſpicere. Contemnere eſt de aliquo nullam exiſtimationem hẽre. (Quorſum)Hæc concludit quod male ſentiunt, qui ſenectutem vituperant,quod careat voluptate,cum magis in eo ſit laudanda, quam vituperanda,& ei hñdæ gratiæ immortales. (Caret epulis) ἀνθυποφορὰ ab aduerſarijs facta, quod ſenectus nõ põt ſe implere epulis pp debilitatem ſtomachi,& caret illis ſumptuoſis conuiuijs,q̃ dñt opipara,bene inquit epulis. Sunt.n.epulæ hoium,dapes deorum. (Caret etiam) Rñdet obiectioni factæ,tu dicis quod ſenectus caret epulis,extructis menſis & poculis,ergo caret vinolentia,& ebrietate,& indigeſtione,& ineptitudine ſomnioꝝ, quod eſt laudabile,& non vituperabile. (Vinolentia) A vino,& lento. Lentus aũt in compoſitione ſignificat plenum,vt temulentus,uinolentus,plenus vino. (Cruditate) Indigeſtione. Iuuen.Et crudum pauonem in balnea portas, hoc eſt indigeſtum. (Sed ſi aliquid) Ordo eſt, ſi aliquid eſt dandum voluptati, q̃q̃ immoderatis, & cetera. Cetera dicta ſunt per parentheſim. (Diuinus) Et bene,quia iſte Plato,diuino quodam ſpiritu erat inflammatus, quem Cic. de nat.Deor. tanq̃ quendam philoſophorum Deum dicit. præceptor enim Socr.& Ariſt.fuit,& multoꝝ alioꝝ ſapientum. (C.Duilium) Poſt regulas ponit exempla. Ille enim Duillius filius fuit M Duillij, ciuis R. præclariſſimus in 1.bello Pun. primus ex nauali prœlio profligatis Carthaginenſibus Romam victoriam deportauit, qui poſtea factus ſenex tali voluptate delectabatur,quod fuit cum familiaribus frequentiſſime cœnitabat, & nocte domum reuertebatur cum multis funalibus accenſis, & cum vno tibicine,qui ante ipſum, ſonabat. (Redeuntem è cœna) Quæ dr̃ cibus cõis,qui ſemel in die fiebat. Antiqui enim ſolum ſemel in die cœnitabant,& illud cœnam nuncupabãt.Quod autem nos dicimus prandium,erat illis inordinatus cibus, quod dabatur militibus ne penitus ieiuni irent in prœlium.(Crebro) Aut aduerbium,aut nomen. & vſus eſt numero ſingulari pro plurali,vt hoſtis habet muros. (Funalia autem à funere) Quia nõdum erat vſus bombycis ceræ. (Tibicine) A tibia,& cano,quod, & facit tibicen,quod per ſynæreſim dicimus tibicen,hic eſt quod illud bi eſt longum. Aliud tubicen a tuba, & cano, quia illud bi eſt breue,quia nulla ſynæreſis fit. Tibia autem dicta eſt, quod tibijs crurum animalium fiebat,nunc maxime ex buxo. (Gloria) Eſt fama magna rerum. fama vero eſt communis ad omnes, & iam ficti prauiq. tenax,quam nuncia veri. (Sodales) Dicti,quaſi ſimul edales,quod in vna menſa edant. (Sodalitates) Sodalitio. (Me quæſtore) Præfecto ærario reipublicæ. (Conſtitutæ) Ab illis temporibus ſodalitates ſunt conſtitutæ, quibus ſtatua Cybeles de Phrygia Romam portata fuit, de qua ponit Valerius in ritu de religione in libro octauo,capitulo octauo. Hanc vero tanta veneratione Romani ſuſceperunt,quod vnuſquiſque uolebat eam ad domum ſuam portare, & cum iam ita ferebant ceremonijs,& plurimis conuiuijs,& quam ſumptuoſis utebantur,& multæ tunc ſodalitates fiebant,unde ipſa ſodalitia nata ſunt, cum antea nulla eſſent. Cum igitur Romam portata eſt plauſtro, & in porta eſt inuecta Capena,à Scipione Naſica fuit accepta.Iuuen. Da teſtem Romæ tam ſanctum,quam fuit hoſpes Numinis Idæi. (Idæis) Quæ fiebant in Ida ſilua Troiana. Duæ enim ſunt Idæ. vna in Phrygia,altera in Creta. (Aetatis) Fortaſſe utilis tunc. (Qua progrediente) Graueſcente. (Mitiora) A fructibus tractus ſermo, ut ſunt mihi mitia poma. (Qui hoc idem).ſ.conuiuium. (In eo genere).ſ.ciborum. (Minimum).ſ.potio, & cœnatio,& bene. Ca. enim nunc Græcos accuſat, quia ſemper debemus denominare à præſtantiori, ut cum ſint tria genera uitæ in homine.ſ.uegetatiua,quæ eſt in plantis,ſenſitiua, quæ eſt in animalibus brutis, rationalis, quæ eſt in homine, ab hac præſtantiori uita hominum denominabatur, & dicitur uita rationalis. (Tempeſtiuis) Quæ in ſuo tempore proprio ſunt. (Cum æqualibus).ſ.ſimilibus ætatis veſtræ. (Sermonis auiditatem) Quia ſenes ſemper ſunt loquaces. (Suſtulit) .ſ. auiditatem remouit. (Iſta) Quæ non ſunt in me, ſed in alijs, ſcilicet uoluptatis blandimenta,nam iſte ab hoc differt, ut diximus. Vult enim probare,quod ſenes habẽt etiam aliquam uoluptatem,moderatam tamen. (Carere ſen.)quia etiam ſenes ſentiunt uoluptates.(Magiſteria)Magiſter dr̃ quidem ſuperior alijs,& hoc quidem in omni arte, cuius officium vocatur magiſterium. unde nunc debemus

ſcire ,

ſcire, quod apud antiquos erat hoc inſtitutum in conuiuijs ſodalium, quod præeligebant vnum de ipſis dñm, & principem, & magiſtrum, qui imperaret in illis conuiuijs. Iſte aũt aſſumpto magiſterio habebat imperare illis ſodalibus, & inter cetera proponebat aliquas concluſiones, & diſputationes, vt menſis remotis illæ diſputarentur, vt vtrum elegantior poeta ſit, Virgilius, an Homerus, & Xenophon, q inducit vnam diſputationem, Amor vtrũ ſpontanea voluntate, an coacta proueniat. [Is ſermo) .ſ. tales diſputationes delectant me. [A ſummo magiſtro) Ab illo .ſ. quem præelegerunt, dñt enim magiſtri non ſolum doctores artium, ſed aliarum rerum, quia magis ceteris pñt, & hinc magiſtratus dicebant, & magiſtrare antiqui pro moderari, vnde arbitror eſſe dictos magiſtros. [In poc.) .ſ. poſt cibum, poculum aũt eſt inſtrũm quo bibitur. [Sympoſio) Comparatione, ita ipſum appellat. [Minuta) In quibus oĩa quaſi ſunt deguſtata, vt eſt illud Virgilij. Primaq. libato ſummo tenus attigit ore. [Rorantia) Iam quã rore aſperſa, non inundantia. [Refrigeratio æſta.) Ex quæ etiam ſenes hñt voluptatem. [In locis Sab.) Vbi Ca. habebat prædia. [Compleo) Perfectum numerum facio, vt ex ſua prudentia, & ſapientia. quia vbi Ca. ibi omnis bene viuendi doctrina, & diuina quædam ſapientia. [At non) ἀνθυποφορὰ ab aduerſarijs facta. [Titillatio) Irritatio voluptatis. [Sed ne) Deſideratio quidem quod eſt multum laudabile in ſenectute, non hñe irritationem voluptatum, & deſiderationem rerũ abſentium, quod illi vituperant, deſiderium aũt ſemper eſt de re abſente, & qui deſiderat eſt ſubiectus, & ſeruus illius rei deſideratæ, & cum ſenes nihil deſiderent ſunt liberi, & illius rei hñt voluptatem. [Nihil aũt eſt moleſtum) Quod non deſideres, quia quidquid deſideratur eſt moleſtum, & graue non hñtibus, v. g. aliquis deſiderat hñe alas, quas cum non habeat moleſtia afficitur, ſed multa ſunt gña moleſtiæ. [Sophocles) pclarus poeta Athenienſis de quo diximus. [Rebus venereis) Hurſto vocabulo vſus eſt in re inhoneſta. [Meliora) .i. dent, & iſtam beſtialem libidinem auertant a me. [Illinc) A rebus ipſis venereis, quæ non ſunt in me. [Aut furioſa) A quo furor nunq̃ recedit, furiatus vero, qui furit ea cauſa, vt Chorœbus Virgilianus, furiata mente Chorœbus. [Agreſti) Duro, & inexorabili. [Cupidis) Hoibus exoptantibus talium rerũ venerearum, ipſis carere moleſtum eſt, ſed mihi non exoptanti non eſt graue. [Satiatis) Et expletis, in hoc differunt, quod expleti eſt tantũmodo plenũ eſſe, ſatiati vero vltra modum. hominibus aũt qui ſunt ſatiati, & expleti illis rebus eſt iucundius carere quam frui, quod eſt in ſenibus. [Non care) Ergo habet qui non deſiderat, quia deſiderare eſt de re abſenti. & cum non deſideramus aliq̃ rem ipſa non caremus, vnde ſequitur, quod non deſiderare eſt iucundius, quã deſiderare, quod dicit ergo, & cetera. [Bona ætas) Ipſa iuuẽta, ſiue adoleſcẽtia. [Paruulis rebus) Et pede certo ſignat humũ. [Deinde his etiam) .ſ. voluptatibus, quæ hñt in ſenectute, non omnino caret, quia ſi non poteſt ita bene comedere ſicut iuuenis, tñ tantum quantum ſatis eſt ſumit cibum, & ex eo fruitur voluptate. [Vt Turpione Ambiuio) Nomine proprio mimi, & ponit ſimilitudinem de illis, q ſunt ad aſpectandum in theatro, qđ appellat caueam, ſicut Virg in 5. Caueæ conſeſſum ingentis. & Horat. dr ẽt Cauea, ſpectaculum, arena, theatrum, quo conueniebat populus ad ſpectandum aliquas comœdias recitandas, vbi erant tres gradus conſeſſus, primus, medius, & extremus, mimi erãt in medio Theatro, vnde dr ſicut prima cauea .i. in primo gradu Theatri. [Sic adaptat) Comparationem. [Spectant) Venatue vocabula ridentia ſimilitudini. [At illa) Nunc ponit quoddam ſingulare donum, quod eſt in ſenectute non in iuuenibus. [Quãti) .ſ. precij, & honeſtius eſt quam ſi addamus precij. [Animum ſecum) Hoc eſt cum virtute, & rõne coniuncti. [Emeritis) Sepoſitis a militia, quos dñt ceſſatos quaſi extra militiam. mereo .n. milito ſignificat, vt Luc. Aere merent paruo. [Stipendijs) Salarijs militaribus, a ſtipe hoc eſt numo. [Ambitionis) Cupiditatis honoris, quæ omnia ſunt in iuuenibus, & remota a ſenibus. [Secumq.) Vt dr viuere, & eſt in prouerbio Latino, tecum habita, quod Perſius inſeruit carmini. Tecum habita, vt noris quam ſit tibi curta ſupellex. quod Græci dicunt [illegible]. [Tanq̃ pabulum) Quia ſtudium, & doctrina eſt in ſenibus quoddã pabulum, & ſuſtentamentum. [Ocioſa) Quod dimiſſis oĩbus alijs rebus vacet doctrinæ duplex .n. eſt ocium, iners, & induſtrioſum. [Mori) Dimiſſis cõmoditatibus vitæ vehementer intentum eſſe alicui rei, vt dicimus emoriebatur riſu. [Dimetiendi cœli, atque terræ) Latine dixit, quod Græce Geometriam, & Aſtrologiam, quibus dies noctesq. inuigilat iſte Gallus, adeo quod iam cibũ dimittebat, vt obſeruaret curſus ſtellarũ, & ex eo magnam voluptatem capiebat. Iſte aũt præclarus fuit, & familiaris Paulli Aemilij patris iſtius Scip q cum contra Perſen apud Lacedęmonios bellũ geſſit, quod dictum eſt bellũ Macedonicum, de quo ſcripſit Liu. hunc Gallum ſecum duxit, & ibi cum eclipſis facta eſſet ſolis oẽs obſtupuerunt, credentes malum prodigum belli futuri, quod ipſe Gallus aiauit, & oẽm timorem ademit eis rõnem eclipſis oñdens. hæc aũt fit per interpoſitionem Lunæ. Lunarijs aũt Eclipſis fit interpoſitione terræ inter Lunam, & Solem, qdqd luminis luna habet recipit a ſole, per ſe .n. eſt corpus obſcurum, vnde luna quaſi lua aliena dicta eſt. huiuſce vero rei rõnem Cic. de Nat. Deorum graphice ſcribit. [Lux) .ſ. oppreſſit, bis .n. eſt repetendum oppreſſit. [Noctu) Obſeruando ſidera, quo ſtudio nunq̃ diuertebat, dimittens ẽt cibum. [Defectiones) Latine dixit, qđ Græci ἐκλείψεις dñt. [Multo ante) Quaſi per vnum annum [Prædicere) Ante dicere. [Quid in leuioribus ſtudijs) Quia reſpectu Aſtrologiæ, & Geometriæ ſunt leuiora ſtudia iſta humanitatis. vult ergo per exempla probare ẽt in ceteris literarijs ſtudijs magnam eſſe voluptatem. [Actis) Quia ea ſubtili, & acuto ingenio bello punico. Neuius hic comicus fuit tertius numero, qui vt dicit Hieron Vticæ mortuus eſt, pulſus Roma factione nobilium, ac præcipue Metelli, & quandam comœdiam fecit quam bellum Pun. appellauit. [Liuium) Qui Liuius Andronicus dicebatur. Liuius aut à dño ſuo Liuio Salinatore, de quo ſupra diximus, denominatus, & quia erat doctiſſimus poeta tragœdiarum ſcriptor ob ingenij meritum, & quia liberos eius erudiebat, ab ipſo Salinatore donatus eſt libertate, & multas fabulas fecit. [Elicuiſſet) .i. emiſiſſet in pronunciationem. [P. Licinij Craſſi) Hic doctiſſimus homo iuriſconſultus fuit, qui multa cõmentaria in iure ciuili, & in iure pontificio fecit. [De huius P. Scip.) Qui ſua ætate primus erat, ideo dicit huius. [Flagrantes) Ardentes ſenes, contra dicimus ignauos, & differt a fragrans. id .n. eſt redolens. Virg. Redolentq. thymo fragrantia mella. [M. Vero Cethegum) Hic præclarus vir fuit, qui vim eloquentiæ indagauit, quod eſt vocabulorum proprietatem, quem ſuadam medullam Ennius appellauit, & recte quia aliud ore loqui, aliud ſummo pectore, & medullitus eſt; nam loqui, & ore, & ſummis labris eſt inepte, & inconſiderate, & temere. Suadam aũt dixit, quia ſuaſio, & perſuaſio eſt finis oratoris, qua inducitur aĩus auditorum ad credendum. vnde Virgilius Maleſuada fames. [Quæ voluptates ſunt comparandæ) q. d. nullæ. [Scortorum) Scorta .n. ſunt coria, quæ trahuntur, & detrahuntur, hinc inde à coriarijs, vt mollita cædantur. hinc à ſimilitudine dicimus in vtroque gñe [Creſcunt cum ætate) Et nũquam deſinunt ſeneſcere. [Venio nunc ad voluptates agricolarum) Vult oſtendere quod in agricultura ſenes maximas habent voluptates. vnde nota quod apud maiores noſtros maximi precij, & ſingularis honoris erat agricultura. vnde emeriti milites illi vacabant. præterea ex aratro ad magiſtratus Senatorios creabantur, vt Cincinnatus. [Delectoe) Et delecto in vita, & eadem ſignificatione, ſed delector deponens, delecto neutrum. [Hñt .n.) Rõnem cum terra, probat quod vt vr accedere ad vitam ſapientis vite. nam vt vidimus in Geor. & Aſtrologiæ, & aliarũ rerum multarum ſcientia agricola debet eſſe peritus. vnde dicit, Hñt rõnem cum terra & duplex eſt ſenſus, aut computationem, aut quãtum expendat in arando, & in alijs officijs, & quantum lucretur, aut rõnem .i. cauſam, vt pro qualitate terræ cõmittat ſemina. Plerunque .n. vt in Ægypto pro vno centum, & ducentum reddunt in L.b. [Cum fœnore) A fœtu dicto quod credita pecunia aliam gignat. [Ipſius terræ) Dicta eſt aũt a terendo, eo quod teritur. [Natura) Huius vero duo ſunt potiſſimum loca, vt inquit Var. Terra, & cœlum, deinde particulatim vtriuſque multa. [Quæ gremio) Trahit ſimilitudinem à mulieribus, & deſcribit oẽs ferme agriculturæ particulas, quibus oſtendit illis delectari multum, & ſcire debemus quadripartitam eſſe rõnem agrorum, quam Virg. compleaua eſt in Geor. 4. libris. eſt .n. primus ſaturalis ad ſeminandum, & iſte proprie vocatur aruum. eſt alter conſitus, ad plantandum, tertius paſcuus ad paſcua, quartus floſtes ad olera, ad flores, & apes. [Subacto) .ſ. aratione, & occatione domito. [Excepit) Quaſi rem cadentem accepit. Eſt ẽt excipere aliquem honorifice dumi ſuſcipere. [Occatum) Per ſyncopem quod occæcatum dicimus .i. occultatum, & opertum. ab ob & cæco cæcas, ex quo nominata eſt occatio, quæ aũt ſic ſe habet quod primo iacimus ſemina, & illud ſatum, & illa ſemina, cum occamus .ſ. operiamus, & tegimus aratione, vocatur occatio. [Vapore) Calore, & humore, quibus oĩa oriuntur. [Nixa) Firmata. [Fibris) Radicibus. [Stirpium) In arboribus, & plantis maſculum gñis, in proſapia uero fœminini. [Culmo geniculato) Eſt enim culmus à radicibus, vſque ad ariſtas, quo ante vſum tegularũ cooperiebantur domus, vnde culmina dicebantur, vnde adhuc nomen ſeruatur. Virg. Hor

rebant culmina regum. Geniculatus aũt dr̃, quod habet genua .i. nodos ad ſimilitudinem genuum. [Vaginis) Illis leuibus ſpolijs, quas Seruius dixit ſtipulas. [Pubeſcens) A ſimilitudine herbeſcẽs [Frugem) Fruges a ſruendo, aut à frumine .i. palatu, vt dicit Ser. [Spicæ) Hæ a ſpe dictæ ſunt, & vt ait. Seruius, & ſpicus, & ſpicum dr̃. Cic. in Arat. Spicum illuſtre ferens inſigni corpore virgo. ſed in neutro tm̃ ſingularem numerum inuenimus, ſpicos aũt de maturis abuſiue dicimus, nam proprie ſpicus eſt cum ariſtæ adhuc tenues in modum ſpiculi eminent. [Munitur) A ſimilitudine caſtrorum, quæ dñr muniri vallo. [Ariſtarum) Ne aues ipſas comedant. hic vallus eſt palus, hoc vallum eſt ipſum repagulum ex vallis factum. Ariſta aũt dicta eſt ab areo, quod fit arida. [Vitium) Hæ enim vt ait Varro, à vino dictæ ſunt, id aũt à vi, hinc vindemia quaſi vindemia. [Requiem) Hunc textum allegat Priſcianus, & dicit declinari poſſe tam tertiæ, quam quintæ declinationis, & hæc requies, tis, & in quies compoſitum. [Omitto enim vim ipſam) Perſtat in contemplatione naturæ ipſius terræ, vt oſtẽdat magnam, & ſingularem in ea eſſe voluptatem. & facit vnam occupationem, colorem rhetoricum. [Vim) Potentiam. vt Longam multam vi muniet Albam. [Ex fici) Ficus fici, & ficus ficus ſecũdæ, & quartæ declinationis pro arbore, & fructu dicimus. ſic frequẽtiſſime vtitur Tullius, & Plinius dicti, hic ficus pro vitio corporis ſecundæ declinationis. [Ex acino) Vinaceo ex grano, quod eſt in vua. [Malle.) Rami vitis, q abſcinduntur ex ea, vt plantentur alibi. dicti malleoli, quia formam malleoli hñt, cum eis abſciſſo modico trunco vitis veteris, qa aliter plantati non viuerent. [Plũtæ) Quę fiunt ex ipſis malleolis. [Sarmenta) Purgamenta ipſaꝝ, à Serpo ſerpis, quod eſt purgo, aut ſerpus, ſerpa, ſerpum, quod eſt putus, pura, putum, vnde ſerpe vinea putata, hoc eſt pura facta dr̃. [Propagines) Quæ fiunt cum ruſtici vitem ſupprimunt, vt ex vna plures faciant in ſimilitudinem arcus, & tunc habet primam longam. Virg. in 2. Georg. Siluarumq. aliæ flexo propaginis arcu, qñ vero habet primam breuem, tunc progeniem ſignificat. vt Virg. gñoſa propago, & dicta eſt a propagando, vt ruſtici faciunt in vitibus. [Caduca) Quæ cadit ad terram, ni ſuſtenetur furcis, & vallis. [Ftenim .ſ.) .i. ſuſtentata à fulcio fulcis, quod eſt ſuſtento, & ſurſum erigo, vnde furcæ dictæ ſunt, quæ ſuſtentant aliq̃ arborem cadẽtem, vel aliquid aliud. [Clauiculis) .ſ. hos dñt capreolos, qui tanq̃ manus complectuntur arborem, vel ramos, vel vallos aliquos. [Quidquid eſt enim) .i. inuenit. ſunt aliqua verba, quæ aliud in præſenti, aliud in præterito perfecto ſignificant, vt nanciſcor acquiro, nactus ſum, inueni, vt fruor .i. vtor, fretus ſum .i. confiſus. [Quam) .ſ. vitem extendentem, & explicantem ſe per ramos multiplici, & vario lapſu. [Amputans) Superflua demens, & puta reddens. Vnde dñt putum autum .i. putum. [In oẽs actus) Quod eſt pluralis numeri. [Partis) Eſt & alia regula, quod noia in his, noiatiuo potius in is, quam in es, faciunt accuſatiuum pluralem. Vel oia noia, quæ in genitiuo plurali in ium faciunt. [Ineunte) Incipiente, hoc nouo vere, quia dr̃ nouum, adultum, & præceps. [Extſtit) Eminet, ab extra, & ſiſto. [Articulos) Digitos, qui ſicut digiti flectuntur. [Gemma) Quam oculos ramorum, dicunt, qñ in vere incipiunt apparere, vt Virgil. in Georg. 2. Nam quæ de medio trudunt ſe cortice gemmæ. [Succo terræ) De calore ſolis, quia ab his oriuntur cuncta duobus, vt inquis Ouid. [Peracerba) Immatura. Vnde vocantur omphaces vuæ, quæ nondum maturæ ſunt, & vinum omphacium. [Pampinis) Palmitibus. Fructu lætius) Aſpectu pulchrius bene maritauit hæc verba, quia fructus lætificat hoies, pulchritudo mouet, vt pulchra mouent oculos. [Cultu) Ars ipſa colendi. [Adminiculorum) Vallorum, & cannarum, quæ ſuſtentant vites per ordinem poſitas, & ex ad, & manus dñr adminicula. [Coniugatio) Quaſi in iugum poſitæ. [Religatio) Cum religantur ſtipis vallo. [Irrigationes) Quas faciunt agricolæ per riuos, vt irrigent plantas. [Foſſiones) Quas, aut ad irrigandum, aut ad plantandum faciunt. [Repaſtinationes) Per remotionẽ terræ à radicibus vitium, & per adiunctionẽ, ſicut res ipſa poſtulat. [Stercorandi) Quod fit per ſtercus ſparſum ſupra. [Quem de rebus ruſticis ſcripſi) Cato. n. librum vnum de agricul. ſcripſit, q adhuc inuenitur, & in eo tractauit de vt agriculturæ, vtilitate ſtercorandi. Vnde accuſat Heſiod. poetã Græcum, q de agricultura ad fratrẽ Perſen ſcripſit librum, quem ἔργα καὶ ἡμέρας inſcripſit, quod in carmine Georg. Virg. inſeruit. Quid faciat lætas ſegetes, hoc eſt quo ſidere terram. in quo nullam fecit mentionem de ſtercorandis agris, qđ eſt in arte agriculturæ potiſſimum. [Doctus) In eo quod dixit doctum momordit eũ. [Ne verbum qdem) Notanda eſt hæc locutio. quod cum ponitur ne ſemper qdem eſt tertium, vt nunc ne verbum qdem. [At Homerus) adhuc ne diceret aliquis pro Heſiod. quod ad illud tempus non erat vſus ſtercorationis, & ideo de eo non dixit, commemorat Hom. de ea re mentionem feciſſe in Odyſſeu, vt patet de Laërte Vlyſſis patre. Sed in magna dubitatione fuit, & eſt tam apud Latinos, quam apud Græcos quis fuerit ante Hom. an Heſiod. & ideo nunc dicit Cato, vt mihi vr̃, vt inquit Euſeb. quidam Hom. & Heſiod. tpibus fuiſſe aiunt, quibus Vlyſſis patrem Laertem deſiderare abſentiã ante diximus. [Nec vero) Nunc tangit illa quattuor gñã agroꝝ, quæ diximus. [Segetibus) Terris à ferendo vel a ſemine, vt inquit Virg. Maro. Quid faciat lætas ſegetes. [Et pratis) Quæ dicta ſunt quaſi parata, quod ſine opere parata ſunt, quibus nihil põt nocere, & ſunt ſine labore agricolaꝝ. [Vineis) Vineæ à vite dictæ ſunt, ſicut & vineta. [Pecudum paſtu) Inquit Var. de lingua Lat. ad Cic. & ſtandi fundamentum parens, à quo dr̃ in ædificijs area patens magnus, & qui negocium inſtituit pedem poſuiſſe à pede pecudem appellarunt. [Examinibus) Apum collectionibus, & ſignificat ẽt linguam illam mediam bilancis, & ſubtile iudicium alicuius rei. Apes dictæ ſunt à pedibus, quod ſine pedibus naſcantur, vel quod adinuicem teneant ſe pedibus, ad ſimilitudinem racemi vuarum. [Conſitiones) Ordines plantaꝝ, quos faciũt ſemper ad imitationem alicuius literæ. [Inſitiones) Impoſitiones ſurculoꝝ de vna arbore in aliam. [Et ſenectus eſt natura loquacior) Re vera ſenes pp experientiam multaꝝ reꝝ, & copiã. [Eam) Senectutem. [Vindicare) Liberare. [M. Curius) Subijcit exemplum pclarum, vt probet maximam in agricultura eſſe voluptatem. Curius. n. præſtantiſſimus ciuis Rom. prçclariſſimus fuit imperator, q paruo contentus erat. Triumphauit de Sãnitibus, Sabiniſq;, & Pyrrho, & poſtea in villa ſua cõtemnens diuitias maxima cum paupertate viuere voluit, adeo quod ſemel eſt inuentus in foco apud ignem coquens rapas, quæ res Samnitum peruenit ad aures, & ad ipſum quamprimum magnũ pondus auri miſerũt quod neglexit, vt patet in textu. [De Pyrrho) q pro Tarentinis militauit, vt diximus. [Triõphaſſet) Eſt. n. triumphus honor victoriæ habitæ, q fiebat cum curru, & equis albis cũ maxima laude, & cũ clangentibus tubis, & omni gñe muſicoꝝ victori Romã reuertenti, quem duplicẽ eſſe diximus. [Curius) Curij. [Villam) Domũ, & habitationem ruſticanã dictam à uehẽdo, quod illuc vehitur quidq̃d in toto rure colligitur, aut dictã à vallibus, qbus circundatur, & differt à rure. quia rus eſt ipſe ager, in quo eſt villa. [Cõtemplans) Quaſi quandã religionem, qa nihil in eo erat ſplendidi, cũ magnificæ villæ antea fuiſſent. [A me) .i. à rure, & villa mea qa erant vicini pdijs, & villæ, & eſt modus loquẽdi, quo multũ vtitur. [Admirati) Cum laude virtutis. [Cõtinentiam) Qui paruo cõtentus, & diuitias vilipendebat. Eſt aũt continentia, p quam cupiditas conſilij rõne regitur, vt inqt Cic. & eſt ſpecies temperantiæ. [Tpum) Cum antea multæ magnificæ villæ factæ eſſent, quaſi theatra. [Ad focum) Ecce quod diximus ſupra. focus. n. dr̃ vbi fouetur ignis. Ignis aũt eſt ipſum elementum, ut ſit ſine igne focum. [Non enim) Præclarum rñſum. [Tãtus animus) qui multa cõtemnebat, pauca vero deſiderabat, quod idem legitur de Fabricio, vt paruoq. potentem Fabricium. & bene, tãtus aius, quis. n. eſt, qui auri auiditatem non habeat? Virg. Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames? [Acie) Pugna, ſignificat aũt tria, & oculi viſionem, & cultri acumẽ, & ſtructos milites ad pugnam. [Pecunia) Eſt. n. à pecoribus dicta pecunia, eo quod antiquoꝝ vniuerſa ſubſtantia in pecoribus conſtabat. [Ame ipſo) Hoc eſt ab oratione mea agri colendi, quia iam ingreſſus erat in cõtemptionem diuitiaꝝ. Dicit ne recedam a meipſo, & ſubiungit nobilitatem agriculturæ, in qua præclaros homines fuiſſe cõmemorat, & vocatos ad ſenatoriam dignitatem, & ſubiũgit exemplum de L. Q. Cincinnato, hic aũt agriculturæ inuigilabat, & cum Romani maxima annonæ caritate laborarent, erat quidam Romanus clariſſimus frumenti eo tpe maximam hñs copiam, & ipſam vulgo diſtribuens cogitauit patriam occupare, & fieri dñs Romæ, alliciendo aios illoꝝ dono frumenti, quod vt cognitum eſt a Senatoribus, quamprimum L. Q. Cincinnatum Dictatorem creauerunt, qui tunc erat ruri, & qñ fuit ei nunciatum, arabat, & dimiſſo aratro venit Romam, & Dictaturã accepit dignitatem, & illum quem diximus diuitem. ſ. Sp. Melium regnum affectantem per magiſtrum equitum C. Seruilium ad ſe vocare fecit, & ſi ire negaſſet ipſum traheret vi, vel interimeret, vnde cum ad eum venit fugere cœpit, quem perſecutus interfecit, & domum eius, vt inquit Plin. ſolo æquauit. vnde locus ille æquimelium dr̃, & hoc fecit in ſecunda Dictatura. [Magiſter equitum) Quem vulgo dñt, el ſeneſcalco de campo, hic vero proximus erat dictatori, & præfectus erat regendis equitibus. [Occupatum) Præuentum, antequam fuga euaderet. [Et ceteri ſenes) Vt L. Q. Cincinnatus. [Officio) Beneficio, & honeſtate. [Salutaris)

lutaris) Quia inde viuunt hoïes. [Ad cultum deoꝝ) pp ſacrificia vituloꝝ, & agnoꝝ, & aliaꝝ rerũ, quæ dijs fiunt. [Qm̃ hæc) Inſtat contra guloſos, & probat quod in ſenibus eſt voluptas ſenſuũ, vt in guſtu, & viſu. [In grãm redeamus) Pacem faciamus cum volu ptate, de qua male diximus, & litem cũ ea habuimus. redire.n. in grãm eſt contrarium illius, quod diximus indicere bellũ. [Aſſiduiq.).i. diuites. Nam aſſiduus diuitem ſignat, & diligentẽ, & attentum, & tunc dr̃ ab aſſideo, quod eſt inſto alicui rei. Id aũt ex ad, & ſedeo, & diuitem ſignat, & tunc ex aſſe, & do das componitẽ quaſi quod aſſem det. [Refert) A farcio, cis, qd̓ eſt impleo. [Cella) Gñale nomen, vnde addidit vinaria.i. cella, vbi ſtat vinum, qd̓ vulgo dr̃ cellarium. [Olearia) Vbi oleum Penaria vero vbi ſunt oia neceſſaria ad victum, vt panis, caſeus, carnes ſalitæ, candelæ. [Locuples) Oibus bonis plena, ſed proprie locuples dr̃, q multa prædia poſſidet, & poſſidet locos, & poſſeſſiones, dictus a loco, & plenus, quaſi locoꝝ plenus. [Porco) Honeſtius p ſingularem auxit, & eſt intellectio. vt, hoſtis habet muros. & eſt alius color, q dr̃ articulus. [Caſeo) Qui à coacto lacte dictus eſt. [Hortum appellant alteram ſuccidiam).i. pernam, quia debent hr̃e duas pernas.i. ſuccidias agricolæ vnam in carnibus ſalitis porcinis, & potiſſimum in lumbis porcoꝝ quos pernas dñt. Alteram in hortis, & in oleribus, quibus maxime viuunt, dicta aũt eſt ſuccidia, qd̓ paulatim ſuccidunt.i. incidunt, hanc vero Nonius ſucceſſionem neceſſariam appellauit, & tam fœmineo quã, neutro declinauit, & dixit lardum ſignare. [Conditiora) Saporem meliorem habẽtia, à condio, condiui, conditum. [Superuacanei) qa qñ eſt opus laborandi, tunc non debent venari, & aucupari, ſed qñ ceſſant ab opere. [Nec vſu) Ad vſum, & vtilitatem. [Vberius) Bene maritauit hæc verba. Vber nõe, & ſubſtantiuum eſt, & mammam ſignificat, & adiectiuum, vt hic, & hæc, & hoc Vber, vt, atq; vbere glebæ. [Specie) Aſpectu, aſpicio, cis, antiquo verbo, quo nunc per compoſitionem vtimur. vnde inſpicio, à quo ẽt auſpicium dcm̃ ab aue ſpicienda. [Allectat) Attrahit, frequentatiuum eſt ab allicio. [Apricatione) Ipſa ſtatione loci aprici. Eſt.n. locus apricus ſine frigore, & gaudens ſole. [Salubrius) Quod magis ſanitati conducat. [Arma).i. humeris dependentia dicta ſunt, ſiue ab arcẽdo, vt inqt Varro, qa his arcemus hoſtes, & eſt repetitio. Tale, & illud eſt Plauti in Curcul. Sibi ſua habeant arma reges, ſibi diuitias, ſibi honores, ſibi virtutes, ſibi pugnas, ſibi plia, dum mihi abſtineãt inuidere. [Talos) Taxillos. [Teſſeras) Genus eſt ludi cum lapillis quadratis intinctis aliqbus maculis aureis. hinc ẽt dñt ipſum ludum alearum, & ſchacorũ teſſeras. Vnde ẽt aliqua edificia cum iſtis lapillis quadratis ornata, & inſignita appellantur Teſſelata. [Ad multas res) Quia quaſi ad oẽm inſtitutionem humanæ vitæ ſcripſit volumina. iſte aũt Athenienſis fuit Socratis diſcipulus, q inter alia de Cyris ſcripſit, de maiore, & minore. [Oeconomic'). i. de re familiari οἶκος domus νέμω diſtribuo. [Inſcribitur) Intitulatur. [In eo libro). ſ. Oeconomico. [Critobulo) Nomine proprio, quod boni ſit conſilij dicto, βουλὴ enim eſt conſilium. [Præſtanti ingenio) Et ablatiuo, & genitiuo in locutione vti poſſumus, vt ſumma virtute, & ſummæ virtutis. Virg. & talem ablatiuum Ser. appellat ſeptimũ caſum, vt, Et pulchra faciat te prole parentẽ. [Lyſander) Ille venit legatus ad Cyrum noïe Lacedæmoniorum, q tunc erat Sardibus ciuitate pclara Aſiæ, quæ hæ ſardes. plur. declinatur. [Vir ſummæ uirtutis) Atqui, inqt Aemilius Probus, quod magnã reliquit ſui famam magis felicitate quã uirtute partã. [A ſocijs) Lacedæmonijs cõfœderatis. [Comem).i. benignum, & ſuauem. vt hic & hæc comis, & hoc come, inde comes comitis. [Proceritates) Eminẽtias. [In quin) Hoc eſt in ſpatium quinque vnciarum, & p ſeparationem unius arboris ad alteram in ordinem poſitæ. unde nota quod uncia tam ponderandarum, quã menſurandarum rerum eſt terminus. [Humũ ſub. & pu.) hoc eſt exaratã. [Dixiſſe) Sup. loqtur So. [Solertiam) Acutam, & ſubtilem artem, & ſubtilitatẽ ingenij. [Dimenſus) Paſſiuæ ſignõnis eſt nunc, & actiuæ paulo poſt. ut, Atqui ego illa oia ſum dimenſus. metior, tiris. [Ornatũ perſicum) Vno verbo expreſſit quidqd dixit Xenophon in eo lib. [Gẽmis) Hoc intereſt inter gẽmas, & margaritas, quod margaritæ ſunt pertuſæ, & albæ, gẽmæ uero diuerſi coloris, & integræ. [Ceterarũ rerum) Et rei familiaris, & militaris. [Marcũ quidem Valerium Coruinum) Ponit exempla de Latinis, ne minoris exiſtimationis videantur Latini quã Græci. Coruinus.n. præclara familia Romanorum, quæ Coruina dicta eſt, appellatur, quæ miraculo quodam eſt nata. Nam olim cũ quidam Romanus cum uno Gallo pugnaſſet, Coruus quidã auxilio fuit Romano, & illi Gallo maximo impedimento cũ alijs, & unguibus, adeo ut Rom. ille Gallũ ſuperarit unde Coruinus ille dictus Roman' eſt, à quo familia Coruina eſt cognominata. [Eoſq. coleret) Arando, ligonizando, vt de Cincinnato diximus. [Cuius) M. Valerij, ne paruæ auctoritatis vir videretur, laudat ipſum à dignitate, & eſt genus intercurrens. [Quantũ ſpatium. ſ.) Quadraginta ſex anni. qa ab hoc ſpacio annorum 46. noſtri maiores voluerunt eſſe principium ſenectutis. [Fuit in curſu honoꝝ) & in hac ſenectute maximæ habitus eſt auctoritatis, in qua ẽt beatior fuit, quod dicit. Atque huius. ſ. M. Valerij. [Media). ſ. ætas. [Plus laboris) Labor. n. differt à dolore, vt oñ inqt Cic. Tuſcul. qõnom, Labor eſt quædam functio ai, vel corporis grauioris operis uel muneris. Dolor aũt motus aſper in corpore alienus à ſenſibus. [In quẽ).i. Attilium Calatinum. [Eulogium) Benedictum εὖ bene, λέγω dico, quod. ſ. dicebat Populo R. primarium fuiſſe. [Virũ) certe maxima laus, q primarius Populus R. diceretur conſenſu oium ciuium. hic vero eſt ille de quo inqt Plin. & dux aduerſum Carthaginẽſes miſſus, maximis, & munitiſſimis ciuitatibus, Aetna, Drepano, Lilybeo hoſtilia plia deiecit, Pachynum cepit, totamq. Sicilia peruagauit, paucis nauibus magna hoſtiũ claſſem duce Amilcare ſuperauit. [Carmen) Epitaphiũ quod erat tale. Attilius Cala. vir primarius Populus R. oibus conſentiẽtibus. [Grauis) Venerabilis. [Pontificẽ) vel à ponte ſoblicio ligneo, q eſt vbi ſacra fiebant, vt diximus, vel à ponte q fit qdam pons ad diuina [Paullo Æmil.) patre tuo. [Africano) Auo tuo. [De maximo. Q. Fa.) Maximo, de qbus ſupra diximus. [In ſnia).i. in explicatione mentis ſuæ in concilio q d faciendum, & qd non faciendum eſſet, eum habebant aliqd in Senatu deliberare, & oẽs Senatores ſuam ſniam dicebant. [Nutu) Signo capitis annuentis alicuius faciendæ, vel nõ faciendæ rei. Id aũt differt ab annuo, & nuto. nã nutare eſt capite annuere Nuere vero labro vel oare, nictare oculis. [Honorata) Non aũt contempta, quæ oino grauis eſt. [Sed in oi orõne).i. in oi meo ſermone. vnde nota quod ponit modum comparandæ auctoritatis, quæ quidem auctoritas, vt diximus, eſt ſnia imitatione digna ſine rõne, hoc eſt ratio.i. cauſa non quæritur in ea, vt ſolebant de Pythagora dicere. [Efficitur) Concluditur. [Oratione).i. verbis laudatione, & iactatione de ſeipſo cũ non veneretur pp ignauiam ſuam, & poſtulat venerari per canos, & rugas. [Quia non cani) Capilli albi. [Rugæ) Cõtractæ cutes. [Sed honeſta) Hoc eſt cũ virtute, & continentia. [Superior).i. præterita. [Vñr) Cum non ſint leuia atq; cõia, ſed ſingula atque præcipua. ſ. & ſalutari, vt ſummo mane ire ſalutatum ſenes domum ſuam, ſi aliquid velint, habeantq.. de quo Iuuen. fecit mentionem, ut Me ne ſalutatum, & cetera. [Appeti) Adiri, dare locũ ipſis in oibus locis. [Aſſurgi) Com prætereunt. ipſi iuuenes aſſurgere, & debitam reuerentiam, & voris, & geſto perſoluere ſeſtinent. [Deduci) De domo ad tẽplũ comitari. [Cõſuli) Peti ab eis conſilium. [Quæ) Oia hæc prædicta Lyſandrum, de quo diximus. [Tribuitus) Expectationis & exiſtimationis datur. [Nuſq̃) quam Lacedæmone. [Memoriæ proditũ eſt) Scriptum, & manifeſtum, & mandatum memoriæ. [Ludis) Tpe ludorum. [Ad Lacedæmonios) Legatos. ſ. qui eodem ſpectaculo erant apud Athenas. [A cunctu) Vniuerſo coniuncto. quaſi coniunctus dictus cũctus eſt, totus vero à tot q̃uis habet pͥmam longam, & vnius corporis plenitudinem ſignificat. Ois vero vl̃em, ſed iſta ſæpiſſime confunduntur. Virgili. Omnemq. reuerti per Troiam. Stati. Et toto imponam ordine nepotes. [Conſeſſu) Athenienſium. [Plauſus) Signum approbationis, & cõmendationis, cum percuſſionibus manuum datum Lacedæmonios bene feciſſe, & ipſi tñ nõ faciebant, & laudãdo Lacedæmonios vituperabãt ſeipſos. [In noſtro) Romano. ſemper. o cum Græcis latina coniungit, ne Latini qdem Græcis viderentur eſſe minores. [In primis) Ante omnia. [Sniæ) Explicationis mentis ſuæ in conſilio. [Honore) aliqua dignitate præcedentibus. [Sed ijs q cum imperio).i q pñt imperare in ciuitate, vt Senatores, & conſules, & dictatores, non autem quod hoc loco intelligatur pro officio militari, imperatores enim appellabantur, quos dñt capitaneos, & exercitui præerant, & ſinguli ab aliqua re geſta, vel ab exercitu, vel à Senatu hoc nomine nũcupãtur. [Maiores natu) Seniores augures. [Voluptates corporis) Vt cibi, & potionis. [Fabulã).i. comœdiam. per ſimilitudinem loqtur, qa ſicut comœdia in actus eſt diuiſa, ita ætas noſtra in actu iũ pueritiæ, tum adoleſcentię, & cetera. [In exercitati) qa nullas exercitiones habuerunt in recitandis comœdijs. vnde in fine.i. in vltimo actu. [Corruerint).i. defecerint nimium defatigari. Exercitatus aũt ab exercito differt in hoc, quod exercitatus q eſt expertus, & exercitationẽ, & peritiam habuit alicuius rei dicitur. Exercitus eſt defatigatus. vt Virgilius, Nate Ilia cia exercite fatis. [Hiſtriones) Enim ſunt actores comœdiarum, dicti ab Hiſtro quodam, q primo cœpit recitare. & de Tuſcia Romam ductus fuit. [At ſunt moroſi) ἀνθυποφορὰ facta à Cato. ex pſona il

loꝝ adoleſcentuloꝝ qui audiebant. moroſus aũt dr̃, quod varijs moribus cõtrarijs,& peruerſis inſtructus eſt,& faſtidioſus,& nulla re contentatur, & modo ait,modo negat. (Anxij) Moleſti ab angore. (Iracundi) In oĩbus indignationem hñtes. (Difficiles) Queruli,cum quibus nemo viuere põt,cuius contrarium eſt faciles.(Etiã auari)Ab aueo,& ære,quod auidus ſit æris.Vñ Terent. Quãto ſeniores ſunt,tanto auidiores.Et Ho.Et inuẽtis miſer abſtinet, ac timet vti, Vel quod res oẽs timide gelideq. miniſtrat, Dilator,ſpe lõgius,iners,auidusq. futuri, Difficilis,querulus laudator tp̃is acti. (Non ſenectutis) Quia ſi ſenectutis eſſent,in oĩ quidem ſenectute eſſent,quod non eſt in oĩ ſenectute,vt patet in exẽplis.(At moroſitas)Et adhuc vult excuſare illa vitia,quæ dñr eſſe in ſenectute,quãuis non ſint ſenectutis,ſed moꝝ ſint.& ſubiungit aliquas excuſationes debiles.Eſt.n.excuſatio reprehenſionis,& culpæ diminutio,ſed quæ excuſatio.(Contẽni)In contemptu filioꝝ eſſe,qm̃ non ſit quod iubeat. (Deſpici) Non venerarĩ a filijs,cuius cõtrarium eſt ſuſpici,hñri in honori. (Illudi) Quoꝝ illuſio grauiſſima eſt ſenibus. (In fragili corpore) In vulnerato digito,ſi qs tangeret. (Moribus bonis)Et bonis addidit. qa mos eſt verbum μέσον,& bonus,& malus,ſicut nobilis,& illuſtris.(Artibus).i.diſciplinis virtuoſis.(In Adelphis)In comœdia Terent. quæ Adelphi dr̃.i.fratres.quia quo fratres in ea diuerſis moribus inducuntur. Demea durus,& Mitio benignus,& comis.(In altero).ſ.Demea. (Duritas) Ita legunt multi,ſed Nonius Mar.diritas legit,hũc textum allegans,& dr̃ diritas adeoꝝ ita miſſa.(Comitas)Benignitas.(Sic ſe)Concluſio ætatis ſenilis. (Coaceſcit) Acetum ſit,quod ὄξος dñt. (Seueritatem)Veritatem ſequentem. (Seuerus)Grauis,maturus,quaſi ſequens verum dictus. (Abſurdius)Inaudibilius,ſine loco.(Quo minus viç)Ad foſſam mortis, ꝑ ſimilitudinem viatoꝝ dicit,quod ſi lõgius ab vrbe irent, & magnũ viaticum ferrent,eſſet quid abſurdum,& vituperabile,ſic ſenes q non multum diſtant a morte,eſt abſurdum hr̃e,& plus quęrere quam oportet, & ſufficiens ſit ad paruum ſui tp̃is ſpatium, peragendum,ſed illud verum eſt Terent.dictum.Id.n.vitium cõe omnium eſt, quod nimium ad rem in ſenectam intenti ſumus.

ASCEN. SEquitur tertia, &c.) Accedit ad purgationẽ tertij obiecti, dicẽs, Tertia vituperatio ſenectutis ſequitur.ſ.purganda. Vituperatur ẽt tertio,quod dñt eam carere voluptatibus. O ꝑclarum munus.i.donum ætatis.ſ.ſenilis,aut longæuæ Quidẽ .i.certe id ſup. dicerem, ſi auſert à nobis id, quod eſt vitioſiſſimũ in adoleſcentia,videlicet indulgere voluptati, & libidini. Enim pro quia,ò primi adoleſcentes Scipio, & Læli accipite.i.audite, & intelligite veterem orationem Archytæ.ſ.philoſophi, Tarentini.i.à Tarento oriundi viri magni,in primis.i.inter primos, & præclari.i.præter ceteros clari in philoſophia, quæ oratio eſt tradita mihi cum ego adoleſcens eſſem Tarenti cum Quinto.ſ.Fabio Maximo. Archytas ſup.dicebat nullam peſtem.i.perniciem, & labem capitaliorem.ſ.magis pernicioſam eſſe datam homini à natura quam voluptatem corporis,cuius voluptatis libidines auidæ.i.cupidę excitarentur temere.i.temerarie,& inconſiderate, aut fere ſemper,& effrænate.i.ſine fræno,& moderatione ad potiundum.i.vt ea patiantur. Hinc.i.ex hac voluptatis potione dicebat proditiones patriæ, hinc dicebat euerſiones reꝝ pub.i.imperiorum,& ciuitatum,hinc dicebat colloquia clandeſtina.i.occulta cum hoſtibus naſci.i.proficiſci. Et dicebat nullum denique ſcelus, & nullum facinus magnam eſſe ad quod ſuſcipiendum.i. in ſe admittendũ,& faciendum,libido.i.mala appetitio voluptatis nõ impelleret.ſ.eum in quo eſſet. Vero pro ſed,dicebat ſtupra .i.violationes,& oppreſſiones nõ coniugatorum, & adulteria.i. coniugatorum fornicationes, & oẽ flagitium ſup. aliud.i.ſcelus flagitione, & increpatione vehemẽti dignum ea excitari.i.prouocari nullis alijs illecebris.i.illectionibus niſi voluptate.Cumq;.i. & cum ſiue natura.i.naturalis vis cœlorum, vt volebant Epicurei,ſiue quis.i.aliquis deus.vt volebant Stoici, dediſſet hoĩ nihil præſtabilius mente, dicebat ſup.nihil eſſe tam inimicum.i.aduerſum,& contrarium huic diuino muneri ac dono,quam voluptatem.Enim pro quia,nec.i.& non,& dicebat locum nõ eſſe oĩno. Temperantiæ dominante libidine,ubi vel qñ dominetur libido, nec virtutem poſſe conſiſtere in regno voluptatis.i.vbi dominaretur,& regnaret voluptas. Quod.i.quæ res,aut quod dictum, quo.i.ut poſſet intelligi magis.i.euidentius.Ipſe iubebat fingere animo.i.per imaginationem conſtituere aliquem incitatum tanta uoluptate corporis,quanta maxima poſſet percipi.ſ.ab aliquo & cenſebat fore dubium nemini quin talis tandiu.i.tantiſper dũ gauderet ita,id eſt ſic immoderate nihil poſſet agitare mente. Et nihil poſſet conſequi.i.complecti, & comprehendere ratione, & nihil cogitatione. Quo circa cenſebat nihil tam deteſtabile,& tam peſtiferum quam voluptatem. ſiquidem.i. qñquidem ea cum eſſet maior.i.intenſior,& longior.i.diuturnior extingueret oẽ lumen animi.i.intellectus,& rõnis. Hæc cum,&c.Proſequãtur narrationem ſuam, qua probat quam execranda ſit voluptas beluina,quæ à ſenectute minus percipiatur, dicens, Nearchus q dr̃ nouus princeps,hoſpes noſter. Tarentinus.i.à quo cum Tarẽti eſſem hoſpitio accipiebar dicebat ſe accepiſſe.i.audiuiſſe, à maioribus natu.i.à ſenioribus Archytam locutum ſup.eſſe hęc,cum Caio Pontio Samnite patre eius.ſ.Samnitis, à quo Publius Poſtumius,& Titus Veturius conſules Romani ſunt ſuperati. Tunc ſup.cum quidem.i.certe,Plato Athenienſis .ſ. pħs interfuiſſet ei ſermoni,quem.ſ.Platonem,ego reperio.ſ.in monumentis librorum veniſſe Tarentum Lucio Æmilio,& Appio Claudio conſulibus. Sed ſup. quærens forſan quorſum hæc ſup. tendant, & reſpondent,vt intelligatis ſi non poſſumus aſpernari.ſ.contemnere voluptatem rõne, & ſapientia, magnam gratiam eſſe habendam ſenectuti,quæ efficeret,vt ſupp.id non liberet (media longa à libet).i. non inepte placeret nobis.ſ.indulgere voluptati,quod non oportet.i.non deceret. Enim pro quia, voluptas inimica rationi impedit conſilium.i.conſultationem, & præſtringit.i.faſcinat quodam modo, quaſi arte præſtigiatoria oculos, vt ita dicam mentis,nec habet vllum cõmercium.i.rationem, & ſocietatem,vt hñt cõmercantes inter ſe cum virtute. Quidem .i. certe, ego feci inuitus,vt eijcerem .i. (vt Valla adnotauit) inuitus eieci Senatu Lucium Flaminium fratrem Titi Flaminij viri fortiſſimi,cuius mentio facta eſt in principio huius operis, ſeptem annis poſt quam .ſ. Lucius fuiſſet conſul, ſed putaui libidinem eius notandam .i. nota infamiæ, & eiectionis e Senatu taxandam. Enim pro quia ille.ſ.Luc.frater Titi cum eſſet conſul in Gallia.ſ. Ciſalpina apud Placentiam exoratus eſt .i. precibus inductus. (Non aũt legitur exhortatus eſt) in conuiuio à ſcorto.i.meretricula,aut puero exoleto,quo ætas illa abutebatur,vt feriret.i. percuteret ſecuri aliquem.i.quemlibet .i. quemuis vnum eorum qui eſſent in vinculis damnati rei capitalis.i.ad capitis amputationẽ pertinentis.Hic.ſ.Luc.eſt elapſus.ſ.a nota infamiæ, Tito.ſ.Flaminio fratre ſuo Cenſore,qui fuerat .ſ. cenſor proximus ante me. Vero pro ſed,libido tam flagitioſa,& tam perdita,quæ coniungeret dedecus imperij,quod tunc gerebat cum probro.i. turpi facinore,& ignominioſo vitoperio priuato.i.proprio,& hoĩs ornaſi,neutiq. .i. ea nulla parte potuit probari .i. approbari mihi, & Flacco, quibus promiſſa data eſt cenſura. Sæpe &c. Confirmat aliorum quoque auctoritate quam deteſtanda ſit voluptas, dicens,Ego audiui ſæpe à maioribus natu.i.à ſenioribus, quia pauca erant à Romanis tunc ſcripta. qui dicebant ſe porro .i. prorſus uel longe ante, ſeu oĩno pueros audiuiſſe à ſenibus Caium Fabricium Imperatorem illum Romanum à continentia, & abſtinentia laudatiſſimum, ſolitum mirari quod cum eſſet legatus apud Pyrrhum regem .ſ. Epirotarum audiſſet à Cynea pħo, & præceptore Pyrri Theſſalo .i. in Theſſalia nato eſſe quendam .ſ. Epicurum,quem vt literarum imperitior, aut vt noĩe indignum non nominat Athenis,qui profiteretur ſe ſapientem, & eum dicere oĩa quæ faceremus eſſe referenda.i.dirigenda tanq̃ ad finem ſummum bonum ad voluptatem. Non tñ voluptatem corporis amplexus eſt. Quod.i.quam rem.ſ.talem pħum eſſe Athenis dicebant Manium Curium,& Titum Coruncanum, quorum in libro de Amicitia mentio facta eſt,audientes ea eo.ſ.Fabricio,ſolitos optare,vt .i. ad voluptatem oĩa referenda eſſe perſuaderetur Samnitibus,tunc hoſtibus Romano Imperio,& Pyrrho ipſi,apud quem talia dicebantur,quo .i. ideo,vt poſſent facilius vinci,cum dediđiſſent ſe voluptatibus. Manius Curius vixerat cum Publio Decio,qui deuouerat ſe .i. morti addixerat, & ea voto mortem obierat pro rep. quarto conſulatu quinquennio .i. per ſpatium quinque annorum ante eum conſulem .i. anteq̃ ipſe Manius eſſet conſul. Fabricius norat eundem .ſ. Curium, & Coruncanus norat eundem,qui iudicabant. tum.i.partim, & ſua.i.propria vita,tum.i.partim,aut ſimul ea facto eius Decij,quem dico.ſ.ſe denouiſſe,eſſe aliquid pulchrum natura,atque præclarum quod peteretur .i. expeti deberet ſua ſponte .i. ꝑꝑ ſe, & ex ſua natura,& quod optimus quiſque.i.oĩs vir bonus ſequeretur ſpreta,& contempta voluptate. Id aũt eſt bonum honeſtum,de quo in officijs late diſputatum eſt. Igitur quæres forſan,quorſum.i.ad quam intentionem,cur multa diximus de voluptate,& rñdet Cato, quia non modo.i.non ſolum nulla vituperatio, ſed ẽt ſumma laus eſt ſenectutis,quod ea.ſ.ſenectus nulla voluptates deſiderat magnopere. Caret.n.epulis,& menſis extructis.ſ.opipare,& poculis frequentibus,& ergo caret vinolentia.i.ebrietate,& cruditate.i.indigeſtione,quæ prouenit ex nimia ingurgitatione ciborum, & in-

ſomnijs

ſomnijs.i.phantaſmaticis viſionibus his,q crebro laborant appa-rere ſolitæ. Sed ſi dandum .i. concedendum eſt aliquid voluptati (qm̃ non facile.i.difficulter obliuiſcimur blanditijs eius. Enim pro quia: Plato diuinus .ſ. Philoſophus appellabat voluptatem eſcã .i.ineſcationem malorum,quod.i.quia videlicet hoĩes capiantur ea.ſ.voluptate,vt piſces ſup.capiantur hamo.i.ferro adunco, aut ſimili iniſtro.) concedendum eſt inq̃ aliquid voluptati. vnde q̃q̃ ſenectus careat.i.carere debet epulis.i. cibis immoderatis.i. immoderate ſumptis, tñ poteſt delectari conuiuijs modicis. quod probat exemplo dicens.Ego puer videbam ſępe Caium Duilium filium Marci,qui deuicerat primus Pœnos.i.Carthag.claſſe.i.nauali prælio. videbam dicit puer ipſum ſenem redeuntem a cœna. Conuenit aũt perſonæ,vt permittat conuiuia, quæ ipſe Ca. vſque ad ebrietatẽ interdum cum amicis celebraſſe legitur. Delectabatur.ſ.Duilius funali.i.lampade ex ſune picato,unde Maro, & noctem funalia uincunt. & tibicines,qui ad hilaranda conuiuia adhibebantur,quæ.ſ.funalia,& tibicines ipſe priuatus .i. cum eſſet magiſtratus ſumpſerat ſibi nullo exemplo.i. neminem imitatus,nec à quouis tradita. quia quæ non ſcimus per nos accipimus a tradente gloria,quam ex nauali victoria pepererat, dabat ſup. ẽt tm̃ licentiæ.i.permiſſionis ex libito. Sed quod ego alios ſup.lector,aut taxo reuertar iam ad meipſum. Primum ſupp. fateor,quod habui ſemper ſodales.i.ſocios meoſ, quaſi ſocios ad dapes. Aũt pro ſed,ſodalitates.i.ſocialia conuiuia ſunt conſtitutæ me quæſtore.i.cum eſſet quæſtor,& hoc ſacris idæis .i. Troianis,Magnæ matris ſup.deorum,uidelicet Cybelis acceptis.ſ.Romanis. Epulabar igitur, &c. Ne ſuo exemplo ad comeſſationes inducere uideretur,modeſtiam,& temperantiam ſuam in conuiuijs recitat forte maiorem quam habuerat, ſed conuenit magiſtro morum nihil turpe de ſe fateri. dicit ergo. Ego igitur,quia ſodalitates inſtituerăm,epulabar cum ſodalibus,ſed omnino modice.i.ſobrie,& modeſte,ſed erat.ſ.in me quidam feruor ætatis.ſ. iuuenilis. Qui.ſ.ætate progrediente.i.ad maturitatem tendente, oia quæ in adoleſcentia ſunt cruda,& indigeſta, hoc eſt inſtituta adhuc & rudia,fiunt ẽt in dies.ſ.ſingulos mitiora? q.d. decoctiora,& maturiora. ut poma matura mitiora ſunt quam cruda, & viridia. Neque.n.metiebar.i.compenſabam delectationem ipſorum conuiuiorum magis uoluptatibus corporis, quam cœtu .i. concione,& conuictu amicorum. Enim pro quia,maiores.i.priſci Romani,aut Latini noiarunt accubationem epularem .i. pp epulas amicorum.ſ.ſimul accubantium. Quia hæc coniunctionem vitæ vocarunt,dicit,conuiuium,& id melius quam Græci,q uocant hoc idem quod.ſ.nos conuiuiũ, tum.i.aliqñ compotationem,vt συμπόσιον,tum.i.σύνδειπνον cõcœnationem,ſeu comeſſationem,ita vt videantur probare.i.approbare maxime id.ſ. refectionem corporis,quod eſt minimum.i.minime faciũdum, in eo gñe.ſ.bonorum,aut ſolatiorum. Ego vero delector conuiuijs tẽpeſtiuis.i.ſuo tpe habitis pp delectationem ſermonis,nec ſolum cum æqualibus.i.coæuis meis,q pauci admodum reſtant.i.reliq, & ſuperſtites ſunt,ſed ẽt cum ætate veſtra.i.iuuenili, in qua uos eſtis Scip.& Læl.& vobiſcũ,& habeo.ſ.in animo magnam grãm ſenectuti,quę auxit mihi auiditatẽ ſermonis.& ſuſtulit auiditatem potus,& cibi.Quod ſi ẽt iſta videlicet potus,& cibus delectãt quem .i.aliquẽ ſenem(ne videar oino induxiſſe voluptati bellũ cuiue.ſ. uoluptatis eſt fortaſſe,ẽt quidam modus naturalis)non intelligo ſenectutem carere ſenſu.i.perceptione. Ne quidem .i. non ẽt in iſtis ipſis uoluptatibus,quæ ex cibo,& potu naſcuntur. Vero pro ſed,& magiſtri conuiuiorum,ſicut miniſteria pro miniſtris,& ſeruitia pro ſeruis vulgo accipimus inſtituta à maioribus ſup.nr̃is delectant me. Et.i.ſimilis ſermo maiorum qui adhibetur à ſummo magiſtro.i.principe conuiuij,aut architriclino,aut à rege cõuiuarum in populo.i.inter potandum proponens qõnem feſtiuam,& conuiuijs congruam. Et pocula minuta, atq; rorantia .i. guttulis aquæ recẽtis,qua abluta ſunt reſperſa,ſicut in ſympoſio.i.cõpotatione Xenophõtis.i.quam Xenophon inducit in Pædia Cyri. Et refrigeratio,aut potus per aq̃ recens hauſtã,aut corporis ſpiritus lenis aura delectat ſup.me in æſtate,& viciſſim .i. ecõuerſo facta uiciſſitudinẽ,aut ſol.ſ.incũbẽs in locis apricis ex aduerſo boreæ, aut ignis hybernus.i.tpe hyberno repente delectat me. Quæ.i. quas res ego qdem ſoleo perſeq ẽt in Sabinis,& compleo quotidie cõuiuium.i.numerũ conuiuarũ. Quod.ſ.conuiuium nos pducimus uario ſermone ad multã noctem,immo interdũ ultra medium noctis,quã.i.quantum poſſumus maxime. Quia ergo uino ſe fuiſſe legitur,id quodãmodo nũc purgat. At nõ eſt.ponit aliã obiectionem dicẽtium ſenibus imminui voluptatem veneream. quod quidem fatetur, ſed nõ deſiderari,cum tñ libido iucundius deſit quã adſit. Ordo eſt,at.i.ſed tanta quaſi titillatio.i.irritatio,

& prurigo libidinis,quanta eſt in iuuentute voluptatum pſertim venereaꝝ non eſt in ſenibus. Credo,inq̃t Cato quod non ſit. ſed nec deſideratio quidẽ talium voluptatum. Sophocles grauiſſim⁹ Tragœdiæ ſcriptor,inq̃t bene.i.conuenienter,apte cum quidam quæreret ex eo iam cõfecta ætate.i.hñtem iam ætatem confectã, oiſi ſit ex eo cõfecto ætate. Ne.i.an vteretur rebus venereis.i.an ne coiret adhuc,inquit dico dij meliora ſup.dent. Vero pro ſed, ego profugi libenter illinc.i.ab hac libidine venerea, tanq̃ a dño agreſti.i.ruſtico,& duro, & ita inſani ac furioſo. q̃a amor furor eſt,vt Georg.4.In furias ignemq̃. ruunt,amor oibus idem. Odio ſum, & pro.i.moleſtum eſt fortaſſe cupiditas talium reꝝ carere ſup.talibus rebus.i.non hr̃e,vbi libidinẽ expleant. Vero pro ſed, iucundius eſt ſatiatis.i.ſaturatis.i.quos ſatietas coitus cepit,& expletis.i.quoꝝ ætas veneri apta expleta eſt. Nam,ut dicit.i.ibidem Maro,Frigidus in venerem ſenior eſt. carere.ſ.tali libidine, & teſtigine,quam frui.i.voluptatem ex eo capere.Quanq̃ qui nõ deſiderat ſup.hæc non caret his,carere.n.eſt non hr̃e rem,qua indigeas.vnde abſunt multa qbus proprie non caremus.Ergo dico non deſiderare ſup.talia eſſe iucundius quam frui. Quod ſi bona .i.fortior ætas fruitur iſtis ipſis voluptatibus, ipſa fruitur primũ libentius rebus paruulis.i.paru emolumenti,vt ipſa parua eſt, & parum ſapit,ut.i.quemadmodum diximus, & deinde ſi.i.tametſi non potitur ẽt abunde iis,ſup.rebus quibus ſenectus potitur, tñ non caret eis oino. Vt.i.quemadmodum is,qui ſpectat.ſ.fabulaꝝ actiones,ſeu actus in prima.i.proxima ad poſtremum.cauea.i.cauo conſeſſu populi,per modum coronæ circunfuſi,delectatus magis quam qui in vltima,quia melius intelligitur, tamen tñ qui ſpectat in vltima cauea ẽt delectatur. Sic adoleſcentia intuens prope.i.è propinquo voluptates,delectatur ſup. eis magis quam ſenectus. ſed ſenectus ſpectans,eas procul,delectatur ẽt, & tm̃ quantum ſat.i.ſatis eſt. At id econtrario quanti.ſ.momenti, aut commodi ſunt illa,quæ ſenibus contingunt,uidelicet animum eſſe ſecũ, vt dr̃ viuere ſecum (vnde Perſius. Tecum habita) tanq̃ ſtipendijs.i.ſalarijs,& militationibus,ſeu auctoramentis, & lucris libidinis,ambitionis,contentionis,inimicitiarum,& cupiditatum omnium, quæ ſunt in adoleſcentia tanq̃ emeritis.i.repoſitis, & à militia tali,vt minus idoneis abſolutis. Vero ſed, ſi ſenectus habet aliquid tanq̃ pabulum.i.nutrimentum ſtudij,atque doctrinæ .i.ſe exercet ſe in ſtudio,& doctrina,& ita compararit miſeris viatica cauis. nihil eſt iucundius ſenectute ocioſa.i.a publico negocio libera. O Scip. Nos uidebamus Gallum familiarem patris tui.ſ.Pauli Aemilij,aut Publij Scipionis mori.i.emori,& enecari in ſtudio dimetiendi pene.i.quaſi cœli,& terræ ſup.dimetiẽdæ. Quoties lux.ſ.poſtera.i.claritas ſequẽtis diei oppreſſit.i.obruit, & deprehendit in labore illum ingreſſum ſcribere aliquid noctu .i.tpe nocturno? q.d.frequentiſſime,& ita in ſtudio ſcribendi pnoctauerat. Quoties oppreſſit.i.antevenit,& obruit,vt diſi cum cœpiſſet aliquid ſcribere mane? q.d.ẽt frequentiſſime. Quam.i. quantum putas delectabatur cum prędiceret nobis multo ante.ſ. quam contingerent defectiones, quæ Græce ἐκλείψεις vocãtur ſolis,& lunæ,q.d.plurimum quod ſup.faciebat in ſtudijs leuioribus .i.rerum minus grauium minusq̃. neceſſariorum. Sed tñ acutis.i. ſubtilibus,& argutis,quam.i.quantum gaudebat Neuius ſuo bello Punico.i.comœdia ſic inſcripta? q.d.plurimum. quam.i.quãtum Plaut. Truculento.i.illa comœdia, quam.i.quantum Pſeudolo.i.alia dicta comœdia? q.d.etiam plurimum. Ego uidi etiam Liuium.ſ.Andronicum qui primus fabulam Romæ edidiſſe dr̃, ſenem.i.iam annoſum,qui cum eluxiſſet.i.emiſiſſet,& quaſi è tenebris ignorationis in lucem agnitionis euocaſſet ſeptem anteqoam ego natus ſum (non ſtaret grãmatica ſi dicatur ſeptem annos. quia anteq̃, & poſtq̃ menſuram ipis in ſolo ablatiuo regunt) eluxiſſet dico Cethego,& Tuditano conſulibus.i.cum illi eſſent cõſules proceſſit ſup.ad id ætatis, uidelicet uſque ad adoleſcentiam meam, & ita plurimos annos ei ſtudio impartiuit. Quid loquar de ſtudio Publij Licinij. Craſſi &.i.ſimul iuris pontificij.i.quod nunc canonicum dr̃, & ciuilis.i.quo Craſſus ſtuduit,& pontificio iuri,& ciuili. unde,vt annotauit Valla hic vni dictioni,vt pote ſtudio attribuuntur duo genitiui, quoꝝ alter actiue,alter paſſiue ſignãt. ſtudiũ.n.Publij Craſſi eſt quo Craſſus ſtuduit,ſtudium iuris,quo iuris ſtudium eſt à Craſſo,aut ſit ita dictũ quo ius ſtudium eſt à Craſſo,&c. Aut qd dicam ſup. de ſtudio huius.i.nr̃i tpis. P.Scip.ut pote qui factus eſt pontifex max. his diebus. Atqui.i.ſed certe neſcio quo non uidimus eos oẽs, quos cõmemoraui ſenes flagrantes.i.ardentes his ſupradictis ſtudijs. Vero pro ſed, quãto ſtudio uidebamus M.Cethegum ẽt ſenem, quẽ Ennius poeta ille recte dixit medullam.i.penitiſſimam,& ita potiſſimã partem,ſeu virtutẽ Suadæ.ſ.deæ leporis,eloquẽtiæ,quę

ab Horat.ſuadela,à Græcis dr̃ πειθώ. vnde,vt recitat Angelus Po
lit.Miſcell.cap.91.Cic.in Br.hoc dictum Ennij ſic interpretatur:
Suadæ medulla,inq̃t πειθώ quam vocant Græci,cuius effector eſt
orator,hanc ſuadam appellauit Ennius, eiuſ aũt Cethegum me
dullam fuiſſe vult, vt quam deam in Periclis labeis ſcripſit Eupo
lis ſeſitauiſſe,huius hic medullam nr̃m oratorem fuiſſe dixerit.
hactenus in Bruto. Cic.& paulo poſt Polit. Quam aũt vocauit
Ennius ſuadã,puto eãdem ſuadelam.Horat.inq̃t.n.Sed bene nũ
matum decorat ſuadela venuſq;. dr̃ ẽt Latine lepos.quanto inq̃
ſtudio videmus Cethegum exercere in dicẽdo.i.arte dicẽdi? q.d.
in maximo.Quę ſunt igitur,&c.Docuit turpẽ,aut pecuniam,ſeu
belluinam voluntatem eſſe in ſene,non deeſſe tñ delectationem
naturalem in cõuiuio licet venerea titigine non rũpatur.nunc
docet veram,atque honeſtã,quæ animi eſt voluptatem,plus ẽt in
ſenibus,quam in alijſ eſſe dicens,Quę igitur voluptates epularũ,
aut ſcortorũ ſunt comparandæ.i.dignæ quæ cõparentur cum his
.ſ.honeſtis voluptatibus,& ſtudijs ſenum? q.d.nullæ. Atque hæc
antedicta ſtudia ſunt ſup.ſtudia doctrinæ, quæ creſcunt quidẽ.i.
certe licet non oĩbus,ſaltem prudentibus,& bene inſtitutis.ſ.ab
ineunte ætate creſcunt,dico pariter cũ ætate.Vt.i.quemadmodũ
honeſtum illud eſt Solonis,quod ait quodã verſiculo, vt diximus an-
te.i.prius, aut ſupra ſe ſeneſcere .i. fieri ſenẽ addiſcentem indies
.i.quotidie multa,vbi notabitur indies ſine incremẽto poni,quã
voluptate animi certa nulla ſup.voluptas alia poteſt eſſe maior.
Ego venio nũc ad voluptates agricolarũ.i.quas hñt agricolæ,qui
bus.ſ.voluptatibus ego delector incredibiliter,quæ nec impediũ
tur vlla ſenectute,& vñr mihi accedere ꝓxime ad vitam ſapiẽtis.
Habent.n.agricolæ rõnem.i.cõmercium cum terra.i.elemẽto in
fimo,quæ terra nunq̃ recuſat imperium.ſ.agricolæ. vnde Maro:
Vt quamuis auido parerent arua colono,&c.nec reddit vnq̃ ſine
vſura.i.ſine fœnore,& excremento dato, quaſi ob vſum ſeminũ,
aut laborũ,quod accepit.ſ.ſemen ab agricola.Sed alias.i.alio tpe,
aut aliqñ reddit ſup.cum minore fœnore, ſed plerũque.i.vt pluri
mum cũ maiore fœnore, q̃q̃ non modo fructus.i.terræ.i.fruges,
quæ colliguntur,ſed ẽt vis,ac natura ipſius terræ delectat me,q̃.ſ.
terra,cum.i poſtq̃ excepit gremio.i.receptaculo ſeminis,cũ gre-
mium mulieris eſt inter ſemora, cum ſinus ſit fere inter brachia
ad pectora,molito.i.mollificato, & ſubacto.i.domito p aratio-
nem,& culturas alias: ſemen ſparſum.i.diſſeminatum, ipſa cohi
bet.i.cõtinet in ſe primum illud.ſ.ſemen occatum, quaſi occæca-
tum,obſtruſum,ſeu occultatũ,& opertum: ea quo.ſ.facto,occa-
tio quæ hoc efficit,eſt nominata.ſ.ſumpſit nominis originẽ. De-
inde ipſa terra diffundit ſup.ſemẽ tepefactum vapore,& cõplexu
ſuo.i.intertura ſua, & elicit ex eo viriditatẽ herbeſcẽtem.i.herbas
virides quæ.i.ſuffulta fibris.i.venulis ſtirpium.i.radicũ, adoleſcit
.i.fit adulta ſenſim.i.paulatim,& culmo.i.farmẽto, quod inter ra
dices,& ſpicã,eſt erectũ,& geniculato.i.quaſi genibus, hoc eſt in
terundijs ſuſtentato, includitur iam quaſi pubeſcẽs.i.fructificans
vaginis.i.folliculis quibuſdã,aut ſiliqs, quas ſtipulas Seruius vo-
cat.E qbus.ſ.vaginis,& folliculis cũ.i.poſtq̃ emerſerit.i.caput ex-
tulerit,fundit frugẽ ſtructam ordine.i.p ordinem ſpicæ,& munĩt
vallo.i.munimento ariſtarũ.i.aridarũ,quaſi herbarũ,vt in hordeo,
& tritico apparet,ad morſum minorũ auium,& paſſerũ,& turtu-
rũ. Quid ego,qa Catonem conſtat rei ruſticæ, de qua eius extãt
libri ſtudioſum fuiſſe, cõuenienter inducitur auide ꝓſequi volu-
ptates,& ſtudia agricolarũ,& qa de frumento dixit,proſeq̃tur de
vitibus hoc ordine. Quid.i.ad qd cõmemorem ego ſatus.i.inſi-
tiones,& plãtationes vitium,& ortus,& incremẽta.ego non poſ
ſum ſatiari delectatione,& vt noſcatis requiem,& oblectamentum
meæ ſenectutis. Ego.n.omitto ipſam vim oĩum quæ generantur
à terra,quæ terra ꝓcreet ex tantulo.i.tã paruo grano fici, aut ex
acino vinacco.i.grano vnius vuæ,aut ex minutiſſimis ſeminibus
cæterarũ,aut ſtirpiũ tantos.i.tam magnos trũcos,& ramos, mal-
leoli.i.palmites,& rami vitis q exciduntur,vt alibi plantentur,aut
interdũ aut ſiccentur,vt ſarmenta plãtæ,quæ cũ radicibus euellũt
ſarmẽta.i.purgamẽta,& putamina vitiũ,quæ reſecãtur à vitibus,
& colligũtur ad cõbuſtionem,vites quæ vuas ferũt, radices vnde
vites exeũt.Propagines.i.propagationes, & quaſi ſurculi pullulã
tes à radice. nõne ea oĩa quæ ſunt in vite efficiunt, vt delectent
quẽuis admiratione? Vitis quæ eſt nã caduca.i.ad cadendũ pro-
na,& fertur ad terrã niſi ſit fulta.ſ.palis,aut ſtipitibus,aut furcis,
ſeu arboribus.eadẽ vitis, vt erigat ſe cõplectitur ſuis clauiculis.i.
capreolis,hoc eſt minutis,quaſi fibris,& cordulis quaſi manib⁹.i.
qbus vtit loco manuum,quidqd eſt tacta.i.quidqd attingere po
teſt. Quã.ſ.uitem,ſerpẽtem.i.cõpreſſe ſe extendentem, vt faciunt
ſerpẽtes.(Eſt aũt hic ſerpentem participium)lapſu multiplici.i.in
varias partes,& erratico.i.incerto,& vagabundo. ars agricolarũ

amputans.i.reſecans ferro coercet.i ꝯſtringit,&cohibet ne luxu-
riet, & ne ſarmentũ.i.palmes ipſe ſilueſcat.i.fiat ſilueſtre, aut ſil-
ueſter,& ne fundatur nimia in oẽs partes. Itaque ineunte vere.i.
qñ eſt principium veris,exiſtit.i.ſuperſtes eminent in ijs quæ ſunt
relicta tanq̃ ad articulos ſarmẽtorũ.i.quaſi ad digitos palmitum,
ea quæ dr̃ gẽma,ad ſimilitudinem gẽmarũ,quæ pruminent in digi
tis hoĩum,à qua gẽma vna .i. botrus,ſeu racemus oriens oſtẽdit ſe
ſe.i.ſeipſam,q;, vua augeſcens,& ſucco.i.bono,& naturali humo
re terræ,& calore ſolis eſt primo peracerba.i.valde acerba guſtu,
aut in guſtu ſi eſt nomen,aut dum guſtatur,ſi ſupinũ eſt,deinde ip
ſa vua dulceſcit maturata .i. poſtq̃ eſt matura effecta, & veſtita .i.
cooperta pampinis.i.frondibus vitium, nec caret tpe modico .i.
temperato calore,& defendit per pampinos .i. à ſe arcet nimios
calores ſolis. Qua.ſ.vinea ſic diſpoſita,quid põt eſſe,tum .i. ſimul
lætius fructu.i.pp fructum. tum.i.ſimul pulchrius aſpectu? q. d.
nihil, vtpote,cuius non ſolum vtilitas, vt dixi ante, ſed ẽt cultu-
ra,& ipſa nã quæ ſponte quædam producit,& delectat me.Ordi-
nes adminiculorũ.i.vallorũ,aut perticarũ,qbus ſuſtentatur, coniu
gatio capitum.ſ.duarũ vitium,inter quas medius eſt homi trãſitus,
religatio ſup.vitium,propagatio .i. extenſio procreationis,& ea
quam dixi, amputatio aliorũ.i.aliquorũ ſarmentorũ i.purgamen-
torũ vitium aliorũ immiſſio.i.incalmatio.Quid ergo proferam ir
rigationes per immiſſas aquas in ꝓdia,aut prata,aut ſimilia loca?
qd ſup.ꝓferam foſſiones agri,& repaſtinationes.i.radicum aptio
nes ad repaſtinationẽ quodam modo futuram,qbus.ſ. rebus ter-
ra fit multo fœcundior,Quid loquar de vtilitate ſtercorãdi.i.mit
tẽdi ad ramos nudatas fimum.Ego dixi in eo lib. quẽ ſcripſi de re
bus ruſticis,de qua Heſiod.doctus.ſ.poeta, ne verbum qdẽ vnum
fecit cũ ſcriberet de cultura agri,cuius opus latine dici põt opera
& dies.At Hom.qui fuit multis ſeculis ante.ſ.Heſiodum, ut uĩ mi
hi,quod bene additur,qa ſunt q aliter ſentiant.vnde.A.G.lib.16.
de Hom.& Heſiod. inter oẽs fere ſcriptores conſtitit ætatẽ eos
egiſſe,vel ijſdem fere tpibus,vel Homerũ aliquanto maiorẽ,vtrũ-
que tñ ante Romam conditam vixiſſe.facit Laertẽ patrem Vlyſ
ſis lenientẽ.i.mitigantẽ deſideriũ quod capiebat è filio.ſ.ſuo Vlyſ
ſe,q poſt bellum Troianũ quod decem annos durauerat,alteros
decẽ in errore viarũ fuit,colentem agrum,& ſtercorantẽ.i.fimo,&
ſtercore putrẽ facientem eum.ſ.agrum.Neq; res ruſticæ ſunt ſo-
lum lætæ ſegetib.i.frugibus adhuc in herbis,& vineis,& arbuſtis,
quibus adhærent vites, ſed ẽt pomarijs .i. in quibus pomi cre-
ſcunt,q poma ferunt,& hortis.ſ.arboribus ad voluptatẽ conſitis.
Tum.i.inſuper paſtu.i.paſcuis,aut paſtione pecudum. Et exami-
nibus apum .i. nouis fœturis in morem vuarum dependentium,
aut euolantium apum, varietate oĩum florum. Nec modo .i. &
non ſolum conſitiones.i.in ordinem,& ſationes multarum arbo
rum ſimul delectant.ſ.ruſticum ſenem,ſed ẽt inſitiones .i. impoſi
tiones ſurculorũ in alienam arborẽ, qbus agricola nihil inuenit
ſolertius.i.ſolidius,& plenius in arte,& induſtria.Poſſum ꝓſequi,
quia more ſenum qui garruli ſunt preſertim in his rebus,quibus
oblectatur pluſculis verbis Cato de ruſticorum voluptate egit,
ideo prolixitate veniam precatur, dicens ego paſſum perſequi
multa oblectamenta rerum ruſticarum,ſed ſentio ea ipſa,quæ di
xi fuiſſe lõgiora.i.prolixiora,& diutius quã par erat duraſſe. Aũt
pro ſed,ignoſcetis.i.ueniam dabitis. nam ego ſum .i. ſimul pro-
uectus.i.ad ſenium productus,aut in loquendo ultra quam con-
ſtitueram,uectus ſtudio rerum ruſticarum,& ſenectus eſt loqua-
cior .ſ. aliquanto quam par eſt natura .i. per naturam ubi ablati-
uus natura,non regitur ui exceſſus. quia non eſt ſenſus quam na
tura,ſed ui cauſæ efficientis. quia natura loquacem facit, ne vi-
dear vindicare.i.immunem prædicare eam .i. ſenectutem ab om-
nibus vitijs. Ergo,quia tam delectabilis eſt agricultura, M. Cu-
rius cum.i.poſtq̃ triumphaſſet de Samnitibus, & de Pyrrho rege
Epirotarum conſumpſit extremum tps ætatis in hac vita.ſ. ruſti-
cana,cuius.ſ.M.Curij ego cõtemplans uillam.i.domum in agro.
(Non enim eſt villa vrbs, aut oppidum, aut caſtrum, ſed domus
ruſtica.) Enim pro quia,villa Marci Curij non abeſt longe à me,
id eſt à domo mea,non poſſum ſatis admirari,uel continentiam
ipſius hominis,vel diſciplinam, id eſt inſtituta, & mores tempo-
ris,ſcilicet illius cum Samnites, ſcilicet legati attuliſſent Curio
ſedenti ad focum, & vt volunt rapam coquendi magnum pon-
dus auri, ipſi ſunt repudiati .i. non recepti cum eorum pudore.
Dixit enim non videri ſibi præclarum ſupp. eſſe habere aurum,
ſed imperare eis qui haberent aurum. Poterat ne tantus animus
habere ſenectutem non iucundam? q. d. minime, immo iucun-
diſſimam habere oportuit. Sed venio.i.redeo ad agricolas,ne re
cedam à meipſo,Senatores.i.ſenes,& maiores natu, qui ad Sena
tum Romanum ſpectabant,& erant patres conſcripti erant tñ.i.

eo

eo tpe in agris. Si qdem nunciatum eſt L. Q. Cincinnato arāti in agro eum eſſe factum dictatorem, cuius dictatoris.i. cū dictator eſſet (qui ſummus erat magiſtratus, ita vt ex dictamine arbitrij ſui faceret quæ bona viderētur, ſine alterius ɔſilio aut ꝓuocatione) iuſſu.i. manu dato. C. Ser. Hala magiſter equum q ab eo dictus, interemit Sp. Melium appetentem & volentem occupare regnum .ſ. in Romanos poſt exactos reges iam liberos. Curius & ceteri ſenes quos ſenatores vocamus, accerſebantur .i. aduocabantur, tūc à villa.i. ædibus ruſticanis in ſenatum .i. locū ſenatoꝶ, ex quo .i. ex qua cauſa, miniſtri publici q accerſebant eos, ſunt noīati viatores, a via.ſ. media quam peragebant. Num.n. nunqd igitur ſenectus eoꝶ, q oblectabant ſe cultione agri.i. agricolatione ſeu agricultura fuit miſerabilis.i. afflicta, ita ut ſit miſerāda? q.d. minime, ſed potius beata. vnde addit qdem.i. certe mea ſnia.i. quātum ego ſentio qualitercunq; alij ſentiant haud ſcio, an vlla .ſ. vita poſſit eſſe beatior. Neq; ſolū ſup. beata eſt offō.i. pp offm tam ſalutare, q.i. qa cultura agroꝶ eſt ſalutaris vniuerſo gnī hoium, oēs .n. ex ea viuimus ſed ēt delectatione.i. pp delectationem quam dixi, & ſaturitate & copia .i. abundantia oīum reꝝ, quæ pertinent ad victum hoium, & ad cultum deorum. Et qm̄ proſequitur reliqua agroꝶ bona his iucundiſſima, qui frugali oblectantur vita dicēs. Et qm̄ quidem.ſ. ſenum deſiderant hæc.i. hmōi oblectamenta, redeamus iam cum voluptate in grām.i. non repellamus eum, ſed ſuſcipiamus dūmodo talis eſt. Enim pro quia, cella vinaria .i. vbi vina celantur, & pennaria ſup. cella, vbi penus.i. prouiſio vnius anni in vſum priuatum reponitur dñi.i. heri, aut patris familiaria. boni.i. prouidi & aſſidui .i. diuitis aut potius continuo illic reſidentis eſt ſemper referta.i. oppleta gaza agreſti, & tota villa.i. domus ruſticana eſt locuplex.i. opulenta. Nam abundat porco, hœdo, agno, gallina, lacte, caſeo, melle. Iam.i. inſuper ipſi agricolę appellant hortum.ſ. holeꝶ. (Nam voluptatis gratia cōparatos hortus pluraliter tm̄ dicimus) alteram ſuccidiam.i. pernam q ſuccidit a porco cum parte cruris, hoc eſt holeribus, ita vt ex parua ſuccidia viuant. quia lardum, ſeu laridum holeribus adhibitum epulas hñt. Tum.i. inſuper aucupium .i. captura auium, & venatio.i. ſectatio feraꝶ operis ēt ſuperuacanei .i. non pertinentia ad offm ruſticanum, quia poterit eſſe bonus agricola, ēt ſi nō ſit auceps, vel venator, facit hoc modo dicta conditiora.i. ſapidiora, qa non eſt ꝑſtantius condimentū quā fames. Quid dicam de viriditate pratoꝶ, aut ordinibus arboꝶ, aut ſpecie.i. ſpecimine, aut aſpectu decoro vineaꝶ & oliuetoꝶ, ego expediam.i. abſoluam breui .ſ. oratione. Nihil pōt eſſe nec vberius.i. fœcundius vſu.i. quātum ad vtilitatem, nec ornatius ſpecie.i. quantū ad aſpectum agro bō culto, ad quē fruendum .i. ad cuius fruitionem ſenectus non retarda, verumetiam inuitat, allectat ſup. quēlibet ſenē. Enim, pro qa, vbi pōt illa ætas ſenecta caleſcere aut coaleſcere melius, ſup. quā in agro vel apricatione.ſ. expoſitione ſui ad ſolē incūbentē, vel igni.ſ. dō ſudum non eſt, vel viciſſim.i. econtrario p viciſſitudinem tpm, vtpote dū calores vigent coaleſcere (vnde ꝓcederet ſi legatur coaleſcere, nā non caleſcimus vmbris) .i. foueri, & corroborare, vmbris vel aquis ſalubribus.i. ſalutem afferentibus. Igitur alij.i. iuniores habeant ſibi arma, habeāt ſibi equos, haſtas, clauam, & pilam, habeāt ſibi venationes & curſus, relinquāt ex multis luſionibus.i. luſibus voluptatis gratia cōparatis nobis ſenibꝰ talos & teſſeras .i. ludum taloꝶ & teſſeraꝶ, qui ſine defatigatione exerceri pōt. Sed id ipm.i. ludere taxillis & teſſeris utrū lubebit.i. delectabit ſenes aut plane ſenibus? q.d. dubito. qm̄ ſenectus pōt plane eſſe beata ſine his. Et ita ne grauis auctor leuia approbare videatur, hoc additū eſt. Multas ad res: continuo ꝓſeqtur laudes agriculturæ ēt alioꝶ teſtimonio dicens. libri Xenophōtia pħi perutiles .i. valde vtiles ad multas res, referti ſunt ſup. laude agriculturæ, quos libros q̄ſo legite ſtudioſe ut facitis. Quam .i. ò quantū copioſe.i. abunde laudatur ab eo agricultura in eo libro, qui eſt de tuenda.i. tute gubernāda re familiari.i. domeſtica, q inſcribitur.i. cuius titulus in fronte ſcriptus eſt Oeconomicus, q.d. copioſiſſime. Atque vt intelligatis nihil videri ei tam regale .i. tā pertinere ad regalē maieſtatē quam ſtudium agri colendi Socr. ille princeps pħoꝶ Moraliū loqtur.i. loqui inducitur in eo lib. cū Critobulo.i. cū eo viro cui à bono conſilio nomen eſt inditū, loquitur dico Cyꝶ minorem .i. iuniorem aut poſteriorem regem Perſaꝶ ꝑſtantem ingenio atque gloria imperij, cū Lyſander Lacedæmonius.i. Lacedæmonioꝶ imperator vir ſummæ virtutis .i. in quo erat ſumma virtus veniſſet ad eum Sardeis .i. ad eā ciuitatē, vbi Crœſi regia fuit. eſt aūt Sardeis accuſatiuus pluralis, & attuliſſet ei dona à ſocijs, loqtur inq̄ Cyꝶ fuiſſe comē.i. amicabilē & benignū atque humanū erga Lyſandrū & .i. pariter & in ceteris rebus & .i. inſuper oſtendiſſe ei quendā agrum conſeptū.i. circunſeptum, vt dñt circūmuratum, & conſitum ſup. arboribus diligenter. Autem pro ſed, cum Lyſander admiraretur proceritates arborum.i. qđ eſſent proceræ.i. altæ & rectæ, & ordinem arboꝶ directos, in quincuncē.i. ſpatiū quinque vnciaꝝ non ponderis, ſed mēſuræ, & humum.i. terrā in qua conſitæ erant ſubactam.i. laboratā & puram.i. mundā & miraretur ſuauitatem odoꝶ, qui odores efflarentur.i. p modum flatus emitterentur è floribus, loquitur inquam cū.ſ. Lyſandrum dixiſſe, tum.i. tunc ad Cyꝶ ſe mirari non modo diligētiam .ſ. in colendo, ſed ēt ſolertiam eius à quo eſſēnt illa dimenſa & deſcripta, & loqtur Cyꝶ rñdiſſe ei. At qui ſup. miraris, ego dimenſus ſum iſta q̇ miraris, ordines arboꝶ ſunt mei.i. à me inuenti & excogitati deſcriptio.i. in ordinem hūc diſpoſitio eſt mea .i. à me facta, & multæ ēt iſtaꝶ arboꝝ quas tu admiraris ſunt ſatæ mea manu. Tum ſup. loqtur, aut dicit Lyſandrū intuētem purpurā & nitorem corporis Cyri & ornatū Perſicum.i. quē Perſaꝶ reges ſibi adhibēt videlicet multo auro, & multis gēmis.i. lapillis ꝑcioſis, dixiſſe vero.i. ad veritatē & non falſo ſup. oēs homines ferunt.i. prædicant te btm̄ Qm̄ fo.ſ. beatæ vitæ (dicerem de regno obtento niſi Cato aliter interpretaretur) eſt coniuncta virtuti tuæ. Igitur quia ob id fortunatum cenſuit Cyꝶ quod voluptate illa ruſticana frueretur, licet ſenibus frui hac fortuna, nec ætas impedit.ſ. nos quo minus .i. vt non teneamus vſque ad vltimum tps ſenectutis ſtudia & ceteraꝶ reꝶ, & in primis.i. præcipue agricolendi. Nos qdem accepimus M. Coruinum præclaꝶ illum Rom. ꝑduxiſſe vitam ad annum centeſimum. Enim pro q a, cū eſſet ætate iam exacta.i. ad finem vſque acta in agris, & coleret eos, inter cuius conſulatum primū & ſextum interfuerunt ſex & 40. anni. Itaque.i. & ita quantū ſpatium ætatis.ſ. 46. annoꝶ maiores noſtri.i. progenitores & priſci Rom. voluerunt eſſe ad initiū ſenectutis, tantus curſus honoꝶ fuit illi, aut ut alij legunt tā in curſu honoꝶ ille fuit. Atque ætas eius .i. Coruini extrema .i. vltima fuit beatior quam media, in hoc q habebat plus auctoritatis. vero, pro ſed, minus laboris. Aūt, pro ſed, apex.i. ſummitas aut ſummus titulus ſenectutis eſt auctoritas. quanta.i. ò quanta auctoritas fuit in L. Cęcilio Metello, quanta in Atilio Calatino in quē plurimæ gentes conſentiunt.i. conſenſu approbant. illud elogiū .i. bene dictum & ꝑdicamentū laudis vnicū .i. ſingulare videlicet ipſum fuiſſe primarium viꝶ populi. Notū eſt carmen.i. epitaphiū eius inciſum in ſepulcro. igitur iure dictus eſt in eo carmine gratis, de cuius laudibus eſſet fama omnium conſentiens. Quem .i. qualem viꝶ vidimus P. Craſſum nuper pontificem max. quem.i. qualē viꝝ vidimus poſtea M. Lepidum ꝑdictū eodem hoc eſt maximo ſacerdotio, q.d. præſtantiſſimū. Quid loquar de Paullo, aut Africano, aut de maximo.ſ. Q. Fabio, iam ante.ſ. memorato? Quorum auctoritas reſidebat non ſolum in ſnia quam ꝓnunciabant, ſed ēt in nutu, quo innuebant quæ facta vellent. Senectus ſi non omnis ꝑſertim honorata habet tantam auctoritatē vt ea .ſ. auctoritas ſit pluris.i. maioris utilitatis, & pluris æſtimanda quam oēs voluptates adoleſcentiæ. Honorata, non aūt contempta q̇ omnino grauis eſt. Sed in omni orōne, quia ſenectutem laudat, oe q̄ libet laudare putetur, reſtringit laudationes ſuas ad bonoꝶ duntaxat ſenectutem dicens, Sed ò Scipio. & Læli (ad eos.n. loquitur) mementote me laudare in omni.i. tota oratione mea eam ſenectutem, q̇ ſit conſtituta.i. confirmata fundamentis adoleſcētiæ.i. quæ ab adoleſcētia cœpit conſtitui. Ex quo.i. ex qua cauſa efficitur id, qđ ego dixi cum magno aſſenſu oīm, videlicet ſenectutē eſſe miſerā, q̇ defenderet ſe orōne.i. verbis & nō factis. Cani.ſ. capilli nō pñt afferre repente auctoritatem, non ēt rugæ, ſed ætas ſuperior .i. iuuenilia & utilis acta honeſte ꝑbet extremos .i. ſummos fructus auctoritatis. Hæc.n. ipſa q̇ vñr leuia.ſ. parui momēti, velut ſalutari a multis, appeti in ſocietatē multoꝶ, decedi.i. de uia cedi & locū concedi, aſſurgi a ſedentibus dum ꝑtranſitus, deduci à domo in foꝶ, reduci foro in domum, conſuli .i. conſilium peti, ſunt honorabiliora, q̇ apud nos & in alijs ciuitatibus, ut quæque.ſ. ciuitas eſt morata.i. moribus inſtituta optime, ita obſeruātur diligētiſſime. Aiūt.ſ. fere oēs Lyſandrū illū Lacedæmoniū cꝰ feci mō .i. paulo añ mentionē ſolitū dicere honeſtiſſimū domicilium ſenectutis eſſe Lacedęmone.i. Sparta ciuitate (vrbs.n. Lacedęmō dr̄, & ciues eius Lacedæmonij, ſeu Spartiatæ:) Eñ, pro qa, nuſq̄ ſup. alibi tribuitur tm̄ quantū in Lacedæmonioꝶ vrbe ætati.ſ. grādiori, & nuſq̄ eſt ſenectus honoratior. Quinetiā ꝓditum eſt.i. porro datū eſt, vt in longū ɔſeruetur memoriæ, cum qdam grādis natu .i. ſenior ueniſſet Athen.i. apud Athenas ludis.i. in ipſis ſpectaculis aut tpe ludoꝝ, locum ei nuſq̄ datum in magno conſeſſu.i. vbi plurimi ſimul ſedebant, à ſuis ciuibus.i. conciuibus, hoc eſt Atheniēſi. Cum .n. ipſe non eſſet princeps non poterat Athen. dicere ſuos ciues, ſed conciues. Ideoq. credam hoc mendum, ut ſit ciuibus

bus pro concinibus ſcriptum. Cum aũt ſenior ille acceſſiſſet ad Lacedæmonios, q tum forte legati illic agebant. Vnde dicit, qui cũ eſſent legati ꝯſederãt.i.ſimul ſederant in certo.i.illis aſſignato & deputato loco oẽs illi.ſ.legati Athenienſes dñc cõſurrexiſſe.i.ſimul ſurrexiſſe & recepiſſe illum ſenem ſeſſum.i.ad ſedendũ vt ſit ſupinum à ſedeo, niſi ſit legendum in conſeſſu Quibus.ſ.Lacedæmonijs cum plauſus.i.applauſus in ſignum cõmendationis multiplex.i.copioſus eſſet datus à cuncto.i.ſimul oi, quaſi contũcto conſeſſu.i.multitudine conſidentium, atunc ſup.quempiam.i.quemuis vnũ ea bis .ſ. Lacedæmonijs dixiſſe Athenienſes ſcire q̃ eſſent recta.i.decentia, vtpote ſciebant honeſtum & decoꝝ eſſe aſſurgere, & locũ cedere grandioribus, ſed nolle facere. quæ res apud Val. Max. & in apophthegmatibus Plutarchi latius hr̃. Multa ſup.ſunt, aut ſunt ꝓclara in nr̃o Romano, aut ſenatorio collegio .ſ.hæc de quo agimus .ſ. ſenectuti aſſurgere eſt ſup. ꝓclaꝝ in primis, quod vt qſq; antecellit ætate, ita teneat principatũ ſniæ.ſ.dicendæ, hoc eſt cum rogatur ſenatores, antiquiſſimum qſq; primus ſniam dicit. Neque.n.ſolũ antepononntur augures maiores natu .i.ſeniores, antecedentibus honore.i.his q in aliquo maiore ſunt honore, ſed ẽt iis q ſunt in imperio.i.q hñt auctoritatem imperandi, vt ꝯſules, & dictatores. Igr̃ quæ voluptates corpoꝝ ſunt cõpacandæ, cum pmijs auctoritatis quã ſenectus affert? q.d. nullæ. & ita vult dicere, beatiorẽ ſenectutem quã adoleſcentiã, qa tametſi nõ magnopere delectatur voluptatibus, habet tñ auctoritatẽ qua illis lõge pſtet. Quibus.ſ.pmijs auctoritatis, q ſunt vſi ſplendide .i. ꝓclare aut glorioſe, ij vñr mihi ꝑgiſſe.i.ad finem vſq; egiſſe, & ita feliciter vixiſſe, ut qui comœdiam aut tragœdiam peregerũt oẽa partes earum feliciter egiſſe, & in agendo perplacuiſſe võr peregiſſe dico, fabulã.i.tanq̃ fabulam, vt comœdiã ſeu tragœdiã aliq̃ ætatis, nec corruiſſe.i.diſplicuiſſe. (Sicut ſtare dĩr dum placent,) aut collapſi eſſe ab arte, qua in principio vſi fuerant, in extremo actu vbi ſummum periculum, quia tunc fatigati ſunt actores & populus ſatiatus aut nondum fabulæ intelligent aufugit tanq̃ hiſtriones.i.actores q ꝑſonati agunt inexercitati.i.minus experti. At ſunt moroſi, & cetera. Obijcit vt purget ea q ſenibus obijci ſolent vitia dicẽs, Ac ſup.dicetur qd̃ ſenes ſunt moroſi.i. oimis exactoꝝ & difficilium moꝝ, & anxij.i.ſoliciti aut moleſti & iracundi.i.ad irã ꝓcliues & difficiles.i.queruli, aut inexorabiles & nulli concedentes, etſi quærimus .i. profundius rimamur, ſunt ẽt auari ſed inqt Cato hæc vitia ſunt morum .ſ. eorum q tales mores hñc non ſenectutis, quia ꝓceſſe ſenes & talia non hr̃e vitia. Attñ moroſitas & ea vitia.ſ.reliqua quæ dixi hñt aliquid excuſationis, nõ quidem illius excuſationis iuſtæ.i.exactæ & iuſtificantis, ſed quæ videatur poſſe probari.i.approbari, & recipi quia ſenes putant ſe contemni.i.negligi, & deſpici.i.vilipendi, & illudi.i. ludibrio hr̃i. Eſt ergo auxeſis quia plus eſt deſpici quã contemni, & plus illudi quam deſpici. Præter ea oĩs offenſio eſt odioſa.i.moleſta, ut interpretatur Valla, in corpore fragili quale eſt ſenilibus. Quæ tñ oĩa ſunt dulciora.i.mitiora in bonis moribus, & bonis artibus, & id poteſt intelligi tum.i.ſimul in vita.ſ.cõi hoi, & tum.i.ſimul in ſcena.i.in actu comœdiarum, ex his fratribus .ſ. Demea & Mitione, qui ſunt in Adelphis comœdia illa Terentiana, ab Adelphis.i.fratribus denominata, quanta duritas ſup.ſit in altero, videlicet Demea, & quanta comitas .i. facilitas & benignitas atq; affabilitas ſit in altero videlicet Mitione. Res hñt ſe ſic.i.tale diſcrimẽ in eis. Enim pro quia, eſt quemadmodum non oẽ vinum coaceſcit.i. ſit acetum & acre vetuſtate.i.per vetuſtatem, ſic non oĩs ætas coaceſcit.i.ſit acris, acerbe, & rigida vetuſtate. Ego ꝓbo.i. approbo ſeueritatem.i.proſecutionem veritatis in ſenectute, & eã.ſ.ſenectutẽ probo modicam.i.ſi ſit modica, vt alia.ſ. ꝓbo ſi ſint modica, qa apprime vtile eſt in vita, vt neqd nimis. Acerbitatem ſupp. probo nullo modo. Vero pro ſed, nõ intelligo, qd ſibi velit auaritia ſenilis. Enim pro qa, quæro ſup. an quidq̃ poteſt eſſe abſurdius.i.audi tu indignius, quam quærere eo.i.tãto plus viatici.i.ſuſtentamenti vitæ, aut ad onera viaꝝ portanda adminiculi preſertim numarij quo.i.quanto minus viæ reſtat.i.reliquum eſt peragendum.

fructus senectutis

DOCT. interpr. QVanta percepi põt maxima.) Hãc ſermonis figuram & ante notauimus. (In Gallia exhortatus eſt à ſcorto.) Si locus mẽdo vacat, exhortatus eſt, dixit paſſiue. (Damnati rei capitalis) Dãnati capitis vſitatius eſt Damnari rei capitalis, hoc venuſtius, quo rarius. (Crebro funali.) Funale dixit tædã, aut facem ex unctis funibus contextam. (Tum compotationem) Græci Latine non loquunt, ſed Cic. interpretat, qd Græci dñt συμπόσιον, & σύνδειπνον. (Emeritis ſtipẽdijs) Emeritos milites vſitate dicim᷑. Emerita ſtipendia rarius eſt. (Secumq́., vt dr̃, viuere.) Apparet idẽ eſſe cũ illo, ſecũ habita. (Fabulam elicuiſſet) Vide nũ locus mẽdo vacet, & num legendũ, edidiſſet. (Verſiculo quodã) Verſus adhuc extat.

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. id eſt,
Aſſidue diſcens plurima, fio ſenex.

QVARTA reſtat cauſſa, quæ maxime angere, atque ſolicitam habere noſtram ętatem videtur; appropinquatio mortis, quæ certe à ſenectute non poteſt longe abeſſe. ò miſerum ſenem, qui mortem contemnendam eſſe in tam longa ętate non viderit? quæ aut plane negligenda eſt, ſi oĩno extinguit animum; aut etiam optanda, ſi aliquò eum deducit, vbi ſit futurus æternus. atqui tertium certe nihil inueniri poteſt. quid igitur timeam, ſi aut non miſer poſt mortem, aut beatus ẽt futurus ſum? q̃q̃ quis eſt tam ſtultus, quamuis ſit adoleſcens, cui ſit exploratum, ſe ad veſperũ eſſe victurum? quinetiã ætas illa multo plures, q̃ noſtra, mortis caſus habet: facilius in morbos incidunt adoleſcẽtes: grauius ægrotant: triſtius curantur: itaque pauci veniunt ad ſenectutem. quod ni ita accideret, melius, & prudentius viueretur. mens.n. & ratio, conſilium in ſenibus eſt. qui ſi nulli fuiſſent, nullæ oĩno ciuitates fuiſſent. ſed rẽdeo ad mortem impendentem. Quod illud eſt crimen ſenectutis, cum illud uideatis cum adoleſcentia eſſe cõe? ſenſi ego tum in optimo filio meo, tum in expectatis ad ampliſſimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, oĩ ætati mortem eſſe cõem. At ſperat adoleſcens, diu ſe eſſe victurum; quod ſperare idem ſenex non poteſt. inſipiẽter ſperat. quid.n. ſtultius. q̃ incerta pro certis habere, falſa pro veris? at ſenex nec quod ſperet, quidem habet. & eſt eo meliore conditione, q̃ adoleſcens; cum id, quod ſperat ille, hic iam conſecutus eſt. ille vult diu viuere: hic diu uixit. q̃q̃. ò dij boni, quid eſt in hoĩs vita diu? da.n. ſupremum tp̃s: expectemus Tarteſſiorũ regis ætatem. fuit.n. vt ſcriptum uideo, Arganthonius quidam Gadibus, qui octoginta regnauit annos, centũ & uiginti uixit. Sed mihi ne diuturnum quidem quidq̃ vr̃, in quo eſt aliquid extremum. cum.n. id aduenerit, tunc illud, quod præterijt, effluxit: tñ: manet, quod virtute, & recte factis ſis cõſecutus: horæ quidẽ cedunt, & dies, & menſes, & anni; nec ꝓtm tp̃s vnq̃ reuertitur; nec, quid ſequatur, ſciri poteſt. quod cuique tp̃is ad uiuendum datur, eo debet eſſe contẽtus. Neque.n. hiſtrioni, vt placeat, peragenda fabula eſt; modo, in quocunque fuerit actu, probetur: nec ſapienti vſque ad, Plaudite, veniendum. breue.n. tp̃s ætatis ſatis eſt longum ad bene, honeſteq́. viuendum. ſin proceſſeris longius, non magis dolendum eſt, q̃ agricolæ dolent, præterita verni tp̃is ſuauitate, æſtate, autumnumq́. ueniſſe. Ver enim, tanquam adoleſcentia, ſignificat, oſtenditq́. fructus futuros: reliqua tempora demetendis fructibus, & percipiendis accõmodata ſunt. fructus aũt ſenectutis, eſt, vt ſæpe dixi, ante partorum bonorum memoria, & copia. omnia uero, quæ ſecundum naturam fiunt, ſunt habenda in bonis. quid eſt autem tam ſecundum naturam, quàm ſenibus emori? quod idem contingit adoleſcentibus, aduerſante, & repugnante natura. itaque adoleſcentes ſic mihi mori uidentur, & cum aquæ multitudine flãmæ uis opprimitur: ſenes autem, ſicut cum ſua ſpõte nulla adhibita ui conſumptus ignis extinguitur. & quaſi poma ex arboribus, ſi cruda ſunt, ui auelluntur; ſi matura, & cocta, decidunt: ſic uitã adoleſcentibus uis aufert, ſenibus maturitas: q̃ mihi quidẽ tam iucũda eſt, vt, quo pro-

pius

pius ad morte̅ accedā,quaſi terrā videre videar, aliqñq. in
portū ex lōga nauigatione eſſe ve̅turus.ſenectutis aūt nul
lus certus eſt terminus : recteq. in ea viuitur, quoad mu-
nus officij exequi,& tueri poſſis,& tn̄ mortem contēnere.
ex quo fit, vt animoſior e̅t ſenectus ſit, q̄ adoleſcentia, &
fortior. hoc illud eſt, quod Piſiſtrato tyranno à Solone
rn̄ſum eſt, cum illi quærenti, qua tandem ſpe fretus, ſibi
tam audacter obſiſteret,rn̄diſſe dr̄, Senectute. Sed viuendi
finis eſt optimus,cum,integra mente,certiſq. ſenſibus, o-
pus ipſa ſuum,eadem,quæ coagme̅tauit,natura diſſoluit.
vt nauem,vt ædificium idem deſtruit facillime, qui con-
ſtruxit : ſic hominem eadem optime quæ conglutinauit
natura,diſſoluit. nam omnis conglutinatio recens, ægre;
inueterata,facile diuellitur. ita fit,vt illud breue vitæ reli
quum nec auide appetendum ſenibus, nec ſine cauſſa de-
ſerendum ſit. Vetat Pythagoras, iniuſſu imperatoris .i.
dei,de præſidio,& ſtatione vitæ decedere. Solonis quide̅
ſapientis elogium eſt, quo ſe negat velle ſuam morte̅ do-
lore amicorum, & lamentis, vacare. vult credo ſe eſſe ca
rum ſuis. ſed haud ſcio, an melius Ennius:

Nemo me lacrymis decoret,neque funera fletu Faxit.

Non cenſet lugendam eſſe mortem, quam immortalitas
cōſequatur. Iam,ſenſus moriendi,ſi quis poteſt eſſe,is ad
exiguum tp̄s durat, p̄ſertim ſeni: poſt mortem quidem
ſenſus aut optandus, aut nullus eſt. ſed hoc meditatū ab
adoleſcentia debet eſſe,mortem vt negligamus: ſine qua
meditatione tranquillo eſſe animo nemo poteſt. morien
dum.n.certe eſt; & id,incertum, an eo ipſo die. mortem
igitur oı̄bus horis impendentem timens, qui poterit ani-
mo conſiſtere? de qua non ita longa diſputatione opus eſ
ſe vr̄,cum recorder non L. Brutum,qui in liberanda pa-
tria eſt interfectus; non duos Decios,qui ad voluntariam
mortem curſum equorum incitauerunt; non M.Attiliū,
qui ad ſupplicium eſt profectus,vt fidem hoſti datam cō
ſeruaret; non duos Scipiones,qui iter Pœnis vel corpori
bus ſuis obſtruere voluerunt; non auum tuum L.Paullū,
qui morte ſua luit collegæ in Cannenſi ignominia teme
ritatem; non M. Marcellum, cuius interitum ne crudeliſ
ſimus quidem hoſtis honore ſepulturæ carere paſſus eſt;
ſed legiones noſtras,quod ſcripſi in Originibus,in eū ſæ-
pe locum profectas alacri aı̄o, & erecto,vnde ſe nunq̄ re-
dituras arbitrarentur. quod igitur adoleſcentes, & ij qui-
dem non ſolum indocti,ſed e̅t ruſtici contemnunt, id do
cti ſenes extimeſcent? oı̄no,vt mihi quidem vr̄, rerū oı̄m
ſatietas,vitæ facit ſatietatem. ſunt pueritiæ certa ſtudia:
num igitur ea deſiderant adoleſcentes? ſunt & ineuntis
adoleſcentiæ: num ea iam conſtans requirit ætas,quæ me
dia dr̄? ſunt etiā eius ætatis: ne ea quidem à ſenectute
quæruntur. ſunt extrema quædam ſtudia ſenectutis. er-
go, vt ſuperiorum ætatum ſtudia occidunt, ſic occidunt
e̅t ſenectutis.quod cum euenit,ſatietas vitæ tempus matu
rum mortis affert. Equidem non video,cur, quid ipſe ſen
tiam de morte,non audeam dicere. quod eo melius mihi
cernere videor, quo ab ea propius abſum. Ego veſtros
patres, Pub. Scipio,tuq. C. Læli, viros clariſſimos, mihi
amiciſſimos, viuere arbitror, & eam quidem vitam, quæ
eſt ſola vita numeranda. nam, dum ſumus in his incluſi
compagibus corporis,munere quodam neceſſitatis,& gra
ui opere perfungimur. eſt.n. cęleſtis animus ex altiſſimo
domicilio depreſſus, & quaſi demerſus in terram, locum
diuinæ naturæ, æternitatiq. contrarium. ſed credo deos
immortales ſparſiſſe aı̄os in corpora humana,vt eſſent, q̄
terras tuerentur,quiq́ cæleſtium ordinem conte̅plantes,
imitarentur eum vitæ modo,atque conſtantia. nec me ſo
lum rō,ac diſputatio impulit,vt ita crederē, ſed nobilitas
e̅t ſummorum philoſophorum,& auctoritas. Audiebam
Pythagorā,Pythagoreoſq́., incolas pene noſtros,qui eſ-
ſent Italici philoſophi quondam noı̄ati,nunq̄ dubitaſſe,
quin ex vniuerſa mente diuina delibatos aı̄os hr̄emus. De
monſtrabantur mihi p̄terea,q̄ Socrates ſupremo vitæ die
de immortalitate aı̄orum diſſeruiſſet,is,qui eſſet ſapientiſ
ſimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa? ſic mi-
hi perſuaſi,ſic ſentio,cū tanta celeritas ſit aı̄orū, tāta me-
moria p̄tōrum,futurorumq́. prudentia,tot artes,tot ſcię,
tot inuenta,non poſſe eam naturam,q̄ res eas contineat,eſ
ſe mortale̅: cumq́. aı̄us ſemper agitetur, nec principium
motus habeat,quia ipſe ſe moueat,nec finem quide̅ habi-
turū eſſe motus, quia nunq̄ ſe ipſe ſit relicturus: &,cum
ſimplex animi ſit natura, neque habeat in ſe quidq̄ admi
xtum,diſpar ſui,atque diſſimile,non poſſe eū diuidi: qd̄
ſi non poſſit,non poſſe interire: magnoq́. eſſe argō,hoı̄es
ſcire pleraque antea q̄ nati ſint,q᷑ iam pueri,cū artes diffi
ciles diſcant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, vt
eas non tum primum accipere videantur,ſed reminiſci,&
recordari. Hæc Platonis fere. Apud Xenophontem au-
tem moriens Cyrus maior hæc dicit: Nolite arbitrari, ò
mihi cariſſimi filij,me,cū à vobis diſceſſero,nuſq̄,aut nul
lum fore. nec.n.dum eram vobiſcum, aı̄um meum vide-
batis; ſed,eū eſſe in hoc corpore,ex ijs rebus,quas gerebā,
intelligebatis. eundem igitur eſſe creditote, e̅t ſi nullū vi
debitis. Nec vero clarorū virorū poſt morte̅ honores p-
manere̅t,ſi nihil eorū ipſorū aı̄ efficerent, quo diutius me
moriā ſui teneremꝰ. mihi q̄de̅ nunq̄ p̄ſuaderi potuit, ani
mos,dum in corporibus eſſent mortalibus,viuere; cū exiſ
ſent ex ijs,emori: nec vero tum aı̄um eſſe inſipiente̅,cum
ex inſipie̅ti corpore euaſiſſet; ſed, cum oı̄ admixione cor
poris liberatus,purus,& integer eſſe cœpiſſet,tum eſſe ſa-
piente̅.atq; e̅t,cum hoı̄s natura morte diſſoluitur, cetera-
rum rerum,perſpicuum eſt,quo quæq; diſcedat: abeūt.n.
illuc oı̄a,vnde orta ſunt: aı̄us aūt ſolus,nec cum adeſt,nec
cum diſcedit,apparet. Iam vero,videtis nihil morti tam
eſſe ſimile,q̄ ſomnum. Atqui dormientium animi maxi-
me declarant diuinitatem ſuam. multa enim,cum remiſſi
& liberi ſunt,futura proſpiciūt. ex quo intelligitur,qua-
les futuri ſint, cum ſe plane corporis vinculis relaxarint.
Quare,ſi hæc ita ſunt,ſic me colitote,inquit,vt deū. ſin in
teriturus vna eſt aı̄us cum corpore; vos tn̄ deos vere̅tes,
qui hanc oe̅m pulchritudinem tuentur,& regunt,memo-
riam noſtri pie,inuiolateq́. ſeruabitis. Cyrus q̄dem hæc
moriens: nos,ſi placet,nr̄a videamus. nemo vnq̄ mihi,Sci
pio,perſuadebit,aut patrem tuum Paullū, aut duos auos,
Paullū,& Africanum,aut Africani patrem, aut patruum,
aut multos præſtantes viros,quos enumerare non eſt ne-
ceſſe,tanta eſſe conatos,quæ ad poſteritatis memoriā per
tinerent; niſi aı̄o cernerent,poſteritatem ad ſe pertinere.
An cenſes(vt de me ipſo aliquid more ſenum glorier)me
tantos labores,diurnos,nocturnoſq́ue domi, militiæ ſu-
ſcepturū fuiſſe,ſi ijſdem finibus gloriā meā,q̄bus vitā, eſ-
ſem terminaturus? nō ne meliꝰ multo fuiſſet,ocioſam æta
te̅,& q̄etā, ſine vllo labore,aut conte̅tione,traducere? ſed
neſcio quo modo aı̄us erige̅s ſe,poſteritate̅ ſemper ita p-
ſpiciebat, quaſi,cum exceſſiſſet è vita, tū demq́, victurus
eſſet.

eſſet. quod quidem ni ita ſe haberet, vt animi immortales eſſent: haud optimi cuiuſque animus maxime ad immortalitatis gloriã niteretur. quid, ꝙ ſapiẽtiſſimus quiſque æquiſſimo animo moritur, ſtultiſſimus iniquiſſimo? non ne vobis videtur animus, is qui plus cernat, & longius, videre ſe ad meliora proficiſci; ille autem, cuius obtuſior ſit acies, non videre? equidem efferor ſtudio patres veſtros, quos colui, & dilexi, videndi. neque vero eos ſolum cõuenire aueo, quos ipſe cognoui, ſed illos etiam, de quibus audiui, & legi, & ipſe conſcripſi. quò quidem me proficiſcentem haud ſane quis facile retraxerit, nec tanquam Peliam recoxerit. ꝙ ſi quis deus mihi largiatur, vt ex hac ætate repueraſcam, & in cunis vagiam: valde recuſem. nec vero velim, quaſi decurſo ſpatio, ad carceres à calce reuocari. quid .n. habet vita commodi? quid non potius laboris? ſed habeat ſane: habet certe tamen aut ſatietatem, aut modum. non libet.n. mihi deplorare vitam; quod multi, & ij docti, ſæpe fecerunt. nec me vixiſſe pœnitet: quoniam ita vixi, vt non fruſtra me natum non exiſtimem. & ex vita iſta diſcedo, tanquam ex hoſpitio, nõ tanquam ex domo. commorandi .n. natura diuerſorium nobis dedit, non habitandi locum. ò præclarum diem, cũ ad illud diuinorum animorum concilium, cœtumq́. proficiſcar; cumq́. ex hac turba, & colluuione diſcedam. ꝓficiſcar enim non ad eos ſolum viros, de quibus ante dixi; verum etiam ad Catonem meum: quo nemo vir melior natus eſt, nemo pietate præſtantior: cuius à me corpus crematum eſt: quod contra decuit ab illo meum: animus vero, non deſerens, ſed reſpectans, in ea profecto loca diſceſſit, quò mihi ipſi cernebat eſſe veniendum. quẽ ego meum caſum fortiter ferre viſus ſum; nõ quo æquo animo ferrem; ſed me ipſe conſolabar, exiſtimans non longinquum inter nos digreſſum, & diſceſſum fore. His mihi rebus, Scipio, (id.n. te cum Lælio admirari ſolere dixiſti) leuis eſt ſenectus, nec ſolum non moleſta, ſed ẽt iucunda. ꝙ ſi in hoc erro, animos hominum immortales eſſe credam: libenter erro; nec mihi hunc errorẽ, quo delector, dum viuo, extorqueri volo. ſin mortuus, vt quidã minuti philoſophi cenſent, nihil ſentiam: non vereor, ne hunc errorem meum philoſophi mortui irrideant. ꝙ ſi non ſumus immortales futuri: tamen, extingui homini ſuo tempore, optabile eſt. nam habet natura, vt aliarum omnium rerum, ſic viuẽdi modum: ſenectus autem peractio ætatis eſt, tanquam fabulæ: cuius defatigationem fugere debemus, præſertim adiuncta ſatietate. Hæc habui de ſenectute quæ dicerem: ad quam vtinam perueniatis; vt ea, quæ ex me audiſtis, re experti probare poſſitis.

PETRVS MARS.

CAVSA) Ratio. [Angere) Cruciare. [Solicitam) Perturbatam, & quaſſatam. [O miſeꝝ) Stolidum, bardum, & lata culpa, craſſaq́. ignorantia laborãtẽm, ea ſiquidẽ ignorat, q̃ cuique vel habeti, & tardo nota eſſe põt experientia ſubinde demonſtrãte veritatem. [Plane) Certe. [Oino) Penitus. [Extinguit) Delet, enecat, redigitq́. in nihilum, ex hallucinãti & plũbeo Epicuri ingenio. [Appetenda) Vnis oĩbus optanda cum rẽ optimam polliceatur, æternitatẽ.ſ. aĩoꝝ & iucundiſſimam libertatem corporeæ cuſtodiæ fractis vinculis. [Deducit,) Emittit, & comitem ſe præbet ad gloriam. [Aeternus) Perpetua quiete prçditus, & delectatione, ſi corporea contagione vacauerit, hæc vera ſnĩa eſt, & catholica. [Atqui) Profecto. [Nno miſer) .i. nullũ ſentiens malum ſi penitus morte extinguimur, ꝙ vaniſſimum eſt, & abſurdiſſimum. hac hæreſi q̃uis dogmati Stoico addictus laborauit aliq̃n Sen. ſic .n. ſcribit in conſolatione ad Martiam: Mors omnium doloꝝ ſolutio eſt, & finis, altra quem mala noſtra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem in qua anteq̃ naſceremur, iacuimus, reponit. mors nec bonum, nec malum eſt. hæc ille. quid aũt de ſtatu animoꝝ recte & chriſtiane pĥantibus tenẽdum ſit, ſacræ literæ præſcribunt, quibus tota mente inhærendum eſt. [Beatus) Felix, & æterna tranquillitate, ac diuina fruitione donatus. [Stultus) Imprudens & mala opinione corruptus. [Exploratum) Certum, firmum, indubitatum. [Caſus) Infortunia, & nodos calamitatis & ruinæ. [Facilius &c.) Et vitæ intemperantiam. [Grauius) Aſpertus & periculoſius ꝑꝑ inobedientiam, & effrenes cupiditates, & æſtus libidinum. [Triſtius) Difficilius, laborioſius. [Ita accideret) Paucos videlicet venire ad ſenectutem. [Melius) Honeſtius, & iuſtius. [Prudentius) Circunſpectius, & rõnabilius. prudentia ſiqdem vitæ magiſtra, & bonoꝝ, atque maloꝝ delectum hñs, eſt verius ſenioꝝ, quos longus edocuit vſus, quaꝑꝑ iuuenes facile ſcientiam ſibi parant, ſed non prudentiam. [Mẽs) Prudentia, reꝝ humanaꝝ cognitio. [Ratio) Diſcurſus mentis, ꝑtĩuꝝ cum futuris cõnexio. [Conſilium) Exacta conſultatio, deliberatio, & electio. [Nullæ ciuitates) Ciuiles cœtus, ordinem vitæ ſeruantes, & ſanctis legibus obtẽperantes q̃ nil aliud ſunt quã ſermones ab aliqua graui mente prouidaq́. prolati. vnde νόμοι appellabantur à græcis, appellatione deducta à mente, & apud latinos à lego deligo & delectum habeo. etenim lex non appellatur, ſed deprauatio, q̃ delectu caret, & rõne non conſtat. [Impendentem) Imminentem, ꝓpinq̃. [Quod) Mortem.ſ. impendere. [Crimen) Vitium, & malam ſortẽ. [Senſi) Expertus ſum, cognoui. [Optimo) Iuſtiſſimo, & conſummatiſſimo. [Fratribus tuis) q patris Aemilij Paulli triumphalẽ gloriam ſua morte tẽperarunt. erant Aemilio, inqt Plut. quatuor filij, duo in optione altaꝝ familiaꝝ dati, Scipio videlicet, ac Fab. duo ẽt in pręte retenti quos ex alia vxore ſuſceperat. hoꝝ alter qnque diebus ante triũphum eſt mortuus ſexdecim annos natus, alter duodecim, tertia die à triompho. [Dignitatẽ) Amplitudinem virtutis, & glorię. [Inſiptẽter) Sine rõne conſilioq́., incerta ſiquidem ꝓ certis hĩre ſtultitia eſt & imprudentia. [Stultius) Imprudentius, qm̃ vana opinione ducitur & fallitur. [Eo) Tanto. [Condõne) Sorte, ſtatuq́.. [Sperat) Optat ſenectutẽ veluti ꝓpoſitum ſignũ, & metam. [Aſſecutus) Adeptus. [Quid eſt diu) q.d. nihil, qm̃ vita q̃q̃ longiſſima ꝑpetuitati cõparata, & æternitati veluti dies vnus & hr̃, & eſt. [Supremum) Vltimũ ad qđ humana vita in quibuſdam ꝓgreſſa eſt. Tarteſſus Hiſpaniæ vrbs ad fretũ Gaditanũ, de qua & Arganthonio dcm̃ eſt apud Sil. huius Arganthonij fabuloſæ ætatis meminit & Lucianus in Macrobijs. [Vt ſcriptũ video) Apud Anacreontẽ.ſ. & Herodotũ, Gades inſula in freto qđ Hiſpanos à Mauris diſtermiat. [Extremũ) Vltimũ & finis. [Id) Extremum. [Effluxit) Tranſiuit, euanuit, cucurrit. [Quod) .i. remanet tm̃ nomen & fama virtutis, & reꝝ virtute geſtarum. [Cedunt abeunt) Inuigilate viri, monet Ouid. tacito nam tpa greſſu D. fugiunt, nulloq́. ſono conuertitur annus. [Peragẽda) Abſoluẽda, & ꝑficiẽda. placere in quocũque actu .ſ. parte fabulæ ſatis ad cõmendationem, & plauſum. [Modo) Dũmodo laudetur cum agit primas, aut ſecundas, non expectato ſine in quo ſpectatoꝝ plauſus excitatur. [Sapienti) Virtute ꝑdito, è qua viuit quocunque tpe glorioſe. nam qui ad virtutem etiam in iuuenta peruenit, in eaq́. defungitur vita, ad vltimam ſenectutem perueniſſe putandus eſt. [Ad, Plaudite) ad vltimũ finem fabulæ.i. vitæ ꝑſtat in tranſlatione fabulari & hiſtrionica. [Bñ) Studioſe. [Honeſte) Laudabiliter, & plauſibiliter. [Quã agricolę) q nõ dolẽt ſed lętãtur potius aduenisse ęſtatẽ, & autũnũ quo fructus ꝑcipiũt laboꝝ. ſic ſeniores auctoritatẽ naciſcuntur quaſi apicẽ.i. inſigne & honeſtamẽtũ ſenectutis quaꝑꝑ talis ætas accuſanda nõ eſt, ſed celebrãda potius. [Fructus ſenectutis) Lucrũ qđ affert ipſa ſenilis ętas. [Partoꝝ) Cõparatoꝝ, & acquiſitoꝝ. [Memoria) Recordatione ſtudioſaꝝ actionum & reꝝ pręclare geſtaꝝ, frequẽtia & abũdãtia hęc ſunt, ai gñoſi ꝑclara & ſumma bona cetera cũ multis eñia. [Secũdũ nãm) Nãlem ordinẽ ab intelligẽti nã.i. deo ſublimi & glorioſo diſpoſitũ. [In bonis) In numero bonoꝝ, diuina ſiqdem opa ſuum põdus hñt, ordinẽ, atq; menſuram. [Aduerſante) Qm̃ talis mors immatura vr̃, & quaſi violenta, & ideo vocatur à qbuſdam ante diẽ. [Vis) Potentia, impetus. [Opprimitur) Suffocatur, & violẽter extinguitur. [Sua ſponte) Suapte nã, & quaſi volũtate. [Vi) Conatu & extrinſeco impetu. [Cõſumptus) Debilitatus, extenuatus & diminutus. [Cruda) acerba, imatura. [Vi) Conatu violẽto. [Matura) ꝑfecta, & mitia. [Cocta) ſole macerata. [Vis) Violẽtus impetus morbi, & caſus. [Maturitas) Naturę opportunitas, & ſors ętatis à fine nõ abhorrẽs. [Aliqñ) Tandẽ ſuperatis & finitis laboribus. tranſlatio à nauigãtibus q ad portũ dies noctesq́. ſuſpirãt. [Certus) Diffinitus, &

conſti

cōſtitutus.[Recte)Honeſte.[Munus officij) Onus decoræ actionis,q̄ p̄ſtæ debetur neceſſarijs,& amicis.[Exeq.)Suſtinēdo pagere atque ſubire.[Tueri)Seruare atque tractādo cuſtodire. ne cōtra offm̄ feciſſe,aut ab offō ceſſaſſe ob inertiā, liguorē atque inopiā dicatur ſenex, ob idq. traducatur torpida ſenectus, atq; inunis. [Fortior)Erectior & conſtantior in omni periculo,& caſu.[Optimus)In primis optandus cum optimas habeant ↄdōnes. [Integra)Sanitatione ac in nullo labefactata, necnō ſenſibus incorruptis qui propriorꝫ obiectorꝫ ſunt iudices.[Coagmentauit)Cōglutinauit,compoſuit,cōiunxit,ↄſtrinxit. [Aegre) Difficulter,& laborioſe.[Nec ſine cauſa)Legitima rōne moriendi,ex Stoicorꝫ ſnia ſeueriſſimus Cato loquitur.Stoici ſiquidem pōtium incommodorꝫ, vel impendentium leuationem in morte ponebant. vñ Laert.in Zenone Citieo Stoicorꝫ principe dicit: Rōnabiliter aiunt ſapientem ſeipm̄ eductuꝫ è vita, & patriæ & amicorꝫ cauſa ſiue inter acerrimos dolores,aut membrorꝫ mutilationes, incurabilesq. morbos illi occumbendum ſit,hæc Laert. Idem Cic.agens de dogmate Stoico in 3.de Fin.inquit, In quo aut ſunt plura contraria,aut fore vñr. huius offm̄ eſt è vita excedere,ex quo apparet & ſapientis eſſe aliqñ offm̄ excedere è vita cum btūs ſit, & ſtulti manere in vita cum ſit miſer. hæc Cic.Academica libertate Stoicam perſonam referens pro tpe aſſeruit. Sed qui recte pħantur,& xpianæ veritatis præſcripta ſeruant,oēm cauſam inferendi ſibi mortem penitus excludunt,& Ariſt. pħorꝫ facile princeps eos qui ſua ſponte morte incurrunt ignauos appellat & iniuſtos. dictum eſt de his in cōmentarijs offōrꝫ. Socr. apud Plat. in Phæd. ſic loquitur: Dij curant nos, qui quædam illorꝫ poſſeſſio ſumus. Siquis è mancipijs noſtris ſeipſum perimeret ægre id ferremus,pari rōne non licet alicui iniuſſu dñantis in nos dei uitam deponere. hæc ille. Sed Cic.Samij Pythagoræ tñ meminit, vt perſonæ ſeruet decorꝫ,ætate ſiquidem Cenſorij Catonis Italica pħia cui Pythagoras dedit auſpicium vigebat in primis.Vnde in 4. lib.Tuſc. q̄onum dicit: Pythagoræ aūt doctrina cum longe lateq. flueret,permanauiſſe mihi vr̄ in hanc ciuitatem. [Imperatoris,Exercitus ducis qui milites in præſidijs collocat, & ſtationes ordinat,& cuſtodias. ita deus glorioſus nr̄ verus & ſummus Imperator ad tutelam noſtri corporis poſuit. locum ab impatore diffinitū.i.corporis cuſtodiam deſerere, aīm à deo inſuſum nō debet declarat,igitur Cato vim ſuæ tranſlationis,q̄ vt dixi à Plat. ſumpta eſt.[Præſidio)Propugnaculo & munimento. noīe ēt pſidij milites dñt ad cuſtodiam caſtellorꝫ & munitionum poſiti. nomine vero ſubſidij milites ſubinde miſſi ut præſidiorꝫ refoueant vires,ſintq. auxilio laborantibus.ponit hic præſidium pro oāli tutela,& corporis cuſtodia.[Statione)Loco ad tps aſſignato militibus ab imperatore. hic ponitur ꝓ humano corpore quod aīus curatur,& ſeruat è ſummi imperatoris pſcripto.[Elogium)Orō ſepulcralis,& teſtificatio vltimæ voluntatis, q̄ in pconia defunctorꝫ inſcribitur monumentis. Idem Cic.in 1.Tuſc.de mortis qualitate diſputans dicit. ſi ſupremus dies perimit ac delet oino, q̄d meliusq̄ in medijs vitæ laboribus obdormiſcere? & ita conueniētem ſomno conſopiri ſempiterno, q̄ ſi fiat, melior Ennij quam Solonis orō. hic.n.nr̄,Nemo me lacrymis decoret inqr, nec funera Faxit.At vero ille ſapiēs. Mors mea nec careat lacrymis,linquamus amicis Mœrorem vt celebrent funera cum gemitu.[Carum)Deſiderabilem,p̄cioſum & amabilē.[Decoret)Exornet,honeſtet lamentationibus meam mortem,qm̄ qui ſemp viuit nō eſt veluti mortuus deplorandus. mors, inquit, cōmutatio quædam eſt loci, & tranſitus ad emeritam ſortē citra viaticum. [Cenſet) Putat,ſtatuit,iudicat tali elogio. [Immortalitas) ppetuitas qua fruitur aīa corporeis uinculis & corruptione carceris liberata. [Iam ſenſus)Perceptio,morſus & dolor mortis. [Optandus) Si aīus eſt immortalis vt eſt. [Aut nullus)Si moritur, quod abſurdū eſt,viuit etenim ſemp aīus. licet pro meritis gratiā ſortiatur aut pœnam.[Tranquillo)Securo,pacato quieto.ponit Cic.exempla eorꝫ,q ad voluntariam mortem alacri aīo cucurrerunt.[Nō ita) Non multū L.Brutus, & Sex. Tarquinius mutuis vulneribus pcīderunt.[Hoſti)Punico ſenatui.[Scipiones)P.& Cn.in Hiſpania occumbentes, vt Carthaginenſibus ad Italiam clauderent iter. [Luit)Soluit dediτq̄ pœnam,quā eius collega M.Terent.Varro temerarius merebat.[Ignominia)Dedecore & calamitate.[Hoſtis)Ferus Annibal qui apud Sil. 15. ſic loquitur: Ipſe facem ſubdens,laus,inquit,parta petēnis Marcel. abſtulimus lacio vos ita ſuperbæ Exequias animæ & cinerem decorate ſupremi Muneris offō,nunq̄ hoc tibi Rom. negabo.[Alacri)Læto,prompto. [Erecto)Conſtāti,fortiq.. [Omnino)Certe,pfecto [Satietas)Expletio,ſaturatio,& quaſi faſtidiū.[Certa ſtudia)q̄ iā peculiares curæ, cogitationes,exercitationes. [Ineūtis) Incipientis,& iuuenilis.

2

[Cōſtans)Firma,& iam ↄſtituta integraq.. [Occidunt) Euaneſcūt,& cedūt alijs ſubinde ſuccedētibus.[Maturꝫ) Aptū,opportunū.[Cōpagibus)Coagmētationibus, & cōmiſſuris corporeæ cuſtodiæ.[Munere)Onere offōq. tuēdis corpibus neceſſario.[Graui) Laborioſo,& aīe ūim deprimēte,quā nō nulli putauerūt particulā eſſe diuini ſpūs. vñ dicit Horat.Atque affigit humi diuinæ particulā auræ: ſed vana eſt hæc opinio de⁹ aīam ex nihilo creat, corporiq. organico adiūgit.Laudādi tñ ſunt illius opinionis auctores,q̄ aīam aſſerūt imortalē, licet in mō lōge aberrauerint. [Tuerētur)ↄſeruarēt,excolerēt.[Ordinē) Ratas,firmasq. cōpoſitiones,atq; ꝓgreſſus,modū æquabilē nunq̄ excedētes.[Vitæ modo)Mēſura uiuēdi decora,& iuſta.quapp Euripidea Iocaſta filiū Etheoclē erga frēm inique affectū monet, ut cœleſtiū ordinē ſuſcipiāt atq; iuſtitiā,oia qppe ſua ſtatione ſeruant,atq; momentū, nec in iura aliena ſedesq. inuadūt.[Cōſtātia) ppetuo tenore atque graui,citra leuitatē,& fluxū,uitæ [Diſputatio)Exquiſita rōnis & cauſæ indagatio & inueſtigatio ꝑ collationem rōnum, & ex vtraque parte ↄtētionē. ſic etenim veritas magis apparet,& quaſi tāgitur manu. [Nobilitas)Famæ celebritas,auctoritas, & dignitas,vñ dicit alibi Cic.ſi nullas rōnes Plato afferret, tñ ipſa auctoritate me frāgeret.[Auctoritas)Aeſtimatio,& excellētia.[Incolas nr̄os)Quaſi ſuburbanos habitatores.Fuit.n.ut dixi,Sami⁹ Pythagoras,& in magnā Græciā q̄ nūc Calabria dr̄, domicilium ſuum ↄtulit.Vñ incola Italiæ dictus,& quaſi ſuburban⁹habitator.Suburbana dñr loca ꝓpe vrbē προάστεια Græci vocant. [Pene) Quaſi, qm̄ nō ita diſtat ab vrbe Calabria,cū ſit Italiæ pars,& ipſe Pythagoras iā nō ꝓuincialis,ſed Italus dici poterat.[Vniuerſa)Gñali, & oēm naturam aīante atq; regente.Deum ſiqdem aīam eſſe mūdi putauit antiquitas,quam opinionem in Georgicis, & Aeneide Virg.tenuit,&aīantes inde vitam ſibi decerpere.Vanus eſt hic ſermo,qm̄ ſi aīa humana deus eſſet,aut pars dei,nec in peius nec melius uerti poſſet,oppoſitum patet,& quaſi tangitur manu. [Delibatos)Hauſtos,acceptos,& quaſi epotos.[Demonſtrabatur) Oñdebatur à monumentis Platonis q in Phædone Socratem de aīorum immortalitate diſputantem in cuſtodia induxit. [Supremo vltimo quo cicutæ hauſtu vitam finiuit.[Oraculo)Rñſo,ſorte,vaticinio.Socrates apud Platonē in Apologia ſic loqtur,Chærephōtem certe nouiſtis q Delphos pfectus id vaticinū experiri auſus eſt. Interrogauit certe an eſſet vllus me ſapientior,rñdit Pythias ſapientiorem eſſe neminem [Celeritas) Agitatio,ſolertia,&quaſi quidam diſcurſus ad multa ēt ſimul conſideranda celeritas. Innata eſt,inqt Fabius,humanis aīs agitatio & ſolertia.[Memoria) cōprehenſio rerꝫ & recordatio quaſi qdam Theſaurus.[Prudentia)Anticipatio,& cognitio quaſi diuinans atq; pſagiēs.à ꝓuidendo eſt appellata prudentia,quā aliq diuinationē quandā eſſe dixerūt.[Artes)Formulas rerꝫ effingendarꝫ quas eas mens ↄtinet, quæ rerꝫ efficiendarꝫ principiū eſt, & oēs artifices tali mente cenſentur.[Tantæ)Tā illuſtres & excellētes,nō minus circa diuina quā humana.[Inuenta)Excogitata à ſummis viris,& ſummo ingenio p̄ditis,exqſitaq. doctrina nobilib.[Eā nām) .i.aīam vi naturali honeſtatā [Cōtineret)Cōprehēderet,ↄſeruaret, amplecteret,& in ſe hr̄et.[Cūq. aīus ſp agitetur) Demonſtratio Platonis hæc eſt de imortalitate aīorꝫ a motu ipſius aīæ, quē & in ſe hēt, vt ſibi ꝓprium,& corpori p̄bet,quod aīat, poſita in eo dialogo q Phædrus inſcribitur,& repetita eſt à Cic.hoc loco,& in prima diſputat.Tuſc. & in 6.de rep.ois motus,inquit Plato in 10.de Leg. aut ſe mouet,& alia,aut ab alio mouetur &alia mouet, prior ad aīam alter ad corpora refertur & ſic ſtatuit Plato eſſentiam ipſi⁹ aīæ eſſe motum,id aūt cui eſt idem eſſe ac moueri nunq̄ ceſſat à motu,qm̄ citra ſuam eſſentia eſſe non pōt.Aīa ex ſe moueri dicitur,quia,ſine alio mouente ſe mouet. verba Socr. apud Platonē in Phædro hæc ſunt. Demonſtratio hæc contentioſis qdem erit incredibilis,prudentibus vero contra. oportet aūt nos,prius aīæ humanæ atque diuinæ affectus & opera intuentes vera nouiſſe, huius aūt demonſtrationis hoc ſit auſpicium. Aīa ois immortalis. quod n. ſemper mouetur,& reliqua quæ ſequuntur. Ariſto. pħorꝫ facile princeps negans primam Platonis propoſitionem, acutiſſimis medijs labefactat eius rōnem in primo de aīa dicens, conſiderandum eſt primum de motu. Nam fortaſſe non ſolum falſum eſt eſſentiam aīæ talem eſſe, qualem hi dñr, qui aſſerunt aīam eſſe id, quod ſeipſum mouet aut mouere pōt, ſed ēt unum quid eorum eſſe videatur,quæ fieri non poſſunt,motum ipſi ineſſe. oē quod mouetur ab alio mouetur. quod igitur primū mouet,aut ſtat,aut ab alio & ipſum mouetur,ſed ſi ab alio,iam non pōt hoc primum vocari. & ſemper quod primum moueat requiremus,reſtat ut ſtare dicatur. ſtat ergo quod primum mouet.hęc Ariſtoteles concludit contra Platonem aſſerentem animam eſſe

prin

principium motus. Anima, inquit Philoſ. ille ſummus, eſt per ſe principium motus. principium aũt motus non mouetur. probat idẽ in 8. Phyſ. eſſe quoddam mouẽs immobile. At dñt Platonici motus aiæ ſunt cupiditas, voluntas, intelligentia, & cetera id genus. Rñdet Ariſt. hoc non eſſe motus aiæ, ſed actus rei imperfectę. Operatio aũt perfectæ. & cum dñt Platonici, icirco aiam eſſe immortalem, qm̃ à ſua mouetur eſſentia. rñdet, ſi ita eſt, corrumpitur, qm̃ per illum motum ſuam deſeret ſubſtantiam, & ſic motus erit cauſa corruptionis eius. operatio, inquit, perficit operantẽ. motus aũt diſtare facit. hæc Ariſt. Platonica igitur ratio vacillat. laudandus tñ in primis, quod animã aſſerunt diuinam & immortalem, quis hallucinetur in modo attributionis, ut fere ceteri philoſophantes, vt dictum eſt. [Et cum ſimplex) Aliud argm̃ ab aiæ ſimplicitate ductũ in j. q̃one Tuſc. dicit. Animorum nulla in terris origo inueniri põt. nihil.n. eſt in animis mixtum, vel concretum, aut quod terra natum, atque fictum eſſe videatur. ſingularis eſt igitur quædam nã atque vis animæ ſeiuncta ab his vſitatis notiſq. naturis. ita quidqd eſt illud quod ſapit, quod vult quod viget, cœleſte, & diuinum eſt, ob eamq. rem æternum ſit neceſſe eſt. [Diſpar) diuerſum, alteriuſq. qualitatis. [Argõ) Demonſtrationi & ſigno. Plato quem Cic. ſequitur in Menone & in Phædone dicit, ſciam humanam eſſe quandam reminiſcentiam. Humanaſq. aias fuiſſe ab initio creatas ad numerũ ſtellarũ. Vnde dicit Virg. Nec morti eſſe locum ſed viua volare Sideris ad numerũ, atque alto ſuccedere cœlo. q̃ opinio vaniſſima eſt. quapropter Ariſt. dixit aiam eſſe quaſi tabulam raſam in qua nihil pictũ eſt, ſed oĩa põt depingi. [Pleraque) Multa. [Arripient) Apprehendant. [Filij) Cyrus auct. Xenophonte duos reliquit filios Cambyſem, & Tanaozarem, Trogus aliud ponit nomen. [Nuſquam) Nullo vbi. [Aut nullum) In nihilum redactum. [Remiſſi) Laxati, & ſoluti. [Relaxauerunt) Reſoluerint, & liberauerint. [Colite) Honorate ut numen. [Tuẽtur) Conſeruant. [Paollũ) Qui conſul cecidit in Cãnenſi pugna. [Africanum) Qui ſuperato Annibale ad Zamam redegit Carthaginem ad tributũ. [Fratrem) L. Scipionem Aſiaticum. [Patruũ) Cn. Scipionem qui vna cum fratre P. Cornelio Scipione in Hiſpania occubuit. [Poſteritatem) Succeſſionem tpm & hoim. [Pertinere) Attinere, atque competere, vitam hr̃e poſſe poſt mortem corporis. [Finibus) Terminis. [Ociuſam) Tranquillam. [Cõtentione) Certamine honoris & gloriæ. [Erigens) Attollens ſe magna ſpe. [Proſpiciebat) Conſiderabat, & quaſi præſagiens futurã ſemp animi vitam ſibi repromittebat. [Niteretur) Conatũ faceret. [Æquiſſimo) Pacatiſſimo. [Iniquiſſimo) Turbatiſſimo. [Obtuſior) Hebetior, craſſior viſus, ac per hoc mens ſtolida, & nullum ingenij acumen. [Efferor) Erigor in ſpem. [Studio) Cura & volũtate. [Colui) Honoraui. [Habeo conuenire) .i. conueniendi fontmihi, ve dicimus habeo videre. [Conſcripſi) In meis videlicet Originib⁹. [Decurſo ſpatio) Finito curſu ac ſtadio. iterũ à fine ad curſus principium, redire vbi ſunt carceres, & repagula è quibus dãtur miſſus. [Modum) Finem, terminum. [Ex hoſpitio) Temporario diuerſorio. Vir ſapiens ait Sen. ſcit in hoc natum hoiem, vt vita defungeretur nec domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium & quidem breue hoſpitium, qđ relinquendũ eſt, vbi te grauem eſſe hoſpiti videas. [Cõmorandi) Moram aliq̃ faciendi ad tp̃s. [Concilium) Honeſtiſſimum cœtum, & quaſi ſenatum. [Turba) Confuſa multitudine. [Colluuione) .i hoim ſordidiſſimorũ fece. colluuio dr̃ immunditiæ in vnum collecta. [Pietate) Obſeruantia diuini numinis & parentũ. [Contra decuit) Qm̃ vt, inquit Sen. nullum funus non eſt acerbum, quod parens ſequitur. [Aequo) Trãquillo & ſedato. [Leuis) Facilis & tolerabilis. [Extorqueri) Abſtrahi, & eripi. [Minuti) Indocti Epicurei nihil amplum, aut magnificum redolentes, ſed hallucinantes in rebus maximis. [Suo) Opportuno. [Modum) Terminum menſurã. [Peractio) Abſolutio & terminatio vitę, vt vltimus actus terminat fabulã. [Cuius) Aetatis ultimã delaſſationem defugere par eſt, & maxime cũ proceſſerit rerũ oium ſatietas, & quaſi faſtidium. [Re) Ipſo facto & experientia poſſitis ea, quæ de ſenectute dicta ſunt cõprobare.

MART. PHIL. QVarta reſtat cauſa) Ordinem ſequitur, quo diuiſit in quo præuiſum, docilem & attentum reddit auditorem. [Augere) Tædio & moleſtia afficere. [Quæ certe) Cõfitetur ita eſſe, ſed poſtmodum rñdet dicẽs. [O miſerũ ſenẽ) Deinde ſubijcit argm̃, hoc modo quod mors aut eſt negligenda, aut optãda, quia vt aia viuit, aut moritur, ſi viuit, mors eſt optanda nam certum eſt tranſire ad meliorem locum, & ad æternitatem, & felicitatem, quantũ eſt ea cõdĩne, & eſſentia, & natura aiæ, & cum deus ſit iuſtus vnicuique animæ, dat qđ ſuum eſt. Animæ vero ẽt æternitas, ergo dat rei æternitatem, & locum vbi æuo fruatur ſempiterno, aliter non eſſet iuſtus. Iuſtitia.n. eſt vnicuique tribuere qđ ſuum eſt, & vt ait Iuſt. Iuſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuens. Si vero moritur aia, mors eſt oĩno negligenda quia nõ ſentit amplius aliquem dolorem, morbum, aut moleſtiam. Ex quo vult concludere quod mors non eſt timẽda, nec malum quidem eſt, ſed optanda & bonum, qa poſt mortẽ nemo ſit miſer, aut oĩno btũs, & æternus eſt futurus. [At qui tertium) Hoc eſt quod non capit aliquod mediũ hoc pacto, aut viuit, aut moritur, quia neceſſe eſt, quod aut viuat, aut moriatur. [Quid igitur?) Concludit qđ diximus. [Quid igitur timeã?) q.d. nihil eſt quod timere poſſim. ſi aut non miſer quia ſi omnino interit aia nihil ſentit, & non ſentiẽdo non põt eſſe miſer quia nullam põt ſentire miſeriam, hũc vero partem optime exponit Cic. in lib. Tuſ. q̃onum. [Aut btũs ẽt futurus ſum) q. d. ſi viuit anima illuc poſt mortem proficiſcitur, vbi æuo fruatur ſempiterno & felicitatem adipiſcitur. quod aũt mors optanda ſit & nihil ſit ea præſtantius, miraculoſa mors duorũ filiorũ ſacerdotis Argiuæ Iunonis apud Argos expriḿt. mos aũt erat Argiui ſacerdotis ad Iunonis templa proficiſci quotannis iunctis bobus, & forte fortuna cum peſtilentia illic maxima per aliquod tp̃s antea fuiſſet, & oĩa pecora conſumpſiſſet, boues non reperiebãtur ſolẽnitati, ita Aedilis & Bito ſacerdotis filij ſub matre euntes iugum ad Iunonis templa duxerunt, tunc Iuno religionem probans, & mirificã eorum fidem, detulit matri, ut quid vellet audacter poſceret, quod nullam pateretur ab ipſa repulſam, inquit illa, vt quid ſciret dea vtile mortalibus, ipſa præberet. Die vero ſecunda ſacerdotes illi iuuenes comperti ſunt mortui. qua pro re probatõ eſt nihil morte præſtantius, qđ Herod. inqt in j. hiſt. [Sit exploratum) Pro certo habet. eſt modus loquendi apud Cic. frequentiſſimus in hũc modum. [Spero) Confido, & exploratũ habeo. nã ſemp creſcit oro. [Aetas illa) .ſ. adoleſcentiæ quam nr̃a ſenilis. [Facilius) Quia hũc maiorẽ mãm ad morbos, ut ſanguinem, vt humorem qbus morbi nutriuntur, & in ſenibus non ita feruor ſanguinis, ut in adoleſcentibus eſt. nam ſicut ignis multis lignis melius ardet, ita morbus multo humore & ſanguine. [Melius & prudentius) Quã ſenes cum melius viuerent, in qbus eſt mens, ratio, & conſilium, & per cõñs melius viueretur. [Rõ) Cognitio diſcretionis. [Conſiliũ) Deliberatio. [Nullæ ciuitates) Vt ſuperius dcm̃ eſt. [Sed redeo) Quia per tranſgreſſionẽ acceſſit ad laudẽ ſenectutis, redit vnde digreſſum eſt. [Impendentẽ) Quaſi inſtantẽ ad ruinã. nam impẽdo ſecundæ coniugationis eſt. [Minari ruinã) Tractũ ab aliquo ædificio ruinã minanti, impẽdere vero tertiæ coniugationis eſt cõſiderare. ut Luc. Animum impendite veſtrum. [Senſi ego) Probat per exemplum propinquum filij ſui. M. C. [Fratribus tuis) O Scip. Paul. Aem. huius Scipio pater poſt triumphum belli Mac. ſeptem poſt diebus duos filios amiſit. [At ſperat) Anthypophora, q rñdit dicens. [Inſipienter ſp.) Quia ſperare eſt expectare bonum futurum incertum, qđ ducit. Quid .n. ſtultius? dementius? [Senex) Anthypophora, quod ſenex nõ hẽt qđ plus viuę ſperet. [Cõ id. ſ.) Poſſet curare. [Dixi inquit) Ad illud refertur, hic cõſecutus eſt. [O dij boni) Admiratiue. [Quid eſt?) q.d. nihil eſt in vita humanius. [Da diu) .i. cõcede. [Expectemus) Probat per exẽplum qđ in vita nihil ſit diu ſempiterno, q ad plus vixerit. vixit qdem 120. annis. [Tharteſſiorũ) Populi ſunt in Hiſpania, q̃ eſt in occidentẽ, vbi eſt ſitus qđ Tartheſium dr̃. [Vt ſcriptũ) Eſt a ſcriptoribus q de lõgęuis ſcripſerõt, veluti Lucianus q de lõgęuis ſcripſit. [Argathonios) Gaditanus, a Gadibus nomẽ proprium, q qdem Gades in occidẽtẽ ſunt vltra promontoriũ Calpe. vñ ẽt mare Gaditanũ. [Diuturnũ) Diu viuere & ſempiternũ. eſt.n. eũ extremũ, ut u. g. vltimus dies, 120 ann. [Illud qđ præterijt ſ.) Elapſi, & 120. ann. [Effluxit) Euanuit, quia non vt uixiſſe. [Tm̃ remanet) Solum illud remanet & ſempiternum eſt quod cum virtute factum, & conſcientia bene actæ vitæ. [Horæ) Ordo naturalis. Ex horis quidã ſunt dies, ex his aũt menſes, ex menſibus aut anni. hora vero græcum eſt & non ſolum partem diei ſignãt, ſed partes anni, ut ver, æſtatem, & pulchritudinẽ. vnde ὡραῖον, & aſpiratur, qñ aũt regionem ſignãs caret aſpiratione. [Dies) Qui duplex eſt, naturalis & artificialis, vt ante diximus. [Menſes) Quidem dicti ab eo quo eſt μήνη, qđ ſignãt lunam, vel ab eo qđ eſt μήν, quod græce idem eſt qđ menſis latine, qui eſt lunæ curſus. eſt et annus. annorũ tria ſunt gña, lunaris annus, ſolſtitius, & magnus. [Quod cuique) Optimũ documentum q & ſancto Franc. dignum eſſet, & omni ſanctiſſimo viro. [Neque .n.) Probat per ſimilitudinem. [Peragenda) Ad finem perducẽda. [Fabula) Comœdia, uel tragœdia eſt diuiſa in 5. actus. Horat. Neu maior q̃nto, neu ſit productior actu Fabula, q̃ poſci vult & ſpectata reponi. [Probet) Laudetur à ſpectatoribus. qa non ſatis erit, ſi in quocunque actu aliquem egregium geſtũ fecerit, ſiue in primo, ſiue in ſecundo actu ex quo laudetur, ſed requiritur

ritur quod in omni actu à primo vſq; ad quintum ſit idẽ bonus, ſic & uita noſtra in quacunque ætate fuerit,ſatis erit bene vixiſſe in ea.[Applaudite) Ad finem,quia illud eſt vltimum verbum in comœdijs,ut Terent. Vos valere & plaudite Calliopius recẽſui. vñ Horat.Donec,vos plaudite dicat.[Bñ)Quantũ ad copiã.[Honeſteq.)Quantum ad virtutẽ.[Sin pceſſeris) Pulchrã ſimilitudinem dicit,non eſſe dolendũ de pterita ætate, & cõparat ætatẽ noſtram quatuor tpibus anni.[Quam agricolæ dolent) Quia non dolent,immo gaudent,ut ex floribus q̃ ſunt in vere ad fructus & maturitatem eoꝝ perueniant,quod dicit.[Ver) Quo naſcuntur flores.[Oſtendit)Per flores.[Partoꝝ)Bonoꝝ memoria & copia, hoc eſt ↄſcia bñ actæ vitæ. Eſt.n.memoria,vt inquit Cic. p quam aius repetit ea quæ fuerunt. [Omnia vero) Concludit qđ mori eſt hñdum in bonis. omnia quæ fiunt ſm nãm ſunt hñda in bonis.[Emori) Eſt.n.ſm nãm. ergo mori eſt hñdum in bonis. [Qđ idem) .ſ. mori. [Aduerſante)Et repugnante nã. Non quidem,vt mors,vt contra nãm adoleſcentibus,ſed cum in eis ſit calor & humor,quibus cuncta ſuſtentantur & oriuntur, ut ab eis oriuntur cuncta duobus. vr difficilius mori,& ipſa nã repugnante, quod p ſimilitudinem oſtendit dicens,ut cum vis flãmæ magnus ignis accenſus,cum magna materia lignoꝝ. [Aquæ multitudine)Magna effuſione aquæ,ſic moriuntur adoleſcentes in violẽtia aquæ.[Cõſumpti) Deficientibus lignis, & combuſta materia lignoꝝ. [Et quaſi poma)Alia egregia ſimilitudo eſt.[Sic uitam) Adaptat cõparationem.[Quæ) .ſ.maturitas & oſtendit benignitatẽ moriendi.[Iucunda) Amœna & delectabilis cum fructu.[Vt quo)Per ſimilitudinem nauigantium loquitur, cum ea longa nauigatione iam incipiunt terram videre,in portum venire magnopere lætãtur,vt optata potiantur arena,ſic nos ea longa uita incipimus uidere mortem.i.quietem & portum mortalitatis. Omnium ætatum certus eſt terminus, ut infantiæ uſque ad 7. annos, pueritiæ vſque ad 12.& ſic per ceteras præter ſenectutem q̃ non habet certum terminum vitæ,ſed omnis hora,oĩs dies, oĩs menſis põt eſſe terminus uitæ ſuæ,q̃ quidem ſenectus incipit in 46.ann.[Recte) Cum virtute & iucunditate. [Viuitur) Imperſonale eſt, & in ſe habet quandam gñalitatem. vtitur in antiquam ſiluam.[Officij) Honeſtatis,& rei illius quam debet effici.[Et mortẽ contẽnere) Non timendo ipſam. & plus eſt ↄtẽnere,quam uituperare,ut ait Don.[Animoſior) Quia cum cogitat paruum tpis uiuendi ſpacium,nihil timet mori aius ſenum,& oẽ ſubintrat periculũ, ſicut eſt illud Virg. Vna ſalus uictis nullã ſperare ſalutem.[Et fortior) Quia fortitudo eſt aggreſſio periculoꝝ.[Hoc illud eſt) Quod dixit probat p exemplum. fuit quidam Athenienſis ulr præclarus nole Piſiſtratus, qui lingua & eloquentia ſua & opibus oẽs ſibi fauentes fecerat Athenienſes, adeo quod tñ tendebat ad imperium, quod ſentiens Solon in omnibus rebus ei contrarius erat, & obſidebat audacter.vnde Piſiſtratus ab eo quæſiuit,qua ſpe fretus id diceret,cui rñdit Solon.ſenectute fretus obſiſto tibi audacter. quaſi uoluiſſet dicere, tu me tuis milıtibus vis ſuperare. & ego te multitudine annoꝝ, qua fretus neque te, neque milites tuos timeo. q̃ ſ oĩno debeo mori cito,& tu ſi me interficis, parũ adimes viuẽdi tpis ſpatiũ.[Illi q̃rẽti) Piſiſtrato:[Spe)Boni futuri expectatione.[Rñdit)Solõ. [Senectute) .ſ.fretus. [Ceteris ſen.) Vt auditu,guſtu,odoratu,tactu,& viſu.[Ipſa ea) Nã diſſol.corpꝰ ſuũ,corpus ipm hoĩs,qđ eum augmentauit & fecit diſſoluere poteſt.[Vt na.)Oñdit p exẽplum comparationẽ. [Conglutinauit) Cõpoſuit,ↄſolidauit,à glutino dcm eſt,qđ eſt collã. hoc.n.græcũ eſt,illud vero latinũ.vnde dr lingua græca notior quã latina.[Recens)Quæ nup eſt facta rũ maximo labore diuellitur.[Inueterata).ſ.ↄglutinatio,q̃ iam diu eſt facta,vt in ſenectute. hæc oĩa ſtant in ſimilitudine. [Illud breue vitæ reliquũ) Qđ eſt.ſ.in ſenectute nec ſine cauſa deſerendũ,vt aliqs ſe occidat,vt multi inuenti ſunt pſerem apud antiquos, quoꝝ multi ne uenirẽt in manus hoſtiũ gerẽtes uenenũ in annulis obibant mortẽ. ut Annibal, qđ deinde (ut eſt apud Hom.& apud Virg.In 6.)inferis dabãt pœnas. Nã ſciendũ eſt qđ deus poſtq̃ corpus in utero matris format,in ipm mittit aĩam,tanq̃ in quoddã caſtellũ gubernandũ,& iubet ut recte cuſtodiat,donec ipſe reuocat. Vñ ſi datũ cuſtodiæ caſtellũ pderet,ſeque metipm interficeret,rebellis eſſet dei pditor. Itaque non ſine cauſa eſt ipm caſtellũ deſerẽdũ; hoc eſt ſine mandato imperatoris .i. dei,quã rẽ tangit Pythagoras.de quo nunc ait Cato ſic ho. [Pythagoras) q̃ Samius fuit,ut diximus, & phiam docuit in magna Græcia,q̃ eſt pars Italiæ,& eius tãta fuit eſtimatio,vt eius domũ ceteri ↄſecrauerint,quaſi cẽſerent ſatis dignũ poſſe reperiri neminẽ,q̃ in illud domiciliũ ſuccederet.[Iniuſſu)Sine mãdato & nõ inuenitur in alijs caſibus. [Præſidiũ) Cuſtodia militũ in ciuitate à pſidendo dcm. [Statione) Vbi ſtãt milites: vt,Lõga ſtatione tenebat. dr & ſtatiua. ut legitur in Liuio, & Statiõ,ubi ſtant naues ad tps.Virg.& Statio male fida carinis. [Solonia)Ponit duas ſnĩas,quæ diſcordes vñr,Solonis & Ennij, ut patet.[Sapientis)Sic bene non phĩ, quia uſque ad Pythagoræ Samij tpa ſapientes conſequebantur noĩa. Cum aũt Pythagoras Polycratis tyrãnidem effugeret,& Phliuntem perueniſſet. Ibique cum eſſet interrogatus ſapiens eſſet,Inquit ſe non ſοφὸν, ἀλλὰ φιλόσοφον eſſe.Itaque a Pythagora phi ſunt dicti, cum antea ſapientes nominarentur.[Elogium)Bene dictum,& ſapienter.[Negat uel.)Dicit nõ uelle.[Dolore)Quantũ ad aim. [Lamentis) Quantum ad geſtum deplorationis,quare hoc.[Quia uult ſe cr.)Eſſe carũ ſu.vt per cõmemorationem ſui p lacrymas,per funera,per exeqas obliuiſcatur eius,& in caritate ſuoꝝ remaneat.[Ennius noſter) Latinus.vult prçpõnere ipm Soloni qui dixit.[Nemo lacr.me dec.) Nemo ploret in morte mea.Decoro,à decus decoris;& tunc hẽt accentum in prima,decoro aũt à decore habet accentum in pen. [Nec fun fletu) Medius uerſus,reliquum habet in Tuſc. Voluor viuus in ora u rum,nec funera fletu facit.i.faciat.[Immortalitas per nomen) Fama, & gloria, & multa egregia opera, quæ facta ſunt in uita.[Poſt mortem quidem ſenſus) Atque optandus,aut nullus eſt,vt diximus ſupra.quia aut viuit,aut oĩno moritur.ſi viuit optãdus eſt, q̃a locum proficiſcitur vbi ęuo ſruatur ſempiterno,ſi moritur non miſer q̃a miſeriam ſentire nõ põt, cum careat ſenſu &c.[Moriendum)Hoc gerundium importat neceſſitatem.[Quis)q.d.nullus.[De qua) pbat per exempla,quod mors,contẽnenda ſit oibus. Non Iun.Brutum,ordo eſt Iun.Brutum. ſed noſtras legiones &c.& eſt color rhetoricus occupatio, cũ dicimus nos pterire & neſcire,aut nolle dicere id quod tunc maxime dicimus.vt nunc dicit ſe nolle recordari.Iun.Brut.& ceteros quos recordatur,ſed legiones & hoĩes imperitos,& ruſticos,& hoc ideo quia diceret aliquis non eſſe mirum in hoibus clariſſimis pp doctrinam & virtutem ſpretam eſſe mortem, ideo dicit ab indoctis & ruſticis ſpretã eſſe mortẽ. Iun.Brutus, de quo nũc agitur ex ſorore Tarq̃nij Superbi fuit genitus, q̃ ne ab auũculo occideretur vt frater,ſtultitiã finxit.quam rem meminit Ouid de faſt. Brutus erat ſtulti ſapiẽs imitator,vt eſſet Tutus ab inſidijs dare Superbe tuis.Vnde Brutus eſt appellatus Iuuenibus regis Delphos eũtib. ridiculi cauſa comes accitus baculo ſambuceu auꝝ infuſum deo domũ tulit,vnde reſponſum eſt eũ Romæ ſummam pſtãtem habiturũ,q̃ primus matrem oſcularetur, ipſe caſum ſimulans terram oſculatus eſt. Deinde pp Lucretiæ ſtuprum cum Tricipitino & Colatino in exitiũ regium coniurauit, q̃bus in exilium actis primus ↄſul creatus fuit.[Filior)q̃ cum Aq̃lijs & Rutilijs ad recipiẽdum in vrbẽ Tarquinios coniurauerant, virgis cæſos ſecuri pcuti iuſſit. Deinde imperio quod aduerſus eos gerebat cum Arunte filio Tarquinij congreſſus ambo mutuis vulneribus cẽciderũt, cuiꝰ corpus in foro poſitũ à collega laudatũ, Matronæ anno luxerũt. [Duos Decios) Patrem & filium,ſed non eodem tpe.ſed vnus Latino alter Gallico bello pro patria liberando ſe deuouit ad mortẽ,vt diximus.[Equoꝝ curſum) q̃a in hoſtes facta deuotione quã primum cururrerunt,& interfecti fuere.[M.Attilium) Hic eſt ille imperator militiæ Rom.In 1.Bel.Pun.M.Attilius, cui nomen per auctores ferme oẽs longe lateq̃. diffuſum eſt. Fuſis in primo Salentinis triumphaſſe cõmemorant,& primum Romanoꝝ ducum claſſem in Africã traieciſſe quaſſatas de Amilcare naues lõgas tris & ſexaginta,oppida 200.accepiſſe,& hoium ducenta milia cepiſſe, & abſente q̃dem ipſo datos eſſe coniugi & filijs ob paupertatẽ publice ſumptus.Mox arte Xãtippi Lacedæmonij mercenarij milicia captũ fuiſſe,& i carcerẽ miſſum dato iureiurãdo,vt ſi non impetraſſet domũ ita rediret, in ſenatu ↄdõnem diſſuaſiſſe,& reiectus à ſe ↄiuge & liberis Carthaginẽ ingreſſum ibi in arcã ligneã ↄiectũ clauis introrſum adactis,vigilijs & dolore punitũ eſſe.palpebras.n.oculoꝝ,vt dormire nõ poſſet,inciderunt, & iſto crudeliſſimo ſupplicij gñe mortẽ obiuit.[Nõ duo Scip.)P.Scipionẽ & Cn.Scipionẽ fratres pſtãtiſſimos viros,de q̃bus Virg. inq̃t, Duo fulmina belli Scipiadas. Iſti aũt negligẽtes in 2.Bel.Pun.obuiauerũt Aſdrubali Annibalis fratri,ad ipm Annibalẽ in Italiam uenĩẽti auxilio,cui de pprijs corporibus iter claudere voluerũt ne in Italia veniret.[Obſtruere) claudere. Paullũ,de quo diximꝰ huius Scipionis auũ naturalem.[In Cãnenſi ignominia) Cannas Cãnaꝝ in Apulia vicus eſt, vbi tãta Clades Romanoꝝ ab Annibale facta eſt, quãta nuñq̃ fuit.in quam L.Paul. Aemilius fuit intereẽptus pro patria liberãda,mori potius volens quã fugere. pro qua re ſciendũ eſt,quod in bello conſules erant Luc.Paul. & Terent.Varro plebeius hõ & nullius prudentię,& boni conſilij pugnare voluit,& conſerto pĩlio fugit,vnde.L.Paul.cum ceteris fugere nolẽtibus interẽpti ſunt,& ipſe collegæ ſui temeritatẽ luit.

[Mar.

(M.Marc.) Nobiliſſimum,& præſtantiſſimum ciuem R. qui eo plio Cannenſi Annibali congreſſus occiſus eſt, vnde poſt cladem Annibal corpus eius inter tot cadauera fecit inuenire,& honorificentiſſime ſepelire.(Interitum) Mortem,dictum ab inter & ita quia mors eſt ſolutio corporis & animæ,vt inqt Plato. (Legiones) In quibus erant inducti tyrones & ruſtici, qui nullam habebant doctrinam, quā cognoſcentes mortē contēnerent. Itaque mortē ipſam docti & indocti contēnebant. Dicta aūt legio ab eligendo,ht.n.electio perſonaꝝ in ea, & non habet certū numerū. Eſt interdum quatuor millia,interdū quinque millia perſonarū. Liu.tñ in lib 9.de 2.bello Pun. maiore numero accepit legionē, ſuppleuitq́. ita legiones,vt ſingula ſena millia & ducentos pedites,trecenos aūt haberent equites.(In eum locum) ſ.in mortē. (Alacri) Strenuo,prompto,feſtinanti.(Quid igitur) ſ.mortem? & eſt concluſio,id.ſ.mortem interrogatiue, & eſt color rhetoricus,contētio,q̇ contrarijs rebus conficitur.(Indocti) Nomē eſt & non participium. tranſit .n. participium in vim nominis quatuor modis.(Omnino) Probat contemnendam eſſe mortem ꝑꝑ ſatietatem uitæ,q̇ nunc,ut ait Cato,fecit ſatietatem, quaꝝ nulla eſt,ut inquit Iuuen. Creſcit amor numi, quantum ipſa pecunia creſcit.(Sunt) Probat ꝑ exemplū ætatum,ꝙ ſatietas fit oim eoꝝ, ſtudia aūt ſunt pueritię,ut ait Horat. Et pede certo Pulſat humū, geſtit paribus colludere,& iră Colligit ac ponit temere & mutatur in horas.(Num in ea) ſ.ſtudia pueritię,q.d.non.(Sunt ſtu.) ſ. ineuntis adoleſcentiæ incipientis.(Adoleſcentia) Enim habet ex ſe ſtudia,vt Horat. Gaudet equis,canibusq́., & aprici gramine cāpi,Cereus in vitium flecti,monitoribus aſper,Vtilium tardus ꝓuiſor,prodigus æris,Sublimis cupidusq́., & amata relinquere pernix.(Aetas) Quæ dr̃ media.ſ.virilis,q̇ q̄rit opes,& amicitias,inſeruit honori,Cōmiſiſſe cauet qḋ mox mutare laboret. (Sūt eius æt.) Mediæ.ſ & ſubaudi ſtudia ſenectutis,ut eſt illud Horat. Quærit,& inuentis miſer abſtinet ac timet uti. Quod eo.i.tāto meliꝰ. (Quod ad eā pr. adſum) Propinquus & uicinus ſic de Sen. ut de nauigātibus dicere poſſumus,q cū lōgius in mari nauigent miñꝰ videre pñs portum,q̄ illi qui non lōgius abſunt à terra.(Ergo ve. pa.) maiores ueſtros,Romane.n.& Pythagorice,& Socratice vult probare aium eſſe immortalem, ꝑꝑ quod exoptanda eſt mors, ex quo poterimus notare, ꝙ cum nā nihil fruſtra fecerit, nec qa deſiderat quod nāliter aſſequi non poſſit,ut alas hr̃e,& ueluti aues volare, hoies aūt cum deſiderant quietem & ſummam felicitatem,& æternitatem illam aſſequi poſſe,certum eſt quia nāliter deſiderant ipſam.(Clariſſimos) Ex ſplendore uirtutis.& plus eſt q̄ nobilis·qa id ενδοξον eſt.(Eam qui.ui.).ſ.immortalem & æternā.(Quæ ex ſo.ui.nom.) Quia eſt uera uita,& immortalis. (Nam) Hæc nr̃a uita humana ſi uita dici pōt,nō eſt uera uita,ſed falſa & mortalis,q̇ quidē opinio concordat cū fide chriſtiana. (In his cō pag.) Coniunctis mēbroꝝ,q̇ faciunt carcerē quendam aiæ ſic appellat Virg.ut,clauſa tenebris & carcere cæco.ideo cōpagibus facit,qa uſurpatum eſt cōpago. Antiqui.n.compages & ambages dicebant,quoꝝ gtūs eſt compagis & ambagis. Vñ declinatio nō mutatur,q̇uis uarius eſt ptūs,hinc in datiuo & ablt̄o cōpagibus. Virg. Laxis lateꝝ compagibus oēs Accipiunt inimicum imbrē. (Munere quodam neceſſitatis) q̄ neceſſe ſunt fieri in uita humana ut dormire,comedere,bibere &c.hmōi,q̇ ad uictum & ad uitā humanam neceſſaria ſunt.(Graui opere) Quod moleſtiam hoibꝰ affert &.i.quidqd fit in uita humana.(Eſt.n.aius) Et aius ſit æternus,& eius ſola uita ſit noianda,ponit rōnem. (Cœleſtis) In cœlo formatus. Dicebāt.n.antiqui pħi,ꝙ aius erat formatus in cœlo, quem deus poſtea in corpus in utero matris formatū infundebat. Moderniores aūt pħi dñt quod cum corpus eſt in utero matris formatum,quam primum in eo gñatur anima. quod aūt aius formetur in cœlo patet nunc ex ſnīa Cat.(Ex altiſſimo domicilio) Ex habitaculo cœleſti.(In terram) Exponit ſeipm dicēs. (In locū contrarium diuinæ naturæ) Quę eſt immortalis & inuiſibilis,& hæc terrena eſt mortalis & uiſibilis. (Sed credo) Ponit opinionem ſuā quare dij fecerunt hæc, qḋ diuinos aios in corpora caduca infudiſſent.(Vt eſſent) Ecce cauſam. Nam id fecerūt dij,ut habitarent,& tuerentur terram, & imitarentur cœleſtium ordinem,unde originem habebant,& mererentur ꝑ actiones bonas in terra cœleſte domicilium.(Terram tuet.) Quam conſtat à deo factā anteq̄ hoiem,immo oia fecit deus anteq̄ formaret hominem ad hoc,ut oia parata inueniret,& oia ei ſeruirent. (Cœleſtium ord.) Vt planetaꝝ,ſtellaꝝ,& ceteraꝝ reꝝ cœleſtium.(Cōtemplantes) Sub ſubtili quodā intellectu conſiderantes. (Imitarentur eum).i.ordinē. Vñ Ouid. Pronaq́. cum ſpectent aialia cetera terram, Os hoi ſublime dedit,cœlumq́. uidere Iuſſit,& erectos ad ſidera tollere vultus. Iuuen. Senſum a cœleſti demiſſum traximus arce. ſic & modum & conſtantiam.(Modo) Ordine & menſura.(Conſtantia) Quæ & colliet & concors ſit. (Nec me ſolum) Idem probat Pythagorice,rōne,aium .ſ. eſſe immortalem. (Pythagoricos) Diſcipulos Pythagoræ & eius ſectę. Incolas habitatores.(Bene no.) q haud nimis lōge à Romanis nā in magna græcia ſunt,q̇ Calabria dr̃. Venit.n. Pythagoras in Italiam, vt ante diximus,ſiue Tarqnio Superbo rege, ſiue Numa, & in extremis Italiæ partibus,quam magnam græciā vocitauerunt, pħiam docuit,cuius nomen inuenerat,cū ante Sophia noiaretur. (Italici pħi noiati) Magnis.n.diſciplinis,quas è gręcis ſecū adduxerat plurimos ibi viros Pythagoras,edocuit,effecitq́., vt qui ſub eius doctrinā operam dediſſent,Pythagorei & pħi Italici noiarētur. (Deliberatos) Formatos. (Demōſtrabatur) Tertia rō Socratica eſt,ꝙ aius ſit immortalis,hic aūt Socrates magiſter Platonis, cū inueniſſet nouam religionem,& vnum deū colendū eſſe disputaret,fuit accuſatus ab Anyto & Melito, qḋ malos mores doceret Athenienſes,& nouos deos eſſe colēdos perſuaderet. vnde ductus ad iudicium dānatus, & cum diſcipuli ſui ad eum conſolandum irēt,vt æquo aio mortem ferret, aiebat nihil aliud ſe magis exoptare quam mori,quia ad immortalitatē proficiſcebatur,& ad veram vitam. & quandiu eſſet in hac uita humana,eſſet in maximo ſupplicio & probat immortalitatem aiæ,quam diſputationē Pla. ſcripſit in lib.qui φαίδων appellatur.(Supremo die) Vltimo quo dānatus eſt,ſumpto cicutæ ſucco diem obijt ſupremū. Sapientiſſimus oraculo Apollinis,interrogatus Apollo, qui oim eſſet ſapiētiſſimus,rñdit Socr. quod cum Socrati renunciatum eſſet, inqt non veꝝ Apollinem dicere,ſi eum ſapientiſſimum oium iudicaſſet,quia nemo eſt oium ſapientiſſimus,& nemo eſt qui omnium humanaꝝ diuinarumq́. cognitionem habeat, immo tantaꝝ cōparatiōne reꝝ ſciendaꝝ omnium eſt ignorātiſſimus. Sed ſi Apollo dixiſſet Socr. hoiem eſſe ſapientiſſimum,id veꝝ eſſe fateretur, hac rōne quia nemo erat,qui illud verbum Socr.diceret. Hoc.n. ſcio,qḋ nihil ſcio. Nā nihil ſcire Socr. videbatur q̄uis in oi re peritiſſimus fuiſſet,ceteris aūt multa ſcire,cum nihil aut paꝝ ſcirēt. Sic mihi perſuaſi verba Socr. à Plat. ſcripta eodem lib.(Celeritas aioꝝ) Quia paulo ante dixit,momento huc illuc tranſit, & vadit in cognitionem multaꝝ,& longiſſimaꝝ reꝝ, vt is qui Romæ eſt paruo momento tranſit Venetias, & quæ in eis fiunt videt, & ſic de ceteris rebus maxime notis. (Inuenta) Excogitata in uita videmus in diuerſitate opeꝝ.(Cumq́. aios agitetur) Exercetur mouendo,cogitando,ſciendo,conſiderando,deliberando &c. Eſt animus & corpus,ut ait Macr.in Som.Scip.ut ignis & ferrum, ignis .n. ex ſe ſemper eſt calidus. Ferrum aūt eſt calidum ex igne,& tñ retinet illam caliditatem, quantum ſua nā patitur, ſic eſt aius & corpus.(Principium motus eſt) Quia ſemꝑ fuit in motu,& eſt ęternus in motu.n.agendi,deliberādi, hmōi aliqd excogitandi, & qḋ non habeat principium motus rō eſt qa ex ſe non ab alio mouetur,vt q ſeipſum moueat.(Nec habituꝝ eſſe finem motus) q a ſemꝑ mouebitur,& æternus erit,& rō eſt quia non habebit finē, quia nunq̄ relicturus ſit ſeipm,ſed ſemper erit. (Et cum ſimplex animi natura. Alia ratio eſt quæ probat aium eſſe immortalem quia animi natura eſt ſimplex,& cœleſtis,cum nulla re miſta,nec aliquid diſſimile & diſpar habeat, ex quo ſeqtur ꝙ ſit indiuiſibilis,& diuidi non poſſit econtra eſt corpus, qḋ eſt multiplex eius natura. Nam ex quatuor elementis compoſitū eſt quod habet, eſt miſtum,& diſpar,& diſſimile,& per ꝑtes eſt diuiſibile, & diuidi pōt,& mortale eſt qḋ ſi non poſſet diuidi natura animi,ſeq́tur non poſſe mori. (Interire) Oim finē reꝝ hr̃e,vnde leuior res eſt periſſe quam interire,quam rē manifeſtat Plaut.in Capt. Qui ꝑ virtutē perit at non interit.(Argō) Cauſæ probationi,vult dicere qḋ oēs animi tanq̄ incluſi in corpore ſunt peritiſſimi,& oim rerum ſciam tenentes,ſed cum intrant corpus non retinent illam diuinitatē veluti q eſt in carcere,& videre non pōt,& qḋ hoc ſit ueꝝ aios eſſe peritos anteq̄ infundantur in corpore, probat per hoc dicēs.(Quod iam pueri &c.) Scire eſt,ut ait Ariſt.rē ꝑ cauſas cognoſcere. (Reminiſci) Quantū ad ordinē. (Recordari) Quātū ad ſciam præteritaꝝ rerū.(Hæc).ſ.quæ dicta ſunt per Socr.(Apud Xenophontem) Idem probat per hunc pħm,qui & Socr. diſcipulos fuit,& inter hunc & Plat. magna fuit æmulatio,vnde dū Plato librum de immortalitate animorū compoſuiſſet. Xenophon pædiam Cyri fecit,cuius nunc meminit.(Cyrus maior) Hic præclariſſimus fuit,& rex Perſarum de quo ante diximus. (Diſceſſero) Obiuero mortem.(Nusq̄) Quia in loco felicitatis & beatitudinis.(Nullum) Nihil futurū eſſe me. (Nec.n. poſt ꝑpōnem poſuit rōnem) Et quia poſſet dicere cū.ſ. diſceſſeris à nobis nuſquā eris,& non uidebimus te,& nullus futurus es rñdit.(Nec videbatis aium meum) Quia aius eſt inuiſibilis & immortalis. (Quas gerebam)

gerebam) Magnifice tractabã, multas.n.res præclaras ſecit, & aĩo & virtute multum valuit. totum ſibi Orientem obedientem habuit, ſed ipſemet eius imperium exoptauit. [Honores) vt puta epigrãmata ſiue titulos, præclara monumẽta, quæ memoriam ſeruant mortuoꝶ, quæ ſi animi mortuoꝶ & ſenſus non ſentirent, & talibus honoribus delectarentur, non permanerent tales honores, nec fierent. [Perſuaderi) Aĩm ad credendum induci. [Aios) .ſ.mori cũ ea corpore diſcederent, & viuerent cum eſſent in corpore, nec hoc ſit veriſimile, qđ in hac vita viuant animi, poſt mortem aũt moriantur. [Inſipientem) Stolidum & non ſcientẽ. Sed eum liberatus omni admiſtione corporis, quod cõpoſitum eſt ex cõmiſtione quatuor elementoꝶ, & eſt quidem carcer animi. Vt Virg. Nec auras Proſpiciunt clauſę tenebris, & carcere cęco. Diſ ſoluitur, quia ut diximus mors eſt ſolutio corporis & aiæ. [Quo diſcedebãt) Ad quem locum. oĩa nanque reuertuntur illuc, vnde orta ſunt, corpus aũt ex quatuor elementis formatum eſt, & cũ moritur in ipſa morte diſſoluitur, aĩus aũt è mente diuina delibatus, neceſſe eſt illuc reuertatur. [Morti tam ſimile) Quam ſomnum, vt Virg. Conſanguineus leti ſopor. [Multa enim) quod animi declarent ſuam diuinitatem probat, & eſt argũ a minori ad maius. [Remiſſi & liberi ſunt) Ab agitatione corporis, & ſunt in q̃ete. [Futura proſpiciunt) Longe vident, & cognoſcũt quæ futura ſunt & multa ſunt exempla in libello Cic. de Diu & in Val. cap. de Sõnio quã eatenus ſenſit. [Corporis vinculis relaxauerint) Cũ mortui erunt, & bene vinculis, q̃a vt diximus in carcere eſſe vĩr. [Quare) ꝯcludit vt dcm̃ eſt. nam in terra dij eſſe dñr pp aliquas excellentes virtutes, vt inquit Hieron. Cœleſtem vitam agerent in terris. [Vna) Simul cum corpore morituris, vt dicebant aliqui ſtulti pħi blandientes ſuæ malæ actæ vitæ, qui cum cognoſcebant ſe male vixiſſe & viuere, dicebant aĩum cum corpore interire, eſt.n. interitus quaſi interitus quia inter corpus & aĩam, vnde mors diffinitur eſſe ſolutio corporis & aiæ. [Hanc pulchritudinem) Hunc mundũ, ita bñ ornatum & pulchrum, quẽ κόσμον dñt. [Nos ſi placet) Quod p tranſitionẽ colorẽ Rhetoricum venit ad Rom. exẽpla, vt diximus de externis, dicamus nũc de nr̃is, & facit ipſos attentos. [Paullum Aemiliũ) Paullũ auum nãlem L. Paullũ Aemilium. [Africanum) Adoptiuũ. Scipio maiorem Africanũ Africani frẽm. P. Scipio, q in princ. ij. belli Pun. cum Annibale dimicauit. [Ad patruũ) Cn. Scipio frẽm Scip. qui in Hiſpania cõtra Annibalis frẽm miſſus fuit eodem bello Pun. Patruus aũt ab auũculo in hoc differt, qđ patruus eſt à pr̃e, auunculus aũt a matre. [Aĩo cernerent) Vt acutiorẽ & expreſſiorem rem facerẽ, inq̃t, cernerent quaſi ante oculos hr̃ent, cũ cernere eſt oculoꝶ, videre aĩ. Cic. in ep. ad Pl. Sic.n. video, quaſi ea quæ oculis cernuntur me à te amari. [More ſe.) Vt hõ laudator tp̃is acti. [Domi) Romæ, & in Senatu. [Quibus vitã) .ſ.finibꝰ ſum terminaturus. [Nõ ne m.) Si ita eſſet, vt cũ vita eſſem terminaturus gloriam, nõ ne melius fuiſſet me ætatẽ, inertẽ & ocioſam duxiſſe? q.d. ſic. [Cõtentione) Viſa, conatu tria ſignãt ꝯtendo, conari, vehementer petere, & litigare. [Sed neſcio) Nolebat.n. dicere p doctrinã & ſapiam, ne arrogans videretur, in quo captauit beneuolentiã. [Erigere) Tractus ſermo eſt ab illis, q longius & altius videre volũt, vt in digitis, ſe erigunt. [Proſpiciebat) Antecedebat ſicut frequẽter ponit Tull. & illud ꝓ eſt Græcum & ſignãt ante. Alter ꝓſpicio eſt ꝓcul aſpicio vt Virg. in j. Æn. Proſpicit errantes, hos tota armenta ſequuntur. [Tũ denique) Cõ principio haud minus niteretur. [Quid) .ſ. dices. [Quod ſapientiſſimus q̃ſque æquo aĩo moritur) Oẽs ſapiẽtes æquo aĩo & ſapientes & læte moriuntur q̃a intelligunt ſe ad meliorem vitã, vbi ſumma eſt felicitas ꝑuenturos, & pmium bñ actæ uitæ habituros. vt in hac vita videre poſſumus, cũ quiſque laborat, vt p̃ter modum ex ſuo labore ſuſcipiat p̃mium, & cũ ita videmus q̇ tanta eſt ſtultitia huius, vt credant virtutem ſua p̃mia & merita non habiturã à Deo, cũ ipſe iuſtiſſimus ſit? vnde ſtultiſſimus iniq̃ſſimo .ſ. moritur aĩo non intelligens beatitudinẽ & ſummam felicitatem alterius vitæ, ſicut ſapientiſſimus qui p ſapiam videt, & cognoſcit ipſam. [Quid) Non ne aĩus .ſ. ſapientiſſimus, [Quid plus acutius) .ſ. p ſapiam. [Ad meliora loca) Vbi felicitas eſt æterna. [Illud aũt) .ſ. aĩus ſtultiſſimus. [Efferor ſtudio videndi) Ducor uehementi quadã uoluptate. [Colui) Ad guſtus, p exhibitionẽ reuerentiæ ꝓpriæ uenerari. Virg. in 10. Sũmæ deu ſanctiq. cuſtos Soractis Apollo, Quem colimus. [Dilexi) Ad bñuolentiã & diligimus leuius, & amamus vehementius. Cic. in ep. ad Dolab. Nunc amare videar antea dilexiſſe. [Conuenire) Aliõq & inuenire vtrũque.n. ſignãt. [Audiui) Per hiſtorias, & ab alijs. [Legi) p ſcripturas. eſt.n. proprie legere. [Conſcripſi) Vt in lib. de Orig. in quo Italicaꝶ vrbium originẽ ſcripſit, & multoꝶ viroꝶ. [Quo) Aduerb. & accentum hẽt in fine. [Pilã) Ludũ pilæ, ut indoctus ue pilæ, quo & viri clariſſimi delectabantur admodũ, ut Alexãder & proprie exercitatio eſt nobilium viroꝶ. [Largitur) Largiri.n. ꝓprie eſt cum quadam prodigalitate. [Repueraſcam) In puericiam redeam. Eſt.n. puer quaſi purus à puritate. [Vagiam) A voce quã emittunt infantes. vacca dr̃ vagire. [Ad car.) Ad principium curriculi & curſus. [A calce) A fine. Quaſi ius eſſe curſoribus potiſſimum victori, ſi breuio adepto & decurſo ſemel ſpatio, iteꝶ currere ad idem oporteret ſic p ſimilitudinem vita noſtra. Carceres.n. in plurali dñt repagula & fines illi, qui ante pectora equoꝝ ſunt, cum volunt currere. Virg. in j. Georg. Vt cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ. Carcer aũt locus eſt noxioꝝ. Calces.n. dñt fines, vt Hieron. In calce tuaꝶ literaꝝ vidi. [Quid.n.) Adducit rõnes, p quas cognoſcimus non dolendum, ſed gaudendum eſſe morte, cũ de malo ad bonum tranſeamus, & de mortalitate, ad immortalitatẽ. [Sed ha. ſa.) .ſ. aliquid cõmodi ipſa uita [Habet tñ) .ſ. ad commodi ſatietatem & modũ .i. finem. [Non libet) Erant quidã ſtulti, indocti, & imperiti, qui cum ad ſenectutem venerant, dolebãt & deplorabant dulcedinem vitæ actæ, dicebant nolle vixiſſe. multi hñt contentionem, vt vulgus ignobile. [Hi docti) Derogat auctoritatem teſtibus. [Pœniteret) Pœnam capio, & doleo à pœna dcm̃ pœnitere, & illud aũt. [Non natum fruſtra) Et bene ſummus orator, ſummus imperator, & ſummus Senator fuit, ut diximus. [Cõmorandi.n.) Exponit qd ſit hoſpitium Eſt.n. in quo ad tp̃s q̃eſcimus, aut pp cibum, aut pp pluuias, aut alias hmõi res, quod diuerſorium dicimus. Id.n à diuertendo dcm̃, in quo diuertimus cauſa cibi aut pluuiaꝶ & cetera, aut qđ ad ipſum diuerſi hoies vertant. Domus aũt proprium eſt habitaculum hoĩs. vñ dicit quod nã nobis dedit, non domum ſed diuerſorium in hac vita, quo per aliquot dies eſſemus. [Cœtum) Multitudinẽ diuinã. [Colluuione) Quadã ſordium aggregatione. [Catonẽ meum) Filiũ de quo ante diximus. [Melior) Quantũ ad uirtutẽ. [Pietate) Eſt.n. pieta. erga parentes & Deos. [Præſtantior) Quantũ ad beneuolentiam, & claritatẽ, & gr̃am patris. [Cuius) Filij. [Crematũ) Cõbuſtum. quod ꝓprium eſt Romanoꝶ. Nã ab ipſis eſt inceptũ apud Latinos, ut corpora cõburerentur mortua, vnde ſm̃ ritum Rom. inquit Terent. ad ſepulcrum venimus, in igne poſita eſt. Cum.n. in bello tot occidebantur, inſepulta dimittebantur, & canibus & auibus cibus erant Quare Rom. cœperunt ipſa corpora concremare, & genus ſepulturæ erat iniectio pulueris Fuit aũt filij Cat. corpus a patre combuſtum, & ſm̃ ordinem naturæ debebat prius corpus patris comburi, quod dicit, quod contra debuit &c. [Ab illo) .ſ. Cat. filio. [Meum) Corpus. [Animus) Filij Cat. [Reſpectans) Vehementi & ſequenti quodam ſtudio & auiditate. [In ea loca) .ſ. ad campos Elyſios, quo aiæ btõꝶ ire putantur. [Quo) Ad q̇ loca. [Quem meũ caſum) .ſ. mortem filij. [Viſus ſum) Vt euitaret arrogantiam, inq̃t viſus æquo aĩo .i. libenter. [Digreſſum & diſceſſum: in quo differunt. quia digreſſus eſt de loco à quo, diſ ceſſus vero ad locum ad quem. [His mihi, rebus) Rõnibus & doctrinis, & uiroꝶ clariſſimorum exemplis. & eſt concluſio ad oĩa quæ dixit. tripartita n. eſt cõcluſio, quam ἐπίλογον Græci noiant. Fit nanque, vt inquit Cic ea enumeratione, amplificatione, & cõmiſeratione. Genus aũt huius concluſionis eſt p enumerationẽ. [Admirari ſolere) Vt in princ. admirari ſoleo, cũ hoc C. Læl. &c. [Quod) Miſcet hic quandam anthypophoran, quia erant q̃dam pħi, q dicebant aĩum eſſe mortalem. [Libenter erro) Quia ſciebat ſe non errare, ſed uidebatur illis p hïs errare. ideo ait libẽter. [Hunc errorem) .ſ. vt credã aĩos immortales, quia certe nõ eſt error, ſed ſumma ſapia. [Extorqueri) Per vim auferri. [Minuti) Quaſi nullius p̃cij. vnde derogat auctoritati ipſius. [Pħi mortui irrideant) Quia cũ ſint mortui, & ſm̃ coꝶ opinionẽ vna cum eis aĩus & ſenſus eſt mortuus, non poterunt me irridere. quia nihil ſunt, & nihil ſentiunt. [Extingui) Mori. [Hoi) Qui, ut ait Lact. natus eſt, ut deum cognoſcat, cognitũ amet, amato fruatur. [Optabile) Eligibile. nã optare eſt eligere. Virg. in j. Aen. Pars optare locũ & ꝯcludere ſines. [Suo tp̃e) Quod iam uenerit ad ſummũ ætatis. [Modũ) Finẽ & menſurã aliaꝶ reꝶ, vt videmus in tp̃ibus annoꝶ q̇ ſunt quatuor. Ver, Aeſtas, Autũnus, & Hyems q̇ oĩa modum hñt. [Peractio) Cõplementum. Per.n. plerũque in compõne ꝑfectionem ſignãt, ut ꝑago, ꝑficio, ꝑoro. [Tanq̃ fabulæ) Comœdiæ, ſiue tragœdiæ, q̇ p actus quinque ſunt diuiſæ, & in fine ipſoꝶ vos plaudite dñt, ego Calliopius recenſui. q̇ recitata ſemel ſi q̃s iteꝶ a principio recitare inciperet, defatigationẽ afferret, & nemo aĩo libenter audiret, ſic eſt in uita nr̃a. [Adiuncta ſatietate) .ſ. audiendi & ſpectandi. [Hæc) Quæ diximus. [Vt) Adiunctiua eſt q̇ ſubiunctiuis verbis adiungitur, interdũ vero cauſalia, plerũque aũt aduerb. ſimilitudinis ea quo componitur vtinam. vnde vt, ẽt ꝓ utinã ponit Horat. in 2. O pr̃ ò rex Iuppiter, vt pereat poſitum

rubigine ferrum. Nam fuiſſe erga me miti ingenio exptus ſum. Et eſt ẽt experiri tentare. Iuuen. Experiar quid concedatur in illo, Quoꝝ flaminea tegitur cinis atque Latina. Terent. Omnia prius experiri conſilio, quam armis ſapientem decet.

ASCEN. QVarta) Purgat quartum obiectum dicens. Quarta cauſa vr̃ augere.i.comprimere ſollicitudine, atque.i. hr̃e nr̃am .i.ſenilem ætatem ſolicitam, reſtat ſup. purganda aut refutanda, videlicet appropinquatio mortis, quę .ſ. mors nõ poteſt certe abeſſe longe a ſenectute, vbi notabit puer oĩa à ſuis cõpoſita diutuo gaudere præter abſum, cui frequentius abſtm̃ damus. O miſeꝝ ſenem qui non viderit in tam longa ętate, quantã diu it mortem eſſe contemnendam.i.non formidandã, quæ.ſ. mors aut eſt plane.i.oĩo contẽnenda tanq̃ nihil hñs in nos prãtis, ſi extinguit oĩo aĩm, aut ẽt eſt appetenda ſi deducit eum .i. aĩm aliquo .i. in aliquem locum, vbi aĩus ſit futurus æternus. Quod ſi Ethnico eſt perſuaſum quanto magis xp̃iano dr̃et mors eſſe in deſiderio? & ita in patientia, vt dicat cum Ap̃lo, Deſiderium habeo diſſolui, & eſſe cum Xp̃o. Atqui.i.enim nihil certe põt inueniri tertium.i. medium. Nam aut extinguitur, aut non extinguitur quilibet in morte aĩus, ſi non extinguitur æternus eſt, ſi extinguitur nihil illi formidandum. veꝝ non recte concludit Cato, q̃a non ſeqtur æternus eſt futurus, ergo btũs, & ita mors pctõꝝ peſſima. Igitur quid timeam? ſi aut non ſum futurus miſer, quia nullus futurus ſum poſt mortem, aut ẽt futurus btũs, q̃q̃ quis eſt tam ſtultus q̃uis ſit adoleſcens, cui ſit exploratum.i. pro certo cognitum ſe eſſe victuꝝ ad veſpeꝝ.i.donec veſperus, aut heſperus oriatur, iuxta illud, Nemo tam diuos habuit fauentes craſtinum, vt poſſet ſibi polliceri. & illud, Quis ſcit an adijciant hodierne craſtina ſummæ Tp̃a dij ſuperi. Et ſi ad tp̃a reſpicere volumus ẽt illud, Vigilate quia neſcitis diem, neque horã. Quinetiã illa ætas.ſ.adoleſcẽtiæ habet multo plures caſus mortis, q̃bus in mortẽ incidãt quã nr̃a.i.ſenilis probet ſic. Adoleſcentes incidũt facilius in morbos, & ægrotant grauius, & curantur triſtius.i.difficilius, & ita pauci veniunt ad ſenectutẽ, qđ niſi accideret.i.niſi pauci ad ſenium puenirent, hoc eſt ſi multi fierent ſenes uiueretur.ſ.ab oĩbus melius, & prudentius quam vbi tam pauci ſunt ſenes, viuitur. Enim, pro q̃a, mens, rõ, & conſilium eſt in ſenibus, qui.ſ.ſenes ſi nulli .i. non vlli, ſi non fuiſſent ulli ẽr nullæ oĩo ciuitates fuiſſent. Sed redeo ad mortem impendentẽ.i.ad narrationem de morte impendente ſenibus. Quid.i.quale crimẽ.i.malum eſt illud ſenectutis cũ videaris eſſe cõe cum adoleſcentia, q.d.nullum. Ego ſenſi mortem eſſe cõem omni ætati.i.ſimili in optimo filio meo M.C.tum .i. ſimul in fratribus tuis ò Scipio expectatis.ſ.à P.R. ad ampliſſimam dignitatem, ſed ambo Paulli Aemilij patris adoptati ipſius Scipionis filij mortui ſunt immaturi, alter paulo ante triumphũ Macedonicum, alter paulo poſt. Ad.i.ſed dr̃ ſup.qđ adoleſcens ſperat ſe victuꝝ diu quod idẽ.ſ.ſe victuꝝ eſſe diu ſenex nõ põt ſperare. Ad quod Cato. Inſipienter ſperat ſup.id adoleſcens. Quid n.eſt ſtultius quam hr̃e incerta pro certis? & hr̃e falſa pro veris? q.d. nihil. Senex ne habet quid qđ ſperet, q.d. aduerſarius ſcio qđ non. Ad quod Cato. At.i.ſed, ſenex eſt eo.i.tanto, vel iccirco meliora ꝯdõc.i.qualitate & fortuna vitæ conſtitutus, quam adoleſcens, cum.i.qm̃ aſſecutus eſt id.ſ ſenium, quod ille.i.adoleſcens ſperat ſe aſſecutuꝝ. Sunt eñ qui vitæ cupidi dicant optabilius eſſe diu uictuꝝ eſſe, quenq̃ quam vixiſſe. ſicut gulæ proceres dñt p̃ſtantius laute cœnatuꝝ eſſe quam cœnaſſe. Ille .ſ. adoleſcens vult viuere diu hic .i. ſenex uixit diu, q̃q̃ ò dij boni quid eſt diu .ſ. durans in vita hoĩs? q. d. nihil, vnde eſt Mezentij. Rhebe diu res, ſi qua diu mortalibus ulla eſt, Vixi &c. Et illud Iob. Homo natus de muliere breui viuens tp̃e &c. Da.i.concede nobis ſupremum .i. maximum tp̃s vitæ. Expectemus ætatem regis Tartheſioꝝ.i.illoꝝ populoꝝ Hiſpaniæ. Fuit enim, vt video ſcriptum, quidam .ſ. rex Arganthonius.ſ.noĩe Gadibus.i.apud Gades in ultimis locis Hiſpaniæ, q regnauit annos 80. vixit annos 120. Sed nihil vr̃ mihi ne q̃dem diuturnum in quo eſt aliquid extremum.i.vltimum. Cũ eñ .ſ.extremum aduenerit, tũ illud quod præterijt .i. ſubito elapſum eſt. Et quidem .i. certe illud ſup.manet tm̃, quod tu conſecutus.i. quod obtinuiſti recte factis.i.bonis operibus. vñ eſt illud Maronianum, Stat ſua cuique dies, breue, & irreuocabile tp̃s Oĩbus eſt vitæ, ſed famam extendere factis hoc virtutis opus. Horæ, vr̃ dicere, quod à D. Auguſtino dcm̃ habemus, non referre quãdiu, ſed qualiter q̃ſque vixerit, cũ incerta ſit rõ tp̃a. Horæ quidẽ cedũt.i. recedunt a nobis, aut ſuccedunt & dies ex horis, & mẽſes ex diebus, & anni ex menſibus, nec tp̃s pteritũ reuertitur vnq̃, nec põt ſciri ſup.à nobis qđ.ſ.tp̃is aut reliquum, contẽtus eo.i.ea parte tp̃is, qđ.i. q̃ pars tp̃is datur.ſ.a deo & nã, & caſu cuique.i.cuilibet. Neq; .n. fabula.i. comœdia aut tragœdia eſt data Hiſtrioni .i. actori pſonato per agẽda ſolũmodo in fine.i.ſuprema parte, vt placeat .ſ.populo ſpectanti, ſed ſup.probetur.i. approbetur in quocũque actu .ſ.comœdia fuerit.i.ẽt ſi non niſi in primo actu ſpectetur. Nec videndum eſt ſapienti ad ipſius Hiſtrionis approbationem vſq; ad plaudite.i.finem fabulæ. Aut legamus potius viuendũ vt ſit, nec viuendum eſt ſapienti vſque ad plaudite .i. vſque ad finẽ vitæ ſup. vt probetur, ſic ut non eſt agendum Hiſtrioni vſque ad finem fabulæ priuſq̃ probetur. Enim, pro quia tp̃s vitæ breue.i. q̃uis breue, eſt ſatis longũ ad viuendũ bene & honeſte. Sin.i.ſed ſi proceſſeris longius.i.vltra florem ætatis non magis dolendũ eſt tibi, quã agricolæ dolent æſtatẽ, q; pro &, autũnum veniſſe. & hoc ſuauitate .i. amœnitate tp̃is verni.i. qđ in vere eſt, pterita .i. tranſacta. Enim, pro q̃a, ver ſignat tanq̃ adoleſcentiam, & oſtendit floribus ſuis fructus futuros, reliqua tp̃a ſunt accõmodata fructibus demetendis.i.decidendis, aut pcipiendis.i.vtendis, ſeu fruendis. Aũt pro ſed, fructus ſenectutis eſt, vt ſæpe dixi memoria & copia .i. ꝯſcia bonoꝝ.ſ.reꝝ, quæ ſunt recte facta partoꝝ ante.i.in florẽti ætate. Vero, pro ſed, oĩa quæ fiunt ſm nãm.ſ. non deprauatam, ea ſunt hñda in bonis.i.inter bona. Aũt, pro ſed, quid eſt tam.i. tm̃ ſm nãm, quam.i.quantum mori eſt ſenibus? q. d. nihil quod idẽ .ſ.mori contingit adoleſcentibus natura aduerſante & repugnante. Itaque i.ita adoleſcentes vr̃ mori ſic, vt ſup.moritur, aut extinguitur vis flammæ.i.ignis tenuis, cum.i. qñ opprimitur, obruitur multitudine aquæ. Senes aũt, ſup.vr̃ mihi mori ſic, vt ignis conſumptus deficienter combuſtibili extinguitur ſua ſponte, & hoc nulla ui adhibita.ſ.extrinſecus. Et quaſi.i.fere quemadmodũ poma ſi ſunt cruda.i.viridia & immatura auelluntur, vt .i. violentia quadam ex arboribus in quibus naſcuntur & decidũt.i. deorſum cadunt ſponte ſua, ſi ſup.ſunt matura & cocta. Sic uis.i.uiolentia aufert adoleſcentibus vitam, & maturitas aufert ſenibus vitam, q̃ .ſ.maturitas vitæ eſt quidem mihi? q d. ut nihil de alijs dicam, tã iucunda, vt quod.i. quanto proprius accedam ad mortem eo ſup. magis videar uidere terram.ſ.à turbulento mari, & uidear eſſe uẽturus aliqñ.i.tandem ex longa nauigatione in portum.ſ. quietis æternæ, vt præmiſſum eſt. Senectutis aũt &c. Cum ſenectuti nullus ſit terminus expectandus. demonſtrat eã aĩoſiorem eſſe quã adoleſcentiã, cum ſemp parata ſit obire mortem dicens. Aũt, pro ſed, cum certæ ætates, certo clauduntur termino, infantiæ terminus eſt pueritia, pueritiæ adoleſcentia, &c. ſenectutis nullus eſt terminus certus, & viuitur in ea recte quoad .i. quandiu poſſis.i. quamuis poſſit exequi & tueri.i.defendere munus.i.debitũ officij.i.ſenilis, tñ .i. nihilominus quamuis exequaris officium, poſſis contẽnere.i.nihil pendere, nec timere mortẽ. Ex quo fit, vt ſenectus ſit ẽt animoſior & fortior quã adoleſcentia. Hoc eſt illud qđ rñſum eſt a Solone pño & legũlatore Athen. Piſiſtrato tyrãno.i. occupatori imperij Athen. cum dr̃ rñdiſſe illi quærenti.i.interroganti, qua tandem ſpe.i.fiducia fretus.i. confiſus adiutus obſiſteret ſibi.ſ.tyranno, id quærenti tã audacter. dr̃ dico rñdiſſe, ſenectute.i.quod ſenectute fretus id faceret, ſed optimus finis viuendi eſt cum ipſa natura eadẽ q̃ coagmentauit .i. perduxit vſque ad conſummationẽ opus ſuum.i.ſtatũ hoĩs diſſoluit ipm̃ mente integra ſup.adhuc, & in ceteris ſenſibus.ſ.exterioribus ſup. integris. Vt.i.quemadmodum, idẽ cooſtruxit, deſtruxit facillime nauẽ, aut ædificium.i.ſtructurã ædium, ſic eadẽ natura q̃ conglutinauit.i.cõpegit & conſolidauit hoĩem, diſſoluit hoĩem optime.i.conuenientiſſime. Nam oĩs conglutinatio recens diuellitur ægre.i.difficulter, & inueterata .i. tp̃e labefactata, & pene exceſſa diuellitur .i. diſrumpitur facile.i.faciliter. Ita fit, vt illud breue reliquum.ſ. tp̃s aut reliqua pars uitæ, quæ breuis eſt ſenibus, nec ſit appetendum ſenibus auide, nec ſit deſerendũ ſenibus ſine cauſa, q̃ Catoni minori non fuit ſatis æqua ſm D. Auguſtinum in De ciu.dei. immo nulla ſufficiens eſt, vt quis tædio uitæ ſibi mortem conſciſcat. vñ recte dr̃ a Marone Aen. 6. Proxima deinde tenent mœſti loca, q ſibi letum Inſontes peperere manu, lucemq. peroſi Proiecere animas, quam vellent æthere in alto Nunc & pauperiem, & duros perferre labores, Fata obſtant. Eccleſia tñ celebrat ſanctiſſimas mulieres, quæ ad ſeruandã pudicitiam & fidei firmitatẽ oſtendendam, ſemp ſubuerſionẽ, finem uitæ inuenerunt, ſed ad auctorem. Et Pythagoras uetat ſupp.quenquam decedere de præſidio.i. cuſtodia corporis, quod aĩus tutatur, ut præſidium vrbem, cui impoſitum eſt & de ſtatione.i.loco aſſignato, vt datur militibus in caſtris, aut muris, aut acie aperta, ſed ut metaphoram aperiat, addit vitæ.ſ.tutandæ, iniuſſu.i.ſine iuſſu Imperatoris.i.dei qui tale munus conſignauit. Quidem.i.certe eulogium, ut apud Vallam legimus eulogium.i.dictum exp̃ſſum & prouerbiale Solonis ſapiẽtis eſt, quo negat ſe uelle.i.dicit ſe non uelle mortem ſuam vacare.i.vacuam eſſe, & immunẽ dolore, lamentis oculoꝝ, vult, vt dicat

cit Cato, ut credo, ſe eſſe carū ſuis.ſ.amicis & neceſſarijs. Bene dicit credo, quia pōt ēt alia eius dicti rō aſſignari, ut videlicet ideo velit dolorem afferre, quod uita fuerit ei grata & iucunda, & ita moriatur priuſq̄ illis moleſtus eſſe cœpit. Sed haud ſcio an Enn. nr̄.i. Latinus poeta aut nobis familiaris, melius cenſet mortē nō eſſe lugendam dicens. Nemo &c. Ordo eſt. Nemo decoret.i.ornet me lacrymis, neque ſupp. quiſq̄ faxit.i.faciat, inſtruat funera .i.pompā funebrem fletu.i.luctu. cenſet dico non eſſe lugendā, vt pote quam immortalitas cōſequatur. Iam.i.deinceps loquar (eſt ſenſus moriendi) eſſe aliqn̄ quia ſunt qui dicant nullum eſſe, & mortem eſſe quaſi æternum ſomnum, is.ſ. ſenſus durat ad tps exiguum.i.modicum pſertim ſeni. Aūt pro ſed, ſenſus.i.ſenſio aut pceptio rerū, eſt quidem poſt mortem aut optandus, quia vt plerique uolebant eſſe oībus aius æternus & btūs, aut nullus ſit, vt Epicurei dicebant aius nobis, vt aia brutorū cum vita corporali extingueretur. Sed hoc. Reducit ad mores bonos quorū maximus inſtitutor erat mortis contemplationē dicens. Sed hoc debet eſſe meditatum.i.exercitatum ab adoleſcentia, ut negligamus mortē. ſine qua meditatione nemo pōt eſſe aio tranquillo, quia anxio de morte. Enim, pro quia, moriendum eſt.ſ. oibus certe.i.indubitanter, quia nil certius morte, & nihil incertum, ipſo die, quia nil incertius hora mortis. Igitur quis timens mortem impendentem oibus horis poſſit conſiſtere aio tranquillo? q.d. nullus, de qua.ſ. morte vr̄ non eſſe opus diſputatione ita.i.valde longa cum recorder non ſolum Iun. Brutum primum conſulem Rom. qui interfectus eſt in conflictu cum hoſte, quem ipſe interemit in patria liberanda.i.dum patriam liberet à ſeruitute Tarquinij Superbi, & ſup. non ſolum duos Decios.ſ.patrem & filium, qui incitauerunt curſum equorū ad mortem uoluntariam. quia ſeſe deuouerunt infeſtis pro ſalute patriæ & exercitus. Non ēt ſolum M. Regulū Attilium, de cuius facto in 3 Offi. late diſputatum eſt. Qui eſt pfectus Carthaginem ad ſupplicium.i.cruciatum exquiſitum, vt ſeruaret fidem datam.i.promiſſionem iureiurando firmatam hoſti.ſ.Carth. populo. Non ſolum duos Scipiones.i.Publium & Cneum frēs, q voluerunt obſtruere.i.occludere Pœnis .i. Punico exercitui iter, vel.i.ēt ſuis corporibus, quia forte pro patria oppetierunt mortē. Non ſup. ſolum L. Paullum.ſ. Scipionem auum tuum ò Scipio qui luit .i. pſoluit, & tulit ſua morte temeritatem collegæ .i. conſulis ſui Terentij Varronis in ignominia.i. ignominioſa clade Cannenſi i.apud Cannas ab Annibale Romanis illata nō ſup. ſolum M. Marcellum cuius interitum ne quidem.i. non ēt crudeliſſimus hoſtis .ſ. Annibal paſſus eſt carere honore ſepulturæ, ſed ſcripſi in Originibus.i.in libro de Originib. legiones quidem .i. certe noſtras.i.Rom. populi profectas ſæpe aio alacri & erecto in locum, vnde arbitrarentur ſe nunq̄ redituras. Igitur quod adoleſcentes & ij quidem non ſolum indocti, ſed ēt ruſtici.i.agreſtes cōtemnunt, id extimeſcent ſenes docti? q.d. id abſurdiſſimum eſſe, ſed inualidum eſſet argūm, niſi probaſſet alijs rōnibus mortem nō contēnendam, ab ruſticis n. & indoctis, non eſt ſumendum exemplum uitæ aut mortis. Omnino, probat ēt vitæ ſatietatem eſſe debere dicens, Satietas vitæ facit oiūo (vt quidem vr̄ mihi) ſatietatē oīm rerū ſ. ad illam vitam ptinentium. Certa.i. ſua & propria & determinata ſtudia .i. exercitia cum ſtudio ſunt pueritiæ. igitur num.i. nunquid adoleſcentes deſiderant ea? q. d. minime. Et ſunt ēt certa ſtudia adoleſcentiæ ineuntis.i.incipientis, num.i. nunquid ætas iam conſtans, videlicet virilis, quæ dr̄ media.ſ.totius uitæ requirit.i.iterū quærit, ea.ſ.q̄ dereliquerit adoleſcentiæ ſtudia? q.d. etiam minime. Sunt ēt, ſup. certa ſtudia eius ætatis.ſ.conſtantis & mediæ. de quibus Horat. in Arte late diſſerit, num.i. nunquid ea quidem q̄runtur in ſenectute? q.d. ēt nequaq̄. Sunt aūt quidem ſtudia extrema, aut extremæ ſenectutis. Ergo ut ſtudia ætatum ſuperiorū occidunt, ſic ſtudia ſenectutis occidunt.i.finiuntur etiam. Quod.ſ.ſtudia ſenectutis occidere cum euenit ſatietas uitæ, affert tps maturū mortis. Equidem .i. ego certe non video cur non audeam dicere vobis, quid ipſe ſentiam de morte, quod.ſ.quod ſentio ego videor mihi uidere eo.i.icirco melius, quod ad vſum ppius.i.propinquius ad eam.ſ.mortem. Ego ò P. Scipio, tuq̄. C. Læli. arbitror patres veſtros viros clariſſimos & amiciſſimos mihi viuere, & ea qdem uita, q̄ eſt ſola uita noianda.ſ.uita æterna. Nā dum.i.donec ſumus incluſi in his compagibus.i.compactionibus corporis perfungimur quodam munere neceſſitatis, & graui.i.duro opere. Enim, pro qa, aius cœleſtis.i.cuius eſt cœleſtis origo ex domicilio altiſſimo.i.patria cœleſti, eſt depreſſus quaſi demerſus in terram, appoſitorie locum contrarium diuinæ naturæ, cuius aius humanus particeps, quia Igneus eſt ollis uigor & cœleſtis origo. Item, Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus Aethereos dixere &c. & æternitati, cum citra Lunam ſit regio tranſmutabilium. Sed credo deos immortales ſparſiſſe aiōs (D. tn̄ Aug dicit quod aīa ſe infundendo creatur, & creando infunditur in corpora humana, ut eſſent q̄ tuerentur terram) terrā aūt dedit filijs hoim, qui dicit dn̄amini piſcibus maris &c. quæ tango, ut gentilia q̄ per ſe parū hn̄t auctoritatis comprobentur, quique.i.quidē. (Sunt.n. duæ partes) contēplantes ordinem, cœleſtium.ſ. corporū imitarentur eum.ſ.ordinem modo vitæ .i. viuendi atque conſtantia. Nec ſolum ratio.i argumentatio ac diſputatio impulit me, ut crederem ita .ſ. ut dictum eſt, ſed ēt nobilitas & auctoritas ſummorū phorū. Nam audiebam Pythagoram & Pythagoricos.i. ſectatores Pythagoræ pene.i.quaſi oēs incolas noſtros .i. Italicos, qui eſſent noiati quondam phi Italici nunq̄ dubitaſſe, quin haberemus animos delibatos.i.formatos, aut potius tenui guſtamine hauſtos ex vniuerſa mente diuina. Præterea.i.inſuper demonſtrabatur mihi quod Socr. diſſeruiſſet ſupremo die uitæ .ſ. ſuæ de immortalitate aiorū. is dico Socr. qui eſſet iudicatus oraculo.i.reſponſo Apollinis, qd' non dabatur niſi orantibus, aut quod ore ſacerdotis enunciabatur. vnde 6. Aen. Ceſſas in uota pceſq̄. Tros ait, Aenea ceſſas, neque.n. ante dehiſcent Attonitæ magna ora domus &c. qui inq̄ eſſet iudicatus ſapientiſſimus ſup. omnium mortalium aut primum ſapiens. Quid multa ſup. dicam ego perſuaſi mihi ſic, & ego ſentio ſic ſup. eſſe, videlicet aios immortales & diuinos, hoc eſt cum tanta celeritas aiorū ſit, & tanta memoria præteritorū, & tanta prudentia, quaſi prouidentia futurorū, & tot artes, & tantæ ſcientiæ, tot inuenta. ſentio, inq̄, eam naturam q̄ cōtinet eas res.ſ.dictas, hoc eſt animum hoīs, non poſſe eſſe mortalem. Cumq. .i. & cum animus agitetur ſemp, nec habeat principium motus. quia ipſe moueat ſe nec habiturū quidem eſſe finem motus.i.ſemp motu eſſe, quia ipſe nunq̄ ſit relicturus ſe. Et cū, natura animi ſit ſimplex, neque hēat in ſe quicq̄ admiſtū diſpar atque diſſimile ſui, ſentio ſup. eum non poſſe diuidi, quod ſ. diuidi in partes ſi non poſſit, ſentio non poſſe interire. & eſſe magno argō .i. approbationi hoies ſcire pleraque .i. plurima anteq̄ tunc nati, id quidem erroneum quia aiæ uno fuerunt creatæ antequā infunderentur. Verum tn̄ hnt in ſe principia quædam ſciarū, p q̄ vāſ res quas addiſcunt quodam modo reminiſci. Quo toquam argō quod pueri iam cum diſcant artes difficiles, ita celeriter arripiant innumerabiles .ſ. ſcientias, ut uideantur non accipe eas. Tum.ſ. tunc primum, ſed reminiſci .i. reducere in memoriam & recordari.i.ad cor reducere & verſare. hæc ſunt fere Platonis ſup argumenta ad aiorū immortalitatē probādā. Aūt pro ſed, Cyrus maior.i.ſenior moriens apud Xenophontē.i.in lib. quē de eo ſcripſit Xenophō, dicit hæc.ò filij cariſſimi, nolite arbitrari me cū diſceſſero à uobis, fore.i.futurū eſſe, aut nuſq̄ .i. in nullo loco, aut nullū.i.rem nullam. Nec.n. videbatis aium meū dum erā.i.cōuerſabar vobiſcū, ſed eſſem aut eſſet i hoc corpe, uos intelligatis eū ex his rebus quas gerebā. Credi tote igitur eūdē.ſ.aium eſſe, ēt ſi nullū videbitis.ſ.opus aut iudiciū ai. Nec uero honores clarorū virorū pmanerēt poſt mortem ſi ai eorum ipſorum nihil efficerēt. Quo.i.p quod teneremus diutius memoriam ſui, quidē.i.certe nunq̄ potuit perſuaderi mihi aios, dum .i. donec aut quanto eſſent in corporibus mortalibꝰ viuere & mori. cū exiſſent ex his .ſ.corporibus mortalib. Nec uero potuit mihi perſuaderi aium eſſe inſipientē, tum cum euaſiſſet ex corpore inſipienti.i. ſtolido & mortali. ſed ſup. perſuaſum eſt aium, cum .i. tunc eſſe ſapientē cum liberatus oī admiſtione.i.contagione corporis, cœpiſſet eſſe purus & integer. Atque ēt, cum ois natura diſſoluitur morte perſpicuum.i.clarum & euidens eſt, quo.i.in quem locum. Quæque .i.quæcunque ceterarum rerum diſcedant. Enim pro quia, ab eſſent ſuper eo, unde ſunt orta. Aūt pro ſed, ſolus aius non apparet nec cum adeſt.ſ.in corpore nec cum abeſt, poſt ſperat idem. Iam vero, affertur id quod prius dixit parū ſenius eſſe in morte cum ſit ſimillima ſomno; vnde & mortuam Creuſam illi comparauit Maro Æn. 2. dicens. Par leuibus ventis volucriq̄. ſimillima ſomno. Ordo aūt eſt: Vos filij mei videtis iam nihil eſſe tam ſimile morti quam ſomnum. Atqui.i.ſed certe aiæ dormientium declarant maxime ſuum diuinitatem. enim pro quia, cum ipſi animi ſunt remiſſi ſ.à curis inciſis & liberi, ipſi proſpiciunt.i. prouident futura multa. Ex quo.i.quare intelligitur quales ſup. animi ſint futuri, cum relaxauerint ſe plane .i. omnino vinculis corporis. Quare ſi hæc ſunt ita quem.ſ.animum docuerint uere immortalem, colite me pp animū participem diuinæ naturæ ſicut deū. Sin .i. ſed ſi animus eſt interiturus una cum corpore, vos tamen orantes deos qui tuentur.i.protegunt & regunt omnem hanc pulchritudinem, id eſt hunc ornatum totius mundi, qui Græce κόσμος .i. mundus & ornatus dicitur. vnde & mundus muliebris dr̄ quidquid ad ornatum mulieris attinet, ſeruabitis pie & inuio-

late memoriam noſtri .ſ. patris veſtri, qui tale munus nos à deo accepiſſe fatemur, ut aios immortales & ſemp cum deo futuros fortiſſimos. Cyrus quidē moriens ſup. dixit hæc, quod Cato bene addit, ne videatur a Scipione & Lælio poſtulare, ut ſe pro deo colant. Nos ſi placet videamus noſtra .i. Romana, aut à nobis ſeu à noſtris excogitata. Nemo aūt Scipio perſuadebit mihi, aut patrem tuum Paulum .i. Aemilium, aut duos auos Paulum & Africanum .ſ. maiorem, aut Afric. fratrem .i. P. Scip. aut patruum .i. patris tui frēm, aut multos præſtantes uiros quos non eſt neceſſe enumerare, eſſe conatos .i. adorſos & molitos tanta, quæ ptinerēt ad memoriam poſteritatis, niſi cernerent .i. uiderent aio poſteritatem poſſe pertinere ad ſe. An cenſes, ut glorier .i. pmittatur mihi gloriari aliqd de me ipſo more ſenū, me fuiſſe ſuſceptur .i. uoluiſſe ſuſcepiſſe tantos labores diurnos & nocturnos, domi .i. tpe pacis. Cum domi, & in ciuitate eſſem. & militiæ .s. tpe belli, cum foris agerem ſi eſſem .i mihi perſuaſiſſem quam eſſem terminaturus iiſdem finibus .i. terminis eſſem gloriam meam, eſt terminaturus uitam .ſ. tpalem, q. d. nequaquam. Es cū ſi ita eſſet adhuc virtus pp ſe eſſet amplexanda, vnde pulcherrime dr̄ apud Maronē Aen. 9 Pulcherrima primum Dii moresq. dabunt veſtri. Nonne fuiſſet multo melius. diceret Sen. quam non traducere ætatem ocioſam & quietam ſine ullo labore, aut contentione, q. d. vr̄ ſanè quod ſic. Sed vr̄ qūo aius erigens ſe proſpiciebat porro .i. lōge aut inſpiciebat poſteritatem ſemp ita, quaſi cum exceſſiſſet e vita .ſ. pñti, eſſet denique .i. demum victurus tunc, quod in De Som. Scip. latius dr̄. Quod ni, niſi hr̄et ſe ita, vt animi eſſent immortales, aius optimi cuiuſque haud .i. non niteretur .i. nixu quodā moliretur maxime ad gloriam immortalē. Quid, ſup. diceretur de hoc quod ſapientiſſimus quiſque moritur aio æquiſſimo .i. libentiſſimo, & ſtultiſſimus quiſque iniquiſſimo .i. inimiciſſimo, nonne vr̄ vobis is aius .ſ. ſapientiſſimi viri qui plus cernat & longius, videre ſe proficiſci ad meliora. ille aut aius .i. ſtulti hois, cuius acies .ſ. oculoꝶ ſit obtuſior .i. hebetior non videre ſe .ſ. proficiſci ad meliora. Equidem .i. qñquidem aut certe efferor .i. extra me feror & trahor ſtudio uidendi, in alia vita patres noſtros, quos colui & dilexi .ſ. in hac uita. Neque vero habeo ſolum conuenire .i. congredi ad eos quos ipſe cognoui, ſed ēs illos de quibus audiui & legi & ipſe ſcripſi .ſ. in lib. Orig. Quo quidem, graphice demonſtrat auiditatem ſuam hinc ad maiores ſuos proficiſcendi, vt quā ſr ua cōmendauit maturitatem & ſatietatem uitæ ſibi non deeſſe innueret, vnde dicit. Quo .i. ad quos quidem .i. certe quis .i. aliquis retraxerit haud ſane .i. non multum facile .i. faciliter me proficiſcentem .i. per gērem, nec retorſerit .i. vt retrocedere coegerit tāquam pilam, quæ impulſa à cōtra ludente retorqueretur. Quod ſi quis deus largiatur mihi, vt repueraſcā .i. iterū puer fiam, ex hac .ſ. ſenili ætate, & vagiam ſicut infans feceram in cunis .i. cunabilis, ego recuſem .i. renuam illud donum recipere ualde .i. multū. Nec vero velim decurſo iam quaſi ſpacio conſtituto ad metā vitæ percurrendæ reuocari à calce .i. meta & fine, ſicut calx, ſeu calx eſt finis pedum ad carceres .i. principia curſus, vnde equi curſuri emittebantur, & priuſquam currerent arcebantur, vnde dicti ſunt carceres, quaſi coarcetes. Enim, pro quia, quid cōmodi habet vita ſup. iſta? q. d. nihil quid potius non laboris habet? q. d. nihil: et ſi nihil non habet ergo oēm laborē habet, ſed habeat ſane ſup. cōmodi. Tñ nihilominus habet certe .i. indubitate, aut ſatietatē .ſ. vitæ & cōmodoꝶ eius, aut modeſtiam .i. temperantiam. Enim, pro quia, non libet mihi deplorare vitam, quod .i. quam rem multi, & ii .ſ. multi docti fecerunt ſæpe, nec pœnitet me uixiſſe, qm̄ vixi ita, vt non exiſtimem .i. iudicem aut cenſeam me natum fruſtra .i. nequidquam, hoc eſt ad nullam vtilitatem. Et ego diſcedo ex hac uita tanquā ex hoſpitio, non tāquam ex domo .ſ. propria. Enim, pro quia, natura dedit nobis in hoc mundo diuerſoriū cōmorandi .i ad tps morādi, ut in ædibus alienis, & in caupona mercenaria, ad quam diuertimur è via, vnde diuerſorium dr̄, non habitandi .i. tanq̄ propriam manſionem poſſidendi. O diem pclarū, hoc dicto ſignāt ſe mortem hr̄e in deſiderio, cum proficiſcar ad illud .ſ. nobiliſſimum conſilium .i. ordinem ſimul conuocatoꝶ, & ad illud cœtum qui ſimul conuenerunt, & diſcedam ex hac turba & colluuione .i. contaminatione reꝶ. Proficiſcar .n. non ſolū ad eos uiros, de quibus dixi ante, ſed ēt ad Catonem meum .ſ. filium cuius ēt prius memini, quo .ſ. Catone nemo eſt natus vir melior, & nemo præſtantior pietate .i. per pietatem. Cuius corpus iam exangue eſt crematum a me .ſ. pře. quod decuit ſup. fieri contra .i. econtrario, ut corpus meum ab illo ſup. cremaretur, aut meū ſup. corpus cremari ab illo. Animus uero Catonis filii huius non deſerens .i. penitus derelinquens me, ſed reſpectans .i. frequenter reſpiciens atque expectans diſceſſit pfecto in ea loca, quo .i. à quo ipſe cernebat .i. uidebat eſſe veniendū mihi .i. in quo debeā venire pro meritis meis. Quem caſum meū .ſ. quod filium ſic pmiſerim viſus ſum ferre fortiter .i. forti animo, non quod ferrū .i. paterer aio æquo .i. placido, ut mare dū æquum eſt quod æquor dr̄, placidum eſt aut æquo .i. indifferenti aio, & non magis cōmoto, ſicut dr̄ ab Horat. Aequam memento rebus in arduis Seruare mentē, non ſecus in bonis &c. ſed ipſe conſolabar me exiſtimans nō lōginquum digreſſum, atque diſceſſum fore .i. futuꝶ eſſe inter nos. His mihi rebus. Tacitum facit epilogum, nam ad antedictoꝶ memoriam bñdam innuit concluſurus, vnde rata clauſula opus illic habuit. hæc dicit ergo. O Scipio ſenectus eſt mihi leuis .i. facilis toleratur his rebus .i. rōnibus, doctrinis, & illuſtrium viroꝶ teſtimoniis, & pſcia bñ actæ uitæ, te aūt Scipio compello & alloquor, qa tu dixiſti cum Lælio te ſolere id admirari cum Lælio. Nec ſolum eſt ſenectus mihi non moleſta, ſed ēt iucunda .i. delectabilis. Quod ſi ego erro in hoc q; credam aios hoim eſſe immortales, ego erro libenter quia iucundius eſt talem errorem mihi perſuaſum eſſe quā ueritatē oppoſitā, ſi oppoſitum .ſ. aios vna cū corporibus perire, veꝶ eſſet, nec uolo hunc errorē quo delector extorqueri .i. ui adimi mihi, dū .i. tantiſper donec viuo fin .i. ſed ſi ego, vt quidam pħi minuti .i. minus celebrati ac authētici, cenſent .ſ. exiſtimant nihil ſentiā .i. nullum ſenſum habeo mortuus .i. ubi mortuus ero, non ut reor, ne pħi mortui irrideant hunc errorē meū, cum nec ipſi ſenſum habeant, qd' ſi nō ſumus futuri immortales, tñ .i. nihilominus optabile eſt hoi extingui ſuo .i. maturo & opportuno tpe. Nam nā habet modum .i. menſuram, & certum finē uiuendi, vt ſup. habet modum oim aliaꝶ reꝶ. Senectus aūt eſt peractio .i. ultima & conſummata actio ætatis, tanq̄ .i. perinde atque eſſet pactio fabulæ .i. comœdiæ aut tragœdiæ, cuius .ſ. ætatis conſummatæ & pactæ defatigationē .i. extremā laſſitudinē, ita ut penitus defeſſi nihil amplius poſſumus, nos debemus fugere .i. non optare, pſertim ſatietate .ſ. uitæ adiuncta .i. vbi illa acceſſerit. Peroratio. Habui ò Scipio & Læli, hæc quę dicerem de ſenectute, ad quam vtinam nos perueniatis, ut experti re .i. per rem ipſam poſſitis probare .i. approbare ea quæ audiſtis ex me .ſ. ſatietatem uitæ eſſe ſenibus, & requiem in ante acta vita, ſi præclara & honeſta eſt, & id genus alia quæ non facile inexpertis perſuaderi poſſunt.

Quod cuique tpis) Quod tpis, pro quod tps, ſiue quantum tēporis. (Coagmentauit) Pro coniunxit, ſiue conglutinauit. **DOCT.** *interpr.* (Neque funera fletu faxit) Nouum eſt, facere funus, pro agere exequias. (Quod ad eam propius adſum.) Nouum eſt, adſum ad eam, eoq. notum eſt annotare. (Vitā eſſem terminaturus) Vt naufragium facit, cui nauis frangitur, ita terminat uitam aut gloriā; cui finitur gloria aut uita. (A calce ad carceres) Mire coniunxit diuerſas metaphoras. Si quidem à calce, ſumptum eſt à corpore humano, ad carceres, ſumptum eſt à ſpatio ludoꝶ equeſtrium.

FRANCISCI MATVRANTII.

TITVLVS huius opuſculi eſt, M. Tullii Cic. Paradoxoꝶ liber. Paradoxa dñr præcepta admirabilia, q̄ ſunt pter opinionem hominum, quæ ex re in hoc ſolo uerbo facit auditores dociles & attentos. Dociles .n. auditores habebimus, ſi ſummam br̄ exponemus, breui q dem exponit ſe tractatuꝶ admirabilia. Auditores attentos habere poterimus, ſi pollicebimur nos de rebus nouis & magnis, Cic. enim inuſitata & noua in hoc opere dictu rus eſt. uidens autem Græcos in ſententiis præuidere, has admirabiles ſententias: Socr. in Latinum conuertere uoluit ſermonem, ad hoc ut Latini tanto non eſſent uacui bono. Abſoluimus bene iuuante deo Cic. Officia, opus mea quidem ſnia pulcherrimum atque vtiliſſimum oium, quæ ille edidit, non minus grauis & diligens philoſophus quam vehemens & conſummatus orator. Et qm̄ Stoicorū ille præcipue laudat & ſequitur opiniones (De honeſto .n. rectius, quā ceteri ſenſerūt ac dixerūt) haud ab re viſum eſt id nūc opuſculū interpretādū aſſumere & officiis adiūgere, qđ in iiſdē ferme verſatur pceptis. Cōtinet .n. κυρίας δόξας, hoc eſt maxime ratas Stoicoꝶ ſnias. quæ qm̄ multitudini incredibiles videbātur & pbari nō facile poterāt, παράδοξα, hoc eſt præter vulgi opinionem ſnia noiabantur. Et certe cū hæc mihi adiecta ſit cōditio, & veluti lex pppoſita, vt ſemper aliquod Ciceronis opus, ſed quodcunq; deligere ipſe voluerim, publice pfitear, ex tā varia libroꝶ copia, quos diuina illa ingenii vbertas peperit, hoc vt admodū puſillum, ſic inſtar gēmarum quæ breuiſſimi corporis precioſiſſimæ habentur, optimum & vtiliſſimum viſum eſt. Nā vitia acerrime inſectatur, & in ſola virtute beatitudinē conſiſtere,

mani

manifeſtiſſimis argumentationibus colligit. Quo fit ut officiorum præceptis inſtructos ſi hoc ueluti compendium recte uiuendi attente legere & perdiſcere uolueritis, uos ex bonis meliores euaſuros mihi facile perſuadeam. M. Bruto hoc opuſculum dedicauit Cic. quod ex ipſa inſcriptione cognoſcitur, quæ talis eſt, M. Tull. Cic. ad M. Brutum Paradoxa. Fuit is Seruiliæ quæ ſoror Catonis ex matre erat filius. Et quoniam ardentiſſime illam dilexit Cæſ. quo tempore Brutus natus eſt, plures eum Cæſ. exiſtimauerũt filium, patrem habuit Brutum, eum qui Ciſalpinam Galliam defuncto Sylla pro Lepido occupauit, ſed à Pompeio Mutinæ obſeſſus, ſe illi dedit, cumq. is ad quoddam caſtellum iuxta Padum diſceſſiſſet, occiſus eſt. Cædis cauſa in Põpeium ipſum relata eſt. fuit itẽ Catoni gener, cuius filiam Porciam uxorem duxit. Græcos philoſophos ferme oẽs attigit, nec ullius diſciplinæ ignarus fuit. Platonicos tñ & ueterem Academiam enixe coluit. Antiochum Aſcalonitã Academicum ingenti admiratione obſeruauit. Quanti eum fecerit Cic. ex multis cognoſcitur operibus, quæ illius iudicio ſubiecit, & nomini conſecrauit. Cur uero Paradoxa ſuſceperit Cic. ex hac præfatione cognoſcitur. æmulari .n. Catonem uoluit, ut tentare poſſet ne quemadmodum ille ſnias graues philoſophorum alienas a fori & curiæ conſuetudine, ita tractare & excolere oratione, vt a populo intelligerentur & probabilea uiderentur. Eſtq. argumentum à minori ad maius. Nam ſi, inquit Cato, qui nulla pene dicendi copia utebatur, id tñ dicendo conſecutus eſt, ut quę proferret populo probabilia uiderentur. Quanto nos magis conſecuturi idẽ ſumus, qui non breui & conciſa, ſed copioſa & perpetua utimur oratione? Paradoxa cur uocentur, mox declarat, quoniam præter hoim ſunt opinionem, ut ſi quis dixerit diuitias non eſſe bonas appellandas, neque appetendas. Cum tñ ferme oẽs appetant. Si quis itẽ Curium aut Fabricium, qui pauperes fuerunt, & diuitias contẽpſerunt, ditiſſimos omnium fuiſſe aſſereret, nemo non ex multitudine admiraretur. huiuſmodi Paradoxa ſunt. Cum quidpiam proponitur, quod præter hoim fuerit opinionem, & tñ iſta eſſe ueriſſimis rationibus colligitur. Beneuolum & attentum hac præfatione auditorem fecit, cum ſe cõmodius quam Cato hæc Paradoxa probaturum populo oſtendit, quoniam orationis utatur copia. Attentus auditor magis haberi non potuit, quam ſi ea promitteret multitudini ſe probaturum, quæ incredibilia uiderentur.

M. TVLLII CICERONIS

PARADOXA SEX,

AD M. BRVTVM.

ANIMADVERTI, Brute, ſæpe Catonem, auunculũ tuũ, cum in ſenatu ſententiam diceret, locos graues ex philoſophia tractare, abhorrentes ab hoc vſu forẽſi, & publico; ſed dicendo conſequi tamen, vt illa etiam populo probabilia uiderentur. quod eo maius eſt illi, quam aut tibi, aut nobis; quia nos ea philoſophia plus utimur, quæ peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quæ non multum diſcrepant ab opinione populari; Cato autem, perfectus, mea ſententia, Stoicus, & ea ſentit, quæ non ſane probantur in vulgus; & in ea hæreſi eſt, quæ nullum ſequitur florem orationis, neque dilatat argumentum ſed minutis interrogatiunculis, quaſi punctis, quod propoſuit, efficit, ſed nihil eſt tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridum, tam incultũ, quod non ſplendeſcat oratione, & tanquam excolatur. quod cum ita putarem, feci etiam audacius, quam ille ipſe, de quo loquor. Cato .n. duntaxat de magnitudine animi, de continentia, de morte, de omni laude uirtutis, de dijs immortalibus, de caritate patriæ, Stoice ſolet, oratorijs ornamentis adhibitis, dicere. ego vero tibi illa ipſa, quæ uix in gymnaſijs, & in ocio Stoici probant, ludens conieci in cões locos, quæ quia ſunt admirabilia, contraq. opinionẽ omnium, ab ipſis ẽt παράδοξα appellantur: tentare volui, poſſent ne proferri in lucem .i. in forum, & ita dici, vt probarentur; an alia quædam eſſet erudita, alia popularis oratio. eoq. ſcripſi libentius, quod mihi iſta παράδοξα quæ appellãtur, maxime videntur eſſe Socratica, longeq. ueriſſima. Accipies igitur hoc paruum opuſculum, lucubratum his iam contractioribus noctibus: quoniam illud maiorum uigiliarum munus in tuo nomine apparuit. & deguſtabis genus hoc exercitationum mearum, quibus uti conſueui, cum ea, quæ dicuntur in ſcholis θετικά, ad noſtrum hoc oratorium transfero dicendi genus. hoc tamen opus in apertum ut referas, nihil poſtulo. non .n. eſt tale, ut in arce poni poſſit, quaſi illa Minerua Phidiæ: tale tamen eſt, vt ex eadem officina exiſſe videatur.

ANIMADVERTI,) Cato auunculus tuus ò Brute, quod ego ſæpe animaduerti, cũ in ſenatu ſniam diceret, locos & ſnias difficiles ex philoſophia tractabat, eaſq. ſic dicendo aperiebat ut auditoribus perſuaderet. Idẽ mihi prætare multo erit facilius. utor .n. maiore dicendi copia, quam Cato. Fuit is Cato Cenſorini pronepos. FRAN. MAT.
Ex altero, ij illius filio qui Salonius cognominatus eſt, nati ſunt L. Cato, & M. Cato. Is trib. pl. fuerat, & præturam petens mortuus eſt. Ex eo aũt natus eſt hic M. Cato, de quo Cic. loquitur, vir prætorius qui ſe Vticæ occidit. Sermo eius nihil iuuenile aut compertũ habuit, ſed erat rectus, plenus & durus, quis lib. de Orat. cl. eloquentiã ſe in eo nõ deſiderare Br. dicat. Etſi Stoici Architecti pene uerborum in dicẽdo inopes reperiũtur. Gratia vero quædã, & attẽtio inerat breuitate ſniarum. Vox illi fuit multa, & abũdans tono infracto, atque inexhauſto. Audiuit Antipatrũ Tyriũ, Stoicæ diſciplinæ hoiem, Athenodorum cognomine Chordylionẽ Pergami commorantẽ adiuit. Tribunus mil. cum eſſet ſub Gel. prætore bello ſeruili, effecitq., ut ſe in caſtra ſequeretur, cũ tñ ille iam ſenex regũ ac principũ familiaritates amicitiaſq. refugeret. In ſenatum primus ueniebat, ultimus abibat. Nõnunquam uero dũ ceteri cogerentur ipſe ſedens toga circa librũ obducta legebat. [Animaduerti) Antique dixit, ut dij bene uortãt, nũc magis animaduerti dicimus. [Auũculũ tuũ,) Fuit Cato ſocer & auũculus Br. Auũculus uero matris frater eſt, patruus fratris. inde aũt appellationẽ traxit quod æque tertius à me, ut auus eſt, ſed nõ eiuſdẽ iuris, ideoq. facta uocabuli diminutio eſt, vel auũculus appellatur quod aui locũ obtineat, & proximitate tuetur ſororis filiũ, auct. Põp. Feſt. (Sniam diceret,) Quod ſibi uideret aperiret, cũ de aliqua re in ſenatu relatum eſſet, hoc .n. eſt ſniam dicere. [Locos graues) Eſt locus ſedes argumẽti, vel uõ ad propoſitã quæſtionem cõueniens trahit argumentum, eſt & materia, uel membrũ ac pars ſiue ſnia alicuius rei, ut hic & lib. off. 3. ubi ait Cic. præſertim cũ ſcribat nullũ eſſe locũ in tota philoſophia tã neceſſariũ. [Graues) Difficiles. [Ea philoſophia) Morali per excellentiã intelligitur ſicuti in lib. Of. & in Rhet. ad Herenn. cũ dr. Et idipſum quod datur ocij, libentius in philoſophia conſumere cõſueuimus. [Abhorrentes) Alienos, & maxime remotos, magis .n. in ſchola, & inter philoſophos quã inter ſenatores, q

plerunque phiæ ignari ſolent eſſe, tractari cõueniebat. [Ab hoc uſu ſor.) Hoc eſt ſori conſuetudine. In ſoro.n. cauſæ iudiciales ab oratoribus agebãtur. Iudiciale ergo genus ſignificat. [Publico) In curia, vel ad Quirites, & deliberatiuum genus ſignãt. [Cõſequi) Efficere ſiue obtinere. [Vt illa) Hoc eſt loci illi graues ex phia. [Etiam populo) ἔνδοξα eſt. Nam populus cõſueuit plerunq; eſſe indoctus, cũ inter iudices, & Senatores ſæpe docti inueniant. [Efficiebat igitur dicẽdo) Vt indoctis ẽt credibilia quæ dicebat, viderẽtur. [Quod) Vt populo eiuſmodi res ꝓbabiles videãt. [Eo) Tãto. [Maius) Difficilius. [Tibi nobis) Qui maiore copia dicendi vtimur. [Ea phia) Nouimus phiam oẽm a Zenone Cittico primũ triſariam ſuiſſe diuiſam, in Phyſicã, Ethicam, Logicã, hoc eſt diſſerẽdi rõnem, hæc in Rhetoricã ſcinditur, & dialecticã. Rhetorica quæ eſt ars bene dicẽdi circa orationẽ verſatur ad perſuadendũ idoneam. Dialectica vero circa orõnem quæ in interrogatione & rñſione ꝯſiſtit. Quocirca idẽ Zeno oẽm vim loquendi in duas partes diſtributã eſſe oſtendẽs, Rhetoricã palmę, Dialecticam pugno ſimilẽ eſſe dicebat, quod latius loquerẽtur Rhetores, dialectici vero cõpreſſius. Cũ ergo dicit, ea phia vtimur, quæ parit copiã dicendi, logices, hoc eſt diſſertiuæ, partem ſignãuit Rhetoricã .ſ. quæ oratoꝝ eſt, q perpetua orõne vtuntur, quod ẽt phis ſrequẽter facit. [Plus) qm̃ ea quoque vtimur oratione interdũ, quæ poſita eſt in dialogis, in qbus ſermo ois in interrogatione, & rñſione verſatur. [Quæ pe.) Dico Rhetoricam ſignãt, quæ eſt dicẽdi copia. [Et in quadam ea.) In hoc differt a phõ orator, quod ille demõſtrationibus vtitur, & nõ niſi vera probare cõtendit, cum orator probabilia, & veriſimilia ꝑſuadere ſatis habeat. eſt aũt credibile quod ſine vllo teſte, auditoris opinione ꝯfirmatur hoc modo, nemo eſt q non liberos ſuos incolumes, & beatos eſſe cupiat. ꝓbabile vero eſt, quod ſere ſolet fieri, aut quod in opinione eſt, aut quod habet in ſe ad hoc quãdam ſimilitudinem, ſiue illud falſum eſt, ſiue veꝝ, vt ſi mater eſt diligit filiũ. ſi auarus eſt negligit iuſiurandũ. probabilia hæc ſunt, qbus populus facile aſſentitur. pñt tñ falſa eſſe, nam & multæ matres oderũt filios, & plures auari inuẽti ſunt, q perfecte cuſtodierũt iuſiurandũ. [Cato aũt &c.) Stoicã ſectam & amplexus eſt ab ineũte ætate Cato, & cõſtantiſſime ſemp ſouit oia Stoicoꝝ dogmata aſſerẽs, nec loquebat tm̃, ſed ẽt viuebat, vt Stoicus. Quod apud Plut. in eius vita, & apud ceteros hiſtoricos diſcimus, q de eo loquuntur. Idẽ exitus quoque eius oſtẽdit. Nam ſe Vticæ occidit, & mori maluit quã turpiter, & in ſeruitute vitã ducere. Stoici aũt prius vocati ſunt Zenonij, deinde ex porticu Piſianacta quæ & Pœcile, hoc eſt uaria noĩata eſt Stoici ſunt appellati. In eam .n. ſe recipiẽs Zeno docere ſolebat, στοὰ vero Græce, Latine dr̃ porticus. [Non plane probantur in vulgus) Hoc eſt incredibilia vñr multitudini. Non.n. aſſentiri facile pñt imperiti, cum audiunt, paruã eſſe, vt magnã culpam, & oẽs ſapiẽtes liberos eſſe, ẽt ſi in cõpedibus & carcere detineãtur, quæ.n. vera libertas, & quæ vera ſeruitus ſit nõ cognoſcũt. [In ea hæreſi) Licet nři Theologi malã opinionẽ hæreſim accipiãt, & hæreticũ vocent, q ꝯtra dogma chriſtianũ ſentiat pertinaxq. admodũ ſit i ſua opiniõe, ꝓprie tñ electio eſt, vel ſecta aut opinio, αἱρέομαι .n. eligo eſt, ſeu volo, αἱρεσιάρχης princeps ſectæ, eã vero ſectã dici aiũt, vt Laertius ſcribit, quæ rõne aliq̃ iuxta id qđ apparet, & in prõptu eſt ſeqtur, aut ſeq vr̃. Nouem aũt phoꝝ ſectas ſuiſſe idem auctor oñdit. [Quæ nullũ ſeqtur florẽ orõnis) Stoici & ſi de Rhetorica multa dixerũt, & architecti pene ſuerũt verboꝝ, vt ait Brutus libro de claris oratoribus, traducti tñ à diſputãdo ad dicendũ inopes reperiebantur. Copioſam .n. orõnem, quod ẽt Laertius ſcribit, aſpernati ſunt, dialecticã vero tãti ſecerũt, vt dialecticum ſolũ eſſe ſapientẽ dicerent, & dialecticæ expertẽ in orõne ſine lapſo eſſe nõ poſſe. Oratione aũt vtebãtur conciſa, quã conſtare dicebãt ex maxima aſſumptione, & cõcluſione hoc modo. dies eſt, lux eſt. Dies aũt eſt aſſumptio, ꝯcluſio, lux ergo eſt. erãt aũt hmõi orationũ aliæ veræ, aliæ falſæ, & ueræ quidẽ quæ ex veris colligũtur, vt ſi virtus ꝓdeſt, vitiũ nocet. falſæ aũt quæ falſum aliqd ꝯcludũt, ut ſi dies eſt, lux eſt. dies aũt eſt, viuit ergo Dion. erãt & aliæ Stoicoꝝ orõnes, ut poſſibiles & impoſſibiles, neceſſariæ & nõ neceſſarię, de qbus Dialectici loquunt Cic. lib. 4. de finib. bonoꝝ, & malorũ ad Cato. Stoicũ loquens. Peripatetici inqt, & Academici ipſa illa q̃ ſubtiliter differẽda erãt, polite apteq. dixerunt, tñ diffinitẽtes tum partitẽtes, vt nři ẽt, ſed vos ſqualidius. illorũ uides quã niteat oratio. [Neq;) Dilatat argm̃. quod orator facit. Nam cum tripartitus ſit ſyllogiſmos, ut dictũ eſt Rhetor. quinq; partita utitur argumẽtatione, quæ cõſtat propoſitione, rõne, rõnis cõfirmatione, exornatione, cõplexione, quod apud Rhetores diſcimus. [Minutis interrogatiũculis) Hoc eſt breuius enunciatis. Quãuis interrogatio diſſerat ab enũciato, quod Greci ἀξίωμα appellãt, & aut negans eſt, aut affirmans, aut veꝝ, aut falſum, ut dies eſt, dies non eſt homo eſt ſubſtantia, hõ eſt aſinus. Interrogatio uero rñſionem requirit. vt ſi dicam putas dies eſt. Interrogatiunculis autem dixit Stoicos uti. Nam ſic diſſerentes ab aduerſario quęrere ſolebant. putas quod honeſtum ſit id ſolum bonum eſſe? putas in quo virtus ſit, ei nihil ad bñ beateq. viuendũ deeſſe? Qđ ſi negatũ ſuiſſet ꝯtra negãtes diſputabãt. [Quaſi punctis) Adeo .n. breuis, & ꝯciſa eſt dialecticoꝝ oratio, vt quaſi pũctus qdem eſſe videatur, q à Stoicis diffinitur lineæ, finis, notaq. minima. [Quod ꝓpoſuit) Per maximã, & aſſumptũ, vt ſi dies eſt, lux eſt. [Efficit) Cõcludit, lux ergo eſt, ꝯclõ aũt eſt qua maxima, & aſſumptũ ꝓbant, pauciſſimis ergo verbis quaſi punctis efficiebãt qđ intendebant. Nã diuidi eiuſmodi argumenta uix poterãt, ſicuti & pũctus, qui res minima eſt, inſecabilis eſt. [Sed nihil) Cõtra accidit oratoribus, q & dilatant argm̃, & ſimilitudinibus atque exemplis vtunt, efficiuntq. copia orõnis, vt quæ p ſe incredibilia ſunt, credibilia uideantur, credibile & probabile pro eodẽ accipit Cic. differunt tñ, ut ſupra diximus. [Horridum) Aſpeꝝ, difficile. [Incultũ) Inornatum p ſe. [Splendeſcat) Ad horridũ reſpicit. [Excolatur) Ad incultũ. [Orõne) Eſt.n. vt Academici dicebant, dña reꝝ eloquendi vis, q̃ efficit, vt ea q̃ ignoramus addiſcere, & q̃ ſcimus alios docere poſſimus. [Quod cum ita putarẽ) Nihil .ſ. eſſe tã horridũ, & tã incultum qđ non ſplendeſcat, & excolatur orõne. [Audacius) & cur audacius fecerit, ſtatim ſubiũgit, qm̃ difficiliora, & minus credibilia attigerit, & probabilia populo efficere tentauerit, eloquẽtiam extollens. [Duntaxat) Solũmodo. Horat. ſimplex duntaxat, & vnũ. hæc particula idẽ ſignãt qđ ſolum, nec recipit poſt ſe ſed & ſolum. Cic. pro Deiot. qđ ipm̃, & ſi non iniquũ eſt in tuo duntaxat periculo. [De magnitudine animi) De fortitudine, q̃ eſt pars honeſti, & cõſiderata periculoꝝ ſuſceptio ac laboꝝ ꝑpeſſio, cuius partes ſunt magnificẽtia, patientia, perſeuerantia. [De continẽtia) Quam Stoici dicebãt eſſe affectionẽ inuiolabilẽ rectæ rõnis, ſiue habitũ voluptatibus inſuperabilẽ, eſt pars tẽperãtiæ. Quæ ſic diffinitur, Tẽperantia eſt rõnis in libidinẽ atque in alios non rectos impetus ai firma, & moderata dñatio. [De morte) Quæ pro ſalute patriæ, & pro honeſtate contẽnenda eſt, quam qui non timet uere fortis hr̃. Na fortitudo circa terribilia uerſatur, mors aũt ultimum eſt terribilium, quod ait Ariſt. [De dijs immortalibus) Dicebant Stoici duo reꝝ oim principia eſſe, faciens uidelicet ac patiens, & qđ patitur ſine qualitate eſſe ſubſtantiæ mãm, qđ aũt faciat deu eſſe qđ in ipſa ſit. hunc.n. ſempiternum p ipm̃ ſingula creare, vnumquodque deũ eſſe, ipmq. & mentẽ, & fatũ, & Iouem multiſq. alias appellari noĩbus, iidem deũ eſſe dixerunt aĩal immortale rõnale pfectũ, ſiue intellectuale btm̃, à malo oĩ remotiſſimũ, prouidentia ſua mundũ, & q̃ ſunt in mũdo diſponẽs oia, non tñ ineſſe illi humanæ formæ lineamenta, ceteꝝ eſſe quidem opificem immenſi huius operis, & ueluti prẽm olm, q hoim uitæ cõſuleret, ac prouideret, a quo fruges, & reliqua, q̃ terra parit tẽpeſtates, tpmq. uarietates humano gñi tribuerentur, auct. Laert. & Cic. lib. de Deoꝝ nat. ex quo ad dei cultum hortabãtur, quos ſecutos Virg. terræ cultorẽ ſic adhortatus eſt. In primis uenerare deos, Pythagorã ſecutus, qui ait, ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεούς, νόμῳ ὡς διάκεινται τίμα. [De oi laude uirtutis) Quã Stoici dicebant affectionẽ eſſe conſentientẽ, & ipſam ꝑp ſeipſam eſſe uirtutem, non ob metũ aliquẽ, aut ſpem, aut aliqd eoꝝ quæ ſunt exterius, inq. ipſa conſtitutã eſſe beatã uitam, & uirtutẽ aliam qdem cõiter oibus perſectionẽ quandam eſſe veluti ſtatuæ. Aliam inuiſibilem ueluti ſanitatẽ, aliam ſpeculatiuã. & intelligibilem, ut eſt prudentiã, docibilẽ preterea eſſe uirtutẽ, idq. eo conſtare qđ boni ex malis fiant. Panæt. duas poſuit uirtutes, contẽplatiuã, & actiuã, alij tres, rõnalem, nãlem, moralẽ. Quatuor Poſſidonius, prudentiam, iuſtitiã, magnanimitatẽ, continentiã, & has primas eſſe, reliquas uero his ſubiectas. Prudentiã diffiniebant ſciam maloꝝ, ac medioꝝ. Iuſtitiam ſciam eoꝝ q̃ eligenda ſunt, quæq. fugienda, quæq. ſunt media. Magnanimitatem ſciam quæ aium faciat celſiorem oibus quã contingere poſſint æqualiter bonoꝝ ac multorum. Cõtinentiã uero affectionẽ inuiolabilẽ recte rõnis, ſiue habitum voluptatibus inſuperabilem. [De caritate patriæ) Quæ qa vna mens oim caritates complexa eſt cariſſima eſſe debet, quam non tueri ꝑter offm̃ eſſe dicebant Stoici. Idem acceſſuꝝ ad remp. ſapientem affirmabant niſi qd impediret, & uitia propulſaturꝝ, & ad uirtutẽ excitaturꝝ ciues ſuos, oia denique facturꝝ quæ fieri pro patria honeſtas poſtularet, & ipſe Cato urbi pater erat urbiſque maritus, ut ait Lucan. Iuſtitiæ cultor rigidi ſeruator honeſti in cõe bonum. [Stoice) Breui, & inculta oratione. [Ego uero) Contra ſe feciſſe dicit, & quæ difficillima erant ita excoluiſſe orõne, vt cõia, & pene vulgaria uiderentur. [Quæ in gymnaſijs) Hoc eſt

in ſchola,& inter phos in loco priuato non publico,& apud multitudinem,cui qm imperitia plerunq; eſt difficilius aliqd ꝓbatur quam illis q totos dies in gymnaſijs,& ſchola ꝯterūt. Et eſt argm̄ á difficiliori. Nam ſi via ꝓbātur iu gymnaſijs,multo minus iu publico poſſe probari vr̄r. Gymnaſia aūt proprie loca ſunt in qbus nudi,vt in palæſtra eaercere ſolebant, ponuntur tn̄ pro oī loeo in quo vel corpus laboribus,vel aīum ſtudijs qſpiam exerceat,& Platonis Academia,& Ariſt. lyciū, gymnaſia ſuns vocata γύμναζω eſt exerceo & γυμνασία eaercitatio,& γυμνάζειν pueros eaercēs. [Et in ocio) ἐν τῇ σχολῇ hoc eſt in ſchola,quæ ociū Latine dr̄,& vacatio σχολάζω.n.vnde ſchola uaco,& ocioſus ſum ſigñat. Nouimus aūt ocium literaꝝ eſſe,cū à labore corporis ceſſantes ſtudijs tm̄ intēti ſumus. [Ludēs) Veluti per ludū ſcribens,vnde ludum maiores nr̄i appellauerunt locū vbi pueri erudiūtur,qm̄ cum ſtudia diſcēdi voluntate conſtent,vt ait Quin. veluti ludus qdam & delectatio ſuſceptus in ſtudijs labor eſſe debet,& Virg. ait ludere q̄ vellē calamo ꝑmiſit agreſti. [Conieci in cōes locos) Hoc eſt coniuli in ſnias,& materiam pene cōem,& vulgarem,cum difficilis prius eſſet,& via à phis inter phus probaretur. Apud rhetorem loci cōmunes aliud ſigñant. [Quæ quia) Interpretatur quid Paradoaa ſignificent. Nam ſic dñr quod ſint præter opinionem hoim, παρὰ enim præter,& δόξα opinio eſt. [Iu lucem præferri) Hoc eſt in apertum, in cōem uſum vtilitatem. [An alia quædam erudita) Oīno eſt,quæ non niſi a doctis percipitur. At vero popularis eſt, quam ēt populus comprehendit & idem pene dicit quod paullo ante tentare ſe uoluiſſe,poſſent,ne quæ inter eruditos diſputarētur,ēt populo,& multitudini perſuaderi. Erudita ergo orō phorum eſt,quæ inter eruditos tm̄ hr̄,& non veriſimilia, ſed uera cōplectitur. At vero popularis,qm̄ ad rudes hr̄, credibilia plerunq; & probabilia ſequitur. [Euq.) Ideo. [Hoa lo.) Has ſnias. [Socratica) Huc eſt Socratis & à Socrate manantia. Socrates Sophroniſci lapidarij, & Pharnactæ obſtetricis filius Athenienſis, primus oratoriæ cāpos aperuit. Et aīaduertens nālis ſpeculationis fructū nullum eſſe, eamq́. ad oſm̄ vitæ minime neceſſariā Ethicem primus inueait,deq́. illa in officinis & iu publico cōtinue diſputās,ea potius inqrenda hortabatur,quæ mores inſtruerēt,& quorū vſus domi eſſent neceſſarius. vbi Humeri teſtimonio bonū bonis malumq́. naſcitur,hīc Socratici reliq ſed in primis Plato ſecutus eſt q multiplicem illius diſputādi rōnem rerumq́. varietatē,& ingenij magnitudinē,memoriæ & literis conſecrauit. ipſe.n. Socr. nihil ſcripſit. Idem dicebat ſolam virtutem bonum eſſe. Ceteræ vero minime bona appellāda,vt diuitias. qm̄ nō minus noceāt quam proſint. oēs præterea bonus beatos eſſe, & e hmōi de qbus Cic. multa lib 5. Tuſc. quæſt. Stoici q à Zenone Citieo fluxerūt Socratici pene fuerūt,& in diſputatione de morib. Socratē ſecuti ſunt. Cuius in oībus operibus ſuis,quæ ad phiam ptinēt, ſed ꝓcipue in Off. & Tuſc. quæſt. ſniam ſp prætulit Cic. [Lucubratum) Ad lucernā eloboratum noctis tpe,qn̄ pinguiore, vt ſic dixerim,fuerimus ocio. & Iuuen. ait, Venuſina digna lucerna. [Cōtractionibus noctibus) Signat appetente vere vel in eaacto hæc ſe ſcripſiſſe,qū noctes breuiores eſſe incipiunt,& dies longiores, Cōtra accidit in hieme. interdū vacuus eſſe Cic non poterat,defendendis.n.amicis occupabatur. Nā ipſe ad Q. fratrem ſic ſcribit. nulla eſt pene dies,quo non dicā pro reo. [Qm̄ illud maiorum vigiliaꝝ) Quaſi excuſat breuitatem,& non poſſe ob eam rō queri Brutū innuit. Quippe prolixum opus ante acceperat. Tuſculanas.ſ.quæſtiones,aut librum de Finib. maloꝝ & bonorum. [Maioꝝ) Vigiliaꝝ. Nam in ſcribendis illis voluminibus,& vigilijs opus fuit,& labore non modico. [In tuo noie) Tuo .n. noie ſuſceptū eſt,& tibi dedicatū. [Deguſtabis) q a breue eſt opus. veluti ad guſtū accedat non ad ſatietatem. [Mearum eaercitationū) Ad phiam .n. me refero. Cum aliquid datur ocij,vt ea quæ phi propria ſui officij eſſe dñt,ad oratorium munus transferam. ſcribit hoc multis in locis Cic. à phis accipere ſe mām, qua ea quæ in foro ieiunius dicebantur locupletiora redderet,& quodāmodo illuſtraret. & idem in lib. de orat. præcipue phos legendos futuro oratori perſuadet. [Quæ dñr in ſcholis ἴδια) Hoc eſt poſſeſſiua propria.ſ. & priuata ipſoꝝ phoꝝ, ſicuti ipſi dñt. Eaempli gratia propria eſt & priuata opinio Stoicoꝝ, virtus eſt ſummum bonum diuitiæ vero bona ſunt neutra. Item parua,ut magna culpam propria Epicureoꝝ opinio fuit voluptatem eſſe ſummum bonum,dolorem ſummum malum,& Peripatetici triplicē, Platonem ſecuti,faciebant bonoꝝ diuiſionem,ut eſſent bona animi ſumme,ſed non ſolꝫ, bona corporis, & bona externa hmōi opiniones,quas κτητικά, hoc eſt poſſeſſiua,ſeu poſſeſſas,& κυρίας δόξας i.proprias & maaime ratas appellant Græci in vſu forenſi, & oratoria conſuetudine ſolitum ſe vſurpare ſcribit Cic. cum proprias phoꝝ ſnias ſuis orationibus inſcribebat, & quæ illi ſububſcure diſſerebant adhibito dicendi nitore populariter tractabat. [Iu apertum) Vt ab omnibus ſpectari,& legi poſſit,quaſi iu loco aliquo eminentiore poſitum. [Non.n.tale eſt) Rōnem ſubiūgit, cur non magnopere cupiat hoc opus in publicum referri, qa nō eiuſmodi ſit,ut ſpectandū oībus proponi poſſit, ſicut egregia opera in locis eminentioribus poni cōſueuerunt, vt ab oībus ſpectentur,& Minerua Phidiæ miro artificio perfecta in arce collocata eſt Athen. Illic.n.tēplū erat Palladis. & Virg. ait Pallas quas condidit arces Ipſa colat. Fuit Phidias Athen. qui ante oēs ſculptores floruit Olympiade 83. circiter 300. vrbis annu, Iouem Olympium ea ebore & auro fecit, quē nemo æmulatus eſt, fecit & Athenis Mineruam ex ebore,quæ fuit ἐν τῷ παρθενῶνι poſita, & eam q̄ in arce collocata eſt. Tenēs altera manu haſtā,altera ſcutum,in quo adeo artificioſe nomen ſuum inſcripſit, ut deleri nō poſſet q n totum opus deleretur. [Non) Eiuſmodi,inqt,nēm opꝰ eſt in Phidiæ,quod pp egregiam pulchritudinē in arce locari meruit. [Illa) Emphaſim habet,tam pfecte abſoluta, & tantæ apud oēs celebritatis. [Ex eadem officina) Ea qua cetera opera tibi dedicata manarūt,hoc eſt ab vno eodemq́. ingenio nr̄o perfecta,& qa de opere ſtatuarij locutus erat,vocabulum retinuit ſimilitudinis,officina locus eſt vbi fabri opera ſua conficiunt,& ab efficiendo dicta, operibus aūt ſuis ſignum imprimere ſolent opifices, ut cognoſcatur ea qua officina ſunt profecta,taberna non idem eſt qd officina nanque in officina fiunt opera,in taberna uēduntur. Quæ ſic à tabulis appellatur,ea tabulis.n.conficiebatur. Et Iuu. ait, poſtquā omnis vbique Fixa catenatæ ſiluit cōpago tabernæ.

A Nimaduerti,Brute,) Scribit aūt hoc opuſculū ad Brutum inter Rom. virum clariſſimum,& omni virtute ꝑditum. de quo dicebat Cæſ. quod dignus erat qui poſt ipſum ſuccederet imperiu, tn̄ cauſa fuit, & auctor mortis ipſius, ſenſus .n. eſt. O Brute conſideraui Cat. auunculum tuum dicere ſniam in Senatu, qui aliqua Paradoxa, & admirabilia perſuadebat populo,qm̄ in elegantia ornatus nō eſſet, quanto magis nos qui ſumus eloquentes Paradoaa plebi pſuadere poterimus,& admirabilia facere credibilia cum nr̄a copia dicendi? [Cato) Quē poſt mortem Vticenſem appellauerunt. [Auunculum tuum) Br. erat natus ea Seruilia ſorore Cat. [Sniam diceret) Opinionem ſuam de rebus gerendis diceret. [Grauis) Magnæ auctoritatis. [Vſu forenſi) Conſuetudine dicendi q̄ verſatur in foro iudiciali, & tangit genus iudiciale qd' tractabatur in foro. [Et pub.) .i. Senatorio. in Senatu.n. deliberabatur de rebus faciendis,ideo tāgit genus deliberatiuum. Demonſtratiuū non erat in tanto precio, ſicuti ſunt alia duo. Inquit igitur Cic. qd' Cato proponebat aliqua Stoica,& phiſica in Senatu qd' abhorrebāt a cōſuetudine orādi,& tn̄ probabilia faciebat populo. [Quum eo maius eſt illi) Tāto difficilius Cat. ſuas opiniones ꝓbabiles efficere qd' dicēdi artem carebat quam tibi .ſ. Bruto, qui eloquentiſſimus fuit, de quo Cæſ. dicebat oraret Brutus, qd' ipſe vult nimium .i. orando vult Brutus. [Dicendi copiā) Diffinit qd ſit Rhetorica.ſ.copia dicēdi. [Mea ſnia) Vr̄ cape ipm̄,q bonꝰ phs eſt,ſed artē dicēdi nō habet. [Quæ nū recte ꝓbātur in vulgus) Sola virtus apud Stoic. appellabat,diuitiæ nō ſunt bona quas bonū vulgares vocitāt. [In ea hæreſi) .i. ſecta αἱρέω eligo. [Sequitur florē orōnis) Nulla hēt argumēta dicēdi. [Neq; dilatat argm̄) Erat de ſecta Zenonis,qui dicebat qd pugno clauſus erat ſimilis dialecticæ,& Rhetoricæ manus aperta correndebat. [Interrogatiunculis) Dimin. eligit,uc bn̄ ꝯtēnat argumēta illa,qua ex re beneuolentiā ab aduerſarioꝝ pſona caperat,ducendo eos in ꝯtemptionē,ſuaſq́. ſnias eatollendo. [Efficit) .i. ꝯcludit,pficit,quod ꝓpoſuit minutis interrogatiunculis. [Punctus) Siue punctū,nā vtrunque dr̄ qa eſt rotundus,eodē modo ꝯclōnes Cat. & alioꝝ dialecticoꝝ diuidi nō pñt pp breuitatē ſuā,ſed oratores dilatant argumenta ſua, & q̄uis ſint incredibilia,tn̄ multis ornamentis,ſimilitudinibus,& eaemplis faciunt ꝓbabilia. [Probabile) .i. incredibile,& eſt vocabulum Rhetoricū. [Splendeſcat) Ad illud horridum eſt relatū. [Purgat & colorat) Refertur ad illud incultum. [Quod) ſ.eloquentia facit oīa obſcura lucida,hic feci argumenta audacior ipſo Catone. [De magnitudine animi) Quæ eſt piculoꝝ aggreſſiu. [De ꝯtinētia) q̄ eſt frenū ꝯtra libidinem. [De morte contēnenda) Pro patria. [De dijs immortalibus) Quæ religio dijs hn̄da ſit. [Stoice) Ac ſi dicat ſauere,ac ieiune. ſola.n. virtus bonū eſſe appellandū ab ipſis Stoic. putabatur,& ſi qs eſſet in tormento bonum hr̄e diceretur dūmodo eam virtutem hr̄e videretur. Ideo dum Cic. Murænam defenderet deridebat Cat. dicendo,iudices audite hunc hoiem,qui dicebat qd' æque peccat, q occidit patrem, & Gallum gallinaceū: hæc erat opinio Stoica,ergo vero oūdit qd' tētare vult deſcribe-

OMNI BONI.

te,& ſua eloquentia aperta & probabilia argumenta efficere q̄ à Stoicis via probari poſſunt.[Ludens)Leuiter deſcribens.non.n. magna diligentia ſcribens.[In cōes locos).i.ſnias gn̄ales. Nam præcepta q̄ tractantur hic pertinent ad oēs, primo erant priuata .i.ſolum Stoicoꝝ ſniæ. Sed copia dicendi mea fuit publica, & ad oēs pertinens,loci cōes dn̄r,vt ſi dicerē,Socrati eſt adhibenda fides.[Quæ uix)Cū magno labore,probat hic,qa arte dicendi carent.[Gymnaſio).i.ſtudio,Gymnaſium duplex .ſ. corporis & ai. [Ocio).i.literario ceteris remotis rebus.[Admirabilia)Declarat qd ſint paradoxa,auditorem attentū reddens.[Ab ipſis).ſ.Stoicis & grandibus phis.[Tentare volui)Quaſi rem nouā.Expertus.n. eſt,q̄ ſolis in ſcholis diſputabantur in aptū,& lucē educere. [Puſſent ne pferri) Diximus añ expōnē qd' duplex fuit intētio Cic. priuata, & publica,hic vero publicā tangit, uoluit hæc paradoxa transferre cauſa hoim hoc audientium.[Vel foꝝ)Vbi cauſæ forēſes tractantur.Vult igitur tentare ſi hæ gn̄ales ſniæ,in foro pbari poſſent.[Probarentur)Crederentur.[Alia quædā eſſet erudita alia pop.)Popularis nr̄o debet eſſe clara & aperta,vt à quocūque intelligatur.[Erudita) Pertinet ad hoies doctos,ac ſi tā apte dicam,vt qlibet intelligatur.[Hos locos).ſ.ſnias gn̄ales. [Eſſe Socratica)Socr.n.primus fuit,qui phiam moralem inuenit, de quo dicit Cic.traxiſſe phiam de cœlo.[Lucubratum)Ad lucernā confectum,& vigilatū.[Contractioribus)Breuioribus,ideo opus cōuenit tpi,breues ſunt noctes ad ſtudia, breuis & libellus. [Illud mu.ma.) vi. opus Tuſcul.qōnum ad hunc Brutum directum fuit qd' in longioribus noctibus, & ſtudio maiori Tullius lucubrauit.[In tuo no.)Qnia deſcriptio ad Brutū eſt ipm.[Exercitationū meaꝝ)Tāgit priuatā curā Cic. ut ſuo pdeſſet ingenioſe exercebat.[Quibus vti ꝯſueui) Semp vigilabat in ꝯficiendo,& nouādo aliqd,ut trāsferret.Trāſtulit.n.œconomica Xenoph. 10 dicit: Quibus vti conſueui.[Cum ea quę dn̄r in ſcholis)Quę tractātur ab ipſis ſectis phoꝝ ſunt propria. & priuata ipſorum phoꝝ hoc modo. Virtus eſt ſummum bonum,hæc eſt poſſeſſiua ppria Stoicoꝝ opinio,quod aūt diuitiæ ſint cōmoda virtutis, hæc fuit Peripateticoꝝ cōmoda ſnia.Epicurei vero in voluptate corporis ſummū bonū eſſe affirmabāt.& hæc erat ipſoꝝ poſſeſſiua opinio.Dicit igr̄ Cic.ea tractātur in ſcholis Stoicoꝝ phoꝝ priuata,& poſſeſſa ab ipſis ſcholis mea dicēdi copia ad nr̄am ꝯſuetudinē oratoriā,& forēſem inducere nitor.[In ſcholis)Cū aſpiratione ſcribit, quæ Latine dr̄ ludus .i. pprie poſſeſſa & poſſeſſiua ipſoꝝ Stoicorū. κτάομαι poſſideo κτῆμα vel κτῆσις poſſeſſiu.[In apertū).i.manifeſtū.[Vt in arce) .i. in loco eminēti ex quo oēs ſpectare poſſint ne faciāt illud Hor-Spectatū admiſſi riſum teneatis amici.[Quaſi illā)Phidiæ,Phidias ſtatuarius optimus Palladis ſtatuā Athenis elaborauit quæ inſignis erat,& lanceā ad ſcutum tenebat,in quo qdem ſcuto ſuum ſcripſit tam artificiuſe nomē,vt nullo modo remoueri poſſet,niſi frangerent ſcuta q̄ erant in eminenti loco, & hoc fecit,vt ſuaderat fama pp illius nominis inſcriptionem quouſq; duraret ſtatua.igr̄ Cic. nouit quod hoc opus eſſet ponendū in alto loco.vt ſpectari poſſit.[Ex eadē officina exiſſe) Ac ſi dicat tñ vr̄ eſſe ea taberna .i. ex ingenio,a quo illa maiora opera nata ſunt,quæ ad te dedi. Nam faber ſignum quod facit gladijs, facit & in cultellis paruis, ſic inquit Tul. Hoc meum opuſculum habet tamen aliquid noſtrorum voluminum,quæ à te ſcripta ſunt.

ASCEN. Nimaduerti,)Brut.in hac pfatione reddit Cic. auditores ſeu potius lectores attētos ex difficultate reꝝ tractandarū.Nā Paradoxa.i.admirabilia & inopinabilia hic ptractat,nō qualiacunq;,ſed q̄ Stoici i ſcholis diſputare auſi ſint,neq; id vulgari more,ſeu oratorio.Vñ & Br.quē affatur,& cui opus dicat,beneuolum; reddit attentos aūt oēs efficit ea manifeſta reꝝ dicēdaꝝ apertione.Ceteꝝ,qa ſub ordine q̄ elucidanda occurrerint explanare ꝯſtitui.Ordo eſt,O Brute ego aiaduerti.i.atēdi,& ꝯſideraui.Cat.ſ.minorē auunculū.i.frēm matris tuæ Seruilia tractare ſæpe ſup.tūc cū diceret ſniam.i.de re ppoſita afferret qd' ſentiret in Senatu.i.in ꝯſpectu Senatoꝝ, & patrū cōſcriptoꝝ locos graues.i.materias & (vt dn̄t) paſſus difficiles ex phia.i.de quibus phi iter ſe cōtēdūt,abhorrētes.i.alienos,& lōge diuerſos ab hoc .ſ.nr̄o oratorio vſu forēſi.i.quo vtimur in foro iudiciali,& publico.i.quo tractat reſp.& ad ea ſpectātia. Sed tñ.i.nihilominus quis ea q̄ dicebat eſſent ab horrēna,aiaduerti tñ tū cōſeq .i. obtinere dicēdo.i.partē dicēdi,vt illa viderent ēr populo pbabilia.Quod.ſ. id cōſequi dicēdo eſt maius.i.maioris ponderis & momēti illi.ſ.Catoni minus in oratoria perito,quā aut tibi aut nobis.ſ.ambobus (aut nobis modeſte p mihi poſuit)eo.i.pp ea,qa nos vtimur pi' ea phia.i.ea parte phiæ .ſ. Rhetorica quę peperit copiam.i.abundantiam dicendi, & in qua dn̄t ea quæ non diſcrepant .i. diſſonant, & diſcordia ſunt multum ab opinione populari .i. in qua dn̄r ea quæ ſunt veriſimilia,& populo probabilia.Aūt. p ſed,Cato pfectus Stoic .i.in ſecta Stoic.rigidus phs,mea ſnia.i.ſm quod ſentio,& .i.ſimul ſentit ea q̄ non pbantur ſane.i.multū in vulgus, .i.cum diſperguntur in vulgus,& eſt in ea hæreſi.i.electione,& ſecta phoꝝ, videlicet Stoicoꝝ,q̄ nullum florem.i.ornatum,& cultum orōnis ſequitur,ſicut nec Theologi fere xp̄iani,neque dilatat.i.extendit varietate ſermonis, q̄ dilucidius afferre ſolet argm̄ .i.rem propoſitā,de qua eſt diſputatio,ſed efficit .i. efficaciter qd' propoſuit.i.propoſitum ſuum interrogatiunculis minutis.i.breuibus vim vrget ad rōnem intentū hn̄tibus, & quaſi punctis .i. clauſulis tangentibus rē non in circūferentia,ſed in ipſo puncto. Sed nihil eſt tam incredibile qd' non fiat probabile .i. veriſimile, ita ut probari poſſit dicendo.i.p artem dicendi,& nihil eſt tā horridum.i.tam aſpeꝝ(hoc eſt qd' addit)tam incultum qd' non ſplēdeſcat.i.eniteat,& tanq̄ excolatur dicendo.i.arte dicendi. Quod cum putarē.i. cum aiaduerterē nobis facilius eſſe Paradoxa perſuadere quam Catonē,cum tñ ille pſuaſerit q̄ uoluerit, feci ēt audacius quam ille ipſe ualet Cat. de quo loquor.Cato.n.ſolet dicere Stoice.i.ſeuere & phice,iuxta ſectam Stoicoꝝ, nullis ornamentis orōnis.i.nullis coloribus Rhetoricis & ornationibus dicendi adhibitis.i.applicatis ad rem dicendam. Duntaxat.i.ſolummodo de magnitudine animi,de cōtinentia, de morte, de oi laude virtutis,da dijs imortalibus,de caritate patriæ.i.de rebus quas vulgus ſi non intelligit facile tū credit ea religione, & antiqua pſuaſione,& ita facilis erat pſuaſu.Ego aūt ludens.i. leuiter deſcribens quaſi ingenij mei pludia faciens,conieci in cōes locos.i. in ſnias gn̄ales,vel in eas pbōnes.qbus res vulgares, & ueriſimiles pbari ſolent,conieci dicit illa ipſa.ſ.Paradoxa q̄ Stoici via pbant.i.pmittunt in Gymnaſijs.i.in ſcholis exercitioꝝ & diſputationum,& in ocio.i.ſtudio priuato à rep.vbi circa dānum reip.variæ opiniones teneri poſſent. Quæ.ſ. à me conjecta & diſputata quæ ſunt admirabilia & contra opinionem oim .ſ. vulgarium,appellantur ēt ab ipſis.ſ.Stoicis,q. ea cum fortitudine tenent Paradoxa.i.admirabilia,& uia opinabilia. Volui tentare.i.experiri & facere periculū,ne pro an poſſent proferri in lucē.ſ.foꝝ.i.iudiciale,ubi cauſæ tractantur, & an poſſent dici ita.i.tam ornate & perſuaſibiliter, ut pbarentur.i.reciperentur, ut pbabilitas eſſet potius qdam alia orō erudita .i. q̄ habeatur tm̄ inter eruditos & in ſcholis,& alia popularis.i.q̄ reciperetur à populo & eſſet pmulganda,qd Ariſt.ſentire vr̄ dicens,quod loquendū eſt,vt plures,de rebus aut ſciendū,ut pauci.Et ego ſcripſi eo.i.ppea libentius,qd' iſta q̄ appellantur Paradoxa.i.admirabilia vn̄r eſſe Socratica.i.doctrinæ Socratis prudentiſſimi phoꝝ moralium conſentanea,q;, pro &,aut.i.longe.i.multo oim veriſſima.Igitur ò Brute, qa ita facere ꝯſtitui,tu accipies.ſ.gratanter hoc opuſculum paruū.i.exiguum,vbi oſtenditur argm̄ valde inualidū,quo pſcribit uerba nō ſignare inchoationē, qa eis additur incipio,aut inchoo, nam ſic quoque opuſculū nō eſſet dimin.cum ei additur paruum, qd diminutionem importat.Lucubratū, vigilia, & diligentia quaſi ad lucernas elaboratū,his.n.proximis noctibus iam cōtractioribus .i.breuioribus,aut potius,qa uigilando ad lucernam illis partem magnā dēpſerat,qm̄ illud munus maioꝝ vigiliaꝝ.ſ. opes Tuſcul. qōnum apparuit.i.editum eſt in tuo noie.i.ſub tui nois auſpicio, & dexteritate. Tum deguſtabis genus exercitationum meaꝝ.i.earum reꝝ,quas exercitandi ingenij mei cauſa deſcripſi, quibus.ſ. exercitationibus ego cū ueni uti cum.i.qñ ego transfero ad hoc nr̄m oratorium genus dicendi,ea q̄ dn̄r in ſcholis ethica.i.poſſeſſiua à Stoicis,vt propria paſſioni peculari recepta,ſeu reſeruata. Enim,pro qa ego nihil.i.nequaq̄ poſtulo .i. expeto à te, vt referas hoc opus,diuulges. Non.n.eſt tale.i.tam artificio factū, vt poſſit poni in arce.i.Capitolina Romæ, quaſi Minerua .i. ſtatua illa Mineruæ Phidiæ.i.quam Phidias ſtatuarius optimus in arce ſculpſerat,& nomen ſuum inſcripſerat,ſed ſupp.poſtulo tm̄,vt videatur exiſſe ex ea officina,ex qua pfectum eſt illud maius opus, & appareat exiſſe in eadē figura.i.in eodē artificio dicēdi in quo illud.

DOCT. interpr. Ed dicendo conſequi tñ)Conduplicauit coniunctionem,ſed tñ,ſicut ſit in attamen. [Quæ non ſane probātur in vulgus) Noue dictum in vulgus,pro vulgo. [Quaſi punctis qd propoſuit,efficit)Rurſum efficit poſitū eſt,pro colligit.[Ludens conieci)Conieci,pro collegi poſitum,ſed tumultuarie.[In tuo noie apparuit)Noue dictum vt in tuo noie. Et apparuit dixit, pro in apertum prodijt,ſed ὑπ subindicans,hoc opus non eſſe hmōi,vt debeat in lucem,& in publicum exire.[Quæ dn̄r in ſcholis ἀτοπα) ἀτοπα poſitiones ſunt,& argumenta diſputantium. In nonnullis cod. falſo ſcriptum erat,κτητικά,& adiectum poſſeſſiua,quāquam & in ceteris, poſitiua,non à Tullio additum, ſed à lectore reor adiectum fuiſſe.

ora

Ὅτι μόνον ἀγαθὸν, τὸ καλόν:
quòd ſolum bonum, boneſtum.

VEREOR, ne cui veſtrum ex Stoicorũ hoĩum diſputationibus, non ex meo ſenſu, deprõpta hæc videatur oratio: dicam tñ, quod ſentio; & dicam breuius, q̃ res tanta dici poſſit. Nunq̃ mehercule ego neque pecunias iſtorum, neq; tecta magnifica, neq; opes, neque imperia, neq; eas, qbus maxime aſtricti ſunt, voluptates in bonis rebus aut expetendis, eſſe numerandas duxi; qppe cum viderem, hoĩes his rebus circunfluentes ea tñ deſiderare maxime, qbus abundarent. neque.n. vnq̃ expletur, nec ſatiat̃ cupiditatis ſitis: neque ea ſolũ, quę hñt, libidine augendi cruciantur, ſed ẽt amittẽdi metu. in quo equidem cõtinentiſſimorũ hoĩum maiorum nr̃orum ſæpe reqro prudentiam, q hæc imbecilla, & cõmutabilia, pecuniæ mẽbra ſolo verbo bona putauerunt appellãda, cum re, ac factis lõge aliter iudicauiſſent. põt.n. bonum cuiq̃ malo eſſe? aut põt quiſq̃ in abundãtia bonorum ipſe eſſe nõ bonus? atqui iſta oĩa talia videmus, vt ẽt improbi habeãt, & obſint probis. Quãobrem (licet irrideat, ſi qs vult) plus apud me tñ vera ratio valebit, q̃ vulgi opinio. neque ego vnq̃ bona ꝑdidiſſe dicam, ſi qs pecus, aut ſupellectilem amiſerit. nec nõ ſæpe laudabo ſapientẽ illum Biantem, vt opinor, q numeratur inter ſeptem: cuius cũ patriam Prienem cepiſſet hoſtis; ceteriq. ita fugerẽt, vt multa de ſuis rebus ſecũ aſportarent; cum eſſet admonitus à quodã, vt idem ipſe faceret, ego vero, inqt, facio: nam oĩa mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunę ne ſua quidẽ putauit, quæ nos appellamus ẽt bona. Quid eſt igitur, quæret aliqs, bonũ? ſi qd recte fit, & honeſtũ, & cum virtute id bene fieri vere dr̃, &, quod rectũ, & honeſtum, & cũ virtute eſt, id ſolũ opinor bonum. ſed hæc videri pñt obſcuriora, cum ſine appoſitione exemplorum lẽtius diſputantur: uita, atque factis illuſtrãda ſunt ſummorum virorum hæc, quæ verbis ſubtilius, q̃ ſatis eſt, diſputari vñr. quæro.n. à vobis, nũ vllã cogitationem habuiſſe videantur ij, q hanc remp. tam præclare fundatã nobis reliquerunt, aut auri atq; argenti ad auaritiã, aut amœnitatum ad delectationẽ, aut ſupellectilis ad delicias, aut epularũ ad voluptates. Ponite ante oculos vnũquenq; regum. vultis, incipiã à Romulo? vultis, poſt liberã ciuitatem, ab ijs ipſis, q liberauerunt eam? Quibus tandẽ Romulus gradibus aſcendit in cœlum? ijs ne, quæ iſti bona appellãt? an rebus geſtis, atque virtutibus? quid aũt Numa Pompilius? minus ne gratas dijs immortalibus capides, ac fictiles vrnulas fuiſſe, q̃ filicatas aliorum pateras, arbitramur? omitto reliquos. ſunt.n. oẽs pares inter ſe, ꝑter Superbum. Brutum vero ſi quis roget, qd egerit in patria liberanda; ſi quis reliquos itẽ eiuſdem cõſilij ſocios, quid ſpectarint, quid ſecuti ſint: num quis exiſtat, cui voluptas, cui diuitiæ, cui denique, præter offm̃ fortis, & magni viri quidq̃ aliud propoſitum fuiſſe videatur? Quæ res ad necẽ Porſenæ Q. Mucium impulit, ſine vlla ſpe ſalutis ſuæ? Quæ vis Horatium Coclitem cõtra oẽs hoſtium copias tenuit in põte ſolum? quæ patrẽ Decium, quæ filium deuouit, ac immiſit in armatas hoſtium copias? quid cõtinentia C. Fabricij, quid tenuitas victus M. Curij ſequebatur? Quid duo propugnacula belli Punici C. & P. Scipiones, q Carthagineñſium aduentũ corporibus ſuis intercludendũ putauerunt? quid Africanus maior? qd minor? qd inter horum ętates interiectus Cato? qd innumerabiles alij? nã domeſticis exemplis abundamus. an putamus quenq̃ horum cogitaſſe quidq̃ in vita ſibi expetendũ, niſi quod laudabile eſſe, & ꝑclarum videret̃? veniant igr̃ irriſores huius orationis, ac ſniæ; & iã vel ipſi iudicent, vtrũ ſe horum alicuius, q marmoreis tectis, ebore, & auro fulgẽtibus, qui ſignis, qui tabulis, q cælato auro, & argẽto, qui Corinthijs operibus abundãt; an C. Fabricij, qui nihil eorum habuit, nihil hr̃e voluit, ſimiles eſſe malint. Atq; hæc quidem, quæ modo huc, modo illuc transferũtur, facile adduci ſolent, vt in rebus bonis eſſe negent: illud tñ arcte tenent, accurateq. defendunt, voluptatẽ eſſe ſummum bonũ. quæ quidem mihi vox pecudum vr̃ eſſe, non hoĩum. tu, cum tibi ſiue deus, ſiue mater (vt ita dicã) rerum oĩum natura dederit aĩum, quo nihil eſt ꝑſtantius, neq; diuinius; ſic te ipſe abijcies, atq; ꝓſternes, vt nihil inter te, & quadrupedem aliqd putes intereſſe? quidq̃ ne bonum eſt, quod nõ eum, q poſſidet, meliorẽ faciat? vt.n. quiſq; eſt maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime: neq; eſt vllum bonũ, de quo nõ is, qui id habeat, poſſit honeſte gloriari. quid aũt eſt horũ in voluptate? meliorẽ ne efficit, aut laudabiliorẽ virum? an qſq̃ in potiũdis voluptatibus gloria ſeſe, & ꝑdicatione effert? atqui ſi voluptas, quæ ſe plurimorum patrocinijs defenditur, in rebus bonis hñda nõ eſt, eaq;, quo eſt maior, eo magis mentẽ ex ſua ſede, & ſtatu dimouet: ꝓfecto nihil eſt aliud bene, & beate viuere, niſi honeſte, & recte viuere.

QVO'D ſolum bonũ, honeſtum) In emendatis codicibus græce ſcribebãtur hæ Stoicæ propoſitiões, quas Latinis oĩc verbis ſcriptas cõſpicimus. & hæc quidẽ græce ſic habet, ὅτι μόνον ἀγαθὸν τὸ καλόν: Quod honeſtum ſit, id ſolum bonũ eſſe. ſ dicimus vel aſſentimus, eſt Stoica propoſitio ſimul, & Paradoxũ, quod ita diſputat Cic. & multis varijſq. rõnibus cõprobat, vt credibile multitudini faciat videri, non.n. br̃ & ieiune, vt Stoici, ſed copioſe & aperte diſſerit, vt oratores ſolẽt & ꝓpterea dicit hanc orationem nõ à Stoicis, ſed ex eo quod ipſe ſentiat proficiſci, vt aũt melius ſequens diſputatio percipiatur, ſciendum eſt primũ Platonem non oĩno id ſecutum, quod Socrates volebat, q ſolam virtutem bonũ eſſe ꝑdicabat tripartitam bonoꝝ diuiſionem excogitaſſe vt eſſent bona animi, bona corporis, bona externa Plat. opiõi oẽ Ariſt. & ceteri Peripatetici complexi ſunt, & ſic cõtra Stoicos argumentari ſolebant, hoĩem non ex aĩo tñ, ſed ex aĩo ſimul & corpore ꝯſtare, & iccirco bonis corporis & externis indigere. immo Ariſt. bonum eſſe, inquit philoſophari, ſed nõ indigentibus. Idem ait impoſſibile eſſe, aut certe nõ facile, ꝑclara ab eo agi cui deſunt facultates. Panætius quoq; & Poſidonius virtutem minime ſufficere dicebant, ſed opus eſſe bona valetudine, & affluẽtia reꝝ, & robore. huius vero propoſitionis quod honeſtũ ſit id ſolum bonũ eſſe. Zeno Stoicoꝝ princeps, & Chryſ. lib. de virtutibus auctores fuerũt, & ferme oẽs Stoici hoc ſenſerunt, quod antea ſenſerat Soc. id aũt eſſe virtutẽ aſſerebant, & quod ẽt virtutis particeps, cui æquale illud eſt bonum, oẽ, quod ſit id honeſtũ eſſe, honeſtumq. ac bonum tantundẽ valere. Nam qa bonum eſt, honeſtum eſt, eſt aũt honeſtum, bonũ ergo eſt. putabant ꝑterea oĩa bona paria eſſe, bonumq. eſſe ſummopere eſſe appetendũ, ſicq. neq; augmentum, neq; detrimentũ pati. Oĩum aũt quæ ſunt, alia bona, alia mala, alia neutra eſſe dicebant, & bona qdem virtutes, vt prudentiam, iuſtitiam, fortitudinẽ, tẽperantiã. Mala vero his oppoſita vitia, neutra quæ nec proſunt, nec obſunt vt ſunt vita, ſanitas, pulchritudo, voluptas, & quę his ꝯtraria ſunt, vt mors ægritudo, dolor, turpitudo, infirmitas, inopia, ignobilitas, & his ſimilia. Sicut.n. caloris ꝓprium eſt calefacere nõ refrigerare, ita, & boni ꝓprium eſt ꝓdeſſe, & nõ nocere, nõ magis aũt proſunt, quã noceãt diuitiæ, & ſanitas. Quo aũt bene vti, & male poſſumus, id bonum non eſt, diuitijs aũt, & ſanitate bene, & male uti poſſumus, non ſunt igitur bonum diuitiæ,

&

FRANC. MAT.

& ſanitas.voluptatem penitus repudiarũt,quia fœda eſt,nihil vero fœdum bonum eſt. Sed vt ad rem ipſam redeamus, cõtra eos diſputat Cic.qui ingentes pecunias poſſidere,magiſtratus,& imperia gerere in bonis numerant.hęc.n.& hmõi non eſſe bona oſtendit,qm̃ neque meliorem reddant hoiem,& ſępius obſiot,quã proſint. diluit in principio ſuſpicionem,quod facere Rhetorũ eſt,potuiſſent.n.dubitare auditores hanc diſputationem, & Stoico more introduci,& quia illi incredibilia afferentes obſcurius, quam vt intelligi à multitudine poſſet diſputabant,minus fortaſſe libenter audituri erant,loqtur aũt veluti in concione ad aſtantem multitudinem Cic. [Deprompta) Deducta,& ſumpta. [Breuis) Attentos reddit,nam attentus habebitur auditor,ſi ſumma cauſæ br̃r exponatur. [Tanta res) Quid.n.maius eſſe poſſit, quã quid verum bonum ſit oſtendere,quo dignoſcendo plerique fallũtur, cum id bonum eſſe exiſtiment,quod ſpeciem quidẽ habet honeſtatis,vere aũt honeſtum non eſt,& id ẽt vtile quod quia honeſtate caret vtile dici,& hr̃i non poteſt, quibus de rebus lib.officio℞ diſputat Cic.Nunq̃ hercule propoſitionem ſuam varijs rationibus probare aggreditur. Sed contrario prius ſenſu. Dicit enim ſe in bonis non hr̃e,quæ alij bona exiſtiment. [Pecunias) Quas appellamus omnia,quo℞ æſtimatio menſuratur à Numo, vt ait Ariſto. [Iſto℞) Vt Craſſi Luculli,& cetero℞ eiuſmodi,quorum ingentes diuitias vulgus bona appellabat. Cum aũt bona appellari nec poſſent,nec deberent. Qm̃ ad veram libertatem cõferebant,neque his quæ poſſidebant contenti erãt,ſed plura ſemper anxie,& ſolicite quærebãt,vt aũt dici non poteſt pauper, cui re℞ ſuppetit vſus quod ait Horat. Et qui his,quæ habet contentus eſt ita diues non eſt, qui quanto plura habet tanto plura hr̃e concupiſcet. Inquit enim Claudia. ſemper inops quicunque cupit. [Tecta magnifica) Ædes magnifice ſtructæ,villæ,inſulæ quales Luculli fuiſſe legimus, quas, & Rom. & circa Neapolim in maritimis locis ędificauit,qbus diſcurſus maris,piſcoſoſq; riuos circũduxit. [Neq; opes) Diuitiæ ampliores priuatis ad magnificentiam cõparatæ. [Imperiũ) Magiſtratus,& exercituũ gubernatio. [Voluptates) Corporis nõ animi,voluptatem oĩno repudiarũt Stoici,& Cic.lib. 3 de Off.voluptatem oĩno honeſtati dicit eſſe cõtrariam: Dinomarchumq;,ac Calliphontem reprehendit.qui voluptatem honeſtati dixerunt eſſe coniunctam,tanq̃ cum hoie pecudem copularent. Et certe voluptas corporis belua℞ eſt, animi vero nihil aliud eſt,vt ph̃i volunt quam rõnis operatio. [Expetendis) Expetimus aũt non niſi bona,& honeſta. [Quippe cũ viderem) Rõnis eſt confirmatio,vel alia ratio. arguit aũt a contrario ſenſu. Nam cũ virtus ſatis ſit ad bene viuendũ neq; extra ſe aliud reqrat, hæc quæ imperiti bona appellant ex eo minime bona eſſe cognoſcuntur, quod quanto plura quiſpiam poſſidet, tanto plura poſſidere contendit rectrq̃. Hydropico auaros comparatur,q quanto plus bibit,tãto magis ſitit,vnde ait Horat. Creſcit indulgẽs ſibi dirus hydrops Nec ſitim pellit niſi cauſa morbi, Feſſerit venis,& aquoſus albo Corpore langnor.& Ouid. Quo plus ſunt potæ,plus ſitiunt aquæ. Ariſtoph. quoq; in Pluto ſic ait,

χρυσὸν ἀγγείλας ἴσως πᾶς τις, θερά...

...γὰρ αὐτὸν ...χρυσάτων ἔχοντα.

[Circũfluentes) Abundantes. [Libidine augendi) Ex quo ſemp̃ egere videat,vnde Horat.ait ſemp̃ auarus eget,certũ voto pete fĩ oẽ,& Claudianus,ſemp̃ inops quicunq; cupit. [Amittẽdi metu) Semper.n.vehemẽter timet auarus,ne bona quæ poſſidet ſibi eripiãtur,vnde ad eum ſic inquit Horat.vigilare metu exanimẽ,nocteſq. dieſq. formidare malos fures,incẽdia,ſeruos.Nec te cõpilẽt fugientes hoc iuuat ho℞ Semper ego optarim pauperrimus eſſe bono℞. Virtus ſtabilis eſt,& firma poſſeſſio, quæ amitti non põt,quamuis amitti poſſe Chryſippus diceret p̃ ebrietatem,& atrã bilem. [In quo eqdem) Locus eſt ab auctoritate maio℞, qui quidqd pecuniæ appellatione continetur nomine,nõ re bonum appellari voluerunt,cũ non minus noceant quã proſint. [Nro℞) Non Stoico℞,ſed Romano℞ hoium. [Imbecilla) Debilia. [Cõmutabilia) Quæ facile dari,& auferri queũt. [Pecuniæ mẽbra) Pecuniæ nomine oĩa,quę poſſidemus cõtineri veteres uoluerũt. [Re) Hoc ſtatim declarat ſubdens factis,hoc eſt vi,atque affectu, [Poteſt.n.bonũ) Arguit à cõtrarijs contraria ſunt,quæ in eodem poſita gñe longiſſime à ſe diſcrepant,vt album,atq; nigrũ,malũ, ac bonum,quod bonum eſt,cuiq̃ malo herere non põt.diuitiæ à malis plerunq; poſſidẽtur,bona ergo eſſe non põt.Craſſus ingẽtiſſima poſſidebat diuitias. idẽ qa auariſſimus,malus erat, malo bonũ herere non poterat,nõ ergo bonæ erãt diuitiæ,quas poſſidebat. [Aut quiſq̃ in abundantia bonorum) Argm̃ eſt a contrario ſenſu. bonum malo herere non poteſt,in bonis vero qui eſt, non poteſt non eſſe bonus,præditus ergo virtute,& abundantia bono℞,quæ vera bona ſunt,bonus ſit neceſſe eſt. cũ vere bonum nõ niſi bono hereat. [Atqui oĩa iſta) Hoc ad illud reſpicit põt ne bonũ cuipiam malo eſſe. [Et obſint probis) Ad illud refertur,aut põt quiſpiam in abundantia bono℞ non eſſe bonus. Quod aũt noceant bonis,vel vno exemplo cognoſci põt. Nam cum tabulã illa ingentẽ proſcriptionis propoſuiſſet Sylla, & multos (vt ipſi dicebãt) interfectores domus ampliſſima,multo horti,nõnullos aquæ calidæ interimerẽt; Q. Aurelius nulli ſe prorſus negocijs implicari paſſus, forum ingreſſus proſcriptorum oĩa perlegebat in qbus eum ſeipſum comperiſſet,ue mihi miſero inqt,Albana me villa perſeqtur,paulumq. procedens a perſecutore iugulatus eſt. Iuuen. quoque inania,& nocitura hoium vota reprehendens,Sed plures,inqt,nimia congeſta pecunia cura ſtrangulat,& ancta exſuperans patrimonia cenſus obſunt ergo probis,quos ad exitium perducunt. Quo℞ mentes peruertunt, vt ex bonis malos plerunq; efficiat. Nã Iſocr. inqt, ... hoc eſt peruerſitatis potius, quã probitatis diuitiæ miniſtræ ſunt. [Quãobrem) Cõcluſio eſt a conſequenti. Nã rhetores,aut more dialectico℞ concluſionem eliciunt ex p̃miſſis hoc modo: Quæ hoiem non meliorem efficiunt bona nõ ſunt. Diuitiæ hoiem meliorem non efficiunt. non igitur bona ſunt diuitiæ,aut à ſequentibus, cũ ex his quæ dicta ſunt infertur, quid euenturũ ſit. vt ſi dicas: Non ſunt diuitiæ bona,qm̃ eas improbi poſſidẽt,& p̃bis nocent, igr̃ irrideat hanc meam opinionẽ ſi qs vult. cognoſcebat ergo Cic. te uera, q̃ non probarentur ab oĩbus hæ ſn̄iæ,quæ p̃pea Paradoxæ vocantur. Et ideo ſic ait irrideat me ſi qs vult,cui.ſ.bona eſſe diuitiæ creduntur. [Vera ratio) Vt illud appellatur bonum q̃ tm̃ prodeſſe poteſt,q̃ ſoli boni poſſideant,quod hoiem efficiat meliorem. cum idem bona quę appellantur corporis,& externa non efficiant. [Vulgi opinio) Q̃ quia imperium eſt, verum iudicium ferre de rebus non poteſt. [Neque ego, &c.) Rõ eſt,vel confirmatio per exemplum, quod particulare p̃poſitum,aliqd contendit oñdere hoc modo, oportet à Tullio conſule necari Catilinã, cum à Scipione Gracchus fuerit interẽptus. Approbatum eſt.n. Catilinam à Cic.debere interimi,q̃ à Scipione Gracchus fuerit occiſus. vtraq; particularia eſſe ſingula℞ deſignat interpoſitio perſona℞. eodem modo hic. Non dr̃ perdere bona,qui perdit pecus, aut ſupellectilem. Nam Bias vnus ex ſeptẽ ſapientibus Prienẽus,patria ab hoſtibus capta cum à quodam admoneretur, vt quẽadmodum ceteri faciebant, ſic & ipſe aliqd bonorum ſuorum aſportaret, ego inquit facio, Qm̃ bona mea oĩa mecum porto. Quibus verbis hæc quæ nos appellamus bona,non eſſe bona ſignificauit,qa ſunt ſubiecta fortunæ,& facile auferri pñt,cum virtus quæ verum eſt bonum, adimi non poſſit. Approbatur ergo hoc particulare,ſi quis.ſ.pecus,aut ſupellectilem perdiderit,qm̃ Biantis ſn̄iam oẽs laudant. [Pecus) ſignificat hoc oẽ aĩal, q̃ ſub hoium imperio ex pabulo terræ paſcitur,vt bos,equus,mulus,camelus. Supellectilia noie continetur quidqnid eſt ad vſum domus,& familiæ,& ſupellectilia quidẽ notiore vocabulo vtenſilia appellamus. Bias vnus fuit ex ſeptem ſapientibus Teutami filius. hoc quod Cic. ſcribit,patria eius ab Alyatte rege Lydo℞ capta contigit. Priene vrbs eſt Lydiæ, quã Mæãder fluuius p̃ter labitur,olim maritima,poſtea limi aggeſtione mediterranea effecta. [Vt opinor) More imperito℞ loquitur. Quaſi dubitans vnus oẽ fuerit ex ſeptem ſapientibus Bias,ne forte exemplis ſapientium q rariſſimi ſunt, hanc opinionem ſuam probare videatur magiſq̃ rei veritate,vel ſic dixit,qm̃ alij in alios referunt hoc dictum,vt in Stilbonem Megarenſem. Quem ferũt capta patria ab hoſtibus eum admoneretur, vt aliquid ſuarum reſum aſportaret dixiſſe,facio,nam oĩa bona mecum porto, bellũ enim nulla ex virtute ſpolia tralit. [Hæc diuitias,&c.) hmõi. [Ludibria fortunæ) Quibus in rebus fortuna ludum exercet. Nam p̃ arbitrio ſuo dat,atq; adimit cui vult. Fortunę vero ludus eſt ex paupere diuitẽ,& rurſus ex diuite pauperẽ facere. Vnde Iuuen. ait. Quales ex humili magna ad faſtidia re℞ extollit,quoties voluit fortuna iocari. Et Sen.inqt: Leuius eſt fortuna: Quæ cito repoſcit,quod dedit. [Nõ ſua) Cũ adimi poſſent. Sen. nihil propriũ dicas,q̃ mutari põt. [Appellamus bona) Cũ minime ſint,vt ſupra eſt oſtenſum, qm̃ neq; ſtabilia ſunt, neq; meliorem poſſidentem faciunt. [Quid eſt igitur,&c.) Qñ quidem bona corporis,& externa bona non ſunt.quid eſt bonum dicere quiſpiam potuiſſet,ideoq. obiectioni rñdet Cic.& quid ſit bonum deſcribit. [Si quid recte fit) Rectum,& honeſtum conuertuntur. Quidquid aũt rectum,ſeu honeſtum eſt,virtus eſt,vel ſm̃ virtutem. Nam virtus recta,& honeſta ſectatur,turpia repulit,ſic.n. diffinitur à Cic. Virtus eſt animi habitus in naturæ modum rõni conſentaneus. In naturæ modum dixit,vt naturam ſequamur ducem, nam uiuentes

tes ſm nſm oiumq. nãm, nihil eo℞ faciemus quæ à cõi lege pro hibentur. Eſt aũt cõis lex recta tõ in oẽs permanens, eademq. in Ioue principe gñationis oium quæcumq, ſunt exiſtente, vt Stoici dicebant. [Recte) Vt à medio non recedas, nã virtus in mediocritate ꝯſiſtit, & exceſſu, defectuq. corrũpitur qđ ait Ariſt. [Vel re.) vt ẽt ſi nullus laudet rectũ ſit. [Honeſte) Vt ab oĩbus laudeẽ. [Cũ virtute) Quæ eſt ipſa rectitudo nõ excedẽs, neq; deficiẽs. [Id ſolũ bonũ eſt) Bonus ſyllogiſmus, qđ eſt rectũ, & honeſtũ, & cũ virtute, id ſolum bonum eſt. [Diuitiæ, &c.) Hmõi talia non ſunt, non igitur ſunt bonum. [Sed hæc videri pñt) Cum diuitias bonas nõ eſſe dico, & quod honeſtum eſt, ac cum uirtute id ſolum bonum eſſe, obſcurum cuipiam videri põt, & ꝓpea hæc prærpoſitio exemplis illuſtrãda, ac aperiẽda eſt. [Lentius) Quaſi tardius, & ſine viribus. cum vehementer, & copioſe agendum ſit. [Subtilius, &c.) Hoc eſt, quæ ab ipſis pſis eruditius diſputantur, quam vt percipere vulgus poſſit, idem ſenſus in præfatione eſt, cum ait tentare ſe voluiſſe an alia eſſet erudita, alia popularis oõ. [Quæro .n. à vobis) Diſputationem ſub interrogatione intendit, & veluti ad pñtem populum loquens peto, inqt, a vobis fuerit ne hæc cogitatio ijs, q hanc rem publicam fundarunt, atq; inſtituerunt, vt tot labores ſuſtinerent tot ſeſe periculis obijcerent gr̃a diuitiarum comparandarum, aut uoluntatis ꝯñdæ. q. d. hanc cogitationem nunquam habuere, ſed uirtutis, & gloriæ gratia oia fecerunt. [Tam pclare fundatam) Tam ſanctis legibus, & tam ꝓbatis moribus inſtitutam. [Argenti ad auaritiã) Quę pecuniæ ſtudiũ habet, quam nemo ſapiẽs concupiuit, vt in Sal. [Amœnitatum, &c.) Dicta ſunt amœna loca quod ad ſe amandum alliciant, vt horti, uillæ, thermæ, viuaria, quæ leporaria Var. appellauit, ſunt aũt loca ſecta, in qbus feræ paſcuntur, auctore Var. [Ad delicias) Vt non ſolum ad vſum ſint, ſed ẽt ad luxum. [Epularum) terra mariq. quæſita℞. [Ponite ante oculos) Conſiderate diligenter. [Vultis a Romulo). ſ. incipere, is primus Romano rex fuit, & vrbis ipſius cõditor, à cuius ẽt noĩe appellata eſt. Vnde ait Virgil. Romulus excipiet gentem, & mauortia condet Mœnia, Romanoſq. ſuo de noie dicet. [Poſt liberã ciuitatẽ) Exactis regibus, & creatis cõſulibꝰ. Qui legibus non arbitratu ſuo ſicuti reges rempub. gubernarent, fuerunt xõr primi conſules Iun. Brutus, & Tarquinius Collatinus. Quo pulſo Val. Publicola ſuffectus eſt. [Quibus gradi. qua uia.) q. d. nõ diuitijs, non amœnitatibus, aut voluptatibus, quæ uulgus bona appellat, ſed rebus geſtis, & virtutibus. [Quid Numa Põp. & hic virtute non opibus aſcendit in cœlum, populũ .n. aſſuetum bellis ſub Romulo ad pacis ſtudia religioniq. traduxit. Curibus aũt aſcitus eſt oppido Sabino℞ a patribus, qui bonitate, & integritate eius pellecti ſunt; vt eũ vltro vocarent in regnum. [Minus grata) q. d. lõge gratiores. [Capides) Genus poculi eſt capis à capiẽdo dcm, quo in ſacris vtebatur Numa, qui ſe occultus congreſſus cũ Aegeria nympha in nemore Aricino hẽc populũ ꝑſuadebat, & ab ea perdiſcere, quæ de religione, & cæremonijs deo℞ immortalium tradebat. [Fictiles venulas) Vaſa è terra ficta, a fingendo .n. dĩ fictilis, & ſimilem participio unde naſcitur habet ſignificationem, nihil .n. aliud fictilis eſt, quã fictus. Vrna, vero ſic appellatur quod ſub aqua vrinat, hoc eſt mergitur. Vrinari .n. eſt ſub aqua natare, & iureconſulti de vrinatoribus loquuntur, qui ſub aqua natant ad inueniendas res per naufragium, vel iacturã effuſas. [Alio℞ pateras) Ex auro. ſ. & argento, qbus poſtea vſi ſunt in ſacris, vñ in Romanos pontifices ſic inuehitur Perſius, Dicite pontifices in tẽplo quid facit aurum? vetuſtiores .n. vnde Numa pauptate delectabãtur. [Omitto reliquos). ſ. reges Ancũ. M. Tullũ Hoſtiliũ. Tarqui. Priſcum, Seruium Tullum, hos oẽs pares dicit eſſe virtute, & bonitate. Tarq cognomẽto Superbũ excipit, q ob multa vitia, ſed ꝑcipue ſuperbia a qua illi cognomẽ fuit, pulſus eſt. [Brutũ ſi qs rogat) Huius opera electi ſunt reges, qđ non voluptatis, aut diuitia℞ gr̃a fecit, ſed virtutis. [Reliqoos) Eiuſdẽ conſilijs ſocios. Sgñat Collatinum, & Horatiũ Publicolam alioſque nonnullos, quos L. noiat. qui in expellendis regibus præcipue Bruto adiutores fuerunt. [Eiuſdẽ conſilij) Vt patriã liberarẽt. [Quæ res no. eſt hiſt.) Nam cum Porſena ex Etruſco℞ Ianiculũ ingentibus copij occupaſſet, & pulſos reges reſtituere in regnum vellet, Mut. Scæuola impetrata prius à ſenatu abeundi venia, Rege in ipſius caſtris ꝑ inſidias aggreſſus eſt, cumq. fruſtrato circa purpuratum eius ictu teneretur, ardẽtibus focis magnũ iniecit terroremq. dolo geminauit, & trecenti, inqt, ſunt ò rex hac graſſaturi in te via. Quo factũ eſt, vt rex admiratione ſimul, & timore compulſus, & Mutium dimiſerit, & vrbem obſidione ſolverit, fœduſq. cũ Romanis firmauerit. hic Mutius poſtea Scæuola à clade dextræ cognominatus eſt. [Quæ vis Coclitẽ) Hic ingruẽtibus Etruſcis, & põtẽ occupare volẽtibus diu reſtitit. Cumq. vndiq. inſtãtes ſubmouere ſolus non poſſet, põte reciſo Tyberim trãſnatauit, nec arma dimiſit. Vulnus i crure accepit ex quo claudus factus eſt, qđ vitium cum ei obijceretur, ſinguli, inquit, paſſus pclaræ victoriæ meæ de Etruſcis me admonent. alij dñt oculum amiſiſſe. [Quæ patrẽ Deciũ) Decij Murænã cõſul cũ Manlio Torquato bello Latino ſe deuouit. Nam cum cõſum eſſet illos victoriam reportaturos, quo℞ imperatores morerentur, uelato capite in confertiſſimã hoſtium aciẽ ſeſe coniecit, & occiſus eſt. Deuotionis verba, & ritũ Liu. tradit. [Quæ filium) Hic bello Etruſco, Samnitico, & Gallico Cõſul cum Fab. Max. exemplum patris ſecutus deuotũ dijs manibus obiulit caput. [Quid cõtinẽtia C. Fabricij) Hic bello Tarẽtino cõſul cõtra Pyrrhũ Tarẽtino℞ regẽ oblatã ſibi ab illo imperij partẽ repudiauit. Vnde ait Virg. Paruo potentẽ Fabricium. [Tenuitas victus M. Curij) Is eodem tpe fuit quo Fabricius, & fictilia ſua Samnico auro ꝑtulit. [Quid duo ꝓpugnacula belli pun.) Ij fratres fuerũt, & ij belli Punici tẽpore cõtra iii Aſdrubalẽ in Hiſpania militarũt. Cumq. ad debellandum Rom. imperiũ tranſiret in Italiã, & ſe fratri Annibali cõiungere Aſdrubal vellet, corporibus ſuis tranſitũ illius occluſerũt & mortui ſunt, de his ait Virg. duo fulmina belli Scipiadas. [Propugnacula) Sunt muri, & ædificia ante vrbẽ, ſeu caſtra ad defenſionẽ ſtructa, προμαχῶνα Græci vocãt. [Africanus maior) Hic Carthaginẽ tributariã fecit. [Quid) minor Scipio Aemilianus Pub. Aemilij filius Scipionis ſupioris adoptione nepos. Nã ab eius valetudinario filio adoptatꝰ eſt. Numãtiã, prius, deinde Carthaginẽ deleuit. [Quid inter ho℞ ætates interiectus Cato) Hic cognomẽto dictus eſt Cẽſorius, gñe Tuſculanus, primus Porciæ gẽtis tres ſummas in hoĩe res præſtitiſſe exiſtimatus eſt. Fuit enim optimus orator, optimus imperator, optimus ſenator, eadem, & ita Scipione Aemiliano fuere, ſed plurimorum odio laborauit. Cato quater, & quadragies cauſam dixit, nec quiſq̃ ſæpius poſtulatus eſt, ſed abſolutus ſemper fuit. [Interiectos) Interpoſitus ſua ſor fuit tertij belli Punici ſuſcipiendi, ſed ante deletã Carthaginem raptus eſt. [Domeſticis exemplis) Romanis non peregrinis. [Laudabile) Et ꝓpea honeſtum. Nam cedunt ſibi inuicem, honeſtum, & laudabile. [Veniant igitur;) Concludit interrogatus Sitne aliquis ẽt eorum, qui ſñiam ſuam irrident, & veluti incredibilem admirantur, & contemnunt, qui malunt abundantibus pecunis & rebus externis ſimiles eſſe. an nihil tale poſſidentibus, ſed virtute præſtantibus quales ij fuere, quos cõmemorauit. Et neminẽ futuru℞ eſſe dicit, q non potius optet Cato Fabricio ſimilis eſſe, quã cuius ditiſſimo. Sed tñ voluptatem obſtinate aſſerere. q̃ q̃ recte faciant, oſtendit penitus repudiandam dicens eſſe. Huius ſñiæ meæ. Qui hanc meam ſñiam de vero bono non probant, & irrident. [Horum alicuius) Vt Craſſi, Luculli. [Marmoreis tectis) De marmorum luxuria Plin. loquitur lib. 36. Nat. hiſt. Et ꝑcipuam morum iſaniam appellat, C. Craſſus orator primus, peregrini marmoris habuit colũnas in atrio Hymettias, nec tñ plures ſex, aut lõgiores 12. pedibus. Tñ ob id M. Brutus in iurgijs eũ venerem palatinã appellauit. Ars aũt ſculpendi marmora uetuſtior fuit pictura, ac ſtatuaria. Quarũ vtraque cum Phidia cœpit. L. Lucullus marmore delectatus eſt nigro, quod in Melo inſula naſcebatur, & ab eo Luculleũ uocatum eſt. [Ebore) Quo lectos, & mẽſas ornabant. Soli dẽtes elephãtũ ebur ſunt. ut Plin. ſcribit. Quos deciduos caſu, uel ſenecta ipſi defodiunt elephãtes nõ ignari, q in ipſis præda expetat. Cœperunt tñ Plinij tpe ẽt oſſa in laminas penuria ſecari. Ipſi elephãtes cum à venatoribus inuadũtur, feſſi impactos arbori dẽtes frangunt, ꝑdaq. ſe redimunt. [Signis) Statuis, & ſimulacris. à ꝑſtantiſſimis artificibus cõfectis, ut Praxitele, Myrone, Scopa. [Tabulis pictis) Vt ab Apelle. Nã pictores, aut in tabellis, aut in parietibus pingũt. Et Propert. ait, In veneris tabula ſibi palmã ponit Apelles. [Corinthijs opibus) vaſa Corinthia ſignãt ex ære Corinthio. quod cõfuſum ære, auro, argentoq; fuit, caſus autẽ miſcuit. Cum urbs caperetur Olympiade 156. anno 3. urbis Romæ 608. Quia incendio permiſtis plurimis ſtatuis, atq; ſimulacris æris auri argentiq. uenæ in cõe fluxerunt. Et Corinthij quidem æris gñs tria fuiſſe traduntur. Candidum argento nitore ad argentum maxime accedens, & quo alia miſtura præluxit. Alterum in quo auri fulua natura. Tertium in quo æqualis oium temperies, fuerunt auctores. Plin. & Florus æris Corinthij precioſior nota fuit, & toto orbe laus. [Atque hæc quidẽ) Hæc inquit, quæ facile mutantur, & in poteſtate ſunt fortunæ, q uni dat, alteri adimit, confitentur aduerſari bona non eſſe. [Illud tñ arcte) Vnum inquit eſt à quo abduci nullo pacto poſſunt, qui uoluptatem eſſe ſummum bonum defendunt. Quam eorum opinionem improbat Cic. Eudoxus, ut ait Ariſt. lib. ultimo. Eth. uoluptatem cenſuit eſſe ſummum bonum, propterea, quòd cun-

cta

cta rõnalia,& irrationalia illam appetere cernebant. In cunctis aũt eſſe id, qđ expetitur probum, ac maxime optimum volebat. Cuncta vero in idẽ ferri optimum eſſe ſignãt. Et ſingula quæ bonum ſibi ſit reperire.) Quemadmodum eſcam. Quod aũt oibus bonum ſit, & quod oia appetunt id eſſe ſummum bonum. Nec minus putabat id ex contrario parere, quia dolor per ſe ipſum fugiendus ſit. Idem, & Epicurus ſenſit, & alij nonnulli quos ceteri improbant phi. Cumq. multiplex ſit uoluptas, quæ corporia eſt penitus repudiatur, & belluarum non hoium iudicatur. [Summum bonum) Vt oia faciant gratia voluptatis, ut dolore animi & corporis vacent. Illud.n.eſt ſummum bonum pp quod cetera oia fiunt, & ad quod ueluti terminum oia referuntur. [Pecudũ) Quæ ſenſu duntaxat vtuntur, rõne carent quæ præcipites ad id, quod adeſt feruntur. [Animum) Hoc eſt rõnem. Nam cetera aialia aiam tm̃ hñt, qua viuunt, hoies animum quoq; hoc eſt rõnem quo ſapiunt. Vnde ait Satyricus, Principio indulſit cõis cõditor illis. Tñ animas uobis, aium quoque. [Natura) ſm quam viuere nihil eſt aliud, quam ſecundum virtutem viuere, ad quã natura nos ducimur hanc aũt nãm Chryſippus cõem intelligebat, & propriam humanitatis. Eſt uero natura vis, quæ cerni oculis nõ poteſt. Cogitatione aũt comprehenditur, corporibus a deo inſita, principium motus & quietis. Ipſa.n.eſt quæ mouet nãlia corpora, & quieſcere rurſus facit, oia oanq; corpora, ſicut elemẽta, & q̃ ea his cõpoſita ſunt, & ſi à deo motũ, & quietẽ hñt, continue tñ a natura mouentur, multa.n. ſunt quæ corpora mouent, primum deus deinde mens, poſtea aia, vltimo natura, quę veluti inſtrũm dei eſt; hoiem enim, & bruta aia, & natura mouet. Corpora uero, & ſimplicia, & compoſita ſola mouet natura, & quieſcere à motu facit. [Diuinius) Aiorũ originem manare de cœlo inter recte phantes indubitate conſtat eſſe ſnia, inquit Macro. & aia dum corpore vtitur hanc eſſe perfectam ſapientiam, vt vnde orta ſit, de quo fonte venerit recognoſcat. hinc à Iuuen. ſecio vſurpatum eſt, è cœlo deſcendit γνῶθι σεαυτόν. Et delphici vox hæc refertur oraculi conſulentis ad beatitudinẽ quo itinere perueniretur: Si te inquit cognoueris. Sed, & in ipſius tẽpli frõte hæc inſcripta ſnia fuit, hoi ergo una eſt cognitio ſui, ſi originis principij ſui naturalis exordia prima reſpexerit, nec ſe quæſierit extra. Sed vt intelligatur aiam noſtram partem eſſe diuinæ mentis, ſicut ueteres phi voluere, & in primis Plato. Deus qui prima cauſa eſt mentẽ creauit ex ſuperabundanti maieſtatis ſuæ fœcunditate, hæc mens oibus humanis corporibus infuſa eſt, in quibus cum puriſſima ſit degenerat, hoc tñ falſum eſt. Nam ſi pars ſequitur naturã totius vnde eſt, ſequeretur animas noſtras, quæ à deo ſunt, deos eſſe, qđ dicere abſurdum eſſet. Deum uero mentem eſſe oibus elemẽtis infuſam, qua oia uegetentur, ẽt vir. Platonem ſecutus ſenſit his verſibus. Principio cœlum, &c. [An quidquam, &c.) Validiſſimũ eſt argm̃ & quod uix poſſit infringi. Quo voluptas non eſſe bonum cõcatur hoc modo. Bonum.i. quod poſſeſſorem efficit meliorem. Voluptas aũt non bonum, ſed peſſimum efficit poſſeſſorem, non igitur voluptas bonum. Boni eſt ſemper prodeſſe, nunquam obeſſe. Sed hoc non præſtet uoluptas, non eſt itaque bonũ iudicanda. [Vt enim) Aliud argm̃. Si hominem uirtus meliorẽ, & laudabiliorem efficit ſemper, non in iniuria gloriari quis de ea poteſt. Sed voluptas eiuſmodi non eſt. non igitur gloriari de ea quiſpiam poteſt. ergo malum eſt, non bonum. [Prædicatione) Vt voluptate glorietur. [Atqui) Concluſio eſt totius ſuperioris diſputationis, ſed pcipue eius, quod contra voluptatis aſſertores dixit. [Patrocinijs) Defenſionibus. [Quo maior eſt) Quãto magis qſpiam voluptate abũdat, tanto magis inſanit, vt in Cat. maiore Cic. ait, Cũ uero tres ſint vitę, voluptuoſa, ciuilis, ꝯtẽplatiua. vulgus oino ſeruile, uitã decorũ degit. Suſtẽtatur aũt ob id, quod plerīq; in poteſtatibus conſtituti inſtar Sardanapali uitã agunt. [Profecto) Cõcludit hoc Paradoxũ p propoſitionis iterationẽ.

OMNI BONI.

QVod honeſtũ ſit, id ſolum bonum eſſe) In hoc paradoxo mõſtratur, ꝙ illud ſolum appellatur bonum cũ honeſtate hoc pacto. Catilina ciuis ſceleratus in remp. conſpirans uos alloqtur ſocios, multa uobis polliceor, bona enim ſenatorũ, & aliorũ clariſſimorũ virorũ, & ciuium ipſis interfectis ſurripiemus, & his locupletiores efficiemur, cui alter rñdit, Hæc bona nõ eſſe uidelicet, qm̃ maieſtatis locum nõ tenẽt. Turpe eſt ſenatores occidere, hoc vero exẽplo hoc paradoxi ſenſu intelligitur, quod honeſtũ ſit, id ſolum bonum eſſe, ſubaudi dicunt Stoici, eſt ppoſitio, facit aũt ſyllogiſmum rhetoricum ſubiungẽdo huic multas rõnes. [Vereor tũ) Dubitationem remouet auditoribus ne pereant hæc præcepta ẽt ſm diſputationem Stoicorũ, qm̃ ſm Cic. ſenſum, & opinionem dñt, quare attentiores facie auditores. Dicerent fortaſſe, tu uis probare iſta per argumẽta Stoica, ideo dicit hæc mea oratio nõ eſt deducta ex diſputatione Stoicorũ, ſed ex ueritate, & mea ſnia perfecta. [Tanta) Quæ maxima eſt. Quid.n. reperire maius poſſis, quam dignoſcere quid bonum, quidue malum ſit uitæ humanæ. [Nunq̃ hercule) Subijcit cõnem propoſitionis hæc oratio ſuperius quaſi una parentheſis. [Pecunias) Quidquid poſſidetur, pecunia nuncupatur. [Imperia) Dominationes, magiſtratus. [Voluptates) Corporis quibus hoies aſtricti ſunt, & tangit duo gña bonorũ externa uidelicet, q̃ ſunt opes, & imperia, & res, & corporis bona. ſ. uoluptates ut oſtendimus in prœmio à Stoicis bona non uocantur, ſed ſolũ virtutem animi bonum appellant de gñe bonorũ hic intelligitur eſſe Cic. diſputatio. [Quippe cum uiderentur homines) Adiungit cõfirmationem rõnis, ſed aliam rõnem arguit à contrario, quod hæc bona non ſunt, qm̃ his operibus quanto magis ſunt repleti hoies, tanto magis eas deſiderant. [Neque expletur) Quantũ ad aium. [Satiatur) ad ſufficientiã. Hydropicus quanto magis bibit, tanto magis auidus bibendi, & auiditas ei creſcit. [Neq; ſolũ) adiungit aliam rõnem, Bona.n. uirtutis non cruciant hoies, ſicut diuitiæ, quarũ auiditas non ſolum augendi cupiditate, ſed ẽt timore perdendi aios angit hoium. [In quo) Locus eſt ab auctoritate maiorũ, qui diuitias bona appellauerunt, niſi ſimplici uocabulo, ſed in effectu bona, ut nominarẽtur, permiſerunt. [Noſtrorũ) & bene ne videatur hæc trahere ab argumẽtis, Stoi. vnde inqt noſtri R. non dico Stoicos, has diuitias non vocarunt bona. [Membra) Diuitias, opes, recta. [Cũ te) In effectu, ſed ſolo vocabulo vulgari uoiauerunt bona. [Poteſt ne) Ab effectu trahit argm̃, que bonũ non põt adhærere alicui malo, ſed diuitiæ poſſidẽtur a malis, ideo bona nõ ſunt, breuibus.n. interrogatiunculis, vt ſ. virtute bonus efficiatur ideo quãto magis quis in abundantia diuitiarũ verſaretur, tãto magis efficeretur bonus, ſi eſſent bonæ diuitię, ergo non ſunt bonæ, q a hoiem faciũt peiorem, & obſunt probis, hę quidẽ diuitiæ ſic à vulgaribus nũcupatæ ſunt, uocẽt ſæpe numero bonis hi libidinoſi, ſcelerati, ſuperbi plerunq; pp diuitias acquiſitas facti requirũtur, ergo bona nõ ſunt, inquit Socr. [Sed ẽt improbi) Quãtum ad illud, poteſt ne bonũ eſſe cuiq̃ malo. [Obſunt pbis) Quãtũ ad illud, põt quiſq̃ in abundantia. Diuitiæ aũt malignitatis magis, quã bonitatis ſunt. [Quamobrẽ licet irrideat) aliquæ ſiunt ꝯcluſiones per verba pdicta, vt ſi dicã. Diuitiæ poſſeſſorẽ non efficiunt bonũ, ecce concluſio, ergo nõ ſunt bona quædã, aliæ ſiũt p ſequẽtia verba, hoc modo poſſidẽtes bonũ nõ reddat, ideo irrideat me ſiquis vult quod dicã, ſi non ꝯcluditur p ſequentia. [Neq; ego vnq̃) Similitudinẽ fecit. [Laudabo) pbat exẽplum Biãtis. Exẽplũ eſt cũ recitatur dcm̃, aut factũ, aut certi auctoris nomine ppoſito, vt ſi dicas. Socr. ſic inquit. Similitudo eſt ſine certi auctoris noie, vt ipſe inquit. [Sapiẽtẽ) Attribuit fidẽ teſti. [Vt opinor) Loquitur more vulgariũ ignorantiũ ſapientes, qui uolẽtes dicere phos, fuerunt neſcio quis phs dixerit, & bene facit Cic. dubitare, utrum Bias fuerit denominatus inter ſeptem ſapiẽtes, ne uideatur has ſnias probare per exẽpla ſapientum, & non ſm veritatem rei. [Cœpiſſet hoſtis) Perſæ cœperunt Prienem ciuitatem Biantis, qui eum exiret vna cũ multitudine per vnam portã, hoſtibus vero per aliam ingredientibus dr̃ rñdiſſe cuidam interroganti, quia non ferebat aliquid de ſuis rebus. [Oia mea mecũ porto) Intelligendo uirtutem, quæ auferri non põt. [Ludibria) fortunæ. Fortuna.n. in his rebus ludit cum hoibus, modo extollẽdo, deprimendo, aliqñ alium in dignitatem ſubrogãdo. [Ne ſua) Quid quod auferri põt ſuum non dr̃, ſicut diuitiæ non ſunt ſua, qui auferuntur, nec bona nuncupantur, qm̃ bonum hoiem non efficiunt, vel e per contrarium. Virtus propria eſt, quia non aufertur violentia aliqua, virtus eſt bonum, quia bonos reddit poſſeſſores. [Quæret igitur aliquis) Probat per diffinitionem boni, ꝙ bona cõia externa ſunt non bona, igitur aliquis videns, ꝙ iſtæ diuitiæ, & voluptates, ſunt non bona, quæreret a me quid bonũ. [Si quid recte, & cum vir.) Quæ rectitudo eſt inter duo extrema, vt puta liberalitas virtus eſt, quæ circundatur ab auaritia, & prodigalitate. [Cum uirtute) Quæ eſt habitus mentis bene conſtitutæ, ſed illud quod ſit ad libidinem, & ornamentum corporis non eſt cũ virtute, ergo bonũ non appellatur. [Lentius) .i. tardius hæc pcepta intrant niſi exempla apponantur. Quam facti. ſ. ad declarationẽ vulgarium. [Illuſtrãda) Ad illud obſcura refertur. [Subtilius dic.) In diſputatione ſubtiliora vñr. ideo per ſubiectionem exẽplorũ illuminanda ſunt dicit in prœmio alia erudita, alia popularis oro. ergo quad vulgaris oro. hoc paradoxum efficiendũ eſt facilius. [Quæro à vobis) Loquitur ad populum. [Cogitationem) . ſ. iſtarum diuitiarum, vt periculis maliaſæpenumero, ſe, & morti oppoſuiſſent maiores non gratia voluptatis acquirendæ, ſed virtutis amore. [Præclare fundatã) diſciplinis, & moribus inſtitutam

inſtitutã.[Auri,& argẽti).ſ.cogitationẽ habuiſſe.[Aut amœnitatum ad delectationẽ)Hoc eſt mori voluerunt,vt amœnitatẽ aliq̃ conſequerentur. Amœnam rem dicimus, quæ caret munere. [Quibus gradibus Romulus aſcẽdit in cœlum)q̃bus vijs deificati ſunt reges Rom. & alij clariſſimi viri. Non.n. abundantiam pecuniarũ,ut amœnitate aliqua deificati,ſed pp eorum virtutem,ergo virtus eſt ſummum bonum,antiqui ſolebant per iſtam diuinationem remunerare virtutem clarorũ virorũ. [Numa Pomp.) q doxit populum bellicis armis aſſuetum ad ſummam religionem. Prius.n.populus timebatur per arma, ſed gratia religionis inueneratione habebatur.[Capedines)Vaſa q̃bus Numa vtebatur in ſacris,quæ dicebatur hr̃e colloquium cum nympha Egeria.[Vrnolas)Calices. ſed taliadñr oino vaſa terrea. [Quam alio).i.illa Numæ Pomp.virtuti præditi non fuerant.vt inq̃r Perſius. Dicite põtifices in tẽplo quid facit aurũ.[Omitto reliquos) Primo Romulus fuit,deinde Numa,Tul. Hoſtil. Tarquinius Priſcus, Seruius,& vltimus fuit Tarq.Superbus,ſic nũcupatus,q̃uis ceteris abũdaret vitijs,q̃m ſuperbia alia ſolet excedere vitia. [Pares virtute)Scia militari,& caſtitate.[Brutũ)Qui expulit Tarq. non gr̃a veſtimentorũ,aut voluptatum, ſed virtutis cauſa. [Reliquos ſic Val.Publicola.primus cõſul Brutus fuit.[Quid aſſecuti)nõ diuitias,neq; voluptatẽ,ſed virtutem conſequi voluerũt. [Porſenę qui Etrurię rex fuit,ad cuius auxiliũ Tarq.Superbus ꝓfectus eſt, perſuadens,illi,ꝙ quemadmodo ipſe expulſus eſt, ipſe populi ſui ſic ſibi Porſenæ facere põt,quia ſibi auxiliũ traderet. [Quæ uis) Horat.iſte quidem gr̃a virtutis non cupiditate diuitiarum motus contra Tarquinios in ponte ſublicio.i.ligneo ſe ſolum collocauit donec à tergo põs ille fractus eſt,deinde in Tiberim decidit, & armatus ad ciuitatẽ trãſnatauit,qui Cocles appellatus, q̃m oculũ ſuũ hic amiſerat cocles appellaretur,vnde factus eſt,vt coclitea appellarẽtur monoculi,vt ait Plaut. De coclitum familia es. [Quæ uis)Vt oñdat illud eſſe ſummũ bonũ quod rectũ, & cũ honore factũ ſit,tangit hiſtorias quibus hoc eſſe ꝓbatur, pleriq;.n. non alia cauſa vitam cum morte cõmutare appetiuerunt,niſi honeſtatis,& virtutis cauſa,ergo virtus ipſum bonũ appellatur [Patrẽ Decium) Cũ Romani contra Latinos bellum gererent. Decius cõſul vna cũ collega ſomniauit,ꝙ exercitus ille, cuius imperator pro patria diẽ ſuum obire vellet, victoriã contra hoſtes cõſequereẽ,quo Decius amore patriæ inſtructus cõuocato ſacerdote ſolennitatibus factis oia mala in P.R.ventura in ſuũ caput vere optauit,moriturus in hoſtiũ copias, proſternitur,qđ idẽ filius alio tp̃e fecit,quæ actio ab antiquis,deuotio appellata eſt. [Copias)Copiæ militũ,ſunt multitudines militũ. [Quid cõtinentia C.Fa.)Qui aurũ Pyrrhi Tarẽtinorũ imperatoris amore reip.ſpreuit,de quo ait Virg.[Paruoq̃. potentẽ Fabriciũ.[Quid tenuitas in curijs)Curius Sãnites populos Italiæ debellauerat. quorũ in rep.mos erat,qđ imperatores eſſent patroni gẽtiũ,quarũ victoria potiti fuerant.Sãnites aũt cum petiſſent Curij domum, eum in igne rapas voluentẽ inuenerunt,putãtes patronum ſuũ tenuitate coactũ hoc facere.magnum põdus auri ei attulerunt,quod Curius accipere noluit,quod Romanorũ mos erat nõ aurum poſſidere,ſed hñtibus aurũ imperare. [Duo propugnacula) Cnei,& Pub. Scipionis cum Aſdrubal vellet p Hiſpaniam trãſmigrare in Italiã,vt ferret auxilium fratri Annibali, ſe oppoſuerunt illi ne trãſiret,& illic mortui ſunt,& hoc fuit in 2.Bello Pun de quibus inq̃t Virg.Duo fulmina belli Scipiadas.[Propugnacula) Ac ſi diceret duo caſtella.[Africanus maior) Qui erat de familia Corneliorum,q Carthaginẽ tributariam fecit [Quid minor)Qui euertit Carthaginẽ in 3.Bel.Pun.Inter horũ ætates interfectus Cato Cẽſorius,q vixit tp̃e Africani maioris,& ẽt poſt eius mortẽ,deinde mortuus eſt tp̃e Africani minoris.Cato igr̃,& iſti clariſſimi viri nõ cupiditate diuitiarum,nõ ornamento corporis, nõ uoluptate corporis ſe periculis ſubiecerũt,niſi pp virtutẽ, vt diximus de Catone lib.de ſenectute,qui maximus erat ſenator,orator,& imperator.[Præclarũ)Ad rectum dr̃.[Veniant igitur) Per cõparationẽ iſtorum bonorũ externorum, & horum clariſſimorũ uirorum oſtẽdit uirtutem eſſe ſummum bonũ. Interrogat.n.iſtos, qui delectãtur his bonis vanis dicẽs.Eſt oe aliquis veſtrũ,qui mallet ſimilis iſtorũ alicuius quos diximus ſuperius. An vellet potius diuitijs abũdare Rñdit,qđ potius vellet iſtorũ virtutem,quã diuitias,ſed hãc voã relinquunt,qđ voluptate corporis potiri ſp volũt,quã rẽ ſuo loco cõfutabit,ordo eſt. Tũ dicet vtrum mallet aliquis eſſe ſimilis alicuius horũ,qui marmoreis tectis vtitur,an ſimilis Fabricij,qui nihil borũ habuit,nihil hr̃e voluit. [Fulgentibus auro)Auratis.[Signla)Statois æreis,numerat diuitias,qb' antiq delectati ſunt.[Corinthijs opib.)à loco,vt inq̃t Virg.& viuos ducẽdo marmore vultus. [Facile adduci ſolẽt) Facile ꝓbatur,& adducimus iſtos,cũ confitentur iſta,quæ huc,& illuc transferri poſſunt minime bona eſſe. [Illud aũt ſtricte te.) Vt voluptas ſit ſummum bonum.Summum illud dr̃,gratia cuius cetera fiunt,& id aliquius cauſa non ſit hoc modo ipſi lucrantur, laborãt vt voluptate corporis potiantur hæc voluptas ab ipſis ſummum bonũ vocatur. [Quæ vox pecudũ) Remouet auctoritatem illius falſæ ſniæ pecudes iandudum hñt aium in patinis. [Nihil eſt præſtantius) Et in aiatis ſicut tabulis, & aiatis ſicut brutis aius præſtat. Suffocatis aũt tanq̃ vna belua in his uoluntatibus diuinis in mundo, neque in corpore humano nihil eſt diuius aio.[Quidq̃ ne) Argumentum indiſſolubile,& facit ſyllogiſmum, bonum eſt, quod poſſeſſorem efficit bonum,quod meliorem hoc eſt maius,ſed uoluptas efficit libidinoſum poſſeſſorem, ergo non eſt bonum, & hæc eſt minor.[Honeſte gloriari)Nemo gloriari põt, qđ comederit quatuor anſeres in cœna,dico honeſte. [Quid aũt horũ eſt i voluptate)Hæc eſt alia minor pars ſyllogiſmi. [Prædicatione) q̃ eſt virtutis cõmemoratio.[Patrocinijs)Defenſionibus. Patron' dr̃,q ſeruum manumiſit. Patronus ẽt appellatur defenſor cauſarum,cuius relatiuum eſt cliens. Horum aũt patronorum officiorum patrocinium nuncupabatur. Exq. quo maior,vt diximus,vt Catone maiore, quanto magis aliquis in abundantia voluptatũ eſt tanto magis perdidit aium, & mentem, q̃m ſenſus corporis pp illam voluptatem ſtuprati ſunt. [Nihil eſt aliud) Concludit hoc paradoxum reuertendo ad eius titulum,& inſcriptionem.

Qvòd ſolũ bonum,honeſtum.) Primum Parad.in 3.off.latius diſputatũ,ita Grece ſonat, ὅτι μόνον ἀγαθὸν,τὸ καλὸν .i.quod ſolũ bonum,honeſtum. ὅτι enim dr̃ quod μόνον .i.ſolũ,ἀγαθὸν.i.bonum,τὸ eſt articulus,καλὸν.i.honeſtum, & pulchrum. Vereor.n.facit quod pollicitus eſt,ſic n.diſputat quaſi in ſenatu,aut foro dicẽs modo patres cõſcripti,ſeu iudices,ſeu quirites, vereor ne hæc oratio quã propoſui videatur cui.i.alicui vr̃m deprõpta ex diſputationibus hoium Stoicorum,& nõ ex ſenſu.i. inuẽtione, & ingenio meo.Et ita dicam,tm̃ quid ſentio,ne ſi copioſe diſputem philoſophorũ ſenſu recitare putẽ. Vnde Flac. in Serm.1.fine,Ne me Criſpini ſcrinia lippi Cõpilaſſe putes,verbũ nõ amplius addam.Et dicã breuius,quã res tanta põt dici.ſ.cõmode,aut plus. Ego mehercule.ſ.iudicante ſi mentiar nunq̃ duxi.i. exiſtimaui,neque pecunias iſtorũ.ſ.contemptibilium hoium terrenis inſudantium,q tñ ſe primos oium arbitrantur,dicẽte Flac. in Epiſt.Hos ſolos aio ſapere,& bene viuere,quorũ Conſpicitur nitidis fundata pecunia villis. Neque tecta magnifica.i.ædificia ſplendida,& magnifice extructa in altũ,neq; opes.i.facultates,& potẽtias,neq; impia,neque eas voluptates, q̃bus ipſi ſunt maxime aſtricti.i.deuicti,& iceti eſſe numerãdas in rebus bonis.i.inter res,quæ uere bonæ ſunt.Quippe.i.vtpote,aut qs ipſi confluẽtes.i.ſimul affluentes,& abundantes his rebus,uiderentur tñ deſiderare maxime ea q̃bus abundarent? & ita q̃a non ſatiãt non ſunt in bonis numerãda. Pecunia non ſatiat,q̃a auarus non implebiẽ pecunia,& vt Iuuen.dicit,Creſcit amor nummi,quantũ ipſa pecunia creſcit.vnde addit auctor noſter.Enim pro q̃a,neque ſitis.i.auiditas cupiditatis explẽ,nec ſatiatur vnq̃. neque tales cruciant.i.torquẽtur anguntur ſolum libidine.i.mala cupiditate augendi ea quæ hñt,ſed ẽt metu amittendi ea quæ hñt. Diuitiæ.n.acquiruntur cum periculo,& labore,poſſidentur cum anxietate,& timore,amittuntur,ſeu deſeruntur,cum ſuſpirio,& dolore.In quo .i.qua in re equidem.i.ego certe requiro,id eſt repeto, & deſidero ſæpe prudentiam hoium continentiſſimorũ.i.ſua bona maxime in ſe continentium,& ita ſua ſorte contentorũ,nec aliud concupiſcentium,vtpote maiorum noſtrorũ.i.priſcorum Romanorũ, qui maxime auari fuiſſe leguntur,ut atteſtatur in præfatione Liuius, qui putauerunt hæc membra, pecuniæ.i. peculi, ſeu rerum poſſidẽdarũ imbecillia,quia cito auferibilia,& fluxa ac fragilia,& cõmutabilia,quia corruptibilia,vt ſunt aurũ,& argentum,& precioſa ſupellex q̃ ſunt ad ceteros quoq; tranſmutabilia putauerũt inq̃ appellanda eſſe bona.ſolo verbo.i.ſolo vocabulo,& nõ re ipſa,niſi quis bene vtatur,atq; bonitas non in rebus, ſed in vſu earũ conſiſtat. Cum.i.quoquidem ipſi iudicaſſent de his, quæ iſti bona vocant, longe aliter re ac factis. Põt ne. Probat quod proxime propoſuerat,idq̃. eſt optimum filum orationis, quo ſequẽs reddit rõnem p̃cedentis,ſic.n.verba aptiſſime contexuntur. Probat in qua ea quæ vocãtur bona nõ eſſe bona, eo qđ neminẽ bonum faciant,dicens. Põt ne bonum.ſ. ſimpliciter,& non noie tm̃ eſſe cuiq̃ malo? q.d.minime,aut põt quiſpiam in abundantia,bonorũ.ſ.cũ abundet bonis ipſe.i.ipſemet eſſe non bonus? q d.minime. Atqui.i.attñ,aut atq;.i. & nihilominus nos uidemus oia iſta talia,ut ẽt improbi habeãt.ſ.talia bona,vt aut improbi, aut potius talia bona abſint.i.officiant,& noceãt bonis.Vnde in euangelio, diuitiæ

ASCEN.

diuitiæ cõparantur ſpinis,& difficile eſt diuitẽ.ſaluum fieri. Quãobrem licet irrideat ſiquis vult.ſ.irridere iñ .i. nihilominus vera eõ valebit plus apud me,quam opinio vulgi iniqua. Quãtũcunq; ſua numorũ ſpectat in arca,Tm̃ habet,& fidei , auctore Iuuen. & auctore Ouid.dat cenſus honores,Cẽſus amicitias, pauper vbiq; iacet.& Horat.Et genus,& mores regina pecunia donat.Et bene nummatum decorant ſuadela , venuſq. . Neq; ſiqs amiſerit pecus aut ſuppellectilem.i.ornamentum lecti,aut aliud vtenſile, dicam vnq̃ ſup. eum perdidiſſe . bona.i.q̃ vere ſint bona dicẽda Necnon .i.inſuper,laudabo ſæpe illum ſapientem.i.vnum ex ſeptẽ ſapientibus Græciæ Biantem.ſ.Prieneum.Vt opinor hoc addit ne pſilice diſputare putetur,aut ne græcanicæ hiſtoriæ fidem adhiberet, quia plurima Græcia mendax audet in hiſtoria qui.ſ.Bias enumeratur inter ſeptem ſapientes , quorum noĩa in officijs inuenies . Cuius.ſ.Biantis,cum q̃dem hoſtis cœpiſſet pr̃iam.i.vrbem,in qua natus fuerat.i.Prienẽ,& ceteri.ſ.ciues,ita fugerent, vt aſportarẽt ſecũ multa ex ſuis rebus.ſ.melioribus,cũ eſſet admonitus à quodã,vt ipſe faceret idem .i. vt aſportaret ſua inq̃t,ego facio uero .i.certe,& veraciter quod admones,nam porto mecum oĩa mea.i. quæ vera mea ſunt.ſ.virtutes,& ſcientias . Ille.ſ.nobilis pħs Bias (declinatur aũt Bias Biantis,ſicut Abas Abantis, & Calchas Calchantis .) Putauit hæc ludibria fortuitu.i.quæ pro ludibrio ſunt fortunæ,quæ ea dare,& auferre poſſe vr̃,ne quidem.i.non ẽt ſua, q.d. tm̃ abſuit,vt ea aſportanda ſecum putaret , vt ne ſua quidem eſſe cẽſeret,quæ nos appellamus ẽt bona,qua indicat nedum noſtra . Quid eſt ? Infert quæſtiunculam,quam diſſoluet dicens,Igitur q̃a,o Cic.vt dicis hæc non ſunt bona,aliqs quæret,qd eſt bonum.Rñdet ſi id,quod fit recte,& honeſte,& cum virtute dr̃ vere fieri.Bene ergo opinor ſolum id bonũ,quod eſt,& rectũ,& honeſtũ,& cum virtute . Sed hæc .i. hmõi dicta pñt videri obſcuriora , quã.ſ.vt quiuis intelligantur cum diſputãtur lẽtius.i.ſolis verbis , quæ minus mouent,& ꝓbant quam exẽpla.Et ita ſunt illuſtrãda .i.elucidanda,& nobilitanda vita,atq; factis ſummorũ virorũ, hæc dico,q̃ vñr diſputare ſubtilius verbis quam factis, licet reuera nõ diſputentur ſubtilius,q̃a facta plus afficiunt.Quæro.n.a vobis,ò qrites , aut populares q̃bus perſuaſum eſt diuitias pro bonis eſſe hñdas.Num .i.nunquid id qui reliquerũt nobis ante.i. prius Rẽp. fundatam tã præclare,videantur habuiſſe illã cogitationem , aut auri,aut argẽti ad auaritiam.i.cogitaſſe,& aĩo verſaſſe aurũ,& argentũ ad auaritiam,aut cogitationẽ amœnitatum ad delectationẽ,aut ſupellectilis.i.ornamenti lectorũ , ad delicias .ſ. exquiſitas munditias aut epularũ ad voluptates.ſ.pecunias,q.d.nequaq̃.vnde addit,Ponite ante oculos.i.ꝯſiderate vnumquenq; regũ.i.Romanorũ,qui ſeptem fuerunt . Vultis incipere a Romulo, qui primus regum ꝓhibetur . Vultis incipere poſt ciuitatem liberam .i. libertatem a dñatione regis ſuperbi , & filiorum , videlicet Tarquinij,ab his ipſis.ſ.Iun.Bruto,& L. Tarquinio Collatino,Lucretio,& Valerio,qui liberauerunt eam.ſ.ciuitatẽ. Quibus gradib.i. ſcalis,& induſtria aſcendendi tñ.i.vt paucis abſoluam , Romulus aſcendit in cœlum .i. tranſlatus dr̃ in cœlum, & annumeratur dijs Indigenibus . Ne pro an ijs .ſ. gradibus, qui bona illi appellant , q. d. nequaq̃ . Vbi aduerte puer,vt non legas is neque , ſed is ne, quæ,& eſt venuſtus ſermo,in quo relatiuũ ſequenti ꝯformatur , nun.n.dicit quos,vt referatur ad gradus,ſed q̃,vt referatur ad bona.illi aũt per contẽptum dixit,an ſup. aſcendit potius rebus geſtis,ao virtutibus,q.d.multo. aũt pro ſed,quid ſup.egit aut ſenſit Numa Pompilius ſecundus rex Romanorum a curibus oppidulo Sabinorum miſſus in imperium magnum?arbitramur ne.ſ.debemus ne arbitrari cognita religione Numæ,& eius gratia corã dijs capedines.i.vaſa capacia fictilia,& vrnulas.i.vaſa minora figlinas.i.à figulo e terra fictas , & formatas,fuiſſe minus gratas dijs , imortalibus,quam delicatas pateras aliorũ i.qui poſteri dijs aurũ immolare cœperunt,inducti auaritia pontificũ.in quos dicit Perſius,Dicite põtifices i ſacris quid facit aurũ, &c. Omitto reliquos .ſ.reges Romanorum . ſunt ẽt oẽs pares.i.conuenientes,& diuitiarum contẽptores inter ſe. præter Superbum.ſ.Tarquiniũ.Siquis roget.i.interroget Brutũ quid egerit in liberanda patria.i.vt patriã liberaret,vel dum patriã liberauit,& ſi quis roget item.i.conſimiliter reliquos ſocios eiuſdẽ conſilij .ſ. Collatinũ Lucretium Valeriũ,&c.quid expetiuerint in patriæ liberatione, & quid ſint ſecuti.i.quã mercedẽ ſibi propoſuerint,nunquis.i.nõ aliquis eorũ exiſtat,cui voluptas videatur ꝓpoſita, cui diuitiæ videãtur ꝓpoſitæ,& deniq; cui videatur qdq̃ aliud propoſitum fuiſſe.i. pro præmio intentum præter offm̃.i.præter quam vt faceret offm̃ .i. debitũ exercitũ viri fortis,& magni ? q d.nequaq̃ . Quæ res,probat idem alijs exemplis,quæ in Liuio,& Valerio recitantur , dicens: Quæ res impulit Quintum Mutium iuuenem illum Romanũ,Scæuolam deinde agnominatum ad necem.i.occiſionẽ Porſenæ regis Etruriæ Romã obſidentis ſine vlla ſpe ſalutis ſuæ.q̃a nõ ſperauit inuous ſibi,ſed patriæ,& ita nõ popoſcit ſibi diuitias,aut honores in terris.vt aũt in Liu.lib.2.legimus, Tarquinius poſt Lucretiæ violationẽ à filio eius illatã,& ſuperbiam exactus cõfugit ad Porſenã regem Etruriæ,petens ab eo ſuppetias, q̃ ſimiles fortunas ſibi times, conſtituit Romanos ad recipiendũ regem cogere,cumq. diu Romã obſediſſet , & Romani ꝓximi ad deditionẽ eſſent ; Q . Mutius acceſſit ad patres,petens veniam exeundi in exercitũ hoſtilem ad ꝑpetrandum facinus memorabile ad ſalutẽ patriæ,qua obtẽta cum in exercitu videret ſcribã regis ſplendide veſtitũ,& regalia fere munera tractare,eũ occidit.Captuſq;,& ad regẽ adductus,interrogatus quiſnã eſſet,& cur id feciſſet,dixit ſe Romanũ eſſe,& conſtituiſſe regem interficere,ſed manũ erraſſe, quocirca ignẽ petijt,quo ex ara ablato dexterã in faculam conieit,eamq. fere exuſſit ſine gemitu,aut vultus imutatione,quo viſo iuſſit Rex ignẽ amoueri,& iuuenẽ abire, parcẽs quod in ſe ſæuierat,cũ a ſeipſo nõ abſtineret. vnde quod ſæuus in volam.i.manũ fuerat Scæuola agnominatus eſt . Verũ ſimulans ſe grãm regi velle ferre,dixit trecẽtos eſſe iuuenes Romanos cõiuratos ſimili via in regẽ craſſari,donec obſidionẽ diſſoluerent, ſibiq. primã locum ſorte datũ,alios ſore minus erraturos. Quo itellecto rex acceptis obſidibus,obſidionẽ diſſoluit, & Mutium ad ciuitatẽ liberatã liberũ remiſit.Cetera hiſtoria recitatur, licet ſuccincte in ſuperioribus cõmentarijs . vnde ad ordinem reuertar , ſed nota puer Porſena media breui,& vnico n,à Martiale,& alijs pronũciari,à Marone tñ Porſenna media lõga, & n,duplicato ſcriptũ . Quis inq̃ impulit Q. Mutium ſine vlla ſpe, non tñ ſine re . quia aliter euenit,ſalutis ſuæ.i.ſaluationis vitę.decreuerat.n.oĩno pro patria mori, aliter temerarie cõcepiſſet in medio exercitus regẽ occidere . Quæ vis.i.virtus & poteſtas tenuit Coclitem ſ.Horatium,poſtea Coclitem ob capiũ oculum,quem in caſu de Ponte amiſit agnominatũ,ſolum in põte.ſ ſublicio.i.ex ſublicis,hoc eſt lignis ꝑ tranſuerſum diſpoſitis cõſtructo, contra oẽs copias hoſtium.i.exercitus Porſenæ,donec põtem ſecuri interciſum deieciſſet . Quæ vis deuouit.i.voto morti voluntariæ, & dijs manibus oblatæ adduxit Deci.patrẽ,& qui deuouit Deci.filium ac immiſit in copias armatorũ hoſtium,vbi.ſ.cõfertiſſimi erant hoſtes, illuc ſe immiſerũt,& ſibi necem,exercitui aũt ſalutem inuenerũt,ſine deorũ fraude,vt deuouẽdi ſe exemplum ſequerentur alij,ſine miſeratione dei ẽt errantis deuotionẽ ſuſcipientis . Quid ſequebatur.i.ꝑtendebat continentia.ſ.ab auo C. Fabricij , q̃ ſpreuit aurũ Pyrrhi, & eũ eſſet clariſſimus imperator collectis populi ſepultus eſt.Quid ſequebatur tenuitas.i.exiguitas victus M.Curij, qui in catino ligneo rapulas in foco toſtas comedebat, dũ legati Sãnitũ,vim auri illi afferrent,quã reijciens ait, ſe malle imperare habẽtibus aurũ,quã auro, nihilq. tali victu contẽpto opus eſſe auaro. Quid ſup ſequebãtur duo ꝓpugnacula.i.vt dñt fortalitia belli Punici,videlicet Cneus,& P.Scip q̃ pro muro ſe Carthaginẽſibus oppoſuerunt,vt q̃ putauerunt aduentũ Carthaginenſium intercludẽdum.i.impediendũ,& obſtruendum ſuis corporibus. q̃a fortiter repugnãdo,& cadendo pro patria corporibus ſuis obſtaculũ exhibuerunt,vt recitat cõmentarius . Quid ſup.ſequebatur Africa.ſ.Scip.minor.i.poſterior,q̃ Carthaginem deleuit, quod ſequebatur maior.ſ.Africanus,hoc eſt Scipio prior , q̃ Carthaginẽ tributariã Romano impio fecerat. Quid ſup.ſequebatur Cat.ſ. maior itericctus inter ætates horũ ſ.duorum Scip. q̃a minor erat maiori,& maior minore,vt in de ſenectute viſum eſt,q.d innumerabiles alij.ſ.Romani ſup.ſequebãtur,dico inq̃t,innumerabiles, Nã nos abundamus exẽplis domeſticis.i.ciuitatis nę̃ an putam' eos cogitaſſe quidq̃ eſſe expetendum ſibi in vita, niſi quod videretur eſſe laudabile,& ꝓclarum ? q.d.minime, quia alter nõ obtinuiſſet placitis.Veniãt igitur ex ſuperioribus exẽplis, & ſuo cuiuſq; aĩo coniurent ſolã virtutem,& ita ſolũ quod honeſtum inter bona hñdum dicens . Veniãt igitur irriſores huius orationis, ac ſnię,q̃a dico nihil ꝑter honeſtum eſſe bonum,ẽt iudicent,vel ipſi q.ſ.irrident , vtrum malint.i.magis velint ſe eſſe ſimiles alic' horum.ſ.diuitum huius ſeculi (notum eſt,qđ ſępe dixi ſimilis,qñ ad ſubſtantiã ſpectat genitiuo gaudere) q̃ abundat tectis.i.ædificijs marmoreis fulgentibus ebore,& auro, q̃ abundat ſignis.i.ſimulacris,& effigiebus precioſis.q̃a artificioſe factis,vt plurimum ex ære Corinthio,q̃ abundat auro,& argẽto cælato.i.ſculpto, & q̃ abundant opibus Corinthijs.i.quales Corinthij olim poſſidebant,q̃ erat vrbs opolẽtiſſima in Achaia inter duo maria ſita. vnde Flac.i.Car.Bimariſq. Corinthi Mœnia.An ſup.malint eſſe ſimiles Q. Fabricij , qui nihil horum.i.harum diuitiarum habuit, & nihil uoluit habere , q.d. nemo eſt tam prauo iudicio , ſi modo

do mentiri nolit,q̄n ſe Fabricij ſimilem malit. Atq; tales ſolēt adduci facile,vt negāt eſſe in rebus bonis.hæc quidē quę trāsferuntur modo huc,modo illuc.i.diuitiæ mobiles. Tñ tenent Epicurei arcte.i.ſtricte,& defendunt accurate.i.adhibita cura voluptatē eſſe ſummū bonum, quæ quidem voa vř mihi eſſe pecudum nō hominum, Tu,ò hō,cum ſiue deus,ſiue nā mater oium rez,vt ita dicam,dederit tibi aium quo nihil eſt præſtantius,neque diuinius, ſic ipſe.i.tu te abijcies.i.abiectum,& cōtemptibilem facies,atque poſternes te,vt nihil putes,intereſſe inter te,& inter quadrupedē .ſ.pecudem,& bouem,aut aſinū,aut porcum,q.d.ſi quæ porcis, & bobus ſummū bonum eſt voluptas,ēt tibi ſit ſummum bonū,nullum foerit diſcrimen. Præterea addit,Et nequidq̄ bonum, quod non faciat eum, qui poſſidet meliorem, q.d.minime. Enim pro qa,vt quiſque eſt maxime particeps boni ita eſt, &.i.ēt maxime laudabilis. Neque eſt vllum bonum,de quo is qui habeat.ſ.illud non poſſit gloriari honeſte. Quid aūt hoꝝ.ſ.qui laudabilem faciunt,aut de quibus gloriari poſſit hoeſte eſt in voluptate, q d. nihil. vnde addit,ne pro an,voluptas,ſup. efficit virum meliorē, aut laudabiliorem? q.d.minime. An quiſquam excellit ſe gloriando,& prædicatione.i.pria cōmendatione in potiundis voluptatibus.i.in hoc,quod voluptatibus potitus ſit? q.d.nequaquā. Atqui.i.ſed certe,vel atque ſi voluptas, quæ defenditur patrocinijs.i.aduocationibus,& defenſionibus plurimoꝝ, quia plurimi voluptati indulgent, non eſt habenda.i.repudianda in rebus bonis.i.numero rerum bonarum, & ea quo.i.quanto eſt maior eo .i.tanto magis dimouet mentem ſua ſede.i.firmitate, & ſtatu.i. trāquillitate. Profecto.i.certe nihil aliud eſt viuere bene,& beate,niſi viuere recte,& honeſte,& ita nihil eſt bonum beatificum, niſi rectū,& honeſtum,quod erat huius orationis propoſitum.

Ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν,
quòd ſe ipſa contenta virtus ad beate viuendum.

NEc vero ego M.Regulum ærumnoſum,nec infelicē,nec miſerum vnq̄ putaui. non.n.magnitudo animi eius cruciabatur à Pœnis,nō grauitas,nō fides, nō conſtantia,non vlla virtus, nō denique aius ipſe; qui tot virtutum p̄ſidio munitus,tantoq́. comitatu circunſeptus,cum corpus eius caperetur,capi certe ipſe non potuit. C.vero Marium vidimus: qui mihi ſecundis in rebus vnus ex fortunatis hominibus,in aduerſis vnus ex ſummis viris videbatur: quo beatius eſſe mortali nihil pōt. Neſcis,inſane,neſcis,quantas vires virtus habeat,nomen tm̄ virtutis vſurpas: qd ipſa valeat,ignoras. nemo pōt non beatiſſimus eſſe,q eſt totus aptus ex ſeſe, quiq́. in ſe vno ſua ponit oīa. cuius aūt ſpes oīs,& ratio, & cogitatio pendet ex ſortuna; huic nihil pōt eſſe certi; nihilq́. quod exploratum habeat permanſurum ſibi ne vnum quidem diem. eum tu hoīem terreto,ſi quem eris nactus iſtiuſmodi,mortis,aut exilij minis.mihi vero quidquid acciderit in tam ingrata ciuitate, ne recuſanti quidem euenerit, modo non repugnanti. quid.n ego laboraui,aut quid egi,aut in quo euigilauerūt curæ,& cogitationes meæ? ſi quidem nihil peperi tale,nihil conſecutus ſum,vt in eo ſtatu eſſem,quem neque fortunæ temeritas, neq; inimicorū labefactare iniuria? Mortem ne mihi minitaris, vt oīno ab oībus, an exilium, vt ab improbis demigrandū ſit? mors terribilis eſt ijs,quorū cum vita oīa extinguntur,non ijs,quorum laus emori nō poteſt: exilium aūt terribile illis, quibus quaſi circunſcriptus eſt habitandi locus; non ijs, qui oēm orbem terrarum vnam vrbem eſſe ducunt. te miſeriæ,te ærumnæ p̄munt oēs,qui te beatum,qui te florentem putas: tuæ libidines te torquent: tu dies,nocteſq́. cruciaris; cui nec ſatis eſt quod eſt,& id ipm quod habes,ne non diuturnū ſit futurum,times. te cōſcientiæ ſtimulant maleficiorū tuorum: te metus examinant iudiciorū, atque legum: quocūque aſpexiſti,vt furiæ,ſic tuæ tibi occurrunt iniuriæ,q́ te reſpirare non ſinunt. quānbrem vt improbo,& ſtulto, & inerti nemini bene eſſe pōt: ſic bonus vir, & fortis, & ſapiens,miſer eſſe nemo pōt. nec vero,cuius virtus, moreſq́ laudandi ſunt, eius non laudanda vita eſt: neq; porro fugienda vita,quæ laudanda eſt: eſſet aūt fugienda, ſi eſſet miſera. quamobrem,quidquid eſt laudabile,idem & beatum,& florens,& expetendum videri debet.

QVOD ſe ipſa ꝯtenta virtus ad bene viuendum.) Græca ꝓpoſitio eſt, ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν. Senſum Cic.tranſtulit potius quā ver. Sic n. melius exprimi,& elegātius videbatur quā ſi d ee retur,ſufficere virtutē ad felicitatē.hoc Paradoxo oſtēſurus eſt ſolā virtutē ad beatā vitam ꝯdendam ſatis eſſe. Eſt aūt Zenonis,& Chryſippi ꝓpoſitio libro de virtutib. Stoici virtutē diffiniebāt eſſe affectione ꝯſentiētē,& ipſam pp ſe ipſam eſſe virtutē,nō ob metū aliquē,aut ſpē,aut aliqd eoꝝ, quæ ſunt externa,inq́. ipſa ꝯſtitutā eſſe beatā vitā. Cum aūt probauerit Cic. nihil bonum eſſe, niſi quod honeſtum eſſet, ꝯñs fuit oſtendere beatā vitā ſola virtute eſſe contentam. Beatos aūt inquit Cic.hos exiſtimo,q ſunt in bonis nullo adiuncto malo. Neq; vlla alia huic verbo,cū beatū dicimus,ſubiecta natio eſt,niſi ſecretis malis oībus cumulata bonoꝝ cōpleatio,oēs aūt boni,& ſapiētes beati ſunt,vt dicebat Socrates,mali vero miſeri. Inuehit aūt in M.Antonium vř. q etſi opibus abundabat, & multis varijſq. fortunæ p̄ſidijs fultus erat,dici tñ beatus non poterat, cū virtute careret,& tā flagitioſam vitā duceret.ſunt in eundem orōnes, quas Philippicas appellat,in qbus, vir corruptiſſimus reprehenditur. [Quod ſe ipſa ꝯtenta virtus) Dicimus.ſ.[Nec vero ego,&c.) Propoſitionem ſuam Cic.exēplo M.Reguli ꝓbat. Nota eſt hiſtoria, quā multi ſcribunt,vt ipſe Cic.lib. 3.Off. Vbi Regulū contra impugnātes defendit,& mirifice laudat. [Aerumnoſum) Calamitoſum. Aerumnæ labores oneroſos ſignāt,vnde Herculis Aerūnæ vocatæ ſunt. [Infelicē) Cuius vitæ exitus infelix fuerit. Nā iuxta Solonē,ſpectare finē oportet.dicią́. beatus Ante obitū nemo, ſupremaq́. funera debet. [Nō grauitas) Aliquot Reguli enumerat virtutes,quæ expertes erant oīs cruciatus,cū Regulus ipſe à Pœnis cruciaret. [Grauitas) Quæ opponitur leuitati. [Fides) Quæ eſt fundamētū iuſtitiæ. [Cōſtātia) Quæ ſubijcitur fortitudini, eſt aūt pſeuerantia in re bona. [Præſidio) Veluti militibus circunuallantibus. [Nam p̄ſidium illos ſignāt milites,q extra caſtra ſedebāt in loco aliquo,quo tutior eſſet regio, à militari ergo cuſtodia tracta eſt ſimilitudo. [Caium Marium) Huius vitā ſcri. Plut. Cic.ēt in Tuſc.q̄ōnibus Marij laudat patientiā his verbis. At vero C.Marius ruſticanus vir,ſed plane vir cū ſecaretur, principio vetuit ſe alligari,nec qſq̄ añ Marius ſolutus dē eſſe ſecatus. [Vnus ex fortunatis) Hoc eſt vnus ex his,q ꝓpria vtuntur fortuna. Quę vt Cic.ait in orōne pro.M.Marcello,quaſi dña eſt reꝝ humanarum,ei.n.fœlicitas,& ſucceſſus hoīum aſcribitur. vnde,& Luc.inquit,Quidquid laudamus in vllo Maiorum fortuna fuit. Pompeium item laudans Cic.inter cetera eximia ei fœlicitatem tribuit. [Vnus ex ſum.) q pauciſſimi ſunt,in virtutibus vero ai nullam ſibi partē fortuna vendicat, ſi veris magna paratur ſama bonis. Etſi ſucceſſu pura remoto Inſpicit virtus,vt ait Luc. (Quo) Quare,vt & in ꝓſperis,& in aduerſis rebus moderatus ſis. [Neſcis inſane. [Nūc in M.Ant.) Plane inuehitur,q faciebat quod hypocritæ ſolent. Nam de virtute loquebatur,& diſputabat,male aūt & flagitioſe viuebat. Non.n. in verbis,ſed in actione virtus conſiſtit. In hmōi hoies & Iuuen.inuectus eſt,cum inquit,Vltra Sauromatas fugere hinc libet,& glacialem Oceanum. quoties aliqd de moribus audēt. Qui Curios ſimulāt,& bacchanalia viuūt. [Vſurpas) Inculcas,in frequēti vſu habes. [Quid valeat) Quantā vim habeat, nā ea ſeipſa pendet Fortunaq́. perdit Oppoſita virtute minas,laudandaq́. velle Eſt ſatis,& nunq̄ ſucceſſu creſcit honeſtum. [Quod Luc. ſcr. [Nemo pōt non,&c.) Qui oia ſua in ſe poſita exiſtimat. Qui ex ſeipſo nō aliunde pēdet, is beatus uocari pōt. Talis aūt eſt vir vere bonus & ſapiens,qui vtranque fortunam decenter perfert,ac ſemper pro qualitate rerum optime agit. Nemo aūt beatus fieri miſer pōt. Etiam ſi oia aduerſa accidant violari enim beatitudo quæ naſcitur ex virtutibus animi non pōt. [Ex ſeſe) Ea aio ſuo bene conſtituto,non ex cōmodis corporis,aut rerum externarum, & re vera, quod Græcorum in prouerbio

FRAN. MAT.

prouerbio eſt οὐκ ἀνθρωπός ἐστι τὸ ὁρώμενον, hoc eſt non eſt homo quod cernitur, ſed aius hois.ſ. Cic. quoq; ait non eſſe hoiem qđ digito monſtratur, ſed aium huis. [In ſe vno) Vnde & Perſius ait. Nec te quæſiueris extra. [Cui ſpes, &c.) Non pōt eſſe beatus niſi q firma, & ſtabilia poſſidet bona, diuitiæ, imperia, &c. eiuſmodi ſtabilia non ſunt, qm̃ facile mutantur, & auferri pñt, nō eſt igitur beatus, q hæc poſſidet. [Ex fortuna) Ex his quæ bona vocantur fortunæ. Ex qbus M. Antonius pendebat. [Nihil certi) Sicut is, q virtute eſt pditus, quæ poſſeſſio certa eſt, auferri.n. & mutari non pōt. [Vnum diem) ēt breuiſſimū tps. Sæpe.n.accidit, vt quē mane potētē, & diuitē vidimus, eundem abiectum, & pauperē veſpere videamus. [Eum tu, &c.) Hmōi inqt hoiem Antoni, q totus ex ſeſe pendeat, q oia ſua in ſeipſo poſita habeat, terreto quātūlibet minis mortis, & exilij. Quia nihil pficies, non.n.cōmouetur, & hæc oia virtute inferiora iudicat, ille cūmoueri poterit, cuius ſpei omnis, & cogitatio pendet ex fortuna. [Mihi vero, &c.) Qui ex fortuna pendet terreri pōt, ergo tm̃ abeſt, vt verear quidquid mihi accidat inter ingratos ciues, vt ne recuſaturus qdem ſim, ſiquid acciderit, aut repugnaturus. [Nā libenter ſuſcipiā) Et occaſionē mihi pbitam exiſtimabo periculū mea virtute faciendi, fruſtra ergo exilium mihi, aut mortem minaris, cum in aio meo mihi oia mea poſita ſint, & in pſcia bene actæ vitæ, cum libenter exiturus ſim tam ingratam ciuitatem, quæ liberata olim, & defenſa à cæde, & incēdijs per me fuit, cum pernicioſiſſimam coniurationem extinxi, & coniuratos comprehendi, & tñ tot me iniurijs afficit, tot periculi obijci patitur. [Non repugnanti) Sicut Clodio non repugnauit eiectus ab illo in exilium, cum poſſet quod ipſe ſcribit multis in locis, noluit.n.ciues ſuos, & de ſe optime meritos, & decertare p ſe paratos obijcere ſeruis armatis, & gladiatorib. [Quid .n. &c.) Fruſtra, inquit tot labores ſuſtinuiſſem, tot vigilias, & ſolicitudines in pdiſcēdis bonis, & honeſtis artibus pſumpſiſſem, ſi ex hoc ſtatu in quo ſum dimoueri poſſem. [Peperi) quātū ad opera quæ fecit, nā libros ſuos, & res geſtas partus ſuos uocāt poetę, & oratores. [Cōſecutus ſum) ad honores ſpectat, & magiſtratus quos gradatim geſſit. [Temeritas) Gaudet.n. ois fortuna cōmiſcere, quam cæcam, & temeritatem vocant. [Mortē ne mihi, &c.) Cōfirmat quod dixit, ea ſe peperiſſe, & pſecutū eſſe, quæ labefactari non pōt. & ſtultus, inquit, es. ſi mortem mihi minitaris, aut auxiliū hæc.n. quę veluti grauia, & terribilia proponis grata mihi hoc tpe accidere acciderent. nam per mortem abirem à mortalitate ad immortalitatē. liberarer tot periculis, quot mihi quotidie initāt. nō eſſem diutius inter improbos, & ſceleratos, abirē in cœlum, & pmia bene actæ vitæ acciperem, per exiliū uero à malis ciuibus, & ingrata ciuitate ad bonos, & gratos hoies me cōferrem, neque angerer, quod patria carerem. nam viris fortibus, & probis, totus orbis patria eſt. [Ab hoibus). ſ. migrandum ſit ad deus ad verā æternamq. beatitudinem, quam illi cōſequuntur, qui recte vixerūt. [Mors terribilis eſt ijs) Qui voluptatib. dediti ſunt, & ois virtutis expertes, ijs moleſtum eſt mori. [Cum vita) nā morientes nullam ſui memoriā poſteris relinquūt. [His quorum, &c.) Cic. in Tuſculanis, q.d. Sed pfecto mors cū æquiſſimo aio appetitur, cum ſuis ſe laudibus vita occidens conſolari pōt. Nemo parū diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. Multa mihi ipſi ad mortē tēpeſtiua fuerant, quæ utinam potuiſſem obire. nihil.n. acquirebatur, cumulata erāt officia uitę, cum fortuna bella reſtabant. Quare ſi ipſa tō minus faciet, & mortē negligere poſſimus, à vita acta perficiat, vt ſatis ſupreq. vixiſſe videamur. [Mori non pōt) Sicut mea cum tot res geſtæ mrę extent, tot monimenta ingenij relicturus ſim. [Exilium) Illi timent exilium, qui quaſi quibuſdam includuntur habitaculis, quę egredi nō liceat, extra quæ viuere nec pñt, nec ſciunt. nam probis, & fortibus viris totus orbis patria eſt. Socrates quidē cum interrogaretur ex qua ciuitate ſe eſſe diceret, ſed mundanū inquit. Totius ē mundo ſe incolam, & ciuem eſſe arbitrabatur. Ariſtophanes quoq; ait, πᾶσα γὰρ ἐστὶ πατρὶς ἵν' ἂν πράττῃ τις εὖ, quē verſum ēt Teucer apud Sophoclem uſurpauit. [Te miſeriæ) Miſerum fortaſſe me exiſtimas, cū hæc mihi miniteris, ſed tu mihi hñdus es, qui libidinibus, & cupiditatibus plura poſſidēdi dies, & noctes cruciaris. diſputaturus eſt illud Paradoxum Cic. oēs ſtultos inſanire. perturbationibus .ſ. animi, quas oēs phi morbos appellant qui aūt in morbo ſunt, ij crucientur aſſidue neceſſe eſt. Contra ſanitas aiorū in tranquillitate quadam conſtantiaq. poſita eſt: Recte ergo Antonium cruciari ait Cic. cuius aius multis perturbationum morbis circunſeptus erat, nec officio ſuo utebatur, quod eſt rōne bene uti quod ſapiens facit, qui nunq̃ perturbatur. [Nec ſatis eſt, &c.) Quia nunquam, ut ſupra ait expletur, aut ſatiatur cupiditatis ſitis. [Ne diuturnum ſit) Quia fortunæ bona tranſferri poſſunt, & mutari. ideo diuturna non ſunt. [Conſcientiæ) τῶν κακῶν conſcientia, ideo ſemper aliquid additur; ex quo intelligitur in quam partem accipiatur. Virg. Et mens ſibi conſcia recti. Papini. Trepidis circumuolat alis Sæua dies animi. Nullum aūt tormentū grauius conſcientia peracti ſceleris. Quod Iuuen. ait, Pœna aūt vehemēs, ac multo ſæuior illis. Quos, & cædis ſeuera grauis inuenit, & Rhadamantus, Nocte dieq. tuum geſtare in pectore teſtem. [Iudicio), atque, &c.) Iudicia ex legibus naſcunt. Illæ.n. pœnam proponunt ſceleribus. [Vt furiæ) Sicut.n. furię cruciare, & vexare ſceleratos dñr, ita iniuriarum quibus multos affeciſti conſcientia te exagitat. Quid n. aliud ſibi volunt poetæ cū à furijs matris agitatum ſcribunt Oreſtem, quam illum conſcientia ſceleris peracti vexatum? [Quamobrem) Concludit hoc Paradoxum per cōtrarium colorem Rhetoricum. [Sapiēs.n. ſtulto) Fortis inerti opponitur. [Miſer eſſe, &c.) ſi ſtulto, hoc eſt morbis animi oppreſſo, & rōne non utenti, bene eſſe non pōt, & qui rōne utitur, & omni morbo, hoc eſt perturbatione caret, q eſt uere ſapiens miſer eſſe non pōt, ēt ſi cruciatur, & in compedibus, atq; carcere ſit. [Si eſſet miſera.) Qualis tua eſt. qui cum tot perturbationibus occuperis, inſanus es & ſemper cruciaris. Vita ſapiētia miſera eſſe non poteſt, quidquid ei accidat aduerſi. [Quāobrem, &c.) Probat vitam ſapientis laudabilem, & per pñs beatam, quidquid beatum eſt, idem, & laudabile eſt, & beatum.

IN quo virtus ſit ei nihil deeſſe ad bene beateq. viuendum) OMNI
Videns Cic. q Titu. male ſonaret in Latinum, ſi de verbo ad BONI
verbū tractaret idem per alia verba dixit ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν, quod p ſe ſufficiens eſt virtus ad felicitatē hac quidem admirabili ſcientia demōſtratur virtus ſolam hīc beatitudinem, ſicut in paradoxo demōſtratur, quod ſolum bonum appellatur, quod ſit cū honeſtate, & bona externa, atque corporis bona vocitanda non ſunt, beatitudo aūt in ſe comprehendit oia bona, quæ facile bona vnuſquiſq; virtute pditus conſequitur. Intelligit aūt Tullius contra M. Antonium, quamuis non nomine eum oſtendendo, quāuis abundans maximis copijs fortunæ non tñ eſt, beatus, quia virtute caret. [In quo virtus ſit nihil ei deeſſe) Bene ſubaudi dñt Stoici. [Neque) Subijcit exemplū dr M Regulo, q cum cruciaretur à Carthaginenſibus non miſeriam ſentiebat, imo tunc erat in maxima beatitudine, qa offm virtutis exercebat, hiſtoriæ.n. ſupſedendum, qm̃ ſuperius tetigimus. [Aerūnoſum) Ærūna.n. eſt labor corporis. [A Pœnis) A Carthaginēſibus, Pœni ſunt Carthaginenſes, q.d. non eſt ille q digito monſtrari poteſt. Animus, q eſt ipſe bō non cruciabatur. [Grauitas) Numerat aliquas partes virtutis, quas exercebat M. Attilius Regulus. [Fides) Quam pcipue habuit in obſeruando iuramēto Pœnis. [Cōſtantia) Virtutis pſeuerantia in vita. [Præſidio) Tutela alicuius loci. [Corpus eius cū caperetur) Quamuis corpore eſſet captiuus in libero aio erat, nunq̃ emiſit vnum verbum turpe, ſed oia tolerabilia pro virtute, quēadmodum fecerunt nři maiores à tyrannis cruciati. Caius Marius Arpinas, q fuit Cic. coæraneus in ſciētia militari ceteros pualebat, fuit aūt in rebus ſecundis fortunatiſſimus, in aduerſis fortiſſimus Cū diſcordias cum Sylla hrēt depulſus eſt ex vrbe, & latuit in Pūrinis paludibus, poſtea in vrbē reuocatus Syllanos expulit. [Quo nihil beatius reperiri pōt) Sumus inter virtute pditos, & virtutis tutela munitos, quæ corporeis cruciamina ſentire nō permittit. [Neſcis) Dirigit ſermonem ad M. Antonium, q ſolum nomen virtutis habebat non actionem, nā virtutis ois laus in actione cōſiſtit, immutabat ēt dictū Iuuen. Et de virtute locuti clunē agitant. M. Ant. quotidie de virtute diſputabat, & aius eius tot vitijs, & ſceleribus implicitus erat. [Quid ipſa valeat) Qua nullis pœnis, & tormētis cruciari pōt. [Nemo) .i. ois beatus eſt ex ſe. i. ex aio, qui.n. ornatus eſt virtute, ille dr̃ eſſe beatus, & oia in ſe hēt bona. [In ſe vno) .i. aio bene cōſtituto, q.d. nō eſt ille, q digito monſtrari pōt. [Ex fortuna) Non in uirtute, ut, M. Antonius nihil certū, & exploratum in ſe habeat, cū Marcum.i. talem hoiem oia ſeſe recipientem nū minus mortis, nō pœna exilij, non alia ſignatione malo interire aliquo. [Iſtiuſmodi) .i. q ſit conſtans in virtute, vt M. Antonio nihil certum exploratū fuit. M. Regulus. [Mihi) Vel Cic. vel Catoni, ſiue alicui ſimili cōtingeret aliqđ mali illud non timebā, & modo ſuſcipiā libenter, q a virtutis meæ experimentū faciam. [Ingrata ciu) Ingrata dr̃, qm̃ Cic. eam defendit à cōſpirationibus Catilinæ. Nūc aūt M. Antonius illi minat̃ mortem vel exilium. [Non repugnāti) Quod idē fecit cū à ſcelerato Clodio in exiliū m ſſus fuit. nō repugnauit recedere, cū potuiſſet ſuſcipe arma, ut oſtendit in oibus orōnibus, quas habuit p reditu ſuo. [Quid.n.) Vt eo ſtatu eſſem, quē nō miſericordiæ, nō fortunæ, nō exilia pterrere facerēt. [Mortē ne mihi) oſtēdit iſtius ſtultitiam, q putauit Cic. male tra

dere

dere illi bonum hoc affert,hoc modo,ſi mortem mihi p̃bebis ibo de mortalitate ad immortalitaté , vlterius Sylla paſſus infinitos labores virtutis amore ab hmõi pœnis ad beatoꝝ loca demigrãs , p̃terea ſi,mihi exiliũ minaris,hoc eris mihi iucũdiſſimũ,ab ibo.n. ab improbis,qualis es,tu ad ꝓbos,& ad bonos hoies. [Ab hoib.) ſubaudi demigrandũ,ac ſi diceret ad immortales deos ꝓficiſcar , ab improbis ad ꝓbos.[Mors) Terribilis,reddit rõnem ad morté. [Exilium)Reddit rõnem cur exilium ſibi non ſit terribile. [Circumſcriptus).i.illis.q non ſciunt habitare,videlicet viuere, niſi in ſua officina,& domũcula,non aũt terribile exiliũ ſapientibus'. ut docebat Socrates,quoꝝ locus habitandi eſt totus orbis .[Qui te florenté)Maximũ.n.erat in temp.M.Ant. [Cui nec ſatis) Quod eſt pp auaritiam non ſufficiunt ſibi diuitiæ quas habet, ideo beatus eſſe non põs . [Nec diuturnum) Vt deſcripſimus in ſuperiori paradoxo,hęc quæ modo huc & illuc transferri pñt non ſunt diuturna.[Te ꝯſciæ)ꝯſcia eſt vocabulum meſum,nam & bona & mala dr̃ ꝯſcia,vt plurimum capitur in malum,ideo ſp addendum eſt , vt ille,& ſibi mens ꝯſcia recti. Quintil ait. Conſcientia mille teſtes. [Exanimat) Occidit ne capiatur pp ſcelera atque adulteria ſua.[Vt furiæ)Tantæ ſunt iniuria quas fecit,vt furiæ ſibi ante oculos verſari videantur . quæ non permittunt te libere ſuſpirare. Bonus improbo,fortis ſtulto,ſapiens inerti correſpondent.[Nec vero) .i. vita illius laudanda eſſet ſi eſſet miſera, vita virtute bene inſtituta e ſpetenda eſt,q̃a miſera eſſe non põt , q̃uis multæ calamitates tribuant ſapienti,tñ in ea beatitudo conſiſtit cum ea virtus perdurat,quod ſ.p enti vni ſm Stoicos accidere non põt, ſm vero Peripateticos calamitas hoiſ quamuis peritiſſimo euenire põt.[Laudabile)Quidquid laudabiliter agitur bonum nuncupatur,ſed in Ant.pp ſcelera ſua nihil eſt laude dignum, ergo in ſeipſo beatitudõ conſiſtit,quamuis externis bonis abundans ſit .

ASCEN. Q Vòd ſe ipſa cõtẽta virtus ad beate viuẽdũ)Hoc .i. Parad. hic Græce ſonat.ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν i.q ſufficiẽs virtus eſt ad felicitatem. ὅτι .n.dr̃ quod autarkea (profertur aũt Græce αὐτάρκης).ſ.multa,& ſufficiẽs(ἡ eſt articol⁹) ἀρετὴ.i.virtus eſt πρὸς.i.ad εὐδαιμονίαν.i.felicitaté.Quã ſciam vr̃ cõtra Antoniũ induaiſſe,vt ſuperioré contra Catilinã, & cõiuratos reliquos.Probat aũt potiſſimũ exẽplo M. Reguli Attilij, de quo in 3.Off.late viſum eſt . Ordo eſt,vt ꝓponatur thema. Nihil deeſſe eũ quo ſit virtus ad viuendum beate ? q. d. qdẽ aſſero,nec vero ego putaui unq̃ M. Regulum Attiliũ,q vt fidem hoſti ſeruaret , & Reip.cõſuleret ad diriſſimũ redijt ſuppliciũ in carceré Carthaginẽſem,nec ærũnoſum.i.ærũnis ac calamitatibus plenũ,nec inſelicẽ,nec miſeꝝ.Enim pro q̃s, magnitudo ai eius non cruciabatur à Pœnis.i.populis Carthag.vnde Æn.j.Pun.regna vides,&c.Et iõ bella Carthaginẽſia,bella punica dñr. œ .n. diphthõgus ſæpe in u mutatur,vt a pœna ſit punio,& pœnus punicus,à mœnia munio, &c.nõ grauitas,nõ fides,nõ cõſtãtia,nõ vlla virtus ſup.alia, nõ deniq; ipſe aius repẽte cruciabatur à Pœnis,qui.ſ.aius munitus præſidio.i.defenſione,& cuſtodia,quod gallice garniſon dr̃ , tot virtutũ,& ſeptus.i.circunſtipatus tãto comitatu virtutis. Cũ .i. qñ , aut q̃uis corpus caperetur,ipſe.ſ.aius non potuit certe capi. vero pro ſed,nos vidimus C. Mariũ Arpinaté conterraneũ Cic.& ité nouũ hoiem,vt ipſe erat,de quo in Iugortha Sal.plurima,q videbãtur mihi in rebus ſecundis.i.ꝓſperis, vnus ex hoibus fortunatis.i.felicibus , q̃bus bona fortuna plurimũ fauet. q̃a omnia dexteritate in bello vſus erat,& videbatur aduerſis ſup. reb⁹ vnus ex ſummis viris,q̃a res aduerſas fortiſſimo aio tulit . Quod ſ hoie qui vnus ex felicibus, aut ex ſummis ſit viris,nihil põt eſſe.i. con tingere mortali.ſ.hoi beatius.i.fortunatius,& felicius . O inſane qſq̃s virtuté paruipendis,vt tu M. Ant.tu neſcis inq̃ quãtas vires habeat virtus,tu vſurpas tñ nomen virtutis ſine re , & ita ignoras qd.ſ.vera virtus valeat. Nemo põt eſſe nõ beatiſſimus,q eſt totus aptus.i.conſtans,& quadrans ex ſeſe.i.ex ſeipſo,quique.i.&q ponit oia ſua in ſe vno.i.ſolo.vnde Perſius,Nec te quæſiueris extra.& Maro de viro bono : Quid ꝓceres,vaniq́. leuis quid opinio volgi Securus,mũdi inſtar hñs teres,atq; rotundus . Externæ ne qd labis per leuia ſidat . Aũt pro ſed,nihil certe, & nihil quod habeat exploratũ.i.ſatis ſcrutatũ,& cognitũ permanſuꝝ ſibi.i.ipſum hñti qdem.i.certe vnũ diem,põt eſſe huic oĩs ſpes,& rõ,& cognitio , pendet ex fortuna terreto eũ .i. eiuſmodi hoiem cui in fortuna ſit oĩs ſpes ſi nactus eris.i.inueneris,qué.i.aliqué ſup. talẽ terreto inq̃ itiuſmodi minis mortis,aut exilij . Vero pro ſed,qdqd mihi acciderit .i. cuiuis viro forti,& cõſtanti (vr̃ tñ de ſe loq , cui iã extremũ ſuppliciũ minatus ẽt,poſtmodũ intulit) in ciuitate tñ ingrata,vt q Camillũ,Scip. alioſq́. p̃ſtãtiſſimos viros in exiliũ miſerat,& nũc pati videret,vt Cic.primus parẽs p̃riæ appellatus,& q e Catilinæ faucibus rẽp. eripuerat in exiliũ mittatur, td ſuppliciũ ob factioné Amposcatur,euenerit ſupp. mihi,ne qdẽ .i. nõ ẽt recuſanti.i.vltro ferre parato,nõ modo.i.nedũ nõ repugnãti.i.tm̃ abfuerit,vt repugné,vt ne recuſem qdã pro p̃ria mori.Enim pro q̃a qd i.ad qd ego laboraui,aut qd egi,aut in quo euigilauerũt curæ,& cogitationes meæ.i qd mihi ꝓfuerunt ? Quidẽ.i.certe,vnde.i.ſiqdem,hic ſunt duæ partes ſi ergo nihil tale cœpi,& nihil ꝯſecutus ſum tale,vt eſſem eo ſtatu.i.in ea q̃litate ꝯdõne vitæ. Qué.ſ.ſtatũ,neq; temeritas fortunæ,neq; iniuria inimicoꝝ labefactaret.i.deijceret,& cõcuteret?q.d.nihil mihi ꝓfuerit ante acta vita.vnde & Seneca iuſſum mori rñdiſſe aiunt,in vanum ſe p̃ſtatũ, ſi morté patienter ferre modũ dedicisſet. Morté ne,& cetera.Docet viro forti ne morté qdem timendam cũ malũ non ſit.vnde,& Horat.de viro bono in Epiſt.dicit . quod decet minitãti mortem moriatur,mors vltima linea reꝝ eſt ? q.d.nihil amplius in me potes . Et ideo ſaluator docet non timendos q corpus tm̃ occidere pñt,& q̃a mors naturalis eſt,nihil mali ſaltem culpæ in ea eſſe volũt. vnde illud eſt Maronis : Vſque adeo ne mori miſeꝝ eſt , &c. & illud Iuuen. Magnũ crede nefas aiam præferre pudori , Et pp vitã viuendi perdere cauſas . dicit ergo : Ne , pro an , ò Antoni , aut qſq̃s es tyrãnum agens,minaris mihi mortem,vt ſit mihi demigrandũ.i.diſcedendum oino ab hoibus.i.ex hoc mundo,an minaris mihi exilium.ſ.in aliquas ſolas terras,aut in alienã prouinciam? vt ſi mihi demigrandũ ab improbis,q in ciuitate tali ſub tyranno viuunt . Mors eſt terribilis ijs.ſ.pctõribus.q̃a mors pctõꝝ peſſima,quoꝝ oia.ſ.bona,& fama,& vitia,& merita extinguũtur cum vita. q̃a perijt memoria eoꝝ cum ſonitu . Iuſtus aũt, vt palma florebit . Et in memoria æterna erunt iuſti,& ideo mors nunſup.eſt timenda ijs,quoꝝ laus non põt emori. Aũt pro ſed,exiliũ eſt terribile ijs q̃bus,quaſi circunſcriptus eſt locus habitãdi,nõ ijs qui ducũt.i.reputant oẽm orbem.i.totum orbẽ terraꝝ eſſe vnam vrbem . Vnde Socrates interrogatus cuius eſſet,mundanũ ſe eſſe rñdit . ſignificans totum mundum ſibi p̃riam eſſe. Miſeriæ,& ærũnæ.i.miſeri cruciatus conſciæ tantoꝝ ſceleꝝ premunt te, q putas te beatũ,& qui putas te florẽtẽ.libidines.i.malæ & libidinoſæ volũtates torquẽt te ẽt futuræ.q̃a vermis eoꝝ nõ extinguet.in cruciaris.ſ.à ꝯſcia,vt dicit Iuuen. Iudice quo ſe nemo nocẽs abſoluitur.dies,& noctes.i.ꝑ totum tp̃s vitæ tuæ. Nec id,quod eſt ſup.tibi ,i.qđ habes eſt ſatis ſup.tibi,& times ne ipſum quod habes .ſ. per iniuſtã occupationem ſit non diuturnũ.i.breuis poſſeſſionis futurum . Conſciæ maleficioꝝ tuoꝝ ſtimulant.i.pungunt te metus.i. formido iudicioꝝ,atq; legum exaiãt.i.emori facit ſine aio,ac animam reddit te,& iniuriæ tuæ.i.quas alijs facis, occurrunt ſic tibi quocunq; aſpexiſti.i.oculos direxiſti,vt furiæ.ſ.infernales dñr occurrere parricidis,vt Oreſti,& alijs nefandi ſceleris auctorib.Quę .ſ.iniuriæ,aut furiæ nõ ſinunt te ſuſpirare libere.i.ſine preſſura,& anxietate ai .Quamobrem,vt.i quẽadmodum nemini.i.non põt eſſe bene,non alicui improbo,& ſtulto,& inerti .i. qui neq; vult, neq; ſcit,neq; valet bene operari . Improbus .n. non vult,ſtultus nõ valet,& iners q ſine arte eſt,neſcit.peſſimus. aũt eſt,q nõ vult, ita improbus.i.improbãdus ſummopere . Stulto aũt ignoſcendũ eſt . vnde Iuuen.Hunc ego ſatis imputo . Inerti aũt qui didiciſſe noluerit,venia eſt neganda . vnde q̃a hic ẽt ſtultos tangat,ſciemus proprie ſtultum non eſſe furioſum , aut ꝑ naturam deſipientem , ſed q alicui rei vitioſæ ſtudet,atq; ita in vitio eſt,vt ſtultus in meretricibus,aut mercatibus . Sic.i.è conuerſo vir bonus cõtra improbum,& ſapiens contra ſtultũ,& fortis contra inertem,& ignauum non põt eſſe miſer. Nec vero uita eius,cuius uirtus,& mores ſunt laudandi,eſt non laudanda,immo eſt laudanda, neq; porro uita eſt fugienda,quæ eſt laudanda . Aũt pro ſed,talis uita eſſet fugienda ſi eſſet miſera.Quamobrem,concludit,quidquid eſt laudabile idem debet uideri,& beatum,& florens,& expetendum .

N On modo non repugnanti.)Non modo poſuit in poſteriore ſermonis parte,præter morem uulgatum. DOCT. *interpr.*

Ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα :
quòd æqualia peccata .

PARVA, inquis,res eſt, atqui magna culpa . Nec enim peccata rerum euẽtu, ſed vitijs hominum metienda ſunt . in quo peccat , id põt aliud alio maius eſſe , aut minus : ipſum quidem illud , peccare , quoquò te verteris,vnum eſt. auri nauẽ euertat gubernator an paleæ,in re aliquantum, in guber-

natoris inſcitia nihil intereſt. Lapſa eſt libido in muliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, q̃ ſi petulans fuiſſet in aliqua gn̄oſa, ac nobili virgine; peccauit vero nihilo minus: ſiqdem eſt peccare, tanq̃ tranſilire lineas: quod cū feceris, culpa cōmiſſa eſt: q̃ longe ꝓgrediare, cū ſemel trāſieris, ad augēdam tranſeundi culpā nihil ꝑtinet. peccare certe licet nemini. quod aūt nō licet, id hoc vno tenet, ſi arguitur nō licere. id ſi nec maius, nec minus vnq̃ fieri pōt: (qm̄ in eo eſt pc̄tm̄, ſi non licuit: quod ſem p vnū, & idē eſt) quę ex eo peccata naſcant, ęqualia ſint oportet. q ſi virtutes pares ſunt inter ſe: paria eſſe ēt vitia neceſſe eſt. atqui pares eſſe virtutes, nec bono viro meliorē, nec tēperāte temperatiorē, nec forti fortiorē, nec ſapienti ſapiētiorem poſſe fieri, facile pōt perſpici. An virum bonū dices, q depoſitum nullo teſte, cū lucrari impune poſſet, auri pōdo decem, reddiderit: ſi idē in decem millibus nō idem fecerit? aut temperātem eum, q ſe in aliqua libidine cōtinuerit, in aliqua effuderit? vna virtus eſt, cōſentiens cum rōne, & perpetua cōſtantia. nihil huic addi pōt, quo magis virtus ſit; nihil demi, vt virtutis nomē relinquat. Etenim ſi bene facta recte facta ſunt, & nihil recto rectius: certe nec bono quidē melius quidq̃ inueniri pōt. ſeqtur igitur, vt ēt vitia ſint paria: ſiqdem prauitates animi recte vitia dn̄r. atqui, qm̄ pares virtutes ſunt: recte ēt facta, qm̄ à virtutibus ꝓficiſcuntur, paria eſſe debēt: itemq́. peccata, qm̄ ex vitijs manant, ſint ęqualia neceſſe eſt. A philoſophis, inqs, iſta ſumis. metuebā, ne à lenonibus, diceres. Socrates diſputabat iſto modo. bene hercule narras. nam, illū doctum, & ſapientē virum fuiſſe, memoriæ traditum eſt. ſed tn̄ quæro ex te, (qn̄ verbis inter nos contēdimus, nō pugnis) vtrum potius de bonis eſt quęrendum, qd baiuli, atq; operarij, an qd hoīes doctiſſimi ſenſerit; ꝑſertim cum hac ſn̄ia non modo verior, ſed ne vtilior quidē hoīum vitæ reperiri vlla poſſit. quæ vis eſt.n. quæ magis arceat hoīes ab improbitate omni, q̃ ſi ſenſerint, nullū in delictis eſſe diſcrimen; aque peccare ſe, ſi priuatis, ac ſi magiſtratibus manus inferāt? quamcunq; in domū ſtuprū intulerint, eandē eſſe labem libidinis? Nihil ne igitur intereſt, (nam hoc dicet aliqs) patrem qs necet, an ſeruū? Nuda iſta ſi ponas, iudicari, qualia ſint, non facile pn̄t. patrem vita priuare, ſi p ſe ſcelus eſt; Saguntini, q parentes ſuos liberos emori, q̃ ſeruos viuere, maluerunt, parricidę fuerūt. ergo, & parēti nonnunq̃ adimi vita ſine ſcelere pōt; & ſeruo ſæpe ſine iniuria, non pōt. cauſſa igitur hæc, nō natura, diſtinguit: quæ qn̄ alteri acceſſit, id fit ꝓpēſius: ſi vtrique coniūcta ſit, paria ſiāt neceſſe eſt. illud tn̄ intereſt, q in ſeruo necādo, ſi adſit iniuria, ſemel peccatur: in patris vita violāda, multa peccantur: violatur is, q procreauit is, q aluit; is, q erudiuit; is, q in ſede, ac domo, atq; in rep. collocauit: multitudine pc̄tōrum ꝑſtat, eoq́. pœna maiore dignus eſt. ſed nos in vita, nō quę cuiq; pc̄tō pœna, ſed, quantū cuiq; liceat, ſpectare debemus. Quidqd nō oportet, ſcelus eſſe, quidqd nō licet, nefas putare debemus. ēt ne in minimis rebus? Etiā: ſiqdem rerum modum fingere non poſſumus, aīorum tenere poſſumus. Hiſtrio ſi paulo ſe mouit extra numerū, aut ſi verſus pronunciatus eſt ſyllaba vna breuior, aut lōgior, exibilatur, & exploditur: in vita, quæ omni geſtu moderatior, omni verſu aptior eſſe debet, vt in ſyllaba te peccare dices? poëtam nō audio in nugis: in vitæ ſocietate audiā ciuem, digitis peccata dimetientē ſua? quæ ſi viſa ſint breuiora, leuiora q poſſunt videri? cum, quidqd peccatur, pertubatione peccetur rōnis, atq; ordinis; perturbata aūt rōne ſemel, & ordine, nihil poſſit addi, quo magis peccari poſſe videatur.

PARVA, inqs, res eſt &c.) Gręcus titulus eſt, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, tertium eſt Paradoxum, in quo paria eſſe peccata oſtēdere conatur Cic. ex Stoicoꝝ ſn̄ia. hoc n. ipſi exiſtimabant, & ſic argumentabātur. Si veꝝ vero maius non eſt, nec falſum falſo maius eſſe, ita nec fraus fraude, nec peccato peccatum. nam, & q centum ſtadijs abeſt à Canopo, & qui vno, æque in Canopo non ſunt, ita qui minus peccat, & qui amplius æque in recto opere nō ſunt. Erant enim exempli gratia, Athenis in templo Palladis ſtatuæ duæ, aurea altera, altera vero plumbea. Duo fures ingreſſi diripiunt alter auream, alter plumbeam, cōprehenduntur, & ad Areopagitas deducuntur. At ſunt Draco, & Solon legum latores. Indicant pari pœna puniendos, quod æquale pc̄tm̄, & idem vterque furatus erat ſtatuam. ſ. Palladis, licet non ex eadem materia, hic non res conſideratur, ſed cauſa, & furis ſius, atque intentio. Ex quo ſcire oportet dupliciter conſiderari peccatum, ab intentione, & a re, quātum ad cauſam attinet. quod Cicero docet euidentiſſime, idem pc̄tm̄ eſt obulum furari, quod aureos centum. In oratione iā pro Muræna, hanc Stoicoꝝ opinionem cōtra Catonem diſputans irridet Cicero. [Parua, inquit, &c.) Propoſitio eſt quam probaturus eſt, aliquid aūt ſuppleas oportet Zeno uel Stoicus. [Ne.n. peccata &c.) Ratio eſt, qm̄ peccata non rerum euentu, hoc eſt eo quod hoies effecerint, (Sed vitijs hoium) Hoc eſt animo & intentione, Stoici non conſiderabant quid factū eſſet, ſed quo animo factum eſſet. (Metienda) Expendenda, menſuranda. (In quo) Res in qua quiſpiam peccat. (Aliud alio maius) Plus furatur qui ſubripit viginti, quam qui ſobripit decem. eſt aūt confirmatio rationis. (Peccatum) Q̄o ſit vnum paulo poſt oſtenſurus eſt. (Quoquo verteris) Aut ad maius, aut ad minus. [An auri nauem) Ponit exemplum, vt res facilius ab imperitis percipiatur. Et tata inquit peccat, quantum ad eius attinet inſcitiam, guberna tor qui auro onuſtam nauim euertit, quam q onuſtam paleis ſinit mergi, res quidem eſt diuerſa quæ perditur, ſed eodem occidit inſcitiæ vitio. quia nauem regere neſciunt. [Lapſa eſt) Aliud exemplum, ſi quis cum ignobili muliere communicet, tantūdem eſſet ac ſi virginem violaret, quantū attinet ad peccatum, cum peccare nihil aliud ſit quam à recto recedere, & ueluti rectitudinis terminos tranſire. Si quis vero rem expendat, differentia eſt Grauius enim lędit qui virginem violat, quam qui cum ignota coit. [Muliere ignota) Vt ancilla. [Ad pauciores) Nam quia ignota pauci doleant eam attractari. [Petulans) Laſciuus, libidinoſus [Generoſa & nobili) Et ex familia illuſtri, & nota. nam ea quo ad plures dolor pertinet, & grauius pc̄tm̄ eſt, ſi quis rem ſolam conſideret. [Peccauit vero) Vnde & Horat. ait, quid intereſt in matrona, ancilla, pecces ne togata? quaſi aūt diffinit quid ſit peccare cum dicit eſſe tanq̃ tranſire lineas, hoc eſt virtutis, & rectitudinis metas, & propoſitos terminos egredi, ſicuti & delinquere. vt Feſto placet, & prætermittere quod non oportet præteriri. Linea eſt quantitas longa ſine latitudine, & ꝓfunditate, cuius extrema duo ſunt puncta, ſic rōnabiliter aūt comparari virtuti pōt, quæ recta, & æquabilis. hanc virtutis lineam qui vno ſemipede præterijt, non aliter peccat, quam is qui decem pedibus ꝑterat. Nam quantum vis minimum egrediaris, ab ea diſcedis. (Quā longe) Siue paꝝ, ſiue multum, nihil refert. pc̄tm̄ eſt in reliquendo. Exempli cauſa, edicat Senatus ne quis portam ciuitatis egrediatur, quod ſi egreſſus quiſpiā fuerit caul habeat. tres egrediuntur, hic tribus paſſibus, ille mille, tertius decem millibꝰ oēs caules hn̄t, & eadem pœna exilij digni iudicantur, qm̄ contra Senatus edictum fecerunt. [Ad augendam, &c.) Qm̄ in tranſeundo metas pc̄tm̄ eſt, non in quantitate exceſſus, aut qualitate res. [Peccare certe, &c.) Si uirtus iubet quæ faciēda ſunt, & prohibet contraria, pc̄tm̄ autem omne contra virtutem eſt, ſequitur nemini conceſſum peccare. qui ergo peccat, quia egreditur lineas uirtutis ēt ſi parum peccat, tm̄ peccare iudicatur, quantum is q multum peccat. [In hoc vno tenetur) In hoc uno quod. ſ. fecerit tenetur. i. conſiſtit, & poſitum eſt, quod. ſ. non licet, quod ſi quis eſt qui fecerit, quod non licet peccat. Quidquid illud eſt, quod fecerit. [Si arguitur) Si probatur. ſ. non licere. Id argumētatio eſt hoc modo, ſi quod non licet, neq; maius, neque minus fieri vnq̃ pōt: cum pc̄tm̄ ſit in eo, quod non licet, quod ſemper vnū, & idē eſt, & peccata quæ naſcūtur ex eo, quod nō licet paria ſint oportet, qui

FRAN. MAT.

rē habet cum ignota facit, quod non licet, non minus quā q virginē violat, vtrunq; pctm̄ ex eo naſcitur, quod non licet, paria igr̄ ſunt. [Quod ſi virtutes) ratio eſt à ſimili, ſicut virtutes pares ſunt inter ſe, ſic & vitia, quę ſunt oppoſita virtuti paria ſunt. Stoici oia bona paria eſſe putabāt, bonumq. oē ſummopere eſſe appetendū, idq. neq; augmētum ſuſcipere, nec decrementū exempli grā. tā implet offm̄ liberalis viri, q largitur aureum, cum plura largiri nō poſſit, quam q decem aureos erogat, cum poſſit, nec cōſiderabant illi bonū, vt maius vel minus eſt, ſed vt q́ſpiam ſuſcipiebat. [Pares) Quia virtus maior alia virtute nō eſt. Eſt aūt bonus ſyllogiſmus, concluſionem relinqt more oratoris, facile.n.elici pōt poſitis pmiſſis. [Nec bono, &c.) Nō recipiebant comparationis gradus Stoici, cū bonum neminem intelligerent. q non eſſet perfecte vereq. bonus. Quicūque implet offm̄ virtutis, is virtute pditus bonusq. dr̄. Cui vero qppiam defuerit bonus eſſe non pōt. Tā ergo liberalis eſt, q pauca largitur cum plura nō poſſit, quam q multa cū poſſit. [Bono viro) Iuſto. Nā ea iuſtitia boni viri nominatur, vt ait Cic. in off. Tangit aūt hic quatuor virtutes principales. [Sapiēs) Prudenti non tn̄ idem ſunt prudētia, & ſapientia. Nā prudentia eſt habitus verus cum rōne, q in his augēdis uerſatur, quæ ſunt hoi bona, & mala. Sapiētia eſt ſciētia & intellectus precioſiſſimo℞ natura. Sapiētes pleruque rebus admirabilibus, & diuinis utētes propria cōmoda ignorant. At vero prudens circa illa verſatur, in qbus cōſilium locum habebat, cū bene ꝯſulere ad eū præcipere ſpectet. [An viꝝ bonū, &c.) Exemplo oſtēdit verū eſſe quod dixit, bono meliorem fieri nō poſſe. Quia tā bonus eſt q depoſita apud ſe auri pōdo decem reddit, cū lucrari impune poſſit. Qm̄ nullus teſtis fuit cū deponerentur, quam q reddit decē millia. Hoc ex cōtrario eē℞ eſſe cognoſcitur. Quia tā peccet q nō reddit decem pōdo apud ſe depoſita, quam q decem millia. Iuſtum.n.nō intelligit, ſm̄ rei qualitatē circa quam iuſtus eſt, ſed circa aium, & intētionem iuſtitiā exercentis. [Pōdo) Gn̄is eſt neutri, & pluratiui numeri, ac μονόπτωτον. Significat aut libellam, vnū pōdo non dicimus, ſed duo tria pondo, & deinceps obſeruamus. [Aut tēperantem) Qui ſemel intemperās fuerit, ēt ſi ſe, & prius, & poſterius ſemper continuerit, dici temperās amplius non pōt, cū ſemel recti terminos egreſſus ſit. vt virgo quæ ſemel tm̄ ſe uiolari fuerit, virgo amplius appellari nō meretur. [In aliqua) Vt in virgine. [In aliqua) Vt in ancilla. [Vna virtus &c.) Probat veꝝ eſſe, qđ dixit ex deſcriptione virtutū, quæ eſt habitus animi in naturæ modum rōni conſentaneus. hæc virtus cōſiſtit in faciēdis, & nō faciendis. Nunq̄ aūt appetitui ſeruit, immo illi ſemper dn̄atur, & perpetuo cum rōne conſentit, per quam hoi prima cum Deo cognatio eſt. Cū vero Deus homini rōni dedit, & rectā rōnem dedit, quæ eſt naturalis lex, imperās nobis quæ faciēda ſunt, & prohibens cōtraria. Eſt aūt bonus ſyllogiſmus, quo vnam eſſe virtutē, & augeri, vel minui non poſſe oſtendit, hoc modo, ſi vna eſt uirtus conſentiens cum rōne, & perpetua conſtātia, nihil huic addi pōt, relinquitur ꝯcl'o, ergo neque bono uiro melior, neque forti fortior, neq; tēperato temperatior eſſe pōt. [Deum) Quidqd enim demeret, uirtutis nomē tolleretur. [Et enim) Bonū & rectū cōuertuntur, quidqd aūt rectum eſt, rectius eſſe non pōt. ut linea quæ ſi recta eſt, rectior fieri non pōt, & ſi hæc illa rectior duceret, ſequeretur illā rectam nō fuiſſe eodem modo rū rectum, & bonū ſint idem, quidqd bonum eſt, eſſe melius non pōt, qm̄ ſi bono melior eſſet, ſequeretur eum q bonus eſt, bonū non eſſet, cum bonitas augeri, aut minui nō poſſit. [Atqui, &c.) Si pares ſunt virtutes, ut dictū eſt, & q̇ ex uirtutibus opa oriunť paria ſint neceſſe eſt. Sēper.n.pars ſeqtur totum. Si aūt uenientia à uirtutibus paria ſunt, & peccata quæ ueniunt à uitijs neceſſario ſunt æqualia. [A phis) Quod probauit rōnibus, id auctoritate cōfirmat. oia.ſ. peccata paria eſſe, ut ſicut ois cædes par eſt, ita libido ois par ſit. Facit aūt quempiā ſibi occurrere, quæ differis de paritate pctōꝝ à phis ſummis Cic. q.d. admittēda ppea nō ſunt, quod incredibilia, dnt phi, cui irridens rn̄det Cic. Timebam ne peteres à me, acciperem ne hæc à lenonibus, q.d. a quibus cōmodius, & melius hæc accipere poſſum quam a phis, qui hæc ſciunt, & quotidie diſputant hn̄tibus aūr peritiam rei credendum eſt. [Socrates primus is fuit) Qui dixit pares eſſe uirtutes, & paria uitia, & ſunt aduerſarij uerba. [Bene hercle) Ciceronis rn̄ſio. [Illum) Socratem. [Doctum) Quantum ad ſciētiam. [Sapientem) Quārum ad mores, de qbus ut ſupra diximus primus diſputare incipit. [Quid baiuli,) q.d. quærendum eſt, qđ docti ſenſerint, non qđ indocti. Baiulos auctore Pōpeio dicebant antiqui, quos nūc operarios nocamus. unde adhuc o pari Baiulari dr̄, ſed nos eos Baiulos intelligimus, quos gerulos noiauit antiqtas, quod onera gerūt, Græce βασ[illegible] dn̄r, operarij uero ἐργάται, qui diuerſa exercent opera. [An quid hoies) Quam quiſq; nouit artem in hac ſe exerceat, inqt Cic. in Tuſc. quæſt. [Hac inia) Hoc Paradoxo, quod peccata oia paria ſint in ſuo gn̄e non ad diuerſa gn̄a comparata. [Nec utilior) Et quod vtilior non ſit mox oſtendit. [Quę uis) Quæ potentia. [Arcet) Prohibet. Trahitur aūt a Græco℞ magiſtratu hoc verbum, quem illi ἀρχὴν vocant. in cuius ptāte eſt, vel cogere, vel prohibere. [Diſcrimen) Drīam. vt idem ſit paruum pctm̄, & magnum rōne, quam ſupra diximus. qui.n.hoc intelligit, & credit, is, ab oi abſtinet peccato. quod ſi perſuaſum fuerit pctm̄ aliud alio magis eſſe, à maioribus tn̄ fortaſſe abſtinebunt non nulli, minora licentius quotidie perpetrabunt. qđ non facient ſi hāc admiſerint ppoſitionem æqualia.ſ. eſſe peccata. [Si priuatis, &c.) Multi abſtinent ab iniuria magiſtratibus inferenda, iidem vero priuatos paſſim lædūt, quod illud grauius, hoc leuius credunt pctm̄. Sed cum intelligent paria eſſe delicta, non minus priuatis parcent quā magiſtratibus, priuatus, & magiſtratus contraria ſunt. [Quamcunq; domū) Siue diuitis, ſiue pauperis, ſiue nobilis, ſiue ignobilis. [Nihil ne, &c.) Obiectionem contra ſe format. dicere.n. potuiſſet q́ſpiam. ergo ſnia tua tantundem eſt patrem, at ſeruum occidere, non eſt tantundem, vt inqt, qm̄ accidit, vt & parentem occidere ſine ſcelere liceat, & ſeruum nō liceat. [Nuda) Iſta eſt Ciceronis rn̄ſio, qui dicit æquale eſſe pctm̄ prem, ac ſeruum occidere, ſi eadē cauſa vterq; occiditur per iram. Nuda ergo non adiecta cauſa, q̇ efficere pōt, vt patrem necare ſcelus non ſit, ſeruum vero occidere ſcelus. [Patrē vita, &c.) Si inqt Cic. occidere prem nulla adiecta cauſa ſcelus eſt, dic mihi, ſcelus ne fuit Saguntinis parentes occidere, ne in ſeruitute viuerent? q.d. ſcelus non fuit, neq; ſunt parricidæ noiandi. Cauſa.n. qua impulſi ſunt honeſta fuit. ſatius.n. mori eſt quam libertatē amittere, & turpiter viuere. [Saguntini) Hiſpaniæ ciuitas eſt Saguntus a Zacinthijs ꝯdita eſt, ad Hiberi amnis exitū ſita, quam Annibal cōtra fœdera Populi R. diruens ſecundi belli Punici ſuſcitauit incendiū. Nouem aut menſibus feſſi Saguntini fame, machinis, ferro, verſa denīq; in rabiem fide immanem in foro excitarunt rogū, cum deſuper ſe ſuoſq. cum oibus opibus ferro, & igni conſumpſerunt. ſcribit hanc Hiſt. Liu. lib. 21. ab vrbe condita. [Parricidæ fuerunt) q.d. minime fuerunt parricidæ, ergo &c. Sicut & Saguntini ſine ſcelere vitam parentibus ademerunt, ne fidem datam Romanis fallerent, & illi in ſeruitute viuerent. [Cauſa igitur) Peccata inquit cauſa diſtinguit non natura. Idem.n. ſunt natura peccata eiuſdem gn̄is cauſa ſeparantur, qm̄ non eſt ſcelus patrem occidere, ſi iuſta cauſa eſt, & ſcelus eſt occidere ſi iniuſta cauſa eſt. Saguntinis non fuit ſcelus parentes occidere. Cauſa n. qua moti ſunt iuſta extitit .ſ. ne in ſeruitute illi viuerent. Vr̄ aūt Cic. velle facta non euentu, ſed voluntate metienda eſſe. Quod Demoſthenes in Philippicis confirmat, & Ouidius non minus eleganter in Heroidibus, ubi ait, Exitus acta pbat, &c. [Quæ) Cauſa. [Vltro) Nō accerſita à nobis. multi.n. vltro cauſas maleficii quærere ſolēt, ne uideanť ſponte peccaſſe, qđ Seneca ait, Vt facta cernantur, alius non uideatur. Vel ultro, hoc eſt cauſa rōcinatiua non impulſiua. Eſt .n. ratiocinatiua cauſa cū diligens, & conſiderata faciendi aliquid, & non faciendi cogitatio præcedit. Impulſiua uero quæ ſine cogitatione per quandā affectionem animi facere aliqd hortatur, ut amor, iracundia. [Propenſius) Prōptius, facilius. [Si utroq;, &c.) Si pater, & ſeruus eadem cauſa necantur, ut ita par, ſcelus dr̄ eſſe, quantum ad cauſam ſpectat, & quemadmodum pater, ut dictum eſt, ſine ſcelere occidi pōt. Sic, & ſeruus ſine ſcelere necari poteſt, ut ſi qs ſeruum occidat conſciū coniurationis i tyrannum, ne eam detegat, ſi detecturum forte timeretur. Satius eſt.n, unum perire quam multos, quos tyrannus occideret coniuratione intellecta. [Illud tū intereſt) inter cædem patris, & ſerui, q̇ ex eadem cauſa pfecta ſit, multum differt, non quantum attinet ad cauſam, ſed quantum ad euentū ſpectat, ut oſtendit. [Semel peccatur) Vna .n. duntaxat perſona necatur. [Iniuria) Iniuſte, & aduerbiū eſt. [Multa) Quatuor ipſe dicit peccata. [Qui pcreauit) Filius nō debet illud patri eripere, quod ab eo ipſe accipit, uidelicet uitā. [Qui erudiuit) erudire pater filios dr̄, ſiue ipſe laborme erudiendi ſuſtineat, ſiue impenſam, & alij curam mandet, eaq. in re diligens ſit. Cato Cenſorinus filium ſuum ipſe erudiuit. Philippus Alexandrum filium ab Ariſtotele Phorum principe erudiri noluit. Quantum uero iis, à quibus eruditi fuerimus obligati eſſe debeamus Alexander docuit, qui dicere ſolebat ſe non minus Ariſtotelem amare, quam patrē, quod ab hoc uiuendi, ab illo bene uiuendi rōnem, & cauſam aſſecutus eſſet. [Pœna maiore) apud ueteres grauiores pœnę parricidis propoſitæ erant quam ceteris homicidis. lege Pōpeia, parricidæ nō gladio, neq; igni, neq; ullis ſolēni alij pœnæ ſubiiciebantur, ſed inſuti culeo, cum cane, gallo gallinaceo, & uipera, ac ſimia in

vicinum mare,vel fluuium proijciebãtur,vt oium elementoꝝ vſu
viui carere inciperent,& ipſi cœlum ſuperſtitibus,terra mortuis
auferretur,at vero homicidas lex Cornelia vltore ferro tñ pro-
ſeqtur. (Sed nos) Licet plus peccare videatur,q patrem occidit,
quam q ſeruum,ẽt ſi eadem cauſa ſit peccari,nos tñ inquit, non
pœnã delictis propoſitã intueri par eſt . Sed quantum cuique li-
ceat,nemini licet occipere . Si hoc ita eſt nulla cædes alia maior
eſt,& quicunq; occidit tantũdem peccat.Quia legem honeſtatis
trãſgreditur,quantũcunque tranſgrediatur,vt ſupra eſt oſtẽſum.
(Quidqd non oportet) Non cõuenit facere quod nõ neceſſe eſt
facere,multi cũ faciant quod oportet,non peccant, vt ſi qs ne fa
me moriatur triticũ illi furetur, qui abundat, & quantũ ſatis eſt
ad depellendam famẽ , idem facere non indigenti minime licet.
oportet ergo facere cũ neceſſe eſt,licet cum poſſumus quidẽ fa-
cere,ſi volumus.(Etiã ne in minimis rebus) Verba ſunt aduerſa-
rij quærentis nũ idem intelligitur.ſ.ſcelus eſſe,quidqd non opor
tet, & nefas putandum quidquid non licet ẽt in minimis rebus.
(Etiam) Eſt rñſio Ciceronis,dicentis idẽ intelligi ẽt in minimis.
(Si quidem reꝝ modum) Ratio eſt cur idẽ intelligatur,& in ma-
ximis,& in minimis rebus. Qm̃ cum peccauimus afferre modum
peccatis nõ poſſumus,vt ea corrigamus. Nam quæ facta ſunt re-
prehẽdi pñt. At vero aium tenere poſſumus,& frenare anteq̃ pec
cemus.ergo imaginari,& concipere aio non poſſumus,quẽadmo
dum modu rebus afferamus . hoc eſt quo pacto res cõſtituamus ,
& corrigamus,vel certe hoc ait, quia ſunt multi qui ſciunt aium
ſuũ perturbatione aliqua inuadi,& occupari , ac nullum deinde
in rebus modum ſeruare pñt. (Aioꝝ modum) Vt nunq̃ iraſcant,
nunq̃ alia perturbatione occupentur. (Hiſtrio,&c.) Si hiſtrio,in
quit,dũ alicuius perſonam,& vocem exprimit,vel in geſtu,vel in
ꝓnunciãdo,vel paulum errauerit,aut ab oibus deridetur, aut eij
citur.quãto minus qui errauerit in vita, & ẽt in minimis rebus
peccauerit ferendus eſt Hiſtrio dictus quod primũ ex Hiſtria ve-
nerit,vel quod is,q è Tuſcia miſſus eſt,Hiſtrio appellaretur. Lu-
dionem veteres dixerunt,μῖμον ἀπὸ τῆς μιμήσεως,hoc eſt ab imitãdo
Græci vocant. (Extra numeꝝ) Hoc eſt ordinem,vel legẽ ſibi im-
poſitã, atque perfectionem quam ſeruare ei cõuenit numerus.n.
pro perfectione rei accipitur,& aliqd ſuis numeris conſtare dr̃.ſ.
perfectum abſolutumq; eſſe. (Lõgior,aut breuior) Barbariſmũ
fecerit,& ex breui lõgam,contraq. ex longa breuem pronũcian
do reddiderit. Exibilatur,deridetur. Id.n.exibilo ſignificat tranſi
tiue poſitũ. Intranſitiue vero ſibilum facio . (Vt in ſyllaba,) q.d.
non debes dicere ſi in re parua peccaueris tuũ paruifaciendũ eſſe
pctm̃,vt Hiſtrionis . Si forte in ſyllaba ꝓnuncianda aberrauerit .
(Poetã non audio,&c.) Argm̃ eſt à maiori ad minus. Si poetã fer
re nõ poſſum errantem in Poematibus ſuis,& fabuloſis rebus, q̃
nugæ ſunt,& fere nullius ponderis,multo minus ciuem feram in
cõtione vitæ peccantem. (Digitis dimetientem) Expendentem,&
cõnumerantem digitis,vt fieri ſolet,ſua peccata hoc modo.ſemel
vitium intuli Pamphilæ,ſemel illum verberaui, illud grauius eſt,
hoc leuius hoc.n.facere ſolemus,vt in digitis peccata nr̃a connu
meremus,& ponderemus. (Breuiora,&c.) Verba retinuit ſimili
tudinis,de poeta.n.locutus eſt,qui longioribus, aut breuioribus
peccat ſyllabis . (Cum quidquid) Non eſt dr̃ia in peccatis cum
ex eodem, quaſi fonte oia manant, videlicet ex perturbatione.
Quæ ſm̃ Zenonem eſt irrationalis ad præter naturam animi mo
tus,ſiue appetitio abundans . cuius genera ſunt Dolor , Metus ,
Cõcupiſcentia,Voluptas, ſub ſingulis aũt generibus multæ ſunt
ſpecies. Quoties ratio perturbatur,& ab aliquo affectu vincitur,
peccat homo,& tranſgreditur lineas honeſtatis. Eſt aũt optima
concluſio. Quoties aliquid peccatur, perturbatione rõnis pecca
tum pctm̃ autem quod proficiſcitur à perturbatione rõnis æqua
le eſt.vera eſt ergo propoſito,paruam eſſe,ut magnam culpam .

OMNI BONI.

PArua,inqt,res eſt,atq; magna culpa,) Hęc ꝓpoſitio Stoica,
quod æqualia ſunt peccata,vt idem dicit titulus Græce ὅτι
ἴσα τὰ ἁμαρτήματα,q æqualia peccata.quod aũt ſit veꝝ pro-
batur per ſimilitudines, & pleraque rõnes à Cic. hoc modo, qđ
exẽplum in principio ſumendum eſt Athenis tp̃e Areopagitaꝝ
quidã ſtatuam plumbeam,& alter aureã Mineruæ eripuit hi am-
bo ad Draconẽ legum latorem deducti ſunt , quos Draco morti
tradẽdos eſſe iudicauit. (Nec.n.peccata reꝝ euentu ſed vitijs ho
minũ metienda ſunt) Nã Stoici hanc ſniam Draconis oſtenden
tis ad exteriores euẽtus non ꝯſiderant,ſed mẽtem, & vitiũ peccã
tis accuſant,& à qbus pctõribus. (In quo peccatur) Maius eſt oc
cidere patrẽ quam gallũ,ſed quantũ ad mentẽ ſceleratã idẽ eſt, ſi
ne occidas hoiem,ſiue beluam. (In re aliquantum) Quantum ad
amiſſionem rei,magna eſt dr̃ia inter auꝝ,& paleas. (Inſcitia) Ad
ignorantiã gubernationis idem eſt,illius.n.æqualem eſſe ignorã
tiam non iudicare qr,q fregit nauem auream, & illius qui fre git
nauem paleã emerit. (Dolor ad pa.) ſi ſtuprat ancilla hoc ſtuprũ
ad pauciores ptinet,quam ſi ſtupraretur gnoſa mulier quantum
ad ſtuprum idem,ſed ſi referre volumus ad actionem ſceleris dr̃ia
eſt. (Petulans) Appellatur qui ſm̃ appetitum viuit, vel à peto di-
ctum. (Tanq̃ tranſilire lineas) Per lineam rectam virtutem intel
ligimus,quæ ſtat ſic,ſi qs aũt tranſit lineam per vnum digitũ æque
peccat,vt ille,q per vnam tranſiuit palmam,quamprimum.n.a vir
tute receſſiſti,non amplius aliqd illius rectitudinis uirtuoſæ reti
nes. (Ad augendã) Tranſeundi culpam,hoc modo , ſi quærat qs à
duobus bis ter quantum faciunt , rñdeat unus octo , alter dicat
bis ter faciunt ſeptẽ æquali numero ambo peccauerint,quod Par
meno dicat faciũt ſeptem,& Soſias octo,Parmeno fuit ꝓpior ue
ritati quam Soſias,ſed tñ ambo ignorantes ſunt.non.n. aiaduerti
qs dixerit ſeptem,uel octo,ſed amboꝝ ignorantiam fuiſſe dico .
Peccare certe licet nemini, alia rõ principis mandato edictũ ſit,
ne aliqs triticum de ſuo principatu aſportare audeat , repertũtur
vnus tres modios,alter vero duos ſacculos tritici aſportauit, qui
æque peccauit,ac ille q centũ modios. (In hoc tenetur) Hoc ſolo
obligatur,qđ ſi non licuit aſportare triticũ,& hoc licere nõ põt.
minui,nec augeri,q̃uis modus peccandi augeatur , & minuatur.
Quãti id eo peccandi.ſ.hoc licere ſolum admittitur. (Si nõ licuit)
non aſportare triticũ licuit,& hoc ſemper vnum,& idem erit,quia
ex re peccata quæ ex illo licere naſcuntur ęqualia ſunt,quantum
ad illud nõ licere. (Qđ ſi virtutes) Virtutes inter ſe ſunt pares,vt ſi
dono alicui pecunias,alteri triticum, hæ oẽs virtutes ſunt æqua-
les. (Atq virtutes inter ſe pares exiſtũt) Quod tãta eſt liberalitas
in donãdo tibi triticum,quãta eſt in largiẽdo pecunias, ergo poſ
ſeſſiua cõparari non pñt, qm̃ ſi vnus eſt iuſtus , integer eſſe debet
iuſtus,& eſſe non põt iuſtior,q a ſequeretur quod iuſtus non hr̃et
iuſtitiam,diximus.n.quod cũ deſcendit à linea virtutis ſceleratus
eſt . Ordo aũt qui facillime percipi põt,pares eſſe virtutes . (Nec
bono meliorem) Aliquo modo cõparatiua apud Stoicos non re-
periuntur. Bonus,vt ẽt dicit Cic.in lib.off.pro iuſto capitur. (Nec
tẽperante) Tangit quatuor pares virtutes. (An viꝝ bonum) Si qs
.n.depoſitũ triginta aureoꝝ acceperit,& illud poſtea integrũ red
diderit,poſtea decem pondo auri penes ſe depoſitũ ſuſcepit in re-
ſtitutione duos tenear aureos iuſtus non appellatur homo , qm̃
totũ depoſitum integrum nõ reſtituit. (Non idẽ effecerit) q a for
te temperatur vocabulũ,ſi virgo ꝑdidit virginitatem,cum multis
annis ꝯtinens fuerit,nõ amplius nomẽ virginitatis retinet. (Vna
virtus ꝯſentiẽs) Virtus.n.ſe ſp ſibi ꝯſiſtit,hoc eſt nunq̃ aſſentit vi-
tio neq; alteri,ſed ſp ſibi ꝯſentit cum rõne,atq; ꝯſtans eſt. (Perpe
tua) Aut quãuis aliqs tpe ſteterit caſtus,poſtea in aliqua peccet li
bidine,nõ dr̃ temperat⁹, qm̃ caſtus non eſt. (Nihil addi põt) Ergo
comparatiua non ſunt,& ſicut aliquid addi non põt,ſic ẽt aliquid
non diminui,qm̃ ſi à uirtute deſiſtit,deſinit eſſe bonus hoc modo
ad liberalitatem quam oportet . Sunt aũt duo,qui pane indigẽt,
famelicus vnus,alter vero non,ſi illi , q non eſt famelicus panem
do,nõ appellor liberalis. Nam q̃uis dederim cui oportet indigẽ-
ti,& quantum oportet . non aũt dedi qñ oportebat,deſino ab il-
la,& illiberalitate & virtute. (Nihil recto rectius) ſi .n. aliqua li-
nea ſit quæ non minus recta ſit.ſed alia rectior, illa deſinit eſſe re
cta,qm̃ aliq̃ habet in ſe iniquitatem, quia linea recta alia rectior
fieri non põt,quia prior recta non eſſet . ſic ẽt aliquis melior non
reperitur bono.ſequeretur aũt,qđ ille qui bonus dr̃ ab aliqua bo
nitate deſiſteret,ergo bonus non eſſet,igitur melior aliquis bo-
no eſſe non põt,quia virtutes pares ſunt,ergo facta quæ profici-
ſcuntur ab ipſis debẽt eſſe paria,& vitia quæ ſiunt ꝯtra virtutes pa
ria neceſſe eſt vt ſint,& eſt concluſio. (A pħis inquit) Probat per
auctoritatem philoſophoꝝ,quod peccata ſunt paria intelligam⁹
.n.eſſe paria ad ſimilitudinem peccatorum , hoc eſt cædes ois æ-
qualis eſt,ſic ois libido æqualis eſt. (Inqr) aduerſarius hæc ſumit
à philoſophis pręcepta. (Ne à lenonibus) Cõputat hoc dictũ ac
ſi dicat,hoc.n.volo,vt dicat. (Socrates diſp.) iſto modo,verba ſunt
aduerſarij quẽ ſic Cic.introducit,vt auditorib⁹ oſtendat hanc rõ-
nem non fuiſſe ſumptam niſi à doctiſſimo viro. (Doctũ) Ad ſentẽ
tiam. (Sapientem) Oĩ uirtute præditum,qui Græce σοφὸς dr̃. (An
quid hoies doctiſſimi) q.d. vnuſquiſq; ſuæ artis diſputator eſt opti
mus. (Non modo vereor) Hæc ſnia non ſolum vera,ſed ẽt vtilis ,
quod vtile hoibus,vt parua ſana ſcelera , & magna eſſe exiſtima-
ret. (Si priuatis) Ac ſi in magiſtratibus manus inferant,ſi quis du-
bitauit eſſe in hoie nullum diſcrimen in verberando hoiem pri-
uatum,& ſe magnopere à peccatis abſtinet,magiſtratus aũt eſt of
ficiũ,quod appellatur Græce ἀρχή,& perſonã gerentem offm̃ quã
Gręci vocãt ἄρχοντα,eãdẽ eſſe labẽ,ſiue matrona nobiliſſima,ſiue
ancilla feceris ſtuprum oinõ erit æqualis libido. (Nihil ne igẽ)

diſtin

diſtinguit,quod aliqñ ſit honeſtum extinguere patrem, & hoc ſine ſcelere poſſe fieri,& aliqñ ſcelus eſt necare ſeruū.[Nuda iſta) Riſum,quod ſit iuſte occidere patrē & ſeruum,ſi.n.occidit ſeruū p furiam,& patrem æquale pctm̄ eſt,quantum ad necem,inqt igitur nuda ſunt iſta interrogata, quæ facile nō iudicare pñt verum ſunt parua,niſi diſtinguam qño hæc cædes fieri pōt. [Patrem priuare vita ſcelus p ſe) Bene dicit, quod aliqñ licet occidere patrē ſine pctō.[Saguntini)Populi Hiſpaniæ videntes ſe vēturos in manus barbaroꝝ,& Carthaginenſium,quoꝝ tunc imperator Annibal erat piram grandē in foro inſtruebant,vbi ſe morti tradebāt, ſeniores vero filios ſuos explurabāt,vt eos vita priuarent.Sagūtini vero ſine culpa patres occiderunt, hoc aōt ſm Gentilcom ſidem licebat,quod minime Chriſtianis licitū eſt.[Parricidæ fuere)Interrogatiue.[Sine iniuria non pōt)Aliqñ accidit,quod ſeruus occidi non pōt niſi cum ſcelere,vt per furiam ſeruum necare nefas eſt.[Cauſa igitur nō natura diſtinguit ſcelus)Quia occidere patrē,& ſeruum per furiam idem eſt,ſed ipſa cauſa diſtinguit, quod aliqñ licet occidere patrem ſine ſcelere,ſic ēt ſeruum,& aliqū ſeruus non pōt necari niſi culpa cōmiſſa,vt demonſtrauimus, quo facto,qa ſponte ſua accidit,tu inclinaris illud facere; poſſumus.ſ.morti patrē tradere,vt fecere ſuperius nominati Sagūtini, q ſuos necauerunt patres ſcelere pp cauſam ſeruitutis futuræ in manus hoſtium.[Si in vtroq; cauſa cōiuncta) Si vero necatur pater,& ſeruus,eadē de cauſa vel per indignationem,tunc illud par dr̄ eſſe ſcelus,notando tñ, quod quemadmodum interuenit occidendo patrem ſine ſcelere,ſic ēt contingit poſſe perire ſeruū peccato non cōmiſſo. quidam amore libertatis tyrāno parabat inſidias,cuius cōſilij ſeruus conſcius erat,tyrannus intelligēs hoc totis viribus inquirebat, ille aūt ne ſua conſpiratio gr̄a libertatis contracta in publicum deduceretur ſeruū mori fecit, quæ occiſio ſm moralem opinionem delicto caruit.[Illud) Inquantū ad occiſionem ſerui,& patris nihil intereſt, ſed ad perſonam in qua eſt dña,in ſeruo.n.vna ſola moritur pſona, ſed in patre quatuor necantur perſonæ.ſ.creator,alūnus,præceptor,& honorator.[Ia qui erudiuit)Cato Cenſorius voluit ſuos docere filios,quo maiorem erga ipm̄ amorē gererent,ſolebant.n.Alexander Magnus dicere.quod nō minus Ariſt.præceptorem,quā Philippum patrē diligeret.[Multitudinē pctōꝝ)Multa peccata cōmittuntur in pſona paterna,quæ in ſeruo fieri non pñt. [Eaq. maiore) Antiqui maiore ſupplicio parricidas afficiebant,quā alios homicidas,qđ parricida in aculeo,vna cū ſimia,& ſerpente proijciebantur in pōtum.[Sed nos)Non.n.ſpecto pœnā,quæ datur peccantibus,quis enim ignorat,quod maior attribuitur pœna parricidæ,quam homicidæ? ſed cædis nomē,quam animaduertere ſoleo,quod quātū cuique animaduertere debemus, quantū cuique ſit eſt nemini licitū occidere,ratio,quiſqs ſiue magnus,ſiue paruus necatus idē erit,qm̄ ſit contra licitū,non ſpecto pœnā,qua pctōres afficiūtur. (Quidqd non oportet ſcelus eſſe) dñt inter ſe licere oportere: minus eſt.n.oportere quā licere hoc modo ſi qs furatur triticum indigētia,hoc dr̄ non oportere,nō ſane oportet, licebat tñ furari,vt viueret. Lacedæmonij dicebāt liberos depredari, vt callidiores efficerentur. [Quidqd non licet) Si ſit aliqd contra licitū nefas eſt.i.cōmittitur contra legem diuinā hoc modo Chriſtianoꝝ lux eſt,vt nullus occidatur, accidit vt ſeruā, vel minimam perſonā interficiat,idē nefas eſt,ac ſi principem occidiſſet. [Ne in minimis rebus) Verba ſunt ēt Cic. confirmantis, quod ēt in minimis rebus nefas cōmittitur,ſicut in magnis,vt dictū eſt de ſeruo, & principe.[Siquidē modum reꝝ)Reddit rōnem, ſit idem nefas in minimis rebus,ſicut in maximis,qñ non poſſumus fingere mē ſuram reꝝ,in quibus peccamus ſi ſeruum, & vnō principem occidiſſem aio meo fingere non poſſem,utrum illoꝝ dederit maiorē mortem,ſicut ſi occiderem ſeruum,& regem, eos amplius in uitā reuocare non poſſim,at bene furiam,& motū animi mei tenere poſſum,hoc vero nō ferte minus inepta uidebitur ratio, quod qa à nobis perempti nō amplius fingi pñt,& formari pñt, vt uiuant,ſed bene qm̄ eos occidimus,& qua furia interfecti ſunt memoria tenere poterimus,ergo animi furor reſpuēdus eſt, hiſtrio q ſolet imitari verba recitantis,ſi in geſtibus paulolum errauerit in faciendo geſtū, aut in pronunciando vnā ſyllabam breuē pro lōga,continue deridetur a ſcena, quāto magis hoies in vita peccāt,& in minimis expellēdo, Hiſtriones appellati ab hiſtrio Tuſco,q dñr ēt ludiones,quos Greci vocāt μίμους.[Mouit)Extra numeꝝ faciēdi geſtus.[Exſibilatur)Cū ſibilis expellitur.[Explodit) Depellit.[In vita)Adaptat ſimilitudinē. [Omni verſu aptior).i. quacūq; in re debes eſſe moderatior in uita,quā in ſyllabis,vt in ſyllaba ſi peccaueris nō debes paruifacere,vt dicas peccaui ridendo,vidēdo,tanq̄ peccaſſe i minima ſyllaba. [Poetā nō a.) ſictiōis malam congruitatem nō audit,quanto minus in vita ſociali, qui menſurāt peccata ſua digitis,ac ſi ſcanderent verſu,dicendo. Ego ſolum cum Ancilla ſtuprum feci,paruū eſt hoc ſcelus,& memorāt quod peccata facta ſunt,quæ grauia,& quæ leuia, aut inter ſe mc riti ſolent perturbationem reis cum peccatur, aliqua rō probatur,quæ eſt malorum,& bonorum diſcretio.[Rōne) Quia efficit homo.[Ordine)Qui facit hoiem differre à belluis.[Nihil poſſit addi) Hæc eſt formoſa concluſio, quod peccator aliquis peccat cum perturbatione rōnis, & ordinis. Illud aūt peccatum quod perficitur à perturbatione rationis æquale eſt,qm̄ quidquid perturbata mente efficitur par eſt ſcelus, cum ſcelus aliquod fieri non poteſt,niſi cum perturbatione rationis,ut dictum eſt.

P Arua,inqs,&c.)Paradoxū ſic ꝓponit ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα .i.quod æqualia peccata. Nam ὅτι dr̄ quod,ἴσα.i.æqualia, τὰ eſt articulus,ἁμαρτήματα.i.peccata ſubaudi ſunt.quod Paradoxum eſt ex Stoicorum diſciplina profectū,Horat.in 1.Serm. recte improbat,dicens.Queis paria eſſe fere placuit peccata laborant,Cum ventum ad verum eſt. neque ſatis firma ſunt auctoris ad ipſius probationem argumenta. Quocirca nos credimus, vt hic peccatoꝝ,ita apud inferos ſuppliciorꝝ gradus,vt qui deliquit grauius,grauioribꝫ illis ſubiaceat pœnis. Veꝝ ordo eſt.vt q ſtuprū ancillæ, aut pauperculæ intulerit dicat Parua inqt.ſ.qſpiā eſt res .ſ.ancillæ virtū offerre,aut plumbeā ſtatuam furari. Atq;, vel atq .i.nihilominus culpa eſt magna. Neq; .n. peccata ſunt metuenda euentu reꝝ,ſed vitijs hoīum,quod veriſſimum eſt. Vnde q corruptæ vitiū obtulerit p vim,& integrū putarit ſtupratoris incorruptæ crimē hēt.vnde Iuuen.Intra ſe tacitū qui cōſpicit vllū, facti crimē habet.Id in quo pecar̄.i.obiectū,aut res circa quā verſatur pctm̄ pōt eſſe aliud maius,aliud minus alio, & id quoque uerum eſt.Quidem certe illud ipſum peccare quoquo.i.quocunq; verte is te eſt unū.i.vniforme,&æquale,id aūt inficias.itē ſi aius fuerit diſpar.Nam qui cum ſoluta peccat,non peccaturus ſi coniugem norit minus peccat,quā qui coniugē,&q rem nō ſacram de non ſacro furatur nō furaturus eā, ſi aut ſacra eſſet, aut in loco ſacro minus peccat ſacrilego,& ita in cōſimilibus. Vnde in exēplo adducto ab auctore ſi par eſt negligētia par videri poſſet culpa,niſi qđ maior cura rei maior debeat. Dic ergo an gubernator euertat nauē auri.i.refertā auro,an paleæ.i.oppletā palea itereſt.i.diſcrimē eſt aliquātū in re.ſ.effuſa.Sed ſup.nihil itereſt inſcitia gubernatoris,libido ipſius ſ.gubernatoris,aut alterius eſt lapſa.i.euacuata, aut expleta i muliere ignota. Dolor ptinet ad pauciores quam ſi fuiſſet petulās.i.laſciue īpetuoſus i aliqua virgine gnoſa ac nobili. Vero p ſed,ipſe nihilominus peccauit,qđ veꝝ eſſet ſi aius idē illi eſſet,ut ſi ignobilē ſtuprās ēt nobiliſſimā quamq. (ſi uoti cōpos eſſet)ſtuprare uelit,cū oi iniuria,aio qdē tantūdē peccat, nōre,ac ſi qa paucis iniuriā inferre ignotā corrūpit,nō corrupturus nobilē,ne pluribus iniurius ſiat,minus peccat,& re,& aio, q̄q̄ in nobili corrupta,aut cōſentiēte,minus poſſet eſſe peccari, quā in ignota uirgine,& refragrāte. Peccauit,inqt nihilominus,quidem certe ſi peccare eſt tanq̄ tranſilire lineas,qa utrobiq. tranſiliuit. Quod.i.trāſilire lineas cū feceris,culpa eſt cōmiſſa? q.d.ut primū trāſgreſſus es.Et nihil ptinet ad augendā culpā tranſeundi,quē.i. quātū longe ꝑgrediare cū trāſieris ſemel, qa certe nemini licet peccare,qđ qdē ueriſſimū,ſed nō ꝓbat intentū unde nō ꝓcedit qđ infert. Aūt pro ſed,id qđ non licet tenetur hoc uno ſi arguitur nō licere, ſiqdē id .ſ. licere nec poteſt unq̄ fieri, nec maius,nec id ueꝝ non eſt,qa minus licet,habet religioſa coitus cum libero ab oī uoto,& ita illa grauius quam hic peccet,qm̄ (inquit) pctm̄ eſt in eo ſi non licuit,quod.ſ.non licuiſſe eſt ſemper unum,& idem, hoc,ut dixi uerum non eſt & ideo oportet ut ſup.ea peccata,quę naſcuntur ea eo.ſ non licuiſſe ſint æqualia. Bona eſt ſequela, ſed aſſumptū improbandū,ſi.n.æqualiter non liceret, æqualiter trāſgrediens,æqualiter peccaret ſed pōt fieri, ut inæqualiter nō liceret,& quod æqualiter non licet inæqualiter ſiat, qa diuerſo aio, & diuerſis incitamentis. Vnde ſenex iā frigidus per prouocatam libidinē cum eadem,cum qua iuuenis ardens grauius peccat.Qđ ſi uirtutes ſunt pares inter ſe,neceſſe eſt uitia ēt eſſe paria. conſequentia rurſus bona,quia oppoſitoꝝ eadem eſt diſciplina, ſed pſuppoſitum minus veꝝ,& ꝓbatio eius inualida,cum addit. Atqui .i.ſed certe pōt perſpici.i pfecte uideri facillime uirtutes eſſe pares,nec meliorē eſſe uiro bono.i.quam ſit is qui uir bonus eſt dicent.quod non eſt dicendum niſi Stoice dicamus neminē eſſe uirum bonum,niſi oēs numeros habeat bonitatis.qualem Sto.neminem reperiet, nos tm̄ unum ſaluatorem nr̄m, quia, non eſt q faciat bonum non eſt uſque ad unū. Et unus eſt bonus Deus noſter. Sed eſto nemo ſit bonus pter Deum,id nihil faciat ad inſtitutum,eo autē modo quo homines dñr boni,eſt alius alio melior,

ASCEN.

& ita virtutes non ſunt pares, alioquin hmõi adiectiua non reciperent cõparationem. Et reuera multæ ſunt, quæ ſi proprie accipiantur augeri non poſſint, & tñ in proprietate comparationem hñt, vt iuſtus ſit is, cui penitus deſit, aut ſuperſit ad iuſtitiã, ſed ad ordinem, & põt perſpici nec temperantiorem eſſe temperaote .i. eo q vere eſt temperans. Qu a ſm Stoi. ſi in aliquo minus temperans fuerit nõ ſit dicendus temperans, ſi in illo non temperãs, ergo temperatiſſimus nec fortiorem forti, nec ſapientiorẽ ſapiente. Veꝝ in his dicemus, quod ſi virtute prædītus tm̃ ſit dicendus, cui numeri eiuſdem cõueniunt neminem eſſe talem, nec tñ continuo ſequi virtutes eſſe pares qa quicũque habet virtutem aliq̃ ſm oẽs numeros, is dicendus erit præditus, & bonus & ſtudioſus, quia in nullo vitioſus. aliter non hr̃et oẽs numeros, & tñ põt fieri, vt alius habeat eoſdẽ numeros magis intenſos, q melior erit dicẽdus, & ita virtutes nõ erunt pares. vnde ſicut lignum calefactum non põt non dici calidum, & tñ minus calidum eſt quã ferrũ candens, ita hñs fortitudinem in primo gradu nũ eſt non fortis, & tñ eſt non fortiſſimus. Auctor tñ nititur probare oẽs numeros bonitatis eſſe in quolibet qui merito dicendus ſit bonus, ſed non ꝑpea probat quin auctiores numeros vnus habeat, quam alius, vt u g. In cœlo nemo eſt qui quidq̃ habeat vitij, tñ nec virtutes nec virtutum ꝓmia in eodem obtinent gradu. Dicit aũt ſic. Et põt facillime perſpici, nec ſapientem eſſe ſapientem, quæ oĩa probantur ſic. An dicis virum bonum q cum poſſet lucrari ſ. deti nendo impune .i. ſine punitione & pœna ab iudice infligẽda depoſitum .i. rẽ depoſitã domi ſuæ nullo teſte .i. clam oĩbus præterq̃ ſe & deponente reddiderit decem põdo .i. libras auri, ſi idẽ ſ. depoſitarius nõ fecerit idem. ſ. eandem rẽ, hoc eſt reſtitutionem in decem millibus põdo .i. q. d. minime dicendũ bonum .i. iuſtum, quod veriſſime dicat non, tñ continuo pariter bonos arguit. Nã fieri põt, vt qui decem põdo amore dei, & iuſtitiæ reddiderit, plus mereatur quam q mille, ſicut vidua quæ duo minuta in gazophylacium miſit, qa effectus nõ affectus remuneratur à Deo. deinde boni viri non dñr tm̃, qui declinant à malo, ſed qui faciunt bonum. Quocirca ẽt, ſi oẽs iuſti indifferenter declinent à malo, ita ut penitus nihil iniuſti admittere velint, tñ non ſtatim erunt æque boni qa alius alio poterit plus boni, aut cũ maiori caritate & gr̃a facere. Aut an dicis eum temperantem, q continuerit in aliqua libidine, & effuderit .i. penitus expoſuerit in aliqua. ſ. alia, vt pote vehementiur, quaſi diceret minime, & id vere ſed vt prius. Vna .i. vna quæq; virtus eſt cõſentiens cum omni rõne & perpetua conſtantia, ita ut is in quo uirtus dicatur, nihil unq̃ faciet, aut ſalrẽ facere ꝓponit contra rõnem, & id quoque verũ, ſed in prnpoſito, & in facto ſunt gradus, quibus diſparia ſiũt merita. Nihil põt addi, huic. ſ. alicui virtuti, quo .i. vt vel ꝑ quod ſit magis virtut. poteſt tñ addi, ut ſit maior uirtus, & denique .i. ẽt ſi ad vltimum penſitetur nihil põt demi hinc .i. ab hac, hoc eſt quãuis virtute, vt nomẽ uirtutis relinquatur .i. aut maneat tñ virtus, imo põt intentio & ſecuur, ita & virtus maneat nõ minus proprie quã prius, ſed tñ minor Verũ hæc Theologi nr̃i argutius diſputabũt. Etenim ſi bene facta &c. Hoc argm̃ in eodem heſitat luto. Nam eſto rectũ & æquum nõ ſuſcipiant magis & minus, ita vt linea pedalis ſi modo ſit uere recta, nõ ſit minus recta quã linea quadrupedalis. Nõ tñ continuo erũt pares, aut paria recta, ſed pariter aut æquæ. Sic virtus quæ recta eſt, nõ minus eſt recta in Marta quã in Maria, eſt tñ minor, ſed hoc ſaxũ ſatis voluimus. ordo eſt Etenim .i. certe ſi bene facta ſunt recte facta, qa nihil eſt rectius recto, certe nec quidem .i. nec ẽt quidq̃ põt inueniri melius bonu, immo põt ſi meliꝰ ſit nomen ꝑferrim. Igitur ſeqtur, vt ẽt vitia ſint paria, qa ut dixi ex Ariſto. Oppoſitoꝝ eſt eadem diſciplina. ſed qa idem 3. Ethic. dicit, quod tãta eſt offenſa, quantus q offenditur, qt neget contumelioſum in deũ, aut parentes maius hr̃e uitium, quam q in viliſſimum quenque hoĩem? Atqui .i. ſed certe, qm̃ uirtutes ſunt pares, recte facta qñ .i. qñquidem proficiſcuntur à uirtutibus, debẽt eſſe paria. vr̃ ſequela ſatis probanda, ſed aſſumptum, ut dixi, inualidum eſt, & non continuo bonitas facta, & uirtute naturali, ſed à gr̃a dei ipſum acceptandis dependet. Itemq .i. & cõſimiliter peccata, qũ manant .i. profluunt ex uitijs, neceſſe, ut ſup. ſint æqualia. Inquis. ſ. tu qui es plebeius, aut inmdulus, ò Cicero tu ſumis iſta à pñis, ut pote Stoicis, ad quod Cicero per irriſionẽ, Metuebã ne diceres, quod ſumerem a lenonibus. Et ſi dicis, quod Socr. diſputabat iſto modo. hercle tu narras bene .i. cõuenienter mihi. Nã traditum eſt memoriæ, iſtum. ſ. quẽ mihi obijcis Soc. fuiſſe uirum doctũ, & ſapientem. Sed tñ quæro ex te qñ .i. qñquidem nos contendimus inter nos uerbis, non pugnis. utrum de bonis .i. qñ quæritur de bonis, quærendũ eſt potius quid ſenſerint baiuli .i. viliſſimi, & rudiſſimi homines, qui baiulandis .i. portãdis mercibus ſarcinulis victum tenuẽ vix vnciatim lucrentur, vnde vulgo lucratores denarioꝝ (gaigne deniers) dñr, atque qui operarij mechanici vulgo dñr ſenſerint, an ſupp. quærendum eſt, quid hoĩes doctiſſimi? q. d. nimiꝝ, quod doctiſſimi, preſertim cum hæc ſnĩa non modo verior ſup. ſit, ſed legendum credo hac, vt ſit ordo. Preſertim cum non modo ulla ſnĩa verior hac ſnĩa .i. q̃ ſit hæc ſnĩa, cenſes oĩa vitia eſſe paria, & ob id pariformiter punienda. Sed ne quidem .i. non ẽt (q̃uia id potius videatur) vtilior poſſit reperiri. Probat vtilitatem, qa ab oĩ ſcelere indifferenter arcet dicens. Etenim pro qa, quæ vis .i. poteſtas, aut auctoritas arceat magis hoĩes ab oĩ improbitate, quã ſi ſenſerint nullũ diſcrimen .i. nullã drĩam eſſe in delictis? q. d. nulla, & quã ſi ſenſerint aquæ .i. æqualiter. vnde ſcribendũ eſt æque nõ atq; peccare ſi manus inferantur priuati ſ. magĩratu, ac ſi inferãtur magĩratib. .i. in officio publico exiſtentibus, vt conſulibus, ꝑtoribus, ædilibus, &c. Et quã ſi ſenſerint eãdẽ labẽ libidinis eſſe in quãcunq; domũ ſ. nobilẽ, ſiue ignobilẽ, ſeu pauperem, ſeu diuitem intulerit ſtuprum? q. d. nulla. Veꝝ qa, nemo ſine crimine viuit, ſi hoc eſſet perſuaſum male ageretur cũ multis a qbus nũc abſtinetur. Præterea multi de uenia deſperantes dãnarentur, cum Cayn & Iuda, q nunc veniam exorant cũ Petro, & Paullo. Nihil ne igr̃. In ſolutione huius obiectionis multo ſanctius loqtur, quã in ſuperiorib. Vult .n. facta, q̃ in ſe eſſent paria ex diuerſis cauſis, & volũtatibus fieri imparia, qđ qdem veriſſimũ eſt, ſed ex eo arguũtur vitia non eſſe paria qa q ex leuiori attentione peccat, minus peccat. Vnde maius erit pctm̃ Iudæoꝝ ex malitia, & inuidia peccantium, quã & Pilati principis ex ambitione, & timore. Sed ad ordinẽ igr̃ nihil intereſt. (Nam aliquis hæc dicit, aut dicet .i. obijciet mihi) an qs necet patrẽ, an ſeruũ. rñdet, ſi tu potes illa. ſ. occidere patrẽ, & ſeruum nuda .i. ſine additione cauſę, & intentionis occidentium, ipſa non pñt facile iudicari qualia ſint. ſ. an uitioſa, an non qa vtrunq; vitioſe, & vtrunq; citra vitiũ fieri poſſe arbitratur. vnde addit: Si priuare patrẽ vita eſt ſcelꝰ per ſe .i. a toto gñe, & ſimpliciter quacunq; occaſiona adiecta. Saguntini populi illi in Hiſpania Romanis ꝯfœderati, q maluerũt parẽtes ſuos emori immo cõburi liberos .i. tantiſper dũ eſſent liberi, quã viuere ſeruos .i. in ſeruitute ſub Annibale, fuerũt parricidæ .i. dicendi occiſores patrum, & tñ laudantur ab hoĩbus, tanquã bene fecerint, ac fortiter. Ergo vita põt adimi .i. demi, & auferri, & .i. ẽt parenti ſine ſcelere, & ſi uita non poteſt ſæpe adimi ſeruo ſine iniuria, utpute qũ nihil peccauit, aut ẽt bonum opus fecerit. ut ſi tyrannum qui amicus erat domini occiderit, aut bonum ciuem, qui inimicus eſt dñi ſeruauerit. Igitur cauſa, quare quis occidatur, diſtinguitur iſta, & non natura, q. d. ex cauſa adiecta põt, quædam uitioſa eſſe, quod quidem verum de his, quæ non vitioſa a toto gñe. Quod. ſ. cauſa qñ acceſſerit vltra .i. extra uoluntatẽ facientis, id quod ſit propenſius .i. intenſius. Si. ſ. eadem cauſa eſt adiecta in vtroque, aut vtrique neceſſe eſt, ut ipſa facit ſupp. ſiant paria. id negaret Peripateticus. qa grauius peccaret q ex eadem libidine adulterium cõmitteret, quam qui ſimplicem fornicationem, dummodo in fornicatione non putet adulterium. Tñ, inque illud intereſt, quod in ſeruo necando .i. dum ſeruus necatur. ſi id ſit iniuria .i. per iniuriã, peccatur ſemel, quia in vnum tm̃. Et in vita patris violanda peccantur multa. Qui is .i. pater, q procreatur occiſorem, violatur ab eo, & is q aluit, is q erudiuit, & is q collocauit eum in ſede, ac domo, in rep. & ita præſtat .i. exhibet multitudinem peccatorum, & eo .i. ꝑpea, aut tanto maiore pœna dignus eſt. Sed nos debemus ſpectare in vita. nõ quę pœna ſit cuiq; peccato, ſed quãtum cuiq; liceat. Id quoq; veꝝ, quia licet fur grauius puniatur quam adulter, larius tñ eſſe furtum quam adulterium cõmittere curam deo. Et nos putare debemus, quidqd non oportet ſup. fieri eſſe ſcelus, & quidquid non licet eſſe nefas, etiã quidquid non licet quidem .i. non ẽt in minimis rebus. Siquidem .i. quia certe nos non poſſumus fugere modum .i. menſuram reꝝ, quæ ex natura eſt, ſed poſſumus tenere modum aioꝝ .i. intentionum, & voluntatum nr̃aꝝ, quibus aliquid facimus. Si hiſtrio .i. mimus, aut auctoe fabularum, & qui geſtu corporis uictum quærit, ſi mouit ſe paulo, aut paululum extra numeꝝ .i. rhitbmum, & modulos tibiæ, aut ſi verſus eſt pronunciatus breuior, aut lõgior vna ſyllabs ſup. quã ſit, ipſe exſibilatur .i. cum ſibilo, & riſu eijcitur, & exploditur .i. concuſſis manibus in delectationem eius exigitur. Explodere eſt contrariũ eius, qđ eſt applaodere. Applaudimus .n. cui erectis manibus aſſenſum, & laudam damus. explodimus quẽ concuſſis manibus eijciemus. vnde cũponitur ab extra, & plaudo, mutando au in o. Et tu dices te peccare in vita, q̃ debet eſſe moderatio geſtu .i. agitatione corporis, & aptioe oĩ vſu peccare. ut in illa ſyllaba, ita vt ſi minimo deliqueris explodẽdus ſis. Ego nõ audiam poetam .i. verſificatorem, demẽtientẽ peccata .i. errata ſua digitis

gitis.i.ad ſcanſionē factam in digitis qa digitis callemus, & arte, in nugis.i.in rebus friuolis nihil ad ſanctitatē vitæ facientibus, vipote in fabulis, hoc eſt ſi nō recipio excuſationē poetæ ſibi ſe parū peccaſſe dicit. Audiā.i.audite ne debeā ciuem dimetientē digitis peccata ſua in ſocietate vitæ.i.pōderantem quantū quodlibet ſit pctm cōmiſſum in ſocietate vitę? q.d.minime, ſed ſtatim explodā, & paria eius vitia cēſebo. Quæ.ſ.vitia ſi viſa ſunt breuiora.i. minus duraſſe, qui.i.quō poſſint videri leuiora. Cū.i.qm̄ quidqd peccatur ꝑturbatione rōnis, atq; ordinis, quē Deus in vniuerſo cōſtituit, vt pulcherrime in libello de ordine diſſerit D.Aug. Aūt pro ſed, rōne ſemel ꝑturbata, & ordine ſup. ſemel ꝑturbato, nihil poſſit addi quo videat poſſe peccari magis.i.intenſius, ſed poſſit, qm̄ ēt in ꝑturbatione eſt gradus, qa minus ꝑturbatur, q non niſi cum proſtituta velit peccare, quam qui etiam cū ſancta moniali.

Ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται :
quòd omnes ſtulti inſaniunt .

EGo vero te non ſtultum, vt ſæpe, non improbum, vt ſemper, ſed dementem, & inſanum rebus addicam neceſſarijs. Sapientis aīus magnitudine conſilij, tolerantia rerum humanarum, contēptione fortunę, virtutibus deniq; oībus, vt mœnibus, ſeptus, vincetur, & expugnabitur? q nec ciuitate quidem pelli pōt. quę eſt.n.ciuitas? oīs ne conuentus ferorū, & immanium? oīs ne ēt fugitiuorum, ac latronum cōgregata vnū in locum multitudo? certe negabis. non igitur erat illa tū ciuitas, cum leges in ea nihil valebāt; cum iudicia iacebāt; cum mos patrius occiderat; cum, ferro pulſis magiſtratibus, ſenatus nomē in rep. non erat. ꝑdonum ille cōcurſus, & te duce latrocinium in foro conſtitutū, & reliqæ coniurationis à Catilinæ furijs ad tuum ſcelus, furoremq́. cōuerſæ, non ciuitas erat. itaq; pulſus ego ciuitate nō ſum, quę tum nulla erat: acceſſitus in ciuitatē ſum, cum eſſet in rep. cōſul, qui tum nullus fuerat, eſſet ſenatus, q tum occiderat; eſſet cōſenſus populi liberi; cum eſſet iuris, & æquitatis, quæ vincula ſunt ciuitatis, repetita memoria. At vide, q̄ iſta tui latrocinij tela cōtēpſerim. iactam, & immiſſam à te nefariam in me iniuriam ſemꝑ duxi, perueniſſe tn̄ ad me nunq̄ putaui. niſi forte, cū parietes diſturbabas, aut cum tectis ſceleratas faces inferebas, tūc meorū aliqd ruere, aut deflagrare arbitrabare. nihil neque meū eſt, neque cuiusq̄, quod auferri, quod eripi, quod amitti pōt. ſi mihi eripuiſſes diuinā animi mei conſtantiam, meas curas, vigilias, cōſilia, quibus reſp. inuicta ſtat; ſi huius æterni beneficij immortalem memoriā deleuiſſes; multo ēt magis, ſi illam mentē, vnde hæc cōſilia manarunt, mihi eripuiſſes: tum ego accepiſſe me confiterer iniuriam. ſed ſi hæc nec feciſti, nec facere potuiſti, reditū mihi glorioſum tua dedit iniuria, non exitum calamitoſum. ergo ego ſemper ciuis erā, & tum maxime, cum meā ſalutem ſenatus exteris nationib. vt ciuis optimi, cōmendabat: tu ne nunc quidem es ciuis niſi ſorte idem hoſtis, & ciuis eſſe potes. an tu ciuem ab hoſte natura, ac loco, nō aīo, factisq́. diſtinguis? cædem in foro feciſti: armatis latronibus templa tenuiſti: priuatorum domos, ædesq́. ſacras incendiſti. cur hoſtis Spartacus, ſi tu ciuis? potes aūt eſſe tu ciuis, ꝑp quem aliqn̄ ciuitas non fuit? Et me exulem, tuo nomine, appellas? cum oēs meo diſceſſu exulaſſe remp. putent. nunq̄ ne hō amentiſſime, te circunſpicies? nunq̄ ne, quid facias, conſiderabis, nec quid loquare? neſcis, exilium ſcelerum eſſe pœnā, meum illud iter ob ꝑclariſſimas res à me ante geſtas, eſſe ſuſceptum? oēs ſceleratı, atque impij, quorum tu te ducem eſſe ꝓfiteris, quos leges exilio affici volunt, exules ſunt, ēt ſi ſolum non mutarunt. an, cum oēs leges te exulem eſſe iubeant, non eris tu exul? non appellatur inimicus, qui cum telo fuerit? ante ſenatum tua ſica deprehenſa: eſt qui hoīum occiderit? tu plurimos occidiſti: qui incendium fecerit? ædes Nympharum manu tua deflagrarunt: qui templa deorum occupauerit? in foro ēt caſtra poſuiſti. ſed qd ego cōes leges ꝓfero, quibus oībus es exul? familiariſſimus tuus de te priuilegiū tulit, vt, ſi in opertum Bonæ deæ acceſſiſſes, exulares. at, te id feciſſe, etiam gloriari ſoles. quo modo igitur, tot legibus eiectus in exiliū, nomen exulis non perhorreſcis? Romæ ſum, inquis: & tu quidem in operto fuiſti. non igitur, ubi quiſque erit, eius loci ius tenebit, ſi ibi cum legibus eſſe non oportebit.

QVO'D oēs ſtulti inſaniunt.) Græcus titulus eſt, ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται, hoc à Socrate acceptū diligenter Stoici retinuerint. Qui eſt.n. aīus aliquo morbo, hoc eſt in motu ꝑturbato, nō magis eſt ſanus quā id corpus, qd̕ in morbo eſt. Ita fit, vt ſapiētia ſanitas ſit aī, inſipientia quaſi inſanitas quædā. Vnde exiſſe ē ꝑtāte, dr̄, q effrenati feruntur, aut libidine, aut iracūdia. Inſaniæ nomē mētis ſignāte ægrotationē, & morboꝝ, & ægritudinem aī, quam ueteres appellauerunt inſaniā, hic aūt locus egregie a Cic. lib. 3. Tuſcul. quæſt. tractatus eſt, cum ait, Oēs sūt perturbationes aī morbos a pſīs appellatas, negatq́. illos quenq̄ his morbis vacare, q aūt in morbo ſunt, ſanos nō eſſe, & oium inſipientium aīos in morbo eſſe. Oēs igr̄ inſipientes inſanire. ſanitatem.n. aīoꝝ poſitam in tranqllitate quadā conſtātiaq. cenſebat, & his rebus mentē vacuam appellatūt inſanam. ꝑpterea quod in perturbato aīo, ſicut in corpore ſanitas eſſe nō poſſit. Quemadmodum aūt ſuperiore Paradoxo in M. Antoniū inuectus eſt, ita hoc in P. Clodiū inuehitur q Ciceroni acerrimus hoſtis fuit, hic aūt immoderate vixit, vt ſæpe remp. perturbauerit. & qd̕ Cic. inqt in epiſtolis, non pluris fecerit Bonam deā, quam tres ſorores quos violauit. vt aūt Ciceronem opprimeret Frōtio eu dā, & plebio, & minori natu ꝯtra leges ſeſe adoptandum præbuit. Tribunus aūt plebis factus, & Gabiniū, ac Piſonē conſules nact⁹ hoies nefarios, & Ciceronis inimicos eū ea vrbe eiecit. Sed hæc ſic nota ſunt, vt recitari à nobis opus minime ſit. Clodius igr̄ reprehenditur, & ſtultiſſimus eſſe oſtenditur. Qm̄ in morbis eſſe plurimis, hoc eſt aī perturbatis motibus, & affectibus, quos morbos dn̄t P hı̄, vt ſupra oſtenſum eſt. [Oēs ſtultos inſanire) .ſ. dn̄t Stoici. [Addicam) Conuincam. vnde addictus quiſpiam dr̄, hoc eſt obnoxius, & adſtrictus alicui. Horat. Nullus addictus iurare in verbā magiſtri. Stultus eſt, hr̄i ingenio, & obtuſo. Idē eſt ſtolidus vocatur, fatuus vero eſt, q inepta loqtur, inſulſus eſt corde, & aīo, inſanus eſt q mentis, & rōnis perturbatione labitur in furorem. Demens integrā mentem, & rōnem non retinet. Amens vero penitus à mēte, & rōne excidit. Et ſtultitia qdem modis quatuor cognoſcitur. Aut cū non veneris in mentem, quod oportet aut ſi venerit non tenere, aut bonum conſiliū dimittere, aut malū admittere. [Rebus neceſſarijs) Veris, & indubitatis, argumētis. [Sapientis aīus, &c.) Alibi inqt Cic. Sapiētis eſt.n. proprium, nihil cuius pœnitere poſſit facere, nihil iniuſte, ſplēdide, ꝯſtāter, honeſte oīa. Nihil expectare, quaſi certo futuꝝ, nihil cum acciderit admirari, vt inopinatū, ac nouum accidiſſe videatur. oīa ad ſuum arbitriū referre, ſuis ſtare iudicijs. Quo qd ſit beatius mihi certe venire in mentē non pōt [Magnitudine conſilij) Tangit prudentiam. nam prudētis maxime opus eſt. vt ait Ariſt. bene conſulere. Bene ꝯſulere aūt is dr̄, qui quod optimum eſt hoī in rebus, id ratiocinando coniectura aſſeqtur. [Tolerantia, &c.) Fortitudinem tangit, quæ eſt conſiderata periculoꝝ ſuſceptio, & laboꝝ perpeſſio. eius partes ſunt, Magnificentia, Fidentia, Patientia, Perſeuerantia. [Reꝝ humanaꝝ) Caſuum qui accidere hoī pn̄t, plurimi aūt ſunt. [Fortune) Quæ mutabilis eſt, & varia, modo dat, modo adimit. [Vt mœnibus) Vt bene munitus locus haud facile expugnari pōt. Sic multis comitatus, & quaſi cinctus virtutibus lædi non pōt. [Expugnabitur?) q.d. minime. [Qui ne ciuitate, &c.) Paradoxum eſt cum dr̄ ſapientem ciuitate pelli non poſſe, & tn̄ facile ita eſſe oſtenditur. Nā ſi lędentes bonum viꝝ, & ſapientē improbi ſunt, & locus vñ vir bonus pellitur, is eſt, in quo improbi dn̄antur. certe vndecun

FRAN. MAT.

que eſt bonus pellatur, locus ille ciuitas nõ erit. Eſt.n.ciuiũ multitudo recte, & ſub eiſdẽ legibus viuentiũ. improboꝝ nullæ ſunt leges, ſed cõiurationes potius. Ex quo non fuiſſe ciuitatẽ Romam oſtẽdit Cicero, cũ Piſo, & Gabinius cõſules, cum Clodius Trib. pl. oĩa pro libidine ſua agerent, cũ eoꝝ furore leges ſilerẽt, iudicia eſſent ſublata. [Quæ eſt ciuitas) Si furum, & immanium congregatio non eſt ciuitas, ſeqtur proboꝝ, & virtute præditoꝝ iiſdẽ legibus ſociatam multitudinẽ ciuitatem dici debere. [Furũ) Qualis tu es Clodi, & operæ tuæ. [Immaniũ) Qui humanam cõſuetudinẽ peccando excepit, is immanis vocatur, q eſt extra oẽm humanitatẽ. [Latronum) Fur occulte ſubripit, latro tranſeuntes ex inſidijs inuadẽs ſpoliat, & plerũque occidit. [Certe negabis) Tu quoq; hmõi hoĩum conuentum nõ eſſe ciuitatẽ cõfiteberis. [Non lgẽ, &c.) Qñ me in exiliũ pepuliſti ciuitas nõ erat Roma, ſi improbi, & ſcelerati dñabantur. [Leges) Quæ ſunt ſcriptæ. [Iudicia) Quæ ſm leges cõſtituuntur. [Mos patrius) Qui potius eſt in cõſuetudine. Nã quod Vlp. ait de quibus cauſis ſcriptis legib⁹ nõ vtimur, id cuſtodiri oportet, quod de moribus, & ꝯſuetudine introductũ, & inueterata cõſuetudo pro lege non immerito cuſtodietur. Tria aũt tangit, qbus ciuitas cõſtituitur, atq; firmatur, leges, iudicia, mores. Quibus ſublatis eſſe non põt. [Cum leges, &c.) Vt Fuſia, & Helia. Quæ ꝓhibebant quidq̃ cum populo agi, niſi prius de cœlo ſeruatũ eſſet, quas leges Cic. in orat. contra L. Piſonẽ propugnacula, murosq;, tranqllitatem, atque ociũ appellat. P. Clodius Trib. pl. quatuor leges pniciosſos P.R. tulit. Annonam quæ fuit ſumme popularis, et frumẽtum, quod antea populo ſemiſſibus, ac trientibus in ſingulos modios dabatur, gratis daretur. Alteram neqs per eos dies, qbus cũ populo agi liceret de cœlo ſeruaret, & ſic leges Fuſiã, & Heliam ſuſtulit. Tertiã de collegijs reſtituẽdis, nouisq. inſtituẽdis, quã Cic. inqt ex Seruilioꝝ fæce conſtitutã. Quartam ne quẽ cenſores in Senatu legendo pterirent, neue qua ignominia afficerent, niſi q apud ipſos accuſatus, & vtriuſq; cenſoris ſnia damnatus eſſet, qua lege cẽſura magiſtra pudoris, & modeſtiæ ſublata eſt. [Cũ ferro) Cic. in orat. ꝯtra Piſonẽ Cum equites Rom. necarentur, viri boni lapidibus è foro pellerẽtur. De Clodij aũt furore loqtur. [Magiſtratibus) Vt præ ſoribus ſæpe cũ extrudere Cicer. vellet Clodius, res ferro, & lapidibus acta eſt. Et Q. Ie. in Senatu ictus eſt. [Senatus nomen) Oĩa.n. eius arbitrio, vel paucoꝝ, vt Piſonis, Gabinij, Clodij gerebãtur. [Prædonum cõcurſus) Qui huc ad cædes rapinasq. diſcurrebãt. [Latrocinium) Latronũ multitudo. [Et reliquiæ, &c.) Quidqd ſuperfuerit ex neſaria coniuratione Catilinæ, quã Cic. extinxerat, ad Clodiũ confluxerat dignũ Catilinæ ſucceſſorem. [A Catilinæ furijs) Semp ſic de Catilina loqtur Cic. et furore agitatũ dicat, quippe q perniciẽ patriæ machinari potuerit, & in oratione contra eum ad Quirites ſic inqt, Tandem aliqñ, Quirites, Catilinã furentem audacia, ſcelus anhelantẽ, peſtem patriæ nefarie molientẽ, vobis atque huic vrbi ferrum, flãmamq. minitãtem, ex vrbe, vel eiecimus vel emiſimus, vel ipm egredientẽ ꝓſecuti ſumus. [Nõ igitur, &c.) Cõcludit non me ciuitate eieciſti, ſicut gloriaris, nã ciuitas non erat, cũ leges nihil in ea valerent, cũ iudicia iacerent, cũ pulſis magiſtratibus foꝝ ꝓdones, & reliqæ Catilinæ te duce occuparẽt. [Sed accerſitus in ciuitatẽ) pulſus ex ciuitate minime. Sed reuocatus ſum ab exilio in ciuitatẽ. cœperat.n. ciuitas eſſe reiectis improbis, & in ſuũ locum reſtitutis bonis. Pulſo Cicerone tñ uiolentia, & armis Clodius valebat, ut oẽs haud mediocriter terrerẽtur. ex quo afficiebatur, ut non mediocre eſſet Ciceronis deſideriũ. Vniuerſa igitur ciuitas hoc unũ ſtudebat, et Cicero reſtitueretur. Põpeius itaq; bonoꝝ multitudine tãdem collecta, coactis ẽt ex uicinis Italiæ locis non paruis auxilijs Clodiũ foro expulit, ciues ad ferendã legem de Cicer. reditu cõuocauit. Tulit T. Annius Milo. Nunq̃ fertur tantus cõſenſus P.R. de aliqua re fuiſſe, neq; tñ ſtudium totius Italię, quæ ob hoc ipm Romam ꝯfluxerat. [Conſul) Bonus, & integer Lẽtulus Spinther. Qui in reuocãdo Cicer. ꝓcipuam nauauit operam. [Nullus erat) Nulli erãt conſules Romæ. Nã Piſo, & Gabinius ſcelerati hoĩes, & improbi non erãt ꝯſules hñdi, non.n. conſulebant reip. quã diripiebant, & labefactabant. [Ceciderat) uã furore Tribunitio territi boni aufugerũt. [Libere) Qui prius timore aſtringebatur. [Iuris) Quod ſcriptũ eſt, & multifariã diuiditur, ac boni, & æqui ars à Celſo diffinitur. [Aequitatis) Bonũ, & æquum ſunt emendatio legis, qua aliquid omiſſum erat, pp vle. lex.n. enĩ verſaliter dicens, & quod plurimum eſt complectens emendatione aliqñ indiget, quæ non ex ſcripto, ſed ex ſapientis interpretatione proficiſcitur. Recte itaque, inqt, ius, & æquitatem vincula eſſe ciuitatis. His enim ſublatis ſtare ciuitas non poteſt. [At vide tu latrocinij) Tui tribunatus, q latrocinium potius appellandus eſt. [Iactam) Senſus eſt, exiſtimaui voluiſſe qdem te, & cogitaſſe me iniuria afficere, & tela in me ꝯtorſiſſe, ſed corpus meũ nõ attigerunt. Qm̃ quidquid in me egiſti contempſi. Virtus.n. mea lædi non potuit. Biantis ſeqtur ſniam, qui bona ſua oĩa in ſeipſo poſita exiſtimabat. Et Diogenes, qui admonitus à quodam, quod à Corinthijs iuuenibus derideretur, ſic rñdit, *αὐτοὶ καταγελῶσί μου ἀλλ' οὐκ ἐγὼ καταγελῶμαι*. Ipſi derident me, ſed nõ derideor. [Parietes) Domus meæ, quã incendit, & demolitus eſt Clodius cũ prius direpta eſſet. Quo aũt ſolum quoq; aufert, & in templum libertatis in area dedicauit, bona oĩa, quæ, aut in domo, aut in villis fuerunt, publicata ſunt. [Auferri) Fraude. [Eripi) Vi. [Amitti) Negligentia. [Meoꝝ) Nihil.n. meum erat, quod auferri poterat. [Si mihi hæc eripuiſſes) Hæc mea ſunt, & auferri mihi non pñt. Quæ ſi tñ eripi à te potuiſſent, iniuriam mihi à te factam confiterer. Sed eripi neq; à te, neq; à quoq̃ pñt, non igitur facta mihi iniuria eſt. [Curam) Seruandæ, & illuſtrandæ reip. [Vigilias) Aliqd excutiẽdi quod, & ciuis, & poſteris vtilitati ſit. [Huius æterni, &c.) Quod in rep. contulit, cum neſariam coniurationem extinxi. [Reditũ glorioſum) Vt optabile fuerit pelli, quo ſuis humeris Italia me ab exilio reportaret, quod de ſe ſcribit Cic. Eſt aũt contrariũ color. contraria.n. ſunt reditus, & exitus. [Ergo ego, &c.) Et anteq̃ pellerer, & poſtq̃ pulſus ſui, non.n. qdq̃ meum amiſi. [Exteris nationibus) Ad quoſcunq; veniebat, vt Epiroticis, Macedonib. [Tu ne nunc qdem) Clodium non fuiſſe ciuem, ſed hoſtem probat. nã ciuis defendit patriam, hoſtis offendit, vt Clodius faciebat, hoſtis ergo erat. [Natura, & loco) Quod ciuis natus ſit in eadẽ ciuitate, hoſtis vero in externa, & quod in ciuis ſit intra muros, hoſtis contra extra. [Aio inqt, & factis) Hoſtis, & ciuis differunt. Nam ciuis aĩus eſt iuuandi Remp. hoſtis cõtra lædendi. [Cædẽ in foro, &c.) Cum T. Annius Milo legẽ ferre vellet de Cic. reducendo, Clodius cum ſuoꝝ manu reſtitit, eo res deducta eſt, et vnus ex tribunis ipſis vulneraretur, alij multi necarẽtur. Q. Cic. frater nõ alia via euaſit, quam quod ſe mortuum ſimulat, & inter cadauera p foꝝ iacentia delituit. [Templa) Vt Caſtoris, Telluris, in qbus hẽri Senatus ſolebat. [Priuatoꝝ domus) Vt Cic. & Q. fratris. [Cum hoſtis Spartacus) Si tu non minus quã Spartacus patriæ nocuiſti, ciuis appellandus minime es. Nam ſi hoc noĩe dignus iudicareris, nunq̃ hoſtis Spartacus diceretur. Sed ille hoſtis dr̃, quia nocuit, & tu hoſtis dicendus, qa nocuiſti. Abſurdum qdem eſſet Spartacum hoſtem non nocere, & te ciuem noĩare non minus abſurdũ putaretur. Spartacus, Chryſus, Oenomaus gladiatores fuere, q effracto Lentuli ludo cum 30. aut amplius eiuſdẽ fortunæ viris erupere Capua, ſeruisq. ad vexilla vocatis exercitum cõtraxerũt decem millium, & varijs damnis afficere Cãpanos primum cœperunt. Vario cum illis euentu à Romanis ducibus pugnatum eſt, tandẽ à M Licinio Craſſo circa Brutium angulũ in extrema Italiæ ora clauſi eruptione facta dignam viris obiere mortẽ. Spartacus, ut Imperator fortiſſime dimicans occiſus eſt. [Per quã ciuitas non fuit) Sublatis legibus, & iudicijs, pulſis bonis, erepta populo libertate. [Tuo noĩe) Quod te decet, quod ꝓbat ex vocabuli diffinitione dicẽs, non eſſe exules illos duntaxat, q ſolum mutauerint, ſed qui pp ſcelera pœna exilij digni ſint, ẽt ſi non pellantur. Ex quo non fuit exul Cic. qui pp ſcelera pulſus non eſt. nihil.n. mali cõmiſerat, & Clodius exul erat cum pp inauditam improbitatem exilio dignus eſſet. [Exulaſſe remp.) Nam me diſcedente oĩa publica iura à ſceleratis oppreſſa ſunt. [Circũſpicies) Vt qualis, & quam amens ſis tandem intelligas, & ſi fieri poteſt reſpicies. [Scelerum eſſe pœnam) Qui ergo bonus eſt, & oĩ caret improbitate exul qui põt? [Illud iter) Quod tu exilium uocas. [Ob præclariſſimas res) Qm̃ ciuitatem ab incendijs, & rapinis liberaui, pernicioſiſſimam coniurationem ſopiui. [Et ſi ſolũ, &c.) Etymologiam tangit noĩs. Nam exul eſt extra ſolum terræ patriæ pulſus. [Tua ſica) Lex erat ne qs cum telo Senatum ingrederetur. Clodius cum ſica inuentus eſt, qua Põpeium uolebat occidere. quare Pompeius domi ſe continuit, donec Clodius Trib. pleb. fuit. hiſtoria hoc habet, pulſo Cicerone Clodius vexare Põpeium non deſtitit, eius primũ acta reſcindere conatus eſt & verbis turpibus inuectus. Quidam aũt ex domeſticis Clodij cum ſe ad Põpeium in foro tuliſſet, gladium à circũſtantibus inferre cognitus eſt, & ſubmotus. Quare territus Pompeius venire in foꝝ Clodio tribuno poſtea auſus non eſt. legitur apud Aſconiũ. Piſone, & Gabinio conſu. pulſo in exiliũ Cicerone cum tertio Idus ſeptem. Põpeius in Senatum veniſſet. Seruo Publij Clodij ſicam excidiſſet, eamq. ad Gabinium conſulem delatẽ, dictum à ſeruo imperatum ſibi à P. Clodio, et Pompeius occideretur. Põpeium domum rediſſe, & ex eo domi tenus obſeſſam. [Qui hoĩem occiderit) Suppleto non ne, & is appellatur inimicus? [Aedes nympharum)

rum) Aedes dictæ à nymphis. [Templa deoꝶ occupauerit) Vt Caſtoris, Telluris. [Sed quid ergo?) Hæ leges oẽs contra quas feciſti cões tibi cum alijs ſceleratis, qa ſimilia ſcelera cõmittut. Vna eſt lex in te ſolum lata. Qm̃ tu ſolus inuẽtus es, qui cõtra eã feceris. P. Lentulus familiariſſimus Clodio legẽ tulit, ut qcunque vir in tectis Bonæ Deæ deprehenderetur, exul eſſet. Clodius ueſte muliebri indutus in ſacris Bonæ Deæ, dum domi Caſ. Pont. celebrarentur deprehenſus eſt. Quare Caſ. cum Pompeia vxore Q. Pompeij filia diuortium fecit, adulteratam à P. Clodio opinatus. Senatus aũt de pollutis ſacris, qõnem decreuit. De Bona Dea multa ſcribuntur, Lact. lib. 2. diuin. inſtit. Macr. lib. 1. Saturn. & Ouid. 6. Faſt. compluresq. alij viri in opertum eius ingredi fas non erat. [Gloriari ſolet) Ex quo ingens eſſe temeritas & dementia tua cognoſcitur. [Quia.n.) Niſi ſtultiſſimus de turpitudine gloriatur? [Quo igitur) ɔclõ eſt, qua inſanire Clod. oſtenditur tot legibus. multæ.n. leges, ve dcm̃ eſt, te exulem faciunt. [Non perhorreſcis) Cum alijs obijcias [Romæ ſum inquis) Obiectio eſt Clodij quã diluit ſtatim Cic. dices fortaſſe non eſſe te exulem, vt ego ſentio, qa Romæ es, ſed .n. qcunque in aliquo loco eſt, eius loci ɔtinuo ius ac ptãtem habet. [In portu fuiſti) Qua rõne Romæ es, nõ vt hic ꝑmaneas, ſed ut his legibus pellaris, quibus exul factus es. & quemadmodũ nautæ, cũ in portu ſunt eius loci iura non tenent, ſic nec tu vrbis ptãtem habes, qm̃ nã, ſut loco quis ptãtem loci tenet, ſed aio & factis. [In operto) In ſacris Bonæ Deæ, & tũ tibi non licebat. [Non igitur &c.) Claudit hanc ultimã argumentationem, vbi inqꝫ oportebit eſſe cũ legibus, ius illius loci in quo erit quiſpiam non tenebit, ut ſi qs ciuitatem quampiam ingrediatur, qm̃ cum illius legibus conſentire & viuere ei non oportet, illius ciuis non erit, nec tu Clodi ciuis R. es, licet Romæ ſis, qm̃ cum Romanis legibus, ut te facere oportet non conſentis.

OMNI BONI.

QVòd oẽs ſtulti inſaniant.) Præpoſuit titulum more ſuo, qui græce ſic reſona. ὅτι πάντες οἱ ἄφρονες μαίνονται: ideo sero de patre ſuo Claudio ſic dicere ſolebat. pater meus incipit morari inter hoies, prima producta inſanire ſignat moror, latine primã corripit, ſed aliam habet primam longam, ad huius aũt paradoxi ſniam quorundam vocabuloꝶ dñæ notandæ ſunt. Stultus appellatur ille q habet hebetem & obtuſum ingenium. Stolidus dr ille q nec fatur, nec qd alij fantur intelligit. Inſanus aũt eſt ille qui in furias incidit. Demens uocatur, q totam mentẽ integrã nõ retinet. Amens aũt plus q̃ demens, qm̃ amens eſt ſine mẽte. Vult ãt Cic. probare, ſtultũ eſſe inſanũ, ad quã qdem approbationẽ exẽplum Clod. inducit, contra quẽ hoc paradoxũ ea cogitatum ſuit. Clodius ciuis gñoſus de gente patricia natus oi flagitioꝶ gñe ꝑditus, volens Cic. de vrbe R. expellere ſe vni plebeio minori natu adoptauit, quo trib. pl. crearet. Lex.n. erat qđ nemo niſi plebeius tribunus ꝑcreari poſſet. Cũ eſſet tribunus, ɔſulibus duobus ſceleratis hoibus Piſone & Gabinio, Tulliũ de vrbe recedere coegit. Cic. in pñti ſnia ꝑnicioſi Clodij oſtendit inſaniam, ut ꝑ ſequentia declarabitur. [Oẽs ſtultos inſanire).i. Stoici dñt. [Ego uero) Ordo: adiungã te nõ modo ſtultũ.i. obtuſum. [Vt ſæpe) Quia ſæpe Clod. ſtultus erat. [Improbũ) Probum dicimus abſque vitio, improbũ vero q vitia amplectitur. [Dementẽ:) Ac ſi dicat deorsũ à mente. [Rebus neceſſarijs) Argumentis veris probo te dementẽ & inſanũ. [Sapientis) Tullius ſe laudibus extollit ad ɔtẽtionẽ Clodij, tradit aũt ſimilitudinẽ talem, ſi qs paruis militũ copijs bñ munitũ oppidum expugnarẽ vellet, ſtultus eſſet. & inſanus, eodẽ modo Clod. ſtultus uocandus eſt, qui aĩm Cic. virtutibus oĩbus ſeptũ debellaſſe putat, poſtq̃ eũ vrbs extruſit. [Reꝶ humanaꝶ) Siue bonæ, ſiue malæ à ſapiente tolerãdæ ſunt virtutibus oĩbꝰ prudẽtia, tẽperantia. [Expugnabitur) Pugnãdo ſupabitur, ac ſi di. nõ. [Quæ eſt) Diffinit qd ſit ciuitas, ꝑ quam diffõnem probat ſapientem non poſſe de ciuitate expelli, facit.n. ſyllogiſmum, proponit maiorem, deinde minorẽ poſtea ſubijcit. [Oia ne.) Diffinit ciuitatis nomen à cõtrario, congregatio latronum aut furũ ciuitas non appellatur. [Immanium) Immanẽ appellamus q eſt contra humanitatem, vt occidere parentes. [Fugitiuoꝶ) Fugitiui ſerui, transfugæ vero milites dñr. [Latronum) Qui ſpoliant hoies, atque ꝑnecant. [Certe negabis) Dices hanc multitudinẽ ſceleratoꝶ nõ eſſe ciuitatem. hæc eſt maior, ſubijcit deinde minorem. [Non erat igitur) Tunc illa ciuitas, Roma non erat tꝑe tuo, quãdo me exilij pœna affeciſti. [Cũ leges) Quæ ſunt ſcriptæ, iudicia ꝓlationes, amores ſine ſcriptis, eligit tria q faciunt ciuitatem. Ciuitas.n. eſt multitudo ciuium iure viuentium, ſed vrbs ſunt foſſę, mœnia, muri, tecta. [Cum ferro) Tꝑe Clodij iudicauit ꝑ arma adeo, vt cum contra opinionem aliqd ferretur. ferro vindictã ſumebat, ideo Q. F. Tullij ꝑcuſſus fuit in ſenatu. [Senatus nomẽ) Nõ erant ſenatores. [Et latrociniũ) Multitudo latronum. [Et reliquiæ) Clodij erant de conſpirantibus cum Catilina. ideo reliquiæ illius ad Clodium reuerſæ ſunt. [Itaque) Hæc ɔclõ ſyllogiſmi, quod cum multitudine latronum expulſus ſit. Non de ciuitate electus fuit. [Accerſitus) Oſtendit inſaniam & ſtultitiam huius hois, qui putans præbere malum Cic. bonum illi tradidit. Cic.n. reuerſus eſt Romam cum magna gloria Metello cõſule adeo qđ ad illius aduentum tota concurrit Italia, tunc oia & iura, & boni reuocati ſunt q ciuitatẽ eſſe ciuitatem fecerunt. [Qui tum) Tꝑe tuo illi erant hoies vitioſi quos diximus. [Cõſenſus populi eſſet liber) Qua ea re in vrbẽ Tullius accerſitus eſt, quia populus Clodianæ ꝑniciei ſubiectus erat & libertatem priſcam non tenebat. [Iuris) Ordo de memoria iuris & æquitatis, q̃ uincula ſunt ciuitatis repetita eſt memoria. Ius eſt in ſcriptis & ſine ſcriptis, æquitas iuris mitigatio. [Tu latrocinij) Voluit dicere tribuni tui, ſed ꝑꝑ ſcelera, inqt, latrocinij. [Nefariam) Quæ fuit cõtra fas. [Perueniſſe) Ad me nunq̃ putaui, cogitabã iniuriam iactã à te in me. ſed. nunq̃ vt ad me peruenerit exiſtimabã, ac ſi dicat non curabã de tuis viris, qđ idem dixit Diog. cum eſſet monitus à quodã ꝙ iuuenes Corinthij deriderent eum. dixit ſic, iſti derident, qa ſuas deriſiones contẽno & ſperno. [Niſi forte) Ironice conceſſio facta, ut declaret ſtultitiam ipſius, & mala q̃ Cic. fecit Clod. vaſtans veſtes, domos, & ꝑdia Cic. cum tunc quaſi pugnis & verberibus afficere putabat. [Ruere) Ad illud parietes perturbabas. [Deflagrare) Quantũ ad ſceleratas faces. [Nihil.n. meum) Gñalis ſnia, quã Biantem cõmemoraſſe in primo paradoxo confeſſus eſt. Neque cuiusq̃ quod auferri, ꝑ fraudes, eripi ꝑ uim amitti negligentiam. Bias.n. rñdit cuidã admonenti ut aliqd de ſuis rebus aſportaret. Oia mea mecum porto. [Si mihi eripuiſſes) Oſtendit ſtultitiam Clodij, q putans bona diripere. Cic. reſtabat ad incendendas ædes, q̃ bona non ſunt, bona qdem animi, q̃ proprie nuncupantur bona, à Clodio eripi non poterãt. [Conſtantiã).i. virtutẽ. [Meas curas) Quas habui ne in ſeruitutẽ reſp. veniret. [Vñ).i. qua mẽte & aio ꝓficiſcimur. [Nec facere potuiſſe) Nõ.n. bñficia diuina &c. verti pũt. [Iniuria) Vituperium numerat. Cic. cuius fuit virtus, & in illo exitu atque reditu magnã adeptus eſt gloriam, ergo q̃uis me de vrbe expuliſti tñ ſemꝑ ſui ciuis, ſed cũ potiſſimum me cõmendabat exteris. [Tu ne) Demõſtratur q ſit ciuis. [Non es niſi forte, ironica cõceſſio.i. q̃ ꝑ contrarium exponitur, q iniuria ciuitatẽ ſuffocat illius hoſtis appellatur, ergo Clodius nõ eſt ciuis, niſi idem ſit ciuis, qđ hoſtis, ac ſi dicat, non hoſtis, ſed inimicus, hoſtis eſt inimicus publicus, inimicus priuatus, cꝰ offm̃ eſt ciuitatis leges imitari. [Non aio).ſ. ſceleratо. [Factis) Quibus reſp. in maxima detrimẽta agitabat. [Tẽpla tenuiſti) Diripiendi cauſa. [Cur hoſtis Spartacus) Per exẽplum ꝓbat Clod. eſſe inimicũ publicũ, quodã tꝑe ſeruoꝶ multitudo ſpirabat cõtra patriam, quoꝶ dux Spartacus fuit, cõtra inqt Clodi non appellaris hoſtis, cur cõtra offm̃ facis, ſcis qa Spartacus ſit appellatus hoſtis. [Aliqñ ciuitas nõ fuit, ſicut traditũ eſt ſuperius, qa ꝑꝑ Clodiũ in vrbe Rom. leges, mores, iudicia iacebant, ſine quibus ciuitas eſſe nõ põt. [Tuo noie).i. noie cõueniente tibi, & declarat qd ſit exul, non dñr ſolũ q ſunt extra ſolũ, quia ſunt ẽt multi ruſticantes, ſed illi exules appellantur, qui ꝑꝑ ſcelera ſua pœna exilij afficiũtur, igitur Cic. exul non erat qm̃ aliquid non admiſit. Clodius aũt nomen exilij merito conſequebatur, cum oi flagitioꝶ gñe præditus. [Exulaſſe remp.) Me abeunte oia de vrbe receſſerunt. [Amentiſſime) O ſine mente caput non reſpicis te. [Nec qd loquare?) Quia fatuus es. [Exilium ſceleꝶ eſſe pœnam) Ergo ego ſceleribus carens exilium paſſus nõ ſum, ſed tu illis ꝑditus q̃uis in vrbe ſis exiliũ hẽs. [Ad ꝑclariſſimas) Clodius accuſauit Tullium occidiſſe plures ciues contra legẽ Porciam, q̃ fuit, ut aliqs ciues Rom. mori non faceret. Sed Tull. truncari cõſtituit conſpiratores Catilinę, quo qdem beneficio illi ſcelerati iudices Cic. exulare ꝑmiſerũt. Etiã ſi ſolũ nõ mutauerint. etymologia exulis, q dr extra ſolũ, dicit igr̃, tui ſocij ſcelerati, & in vrbe exñtes exules noiantur. [Qui cũ telo fuerit ante ſen.) Facit multos ſyllogiſmos. Lex erat, vt aliqs in ſenatu arma nõ ferret. Clodius corã ſenatu tulit, ergo eſt inimicꝰ ciuitatis. [Tua vero ſica) Paruus gladius ad inſidias, qui dr̃ à ſeco ſecas, nã ſecari dñr. [Deprehenſa) Deprehendere eſt in aliquo vitio reperire. [Occiderit) Huius maior & multi alij ſunt ſyllogiſmi: ſubaudi, & exul eſſe debet inimicus priꝰ, ſed tu occidiſti homines, ergo tu hoſtis & exul, & eſt minor. [Qui incẽdiũ fecerit) Subaudi ciuis nõ eſt, ſed tu icẽdiſti, ergo ciuis nõ appellaris. [Qui tẽpla deoꝶ occupauerit) Armis & incẽdio, ſed nõ ſolũ tẽpla occupaſti, ſed ẽt caſtra in foro locaſti, nõ inimicus & publicus exul, & erit minor. [Sed qd cões leges ꝓfero) Oẽs iſtæ leges erãt bonæ. Erat vna lex, vt aliquis non incenderet tẽpla, quæ oia ſunt ſuperiora, cõmiſit Cl. ideo merito exul nũcupatur. [Familiariſſimus)

Qui-

quidam fuit familiariſſimus Clodij,qui fecit vnã priuatam legẽ,
vt ſi Clodius ad ſacrificia Bonæ deæ acceſſiſſet exul eſſet. Tangit
ſic ꝑ tranſitũ quõ Clod.deprehenſus fuit in ſacrificijs Bonæ deæ.
Aurelia mĩ Cæſ.fecit ↄuocare matronas Romanas ad ædes ſuas,
inter quas ꝓfectus eſt Clod.in habitu mulieris, & ibi ad vocis ſo
nitum eſt cognitus maſculus,& latuit ſub lectica cuiuſdã ancillę,
q̃ vocabatur ꝓprio noĩe Aura : Erat aũt Clodius captus amore
Põpeiæ vxoris Cæſ.qui accuſatus eſt de pollutis ceremonijs. [At
te id feciſſe) Clod.ſolebat gloriari polluiſſe ſacrificia. [Tot legi-
bus).i.cũ tot leges iubeant exulẽ eſſe non times.ſ.nomen exulis,
ac ſi dicat ſolum in audiendo exules timere dẽs. [Romæ ſum in
quis) Inquit Clod. ego ſum Romæ quõ ſum electus in exilium?
[Et q̃dem fuiſti in portu) Similitudo tracta à nauigantibus, qui
ingrediuntur vrbẽ aliq̃,vt ſtent in portu,tñ illius loci vbi ſunt iu
ra nec leges tenẽt,ſic ẽt tu es Romæ tanq̃ in portu,nõ tñ ꝑꝑ ſce-
lera tua illius iura obſerues. [Si ibi)Vbi nõ oportet eſſe cũ legi-
bus, ius illius loci nõ teneo, quia me leges illas hẽre nõ oportet.

ASCEN. QVòd omnes ſtulti inſaniunt.)Paraduxon hoc ſic græce ꝓpo
nitur. ὅτι πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται : profecuntur aũt quia η,
ante τ,facit ipm ſonare.vt d,qa αι,vt ι,& αι,vt e,ſonant. ſic,ὅτι πάν
τες οἱ μωροὶ ἀνοηταίνουσι .i.q̃ oẽs ſtulti inſaniunt,aut imprudẽtes
ſunt.Nam ὅτι,idem eſt q̃, πάντες.i.oẽs,οἱ, articulus eſt,μωροὶ i. fa-
tui,ſcribitur aũt,μωρὸς,pro ſatuo ꝑ ω,nam ꝑ ο,mors eſt,ἀνοηταίνου
σι.i.ſine prudentia ſunt. Nã α,priuatiua eſt particula,νοῦς,pru
dentia,& νοητὸς prudens,vñ ἀνόητοι,ſine prudentia ſum,& in-
ſanio. volunt aũt in Clodij,m, dictum eſſe quem Milo a Cic. de-
fenſus occidit.Iuuen.tñ eum,vt principem homicidaꝝ taxat, di-
cens Sat.2.Si fur diſpliceat Verri,aut homicida Miloni. ſed ne ꝓ
lixior ſim. Ordo eſt. Præponunt Stoici ſup.aut dũt pro themate.
Oẽs ſtultos inſanire.i.imprudentes,& inſanæ mentis eſſe.Ego ve
ro ò Clodi dico ſup.te nunc non modo ſtultum.i.inſipienter vni
rei inhærentẽ hebetẽ & obtuſum,vt ſæpe ſup.fuiſti,& non modo
improbũ vt ſemꝑ ſup.fuiſti,ſed quoque.i.ẽt,dementẽ .i. peruerſæ
mentis,& inſanũ i.vt non ſanum ſumentem, q me aut quẽuis aliũ
ſapiẽ præditum ſtultitia tua expugnare conaris. Nã putes tu qđ
animus ſapientis ſeptus.i.munitus & circundatus rebus neceſſa-
rijs ad victum .ſ. animi,hoc eſt magnitudine ↄſilij,tolerantia reꝝ
humanaꝝ,contemptione .i. aſpernatione fortunæ,& denique ut
ſemel oia dicam. ſeptus oibus virtutibus,vt veluti mœnibus qui-
buſdã vincetur ſup à te,& expugnabitur.i.per pugnã excipietur,
qui nec ciuitate põt pelli,quod multo minus eſt quã capi.Et ſi di
cat Clodius Cic. ciuitate expulſum.Negat id dicens. Quæ i.ſt.n.
ciuitas.ſ.vere dicenda,aut q̃ mereatur vere dici ciuitas.Ne.i.an ne
ois conuentus.i.conuentio & cõcio,ẽt feroꝝ & immanium qua-
lis tu es,& tui ſimiles.Ne.i.an ne ois multitudo fugitiuoꝝ ac la-
tronum congregata in vnũ locum,certe tu negabis.ſ.qđ talis me
reatur dici ciuitas. Igitur illa cõgregatio Romanoꝝ in vrbẽ Ro
manam,non erat tñ ciuitas.ſ. vere dicenda,cum .i. qñ leges nihil
valebant in ea,cum iudicia.ſ.recta, aut exercitia fori iudicialis ta
cebant.i.non exercebantur,cũ mos patrius.i.vetus inſtitutum in
patria ſeruari ſolitum, aut à patribus traditũ, ſed uerius à patria
patrius dr̃. nam à patre potius dẽ paternus. Maro tñ dixit Aen.j.
Neque.n patriam conſiſtere mentẽ Paſſus amor. cum nomen Se
natus non erat in rep.& hoc patribus .i. ſenatoribus pulſis ferro
.i.ui armoꝝ. ille qui tunc erat concurſus ꝑdonum , & latrociniũ
conſtitutũ in foro te duce.i.principe & capite,& reliquię q̃ remã
ſerant à furijs coniurationis Catilinę,de quo in bello Catil.Sal.
abunde tractat . Itaque.i.& ita,quia tunc nõ erat ciuitas,ego nõ
ſum pulſus ciuitate,ꝟpote quæ nulla erat & ſum accerſitus.i.ad-
uocatus in ciuitatem.i.a bonis ciuibus,qui iam ciuitatem conſti
tuerant,vt eſſet.ſ.verus conſul in ciuitate.Qui tum.ſ.dum tu con
ſul fuerat nullus fuerat,& ut eſſet in ciuitate.Senatus qui occide
rat.i.interfectus & extinctus erat,tum.i. tunc,& vt conſenſu po-
puli.ſ.R.eſſet liber.ſ.in ſuffragijs non coactus te tyranno & occu
patore dñationis vt memoria iuris & æquitatis,q̃ ſunt vincula .i.
nerui & colligationes ciuitatis eſſent reperta, q̃ tunc in obliuio-
ne erat.At vide.inſultat in Clodium quem conatibus ſuis,vt quẽ
libet ſtultum & impium fruſtratum aſſerit dicens.At.i.ſed,vide.i.
conſidera,quam.i.quantũ ego contẽpſerim.i.vilipenderim iſta te
la.i.iacula & arma inuaſiua, eminus vim inferentia tu latrocinij
.ſ.qbus latrocinium exercebas in ciuitate capta . Ego ſemꝑ duxi
.i. captus ſum iniuriam nefariam, & factã, & miſſam a te in me,
tñ ego nunq̃ putaui iniuriam tuã perueniſſe ad me , quaſi quidq̃
ꝑtãtis in me hẽret niſi forte cum.i.qñ tu diſtribuebas parietes.i.æ-
dium meaꝝ,aut cum inferebas tectis.ſ.meis,faces ſceleratas.i.ſce
lere iniquitatis illatas arbitrabare aliquid meuꝝ.i.quæ vere mea
eſſent,ruere.Aut deflagrare.i.ardere & igne abſumi in vrbe.ſ. Ro
ma,q.d.q̃a id arbitrabare ſtultus eras. Nihil.n.eſt meũ neque cu-
iuſq̃.ſ.alterius qđ põt auferri,quod eripi,quod põt amitti . Si tu
eripuiſſes mihi diuinã.i.à dijs datam,aut diuinæ pœnæ ſimilẽ.Cõ
ſtantiam animi,& meas curas,& conſilia mea,etſi eripere modo
remp.cum reſp.ſtat meis curis & uigilijs . etſi deleuiſſes im mor-
talitatẽ.i.ſemꝑ duraturam memoriam huius æterni.ſ. ſꝑ ꝓfuturi
beneficij.ſ.mei in liberãda patria, & multo magis ſi eripuiſſes mi
hi illam i.tã nobilem mentem. vñ hæc conſilia manarunt.ſ. orta
ſunt. Tum.i.tunc ego cõfiterer me accepiſſe iniuriam abs te. Sed
ſi nec feciſti hæc,nec potuiſti facere tua iniuria,quam inferre mo
liebaris,ſed nec quidq̃ dedit mihi reditum in patriam glorioſum
& non exitũ calamitoſum,qui tñ ipm tunc manebat,quo minus
gloriandũ eſt nobis,niſi cũ Paullo in cruce dñi. Quia neſcia mẽs
hoim fati ſortiſq̃. futuræ,ut auct.eſt Maro.Ergo quia me expel-
lere ex bona ciuitate nequiſti,ego erã ſup.ſꝑ vbicunque erã ciuis
.ſ.Rom.q̃a in numero bonoꝝ ciuium,& maxime .i. potiſſime,tũ
.i.tunc,cum.i.qñ ſenatus cõmendabat cæteris nationibus.i. ꝓuin
cijs ſalutẽ meã,vt ſup.cõmendaret ſalutẽ optimi ciuis. Tu,ò Clo
di ne nũc q̃dem cũ in ciuitate verſaris,es ciuis,niſi idem põt eſſe
hoſtis,& ciuis.An tu diſtinguis ciuẽ ab hoſte nã.i. per natiuitatẽ,
ac loco.i.ꝑ loci diſtantiã,& non aio,& factis ? q. d. potius aio, &
factis diſtingui dẽe. Tu feciſti cædẽ.i.occiſionẽ,& ſtragẽ in foro.ſ.
Rom. & tenuiſti.i.occupaſti templa.i.ædes deoꝝ ad contẽplatio
nẽ extructas latronibus.i.ſatellitibus tuis à latere, quaſi lateratio
nibus dictis,& ad latrocinia inſtructis armatis,& ita vim inferen
tibus,& incẽdiſti domos priuatoꝝ,& ædes ſacras.i.diis ↄſecratas.
Cur hoſtis.Conatur ergo conuincere Clod.potius hoſtem decla
randũ, quã Spartacus olim fuerat,cum id in ciuitate faceret, qđ
ille fortia fecerat. De Spartaco aũt ſic hr̃ ex Liuio,& Appiano.
Quatuor,& ſeptuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli ꝓ-
fugerunt,& ↄgregata ſeruoꝝ ergaſtulorumq̃. multitudine Cry-
ſo & Spartaco ducibus bello excitato Clod.Pulchrũ legatũ & P.
Varenum ꝑtorem ꝑlio vicerunt,auct.Liu.lib.95.Marcus aũt ꝑtor
Chryſum fugitiuoꝝ ducem cũ 20.millibus hoim cecidit.Cn.Lẽ
tulus ↄſul male aduerſum Spartacũ pugnauit , ab eodem L. & B
Q.Arius ꝑtor acie victi ſunt. Item C.Craſſus ꝓconſul,Cn.Man-
lius ꝑtor male aduerſus Spartacũ pugnauerunt,vt ait idẽ lib 96
M.Craſſus deinde cum Spartaco pugnauit cæſis cũ ipſo Spartaco
millibus quadraginta,ut ait idem lib.97 Meminit ẽt Florus. Sed
latius App.lib.1.de bel.ciuil.inter quæ dicit Spartacum Thracem
fuiſſe,& gladiatorem,qui aliqñ cum Romanis meruerat,& in cu
ſtodia,ac gladiatoris ſpectaculis aſſeruabatur, tantumq̃. animi aſ
ſumpſit,ut 70 viris comeatus , pro libertate potius illos certare
ꝑſuaſerit,quam in ſpectaculis pericula ſubire.Itaque ꝑ vim repul
ſis his,qui cuſtodiæ ꝑerant fuga abijt &c.Huius meminit ẽt Hor.
in 3.Carm dicens,Spartacũ ſi qua potuit vagantẽ Fallere teſta.
Sed uidoriſ . Cur Spartacus ſup. eſt declaratus hoſtis ſiui ciuis.
Aũt,pro ſed.potes tu ꝑꝑ quem ciuitas aliqñ non fuit .i. extincta
fuerat,& eſſe dr̃ ſijt,eſſe ciuis,q d.minime,& .i. & nihilominus ap
pellas me exulẽ.Nomine tuo.i.te digno,& ibi uere conuenienie,
cum omnes putent remp.exulaſſe meo diſceſſu.i.cum ego diſce-
derem,quaſi ſecum dixit remp. profectam . Ne,pro an,ò homo
amantiſſime.i.maxime amẽs nunq̃ conſiderabis qd facias, qd lo-
quar.Neſcis exiliũ eſſe pœnã ſceleſtꝝ,& ita cũ ſceleſtus nõ fuerim
nõ paſſus ſum exiliũ , ſed illud iter meũ eſſe ſusceptuꝝ me ad res
ꝑclariſſimas geſtas ante à me.Oẽs ſcelerati,atq; impij quoꝝ tu ꝓ
fiteris te ducẽ,& quos leges volũt affici exilio ſunt exules,ẽt ſi uõ
mutauerint ſolũ.i.extra ſolum non ierint,cum exulo fit extra ſo
lũ eo,& exul extorris extra ſolũ degens.An cum oẽs leges iubeãt
te eſſe exulẽ,tu non eris exul . Nõ appellatur,q.d. id merito fie-
ret inimicus,is q fuerit cum telo ante ſenatũ,q. d. maxime,& ita
ò Clodi inimicus reip.es appellãdus,q̃a tua ſica .i. pugio tuua eſt
deprehẽſa.ſ.in manu tua.aut ſub ueſte tua.Qui occiderit hoiem,
eſt ne appellãdus?q.d.maxime,& tu plurimos occidiſti.[Et q incẽ
diũ in vrbe fecerit?q.d.certiſſime,& manu tua deflagrauit.i.penitus cõbuſſit ædes nymphaꝝ . Et nõ ne dicendus eſt inimicus, qui
occupauerit tẽpla deoꝝ?q.d.haud dubie,& tu poſuiſti caſtra ẽt in
foro.ſ.Romano,quo ciues pro libertate tuenda cõuenire ſolẽt .
Sed quid .i. ad quid ego profero leges cões ? quibus oibus tu es
exul tuus familiariſſimus.i.maxime familiaris.ſ.Cæſar (vt qdã
volunt) qui legem de adulterijs tulerat. quæ lex Italia dr̃,tulit ẽt
legem ne quis virorum templum Bonæ Deæ ingrederetur , vnde
eſt illud Ouidianum. Templa bonæ maribus non adeunda Deæ .
Eam aũt in Clodium ſibi ſuſceptum tuliſſe volunt,ſed fruſtra.Nã
P.Clodius Pompeiam C.Cęſaris vxorem adamãs, dum ſacra Bo
næ Deæ per noctẽ fierent in Cæſaris domo qui põtifex maximus
erat muliebri veſte illuc ingreſſus,& deprehenſus eſt , ſed tñ cor-
ruptela

ruptela iudicũ abſolutus euaſit. de quo plurima in Cæſ. Plut. vñ & illud Iuuen. Clodius accuſet mœchos &c. Tulit de te priuilegium.i. priuatã & ſpecialẽ legẽ, vt exulares.i. ad exiliũ mittereris, ſi acceſſiſſet in optũ.i. ſob tectũ Bonæ Deæ. At tu ſoles ẽt gloriari.i. iactãter recitare te feciſſe id.i. ingreſſum opiũ & ſecretũ Bonæ Deæ. Igr̃ quo tu erectus in exiliũ tot legib' nõ ꝑhorreſcis nomẽ exulis, qđ ciui obijcis. Tu inqs. Ego ſum Roma, & ita nõ exulo, & tu qdẽ fuiſti in portu.i. vt is q in portũ appliculł nauẽ, ius loci nõ obtinet, ita nec tu Romæ exñs ius ciuis, cũ merito exules. vnde infert. Igr̃ qnq; nñ tenebit ius ciuis loci vbi erit, ſi nõ oportebit, eũ ſibi eſſe ſubiectum legibus qa q parere legibus ciuitatis recuſat, priuilegijs gaudere nõ debet. & tu aut ſi legibus pareres, iampridẽ exulares, & hæc potius in Clod. quam ad tẽ dicta ſunt.

Ὅτι οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ μωροὶ δοῦλοι:
quòd ſapientes liberi, & ſtulti ſerui.

LAVDETVR vero hic imperator, aut etiá appelletur, aut hoc nomine dignus putetur: quo modo? aut cui tandẽ hic libero imperabit, qui non poteſt cupiditatibus ſuis imperare? refrænet prius libidines, ſpernat voluptates, iracundiam teneat, coerceat auaritiam, ceteras animi labes repellat: tum incipiat alijs imperare, cum ipſe improbisſimis dñis dedecori, ac turpitudini parere deſierit: dum quidem his obediet, non modo imperator, ſed liber habendus omnino nõ erit. præclare .n. eſt hoc vſurpatum à doctisſimis; quorum auctoritate nõ vterer, ſi mihi apud aliquos agreſtes hæc habenda eſſet oratio: cum vero apud prudentiſſimos loquar, quibus hæc inaudita non ſunt; cur ego ſimulem me, ſi quid in his ſtudijs operę poſuerim, perdidiſſet? dictum eſt igitur ab eruditisſimis viris; niſi ſapientẽ liberum eſſe neminem. quid eſt .n. libertas? poteſtas viuẽdi, vt velis. quis igitur viuit, vt vult? niſi profecto, qui recta ſequitur; qui gaudet officio; cui viuendi via conſiderata, atque prouiſa eſt; qui legibus quidem non ꝓp metum paret, ſed eas ſequitur, atque colit, quia id ſalutare maxime eſſe iudicat; qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique niſi libenter, ac libere; cuius omnia conſilia, resq́. omnes, quas gerit, ab ipſo proficiſcuntur, eodemq́. referũtur; nec eſt ulla res, quæ plus apud eum polleat, q̃ ipſius voluntas, atque iudicium? cui quidem etiam, quæ vim habere maximam dicitur, fortuna ipſa cedit: quæ, ſicut ſapiens poeta dixit, ſuis cuique fingitur moribus. ſoli igitur hoc contingit ſapienti, ut nihil faciat inuitus, nihil dolens, nihil coactus. quod etſi, ita eſſe, pluribus verbis diſſerendum eſt: illud tñ breui conficiendum eſt, niſi qui ita ſit affectus, eſſe liberum neminem. igitur omnes improbi ſerui; nec hoc tam re eſt, q̃ dictu, inopinatum, atque mirabile. non .n. ita dicunt eos eſſe ſeruos, vt mancipia, quę ſunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili: ſed, ſi ſeruitus ſit, ſicut eſt, obedientia fracti animi, & abiecti, & arbitrio carentis ſuo; quis neget omnes leues, omnes cupidos, omnes denique improbos eſſe ſeruos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat? cui leges imponit, præſcribit, iubet, vetat, quod videtur? qui nihil imperanti negare poteſt, nihil audet? poſcit, dandum eſt: vocat, veniendum: eijcit, abeundum, minatur, extimeſcendum. ego vero iſtum non modo ſeruum, ſed nequisſimum ſeruum, etiam ſi in ampliſſima familia natus ſit, appellandũ puto. atque, vt in magna familia ſtultorum, ſunt alij lautiores, vt ſibi vñr, ſerui, ſed tamen ſerui, atrienſes, ac topiarij, ſtultitiæ ſuæ; quos ſigna; quos tabulæ, quos cælatũ argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimio opere delectant. At ſumus, inquiunt, ciuitatis principes. vos vero nec ſeruorum quidem veſtrorum principes eſtis. ſed, vt in familia, qui tractant iſta, qui tergunt, qui vngunt, qui verrunt, qui ſpargunt, non honeſtisſimũ locum ſeruitutis tenent: ſic in ciuitate, qui ſe iſtarum rerum cupiditatibus dediderunt, ipſius ciuitatis locum pene infimum tenent. Magna, inquit, bella geſſi: magnis imperijs, & prouincijs præfui. gere igitur animum laude dignum. Actæonis tabula te ſtupidum detinet, aut ſignum aliquod Polycleti. omitto, vnde ſuſtuleris, & quo modo habeas. intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, ſeruum te eſſe ineptiarum omnium iudicio. Nõ ne igitur ſunt illa feſtiua? ſunt: nam nos quoque oculos eruditos habemus: ſed, obſecro te, ita venuſta habeantur iſta, non vt vincula virorum ſint, ſed vt oblectamenta puerorum. quid .n. cenſes? ſi L. Mummius aliquem iſtorum videret matellionem Corinthium cupidisſime tractantem, cum ipſe totam Corinthium contempliſſet, vtrum illum ciuem excellentem, an atrienſem ſeruum diligentem putaret? reuiuiſcat M. Curius, aut eorum aliquis, quorum in villa, ac domo nihil ſplendidum, nihil ornatum fuit, præter ipſos; & videat aliquem, ſummis populi beneficijs vſum, barbatulos mululos exceptantem de piſcina, & pertractantem, & murænarum copia gloriantem: non ne hunc hoĩem ita ſeruum iudicet, vt ne in familia quidem dignum maiore aliquo negocio putet? An eorum ſeruitus dubia eſt, qui cupiditate peculij? nullam cõditionẽ recuſant duriſſimæ ſeruituris hereditatis ſpes; quid iniquitatis in ſeruiendo non ſuſcipit? quem nutum locupletis orbi ſenis non obſeruat? loquitur ad voluntatem: quidquid denunciatum ſit, facit, aſſentatur, aſſidet, miratur. quid horum eſt liber? quid denique non ſerui inertis? Quid iam illa cupiditas, quæ vr̃ eſſe liberior, honoris, imperij, prouinciarũ, q̃ dura eſt domina, quàm imperioſa, quàm vehemens? Cethego, homini non probatiſſimo, ſeruire res coegit eos, qui ſibi eſſe ampliſſimi videbantur, mittere munera, noctu venire domum ad eum, ꝓcari, denique ſupplicare. quæ ſeruitus eſt, ſi hac libertas exiſtimari poteſt? Quid? cum cupiditatũ dominatus exceſſit, & alius eſt dominus exortus, ex conſcientia peccatorum, timor? quàm eſt illa miſera, quàm dura ſeruitus? adoleſcentibus paulo loquacioribus eſt ſeruiendum: omnes, qui aliquid ſcire vñr. tanquam domini timentur: iudex vero quantum habet dominatum? quo timore nocẽtes afficit? an non eſt omnis metus ſeruitus? quid valet igitur illa, eloquentisſimi viri, L. Craſſi copioſa magis, q̃ ſapiens oratio? ERIPITE NOS EX SERVITVTE. quæ eſt iſta ſeruitus, tam claro homini, tamq́. nobili? omnis .n. animi debilitati, & humilis, & fracti timiditas, ſeruitus eſt. NOLITE SINERE CVIQVAM SERVIRE. in libertatem vindicari vult? minime: quid .n. adiungit? NISI VOBIS VNIVERSIS. dñm mutare, non liber eſſe, vult. QVIBVS ET POSSVMVS, ET DEBEMVS. nos vero, ſi quidem animo excelſo, & alto, & virtutibus exaggerato ſumus, nec debemus, nec poſſumus. tu poſſe te dicito; quandoquidem potes: debere ne dixeris: quoniam nihil quiſquam debet, niſi qđ eſt turpe non reddere. Sed hæc hactenus. Ille videat, quo modo imperator eſſe poſſit, cum, eum ne liberum quidẽ eſſe, ratio, & veritas ipſa conuincat.

Quòd

FRAN- MAT.

QVOD ſapientes liberi, & ſtulti ſerui :) Græcus titulus eſt. ὅτι οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ μωροὶ δοῦλοι. Eſt aũt Stoica propoſitio. Stoici .n. ſolum ſapientẽ libeꝝ eſſe dicebant, malos aũt ſeruos eſſe, vero libertatem ptãtem, operãdi, qua ſtulti & mali oĩno careant, ſeruitutem aũt aliam q̃ in ſubiectione conſiſtit aliam quę in ꝯdõne ac ſubiectione ſit. Cui opponitur dñatio, & ipſa mala. Non aũt liberos eſſe ſapientes, veꝝ & reges, cũ ſit regnũ imperium nemini obnoxium, quod de ſapientibus ſolis aſſeritur. Illud igitur ſciẽdum eſt libertatem nãlem, facultatem nãlem eſſe eius, quod cuique ſacere libet, niſi quod vi, aut iure prohibetur. Sed duplex eſt libertas, ciuilis, cum in noſtra ptãte exiſtimus, & nemini ſubiecti ſumus, phica cum vitijs non paremus, & nulli ſuccumbimus animi perturbationi, ẽt ſi victi in compedibus detineamur, & cuiuis peſſimo tyranno pareamus. Seruitus eſt conſtitutio iuriſgentium, qua qs dño alieno contra nãm ſubijcitur, & ipſa vt libertas bifariam diuiſa eſt. altera qua cuipiam ſubiecti ſumus, & eius voluntati paremus : altera, qua vitijs deditι ſumus, & hæc peſſima eſt, & hĩ, & quantum ad ciuilem attinet libertatem, ac ſeruitutem, iure nãli oẽs liberi naſcebantur, ſed cum bella orta ſunt, & captiuitates ſecutæ ſunt, & ſeruitutes quæ ſunt iuri nãli contrariæ. [Oẽs) Contrariæ. [Oẽs ſapientes &c.) Suppleto Stoici dñt, & hic in M. Ant. inuebitur Cic. qui ſe eſſe imperatorem iactabat, cũ pꝛeeſſet exercitui. oſtendit aũt imperatorẽ neque eſſe, neque eſſe poſſe, cũ ſeruus ſit & uitijs pareat. Non aũt põt alijs imperare, qui ſibi ipſi & cupiditatibus ſuis non imperat. [Laudetur vero &c.) Ironicus ſermo eſt, q d. laudẽ nõ meretur. Eſt .n. laudatio oõ ea virtutibus alicuius cõtexta, & laudata virtute pficiſcitur, ſicut à vitijs vituperatio. [Appelletur) Non .n. dignus eſt, q imperator appelletur. [Hoc noie dignus) Cõuenit .n. bonis, integris, fortibus : non aũt improbis, ſceleratis, mollibus qualis tu es Antoni. [Qũo ãt &c.) Rõ eſt eius qd' dixit, q. d. qui vitijs ſeruit, vt tu, is imperare liberis non põt, qbus ille recte imperat, qui aio liber eſt, & virtute pſtat. Diog. Cynicus cũ in ſeruitutem cõcidiſſet, ac venundaretur à Xenade Corinthio quodam, q emere eũ volebat interrogatus quid artificij nouiſſet, noui, inqt, liberis hoĩbus imperare. quare ille eius admiratus rñſionem, emit, & manumiſit. Filiosq. ſuos ei cõmittens. Accipe, inqt, liberos meos quibus imperes. Idem & in Aeſopum Phrygium fabulatorem refertur. [Libidines) Appetitio q̃ aduerſus rõnem incitata eſt vehementius, libido appellatur, q̃ in oĩbus ſtultis inuenitur. [Voluptates) Quæ ſunt inhoneſtæ & ea appetunt q̃ quinque corporis ſenſus oõ delectãt tñ, ſed expleut. nã nihil eſt aliud voluptas, quã nimia repletio, vt Ariſt. ait. & quidẽ guloſus, qd' idem auct. ſcr. lib. 3. Eth. qm̃ guſtu gaudebat, precatus eſt longius ſibi guttur, quam ciconiæ fieri. [Iracũdiam) Quã lib j. Off. repudiandã oĩbus in rebus dicit Cic. optandumq., vt q reip. pſunt, legum ſimiles ſint, q̃ ad puniendum non iracundia, ſed æqtate ducuntur. Differt ab ira q̃ pturbatio eſt ſubito exoriens, neque pſiſtens. cũ iracundia pſiſtat, & hoĩ ingenita pene ſit. vñ iracundum hoĩem dicimus, qui ſecũ iram ſemp gerit. Iratũ q pro tpe exardeſcit. Quod lib. 3. Tuſc. quæſt. oſtẽdit Cic. & iracundia quidem eſt quam μῆνιν à permanendo græci vocãt Peripatetici & Ariſt. in Eth. iracundiã laudãt, quam ẽt cotem fortitudinis dñt eſſe, & ira quidẽ diffinitur libido puniendi eius, q læſiſſe vr̃ iniuria. Iracundia vero ira inueterata, & plena odij, vlciſcendĩ tp̃s obſeruans. [Auaritiam) Hæc nimiũ pecuniæ ſtudium hẽt, quam nemo ſapiens ꝯcupiuit. Quod, inqt hiſtoricus. Vñ & ſic diffinitur à Cic. Auaritia eſt opinatio vehemens de pecunia, quaſi valde expetenda ſit, inhærens & penitus inſita. [Ceteras ai labes) Perturbationes & vitia q̃ græci πάθη. Nam aium fœdant, q virtute pditus eſſe debet. [Tũ incipiet) Purgato aio p uirtutẽ, & repulſis uitijs. [Improbiſſimis dñis) Qui ſint ipſe ſubdit. ſ. dedecꝰ & turpitudo. [Deſierit) Deſtiterit. [His) Vitijs. [Nos modicis) Si nõ erit liber, multo minus impator. [Præclare &c.) Locus eſt ab auctoritate maioꝝ, q non fruſtra, inqt, dixerunt neminem eſſe ſapientẽ niſi libeꝝ. Libertatẽ aũt intellexerunt ptãtem operandi q̃ velis, citra turpitudiñẽ tñ. [Vſurpatũ) In frequenti vſu habitum. [Apud agreſtes) Locus eſt beneuolẽtiæ, qnã à pſona auditorẽ colligit. Laudat .n. cũ nõ eſſe rudes & agreſtes dicit, & apud doctos quidem. Doctoꝝ ẽt pſtantium phoꝝ vtimur auctoritate, apud imperitum vero vulgus notos quoſdam multitudini noiamus auctores, & hoc rhetoricum pceptũ eſt. [Cur ego ſimulem?) q d. ſimulare debeo minime. [Operæ) Laboris, & ſtudij. [Perdidiſſe) Vile .n. latens virtus. Quid .n. ſubmerſa latebris Proderit obſcuro velum ſub remige Puppis, vel lyra, q̃ reticet, vel q non cẽditur? vt ait Claud. [Dictũ eſt igitur) Repetit qd' dixerat. hoc vſurpatum eſt à doctiſſimis. qd' facimus quoties ab eo qd' pponimus aberrãtes in lõgum producimus orõnem. Nam aut eadem verba, aut ſimilem ſenſum bꝛeuia repetimus. vt lib. 1. ad Heren. ſi perſuaſu a fuerit auditor. i. ſi orõ aduerſariorum fecerit fidem auditoribus, neq; enim non facile ſcire poterimus, qm̃ non ſumus neſcij quibus rebus fides fieri ſoleat. ergo ſi fidem factam putabimus. [Quid .n. eſt libertas) Si libertas vt phi volunt eſt ptãs viuendi, vt velis & ille tñ viuit, vt vult, qui recta ſequitur, non potes tu dici liber, qm̃ nõ viuis vt vis, cum turpia & nefaria feceris. [Vt velis) Velle aũt eſt aliquid cum rõne appetere. [Qui recta ſequitur) Quæ recta ſunt honeſta ſunt. Nam rectũ & honeſtum ſibi inuicẽ cedũt. Quæ aũt honeſta ſunt, laudabilia quoq; exiſtunt. non .n. põt eſſe quidq̃, quod quidẽ cõtinuo laudabile quoq; nõ ſit. [Offõ) Actione virtutis. Eſt aũt offm̃ qd' cur factũ ſit rõ probabilis reddi põt, καθῆκον à græcis appellatur, de quo apud Cic. in Off. multa à nobis dicta ſunt. [Viuendi via) Qui nõ viuit temere, ſed & vitæ genus delegit & finẽ ſibi propoſuit, vt Hercules qui viã virtutis ingredi maluit, quam voluptatis, cum vtraque oſtenderetur. quod de eo Prodicus pħa ſcripſit. vnde Hercules Prodicius appellatur. [Qui ne legibus) Boni aũt ſunt ſponte, haud metu legum & iudicioꝝ. vnde ait Horatius, Oderunt peccare mali formidine pœnæ, Oderunt peccare boni virtutis amore. Sed ſicuti nõ peccat qui minus peccat, ita nõ bene facit qui inuitus bene facit. opera .n. rectitudinis ſponte ſuſcipienda ſunt, non aũt pp aliq̃ cauſam extraneam, vt ſpẽ, & timorem, quod alias diximus. Et Seneca inquit, plerique metu peccare ceſſant, non innocentia, pfecto tales timidi, nõ innocentes dicẽdi ſunt. [Sequitur) Sua ſpõte. [Colit) Veneratur vel exercet. [Facit) Operatur. [Libenter) q a ſponte. [Liber) Nõ metu aut ſpe. [Ab ipſius) Aio & voluntate, nõ ab aliqua vi extrinſeca. [Eodẽ) Ad eundem aium & voluntatẽ. Nam quidquid ineſt ppria voluntate cõmotus facit, quidquid itẽ facit ea grã facit, vt voluntati ſuæ ſatisfaciat. ergo principiũ operationis a ppria volũtate pẽdet, & finis ad eandem fertur, & hoc pprium eſt libere viuentiũ. [Polleat) Poſſit. [Voluntas) Quæ quid cum rõne deſiderat & βούλησις à græcis appellatur, eſtq. in ſolo ſapiẽte, huic oppoſita eſt, q̃ libido vocatur, vel effrenata cupiditas aduerſus rõnem incitata vehemẽtius, & hæc in oĩbus ſtultis inuenitur. [Atq; iudiciũ) tria ſunt in aio quæ rei gerẽdæ veritatiq. dñtur, vt ait Ariſt. lib. 6. Eth. Senſus, intellectus, appetitus. Senſus nullius rei agẽdæ principium eſt, id ex eo patet, quod beſtiæ ſenſum quidem hñt, reꝝ vero agendaꝝ participes non ſunt. Quod vero eſt in mente aſſentire & diſſentire. i. in appetitu ſequi & vitare, & hoc dr̃ electio ſiue iudiciũ, qd' eſt principium rei agendæ. Mẽs ergo ſiue intellectus, qui principia apprehẽdit mouet appetitũ. Appetitus per electionẽ iudicat de rebus quales ſint, & aut ſequit aut vitat. Ex quibus dictis facile intelligitur, quid ſibi voluerit Cic. cũ ait, volũtas & iudiciũ. Nam intellectum ſiue appetitum per voluntatem, p iudiciũ vero electionem intelligit. [Cui quidem) Si ſapiẽs in bonis ai quæ non ſunt ſubiecta fortunæ oẽ præſidium ſuum collatũ habet, ſequitur, vt fortunã minime timeat. vnde & Cato ait apud Lucanũ. An noceat vis vlla bono, fortunaq. perdat Oppoſita virtute minas. [Quæ vim dñt hẽre maximam) Quam rerum humanarum dñam Cic. vocat in Orat. pro Marco Marcello De qua Iuuen. ait. Sed te Nos facimus fortuna deam cœloq. locamus. Et eſt fortuna in incertis rebus. vñ & Plin. inqt lib. 2. nat. hiſt. de dijs loquens. Inuenit tñ inter has vtraſque ſñias medium ſibi ipſa mortalitas innata. Quo minus plana de deo coniectatio eſſet. Toto qppe mũdo & locis oĩbus, oĩbusq. horis oium vocibus Fortuna inuocatur, & vna noiatur, vna accuſatur, vna agitur rea, cogitatur ſola, ſola laudatur, ſola arguitur. & cum conuitijs colitur, volubilisq., à pleriſque vero & cæca ẽt exiſtimata, vaga, inconſtans, incerta, varia, indignorumq. fautrix. huic oĩa expenſa, huic oĩa ferũtur accepta, & in tota rõne mortaliũ ſola vtrãque paginã facit. [Cedit) Vincitur. ſic & Marc. exponit Liu. cui nri exercitus ſępe ceſſerunt. [Sapiens pue.) Quẽ non noiat, fortaſſe Ennij eſt. [Suiã quiſque fungitur moribus) Boni ij ſunt dũtaxat, q ſuis vtuntur moribus, non aũt alienis cũ nõ timore, aut ſpe aliqd faciant, ſed qd quid faciunt, ſua ſpõte faciant. [Inuitus) Quidq d eſt honeſtũ ſpõte facit bonus, turpitudinẽ, ſemp refugit, nihil ergo facit inuitꝰ. [Nihil dolẽs) Quis grauis ſit labor quẽ ſuſtinet p re honeſta afficienda, nihil dolet, cũ nulla pturbatio in ſapientẽ cadat. [Nihil coactus) Nõ .n. q̃ facit timore legũ aut iudicioꝝ, ſed ſponte facit. [Quod & ſi ita eſſe.) Indigeret, inqt, res longiore orõne, vt meliꝰ cõprobaretur, ſed ex his q̃ dicta ſunt illud elici põt, eũ qui hmõi non fuerit, libeꝝ non eſſe. Nã ſi libertas uoluntas eſt operandi q̃ velis, ſeruitus uero ei contraria, qua quis operari non põt qd' velis. Sequitur oẽs malos qui in morbis ſunt, & pturbationibus quibus

bus parent liberos nõ eſſe, & peſſimis tyrãnis ſeruire.[Breue) Brẽ. (Ita affectus).i.diſpoſitus. [Serui &c.) Si nemo liber niſi q nihil inuitus,facit nihil dolens,nihil coactus. Oĩs q aliqd inuitus,dolẽs,aut coactus facit,ſeruus eſt.[Serui ne?) Aduerſarij verba irridentis,vel non credentis,q.d.ſeruos eſſe oẽs improbos affirmas. cum tñ non ſerui eſſe non videantur. Quippe qui empti à quodã non ſunt,aut iure aliquo dñis adſtricti fateor,inquit Cic.non eſſe vt mancipia, quæ vel nexu, vel ciuile iure ſunt, ſed tñ qm aĩo ſunt fracto,& arbitrio ſuo non viuunt,ideo ſerui ſunt hñdi.[Nec hoc tã re &c.) Hæc inqt incredibilia,& admirabilia vñr,cum dñr, ſed re ipſa ſiqs conſideret,neq; incredibilia, neq; admirabilia exiſtuot,cũ ſic ſeruitus duplex,vt ante eſt dcm, ciuilis qua iure ciuili alicui ſubijcitur,& à terra qua nos vitijs ſubmittimus,& alienæ paremus volũtati. qđ ex aĩ nñi procedit imbecillitate,& obiectione.[Re) Affectu,ſi qs rem expendat.[Dictu) Niſi pluribus pbeẽ. (Inopinatum &c.) Deſcriptio eſt Paradoxi.[Nõ.n.dñt) Sapiẽtes non intelligunt,ita ſeruos eſſe improbos, vt mancipia ſunt quæ nexu ſunt,aut iure ciuili. [Mancipia) Serui ſunt ꝓprie in bello capti.græci Δορυαλώτους vocãt.hoc eſt haſta captos.ſerui ex eo appellati ſunt,hoc imperatores captiuos vẽdi ſolebant, & ꝓpea ſeruos ſeruari,non occidi iubebant,vt antea diximus,aut ſunt ſerui.Naſcebantur iam ex ancillis,fiebant captiuitate, aut iure ciuili,cum hõ liber maior viginti annis ad precium participandũ ſeſe venundari paſſus eſſet. Qua rõne & nunc quotidie ſerui ſunt. [Nexu) Vt locus hic intelligitur ſciendũ eſt, oẽs res q́ abalienari põt .i. à noſtro ad alterius tranſire dñium, aut mancipi eſſe, aut nec mancipi.Mancipi res veteres appellabantur q́ ita abalienabãtur,vt illa abalienatio per quandam nexus fieret ſolennitatem. Nexum vero eſt quædã iuris ſolẽnitas,quæ fiebat eo modo quo in inſtitutionibus Caius expoſuit.Eiuſdem aũt Cic.lib.j.inſtitutionum de nexu faciendo hæc verba ſunt. Eſt aũt mancipatio, vt ſupra quoque indicauimus,imaginaria quædam venditio,quod ipſum ius ꝓprium eſt Romanoꝝ ciuium,eaq́. res ita agitur,adhibitis non minus quinque teſtibus ciuibus R. puberibus. Et pterea alio eiuſdem ꝯdõnis,qui libram æneã teneat,qui appellatur libripens.Is q mancipiũ accipit,& æs tenet ita dicit. Hunc ego hoiem ex iure Quiritũ meum eſſe aio,iſq́. emptus eſt hoc ære,æneaq́. libra.Deinde ære percutit librã,idq́. æs dat ei à quo mancipium accipit,quaſi pcij loco.Quæcunque igitur res lege 12. tabularũ niſi p hanc ſolennitatem abalienari non poterant.Sin aũt iuria cetere,ne mancipi vocabantur.[Aut aliquo ciuili iure) Deceſſionẽ q́ fiebat iure ciuili,hoc modo,vt idem Caius expoſuit, apud magiſtratum populi R. vel apud ptorem,vel apud pſidem prouinciæ,is cui res in iure ceditur rẽ tenens,ita vendicat, Hũc ego hoiem ex iure Quiritũ meũ eſſe aio.Deinde poſtq̃ hunc vendicauerit, Prætor interrogat eum q cedit,an contra vendicet,quo negante,aut tacente ei q vendicauerit,eam rẽ adijcit,idq́. legis actio vocatur. Res igitur q́ mancipi ſunt,aut nexu abalienãtur, aut iuris ceſſione,inter quos iure ciuili fieri põt.At ſi ea res q́ mancipi eſt nulla ſolẽnitate traditur,abalienari nõ poterit, niſi ab eo cui traditur, vſu capiatur. (Vel aliquo ciuili iure) Vel quis maior 20. annos quẽadmodum dcm̃ eſt, ſe ad pcium participandũ venũdari paſſus eſt.(Sed ſi ſeruitus) Si,inqt,non illi tm̃ dr ſeruitus, q́ nexu ſit, aut aliquo ciuili iure, & oĩs obedientia animi arbitrio ſuo non vtentis ſeruitus eſt,certe oẽs q alicui pturbationi ſeruiũt, ſerui ſunt. [Fracti animi) Mollis,& effœminati,nec munere ſuo, hoc eſt ratione ſungẽtis. [Abiecti) Vilis. [Arbitrio ſuo q nihil quod velit ipſe facio) Optimus aũt hinc elicitur ſyll̃s,hoc modo. oĩs fracto aĩo,& abiecto,& arbitrio ſuo carens ſeruus eſt. oẽs leues,cupidi, improbi ſunt fracto aĩo,& abiecto,& arbitrio ſuo carent. igitur oẽs hmõi ſerui ſunt.[Quis neget) Cũ ſeruitus nihil aliud ſit,quã obedientia qdã,cũ qs fracto aĩo,& abiecto alteri ſe ſubijcit. [An liber &c.) Oſtendit qualis illa ſeruitus ſit fracti animi &c. de aliquo vxorio loquens q ad arbitrium viuit vxoris, & qdqd illa iubet facit.Quicũque aũt hmõi eſt,is appellari liber nõ põt.Iuuen. Sat.6.de vxoris in viꝝ imperio ſic ait: Nil vnq̃ inuita donabis cõiuge,vendes Hac obſtante nihil,nihil hæc ſi nolet emetur, Hæc dabit affectus &c.[Imperat) Veluti mancipio. Imperiũ eſt liberi in ſeruũ & maioris in minorẽ.[Leges) Cõtra quas ſi fecerit oĩs q eius abijciendæ ſpes eſt.[Præſcribit) Quod in futuꝝ ſeruandum ſit pſcriptio veluti regula eſt res agendæ.[Iubet) Quæ in pñtia vult fieri.[Vetat) Quæ contra non vult fieri. [Quod vĩ) Quidqd ſit. Dicit.n.Sic volo,ſic iubeo,ſit pro rõne voluntas.[Qui nihil negare põt) Si amat.[Recuſare audet) Si timet. Poſcit annulũ,veſtem. [Dandum eſt) Velis nolis.neceſſitatem dõt hmõi gerundia.[Vocat) Abſentem. [Eijcit) Excludit vi,vt per contemptum. [Minatur) Aut abituram ſe,aut mali aliquid facturã.[Neq̃ſſimũ) Peſſimum,vel potius viliſſimum.Neq̃.n.eſt,vt Feſto placet, q ne tanti qdem eſt,quanti qui hñ minimi.[Ampliſſima) Maxima, & nobiliſſima,vt Cornelioꝝ.Fabioꝝ,Metelloꝝ. [Atque vt in maxima familia) Ordo eſt,atque appellandum puto lautiorem, & in maxima familia alij ſerui lautiores ſuos,vt ſibi vñr.[In magna familia) In magno numero,& multitudine.[Stultoꝝ) Eoꝝ q turpitudini parent.Senſus aũt eſt. quemadmodum in magna multitudine ſeruoꝝ,alij ſerui ſunt, alijs ſeruis lautiores, hoc eſt maiores & ſuperiores,& tñ oẽs ſerui ſunt,ita in magna multitudine,eoꝝ, qui vitijs dediti ſunt alij alijs ſunt nobiliores,oẽs tñ ſerui ſunt vitioꝝ,qm oẽs pariter vitijs ſeruiunt. [Lautiores) Delicatiores,& alijs ſuperiores,honoratioreſq́. apud antiquos elegantiæ q́ nunc ſunt,nõ fuerunt, raroq́. aliqs lauabatur, vnde lautus & lautitia epularũ magnificentia,a lauatione dici putantur. Auct.eſt Feſtus. [Vt ſibi vñr) Cum lauti re uera non ſint. Nam etſi honoratiores ſunt,ſeruiunt tñ quemadmodum reliq ſerui minus honorati. Eodem modo in numero ſtultoꝝ,hoc eſt vitijs parentũ, q ſibi ſplendidiores alijs vñr pares illis ſint,ſunt.n.in eadem ſeruitute. [Sed tñ ſunt ſerui atrienſes) Atrium genus eſt ædificij,auct.Pomp.ante ædes cõtinens mediam aream, in qua collecta ex oĩ tecto pluuia deſcendit.Dictum eſt aũt atrium vel qa id genus ædificij ab atriõſibus Etruriæ ſit primum inſtitutum,vel quia a terra oriatur. In atrio vaſa aurea & argentea ſeruabantur, aulæa, ſtatuæ, tabellæ, ſtẽmata præterea cum imaginibus familiæ. Vnde ait Ouid. plege diſpoſitas gñoſa p atria ceras.Et Iuuen. Tota licet veteres exornent vndique ceræ Atria,nobilitas ſola eſt atque vnica virtus. Atrium.n.primũ veſtibulũ tranſeũtibus occurrebat, ideoq́. illud pcipue ornatum eſſe maiores voluerũt. Et qui curã atrij gerebat atrienſis vocabatur. Plaut.in Aſin. de atrienſi loquitur: Laurea, quem inter ceteros eiuſdem familiæ ſeruos fuiſſe honoratiorem conſtat.Dicit aũt viros opulẽtos qui cupiditatibus parent,à ſeruis atrienſibus non differre.Nam ſicut ij ſupellectilis curam hñt, quæ in atrio cuſtoditur, ita illi admirãtur ea, quæ exornare atriũ ſolent,& illic reponi ac cuſtodiri,ergo diuites ſtultos,hoc eſt vitijs parentes,qui ſe lautiores putant eſſe, Seruis comparat atriẽſibus. Nã ſicut ij honoratiores ſunt reliqs ſeruis, & tñ ſerui ſunt, ita illi lautiores qdem ſunt reliqs ciuibus,vt ſibi vñr,ſerui tñ ſunt vitijs,vt illi ipſi quibus ſe lautiores eſſe exiſtimant.[Pari actu) Pari re,pũtatione atque exercitatione ſtultitiæ. Nam ſic ceteris ſe lautiores exiſtimant,quod ſigna,quod tabulas,quod cælatum argentum,quod cetera eiuſmodi poſſideant,qbus delectantur,quẽadmodum ſerui atrienſes,alijs ſeruis ſe lautiores credunt eſſe,qđ præfecti atrio à dñis diuerſa opera illis imperant.Cum tñ & ipſi non minus quam illi ſerui ſint,& arbitrio ſuo non viuant. [Signa) Statuæ,imagines pſtantiſſimoꝝ artificum manufactæ. [Tabulæ) Ab egregijs pictoribus depictæ.[Cælatũ argentum) Pocula anaglypha,quibus ars precium auget. Virg. Ingens argentum menſis,cælataq́. in auro Fortia facta patrũ,ſeries lõgiſſima reꝝ. (Corinthia opa) Ex ære Corinthio ꝯfecta,c⁹ nota fuit pcioſior, vel ſigna accipiamus q́ priſci Corinthia vocauere, qbus pleriq;, vt ait Plin.in tm̃ capiebant vt ſecũ circũferrent,ut Hortẽſius orator Sphyngẽ Verri reo ablatũ,& Nero princeps Amazonẽ.[Aedificia magnifica) Vt porticus,thermæ,cœnacula,inſulæ.[Nimio ope) Magno & diuturno labore ꝯfecta. [Et ſumus inqunt &c.) Dicis nos ſeruos eſſe. ſed cũ è ſummis ciuitatis principib⁹ ſum⁹, ſerui eſſe q poſſumus?(Vos vero) Rñdet Cic.Ex principib⁹ ciuitatis vos eſſe dicitis,ſed ne ſeruis qdẽ vẽris pferẽdi eſtis.[Sed ut in familia) In magno numero ſeruoꝝ alij alio funguntur miniſterio,& tñ ſerui ſunt oẽs.Sic q meliora exercẽt miniſteria illi minus honeſtũ locũ tenẽt,eodẽ mõ in ciuitate,alij alijs nobilitate & amplitudine familiæ maiores & honoratiores ſunt,& tñ q rebus ſupra dictis delectant, & res imoderate ꝯcupiſcũt,vt ſerui viliores inter alios ſeruos,ſic ipſi in ciuitate infimũ locum tenent, cũ magis cupiditatibus pareãt,qbus ceteri ciues nõ vſq; adeo parẽt. [Tractãt) cõtingũt,& curæ hñt.[Iſta) Superius dicta. [Tergunt) Statuas,& tabellas repurgãtes. [Verrũt) Mundant,vt pauimẽta ſcopis.[Vngũt) vt vaſa ne rubigo innaſcatur,vel vngunt condiunt intelligas epulas,vt ſapidiores ſint.[Spargũt) vt flores,crocos, odoreſq́. alios,vel eſt effundũt ſiqđ eſt mali liquoris.[Non honeſtiſſimũ) hoc eſt viliſſimũ. Ser. Sulp. in epiſt. Cic. Et ſi ſcio nõ iucũdiſſimũ, nũciũ me nobis allatuꝝ. [Sed magnis imperijs) Verba ſunt aduerſarij, vt M. Antonij.q Cic.obijcietẽ qđ infimũ locũ ciuitatis teneret ſic rñdere potuiſſet,quo infimum locum teneo.qui ſępe cum hoſtibus congreſſus ſum, & magna bella geſſi, ſæpe prouincijs præfui. rñdet non eſſe magnum,qui magnas res gerit, & magnis rebus præeſt,niſi aĩo fuerit laude digno. qui cupiditatibus & vitijs nõ pareat,q rebus vanis ſpectandis nõ obſtupeſcat.

vince-

vincebant quidẽ hoſtes Romani, ſed vincere ſeipſos non poterãt, nã cupiditate trahebantur, ſigna, & tabulas reportandi pſtantium artificum, effugere aũt cupiditatem, vt Sen. ait regnum eſt vincere, quare Iuuen. Sat. 8. quid ſit vera nobilitas diſputans, ſic Ponti cum admonet Expectata diu tandẽ prouincia, cum te Rectorem accipiet, pone iræ frena, modumq. Pone, & auaritię miſerere inopũ ſociorũ. quos ſpoliabãt ſignis oĩbus & tabellis egregijs, tãto eiuſmodi rerũ ſtudio tenebãtur. Cic. Verri ten obijcit quod nullũ ſignum, nullã tabulam, nihil quod eius oculos aĩumq. accẽderit vſquã reliquerit, vbi magiſtratum geſſit. Quanta aũt libidine opera egregiorũ artificũ comparandi incenderẽtur apud Plin. licet cognoſcere. & apud Iuuen. in eadẽ Sat. (Echionis) Fuit is pictor inſignis. Plin. lib. 35. Clarus Echiõ 107. Olympiade extitit, huius nobiles picturæ. Liber pater. Tragœdia, Comœdia, Semiramis ex ancilla adipiſcẽs regnum, Anus lãpadas pferens. Noua nupta verecũdia notabilis. (Signũ aliquod Polycleti) hic ſtatuarius fuit Ageladis diſcipulus Sicyonius q floruit Olympiade 87. multa eius & pclara opera Plin. cõmemorat. (Omittẽ vnde ſub.) põt hoc in M. Ant. triumuirum dictum putari, nã multa loca ſpoliauit hmõi rebus vt Sami, vnde tria opera coloſſica ſuper vna baſi poſita ſuſtulit. Aug. vero Cæſ. duo in eandẽ baſim repoſuit Palladẽ & Her. Iouem aũt tranſtulit in Capitolium & ſacellum ei ꝯſtruxit. Auct. Strab. apud Iuuen. cum ait. Inde Dolabella atque hinc Antonius, illinc Sacrilegus Verres referebãt puppibus altis Occulta ſpolia, & plures de pace triũphos. de C. Ant. potius intelligit quem cẽtoter ſenatu mouerunt, cauſam ſubſcribentes qđ ſocios diripuiſſet. Idẽ & in exilium miſſus eſt, auctores Pędian. & Strab. (Quomodo habeas) Per ſcelus. ſ. & fraudẽ. (Intuentem) immoderate aſpicientẽ. (Clamorem tollentẽ) Præ nimia admiratione exclamãtem (Nõne igitur) Obiectio eſt aduerſarij, ineptias hęc nõ recte appellas. Cũ ſeſtiua ſint & delectẽt plurimum, fateor inquit ſeſtiua eſſe, & admirabilia, ſed non tñ eiuſmodi ſunt, vt viros affixos, & quodãmodo alligatos tenere debeãt, ſed pueros q talibus oblectamẽtis facile capiuntur, vt picturis. (Nã nos quoque) Nõ. n. ita rudis ego ſum, q̃n iudicare poſſim qualia ſint. (Eruditos) Iudicare quę cernũt aptos. (Vincula) vt veluti ligatos teneãt hoĩes nimis admirãtes, & pene ſtupidos. (Quid. n. cẽſes) Verũ eſſe quod dicit. ſ. eiuſmodi res, nõ vincula eſſe virorũ, ſed oblectamẽta puerorũ, auctoritate cõprobat clariſſimi viri L. Mumij, qui vt ait Cic. lib. 2. off. cum copioſiſſimã vrbem funditus ſuſtuliſſet. Italiã ornare quã domum ſuam maluit, Et, vt inqt Plin. repleuit vrbem non relicturus filiæ dotem. Corinthus olim nobiliſſima ciuitas Achaiæ caput fuit, & Græciæ decus, inter duo maria Ionium, & Aegeũ, quaſi ſpectaculo poſita. (Matellionẽ Corinthium) Matula vas eſt vrinę ſic dictũ, quod manu tenetur. De quo Martial. Cũ poſcor crepitu digitorũ, & verna moratur, O quoties pellex culcitra facta mihi eſt. Matulę diminutiuũ eſt matella. Matellio quoque a matula eſt ſic vocatus, poſtq̃ largius à figura matulæ diſceſſit, ſed matellio aqualis di, q̃m, & ipſe vrinę eſt, auctor Varro. (Tractãtem) Dum admiratur. (Totam Corinthum) Oia ornamenta Corinthi, qbus Italiam, vt dictũ eſt, ornauit, cum in domũ ſuam nihil attulerit. (Atrienſem) q d. atrienſem ſeruũ putaret, q curam ſignorũ, tabularũ, & vaſorũ habebat. (Reuiuiſcat. M. Curius) Hunc Sãnium legati agreſti in ſcãno ſedentem, foco rapas torrẽtem, ac ligneo catino cœnantẽ, offenderunt reuerſi ſuos domũ, eius paupertatẽ ſuis retulerunt, redierunt magnum auri pondus publice miſſum afferentes, & benignis verbis Curium inuitarũt, ut eo vti vellet, q vultum riſu ſoluit. protinus ſuperuacue, inqt, ne dicã inepte legationis miniſtri, Narrate Sãnitibus M. Curiũ malle locupletibus imperare, quã ipſum fieri locupletem. atque iſtud, vt pcioſum, ita malo hoĩum excogitatum munus referte, & memẽtote me nec aſtutia vinci, nec pecunia corrumpi poſſe. Idẽ cum interceptæ pecuniæ argueretur, cadũ ligneũ quo vti ad ſacrificia ꝯſueuerat in medium ꝓtulit, iurauitq. ſe nihil amplius de pds hoſtium in domũ ſuam conuertiſſe. (Eorũ aliqs) Vt Fabricius, Cincinnatus. (Villa) Rure. (Domũ) In vrbe. (Præter ipſos) Qui ſoli pro ornamẽto domo ſufficiebant, cũ adeo cõtinẽtes eſſent, & tot egregijs virtutibus præditi. (Sũmis populi beneficijs vſum) Hic eſt maximis honorib⁹ functus, & magiſtratibus, quos ſaune populi & ſuffragia deſeruit. Vnde Horat. ait. Hũc ſi nobiliũ turba quiritũ Certet ter geminis tollere honoribus. & Virg. Nõ illũ populi faſces, nõ purpura regũ Repleuit. faſces populi dixit, hoc eſt q a populo pſtantur. (Barbatulos mullulos,) hoc eſt pcioſis & optimis piſcibus gaudentẽ, eoſq. in viuarijs ſeruantẽ Quod priſci Rom. fecere, in quorũ luxuriã Plin. inuehit. Aſin. Celer uir ꝯſularis mullũ octo millib. nũmũ mercatus eſt. auct. Plin. ex quo luxuria ſeculi illius exiſtimari põt. qđ idẽ Plin. negat mullũ reptum qui duas libras ponderis exuperet, & neque in piſcinis, neq; in viuarijs creſcere aſſerit, à colore mulleorũ calciamentorũ ſic dicti ſunt mulli, erant mulli calcei regũ albanorũ, & poſt patriciorũ fuere à mullando. i. ſuendo uocati, vt Pomp. ſcr. Mullorũ gña ſunt plura, barba gemina inſigniuntur, vt Plin. tradit in inferiori labio, vñ barbatulos dicit Cic. Var. de piſcinis loquens lib. de Re ruſt. Celerius inqt, voluntate Hortenſij ex æquali educeres ſbedarios, vt tibi hre mullos, quam è piſcina barbatum mullum. At inquit ille, non minor cura eius de ægrotis piſcibus, quam de minus valentibus ſeruis. (Exceptantem) Quaſi ludentem eum piſcibus & excipere tentantẽ, minus. n. eſt exceptare, licet frequentatiuũ ſit quã excipere, ſicut captare, dormitare, q̃ritare minus ſunt, quam capere, dormire, q̃rere. (De piſcina) De viuario in quo piſces concluſos habet, quos ſaginat. (Murenarũ copia.) Anguillas marinas, vulgus appellat, quas in ſiccum littus elapſas, vulgus coitu ſerpentum impleri putat. Mas ab Ariſt. Zmirus vocatur, dignoſcitur à fœmina, quod illa varia & infirma eſt, is uero vnicolor & robuſtus denteſq. extra os habet. Inuenit in hoc aĩali documẽta ſeuitiæ. Vellius Pollio eques R. ex amicis diui Augusti viuaria earũ immergens dãnata mancipia, non tanq̃ ad hoc feris terrarũ non ſufficientibus, ſed quia in alio gñe totum pariter hoiem diſtrahi ſpectare non poterat. Tenuiſſimo murenis tergus, cõtra anguillis craſſius, & murenarũ quidẽ viuarium primtim excogitauit ante alios Curtius, q cœnis triũphalibus Cæſ. dictatoris ſex millia numero murenarũ mutuo appendit. Nã pmutare quidẽ pcio noluit alia ue merce. Piſcinam habuit Hortenſius orator in qua murenã adeo dilexit, vt exanimatã fleſſe credatur. Antonia Druſi murenam quam diligebat in aures addidit. auct. Plin. (Aliquo maiore negocio) Quam piſcibus delectari, & eorũ curam gerere. (An eorũ) Alia eſt ſpẽs ſeruitutis eorũ qui augere patrimonium & diuitias ſtudent, & nullos labores, nullam deuitant turpitudinem, dũ id efficiant. De quibus ait Iuuen. Viuant Arturius iſtic. Et Catullus maneant q Nigrũ in cãdida vertunt, Quis facile eſt ędẽ cõducere, flumina, portus Siccandam eluuiem portandum ad buſta cadauer. (Peculij) Diſſentiunt ipſi inter ſe iuriſconſulti de peculij ꝓprietate, nec grãmatici idẽ dñt. Conſtat tñ peculium eſſe in quacunque perſona quidqd labore ſuo partum eſt. & cũ inquit Celſus iuriſconſultus audiſſe ſe ruſticos ſenes, ita dicentes. pecuniã ſine peculio fragilẽ eſſe, lucrũ induſtria partum p peculium intellexit in quam ſignionem hic accipere debemus. accipitur & pro eo quod ſeruus dñi permiſſu ſeparatim a rõnibus dñi habet, eſt & peculium caſtrenſe qđ a parentibus & cognatis in militia degenti donatũ eſt. (Hereditatis ſpes) Nihil adeo durũ & difficile eſt, qđ quiſpiam recuſet, ſi ꝯndæ alicuius hereditatis ſpes propoſita fuerit. (Iniquitatis) Iniuſti laboris & oneris. Quẽ nutum, q. d. ne annuit quidem diues & orbus quin pareãt. Quos aũt labores experirentur quas ſubirent difficultates, qui diuitum orborũ captabant hereditates, & q̃ & quanta afferrent munera, Iuu. docet. (Notum) Non tñ verba, & nutus eſt nota q̃ capite fit. (Locupletis) Multa poſſidentis. (Orbi) Filij carentis. (Senis) Iamiam morituri. (Orbe) Dñs priuati aliqua pſona cara, & qui filios quaſi lumẽ amiſerunt. Filij quoque priuati parentibus orbi appellãtur (Non obſeruat) Non diligenter cuſtodit & exeqtur. (Loquitur ad uoluntatẽ) Quidqd placere diuiti orbo intelligit. & ut Gnato ille Terentianus ſi ait ille & ipſe ait, ſi negat & ipſe negat. (Aſſentatur) Laudat, eſt aſſentari ꝓprie inſidioſe, & conciliãdæ alic⁹ vtilitatis grã effuſius & plerunque falſo quẽpiam laudare. Adulari vero inſeruire & captare, vt fauorẽ emereamur. (Aſſidet) Languenti & ægrotãti. id. n. aſſidere proprie ſignĩat. Mart. Te mœſte decet aſſidere mẽi. Lugentiq. virũ, ipmq. frẽm. (Muneratur) Munera afferre. Dicimus aõr muneror te, hoc eſt munus tibi affero. Sed ꝓ munero ponitur, ſicuti nõnulla verba patiendi ꝓ agẽtibus ponuntur elegantiæ grã, qđ ſcr. A. G. vt muneror te, pro munero & ſignificor ꝓ ſignifico, aſſentior pro aſſentio, fœneror ꝓ fœnero, pigneror ꝓ pignero. (Non inertis) Strenui & diligẽtis qui ẽt ex nutu, quid dñs uelit intelligat. (Quid illa cupiditas & c.) Tangit illam ſeruitutis ſpẽm q̃ naſcitur ex nimia cupiditate honoris quam nos ambitionẽ uocamus. Quid aũt non faciunt plerique, cui ſe nõ ſubijciunt, ut magr̃atum cõſequantur, peſſima ꝓfectõ dña eſt hęc cupiditas, quę tñ liberior alijs cupiditatibus hri ſolet, ea. n. appetit quæ honeſta vñr, hanc tñ cupiditatem quod Cic. tradit in Tuſc. ad ſummam utilitatem à natura datam eſſe dicebant Stoici, & quenq̃, niſi quod libeat, præclare facere poſſet, ſed canenda eſt, vt idem inquit in Officijs gloriæ cupiditas. Eripit. n. libertatem pro qua magnanimus vir oĩs debet eſſe contentio. Nec vero imperia ex petenda ac potius, aut non accipienda interdũ, aut etiam deponenda nonnunq̃. (Honoris) Magiſtratus vrbani. (Imperij

perij)Vt præſis exercitui. [Prouinciæ)Vt prouincias gubernes.
[Dura)Pene inuincibilis. [Imperioſa) Sæua,exercens imperia.
[Vehemens)Vrgens & aſſidua. [Cethego hoi &c.)Quanta ſit hu
honoꝶ cupiditatis vis exemplo oſtēdit Cethegi viri improbiſſi-
mi,cui tñ multi & ampliſſimi viri ſe ſubiecerunt, & humiliter ni
mium ſubmiſerunt,vt fauore eius,qui remp. pro libidine ſua ad-
miniſtrabat, quos optabant honores & magiſtratus ꝯſequerent.
hic Cethegus Romanæ libertatis dignitate prope extincta, oia
ad gratiam obeunda princeps in rep. videbatur. Erat aūt Lucul-
lo infenſus qđ is obſcœnā illius vitā libidinum,flagitioꝶ,erroꝶ,
ſceleꝶ plenam faſtidiebat. Fuit eodem tpe mulier in vrbe Precia
noie,nulli vetuſtate formæ,& verboꝶ lepore ac comitate conce-
dens,nulli tñ vita impuriſſimo quopiam ſcorto pſtabat, hæc Ce-
thegum,q ſumma florebat gloria vrbemq. ſuo nutu ductitabat,
inſano amore ſibi deuinxit. Effecitq. vt Lucullo Ciliciam ꝓuin-
ciam poſtulanti, & faueret Cethegus & primus ſuffragium fer-
ret. auct. Plut. in vita Luculli. [Non probatiſſimo) Minime ꝓba
to. [Eos)Vt Lucullum,& ceteros,q tunc erant principes ciuita-
tis. [Videbantur) Non tñ re vera erant,cum liberi non eſſent,&
cupiditatis grã hoi improbatiſſimo ipſi ſubijcerent. Nam vt ait
Cic. in Antonium Phil. 3. cum aūt ois ſeruitus miſera,tum vero
intollerabile eſſe ſeruire impuro,impuro dico,effœminato,nunq̃
ne in metu quidem ſobrio. [Munera mittere) Vt promptius fa-
ueret. Nã Ouid. ait, Munera crede mihi placant hoieſq. deoſq.;
Placatur donis Iupiter ipſe datis. [Noctu)Quo tpe conquieſce-
re eos conuenisbat. [Precari) Precibus ut ſolent q impetrare à
quopiam aliq̃d volunt. [Supplicare)Seſe penitus ſubmittere. vñ
& ſupplicare dijs ꝓprie dicimur. eſt ergo ſupplicare ambitioſius,
& ſubmiſſius rogare. [Quæ ſeruitus)q. d. nulla ſeruitus eſt appel
landa ſeruitus, ſi hæc facere & pati ſeruitus non eſt. [Quid cum
dñatus cupiditatum) Aliam tangit ſeruitutem quam timor effe-
cit,qui ex ꝯſcia naſcitur pctõꝶ,quo tormēto nullum eſt grauius.
Nã Iuuen. inqt. Pœna aūt vehemens & multo,ſæuior illis,Quas
& Ceditius grauis inuenit,& Rhadamanthus,Nocte dieq. ſuum
geſtare in pectore teſtem. eſt aūt timor metus mali appropinquã
tis. [Miſera) Ab effectu. [Dura)Difficilis, & pene intollerabilis.
nunq̃.n. timor ex conſcientia ſceleris vel paullū remittitur. [Ado
leſcentibus paulo loquacioribus) Ne forte accuſarent in foro.
Nam qđ Cic. ſcribit lib. 2. off. Sæpe adoleſcentes illis tpibus ex
accuſationibus improboꝶ laudem q̃rebant, & gloriā compara-
bant. Quod feciſſe idem tradit M. Antonium P. Sulpicium,& a-
lios ꝑmultos. [Loquacioribus) Si loquaces timendi erāt multo
magis eloquentes cum loquacitas vitium ſit,eloquentia vero vir
tus,nã cum ſapia coniuncta eſt. [Qui aliq̃d ſcire vñt) Etiã ſi ne-
ſciūt,mō opinio ſit eos poſſe dicere. [Iudex vero &c.) Cuius eſt
damnare & punire. hunc ergo vehemēter timēt,ne ſcelera ſua re-
ſciſcat. [At vero eſt &c.)obiectio eſt aduerſarij, qui dicit nō oēm
metum ſeruitutē eſſe,quã exemplo Lucij Craſſi diſſoluit, probãs
oēm metum ſeruitutem hři. Nã ſi ois metus ſeruitus nō eſſet,nū
quam dixiſſet L. Craſſus orator eripite nos a ſeruitute. Fuit hic
L. Craſſus orator īſignis. q apud Cic. de oratore diſputat, de quo
multa idē lib. de clar. orat. hanc vero oronem vel tūc habuit Craſ
ſus,cum Apuleius Saturninus Gracchianas leges aſſerere voluit,
quę maxime populares erāt vel tūc cū poſtea Liu. Druſus ſenatus
cām ſuſcepiſſet,& vt viuere acq̃reret pernicioſa largitione plebē
excitaſſet,cui cum reſiſteret L. Philippus conſul, qui non eſſe ex
dignitate ſenatus rem ipſam videbat, & ſenatui ſegnitiē expro-
brans,alio ſenatu ſibi opus eſſe dixiſſet. id permoleſte vir ſummus,
& eloquentiſſimus Craſſus tulit ad quē cōprehendendū cum li-
ctorē Philippus miſiſſet,non es,inqt Craſſus,mihi Philippe ꝯſul,
qm ego tibi ſenator non ſum. potuit ergo eo tpe hanc oronem
hře & conuerſus ad nobilitatem ac ſenatū inter cetera. eripite
nos à ſeruitute dixit,q̃ oro magis,ut ait Cic. copioſa fuit quã ſa-
piens. nã ſapienti nulla ſeruitus proponi pōt, q aut timet quidē
aliquid,aut ſperat qđ ſæpe dictū eſt. [Quæ ſeruitus) Interrogat
Cic. & rñdet,vere ſeruitus fuit in Craſſo hoie nobili & claro,qm
timuit. Nam expers timoris eſſe debuiſſet, & tunc demum eius
oro ſapiens non minus,quam copioſa fuiſſet. [Debilitas) Quo-
ties timore debilitatur,& pene deficit. [Humilis)Quia magna &
hoie deſinit appetere. [Nolite ſinere)Rurſus Craſſi verba ſunt ſic
loquentes quaſi ſeruiret. [In libertatē) Interrogat q̃d ſibi his ver
bis Craſſus vellet,& aſſeri inqt,in libertatē uolebat vt libere viue
ret,& nemini pareret. nō ita eſt, rñdet. immo dñm mutare vult,
vt oibus ſenatoribus, nō vni Philippo ſubeſſet. [Quid.n.)Adiūgit
illis verbis,nolite ſinere nos cuiq̃ ſeruire,adiūxit Craſſus, ſed vo
bis vniuerſis. ſ. ſinite ſeruire. [Dñm mutare)Vt ne ſeruiat vni,mul
tis ſeruiat. [Quibus,& debemus)Et hæc Craſſi verba ſunt adne-
xi ſuperioribus. Nã tota eſt vna oro. Eripite nos ſeruitute,noli-
te ſinere nos cuiq̃ ſeruire,niſi vobis vniuerſis,quibus,& debemus,
& poſſumus. [Nos vero) Rñdet his verbis Craſſi poſſumus & de-
bemus,& nos,inqt,q ſapientes dici, & hři volumus,q recto ai, &
vero munere fungimur ſeruire cuiq̃ nec poſſumus,nec debemus.
virtus.n nemini ſubeſſe vult & liberꝶ poſſeſſorē efficit. Dicis o,in
quit,te Craſſe poſſe. Nã quod potes ex ai tui imbecillitate ꝓfiti-
ſcitur. Sed debere minime dixeris. nemo.n. debet ſeruire cuiq̃,cū
ea debeamus tm̃ quæ honeſta ſunt,& quæ efficere nos neceſſario
ꝯuenit,vt iuuare pr̃iam,parentes, diſſoluere æs alienū, & cetera
hmōi,poſſumus aūt implere,& efficere quod in nr̃a poſitū eſt vo-
luntate. Nec qđ poſſumus,debere nos dicere poſſumus. [Qm̃ ni-
hil) Interpretatur qđ dixit,& nihil inqt q̃lpiam debet,niſi qđ tur
pe eſt non reddere. i. efficere. quicq̃d ex debito efficere tenemur,id
cū implemus reddere dicimur,vt Deo cultum,parētibus nutrica-
tionē,benemerenti beneficium cū conferimus reddere dicimur,
debebamus n. & tenebamur. ſi q̃d turpe eſt,id reddere non debe-
mus. [Ille vide at.) ꝯcludit hoc Paradoxū illud more ſuo repetēs,
qđ in principio dixit non eſſe imperatorē,qui ſibiipſi & cupidita-
tibus nō imperet. [Ille) Antonius. [Rō) Quæ poſita eſt in argu-
mētationibus. [Veritas) Quæ in exēplis cōſiſtit,vt ſupra patuit.

QVòd ſapientes liberi, & ſtulti ſerui.) Hic eſt titulus lati- OMNI
nus ad cuius mirabilis ſniæ declarationem memoriæ tra BONI.
dendum eſt,quod duplex eſt ſeruitus & libertas. Primo
oēs naſcebantur liberi,ſed iure gentium & ꝑp bellorum occaſio-
nem ſerui reperti ſunt,ne oēs vita priuarentur in bello,hoc reme
dium inuentum eſt, vt captiui ſerui fierent. & ideo eſt vna ſerui-
tus ciuilis,& altera ſeruitus pħica,cum aliquis vitijs paret ſeruus
apud pħos nuncupatur. Libertas quædam eſt ſm iura, vt nulli
hoi ſeruiat & altera eſt pħica,qñ nulli vitiorum turpitudini ſub-
iectus ſit. Cic. narrauit hoc paradoxum contra M. Ant. in quo de
clarat ipſum ſeruum eſſe, quamuis imperator & ſplendidus ho-
mo ſit,dicit ergo per ironiam. [Laudetur hic imperator). i. laudi-
bus extollatur. [Aut ēt appelletur) Dicatur ſalue imperator,hoc
noie dignus ſit ꝑp magnificentiam & opes,æſtimetur dignus no-
mine imperatorio,hic.n. Tul. non poſuit verba,non dixit hic eſt
verus imperator,ſed minime hac appellatione dignus eſt, qui nō
poteſt,q. d. qui ſeruus eſt ſcelerum. [Libero)Quod imperatur nō
debet. [Iracundiam) Quæ eſt longa quædam cupiditas vindictæ
quaſi vna cum hoie genita. Ita breuior iracundia. [Tum incipiat
imperare) Tunc ſeruus turpitudinis exiſtens imperator non de-
bet,ſed flagitijs remotis tunc imperator diceretur. [Dedecori)cō
tra decus & famã virtutis turpitudini, quæ eſt cōtra ipſam virtu-
tē. [Diſſerit)Peccata minuerit. [Præclare) Locus eſt ab auctorita
te maioꝶ. [A doctiſſimis viris) Fides illis ſp danda apud aliquos
agreſtes eſt, apud imperitos nunq̃ eligendi ſunt auctores & pħi
antiqui,quorum ignorant non ſolum noia, ſed minime proferri
ſciunt, ideo conſueuerunt viri docti qñ loquūtur apud indoctos
noiare quoſdam notos hoies,cum tñ ipſi ſnias maiorum dicunt.
[Apud prudentiſſimos) Captat beneuolentiam ab auditoribus.
[Cur ego ſimulem) qa debeo fingere non ſcire apud doctos &
eruditos viros,poſtq̃ in his ſtudijs operã dedi. [Me pdidiſſe)Qua
ſi ignoraſſe. [Pťãs viuendi vt velis) Velle dicimus aliquid cum rō-
ne appetere,non fur qui capit alienas diuitias velle dř, qui igitur
viuit cum rōne & virtute vitæ vocatur viuere vt vult. [Officio)of
ficium eſt illud quod faciendum eſt ſm virtutem, ideo Tullium
de officijs appellamus. [Non propter me)Duo ſunt genera bono
rum hominum. Aliqui.n. reperiuntur boni propter timorem
ſupplicij. Aliqui boni ſunt amore virtutis, unde verſus: Oderūt
peccare boni virtutis amore. Oderūt peccare mali formidine pœ
næ. [Et colit)Venerantur leges ꝑp virtutem. [Id ſalutare) Ad ſalu
tem hoim leges putant eſſe colendas,ꝑp virtutem ſolum. [Nihil
facit, nihil cogitat) Niſi libenter hoc illi quodlibet quantum ad
velle dř,qui igitur viuit cum rōne & virtute viuit libere. [Ac libe
re)Nemini vitioꝶ ſubiectus ſit. [Ab ipſo). i. ab animo, vt dñt græ
ci. [Eodem) Ad eundē aīm virtute præditum oia referēda ſunt,à
quo proficiſcuntur. [Polleat)Poſſit,alias pollere ſplendere dñt.
[Ipſius voluntas)Vt dictum eſt,appetitus eſt honeſtus. [Iudiciū)
Bene iudicium & voluntas ad iudicem applicantur. Iudicium eſt
diſcernendi ratio boni & mali. [Cui fortuna ipſa cedit). i. vinci-
tur fortuna tali viro qui voluntatem,& iudicium reꝶ faciendaꝶ
tenet. Cedere, Non. Marcellus exponit vincere,qm̃ maximum
apud ignorantes fortuna locū obtinet,vnde ſolebant dicere an-
tiqui. Te facimus fortuna deam,ſed periti ſpernūt ipſam, & ideo
ꝑp fortunas,& opes aliquem peritum vocamus. [Sapiens poeta)
Cuius ignoratur nomē. [Quiſque iungitur ſuis moribus) Boni
ſemper vtūtur moribus. [Inuitus)Libēs obſeruat virtutē. [Nihil
dolens)

dolens)Et ſi fortuna ſit aduerſa non debet.[Nihil coactus)Non cogitur iura legum obſeruare,ſed libens virtutis amore leges timet. [Quod &ii) Poſtq̃ demonſtrauit libertatem eſſe voluntatẽ .i.appetitum animi cum rõne,& virtute,per contrarium oſtendit quid ſit ſeruitus,& neminem eſſe liberꝵ niſi qui affectus ſit illa voluntate cuius tractatio facta.ſ.ſoli huic igitur contingit. [Niſi q ita ſit affectus)Vt dictum qui eſt,vitio nulli ſubiectus eſt, ſed voluntati atque iudicio præditus exiſtat.[Improbi)Qui flagitijs dediti ſunt,ſerui nuncupantur.[Hoc vero non tam re eſt)Illud non tam admirabile in effectu,ſed in verbis,audire.n.hoiem imperantem eſſe ſeruũ,hoc admiratione dignum eſt,ſed in effectu,hoc eſt conſideremus illius vitia, ſeruitutis appellatione afficiendus eſt. [Inopinatũ atque mirabile) Diffinitio paradoxi. [Dñt ſapiẽtes) Non appellant eos ſeruos.[Vt mancipia) Quæ ſunt dñoꝵ ſm legem 12.tab quas ab Athenienſibus Romani acceperũt.Mancipiũ dr̃ ipſe ſeruus,& ſeruitus.i.offm̃ ad ſeruũ pertinens.[Nexu) Fiebant mancipia dñoꝵ ꝑ hunc modum.Erat quidam magr̃atus ꝓfectus mancipijs ꝯficiendis corã quo & aderant vendentes, & emẽtes.Dicebat magiſtratus ille,Vis vti iure mancipij,& ille dicebat. Suſcipio hoc pacto eũ quadã ſolẽnitate magiſtratus hñs aliqd æris.i.quandã campanellam pulſabat,& aderant 5 a. teſtes pñtes q quidem erat modus faciendi mancipia. Pernexus igitur,inqt,ſapientes appellant illos ſeruos ſceleꝵ mancipia per nexũ, aut aliquod ius confectũ. [Iure ciuili aliquo) Vel ꝑ aliud ius poterant fieri mancipia,nunc ad Xp̃iani ſeruũ efficiendũ qnque ſerui lege requirẽdi ſunt.[Sed ſi ſeruitus) Diffõ ſeruitutis q̃ caret arbitrio ſuo [Quis neget)Cũ ſeruitus ſit q̃dam obedientia animi fracti,& nõ humana cõtinentis. qs negabit oẽs cupidos,& improbos nõ eſſe ſeruos? [An ille)Similitudo vnde bene qđ propoſitum eſt in ꝓœmio obſeruat,qm̃ hoc paradoxo longiori probat.[Cui leges imponit)Niſi ita facias domũ patris mei petã,illi vocantur vxorij,q ita vxoribus dediti ſunt.[Præſcribit)Quod faciẽdum ſit.[Iubet) Vt eapellat ſeruos. [Vetat) Ne ducat amicos ad cœnã,qua de re Iuuen.vnã mediam ſatyrã facit.[Poſcit)Veſtem. [Dandũ eſt) De neceſſitate hæc gerundia neceſſitatẽ important. [Vocat ip.) De magr̃atu abeundũ eſt. [Neqſſimu) Qđ vulgo dici ſolet bone da nulla,neque facit venit neqſſimum.[Atque et in ma.ſa.) Aliã ponit ſimilitudinẽ principes,hoc eſt primi ciues ꝯſueuerũt in atrijs ſeu faſtibus hr̃e vaſa argentea,& aurea ad ornamentũ domus,qbꝰ rebus plerique ꝓſunt ſerui,alij domũ verrebant,alij tergebant, q bus qdem alij ſerui erant ꝓfecti, q appellabantur ſerui atrienſes. [Familia)In magna gentis multitudine.[Stultoꝵ) Stultos appellamus illos q in illis delitijs cupiunt viuere,vñ cœna lautica noiari ſolet.[Alij lautiores)Delicatiores alijs ſeruis,q ſciunt incidere carnes,q quidẽ ſerui vñt eſſe inferiores atrienſibus,& atriẽſes ſerui ſunt.[Si tñ ſerui atrienſes actu)Pares ſtultitiæ ſuæ,q̃uis atrienſes ſunt, honoratiores tñ, quantum ad illius actum ſeruitutis & illius curæ, quam hñt in tergendis vaſis, tñ ſerui ſunt ac vocant. [Stultitiæ ſuæ)Stultitiã appellant curam, quam hñt dñi in perficiendis ſeruis illis rebus,q virtutis partem hñt,aliq̃ non retinẽt. [Quos ſigna)Qui ſtatuis,& alijs magnis rebus delectantur ſerui appellãtur.Apoſtrophat ad illos magnos ciues, q principes ſunt, tunc veniunt q dñt.[Sumus principes in hac ciuitate)Ideo his delectari rebus magnis poſſumus.[Vos) Rñſum qdem minime ſeruoꝵ ſuoꝵ principes ſunt,cum his curã habeant.[Sed et in familia) Adaptat ſimilitudinẽ quẽadmodũ diximus ſuperius.[Seruoꝵ off.)ꝙ aliq tergunt,& aliqui verrunt, ſic eodẽ modo ſunt illi primarij ciues,quoꝵ aliq ſunt maiores,aliq minores in ciuitate, tñ oino ſerui ſunt.[Qui tractãt)Corrñdet ſingula ſingulis q tractãt referẽdo,ad aliquos.[Signa alicuius ſerui)Qui portãt ſtatuas de loco ad locũ.[Qui tergunt)Ad tabulas refertur,aliq tergũt puluerem.[Qui vngunt) Vaſa cælata. in qbus inſculpitur, vel aliqd aliud,q̃ ſculptiones vocanr̃ emblemata.[Qui verrunt ædes)Spargunt flores & roſas mihi non vr̃ eſſe adaptatio ſimilitudinis,ſed potius q̃dã eſt de ꝑ ſe acta ſimilitudo, illa aũt ſuperior rõ q̃ inqt. Quos ſi non ad ſeruos ptinere vr̃,ſed ad dños rebus delectari,iõ ſerui apud maiores appellantur. hæc vero ſeruoꝵ ſimilitudo eſt ad dños.[Magna iniquis) Iteꝵ apoſtrophat. [Certe igitur ciuium laude dignium) Rñdet Cic. ꝙ ſicut magnas gerunt dignitates id ciuium eoꝵ cum virtute illis dignitatibus dignom gerant.[Auctionis tabula) Et probat ꝑ inductionem ꝙ multi ſunt ſerui virtute ꝓſiicam,defendit qđ multi ſunt q delectantur tabulis & picturis & cupidi ſunt,q̃ ſeruitutis ſpẽs.[Polycleti)Fuerũt optimi pictores.[Miror)Vnde loqtur ad M.Ant.qui fuerat in magiſtratu,& q tutari debeat ab his,has diripuit tabulas.[Intuentẽ)Declarat iſtũ ſtolidum.[Ineptiaꝵ oium)Iſtæ quidem tabulę munditiæ appellãtur. ſed Cic. eos modo ſeruos ineptiaꝵ non munditiaꝵ nuncupat. q delectãtur ineptijs q̃ ſiunt præter tp̃s,ut plorare in nuptijs. [Nõ ne) Anthypophorã facit Ant.Nõ ne iſta feſtiua ſunt.oculos eruditos,& me iſta delectant. ſed me non detinet ſtuprũ cũ virtute operam non dantẽ.[Venuſta hñt) Cum honore & honeſtate iſta feſtiua,non aũt vincula tecũ carent. [Oblectamẽta pueroꝵ) Pueri his picturis delectari ſolent.[Mumius) Per auctoritatẽ hꝰ clariſſimi viri demr̃at has res eſſe contẽnendas. Corinthij viri ſuperbia quadam agitati Romanoꝵ legatos aſperſerunt vrina,qua ea re multæ Corinthiæ Romã ductę ſunt,has oẽs Mumius nõ ſolum picturas & matelliones eaꝵ videre noluit,ſed totã ꝯſumpſit Corinthũ,de quo ait Virg. Ille triumphata capitolia ad alta Corintho.[Tractantẽ)Manibus voluentẽ.[Verum ciuem an atrienſem) q.d.Mumius ſi aliquẽ in illis tabulis ſtupidum aſpexiſſet,nõ ciuem,ſed atrienſem ſeruũ iudicaret.[Aut eoꝵ aliquis)Qui non has cupiebãt mũditia,nec in villa,nec in ciuitate, villa domus ruſticana vocatur a vehendo dicta,vel a vallis. [In domo) Vrbano domicilio. [Videat aliquẽ) Iſta ſpẽs ſeruitutis, qđ ſi L. Mumius aliquẽ vidiſſet gloriantẽ copia piſcium ẽt hñtem. piſcinam non modo cum ciuẽ excellentẽ appellaſſet, ſed potius miſerrimum. [Viſum)Bene q ſuerat honoratus magr̃atu. [Barbatulos mullulos)Mulli piſces,quoꝵ ex ore q̃dam pendet barba.[Exceptantẽ) Viſus eſt frequentatiuo,quo magis illius ſeruitutẽ oſtendat. [Murenaꝵ)Murenę maris anguillæ dñr.[Vt ne in familia qdẽ dignũ) Qui piſcium delectationẽ hñt, hi non modo nõ in familia ſunt, ſed aliquo maiore negocio vel magr̃atu minime digni putãtur, niſi pertractare piſciculos.[Qui cupiditate peculij) Solebãt antiq ſerui,vt inqt Iuuen.in ep.Crepuſculis adire domũ alicꝰ diuitis ſenis orbi vel delebilis in ſeruiẽdo ſibi adulando, & oia ſeni aſſentiendo,vt pecunias cõſequerentur,peculiũ eſt ꝓprie pecunia, rũ ſit peculiaris,hoc aũt peculium q̃ritur vel in caſtris, ſeu aliqua liberali arte acqri põt.[Quid ini.) Nõ modo uerba,ſed meritũ ſenis cognoſcit,vt ſi nõ placet illi gallina turdos emit.[Locupleti) Sine diuitijs hanc nõ faceret ſeruitutẽ.[Orbi) Si filijs nõ careret ſibi non ſeruirẽt.[Senis)Qui pauco eſt duraturus tp̃e,& hæc tria conueniũt ad hanc ſeruitutẽ tolerandã.[Denunciatũ)Si oportet tus petere paratus eſt. [Aſſentatur) Si ſenex ſe laudibus extollat ille eaſdẽ nõ confirmat,ſed auget.[Aſſidet)Penes illũ ſedet.[Muneratur)Senes donãtur pane,caſeo,& alijs rebus ab illo proprio ſeruo.[Serui iner.)Nõ liberi,ſed ſerui aſtuti & diligentes.[Quid iam il.cu.).ſ.libertatis hr̃e vr̃,q.d.vel ẽt aliud genus ſeruitutis plerique ſuppliceant,donãt,& multa patiuntur cauſa cuiuſdã dignitatis acqrendæ.[Quæ vr̃ eſſe li.)Hæc ſeruitus, qm̃ ſit in ꝯſtitutis liberalior eſſe vr̃. qm̃ non auaritiæ cauſa gignitur,ſed ꝑꝑ honorẽ, & tñ oino ſeruitus eſt. [Honoris) Alicuius magiſtratus. [Imperij)Fieri imperator. [Domina) Tyrannis eſt. [Imperioſa) Quæ imperat hoibus omnia mala pati. vt imperiũ adipiſcantur. [Vehemens)Trahit oẽs ad ſupplicandũ,vel ad alia indigna ſe faciendũ [Cethego)Fuit quidã Cethegus, ante Cethegu Catilinæ q ciuitati Romanæ vir primarius, cũ eſſet captus amore cuiuſdam Precæ ſe creari imperatorẽ contra Mithridatẽ vellet, q Preciæ Cethegi amicæ ſupplicabat eiq̃ donabat. qua ex re gratia illius Cethegum imperatorẽ Lucullum orauit, q̃.n.maior ſeruitus inueniretur quã Luculli ſeruitus mulieri ſupplicans.[Non ꝓbatiſſimo)Ac ſi diceret improbatiſſimo. [Seruire coegit) .ſ.cupiditas honoris cogebat oõnullos ſeruire Cethego, q̃uis reſpondet ſibi eſſe probatiſſimi,tñ ſerui erant.[Munera)Qui illum Cethegum multis donabant rebus.[Noctu uenire domum)In die negocio ſi ſunt principes, ideo de nocte domum illius proficiſcebantur. [Supplicare)Subiacendo.[Quæ ſeruitus eſt) Ac dicat ſi ſupplicarem,& talia tolerarẽ cauſa dignitatis hñdæ libertas exiſtimetur. non illa põt eſſe ſeruitus, ſed aliæ ſunt ſeruitutes, ſicut hæc uocitanda eſt. [Quid? cũ cupiditatum exceſſit dñatus) Tranſitio,color cõmouere facit auditores,de qbus locutus eſt, & item oſtendit qd cõſequitur ſenſus,qd præterea ſeruitus cupiditatis bonoꝵ alia exoritur ſeruitus uidelicet timor quẽ adipiſcitur ex conſciẽtia pctõꝵ & per inductionem hanc oſtendit ſeruitutem ꝓſiicam. [Conſcientia) Eſt vocabulum meſum, quod tñ ut plorimum in malam partem capitur ſicut voluntas,dr̃ autem conſcientia proprie examinatio. [Quam dura ſeruitus) Peior hæc eſt q̃ ciuilis ſeruitus, quocunque.n.uadis hæc te ꝓſiica ſeruitus perſequitur die noctuq. [Adoleſcentibus) Cum Rom.imperium adiungerent,magna in eloquentia maxime vim ineſſe cognouerunt.

QVòd ſapientes liberi,& ſtulti ſerui:) Thema græcum eſt. ὅτι οἱ σοφοὶ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ μωροὶ δοῦλοι .i. ꝙ ſapientes liberi, & ſtulti ſerui. ὅτι .i. ꝙ, μόνος .i. ſolus,hoc eſt articulus, vt gallicus le flandrinis, ὁ σοφὸς .i. ſapiens, ἐλεύθερος .i. liber,& ingenuus, καὶ .i. &, πάντες .i. omnes, οἱ, articulus pluralis, μωροὶ .i. ſtulti, δοῦλοι .i. ſerui ASCE

ui

ui ſunt,inde dulia cultus ſeruilis. Hoc Paradoxum veritati euan
gelicæ conſonum eſt. quia ſolus peccator ſtultus, ſtultorum aũt
infinitus eſt numerus. qui vero facit peccatum ſeruus eſt peccati.
itaque cuius animus liber eſt à vitijs, quia potiorem partem ſui
liberam habet, ſeruus non eſt. De hac re etiam Perſius pulchre
ſcripſit. Sed nos ordinem ꝓſequamur,qui talis eſt. Sed ſciamus
hoc ſm quoſdam dici in M.Antonium,qui libidinibus exarſit,&
cum Cleopatra regina Aegypti turpiſſime vixit, verum id poſt
mortem Cicer. fecit, ſed obſuit antea etiam alias amaſſe, ſed &
Clodio congruit. vnde propoſito Themate,q.d.dicunt; aut di-
co oẽs ſapientes eſſe liberos,& oẽs ſtultos eſſe ſeruos. Vero pro
ſed,hic imperator videlicet M.Antonius triumuir, refrenet ipſe
primum libidines ſuas,ſpernat voluptates,teneat.i.contineat,&
refrenet iracundiam, coerceat auaritiam, & repellat à ſe ceteras
labes.i.corruptiones, quæ eum labi faciunt, animi.ſ.ſui,& inci-
piat tum.i.tunc imperare alijs cum ipſe deſierit parere turpiſſi-
mis dñis,videlicet dedecori.i.infamiæ & turpitudini vitæ. Qui-
dem.i.certe, dum.i.donec ipſe obediet his.ſ.dominis dictis, non
modo.i.non ſolum non erit habendus.i.reputandus Imperator,
ſed erit habendus omnino non liber.i.ſeruus. Hoc enim eſt vſur
patum.i.in vſum & prouerbium acceptum præclare a doctiſſimis
.ſ.philoſophis,quorum auctoritate ego non vterer,ſi hæc oratio
eſſet mihi habenda apud agreſtes philoſophiæ ignaros, cum ve-
ro loquor apud prudentiſſimos.ſ.patres conſcriptos in Senatu
contra Antonium, quibus hæc non ſunt inaudita, immo maxi-
me cognita. Cur ego ſimulem.i.falſo fingam me perdidiſſe.i.in
vanum aſſumpſiſſe operam,quidquid operæ.i.ſtudij & laboris po
ſuerim.i.locauerim in his ſtudijs.ſ.philoſophicis. Et quia non di
xerat,quid eſſet præclare dictum,nunc repetit dicens. Igitur.i.vt
ad propoſitum redeam. dictum eſt a viris eruditiſſimis, neminẽ
eſſe liberum niſi ſapientem. Enim pro quia, quid eſt libertas.
Reſpondet,poteſtas viuendi,vt velis. Igitur quis viuit vt vult ni-
ſi qui ſequitur recta? q.d.nullus,& vere,quia deſiderium peccato
rum peribit. Et qui gaudet officio.i.debito, cui via viuendi eſt
conſiderata atque prouiſa,quæ paret quidem legibus,ſed nõ pro
pter metum.i.timorem ſeruilem. quia Horat.dicit,Oderunt pec
care boni virtutis amore, Oderunt peccare mali formidine pœ-
næ. ſed qui ſequitur atque colit eas.ſ.leges, quia iudicat id eſſe
maxime ſalutare, qui nihil dicit, facit nihil, nihil denique cogi-
tat,niſi libenter.i.cum approbatione conſcientiæ non refragan-
tis ac liberæ. Cuius omnia conſilia,& omnes res quas gerit ꝓ-
ficiſcuntur.i.oriuntur ab ipſo ipſius imperio & voluntate, & re-
guntur.i.diriguntur eodem.i.ad eum ipſum. quia amore det quẽ
ſecum habet,& ſui omnia facit,nec eſt vlla res quæ polleat.i.poſ
ſit & valeat plus apud eum quam voluntas, atq; iudicium ipſius.
Nihil enim vult,niſi quod iudicat faciendum aut volendum, ni-
hil autem iudicat faciendum,& volendum, niſi quod licitum ac
honeſtum, & facile factu. quo circa ſolus ſapiens quidquid vult
facit. Cui.ſ.ſapienti & libero etiam ipſa fortuna, quæ dicitur ha
bere maximam vim,(Vnde Maro. Fortuna omnipotens &c. &
Saluſt.in Catil. Sed profecto fortuna in omni re dominatur.)
cedit.i.locum dat. vnde Iuuen. Nullum numen habes ſi ſit pru-
dentia,ſed te Nos facimus fortuna deam cœloq. locamus. Vnde
idem Saluſt. in Iugurt. Sed dux atque Imperator vitæ mortaliũ
animus eſt, quippe fortuna probitatem, induſtriam, aliaſq́. bo-
nas artes,neque dare,neque eripere cuiquam poteſt. Sene.epiſt.
99. Errant qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribue-
re fortunam. Valentior enim omni fortuna animus eſt, & in
vtranque partem ipſe res ſuas ducit, beatæq́. ac miſeræ vitæ ſibi
cauſa eſt,&c. Sicut ſapiens poeta dixit,quiſque fungitur ſuis mo
ribus.i.cuique ſm mores ſuos euenit. Vnde Saluſt. in Catil. Aut
fortuna ſimul cum moribus immutatur. ſed ad ordinem reuerta
mur. Soli igitur,concludit quod propoſuerat dicens. Igitur hoc
contingit ſapienti, vt nihil faciat inuitus, nihil dolens, & nihil
coactus. Quod.i.quam rem ita eſſe.i.ita ſe habere,& ſi.i. quan-
quam eſt differendum.i.probandum diſerte pluribus verbis,illud
tamen eſt & breue & confitendum, neminem eſſe liberum, niſi
qui ſit affectus i. animatus & diſpoſitus,ita vt dictum eſt. Igitur
à contrario ſenſu omnes improbi ſup. ſunt ſerui,nec hoc eſt tam
inopinatum atque mirabile, neque dictu .i. dum dicitur. Enim
pro quia,homines, aut philoſophi non dicunt eos.i.tales videli-
cet improbos ita eſſe ſeruos,vt mancipia.i.manucapta ſeruitia,&
ita ſeruata vt ſeruiant,& ſerui ſint,quæ ſunt facta dominorum.i.
in poteſtate eorum. Nexu.i.obligatione,vt vinculo, aut aliquo
iure ciuili. ſed ſi ſeruitus ſit ſicut reuera eſt obedientia animi fra
cti,& abiecti,& carentis ſuo arbitrio,quis neget omnes leues,o-
mnes cupidos,omnes denique improbus,eſſe ſeruos? q.d.nemo.

An ille videtur mihi liber cui mulier imperat? vt.Antonio Cleo
patra,ſed tamen de ea non intelligit, quia poſt mortem Cicero-
nis id contingit. Cui mulier imponit leges,& præſcribit, iubet,
& vetat,quod videtur.i.quidquid iubet, qui nihil poteſt negare
mulieri imperanti, & negat, audet recuſare? q. d. minime om-
nium. Si mulier poſcit ſup.aliquid dandum eſt,ſi vocat ipſum,ve
niendum eſt.i.oportet ad eam venire,ſi mulier eijcit eum abeun-
dum eſt ei.i.oportet eum abire,ſi minatur extimeſcendum eſt ei.
Ego vero puto illum .i. huiuſmodi virum qualis erat Antonius
ſaltem,poſtea vel etiam tunc libidinis ardens,vt idem Clodius,q
pro principe mœchorum taxatur à Iuuenale, appellandum non
modo.i.non ſolum ſeruum,ſed nequiſſimum.i.maxime nequam,
te nihil queuntem ſeruum,etiam ſi ſit natus in familia ampliſſi-
ma,vt Antonius,& Clodius. Atque vt in magna familia alij ſtul-
torum.i.aliqui ſtulti ſunt lautiores.i.mundiores ſerui, vt ſibi ui-
dentur. vtpote qui eſcarijs,& poculentis vaſis præcioſis præſunt,
& atrium obſeruant, ſi tamen inquit atrienſes ſerui ſunt illis pa
res,aut pari actu ſuæ ſtultitiæ.i.inutilis curæ. Illi quos ſigna i.ſi-
mulacra,ac vinum efficta.& quos tabulæ.ſ.eburneæ,aut ea ligno
precioſo,quos argentum cælatum.i.eſculptum,quos opera Co-
rinthia.i.ex ære Corinthio. quos ædificia magnifica delectant ni
mio opere.i.nimio ſtudio, &.i.attamẽ tales inquiunt nos ſumus
principes ciuitatis,vos vero ſeruorum quidem veſtrorum princi
pes eſtis,ſed vt.i.quemadmodum,qui tractant iſta.ſ.vaſa, & ſupel
lectilia in magna familia,qui tergunt,qui vngunt contra rubigi-
nem. Qui verrunt.i.mundant ſcopis,qui ſpargunt, vt non abſu-
mantur a tineis,tenent locum ſeruitutis non honeſtiſſimi, & ſic
in ciuitate,qui dederunt ſe cupiditatibus iſtarum rerum obtinẽt
penè infimum locum ſeruitutis. Magna inquis. Docet ambitio
ſos eſſe ſtultos,ſicut docuit libidinoſos,mulieroſos,& rebus fri-
uolis intentos inſanire dicens. Tu glorioſe inquis,geſſi magna
bella, & præfui magnis imperijs, & prouincijs. Igitur ſi in illis
laudari vis,gere animum dignum laude. Tabula actionis qua bo
na ciuium,aut prędæ venduntur in foro à præcone,quaſi ſub aſta
augendo precio detinet te ſtupidum.i.hyantem ad lucra, & am-
bitionem,ſicut Syllam detinuit. Aut aliquod ſignum Polycleti.i.
à Polycleto ſtatuario optimo factum. Ego miror, vnde ſuſtule-
ris.i.ſubtraxeris te, & quomodo habeas.i.geras te admirantem
& tollentem.i.extollentem clamores,cum ego video te, iudico
te eſſe ſeruum omnium ineptiarum, igitur quærit ambitioſus:
Nonne illa ſigna ſunt feſtiua.i.lepida, & ſeſta congruentia? ſint,
inquit Cic. Nam nos quoque habemus oculos eruditos,vt ſcia-
mus quid artificioſe factum ſit,ſed ego obſecro te,vt illa habean-
tur.i.reputentur à te ita venuſta.i.pulchra,& ſpecioſa,vt non ſint
vincula virorum.i.quibus irretiantur, & in ſeruitutem redigan-
tur viri.i.qui ſe viros cenſent,ſed ſint oblectamenta puerorum.
Quid enim cenſes. Lucius Mumius qui Corinthum incendit,&
diruit ne Romano imperio officeret,videret aliquem qui ſe prin
ceps ciuitatis factitat Matellionem Corinthium.i.admirantem
ſigna ex metallo,ſeu ære Corinthio. Tractantem,ſup.illa copi-
diſſime. Cum ipſe contempſiſſet totam Corinthum,q.d.cum to
to metallo,diceret ſtultum ſi in metallo Corinthio non Matel
lionem, &c. Vtrum putaret illum.i.talem Matellionem ciuem
excellentem,an ſeruum atrienſem diligentem,q.d.certe ſcio,qđ
potius ſeruum,quia eius ſimilior eſt. Reuiuiſcat,taxat nunc gu-
loſos dicens. Reuiuiſcat M.Curius,qui de Sabinis triumphauit,
& rapas in catino ligneo edit, vt prius dixi. Reuiuiſcat.i.redeat
in vitam, aut aliquis eorum, in quorum villa.i.domo ruſtica, &
domo.i.in ciuitate nihil fuit ſplendidum, & nihil ornatum præ-
ter ipſes; quales erant,Fabricius,Cato maior, Quintus Cincin
natus,& ſimiles. Et videat melius quam videant, quia dixit reui
uiſcat,& dicet,iudicet aliquem vſum ſummis beneficijs populi.i.
ſummo magiſtratu. Exceptantem.i.cum delectu extrahentem.
De piſcina.i.conſeruatorio piſcium. Barbatulus.i.piſces tales à
barba dictos. Et mullulos.i.mullos teneriores,qui in ſummo ꝓ-
cio erant. vnde Iuuen. Mullum ſex millibus emit Aequantem
ſanè paribus ſeſtertia libris.i.mullum ſex librarum ſex millibus
ſeſtertium, & pertractantem tales piſces,& gloriantem. Copia
Murenarum,quas Lampredas uocant nonne iudicet hunc.i.talẽ
hoiem ita ſeruum,vt ne quidem putet.Cum aliquo maiore nego
cio in familia. An eorũ ſeruitus. inuehitur in auaros dicens,An
ſeruitus eorum nullas ꝯdõnes duriſſimę ſeruitutis recuſant,cupi
ditates Peculij.i.vt augeant peculium.i.rem ſibi propriam eſt du
bia.i.incerta,q.d minime,cum ſit manifeſtiſſima ſpes hereditatis
.i.qua quis ſperat heres à diuite inſtitui. Quid iniquitatis .i. ini-
quæ ſeruitutis nõ ſuſcipit.i.non libenter ſubit in ſeruiendo, q. d.
nihil,&ita maxime ſerui ſunt heredi pedes.De qbus Flac.2.ſerm.

Sat.ſcr. hoc quoque &c. Quē nutū ſuis locupletis & orbi .i. non hñtes liberos, non obſeruat vt obſequatur, & inſeruit, q. d. nullū non, & ita quemlibet obſeruat. Quidquid denunciatum ſit ipſe loquitur, totum ad voluntatem illius ſenia, & facit, & aſſectatur, & aſſidet, & muneratur. Qui hoꝝ eſt libeꝝ .i. pertinet ad liberum hoiem, q. d. nihil, quid denique hoꝝ eſt niſi ſerui non inertis .i. ſeduli & ſtrenui, q. d. ēt nihil, & ita totum, hoc eſt ſerui non inertis. Quid iam, inuehitur rurſus, ſed manifeſtius in ambitioſos dicens. Quid iam illa cupiditas honoris, imperij, prouinciaꝝ, quę vr̃ eſſe liberalior, quam .i. quantū dura, & imperioſa, & quam vehemens eſt dña. Res .i. cupiditas honoris, aut rei familiaris coegit ſeruire Cethego, qui erat in coniuratione Catilinæ homini. Non probatiſſimo, immo minime probato, eos qui videbātur ſibi eſſe ampliſſime, & coegit eos mittere ad eum munera, venire noctu ad eum, domum .i. domum eius, precari eum, & denique .i. quod viliſſimum eſt ſupplicare .i. ſe plicare & genua flectere coram eo. Quæ eſt ſeruitus, ſi hæc .i. hmōi vita pōt exiſtimari libertas? q. d. nulla. Quid ſup. diximus dum dñatus cupiditatum .i. quem cupiditates in hoie ambitioſo, aut auaro habebat, exceſſit .i. egreſſus eſt & alius dñs, videlicet timor eſt exortus ex ꝯſcia pctōꝝ. Quam .i. ô quantum miſera, & quam .i. ô quantum dura eſt illa ſeruitus, q. d. duriſſima, quia ſeruiendū eſt adoleſcentibus loquacioribus paulo .ſ. hñtibus aliqd facundiæ & eloquentiæ. qbus ſeruiendum eſt ne vocentur ab illis in ius & accuſentur ab illis, quod iuuentuti Romanæ licebat, oēs qui vñr aliquid ſcire .ſ. de ſcelerib⁹ eoꝝ timeantur tanq̃ dñi, & ita timore ſeruili. Vero, pro ſed, quantum dñatum habet iudex in eos, qui peccatis inſeruiunt, quo timore afficit nocentem? q. d. maximum & maximo. An non ois metus eſt ſeruitus? q. d. maxime. Igitur qd valet illa oratio L. Craſſi eloquentiſſimi exñs magis copioſa .i. abundans verbis, quam ſapiēs .i. ſapia ſniaꝝ condita, cum diceret, aut P. C. aut quirites eripite nos ex ſeruitute. Quæ eſt illa ſeruitus hoi, tam claro & tā nobili? q. d. talis non debebat iugum dñoꝝ externoꝝ timere, cenſuerat ſeruitutem ſi modo aium libeꝝ hr̃et. Oia .n. timiditas ai debilitata. Et humilis, & fracta eſt ſeruitus. Nolite ſinere .i. pmittere nos ſeruire cuiq̃, vult ipſe in tali oꝛ̃one vindicare .i. morte vindiciæ ſibi acquirere, quaſi vindicta prætoria libertatem. Minime, inqt Cic. Enim, pro qa, quid .i. ad quid adiungit niſi vobis vniuerſis qbus & poſſumus & debemus ſeruire, ſic .n. vult mutare dñm, & non vult eſſe ſimpliciter, quod tum velle debebat Craſſo. hic aūt locus corruptus eſt, & ob id à cōmentario ꝑtermiſſus. nos vero ſiquidem .i. certe ſi ſumus aio excelſo & alto & exaggerato .i. accumulato virtutibus, nec debemus nec poſſumus ſup. ſeruire. Tu Craſſe dicito te poſſe, qm̃ quidem potes, & ne dixeris dñe quo quiſq̃ nihil debet, niſi qd' eſt turpe nō reddere, ſed hæc hactenus in Craſſum dicta. Ille in quē cœpta eſt oꝛ̃o, videat quō poſſit eſſe imperator. cū rō & veritas ꝯuincat ipm̃, ne libeꝝ qdē eſſe, qd' multominus eſt, quā in liberos hr̃e imperiū. & hæc in Cic. Parad. nā in vltimū in quod nihil inuenimus ſcriptum ſequens eſt noſtra explanatio.

DOCT. *interpr.* SVis qſque fingitur moribus) In alijs ſcriptū cōperi, fingit, & rectius ſane. Neque .n. dubiū q̃n retulerit ad ꝓuerbiale dcm̃, cuius meminit Corn. Nepos in vita Pōponij: Suā cuiq; mores fingūt fortunā. Proinde & hic legendū arbitror, Suis cuique moribus, fingitur, aut certe, vt minimū demutemus, Suis cuiuſq; moribus fingitur. [Matellionē) Arbitror dici ſignū reprñtans ſeruū porrigentē matulam. (In libertatē vindicare vult? Minime.) Hic in nonullis cod. adduntur ea, q̃ paulo inferius adijciuntur, qbus & poſſumus, & debemus. Rurſus q̃ ſequuntur, qbus & poſſumus, & debemus, vñr à contextu reuulſa. Sic .n. apparet legendū. Quid .n. adiungitur, niſi vobis vniuerſis, qbus & poſſumus debemus? Dñm mutare, non liber eſſe vult. Nos vero ſi quidem &c.

ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος:
quòd ſolus ſapiens diues.

QVAE eſt iſta in cōmemoranda pecunia tua tam inſolens oſtentatio? ſolus ne tu diues? pro dij immortales, ego ne me audiſſe aliquid, & didiciſſe non gaudeā? ſolus ne tu diues? quid, ſi ne diues quidem? quid, ſi pauper etiam? quem .n. intelligimus diuitem? aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor in eo, cui tanta poſſeſſio eſt, vt ad liberaliter viuendum facile contentus ſit; qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet amplius, animus oportet tuus ſe iudicet diuitem, non hoim ſermo, neque poſſeſſiones tuę. qui ſi ſibi nihil deeſſe putat, nihil curat amplius, ſatiatus eſt, aut contentus ēt pecunia: concedo, diues eſt. ſin autē ꝓp auiditatem pecuniæ nullum quæſtum turpem putas, cum iſti ordini ne honeſtus quidem eſſe poſſit vllus; ſi quotidie fraudas, decipis, poſcis, paciſceris, aufers, eripis; ſi ſocios ſpolias, ærarium expilas; ſi teſtamenta amicorum expectas, aut ne expectas quidem, at ipſe ſupponis: hæc vtrum abundantis, an egentis ſigna ſunt? animus hoīs diues, non arca appellari ſolet. quamuis illa ſit plena; dum te inanem videbo, diuitem nō putabo. etenim ex eo, quātum cuique ſatis eſt, metiuntur hoīes diuitiarum modū. filiam quis habet; pecunia eſt opus: duas; maiore: plures; etiam maior. ſi (vt aiunt) Danai quinquaginta ſunt filiæ; tot dotes magnam quærunt pecuniam. quātum .n. cuique ſatis eſt, ad id accōmodatur, vt ante dixi, diuitiarū modus. qui igitur non filias plures, ſed innumerabiles cupiditates hēt, q̃ breui tpe maximas copias exhaurire poſſint; hunc quo modo ego appellabo diuitē, cum ipſe egere ſe ſentiat? multi ex te audierunt, cum diceres neminem eſſe diuitem, niſi qui exercitū alere poſſet ſuis fructibus; quod populus R. ex tantis vectigalibus iam pridem vix poteſt. ergo, hoc propoſito, nunq̃ eris diues ante, q̃ tibi ex tuis poſſeſſionibus tm̃ reficiatur, vt eo tueri ſex legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia poſſis. Iam fateris igitur non eſſe te diuitem, cui tm̃ deſit, vt expleas id, quod exoptas. itaque iſtā paupertatem, vel potius egeſtatem, ac mendicitatē tuam nunq̃ obſcure tuliſti. nam, vt ijs, qui honeſte rem quærunt mercaturis faciendis, operis dandis, publicis ſumēdis, intelligimus opus eſſe quæſito: ſic qui videt domi tuæ pariter accuſatorum, atque iudicū conſociatos greges; qui nocentes, & pecunioſos reos eodem te auctore corruptelam iudicij molientes; qui tuas mercedum pactiones in patrocinijs interciſas, pecuniarū in coitionibus candidatorū, dimiſſiones libertorū ad fœnerandas, diripiendasq; prouincias? qui expulſiones vicinorū, qui latrocinia in agris, qui cū ſeruis, cum libertis, cū clientibus ſocietates, qui poſſeſſiones vacuas, qui proſcriptiones locupletum, qui cædes municipiorū, qui illā Syllani tpis meſſem recordetur; qui teſtamenta ſubiecta, q ſublatos tot hoīes, qui denique omnia venalia, delectū, decretum; alienā, ſuam ſniam; forū, domum; vocem, ſilentium; quis hunc nō putet cōfiteri ſibi quæſito opus eſſe? cui aūt quæſito opus ſit, quis vnq̃ hunc vere dixerit diuitem? eſt .n. diuitiarum fructus in copia: copiam aūt declarat ſatietas rerum, atque abundantia: quam tu qm̃ nūquam aſſequere, nunq̃ oio es futurus diues. Meam aūt qm̃ pecuniam contemnis, & recte: eſt .n. ad vulgi opinionē mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica: de me ſilebo; de te loquar. Si cenſenda nobis, atque æſtimanda res ſit; vtrum tādē pluris æſtimabimus pecuniā Pyrrhi, quā Fabricio dabat, an cōtinentiā Fabricij, qui illam pecuniā repudiabat? vtrum aurum Sānitum, an rñſum M'. Curij? hereditatē L. Paulli, an liberalitatē Africani, qui eius hereditatis Q. Maximo fratri partē ſuā conceſſit? t hæc ꝓfecto, q̃ ſunt ſummarū virtutū, pluris æſtimanda ſunt, q̃ illa, q̃ ſunt pecuniæ. Quis igitur (ſi quidem, vt quiſque, qd' plurimi ſit, poſſideat, ita ditiſſimus habendus ſit) dubitet, quin in virtute diuitiæ poſitæ ſint; qm̃ nulla poſſeſſio, nulla vis auri, & argēti pluris, q̃ virtus æſtimanda eſt?

O dij

O dij immortales, non intelligunt hoĩes, q̃ magnum vecti gal ſit parſimonia. venio enim ad ſumptuoſus, relinquo iſtum quæſtuoſum. Capit ille ex ſuis prædijs ſexcenta ſe ſtertia: ego centena ex meis. illi aurata tecta in villis, & ſola marmorea facienti, & ſigna, tabulas, ſuppellectilem, et veſtem infinite concupiſcenti, non modo ad ſumptũ ille fructus eſt, ſed ẽt ad fœnus, exiguus. ex meo tenui vecti gali, detractis ſumptibus cupiditatis, aliquid etiã redundabit. vter igitur eſt ditior, cui deeſt, an cui ſuperat? qui eget, an qui abũdat: cuius poſſeſsio quo eſt maior, eo plus requirit ad ſe tuendam; an quæ ſuis ſe viribus ſuſtinet? Sed quid ego de me loquor, qui, morum, ac tpm vitio, aliquantum ẽt ipſe fortaſſe in huius ſęcculi errore verſer? M. Manilius patrum nr̃orum memoria (ne ſemper Curios, & Luſcinos loquamur) pauper tandem fuit: habuit enim ædiculas in Carinis, & fundum in Labicano. nos igitur ditiores, qui plura habemus? vtinam quidem eſſemus: ſed non æſtimatione cenſus, verum victu, atque cultu terminatur pecuniæ modus. non eſſe cupidum, pecunia eſt: nõ eſſe emacem, vectigal eſt: contentũ vero ſuis rebus eſſe, maximæ ſunt, certiſsimæq́. diuitiæ. etenim, ſi iſti callidi rerum æſtimatores prata, & areas quaſdã magni æſtimant, q̃ ei gñi poſſeſsionum minime quaſi noceri poteſt: quanti eſt æſtimanda virtus, quæ nec eripi, nec ſubripi poteſt vnq̃; neq; naufragio, neque incendio amittitur; nec tem peſtatum, nec tpum permutatione mutatur? qua qui præditi ſunt, ſoli ſunt diuites; ſoli enim poſſident res, & fructuoſas, & ſempiternas, ſoliq́., quod eſt proprium diuitiarum, contenti ſunt rebus ſuis; ſatis eſſe putant, quod eſt; nihil appetunt, nulla re egent, nihil ſibi deeſſe ſentiũt, nihil requirunt, improbi autem, & auari, quoniam incertas, atque in caſu poſitas poſſeſsiones habent, & plus ſemper appetunt, nec eorum quiſquam adhuc inuentus eſt, cui, quod haberet, eſſet ſatis; non modo, non copioſi, ac diuites, ſed etiam inopes, ac pauperes exiſtimandi ſunt.

FRAN. MAT.

QVO'D ſolus ſapiens diues) Græcus titulus eſt, ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος: & hæc Stoica eſt ꝓpoſitio, qua oſtenditur ſolum ſapiẽtem diuitem eſſe, eos vero q̃ diuitijs abundãt, & illis cumulãdis intenti ſunt, diuites nõ eſſe, ex quo fit, vt Paradoxum ſit, ſed ſolum ſapientem vere diuitem eſſe facile probatur, qm̃ aĩo eſt bene inſtituto, & virtute prædito, in quo aũt virtus eſt, ei nihil deeſſe põt ad bene viuendum, quod ſupra diſputatũ eſt. Et ſatis quidem ſapiens habet, ſi neceſſaria non defuerint, & ea ſine qbus vita eſſe oĩno non põt. Vlterius nihil concupiſcet, dicetq́. vt Socrates ſolebat, nõ ſe viuere vt edat, ſed edere vt viuat. [Et q diuites hñr) Qm̃ plura quotidie poſſidere ſtudẽt, diuites re uera nõ ſunt, nam diues aĩus hoĩs eſt, qui ſibi vr̃ diues, qui paucis minimiſq́. pro naturæ indigentia contentus eſt, at quod ſupra quoque diximus, ſemper inops quicunq; cupit. Vt.n. ſi diues quiſpiam quærendi finem faciet neceſſe eſt. Vt aũt hoc Paradoxum in M. Craſſum illum diuitem dicere, in quo plurimas virtutes vnius auaritiæ ſordibus obſcuratas fuiſſe legimus. Neminẽ aũt diuitem aũt appellari aut exiſtimari debere aiebat, q propijs facultatibus alere exercitum non poſſet. Cum bellicoꝶ ſumptuum nullus ſit modus, nullaq́. mẽſura bellum nutritur, vt inqt Archidamus. Diues ergo auarus non eſſe, vere diues oſtenditur. [Quòd ſolus ſapiens &c.). ſ. dñt vel aſſerunt Stoici. [Quæ eſt iſta) Statum in aduerſarium orõnem conuertit, cuius inſolentiam & ſtultitiã arguit, quod ſe ſolum diuitem exiſtimet. [Oſtentatio) Iactatio eſt oſtentare ſæpe oſtendere gloriandi cauſa. [Pecunia tua) Diuitijs pecuniæ .n. noĩe, quod ſupra diximus oĩa, continentur, quæ poſſidemus, quamuis, & pro ſignatis numis accipere poſſumus, quorum ingentem numerum Craſſus poſſidebat. [Inſolens) Superba, nam inſolens & arrogans intelligitur, qui præter legem agit humanam, & naturalem. Cic. pro M. Marc. preſertim uictoria quæ nõ inſolens, & ſuperba eſt. [Pro dij immortales) Exclamatio eſt ex nimia indignatione. [Ego ne me) Lætari, inquit, debeo quod aliquid à ꝓceptoribus meis audierim aut didicerim, & oſtendere poſſim, tm̃ abeſſe, ut diues ſis, vt ẽt pauper dici & hri merearis. [Audiuiſſe) Et quia non ſatis eſt audire niſi ẽt diſcas, iõ ſubdidit didiciſſe. [Quid ſi pauper ẽt) In hoc eſt Paradoxum, cum pauperem eſſe dicimus illum quem vulgus diuitẽ exiſtimat. Quẽ .n. more ſuo uocabulum diffinit, & ad rei diffõnem accedit: oĩs aũt quæ de aliqua re ſuſcipitur diſputatio, debet à diffõne proficiſci, vt intelligatur quid ſit id, de quo diſputatur. Hoc verbum, qđ eſt diues. [Opinor in eo) Sniam ſuam dicit Cic. & quis vere diuea ſit declarat, & is diues eſt, inquit, qui tm̃ poſſidet, quantum ſatis eſt ad liberaliter viuendũ, hoc eſt, ut liberꝭ decet, vel vt ẽt benefacere alijs indigentibus poſſit. Laudantur.n. diuitiæ ſi ad liberalitatem conferuntur, modo ea liberalitas modũ non excedat, aut non merentibus conferatur. [Nihil quærat) Nam diues non eſt, q augere patrimonium ſtudet, ẽt ſi plurima poſſideat, tũc demum diues quiſpiam intelligitur, cum his quæ habet contentus eſt. [Quærat) Labore corporis. [Appetat) Animo. [Optet) Plus eſt optare, quam appetere. Nam optamus plerunque quæ eis cõſequi poſſumus. [Animus oportet tuus) Qui ſi fuerit uirtute prę ditus, nihil optabit, & his contentus erit, ſine quibus uita eſſe nõ poteſt. [Pecunia) Quam habet. [Si naũt) Oſtendit à contrario diuitem non eſſe. [Turpem) Vt fœnerari, conducere, ut ait Iuuen. Siccandam eluuiẽ, portandũ ad buſta cadauer. [Illo ordini) Senatorio, non.n. decet ſenatorem artem aliq̃ exercere non honeſtã. Cumq́. ois ordo abeſſe ab auaricia lõgiſſime debeat ſenatorius ꝓcipue abeſſe debet in Craſſum pñt hæc dicta videri. [Fraudas) Aliqd cupiam ꝑ fraudem, detrahis. Decipias nõ reddendo depoſitum. [Poſcis) Cũ poſcere te nõ deceat, vt ꝓ agẽda cauſa, vel poſcis, vt egeni ſolent. [Paciſceris) Pactũ facis, & cõuenis cũ aliquo quantũ tibi dare debeat, ſi hoc vel illud ꝓ eo feceris. [Auſers) Occulte. [Eripis) Vi. [Socios) Quos tueri dẽs, & illæſos cõſeruare, at potius augere. [Expilas) Aera. Quod crimen peculatus vocat. Expilare eſt paulatim detrahere, Aerarium aũt locus eſt vbi publicæ ſeruantur pecuniæ. Fuit aũt Romanoꝶ Aerarium in æde Saturni, qđ tpe quo is Italiam incoluit fertur in eius finibus nullũ eſſe furtum cõmiſſum, aut q̃a ſub illo nihil erat cuiuſq́ priuatũ. Nec ſignare ſolitum aut partiri limite campum. Fas erat, in medium quærebant. [Si teſtamenta) Alicuius ſenis orbi quẽ captas. [Supponis) Falſa ꝓ veris ſubijcis. vnde extat lex teſtamentaria, q̃ & de falſis dr̃, pœnam irrogans ei qui teſtm̃ vel aliud inſtr̃m falſum ſcripſerit, ſignauerit, & recitauerit, ſubiecerit, qui ue ſignum adulterinũ fecerit, ſculpſerit, expreſſerit, ſciens dolo malo, eiuſq́. legis pœna in ſeruos vltimũ ſuppliciũ eſt, in liberos uero deportatio. Supponere eſt falſum ꝓ vero ſubijcere, vnde pueri ſuppoſiti dñr, quos Græci ὑποβολιμαίους. i. ſuppoſitos pueros vocant, ὑποβάλλειν.n. ſubijcere & ſupponere eſt. [Aius hoĩs) Pulchra ſnia, non eſſe verẽ diues eſt, qui arcam numis plenam habet, ſed qui his q̃ ſufficiunt contentus eſt, ut ait Sen. qui cum paupertate bene conuenit diues eſt. [Inanem) Vacuũ virtute, q̃ eſt verus aĩ theſaurus. [Ex eo quantum quiſque poſſidet) Sed ex eo quantũ cuique ſufficit. non etenim eſt pauper cui reꝶ ſuppetit vſus. [Filiam q̃s habet) Exemplum ſubijcit, quo oſtendit diuitem eſſe eum qui pro indigentia quærit, quæ maior eſt vni quam alijs, qm̃ menſura diuitiaꝶ colligitur ex indigentia cuiuſque. Sed qui habet innumerabiles, dum ſingulas explere cupit, diuitias conſumit, diues autẽ non eſt, quia ſemꝑ quærit, ut ſemper conſumat, iuxta illud Naſonis, Quærere vt abſumant, abſumpta requirere certant, Atque ipſæ uitijs ſunt alimenta uices. [Quantum.n. &c.) Modus ergo diuitiaꝶ eſt pro cuiuſque indigentia. [Vt aiunt). ſ. fabulæ vel poetę [Danai &c.) Nota eſt fabula. Danao Regi Argiuoꝶ 50. filiæ, Aegypto fratri eius 50. filij fuerunt. Cum ergo Aegyptus filias à Danao filijs ſuis locari poſtularet, primo negauit Danaus, quia audierat ab oraculo fore, vt ab vno filioꝶ Aegypti, ſi gener ſuus eſſet occideretur. Coactus tñ dare filias fratris filijs, dedit illis occulto ferrum, & iuſſit prima nocte maritos occidere, quod oẽs fecerunt præter Hypermneſtram, quæ Lyno viro ſuo pepercit, à quo Danaus poſtea eſt occiſus. [Exhaurire) Euacuare, ꝯſumere. [Multi ex te) Hoc idẽ ſcribit Plut. & Cic. in Of. [Ex ſuis fructib.) Quos percipit & colligit ex prædijs ſuis, & poſſeſsionibus. [Qđ populo R.). ſ. alere exercitum. [Ex vectigalibus) Tributis. vectigal dr̃ quidquid penditur nobis tributi, ex aliqua re à nobis locata. Et ager vectigalis uocatur pro quo aliqd nobis penditur ab eo, cuius vſus fructus eſt, cũ ꝓprietas nr̃a ſit, Græci ἐμφυτεύσεις uocant, vectigal & agrũ ἐμφυτευτικόν. [Exercitũ) Non vnã cohortẽ, neque vnã alam dicimus, inquit Vlp. ſed numeros multos militũ.

[Ergo hoc propoſito) Nullum eſſe diuitem niſi qui exercitū alere poſſit fructibus ſuis. Nam ſi populo R. tot vectigalibus via poteſt contingere, multo minus tu poteris Craſſe. Cupiens aūt eſſe diues nunq̃ eris. [Sex legiones) Ex tot .n. conſtat exercitus. Et legio quidem, peditum ſex millia, equites ſexcentos continebat, ſine auxilijs, q̃ ſic ab auctu ſunt vocata, quod his exercitus Rom. augeretur cum acceſſerant, q̃ adiumento eſſent alienigenæ. Varro. [Iam fateris) Diues eſt cui nihil deeſt, & qui ꝑpea nihil optat. Tu cum ex fructibus tuis exercitum alere cupias, & cum id non poſſis, diues certe non es. [Itaque &c.) Cum fatearis nō eſſe tm̄ fructum tibi, vt alere exercitum poſſis, idem non eſſe te diuitem fateri videris, & cum tanta ſit cupiditas tua, oēs te eſſe pauperem intelligunt. [Paupertatem) Pauper dr̄ à paruo ære, qui .ſ. pecunijs non abundat. [Egeſtatem) Plus eſt egeſtas quam paupertas. egenus .n. eſt, cui deſunt neceſſaria. [Mendicitatem) Mendicus eſt, qui cum ipſe non habeat hoſtiatim quærat, vel reſidens in aliquo loco à tranſeuntibus petit. Vnde mendicū dici Feſtus exiſtimat, quod quęque ꝑcatur, vt vitæ ſuæ medeatur cibo, vel is eſt mendicus, qui minus habet quam dicit. [Nunq̃ obſcure tuliſti) Semper patefeciſti. [Nam, vt his, &c.) Probat Craſſum ꝑ ſimilitudinē diuitem non eſſe, & eſt argm̄ à minori ad maius. ſi his, qui honeſte lucrari q̃runt, opus eſt iam partis, quanto magis tibi parto opus eſt, qui non honeſtas artes exerces, vt lucreris, ſed omnia flagitia moliris, oīa tentas, ut diuitias comparare poſſis, ex quo diues nō es. [Rem) Subſtantiam, bona. Horat. Rem poteris ſeruare tuam. [Mercaturis faciendis) Emendis, vendendisq. rebus, terra mariq. conuectis. Mercatura aūt honeſta eſt, ſi ſordida non eſt. Quod in officijs dicit Cic. [Operis dandis) Locandis operibus ſeruoꝝ, qđ Craſſus faciebat, qui ſeruos circiter quingentos emit, fabrilis artis, & architecturæ peritos, quibus non ad propriæ domus extructionem tm̄ vtebatur, ſed ciuibus ædificare volentibus eoꝝ operas locabat mercede. auct. Plin. [Publicis ſumendis) Vt conducēdis vectigalibus, portubus, & ceteris eiuſmodi. [Sic qui vidit) Sic tibi opus eſt quærere, & multo magis. [Accuſatoꝝ iudicum, &c.) Fuit Craſſus Rhetoricæ facultatis admodum ſtudioſus. circaq. illa vehementer elaborauit. Cumq. ad dicendum non ſatis idoneus natura eſſet, ſtudio ac diligētia tm̄ profecit, vt eos qui natura aptiſſimi in ea re eſſent, facile vinceret. Nullam autem cauſam q̃uia tenuem, & contemnendam ſic ſuſcepit, vt ad eam agendam impremeditatus accederet. cumq. Pompeius, Cæſ. ac Cic. nonnullis cauſas, quaſi ſe parum dignas reijcerent, ipſe eaꝝ patrocinium ſuſcipiebat. quare maximam apud populum gratiam adeptus eſt, cum eſſet accuſatus, & diligens, facilisq., ad opem indigentibus ferendam, Ariſt. Plut. Cic. qui parum amicus erat Craſſo, ditari ſolitum dicit ex defenſionibus diuitum ſceleratoꝝ, & innocentum accuſationibus. [Accuſatoꝝ) Qui veniunt ad te, ut te cauſam agentem, quempiam accuſant, magnam mercedē pollicentes. [Iudicum) Qui à te corrupti pro libidine tua judicant, & hunc dānant, illum abſoluunt. [Qui im.) Suppleto ne dum uidet. [Molientes) Fabricantes, & parantes quō iudicia, te auctore corrumpant. [Reos) is dr̄ reus, de cuius re agitur, ſiue ſit in culpa, ſiue non, & ꝑpea inquit reos innocentes. [Pactiones) Paciſceris .n. cum ijs, qui à te defendi volunt, nec niſi certa mercede conſtituta ad dicendum accedis. Ordo eſt: qui uidet tuas pactiones mercedū interciſas, & interpoſitas patrocinijs, & qui videt pactiones pecuniaꝝ interciſas in concionibus candidatoꝝ. [Concionibus) Conuentibus. [Interciſas) Pecunijs in concionibus, & qui videt pecunias interpoſitas, aut interceptas in multitudine candidatoꝝ. pecunia .n. ab ijs intercipiebatur, qui ſuffragium eius petebant in magiſtratuum petitione. [In concionibus) Comitijs. [Candidatoꝝ) Qui in alicuius magiſtratus petitione verſantur candidati à toga candida, quam per id tp̄s induebant ſunt dicti. Cic pro Mur. ſolitus ſum dicere magis te fortem ſenatorem mihi videri, quam ſapientē candidatum. toga candida induti in campū Martium ad petendos magiſtratus deſcendebant. [Dimiſſiones libertoꝝ) Quos ad diuerſa loca mittis lucri cauſa. [Fœnerandas) Fœnore alligandas. ꝑpea .n. mittis, vt fœnerationem exerceant, qua via nulla facilior ad comparādas pecunias. vnde fœnus dr̄ à fœtu parientis, atque increſcentis pecuniæ. [Diripiēdas) Hoc .n. pacto ſic ſpoliare, vt diripere hoſtiliter videantur. [Expulſiones) Vicinoꝝ, ex ſuis .n. ædibus, villis, & prædijs vicinos extrudis, ſi quæ poſſident tibi placuerint. [Latrocinia) Spoliando, atq; occidendo quoſcunque, ex quibus ſpes lucri tibi arriſerit. [Qui cum ſeruis) Cum his hoībus ſocietatem lucri cauſa contrahebat. nam dāni, & lucri in iure ciuili ſocietas eſt. [Qui poſſeſſiones vacuas) Craſſus trecenta tm̄ talenta ex paterna hereditate accepit, prius tā quam aduerſus Parthos exercitum duceret, ſeptem millium, & centum talentoꝝ ſummam coegit. Cum tā decimam facultatis partem Herculi conſecraſſet, & publice epulum dediſſet populo, ac tres numos in ſingula ciuium capita contuliſſet. Maximam aūt diuitiaꝝ partem ex ciuilibus bellis, atque incēdijs cōparauit, calamitatibus publicis ad priuatas vtilitates abutens. Cū .n. Sylla victor vrbe potitus interfectoꝝ a ſe ciuium bona, quaſi prædam iuſto bello ex hoſtibus captam venderet, cuperetq. quā plures, ex potentioribus ciuibus illaꝝ, quaſi contagione inquinari, nihil vnquam Craſſus vel largitionis, vel emptionis nomine accipere recuſauit. Multas præterea ciuitatis partes incendio conſumptas, & deformes iā parietes, quaſi domoꝝ cadauera derelicta, cum vidiſſet, quotquot eaꝝ potuit, paruo admodum ꝑcio mercatus eſt, cum illaꝝ dn̄i, partim metu, partim egeſtate cōpulſi, nihil petenti negare auderent. hoc itaque pacto magnam vrbis partem iuris eius fieri contigit. Auct. Plut. his dictis quæ de Craſſo ſcribit Cic. facilius intelligentur. [Vacuas) Pulſis veris poſſeſſoribus, & dn̄is. [Proſcriptiones locupletum) Quoꝝ noīa referſ in tabellā, & in publico proponis, vt impune occidi poſſint. diuitum noīa proſcribebat Craſſus, vt eoꝝ bona inuaderet, atque occuparet. [Qui cædes municipioꝝ) Hoc eſt cædes in municipijs factæ. Multa aut municipia L. Sylla cœpit, & diripuit, in quibus opera Craſſi voluntate, multi occiſi. Nā Syllanus fuit. [Meſſem) Sylla quoties promptiorem ad obſequia militem reddere volebat, aliq̃ ei diripiendam vrbem concedebat, & hoc meſſem ſuam vocabat, quaſi hac via, & rōne fructus ſuos colligeret, qui ad tp̄s ſufficerent, ſicut ex agris fructus colligunt agricolæ, qui ad annū ſufficiant. [Meſſem) Ergo prædam veluti fructus, quos ex agris colligunt agricolæ. [Teſtamēta ſubiecta) Illis quoꝝ ea eſſent ꝑ arbitrio ſuo dictata, qđ factitare ſolitum M. Regulum cauſidicū. Plin. iunior ſcribit his verbis. Aſpice Regulum, qui ex paupere & tenui ad tantas opes per flagitia ꝓceſſit, ut ipſe mihi dixerit cum conſuleret quam cito ſextertium ſexcenties impleturus eſſet, inueniſſe ſe extra duplicata, quibus portendi millies, & ducenties habituꝝ, & habebit, ſi modo, vt cœpit aliena teſtamenta, quod eſt improbatiſſimū genus falſi ipſis quoꝝ ſunt illa, dictauerit. [Tot qui ſublatos homines) De ciuitate pulſus, aut occiſos. [Venalia) q̃ oīa venalia apud te videat, & exponit q̃ venderet Craſſus, cum delectum habebat, hoc eſt milites, & pedeſtres copias diligebat, neminem aſſumebat à quo ꝑcium non accepiſſet. [Decretum) Senatus quod pro aliquo fiebat non prius ab illo obtinebatur, quā aliqđ Craſſo perſoluiſſet. [Alienam) Non ſuas tm̄, ſed & alioꝝ vendebat ſn̄ias, quas pro aliquo, aut in iudicijs, aut in ſn̄ia dicebat, vel dici faciebat. [Foꝝ) Iudiciales cauſas, & forenſes, quas vēdebat. [Deoꝝ) Quæ nemini patebat, niſi aliquid afferenti. iuxta illud Prop. Ianitor ad dantem uigilet, ſi pulſet inanis, Surdus in obductam ſomniet vſque ſeram. [Vocem) Non .n. gratis ſalutabat. [Silentium) Etiam ab his accipiebat quos ſalutare, aut reſalutare non dignabatur. Iuuen. Quid das, ut Coſſum aliquā ſalutes, vt te reſpiciat clauſo vergento libello. Quanq̃ legimus apud Plutarch. ſummam Craſſo in appellandis ciuibus, ſalutādisq. humanitatem fuiſſe. accipere igitur, & ſic poſſumus vocem, vt pro aliquo dicere, ſilentium vt tacere, & non accuſare. [Hunc) Hmōi hoīes qualis tu es Craſſe. [Cui aūt) Hinc elicitur ſyllogiſmus, ille non eſt diues, cui opus eſt q̃ſito, hoc eſt quærere, & lucrari, tibi opus eſt q̃ſito Craſſe, non igitur tu diues. [In copia) Vt adſit reꝝ copia pro indigentia. [Fructus) Vſus. [Nunq̃ diues) Quia ſemꝑ inops quicunque cupit. Diuitē non eſſe, Craſſum per definitionē partium diuitiarum probat, quæ diuitiæ copia ſunt ad vſum, hæc vero copia per ſacietatem rerum, atque abūdantiam acquiritur, qui hac ſaturitate caret, diues non eſt diffinitio quidem bona eſt, ſi diffinitum in gn̄e conſideres, ſed in ſpecie. [Meam aūt) Non loquar, inq̄t de pecunia mea, & cur non loquatur rōnem ſubijcit. [Modica) Moderata. [De me ſilebo) Animi mei virtutem retinebo, de qua ſi loquerer me copioſiorē te eſſe oſtenderē, & ego arrogans viderer. [Si cenſenda) Et exemplis probat diuitijs vinci Craſſum à multis ēt pauperibus. Fabricium, vt ait Valer. locupletem faciebat non multa poſſidere, ſed modica deſiderare. [Pyrrhi) Regis Epirotarum. [An rūſum) De quo ſuperius. [Hereditatem L. Paulli) L. Aemilius Paullus filius eius fuit, q̃ apud Cānas cecidit, de Liguribus triumphauit, Perſen Philippi filium Macedonum regem cœpit, & in triumphū duxit, in qua lætitia duos filios amiſit, & ꝓgreſſus ad populum gr̄as fortunæ egit, qđ ſi quid aduerſi reip. imminebat ſua eſſet calamitate deciſum, ob hæc oīa .n. à populo, & ſenatu conceſſum eſt, ut ludis Circenſibus triumphali veſte vteretur. Tantæ aūt fuit paupertatis, vt poſt mortem eius dos vxori niſi venditis poſſeſſionibus exolui non potuerit. [Ad libertatē Africani) Hic eſt Scipio Aemilianus, Paulli Aemi-

lij Macedonici filius, à Scipionis ſuperioris filio valetudinario adoptatus, q partẽ hereditatis nãlis patris, quæ ſibi iure debebat, Q. Maximo fratri vltro ꝯceſſit. [Hæc profecto) Vt ſpernere auꝝ, largiri partẽ hereditatis fratri, &c. [Qui igr̃) Concludit. Cũ virtutes multo pluris faciẽdæ ſint, quã diuitiæ, ſeqtur, vt quanto qs virtutibus magis abundet, tãto magis diues ſit. [Nulla vis) Copia, & abundantia. Iuuen. Verboꝝ tanto cadit vis. [O dij immortales) laudat Parſimoniã, vt oſtendat veꝝ eſſe, quod dixit in virtute diuitias eſſe, & magnũ eſſe vectigal dixit, hoc eſt fructum, atq; prouentum. Ex quo cõqueritur de ſumptuoſis hoibus, qui oia temere effundunt. Eſt aũt Parſimonia frugalis, & moderatus victus qui ſumit neceſſaria, non aũt effundit, & diſſipat. parcere, conſeruare eſt. Virg. lib. 10. Argentiq., atq; auri memoras quæ multa talẽta, Natis parce tuis pteritũ facit peperci, & parſi. Vnde Parſimonia, & parce agere, inqt Donatus, laudis eſt nimiũ peccati. Virg. parcas apes vocauit, hoc eſt ſeruatrices, neq; parcus dr̃ ab arca, neq; ab arcẽdo, ſed à paruo, vel paꝝ vt Gell. placet. [Quæſtuoſum) q̃ſtus, & lucri cupidũ. Vectigal, veluti vectigal, hoc eſt fructus, & prouentus. [Sumptuoſiſſimos) Vt Lucollũ, & Hortẽſium, quoꝝ vtrũque immoderato ſumptu in rebus inanibus vſum legimus Cõparat aũt ſumptuoſiſſimos parcis, & oñdit pauperiores eſſe. [Capis ille) Sumptuoſus q̃cunq; ſit. [Sexcenta ſextertia) Dr̃ ſextertius, & ſextertium. Numus aũt eſt duaꝝ ſemis libraꝝ, notatur aũt p duo. II, & S. à quo incipit ſemis, vnde ſextertius dr̃ ſemis tertius, de quo Aruntius hæc ait: Sextertius olim dupondius, & ſemis .i. duæ libræ, & ſemis, quaſi ſemis.tertius quo tpe denarius decuſſis valebat. hoc eſt poſt duos, ſequẽs tertio loco eſt ſemis, veteris aũt ꝯſuetudinis fuit retro æra dicere ita, vt ſemis quintus, ſemis quartus, ſemis tertius enũciarẽt, ſenſus vero eſt, aliqt ſumptuoſus ſexcenta pcipit ſextertia ex pdijs ſuis, alius parcus, & frugi centum. ille oia abſumit, huic qm̃ modeſte viuit, aliqd in fine anni ſupereſt ex cẽtũ ſextertijs ergo hic illo ditior eſt. [In villis) multo magis in vrbe. [Sola marmorea) Sola legendũ eſt, quæ ſunt ſedilia in q̃bus ſinguli tm̃ pñt ſedere, ideoq. ſolare ſternere dr̃, qui ſoliſternium hñt, & ſolaria vocãtur Babylonica, q̃a eadem ſternũtur. auctor Põpeius. ſolariũ vero dictum, in quo horæ in ſole inſpiciuntur. [Veſtes) Stragulas, & ad cultũ corporis. [Non modo ad ſumptus fructũ eſt, ſed ẽt ad fœnus exiguus. Sic legendũ eſt, & ſic hñt emendati cod. nam ſi legas non modo ad fructũ eſt ſumptus, ſed aũt ad fœnus exiguus, ſenſus verus elici nõ põt. Qui eſt tot hmõi hoiem ſumptus facere, vt fructus ei non ſufficiant ẽt ad perſoluẽdas vſuras. Nam, vt cupiditatibus ſatisfaciat ẽt mutuas cum fœnore accipit pecunias. [Ex meo tenui vectigali.) Ex meo paruo prouentu. [Detractis ſumptibus cupiditatis) Quos aliqua cupiditate impulſus facio. [Redundabit) Aliquid ſupabundabit, nõ.n. omnia abſumam. [Vt igitur) Probat ditiorẽ ſic eſſe, cui ſupeſt in fine anni. [Cui deeſt) Vt ſumptuoſo. [Cui ſuperat) Vt parco. [En plus requirit ad ſe tuendam) Vnde ait Col. qđ ſapiens vnus de ſeptem in perpetuum poſteritati pronunciauit, adhĩbendum modum, menſuramq. rebus id non ſolum aliud actuius, ſed & agrũ paraturis dictum intelligi, ne maiorẽ quam rõ calculoꝝ patitur emere quiſq̃ velit. Et huc ſpectat p̃clara Virg. ſnia, Laudato ingẽtia Iura, exiguum colito. Pœnus item acutiſſimam gentem dixiſſe conuenit imbecilliorẽ agrum quã agricolam eſſe dic, qm̃ eum ſit colluctandũ cum eo, ſi fundus pualeat dñs allidit. Cato quoque ſic p̃cipit agrum empturis, ſumptuoſus ager ne ſiet, ſcito idẽ agrum, quod hoiem q̃uis quæſtuoſus ſiet, ſi ſumptuoſus ſiet, relinquere non multũ. [Suis viribus) Nulli alioꝝ indigens auxilio. Virtus.n. ſola ſufficit ad bene viuendum. vbicunque ſumus p̃eſt, ac tuetur. [Sed quid ego?) Non vult de ſe loqui, ſicut poſſet. q̃a non oino ab altoꝝ abeſt errore, vitio tñ tpis, quo oẽs auari erãt, & parandis diuitijs ſtudebant. [M. Manlius) Hoc exemplo oñdit, in quo hoie veræ ſunt diuitiæ. hic M. Manlius fuit vir continentiſſimus, cuius parentes Cic. & Craſſi meminerant, vixit ſemper moderatiſſime parua domo, q̃ fuit in Carinis, & fundo, q fuit in Labicano contentus. oĩm ppea ditiſſimis iudicandus, quod ſibi eſſe diues videbatur, & nihil cupiebat. [Curios, & Lucinios) De q̃bus ſæpe ſuperius locutus eſt. p Lucinium aũt Fabricium aũs intelligit. Nam Fabricius Lucin. dictus eſt, de quo Val. Max. idẽ ſenſit. Fabricius Lucinius honoribus, & auctoritate oi ciue tpibꝰ ſuis maior, cenſu par vnicuique pauperrimo. [Aediculas) Paruas ædes. [In Carinis) Regio Rom. carinę fuit monti Cœlio p̃xima, & caput ſacræ viæ. auct. Varro, Virg. Romanoq. foro, & lautis mugire Carinis. Sic dictæ ſunt, qm̃ in ea regione ædificia eſſent i Carinaꝝ modum, quod traditur. [In Labica.) In uia Latina, Labicũ oppidum fuit à quo via ipſa Labicana, vetuſtum, & in ſublimi loco poſitum procul à Tuſculo. auct. Ser. [Cenſus) Diuitiaꝝ, & prouentus. Nam cenſor erat, vt ait Varro, ad cuius cenſionem .i. arbitrium populus cenſeretur. vnde cenſus proprie eſt, quam vulgus dicit æſtimationem bonoꝝ quæ quiſque poſſidet. [Victu) Vtm̃ habes, quantum ſatis eſt ad victum, & cultum corporis. [Modus) A menſura. hic eſt.n. modus, & finis pecuniæ, vt ſufficiat ad victum, & cultum neceſſarium. [Cupidum pecuniæ, Græci dicunt φιλοχρήματον. [Emacem) Nimis intentum emendis vectigalibus. Cato admonet agricolam ne cupide emat. [Etenim ſi iſti) Argm̃ eſt à minori ad maius, ſi auari, inquit, magniſaciunt areas, & prata, quod quaſi noceri illis nõ põt, quanti virtus facienda eſt, quæ violari non põt? certe maxime. [Prata) Hoꝝ, vt Plin. ait facillima agricolis cura, ac minimi impendij. vnde, & prata dici exiſtimantur, qđ ſint ad ferendum fructum ſine labore noſtro parata. [Areas quaſdam) Area proprie, ut ait Feſt. dr̃ locus, uacuus, quaſi exaurietur, & non poſſit quidq̃ gerere. Areas aũt locare ſolebat veteres, aliquid operis illic facere volentibus. [Minime noceri poſſit) Nam neque pluuiæ, neque grando, aut venti alia ue tẽpeſtas nocet. & Cato inquit, Iupiter nocere non poſſet. [Quod) Addit, q̃a tanta vis poſſet eſſe tempeſtatis, aut diluuij, vt auellere poſſet. [Eripi) Per vim. [Surripi) Per fraudem. [Tempeſtatũ) Aẽris mutationum. [Tpm mut.) Vt ſi paci ſuccedat tp̃s belli. [Sempiternas) Sola .n. virtus, vt ait Sal. ſtabilis æternaq. hr̃. [Improbi aũt) Demonſtrat a contrario ſenſu ſolos ſapientes diuites eſſe. [Incertas) Fortunæ ſubiectas. [Inopes) Qui ſunt ſine ope. [Pauperes) Quibus eſt modica pecunia.

QVòd ſolus ſapiens diuus.) Titulus hic Græcus, ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος.i. q̃ ſolus ſapiens diuus. Nam ὅτι, dr̃ q̃, μόνος, ſolus, ὁ, articulus eſt, σοφὸς, ſapiens, & πλούσιος, diuus. Propoſito aũt titulo rem diſquirit dicens, Quæ.i. qualis eſt iſta.i. tua, & vilis, tam inſolens.i. importuna, & immodeſta oſtentatio.i. oſtendendo iactatio, in pecunia cõmemoranda. Ne.t. nũquid tu ſolus diues ſupple es. Pro dij immortales, exclamatio eſt indignantibus congrua, qñ deoꝝ fidẽ imploramus, cũ in hoibus deſit, quaſi ſit plenus ordo. Proh.i. profecto. O dij imortales, ego veſtram fidem imploro cũ mortalibus nulla ſit. ſcribitur aũt etiã pro interiectio ſine h, ego ne.i. putas ne, aut vis ne, ò pecunioſe: qđ ego nõ gaudeã me audiuiſſe, & didiciſſe aliq d. Solus (ne inq̃) tu diues qd ſup. dicas, ſi probẽ qđ ne diues quidẽ ſup. ſis, cũ te ſolum diuitem arbitreris. Quid ſi ẽt.i. inſuper pauper ſup. ſis. Enim, pro quia, quẽ intelligimus diuitẽ, aut in quo hoie ponimus hoc verbum.ſ. eſſe diuitem. Ego opinor, quod ſup. poſſimus in eo, cui eſt tanta poſſeſſio, vt viuendo liberaliter, ſit facile contentus, qui nihil q̃rat, nihil appetat, nihil optet amplius. Oportet .n. vt ſup. animus tuus iudicet ſe diuitem non ſermo hoiem, neque poſſeſſiones tuæ ſup. te diuitem faciant. Et qui nihil putat deeſſe, nihil cui erat amplius, & q ſatiatus eſt, aut contẽtus ẽt pecunia, cõcedo, qđ diues eſt. Si aũt.i. ſi nullum q̃ſtum putas turpem pp auiditatẽ pecuniæ.i. ppea qđ tam auidus eſt pecuniæ, cum.i. quis tum ſup. talis ne honeſtus quidem eſſe poſſit.i. decorus & congruus iſti ordini diuitum, & ſi tu fraudas quotidie ullius ſup. rei poſſeſſiones, tum quẽ tu decipis, & ſi tu poſſis paciſceris.i. pacta fraudulentia facis, ſi eripis, aufers, ſi ſpolias ſocios, ſi expilas.i. furaris, & imminuis ærarium .i. reip. theſauꝝ, ſi expectas teſtamenta amicoꝝ, aut ſup. demus ne.i. quod non expetas quidem, atque ipſe .i. tu non expetendo ſup. ponis.i. falſe te loco veri heredis ponis, & inſcribi curas, dic ſup. quidem.i. certe vtrum hæc ſunt ſigna abũdantis, an egentis? q. d. nimis egentis, quia aius hois non arca ſolet appellari diues, potabo id putas, neq̃ ego putabo te diuitem quãuis illa.ſ. arca ſit plena. Dum.i. quandiu, ego videbo te inanem.i. inſatiatum, quia tam deeſt auaro quod habet, quam quod non habet, vt dicit Sen. q. d. minime. Etenim.i. quia certe hoies metiuntur ex eo.ſ. aio modum.i. menſuram diuitiaꝝ. Quantũ cuique ſatis ſup. putant. Si quis habet filiam opus eſt ſup. ei pecunia pro dote .ſ. ſi quis ſup. habet duas, opus eſt ei maiore ſup. pecunia, & ſi ſup. habet adhuc plures, opus ſup. habet adhuc maiore ſup. pecunia, ẽt ſi quinquaginta ſunt filiæ, vt aiunt ſup. fuiſſe Danai, quæ patrueles ſuos quos maritos habebant, ẽt 50. vna nocte interemiſſe dñr, p̃ter Hypermnæſtram, quæ ſuo pepercit, ſi ergo 50. ſunt filiæ, tot dotes quærunt, magnam pecuniam. Accõmodatur enim, vt dixi, modus diuitiaꝝ quantum opus eſt cuique ad id. Igitur qui habet plures.i. valde multas filias, ſed habet innumerabiles cupiditates, quæ poſſunt exhaurire breui tpe maximas copias .ſ. diuitiarum, qñ appellabo ego hunc.i. talem diuitem, cum ipſe ſentiat ſe egere, q. d. nunquam multi audierunt ex ſe, alludit ad eum quem in officijs id dixiſſe teſtatur, cum diceret neminem eſſe diuitem, niſi ſup. eum, qui poſſet alere exercitum ſuis fructibus.i. prouentibus quod vix poteſt contingere iampridem.i. poſt tot victorias P.R. ASCEN.

ex tantis vectigalibus.i.publicis redditibus.Igitur tu nunq̃ eris diues hoc propoſito ſupp.ſtante,anteq̃ tm̃ ſup.pecuniæ reficietur.i. coaceruabitur ex tuis poſſeſſionibus,vt poſſis tueri .ſ. a fame, & frigore,eo .ſ. pecuniarum cumulo,ſex legiones,& magna auxilia equitum,& peditum . Cum igitur fateris te iam non eſſe diuitē, cui deſit tm̃ priusq̃ peruenias .ſ. ad hoc,vt expleas id, quod exoptas. Itaque tu nunq̃ tuliſti obſcure,ſed in propatulo illam.ſ tuā vilem paupertatem,vel potius egeſtatem,ac mendicitatem.Nam vt nos intelligimus opus eſſe quæſito.i.acquiſito his, qui quærūt honeſte rem .i. diuitias faciendas mercaturis .i. faciendo mercaturas honeſte,& operis dandis.i.dando operas, & ſumendis.i.operis,aut rebus publicis,ſic qui vidit domi tuæ greges accuſatoꝝ, & iudicum conſociatos,pariter qui vidit innocentes,& pecunioſos reos .i. accuſatos in iudicio,molientes te eodem auctore corruptelam iudicij.qui vidit tuas pactiones mercedū,pecuniarum intercifas.i.imminutas in patrocinijs,qui non iuſtum patrocinium præbes per pactiones mercedum.qui vidit in concionibus candidatorum.i.competitorum dignitatum . qui candidati in veſtibus albis ambiebant. Dimiſſiunis libertorum ad fœnerandas, & diripiendas prouincias. qui vidit expulſiones vicinoꝝ,q vidit latrocinia in agris,q vidit ſocietates cum ſeruis,cum libetis,cū cliētibus .i.confuſas.qui vidit poſſeſſiones vacuas.qui vidit proſcriptiones locupletum (ſed & locupletium dr̃) qui vidit cædes.i.occiſiones municipiorum.i.municipium)hoc eſt eorum,q in municipijs degunt,ſed accepit locum pro locatis, q recordetur illam meſſem, .i.calamitatem,ac vaſtationem tp̄is Syllani,quo L. Sylla proſcripſit tot bonos ciues,& tot interemit, q recordetur tot teſtamēta ſubiecta.i.falſe adiecta.q recordetur tot hoīes ſublatos.i.occiſos. qui deniq; recordetur oīa venalia,delectum,& decretum alienū, & ſuam ſniam,foꝝ,domum,vocem.Silentium ſup. qualia fuerint recordetur q̃s non putet hunc.i.talem,ac talia molientem, nō cō ſtitui opus eſt quanto.i.vt acq̃rat,& acquiſitum habeat.q̃s aūt dixerit vnq̃ hunc cui opus ſit quæſito vere diuitem?q d.nemo.etenim fructus diuitiaꝝ eſt in copia.Aūt pro ſed,ſatietas reꝝ,atque abūdantia declarat copiam quam ſatietatem,& copiam, qm̄ nunq̃ aſſequere.i.aſſequeris,hoc eſt impetrabis,tu nunq̃ oīno es futurus diues.Aūt pro ſed,qm̄ tu contemnis meam pecuniā,& recte,eſt.n. mediocris. At.i.ſm̄ opinionem vulgi,& eſt nulla.i.vr̄ quaſi nulla ad opinionē tuam,& eſt modica ad opinionem meam,ego ſilebo de me,& loquar de te.Si res eſt nobis cenſenda,atque æſtimāda, vtrum.i.quod duorum nos æſtimabimus.i.appreciabimus pluris, iudicabimus plus valere,an pecunia Pyrrhi,quā dabat.i.dare volebat Fabricio illi Romano continentiſſimo, an continentiā Fabricij,q repudiabat illam pecuniam? Verum ſup.æſtimabimus,an auꝝ Samnitum.i.quod Samnites obtulerunt M.Curio?an rn̄ſum M.Cur.q rn̄dit Romanos potius velle imperare hn̄tibus auꝝ, q̃ auro. An ēt hereditatem L.Paulli Aemilij,qui Perſas expugnauit, an liberalitatē Africani.ſ.Scipionis qui conceſſit Q. Maximo fratri ſuo ſuam partem eius hereditatis. Profecto hæc quæ ſunt potiora.ſ.mēbra ſummaꝝ virtutum ſunt æſtimanda pluris, quam illa q̃ ſunt mēbra pecuniæ.Quis igitur ita ditiſſimus hn̄dus eſt,ſi quidē ſup.demus,vt quiſque poſſideat quod ſit plurimi ſup. faciēdum,ſi dubitet quin in virtute diuitiæ ſint?q̃m nulla poſſeſſio, & nulla vis auri,& argenti eſt æſtimāda pluris quā virtus . O dij immortales,homines non intelligunt,q̃ i quantum magnum vectigal.i.redditus,& prouentus rerum ſit Parſimonia.Ego .n. venio iam ad ſumptuoſos.i.qui multa expēdūt,& relinquo iſtunc q̃ſtuoſum.i.multa quærētem.Ille capit ex ſuis prædijs.i.ponatur quod capiat.Sexcenta .i. valde multa (eum.n.numerum pro incerta multitudine moris eſt ponere) ſextertia,ego ſup.capio ex meis ſup.prædijs cētum ſup.ſextertia ſumptus .i. expenſa eſt illi facienti in villis ſuis aurea tecta.Et ſola.i.pauimēta marmorea,& concupiſcenti ſigna, tabulas,ſupellectilem& veſtē infinite.i.inſatiabiliter eſt dico ſumptus ille exiguus illi non modo ad fructū,ſed ēt ad fœnus .i. ad lucrum vſuræ.Sumptibus more cupiditatis .i. quod cupiditas non egeſtas,aut vtilitas faceret,detractis .i. ſi velim eos detrahere aliquid ēt venundabis .i. ſupererit , ex meo tenui vectigali . Igitur vter ſup.noſtrum eſt ditior,an cui deeſt,an cui ſuperat,id eum ſupra quā ſatis eſt is q eget,an qui abundat,an ſupp. is , cui quo .i. quanto maior eſt poſſeſſio,eo.i.tanto plus requirit ad tuendum ſe,an ſup.is cui eſt poſſeſſio,quæ ſuſtinet ſe ſuis viribus . Sed quid ego loquor de me? q verſer in errore huius ſeculi,fortaſſe ēt aliquorum ſæpe vitio .i. per vitium morum, ac tp̄m . M. Manlius fuit,memoria patrum nroꝝ.i.vt patres nr̄i memorant pauper tādem.i.vt aliq̄n de eo loquamur,& non loquamur .i. in ore habemus ſemper Curios,& Lucinios quoties paupertatem, aut continentiam laudamus.Habuit.n.videlicet Manlius ædiculas .i.paruas ædes in Carinis .i. Vico Romano,vbi ædes erant in modum Carinaꝝ extructæ,& habebat fundū in Labicano.i.loco vili ſic dicto.Igitur nos q plura habemus ſumus ditiores. q̃dem.i.certe vtinam eſſemus,ſed modus.i.menſura pecuniæ terminatur.i.perficitur,nō æſtimatione cenſus,veꝝ.i.in victu,atque cultu.i.vſu eius; non eſſe cupidū,eſt pecunia,non eſſe emacem.i.aſſidue emere volentē eſt vectigal.i.puētus. Vero ſed veræ,& maximæ diuitię ſunt, eſſe contentus ſuum.Etenim ſi illi callidi æſtimatores.i.appreciatores reꝝ æſtimant magno.ſ.precio prata,& quaſdā areas, qd̓ .i. q quaſi minime noceri pōt ei gn̄i poſſeſſionum,quanti eſt virtus æſtimāda,q.d.infinito pluris,quæ nec eripi.i.violēter rapi,nec ſurripi.i.clam rapi pōt,neq; amitti naufragio,neq; incendio,nec mutatur perturbatione tempeſtatum,nec tp̄m, quia q virtute præditi ſunt,ſoli ſunt diuites.Ipſi.n.ſoli poſſident res,& fructuoſas,& ſempiternas,& ipſi ſoli contenti ſunt ſuis rebus quod eſt propriū diuitiaꝝ.Ipſi putant ſatis eſſe,quod eſt.i.quod hn̄t nihil appetunt, nulla re eget. Nihil ſentiunt ſibi deeſſe,nihil requirunt. Aūt pro ſed,improbi,& auari quam.i.quantum incertas poſſeſſiones,& in caſu poſitas hn̄t,q.d.incertiſſimas,& appetunt,nec quiſq̃ eorum eſt inuentus,cui ſatis eſſet,quod hr̄et.Et ideo exiſtimandi ſunt nō modo,non copioſi ac diuites,ſed etiam inopes,ac pauperes,quātum quidem ad animum,etiam ſi poſſideant quamplurima,

MARII NIZOLII BRIXELLENſis defenſiones aliquot locorum Ciceronis in libro de Officijs , contra Diſquiſitiones Cœlij Calcagnini Ferrarienſis .

COELIVS Calcagninus Ferrarienſis vir fuit ętate ſua a multis quidem valde doctus exiſtimatus . Sed poſtea quam mortuus eſt, res ipſa docuit eum fuiſſe non dico indoctum ne cum laruia luctari videar, ſed certe paꝝ conſideratum,quippe qui reliquerit cum multa alia opera iudicio multoꝝ non optima,tū ēt libellum quendā aduerſus Cic. in quo 25. loca officioꝝ illius in diſquiſitionem vocauit, & ea oīa vel refutare, tanq̃ falſa, vel explanare,tanq̃ nimium obſcura conatus eſt.Qua quidem in re vſque adeo indocte, atque imperite iudicio meo ſe geſſit , vt valde mirer q̄uo vir ille alioqui non vulgariter doctus in tot,ac tantos inciderit errores . Aduerſus hunc aūt M.Antonius Maioragius Mediolanēſis ſuſcepto Cic.patrocinio ſcripſit totidem rn̄ſiones , hoc eſt 25.Deciſiones,in quibus,totis viribus pugnat,vt Cic. ab ineptis Calcagnini ineptijs liberet, & recte quidem ille talem ꝓuinciā ſuſcepiſſe videri poſſet, ſi in rectam defendendi rōnem eſſet ingreſſus,& ſi cōpluribus in locis Cic.non peius ab eo defenſus, quā à Calcagnino oppugnatus eſſe videretur . Quamobrem ego quoque nūc tanq̃ nouus q̃dam patronus accedo ad Cic. vt ſpero rectius tuēdum,atque ad oſtendendū eū, nō ſolū à Calcagnino nō iure rephēſum, ſed ēt à Maioragio magna ex parte nō vere,neque recte defenſum fuiſſe . Quod in̄ q̃breuiſſime potero ſum facturus,ne in refutandis imperitoꝝ nugis nimis multa verba incaſſum ꝓdigā,& ſtudioſos à melioribus, & vtilioribꝰ veteꝝ ſcriptis lectitādis ambitioſe,ac prorſus inutiliter auertā. Quare iam omiſſo lōgiore procemio ad propoſitū negociū ueniamus.

In prima Diſquiſitione ſua Calcagninus in ſumma non ꝓbat titulū libri de Officijs,plenius.n.inquit, & vberius de officio exiſtimaſſem,ſicut & Panæt.inſcripſit.περὶ τοῦ καθήκοντος,eademq. ratione dānat inſcriptionem libri de Finibus bonoꝝ & mal.cōmodius.n.Zenonem περὶ τέλους librum ſuum inſcripſiſſe ait. Hæc in ſumma ſunt quæ Calcagninus in prima Diſquiſitione ſua Cic. obijcit,nam oēs illius nugas, quæ multæ ſunt nec referre, nec refutare in aīo eſt. ijs.n.quæ retulimus refutatis cetera, p ſe ipſa facile inania & puerilia apparebunt . Calcagnino aūt Maioragius ita rn̄det,vt contendat Cic.recte de officijs inſcripſiſſe,& ſi de officio inſcripſiſſet, vt Calcagninus vult,inſcriptionem illā nec rectam nec latinam futurā fuiſſe.At ego aduerſus vtrunque dico librū illum à Cicer.vtroq; modo,hoc eſt & de officijs & de officio recte iſcribi potuiſſe . ſed inſcriptionē de officijs eſſe pleniorem, idq. affirmo adductus non ſolum auctoritate Cicer. q id dicit in quadā ad Att.epiſt.ſed ēt rōne valida atq; firma, quam neq; Calcagninus neq; Maioragius intellexerūt, atq; hinc oīs eoꝝ error *Cōtra 1. diſquiſit.*

& offenſio emanauit. Quod vt clarius & apertius oẽs percipere poſſint, paullo altius huiuſce probationis initium mihi repetendum vř. Dico igitur & in cõi oium conſuetudine loquendi & in ſcriptis magnorum virorum tam Græcorum quam Latinorum, ſepe vſu venire, vt numerus ſingularis ꝑ plurali, & vnum pro pluribus vel oĩbus, & deniq; vt pars pro toto ponatur, idq́. ꝑ figuram illam, quã Grãmatici ſynecdochen appellãt, vt apud Liuium, Romanus pugnando victor, pro eo quod eſt, Romani pugnando victores, & apud Virg. Hoſtis habet muros, hoc eſt, Hoſtes hñt muros. Qua loquendi figura paſſim vtuntur oẽs cõiter loquentes, & ſcribentes, cum in multis alijs ſermonum gñibus, tum maxime in exemplis afferendis, in legibus ſanciendis, in definitionibus reddẽdis, in ſcientijs tradendis & denique quod ad propoſitum nr̃m pertinet, in faciendis inſcriptionibus librorum. ſed anteq̃ de hoc loquamur, bř exemplis probemus ea quæ ſupra dicta ſunt. In exẽplis afferendis vt Ariſtot. cum multis alijs in locis, tum maxime in 1. de hiſt. animaliũ, in ea cuius initia, dum variorum animalium exempla profert, quinquagies & amplius vt opinor ita loquitur, vt nihil intereſſe putet, ſiue dicat exempli gr̃a, vt piſcis ſiue vt piſces, ſiue vt genus piſcium, item in alio gñe, ſiue vt apis, ſiue vt apes, ſiue vt genus apũ, his.n. tribus afferendorum exemplorum modis idẽ planè ſignificatur, niſi quod exẽpli poſitio in ſingulari numero figurata eſt, ponitur.n. vnus piſcis pro oĩbus piſcibus, & vna apis pro oĩbus apibus. cũ vero vel in plurali numero vel cum adiũctione gñis effertur, tunc non figurata eſt ſed propria locutio, in qua nomen plurale vel collectiuũ, quod tantundem valet, pro pluribus vel oĩbus vſurpatur. Eodemq́. modo apud Latinos intelligẽdus eſt M. Tullius in 1. de Inuent. lib. cum ait, Genus eſt quod plures amplectitur partes vt animal ibi.n. Cic. cum dixit, vt animal, ſiĉe atque Ariſtot. dicere poterat, vt animalia, ſiue vt genus animaliũ, idem.n. plane ſignificaſſet hoc eſt vniuerſam animalium multitudinem, quæ proprie & vere eſt genus. Atque ita in exemplis proferendis perſpicuum eſt nihil differre ſiue ea ſingulariter ſiue pluraliter, ſiue cum nomine gñis ſiue ſine eo proferamus, niſi quod exempla in ſingulari numero figurate & συνεκδοχικῶς pro plurali ponuntur, in plurali vero & cum nomine gñis coniuncta propriam referunt ſignationem. In legibus ſanciendis, vt lex 12. tabularum cum ait, Tutor cum pupillorum matre ne habitato. nemini.n. dubium eſt, Tutorem ibi pro oĩbus tutoribus & matrem pro oĩbus matribus pupillorum eſſe poſitam vt perinde ſit ac ſi ita ſanxiſſet in plurali numero, Tutores cum pupillorum matribus ne habitanto. id quod oſtenditur ea ſequenti lege quæ in plurali numero lata eſt hoc modo, Agnati aut ſubſtituti, qui ſucceſſionem ſperãt, tutores ſunto, quo in loco legiſlator ſi voluiſſet, dicere poterat in ſingulari numero ſic, Agnatus aut ſubſtitutus q ſucceſſionẽ ſperat, Tutor eſto. Sed cur legiſlator in ſuperiori lege ſingulari in poſteriore aũt plurali numero vſus eſt? Quia leges in ſingulari p eam quam diximus figurã, in plurali aũt proprie & recte ſanciri pñt. In definitionibus reddendis vt cum dicimus, hoiem eſſe animal rõnale mortale. Sic.n. cõparatum eſt, & conſuetudine linguarum oium & uſu probatiſſimorum ſcriptorum, ut unus homo exempli gr̃a pro oĩbus hoĩbus definiatur, ut ſi perinde ac ſi ita definiremus, hoĩes ſunt aĩalia rõne rõnalia mortalia, ergo ẽt in definitionibus ſingularis numerus pro plurali uſurpatur, idq́. duabus potiſſimum rõnibus, primo q̃a conceſſum eſt per eam, quam iam toties diximus figuram quam & cõis oium loquendi conſuetudo & doctiſſimi quique hoĩes identidem uſurpant. Deinde ẽt per illam Ariſtotelis regulã in Topicis, ut ſe habet in uno ſimiliũ ſic & in reliq̃s. definito.n. uno hoĩe, reliqui oẽs, quia ſimiles ſunt, eodem modo definiti eſſe intelliguntur. Quod dixi de hoĩe idem intelligi uolo de oĩbus quæ definitionem recipere pñt. In ſcientijs tradendis, ut cum Euclides probat triangulum hr̃e tres angulos æquales duobus rectis, de uno quidem triangulo ſit probatio, & de uno tñ triangulo ſcientia traditur. ſed de oĩbus tñ triangulis ita dicta figurate intelligi debet. ut non ſit neceſſe nec ꝑꝑ definitiones reddendas, nec ꝑꝑ ſcientias tradendas, nec ꝑꝑ ullum aliud eorum quæ diximus, ponere atque introducere illa, quæ Dialectici & Phi appellant uniuerſalia, de quibus aiunt & definitiones reddi & ſcientias tradi & demonſtrationes, quas ipſi potiſſimas vocant, fieri ſolere, cum tñ nemo eorum unq̃ nec ipſe intelligere nec alios docere potuerit, quid eſt; qualia ſint iſta u'ſa nec mirum, cum non ex ipſa rerum natura, in qua prorſus non reperiuntur, ſed ex falſis & inanibus ipſorum imaginationibus deprompta fuerint. Satis.n. & definitionum redditio & ſcientiarum traditio & demonſtrationum confectio ſeruatur duobus illis, quos dixi modis, hoc eſt per uſitatam illam cõis ſermonis & doctorum oium loquendi figuram, & per regulam illam Ariſtotelis, quam mirum eſt ab eis nunq̃ ſatis fuiſſe aĩaduerſam. nec ꝑpea tñ hoc dico, quod prorſus negem u'ſa eſſe, ſunt.n. ſed non eo modo nec ad eos uſus, ut Dialectici & Phi arbitrantur ſed de his alio loco multa diximus, & multa ẽt poſthac ſi uita ſuppeditabit, dicturi ſumus. Nunc ut redeam unde diſceſſi, & ad id ueniã, de quo agitur, dico ẽt in inſcriptionibus librorum faciendis maximos quoq; ſcriptores hac figura potiſſimũ uti ſolere, ut in hac ipſa de officijs. Cicero, ſi uoluiſſet ẽt de offõ ſingulariter inſcribere potuiſſet librũ ſuũ, nec minus tñ ꝑpea Latine & uſitate locutus eſſet, ſed non propria, uerum figurata uſus fuiſſet locutione, unum.n. offm̃ pro multis uel oĩbus συνεκδοχικῶς poſuiſſet. Cũ vero dixit de officijs iam nõ figurate ſed ꝑprie locutus fuit, atq; iccirco in illa ad Att. epiſt. ſcripſit pleniorẽ ſibi videri eam inſcriptionem, nempe qm̃ propria locutio ſemper plenius exprimit ſignationem ſuam, quam figurata. Quis enim audita voce plurali non plenius intelligit plura, quam ſi eadem ſingulari & figurata voce ſignarentur? profecto nemo. Hoc igitur eſt illud quod dixit Cic. ſed plenior inſcriptio de officijs, & qđ ſupra dixi nec a Calcagnino nec à Maioragio fuiſſe intellectũ. Huius.n. figuræ ignoratione vel certe non aĩaduerſione ambo vehemẽter errauerunt, dum alter de officijs alter de officio inſcriptionẽ improbat, nõ.n. verum eſt Cicer. de officijs potius quã de officio inſcripſiſſe, quod aut à Panætio euariare cuperet, vt ea ſuſpicatur Calcagninus, aut minus Latinã inſcriptionem de officio putaret, vt arbitratur Maioragius ſed qđ reuera plenior, hoc eſt, vt ita dicam ſignantior eſt inſcriptio de officijs quã de officio, ob eã quam dixi rõnem. Atq; vt appareat veriſſimũ eſſe id qđ dixi de inſcriptionibus librorum in vtroq; numero recte faciẽdis aliquot exẽpla ſcriptorum veterum tã Græcorum quã Latinorum ꝓferre uolo. Primũ igitur Plato apud Græcos libros ſuos de rep. inſcripſit περὶ πολιτειῶν ἢ περὶ δικαίου, partim i ſingulari numero partim in plurali, & ſi voluiſſet æque recte περὶ πολιτείας inſcribere potuiſſet, qđ patet primo ex Diogene Laertio, q in deſcriptione librorũ Platonis, cũ ad hos libros veniſſet, ita ſcripſit, πολιτεία ἢ περὶ δικαίου, deinde ex Proclo ſup eiſdẽ libris, cum centiẽ, opinor locis ita loq̃tur, vt dicat, ἐν τῷ πρώτῳ τῆς πολιτείας, ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς πολιτείας, ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς πολιτείας, & i ſumma nunq̃ eos libros, qđ ego ſciã, niſi in ſingulari numero citat, ex quo ꝑſpicuũ eſt nihil differre ſiue περὶ πολιτειῶν ſiue περὶ πολιτείας inſcribamus. Cic. vero Latine hos eoſdẽ libros nõ de reb. publicis vt Plato ſed de rep. inſcripſit, nõ quod non poſſet ẽt in plurali, ſed qđ ſingularis inſcriptio mitior & ſuauior aurib. accidere vř. Præterea Hermogenes partẽ libri ſui inſcribit περὶ ἰδεῶν in numero plurali & idẽ tñ in ꝓœmio opis quaſi citãs ſcripſit, ita Græce inq̃t ἐν δὲ αὐτοῖς ἀρχὴν τῷ περὶ ἰδέας, πλὴν ὅσον οὐ πάντα ἔχει τὰ περὶ ἰδέας, & alibi, & ἐν τῷ περὶ εὑρέσεως, quo i loco Hermogenes aperte docet, nihil differre, qđ ad recte loquẽdum ptinet, ſiue περὶ ἰδεῶν ſiue περὶ ἰδέας in lingua Græca inſcribat, qđ idẽ quoque in lingua Latina non aliter verum exiſtimandum eſt, nec.n. Cicero librum ſuum iccirco de inuentione inſcripſit quod non poſſet ẽt de inuentionibus inſcribere, ſed quod aut ita voluit, aut leniorẽ ſecutus eſt inſcriptionis appellationem, nam in inſcribendis libris cũ multa alia tum maxima tria mihi ꝯſideranda vñr, primum vt non nimis dura videatur inſcriptio, vt ſi Cicero Latine librũ ſuum inſcripſiſſet de rebus publicis, deinde vt res ipſa inſcriptioni non repugnet, vt ſi qs inſcriberet de mundis, cum vnus tm̃ ſit mundus, poſtremo vt titulus quam maxime fieri põt plenam habeat ſignificationem, vt de officijs potius, quam de officio, quod tñ totum plerunq; poſitum eſt in arbitrio ſcribentis, cum ſi aliter faciat tñ defendi poſſit auctoritate magnorum hoium, vt Panætij qui maluit περὶ τοῦ καθήκοντος quam περὶ τῶν καθηκόντων, & Zenonis q nõ περὶ τελῶν ſed περὶ τέλους inſcripſit, ſi tñ verum eſt quod dicit Calcagninus, Zenonem ita inſcripſiſſe librũ ſuum, quod ego nuſq̃ me legere memini, & denique ẽt Ciceronis qui finem tũ vltimum tũ extremũ in numero ſingulari profert. Quinetiam hac in re illud attendẽdum eſt, inſcriptiones gñales frequẽtius in plurali numero efferri ſolere vt apud iuriſconſultos, de bonorum poſſeſſionibus, ſpeciales aũt in ſingulari, vt apud eoſdẽ de bonorum poſſeſſione ſm tabulas, de bonorum poſſeſſione contra tabulas, eodemq́. modo vt ad offm̃ reuertar, Cicero de officijs gñaliter tractaturus inſcriptione gñali vſus eſt, quod ſi de officijs tm̃ unius ordinis uel gñis ꝑſonarum ſcribere uoluiſſet, uſitatius fortaſſis inſcripſiſſet exẽpli gr̃a, de offõ patris, de offõ principis, ſic.n. Iuriſconſulti de offõ conſulis, de offõ prætoris, de officio præſidis inſcribunt, q̃q̃ hæc differentia nec apud Iuriſconſultos perpetuo ſeruata reperitur, extat enim in libris Digeſtorum Titulus gñalis de donationibus, & alter ſpecialis in eodẽ numero de donationibus cauſa mortis. Qđ ſi ꝑpetua eſſet illa dr̃ia de donatione cauſa mortis potius dicendum

dum fuiſſet. Item de pactis gnalr ſine vlla adiectione, & de pactis dotalibus cum adiectione plurali. Ex qbus oibus concludo inſcriptiones librorum & operum tam in ſingulari quam in plurali numero recte fieri poſſe, cōſiderationibus tñ iis, quas ſupra dixi, nō neglectis atq; hoc pro perpetuo hñdum eſt, nihil in hac re perpetuum pcipi poſſe, vt conſtet Calcagninū prorſus deridendū eſſe, cū titulum de finibus bonorum & malorum cōmodius de fine enunciari potuiſſe aſſerit, eo qd' Zeno περὶ τέλους inſcripſerat, in quo dupliciter peccauit, primū quia pluris fecit Zenonē, cuius nec librū nec inſcriptionē vnq̃ viderat, quam Cicer. cuius diuina ſcripta quotidie habebat in manibus. Deinde qa non intellexit, quā ob cauſam Cic. inſcriptionē de officijs pleniorē eſſe dixerit, nec minor reprehēſione dignus eſt Maioragius, q ait Titulū illū Panætij περὶ τοῦ καθήκοντος, ſi mutet, ita vt dicat περὶ τῶν καθηκόντων, priorē illam venuſtatē amiſſurum, cum id ipſe nec ſenſu vllo nec rōne poſſit iudicare. Immo ego cōtra περὶ τῶν καθηκόντων dico eſſe rectius & plenius apud Græcos, ſicut de officijs apud Latinos, p eādem quā ſupra dixi, rōnem, ſed ad primā diſqſitionē hactenus.

Cōtra 2. & 21. diſquiſit. Cicero inter initia primi libri de officijs pollicetur ſe definiturum eſſe qd ſit offm̄, quod à Panætio prætermiſſum eſſe miratur & cauſam quāobrem ita polliceatur ſtatim exponit, vt. ſ. intelligatur quid ſit id de quo diſputetur. Id aūt de quo diſputatur eſt offm̄ medium, vt ipſemet duobus in locis teſtatur in 3. de off. lib. Deinde paulo poſt ex ſnia Stoicorum non ſolū officij medij ſed ēt officij pfecti definitionem affert cū dicit, Atque ea ſic definiunt, vt rectum quod ſit, id perfectum offm̄ eſſe definiant. Medium aūt offm̄ id eſſe dñt, quod cur factum ſit, ratio probabilis reddi poſſit. Atque ita Cicero cumulate perſoluit, id quod pollicitus eſt, ſidemq. ſuam optime liberat. Quod cum ita ſit, valde mirum eſt qūo Calcagninus in hac diſqſitione ſcribere auſus ſit, definitionem officij, quam Cicero promiſerat, ab eo nō fuiſſe præſtitam. Sed qm̄ ipſemet, ita vt ſunt, ſic ēt videbat oia quæ hoc in loco dixerat eſſe falſa & aduerſus Ciceronē iniquiſſime effuſa, icci co in 21. Diſquiſitione rurſus redit ad hunc locū, & perſuaderē conatur Ciceronē non medij neq; perfecti ſed gnalis officij definitionē promiſſe, & ea perſoluere debuiſſe, quod nō fecerit, atque ideo fidē eum ſuam nō liberaſſe. Quę rurſus oia non minus falſa ſunt. quā illa ſuperiora, nullo. n. loco Cicero promiſit definitionē officij cuiuſpiā niſi eius de quo erat diſputaturus, hoc eſt medij, quā cumulate pſoluit, vt dixi, cum nō ſolum qd medium ſed ēt quid perfectum offm̄ ſit egregie definierit ex ſnia Stoicorum, Quare Calcagninus in hac altera diſquiſitione nihil aliud mihi vr̃ facere voluiſſe, niſi mendacia dicere atque mentiri, nec his cōtentus ēt, ſi Dijs placet, nitetur labefactare definitionē vtriuſque officij à Cicerone traditā. Primum. n. ait eas non eſſe aptas, nec Idoneas, à qbus natura officij ſubſtantia declaretur, qppe cum in eis genus, hoc eſt caput ipſum definiēdi deſit. deinde pfecti officij definitionē medio offō, & contra medij definitionē perfecto belliſſime accōmodari poſſe. quæ ille clamat eſſe duo maxima definiēdi vitia, atq; hoc modo medij & perfecti officij definitionē Ciceronis prorſus euertiſſe ſe putat. Cui bř rñdeo primū definitiones illas, ex ſnia Stoicorum vt ſupra dixi fuiſſe traditas, vt ſi qd errati in eis eſt, id totū nō Ciceroni ſed Stoicis aſcribendū eſſe videatur. Deinde ēt ſi maxime concedatur Cicero ea ſnia ſua definiuiſſe, non ppea tñ recte definitiones eius reprehēdūtur à Calcagnino, nā quod ad pretermiſſionem gnis attinet, tm̄ abeſt, vt ea in definiēdo vitioſa ſit, vt ſæpenumero genus ſi opponatur, inſulſam & garrulā faciat definitionē. quod potiſſimum accidit in definiendis iis ſpeciebus, quæ gnis ſui nomen ſibi vendicāt, vt phlegmone apud Medicos. nā Galenus in 2. Therapeuticon ad Gauconem ait, phlegmonen tum cōe oium abſceſſuum nomen eſſe, tum proprium illis tm̄ qui è ſanguine gignitur. Itaque ſiquis definiens phlegmonen quæ ſpecies eſt ita dicat, phlegmone eſt phlegmone, & c. quamuis proprium genus apponat, tū inſulſe & loquaciter definire videatur. Item Adoptio apud Iuriſcōſultos, Adoptionis. n. nomen vt Modeſtinus inquit gnale eſt, idq. in duas ſpecies diuiditur, quarum altera adoptio ſimiliter atque genus dr̃, altera arrogatio, atque adoptio ad filios familias pertinet, arrogatio ad eos qui ſui iuris ſunt. Hinc ſiquis definire volēs adoptionem ſpecialem dicat, adoptionem eſſe adoptionem & c. tametſi ſpeciem in ſuum genus referat, tñ vix effugiat loquacitatis ſuſpicionem. Item Qualitas apud oratores. Nam vt teſtatur Quintil. in 7. in cap. de qualitate, Qualitas alia eſt de ſummo gñe, alia de ſuccedētibus, & idem infra eodem capite ita ſcribit, nā Græci & ποιότητα & ποιότητα dñt, nos vtrunque eadem qualitatis appellatione complectimur. ex quibus verbis in ſumma colligitur qualitatem quādoq. accipi vt genus, & hoc modo non ſolum de qualitate ſpeciali ſed ēt de quātitate multiſq. alijs dr̃, quandoq. aūt vt ſpecies, & hoc altero modo qualitati gnali ſubijcitur, quantitati tanq̃ ſpecies diuerſa è regione opponitur. Quamobrem ſiquis hanc ſpecialem qualitatem ita definiat vt dicat qualitatem eſſe qualitatē, recte is qdem in genus, vt pſū dnt, ponat, ſed ſuperuacaneam & nugatoriam efficiat definitionem. ex quibus oibus ſatis conſtare arbitror, non ſolum non eſſe vitioſum in definiendo non nunq̃ genus omittere, ſed ēt perſæpe errari & loquaciter fieri ſi opponatur, atque ideo ſcriptores in eiuſmodi ſpeciebus, quales dixi, definiendis non gūm noia ſed pronomina loco gūm ponere conſueuerunt, eoq. modo & garrulitatem effugiunt & opportunitatem definitionis conſequuntur. facile. n. pronomine loco gnis poſito genus ipſum intelligitur, vt ſiquis eas quas ſupra dixi ſpecies definiens dicat exempli gr̃a, phlegmonen eſſe illam, quę ex ſanguine gignitur, adoptionem eſſe illam qua filius familias in filium aſciſcitur, qualitatem eſſe illam, qua qs proprie qualis eſſe dr̃, vt bonus vel malus albus vel niger, vel aliqua hmōi propria qualitate præditus. In his. n. oībus auditor cum pronomen, illā, loco gnis poſitum audit, in prima definitione facile ſubintelligit phlegmonen, in ſecunda, adoptionem, in tertia, qualitatē, & ita gnis prætermiſſo in definitionibus aliqñ non ſolum non vitiat definitionem, ſed eam à vitio pſeruat intemeratam. Quā rem icci co paulo altius repetiui & pluribus verbis egi vt oſtenderem in officij definitionem eadem rōne omiſſum fuiſſe genus à Cicerone nec ſū vitium vllum ab eo fuiſſe admiſſum, nā offm̄ & vt genus & vt ſpecies accipi pōt. quod ſi genus capiatur, de medio & de pfecto offō tanq̃ de ſpeciebus fuit, dr̃, ſin accipiatur vt ſpecies, nō dubiū eſt, quin ſubijciatur offō cōi, & eius nomen retineat, appellatur. n. tum offm̄ medium tum offm̄ perfectum, atque ideo in vtriuſque definitione non neceſſe eſt apponere nomen gnis, ſed ſatis eſt dicere, vt dixit Cicero, perfectum offm̄ id eſſe quod rectum ſit, medium aūt offm̄, quod cur factum ſit, probabilis rō reddi poſſit, ſubintelligitur. n. in vtraque definitione offm̄, quod eſt ſuum & proximum genus, atque ita nullum eſt hactenus in definitionibus illis vitium, ſiue illæ Ciceronis propriæ ſint, ſiue Stoicorum. Omitto hic, ne ſim lōgior, multos & doctiſſimos viros, q in definitionibus reddēdis ſæpenumero genus pretermiſerunt, vt Ariſtoteles in Topicis, & Porphyrius in Iſagoge cū dixerunt genus eſſe id qd' de pluribus diceretur, & c. nullum. n. appoſuerunt gnis genus, & Euclides in primo elementorum cum dixit punctum id eſſe, cuius pars nō eſſet, & figuram eſſe eā, quæ termino vel terminis contineretur, in quarum definitionum neutra genus poſitum videmus, ſed tm̄ per pronomen ſignificatū vt ſupra diximus. Quare Cicero ēt ſi nullam eius tuendi rōnem habuiſſemus, tñ auctoritate & exēplo maximorum virorum recte definiuiſſe & nihil erraſſe defendi poterat. Quod aūt ſecundo loco Calcagninus ait verāq; officij definitionē alteri poſſe accōmodari, hoc eſt, illam medij officij perfecto, & pfecti medio, prorſus falſum eſt & ab omni veritate alienū, ad cuius rei intelligētiam ſciendum eſt, offm̄ gnale nihil aliud eſſe niſi functionē, & actionem quādam. & qm̄ actionū, ſiue functionū quædam ſunt, quarum perfecta ratio reddi pōt, quædam vero quæ tantūmodo probabilem hñt rōnem, iccirco duæ ſunt ēt gnalia officij ſpecies, quarum vna perfectum offm̄, altera medium offm̄ dr̃, ac perfectum quidem officium eſt illud, cuius perfecta ratio, medium aūt officium cuius probabilis tm̄ ratio reddi pōt, nam quod Cicero non iiſdem, ſed alijs quibuſdam verbis officium perfectū definit, nihil refert. eadem. n. eſt ſnia, ſiquidem cū ait quod rectum ſit id perfectum offm̄ eſſe definiunt, per rectum nihil aliud intelligit niſi actionem rectam, & citra oēm dubitationem cum virtute coniunctam, rectum. n. & virtus idem ſunt, niſi quod rectum magis ad actionē, quæ ex virtute oritur, virtus aūt ad habitum magis actionis productiuum pertinere vr̃, eodemq. modo fere differunt virtus, & officium, virtus. n. magis in habitu, officium aūt magis in actione conſiſtit, itaque ſiquis virtutem, & officium ita definiret, vt diceret, virtutem eſſe officium in habitu, officium aūt eſſe uirtutem in actione poſitam non oino male diffiniuiſſe videretur. ſic. n. Cicero dixit oēm virtutis laudem conſiſtere in actione, hoc eſt in officio, quod à virtute, ſiue perfecta, ſiue apparente oritur. hæc dixi paulo diffuſius, ut clarius intelligeretur, quæ dr̃a ſit, inter uirtutem, & officium, & in officijs, qūo medium à perfecto diſtinguatur, quæ qm̄ omnia à Calcagnino ignorata fuerunt, iccirco non mirum eſt ſi dixit definitionem perfecti officij quam Cicero attulit, cōuenire medio, & medij perfecto. quod ſi intellexiſſet vel tantillum qūo illa inter ſe differrent. nunquam profecto ita dixiſſet, nec in tantū vitium tam pueriliter declamaſſet, nam quod ait neminem tam contumacem eſſe qui contendat, aut ſine probabili ratione perfectum officium

officium geri, aut medium offi esse id, quod rectum non ſit, rñdeo me vtrunq; negare, neq; tñ ppea contumacem eſſe. nam in definitione officij medij cum dr̃, cuius pbabilis rõ reddi põt, ita intelligi debet rõ probabilis quaſi diceſſet quæ probari qdem, & defendi põt, ſed tñ non ... dubitationis, & quod ex con traria parte dici poſſit, atq; hoc modo intelligendo pbabilis rõ nequaq̃ conuenit offõ perfecto officij.n. perfecti rõ perfecta eſt, nec vllam prorſus admittit dubitationem, item medium offm eſt, & tñ rectum non eſt, eo.ſ.modo quo Stoici rectum intelligunt, rectum .n. à perfecta virtute nihil differt niſi vt ſupra dixi, qđ rectũ ad actionem magis, & ad offm, virtus aũt magis ad habitũ referi, atq; ideo rectum cum offõ medio nequaq̃ recte coniungi põt, ne que valet illa concluſio ridicula, ſi offm medium non eſt rectum, ergo peruerſum, non.n.nunc eſt ſermo de lineis, aut de haſtilibus quibuſdam, quæ ſi recta, non ſint, neceſſe ſit eſſe peruerſa, & ꝓtorta, ſed de virtute, & offõ, atque id non ex ſnia oium, ſed ex opinione Stoicorum, nam Cicero in definitione vtriuſque officij ſequtus Stoicos, vt Calcagninus non ſolum errauerit, q; putauit vtranq; definitionem alteri poſſe accõmodari, quod falſiſſimum eſt, ſed et quia non vidit definitiones illa ex ſnta Stoicorum eſſe traditas, & ad Stoicorum morem, ac conſuetudinem loquendi eſſe intelligendas. Sed quid multa? paucis concludo Calcagninum in illo Ciceronis loco oĩa perperam accepiſſe, ac peruerſe intellexiſſe. Itaq; in eo refutando non mihi vñr plura eſſe prodigenda. Seq. rñſum ſit ad s.& as. Calcagnini Diſquiſitionem. Quod aũt M. Antonius Maioragius Calcagnino rñdens, & oſtendere volens Ciceronem præſtitiſſe eam officij definitionem quam initio pollicitus fuerat, conatur oñdere, ac probare diuiſionem illam, quã primo proponit Cicero eſſe diffinitionem, & ppea Ciceronem id, quod promiſerat pſtitiſſe, & fidem ſuam liberaſſe, nimis craſſa & rudis defenſio eſt, nã fateor illam diuiſionem, & eſſe, & recte appellari poſſe definitionẽ, qđ nec Calcagninus opinor negaret, ſed quid Ciceroni prodeſt diuiſionẽ illam vocari poſſe definitionẽm am diceret Calcagninus, vel aliquiſpiã Calcagnini defenſor, Ciceronem promiſiſſe non qualecunq; definitionem, ſed eã, ex qua intelligeretur, quid eſſet id, de quo diſputetur. ſic.n. Cicero dicit. nũc ex ea diuiſione, ſiue ea diuiſio ſiue definitio appellanda eſt, id non intelligi, nam quemadmodum ea ſola aĩalis diuiſione nemo cognoſcit quid ſit homo, aut brutũ, ſic ex diuiſione officij, gñalis nemo percipit quid ſit officium medium, aut perfectum, atq; ideo fidem Ciceronis ea diuiſione, et ſi definitio ſit, non eſſe liberatam, non magis quam ſiqs cuipiam polliceretur quam be ne ſaltantẽ, deinde perſolueret talem, q pedes à terra via tollere poſſet. Sic inq̃ vel Calcagninus vel aliquis Calcagnini defenſor rñdere poſſet Maioragio, & q̃ꝙ concederet quidquid ille diceret non ppea tñ fateretur Ciceronem recte eſſe defenſum & fidem eius eſſe liberatam. Quare quidquid hac in parte à Maiotagio dictum fuit, id totum prorſus eſt ſuperuacaneum, & Ciceroni nul la ex parte prodeſt. Deinde cum rñdet ad Calumniam Calcagni ni de inſcriptione officij, & aıt diffinitionem eſſe ſingularium rurſus vehementer errat, niſi ita intelligat, ſingularium, non ſingula ritec ſed pluralitet acceptoꝝ per figuram ſynecdochen, vt nos ſu pra diximus. nam cum dicimus hoiem aſſe aĩal rõnale, quid aliud intelligimus niſi oẽs hoies eſſe aĩalia rõnalia? aut eſſe ſingularium reuera, ſed ita, vt quod de ſingulis dictum ſit, de vniuerſis dictum eſſe intelligatur, quibus duobus modis ſeruantur definitio nes in ſingulari & de vno factæ, cum tñ non ad ſingulos nec ad vnum ſed ad oẽs & vniuerſos pertineant. poſtremo vero cum dã nat definitionem officij gñalis, quam Calcagninus attulit, Dij bo ni quam eſt ridiculus, putac.n. cum male diaiſſe, officium eſſe actionem in oĩ vita, eo quod ẽt eſſet officium in pecudibus quæ ba bent vitam. Papæ quam acutus Dialecticus, eqdem non arbitror Carneadem illum tam ſubtilem diſputatorem cum iſto eſſe comparandum, ſed tñ nos aliquid ei rñdeamus. Dico igitur ò bone vir, cum quis dicit officium eſſe actionem in oĩ vita, de vita hois pec excellentiam eſſe intelligendum, & de partibus eius, hoc eſt, de vita tam non ſapientum quam ſapiẽtum, quod ille cum tibi diſecte expreſſerit, mirom eſt quo modo non aiaduerteris, preſer tim cum ſit verum. Atq; ita quod verum erat, improbaſti, quod au tem falſo dicebat ab eo fuerat, conceſſi, hoc eſt, quidquid a virtute abſit ab offõ longe abeſſe, cum multa ſint à virtute lõge remota, quæ tñ inter officia numerantur, vt ſi qs forte quidpiam agat officiuſe ac pie, qui tñ habitum virtutis nondum ſit conſecutus, ſi ne habitu.n. virtus eſſe non põt, at offm aliquod citra habitum eſſe nihil impedit. ſʒ prohibet, præterea cum tu rectius offm defini re volens, ais, offm eſſe actionem in oĩ vita hoium, cuius probabilis rõ reddi põt, prorſus indicat te nec ſcire quid ſit offm, nec quid

Cicero ſibi voluerit, nec quò diſtinguatur offm gñale ab offõ mè dio & ab offõ perfecto, nam cum dicis actionem in oĩ vita hoim, fateor recte additum eſſe in oĩ vita hoium, tametſi intelligeretur ẽt ſi non eſſet appoſitum, nam cum dicimus officium eſſe actionem in oĩ vita, de vita hoium neceſſario eſt intelligendum, in nul la.n. vita officij actio eſt niſi inhumana, ſed quæro a te cur addidi ſti, cuius probabilis rõ reddi poſſit? nam ſi rõ probabilis ponitur in officio gñali tanq̃ eius dña, quò eadem in officij medij definitione tanq̃ dña poni poteſt? aut quò officium medium differet ab officio perfecto? profecto ego nec video nec intelligo quid tu tibi tua illa additione volueris, vel potius & video & intelligo te non ſatis aiaduertiſſe quid diceres, ego.n. ſi mihi definiendum eſſet officium gñale, ita me longe melius definiturum arbitraret, ſi dicerem, offm eſſe actionem, cuius aliqua rõ reddi poſſit, nam cũ dico actionem non cuiuſcunque intelligo, ſed ſolummodo hominis per excellentiam, & quia officium in nullo eſſe poteſt præterq̃ in hoie, cum vero addo cuius aliqua ratio reddi poſſit, appono differentiam indeterminatam, quæ poſtea determinatur in ſpeciebus, nam ratio probabilis alteri ſpeciei tributa medium officium perficit, ratio autem perfecta perfectum complet officium atque ita nihil abſurdum dicitur, nec vllũ ſequitur inconueniẽns, ſed ad Maioragij defenſionem quoque hactenus ſatis.

Cum tertiam hanc Calcagnini Diſquiſitionem primum legi, valde mecum dubitaui, vtrum ia imperitior homo an obliuiotior an vero malignior fuerit, nam cum reprehendit Ciceronem qđ à Panætio & a Stoicis in aliqbus diſſentiat, vt vel nunq̃ legiſſe prooemium libri de officijs. vel ſi legit, oblitus eſſe qđ ibi ſcribit Cicero, cum pfitetur ſe qdem in ea qõne potiſſimũ imitari Stoi cos, vẽꝝ inqt, non vt interpres, ſed vt ſolemus è fontibus eoꝝ iudicio arbitrioq. nr̃o quantum quoq; modo videbitur, hauriẽtes. vel ſi nihil hoꝝ fuit, certe id egiſſe, vt oẽs ẽt ſi verum non eſſet tñ putarent Ciceronem ſeſe alligaſſe atq; addiaiſſe præceptis Stoicoꝝ ſequendis. Deinde per læuitatẽ & inconſtantiam aut certe ꝑ imprudentiam ab eis deſciuiſſe eo quod non ſuſtulerit, quemadmodum illi, diſcrimen & dñam oium offõꝝ, nec oẽs virtutes om niq. peccata more illoꝝ æqualia & paria eſſe diaerit. Sed cũ non alligarit nec addiaerit ſe Cicero præceptionibus Stoicoꝝ imitã dis niſi quantum ipſi videretur, vt ea verba eius apparet, qd erat obſecro cur Calcagninus miraretur Ciceronem diaiſſe duo mẽbra diuiſionis illius à Panætio nõ recte prætermiſſa. hoc eſt duobus ꝓpoſitis honeſtius vtrũ honeſtius, & duobus propoſitis vtilibus vtrũ vtilius. in ea.n. parte Stoicos ſeq non vult, q; eos errare putat, q nec honeſtũ honeſtius, nec vtile vtilius arri poſſe exiſtimat, atq; ideo Calcagninus hoc in loco condẽnandus eſt, vel imperitiæ, quia non legit, vel obliuionis, q; lectoꝝ non recordatur, uel denique malignitatis, q; prudens & ſciens falſo calũniatur, nam quod nõnulla exẽpla & ſimilia profert, qbus probare contendit, contra Ciceronẽ non ſolum de duobus honeſtis vtrũ honeſtius, & de duobus vtilibus vtrũ vtilius, ſed ẽt de pluribus quã duobus honeſtis & vtilibus nõnunq̃ deliberari ſolere, ea ſunt exẽpla & ſimilia prorſus cõmẽtina &, vt ita dicã, imaginaria, q̃ nunq̃ ſimul acciderunt, nec vnq̃ fortaſſis accident, atq; ideo non refutãda tãquam feria ſed derid nda tanq̃ inania & vana mihi vñr, nec recte Maioragiũ feciſſe arbitror, eum in eis refellendis tm̃ verboꝝ & nugaꝝ prodigit, & interim veram Ciceronis defenſionem, quam tius ſupra poſuimus, omittit, hoc eſt Ciceronem non iure reprehendi poſſe, quod à Stoicis in aliqbus diſſentiat, cum ſe non in oĩbus eorum dogmata ſequi velle in principio fuerit teſtatus. *Cõtra 3. diſquiſit.*

Hæc quoque diſquiſitio ſimilis eſt ſuperioris, hoc eſt frigida & inepta, neſcit.n. Calcagninus in ea quid diſquirat, nec quid ſibi velit. Plato in 7. de rep. damnat Phos, qui ſuis ſtudijs dedin reip. curam abijciunt, nec niſi coacti ad eam adminiſtrãdam accedere volunt, itaq; dicit eos iure cogi poſſe, quã Platonis ſniam hoc in loco probat Cicero. Ipſe.n. quoque vitupera͂t Phos, q non potius ſponte ſua remp. capeſſant, ſed capeſſant dum cogantur, æquius enim inquit erat, id voluntate fieri. At Calcagninus vſque adeo delirat, & Ciceronem non intelligit, vt putet Platonem dicere, Phos ad remp. accedere non debere niſi coactus, & ppea iure optimo à Cicerone reprehendi, quod æquius ſit eos id voluntate ſua facere, ſed hoc prorſus falſum eſt. Cicero .n. non Platonem ſed Phos damnat, atque ad probandam eorum iniuſtitiam Plato nis teſtimonio vtitur. Quò.n. Cicero reprehendit Platonẽ? cum ipſemet Plato quoq; in eo quẽ ſupra dixi loco, redarguat philoſophos & dicat eos iure cogi poſſe ut remp adminiſtrent? Sed Calcagninus verboꝝ Ciceronis ſniam non recte percipit. Nam cum ait, Itaque eos ad rempub. ne quidem deceſſuros putat Plato, niſi coactos, non id ſignificat, Platonem approbare factum Phoꝝ, *Cõtra 4. diſquiſit.*

ſed

ſed Platonem eius pħoꝝ facti teſtem eſſe. Deinde cũ dicit, æquus erat id volũtate fieri, non contra Plato. ſed contra pħos ea uerba profert, ea quo patet Calcagninũ nihil prorſus eoꝝ verboꝝ intellexiſſe, & toto, vt dr̃, cœlo erraſſe. Itaq; nihil rñdendum eſt ad cetera quæ multa, & ridicula nugatur. Quinetiã Maioragius ipſe quoq; in eodẽ verſatur errore, nec attendit non Platonẽ ibi ſed, pħos a Cicerone dãnari, quod illi eo turpius eſt quã Calcagnino, quod eius quẽ tuendum ſuſcepit, nec verba, nec ſniam percipere vr̃, & ppea quæcunq; aduerſus Calcagninum hoc loco ſcripſit, talia ſunt, vt nec Calcagnino quidq̃ obſint, nec Ciceroni ulla ea parte opituletur, pſus enim ſum, ut dicitur ἀπροσδιόνυσα.

Cõtra 5. diſquiſit. In hac Diſqſitione Calcagninus dũ Ciceronis diuiſionẽ reprehẽdere vult, ſuam ipſius pdit inſcitiam, & ignorantiam: putat n. multa in diuidẽdo a Cicerone ptermiſſa, nec intelligit eã quam, vt diuiſionẽ reprehendit, nõ reuera diuiſionem eſſe, ſed quãdam exẽploꝝ plationem, qua id, qđ anteceſſit clarius explicat, & explanat. In qua qdem, vt ita dicã exemplificatione nullũ uitiũ eſt omittere partem aliq̃ aut ẽt multas partes. Sic.n. factitatũ uidemus apud ſcriptores idoneos, tã Græcos, q̃ Latinos, Horatius.n. ad Floꝝ ſcribens ſic inqt, Tanq̃, Sit proprium cuiq̃ puncto quod mobilis horæ, Nũc prece, nunc pcio, nunc ui, nũc ſorte ſuprema Permutet dños, & cedat in altera iura. Qua in numeratione partium cõplures partes omittuntur, ſunt.n. multi alij modi quibus quod pprium unius eſt, dñm mutare, & proprium alterius fieri põt. Quare quẽadmodum Horat. nõ neceſſe habuit oẽs eos modos enumerare, ſic ẽt Cicero nõ neceſſarium ſibi putauit eſſe ad vnum pſequi oẽs modos, quibus aliqua cõia fiant priuata. Sicq. illa enumeratio Ciceronis nõ diuiſio eſt reuera, ut Calcagninus putauit, ſed quædã exemploꝝ prolatio, in qua aliqd omittere uitioſum nõ eſt, nec ſi reuera eſſet diuiſio, tõ continuo Cicero erraſſet, non.n. in omni diuiſione neceſſe eſt enumerare oẽs partes, ſed tñ, cum uel à partibus argumentamur ad totum probãdum, uel de plurimis rebus dicturi eas proponimus p enumerationẽ, at extra hos duos caſus nemo iure reprehenditur, quod unã, uel duas, uel ẽt plures partes omiſerit pſertim in exemplis afferẽdis, ut hoc in loco facit Cicero. Quare conſtat eum à Calcagnino iniquiſſime taxatum fuiſſe. Quam ſolutionem Maioragius ipſe quoque nõ ignorauit, ſed in eo peccauit, quod nimis multa uerba inſumpſit in oſtendendo edictum pretoris, & alia multa nomine legis intelligi ſolere. nam etſi ita ſit, tñ ea proprie non ſunt leges. Cicero aũt ibi proprie de lege loquitur, ut uere dicit Calcagninus, alioqui ſuperuacua eſſent illa quæ addidit, aut pactione, conditione, ſorte, nam ſi legis nomine hæc omnia intelligitur, ut Maioragius dicat, cur Cicero poſt nomen legis expreſſum ea oia putauit eſſe addenda? Itaque uera Ciceronis defenſio eſt ea quam diximus, non neceſſe eſt.ſ. in exemploꝝ poſitione oẽs partes perſequi, & ſi illa eſſet diuiſio, quæ non eſt, tamen non oporteret in omni diuiſione omnes ſemper numerare partes.

Cõtra 6. diſquiſit. Verba Ciceronis ſunt, Qui non defendit nec obſiſtit, ſi põt iniuriæ, tam eſt in vitio, quã ſi parentes, aut pñam deſerat. Quę verba Calcagnino nimis Stoice dicta vñt, nec mirum eum multa ſuperius dicta, quę leuiora ſunt prorſus non intellexerit, & peſſime fuerit interpretatus, putat.n. Calcagninus Ciceronem dicere, tm̃ eſſe ſcelus non obſiſtere ẽt alienorum iniurijs cũ poſſumus, quã ſi patriam deſereremus, aut parentes, ſed non ita eſt. Cicero .n. hoc ſentit, eum qui non defendit, ſi poteſt hoiem ẽt alienum, tam eſſe in gñe iniuſtorum quam is qui patriam, aut parentes deſerit, & hoc uerum eſt, nec .n. ſit ibi comparatio magnitudinis peccati, ſed gñis peccati ſicut cum dicimus, tam eſſe aial formicam, ſicut elephantum, nam tametſi elephantus multo maius ſit animal quam formica, non tñ eſt magis animal quam formica, hoc eſt, non eſt magis in gñe aialium quam formica. Quare deridendus eſt Calcagninus, qui quæ non intelligit ea oia falſa eſſe putat, atque ideo ea euertere, & labef[illegible] Maioragius aduerſus hanc Diſquiſitionem omnia recte dixit, niſi quod in refutandis meris Calcagnini nugis nimis longam inſumpſit orationem.

Calcagninus in hac Diſquiſitione ait Cic. confundere liberalitatem cum iuſtitia, quod primum non faciat Cic. cum liberalitatem aperte à iuſtitia diſtinguat eo loco, cum ita dicit. De iuſtitia ſatis dictum eſt, deinceps vt erat propoſitum de liberalitate, & beneficentia dicatur. Deinde ſi id faceret Cic. non ppea tñ errare putandus eſſet. Eſt.n. liberalitas reuera ſpecies, ſiue pars quædã iuſtitiæ, vt docet ipſe in 5. de Fin. uerbis, Quæ animi affectio ſuum cuiq; tribuens, atq; hanc quam dico ſocietatẽ coniunctionis humanæ munifice & æque tuẽs iuſtitia dr̃, cui adiunctæ ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, & q̃ ſunt gñis eiuſdem. Quod idem confirmat ẽt Thomas Aquinas in ſecunda ſecundæ, vt uocãt, capite de iuſtitia. Quare nihil erat quod Calcagninus miraretur, aut damnaret Ciceronẽ hoc loco, qđ liberalitatẽ iuſtitiæ cõiunctã eſſe dixiſſet, cũ id verum ſit ẽt ſi Ariſt. aliter ſentiat, non.n. ſemper Ariſt. meliora dicit quã Cicero, niſi forte apud eos, qui illi ita ſunt adducti, ut eum nunq̃ erraſſe putent, quo in numero fere ſunt oẽt qui ætate noſtra philoſophantur, quam recte aũt id faciant, ipſi viderint. Ego certe, quod ad me attinet, Ariſtotelem, & errare potuiſſe, & ſæpe ẽt erraſſe arbitror. Cõtra 7. diſquiſit.

Cur iuſtitia, & liberalitas pter ceteras virtutes nos ad ſeſe alliciant, faciantq. vt eos diligamus, in qbus ineſſe uñr, Calcagninus cauſam à Cic. prętermiſſam putauit, ſed falſo. multis.n. in locis Cic. id ſignificat, quod quoniam oibus qui Cic. lib. de off. legerunt facile notum eſſe arbitror, nõ ultra de hac re uerba faciam. Cõtra 8. diſquiſit.

Et Themiſtocles quidem nihil dixit, in quo ipſe Areopagum adiuuerit. Hæc ſunt uerba Cic. quæ à Calcagnino carpuntur his verbis. An paꝝ inquit adiuuit Themiſtocles Areopagum, cũ expoſuit oraculum illud de muris ligneis faciendis? & de nauibus conſcendendis? cui rñdeo Themiſtoclem patriæ quidem, & ciuibus ſuis magno adiumento fuiſſe explanatione illa, ſed non ppea tñ Areopagum adiuuiſſe. Adiuuare.n. Areopagum, ẽſt eſſe auctorem, & ſuaſorem Areopago ferendæ alicuius legis, aut ſenatus conſulti, aũt inſtituti, aut alicuius rei ſimilis, quoꝝ nihil vnq̃ Themiſtocles feciſſe legitur, atque ideo Cic. affirmat eum nihil adiuuiſſe Areopagum, nec ppea tamen negat vllam ſententiam ciuitati vtilem à Themiſtocle vnquã fuiſſe dictam, quod de tanto viro valde abſurdum dictum eſſe videretur. Cõtra 9. diſquiſit.

Calcagninus, qm̃ in decima, & vndecima Diſquiſitione nihil contra Cic. aperte dicit, ſed tm̃ in illa ſuperiore prudẽtiam apud Ariſt. inter virtutes architectonicas, locum obtinere ait. in poſteriore aũt opinionẽ Cic. & Horatij de iocis Plautinis ita recitat, vt tñ magis approbet illam Cic. quam Horatij, iccirco nihil eſt, quod hoc in loco multum immoremur, cum nihil ſit, quod contra Cic. uideamus eſſe dictum. Cõtra 10 & 11. diſquiſit.

Neque in hac Diſquiſitione uideo quid Calcagninus ſibi uoluerit. Differentiam inter continentem, & incontinentem, temperantem, & intemperantem ex Ariſt. ſententia commemorat, nec tamen Cic. quidquam erraſſe dicit, niſi forte tam eſt ſtultus, vt putet Cic. vitio dandum eſſe, quod non omnia dixerit, quę ab Ariſtotele traduntur. Cõtra 12 diſquiſit.

F I N I S.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
A A B B C C D D E E.

Quaterniones omnes, excepto *, qui eſt duernio, & E E, ternio.

VENETIIS,

APVD IOANNEM MARIAM

BONELLVM.

M. D. LXIII.

ROMA
1.007.088

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

LABORATORIO PER IL RESTAURO DEL LIBRO
FERNANDO FERRACCI
1961
ASSISI